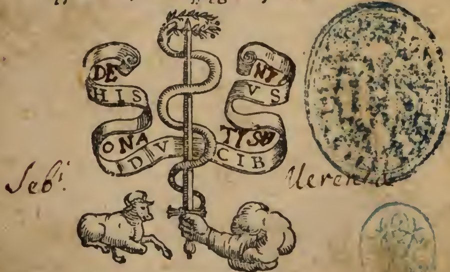
INSTITVTIONES IVRIS CIVILIS, DIVI IVSTINIANI PRINCIPIS IMPERIO

à Triboniano, Dorotheo, ac Theophilo Triumuiris conscriptæ: & ab Accursio optimis Commentarijs illustratæ: nunc multo diligentius, quàm quæ hactenus exierunt emendatæ labore, & opera Hieronymi Messaggij Patauini Iurecon.

Fontes iuris ciuilis ac duodecim tabularum leges siue fragmenta.

QVIBVS ACCESSERVNT, ALDOBRANDINI Ferretti, Baroni, Messaggij, & aliorum Clarißimorum Iureconsultorum lucubrationes, & luculentißima Annotationes.

Lectionum denique uarietates, ac multorum locorum qui ex alijs uetustißimis Codicibus restituti sunt castigationes, quas ipse Hieronymus Messaggius obseruauit.

VENETIIS,

Apud Franciscum Laurentinum, de Turino,

M D L X I.

CLARIS ET ORNATISSIMO VIRO, FEDERICO BADVARIO
Patritio Veneto Senatori amplißimo.

HIERONYMVS MESSAGGIVS Patauinus Iur econsultus. S. P.

RAECLARA *ea mihi semper uisa est sententia, quæ docet nos sic actiones nostras componere, ut ne uitam silentio quod aiunt præterijße nos pœniteat, quod cum antehac sæpenumero mecum ipse repeterem, quippe qui ocij ac studiorũ meorũ rationem aliquã apud literatos, atque eruditos homines constare magnopere cuperem, cum per aliquot annos iuri ciuili operam dederim, operæpretium esse duxi si laborum ac uigiliarum mearum specimen aliquod ederem, tum ut amicorum, & propinquorum meorum expectationi de me aliqua ex parte satisfacerem, tum ut animum, & ingeniolum nostrũ ad maiora suscipienda excitarẽ. Conscripsi igitur quasdam in libros Institutionum Iustiniani. Notas siue Annotationes quàm potui diligentißime, quæ accederent ijs quæ ab Aldobrandino, Ferreto, Barone atque ab alijs Clariss. Iureconsultis editæ fuerunt, obseruaui præterea lectionum uarietates ac multorũ locorum qui ex alijs uetustißimis Codicibus restituti sunt castigationes, &, ut nihil antiquitatis pœnitus ignoretur, Fontes iuris ciuilis, ac duodecim tabularũ leges, siue fragmenta in huiusce libri aditu tanquam in uestibulo præposui. Verum cum inuidorum ac improborũ iniurias & calumnias timerem, cœpi ualde dubitare, cui hæc nostrorũ laborum monumenta dicarem, cuius tutelæ ac patrocinio cõmissa tutius in lucem prodirent, neque eorum maledictis deterrerẽntur, cum autem te intuerer, maximum*

omnium idoneus occurristi, cuius nomini ea consecrare, ... ea tibi potius quàm alijs deberi ob tuā in omnes beneuolentiā & singularem humanitatem, de cuius laudibus nunc prædicarem si non alium oratorem longe eloquentißimum res ipsas postularet. Quis enim nisi maximus orator merito laudet doctrinam summā uitæ ... itatem, sanctißimos mores tuos uir illustrißime? qui nō modo præclaram urbem Venetiarum, sed etiam uniuersum terrarum orbem nobilitate generis tui, ac bene actæ uitæ tuæ splendore illustras. Quid de familia tua dicam? Fuit enim profecto semper omnibus Baduariæ familiæ uiris inclyta quædam ad amplitudinē, & gloriā, & res magnas bene, fœliciterque gerendas Veneti Senatus diuinitus adiuncta cū propria uirtute fortuna secunda, Cuius facti & rerū gestarum gloria libros plenos omnes, pleniorē exemplorum uetustatem habemus: quorū nulla pars omniū (ut aliorum) iacere potest in tenebris, quia uos lumen accenditis, & hæreditarium habetis, sed ut ad te redeam Federice uir præstantißime, qui tua præstātia & animi splendore cæteros fere extinctos illuminas, et pietatis tuæ meritis cæteris satisfacis oībus qui talē uitā uiuis ut ab unoquoq; uirtutū genere cōplectēdo nullo unquā tempore, aut cōmodo, aut occio abstraharis, aut uoluptate auoceris, aut negligentia retarderis, sed tui imaginem ita uirtute præclarā finxit natura, ut non solū ad illā inspiciendā, uerū etiam multo magis ad imitandam oībus quasi exemplum insigne proposuerit, cuius aūt rei eodem te & duce, & comite, omnes perspectam admirantur, æmulantur, prosequuntur, ac postremò uenerantur. Accipe igitur quæso hos nostrorum studiorum primos fructus, quos (qualescunque sint) tibi ac nomini tuo dicamus atque consecramus Aegyptiorum morem imitati, qui laborum suorum primitias Mercurio Trismegisto offerebant. Quare rogo te ut eos, quæ tua est benignitas ac humanitas, læto animo accipias, patiarisque ut meum in te amorem testificentur. Vale Venetijs Calen. Mart. M D LVIII.

INDEX PER ALPHABETVM RVBRICARVM INSTITVTIONVM.

A

FINIS.

INDEX RERVM ET VERBORVMQVE TOTO HOC OPERE CONTINENTVR.

Actio

Et

actus

Et

argu-

B

Et

debitor

doct-

domi-

E

F

forum

G

hęres

hominis

I

 tem

L

codem

Limitata

M

quan-

pater

f posi-

seruus

eod

solenni-

T

tempora

FINIS.

FONTES IVRIS CIVILIS

LGGES ROMVLI.

I.

NE Quid inaugurato faciunto,

II.

Patres sacra magistratusque soli peragunto incuutoque.

III.

Sacrorum omn ium potestas sub regibus esto, sacra patres, custodiunto.

IIII.

Plebeij agros colunto.

V.

Populus magistratus creãto.leges sciscunto bella decernunto.

VI.

Deorum fabulas ne credunto.

VII.

Deosperegrinos pter Faunũ, ne colũto

VIII.

Nocturnas ĩ tẽplo vigilias ne habẽto.

IX.

Ne qs psẽtibus fœminis obscæna verba facito.

X.

Quisq; demisśã ad tales rogam in vrbe habeto.

XI.

Parricidas omnes capite puniunto.

XII.

Ne qs nisi ꝑ portas vrbẽ ĩgreditor, ne ue egreditor. Mœnia sacrosãctæsũto

XIII.

Mulier viro legitime cõiũcta fortunarum & sacrorũ socia illi esto. vtque domus ille dñs, ita hæc domina.

XIIII.

Filia vti patri, ita defuncto viro hæres (esto.

XV.

Adulterii cõuictã vir & cognati, vti volent, necanto.

XVI.

Si vinum biberit, domi vt adulterã puniunto.

sXVII.

Parentum liberos omne ius esto relegandi, vendendi & occidendi.

XVIII.

Monstrosos parins sine fraude cedũto

QVAE DAM

QVAEDAM DVODECIM TABVLARVM Capita, ex antiquorum monimentis collecta.

I.

Priuilegia nisi centuriatis comitiis ne irroganto.

II.

Qui sepem in confinio ponet, terminū ne excedito, qui murum, pedem derelinquito qui domum, pedes duos, qui sepulchrum foueam ue, quātum id profundum erit, qui puteum, passum, qui oliuam, ficumue pedes nouem, qui denique arbores alias arbores plantabit, quinque pedes ab alieno loco ponito in controuersia de finibus, quinque pedum vsucapio, nulla est.

III.

Eius arboris, quæ in alienum agrum impenderet, ramos quindecim pedes altius a terra. ius esto vicino.

IIII.

Viæ latitudo in porrectum, octo pedū esto in aufractum, sedecim.

V.

Ne quis vnciario, fœnore amplius exerceto.

VI.

Sodalibus, qui eiusdem collegii sunt & ius coeūdi habēt, potestas esto pactionis quā volent inter se ineūdæ. dū ne q̄d ex publica lege corrūpāt.

VII.

In contractibus ea præstantor, quæ lingua nuncupata sunt.

VIII.

Venditæ & traditæ res nō aliter emptori acquirūtur, q̄ si is venditori pretiū soluerit, vel alio mō satisfecerit.

IX.

Vsus & auctoritas fundi, bienniū esto cæterarum rerum vsus annuus esto.

X.

Aduersus hostē æterna auctoritas esto.

XI.

Rei furtiuæ æterna auctoritas esto.

XII.

Tignum iūctū ædibus vineisue ne soluito, sed duplum qui iunxit dato.

XIII.

Glandem in alienum fundum decidētem colligere liberum esto.

XIIII.

Si in ruo alienum pecus pascatur, de pastu pecoris. actio esto.

XV.

Si quadrupes pauperiem fecerit, ei cuius interent. aduersus eum, qui dominus erit. aduersus eum, qui dominus erit quadrupedis, actio noxalis esto.

XVI.

Patricii cum plebeiis coniugium ne contrahunto.

XVII.

In decem mensibus hominem gigni.

XVIII.

Parentibus liberos ter vendendi ius atque potestas esto.

XIX.

Statuliberos venundari posse.

XX.

Vti quis legassit, super pecunia tutela ne suæ rei, ita ius esto.

XXI.

Parentibus tutorum liberis in potestate dandorum testamento ius esto.

XXII.

Quibus testamēto tutor datus nō est, agnati tutores legitimi sunto.

XXIII.

Si furiosus est, agnatorum gentiliūque in eo pecuniaue eius potestas esto.

XXIIII.

Prodigo bonis interdictum esto. isque in curatione agnatorum esto.

XXV.

Suspecti tutoris iudicium esto.

XXVI.

Vti quis legassit suæ rei, ita ius esto.

XXVII.

Intestatorum hæreditates primo suorum hæredum, velint nolint. sunto. & in locum filiorum, nepotes ex iis, succedunto.

ſuccedunto.

XXVIII.

His deficientibus agatus proximus familiam habeto.

XXIX.

Inteſtato liberto mortuo primnm ſui ſuccedũto, ſi ibi nõ fuerint. patron⁹

XXX.

Si pluribus hęreditas iure delata ſit, atq; hi a communione diſcedere volent, familię erciſcundæ iudicio inter eos res hæreditariæ diuiduntor.

XXXI.

Hominem mortuum in vrbe ne ſepelito, ne ue vrito.

XXXII.

Rogum buſtum ve nouum proprius. ſexaginta pedes adiicito ędes ſalienas, inuito domino.

XXXIII.

Hoc plus ne facito. rogum aſcia ne polito.

XXXIIII.

Mulieres genas ne radunto, ne ue teſſum funeris ergo habento.

XXXV.

Homini mortuo ne oſſa legito, quo/poſt funus faciat.

XXXVI.

Qui coronam parit ipſe pecuniante eius, virtutis ergo arguitor. ipſi mertuo arguitor. ipſi mortuo partibuſque eius, dum intus poſitus eſſet, foriſue ferretur, ſine fraude impoſita eſto.

XXXVII.

Forum buſtumue ne vſucapito.

XXXVIII.

Inter hæredes pro hæreditariis portionibus obligationes hęreditariæ ipſo iure diuiſæ ſunt.

XXXXIX.

Si quis lege agendo plus petierit, cauſa cadito.

XL.

Si quis in ius vocatur, ſi morbus ęuitaſq; vitium eſſet, qui in ius vocabit. iumẽtum dato, ſi nolit. arceram ne ſternito.

XLI.

Si iudex vel alter ex litigatoribus morbo ſontico impediatur. iudicii dies diffuſus eſto.

XLII.

Si ſtatus dies ſit cum hoſte. venito.

XLIII.

Aſſiduo vindex aſsiduus eſto. proletario ciui quiuis volet. vindex eſto.

XLIIII.

Vtriſq; ſuperſtitibus, id eſt præſentibus, vindiciæ ſumuntor ab iis, inter quos controuerſia eſt.

XLV.

Vindiciæ ſecundum libertatem dãtor.

XLVI.

AEris confeſsi rebuſque iure iudicatis xxx. dies iuſti ſunto. Poſt deinde manus iniectio eſto, in ius ducito ne iudicatum facit, aut qui pſeudo eo iure vim dicit, ſecum ducito, vincito aut neruo, aut compedibus xv. Pondo nec minore, aut ſi volet, maiore vincito. ſi uolet, ſuo viuit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato.

XLVII.

De capite ciuis, niſi centuriatis comitiis, ne rogato.

XLVIII.

Perduellionis crimen capite punito.

XLIX.

Sanatibus idẽ iuris eſto, qd' fortibus.

L.

Qui falſum teſtimonium dixerit, e Saxo Tarpeio deiicitor.

LI.

Iudex qui ob rem dicendam pecuniam acceepiſſe conuictus eſt, capite punitor.

LII.

Siquis actitauerit ſiue carmen condiderit, quod infamiam flagitiumue alteri pręcetur, capite punitor.

LIII.

Qui malum carmen incantariit, fruge ſue excantarit, coercetor.

LIIII.

Qui iniuria ceciderit alienas arbores, luito in ſingulas æris. xxv.

LV.

Frugem

Frugem aratro quæsitam furtim noctu si pauerit secueritue pubes, suspẽsus Cereri necator impubes verberator, noxiamque duplionemve præstato.

L V I.

Fur manifesto furto præhensus si aut eũ facere furtũ r. nox esset, aut interdiu se tutelo, cum deprehenderetur, defenderet, impune occiditor. ex cæteris manifestis furibus liberi verberantor, & ei cui luci factũ furtum erit, si se telo non defendat, addicuntor: serui verberibus affecti, de Saxo præcipitantor.

L V I I.

Furta per Lancem liciumq; concepta, sicut manifesta vindicantor.

L V I I I.

De furto pacisci licitum esto.

L I X.

Si membrnm rupit meum, ę pacto talio esto.

L X.

Si iniuriam alteri faxit, xxv. æris pœnæ sunto.

FINIS.

¶ Institutiones Diui Iustiniani Imper. cum accuratis annotationibus Syluestri Aldobrandini, Aemylij Ferreti,& aliorum præstantissimorum Iureconsultorum nuper in lucem editæ Incipiunt.

†IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI[a]

Imperator Cesar[b] Flauius[c] Iustinia-

In nomine domini. ¶ Diuiditur hæc rubrica in iiij. partes: in prima ponitur inuocatio, in ij. nomina & cognomina. Iustiniani, in iij. cui dirigatur liber: in iiij. (quæ re vera in bonis codicibus non inuenitur) ponitur particula ris intitulatio proœmij: quã ideò posui, quia glo. eam præsupponit. Non continuatur, quia est principium & proœmium operis secundum glo. in rub. ff. de condit. fur. & decla. Ange. hic colum. pen. Nota nomen domini inuocãdum esse. Item dignitates suas à se scribi licitè posse. Item stylum scribendi, vt præponatur nomẽ scribentis nomini eius ad quem scribitur: quod est vtile pro rescriptis, contra quæ, si aliter in eis scriptum reperiatur, præsumitur, secundũ Spe cu. in titu. de rescri. præsen. Quæ verò de iuuentute, cupiditate, genitiuo, & de triplici Imperatoris corona notantur hic per Ange. non bene colliguntur ex hac rubri.]

a ¶ *Iesu Christi*. Ex hoc nota, quòd christianus fuit: aliàs non posset imperare, idest imperij iurisdictionem exercere, vt in auth. iusiu. quod præstat. in prin. ibi. Et cõicator ecclesię coll. ij. vbi dicit ꝙ quilibet administrator debet iurare, se esse communicatorẽ sanctę & catholicę ecclesię. ¶ Adde, ꝙ illud est iuramentũ aliorum administratorum: iuramentum autem Imperatoris de quo hic agitur ponitur in cl. j. §. ego de iureiurã.] Sic & alias in cipit, vt C. de offi. prę f. prę. a f. l. in nomine domini. & in auth. de armis in prin. coll. vj. Ex hoc enim sequitur bonum initium, melius medium, & optimus finis, vt in auth. quomodo oportet episco. in princ. ver. bene autem. coll. j.]

b ¶ *Cæsar*. A Cæsare Augusto qui regnabat tempore natiuitatis Christi. Vnde illud, Exijt edictum à Cæsare Augusto vt describeret vniuersus orbis. i. vt q̃libet æstimaret bona sua, & exinde q̃libet Impator dic9 ẽ Cæsar

* ¶ Adde, quòd non ab Augusto sed a Iulio Cæsare dicti fuerunt, vt hic in nostris Annotationibus apertius ostendimus.

c ¶ *Flauius*. Quia erat de familia Flauiorum; vel quia deducit Flauios, vt dixi. ff. eod. in prin.

¶ Adde legendum Flauius.* Est autem nomen, aut potius prænomen, quod arbitror Iustinianum à Constantino sumpsisse: solebant. n. posteriores Imperatores nomina anteriorum

Margin: SYL. initio — SYL. — †alias nõ sunt hæc verba in nomine domini nostri Ie su Christi. — Cęsar vnde dicitur. — Luc. 2. — SYL. — SYL. — ...ris di... ...ui inuo... ...iotria ...a fa...

riorum qui egregia aliqua virtute excelluissent, sibi assumere, vt de Cæsare, de Augusto, de Pio euenisse tra ditum est: nec probare possum, quòd fuerit de familia illa flauiorum anti quissima, quę ex agro Reatino duxit originem. habuit quippe Iustin. Aniciorum familiā, gens verò flauia auctore Tranquil. in Domitiano extincta est.

† alias Francisi, non tamen loquitur de Gallia secundū Fa. sed de qua dā francia quæ est in Alemania, de qua fit mētio in cap. i. ex tra de sponsal. Blondus contra lib. 7. de inclinatione imperij.

nus[a] Alemanicus[b] Gotthicus, Francus, Germanicus, †Atticus† Alanicus. Vandalicus, Africanus, pius,[c] fœlix,[d] inclytus,[e] victor,[f] ac triumphator[g] sēper augustus,[h] cupidæ[i] legū iuuentuti. S.

¶ Incipit[k] prooem.

¶ Arma legesq; vt in bello & pace recte imperet. Impa. necessarias sūt h.d.

* ADDITIO. Immò ex Flauiorū familia: vt ante ipsum Imp. Flauius Valerius, Anastasius, & M. Flauius Constantinus. Aemy. Fer.

a ¶ Iustinianus. Quia fuit filius Iustin. vt infra de don. §. est & aliud. & infra q.b. nō est per. fa. te. §. pen. Sed in decre. cōtra. dist. 16. habeo librū, vbi dicitur q fuit filius Cōstantini. Sed forte ibi loquitur de alio Iustiniano quā hic. Vel dic q fuit filius Constantini, quia successit ei in regno. Vel dicitur à iustitia, quā semper coluit & subditis iniunxit colendā, vt C. de sum. trin. & fid. catho. l. j.

† alias Anticus

† alias est hic di ctio flauius.

SYL. ¶ Adde quòd fuit nepos ex sorore Iustin. fuerunt autem plures Iustiniani, cuius hoc nomen propriū est, de cuius deriuattione disputare per tinācis est secūdū gl. in prin. Infor.

b Alemanicus. hoc nomen & omnia sequentia nomina sunt ab euentu sibi imposita: vtputa quia vicit Alemanos, & sic de alijs, vt in aut. de hær. & fal. in prin. coll. j. & hæc oīa sunt noīa prouinciarū quas deuicit.

SYL. * ¶ Adde q Anticus (sic enim legendum est non Atticus) ideò fuit appellatus, quia Antas Histri fluminis accolas debellauit.

† Verba infrascripta non Accurs. Glossato ris.

c ¶ Pius. à Pio Antonino, vt in auth. vt lib. de cæte. coll. 6. §. nobis autem †vel pius à pietate animi, vt C. de sum. trin. & fide cath. l. j. in princip. & C. de nupti. l. imperialis, & C. de cadu. tol. l. vnica. vlti. respon.

d ¶ Felix. à virtute animi. vel felix id est, prosper, quia omnia sibi ad votum succedebant.

e ¶ Inclytus. A gestis magnificis. Accursius.

f ¶ Victor in fugando hostes. Accur.

† Alias non adsunt verba ista.

g ¶ Triumphator, post victoriā: gloriosus. n. erat pp magnifica gesta sua

h ¶ Semper augustus. Quia huius debet esse propositi quilibet imperator vt augeat: licet hoc semper non faciat: †Sic in diffinitione matrimonij, vt infra de pat. pot. in prin. licet interdū diuidat, vt C. de rep. l. cōsen su, sic in diffinitione iustitię, vt infra de iustit. & iur. in prin. Fin Ioan.

† Sicuti fuit in donatione facta per Constantinum papæ Syluestro, quæ videtur non valere, sed contrarium tenet gl. in l. 2. §. cū vrbi de offi. prę. vrb. illa est color.

ADDITIO. Augustus. hoc est facer & maiestatis plenus: & nō augustus ab augendo, vt hic voluit gl. cuius & suorum sequacium errorē dicit esse ridiculum Nicolaus Perotus in suis cōmenta. epigram. 3. inverbo Cęsar. * Primus aūt hoc cognomine appellatus est à Senatu Octauianus Ro. Imperator, vt ex Sueto. docuimus hic in nostris Annotatio. quod cętęri impatores posteà sibivēdicarunt.

i ¶ Cupidæ legum iuue. scilicet mittit suam gratiam & hunc lib.

k ¶ Incipit. More rectè scribentium præmittit proœmium, in quo reddit lectorē attentum, docilē, & beneuolum. Attentū, cū dicit summis vigilijs. nā per hoc q ipse vigilauit reddit nos attentos vt vigilare debeamus: nā ius ciuile vigilantibus scriptū est, vt ff. quę in frau. credi. l. pupillus. in fi. & ibi: summa prouidētia vt infra proxi. §. Docilē, cū dicit. & cū sacratissimas cōstitutiones anteà confu.

confu.&c.vt infra eo.§.omnes.doci lem enim facit qui summam rei breuiter comprehēdit:nā per hoc quòd ipse abbreuiauit.poterūt amodo facilius edoceri.Beneuolum,id est,bonæ voluntatis ad addiscēdū, vbi dicit: & qđ priori tpe.&ibi summa itaq; ope. vt inf.e.§.cūq;.i fi.& §.sum.itaq;&c.

IMperatoriam maiestatem [a] non solum armis decoratam, [b] sed et legibus oportet [c] esse arma-

SYL. * ¶ Accur.equiuocat in assignandis partibus procemij secundū rethoricā rationē,de hac re vide hoc in loco nostros commentarios.

Diuisio IMperatoriam. ¶ Diuiditur in tres partes principales totū hoc procemiū vsq; ad finem, licet Ioan.Pla.diuidat in quinq;. Nā primò ponit in quibus debet versari imperator.Secundò ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit.Tertiò nos ad studium exhortatur, ostendendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio.Secunda ibi in §.(Quorum.)Tertia ibi (Summa itaq;.)Iterum prima diuiditur in duas partes . quia primò ponit dictum : secundò ponit tres causas.Secunda ibi (Vt vtrunque.)

SYL. ¶ Imperatoriā. Casus. In procemio non est figurandus,cū in eo non intēdat Impe.aliquid pro l.disponere, sed tm̄ consiliū suum aperire,& modū narrare,quo librū hunc componi curauit.Si tn̄ vis ponere,potes ꝑ rōne dubitādi adducere,ꝙ cū Imperator nomē sit ducis exercitus,& militū,& pariter militis.l.j.ff.de test.mili.nihil aliud ab eo exigi videbatur quàm vsus armorū.l.fi.in prin.C.de iure deli.cuius contrariū respondet ex eo quia cū ad eum spectet nō tm̄ milites regere, sed prouincias qbus præest tēpore belli & pacis,eidē non minus.ll.sunt necessariæ quàm arma ex causis in text.expressis.No.summariū.Itē ꝙ appellatione principis Romani venit Imperator.Itē calumnias vitandas,& calūniatores repellendos.Itē idē esse rectè quod iustè. Itē quòd Imperator dicitur religiosus,quod largè accipitur , vt declar. Ias.in l.j.in j.lect.in prin.C.de sum. trin.Itē nota attributionē armorum factā.ll . & econuerso ad demonstrandam coniunctionē & colligantiā ipsorum, & quòd dictio vt,est redditiua rationis.Item ibi vtrunq;, quòd expressio verborum quę inerant tolleratur pro maiori declaratione.]

a ¶ Maiestatem, id est Imperatorem qui est in maiestate , vt C.de leg.& constit.l.digna.

¶ Adde,quod maiestas est decus,amplitudo,& dignitas cuiusq;:quā etiā ꝑ dea honoris & reuerentię filia prisci coluerunt.]Similis est loquendi ornatus infra quib.mod.ius pa.pot. sol.§.filius.ibi,Imperatoriā celsitudinē . Et nota quòd antipophorizat rñdendo ad tacitā qōnē:hanc.s.quare Imperator non facit quod suum est.s.armis intendere. cū milites magis arma scire quā iura oporteat, vt C.de iure delibe.l.fi.ad quod respondet,Imperatoriam maiestatem &c. SYL.

b ¶ Armis decoratā.Quęritur quare quod erat armorū attribuit legib9, & ècontra?Rñdetur, vt ostēderet alterū alterius auxilio sēper egere, vt C.de iusti.co.cōfir.in princ.& ff.de rei vendi.qui restituere.Vel dic propriè ponit.nā arma sunt ad decorem leges sunt ad armandū.vñ dicit̄ Militant nanq; &c.vt C.de aduoca.diuer.iudic.l.aduocati.Et leges dñr armare homines , vt C.ad leg.iuli.de adul.l.cū vir nubit.Vel ideò posuit, vt euitetur malus sonus verborū.s. cacephaton,id est turpis sonus .

* ¶ Prima expositio verior est , vt abunde tam ex eodē Iustiniano,quā ex alijs scriptoribus demonstrauimus hic in nostris Annotatiōibus.] SYL.

c ¶ Oportet,id est opportunū est .

 ¶ Adde

SYL. ¶ Adde quòd immò necesse est, vt C.de iusti.co.confir.in princ. exponuntur autem hæc verba necessitatiua secundũ subiectã materiã, Iaso.in l.j.col.5.in prin.ff.de iusti.& iur.]

tam:[a] vt vtrunq; tempus & bellorum[b] & pacis[c] rectè possit gubernari:[d] & priceps[e] Romanus nõ solũ in hostilibus[f] prælijs victor existat, sed etiã per legitimos tramites[g] calumniãtiũ[h] iniquitates expellat & fiat tã iuris religiosissimus,[i] quã victis hostib. triũphator magnific.

a ¶ *Armatã* s.ad hanc vtilitatem quę sequitur. Accursius.

b ¶ *Et bellorũ*. Et sic quo ad vsum armorum.

c *Et pacis*. Sic quo ad vsum legum. Accursius.

d *Gubernari*. Alterum legibus. scilicet tempus pacis:alterũ armis, scilicet tempus belli.

SYL. ¶ Adde,non quòd tempore belli.ll. seruari nõ debeant,sed quòd eo tempore minus seruentur, sumpta denominatiõe ab eo quod plerunq; fit.l. nam ad ea ff.de legib.]

e ¶ *Et princeps*, scilicet imperator.

* ADDITIO. Dic quod olim Ro. Imper. dicebantur principes vt pa tet ex Tacito lib.j. Aemy. Fer.

f ¶ *In hostilibus*. Qui sint hostes,dicitur.ff.de capti.& postli. re.l.hostes. & ff.de verb.signi.l.hostes.

Calumniatorũ punitio.

g ¶ *Per legitimos* tramites. i.leges quæ sunt via gradiendi,sicut tramites eundi:secundum Ioannem. Bene dico calumniantes puniri per leges: nam in criminibus, siue ordinarijs, †siue extraordinarijs, ad similitudinem supplicij punitur calumniator: vt C.de accusa.l.fi.& ff.ad tur.l.& in priuatis.vbi dicitur. Et in priuatis & in extraordinarijs criminibus, omnes calumniosi pro qualitate admissi plectuntur. Item in ciuilibus: modo pecuniaria pœna, modo sacramẽto calumnię,modo nota infamiæ,vt infra de pœn.te.lit.per totum.& infra de actio.§.si qs agẽs,& C.de plus peti.l.vnica.& C.de iudi. properandum.§.& siquidem.vbi punitur contumax in expensis. Vel dic, quòd septem genera pœnarum vocat legitimos tramites vt ff.de pœn.l.si quis forte.in fi.cũ duabus seq. Vel dic, quod magistratus vocat tramites per quos iura reddunt, nam parũ valeret iura eẽ in ciuitate, nisi eẽnt qui ea executioni mandarẽt, vt ff.de orig. iur.l.2.§.post originem.qui puniunt in criminalibus;puniunt & in ciuilibus in expensis,& in viatico, vt ff.de iudic.eum quẽ,quę vltima verior est. Accu.

†Extraordinaria crimina & priuata quæ sint not.gl.i. in d.l.

Et in priuatis.

Magistratus sunt tramites legitimi.

SYL. ¶ Adde tramites hic vocari modos quibus.ll.vtuntur:& quòd iudex criminalis cognoscit incidenter de causa ciuili,dummodò sit accessoria, ẽt in eadem sentẽtia l.interdum §.qui furem.& ibi doct.ff.de fur.]

h ¶ *Calumniantium*. Calumniator est qui falsa crimina scienter intẽdit, vt ff.ad Turpil.l.j.in princ. & facit ad hoc.ff.he his qui not.infa.l.athletas §.calumniator.quis autẽ sit pręuaricator & tergiuersator dicitur in prędictis ll. Accur.

SYL. ¶ Adde calumniantem hic accipi pro quocunque aliquid cõtra ius faciente, calumniatoremque aliàs puniri in ordinarijs similitudine supplicij, in extraordinarijs pro motu iudicis, vt per doct.in d.§.calumniator.& in l.j.§.j.ff.ad Turpil.quod plenius explicauimus hic in nostris Annotat. ADDITIO. Tamen hic calumniantium capitur generaliter pro omnibus delinquentibus.

i ¶ *Religiosissimus*. Nota quem fieri religiosum per leges: nam ipsæ sunt sacræ,vt C.de leg.et const.l.leges.

SYL. * ¶ Religiosus,vt ait Cicer.lib.2.de natu.deo.dicitur, qui diligenter ac fideliter

fideliter tractat quæ ad cultum deorũ pertinent:& quia Iustitia olim ꝓ Dea colebatur, factũ est vt eius obseruatores religiosi iuris rectè appellenẽ,queãdmodũ in nostris Annotationibus ostẽsum est.] Itẽ nota hic quatuor proportiõabilia: s.arma, vsus armorũ victoria,triũphus. Itẽ leges, vsus legum,calumniæ repulsio,& iuris religio.

ADDITIO.

Nã sicut se habent arma & vsus armorũ ad victoriã,sic victoria ad triũphum:& sicut leges & vsus legũ ad calũniæ expulsionem, sic calumniæ expulsio ad religionẽ.Ioan.Fab.

a Quorum. ¶ Diuiditur in duas partes.Primò dicit, ꝙ Imperperfectè se habuit circa arma,& circa leges. Secũdò hoc suum dictum probat ab effectu. Secunda ibi (Et bellicos.) Item secunda subdiuiditur.Nã primò exẽplificat qualiter se habuit circa arma:secundò circa iura.Secũda ibi(Omnes verò populi.)Ange.

¶ *Quorum*. Casus.¶ Cum hic tantũ tractetur,qualiter qđ maximè principem decet fuerit in Iusti.non exigitur alia casus figuratio.pendet.n. hic.§.à generali propositione supra facta.Not.ꝙ licet seipsum laudare: & ꝙ quando quis ad aliquid faciendum tenetur,debet istud omni opere & diligentia adimplere.Itẽ quod ea quæ facimus,à Deo sunt omnia: & quòd differunt promulgare & cõponere.Itẽ quòd confusa debent distingui.Itẽ quòd iugum ponitur ꝓ iurisdictione & potestate. Itẽ quòd innumerosum dicitur quod est multiplex,licet numerari possit:& quòd dictio iterũ importat secundã vicẽ.]

¶ Vtrunque affecutus est Iusti. qđ testantur populi ab eo deuicti, & ll.late,præsertim C.& ff.h.d.

¶ Quorũ vtrãq;[a] viam cũ summis[b] vigilijs summaq; prouidentia [c] annuẽte [d] Deo perfecimus.Et bellicos [e] quidem sudores nostros barbaricæ [f] gẽtes sub †iuga nostra†deductæ [g] cognoscunt: & tã Africa,[h] q̃ aliæ†innumerosæ ꝓuinciæ [i]

a ¶ *Quorum vtranque*.Si ista debent esse in principe, tu Iustiniane quid fecisti? Respon.quorum vtranque.

b ¶ *Cum summis vigilijs*, id est cum summo labore quo ad leges: nam ius ciuile vigilantibus & non dormientibus scriptũ est, vt ff.quæ in fraud. cre. pupillus. in fin.Accur.

c ¶ *Prouidẽtia* scilicet quo ad arma. & nota tres esse hominis status: memoria præteritorum,scientia præsentium, & prudentia futurorum.

ADDITIO. Vnde Seneca de quatuor virtutibus. Si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispensetur: præsentia ordina, futura præuide, præterita recordare. Ioan.fab.

d ¶ *Annuente Deo*. Deo gratias refert, cuius auxilio triumphum meruit obtinere, vt C. de officio præfect.præto.afri.l.i.in prin.

e ¶ *Et bellicos*, Quod coniunctim dixerat dicendo Vtrãque viam &c. nunc diuidit dicendo primò qualiter se habuit circa arma.Accur.

f ¶ *Barbaricæ*. Barbaricæ sunt qui extra Romanum Imperium sunt & maximè hostes.

¶ Adde, quòd barbari ponuntur hic pro indomitis & incultis,aliàs enim barbari dicuntur qui nec Latini nec Græci sunt, à linguę duritie: à qua barbari dicuntur antiquo vocabulo qui duro atque aspero sermone erant.

g ¶ *Deducte*, de nouo.

h ¶ *Tam Africa*. Sub qua multæ prouinciæ continentur.

i ¶ *Prouinciæ*. Sic coustrue. Tam Africa quàm aliç innumerabiles ꝓuinciæ

Pro casu

Vigilantibus ius ciuile vigilantibus subuenit.

Barbari ce.

†*alias in go nostro* †*alias redactæ*. †*alias innumeræ alias innumerosæ*.

Ordo litera.

uinciæ iterum additæ, id est adiunctæ ditioni Romanæ, id est iurisdictioni, nostroque imperio post tanta &c. †protestantur nostris victorijs à cœlesti numine præstitis: nam istæ prouinciæ prius fuerũt de Romano impio: post desierũt & post centũ & quinq; annos redierũt, vt hic. & hoc innuit quando dicit, iterum. ¶ Adde, q ali quando signi ficat prima vice. cap. tua nobis de appella. quandoque bis vt hic: aliquando pluries. l. veluti. §. hæc vox. ff. de eden.] Et quando dicit, post tanta temporum spatia &c. vt C. de offic. præfec. præto. afri. l. j.]

post tanta temporum spatia nostris victorijs à cœlesti numine præstitis, iterum ditioni Romanę, nostroque additæ imperio, protestantur. Omnes[a] verò populi legibus tam à nobis promulgatis,[b] quàm compositis[c] regunntur. Et cum sacratissimas cõstitutiões antea cõfusas,[d] in luculentam ereximus consonantiam,[e]

corpus rẹdegit. E. Ba.

¶ *Compositis*. Scilicet ab alijs, quas reformauimus in melius. Vel dic compositis à nobis: quasi diceret compilatis à nobis; quasi simul positis à nobis: quales sunt leges. ff. & C. & aliorum Imperatorum. suas enim & promulgauit & composuit. ¶ Dic quòd promulgatas intellexit à se latas, compositas verò collectas atque in ordinem digestas: quæ differentia non est perpetua, cum componere. vt hic diximus in Annotatio. non minus propriè significet inuenire & primò facere, quàm ab alijs inuenta aut facta colligere, lege secunda. §. deinde ex his legibus. ff. de origin. iuris. Promulgari verò lex propriè dicitur, cum primum in vulgus editur.] quasi pro vulgari vt Festus ait.

a ¶ *Omnes verò*. Vsque huc dixit qualiter bellicam curam habuit: nunc qualiter legalem. Accur.

ADDITIO. Non tamen Longobardi, qui Italiam Iustiniano ademerunt, sed significat omnes qui in orbe fuunt Romano. l. in orbe. ff. de statu homi. Aemy. Fer.

b ¶ *Promulgatis*. Scilicet à nobis: & dic de nouo. Et est promulgare, equitatem rudem & naturalem occultã iuris laqueis innodare. Componere autem est difficile promulgata in ordinem compendiose redigere.

ADDITIO. Vel dic, quòd promulgare legem est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere, prodere, uel manifestare. Sed componere ꝓpriè est disponere & constituere, & quasi simul ponere, vt patet in glo. sequen.

ADDI. Promulgauit, quando publicauit obseruandas, tam aliorum quàm suas composuit, quando sparsas in volumina diuersa in vnum

d ¶ *Confusas*, scilicet in tribus codicibus positas, Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano, vt C. de nouo codi. faciendo lege prima in principio.

e ¶ *Consonantiam*, scilicet in vnum Codicem quem non habemus, sed ex eo factus est iste quem habemus, vt C. de veter. iur. enucl. circa principium.

¶ Adde quòd hic factus est post institutiones, ille, scilicet quem nunc habemus. l. meminimus. C. de legiti. hæredibus ponit Iason. in §. rursus. columna xiij. infra de actio.]

a ¶ *Tunc*, id est statim post compositionem illius Codicis fecimus Digesta.

a Exten-

b ¶ *Extendimus curam*. Vt nulla con trarietas posset reperiri, nullaque superuacua, aut similitudo, vt C. de no.co.facien.§.quibus.
c ¶ *Ad immensa*. Nam erant tricies centena millia versuum.i. legum vel. §.vel responsorum. & duo millia librorum, & aliæ multæ leges, vt C. de vete.iur.enu clean.l.2.§. sed cum omnia, & in pro œmio digestorum.§. & antea.

tunc [a] nostram extendimus curam [b] ad immensa [c] veteris prudentiæ volumina, & opus desperatum [d] quasi per medium profundum [e] euntes, cœlesti fauore [f] iam adimpleuimus. [g]

d ¶ *Desperatum* scilicet à Constantino:nam Constantinus voluit hoc facere, sed non potuit.
e ¶ *Profundum*. Reperit enim omnium legum tramitem,(qui ab vrbe Romana condita & Romuleis descendit temporibus,)ita esse confusum, vt in infinitũ extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate cõcluderetur, vt C.de vete.iur.enucle.l.j.in prin.Accur.
f ¶ *Cœlesti fauore*. Subaudi mediãte.
g ¶ *Adimpleuimus*. Post digesta ergo & post primam compositionem codicis(quem non habemus) factus fuit hic liber: sed tamen ante cõpositionem secundi codicis quem habemus:vnde quod hic dicitur,quãdoq: per codicẽ corrigitur, vt facit de an no vtili qui obtinet secundum hunc librũ,& in restitutione minorum & maiorum,vt infra de actio.§.rursus. secus est per codicem in dictis restitutionibus,vt C.de tempori. in integrum restitutionis.l.fina.Item in secũda eius compositione facit mẽtionẽ institutionum iã compositarum, vt C. de emen. iusti. co. & secunda eius editione.l.j.§.supradictis.

Institutiones factæ sunt ante codicem.

ADDITIO. De hoc etiam casus in lege meminimus. in principio.C. de leg.hær.vbi text.facit mentionẽ de hoc li.facit.l.j.C.de uet.iur.enu. qđ not. quia si aduersarentur adinuicẽ, debes magis stare legi. C. tanquam vltimæ quã huic libro nisi in illis legibus de quibus hic fieret mẽtio. Angel.

¶ Peracta C. & ff. compilatione mandauit Institutiones componi, vt principia huius sciẽtiæ auspicarẽtur à ll. imparatorijs, quod ante nonnisi per quadriennium licebat. h.d. vsq; ad §.igitur.

Cumq;

¶ Diuiditur in duas partes. Primò ponitur qualiter mandauit fieri hunc librum. Secundò ponit causas propter quas.Secunda ibi(Vt liceat.)Angel.

Diuisio.

¶ Cumque. Casus. ¶ Pro casu hic animaduertas qualiter Iustinia. declarat cur, qualiter, & per quos fecerit hunc librum condi: & illius vtilitatem ostendit per modos expressos in textu. Nota igitur summam. Item quòd quis pluribus officijs compatibilibus fungi potest: & quòd tria requiruntur adimplenda iniuncta: scientia, diligentia, & fides. Item nota significatum verbi antecessor. Item quòd scientia, diligentia, & fides, experientia comprobantur, & quòd ex vnico actu non dignoscuntur. Item quòd institutiones sunt principia.ll.& quòd introducendum est quod conferat animæ & corpori: & quòd hæc sciẽtia habet principium & finẽ.§.& quod pœnæ.in proœmio digestorum. Item quòd cond... delegari & demandari alteri potest:dummodò id specialiter fiat.

a ¶ *Hoc.* scilicet volumen Digestorum & Codicis.
b ¶ *Deo propitio.* i. Deo coadiuuante.
c ¶ *Peractum est*, id est completum.
d ¶ *Triboniano.* hoc nomē & sequentia sunt datiui casus, & ēt dictio conuocatis: & construuntur cū illo verbo inferius, mandauimus.

¶ Cūq; hoc[a] Deo propitio[b] pactū[c] est, Triboniano[d] viro magnifico, magistro & † Exquaestori[e] sacri palatij nostri, necnon [f] Theophilo & Dorotheo viris illustribus[g] antecessoribus[h] † nostris (quorū[i] omniū solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem, iam ex multis rerum argumen-

e ¶ *Exquaestori.* Pro suo simplici ponitur scilicet questori. Nota quòd tribus modis dicitur questor. Primo, ille qui quaerebat pecunias tributorum per mundum & seruabat. † Secundo, ille qui praeerat capitalibus causis. Tertio, qui stabat vt legeret libros principales, q̄ candidatus principis dicebatur: & ita hoc tertio modo accipio hic vt ff. de offi. quaestoris. l. j. in fi. & de orig. iu. l. secunda. §. deinde cum aerariū. Vel dic secundum Ioan ꝙ iam fuit in illo officio, sed nūc nō est: inde exquaestor, idest extra quaesturam positus. Vel dicas tertio esse nomen dignitatis vt exconsul, vt C. de aduocat. diuer. iud. l. petitionē. ibi, egredientē.

Questor dicitur tripliciter.

† Et hic in iure diuersis nominibus non cupatur: susceptor & opinator, vt C. de suscep. et arch. l. nisi opinatores lib. 10. † alias quaestori alias exquaestore. SYL.

* ¶ Quaenam fuerit Triboniani quaestura seu exquestura (vtroque enim nomine idē puto significari) & quantae esset potestatis, id quod nemo fere adhuc bene declarauit, vide hic nostras Annotat. vbi demonstratum est hanc sacri palatij quaesturā summum fuisse magistratum & principatui proximum.]

ADDITIO. Exquaestor. Exconsul, quī quaestura, qui consulatu functus est, qui Ciceronis aetate dicebantur Quaestorij, & Consulares, patet ex lege prima & secunda. C. de veter. iur. enucle.

f ¶ *Necnon.* Nota duae negationes faciunt vnam affirmationem, vt hic & ff. de verbo. sign. l. duobus.

¶ Adde quòd And. Alcia. ibi optimè declarat, & ex mente Ang. hic dicit glo. veram, nisi de mente contraria constet: vel nisi simus in rustico secundum Bal. in l. qui se patris. col. 3. C. vñ libe. vel nisi ad diuersa referantur secundū Barto. in l. manifestae. ff. de iureiur. SYL.

† Alia litera non habet nostris.

g ¶ *Illustribus.* Quatuor sunt ordines dignitatum: maximi, vt superillustres: magni, vt illustres: medij, vt spectabiles: minimi, vt clarissimi: quos specifica, vt in auth. de appell. §. j. 2. 3. & 4. coll. 4. & in auth. vt ab illustri. & q̄ supra eos sunt col. 5. Sūt & infimi, vt defensores ciuitatū & magistrat. municipal. & isti nō hn̄t merum imperiū. sed superiores sic.

Imperium merū certis dignitatibus concessum.

ADDITIO. Et ideò potestates & rectores ciuitatū non deberent posse ingerere poenam sanguinis: quamuis contrarium de facto obseruetur vt hic per Ang. sed superiores sic.

h ¶ *Antecessoribus.* Scientia vel aetate: vel quia fuerant cum praecedētibus Imperatoribus.

* ¶ Verius est antecessores dictos fuisse, qui ius ciuile ꝓfiterentur, ex eo ꝙ scholasticis quodāmō praeirēt illos docēdo, vt manifestè deprehenditur ex proemio ff. in princip. versic. Sed cum vos. SYL.

ADDI. Ancessores, ab ancedēdo. Graecorū moreq; ἐξηγητὰς & προηγητὰς. i. ꝓceptores. & magistros legūvt scri. Sui. à praeeūdo dicāt patet ex l. 2. C. de vet. iur. enucl. & multis locis. Nā ille Cōstantin. hic Beryli. leges docuit. d. l. 2. & l. j. C. de emē. C.

i ¶ *Quorum.* Hic est interpositio vsque

vsq; illuc, Conuocatis &c. Et not. q in tribus hic cōmendanē q sunt huic arti intenti. Primò in solertia.i.in cautela, vel ingenij sciētia, vt l.j.C. si ma.fac.alie.fac.sine decre.ra.hab. Item in legū scientia. Eligendus est. n.talis magister, qui in se landabilē vitā ꝓbis moribus mōstrauerit: & docendi interpretandique subtilitatem & copiam differendi se habere patefecerit, vt C.de profess. qui in vrb. consi.doc.l.j.lib.12. Item in fidelitate, nam ex quo hactenus fideles extiterunt, præsumitur pro eis.ff.de re mili.nō omnes §.à barbaris. de præteritis enim summus coniecturā ad futura.ff.de accus.l.si cui.§.eisdem. & quandoque occultam coniecturam sumimus ad præteritum, vt C. ad l.iul.de adul.l.si qui adulterij.

Magister qualis esse debet.

Præsumptio a varus sumitur.

ADDITIO. Vide glos.in cap, scribam de præsump.

a ¶ *Ex multis rerum argumentis*.idest ex multis rebus vel negotijs quæ suut argumenta. ADDI. Vñ dicit ꝓuerbiū. Opus laudat magistrū. sic in authen.de mona.§.sancimus.coll.j.

Prouerbium.

b ¶ *Accepimus*, id est recepimus.

c ¶ *Mandauimus*.i.præcepimus.

d ¶ *Suasionibus*. In bona parte accipe.alias in mala accipitur.ff.de ser. corru.l.j.§. persuadere.& C.de fur. & ser.cor.l.si quis suo alie.suaserit.

e ¶ *Institutiones*. Ideò sic dictas, quia in statū Ro.iuris nostrā erigūt intelligentiā.vt infra titu j.§.his igitur.

SYL. h Adde quòd ab instituendo dictæ sunt. sicut & opus Quintiliani Oratorię institutiones appellātur. quid autem differant instituta ab institutionibus. vide Lauren. Val.in libro elegantia 4.cap.11.

tis[a] accepimus[b]) cōuocatis mādauimus[c] spāliter, vt ipsi nostra auctoritate nostrisq; suasionib9[d] Instōnes[e] componerent: vt liceat vobis[f] prima legū cunabula[g] nō ab antiqs fabulis[h] discere, sed ab impiali[i] splēdore appetere: & tā aures q̄ animi vestri nihil[k] inutile, nihilque perperā[l]

f ¶ *Vobis*. Loquitur iuuenibus.

g ¶ *Cunabula*. Per simile loquitur, quia sicut in cuna infantes primò moranur, ita iuris præceptor instituta primò legere debet.sic.ff.de offic.pref.præ. l.j.§..his, cunabulis.

*ADDITIO Iuris præceptor non autem iuris acceptor legendum est vt emendati Codices habēt. Hiero. Mess.

h ¶ *Fabulis*. Quia in antiquis institutionibus erant fabulę, quæ fabulæ nec vera nec verisimilia continent secundum Tullium lib.j.de Inuen.

* ¶ Per fabulas videtur intellexisse prima illa excitamenta iuuenem in scientia legali, cum præceptores rhetorum more ipsis casus proponerēt fabulosos, vt ita illecti deinde ad difficiliora deducerenē. Aut certè sensit de adulterina illa doctrina quę anteà tradebatur. §.hęc autem in proœmio digestorum. SYL.

i ¶ *Ab imperiali splendore*.i.ab imperatore qui splendet.

ADDITIO. Vel dic, Ab imperiali splendore.i.ab imperialibus constitutionibus, quæ splēdere dicuntur.

k ¶ *Nihil inutile*. Quo ad aīam: vel nihil inutile.i.inusitatū: vt p3 ex eo qđ dicit infra ꝓximè & quod &c.

l ¶ *Perperam positum*. quo ad aures. Vel dic. id est malè positum & contra ius.

a ¶ *In ipsis*. Idest in ipsa rei veritate, vel in ijs quæ quotidie emergere possunt. Non autem inueniuntur hic ea quę nō possunt euenire, quia de his nō curant legislatores, vt in auth.vt fine prohi.matres debit.& credi.§.quia verò.coll.7.& ff.de legib.l.iura.& l.nam ad ea.

* ¶ Melius est accipere argumenta, SYL. vt de

vt & Quintil. sæpe, ꝓ speciebus seu casibus qui proponuntur, vt sit sensus, his libris illa solum tradi, quæ in decidendis casibus obseruantur, nõ quæ abrogata sunt legibus, aut consuetudine abolita: quod latius hoc loco in Annotat. explanauimus.

b ¶ *Legerent*. Nam & olim à principio legebant imperiales constitutiones. s. institutiões antiquas, vt in procem. ff. §. discipuli.

c ¶ *Primordio* id est tantum primo anno proficietis. quantũ proficiebatis in quatuor. Et nota quòd adulatur nobis Imperator. Accursius.

*¶ Inepta expositio. Sensus. n. est, hodie primo anno hasce Institutiones tradi, quæ & ipsæ, ꝓpterea ꝙ ab Imperatore cõpositæ sunt, rectè Imperatoriæ constitutiones appellãtur. §. sed & quod. ĩfra de iu. natu. gen. & ciui. cum olim non nisi post quadriẽniũ primus Codex qui liber, cõstitutiones imperiales continebat, prælegeretur. §. duabus. in procem. ff.

d ¶ *Digni*. Vos dico digni &c. Accursius floren.

e ¶ *Initium*. Scilicet liber iste.

f ¶ *Finis*. idest codex. Nam primo anno institutiões legi debẽt, in quinto legitur codex, vt in procemio. ff. §. ꝓ responsis. ibi (Quibus si bene.) Accursius Floren.

g ¶ *Principali*. Idest principis. Et nota, ꝙ hæc scientia caput habet & finem: licet in alijs artibus hoc nõ sit, licet vilissimæ sint, vt in procemio. ff. §. sed quia. ibi. Et quod pene.

¶ *Igitur*. Diuiditur in duas partes: in prima ponitur commissio compilationis cum ijs, quæ in institutionibus continentur: in secunda vnde sint extractæ, & quòd auctoritate imperiali confirmatæ sunt. ij. ibi, quas.

¶ Casus. In narratione Imperatoris non figuratur. Not. ꝙ facere dicimur quod ꝑ alium facimus. Item ꝙ per desuetudinem tollit vel inumbrat l. Itẽ qđ non sufficit principẽ cõmittere. l. cõpilationẽ, nisi posteà approbet. Itẽ qđ quotidiana diligenter sunt attẽdenda, & ꝙ breuiter dicitur ꝭm subiectam materiã. l. antiquitas in fi. C. de vsufru. Item ꝙ non sufficit simpliciter legere, sed requiritur cognitio & examinatio. Itẽ ꝙ accõmodare ĩportat idem quod tribuere: & obtinere, esse in viridi robore & obseruantia.

positũ, sed quod in ipsis[a] rerũ obtinet argumentis accipiant. Et quod priori tẽpore vix post quadrienniũ prioribus cõtingebat, vt tunc constitutiones imperatorias legerent,[b] hoc vos a primordio[c] ingrediamini: digni[d] tãto honore, tantaq; recepti felicitate, vt & initiũ[e] vobis, & finis[f] legũ eruditiõis à voce prĩcipali[g] ꝓcedat.

¶ Post completa ff. iussit cõponi instõnes, in quibus principia huius scientiæ sunt posita cum correctiõibus iuris ãti q qbus autoritas ꝑ ipsum data fuit h.d. vsq; ad. §. fin.

¶ Igitur[h] post libros qnquaginta[i].

h *Igitur*. Ita continua secundũ Ioã. quia prædictorum virorũ scientiã & auctoritatẽ ꝓbauimus, nec per alios poterãt cõmodius expediri: igiẽ mãdat ꝑ eos diuidi: vel quia ab ĩperiali splendore † approbatur., & ideò mandat diuidi vt melius possint intelligi. ff. de verb. sig. l. 2. §. cuiusque. Adde tñ, ꝙ. §. continuatio non est faciẽda. gl. in l. Gallus in prin. in ver bo posthumos. ff. de lib. & posthu

Cõtinuatio. † alias appetit.

i ¶ *Quinquaginta*. qui cõprehẽdũtur ĩtra. ff. vetus, & infortiatũ, & ff. nouũ.

a ¶ Di-

Digestorum[a] seu pādectarum, [b] in quibus oē ius antiquū collectum est,†quos[c] per eū dē virū excelsum Tribonianū, nec nō & cæteros [d] viros illustres & facūdissimos cōfecimus,†hos quatuor libros easdem [e] Institutiones partiri iussimus, [f] vt sint totius legitimæ scientiæ prima eleméta. [g] In qbus [h] breuiter expositum est, & quod āteà obtinebat, [i] & qđ posteà desuetudine [k] inumbratum, ab imperiali remedio illuminatum est.

digesta vnde dicuntur. a¶ *Digestorum*: Ideò dicuntur digesta, quia omnia ibidem decidenda digeruntur & soluuntur. Accur.

SYL. *¶ Quare libri digestorum hac nota.ff.significentur, & an rectè, vide Alciat. lib. 3. Dispun. c. 16

b¶ *Pandectarum*. à pan *alias qd* quod est totū. & dectē. *Pandectæ vniuersali dicūtur.* quod est doctrina.† quia ibi est doctrina omniū iurisconsultorum, vt C. de vete. iur. enu cle. l. 2. §. oïa. † *vide Bude. ad l. i. ff. de insti. & iu. in fi.* † *alias deesthos* ¶ Adde quòd aliter interpretatur Gellius *SYL.* libr. 12. ca. vlti.*ad quod vide Budęum in l. j. in fi. ff. de insti. & iur.]

*ADDITIO. Imo à πᾶν.i. omne & δέχομαι.i. complector, contineo quasi vniuersum ius ciuile complexu suo coercentes.

c¶ *Quos.* Scilicet quinquaginta libros. ff. Accur.

d¶ *Et cæteros*. Scilicet xv:ex permissu Iustiniani electos, vt C. de vete. iure enucl. l. j. §. 2. & l. 2. §. quæ oïa.

e¶ *Easdem institutiones*. id est eadem instituta.

SYL. ¶ Adde quòd hanc expositionem reprehendit Lau. Val. lib. 4. c. 11.]

Diuisio textus operitur. Vnde collige hūc librum sumptum ex volumine digestorum: vel propriè dicit institutiones, quas mandauit fieri, nunc mandat parti: nam partitio animū legentis incitat, mentem intelligentis præparat, memoriam artificiosè reformat, vt infra de leg. §. sed non vsque. & ff. de excep. doli. l. j.

*ADDITIO. Imo institutiones & instituta differūt. instituta enim sunt mores, institutiones verò sunt præceptiones quibus instituuntur & docentur homines. vt sunt institutiones oratorię Quintil. & diuinæ institutiones Lactantij. Hier. Messag.

f¶ *Iussimus*. q.d. instōnes iussimus fieri ex libris antiquorum, ita vt continerent quicquid rebus q̄ in pręsenti ęuo versantur consentaneū est, vt C. de ve. iu. enu. l. 2 §. sed cū prospeximus. Accursi.

Elementa et eorū qualitates vt quatuor. g¶ *Elementa*. Quia sicut ex quatuor elementis omnia corpora cōficiuntur, vt terra & aqua, & igne & aere. i. ex viribus horū quatuor elemētorū totus mūdus gubernat: ita hic liber comprehendit oïa iura.

SYL. ¶ Adde quòd melius diceretur omnia principia & fundumenta. l. 2. §. sed cum prospeximus. C. de vet. iu. enu. simili tamen locutione vsus est etiam Cic. in Topi. vt admonuimus hoc loco in Anno.] Et nota φ terra est frigida & sicca: aqua frigida & humida: ignis calidus & siccus: aer calidus & humidus. Primum habet naturam melancoliæ: secundum. s. aqua phlegmatis, igni choleræ: sanguis respondet aeri.

*ADDITIO. Iusti. indictione vii. imperij sui. Codicē vnū cōstōnū edidit l. j. C. de nou. C. quinto post anno indic. 12. Diges. & insti. l. 2. C. de ve. iu. deinde indic. 13. Codicē priorē emēdauit. l. j. C. de eméda. C. E. Bar.

h¶ *In quibus*. s. institutionibus.

i¶ *Obtinebat*. id est erat in vsu, & nunc desijt. Accur.

k¶ *Desuetudine*. Nota legē tolli per desuetudinem.

¶ Adde

¶ Adde q̄ cōis doc. sūīa est, quòd si non vsus non habet in se actum contrarium, non tollat. l. Ias. in l. de quibus in vj. notab. ff. de leg.]

¶ Vel per contrariam cōsuetudinē: & iterum eā dem consuetudinem per superuenientem legē tolli: sic ff. de sepul. vio. l. iij. §. diuus. ī gl. 3. & in auth. de hær. & fal. §. sed quoniam. coll. i. & subijcit, Ab imperiali, &c. & est optimū exēplū. C. de iudi. l. rem non nouam.

a ¶ Quas. s. institutiões: & accipe legim^9, & cognouimus. i. esse cōpositas ex omnibus &c.

b ¶ Caij nostri commentariis dico factis super libros institutionum antiquarum.

c ¶ Quotidianarum, Liber erat sic appellatus: eo quòd singulis dieb^9 gerenda à magistratibus continebat, qualiter iudicarent.

SYL. ¶ Adde: uel dic rerum magis uulgarum, & quæ quotidie in cōtrouersiam venire poterant.]

d ¶ Cum tres, interpositio est:

SYL. ¶ Summa itaque. Cum hic §. unicū tantum habeat contextum, non recipit diuisionem & cum sit simplex cohortatio, non exigit casus figurationem Nota. ll. nostras dici ex hoc, quòd eis à nobis sit tributa auctoritas, & quòd in quolibet opere perficiendo requiritur summa diligētia. Item quòd ambitio uirtuti innixa non damnatur, & spes, & desideriū honorum, & dignitatū. Item quòd nihil actum uidetur, quando aliquid superest agendum. Item quòd à ll. studijs discedere non debemus nisi perfecta omnis iuris cognitione. Itē quòd reip. administratio p̄ iuris peritos facienda est.

Quas [a] ex oībus antiquorū institutióibus, & præcipuè ex Cōmentariis Caij [b] nostri tā Institutionū, quàm Rerum quotidianarum, [c] aliisq; multis cōmētariis compositas, (tum tres [d] viri prudētes præ dicti nobis obtulerunt,) & legimus, & recognouimus, & plenissimum nostrarum constitutionū robur eis accōmodauimus.

¶ Hortaē iuuenes ad studia, ut ijs p̄fectis possint rē pu. administrare h.d. usque ad fin.

¶ Summa itaque ope [e] & alacri [f] studio, has leges [g] nostras accipite, & vosmetipsos sic eruditos ostendite [h] vt spes [i] uos pulcherrima foueat, toto legitio opere perfecto, [k] posse etiā nostrā [l]

e ¶ Ope. Quā tum ad corpus. vnde Virgi. li. j. Geor. Labor īprobus oīa vincit. Accur.

f ¶ Et alacri. Affectio. n. operi tuo nomē imponit, vt C. ad l. Cor. de sic. l. j. ff. de fur. l. qui iniuriæ, in prin.

g ¶ Leges nostras. Scilicet institutionum. Accur.

h ¶ Ostendite, idest ita proficite in hoc libro: vel ita moribus informati sitis: nam boni mores plus quàm diuitiæ operantur, vt ff. de tuto. & curato. da. ab ijs. l. scire §. fi. & ff. de verbo. obli. si quis stipulatus sit stichum in fi.

SYL. * ¶ Nihil hæc ad mores: sed planè intelligendus est hic locus: ostendite ò iuuenes vos ita doctos, & legum scientia excultos, ut optimam spem concipiatis, remp. nostram studio perfecto rectè à vobis posse administrari, ac gubernari.

i ¶ Vt spes i. hæc spes sit de vobis nostram remp. posse gubernari.

k ¶ Perfecto, idest lectis aliis libris.

* ADDI. Perlecto legitur in multis aliis Codicibus. Hier. Messag.

l ¶ Nostram. aliàs vestram.

† Constinopoli. † Patria tertiam consule. † alias Institutionū imperialium li. I.

a Eius

a ¶ *Eius reipublicæ.*
b ¶ *Vobis.* Idest à uobis credendis le ctis etiā aliis libris. Vel si habes credendam .i. committendam, vobis da tiuè legit: & hoc dico legitimo opere perfecto .i. cū quinquennio legeritis: nam tunc opus consummatur, vt in procem. ff. §. sed quia solitum uer. duabus aliis. Et quod dicit ī partibus ei9, ideò est: quia multæ sunt p tes eius, vt p. fectura, consolatus, & aliæ multæ, vt patet ex tractatibus de officijs, in ff. & in C.

rempublicā in partibus eius [a] uobis [b] credendis [c] gubernari. Datum† C P. xi. Kalēd. Decem. D. Iustin.† PP. iii. Consu.

¶ † Institutionum, seu elemētorū. D. Iustiniani sacratiss. principis. Lib. i.

¶ De iustitia [d] & iure [e] ¶ Iustinianus veluti optimus preceptor imitatus est rectū ordinē procedendi, qui debet esse diffinitiuus, diuisiuus, & exemplorum positiuus: & primo ponit diffinitionē iustitiæ, & iuris prudentiæ ex l. Iustitia. ff. eodem titulo.

c ¶ *Credendis* .i. quia creditur secundū primā expositionē, vel si habes, credendā dic vt in gl. supra Accur.

SYL. * ¶ Vtro modo legatur, siue credendis, siue credendā, vna est verbi credere significatio: accipitur .n. p cōmittere: quo gn̄e loquēdi vtitur ēt in l. 2. §. nos itaq;. C. de vet. iu. enu.

Iustitia est mater iu. d ¶ De iustitia, & iure rubrica. ¶ Iustinianus tractaturus iura populi Romani pręmittit de Iustitia, quæ est mater iuris.

¶ Adde q̄ Iaso. hic intelligit de iustitia in actu.] Et ideo ab ea īcipit sic, obligatio mater est actionis, vt ff. de procurat. licet. §. ea obli. & ideò præ mittitur in trac. vt infra de oblig. in

SYL. princ. & de ac. in princip.

¶ Adde, q̄ ideò præponit, quia iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat qd̄ à Iustitia dicitur l. j. ff. eo. tit.

e *Et iure.* s. quod ius iustitiam prosequitur ut minister uel filius.

SYL. Adde, q̄ potius, ut effectus iustitiæ & ut administratū, quia si iustitia est voluntas retribuēs ius, ius nō est minister iustitiæ, sed ipsa iustitia est illa, q̄ ius administrat.] Sed quare de hoc ponitur in rub. cū ī textu nihil dicatur diffiniēdo, licet diuidēdo sic? Respōdet Py. quod nihil ē. Vel dic hoc plerunq; fieri, ut aliqd ponat ī rub. quod in tex. non ponitur, vt C. d̄ relig. nam nihil in tex. ibi dicitur de ludo aleæ. *Questio Rubri. Quanquidē, iō non doq; est posuit ī tex. generade iure ne lior nigrauaret ru- gro. des aīos Fm* SYL.

¶ Adde quòd tunc fuerūt addita illa verba in rub. quando fuit addita illa cōstitutio Græca: antiquiores .n. codices non habent.] Vel dic q̄ est verius ut diffiniatur, vt dicemus infra eodē tit. §. iuris præcepta in glo.

Iustitia ¶ Diuiditur titulus in sex partes. In prima diffinit iustitia. In secunda iuris prudentia. In tertia ostendit qualiter ad iuris cognitionem sit proced endum. In quarta ponit præcepta iuris. In quinta diuidit inter publicum & priuatum. In sexta proponit dicendum de priuato. Casus figurari nō potest cum ponat diffinitionem. ratio autē dubitādi, & decidēdi inde colligitur, quòd dixit Cice. 1. Offici. quòd omnis de aliqua re disputatio debet à diffinitione proficisci ut sciatur id de quo disputatur. Nota diffinitionem iustitiæ. Itē ibi vnicuiq;, quòd non est habenda acceptio personarū. Item ibi constat, quòd iudex non debet moueri passionibus. Item ibi tribuens, quòd vera iustitia cōsistit ī administratione SYL. *Diuisio.* *† Cōcor. cum hoc prin. 12. q. 2. c. cū deuotissi*

mam.& gl. in c. forus. ner. iustitia.ex tra de uer.sign.

stratione non in cognitione. Itē q̄ iuris prudentia versatur etiā in cognitione rerū diuinarū, & q̄ est cognitio iusti & iniusti. Itē quòd enumeratio contrarariū non est superflua nisi super vtroque detur doctrina.

a ¶ *Iustitia.* Hæc iustitiæ diffinitio pōt intelligi de

† aliàs cuiq; tribuendi.

IVstitia[a] est †cōstans & perpetua volunras, ius suum† vnicuique tribuens. [b] Iurisprudétia est diuinarū atq; humanarum rerū notitia

diuina iustitia.q.d. Diuina iustitia est voluntas constans & ꝑpetua &c, & s̄m hoc hæc verba in ea posita sūt plana. Sed nōne iniustum fuit, quòd tm̄ datū fuit mercenario serò venienti, quantum illi qui mane venerat: quod tamen Dei iustitia laudat, contra ff. de annu. lega. l. 2. & de verbo. significatio. l. secunda. §. cuiusque?

Dub.

Respon. illud diuinum mystice dicitur. q.d. tantum habebit de paradiso ille qui decedit in hoc vltimo seculo si faciat bonum, quantum & ille qui decessit in primo seculo.

Respon.

ADDITIO. Et hoc ideò est, quia ecclesia nunquam claudit gremium redeuntibus, vt in epistola inter claras. C. de sum. tri. c. sup eo. extra de hære. lib. 6. Ange. Aret. & Iaso. May.

ADDITIO. Imò nō fuit iniustum, q̄a paterfa. tāquā moderator rei suę potuit in ea talem legē statuere, vt C. man. l. in re mandata. s̄m Iaso.

SYL. ¶ Adde quòd illud iustum fuit, quia sic fuerat conuentum. l. j. §. si conueniat. ff. depo. si. dixit enim Amice nō facio tibi iniuriam, nonne ex denario conuenisti mecum?]

¶ Vel dic s̄m Ioan. quòd de fragili hoīs iustitia loquitur. q.d. iustitia humana, vel quæ est in hoīe, est voluntas cōstans &c. & secundum hoc illa duo verba, cōstās & perpetua. abijciuntur extra. quia homini nō possunt conuenire. cum scriptū sit, quòd septies in die cadit iustus, & illud nunquā in eodē statu ꝑmanet, vt ī auth. de non alie. aut permu. §. vt autem.

¶ Adde, quòd intelligitur quatenus homini conuenire pōt. l. si quis venditor. ff. de ædil. edic.] Item quod ibi dicit, ius suum vnicuiq; tribuens, intellige quantum ad affectionem, quia ad actū non pōt. q.d. habens affectum tribuēdi, sicut supra in rub. procemij dicitur de Augusto. sic & de matrimonio, qd̄ est indiuiduū, vt infra de pa. po. in prin. licet interdū diuidatur, vt patet. C. de repul. consensu. Vel tertiò expone, vt in sūma huius tituli, vt volūtas, id est mens, cōstās. i. bona, quasi habitus mētis bonus. Sed Tullius sic diffinit. Iustitia est habitus aī, cōi vtilitate seruata, suā cuilibet tribuēs dignitatē s̄m: Pl. iustitia est virtus, quę plurimū potest in ijs quæ minimū possunt. Vel prout ego credo. Iustitia est aī congrua dispō in singulis rebus rectè dijudicans.

SYL.

Iustitiæ diffinitio secundum Tul.

Iustitiæ diffinitio secundū Pl.

ADDITIO. Dicite q̄ hæc iustitia diffinitur gn̄aliter ad argumētà verò breui distōne facile sic rñdebitis. Aliqñ cōsideratur iustitia prout est in abstracto, tūc iustitia est constans & perpetua. Aliqñ cōsideratur, put est in concreto, vt est posita in corpore hoīum administrantiū, & tunc dicit corruptibilis, nō rōne essentialitatis iustitię, sed rōne mali contenti, hoc est praui hominis. Exēplū posset poni in rustico, qui posuit vinū optimū in prauo vase & destructū est. Xpo.

SYL. ¶ Adde q̄ fuit opi. Albe. in l. iustitia. ff. e. q̄ hic diffiniretur iustitia in abstracto, secus in cōcreto, ꝑ pleniore tñ & uera huius diffinitionis intelligentia vide quę hic scripsi in Ann.]

* ADDITIO. Per voluntatē perpetuam & constantem habitū significat præsertim cum pinguis aliquanto quàm philosophi diffinitionibus prudētes vti cōsueuerīt. Aemy. Fer.

b ¶ *Tribuens*, vt honestè viuat sibi; &

bi: & sic alterum non lædat immò proficiat: vel dic ius suum.i.hominis meritum.

SYL. ¶ Adde, quòd hic est potius effectus iustitiæ quàm ipsa iustitia. vt dicit Aug.lib.19. de ciui.dei.]

tia,[d] iusti atq; iniusti scientia.

¶ Primo leuia, deinde difficiliora sunt docenda: ne scholares aut studiū deserant, aut cum magno labore ad scientiā diffidenter, aut tardius perducantur h.d.Areti.

¶His igitur[b] generaliter cognitis,[c]

a ¶ Notitia. Potest recte legi, vt illa dictio sciētia sit ablatiui casus: vel è contrà sit nominatiui casus, & hæc dictio notitia sit ablatiui casus: sic infra tit.j. in princ. † Sed nunquid secundum hoc oportet, quòd quicunque vult iuris prudens vel iurisconsultus esse, debeat theologiam legere? Respon. non nam in corpore iuris hæc omnia inueniuntur, ut C.de sum.tri. & fide cath. & C. de sacrosan. eccl. & de episc. & cleri. & in authen.sub multis titulis: vbi specialiter de diuinis tractatur.

* ¶ Dic verbum diuinarū positū in hac diffinitione referendum esse ad illam iuris publici partem, quæ in sacris & sacerdotibus consistit, vt plenè tam in Annot. quàm in Commentarijs hoc loco declarauimus.] Item quæ est differentia inter iustitiam, & ius, & iuris prudentiam? Respon. Iustitia est virtus: Ius est eius virtutis executiuum.

ADDITIO. Angelus non putat hoc verum: quia immò magistratus est ille qui exequitur ius, vt l. 2. §. post originem.ff. de orig.iur. Ange.

¶ Iuris prudentia est scientia illius iuris. † Itē iustitia est summū bonū, ius medium, iuris prudētia infimū. Itē iustitia vult tribuere vnicuique ius suum, Ius verò coadiuuat, Iuris prudentia docet qualiter illud fiat.

SYL. ¶ Adde quòd cōmunis resolutio est quòd hęc verba accipianī nō quoad essentiam, sed quo ad ordinem: quia iustitia tanquam in abstracto est primum: ius vt in concreto secundū: iuris prudentia tertium, sicut sciētia post scibile.]

¶ His igitur. ¶ Diuiditur in duas partes, in prima ponit cōsilium suum docendi primò leuia: in secunda rationem reddit per locū ab inconuenienti: secunda ibi.alioqn

Casus. ¶ Quærebatur visa diffinitione iuris prudentiæ quo ordine deueniendum esset ad illius cognitionē; & respondetur vt in tex.* nec placet ratio dubitandi aliàs assignata p.§. discipuli.in proœmio.ff.cum illa epistola factā fuerit post compilationē Institutionū, vt ibidē apparet, vnde ille.§. nullā potuit præbere materiā dubitandi, sed loco casus legendū est quæ in proœmio 8.lib. scribit Quintil.aurea sanè & adhunc locū maximè pertinentia. Not.quòd ea quę ex diffinitionibus cognoscuntur, dicuntur cognita generaliter. Item quòd à facilioribus est inchoandum. Item quòd rudis animus rerū multitudine onerari non debet. Itē quòd non debem⁹ causare quòd iuuenes studia deserant. Itē quòd faciliori via eundum est: & quòd doctrina debet procedere à generalibus ad specialia: & quòd ea doceri debent, quæ auditoribus conueniunt 8. quæstio. j.cap. oportet. Item quòd diffidentia, plerunque remouet animum à studijs: Item quòd in quacunque re est habendus ordo: quòd multitudo parit confusionem quòd illud est simplex cui nihil additur.]

b ¶ *His igitur generaliter.* Nunc vult dicere qualiter leges sunt docendæ.

c ¶ *Cognitis*.i. posita diffinitione iustitiæ & iuris prudentię. Accur.

ba quoad ordinē prioritatis & posterioritatis: & tunc dic summum bonum id est primū &c. ut infra de iure perso. in princi. aliàs secus.

† Alias deest maxime.

† Immo vtraque est nominatiui casus secundum Christo. quia vnctus, ideo uerbo notitia.obtinet uim copulæ.

† Hoc verū secundum docto. nc sicōsideretur hæc uer-

& incipiētibus[a] nobis[b] exponere iura populi Romani, ita† maximè videntur[c] posse tradi cō-modissimè, si primò leui[d] ac simplici[e] via, post deinde diligentissima[f] atque exactissima[g] interpretatione[h] singula tradantur: alioquin si statim ab initio rudē adhuc & infirmū animum studiosi, multitudine ac varietate rerū onerauerimus, duorū alterum, aut desertorem studiorū efficiemus, aut cū magno† labore, sæpe etiā cum diffidentia (quæ[i] plerunq; iuuenes auertit[k]) serius ad id perducemus, ad quod leuiori via ductus, sine magno labore, & sine vlla diffidentia matutius[l] perduci potuisset.

¶ Tria iuris præcepta ex l. iustitia. ff. eo. tit.

¶ Iuris[m] precepta † sunt hæc: honestè[n] viuere: † al-

a ¶ *Et incipientibus.* Datiue possunt legi cum verbo infra videntur, vel ablatiuè vt superius respiciant: & hæc verior.

b ¶ *Nobis.* Loquūtur compilatores huius libri in persona Iustiniani qui debet exponere per eos.

SYL. ¶ Adde, ꝙ imò loquitur Iustin. vt supra in pœ. §. j. vbi dicitur, perfecimus.]

c ¶ *Videntur.* s. iura populi Romani.

d ¶ *Leui.* quo ad verba.

e ¶ *Simplici.* quo ad sententiam.

SYL. * ¶ Leuē ac simplicē viā dixit. i. facilem, quēadmodū etiā in §. sed quia, infra de fidei com. hæ. & in l. vlt. §. tales. C. de fur. quare probanda non est differentia Accur. inter verba & sentētiam, nec illatio de respondendo positionibus simpliciter, quā hinc colligūt doc.]

f ¶ *Diligentissima.* quoad subtilia verba.

g ¶ *Exactissima.* quoad subtilem materiam & scientiam.

h ¶ *Interpretatione.* id est facili sententia.

i ¶ *Que.* scilicet diffidentia.

k ¶ *Auertit.* no. cōtra inconstantiā.

SYL. * ¶ Variatio quando permissa sit, vide Dy. in c. mutare. de reg. iu. li. 6. & Deci. in l. nemo potest mutare. ff. eo.] Sic ff. de proc. in causę. in prin. & in auth. de mon. § . si quis autem forte. vnde Salomon. Tria sunt mihi incognita, & quartū quod penitus ignoro: via colubri super lapidē: via auis volātis in aere: via nauis in medio maris: quartum difficilius † via iuuenis in adolescentia sua: vnde dātur in integrum restitutiones eorū facultatibus, vt infra de hered. qua. & diff. §. sciendum.

l ¶ *Maturius.* Hic no. prouerbiū, Qui vadit planè, vadit sanè.

¶ Iuris præcepta. Text. hic non recipit diuisionē summā, aut casum: & notabilia alia non colligūtur nisi ea que in text. dicuntur.

m ¶ *Iuris præcepta.* i. iura præcipientia præcipiunt aliquid, quod pertinet ad aliquod istorum trium: nam non omne ius præcipit: imò quoddā punit: quoddam vetat: quoddā permittit, vt ff. de legi. l. legis. quoddam consulit, vt. ff. de rei vend. l. is qui. & quoddam hortatur, vt C. de transact. l. lege age.

¶ Adde ꝙ nō intelligit, ꝙ omnia iura præcipiāt: sed ꝙ omnia iura reducātur ad ista tria: aut enim respiciūt honestatem vitæ, aut alterius lęsionē, aut tribuere quod suū est cuiq;.

* ADDITIO. Theophilus addit tria, quod falsum puto. Nam horum omnium vna & eadem vis est.

n ¶ *Honestè*, scilicet quantum ad se, quæ

† alias labore eius.

† cōcor. tex. iuncta gl. in c. omnis ætas. 12. q. 1. & extra de præsum. c. ex studiis. in gl. 20. q. 3. procliuis.

SYL. *† sic in proemio decre. in glo. honestè. & in princ. decreti. ca. humanum genus.*

SYL. *† An autem seipsum liceat offendere vel alteri offensionē sui permittere vide hic per Io. Fab. & Ang. & per Archi. in c. si non licet. 23. q. 5.*

quæ honestas & circa matrimonia est, vt ff.de ri.nup.l. semper. & circa mores seruatur, vt ff.de tut.& curat. dat.ab iis.l.scire oportet.§.pen. ADDITIO. Et ideo dicit Ang.mulierem honestè viuere q̃ viuit secundum mores loci: sed castè viuere non intelligitur quæ transit ad secunda vota, scilicet respectu mariti defuncti vel filiorum eius: sed respectu aliorum secus.

Vlpia.in d.l.j.explicauimus hoc loco diligenter in nostris Commentarijs, post Bud.in Annot.ad d.l.j. ADDITIO.Glo.hic loquitur inutilia & remota. vnde Py. verum dicit quòd hic imperator non diffinit ius, aliud enim est ius diffinire, aliud iuris præcepta enarrare. Ioãnes Fab.

terum [a] non lædere: ius suum [b] cuiq; tribuere. ¶ Ius aut publicũ est aut priuatum: publicum quod ad rem Romanam, priuatum quod ad priuatos spectat.

dicendum est de priuato. hoc dicit, ex l.j.§. huius studij.ff.eo.tit.

¶Huius [c] studij duæ sunt positiones: [d] publicum, & priuatũ. Publicũ ius [e] est, quod ad

¶*Huius.* diuidit in duas partes. In prima diuidit ius. In secunda proponit dicere de iure priuato.

a ¶*Alterum non lædere.* Vnde illud, Quod tibi non vis fieri alij ne feceris. vt in decre.in princip.

b ¶*Ius suum.* vt non solum non lędat, sed etiam adiuuet, nam non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est, vt argu.in decre.86.dist. non satis. Sed nonne hæc verba acci-

Quest. piuntur hic sicut in diffinitione iustitiæ in fine? Respond.non, imò ibi hæc tria comprehendit: hic autem illud solum quod extra duo prima relinquitur. & not. ꝙ in hoc reprobo

Iuris diffinitio. opi. Py.& aliorum, qui dixerunt, ꝙ in hoc titulo non diffiniebatur ius, quod est ars boni & æqui, cuius meritò quis nos sacerdotes appellat. nam dico quòd hæc verba quæ hic sunt, tantundem præstãt: nam quod hic dicit, præcepta iuris: per hoc dicit ars: cum ars sit collectio multorũ præceptorum. Item per hoc quod dicit, honestè uiuere: alterum nõ lędere. valet tantum quãtum, boni & æqui. Item per hoc quod dicit, ius suum vnicuiq; tribuere. colligo, cuius meritò quis nos sacerdotes appellat, id est sacra, vel iura sua cuilibet ministrantes, vt hic & ff.eodem l.j.secundo respon.

ϒ 1. * *Iuris diffinitionem.* quam tradit

Casus ¶ In diuisione non figuratur. 8 ϒ 1.
Not.ius diuidi in publicum & priuatum: & quod sit publicũ & quod priuatũ. Item quòd res Romana ponitur pro omnibus rebus publicis.]

c ¶*Huius studij.* i. artis adipiscendæ per studium.

d *Positiones.* i. species secuudũ Pla. sed secundum Azonem sic, id est super duobus generibus, nõ speciebus ponitur hæc ars studio discenda. nec enim placet, quòd ex multitudine rerum multa dicantur iura: sic enim diceretur ius aliud equinum, quod super equo tractaret: aliud asininum & sic de singulis: sed credo quòd iste non fuit Pla. intellectus, sed ille qui est præceptoris mei Accursius.

* Ego positiões hoc loco, reiectis subtilitatibus, pro speciebus aut generib. accipi existimo: ius enim aut publicum est, aut priuatum. tametsi aliter Bud. interpretetur in l.j.ff.eo: 8 ϒ 1.

e ¶*Publicum ius.* Et consistit in sacerdotibus (i) & magistratibus.ff. eod.l.j.§ publicum.& in auth.vt lima.& auiæ.§.quia verò.col.8.& C. de summa trinit.& fide cathol.inter claras.& ff.de origin.iur. l.2.§.post originem.

¶ V L. † ¶ Cur publicum ius in sacris & sacerdotibus consistere dicatur, vide Alciatum lib.2.Parer.c.35.

ADDIT. (i) Notat hic Ang. quòd cum ius publicum consistat in sacerdotibus, sacerdos e persona publica: nō potest tamē alteri stipulari, nisi de eo quod spectat ad ipsum vt vsuras restitui, vt not. Io. and. in c. quanquā. extra de vsur. lib.6. Ang.

statū rei[a] romanę spectat.[b] Priuatū est, quod ad singulorum vtilitatem pertinet.[c] Dicendum est igitur de iure priuato:[d] †quod est tripartitè[e] collectum. Est enim ex naturalibus[f] præceptis, aut gentiū,[g] aut ciuilibus.[h]

¶ De iure naturali, gētiū, & ciuili.

¶ Ius naturale est quod omnibus animalibus cōmune est, vt maris & fœminæ coniunctio, liberorū procreatio & educatio. h.d. ex l.j. §. ius naturale. ff.e.

aliàs tripartitū est collectum est. c. etiā &c.

a ¶ *Rei Romanæ.* i. Romani imperij. sic ponitur infra de pa.pot. §. ius autē.

b ¶ *Spectat.* scilicet principaliter. nā & singulorum est vtilitas rempublicam conseruari. Accursius.

c ¶ *Pertinet.* scilicet principaliter: secundariò autem ad publicam vtilitatem pertinet: expedit enim reipu. ne quis re sua malè vtatur, vt infra de iis qui sunt sui vel alie. iur. §.pe.

d ¶ *De iure priuato.* Sed quid de publico? Respon. nō dicet in hoc libro, sed ff. de iure fis. & C.eo.ti. & in aliis tit. sequen. & ferè per omnes tres libros codicis vbi de iure pub. tractatur. Et nunquid illud est tripartitè collectū? Respon. sic vt statim dicam & ex eisdē præceptis. Cum ergo eadem sint exempla publici & priuati quare de priuato tātum dixit q est tripartitè collectum. Rn. quia plura erat de eo priuato dicturus. Item cū fecisset hunc librum causa rudium, nolebat eos multū aggrauare: quod fecisset si tractasset de iure publico in hoc libro.

Iuris priuati tripartiti exēpla.

e ¶ *Tripartitè.* In iure enim priuato, vt in suo toto, tripartita sunt præcepta: naturalia, vt hic, Neminem cum alterius dāno fieri locupletē. vt ff. de cond indeb. l. nam hoc natura. Item gentium: vt Quod quisq; ob tutelā sui corporis fecerit, iure fecisse existimetur, vt ff. eod. l. vt vim. Itē sunt præcepta ciuilia: vt præcepta de vsucap. quia de priuata vtilitate est vsuc. vt infra de vsuc. in prin. ibi, Ne dominia &c. Et sic publicum est ex eisdē exēplis, & ponē eadē exēpla, vt ecce: à iure naturali, vt non locupletetur cum iactura alterius respublica à iure gentium, vt liceat reip. propulsare iniuriam. Item à iure ciuili, vt respub. vsucapiat, sicut priuatus: quæ exempla posuimus supra statim in verbo iure priuato.

Iuris publici tripartiti exēpla.

f ¶ *Naturalibus.* i. iuris naturalis.

g ¶ *Aut gentium.* i. præceptis iurisgentium.

h ¶ *Aut ciuilibus.* i. præceptis.

Cōtinuatio.

¶ *De iure naturali.* ¶ Dictum est supra, quod ius priuatum est collectū ex naturalibus præceptis, gentium, & ciuilibus: nunc de eis dicit. Et primò de iure naturali. Accurs.

Vs naturale est. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primò ponit de iure naturali. Secundò de iure gētium & ciuili. Tertiò ponit vnam diuisionem iuris ciuilis. Quartò rediēs ad ius ciuile & naturale ponit vnā differentiā inter ipsa iura. Vltimò ponit circa quæ versatur ius ciuile. Secunda ibi (Ius autem ciuile.) Tertia ibi (Constat autē.) Quarta ibi (Sed naturalia.) Quinta ibi (Omne autem.) Et hoc principium etiam diuiditur in tres partes.

Primò

Primò ponit diffinitionem iuris naturalis. Secundò declarat illam. Tertiò probat per effectum. Secũda ibi (Nam ius.) Tertia ibi (Hinc descendit.) Ange.

*ADDIT. Glos. in c. ius naturale. j. dist. accipit hic ius naturale ꝓ instinctu naturę ex sensualitate prouenientę ad appetendum, vel ad procreandum, vel ad educandum. Hier. Mess.

†aliàs solius. aliàs nec solũ, nec solius.

SYL.

IVs naturale est quod natura[a] omnia animalia docuit. Nam ius[b] istud non †solum in cœlo,[c] quæ humani[c] generis proprium est, sed & omnium animalium, quæ

Ius naturale. Casus. Quia in fine præcedentis tituli dictum fuit, ꝙ ius priuatum ex tribus præceptorũ generibus collectũ fuit: v3 ex naturalibus, gẽtium, & ciuilibus: quesitũ est ab Imper. quid esset ius naturale: ad qd' respõdet prout in tex. declarãdo qualiter sit cõe oĩbus animantibus: sed quia gratia iuuenũ expediebat rẽ apertius declarare, posuit exẽpla cõiunctionis maris & fęmine, ꝓcreationis & educationis liberorũ. Not. quid sit ius naturale. Itẽ ꝙ ius naturale est cõe omnibuus animãtibus. Itẽ ꝙ coniunctio maris & femine est de iure naturali. Itẽ liberorũ ꝓcreatio & educatio. Itẽ ꝙ licita coniunctio maris & femine a iure ciuili matrimoniu appellatur. Item quod animalia irrationalia ex instinctu naturæ dicuntur habere peritia iuris naturalis & eo vti. Item quod verbũ, videmus, refertur ad oculũ intellectus, & ad ea q̃ intellectualiter percipiũtur: quod no. pro dictis testium. Item quod quãuis animalia ex humo constent, vt homines, tñ genus humanũ ad homines tãtũ refertur.]

†Hæc sit legis intentio: & natura hic accipitur

[a] *Ius naturale* est quod natura. i. deus: †& nominatiuè & ablatiuè potest legi: sic supra tit. j. §. j. Et not. ꝙ quatuor modis ius naturale ponitur, Quandoq; pro iure gentium, vt infra de re. di. §. singulorum. Quandoq; pro iure pactorũ, & sic pro iure prætorio, vt ff. de pact. l. j. Quandoq; pro eius cõtrario. s. pro eo, quod rescindit pacta, vt in restitutiõe minorum, vt ff. de mino. l. j. Quãdoq; pro instinctu naturæ, vt hic, & ff. eo. l. j. §. ius autẽ naturale. Sed secũdum Can. ius naturale dicitur quod in lege Mosaica (i) vel in Euangelio continetur, vt in princip. decre. Et istud (quod) hic est nominatiui casus, quando hæc dictio natura est ablatiui casus: & contra est accusatiui, quando natura est nominatiui, & tunc dic natura, id est Deus.

*Labitur Accursi. dum putat ius naturale vocari ius prætorium. nam vt hic admonuimus in cõmẽtarijs, licet Prætores in edictis suis naturalem æquitatẽ sequãtur, portio tamẽ sunt edicta illorum iuris ciuilis non naturalis. §. constat. infra eo. tit.

ADDIT. (i) Hoc verum in præceptis moralibus: secus in mysticis, seu figuratis: quia illa sunt mutabilia secundum Christoph.

*ADD. qd' diffinitio imperatoris cõplectitur ea tñ que nobis cum pecudibus sunt cõia, qualia sunt maris & fœminæ coniunctio, educatio, & procreatio, alia verò nõ cõplectitur qualia sunt Deo colere, parentibus & patriæ obtemperare, & ideò aliæ diffinitiones colliguntur ex c. ius naturę. j. distin. Hier. Messag.

[b] *Nam ius.* bene dico omnia animalia. Nam ius istud &c. non solum est hominum, sed commune omniũ animalium. Accursi.

[c] *Humani.* id est, hominum.

[d] *In cœlo.* i. in aere, vt aues quæ in arboribus & aere nascuntur, vt infra de re. diui. §. apium.

*Similis expositio in l. æquissimum. §. si tamen. ff. de vsufru

SYL.

SYL.

pro tut sit. libe Ba Fa Pl dic gl fen qui hil lin nat. inte xis quã illã nam deu fecit Sen dix vt ff. e per

a ¶ *In terra.* vt feræ bestiæ, quæ in suis lustris.i.cubiculis nascuntur: & etiam quædam aues.

b ¶ *In mari.* vt pisces.idem dico & si in qualibet alia aqua nascuntur.

c ¶ *Hinc.* i. ab hoc iure naturali. s. Deo, qui primo Adã Euę coniunxit & in paradiso delitiarũ posuit.

d ¶ *Maris.* id est masculi.

in terra, a quæ in mari b nascuntur. Hinc c descendit maris d atq; fœminæ † coniugatio, e quã nos matrimoniũ f appellamus. Hinc g liberorũ procreatio, † & educatio. h Videmus etenim cætera i quoq; animalia istius k iuris peritia cẽseri.

deus operatur ad liberorũ procreationem, & naturalis instinctus.

h *Et educatio.* Nam hoc iure. s. naturali mouetur parens ad educationem filiorum suorum potius quàm alienorũ, vt ff. vnde lib. scripto hære de. in si. & ad hoc etiam tenetur parens, nisi pro se sit insufficiens, vt ff. de lib. agno. l. si quis. §. idem rescripsit.

matrimoniũ. † *Vt quo ad substantiam consensus.*

† *aliàs hic educatio.*

e ¶ *Coniugatio.* Scilicet animorũ, nõ corporum, vt ff. de re. iur. l. nuptias.

Y L. ¶ Adde quod imò corporum, quia cum loquatur de coniunctione cõi omnibus animantibus, non potest intelligi animorum sed corporum: quamuis licita coniunctio restricta ad homines possit dici animorũ potius quam corporum.]

ADDIT. Est tamen differentia ſm Ang. quia secuto solo cõsensu possibilis est separatio p ingressum monasterij, vt C. de epis. & cle. deo nobis. & in decretali ex pub. de cõuer. cõu. secus aũt secuta carnali copula.

f ¶ *Matrimonium.* i. effectum matrimonij. Et sic not. quòd matrimoniũ quo ad originẽ est de iure naturali. s. à Deo, vt hic dicitur. † de iure gentiũ etiã dici põt. quia ab eo receptũ est. † de iure ciuili etiã dici potest, quia ei formam adiunxit & solennitatem, vt patet infra de nup. per totum titulũ, cum dicit à quibus nuptijs sit abstinendũ, & ff. de rit. nup. per totũ: vnde debet dici de iure ciuili, vt ff. de iusti. & iur. l. Ius ciuile.

L. ¶ Adde, q quo ad formã verborum dicitur de iu. cano. & de iure diuino quo ad prohibitionẽ graduũ ascendentiũ & descendẽtium. c. literas. de rest. spo. sed dici potest, quòd nõ coniunctio sed phibitio sit de iur. diui.

g ¶ *Hinc liberorum procreatio.* Nam

tri- ñ a ici st. l a- se- um tib. rẽ- lint ti lys ale nen tio a- Jat [fragments of marginal annotations]

¶ Adde q intantũ est verũ, vt teneatur ad alimenta filij, etiã si legitimã assignasset. l. libertus operarũ. ff. de op. lib. Alex. in l. si cum dotẽ. §. j. ff. sol. mat. * & cõsiderando hoc modo educationẽ, nempe vt redacta est ad necessitatẽ, non est dubitandũ quin sit iuris ciuilis: inspecto verò illo instinctu naturæ, quo ducimur ad educandum liberos nostros, à iure naturali descendit, vt tradit Deciu. in l. pen. nu. 26. C. de pact. Y L.

* Inferẽdum est quòd filius nõ potest renunciare alimentis quæ sibi à patre iure naturali debẽtur Bar. in l. si quis à liberis. §. parẽs ff. de lib. agno. Hier. Messag.

i ¶ *Cætera.* Scilicet animalia, nedũ homines.

k ¶ *Istius iuris.* Scilicet naturalis de quo loquimur. Ex eo enim quòd auis uolat, piscis natat, gallina oua calefacit, mouẽtur isto iure naturali.

¶ Adde p declaratiõe istorũ verborũ Budeũ in suis anno. supra l. j. ff. e. Y L.

* ADDIT Qui reprehẽdunt Budeũ putant peritia esse accusatiui casus, vt expertia. Iustinus sic locutus est lib. 10. Scythas autẽ virtute animi, & duritia corporis nõ opib. censeri. sensus est ergo, celebrari ob peritiã, nam plus est, quam in censum ascribi, & connumerari. Hier. Messag.

¶ Ius

¶ Quilibet populus aut suo proprio iure vtitur à se statuto, quod dicitur ius ciuile: aut cōi omnium hominū naturali ratione introducto, quod ius gentium vocatur: & pop. Ro. vtroque vsus est. h.d. ex l. oēs populi. ff. eo.

Ius aūt ciuile† [a] iure gētiū ita† diuiditur[a] quòd oēs populi, qui legibus[b] & †moribus reguntur, partim suo proprio, partim cōi[c] oīm hominū iure vtūtur. Nā quod quisq; populus ipse sibi ius constituit, id ipsius propriū ciuitatis est: vocaturq; ius[d] ciuile,

†aliàs vel gentium.

Ius autem. Diuiditur in.4.part.in prima ponitur dictū, q oēs populi aut proprio iure vtuntur, aut cōi omnium gentiū, in.2. declaratur quid sit ius proprium & ciuile, in.3. quid ius gentium, in. 4. quòd po.ro. vtroq; vsus est. 2. ibi nam quod. 3. ibi, quod verò. 4. ibi, & populus. Casus. Declaratum fuerat quid esset ius naturale: & quia dictū fuerat, q constabat ius oē ex preceptis naturalibus, gentium, & ciuilibus, declarandum modo veniebat quid esset ius gentiū & ciuile. dubiū autem faciebat, quia cū ista iura essent cōia hominibus tantum, nō videbantur etiā in nomine diuersificanda, sed esse eiusdem speciei. Attamen cōtrarium deciditur, & diuersitas sumitur ab origine: declarando, quòd quoties aliquod ius obseruat apud omnes gentes peræq; ratione quadā naturali, tunc est ius gētium: quoties autem ius seruatur ex dispositione particulari alicuius ciuitatis illud vocatur ius ciuile quasi illius ciuitatis: & quia declarandum erat ius Romanorum, dicit pop. Roma. vtroq; iure vsum esse. No. quòd oēs populi possunt sibi condere statuta: & quòd talia statuta dicuntur ius ciuile. Itē quòd relatiuū quis vel qui stat restrictiuè secundum gl. hic. Itē quod differunt. ll. & mores & sic cō suetudo. Item quòd oēs populi partim vtūtur suo proprio iure, partim cōi. Item quòd ius cōe hic appellatur ius gentiū. Itē vnde dicatur ius ciuile & quare. Itē quòd ius gentiū introducitur naturali ratione. Item quòd ius gentiū dicitur quod apud oēs gentes pereq; obseruatur, & vnde dicatur. Itē q po.ro. habet suas ll. partim à iure gētium, partim à seipso. Itē quòd singulæ materię sunt tractādæ suis locis, & non sunt confundendæ.]

a *Diuiditur.* i. vnū ab altero sic cognosci tur. Accur.

b *Legibus & moribus.* Nam quidā sunt qui regūtur tantū moribus: & etiam quidam qui nec moribus nec legib. vt homines syluestres: & etiam quidam legibus tātum & non moribus.

¶ Adde, quòd hec gl. cōiter reprobatur hic & in l. oēs populi. quia hoc relatiuum statur declaratiuè, & cōpetit cuilibet de genere. Defendi tamen potest declarando vt hic in nostris Commenrarijs & Annot.

c *Cōi.* Id est eo iure, qd est in cōi apud omnes, siue scriptū sit, siue nō.

d *Ius ciuile.* Vt sunt statuta terrarū quę iura municipalia dicuntur, vt C. de emā. lib. l. j. & sic dicitur ad differentiā iuris naturalis. i. iurisgētiū: & ita accipitur. hic. Secūdo mō dicitur ius ciuile lex. 12. tabul. vt ff. de iustit. & iu. l. ius ciuile. §. hoc igitur.

¶ Adde hoc verū secūdum interpretationem gl. ibi: sed tamen non se restringit text. magis ad l. xij. tab. quā ad aliud ius Romanorū.] Tertio dicitur ius ciuile omne ius qd nō est prætoriū: & sic accipitur. ff. de iusti. & iure. l. ius aūt ciuile. in prin. & §.

quasi ius propriū ipsius ciuitatis. Quod verò naturalis[a] ratio inter oēs gentes cōstituit, id[b] apud oēs populos peræq; custoditur. vocaturq; ius gentiū, quasi quo iure omnes gentes vtū tur.[c] † Et populus itaq;[d] Romanus partim suo[e] proprio, partim cōi omniū hominum iure vtitur. Quæ[f] singula qualia sint, suis locis proponemus.[g]

ius prętoriū. Quarto dicitur disputatio prudentium q̄ fuit facta super l. 12. tab. vt ff. de ori. iur. l. 2. §. hæc disputatio. ſm Ioan. Quinto quidquid scriptū habemus de iure, dicitur ius ciuile, vt cū dicitur: est. n. sanctissima res ciuilis sapientia, quæ pretio nūmario nō est æstimanda, vt ff. de va. cog. l. j. §. pinde. Sexto dicitur quoties adijcitur aliquid iuri naturali, vt in] matrimonio nō diximus, vel detrahitur iuri naturali, vt in vsucapionib. vt infra de vsucap. in princi. † vel additur iurigentiū, vt in tutela inuenta à iure ciuili originaliter, vt infra de tute. in prin. vel detrahitur, vt in potestate seruorū restricta vt infra de iis qui sui vel alieni iuris sunt. §. sed hoc tpe. hoc. n. ius ciuile dicitur, vt ff. de iust. & iu. l. ius ciuile. j. respon. & hęc exēpla sunt ibi nota. ¶ Adde q̄ hęc gl. dicitur magistralis ab Ang. hic, tamē dicēdū est clarius, q̄ qñq; ius ciuile capit strictè, & ponitur ad differentiā p̄torij: quādoq; largius, & cōprehēdit prætorium, & omne id quod à po. ro. est cōstitutū, quādoq; largissimè, & capitur etiam pro naturali vel gentiū recepto à iure ciuili, siue sit simpliciter receptū, siue aliquid additū vel mutatū: quæ probantur in l. ius ciuile. ff. eod. tit.]

a ¶ *Naturalis ratio.* Not. quòd ius gētium naturali ratione est inductū, vt hic, & infra de re. diui. §. singulorum. vnde est ius immutabile, vt infra eo. §. sed naturalia. Accur.

b ¶ *Id apud.* Nunc soluit. Accur.

c ¶ *Vtuntur.* Vt est religio erga deū vt parentib. & patriæ pareamus † & contra violentiā resistamus, vt ff. de iust. & iur. l. j. in fi. & l. 2. & 3. Itē cōuētiones siue pacta, q̄ apud oēs gentes valēt, vt inf. eo. §. ius aūt gentiū. & ff. de pact. l. iurisgentium. in prin.

d ¶ *Itaq;.* Quia omnis populus vtitur partim iure cōmuni, partim &c.

e ¶ *Suo.* q̄r pro se tm̄ cō posuerunt. aliàs esset l. generalis, vt inf. eo. §. lex.

f ¶ *Quæ singula.* s. iura gentiū & ciuilia, quibus vtunt̄ ciues Romani. & effectus eorū iurium dicetur. infra de re. diui. §. singulorū, vsq; ad fi. tituli, vbi dicit̄ qualiter acquiruntur dñia iure gentiū. item infra de vsuca. & in tit. sequ. in quibus dicitur qualiter acquirunt̄ dominia iure ciuili. & ſm hoc refert̄ ad proximum dictum, & illud intelligas de iure ciuili Romanorū generali. Vel aliter dic: proponemus infra eo. tit. §. pe. vbi dicit alterum variabile, vt ciuile, alterū non, vt gentium. & ſm hoc non refertur ad proximum dictum, sed ad id quod dicit supra. Nam &c. & etiam, Quod verò &c. ¶ Adde, quòd prima verior est propter illa verba Suis locis.]

g ¶ *Proponemus.* sed vbi? Resp. forte infra de re. diui. §. singulorū. † & refertur nō ad proximum dictum, sed ad id quod dictū est: Nam quod quisque &c. & ibi, Quód vero &c.

¶ Sed ius quidem. Diuidit̄ in duas partes, ī prima declaratur, q̄ ius ciuile ab vnaquaq; ciuitate cōdente appellatur: ī scd'a q̄d venit appellatione iuris ciuilis. scd'a ibi, s3 quoties.

Casus. Quia dictū fuerat vnāquāq; ciuitatem ius sibi constituere posse, idq; vocari ius ciuile quæsitū fuit an in iure ciuili eēt particularis aliqua appel-

Angel. aret. hic. † In hoc s. quia eo iure oīa erāt cōmunia secundū Iaso. hic aliàs in gl. presu. quòd illo iure esset dare meum & tuū, esset fal. vt per Iac. de Are. Bald. & Albe. in l. ius ciui. ff. de insti. & iur. † Ista gl. contradicit gloss. praced. sed ambæ sunt bonæ vt referatur ad proximū dictū vel ad rem motum, cū secundum ambas expositiones loqmur de iure gentium & ciuili secundū Nico.

¶ Ius ciuile denominatur à populo condente : & iuris ciuilis appellatione ius romanū ītelligitur p antonoma.h.d. ¶ Sed ius[a] quidem ciuile ex vnaquaque ciuitate appellatur : [b] veluti Atheniensiū : nā siquis velit Solonis, [c] vel Draconis leges appellare ius ciuile Atheniensiū, nō[d] errauerit. Sic[e] enim & ius, quo Romanus populus vtitur, ius ciuile Romanorū appellamus, vel ius Quiritū, [f] Quo quirites vtuntur. Romani enim à Romulo, Quirites à Quirino[g] appellā

appellatio.dubiū faciebat:quia cum esset positum ad differentiā iurisgentiū, quod vno vniformi nomine appellatur, videbatur eodem mō esse etiā ius ciuile. Cuius contrariū deciditur, dicēdo ius ciuile nomē recipere ab vnaquaq; ciuitate condente. Ratio differētiæ ēst quia cum illud sit ius gētium qd' per æq; apud oes seruatur, nō. pōt esse nisi vnicū : at ius ciuile diuersificat̄ ſm diuersas qualitates dispōnētiū à diuersis populis factas. Sed tunc dubitatum fuit: q̄d si repertiat̄ facta mētio iuris ciuilis, inter tot iura ciuilia de quo intelligēdum erit : & dubium faciebat, quia cum tot essent quot ciuitates, nomē videbatur equiuocū, quia casus præsupponitur remotis omnibus cōiecturis, & posito simpliciter iure ciuili in eius simplici denominatione: & ideò ea videbatur capiēda interpratatio, quę solet fieri in similibus equiuocis. l. duo sunt titij. ff.de test.tu. Tamen contrariū deciditur disponendo, φ intelligitur de Romano per antonomasiā. q̄ rō per se tollit ratione dubitandi:quia alijs cessantibus excellentia ipsa est cōiectura, quæ ostendit q̄ fuerit mens disponentis & nominantis ius ciuile. No. φ ius ciuile ab vnaquaq; ciuitate appellatur. Itē vnde sint dicti Romani, & vnde Quirites. Item φ non adiecto alio noīe, iuris ciuilis appellatione, intelligitur de Romano:& ita intelligas hunc text. quia quāuis à pluribus alleg̃etur hic tex.noster, φ appellatione iuris veniat ius Romanorū, tamen q̄ ita intelligunt nō bene intelligūt, deciditur.n. hic non q̄d veniat appellatione iuris, sed q̄d veniat appellatione iuris ciui. ita.n. ρbat aduersatiua illa, ſʒ quæ facit retineri eosdē terminos, Alex.in l.filius à patre. ff.de lib. & posth. itē tex. ibi, si nō addimus nomen cuius sit ciuitatis. Itē no. quòd verba equoca in dubio intelligūtur ī digniori & potētiori significatu.]

a ¶ *Sed ius quidem &c.* Diximus autem populos commune aut propriū ius habere:Sed &c.

b ¶ *Ciuitate appellatur.* id est nomen illius ciuitatis vbi factum est ius ciuile debet ei imponi.

c ¶ *Solonis.* Nomina sunt compositorum statutorum in illis ciuitatibus: sicut si appellat quis ius ciuile Boñ. statutum à compositoribus inuentū & consilio confirmatum.

d ¶ *Non errauerit.* immò bene dixerit.

e ¶ *Sic enim & ius.* Quod pro se tantum composuerunt : aliter esset generalis lex, vt infra eod. §.lex est.& de hoc, scilicet iure ciuili generali potest hic loqui.

f ¶ *Ius quiritum.* Pro eodem, licet nomina mutet.

g ¶ *A Quirino.* qui fuit eorum rex: dictus à Quiris quod est hasta : quia magna hasta in bello vtebatur.

¶ Adde, quòd Quirinus & Romulus idem est, ita dictus ab hasta quā erat solitus gestare, quæ Sabinorum

 lingua

lingua curis dicitur, sicut & Iuno curitis est appellata.]

ADDIT. Quirinus vnde dicatur vide apud Ouid. li. 2. Fasto. siue qđ hasta cuius priscis est dicta sabinis, bellicus à telo uenit in astra Deus, siue suo regi nomē posuere Quirites, seu quia Romanis iunxerat ille cures Hier. Mēssa.

a¶ *Ciuitatis.* Sed simpliciter dicitur ius ciuile.

b¶ *Nostrum.* Scilicet Romanorū per excellētiam. ADDIT. Et ideò dicit Io. Fab. quòd in supplicando pro præbenda ecclesiæ cathedralis, specificatio ipsius ecclesiæ vitiaret: quia sufficit quòd dicatur: In ecclesia Lugdunēsi, vel Parisien. & quòd ita de facto vidit obseruari.

c¶ *Ius.* Scilicet ciuile Ro. propriū, vel generale si est factū vt sit gñale.

d¶ *Virgilius.* Idem in apostolo. nā Paulus in diuina scriptura intelligitur. Item vbi dicitur sapiēs, intelligitur Salomon.

Diuisio. ¶ *Ius autem.* Primò ponitur vnū dictum. Secundò ponitur rō quare ius gentiū fuit inuentū. Tertio ponitur exēpla rōnis. Secunda ibi, (Nā ius.) Tertia ibi, (bella.) Ang. Are.

Y L. ¶ *Ius autem gentiū.* Caius. ¶ Visum fuit in quo differret ius gentium à iure ciuili, & vtrūq; satis declaratū: vnde quesitum fuit an sicut ius ciuile habebat suas dispositiones, ita & ius gentium. Ratio dubitādi fuerat quia supra dictū fuerat, quòd illud erat ius gentiū, quod naturali rōne peræq; custodiebatur: nō videbatur ergo esse debere aliquod ius constitutum in ipso iure gentiū, sed quasi omnibus gentibus à natura pariter infusum. Respondetur tñ contrariū, & assignatur rō in tex. ibi, nā vsu. In hoc tamē differt à iure ciuili, quia hę cōstitutiones omnium gentiū consensu factæ sunt, illæ particulari alicuius verbis. Not. ius gentium esse cōe omnibus gentibus, & quòd constitutiones iurisgēt. vel ex commoditate vel ex necessitate gētium sunt introductæ. Item quo iure bella & seruitutes ortæ sunt, & seruitutes naturali iuri esse contrarias: & quòd de iure naturæ omnes homines liberi nascebantur, & quòd omnes ferè contractus sunt de iure gentium. Item not. quòd. ll. & statuta debent fieri aut propter commoditatem, aut propter necessitatē hominum. Item quòd ius gentium derogat iuri naturali: item quòd dictio, ex, denotat principium temporis.]

e¶ *Ius autem.* Autem pro sed: & repetit de iure gen. vi aliquid dat.

¶ Adde notandum esse hanc glo. vt non dicatur superfluum, quando aliquid reperitur vt aliquid addatur.]

f¶ *Omni humano.* Sed nūquid plura humana genera sunt? Respō. nō ex ponō †ergo. i. omnibus hominibus.

g¶ *Nam vsu.* ab initio. n. pauci erāt homines: indiguerunt tamen aliquo communi

Genus humanū est vni cum. Y L. †Vel ex pone. i. toti secū dū Nic. & Ioā. Fab.

---

tur. Sed quoties non addimus nomen cuius sit ciuitatis,[a] nostrū[b] ius[c] significamus: sicuti cum poetam dicimus, nec addimus ei nomē, subauditur apud græcos egregius Homerus, apud nos Virgilius.[d]

¶Ius gentiū omnibus hominibus est commune, & à gentibus factum vsu & necessitatibus ita exigentibus: ex quo bella licita oriūtur, & captiuitates, & seruitutes, & contractus quibusdā exceptis. hoc dicit, vsq; ad §. constat. ex l. manumissiones. & l. ex hoc iure. ff. eod.

¶Ius[e] autem gentiū omni humano[f] generi cōe ē. Nā[g] vsu exigēte,

communi vſu:& quanto plures fuerunt,tunc magis ſuas cōſuetudines habebant: & ſtatuta: puta vt nullus vineam, vel hortū alterius intraret: & hoc ſequitur:&,pbatur ff.de iuſt. &iu.l.ex hoc iure.

Bellum eſt à iure introductum. a *Bella*.Sed quo à iure deſcēdit bellum,cum ſit à iure prohibitum, vt ff. de vſufr.l. æquiſſimum? Rñ. loquitur de eo quod à populo Ro. eſt indictum hoſtibus, vt ff. de cap. & poſtli.reuer.l.hoſtes.

S Y 1. Adde quòd bellum naturali rōne inductū eſt,vt pax habeatur, & nos noſtraq; tueamur.c. militari.c. noli exiſtimare.& c. apud veros.23.q.j. de qua re abundè diſſeruimus in noſtris Annotatio.

ADDITIO. Immò à quocunq; ēt priuato pro ſuo recuperando; & de licentia ſuperioris,ſi per ipſum recuperare non valeat, & hoc nedū cōtra ſuum detinentes, ſed etiam eos iuuantes, ſecundum Ioan.& doc.

Item propulſare violētiam, quod eſt licitū,vt ff. de iuſt.& iu.l.vt vim & ff.de vi & vi ar.l.j.§. vim vi. cum moderamine tamē,vt C.vnde vi l.j.

S Y 2. Adde quòd aliàs declarabam hoc moderamen, eſſe iniuriæ illatæ, vel inferendę ſubitam propulſationem, periculo proportionatam vitæ rerum vel honoris:in d.l.vt vim.]

b *Ab initio*. Sed nunquid hodie? Quidā dicunt ſic: nos contra:nā ſeruus naſcitur,vt infra de iu.per.§.ſerui.el 2.& ff.de nata.reſti.l. interdū.

c *Penè*. Penè dicit † propter quatuor contractus,vt ,pter ſtipulationem,vt infra de act.§.de conſtituta.

† *Idem Bar. &*

Item propter literarum obligatio. vt infra de lit. obl.Item propter cō tractum emphyteuticum,vt infra locati §.adeò. Item propter ſponſalitiam largitionē.i. donationem propter nuptias, vt in auth. vt ſpon.largi.§. j.& ij.collat. 9. Et nota, quòd hic dicitur omnes contractus eſſe de iure gētium, ſed nō oēs obligationes; nam quæ ex maleficio vel quaſi ſunt, non ſunt de iure gentium:ſed vel à lege 12.tabularū, vel alia lege.

Nic. & uide glo. ſimilem in l. ex hoc iure ff.de iuſti.et iu. et in l. legitima. ff. de pac.

& humanis neceſſitatibus,gētes humanæ iura quædā ſibi conſtituerunt. Bella[a] etenim orta ſunt, & captiuitates ſecutæ,& ſeruitutes:q ſunt naturali iuri cōtrariæ. Iure.n. naturali oēs homines ab initio[b] liberi naſcebanť. Et ex hoc iure gētiū oēs penè[c] contractus itroducti ſunt: vt emptio, & venditio,locatio & conductio, ſocietas, depoſitū,mutuū, & alii innumerabiles.[d]

ADDITIO. Prout glo. loquitur in quaſi maleficiis,approbatur,quia in his contingebat aliquē obligari ex facto alieno:quod ius gentium non cōſiderat : ſed prout loquitur in maleficiijs,reprobatur per l.j.ff.de fur. vt per Ange.& Chriſto. hic.

d *Innumerabiles*.i.nō facile ad numerandum habiles, vt infra de re. corpo.& incorpo. in princi.

*ADDITIO. Intellige nomine emptio.& uendi.permutationem, cum emptio non conſiſtat fine pretio, eoq; in numerata pecunia, nummi aūt non ſunt inuenti iure gentium, quorum initium refertur ad Aeginetas, lōgè poſt liberū patrē. quē Pla. lib.6.tradit inueniſſe emptionem & venditionem. Aemil. Fer.

Conſtat autem. Poſtquā doc.ſimul legunt vſq; ad §. ſed & qđ principi. diuidiť illuc vſq; in v.partes. in prima declaratur ex quo ius noſtrum conſtet: in ſecunda quid ſi ius ſcriptū: in tertia, quid ſit lex : in quarta quid plebiſcitum; in quinta quid ſenatuſconſultum . partes patent. S Y 1. *Diuiſio.*

Caſus

¶ Ius Romanum, aut scriptum est, aut nõ: scriptũ est lex, plebiscitum, senatuscõsultum, cõstitutiones, edicta prætorum, & prudentum respõsa. Quorũ lex est quæ a populo plebiscitũ à plebe, senatusconsultum a senatu fertur. hoc dicit. ex l. ius ciuile. cum l. seq. ff. e.

¶ Constat aũt ius nostrũ [a] quo vtimur, † aut ex scripto [b] aut nõ scripto: † vt [c] apud Græcos, [d] τῶν νόμον οἱ μὲν ἔγγραφοι οἱ δὲ ἄγραφοι. ¶ Scriptum autẽ ius [e] est lex, plebiscita, senatusconsulta, [f] principum placita, magistratuũ edicta respõsa prudentium. ¶ Lex est, [g] quod pop. Ro. senatorio magistratu interrogãte (veluti [h]

Casus. Non est ponendus quia procedit partiendo & describendo. No. ius Romanum aut l. scripta constare aut consuetudine. Item no. partes iuris scripti. Item modum ferendarum legũ, plebiscitorum, & senatusconsultorum. Item quòd consul dicitur magistratus senatorius; & tribunus dicit plebeius. Itẽ quõ differat plebs à populo. Itẽ q̃d veniat appellatiõe populi. Itẽ quòd patricij, & senatorij veniunt appellatione populi; secus appellatione plebis. Item quid sit plebs. Item quòd plebiscita ex lege Hortensia sunt eiusdem ptãtis cuius sunt leges. Item quòd difficile est multos simul adunare.

a ¶ *Ius nostrum*. Idest ciuile romanorum, de quo diximus supra eo. §. sed ius. Large vocat ius ciuile, quidquid scriptum habemus de iure generali, vt diximus supra eo. in glo. Vt sunt statuta terrarũ &c. ibi quinto &c. Item quidquid habemus de moribus hic comprehendit. s. generalibus, *vt* patet ex inferioribus.

b ¶ *Ex scripto*. De hoc dicit vsq; ad §. ex non scripto. infra eod. & de nõ scripto ibi dicit. Accur.

ADDIT. Non tñ est necessaria scriptura ad substantiã legis, sed ad probationem tantum, arg. l. cõtrahitur. ff. de pigno. secundum doc. hic.

c ¶ *Vt*. pro sicut.

d ¶ *Apud Græcos*. Nã & Græci vtebantur iure scripto, & non scripto, vt infra eod. §. & non ineleganter.

* ADDI. Græca sic vertẽ, legum aliæ scriptę sunt, aliæ non scriptæ.

e ¶ *Scriptum autẽ ius*. s. ciuile romanorũ, de quo dixit supra e. §. sed iu. Acc.

f ¶ *Senatusco*. Quare dicti sunt cõsules, not. ff. de or. iu. l. 2. §. exactis 2.

g ¶ *Lex est*. Hęc diffinitio quo ad sẽtentiam concordat cũ ea, quæ est. ff. de leg. & senatuscon. l. j. licet quo ad verba dissentiat. Diffinitur, & alio modo. l. est sanctio, sancta, iubẽs honesta, prohibens cõtraria, quę innitur ex lege Græca. ff. de leg. & senatuscon. l. 2. Item diffinitur tertio modo vt in alia lege Græca colligitur in eo. tit. de legi. & senatuscon. l. 2. Accur.

[Adde, quòd hic non diffinitur lex sed describitur modus. l. ferendæ, quia in essentia non differunt, sed in auctoribus & modo condendi.]

h ¶ *Veluti*. Exemplificatiuè ponitur, vt infra §. proximo. nã facta cõuocatione populi Romani, magistratus, scilicet senatus; nõ totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consulendo, an sic placeret.

ADDI. Et ideo dicit Ang. quòd nõ valeret statutũ in cuius confectione constaret, quòd non fuerit in consilio per priorem facta propositio; secus tamen in dubio. Ang. Arc.

† *aliàs, aut scripto, aut sine scripto.*

Legis diffinitio.

† *Vide ad hunc locũ Bud. cum in l. ius ciuile. ff. de iusti. & iure. et And. Alciat. li. 2. prætermiss.*

SYL.

¶ Et

Et sic ad libitum populi fiebat, vt ff. de ori. iur. l. 2. in prin.

a *Consule*. Nam consul vice senatorum interrogabat populum, & sic ipsi senatores videtur interrogare. Nam qui per alium facit, per se facere uidet, vt ff. de vi & vi armat. l. j. §. deiecisse. & ff. de admi. tut. l. ita autē. §. gessisse.

ADDITIO. Debet tamē in libello exprimi, quòd per te, vel alium tuo nomine tale qd cōmisſū fuerit: aliàs agēdo contra te, & probando de alio tuo nomine spoliante, non obtineret: secundum Ioan. Fab. & Angelum.

Nam rectè omnia nostra facimus quibus à nobis auctoritas impartitur, vt C. de vete. iur. enucl. l. j. §. sed & si quid. ver. omnia.

b *Veluti*. Exēplificatiuè ponitur vt supra. §. proxi. erat. n. vnus noīe tribunus, qui preerat plebeijs, & eorum magistratui, qui interrogabat plebeios vt ff. de ori. iur. l. 2. §. augescente. & §. ijsdem temporibus, & multas leges habemus de his, vt l. aquili. vt infra ad l. aquil. §. ex hoc tū capite. & ne præsides accipiant nisi esculenta, vt ff. de offi. procon. l. solet. §. fi. & ff. de of. pſi. l. plebiscito.

ADDITIO, Sed nec hodie illa, si habent salarium, vt ibi no. secus in delegatis, extra de rescrip. c. statutum, §. insuper. lib. 6. Io. Fab.

c *Species à genere*. Est aūt genus, quod prædicatur de pluribus differentibus specie: vt animalium aliud rōnale, aliud irrationale: & sic se habet populus, vt sequitur ad nobiles, & ignobiles. Species autem, quæ prędicatur de pluribus differentib. numero. vt hominū alius Titius, alius Seius: sic se habet plebs. nā minores tantum comprehendit, vt sequitur.

Consule[a]) constituebat.

Plebiscitū est, quod plebs plebeio magistratu interrogante; veluti[b] Tribuno; cōstituebat.

Plebs autē a populo eò differt, quo species[c] a genere: nam appellatione populi vniuersi ciues significantur, cōnumeratis etiam[d] patricijs[e] & senatoribus. † Plebis autē appellatione, † sine patricijs & senatoribus cæteri ciues significantur.

Sed & plebiscita[f] lege Hortēsia[g]

Adde quòd melius dixisset Imperator Quo pars à toto, quia differētia speciei & generis nō pōt accommodari, quia hic posita plebe non ponitur populus, sicut specie posita ponitur genus; tuemur tū Imperatorem hic in nostris Annota. Et sciendū est genus aliter accipi apud Legistas, aliter apud Dialecticos, vt tradit Bart. in l. meuius. § duobus de lega. 2.

d *Etiam*. q. d. Non solum plebeij appellatione populi cōnumerātur, sed etiam patricij.

e *Patricijs*. Qui erant quasi patres principis, vt infrà quib. mo. ius pat. pot. solui. §. filius.

* Patricii qui appellarentur vide Budeum ad l. vlt. ff. de senato. & Alciat. lib. 12. C. in titu. de cons. & non spar. pecu. Accur. n. confundit patricios veteres cum patricijs ab Imperatoribus institutis, inter quos longam fuisse differentiam constat.

f *Sed & plebiscita*, videbantur minus valere, quasi loco & argumento sumpto ab auctoritate, quia maior est patriciorum, & senatorum auctoritas, vt C. de legi. l. humanum. & ff. de eden. l. si quis ex argentarijs. §. j. sed hoc sublatum est per legem latā ab Hortensio rege vt sequitur & ff. de ori. iu. l. 2. §. augescente.

g *Lege hortensia*. Sic dicta ab Hortensio

Speciei diffinitio.

† *Contor. in c. post electione in gl. super uer. nullatenus post principium ibi sic nomine populi extra de elec. & glo. in c. sedes. super uer. maiores. prope fi. ibi plebis autē appellatione extra de rescri.*

* † *Pro intellectu huius loci, uide Bart. in l. 1. col. 4. uersi. illud ergo. C. de dig. libr. 12.*

eris. ini.

tensio qui pacem composuit inter nobiles & plebeios: & inter eos sic statuit ꝙ valeret plebiscitum.

SYL. ¶ Quo tempore lata fuerit, & quã longe erret Accur. existimans Hortensium fuisse Regem, legito quæ hoc loco dixi in Auno.

ADDITIO

Imò ab Hortensio dictatore vt apud Gel. li. 15. c. 25. & Plin. li. 16. c. 10. qui mortuus est In magistratu. vt apud Flor. in epis. 2. & D. Aug. lib. de Ciui. dei 3. cap. 17.

† Dicit tamẽ Ange. quòd quis loco senatorũ hodie successerint consiliary feude curiones non tamen possent super princípi reseruatis statuere, puta ad famam seu ius geniture aliquem restituere: spurios legitimare: ueniam ætatis concede-

lata non minus valere quàm leges ceperunt.

Senatusconsultum est† quod senatus iubet atq; cõstituit,[a] Nã cũ auctus esset populus Ro. in eũ modũ, vt difficile esset in vnũ eũ conuocari legis[b] sanciendæ causa, æquum visum est senatum vice populi consuli.[c]

¶Principũ cõstõnes, pcepta vel decreta, quæ personalia nõ sũt, hẽnt l. vim. h. d. ex l j. ff. de consti. prin.

¶Sed & quod principi placuit[d] le-

a *Constituit.* Nã poterat facere legẽ vt hic & ff. de le. & se. l. nõ ambigit.

b *Legis sanciende causa.* Nam idem est si ex alia, quia difficile erat tot homines conuenire. Accur.

c *Consuli.* i. interogari. Nam anteà populus iterrogabatur, vt supra eo. ti. §. lex. vt sicut populus interrogabatur prius, sic posteà senatores (qui centum erant numero) interrogabãtur à consule, vt l. 2. §. deinde quia difficile. ff. de ori. iur. & C. de peti. hæredi. l. fi. in prin.

SYL. ¶ Adde, quòd tex. in d. l. fi. nihil probat. quia loquitur de iudicijs centumuiralibus, quæ alia erant à senatu, ut declarat Festus, & Budeus in suis Anno. in l. fi. ff. de sena.]

Sed & quod. Iste. §. diuiditur ĩ quatuor partes. Nam primò ponit dictũ. Secũdò eius rationem. Tertiò ponit illationem. Quartò dictũ modificat & declarat. Secunda ibi (Cum lege.) Tertia ibi (Quodcunq;.) Quarta ibi (Planẽ.) Ang. de Are.

SYL. ¶Casus. Quærebatur exẽplum eius quod dictum fuerat de principũ placitis, quomodò & ipsa efficerentur lex: & responsum est, ex auctoritate l. regiæ quod principi placet legis habere vigorem: sed tunc quærebatur an omnia passim, an verò cum delectu aliquo quę principi placerent vim legis obtinerẽt & ratio dubitationis poterat esse: quia quod populus, plebs, aut senatus decernebat, semper erat lex in re decreta: ita ergo videbatur in placitis principum quæ in iure scripto æquiparabantur: cuius contrarium deciditur: quòd generales dispositiones principium vim habent legis, personales verò personam non egrediuntur: ratio autẽ decidendi ea esse potest, quia actus agentium nõ debent operari vltra eorum intentionem l. non omnis. ff. si cer. peta. sed quãdo princeps aliquid generaliter statuit, tũc quia vult generalẽ vim habere, uim l. obtinet: quãdo uerò uult aliquẽ beneficio afficere vel pœna, non habet uim l. quia nõ est illa mẽs con dẽtis. No. quòd lex est quidquid aĩo cõdẽdi legẽ princeps disponit. Itẽ ꝙ l. regia trãslata est in Imperatorẽ omnis potestas populi. Item no. quòd totale imperiũ põt alteri cõcedi. Itẽ quòd verbũ, cõcedo, importat trãslationẽ dominij. Item quòd epistola, sententia, & edictum principis habẽt legis auctoritatem. Itẽ quid sit constitutio. Itẽ quòd personale priuilegium personam non egreditur.]

d *Placuit.* Causa faciendi communem legem, † aliàs nõ esset lex cõis, vt sequitur, & C. de sent. l. ex stipulatione,

tione, nam ibi dicitur, Non omnis vox iudicis est sententia. & sic non omnis vox principis est lex.

a ¶ *Habet vigorem*, id est, & pro lege seruatur.

b ¶ *Lege regia* hac lege cautum fuit.† vt potestas legis faciendæ transiret de populo ad principē, vt hic, & ff. de orig. iur. l. 2. §. nouissimè. & facit ad hoc ff. de con stit. prin. l. j. vbi sunt eadē verba. Et hāc legem regiā non hēmus, nam facta fuit super regno. id est imperio transferendo.

gis habet[a] vigorem. Cum lege[b] regia, quæ de eius imperio[c] lata est, populus ei[d] & in eū omne imperium suum & potestatem contulerit.[e] Quodcunq; ergo Imperator per epistolā[f] constituit, vel cognoscēs decreuit[g], vel edicto[h] præcepit, legē[i] esse constat.† Hæ[k] sunt, quæ constitutiones appellantur. ¶ Planè ex his quædam sunt personales,[l] quæ nec ad exemplū trahuntur quoniam nō hoc princeps vult. Nam quod ob meritum[m] in-

* ¶ Quenam esset lex regia, quod nemo fere antehac rectè explicauit, in Annot. nostris clarissimè ostēdit.]

c ¶ *Imperio*. Transferendo de populo ad principem.

d ¶ *Ei*. s. principi quo ad honorem: & in eum quo ad onus.

e ¶ *Contulerit*. i. transtulerit, sic vt ipse populus amodo non habeat sibi hoc ius: sic. C. de vet. iur. enu. l. 2. §. hoc aūt sum. & de leg. & se. con. l. fi. Sed alii dicunt, quòd adhuc populus potest facere legem.

¶ Adde tu quòd hodie facere potest, nō sua auctoritate sed cōcessa, à principe. Illa. n. sua auctoritas. l. regia omnis trāslata est; colligitur resolutio hęc ex hoc tex. & l. non ambigitur. ff. de legi. & l. humanum. & l. fin. C. eo.* Itē adde, ꝙ licet Accur. exponat cōcessit. i. transtulit, valde tamē inter se differunt, vt annotauit Deci. in l. nō vult. ff. de reg. iur.]

ADDITIO. Quod est verum. s. municipalē, vt supra eod. §. oēs. seu particularem, dummō habeat collegiū approbatum, non autem generalem: vt per Ioan. Fab. & Ang. Are. hic.

¶ Et quod dicitur solum principem hoc posse, verū est solus. i. nullus alius solus, ſm Ricardum.

f ¶ *Per epistolam*. vt infra de ijs qui sūt sui vel alieni iuris. §. sed & maior. versi. dominorū. & ff. de constit. princip. l. j. † *alias hac.*

g ¶ *Decreuit*. Scilicet sedēs pro tribunali dando sententiam diffinitiuā vt C. de leg. & constit. l. fi. Nam interlocutio principis non habet vim legis, nisi expresserit hoc à principio. vt C. eod. titu. si imperialis. Accur. † *Sequuntur Ni. Io. de Pla. Por. & Ia. dicit tamen Ioan. Fab. ꝙ sex modis.*

h ¶ *Edicto*. Vt C. eod. l. 3. & de secundis nup. lege hac edictali.

i ¶ *Legem*. Generalem, quam potes cognoscere quatuor modis, † vt C. de leg. & consti. l. leges. vt specialem vt sequitur.

k ¶ *Hæ sunt*. Scilicet quas cōstituit Imperptor.

l ¶ *Personales*. dūmodò in iuris corpore non sint clausæ † aliàs oēs sunt generales, vt C. de iustin. C. confir. l. vnica. in §. fi. † *Idem Nic. & Fa.*

¶ Adde, nisi ea intentione clausa sint vt sint priuilegia, vt declarat Deci. in c. j. in 2. col. de consti.] † *Istam gl. et se. in ver.* STL. *irrogauit sequūtur Ang. et etiā Io. de Pla. & Per.*

m ¶ *Ob meritum*. Quia multum seruierat principi. † & ideò aliquam pęnam, quam debebat ille pati propter delictum, quod fortè fecerat, ei remisit.

* ¶ Malè declarat Accur. nam de remissione pœnæ loquitur in versic. vel si cui sine exemplo. Verus igitur

sensus

sensus est: si cui ob merita : quippia concesserit, hoc enim significat verbum, indulgere, vt ostensum est hic in Annot.

a *Alicui*. Pœnam merenti.

b *Irrogauit*. Scilicet non merenti, vel merenti, sed maiorem fortè, quàm esset dignus, vt pœna eius met⁹ sit multorum, vt ff. de pœ. l. aut facta. §. fin.

† aliàs † quã. † Cõcor. in proœ. decretalium in

SYL. glo. vlt. post prin cip. ibi. et indul gētia, et cap. 1. in glo. 1. post prin ci. extra de. calũ.

* Melius est exemplificare, quando princeps pœnam aliquã legibus non statutam irrogat, quod causæ intuitu nonnunquam fieri licet. l. si vindicari. C. de pœ. nec enim præsumendum est principem non merenti pœnam inferre; quoties verò grauior, quàm per leges liceat infertur, ut alii deterreantur; legem generalem cõstituit in similibus casibus, hoc est, quandocunque opus erint exemplo.

c *Sine exemplo*. i. vt alii non caperent exemplum.

SYL. * Melius Accur. in l. j. ff. de consti. princi. simpliciter. n. intelligẽdus est hic loc⁹, vt si quẽ puta restituat, vel pœnam in eum statutam condonet.

d *Subuenit*. Vt clericis in quibus multa sunt specialia, vt i auth. vt clerici apud propri. episc. & C. de episc. & cle. cum clericis, & l. oẽs. qui. & curie & aliis, ut. C. de leg. & consti. l. 2. Sed nunquid intelligitur sine exemplo subuenire, si cui simpliciter rescribat? Respon. sic, dummodo nõ sit ibi aliqđ signum ex iis quatuor quę dicuntur. C. de leg. & con. l. 3.

e *Non transgreditur*. ff. quod quis. iur. l. j. cõtra. Sed distingue an ad sui postulationem sit concessum, quo casu transgreditur, uti ibi, aliàs non, vt hic, & ff. quod quisque iur. l. 3. † Et sic soluitur aliud contra. C. de fruc. & lit. expen. l. fi. Vel dic ad vtrũque contra. quõ ad aliud extẽdit, hoc non est dicere, vt alius habeat priuilegium. † Vel melius, licet egrediatur p sonam, non est tamen generale ius, nec uidetur alius scilicet aduersarius prorsus, cum sit contingẽs occasione controuersiæ.

dulsit alicui, a vel † si cui pœnam irrogauit, b vel si cui sine c exẽplo subuenit, d personam nõ transgreditur. † Aliæ aut, cũ generales sint, omnes proculdubio tenent. f

¶ Edicta Prætorũ habẽt vim legis, & edictã Aediliũ curuliũ sunt pars iuris ptorij hoc dicit vsque ad §. Responsa. ex l. ius autem ff. eodem.

¶ Prætorũ quoq; edicta, g non h modicã obtinent iuris auctoritatem. Hoc etiã ius honorariũ solemus

f *Tenent*, idest ligant.

¶ *Prętorum quoq;*. Diuiditur in tres partes, in prima ponitur qualiter edicta prætorum habent auctoritatem. l. in secunda quòd appellatur etiam ius honorarium & vnde; in tertia quòd edicta ędiliũ sunt pars iuris prætorj. partes patent. Casus Nõn figuratur, quia pcedit describẽdo, & exẽplificãdo. No. quòd edicta prætorũ obtinẽt vim legis. Itẽ quòd vocatur ius honorariũ. Item quòd magistratus dicunt honores. Itẽ ꝙ suis edictis dabãt ptores auctoritatẽ, & sic cõtra doc. in rub. C. q. admi. q. voluerũt habere hanc auctoritatẽ. l. cõdendæ, dũmõ approbarent. Itẽ ꝙ edicta ædiliũ hñda sunt vt portio iu. prętorii. Item unde dicatur ius honorarium, quamuis alibi senserint aliqui quòd ideo dicerentur, quia honorabantur, ex hoc quòd eorum edicta habebantur pro legibus.]

g *Edicta*. Quæ scripta erant in albo prętoris, vt ff. de iurisd. om. iud. l. si quis id quod. in j. respon. Accur.

h *Non modicam*, Sed magnam.

a *Quòd*

appellare, quod[a] qui honores gerunt, id est magistratus,[b] auctoritatem huic iuri dederunt.[c]

¶ Proponebant & Aediles curules edictū de quibusdam causis:[d] quod edictum iuris honorarii[e] portio est.

¶ Prudentum responsa sunt opiniones iurisconsultorum: qui habebāt à principe auctoritatem legis condendæ à quorum sententia iudici recedere non dicebat h.d.

¶ Responsa prudentum sunt sententiæ[f] & opiniones[g] eorum, quibus permissum erat † iura condere. Nam antiquitus constitutum erat, ut essent qui iura publicè[h] interpretarentur: quibus à Cæsare[i] ius respondendi

a Quòd idest ideo quia.

b Magistratus. Scilicet ipsi prætores, vt ff. de iusti. & iur. l. ius autē. §. ius autem prætorium.

c Dederunt, vt ff. de orig. iur. l. 2. §. eodem tempore.

d [De quibusdam causis, vt de morbis, & morbosis, & vitiosis aīalibus, vt patet, ff. de ædil. edic. l. j.

* S Y L. Triplex actio oritur ex ædi ctio ædilium curulium redhibitoria, quanti minoris, & actio in factum contra venditorem quāti interest empto ris eam rem non emptam fuisse, vt in titu. ff. de ædil. edic. Hier. Mess.

e Honorarij Qualiter? Respondeo; quia ædiles erant ex prætoribus † vt infra de diui. sti. §. prętoriæ, & ff. de verb. oblig. l. 5. §. prætoriæ.

† Hoc nō reperi-tur iure cautum secundū Nico.

S Y L. Adde quòd hoc est falsum: quia diuersitas erat in magistratu, vt patet in l. 2. ff. de ori. iur. sed bene vtebantur eodem modo proponendi sua edicta, vt prætores; & erat magistratus ad instar præturę, * vnde Saluius Iulianus in cōponendo edicto perpetuo fertur inter edicta prætorū retulisse etiam Aedilium edicta, sicq; appellatum est illud ius prætorium, ut latius exposui hic in Comment.

S Y L. Responsa. Diuidit in duas partes: in prima ponitur dictum: in secunda ratio. secunda ibi, nam. Calue. Nō figuratur, cum procedat simpliciter declarando, & Imperator ipse assignet rationem decidendi, nimirum, quia ita constitutum erat, quæ ratio tollit omnē rationē dubitandi. Not. quòd opiniones iurisconsultorum non sunt necessariæ, nisi hoc disponatur. Itē quòd īterpretes iuris olim a publico deputabantur, & hi dicebātur iureconsulti, & quòd iudices ab eorum opiniōibus recedere nō poterant.]

† aliàs de iure responde re. Sētētia.

f Sententiæ. Sententia est firma, & indubitata responsiō, sm Ioan.

S Y L. Adde, quòd quāuis doct. hic approbēt hanc differētiam, est tamen falsa. l. eos §. penul. C. de appel. sed exponitur, vnū pro alio.]

g Opiniones Opinio est cum dubitatione responsio; † secundum Io.

Opinio quid.

h Publicè, Idest quorum interpretatio fiebat publica auctoritate concessa à principe, vt Vlp. Papi. & simi les qui fecerūt leges, ff. de orig. in l. 2. §. post originem; & §. iuris ciuilis scientiam.

† Approbatur p Ni. An ge. et Io. de Plat.

A D D I. Hodie tamen sentētia doc. est probabilis & non necessaria, vt not. glo. in l. j. C. de leg. & legēdi seu interpretādi licētia in doctoratu collata operatur, vt hæc possint publicè fieri, quòd aliàs non liceret. l. j. C. de studi. lib. vr. lib. 11.

i A Cæsare. Augusto, vt supra in prima rubrica ponitur. Accur.

a Vt

a ¶ *Vt indici*.s. nulli.
b ¶ *Vt est constitutum*. Id est sicut ipsi cōstituerunt. Intellige idest sicut ipsi Imper. constituerunt.
ADDITIO Hoc ego ad Theodosij constitutionem de respon. prud. in C. Theodos. referri soleo. Eg. B.

datum est, qui iurisconsulti appellabātur: quorum omnium sententiæ & opiniones, eam auctoritatē tenebant, ut iudici[a] recedere à responso eorum nō liceret, vt est constitutum.[b]

¶ Quod diu Vsus cōprobauit. l. habet vigorē: & ius ciuile in scriptū, & non scriptū diuiditur rōne originis ipsius h. d. ex l. de quibus. ff. de legi.

† Ex nō scripto ius venit,[c] quod vsus approbauit: † nam diuturni[d]

¶ *Ex nō scripto*. Diuidit in tres partes. in prima ponit qd sit ius non scriptum. in secūda qualiter ius ciuile diuidatur ī has duas partes. in tertia assignat rationem. secunda ibi, & non, tertia ibi, nam origo.

habet auctoritatem l. cōdendę: & in effectu rationem decidendi vide in l. de quibus. ff. de legib. Nota, quòd vsus diu obseruatus habetur p leg. Itē quòd diuturnū dicitur qd' constat spatio x. annorū. No. quòd duæ negatiōes affirmant; ibi, nō ineleganter. Not. diuisionem iuris ciuilis factam esse ab origine. Itē quòd vna ciuitas pōt solis consuetudinibus vel solis legibus regi. No. ibi scripto. argumentum ad hoc, quòd l. ad sui effectum exigit scripturam.]

¶ Casus. Quia supradictum fuerat, ex non scripto ius etiam constare, hic declaratur quodnam sit tale ius, quod ex non scripto venit; & dicitur illud esse quod vsus approbauit. Sed tunc dubitatum fuit, an tacitus cōsensus populi. l. uim obtinere posset. Ratio autē dubitandi poterat esse duplex: quia minor videtur virt[9] taciti quàm expressi. l. expressa. ff. de reg. iur. item quia cum populus trāstulisset omnē auctoritatem in principem, nō uidebatur posse amplius condere nec expresśè, nec tacitè. l. q bus non obstātibus decidit contrarium ea ratione, quia continuatus ille, & diu obseruatus mos celebratur habere vniuersalē cōsensum populi, & voluntatē ipsorum: sicut habet. l. ex pressa. Nec obstat prima ratio, quia immò par est virtus taciti & expressi. l. cum quid. ff. si cert. pet. Itē quia in isto tacito consensu censetur consensus et illius cuius auctoritate. l. condi. pōt. quia iste textus & alij sic intelligi debent de illo populo qui

c ¶ *Ex non scripto ius uenit*. De iure scripto vidimus, quod in sex partes diuiditur, sequitur de non scripto, vt supra eo. §. constat.

d ¶ *Diuturni*. Sed quanto tempore vsus facit mores, uel consuetudinē? Respondeo: decē annis, vt ff. qui & à qui. ma. li. non fi. l. si cum fideicommissaria §. Aristo. licet ƒm quosdam exigatur tempus cuius nō extat memoria, argu. ff. de aqua plu. arcē. l. j. in fi. ff. de aqua quoti. & æsti. l. 3. §. ductus, & C. quæ sit longa consue. l. consuetudinis, & C. de sacrosan. eccle. l. fi. Item quia dicitur longa, ut patet in rub. C. eo. & ff. eo. longa autem decem annis dicitur, ut infra de vsuca. § primo sequitur ergo, quòd decem annis sit robusta.

Adde, quòd hæc opi. cōiter approbatur reprobata illa, quòd requiratur tempus cuius initij memoria in contrarium non existat, vt per Ias. in l. de quibus, col. 11. ff. de leg.] Sed nunquid semel sufficit, ut infra decem annos ƒm eā iudicetur? Respōdeo:

† *alias sine scripto*.
† *concor. cū text. c. cęterū cum glo. extra de test. cog.*
Consuetudo inducitur ex cursu decē annorum.

deo, non, immò debet ad minus bis secundū eam iudicari, vt C.de episc. audi.l.3.in fi. vel querimoniam vel libellum propositum contra cōsuetudinem talē spernere. vt ff.de legi. l.cum de cōsuetudine.

SYL. * ¶ Ista opi. communiter improbatur hic,& in.d.l. de quibus.& in c.fi.de cōsue.vbi Abb. post alios quos hic retulimus in Cōment.qui consentiunt necessariò nō requiri actum vllū iudiciariū in cōsuetudine inducēda, sed consensum atque vsum populi sufficere. d. l.de quib.] Nunquid ergo iudicatur exēplis? Respon.non, vt C.de sentent.& inter.om.iud.l. nemo iudex.& facit ff.de offi.præsi. sed licet, sed ex consuetudine quę approbatur exemplis & sic conceditur aliquid per obliquū, quod directò nō conceditur, sic & ff.q res pign.ob.pos.l.aristo.in fi.

SYL. ¶ Adde, q̄ potest esse ratio, quia illa exempla per receptionem dicuntur comprobata ab habente auctoritatē l.condendæ, cuius exempla in iudicando bene attēduntur. c.afferte.de præsump.gl.in c.fi.30.dist.] Sic ecōtra, peto ex promissione quę promissio probatur ex longo vsu, vt ff. de vsur.l.cum de in rem ver.

mores cōnsensu[a] vtentiū cōprobati, legē imitātur.[b] ¶ Et[c] non ineleganter in duas species ius[d] ciuile distributum esse videtur: nam origo[e] eius ab institutis[f] duarum ciuitatum, Athenarum, scilicet &

a ¶ *Consensu.* aliàs non potest esse cōsuetudo, cum dicatur consuetudo quasi communis assuetudo, & error consuetudinem impediat, vt ff. de leg.& se.con.quod non ratione.

SYL. ¶ Adde, q̄ immo tollit l. cōsuetudo per errorem inducta. sed non trahitur ad similia. ita loquitur d.l.& declarant communiter doctor. in d.l. de quibus.

b ¶ *Imitantur.* id est tantū valet consuetudo vbi lex scripta nō est, quantum vbi lex scripta est. Et nota tres virtutes consuetudinis. Imitandi legem, vt hic. Item interpretādi legē vbi est lex dubia, vt ff.eo.si de interpretatione in fi. Item corrigendi, vt ff.de leg.& se.con.l.de quibus. in fi. & infra eo. §.ea verò. Quod distingue, aut est generalis consuetudo per totum mundum. & tunc vincit legem vbiq;, vt ff. de leg. & se. con. de quibus.§.fin. aut specialis, & tunc vincit legē in eo loco vbi est, vt ff.com mu. præd. l. venditor. §. si constat. dummodo post legem fuerit inducta. aliàs vincitur à lege superuenięte, vt ff.de sepulc.viola.l.3. §.diuus. In alio autem loco consuetudo specialis non vincit legem, vt C. eod.l. consuetudinis.& hoc secundum Io. & Py. licet alij aliter distinxerint.

¶ Adde, q̄ ista distinctio approbatur communiter, vt per Iason. in d.l.de quibus.super glo.fi.] SYL.

c ¶ *Et non.* Hic. §.communis est ad duo supra dicta.s.ad ius scriptum & non scriptum, ideò bene.est hic.§.

d ¶ *Ius ciuile.* largè accipe, vt no.in §.constat.

e ¶ *Origo.* i.l.12.tab. quæ fuit origo totius iuris ciuilis & principium.

f ¶ *Institutis.* id est ordinamentis. Nam Romanus populus decem viros pro isto iure misit, qui decem tabulas eburneas retulerunt tam de iure scripto Atheniensiū quàm non scripto Lacedemoniorum, sed quia posteà aliquid deerat, vel emendationem desiderabat, data fuit potestas per vnum annum his decem viris, vt ius & leges corrigerent addendo & detrahendo, & si opus esset interpretarentur, qui vt ea quæ necessaria erant facerent, duas tabulas addiderunt, & sic l.12. tab. ex accidenti dicta est, vt ff.de orig.iur. l.secunda.§.primo. *L.12. tabu. vnde ortū habuit.*

Lacedemoniorũ fluxisse videtur. In his enim ciuitatibus ita agi solitum erat, vt Lacedemonij quidẽ magis ea, quæ pro legibus obseruarent, † memoriæ mandarent: Athenienses verò ea, quæ in legibus scripta cõprehendissent, custodirent.

† *aliàs. obseruabant.*

Ius naturale est immutabile: sed ius ciuile sæpe mutatur; quãdoque per aliud ius quandoque per contrariam consuetudinem. h.d.

Sed naturalia[a] quidem iura quæ apud omnes gentes peræque obseruantur, diuina quadam prouidẽtia cõstituta, semper firma atq; immutabilia permanẽt: ea verò, quæ ipsa sibi quæque ciuitas constituit,[b] sæpe mutari solent, vel tacito consensu[c] populi, vel alia[d] postea lege lata.

1 Y L. * Immò tres tantũ misit non decem, vt à Liuio lib 3. ab vrbe condita proditum est.

Y L. *Sed naturalia.* Diuiditur in duas partes: in prima ponitur qualiter ius naturale est immutabile, in secunda ꝙ ius ciuile mutatur. secũda ibi ea verò. Positis erant differentiæ inter ius ciuile & naturale, quæsitum fuit, an sicut ciuile ius secũdum qualitates personarũ & temporũ mutatur ita mutetur ius naturale, ratio autem dubitandi potuit esse, quia cũ respiciat ipsos homines, quorum status est in continuo motu, videbatur alterandum secundum mutationem & exigentiam ipsorum, cuius contrarium deciditur ex eo, quia cum naturalia perpetua rõne constẽt, & ab ipsa natura. i. deo regantur & infundantur mentibus hominũ, certè nõ possunt recipere mutationẽ aut alterationẽ aliquam, sicut recipiunt ciuilia. No. ꝙ ius gentiũ est in sui totalitate immutabile, & ꝙ hic loquatur de iure gentium, declaratur ex te in §. quod verò. supra eo. vbi ponuntur hæc verba. Item quòd ius gẽtium oritur ex diuina prouidẽtia. Item ꝙ statuta & ius ciuile mutantur vel contraria. l. vel consuetudine. Item ꝙ eo vinculo quid tollitur quo introducitur.

a *Sed naturalia.* Hic §. põt intelligi de iure naturali primeuo, quo mouent omnia animalia ad aliquid faciendũ. vt not. s. eo. ti. in prin. Sed quod dicit esse immutabile, est contra id quod de seruitute dicitur, q̃ est cõtra ius naturale, & tñ præualet, vt s. eod. §. ius autẽ. Sed dic non derogatur ob hoc, licet non seruetur in illo casu, nam nihilominus æquum & bonum est. † Et eodẽ modo rñdeo ad illud quod dĩcit ĩ. de ca. di. §. quod autẽ. quod est contra. Vel ibi non tollitur cognatio sed ius succedẽdi. † Item eodem modo vt prius respondeo ad illud, quod de vsucapione dicitur ĩ. de vsucap. in prin. quod constat esse contra ius naturale, vt ff. de condi. indebit. l. nam hoc natura. Vel dic ꝙ iste §. loquitur de iure gen. quod patet ex illa litera Quæ apud oẽs gen. s. eo. §. quod vero naturalis. Accurs. Adde ꝙ ista est vera vt dixi in primo not. & intelligitur ꝙ non mutatur in sui totalitate, vt dicũt doct. hic.

b *Constituit.* s. de consuetudine speciali, vel l. municipali scripta.

c *Tacito consensu.* scilicet contraria consuetudine, vt ff. de le. & se. con. l. de quibus. in fi.

d *Vel alia.* i. contrario statuto, & sic redduntur singula singulis.

† *Ho est q ... tum ... est. ... abstr ... & to ... get ... per ... form ... ter ... quam ... est in ... cret ... test ... aliq ... muti ... secu ... Ang. hic.* † *Ista* ... s Y L ... *vera* ... *cum* ... *Ang. hic.*

Omne

SYL. ¶ *Omne ius.* Diuisio & casus per se patent.

* Cum enim supra dixerit se tractaturum de iure priuato, quæsitum est an aliquā diuisionem hmôi ius recipiat, & respō det quòd d ius quo vtimur & in prattica obseruatur, aut respicit personas distribuendo vnicuiq; functionem suā, aut res vtilitate quadam vsibus personarum commutādas, aut actiones, quibus incidentes controuersiæ dirimuntur. sed prius ait Imperator se locuturū de personis, quarū causa non modo, ius est cōstitutum, sed omnia quoq; animalia genita. §. in pecudū: j. de re. diui. Not. diuisionem. Itē q appellatione rerum hic non veniūt actiones, quamuis alibi sic. l. rei. ff. de verb. signi. Item q digniora sunt præferēda. Item q cognitio eorum, quorum nō cognoscitur finis, est superuacua & habetur pro nihilo.

¶ Ius ciuile aut ad personas pertinet, aut ad res, aut ad actiones: & prius videndū est de personis. h. d. ex l. j. & 2. ff. de sta. homi.

¶ Omne[a] autem ius quo vtimur, vel ad personas[b] pertinet, vel ad res,[c] vel ad actiones.[d] Et prius de personis videamus: nā parū est ius noscere, si personæ[e] quarū causa constitutū est, ignorantur.[f]

¶ De iure personarum.

¶ Homines aut liberi sunt, aut serui: diffinitur libertas & seruitus & serui à seruando dicuntur: sicut mancipia, quia manu capta. h. d. ex l. summa. & l. seq. ff. eo.

a ¶ *Omne.* Quid sit ius & qualiter diuidatur dixi, nunc differentiam inter ipsa iura ponit.

b ¶ *Ad personas.* De hoc dicitur j. in toto. j. lib. vsq; ad ti. de re. diui.

c ¶ *Ad res.* De hoc dicitur infra lib. 2. & 3. vsq; ad tit. de obli.

*ADDIT. Hoc verbo obligationes continentur. l. nominis. ff. de verbo. sig. contractus enim & obligationes ad res sunt referendæ, vt exceptiones, satisdationes, iudicia, ad actiones l. j. ff. de sta. homi.

d ¶ *Ad actiones.* De his dicitur infra de actio.

* ADDIT. Bonorū possessio nomine rei continetur cum sit nomen generale. l. j. si cer. pet. & an liceat ponere de actio ne cum appellatiōe rei contineatur vide Bart. in l. j. ff. de stat. ho. Hie. Mes.

e ¶ *Personæ.* Nam homo est dignissima creatura rum; vt ff. de edil. edi. l. iustissimè. Vnde Ouidius Pronaq; cū spectent animalia cætera terram. Os homini sublime dedit, cœlūq; videre iussit, Et erectos ad sydera tollere vultus. Et Virgilius, Igneus est ollis vigor & cœlestis origo Seminibus.

f ¶ *Ignorentur.* Et sic statim ponit de iure personarū. Et not. hic, quòd digniora præponenda sunt, sic j. de bon. poss. §. aliam. verò in gl. altiori & per hoc facimus multas formatio nes † titulorum.

¶ De iure personarum.

¶ Continuatur titulus per Imperat. in proximo. §. fin. tit. præced. ibi & prius de personis.]

SVmma. Totus iste tit. diuiditur in sex partes. Nā primò ponit diuisiones personarū. Secūdò diffinitionē libertatis, ibi (Et libertas.) Tertiò diffinitionem seruitutis, ibi (Seruitus.) Quartò quare dicant ser ui, ibi (Serui aūt.) Quītò quot modis quis efficiat seruus, ibi (Serui autē.) Sextò ponit differentiā inter seruos & liberos, ibi (In seruorum.) Aret.

Ouid. 1. Meta.

Virg. in 6. Aen.

† Id est continuatio nes titulorum.

SYL. Cōtinuatio.

Diuisio.

SYL. ¶ Summa itaque. Casus Non figuratur, quia diuidendo & diffiniendo procedit. Not. quod homines aut liberi sunt, aut serui. Not. quod dictio, omnes, stat distributiuè. Item quid sit libertas, & quod liberi à libertate dicuntur. Item quid sit seruitus, & quod illa procedit à iure gentium contra ius naturę, & quod serui dicuntur à seruando, & quod capti in bello vendi possunt per ducē, & vnde dicantur mancipia. Item quod licet arguere à deriuatiōe vocabuli. Item secundum aliquos, quod dictio, solet, impertat necessitatem. * Illud quoq; obseruandū est, quod hic dicitur in rub. de iure personarum, in ff. dici de sta. ho. & sic ius ponit pro statu.]

SUmma[a] itaque est, quòd oēs homines[b] aut liberi diuisio de iure sunt, aut[c] serui. personarum hæc

[a] Summa. id est prima, quia & aliæ sequūtur, vt infra de iis qui sunt sui vel alie. iuris. in prin. & infra de tut. in prin. Vel dic summa, id est maxima, quia partim est de iure naturali, vt libertas, & parti m de iure gentiū vt seruitus, quorum vtrunq; scilicet ius naturale & gentium, antiquius est iure ciuili, vt infra de re. diuisio. §. singulorum. vel dic summa, id est breuis sic infra de oblig. §. j.

SYL. ¶ Adde, quod prima cōmuniter approbatur, ex eo, quia intelligitur, quod prima omnium diuisio hæc est, sicut j. de obligatio. §. j. Dicitur autem summa, quia vt dicit Boetius in 4. j. Arit. maxima & minima cuiusuis rei pars dimidia est, maxima, quia nulla maior quota pars maior est dimidia minima, quia nulla diuisio minori quàm duarum partium numero fieri potest.]

[b] Homines. Sed pone quod hic sint duo homines. vnus liber, & alius seruus: tunc hæc propositio est falsa. † Dic quod pluralis oratio conuertitur in singularem: & tunc est vera & nō falsa, vt ff. de cond. & demon. l. falsa. §. fi. & ff. de petit. here. l. diuus. in fi.

† *Hac falsa est secundū Christo.*

in glo. pen. & de orig. iur. l. 2. §. exactis. & de verb. sign. non est. Econtra etiā singularis pro plurali, vt eo. tit. l. in malis vsu. & ff. de test. tu. si quis ita. §. j. & dic has questiones positas. ff. eo. l. 3.

hic, qu... fo... malis causat... à iure

* ¶ Dic secūdum Bald. in d. l. 3. nihil interesse vtrū dicatur omnes, an omnis: & sic obstant oppositiones, sensus tamen huius loci satis patet: voluit enim dicere Imperator, quod hominum aliqui sunt liberi, aliqui serui, quem sensum: & Theophilus secutus est.]

SYL *uili, in §. p... infra e...*

ADDIT. Dicas, quod plurale resolui- tur in singulare, vbi nō potest remanere in propria significatione, quia sequeretur iniquū vel inconueniēs: aliàs non resoluitur. Item singulare in plurale, quando nomen est collectiuum, vel rationis paritas seu connexitas hoc inducit: aliàs non. Ioan.

[c] Aut serui. Sed quid de statulibero. Videtur liber. ff. si ex noxa. causa agat. l. fi. Sed contra est. ff. de statuli. l. statuliberum. †

* ¶ Statuliber est qui statutā & destinatam in tempus vel in conditionem habet libertatē. l. j. ff. de statul. Item quid de ascriptitio vel cēsito? Videtur quod serui sint, vt C. de agri. & censi. l. ne diutius. l. fi. lib. 11. & C. in quib. cau. col. cen. lib. 11. † Sed cōtra est secundum Ioan. (licet alii aliter distinxerunt) cum possint fieri clerici, & contra dominorum uoluntatē: quod non est in uerè seruis, ut C. de episc. & cler. l. iubemus. §. seruos. & in auth. de san. epis. §. ascriptitios. colla. 9. Item in dubio pro libertate iudicandum est, ut ff. de reg. iur. l. libertas. & quod in contrariis legibus continetur, loquitur quo ad seruitia quibus astrictus est. quare poterunt prædicti & facere testamentum, & ferre testimonium, & alios actus ciuiles exercere, nec alienari possunt

sine

† Hic quo a... quęda habet... pro li... ro, et q...

SYL ad qua... dum p... seruo, not. m... fin. ff. ex no... causa gat ut... cunda oēs d... hic.

† Ista cōuer... proba... oēs d... hic. ... est ... pressu... extra... ind. ca...

fine solo, vt C. de agri. & censi. l. quemadmodum. lib. 11.

SYL. ¶Adde ꝙ hæc opin. communis est, contra quā disputando tenet Præp. Senen. in. 3. casu. q. 2. * Sunt autem ascriptitij serui aut coloni qui glebæ seu prædio colendo perpetuò ascripti atq; addicti sunt, inde nunquam recessuri, dn̄isq; annuos redit⁹ oēs pter sumptū & victū reddituri.] Itē quid de monacho vel regulari canonico? Rn̄deo liberi sunt, & iō †possunt reddere testimonū: qd' dic vt dicimus in auth. de mona. §. cogitādū. coll. j. licet quo ad actus quosdā fingātur mortui, †vt in auth. de mona. §. illud. & §. si quis aūt. coll. j. ī auth. de nup. §. secū dum occasionē. col. 4.

ADDIT. Adde ꝙ licet monachi dicantur mortui mūdo, vt in c. 2. extra de postul. & l. deo nobis. C. de episc. & cle. in hoc verum est, quo ad actus ciuiles, non quo ad actus naturales.

¶Et libertas[a] quidem (ex qua etiā liberi vocantur.) est naturalis facultas eius, quod cuiq; facere libet nisi † quod vi aut iure prohibetur. ¶Seruitus autem est constitutio[b] est iure gentium: quod quadam necessitate induxit seruitutem. s. per captiuitatem, vt supra tit. j. §. ius autem. & iure. s. ciuili, quando maior 20. annis vendit se ad pretium participadum, vt infra §. serui.

a ¶*Libertas.* Hæc diffinitio tribus modis potest legi. Primo secundum Ir. vt diffiniatur libertas eo iure quo inuenta est. i. naturali. & sic etiā serui secundum hoc sunt liberi. nam & ipsi possunt facere quod volunt, nisi quod vi. i. de facto, vel iure. s. quolibet ,phibeātur: & hæc verba Ex qua etiā liberi &c. possunt esse de diffinitione. nā & ipsi liberi vocantur secū dum idem ius, vt ī. de lib. §. j. Alij dicunt diffiniri libertatem liberi, non libertatem serui, quia ex prima vocantur, scilicet hodie liberi, non ex secunda, scilicet quam habent serui. Est ergo libertas alia in seruo, alia in libero: & secundum eos verbū vi, exponitur vt prius. Sed nec prima nec secunda placet, ꝙ serui sint aliquo iure liberi, cum ius gentium in hoc derogauerit iuri naturali, vt infra. §. seruitus. Et ex pone vi, id q. d. liber qui libet est, nisi fiat seruus iure gentiū, vel ciuili. & hæc verba Ex qua etiam liberi &c. non oportet ꝙ sint de diffinitione, sed quædam effectum libertatis demonstrant.

¶Vltimam expositionem sequūtur hic docto.

SYL. ¶Adde, ꝙ ex quo hic diffinitur libertas ad differentiam seruitutis, necessariò diffinitur secundum tēpus, quo erat seruitus: & sic falsa est opi. Iac. bu. Nec opi. gl. hic est vera: quia per eam non excluditur seruus, qui potest facerre ea, quæ vel iure gentium, vel ciuili eidem prohibita non sunt: vnde dicas, ꝙ non intelligitur quæ prohibita sunt ipsis particulariter, sed ea quæ absolutè & de se prohibita sunt. Nam ita intelligendo, testari, cōtrahere, non sunt de se prohibita, & tamen seruo non competunt. Intelligatur ergo vis & ius propriè, quia quamuis prohibitum alicui sit à iure homicidium, non per hoc minus est liber: sicut nō minus est liber per hoc, quòd de facto ipsa vi prohibeatur, & impediatur aliquid facere.

* ADDITIO. Quæ vera libertas &ècontra quæ vera seruitus Pla. dialog. 3. de leg. Cic. in Parad. 5. Hiero. Messag.

b ¶*Constitutio.* id est vnū de statutis iurisgentiū: nam & alia multa statuit ius gentium, vt supra tit. j. §. ius autem, sed hodie dici potest seruitus de iure ciuili formatione: †nam alia olim, & alia hodie est hæc potestas, vt infra de ijs qui sunt sui vel alie.

Dum modo in [et] cum [s]centia [s]i supe[ri]oris. a[li]ás non [v]aleret [v]otū de[p]ositio, [s]ecundū [I]o. Fab. [e]t Ang. [h]ic.

Dic secundum Petr. de Bellaper. quòd nō deputantur mortui quantum ad actus ciuiles: sed beneq[u]am ad [e]a quæ sunt con[t]ra suam professionem.

†alids si quid.

†Hoc est verum quo ad id, quod additur: non quo ad id, cui additur. Iac.

inr.§.penult.& fin.quare est de iure gentium inuentione, sed ciuili formatione, vt ff.de iust.& iur.l.ius autem ciuile.

a¶ *Dominio.* Aliquando sine dominio, vt ff. de rer. diui. l.j. §.j. & ff. pro dereli. l.fi.& ad idem. ff. de stip. ser.l. quod seruus. & ff. de libe. cau.l.si vsum fructum.

SYL. *alias nō habetur. imbent.* ¶ Immò posito seruo, necessariò ponitur dominus, & èconuerso, cum sint correlatiua. nec leges per gl. allegatæ probant contrariũ, vt latè in Cõm. ostndi.]

iurisgentiũ, qua quis dominio[a] alieno contra naturã[b] subiicitur. ¶ Serui aũt ex eo appellati sunt, quod imperatores captiuos vendere iubent, ac per hoc seruare[c] nec occidere solent: qui etiam mancipia dicti sunt, eo quod ab hostibus manu capiuntur.[d] ¶ Serui vel nascuntur ex ancillis.

vel fiũt captiuitate, vel venduntur ad pretiũ participandum, inter quos, sicut inter liberos nulla est differentia. h.d. ex l.v.ff.eo.

¶ Serui autẽ aut nascuntur, aut fiunt:[e] nascuntur ex ancillis[f] nostris: fiũt aut iure gentiũ idest ex captiuitate:[g] aut iure[h] ciuili, cũ homo liber maior[i]

b¶ *Contra naturam.* id est contra ius naturale: cum eo iure omnes liberi sint, vt infra de lib.§.j.& supra tit.j. §.ius autem.

SYL. ¶ Adde, quod debes intelligere, id est contra illud quod natura dictabat. in primo statu.sicut in l.2. ff.de nat. restitu. dicitur restitutus natalibus, qui natus est seruus:sed intelligitur id est libertati,quam à principio homines habebant, nõ in qua nascitur quando seruus nascitur: & si vis plura circa hæc causa disputandi, vide Fortun. in l. manumissiones. ff. de iust.& iur.

Seruus tabellio esse non potest. c¶ *Seruare.* Nõ seruum dici à seruando, & non à seruiendo secũdum Isid. †sed tabellio dicitur seruus publicus à seruiendo, vt ff.de ado.l.nõ enim aliter.& ff.rem pup.sal.fo.l.2. qui tamen seruus nõ potest esse, vt C.de tab.l.generali.lib.10. Accur.

†*Ex ista Glossa, habes quod etymolo*

d¶ *Capiuntur.* ff.de stat.ho.l.4.in fi.

¶ Serui autẽ. Diuiditur in tres partes. In prima ponitur diuisio: in secunda declaratio illius:in tertia differentia inter conditionem liberorum & seruorum. & declaratur. secũda fieri ibi (nascunt.) tertia ibi, (in seruorum.)

¶ *Casus.* Nõ ponit, quia diuidendo procedit, & diuisionem exemplificãdo. No. qualiter serui fiant, & qualiter nascantur. Item quod ius ciuile introduxit, quod homo pateretur se vendi ad pretiũ participandum. Et quod quis est dominus suæ libertatis etiam vsque ad venditionẽ. Item quòd liberorum alij ingenui sunt alij libertini.]

SYL. *gia allusio uocabuli sumitur eo quod fieri let secundum dum hic.*

e¶ *Aut fiunt.* Ex accidenti.

f¶ *Ex ancillis.* Licet patrem liberũ habeant, vt infra titu. j. & C. de rei ven. l. partũ. Quid si ex ascriptitio & libera? R espon. sequitur ventrem. vt in auth.cõ.quæ ex ascripti.& lib. nat.§.j.coll.v.

g¶ *Captiuitate.* Quæ occasione belli contingit: quod est de iure gen. vt supra tit.proxi.§.ius autem.

h¶ *Iure ciuili.* Est & tertius modus, vt C.de asser.tol.l.j. §.penult. & est quartus, vt per ingratitudnem reuocationis in seruitutem, vt in auth.vt liberti de cetero.§.j.in fi.& §. illud vero.col.6.

Vt liber fit seruus venditione quatuor requiruntur.

i¶ *Maior.* In quo facto sunt quatuor necessaria. s. quod sit maior.20. annis,

nis, vt hic & C.de libe. cau.l.si ministerium.

SYL. Adde, quod ratio est, quia cum minor ante 20.an. libertatem seruo dare nõ possit. §. Eadem lege infra quib. ex cau.ma. non li. tanto minus in se põt seruitutẽ cõstituere. d. l. si ministerij.

viginti annis ad pretium participandũ sese venũ dari[a] passus est. In seruorũ conditione nulla est[b]

§. si libertatẽ. licet quidã dixerint contra.ar. dictarum legum.

& quãuis. §. eadem. corrigatur per §.ergo.eo.tit.tamẽ non operatur in hoc casu: quia introducta fauore libertatis redundarent in odium, contra l.quod fauore. C.de legi.] Item & vt eo animo, vt pretij accipiat partem, vt hic, & C.de li.cau.l.non ideò. Item & quod verè habeat partem, vt ff.quib.ad lib.procl.non lic. l.j.Item quod vendatur ignoranti conditionem venditi, vt ff.de lib.cau.l. liberis.§.si quis sciens.Item & quintum, vt hic sciat conditionem suam, vt ff.si lib.inge.esse di.l.2. & si quid horum defuerit, iure communi prouocat in ingenuitatem: aliàs non poterit prouocare in ingenuitatem. etiam si manumittatur, vt ff. de statu homi.l.homo liber.& ff. de lib.cau. l.cum pacto. nisi redderet pretium, & dominus sponte acciperet.

SYL. Adde sextum requisitũ, quod seipsum vendat per interpositã personã: nã si seipsum venderet, nõ esset emptor in bona fide: quia si credit seruũ, est in malafide, quia debet scire esse alterius. si credit liberũ, non potest.d. §.si quis sciens.]nec etiã dñs accipere cõpellitur pretiũ: licet quidã contradicant, vt ff.si li.ing. esse di. l.2 j. rñ.& C.qñ licet ab emp.di.l.j.& ĩ.t. j.in fi.Sed nunquid habet in integr. restit.cum sit minor.25.an.maior tamen 20.Resp.nõ. quia non est mutãda tanta solẽnitas: & quia non est locus restitutiõi, vbi res mutat statum prorsus amittendo, vt ff.de mi. si ex cã.§.Papinianus. & ff. de in integr. resti.l.diuus. Sed nunquid patri vel

Restĩ in integrũ nõ datur minori 25.ann. qui se vendit.

Sed certè ibi non mutauerat statũ, sed mutare volebat.

SYL. Adde, quòd hanc q.latè examinat & disputat Præpo.sen. 3.q. 6.per to. ADDIT. Dic glo. esse veram si parens, cõiunctus, vxor, vel affinis fuerint scientes tempore, quo liber homo venditus fuit: tunc enim eorum scientia.s.eis præiudicat, vt non possint vendicare, quia dictæ venditioni videntur consensisse: secus autem si fuerint ignorantes: quia illorum interest illũ nõ esse seruum: vnde pro eorum proprio interesse, etiam contra voluntatem dicti venditoris, possunt agere & reduci facere illum in pristinam libertatẽ restituendo pretium. Ang. Cui adde Iaso. qui tenet indistinctè quod possit reuocari, siue parentes aut affines sciuerint, siue ignorauerint venditionem.

a *Venundari.* Idem si quolibet alio titulo patiatur se transferri in aliũ: quod verum est, si aliquod lucrum sentiat, vt C.de li.cau. si ministeriũ. & ff.de lib.cau. si vsumfru.§.j.

b *Nulla est differentia.* Sed videtur cõntra. nam quidã sunt in dignitate. ADDITIO. (Id est in meliori statu & opinione. non autem in dignitate propria per l.generali.C.de tabul.libr.11.Ange.) Quidam non, vt infra de iniur. §. sed pœna. & ff.de vsufru.l.sed & si quid.la.j. Item quidam ordinarij, quidam vicarij, vt ĩ. quod cum eo.§.cum autem. Itẽ alij veterani, alij nouitij, vt ff.de ędi.ed. l.fi.& ff.de pub.l.interdũ.§.quoties. †Sed dic, quod nullus est magis seruus quàm

†Ser. in l. & ser uorũ ff. eod.eodẽ modo sol ui

quā alter, licet quo ad actus, & quo ad militias & similia, sit differentia: licet olim magis vnus quàm alter esset seruus, vt C. de nu. iure quir. tol. l. vnica. nam olim quidam habebant nudum dominium in seruis, quidam plenum, quidam semiplenum.

† alias non est, differen-

SYL.

i.e mul...

* ¶ Quis sit seruus veteranus seu veterator, & qs nouitius, declarat Alcia. lib. 4. de verborum signif. & Budæ. in l. vlti. ff. de ædi. edi. qui verò dicantur ordinarij, item qui vicarij, exposui infra titu. quod cum eo. §. cum autem.

* ADDIT. Seruorum quidem vna natura est & conditio plura tamen eorum officia & ministeria Bar. in l. 5. ff. eo. Hier. Meslag.

a ¶ *Multæ*. Quidā ponunt hic falsam notā, vt duo † sint multa, ar. ff. ad syl. l. j. §. hoc rescriptum. Sed certè ibi sunt tria appellata, † non duo tantū. Dic ergo q quatuor sunt differētiæ liberorum hominū: vt ingenui. & libertini, & latini, & dedititij, vt hic, & .j. tit. j. de lib. §. libertinorum. ar. ff. vi bo. rap. l. 4. §. j. 2. respon. pro prima est in auth. de dep. & denun. ibi, Cum & alia multa coll 6.

† Credit hic pe. q hæc distio duo importet pluralitatē, sed nō multitudinē.

† Idem Ang. hic.

¶ Adde tex. in. §. singulorū. infra de rerum diui. Alex. in l. j. in 7. col. ff. de legat. j.

SYL.

¶ De ingenuis. Quia supra dixit † de iure personarum: quarum quædam sunt seruæ, quædam sunt liberæ: liberorum autem quidam ingenui, quidam libertini: ideò de his tractaturus præmittit de ingenuis tanquam de dignioribus.

† Istam continuationē sequit Pet. de Bellapert. hic.

Diuisio.

INgenuus. ¶ Diuiditur in duas partes. Nam in prima tractat, qualiter quis dicatur ingenuus: in secū

differentia, in liberis autem multæ[a] † differentiæ sūt: aut. n. īgenui: aut libertini sūt.

¶ De ingenuis.

¶ Ingenuus est q ex liberis aut libertinis nascitur, seu ex matre libera, q̄uis pater vel seruus vel incertus sit, q̄ sufficit aliquo tpe, dū in vtero est, liberam fuisse. h. d. ex l. & seruorū. §. ingenui. ff. de sta. ho.

da qualiter ingenuitas perditur. Secunda ibi (Cum autē.) Prima subdiuiditur in quinq;. Nam in prima ponitur dictum: in secunda illud declaratur: in tertia respondetur tacitę quæstioni: in quarta alteri questioni respondetur: in quinta deciditur incidēs quęstio. Secunda ibi (Siue ex duob.) tertia ibi (Sed & si quis.) quarta ibi (Et ècontrario.) quinta ibi (Ex his.) Porcus.

¶ Casus Dubitatū fuit propter proximè præcedētem distinctionē quis diceretur ingenuus: & diffinitur qui ex duob. ingenuis nascitur: qd nullam habet in se difficultatem: sed dubium, erat si ex duob. libertinis vel eorū altero, quia non videbatur, q possent sibi dissimilē filium generare, nec in alium plus dignitatis, aut iuris transferre, quā ipsi haberent. l. nemo plus. ff. de reg. iur. sed respondetur cōtrarium ea rōne, quia qualitas libertinitatis nō potest cōpetere illis qui serui nō fuerunt: sunt. n. liberi: dicuntur tn̄ libertini in memoriā illius seruitutis, quę qualitas cū cohæreat personæ ipsorum, non est transfusibils in aliū: sed tunc dubitabatur, quid de eo qui matre libera patre seruo nascebatur: dubiū autē faciebat, quia cū ingenuitas species sit cuiusdam dignitatis, videbatur in ea sequendus pater. l. liberos. in fin. ff. de senato. sed cōtrarium rn̄detur, q quo ad libertatē & ingenuitatem spectatur venter* quod rōne certitudinis constitutū censeo: mater enim semper est certa, pater verò nō, item vel ob maiorem partus fauorē, qui, si matrē spectes, tribus tēporibus. s. conceptionis, partus, & medio tempore

SYL.

pore

pore adipisci pōt libertatē & ingenuitatē. Si autem patrē sequeretur haberetur solum ratio tēporis quo concipitur, cum eo tm̄ tēpore circa generationē pater agat in filium.] Sed fuit etiā dubitatū quo tēpore foret necessariū matrē liberā esse. & videbatur partus spectandus: quia tūc propriè in lucē editus homo dici potest l. Cū inter. C. de fideic.lib. cuius contrariū rn̄detur, quòd sufficit quocūq; tempore fuisse: & ratio assignari potest, quia cū quo ad fauorabilia qui in vtero est habeatur pro nato, statim q̄ aliquo tēpore mater est libera, p̄sumitur tunc natus. l. qui in vtero. ff. de sta. ho. Not. qui sit ingenuus. Itē q̄ dictio, sed & si, ponit diuersitatē in facto, & identitatem in iure. Itē q̄ sufficit matrē esse liberā, dato quòd pater sit seruus vel incertus, vt natus dicatur ingenuus. Item q̄ sufficit aliquo tempore liberam fuisse, etiam q̄ conceperit & pepererit in seruitute. Item q̄ materna calamitas nō debet nocere filiis nō natis. Itē q̄ partus quo ad statū sequitur vētrem. Item q̄ vulgo cōceptus dicitur, cuius pater incertus est.]

† *Cōcor. cum hoc prin. c. j. iūcta gl. extra de gur. can.*

a ❡ *Ingenuus.* Quandoq; aliter: quia per sententiam. vt. ff. de stat. homi. l. ingenuum. Item per restitutionem natalium, vt ff. de nata. restitu. l. 2. & l. patrono. §. fi.

b ❡ *Ex duobus.* sic construe, siue ex matrimonio: subaudi, constante ex duob. ingennis editus &c. & sic expone omnia sequentia capitula.

c ❡ *Ex altero.* Sic C. de op. lib. l. quod ex liberta.

INgenuus[a] †est is, qui statī vt natus est liber ē: siue ex duobus[b] īgenuis matrimonio editus est, siue ex libertinis duobus, siue ex altero[c] libertino & altero ingenuo. ❡Sed & si quis ex matre nascit[d] libera, patre verò seruo, ingenuus nihilo minus[e] nascitur: queādmodū qui ex matre libera[f] & incerto patre natus est: qm̄ vulgo conceptus est. Sufficit[g] autē liberā fuisse matrem eo tempore quo nascit, licet ancilla conceperit. Et econtrariò, si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat: placuit eū qui nascitur libe rū nasci: quia nō debet calamitas[h] matris ei nocere

❡ Adde, ❡ S Y L. quandoq; nascitur liber ex duobus seruis in casu l. cū inter. C. de fideic. lib. Item in casu l. cum sillanianum. C. de iis qui. vt indig.]

d ❡*Sed & si quis.* nascit. secundū se.

e ❡ *Nihilominus.* quia ventris status semper cōsideratur, vt hic, & ī auth. constitutio quæ ex ascri. §. j. col. 5. & C. de rei ven. l. partum. †nisi in casu. ut C. de ser. fugi. l fi. & nisi in murilegulo. ut C. de murileg. l. qui aut patre. & l. ingenuæ. & l. 2. qui lib. 11. & hoc iure Romano, secus iure longobardorum, quia semper in deteriorem statum trahitur, ubi sit matrimonium, aliud si concubinatus, nam tunc seruatur ius Romanum, q̄ sequatur ventrem.

Partus semper sequitur vētrem.

† Dic illud verū indistinctè in non edito ex legitimo matrimonio, aliàs quo ad statū libertatis sequitur matrem: sed quo ad originē, familiā, & honores sequitur patrem secundum omnes scribentes hic et ratione diuersitatis vide supra ti. j. §. pen. in addi. super gl. in verbo ex ancillis.

f ❡ *Libera.* puta meretrice.

g ❡ *Sufficit.* Quantum ad conditionem, secus quantum ad honores, vt ff. de sena. l. filiā. & l. liberos. §. fin. & secus quo ad patriam, vt ff. ad municip. l. assumptio. §. filius. & ff. mar. l. si procuratorem. & ff. pro socio. l. si id quod. §. si filius. ff. de neg. gest. sed an vltro.

h ❡ *Calamitas.* quasi cadamitas, quia iterum fuit facta ancilla, & sic quodam modo rursus cadit in seruitutē.

❡Adde

Adde, quòd doc. assignant rationē quia ius iā quæsitum nō debet tolli: sed est necessarium declarare vt dixi supra in casu.]

a Liberam matrem. Facit ad hoc. C. si manci. ita fu. ali. ut ma. l. si iusta.

* A. D. P. A. X. Dubiū facie bat. §. fina. j. quib. mo. ius patr. pot. sol. Hier. Mess.

b Vel. pro saltē. Accurs.

c Medio tempore. ff. de acqui. re. do. l. adeò. §. cū quis.

S Y L. ¶ Cum autē. Dividitur in duas partes. In prima ponit dictū, in secunda rationem. ij. ibi, (sepissimè.)

†aliàs Martianus.

qui in vtero est. Ex his illud quæsitum est: si ancilla prægnās manu missa sit, deinde ancilla posteà facta pepererit, liberum an seruū pariat. Et† Marcellus probat liberū nasci. Sufficit enim ei qui ī vtero est, liberā matrem[a] vel[b] medio tempore[c] habuisse: vt liber nascatur quod & verum est.

¶ Ingenuus natus qui iure seruus nō erat, si manumittatur, sit ingenuus. h. d.

¶ Cum autē ingenuus aliquis natus sit, nō officit[e] ei in seruitute[f] fuisse, & posteà manumissum[g] esse. Sæpissimè enī constitutum est, natalibus[h] non officere[i] manumissionem.

d Cum autem. supra dixit, qualiter contingat ingenuitas, nunc qualiter perseueret.

e Non officit. Nisi post manumissio nē talē quinquennio steterit, vt ff. si lib. ingen. eē dic. l. 2. sȝ illud hodie correctū est, vt hic, & C. vbi causa sta. agi debe. l. fi.

f In seruitute. i. in statu seruili.

g Manumissum. s. de facto.

h Natalibus. i. ingenuitati, quæ probatur per natales. Erāt autem natales scripturæ cū annis domini & præconizatæ, q dicebant Lucium esse natū & ingenuum, & deinceps sic erat, nisi tunc cōtradiceretur, †vnde & legēdis sanctorum intitulatur natale sancti Nicolai qñ moritur, quasi tūc nascatur nunquā moriturus, & scribuntur gesta in vita. Vel dic, ꝙ natale appellatur prima natiuitas, quæ est de iure naturali, & omnē hominē dicit esse liberum, vnde dicitur, seruus iste restituitur natalibus. i. illi libertati quam habet de iure naturali. ff. de na. rest. l. 2. & ff. de sta. ho. l. impator.

Scriptura præconizata facit fidē apud omnes.

† Illam glo. reprobat Ang. singularem & veram hic.

Adde, ꝙ vocat natales statum illū hominis in quo natus est. S Y L.

i Officere. nisi vendiderit sese, vt supra tit. j. §. pen. tunc enim non redit in statum primum, vt ff. de statu ho. homo liber. quę est contra.

Adde rationem esse propter semel eius voluntatē abdicatam libertatē, & quia verè erat seruus.] S Y L.

* ¶ Casus. Natus est aliquis ingenuus, qui mō reperitur in statu seruitutis de facto & iniustè, quæritur vtrū si manumittatur, libertinæ conditiōis efficiatur. & videretur ꝙ sic. quia per manumissionē libertini efficiuntur, vt j. tit. j. in prin. & iste patiendo se manumitti, videt quodāmodo seruitutem hmōi approbare l. illud. ff. de acquir. hæred. attamen respondetur contrariū, quia is nō verè erat seruus, sed de facto in seruitute detinebaī: vnde eius ingenuitati non potuit obesse talis manumissio, quæ re vera non est manumissio, cū ille esset liber, sed potius remotio iugi, & libertatis ipsius declaratio. Not. quòd manumissio de facto facta non nocet ingenuitati. Item ꝙ non sufficit aliquid pro facto fieri, vt sequitur effectus iuris.]

¶ De liberti

Continuatio. ¶ De libertinis. ¶ Hic ponitur secunda pars diuisionis positæ in tex. supra tit. 2. §. fi. & ista est cōtinuatio huius rubricę. Arc.

Diuisio. ¶ Libertini. ¶ Totus iste titulus diuidit. in quinque ptes. Primò ponit qui sūt libertini. Secūdò quid sit manumissio. Tertiò quot modis serui manumittantur. Quartò, ꝙ serui inuiti possunt manumitti. Quītò qualiter dē iure antiquo status libertinorū erat tripartitus:& correctiones status libertinorū. Secunda ibi, (Manumissio.). Tertia ibi, (Multis.) Quarta ibi, (Serui verò.) Vltima ibi, (libertinorum.) Aret.

¶ De libertinis.

¶ Libertinus is est qui manumittitur: & manumissio est datio libertatis, sic dicta à manu, i. potestate qua liberatur, iureg. inuēta: quo tria hoīum genera esse cœperunt vbi pus vnū erat. h. d. ex l. libertini. ff. de sta. ho. & l. manumissiōes. ff. de iu. f. & iur.

Libertini sunt, qui ex iusta [a] seruitute [b] manu missi sunt.

¶ † Manumissio āt est datio [c] libertatis.

SYL. ¶ Libertini. Casus. Non figuratur, quia diffiniendo & declarādo procedit. No. q sint libertini. Itē quid sit manumissio. Itē, ꝙ manus idē impor tat qd̄ ptās: & ꝙ fuit inuentio iuris gentiū. Item ꝙ priuatio psupponit habitum, & ꝙ nihil pōt esse prius in priuatione, quin sit in habitu; & ꝙ quicquid est causa causæ, est causa causati. Item quòd infirmis est opus medela: & ꝙ quæ de nouo emergūt, nouo indigent auxilio. Item ꝙ iure naturali vnicū erat genus hominū, iure gētium tria; quod vide in tex.]

a ¶ Ex iusta. i. vera.

SYL. ¶ Adde ſm doc. hanc esse verā expositionē, q a si nō sit vera seruitus, efficeretur ingenuus, §. fin. supra ti. j.] sic è contrà, vt infra ti. j. §. semel. vel iusta, quia adeo iustè seruierūt dño, vt meruerint manumitti. † Vel dic iusta, quia est de iure gentium, vt supra titu. 2. §. seruitus. & ff. de iusti. & iur. l. manumissiones.

† Istæ duæ ex positiōes displicēt Por. & Ang.

b ¶ Seruitute. Et huius manumissi filius est ingenuus, vt ĩ. ti. j. in prin. licèt grāmatici dicant eū libertinū: sed & manumissum † libertū dicunt. ¶ Adde ꝙ gl. æquiuocat. fuit. n. olim differentia inter libertum, & libertinū; quia libertinum uocabāt nō manumissum, sed eius filium ingenuū, vt declarat Budæus in l. fi. ff. de senat. in Anno. quāuis hodie pro eodē supponant: sed differūt respectu differētiæ: nā libertus dicitur respectu patroni, libertinus respectu ingenui: & declarat Vall. lib. 4.

† aliàs liberti num.

SYL.

† aliàs manuductio

c ¶ Datio, i. dētectio ſm Ir. sic. ff. de acquir. re. do. l. adeò. §. cum quis. in fi. Vel dic ſm Pla. Io. & Azo. quòd dat libertatem, quā prius ille seruus non habebat aliàs. i. si diceremus dari illam, quam ante habebat, non diceretē dari, vt infra de act. §. sic itaq;. Sed opponitur. aut quam habebat ei dabat: & sic illi quidem nulla remanet, cum non habebat nisi vnam, aut quam non habebat, quod est absurdum. Sed dic, quòd dat quā non habebat, † & hoc plerūque cōtingit, ꝙ quis dat qd̄ nō habet, vt ĩ. qui. alie. lic. §. j. & ff. de vsufr. l. qd̄ nostrū. & de acquir. re. domi. l. non est.

¶ Adde quòd est vera rō: nec ex hoc manumittens dicitur dare aliud, q̄ habeat, sed bene aliter, q̄ habeat, sicut in l. quod nostrū. ff. de vsufr. hōs causalem vsumfrnctum cōcedit for malem. Item creditor, qui habet ius obligationis; dat liberationem. *Sed pro recta intelligentia huius diffinitionis vidēda sunt, quæ hic in Anno. & Comment. scripsi]

† Istam reprobāt cōiter Doc. hic per regulam l. traditio. ff. de acqui. re. do. SYL.

a ¶ Et

tatis. Nam quandiu aliquis in ſeruitute eſt, manui, &[a] poteſtati[b] ſuppoſitus eſt. & manumiſſus liberatũ à † dñi poteſtate. Quæ res[c] à iure gentium originẽ ſũpſit: vtpote cũ iure naturali oẽs hoĩes liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio, cum ſeruitus eſſet incognita. Sed poſtquam iuregentium ſeruitus ingenuitatem inuaſit, ſecutũ eſt bñficiũ manumiſſionis. Et cũ vno cõi noĩe oẽs homines appellarẽtur, iuregentium tria hoĩum gña[d] eſſe cœperunt: liberi, & his cõtrariũ ſerui, & tertiũ genus libertini q. deſierãt eẽ ſerui.

¶ Serui ex qualibet voluntate, & vbilibet manumittuntur h.d.

¶ Multis aũt modis manumiſsio procedit; † aut ex ſacris cõſtitutionibus in ſacroſãctis eccleſijs,[e] aut † vindicta,[f] aut

a ¶ Et. pro ideſt.
b ¶ Poteſtati, ff. de iuſti. & iu. l. manumiſsiones.
c ¶ Quę res. i. manumiſſio.
* ADDITIO De origine ſeruitutis vide Aug. li. 19. de Ciuitate Dei. Hieron. Meſſag.
d ¶ Tria genera. Si erat vnũ, & addita ſũt tria, ergo ſunt 4. Rñ. † nõ ſeqtur; nam ſi habes tres filios, & naſcatur hodie vnus, incipis habere quatuor, & prius habebas tres, ergo ſeptem: quod falſum eſt: quia qd' primò erat, cõputatur in ſequentẽ numerum: ſic. ff. quemadmo. ſeru. amit. l. j.

Et hæc vera ... ſecundum Petrum ... aliàs † non eſt ... omini.

SYL. ¶ Multis autem. Casus. Quæſitũ fuit cognitio quid eſt manumiſſio, an p quãlibet voluntatem, & vbilibet cõcedi poſſet: & dubium faciebat, quia cum libertas inæſtimabilis res ſit l. 2. §. 2. ff. ad l. rho. de iac. videbatũ ppẽſo iudicio tribuenda: cuius tamen cõtrariũ ea ratione deciditur, quia vt ad ſtatum priſtinum homines reducantur libertatis, iura maximè fauent in modo relinquendi, & dandi, volueruntq; iuriſdictione voluntaria expediri. Ideò in quolibet loco, & tẽpore poteſt expediri, & tribui. Not. quòd datio libertatis eſt actus pius: aliàs enim non poſſet fieri in eccleſia. No. modos dandi libertatẽ, inter quos quæ datur per epiſtolã, & per conſequens, & p nunciũ, q. a ſunt parificata aliquid p epiſtolã, vel per nunciũ dari. l. j. ff. de cõtrahen. emp. ſecus per procuratorem: rõnẽ aſſignãt hic doctõ. Itẽ ꝙ in quocunq; loco, & tẽpore poteſt exerceri actus voluntarię iuriſdictõis.]

e ¶ Eccleſijs. ſ. ſub aſpectu populi & antiſtitis, & interueniente qualicunque ſcriptura vice actorum, vt C. de ijs q. in eccle. ma. nu. l. j. & 2.
f ¶ Vindicta id eſt cã cognita coram pretore; qua tãtummodo poterat antiquitus maior xx. ann. manumittere vt infra tit. j. §. eadẽ quæ ideò dicitur dari vindicta, quia Vindicius quidam, ſeruus Vitelliotum, primò ſic fuit manumiſſus, ff. de orig. iur. l. 2. §. initiũ. & §. & cũ placuiſſet. Vel † (vt quidã dicũt ſm Boetiũ) vindicta erat virga prætoris, qua ter percutiebat manumiſſus, & dicebat prætor, ter. Aio te liberũ eſſe more quiritũ: ar. C. ſi aduer. li. l. 2. ibi, vindi. &c.

Vindicta quid ſit.
† aliàs Aut .n. ex ſacris conſtitutionibus in ſacroſanctis eccleſiis manumittuntur &c.
† aliàs vindicia

* ¶ Quæ ſolẽnitates adhiberẽt olim ĩ manumiſſione, q̃ fiebat vindicta, & q̃ efficax eſſet pter alias manumiſſionũ ſpẽs videto hic noſtros Cõmen. SYL.
* ADD. De hac ſpecie manumiſſionis, vide apud Liu. li. 2. ab vrbe condita poſt princi. Hier. M.

†Hoc ue ū in ultima uo- untate, nam in- ter ui- uos. suffi ciunt duo. Io. Fab.

a¶ *Inter amicos.* †Et in hoc & sequē ti casu necessarij sunt quinque te- stes, vt C. de lat. li. tol. l. j. §. sanci- mus. et. §. sed & si quis.

b¶ *Quamlibet.* vt in codicillis, vel in testō mi- nus solenni: quia valet in ter patrem & filios, vt C. de testa. l. hac cōsultissima. §. ex imper- fecto.

inter amicos,[a] aut per epistolā, aut ꝑ testm̄: aut ꝑ aliā quālibet[b] vltimā voluntatē. Sed & aliis[c] multismodis libertas seruo competere pōt, quid[d] tam ex veteribus[e] q̄ ex nostris[f] cōstōnib[g] ītroducti sūt. ¶ Serui[g] verò à dn̄is semper ma- numitti solēt: adeò ut vel ī trāsitu[h] manumitanť: veluti cū prætor, aut præses, aut ꝑcōsul, in balneū[i] vel in theatrum[k] eunt.

¶ Libertinorum hodie vna condi tio est, sublatis antiqs differētijs latinorum, & de- ditītiorum. h. d.

Iaso in l. 2. in 5. col. ff. de iur. om. iu- di.] vnde aliud est quando manumis sio non poterat fieri sine prætore, ut infra ti. j. §. ea. Item aliud est in con tētiosa iurisdictione, quæ s. redditur in inuitū, vt † vt ff. de ver bo. obli. inter stipulantē. §. j. & C. de di- la. à ꝑcedēte.

¶ *In Balneū.* Tū c enim vi- debatur non valere: quia præ gaudio cuilibet con- cederet.

¶ *In th a- trum.* i. in lo- cum ubi ho- mines stāt ad videndū † & à dicit à theo,

†Hoc re probat Iaf. quia etiā ma numissio redditur ī inuitū & remit tit ad not. per Bart. & Bal. in l. 2. ff. de offi. pro- con. de- enditur tam ē hic Syl. Aldob. in Cōme tario.

¥ Y L. *¶ Intellige simpliciter ď codicillis & qualibet vlti ma volunta te pfecta, nō aūt imperfe cta: nam quā uis testamen tum minus solenne valeat inter patrem & filiū, tamen quoad extraneum nullius est momenti. dicto. §. ex imperfecto.

c¶ *Sed & alijs.* preter supradictos. * ADDITIO. Omnes fere modos. Vide in l. vnica. C. de lat. libe. tol. & qui. ex cau. ser. pro prę. & l. prę cum. C. de libe. cau.

d¶ *Qui.* s. modi.

e¶ *Ex ueteribus.* s. ex legibus aliorū imperatorū, vt C. quib. ex cau. ser. ꝑ prę. liber. ac per totum† Accur.

f¶ *Nostris.* vt C. communia de ma- nu. l. fin. & in auth. de man. prin. §. 2. coll. 3. & in auth. de mo. §. 2. coll. j. †

g¶ *Serui.* q. d. qñcūq; ēt inuiti, vt C. de testa. manumis. l. fi. §. fin vero. qui dam. licet secus sit in filiis, vt in au- then. quib. mo. nat. effi. sui. §. genera liter. coll. 7.

h¶ *Transitu.* i. dum trāsit: & est ratio † quia sine eo fieri poterat.

¶ Adde, ꝙ hæc glo. not. pro sing. ad hoc, vt vbi nō requiritur præsentia iudicis, si interueniat incompetens & minus legitimè, non obstat: vide

Et l. cū præcum C. ď lib. cau. †Et l. 1. C. de la. liber. toll. † Istud dictum S Y L. Glo. se- quitur Ia. hic.

qd est video: & idē multo magis, si alio quocunque vadat.

¶ Libertinorum. ¶ Iste. §. diuiditur in sex partes. Primò tangit qualiter status libertinorum erat tripartitus olim. Secundò, qualiter redactus est ad vnum, cum correctione facta per eum. Tertiò id quòd generaliter di- xerat, specificat in deditiis qui fue- runt expulsi. Quartò qualiter oēs li bertos reduxit ad unum ius. Sextò, quòd aliis etiam modis serui effi- ciuntur liberi. Secunda ibi (Sed dedi titiorū.) Tertia ibi (Et dedititios.) Quarta ibi (Latinos.) Quinta ibi (Zilettus) (Et omnes.) Sexta ibi (Multis.) Aret.

quem ad hūc lib. compo- suit. † Vide cōsimilē Gl. infra de rerū diui. §. vniuersi tatis in ver. ibe i tra.

¶ Casus. Non ponitur, quia non ca dit, cum referat suam correctionem, & reductionem libertinorum ad v- nam speciem sed loco casus referam aliquantisper clarius qui essent la- tini & dedititij: & Caius libr. j. insti. eod. titu. declarat sub his verbis. Li- berti aut ciues Romani sunt, aut la- tini, aut dedititij. Ciues Romani sunt,

sunt, qui his tribus modis idest testamento, in ecclesia, aut ante consulem fuerunt manumissi. Latini sunt, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione manumittuntur. Dedititij verò sũt, qui post admissa crimina supplicijs subditi, & publicè pro criminib9 cęsi sunt, aut in quorum facie vel corpore quæcũque indicia, aut igne, aut ferro impressa sunt, vt deleri non possint: hi si manumissi fuerint, dedititij appellantur. Sed inter hæc tria genera libertorum, ideò ciues Ro. meliorem statum habent, quia & testamenta facere, & ex testamento quibuscunque personis succedere possunt. nam & latini, & dedititij, nec testamenta condere, nec sibi ex testamento aliorum aliquid dimissum possunt aliqua ratione vendicare; tamen latini certis rebus priuilegia ciuium Ro. libertorum consequuntur: dedititij verò nulla ratione possunt ad ciuium ro. libertorum beneficium peruenire: nam latini patronorum beneficio idest si iterum ab ipsis aut testamento, aut in ecclesia, aut ante consulem manumittantur, ciuiũ ro. priuilegia consequuntur. hæc ille. No. statum libertinorum anteà tripartitum. Item quòd non vsus tollit. l. Item quòd non frequentatio. l. non tollit. l. quia hic fuit necessaria derogatio vt sequitur. Item quòd ab initio vna erat libertas. Itẽ ibi, & omnem. quòd sublato principali tolluntur accessoria, & quæ ab eo pendent. Item ꝙ quis verè põt fieri ciuis, quãuis non sit.]

¶ Libertinorum[a] autẽ status tripartitus antea fuerat. Nã qui manumittebantur: modo[b] maiorem & iustã libertatem consequebant, & fiebãt ciues Ro. mõ minorẽ,[c] & latini ex lege† Iunia Norbana fiebant: mõ ĩferiorẽ, & fiebãt ex lege † Aelia Sẽtia đ dedititiorũ[d] numero. Sed qm † dedititioꝶ qdẽ pessima conditio iã ex multis tẽporibus in desuetudinẽ abierat, Latinorum verò nomen non frequẽtabatur: ideoque nostra pietas[e] omnia augere, & in meliorem statum reducere desiderans, duabus cõstõnibus[f] hoc emẽdauit, & ĩ pristinum statũ reduxit: quia & à primis vrbis Romæ cunabulis vna atque simplex liber

a ¶ *Libertinorum.* Idem erat de seruis, vt C. de nu. iu. quiri. toll. l. j. §. j. b ¶ *Modo.* i. aliquando. c ¶ *Minorem* idest mediã, vt ĩfra de ca. di. §. j. &. ff. de auro & argen. legat. l. qui lancem. secundũ Ioã. d ¶ *Dedititiorum.* numero id est vocabãtur dedititij: & erant inducti hac lege Aelia Sentia, quæ & multa alia induxit. Et erant hi toto tempore vitæ suæ serui, & tunc fiebant liberi cum moriebantur, † quod proderat, quia bona vt peculium à domino non occupabantur: sed in latinis aliter fiebat, vt colligitur hic, & ex eo, quòd minus habebant dedititij quàm latini, vt infra de suc. li. §. fin.

† *Istam gl. sequitur Angel. hic.*

¶ Adde ꝙ aliter dicit & declarat Caius lib. j. Insti. ti. j. vt dixi in casu & copiosius in Commenta. SYL.

ADDI. Facit. l. j. §. illud C. de lat. lib. tol. Ang.

e ¶ *Pietas.* i. nos qui sumus pij.

f ¶ *Constitutionibus.* vt C. de lati. li. tol. l. j. & C. de ded. lib. tol. l. j.

g ¶ *Competebat.* Scilicet manumissis: secundum hoc no. tria tempora. in primo

* † *De l. Iunia Norbana vide hoc loco Annot. Aldobran.*

* † *De l. Aelia Sentia eleganter Aldobran. hic in suis Annota.*

* † *De dedititijs vide Polit. ĩ Miscel. ca. 84. & Alcia. li. 2. Dispunc. c. 21.*

primo & vltimo (scilicet deinceps) idem iuris est: sed in medio hoc ius pessimum fuit in ductum, vt infra de suc. lib. §. vlti.

Libertinus. Ex quo contingit multiplex effectus: † in patrono. primis circa obsequales operas. s. quæ sunt in faciendo, vt de assurgendo, & seruiendo: siue in non faciendo, vt de non vocando i ius sine venia: quæ ipsa natura patrono debentur etiam sine impositione, vt C. de in ius vocan. l. venia. &. ff. de condi. inde. si non sortem. §. libertus. & si vocauerit i ius patronu sine venia, punitur in quinquaginta aureis. ff. de in ius voc. l. pe. & vlti. qui aurei accipiũtur quilibet pro uno solido, vt infra de pœn. teme. litigan. §. final. Et ex his iuribus sumitur argumentum, † quòd aureus pro solido accipitur in iure nostro, ex quo pro eodem delicto tales sententiæ promulgantur. Et æedem intelliguntur esse dandæ filio emancipato, si sine venia patrem in ius vocauerit, vt C. de in ius vocando l. final. Item contingit reuocatio in seruitutem propter offensam, vt C. de libe. & eorum liberis. l. si manumissus, & alia multa. † Sed hodie, hæc omnia tolluntur, præter ea quæ ipsa natura debentur, vt in auth. vt liber. de cæte. §. j. colla. 6. quæ est contra. † Tu dic vt nota. in d. l. si manumissus.

Adde, quòd hæc gl. reprobatur p Bo. hic doc. in l. fi. C. de bo. libe. vbi vide gl. quæ latius enumerat hæc, & alia beneficia patroni, qualiter amittatur.] b Et dediti-

Liberti- a nusquas operas patrono. † Adde Glos. in. §. sed no stra in ver. re- pleat in fra de successi. liberto.

tas competebat,[a] id est eadem quã habebat manumissor: nisi quòd scilicet libertinus[b] sit, qui manumittitur, licet manumissor ĩgenuus sit. Et deditios[c] quidẽ per constitutionẽ nostrã expulimus, quam promulgauimus inter nostras decisiões, per quas suggerente nobis Triboniano viro excelso, Quæstore nostro, antiqui iuris altercatiões[d] placauimus. Latinos autẽ Iunianos,[e] & omnẽ q circa eos fuerat obseruantiã, alia constitutione per eiusdem Quæstoris suggestionẽ correxim': quæ iter imperiales radiat sanctiones. Et oẽs[f] libertos, nullo nec ætatis mãumissi, nec † dñi manumissoris nec in manumissionis mõ, discrimine[f] habito

reprobat doctrinam nisi patronus renũtiet expresse.

tios. Quod dixerat in genere, nunc per spẽs ponit. Vel quod cõiunctim dixerat. nunc diuidit.

c *Altercationes*. quas nõ habemus. Sed quare nõ erant serui, sicut illi q penitus sũt serui, cum toto tempore vitæ suæ seruire cogerentur? Respondeo secundũ Ioan. q erãt liberi, licet seruire congerentur, vt C. commu. de manu. l. j. §. sin autem proprietarius.

d *Iunianos*. i. ex l. Iunia Norbana inductos, vt supra, eo. §. libertinorũ.

e *Omnes*. sic construc, Et omnes libertos decorauimus. idest honorauimus ciuitate Romana. i. plena libertate, vt supra eo. § libertinorum.

f *Discrimine*. i. nulla differentia habita, nec ætatis manumissi, vt etiam infans possit manumitti: immò etiã in ventre: cum quãtũ ad hoc habeatur pro nato, vt. ff. de sta. hom. l q in vtero. nec domini manumittẽtis: dũ tamen habeat 20. annos, vt infra tit. j. §. eadem. nec in modo manumittẽdi. s. in testamento, seu inter viuos quoquo mõ, ut supra eo. §. multis.

Ordo literæ.

† Vide Bud. i. l. quæ vulgo ff. de ædi. edict.

† De quibus vide Glos. in l. fin. C. de bon. lib.

† Sed hic

Adde

SYL. ¶ Adde no. ex hac glo. quòd dispositio generalis restringitur per aliam le.l. quamuis.ff. de in ius. vo. cū si.]

a ¶ *Anteà*. s. quàm veniret ista praua conditio.

b ¶ *Ciuitate Romana*. id est plena libertate.

c ¶ *Decorauimus*. i. honorauimus.

d ¶ *Additis*. s. à nobis eis quos habuimus supra e. §. multis autē. & sunt ad diti nouem.

† *Legē dum do minū, vt habetur in Instit. Græcis.*

† *Aliâs donauimus.*

Serui libertatē consequūtur multis modis.

(sicut iam anteà [a] obseruabat.) ciuitate Romana [b] † decorauimus: [c] Multis modis additis, [d] per quos possit libertas seruis cum ciuitate Romana, quæ sola [e] est in præsenti, [f] præstari.

¶ † Quibus ex causis manumittere non licet.

¶ Lege Aelia Sētia prohibetur domino, qui nō est soluendo, dare seruo libertatē. h. d. ex Iusti. Caij, ti. pri,

tes. Primò, qualiter quis inter viuos in fraudem creditorum seruum proprium manumittere non potest. Secundò qualiter in vltima voluntate cū libertate heredē instituit. Tertiò, qualiter in vltima voluntate instituit simpliciter. Quartò, qualiter præsumat q̄ manumittat in fraudem creditorū. Quintò, qualiter minor 20. annis phibetur manumittere nisi certis causis. Sextò, quæ sunt causæ iustæ. Septimò, an causa semel approbata possit improbari. Octauò, si q̄s attigerit decimum & octauum annū, potest in testō manumittere. Secūda ibi. §. (Licet autem.) Tertia ibi (Idemque) Quarta ibi (In fraudem) Quinta ibi. §. (Eadē lege.) Sexta ibi (Iustæ autem) Septima ibi. §. (Semel) Octaua ibi (Cum ergo.) Are.

† *Aliàs qui ex causis manumittere non possunt.*

Primus si dominus ægrotantem seruum suum eiecit. Secundus, si ancillam vēdiderit ne prostituatur: & p̄stituta fuerit: vel si venditor sibi retinuerit manus iniectionem, & eam ad ipsum reuertentem prostituit postea. Tertius, si serui pileati defuncti funus præcesserunt. Quartus, si etiā expressit eum velle esse latinum. Quintus, si sub conditione relicta libertate hæres ante cōditionem manumiserit. Sextus, si in iudicio liberali à domino superat⁹ fuerit, & pretium pro eo domino solutū fuerit: & ipse posteà receperit. Septimus, si ancillam suam maritauerit alicui libero. Octauus, si coram actis filium nominauerit seruum suum. Nonus, si instrumenta seruitutis reddiderit coram testibus. Et probantur hi modi. C. de la. liber. tol. l. vnica. §. sed scimus. vsque in fin. legis.

e ¶ *Sola*. s. libertas plena.

f ¶ *In præsenti*. i. in consuetudine.

SYL. ¶ Quibus ex cāis manumittere nō licet. Modis manumittendi narratis & expositis, de ijs qui manumittere possunt dicendum restat, & quibus casibus, & continuat optimè glo. j.]

NON tamen. Iste titulus principaliter diuiditur in octo par-

SYL. ¶ Casus. Quærebatur, an omnes manumittere possent. * et videbatur quòd sic, cum in re sua quisq; sit moderator & arbiter l. In re mandata. C. mand. contrarium tamen responde tur quòd qui soluendo nō est, si in fraudem creditorū seruos manumittat, nihil agit, quia l. Aelia Sētia hoc non permittit. nec obstat ratio in cōtrarium allegata: nā etsi vnusquisq; re sua ad libitum vti possit, ita tn̄ vti debet, ne alterius cōditionem faciat deteriorem l. nō debet. ff. de reg. iu. Imò non rectè dicit̄ disponere de rebus ,pprijs, q̄ nō existēs soluēdo de bonis à se possessis disponit, cū nihil dicatur esse in bonis nostris, nisi qd̄ deducto ęre alieno supsit. §. fi. infra de l. falci.] Itē quærit̄, an debitor in fraudē creditorū manumittēs cōferret li-

ret libertatē:& videbat̄ dicēdū ꝙ sic ex eo q̄a alienata in fraudē credito rū valet,licet rescindi possint.§.Itē si quis in fraudē infra de actio: & tn̄ hic dicit̄ ꝙ non valet ipso iure,ratio aūt est , quia libertas semel collata non reuocat̄ nisi ex magna causa §.semel.ĩfra e. l.si ex causa §.fi.cū l.seq. ff.de minor. ideò.l.ipso iure impedit ab ipso initio Not.ꝙ nō oīs dn̄s manumittere pōt . Itē ꝙ libertas data in fraudē creditorū non valet.Itē ꝙ ista verba,Nihil agit.apposita in l.important ipso iure . Itē no.ꝙ valet hæc ratio : hoc fieri non pōt quia l.ꝓhibet.Itē ꝙ actus pius in fraudem alterius nō valet . Itē ꝙ quando l.resistit, facit ꝙ actus etiā pius sit ipso iure nullus.]

NOn tn̄ cuicūq;[a] volēti manumittere, licet. Nā is q in fraudē[b] creditorum manumittit[c] nihil agit[d] qa lex[e] Aeliasētia impedit libertatē

¶ Dn̄s nō soluendo seruū cū libertate solū instituere pōt: q simpliciter institutus omnino liber est h.d

a ¶ *Non tamen cuicunque*. Quamuis supra tit.j.§multis.&§.fi.dictū sit quēlibet manumittere posse,non tn̄ &c.†sic infra de exhęr.lib.in princ. *dem hic.*

b ¶ *In fraudem*. Hoc expone,vt infra eo.titu.§.in fraudem.

c ¶ *Manumittit*. s. inter viuos ,vel in vltima voluntate,s.nō instituēdo: nā tūc eēt liber & hæres,vt ifra ꝓxi mo.§.& ff.q. & à quibus l.si mortis.

* ADDITIO. Et dicit hic Ias.ꝙ si ĩ testō ponat̄ clausula q̄d valeat iure cōtractus,erit irreuocabile quia cōtractus in eo celebratus,reuocari nō pōt,vt hic de quo vide Bar.& Ang. in l.stipulatio hoc mō.ff.de ver.ob.

d ¶ *Nihil agit*. Scilicet vt noceat creditoribus,(j)vt ff.q. à qui.l.si mortis.dn̄o tn̄ nocet si velit reuocare,vt C.de ser.pi.da.man.l.si creditorib⁹.

ADDITIO (j) Et sic est nulla ipso iure:aliàs,n.eēt irreuocabilis,vt l.& si fine.§.sed q̄d Pap.ff.de min.secus in alijs reuocabilibus,vt l.si sciēs.in fi.ff.de contrahen.emp.& ita no.gl. in l.si noxali.in prin.ff.de noxa.Ias.

e ¶ *Quia lex Aeliasentia*. similis ē rō quia lex vult .j.de vsuc.§.furtiuæ.

* ADDI. Pleriq; putāt legē latā esse à Coss. Sex. Aelio Catulo & L. Sentio Saturnino . Augusti temporibus.

¶ *Licet autem* SVL. Diuidit̄ hic.§.in 4.partes In prima ponit dictū : in secunda rationē,in.3.ampliationē dicti:in 4 . rōnem ampliationis.2.ibi, idq;.3.ibi,Idēq;.4.ibi , cum non sit.

¶ Casus. Quia dictū fuerat,libertatē datā in fraudē creditorum ipso iure nullā esse,q̄rebat̄ quid si suus institutus sit hęres, an hoc mō p̄iudicet creditoribus,si eidē seruo data sit libertas cū hæreditate: & dubiū faciebat.§.p̄ce.ibi nihil agit.cōtrariū tn̄ decidit̄ rōne allegata in tex.sed tūc dubitabat̄,quid si sit institut⁹ hęres nō tn̄ sit ei data libertas , an tūc idē cēsendū sit.& dubitationē faciebat , quia q̄d nō dicimus,velle nō p̄sumimur.Vn̄ cū nō sit dictū aliquid de libertate,nō videtur de mēte testatoris velle creditoribus p̄iudicare,nec dare q̄d non exprimit l.labeo.ff.de sup.leg.Cōtrariū decidit̄ rōne allegata in tex. ex verisimili mente testatis,& quia volēdo illū hēre hæreditatem quam sine libertate habere nō p̄t.cōsequēs est vt hēat libertatē q̄a q. vult cōsequēs,vult ēt necessariū añcedēs l.illud.ff.de acqui.hære. No.ꝙ aliqua ꝑmittunt̄ in vltima voluntate,q̄ non ꝑmittunt̄ inter viuos. Itē ꝙ seruus institutus est hæres necessarius.Itē ꝙ dn̄s nō soluēdo p̄t in fraudē creditorū sibi hęredē ĩstituere seruū:q.s aūt dicit̄ nō soluēdo,declarat Dec.in c.ex rōne col.9.de ap. Itē ꝙ paria sunt quē nō esse sctip tū

hæredé, vel adire nolle aut nó posse. Itē ꝙ qńq; paup ertas prodest, & ꝙ pauperi subueniēdū est. Item quòd seruus institutus à dño nó soluēdo tenetur satisfacere creditoribus. Itē ꝙ si nó satisfaciat, pñt bona hęreditaria sub noīe tñ serui hæredis vendi. Itē ꝙ est iniuria defunctorű, ꝙ sub eorum nomine bona vendant. Itē ꝙ diuersitas casuű facit diuersitatē decisionū. Itē ꝙ q vult consequens, vult antecedens. Item ꝙ valet argum à verisimili. Itē ꝙ nó est præsumptio, ꝙ quis velit facere actú frustratoriű: & ꝙ semp debet fieri interprætatio vt actus valeat: & ꝙ nó est capienda interpretatio impugnatiua voluntatis alicui⁹. Itē ꝙ més magis q̄ verba attédit]

Licet[a] aűt dño, q solnēdo nó est, in testó seruű[b] suum cú libertate hæredé instituere vt liber fiat, hæresq; ei solus[c] & necessari⁹;[d] si mó ei nemo alius ex eo testó hæres extiterit, aut q̄a nemo hæres script⁹ sit, aut q̄a is q scripτ⁹ é q̄libet ex cá hæres ei nó[e] extiterit. Idque eadé[f] lege Aelia sentia prouisum est, & rectè[g] Valde.n. prospiciendum erat, vt egentes[h] homines, quibus alius hæres extiturus non esset, vel[i] seruum suum necessariű hæredé haberent,[k] qui satisfacturus esset creditoribus: aut hoc eo[l] non[m] faciente, creditores res hæreditarias serui[n] noíe vendant: ne iniuria[o] defunctus afficiat. Ideq; iuris est, &

seruus institutus est hæres.

f *Eadē lege*. s. q̄ ꝓhibuit, eadé & ex iusta cā cócedit, vt hic, & ī. eo. §. ea.

g *Et rectè*. Scilicet est prouisum.

h *Egentes*. Nota quòd prodest paupertas, †quia fauetur paupertati, vt ff. de transac. l. cú ij. §. si in annos. & C. de epis. & cl. siquis ad declinandā. §. pe. & ff. de offi. prǽs. l. illicitas. §. fi. Arg. contra. ff. de excus. tut. & cura. l. spado nó. §. fin. & in auth. de test. §. j. coll. 7. & illud, Pauper vbiq; iacet l; ècótrà dicat Cātabit vacuus corā latrone viator.

a *Licet*. i. licitum est.

b *Seruum*. s. vnű & nó plures, vt ff. de hær. insti. l. qui soluédo. j. in fi. cű l. seq. & ét in fraudé creditorű, vt C. de neces. ser. l. j. in prin. nisi spāliter pignori datus fuerit, vt ff. de hære. inst. l. pignori. qui non potest fieri necessarius, nisi dominus creditori satisfaciat, vt d. l. pignori.

c *Solus*. Et in cāu ét cű alio, vt ff. đ hær. insti. l. si is. & l. qui soluendo.

d *Necessarius*. Quia siue velit siue nolit, cogit esse hæres, vt ī. de hære. qua. & dif. §. j. nisi in tribus casibus quos habes. ff. de hær. inst. l. si seruo.

e *Non extiterit*. Quo vltimo casu

i *Vel*. pro saltem.

k *Haberent*. Sic. ff. de inter. act. l. & q̄a in prin. & ī. de bo. pos. §. Adhuc.

l *Eo seruo*. nunc libero facto.

m *Non faciente*. id est non satisfaciente creditori.

n *Serui*. Quondā, sed mó liber est. Adde ꝙ ꝑ hāc gl. colligit, ꝙ verba q̄ nó pñt verificari in pręsenti, verificant in præteritű ꝑ subauditű ītellectű verbi. quōdā: & est in fi. gl. in l. eius ff. si cer. pe. in l. viro. ff. sol. ma.]

o *Iniuria*. Quo ad famam, quę etiā post mortem quādoque damnatur, vt. ff. de accusat. l. ex iudiciorum.

* Quā insignis apud veteres esset ignominia illorű, quorű bona à creditoribus distrahebātur, declaratur ex Orat. Ciceronis pro Quintio, & dixi hic in Annot.]

* ADDITIO. Cicero pro Quintio scri-

† Im *paup* *tas* *quā* *dest,* *quib* *dam* *sibus* *tins* *peri* *uctu* *diuit* *cund.* *Pet.* *bella* *dixit* *in. d.* *quis* *declin* *dā.* § *ꝙ a* *prod* *liber* *nos d* SYL *us.*

SYL.

scribit. Hercule cui9 bona ex edicte possidentē, huius oīs fama & existimatio cū bonis simul possidantur. a ¶*Sine libertate*. Nō quòd dicat, instituo te sine libertate, quia tūc nō esset hæres, vt statim dicetur in fine huius. §. sed prætermisit dationem libertatis, vt in fin. §. ¶Adde, q rōnem assignat gl. in l. quoties. §. fin. in ver. de die. ff. de hęre. inst. quia tūc constat de cōtraria mente testantis.] b ¶*Cōstitutio.* vt C. de nec. ser. hære. insti. l. quidam. in princi. c ¶*Scriptura.* sic ex datione tutelæ, vt infra qui da. tu. pos. in princi. †de qua prædixit mō, & C. de necessa. ser. l. qdam. d ¶*Institutionis.* Ar. q aliquo cōcesso, illud cōceditur sine quo illud eē non potest, vt. ff. de iuris. om. iud. l. 2. e ¶*Cū non.* Hæc est noua rō, de qua prædixit mō: sʒ lex ipsa antiqua fuit †vt infra de hær. inst. §. j. q est cōtra *

ADDITIO Ad hunc. §. vide quæ pulchrè Pl. in epistola ad Sabinū 9. lib. epist. 3. scribit. Hier. Mess.

¶ In fraudem. Diuiditur iste. §. in tres partes. Primò docetur qualiter dicatur manumissio in fraudē. secundò, qn ppter fraudē impediatur manumissio siue libertas cū rōne: tertiò ex rōne infert. Secunda ibi (præualuisse.) tertia ibi (Itaq;) Aretinus.

¶ Casus. Dictum fuerat, quòd qui in fraudem manumittebat, nihil agebat: quæsitum fuit quis diceretur in fraudem manumittere, & respondet prout in text. secundò quæsitum est, an qui re ipsa fraudat, qa soluendo non est, dicatur in fraudē agere, si animus fraudandi cesset: & ratio dubitādi videbatur quia cum in fraudē committendā effectus ipse inspiciatur, satis videbatur effectus ipse absque consideratione animi. l. 3. C. de institu. & substitu. Sed contrarium deciditur ea ratione: quia fraus ipsa sine aīo fraudandi nō censentur: quia fraus sine dolo non existimatur. l. iurisgen. §. sed & si fraudandi. ff. de pact. vbi omnes not. Ad rationē dubitandi responderi potest ex ijs quę not. in glos. Not. quòd siue ante, siue post statim, sit non soluendo, debitor non potest manumittere. Item quòd animus & intentio distinguunt facta. Item quod quo ad libertatem non sufficit creditores damnificare, nisi adsit animus damnificandi. Item quod quis potest verisimiliter ignorare vires sui patrimonij.] f ¶*In fraudem.* sic ff. eod. titu. scilicet qui & à quib. man. lib. non fi. l. in fraudem.

ADDIT. Multis modis quis psumitur alienare in fraudē. Primo, si oīa bona sua alienauit. Scdo, si alienauit in psonā cōiūctā. Tertiò, si post alienatio-

si sine a libertate seruus hæres institutus ē. Quod nostra cōstitutio b nō solum in domino qui soluendo non est, sed gn̄aliter. cōstituit noua humanitatis rōne: vt ex ipsa scriptura c institutionis d etiam libertas ei competere videatur. Cum e non sit verisimile eū quē hæredem sibi elegit, si prætermiserit libertatis dationem, seruū remanere voluisse, & neminem sibi hæredem fore.

¶ In fraudem dicitur manumitti, ēt si manumittendo desinat eē soluendo, & quando re & consilio fit fraus. h.d. ex l. in fraudem. ff. eod.

¶In fraudem f autem creditorum manumittere videtur, qui vel iam eo tempore, quo manumittit,

SYL.

† *In antiquo exēplari non sunt uerba sequentia* † *Et uide ibi g. sup uerbo innouationē, sed Christo. hic exponit nova .i. singulari. ratione, quia* SYL. *alia rōne lex tiqua*

moueri non potuit, ar c. erit ā. lex. iiii dis. et l scire le ff. de le.

nationē nihilominus alienās repiat possidere. Quarto, si alienatio ē fctā clā. Quinto, si de ꝓximo sequat delictū vel fuga alienātis. Sexto, si alienatio est facta sub cōditione si contingat bona sua publicari, vel per creditores auferri. Ang.* Adde Iaso. in §. Itē siquis in fraudē. infra de actio.

ratio not. C. eo. l. si. In alijs autem alienationibus, quę in fraudem creditorum fiūnt, dic vt infra de actio. §. item siquis in fraudem.

¶ Adde, ꝙ ratio de qua in d. l. in fraudem. commu niter reprę henditur per doc. hic: alias rationes assignat glos. in l. fi. C. q ma. non poss. quā rum vlti. approbatur per doc. hic: & alia tradit Iaso. in §. Item siquis in fraudem infra de acti. col. 12.]

soluendo[a] nō est:[b] vel qui datis libertatibus, desiturus est soluendo esse. Prævaluisse tamē videtur (nisi animū quoque fraudandi manumissor habuerit) non impediri[d] libertates, quamuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe[e] n. de facultatibus suis amplius, quā in ijs est, sperant hoies. Itaque tūc intelligimus impediri libertatē, cū[f] vtroq; modo fraudant credi tores. i. & cōsilio[g] manumittētis, & ipsa re, eo ꝙ eius bona nō sūt suffe ctura creditorib.

¶ Minor. xx. annis cā probata penes consiliū vindictā manumittit: q̄ ap probata licet falsa non reuocat: & q̄ sint iustæ causę h. d. ex l. iusta. & l. si minor. ii. cum se. ff. de mā. vind.

a ¶ *Soluendo.* Cū & sciat se habere creditores, vt ff. q in frau. cred. l. omnes §. Lucius.

SYL. ¶ Adde si sit de facto suo recenti, aliās secus, arg. l. fin. ff. pro suo s̄m Ange.]

b ¶ *Non est.* Et tunc erit peius soluendo.

c ¶ *Prævaluisse.* Nā quidā dicebāt, ꝙ sufficiebat solus euentus: & alij dicebant, ꝙ exigebat utrunq;. s. fraus & euentus, & ista snīa prævaluit: tamē ex prædictis videbatur sufficere euentum solum, tamen &c.

SYL. ¶ Adde no. casū quē oīno vide in l. si quis cū haberet. ff. quę in frau. cre.

d ¶ *Non impediri libertates.* Hic diligenter attēde, ꝙ si directè dēt libertas nō solū inter viuos, sed ēt in vltima volūtate, duo necessaria sunt. s. consiliū, hoc est fraus, & euentus, vt hic. & ff. eo. l. in fraudē. & C. eo. l. j. In fideicōmis. sufficit euētus, vt C. q man. nō pos. l. fi. Et est rō, quia facilius libertas de facto data ab herede reuocatur, q̄ à defuncto cuius vide bat dispositio lex, vt ff. de fideic. li. l. 2. & 4. §. si quis aūt exemplum. Alia

e ¶ *Sæpe.* Respondet taci tæ obiectioni quomō pōt esse animus bonus, cum ipsa veritate fraudet eos? Respon. Sæpe enim &c. Sed arg. contra. C. de rescin. vendi. l. quisquis.

¶ Adde, quod de hac ratione assignata in hoc ver. sæpe. & de eius veritate, videnda sunt quæ ponit Bar. in authen. sed cum testator. C. ad l. falcid. Iason. in d. §. item si quis in frau. colum. 10.]

ADDITIO. Dic ad contrarium. d. l. quisquis. ꝙ ibi loquitur in contractu inter viuos, hic in vltima voluntate. Angel.

f ¶ *Cum vtroque modo.* s. cum fraus & euentus interuenit: vt subijcit. & facit ad hoc. ff. qui & à quib. manu. lib. non fi. l. in fraudem.

g ¶ *Consilio.* Nota quem teneri de consilio. Sed contra. ff. man. l. 2 §. fi. sed hic fuit fraus, & ideò fuit tale consilium obligatorium, quia fuit fraudulentum.

¶ Adde

Libertas in fraudē data an possit reuocari

† *Quia in canon est volū.*

tar testa toris, vt tex. not. secundū SYL. *Ias. in l. si pater in princ. ff. de vsu. quæ in te. scili cet quòd in fraudem tur cre ditores l. credi tor. §. fi. ff. man. Itē ne hæredis quia vi detur fa cere ex debito, non sua volunta te l. i. C. de li. & corū li. & ita* SYL. *hanc gl. approbat Ia. quis Ar ge. tenet gl. i cōtraria.*

SYL. ¶ Adde, quòd malè sumitur hic hoc not. quia verbum, consilium, hic ꝑ proposito sumitur, prout quando dicimus donationem re & consilio inofficiosam. *Ex consillo autem an quis obligetur, vide Decium in l cōsilij ff. de regu. iur.]

¶ Eadē [a] lege Aeliasentia domino minori [b] xx. annis non † aliter seruos suos manumittere permittitur, quam si vindicta [c] apud consiliū, [d] iusta cā manumissiōis approbata, fuerint manumissi. Iustæ aūt manumissionis causæ [e] hæ sunt: veluti si quis patrē [f] aut matrē, filiū, filiamue, aut fratres, sororsue

† *aliâs desunt illa verba, seruos suos.*

¶ Eadē. Iste §. cum §. sequenti diuiditur in tres partes: Primò pōit qualiter minor. 20. annis non potest manumittere nisi ex causa. Secundò ponit quę sunt causæ iustæ. Tertiò limitat vnam prædictarū causarum. Secunda ibi (Iustę.) Tertia ibi (Et seruus) Aret.

SYL. ¶ *Eadem lege.* Calus. Elicitur ex §. seq. vbi ponitur ratio dubitandi, ibi quod non erat ferendum, & ratio decidendi exprimitur in tex. ibi, sed cū. No. formam manumissionis minorum, & quæ sint iustæ causę. Item ꝙ pedagogus, nutrix, & alumnus, æquiparantur consanguineis. Itē ꝙ procurator esse pōt qui excedit. 17. an. Item non sufficere causam allegare, nisi approbetur: & ꝙ semel approbatum non retractatur.

a ¶ *Eadem.* Scilicet de qua habita est mentio supra eo. in princ.

b ¶ *Minori.* Sufficit ergo si non sit minor. 20. annis, etiam si non sit maior, vt quia tetigit vltimum diem vigesimi anni, vt ff. de manu. l. j. sicut in testamento fauore sui, vt ff. de testa. qua ætate.

SYL. ¶ Adde, quòd in dispositione legali, in qua loquimur nos, debet distingui: aut loquimur de odio, & non habet ꝓ finita. aut de fauore, & hēt vel nō ſm ꝙ fauor est hēri vel nō habeii ꝓfinita: ita cōcludūt cōiter doc. hic & in l. 3. §. minorē. ff. de mino.

c ¶ *Vindicta.* Hoc expone vt supra titu. j. §. multis.

d ¶ *Apud consilium.* i. apud locū illū, vbi habetur super hoc consilium. i. deliberatio, & sic ponitur id qđ fit ꝓ eo vbi fit, vt ff. de iust. & iu. l. pen. §. fi. † Vel dic apud eos qui præsunt consilio, vt sunt oēs habentes ordinariā iurisdictionē, & minimi magistratus, cum hoc fit de voluntaria iurisdictione, vt ff. de offic. procon. & leg. l. 2. & in auth. de defen. ciu. §. nulla. coll. 3.

† *Et hæc vera, secundum quā textoēs habentes nō superfluit, cā consilii & verbum vindicta exposit' ū vt in glo. ij. §. i. sup. de li. fi. & diuersi, et sic est speciale hic, vt hac manumissio fiat in his comaiorū quia exigit plenam causæ cognitionē aliâs secus vt ibi not.*

¶ Adde legēdū cōcilio, vt habēt in l. si minor. ff. de manu. vind. * quāuis vtraq; lectio defendi possit: sed decla ra vt hic in nostris Anno. & Cōmēt. *ADDITIO. Consilium sic expone vt supra ex titulis Vlpiani ad. §. libertinorum prox. tit.

e ¶ *Iustæ autem manumissionis causæ.* facit. ff. de manu. vin. l. si minor. cū l. seq. vsq; ad l. apud. ubi iustæ causæ connumerant, cōnumerat. n. inter iustas causas manumittendi, si dñs a periculo uitæ uel infamiæ liberauit seruus, ut ff. de manu. uin. l. iusta.

f ¶ *Patrem.* Sed qualiter pōt filius habere seruū suū patrē, uel econtra, uel frater fratrē suū siue sororē Rñ. bene potest, ut quia instituit dominus filium serui sui hæredem, uel filiū ancillę, uel ècōtra, & sic de alijs, quo casu sic institutus hæres liber est & dñs omniū bonorū, quorū dñs fuerat testator, ut supra eo. §. j. & ff. de acqui. poss. cū hæredes. Item pōt esse: ut si habeat quis filiū ex ancilla sua; nā est seruus & filius, ut C. cō mu. de ma. l. fi. & ècontra si seruus habeat filium ex dña: nam filius est & liber & dñs, cū uentrē sequat quo

ad statũ, vt C. de rei ven. l. partũ. licet possint ipse & dña accusari, vt C. de mu. q̃ ꝯus, pp. l. j. & ĩ. de hę. inst. §. j.
a Naturales. Et ltĩmos: vel nãl. tñ.
b Pedagogũ. s. qui ab initio instruit pueros. à pedos quod est puer, & ago. qđ est ducere quasi ductor siue gubernator puerorũ. * Dic. ꝙ dicitur à pais puer, & agogos ductor, quasi pueri doctor
c Alumnũ. passiuè, quẽ vel quam alumnus aluit, vt differat à superiori.

naturales,[a] aut pedagogum,[b] aut nutricem, aut educatorẽ, aut alumnũ[c] alumnãue, aut collactaneum[d] manu mittat, aut seruũ procuratoris habẽdi gratia, aut ancillã matrimonij causa, dum tamen intra sex menses in vxorem ducatur,[e] nisi iusta causa[f] impediat: & seruus, qui manumittitur procuratoris habendi gratia, non minor decem & septem[g] annis manumittatur. Semel autem causa[h] approbata,[i] siue vera sit siue[k] falsa, nõ retractatur.[l]

S Y L. ¶ Adde quis propriè dicatur alumnus, & quòd cõiunctis æquiparetur in omnibus, quãuis matrimonium inter eos non prohibeatur, vi. Dec. in l. legem. in prin. C. de pac.]
d Collactaneum. qui simul mecũ lactauit: quẽ fratrem bonon. appellãt.
S Y L. ¶ Adde hęc vera, dummodo habeat plures seruos, vt est tex. in l. si collactaneus. ff. de manu. vind.]
e Ducatur. præstito sup hoc sacrõ vt ff. de mã. vin. si collactaneus. in fi.
f Iusta causa. Vt infirmitas quæ tribuit dilationem, vt ff. si quis cau. l. 2 §. 3. & 4. & ff. de re iudi. l. quæsitum. vel alia qualibet iusta causa, vt ff. ex quib. cau. ma. l. j. in fi.
g Decem & septem annis. Sed quõ minor. 25. annis põt esse ꝓcurator, vt C. de procu. l. exigẽdi. & ff. de procu. l. si minor? Rñ. hic ad negocia fuit: nõ aũt in iudicio eẽ põt:] sic aliàs est differentia inter hos procuratores, vt ff. man. l. si ꝓcuratorem. §. j.
h Causa. Scilicet manumissionis.
i Approbata. Scilicet apud cõsiliũ.

k Siue falsa. q. d. si dixit filiũ, licet nõ sit: vel patrẽ, vel similia, licet hæc ita non sint ꝯm quosdã: quod reprobo: cũ id qđ falsum sit, nihil sit, nec præstet cãm, vt ff. de ver. sign. paulus & C. si ex fal. instr. ꝑ totũ, & ff. de exc. l. qui agnitis vnde dic vera. i. iusta: falsa. i. iniusta: vt quia dixi eum socium meum fuisse in armis vel in scholis: qđ inducebã ꝓ iusta causa, & fuit talis causa: vel similis approbara, licet nõ debuerit approbari, & sic vera ponit pro iusta: sic ff. de leg. j. si fideiussor. §. j. & ff. de in inte. rest. l. oẽs. sic ecõ tra iusta pro vera, vt s̃. tit. j. in prin.
S Y L. ¶ Adde pro expositione huius glos. tex. in l. iusta. §. j. ff. de manu. vind. ibi, quali scunq; causa recepta.]
l Non retractatur. sic. ff. de mã. vin. l. iusta. quia nihil facile immutandũ est ex solẽnibus. vt ff. de in inte. res. l. diuus. Sed cõtra. ff. de excu. tu. l. sed & reprobari. j. res. sed hoc fauore libertatis, illud fauore sanitatis. Acc.
* ADDITIO. Dissimilis rõ est sententiæ ex falsa causa latæ: vt in titu. C. si ex fal. instru. & si ex fals. alleg.
¶ Ci ergo. Diuidit in duas partes. In prima recitatur ius antiquum, et inconueniens quod ex eo insurgehat. In ij. ponit decisionem & correctionem suam. secunda ibi, sed cum.
¶ Casus non figuratur aliter, quia nulli us esset vtilitatis, cum in text. exprimantur rõnes dubitandi & decidendi. * Illud solum admonere vos libet, quàm inepta sit ratio propter quã putat Iustinianus. l. Aeliã sententiam

tiam vetuisse minorē.20.an.dare ser uis libertatē nā etsi libertas inæstimabilis res sit, qđ attinet ad seruum cui dat, attamē respectu dñi quod ex manumissione dño infert, ad qđ lex Aelia sententia videt spectasse, certam recipit æstimationē, singuli.n. serui olim 20.aureis æstimabantur l. si mulier.ff.de min. & l. Papi.j.ff. de inof.test. itaq; probabilior est rō, quā ppendisse videtur Vlpia.in l.illud ff. de manu. vind. ne illecebris seruorum circumuēti, imbecillitate iudicij ad manumittendum prolaberentur.] Not.quòd argumentū ab inconnenienti valet. Itē φ cui concedit qđ est, plus cōcedit φ est minus. Itē φ una determinatio respiciēs plura determinabilia dз equaliter determinare. Itē φ libertas est res inæstimabilis. Itē φ in dubijs exæquitate debet eligi media via. Itē φ vbi est eadē ratio, idē ius dз constitui. Et φ attingens. 18. an. pōt libertatem dare seruo. Itē φ maior an.14.pōt testari & legare. Itē φ maior.17.anni pōt postulare, allegare, & aduocare pro alio.

a Constitutus. Nā cum dicit sine cā non posse manumitti, ergo ècontrà

aliàs offet.

Qui.18. annum attigit, pōt testō seruo libertatē relinq̄re, quamuis iure antiquo ante .20. nō posset. h.d.

¶ Cū ergo certus modus manumittēdi minorib. 20. annis dñis per legem Aeliam constitutus[a] esset, eueniebat vt qui quatuordecim annos expleuerat, licet testamētum[b] facere & in eo sibi hęredē instituere, legataq; relinq̄re posset: tamen si adhuc minor esset. 20. annis, libertatē seruo dare non † poterat. Quod non erat ferēdum, † si is cui totorum suorum bonorum in testō dispositio data erat, † vni seruo dare libertatē non permittabatur: quare † nō simi liter ei quemadmodū alias res, ita & † seruos suos in vltima voluntate disponere, quēadmodum voluerit, permittimus vt & libertatē eis possit præstare? Sed[c] cum libertas inestimabilis res sit, & propter hoc ante .20. ætatis annū antiquitas libertatē seruo dare phibebat: Ideo nos

cum causa valet manumissio. sic, ff. de eden. si quis ex argentarijs. §. prętor. & §. phibet & ff. de pac. iurisgentium. §. prætor. & §. dolo malo.

b Testamentum facere. Scilicet si est masculus fœmina verò in 12. vt ff. de testa. qua æta te. & ff. de lib. le. l. Aurelio. §. Caius.

c Sed cum libertas. Vsq; huc allegando innuit, φ eodē tpe possit manumittere quo testari: nunc è contra duas rationes considerat: & qa inæstimabilis est libertas, nā si vendat quis se, pretiū ad venditorē nō transit: immò penes emptorē eundemq; dominium remanet † vnde est inestimabilis, vt hic & ff. de re. iu. libertas. & ff. de tabu. exhi. l. j. §. fi. & quia antiquitas aliter statuebat, cui est deseruiendum, ut C. de test. l. testamenta quare visis allegationibus soluit, medians eligens viam. sic infra de rerum diuision. §. cum ex aliena. sed argu. contra. ff. de nego. gest. nesennius. in fin. & ff. de in rem vers. si pro patre. §. idem quærit.

A D D I T I O. Dic, φ si est maior præsumptio pro una parte quā alia, tūc eligitur media uia, ut l. nesennius. de

† alià uam cu &c.
† alià non sunt hæc uerba Vni seruo dare libertatē non permittebatur.
† alià nos.
† alià de seruis suis.
† Sed de reprobat Christo. hic p l. i. ff. qui. ad li. procl. & n° li. &c. gl. super uerbo ma ior in §. pe. super de iure

perso.ad Secus quando non esset maior prę- sumptio pro vna parte quàm pro alia.ita notatur in l.sed si leg.§.adeò ff.de peti.hęre.Ang.Are.

a ¶ *Mediam*. Nota mediā viā.sic.ff. si pars hęre. per.l. ātiqui. & infra de rerum diuis.§. cum ex aliena.

SYL. ¶ Adde,quòd vbi rationes sunt hinc inde pares, & opiniones cōtrariæ,potest eligi hæc media via, de quo latè Deci.in ca.j.in j.le.in 11.colum.de constitu.& in ca.

mediam[a] quodāmodo viā eligentes,non aliter minori.xx.annis libertatē in testamento date seruo suo concedimus, nisi.17. annū impleuerit,[b] & 18. ānū attigerit.Cū enim antiquitas[c] huiusmodi ætati & pro alijs postulare[d] concesserit, cur nō etiam sui iudicij stabilitas ita eos adiuuare credatur,vt ad libertatem dandā seruis suis possint peruenire?[e]

¶ De lege Fusia Caninia tollēda.

¶ Sicut inter viuos,ita in vltima volūtate,oīb' seruis licet hodie dare libertatē.h.d.

pit.j. in 4.notab.de probatio.

b ¶ *Impleuerit*. Sed hodie ex quo testari possunt, & libertates relinquere possunt, vt in authen.vt spō. lar.§.j.colla.9. quod exaudio, si in vltima voluntate velit quis libertatem relinquere: quod patet ex verbo, relinquere, quod in dicta authen.positum est, quod ad morientes tantum spectat, vt ff.de tab.exhib.l.j.§.fina.

SYL. ¶ Verum est in dubio, Barto.in l. Vnum in princip. ff.de legat.2.sed quando eadem ratio esset in cōtractu vel actu inter viuos, tunc dispositio loquens per verbum, relinquo, vel derelictis, haberet etiam locum inter viuos vt declarat Dec. in consil.496.ad fi.ver.nec obstat.] Sed quid si inter viuos velit quis manumittere? Respon.non potest, nisi habeat viginti annos.vel nisi causa cognita: cum nec liber iste.nec authen. loquantur nisi in vltima voluntate. Vnde seruatur tenor eiusdem legis Aeliesentię,

cum non sit correctus,vt Codice de appellationibus.lege præcipimus in fine.

SYL. ¶ Et sic nota,quòd licet aliàs bonum sit argumentum de contractu ad vltimas volūtates infra titu.j.tamen l.noua corrigens q p piam in vno æquiparato rum à l.veteri,non trahitur ad alterū, quod limita, nisi facta fuisset æquiparatio per modū regulæ,vel in eo casu, super quo processit correctio, secundum Deci.in ca.Translato.in j.lect. secunda colum.de constit.]

c ¶ *Antiquitas*. vt ff.de postu.l.j.§. initium.

d ¶ *Postulare*. Idest desiderium amici sui vel clientuli sui coram iudicibus exponere, † vt ff.de postu. l.j.§.j.non autem pro se poterit esse in iure, vt C.de auct. præs.l.clarum. & est ratio, quia quando pro alio accedit, sibi imputet qui tali committit causam suam, vt ff. de mino.l.cum mandato.

e ¶ *Peruenire*. Interrogatiuè legas & respondeas: non est ratio, quare sit diuersum,est ergo,et idem ius statuendum, vt ff.de verbo obliga. l.à titio.in fin.nam vbi est eadem ratio, idem ius statuendum est, vt ff. ad l.Aquil.l.illud.& C. ad l.falcid. l. vltima.

¶ De lege Fusia Caninia tollenda.

¶ Viso ex quibus causis manu. fieri possit: & quia manumissio interdum phibebatur à l.Fu.Cani.ideò de ea nunc subdit.Por.

Lege

Left margin (partly cut off): ll ū tex. respōdet quòd hic .ō liber- tas sed seruitus putatiua æstimatur cum emptor ... putet eū seruū,vt no.in d. glo.

Right margin (partly cut off): SYL. † Sententia tam cōtra ... lata valet sed ... scindit ... p in ... te. rest. l.cū ... iores. ... si aduit ... sus ... indi.

LEge Fusia. Diuiditur in 3. partes, Primò facit mentionem legis Fusię Caniniæ. Secundo eam corrigit. Tertiò aliam rationem assignat. Secunda ibi (Quam quasi.) Tertia ibi, (Cum satis.) ¶ Casum figurare non expedit, cum corrigat & rationē correctionis adducat: sed loco casus, libet referre uetetem dispositionem. l. Fusiæ, quam refert Caius li. j. Instit. ti. j. ea. n. caue batur, quòd habens duos seruos, ambos posset manumittere, qui tres, duos tātum, qui quatuor, duos, qui sex, tres: qui octo, quatuor: qui. x. quinq; vsq; ad 18. qui 18. sex: & ab hoc numero vsq; ad 30. tertiam partem, à 30. usq; ad centum, quartam partem, & ab inde supra, quintā partē: dum tamen non excedat centū; latius tamen ibi videndum est.* Rationem autem huius legis credo eā fuisse, quam refert t Suet. in Augusto, vt difficilior esset aditus ad libertatē, ne. s. Romana ciuitas seruili sāguine pollueretur, aut ne cura rei rusticæ desereretur.] NO. dispōnē. l. Fusię. Itē debere tolli īpedimēta libertatis. Itē ꝙ inuidia reprobatᷓ. Itē ꝙ inhumanitas dānatᷓ. Itē ꝙ valēt argumētū ab incōuenienti: & ꝙ nō debet minus cōcedi in vltima volūtate, q̄ in cōtractib & inter uiuos. Itē ꝙ generalis dispositio præsupponit oīa alia habilia, ibi. nisi alia causa.] * ADDITIO Suetonius in vita Cæsar. Aug. sic locutus ē magni existimās sincerū atq; ab oī colluuiōe peregrini ac seruilis sāguinis incorruptū seruare populum: & ciuitates Romanas parcissimè dedit, & manu mittendi modū terminauit & c. cap. de quibusd. eius ordinationi. circa tempub. Hieron. Messig.

SYL.

† aliàs inuidiā.

† aliàs fuerit.

LEge Fusia Caninia certus [a] modus [b] constitutus erat in seruis testamēto manumittendis: quam [c] quasi libertates impedientem, & quodammodo † inuidam, tollendā esse censuimus: cum satis † fuerat inhumanum, viuos quidem licentiam habere totā suā familiā [f] † libertati donare, nisi aliа cā [g] īpediat libertatē, morientibus [h] autē hmōi li

a ¶ *Certum.* Vt vltra duos vel tres forte non posset manumittere in vltima voluntate, vt infra eo. in fine. ¶ Adde declarationem & numerum ut dixi in casu.] b ¶ *Modus.* id est numerus. c ¶ *Quam.* s. legem Fusiā Caniniam: forte à quodam, qui caninius nominabatur inductam, ut in publiciana dicitur, ut infra de actio. §. namq; si cui in fin. nam canis seruabat naturam, qui stat in palea: qui nec sibi pōt habere paleam, nec alij pmittit accipere, sic nec sibi poterat tenere seruos, q̄a moriebātur, ut infra d don. §. j. nec li b̄tatē patiebat eis dari, uñ uterito caninia dicit, ut sit cōsequs nomē rei, ut ī. de do. §. est & aliud. ¶ Adde, ꝙ fuit dicta Fusia Caninia a Furio Caninio auctore ipsius, ut docui hoc loco in Annot. post Alciatū in l. uerbis legis. ff. de uerb. sig.] d ¶ *Impedientem*, id est impedimentum afferentem.

e ¶ *Inuidam.* Nota cōtra inuidos, sic. C. de cadu. tol. in prin.

f ¶ *Familiā.* i. oēs seruos, q. familia dr̄, ut ff. de uer. sig. ꝓnūtiatio. §. j.

g ¶ *Causa*, Vt fraus, uel ętas manumittētis, ut supra ti. j. in pri. & §. ea.

h ¶ *Morientibus.* Sed qūo pōt aliqd adimi. cū nihil habeat: nā mors oīa abstulit, ut ī auth. de nup. §. deīcep. coll. 4. Rñ. dic morientibus. i. ad mortem tendentibus quia laborabāt in extremis, uel quasi: uel ēt erāt sani, sed timore mortis hoc faciebant. ff. de don. cau. mortis l. 3. 4. 5. & 6.

SYL.

SYL.

* ADDI.

Arg. ADDI. Dic quod semper est hęreditas iacēs q̄ fictione iuris repsen tat d̄functū l.hęreditas.ff. de acquirer.domi.& vide quæ eleganter scri psit Ias.i rub.C.q test.fa.pos. Hier.

Argui potest de contra- ctibus ad ulti- mas vo- lūtates.

a *Adimere.* No. hic.arg. q̄ ea q̄ finnt inter viuos, trahūtur ad volūtates vl timas: sic ē contra.ff. de pac.l. pactū. & C. d leg.l. fi.& ff. d pigno. actio.l. non est mirum.

centiā adimere.[a]

¶ De ijs qui sui vel alieni iuris sunt.

¶ Personarū aliæ sui iuris, aliæ alieni: & videndum de ijs quæ alieni iuris sunt, q̄ aut patri aut domino subsunt: quia ijs cognitis reliquæ cognoscuntur. h. d. ex l.j.ff. eo.

SYL. ¶ Adde hoc uerum, vbi est eadē ratio: aliàs secus.l.seruum.§.cū qui ff. de leg.j.in dubio autē vltimæ volū tates plenius interpretantur. l. in testamentis.ff. de reg. iur.]

¶ De ijs qui sui vel alieni iuris sūt.

SYL. ¶ Posita prima diuisione personarū, restat videre de secunda. Textus seipsum satis continuat, ponendo secundam diuisionem personarum, quæ magis specialis est.]

Diuisio S Equitur. Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primò ponit duo genera personarum. Secundò qui sunt in potestate dominorum: & quo iure fuit introdu ctum eorum dominium. Tertio ponit nouum statutū, restringēs ptātē circa mortē, & puniēs cōtra facientes. Quartò aliā restrictionē ptātis ēt circa sæuitiā d̄ occidēdo. Quintò ponit verba nouę cōstitutionis. Secunda ibi (In ptāte.) Tertia ibi (sed hoc tpe.) Quarta ibi (Sed & maior) Quinta ibi, (Cuius.) Et diuidit hoc principiū. Primò ponit vnā diuisionē psonarū bimēbrē. Scdò scdm sub diuidit mēbrū. Tertiò dicit se velle tractare de scdo mēbro sub diuisionis. Scda ibi Rursus., Tertia ibi Videamus. Quarta ibi, Ac prius., Are.

S Equitur de iure persona-rum alia [b] diuisio. Nam quædā psonæ sui iuris [c] sūt quædā alieno [d]

¶ *Casus.* Nō figuratur, quia diuidendo procedit. Not. q̄ sunt quædā psonę sui iuris, quędā alieni. Itē q̄ per sonarū subiectarū alieno iuri, aliæ sunt in ptāte parētū, aliæ dn̄orū. Itē quòd cognito vno de cōtrarijs cognoscitur aliud. SYL.

b *Alia diuisio.* Quæ ē de iure ciuili, cū ī ea ius gētiū distinguat, vt ff. de iust.& iu. l. ius ciuile. superior aūt quam habuimus supra de iu.perso. j.respon.est de iure gentium, cum non sit seruitus iure naturali cogni ta, vt supra de lib.§.j.

SYL. ¶ Adde, q̄ communiter cōcluditur, q̄ hæc diuisio respectu ptātis dominorum sit de iure gentiū.§.j. infra eo.respectu potestatis patrū sit de iure ciuili infra ti. j. per to. & alio modo saluat gl.Bar.in l.j.ff. eo.]

c *Sui iuris sunt.* Hic restringitur primum membrum primæ diuisionis positę supra de iure perso.vt nō comprehendat quosdam liberos homines.s.filiosfamilias. Item statim, cum dicit. Alieno iuri.ampliat scdm membrum dictæ diuisionis, vt comprehendat ēt quosdā liberos: s.filios familias. Cū ergo fiat additio & detractio dictæ diuisioni, iam est de iure ciuili hęc diuisio, vt ff. de iust. & iur.l.ius ciuile. At supior de iure psonarū, fuit scdm ius naturale & gētiū.vt ibi diximus: & ideò īmutabile vt supra de iu.na. gē. & ci.§.pe. Ac.

d *Quędā alieno.* Quędā neutro iure tenēt: vt filij, quorū patres sūt capti ab hostib. vt infra qui.mo.iu.pa. po.sol.§.si ab hostib. nā & aliæ qdā sunt in pēdēti, vt ff.de vsu fru, sed & si quis.§.interdū, & in auth. de non eli-

eligē.§.hoc aūt coll.j. & hoc scd̄m quosdā.Nos cōtra:nā sui iuris sunt: cū.n.pater sit seruus hostiū,& in eo rum potestate,vt supra de iure pso. §.serui.ergo aliū habere non pōt in potestate,vt ff.de acquir. re.do.l.hō liber.§.quicqd.ff. de acqui. poss.l.cū hæredes.circa med.& ff. ad l.iū.de adul.l. sic eueniet.& præterea eorum rō vel sñīa ē absurda, qui dicūt,q hæc diuisio recipiat mediū, vt C.de senten.pas.l. fi. circa princi.

† alias non est, sunt.

iuri subiectæ † sunt. Rursus earū quæ alieno iuri subiectæ sunt, aliæ sunt in ptāte [a] parētum,aliæ in potestate dominorū. Videam' itaq; de ijs quæ alieno iuri subiectæ sūt. Nā si cognouerimus q̄ istæ psonæ sunt, simul [b] intelligemus q̄ sui iuris sūt.Ac prius ī spiciamus de ij q̄ in potestate dominorum sunt.

¶ Oli poterāt serui a dñis impune occidi:hodie aūt non sine causa legibus permissa:h. d. ex l.j.§.j.ff.eo.

¶ In potestate ita que dn̄orū sūt serui. Quæ quidem potestas iurisgē-

b ¶ Simul intelligemus nam,vt dicit Aristo.cōtrariorum eadē ē disciplina,vt hic,& infra de tute.j.rñ. & ff. e.l.j.† Et est hic argu.q p notitiam vnius immediatorū puenitur ad alterius notitiā, & faciūt ad hūc.§. ff. de procu.l. Pōponius §. pen.& ff.e.l. j.& ff.de pręto. stipu. l.j. §.stipulationū istarū infra de tute. circa prin.

Primo Topic.c. xi.

† Quod est uerū in directo cōtra rys, & quo ad cognitionem, vt hic, secus quo ad effectus vel iuris dispositionem vbi contraria est rō.l. inter stipulantem. §.sacrā. ff. de uer. ob. & l. i. ff. solu. mat. & l. pe. C. de solu.

SYL. ¶ Adde hoc verum quo ad cognitionem absolutè, sed quo ad iuris dispositionem ita demū, si sit eadem ratio,vt cōcludūt cōiter doct.in rubr.ff.de acqui.poss.

SYL. ¶ Adde,quòd hæc gl. communiter approbatur:quia licet ex futuro euentu dicantur in pendenti, tñ attēto præsenti statu dicuntur liberi.]

a ¶ *Potestate.* Hoc verbum quinq; modis accipitur, vt ff.de verb.sign. l.potestatis.

SYL. ¶ Adde,quòd capitur etiam pro ipsis magistratibus , quos ptātes appellamus.Iuue. Gabiorū esse ptās. accipitur ēt pro qualibet iurisdictione.l.3.§.j.ff.de re.eo,qn̄q;(vt antiqui accipiebāt)pro maioribus magistratibus:iuxta illud Pauli ad Rom. c.fi.de iudi. & qui merum imperiū haberēt l.cū qui.de iurisdi. om.iud. dicitur ēt, epm habere in potestate bona ecclesiæ.i.in cura.c.j. de reb. eccle.& tutorē in caput pupilli. qđ pro auctoritate accipimus infra de tute.in prin.& sua potestate facere dicit in auth.de defen.ciui.in prin. p sua & ppria auctoritate,& sui ptā tē nō facere,pro eo quod est latita re.l.3.ff.ex qui.causis in poss.ea.

¶ In potestate.¶ Diuiditur in tres partes. Primò ponit,qui sint in dño rum potestate. Secundò vñ dicta potestas descendit. Tertiò duos eius effectus.Secunda ibi , Quæ quidem., Tertia ibi,Nam apud.,Ang.

SYL.

¶ Casus. Quia dictum fuerat,quòd aliqui erant in ptāte dominorum , quærebatur cuius effectus esset hæc potestas.& refertur ius antiquū,cuius dispō erat,quòd dñi haberēt potestatem vitæ & necis in seruos , ea ratione,quia cum seruus pleno iure esset in bonis suis , videbāt q in re sua esset suo arbitrio moderator & arbiter.l.in re mandata.C. mand.ēt abutendo.l.sed & si leg.§.consuluit. de peti.hær.qđ hodie corrigit rōne expssa in tex.ibi,expedit.n. i §.seq. No.q serui sūt ī ptāte dñorū. Item qđ talis ptās ē de iuregētiū. Itē qđ illud dicitur esse de iuregentiū, qđ apud oēs gentes peræque obseruatur.

tur. Itē quod de iure antiquo domini poterāt occidere seruos ꝓprios. Itē ꝙ quicquid acquirit seruus, acquirit domino. Itē ꝙ hodie sine cā nō licet dn̄is in seruos supra modū sæuire Itē ꝙ non sufficit cām subesse, nisi probet. Itē ꝙ ita punit. occidens seruū ꝓpriū sicut alienū. Item ibi, sub imperio nostro potes notare, quod leges non ligant extra iurisdictionem construentis.]

a¶ *Iurisgentium*.i.de iure gentium introducta, ut supra de iure perso-na. §. seruitus.

b¶ *Animaduertere*.i.in animo uertere & cogitare, ut dixit Caro.

c¶ *Esse*. Impropriè ponit̄ pro fuisse, vt statim colligitur, & ff. eo. l. j.

¶ Adde ꝙ apud Grāmaticos locutio nō est in ꝓpria.] Et erat eadē patris in filiū, ut colligit̄ secūdum unā literā. ff. de libe. & post. l. in suis, & infra de noxa, §. fi. C. de pa. po. l. fin.

d¶ *Acquiritur*. s. iussię secundum quosdam, ut ff. de acqui. pos. quod seruus. in fin. Sed certè hoc esse non potést. nam si acquiritur, ergo domino: quia sibi nō, ut infra per quas perso. no. acqui. §. item vobis & ff. de acqui. hær. l. placet. Quare dic, ꝙ semper domino quæritur, ēt si quid per dolum vel metum seruus acquirat, vt ff. pro emp. l. ij. §. Celsus. & § Pomponius. & §. si seruus.

¶ Adde hoc verū in dominio: quia recessit à priori dn̄o, & non pōt stare in pēdēti. l. si ego. ff. de neg. gest. secus ī possessione, quæ potest stare absq; eo, ꝙ sit apud aliquē: quod declarat̄ per doct. in d. l. quod seruus.] sed hoc solo inspecto, an quærat̄: puta, si seruus stipulet̄ opas à liberto, vt ff. de stip. ser. l. antepenulti. vel si

tium[a] est. Nam apud omnes peræque gentes animaduertere[b] possumus, dominis in seruos uitæ necisq; potestatē † esse:[c] & quodcūq; per seruum acquirit̄[d] id dn̄o acquiri.[e] Sed hoc tpe nullis hoīb. q sub ipso nostro sunt, licet[f] sine

aliud factū sit in stipulatione, vt infra de stipu. ser. §. sed cū factum, nisi in casibus: quod dic, vt infra de stipu. ser. §. sed cū. Nec obst. d. l. quod seruus. quia non quærit dn̄o, vt sibi remaneat: nā tenetur reddere. Sed nunquid libertas data a domino, vel à lege (quod fit interdum vt C. de ser. qui pro præmio libe. ac. per totum, & in authent. de mo. §. secundo. colla. j.) domino quæritur? Respon. non: nam licet quæratur seruo, libero tamen non potest dari libertas, vt infra de actio. §. sic itaque. & ff. de fideicommiss. lib. generaliter §. si homini. tamen eo ipso momento sic fit liber, vt dominum non habeat † & sic hæc oppositio est de puncto: sic & alias, ut hic vadit Romam, & hic facit murum, nō est tamen verum eum iuisse, vel opus fecisse, licet sit verum in vltimo memento perficiendi, similis questio fit. ff. qd' metus cā. l. extat.

d¶ *Domino*. vel quasi domino, vt fructuario, & bonefidei possessori: quibus quæritur ex ijs causis, vt infra per quas perso. nobis acqui. §. de ijs. & seq.

e¶ *Acquiri*. Nota hic duos effectus dominicæ potestatis, & est tertius: vt non torqueatur in dominum, nisi in casibus, ut C. de quæstio. l. j. & l. seruos.

f¶ *Licet*. id est licitum est legibus: quia si seruus faciat insidias domino parari, & ipse auxilium non tulerit, supplicium debet pręstare, quod mortem interpretamur: sed & si accusauerit eum criminaliter (excepto crimine lęsæ maiestatis) uel si dominum viderit periclitantem, & eum non adiuuerit, vel si immi-

scuerit

† aliàs fuisse.

† Intellige illud uerū ius, quod nunquam possunt quæri domino: sed bene ipsi seruo: aliàs secus, ut d. l. placet. ī gl. alle. secundum Iac.

Potestatis dominicæ triplex est effectus.

scuerit se vxori suæ, vel alijs modis.

YL. ¶ Adde, quòd hæc gl. non est Accursij, sed quædam additio, quæ in bonis codicibus non reperitur.]

a ¶ *Cognita*. vt quia eum cum vxore iuuenerit, uel in simili delicto: quo casu etiã occidere licet, vt ff. de verbo.oblig. qui seruum, &. ff. de lega.j. q̃d ergo la prima §. si hæres, & ff. ad l. iul. de adul. marito. §.j. si aũt aliàs deliquit, vel domino non obedierit, legitimè eum corrigere potest: non tamen vltra modum boni uiri arbitrio comprehensum, ut C. de emen. ser. l.j. Sed nunquid sine causa verberare potest? Respon. sic modicè, secundum Io.† vt. C. de emen. ser. l.j. sed Pla. dicit, quòd non aliter si nimis corripiat sine culpa, tenetur, uel uendere, vel dare, ut ff. ad leg. Cornel. de sica. l. prima. §.j. ut hic sequitur, & ff. eodem titu. l.j.

causa legibus cognita[a] in seruos suos supra modũ sæuire. Nam ex constitutione[b] diui Pij Antonini, qui sine causa seruum suũ occiderit non minus puniri iubetur, q̃ si alienũ seruum[c] occiderit.

¶ Domini, qui atrocius quam par est seruos tractãt vendere coguntur, & pretium recipere. h. d. ex l.j. in fin. & l. seq. ff. eo.

l. Corn. de sica. l.j. §.j. (j) Interdum etiã ciuiliter tenetur, si alterius interest, ut creditoris, ut. ff. de pig. seruum quẽ quis, vel fructuarij, vt. ff. ad l. aquil. sed & si proprietaris. & ff. de dol. l. & eleganter. §. si seruum vsuariũ. ADDI. (j) Nisi probaret, eum non ex vulneribus mortuum, ut quia post triduum surrexit, & cum baculo incessit, vt no. gl. in l. j. C. de emen. ser. sm Iaso.

Ista ... Io. ... ꝓproba ... hic ... er Pet. ... e Bel.

YL. ¶ Adde, quòd hæc glos. communiter tenetur, de quo late dixi in l. vt uim. in sexto exemplo in glo. j. ff. de iust. & iure.]

erti. & Ange.

b ¶ *Constitutione*. cuius verba sunt infra eo. §. fin.

c ¶ *Alienum* seruum. Sed certè qui seruum alienum occidit, l. aquilia tenetur, vt ff. ad l. aquil. l. 2. in princ. & infra de l. aquil. in prin. q̃ actio hic habere locum non põt, cũ non dño, immò cõtra dñm daretur; quod esse non debet, ut ff. ad l. aquil. Item mela. §. fin. Sed dic, quòd hoc est verum quantũ ad criminalem pœnã legis Corn. de sicar. ut infra de pub. iu. §. item lex. quæ pœna tam in seruis q; in liberis locum habet, ut ff. ad

¶ Sed & Diuiditur iste. §. in quinq; partes. Primò ponit dictum in gñe. Secundò illud exemplificat, & rõnẽ reddit. Tertiò ponit verba rescripti, de quo fit mentio in prin. §. Quartò concludit. Quintò minatur officiali non obseruanti legem istam. Secunda ibi (Nam Antoninus.) Tertia ibi Cui rescripti. Quarta ibi, Ideoq; , Quinta ibi Qui Sabinus.,

SYL. ¶ Casus. Quia iam supra prohibitũ fuerat seruos proprios occidi: dubitatum fuit, an saltem citra mortem illibata remanserit potestas dñorũ; quod ea rõne uidebatur dicendum, quia licet abuti re ꝓpria l. sed si leg. §. consuluit, ff. de peti. hær. At contrarium respondetur ex rescripto diui Antonini, inducto ea rõne, ne quis re sua malè utatur. * Nam cum serui quoque hoĩes sint, indignum uisum est optimo Imperatori, ꝙ dñi ĩ eos ita imperiũ exercerẽt sicut in iumenta.] No. ꝙ nimia seueritas dñorum in seruos damnatur. Item ꝙ cõ fugiens ad ædem sacram uel statuã principis est securus. Item ꝙ ex causa quis cogitur uendere rem suam, cõtra l. nec emere. C. de iur. delibe. Item quòd publicè interest, quem re

re sua non malè vti. Item ꝙ ius suū non est alicui auferendum : & quòd iust precantibus non est negandus assensus. Item ꝙ seruus cōtra dñm pōt habere recursum ad iudices. Itē quòd puniē qui aduersus l. fraudem facit : circa qđ aduerte, quia alicui (vt Ange.) hic vidētur intelligere hoc in officiali, quasi iste Sabinus fuerit officialis, quod est falsum. Nam Sabinus erat dñs seruorū malè habitorū, vt colligitur, ibi, Qui ex familia Iulij Sabini, &c .]

† aliàs confugerunt.

a Maior. i. magna, vel maior quàm æquum sit.

S Y L. Adde, quòd hæc glo. not. ad hoc, quòd comparatiuus ponitur aliquā do propositiuo.]

b Consultus. i. interrogatus: sic. ff. de pac. l. item quia §. fin. vnde illud: Consulo te quærens; tibi consulo consilium dans. Accur.

Versus.

c Aedem sacram. Ad quæ loca olim & hodie cōfugiunt, circa quæ distingue, vt diximus in auth. de mā. princi. l. neq; autem in gl. cogenē. col. 3.

S Y L. * Vnde originem duxerit mos iste confugiendi ad ędem sacram, & ad principum statuas, exposui hoc loco in Annotatio.

Et iuuantur ʃm Io. Fab. & & Ange. qñ sine armis nullo præcedente delicto, sed propter dñi sæuitiā, uel ēt sui criminis grauiorē punitionem confugiūt, vt hic: aliàs non. vt l. si seruus. & l. fi. §. & hoc quidē. C. de hijs qui ad eccle. confu. & c. inter alia, extra de immu. eccle. sed de iure cano. non iuuatur delinquēs in eccle. c. fin. extra eo. tit. aliàs sic, nisi esset publicus latro, vt d. c. inter. & idem ꝑ omnia intelligas de cœmiterio, vt 16. q. 4. si quis contumax. Ias.

Sed, & maior[a] asperitas dñorum eiusdē principis cōstōne coerce. Nā Antoninus cōsultus[b] à quibusdā ꝓsidibus prouinciarū de ijs seruis, qui ad ædē[c] sacrā, vel ad statuā principū† cōfugiunt: ꝑcepit, vt si intolerabilis videaē sæuitia dñorum, cogātur[d] seruos suos bonis[e] cōditionibus vendere, vt pretium dñis daretur: & rectè.[f] Expedit. n. reipublicæ, ne sua re quis malè vtatur.[g] Cuius rescripti ad Aeliū Martianū[h] missi verba sunt hæc. Dominorum[i] quidē ꝑtātem in seruos

d Cogantur. Not. hic, ꝙ aliquis cogitur vendere rem suam.

e Bonis conditionibus. i. vt pretium habeat, & ad dominū primum non reuertantur, ut infra. §. proxi. & §. fi. Et ne simili pœna anteriorū afficiantur, vel ne exponantur, vel ꝓstituantur ab eodem, ut infra proxi. §. & . §. fi.

S Y L. * Tu dicas, quemadmodū declaraui hic in Comentar. ideò dixisse bonis cōditionibus, ne forte iratus seruo dñs in uenditione graues aliquas conditiones apponeret: veluti, vt aliquandiu in vinculis contineatur, vel nunquam manumittatur, vel in aerem insalubrem ablegetur.]

f Rectè, s. præcepit.

g Malè vtatur. Quià interest principis locupletes sub se habere subiectos, ut ī auth. vt iu. fine quoquo suf. in prin. coll. 2. qđ non contingeret, si cuilibet seruos suos liceret occideret. Et no. ꝙ illud idē, quod interest priuati pricipaliter, & reip. interest secundario, vt s̄. diximus de iusti. & iu. ī fi. arg. cōtra. ff. so. ma. ēt. §. licèt. † & l. si constāte. §. si maritus. Accur.

† Scias secundum doct. hic & dic

h Martianum. Proconsulē Aeticæ. aliàs Euticæ. vrbis, vt ff. eo. l. 2. §. si dominus.

S Y L. * Legendum est Betic̨e.]

i Dominorū. Hincinde allegat, & quid ...

primo

enetur primò duas pro d ominis rationes, vel dicta ponit.
a *Illibatam*.i.non diminutam.
b *Interest*.i.eis proderit,ut seruos non perdat,&dic denegetur.s.a nobis. Vel dic interest.i. ad eos ptinet ne de negetur. s. à se dnis:cum for tevxor,vel si lij, vel alij dñi famlia - res inferant hoc, sed prima verior.

SYL. * Verius est quod ait Theophilus in Insti.Grecis: ne serui oppssa nimia dñorum sęuitia, desperantes ab hmôi iugo se liberatū iri, aut manus sibiip sis inferant, aut arrepta fuga pretiū sui dño auferāt; cuius rei exēplū celebre posuimus hic ĩ nostris Anno.]

c *Iniuriam*. Quam patiuntur iure naturali inspecto, non iure ciuili,vt infra de iniu.§. seruis.

d *Denegetur*. sic.ff.de offi. præfec. vrb.l.j.§.quod autem.

e *Infami*.i.infamata seu magna iniuria.

f *Fraudem*,vel euidenter, quia nō obedit, vel callidè dicens non esse istum seruum qui fugit.

SYL. Adde φ hæc gl.malè intelligit. qa tex.intelligitur de fraude cōmissa à dño,non à seruo,cuius fraudis exempla vide hic per Christo.& Ias.]

* Hoc rescriptum interpretant Macrob.lib.j. Satur.c.2. H.M.

SYL. ¶ De patria potestate. ¶ Cōtinuatio clara est ex diuisione facta in prin. titu. præceden.sed circa hāc rub.cōsidera, φ uidetur malè posita, quia cum patria ptas sit causata ex nuptijs, ut j.ti.nostro in prin.&ex adoptione, ergo illi tituli erāt preponendi, quia causa debet præcedere causatum, & ita aliàs uidi Maria.Sozi. iuniorem opponere, sed respōsio est, quòd causa immediata ē ius ciuile,nō nuptiæ, aliàs patria potestas diceret de iuregentium, quod est falsum:& dictio, ex,posita hic ĩ tex. exponi pōt. i.propter l.j. §. ex incendio.ff.de incen. rui.nau. vel dicas, causata causis postponi quo ad ordinem intellectus,ut per doct.in rubr. infra de obligatio.]

suos illibatā[a] esse oportet, nec cuiquam hominum ius suum detrahi, sed & dominorū interest[b] ne auxilium contra sæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam[c] denegetur[d] ijs, qui iustè deprecantur.Ideoq; cognosce, de querelis eorū, qui ex familia Iulij Sabini ad sacram statuā confugerunt: & si vel durius habitos quàm æquū est, vel † infami[e] iniuria affectos esse cognoueris,venundari iube, ita vt in ptātem dñi non reuertantur: † qui Sabinus si meæ cōstōni fraudē[f] fecerit, † sciat me hoc admissum aduersus se sæuerius executurum.

¶ De patria potestate.

¶ Descēdentes ex iustis nuptiis ĩ potestate nostra

IN potestate.totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictū in genere,q sunt liberi in nostra ptāte.Secundò diffinitionem nuptiarū vel matrimonij. Tertiò qui habet filios in ptāte. Quartò ex prædictis infert specificando qđ primò dixerat. Secūda ibi(Nuptiæ.) Tertia ibi.(Ius autem.) Quarta ibi,(Qui igitur.Ang.)

SYL. ¶ Casus non ponitur, cum diuidendo,&diffiniēdo pcedat.Not.qui sint in ptāte nostra.Itē quid sint nuptię, & quid matrimonium: & dic [aliter diffiniri nuptias ĩ l.j.ff.de ritu. nup.]

Marginalia: le culpa; et ibi; sed de sa; uitia,& dolo sic ut hic, quia ex facti atrocitate præsumi tur. ut l. i. ff. de do.exce.; aliàs mani.; aliàs loco qui Sabinus habetur quod.; aliàs desunt hoc, & verba aduersus se.

sunt: & quid sint nuptiæ. h.d. ex l. item. ff.de iis qui sunt sui vel alienis iur.

IN potestate[a] †nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis[b] nuptiis procreauimus. †Nuptiæ[c] autem, siue matrimoniũ est viri & mulieris coniunctio[d] †indiuiduam[e] vitæ cõsuetudinem continens.

¶ Ciues Ro.tantum filios habent in potestate, & descendentes ex masculis non fœminis. h.d. ex l. item cum seq. ff. de is qui sunt sui vel alie.iur.

a ¶ *In potestate.* Hoc verbum multis modis sumitur, vt supra proxi.titu. diximus.§.j.

b ¶ *Ex iustis.* Quę sunt iustæ.dicitur infra tit.prox.

SYL. ¶ Ex hac gl. iuncto text. no.quòd filij spurij,vel aliter illegitimi, non sunt in potestate parentis,nisi postea legitimetur.§.fi. infra titu.j.]

Cõcor. cum hoc tex.c.vl. extra de conuer in fide. in me.ibi cum au- tem.

ADDIT. Dic etiam legitimationẽ filij naturalis. Item adoptionem esse causam patriæ potestatis.§.fin.ĩ.de nupt.& de adop. in princ.effectus verò vide in §.ius autem.ĩ.eo.Hier.Mes.

Cõcor. 27.q.2. in sũmma.

c ¶ *Nuptiæ.* & dicuntur ab obnubendo.i. velando: quia velatæ incedere debent.vt ait Isid.

Nuptiæ vnde dicantur.

SYL. ¶ Adde, quòd rationẽ assignat text. in c.hæc imago.33.q.5.quia non est gloria aut imago dei.] Sed matrimonium dicitur ideo, quia mulier nubit vt mater fiat ʲ, & hæc duo nomina (licet diuersis rationibus) idem significant. Item coniugium, & connubium, & consortium, vt ff. de ritu nup.in eo iure.§.hoc caput. licet hoc vltimum quandoq; inter seruos accipiatur,vt C.de ser.fugi.l. fi.inter quos propriè dicitur contubernium,ut C. de incest. nupt.cum ancillis.

Matrimonium vnde dicatur.

ADDITIO. (j) Ideò ab ea potius, quã à patre,denominatur, quia maiora sustinet onera.est.n.ante partũ onerosa, in partu dolorosa, & post partum laboriosa,ut extra de conu. infid.ex literis.Io.Fab.& Ang.

d ¶ *Coniunctio.* animorũ,non corporum tantum, vt ff.de regu.iur.l.nuptias. & illa coniunctio animorum significat vnionem,quę consistit inter deum & iustam animam. Vnde Apostolus, Qui adhæret deo, vnus spiritus est cum eo. Reliquum.s.cõiunctio corporum,designat conformitatẽ, quæ consistit in carne inter Christum & sanctam ecclesiam. i.humanũ genus. Vnde Euangelista. Verbum caro factũ est, & habitauit ĩ no.

Cõcor. 32. q. ca.sole.

Ioãne

SYL. ¶ Adde tamen, quòd sola cõiunctio animi sufficit cum intentione coniungendi corpus. d.l.nuptias. ff. de reg.iur.& vltima verba gl.sunt verba tex.in.c.debitum.de biga.]

ADDITIO. Connubium autem, vt scribit Vlp.in tit.est vxo.iure du cen.facultas.

e ¶ *Indiuiduam.* Quo ad affectionẽ, sic supra de iusti.& iur.in princ.actu enim plerũq; fit separatio, tam iure veteri quã nouo permittente, ut C. de rep.l.cõsensu.& in auth.de nupt. §.si igitur.col.4.& in auth. vt li.ma & aui.§.quia verò pluri.coll.7.

SYL. ¶ Adde hoc verum de iure ciuili,secus de iure cano.c.de infidelibus.de consan. & affi. quod ius canonicum in materia peccati seruatur. ca.j.de ope.no.nunc.] Sed nunquid hanc affectionem habet aliquis ad cõcubinam quãdoq;? Certè sic & ideò adijcias huic diffinitioni Diuini & humani iuris communicatio , ut ff. de rit. nup l.j.Diuini,quia eiusdẽ sectæ debent esse,ut non sit unus Christianus,& alter iudæus, ut C.de iudæ.l. ne quis

Matrimonio diffinitioni aliquid addendũ est.

ne quis humani, quia forum uiri sequitur vxor.ff.ad munic.l.fi.§.2.sed secus est in concubina vel qualibet minus legitima vxore, vt ff.ad mun. de iure.§.fi. licet concubinatus iure permittente fit.ff. de cõc. l.in concubinatu.in fi.(j)

Concubinatus an sit permissus.

¶ **Ius aũt[a] potestatis, quod in liberos habemus, proprium est ciuium**

Neque valet oppositio de matre ad filium, quia ibi non est talis cõsuetudo qualis ad vxorem, vt ĩ.tit.j. §.ergo.& in authent.qũo opor.epis.§.j. col.j.& §.quãta.ibi, Sed aut sole &c.

SYL.¶ Adde, ꝙ Christ.h.d. ꝙ hæc gl.peccat in spiritum sanctũ.i. in Imperatorem, volendo supplere: ideò dicit tenendum esse tex.vt iacet: & ad oppositionem de cõcubina dicendum est, ꝙ non continet cõcubinatus indiuiduam consuetudinem vitæ: quia ex voluntate sola dirimi potest vt per eum hic.*Adde prætereà, quòd falsa est expositio gl.circa verbum, diuini, positum in d.l.j.de rit.nupt. Nã vt docui hic in Annot. Modestinus loquitur de cõicatione sacrorũ, ꝙ scilicet vxor tenetur seruare ritus sacrificiorũ viri: olim enim quælibet familia propria sacra habebat.

ADDIT. (j) Dummodo unum de quatuor, quæ habentur in l.j.eo.tit. interueniat, vt ibi no.gl.& Bart.in l. fi.eo. tit.Sed hodie secundum fidem & iura canonica concubinatus nullo modo est permissus, immò quælibet etiã simplex fornicatio est peccatum mortale, in cle. ad nostram. extra de hæret. Io.Fab.& Ang.Are.

¶Ius autẽ. ¶ Diuiditur in tres partes. In prima ponitur qui habeant filios in potestate: in secũda qui sint in potestate: in tertia exceptionem in descendentibus ex fœminis. Secũda ibi: Qui igitur. 3.ibi, qui autem.

SYL.¶Casus. Quæsitũ fuit, qui haberent filios in potestate, & ex definitione videbatur, ꝙ omnes, qui eos suscepe rant ex iustis nuptijs: contrariũ deciditur, ꝙ soli ciues Romani: ratio decidendi est, quia cũ hæc sit inuentio iuris ciuilis Romanorũ, non potest talis .l. ligare extra iurisdictionẽ disponentis.l.fi.ff.de iurisd. om.iud. sed tunc in secundo loco fuit dubitatum, an nepotes vel alij descẽdẽtes essent in potestate aui, vel patris: & videbatur dicendum, ꝙ patris, quia cum inter ipsum & vxorem sint iustæ nuptiæ, & ij habeant in potestate qui ex iustis nuptijs generant, vt s̃.in princi. videbantur esse in potestate patris generantis. Contrarium tamen deciditur: quia immò sunt in ptãte aui, ea ratiõe, quia qui in potestate alterius est, non põt alium habere in ptãte. §.item vobis.ĩ.per quas person.no. acqui. Vltimò dubitabatur, an idem esset in descẽdẽtibus ex filia, & dubiũ faciebat proxima decisio: cuius cõtrarium rñdetur ea ratione, quia filij patris familias & dignitatem sequuntur, non matris.l.liberos.ff.de sena.No. ꝙ soli ro.ciues habẽt filios in ptãte. Item ꝙ verba non dicũtur superflua, quæ ad maiorẽ declarationem ponũtur.non.n. erat necessaria illa clausula. Nulli enim cũ esset dictum propriũ, quod est qđ alteri nõ competit l. omnes populi.ff.de iust. & iure.& ad hoc allegatur iste text. per Deci.in consi.262.col.j.Item ꝙ dictio igitur, est.illatiua. Itẽ ꝙ eandem potestatem habẽt auus in nepotem, quam pater in filiũ. Item ꝙ descendentes ex filia non sunt in potestate aui materni, & sic ꝙ descendẽtes seq.patrem, non matrem, quo ad patriam potestatem & familiam.]

a ¶ *Ius autem.* Quod consistit in septem. Primò, quia necessitate famis pater filium vendere potest vel obligare, vt C.de pa.qui fi.distra.l.2. Secundò, quia ab eo in ius vocari non potest vt C.de in ius vo.l.fi. Tertiò, quia nec cum eis agendo iudicium habere possumus, vt ff.de iudi.l.lis. *Potestas patria in septem consistit.*

Romanorum. [a] † Nulli enim alij sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualē nos habemus. Qui igitur ex te & vxore [b] tua nascitur, in tua [c] ptāte est: Item qui ex filio tuo & vxore eius

Quartò, quia per eum acquirimus, vt j. per quas perso. nob. acqui. § j. Quintò, quia in iudicio cōtra alium sine licentia nostra esse non potest, vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. j. (j) Sexto quia eo inuito sua bona aduētitia administramus vt j. per quas perso. no. acqui. §. j. Quidam tamē dixerunt, quòd alimenta adinuicem hoc iure præstantur: quod falsum est. cum in emācipatis etiam hoc sit, vt ff. de liber. agno. l. si quis à liberis. in prin. Item ciuilis obligatio inter nos esse non potest. vt j. de inuti. stip. §. item inutilis. † Est & octauus, vt possim petere filiū in meam ptātem. Circa qđ distingue, quòd aut à nullo detinetur, aut ab aliquo: si ab aliquo, volēs, aut inuitus. Primo casu petam eum per officium iudicis. ff. de li. exhib. l. 3. §. hoc autem. & præiudiciali actione in rem agam, vt infra de actio. §. præiudiciales. non interdicto, nisi in casu, vt si volo eum adire hæreditatē, in qua factus est hæres, vt ff. de acquir. hæredi. si quis mihi. §. iussum. & ff. de li. exhib. si eum. In secundo, eadem auxilia locum habēnt, & plura, scilicet rei vendicatio de iure Romano, vt ff. de rei ven. l. j. §. j. In tertiò, locum habet interdictū De lib. lio. exhib. Item actio in rem de iure quiritium, vt ff. de rei vendi. l. j. §. j. & de lib. exhi. l. j. j. respon.

SYL. * ¶ Adde nonum, quòd olim habebat in filium ius vitæ & necis. l. in suis. ff. de lib. & posth. hodie verò emendandi & moderatē corrigendi. l. j. C. de emend. prop. dicimus est, quòd filius non poterat vti alijs sacris atque pater vteretur, vt inquit Alciā. lib. Prætermis. j. in vers. sacra. vndecimus, quòd non obligatur ex voto facto reipubl. l. 2. §. voto. ff. de polli. 12. quòd nō potest testari, nec codicillos facere. l. pe. & fi. C. qui testa. fa. pos. 13. quòd debet institui aut nominatim exhęredari j. de exhęre. lib. in prin. 14. quòd nō potest donare causa mortis absque consensu paterno. l. tam 15. ff. de donat. causa mor. 15. quòd nō potest cōtrahere matrimonium secundum ius ciuile nisi patre consentiente j. tit. j. in princi. quos suprascriptos effectus latius in Commenta. declaraui.

ADDI. (j) s. specialis, nec sufficeret generalis siue vniuersalis. Item nec ratihabitio posteà sequens vt not. gloss. in l. 3. §. sed vtrum. ff. de mi. Et hæc vera, nisi simul cum patre agat vel conueniatur. Item nisi in causa criminali, vel in casibus vbi patri non quæritur vsusfructus, secūdum Ang. hic. Item nisi sit tutor alicuius vel procurator. c. qui generaliter. de procur. lib. 6. Iaso.

a ¶ *Romanorum.* id est omnium qui sunt de Romano imperio: aliæ verò gentes, quædam vt seruos tenent filios, vt Sclaui: aliæ vt prorsus absolutos, vt Francigenæ: ideo caute dicit j. talem qualem.

SYL. ¶ Adde, quòd ex glo. aliàs inferebat Decius, quòd in Gallia non daretur suitas, & quòd filij Gallorū testari possent et in aduentitiis: qđ tñ dicit falsum: quia in Gallia habetur ratio patriæ potestatis Deci. in l. qui se patris. col. 2. C. vnde libe. * de quo vide Alcia. lib. 2. Dispun. c. 22.]

b ¶ *Et vxore.* Aliud si ex concubina, vt infra titu. j. §. fi. vel incesto coitu natus, vt in auth. quib. mod. nat. eff. le. coll. 6. §. fi.

c ¶ *In tua.* Si tamen tu sis tui iuris, non aliàs, vt ff. ad legē Iul. de adult. sic eueniet.

Vide Bald. c. in l. in auditum. ff. ad l. cor. de sica. & alcia. libro 2. Dispū. c. 22. & Aldobr. hic in Annot. & Commenta.

† Adde septimū secundū do. quia in atrocioribus delictis filius, q est in potestate patris, propter iussum patris minus punit, nō excusetur in totum, vt ff. de re. iur. l. ad ea. secundum Pe. de bella. hic.

a ¶ *Non sunt.* Quia qui nascuntur patris familiam sequuntur, vt infra de leg. agnatu. §. primo. & in hoc sequitur conditionem patris, vt ff. de sta. homi. l. cum legitime. lis diuiditur in tres partes. Nã in prima ponit dictũ gñale. in secũda illud declarat: in tertia determinat incidẽtem quęstionem. scđa ibi (Masculi.) Tertia ibi (Vnde quæsitũ.) ſm Port.

Conti-nuatio.

De nuptiis.

Supra ti. proxi. dictũ est. quòd in potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis pcreauimus ideo hic subiũgitur inter quos dictę iustæ nuptiæ cõtrahuntur. Areti.

nascitur, id est nepos tus & neptis, æquè in tua sunt potestate, & pro nepos, & pronepotis, & deinceps cæteri oẽs. Qui †tamen ex filia tua nascuntur, in ptãte tua nõ sũt[a] sed patris eorũ.

Aliàs item.

¶ De nuptiis.

¶ Iustæ sunt nuptiæ quæ secũdũ ll. fiunt inter puberes, & in filiis cum consensu parentis: dato etiã mõ filiis furiosi, qũo nubere iure possint. h.d. ex l. 2. & seq. ff. eo.

× ADDITIO. In quibusdam exemplaribus tit. est, de iustis nuptiis.

I *Vstas.* Iste titu. diuiditur in octo partes. In .j. ponit, qui possunt cõtrahere matrimoniũ, & qualiter, subiiciendo, q. de filio & filia furiosi. 2. ibi (Ergo non omnes.) vbi ponit gñaliter & spãliter. quasdã esse personas, inter quas non põt esse matrimoniũ. s. inter ascẽdẽtes & descendẽtes. 3. ibi, (Inter eas) vbi ponit inter quas personas ex collateralibus, etiã coniunctis per adoptionem, potest fieri & non fieri matrimonium. 4. ibi (Affinitatis) vbi ponit inter quas personas non põt fieri matrimoniũ rõne affinitatis. 5. ibi (Illud certum) vbi ponit, qualiter matrimoniũ prohibetur rõne seruilis cognationis. 6. ibi (Sunt & aliæ) vbi ponit generaliter quasdã esse alias personas, inter quas non põt cõstitui matrimoniũ. Septima ibi (Si aduersus) annullat matrimonia contracta contra iuris præcepta, & quicquid secutũ est exinde, & punit contra facientes. Octaua ibi (Aliquando) vbi ponit de filiis naturalibus, & quomodo possunt legitimari. Item prima pars principalis

¶ Casus. Quę rebatur quæ essent iustæ nuptiæ, & rñdetur, ꝙ intelliguntur illæ, quæ factæ sunt ſm præcepta legum: quia tñ ex hac generali declaratione nõ habebatur particularis doctrina, quęsitum fuit, an circa ætatem esset limitatus terminus: & cũ nuptias faciat consensus, nõ concubitus. l. nuptias. ff. de regu. iur. videbatur considerari debere tẽpus, quo homines habent perfectũ consensum, & sic tẽpus. 25. an. l. j. ff. de min. quia sumus in casu, in quo restitutio non potest ponere in pristinũ. Hoc tñ nõ obstãte deciditur ꝙ attendatur pubertas, quia hoc tempore & mulier est viripotens, & mas aptus ad generandũ. & statim ꝙ quis est habilis ad generandum, dicitur habilis ad matrimoniũ, quia hac rõne inuenta est coniunctio, q̃ ætas ad obligationes habilis est. §. pupillus. J. de inut. stip. Successiuè quæsitum est, an filiifam. dummodo essent puberes, absolutè contrahere possent nuptias, & videtur dicendum ꝙ sic: nec quicquã obstare patriam potestatem, quia cum hic agatur de cõiunctione naturali, nõ videtur quòd patria potestas aliquid operetur. §. sed naturalia s. de ius nat. gen. & ci. At contrariũ decidit, & rõ decidendi ponitur in tex. Quo factum est, vt sit dubitatum, an filij furiosi, cuius nullus est cõsensus, possint nubere,

& dicendum videbaĩ, ꝙ nõ, quia cũ consensus eius sit impossibilis, *tam expressus, quia. s. mente caret. §. Itẽ furiosi j. qui testa. fa. pos. quàm tacitus, quia is tacendo cõsentit, qui cõtradicere posset.] lex autẽ cõsensum paternum exigat priuatus videbatur filius ex hoc impedimento. Attamẽ deciditur oppositum, & dicit, quòd quãuis iure antiquo hoc esset, tamen imperator ad remouenda matrimonij impedimenta dedit modum nubendi. l. si furiosi. C. eod. *Pronior aũt fuit antiquitas in permittendo filiæ furiosi nubere absq; patris cõsensu, quia in cõseruãda eius pudicitia plus suberat periculi, tum ob naturæ stimulos in mulieribus acutiores, tũ ob sexus imbecillitatem. Videmus. n. eadẽ rõne constitutum, vt in neptis matrimonio cõsensus aui sufficiat, in nepote verò tam aui quã patris voluntas exigatur l. oratione. ff. de rit. nup.] Not. q̃ sint iustæ nuptię. Itẽ in qua ętate cõtrahere matrimoniũ liceat. Itẽ ꝙ, in filio cõtrahente matrimoniũ requirit cõsensus paternus ex ciuili & naturali rõne. Itẽ ꝙ nõ solũ cõsensus, s; iussus req̃rit. Itẽ ꝙ filij furiosi sine paterno cõsẽsu cõtrahũt nuptias. Itẽ ꝙ statutũ in filia furiosi nõ extẽdit ad filiũ: cõtra hic no. ꝑ Ang. aliàs .n. non fuisset necessaria decisio imperatoris, nec fuisset variatũ, vt dicit. Item ibi, Ciues Roma. no. ꝙ matrimonium est tantũ inter liberos.]

IVstas autẽ nuptias inter se ciues [a] Romani contrahunt, qui secundum præcepta [b] legum coeunt: masculi quidem puberes, [c] fœminæ autem viripotentes: [d] siue

a¶ *Ciues Romani*. i. liberi homines, vt ĩ. de libe. §. fin. serui ergo non faciunt matrimoniũ, sed contuberniũ, vt hic, & C. de incest. nup. cum ancillis. & ĩ auth. de nup. §. si verò ab initio. coll. 4. †Sed aliud est iure canonum (j) q̃d præualet, vt in auth. de eccl. ti. §. j. & in gl. col. 9. vbi dicitur ꝙ canones sunt seruandi ꝑ legibus.

¶ Adde, ꝙ de iure cano. matrimoniũ est inter seruos, & potest contrahi etiam inuitis & cõtradicentibus dominis. c. j. de coniug. seruo.]

b¶ *Præcepta*. quæ sunt. ĩ. eo. tit. per totum. & ff. eo. & C. eod. tit. per totũ, vt colligemus in magna gl. infra eod. §. sunt & aliæ.

c¶ *Puberes*. id est, maiores. 14. annis, vt ĩ. quib. mo. tu. fi. in prin.

ADDIT. In matrimonio copulando pubertas cognoscitur non ex annorum numero, sed ex potestate coeundi. ca. puberes ex. de despons. impu. quo verò ad tutelas testamenta. gl. rectè loquitur. Hier. Mess.

d¶ *Viripotentes*. i. maiores. 12. annis ĩ. qui. mo. tu. fi. j. respon. sed in sponsalibus. 7. anni sufficiũt, vt ff. de spõs. l. in sponsalibus. Sed nunquid hodie 15. anni sunt necessarij ad matrimonium, vt in auth. de tem. non so. pe. §. generaliter. col. 7. Respon. lex illa consuetudinem & frequentiã hominum ponit. aliud de iure hic. Item quid si aliquis, antequã istud tẽpus attingat, inuentus sit sufficiẽs ad matrimonium. Videtur, quòd nubere possit, † vt ff. q̃n di. le. ce. l. pe. quasi fœlici diplomate vsus, vt ff. de verb. ob. l. l. cõtinuus. §. cum ita. Sed contradico, immò. l. iulia. de adult. & stu pro cõmisso poterit puniri, vt ff. de adult. l. inter liberas. j. rñ. & est pro hoc. ff. de concub. l. j. §. fi. Si autẽ de facto intra dictum tempus vxorem quis acceperit, tunc erit vxor, cum ad ætatem prædictam peruenerit, vt ff. de rit. nup. l. minorem.

¶ Adde hoc verũ de iure ciuili. s; de iure cano. cõsideraĩ potẽtia coeũdi: & si ante ann. 14. vel. 12. ann. inueniatur, cõtrahitur matrimoniũ. cap. puberes c. de illis. 2. de desp. impu.]

Matrimonium nõ est inter seruos.

† Simile est in ca.

tra de coiu. matrimonia

SYL. coiu. matrin nia co.

sacerdotes dictum. tur com bernia.

† Istat vera cunda oẽs sõ ben. res. contu bat lau: bat. in tra de desp. pub. l. si vo §. fu. de alio.

SYL.

a¶ Patres

a ¶ *Patres familiàs.f.* qui sunt iuris sui cuiuscunque ætatis sint: & sic & matresfa.sed filij & filięfamilias, qui sunt in potestate, cuiuscunq; ætatis sint, vt ff. de iis qui sunt sui vel alie. iur.l.nam ciuium. Accur.

b ¶ *In potestate.* Quid ergo de emãcipatis? Videtur idẽ, vt C. eod.l.viduæ. Sed illud cõsiliũ est, †nõ præceptum. quòd autem possit filius emancipatus dicitur ff. de contratab. l. 3.§.si emancipatus. & ff. de rit. nup.l. filius emancipatus.

†*Si consilium sit reuerentiæ, est de necessitate obediẽdũ secus si perfectionis, glo. est ordi. c. ad au-* SYL. *res. de ætate & qual.*

SYL. * ¶ Vera resolutio est, quòd filius emancipatus indistinctè põt absq; interuentu patris contrahere matrimoniũ d. l. filius. filia verò nubere debet ꝯm modum datum in l.in coniunctione. C. de nup.& hoc intelligendũ est secũdum ius ciuile: aliud enim ꝯm ius canon.qđ in hac materia præualet.]

patres familiàs [a] sint, siue filiifamilias: dũ tñ si filiifamilias sint, cõsensum habeant parentũ, quorum in potestate [b] sunt. Nam hoc fieri debere, & ciuilis [c] & naturalis [d] ratio suadet: intantum, vt iussus parentis pcedere debeat.[e] ¶ Vnde [f] quęsitum est, an furiosi filia nubere, aut furiosi filius vxorem ducere possit: [g] cumque super filio [h] variabatur, nostra processit decisio,[i] qua [k] permissum est, ad exẽplum filiæ furiosi,[l] filium quoque furiosi posse & sine patris interuentu matrimoniũ sibi copulare secundum datũ [m] ex nostra constitutione modum.

c ¶ *Et ciuilis.* Quia est in ptãte de iure ciui. Romanorum, vt s. ti.j.§.ius.

d ¶ *Et naturalis.* quia pater, vt ff. de iust.& iur.l. 2.

e ¶ *Debeat.* Aliàs non valet, vt ff. de sta.ho.l.paulus respondit. videtur tñ consentire, nisi cõtradicat expressè, vt ff. de spon.l.in sponsalibus.in fin.

SYL. ¶ Adde hoc falsum de iure cano. q̃a sine cõsensu patris cõtrahere potest c.fi.vbi glo.32.q.2.& est communis opi.contra quam non valeret statutum hodie dispones idem quod hic dicitur, vt proseq. Decif.in c.eccle. san.ma.col.6.de constit.

f ¶ *Vnde.* Quia patris consensus exigitur.

g ¶ *Possit.* Videtur quòd nõ, cum pater non possit cõsentire, vt ff.de iur. co.l.2.§. furiosus.

h ¶ *Super filio.* Nam de filia facile concessum fuit: quia forte calidior sanguis est in ea vt in auth. de non elig. §. cum igitur. coll.j. Velverius propter fragilitatem sexus. arg. j. qui alie.li.in prin. sed prima ñ placet. * ¶ Veram rationem posui in figuratione casus. SYL.

i ¶ *Decisio.* id est, sententia, vel lex, vt C. eo.l.si furiosi.

k ¶ *Qua.* Decisione.

l ¶ *Furiosi.* Idem & si captus fuerit, & abfuit pater per triennium: vel si nescitur an viuat vel non, vt ff. eo.l. nepos.§.fi.& l.si ita.

m ¶ *Secundum datum.* Scilicet cum auctoritate curatoris patris, & dote secundum quantitatem patrimonij patris data, vt C.eod. l. si furiosi.in fi. sed iure canonum sufficit consensus eorum, de quorum matrimonio agitur: sed illud forte in aliis.& non in filiisfamilias intelligitur. Vel credo, quòd hoc corrigitur: quia ita honesta est res contrahere matrimonium, sicut & intrare monasterium, vt in auth. de sanct.epi. §.sed.& hoc præsenti.colla.9.

¶ Adde hoc corrigi per Cano. vt dictum est s. in gl. in ver. debeat. SYL.

Ergo. Diuiditur in quinq; partes.

¶ Matrimonium non pōt cōtrahi inter ascendētes & descendentes vsq; in infinitū: etiā per adoptionem, & etiā adoptione finita per emancipationē. h. d. ex l. nuptiæ consistere. 2. cum ll. seq. ff. eo.

Ergo[a] non oēs[b] nobis vxores ducere licet. Nam à quarundam[c] nuptiis abstinēdum est. Inter eas enim personas, q̄ parentum, liberorumue locum inter se obtinent, contrahi nuptiæ nō possunt: veluti inter patrē & filiam, vel auum & neptē, vel matrē & filium, vel auiā & nepotē, & vsq; in infinitum.[d] Et si tales pesonæ inter se coierint, nefarias atq; incestas nuptias contraxisse dicūtur. Et hæc adeò vera sunt, vt quamuis per adoptionem parentum, liberorumue loco sibi esse cæperint, nō posśint inter se matrimonio iūgi: intantum, vti ēt dissoluta adoptione idem[e] iuris maneat. Itaq; eam, quę tibi per adoptionem filia uel neptis esse

In prima ponit regulam, in secunda exēpla in tertia quid accidat iis, qui contra regulam nubunt: in quarta ampliatio exempli. in quinta ampliatio ampliationis. Secunda ibi, inter eas. Tertia ibi, & si tales. Quarta ibi, & hæc adeò. Quinta ibi, intantum.

¶ Casus. Quęsitum fuit, an cū quocunq; iustæ nuptiæ contraherentur, & videbatur dicēdum quod sic: quia cū maris & fœminæ coniūctio de iure naturæ sit, & ius naturale sit inuariabile, videamus que animalia cætera passim commisceri nulla habita distinctione: videbatur dicendum hoc idē in hominibus esse seruandum. Cuius cōtrariū dicitur. quia cum aliud ratio hominis exigat, quàm impulsus ille naturæ, iure gentium & ciuili sunt prohibiti certi gradus ratione honestatis, qui in animalibus non considerantur. Vnde quamuis illa coniunctio naturalis sit, tamen modus coniunctionis de iure ciuili est, Non variatur itaque quod naturale est, sed aliquid additur inter homines quod ratione naturali dispositum est, veluti inter ascendentes & descendentes, & quamuis inter adoptiones nō sit tanta ratio, maximè adoptione soluta, idem tamen statutum est, in memoriā reuerētiæ debitæ, & quia iā fuit iure ciuili filia, quia adoptio quātum pōt naturam imitatur. §. minorem. ī. de adop. Not. quod regula nuptiarum est prohibitoria certarū personarum: & ideo qui non prohibentur contrahere, intelligūtur permissi. Itē quòd inter ascendentes & descendentes in infinitum, etiam adoptiuos, & soluta adoptione, non sunt iustę nuptiæ. Item quod incest[9] & nefarius coitus dicitur cum consanguineis. Item quod cessante causa qn̄q; non cessat effectus.

a *Ergo*. quia secundum præcepta legum sunt matrimonia, ergo &c.

b *Non omnes*. s. mulieres.

c *Quarundam*. s. mulierum.

d *In infinitum*. adeo vt si Adam hodie viueret, non posset habere vxorem, secundum Io. vt ff. de ritu nup. l. nuptiæ consistere.

ADDITIO. Et hęc vera, siue sint ex legitimo matrimonio. siue non, vt ff. de ritu nuptiarum. l. & nihil.

e *Idem iuris*. vt nō possint cōiūgi.

ADDITIO.

ADDIT. Et est ratio secundum Pe. quia licet filiatio sit finita per emancipationẽ. tamen prohibetur honestatis causa: quia in copulandis nuptiis semper inspicitur honestas. l. semper ff. de ritu nuptia. Aretinus.

Diuisio. ¶ Inter eas, &c. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictum in genere in trãsuersalibus. secũdò illud specificat in transuersalibus coniunctis per sanguinem: tertio de coniunctis per adoptionem: quarto infert ex prædictis vnũ casum. Secunda ibi, Sanè. Tertia ibi, Sed & si. Quarta ibi, Et ideo. Aret.

cœperit, non poteris vxorem ducere, quãuis eam emancipaueris.

¶ Fratres & sorores iure non coniunguntur etiam adoptiui, nisi alter emancipatus sit. h. d.

¶ Inter eas quoque personas, quæ ex transuerso gradu cognationis iũguntur, est quædam similis obseruatio, sed non tanta.[a] Sanè enim inter fratrẽ, sororemue nuptiæ prohibitæ sunt, siue ab eodem patre, eademq; matre nati fuerint, siue ex altero eorum.

¶ Inter eas. Casus. *Quærebatur an inter collaterales quoq; seruanda esset suprascripta prohibitio, & videbatur dicendum q nõ, quia cessabat ille ascensus & descensus sanguinis, qui est inter liberos & parentes: cuius contrarium deciditur in fratrib. & sororibus, ratione cuiusdam honestatis, quæ in nuptiis maximè spectatur l. semper. ff. de rit. nupt. licet sint adoptiui, quia adoptio quoque naturam imitatur. Sed tunc dubitatum fuit, quid iuris soluta adoptione, & videbatur idẽ respondẽdum ex proximè præcedẽte. §. vbi dissoluta per emãcipationem adoptiõe durat adhuc impedimentum, sed contrarium deciditur, quia cum adoptio sit tm̃ iuris ciuilis vinculũ, alio ciuili instrumẽto. i. emãcipatiõe penitus ẽ dissolutũ. diuersitatis aũt rõ inter hũc casum & casum præcedentis. §. illa est, quia paternum illud nomen pudori semper esse oportet, cum maneant adhuc aliquię prioris potestatis, ar. l. vnius. §. seruus in eius caput. ff de quæst. quod non est inter fratres & sorores. Abhorret enim à publica honestate, vt quis coniungatur cum ea, quam loco filiæ prius habuit. l. si quis alumnã. C. eod.] No. q maior est phibitio descendentium quam collateraliũ quia illa est in infinitũ, hęc vsq; ad certos gradus. Item q inter fratres & sorores non sunt iustæ nuptiæ, siue ex vtroq;, siue alterò se parente contingant. Item q adoptiua, durãte adoptione, non ducitur in vxorẽ. Item quòd emancipatio inter adoptiuos collaterales soluit penitus affinitatẽ. Item quòd finita causa impedimenti finitur impedimentum]

a ¶ Sed non tanta. s. vsq; ad gradum septimum, secundum canones, vt 35. q. 3. cap. progeniẽ. & c. consanguinitate & c. in copulatiõe. & c. nulli. sed sm leges vsq; ad quartũ, vt ĩ. eod. §. fratris. Idem hodie iure canoni. †vt extra de cõsan. & aff. non debet & c. vlt. sed tamẽ aliter accipitur gradus secũdum canones, quam secundum nos, vt ĩ. de gra. cog.

¶ Adde, quòd hodie de iure canonico prohibitio est vsque ad quartum gradum. c. non debet. §. prohibitio. de consan. & affi.]

* ADD Quod de cõsuetudine ante l. Mõysi permittebantur nuptiæ in primo gradu cõsanguinitatis & affinitatis. Abrahã enim duxit Sarã quæ erat eius soror cõsanguinea. Geñ. 20.

† Scilicet exclusiue, sed de iu. ci. vel inclusiue vt infra eo. §. dantur & ideo hic gl. reprehendit hic Ias.

¶ Sed si qua per adoptionē soror tibi esse cæpit, quādiu[a] quidem constat adoptio, sanè inter te & eā nuptiæ cōsistere non possunt. cum verò per emancipationē adoptio sit dissoluta,[b] poteris eam vxorē ducere. Sed & si tu emancipatus fueris, nihil est īpedimēto nuptiis & ideò cōstat, si quis generū[c] adoptare velit, debere eū[d] anteà[e] filiā[f] suā emācipare: & siquis velit nurū[g] adoptare, debere eum anteā filium suum emācipare. ¶ Filiam vel neptem fratris naturalis vxorē ducere prohibetur: secus adoptiuā. h.d. ¶ Fratris verò vel sororis filiam, vxorem ducere nō licet. Sed nec neptem fratris vel sororis quis ducere potest, quāuis quarto gradu sint

sed ius mosaicum ciuile & canonicū illos gradus prohibuerunt. Leui. 18. & c. non debet de consang. & aff. & hic. Hiero. Messag.

a ¶ *Quādiu*. Sic. ff. de verb. ob. l. si stipulatus fuero. in fi. aliàs si stipul. §. j. sic. ff. de libe. & posth. l. si qs post. in fi.

b ¶ *Dissoluta*. quia ipsa est emancipata, vt differat à sequēti casu.

c ¶ *Generum*. id est maritū filiæ.

d ¶ *Eum*. Scilicet patrē.

e *Anteà*. id est primò.

f ¶ *Filiam*. Hoc ideò, quia emancipatione facta definit ēe agnata patri, ergo per patrem non potest fieri agnata tali filio adoptiuo, vt ff. de adop. l. qui in adoptionem. hodie verò non definit vt j. de leg. agna. success. §. fin. & ita hoc consilium hodie non valet.

572. ¶ Adde, quòd licet ita communiter teneant doct. tamen hodie etiam emancipatione tollitur agnatio, per istum tex. Nec ob. §. fi. quia non defert patri hæreditatē, vt agnato, sed vt emācipanti cōtracta fiducia. Nec ibi dicit, ꝙ iure nouo sit agnatus, sed ꝙ semper videtur contra fiducia emancipare: quæ fictio manēte agnatione non esset necessaria.]

g ¶ *Nurum*. i. vxorem filij, vt probatur j. eo. §. affinitatis.

572. ¶ Fratris. ¶ Diuiditur in quatuor partes. In prima ponit dictum in secunda extendit: in tertia assignat rationem: in quarta ponit quid in adoptiuo. Secūda ibi, sed nec. tertia ibi, cuius. quarta ibi, eius.

* ¶ Casus figuratio facilis est. Dicitur enim quòd filia fratris sororisue vxor duci non potest, in quo nulla est difficultas. cum sit in tertio gradu. Solū videbatū subsistendum in eorū nepte, quæ cum sit ī quarto gradu, qui regulariter ē permissus, videbatur, quòd cum ea nuptias liceret contrahere, & tamen respōdetur cōtrariū ex regula posita in tex. cuius enim &c. Illud præterea quæsitum est, an vxor duci posset filia sororis adoptiuæ: & videbatur ꝙ non, cum teneat tertiū gradum: attamen deciditur contrarium ex ratione in tex. allegata, quā optimè declarat glo. hic, & apertius. in l. si qua. ff. eod.] Not. ꝙ inter patruum & neptem ex fratre, vel etiā inter patruum magnum, non licet contrahere nuptias. Item ꝙ de iure ciuili neptis fratris vel sororis est in quarto gradu. Item ꝙ cuius filiam prohibeor vxorem ducere, ita & eius neptem. Item quòd filia sororis adoptiuæ non coniungitur nec ciuili, nec naturali iure mecū. Item quòd fortius est vinculum naturale quam ciuile. Item quòd vinculū legale tantum est inter adoptantem & adoptatum.

a ¶ Cuius.

Cuius[a] enim filiam vxorem ducere non licèt, neque eius neptem pmittitur. Eius[b] verò mulieris, quam pater tuus adoptauit, filiam nõ videris ĩpediri vxorẽ ducere, quia neque naturali, neq; ciuili[c] iure tibi cõiungit. ¶ Duorũ fratrum filii iure coniunguntur, ſecus in amita, & matertera etiam magna. hoc dicit. ¶ Duorum[d] autẽ fratrũ, vel ſororum liberi, vel fratris, & ſororis, cõiungi poſſunt.

a ¶ Cuius. Sed opponitur: filiam aui, vel auiæ non poſſum ducere, & nneptem poſſum, quæ eſt mihi conſobrina, ut infra eo. ti. §. duorum. Reſpõ. hanc regulam ſtrictè intelligi in eo caſu, in quo loquitur, & in omni ſimili, ſ. quando ego, & ille, cuius filium ducere non poſſum, ſumus in gradu primò ad ſtipitem, & in poteſtate eiuſdẽ, & ſic, cuius. ſ. fratris, vel ſororis meæ filiã, &c. & hoc in naturalibus. ſecus in adoptiuis, ut in fra. §. proximo.

s r 2. ¶ Adde quòd Iaſo. hic aliter declarat, quòd ſi loquimur in collateralibus æqualibus, ceſſat iſta: ſi uerò in ijs, qui ab infra ſunt, durat propter reuerentiam: quæ ſatis placet. * Vel dic, vt declaraui in Anno. ꝙ Imperator in verſi. Sed nec neptẽ. ibi quis qrto gradu ſint. docet nos rãſionẽ, quia cum iã ſit expſſè deciſus ille caſus, qui obijcitur, in §. duorum. non poteſt cõprehendi ſub regula. l. doli clauſula, ff. de verb. oblig.]

b ¶ *Eius.* Sic conſtrue? Non videris impediri ducere vxorem filiã eius, quam pater &c.

c ¶ *Ciuili iure.* De naturali conſtat: de ciuili ſic probo. Illa filia ſororis adoptiuæ nõ eſt in poteſtate matris, vt infra de hæredum qualit. & diffe. §. qua de cauſa, ergo non tranſit in poteſtatẽ illius, qui adoptat matrẽ, licèt mater tranſeat: quia illi tranſeũt cum alijs qui ſunt in poteſtate vt ĩ. tit. j. §. illud. & ff. de adop. l. ſi pater: at ipſa mater adoptata, eſt mihi coniuncta per agnationem per patrem, in cuius poteſtate eſt. ff. de adoptio. l. qui in adoptionem.

¶ Adde, quòd gl. in l. ſi qua. in verbo adoptiuæ. ff. de ri. nup. apertius declarat, & aſſignat aliam rationem.] s r 2.

¶ Duorum. *Diuiſio.* Diuiditur in tres partes. Primò ponit de duob' cõſobrinis: ſecũdò de amita: tertiò de matertera. Secunda ibi (Item amitam.) Tertia ibi (Item nec materteram.)

¶ Caſus mò dubitatũ fuit, quid in deſcendentibus fratrũ & ſororũ, an iuſtas inter ſe nuptias cõtraherent: & ratio dubitandi oriebatur ex eo, quòd nuptiæ prohibitæ erant in quartò gradu. ſupra. §. proxi. deciditur tamen cõtrarium, quia in æqualibus non cadit ratio honeſtatis & reuerentiæ, quæ cadit in ſuperioribus, qui quaſi loco patris ſunt: qua ratione fuit etiam idem reſponſum in amita, & matertera, quã uis adoptiua: & ratio eſt] aſſignata in tex. Not. quòd filij duorum fratrum iure inter ſe nubũt. Itẽ, quòd amitam, & materteram etiam magnam ducere in uxorem, etiã quòd adoptiuæ ſint non poſſumus. Item, quòd amita, & matertera ſunt [loco parentum.] s r 2.

d ¶ *Duorum.* Hoc ſecundum leges, vt hic, & C. eodem. l. celebrandis. ſecus iure canonum, Vel dic hunc. §. loqui de adoptiuis, ſecus in naturalibus.

¶ Adde quòd loquitur in vtriſque, & de iure cano. hodie corrigitur. ca. non debet §. prohibitio. de conſangui. & affini. s r 2.

2 ¶ Item

¶ Item amitam[a] licèt adoptiuam[b] ducere vxorē non licèt; itē nec materteram:[c] quia parētum loco habentur. Qua ratione verum est, amitam, & materteram[d] magnā prohiberi vxorē ducere.

¶ Nō pōt aliquis cōtrahere matrimoniū cum nuru vel priuigna pñti vel pterita. h. d.

a ¶ *Itē amitā*. quæ est soror patris
b ¶ *Adoptiuam*. Ab auo paterno.
c ¶ *Materteram*. Cautè non repetit, adoptiuam matertera. &c. quia matertera, vel auūculus non fit adoptione, vt hic, & s. eo. §. eius. & ff. eo. l. si qua. §. fi. Sed contra videtur. ff. de ritu nup. l. p adoptionem. §. fi. Respon. illud intelligitur, quando adopto in nepotē, quasi ex filia natum, vel in pronepotem quasi ex nepote natū ex filia, quod possum, sicut si nullū haberem filiū, vt j. ti. j. §. licèt. tūc. n. soror, & frater eius loco filii cuius facta ē adoptio, est matertera & auunculus: alii mihi filii sunt, vt patet; & sic nō imitatur naturā: q a aliter nepos ex filia naturali. & legitima non est in potestate: hic autē cum suis cōcord. loquitur, quādo aliquā adopto in filiam, hæc quidē nō erit matertera filii nati, ex alia mea filia & naturali, & legitima. Sed quæ est rō diuersitatis? Rñdeo: quia altero casu. s. qñ adopto in nepotem ex filia est cōmodum materteræ, & auunculo. quia maiores quidem parentes imperant minoribus. quòd secus est in aduerso casu; & ex hac dependet alia: vt naturales, & legitimi sint adoptiuo subiecti, & est ridiculū. econtratio casu esset æquū.

¶ Ad declarationē istius gl. videnda sunt quæ post Ange. & Christo. dixi hic in Commen. latius enim necesse est declarare, q̄ capiat additio.] [SYL.]

d. ¶ *Materteram magnā*. Magna matertera, soror auiæ maternæ est: amita magna, soror aui paterni est, vt infra de gra. cog. §. 4. Sed quid de fratre aui materni. Respondeo, est patruus magnus, vt C. de succes. edi. l. j. licèt Plat. contra vt ibi no. Sed cum sint in quarto gradu, quare prohibetur, vt supra eo. §. fratris? Respon. quia hę personę sunt de superioribus trāsuersalibus, quę habētur loco parentum, vt in hoc §. & q a ipsa est i primo gradu stipitis, vt nōt. s. eo. §. sed nec neptem. & sic nota cautè, quia ordo transuersaliū subdiuiditur in tres partes, supra, infra, et ex latere, vt infra de gra. §. 3. 4. 5. & 6. & maior est abstinētia versus superiores, vt hic, & inferiores, vt supra eo. §. fratris, quàm trāsuersales, vt supra eo §. duorum.

Materte ra magna. *Amita magna.* *Frater aui materni.* *an dicitur p... truus magnus* *Diuisio.*

¶ Affinitatis. ¶ Diuiditur in septem partes. Nam primo ponit quandam prohibitionem in genere. Secundo illam prohibitionem exemplificat in nuru, & priuigna. Tertio rationem prohibitionis factæ de nuru, & priuigna assignat. Quarto dictam prohibitionem de nuru factam modificat. Quinto rationem dictæ modificationis assignat. Sexto modificat prohibitionem circa priuignā. Septimò rationem dictæ modificationis assignat. Secunda pars incipit ibi (Vt ecce.) Tertia ibi (Quia vtræque.) Quarta ibi (Quod ita, scilicet) Quinta ibi (Quia eadem.) Sexta ibi (Item si.) Septima ibi (Quia duas.) Aretin.

¶ Affinitatis quoque veneratione. [SYL.]

¶ Casus. ¶ Quærebatur, an prohibitio nuptiarum ratione agnationis traheretur ad affines: & rō dubitādi erat: quia affinitas, vtpote contracta per fœminas, non videbatur paris potentiæ cū agnatione: *quemadmodum, nec antiquitus erant partes in successionibus j. de legit. agna. succes.

& de

¶ Affinitatis [a] quoque veneratione, à quarundam [b] nuptijs abstinere necesse est, vt ecce priuignã [c] aut nurum † in vxorem ducere non licèt quia, vtræq; filiæ loco [d] sunt. Qđ [e] ita. s. accipi debet, † si fuerit nurus, aut priuigna tua. Nã si adhuc nurus [f] tua est, i. si adhuc nupta est, [g] filio tuo, alia [h] rõne vxorẽ eã ducere non † poteris: quia eadẽ duobus nupta eẽ nõ põt. Itẽ si adhuc priuigna tua ẽ, id est si mater ejus tibi nupta est, ideò eam vxorem ducere † nõ poteris, quia duas vxores eõdẽ tempore habere non licèt. [i]

& de succes. cogn. in princip.] cuius contrariũ respõdetur ex eo, quia nurus & priuigna, de quibus primo loco fuit dubitatum, filiæ loco habentur etiam dissoluta affinitate: nam ea cõstante alia ratione abstinendum est ab ipsarũ nuptijs, quia quis duas vxores habere non põt, vt hic dicit. * Abhorret enim lex cõiũctionem illarum persõnarũ, quæ inter se parentum, liberorumue locũ obtinent. §. ergo s. eo.] Not. q̃ rõne affinitatis prohibentur etiam nuptiæ. Item quòd nurus, & priuigna filiæ loco sunt. Not. q̃ vbi sunt duæ rõnes finales, vna cessante, alia nõ, nõ cessat dispositio, Item q̃ l. in dubio debet interpretari in casu probabiliter dubio. Item q̃ non licèt eodem tempore habere duas vxores. Item, quòd dictio, quoque, est implicatiua. Item, q̃ nomina affinitatis durant ea soluta: & verba præteriti temporis sunt abnegatiua præsentis temporis.]

a ¶ *Affinitatis*. Est autem affinitas, regularitas personarum ex nuptijs coniunctarum, omni carens parentela, scilicet sanguinis, † vt ff de gra. affi. non facile. §. affines, & §. sciendum est, ideo dicit, ex nuptiijs, † quia sine nuptijs contrahi non potest, sed secundum canones etiam sine nuptijs.

¶ Adde, q̃ affinitas est propriè personarum proximitas ex coitu proueniens, omni carens parẽtela. ita diffinitur communiter per Cano.] Sed cum vxor videatur affinis viro, quare permittitur matrimonio vti? Respondeo non est affinis, sed causa affinitatis: sicut vnus non est numerus, sed principium numeri.

¶ Adde, q̃ hæc est communis opinio. vt p doctõ. in l. j. C. vnde vir. & vxo.

b ¶ *Quarundam*. s. mulierum.

c ¶ *Priuignã*. Hęc nõia exponũtur statim proxi. in versic. quod ita, &c.

d ¶ *Loco sunt*. Facit ad hoc ff. solu. ma. l. quia. 2. & l. rei in. §. fin.

e ¶ *Quod*. i. quę prohibitio.

f ¶ *Nurus est*. Quæ contineantur appellatione istarum, dic vt ff. eo. l. adoptiuus. §. nunc videamus.

g ¶ *Nupta est*. Argumen. sumitur hic, & ex proximo. §. quòd si quis habet generale auxilium, non potest petere speciale, vt ff. de mino. l. in causæ 2. & de verbo. obligatio. doli. & ff. de eden. l. quædam sunt in princip.

h ¶ *Alia ratione*. Non solum supradicta.

i ¶ *Non licèt*. Immo efficitur infamis, ut C. ad l. iuli. de adul. l. cũ qui. ADDITIO. Idem in habente duas sponsas, vel concubinas: seu vxorem & concubinam, vt est glo. no. in §. antepen. super verbo consistente. in authen. qui. mo. na. effi. sui. licèt de facto non obseruetur, vt hic per Ia.

¶ Socrũ. ¶ Diuidit ĩ iiij. pres, q̃a primò ponit vnum dictum prohibitiuũ cum

† *aliàs deest in.*

† *aliàs fuit.*

Affinitas quid

† *Vel ĩõ dicitur affinitas, quia vnus tendit ad fi. alterius, & econuerso secundum Chrysto.*

SYL.

† *hoc reprobat Ange. quo ad matrimoniũ prohibendũ, per l. adoptiuus. §. seruiles. ver. idẽ tamẽ. ff. eo. & ff. de ri. nu. & l. nihil.*

SYL.

† *aliàs possis.*

Diuisio

cum ratione: secundò illud modificat: tertiò mõdificatum declarat circa nouercam cũ rõne; quartò declarat circa socrum cum rõne. Secunda ibi 'Quod & ipsum.' Tertia ibi 'Alioquin.' Quarta ibi 'Item si.' Aret.

¶ Casus eodẽ modo figurari põt, quo in superiore. §. cum prosequatur eadẽ exẽpla. Ratio dubitãdi erat, quia soluta affinitate, tãq̃ cessante causa, videbatur impedimentũ deficere: cuius contrariũ respõdet ex eo ꝙ matris loco sũt, sicut superiores filiæ loco erant. Not. ꝙ dissoluta affinitate non licèt socrũ, aut nouercam ducere vxorẽ. Item ꝙ quòd hę matris loco sunt. Item ꝙ cessante vna ex causis, alia remanente, non cessat effectus.]

† *Nouercam esse loco matris, quo intelligatur, declarat Deci. in l.i.col.i. C. de in ius voc. & Alexan. in l. generaliter.co.vj. ff.eo.ti.*

cap. affinitatis.

¶ Adde, quòd quo ad impedimentũ matrimonij, & quo ad successionem durat: quo ad alia non; ita cõmuniter tenetur in l.iij.§. affinitatis, ff. de postula. in l. sicut. vbi Ia. ff. de re. iu.]

¶ Cum socru, vel nouerca præsenti, vel præterita, matrimonium cõtrahi non potest Aret.

¶ Socrũ [a] quoq; & nouercã prohibitũ [b] est vxorem ducere: quia † matris loco sũt. Qđ & ipsum dissoluta demũ affinitate [c] pcedit. Alioquin si adhuc nouerca [d] est. i. si adhuc patri tuo nupta est, cõi iure impedit tibi nubere: quia eadem duobus nupta esse non potest. Item si adhuc socrus est, id est, si adhuc filia eius tibi nupta est, ideò impediuntur tibi nuptiæ, quia duas vxores habere nõ potes. [e]

Filij coniugum ex alijs matrimonijs licitè contrahunt. hoc dicit. ex l. generali. §. iter priuignos. ff. eodem.

d ¶ *Nouercæ.* sic dicta, quasi nocens arcus: Vel q̃a noua est arca, quasi sine fructu: & facit ff. de inofficio. testa. l. 3. in fin. & l. 4. ADDI. Immo quasi noua domus prĩceps à patre superinducta, quasi νέαρχος ad accersendam familiã. ¶ Adde, ꝙ dicitur quasi, quæ noua domus princeps à patre superinducatur.]

a ¶ *Socrum.* Quę sint hæ personę, dic vt ff. eo. tit. de rit. nup. l. adoptiuus, §. nunc videamus.

b ¶ *Prohibitum est.* iure affinitatis, & ad hoc referẽ illud Qđ & ipsũ &c.

c ¶ *Affinitate.* Hæc litera sibi contraria videt: nã si dissoluta est affinitas, non ergo dñt nuptiæ rõne affinitatis ĩpediri. Sed dic Dissoluta, &c. i. dissoluto matrimonio, pter qđ continuatur affinitas: sed ipsa affinitas non est dissoluta.

ADDI. Concordat cum hac glo. c. fraternitatis. 36. q. j. quo ad matrimonium secus quo ad alia, vt iij. q.

e ¶ *Non potes.* aliàs Non possis, scilicet eodem tempore subaudi, vt supra proxi. §.

¶ Mariti Non diuiditur propter vnicam verborum structuram.

¶ Casus. Quæsitũ fuit, an filij duorum coniugum ex alio matrimonio iure copularentur: & dubitationem faciebat: quia cum sint priuigni patris, vel matris suæ, & per consequẽs loco filij, videbatur, quòd adinuicem præsumerentur loco fratrum, quia se affinitate attingunt: cuius contrariũ rñdet ea rõne, quia (vt dixi) non ita par gradus transuersalis est in cõsideratione, sicut dispar, pp affinitatis venerationem: licèt ergo habeantur certo modo loco fratrũ tamen

tamen non sunt; & reuerentia, quæ facit cōsiderari quem pro patre, matre, vel filio, cessat existente gradu æquali, & quia quāuis agnati vxoris fiant affines viri, & econtra, tñ inter affines vtriusque non cōtrahitur aliqua affinitas īpeditiua matrimonij. ca. q̄d sup his. de consang. & affi. Not. sūmariū. Itē ꝙ dictio, recte, idē ipor tat, quod iuste, & legitime; & in hoc differt à dictione, ritè q̄ importat. i. seruatis solēnitatib⁹. l. iuste, & ibi no. ff. de acqui. poss.

¶ Mariti[a] tamen filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel contra,[b] matrimonium rectè contrahunt, licèt habeant[c] fratrem sororemúe ex[d] matrimonio posteà[e] contracto natos.

¶ Nō licèt in vxorem ducere filiam vxoris quondam quæ natam post diuortiū, sicut nec sponsam patris, aut filii. h. d. ex. l. si qua. ff. eo.

¶ Si vxor tua post diuortiū ex alio filiam procreauerit: hæc non est

a¶ Mariti. licè inter se frater, & soror prohibeantur, ut supra eo. §. inter eas. tamen, &c.

b¶ *Vel contra*. i. econtrario.

c¶ *Habeant*. illi minores.

d¶ *Ex matrimonio*. maiorum.

e¶ *Posteà*†. s. post natiuitatem istorum, & sic aduerbiū, postea determinat dictionē, contracto, vel dic, ꝙ determinat verbū, habeant, & dic, contracto. s. prius. Nā q. ex eo matrimonio. s. maiorū nascuntur, fratres sunt ex parte matris illi, qui natus est, vel nata prius ex fœmina. Idē dicas ecōtra: ꝙ erit frater, vel soror ex parte patris illi, q. fuerat ex illo patre natus: & tñ isti nullo iure sibi inuicem iungunt. viro. n. cognati vxoris iungunt; & non alijs cognatis viri. Idē econtra; quia cognati uiri vxori iungunt, nō autē alijs cognatis vxoris. Vñ reprobat quorūdā opinio, qui dixerūt, ꝙ nullus de arbore ducit aliū, nā in ea continentur cognati viri, & uxoris, & tñ iunguntur, ut hic dicit. nec inter se ante matrimoniū inter duos cognatos viri, & vxoris cōtractum succedunt, vt C. cōia de suc. l. amitę, nec posteà, nisi sicut facit vir vxori, deficiente omni parentela, & excluso fisco, vt C. vnde vir & vxo. l. j. & ī auth. ibi signata.

† *Dum dicit in secūdo in tellectu ꝙ verbū posteà posset referri ad verbum, habent & contracto. s. prius intelligite prius. s. quàm isti duo contrahebāt ma-*

trimonium. Ia. May.

SYL. ¶ Adde, quòd de hoc est casus in ca. q̄d super his. de cōsan. & affi. * & si verba d. l. amitæ. vi debunt adolescētib. subobscura addeāt hoc ī loco nostros Cōmen. vbi ī eorum gratiam posuimus figurationem casus.]

SYL. ¶ Si vxor Diuidit in duas partes: in j. ponit dictū: in ij. rationem per locum à simili. ij. ibi, (nam constat.)

¶ Casus. Quærebatur. an filia uxoris. q. meæ, à qua diuortium feci, possit duci in vxorem, & videtur dicendum quòd sic *, quia cum non sit priuigna mea, ex quo nata nō fuerit ante nuptias cum eius matre contrafactas, sed post diuortium, nec alio vllo iure mihi iungatur,] non videbat subesse aliquod impedimeutum: cuius conrrarium deciditur propter rationem publicæ honestatis, sicut in sponsa patris, & filii obseruatū est. * Valde. n. abhorret ab honestate, q̄ in primis spectanda est in nuptijs, ꝙ quispiā matrē & filiā vxores habuerit.] No. summariū. Itē quòd publica honestas seruat in matrimonijs. Item quòd appellatione nurus non uenit sponsa filii: nec appellatione nouercæ spōsa patris. Item quòd ex hoc tex. videtur, quasi, quòd si cōtractū sit matrimoniū, si dirimatur. q̄d hodie secus est. c. sponsam. de spon. Item quòd valet argū à simili.]

¶ Priui-

Priuigna. priuignus.

a ¶ Priuigna. quia illa est priuigna mea, quæ ex mea vxore est nata, antequã esset vxor, & fœminæ ille est priuignus, qui ex marito natus fuit, anteq̃ suus esset maritus, vt s̃ e.§.affinitatis, & §. socrũ. sed hæc postea fuit nata: ñ dicit Iulianus abstinendũ rõne honestatis (j) vt subijcit, & ff. e.l.si qua. §. si vxor, & l. semper. & ad hoc inducit duo argumẽta, Nam &c. ADDIT. (j) Quę priũ ẽt ex sponsalibus de futuro, & de facto contractis, vt non possit contrahi cũ aliquo primi contrahentis consanguineo. ca.j. de desponsa. impub. in vj. Ange.

† Idẽ in sponsa alicuius, quã nullus consanguineorũ sponsi potest. ducere uxorẽ, ut in ca. sponsam extra de bon. & matri.

quidẽ priuigna[a] tua, sed Iulianus ab hmõi nuptiis abstineri †debere ait. Nã constat, nec sponsam filii nurũ esse,[b] nec patris sponsam, nouercã esse: recti[c] tñ, & iure facturos[d] eos qui ab hmõi nuptijs †se

† aliàs esse se.

b ¶ Nurum esse. Licèt sit sponsa, tamen nõ est nurus, anteq̃ eius fiat vxor, & econtrà, licèt sit spõsa patris, quia vxor non est patris adhuc, ideò nõ est filij nouerca, ut hic, & ff. de ritu nupt. si qua. §.j. & tamẽ licèt nulla sit affinitas, est abstinẽdum, vt subijcit Rectius &c.

c ¶ Rectius. A simili concludit in casu proposito primo in hoc §.

SYL. * ¶ Ioan. Fab. & Ang. putant hoc esse consiliũ, ac ꝑ hoc ualiturũ matrimonium, si de facto contraheretur: quorum opi. videtur huic tex. maxime repugnare: etenim si iure faciẽt, qui abstinebũt ab huiusmodi nuptijs, non iure igitur facturi sunt qui contrahere audebunt, & consequenter matrimoniũ erit inualidum. §. si aduersus. infra eo. de quo latissimè dis- serui hic in Commen.]

d ¶ Facturos. s. scimus, vel constat.

¶ [illegible]

¶ Diuidit̃ in duas partes. In prima ponit dictũ: in scda remittit se ad ff. SYL.

¶ Casus. Quęsitum fuit, an quod dictũ est in liberis, habeat locũ in seruis, & uidebatur dicẽdũ ꝙ non. quia cũ ista agnationis, & cognationis iura sint a iure ciuili, ea non videbant̃ pertinere ad seruos. l. quod attinet. ff. de regu. iur.* ꝙ si loquamur post secutam manumissionem, idẽ quoque videtur dicẽdum, ut cognationis causatę in seruitute nulla debeat haberi consideratio. Videmus enim ꝙ si liber efficiatur seruus perit ius cognationis propter seruitutẽ. §. quod autẽ. infra de capit. dimi. ergo multominus dicendum est, quòd in seruitute causetur cognatio, cum facilius impediatur aliquid fieri, quàm posteaquam factum est tollatur. l. patre. ff. de iis, qui sunt sui, vel alie. iur, cuius contrarium deciditur, quia adsunt iura sanguinis pariter in seruis sicut in liberis, quæ nullo iure ciuili aut gentiũ tolli possunt. Nec ob. §. quod autem. quia verum est perimi cognationẽ quo ad effectus iuris ciui. vt quo ad successionem, & tutelã, nõ quo ad sui essẽtiã, matrimonijue contractũ, qui fundatur sup rõne naturali, quæ dictat nõ esse honestũ, vt qui tam arcto naturæ vinculo iuncti sunt, matrimonio etiã copulentur.] No. ꝙ seruilis cognatio ẽ ĩpeditiua matrimonij. Itẽ ꝙ sufficit allegare librũ, absq; eo ꝙ alleget lex. Item ꝙ iura sanguinis manent in seruis.]

abstinuerint.

¶ Inter seruos etiã manumissos cognatio impedit matrimoniũ contrahendum.

¶ Illud certum est seruiles[e] quoque cognatiões,[f] impedimento nuptijs esse: si forte pater & filia, aut

e ¶ Seruiles. i. dum durant serui.† † aliàs cõtracta

f ¶ Cognationes. i. consanguinitates, quę

frater & soror manumissi [a] fuerint.

¶ Sunt & aliæ personæ, quæ ꝓpter diuersas rationes nuptias cōtrahere prohibētur: quas in libris Digestorum seu Pandectarum, ex veteri iure collectarum. enumerari [b] permisimus.

queę sunt inter seruos: & īpediūt nuptias inter eos: item affinitas, vt hic, & ff. eod. adoptiuus. §. seruiles. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio sit inter eos, vt infra de capi. dimi. §. q.d autē? Sed illud ī iure succedēdi, & in tutela, vel hæreditate dicit: hoc autem ī iure sanguinis, qđ nullo iure ciuili tolli potest, vt hic & ff. de regul. iur. l. iura sanguinis. & per consequens etiam in prohibitione matrimonij. Sed nonne & alia ratione inter eos matrimonium impeditur: quia sunt serui, vt supra eo. ti. j. respon. & C. de incest. nup. cum ancillis? Respon. durante seruitute hec sunt duo impedimenta: & eis manumissis durat hoc vnum, vt sequitur.

SYL. ¶ Adde hoc de iure cano. esse correctum. c. j. de coniu. ser. quod præponitur etiā in foro ciuili quo ad matrimonia vt dictum est.]

a ¶ *Manumissi fuerint*. Vel ambo, & tunc tantum est impedimentum sanguinis; vel vnus tantum, & tūc duo sunt, quæ impediunt, vt modo diximus.

Matrimonium xiiij. modis impeditur. b ¶ Enumerari. Possunt autem enumerari quatuordecim modi cū his, quos in hoc titulo habemus, Prim⁹ est ratione seruitutis, vt supra eod. j. respon. & C. de incest. nup. l. cum ancillis.

SYL. ¶ Adde, quòd hoc corrigitur in d. c. j. de coniu. ser. [Secundus est ratione ętatis, vt mares minores xiiij. an. fœminæ minores xij. vt supra eod. ij. respon.

SYL. ¶ Adde, ꝙ de iure cano. attenditur potentia coeundi. c. puberes de despon. impub.] Tertius rōne sanguinis: quod in tria diuiditur. s. ascendētes, & descēdentes, & collaterales, vt supra eod. §. ergo. & §. inter eas. & §. fratris. & §. ei⁹. & §. duorū. Quartus rōne adoptionis, vt supra eod. §. ergo. & §. inter eas. in fi. vtriusque. Quintus rōne affinitatis præsentis, ꝑteritæ, & futuræ, vt supra eo. §. affinitatis. & §. socrum. & §. si vxor. Sextus rōne matrimonij. Nā si habet vnā, non debet habere alterā eodē tpe. aliàs ē infamis, vt s. eo. §. socrū. in fi. & §. affinitatis. in fi. & C. ad l. iul. de adul. l. eū. Septimus ꝑ senatusconsultum, quod vetat fieri matrimonium inter tutorem & curatorē & filios eorum ad quondam pupillā & adultam suam vel patris, vt C. de interd. ma. inter tu. l. j.

¶ Adde, ꝙ de iure cano. corrigitur hoc c. fi. de secū. nup. & ibi Abb.] Octauus ꝑ legē Papiā & Iuliā. s. inter senatores & eorum liberos, & libertas, vel alias vilis cōditionis fœminas vt ff. de ritu nup. l. lege papia. & C. de nup. l. si libertā. quod capitulū hodie correctū est, vt in authen. vt li. decet. au. §. si quis autem. coll. vj. SYL.

¶ Adde, ꝙ & hoc corrigit d. c. fi. vbi abb.] Nonus ē, vt inter præsidē & sibi subiectā rōne iurisdictionis, vt C. de nup. & si cōtra. & C. si quacunq; prę. pō. l. j. Decimus est per constitutionem principis. vt cū ea quā quis de sacro fonte leuauit, vt C. de nup. si quis alumnam, in fin. Idem seruatē de ipsa commatre, licet nostro iure cautum non reperiatur. SYL.

¶ Adde idē seruari ī iure cano. c. j. & 2. de cog. spi. de qua cognatiōes spirituali dixi plenissimè hoc loco in Cōmē.] vndecim⁹ ē rōne honestatis, vt s. eo. §. si vxor. & ff. eo. l. si qua. Est & 12. rōne ordinis annexi: vt cū clerici *Ordi sacer impeditma trimonium.*

cis

cis in sacris ordinibus cōstitutis, vt in authen. qūo opor. epis. §. hæc aute. coll. j. & in auth. de sanctis. episc. §. si quis colla. ix. † Est & tertiusdecimus: vt in monachis conuersis & monialibus, licet nō sint in sacris ordinibus constituti, vt in authē. de mona. §. antep. co. j. & in auth. de nup. §. p occasionē. coll. iiij. Est & xiiij. in muliere rapta quæ ꝓprio nubit raptori: quod prohibetur, vt in authen. de rap. mulie. quæ prop. rap. nu. §. j. coll. ix. ¶ Adde, quòd de iure cano. hoc corrigitur. c. fi. de rap. & quia in his ipsum ius cano. attenditur, dicas de iure cano. esse aliqua impedimenta, quę impediunt contrahendum & dirimunt contractum, quæ clauduntur his versibus. Error, conditio, votum, cognatio, crimen: Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas: Sexus & affinis: si forte coire nequibis. Hæc socianda vetāt connubia, facta retractāt. Aliqua uerò impediunt, sed non dirimunt, de quibus his versibus, Incestus, raptus sponsatæ, mors mulieris: Susceptus propriæ sobolis, mors presbyteralis: Vel si pœniteat solenniter, aut monialem Accipiat: prohibent hæc coniugium sociādum: Ecclesia vetitum, necnon tempus feriatum, Impediunt fieri, permittunt facta teneri. Quorum versuum declarationem ponit Henri. Boyc. in c. litteræ. de frig. & male.]

† Secus in constitutis in non sacris vel minoribus ordinibus qui si in cedant.

SYL. in habitu et tōsura, gaudent priuilegio c. si quis suadēte. xvij. q. iiij. & priuilegio fori vt ca. i. de cler. coniug. lib. vi.

SYL. ¶ Si aduersus ea quæ, ¶ Diuiditur in tres partes. in prima ponit dictum quantum ad contrahentes contra ll. in secunda quantum ad filios. in tertia quantum ad alias pœnas. secūda ibi (Itaq;) tertia ibi (Qui autem.)

* ¶ Casus. Non est figurandus nisi literaliter. Cum Imperator diffinierit iustas nuptias esse illas, quę secū dū pcepta legū contrahunt, simulq; exposuerit casus, ī quibus matrimoniū contrahi leges vetant: nunc infert, ꝙ g aduersus suprascriptas prohibitiōes coierint, iniustas nuptias cōtraxisse intelliguntur. Quo fit, vt cū iuris effectu exutę sint, carere ēt debeāt nomine à legibus imposito l. nō putauit. §. non quęuis ff. de bo. poss. contratab. Itaq; nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec dos appellatur: & qui ex eo coitu nascuntur, non sunt in potestate parentum, cū sint ex iniustis nuptijs procreati, supra de patr. pot. in princ. sed quantū ad patriam potestatem similes sunt vulgo conceptis. quia sicut illi patrē non habere finguntur, quia illū habēt incertū, ita & hi perinde existimantur, ac si patrē non haberent, quia illum habent, quem habere nō licet. reliqua ī tex. sunt plana.] Not. ꝙ appellatione viri, vxoris, nuptiarū, matrimonij, intelligitur de legitimis: & sic ꝙ dispositio loquens de aliquo, intelligitur de legitimo. Itē ꝙ filij ex coitu illegitimo non sunt in potestate, quia non sunt ex iustis nuptijs. Item not. ꝙ spurij ęquiparantur vulgo conceptis: & vulgo cō cepti intelliguntur non habere patrem. Item vnde dicātur spurij. Itē ꝙ vbi non est matrimonium legitimū, non est dos: & dissoluto tali matrimonio, nō est locus exactioni alicuius dotis. Item ꝙ coitus cōtra ll. punitur alijs pœnis. Itē ꝙ actus contra ll. caret nō solum effectu, sed nomine. Itē ibi. Nec hi patrem. not. ꝙ idem operatur fictio quod veritas quo ad iuris effectū. Itē quòd verbū intelligitur, denotat fictionem.

¶ Omni effectu & nomine matrimonij etiam quo ad filios carent, qui contra ll. coeunt: nec dotes repetunt, & pœnas incurrunt. h. d.

¶ Si aduersus ea quæ diximus [a] ali

a *Diximus.* vt supra eodem per totum, & etiā adiecimus in proxi. §.

ADDITIO.

ADDITIO. Vide clemen. j. de consangui. & affini.

a ¶ *Itaque*, bene infertur vt supra titu. j. in princip.

b ¶ *Ad patriam potestatē*. Propter hunc casum posuit de nuptiis post titulum de patria potestate.

c ¶ *Vulgo*. Scilicet qui patrem demōstrare nō possunt, vel illicitum, vt ff. de sta. homi. vulgo.

d ¶ *Nam nec hi*. Scilicet vulgo concepti. Vel dic hi de quibus loquitur, scilicet illicitè concepti.

qui coierint: nec uir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque [a] ij qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt: sed tales sunt (quantum ad [b] patriam potestatem pertinet.) quales sunt ij, quos mater vulgo [c] concepit. † Nam, nec hi [d] patrem habere † intelliguntur: cùm & his pater incertus sit [e] Vnde solent filii spurii, appellari, vel à græca [f] uoce † *νόθοι*, id est vulgo concepti: vel *ἀπάτωρες*, quasi sine patre fili. Sequitur [h] ergo, vt dissoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis † exactioni [i] locus sit.

aliàs SYL. † *Iam nec hi patrem habere intelliguntur: cum eius pater incertus est.*

* ¶ Prima expositio verior, quam intellige, ut declaraui in figuratione casus.] sed quod dicitur de illicitè conceptis, ad de hoc verum, si vterque sciuit: si verò alter coniugum ignorauit, filij legitimi sunt de iure canonico capitulo secundo qui filij sint legiti. & succedunt patri etiam scienti. c. ex tenore. eo. titu.]

e ¶ *Incertus sit*. Cui pater est populus, pater est sibi nullus, & omnis: cui pater est populus, non habet ille patrem, & secundum hoc dic his scilicet vulgo conceptis. Vel dic his scilicet incestuosis: & tunc dic iuris fictione est incertus.

* ADDITIO. Plutarchus in Problem. Quum veteres, inquit, prænomina notis scriberent, vt Sex. pro Sextus, Ser. pro Seruius. Sp. pro Spurius: eos autem qui vulgo concepti erant ita notarent S. P. hoc id est sine patre, errore factum est, vt qui sine patre dici deberent, Spurij appellati sint.

f ¶ *A græca uoce nothi*. Nothos græcè dicitur latinè spurius: & apator quasi sine patre: & simili ratione amator dicitur si ne matre. ¶ Adde, q̄d hoc vocabulum spurii latè declarat. Budæus, in suis Annot. in l. vulgo. ff. de sta. ho. * Alciatus tñ lib. j. Prætermiss. reponit sporadin. id est vulgo, passim, & sparsim, cuius sētentiam amplexus sum hic ī Anno.]

† *Similis text. in. §. uul go. ī. de successio. cog.*

† *aliàs σπορὰδην.*

† *aliàs actioni.*

* ADDITIO. Spurius dicitur à græca voce *σπόρον* quod significat pudenda Plu. in Proble. Sabinos vxoris pudenda Sporion appellare, & inde spurium dictū vel à *σπείρειν* seminare quia nihil habetꝰ à patre nisi semen. Vnde spurios versus dicimus alterius, aut incerti auctoris. Aus. Quiq; notas spurijs versibus apposuit. Hier. Messag.

g ¶ *Sine patre*. Iure ciuili inspecto.

h ¶ *Sequitur*. Bene in fert, cum enim sine matrimonio esse non potest scilicet dos, & vbi non est dos, actio dotis non est, vt C. de do. ante nup. l. fi. ibi, sicut enim &c. †

i ¶ *Exactioni* scilicet per actionem ex stipulatu, quę datur pro dote, ut infra de actio. §. fuerat. Sed nunquid per condictionem sine causa, vel ob causam, quasi ob causam datum fuerit, nec causa fuit secuta?

† *Melior tex. ī. §. proposi to in l. 3. cū aliis, ibi r elatiс p glo. ff. de in dots.*

Respon. Pla. quod sic: siue ignorans siue sciens dederit, ut ff. de condi. si ne causa. l. fi. Sed Io. dat talem conditionem ignoranter non scienter danti, ut C. de condi. ob causam l. j. & ff. de condi. ob cau. l. j. §. fi. & l. 2. nec immeritò, cum turpiter danti nulla sit repetitio. vt ff. de condi. ob tur. cau. l. si ob turpem. & hęc omnia locu habeat, qn̄ non fuit secutum matrimonium. Adde, quod opi. gl. hic, & in l. si. communiter approbatur per doc. hic, & in d. l. fi. quòd si mater sciebat matrimonium illicitè contrahendum, non repetat. si ignorabat, secus, matrimonio non secuto: ita dicūt Ang. & Christo. hic, & Nouelli. in d. l. fin.]

SYL

¶Qui autē prohibitas [a] nuptias contrahunt, & alias pœnas [b] patiūtur, quæ sacris constitutionibus continentur.

¶ In potestatē patris redigūtur, q per oblationē curiæ legitimātur, vel p subsequens matrimoniū. h. d.

¶Aliquando autē euenit, vt liberi, qui statim vt nati sūt, in ptāte parentum [c] nō † fiant, posteà † aūt revigantur in potestatem patris: qualis est is, qui dū naturalis [d] fuerat, posteà curiæ [e] datus, ptāti patris subiicit. Nec

excommunicati, ut in clem. j. de cōsan. & affi. Ang.

¶ Aliquando Diuiditur in duas partes, prout duos casus decidit. Secunda ibi (necnon.)

¶ Casus. Quæsitū fuit an alio modo patria potestas, quam ex iustis nuptiis acquiretur iure ciuili: & videbatur quòd nō: ex regula generali affirmatiua posita supra in princip. titu. j. & ex negatiua posita ī §. præceden. ver. itaque. cuius contrarium deciditur in duobus casibus ex constitutionibus imperatoris, scilicet per oblationem curiæ, & per subsequens matrimonium: primum fauore curialium. §. si quis igitur. in authen. quibus modis natu. effi. sui. in fine, scd̄m fauore matrimonii & filiorū. l. nuper. C. de na. lib. No. quòd ius ciuile alios modos inuenit reducendi filios in potestatem quàm ex iustis nuptiis. s. per oblationem curiæ, & per subsequens matrimonium: & ita naturales fiunt legitimi.

SYL

† alia… fiunt … liàs sū… † alia… vac… autem

a ¶ *Prohibitas*; et aliquem de. xiiij. modis: licet Hyrne. has pęnas imposuerit tantum eis, qui incestas nuptias faciunt vel nefarias, non qui aliàs inutiles, vt in authēti. de incest. nup. §. primo colla. 2.

b ¶ *Alias pœnas*. Vt est amissio bonorum, & incursus infamiæ, vt C. de incest. nup. l. qui contra, & l. si quis incesti. Hodie verò & confiscatio bonorum, & exilium, & cinguli, siue dignitatis depositio, & verberatio simul eis imponitur, vt in authenti. de incest. nupti. §. j. colla. 2.

ADDITIO. Adde secundum Ioan. Fab. quòd contrahentes incestas nuptias sunt infames: & ita approbantes & defendentes, vel patrocinium præstantes, vt iij. q. 4. c. consanguineorum, & ipso iure sunt

c ¶ *Parentum non fiant*. Hoc mirabile per duo probat exempla. Accursius.

d ¶ *Naturalis*. Scilicet tātum. Accu.

e ¶ *Curiæ*. Cum enim vult aliquis naturalem filium tantum, qui in potestate patris nō est, vt hic, & supra titulo primo in princip. facere in potestate, detur in seruitium Imperatoris, vel Præsidis prouinciæ. Nam in potestate efficitur loco meriti patris, & efficitur legitimus loco meriti filii, † vt hic, & in authentico

† aliàs ... unam et solam.

tico quibus mod. naturali.effici.sui §:si quis igitur.collatione.septima. * ¶ Dic quòd per curiam intellexit ordinem decurionum, vt manifestè ostendi hoc loco in Annota.]

* - ADDIT. Curia non significat seruitium Imperatoris sed Senatum alicuius ciuitatis quæ ordinem habet decurionum tanquam senatus municipales, quã obrem dati curiæ sunt, qui in ordinem allecti decurionum in patris transeunt potestatem, & iura adsequuntur legitimorum l. si quis.C. de natur.liber. Aemil. Ferret.

† Quod Ang.in ... intelligit ... verè: qd ... SYL.

nō [a] is qui à muliere libera procreatur, cuius matrimonium minimè legibus interdictum [b] fuerat, sed ad † quam pater consuetudiné habuerat, postea ex nostra cōstitutione [c] dotalibus instrumentis [d] compositis, in potestate pris efficitur. Quod & aliis liberis, qui ex eodem matrimonio postea fuerint procreati, similiter nostra constitutio [e] præbuit.

a ¶ *Necnon.* Nunc ponitur aliud exemplum.

b ¶ *Interdictum.* Nam aliam vxoré non habuit tempore concubinatus: aliàs contra, vt C.de concu.l.j.

¶ Adde quòd ratio est, quia subsequente matrimonio fingitur illam semper fuisse vxorem: & maximè tempore partus per fictionem translatiuam, & si illo tempore, quo peperit, erat impedimentum tale, quòd cum ea matrimonium esset interdictum, non fit legitimatio, quia extremmum, ad quod fictio trahitur, non est habile.]

c ¶ *Constitutione.* ut C.de nat. libe. l.cum quis.

d ¶ *Instrumentis.* Sed nunquid sine instrumentis est matrimoniū tale? Dicunt quidam quòd non, vt Pla. & Azo. quando decorati maximis dignitatibus faciunt matrimonium vt in auth.vt lic.mat.& auiæ.§ quia vero legem dudum, collat. viij. melius autem, quibus modis natu. effic.legi.§.hæc ergo casta. collatio. vj. Sed dic, quòd matrimonium nudo consensu perficitur sine scriptura, ut in authenti.de nupti.§. nuptias.collat.4.& ff.de reg.iur.l. nuptias. Sed filij primogeniti non sunt legitimi, si dotalia instrumenta non sunt facta, vt hic: & facit ad hoc C. de natu. libe. l. cum quis, & l.nuper & l. fin. & in authen.de hæred. ab intesta. uenien. §.j. collation. ix. & in authentico.de filijs ante docto.instrumen.natis .circa medi.collatione tertia, & in authenti. de incest. nup.§.fina.collatio.2.& de trien. & semi.§.fina.

¶ Adde, quòd hoc hodie in vtroq; foro de iure canoni.corrigitur: secundum quod talia instrumenta nō requiruntur.c.tanta.qui filij sint legitimi & ibi communiter doctor. vt per Abba.in j.notab.] SYL.

e ¶ *Constitutio.* vt C.de natu.lib.nuper. Sed si non fecerit eam sibi vxorem, adhuc huiusmodi naturales, sunt alendi à patre. Item succedunt ex testamento in totum, si pater vult, legitimis non existentibus, vel parentibus iam defunctis: aliàs liberi in unam unciam tantum permittunt naturales succedere: superiores, quando ipsi tantum supsunt, non impediunt eos, nisi in sua legitima, quæ superioribus debetur, ab intestato verò duas habēt vncias paternæ substantiæ, cū matre eorū uiriliter diuidendas, quando nō sunt ascendentes nec descendentes, aliūt & ipsi patrē, & hoc in licitè natis,

Filij naturales, tantum, an succedant.

sed si illicitè nati sunt nõ:immò omni beneficio sunt exclusi, vt in authẽ. quib.mod.nat. effi.sui.§.discretis.vsq; in fi.constitu. colla. vij.

¶ De adoptionib. Dicturus Imperator d' ijs q in ptãte parẽtum sunt, posuit titulum particularẽ, & hoc ad cuius declarationẽ fuit necessarius tractat⁹ d' nuptijs: sed q a ẽt per adoptionem iure ciuili sunt ĩ potestate qui adoptantur, ideò sequitur tractatus de adoptionib. prout optimè ipsemet Impe. in princi. continuat.]

¶ De adoptionibus.

Adoptiui etiã sunt in potestate: q sui iuris, rescripto pricipis arrogãtur: alieni, adoptantur imperio magistratus. h.d. ex l.j.& ij. ff. eo.

NOn solũ aũt naturales [a] liberi, secundũ ea quæ diximus, in potestate nostra sunt, verum ẽt ij,

N On solũ Iste .titulus diuidit in nouẽ partes principaliter. Primò ponit, q adoptiui sũt ĩ ptãte adoptãtis. Secũdò qualiter fiat adoptio & arrogatio. Tertiò primũ dictũ limitat & declarat. Quartò d' impubere qui se ad arrogãdum dedit. Quintò q adoptãs debet saltẽ adoptatum præcedere 18. an. Sextò qñ aliquis ut nepos vel pronepos adoptatur. Septimò in quib. adoptatus æquiparat naturali. Octauò in quibus conueniunt, & in quibus non, adoptio, & arrogatio. Nono q serui adoptati à dominis sunt liberi. Secũda ibi (Adoptio.) Tertia ibi (Sed hodie.) Quarta ibi (Cum autẽ.) Quinta ibi (Minorem.) Sexta ibi ‘ Licet autem.‚ Septima ibi ‘ In plurimis.‚ Octaua. ibi ‘ Illud.‚ Nona ibi ‘ Apud Catonem.‚ Aretin.

SYL.

¶ Casus. Nõ figuratur, quia partiẽdo & declarãdo terminos adoptiõis & arrogationis procedit. Not. filios adoptiuos ĩ potestate nostra eẽ. Itẽ q adoptio sumitur dupliciter: vt genus, & comprehẽdit etiã arrogationem: vt species, & est illa, quæ fit eorũ qui in alterius erãt potestate, imperio magistratus. Itẽ q arrogatio est de reseruatis principi. Itẽ q difficilius liberi & sui iuris trãseũt in potestatẽ alterius, q ij qui in alterius potestate erant: ex quo no. potes q in habentib. symbolũ facilios est trãsitus.]

a ¶ *Naturales*. subaudi & legitimi. Quare distingue: q a filiorũ alij sunt naturales & legitimi, vt ex legitimo matrimonio nati, ut hic, & supra de patri. pote. in prin. Alii naturales tantũ, vt nati ex cõcubina, vt supra tit. j. §. fi. Alii legitimi tantũ, vt adoptiui. de quibus hic tit. loquitur. Alii nec naturales nec legitimi iuris præsumptione, ut incestuosi, vel aliàs illicitè nati, vt in authen. quibus mod. natura. effi. sui. §. fi. col. 7. Alii sũt qui prius nõ fuerũt legitimi, sed nũc sunt. i. efficiuntur duob. modis, vt ĩ authẽ. qui. mo. na. effi. sui. §. qđ verò. & supra. ti. j. ĩ fi.

¶ Adde tu clarius septẽ esse species filiorũ, qui diuersimodè à iure consi derant: prima est legittimorũ & naturaliũ, qui sunt nati ex vero vel putatiuo matrimonio supra ti. 2. prí. secunda species est naturaliũ tantũ, qui sũt nati ex vnica cõcubina ĩ domo retẽta, indubitato affectu cõiũcta, si vterq; sit solut⁹, ut no. in rub. ff. d' cõcub. dicti naturales, quia eos natura nõ honestas genuit. c. liberi. 32. q. 4. tertia species dicuntur spurij, nati ex coitu nõ approbato nec improbato à l. ut vulgo cõcepti & similes: quarta species est eorũ, qui ex damnato coitu nascunt, vt adulterini, ĩcestuosi, sacrilegi, & similes. §. fi. in authenti. quib. mod. nat. effi. sui. quinta species est legitimorũ tãtũ, de quibus hoc titu. sexta species est SYL.

est legitimatorum, de quibus. §. fi. supra tit. proxi. septima est spiritualiũ, quos ex sacro fonte. vel confirmatione leuauimus, de quibus in to. titu. de cog. spiri.]

a ¶ *Adoptamus.* s. in potestate nostra sunt: & hoc iure veteri, vt hic & ff. e. l. j. sed hodie distinguitur, vt infra eod. §. sed hodie.

quos adoptam*. a ¶ Adoptio b autem duobus modis fit: aut principali rescripto, c aut imperio magistratus. d ¶ Imperatoris, auctoritate adoptare quis potest eos eaue, qui q̃ue sui iuris sunt, quæ spés adoptionis dicit. arroga-

b ¶ *Adoptio.* Est autem adoptio secundum Pla. & Io. legalis actio ad solatiũ eorum qui liberos non habẽt, penè, idest fere naturam imitans, sed certè & ab ijs, qui liberos habent, fit adoptio, vt ff. eo. l. nec ei. §. ꝑterea. & infra eo. §. licet. quare põt sic simpliciter definiri. Adoptio est legitimus actus, per quẽ fit quis filius qui non est, penè. i. fere naturã imitãs: & est hæc veritas, vt ff. eod. l. j. & infra eod. §. minorem.

SVI. * ¶ Dic quòd reperitur adoptio in genere, quæ posteà diuiditur in adoptionem in specie, & arrogationem. Adoptio in genere sic rectè diffinitur: Est actus per quem, auctoritate iuris ciuilis, qui filius non est, instar naturæ filius efficitur.. Adoptio verò in specie hoc modo. Est actus, per quem qui in alterius potestate est, imperio magistratus instar naturę alterius filius efficit, cõcurrente naturali vinculo, in ptãte: nõ cõcurrente, habilis ad succedendũ. Arrogatio aũt est actus, per quẽ qui sui iuris est, principis auctoritate instar naturę filius efficitur & in ptãte.] Sed & hoc loco libuit apponere verba A. Gellij lib. 5. c. 19. noc. acti. Inquit ille. Cũ in alienã familiã inq; liberorũ loco extranei sumunt, aut ꝑ prætorẽ fit, aut ꝑ populũ, qđ ꝑ ꝑtorẽ fit, adoptatio dicit: quod per populũ. arrogatio. Adoptantur aũt, cũ à parẽte, in cuius ptãte sũt, tertia mãcipatione in iure cedunt, atq; ab eo, qui adoptat, apud eũ, apud quẽ. l. actio est, vindicantur. Arrogant ij, qui, cũ sui iuris sunt. in alienam sese ptãtẽ tradũt, eiusq; rei ipsi auctores fiũt: sed arrogationes nõ temerè nec inexploratè committunt. Nã comitia, arbitris pontific. præbentur, quæ curiata appellãtur. Aetas quoq; eius, qui arrogare vult, an liberis potius gignundis idonea sit: bonaq; eius, qui arrogatur, ne insidiosè appetita sint, cõsideratur]: iusq; iurandũ à. Q. Mutio Pon. maxi. conceptũ dicit, qđ in arrogando iuraretur: sed arrogari non põt nisi iam vesticeps. Arrogatio aũt dicta, quia genus hoc. in alienã familiã trãsitus per populi rogationẽ fit: eius rogationis verba hęc sunt: Velitis iubeatis, vt L. Val. L. Titio tam iure legeq; filius sibi fiat, quã si ex eo patre matreq; fami. natus esset, vtiq; ei vitæ necisq; in eũ ptãs fiet, vti pariendo filio est. hæc ita, vt dixi, ita vos Quirites rogo. Hęc ille, quæ in Annota. nostris latè exposuimus.

c ¶ *Rescripto.* Hoc est, vel ãte ipsum principẽ vel ante aliũ magistratũ delegatiõe facta ꝑ rescriptũ à pricipe. vt C. e. l. ij. in fi. & l. arrogatiões. Sed quid si Impator non est? Rñ. nõ põt fieri, licet imperium semper sit, vt in auth. qũo oportet epis. §. fi. coll. j. ¶ Hoc verum de iure ciuili, sed de iure canonico succedit vacante imperio Pont. vel iud. ecclesiasticus, secundum quod habetur in c. licet ex suscepto. de for. compet.

d ¶ *Magistratus.* Scilicet cuiuscunq; ordinarij, etiam defensoris ciuitatis qui minimus est, vt in auth. de defen. ciui. §. nulla. col. 3. Nec mirũ,

cum sit de voluntaria iurisdictione, vt ff.de offi.procon.& le.l.ij. a¶ *Arrogatio.* quia adoptator interrogatur, an velit eum, quem adoptat, sibi iustum filium esse: & adoptatus, an id fieri patiat, vt ff.eod.l.2. Vnde ver. Arrogo q suus est, sed habet meus esse necesse. Patris adopto suũ, sed patris pmanet idem.

SYL. ¶ Adde, quòd quis hanc deriuationẽ alleget iurisconsin l.ij.ff. eo. tamẽ verisimilior videtur illa, quã ponit Gel. vbi supra quia fiebat p populi rogationẽ.]

b¶ *Inferiorẽ.* idest sequentem.

in l.cum in adoptiuis. in princip.C. eod. Not. quòd extraneus adoptans filium, non habet eum in potestate. Item quòd per adoptionem ab extraneo factam, iura patris naturalis non dissoluuntur. Item quòd filius adoptiu succedit patri extraneo ab intesta. Item quòd † ascendentes adoptantes habent adoptiuos filios in potestate. Item quòd duo vincula magis ligãt. Item quòd adoptiuus dicitur de familia patris adoptantis. Item quòd in vna persona naturalia & ciuilia iura concurrere pñt.]

† *Extraneũ hic accipe omnem qui non sit ascendens.*

tio.[a]

¶ Imperio magistratus adoptatus eos easue, q quæue in ptãte parentũ sunt: siue primũ gradũ liberorũ obtinẽt, qualis est filius & filiã: siue inferiorẽ,[b] q̃lis est nepos, neptis, pnepos, pneptis.

¶ Per adoptionẽ nõ trãsitqs in ptã tẽ nisi ascẽdentiũ quãuis patri adoptiuo extraneo succedat. h.d. ex l.cũ in adopt. C.đ adop.

¶ Sed hodie ex nostra cõstitutione[c] cũ filius familias à patre naturali[d] extraneæ † psonæ in adoptionem dat, iura patris naturalis minimè dissoluuntur: nec quicquam ad patrem adoptiuum transit, nec in potestate eius est, licet ab intestato iura successionis ei à nobis tributa[e] sint. Si verò pater natura-

SYL. ¶ Sed hodie. Diuiditur in duas partes. In prima ponit regulam prohibitiuam: in secunda dispensationem in ascendentibus. secunda ibi, (si verò.)

¶ Casus. Quærebatur, an perpetuò verum esset, quòd in adoptantis potestatem transierit filius adoptatus: dubitationem faciebant verba generalia Imp. in princi.ti.nostri, & omne ius antiquum: cuius contrariũ respon. ex correctione Iustinia. scilicet vt nisi adoptetur ab aliquo ex ascendentibus patris vel matris, nõ transeat in potestatem: ratio fuit, quia eueniebat vt adoptatus aliquãdo & patris naturalis & adoptiui successionem perderet: prout rationem suę dispositionis latè explicat

c¶ *Constitutione.* vt C.de adoptio. cum in adoptiuis.

d¶ *Naturali.* & legitimo.

e¶ *Tributa.* s.in prædicta constitutione(j): & facit ad hunc. §. infra de hær. quæ ab intest. §. sed ea omnia, & infra de exhæ.li. §. circa adoptiuos, & infra de inoffi.testa. §. ij.

ADDITIO. (j) Etiam concurrentibus legitimis & naturalibus, quãuis inter se nihil habeant parentelæ: qđ not. secundum Ang. & ideò nõ transit in potestatem, quia per emancipationem priuaretur hæreditate vtriusque secundum communem opinionem, vt l.cum in adoptiuis. C.eod. sed cum hodie nemo emancipetur inuitus. §. generaliter. in autheu.quib.mod.natu.effic.sui. videtur

detur iste. §. esse correctus, de quo vide Ias. hic.

a¶ *Pater naturalis.* & legitimus.

b¶ *Materno.* in cuius potestate prius non erat, sed modo efficitur, vt subijcitur, vt supra de patria pot. testat. in fin. Accur.

c¶ *Emancipatus.* Aliàs cũ esset in potestate aui, quomodo ad optaret eum quem habet? Certè nõ potest plus esse quàm filius vel nepos, vt hic, & ff. eo. si pater. §. qui duos. & intellige emãcipationis tempore filium non esse conceptum, qui nunc datur in adoptionem: aliàs in potestate aui remansisset, vt infra titu. j. §. fi.

d¶ *Simili modo.* i. similem facias distinctioné: nã materno proauo, indistinctè: paterno vero, ſm φ modo distinxit in auo, datur in adoptionem.

e¶ Concurrunt. Sed si ego adoptẽ filiũ fratris mei, nunqd ptãti meæ subijcit, rñ. ſm Ioan. φ nõ. & qđ hic dicit, naturalia, expone. i. natiualia, q a ab eo auo cõtrahit natiuitatẽ & originẽ: quod nõ est in filio fratris mei.

f¶ Iura. Vnde præferendus est ei, in quẽ vnũ tm̃ concurrit: & sic duę rõnes pualent vni, vt in auth. de cõsan. & vter. fra. §. j. colla. 6. & C. de edil. di. adr. tol. l. fi. nisi vna sit melior duabus, vt colligitur ff. de inoffic. testamen. nam & si. & ff. vnde liberi. l. scripto.

¶ Adde, quòd doct. qui not. hoc, quòd duæ rationes vincunt vnam, intelligunt vnam ex illis duabus: vt si in vna persona, vna ex illis currat, in alia duæ, illa præferatur, ita colligitur ex. ll. allegatis. & ita intelliges quo casu non est ad propositum limitatio glo.]

lis[a] nõ extraneo, sed auo filij sui materno,[b] vel si ipse pater naturalis fuerit emancipatus,[c] etiã auo paterno, vel proauo simili modo[d] paterno vel materno filiũ suum dederit in adoptionem: in hoc casu, quia concurrunt[e] in vnam personam, & naturalia, & adoptionis iura,[f] manet stabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo † constrictum: vt & in familia, & in potestate huiusmodi patris adoptiui sit.

† alias constitutum.

¶Cum autem.¶ Diuiditur in quinque partes. Primò quòd arrogatio fiat causa cognita. Secundò φ sit iusta causa. Tertiò ponit modũ, sub quo fiat. Quartò φ nõ potest arrogator ipsum emancipare sine causa. Quintò quòd quartam partem bonorũ suorum eidẽ, siue in vltima voluntate, siue inter viuos relinquat. Secunda ibi(. Et exquiritur. Tertia ibi' Et cum., Quarta ibi' Itẽ non aliter. 'Quinta ibi, Sed & si., Areti.

¶Cum autem impubes. *Diuisio.*

*¶Casus. Quæsitum fuit, an pupillus posset dare se ad arrogandum: & videbatur quòd non, quia in arrogatione in primis exploranda est mens illorum, qui arrogantur. l. In adoptionibus ff. eod. pupillum autem nullam habere mentem, traditum est l. pupillus. ff. de regu. iur. Econuerso autem videbatur, quòd talis arrogatio permitti deberet absque alijs adminiculis, ex quo celebratur auctoritate principis, quæ omnẽ suspitionem summouere videbatur, & quia nihil addi posse videbatur principali confirmationi. Sed, supradictis non obstantibus, deciditur, impuberem arrogari posse, dummodo id fiat causa cognita, & atq; arrogator se bona arrogati, si impubes decesserit, illis restituturum

a ¶ *Item amitā*. quæ est soror patris b ¶ *Adoptiuam*. Ab auo paterno. c ¶ *Materteram*. Cautè non repetit, adoptiuam materterā.&c. quia matertera, vel auūculus non fit adoptione, vt hic, & s̄.eo.§. eius. & ff. eo.l. si qua.§.fi.Sed contra videtur. ff. de ritu nup.l.p adoptionem. §. fi.Respon. illud intelligitur, quando adopto in nepotē, quasi ex filia natum, vel in pronepotem quasi ex nepote natū ex filia, quod possum, sicut si nullū haberem filiū, vt j̄.ti.j.§.licèt.tūc.n.soror,&frater eius loco filii cuius facta ē adoptio, est matertera & auunculus:alii mihi filii sunt, vt patet; & sic nō imitatur naturā: q̄a aliter nepos ex filia naturali.& legitima non est in potestate: hic autē cum suis cōcord. loquitur, quādo aliquā adopto in filiam, hæc quidē nō erit matertera filii nati, ex alia mea filia & naturali,&legitima. Sed quæ est rō diuersitatis? Rn̄deo: quia altero casu.s. q̄n adopto in nepotem ex filia est cōmodum materteræ,& auunculo. quia maiores quidem parentes imperant minoribus. quòd secus est in aduerso casu; & ex hac dependet alia:vt naturales, & legitimi sint adoptiuo subiecti, & est ridiculū.econtrario casu esset æquū. ¶ Ad declarationē istius gl.videnda sunt quæ post Ange. & Christo.dixi hic in Commen.latius enim necesse est declarare, q̄ capiat additio.]

S Y L. Matertera magna. d. *Materteram magnā*. Magna matertera, soror auiæ maternæ est: *Amita magna.* amita magna, soror aui paterni est, vt infra de gra. cog.§. 4. *Frater aui materni.* Sed quid de fratre aui materni. Respondeo, est patruus magnus, vt C.de succes.edi.l.j.licèt Plat.contra vt ibi no. Sed cum sint in quarto gradu, quare prohibētur, vt supra eo.§. fratris? Respon. quia hę personę sunt de superioribus trāsuersalibus, quę habētur loco parentum, vt in hoc.§.& q̄a ipsa est ī primo gradu stipitis, vt not. s̄.eo.§. sed nec neptem. & sic nota cautè, quia ordo transuersaliū subdiuiditur in tres partes, supra, infra, et ex latere, vt infra de gra.§.3.4.5.& 6. & maior est abstinētia versus superiores, vt hic, & inferiores, vt supra eo.§. fratris, quàm trāsuersales, vt supra eo §. duorum.

an dicatur patruus magnus.

¶ Item amitam[a] licèt adoptiuam[b] ducere vxorē non licèt; itē nec materteram:[c] quia parētum loco habentur. Qua ratione verum est, amitam, & materteram[d] magnā prohiberi vxorē ducere.

¶ Nō pōt aliquis cōtrahere matrimoniū cum nuru vel priuigna pn̄ti vel pterita.h.d.

Diuisio. ¶ Affinitatis. ¶ Diuiditur in septem partes. Nam primo ponit quandam prohibitionem in genere. Secundo illam prohibitionem exemplificat in nuru, & priuigna. Tertio rationem prohibitionis factæ de nuru, & priuigna assignat. Quarto dictam prohibitionem de nuru factam modificat. Quinto rationem dictæ modificationis assignat. Sexto modificat prohibitionem circa priuignā. Septimò rationem dictæ modificationis assignat. Secunda pars incipit ibi (Vt ecce.) Tertia ibi (Quia vtræque.) Quarta ibi (Quod ita, scilicet) Quinta ibi (Quia eadem.) Sexta ibi (Item si.) Septima ibi (Quia duas.) Aretin.

¶ Affinitatis quoque veneratione. *S Y L.*
¶ Casus. ¶ Quærebatur, an prohibitio nuptiarum ratione agnationis traheretur ad affines: & rō dubitādi erat: quia affinitas, vtpote contracta per fœminas, non videbatur paris potentiæ cū agnatione: *quemadmodum, nec antiquitus erant partes in successionibus j̄. de legit. agna. succes. & de

& de succes.cogn.in princip.] cuius contrariũ respõdetur ex eo, quia nurus & priuigna, de quibus primo loco fuit dubitatum, filiæ loco habentur etiam dissoluta affinitate: nam ea cõstante alia ratione absti nendum est ab ipsarũ nuptijs, quia quis duas vxores habere non põt, vt hic dicit. * Abhorret enim lex cõiũctionem illarum persona rũ, quæ inter se parentum, liberorumue locũ obtinent. §. ergo s̃. eo.] Not. ꝙ rõne affinitatis ꝓhibentur etiam nuptiæ. Item quòd nurus, & priuigna filiæ loco sunt. Not. ꝙ vbi sunt duæ rõnes finales, vna cessante, alia nõ, nõ cessat dispositio, Item ꝙ l. in dubio debet interpretari in casu probabiliter dubio. Item ꝙ non licet eodem tempore habere duas vxores. Item, quòd dictio, quoque, est implicatiua. Item, ꝙ nomina affinitatis durant ea soluta: & verba præteriti temporis sunt abnegatiua præsentis temporis.]

finitur communiter per Cano.] Sed cum vxor videatur affinis viro, qua re permittitur matrimonio vti? Respondeo non est affinis, sed causa affinitatis: sicut vnus non est numerus, sed principium numeri.

¶ Adde, ꝙ s. y. l. hæc est communis opinio. vt ꝑ docto. in l. j. C.

¶ Affinitatis [a] quoque veneratione, à quarundam [b] nuptijs abstinere necesse est, vt ecce priuignã [c] aut nurum † in vxorem ducere non licet quia, vtræq; filiæ loco [d] sunt. Qđ [e] ita. s. accipi debet, † si fuerit nurus, aut priuigna tua. Nã si adhuc nurus [f] tua est, i. si adhuc nupta est, [g] filio tuo, alia [h] rõne vxorẽ eã ducere non † poteris: quia eadẽ duobus nupta eẽ nõ põt. Itẽ si adhuc priuigna tua ẽ, id est si mater eiustibi nupta est, ideò eam vxorem ducere † nõ poteris, quia duas vxores eodẽ tempore habere non licet. [i]

a ¶ Affinitatis. Est autem affinitas, regularitas personarum ex nuptijs coniunctarum, omni carens parentela, scilicet sanguinis, † vt ff de gra. affi. non facile. §. affines, & §. sciendum est, ideo dicit, ex nuptiis, † quia sine nuptijs contrahi non potest, sed secundum canones etiam sine nuptijs.

s y l. ¶ Adde, ꝙ affinitas est propriè personarum proximitas ex coitu proueniens, omni carens parẽtela. ita dif-

b ¶ Quarundam. s. mulierum.

c ¶ Priuignã. Hęc nõia ex nihil. ponũtur statim proxi. in versic. quod ita, &c.

d ¶ Loco sunt. Facit ad hoc ff, solu. ma. l. quia. 2. & l. rei in. §. fin.

e ¶ Quod. i. quę prohibitio.

f ¶ Nurus est. Quæ contineantur appellatione istarum, dic vt ff. eo. l. adoptiuus. §. nunc videamus.

g ¶ Nupta est. Argumen. sumitur hic, & ex proximo. §. quòd si quis habet generale auxilium, non potest petere speciale, vt ff. de mino. l. in causæ 2. & de verbo. obligatio. doli. & ff. de eden. l. quædam sunt in princip.

h ¶ Alia ratione. Non solum supradicta.

i ¶ Non licet. Immo efficitur infamis, ut C. ad l. iuli. de adul. l. eũ qui. Additio. Idem in habente duas sponsas, vel concubinas: seu vxorem & concubinam, vt est glo. no. in §. antepen. super verbo consistente. in authen. qui. mo. na. effi. sui. licèt de facto non obseruetur, vt hic per Ia.

¶ Socrũ. ¶ Diuidit ĩ iiij. ꝑtes, q̃a primò ponit vnum dictum prohibitiuũ cum

† aliàs deest in.

† aliàs fuit.

Affinitas quid

† Vel iõ dicitur affinitas, quia vnus tendit ad fi. alterius, & econuerso se-

cundum Christo. † hoc reprobat Ange. quo ad matrimoniũ proibẽdũ, per l. adoptiuus. §. seruiles. ver. idẽ tamẽ. ff. eo. & ff. de ri. nu. & l. nihil.

† aliàs possis.

Diuisio

cum ratione: secundò illud modificat: tertiò mūdificatum declarat circa nouercam cū rōne; quartò declarat circa socrum cum rōne. Secunda ibi 'Quod & ipsum.' Tertia ibi 'Alioquin.' Quarta ibi 'Item si.' Aret.

¶ Casus eodē modo figurari pōt, quo in superiore. §. cum prosequatur eadē exēpla. Ratio dubitādi erat, quia soluta affinitate, tāq̃ cessante causa, videbatur impedimentū deficere: cuius contrariū respōdet ex eo ꝙ matris loco sūt, sicut superiores filiæ loco erant. Not. ꝙ dissoluta affinitate non licèt socrū, aut nouercam ducere vxorē. Item quòd hę matris loco sunt. Item ꝙ cessante vna ex causis, alia remanente, non cessat effectus.]

† *Nouercam esse loco matris, quo intelligatur, declarat Deci. in l.i.col.i. C. de in ius voc. & Alexan. in l. generali ter.co.ij. ff.eo. ti.*

¶ Cum socru, vel nouerca præsenti, vel præterita, matrimonium cō trahi non potest Aret.

¶ Socrū [a] quoq; & nouercā prohibitū [b] est vxorem ducere: quia † matris loco sūt. Qđ & ipsum dissoluta demū affinitate [c] ꝓcedit. Alioquin si adhuc nouerca [d] est. i. si adhuc patri tuo nupta est, cōi iure impedit tibi nubere: quia eadem duobus nupta esse non potest. Item si adhuc socrus est, id est, si adhuc filia eius tibi nupta est, ideò impediuntur tibi nuptiæ, quia duas vxores habere nō potes. [e]

Filij coniugum ex alijs matrimonijs licitè contrahunt. hoc dicit. ex l. generali. §. īter priuignos. ff. eodem.

a ¶ *Socrum*. Quę sint hæ personę, dic vt ff. eo. tit. de rit. nup. l. adoptiuus, §. nunc videamus.

b ¶ *Prohibitum est*. iure affinitatis, & ad hoc referē illud Qđ & ipsū &c.

c ¶ *Affinitate*. Hæc litera sibi contraria videt: nā si dissoluta est affinitas, non ergo dñt nuptiæ rōne affinitatis īpediri. Sed dic Dissoluta, &c. i. dissoluto matrimonio, ꝑpter qđ continuatur affinitas: sed ipsa affinitas non est dissoluta.

ADDI. Concordat cum hac glo. c. fraternitatis. 36. q. j. quo ad matrimonium secus quo ad alia, vt iij. q. cap. affinitatis.

¶ Adde, quòd quo ad impedimentū matrimonij, & quo ad successionem durat: quo ad alia non; ita cōmuniter tenetur in l. iij. §. affinitatis, ff. de postula. in l. sicut. vbi Ia. ff. de re. iu.]

d ¶ *Nouerca*. sic dicta, quasi nocens arcus: Vel q̃a noua est arca, quasi sine fructu: & facit ff. de inof fic. testa. l. 3. in fin. & l. 4.

* ADDI. Immo quasi noua domus prīceps à patre superinducta, quasi νέωρχος ad accersendam familiā.

¶ Adde, ꝙ dicitur quasi, quæ noua domus princeps à patre supetinducatur.]

e ¶ *Non potes*. aliàs Non possis, scilicet eodem tempore subaudi', vt supra proxi. §.

¶ Mariti Non diuiditur propter vnicam verborum structuram.

¶ Casus. Quæsitū fuit', an filij duorum coniugum ex alio matrimonio iure copularentur: & dubitationem faciebat: quia cum sint priuigni patris, vel matris suæ, & per consequēs loco filij, videbatur, quòd adinuicem præsumerentur loco fratrum, quia se affinitate attingunt: cuius contrariū rñdet ea rōne, quia (vt dixi) non ita par gradus transuersalis est in cōsideratione, sicut dispar, ꝑp affinitatis venerationem: licèt ergo habeantur certo modo loco fratrū tamen

tamen non sunt; & reuerentia, quæ facit cõsiderari quem pro patre, matre, vel filio, cessat existente gradu æquali, & quia quãuis agnati vxoris fiant affines viri, & econtra, tñ inter affines vtriusque non cõtrahitur aliqua affinitas ĩpeditiua matrimonij. ca. qđ sup his. de consang. & affi. Not. sũmariũ. Itẽ ꝙ dictio, rectè, idẽ ipor tat, quod iustè, & legitimè; & in hoc differt à dictione, ritè q̃ importat.i.seruatis solẽnitatib9.l.iustè, & ibi no.ff.de acqui.poss.

¶ Mariti [a] tamen filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel contra, [b] matrimonium rectè contrahunt, licèt habeant [c] fratrem sororemúe ex [d] matrimonio posteà [e] contracto natos.

¶ Nõ licèt in vxorem ducere filiam vxoris quondam tuæ natam post diuortiũ, sicut nec sponsam patris, ut filii.h.d.ex.l.si qua.ff. eo.

¶ Si vxor tua post diuortiũ ex alio filiam procreauerit: hæc non est

a¶ Mariti.licè inter se frater, & soror prohibeantur, ut supra eo.§.inter eas.tamen, &c.

b¶ Vel contra.i.econtrario.

c¶ Habeant.illi minores.

d¶ Ex matrimonio. maiorum.

e¶ Posteà†.s.post natiuitatem istorum, & sic aduerbiũ, postea determinat dictionẽ, contracto, vel dic, ꝙ determinat verbũ, habeant, & dic, contracto.s.prius. Nã q̃ ex eo matrimonio.s.maiorũ nascuntur, fratres sunt ex parte matris illi, qui natus est, vel nata prius ex fœmina. Idẽ dicas ecõtra: ꝙ erit frater, vel soror ex parte patris illi, q̃ fuerat ex illo patre natus: & tñ isti nullo iure sibi inuicem iungunt.viro.n. cognati vxoris iungunt, & non alijs cognatis viri. Idẽ econtra; quia cognati uiri vxori iungunt, nõ autẽ alijs cognatis vxoris. Vñ reprobat quorũdã opinio, qui dixerũt, ꝙ nullus de arbore ducit aliũ, nã in ea continentur cognati viri, & uxoris, & tñ iunguntur, ut hic dicit. nec inter se ante matrimoniũ inter

† *Dum dicit in secũdo intellectu ꝙ verbũ posteà posset referri ad verbum, habent & contracto.s. prius intelligite prius.s. quàm isti duo contrahebãt ma-*

duos cognatos viri, & vxoris cõtractum succedunt, vt C. cõia de suc'l. amitę, nec posteà, nisi sicut facit vir vxori, deficiente omni parentela, & excluso fisco, vt C. vnde vir & vxo. l.j. & ĩ auth. ibi signata. ¶ Adde, quòd de hoc est casus in ca. qđ super his. de cõsan. & affi. * & si verba d.l.amitæ.vi debunt adolescẽtib, subobscura adeãt hoc ĩ loco nostros Cõmen.vbi ĩ eorum gratiam posuimus figurationem casus.]

trimoniũ. Ia. May.

SYL.

SYL.

¶ Si vxor Diuidit in duas partes: in j.ponit dictũ: in ij.rationem per locum à simili.ij.ibi, (nam constat.)

¶ Casus. Quærebatur.an filia uxoris.q.meæ, à qua diuortium feci, possit duci in vxorem, & videtur dicendum quòd sic *, quia cum non sit priuigna mea, ex quo nata nõ fuerit ante nuptias cum eius matre contractas, sed post diuortium, nec alio vllo iure mihi iungatur,] non videbatsubesse aliquod impedimentum: cuius contrarium deciditur propter rationem publicæ honestatis, sicut in sponsa patris, & filii obseruatũ est. * Valde.n.abhorret ab honestate, q̃ in primis spectanda est in nuptijs, ꝙ quispiã matrẽ & filiã vxores habuerit.] No. summariũ. Itẽ quòd publica honestas seruat in matrimonijs. Item quòd appellatione nurus non uenit sponsa filii: nec appellatione nouercæ spõsa patris. Item quòd ex hoc tex. videtur, quasi, quòd si cõtractũ sit matrimoniũ, si dirimatur. qđ hodie secus est.c.sponsam. de spon. Item quòd valet argũ à simili.]

¶ Priui-

Priui-gna, priui-gnus.

quidē priuigna[a] tua, sed Iulianus ab hmôi nupriis abstineri †debere ait. Nā constat, nec sponsam filii nurū esse,[b] nec patris sponsam, nouercā esse: recti[9c] tñ, & iure factu-ros [d] eos qui ab hmôi nuptijs †se abstinuerint.

¶ Inter seruos etiā manumissos cognatio impedit matrimoniū contrahendum.

¶ Illud certum est seruiles[e] quoque cognatiões,[f] impedimento nuptijs esse: si forte pater & filia, aut

a ¶ *Priuigna*. quia illa est priuigna mea, quæ ex meá vxore est nata, antequā esset vxor, & fœminæ ille est priuignus, qui ex marito natus fuit, auteq̃ suus esset maritus, vt s̃ e. §. affinitatis, & §. socrū. sed hæc posteà fuit nata: tñ dicit Iulianus abstinendū rōne honestatis (j) vt subijcit, & ff. e. l. si qua. §. si vxor, & l. semper. & ad hoc inducit duo argumẽta, Nam &c.

† Idē in sponsa alicuius, quā nullus consanguineorū sponsi potest ducere uxorē, et in ca. sponsam extra de spon. & matri.

ADDIT. (j) Quę orit ēt ex sponsalibus de futuro, & de facto contractis, vt non possit contrahi cū aliquo primi contrahentis consanguineo. ca. j. de desponsa. impub. in vj. Ange.

† aliàs necesse.

b ¶ *Nurum esse*. Licèt sit sponsa. tamen nō est nurus, anteq̃ eius fiat vxor, & econtrà, licèt sit spūsa patris, quia vxor non est patris adhuc, ideò nō est filij nouerca, ut hic, & ff. de ritū nupt. si qua. §. j. & tamē licèt nulla sit affinitas, est abstinēdum, vt subijcit Rectius &c.

c ¶ *Rectius*. A simili concludit in casu proposito primo in hoc §.

Y L. * ¶ Ioan. Fab. & Ang. putant hoc esse consiliū, ac ꝑ hoc ualiturū matrimonium, si de facto contraheretur: quorum opi. videtur huic tex. maximè repugnare: etenim si iure faciēt, qui abstinebūt ab huismodi nuptijs, non iure igitur facturi sunt qui contrahere audebunt, & consequenter matrimoniū erit inualidum. §. si aduersus. infra eo. de quo latissimè disserui hic in Commen.]

d ¶ *Facturos*. s. scimus, vel constat.

¶ Illud certum est seruiles.

¶ Diuidit in duas partes. In prima ponit dictū: in scđa remittit se ad ff. S Y L.

¶ Casus. Quęsitum fuit, an quod dictū est in liberis, habeat locū in seruis, & uidebatur dicēdū ꝙ non. quia cū ista agnationis, & cognationis iura sint a iure ciuili, ea non videbant per tinere ad seruos. l. quod attinet. ff. de regu. iur.* ꝙ si loquamur post secutam manumissionem, idē quoque videtur dicēdum, ut cognationis causatę in seruitute nulla debeat haberi consideratio. Videmus enim ꝙ si liber efficiatur seruus perit ius cognationis propter seruitutē. §. quod autē. infra de capit. dimi. ergo multominus dicendum est, quòd in seruitute causetur cognatio, cum facilius impediatur aliquid fieri, quàm posteaquam factum est tollatur. l. patre. ff. de iis, qui sunt sui, vel alie. iur, cuius contrarinm deciditur, quia adsunt iura sanguinis pariter in seruis sicut in liberis, quæ nullo iure ciuili aut gentiū tolli possunt. Nec ob. §. quod autem. quia verum est perimi cognationē quo ad effectus iuris ciui. vt quo ad successionem, & tutelā, nō quo ad sui essētiā, matrimonijue contractū, qui fundatur sup rōne naturali, quæ dictat nō esse honestū, vt qui tam arcto naturæ vinculo iuncti sunt, matrimonio etiā copulentur.] No. ꝙ seruilis cognatio ē īpeditiua matrimonij. Itē ꝙ sufficit allegare librū, absq; eo ꝙ allegeī lex. Item ꝙ iura sanguinis manent in seruis.]

e ¶ *Seruiles*. i. dum durant serui.†

f ¶ *Cognationes*. i. consanguinitates,

† aliàs cōtracta

quę

frater & ſoror manumiſſi [a] fuerint. ¶ Sunt & aliæ perſonæ, quæ ꝓpter diuerſas rationes nuptias cõtrahere prohibẽtur: quas in libris Digeſtorum ſeu Pandectarum, ex veteri iure collectarum. enumerari [b] permiſimus.

quę ſunt inter ſeruos: & ĩpediũt nuptias inter eos: item affinitas, vt hic, & ff. eod. adoptiuus. §. ſeruiles. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio ſit inter eos, vt infra de capi. dimi. §. qđ autẽ? Sed illud ĩ iure ſuccedẽdi, & in tutela, vel hæreditate dicit: hoc autem ĩ iure ſanguinis, qđ nullo iure ciuili tolli poteſt, vt hic & ff. de regul. iur. l. iura ſanguinis. & per conſequens etiam in prohibitione matrimonij. Sed nonne & alia ratione inter eos matrimonium impeditur: quia ſunt ſerui, vt ſupra eo. ti. j. reſpon. & C. de inceſt. nup. cum ancillis? Reſpon. durante ſeruitute hęc ſunt duo impedimenta: & eis manumiſſis durat hoc vnum, vt ſequitur.

SYL. ¶ Adde hoc de iure cano. eſſe correctum. c. j. de coniu. ſer. quod præponitur etiã in foro ciuili quo ad matrimonia vt dictum eſt.]

a ¶ *Manumiſſi fuerint*. Vel ambo, & tunc tantum eſt impedimentum ſanguinis; vel vnus tantum, & tũc duo ſunt, quæ impediunt, vt modo diximus.

Matrimonium xiiij. modis impeditur.

b ¶ Enumerari. Poſſunt autem enumerari quatuordecim modi cũ his, quos in hoc titulo habemus, Prim[9] eſt ratione ſeruitutis, vt ſupra eod. j. reſpon. & C. de inceſt. nup. l. cum ancillis.

SYL. ¶ Adde, quòd hoc corrigitur in d. c. j. de coniu. ſer. [Secundus eſt ratione ętatis, vt mares minores xiiij. an. fœminæ minores xij. vt ſupra eod. ij. reſpon.

SYL. ¶ Adde, ꝙ de iure cano. attenditur potentia coeundi. c. puberes de deſpon. impub.] Tertius rõne ſanguinis: quod in tria diuiditur. ſ. aſcendẽtes, & deſcẽdentes, & collaterales, vt ſupra eod. §. ergo. &. §. inter eas. & . §. fratris. & . §. ei[9]. & . §. duorũ. Quartus rõne adoptionis, vt ſupra eod. §. ergo. & . §. inter eas. in fi. vtriuſque. Quintus rõne affinitatis præſentis, ꝑteritæ, & futuræ, vt ſupra eo. §. affinitatis. & . §. ſocrum. & . §. ſi vxor. Sextus rõne matrimonij. Nã ſi habet vnã, non debet habere alterã eodẽ tp̃e. aliàs ẽ infamis, vt ſ. eo. §. ſocrũ. in fi. & . §. affinitatis. in fi. & C. ad l. iul. de adul. l. eũ. Septimus ꝑ ſenatuſconſultum, quod vetat fieri matrimonium inter tutorem & curatorẽ & filios eorum ad quondam pupillã & adultam ſuam vel patris, vt C. de interd. ma. inter tu. l. j.

¶ Adde, ꝙ de iure cano. corrigitur hoc c. fi. de ſecũ. nup. & ibi Abb.] Octauus ꝑ legẽ Papiã & Iuliã. ſ. inter ſenatores & eorum liberos, & libertas, vel alias vilis cõditionis fœminas vt ff. de ritu nup. l. lege papia. & C. de nup. l. ſi libertã. quod capitulũ hodie correctũ eſt, vt in authen. vt li. decet. an. §. ſi quis autem. coll. vj. SYL.

¶ Adde, ꝙ & hoc corrigiẽ d. c. fi. vbi abb.] Nonus ẽ, vt inter præſidẽ & ſibi ſubiectã rõne iuriſdictionis, vt C. de nup. & ſi cõtra. & C. ſi quacunq; prę. pò. l. j. Decimus eſt per conſtitutionem principis. vt cũ ea quã quis de ſacro fonte leuauit, vt C. de nup. ſi quis alumnam, in fin. Idem ſeruatẽ de ipſa commatre, licet noſtro iure tantum non teperiatur. SYL.

SYL. ¶ Adde idẽ ſeruari d. iure cano. c. j. & 2. de cog. ſpi. de qua cognatiões ſpirituali dixi pleniſſimè hoc ſigno in Cõmẽ.] Vndecim[9] ẽ rõne honeſtatis, vt ſ. eo. §. ſi vxor. & ff. eo. l. ſi qua. Eſt & 12. rõne ordinis annexi: vt cũ clericis

Ordo ſacer impeditum trimonium.

cis in sacris ordinibus cōstitutis, vt in authen. q̃uo opor. epis. §. hæc autē. coll. j. & in auth. de sanctis. episc. §. si quis colla. ix. † Est & tertiusdecimus: vt in monachis conuersis & monialibus, licet nō sint in sacris ordinibus constituti, vt in authē. de mona. §. antep. co. j. & in auth. de nup. §. p occasionē. coll. iiij. Est & xiiij. in muliere rapta quæ ꝓprio nubit raptori: quod prohibetur, vt in authen. de rap. mulie. quæ prop. rap. nu. §. j. coll. ix. ¶ Adde, quòd de iure cano. hoc corrigitur. c. fi. de rap. & quia in his ipsum ius cano. attenditur, dicas de iure cano. esse aliqua impedimenta, quę impediunt contrahendum & dirimunt contractum, quæ claudun tur his versibus. Error, conditio, votum, cognatio, crimen: Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas: Sexus & affinis: si forte coire nequibis. Hæc socianda vetāt connubia, facta retractāt. Aliqua uerò impediunt, sed non dirimunt, de quibus his versibus, Incestus, raptus sponsatæ, mors mulieris: Susceptus propriæ sobolis, mors presbyteralis: Vel si pœniteat solenniter, aut monialem Accipiat: prohibent hæc coniugium sociādum: Ecclesia vetitum, necnon tempus feriatum, Impediunt fieri, permittunt facta teneri. Quorum versuum declarationem ponit Henri. Boyc. in c. literæ. de frig. & male.]

† Secus in constitutis in non sacris vel minoribus ordinibus qui si in cedant. SYL. in habitu et tonsura, gaudent priuilegio. c. si quis suadēte. xvij. q. iiij. & priuilegio fori vt ca. i. de cler. coniug. lib. vi.

¶ Omni effectu & nomine matrimonij etiam quo ad filios carent, qui contra ll. coeunt: nec dotes repetunt, & pœnas incurrunt. h. d.

¶ Si aduersus ea quæ diximus [a] aliquis

rit iustas nuptias esse illas, quę secū dū p̄cepta legū contrahunt, simulq; exposuerit caius, ī quibus matrimoniū contrahi leges vetant: nunc infert, ꝙ q aduersus suprascriptas prohibitiōes coierint, iniustas nuptias cōtraxisse intelliguntur. Quo fit, vt cū iuris effectu exutę sint, carere ēt debeāt nomine à legibus imposito l. nō putauit. §. non quęuis ff. de bo. poss. contratab. Itaq; nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec dos appellatur: & qui ex eo coitu nascuntur, non sunt in potestate parentum, cū sint ex iniustis nuptijs procreati, supra de patr. pot. in princ. sed quantū ad patriam potestatem similes sunt vulgo conceptis. quia sicut illi patrē non habere finguntur, quia illū habēt incertū, ita & hi perinde existimantur, ac si patrē non haberent, quia illum habent, quem habere nō licet. reliqua ī tex. sunt plana.] Not. ꝙ appellatione viri, vxoris, nuptiarū, matrimonij, intelligitur de legitimis: & sic ꝙ dispositio loquens de aliquo, intelligitur de legitimo. Itē ꝙ filij ex coitu illegitimo non sunt in potestate, quia non sunt ex iustis nuptijs. Item not. ꝙ spurij ęquiparantur vulgo conceptis: & vulgo cōcepti intelliguntur non habere patrem. Item vnde dicātur spurij. Itē ꝙ vbi non est matrimonium legitimū, non est dos: & dissoluto tali matrimonio, nō est locus exactioni alicuius dotis. Item ꝙ coitus cōtra ll. punitur alijs pœnis. Itē ꝙ actus contra ll. caret nō solum effectu, sed nomine. Itē ibi. Nec hi patrem. not. ꝙ idem operatur fictio quod veritas quo ad iuris effectū. Itē quòd verbū intelligitur, denotat fictionem.

SYL. ¶ Si aduersus ea quæ, ¶ Diuiditur in tres pates. in prima ponit dictum quantum ad contrahentes contra ll. in secunda quantum ad filios. in tertia [illegible]ntum ad alias pœnas. secūda ibi (Itaq;) tertia ibi (Qui autem.)

* ¶ Casus. Non est figurandus nisi literaliter. Cum Imperator diffinie-

a *Diximus.* vt supra eodem per totum, & etiā adiecimus in proxi. §.

ADDITIO.

ADDITIO. Vide clemen. j. de consangui. & affini.

a ¶ *Itaque*, bene infertur vt supra titu. j. in princip.

b ¶ *Ad patriam potestatē*. Propter hunc casum posuit de nuptiis post titulum de patria potestate.

c ¶ *Vulgo*. Scilicet qui patrem demōstrare nō possunt, vel illicitum, vt ff. de sta. homi. vulgo.

d ¶ *Nam nec hi*. Scilicet vulgo concepti. Vel dic hi de quibus loquitur, scilicet illicitè concepti. * ¶ Prima expositio verior, quam intellige, ut declaraui in figuratione casus.] sed quod dicitur de illicitè conceptis, ad de hoc verum, si vterque sciuit: si verò alter coniugum ignorauit, filij legitimi sunt de iure canonico capitulo secundo qui filij sint legiti. & succedunt patri etiam scienti. c. ex tenore. eo. titu.]

qui coierint: nec uir, nec uxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque[a] ij qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt: sed tales sunt (quantum ad[b] patriam potestatem pertinet.) quales sunt ij, quos mater vulgo[c] concepit. † Nam, nec hi[d] patrem habere † intelliguntur: cùm & his pater incertus sit[e] Vnde solent filii spurii, appellari, vel a græca[f] uoce † νόθοι, id est vulgo concepti: vel ἀπάτορες, quasi sine patre[g] fili. Sequitur[h] ergo, vt dissoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis † exactioni[i] locus sit.

† aliàs SYL. iam nec hi patre habere intelliguntur eum: & ijs pater incertus est,

sine patre, errore factum est, vt qui sine patre dici deberent, Spurij appellati sint.

f ¶ *A græca uoce nothi*. Nothos græcè dicitur latinè spurius: & apator quasi sine patre: & simili ratione amator dicitur sine matre. ¶ Adde, quod hoc vocabulum spurii latè declarat. Budæus, in suis Annot. in l. vulgo. ff. de sta. ho. * Alciatus tn lib. j. Prætermiss. reponit sporadin. id est vulgo, passim, & sparsim, cuius sententiam amplexus sum hic in Anno.]

† Similis text. in. §. nul SYL. go. j. de successio. cog. † aliàs σποράδην.

† aliàs actioni.

e ¶ *Incertus fit*. Cui pater est populus, pater est sibi nullus, & omnis: cui pater est populus, non habet ille patrem, & secundum hoc dic his scilicet vulgo conceptis. Vel dic his scilicet incestuosis: & tunc dic iuris fictione est incertus.

* ADDITIO. Plutarchus in Problem. Quum veteres, inquit, prænomina notis scriberent, vt Sex. pro Sextus, Ser. pro Seruius. Sp. pro Spurius: eos autem qui vulgo concepti erant ita notarent S. P. hoc id est

* ADDITIO. Spurius dicitur a græca voce σπορον quod significat pudenda Plu. in Proble. Sabinos vxoris pudenda Sporion appellare, & inde spurium dictū vel à σπείρειν seminare quia nihil habet à patre nisi semen. Vnde spurios versus dicimus alterius, aut incerti auctoris. Aus. Quiq; notas spurijs versibus apposuit. Hier. Messag.

g ¶ *Sine patre*. Iure ciuili inspecto.

h ¶ *Sequitur*. Bene infert, cum enim sine matrimonio esse non potest scilicet dos, & vbi non est dos, actio dotis non est, vt C. de do. ante nup. l. fi. ibi, sicut enim &c.†

i ¶ *Exactioni* scilicet per actionem ex stipulatu, quę datur pro dote, ut infra de actio. §. fuerat. Sed nunquid per condictionem sine causa, vel ob causam, quasi ob causam datum fuerit, nec causa fuit secuta?

† Melior tex. j. §. proposito in l. 3. cū aluj, ibi relatio per glo. ff. de in doti.

Respon. Pla. quod sic: siue ignorans siue sciens dederit, ut ff. de condi. si ne causa. l. fi. Sed Io. dat talem conditionem ignoranter non scienter danti, ut C. de condi. ob causam l. j. & ff. de condi. ob cau. l. j. §. fi. & l. 2. nec immeritò, cum turpiter danti nulla sit repetitio. vt ff. de condi. ob tur. cau. l. si ob turpem. & hęc omnia locu habeat, qñ non fuit secutum matrimonium. Adde, quod opi. gl. hic, & in l. fi. communiter approbatur per doc. hic, & in d. l. fi. quòd si mater sciebat matrimonium illicitè contrahendum, non repetat. si ignorabat, secus, matrimonio non secuto: ita dicũt Ang. & Christo. hic, & Nouilli. in d. l. fin.]

SYL

a ¶ *Prohibitas* ; et aliquem de. xiiij. modis: licet Hyrne. has pęnas impo suerit tantum eis, qui incestas nuptias faciunt vel nefarias, non qui aliàs inutiles, vt in authẽti. de incest. nup. §. primo colla. 2.

b ¶ *Alias pœnas.* Vt est amissio bonorum, & incursus infamiæ, vt C. de incest. nup. l. qui contra, & l. si quis incesti. Hodie verò & confiscatio bonorum, & exilium, & cinguli, siue dignitatis depositio, & verberatio simul eis imponitur, vt in authenti. de incest. nupti. §. j. colla. 2.

ADDITIO. Adde secundum Ioan. Fab. quòd contrahentes incestas nuptias sunt infames: & ita approbantes & defendentes, vel patrocinium præstantes, vt iij. q. 4. c. consanguineorum, & ipso iure sunt excommunicati, ut in clem. j. de cõsan. & affi. Ang.

¶Qui autẽ prohibitas [a] nuptias contrahunt, & alias pœnas [b] patiũtur, quæ sacris constitutionibus continentur.

¶ In potestatẽ patris redigũtur, quæ per oblationẽ curiæ legitimãtur, vel per subsequens matrimoniũ. h. d.

¶Aliquando autẽ euenit, vt liberi, qui statim vt nati sũt, in ptãte parentum [c] nõ † fiant, posteà † aũt reviganturin potestatem patris: qualis est is, qui dũ naturalis [d] fuerat, posteà curiæ [e] datus, ptãti patris subiicitẽ. Nec

† aliàs fiunt aliàs sũt.

† aliàs vacat autem.

¶ Aliquando Diuiditur in duas partes, prout duos casus decidit. Secunda ibi (necnon.)

¶ Casus. Quæsitũ fuit an alio modo patria potestas, quam ex iustis, nuptiis acquireretur iure ciuili: & videbatur quòd nõ: ex regula generali affirmatiua posita supra in princip. titu. j. & ex negatiua posita ĩ §. præcedenti. ver. itaque. cuius contrarium deciditur in duobus casibus ex constitutionibus imperatoris, scilicet per oblationem curiæ, & per subsequens matrimonium: primum fauore curialium. §. si quis igitur. in authen. quibus modis natu. effi. sui. in fine, scđm fauore matrimonii & filiorũ. l. nuper. C. de na. lib. No. quòd ius ciuile alios modos inuenit reducendi filios in potestatem quàm ex iustis nuptiis. s. per oblationem curiæ, & per subsequens matrimonium: & ita naturales fiunt legitimi.

SYL

c ¶ *Parentum non fiant.* Hoc mirabile per duo probat exempla. Accursius.

d ¶ *Naturalis.* Scilicet tãtum. Accu.

e ¶ *Curiæ.* Cum enim vult aliquis naturalem filium tantum, qui in potestate patris nõ est, vt hic, & supra titulo primo in princip. facere in potestate, detur in seruitium Imperatoris, vel Præsidis prouinciæ. Nam in potestate efficitur loco meriti patris, & efficitur legitimus loco meriti filii, † vt hic, & in authentico

† aliàs quam et solam.

tico quibus mod. naturali.effici.sui §:si quis igitur.collatione.septima. * ¶ Dic quòd per curiam intellexit ordinem decurionum, vt manifestè ostendi hoç loco in Annota.]

*- ADDIT.

Curia non significat seruitium Imperatoris sed Senatum alicuius ciuitatis quæ ordinem habet decurionum tanquam senatus municipales, quã obrem dati curiæ sunt, qui in ordinem allecti decurionum in. patris transeunt potestatem, & iura alle quuntur legitimorum l. si quis.C. de natur.liber. Aemil. Ferret.

† Quod Ang. intelligit verũ finctè, non

SYL. verè: qd nota pro statutis ut ētex. in l. in. C. de na n.li. & quare succedãt vide hic per eũ.

nõ [a] is qui à muliere libera procreatur, cuius matrimonium minimè legibus interdictum [b] fuerat, sed ad † quam pater consuetudinẽ habuerat, posteà ex nostrà cõstitutione [c] dotalibus instrumentis [d] compositis, in potestate pr̃is efficitur. Quod & aliis liberis, qui ex eodem matrimonio posteà fuerint procreati, similiter nostra constitutio [e] præbuit.

a ¶ *Necnon.* Nunc ponitur aliud exemplum.

b ¶ *Interdictum.* Nam aliam vxorẽ non habuit tempore concubinatus: aliàs contra, vt C.de concu.l.j.

¶ Adde quòd ratio est, quia subsequente matrimonio fingitur illam semper fuisse vxorem: & maximè tempore partus per fictionem translatiuam, & si illo tempore, quo peperit, erat impedimentum tale, quòd cum ea matrimonium esset interdictum, non fit legitimatio, quia extremmum, ad quod fictio trahitur, non est habile.]

c ¶ *Constitutione.* ut C.de nat. libe. l. cum quis.

d ¶ *Instrumentis.* Sed nunquid sine instrumentis est matrimoniũ tale? Dicunt quidam quòd non, vt Pla. & Azo. quando decorati maximis dignitatibus faciunt matrimonium vt in auth. vt lic. mat. & auiæ. § quia vero legem dudum, collat. viij. melius autem, quibus modis natu. efic. legi. §. hæc ergo casta. collatio. vj. Sed dic, quòd matrimonium nudo consensu perficitur sine scriptura, ut in authenti. de nupti. §. nuptias. collat. 4. & ff. de reg. iur. l. nuptias. Sed filij primogeniti non sunt legitimi, si dotalia instrumenta non sunt facta, vt hic: & facit ad hoc C. de natu. libe. l. cum quis, & l. nuper & l. fin. & in authen. de hæred. ab intesta. uenien. §. j. collation. ix. & in authentico. de filijs ante docto. instrumen. natis. circa medi. collatione tertia, & in authenti. de incest. nup. §. fina. collatio. 2. & de trien. & semi. §. fina.

¶ Adde, quòd hoc hodie in vtroq; foro de iure canoni. corrigitur: secundum quod talia instrumenta nõ requirantur. c. tanta. qui filij sint legitimi & ibi communiter doctor. vt per Abba. in j. notab.] SYL.

e ¶ *Constitutio.* vt C. de natu. lib. nuper. Sed si non fecerit eam sibi vxorem, adhuc huiusmodi naturales, sunt alendi à patre. Item succedunt ex testamento in totum, si pater vult, legitimis non existentibus, vel parentibus iam defunctis: aliàs liberi in unam unciam tantum permittunt naturales succedere: superiores, quando ipsi tantum supsunt, non impediunt eos, nisi in sua legitima, quæ superioribus debetur, ab intestato verò duas habẽt vnicas paternæ substantiæ, cũ matre eorũ uiriliter diuidendas, quando nõ sunt ascendentes nec descendentes, alũt & ipsi patrẽ, & hoc in licitè natis,

Filii naturales, tantum, an succedant.

sed si illicitè nati sunt nō:immò om ni beneficio sunt exclusi, vt in au thē.quib.mod.nat.effi.sui.§.discre tis.vsq; in fi.constitu. colla. vij.

¶ De adoptionibus.

Adoptiui etiā sunt in potestate: q sui iuris, rescri pto pricipis arro gātur:alieni, ado ptantur imperio magistratus. h.d. ex l.j.& ij. ff. eo.

NOn solū aūt naturales [a] li beri, secundū ea quæ diximus, in potestate nostra sunt, verum ēt ij,

¶ De adoptionib. Dicturus Impe- rator d ijs q in ptāte parē tum sunt, po suit titulum particularē, d hoc:ad cu- ius declara- tionē fuit ne cessarius tra ctat⁹ d nup- tijs:sed qa ēt per adoptio- nem iure ciuili sunt ī potestate qui adoptantur, ideò sequitur tractatus de adoptionib. prout optimè ipse- met Impe. in princi. continuat.]

NOn solū Iste .titulus diuidit in nouē partes principaliter. Pri- mò ponit, ꝙ adoptiui sūt ī ptāte a- doptātis. Secūdò qualiter fiat ado- ptio & arrogatio. Tertiò primū di- ctū limitat & declarat. Quartò d im pubere qui se ad arrogādum dedit. Quintò ꝙ adoptās debet saltē ado- ptatum præcedere 18. an. Sextò qn̄ aliquis ut nepos vel pronepos ado ptatur. Septimò in quib. adoptatus æquiparat naturali. Octauò in qui- bus conueniunt, & in quibus non, adoptio, & arrogatio. Nono ꝙ serui adoptati à dominis sunt liberi. Secū da ibi (Adoptio.) Tertia ibi (Sed ho- die.) Quarta ibi (Cum autē.) Quin- ta ibi (Minorem.) Sexta ibi ‹ Licet autem.›, Septima ibi ‹ In plurimis.›, Octaua. ibi ‹ Illud.›, Nona ibi ‹ Apud

SYL. Catonem.›, Aretin.

¶ Casus. Nō figuratur, quia partiē do & declarādo terminos adoptiōis & arrogationis procedit. Not. filios adoptiuos ī potestate nostra eē. Itē ꝙ adoptio sumitur dupliciter: vt ge nus, & comprehēdit etiā arrogatio nem: vt species, & est illa, quæ fit eo rū qui in alterius erāt potestate, im perio magistratus. Itē ꝙ arrogatio est de reseruatis principi. Itē ꝙ diffi cilius liberi & sui iuris trāseūt in po testatē alterius, q̄ ij qui in alterius potestate erant: ex quo no. potes ꝙ in habentib. symbolū fa- cilios est trā situs.]

a ¶ *Naturales*. subaudi & legitimi. Quare distin gue: qa filio- rū alij sunt naturales & legitimi, vt ex legitimo matrimonio nati, ut hic, & supra de patri. pote. in prin. Alii naturales tantū, vt nati ex cōcu bina, vt supra tit. j. §. fi. Alii legitimi tantū, vt adoptiui. de quibus hic tit. loquitur. Alii nec naturales nec le- gitimi iuris presumptione, ut ince- stuosi, vel aliàs illicitè nati, vt in au then. quibus mod. natura. effi. sui. §. fi. col. 7. Alii sūt qui prius nō fuerūt legitimi, sed nūc sunt. i. efficiuntur duob. modis, vt ī authē. qui. mo. na. effi. sui. §. qd̄ verò. & supra. ti. j. ī fi.

SYL. ¶ Adde tu clarius septē esse species filiorū, qui diuersimodè à iure consi derant: prima est legittimorū & na turaliū, qui sunt nati ex vero vel pu tatiuo matrimonio supra ti. 2. ī prī. secunda species est naturaliū tantū, qui sūt nati ex vnica cōcubina ī do mo retēta, indubitato affectu cōiū- cta, si vterq; sit solut⁹, ut no. in rub. ff. d cōcub. dicti naturales, quia eos natura nō honestas genuit. c. liberi. 32. q. 4. tertia species dicuntur spu- rij, nati ex coitu nō approbato nec improbato à l. ut vulgo cōcepti & similes: quarta species est eorū, qui ex damnato coitu nascunt, vt adul- terini, īcestuosi, sacrilegi, & similes. §. fi. in authenti. quib. mod. nat. effi. sui. quinta species est legitimorū tā tū, de quibus hoc titu. sexta species est

quos adoptam*. a ¶ Adoptio b autem duobus modis fit: aut principali rescripto, c aut imperio magistratus. d ¶ Imperatoris, auctoritate adoptare quis potest eos easue, qui q̃ue sui iuris sunt, quæ spes adoptionis dicit̃ arroga-

est legitimatorum, de quibus. §. fi. supra tit. proxi. septima est spiritualiũ, quos ex sacro fonte. vel confirmatione leuauimus, de quibus in to. titu. de cog. spiri.]

a ¶ *Adoptamus*. s. in potestate nostra sunt: & hoc iure veteri, vt hic & ff. e. l. j. sed hodie distinguitur, vt infra eod. §. sed hodie.

b ¶ *Adoptio*. Est autem adoptio secundum Pla. & Io. legalis actio ad solatiũ eorum qui liberos non habẽt, penè, idest fere naturam imitans, sed certè & ab ijs, qui liberos habent, fit adoptio, vt ff. eo. l. nec ei. §. pterea. & infra eo. §. licet. quare põt sic simpliciter definiri. Adoptio est legitimus actus, per quẽ fit quis filius qui non est, penè. i. fere naturã imitãs: & est hæc veritas, vt ff. eod. l. j. & infra eod. §. minorem.

SVL. * ¶ Dic quòd reperitur adoptio in genere, quæ posteà diuiditur in adoptionem in specie, & arrogationem. Adoptio in genere sic rectè diffinitur: Est actus per quem, auctoritate iuris ciuilis, qui filius non est, instar naturæ filius efficitur. Adoptio verò in specie hoc modo. Est actus, per quem qui in alterius potestate est, imperio magistratus instar naturę alterius filius efficit̃, cõcurrente naturali vinculo, in ptãte: nõ cõcurrentę, habilis ad succedendũ. Arrogatio aũt est actus, per quẽ qui sui iuris est, principis auctoritate instar naturę filius efficitur & in ptãte.] Sed & hoc loco libuit apponere verba A. Gellij lib. 5. c. 19. noc. acti. Inquit ille. Cũ in alienã familiã inq; liberorũ loco extranei sumunt̃, aut p prætorẽ fit, aut p populũ, qđ p ptorẽ fit, adoptatio dicit̃: quod per populũ arrogatio. Adoptantur aũt, cũ à parẽte, in cuius ptãte sũt, tertia mãcipatione in iure cedunt̃, atq; ab eo, qui adoptat, apud eũ, apud quẽ. l. actio est, vindicantur. Arrogant̃ ij, qui, cũ sui iuris sunt, in alienam sese ptãtẽ tradũt, eiusq; rei ipsi auctores fiũt: sed arrogationes nõ temerè nec inexploratè committunt̃. Nã comitia, arbitris pontific. præbentur, quæ curiata appellãtur. Aetas quoq; eius, qui arrogare vult, an liberis potius gignundis idonea sit: bonaq; eius, qui arrogatur, ne insidiosè appetita sint, cõsideratur]: iusq; iurandũ à. Q. Mutio Pon. max. conceptũ dicit̃, qđ in arrogando iuraretur: sed arrogari non põt nisi iam vesticeps. Arrogatio aũt dicta, quia genus hoc. in alienã familiã trãsitus per populi rogationẽ fit: eius rogationis verba hęc sunt: Velitis iubeatis, vt L. Val. L. Titio tam iure legeq; filius sibi fiat, quã si ex eo. patre matreq; fami. natus esset, vtiq; ei vitæ necisq; in eũ ptãs fiet, vti pariendo filio est. hæc ita, vt dixi, ita vos Quirites rogo. Hęc ille, quæ in Annota. nostris latè exposuimus.

c ¶ *Rescripto*. Hoc est, vel ãte ipsum principẽ vel ante aliũ magistratũ de legatiõe facta p rescriptũ à pricipe. vt C. e. l. ij. in fi. & l. arrogat iões. Sed quid si Impator non est? Rñ. nõ põt fieri, licet imperium semper sit, vt in auth. qũo oportet epis. §. fi. coll. j. ¶ Hoc verum de iure ciuili, sed de iure canonico succedit vacante imperio Pont. vel iud. ecclesiasticus, secundum quod habetur in c. licet ex suscepto. de for. compet.

d ¶ *Magistratus*. Scilicet cuiuscunq; ordinarij, etiam defensoris ciuitatis qui minimus est, vt in auth. de defen. ciui. §. nulla. col. 3. Nec mirũ,

cum sit de voluntaria iurisdictione, vt ff.de offi.procon.& le.l.ij.

a¶ *Arrogatio.* quia adoptator interrogatur, an velit eum, quem adoptat, sibi iustum filium esse: & adoptatus, an id fieri patiaᵗ, vt ff.eod.l. 2. Vnde ver. Arrogo q suus est, sed habet meus esse necesse. Patris adopto suū, sed patris p manet idem.

SYL. ¶ Adde, quòd q̄uis hanc deriuationē alleget iuriscon.in l.ij.ff. eo. tamē verisimilior videtur illa, quā ponit Gel. vbi supra quia fiebat p populi rogationē.]

b¶ *Inferiorē.* idest sequentem.

in l.cum in adoptiuis. in princip.C. eod. Not. quòd extraneus adoptans filium, non habet eum in potestate. Item quòd per adoptionem ab extraneo factam, iura patris naturalis non dissoluuntur. Item quòd filius adoptiuus succedit patri extraneo ab intesta. Item quòd ascendentes adoptantes habent adoptiuos filios in potestate. Item quòd duo vincula magis ligāt. Item quòd adoptiuus dicitur de familia patris adoptantis. Item quòd in vna persona naturalia & ciuilia iura concurrere pñt.]

tio.[a] ¶ Imperio magistratus adoptatus eos easue, q quæue in ptāte parentū sunt: siue primū gradū liberorū obtinēt, qualis est filius & filia: siue inferiorē,[b] q!is est nepos, neptis, pnepos, pneptis. ¶ Per adoptionē nō trāsitqs in ptātē nisi ascēdentiū quāuis patri adoptiuo ex neo succedat.h.d.ex l.cū in adopt.C.đ adop.

¶ Sed hodie ex nostra cōstitutione[c] cū filius familias à patre naturali[d] extraneæ† psonæ in adoptionem daᵗ, iura patris naturalis minimè dissoluuntur: nec quicquam ad patrem adoptiuum transit, nec in potestate eius est, licet ab intestato iura successionis ei à nobis tributa[e] sint. Si verò pater natura-

† *Extraneū hic accipe, omnem qui non sit ascendens.*

SYL. ¶ Sed hodie. Diniditur in duas partes. In prima ponit regulam prohibitiuam: in secunda dispensationem in ascendentibus. secunda ibi, (si verò.)

¶ Casus. Quærebatur, an perpetuò verum esset, quòd in adoptantis potestatem transierit filius adoptatus: dubitationem faciebant verba generalia Imp. in princi.ti.nostri, & omne ius antiquum: cuius contrariū respon. ex correctione Iustinia. scilicet vt nisi adoptetur ab aliquo ex ascendentibus patris vel matris, nō transeat in potestatem: ratio fuit, quia eueniebat vt adoptatus aliquādo & patris naturalis & adoptiui successionem perderet: prout rationem suę dispositionis latè explicat

c¶ *Constitutione.* vt C.de adoptio. cum in adoptiuis.

d¶ *Naturali.* & legitimo.

e¶ *Tributa.* s.in prædicta constitutione(j): & facit ad hunc.§.infra de hær.quæ ab intest.§.sed ea omnia, & infra de exhæ.li.§.circa adoptiuos, & infra de inoffi.testa.§.ij.

ADDITIO.(j) Etiam concurrentibus legitimis & naturalibus, quāuis inter se nihil habeant parentelæ: qđ not. secundum Ang. & ideò nō transit in potestatem, quia per emancipationem priuaretur hæreditate vtriusque secundum communem opinionem, vt l.cum in adoptiuis. C.eod. sed cum hodie nemo emancipetur inuitus. §. generaliter. in authen.quib.mod.natu.effic.sui. videtur

detur iste.§.esse correctus, de quo vide Ias.hic.

a¶ *Pater naturalis.* & legitimus.

b¶. *Materno.* in cuius potestate prius non erat, sed modo efficitur, vt subiicitur, vt supra de patria potestat. in fin. Accur.

c¶ *Emancipatus*. Aliàs cũ esset in potestate aui, quomodo adoptaret eum quem habet? Certè nõ potest plus esse quàm filius vel nepos, vt hic, & ff.eo.si pater.§. qui duos. & intellige emãcipationis tempore filium non esse conceptum, qui nunc datur in adoptionem: aliàs in potestate aui remansisset, vt infra titu.j.§.fi.

d¶ *Simili modo.* i.similem facias distinctionẽ:nã materno proauo, indistinctè: paterno vero, ẜm ꝙ modo distinxit in auo, datur in adoptionem.

e¶ Concurrunt. Sed si ego adoptẽ filiũ fratris mei, nunquid ptati meæ subijcit, rñ. ẜm Ioan. ꝙ nõ. & qđ hic dicit, naturalia, expone.i.natiualia, qa ab eo auo cõtrahit natiuitatẽ & originẽ: quod nõ est in filio fratris mei.

f¶ Iura. Vnde præferendus est ei, in quẽ vnũ tm̃ concurrit: & sic duę rõnes ꝑualent vni, vt in auth.de cõsan. & vter.fra.§.j.coll a.6.& C.de edil. di.adr.tol.l.fi.nisi vna sit melior duabus, vt colligitur ff. de inoffic. testamen.nam & si. & ff.vnde liberi.l. scripto.

¶ Adde., quòd doct. qui not. hoc, quòd duæ rationes vincunt vnam, intelligunt vnam ex illis duabus: vt si in vna persona, vna ex illis con- currat, in alia duæ, illa præfer[...] ita colligitur ex.ll. allegatis, & i[...] intelliges quo casu non est ad propositum limitatio glo.]

lis[a] nõ extraneo, ʒ auo filij sui materno,[b] vel si ipse pater naturalis fuerit emancipatus,[c] etiã auo paterno, vel proauo simili modo[d] paterno vel materno filiũ suum dederit in adoptionem: in hoc casu, quia concurrunt[e] in vnam personam, & naturalia, & adoptionis iura,[f] manet stabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo † constrictum: vt & in familia, & in potestate huiusmodi patris adoptiui sit.

† *ali. constitum.*

¶Cum autem.¶ Diuiditur in quinque partes. Primò quòd arrogatio fiat causa cognita. Secundò ꝙ sit iusta causa. Tertiò ponit modũ, sub quo fiat. Quartò ꝙ nõ potest arrogator ipsum emancipare sine causa. Quintò quòd quartam partem bonorũ suorum eidẽ, siue in vltima voluntate, siue inter viuos relinquat. Secunda ibi(. Et exquiritur ., Tertia ibi' Et cum., Quarta ibi' Itẽ non aliter. 'Quinta ibi, Sed & si., Areti.

¶Cum autem impubes. *Diuisi*

*¶Casus. Quæsitum fuit, an pupillus posset dare se ad arrogandum: & videbatur quòd non, quia in arrogatione in primis exploranda est mens illorum, qui arrogantur.l.In adoptionibus.ff.eod. pupillum autem nullam habere mentem, traditum est l.pupillus.ff.de regu.iur. Econuerso autem videbatur, quòd talis arrogatio permitti deberet absque alijs adminiculis, ex quo celebratur auctoritate principis, quæ omnẽ suspitionem summouere videbatur, & quia nihil addi posse videbaẽ principali confirmationi. Sed, supradictis non obstantibus, deciditur, impuberem arrogari posse, dummodo id fiat causa cognita, caueatq; arrogator se bona arrogati, si impubes decesserit, illis restituturu[m]

...um, ad quos peruentura erant, arrogatione non facta. Exigitur autē causę cognitio ea ratione, quia nisi adhiberetur, facile eueniret vt non haberetur ea rō honestatis, quæ in patribus & filijs requirit. Adhibet aūt & satisdatio, vt ſ occurrat illis, qui forte inhiantes patrimonio pupilli, illum ideò arrogare excogitassent, & ex his rōnibus temperātur quę pro rationibus dubitandi supra allegabant. Successiuè quæsitū est, an arrogator possit, quotiescunque velit, arrogatum emancipare. & videbatur quòd sic. §. prætereà. infra tit. j. cuius contrarium deciditur illa rōne, quia cum in constituenda arrogatione leges voluerint causæ cognitionem adhiberi, similiter voluerunt ſeam solui non posse absque eiusdem causæ cognitione l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur.] & quia cum talis emancipatio incommodum afferat emancipato, quia iura omnia soluuntur, ideò eo inuito sine causa fieri non debet, & facienti pœna imponitur, vt sequitur. No. quòd arrogatio impuberis requirit causę cognitionē, vtrū vtilis, vel honesta sit filio arrogato. Item no. ex ordine literæ quòd prius attendenda est honestas quàm vtilitas. Item not. cautionem requiri de restituendis bonis illis, qui ei successissent, si arrogatus non fuisset. Item quòd tabellio dicitur persona publica, & quòd per eum nobis quęritur. Item quòd arrogatus non potest emancipari non cognita causa. Item quòd arrogatus q.c quid quærit, quærit patri arroganti. Item quòd dictio, præter includit.]

¶ Impubes arrogatur cā cognita: & cauet arrogator, si impubes decedat, de restituēdis bonis pupilli ijs qui illi successuri essent, si arrogatio facta nō eēt nec arrogatus, nisi ex causa. emancipari: exhæreditatiue pōt alioqn præter bona propria consequitur ēt quartā partem bonorū arrogatoris. h.d. ex l. si paterfamilias. §. fi. ex l. nec ei & l. se. ff. eo. & ex l. fi. ff. si quid in fraudē patro.

¶ Cū aūt impubes p principale rescriptū [a] arrogat, cā cognita [b] arrogatio fieri p mittit. Et exqrit cā arrogationis, an honesta [c] sit, expediatq; pupillo. Et cū quibusdam conditionibus arrogatio fit, id est† vt caueat [d] arrogator psone publice hoc ē tabellioni, [e]

a ¶ *Rescriptū.* Vt quia sui iuris est, vt s. eo. i. in prin.

b ¶ *Cognita.* Quæ autē in causę cognitione vertuntur, per ordinem scripta sunt. ff. eo. l. si pater. §. in arrogatiōibus. & l. seq. vsq; ad. § fi. & quędam etiā hic dicunt in persona impuberis, quę & ibi dicuntur.

c ¶ *An honesta.* Idest non eo proposito vt eius res deuoret, vt ff. eod. l. nec ei. §. eorum.

d ¶ *Vt caueat.* id est, vt cautionem promittat: cum fideiussione tamen, vt ff. eod. l. nec ei. §. fin. & C. de verbo. signi. sancimus.

¶ Adde hoc est ex eo, quia ab alia l. hoc declaratur l. his verbis. ff. eo. aliàs enim cum simus in l. ciuili, intelligitur verbum, cautio, pro nuda promissione, quando est simpliciter prolatum, vt est communis omnium doctri. in l. diuortio. § interdum. ff. solu. matrimo.]

e ¶ *Tabellioni.* Qui seruus publicus dicit, vt C. eo. l. ij. aliàs enim seruus purus tabellio esse non potest, vt C. de tabul. generali. lib. x. Sed certe seruus. ideò

†Pro intellectu huius tex. vide excellentissi. D. Andreā Tiraql. ī tracta. de iure cōstituti possesso. par. 3. in 30. limita. nu. 41. & 42. Io. Bap. Zilettus.

Notarius non pōt esse seruus.

ideò sic dicitur, qua publicè seruit. a ¶ *Venturi*. Vel iure successionis ex testamento vel ab intestato, vel titul. vniuersali, vel singulari, vt legatarius, omnibus enim consulitur hac cautione, pupillo decedente in pupillari ætate: aliàs si posteà, pupillaris substitutio euanescit, vt hic, & ff. eod. non aliter. & l. his verbis & infra de pupil. sub §. j.

Satisdatio arrogatoris quibus prodest.

SYL ¶ Adde, quòd ratio est, quia per arrogationem pupillaris substitutio tanquam filij testamentum euanescit. l. nec ei. §. eorum. ff. eod. vnde consulendum est substitutis per cautionem, alij enim substituti præter quàm directi pupillares, quia habent actionem non ex testamento filij pręsumpto, sed ex testamento paterno, non possunt aliquod præiudiciũ pati: de quo vi. Ang. hic.]

¶ Sed nonne sine hac cautione facta admittuntur supradictæ personæ ex testamento? Respon. non, cum testamentum sit ruptum minima capitis dimi. s. arrogatione vt infra qui. mo. testa. infir. §. non tamen. Item nunquid legitimi sine hac cautione admitterentur? Respon. non, quia pater arrogator omnia iure peculij occuparet, vt ff. de cast. pec. l. ij. Hæc tamen cautio omissa pro facta habetur, vt ff. eod. l. his verbis. in fin. vt & aliàs. C. de rei vxo. ac. l. vnica. §. j. Sed quare legitimi non stipulantur etiam vltra pupillarem ætatem, cũ & posteà erant admittendi ad successionem, si adoptio facta non esset? Respon. illud est de fortuna, & aduentitium erat, vnde non fuit considerandum, vt ff. qui & à qui. l. iulianus. potuisset enim post puber

si intra pubertatẽ pupillus decesserit, restituturũ se bona illis, q̃ si adoptio facta nõ eẽt, ad successionẽ eius venturi[a] essent. ¶ Item non aliter emãcipare eũ põt arrogator, nisi[b] cã cognita dignus emancipatiõe fuerit, & tũc sua bona ei reddat. Sed & si decedẽs pater eum exhæredaue-

tatem testamentum fecisse, vt supra quib. ex cau. §. cum ergo.

¶ Adde declarando mentem glo. secundum Christo. hic, quia vult dicere, quòd ideò legitimi infra pupillarem ętatem stipulari possunt, quia non facta arrogatione, & decedẽte pupillo, omninò erant habituri successionẽ: & ideò quia læduntur, stipulantur: sed in maiore, quia non omninò læduntur, quia poterat esse quòd conderet testamentum, ideo non stipulantur: quod tene.] SYL

b ¶ *Nisi causa*. veluti si ita hæres instituitur ille adoptatus, si emancipatus fuerit: & tunc quartam perdit, quam tunc deberet habere de bonis arrogantis, vt infra proxi. respon. & ff. si quid in frau. pa. l. fin. secundum quosdam. Vel dic, quòd tũc non perdit quartam, vt infra proxi. respon. probatur, quod cum isto continuatur: & quod in dicta l. continetur, intelligitur quando erat iusta causa contra filium, vt quia prouocabat patrem ad iram. & tantum, vt etiam exhęredari potuerit, & beneficium collatum vel conferendum reuocari, vt C. de reuocan. do. l. fina. & in auth. vt libr. de cætero. §. illud. ver. quiu etiam collatio vi. & secundum hoc intellige proxi. respon. quod sequitur.

¶ Adde, quòd quando filius emancipatur ex causa proueniente ex defectu ipsius, perdit quartam: aliter non, siue sine causa emancipetur, siue causa aliunde proueniat: ita resident hic doc. * ex omnibus autem illis causis emancipari potest, ex quibus & exhæredatur: nam exhæredatio & emancipatio SYL

tio

tio æquiparantur à iure l. quid.i cũ filiũ.ff.de ver.ob.quod latius ostendi hoc loco in Comment.]

a¶ *Exhæredauerit.* vel præterierit, vt ff.eod.si arrogator.

*¶ Malè supplet glo.tum quia prætermisso arrogato testamẽtum est nullum.§. adoptiui infra de exhær. lib. & sic ille succederet in totum, si filij legitimi & naturales nõ superessent. l. pen.§.fin. C.eo.tum quia l.si arrogator.non loquitur in filio præterito, vt ibi admonet Ias.in 4.col.]

†Aliàs restituire vel relinquere &c.

rit, [a] vel viuus sine iusta causa eũ emancipauerit, iubetur [b] quartam [c] partem ei bonorum suorum † relinquere: videlicet præter bona, quæ ad patrẽ adoptiuum transtulit, & quorũ commodum [d] ei postea acquisiuit.

¶Maior xviij.an. eẽ debet adoptãs adoptatio.hoc dicit ex.l.Arrogato.§. non tantum & ex l.adoptio.ff. eodem titu.

b¶ *Iubetur.* Nota non cauet sic se relicturum:tunc enim non valeret, vt C.de inuti.stipu.l.ex eod.& C.de inoffic.testa.si quando.§.j.sed ei iubetur per legem,vt sic faciat .

c¶ *Quartam partem.* Quid ergo si alios filios sex vel plures habeat.nunquid hic plus q̃ alij habet? Respon. sic secundum Bul.quasi debeat imputari ei,quare arrogauerit.Vel dic (vt puto)quartam suæ partis per cõditionem ex l.diui Pij petit, vt hic & ff.eo.si arrogator.& ff.de inoffic. testa.l.Papinianus.§. siquis impubes. & hoc ad instar naturalium & legitimorum, vt ff.de inoffic. testa. Papinianus.§.quoniam.& C.de inoffic.testa.cum quæritur.& l.parentibus.Absurdum est enim hunc legitimum,plus iuris habere quàm naturalem & legitimum, vt supra eo.§. sed hodie in fin.Accur.

Arrogatus non plus iuris habere debet quã naturalis, & legitimus.

SYL. ¶ Adde, quòd hæc opin.glos.communis est si enim aliter intelligeremus, adoptatis quinque,quod fieri potest.l.si pater §.fin.ff.eod. ,quintus remaneret sine quarta:quę quarta: secundum communem sententiam in d.l.si arrogator.hodie non est aucta ad trientem * tametsi aliter mihi videatur, vt dixi hic in Comment.

d¶ *Commodum.* repete, Et præterea bona scilicet aduentitia, commodum quorum filius arrogatus post arrogationem acquisiuit patri scilicet vsumfructum. nam & hæc acquisita restituit: non dico vsumfructum, quem debet lucrari pater, vt C.de bon.quæ lib.l.cum oporteat.§ . siquis itaque.ad instar mariti in rebus dotalibus, vt ff.famil.hær. l.si filia.§.j.& sic hoc verbum, præter, non excludit,vt ff.de pign.act. l.j.in fin.& ff.de procur.sed & hæ.§. pen.& facit ff.de vulga . sub.l.sed si plures.§.in arrogato .

*¶ Dic quòd dictio, præter, iuncta termino contento sub præcedenti dispositione, stat exceptiuè. l.nam quod.§.fina.ff. de pen.legat. aliàs stat inclusiuè lege seio.§.vxori.ff.de annu. legat. nisi induceretur vel prohibitio actus aliàs de iure permissi , vel permissio actus. aliàs de iure prohibiti, secundum Curt. Iun.in lege . Actione . C.de transactio.] SYL. SYL.

* ¶ Minorem natus. Diuiditur in duas partes : in prima ponit vnum dictum cum ratione : in secunda illud declarat.secunda ibi debet,

¶ Casus.¶ Quærebatur, an in adoptionibus habenda esset ratio ętatis : & videbatur quòd non, quia cum adoptio fuerit ad solatium carentium liberis introducta, eaque solo consensu , adoptantis scilicet & adoptari, expediatur,non videba-

¶ Minorē natu [a] maiorē nō posse adoptare placet. Adoptio.n.naturam † imitatur,[b] & pro [c] monstro est, vt maior [d] sit filius q̄ pater. Debet itaque is, qui sibi filiū per adoptionem vel arrogationē facit, plena pubertate, id est. xviij. annis [e] præcedere.

¶Potest quis etiam filium alienum adoptare in nepotem, & deinceps, licet filium non habeat: & nepotem in locum filij: sed vbi adoptat aliquem in nepotem quasi ex filio, quem in potestate habet, natum, requiritur cōsensus filij: aliud, si nepotem ex eo alij velit in adoptionem dare. hoc dicit ex. l. adoptare. ex. l. si paterfami. §. qui duos. & l. cum nepos. ff. eodem titu.

debatur tam benigna facultas adsci scendi sibi filios, ratione ætatis coangustanda, sed solum agentium volūtas spectanda. Quo non obstantē cōtrarium respondetur, ꝙ cū à l. inuenta hæc via sit ad similitudinem naturæ, vt qui natura liberos nō haberet, posset hoc ciuili mō sibi procreare, eam debet imitari, ideoque statuitur, minorem natu maiorem adoptare non posse. Sed tunc dubitatum est, quot annis oporteret esse maiorem adoptantē. quàm is qui adoptatur: & cum adoptio naturam imitetur, videbatur sufficere, quòd eum excederet xv. annis, quia post xiiij. annum quis censetur habilis ad generationem naturalem. supra de nup. in princi. Quo non obstante deciditur quòd debet illum præcedere xviij. annis, quia licet præsumatur potentia gignendi in xiiij. anno, tamen cum per adoptionem quis certè, non præsumptiuè, filiū efficiat, placuit etiam illud tempus statuere ad hanc rem, quo certum est omnes à communiter accidentibus secundum naturā generare posse, prout hanc rationem eleganter deducit Iaso. in l. si is qui pro emptore ff. de vsucapio. dum tractat materiam fictionis inductiuæ, allegando l. si paterfamil. in fine. ff. eod.] Not. quòd minor natu maiorem adoptare non potest. * quod pulcherrimè persequitur Mar. Tul. in ea Oratio. quam pro domo sua dixit, dum cōqueritur Fonteium adoptasse P. Clodiū natu grādiorem, vt Tribunus pl. in ipsius perniciē fieret.] Item quòd ars & ius imitatur naturam inquantum potest. Item ꝙ plena pubertas est in xviij. ann.

† *Facit etiam l. adoptio. ff. eo. Zilettus.*

a ¶ *Natu.* id est natiuitate. sic. ff. de mino. l. prima. §. primo.

b ¶ *Imitatur.* plerunque: quandoque tamē non, vt infra eod. §. sed & illud. &. §. in plurimis.

c ¶ *Pro monstro est* i. non secundum naturam, sed contra naturam, vt & aliàs. ff. de sta. ho. non sunt liberi.

d ¶ *Maior.* scilicet tempore, non persona.

e ¶ *Xviij.* annis. idest tot annos debet habere plus adoptās quàm adoptatus, qui faciant vnam plenam pubertatem tanti temporis. Sed nunquid qui plures adoptat, debet pluribus vicibus præcedere in tanto tempore? Respon. non (vt puto:) cum secundum naturam etiam in vno anno ex diuersis fœminis, vel etiam vna, possit habere filios plures: & in hoc adoptio imitatur naturam, vt hic. Et nota pluribus modis

dis dici plenam pubertatem. Nam interdum.xiiij. annis, vt infra qui. mo.tute.fi.§.primo. & supra titu.j. pri.respon.aliàs.xv.annis, vt in auth.de tempore non so. pec. super dote.§. generaliter. collati. vij.aliàs xvij. ann. vt supra qui manu. non poss. §.fin. & ff.de post.l. prima §.pueritiã.interdũ, xviij. ann.vt hic, † & ff.de ali.& ci.le.l. mela. ¶ Adde tu, quod gloss.non intellexit plenam pubertatem: nam vt primum masculus implet. xiiij. ann. incipit esse pubes: tunc enim dicitur pubes, & ante id tempus impubes: & hoc est quod dicitur in text.in d.§.1.j.quib. mod. tute.fi.plena autẽ efficit pubertas in xviij.ãno: alia.n.iura allegata in gl. nihil faciunt & ita decla.]

† *Sed hęc Glo.* SYL. *aut malè aut improbè loquitur secundũ Christophorum quia nullum tẽpus plenam pubertatẽ constituit nisi xviij.annorum Angelus.* SYL.

¶ Licet autem & in locum nepotis, vel neptis. pronepotis vel proneptis, vel deinceps adoptare, quamuis filiũ quis non habeat.[a] Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare potest, quã nepotem in locum[b] filij. Sed si quis nepotis loco adoptet, vel quasi ex eo filio, quem habet iam adoptatum, vel quasi ex illo, quẽ naturalem in sua potestate habet: in eo casu & filius consen-

* Licet. Diuiditur in duas partes in prima ponit vnum dictum: in secunda illud modificat. secunda ibi, (sed si quis.)

¶ Casus. Quærebatur an liceret adoptare loco nepotis dubiũ faciebat quia, cum in defectum generationis inductus videatur modus adoptionis, nõ videbatur vltra filium extendendus: cuius cõtrarium deciditur, quia sicut optamus perpetuitatẽ generationis naturalis.l.liberorum in fi.ff.de verbo.sign.ita & ciuilis, quę illam imitatur. Tũc dubitatum est, an posset alienus filius loco nepotis adoptari, aut econuersò. videbatur.n.seruandus ordo naturæ. attamen deciditur contrarium, vt latius pateat ista facultas generãdi liberos ciuiliter. Item dubitatum est, an cum nepos adoptatur quasi ex filio natus, consensus filii exigatur: & videbatur, quod nõ, quia cũ adoptio fit, nõ requirit volũtas eorũ, inter quos iura agnatiõis cõsequũtur.l. cũ adoptio. ff. eod. quod eo magis dicẽdum erat hoc casu, quia hic filius est in potestate adoptantis, vnde videbat. eius cõsensum nõ esse requirendum. Sed cõtrarium deciditur, & ratio assignatur in text. Lęderetur.n. filius, & ideò adhiberi debet.l.nam ita.ff.eod.quod non est, vbi auus daret illum alii in adoptionem, vt patet ex glo.in versi.consentire.ij.vbi habetur ratio dubitandi & decidẽdi huius dicti. Nota.quòd datur fictio fictionis in adoptione loco nepotis. Item quod is, qui lædi posset, requirendus est. Itẽ quod nullus potest agnasci inuito. Itẽ quod nepos datur in adoptionem absq; consensu filii.

a ¶ *Non habeat.* Vel licet vxorem nõ habeat: quo casu tamen est cõtra naturam, vt.ff.eodem l. & qui vxores. ¶ Adde non esse contra naturam. quia potest habere: & quamuis actu non habeat, habet habitu. Repugnat enim natura in iis, quæ nec habitu nec actu esse possunt, sicut in princi. huius. §. sed non in iis quæ habitu, vtputa in adoptione nepotis, non existente filio, immò eo nunquam nato, vt hoc.§.]

b ¶ *In locum.* Item nepotem ex vno quasi ex altero natum, vt ff. eod. si pater.§. qui duos, non autem loco fratris, vt C.de hęredi. institu. nec apud.

a ¶ Con-

a ¶ Consentire. Quod non est in aliis cognatis, qui possent sperare successionem, vt.ff.eodem l.cum adoptio. Et siquidem filius consentiat, bene est, & recidet nepos adoptiuus in potestatem suam, scilicet filii, mortuo patre, vt ff. eodem l. siquis nepotem. Si autem non cõsentiat filius, tunc agnascitur seu agnatus fit ei, id est auo hic nepos, & suus efficitur hæres, etiam filio inuito: nec recidit in potestatem eius, siue dicas eũ succedere vt filium, licet non sit filius, siue vt nepotem, quasi ex altero filio premortuo natum, quo casu æqualiter cum patruo admittatur, vt infra de hær.quæ ab intest.§.cum autem. Alii dicunt hoc totum Ei inuito i.filio inuito: & Agnascatur.i.iuxta eum quasi nascatur quo ad successionem: quod satis in idem redit. Alii hoc totum Ei inuito, id est auo inuito qui voluntate filii proposuerat adoptare, nunc autem contra suum ꝓpositum facit: & sic dicitur inuitus ratione propositi primi. Et secũdum istos hic nepos inuito auo & filio adoptatus nõ succedit vnà cũ filio, sed demum eo mortuo: prima verior est.

SYL. ¶ Adde, quòd tex. est clarus, & intelligitur ei filio inuito, cum loquatur de adoptione nepotis facta tanquam ex eo filio, cuius consensus exigitur.] Sed quare hic filius impediret matrimonium sui filii etiam auo volente, & non impedit huuc ciuilem actum, vt ff. de ritu nup.l. oratione. §. j? Respon. quia matrimonium est vinculum magis indiuiduum, vt supra de pa. potesta. prima respon.

* ADDITIO. Et sic ista gl. intelligit hũc tex. tripliciter ibi ei iuuito. Primò diuisim, vt exponatur ei: scilicet auo inuito. scilicet filio. Secundò & tertiò coniunctim, vt illa verba in totum referantur, vel ad filiũ, vel ad auum cõtra quæ facit d.l.si quis nepotẽ. Iaso.

a ¶ Consentire. Sed videtur ꝙ sic: nã læditur filius in duobus, & in hæreditate siue in bonis quæ ad filium suum proponebat ex voto transmittere, vt.ff.vnde libe.l. scripto, quod nõ facit, vt infra de hære. quæ ab intest. defe. §. at hi. & quia in potestatẽ illius transit: quare in patris sui naturalis potestatem non recidit iure isto veteri, vt supra eo. j.respon. Ad primũ respondeo, quia alio modo potest euitare, instituendò eũ. Ad secundũ dico, ꝙ nõ põt ęstimari patria potestas, vt ff. de lega.j.filiusfamilias.§.secundũ vulgarem.†Sed hodie vterq; timor cessat: nã & succedet, & in suã potestatẽ recidet, vt C.de adoptio.cũ in adoptiuis.§.scim*, & supra eo.§.sed hodie.

tire a debet, ne ei inuito suus hæres agnoscatur. Sed ex contrario, si auus ex filio nepotem det in adoptionem, non est necesse filium consentire. a

¶ Arrogatus vel adoptatus a non extraneo, potest ab eodem alij in adoptionem dari hoc dicit.

* ¶ In plurimis. Casus. Quæsitum est, an pater adoptiuus possit filium alii in adoptionẽ dare; & videbat̃ ꝙ nõ, quia cum iã sit fictè filius, si alii quoq; in adoptionẽ traderetur, superinduceretur alia fictio, contra.l.j. C.de do.prom. Sed hoc non obstãte deciditur contrarium, ob similitudinẽ quæ inter adoptionem & naturã intercedit: quæ facit, vt sicut pater naturalis potest filium alii adoptandũ dare, idẽ possit & adoptiuus. nec obstat ꝙ sit fictio fictionis, quia cum veniat in consequentiã primæ, non inconuenit, vt tradit Bar. & alii in l. si is qui pro emptore. ff. de vsucap. Nota, quòd in plurimis filii legitimi tantum

† Silicet facit cõtra glos. secundũ Iac. quia si de inæstimabili agitur per indicio videtur necessarius e-
SYL. ius cõsensus. † Hoc verũ si filius vult. ff. l. in adoptionibus. Ioann. Fab.

tantum comparãtur legitimis & naturalibus. Item qꝫ adoptatus potest dari in adoptionem.]

a ¶ *In plurimis*. Quandoque enim contra, vt infra de hære. quæ ab intesta. §. minus. secundũ Azo. Item in eo, qnòd adoptiuus pater non tenetur eum instituere, vt infra de hære. quæ ab intesta. §. Sed ea, ibi, testamento autem.

b ¶ *Extraneum*. vt sic transeat ĩ suã potestatẽ, vt supra eo. §. sed hodie.

In plurimis [a] aũt causis assimilatur is qui adoptatus vel arrogatus est, ei qui ex legitimo matrimonio natus est: & ideò si quis per Imperatorem, vel apud Prætorem vel Præsidem prouinciæ non extraneum [b] adoptauerit†, potest eũdem in adoptionem alij dare.

¶ Spadones adoptare possunt, castrati autem non. h. d. ex l. ii. §. illud. ff. eo.

¶ Sed & illud vtriusque[c] adoptionis cõmune est, quòd & ij qui generare non [d] possunt (quales sunt spadões[e]) adoptare possunt: castrati aũt nõ possũt.

†*Hoc verum si filius vult. ff. eo. in l. adoptionibus Io. Tab.*

SYL. * ¶ Sed &. Caius Dubitatum fuit, an adoptare posset inhabilis ad generandum: & dubium faciebat, quia cum debeat imitari adoptio naturam, non videbatur danda illi facultas generandi filios ciuiliter, qui non poterat gignere naturaliter, & quia fictio non potest habere locum nisi vbi & veritas, secũdum Barto. in l. si is qui pro emptore. ff. de vsuca. cuius contrarium deciditur in spadone, non autem in castrato: rationẽ videbimus in gloss. No. quòd adoptio fieri nõ potest ab ijs, qui non habent potestatem generandi de facto, secus si à natura. Item quòd impossibilitas de facto magis impedit quàm naturalis.]

c ¶ Sed. *Vtriusque*. Quarum vna vocatur arrogatio, alia adoptio, vt supra eod. §. Imperatoris.

d ¶ *Non possunt*. Qui oẽs eunuchi vocant: sed ab hoc genere detrahit castratos, q generare nõ põt. i. castè sic natos, vt nunq̃ potuerint generare.

ADDITIO. Pone qꝫ aliquis generare põt, sed illicitè, vt clericus, nunquid poterit taliter adoptare? vide Christopho. hic. versic. Hinc insurgit dubium. vbi cõcludit quòd non.

e ¶ *Spadonei*. quib9 testiculi vel genitalia absciſa sũt cultello vel spatha: & est rõ, q a fortius ĩpedimẽtũ est naturæ, q̃ accidẽtis, vt hic. & ff. de liber. & posthu. l. sed ẽ q̃situ. §. j. & ij. Et no. qꝫ vulgariter promiscui appellantur.

Natura fortius impedimentum ẽ quàm accidentis.

¶ Adde, qꝫ magna fuit æquiuocatio ĩ his nominib9 gl. vt tñ verũ discas, dic duobus modis accipi spadonẽ vt & adoptio:, largè, prout cõprehẽdit oẽs inhabiles ad generandũ tã ex accidẽti q̃ à natura: strictè verò ad differentiã castrati, & hoc est qꝺ dixit tex. in l. spadonũ. de verb. sig. & in l. serua in fi. ff. de iure doti. & tunc ille significatur, q natura inhabilis est: castratus. n. à castro dicitur, cui viri lia sunt amputata facit l. iij. & iiij. ff. ad l. Cor. de sicari. Intelligit ergo spadonẽ hic strictè, qui ideò põt adoptare, quia nõ est desperãdũ naturæ auxiliũ, in quib9 oĩno virilia nõ sũt amputata l. si qs posthumos. ĩ prin. ff. de lib. & posthu. castrati verò non possunt, quia carent genitalibus, aliquo mõ generare: ideò & nubere & adoptare prohibentur. & hæc est veritas quæ probatur in l. ædiles aiũt. §. iumẽtorum. ff. de ædi. edic. & apertius declarauit hic in Auno.]

* ADD. Vide Alcia. lib. j. prætermiſſ. in

miss.in verbo castrati qui eleganter hæc nomina declarat & hæc oīa naturæ vitia aut ex accidenti contingentia explicat & in l. spadonum. ff.de verb.sig. Hier.M.

SYL.

§.fi.Sed nūquid & tūc habebit ī potestate?Videt ꝙ sic,cū bñficia princip ū sint extendenda,vt in auth.cō sti.quæ de dig.§.pen.coll.6.& ff.de constit. prin.l.fi. Sed tamen contra dico, ad instar.s.natura lium: nā naturā imitat adoptio, vt supra eo. §. minorē. †& facit ad hoc. C.e.mulierē ¶ Adde, qđ hæc.q. decidit ind.l.mulierē. vbi patet,ꝙ nō cōcedit aliud pt̄atis,per di ctā indulgē tiā,q̄ habeat ipsa materī naturalibus & legitimis, in quib.non habet pote statē,* & quamuis glo.videatur restringere hunc tex. ad mortuos in acie,est tñ gñaliter intelligendus,vt probaui hoc loco in Commenta.]

¶ Fœminæ, quoq;.¶ Casus. Dubitabatur an fœmine adoptare possent & videbatur ꝙ sic,quia in l. adoptio ff.e. dicitur quòd adoptio hēt locum in ijs personis, in quibus natura potest habere: & ita cumvera filiatio in fœminis reperiatur, videbatur etiā posse concurrere legitima: cuius contrarium deciditur in tex. ratione in eo expressa cum limitatione. Not. quòd fęmina non adoptat,nec habet filios in ptāte.]

¶ Fœmine non adoptāt nisi ex indulgentia principis ob amissos filios.h.d.ex l.mulierem. C. eod.

¶ Fœminæ quoq; adoptare nō possunt,[a] quia nec naturales liberos in sua potestate habent:[b] † sed ex[c] indulgentia principis ad solatium liberorū amissorum.[d] adoptare possunt.

¶ Arrogatus transit in ptāte arrogantis,cum liberis quos in ptāte habet.h.d.ex l.ij. §. hoc verò & l. Arrogato,ff.eod.

¶ Illud propriū est adoptionis illius, quæ ꝑ sacrū oraculū[e] fit: ꝙ is qui liberos in potestate habet.si se †ad arrogandum dederit, non solum ipse potestati arrogatoris

a ¶ Fęminę.nō possūt.sed ipsæ arrogari possunt,ut ff.eo.nā & fœminę.

b ¶ *Habent*.No.fœminas nō habere filios in potestate,& facit ad hoc ff. de suis & leg.nulla & infra de hæ. quali.& diffe.§.cæteri.& ff.de contra tab.l.illud.§. ad testamenta.

¶ Adde, ꝙ ideò ptās in fœminis qñ loquimur de filijs,interpretat.i.tutela,vt pulchrè Decius ī c.ex parte el 2.de appella.* vtrū aūt ratio allegata ī tex.coueniat ꝑꝑ.§.sed hodie supra eo.vide hic meum Cōmen.]

c ¶ *Sed ex indulgentia*,de nouo iure concedenda,†vt C.eo. mulierem.

d ¶ *Amissorum*.in acie principis,vt hic innuit,& infra de excu.tu.§.sed si i bello.ff.de inof.test.l.si suspecta

* ¶ Illud. Casus.Fuit dubitatū, vtrū liberi quos in potestate habet qui arrogatur,transeant in potestate arrogatoris:Et videbatur ꝙ non,sicut videmus in adoptione,ꝙ dato in adoptionē filio,nepotes ex eo remanēt in ptāte aui naturalis.l. arrogato,ff.eo. & quia iste actus videt fieri solū inter arrogatorē & arrogatū: cōtrariū tñ decidit,quia cū arrogatus alienæ ptāti subiectus sit, alium habere in potestate nō pōt.l.sic euenit.ff.ad l.iul.de adul.& hoc est ꝓpriū huius adoptionis,quæ fit imperiali auctoritate, ideòq; cessat obiectio.l.arrogato.No.ꝙ liberi ei⁹ q ar rogat,trāseūt in ptātē arrogatoris.

e ¶ Illud.*Oraculum*.i. per principē, vt

Aliàs sed ex constitutione & indulgētia.

†Silicet a Princi pe non à Comite palatinoq;

secundū Ang.qui idē quod hic dicit etiam in bastardo ꝑ cam. legitimando.

† Et ad contrarium respondent, hic doctor. ꝙ imò debet moderari, secundū tūs cōe Leg. facto in prin. ff. de vul. & pup. substi.

SYL.

† aliàs deest ad.

SYL.

Pro in ellectu unius ext. ui- le Clau li. de Seysel. ĩ vnica.§. simi .i. §.si liter quoque quis, 10. modo. 1. uersi. C tem ul- ra Do- 10. ff. le uerb. bli. lo. Ba. Zi- eettus. alias erui si lomino adopta. int, ex hoc ipsos &c. Et sic ex noĩa ione ali uius ac quiritur ut hic, et in c. per tuas. cũ gl. super uer. ap- pellauit post me- di. ibi ite est hoc arg. ex- tra qui SYL. filij sunt legi.

id est filiatio, sed sola libertas. a ¶ *Adoptati*. Scilicet à domino: ab extraneo autem non potest etiam libertus, vt ff. eod. si pater. in fi. b ¶ *Constitutione*. Vt C. de lati. liber. tollen. lege vnica. §. similiter quoque modo. c ¶ *Actis*. id est coram iudice: dicendo hęc verba, Veni huc fili: sm Azo. Vel (vt puto) coram iudice agebatur, vt filius fieret adoptiuus, & inde fuit facta scriptura, non tamẽ res peruenit ad perfectionem, vt differat à proximo casu supe

¶ †Apud Catonẽ bene scriptum refert antiquitas, †seruos, si à domino adoptati[a] sint, ex hoc ipso posse liberari. Vnde & nos eruditi, in nostra constitutione[b] etiam eum seruum, quem dominus actis[c] interuenientibus filium suum nominauerit, † liberũ esse cõstituimus, licet hoc ad ius filij accipiẽdum ei non sufficiat.

¶ Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur.

¶ Morte naturalis patris, filius sui iuris efficitur, & nepos ita demũ, si filius in potestate nõ supsit, hoc dicit ex titulo sexto Institutionum Caij.

Videamus nũc quibus modis ij, qui alieno iuri

actũ filius nominaretur, vel etiã enũtiatiuè causa demonstrationis: vt puta, Solutionem misi per Stichum filium meum. nam talia verba fauore libertatis disponunt, vt declarat Barto. ĩ l. ex hac. co. 2. ff. de dona. vbi docet an & quãdo verba enuntiatiua disponant.

¶ Quib⁹ modis ius patriæ potestatis soluitur. Continuat hunc ti. Imperator ĩ prin. cũ dicẽdũ proponat de dissolutione illius iuris, de quo s. pximè dictũ fuit.]

SYL.

Videam⁹. ¶ Totus iste titu. Diuisio.

riori: aliud si extra iudicium talia fierent, vel agerent. vt C. de liber. cau. l. penul. & sic collige ex hoc, & supe riori ver. q si id quod ago nõ valet, vt ago, valet tamẽ vt valere põtsic. C. de latina liber. tollen. l. vnica. §. simili quoque modo. & ff. de pactis. l. si vnus. §. si acceptilatio. Argumen. contra. ff. de iure codici. l. prima.

ADDITIO. Respondent doctores, quòd ibi constabat testantem nolle codicillari. Angel

* ¶ Errat Accur. vt diffusè ostẽdi, in Commen. putans in primo casu huius tex. seruum fieri filiũ adoptiuũ, & q in secundo dñs intendebat illũ adoptare: quare inde temerè infert ad dictum illud, Si id quod ago, &c. vt animaduertit etiam Alciat. in l. j. §. si quis ita. vbi videndum de isto articulo. ff. de verbo. obli. ideò exemplifica, quando vel deliberatè inter

diuiditur in sex partes. Primò qualiter dissoluatur patria potestas morte naturali. Secundò qualiter morte ciuili ex delicto proueniente. Tertiò qualiter propter dignitatem filio acquisitam. Quartò qualiter propter captiuitatem patris, vel filij. Quintò qualiter emancipatione. Sextò qualiter per dationem in adoptionem auo paterno, vel materno. Secunda ibi (Cum autẽ) Tertia ibi (Filiusfamilias.) Quarta ibi (Si ab hostibus.) Quinta ibi (Prætereà.) Sexta ibi (Sed & si pater.) Item hoc principiũ subdiuiditur in quatuor. Quia primò ponit de quo est tractaturus. Secũdò qualiter aliàs supra dixit de seruis. Tertiò qualiter filij liberentur à patria potestate, generaliter respondẽdo. Quartò dictam responsionem diuidit. Secunda ibi (Et quidẽ. Tertia ibi (Ij verò.) Quarta ibi (Sed hoc.)

sunt subiecti, eo liberentur. Et quidem [a] quemadmodum liberetur serui à potestate [b] dominorum, ex ijs intelligere possumus, quæ de seruis manumittendis superius exposuimus. Ij verò, qui in potestate parētis [c] sunt, mortuo eo [d] sui iuris fiunt. Sed hoc [e] distinctionem recipit. Nam mortuo patre, [f] sanè omni modò filij filijúe sui iuris efficiuntur. Mortuo verò auo, nō omnimodo [g] nepotes neptesque sui iuris fiunt: sed ita, [h] si post mortem aui in potestatem patris sui recasuri non sunt. Itaque si morietur auo pater eorū [i] viuit, & in potestate [k] patris sui est, tunc post obitū aui in

SYL. ¶ Casus. Nō ponitur, quia procedit tradendo regulam, quòd morte patris extinguitur potestas patria. dubium tñ uidebatur in nepote ex eo filio, qui tempore paterni obitus in potestate recidebat: q.a, cum nunquā fuisset in patris ptāte, sed aui, uidebatur dissoluto illo vinculo liberari, sicut, & filius: mos. n. quæ venit ad dissoluendum, §. deinceps. in authen. de nup. non videbatur posse uenire ad ligandum. l. legata inutiliter. ff. de adimē. lega. tamen contrarium deciditur ea ratione, quia bene à principio sui ortus debebat in potestate patris esse, quia tamen sui iuris pater non erat, non poterat habere aliū in potestate l. sic eueniet. ff. de adulter. sublato itaque de medio illo impedimento, detegitur potestas, non propriè conceditur, & quod habitu erat in filio quo ad nepotem, incipit esse actu: quod non habet locum vbi prius erat emancipatus, quia hi nepotes tunc non fuerunt in potestate aui, tanquam sustinentis partes filij, sed immediatè. Not. ꝙ verbum, videamus, refertur ad oculum intellectus. Item ꝙ cognito quo modo aliquid concipiatur: vel acquiratur, cognoscendum est quomodo dissoluatur, vel amittatur. Item ꝙ morte patris, vel aui, filii, vel nepotes efficiuntur sui iuris cum distinctione, de qua in summa.

a ¶ Et quidem. quasi dicat, quid sit circa seruos de absolutione potestatis eorum, diximus supra de lib. §. primo, & §. multis.

b ¶ A potestate, subaudi dominica.

c ¶ Parentis. Strictè accipe pro ijs tātū, qui sunt supiores ex linea mascu. nam fœminæ non habēt in potestate filios, vt supra titu. j. §. fœminæ. generalius accipitur supra tit. ij. §. ergo.

d ¶ Eo. s. parente.

e ¶ Hoc. s. qđ dixi morte superioris inferiores effici sui iuris.

f ¶ Patre. scilicet familiàs subaudi, scilicet supra quem nullus est ratione potestatis.

g ¶ Non omnimodo. id est generalitèr.

* ¶ Adde, quòd dictio, omninò, habet naturam præcisam: non tamen excludit qualitatem à statuto requisitam, recipitque congruam interpretationem secundum alia iura. Deci. consi. 356. col. 2. & 3.]

h ¶ Sed ita. s. fiunt sui iuris.

i ¶ Eorum. s. nepotum.

k ¶ In potestate. & non exiuit. nam si exiuit, & posteà redijt, quia est arrogatus, non recideret filius in potestatem eius, vt ff. de adop. si pater filiū. & est ratio, vt ibi notatur.

¶ Adde ꝙ prima ratio ibi assignatā cōiter approbat hic, & ibi: ego verò in Cōmen. vtranq; rōnem cōiunxi.]

a ¶ *Is*. s.filius prædictus:

b ¶ *Mortuus* est.s.filius prædictus.

c ¶ *Sui iuris*. Nisi in casu: vt quando per dignitatem filius sui iuris factus fuisset, vt in auth.consti.quę de dig. §.illđ coll.6.

potẽstate patris sui fiũt. Si verò is, [a] quo tẽpe auus moritur, aut iã mortuus [b] est, aut per emancipationem exijt de potestate patris, tunc ij, qui in potẽstatem eius cadere non possũt, sui iuris [c] fiunt.

¶ Deportatio, & seruitus pœnæ patriam potẽstatem soluũt, relegatio nõ, quæ restõ ue principis recuperatur hoc dicit.

SYL. ¶ Adde, q̃ rõ est, quia qđ fauore introducitur. non trahiť in odium l.quod fauore.C. de legib.& quia dignitas sicut priuilegium nõ tollit dignitatẽ, aut priuilegium l. hac saluberrima, C.de præpo.agen.in re.lib.12.* Inepta tamẽ est exceptio Accur. qa Imper.non loquiť vniuersaliter,qũocũque filius exierit de ptãte patris,sed vbi morte, vel emancipatione.]

Diuisio. ¶ Cum autem. Diuiditur in quinque partes. Primò, de deportatiõe patris. Secundò, de deportatione filij. Tertiò, de indulgentia principis. Quartò, de relegatis. Quintò, de seruis pęnæ. Secũda ibi (Pari rõne.) Tertia ibi (Sed si ex indulgentia.) Quarta ibi (Relegati.) Quinta ibi (Pœnæ.) Are.

SYL. ¶ Cum autẽ is. Casus. Quærebať an ex deportatione, relegatione, vel seruitute pœnæ, patria ptãs tolleret; dubium faciebat, quia cũ adhuc pater vnius remaneret, non videbatur tolli, quia, cũ iura filiationis sint naturalia, nullo casu uidebantur posse amoueri.§. fi. infra de legi.agna.tu. hoc tñ non obstante contrarium decidítur in deportatione, & seruitute pœnę; quia cum dictum sit hoc esse proprium ciuiũ Roma.s̃. de pa. po. & per deportationem desinat esse ciuis, per seruitutem autẽ pœnę, & ciuis & liber, desinũt necessariò omnia quę ex ciuilitate consequebantur, tanquam causa cessante ipsorum.* Nec obstat quod dicebatur de filiatione; quia longe aliud est filiatio, aliud patria potestas, cũ quis possit habere patrem, & in eius potestate non esse. Et ex his intelligitur, quare diuersum fuerit decisum in relegatis; nempe quia & libertas, & ciuitas salua permanet.] Sed tunc dubitatur quid facta restitutione: & uidebatur filios semel liberatos non recidere in potestate patris, per rationẽ, l. si pater.ff. de adoptio. cuius contrarium deciditur, quia, cum per eã omnia in pristiuũ statum reponantur.l.quod si minor.§. restitutio. ff. de minor. est ac si iure postliminij reuerterentur ab hostibus. sicut.n. illa est restitucio.l.mortuæ, sic hæc est principis, & sic l.viuæ. Not. quòd deportatus perdit ciuitatem. * Sunt autem deportati, quos lingua vulgi confinatos vocamus, quibus damnatis certo spatio circunscribitur pœnæ perdẽdæ locus.l.j. §.deportatos, ff.de leg.iij.] Item quod qui desinit esse ciuis Roma. non habet filios in potestate. Item q̃ dictio, perinde, denotat similitudinem licèt non per omnia: * quod maximè procedit in pœnalibus, ut per Barto.in l.sacrilegij.ff.ad l.iuli.pecul.] Item q̃ mors ciuilis æquiparatur naturali. Item quòd deportatione filii soluitur patria potestas: ex quo notatur, quòd patria potestas est ciuium Roma. actiuè, & passiuè: exigit enim in patre, & filio ciuilitatem. Item quòd restitutio reponit omnium in pristinum. Item quòd relegatio non tollit patriam potestatem, secus in seruitute pœnæ. Item quis dicatur seruus pœnæ.]

a ¶ *Cum autem*. Dictum est supra qualiter soluit patria potestas morte naturali, nunc ponit quando mor te ciuili. mò de media, secundò de relegatio ne, tertiò de maxima dicit. Prima, & vltima tollunt patriam potestatē, sed relegatio non sic: cum ibi status nō ē mutatio, nec capitis diminutio.

senatorū forte nō posse sup plicari.

eporta re pos nt tan m qua or in sces.

b ¶ *Deportatur*. Hic no. q hæc sñia deportatio nis vt valeat, id est, vt statū & ciuitatem perdat, non potest dari nisi à q̄tuor iudicibus. s. ab Imperatore, vel ab eo qui eius vice iudicat, & à præfe. pto. & præte. vr. vt ff. de pœn. l. ij. §. j. & de le ga. 3. l. j. §. à præfectis. & ff. de inter. & relega. l. in ter pœnas. §. j.

aliàs crinde si mor no.

¶ Cum autem[a] is, q ob aliquod maleficium in in suā deportatur,[b] ciuitatē amittit, sequitur, vt q eo[c] modò ex numero ciuium Romano rū tollitur, † per inde est, ac si eo mortuo[d] desinât liberi in potesta te eius esse. Pari[e] rōne, & si is, qui in ptāte parentis sit, in insulam deportatus fuerit, desinit esse in ptā te parentis. Sed si ex indulgētia prī cipis[f] restituti fue rint, per omnia pristinum statū[g] recipiunt.

c ¶ *Eo modo*. id est per istā deportatio nem in insu lam.

d ¶ *Mortuo*. No. deporta tum mortuū scilicet ciuili ter: sic. ff. de cōtratab. l. j. §. quidam fi lium, & ff. ꝓ soc. l. verum, §. societas.

e ¶ *Pari*. Hic not. vbi est eadem vel similis ratio, idem ius cō stituatur: sic. ff. de uerbo. oblig. l. à titio in fi. & infra quod cum eo qui in ali. po. §. istas, & ff. de eden. l. quædam. §. nūmularios. & ff. ad l. aquil. l. illud. Arg. contra. ff. de col. bon. l. si quis in fin. j. respon.

Y L. ¶ Adde, q quamuis non sit illa ea dem ratio, non tamen est contraria, sed est alia, per quam idem deciden dum est: quod non inconuenit. §. affi nitatis, s. de nup. & Bar. decla. ibi.]

Y L. ¶ Adde, q nisi intelligas propriè in terminis. d. l. j. §. à præfectis. gl. malè diceret. si enim intelligitur de vice gerēte principis, nō haberet dubiū: sed debet intelligi propriè secundū terminos. d. l. vt aduertit hic Ang.]

¶ Idem credo in senatoribus, qui pa rem sententiam. i. parem habent ef fectum principi, uel maiorem q̄ præ dicti, ut ff. à qui. appel. non li. l. j. §. j. † Si aūt alius iudex talem sententiā det, non valet. nec mandatur execu tioni, nisi princeps approbet eā, vel insulā siue locū assignet, vt ff. de leg. 3. l. j. §. 2. & §. deportatos. & ff. de in iu. ru. & ir. testa. l. si quis. §. eius.

Sed ūc uide ur ob lare l. C. de n. præ c. præ o.

Y L. ¶ Adde, q rationem assignat glo. in l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de offi. præsi. quæ communis est, quāuis An ge. hic eam reprobet.]

Pro cu us sol. aj. du bitat d ens con ra sen entias

¶ Quæ autem sunt delicta, ꝓ quibus in insulam debeant deportari, dice mus. j. de pu. iudi. per totū tit. sed relegare pōt quilibet qui habet me rum imperium, ut ff. de interd. & re leg. l. relegatorū. j. rñ. Et not. q pri-

f ¶ *Principis*, aliàs principali. Sed nū quid per alium poterit restitui? Rñ. non; nisi fortè per senatorem qui po test restituere statū, vt ff. de postu. l. j. §. de qua. & §. an autem.

Y L. ¶. Adde restitutionē fieri per omnē, qui auctoritatē supremā, & princi pis habet, siue sit senatus, siue ciui tas: Bart. in d. §. de qua. & in l. infa mem. ff. de publi. iudi.

g ¶ *Statum* .s. quantum ad honores, vel ordines, & similia, ut C. de sen. pas. l. j. ergo & patriā ptātem. & hoc uult hic dicere. Sed cōtradicit. C. de sen. pas. l. in insulā. & l. si pater. Solu. hic specialiter ad oīa. fuit restitutus secun

¶Relegati aût patres in insulâ, in potestate liberos retinent. a Et ex contrario liberi relegati in potestate parêtum remanent. ¶Pœnæ b seruus effectus, filios in potestate habere desinit. Serui aût

secundum M. & sic facias punctum ibi. per omnia. hanc reprobo, quia semp intelligitur ad oîa restitui, nisi côtradixerit expresśim: nam uerbû, restituo, gñale est, ut ff. de vsur. videamus 2. §. in fauiana. Alij hoc intelligût ad patrê reuertentem tñ referendum, cui debet restitui filius in ptâte, sed filio restituto nô sic; quia sic noceret ei restitutio, ar. C. de le. & cô. quod fauore. sed hanc opi. reprobo, nam libertus deportatus, & restitutus, in libertinitatem recidit, ut ff. de pac. siue libertus. Dic ergo interesse, vtrû princeps dicat hæc verba, Restituo te: & tunc ad omnia restitutus videatur vt hic: an hæc, Indulgeo tibi; quo casu de pœna tñ remittenda cogitasse videatur, ut in contrariis, arg C. de sen. pas. l. gñalis, & l. tutor. & l. cum indulgentia, & C. de gene. abol. l. fina.

SYL. ¶ Adde ꝙ hęc gl. in terminis nostris uera est, ex eo, quia restitutio gñaliter facta restituit omnia ea, q̃ trahunt immediatè causam ab ipsa côdênatione: quia ipso iure perduntur: secus si essent dêpdita mediâte alienatione uel facto hoîs: ita est côis opi. in l. Gallus: §. & quid si tñ. vbi Ias. co. 15. in 2. lec. ff. de lib. & posth. * Ego tñ in Cômen. aliâ, & pleniorê distinctionê posui, simulq; plurimas leges in hac materia, quæ mutuo pugnare uidebantur nouiter placaui.] Quid aût importet indulgêtia, & cuius sit uirtutis, & potentiæ ponit elegâter Deci. in c. j. in prin. de rescri.]

Deportatus, & relegatus differunt.

a ¶ *Retinent.* Nô differêtiâ inter relegatû, & deportatû quo ad familiâ, ut hic, & s. pxi. §. Itê hic bona tenet, ille non, ut ff. de interd. & rele. l. j. (j) Itê hic ciuitatê retinet, ille non, ut ff. de interd. & rele. l. relegatorû. §. siue ad tps. &. §. ad tps. Itê q̃a hic ad tempus, vel in perpetuû, ille aût tñ in perpetuû deportat, ut ff. de interd. & rele. relegati. & l. relegatorû. §. hæc est differêtia, sed in libertate nô ê differêtia, nâ uterq; liber remanet, ut. ff. de bon. dâ. l. sed si alia. §. j. Sed bânitos nostri tpis quibus côparabimus? Rñ. si pp maleficiû, ut êt cû ciuitate & bona sua publicentur, vel de iure, uel de consuetudine ciuitatum: tunc deportato comparabo: aliâs relegato; ut arg. ff. de bo. dâ. l. j.

Banniti quibus coparentur.

ADDI. (j) Hoc uerû nisi esset relegatus in perpetuum, quia posset illi pars bonorû adimi. l. relegati. in fi. & l. relegatorû. §. ad têpus. ff. eo. ti.

SYL. * ¶ Iste articulus de æquiparatione bannitorum est mirum in modû intricatus, & secundû Alex. in l. j. C. de hære. insti. repetibilis, ideò cû non possit de eo doctrina côpêdiaria tradi, uideant adolescentes hic Comê. nostrum, ubi illû ita explicauimus, ut nemini non facillima futura sit eius resolutio.]

SYL. ¶ Adde côem opi. esse, ut bâniti nostri tpis, & ex crimine, unde pœna mortis affici debeât, nô æqparêtur, nec dânatis in metallû, nec deportatis, qui amittunt tantum iura municipalia illius ciuitatis uel prouinciæ, à qua sunt banniti, nô aût iura côia, hanc dicût côem oês doctores in l. j. C. de hæredi. insti. & Curt. consi. 60. Dux. col. x.

¶ Non autem dico, ꝙ possit deportari â præside de iure, ut s. §. proxi. diximus, nec relegari à defensore ciuitatis, cum sit de imperio mero, ut in authen. de defen. ci. § nulla. in fi. §. collatio. 3.

b ¶ *Pœnæ.* i. supplicii: supplicium.n. suus dñs est, non fiscus, unde ei nihil quæritur

quærit, vt ff. de ijs quæ ꝓ non scrip. *Inge-* ha.l. 3. sed nouo iure nemo īgenuus *nuus ex* sit seruus ex supplicio, vt in auth.de *supplicio* nup.§.quod aſit. & §. si verò col.4. *nõ sit ser-* ADDITIO. Dic ſm Ange.iſtud ef- *uus.* se verum, si remanet viuus, aliud; si ī eo fiat executio mortis naturalis.

poenæ efficiũtur, qui in metallum[a] dãnanẽ, & qui bestiis[b] subijciũtur.

¶ Sola Patriciatus dignitas liberat à patria potestate. h.d.

a ¶ *In metallum*.i. in opus metalli ad fodiendũ metallum, vel etiam deportandum: & hi ne fugerent ligabantur, & pondere quodam opprimebantur, vt ferro, vel alio modo. Alij verò erãt, qui dicebantur damnati in opere metalli: & hi non tanto pondere opprimebantur: & qui hinc fugiebant, in metallo ponebãtur. Alij verò erant, qui in ministerium, vel in seruitium metallicorũ tãtum ponebantur: & hoc si perpetuò fieret, erant serui: aliàs contrà ff.de pœ.l.aut damnum.§.inter eos.& §.quisquis, & §.in ministerium. Sed quid si prouincia non habeat metalla aliqua, vel ferei, vel similis conditionis? Rñ.in vicinã prouinciam mittebantur, vt ff.de pœ.l. aut damnum.§.est pœna. Alij sunt in opus publicũ perpetuò dati, vel ad tempus qui sunt similes relegatis, vt ff.de pœ.l.quidam. Sed hmõi pœnæ non sunt in vsu hodie.

b ¶ *Bestiis*. Deducendis forte, vel ẽt vt comederet cũ eis, vel alia bestialia faceret: de hac pœna dic, vt no.ff. de pœ.l.qui ultimo.

S Y L. ¶ Adde, quòd qui bestijs subiciebãtur, dabantur, eisdem dilaniandi. * Damnati uero ad bestias ij erant, qui in pœnam delictorum suorum seruabantur, ut in publicis venationibus cum bestijs depugnarent, vt eleganter annotauit Budęus in l.Aut damnum, ff. de pœn.]

* ADDITIO Qui in cibum dantur bestijs, subiecti bestijs dicuntur: qui verò ad pugnam bestiarum introducuntur, obijci bestijs magis dicuntur: cuius rei exẽplũ vide apud Gell lib.5.cap.14.E.B.

¶ Filiusfamilias. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primò, ponit dictum in gñe. Secũdò, reddit rationem. Tertiò, excipit à dicto. Quartò, assignat rõnem. Secũda ibi (Militia,) Tertia ibi (Sed ex constitutione.) Quarta ibi (Quis.n.). Ang.

* ¶ *Casus.* Postq̃ uisum est pœnas soluere patriã potestatẽ, quærebatur an econuersò dignitates aliquæ, aut militia soluerent, quasi duorum extremorum debeat esse eadẽ ratio: dubium aũt faciebat, quia cautum est, vt seruus adeptus militiã, vel dignitatẽ sciente dño nanciscatur libertatem.l.super seruis, & l.si quis.C. qui mil.non pos.lib.12. vnde multomagis deberet effici sui iuris filius: qa facilius persona libera fit sui iuris, q̃ seruus liber, vt patet hoc ti.cuius tñ contrarium deciditur ea rõne, quia patria potestas impedire non põt filium quominus militet, magistratusq; gerat l. honor.§.plebeij.ff.de mun.& hono.l.qui cũ uno.§. qui filiũ.ff.de re mili. & ideò cũ nihil obesset, non erat necessaria dissolutio ipsius: excipiẽ tñ Patriciatus, rõne in text.allegata. Nec ob.qđ opponebaẽ de seruo adepto militiã sciente dño, quia eo casu cõsequiẽ libertatẽ, nõ ꝑꝑ militiã, aut dignitatẽ, sed ex volũtate dñi, qui cum sciat solum liberas ꝑsonas posse militare, aut dignitatibus fungi, patiendo seruũ militare, aut honores gerere, censeẽ in antecedentiã necessariam illi libertatem dare uoluisse.] Not.ꝙ hoc iure filiiusfa.miles non liberatur à patria ptãte. Itẽ nec senator, nec cõsul. Secundò, ꝙ non inconuenit, ꝙ ratio sit eadẽ cum dicto. Sed dic, ꝙ hoc est ex eo, quia intẽdit dicere, quòd manet

net in ptāte, quia non habet priuilegium liberandi.i.quia non eſt tributū hoc priuilegium : ſicut dicitur in l.fi.ff.de offi.proc.cæſa. Itē no.patriciatū liberare à nexu patriæ poteſtatis. Itē ꝙ argumentū ab inconuenienti valet. Itē ꝙ argumentū de minori ad maius valet affirmatiuè. Itē quòd dignitas patriciatus eſt ſumma & maxima. Itē vnde patricij dicantur.

†Aliàs et ſi, †Aliàs non & ſi.

¶ Filiusfamilias † ſimilitauerit,[a] vel † ſi Senator, vel Cōſul factus fuerit, remanet ī poteſtate patris. Militia.n.vel cōſularis dignitas, de patris poteſtate filium non[b] liberat.

¶ Sed ex cōſtitutione[c] noſtra ſumma Patriciatus[d] dignitas illicò,[e] īperialibus codicillis pſtitis, filiū à patria poteſtate liberat.[f] Quis[g].n. patiat. patrē quidē poſſe p emācipatiōis modū prātis ſuæ nexibus filiū† liberare, Imperatoriam autē celſitudinem nō

a ¶ *Militauerit*.i.miles ſactus fuerit: ad quod multa ſunt neceſſaria, vt in authen.de man.princi.§.fi. coll.iij.diximus etiam ī l.pen.ff.ex quib. cau. ma. Vel dic militauerit.i. in exercitio militiæ fuerit.

b ¶ *Non liberat*. hoc iure iſto:nā nulla dignitas præter patriciatum releuat filiū à poteſtate patris, vt ſubijcit: ſed hodie duodecim ſunt dignitates, quæ liberāt aliquem curialem à curiali conditione, vt C.de decu.l.fi.lib. 10. & illæ eædem liberāt à patria poteſtate, vt in auth. cōſti. quæ de digni.§.j.&.§.generaliter. colla. vj.vnde cum ſit ibi cōſul.corrigitur quod de eo hic dicitur.

Dignitates xij.liberant à patria ptāte.

SYL. ¶ Adde, q & per dignitatem ſacerdotalem ſoluitur patria poteſtas, ſecūdum Hoſtien.in c.Indecorū de ætа. & quali. Item per monachationem d.c.Indecorum.& gl.in l.ſi ex cauſa. §.pen.ff.de mino.]

c ¶ *Conſtitutione*. vt C.de conſul.l.final.lib. xij.

d ¶ *Patriciatus*. Erat.n.patrici⁹ quaſi principis pater. Vnde Salluſtius : O patres conſcripti. Nam ſcripta erant eorum nomina in aliquo loco : vel in corona capitis eorum : vel aliàs.

Patricius quis eſt.

SYL. ¶ De ſenatoribus, patribus conſcriptis, & patricijs, lege Budæum ad l.vlt.ff.de ſena. & And. Alcia. libr. xij. C. titu. de conſ. & non ſpar. pecu. vterque autem damnat Accur. hic, quòd cōfundit patriciatum, cuius ſit mentio hoc loco, cum patriciatu veterum, quos plurimum inter ſe differre palam eſt.]

†Aliā relaxare.

e ¶ *Illicò*. hoc eſt ſpeciale in patricio & cōſule, hodie ēt vt ſola collatione.i.donatione codicillorum.i.dignitatis ſcriptæ, vel per aliquod priuilegiū fiant ſui iuris, etiā ſine adminiſtratione: in alijs decem tunc demū cū cœperint adminiſtrare, vt in auth.cōſtitu.quæ de digni.§.j. coll. vj.quæ eſt C.de epiſc. & cler. auth. ſed dignitas. & C.de decur.l. fi.li.x. Item in tertio caſu, cum ordinatur epiſcopus, qui eſt etiam vltra ſuprādictos caſus, vt in authen. cōſti.quæ de digni.§.palàm, coll.vj.

¶ Immò idem eſt etiā in alijs ibi enumeratis, vt ſimulatq; codicillos ſeu diplomata receperint, liberētur à patria poteſtate, licet nondū cœperit adminiſtrare, vt ex rectā trāſlatione d.auth.oſtēdi hoc loco ī Cōmē.] SYL.

f ¶ *Liberat*. ſcilicet dignitas.

g ¶ *Quis enim* &c. quaſi dicat, ſi quilibet pater, ēt viliſſimus, filiū ſuū emācipat, quando vult, vt infra eo.§.admonendo.&.§.præterea. quare hoc Imperator non poterit facere? Vel dic

dic in casu electi patricij : quasi dicat cum ipse pater patricij possit emācipare, & ad hoc compellitur cū alapis & verberibus, vt in authen. consti.quæ de dig.i.respon.quare & ipse Imperator &c.

¶ Adde, ꝙ argumētū tex. procedit respectu digni tatis, quia alias non procederet à pari: pater qui libet emancipat filium;ergo Imperator vt filius nō possit emancipare & liberare patrem .]

valere cum , quē sibi princeps elegit [a] patrem , ab aliena eximere potestate.?

¶ Patre vel filio ab hostib' capto, pēdet ius patriæ ptātis propter ius postliminij, quo oīa recuperātur. h.d.ex l. in bello. §.siquis capiat.& §.cætera. ff. de capti.&postli.reue.

¶ Si ab hostibus [b] captus fuerit parens,quamuis seruus hostiū fiat, tamē pēdet [c] ius liberorum.

a¶. *Elegit*. quod raro fit,vt l.fi.C.de consul.lib.xjj.secundum Ma.

Diuisio. ¶Si ab hostibus. ¶ Diuiditur ī tres partes principales.Primò loquitur, quando pater fuit captus . Secundò quando filius. Tertiò declarat quid sit postliminium . Secunda ibi (Ipse quoque.) Tertia ibi(Dictum est.) Accti.

SYL. ¶ Casus . ¶Quæsitū fuit an captus ab hostibus retineret vel perderet ius patriæ potestatis : & videbatur dicendum quòd perderet: quia cū efficiatur seruus hostiū, & sic in potestate alterius.§.Itē ea infra de re.diui. non potest alium habere in pote state. l. sic eueniet.ff.de adulte. eodem modo in filio capto,quia transit in alterius potestatem , videbatur absolutè liberari,vt in monacho dicimus , qui transit in potestatem abbatis.c.indecorum.de æta.& qua lita.cuius contrarium respondetur, quòd immò nec perditur , nec retinetur , sed stat in suspenso, attento futuro euentu, vt si reuertatur,non præsumatur an ista ,ppter ius postliminij , quo fingitur fuisse semper in ciuitate : si decedat ibi præsumatur ex. l. cor. decessisse præambula hora captiuitatis . Ratio autem æquitatis huius fuit , ne remedio destituerentur illi, qui fortiter pro patria pugnando capti essent , ita demum eis reuersis.Nota. quòd captus ab hostibus etsi ciuis Ro. efficitur seruus hostium. Item quòd si pater capiatur ab hostibus, pendet ius liberorum.Item quòd reuersi ab hostibus omnia iura recuperant.Item not. quid sit postliminiū, vnde dicatur , & eius effectus : & ꝙ licet arguere ab etymologiam voca buli,& quid sit limes.]

b¶ *Ab hostibus*. Hostes sunt, quibus populus Ro.bellum indixit,vel ipsi populo Romano: vt ff.de cap.& post.re.l. hostes. *Hostes qui dicuntur.*

c¶ *Pendet*. Hic colligit quoddā hominū genus eē in pēdēti, vt dixim⁹ supra de ijs q̄ sunt sui vel alie. iu.§. j.Sed certè qđ hic dixit,pēdet, verū est ,ppter iuris fictionē:nā quo ad veritatē sui iuris ē filius,vt ff.de test.l. lege corn.ī fi.&.ff.de lib. & posthu. l.pen.& C.de sen.pas.l.fi.ibi, qđ maximè &c.& ff.ad mace.l.j.§.j. nā pater seruus est hostiū,vt s̄. de iur. p-so.§.serui. ergo aliū in ptāte habere nō pōt,vt ff.ad l.iul.de adult.l.sic eueniet. Dic ergo,ꝙ nulla preterita vel presentia pēdent inspecto statu præsenti, sed futuro,vt j̄. de verbo. obligatio.§.conditiones. *Filius capti ab hostibus in veritate est sui iuris*

¶ Adde meliorem tex.cū gl.in l.qui res.§.j.ff.de sol.l.cū hæredes. §.j.de acqui. pos.l.pen.ff.de suis & leg.l.in bello.§.si qs capiat.ff.de cap.&post li.reu.l.bona.§.qđ si filius.eo.tit.] SYL.

a¶. Post-

Postliminiū quid est. a¶ *Postliminij*. Est autem postliminium ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, moribus & legibus constitutum: vt colligitur. ff. de cap. & postli. reu. l. postliminium. j. respon.

SYL. ¶ Adde tamē pro declaratione, quòd postliminiū habet duo capita: primum quòd reuersus recuperat omnia. & hoc est fundatum super veritate. secundum, quod fingatur semper fuisse in ciuitate, & semper habuisse illa iura, quod est contra veritatem. ita est de mēte Bar. in l. nec vtilem. col. fin. ex quib. cau. ma. quæ distinctio in hac materia aperit mentem ad multa. * Illud quoque animaduertendum, quòd Seruius (vt est relatum apud Cicero. in Topic.) aliunde deducit verbum postliminij: inquit enim dici à post, & liminium productionem esse verbi: ficut in infinitimo, legitimo, editimo non plus est timum, quam in meditullio, tullium.

† aliàs nepos sue ex eo.

berorū propter ius postliminij:[a] quia ij qui ab hostibus capti sunt, si reuersi fuerint, omnia pristina iura recipiūt: idcircò[b] reuersus ēt liberos habebit. in potestate: quia postliminiū fingit eum, qui captus[c] est, in ciuitate semper fuisse. Si verò ibi decesserit, exinde ex quo captus est pater, filius sui iuris fuisse videtur. Ipse quoq; filius †nepos ue, si ab hostibus captus fuerit, similiter dicimus propter ius postliminij ius quoq; ptātis parentibus in suspēso esse. Dictū est autem postliminiū à limine & post. Vnde eū, qui ab hostibus captus est, & in fines nostros post eà peruenit, postliminio reuersū rectè dicimus. Nā limina sicut in domo finem quendam faciūt, sic & imperij finem esse limé veteres voluerunt. Hinc† limé dictū est, quasi finis quidam & terminis. Ab eo postliminium dictum est: †quia ad idem limé reuertebatur, quod amiserat. Sed & q captus[d] victis hostibus recuperatur, postliminio rediisse existimatur.

b¶ *Idcirco*. Quia reuersi omnia iura recuperant.†

† Exce.

c¶ *Captus*. Et reuersus, vt ff. de cap. l. retro.

pta possessione rerū sua rū. l. deniq;. & l. nec vti le. ff. ex qui. cau. ma. Ia.

d¶ *Captus*. Infra fines nostros, nec vltra deductus: ita impropriè reuersus dicitur postliminio. Vel dic, captus fuerat vltra fines, & tunc dicitur etiā rediisse, antequam ad limina redeat, quia sic recuperat statum licet impropriè, & facit ad hunc. §. ff. de cap. l. in bello. §. primo. Idem ad idem. ff. de vi & vi arma. l. qui possessionem.

SYL. *¶ Text. est intelligēdus simpliciter, videlicet quod qui captus est, licet per se non reuertatur, sed deuictis hostibus recuperetur, postliminio rediisse intelligatur.]

† aliàs limes dictus.

† aliàs quia eodē limine reuertebatur quoamissus erat.

¶ Præterea. Diuiditur in sex partes. Primò qualiter per emancipationem liberatur filius à patria potestate. Secundò, qualiter fiebat emācipatio de iure antiquo. Tertiò, qualiter fiat hodie. Quartò, quod pater habet legitimam in bonis emancipati, sicut patronus ī bonis liberti. Quintò, quod pater legitimus est tutor filij impuberis emancipati. Sextò, quod nepotem

potem poteſt emancipare retento filio in poteſtate,& econtra. Secunda ibi, Sed emancipatio, Tertia ibi, Noſtra. Quarta ibi, & tunc. Quinta ibi, & præterea. Sexta ibi, Admonēdi. Areti.

¶ Præterea. Caius In prima parte aliter non figurabitur, quia cum fauore parentum à iure ciuili fuerit introducta patria poteſtas, conſequens eſt vt eidem renunciare, ac eam à ſe abdicare poſſint. l. penu. C. de pact. Sed loco caſus referam ex Caio Iureconſulto modum dictæ emancipationis antiquę, vt aperiatur intellectus multorum iurium & pręcipuè tex. noſtri. Is tit. 6. lib. j. Inſti. ſic ait: Emancipatio, hoc eſt manus traditio, quædam ſimilitudo venditionis eſt: quia & in emancipationibus præter illum, hoc eſt certum patrem, alius parter adhibetur, qui fiduciarius nominatur. ergo iſte naturalis pater filium ſuũ fiduciario patri mancipat, hoc eſt manu tradit, à quo fiduciario patre naturalis pater vnum aut duos nummos, quaſi in ſimilitudinem pretij, accipit: & iterũ eum acceptis nũmis fiduciario patri tradit: hoc ſecundò & tertiò fit, cum fiduciario patri mancipat ac tradit: & ſic de patris poteſtate exit, quę tamē emancipatio ſolebat ante præſidem fieri, modo ante curiam facienda eſt, vbi quinq; teſtes ciues Ro. in præſenti erunt, & pro illo qui libripens appellatur, id eſt ſtaterã tenens & qui anteſtatus appellatur, alij duo vt numerus ſeptem teſtium impleatur: tamen cum tertiò mancipatus fuerit filius à pare naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, vt ei à fiduciario patre mancipetur, & à naturali patre manumittatur. vt ſi filius ille mortuus fuerit, ei in hæreditate naturalis pater non fiduciarius ſuccedat. Fœminę vel nepotes maſculi ex filio, vna emancipatione de patris vel aui exeunt poteſtate, & ſui iuris efficiuntur, & ibi ipſi quamlibet vna emancipatione de patris vel aui poteſtate exeunt, & niſi à patre remancipati fuerint, & à naturali patre manumiſſi, ſuccedere eis naturalis pater non poteſt, ſed fiduciarius, à quo manumiſſi ſunt: nam ſi remancipatum ſibi naturalis pater, vel auus manumiſerit, ipſe eis in hæreditate ſuccedit. Hæc Caius. Addam præterea verba Boetij libro. 3. cõ. Topi. Mancipatio (inquit) imaginaria quædam venditio eſt, quod ipſum ius proprium eſt Romanorũ ciuiũ. Ea res ita agitur, adhibitis non minus quinq; teſtibus ciuibus Romanib. puberibus, & eo, qui libripens dicitur, is qui mancipium accipit, ęs tenens, ita dicit, Hunc ego hominem ex iure quiritum meum eſſe aio, iſque mihi eſt emptus hoc ære, æneaque libra, deinde percutit libram, idque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quaſi pretij loco. *Pro quorum verborum intelligentia, lege quæ hic ſcribit Theophilus, vel, ſi libet Annotationes, quas ad hunc Inſtitutionum librum edidimus.]Not. modum emancipãdi de iure antiquo. Item quòd hodie emancipatione ſoluitur patria poteſtas: & ꝙ idem iuris habet pater quod patronus: & quòd poteſt emãcipari filius retento nepote in poteſtate, & econuerſò. Item circuitus & fictiones reprobari.]

¶ Emancipatione tollitur patria poteſtas coram quocunq; iudice: idéque iuris habet emancipãs quod patronus, & tutelam filij impuberis: & poteſt filius emancipari nepote retẽto in poteſtate, vel econuersò. h. d. ex l. fi. C. de emanci. lib. & l. liberum. ff. de adopt.

a ¶ Præterea.

a Præterea. Non solùm supradictis modis, sed prætereà &c.

b Liberi. Generale nomen est ad omnes inferiores, vt j. tit. 2. §. fi.

c Procedebat. id est, ea demum ad effectum perducebatur. Accur.

d Per imaginarias. id est fictitias. sic & ff. de regulis iuris. l. imaginaria. nam pater vendebat filium, pro vno nummo forte, & emptor eum manumittebat, vt hic & ff. de ca. di. l. liberos. §. j. & C. eod. l. fin. j. respo. & fa. ad hoc infra de test. §. primo. & propter hoc dicebatur filius capite minui. Sed cum hodie talia non fiant, vt sequitur, nunquid dicitur capite minui? Respō. sic, quia statum mutat ad minus, vt j. de ca. di. j. respon. & §. minima.

SYL. Adde tamen, q distat imaginarium à ficto. vt auctor est Alcia. lib. Parer. 3. cap. 11. qui etiam declarat d. l. imaginaria.

e Ex imperiali rescripto. Et hoc modo etiam sine venditione fiebat, vt puto.

ADDITIO. Et est ratio secundum Ang. hic, quia frustra precibus imploratur, quod datur à iure. l. j. ff. ad municip.

f Per constitutionem. vt C. de emancipa. li. l. fi.

g Fictione. aliàs functione. i. vsu: aliàs fictione, aliàs factione.

SYL. Legendum fictione; intelligit autem imperator imaginariam illã venditionem, de qua dixi in figuratione casus.]

h Explosa. i. expulsa. sic j. de fideic. hære. §. sed quia stipulationes.

i Recta via. vel indirecta nõ curo. Vel dic. i. recto iure.

SYL. Dic recta via. i. nõ per antiquas ambages & circuitus: opponitur enim recta via circuitu de quo loquitur iste tex. & l. fi. C. de eman. lib. ibi, Iubemus huiusmodi circuitu in posterũ quiescente.

Præterea[a] emãcipatione quoq; desinunt liberi[b] in potestate parentum esse. Sed emancipatio antea quidem vel per antiquam legis obseruationẽ procedebat,[c] quæ per imaginarias[d] venditiones, & intercedẽtes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto.[e] Nostra autem prouidentia etiam hoc in melius per constitutionem[f] reformauit, vt fictione[g] pristina explosa,[h] recta[i] † via † apud competentes iudices vel magistratus[k] parentes intrent,[l] & filios suos, † & filias, vel nepotes, vel neptes ac deinceps, à sua[m] manu dimittant.

† Aliàs non est via.

† Aliàs ad.

† Aliàs vel.

k Vel magistratus. quoslibet, etiam si non habent merum imperium, vel mistum, vt in authentico, de defen. ci. §. nulla. collat. 3. & etiam extraordinarios: vt duo Bononien. coram iudice Mutin. vt ff. de manu. vin. l. etiam. §. fin. & C. de iudic. l. vlti. aliàs pen.

l Intrent. si iudex est in domo: idẽ vbicunq; sit, dummodo non in loco turpi, vt ff. de iusti. & iur. l. pen. & ff. de arbit. l. si cum dies. §. pen.

SAL. Vsus est Iustinia. verbo intrent pro adeant, sicut & in l. fi. C. de emã. lib. dixit intrare tribunal.]

m Sua manu. † id est debet capere eum per manũ, & relaxare eum per verba ad hoc idonea: vel dic manu, id est, potestate. nam quandoque & non capta manu emancipatur, vt C. de emanc. lib. l. pen.

SYL. Adde, q formam hodiernæ emancipationis ponit Ang. hic.]

† Et ita communiter obseruatur secundũ Angel. quando sit inter præsentes, secus si inter absẽtes vt hic sequitur.

a Et tunc.

a¶ *Et tunc*.i.ex tunc. nam prius occuparet pater omnia iure peculij, vt ī.qui.non est permi.fac.te.§.j.& est simile tunc ff.de cond.& demon.l.4.in fin.& ff.si cer.peta.l.lecta.& ff.de vul.subst.l.in substitutiõe.§.primo.

b¶ *Ex edicto.* l.posito. ff.si quis à pa. fu. man.l.j.in fi. j.respon.

c¶ *In bonis.* acquirendis vel acquisitis vel à patre sibi nunc collatis.

Et tunc[a] ex edicto[b] Prætoris in bonis[c] hmõi filij vel filiæ, vel nepotis, vel neptis, qui quæue à parente manumissus[d] vel manumissa fuerit, eadem iura præstantur parenti, quæ tribuuntur patrono[e] in bonis liberti. Et prætereà si impubes sit filius, vel filia, vel cæteri,

d¶ *Manumissus.* i.emancipatus. impropriè enim ponitur, vt ff.quando actio de pec.est an.l.j.§.alienatio.

SYL.¶ Adde, quòd non est impropriè attenta forma antiqua, quia immò erat propriè manumissio, quamuis attenta forma hodierna sit impropriè dictum, capiendo manumissionẽ in sua specie, prout competit seruis: sed si capiamus verbum manumittere, in suo primordiali significatu, ita applicatur ad dimissionem à patria potestate, sicut ad dimissionem à potestate dominica.

Patronus qualiter succedit liberto. Pater in quibus casibus succedit filio & in quibus non.

e¶ *Patrono.* patronus autem succedit libero in totum ab intestato, filiis non extantibus: ex testamento. in tertia parte bonorum liberti: liberis existentibus, in nihilum: licet olim esset aliter, vt ī.de suc. li.§.j.& 2.& §. sed nostra. sic erit hic in patre. Sed hæc similitudo interdũ fallit: nam interdum habet totum pater, vt si filius turpem personam instituit hęredem, vt ff.si à pa.quis fu. ma.l.Pantonius.in prin.

*¶ Ratio differẽtiæ potest esse, quia hæreditas debetur patrono tantum ex l.(nam non debetur nisi illa tertia pars, quam l.statuit esse debitã) parenti verò etiam ratione miserationis: quæ ratio est naturalis, & respicit totam hæreditatem.]

¶ Interdnm nihil ex successione vel alio modo, vt in sex casibus, scilicet quando pretium emancipationis accepit pater à filio.

SYL. *¶ Potest forte esse ratio, quia in liberto clarũ est, quòd pretium, quod dabatur, erat peculiare & ipsius domini, vnde nec repetit postquam fuerit datum, quamuis dominus non manumittat. l. si liber. C. de condi. ob cau. at in filio poterat esse peculium castrense vel quasi, in quibus pater nullum ius habet, & ideo amplius reneatur, quia pretiũ vere sit ipsius.]

¶ Item quando filius est miles, & habet castensia, vt ff. si à pa.quis fue. manu. l.prima. §. si parens.& §. est & alius.& ff.de test.milit.si à milite §.fi.& l.seq.

SYL. *¶ Adde, quod nec patronus vllum ius habet in bonis castrensibus liberti. l.etiam.§.patronus.ff.de bo.lib.

¶ Item filiis aliis patris, licet hæredibus, non datur, vt ff. si à pa. quis fue.manu.l.j. §.liberos. secus est in filiis patroni.

SYL. *¶ Ratio est illa, quam assignat Impera.ī.de fi.tu.vers. Quoniã filius.]

Item quando emancipauit coactus, vt ff.si à pa.quis fu.ma.l.j.§.fi.

SYL. *¶ Hæc non est propriè differẽtia, quia casus istæ non cadit in domino, qui si malè habet seruum cogitur vendere, non manumittere. §.fin.ī. de iis qui sunt sui vel alieni iuris. & si quo casu propter necessitatẽ manumittit, in ipso quoq: resoluuntur iura patronatus.l.j.C.de libe. & eo. lib.& l.j.C.de bon.lib. vbi hoc sentit Alberi.]

¶ Item caluisiana non ita patri vt patrono

patrono datur, vt ff. si quis à pa. fue. manu.l.j.§.si parens. & l. non vsq;.

SYL. *¶ Ratio redditur in d.l. non vsq;.] ¶ Item nec operas à filio vt à liberto patronus habet, vt ff. si quis à pa. fue. manu.l. penult.

SYL. x ¶ Ratio nem affert iurisconſ. in l. penult. ff. de obſequ. à lib. vel liber. par. & pat. præſt.] licet hæc prædicta ſpecialia in patrono †vera non ſint, vt colligitur ex generali capite illius tituli, Si quis à pa. fue. manu.l. j. primo reſpon. & 2. & in ſpecialibus caſibus qui in illo titulo ponuntur, vt dictũ eſt. Sed ſecũdũ. hoc ſemper videtur pater amittere, cum ſemper præmium emancipationis habeat hodie, vt infra per quas perſo. nobis acquiri. §. hoc quoque. C. de bon. quæ liber. cum oportet. §. pen. Sed dic iſtud legale non conuentionale præmium eſſe, & ideò licitum, nec puniendum, vt C. de adminiſtr. tuto. l. ſancimus. j. & C. ad legem iul. de adul. l. Gracchus.†

†*aliàs habet.* †*aliàs verò.*

ipſe parens ex[a] manumiſſione tutelam eius nanciſcitur.[b]

¶Admonendi autem ſumus liberum[c] arbitrium eſſe ei, qui filium & ex eo nepotem vel neptem in poteſtate†habebit,[d] filium quidem de poteſtate dimittere, nepotem verò vel neptem retinere: & econuerſò filium quidem in poteſtate retinere, nepotem verò vel neptem manumittere,[e] vel [f] omnes ſui iuris eſſicere. Eadem & de pronepote & pronepte dicta eſſe intelligantur.

¶ Adoptatus ab aſcendente exit patriam poteſtatem, & tranſit in poteſtatem adoptantis. hoc dicit, ex lege, cum in adoptiuis. §. ſi verò pater. & l. fi. C. de adopt.

¶ Sed & ſi pater filium, quem in poteſtate habet, auo vel proauo naturali ſecundum noſtras cõſtitutiones[g] ſu-

a ¶ *Ex manumiſſione.* id eſt ex emancipatione.

b ¶ *Nanciſcitur.* concordat huic verbo infra de leg. pat. tuto. & infra de fidu. tu. in prin.

†*Dic, q de cõſue tudine aliter ob ſeruatur quia pa-*

c ¶ *Liberum arbitrium.* niſi in caſibus, vt infra eodem. in fine dicemus. & facit ad hunc. §. ff. de adoptio. l. liberum.

d ¶ *Habebit.* vt ſupra de pa. po. §. qui igitur.

e ¶ *Manumittere.* id eſt emancipare.

f ¶ *Vel omnes.* repete, liberum eſſe.

SYL. ¶Sed & ſi. ¶Caſus. nõn figurabitur aliter: quia dubitandi & decidẽdi ratio aſſignata fuit ſupra in §. ſed hodie. ſupra de adoptionibus. Nota. quòd dictio, ſed & ſi, ponit diuerſitatem facti & identitatem iuris. Item quòd adoptio exigit ſcripturam. Item quòd præſentia & taciturnitas habetur pro conſenſu. Item quòd eodem tempore quis tranſit de poteſtate vnius in poteſtatem alterius omnibus viuentibus. Item not. quòd hæc adoptio non poteſt fieri cum abſentibus. Item quòd non inconuenit, quòd vnà deciſio reſpectu diuerſorum titulorum, & ſic diuerſæ materiæ replicetur, nec per hoc dicitur ſuperflua.]

g ¶ *Conſtitutiones.* vt C. de adoptionibus. cum in adoptiuis. & ſupra de adoptionibus. §. ſed hodie. & §. ſi verò.

ter in emancipatione donat aliquid filio ſecundũ Ang. & Iac. hic.

a ¶ Preſente.

per his habitas, i[n] adoptioné dederit: id est, si hoc ipsum actis interuenientibus apud competentem iudicem manifestauerit, præsente[a] eo, qui adoptatur & non contradicéte,[b] necnon eo præsente, qui adoptat: soluitur quidé ius potestatis patris naturalis, transit[c] aût in huiusmodi parétem adoptiuum, in cuius persona & adoptionem esse plenissimam antea diximus.

a ¶ *Præsente eo.* nisi sit infans. vt C. de emanc.lib.l.pen.

b ¶ *Non contradicente.* No.patientiã consensui comparari: sic qui tacet affirmat: sic.ff. de pigno.l.fideiussor.2. §.pater.& ff. sol.matr.l.2. §.si.Arg.contra.ff.de adoption.l.2.§.j.† & de procurat. filiusfam. §. inuitus. Accur.

† Sed ibi secundũ Christophorum

SYL. ¶ Adde quòd hæc est materia l. quæ dotis.ff.solu. mat. vbi Ias. ponit. 17. casus in quibus præsens sciens & tacés habetur pro consentiente, & 7. casus contrarios, ex quibus omnia iura soluũtur. Ego verò in Commen. vt consulerem iuuenum studiis omnem hanc materiam in pauca capita reduxi, ac quam simplicissimè explicui.]

SYL. requiritur expressus consensus pro forma.

c ¶ *Transit.* Ergo nõ tollitur patria potestas, sed transfertur. Ad quid ergo hic casus in hoc titulo ponitur? Respon. quia & si non tollitur incõmutabiliter, tollitur tamen quo ad primum. Idem dico in eo, qui iudicatur in potestate mea non esse. nam non efficitur sui iuris, cum sententia non faciat ius: immò remanet in potestate, licet quo ad me pro emancipato habeatur, vt ff. de condi.inde.l. Iulianus.in princ.& l.vlt.

SYL. * ¶ Vltimum dictum glossæ, prætérquam quòd est impertinens, quia q pronũtiatur esse sui iuris, habetur per omnia pro tali.l. res iudicata. ff. de regulis iuris. quòd non contingit in adoptato ab ascendéte, cum transeat in eius potestatem, tum est etiam falsum, quia sententia vtpote iuris ciuilis potest patriam potestatem tollere, quæ similiter est iuris ciuilis, non autem obligationem naturalem.d.l. Iulianus.

d ¶ *Diximus.* vt s.tit.j.§.si verò.

¶ Illud autem. ¶ Diuiditur in duas partes. Primò dicit de filiis ante emancipationem patris conceptis. Secundò de conceptis posteà. Secũda ibi (quod si post.)

* ¶ Casus. Quia dictum fuit quòd emancipato filio soluitur patria potestas, quærebatur, an nepotes ex eo, qui tempore emancipationis reperiuntur concepti, nascantur in potestate filij: dubium autem faciebat, quia cum antequam nascantur, non possint dici esse in potestate aui. lege final.ff.de coll. bonor. posteà verò quam nati sunt, reperiant patrem capacem patriæ potestatis, videbatur quòd deberent ei applicari, sicut videmus in ancilla prægnante, quæ si manumittatur, partus posteà editus non quæritur domino, sed efficitur liber. §. sufficit. supra de ingen. quo non obstante deciditur cõtrarium, quia, cum iam sit quæsitum ius ipsi auo. in d.partu, si non tunc dum est in vtero, saltem posteà eo nato per retrotractionem. dicta lege finali de coll. bono. liberando filium, non censetur velle liberare nepotem, sicut nec cum emancipat filium natis iam nepotibus. §. præterea. vers. Admonendi supra eod. nec obstat. §. sufficit supra de ingen. quia vt ait Io.Fab. illud est introductum fauore libertatis. vt scilicet sufficiat ad eam consequendam, matré

aut

¶ Emancipato filio vel ī adoptionem dato, nepos tunc cōceptus remanet in potestate aui. h. d.

¶ Illud[a] autē scire oportet, q̄ si nurus tua ex filio[b] tuo conceperit, & filium posteà emancipaueris, vel in adoptionem dederis, prægnante nuru tua, nihilominus qđ ex ea[c] nascitur, in postatate tua nascitur. Quod si post emancipationem, vel adoptionem conceptus fuerit, patris sui emācipati, vel aut adoptiui potestati subiicitur.

¶ Nemo inuitus cogitur emācipare. h. d. ex l. non pōt. ff. de adopt.

¶ Et[d] quidem neque naturales[e] liberi, neq; adoptiui, vllo penè[f] modo possunt cogere parentes de potestate sua eos dimittere.

aut conceptionis, ant natiuitatis, aut medio tempore liberam fuisse: nepoti verò supradicto necesse est omnino subiectū esse, nec ei magis expedit esse in potestate patris quā aui, immò magis aui tū propter præsumptionem vitæ breuioris, tum quia cēsetur auus habere plura bona q̄ pater no. sum.

a¶ *Illud*. hic §. tradit duo præcepta, vt supra de adopt. §. sed hodie.

b¶ *Ex filio*. s. naturali & legitimo: secus in legitimo tantum, vt in adoptiuo: nā tunc filio emancipato, etiam nepos ex eo emancipatus videtur secundum quosdam, vt ff. de cap. dim. l. liberos. §. emancipato. & ff. de adopt. l. sed & nepos. Vel melius, dic in eo idem quod in naturali, vt in fine huius tit. & ff. de adop. l. liberum. & ff. de cap. & postl. reuer. l. si me tibi.

c¶ *Ex ea nascitur*. Secus in ancilla prægnante manumissa vel alienata, vt supra de ingen. §. sufficit. ff. de acquir. rer. domi. l. fi. & C. de probatio. l. matrem.

SYL. ¶ Adde rationem differentiæ quam posui supra in positione casus.

SYL. *¶ Et quidē. Casus. ¶ In §. tradentē regulam non est figurandus: regula enim iuris est, q̄ nemo inuitus cogitur iure suo renunciare, & sicut iura patriæ potestatis nō possunt solui inuitis filiis. §. generaliter. in auth. qui. mo. nat. effi. sui, eodē modo non potest filius rône cuiusdā relationis cogere patrē sese emancipare. Cum enim negotiū vtriusq; agatur, vtriusque etiam voluntas exigitur. l. penultima. C. de emancipatione. lib. sola enim emancipatio infantis, vt ibidē dicit, vnius tantum consensu fieri potest. No. summarium.

d¶ *Et quidē*. hoc est secundum præceptum, & repete. Scire oportet, quòd neq; &c.

e¶ *Naturales*, subaudi, & legitimi, nam naturales tantum non sunt in potestate, vt supra de nupt. §. fin.

f¶ *Penè*. hic not. talem regulam, q̄ nullus filius potest compellere patrem, vt emancipet eum: quod fallit in quatuor casibus, & ideò dicit Penè, vt si pater agnouerit legatum sibi relictum hac contemplatione, vt liberos emanciparet: nam tunc compellitur extra †ordinem emancipare, vt ff. de condi. & dmonstr. l. si cui. Item si titius adoptauit priuignum suum: cōpellitur emancipare eum. eo pubere facto, si probauerit sibi non expedire esse in ptāte, vt ff. de adop. l. nonnunquam. & l. se. Idē in quolibet adoptiuo. vt ff. de mi. l. 3. §. si quis minor. Itē si filię peccādi necessitatē imponat, vt C. de epi. au. l. si le-

Emancipare filium pater cogitur ī quatuor casibus.

Id est officio iudicis Bart. in d. l. si cui.

l.si lenones. Itē si filiū malè & cōtra pietatē affecerit, vt ff. si qs à pa. l. fi. Item econtrà filius nō potest cōpelli, vt emācipetur. vt in auth. qui. mo. na. effi. sui. §. generaliter. coll. 7.

SYL. ¶ Adde, quòd secundū opi. glo. etiam ex iusta causa non cogitur: attamen cōmunis opin. est in contrarium, in l. quidam cum filium. ff. de verb. obli. in l. vtrum. eo. tit. vt ibi refert Iaso. qui dicit istam glo. magistralem, quòd sicut ex iusta causa cogitur pater emancipare, ita cogatur filius emancipari.]

¶ De tutelis.

¶ Non summatur quia præfatur de quo sit dicturus; diffinit tutelam: declarat, qui sint tutores, & vnde dicti sint. ex lege prima. ff. eodem titulo.

Conti-nuatio. ¶ De tutelis. ¶ Imperator cōtinuat hanc rub. Vel sic: Dictum est supra, de quadam diuisione personarum: quia quædam sunt sui iuris, quædam alieno iuri subiectæ sunt: verū quia est reperire aliam diuisionem, quia quædam sunt in tutela &c. ideò sequitur videre de tutelis.

Diuisio. Transeamus. ¶ Iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò subdiuidit primum membrum personarum positum supra titul. de iis qui sunt sui vel alieni iuris. Secundò diffinit quid sit tutela. Tertiò, qui sunt tutores, & vnde dicantur. Quartò, qui sunt illi qui possunt tutores ex testamento dare. Secunda ibi. Est autem. Tertia ibi, Tutores. Quarta ibi, Permissum. Aret.

SYL. ¶ Casus. Non figuratur, quia procedit diuidendo & diffiniendo. Not. quòd personarum, quæ non sunt in aliena potestate, aliæ sunt sub tutela, aliæ sub cura, neutro iure tenentur. Item quòd cognitis iis qui sunt in tutela vel cura cognoscentur qui neutro iure tenentur: & vtitur Imperat. eodem modo arguendi, quo vsus est supra titu. de iis qui sunt sui vel alieni iuris. in principio. attamen hoc argumentum non videtur bonum in hoc text. quia cum disiunctiuè dicat Cognitis iis qui sunt sub tutela aut cura, cognoscentur qui neutro iure tenentur, arg. erit fallax: quia si cognoscētur qui sunt sub cura, nō cognoscentur qui neutro iure: quia poterunt esse sub tutela. Ideò vt bonum sit argu. necesse est intelligere copulatiuè, non disiunctiuè. Item no. quòd cognito vno contrariorum cognoscitur aliud. Item diffinitionem tutelæ. Item quòd tutela datur principaliter personę. Item ꝙ tutela est de iure ciuili. Item quòd tutor est, cui diffinitio tutelæ competit. Item ꝙ propria deriuatio vocabuli sumitur ex diffinitione. Item quòd valet ar. ab etymologia: & quòd tutores dicūtur defensores pupillorum. Item secūdum dictam declarationem no. ꝙ dictio, vel, ponitur pro &.]

Transeamus nunc ad aliam[a] diuisionem personarū. Nam ex iis[b] personis, quæ in potestate non sunt,[c] quædam vel in tutela sunt vel in curatione, quædam

a ¶ *Ad aliam*. nam diximus duas, vt supra de iure persona. in princip. & supra de iis qui sunt sui vel alieni iuris. in princ.

b ¶ *Ex iis*. Nota ergo, quòd hic distinguit illud membrum. Quædam sui iuris sunt: quod est oppositum illi. Quædam alieno iuri subiectæ sunt: vt supra de iis qui sunt sui vel alieni iuris.

c ¶ *Non sunt*. qui ergo in tutela vel cura sunt, sui iuris sunt. filiusfamiliàs ergo nō potest habere tutorem vel curatorem, vt hic, & C. de curat. fur. l. fi. in prin.

¶ Adde

¶ Adde curatorem dari filiofamilias vel potius eius bonis, in quibus patri non quæritur vsusfructus.l.fina. §.finautē patre recusante.C.de bonis quæ liber.]Sed contra.C.de sen ten. pa.l.fi.§. primo.quia filius eius,qui est apud hostes,est in tutela, & tamē non est sui iuris, vt supra titu.j.§.si ab hostibus. sed ibi verè non erat in ptāte, cum pater deportatus esset, vt diximus supra titu.j.§.cum autem.

neutro [a] iure tenentur. Videamus ergo de ijs, quæ in tutela vel in curatione sunt. Ita enim [b] intelligemus cæteras personas, quæ neutro iure tenentur : ac prius dispiciamus de ijs, quæ in tutela [c] sunt. ¶ Est autem tutela (vt Seruius [d] † diffiniuit) uis [e] at que ptās ī capite libero, [f] ad tuen-

† *aliàs diffinit.*

a ¶ *Nextro.* nec tutela,nec cura .

b ¶ *Ita enim*]quia contrariorū eadē est disciplina,vt hic,& supra de ijs q sunt sui vel alie.iur.in prin.

SYL. * ¶ Intellige quo ad cognitionem, quia cognito vno cōtrariorū,cognoscitur etiam alterum,vt hic licet videre,non quo ad dispositionē , quia cum contrariorū sit contraria ratio, dispositio est etiam contraria.l.fi.§.fi.ff.de leg.3.Bal.in l.fi.C.de solu.]

c ¶ *In tutela sunt.* de alijs dicetur infra de curat.

* ¶ Est autem.Seruius.nomen est iurisconsulti.& facit ad hūc.§ ff.e.l.j.

e ¶ *Vis atque potestas*. id est violenta potestas.

SYL. ¶ Adde, quòd hęc expositio reprobatur per doc.post Bar.in l.j.ff.eo.] Nam datur tutor inuitus:cum enim sit munus publicum, vt infra de excu.tu.& cura.in princ.ergo inuitus datur,vt C.de decu.l nullus.j.lib.x. Item inuito datur,vt ff.de tu.& cu. da.ab ijs.necnon . & ff.de tu.l.2.vñ patet,q hæc est alia potestas, quàm patris in filium,& domini in seruū : cum illa ad commodum , vt infra p quas personas nob.acquir.§.j.& supra de ijs qui sunt sui vel alie. iur. §.ij.hęc verò ad onus:tenetur enim de dolo,& lata culpa,vt C.arb.tute. l.ij.Item per hoc quòd datur inuito differt à curatore. qui volenti datur vt infra de cura.§.item inuiti . & ff. e.l.3.§.si pupillus.Vel dic vis, ad cogendum, potestas ad imperandum.

SYL. ¶ Adde,quòd doc.hic,& in l.j.ff.e. impugnant hanc gl.dum vult, q stante sua interpretatione tutor volens & volenti non diceretur tutor:sed tu salua, quia verba diffinitionis & ipsa diffinitio saluatur, si à communiter accidentibus comprehendat casus & rem quę diffinitur · tex.est clarus in l.vsus quoque.§.puto.ff.de hæred.instit.ponit Aret.in l.j.ff.de testa . quamuis aliter voluerint quidam Moder . quorum dictis alibi respondi.

* Verius tamen est duo hæc nomina idem significare, & ad maiorem expressionē potestatis tutelaris coniuncta fuisse.est enim honesta locutio.quam & Terenti.in Heauton.& M.Tul.lib.4.de natu.deo.vsurparūt: quinetiā idem Iustini.infra de inter di.§.retinendæ.versi.quorum.]

f ¶ *Libero.* nam nisi sit liber pupillus,non potest habere tutorem,cum si seruus sit,nō sit sui iuris: quod est necesse, vt supra eo.in prin.Item & si dubius est,potest habere tutorem vt ff.de tut.& cur.da.ab ijs.l.ei qui. hst tamen casus,vbi seruo datur tutor,vt ff.de tut.& cura.da.ab ijs.l.si impuberi.j.respon . cui tamen legi signatur contra.ff.ad trebel.l.si res aliena.§ seruus.& l.cogi.§.fin.& his duabus est alia contra.ff.eo.tit.l.mulier.§.non est.Quæ legū contrarietas ita soluitur:cū libertas fideicom-

Tuto: quā loq seru datur.

missaria & hæreditas relinquitur ab eodem præstanda, poterit seruus cogere, vt institutus hereditatē adeat: & tunc datur etiam seruo tutor: vbi verò ab vno hæreditas, & ab alio libertas reli-cta est: nō pōt nisi prius præstita ei libertate: tunc enī coget alium hæredem hæreditatē adire, & sibi restituere, fm Ioann.

† alias ipse.

SYL. † alias ex qua ipsi re nomen &c.

* ¶ Adde ꝙ hæc verba, In capite libero, dsignāt personam tutoris, non pupilli, vt apparet ex sequentibus, dum dicitur. Ad tuendū eum &c. & apertius ex l. j. ff. eodem quemadmodum hoc loco in Commen. demonstratum est.]

dum[a] eū, qui propter[b] ætatem † se defendere nequit[/] iure[c] ciuili data[d] ac permissa. Tutores aūt sunt, q eā[e] vim ac ptātem habent: † ex qua[f] re ipsi nomen acceperunt. Itaq; appellantur tutores quasi tutores, atq; defensores,[g] sicut æditui dicuntur, qui ædes[h] tuentur.

¶ Filio in ptāte testamēto tutor dari pōt: & nepoti, nisi ī patris ptāte recasurus sit. h. d. ex l. j. ff. de tes. tu.

a ¶ *Ad tuendum*. propter hoc etiam remouet patriam potestatem, quę nan est ad tuendum (j) sed ad gubernondū, ꝓut vult, & sibi acquirendū. ADDITIO (j) Scilicet principaliter, sed bene in consequentiam lege si. §. necessitate. C. de bon. quæ li. vnde nō consideratur l. prima. C. de aucto. tut. vide hic per Christopho.

† Et iō differt à tutela propriæ personæ rerumq; propria tū: quia

b ¶ *Propter ætatem*. ad differentiā curatorū, qui danī furiosis & mentecaptis, qui pp morbū se defendere nō possunt, vt infra de cur. §. furiosi.

SYL.[2] ¶ Adde, ꝙ talis curator furiosi datur principaliter personæ, prout declarat Sal. in l. in copulādis. C. de nup.]

est de iure gen. l. vt vim. ff. de iu. & iure ct l. 3. ff. ad l. aq. secundū Christo.

c ¶ *Iure ciuili*. † Not. tutelam esse de iure ciuili, licet omnes ferè contractus sint de iure gentiū, vt supra de iure nat. §. ius autem.

d ¶ *Data*. s. à lege vel iudice, permissa verò à testatore dicitur, vt infra eod. §. permissum. Vel dic data personæ principaliter, permissa secundariò rebus, vt infra titu. j. §. certe. & infra de excus. tu. §. datus.

SYL. * ¶ Ego datam à l. intelligo. quantū attinet ad legitimam, permissam autem ab eadē l. vt scilicet vel à iudice vel à testatore detur. §. pmissum. infra eodem. & ff. de tuto. & cur. da. ab ijs.

e ¶ *Eam vim*, quæ est dicta supra proximo. §.

f ¶ *Ex qua re*. i. vi. & ptāte.

g ¶ *Defensores*, & secundum hoc etiā curatores sūt tutores, secundum Ioan. & plerunq; sic appellanī. ff. de leg. 3. cū filio. §. j. ff. de min. l. j. §. 2. & l. etiā. §. ex cā. ADDITIO. Hanc gl. reprobat Ias. quia licet allusio vocabuli cōueniat nō tñ procedit, quia repugnat diffinitio, vt no. Bar. in l. j. ff. de testa.

h ¶ *Qui ædes*. vt est præfectus vigilum, & qui cum eo de nocte vadunt, vt ff. de offic. præfec. vigil. l. 3. §. sciendum. Accursius.

SYL. ¶ Adde, ꝙ quāuis hæc deriuatio possit eos etiam in sui generalitate cōprehendere, tamen proprié æditui sunt (si Festo credimus quem sequitur & Papi. noster in l. cum pater §. donationis. de leg. 2. qui ædes sacras tuenī, nō aliàs: cuius verbi significatū attigi diligentius hic in Anno.]

Diuisio. ¶ *Permissum*. Diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum in genere. Secundò illud modificat. Tertiò modificationē exemplificat. Secunda ibi (Nepotibus.) Tertia ibi (itaq;.)

SYL. ¶ Casus. Dubitatum fuerat, an testamento tutores filijs, & nepotibus dare liceret. dubitationem facere poterat: quia cum (vt supradictum est) mortuo patre vel auo. l. fa-

ciat

¶ Permissum [a] est itaq; parentibus, liberis impuberibus, [b] quos in ptāte, [c] habent, testamēto [d] tutores [e] dare: & hoc in filios filiasq; pcedit oīmodo: nepotibus verò neptibusq; ita demū parētes possūt testō tutores dare, si post mortē eorū ī ptātem patris sui non sunt recasuri. Itaq; si filius tuus mortis tuæ tempore in ptāte tua sit, [f] nepotes ex eo non possunt [g] ex testamēto tuo tutores [h] habere, quamuis in ptāte tua fuerint: scilicet, quia mortuo te in ptātē patris sui recasuri sunt.

¶ Pater pōt dare tutorē posthumo qui si natus eēt, in ptāte sua esset. h. d. ex l.i.§.itē scire.ff.de test.tut.

ciat filios sui iuris ipso iure.§.j.supra titu.j.non videbatur in potestate esse illius, qui ex dispositione l. priuabatur mediante morte potesta te patria, imponere hoc onus filijs aut nepotib* suis eo tempore, quo nō poterant esse amplius ī sua potestate: cu ius contrariū deciditur: qa quamuis efficiantur sui iuris, tñ quia hmōi impuberes egent aliquo, qui personam, bonaque ipsorum tueatur, quem ex se eligere non possunt ob infirmum animi iudicium, concessit .l. paternæ prouidentiæ, vt posset prouidere etiam eo tempore de eo, qui personam ipsorum regeret, gubernaret, ac tueretur. * Sed hoc distinctionem recipit: nam filiis indistinctè possunt dari tutores à patre illorum, cuius potestati subiecti sunt: nepotibus verò ita demum possunt parentes testamento tutores dare, nisi post mortem eorum in potestatem patris sui sint recasuri, quia eo casu cum sint filijfam. non possunt tutores habere supra hoc ti.in prin. Not. q quilibet ascendens in infinitum, qui habet liberos in potestate, potest testamēto de tutore prouidere, intellige tamen concurrentibus requisitis in hoc text. Item q dictio omninò, importat idē qđ gñaliter.]

Tutela est triplex. a ¶ *Permissum*. quia quædā geneaaliter vidimus de tutelis, & omnis tutela est vel testamentaria, vel datiua, vel legitima, itaq; prius de testamentaria, vtpote de digniore videamus in hoc titu.& seq. De legitima autem dicetur infra de leg.agn.tut. vsq; ad tit.de atti.tu. De datiua dicetur infra de attic.tut. per totum.

b ¶ *Impuberibus*. etiam mutis, vt ff. de tute.l. muto. hoc etiam prætori & psi di licet, vt ff. de tuto.& curat. datis ab ijs.l.nec mandante.§. fina.

c ¶ *In potestate*. naturalibus etiam dari possunt in ijs quæ sibi relinquunt, vt.C.de confir.tut.l.fin. Adde, quòd pōt intelligi de naturalibus dupliciter: vel qa solutū sit vinculū ciuile emancipatione, vel quia nati sint ex cōcubina: & vtroq; casu dic non esse vim in ptāte dandi tutorē: qa vtrisq; dare pt & in bonis p eū relictis & in aliis: sed in hoc vis est, q in vno casu cōfirmať sine inquisitione, in alio cū inquisitione: ita est doct. Bar. in l. naturali.§.i.ff.de confir.tuto. vbi videndum, & hic in meis Comment.] SYL.

d ¶ *Testamento*. vel codicillis testamēto cōfirmatis, vt ff.de test.tut.l.3

e ¶ *Tutores*. sed non curatores, vt infra de cura.in prin. Ratio diuersitatis assignať ibi in figuratiōe casus.

f ¶ *Tua fit*. & nunquam exiuit: alioquin nō recidit, vt ff.de adop.l.si pater filiū.& de hoc dixi supra ti.i.§.i.

g ¶ *Non possunt*. licet miles sit testator, vt ff.de testa.tut.l.2.

h ¶ *Tutores*, Si aūt filius vel emāci-

 patus

patus est, vel mortuus: tunc nepotes ex eo sunt sui iuris mortuo auo, vt supra ti.j.§.i.in fi. Vnde ex testo aui pōt habere tutorē, vt hic innuitur. * Intellige de natis ante emancipationē.§. pen. supra titul.i.

SYL. ¶ *Cum autem* Casus. Quia dicitur, filiis †aliàs casibus. tutores dari posse, itē & nepotibus, quæ †aliàs hoc casu situm est, an posthumo tutores dare liceat: & videbatur dicēdū ꝙ nō, quia cū adhoc vt tutor dari poss sit, sit necesse ꝙ ij quibus datur sint sui hæredes, id est, ꝙ sint in ptāte, & teneant primū locum, cū posthumus non sit in potestate, quia nō natus l.fi.ff.de coll. bon. nō videtur, ꝙ ei tutor dari possit: cuius contrariū deciditur ratione expressa in tex. quia habetur pro nato, quia tutela respectu pupilli est cōmodum l.quod dicimus.ff.de ver bo.sign.* Nec ob d.l.fin. quia illud est verū verè, sed posteà nato posthumo fictio retrotrahitur, & fingit fuisse natus tempore testamenti saltem confirmati, & mortis, & consequenter fuisse in potestate: ita probat eadē.l.ibi, sed nato confert. No. ꝙ posthumo tutor dari pōt, & qñ. Item ꝙ tutela est cōmodū pupilli.]

a ¶ *In compluribus*. vt quoties de commodo eorum quæritur, vt ff.de stat.ho.qui in vtero. non si de commodo aliorum. vt ff.de verb.signifi. quod dicimus. Vel si de incommodo matris, vt ff.de sta.ho.l.imperator.

ADDITIO. Et est ratio, quia etiā tractatur de commodo ventris, quia perempta matre periret & partus secundum Bar.in d.l.qui in vtero. facit l. prægnantis. & quod ibi not. per Barto. & alios.ff.de pœn. Ange.

b ¶ *Fierent*. vt quia ex vxore nasceretur[a] erat, vel nuru: aliud si ex cōcubina, nisi in iis quę sibi dimitterent, vt C.de con.tuto.l.fi. tales.n'. tunc nō nascerentur in potestate suprade nup.§.fina.

¶ Cum aūt in cōpluribus[a] aliis causis† posthumi pro iam natis habeantur, & in hac causa† placuit nō minus posthumis q̃ iā natis testō tutores dari posse: si modo in ea causa sint, vt si viuis parentibus nascerētur, sui hæredes, & in potestate eorum fieret.[b]

¶ Tutor datus filio emācipato cōfirmandus est sine inquisitione h. d. ex l.qui à patre.ff. de confir.tu.

¶ Sed & si emancipato filio tutor à patre datus fuerit testō, confirmādus[c] est ex sententia Præsidis omnimodò, id est,

SYL. ¶ Adde quòd hic videtur text. ꝙ suitas eē possit sine pat.ptāte, aliàs.n.text. eēt superflus & ineptus, cū copula ponat inter diuersa: nisi dicas hoc fcm eē gratia maioris declaratiōis.

¶ *Sed si emancipato*. Casus.

SYL. ¶ Quærebat an filio emancipato dari tutor testō posset: & dubiū faciebat, quia hoc videbat tm̄ permissum patribus rōne patriæ ptātis supra e. §.permissum. * vnde cū ea extincta esset propter emancipationē, nō videbatur illi tutorē dari posse. Quo non obstante deciditur verum esse, mero quidem iure & stricto dationē non valere ex prędicta rōne, sed tamen iudices necesse habere illā confirmare, quia licet fuerit solutū vinculū patriæ ptātis, durat nihilominus vinculum illud naturale charitatis & affectionis paternæ, quæ tam efficax est, vt credibile nō videatur alium æquè bene prospecturum esse pupillorū vtilitati: qua ratione veritū est ēt inqri de facultatibus & moribus ipsius, itemq; satisdationē exigi, existimātibus legibus paternum sufficere testimoniū.l.de creationibus.

nibus.C.de episc. aud.Hæc tñ vera sunt,quoties in proximo mortis tpe turorē dederit pater, ita vt verisimi le nō sit ignorasse conditionē illius, alioqn cōtra.l.in confirmando.cum duabus seq. ff. de confir. tut.Not.sum mar.] c¶ *Confirmandus*. non ergo valebat datio, per se, cum non eēt in potestate, vt s.eo.§.permissum. Sed nunquid hic tutor confirmatus dicitur testamentarius?quod si esset præferretur legitimo, vt infra ti.ii. in princ.an datiuus?qđ pōt admitti.

SYL. ¶ Adde,ꝙ cōis opi.est ꝙ sit datiuus: cōtrariū tñ disputando defendit Præpo.Sen.in i.casu.q.3.de quo articulo videndus est meus Comment.vbi illum per quam diligēter tractaui.]

¶ Et facit ꝓ hoc ff.de verbo.sign.l. lege.& in aut.de defen.ci.§.si de cætero.col.3.ita legitimus tutor huic præfert,vt j.de atti.tut.in princ.

SYL. ¶ Adde,ꝙ hæc gl.cōmuniter reprobatur:eam tamen saluat Præp.Senē. in i.casu.q.4.ꝑ totū.Sed de veritate vide hoc in loco Cōmentariū meū.

¶ Et ideò glossauit.i.sine inquisitione,non ꝙ vellet eū confirmari, si alius esset legitimus,sed q̃a nō quæri tur an sit locuples,vel non.Sed arg. cōtra ff.de cur.fur.si furioso puberi.

a ¶ *Sine inquisitione*. id est,quia nō satisdat scilicet rem pupilli saluam fore. Item locuples sit vel non:hoc enim non quæritur, vt ff.de confir. tuto.l.i.Sed aliud in matre dante tutorem filio:ibi enim & si non satisde tur, tamen cum inquisitione datur vt d.l.dicitur & C.de confir.tut.l.i. Sed quare diuersum in matre dante tutorem filio? Respon.in memoriā præcedentis potestatis, vt ff.de quæstio.l.vnius.§.seruus,i.& ff.qui pe. tu.l.fi.& facit ad hoc infra de satis-dat.tu.& cu.in princ.ff.de libe.agn. l.i.§.iulianus.& C.de epis. aud.l.de creationibus.Sed arg.cōtra.ff.de in li.iuran.l.videamus.

sine inquisitiōe.[a] ¶ Qui testamēto tutores dari pñt. ¶Etiam filiusfa. & seruus ꝓprius dari tutor potest, si vel expsse libe reue vel simpliciter det & nisi errore duct ẽdederit.h.d.

SYL. * ¶ Quamuis verum sit,hunc tutorē non satisdare rem pu. sal. fore,eo tñ nō ꝑtinet inquisitio, sed ad inuestigationem morum & facultatū. Veriorem autem rationem,quare diuersum fuerit statutum in tutore à matre dato reddit tex.in d.l.fina.nempe ob infirmitatem iudicii muliebris.

ADDITIO. Dic,ꝙ licet mater ibi habeat affectionē ad filium sicut pater,tamen cum consilium matris sit fragilius paterno,vt not.gl.in l.i.C. de cōfir.tu.iō magis patri q̃ matri cōcedit̃ꝙ tutorē filio dat̃ possit.Are.

¶ Qui testamento tutores dari pñt.

SYL. *Continuatio*. ¶ Dictū est supra quibus testamēto tutores dantur, sequit̃ dicere de iis qui dari poss.]

Diuisio Dari aūt.¶ Totus iste tit.diuiditur in quinque partes.Primò, qui possunt tutores dari.Secundò, quomō seruus alienus pōt in testō tutor dari.Tertiò,quando furiosus vel minor tutor datur. Quartò,qñ ad cert ū tempus, vel sub conditione, vel certæ rei datur. Quintò,qñ filijs vel filiabus datur, quibus dat̃ videat̃.Secūda ibi(Seruus aūt.,Tertia ibi‘Furiosus,Quarta ibi‘Ad certū tps.,Quinta ibi‘Si quis filiabus‘, Et hoc principium subdiuiditur in quatuor partes.Primò, ꝙ paterfam. & filius fa.pōt tutor dari. Scđō, qñ seruus ꝓprius dat̃ cū libertate.Tertiò,ꝙ si sine libertate, tūc tacitè videt̃ sibi dari libertas.Quartò,qñ cre debat̃ liber.Partes de se patēt.Aret.

* ¶ Casus.¶ Proposito ti.qui testa. tut.dari pos.quæsitū est, an filiusfa. dari tutor posset testamētꝙ: & vide-

bāt dicēdū ꝙ nō, q͂a cū sit in alteri pt̄āte, & tutela sit potestas in aliū, non videtur posse habere aliū sub sua potestate l. sic eueniet. ff. de adul. cū. n. nō possit ipse semetipsum regere obstāte patria potestate, nō videbatur posse alios regere, Quo nō obstante deciditur cōtrariū, quia tutela est munus publicū ī. de excu. tu. in prin. & filiusfa. in publicis causis loco patrisfa. habet. l. filiusfa. ff. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. Idem quæsitum est de seruo proprio, an rectè tutor testamento dari possit: & videbatur dicendum, ꝙ nō, cum serui ad munera publica aspirare nō possint. l. ī seruili. C. qui da. tu. pos. Sed contrariū respondet̄, q̄n datur tutor cū libertate, quia cessat tūc impedimētū seruitutis: vel ēt pretermissa libertatis mētione, quia cū nō sit verisimile testatorē voluisse facere actū inutilē, & seruus tutor esse nō possit. d. l. in seruili censet̄ in antecedentiā necessariā illi libertatē dedisse; q̄ presumptio nō fit, vbi ꝑ errorē, quasi liber tutor datus sit, cū nihil sit magis cōtrariū cōsensui, q̄ error l. nihil cōsensui, ff. de reg. iu. & ideò tūc remanet seruus. & ꝑ hoc tutelā gerere non pōt.] No. ꝙ filiusfa. pt eē tutor. Itē ꝙ seruus ꝓprius cū libertate, vel simpliciter rectè tutor datur. Itē ꝙ dando eū tutorē, cense tur liberare: & sic ꝙ qui vult consequens, vult omne necessariū antecedens: & qui vult vnum, vult omne id per quod ad illud perueniri pōt. Itē quòd quandoq; error in re propria toleratur, & uitiat, etiam si sit error in qualitate. Item quòd libertas tacitè dari potest.]

a ❡ *Paterfamil.* Nisi sit mutus vel surdus: † quia tutor & loqui & audire debet, vt ff. de tut. l. j. §. pe: & fi. ❡ Adde secus in minus audiente. l. pen. & fi. ff. de leg. tut.]

D Ari autem tutor potest testaméto, nō solū paterfa.[a] sed ēt filiusfa.[b] Sed & seruus ꝓprius testō[c] cū libertate rectè tutor dari pōt. Sed sciēdū est, eū & si ne libertate[d] tutorē datū tacitè libtatē directā[e] accepisse videri: & ꝑ hoc rectè tutorē

b ❡ *Filiusfa.* Cum n. tutela sit ius publicum, ut ī. cui. l. fi. de excu. tu. in prin. non curatur ius pa. pote. vt ff. ad treb. nā quod j. re spon. & ff. de ijs qui sunt sui vel alien. iur. filiusfa. in quo casu pater de peculio tenetur nisi agnoscat, tunc. n. (.s. quando agnouit) insolidum, ut ff. de tu. l. si filius. & ff. de admi. tut. l. lucius titius. ❡ Adde quòd non obstat testamentum esse publici iuris, & tamen impediri à patria potestate l. 3. ff. de testamen. quia in eo non agit filiusfamil. vt publica persona, vt in tutela & magistratu, sed vt priuatus.]

c ❡ *Testamento*: sed à præside tutor dari non potest seruus, vt C. qui da. tu. pos. l. in seruili.

d ❡ *Et sine libertate*. Non expresso hoc, ꝙ sine libertate det: sed omisit libertatis dationem, ut ī. qui manu. non pos. §. licet. in fi. & C. de neces. ser. l. quidam §. cum igitur.

e ❡ *Directam*. Immò videtur, quòd fideicommissariam, vt C. de fideicō. li. l. & si nō ascripta. contra. Sed certè hic testamento hoc fit, ibi alia uoluntate, puta codicilis, vel per epistolam: vel dic, quòd ibi alienū credebat, hic suum sciebat.

* ❡ *Rectius*, ut hic ostēdi in Cōmen. soluit gl. ī d. l. & si nō scripta, ꝙ illa l. corrigat̄ ꝑ istum tex. q̄ solutio placuit & Salyceto ibi.] Itē alia rōne nō videt̄ valere datio, q͂a ille solus dat̄ tutor, q̄ testamenti hēr factionē vt ff. de test. tu. l. testō. (alias incipit si q̄dē.) Rn̄. illud ītellige ī passiua significatiōe, in qua ēt seruus dicitur habere

Scilicet parnitus, alias sedicet non tutor. Itē hoc verū in personalibus. vt hic etiā si talis morbus super ueniret. quia definit ipso iure; SYL.

etiam si ad motus labiorum intelligeret, ut hic per Bald. secus tamen in muneribus patrimonialib. l. oēs. §. i. ff. de muneri. & hon. SYL.

habere testaměti factionẽ, ut]. de hær.quali.& diffe.§.testamenti.

SYL. *¶ Vera est responsio glo.ꝙ intelligatur de passiua testaměti factione, & ita respondet ẽt in d.l. testaměto. neq;. n. illic dicitur, qui habent testamenti factionem: sed cũ quibus testamenti factio est: vt rectè ibid. perpendit Bar. Sed an seruus ꝓprius sub cõditione si liber erit, datus tutor a dño putante alienũ, detur vtiliter, vi. Præp.Sen.in j.cauſ. q. vj. per totum.]

ꝙ nõ, cũ tutoris datio non recipiat cõditionẽ.l. Actus.ff. de reg.iur.cuius cõtrariũ deciditur, quia præsumitur ei relicta libertas fideicõmissaria, & grauatus hæres illũ redimere & manumittere, vt possit eẽ tutor. d.l.si hæreditas. Sed tũc dubitatũ est an proprius seru⁹ eo modo utiliter, detur: & videbatur ꝙ sic, argũ d.l.si hæreditas, attamen responderetur cõtrarium.] Assignant doct. rationẽ, quia libertatis datio habetur pro nõ adiecta, quæ est falsa & contra hunc tex. ideò enim vitiatur hic, quia constat testatorem noluisse dare libertatem, quod cum esset in potestate sua, volendo eum esse tutorem, resultat quædam perplexitas in eius voluntate, quæ est contra naturam tutelæ, ideò vitiat.l.si Titius.ff.de conditio. insti. Not. seruus qualiter tutor dari possit.]

eẽ Planè si ꝑ errorẽ quasi liber, tutor dat [a] sit: aliud dicendum est.[b]

¶ Seruus alienus purè tutor dari, nõ potest: sed cũ libererit sic quod in proprio non potest. h.d.

¶ Seruus[c] autem alienus purè inutiliter testõ datur[d] tutor: sed ita, cũ liber erit, vtiliter dat. Proprius autem seruus, inutiliter eo[e] modo tutor datur.

¶ Furiosus vel minor dari tutores, recedente furore vel adueniẽte maiori ętate tutores erunt. h.d. ex l. si hereditas. §. si furiosus. ff. eod.

¶ Furiosus, vel minor xxv. annis tutor testamento datus, tutor tũc erit, cum cõ-

a¶ *Datur*. s. proprius seruus: licet hoc non sit verisimile, vt C. de rescin. uendi.l. quisquis. sed forte ex causa hæreditaria nouiter habebat, vt ff.de regu. iur.l.qui in alterius, & infra de usu. §. quod autem.

b¶ *Dicendum* est.s.ut neq; liber, neque tutor sit: idem multo magis in alieno, vt ff.de fideicom. lib.l. generaliter.§.si quis tutorem, & ff.de testa.tut.si quis tutorem.

SYL. *¶ *Seruus autẽ*. Casus. Viso quomodo seruus proprius daretur tutor, quæsitũ fuit, an seruus alienus possit purè testõ tutor dari, ita vt consequatur directã libertatẽ tacitè, sicut dictũ ẽ de proprio, & respõdet ꝙ non, quia ad dñm ꝑtinet datio libertatis directæ: cõsequetur tñ fideicõmissariam ex verisimili mẽte testãtis l. si hæreditas.§.si.ff.de test.tu. Itẽ dubitatũ est, an rectè tutor daretur sub hac conditione, cum liber erit, & uidebatur

c¶ *Seruus autem*. Inutiliter.s. vt statim sit, sed cum liber erit.

d¶ *Datur*, Quia directò non erit liber, sed per fideicõmissum, vt.ff.de testa.tut.l.si hæreditas §.fi.& C.de fideicom.libe.& l.si non ascripta.

e¶ *Eo modo*.scilicet cum liber erit: nam non erit tutor: inutilis.n. dicitur etiã stipulatio propter inutilẽ adiectionẽ, ut ff.de stip.seruo l.sed si sibi.†vel aliter inutiliter: q̃a ꝓ non adiecta habetur, & erit tutor ac si nõ esset adiecta, vt & aliàs]. de hære di-

†*Imm... uitiatur iniustis adiectio... secundi Ang. hic.*

di.institu.§.impossibilis.Vel dic ter tiò secundum P.non erit tutor nūc, sed conditione extante.Hæc nō placet,quia sic non esset. differentia inter suum & alienū. † sed prima verior est,vt ff. de reg. iur.l. actus.

† Quānis opi. SYL. Pla. sit r.prehēsibilis, ista tamen ratio reprehen-

¶ Adde rationem, quam supra posui in positione casus.]

SYL. Quæstionis e falsa per l.si hæreditas.§. fi. ff. de test. tu. secundū ang.

*¶ Furiosus. Casus. Quæsitum est an,

pos a mentis, aut maior xxv. annis fuerit factus. ¶ Ad certum tempus,ex certo tempore vel sub cōditione, & ante hæredis īstitutione tutor dari pōt: secus aūt ad rē certā vel causam h. d.ex l.tutor.§. tutorem.& l. certarum.ff.eod.

dum personā pupilli.§. certę. infra eod.ea uerò ætas fragili & infirmo cōsilio sit,& multis captionib. supposita, & ob id ipsi quoq; curatorū auxilio reganē,noluit lex illos alio rū tutelā subire, sed ita demum, cū pernenerint ad xxv. ann. no. sum.]

a¶ Compos. siue hoc dictū fuerit à testatore, siue non,vt ff.

furiosus rectè tutor deturpurè in testamento.& videbatur φ non,cū fit inhabilis ad tuendum seipsum,nedū alios.§.furiosi.infra đ cura.nec mo ueat,φ fieri possit, vt aliqando furor recedat.l cum furiosus ff. de iudic.quia ex quo inuenitur incapax tempore testamenti,& mortis testatoris,non uidetur referre, φ ex aliquo tractu temporis possit resipiscere,§.in extraneis. j.de hære. quali. & diffe. cuius contrariū deciditur, quia,cum furiosns tutor datur, ita datus existimatur, cum suę mentis esse cæperit.l.furiosus.ff.de tut.quę conditio à lege subintellecta eundē habet effectū,quē haberet expressa à testatore,sicut dicimus ī seruo alieno tutore dato.l. si hæreditas.§. fi.ff.eo.cū itaq; conferatur datio tutelæ in tēpus,quo erit cōpos mētis, meritò sequitur,φ ualebit. Nec obstat.§.ī extraneis,quis loquit̄ in hæredibus & legatarijs,de quorū commodo agitur,aliud verò in tutorib. qui dantur ad commodū pupillorū vt declarat hic Ioan.Fab.Tunc fuit dubitatū,an & minor xxv. annis tutor dari posset:&videbatur dicendū φ sic,cum & testari,& libertatē relinquere,& pro alijs postulare possit.§.fi.supra qui. ex ca. ma. non li. Sed cōtrariū decidit̄ ea ratione,qa cū detur tutor principaliter ad tuē-

eodem.l.si hæreditas §. si furiosus, & facit ad hoc.ff.de iudi. cum furiosus.j.respon.

* ¶ Intellige tamen hunc tex.in furioso,cuius speratur sanitas,vt quia habet dilucida interualla vel qui ex aliqua infirmitate ita affectus est, alioquin si perpetuò duraturus esset furor, crediderim illicò inutilē esse dationem exemplo muti,surdi, & cęci.l.j.§.fi.de tut.& d.l.cū fur.] SYL.

*¶ Ad certum tempus. Casus SYL. a

¶ Dubitatum est,an dies,vel conditio,posset apponi in datione tutoris testamentarij:&videretur dicendum quòd non, ex l.actus.ff. de regul.iur. Itē quia statutum est tutelam finiri pubertate infra qui. mo. tu.fi.in prin.ideòq; non uidetur, vt contra legum censuram testator possit facere,φ tutela filiorum suorum prius finiatur.l.nemo.ff.de le. j.In eo verò quod dicitur tutorem dari posse ante hæredis institutionem,dubium faciebat ius antiquū, disponens nec libertates eo modo dari posse.Quibus non obstantibus decisum est contrarium gnali rōne, quia quæ purè fieri possunt, possūt et in diem,ex die, & sub cōditione fieri,vt ī ꝓposito tradit Deci.in d. l.actus.tm̄.n.cōfidit lex de paterno cōsilio,vt quoquo modo ꝓuiderit, habeat eius dispositionē ratam. Nō ob.

ob.l.actus.quia procedit ī tutela datiua,& q̄ sit ratio diuersitatis, videbimus in gl. Nō ob. ēt dispositio iuris antiqui circa ordinē, cū hodie sit correcta.§.ante.ĩ de leg, Postremò quæsitū fuit, an testator possit dare tutorem certę rei vel causę,& ratio dubitandi sumi potest ex l. j.§.si ex fundo.ff.de hære.inst.quòd hæres quoq; in re certa īstitui potest. Sed cōtrariū decidit ratione allegat in tex.] No.ex die,ad diē sub cōditione,ante īnstōnē hęredis, rectè tutorem dari : certæ aūt causæ vel rei non rectè. Itē ꝙ tutor personæ non rei,aut causæ dat:& ꝙ nō valet argumentum de tempore ad rē, vbi non est eadem ratio.]

¶ Ad certum[a] tempus, vel ex[b] certo tempore, vel sub cōditione, vel ante[c] hæredis institutionem, posse dari[d] tutorē non dubitatur.

¶ Certæ[e] autē rei uel causæ[f] tutor dari non potest: quia personæ,[g] non causæ vel rei tutor datur.

¶ Tutor datus filiabus vel filijs, etiam filiæ vel filio posthumis, nō nepoti aut nepti datus ītelligitᷓ datus liberis, ēt nepotib. posthu-

a ¶ *Ad certum*.tp̄s. vsq; ad pasca.

b ¶ *Ex certo*.i.à pascate in anteà, vt ff.de act.& obli. obligatio. fere.§.j.

c ¶ *Vel ante hæredis*. contra videbatur infra de le:§.ante hæredis.

d ¶ *Posse dari*.à testatore,non à iudice,vt ff.de reg.iur.l.actus.

SYL. ¶ Adde ꝙ Io.Fab.dicit rationem diuersitatis eē,quia act⁹ iudicialis nō stat in suspēso:quā rationē īpugnat Bar.in l.muto.§.j.ff.de tute,& rōnē gl.hic,ꝙ sit actus legitimus damnat Bald.hic,quia ēt testamentaria est actus legitimus.Pręterea l.actus. refert actus legitimos qui non recipiunt,non disponit omnes actus legitimos non recipere : cui non obstat c.actus eo.ti.li.6.quia debet intelligi secundum l.actus. ex qua elicitur:rationem assignat gl.in l.j.C. de test.tu.ꝑpter confidentiā patris quam Cy.in rub.ibi reprobat,qa ēt cōfidit lex de iudice.Assignatᷓ ratio cōis ꝙ in datiuo interim carceret tutore,ī testamētario interim ꝓuidetᷓ sed tu dic,ꝙ illa nō est vera,quia tutor dari posset à iudice sub cōditione,vel ad diē & interim p eum dari alius tutor : quod est inconueniens, & contra. l. actus. Prępo. Senen.j. casu.q.6.aliā assignabat, quia conferēdo iudex in tempus conditionis,euenire poterat finito eius officio,& sic dispositio esset collata in tp̄s prohibitū, cōtra l. quod spōsæ.C.de don. ante nup.de qua ipse disputat.*Mihi verò ꝓbabilior videtᷓ ratio quā assignat Accur.in d.l.j.C.de test.tu.nā & si lex nō parū ēt iudici cōfidat, multis tn̄ exēplis ostendi pōt longe magis cōfidere de paterna prouisione. Videmus.n.tutorē testamentariū cęteris anteferti, quinimò vetari prætorē,aliū dare:itē inquisitionē ac satisdationē ei fuisse remissam.Quod cū ita sit,nihil mirū debet videri, si & in modo dādi amplior facultas tributa fuerit patri q̄ iudici. Prętereà cū pupilli nō debeāt sine tutore relinq̄ à iudice,nōne frustra iudex ex die,ad diē vel sub cōditiōe tutorē daret,cū iterī oīnò aliū substituere teneretur.§.j.infra de attil.tut.]

e ¶ *Certę āt rei*.sed aphricæ vel syriacæ utiliter datᷓ,ut ff.e.l.si tn̄ tutor.

f ¶ *Causæ*.s.certæ,vt ad rei uēd. sed uidetᷓ cōtra.C.đ ī lit.dā.tu.l. ad litē sed ibi tutor ꝓ curatore ponitᷓ.Itē vr̄ cōtra.ff đ test.tu.l.si tn̄ tutor.sʒ ibi vniuersitati.rerū datᷓ nō rei certæ. *Tutor, ad quid, datur pupillo.*

g ¶ *Personæ* .s.pupilli principaliter,

vt

vt eũ instruat bonis moribus, & ẽt salaria præstet magistris eius, vt ff. de admini.tu.cũ plures.§.cũ tutor. & C.de alli. præstan.l.fin.ad hoc.n. principaliter datur, secundariò aũt rebus dat̃,ut ǰ.de exc. tu. §.datus,sed ĩ curatore cõtra:nã principaliter reb. secundariò ꝑsonæ dat̃, vt C.d̃ nup.l.in copulandis.

SYL. ¶ *Si quis filiabus* Casus. Quærebatur an tutor filiis datus intelligeretur, datus posthumis,dubitationem faciebat, quia tutela est onus, & ipsi diuersimodè appellantur.l.si idem.C.de codi. cõtrarium deciditur, quia sub appellatione filiorum continentur posthumi:& ratio est,quia est potius qualitas filiorum quã differẽtia realis. * Tam.n.filij sunt posthumi, & quidem propriè.quã qui iam nati sunt. Sed nunc quæsitum est, an & nepotibus posthumis datus uideretur,videbatur.n.ꝙ sic, quia filiorum verbo comprehenduntur etiam nepotes l.filii.& l.iusta.ff.de verb. signi. Contrarium tamen deciditur, quia aliter filij,aliter nepotes uocantur, quòd si liberis datus fuisset,tunc ẽt nepotes includerentur, cum liberorum appellatio ad omnes pariter descẽdentes ꝑtineat l. liberorum.ff.de ver.sig. Demũ quæsitũ est, cũ pater tutorẽ dedit posthumis suis,quibus dedisse censeat̃. & respondet̃, quòd oĩbus posthumis,siue sint filii: siue nepotes,& deinceps,& ita intelligẽdus est iste tex.] No.ꝙ filiorũ appellatione,veniũt posthumi, & liberorum appellatione veniũt oẽs descẽdentes,& ꝙ filiorũ appellatione nõ veniunt nepotes ex vsu. Item ꝙ posthumorũ appellatione veniunt omnes filij & nepotes posthumi:]

mis: datus verò posthumis oĩbus descendẽtib. posthumis datus videtur.h.d. ex l. si quis.& seq.ff.eo.

¶ Si quis filiabus suisvel filijs tutores dederit, etiã posthumæ vel posthumo [a] dedisse uidetur:quia [b] filij vel filiæ appellatione, & posthumus & posthuma cõtinẽtur.†Quid si nepotes,sint,an appellatione filiorum:& ipsis tutores dati sint, Di cẽdũ ẽ, vt et ipsis quoq; dati videãtur:si mõ libos dixerit cæterũ†si [c] si

a ¶ *Posthumo*.s.filio.

b ¶ *Quia filij*. Hæc dictio,filij, cõprehẽdit posthumum & posthumam: cum masculi nũ possit cõcipere fœmininũ:sed hæc dictio, filiæ, non comprehendit vtrunque, & sic nec posthumum, cum fœmininum non concipiat masculinum, vt ff. de leg.2.si ita scriptum, & ff. de l.3. qui duos & l.seruis legatis.Item nota,quòd appellatione natorum etiã non nati continentur, cum de eorum cõmodo tractatur, ut ff.de sta. homi.qui in vtero. & supra tit.j.§. cum autem,& facit.ff. de test. tu. si quis ita.§.j.& l.si quis filiabus & l. quod si.

SYL. *¶ An & quando masculinum concipiat fœminum, vide Deci. in l. 2.ff.de reg.iur. An autem filiorum appellatione contineantur posthumi: & doctores distinguunt, quòd vbi constat de mente disponentis, illi acquiescendum est: in dubijs verò,si quidem sumus in materia tutelari,& tunc continentur: in legatis autem minimè.Ego tamen crediderim appellatione filiorum posthumos quoque ex sermonis proprietate contineri,tam in tutela, quàm in legatis,atq; alia quauis materia,nisi de contraria mẽte disponẽtis euidenter appareat,vt manifestè ostendi hoc loco in Commenta.]

c ¶ *Si filios*.scilicet dixerit.

Masculinum cõcipit fœmininũ, & non e cõuerso. *Natorũ appellatione continentur nondum nati.*

† *aliàs, Quod*

† *aliàs posteris*

SYL.

a ¶ *Non continebuntur*.s.nepotes.
b ¶ *Appellantur*. Ad omnibus in vsu vel consuetudine: sed secundum veram significationem verbi, (quia filius dicit a philos quod est amor) etiam nepos dicitur filius & etiam qui libet quē aliquis diligit paterna dilectione, vt ff. de verbo. signi.l.liberorum.§.sed & papirius, q̃ videt cōtra. *¶ Hæc gl. communiter damnatur, quia propriè loquendo filii appellatione nō intelligitur de nepote.l. iusta.ff.de verbo.signi & quod dicitur in d §. sed & Papirius.non procedit ex propria significatione,sed magis ex vsu quodam,aut ex præsumpta mēte disponentis : pro pleniore tamen doctrina an & quando filiorum appellatione veniant nepotes,vide Bart. & alios in l. Gallus.§. instituens.& in d.l.liberorum.& Alcia.lib.3. Parado.c.14.& quamuis deriuatio nominis filii,quam tradit Accur.sit cōmuniter recepta,improbatur tamē ab Alciato in l.filii.ff.de ver.sign.& alia affertur.]

Filius Vnde dicitur.

† aliâ, si filios dixerit.

lios nō cōtinebūtur:[a]aliter.n.filij, aliter nepotes appellantur.[b]Planè si † posthumis dederit,tā filii posthumi,q̃ cæteri[c]liberi cōtinebūtur

¶ De legitima agnatorū tutela.

¶ Deficiētibus testamētariis, sunt tutores legitimi agnati:qui sūt cōiūcti per virilē sexū sicutcognati p femineū. h. d. ex l.j.& l. sunt ff.eo.

c ¶ *Cæteri*, etiam nati, secundum quosdam quod falsum est, ut ff. de verb.signi.nomen.Dic ergo cæteri scilicet ex filiis nasciturі,qui sui posthumi sunt per.L. Velleiam, vt ff. de iniu.rup.re.l. posthumorum, & infra de exhære.libe. §. posthumorum.& ff.de libe.& posthu.l.Gallus j.respon.

SYL. ¶ Adde, quòd posthumus dicitur pluribus modis,vt per gl.in rub.C. de posthu.hæred.insti.]

Continuatio. ¶ De legitima agnatorum tutela. Supra duobus titulis præcedētib. dictū est de tutela testamētaria:hic aūt ponitur de tutela legitima, quę sequitur testamentariam.Ang.Are.

SYL. *¶ Adde q̄ dicit legitima,non quia testamentaria & datiua nō sint legitimæ.l.leg.& l.verbis.ff.de verb. sign.sed quia soli legi innixa est, neq; pendet à dispositione testatoris aut iudicis auctoritate,quem admodū illę.

Diuisio. ¶ Quib.aūt ¶ Totus iste ti. diuidit in quatuor partes. Primò ponit, qualiter lex 12.tab.dat agnatos tutores pupillis,deficientibus tutoribus testamentariis. Secundò,qui sunt agnati,& qui non sunt. Tertiò, qualiter intelligenda sint illa verba posita hic in princ.videlicet. Quibus autē in testamento tutor datus non sit. Quartò qualiter ius agnationis perimitur,Secunda ibi (Sunt autem.) Tertia ibi(Quod autem)Quarta ibi (Sed agnationis.) Et subdiuiditur hoc principiū in tres partes. Quia primò dicit , qualiter deficiente tutela testamentaria uocantur legitimi . Secundò, qui sunt agnati . Tertiò; qui cognati . Secunda ibi ' Sunt autem ., Tertia ibi ' At qui.,Are.

SYL. ¶ *Quibus autem*. Casus. Non figuratur ex quo tex.ponit regulam & terminos declarat,nisidubium faciat,quòd in defectum testamentarij videbatur succedere datiuus, & sic ministerium iudicis, argu.l.si quis sub conditione.ff. de testa. tute. cuius contrarium deciditur ratione assignata in l.j.ff.eo. ibi. Ex summa prudentia.Not.quòd testamentarius præfertur omnib. tutoribus. Itē q̄ is deficientibus sunt legitimi tutores agnati.Itē q̄ sint agnati.

ti,& qui cognati. Item ꝙ cognatio est sicut adoptio, quia ponitur vt species & vt genus. Itē ꝙ cognati sunt naturali iure coniuncti. Itē quòd dispositio in vno ex correlatiuis habet locũ in alio.

& infra de leg.agn. succe.i.respon. & ff.eod.l.sunt autem.

¶ Pro intelligentia huius glos. & tex. vide l.Iurisconsultus. §.i.& l. Non facile.§.i.ff.de gradi,]

ibi, inuicem, Itē quòd filii sequuntur familiã patris, non matris.]

a ¶ *Quibus*. s.pupillis.

b ¶ *Duodecim tab.* quos ipsa lex vocat verbis, & sententia: & nisi gerant, eorũ periculo agitur, vt ff.eo. l. legitimos, aliàs aũt quãdoq; ex sententia legis dantur, nõ ex verbis, vt infra ti.ii.&.3.

† *Vide Alcia. libr. in. Pater. c.pe. & omnino, Anno. Aldobrã.hic.*

QVibus [a] autē testamēto tutor datus non est iis ex lege duodecim [b] tab. agnati [c] sunt tutores, qui vocãtur legitimi ¶ Sunt autem agnati, cognati per virilis sexus cognationem cõiuncti: quasi a patre † connati: [d] veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius, nepos ue ex [e] eo: itē patruus [f] & patrui filius nepos ue, ex eo. ¶ At q̃ p fœmini ni sexꝰ ꝑsonas cognatiōe iũgunt a gnati [g] nõ sũt, sed alias naturali iure cognati. Itaq; amitæ [h] tuæ filius, nõ ē tibi agnatus sed cognatꝰ, & in uicē tu illi eod. iure [i] cõiũgeris: q̃a † q̃ nascũtur, patris, nõ matris familiã [k] sequunt. †

e ¶ *Ex eo*. filio fratris.

f ¶ *Patruus*. Repete si fuerit natus eodem patre cũ patre tuo, alioqn est cognatus, vt C. de legi. hęre. l.fi.§.sed nec. & §.cũ autē.

g ¶ *Agnati*. etiam si masculus interueniat, vt puta si sunt duo fratres vterini: filius vnius, fratris sui patris nõ erit agnatus, sed cognatus

† *alláti qui ex ea.*

† *cõ con. c.ex pa te M. cum gl. vnica. i prin, ex tra de appel.et c.y. in sta glo. sup uer bo pote state de SYL. conuer. in fi.*

* ¶ Verba l.xii.tab. sic se habebant: Tutores liberis in potestate testamēto parentes danto. Si non sint dati, agnati qui successionē sperant, tutores sunto,]

ADDITIO. Qui facto inuentario, & præstito iuramento de vtilibus faciendis, & prætermittendis inutilibus promittendo etiam expresse ipsum pupillum defendere, & satisda re rem pupilli saluam fore: non ante administrabunt, quàm sibi per iudicem administratio decernatur. l.3.§ fin. ff. de admin. tut. Angel.

c ¶ *Agnati sunt*. Si sint maiores. 25. annis, vt infra de fidu.tu. in fi. & minores, 70. ann. aliàs excusantur, vt infra de excu.tut.§.item maior.

Cognatio & agnatio se habēt sicut genus & species.

¶ *Connati*. Nomen ergo cognationis generale est, agnationis nomen speciale. nam omnis agnatus est cognatus, sed non conuertitur, vt hic, inspecto fœminino sexu, ꝑpter quē adinuicē sunt cognati, ſm Ioan.

h ¶ *Amitæ*. Sed ipsa amita est tibi agnata quia per patrem tuũ tibi cõiungitur.

i ¶ *Iure*. scilicet cognationis.

k ¶ *Familiam*. i. agnationem licet & alias multas habeat significationes hæc dictio familia. ff. de ver. signi. l. pronunciatio. §. familiæ. & facit C. de verbo. signifi. l fi. & supra de pat. potesta. §. fin.

¶ *Quod autem*. Casus. lex duodecim tabularum intestato defuncto legitimis tutelam deferebat, quærebatur qualiter verbum, intestato, intelligeretur: & dubium faciebat propria vocabuli significatio. l. i. ff. de suis & legitimis dicitur autem contrarium ea ratione, quia satis dicitur in hac materia intestatus, q̃ de tutela nihil in testamen-

¶ Inteſtatus quo ad tutelam dicitur etiam qui in teſtamento de ea nihil cauit, vel ſi ei' diſpoſitio euanuit. h. d. ex l. inteſtato. ff. eo.

¶ Quod autẽ lex xij. tabularum ab ĩteſtato vocat ad tutelam agnatos non hãc habet ſignificationem,[a] ſi omnino[b] nõ fecerit teſtamentũ is, qui poterat tutores dare: ſed ſi, quantum ad tutelã pertinet, inteſtatus deceſſerit: quod tunc quoque accidere intelligitur, cum is, qui datus eſt tutor, viuo teſtatore deceſſerit.

¶ Agnatio qualibet capitis diminutione plerunque perimit, cognatio verò non qualibet. h. d. ex l. ij. ff. eo.

¶ Sed[c] agnatiõis quidẽ ius, oĩbus

ſtamento diſpoſuit, vel ſi diſpoſitio irrita facta eſt. No. qualiter verbũ, inteſtatus, in materia tutelæ accipiatur. Item quòd limitata cauſa limitatum parit effectum. Itẽ ꝙ paria ſunt inſpecto præſenti ſtatu, aliquid factũ nõ fuiſſe, vel factum euanuiſſe.

a ¶ *Significationem.* ſcilicet tantum†

Lege in eſtato. lc legi. uto.

b ¶ *Si omnino.* Vel aliud cõtingat qđ tantundẽ valeat, quod diximus j. de hær. quæ ab inteſt. j. reſpon. & facit ff. qđ[r] cuiuſque vniuer. no. l. j. §. & quidem.

¶ Sed agnatiõis. Caſus.

¶ Quærebatur quia in tutelis capitis diminutionis ratio habetur.' l. tutelas. ff. de cap. dimi.* & fundamentũ legitimæ tutelę eſt agnatio, an ſicut capitis diminutio non perimit cognationem, ita nec agnationem perimeret. Dubium faciebat, quia videbatur fortius ius agnationis, vtpote naturali & ciuili vinculo cupulatum: nam qui eſt agnatus, idem eſt & cognatus ſupra eo. in princi. Itẽ quia videmus in multis agnatos præferri cognatis, vt apparet infra de leg. agna. ſuc. & in prin. tex. noſtri:] cuius contrariũ deciditur, quia agnatio iuris ciuilis vinculũ eſt, cognatio naturalis: ciuilis autẽ ratio, vt ipſa capi. dimi. iura naturalia non perimit, vt dicitur in glo. No. quòd capitis diminutione tollitur agnatio. Item quòd eſt nomen iuris ciuilis. Item no. ſecus eſſe in cognatione. Item quòd ius ciuile per aliud tollitur, ſecus ius naturale quod nõ tollitur per ius ciuile Item quòd ea quæ fortiori vinculo ſunt ligata difficilius tolluntur.]

c ¶ Sed agnationis. Not. diligẽter hũc §. Eſt autem ius agnationis, & ius cognationis, ſiue cognatorum. Agnati enim habent ius prærogatiuũ ad cognatos: ſcilicet, vt præferantur in hæreditatibus agnatorum mortuorum, vt infra de leg. agna. ſuc. j. reſpon. Item præferuntur in tutelis agnatorum paruulorum, vt ſupra hoc titu. primo. reſpon. His autem deficientibus, in hęreditatibus & tutelis cognati ſuo iure admittuntur, inter quos etiam agnati vocantur, qui deſierũt eſſe in iure agnatorum, vel deſierunt habere iura agnatorum, vt per c. dimi. vt infra de hær. quę ab inteſta. §. admonẽdi. Illud autem ius prærogatiuũ, quod habent agnati (quia vltra iura communia habent per legem xij. tabularum.) facile perdunt.

Agnati præferuntur cognatis in duobus.

Agnatorum prærogatiua facile perditur.

¶ Adde, quòd hodie ex quo eſt ſublata differentia agnatorum, & cognatorum quo ad ſucceſſionem, ad quam commenſuratur tutela, eſt etiam ſublata quo ad tutelas, auth. ſicuti. C. eod. titu. & tradit Barto. qui communiter approbatur, in l. j. ff. eod.]

S Y L.

a ¶ Omni-

¶ *Omnibus modis capitis diminutione*.id est per omnem capitis diminutionem,vt per maximam,vel per mediā,de quibus duabus nō est dubiū,cum & iura cognationis perdantur, vt infra tit.i.§.quod autem.

SYL. ¶ Adde, ꝙ non perditur ipsa cognatio, & sic ipsa cōsanguinitas, sed effectus illi, qui à iure ciuili cognationi tributi sunt: vnde ius ciuile tollitur tunc, nō naturale.]

¶ Item per minimam tollitur ius agnationis,vt hic dicitur,& ff.de ca. dim.tutelas. nisi in duobus casibus tantum:† vt inter fratres,licet alter emancipetur,vt C.de legi.tuto.l.4. Item inter patrem & filium, vt infra de leg.agna.suc.§.fin.& propter hos duos casus, qui de minima cap. dimi.excipiuntur,dicit hic, plerunque:at iura cognationis nō commutantur omnibus modis: quia nō tolluntur minima capitis diminutione: & est ratio, vt subiicit.

† *Ista gl.refertur ad ius nouū dequo in l.4.ff.e. secus de iure antiquo vt ibi not. Angel.*

SYL. ¶ Adde ꝙ de iure antiquo secus est quia penitus tollebatur illud ius, quod corrigitur per ius.C.in l.illa.

b ¶ Nam. pro quia.

c ¶ *Agnatio iuris ciuilis nomen est*.id est à l.12.tab.est inducta hæc prioritas agnatorum: sed ius cognationis est naturale nomen,nam ratione sanguinis hoc nomen impositum est: vnde & vnum ius ciuile potest per aliud facile tolli, vt hic, & ff.de re. iur.l.nihil est.

d ¶ *Naturalia*.id est iura cognationis.(sic dicta, quia ea quæ quis consequitur per natiuitatem, vt supra de adopt.§.sed hodie.in fi.§.)nō sic de facili tolluntur.

SYL. *¶ Adde,quòd quamuis ius cognationis contrahat natiuitate,non tamen ideō dicitur naturale, sed quia secundum naturam est, quę respicit pariter mares & fœminas l.Maximum vitium.C.de lib. pręter.vt latius declaraui hic in Annota.]

modis[a] capitis diminutione plerunque petimur. Nam [b] agnatio [c] iuris ciuilis nomē est. Cognationis verò ius non omnibus modis cōmutatur: quia ciuilis ratio ciuilia quidem iura corrumpere potest [c] naturalia [d] verò non vtique.[e]

e ¶ *Vtique*.id est certè non tolluntur capitis diminutione: cum sint immutabilia hæc iura, vt supra de iure natu. §. sed naturalia.

¶ Adde quòd hæc ratio non est bona: sequeretur enim ꝙ per deportationem non tolleretur:quod est falsum.§.quod autem infra titu.i.ideò dic,non vtique.i.non ita simpliciter & indistinctè, quia si non tollere, pot est limitare.d.§. sed naturalia.] SYL.

¶ Item nec ea quæ naturalē æquitatem habent, vt ff.de cap.di.l.eas.& l.legatum.Item not.quia & cognatio est ciuilis tantū: vt per adoptionem,vt ff.de adop.l.qui in adoptionem.Itē naturalis tm̄,vt ad filios naturales tm̄.Itē naturalis & ciuilis,vt ad eos qui legitimi sunt,& de hac intelligitur hic,vt ff.de gra.non facile.§.i.Itē not.quia & ciuili iure hæc scilicet tutela & hęreditas trib[9] modis deferuntur,vt ex verbis & sententia legis.12.tab.vt in agnatis.Itē ex sententia tm̄,vt infra de le.pa.tu. & infra de fidu.tu. Itē ex aliis legibus veteribus vel nouis.ut ff.de ca. pi.dim.l.tutelas. Nunquid ergo hęc omnia facile perdunt̄ ꝑ oēm capitis diminutionē?Rn̄.sic in duobus primis tm̄,nō in tertio,ut hic,& in d.l. tutelas.Itē quęro,an futuras tutelas acq̄rēdas& hereditates tm̄ tollat,an ēt ꝑteritas adimat?Rn̄.futuras tm̄,ut ff.unde lib.l.fi.quid enim potuit diuinare lex, deferens hęreditatē vel tutelam, de futura ca.di.ut C.de testa.l.iubemus.in fi.certè nullo modo, ut

Syl. do. vt ff. man. l. fideiussor. j. respon. ¶ Adde, q gl. cõiter reprobatur p. §. sed & capitis. j. qui. mo. tu. fi. & per tex. i l. legitimos. §. fi. ff. e. rõ ãt differẽtię inter tutelã & hęreditatẽ est, quia hęreditas actu ipso statim acquiritur, & quęsita non est amplius hæreditas. l. j. §. veteres. ff. de aqui. pos. tutela verò habet actus successiuos, & durat eadem per singula tempora.] Hodie verò istam differentiam agnationis quærere non oportet: cum agnati ante cognatos nihil habeant, vt in auth. de hære. ab inte. venien. §. ex his coll. ix. Item not. quòd licet prædicta iura cognationis tollantur maxima & media capitis diminutione, ipsa consanguinitas tamen non tollitur, vt ff. de regul. iuris. l. iura sanguinis. Accursi.

Aliàs minu ne.

Syl. ¶ Ratio enim naturalis auctoritate iurisconsulti mutari non potest l. ij. ff. de vsuf. ea. re. quę vsu consu. & declarat Decius in d. l. iura.]

Continuatio. ¶ De capitis diminutione. ¶ Cõtinuatur: quia supra visum est de legitima agnatorum tutela, quæ capitis diminutione corrumpitur: §. fin. supra titu. j. meritò sequitur videre de capitis diminutione.

Diuisio. Est autem. ¶ Totus iste titulus di uiditur in quinq; partes. Primò ponitur quid sit capitis diminutio & quotuplex sit. Secundò, de maxima capitis diminutione. Tertiò, di media. Quartò, de minima. Quintò, remouet certa dubia. Secũda ibi (Maxima.) Tertia ibi (Minor.) Quarta ibi (Minima.) Quinta ibi (Quibus autem.) Et hęc diuisio sufficit: licet alii aliter diuidant. Aretinus.

Syl. ¶ Casus. Non figuratur, quia diffiniẽdo procedit. Not. quid sit capitis diminutio. Itẽ q est triplex. Itẽ q minor & media supponunt p eodem. Itẽ q maxima cap. diminutione perditur libertas & ciuitas. Itẽ q seruus pœnę, libertus reuocatus in seruitutem, & qui se vendit ad pretium participandum, perdunt ciuitatem & libertatem. Item quòd deportatis & cui interdictum est aqua & igni remanet libertas, sed ciuitas amittitur. Item q emãcipatus vel arrogatus, dicitur capite minui.

¶ De capitis diminutione.

¶. Capitis diminutio ẽ status mutatio: & est triplex: maxima libertatem, media ciuitatem, minima familiam perdimus hoc dicit ex l. j. & fin. ff. eod.

Est autem capitis diminutio †prioris status[a] cõmutio:[b] eaque tribus modis accidit. Nam aut maxima est capitis diminutio, aut minor

†Aliàs non est prioris.

a ¶ Status. Hic status consistit in tribus. in libertate, ciuitate & familia. Cum. n. primum id est libertatẽ quis perdit, p consequens, & duo vltima perdit, & tũc maximã capitis diminutionem patitur. Cum verò secundũ perdit consequens perdit & vltimum, sed non primum, & tunc dicitur media cap. di. Cum verò vltimum perditur, non perduntur duo prima. & tunc minimam ca. di. patiẽ vt j. §. j. ij. & iij. & ff. eo. l. fi. sed Pla. dicit statum hominis. i. conditionẽ, in qua quis plurimum potest.

Syl. ¶ Adde, quòd hanc opi. Pla. probat tex in l. fin. ff. vnde lib. quàmuis cõmuniter hic damnetur.

b ¶ Commutatio. Non ergo accipiẽ hic ad literam, vt dicatur capitis diminutio, quando caput abscinditur, sed quã do status mutatur, vt caput status dicaẽ, vt ff. ad tertu. l. j. §. capitis. Sed videẽ hæc diffinitio nõ conuerti cũ suo diffinito. Nã morte patris filius mutat statũ, quia fit sui iuris, vt s. qui. mo. iu. pa. po. sol. §. j. non

non tamen dicitur capite minui, vt ff. ad ma. si filiusfamilias. j. §. fin. Sed dic subaudiri hic, facto hominis interueniente: vt emancipatione, vel deportatiõe patris, vel simili modo: vel etiã quasi facto: quod dico propter filios arrogati, q̃a vnà cũ patre mutãt statum, vt ff. eo. l. liberos. & s. de adoptio. §. pe. Arg. cõtra in auth. cõsti. q̃ de dig. §. pa-

(quam quidã mediam[a] vocãt) aut minima.

¶ Maxima capitis diminutio est, cum aliquis simul & ciuitatem & libertatẽ amittit: quod accidit ijs, q̃ serui pœnæ efficiũtur atrocitate[b] sẽtẽtiæ, vel libertis,[c] vt ingratis erga patronos condemnatis; vel ijs qui se ad pretium participandum venundari

lã. col. vj. vbi nõ ab hoĩe, sed à lege quis efficitur sui iuris. At moriente patre non interuenit factum hominis, immò magis Dei. Quid si interficiat pater? Respon. idẽ, quia mors semper Dei † dispositione aduenit. † Aliàs permissione. * ¶ Dic, vt plenè ꝓbaui ĩ Annot. ꝙ hic nõ diffinitur capitis diminutio, sed describitur. Ita aũt rectè potest diffiniri. Est status mutatio, libertaẽ, vel ciuitatem, vel familiam adimens. l. fin. ff. eo. Igitur cum is, qui morte patris efficitur sui iuris, neq; libertatem, neq; ciuitatem amittat, neq; familiam mutet, vt cõtingit in emancipato, sequitur, vt capite non diminuatur.] SYL.

a ¶ Mediã. sic. ff. de aur. & arg. leg. l. quũ lancem. & supra de lib. §. libertinornm.

b ¶ Atrocitate. est aũt atrox & dura hæc sentẽtia licet iustè feratur, vt supra quib. mod. ius & c. §. pœnæ seruus. † sed hodie propter hmõdi pœnas nemo ingenuus fit seruus, vt in auth. de nup. §. si verò col. iij. & §. quod autem prius. * † simi-lis gl. supra. qb. mo. ius c. pa. po. sol. §. pœnæ.

c ¶ Libertis. i. condemnatis, vt subijcit. & quòd dicit Ingratis, aliàs est Ingrati. i. ingratitudinis: quæ reuocatio fit per actionem Ingrati, vt dicũt quidam, vt C. de li. & eorum lib. l. pen. vel per vtilem rei ven. secundũ alios, sed instar donationis causa mortis, quæ reuocatur, vt ff. de dona. cau. mor. si mortis causa res. vel (quod est verius) accusatione vel actione extraordinaria, ꝑ quam officiũ iudicis ĩplorat, vt C. de li. & eorum. li. l. non est. & fit hæc reuocatio propter omnem offensam, ẽt leuẽ, vt C. de li. & eorũ li. l. ij. non aũt fit propter omissionem obsequij, vt C. de li. cau. l. solo. nisi in casu, vt cum denegat alimẽta, vt ff. de libe. agno. l. alimenta. §. Imperatoris. Nam tunc ẽt occidere velle videtur eum, vt. ff. de lib. agna. l. necare. & hoc nisi remisit ius patronatus, tunc. n. ex ijs solũ reuocat cãis, ex quibus & donatum, vt in auth. vt lib. de cæ. §. illud. col. vj. quæ causæ sũt numeratę. C. de reuo. dona. l. vlt. & hęc vera sunt, cum quis ex volun tate propria manumittit, vt C. de li. & eorũ li. l. j. sed si non ex volũtate, non reuocaret, vt C. de libe. & eorũ li. l. j. Sed quid si manus in patronũ iniecit? Respon. Damnatur in metallũ: si verò cõuitia dixerit, mittitur in exilium, vt ff. de iure patro. l. j. † Alias gratuitas, qua ratione seruitutem reuocatur.

¶ Adde pro resolutione materiæ, ꝙ si necessariò quis manumittit, nõ reuocat quia non vtitur liberalitate. l. rẽ legatã. ff. de adim. leg. l. ij. C. de oper. li. Iudex autẽ punit secundum qualitatẽ delicti. l. iure. ff. de oper. lib. si non tenebatur, & non remisit ius patronatus, & delictum sit in faciendo, reuocat, nisi patronus velit aliter punire, vt dicunt doc. hic: si in omittendo, ex leui nõ fit reuocatio: ex graui sic. d. §. Imperatoris. l. si remissum ius patronatus, tenet glo. & sequun. SYL.

& sequũt. alij ꝙ ex illis cāsis reuocet ex, q̃bus reuocet donatio. d. §. illud Dic tu tamē, ꝙ quo ad hoc remissio. nihil operatur, sed solum quo ad alia iura, quia sicut remissio iuris reuocandi donationē ex ingratitudine non ualet, ut est cōmunis opi. doc. post Bar. in l. stipulatio hoc modo concepta ff. de uer. obl. eadem ratione ius reuocandi libertū remitti nō debet, ne ita de facili delinquendi materia concedat.

passi [a] sunt.

¶ Minor siue media capitis diminutio est, cum ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur: quod accidit ei cui aqua & igni interdictū [b] fuerit, † vel ei q̃ in insulā [c] deportat⁹ est.

¶ Minima capitis diminutio est, cū ciuitas retinetur, & libertas, sed † status hominis commutatur: quod accidit ijs, qui cum sui iuris fuerint, cœperūt alieno iuri subiecti [d] esse, vel contra: [e] veluti filiusfamilias, si à patre mancipatus fuerit, est capite diminutus.

a ¶ *Passi sunt.* hic multa sunt necessaria, ut supra de iure persona §. pe.

b ¶ *Interdictum.* hanc pœnam in usu non habemus, sed eius loco successit deportatio, ut. ff. ad l. iul. pec. l. iij. nā instar excommunicatorum habebantur quibus talia denegabantur. Sed uidetur hunc etiam fieri seruum, licet hic denegetur, ut. ff. de uar. co. l. cognationum. in fi. contra: sed perditur libertas, ut ibi dicitur, ut non possit facere testamentum cui sic est interdictum, ut ff. de iniu. rup. testa. si quis filio. §. eius. non quòd fiat seruus uere.

Deportatus æquiparatur excommunicato.

* ¶ De pœna aquæ & ignis interdictionis pulchrè Budæus in Annot. in l. ij. ff. de pœnis. Qualiter autem eius loco successerit deportatio, exposui in Commen. in §. cum autem supra quib. mo. ius pat. pot. sol. Et quatenus ait Accur. eos, quibus aqua & igni interdicebatur, similes fuisse excommunicatis, intellige quo ad hoc ꝙ carerent fere hominū cōmercio & subsidio: nam in alijs excommunicati potius æquiparantur relegatis. Ias. in l. fi. col. 3. C. qui admit. Qualiter aūt intelligenda sit d. l. cognitionū. vide hoc loco Cōm. meū, vbi varias interpretatiōes tradidi.]

c ¶ *In insulā* secus si in metallum, vt supra quibus mod. ius pat. pot. sol. §. pœnæ. in casu tamen etiam libertatē ꝑdit damnatus in insulā, vt C. vt nemo pri. l. 2. §. cū aūt.

† Idest familiæ. l. vlti. ff. eod. tit.

* ¶ Glo. decipitur. Dicimus. n. nō solū deportare in insulā, sed etiam in metallum l. fi. §. fi. C. de postlim. reuer. quinimò cum. d. l. 2. inquit. Deportandumq; non solum ciuitate, sed etiam libertate priuari censemus. apparet deportatum simpliciter in insulam non amittere libertatē: si quidem quoties aliquis deportatur, vt libertate priuet, solet in metallū deportari. dicta. l. fin. C. de postli. reu.] S Y L.

d ¶ *Subiecti esse.* vt in arrogatis. †

l. 3. ff. e.

e ¶ *Vel contra.* Aliàs est in littera. Si filius à patre emancipatus fuerit, est capite minutus, † & secundū hoc est expositio huius verbi, vel cōtra, aliàs verò hoc totum deest, & tunc idem subintelligo. Alij dicunt, quando qui sui iuris non est, transfertur in potestatem alterius: puta aui materni, vel etiam paterni, vt supra de adop. §. sed hodie. qui casus est cōtrarius illi, quando qui sui iuris est in arrogationem datur. Sed quare filiusfamilias cum emancipatur, capite minui dicitur? Respon. propter imaginariam venditionem, quæ fiebat, vt supra quib. mod. ius pat. pot.

† Conuenit tamē in solidū pro obligationibus contractis sub patria potestate. vt l. i. §. i. ff. e. nisi in casibus no.

pot.sol.§.prætereà,in prin.Sed cum hodie non fiat hæcvenditio,vt in eo, §.continetur,videtur,ꝙhodie nõ mi nuatur capite.sed certè illa sola non erat ratio:immò & alia, quia mutat familiam, vt ff.eo.liberos. in princ.

in l.i.& ij.ff.qđ cum eo. vbi põt excipere ꝙ nõ contēnetur nisi qua-

¶ Adde,quòd ego aliàs ex illo tex.tenebã contra gl. quia ibi ratio assignatur expressa & vnica, quæ hodie cessat. No.tũ ex hac glos. ꝙ correcta vna ex rationibus l.remanet lex.

SYL. *tenus facere põt l.paterfilio.ff.qđ cum eo. per Ange.et Io. Fa. hic.*

mutaẽ:cũ primò nullũ habuerit statũ,vt hic,& ff.eo.l.liberos. in fi.& l.seq.sed contra est.C.de bon.proscri. l.i.†Sed dic, ꝙ ibi crimine capitali seruus accusat.i.tali,quod esset aliàs in libero capitale. Item quid si qñq; habuit caput: qa fuit liber, & nũc seruus est, & manumittatur?rñ. idẽ, quia præsens tempus considero.

put sumitur natura-liter, hic ciuiliter.

†Accur.

¶Seruus manumissus,vel dignitatem mutans,nõ dicuntur capite minui. hoc dicit ex l.iij.ff.eo:

¶ Seruus autẽ manumissus capite nõ minuitur,[a] qa nullum caput habuit. ¶ Quibus aũt[b] dignitas,magis quã status permutatur, capite non minuuntur: & ideò a senatu motos capite nõ minui constat.[c]

¶Minima capitis diminutio nõ tollit ius cognationis:secus in maxima vel media.hoc dicit.Areti.

b.¶ *Quibus autem.* Dixi aliquẽ aliquo de tribus modis capite minui vt s̄.eo.in princi.autem pro,sed.

†Facit moueor cum il-not. per glo.C. ser. expen.

¶ *Seruus.* Casus. Quærebatur,an sicẽ liber homo effectus seruus dicit capite minui,ita capite diceretur minui seruus,qñ manumittiẽ,cũ cõtrariorũ eadẽ sit disciplina:nã& seruus põt cõditionẽ mutare ex seruitute in libertatẽ, sicut filius ex ptãte paterna in sui iuris:(erant.n.in pluribus æquiparati:)& ex deteriore cõditione in meliorẽ mutat⁹.dr capite minutus› vt s̄.proximè: attñ dr cõtrarium eo quia nõ habuit caput.* nã cũ(vt dixi supra in prin.)nõ oĩs mutatio status dicaẽ capitis diminutio,sed ea solũ, qua vel libertas,vel ciuitas amittitur,vel familia mutatur.l.fi.ff.eod. seruus aũt nullũ ex his habeat,sequitur,vt quãuis mutet statũ,non possit capite minui.] Eadẽ rõne fuit dubitatũ de mutante dignitatẽ,quia oĩnò est mutatio status:sed decidiẽ cõtrariũ:& rõ assignaẽ in tex. quia magis dignitas q̃ status mutatur,& capitis diminutio est mutatio prioris stat⁹. No.ꝙ ꝓuatio ꝓsuppõit habitũ.Itẽ ꝙ nõ pt pdi qđ nõ hẽt:& ꝙ mutatio dignitatis non facit mutatiouẽ status.

¶ *Non minuitur*.i.eius status non

¶ *Constat*. vt ff.de sena.l.3.& hic, si fuerit remotus propter turpitudinem,non potest iudicare, vel testimonium dicere,vt ff.ad l.iuliam re. l.eadẽ.§.j.& ff.de sena.l.2.

*¶ Adde,ꝙ mouebanẽ senatu ciues à Censoribus,vt ex M.Tullio.Sallustio,& Pediano ostendi in Comm.] SYL.

SYL.

¶ *Quod aũt.* Casus.Dictũ fuerat,ius cognationis nõ ꝑimi capitis diminutione.§.fi.s̄.ti.j.quæsitũ fuit,an hoc gñaliter intelligeretur,& videbatur dicendũ ꝙ sic,ꝓpter gñalitatẽ illius tex.l.j.§.& gñaliter.ff.de leg.præst. item propter rationẽ in tex.assignatã:quia cognatio naturalis est, & ciuili iure perimi nõ potest:sed cõtrariũ deciditur in hoc text.in maxima & media:tali enim casu licet ipsum ius cognationis nõ perimatur tãquã naturale, quia impossibile est illum nõn esse, aut fuisse cognatũ, tamen tollitur effectus talis iuris datus à iure ciuili.* Nec obstat.d.§.fin. quia cum loquatur per vniuersalem[illegible]ctionem affirmatiuam,cui præposita est negatio,pro eo est, ac si diceretur,

¶Quod ãt dictũ [a] ẽ, manere cognationis ius ẽt post capitisdiminutionẽ, hoc ita ẽ, si minima capitisdiminutio interuenerit: manet . n . cognatio. [b]Nã si maxima capitisdiminutio intercurrat ius quoq; cognatiõnis [c] pit: vt puta seruitute alicuius cognati: & nec quidẽ si manumissus [d]fuerit, recipit, cognationẽ. Sed & si in insulam [e] quis depor-

tur. Aliquibus modis nõ: & ideò impletur illa oratio, dato vno ex modis capitis diminutionis, qui ius cognationis non perimat.] Sed tunc quęsitum fuit, an manumisso seruo recuperentur cognationis iura: & videbatur dicendum ꝙ sic, quia detegitur quasi libertas, & tollitur impedimentũ impeditiuum talis effectus, & cessante causa effectus cessare videtur cap. eum cessante de appel. Quo non obstante decidit contrariũ: quia semel extinctum nõ reuiuiscit. l. qui res §. arcã. ff. de sol. etiã cessante causa extinctionis. l. si filius qui in potestate. ff. de liber. & posthu. Not. ꝙ l. sequens potest declarare precedentem. Itẽ ꝙ cognatio, maxima & media capitis diminutione tollitur: dico autẽ media propter exemplum deportati. Item ꝙ seruus non recuperat cognationem etiam eo manumisso. Item quòd semel extinctũ nõ reuiuiscit, ẽt cessante causa extinctionis. Itẽ ꝙ à priuatiõe ad habitũ nõ datur regressus.]

a ¶*Quod antem*. dictum est supra ti. proxi. §. fin.

b ¶*Cognationis*. id est ius cognationis à prætore inductum, ex quo ad bonorũ possessionem vocantur per Vnde cognati infra de hæreditatib[9] quæ ab intesta. §. admonendi.

c ¶*Cognationes*. id est ius succedendi & ad tutelam vocandi perit, sed ipsa consanguinitas non perit, vt ff. de regu. iur. l. iura sanguinis, cũ sit de iure naturali, vt supra de iur. nat. §. pe. contra, & supra de nup. §. illud. contra. Sed qualiter cognatis defert: immo agnatis, vt supra tit. j. in princi. Respon. post agnatos, vt infra de hæred. quę ab intest. §. admonendi.

d ¶Si manumissus, aliud si restitutus † †secundũ Io. vt ff. ad tertul. l. j. §. fi. & l. qui mortis. contra. & C. de sen. pas. l. fin. contra. & ff. de contratabu. l. j. §. fin. & l. ij. contra. Itẽ contra est in eo, quod hîc dicit tolli ius cognationis per maximã & mediam capitis diminutionem. ff. de rebus dub. l. si cognatis. Sed aliud in legato, in quo vertitur ius naturale, vt ff. eo. l. legatum. Vel ibi loquitur de cognatione iuris ciuili, quæ per adoptionem constituitur, vt infra de leg. agnat. success. §. per adoptionem. & ff. de adoptioni. l. qui in adoptionem. hic verò de naturali cognatione, vt ff. de grat. cognat. non facile. §. primo & sic ibi de minima capitis diminutione loquitur.

Et est differentia secundum Cheisto. quia restitutio intelligitur ut si eo plene iure vt d. l. fi. §3 manumissio delet tantum naturalem seruitutis. l. manumissiones. ff. de instit. & iure.

* ¶Secunda solutio est verior iuxta legẽ primã, & quę ibi not. Sozin. ff. de rebus dub.] Item contra infra de ser. cognit. in fin. primi respon. Sed hic loquitur in ijs, qui primò fuerunt liberi, & posteà serui: quod eorum delicto contingit: vnde non debent habere commodum, vt ff. soluto matrimonio si ab hostibus. §. j. & ff. de mino. l. Papinianus. ibi, Indignum. licet ibidem illa ratio corrigatur: ibi verò semper fuerunt serui. Vel illa noua corrigit istam: nam ex græca constitutione illa est extracta, vt ibi dicitur. SYL.

* ¶Prima solutio verior.

e ¶*Sed & si insulam*. hic ponit exemplum de media, sed supra modo posuit

fuit exemplum de maxima.

a Cognatio. id est ius cognationis, vt supra proxi.§.diximus.

SYL. ¶ Cum autem. Casus. Quia dictum est supra tutelam agnatis deferri, titu. proxi. in prin. quęsitũ fuit, an omnibus, & quib9 & videbatur omnibus, q2 illa indefinita in dispositione.l.videt aequipollere vniuersali l. iura non in singulas. ff. de leg.declarat Bart.in l. si pluribus ff. de lega.2.cõtrariũ tamen dicitur ea ratione, quia cum tutela commensurata sit successioni.l.j.ff.de legit.tuto. debet deferri proximiori, & pluribus existentibus in eodem gradu, omnibus, vt dicitur in tex.*quia eodem modo defertur etiã successio. §.si plures.infra de legi.agna.succe. praeterea cum l.deferat tutelã agnatis propter praesumptam affectionẽ, rationabile visum est, illos prius vocari, quos verisimile est magis dilecturos esse pupillũ, vt tradũt doctor. in l. Gallus.§.quidã rectè.ff.de libe. & posthu.] Not. q tutela defertur pximiori, & existentibus in eodem gradu, ad omnes. Item not. q potest sub vno titu.poni.§.qui nihil habeat cõmune cum materia tituli, dum modo pertineat ad declaratione pro ximè praecedentiũ titulorũ. Item q vocatio.l.fit ordine successiuo.]

b Pertineat. vt s̃.titu.j. primo rñ.

c Gradu.facit ad hũc.§.ff.de leg.3. si plures.& ĩ.de leg.agn.suc.§.si plures.& ff.de sepul.vio.l.3.§.si ad plures.hodie verò hic.§.corrigit, quia aequaliter tã ad agnatos q̃ cognatos deferẽ tutela, sicut haereditas, vt in auth.de hęre.ab inte.§.ex his coll.9

tatus sit, cognatio a soluitur.

¶Tutela defertur pximiori in gradu:& si plures sũt de eodẽ gradu, defertur ad oẽs h.d. ex l. si plures. ff. de legi.tut. Aret.

¶ Cum autem ad agnatos tutela ptineat, b non simul ad omnes pertinet, sed ad eos tãtum, qui pximiores gradu c sunt: † vel si plures eiusdẽ gradus sunt, ad oẽs pertinet: velu ti si plures d fratres sunt, qui vnũ gradũ obtinẽt: † ideo q; pariter ad tutelam vocantur.

¶De legitima patronorũ tutela.

¶Proni vocant ad tutelã libertorũ ex mẽte l.xij.tab. pp successionem eisdẽ tributã h.d. ex l.3 ff.de leg.tu.

*ADDITIO Et sic lex noua corrigens vnũ ex specificatis à lege veteri, cẽsenẽ ẽt corrigere aliud vt hic & l.si qs seruo.C.de fur. & p Angelũ in §.j. supra de iur. natu.

† alias sed si [illegible]

† alias non est ideoq;

d Si plures. aliàs isti duo versiculi desunt. Si plures frẽs sunt, qui vnũ gradũ obtinent, ideoque pariter ad tutelam vocantur. sed ego habeo. Accu.

¶ De legitima patronorum tutela. Cõtinuatio. Supra visum est de legitima agnatorum tutela, verum quia est & alia, quę appellatur legitima.s.tutela patronorũ, ideo de ea tractaturus subdit, De legitima patron. tutela. Por.

EX eadẽ. Diuidit in sex partes. Diuisio. Primò qualiter tutela libertorũ patronis deferaẽ. Secũdò q̃ si o vocaẽ & est legitima, à l.12.tab. pueniẽs. Tertiò illud per rõnẽ pbat. Quartò cõfirmat p exemplũ. Quintò exẽplũ probat p rõnẽ. Sextò rationẽ declarat. Secunda ibi (Quae & ipsa., Tertia ibi.'Eo enim., Quarta ibi' Cũ & agnatos., Quinta ibi'Quia plerunq;., Sexta ibi.'Ideo autem., Aret.

¶ Casus: Dubitatum fuit, an inter legitimas tutelas ea, quae patrono defertur, connumeranda esset:& dubiũ faciebat, quia ea dicta est legitima tutela, quae à l.12.tabu. defertur

supra

supra tit.ij.in princ. Cum ergo in l. 12.tab.nominatim nō sit cautū aliquid de ea, non videbatur esse posse legitima: cuius contrarium decidit: & rñdet ipse Imperator obiectioni, & assignat rationē decidēdi: & est no. & singu. titulus. Not. ꝙ dictio, ex deno. causam mediatam. Itē ꝙ dicitur ex lege quid esse, quādo est ex rōne ipsius. Item ꝙ ita dispositū cense tur quod decidit per rationem, sicut illud qđ deciditur ꝑ verba. Itē quòd dictio, perinde, est no. similitudinis. Item ꝙ illud qđ sumit ex rōne dicit venire ꝑ interpretationē. Itē ꝙ l. defert tutelas ſm naturam successionum regulariter, quia vbi est cōmodū, ibi est incōmodū. Itē ꝙ dictio plerunq; idē importat, qđ regulariter. Itē ꝙ fœmina manumittens succedit, & tñ nō est tutrix. Itē ꝙ illud censet dispositum, quod uerisimiliter pôt esse de mente disponentis. Item ꝙ extēsio fit de casu ad casum ex identitate rationis.]

e ¶ *Legitima.* scilicet ex mente legis non ex verbis: non tamen satisdat, nisi eorum personæ sint vulgares, & minus honestæ: aut modus tutelæ, quia magnum patrimonium, vel magna tutela nimis: aut persona, quia suspecta, vel non diligens pupillum, vel non honesta: aut causa admittat id est recipiat satis. vt ff.eo.l.legitimos. §.j. & ij. licet alij legitimi indistinctè satisdent, vt infra de sat.tu.§.j. ¶Adde, quòd † *aliàs* quàuis hanc *inferit.* differentiam SYL. reprobet Baldus & sequatur Porcus hic, tñ Iason hic defendit optima rōne glos. & assignat rationē differentiæ inter agnatos & patronos.]

Ex [a] eadem lege xij. tabu. libertorū [b] & libertarū tutela ad [c] patronos liberosq; eorum † pertinet: quæ & [d] ipsa legitima [e] tutela vocatur, non quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, sed quia pinde accepta est ꝑ interpr̄tationē [f] ac si † verbis legis introducta esset. Eo.n.ipso, † quo hęreditates liberatorū libertarūq;, si intestati decessissēt, iusserat lex [g] ad patronos libe rosve, eorū pertinere, crediderunt veteres [h] voluisse legem [i] etiam tutelas ad eos pertinere: cum & agnatos, quos ad hæreditatem lex vocat, [k] eosdem & tutores esse † iussit: [l] quia plerunque vbi successionis est emolumentū, & ibi & tutelæ onus esse debet. Ideo aût diximus

Ordi- amen ccessie ol. tu- *uo ver. ed si o- mes & q.ff.de g. tu.* *facit l. ominis .dever .fig. alias uod.*

f ¶ *Per interpretationē.* s. iurisc̄ōsulto.

* ADDITIO Hoc est notabile exēplum interpretationis legū, quæ ex sententia, non ex scripto ducitur. l. si qs id. ff. de iur. om. iud. l. nō psit. ff. de leg. quā doc. vocant extensiuam.

g ¶ *Lex.* scilicet duodecim tabularū, vt infra de succ. lib. j. respon.

h ¶ *Veteres.* s. sapientes.

i ¶ *Legem.* s. eandē duodecim tabu.

k ¶ *Vocat.* s. lex duodecim tabularū, vt infra de legi. agna. succes. §.j.

l ¶ *Iussit.* vt supra de legit. agnat. tut. primo responso, & sic notabile hic, quòd vbi est eadem æquitas, idē ius debet statui: sic ff. ad legem Aquiliam lege illud ff. de furtis. lege prima §. primo.

a ¶ *Ex eadem.* s. per interpretationem, non ex verbis eius, vt subijcit, & ff. de leg. tuto. l. tutela. j. respon.

b ¶ *Libertorum.* s. impuberum.

c ¶ *Ad patronos.* quocunq; mō manumittentes, nisi libertas detur à l. vt ff. de leg. tut. l. tutela. vsq; ad. § fi.

d ¶ *Quæ & ipsa.* q.d. nō solum aliæ quædam legitimæ sunt, sed & ista.

a ¶ *Plerunque.* Quare hoc dicit, statim subijcit: & facit ad hanc regulam. ff. de regu. iur. l. secundum naturam. & infra de contrahen. emptio. §. cum autem. & C. de furt. l. fina. §. sed cum in se cũda. & C. de caducis tollen. l. j. §. pro non scripto.) ff. de peri. & commod. rei vẽdi. l. id qđ.

b ¶ *Tutor.* Et ita apud aliũ est hæreditas & apud aliũ tutela, scilicet agnatũ, vel cognatũ, vt hic, & ff. de legit. tut. l. j. §. primo. Item minor vigintiquinque annis manumittens succedet in hæreditate vt patronus. non tamen erit tutor, vt infra de fiduc. tute. in fin. & C. de leg. tutel. l. vltima. §. fin.

S Y L. ¶ Adde, ꝙ hæc declaratio posita in text. non erat necessaria nisi gratia iuuenum, ex eo, quia quãdo lex præsupponit regulam, præsupponit omni alio respectu habilitatẽ: ideo qui alio respectu est inhabilis, & ideo non admittitur, nõ corrumpit regulam cap. j. de æta. & quali.]

plerunque, [a] quia si à fœmina impubes manumittatur, † ipsa ad hæreditatem vocatur, cum alius † est tutor. [b]

† *aliàs Vt ipsa ad hæreditatem vocetur. tamen alius est tutor.*

† *aliàs sit.*

¶ De legitima parentum tutela.

¶ Emancipãs impuberem, exemplo patroni, est legitim⁹ tutor. hoc dicit ex lege certia. §. fina. ff. de legi. tuto.

EXẽplo patronorum recepta [c] est & alia tutela, quæ & ipsa legitima vocatur. Nã si quis filium aut filiã, nepotẽ aut neptẽ ex filio, & deinceps impuberes emãcipauerit, legitimus eorum tutor [d] erit.

Casus Non figuratur, attamen potes dicere rationem dubitandi facere, quòd emancipans filium videtur velle eum liberare à sua potestate supra quibus mod. ius pat. potest. sol. at tutela est potestas, ideo & ab ea videtur liberare. Sed deciditur cõtrarium exemplo patroni: quia hodie semper emancipans videtur contracta fiducia emancipare: ideo nimirũ si ex quo defertur successio, defertur & tutela per regulam tit. prox. Not. patrẽ emancipantem esse legitimum tutorem. Item quòd æquiparatur patrono. Item quòd ista non est ex verbis, nec ex mente, sed per interpretationem secundum Angelum tamen dic, quòd exemplo patronorum. vult dicere, id est, vt tutela patroni. Vnde sicut illa est ex ratione legis duodecim tabularum, propter delatam successionem, ita & eodem modo ista est ex eadem causa, & ex eadem ratione introducta: & ideo eodem dicitur ex mente vna, sicut alia. Item quòd statutum in vno æquiparatorum habet locum in alio.] S Y L.

Continuatio. ¶ De legitima parentum tutela.

¶ Supra visum est de legitima patronorum tutela: verum quia est & alia, quę legitima appellatur, vt parentum: ideo de ea subdit. Porcus.

Diuisio. EXemplo. ¶ Diuiditur in tres partes. Primò, ꝙ tutela, quæ defertur emancipatori, est similis illi, quæ defertur patrono. Secundò, quòd etiam est legitima. Tertiò, exemplificat. Secunda ibi. (Quę & ipsa.) Tertia, ibi (Nam si quis.)

c ¶ *Recepta.* scilicet per interpretationem iurisconsultorum, vt superior, cum desinebat esse agnatus. §. fina. supra de legit. agnat. tute. nisi contracta fiducia emanciparet: quod hodie semper præsumitur, vt infra de legitima agnat. successio. §. fina. vnde hodie est semper legitimus.

a ¶ Tu-

d ¶ *Tutor erit*.s.qui emancipauit, si ipse est maior xxv.annis,ut infra ti. j.in fi.& facit ad hoc §.qui. mo.ius pat.pote.sol.§.praeterea.ver.& praeterea si impubes,&infra ti.j.j.respon. ff.qñ actio de pec.est an.l.j.§.j.& facit supra ti.j.& ff.de leg.tut.l. tutela.§.fin.& l.sequen.

SYL. ¶ Adde,quod si attēdimus ius antiquū, bene dicitur manumitti, quia uerè manumittebatur,vt dixi supra in tit. quibus modis ius pa.po te.sol.] parens.

¶ De fiduciaria tutela.

SYL. Continuatio. ¶ Imperator cōtinuat seipsū ī prin.ex quo dictum est de lḡtima parentū tutela, veniebat declarāda fiduciaria,quę ab ea pēdet. * Fiduciarię aūt tutelę appellatio vñ fluxerit,uide Annot. nostras hic & ī. ti..j. vbi præter alios id declarauimus.

¶ De fiducia.tute.

¶ Liberi emancipātis, eo mortuo fiduciarij tutores sunt impuberis emācipati, quāuis liberi patroni sīt legitimi. h. d. ex l.3.§.fi.cum l.seq. ff.de legi.tut.

Est & alia[a] tutela, q̄ fiduciaria appellat̄. [b] Nam si † pater filiū vel filiam , nepotem vel neptem , vel deinceps,impuberes [c] manumiserit,[d] legitimā náciscit̄ eorū tutelā. Quo[e] defūcto,si liberi[f] eius virilis sexus existāt, fiduciarij †tutores filiorū [g]

e ¶ *Quo*.s.pa terfami. qui erat tutor filiorum & ne potum.

f ¶ *Si liberi*. Qui remanserunt in pote state patris . † *aliās* Itē puto , & *tutores*, si filii fuerūt emancipati:si aūt tā impuberes,quā puberes remanserūt in ptāte,ipso iure recidūt in potestatē sui patris,illi qui filii sunt,sed fratres recidunt in tutelam fiduciariam semper , vt supra quibus mod.ius pa. pote.sol.§. j.& supra de tute.§.permissum. *vel fratris vel sororis efficiuntur*

Diuisio. Est & alia.Diuiditur ī quinq; partes. Primò,ponit dictum,Secundò illud exēplificat Tertiò,ponit diuersum in filio pr̄oni.Quartò,diuersitatis rationem assignat.Quintò,ponit aliud dictum.Secūda ibi(Nā si.) Tertia ibi(Atqui.)Quartaibi.(Quoniam.)Quinta ibi (Ita tamen.)

SYL. *¶ Casus.Facile figurat̄:videbat̄.n. quod liberi emancipātis essent legitimi tutores,sicut liberi patroni,cū exēplo patronorū eēt introducta tutela parentū emancipantiū:cuius cōtrarium dicitur,& assignatur ratio decidendi in tex.No.summarium.]

a ¶ *Est et alia tut*.i.alio noīe vocata.

b ¶ *Fiduciaria appellatur*.de qua dicetur infra ver. quo defuncto.

c ¶ *Impuberes*.Nā si puberes,nō erit eorū curator legitimus,vt ff.de exc. tu.l.amicissimos.§.luci.arg.cōtra ī auth.vt ij qui ob.p.§.j.colla.6. Ioā.

SYL. ¶ Adde,quod hęc gl. cōiter approbat̄. cum nō detur curator legitimus, nisi furioso,mentecapto,& prodigo.]

d ¶ *Manumiserit*.i.emācipauerit , vt

¶ Adde,quod hæc gl.s̄m Ias.pessimè loquitur:quia immo frater fratris impuberis in potestate retenti est legitimus tutor ex mente & verbis.l. 12. tab.l.tutor in prin.ff.ad velle.* Sed certè lōgè aliud sensit Accur. vt hic plenius ostēdi in Cōment.Voluit.n. dicere,quod cū tex.vtat̄ verbo. liberi , intelligi debet non solū in filijs, sed ēt in nepotibus ex filio emancipato retētis in ptāte, vt sint fiduciarij tutores,si maiores sint,vel alterius filii,vel alterius nepotis , & deinceps impuberū emācipatorū,& quod subditur in ver.Sed fratres.intellige similiter.si frater emācipatus sit impubes,maior verò remāsit in ptāte.]

g ¶ *Filiorū suorū*.s.nepotū defuncti.

* ¶ *Rectè exponit* Accu.&c. & verba illa sequentia (vel fratris vel sororis)sunt planè intelligēda: qñ frater

troni iure hæreditario, sed filius in potestate patris, iure patriæ potestatis. Accursius.

a ¶ Ita. Casus Clarus est: dubium poterat facere generalitas legũ vocantium ad tutelã personas in eis expressas absq; distinctione, ætatis. l. non distĩguemus ff. de arbit. ratio autem decidendi ponitur in l. fi. C. de legi. tut. vnde hic. §. sumptus est, & in §. item maior. infra de excu. tu. Not. sum.]

Aetas perfecta quæ est.

a ¶ Perfectæ. f. vinginti-quinque annorum. Nam quoties fit mentio de ætate perfecta, vel de maiore annis, de uigintiquinq; annis intelligitur, vt C. de iis qui veniam ætatis impetra. l. fi. & ff. de legat. 3. cum filio. §. fi.

SYL. ¶ Adde, tu quòd ista est uera in se, tamen verius dicetur ætatis appellatione maximè perfectæ venire tempus secundũ subiectã materiam, nã in matrimonijs & beneficiis, ætatis perfectæ. appellatione venit puber tas in uno, in alio diuersimode capitur, vt per Abb. in c. cum in cunctis de electio. Alex. in l. quod seruius ff. de condi. ob cau.]

b ¶ Constitutio. vt C. de leg. tut. l. fi.

c ¶ Præcepit. s. vt sit perfectæ ætatis. & est ratio, ut infra de excusa. tuto. §. item maior. Accur.

Continuatio. ¶ De attiliano tutore. ¶ Supra visum est de testamentaria tutela, & de legitima: sed quia cessante testamentaria & legitima, opus est prouidere de datiua, ideo subdit de Attiliano tutore. Christo.

SYL. ¶ De attiliano tutore, id est de eo tu. qui dabatur ex lege Attilia, quæ à P. Attilio, & Cl. Martio, Tribunis plebis rogata fuit.]

¶ Tutor & curator esse non potest minor. xxv. annis. h. d. ex l. fi. C. de leg. tut.

¶ Ita tamẽ hi ad tutelam vocãtur, si pfectæ sint ætatis: q nostra constitutio[b] in oĩbus tutelis & curatiõibus, obseruari gñaliter præcepit.[c]

¶ De Attiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.

¶ Deficiẽte testamẽtario & legitimo tutore, olĩ dabatur datiuus ex lege Attilia p Prætorẽ cũ Tribunis in ciuitate, ĩ prouincijs per Præsides ex lege Iulia & Titia hoc dicit. Areti.

Diuisio.

Si cui nullus. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor, partes. Primò, ponit ius antiquũ circa dationem tutoris. Secundò, ponit ius nouum. Tertiò, ius nouissimum. Quartò, ponit nouũ casum, videlicet, quòd naturali æquitati conuenit impuberes esse sub tutoribus, & q finita tutela tenentur ad rationem reddendam. Secunda ibi (Sed hoc iure.) Tertia ibi (Nos autem.) Quarta ibi (Impuberes.) Item prima subdiuiditur in alias quatuor partes. Primò ex quibus legibus tutor dabat deficiente omni tutore testamentario & legitimo: & à quibus dabatur. Secundò quando testamentario dato sub conditione, vel in diem, vel purè, tutor detur. Tertiò quid si testamentarius tutor sit captus ab hostibus Quartò quomodo istæ leges ab vsu recesserunt, & causam propter quam. Secunda ibi (Sed & si.) Tertia ibi (Ab hostibus.) Quarta ibi (Sed ex his., Ang.

SYL. ¶ Si cui nullus. Casus Non figuratur, quia recitatur ius correctum, & procedit tradendo regulã. No. ergo q non habenti tutorem testamentarium vel legitimum dabantur tutores datiui ex l. Attilia & aliis in tex. expressis. Item quòd licet referre l. corre-

datus fuerat: quã diu ex testaměto, nemo[a] hæres existebat,[b] tandiu ex eisdē legibus tutor petēdus erat: qui desinebat[c] esse tutor, si conditio[d] existeret, aut dies veniret, aut hæres existere.

¶ Tutore ab hostib. capto datur datiuus quandiu reuertat. h. d. ex lege. j. §. si apud ff. de lega. tuto.

¶ Ab hostib. quo que tutore capto ex his legibus tutor petebat,[e] qui[f] desinebat esse tu tor, si is, qui captus erat, in ciuita tem reuersus fue rat: nam reuersus recipiebat tutelã iurepostliminij.[g]

---

tẽã sis tutor.

d ¶ *Dari poterat*. Et hodie datur, vt ff. de test. tu. l. si quis sub cõditione.

a ¶ *Nemo*. Nam si unus de pluribus hęredibus adierit, (j) valet tutela, vt de testa. tu. l. si nemo. idē in libertate testō relicta, vt ff. de ma. testa. l. testamento ma-numissis. §. testamento. ADDI. (j) Etiam si fuerit institutus in re certa, aliis vniuersaliter īstitutis non adeū tibus, vt ibi no. Bart. per l. j. §. si ex fundo. ff. de hær. instit. Ang.

b ¶ *Existebat*. sed quid si nullus fuit institutus cū pupillo, sed tm̃ pupillus est hæres? Pōt dici, ꝙ auctoritate iudicis adeat, ut C. de iur. deli. l. si in fanti. & ex tunc valebit tutela: & in cipit tutor administrare.

SYL. ¶ Adde, ꝙ cōis practica ē ꝙ tali casu deē Attilian⁹ ad adeūdū pse, si īstitu t⁹ sit īfās: aliàs pupillus adit cū ei⁹ au ctoritate, & statī desinit eē tutor: ita oēs hic, dē quo vide hic Cōmen. meū vbi hunc articulum attigi latissimè.

c ¶ *Desinebat*. i. ille, qui sic erat datus in subsidium, desinebat, cum testamentarius venit, vt subiicit.

d ¶ *Conditio*. Hic tutor tacitè vsq; ad diē vel cōditionē existētē datur, ex presse nō pōt, vt ff. de reg. iu. l. actus.

* ADDITIO Quod procedit in cō ditione intrinseca proueniente ex natura rei: scdm Christo vt hic & l. muto. §. sub conditione. ff. de tutel.

SYL. ¶ Adde hoc magis pcedere, qa cōdi tio ē intrinseca ex natura rei proue niēs, vt dclarat hic Christoph. & De ci. i d. l. actus, ubi assignat rōnē. qua re hęc cōditio, q̃ tacitè nerat, si ex primat, vitiet, pp uitiū formæ scdm doct. in l. 3. ff. de leg. j. * Sed melius ē rndere vt dixi in positione casus, ꝙ ab initio nō est in animaduersione aliqua tacita conditio vel dies, quãuis posteà existē te cōditione aut die adueniente, resoluatur illa datio tutoris: resoluitur. n. eo mō quo resoluit ī cāu sebuētis. §.]

SYL. ¶ Ab hostib. C. Quęrebat an tutore capto ab hostib. dareē datiuus, an vero vocarentur legitimi: & vidbaē ꝙ tutela ptineret ad agnatos, quēadmo dū si testāriusdcessisset. l. si qsub cō ditione. ver. ꝙ si tutor. ff. de tes. tu. (ī plurimis. n. casib. captiuus p mortuo hēē) vel saltē oīa in suspēso relin quēda eē. §. si ab hostib. s qbus mo. ius pa. po. sol. cuius cōtrariū rndeē, qa cū spereē rediturus testamētari⁹ pp ius pōliminii tutela ad legitimū tutorē puenire nō pōt d. l. si qs sub cōditiōe. Nec ob. ꝙ deportato tutore testamētario succedit legitimus, quamnis spes sit illum posse redire, ut dicitur in eadem l. quia (vt declarat Bar. ibi) spes illa fūdaē ī iure speciali, hæc verò postliminii ī iure cōi. No. sūmariū, & ꝙ cessāte īpedimēto cessat dispō facta ex cā dicti impedi. Itē ꝙ fictio postli. h3 locū ēt ī tutel.]

e ¶ *Petebatur*. nec erat loc⁹ legitimę, vt ff. de legi. tu. l. j. §. si apud.

f ¶ *Qui desinebat*. s. iste talis, qui erat datus in subsidium.

g ¶ *Iure postliminij*, quo iure ēt omnia

nia alia recuperat, vt supra qui.mo. ius pa.pote.sol.§.si ab hostibus.nec de admistratis interim tenet hic re versus, vt argu.ff.si quis cau.l.4.§.il lud sciendum.

SYL. ¶ Adde tex. qui hoc probat, in c.j.de offi.vica.lib 6.* ratio autem est quia cum eius culpa factũ non sit, quominus administrare posset, nec hunc tutorem, ipse substituerit, sed iudex nõ debet teneri de gestis aut neglectis ab eo.]

¶ In lege Attilia, & in l.titia nõ cauebatur de satisdatione & compulsione tutoris: ideo ex his desierunt tutores dari h.d. Are.

¶ Sed ex his[a] legibus[b] tutores pupillis desierũt dari, postea quam primo[c] Cõsules pupillis vtriusq; sexus tutores ex inquisitione[d] dare cœperũt, deinde Prætores ex cõstitutionib. Nam supradictis[e] legibus neq; de cautione à tutoribus exigenda, rẽ saluã pupillis fore,[f] neq; de cõpellẽdis[g] tutorib. ad tutelæ administrationẽ qc quam cauebatur.

e ¶ Nam supradictis. Bene, dico quod desierunt per has leges tutores dari postea quã cõsules dederũt ex inquisitione. & bonũ fuit propter duas rationes, quas ponit, Nam pro quia.

f ¶ Fore. Hãc cautionem, præstant tutores & curatores, vt ff. rem pup.sal. so.l.non qua si §.j.& l.& si ad species.

g ¶ De cõpellendis. s.capris pignoribus, vt infra de satis. tut. §.pen.

SYL. ¶ Sed hoc iure. | Casus. Non figuratur qa ponit relatio & correctio iuris antiqui, & assignatur rõ correctionis,* vt.s.facilius esset pro uisum pupillis, non expectato iussu Præsidum. Correxit autem Iusti.eo solo casu ius antiquum, vbi pupilli substantia non excedit quingentos solidos: & disposuit, vt tunc possint Defensores ciuitatum absq; iussu Præsidis, vnà cum episcopo, vel alij magistratus, etiam iuridicus Alexãdriæ, in sua iurisdictione tutores dare. Vnde & Romæ relictum est intactum ius antiquum Præfecto, & Prętori, quantecunq; fuerint pupilli facultates, & in prouinciis ipsi Præsides dabunt, si ampliores sint quingentis solidis.] No. quòd datio tutoris potest fieri à Prætore, & Præfidibus. Item quòd consuetudo facit l.& l.vim habet. Itẽ quod dantur à magistratibus. Item quod Episcopus vnà cum iudice seculari dat tutorẽ pupillis. Itẽ quod satisdatio pupilli rẽ saluam fore, capitur à magistratibus eorum periculo, si non sit idonea.]

SYL. ¶ Sed ex his.

Casus. Non figuratur, quia recitatur, ius antiquum. No.l.tolli per nõ vsum. Item quòd datiuus datur ex inquisitione. Itẽ quod tenetur cauere rem pupilli saluam fore. Item quòd potest cogi administrare. Item not. quòd lex noua supplet veterem.]

a ¶ Ex his. Nũc recitat sm ius, nam quatuor sũt iura, quod hoc ti. notari pñt.

b ¶ Legibus. s. Attilia, & Iulia, & Titia, ut supra eo.ti.in prin.

c ¶ Postea quam primò. aliàs quam primũ.

SYL. ¶ Hoc à Claudio statutũ fuisse, cõstat ex Tranquillo: Tutelam autem Prætorem ut ait Capitolinus, instituit. M. Antonius. Philosophus.

d ¶ Ex inquisitione. s. inquirendo facultates eorũ, an sint pares oneri in iuncto, ut j.de excu.tu.§. sed & propter. Item bona cõuersatio requiritur, vt & aliàs in patre arrogatore, vt ff.de adoptio.l.nec ei. §. eorum, & supra de adop.§.cum autem.

Tutores dãs qui inquirere debet.

SYL. ¶ Adde text. in materia, in l.scire.§. si, ff.de tu.& cu.da.ab ijs.]

h ¶ Sed

¶ Romæ Præfectus vrbis, & Prætor, tutores hodie dant: in prouincijs Præsides, si maiores quĩgẽtis solidis pupillorũ facultates sint: si minores, Defensores ciuitatũ cũ Episcopo, vel alij magistratus. hoc dicit.

¶ Sed hoc iure vtimur,[a] vt Romæ quidẽ Præfectus[b] † vrbis, vel Prætor secũdum suã iurisdictionem:[c] in prouincijs autem† Præsides ex inquisitione tutores† creent,[d] vel magistrat⁹ iussu[e] Præsidum, si non sint magnæ pupilli facultates.

†*Aliàs vrbi.*

†*Præsidis nomen q̃ latè pateat, vide. l.i. ff. de offic. præsi.*

†*Aliàs crearet.*

a ¶ *Sed hoc iure vtimur*. hoc est tertium ius, quod erat tempore Iustiniani, & hodie est quartum additũ, quod est infra proxi. §.

b ¶ *Præfectus*. Ad Præfectum cognitiones criminales, ad Prætorem ciuilia negocia veniebãt, vt patet. ff. de offi. præ. vrb. p totũ ti. & ff. de of. p̃t. per totum ti. sed tutelã dabat vterq; vt hic.

SYL. * ¶ Adde, q̃ Præfectus vrbis ab initio fuit creatus quæcunq; nõ solũ ad coercendum crimina, sed vt curaret quecunq; ad mores & quietem ciuitatis spectarent: vnde non mirum si de causis etiam ciuilibus ius dicere poterat, vt latè osten di hoc loco in Commen.] & dum doct. hic volunt, quòd Præfectus haberet cognitionem ciuilium, per. §. cura carnis. & §. quies l. j. ff. de offi. præf. vrb. non videtur verum, q̃a in vtroq; casu. & in regenda quiete ciuitatis, & in custodiendis carnibus vertitur, non simpliciter cognitio ciuilis, sed etiam criminalis.

c ¶ *Iurisdictionem*. Præfecti vrbis ẽ iurisdictio vsque ad centum milliaria: sed Prætoris Romæ tantum ut ff. de offi. præ. vrb. l. j. §. cum urbẽ. & in summa Azo. de offic. Præto. Dabãt ergo eũ & ei qui ẽ de sua iurisdictione, ut statim in Pręside notabis.

d ¶ *Creent*. s. eum qui est de sua iurisdictione dabit, ut ff. de tut. da. ab iis l. ius dandi. Si uerò ibi non inueniãtur idonei, etiam in alio loco quæret, & Pręsidi nunciabit, ut ff. eod. l. diuus. Item ei qui sit de sua iurisdictione, vel ratione originis, vel ratione possessionis, vel ratione domicilij, vt ff. e. l. j. §. vlt. & l. diuus. si autem in altero horum trium locorum non inuenitur, sed in quarto loco, reducendus est ad alterum locum de his tribus, vt ibi tutelam accipiat, vt C. vbi pe. tut. vel curat. l. j.

e ¶ *Iussu Præsidum*. ergo delegatur. Sed contra. ff. de tu. & cura. dat. l. nec mandante. Sed ibi mandatum est, quod non importat necessitatem, hic iussus, qui importat, vt ff. quod ius. l. j. §. j. & ff. manda. l. j. Vel ibi erant magnæ facultates pupilli, hic pæruę. Sed certè & si sint paruę, adhuc videtur idem. nam datio tutelæ est mixti imperij, vt ff. de tut. l. muto. §. tutoris datio. vbi dicitur, q̃ tutoris datio illi sol competit, cui nominatim hoc dedit vel lex, vel senatusconsultũ, vel princeps: ergo nõ p̃ot delegari, vt ff. de offi. eius cui mãd. est iurisdi. l. j. primo respõ. Sed dic, q̃ nõ p̃t delegari nõ habẽti iurisdictionẽ: sed habẽti sic, vt ff. eo. l. ius dandi, vt hic dicitur.

* ¶ Adde, q̃ iusdãdi tutores non cõpetit iuremagistrat⁹, sed ijs tantũ, q̃bus specialiter à l. vel prĩcipe id tributũ est, d. §. tutoris. & iõ delegari nõ p̃ot. d. l. nec mandante. obstante regula. l. j. ff. de offic. eius in princi. nec me mouet iste tex. quia (vt dixi in Cõmen.) hi magistratus nõ ideò dabant tutores, quòd id Pręsides illis SYL.

lis permitterent, sed quia concessum erat à iure, quod tunc inualuerat (siue originem duceret ab aliqua Principis constitutione, siue ab vsu) vt Præside iubente ius dandi tutores haberent.]

Facultates quæ dicuntur magnæ.

¶ Sed q̃ sunt magnæ facultates? Respõ. quinquaginta aurei, vt C. de defen. ciui. l. j. Vel decem libræ auri, vt in authen. de app. §. ij. col. iiij. Vel. ccc. aureorũ, vt in auth. de defen. ciuita. §. & iudicare. colla. iij. Vel verius vsque ad quingentos solidos sunt paruæ. si vltra, sunt magnæ, vt proximo. §.

† quale eēt eorũ munus, vide Annot. Aldob. hic.

SYL. et patet in tit. de defen. ciui. C.

¶ Adde, q̃ hęc disputatio hodie sublata est p tex. nostrũ, aliàs. n. magnæ vel parue facultates dicuntur ex arbitrio iudicis, inspecta personarum, locorũ, & rerũ qualitate, secundum Bart. in l. si constante. in j. q. ff. sol. ma,]

¶ Nos autem per constitutionem [a] nostram huiusmodi difficultates hominum resecantes, nec expectata iussiõe [b] Præsidum, disposuimus, si facultates pupilli vel adulti usq; ad quingentos solidos [c] valeant, † Defensores ciuitatum vnà [d] cum eiusdem ciuitatis religiosissimo Antistite, vel [e] alias publicas personas idest magistrat', † vel Iuridicum Alexãdrinæ [f] ciuitatis, tutores vel curatores creare: legitima cautela secundum eiusdem constitutionis normam præstanda: videlicet eorum [g] periculo, qui eam [h] accipiunt.

a ¶ Nos autem. p. constitutionem. Quam non habemus.

Mandatũ & iussus SYL. differunt.

b ¶ Iussione. i. delegatione siue præcepto. Nam in hoc differt à mandato, quia mãdatum ex voluntate est, sed iussus necessitatis, vt. ff. quod iussu. l. j. §. j. & ff. man. l. j.

* ¶ Dic secundum Dec. in rub. C. de man. prin. quòd data paritate terminorum non differunt: quod latè in Commen. declaraui.]

c ¶ Solidos. Ideſt aureos, vt infra de pœu teme. liti. §. final. † quorum septuaginta & duo faciunt libram auri, vt C. de suscep. et arch. quoties. lib. x.

† Ex q̃ infertur quid sit

* ¶ Solidus vnde dictus, quantũ valeret, quot cõficeret libram auri, explicat diligenter Budæ. li. v. de asse. & in l. quæ vulgo. ff. de ædil. ædi.

* ADDI. Solidus propriè idẽ quod libra, quæ as vocatur. Volus. Met. appellatus ideò quòd solida perfecta dicũtur. cum autẽ diminutis simul cum imperio fortunis principũ, ad aureos omnis pecuniæ ratio reuocari cœperit: non sine ratione, tanquàm q. funguntur munere & vsu assis. quantum ad hoc: in supputãdis ac numerandis pecunijs aurum solidũ appellauere. Aemil. Fer.

d ¶ Vna. i. simul.

e ¶ Vel alias. hoc quando extra ciuitatem, vt in municipio. nam magistratus municipalis dabit.

* ¶ Tex. est intelligendus simpliciter, quòd non solum defensores ciuitatum, sed etiam alij magistratus mũnicipales, & iudex Alexandrinus, habent ius dandi tutores.]

f ¶ Alexandrinæ. hoc quando tutor datur in ciuitate Alexandrina.

* ¶ De Iuridico Alexand. vide hic nostras Ann. vtitur ver. iuridicus, p iudice et Sceuola. in l. thais. §. lucia. ff. de fideicom. li.]

g ¶ Eorum. scilicet tabellionum & aliorum: non verò ipsorum maiorũ iudicum, qui habent ptãtem dandi tantum, vt infra de satis. tut. & cur. §. pe. & fi. qui sunt contra.

h ¶ Eam. Scilicet satisdationem.

a ¶ Im-

SYL. ... tatũ l... quens c... moneta simplic... ter, debet intelligi sec... dum præsumptionẽ alterius ... tuti. Sed inter contrahentes tali locutio intelli... tur secundũ communem cursum regionis. † Alij veluti.

SYL. *SYL.*

SYL. ¶ Impuberes. Casus. Non figuratur, cum ponat qualiter ratione naturali introducta ē tutela, & regulā q tutor ratiōnē reddere tenetur.* Cū.n. palam esset quāta daretur occasio tutoribus nocendi bonis pupillorū voluit lex illos teneri ad reddēdum rōnē de gestis pariter & neglectis. Notandū est q tutela ratione naturali introducta est. Itē q ius naturale capitur p illa ratiōe & dictamine rationis, quod à natura instītū est hominibus. Item quòd tutor tenetur reddere rationem administrationis. Item quòd non potest conueniri actione tutelæ nisi ea finita.]

† Aliàs est.

¶ Tutela ratione naturali introducta est: qua finita, redditur ratio administrationis. hoc dicit.

¶ Impuberes[a] autem in tutela esse, naturali iuri[b] conueniens: est vt is, qui perfectæ ætatis non † sit, alterius tutela regatur. Cum ergo pupillorū pupillarūq; tutores negocia † gerunt,[c] post pubertatē[d] tutelæ iudicio[e] rationem reddunt.

¶ De auctoritate tutorum.

¶ Vbi præiudiciū pupilli vertitur, tutoris auctoritas est necessaria. hoc dicit. ex. l. obligari. ff. eo. & l. pupillus. ff. de acqui. re. domi.

† Aliàs gerant.

...tra hæred.]

e ¶ Tutelæ iudicio. idest actione tutelę, quæ datur in simplū; & propter dolum, & culpam latam, & leuē. Est & aliàs actio, qua tutor tenet.f. De rationibus distrahēdis: sic enim nominatur, vt ff. de contra. actio. tute. l. ij. & datur ī duplum, & propter dolum † tantum, & in duplo continet rei persecutio. Prima datur cōtra tutorē & contra hæredes, posterior contra tutorem tantum, vt ff. de tute. & ra. di. l. j. §. pen. & l. ij. Item vna intentata altera denegatur, licet plus sit in ea: & econtrà: secus in actiōe tutelę & furti q̄ secū cōpetit, vt ff. de tute. & ra. di. l. j. §. in tutela.

strahendis differunt.

† *Imo et cum sine dolo quicquā abstulit, gl. i. in l. actione ff. eo.*

a ¶ *Impuberes.* ¶ Hic. §. est generalis ad omnes præcedentes titu. de tutelis.

b ¶ *Iuri.* i. æquitati.

c ¶ Gerunt. aliàs egerunt, idest gesserunt.

d ¶ Post pubertatem. sed & ante, si finita tutela fuerit prius, vt ff. de tute. & ra. di. l. nisi finita. aliàs id est, nisi esset finita tutela, non nascitur actio tutelæ, sed aliæ actiones natæ sunt. sed non exercentur, vt ff. de tute. & ra. di. l. si tutor. §. fina. & l. sed non datur.

SYL. ¶ Adde, quòd ratio diuersitatis est, quia cum actio tutelæ sit generalis, non potest pluries nasci, quod secus est in speciali actione neg. gest. secundum Bald. in l. prima penulti. colum. C. vt actio. ab hære. & contra hæred.]

Actio tutelæ & actio de rationibus di[strahendis]

SYL. ¶ Adde pulchram rationem assignatam per glo. in l. tres tutores. §. j. in verbo, hac actiōe. ff. de admi. tu.* Itē adde, quòd actio de rationibus distrahendis ita appellatur, quia per eam rationes per tutorem datę, tanquam minus rectè, vt pote in quas non retulerit quæ ipse abstulit, veniunt distrahendæ & dilaniandę.]

¶ De auctoritate tutorum. Dictum est supra qualiter tutores creātur: hic quando creati sunt, qualiter se regere debeant, & auctoritatem prestare. *Cōtinuatio.*

SYL. *¶ Auctoritatis verbum qualiter hoc ti. accipiatur, satis apertè declarat Iuriscon. in l. iij. ff. eod. Accipitur enim pro approbatione eius qd agitur.

Aucto.

a¶ *Venditionibus*. si autem pupillus petat rem ex uenditione, repellitur exceptione doli mali, nisi pretiũ dare velit, ut ff. de rescin. uen. l. si id qđ §. vlti. in fi.

b¶ *Depositis*. pupillus tamẽ doli capax tenetur đpositi, si qd doli cõmisit, vel locupletior fact⁹ sit, ut ff. deposi-ti. l. j. §. an in pupillum.

Vẽditionibus,[a] locationibus, cõductionibus, mandatis depositis,[b] si tutoris auctoritas non interueniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur: at inuicẽ pupilli non obligantur[c]

¶ Pupillus sine tutore neque hæreditatem, neq; bonorũ pos. neq; fideicõmissum licèt lucrosum accipit. h. d. ex l. obligari. §. pupillus. ff. eod.

¶ Neque tamen hæreditatẽ[d] adire, neq; bonorũ[e] possessionẽ petere,

c¶ *Non obligantur*. Et sic nota, ꝙ contractus claudicat qñq;, ut hic † & ff. de act. emp. Iulianus. §. si quis à pupillo: Arg. contra. ff. de arbi. l. litigatores. §. pe. & fi. & in auth. de non eli. secundo nu. §. hoc autem. col. j. Item hoc verũ. nisi locupletior sit pupillus, aliàs excipitur, si agat, & contra eum poterit agi, vt ff. de admi. tu. l. si minoris. & C. ꝑ emp. l. fi. & ff. e. l. v. §. j. & de rescin. ven. si id quod. §. fi. * Adde ꝙ hic, & in d. §. si quis à pupillo. tolerat̃ claudicatio fauore pupilli, & in §. hoc autem. fauore filiorum. Idẽ est, & in ecclesia, & in principe, ut eorum fauore cõtractus claudicet. c. j. & ibi Fely. & Archi. extra de proba. Prætereà in odium dolosi l. Transactione finita. C. de transac. regulariter autem cõtractus nõ debet clandicare. l. j. ff. de rescin. vẽd.]

† *De hoc quãdo cõtractus claudicat, vĩ bona glo. in cap. de illis extra de despõ. impub. quam vide, & in ca. i. innota glo. fi. extra de eo quam duxit ĩ matrimo.*

SYL.

SYL.

¶ Neque tamen. Casus. Quærebatur, an pupillus hæreditatem adire, bonorum poss. petere. aut fideicommissum capere posset sine tutoris interuentu; & videbatur dicendum. ꝙ sic, saltẽ qñ apparerent lucrosa, cum supra prodietĩ fuerit posse ex se cõditionem suã meliorem reddere: cuius contrariũ respondetur, ne quod damnum ex ea re sentiat pupillus. Quamuis enim prima facie uideãtur lucrosa, ex aliquo tñ tpis tractu posset grãde æs alienum emergere, aut litibus etiá vexari in exigẽdis nominibus, quod nõ paruum est incõmodum. l. minoribus, ff. de minori.] NO. summarium. Item ꝙ cum auctoritate tutoris pupillus adit: & ẽt de iure prætorio. Item ꝙ hæres institutus nõ potest restituere hæreditatem pupillo, etiã lucrosam sine auctoritate tutoris. Itẽ quòd ex aditione hæres quasi cõtrahendo obligatur.]

SYL.

d¶ *Hæreditatẽ*. quæ ex testõ, vel ab intestato defertur, s. iure ciuili. vt ff. de pet. her. l. j. ij. & iij. Et hæreditas est successio in vniuersum ius, quod habuit defunctus tempore mortis suæ, deducto ære alieno: vt ff. de ver bo. signi. l. nihil.

Hæreditas quid sit.

* ADDITIO. rõ est ₰m Bart. in l. obligari. ff. eo. quia licet constet hæreditatẽ esse lucrosam: tñ quia illud acquirere fit per actum obligãdi se: ideò nõ permittit lex, quod fiat sine tutoris auctoritate. Hier. Messig.

e¶ *Bonorum possessionem*. ex testamẽto, vt, ₰m tabulas, vel ab intestato, v vnde liberi, & similes, quæ sunt o: de iure prætorio, vt ĩ. de bon. pos. §. quos autem. Et est bonorum possessio ius persequẽdi retinendiq; patrimonij, quod cuiusque fuerit cum is moritur: vt ff. de bon. possess. l. 3. §. bonorum. hoc tamen in bonorum possessione fallit in casu, cum pupillus non habet tutorem. tunc enim prætor aucto. tu. potest supplere, vt C.

Bonorũ possessionem.

qui admi.ad bono.poss.l. bonorum. Idem in hæreditate, vt C.de iu.deli. l.si infanti.in fin.

¶ Adde idē, si tutor sit absens in partibus valde remotis.d.l. si infanti.à contrario sensu, & declarat Bar.in l.si curatoré, in 2.col. C. de in integ.rest. mi.]

a ¶ *ex fideicom.* vt per senatusconf. trebellianum, vt j. de fideicommis. hære.§. sed quia.(j) Idē dico, & si bō ita velit recipere causa seruandarū libertatum, cū & ibi possit timere dānum, quia est successio in uniuersum ius, vt infra per quas personas nobis acqui.§.fi.

ADDI. (j)Si tamē sit infans, potest soli tutori fieri restō.l.restituta.§.fi. ff.ad treb.& solus tutor adire.l. si infanti.C.de iure delib.aliàs secùs l.potuit.C.eo. Item potest solus bono. poss. agnoscere, quia in facto consistit: secundum Ang.& Iaso.

b ¶ *Tutoris.*i.administratoris, cui administratio sit concessa in testamento, alioquin non valet; nā & si ab eo, qui tutelam non gerit, sciens alium gerere eam, dominus non efficiar, ut ff.eo.l.4. Itē nūquid curatoris pupilli sufficit auctoritas ad adeundam hæreditatem uel bonorum possessionem delatam pupillo? Respon.† non ut ff.de appell.cum in una. §. tutor. vsque in fin.legis.

¶ Dic, ꝙ ratio est. quia tales curatores pupillis dari non possunt auctori, ubi iuris solennitas requiritur, & sic ubi obligaretur pupillus.l. curatorem. ff.eodem.]

c ¶ *Lucrosa sit.*i.appareat lucrosa: ne occasione lucrosæ adeat damnosam, quia adeundo oneratur legatis, & fideicommissis, & alijs oneribus, & ita obligatur, sed nō potest obligari sine tutoris auctoritate, vt supra eo.in prin. Sed si obijciatur, Cessante causa &c. hoc raro accidit, ꝙ hæreditas, non sit onerosa, sed frequenter contrarium, & ad ea, quæ frequentius accidunt, iura adaptantur, ut ff. de le. & senatuscō. nā ad ea.

neque hæreditaté ex[a] fideicómisso suscipere aliter possunt, nisi tutoris[b] auctoritate, quamuis illis lucrosa[c] sit † ne vllum[d] damnú habeant[e].

¶ Tutor præsens debet auctoritatem interponere

¶ Adde, quòd alibi glos. in l.si quis mihi bona.§. si seruus ff. de acquir.hære.declarat hunc tex.& seipsam hic, ii hæreditate lucrosa: secus, in opulenta, quæ nulla hēt incómoda: quæ licet reputetur sing. tñ cōiter reprehenditur per tex.in l.pupillus.ff.de acqui.hę. Siue.n.sit hæreditas opulenta, siue lucrosa, militat illa ratio, ꝙ pupillus nō intelligit causam suæ aditionis.]

d ¶ *Ne vllū.* est & alia ratio † ēt si sit lucrosa, q̄a litib9 & sumptibus uexaretur, vt ff.de mi.l.minoribus.25.annis. Et ex eisdē ēt rōnibus nec in iudiciis ciuilibus, vel criminalib. † pōt esse sine tutoris aucto.C.si aduer. rē iud.l.cum & minores, & C.de aucto. præ.clarū. Nisi in quatuor casibus, ut in possessione momentanea, vt C. si per uim, vel alio modo.]l.j. & C. qui leg. perso.l.momētaneæ. in glo. 3. Item in violato thoro minor sine curatore accusat, ut ff. de adulte.l.si maritus 2.§.lex. sed hoc in adulto. Item si ueniam ætatis impeteret, ut C.de ijs qui ue.æta.im.l.j.& 2. Item in interdicto.de libero homine exhibendo, ut ff.de li.ho. exhi.l. quod & lex §.sed & si mulier.

e ¶ *Damnum habeant.* quia fortè sub est æs alienum latens.

* ¶ Tutor. Casus. Quęsitū est, an auctoritas tutoris quocunque tempore interposita validaret actum pupilli.& uidebatur ꝙ sic, quia idē operari solet ratihabitio & postfacto, qđ con-

† *alias nullū dāmnum habent.*

† *Istam rōnem sequitur Bar.in l. potuit. de iu. deliberan.*

† *Contrarium tenet Ias. quia pōt torqueri sine tutoris aucthoritate, quā supplet iudicis sententia, nō. Bal. in §. ut sacramēta. in ti. de pace iura fir.*

† *Istam sequitur ... inge.*

lias non valet. h. d. ex l. obligari. §. tutor. ff. eo.

¶ Tutor autē statim in ipso negocio præsens debet auctor[a] fieri, si hoc pupillo prodesse existimauerit:[b] post tempus[c] verò, † vel p epistolā[d] aut p nūtiū interposita auctoritas, nihil agit.

¶ Tutor non pōt auctorare pupillo cū eo litigāti, sed dād' ē curator, cuius officiū finitur finita lite. Areti.

consensus ab initio. l. quo. n. ff. rē ra. hab. Itē quia videmus, ꝙ iussus paternus pōt præire aditionē filij l. si quis mihi bona. §. iussum. ff. de acqui. hę. ex quibus videbatur sufficere, quòd tutor accommodaret cōsensum suū ante vel post ipsum actū. Tamen contrarium deciditur, ꝙ requiritur, qđ sit pręsens, & in ipso negotio auctoritatem præstet. Rō est qa tūc actus fundatur in cōmixtione harū duarū voluntatum simul, & maximè in voluntate pupilli integrata à consensu & auctoritate tutoris: quod nō fieret, quando pręcederet vel sequeretur, quia tūc solū fundaret in pso na pupilli, q̄ tñ nō esset integra: vnde cū talis auctoritas exigat ad habilitādā psonā pupilli p modū cuiusdam solēnitatis. l. curatorē. ff. eo. debet formaliter in ipso actu interponi, ne à forma recedatur. Nō obstat quod dicebatur de ratihabitiōe, qa verū est, quoties actus posset fundari in persona, quæ illū gessit: qđ non est hic d. l. curatorē. Quod verò dicitur de iussu, illud est, qa iuss⁹ exigitur ob vinculū patriæ potestatis; cū n. filiusfam. sit, sua sponte ad actū explicādum accedere non posset, & iō ut actū genere possit, præcedere debet iussus paternus. Nota sūmariū.

a Auctor. i. probare & laudare qđ fit per pupillum, vt ff. eo. l. etiam.

ADDITIO. Intellige modicū ante vel incōtinēti post nō interueniēte medio actu cōtrario vt l. cōtinu⁹ in prin. ff. de ver. obli. Itē hoc verū in auctoritate secus in cōsensu. Bar. in d. l. obligari. Hier. Messag.

b ¶ Existimauerit. non. n. compellitur. Primò, quia est iniquū: secūdò, quia tenetur pupillo damnum resarcire tutor, vt ff. eo. l. si tutor. Accur.

c ¶ Post tempus. i. nō modicū, alias valet auctoritas, vt ff. de acqui. hære. si quis mihi. §. iussū. quæ est contra. & ē ratio, quia videtū inesse quæ incontinenti fiūt, vt ff. si cer. pe. l. lecta. SYL.

Et ita cōmuniter tenetur, dūmodo vno contextu fiat, vt no. doc. ī d. §. iussum.]

d ¶ Per epistolam. No. caute, & redde singula singulis: nā dixerat duo: s. statim, ad quod refertur, Post tempus &c. Itē in ipso negotio pñs. ad quod refertur hoc, Per epistolā, quę inter absentes mittitur. vt infra de obli. ex consen. §. fi. Idē & si alio modo inutiliter auctorizetur, vt ff. eo. l. j. §. fi. & l. seq.

* ¶ Si inter tutorem. Casus. In correctione iuris antiqui nō est vt figuretur nisi literaliter. Olim cū inter pupillum tutoremque lis erat futura, cum satis absurdum videretur, tutorem illū posse in causa propria auctorari, ob vehementem suspicionē deceptionis pupilli, alius tutor à Pretore constituebatur, qui in ea re auctoritatē pupillo præstaret. Sed quia visum est posteà legibus aduersari, vt tutorem habenti tutor adiungeretur. l. licet. C. in quibus cau. tut. ha tu. da. pos. placuit, vt non amplius tutor, sed curator in eius locum detur, qui eo iudicio peracto curator esse desinit.] Nota. quòd potest, esse lis inter tutorem & pupillum. Item ꝙ nemo in SYL.

causa propria auctoritate. Item quod habenti tutorem tutor nõ datur, sed curator. Itẽ quòd curator datus ad certam causam, ea finita desinit esse curator.]

a ¶ *Iudicium.* udiciũ scilicet rei vẽdicatiõis, vel alterius personalis, vel realis actionis, præter actionem tutelæ, quæ contra tutorem erit danda: quæ durante officio non datur, vt ff. de tute. & ra. dis. nisi finità. §. fi. & l. si cũ tutore adhuc. & idem in vtili generali negociorũ gestorum, † quæ datur cõtra curatorem adultis, vt ff. de admini. tu. & cu. l. 2. & l. rationes.

* ¶ Dic, quod l. 2. loquitur quãdo vnus curatorum vellet agere cum alio: nã id prohibetur l. actus. ff. de admi. tu. l. autem, cum curatore, loquitur in adulto, qui etiam manente administratione, potest ex quacunque causa cum curatore agere. dicta l. si cum tutore in fin. præterquam vbi curæ administratę ratio peteretur dicta l. rationes.] Sed certè nec aliæ videntur interim posse intẽdi, ut. ff. de tu. & ra. dis. l. sed non danť. Sed illud intelligo, vt ipsemet exerceat, nõ dantur: sed per curatorem, sic, vt hic dicitur.

* ¶ Hæc glo. commiitere reprobatur per doc. ibi, vt dixi in Cõmen.] Item nunquid hæc correcta sunt hodie per auth. vt ij, qui ob. se perhi. hares mi. §. j. col. 6. cũ nullus creditor, vel debitor possit esse tutor, vel curator? Respon. sic: nisi in tutore testamentorio, in quo poterit adhuc hodie hic. §. loqui, cum fides talis tutoris ab ipso testatore sit comprobata, vt infra de satisd. tuto. uel cur. §. j. & C. de episcopali audien. de creationibus. † Vel idem in eo quod in alijs, vt in prædicto auth. diximus: sed magis credo contrarium, vt dixi in d.

authen. vt ij. qui obl. se perhi. ha. res mi. §. j.

¶ Adde quòd ista opinio est tenenda, vt dicit hic Christo. cuius opin. mihi placet, & secundum eam aliàs cõsului.] Itẽ,

¶ Si inter tutorẽ pupillumque † iudicium ^a agendum sit: quia ipse tutor in rem ^b suam auctor ^c esse non potest, non Prætorius tutor (vt olim ^d) cõstituitur, sed curator.

& circa reales actiones hunc. §. hodie facimus loqui, cum in eis non sit obligatio, vnde authen. (aliàs, actio) cessat, vt infra de act. §. j.

¶ Adde quod hæc glo. communiter reprobatur, quia idẽ timor est in actione reali, qui est in personali.]

b ¶ *In rem suam.* & pupilli, quę sua dicitur cum bene administrat, vt ff. de furt. l. interdum. ij. §. qui tutelam.

* ¶ In rem suam dixit. i. ad utilitatem, & cõmodum proprium l. ij. ff. nego. gest. quæ per quam elegans locutio est.]

c ¶ *Auctor esse* non potest. Facit ad hoc. ff. de verb. sign. l. quod dicimus. & C. ne quis in sua causa l. vnica. † & ff. eodem l. 5. j. respon. Arg. contra. C. de fideicom. l. fi. ibi, cum ipse sibi iudex, & testis, &c. Sol. ibi impropriè dicitur iudex, & testis. Ratio autem textus præsentis est, quia sequeretur vt in eodem negocio esset quis actor, & reus, quod est inconueniens, vt patet per iura primò inducta.

d ¶ *Vt olim*, nam olim in tali casu dabatur tutor prætorius: quod hodie non est, vt hic dicitur.

ADDITIO. Vlpian. in titu. 2. Quis prætorius sit tutor, docet his verbis Moribus tutor datur mulieri pupilloue, qui cum tutore suo lege aut legitimo iudicio agere vult, ut auctore eo agat. (ipse enim tutor in rem suam auctor fieri nõ potest) qui prætorius tutor dicitur qui à prętore vr bis dari consueuit.

[margin: uerit nõ si ignora SYL. uerit: secundum Ange. — Vtilis ge. — SYL. — quis necessitate uel ne fsita suspicione gesti l. 3. H. ac. eo. — SYL. — Pot tamẽ in cõ sequẽti iã ẽt ad propriam rẽ auctorari, & sibi solue re ac tradere rem debitam. SYL. Et immo bilẽ sine iudice, ut fistulas. ff. de con trahẽda emp. — Et ista ff. cõis. ut. si ter alter ijci]

Sed

a ¶ *Sed curator*. C. de in lit. dā cu. l. j.
b ¶ *Datur*. etiam inuito, vt ff. de tut. l. 3. §. idem Cassius.
SYL. c ¶ *Et eo*. s. iudicio.
Cōtinuatio. ¶ Quibus modis, &c. ¶ Quia di ctum est qualiter, & à q̄bus tutores dētur, & de eorū au ctoriaate, restat videre q̄liter hęc ptās soluat, vt fecit s̄ qui. mo. ius pa. po. sol. & sic s̄m Areti. dictū erit de principio, pgressu, & fine tutelarū.]

rator [a] it. locum eius dat: [b] quo curatore interueniē te iudiciū peragitur, & eo [c] peracto curator esse desinit.

¶ Quibus modis tutela finitur.

¶ Tutela finit pubertate pupilli, q̄ in masculo est statim cōpleto. xiiij anno. in fœmina. xij. Aret.

PVpilli [d] pupillæque cum puberes esse cœperint, à tutela liberantur.

Tutela multis modis finitur. Notandum est, quòd modi, qui tutelā finiri faciunt, sunt octo, & ad istos oēs alij modi possunt reduci. Et sunt hi. *S*uspicio, quando tutor remouet tanq̄ suspectus. Crimē, qñ pter crimen deportat, vel in seruitutē redigitur. Mors naturalis pupilli vel tutoris. Conditio adimpleta. Status. i. capitis diminutio, vbi status mutatur, vt qñ capitur ab hostibus, vel arrogatur. Aetas. s. pubertas. Tempus adueniens. s. si ad certum tēpus datus sit tutor, & sit finitū tēpus. Causa, qñ propter aliquam causam tutor excusat. Vnde ver. Suspicio. crimen,
Versus. mors, cōditio, status, ætas. Tempus, causa, solent, tutelæ ponere metas.

Diuisio. PVpilli. ¶ Totus titulus diuiditur in septem partes. Nam primò ponitur, qualiter pubertate tutela finitur. & quæ sit pubertas. Secundò, qualiter arrogatione, vel deportatione, vel seruitute pupilli, uel tēporis finitione. Tertiò, qualiter morte pupilli, vel tutoris. Quartò, capitis diminutione tutoris. Quintò, etiā minima capitis diminutione pupilli. Sextò, propter aduentum temporis, vel conditionis. Septimò, propter remotionem factā de tutore. Secunda ibi (Item finit) Tertia ibi (Simili modo.) Quarta ibi (Sed & capitis.) Quinta ibi Sed pupilli.) Sexta ibi (Præter eà.) Septima ibi (Desinūt.) Item prima subdiuiditur in tres. Nam primò ponit, qualiter tutela finiatur pubertate. Secundò, qualiter pubertas accipiatur de iure antiquo. Tertiò, qualiter de iure nouo. Secunda ibi (Pubertatem.) Tertia ibi (Nostra aūt.)

¶ Pupilli. *Casus.* Nō figurat ī l. corrigēte, & rōnē suæ correctionis assignāte, & ponēte regulā; *cuius rō ē, quia, cum tutela introducta fuerit ad tuendū qui p ætatem se tueri nequit, sequit; vt finiat adueniēte ea ætate, q̄ iudiciū animi uidet afferre l. adigere. §. q̄uis. ff. de iu. patro. Ab ea aūt ætate crediderūt ueteres iudiciū incipere, in qua uidebāt naturā virilitatis signa in corpe præ se ferre, rati cū ipso corpe animū etiā pubescere, & (vt ita dicā) maturescere.] No. tutelā finiri pubertate. Itē q̄ olim pubertas iudicabat ex aspectu, & habitudine corporis in masculis. Item quòd pubertatē in masculis hodie dispositum est esse in 14. anno, in fœmina in 12. Item quòd cum Imperator p̄sumat, & sup præsumpto disponat, q̄ ista est pręsumptio iuris, & de iure quo ad tutelas, & testā, & similia: secus quo ad matrimonia. Itē requiri maiorem castitatē in fœminis q̄ in masculis. Itē q̄ hodie pubertas non debet probari per aspectum. Itē ibi, bene positam. no. q̄ quando recitatur aliqua opinio, vt confirmetur, debet approbari, & laudari.

Pupilli qui sunt. d ¶ *Pupilli*. No. q̄ pupilli sunt, qui de

de potestate patris impuberes exierūt, uel morte, vel emācipatione, ut ff. de verb. signi. l. pupillus. j. respon. licet impropriè dicat aliquē pupillus, qui est in ptāte, ut ff. de uerb. obli. l. fi. §. si pupillus. Accur.

a *Ex habitu.* i. inspectione, vtrum haberet barbā vnā, vel alterā, vt j. inst. & facit. ff. de minori. l. minor. 25. annis ibi, adito pñ, de ex aspectu &c. Et not. per opi. Mar. qui fm cōscientiā dicebat iudicē debere indicare: & facit ff. de fer. l. 2. in fi. & ff. si ui. regun. l. si irruptione. §. fi.

Adde hoc esse verū regulariter, quod teneāt indicare secundū acta & pbata. l. illicitas. §. veritas. ubi Bar. ff. de offi. psi. nō m suā opi. sed si haberet aliqd notū nō p opin. sed certitudinariè, tūc debet iudicare fm cōscientiā: & hæc est veritas, de qua vi. late Fely. in ca. pastoralis. §. quia verò. de offi. deleg. in fi. in gl. in ver. teneē. vbi ponit regulā cū 8. limita. ea verò, quæ qdā in additio. hic posuerunt, non pertinēt ad cognitionē iuuenū: quia resolutio totius materiæ ponitur vbi supra.]

b *Hoc etiam.* s. qp sit iudicādum per aspectum impudicum.

c *Constitutione*, vt. C. quando tut. vel cur. esse desi. l. fi.

d *Credātur*. Facit ad hoc supra de nup. primo respon.

Item finitur. Cas. non figuratur in positione regulæ, & illius declaratione. * Primi casus rō est, quia cum transeat in ptātē patris arrogātis, nō potest esse in tutela, quæ ī ijs personis solum habet locū, quæ in ptāte nō sūt s. de tute. in prin. Itē quia minimā patitur capitis diminutionē §. minima. s. de ca. diminu. quæ & ipsa tollit tutelā. §. sed & capitis. j. eo. Rō secūdi, & tertij casus est, quia deportatione amittitur ciuitas. §. minor. supra de capi. dimi. seruitute verò etiā libertas: quo fit vt merito pereat tutela, quæ iuris ciuilis est, & in personis liberis solū cadit s. de tu. in prin. vltimi casus rō pendet à verisimili mēte testatoris, qui cū dederit tutorē vsq; ad certā cōdōnem, puta donec venerit nauis ex Asia, videtur voluisse, ut existente illa conditione tutela finiatur. No. summarium.]

e *Adhuc impuberes.* i. in pupillari ætate: adhuc existētes, ut hic & ff. de adoptio. nec ei §. eorū. & hoc cū consensu omnium tutorum, vt C. de auctori. prestan. l. fi.

f *Redigatur.* Ex ingratitudine, si sit doli capax, nō autē ex vēdōne: quia non (nisi sit maior xx. annis) pōt per venditionē fieri seruus, vt s. de iure per-

Pubertatē aūt ueteres quidē nō solū ex annis, sed ēt ex habitu[a] corpis, in masculis æstimari volebāt. Nostra autē maiestas, dignum esse castitate nostrorū tēporū existimās, bene putauit, qd' in fœminis † ēt antiqs ipudicū eē visū est. i. ispectionē habitudinis corpis, hoc ēt[b] ī masculos extēdere. Et ideò nostra sancta cōstitutione[c] pmulgata pubertate in masculis [post xiiij. an nū cōplerū illicò initiū accipē dispo suimus: antiqtatis normā in fœminis bn positā, suo ordine relinquentes, vt post xii. annos cōpletos uiri potētes esse credantur.[d]

¶ Arrogatione, deportatiōe, seruitute, uel aduētu cōditionis, sub q data erat tute. finit. h. d. ex l. si arrogati ff. de tu.

¶ Itē finit tutela, si arrogati sīt adhuc[e] ipuberes, uel dēportati. Itē si ī seruitutē pupillus redigatur,[f] uel si ab hosti

perso.§.pen. Contra est.C.de inoffi. testam.l.si quis.§.fi. Sed ibi de eo dicit,qui doli capax non est.

SYL. ¶ Adde,quod hæc gl.cõiter approbatur per doc.post Bar.in l.ij.in prin.in 4. col.ff. de vulga. & pupi.]

tela iure ciuili fuerit introducta, nõ potest geri ab eo,qui iura ciuilia perdiderit.Ratio aũt, quare minima capitis diminutione tutoris tollatur tutela legitima,est,quia cum is, qui vt agnat[9] tutelam assumpserat, desinat esse agnatus per assumptionem alterius familiæ, nõ potest amplius esse tutor tanquam deficiẽte fundamento legitimæ tutelæ: cæteræ autem non pereunt,quia tã filiusfamil. quàm paterfamil. tutores dari possunt supra q. testa. tu. da. poss.in prin. cum in publicis muneribus patriæ potestatis ratio nõ habeatur:s.filiusfamil. ff. de is qui sunt sui vel alien. iur. Cur aũt quauis capitis diminutiõe pupilli tutela extinguaẽ assignaui rões,s.in §.j.Nota summariũ]

...bus captus fuerit. ¶ Sed & si usq; ad certã[a] conditionẽ datus sit tutor testamento,[b] æquè euenit,ut desinat esse tutor existente conditione.

¶ Morte naturali, pupilli, uel tutoris,tutela finit.h.d. ex l.nisi in priñ.ff. de tut.& ra. distr.

¶ Simili modo finitur tutela morte,[c] vel pupillorũ, vel tutorum.

¶ Capitis diminutione tutoris maxima,uel media, uel etiam minima pupilli, omnis tutela finitur: minima autẽ tutoris, solũ legitima finit. Are.

¶ Sed & capitis diminutiõe tutoris, per quã libertas[d] vel ciuitas[e] eius amittitur, omnis[f] tutela perit. Mi-nima autem capitis diminutione tutoris, veluti si[g]...

a ¶ *Certam*.i. specificatã, vt quã Titius erit Consul.

b ¶ Testamẽto.No. quod dixit testamento: nam à lege, vel iudice non sic, vt vt ff. de reg. iur.l.actus.

SYL. ¶ Simili modo. Casus, Non figuratur.* Ratio decidẽdi est, quia cũ mors omnia soluat §. deinceps. in authen. de de nup. soluit etiam tutelã, quæ ad alium hæreditario iure transire non potest.l.tutela.ff.de tutel. Adde, quod tutela est ius quoddam ex relatione tutoris & pupilli cõstans, & ideò sublato vno correlatiuorum, alterum quoque cessare necesse est. Notabilia patent].

c ¶ Morte. naturali: nam de ciuili iam dixit supra proximè,scilicet ubi dixit dẽ deportato, & seruo facto per ingratitudinẽ, quia mors omnia soluit, nedum tutelam,vt in authen.de nup.§.deinceps.coll.4.

Mors omnia soluit.

* ¶ Sed si. ¶ Casus Non est figurandus,sed potius exequirenda ratio regularũ,quæ hoc tex.traduntur. Finitur itaq; tutela per seruitutem tutoris,quia tutela munus est publicum, seruus verò muneribus publicis fungi non põt.l.cum prætor.ff.de iudi. Itẽ per amissionẽ ciuitatis;quia cũ tu-

d ¶ *Libertas*. & tunc maxima, vt supra de capi.di.§.maxima.

e ¶ *Ciuitas*.Et tunc media, vt supra de capi.dimi.§. minor.

f ¶ *Omnis tutela*.Etiã testamentaria, vel datiua,cum ea,quæ sunt iuris naturalis tollantur, vt supra de capit. dimi.§ quod autem.

SYL. ¶ Adde,quod hanc glo.reprehendit hic Ang.sed tu dic, quod intellexit de effectu iuris naturalis, non de existẽtia, vt declaratum est in §.quod autem. supra de capi.dimi.]Veras autem rationes tex.nostri videas.s.in forma itone casus.

g ¶ Si se in adoptionẽ.Sed emanci-

patione filii legitima tutela non finitur, quia filiusfamilias legitimus tutor esse non potest: cum scilicet pater eum præcedat, vt supra de capitis diminutio. §. final.

obligatio non videbatur, quòd obligatio, quæ inter tutorem & pupillum nascitur. §. tutores. infra de obligati. quæ ex qua.con.nas. ad tempus constitui posset, aut tẽpore dissolui: cuius contrariũ decidit dupli ciratione: prima, quia limitata causa limitatum debet parere effectum, ideoque cum tutela restringitur ad certum tempus non debet vlterius progredi. l. in agris. ff. de acquiren. rer. domi. Altera ratio est,

YL. ¶ Adde, ꝙ hæc gl. reprobatur, qa existente impedimento perpetuo in patre, tunc succedit in iure tutelæ. l. iij. §. pen. ff. de leg. tu. l. non solũ. §. si quis ff. de excusa. tuto. eam tamẽ defendo in Cõmen.] Nisi in casu, vt cum manumittit seruum mater-

se ĩ adoptionem dederit. legitima[a] tantum tutela perit; cæteræ[b] non pereunt. Sed pupilli & pupillæ capitis diminutio, licèt[c] minima sit, oẽs tutelas tollit. ¶ Temporalis tutela tempore adueniente finitur. *Præterea ꝗ ad certum[d] tempus testamẽto dãtur tutores, finito eo deponunt tutelam. ¶ Qui remouentur à tutela propter suspicionem vel qui in perpetuum excusantur, tutores esse desinunt. Aret. ¶ Desinũt* aũt tutores esse, qui uel remouẽtur à tute-

† Aliàs etiam.

Aliàs d for. e & unc. num delatũ sibi, vt supra de leg. pat. tu. §. j. & † tũc defertur, cũ sui iuris erit, vt ff. fami. hercis. l. si maritus.

YL. ¶ Hanc glo. reprobat hic Ioã. Fab. sed eam defendit Christ.]

a ¶ Legitima. Sed quare hæc legitĩma tantum perit? Respon. quia agnatio perit minima capitis diminutione, vt supra de legiti. agna. tut. §. fi. & legitima inter agnatos tantũ cõnsistit, vt supra de legitima agnat. tut. primo respon.

SYL. ¶ Dic secundum Angelum hoc non esse uerum hodie. quo tempore tutela defertur ità cognatis, sicut agnatis: remanet. n. cognatus.]

b ¶ Cæteræ. s. testamentaria, & datiua: secundum Mar. vel Azonem.

c ¶ Licet minima sit. Vt quia detur in arrogationem, vt supra eo. §. j.

SYL. * ¶ Præterea. Casus Clarus est. Ratio dubitãdi poterat esse, quia cum tempus non sit modus inducendæ aut tollendæ obligationis. l. obligationum fere. §. placet. ff. de actio. & quia, ad tempus permissa, ab eo tempore censentur prohibita l. si ita ff. de vulga. & pupil. Nec obstat ratio dubitandi, quia aliud est, quòd ad tempus cõstituatur obligatio, aliud ꝙ ad tempus constituatur causa, ex qua orit obligatio, vt puta tutela ad tempus, quæ licet finiatur tempore manet tamen obligatio in de contracta.]

d ¶ Ad certum. Idem si ad incertũ tempus, s. ad conditionem, vt supra eo. §. sed & si. quæ conditio ad esse & ad non esse se habere potest, vt infra de verbor. obligationib. §. conditiones.

Desinunt. ¶ Casus Figurabit suis locis in titulis sequen. SYL.

* Qui enim remotus iam est ob suspitionem, consequens est vt deponat tutelam, quia ad hoc remouetur: & qui se excusat, cum se excuset, vt non sit tutor, ideò liberatur ab onere tutelæ.] No. duos alios modos finiendi tutelam.

Item

Item quòd tutela est onus.]

a ¶ *Excusant.* s.in perpetuum,vt quia mutus,quod dic,vt ff.de mino.l.verum. §. ex facto.nam si ad tẽpus,nõ desinsit ẽe tutores.† vt ĩ.de exc. tu. & curato. §. item qui rei. publicæ.

†*Sed interim da ur curator.*

b ¶ *Inferius.* vt ĩ. de susp. tuto.per tot. vt ĩ.de excusatio. tuto.& cura. per totum.Et nota ꝙ eisdẽ modis finitur cura,si quos habeant pupilli curatores, & eodem tempore , vt C. quando tutor. vel curat. esse de. l.j.

Cura quãdo finitur.

la ob id,ꝙ suspecti uisi sunt, uel q̃ ex iusta cã sese excusant,[a] & on⁹ ad ministrãdæ tutelæ deponũt,secũdũ ea q̃ inferius[b] proponemus.

¶ De curatorib⁹.

¶ Curatores dantur adultis vsque ad vigesimũ quintum annum completum, & ab illis magistratibus à quibus tutores: non autem testamento dantur, sed dati confirmantur : inuitis autẽ non dantur, nisi ad litem.

MAsculi quidem pube-

Adultorum verò curatores tunc finiuntur, cum virilem vigorem compleuerit minor,scilicet vigintiquinque anno, vt ff. de minorib.l.j.in fi. & ĩ.titu.j.primo respon.nisi ad certam causam vel speciem fuerint dati : nam tunc finito negocio finitur officium,vt s̃.tit.j.§.fi.Item curatores aliorum quàm minorum, vt infra titu.j.§.furiosi.& §.sed & mente captis.tunc desinunt,quando sanam mentem prædictæ personæ recipiũt, vt ff.de curat.furio.l.j.§.j.& §.fi.

ADDITIO. Not. ꝙ eisdem modis, quibus finitur tutela , finitur etiam auctoritas officij adiuncti tutori,qđ est in multis casibus,vt ĩ.tit.j. §.interdum in verbo idoneus.& in l.potuit.& in l.propter.C.in quib.caus. tut.habe. Nam finito officio principalis,etiam finitur illud coadiutoris adiuncti.l.j.C.quan.tu.vel cura.esse desi. & ideo coadiutor datus debili, vel suspecto episcopo, de quo in ca-pit.venerabili.extra de offi. delega. definet morte prælati esse, per d.l.j. Iaso.May.

¶ De curatoribus. ¶ Finita tutela pupilli indigent curatoribus.& ideo de ipsis subdit.Ioan.Fab.

Cõtinuatio.

MAsculi. ¶Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales.Primò ponit de curatoribus datis puberib⁹. Secundò, de datis illis, q̃ laborant aliquo morbo vel vitio.Tertiò, de curatoribus datis pupillis. Secũda ibi, (Furiosi.) Tertia ibi, (Interdum.) Item prima pars diuiditur in tres partes.Primò,qualiter puberibus dantur curatores.Secundò , à quibus dantur.Tertiò,an inuitus quis cogatur curatorem accipere.Secunda ibi, (Dantur.) Tertia ibi(Item inuiti.) Aret.

Diuisio.

* ADDITIO. Curatores olim ex lege lectoria non dabantur , nisi aut dissolutè viuentibus , aut dementibus : postea. M. Antonius philosophus statuit,vt omnes adulti curatores acciperent , non redditis causis. Hæc ex Capitolino.

¶ Masculi quidem. ¶ Casus. Quæsitum fuit,dato curatore quando cura finiretur in masculo & fœmina:& videbatur adhibendam distinctionẽ, sicut in tutela:vt citius fœmina maior efficeretur, sicut videmus in impetratione veniæ ætatis.l.2. C.de iis qui æta.ve.imp. Tamen contrarium respõdetur,ꝙ immo pariter in vtroque finitur cura.25.anno.*Ratio differentiæ est , quia cum tutela detur principaliter personę, in fœmina verò citius pubertatis signa natura ostendat quam in mare,lex quoq;, vt naturæ æmula, fœminam prius fieri aptam

S Y 2.

res, & fœminæ viripotētes, vsq; ad vicesimum quintum annum[a] completum curatores accipiūt: †quia, licet puberes sint, adhuc tamen †huius ætatis sunt, vt sua negocia tueri non possint. ¶ Dantur autem curatores ab eisdem magistratibus,[b] à quibus & tutores. ¶ Sed curator testamēto non datur.

†aliàs quia. †aliàs eius.

Tutores à quibus iudicibus dantur.

aptam ad se tuendam credidit, quàm marem: ideoq́, non eodem tempore in mare finitur tutela quo ī fœmina, Sed tunc cū natura ostēdit conceptū esse robur virile: at in cura aliud visum est, quia datur rebus, & fœmina ē imbecilliori ingenio in illis administrandis, tum ob naturę vī. quæ fortior est in viro: tū ratione experientiæ, quæ in fœmina non inuenitur nisi per raro. Nec obstat qđ dicitur de venia ætatis, quia non aliter conceditur fœminis, nisi prius commendatæ fuerint & morū honestate, & mentis solertia: quo casu cum pręuenerint. generalē sexus infirmitatem, nō mirum, si parui refert quo tempore concedatur. Deinde quæsitū est, à quibus magistratibus dentur curatores: & respōdetur, quod ab eisdem, à quibus & tutores: in causa autem est similitudo muneris tutelę & curę. Sed tūc dubitabať, an testamento daretur curator: & videbatur dicendum quod sic, eadē ratione, quia cū parificetur tutelæ cura in multis, in hoc etiam videbatur parificanda. š. qui testa. tut. da. poss. in prin. cuius contrarium deciditur, quia curator datur principaliter rebus. l. in copulandis. C. de nuptiis. de quibus non potest pater directè disponere post pubertatem filij. l. 2. ff. de vulg. & pup. ideoq; nō potest etiā testamēto cauere per quem velit dicta bona administrari. Subditur tamen, ꝙ si fuerit datus, confirmandus est à iudice: ratio est, quia lex de patris electione plurimū confidit. l. de creationibus. C. de epis. audi. ob quā æquiparationem tutelæ & curę cum quæreret an inuito curator daretur, videbatur dicendū quòd sic, quia & pupilli tutorē inuiti accipiunt. l. nec non. ff. de tu. & cu. da. ab iis. Sed contrariū respondetur, quia cum aliquē habere intellectum adolescentes iura præsupponant, quibus omnium bonorum dispositionem cōcesserūt, merito noluerunt illis nisi petētibus curatores dari. Existimarūt enim leges eo ingenio pollere id ætatis iuuenes, vt si rebus suis se minimè superesse posse cognoscant, curatorem, petant. Excipitur tamē casus litis: quod eo inductum est, ne iudiciū eludatur. l. acta. ff. de re iud. Quare autem detur curator ad certam causam, tutor verò nō, assignatur ratio in §. ad certum. š. qui testa. tu. da. poss.] No. quod viripotens & pubes pro eodem supponunt. Item ꝙ eodem tempore finitur cura masculorum & fœminarū. Item no. rationem introducēdæ curæ. Item ꝙ curator non datur testamento, sed datus confirmatur. Item ꝙ adultus cogitur accipere curatorem ad litem, quia non habet legitimam personam standi in iudicio. Itē ꝙ quamuis tutor non detur ad certam causam, datur tamen curator.]

a ¶ *Vicesimum quintum annum.* nisi impetrēt à principe veniā ętatis: masculi in 20. annis. fœminæ. in 18. vt C. de iis qui ve. æta. impe. l. j. & 2.

b ¶ *Magistratibus.* i. à Prætore, Præside, Proconsule, Præfecto Aegypti, vt ff. de tu. & cur. da. ab iis. l. j. Item à Pręfecto vrbis, & à Defensore ciuitatis, vel iudice Alexandriæ, vt š. de attil. tu. §. pen. aliàs fin. & in auth. de defen. ciui. §. nulla. col. 3. & ff. de off. præf. vrb. l. j. §. item solent.

a *Sed datus.* de facto.
b *Prætoris.* s.in vrbe.
c *Præsidis.* in prouincia.
d *Non accipiunt.* Secus in tutore, vt ff.de tu.& cur.da. l.necnon. & de tute.l.2.vt diximus s. de tut. §.est autem. Item videtur contra ff.de mino.l.j.in fine. Sed quod ibi dicitur, non cō mitti eis adultis res suas ante. 25. annum, verum est, vt sint rata, quæ fiunt p eos: cōmittūtur tñ, vt hic, sed restituunt, vt ibi, & j.de actio. §.si qs agēs.
e ¶ *In litem.* Tunc enim cogitur.

datiuus tunc datur, quando legitimi deficiunt. Itē quòd iura subueniunt iis, qui rebus suis superesse non possunt. * Item q differunt furiosus & mentecaptus, quod declaraui infra qui testa.fac. poss. §. præterea. verba autem. l. 12. tab. quorum meminit Iustinia. refert M. Tul. lib. Rhetoric. j. ad Heren. in hūc modum. Prodigo bonorum suorū administratio interdicta esto: Si furiosus existet agnatorū gētiliumque in eo pecuniaque eius potestas esto.

† aliàs latus tamen. *† aliàs autem.*

tur, † sed [a] datus confirmatur decreto Prætoris [b] vel Præsidis.[c]

¶ Itē inuiti adolescentes curatores nō accipiūt,[d] præterquàm in litem: [e] curator [f] enim & ad certā causam dari potest.

¶ Furiosis, prodigis, vel perpetuo vitio laborantibus, curator datur.h.d.

¶ Furiosi [g] quoq; & prodigi, licet maiores vigintiquinq; annis sint, tamē in curatiōe sunt agnatorum, ex lege duodecim tabularum. Sed [h] solēt Romæ. † Præfecti vrbis vel Prætores, & in prouīciis Præsides ex inquisitione eis curatores dare.[i] Sed & mentecaptis, & surdis, & mutis, & qui ppetuo morbo laborāt (quia

† aliàs pfectus verbi. † Et erūt tunc duo affectus secundum Bal.j. interdictio administrationis subueniens prodigalitati, et decretū tutelæ subueniens ætati: & quando natural. præpōderet et e contra, vide in .§. permissum in glo.in. supra de tute.

SYL. ¶ Dic hoc verum, si cōueniātur, secus si agāt, Bart.in d.§. si pupillus.] sed pupillus in litem non cogitur, vt ff.de tutel.l.qui habet.§.si pupillus. quod expone, vt ibi.

f ¶ *Curator.* q.d.non dubites de hoc, licet aliud sit in tutore, vt s.qui.da. tut.poss.§.certè.

SYL. ¶ Furiosi ¶ Casus. In notissimis regulis non figuratur. * Dici tamen potest, quod ex generalitate principij huius tituli non videbatur dandus curator personis hic enumeratis, si maiores essent vigintiquinq; annis. Sed contrarium respondetur, & ratio assignatur in text. quia licet maiores sint, res suas tamen nequeunt tueri.] No. prodigum furioso æquiparari. Item q furiosi & prodigi cura legitima est ex l. duodecim tabularum, Item quòd curator

g ¶ *Furiosi quoque.* & prodigi. Nota hos duos accipere curatorem à lege: alij omnes sunt datiui, vt cautè hic colligitur, & infra proxi.§.& C.de episc.aud.l.de creationibus. Accur.

SYL. ¶ Hæc gl.communiter reprobatur, q omnes habentes defectum mentis accipiant ex l. curatores. quamuis Ang.hic defendat.]

h *Sed solent.* scilicet agnatis deficientibus, vel non habilibus constitutis.vt C.de cura.fur.l.fin.§.fin.autem testamentum.

i ¶ *Curatores* dare. & hoc ratione furoris, vel dementiæ, nisi istæ personæ sint minores vigintiquinque annis, & tunc ratione ætatis tutores vel curatores recipiunt, vt ff.de tut. qui habet.§.quod autem.† Item nisi sint in potestate, vt C.de curat.fur. l.fina.§.primo.

¶ Attẽditur enim causa naturalis d. §. quod autem.* Certè in prodigo secũdum Alex. in l. is cui. ff. de verb. obl. communis opi. est ꝙ interdicta prius administratione detur illi curator, non vt prodigo, sed vt minori, & ita obseruatur in practica.] a ¶ Dandi. s. ab iis, quos modo in superiori. §. diximus.

rebus suis superesse non possunt) curatores dandi[a] sunt.

¶ Tutore idoneo non existente, vel ad tempus excusato, datur pupillo & curator. h. d.

SYL. * ¶ Interdũ. Casus. Cum supra visum sit tutores dari pupillis vsq; ad pubertatem, puberibus verò curatorẽ vsque ad 25. annum, non videbatur dari posse pupillo curatorem: cuius contrarium deciditur in casibus hic expressis, ob rationem in tex. allegatam. Sciendum tamen, hunc magis administratorem rerum, quàm curatorum esse. l. solet. ff. de tute.] No. ꝙ tutore idoneo non existente datur curator pupillo. Item ꝙ habenti tutorẽ tutor non datur. Item ꝙ tutori testamentario minus sufficienti adiungitur curator. Item ꝙ vacante tutela per excusationem ad tempus similiter datur curator pupillo.

b ¶ *Non sit idoneus*. vel ratione paupertatis, vel quia non est industriosus, vt decet, fidelis tamen est & diligens: aliàs repelleretur prorsus, vt j. de susp. tu. §. pen. & fi. & C. de suspe. tu. l. pietatis. Et bene dico curatores & non tutores: quoniam &c.

c ¶ *Dari non potest*. Fallit hæc regula in casibus sex: vt si detur tutor loco tutoris surdi, vel muti, vel furiosi, vt ff. de tu. l. pen. † Item & si habet tutorem ratione rerum vnius prouinciæ, poterit habere alium ratione rerum quas habet in alia prouincia, vt ff. de excus. tu. l. propter litem. aliàs l. licet. §. fi. & C. in quib. cau. tut. ha.

† *Quod est verũ in habente diluci da inter ual. vt l.*

da. tu non poss. l. fin. Item & mater, antequam nubat, tutrix existens a- lium petit tutorem dari, vt in auth. de nupti. §. si autem tutelam. Sed ratio est, quia abire nunc speratur, vt C. commun. deleg. l. fi. §. secũdo. Item & quando ad tempus est relegatus, vel excusatus, vel remotus, nam interim tutor datur, vt C. in quib. cau. tut. ha. l. pen.

non fo §. fi. c lege po suscept ff. de ex cu. tu. cur in petuo riosio cundu Ange lic.

¶ Interdum autẽ & pupilli curatores accipiunt: vt puta si legitimus tutor non sit idoneus:[b] quoniam habẽti tutorem, tutor dari[c] non potest.

* ¶ Immò d. l. penu. vt rectius sensit ibi gloss. loquitur in relegatis, excusatis & remotis in perpetuum: nam aliàs daretur curator. l. tutor petitus. §. fi. cũ l. seq. ff. de excus. tu. quod latius comprobaui in Commenta.] Item si quis tutor sit apud hostes, non vt seruus, sed vt legatus, vel transfuga, alius datur, vt ff. de tute. l. si quis tutor. SYL.

* ¶ De intellectu huius l. vide nostros Commen.] Item si reipublicæ causa absit, potest alius dari, vt ff. de tute. l. quæsitum. & ff. de suspe. tut. l. 3. §. si quis absuturus. SYL.

* ¶ Sed verius esse putarim hoc casu dandum curatorem. §. Item qui reipub. infra de excus. tuto. non obstantibus. ll. in contrarium adductis, vt clarius demonstraui in Commẽ. cum sæpe tutor pro curatore accipiatur, & econtrariò: à propria enim verborum vi recedere est necesse, cum ex aliis. ll. constat aliam interpretationem fieri oportere.] Sed secundum Plac. in his omnibus casibus tutor pro curatore accipitur, & hæc regula non fallit. Sed cum litera in omnibus supradictis legibus de tutore faciat mentionem, ab ea non discedamus, vt ff. de lega. 3. non aliter. & ff. de exerci. l. j. §. si is. ibi, in re igi-

re igitur. Sed quæ est ratio, cum vbique dari possit curator habenti curatorem vel tutorem, sed tutor non potest dari habenti tutorem? Respõdeo, quod tutor, qui prius dabatur, habebat plenam potestatem infra tit. 2. §. datus. & ī. de tut. §. j. ita quod aliũ secum in eadem plenitudine admittere non potest: sed non sic in curatore, qui rebus datur, vt C. de nupt. l. in copulandis. Vnde tutor auctorizatur hæreditati adeundæ: quod in curatore pupilli non est, vt ff. de appel. l. eum in vna. §. tutor.

Tutor vare dari nequit habenti tutorem.

¶ Itē si testamēto[a] datus tutor, vel à Prætore, aut Præside, idoneus[b] non sit ad administrationem, nec tamen fraudulēter negocia administret, solet ei curator adiungi.

¶ Item loco tutorũ, qui nõ in perpetuum, sed ad[c] tēpus à tutela excusantur, solent curatores[d] dari.

¶ Si pupillus sit infãs, vel absens, & tutor infirmitate vel alia necessitate impediatur, potest actor pupillo constitui. hoc dicit, ex l. decreto. ff. de administ. tut.

SYL. ¶ Hanc eandem rationem approbat glo. in l. non omnium. ff. de legibus. Sed nõne tota die inuenimus vnum pupillum plures habere tutores, vt C. de diui. tut. l. 2. Respondeo, illud est, quando simul dantur: nam quædam fiunt simul bene, quę non valēt si fiunt separatim, vt duorum reorũ obligatio, vt ī. de duob. reis stip. §. j. ADDIT. Contra finem huius gloss. facit l. secunda. C. de testa. tut. vbi simul non dantur, & tamen vterque administrat: sed dic quòd ibi simul dicuntur dari habito respectu ad tēpus mortis, quo vterq; tutor confirmatur. Sed de hac materia plenius videas hic per Ang.

Tutores erit correspõdus habere.

a ¶ *Item si testamento.* Posuit exemplum de legitimo, nunc de datiuo & testamentario minus idoneo.

b ¶ *Idoneus.* i. sufficiens.

c ¶ *Ad tempus.* Excusatur enim aliquis quandoq; in perpetuum, quandoque ad tempus, vt patet per multa exempla. ī. de excusa. tutor. §. j. & qua si per totum titu.

d ¶ *Curatores.* vel etiam tutores, vt supra proximo. §. dixi. scilicet prout iudici videbitur, vt C. in quib. causis tut. ha. l. prima & secunda. Sed quid si tutor pupillo non sit, an dari possit curator? Respondeo sic, vt in argumento à contrario sensu sumitur. ff. de tu. & cur. datis ab iis. l. curator. q̃[*] est validum. ff. de off. eius cui mand. est iurisd. l. j. §. huius rei. Accurs. Nisi sit cõtrarium legi. l. nemo. C. de iurisd. om. iud. vel rationi naturali, vt C. de episc. & cler. l. conuenticulam.

Argu. à cõtrario sensu est validum nisi in duobus casibus.

Additio. SYL. *¶ Adde, quod sensus contrarius illius l. est quod si absit tutor, dari possit curator, non autem (vt glo. ait) si nullus datus sit tutor, cum argumentum à contrario sensu sumatur iuxta limites verborum directorum, secũdum Dec. in dicta l. j. col. 20. est tamen de hoc casus secundum Dyn. in l. curatorem. ff. de aut. tut.]

SYL. *¶ Quod si, Casus. Cum dictum sit, quòd tutore ita impedito, vt iustam excusationem habeat ad tempus, interim datur curator, videbatur idem dicendum, & cum infirmitas, vel alia necessitas superueniret, quæ illum impediret gerere pupilli negotia: tamen tex. distinguit, quòd si pupillus vel infans sit, vel absit, tutor potest suo periculo sibi adiutorem decreto iudicis eligere: nã cum non sit tale impedimentum, quod præstet legitimam excusationem, vt possit dari curator, qui ex persona sua bona admini-

administret, nec etiam pupillus, qui vel absens, vel infans est, possit procuratorem constituere. l. neque. C. de procuratoribus. aut sibi curatorem petere, lex permisit ipsi tutori qui aliàs teneretur de male gestis & neglectis, vt actorem cōstituat suo periculo & iudicis auctoritate: qui ita dictus est, quod personam tutoris

†Facit ad hunc §. c. significauit. cum glo. 2. ibi ꝙ si. extra de appel.

¶ Quod si †tutor aduersa[a] valetudine, vel alia necessitate[b] impediatur, quominus negocia pupilli administrare possit, & pupillus vel absit,[c] vel infans sit, quem velit[d] actorem,[e] periculo ipsius tutoris, Prætor; vel ꝗ prouinciæ præerit, decreto constituet.

agat & pro eo administret.] Not. ꝙ infirmitas tutoris est causa, ex qua actor pupillo constituatur. Item ꝙ necessitas tutoris est causa dandi actorem pupillo. Item ꝙ actor debet constitui à iudice.]

a ¶ *Aduersa valetudine.* id est, infirmitate, quæ valetudini & sanitati cōtraria est.

b ¶ *Necessitate.* Vt quia longo tempore absuturus est: vel sua maiora negocia habet pertractare, vel aliàs similes necessitates, vt ff. de procur. l. filiusfamil. §. fi. & l. seq. & l. post litem. & ll. sequentibus vsq; ad l. quæ omnia. Et nisi huiusmodi necessitas sit, non potest secundum quosdam, vt C. qui da. tu. vel cur. poss. l. curatorem. & l. curator. immò certè & si quæcunq; alia sit iusta, quoquo modo, vt ff. de adminístr. tut. l. decreto. †& hæc eadem sunt in curatore, vt C. de appel. l. si actor.

†Et tenet Ang. hic & Bar. in l. actor. ff. rem rã. quamuis idē Bar. & Dy. in d. l. decreto. teneant. ꝙ possit & sine aliqua cã.

c ¶ *Absit.* Si enim præsens sit, & habet intellectum, etiam procuratorem cum auctoritate tutoris facere potest, vt C. de procur. neque.

d ¶ *Velit.* scilicet tutor.

e ¶ *Actorem.* Qui hic dicitur actor, aliàs adiutor dicitur, vt ff. de tu. l. solet. †aliàs curator. ff. de tut. & cu. da. ab iis. l. in omnem. aliàs procurator, vt C. de procur. l. neque.

†Dic ꝙ immo differūt

*¶ Labitur Accurs. nam in l. in omnem. verbum, curator, propriè accipitur, cum abesset tutor reipubl. causa: tunc enim datur curator. §. item ij qui reip. j. de excusa. tut. nec in l. neq;. procurator sumit actor pro actore, immò distinguuntur, vt patet ex illis verbis, Neq; procuratorē facere possunt, sed actorem constituere. bene verum est, ꝙ quandoq; vnum ponitur pro alio, vt hic dixi in Commē.] Et not. hic varia nomina eorum, qui aliorum facta agunt: vt actor, vt hic iam dictū est. Item tutor, qui datur pupillis. s. de tute. §. est autem. Item curator, qui datur adultis, vel etiam furiosis, vel similibus, vt s. e. in prin. & §. furiosi. & §. sed & mentecaptis. Item procurator, qui aliena gerit negocia cum mandato, vt ff. de procur. l. j. Item negociorum gestor, qui sine mandato gerit, vt j. de obliga. ex quasi cōtractu. §. j. Item œconomus, cui res ecclesiastica gubernanda mā datur ab Episcopo cum cōsensu fratrum vel capituli, vt C. de sacrosan. eccl. l. iubemus. 2. & C. de episcop. & cleri. l. omnes. §. hunc enim proculdubie. aliàs est. §. hoc nihilominus. ver. hunc enim sine dubio. Item idē dicit apocripharius, vt in auth. quō opor. episc. §. si verò non. ibi, præsertim. §. si verò metropolita. colla. j. *¶ At qui valde differunt, vt patet in eo. authēt. §. & neque vllum & in auth. de sanctis. episc. §. reuerendissimi. vnde colligitur etiam, quòd apocripharius est nuncius Papæ vel episcopi.] Item syndicus, qui sic græcè dicitur, Latinè singulorum dicens causas, vt ff. de mune. & hono. l. munerum. §. defensores.

S T 2. secunda lo. Fa. quia ca ratos iudice, ro dicis creto statui

Curator. Procurator. Negociorum gestor. Oeconomus.

S T 1 Apocripharius. Syndicus.

*¶ Syndi-

SYL. *¶ Syndicus quis sit, declarat Budæus in d.§.de defensores.] Quandoq; tñ actor & syndicus pro eodem ponuntur, vt ff. quod cuiusq; vniuer.l.j. §.quibus.& §.pen. & l.item eorũ.§. actori. Facit ad hoc. ff.de auct. tut. vel cur.per totũ. Vel etiã dic, quod differunt, vt ibi nota.l. in d.l.j.quod cuiusq: vniuersit.nomi. §.quibus.

Conti-nuatio. ¶ De satisdatione tutorum. ¶ Ista rub. sic continuatur. Dictum est supra de tu. & cura. & quia ipsi tenentur satisdare, ideo videndum est de satisdatione tutorum & curatorũ eorundem.

¶ De satisdatione tutorum vel curatorum.

¶ Tutores & curatores tenentur satisdare, nisi fuerint testamentarij vel datiui ex inquisitione.

NE tamen[a] pupillorum pupillarumue, & eorum, qui quæue in curatione sunt negocia à curatoribus, tutoribusue consumantur,[b] vel diminuantur:[c] curet Prætor,[d] vt & tutores & curatores eo nomine satisdent.[e] Sed hoc nõ est perpetuum.[f] Nam tutores testamento dati, satisdare non coguntur: quia fides eorum & diligentia, ab ipso

Diuisio. NE tamen. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales. Primò ponit, qui teneantur satisdare:& qui non. Secundò, quod illi qui non tenẽtur satisdare, si satisdant, præferũtur sociis in administratione. Tertiò, qui officiales teneãtur de satisdatione non exacta vel non idonea. Secũda ibi,(Sed & si.) Tertia ibi,(Sciendum.) Item prima subdiuiditur in duas partes. Nam primò ponit regulam. Secundò ponit duas fallentias. Secũda ibi,(Sed hoc.) Aret. ¶ Casum figurare non expedit. Ponitur enim regula, quæ arctat tutores ad satisdandum:& assignatur rõ, ne consumantur aut diminuantur facultates pupillorum: à qua excipiũtur duo casus, videlicet testamentarij,& ratio assignatur, quia fides eorum à patre vel alio dante tutorem est approbata: item datiui dati ex inquisitione, quia à iudice similiter fides eorum probata fuit. Ideo autem legitimi satisdant, quamuis approbẽtur à lege, quia l. approbat gradum agnationis vel cognationis, non mores & qualitates personarum in eo existentium. Not. tutores & curatores teneri satisdare rem pupil. sal. fore. Item quod talis satisdatio est inuenta fauore pupilli vel adulti. Item quod testamentarij & dati ex inquisitione excusantur à satisdatione.

* ADDITIO. Satisdare dicimur aduersario nostro, quum pro eo quod à nobis petit, ita cauemus, vt eum hoc nomine securum faciamus datis fideiussoribus. l. j. ff. qui satisda. cog. Cauere autem sibi dicitur is, cui satisdatur.

a ¶ *Ne tamen.* Diximus dandos tutores vel curatores ratione ætatis: ne tamen &c.

b ¶ *Consumantur.* in totum.

c ¶ *Diminuantur.* pro parte.

d ¶ *Prætor.* sic & Præfectus vrbis,& Præses prouinciæ, vt s. ti.j. §.2.

e ¶ *Satisdent.* rem pupilli saluam fore, vt diximus s. de tutel. §.fi.s. cum fideiussore, vt ff. rem pup. sal. fore. l. non quasi. in prin. & ff. de præt. stip. l. prætoriæ. & ff. qui satis. cog. l. j.

f ¶ *Perpetuum.* id est, generaliter verum: aliàs perpetuum. i. generale, vt C. de eden. l. edita. aliàs pro tempore ponitur, scilicet quandiu vita durat, vt j. de verb. obl. §. at si ita. & ff. pro soc. l. j. vbi de hoc. Perpetuũ multipliciter sumitur.

*¶ Adde

SYL. *¶ Adde quod verbum, perpetuum, interpretatur secundum subiectã materiam, vt tradunt Doctor. maximè Alex.& Ias.in l.j.ff.sol.ma.& nos varia exépla posuimus hic in Comé.] a ¶ Probata est. Idem in curatoribus in testamento datis, licet curatores nõ dentur in testamento regulariter, tamen si dati fuerint, confirmantur decreto Praetoris vel Praesidis, sic supra tit.prox. §. 2. &, tunc liberantur à satisdando vt tutores, vt hic, & ff.de confir.tut. l.si filio. & l. in confirmando. & l. sequ.& l.vtilitatem. Secus in dato à matre, vt ff.de confir.tuto.l.j.ad fin. legis:aliàs.C.eod.tit.l.j.

Curatores dati in testõ liberantur à satisdando. *†aliàs approbata.* *Tutor datus à matre in testõ tenetur satisdare.*

testatore †probata[a] est. Item ex inquisitione[b] tutores vel curatores dati, satisdatione non onerantur: quia idonei[c] electi sunt.

¶ Intellige, quod dati à matre confirmantur ex inquisitione: dati à patre, simpliciter. *Et ratio diuersitatis est ea, quã hic affert Accursius. Sed quo ad satisdationẽ paribus passibus ambulãt: neutri enim satisdant. l.j. & 2. ff.de confir.tu. licet diuersa ratione: nam dati à matre ideo non satisdãt, quia cum inquisitione confirmati sunt, dati verò à parente, ob rationẽ in isto tex. expressam.] SYL.

¶ Sed quare secus? Respon. quia firmum est consilium patris, & nõ matris, vt ar. ĩ. qui.ali.li. in fi. j.respon. & ĩ.de iniur.§.j. Et quod dicit in testamento, idem in tutoribus in codicillis datis dicam, vt ff.de testa.tute. l.4: 'aliàs 3.' & facit ad hoc. C. de episc.audi.de creationibus.

b ¶ *Item ex inquisitione.* id est, dati à iudice cum inquisitione. vt s̃.de atti.tu.§.sed hoc iure.

c ¶ *Idonei.* s. praesumptione iuris, contra quam non admittitur probatio in contrarium, sed si contra apparet, tenebitur ille qui dedit, vt ĩ.eod.§. sciendum. Sed hoc fallit in curatore furiosi, qui satisdat, si nõ habeat idoneam substantiam. licet sit cum inquisitione datus. C.de cura. fur.l.fi. §.& si quidẽ.& §. si verò non talis. ¶ Item fallit in dato ex inquisitione à minore magistratu, & ita intelligitur.§.nos autem. s̃.ve attil.tut.]

Curator furiosi etiam cum inquisitione datus satisdare debet. SYL.

¶ Item debẽt iurare isti omnes bene agere, id est non praetermittere vtilia, & non facere inutilia, vt in anth. vt ij qui obse persi.ha.res mi.§.fi.col.6. Si ergo nec testamentarij, nec datiui satisdant, qui erunt illi qui satisdant? Respon. legitimi, nisi in casu, scilicet patronus liberto, vt ff. de leg.tut. l. legitimos. §. j. Item datiui, quando non fiunt cum inquisitione, vt C.de aucto.praest.l.fi.& nisi satisdent, non administrant, vt C.de tu.vel cur.qui satisda.non de.l.j.& fi.

Satisdatio à quibus tutoribus dãda est.

¶ Dic plenius, quòd primò exigitur, quòd iudex declaret ipsum esse curatorem legitimũ, & quòd ipse conficiat inuentarium, quod satisdet, quod iuret, vt supra quod promittat eum defendere: tandem quod iudex decernat eidẽ administrationem, prout latè prosequitur hic Christo.

Tutorũ genera quatuor.

¶ Et secundum hoc sunt quatuor genera tutorum, scilicet testamentarij. Item legitimi. Item datiui cum inquisitione. Item datiui sine inquisitione, vt dictum est.

Diuisio.

¶ Sed si. ¶ Diuidit in quatuor partes. Primò, quòd contutor tenetur cõtutori satisdare. vt in administratione praeferatur. Secundò, quid fiet si nullus ex contutoribus vult satis offerre de indemnitate. Tertiò, quid agendum, cum tutores discordant in eligendo. Quartò, extendit ad datiuos dictum in testamentariis. Secunda ibi, 'Quod si nemo.' Tertia ibi, 'Sin autem.' Quarta ibi, 'Idem & in pluribus.' Ang.

¶ Casus. Ita potest figurari. Dubitabatur an pluribus existentibus tutoribus

toribus, quorum fides vel à iudice vel à testatore, pariter esset approbata, posset aliquis ipsorũ administrare, & præferri cæteris: & videbatur quòd non, quia cum essent pares, nõ videbatur cadere prælatio inter eos, cuius contrariũ dicit ex eo, quia altero offerente satisdationem, illæ præfertur in administratione, quod ea ratione factum est, vt magis pupillis cautum sit satisdatione præstita infra de fideiusso. in princip. cum potuerint falli & testator, & iudex, alii autem casus infra positi clari sunt, & eorum ratio in aperto est, quia quod à maiori parte fit, præsumitur firmius & conducibilius.[a] Vltimi autem casus ratio ponitur in l. 3. §. apparet. ff. de admin. tuto. quòd tutela incommodius geritur per plures quàm per vnum.] Not. quòd possunt dari plures tutores tam à testatore quàm à iudice. Item quòd tutor satisdans præfertur cæteris. Item quòd tutor debet offerre satisdationem. Item quòd existentibus pluribus tutoribus, vni potest decerni administratio. Itẽ ꝙ testator põt declarare quẽ ex tutoribus datis velit administrare. Item ꝙ tutores inter se possunt cõuenire q̃s administret. Itẽ ꝙ pluribus discordantibus coguntur à iudice concordare.

¶ Si fuerint plures tutores dati ex testõ, vel ex inquisitione, põt vnus offerre satisdationẽ, & solus administrare, nisi ẽt alius voluerit satisdare. Si autẽ nullus satisdat, ille solus geret, quem testator elegerit, vel maior pars eorũ: & si discordãt, cogent à iudice concordare. h. d. ex l. Testõ. ij. cũ. ll. seq. ff. de testa. tu. & l. iij. ff. de administ. tuto.

¶ Sed si ex testamento,[a] vel inquisitione, duo pluresue dati fuerit, potest vnus† offerre satisdationem de indẽnitate pupilli, uel adolescẽtis, & contutori suo, vel concuratori, præferri, vt solus administret vel vt contutor, aut concurator, satis offerens præponatur ei, †vt & ipse solus administret. Itaq; per se non potest petere satisdationẽ a contutore suo, vel concuratore; sed offerre debet, vt electionem det concuratori, vel cõtutori suo, vtrũ velit satis accipere, an satisdare.[b] Quod si nemo eorum facia plures.

[a] ¶ *Sedes ex testamento.* Duo ponit, & vnum tñ nũc ꝓsequit, s. de testamẽtario, (j) sed i fi. §. dicit de alio. Itẽ hæc eadem in curatoribꝰ pluribus locum habent, vt ff. de admi. tut. l. 3 §. quod in tutoribus. Item quid in legitimis? rñ. idem, cum sit eadem ratio ne deterius negocia per plures exerceantur. vt ff. de administrat. tuto. l. si plures, §. apparet ergo. Vnde versus. Segnius expediunt commissa nego-

ADDITIO. (j) Immo vtrunque secundum Angelum vsque ad versiculum. quòd si nemo. quia cum indefinitè loquatur, præsumitur respondere ad interrogata lege si defensor. § qui interrogatus digest. de interrogatorijs. actio. Angelus.

b ¶ *Vel satisdare.* Sic infra de inutilibus stipulationibus. paragra. sed & si quis.

† *aliàs non est vt.*

† *Scilicet ex cõtutoribꝰ vel curatoribus, nam aliquis extraneus nõ audietur. l. si nemo. in prin. ff. de testa. tut.*

tis offerat: siquidẽ adscriptũ [a] fuerit à testatore qs gerat, ille gerere debet. Quod si nõ fuerit adscriptũ: quẽ maior [b] pars elegerit, ipse gerere debet, vt edicto [c] Prætoris cauetur. Sin aũt ipsi tutores dissenserint circa eligẽdũ eũ, vel eos q gerere debent. Prætor partes [d] suas interponere dbet. Idẽ [e] & in pluribus ex inquisitiõe datis cõprobandũ est, id est, vt maior pars eligere possit, per quem administratio fiat.

¶ Non satisdantibus tutoribus, vel minus idoneè, tenetur magistratus qui debebat cogere, & eiꝰ heredes.

a ¶ *Adscriptum*. scilicet in testamento, vel aliter appareat eius volũtas euidenter, quia dixit in satisdatione quis præferri debet: quòd si nõ fuerit adscriptum: quem maior pars elegerit, ille gerere debet b ¶ *Maior pars*. dummodo omnes velint per vnũ administrare alias.n.nõ cõpellerentur, sed oẽs gerere possunt, si velint. vt ff. de admi.tut. si plures.§.fi. & l.vel in partes.†Et nota hic argu. ꝙ statur maiori parti: sic ff. de pac.l.iurisgentium.§.vlti.& l.maiorem. & l. præce.§.fin.& ff.de testi.l.3.§.2 ibi, alias numerus testium &c. Argumẽ. contra.ff.de serui.rusti. præd.l.per fundum.& ff.com.præd.l.fi.

¶ Sed doc. intelligunt illa iura, quando aliqua sunt communia pluribus vt singulis, quo casu maior pars vni non põt præiudicare, vt tenẽt doct. post glo.in c.cum omnes.de consti.
c ¶ *Edicto* prætoris. quod nõ hẽmus.
d ¶ *Partes suas*. id est, se & officiales suos, & milites iustitię.

* ¶ Verius est partes accipi pro auctoritate & officio.l.3.§.fin.ff.de admi.tuto. sic accipitur etiam in l.Et suum.§.fin.ff.de pact.] Sed cur non committitur fortunę, vt aliàs C.cõmu.de leg.l.fi.j.respon. & infra de lega.§.optionis? Rñ. non ita alterius factum scilicet pupilli possunt fortunæ committere, vt suum propriũ.& concor.huic.ff.de leg.j.huiusmodi, §.fin.& ff.de vsufru.l.si vsusfructus. §.sed si inter duos. Argum.contra in eod.titu.l.quoties duobus.j.respon.

* ¶ An & quando iudicio sortis standum sit, & de rationibus legum allegatarum per Accur. vide Iaso. in l.fin.super glo.in ver.fortunam.C.commu. de legat.] SYL.

e ¶ *Idem*. Per omnia, vt supra, nisi quia hic à testatore nõ potuit scribi quis gereret, cum nihil dixerit de tutela: nam nõ darentur ex inquisitione, si essent testamentarij, vt supra de atti.tuto. j.respon.

¶ Sciendum. Diuiditur in quatuor partes Primò, quòd officialis conuenitur subsidiaria actione. Secundò, quando & in quibus casibus teneatur. Tertiò ad hęredes extendit. Quartò, ponit nouum casum, videlicet quòd tutor cogitur satisdare. Secunda ibi (*Subsidiaria*.) Tertia ibi (Quæ quidem.) Quarta ibi (Quibus constitutionibus.) Angel. *Diuisio*

* ¶ Casus. ¶ Quærebatur, ex quo tutores & curatores rem pupilli adolescentisq; saluam fore satisdare tenentur. supra eod.in princi. an si nõ satisdent, vel non idoneè, negligentia dolo ue magistratus, qui satisdationem exigere debebat, is magistratus teneatur pupillo aut adolescenti: & videbatur quod non, quia nec contraxit, nec quasi contraxit vt tutor aut curator. §.Tutores infra de obli.quæ ex qua. contra.nas.nec aliquid promisit vt fideiussor. quòd si in administratione officij defecit, videbatur potius teneri reip. quàm pupillo aut adolescenti:. SYL.

† Reo tamen postulante vnũ ex eis eligi, plures simul agere nõ possunt, & si vnus SYL. *velit diuidere, & alij gerere si eis diuisio cæteris inuitis per of* SYL. *ficiũ iudicis, argu.l. & puto. ff. fa. herc. & l. cõi diuidundo.§. si duo. ff. cõmuni diu. Angel.*

scenti: cuius contrarium deciditur. Visum enim est reipub. maximè interesse, pupillorum adolescentiumque res saluas esse, & ideo quo magis illis cautum esset, hanc actionē legislatores prodiderunt; quam etiam in eorum magistratuum hæredes intēdi posse decreuere. Tenentur autē ex quasi delicto, dum officio suo male funguntur & cum damno reip. indemnitati pupillorum & minorum non prouident.] Not. ergo, ꝙ tutor & curator ex administratione obligantur, & non solum ipsi, sed magistratus, qui vel receperunt satisdationem minus idoneam, vel non receperunt. Itē ꝙ paria sunt, aliquid non fieri vel minus idoneè. Itē ꝙ actio subsidiaria transit ad hęredes. Itē ꝙ qui pōt cogi à iudice, potest cogi captis pignoribus.]

¶ Sciédū aūt est, non solū tutores, vel curatores pupillis, vel adultis, cæterisq; [a] personis ex administratione rerum teneri, sed etiā in eos, qui satisdationē accipiunt, [b] subsidiariam actionē esse, quæ vltimū eis [c] præsidium possit afferre. Subsidiaria [d] autem actio datur in eos qui vel omnino à tutoribus uel curatorib' satisdari nō curaue

a ¶ *Cæteris*. vt furiosis & mente captis, vt supra titu. j. §. furiosi. & §. sed & mente captis.

b ¶ *Accipiunt*, vt magistratus, quod dic vt diximus infra eo. §. neq; aūt.

SYL. * ¶ Expone accipiunt. i. accipere tenentur.]

c ¶ *Eis*, id est, pupillis & similibus.

d ¶ *Subsidiaria*. scilicet tutelæ vtilis contra eum, qui malum dederit tutorem: vel vtilis negociorum gestorum, quando malum curatorem: nam eadem vtilis in magistratū datur, † quæ in administratorē directa datur, & vsuræ veniunt, vt in prima. vt ff. de magist. con. l. fi. & C. eodem. l. penul.

SYL. * ¶ Dic quòd datur vtilis actio in factum vt dixi in Commenta. quæ subsidiaria vocatur, eo quòd deficientibus alijs remedijs conceditur.] Subsidiaria autem dicitur pœnalis aptitudine, vt l. aquiliæ actio dicitur pœnalis aptitudine, vt infra ad legem aquil. §. his autē. nam nec illa semper pœnalis est, nec hæc semp in subsidium datur: quia quandoque agitur antequā coueniantur omnes tutores, vt colligitur ex ijs quę dicuntur in hac gl. circa fin. Quare ad horum euidentiam distingue: aut fuit vnus tutor vel curator, aut plures. Primo casu, conuenitur prius tutor vel curator, & postea magistratus, vt hic. Si verò plures: & tunc aut omnes gesserunt tutelam aut curam, aut nullus, aut alter tantum. Primo casu omnes conueniuntur ante magistratum, vt ff. de admin. tuto. l. lucius. §. penul. & de magistra. con. l. duo, In secundo idem. vt ff. de administratiōe tut. si plures. In tertio subdistingue: aut fuit diuisa tutelæ administratio per iudicem vel testatorem, aut non. Primo casu pro sua gestione quilibet tenetur, & nō pro alterius, & postea magistratus in subsidium ff. de admini. tuto. l. lucius. §. penulti. & C. de diui. tu. l. ij. Sed tamen in quatuor casibus vnus pro alterius parte tenetur, tamen post magistratum scilicet, si tutorē vt suspectum remouendum non remouebit, vel tardè remouit, vel remouendo iura pupilli prodidit, vel non exegit satisdationem rem pupilli saluam fore, cum videret eum non soluendo, vt in d. l. 2. C. de diui. tute. & ff. de admini. tut. l. lucius. §. penult.

Marginal notes: go. gest. & ibi Bar. vbi vide quę sit actio directa, & quæ vtilis. — *Tutores plures & magistratus quo ordine conueniri possunt.* — *Tutor vnus pro altero tenetur in quatuor casibus.* — † Contrarium tenet gl. in l. actio, §. de ne-

SYL. * Adde, ꝙ his casibus prius est conueniendus contutor quã magistratus, vt dicunt Doct. in dicta.l.2.] Secundo casu conuenitur primo gerens: secundo magistratus: tertio nõ gerẽs: nisi in dictis quatuor casibus, vbi conuenit etiam qui nõ gessit ab magistratum, vt C.de diui.tu. l.secunda. & ff. de admin. tu.l.etiã. & l. Aemilius in fin.& l.tres tutores.de hoc diximus in l.j.ff.de tute.& ratio.distra. & in l.prima C.de transac.

runt, aut non idonee [a] passi sunt caueri. Quæ [b] quidẽ tam ex prudentũ responsis, [c] quàm ex constitutionibus [d] imperialibus, etiã in hæredes eorũ extẽdit. Quibus [e] cõstitutionibus & illud exprimit, vt nisi caueãt [f] tutores & curatores, pignoribus captis coerceantur [g].

SYL. *¶ Vera conclusio est, quòd siue nõ fuerit facta diuisio, siue facta fuerit, non tamen à testatore aut à iudice, sed ab ipsis tutoribus inter se, potest pupillus quem velit ex tutoribus in solidum cõuenire.d.l.2.in j.& 2.rñ. hoc tamen fallit in tribus casibus, quos attigi hoc in loco in Cõmen.] ADDITIO. Et nota ꝙ in omnibus prædictis casibus pupillus conueniẽs tutorẽ præfertur cæteris creditoribus l.dabimus.ff.de priuil.credit. secus si conueniat iudicem.l.j.§.priuilegium.ff.de magist.con.

a ¶ *Idoneè.* aduerbium est: & facit ad hoc.ff.de magistra.conue.l.j.§.sciendum.& §.exigere.

b ¶ *Quæ.* s.tutelæ actio subsidiaria, vel negociorũ gestorũ, vt diximus.

c ¶ *Responsis.* vt ff.de magistr.conue.l.j.§.sciendum. & l.quod ad hæredem.

d ¶ *Ex constitutionibus.* vt C.de ma.con.l.2.& in alijs græcis constitutionibus. sed aliter hæres tenetur, quia de dolo & lata culpa tantum, aliter defunctus, qui etiam de leui culpa tenetur, vt ff.de ma.con.l.non similiter.

e ¶ *Quibus cõstitutionibus.* s. græcis.

f ¶ *Caueant.* s.rem pupilli saluã fore.

g ¶ *Coerceantur.* Facit ad hoc.ff.de admi.tu.l.j.j.rñ.& ff.de dam.infec. l.4.§.3.& ff.de lib.agn. siquis à liberis.§.siquis ex his.& C.de suspe.tut. leg.3.& ff.de ven.insp.l.j. §.quid ergo.

SYL. *¶ Neque. Casus. Viso quòd magistratus in subsidiũ tenenẽ, dubitabatur, de quib9 magistratibus intelligeretẽ, & videbatur ꝙ generaliter de omnibus: cum enim lex voluerit tutores & curatores satisdare, videbatur ꝙ magistratus, qui tutores vel curatores darent, quasi ex delicto actione subsidiaria tenerentur, si satisdationem non exigerent vel minus idoneam. Quo non obstante respondetẽ, ꝙ neque Præfectus, neque Prætor, neq; Præses, neq; quisquam alius cui instar eorũ tutores dandi ius competit, vt puta Proconsul, vel Proconsulis legatus, hac actione tenentur. sed ij tantũmodo, qui satisdationem ex legibus vel moribus exigere solent: nam cum huiusmodi actio quasi ex delicto nascatur, non possunt peccare, nisi ij quibus incumbit satisdationẽ exigere: quæ quidem cura ad hos maiores magistratus non pertinet, quippe qui si dant ex inquisitione, lex adeo confidit de eorũ electione, vt releuarit sic electos ab onere satisdandi, perinde ac si dati essent testamento à parentibus.§.j.supra eo. sin autem dant sine inquisitione, solent satisdationis exactionem minoribus magistratibus mandare.l.j.§. si curatores.ff.eod.]

h ¶ *Neque.* Vrbi. Scilicet Romanæ p excellentiã, vt s. de iure natu.§.sed quoties. Item facit ad hunc.§.ff.de magist.con.l.j. Sed contra est.ff.de admi.

SYL. admi.tuto.l.Aemilius.Sed distingue tria genera iudicũ.Quidam possunt dare,tutorẽ, & non exigere satisdationẽ,de quibus hic loquitur.Alij & dare & exigere, de quibus ibi dicit. † Alij exigere & non dare, vt tabelliones & aliquis miles iustitiæ, cui talia cõmittuntur,& isti tenentur in subsidiũ, vt s.de atti. tu.§.pe. & C.de magistr.con.l.fi. Itẽ æstimatores patrimonij pupillorum.propter quorum prauam æstimationem viliores fideiussores accepti sunt; vt ff.de ma.con. l.j.§ diuus.qui erant dandi pro rei qualitate,vt ff. de in ius vocan.l.j.& qui satisd.cog.si vero.§.j.

† Et si differãt accipere satisdationem, vel expedire processum, vt hoc onus transeat ad successorẽ, poterũt conueniri in fin dicatu, vt d.l.i.§.sciendũ. Ias.

a ¶*Dandi.*scilicet tantum.

b ¶*Solent.*aliàs debent : sed isti nec debent,nec solent,vt diximus.

* ADDITIO Exigunt autẽ defensores ciuitatum,magistratus municipales,iuridicus Alexandriæ, & alii minores magistratus, qui à tutoribus satisd.exigunt, siue eos ipsi dederint, siue præsides prouinciarum l.i.§.i.ff.de mag.con.

Continuatio. ¶ De excusationibus tutorum vel curatorum. ¶Nunc dicit, quòd supra quibus mõdis tute.fi.§.fin.promisit.Accur.vel sic.Supra visum est de tutoribus & curatoribus, verum quia ij variis ex causis excusari solent, ideo meritò subdit de excusatio.tuto.& curatorum.Porcus.

¶Actione subsidiaria nõ tenentur, qui tantũ dãt tutores:sed qui satisdationẽ exigũt h.d.ex l.j.§.neq;. ff.de magis.cõuẽ.

¶Neq; autẽ Præfectus vrbi,[h] neq; Prætor, neq; Præses prouinciæ, neque quisquã alius cui tutores dãdi ius est, hac actione tenebitur: sed ij tantummodo, qui satisdationem exigere solent.[b]

¶ De excusationibus tutorum vel curatorum.

¶ Tres liberi Romæ,& quatuor in Italia, & quinque in prouincijs,præstant excusationẽ à tutela, vel cura. Adoptiui verò nõ cõputantur. Nepotes verò in locũ filij vocantur. Nec liberi mortui computantur, nisi pro rep.decesserit Ange.

EXcusantur. ¶ Diuiditur hic titulus in xvi.partes. In prima ponitur, qualiter quis ob numerum filiorum excusetur. In secunda, ob negotia publica. In tertia propter iurisdictionem. In quarta, propter litẽ præcedentẽ. In quinta propter numerũ tutelarũ. In 6.ꝓpter paupertatem .In vii. propter infirmitatẽ, In viii. propter imperitiam literarum.In ix.ꝓpter inimicitias.In.x.ꝓpter controuersiam status.In xi.ꝓpter ætatem. In xii.ꝓpter militiam. In xiii. propter studium artium liberalium.In xiiii. infra quantum tempus possit quis proponere excusationẽ.In xv.qualiter quis excuset à cura pupilli sui vel vxoris. In xvi.ꝙ falsa excusatio non prodest.Partes de se patent.

Diuisio. SYL.

¶ Caius In toto hoc titulo non potest aliter figurari. sed bene possunt assignari rationes priuilegiorum, propter quæ datur excusatio : ideo in hoc tantum, loco casus, instabimus : verba enim, & sensus clarissimi sunt. Dicitur ergo, quòd numerus taxatus in text.præstat excusationem circa quod aduertas,quòd quo ad numerum non est ratio quare magis tres, quàm quatuor, vel vi.posuerit:quia huiusmodi sunt positiui iuris l.i.§.pueritiam.& ibi glo. ff.de postu.Sed ratio priuilegii filiorum est occupatio ꝓpria circa suos

 filios.

EXcusantur aut tutores, & curatores uariis ex causis: †aut propter[a] liberos, siue in potestate sint, siue emancipati.[b] Si.n. tres liberos superstites Romae[c] quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in prouincijs[d] quinque, a tutela vel cura potest excusari, exemplo caeterorum munerum.[e]

filios. Item fauor reip. expedit.n. ciuitatem, & prouincias repleri hominibus l.j.ff.solut.matri. vnde inuitantur ad generationem propter huiusmodi immunitates: & hinc est, quod arrogati & adoptati praestant generanti immunitatem, non patri ciuili, & quia occupatio, qua quis propria culpa incurrit, sibi debet imputari. c. dãnum. de reg.iur. in 6. Item quia quo ad patrem adoptiuum respu. aliũ ciuem non habet, sed eundem ab alio genitum, cui decet quod praestet excusationem.] & emancipatus similiter numeratur in numero filiorum.* Nepotes autem ideo non prosunt auo nisi patre defuncto, quia dum pater viuit, ipsi genitori prosunt. Non.n. lex voluit in hac causa quempiam duobus prodesse, vt in exemplo nepotum ex filia licet videre, qui auo non annumerantur inter liberos vt excusetur à tutela vel cura, propterea quod patri, qui illos patriae genuit, prosunt. Ratio autem, quare defuncti non prosint, est, quia cessat ratio occupationis, item & causa fauoris, cum respub. opera illorum vti amplius non possit. Aliud tamen statutum est in ijs, qui in acie pro patria occubuerunt, ex ratione in text. relata. Quod verò non idem numerus filiorum vbiq; excuset, ex eo potest videri inductum, quod respub. magis vteretur opera ciuium, quàm Italorum, & magis Italorum quàm prouincialium, in dandis nominibus militiae: ideoq; maiori fauore prosecuta est eos, qui suis necessitatibus facilius & saepius succurrent.] No. quot liberi excusent à tutela. Item quod emancipatus iure ciuili quo ad hoc connumeratur in numero filiorum. Item quòd tutela est munus publicum. Item quòd filius legitimus tantum non praestat excusationem patri legitimo tantum, sed naturali. Item quod nepotes succedunt in locum filij. Item solos viuos numerãdos. Item quod defuncti in bello pro republica viuere creduntur per gloriã, & de eis idem quod de viuis iudicatur quo ad bñficium patris.]

a Propter liberos. superstites & incolumes, vt ff. de vaca. mun. l. ii.

b Emancipati. nisi pater filio emancipato curator petatur: tunc.n. non excusatur à cura emãcipati, vt ff. eo. amicissimos. §. fi. †Vel dic, quod licet faciat contra stimulos naturales, tamẽ bene potest, vt ibi innuitur.

Adde, quod iste ĩtellectus est verissimus quicquid dicant Iacob. de Are. & Bar. vt aptè probatur ex verbo oportere, ibi posito, & declarat optimè Bal. ibi.

c Romae. Hoc est in ciuitate Roma. & vsq; ad centesimũ milliariũ, vt ff. de offi. prae. vt l. i. §. cũ vrbẽ Accur. * Adde, quod in circum vrbem. extẽditur vrbis appellatio, non Romę: idq; ea ratione, quod principis beneficia latè sunt interpretanda. l. fi. ff. de cõsti. princi. quam interpretationẽ nõ reor in hac materia admittendam, tãquã restrictiuã cõmodi pupillorũ.

d In prouincijs. Sed †nunquid illę prouinciae, quae aliàs habent ius Italiae, & hoc habebunt? Respon. non quia illud propter tributa conceditur eis, vt ff. de censi. l. i. & fin.

Quę autem dicantur prouinciae, & vnde, docet Alcia. in l. notionem. §. continentes. ff. de verb. signi.]

e Munerum. idest onerum ciuiliũ, vt decurionatus, secus si patrimonii sit onus, vt ff. de vaca. mu. l. sextũdecimũ. §. numerus. & §. quae patrimoniorum.

†Et iste est verior secundum Angel. qui beneficio quod habeo [...] SYL.

pter te, non debeo vti cõtra te, saltẽ vbi tu partici SYL.

cipas de eodem secundum Christ. per l. fi. index cir cunuẽto. ff. de mi. aliàs secus vt in d. l. amicissimos. SYL.

†Ad declarationẽ Iuris Glo. vide Andrae. Alcia. lib. ii. dispunctio. c. xxi. Zilettus.

niorum, & l.his oneribus.j.rñ. & C. qui num.libe.l.j.lib.10.

SYL. ¶ Tunc.n.exigitur maior numerus secundum Bar.in l.semper.§.j.ff.de iur.immu.]

ptiuum transeat, vt supra de adoptio.§.sed hodie.

*¶ Intellige istú tex.gñaliter tã ĩ adoptatis à quocũq; q̃ ĩ arrogatis, ex rationib.ĩ positiõe casus adductis.]

Nã & tutelã & curã, placuit publicú [a] munus esse. ¶ Sed adoptiui liberi nõ prosunt: [b] in adoptionẽ aũt dati, naturali [c] patri prosunt. ¶ Itẽ nepotes ex filio prosunt, vt ĩ locum patris [d] sui succedãt: ex filia, non [e] prosunt. ¶ Filij aũt supstites [f] tãtũ ad tutelæ vel curæ [g] muneris

¶ Item secus in honorib. vt ff. de va. mune. l. 2.§. numerus, & l. in honoribus.† Itẽ secus in oneribus, quę honori inhærẽt vt ff. de vac. mune. l. sextundecimum.§.numerus.

† Abeo tamẽ excusant. xij.liberi.ut 13. gl. i.l.si quis decurioni. C.de decu. li.x. quã approbant Angelus, & Por. hic 13. gl.in l.i. C.de ijs, qui nu.libe. dicat ꝙ requiratur 16.

a ¶ *Publicum*. Auctoritate.nã datur, inuitis, vt C.de decur.l.nullus. li.x. & facit ff.de ver. signi.l. pupillus.§. munus, & l.munus propriè, & ff.de mu.&ho.l.j.§.illud.Sed cõtra.ff.eo. athletę.§.tutela. Sed nõ est publicũ munus (vt ibi dicitur) vtilitate, licet auctoritate, vt hic dicitur, sed vtilitate publicum est secundariò, quia expedit reipublicæ &c.ut supra de ijs qui sunt sui vel alieni iuris.§.fin.Itẽ contra.ff.eo.spadonẽ.§.qui accepit. & l.non tantum.§.nõ omnia: Sed licet ibi generaliter remissionem publicorũ munerum habuit, tñ in generali remissione nõ continetur tutela, vel cura fauore pupillorũ & adultorum: †sicut & aliàs de gñali dicto quædã excipiũtur, vt ff.de leg. 3.l. vxorem.§. felicissimo, & ff. de procura.Pomponius.j.respon.& ff. de lib.leg.l.aurelio.§. Caius.

† Et sic generalis immunitas non extenditur ad munus publicum, auctoritata & vtilitate priuatum; eti

*¶ Adde, ꝙ regula q̃ habet, ꝙ dispositio generalis generaliter est intelligenda, limitatur in xv.casibus, de quibus hic in nostris Commẽ. vberrimè disseruimus.] SYL.

b ¶ *Non prosunt*. Et hoc dico ad excusationẽ: sed bene acquirebãt ei.s. patri adoptiuo, vt hic, & ff.de va.mu. sextumdecimum.§.adoptiui.maximè hodie: cum nihil ad patrem adoptiuum transeat, vt supra de adoptio.§.sed hodie.

c ¶ *Naturali patri*. Licet, adoptiuo nõ prosint, vt s̃. proxi.respõ. †& scd̃m hoc pũcta ibi, dati. Vel dic, dati in adoptionem naturali patri.i.auo vel proauo, prosunt.s.arroganti: cum trãseant in familiam eius, vt supra de adoptio. §.sed hodie.in fi.§ & §.seq.& secundum hoc fiet hic mẽtio illius noui iuris, & pũctabis ibi naturali patri.

am net, ad reale SYL. ordinarium, sʒ extra ordinariũ sic, ut notat Bar. & Dy. in d. §. qui accepit. † Hæc verior.

d ¶ *In locum patris*. Apparet ꝙ eo mortuo tm̃ prosunt: eo aũt viuo nõ prosunt, vt hic, cum dicit, In locum patris &c.& l.2.§.non solum.ff. eo. & C.de iis qui numero li.l.3.li.10. Sed nunquid oẽs loco unius cõputãtur? Respõdent quidã, ꝙ nõ. Sed contradicũt leges exp̃ssè: nã loco vnius numerant quotcunq; sunt, vt in græca leg.ff.e.l.2.§.quotcunq;, nã ẽt in successione loco vnius cõputantur, ut j̃.de hær.quæ ab intesta.§.cum filius ar.ff.de contratabu.l.j.§.j.

ADDITIO. Hoc est mirabile, cum auus habeat curã & onus alẽdi eos: sed ratio est, qa prosunt patri suo, & nõ debẽt prodesse duobus. Et facit, ꝙ si canonicus habeat duas ꝑbẽdas in eadẽ ecclesia, fortè ex dispẽsatione, quòd non habeat nisi vocem vnius. Ioan.Fab.

e ¶ *Non prosunt*. Quia non sunt in potestate sua vt s̃.de pa.po.§.fi.hæc ratio nõ est bona, ut supra eo.ĩ principi.dicit.n.de emãcipato: unde dicas, non prosunt auo materno, quia alij prosunt, vt C.qui num.libe.l.fina.

f ¶ *Superstites*.i.uiui.

g ¶ Defun-

a ¶ *Defuncti*. Idem & in non natis licet cõceptis: quia quo ad hunc casum non sunt pro iam natis, ut ff. oñ. l. 2. §. qui autem in uentre.

b ¶ *In acie.* s. principis, ut supra de adoptio. §. fęminę.

c ¶ Per gloriam uiuere. Not. mortuũ viuere ꝑ gloriam, vt ff. ad l. Aquil. qua actione. §. si quis in collu ctatione. †Et contra quis fingitur mortuus, qui viuit per vituperiũ, ut de portati, vt ff. de cõtratab. l. j. §. j. & §. pe. in fi. & ff. de donat. inter uir. & vxo. l. cum hic §. si donator. (aliàs. §. si seruus.) vbi seruus uiuit, & tamẽ pro mortuo reputatur quod ad ius ciuile, ut ff. de reg. iur. quod attinet. & l. seruitutẽ. * ADDI. Similiter Cic. philip. 13. illi igitur impij quos cecidistis, etiã ad inferos pœnas parricidii luent. Vos verò qui extremum spiritum in uictoria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti.

† *Idem ĩ eo qui ingressus est religionem ẽt beati Francisci secũdũ oẽs hic arg. l. miles. & ibi gl. ff. de re iud..*

excusationem ꝓsunt: defuncti autẽ non prosunt. Sed si in bello amissi sunt, q̃situ est an prosint. Et cũstat eos solos ꝓdesse qui ĩ acie[b] amittunt, Ii. n. qui ꝓ republica ceciderũt, in ꝑpetuũ per[c] gloriã uiuere intelliguntur.

¶ Administrans, res fisci excusatur à tutela durãte administratione. h. d. ex l. administrãtes ff. eo.

¶ Itẽ diuus Marcus ĩ Semestrib.[d] rescripsit; eũ, qui res fisci administrat à tutela vel cura, quandiu administrat,[e] excusari posse.

¶ Absẽs cã reipubl. à tutela vel cura noua ĩ totũ excusat: ab antiqua autẽ, durante absẽtia. h. d. ex l. nõ solum ff. eo. Are.

procurator fisci durãte eius officio excusat à tutela. Itẽ ꝙ cessante causa impedimẽti cessat immunitas. Itẽ ꝙ utilitas publica auctoritate, & vtilitate, præfertur publicæ auctoritate, sed non utilitate.]

d ¶ *In semestribus.* i. in sex mẽsibus, quib. dabant operam studio. Nã alter nis sex men sibus dabant operam Imperatoribus bello, & studio, vt ff. de ori. iur. l. ij. §. ex iis in prin. vl timæ charte. uel dic, ꝙ nomẽ erat libri illis sex men sibus cõposi ti, quod in idẽ recidit.

Semestres quod.

SYL.

¶ Tu dic, ꝙ sicut annales dicebãtur ex eo, ꝙ anni uni⁹res gestas cõtinerẽt, ita semestres libri,* in quib. sex mensium rescripta constitutionesq; descriptæ erãt. Hos D. Marcus scripsit, ut hic, & in l. pactũ. ff. de pact.]

e ¶ *Administrat.* Qui dicitur procurator fisci. & facit ad hunc. §. supra de cura, §. item loco.

ADDITIO. Idẽ si administrat res aliorum principum. Io. Fab.

SYL.

¶ Item diuus. Casus. Sic figuratur. Quęsitum fuerat an administrãs res fisci excusaretur à tutela: & videbatẽ quòd non, quia cũ tutela ẽt ipsa sit munus publicum, ut s̃. ostensum est, non uidebatur impediri ex alio munere publico. Sed contrarium dicit ex eo, * quia fieri non posset, quin dum rebus pupilli vel adulti operã daremus, fiscus in multis læderetur. & econuerso: quæ ratio traditur à Theophilo in Instit. Græcis.] No. ꝙ

* ¶ Itẽ qui Casus positio clara est, & ratio ipsius est, quia si quis & pupillaribus, & publicis rebus, vellet vacare, necessariò aut pupilli aut rei pu. res negligẽtius curarentvr dictũ est ĩ ꝑced. §. vel dic (ut aliàs dicebã) ꝙ tutela respicit vtilitatẽ publicam secundario, in exemplo aũt huius & præce. §. vertit vtilitas publica principaliter. & ideò tutelæ ꝑpõderat.] No. ꝙ absentia causa reipub. ꝓstat excu-

excusatione à munere de nouo dela to: secus ab antiquo. Item quòd durante absentia datur curator.

a ¶ *Absunt.* vel absfuturi sunt, vt ff. de procu. l. filiusfami. §. fi.

ADDIT. Quia paria, sunt esse, vel de proximo sperari. l. pe. ff. de testa. mil. Are.

Milites à bello missis, quot annos excusationis habent.

b ¶ *Excusantur.* Hoc primum respon sum loquit, qñ eo existente in absentia reipublicæ causa, datus fuit tutor vel curator: quo casu perpetuò excusatur, si p viginti annos militaue rit: vel compleuerit militiæ spatium, & non ignominiosè missus est. Aliàs qui ī. quinqueniū missus est: puta quia infirmus, nullam habet excusatione: qui post quinq; annos, habet annū, qui post octo annos, habet biènium: qui post duodecim, habet trienniū: qui post sexdecim, habet quadriennium: qui post viginti, excusationem perpetuā habet, vt dictum est, & ff. eo. sed & milites. §. j. 2. 3. 4. & 5. & §. quandoque vsq; ad §. qui autem post.

c ¶ *Excusantur.* Si hoc postulauerint prius, & etiam alium actorem, vel curatorem petierint, aliàs nō, vt C. si tu. reipub. cau. l. j. & ff. de admini. tut. tutores. § qui se.

¶ Et qui potestatem. *Casus* Non figuratur. & ratio clara est fundata in

Item qui reipublicæ cā absunt,[a] à tutela vel cura excusantur.[b] Sed & si fuerint tutores vel curatores dati, deinde reipublicæ causa abesse cœperint, à tutela vel cura excusantur,[c] quatenus reipublicæ causa absunt, & interea curator loco eorum datur, qui si reuersi fuerint, recipiūt onus tutelæ. Nam nec anni habent vacationē, vt Papinianus libro quinto Responsorū scripsit: nam in hoc spatiū, habent ad nouas tutelas vocati.

¶ Habens publicam potestatem, à tutela habet excusationem, sed non à iam susceptam. hoc dicit ex lege non tantum §. sanè. ff. eod.

¶ Et qui ptātem[d] aliquā habent, se excusare possunt, ut diuꝰ Marcus rescripsit: sed[e] susceptam tutelam deserere nō posſūt.

administratione principaliter publica. No. summariū. Itē ꝙ multa ipediuntur facienda, quæ facta tenēt.]

d ¶ Et qui potestatem. Vt quia sit Præfectus uigilium, vel annonæ, vt ff. eo. l. administrātes, † & similes qui potestates vocantur, ut C. de mo. mult. l. eos, secus si sit circa latus prīcipis; cœptā. n. non complebit, vt ff. eo. l. iurisperitos.

† *Melius facit l. athletæ §. gentium. ff. eo.*

¶ Dic potestatem, id est publicū magistratum lege potestatis. ff. de verbo. significa. * Sed in l. eos. proconsularis potestas interpretanda est imperium & auctoritas Proconsulis.]

e ¶ *Sed susceptā*, vt supra proximo. §. * ¶ Item propter. *Casus* Est clarus. Ratio dubitandi poterat esse periculum subtractionis instrumentorum pupilli cæteraque alia, quæ referuntur ab Impera. in authen. vt ij qui obli. perhi. se ha. res mi. in princi. ex quibus videbatur, quòd tutor vel curator non solum excusandi essent, sed remouendi: cuius contrarium deciditur, nisi de omnibus bonis, vel hæreditate controuersia existat, quia tunc quasi de capite agitur, capitalesque excitantur inimicitiæ: at in cæteris litibus aliud placuit, quia neminem tam impium fore creditum est, vt cum tanta

¶ Propter litem quam quis habet cum pupillo, nō excusatur à tutela, nisi sit omniū, vel maioris partis bonorum. h. d. ex l. propter. ff. eod.

¶ Item propter litem, quam cum pupillo, vel adulto tutor vel curator habet, excusari non potest: nisi forte [a] de omnibus bonis, vel hæreditate [b] controuersia sit.

¶ Tres diuersæ tutelæ non affectatæ, donec durant, præstant excusationem hoc dicit, ex l. tria. ff. eodem.

¶ Item [c] tria onera tutelæ non affectatæ, vel curæ, præstant vacationem, quandiu administrantur, vt tamē plurium pupillorum tutela vel cura eorundem, bonorum, veluti fratrum, pro una cōputetur.

ta existimationis iactura, fraudulenter in rebus eorum, qui suæ fidei essent commissi, versaretur: proinde cum vsus postea docuisset, ob lites quoque leuiores non raro pupillos adultosq; sui facultatibus, spoliari à tutoribus & curatorib. nouissimè hæc regula, per suprad ictum auth. correcta est.] No. quòd potest esse lis inter pupillum & tutorem durante tutela. Itē ꝙ ex maxima lite ēt ciuili finitur tutela: Item quòd. q. hæreditatis pupilli maxima est, & æquiparatur. q. de omnibus bonis, cum verisimiliter nihil habere possit proprium, qui acquisiuit patri illucusq; quicquid quæsiuit.]

a ¶ *Nisi fortè.* immo & sine: fortè. vel etiam si de maiori parte bonorum pupilli sit controuersia, vt ff. eodem. lege propter litem. primo respon. & facit C. eodem l. si ut allegas, & supra de auctorita. tuto. §. final. & C. qui da. tuto. poss. lege creditorem, sed hodie non potest creditor vel debitor esse tutor, ut in authenti. ut ij qui obli. per. §. j. col. 6

* ADDITIO. Idem dicas si erit quæstio status vt l. athletę. §. āplius: ff. eod. similiter idem est si à patre pupilli tutori fuit q̄stio status mota vt infra eodem. §. item is qui. Hieron. Messag.

b ¶ *Hæreditate.* scilicet ipsi pupillo à patre delata, vel à quocunq;, non curo: propter magnitudinem enim litis ponit de hęreditate.

* ¶ Item tria. Casus. Apertus est, & ratio ipsius est difficultas rationum conficiendarum. l. si is qui. §. fin. ff. eod. & ne multitudine negociorū tutore onerato, res pupillares, malè administrentur. quę ratio cessat in tutela cōplurium fratrum, qui idē habeat patrimonium, quia vt ibidem dicitur, non numerus personarum, sed diuersitas patrimonii, diuersęque rationes conscribendæ expendi debent Affectatæ autem tutelæ vel curæ ea ratione non prosunt, quia qui sponte & uolens oneri se subiecit, non est illi succurrendū. l. 2. §. si q̄s tū. & §. fi. ff. si quis cau. & c. damnum. de reg. iuris, in vj. No. quod affectatum onus non excusat. Item quòd tutor plurium pupillorum fratrum, dicitur tutor vnius tutelę tantum.] SYL.

c ¶ *Item tria onera.* Nota, dicit onera: quatuor enim posset habere tutelas, quæ sibi excusationē non darēt, si sint leues vel leuissimæ, vt hic. † Item nota quod dicit tria onera tres enim posset habere, & tamen pro una computantur, puta fratrū, vt sequitur. Non enim numerus pupillorum

† *Item si altera ipsarum vel etiā quarta*

¶ Paupertas, & infirmitas, propter quam quis non potest proprijs, negociis superesse, excusant, hoc dicit. ex lege paupertas, & l. non solum in fi. ff. eodem.

¶ Sed & propter paupertatem excusationē tribui, tam diui Fratres quā per se diuus. Marcus rescripsit, si quis imparem [a] se oneri iniūcto possit docere. [b] ¶ Item propter aduersam [c] valetudinē, propter quam ne suis quidem negocijs interesse pōt, excusatio locū habet.

superueniēs fit breui tēpore finienda, puta infra semestre l. nō tantum, in prin. ff. eo.

pillorum plures tutelas facit, sed patrimoniorum separatio, ut ff. eo. tria & l. si is. Itē quod dicit non affectante: nota, nam si dedisset operā, & sic affectasset eas habere nō prodessent quia nō viderētur onerosę, vt & aliàs qui dat operā reipublicę cā abest, ut ff. ex quibus cau. maio. l. & qui data. & facit. ff. si quis cau. l. secunda. §. similiter. & ff. ad leg. Corne. de fal. l. vxori. §. j. iuxta illud: Hoc portat leuiter, quod portat quisque libenter. Item hæc tria onera ī domo vna esse sufficit: vt si pater vel filius gerat, oēs excusentur: sed non computentur, si ob talium tutorem teneātur, vt ff. eo. lege diximus. §. fi. & lege seq. & ff. de ritu nup. si quis tutor. Item honorarius hoc noīe nō cōputatur vt ff. eo. l. spadonem. §. si ciuitatis.

*¶ Honorarius tutor est, qui honoris tantum gratia datur, nō vt administret l. 3. §. si parens ff. eo.]

ADDI. Item duæ excusationes imperfectæ diuersi generis, puta duę tutelæ cum duobus filiis, nō faciunt vnam plenam l. excusatur. §. amplius. ff. eod. Ang.

*¶ Sed & propter. Casus. Clarus est, & in utroq; casu ratio exprimitur in tex. Noluerunt enim ll. quempiā obligari ad impossibilia, & præterquam quòd satis inhumanum esset, vt qui suo labore victum sibi querere necesse habet, aliena negocia suis posthabitis agere cogeretur, tum ēt damnosum esset pupillo hunc habere, quia uel segniter res eius gere-

SYL.

ret prę inopia, vel nō ex fide. l. pe. ff. eo. q rationes militant ēt in casu [ad] uersæ ualetudinis. Quid. n. tam impiū excogitari posset, q si is qui ne suis quidem negotijs superesse pōt, aliena curare, cōpelleretur, cum summo etiam pupillorum damno:] No. q pauptas non præsumitur, sed debet pbari. Item q præstat excusationem, à munere publico. Item quòd nō omnis mala valetudo præstat excusationem, sed ea, propter quam suis rebus superesse non potest.

a ¶ *Imparem.* i. si non habeat tantū in bonis, quantum & pupillus, cui datur tutor, vt hic, & ff. eo. l. pauper tas. aliàs autem dici tur pauper, qui non habet quinquaginta aureos in bonis, vt ff. de accu. nonnulli. Vel dic verius eum esse hic pauperem & imparem oneri, qui sic laboribus est implicatus propter paupertatē, vt tutelæ superesse non possit, cum forte in agro eum totadie esse oporteat. Nec enim placet prima expositio, cū hoc munus magis obsequio personæ, quā in aliqua erogatione consistat: vnde paupertas talis non nocet, dummodo possit superesse tutelæ, vt ff. de mu. & hono. cura. §. inopes, & infra titu. j. §. fi.

Paupertas aliquando, non excusat à tutela.

¶ Adde cōiter teneri, paupertatē distingui arbitrio iudicis, attenta qualitate personarum, & patrimoniorū vt per doct. in l. si constante, in j. q. Bar. ff. sol. matrimo.]

SYL.

b ¶ *Docere.* i. probare.

c ¶ *Aduersam ualetudinem.* Vt si est surdus

surdus, vel mutus, vel perpetua valetudine detentus, vt C. q. mor. l. j. q. morbus, put durauerit, excusat: sed furor nõ excusat, sed interi curator datur, fm Ioan. vt ff. eo. l. non solum, §. fina. & sequẽ. duabus ll. vsq; ad §. sunt & alii. Sed quidam ex supradictis, etiam si velint, nõ admittuntur; vt surdus, & mutus, ut ff. de tut. l. j. §. penul. & §. fin. Quare dic, quantum ad eos impropriè ponitur excusatio, vt infra eo. §. minores.

¶ Qui literas nẽscit, a tutela excusat, tamet si aptus sit negociis gerẽdis h. d. ex l. athletæ. §. fi. ff. eo.

¶ Similiter eos, q literas nesciũt ẽẽ excusandos diuus Pius rescripsit quamuis & imperiti literarũ possit ad administrationem negotiorum sufficere.

¶ Datur tutor in testamẽto pp inimicitias, excusationẽ habet: qui uerò promisit ad ministrationem, excusationẽ perdit. h. d. ex l. athletæ. §. dat. & l. spadonem. §. j. ff. eo. Are.

tæ. §. pe. & fin. Et not. literatum ad aliqua admitti, ad quæ nõ recipitur illiteratus, † vt C. de postu. l. 2. & in authen. d e iu. §. j. coll. 6. Et no. meliores conditionis esse sapientem, quam stultũ. * ADDIT. Literas nescire dicuntur, qui sunt imperiti rerum, alioqui excusatio eius qui se negat literas, scire, accipi non debet, si modo expers non sit negociorum l. athletæ. in fi ne. ff. eodem. Hinc illud, est Cæsaris dictatoris, Syllam nescisse literas: loco sumpto ex ambiguo, quod dictata deut magistri literarum, & dictatores rempubli. administrent Aemyl. Fer.

† Sic in l. e cano. i. illiteratus nõ põt obtinere beneficiũ, vt ca. cũ nostris. extra de concess. præben. vbi per Inno.

SYL. * ¶ Similiter. Casus Dubitatũ fuit, an qui literas nesciunt, tutores uel curatores dari possent. & uidebatur q sic, si apti essẽt ad gerẽda negocia l. athletæ. in fi. ff. eo. cuius contrariũ deciditur, quia cũ tutor facere inuẽtariũ teneatur, & rationes scribere, qui autem literas nescit. i. qui nec legere, nec scribere nouit, (ita. n. hic accipiendnm est) hæc non nisi per aliũ facere possit. ex qua re, tam ipse tutor, quã pupillus, facile possent damnificari, meritò cõstitutum est, vt potius excuset. Et hic est nerus sensus huius. §. quẽ apertius explicaui hoc loco in Commenta. & conciliaui cum lege athletæ. ff. eod.] No. ignorantiam literarum excusare à munere publico. Item quòd quamuis sit quis diligens ad administrandũ negocia, si nescit literas, reputatur insufficiens muneribus publicis.]

Literarũ ignorãtia an excuset à tutela. a. ¶ Literas nesciũt. & simplices sunt vel rudes: aliud si sunt sagaces in negociis, tunc enim nõ excusantur, vt subiicit, quãuis & c. vt ff. eo. l. athle-

* ¶ Itẽ si propter inimicitias. Casus In primo dicto dubium faciebat, quòd cum quispiam datur tutor testamẽto post inimicitias cõtractas, uidetur quodammodo remitti odiũ & ideo non videretur, q deberet excusari l. athletæ. §. dat. ff. eod. cuius cõtrarium respondetur. Nec obstat supradicta psumptio, quia iste text. loquitur, quando ex aliquibus coniecturis apparet datum fuisse tutorem ob inimicitias, vt. s. debitis & negociis implicaretur, unde cessat præsumptio reconciliationis, vna enim præsumptio tollit aliam. l. non est ff. quod met. cau. Ratio aũt decidẽdi habetur in l. j. C. si prop. inimi. lib. 10. Secundi aũt dicti ratio est, quia promittens se administraturũ, videtur iuri se excusandi renũtiare l. spadonem. §. j. ff. eo.] Notabilia clara sunt ex lectu. tex.]

a. ¶ Ini-

¶ Item si propter inimicitias [a] aliquẽ testamẽto tutorem pater dederit, hoc ipsũ præstat ei excusationẽ: sicut per contrarium nõ excusantur, qui se tutelam administraturos patri pupillorum † promiserant. [b]

† *Aliàs promiserunt.*

¶ Ex eo, q quis nõ cognoscit patrem pupilli, non excusatur à tutela. h.d. ex l. spadonem. §. fina. ff. eo. Areti.

¶ Non esse autẽ admittendam excusationem eius, q hoc solo vtitur, q ignotus [c] patri pupillorũ sit, D. Fratres rescripsere.

¶ Inimicitiæ capitales, si reconciliatio non sit secuta, præstant vacationẽ à tutela. h.d. ex l. athletæ. §. dat. ff. eo.

Inimicitia tribus casibus excusat à tutela.

a ¶ *Inimicitias.* Vt quia ideo eum dedit tutorem, vt debitis supponatur, & à pupillo vexetur. Et not. quòd tribus casibus excusat inimicitia: vt si ideo dedit: vt dictũ est, vt hic. Itẽ & quando interuenit post testamẽtum. Item (secundum quosdam) etiam quando ante testamẽtum, si tamen fuit capitale certamen. In quarto casu non: vt si ante testamentũ iacta fuit, & non capitalis, quia videtur remisisse, ex quo in testamento dedit tutorẽ, vt ff. eo. l. athletæ. §. dat remissionem. prout est ibi in litera Prius. vt & infra eodem. §. inimicitiæ.

SYL. *¶ Errat Accur. nam vers. Nisi positus in d. §. dat. intelligẽdus est in capitalibus, prout loquitur regula, vt sit bona exceptio: pro cuius. §. vera. & plena interpretatiõe vide hic nostro Commen.]

b ¶ *Promiserant.* licent aliàs habeant excusationẽ, vt hic, & ff. de test. tut. ex sententia. in fi. & hoc vbi promisit, vel sic se iactauit.

SYL. *¶ Intelligendus est tex. in promissione secundum quòd loquitur etiã §. j. ĩ l. spadonem. vnde sumptus est: iactationes.n. à legibus non considerantur. l. fin. & ibi doc. ff. de testa.] Quid autem si in testamento se tutorem scripsit? Respon. non erit tutor, nisi vel euidenter idoneus appareat, vel pater eũ cõfirmauerit, vt in d. l. ex sententia, & tũc de cætero erit tutor. ff. ad leg. Cornel de fal. l. vxori. §. j. Accur.

¶ Non esse. Casus Facile poni põt in tam aperta regula: SYL. *cui dubitandi ratio potuit esse, q traditur in l. illud. & l. fin. ff. eo. si extranei & alteri prouinciæ homines tutores eligãtur, cõpetere ius se excusandi: si quidẽ per absurdum videbatur dari quempiã tutorem ab illo, quem nunquam cognouisset: attamẽ deciditur contrariũ: & ratio est, q quãuis ignotus quis sit ex visu, põt esse cognitus aliter, veluti ex testimonio bonorũ uirorũ de illius morũ honestate, & vitæ pbitate.] amare.n. possumus inuisa: & ita intelligitur tex. incognita aliquo mõ nequaquàm. No. ignotum tutorem dari posse.]

c ¶ *Ignotus.* sed is excusatur, qui ibi domicilium nõ habet, vbi datus est, ut ff. eo. l. fi. in fine.

¶ Inimicitiæ. Casus Facilis est, & ratio manifesta: non.n. præsumunt iura tuendos esse pupillos ab inimico paterno: inimcitiæ.n. præsumuntur durare cum filijs ex identitate volũtatis & sanguinis. No. nõ omnes inimicitias excusare, sed capitales tantum. Itẽ q ille, q passus est quęstionẽ status cẽsetur inimicus, & excusatur. Itẽ q ille, qui fuit inimicus patris censetur etiam inimicus filij licet pater decesserit.] SYL.

Inimici tiæ dicũtur capitales dupliciter. a ¶ *Si capitales*. Capitales accipe, vt quia accusabat eum de aliquo crimine, quod ingerebat pœnam capitis. i. status: vel quod ingerebat pœnam sanguinis: vel quia insidiabatur morti ipsius: secũdum Azo. Et no. hic fieri aliquid ratione inimicitiæ, quod nõ fieret aliàs: sic. ff. de arbi. non distinguem. §. cũ quidam. & l. licet autem. ff. de lib. cau. si pariter. Nã inimicus iudex esse non potest, vt ff. de procur. l. filiusfamil. §. fi. & l. vel exilio.

ADDI. ¶ Quę aũt dicantur inimicitiæ capitales, declarat Bar. in l. iij. §. fina. ff. de adimẽ. leg. quod & ego latius hic in Commen. pertractaui.]

b ¶ *A tutela*. vel datiua, vel legitima: si autem testamentaria, dic, vt supra in glo. Vt quia &c.

* ADDI. Not. ꝙ ille qui fuit inimicus patris præsumitur inimicus filij et patre mortuo, & ad quemlibet de genere extẽditur. l. j. C. si quacun. ꝑdi. pôt. & vsq; ad quartũ gradũ. l. lex Cornel. ff. de iniur. & vlterius vt C. ad tertul. l. si fœmina. Hier. Messi.

ADDI. * ¶ Item is. Casus Facile figuratur. Ratio huius regulæ pẽdet à superioribus dictis: nam cum ex controuersia status oriãtur inimicitię capitales, vt dicit gl. in §. præcedente, sup ver. capitales. sequitur ꝙ est iusta cã excusationis. §. inimicitiæ. supra eodẽ. Maxima. n. ignominia afficitur is qui super statu inquietatur, necnõ eius cõiũcti. l. j. & ij. ff. de libe. cau. No. summarium.]

c ¶ *A pupillorum patre*. vt quia pater pupillorum quãdoq; dixit hunc, quẽ dat modo tutorem, suum seruũ fuisse, vel libertũ. Iste. n. sunt quæstiones de statu, vt infra de actio. §. præiudiciales. Et ẽ ratio, q. amoris accusatio ni hæc quæstio similatur, vt ff. qđ metus cau. isti quidẽ. §. j. Idem est ecõtra, si hic mouit quęstionẽ status ipsis pupillis, vt ff. eo. athletæ. §. amplius. †

¶ Inimicitiæ, q̃s quis cũ patre pupillorũ vel adultorum exercuit, si[a] capitales fuerunt, nec rẽconciliatio interuenit, à[b] tutela vel cura solent excusare. ¶ Qui passus fuit cõtrouersiam status à patre pupilli, habet vacationem. Are. ¶ Item is, qui status controuersiam a pupillorum[c] patre passus est, excusatur a tutela. ¶ Maior septuaginta an. a tutela se excusat: minor xxv. & miles, nec volentes admittuntur. hoc dicit ex l. ij. ff. eod. ex l. final. C. de legi. tu. & l. militiæ C. qui da. tut. pos. Are. ¶ Itẽ maior lxx.[d] an. a tutela & cura se põt excusare.

ADDI. ¶ Itẽ maior septuaginta. ¶ Casus. Clarus est. Ratio primi dicti est, quia senex impar putat oneri: & quia semper apud romanos habita est senectus, vt idẽ honor ei tributus sit q & magistratib. l. sem p. ff. de iu. immu. Sicut ergo datur excusatio magistratibus & potestatibus, ita & senibus. Rõ aũt secũdi dicti est, quia qui alterius auxilio eget, nõ pôt alteri auxilio esse, & qui suis rebus regẽdis impar est, non debet eidẽ cõmitti administratio aliorũ. Ratio autẽ tertij dicti est ꝓpter publicũ interesse, ne à militia distrahantur, ob quod plurima sunt in iure priuilegia eisdem concessa. Not. summarium.]

d ¶ *Item maior lxx. annis*. s. iã cõpletis, vt ff. de iurej. immun. l. iij. & ad Trebel. qui filium & filiam. §. j. aliàs nõ eẽt maior, vt ff. de minor. l. iiij. §. minorẽ. † Sed in alio personali publico

† *Intell ... ge istum verum non studiose per calumniam mouit quæstionem, vt ibi: aliàs secus, secũdum Ang.* ...

† *Qua* ...

b aut ẽ] publico munere statuitur tẽpus lv. annorum vt C. qui. ætate. l. fi. lib. x. ¶ Ratio autẽ differentiæ assignatur, quia administratio vnius ꝓuinciæ ẽ maius onus q̃ vnius tutelæ. Vel secũdum Christophorũ hoc factũ ẽ, vt plures inueniantur tutores fauore pupillorũ.] Et no. rõne senectutis aliqua fieri, quæ aliàs nõ fierent, vt hic, & ff. de iure immuni. l. semper j. respon. & C. de postul. prouidendum.

[...]quiratẽ syl. [...]amus cõpletus, vel suffi ciat cœptus, vel quando tempus requiratur de momento admonitum, dic vt ibi per glo. Bar. & doc. Angel.

Minores aũt xxv. annis, olim quidẽ excusabantur, nostra autẽ cõstitutione prohibentur ad tutelã vel curã aspirare: adeo vt nec[a] excusatione opus sit. Qua constitutione[b] cauet, vt nec pupillus ad legitimã tutelã vocetur, nec adultus: cũ sit ĩ ciuile eos, qui alieno auxilio in reb' sui administrandis egere noscũtur, & ab alijs regũtur, aliorum tutelã ve! curam subire.[c]

¶ Idem & in milite[d] obseruandũ[e] est, vt nec volens ad tutelæ onus admittatur.

¶ Docẽtes Grammaticã, vel Rhetoricã, vel Medicinã, vel Romæ, vel in patria sua ĩtra numerũ deputatũ, excusantur a tutela, h.d. ex. l. si duas. §. primo. ff. eod.

¶ Itẽ Romæ Grãmatici,[f] Rhetores & Medici, & q in patria sua †has artes exercent,

a ¶ *Nec excusatione.* Sed ĩ larga significatiõe ẽt qui ꝓhibẽtur, excusanẽ, vt ff. de postu. l. j. §. initiũ. & C. qui morbo. l. vnica. & ff. de tute. l. j. §. pe. & fi. & .j. eo. §. pe. & fi. & facit ad hoc ff. de regul. iur. l. eius ẽ nolle. Accur.

b ¶ *Constitutione.* C. de leg. tu. l. fi. & facit supra de fidu. tu. §. fi.

c ¶ *Subire.* facit ad hoc in authentico de sancti. epis. §. j. collatio. 9. & ff. de edẽ. l. si quis ex argẽtarijs. §. pen.

d ¶ *Idem & in milite.* s. in militia existẽte: secus in veterano: qđ dic, vt diximus. s. eo. §. itẽ qui reipublicæ. Ad hoc autẽ, quòd aliquis sit miles, sex sunt necessaria, vt diximus in authẽti. de manda. princip. §. fin. & in l. penulti. ff. ex quibus cau. maior. & infra de milit. testamen. super rubri.

e ¶ *Nec volens.* Et ita ipso iure non tenet datio, vt hic, & C. qui da. tu. posi. militiæ. nisi à cõmilitone det, vt ff. eo. propter magistratum. §. fin. † Aliud in cœlesti militia, vt in clerico qui admittitur vsq; ad quartum gradum, vt in auhenti. de san. episc. §. presbyteros. quam habes. C. de episc. & cleri. super. l. generaliter. ¶ Adde, quòd illud, quod dicitur de quarto gradu, nõ ꝓbatur. l. sed potius cũ tutela reguleẽ ab hæreditate, dicendum est, quòd sicut hodie admittitur vsq; ad decimum gradũ ad successionẽ, ita ad tutelam l. j. §. primo ff. de test. tute. de iure aũt canonico possunt suscipere tutelã intuitu pietatis etiam promoti, non tamen coguntur, nisi quando alius tutor non reperitur. cap. peruenit. lxxxvj. distinctio.

†Sed Iacobus de Are. ibi tenet cõtrarium et illum tex. intelligit in veterano. syl.

¶ Itẽ Romæ. Casus. Sic figuratur, vt supra in aliis casibus: cuius ratio est in prõptu, ne distrahanẽ à tã ꝓficua & necessaria disciplina: sicut dictũ est de militibus. No. ꝙ oẽs hi docentes artes triuiales excusantur.]

† aliàs id artis. syl.

f ¶ *Grammatici.* i. magistri de Grammatica: & idẽ dicas de sequentibus. Et adiunge his sophistas idest, dialecticos: ita vt omnes, qui docent triuium, excusenẽ, vt hic, ff. eod. si duas §. j. & hoc si doceant Romæ, vbi est cõis patria, vt ff. ad muni. l. Roma: &

Scĩa triuiales excusãt tutores.

& hic. Itē si ī patria sua, vt hic subijcit. Itē oportet ꝙ sint ītra numerū. Habebat.n. quælibet ciuitas numerū secundū quantitatē, & Grāmaticos, & Dialecticos, & Rhetores, & Physicos siue Medicos. itatū ꝙ nulla vltra decē haberet, quibus hanc immunitatē daret, vt ff. eod.l. si duas.§.fi.Sed aliud videt̄ in ijs, qui docēt quadriuiū, vt musicā, Astronomiā, Geometriā, & Arithmeticā: nā non videtur habere excusationem, vt ff.eod.Geometræ.

Scientię quadriuiales non excusant à tutela.

& intra numerū sunt, à tutela & cura habent vacationem.

¶ Proponens vnā excusationem, & nō pbans, pōt in tra statuta tēpora aliam proponere & pbare, hoc dicit. ex l. propter ff. eod. Areti.

¶ Qui autē † vult se excusare, si plures habeat excusationes, & de quibusdam non probauerit, alijs vti [a] intra tēpora [b] constituta non prohibetur.

SYL. * ¶ Dic quòd in dicta l. si duas. sophistæ appellantur Philosophiæ professores, vt hoc loco ostendi in Com.] Quid autē glo. appellet triuium vel quadriuiū declarat hic Christoph.]

Doc.ll. an excusent à tutela.

Quid dē legū doctoribus? Non excusantur nisi Romæ, vt ff.eo. sed & reprobari.§.fi.& §.pen. vel nisi in consilium principis sint assumpti, vt ff. eodem iurisperitos. Vltra numerū autem vel extra patriam suā nemo excusatur, nisi sint aliqui multum disciplinati, ut ff. eodem. sed & reprobari.§. amplius, Item Philosophos, qui docent in naturalibus, constat excusationem habere, vt ff.eo. sed & reprobari.§. amplius.

Philosophi à tutela excusantur

SYL. ¶ Qui autem vult. Casus Fuit dubitatum, an habēs plures excusationes, si vnam proponat tantum, & eā non probet, possit alias postea proponere & probare: & videbatur ꝙ non, quia proponendo vnam ex pluribus, illi videtur se astrinxisse, & alijs renunciasse, argumen.l. cū prætor. ff. de iudi.l. illud. ff. de acquiren. hæredi. Contrarium tamen decidi-tur ea ratione, quia cum excusationes sint separatæ, non præsumitur quis per propositionem vnius, alteri renunciare. lege quoties quis duplici iure. ff. de regul.iur. expressa enim remissio ipsius non extenderetur ad alia, secundū Barto. in l. si domꝰ. ff. d seru. vrba. prædio. maximè q̄a inducta ad excusandum, si cut est propositio vnius causæ, nō debent inducere contrariū effectū. l. legata inutiliter. ff. de adimen. lega. cū simil. No. ꝙ proponēs vnā excusationē, cum habeat plures nō videtur alteri renunciare, sed potest intra tempora statuta illis vti.]

† *Coeo cum hæc §. c. pastoralis cum & super verbo, audiantur. Prin. extra de excep.*

a ¶ Alijs vti. dūmodo in initio omnes proposuerit secūdum quosdam: † aliās nō potest, vt ff. eo. scire oportet.§. scire autem. Vel (quod verius est) secundum Ioan. dic, ꝙ illud qd̄ ibi dicit, ꝙ similis est ei, qui se nō excusauit, qui omnes prius non proposuit, verum est, quo ad non nominatas: quia oportet, quòd adhuc pponat, si non est lapsum tempus, vt hic, & ff. eodem. propter litem.§.j. & ff. de exceptio.l. nemo. & ff. de trā sac. cum ij.§. si prætor.

† *Et tā sufficit quòd nam probet: & hæc tempora currunt etiam si ignorauerit tu*

¶ Et hæc solutio vera est, & tenenda, licet verba videantur à principio velle omnia esse proposita.] Contra. C. de inoffic. testamen. contra maiores. Sed ibi ab initio duas proponere non potuit, quia, sibi esset contrarius, & ita verum est.

SYL. sibi competere secundum docto. hic.

b ¶ Tempora. quæ sunt ista tempora habes infra proxi.§.

* ¶ Adde, quòd ad proponendum excusationes dantur quinquaginta dies SYL.

ta dies continui, & amplius, secundum dispositionem §. sequentis: sed ad illas propositas prosequendas datur quadrimestre. l. quinquaginta. ff. eodem.

ius periculum in muneribus vtilitate & auctoritate publicis, ideò celerius expediri oportet, vt assignant communiter doct.]

¶ Constitutus infra cētesimum lapidē habet quinquaginta dies ad proponendum excusationes à die scientiæ: constitutus verò vltra, habet vnam dietam pro quolibet vigesimo milliari, & triginta dies: dummodo non sint pauciores qn quaginta hoc dicit ex l. scire. ff. eod.

¶ Qui autem excusare se volunt, non appellant: [a] sed intra quinquaginta dies [b] continuos, ex quo cognouerunt [c] se eē tutores vel curatores datos, se

ſy l. ¶ Qui autem excusare. Casum non expedit figurare, quia terminus hic statutus, vtpote positiui iuris non habet in se certam rationem, & litera plana ē. * Exquirenda tamen est ratio, cur nō liceat appellari: & videt esse in prōptu: nā testamētari⁹ ideò nō appellat qa nō datur appellatio à facto priuati. l. j. in prin. ff. de app. legitimus verò, qa à dispositione. l. appellari non potest. l. si qua. ff. de verbor. signific. in datiuo verò potest assignari ratio ex l. fin. ff. de appell. recip.] Not. ꝙ à tutela non appellatur, sed excusanda ē infra quinquaginta dies. Item ꝙ tales quinquaginta dies sunt continui. Item quòd tale tempus currit à diē scientiæ. Item quòd quilibet tutor potest se excusare. Item quòd dieta est xx. milliariorum. Item quòd inductum ad augmētum non debet operari diminutionem.]

Appellari an possit ab iniūctione munerum.

a ¶ *Non appellant*. Sed contra. ff. de appell. cum in vna. §. tutor. Sed ibi appellatum fuit ab ipsa sententia lata contra excusationem, sed ab ipsa datione appellari non potest, vt hic, & ff. quando appell. sit l. j. §. si quis tutor. sed in alijs muneribus contra quia à datione appellatur, vt C. de appe. l. 2. qui. & C. de tempo. & re. l. prima & C. de decurio. l. 2. libr. 10.

ſy l. Ratio differentiæ est propter ma-

b ¶ *Intra quinquaginta dies*. Ita tamen quòd infra quatuor menses contineantur isti quinquaginta dies, licet cognouerit se forte datum circa finē quatuor mensiū, vt. ff. eo. quinquaginta, ar. eius quod est ff. ad l. iul. de adul. mariti. §. ꝑterea. & hoc s'm quosdam. Vel dic, quòd hi quatuor menses currunt à die cognitionis, sicut & quinquaginta; & hoc quantum ad initium est vsque ad quinquaginta dies, & sic parum vltra duos menses potest hæc causa durare post quinquaginta dies: & sic intelligitur prædicta l. quinquaginta. Et quod ibi dicit in fine, ex die nominationis: subaudi, & cognitionis: aliàs verò regulariter trienio durant lites, vt C. de iudi. properandum in prin.

¶ Tu respon. ꝙ hic à die scientiæ intelligitur vtrunque tempus, quia aliter præscriberetur prius cognitioni quatuor mensium, quàm propositioni, quæ habet tempus vtile: cuius contrarium est in §. præterea. quia ibi vtrunque tempus datur ad incipiendam accusationem, nec potest illud inconueniens oriri quod hic.] ſy l.

c ¶ *Cognouerint*. Sed nunquid in dubio præsumetur eū scire vel ignorare? R̄n, videtur, ꝙ semper scire p̄sumat, etiā ex die nominationis, saltē extunc, qn ad eum notitia venire po-

excusare[a] debent, cuiuscunque generis sint, id est, qualitercunq; dati[b] fuerint tutores, si intra centesimum lapidem[c] sunt ab eo loco, vbi tutores dati sunt: si verò vltra centesimum lapidem habitant, dinumeratione facta viginti[d] millium diurnorum, & amplius triginta dierum:[e] †qui tamen[f] (vt Sceuola dicebat) sic † debent computari,[g] ne minus sint, quam quinquaginta dies. ¶ Tutor simplici-

†aliàs quod.
†aliàs debet.

potuit.nisi probet se ignorasse,vt C. de peri.tut.l.si tutor.Sed tamen cōtradico:scilicet, vt præsumatur semper eū ignorasse. nisi probetur eius scientia, vt ff.de admi.tut. hoc autē. & C.qui mil. nō pos. super seruis. li. 12. & ff.de prob. verius. Nec obstat prædicta.l.si tutor. quia ibi publicè erat notū: vnde nec iste tutor potuit ignorare,vt ff.de iu. & facti igno. regula. Vel quod dicit ibi, Idq; liquidis probationibus ostēderis .scilicet, eo ꝙ nō probetur contra: vel aliter, vt ibi solet dici.

a¶ *Se excusare.* scilicet dando initiū excusatiōi,vt modo diximus, & eam redigendo in scriptis per libellum,vt ff.eo.scire oportet.§.oportet.non tamen solus libellus hic sufficit, nisi & probet excusationem,quæ ibi continetur,vt ff.eo.l.excusari.Accur.

ADDITIO. Quod facit,vt terminus datus ad opponendum seu excipiendum, intelligatur etiam datus ad opposita seu excepta probādum, secundum Christoph.

b¶ *Dati fuerint.*Siue à testatore,siue à lege,siue à iudice,vt j.tit.j.§.2.

c¶ *Lapidem.* i.miliarium. lapidibus etenim signabantur miliaria.

*ADDITIO. Romæ in capite Romani fori fuit colūna aurata ad ædē saturni,quę miliarium appellabatur, in qua incisæ omnes viæ Italiæ terminabantur: nam singula miliaria singulis lapidibus terminabātur.patet ex Plinio lib. 3.c.v.Sueto.Othone,Tacito lib.15.

d¶ *Viginti milium.* Vt pro vnoquoque die viginti milliaria computentur, vt ff.si quis cautio.l.j.

e¶ *Triginta dierum.*s. debet dari terminus, intra quem se excusent. Vel dic excusare se debent,facta dinumeratione triginta dierū &c.

f¶ *Qui tamen.* Repete debēt se excusare intra illos viginti dies: qui tamen &c.

g¶ *Computari.* Caueas ne fallaris in hac comtatione:s.n. per centum milliaria abest, vel minus, tm̄ habet dies quinquaginta: si autem abest vltra, etiam per vnum milliariū,habet pro quibus libet viginti milliaribus vnā diē: & sic pro centū milliaribus habet quinq; dies: cū quinquies viginti faciant centū, itē forte vnū diē: quia vltra est per milliariū vnum,vel parū plus. Item 30.dies habet:& sic habet 36.dies:& ita est in deteriori cōditione qui remotior est. Sed tm̄,vt subiicit, ita est facienda cōputatio, ne sint minus, quā l.dies. Et sic apparet, ꝙ nisi per 21.dietas vel plus sit vltra centesimū milliariū,nō ꝓdest adiectio. 30. dierū,vt hic & ff.e.scire.§.aliud,aūt.

¶ Datus autem. Casus. Dubitabatur simpliciter, dato tutore vel curatore,an vniuersæ hæreditatis tutor esset:& videbatur ꝙ non censeretur datus,nisi bonis illius ꝓuinciæ, in qua est l.non solum.§. & qui testamēto. ff.eo.Sed contrariū dicitur,si simpliciter datus est:quia ad totum datus intelligitur: cū natura tutelæ sit vt prius personā tueatur,secūdo bona, quæ cum sine distinctione, aut limitatione indefinitè cōmissa sint, omnia in- SYL.

nia intelliguntur commissa. Illud enim, quod dicitur in d. §. & qui testamento. habet locum, vt possit se excusare, non autẽ ꝙ ab initio non intelligatur datus ad totum. No. quod dicit in tex.

a ¶ *Patrimonium.* facit. ff. eod. propter litem. §. fin. Sed cõtra l. qui dat. tut. pos. §. certæ. Solue vt ibi.

SYL. ¶ Qui tutelam. Casus. Sic figurari potest. Dubitabatur, an ꝗ filij alicuius tutelam gesserat, eiusdẽ curam gerere astringeretur: & videbatur ꝙ sic, *quia cura ẽ munus publicum, ad quod suscipiendum omnes coguntur l. eo. in prin. nec eo quòd tutelam eiusdem gessit, videtur esse excusandus, tũ quia nisi sint tres tutelæ, nõ excusant, tũ quia qñ iniungitur cura, iam finita est tutela pubertate, & tutela finita non præstat excusationem. §. item tria. s. eo.] Sed contrarium respondetur. sufficit enim vel in paucis amici labore consuli. l. tutori. C. de negot. gest. Not. ꝙ curator esse non cogitur quis illius, cuius fuit tutor. Item quòd curator inuitus à testatore non datur.

b ¶ *Non compellitur.* quasi sufficiat ei tantum seruisse, vt C. de nego. gest. tutori.

c ¶ *Non cogendum.* Facit ad hoc. C. eod. l. curator. Sed contra est ad hũc. §. C. e. libertos. §. fi. Sed speciale est in liberto, vt non excusetur, licet tutor fuerit.

ter datus, intelligitur datus vniuerso patrimonio. h. d. ex l. propter. §. licet. ff. eodem.

¶ Datus aũt tutor ad vniuersum patrimoniũ[a] datus esse creditur.

¶ Qui tutelã alicui[9] gessit, nõ cogitur postea eius dem pupilli esse curator. h. d. ex l. curator. C. eo.

¶ Qui tutelã alicuius gessit, inuitus[9] curator eiusdẽ fieri non cõpellitur,[b] intantũ, vt licet paterfamilias qui testamẽto tutorem dedit, adiecerit se eundem curatorem dare, tamen inuitum eum curã suscipere nõ cogendũ,[c] diui † Seuerus & Antoninus rescripserunt.

*¶ Limita nisi per fideicommissum manumissus esset, aut propria pecunia emptus. l. nequaquam. & l. libertum. §. qui propria. ff. eo. SYL.

*ADDITIO. In textu. Diui Seu. & Anto. Sane. Alciat. lib. di spun. 3. ca. 8. putat legendum Verus. quòd is cum Antonino imperarit. quod idem Nebrissensi placet in di. Antonin[9] sed hæc falsa esse Herodianus lib. 3. declarat, qui scribit Seuerum senem. imperium cum filio suo Bassiano qui Antoninus postea est, communicasse, Tum Bassiano inquit, qui tunc imperatorios honores adeptus Seuerus Antoninus accepto Marci cognomine vocabatur, ac maior natu erat, vxorem dedit filiam Plautiani &c.

† *alias Verus.*

¶ Iidem rescridserunt. Casus. Quærebatur, an maritus esse posset curator vxoris? & videbatur ꝙ sic, quia procurator & curator æquiparãtur, & potest esse procurator. l. maritus C. de procura. ergo & curator: cuius cõtrarium deciditur, & intelligitur secundum gl. ꝙ datio non tenet d. l. marit[9]. C. qui da. tu. pos. mutuus aũt amor impeditiuus donationis, est ẽt impeditiuus curæ, propter remissionem & propter timorem scandali, si ante finem curæ vellet remouere, vt suspectum. §. suspectus. 2. infra tit. j. quod non est in procuratore, qui ex simplici voluntate reuocatur. sed an hęc ratio consistat, vide quæ annotaui

tam ad gl. super versi. excusare.] a ¶ *Maritum* Idem de sponsa, vt ff. eod. l. j. §. fina. b ¶ *Curatorem*. Sed procurator potest esse vt C. de procur. l. maritus. ideò autē nō ponit hic tutorem. quia aliqua vxor non est pupilla, vt supra de imp. i pri. c ¶ *Excusare* Impropriè ponitur. Nā & si vellet, non admitteretur, vt C. qui da. tut. po. l. maritus Et est ratio: quia propter affectū vxor omnia sibi remittere. †

Maritus non pôt esse tutor vxoris.

¶ Maritus, etiam si se immiscuerit ī cura vxoris suæ habet excusationem. hoc dicit ex l. j. §. fi. ff. eod.

¶ Iidem rescripserunt, maritum [a] vxori suæ curatorem [b] datum excusare [c] se posse, licet se īmisceat. [d]

SYL. × ¶ Ista ratio reiecta est à Doc. tam in d. l. maritus. q̄ in l. ii. C. de procu. quia eadem viget in mandato, & nihilominus potest esse procurator. Vera rō est, quam cōsiderat ipse Imperator in l. licet. C. eo. ne. s. fiat fraus Senatusconsulto prohibenti nuptias cōtrahi inter curatores & adultas: sic. n. ad eum casum res perueniret, in quo ab initio consistere non potuisset.] Et hæc omnia sunt vera, vbi datus sit curator, postq̄ fuit spōsus vel maritus: si verò prius fuit tutor vel curator, non posset posteà esse maritus, vt C. de interd. matrim. per totum titul.

† Istud dictū gl. reprobatur & e rō, quia reuocatio procuratoris pendet ex mero arbitrio domini, ut ī frama. §. item

SYL. ¶ Adde hodie secus de iure canonico cap. pen. de secun. nup.] Item hic maritus, qui post matrimonium fuit datus curator ignorans forte. alium debet petere substitui, vt C. eo. l. amplissimi, & l. licet.

mandatum. secundum Ange. bis.

d ¶ *Immisceat*. sed si ali9. s. depdictis qui excusationem habent, se immiscuit non posset se excusare, vt C. si tut. vel cura. fal. al. l. 2.

SYL. ¶ Siquis aūt. ... Clarus est & cius rō manifesta, nequis ex sua improbitate commodum consequatur l. j. C. si tu. vel cur. fal. alle. ex.]

e ¶ *Falsis*. Vbi veritas fuit mutata. Nam falsum nihil aliud est q̄ immutatio veritatis vt in aut. de fide instr. in pr ī. col. 6.

Falsum est immutatio veritatis.

¶ Falsis excusationibus liberatus, non est excusatus. hoc dicit ex l. j. C. si tu. vel cu. fal. alle. ex.

¶ Siquis autē falsis [e] allegationibus excusationē meruerit, nō est liberatus [f] onere tutelæ.

f ¶ *Non est liberatus*. Immò ex tēpore dationis tenet, vt C. si tut. vel cur. fal. alle. l. j. in fi. & facit ad hunc. §. ff. de re iu. diuus. & de excep. qui agnitis. & C. si ex fa. instru. per totum titu. Quid si est in iusta excusatio, licet non falsa, vel non gratiosa? Respon. pôt adhuc idē dici, vt non teneat in minoris præiudicium, vt C. si ex fal. alleg. l. j. Quid si per ignorantiam? Respon. idem, vt C. si ex fal. allega. l. vlt. licet aliàs sententia gratiosa teneat, vt ff. ad treb. seruo inuito. §. cum prætor.

De suspectis tutoribus vel curatoribus.

¶ Supra visum est de tut. & cur. ac etiā eorum excusationibus: verum quia hi aliquando non excusantur, immò inuiti tanquam suspecti remouentur, ideò de his subdit. Porcus.

Cōtinuatio.

Sciendum. ¶ Totus iste titulus diuiditur principaliter ī quinque partes. Primò, vnde habuit exordiū crimen suspecti. Secūdò, qui possunt de suspecto cognoscere. Tertiò, qui possunt fieri suspecti. Quartò, q pos sunt accusare tutorem de suspecto. Quintò, qbus causis qs fit suspectus & si accusat de suspecto, qd sequit. Secunda ibi (Datū.) Tertia ibi (Ostē dimus.) Quarta ibi) Consequens.) Quinta ibi (Suspectus.) Ang. Are.

Diuisio

¶ Sciē-

De suspectis tutoribus vel curatoribus. ff. eod.

¶ Crimen suspecti descendit ex lege duodecim tabularum: & Praetor Romae, & Praeses in prouincia de eo cognoscit hoc dicit ex l. prima, ff. eod.

Sciendum est suspecti [a] crimen ex lege [b] duodecim tabularum descendere.

¶ Datum est autem ius remouendi tutores suspectos Romae [c] Praetori, [d]

SYL. ¶ Sciendum. Casus. Non figuratur vsque ad verbum, ostendimus * Sed loco casus admonēdi sumus, verba. L.xij.tabu. quorum mentio habetur hoc principio, sic se habuisse. Suspecti tutores remouētur. Et alibi: Intercessor rei male salutaris ciuis esto. Hic intelligitur, quomodo suspecti crimē ex.L.xij.tab. descendat: ex quo.n. ea lege cautū est, vt suspecti tutores remoueātur, ex tali dispositione deprehēditur, hoc inter delicta annumerari. Quid ergo dicemus (inquit Paul. ad Rom.) lex peccatum est? absit, sed peccatū non cognoui nisi per legem: nam & concupiscentiam nō nouissem, nisi lex dixisset, Non concupisces.] Not. ꝙ crimen suspecti tutoris descendit à l.xij.tabu. Item ꝙ maiores magistratus de hoc cognoscunt tam Romae ꝙ in prouincijs, & per consequens est delegabile.]

a ¶ *Suspecti crimen*. i. huius criminis accusationē. s. de suspecto. Vel simplicius, crimē suspecti. i. suspicionis.

b ¶ Ex lege. Ex quo est legitimū crimē, nunquid se inscribet qui accusabit? Rn̄. pōt dici, ꝙ sic, vt ff. de priua. de sic. l. j. & de mu. & hono. rescripto §. siquis. Alij cōtra, vt ff. eo. l. 3. §. praeterea. Sed illud potest intelligi, quā do sine accusatore res procedit. † Aliud est, si cum accusatore, vt dictum est supra.

*ADDITIO. Suspecti crimen ex l. 12. tabul. descendere intellige quod ab ea vetetur ac puniatur, vt rectè sentit Aldobran. verba. n. legis 12. tab. ex antiquorum monimentis collecta haec sunt. Suspecti tutoris iudicium esto. Hier. Messag.

* ¶ Adde, ꝙ quamuis legitimum dicitur quodcunq; ex l. descendit, non rectè tamen quispiam dixerit crimē legitimū, sed ex l. 12. tabu. suspecti crimen descendere intelligit, quippè ꝙ ab ea vetetur, puniaturq;. Vel interpretemur secūdam gl. praecedē. crimen pro accusatiōe: hoc enim vsitatissimum est l. 2. C. de gen. abo. & l. j. C. de ijs qui ad eccl. confu.] pro resolutione autem q. gloss. dic. ꝙ aut agitur ciuiliter tantum vt remoueatur tutor, & nulla requiritur inscriptio: aut criminaliter, vt remoueatur, & ob crimen condemnetur, & tunc exigitur: & sic primo casu interuenit procurator, in secundo non, vt dicit Bart. quem alij seq. in l. j. ff. eo. in fin.]

¶ Sed quae erit hic poena talionis, cū accusator non sit tutor, vt remoueatur? Respon. infamia, vt infra eod. §. suspectus. ij.]

¶ Adde, ꝙ per hoc non requiritur inscriptio, quia infamia est intrinseca, & sequitur ex ipsa remotione absque sententia, vt dicit Barto. vbi supra in actione de dolo.]

¶ Item quia quandoque erit puniendus vltra remotionem, vt infra eodem §. sed siquis praesens.

c ¶ *Romae*. Sic in authent. de defen. ciui. §. decreto ibi non habente. col. tertia.

d ¶ *Pratori*. Et illi cui à praetore mādata est iurisdictio, vt ff. eo. l. j. §. ij. Sed dicunt quidā quātū ad cognitionem, non quantum ad remotionē: &

Marginalia: *Suspicionis ex* SYL. *primo necesse tur in miasse dū B.* — SYL. — † *Quo casu iudice per inquisitionē procedente non oportet cām*

dicunt tantum esse speciale in legato à Proconsule: vt ipse possit remouere, non sic in legato à Præside, sed cognoscere tantum potest.

a ¶ *Præsidibus.* Sub hoc vocabulo continetur Proconsul, vt ff. de offi. præsi. l. prima.

b ¶ *Legato proconsulis.* id est de legato à Proconsule. Sed hic non habet ordinariam iurisdictioné: ergo remouere nõ potest. vt ff. ad turp. l. j. §. suspecti. quæ est contra.

bata fuisset, qui optimum consilium pro filiis capere censetur l. consilio. C. de cur. fur. ob quam rationem leges quoq; & satisdationẽ & inquisitioné ipsis remiserunt. §. fi. s. de tut. & de satisda. tut. in princ.

& in prouinciis Præsidibus[a] earũ, & Legato [b]Proconsulis.

¶ Quilibet tutor põt de suspecto accusari: & etiam patronus, dũmodo ei fama cõseruetur, secus in aliis. h. d. ex l. j. §. ostendimus. ff.

eod. Aret.

¶ Ostendimus,[c] qui possunt de suspecto cognoscere, nũc videamus, qui suspecti fieri possint.

¶ Et omnes qui dem † tutores[d] possunt fieri suspecti siue sint testamentarij, siue non

Idem videbatur dicẽdum & de datis à iudice, cum tempore dationis, morũ, & facultatũ habita sit inquisitio, atq; idonei inuenti fuerint. Similiter modo in patrono atq; aliis legitimis videbat

† *Aliàs & quidẽ omnes.*

Sed dicunt quidam nomen præsidis ibi generale esse, vt etiam hunc delegatũ, & sic omnem delegatum cõprehendat, vt ff. de offi. præsi. l. j. Sed verius est in hoc legato duo esse specialia, vnum est, vt de hoc crimine possit cognoscere & diffinire, vt hic & ff. eod. l. j. §. j. & §. cui autem. & ff. de offic. eius cui manda. est iurisd. l. cognitio. Item & aliud, vt de omni crimine cognoscat, licet non pronũciet, vt ff. de offi. proconf. solent. Restat ergo vt per alium delegatũ hoc fieri non possit, nisi per istũ, & Prætoris, vt s. proxime dixi.

SYL. * ¶ Tu dic, quòd secundum Bart. aut agimus de remotione ciuiliter intẽtata, & potest delegari, aut criminaliter, & habet locum. §. suspecti. ita Bar in l. si tutor. ff. eo* quem sequuntur Docto. cõmuniter, vt dicit Alex. in l. j. col. to. ff. de offic. eius de veritate tamen dictorum hic per glo. vide hoc loco meum Commen.]

SYL. * ¶ Ostendimus. Casus. Cum quæreretur, an omnes tutores suspecti fieri possent, in testamẽtariis dubiũ faciebat, quorũ fides à testatore pro-

quod non essent accusandi, sed potius illis adiungendus curator. l. si tutor. ff. eo. Quibus non obstantibus deciditur contrariũ vtilitatis pupillorũ causa. Quamuis enim supradictæ approbationes inducant præsumptionem pro tutoribus. attamen si posteà detegatur illorũ improbitas, non est ferendum vt in administratione diutius perseuerent, arg. l. in confirmando. & l. vtilitatem. ff. de confirm. tut. sed cum patrono tutore. ll. hortatur, vt modestius agatur, vel petendo curatorem adiungi, vel tẽperando talibus verbis accusationẽ, vt fama integra remaneat, quod & in aliis tutoribus pupillo coniunctis obseruandum erit. l. si tutor. ff. eo. Not. summarium.]

c ¶ *Ostendimus.* vt s. proxi. §. & ff. de suspe. tut. l. j. §. ostendimus.

d ¶ *Omnes quidem tutores.* id est, omnis generis tutores, siue sint testamentarij, siue datiui, siue legitimi, non autem omnes, id est, boni & mali, quia boni, etiam si pauperes sint, non remouentur, vt j. eodem. §. vlt. Ponit ergo genera singulorum tutorum,

Omnes tutores possunt fieri suspecti an sit vera propositio.

torum, & non singula sub generibus posita, seu singula generum. sic & aliàs, vt supra quibus modis tu. fini. §. sed & capitis. & infra de fideiuss. in princi. & ff. de pecul. quam tuberonis. §. peculium. & ff. de iusti. & iur. l. j. §. ius naturale. Sed nunquid eadem seruantur in quolibet alio curatore, puta furiosi, vel prodigi? Respon. sic, vt ff. eo. l. 3. §. non tantum. & §. sed & si quis. a ¶ *Alterius.* puta datiui. b ¶ *Dicendum.* scilicet vt possit accusari & remoueri. Sed certè immò videtur debere curator adiungi tam patrono quàm cuilibet legitimo. non autem remoueri, vt ff. eod. l. si tutor. quæ est huic contraria. Resp. illud est consilium, non præceptum, sic & aliàs C. de nup. l. viduæ.

† aliàs patronus fit.

Et sic patronus remotus à tutela non efficitur infamis, vt hic, & in cap. per tuas, in gl. super verb. amoueri

SYL. *in me. extra de symo.*

sint, sed alterius[a] generis tutores. Quare & si legitimus fuerit tutor, accusari poterit. Quid si † patronus? Adhuc idem erit dicendum[b] dummodo meminerimus famæ patroni parcendum[c] esse, † licet vt suspectus remotus fuerit.

¶ Quilibet admittitur ad accusandum tutorem de suspecto: etiam mulier, si ex pietate pupilli mouetur: alias secus. h. d. ex l. j. §. consequens. ff. eo.

¶ Consequens est, vt videamus qui possint suspectos postulare. Et sciendum est, quasi[d] publicam esse hanc † accusationem,

* ¶ Quod dicitur patronum tutorem suspecti posse accusari, intellige ab aliis quàm à suis libertis, hi enim non possunt accusare. l. 3. §. liberti. versi. sed si. ff. eo. qui vers. non rectè interpretatur à docto. vt loquatur confusendo, cum verba ad iudicem, non ad libertum postulatorem dirigantur. Multò minus igitur libertus, cuius tutela geritur, ad accusandum poterit procedere, cum & alia ratione impediatur, quia. s. impubes. §. impuberes. infra eo.]

c ¶ *Parcendum.* Sed qualiter parcetur cum condemnatus ob dolum statim fit infamis, vt infra eo. §. suspectus autem? Respon. cum non exprimetur in sententia, vt ff. eo. l. hæc. n. in prin. j. respon.

¶ Item nec in libello, sed temperatis verbis, & habita bonefidei mentione fiet, secundum Ang. hic. *. Vel petendo remoueri ob animi segnitiem, vel rusticitatem, vel ineptiam, vel vt illi adiungatur curator. l. 3. §. fi. cum l. seq. ff. eo.] SYL.

* ¶ Consequens. Casus. Quæsitum est vtrum suspecti accusatio publica esset necne, & cum omnibus pateret, videbatur dicendum quod sic, cuius contrarium respondetur, non publicam, sed quasi publicam esse, quia ea solum iudicia verè publica sunt, quæ ex l. publicorum iudiciorum veniunt. l. j. ff. de pub. iudi. quæ ibi enumerantur. Tunc dubitatum est, an mulieribus liceret suspectos postulare, & videbatur dicendum quod non, cum regulariter accusare prohibeatur l. j. & 2. ff. de accus. ne contra pudorem sexui muliebri maximè congruentem, virorum cætibus immisceantur. l. maritus. C. de procurato. cuius contrarium deciditur in iis, quæ affectu quodam pietatis erga pupillos ad accusandum accederent. Placuit enim pupillorum fauore ab ordinario iuris tramite declinare, vt facilius tam perfidiosum crimen ex hominum euellatur societate.] No. accusationem tutoris quasi publicam esse. Item quod & mulieres de suspecto accusant, quas verisimile est pietate moueri etiam si sint extraneæ.]

SYL.

† aliàs actionem

d ¶ *Quasi publicam.* Ideo dicit, quasi quia non cuilibet indistinctè accusare permittitur, vt statim probatur.

Adde hoc falsum, vt dicatur quasi publicum, quia mulieres non admittuntur: nam omnia alia non dicerentur pub.cum fœminæ non admittantur, vt aduertit hic Christo. vnde tene rõnem q̃ tradidi in figurando casum.]

Publica autẽ dicit quasi populica, id est cuilibet de populo cõpetens, vt infra de publi. iudi. §. i. * Verũ crimẽ suspecti tutoris sit publicũ, & an dictio quasi, sit expressiua veritatis vide Bar. in l. j. §. consequẽs ff. eo. & eundem in l. prima ff. de public. iudic. Hier. Messag.

†De ver- bo neces- situdi- nis vide Ang. Ge. li. x. c. 3. † aliàs nuttrix quoq; et auia po- sunt, põt et soror. † aliàs cuius. Prætor propen- sam pie- tatẽ in- tellexit, non se- xus ve- recundi- am egre- dientis, sed pie- tate pro ducta- nõ conti- nere in- iuriam &c.

hoc est omnibus patere: quinimmo & mulieres admittuntur ex rescripto diuorũ Seueri & Antonini: sed eæ solæ, quæ pietatis † necessitudine ductæ ad hoc procedunt: [a] vt puta mater: † nutrix quoque & auia potest & soror. Sed & si qua alia mulier fuerit, † q̃. Prætor propensa[b] pietate intellexerit, sexus verecundiã non egrediente,[c] sed pietate productã non sustinere[d] iniuriã pupillorum, admittet eam[e] ad accusationem.

Impuberes de suspecto non accusant: sed puberes sic, ex cõsilio coniunctorum. h. d. ex l. impuberibus. ff. eo.

Impuberes nõ possunt tutores suos suspectos postulare: puberes autem curatores suos ex consilio necessa-

a *Procedunt*. etiam impudicæ: & facit ad hoc. C. eod. pietatis. §. fin. & ff. eo. l. j. §. consequens. & ff. de procu. l. fœminis. secus in alijs accusationibus, vt ff. de accus. l. qui accusare. & secus in postulatione, vt ff. de postu. l. j. §. sexum.

* Adde, ꝙ interdum pro qualitate criminis admittuntur ad accusandũ, item cũ suam suorumve iniuriã persequuntur. l. i. & ij. ff. de accus. & in aliquot alijs casibus relatis per glo. in d. l. qui accusare. & latius per Saly. in l. de crimine. C. qui accu.] Sed contra. ff. de regu. iur. l. ij. cum suis concord. Solu. hoc est speciale. Itẽ in eo, quod dicit matrem admitti, est contra. ff. de in lit. iuran. videamus. §. sed nec. Sed certè si iuraret in litem pro filio, plus matri committeretur, quia quasi esset iudex, quàm si filij nomine accusaret, cum magis sit in iudicis arbitrio, vtrum sit suspectus iudicandus, vel non. Sed non sic sacramentum est in arbitrio iudicis, maximè iure nouo. Secundũ quod non refrenatur secundũ quosdam, postquã est præstitũ, vt in auth. de iudi. §. oportet col. 6. vel licet postea taxetur raro vel parũ minuit de eo, quod iurauit

Dic arbitrarium esse iudici vel primò iuramentum taxare, vel posteà limitare. l. videamus. §. pen. ff. de in lit. iur. * Ideo verior est ratio, quam tradit Bar. & cæteri in d. l. videamus in princi. quia iuramẽtum illud non defertur nisi domino vel quasi dño l. vulgo ff. de in lit. iuran. qua rõne solet etiam matri deferri, qñ tutrix existeret, quia tunc est quasi domina rerum pupillarum aliàs non, vt declarat Bar. & Iason. in d. l. videamus.

b *Propensa*. id est magna.

c *Egredientem*. quod fecit Calphurnia, vt ff. de postu. l. j. §. sexum.

Calphurnia fuit mulier inuerecunda.

d *Sustinere*. Subaudi. posse.

e *Eam. Scilicet*. fœminam.

Casus.

* *Impuberes*. In tam aperta regula non figuratur, rationem

tamen

tamē dubitandi elicere possumus ex superioribus. Cum enim viderimus fauore pupillorum personas aliàs inhabiles ad accusandum admitti, uidebatur dicendum, ut eadem uia aperienda esset etiam impuberibus; saltem ubi accederet consensus necessariorum, aut cū essent proximi pubertati, cuius cōtrarium decidit ob suspectā infirmitatem iudicij illius ætatis, quæ ad accusandum facile proruere, vt se tutorum potestate subtraheret: adultis verò quia firmioris sūt ætatis, accusare permititur, dummodo interueniat uoluntas coniunctorum: cum enim id ætatis adolescentes adhuc non satis maturo sint consilio constitutum est, ut ita demū accusare possint, si necessarij consentirent, quos utique consensuros credendum non est, nisi è re adolescentium fore cognoscant, arg. l. transactionem. C. de transact. Nota summarium.]

riorū * suspectos possunt arguere & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

¶ Qui non administrat bona fide, (licet aliàs sit soluendo) pōt ut suspectus remoueri. Et missus a iudice administrare, antequam administret, potest vt suspectus remoueri Ange.

¶ Suspectus [b] autem est, qui non ex fide tutelā gerit, licet soluendo sit, ut Iulianus quoque scripsit. Sed & antequam incipiat tutelam gerere tutor, posse eum quasi suspectum remoueri, [d] idē Iulianus scripsit, & secundum eum constitutum est.

Remotus propter dolum est infamis: propter culpam, non h. d. ex l. fi. C. eo.

¶ *Necessariorum*, scilicet parētum. & facit. ff. de in lit. iu. l. videamus. §. adolescens.

* Accipit parentes secundum vulgarem sermonem. quo parentes uocamus quicunque aliquo necessitudinis uinculo coniunguntur, de quo uide nostros Commen. hoc loco.]

s Y L. ¶ Suspectus. Casus. In prima parte, qua dicit. quòd suspectus est, qui non ex fide tutelam gerit, licèt soluendo sit, dubium faciebat, quòd suspecti accusatio ideo inducta est, ut consulatur indemnitati pupillorum: quando autem tutor est soluendo, non uidetur ullū posse fieri præiudiciū pupillo, quia si quid nō ex fide gestum fuerit, cū eò agi postea poterit actione tutelæ. Sed contrariū respondetur: & ratio est, quia longe melius est ante uertere damnū, quàm per vexationem litium id postea consequi l. j. C. quā do lic. uni. si. iud. se uind.] Sed in secunda parte dubitationem faciebat ipsa difinitio; quia si suspectus dicitur, qui non ex fide gerit, antequam gerat non debet posse remoueri, cuius contrariū deciditur fauore pupillorum, & sub sistente legitima causa suspicionis, quæ si arbitrio iudicis uideatur potens ad eum remouendum, remoueatur etiam ante susceptam administrationem. No. qui sit suspectus. Itemque etiam ante susceptam administrationem, quis potest. remoueri.]

¶ *Suspectus*. Sic infra eod. §. nouissimè.

¶ *Ex fide*. Scilicet bona.

¶ *Remoueri*. Quia forte in alijs tutelis malè sit uersatus, vt. ff. eo. l. 3. §. idem erit, ibi, si autē, & dic remoueri, sed non accusari, vt ff. eod. l. hæc enim ī fi. quæ huic est cōtraria.] Vel ibi

† Ista solutio nō est bona propter tex. in l. 3. ff. eo. Ange.

† Et hæc est bona secundū quam in accusatione tā tū nō in remotione, sit differentia, quia ita propter culpā sicut propter dolū remoueri poterit, siue ipe diri administra

re, iuxta distinctionem Ange. hic, non autē de suspicione accusari, nisi propter dolum secundum Ias.

ibi non possunt accusari suspecti ex verbis.l.xij.tab. sed ex sententia sic, vt hic dicit. Vel dic, quod antequam gerat, ex dolo tamen accusatur suspectus, vt C.e. l.3. pro culpa non. † Et quod dicitur in d.l.hæ.n.hoc hoc verū est, quando ob ignauiā fecerunt. i. administrauerūt: postquam verò cœperit gerere, & propter dolum, & propter culpam, potest accusari suspectus, vt infra proximo.§.

¶ Suspectus autē remotus, siquidē ob dolum,[a] famosus[b] est; si ob culpam,[c] non æquè,[d]

¶ Pendēte accusa

SYL. ¶ Hęc vltima sol. cōiter tenet per doc. qui tamen latius eā declarāt ī l.2.C.e. & de ei⁹ veritate uide hic nostros Cō.]

SYL. ¶ Suspectus. ¶ Casus Intam notissima regula non est aliter figurandus.

* Quis enim ægreferat famosum fieri tutorem, qui pupillū fidei suæ cōmisśū fraudauit, remotū verò ob animi segnitiem, inertiā, vel simplicitatē, integræ existimationis remanere. In nulla.n.parte iuris culpa, & dolus pariter afficiunt.l.j.C.si aduer. deli. & l.3.§.fi.ff. eo.] & quis infametur remotus ob culpam, infamatur infamia facti, non iuris, vt dicetur in gl. Not. quod dicitur in summario.]

a ¶ *Ob dolum*. Expressum in sententia: puta sic, Remoueo te, quia in dolo tali fuisti. Accursi.

b ¶ *Famosus est*. Excepto patrono, ut supra eo.§. ostendimus, in fi.§.&.ff. eo l.j.§. ostendimus.

SYL. ¶ Hæc gl. falsa est, quando ob dolū remouet, vt tradit Bar. in l.si tutor.ff.eo.]

¶ Sed quid remouet simpliciter, nō expresso dolo uel culpa? Videtur, quod semper remaneat integræ famæ, vt ff. eo.l.3.in fin.&.l. hæ enim.§. quid ergo. Potest tamen distingui, vtrum accusatus fuerit ob dolū, an ob culpam, aut ob utrunque. In primo, fit famosus; in secundo, non æquè. In tertio, intelligitur semper ob culpam, nisi in contrarium probetur: pœnæ.n.nō sunt augendę, sed molliendæ, vt ff. de pę.l.pe. & de exce.rei.iudi.si cui testamento, &.ff. de liber.& posthu.l. cum quidam.& ff. eod.l.4.in 2.& 3. respon.

SYL. ¶ Ratio omnium prędictorum est, quia ad acta assertoria sentētia debet referri l. ī sū ma. ff. de re iudi.

c ¶ *Ob culpā*. Scilicet leuē, vel leuissimā.

SYL. ¶ Hæc glo. reprehēditur, quia tutor non tenet de leuissima.l. quicquid. & ibi glo.& doc.C.arbi.tute.]

Culpa lata an dolo comparetur. ¶ Secus si per latam, quia tunc videt infamis.vt ff.eo.l. impuberibus.§. si fraus. Et est ratio, quia dolo cōparatur.vt.ff. si men. fal. mo. dixerit.l.j. §.hæc actio.& ff. de preca.l.quæsitū. §.eum quoq;.& ff. depos.l.quod nerua. Nisi in duobus casibus. Primus est in criminibus publicis, vt ff.ad l. Corn. de sic.l. in lege. Secundus in delatione sacramenti in litem, vt ff. in lit.iur. l. in actionib.§. sed iudex. in fin.his enim casibus lata culpa dolo non comparatur. Vel dic secundū Azo.& de lata ēt intelligi, ut sicut in perditione personæ, dolo nō comparatur, vt dictum est, sic in perditione famæ, vt nō fiat infamis. Nec ob.d.l. ff.eo.impuberibus. quia de dolo intelligitur. † Vel dic, ut infra statim dicam in glo. prima.non similiter.in fin.

Famæ uersicu- lū æquiparatur periculo uitæ. † Immo ibi lata culpa æquiparat dolo.quo ad monendum secundum Ange.

ADDITIO. Lata negligentia, culpa prope fraudem accedit, & vbique fere doli appellatione continetur per interpretationem.l. vbi ff.de eden.l.j.ff. si mensor.l.2.C. de in lit. † l.j.ff.si quis test. nam & in regula iuris, culpam latam, magnam, dissolutam latiorem, aut similiter appellatam negligentiam is præstare dicitur, qui dolum præstat.l. contractus, ff.de reg.iur. Eg. Bar.

d ¶ *Non æquè*.i. nō similiter fit famosus damnatus ob culpā leuem, sicut ille, qui remouetur ob dolum fit tamen infamis de facto: sicut et aliàs quis

sit famosus de facto solo, vt in conditionibus ex turpi causa descendentibus, vt ff. de act. & obli. l. cessat. Itē in interdictis ex famosa causa similiter venientibus, vt ff. de vi & vi arma. l. neque vnde vi. Sed videtur, qd etiā ex culpa leui quis sit infamis, vt ff. de ijs qui no. infa. l. liberorum. §. notatur. quæ est huic contraria in eo, quod ibi dicit, ignorantiam iuris non excusare ab infamia. Sed certè pōt dici, q iuris ignorātia sit lata culpa: qd sic pbo: quia oēs debēt scire iura, exceptis paucis. s. mulierib9, minorib9, & militibus, vt ff. de iuris & fac. igno. l. regula. C. de leg. & con. l. leges sacratissimę. & C. de iur. & facti igno. l. cōstitutiones. ergo si quis ignorat, ē in culpa lata, cū culpa lata sit id ignorare, quod oēs sciūt, vt ff. de verb. sig. l. latæ culpæ. Non est ergo mirū, si est infamis, vt ff. eo. l. impuberibus. §. si. Vel verius, secūdum Azo. lata culpa non infamat per sententiā damnatū, sed ipso facto sic, si est tale factum, vt in d. l. liberorū. §. notatur. Et sic sunt tres casus, vbi lata culpa non cōparatur dolo: vnus hic: duo in gl. superiori, quæ incipit. Scilicet leuem &c.

Ignorantia iuris lata culpa.

¶ Et hęc declaratio de lata culpa cōmuniter tenetur hic p doct. & in l. quod nerua. ff. depositi. * Zasius tamen in intellecti. singular. c. ij. scribit duas esse latæ culpę species: vnā uersutiæ, alterā, ignauię: & latam culpā uersutię dolo cōparari: ignauię uerò, nequaq̄: q̄ distinctio uerissima uidet, & innumeris exēplis in nostris Commen. comprobata est.]

Nota.

¶ Si quis autem. Casus Quærebatur, an pēdente iudicio suspecti tutoris, administrare teneretur, aut posset tutor iam accusat[a]: & videbat, q sic, qa quousq; nō est declaratus suspectus p sententiā, nō debet ex sola accusatiōe priuari, ne medio tēpore eidē præiudiciū in administratione tutelæ generet, Nā quid prodesset sententiæ, si sola accusatio remoueret, argumē. c. venerabili. de offi. delega.] contrariū tñ respōdet, q immò interim administratio interdicit fauore pupilli. voluit. n. l. pri9 pupillo puidere, posteà remedia q̄rere, argu. l. si. C. in qui. cau. resti. in integ. nō ē necess. nō. n. administratio de facto aufert, sed potestas iuris de facto interdicit, seu suspēditur pupilli fauore, put declarat Saly. in l. eū quē. C. eo. * ne irritat9 multo minus ex fide q̄ ante, in posterū tutelā gerat.] Sed tunc q̄rebat, an iudiciū suspecti trāsiret ad hæredē: & uidebatur q sic. l. si cū hominē. ff. de fideiuss. * Lite. n. cōtestata crimē morte nō extinguit. l. j. C. ex del. defun.] cuius cōtrariū respōdetur ea rōne, quia cā finalis huius iudicij est terminata: nā tutor q petebatur remoueri p iudicē, remotus est p mortē, & sic cā iudicij reperitur finita: qd nō est in d. l. si cū hominē. * Prętereà nihil dāni hac ex re pupillo irrogat, quippe q quodcūq; sibi debebitur poterit tutelæ aut negociorū gestorum actionibus consequi.] No. q interdictio administrationis pp accusationē suspecti durat durante lite, Item q morte accusati extinguitur accusatio suspecti.]

tione de suspecto interdicitur accusato administratio, qui si decesserit, extinguitur accusatio. h. d. ex l. eum quem. C. eo.

Ang.

¶ Si qs autē suspectus postulatur, quoad[a] cognitio finiatur, interdicitur[b] ei administratio, vt Papiniano

a ¶ Quoad. i. donec.

b ¶ Interdicitur. Argumentum, vt donec prælatus accusatur, q non debeat administrare ecclesiastica bona. & facit ad hoc. C. de senten. pass. l. si. & ff. eo. impuberibus. C. eo. l. eū quem

Prælatus suspectus an sit

ab admi nistraito quem ut suspectum, & ff. de solu. qđ si forte. §. primo.

SYL. ¶ Ad quæstio. de prælato vide ca. pi. venerabili. vbi Abba. & alij, extra de offi. deleg. & de similitudine. quæ est inter tutorem & prælatū, vide Decium in l. pactum. curatoris. nume. 2. C. đ pac. post glo. not. in c. vlt. v. q. iij.]

ne remouendus.

a¶ *Suscepta*. i. incepta.

b¶ *Decesserit*. s. accusatione pendente.

c¶ *Extinguitur*: quia nō nisi vt ab ea remoueatur, intēditu r: sed ex quo mortuus est verè remotus est; & quod hic dicitur, si tutela morte tuto. finiatur, idem est si quocunque alio modo finita tut. sit, vt ff. eo. l. pen. §. pe.

visum est. Sed si suspecti cognitio suscepta [a] fuerit, †posteaque tutor, vel curator decesserit, [b] extinguitur [c] suspecti cognitio.

¶Si tutor latitat, ne pupillo per iudicem decernātur alimenta, pupillo in possessionē bonorum misso, & dato curatore, ut suspectus remoueatur, hoc dicit ex lege impuberibus. §. præterea. ff. eodem. Angelus.

¶ Si quis tutor copiam sui non faciat: vt alimenta pupillo decernantur, [d] cauetur epistola diuorum Seueri, & Antonini, ut [e] in possessionē bonorū eius [f] pupillus mittatur, & quæ mora deteriora futura

causa mittit pupillum in possessionem bonorum tutoris, & quæ ex illis mora deteriora futura sunt, dato curatore distrahi possunt: immò, & tāq̄ suspectus remoueri pt, cū, latēdo se suspectum sua sententia fecerit l. impuberibus. §. fi. ff. eo. Not. summariū.]

d¶ *Decernantur*: p iudicē.

ADDITIO. Ita quòd semper ex reditu patrimonij aliquid supersit. l. ius alimētorum. ff. vbi pup. edu. de. Ang.

e¶ *Vt in possessionem*. Sed & multa iudici poterit, vt ff. de arbi. l. non distinguemus. §. si arbiter. & facit ff. eo. impuberibus, §. fin.

SYL. ¶ Puto ego vel remouendum, vel seruandum modū traditum hic, aut in l. fi. ff. vbi pup. educ. deb. vt. s. curatore addito decernantur alimēta.]

f¶ *Eius*. Aliàs est tutoris in textu: aliàs non est. sed tamen subauditur, ut ff. eodem. impuberibus. Sed alij dicunt eius, scilicet pupilli: vt ita administratio tutori auferatur.

SYL. ¶ Hæc opi. falsa est: quia nō esset cōtumacia tutoris punita: ideò tenē primā. p̄tereà nō esset bona grāmatica, si verba ad pupillū referantur.]

g¶ *Mittatur*. Causa custodiæ, nō vt ex eis alatur, sed vt cautum sit pupillo, si malè gessit tutor, sed de suo, vt ff. vbi pupil. educa. debe. l. fi. in fi.

SYL. ¶ Si quis tutor. Casus. Querebetur cùm erant pupillo alimenta decernenda, si tutor latitet, ne decernātur, an ut suspectus remoueri possit, & quid agendum: & cum decretum alimentorum spectet ad iudicem. l. ius alimentorū. ff. ubi pup. edu. deb. non videbatur imputandum tutori, si latitaret: cum. n. iudex possit tutore inuito alimenta decernere, multo magis eo latitante. l. qui pōt inuitis. ff. de reg. iur. cuius contrariū deciditur, quia, cum alimenta sint decernēda pro modo patrimonij d. l. ius alimentorū. & in hoc versetur maximè officiū tutoris, qui & uires patrimonij nouit, & æris alieni summam, merirò quando tutor in hoc deficit in officio suo, iudex rerum seruandarū

SYL. ¶ Sed si q̄s pn̄s. Casus clarus est: rō n. dubitādi in singul. tribus casibus erat, q̄a satis videbāt tutorē, vt suspectū remoueri, & pupillū mitti in possessionem bo-

bonorũ, vt s. pxi. sed cõtratiũ rñdet q immò vlterius puniunt; rõ autẽ primi dicti est, qa cũ delinquat hic tutor circa uitã pupilli, cũ id dicitur necare, q alimẽta denegat. l. necare. ff. de lib. agn. meritò venit magis puniẽdus. * In secũdò verò casu hoc operatur odiũ illius, q corruptis iudicis ministris, vt negligẽter de vita, & moribus inquireret, tutelã redemit: neq;.n. interest id agere quenq, vt corrupta fide inqsitionis tutor constituatur, an bona fide constitutũ velut prædonem bonis alienis incumbere. l. 3. §. tutor qui ff. e.] In tertiò aũt maius uinculũ, quo tenet, & astringi tur filijs patroni libertus, facit vt qui plus tenetur, plus delinquat. l. si mandato. § j. ff. manda. No. q tutor mentiens de facultatibus pupilli, vt careat alimentis, punitur. Item q iudex non hñs alicuius rei, vel facti iurisdictionẽ remittit ad cõpetentem. Itẽ q tutela non põt redimi pecunia, alias punit. Itẽ q idem est in liberto, qui fraudulẽter gerit].

sũt dato curatore distrahi iubẽtur. Ergo, ut suspectus remoueri poterit, qui non præstat alimenta.

¶ Tutor præsens, qui per mendaciũ denegat, alimenta pupillo posse decerni, remittitur ad Præfectũ puniendus. Idem in eo, qui per pecuniam tutelã acquisiuit. Et idem in liberto, qui malè administrat. hoc dicit. ex l. ij. & iij. §. tutor qui ff. eo. Aretinus.

¶ Sed si quis[a] præsens negat propter inopiam alimenta posse decerni: [b] si hoc per mendacium [c] dicat, remittendum [d] eum esse ad Præfectum † vrbi puniendum, placuit: [e] sicut ille remittitur, [f] qui data pecunia ministerium tutelæ acquisierit, vel redemerit.

¶ Libertus quoq; si fraudulẽter tutelam filiorũ, vel nepotũ patroni gessisse probetur, ad Præfectũ† urbi remitti[g] puniẽdus.

a ¶ *Si quis*. Scilicet tutor.

b ¶ *Decerni*. Puta si negat alimenta posse decerni. i. dari: & quod sequit, si hoc per mendacium &c. sit de responsione.

c ¶ *Per mendacium*. Quid si non dicat per mendacium, immo verũ dicant, nũquid de suo alere tenet. Rñ. non, vt ff. vbi pupi. edu. de l. 3. §. fi.

d ¶ *Remittendum*. Sed non remouẽdum, vt ff. eo. l. tutor. §. tutor.

e ¶ *Placuit*. Ho: ideò, qa maior pœna imponetur, q remotio, vt ff. de offi. præfe. vrb. lege prima, §. item solent.

f ¶ *Remittitur*, scilicet puniendus extra ordinem, vt ff. de tut. lege in eos. Et no. hic arg. cõtra eos doctores, qui pecunia data sibi acquirũt scholares, vt ff. de of. pfe. vrb. l. j. §. itẽ solẽt. & in authen. vt ea, quę dicunt insinua. §. j. colla. v.

g ¶ *Remittitur*. ob hoc ẽt vt ingratus accusari potest, vt C. de lib. & eo. lib. l. liberti. & fa. C. e. l. j. & 2. ff. eo. l. libertus.

† aliàs vrbis.

† aliàs vrbis.

¶ Nouissimè. Casus. Quærebatur an satis offerente eo, qui tutelam dicitur fraudulenter administrare, sit remouendus: videbatur quòd non, quia cum satis sit satisfactum indemnitati pupilli, non est curãdum quis administret: mala enim administratio resarcietur per tutorem; contrarium dicitur ratione satis morali algata in hoc pulcherrimo tex. quam no. * Item quia longè melius est in tpe damno occurrere, q postq fuerit illatũ, confugere ad remedia, quibus

bus resarciatur.l.fin.C.in qui.cau.in integ.resti.] Not. non esse standum cautioni, vbi periculū apparet. Itē quòd non est dāda occasio delinquē di. Itē quòd plus valēt boni mores, q̃ diuitiæ.

quibus casibus præstetur, & quid si malitiosè petatur. item quid si res vendita reperiatur alij obligata, vide Ange. & Iaso.hic, & Salyc.in d.l. si post, qui tangit quęcunque in dubium venire

a ¶ *Nouissimè*.i. in vlti. parte huius tit. sic. ff. de insti.l.nouissimè. nā & ibi in vlti. parte tractatus sui Vlpia. ponit nouissimè.

b ¶ *Grassandi*, idest, delinquendi; vel id est, animandi ad delinquendum: sic, ff. de pœ.l. capitaliū.§. grassatores inde

¶ Qui fraude administrat, remouetur etiam si satisdet: & mores, non diuitiæ in tutoribus attendun tur.h.d. ex lege suspectus fieri. cum l. seq. & l. suspectum.ff.eo.

¶ Nouissimè[a] autem sciēdum est, eos, qui fraudulenter tutelam administrant, etiam si satis offerent, remouendos esse à tutela: quia † satisdatio tutoris ꝓpositum maleuolum nō mutat, sed diutius grassandi[b] in re familiari facultatē præstati, [c] Suspectū[d] † enim eum putamus, qui moribus talis est. ut suspectus sit.

possent ī hac materia. Sed quoties res empta detegitur esse vitiosa, dic q̃ si emptor eam non fuisset empturus, si vitium sciuisset, habet locum actio Redhibitoria, sin autem empturus quidem fuisset, sed minoris, & tunc datur actio Quanto minoris.

† Satisdatio p... sua... leua... non... tat... diuti... grassa... di fac... tatem præsta... concor... cap.2. glo. fi. extra solu. † alias suspect... etiā p... tamus

Grassor grassaris

grassor grassaris.i. nitor, ad malum.

SYL. *¶ Grassari est impetu, & auiditate quadam ferri ad nocendum: vnde & qui vias obsessas tenent, grassatores dicti uidentur.d.§. grassatores.quod plenius in Anno. declaraui.]

c ¶ *Præstat*.facit ff.eo.l. suspectus, & l.q̃a satisdatio. Et facit in arg.ad q. talem: si emi librum, & antequam soluam pretium, comperiam alienū, vel uitiosum, quòd non tenear soluere pretiū, quia expedit potius nō soluere, quàm cautionem de reddendo in causam euictionis vel uitij recipere: quibus cōsonat.ff. de compensa.l.2. aliàs 3. Prætereà lex dicit, quòd non debet q's se cōmittere fragilitati cautionis.ff.ad trebel.l.cogi. §.idē querit.& C.in qui.cau.in integ.resti.l.fi. & C.quando li.vnicuique.l.j.

SYL. ¶ Adde, quòd & ubi cōpertum est rem esse alienam, & super ea mota est lis, dato mihi fideiussore, teneor soluere pretium l.si post.C. de euic. cui fideiussor qualiter teneat, & in

ADDITIO. Not.quòd quotiescunque imminet euictio in limine contractus ante solutionem pretij, emptor non tenet soluere pretium, nisi venditor det idoneos fideiussores.d. l. si post perfectam.C. de euict. per Bart. de quo in l.j.§. stipulatio duplæ.ff.de præto.stipu. & an uenditor compellatur satisdare iure actionis, vel ope exceptionis, dic q̃ ope exceptionis, & solum tenetur respectu illius duntaxat mouentis quæstionē. d.§.stipula.& ibi per Bar.Ia.

d ¶ *Suspectum* nam tutorem suspectum non facultates paruæ, sed fraudulenta vel callida conuersatio in rebus pupillaribus commendat.i.probat, hæres verò solis facultatib. paruis suspectus habetur creditoribus, vt hic, & ff.de priui.cred.l. si creditores.

a ¶ *Remouendus non est*. Immò videtur, quòd sic, ut C.de tut.& cura. qui non satisde.l.ij.quæ est huic contra

tra. Solu. ibi non repellitur propter paupertatem, sed quia nõ satisdabat, hic autem satisdedit.

YL. ¶ Dic ꝙ sol. Glos. est uera, & patet ex tex. nostro ibi, Remouendus non est quasi suspectus, nõ enim dicit nõ esse remouendũ, sed non esse remouendũ quasi suspectum si fidelis, & diligens sit, potest tamen repelli eo, quia ob nimiã egestatem satisdare non ualet, & ita concordat cum. l. 2.] Posset tamen iste se excusare: quod dic ut supra. ti. j. §. sed propter paupertatem. Est tamen huic curator adiungendus, vt supra de cura. §. interdum. & C. eodem l. pietatis. & C. de peri. tuto. lege prima.

*ADDITIO Decipitur Aldobran. dum puta hic tutorem remouendos esse propter paupertatem, cum paupertas non sit iusta causa, ut remoueantur. l. pietatis. C. eo. dic autem pauperes nõ esse repeliendos vt sentit glo. in §. 3. supra eodem: præterea possunt se excusare ut supra tit. primo. §. sed & propter paupertatem, sed qui remouentur non excusantur. §. item maior. supra titu. primo, & ut copiosius hic in nostris Annotationibus. Hieronym. Mes.

Enimuerò tutor, vel curator, q̃uis pauper sit, fidelis tñ & diligẽs, remouendus [a] non est quasi suspectus.

¶ Finis Primi Libri.

¶ Finit liber primus.

¶ Incipit secundus liber.

¶ De rerum diuisione, &c. ¶ Dictum est de personis, sequitur de rebus, ut promisit s̃. de iure nat. gen. & ci. §. fi. de quibus dicitur vsq; ad tit. de obli. Et in hoc medio dicitur, qualiter acquirũtur res iure naturali, vt à §. singulorũ, usq; ad ti. de vsucapionibus. Item qualiter iure ciuili, ut ab inde in antea. Item qualiter iure singulari, vt usque ad tit. de testa. Item qualiter per † uniuersitatẽ, vt ex testamẽto, uel ab intestato, uel simili modo, vt à titu. de testamentis usque ad titulum de obligationibus. Accursi. Continuatio.

† Istam glo. tenet & sequitur Angel. hic.

Diuisio. Superiore libro. ¶ Iste tit. diuiditur principaliter in duas partes. Primò, continuat istum librum ad precedentem. Secundò incipit tractatum. Secūda ibi (Modo videamus.) Item ista secunda subdiuiditur principaliter in duas partes. Nam primo, ponit de rebus cōmunib⁹ iure naturali, de publicis, & de ijs quæ sunt uniuersitatis & de iis quę in nullius bonis sunt, & omnia ista per exempla clarificat. Secundò, ponit qualiter res acquirantur de iure gentium, & efficiantur priuatorum. Secunda ibi (Singulorum autem.) Et illa secunda subdiuiditur loco suo. Redeo ad primam, quę sub diuiditur in quatuor partes. Primò, ponit exempla de communibus. Secundò, de publicis. Tertiò, de ijs, quæ sunt vniuersitatis. Quartò, de ijs, quæ nullius sunt, Secunda ibi (Flumina.) Tertia ibi (Vniuersitatis.) Quarta ibi (Nullius autem.) Areti.

¶ Casus In distinctione & diuisione non figuratur. No. est distinctio tex.

¶ Incipit liber secundus.

¶ De rerū diuisione, & acquirendo ipsarū dominio.

¶ Quia principiū huius tit. ponit cōtinuationem, & duas rerum diuisiones, ideò non summatur. Sumptum est ex l.ij. ff. eod. Aret.

Superiore libro de iure [a] personarū exposuim⁹: modo [b] videamus de rebus, quæ vel ī nostro patrimonio, [c] vel extra [d] patrimonium nostrum habentur. [e]

Item quòd continuatio faciēda est. Item quòd dictio modo, est demonstratiua præsentis temporis.] SYL.

a *De iure personarum*. Ab illo tit. de iure personarum vsque huc.

b *Modo*. Sicut promisimus supra de iure naturali. §. fin.]

c *Patrimonio*. scilicet aptitudine, aptæ enim sunt eē in patrimonio, vt res pro derelicto habita.

Hanc supletionē aptitudinis reprehendit hic Ang. ostendens φ litera de se plana est.] SYL.

* ADD. Res ī patrimonio eē dicit̄ q̄ ī hereditatē venit̄ pōt ex̄ patrimoniū, q̄ nō p̄t vt l. bona. ff. de bon. pos.

d Vel extra. s. aptitudine: quia non sunt aptę, vt sint ī patrimonio, vt sūt res sacrę vel religiosę vt infra eo. §. nullius. Interdum tamen dictæ res sunt in patrimonio, vt si ab hostibus captæ sint, ut ff. de religio. l. cū loca.

e Habentur. Talis diuisio hic sumitur. Rerum enim aliæ sunt in patrimonio, aliæ extra; quæ uidetur insufficiens, nam aliæ sunt nec in patrimonio, nec extra, ut seruitutes, ut ff.

vt ff. de vsufr. le. l. j. contra. Sed Ioã. dicit, quod hic pueris loquitur simpliciter: nam quędam pro docẽdis pueris dicuntur, quæ aliàs non dicerentur, vt ff. de acti. & obl. l. obligationũ. in fi. quod non est veri simile, quod propter pueros malè loquatur, vnde nõ placet. Alij dicunt, hic de corporalibus rebus tãtum loqui, quod est falsum, quod colligitur ex continuatiõe huius ti. ad sequẽtes. Nos dicimus seruitutes esse in bonis, cũ earum nomine agamus, & excipiamus. ut ff. de acqui. rer. domi. l. rem. & l. statuas. quod autem in d. l. dicitur, eas nõ esse in bonis, nec extra, dicitur ideò, quia per se non censentur: ut est possessio tigni in domo positi. quia non intelligitur, tignum, dum durat domus, per se, ut ff. de usucap. eum qui.

Seruitutes sunt in bonis nostris.

SYL. ¶ Et hæc glo. communiter approbatur. *seruitutes. n. in bonis computãtur: uetum dictio (id) quæ habetur in d. l. j. non est referenda ad seruitutẽ sed exponere oportet, id, s. ius, cuius ususfructus legabatur, dũ est apud dominum, non potest tanquam seruitus annumerari bonis illius, cum rei suæ nulla possit esse seruitus. l. in re communi. ff. de serui. urb. præd. & cum non sit, nec potest consequenter dici extra bona, quia non entis nullæ sunt qualitates: & iste est verus intellectus illi[9] l. qui plenius expositus est hic in Commenta.]

a ¶ *Quædam*. hic fit alia diuisio.

b ¶ *Communia sunt*. Non tamen agit cõmuni di. secundum Pla. * ¶ Nam iudicium communi diuid. s Y L. inductum fuit ad diuidendas res, ex quarum communione poterant oriri discordiæ: hæ verò, quæ hic enumerantur, cum dominia distinguerentur, relictæ sunt in naturali illa cõmunione, quia ex eorũ vsu non videbatur perturbari tranquillitas humanæ societatis, sed potius earũ diuisio prębuisset materiam rixarum.]

Quædam [a] enim naturali iure cõmunia [b] sunt omniũ, [c] quædam publica, [d] quædã vniuersitatis, [e] quædam nullius, [f] pleraque singulorũ: quæ [g] ex varijs causis cuique acquiruntur, sicut ex subiectis [h] apparebit.

¶ Aer, aqua profluens, mare, & littora sunt cõmunia, quibus quiuis vti potest, dũmodo à rebus singulorũ abstineat. hoc dicit. ex lege secũda. & lege nemo. ff. eodem titulo.

ADDIT. Quia nõ possunt stare sine re, vel persona cuius sunt l. si aliena. §. hoc iure. cum si. ff. de vsucapio. Auge.

c ¶ *Omnium*. s. vsu, non proprietate. vt dicitur infra eo. §. & quidem.

d ¶ *Publica*. Publica. i. quasi populica. s. omnium populorum vt supra ti. j. §. consequens. & infra eo. §. flumina. Aliàs dicitur publicum, quod est huius populi vel illius tm, vt cãpus Martius C. de sacrosan. eccl. l. fi. & hoc dicitur magis vniuersitatis.

e ¶ *Vniuersitatis*. vt infra eo. §. vniuersitatis.

f *Nullius*. vt infra eod. §. nullius.

g ¶ *Quæ*. s. quæ sunt singulorũ: nec enim ad superiora refertur.

h ¶ *Ex subiectis*. infra eo. §. singulorum vsque ad fin. titu.

Diuisio. ¶ Et quidem. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primò, ponit dictũ. Secundò, ex dicto infert. Tertiò, illationem restringit. Quartò, rationem restrictionis assignat. Secunda ibi (Nemo.) Tertia ibi (Dum tamen.) Quarta ibi (Quia non sunt.) Ang.

SYL. ¶ Casus. In declaratione primæ partis distinctiõis non figuratur aliter:

cuius ratio in aperto est, quia huiusmodi, natura ita cōparata sunt, vt omnibus pateant, in diuisione dominiorum de iure gentium communia remanserunt. No. quæ dicantur communia de iure gentiū. Itē ꝙ ius gentium appellaē ius naturale. Itē ꝙ accidentia concreta debent regulari secundum eorum subiectum. Itē ꝙ littus maris non prohibetur alicui, dummodo ab ædificijs ibidem positis abstineat:]

Romani. Sed illud ē verū quo ad iurisdictionē: verè tñ sunt cōia, vt hic. sic. C. de quadri. præscr. l. bene à Zenone. secus in ripa fluminis, quę non est publica, licet flumen sit publicū, vt j. eo. §. riparū. ibi, sed ꝓprietas. Et potest esse ratio: quia inundatio fluminis raro venit. & ideò esse potest vtilitas ī ꝓprietate ripæ: at mare assiduè inundat: vnde paruula esset vtilitas: non ergo proprietas quæritur. vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. fin.

¶ Et quidem naturali [a] iure communia [b] sunt omnium hæc, aer, aqua profluens, [c] et mare, [d] & per hoc [e] littora maris. Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur: dū tamen à villis, [f] & monumentis, [g] & ædificijs [h] se abstineat: quia non [i] sunt iurisgentium,

a ¶ *Naturali iure*. id est, iuregentiū. naturali ratione inductum, vt ff. de iust. & iure. l. omnes. §. quod verò. de quo hic loquitur, vt infra eo. §. singulorū. † & in fin. huius. §. nā iure naturali primæuo etiā alia essent communia.

¶ Quamuis, Christoph. hic dicat gl. solere reprobari: pro ea tamen est text. clarus hic in fi. vbi postea dicit ædificia iurisgē. nō eē sicut & mare.

b ¶ *Communia*. Non tñ agitur communi diuidundo secundum Placen. nisi postquàm facta fuerit occupatio. Et quod dicit omnium. s. vsu, nō proprietate, vt prædixi.

*ADDITIO Nisi per longhissimā præscriptionē in mari & littore maris fiat, vt uidemus in illustrissimis Venetis qui partem maris occuparunt, & iurisdictionē in eo consecuti sunt. & uide Bar. in l. iniuriarum. §. si quis. ff. de iniur. Hier. Messag.

c ¶ *Profluens*. i. de cœlo cadens.

d ¶ *Et mare*. Sic. ff. de iniur. l. iniuriarum. §. si quis me prohibeat.

e ¶ *Et per hoc*. i. per consequēs, cum sit accessio maris, arg. j. eod. §. si tñ. Sed cōtra. ff. ne quid in loc. pub. l. littora. vbi dicitur littora esse populi

¶ Dic tria considerāda: primò vsus: & hic ē de iure naturali primæuo cōmuni omnibus animantibus: secūdò potestas acquirēdi dominiū ꝑ occupationē, & hæc est de iuregen. & solis hominibus cōuenit: tertiò iurisdictio & ꝓtectio, & hæc est populi Romani solutio tamē glo. hic communiter tenetur.] SYL.

f ¶ *Villis*. ab alio positis: & habet duas significatiōes. dicitur. n. casa vel insula quædā, in qua non habitatur, sed vel retia ponūtur, vel ꝓpter aquā illuc confugiē, vel fructus reponūtur, vt hic, & ff. de vsuf. arborib. in prin. Si verò habitareē, esset ꝓdiū vrbanū, vt j. de ser. rust. præ. §. ꝓdiorū. Itē dicitē villa cōgregatio hoīum.

*¶ Villas accipe hic & in d. l. arborib., q̄cūq; ædificia ī littore facta vel ad habitādū, vel ad pisces, aut fruct. reponēdos, vel alia quauis cā: ī §. verò Prædiorū. villa accipiē pro rure. SYL.

g ¶ *Monumentis*. Quid sit monumentum, habetur. ff. de relig. l. ij. §. monumentum.

*ADDITIO Floren. Iureconsul. monumentum describit in l. monumētum. ff. eo. & aliud est monumentū ut l. funeris. §. j. eo. ti. Hier. Mess.

h ¶ Aedifi-

arg. gl. quia in gentium iuri naturali erogauit quātum ad alia res: aliud non esse differentia inter ius commune & publicum secundum omnes docto. hic.

† Tu dic, ꝙ immo de iure naturali primæuo; quia quando imperatori placuit de iure gentium intelligere illud expressit, vt in §. riparum. & §. littorum. infra eo. nec ob.

h Aedificijs.s.ali js.
i Non sunt iurisgent. i. cõia de iure gentiũ, sicut & mare. immò eorũ qui ibi ædificauerũt, † vt ff. eo. l. intantũ.
a Sicut est mare. huic continua qđ ẽ infra statim .§. est autem &c.

Flumina. Casus Non figuratur, quia ponitur mera declaratio terminorum quę s. publica sint. *Ideo autẽ voluit I. hęc remanere publica, qa nullũ con trouertẽdi locũ habere videbatur illorũ cõmunis vsus.] No. flumina & portus esse publica. Item φ piscãdi ius in eis omnibus commune est. Item quid sit littus.]

† sicut est mare. a ¶ Flumina & portus sunt publica: ideoq; ius est ibi omnibus piscandi; & littus dicitur quatenus hybern' fluctus maximè excurrit. h. dicit ex lege nemo in fin. ff. eod. & l. littus. ff. de verbo. sign.

¶ Flumina autẽ omnia b, & port⁹: publica sunt: iõq; ius piscãdi oĩbus c cõe d est in portu fluminibusq;. Est e autẽ litt⁹ maris quatenus hybernus f fluct⁹ maximus excurrit. g

¶ Vlus riparũ publicus est proprietas verò illorum est, quorũ prædijs adherent. hoc dicit ex l. riparum. ff. eo. Aretinus.

b Flumina autem omnia. s. ppetua, vt padus, & rhenus: quędã. n. sunt priuata, vt fossata in agris posita, quæ crescũt, & decrescunt, quę qñq; currunt, qñq; nõ vt ff. de flumi. ne quid in flumi. l. j. §. ij. & ff. eo. nemo. in fi.
c Omnibus. Nec q fuit primò lõgo tpe piscatus aliũ superuenientẽ repellere põt, vt ff. de vsuca. l. fina. nisi forte spacio triginta annorũ vt ff. de diuer. & tẽpo. pręicrip. si quisquã. vel secundũ Ioan. intellige hãc. l. si quisquã. qñ erat in possessione piscandi.

V L. ¶ Adde, φ si volumus acquiri ius ex præscriptione, & nõ acquirit: aut cõ suetudine, & acquiritur, ita cõiter resoluunt doct. de quo latissimè vide Ioã. Fran. Balbũ in trac. pscri. in vj. q. iiij. par. v. par. prin. co. ccxv. nisi sit pscriptio tãti, tpis, cui⁹ initij memoria in cõtrariũ nõ existat. *Verior tñ est intellectus ad l. fi. quem ibi tradit Pau. de Cast. φ q solus pluribus annis piscatus fuerat, tpe phibitionis iã desierat esse in quasi possessiõe piscandi: hũc. n. intellectũ innuere videtur illa distinctiua (vel) quæ secundũ Bal. in l. filię. C. de colla. diuersitatem inducit eisdem retentis terminis.]

ADDITIO. Et dicitur cõstitui in possessione piscãdi, quãdo iste, qui primò piscatus est, phibuerat alios volentes accedere ad piscatũ, & isti prohibiti acquieuerãt prohibitioni, nec conuenerant. Et hæc faciunt ad q. vtrũ ille, qui tenuerit molendinũ per triginta ãnos in aliquo flumine, possit alios prohibere ne ibi molendinum habeant. Christo.

d Commune. i. in communi omnibus patet: non autem est commune, immò publicum secundum Io.
e Est autem. littus, vt ff. de verbo. si gni. l. littus.
f Hybernus. i. hyemalis, quãdo vẽto vndę trahuntur: quasi dicat, quantuncunque mare aliquo tẽpore plus extenditur in hyeme, vel æstate, tantum est littus eius.
g Excurrit. hic continua quod est infra. eo. §. littorum.
* ¶ riparum. Casum non expedit figurare, dubium tamen poterat facere, φ exẽplo littorũ. quæ (vt dicitur in §. seq.) eiusdẽ iuris sunt quo ad vsũ & proprietatẽ, cuius est mare, ripæ quoq, naturã flumi[nis] etiam quo ad

ad proprietatē sequi deberent. Quo nō obstante dicitur, ꝙ vsus quidem riparum publicus est, sicut & fluminis, eo ꝙ aliàs vsus fluminis inutilis esset, nisi liceret ad ripam accedere: aliquo.n.concesso intelliguntur concessa esse omnia, sine quibus illo vti nō possemus l.ij. ff. de iurisdi. om. iudicū. sed proprietas earū illorum est, quorum prædijs adhærēt; cuius rei rationem reddit Bald. in l. riparū ff. eo. ga & si ruāt, vel aliter vitiētur, ex eorundem prædijs reficiendæ sunt l. si locus. in fine ff. si ser. amit. Nota. summarium.]

† *Aliàs publicus est & in re gentium.*

† *Aliàs applicare.*

¶ Riparum[a] quoque vsus † publicus iuregentium[b] est, sicut ipsius fluminis. Itaque naues ad ea † appellare, funes arboribus ibi natis religare, onus aliqd' in ijs reponere, cuilibet liberum est: sicut per ipsum flumen nauigare. Sed proprietas earum[c] illorum[d] est, quorum prædijs † hærent:[e] qua de cā arbores quoque in eisdem[f] natæ eorundem[g] sunt.

¶ Vsus littorum est publicus de iure gentium, sed proprietas eorum nullius est, sicut ipsius maris. Areti

Littorū[h] quoq; vsus publicus[i] est

g ¶ *Eorundem.* Sed quid si piscator vult ligare, dominus vult incidere? Videtur dominus præferendus, vt s. de ijs qui sunt sui vel alien. iuris in fin. ibi, nec cuiq. &c. & C. de iudæ. nemo exterus. & ff. solu. matrimo. etiam §. licet. Sed cōtra credo, vt ff. de vsu. & ha. l. fi. & ð vsufr. si cui. §. itē Nerua. (aliàs est in l. æquissimū.) ¶ Et hæc verior ratione publicæ vtilitatis, si simul veniūt: secus si vnus post alium, glo. in l. nemo. ff. eodē. & declarat hic Christo.

† *Aliàs adhærent*

SYL.

SYL.

* ADDI. Dic eam esse rationē, qd' ripæ hominum cultura & labore incrementū accipiunt, flumina verò ꝑ se fluunt, sine facto hominis. ex quo ergo prædia possidentes muniunt ripas, ne impetus fluminis in prædia irruat, iure quoque proprietas illarū ad eos spectare debet; quia vbi est onus ibi quoq; &c. §. quia plerunq; de leg. patr. tut. supra. H. M.

a ¶ *Riparum.* i. fluminis.

b ¶ *Iuregentium.* i. de iure gentium: vel. i. oībus gentibus publicè patet.

c *Earum.* s. riparum.

d ¶ *Illorum.* Scilicet hominum, quorum &c.

e ¶ *Hærent.* Sed quid si via publica est in medio inter flumen & agrum. Respon. idē quod hic, vt ff. de acqui. re. do. l. Martius.

f ¶ *In eisdem.* s. ripis.

¶ Littorum. Casus Quærebatur de littoribus & eorum vsu, cuius iuris sint: & videbantur communia, vt supra dictum erat in §. primo. Tamen contrarium dicitur, quòd immò eorum vsus publicus est: & hoc est ex eo, quia ibi non loquitur de vsu, sed de ipsa re, & de ipso mari, & littoribus. illa enim sunt communia, vsus verò eorum est publicus, prout declarant Bald. & Christ. hic Not. quod vsus littorum publicus est, sicut maris. Item quòd licet ædificare, siccare retia, & huiusmodi. Item quòd proprietas littorum in nullius bonis est. Item quòd illud, quod est omnium, potest dici esse nullius.]

h ¶ *Littorum.* Scilicet maris, vt sequitur.

i ¶ *Publicus.* supra eod. §. & quidem. ibi, & per hoc &c. contra. Solu. dicit Pla. omnia communia esse publica, & econtra, scilicet ratione

tione quorundam vsuum: ut ecce tam mare, quàm flumina, & littora, & ripæ in usu animantium sunt, & in bibendo, & in abluendo, & commorando, & similibus, quæ exigit natura: sed ius piscādi, quòd in his est, solū competit hominibus, & retia siccandi, & quædā similia: portus tamen dicit esse publicos, non cōmunes. Sed Ioā. dicit nullacommunia esse publica, vel econtra: ea enim demum sunt cō munia, quæ cum sint in usu omnium animantium, occupantibus conceduntur: vt lapilli, & gemmæ in littore maris, vt infra eo. §. item lapilli. & ff. eod. item lapilli. Sed publica non solum non conceduntur occupanti, immo interdicta proponuntur ne quid in eis fiat, vt ff. ne quid in loco publi. & de flumin. & alijs titul. Præterea quomodo potest esse quod ait Pla. cum in diuisione supra posita velut duæ species oppositæ ponantur communia & publica, vt supra eod. in princ. & quod dicit hic publicus idest communis. vel publicus quo ad vsum, † communis verò quo ad proprietatem. ¶ Et hęc opi. tenenda est: & sic opi. cuiuslibet in casu suo vera est, vt declarat hic Christo.

a ¶ *Iurisgentium*. i. de iure gentium.

b ¶ *Maris*. s. est.

c ¶ *Sicut retia*. Hysteron proteron. i. ordo conuersus, vt ff. sueo. riparū.

iurisgentium,[a] sicut & ipsius maris: [b] & ob id cui libet liberum est casam ibi † ponere, in quam se recipiat, sicut retia [c] siccare, & ex mari deducere. Proprietas autem eorum [d] potest intelligi nullius [e] esse, sed eiusdem iuris esse, cuius & mare, & quæ subiacet mari, terra vel arena.

¶ **Quæ sunt communia ciuitatum, dicuntur vniuersitatis. hoc dicit ex l. in tantum. §. vniuersitatis. ff. eod.**

¶ Vniuersitatis [f] sunt, non singulorum, † quæ in ciuitatibus [g] sunt, theatra, [h] stadia, [i] & his similia, & siqua

d ¶ *Eorum*. s. littorum.

e ¶ *Nullius*. i. hominis singularis; omnium autem sunt: & sic differt ab illo. §. nullius. infra statim posito.

¶ Vniuersitatis. Casus. Non figurat in positione declarationis seu descriptionis: si tamen uis formare, dic quod ista uidebantur publica, non uniuersitatis. l. inter publica. ff. de uerb. sig. quasi populica. i. illius populi. sed contrariū dicitur, quod imò sunt vniuersitatis, quia publicum in hac materia nū capitur pro eo, quod est unus populi, sed uniuersorum populorū, ut declarat gl. j. infra eo. §. No. summa. Item no. quæ dicantur uniuersitatis.]

f ¶ *Vniuersitatis*. Quæ etiam publica quandoq; dicuntur. i. unius populi, ut C. de sacros. eccle. l. fi. in princ. Sed aliter accipit s. eo. §. flumina. nā loquitur ibi de illo, quod est publicum omnium populorum,

g ¶ *In ciuitatibus*. Et ciuitatum sunt.

h ¶ *Theatra*. A theorando. i. inspiciendo † ut in arena. Veronensi. ¶ Dic, quòd est dictum apotu theaome, hoc est video: latinè dici potest spectaculum.]

i ¶ *Stadia*. stadium est octaua pars milliarij, quòd Hercules currebat vno anhelitu, ut legitur in historijs. * ¶ Hic accipitur pro loco, in quo homines, uel equi, ludorū causa currunt: quem Latini curriculum uocant.

non econtra, nisi respectu quorundam vsuum. S Y L.

Aliàs pone-

† *Aliàs veluti quæ.*

† *Vide consimilem & pleniorē Glo. supra de libertin.*

Stadium in §. serui vero. in uer. in theatrū S Y L.

...it tunc ...ra est ...Y L. ...inio. ...a. vt ...umu ...dicā ...publi ..., sed

cant.sic Cicer.in Tuscu: In stadio Censores exclamant.]

b ¶ *Similia.* quæ sunt ad delectationem populi, vt latæ viæ, & picturæ in palatio.

a ¶ *Et siqua alia.* scilicet necessitatis causa facta, vt curia cõmunis, palatium, nauigium: & sunt supradicta vniuersitatis dominio & vsu. Sed Pla. dixit vsu tantum esse vniuersitatis: alia sunt quæ dominio & fructu sunt vniuersitatis, non vsu: vt fundi ciuitatis, & serui, vt ff. de in ius vocan. sed si hac. §. qui manu mittitur. & ff. de verborum significatione. l. inter publica. & de con trahen. emptio. sed Celsus. §. j.

alia[a] sunt communia ciuitatũ.

¶ Ea, quæ sunt diuini iuris, in nullius bonis sunt, h. dicit. ex l. intantũ §. sacræ. & l. j. §. j. ff. eod. Ang.

¶ Nullius[b] autem sunt res sacræ, & religiosæ, & sctẽ: quod enim diuini iuris est, id nullius in bonis est.

ADDITIO. Dicite ex mente docto. quòd hæc omnia dicuntur vniuersitatis et quo ad dominium, & quo ad vsum communem, vt hic, & l. sicut. §. primo ff. quod cuiusque vniuer. Est tamen differentia inter res vniuersitatis, quia quædam vniuersitatis appellantur, & quo ad dominium & quo ad vsum commu nem, vt sunt theatra & stadia. Quædam verò sunt vniuersitatis quo ad dominium, & quo ad vsum particularia, vt sunt prata vniuersitatis, ex quibus cõmodum percipitur in particulari: & ita dicunt doct. Christo.

Diuisio. ¶ Nullus. Ista pars vsque ad §. fin gulorum. diuiditur in quatuor partes. Primò ponit, quæ sunt in nullius bonis. Secundò, ponit exemplum de rebus sacris. Tertiò, de religiosis. Quartò de sanctis rebus. Secunda ibi: (Sacræ.) Tertia ibi, (Religiosum.) Quarta ibi (Sanctæ.) Et quanlibet partem summabo per se. Aret.

¶ Res sacræ sunt, quæ rite per Pontifices Deo dedicatæ sunt, seu ad diuinum ministerium: deputatæ: quæ non possunt nisi pro captiuis redimẽdis aliena ri. h. d. ex l. intantũ. §. sacræ. ff. eo.

¶ Sacræ res sunt, quæ ritè per Pontifices[c] Deo consecratæ

b ¶ *Nullius.* scilicet hominis, vel hominum: nec possunt esse: sed sunt in bonis Dei cẽsura siue dispositione: & sic non obstat quod possset dici de cõmunibus & publicis rebus vniuersitatum, quæ videntur nullius esse: quia esse possunt & sunt hominum, licet non hominis singularis. Item contra infra eodem. §. ferę. So. vt ibi.

¶ *Sacræ res* Casum non expedit figurare: quia sumus in declaratione terminorum, & littera clara est. Not. quid sit sacrum. Item quòd sacra etiam imperialibus decretis prohibentur alienari, excepta causa redemptionis captiuorum. Item quòd nemo sibi sacrum propria auctoritate constituit. Item quod locus, vbi est ecclesia, ea diruta, remanet sacer.] SYL.

c ¶ *Sacræ Pontifices.* scilicet Papas & episcopos. Sed nunquid Imperator dedicare potest? Videtur quòd sic, vt ff. eodem l. sacra. §. primo vbi dedicat, id est, potestatem dedicandi dat. nam olim Imperatores erãt sacerdotes, vt in canonibus dicitur. † Vel dic dedicat, alij, (puta episcopo) permittendo sine requisitione: vel concedit, scilicet requisitus. † c. de cons. §. pe ti. xxj. dist.

¶ Vera

SYL. ¶Vera solutio est, quòd loquitur secundum tempora antiqua, quando potestas religionis non erat restricta ad Pontifices, vt hodie.]

a. ¶*Aedes sacra.* Hic locus dicitur sacer, vt hic, & sanctus, vt C. de sacrosanctis eccle. l. sancimus. item religiosus, vt in authen. vt religiosæ domus.

† *Aliàs donaria.*

b ¶*Et dona.* (aliàs donaria). id est thuribula, & cruces, & calices. Accursius.

c ¶*Quæ etiam.* scilicet donaria: non autem referas ad ædes sacras: nam illę nullo modo possunt alienati, vt in authenti. de alie. & emphyte. §. & quoniam cognouimus collatione nona.

secratæ sunt: veluti ædes sacræ,[a] & † dona.[b] quæ ritè ad ministerium Dei dedicata sunt: quæ etiam[c] per nostram constitutionem[d] alienari & obligari prohibuimus, excepta[e] causa redemptionis captiuorum. Siquis autem auctoritate sua quasi sacrum sibi constituerit, sacrum non est, sed profanum.[f] ¶Locus autẽ, in quo ædes sacræ sunt ædificatæ, etiam diruto ædificio, sacer adhuc manet,[g] vt & Papinia. scripsit.

¶ Religiosus locus fit ex mortui illatione: fieri autem non potest nolente domino, vel habente ius communis proprietatis: vel vsusfructus: sufficit autem semel consensisse. hoc dicit ex l. in tantum. §. religiosum ff. eodem.

d ¶*Constitutionem.* vt C. de sacrosanct. eccle. l. sancimus.

SYL. ¶Dic tamen, quòd illa constitutio nihil valet: quia communiter concludunt docto. in c. ecclesia sanctæ mariæ. de constitut. quòd etiam illæ ll. quę in beneficium ecclesiarum sunt factæ ab Imperatore, ex defectu potestatis non valent.

e ¶*Excepta.* nam hominum animæ quibuslibet rebus præponẽdæ sunt, vt C. de sacrosanct. eccle. sancimus. in fin. Item propter debitum, si quod habet ecclesia, vt in authen. de alien. & emphy. §. hoc autem super ipsis. colla. ix. Item propter alimenta pauperum, vt xij. quæstio. 2. cap. aurum habet ecclesia.

Sacræ res aliquando alienari possunt.

SYL. ¶Vide text. in authen. hoc ius porrectum C. de sacrosanct. eccles. & ibi Docto.

* ADDIT. Vnde versus vtilitas, incommodum pietasque necesse. Res alienari permittunt ecclesiarum.

† *In l. a. de. ff. de con. emptio.*

f ¶*Profanum.* id est, non sacrum.

g ¶*Sacer adhuc manet.* de finit tñ eẽ sacer, si ab hostibus capiatur, vt infra de inutil. stipulat. §. primo & ff. de religio. cum loca. Item locus esse religiosus definit, quando ea remouentur, quæ talem eum reddebant, vt ff. eod. sacra. §. illud. & de relig. l. antepen. in fin.

Locus desinit esse sacer duplicitur.

¶Religiosum. Casu[s]. Figuratio nõ esset necessaria in declaratione termini: * si tamen vis ponere, dic, quòd primi responsi poterat esse dubitandi ratio, quòd in §. præceden. vidimus res sacras priuatorum auctoritate constitui non posse: at diuersum statuitur in religiosis, propterea quòd tunc minus afficitur locus, quàm cum efficitur sacer, idque ex reg. l. in re mãdata. C. mãd.] & dum dicitur, quòd inuito socio non potest inferri in communem locum vel alienum, quamuis sepulchro cõmuni qui, inuito socio vti possit ratio dubitan-

SYL.

di erat fauor religionis,& ꝙ satis erat solui pretiũ loci. Videmus.n.aliàs fauore religionis quẽ ita astringi l.fin.§.j.C.de com.ser. manu. & ibi Bald.sed cõtrarium dicitur:quia nõ debet vni ꝑ aliũ iniqua conditio inferri l.nõ debet. ff.de regu. iur. nec astringi quis ad vendendũ l.nec emere. C.de iure de lib.& sine facto nostro nostra à nobis non abdicantur l.id quod nostrum.ff.de regu.iur.* res enim religiosa (vt dictum est.) nullius in bonis est.In commune autẽ sepulchrum idcirco etiam inuito socio licet inferre, quia cũ iam locus sit religiosus,non debeor prohiberi vti re communi ad vsum destinatum, veluti re mea. vltimi autem responsi illa est ratio, quia volenti non fit iniuria neque dolus.l.nemo videtur.de regu.iur.] Not.quæ dicuntur iu summatio.]

¶ Religiosum locũ vnusq;q; [a] sua volũtate facit,dũ mortuũ [b] infert in locũ suum. In cõem aũt locum purũ [c] inuito socio inferre [d] nõ licet. In cõe verò sepulchrũ,ẽt inuitis [e] † cæteris licet inferre.Itẽ si alienus vsusfructus [f] est, proprietarium [g] placet (nisi consentiente [h]

a¶ *Vnusquisque.* Aliud in sacro,vt supra eo.§.sacræ.

SYL. ¶ Nunquid autem secundum canones hoc dicat religiosum? dic quòd non,vt dicit Dec.in c.quarto.colũ. pen.de iudi.vbi alios refert.]

b¶ *Mortuum.*s.totum† vel saltẽ caput,cuius imagine cognoscimur,vt ff.de relig.cum in diuersis. Quid si partialiter caput est in diuersis locis?Respon.illum eẽ religiosum,vbi est maior pars,vt argu. ff.de statu ho.l.quæritur.& infra de vul.sub.§.& si ex disparibus.Si autem æqualiter, neuter:secundum Ioan.

† Non tamen fundũ, totum, sed locũ cadaueris solũ efficit religiosũ. Ang.

ADDITIO.Et nota ꝙ si pars anterior appareat,illa tanquam nobilior inspicitur,arg.l.quod cõclaue.ff.de dam.infect.Ang.* sed verior est ratio,quia inde cognoscitur cuiusque imago d.l.cum in diuersis.Syl.

c¶ *Locum purum,* ideſt qui neque sacer, neque sanctus.neque religiosus est ff.de relig.& sump.fun.l.2.§.*quis est.* purus autem. *Locus purus*

d¶ *Inferre non licet.* Extraneos,nam ipse socius rectè ibi sepeliri potest etiã sine consensu cæterorum: maximè cùm non est alius locus, in quo sepeliretur,vt ff.de relig. & sump. fun.l.si plures.

† Con. cor.cap. cum oĩs in glo.j. post me diũ,ibi, nisi rem concedãt.extra de cõst.

e¶ *Inuitis.* Hoc fauore religionis iam factæ: aliàs contra, vt supra ꝓxi.§.& ff.commu.diui.Sabinus.

ADDITIO.Hoc non videtur verũ: & glos.melius soluit in d.l.Sabinus. Vnde dic latius, ꝙ aut socius vult vti,facere,seu reficere in re cõmuni ad eum vsum,ad quẽ parata est, & potest alio prohibente: aut ad vsum ad quem res parata non est, & tunc subdistingue.quia aut interest prohibentis non vti, & est melior conditio prohibentis:aut non interest: & tunc melior est conditio faciẽtis: Ioan.Fab.post Dyn.in regula,in re communi de regu.iuris libro sexto.

f¶ *Vsusfructus.* scilicet loci puri, argu.ff.de vsu.& hab.l.fin.

g¶ *Proprietarium.* Nisi consentiat fructuarius:vel nisi testatorem, qui vsumfructum legauit, velit sepelire heres, vt ff.de relig.l. secunda.§.si vsumfructum.

h¶ *Consentiente.* Quid si primo consensit, post pænituit ante illationẽ? Respon.sufficit semel voluisse.vt ff. de aqua plu.arcen.l.in diem.& infra proximo.respon.

*ADDITIO. In text. ibi ratum non habuerit expugnẽdam esse hoc loco negationem, quemadmodum & in

& in l.in tãtum.§. religiosum.ff.eo. censet Anto. Augu.emendatio.lib.j. cap.ij.idque probat cum ex Pand. Floren. tum ex Theophilo Græco institutionum interprete: atque ita hui* loci sensus erit locũ religiosum fieri si quãuis non concedente domino illatus sit mortuus, si modo id ratum postea dominus habuerit.

vsufructuario) locum religiosum nõ facere. In alienum locũ cõsentiente dño licet inferre: & licet postea ratum nõ habuerit, quàm illatus est mortuus, tamen locus religiosus fit.

¶ Res sanctæ sunt portæ & muri ciuitatũ, quasi pœna legali firmati. Item leges pœnales propriè vocantur sanctiones. h. dicit ex leg. sanctum. & l.sacra.ff. eod. Ange.

¶ Sanctæ quoque res, veluti muri [a] & portæ ciuitatis, quodãmõ diuini iuris sunt: & ideò nullius in bonis sunt. Ideò aũt muros sanctos [b] dicimus, quia pœna capitis constituta est in eos, qui aliquid in muros deliquerint: [c] ideo & legum eas partes, quibus pœnas cõstituimus [d] aduersus eos, qui

SYL. ¶ Sanctæ. Casus. Quærebatur quid sanctum diceretur, & rñdet Imperator, ꝙ portæ & mænia ciuitatis: cuius contrarium videbatur: quia nõ videbantur ea esse in bonis nullius, sed publica, sicut viæ, theatrum, & similia, seu magis vniuersitatis: contrarium tamen dicitur ex ratione assignata in text. * non quidem abnegando qui sint vniuersitatis vel publica, sed quia addita est his alia qualitas, quòd sanctione quadã firmata sunt, iccirco sancta dicuntur, exẽplo earum partiũ legũ, quæ sanctiones appellãtur.] No. quę dicãtur res sanctæ, & quare. Itẽ ꝙ valet argumẽtum ab allusione vocabuli. Item quòd pœna capitalis est in transcendente muros ciuitatis Romanæ. Itẽ quæ propriè dicantur sanctiones, quam quidem deriuationem approbat etiam Macrob. libro iij. Saturna. capi.iij. quid autem & vnde dicatur sanctum, docet Budæus in titulo ff. eodem in suis annota.* Vt autem recte percipiatur quid sit sanctio, sciẽdum est olim moris fuisse, cum aliqua lege rogabatur, & in scriptis redigabatur, vt posteaquam apposuissent oĩa legis capitã, in extrema parte adderent * quoddam aliud caput, quod sanctionẽ vocabãt, in quo pœna aduersus illos statuebatur, qui contra capita sua præscripta fecissent.]

† adhuc quoddam aliud caput, §. vide Bud. in Annot'. ad Pande. in l. j. ĩ prin. de iust. & iur. vbi agit de verbo sanctũ.

a ¶ Muri. scilicet ciuitatis Romanæ. ¶ Et tunc est pœna capitis l.fi.ff. eod. & ibi not.] ¶ Quid de ciuitate alia vel castro? Respon. nec ibi quicquam facere licet sine auctoritate Præsidis, vt ff e. sacra.§.muros. † Vel forte vniuersitati licet, non priuato, vt C.de oper.publ.l.omnes. † Adde l. sanctũ §. vl. eo.

¶ In tali casu punitur extra ordinẽ arbitrio iudicis.l.prima in fin.ff.ne quid in lo.sacro. SYL. tit.

b ¶ Sanctos. id est, firmos, à sancio sancis. non calce vel lapidibus, sed lege firmatos: vt sequitur.

c ¶ Deliquerint. scilicet transcendendo, vel rumpendo: sicut fecit Remus frater Romuli, vt hic, & ff. eodem l.fina. vnde Lucianus: Fraterno primi maduerunt sanguine muri. Lucanus.

d ¶ Constituimus. vt C.de le.& con. l.non dubium. Accur.

* ¶ Declara, vt docui in figuratione SYL.

contra leges fecerint, sanctiones [a] vocamus.

¶ Res fiũt nostræ aut iure naturali, aut iure ciuili: & à vetustiori ĩchoandum est, hoc dicit ex l. prima. ff. de acquir. rer. do. Angelus.

¶ Singulorũ autem hominũ multis modis res fiunt. Quarundã enim rerũ dñiũ nanciscimur iure naturali, qđ (sicut diximus [b]) appellatur iusgentiũ, quarũdã verò iure ciuili. [c] Cómodius est itaq; à vetustiore [d] iure incipere. Palã est aũt vetusti⁹ esse ius naturale, quod cũ ipso gñe humano rerũ natura [e] prodidit. [f] Ciuilia autẽ iura tũc esse cœperunt, cũ & ciuitates cõdi, & magistrat⁹ creari, & leges scribi cæpũt.

ne casus: nihil. n. facit l. nõ dubium. ad verum intellectum huius loci.

a ¶ *Sanctiones*. in stricta significatione. Quandoq; ponitur largius pro qualibet imperiali lege, vt C. de no. co. fa. §. quibus. ibi, colligentes vero &c. quandoque largissimè pro collectione totius iuris ciuilis, vt ĩ proœ. ff. in princ.

Diuisio. ¶ Singulorũ. Ista est secũda pars principalis huius tituli, quę diuidit in quinq; partes prĩcipales. Primò, qualiter acquirunt nobis res, quę in nullius bonis sunt. Secũdò, qualiter acquirũtur ea, quæ sunt alterius, ex facto nostro, ex permistione, vel fabricatiõe. Tertiò, qñ vsufructuarius, vel bonæfidei possessor facit fructus suos, & quid cõtineatur appellatiõe fructuũ. Quartò, ponit vnũ casum exceptiuum à prima parte, videlicet ꝙ ea quæ sunt in nullius bonis, non tñ in totũ efficiũtur occupãtis. Quintò, qñ ꝑ traditionẽ vel non in persona certam vel incertã dñium trãsferatur. Secũda ibi in § (Cum ex aliena materia) Tertia ibi (Siquis autẽ.) Quarta ibi in §. (Thesauros.) Quinta ibi in §. (Per traditionem) Ang.

SYL. ¶ Casus Non figuratur in diuisione: No. ꝙ appellatione multorũ, veniũt duo, secũdũ cõmunem intellectum. Itẽ ꝙ ius gẽtium appellatur ius naturale. Itẽ ꝙ ius gẽtiũ est antiquius iure ciuili. Itẽ ꝙ à uetustiori inchoãdum est. Item ꝙ iusgen. productum est cum ipso genere humano à natura. Item quando iura ciuilia locum & principiũ habuere. Itẽ ibi. ll. scribi cœperunt. ꝙ ad substantiam l. nõ requirit scriptura: sed tamen hic tex. probat contrarium; quia ẽt magistratus creari cę perũt, qui ante non erant: ergo. ll. scribi quæ ante nõ erant, non dico scriptura, sed ipsæ ll. & ita intelligit Deci. in rub. de consti. in iij. col. Tamẽ hic text. põt optimè probare utrunq; intellectũ.]

b ¶ *Diximus*. Sed ubi? Respon. supra de iure natura. §. j. ibi, ꝙ uerò naturalis. Vel supra de iure natu. §. sed naturalia. Vel melius supra eo. §. & quidem.

* ¶ Vltima opi. verior est: nam nec in §. quod verò. nec in §. sed naturalia ius naturale appellatur ius gentium, sicut in §. & quidem.] SYL.

c ¶ *Iure ciuili*. Vt usucapione, arrogatione, successione, deportatione, monachatione, de quibus incipiet dicere infra de usucap.

d ¶ *Vetustiore*. sic. ff. de iur. immu. l. semper.

e ¶ *Rerum natura*. idest Deus.

f ¶ *Prodidit*. idest statim cum procreauit Deus gentes, statim fuit iusgentium.

* Adde, ꝙ prodidit hoc loco exponendum est pro dedit, & in esse emisit, sicut infra si quad. pau. fe. di. ꝓdita SYL.

ta actio dicitur.i.data & cõcessa,nõ autem inuenta:& simili modo accipitur in §.huic autẽ infra de actio.]

§ 1. ¶Feræ. Casus Quærebatur exemplum eorum,quæ iuregentium nostra efficiebãtur:& respõsum est,ꝙ aucupium, piscatio, & venatio,acquirebãt nobis iuregen. feras, aues,& pisces:& assignatur ratio quia cum natura ipsa mũdi decori & vtilitati hominũ ea omnia creauerit, nec huic aut illi loco ascripserit,voluit ea omnibus communia esse,& ita ꝙ nullius sint,pos sint tamen omnium effici, & ideo occupanti cõcedantur.Sed tũc fuit dubitatum,an si capta sint in fundo alieno, sua sint: & dubitandi ratio erat,quia tunc,cũ erant in illo fundo,videbantur quasi accedere fundo, & esse quædam pars & accessorium ipsius:vnde videbatur iniquũ, ꝙ ex fundo alieno quid commodi domino inuito caperetur,cuius contrarium dicitur ea ratione,quia nulli particulari loco sunt ascripta hæc animalia, adeo ꝙ,quãuis in alieno fundo cap.fuerint, non per hoc erant minus in bonis nullius ante capturam.Sed & fuit,adiectum, an dominus posset venatorem aut aucupem prohibere, ne fundum suum ingrediatur: & videbatur ꝙ nõ gratia exercendi aucupij,& persequendi feram, quam persequi quocunque iuregen.licebat:tamen contrarium dicitur de iure ciuili,si præuideat.est enim iniuriæ species contra voluntatem domini ingredi ipsius fundum l.iniuriarum.§.final. ff.de iniur.

* Deinde fuit quæsitum,an perfectè per occupationẽ hæres acquiratĩ,ita vt sine facto nostro illas non amittamus:& videbatur,ꝙ sic,ꝙ l.id qđ ff.de reg.iur. attñ deciditur nostras esse desinere, si rursus se in naturalẽ libertatem receperint: hoc aũt statutum est,vt auferatur occasio rixandi,quia captis postea eisdem ab alijs,facile in contentionem veniret, vtrum illius eẽnt, qui prius cœperat illas, an nullius vt nunquam ab aliquo captæ.] Not.eliciantur clarè per te ipsum.

¶ Feræ,volucres, & pisces, capientibus etiã in alieno conceduntur: quæ durãt capientis,quousque custodiã eius nõ effugerint: & dñs potest prohibere, ne venãdi aut aucupãdi gratia fundum eius ingrediaris, si præuiderit.h.d.

¶Feræ[a] igitur bestiæ,& volucres, & pisces, & omnia aĩalia,quæ in mari, cœlo,[b] & terra nascunẽ, simul atq;[c] ab aliquocapta fuerint iure gẽtiũ statim illius eẽ incipiũt Quod † enim añ nullius est,id naturali ratione occupãti cõceditur

a *Feræ.* Quia à vetustiori inciniendum est igitur &c.

b *Cœlo.* id est aere.

c *Simul atq;.*i.statim postquã &c. Sed nũq̃d res sacræ conceduntur occupanti,vt supra eo.§.nullius?Rñ. Res dicitur esse in nullius bonis sex vel septẽ modis.Natura, vt hic.Facto,vt infra eo.§.pe.Itẽ tpe,vt ff.de acq.re.do.l.nũquam.§.thesaurus & in his tribus locum habet hæc regula:nisi ꝙ in thesauro de æquitate dimidiũ dño soli restituiẽ, ut infra eo. §.thesauros.Item cẽsura,ut s.eo.§. nullius.Itẽ casu,ut in hæreditate iacẽte,q̃ uicẽ dñi repræsentat, ut infra de stip.ser. in prin. Itẽ culpa hominis,utsi eijciã seruũ ægrotãtẽ, ut C. de lat.li.toll.l.j.§.sed scim*.&ẽthic. Itẽ iuris naturalis cõstitutione,vt liber hõ,ut ff.đ uer.ob.ĩter sti.§.sacrã.

Res dici tur esse in nullius bonis septem modis.

Intellege, si id venire potest in

¶Nec

hominũ commercium: regula enim sup terra habilia capit.j. de ata. & qua. ¶ *Nec interest*. quo ad acquirendum dominium. b¶ *Venandi*. Aliud si causa requiritur di fugitiuum meum, vt C.de serui. fugit.l.2.
SYL. ¶ Melius ponit ce facit, le.j.§. hic aũt.ff. de fer. fugit.] quod in odium seruorũ inductũ est: secus in alijs reb[9] nisi sint indicia. quia non perquirunt in fundis aut domibus alienis, vt hic p doc.
†*Aliàs id.* ¶ *Vel glandis* colligendæ causa, vt ff. de glan.leg. l.j.vel vt recipiam pecuniã, quã ibi abscondi, vt ff.ad exhib. thesaurus. vel si vindemiam, quam emi, tollere me venditor prohibeat, vt ff.de act. empt.qui pẽdentem.
SYL. ¶ Adde idẽ, si via erat diruta l. si locus.§. fin.ff. quemad ser. amit.]
c¶ *Ingrediatur*. Quid si post prohibitionem quid cœperit? Respon. non facit suum, vt C.de rei vend.si fundum,& l.certũ,& facit infra eo. §.apium.ver.plane.
SYL. ¶ Hæc gl.communiter damnatur, tenetur tamen actione iniuriarum. l.iniuriarum.§.fin.ff.de iniu.]

d¶ *In libertatem*. id est, laxitatẽ, vt statim sequitur, vt ff.de acqui.rerũ dom.naturalem.& l.pomponius.

¶ Nec[a] interest feras bestias, & volucres, vtrum in suo fundo quis capiat, an in alieno. Planè qui alienum fundũ ingreditur venandi,[b] aut aucupãdi gratia, pôt à domino, si† is præuiderit, prohiberi ne ingrediat.[c] Quicquid aũt eorũ cæperis, eousq; tuũ esse intelligitur, donec tua custodia coercetur. Cum verò tuam euaserit custodiã & in libertatem[d] naturalẽ sese receperit, tuũ esse desinit, & rursus occupantis fit. Naturalẽ aũt libertatem recipere intelligitur, cũ vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, vt difficilis[e] sit eius persecutio.[f]

¶ **Sola vulneratio feræ nõ facit eã suã, nisi capiatur.h.d.ex l.naturalẽ.§.illud. ff.de acquir.rer.domi.**

¶ Illud[g] quæsitũ est, an si fera bestia ita vulnerata sit, vt capi[h] possit, statim tua esse intelligatur. Et quibusdã placuit statim esse tuã:& eousq; tuã videri, donec eã persequaris: ꝙ si desieris persequi, desinere esse tuã, & rursus fieri occupantis. Alij verò putauerũt, nõ aliter tuã eẽ, quàm si eã cœperis. Sed

e¶ *Difficilis* Id est impossibilis: sic ff. pro soc.l.de illo.& econtra.ff.de ijs qui deie.vel effude.l.ij.
¶ Malè exponit glo.quia arbitrarium est cognoscere an ita effugerit, vt libertatẽ receperit, vt est de mente gl. in seq.§.in verbo capi.] SYL.

f¶ *Persecutio*. Sic ff.de acq.poss.l.3. §.nerua.
¶ Illud. Casus Nõ figurabitur, quia in tex.disputatur,& assignat rõ dubitãdi & decidẽdi. No.modũ cõsulẽdi, vt j.adducãt rõnes partis cõtrariæ, postea suę iij.ponaẽ opin.Itẽ no. ĩspici qđ euenire pôt. Item ꝙ vuln[9]ẽt tale, vt fera ita affecta sit ꝙ capi possit, ñ facit eã vulnerãtis, sed exigit captura SYL.

g¶ *Illud*. Sic ff.de acqui.rer.do,naturalem §,illud.

h¶ *Capi possit*. Considerata natura hominis& aĩalis, nõ diuina possibilitate e

tate:ſ3 nec oĩno facilitatẽ cõſidero.
a Sed poſteriorẽ. Sic ff.e.in laqueũ.
b A ccidere. licet.n.probeẽ unũ.i.
eã vulneratã,non tñ ſequiẽ, vt capi
poſſit, vt C.de proba.l.neq; natales.
c Non capias. No.ꝙ ĩſpicitur, qd euenire põt, ſic.ff. loc. ſi qs domũ. §. idẽ quærit ſi ſumptus, & ff.ad tre. l.lucius.§.pe. & ad l.falci.l.in quantitate. §. magna. & ff.ex q. cau. ma. ſed & ſi per prætorẽ §.ſi feriæ, & ff.de ſerui.ruſti. præ. qui ſella. §. 2. & de dam.infe. qui bona.§. inter.arg.tamen contra. ff.de pecu.l. eo tempore. j:reſpon.

poſteriorẽ[a] ſentẽtiã nos confirmamꝰ, ꝙ multa accidere[b] ſoleant, vt eam nõ capias.[c]

¶ **Apes ocupanti conceduntur, & earum faui: põt tamen dominus fundi prohibere ingrediẽtẽ, & qđ ex alueo tuo examen euolauerit, eouſq; tuum eſt, quouſq; ꝓſequeris.h.d.ex l. naturalẽ.§.apiũ.ff. de acqui. rer. domi.**

¶ Apium[d] quoq; fera[e] natura eſt. Itaq; apes, q̃ ĩ arbore tua conſederint, antequã a te alueo[f] iucludanẽ, nõ magis tuæ intelligunẽ eẽ, quã volucres, q̃ in arbore tua nidũ fecerit: ideoq; ſi alius eas incluſerit,[g] is earũ dominus[h] erit. Fauos quoq; ſi quos effecerit, eximere q li bet põt. Planè integra[i] re ſi ꝓuideris[k] ingrediẽtem fundum tuũ poteris eũ iure prohibere, ne ĩgrediaẽ.

minum ſtudio paſcuntur, incluſeq; ſeruãtur, tanq̃ occupatæ illorũ eſſe intelliguntur, donec reuolare nõ deſinũt. No.ꝙ in apibus quarũ natura fera eſt, neceſſaria eſt occupatio ad translationẽ dñij. Item ꝙ eouſq; dñiũ retineẽ, quouſq; non eſt difficilis per ſecutio.]

d Apium. Cõcordat.ff. de acqui. re. do.l. naturalem. §. apiũ.
e Fera.i.nõ manſueta.
f Alueo. Vas eſt, vbi apes manent. Quandoque pro loco, vbi flumẽ currit, ponitur, vt ĩ. eo.§. inſula. — *Alueus duo ſignificat*
g Incluſerit. quod Bu. facere noluit in his ſimilibus dicens: — *Scandalum timẽdum eſt.*
Magis timeo ſcandalum quàm futurum iudicium, vt no.ff.de acqui.re. do.in l.in laqueum.

SYL. Dic, ꝙ ideo ibi non inſpiciẽ, quia ſecundum naturã nõ erat poſſibile, cum nihil eſſet in peculio, ſecundũ Ang.hic, vel non erat ciuilis aut honeſtus, ſecundum Chriſto.hic.

SYL. Et hęc communiter tenetur, vt atteſtatur hic Chriſtoph.]

SYL. Apium. Caſus. Dubitabatur, an ſi apes in arbore mea cõſederint, meæ intelligant facta ac ſi cæperim: & uidebaẽ ꝙ ſic, quia ex quo ſe ĩ arbore mea incluſerũt, & ibi fauos fecerũt, videbanẽ effectæ pars & fructus arboris meæ: cuius cõtrariũ reſpondetur, q a earũ natura fera eſt, & nõ magis ſiũt meæ q̃ aues quæ nidũ poſuerunt in arbore: qua ratione oĩa ſubſequentia deciduntẽ.* Hoc tñ intelligẽdum de apibus quas natura abſq; hominum cura produxit, nã quę ho

h Dominus erit. Nec furti tenetur, vt ff.de furt.ſi apes.
i Integra re.i.antequam intret, vel priuſquam eximantur.
k Prouideris. quid ſi fuerit ingreſſus, an poterit retinere eum, vt deẽ quod acceperit: cum homo quilibet poſſit prohibere, ne quis intret fundum ſuum? Reſpon. cum dominus factus ſit per occupationem, non video quare deſinat eſſe dominus, argu.huius.§.quia ttãum præuidenti conſuluit.

a Exa-

Examē tripliciter accipitur.

a ¶ *Examen*.i.uniuersitas apiū:aliàs pro approbatione ponitur:aliàs pro iudicio,vt C.de aduoc. diuer.iudic. l.nemini. Et fortè seruatur aliud de cōsuetudine in hoc.§.& in superioribus duob.

*¶ Dic quòd hic accipitur pro fœtu apiū, & noua illa sobole,q̄ cum grādiuscula est, parentes alueo emittunt, ut nouas sedes sibi cōparet: non aūt accipitur pro collectione apiū aluearibus, inclusa, quæ mellificat, & iam nostra est. Et dum dicit glo. ꝙ forte aliud seruatur de cōsuetudine, adde ꝙ non est credendū doctori testāti aliquid esse de consuetudine secundum Alex.in l.post dotem col.penul.ff. so.ma.]

BYL. *¶ Pauonū. Casus. non est aliter figurādus, q̄a tex.ex se planus est, & Imper.ipse ponit rationē dubitandi,& respōdet.Not.summarium. Item quòd actus sequens demonstrat, qualis fuerit intentio præcedens.]

b ¶ *Pauo*.fera.s.nō prorsus domestica vel mansueta.

c ¶ *Nec ad rē pertinet*.id est non obstat ijs,quæ diximus.

d ¶ *Quarum*.scilicet apium.

e ¶ *Quorum*. Scilicet ceruorum in genere.

f ¶ *Ipsorum*. scilicet & singulorum in specie.

g ¶ *Talis regula*.Hic nota tria genera animaliū. Mansueta vt sunt gallinæ, in quibus habet locū hęc regula,vtubi cunque sint, domini esse intelligātur, ut infra proximo. §. Itē fera prorsus, & in his habet locum alia regula, quia occupāti conceduntur supra eodem §. ferę. & §.illud. & §. apium. & §. examen. Item fera naturaliter,sed accidentaliter mansueta:† & in his † obtinet hæc præsens regula, & facit ad hoc.ff.eodem.lege naturalem, per totam vsque ad §.final.

Animaliū tria sunt genera.

† *aliàs non est tunc.*

† *Ista gl.reprobēditur per doc. hic quia apiū nā non est adeo fera, quin mutari possit:*

h ¶ *Desierint*.exteriora indicant animi secreta interiora: facit de ædili. edic.l.si tamen.§.2.

ADDITIO. Et hoc comprehenditur

¶ Examen [a] quoque, quod ex alueo tuo euolauerit,eousq; intelligitur eē tuum,donec in conspectu tuo est,nec difficilis ꝓsecutio eius est: alioquin occupantis fit.

¶ Pauonum,colūbarum, & ceruorum fera natura est: & animum reuertendi habere desiisse creduntͬ, quādo reuerti desuere.h.d.ex lege naturalē.§. pauonum.ff. de acqui. re.domi.

¶ Pauonū quoq; & columbarū fera[b] natura est:nec ad rem [c] pertinet, quòd ex cōsuetudine euolare & reuolare solent: nam & apes idē faciunt,quarum[d] constat ferā esse naturā. Ceruos quoq; quidā ita māsuetos habēt, vt in syluā ire & redire soleāt,quorum[e] & ipsorū[f] feram esse naturā nemo negat.

¶ In ijs aūt aīalibus, quæ ex consuetudine abire, & redire solēt,talis[g] regula cōprobata est,ut eousquetua esse ītelliganͭ, donec animum reuertendi habeant. Nam si reuertēdi animū habere desierīt,[h] etiam tua esse desinunt,& fiunt occupantium. Reuertendi autem animum videtur desinere habere, †tunc,cum reuertendi consuetudinē deseruerint.

andum lor. hic tur, si uiso domino vel familiaribus non redeunt, vt solebãt, nisi per aliquas dies hincinde, non tamen si in syluis, aberrassent, secundum Ang.

S Y L. ¶ Gallinarum Casus. Apium, ceruorum, pauonum, & columbarum, exemplũ dubitationem, faciebat in casu nostro: cuius cõtrarium tamen deciditur, eo quòd naturã earũ non est fera, & ideo non minus suę sunt, cũ euolant, quã quando stãt: & in eis furtum fit. No. gallinarum, & anserum duplicem esse speciem. Item quòd gallinarum dominium non amittimus, eo quòd exeant conspectum: ratio est, quia nunquam fuerunt liberæ, & ideo non reuertuntur ad libertatem. Item quod furtum non committitur sine animo: & potest fieri etiam in una gallina.]

† aliàs quoque.

† aliàs id quod

Furti actio in modico, non aũt actio de dolo.

¶Galinæ, & anseres, quamuis conspectum exierit, non definũt esse nostræ, & qui animo lucrandi eas retinet, furtum facit. h.d. ex l. naturalem §. fi. ff. de acqui. rer. domi.

¶ Gallinarũ[a] †autem & anserum non est fera natura: †id quoque ex eo possumus intelligere, quòd aliæ sunt gallinæ quas feras[b] uocamus: itẽ alii sunt anseres, quos feros appellamus. Ideoque si anseres[c] tui aut gallinæ[d] tuæ aliquo† modo turbati[e] turbatæ ue euolaue rint, licet conspectum tuum effugerint, quocunque tamen loco sint, tui tuæve esse intelliguntur, & qui[f] lucrandi animo ea aïalia detinet furtũ cõmittere ĩtelligitur.†

a ¶ *Gallinarum.* Scilicet omnium ut statim innuit. Vel dic singularum in specie.

b ¶ *Feras.* ut phasianos.

*ADDITIO. Varro lib. de re rusti. 3. cap. ix. Columel. libr. viij. cap. 2. scribunt, tria esse genera gallinarum: esse cohortales, siue villaticas, esse rusticas quæ non ita mansuetæ sint, nec sine cauea Romæ videantur, nec capiantur, nisi ab aucupe: esse Africanas, siue Numidicas, quas Græci μελεαγρίδας appellaut.

c ¶ *Anseres.* Scilicet domestici.

d ¶ *Gallinæ.* Scilicet domesticę.

e ¶ *Turbati.* vt per uulpẽ, uel milluũ.

f ¶ *Qui lucrandi animo.* Scilicet vt habeat pennas vel oua: aliàs. n. non committitur furtum, nisi lucrandi animus interueniat, ut ff. de fur. l. j. §. fin. Sed nunquid dolus sit in vno ouo? Respon. sic, sed † de dolo non agitur in re minori duobus aureis, vt ff. de dol. si oleum. §. fi. & l. se.

† aliàs casu.

S Y M *¶ Pulchrã rationem affert Zasius, in Commẽ. Rheto. ad Heren. li. j.] Sed quare, non agitur de dolo cum quo agitur furti, vt hic? Respon. furtum fit plerunque, & ideo frequentius puniendum, secundum Io. ut ff. de pœn. l. aut facta. §. fi.

S Y M ¶ De hac ratione & eius veritate dixi latius in l. ut vim. ff. de iustitia & iure. * at Ioã. Fab. ait quòd actione de dolo agitur ad rescindendum actum consensu partium firmatum, quod difficilius est tollere, & ideo non datur pro modico. l. scio. ff. de in integrũ restitutio. l. res bona. ff. de cõtrahen. emptio. quam rationẽ approbat Angel. & ego puto verã, illud addens pro confirmatione, quod furtum habet nescio quid casus fortuiti, qui uix humana ratione prçuidetur, gl. in l. cum duobus. §. damna ff. pro soc. dolus autem à contrahentibus facilius præcaueri potest.]

¶ Et

¶ **Capta in bello iuregen. nostra fiunt, & si liberi homines sint, & eatenus durant, donec à nobis aufugiāt h.d. ex l. naturalē. §. fi. & l. adq. ff. d' ac. re. do.**

¶ Itē ea, quæ ex hostib.[a] capimus, iuregen. statī nostra fiūt: adeo quidem, vt & liberi hoīes ī seruitutē nostrā deducanē: qui tñ si euaserīt[b] † à nostra ptāte, & ad suos reuersi fuerint, pristinū statū recipiunt.[c]

¶ **Inuēta in littoris maris, & nata ex aīalib. nostris, nobis q̄runē. h.d. ex l. itē lapilli, & l. itē quæ. ff. de ac qui. re. domi.**

¶ Item lapilli,[d] & gemmæ, & cætera, quæ in littore maris inueniuntur,[e] iure nāli[f] statī inuētoris[g] fiūt.

¶ Et no. ex hoc. §. q̄ quælibet actio etiam pro vno nūmo datur, vt ff. de dam. infec. si proprietarius in fi. j. respon. & ff. de coniun. cum eman. lib. l. j. §. illud. sed fallit in casib. vt ecce si cōmodo tibi seruum, & tu eū alis, nō repetis à me expensas mo dicas, vt ff. cōmo. in rebus §. possūt & ff. de impen. in re. do. fa. l. oīno. Et excepta actione doli, vt dictum est. Itē excipe qđ ē. ff. de dā. īfec. ex dāni. i pri

SYL. ¶ Item quod est in l. scio. ff. de in inte. resti. quia ibi remediū est extraordinarium: regulariter. n. p̄ quacūq; minima re datur quælibet actio cōpetēs de iure communi.* Sed de isto articulo vtrum & qñ minimi ratio habeatur, vide Deci. in c. de appellationibus. in ij. no. de appel. & Alcia. lib. j. de verb. sig.]

*, Item ea quę ex hostibus. Casus. In regula huius. §. dubium faciebat quòd cum nihil tam contrarium sit iuri quàm uiolentia, non uidebatur esse legitimus modus dñium acquirendi. Itē cū ius naturale sit immutabile, non videbatur posse hominē liberū ab eo statu deijci, in quo illū natura creasset. Cōtrariū decidiē ea rōne, quia & bella rōne naturali suscepta sunt ad propulsandā iniuriā, resq; nobis ablatas recuperandas. Quod verò statutū est de liberis hominibus, vt fiant serui hostiū capiētium, summam habet æquitatem, cum naturæ magis conueniat eos seruari quam interfici. §. serui. supra de iur. perso.] No. quòd capta in bello, etiam si liberi homines sint, nostra fiunt. Item quòd captus recuperat libertatē, statim quòd ad suos redit & euadit custodiam: quæ no. quia ambo requiruntur, cum copulatiue hic ponantur.]

† ali nostra ptāte

a ¶ *Quæ ex hostibus*. vt quibus populus Romanus bellum indixit, vel ipsi populo Ro. vt ff. de capti. & postli. reuer. hostes & ff. de verb. sig. hostes. & l. quos nos hostes.

b ¶ *Si euaserint*. animo & corpore, vt ff. de cap. l. nihil in prin.

c ¶ *Recipiunt*. iure postliminij, vt supra quibus. mod. ius pa. pote. sol. §. si ab hostibus.

¶ Itē lapilli, Casus. Nō figuraē in tā noto & claro exemplo. cuius rō est, quia ea, quæ in littore maris sunt, in nullius bonis sūt, sicut & ipsū littus §. littorū. s. eo. In s̄o verò casu, ideo nr̄a efficiunē, q̄a rei nostræ fructus sūt §. ī pecudū, j. eo. No. sūmariū. SYL.

d ¶ *Item lapilli*. Scilicet p̄tiosi. Et q̄ sit inter eos lapillos, & gemmas: & margaritas differentia, dic vt ff. de au. & argen. leg. l. & si non sunt. §. fi.

e ¶ *Inueniuntur*. quæ tñ nō sunt alicuius, aliàs contra, ut infra eo. §. fi.

f ¶ *Iure naturali*. i. gentium, vt supra eo. §. singulorum.

g ¶ *Inuentoris*. ita demū si occupet hunc

Hoc vt
ṽn in va
iā tibus,
vt hic, et.
l. si bar-
ator am.
C. de fi-
deiuss.
Quod
no. pro
statuto
loquente
de eo qui
inuenerit
Item in-
uocanti-
b? si pos-
sidētis a
simus nō
tō̃currat
al ias si
o acqui-
rūtur a-
spectu.

¶ Item [a] ea, quæ ex animalibus [b] dominio tuo [c] subiectis nata sunt, eodem [d] iure tibi acquiruntur.

¶ Per alluuionē fluminis, id est p incrementum latens, res nobis acquiruntur; nō autem per vim ipsius terram euellētis, nisi radices arbores emiscerint h.d.ex l.adeo.§.j.

ff.de ac.re.do.At.

¶ Præterea quod per alluuionē agro tuo flumē adiecit, [e] iuregētiū tibi acquiritur. Est autē alluuio incrementum [f] latēns. Per alluuionē aūt id videtur adijci, qđ ita paulatim adijcitur, vt intelligi [g] non possit, quātū quoque tēporis momēto adijciatur.

siue apprehendat, non aliàs secundū Azo. nam in superiori. §. in alijs prçcedentibus de ijs, quæ per occupationem quæruntur, tractatur. vnde ꝙ idem prosequatur hic, vicinitas scripturæ innuit, vt ff. de testa. l. hæredes. §. sed & si notam. & ff. de leg. j. si seruus pluriū §. fi. & aduerbium similitudinis. s. itē quod est in princ. §. apertè dat intelligere aliud esse ĩ thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc separatus, vt infra eo. §. thesauros. & iō primū videnti & inuenienti, nō capienti q̃ritur. * ¶ Opinio Azo. verissima est, & ꝓbatur apertissimè in l. j. in princ. ff. de acquiren. poss.

a ¶ *Item ea.* Nunc mutat stylum & materiam, & dicit de ijs, quæ acquiruntur per accessionem discretam & in seq. §. præterea. dicit de accessione concreta.

b ¶ *Ex animalibus.* fœm. gen. siue rationabilibus vt ex ancillis, vt supra de iu. perso. §. serui, & C. de rei ven. l. partum. siue irrationabilibus, vt ff. de rei ven. l. si frumentum (aliàs incip. idem Pomp.) §. idem scribit.

c ¶ *Dominio tuo.* Vel quæsi. vt si bona fide possides animal irrationale, vt ff. de acq. re. do. l. bonæ fidei. §. fin. non ita in rōnali, vt infra eo. §. in pecudum. & est. ratio, vt ibi.

d ¶ *Eodem iure.* scilicet gentium.

SYL. ¶ Præterea. Casus. Non figuratur aliter, cum optimè declaret seipsum tex. * siquis tamen velit figurationē, sumi pōt rō dubitandi ex regula. l. id quod. ff. de reg. iur. rō aūt decidendi in alluuione fuit incertitudo, q̄ cuiusque esset terra & quanta, quod non est ubi ui fluminis pars fundi alicuius applicatur fundo vicini. vltimi aūt dicti eadē est rō, q̄ & vsucapiōis nēpe negligētia patientis terrā suā cū fundo vicino coalescere. Not. ꝙ alluuio est acquisitio iurisgē. & quid ea sit. Itē ꝙ impetus fluminis non pōt alteri applicare fundū meū. Itē ꝙ emissio radicū facit q̄ri, qđ non esset aliàs quæsitū.]

e ¶ *Adiecit.* ponēdo iuxta tuū ꝑdiū.

f ¶ *Incrementum.* id est, augmētum.

g ¶ *Intelligi non possit.* licet tota die ibi figas intuitū, & hoc propter imbecillitatem naturalis visus, qui tam subtilia perpendere non potest, vt in cucurbita patet, quæ cito crescit, quæ tamen percipi non potest, quātum crescit quoquo momento temporis. Sed in quodam genere agrorum cessat ius alluuiōis, vt in agris militibus, assignatis à principe, qui limitati dicuntur. vt ff. eo. lege in agris. Quæ sit ratio diuersitatis, dic vt ea. l. in fin.

¶ Ex quo enim agros limitatos certo numero iugerum princeps concessit militibus, ex hoc videtur alluuionē prohibuisse. quia is numerus augeretur. l. testamenta. C. de testa. * Qui aūt dicantur agri limitati, & SYL.

cut. ita vocentur, & de intellectu. d.legis in agris. vide Alcia.lib.j.Prę te rmid.& lib.j.Parer.138.]

ADDITIO. De his publicis agris qui veteranis in eorum præmia assignabātur fit mentio in l. Lucius.ff. de emēt. Hier. Messag.

Quòd si vis fluminis de tuo prædio aliquā partē detraxerit, & vicini prædio † applicuerit[a], palā est eā tuā pmanere. Planè si lōgiori[b] tpe fundo uicini tui hæserit, arboresque, quas secū traxerit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore † videntur vicini fundo acquisitæ[c] esse.

mari efficiē occupantis, secus si in flumine, sed est eorū, qui habēt prædia vicina, p modo latitudinis fundi, si est in medio; alias illius, cuius prædio est uicinior. Si uero ex diuisione fluminis vnius fundus includatur, remanet antiqui domini. hoc dicit. ex lege adeò. §.insula. ff. de acquirē. re. do minium.

Insula nata in

† alias à Applicaue vit. Aliàs appulerit.i. apposuerit, vt subijcit, puta crustā terræ fortè vineatę & arboratæ.

† alias videtur vicini fundo acquisita esse.

† alias at tinerit.

b. Longiori. id est lōgo.s. tanto, vt faciant radices vt sequit, vel ēt ipsa terra appositavnio nē alteri terrę fecerit cui apponitur, vt ff. de dam.infect.l.hoc amplius.§. ita demū. † Sed quo scitur, qn hęc vnitio vel immissio erit facta? Rn. p rusticos q talia sciunt, vt in auth. de nō alie. aut per mu.§. quod autē dictum est. coll.ij.

† Quod si nō fecerit, potterit de directo vendicari.

c Acquisitę. vtilis tn̄ rei uendicatio priori dn̄o datur, secūdum M. vt ff. de rei vēdicatio. si frumētum. (alias est l.idē Pomponius). §.de arbore. Sed nos cōtra, sed in factū ad æstimationē damni, vt ff. de rei vendicatio.l.in rē.j.§. itē. Sed rei uēdicatio nō datur, vt ff de damno infe. hoc amplius.§. Alphenus.

Dic, q aut facto fluminis applicuit & cessant oēs actiones: aut facto homini, & pcedit disputatio præsens.

Insula. Casus Sic figurari pt. Quærebat cuius esset insula in mari nata; & videbāt effici illorum principum, qui dn̄um vicinioris terræ haberēt, vel saltē q efficeret cōis, sicut & mare est: cōtrariū rn̄det, q immo,* quia nullius est, efficitur occupātis. §. ferç.s. eo.q autem nullius sit, ex eo probatur, q nihil aliud est insula q terra in mari apparēs, quę à natura sublata est è p fundo maris ad superficiē. Sicut igitur cū mari subiacebat, nullius in bonis erat. §.litorum. in fin. supra eodē. ita & post quam emērsit, eodem iure debet censeri & p hoc cōcedēda occupanti.] Iterū videbatur, quòd nata in flumine publici iuris fieret. sicut & flumen: contrarium deciditur, quòd efficitur eorū qui habent vicina prædia.* ea forsan se ratione, q præsumatur nata ex terra ipsorum vicinorū: vel in quod dam præmium oneris, quod illis incumbit, ripæ muniendæ, & reficiendæ. Nec obstat, q alueus fluminis publicus sit, sicut & flumen: ideoq; insula etiam, quæ dum sub sidebat aluei loco erat, iuris publici esse deberet; quia verum est alueum fluminis publicum esse, donec flumen super illo labitur, non etiam vbi ad aliam partem fluere cœperit, vt dicitur in §.seq.] Ideo aūt disponit in tertio casu dominiū conseruari, quia nō mutatur forma agri. Nota. q insula nata in mari in nulliusest bonis. Item quòd ideo conceditur occupāri. Itē quòd ad rato contingutia iura etiam

tiam aptantur. Item quòd insula na ta in flumine efficitur uicinorũ pro modo latitudinis: cętera dic vt ha betur in sum-mario.]

a ¶ *Insula.* Dicitur locus vndique circũdat⁹ aqua, vt hic, & ff. eodem, lege adeo. §. insula. & lege insula. (j) aliàs quãdoque pro domo in mari posita, quæ in salo, id est salso posita est, secundum Isidorũ. Item quandoq; pro qua libet domo, vt. ff. de eo quod certo loco dari. lege tertia. §. si quis insulam

YL. ¶ Dic, quòd quando capitur pro domo, pro ea accipitur quæ vndique via circundatur, ad similitudinẽ insulæ circundatæ ab aqua.] Item nota diligenter ista sex responsa vsque ad §. alia sanè &c.

¶ Insula[a] in mari nata est (q꜄d[b] rarò accidit) occupantis fit: nullius .n. esse creditur.[c] At insula in flumine[d] nata (quod frequenter accidit) si quidẽ mediã partem[e] fluminis tenet, commnnis est eorum, qui ab vtraque parte fluminis propè ripã prędia possidẽt. s. pro modo latitudinis[f] cuiusq; fundi, quæ latitudo propè ripã sit. Quod si alteri parti proximior sit, eorũ est tantũ, qui ab ea parte propè ripam prædia possidens. Quod si aliqua parte[g] diuisum flumine sit, deinde infra[h] vnitum,[i] agrum alicuius in formam insulæ redegerit, eiusdẽ permanet is ager, cui⁹ & fuerat.

Alueus nouus efficitur publicus, sicut ipsum flumen est, vetus verò dominis fundorum propinquorum conceditur. Idem de nouo alueo, si flumẽ in antiquũ redeat. Itẽ inundatio fluminis non mutat dominium fundi hoc dicit ex l. adeò. §. quòd si toto. ff. de acqui rer. do.

b ¶ *Quod rarò accidit.* Sed opp. nam ad ea, quæ frequentius accidunt, potius iura adaptantur, vt ff. de leg. & senatoscons ul. l. nam ad ea. Respondeo, quòd illud verbum potius, solutionem inducit: nam benè infert potius, ergo ad alia.

¶ Item hoc dictum fuit, ne ex decisione ponẽda in fluuiatili insula argueretur ad ortam in mari.]

c ¶ *Creditur.* antea.

d *In flumine.* i. ĩ medio fluminis.

e ¶ *mediam partem.* s. q꜄ poterit sciri accepta chorda, & puncto posito in medio inter vtrunque agrum. & tũc si punctũ est ex vna parte tantum, alij cedat: aliàs secũdum quòd punctum extẽditur vt colligit. ff. de acqui. re. do. inter eos. & l. seq. Ex his patet, ꝙ pro diuiso possident insulã, & habent dñium circundantes flumen, vt ff. eo. pro regione.

SYL ADDITIO. (j) Dic, quòd insularum alia est naturalis, vt Corsica & Sardinia, alia casualis vel accidentalis, quæ in flumine sæpe nascitur, in mari perraro. Naturales insulæ sunt principis, non in dominio patrimoniali, sed in dñio iurisdictionali, vt l. insulę. ff. de iud. illicitas. §. quivniuersas. ff. de officio p̃sidis. sed de hac materia plenius videas hic per Angel.

f ¶ *Latitudinis* existentis ab una parte, cum plures sint ex vna parte, & vnus fundus alicuius latior est, q̃ fundus alterius, & in hoc tm̃ frontẽ agri considero, vt ff. e. insula. ĩ prin.

g ¶ *Parte.* s. superiori.

h ¶ *Infra.* s. inferiori parte.

i ¶ *Vnitum.* Scilicet flumẽ. i. coadu

† Hæc verior. § Y L.

natum: & hic fit punctum. † Vel dic vnitũ agrũ &c. & tũc pũcta ibi, īfra. ❡ Quod si naturali. ❡ Casus positio facilis est. * Videbatur.n. alueum à fluuio destitutum debere publicum manere, sicut erat antea, vel in bonis nullius, quasi pro derelicto habitũ, à flumine, & consequenter occupanti concedendũ, aut reuerti velut iure quodam postliminij ad priores dominos, quib. à fluuio fuerat ablatus; quibus non obstantibus statuitur eorum fieri, qui propè ripam prædia possident, pro modo latitudinis] cuiusq;: quod non alia ratione dispositũ fuisse arbitror, nisi quia ad illos etiam spectat onus ripæ muniendæ: nouus autem alueus ideo publicus fit, quia fluuij censitorum vice funguntur, & ex priuato in publicum adducũt l. ergo. §. flumina, ff. de acquirẽ. rer. do. circa casum inundationis ratio assignatur in tex. Nota. clara sunt: & eliciũtur de facili ex summario.]

† aliàs alia de fluere cœperit.

❡ Quod si naturali alueo ĩ vniuersum derelicto, † ad aliam partem fluere cœperit, prior quidẽ alueus [a] eorũ est, qui propè ripam eius prædia possidẽt, pro mõ. s. latitudinis cuiusque agri, quæ latitudo propè ripam sit: nouus autem alueus eius iuris esse incipit, [b] cuius & ipsum flumen ẽ id est, publicus. Quod si post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumen, rursus nouus alueus eorum esse incipit, qui propè ripã eius prædia possidẽt. ❡ Alia sanè causa est, si cuius totus ager inũdatus fuerit: neq;.n. inũdatio fundi speciẽ [c] commutat: & ob id si recesserit aqua, palàm est eũ fundum eius manere, [d] cuius & fuit.

a ❡ *Alueus.* à quo nunc vltimo recessit flumen.

b ❡ *Incipit.* quantum adstrictam rationem: nam de æquitate vix obtinet, id est, non obtinet, vt ff. eodem l. adeo. §. insula in fin. Et no. hic, q flumina vicem iudicum tenent, & dant & auferunt dominia, vt hic, & ff. eod. ergo. §. alluuio. Accursi.

c ❡ *Speciem.* i. faciem fundi. Sed cõtra. ff. de flu. & ne quid in flu. pu. l. j. §. si fossa. in fi. §. Sol. ibi totum occupauit, hic partem. Vel hic eodem impetu recessit quo venit, ibi non, sed diu coopertum tenuit. *❡ Dic, q ĩmo. §. si fossa cõcordat cũ text. nostro, vt etiã Ang. hic animad.

§ Y L.

d ❡ *Manere.* Fuit ergo dominus & tũc temporis, qñ aqua inundabat. Sed contra. ff. q. mo. vsus. ami. l. si ager. sol. ibi impropriè dicit amitti. s. quãtũ ad cõmodum fruẽdi. Vel hic inundauit. p impetum aquarũ, ibi vt faceret alueum, vt probatur prædicto ti. l. quid tamen. §. agri. Et hæc vera sunt quãtum ad proprietatem: sed possessio indubitanter tempore inundationis amitteretur, vt ff. de aqui. pos. l. 3. §. labeo. & l. qui vniuersas. §. 2. & l. Põpo. j. rñ. tñ aqua recedente et iã possessio restituenda est, vt ff. de itine. actuq; priua. l. j. §. sed & si quis. * ❡ Si spectatur tempus inundationis, verũ est tunc dominiũ amissum intelligi d. l. si ager. ibi, amittitur vsusfr. nisi simus in casibus, quib. nec possessio p inundationẽ amittatur, quos refert Ias. in l. 3. §. labeo. ff. de acq. po. sint tẽpus recessus aquæ, vt hic & tunc verũ est intelligi dominiũ durasse, quia l. restituit oĩa in pristinũ statũ, & p subductionẽ tẽporis

§ Y L.

¶ Speciem nouā ex aliena materia faciens, eius dominus efficitur, nisi possit ad pristinā reduci. hoc dicit ex.l.adeo.§. cum quis.ff.de acqui.rerum domi.

¶ Cum ex aliena materia species aliqua facta [a] sit ab [b] aliquo, quæri solet quis eorū naturali [c] ratione dominus sit,

poris inundationis dominij continuationē inducit.d.l.si ager.ibi,quē admodum,]diuersum est autem in possessione,quia solo animo amittitur l. cū vnus.§.fi.ff.de bo.auct. iu. pos.dominiū verò non l.si qs vi.§.differentia. ff. de acqui. poss.]

¶ Cum ex aliena. Diuiditur in.5.partes. Priò,pōnit thema.Secundò,q.Tertiò,p exēpla thema declarat.Quartò ponit respōsionē.Quintò per exēpla respōsionē declarat.Secūda ibi(Quæri solet) Tertia ibi(Vt ecce.) Quarta ibi (Et post multa.) Quīta ibi(vt ecce vas.)

SYL. ¶ Casus Figuratio plana est : ponit n.in tex.rōes aūt dubitādi plures allegabantur,quia illius nouæ speciei confectæ,nunquā ille fuerat dns; cuius erant ea,ex quibus erant confectæ,contra videbatur quia quamuis species fuisset in nullius bonis,tamē materia erat in alterius dominio:vt aūt tolleretur hæc ambiguitas,media via electa est.s.q aut reducibilis est spēs ad priorē, & remaneat dñi, quia est ac si spēs non sit alterata,& mā in dñio alterius fuerit:aut non ē reducibilis,& cedat specificanti, qa illa spēs non fuit in alicuius bonis. Nota q specificans quærit dominiū rei specificatæ ñ reducibilis ad priorē formā,intellige si bona fide specificauit,ignorās alienā.Itē no.iura cōcordāda,& mediā viā eligendam.]

a ¶ *Aliqua facta.* Facta aūt intelligitur etiam cœpta, licet non perfecta, vt ff.de auro & argen.legat. lege & si non sunt.§.quid ergo.† Ratio huius est,quia quæ in opere sunt, inesse videntur.ff.si cer.peta.l.lecta, & cap. officij.extra de elect.

* ¶ Licet hæc glo.cōiter improbet, tamen verissima videtur,dummodo declaretur secundum distinctionem tex.nā si opere incepto res ad priorē materiam reduci non possunt,vt in calcatis vuis videmus,cur dominium acquisitū non verē quis dixerit? est vtique noua quædā species constituta,tametsi illā non sit,ad quā opera faciētis principali tēdebat.

*ADDITIO

Species aūt est,quod sub rudis materiæ nomine non manet corpus, sed transit in aliud nomen. Eg. Bar.

b ¶ *Ab aliquo.* Scilicet bona fide, vt ff.ad exhiben.de eo.§.si quis. & suo nomine,vt ff.de acquiren.rerum domi.adeò.§. cum quis.in principio, & lege quidquid.§.vbi.Item & tertium,scilicet,quòd non possit redire ad priorem materiam, secundum Ioan.vt in fin.huius.§.Quid si duo specificauerunt , vnus bona fide , alius mala fide? Respon.communis est domini & specificantis bona fide: non autem mala fide, † vt ff. qui.ad libr. proclama. non licet. si duo. Azo.eodem modo quæro. & saluo ea, quæ sequuntur. Quid si ex diuersorum materijs speciem fecit, & in vna habuit bonam fidem, & in alia malam fidem ? Item quid si in materia vnius partim bonam, partim malam fidem habuerit ? Itē quid & si partim suo specificantis nomine,partim nomine domini?

* ADDITIO. Intellige secundum præcedentia,quòd habeat bonam fidem : item quòd omnia sint paria, aliàs minus pretiosum cedet pretiosiori, secundum omnes doctores hic, per legē quicquid §.fin. ff. eodem.

c ¶ *Naturali.* ratione. i.iuregentiū.

a ¶ *Fecerit*.i.detexerit quo ad spicas vt ff.eo.l.adeo.§.cum quis.in fi. sic supra de liberti. §. j.
b ¶ *Mulsum* i.nectar,siue stalladiū.
*¶ De mulso vide Pallad. lib. xj. & Plin.li. xxij. c.xxiiij.]
c ¶ *Collyriū*. .i.vnguētum ad oculos.
d ¶ *Sabinianorum*.i.Sabini & suorū fautorū, qui dixerūt speciē cedere domino materiæ. Sed Proculus cū suis sequacibus cōtra,s.vt specificanti tantū cedat, vt ff. eo.l.adeo. §. cum quis.
e ¶ *Placuit*. s.nobis.
f ¶ *Media sententia*. quæ nec vni in totum,nec alteri cōcordat, vel discordat. Sed distinguit vt sequitur.Et nota mediū seruandū: sic supra quib. ex cau.ma. non licet. §. pen. Arg.cōtra ff. de ne. ge.l. nesennius in fin. fennius.in fin.cum glo. Areti.
g ¶ *Fecerit*. Si & alia duo internerūt,quæ in prin.huius.§. dixim*.
h ¶ *Vel spicas*,Et ita apparet, ꝙ frumentum cedit specificanti. Sed contra ff.eo.l. adeo.§.cū q̄s. in fin.§. Sol. hæc posuit gratia exēpli pro pueris secūdū Pla. quę dā enim gratia docēdi dicuntur, quæ aliàs non dicerētur,vt ff. de actio.& obli.l. obligationum substantia.§.fin. Vel dic secūdò secūdum Azo. illam ꝑ istā corrigi. *¶ Melius ē supplere istū tex. ex versi. Videntur tamen . posito in d.§. cum quis . qui incuria Triboniani huc relatus nō est . Ridiculū.n.ē dicere,ꝙ propter iuuenes malè exemplificet,vel ꝙ iste text. sit correctorius §. cum quis. cū Iustinia. vbicunq; ius antiquū corrigit, id apertissimis uerbis soleat indicare.]

Nedium est seruandum.

vtrum is qui fecerit,[a] an potius ille qui materiæ dominus fuerit. Vt ecce,si quis ex alienis vuis,aut oliuis,aut spicis,vinum, aut oleum, aut frumētum fecerit,aut ex alieno auro, vel argēto,vel ęre,vas aliquod fecerit: vel ex alieno vino & melle mulsum[b] miscuerit: vel ex medicamentis alienis emplastrū; aut collyrium[c] cōposuerit vel ex aliena lana vestimentum fecerit: vel ex alienis tabulis nauē, vel armariū, vel subselliū fabricauerit. Et post multā Sabinianorū & Proculianorū ambiguitatē, placuit[e] media[f] sententia existimantium, si ea species ad priorem & rudē materiā reduci possit, eum videri dominum esse,qui materiæ dñs fuerit: si non possit reduci,eum potius intelligi dominum qui fecerit.[g] Vt ecce,vas conflatū potest ad rudem materiā æris vel argenti, vel auri reduci:vinum aūt vel oleū,aut frumentū, ad vuas, vel oliuas, vel spicas[h] reuerti non potest,ac ne mulsum quidem ad vinum & mel resolui potest.

¶ Speciem constituens partim ex sua,partim ex aliena materia, sibi speciem quærit hoc dicit.

¶ Quod si partim ex sua materia, partim ex a-

ADDITIO.
Dic.ꝙ media via est eligenda, quando nō pōt magis ius ad vnā partē adaptari quàm ad aliam vt hic : aliàs diceretur diuisio rusticana,vt d.l.ne Irē ad hęc oīa exēpla, in q̄bus dicit spēm specificāti cedere,est contraria regula

regula, quæ dicit. Quod ex re mea est vel nascit, meū est. vt ff. ad exhib. de eo. §. si quis in fi. ff. de rei ven. solū. §. meū. Solu. illa regula locum habet in q. nq; casib. f. vbi dñs specificauit.]Itē vbi alius ei⁹ mādato. Item vbi sine mandato, s; ratū hȝ. †Itē vbi alius mala fide & suo nomine. Itē vbi bona fide, s; res potest ad priorē materiam reduci, quorū nullū hic est. Itē si hæc vera sūt specificāti cedant, contra est regula, q̄ dicit, Neminem cum alterius iactura fieri locupletiorem, vt ff. de condi. indeb. nam hoc naturæ? Respon. licet fiat sua spēs quo ad dñium, tñ actione in factū tenet ad æstimationē, vt ff. de rei vēd. l. in rē. j. §. itē q̄cunque. & ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si mulier. §. j. & l. seq.

†*Intelligas glo. quando nomine domini specificauit, alias si nō fuisset specificatū nomine domini nō posset habere ratū, cū sit factum in sui fauorē, vt l. si pupilli. §. si ego. ff. de nego. ge.* SYL.

ne materiarū, vt nō cedat specificāti, ut ff. eo. l. quicquid. §. fina. in fin. Idem fortè erit, & quando mala fide fecit, licet reduci non possit, ut. ff. ad exhiben. l. de eo. §. si quis.

aliena, [a] speciem aliquam fecerit quis: ueluti ex suo vino & alieno melle mulsum miscuerit, aut ex suis & alienis medicamentis, emplastrum aut collyrium, aut ex sua lana & aliena [b] vestimentum fecerit, dubitandum non est,]hoc casu eum esse dñm, [c] qui fecerit: cū nō solū operam suam dederit, sed & partē eiusdem materiæ præstiterit.

¶ Aliena purpura intexta vestimento cedit vestimento: ille aūt, qui dominus fuit, habet actionem contra furem. Ang.

¶ Si tamen alienam purpuram, [d]

Imo amittit dominiū suæ materiæ. §. ex diuerso infra eo. SYL.

¶ Si tamen. SYL. Casus. Si purpura uestimēto intexta sit, dubitabatur an uesti accederet uel econuerso, ratio autē q̄ uestimentum ipsi cederet, uidebatur, quòd prætiosior ipsa ueste uicebatur ad se trahere minus dignū l. præcipimus in fi. C. de app. contrarium tamen decidit Imperator, ex eo quia, cū purpura uesti accedat, debet à principali trahi, non econuerso, & ita patet ibi, accessionis uice. * Sed quia iniquum est, ut alterius facto res nostræ efficiantur alienæ. l. id quod. ff. reg. iur. ideo domino purpuræ datur furti actio, item & condictio, in eū, qui illam surripuit.]No. summariū. Item quòd accessorium, & si precio sius & diginus eo, cui accedit sequitur principale. Item quòd sicut per confusionem dominium rerum alienarum nobis quæritur, ita per accessionem. Item quòd quāuis dominium sit translatum in furem omnino datur saltem condictio furtiua. Itē q̄ rei suæ pōt committi furtū.]

¶ Quod si partim. Casus. Positio pēdet ex superiori, ideoq; minus dubitabile deciditur, vt innuit Imperator ibi, dubitandum nō est, cuius decisionis ratio cadē est, & maior, quia duo vincula arctius ligāt auth. itaq;. C. com. de succes. Intellige tex. tamen in terminis, in quibus loquit, scilicet quando nō posset reduci ad priorē materiam, vt declarat glo. fi. No. summarium. Item q̄ duo vincula potētius ligant. Item argumentū de minori ad maius affirmatiuè.]

a ¶ *Ex aliena*. s. materia.

b ¶ *Ex aliena*. s. lana.

c ¶ *Dominum*. Sed si possit reduci ad priorē materiā, sit eois, habita rōne materiarū, vt nō cedat specificāti ...

d ¶ *Purpuram*. vt manicā uel gyronē si autē ipsa fila, puta in tela. tūc aliis ratione est dñs factus purpuræ. l. iure specificationis, vt supra, pxi. §. &

Item ꝙ casu, ortuitus & uoluntas dominii in hoc æquiparantur.]

Dominiũ naruys modis quæritur.

a ¶ Si duorum. Acquiritur dominiũ non solum specificatione, ut s. eo. §. cum ex aliena. & §. quod si. & accessione, ut supra eod. §. si tamẽ. sed & confusione, vt hic. Item immissione, vt infra proximo. § ꝙ si frumentum,

b ¶ Dominorum. bene dicit dominorum voluntate. Nam si vnus dominus fecit idẽ speciem, id est, mulsum, vel vas ex argen. to meo, & suo, sua est iure specificationis, nõ cõmunis, ut s. eo. §. quod si parti. & ff. de rei uẽ. l. si frumẽtũ. §. j. † alias & ex his.

ADDITIO. Hoc intellige bona fide & suo nomine, vt vidistis in §. cũ ex aliena supra eodem. per glo. vt hic. Angel.

c ¶ Confusæ. i. simul fusæ.

Electrũ quid est

d ¶ Electrum. genus est vasis, vel species metalli, & ad hoc est. ff. de aureo & argen. lega. l. pediculis. §. Neratius.

SYL. * ¶ Electrum teste Plin. lib. xxxiij. ca. iiij. vocatur aurum in quo quinta portio est argenti.]

e ¶ Idem iuris, vt sit commune, ut sub ijcit.

f ¶ Placuit. scilicet, vt sit commune, nisi separari possit: veluti ex ære meo, vel plumbo, uel argento tuo species facta sit, quibus casibus separari potest, & quilibet vendicat suum, vt ff. de rei vendi. si frumentum. §. sed si plumbum. & ff. de acqui. re. do. l. lacus §. si.

¶ Quod si frumentum. Casus. Facilis est, siquidem formatur in text.

¶ Si duorũ[a] materiæ ex uoluntate dñorum[b] cõfusæ[c] sint, totũ id corpus, quod ex confusione fit, vtriusque cõe est: veluti si q. vina sua cõfuderint, aut massas argenti, vel auri conflauerint. ¶ Sed & si diuersæ materiæ sint, † & ob id propria species facta sit, fortè ex uino & melle mulsum, aut ex auro & argento electrum[d] idem iuris[e] est, nã & hoc casu cũmunem esse speciẽ, non dubitatur. ¶ Quod si fortuitu, & non uoluntate dominorum confusæ fuerint, † vel eiusdẽ generis materiæ vel diuersæ, idem iuris esse placuit.[f]

¶ Species duorum à uolentibus mistæ communes, fiunt: secus si casu. h. d. ex l. idem Põpon. in princi. ff. de rei uend.

SYL. * ratio autem dubitandi in primo dicto non est quærenda, quandoquidem, dominorum, consensu, facta est communicatio, cum etiam, in confusis, supra, proxi. §. Imperator dixerit, non esse dubitandum. Sed quoties mixtio fortuitu fit, tũc dubium facere poterat §. præcedens vbi idem statuitur, siue ex consensu, siue casu, materiæ, confundatur.]

† alias uel diuersæ, materiæ uel quæ eiusdẽ generis sunt. idẽ &c.

Quamuis enim non fiat realis commistio, fit tamen, tales in granis frumenti, vt impossibilis sit separatio: magis enim facile separatur aurum ab argento, quàm frumentum à frumento. dicitur tamen contrarium.

* Ratio decidendi assignatur in text. ibi quia singula & cæ. & confirmatur per simile. Hinc infert Iustin. quòd cum frumentum non fiat commune, competit in rem actio pro quantitate communicata, sed iudicis, erit æstimare quatenus excedat. vel minor sit æstimatio bonitatis vnius vel alterius frumenti.

Not. collige per te.

¶ Quod si[a] frumētum Titii frumēto tuo mistū fuerit: si quidē ex uolūtate vestra, cōe est: quia singula corpora, i. singula grana, quæ cuiusque propria fuerunt, ex consensu vestro cómunicata sunt?[b] Quod si casu id mistú fuerit, vel Titius, id miscuerit sine tua volútate, nó videtur cóe esse: quia singula corpora ī sua sub̃a durant.[c] †Sed nec magis istis casibus cōe fit frumentum, q̄ grex intelligitur esse cóis, si pecora Titii tuis pecoribus mista[d] fuerint. Sed si ab alterutro vestrū totum id frumentum[e] retineatur in rem quidē actio pro modo[f] frumenti cuiusq; cópetit[g] arbitrio

Cōtinuatio.

† Istam glo. non credo esse Accursij, quia nō reperitur in antiquis originalib9, nec de ea doctores aliquā faciūt mētionem.

Frumē tum duorū an eorum uoluntate possit fieri cōe.

35 ¶ *Quod si frumentum*. †Diximus. qn̄ consunduntur ita, ut separari nō possint, nūc vidēdum est quando singula corpora in sua substantia durāt quo casu dicuntur immisceri.

b ¶ Cōicata sunt & ideo locum habet Cōmuni diuidēdo actio, vt ff. de rei vē l. si frumētū. ij. respon:

c ¶ In sua substantia durant. Sed nunquid idem, si nostra uoluntate fuissent immista? Videtur quòd sic, nostra. n. contēplatio uel uoluntas nō pōt mutare substātiā granorum, quin semp discreta sint à se inuicem, quòd uidetur esse cōtra. §. præcedēntem. Sed respō. non est mirum: aliàs enim simile reperimus, nonne tempus continuum est sui natura, cum tempus sit mensura motus primi mobilis, qui motus est vniformis, & continuus, ut dicit Ari. in. 8. Phy. & tamen partes in ipsa contemplatione distinguimus & assignamus, dicentes quoddam præsens, quoddam præteritum, quoddā futurum, sic in granis frumenti dicimus, quòd licet eorum corpora sint discreta in suis terminis, communia tamen ea possumus facere, ita quòd aliqua non sit particula in tuo grano, quam tu non communices mihi: nulla in meo, quā ego tibi nō cōmunicem; quòd non esset deficiente nostra uoluntate: sicut nec in tempore distincto generarentur hæ diuersitates, nostra significatione, vel respectu deficiente.

Tēpus quid est

Tēporis diuisio.

d ¶ *Mista*. quod fit per errorem, quo casu dominium non transit, ut ff. eo dē. l. si procurator. ij. uel ut melius pascantur, & infra ad l. aquil. in prin. vbi dicit, q̄ gregatim pascuntur. Sed contra. ff. de solu. si alieni. So. ibi est speciale in pecunia numerata, ut ibi dicitur, vt ff. si certum peta. singularia.

† aliàs deest sz.

¶ Et hic & ibi hæc glos. communiter approbatur.] s Y 1.

e ¶ *Frumentum*. nondum bona fide cōsumptū, tunc enim in factū actio daretur vt. ff. ad legē qui occi. §. si quis alienum uinum.

f ¶ *Pro modo*. i. mensura.

g ¶ *Competit*. idest quòd cuilibet tantum frumentū restituatur, quantum fuit suū, quādo nō apparet quod fuerit suum, & hoc propter impossibilē discretionē, ut ff. de vsufru. l. vsufructuariū. §. si in uiuarijs. si autem apparet quod cuiusq; fuerit, hoc iudex æstimet, vt subiicit, secundū Azo. & secundum hoc dic quale. i. quod, & sic cuilibet sua grana restituantur. Vel dic proxi. respon. arbitrio &c. esse de eo, de quo est istud, s. quando non apparet quod fuerit suū, & hoc innuit hoc verbum, quale: non enim dicit quod, sed quale, ut in qualitate officium uersetur & quantitate, non autem in corpore, cum illud sit impossibile discernere, & sic probabit qui dicit suum fuisse melius.

¶ Tu dic clarius, quòd aut à uolentibus s Y 1.

bus commiscitur, & efficitur cõe, & datur actio communi diuidundo, aut præter uoluntatem, & tunc si facilis est separatio, uendicari sua grana à quolibet poterunt. l. si frumentum. §. sed si plumbum. ff. de rei ven. Aut est difficilis, & iudex tã circa qualitatẽ, quàm circa quantitatem arbitrabitur, dũmodo non faciat separari grana ut hoc tex.] Et no. triplicem esse differentiã inter hũc. §. & superiorem. species enim dicuntur misceri, vt hic, materia confundi, ut supra, sed Pet. contra. Item hic remanet in eadem substantia ibi nõ. Itẽ cõfusa fiũt cõia ẽt sine dñorũ voluntate, vt supra proxi. §. hic nõ.

S Y L. ¶ Cũ in suo. Casus. Quærebatur si in solo meo ex materia aliena ædificẽ, vtrius ædificiũ esset, & cũ noua spẽs fiat partim ex re faciẽtis, partim aliena. videbatur. q. decisa supra in §. qđ si partim attamẽ traditur noua regula, q ædificium cedit solo, nam cum solũ à Deo creatũ sit, ut firmamentũ quoddã, sine quo ædificia non cõsisterẽt, meritò placuit ut tanq̃ pars potẽtior ędificij, cæteras ad se traheret. Sed cũ iniquũ esset quẽquam re sua absq; eius uoluntate priuari, sub dit q nihilo magis dominus materię desinit esse dñs illius. Nam quemadmodum possidens domũ, nõ censetur res singulas possidere l. ſeum qui ædes. ff. de vsucap. ita non debet absurdũ uideri, si quis intelligatur dñs totius ædificii, non huius vel illius rei, & cõsequenter si is, qui dñs erat materiæ, remaneat dominus eiusdẽ si cum nõ concurrat cum domino

autem iudicis cõtinet ut ipse æstimet q̃le cuiusque frumẽtum fuerit.

¶ **Materia ædificij cedit solo, duplũ tñ soluit p ædificãtẽ, nec vẽdicatur nisi diruto ædificio. h. d. ex l: adeo. §. cũ in suo ff. de l acq. re. do.**

¶ Cũ in suo[a] solo aliquis ex aliena materia ædificauerit:[b] ipse intelligitur dñs ædificij † qa omnes, quod in solo ædificatur,[c] solo cedit. Nec tamẽ iõ is, qui materiæ

totius integralis. Cęterum quia si daretur uendicatio, necesse esset ædificium rescindi, ex quo vrbs deformaretur, iccirco constitutum est, vt tantisper, dum ędificium constat, is suam materiam uendicare nõ possit, sed duplũ pro ea consequi.] No. ædificium solo cedere. Itẽ quòd nemo cogi potest eximere tignum alienum iniunctum suis ædibus. Item q quãuis dñs solo fiat dñs totius, tñ dñs materiæ remanet dñs. Item q rei vẽdicatio nõ dař dñio. Itẽ q actio de tigno iniuncto est ex l. 12. tabu. & q licet sit ciuilis, est pœnalis. Item quid ueniat appellatione tigni.]

a ¶ Cum. in suo solo. Suum est, ẽt si alius habeat ibi vsumfructum. vt infra de hær. insti. §. j. ubi proprius seruus dicitur, in quo proprietatem nudam habet testator.

b ¶ Aedificauerit. s. bona fide, aliàs nõ immo tignum suum uendicaret, vt ff. de rei uendi. l. in rem. §. tignum. † arg. à contrario sensu. Vel ex ea exceptione, quæ ibi ponit, & iurabitur in litem. ut ibi not.

* ¶ Imo & si mala fide ædificarit l. ij. C. de rei ven. nam nec actio de tigno iniuncto, quæ in casu huius. §. ad duplũ competit, aliter datur q̃ si mala fide iniunctum fuerit tignum l. de co. ff. de do. inter vir. & vxo. & l. j. ff. de tig. iniunc.

c ¶ Aedificatur. i. in ipsa terra cõfigitur. Quid ergo de domo nõ affixa solo? Rñ. Nõ cedit solo, vt ff. de acquiren. rerum domi. l. titius. & facit ad hanc regulam. C. de ædili. pri. l. prima

† Hoc limitat singulariter S[a]l[y]. in tra. Eu. fallentia in reg. cxi. limitat.

† Et quãuis non possideat malæ fidei e.

S Y L. Existẽs per l. cũ qui ædes. ff. de usuc. conuenit tamen, quia dolo desiit possidere l. is qui dol. ff. de rei ven.

Et nen- / dicabi- / tur qui / dem non / ut exi- / natur / sed ut in / lib. / SYL. / Itē iure / ur secū / dū chri. / ic.

dn̄s fuerat; desinit[a] esse dn̄s eius, sed tantisper[b] neque vendicare eā potest, neque ad exhibendum[c] de ea re agere, propter legem Duodecim tabularū[d] qua cauetur, ne qs tignum alienum ædibus suis iniunctum, eximere cogatur, sed duplū pro eo præstet, per actionem, quæ uocatur De tigno[e] iniuncto.

l. prima. Idē in satis, & plātatis, quod hic in ædificatis dicitur, ut infra eo. §. si titius. & §. qua ratione. Vnde versus. Quicquid plātatur, serit̄, uel inædificatur. Omne solo cedit, radices si tamen egit. ¶ Dicas hoc hoc uerū regulariter ut hic, tamē primo non procedit ubi ædificiū esset illicitè constructū, & veniret destruēdum. l. sidei commissa. §. siquis illicite. ff. de leg. 3. ubi Bal. Item in clerico ædificante de pecunia ecclesiæ, glo. in c. apostolicos. 12. q. 2. Item quando dominus soli & ædificans essent tales, inter quos cadere non posset expressa donatio glo. in l. si uxor. ff. de donationibus inter uirum & uxo.]

¶ Sed contra hanc regulam est. ff. de re. diui. l. intantum. in prin. So. illud speciale est.

SYL. * ¶ Dic. quòd non est aliqua specialitas: imo & ibi ędificium cedit solo: quia quando ædificatur in littore, solum, super quo ponitur ædificium, cum sit nullius, efficitur proprium occupantis, licet diruto ædificio rursus in pristinam conditionem reuertatur: in qua sententia Ang. quoque Are. fuisse videtur.]

* ADDITIO Limitationes quas supra adduxit Syl. Aldobr. mutuatus est à Sozino ex lib. fallentiarū: quas vide in regula cxj. in uerbo Aedificium ubi alias præter superiores colliges. Hier. Messag.

a ¶ *Desinit.* scilicet ex causa ædificationis: sed alia causa potest desinere vt ff. de vsucap. l. rerum mistura. §. labeo. quę huic regulæ signatur contraria.

SYL.* ¶ Dic quòd uerbum (ideo) posi-

tum in hoc tex. tollit contrarium, quia in §. labeo. qui materiæ dominus fuerat, non desinit esse dominus eius propter ædificationem, sed ex præterita negligentia: nam licet uerè non posset perfici vsucapio, quia possessor ædificij non intelligit̄ possidere singulas res in ædificium coniectas, ex quo tamen possidetur corpus illud, cui insunt res particulares, noluit lex interrumpi vsucapionem ob id quòd adhuc decem dies requirerentur ad illam perficiendam, cum in tam diuturna mora aduersarius antea fuisset.]

b ¶ *Tantisper.* i. interim.

c ¶ *Ad exhibendum.* Scilicet ut eximatur, nisi mala fide fecerit, vt ff. de rei vēdi. l. in rem. §. tignum. & ff. de tigno iniunc. l. j. in fi. sed tūc nō eximitur, sed in litem iuratur, vt ff. de solutio. l. qui res. §. fina. quia arbitrariæ sunt istæ actiones, vt ff. de in litem iur. l. in actionibus, & infra de actioni. §. præterea.

d ¶ *Duodecim* tabularum. lex quædam fuit de qua dic, vt supra de iur. natur. §. & non ineleganter.

* n ¶ L. 12. tabula. refert Fes. Pompéius in hæc uerba, Tignum iunctum ædibus vineæue ne uendicato nec soluito. SYL.

* ADDITIO Hæc sunt uerba. L. 12. tabul. ex antiquorum monimentis collecta. Tignum iunctum ædibus vineisue ne solutio, sed duplum qui iunxit dato. Hieronym. Messag.

e ¶ *De tigno iniuncto*, qua actione tenetur & qui iniunctū habet, licet nō iniunxerit, & qui iniunxit, licet nō possideat, sed altero soluente alter liberatur — *Actio de tigno iniuncto*

(Appellatione [a] autem tigni, omnis materia[b] significatur, ex qua ædificia fiunt.) Quod ideò puisum est, ne ædificia rescindi necesse sit. Qđ si aliqua ex causa dirutum sit ædificium, poterit materiæ dñs, (si non fuerit duplum iã cõsecutus[c]) tunc eam vendicare[d], & ad exhibendũ de ea re agere.

¶ Aedificans de sua materia in alieno solo scienter, dominium amittit: bona verò fide ædificans, si possidet, repellit dominum agentẽ exceptione doli, nisi soluat expensas. h.d. ex. l. adeò. §. ex diuersò. ff. de acqurenda rerum domi.

¶ † Ex diuersò, si quis in alieno solo ex sua materia domũ ædificauerit, illius† fit domus, cui[e] solũ est. Sed hoc casu materiæ dominus ꝓprietatem eius amittit, quia voluntate eius intelli-

liberatur ut ff. de ijs qui deiece. uel effu. l. si uerò. §. si id quod. & de flu. l.j. in fi. & qđ vi aut clã. l. cõpetit. §. fi. Sed quid si uelit magis rẽ reddere & eximere. q̃ duplũ ꝓstare? Rñ. Non auditur, quia propter publicã utilitatem hoc fuit statutũ, ut infra eo. §. qđ ideo &c. & ff. de ope. no. nuncia. l. prætor. & ff. de leg. j. l. cætera. §. si duobus. Itẽ nunquid hęc actio competit etiam contra eum, qui bona fide iniũxit? Rñ. sic, vt hic, licet contradixerint quidam.

SYL. *¶ Opi. isto rũ uerior est, L. n. 12. tab. loquebat̃ solum de tigno furtiuo l.j. ff de tig. iniun. credẽdum tamen est legem noluisse, ut & qui bona fide iniũxisset. teneretur saltem ad veram æstimationem rei, non etiam ad duplum. l. de eo. & ibi glo. ff. de don. in. vir. & vxo. & in l. in rẽ. §. tignum. ff. de rei ven. facit l. bona fides. ff. de reg. iur.] Sed contra mala fide iniungentem, alia præter hæc auxilia competunt. ut rei uendic. Item ad exhibendum. Item furti. Item furtiua condictio.

SYL. ¶ Sed dic dari vt æstimetur, non ut vẽdicet, cũ l. uetet interim eximi. l. qui res in fi. ff. de. solu. & ideo quasi dolo malo desierit possidere iurabit in litẽ l.j. in fin. ff. de tig. iniun. l. in actionibus ff. de in lit. iur.] ¶ Item hæc actio de tigno iniuncto vt infra de actio §. sic itaq; & ff. de tigno iniuncto. l.j. in fi. & l. fina.

a ¶ *Appellatione*. Facit ad hoc. ff. de ver. sig. l. tigni. & ff. ad exhi. l. gẽma. & l. tigni & ff. eo. adeo. §. cũ in suo. Itẽ quod in domibus dicitur, idem dic in † cau. pona siue domuncula, ut subiicit, Qđ ideo &c. ad hoc. ff. de ver. sig. urbana prædia. Quidã tamen cõtra. Item idẽ in uinea. ut ff. de tigno iun. l.j.

† aliàs capanna

† aliàs & ex diuerso.

† Aliàs fit.

b ¶ *Materia*, vt cæmenta. & lapides.

c ¶ *Consecutus*. Hic est contra. ff. de tigno iniun. l. fi. Sed ibi nõ cum effectu fuit cõsecutus duplũ, quia licet egit, non tamen percepit adhuc duplum, vt arg. ff. de ijs qui deie. vel effu. l. perceptione.

d ¶ *Vendicare*. Nulla temporis præscriptione obstãte in rei uendicatione, vt ff. de rei uendi. l. in rem. §. fin. quia nec prius agere potuit, vt C. de anna. excep. l.j. §. fi. Aliud ergo si male fide iniunxit, quia tunc agere potuit: unde triginta annis repellitur à rei uẽdicatione, ut C. de pręscri. triginta ann. sicut.

ADDIT. Quã commoditatẽ nõ ex sua mala fide, sed ex negligẽtia non petẽtis consequitur. alias esset absurdum

surdum secundum omnes doctores hic. ¶ Ex diuerso. Casus. Quærebatur econtrario, si ex sua materia in alieno solo ædificatum sit, quid iuris, & videbatur, idem, quod l. cederet solo, daretur tamen actio ædificanti ad pretium materiæ, quia non præsumitur donatio. l. campanus. ff. de oper. libert. Sed cõtrariũ deciditur distinguẽdo, quod scilicet ædificetur à sciente, cum sciat se contra iuris regulas ędificare, priuatur cõmodo ędificii ex præsumpta donatione, sicut in soluente scienter indebitum. §. primo. infra quib. mod. re. con trah. oblig. Si uerò ædificetur bona fide, datur exceptio doli,*, si dominus agens nolit soluere pretium materię, & mercedes fabrorum, uidetur n. dolo facere, qui uult aliena iactura locupletari.] ratio autẽ quare detur potius exceptio, quã actio, est, quia actio conceditur de rigore iuris, exceptio non, sed de æquitate, & facilius l. prima. §. preterea. ff. de superficie. No. quod ædificans in solo alieno ex sua materia, uidetur materiam alienare & donare, si scienter ædificat. Item quod facilius datur exceptio & retẽtio, quàm actio.]

de mea materia, & in meo ædificio, & tunc planum est: aut de aliena in meo, vt supra proximo. §. aut de mea in alieno ut hic, aut de aliena in alieno, ut in d. l. contraria continetur.

*¶ Dic quòd iste text. loquitur, quando nulla sub erat causa, ex qua posset præsumi aliquid aliud agere uoluisse ædificantem quã donare, nam si alia coniectura capi posset, præter quàm donationis, tunc uerum est, quod ædificans siue bonę fidei sit siue malę, diruto ædificio sit dominus suæ materiæ. d. l. secunda.]

gitur[a] esse aliena ta: vtrique si non ignorabat se in alieno solo ædificare: & ideò licet diruta sit domus, materiã tamen vẽdicare non pôt.[b] ¶ Certè illud cõstat, si in possessione cõstituto ædificatore, soli dominus petat do- domum suam donec soluat pretiũ materiæ, & mercedes fabrorum,[c] posse eum per exceptionem[d] doli mali repelli. vtique si bonæ fidei[e] possessor fuerit, qui ædificauit. Nam scienti alienum solum esse, pôt obijci culpa, quod ædificauerit[f] temerè in eo solo, quod intelligebat alienũ esse.

a ¶ Intelligitur, sic C. de ædi. pri. l. si is contra quem.

b ¶ Non potest. Quæ alienata est, non potest vendicari. Sed contra. C. de rei vend. l. ij. in fin. Sed ibi ex aliena materia, & in alieno ędificauit, hic de sua in alieno. Quare dic; aut

Aedificari pōt quadrupliciter.

c ¶ Fabrorum. idest, magistrorum de lignamine, vel murorum, sic ff. de eo quod cer. loco. l. secunda. §. item Iulianus.

d ¶ Per exceptionem. Quæ locum habet, ubicunq; æquum sit exceptionẽ locum habere, siue alia competat, siue non, vt. ff. de exce. do. l. ij. §. & generaliter, & arg. infra eo. §. literæ.

e ¶ Bonæ fidei. Scilicet ab initio, & ex post facto, cum ædificauit, nam si ante quã ędificet, sit bonæ fidei, & cum ædificat, malæ fidei sit, eligitur quædam media uia, ita ut neque ut malæ fidei puniatur, neq; ut bonæ fidei expensas conseruet, quia permittitur abrasio, vt. ff. de rei vendi. l. Iulianus. si in aliena. quę est huic contraria, & facit ad hoc. ff. de mi. l. intra. §. uendentibus.

Impensæ in materia lienis negocijs facta qualiter recuperantur.

f ¶ Aedificauerit. Cum de nouo ædificat. Et vt hęc plenè sciantur, dic:

¶ Planta statim ac radices egit, cedit solo. h.d. ex lege adeo. §. si. ff. de acqui. re. do.

¶ Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit ipsius erit. Et ex diuerso, si Titius suam plantam in Meuij solo posuerit, Meuij planta erit: si modo utroque casu radices egerit. Ante.n.q̃ radices egerit, ei' pmanet cuius fuerat. Adeò aūt ex eo tpe, quo radices egerit plāta, pprietas eius cō

dic. Cum impendi in rem alienam, aut suo, aut meo nomine. Primo casu loquitur ille ti. de neg. gest. & ff. & C. eo. si meo, tunc aut fructuum gratia & tunc ex fructibus deducit: aliàs nullus fructus intelligitur, vt ff. so. ma. l. fructus, & ff. fa. ni. her. fundus qui † Aut causa rei seruandę, & tūc aut de nouo faciendo, aut non. Primo casu, si bona fide, habeo exceptionē, non actionē: ſm Ioa. ut s. proxi. §. & ff. de condi. inde. si in area. & ff. de exce. do. paulus, sed M. ēt actionem dabat: & est pro eo. ff. de pet. hær. l. hæreditas. §. 1. & ff. si pars here. pe. l. fi. & C. de rei vendica. l. 2. & l. domum. Sed ibi ipso gestu negociū fuit hæreditarium quod necesse habuit facere, vnde actionē dabat. Sed Io. contra, vt dictū est: & facit ēt pro eo. ff. de rei uendi. sumptus, & ff. de acti. emp. idemq;. & ff. de peti. hære. l. plane. Si uerò mala fide, tūc nec excipiendo, nec agē do cōseruo, vt hic. nā neminē mihi volui obligare, vt ff. cōmu. di. ī hoc iudiciū. ſm Io. sed M. ēt dabat negociorum gestorum actionē, vt ff. de neg. gest. si pupilli. §. sed & si quis. Sed ibi noīe alieno gerebat. Item & pro eo C. de rei ven. l. 2. Sed ibi loquitur, qñ ex aliena materia & in alieno impendi, vt ibi plene notatur. Si uerò in reficiendo: aut bona fide, & tunc necessarias & utiles per doli exceptionē, voluptarias per abrasionē seruamus, nisi dñs velięt tm̄ dare, quantū posset habere his ablatis & corrasis, ut ff. de rei vē. l. in fundo Si uerò mala fide, necessarias p offi ciū iudicis cum tñ possideo vtiles p abrasionē conseruo, uoluptarias nullo modo, ut C. de rei vē. domū hinc est, q̄ dicit Bul. hic, expensas repetā qñq; p a. i. pactionē, vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. sed & si q's. Item & per e. i. per exceptionē, vt hic. Item & per o. i. p officiū iudi. utper l. C. de rei uen. l. domum, ut modo diximus. Et hec in rei uendi. locum habēt. In petitione verò hereditatis bonæ fidei possessor seruat oēs. At malę fidei possessor necessarias & vtiles per officium iudicis, aliàs per exceptionem doli re existente meliori in qua factæ sunt, voluptarias verū abradit, ut ff. de petiti. heredi. plane in cæteris.

¶ Adde, quòd quia gl. non declarat perfectè, & materia excedit vires additionis, videnda sunt quæ ponit Bar. in l. in fundo. ff. de rei vendica. SYL.

¶ Si Titius Caius. Facile figuratur, uidebatur enim in hac quæstione concludendum plantam eius durare cuius erat, & postea potius agi pro interesse soli à domino eius, quia non mutabatur forma ipsius, quem admodum in materia, ex qua ædificium cōficiebatur, cum nostra sine facto & voluntate nostra, ut diximus, à nobis non abdicentur, contrarium tamen deciditur, quia cum arbor ex radicibus ipsis uiuificetur meritò videtur potius attendendū quo ad dominium ipsius solum, ex quo durat, quā dominium primum ipsius arboris, quod sine illo solo esset corruptum & parum durabile. No. summarium.]

† Est ta men differentia secundū Angel. quia per noti. hæ red. ma læ fidei possessor non deducit expensas sicut non ex. sed bonæ fide. si c.

Impensæ necessaria, vtiles, vólup ta ria.

Expensas repeto per a. e. & o.

à ¶ Com-

a ¶ *Commutatur*. Sed uidetur non commutari, cum primo domino rei uendicatio detur utilis. vt ff. de rei uendicatio. si frumentum (alias inci pitidem Pompo:) §. de arbore, quæ est cōtra. Solu. licet ibi dicat. Varus, & Nerua dabāt non tamen se quit, nos damus: uel damus de æstimatione, sed non de planta; ut diximus supra eodem §. planè si lōgiori tēpore. ADDITIO. Et hęc ultima communiter approbatur per l. in rem. §. itē quæcunq;. ff. de rei uendi. Christo.

do uicini, in quem extremas dūtaxat radicum partes coniecit.]

d ¶ *Ratio*. Facit ff. eo. scilicet de acqui. re. do. l. adeo. in fi. & l. sequen. & l. qua ratione.

mutatur[a] Vt si uicini arbor ita terram Titii præsserit, ut in eius fundum radices[b] egerit, Titij effici arborē dicamus.[c] Ratio[d] enim nō permittit, ut alterius arbor esse intelligatur, q̄ cuius in fundū radices egerit. Et iō ꝓpè cōfinium arbor posita, si etiam in vicinj fundum radices[e] egerit, communis fit.

¶ Sata, sicut plantæ, & ædificatū, cedunt solo, & iisdē regulis ꝓcedunt. h. d. ex l. qua ratione. ff. de acquirē.

rerum domi.

¶ Qua ratione autem plantæ, quæ terræ coalescunt. solo[f] cedūt: eadē ratione frumenta quoq;, † quæ sata sunt, solo cedere intelliguntur. Cæterum sicut is, qui in alieno solo ædificauit, si ab eo dn̄s petat ædificiū, defendi pōt per exceptionem doli mali, secundum ea quæ diximus:[g] ita eiusdē exceptionis auxilio tutus esse potest is, qui alienū fundum sua impēsa bona fide conseuit.[h]

b ¶ *Radices*. oēs, ut differat à sequēti.

c ¶ *Dicamus*. Immò videt eius, in cuius fundo originē duxit, ut ff. ar. fur. cæsi plures. §. fi. Solu. hæc corrigit illā Vel dic, ibi poterat uiuere arbor ex fundo primo, hic non. Vel efficitur Titij pro parte scilicet, ut hic, nō in totum, ut ibi.

e ¶ *Radices* pro parte. ¶ Qua ratione. Casus Figurat̄, ut in §. præcedenti: quia omnia dependēt ab eadem ratione dubitandi & decidēdi. No. summa. Item q̄ faciens aliquid in alieno fundo, si quod facit, ab eo petatur, recuperat expensas ope exceptionis

f ¶ *Solo cedunt*. ut supra proxi. §.

g ¶ *Diximus*. Si supra eodem §. certe. Sed quid si aliquis ex semine meo in alieno fundo seminauit, contra quem agam? Respondeo contra seminantem non, quia non possidet, nec dolo fecit quo minus possideret, item nec cōtra possidentem, quia eius facto nihil actum est. Sed tamen dic eū teneri instar tigni iniūcti, qui tenet̄ ēt si positū ab alio hēat uel teneat. ut diximus sup̄ eo. §. cū in suo. p l. ff. de ijs qui deie. vel eff. si uero. §. si id qđ positū. † Et ea. q. fit ī plātis, et eo. mō soluit, cū sit rō similis, ut ff. mā. Iuci[p]. ī fi. j. rn̄.

h ¶ Cōseuit. i. plātauit, uel semīauit.

*¶ Dic, quòd iste tex. loquit̄, quando arbor posita, in confinio egit radices tā in meū q̄ uicini fundum. §. uero si. qn̄do arbor alicuius egit in agro eius radices, postea illas etiā in vicini fundū porrexit, quo casu credibile est principale alimentum ab ipsa origine elici, non autem à fun-

† Fac tex in qui si §. mini alieno de usu Si qui semina uit ex mīe m in ali no fu do, aga cōtra minum fundi.

* † Intel lige totā hanc gl quādo ferēs & satū hēs fuī bona fide.

¶ Literæ

¶ Litteræ .quoq;. Casus. Figuratio ac commodetur secundũ superiores casus, eadẽ.n.cõstãt rõne. No.summa.]

* ADDI. Limita vt per Ioan. Andr. in Spe. de instru. edi. in rub. ĩ iij. col. in addi. Hie. Messag.

a ¶ Chartis vt de bombyce, vt sunt hę quæ de Pisis veniunt.

b ¶ Membranis. quæ de membris animalium eripiuntur.

¶ De membranis vide Plin. libro. xiij. c. xj. & xij.]

c ¶ Solo. vt supra eod. §. cum in suo.

d ¶ Carmen. metrice.

e ¶ Historiã. noui & veteris testamenti. idem dicã in fabula, vel chronica, vel quolibet libro physico.

f ¶ Orationẽ. ad Deum, vel ad populum. vel ad principem.

g ¶ Corporis. .i. libri.

h ¶ Non titius. s. scriptor bonæ fidei.

i ¶ Petas. Directa in rem.

k ¶ Bona fide. Si autem mala, laborẽ donasse videtur, vt ĩ. eo. §. certe. Sed nunquid actionẽ scriptor habet reddito lib.? Rñ. sic si bonã fidẽ habuit: actionẽ dico. s. ĩ factũ, vt ff. de rei. vẽ. l. in rẽ. §. itẽ quæcũq;. si malã fidẽ habuit, non habet actionem; quia nec exceptionẽ habet, vt hic. Sed cũ hodie prętiosior sit scriptura q̃ charta, nunquid mutatur hoc? Respondent quidã vt Azo. q̃ sic: Nos, quòd non, † ar. C. de testa. sancimus. & C. de appel. præcipimus. in fin.

¶ Hæc opin. vera est, vt latè declarat Prçp. Sen. in iij. casu. in j. q. colum. ij. & iij.]

* ¶ Si quis. Casus. Quæsitum est, vtrũ tabula cedat picturę an econuerso: & cum supra visum fuerit, rem alij rei cedere, sine qua esse non potest, videbatur dicendũ simili modo picturã cedere tabulæ. l. in rẽ. §. sed & id. ff. de rei vẽd. cõtrariũ nihilominus decidit, & rõ assignatur in text. reliqua aũt, q̃ in tex. disponuntur, pendent ex rationibus allegatis in præcedentibus paragraphis, quas repetere nimis superfluum esset. nota valere arg. ab absurdo remouendo.]

l ¶ Pinxerit. siue bona fide siue mala fide: secundum Plac. nos cõtra, quia bona fi. vt infra eo. §. ibi, vtiq; &c.

m ¶ Tabulam. Quid si in marmore?

Marginalia: IL. — YL. Limita ut per Io. And. in add. Spe. in rub. de instru. edi. co. ium. in — Membranis vnde dicitur. — Aliàs inferantur. — Si autẽ scriptor ad mercedẽ sibi solua — bore non satisfiat, potest retinere q̃ internas ut noto. glo. in l. si non sortẽ. §. si centũ. IYL. & ibi Bart. & Bald. de condi. indebi. Ang. IYL. † Et bene secundũ Ang. hic per istum text.

¶ Scriptura cedit chartis, quas si dominus petat, repellitur à bona fidei possessore exceptione doli. h. d. ex l. qua rõne. §. litteræ. ff. de acqui. re. dom.

§. Litteræ † quoq; licet aureæ sint, perinde chartis[a] membranisue[b] cedunt, ac solo[c] cedere solent ea, quæ inædificantur aut † seruntur: ideoq; si in chartis membranisue tuis carmen,[d] vel historiã,[e] vel orationem[f] Titius scripserit: huius corporis[g] nõ Titius,[h] sed tu dñs esse videris. Sed si à Titio petas[i] tuos libros, tuasue membranas, nec impensas scripturæ soluere parat[*] is, poterit se Titius defendere p exceptionẽ doli mali: vtique si earum chartarũ membranarumve possessionem bona[k] fide nactus est.

¶ Tabula cedit picturæ: repellit tñ pictor doli exceptione, nisi soluat tabulæ pretiũ: sicut & dñs tabula, nisi picturæ impẽsam persoluerit: nisi tabula sit furtiua, tũc.n. datur dño furti actio. h. d. ex l. qua ratione. §. literæ. ff. de acqui. re. domi.

§. Si qs in aliena tabula pinxerit,[l] q̃dã putãt tabulã[m]

picturæ cedere: alijs videtur, picturā (qualiscunque sit) tabulæ cedere: sed nobis videtur melius esse, tabulam picturæ cedere. [a] Ridiculum est enim, picturam Apellis, [b] vel Parrhasij in accessionē vilissimæ tabulæ cedere. Vnde si à domino tabulæ imaginem possidente, is, qui pinxit, eam [c] petat, nec soluat prætium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali summoueri. At si is, qui pinxit, eam possideat, cōsequens est, vt utilis [d] actio domino tabulæ aduersus eum detur: quo casu, si non soluat impensam picturæ, poterit per exceptionem doli mali repelli: utiq; si bona fide possessor fuerit ille, qui picturā imposuit. [e] Illud enī

Respond. contra seruari forte. Argumen. tamen contra. infra de testam. §. penul.

SYL. Dic secundū Ange. idem & si in tabula marmorea pingat̄, dum tamen non sit affixa parieti: nam tunc pictura cederet marmori ex mente pingentis, uel ut causa ornatus ædium posita l. & si non sunt. §. perueniam⁹. ff, de auro & argento. legato.]

ADDIT. Sed ibi §. penultim. allega. per glos. loquitur in re separabili à materia hic secus. Et ideo non actionem. sed exceptionē habet per istum text.

a *Cedere.* ff. de rei vendi. l. in rē. §. sed & id qđ in charta. cōtra. Solutio hæc corrigit illā Vel distīgue, an ꝓ̃ prætiosio? sit illa scriptura quā tabula, ſm Plac. qui ait locū hēre qđ hic dicitur, si pictus est homo, non vrsus: bono colore, non attramento.

SYL. Prior solutio verior est, nō quidē vt Imperator corrigat, sed quod ex varijs veterum altercationibus sententiam Caij comprobarit, vt tabula cedat picturæ. d. l. qua ratione. §. litteræ. ff. eodem.]

ADDITIO. Quod glos. dicit de homine vel vrso. nō bene loquitur, quia non est requirendum quid depictum, dummodo honestum: vtrunque enim habet exornare materiam: sed bene est inquirendum qualis sit color. Christopho.

ADDITIO. Eg. Baro pugnare inter se hæc putat, & hic. d. §. sed id quod corrigi. spectasse namq; Imperat. quæ frequentius accidunt, nam cum pictura ferè tabula sit prætiosior, præterire oportuit legumlatorem quod raro accidit.

b *Apellis.* vel Parrhasij. ꝓpria nomina pictorum.

SYL. De quorum præstante artificio vide Plin. libr. xxxv. c. x.]

c *Eam petat.* s. directa rei vendicatione, vt ff. de acq. re. do. l. qua ratione. §. sed non vt litteræ. secundum Azo.

d *Vtilis actio.* In rem, non directa, quia desijt domin⁹ esse, & sic est mirabile, ꝙ non dominus à domino vēdicat. sic contingit aliàs in publiciana in quibusdā casibus vt not. infra de ac. §. aliæ. aliàs. §. namq; si cui. *Vendicat aliquando non dominus à domino,*

e *Imposuit.* Hoc mirabile contingit hic, quòd conditio possidentis est deterior, quàm petentis. aliàs cōtra, vt infra de interd. §. commodū. sic & aliàs ff. de noxa. si quis à multis. & ff. si ex noxa. cau. aga. l. j. in fi. & l. ij. & ff. de peti. hær cum idem. Sed ad hoc respon. quòd in causa noxali esse poterit, quòd secundo agens non probabit. Item in petitione hæred. si bona iura habuit in vincen- *Possidentis conditio quandoque deterior q̃ petētis.*

cendo,hæc eadem habuit in defendendo:& sic non est eorũ conditio deterior. Itẽ cũ hic habeat actionẽ pictor,si nõ possideat, multo magis exceptionẽ debet habere solu to pretio, vt ff.de superfi.l.j.§.quod autem & ff. de reg. iur.l.cui damus.sed nũquid domino, quõdam tabulæ idem concedit, si possideat, si pretium picturæ soluat? Rñ. Ro.ꝙ sic cũ sibi actio det.Ego cõtra,vt sit differẽtia inter dñũ & pictorẽ.Itẽ quis ꝑfert,si ambo contra extraneũ possidentẽ agant?Rñ.is,qui directã habet actionem.id est pictor:ſm Ioan.Sed nunquid si tabula fuerit abrasa, remanet pictoris?Respou.sic, vt ff.de rei ven.l.in rem.§.item quæcunq;. ver.& qđ semel.Sed quare aliud in picturis,q̃ in scripturis?Rñ.quia pictura ꝓtiosior ẽ q̃ scriptura:ſm Ioã.

palam est, ꝙ siue is,qui pinxit,surripuit [a] tabulas, siue alius, [b] cõpetit domino tabularũ [c] furti actio.

¶Bonæfidei possessor facit fruct⁹ suos, nec eos con sumptos cogit̃ restituere:sec⁹ si fuerit malefidei.are.

¶Si quis à nõ domino: quem dominũ esse crediderit,bona[d] fide fundũ emerit, uel ex donatione,aliave qualibet iusta[e] cã æque bona fide,

Pictura pretiosior est scriptura.

*ADDITIO: Quæ sit ratio differentiæ inter literã & picturã vide Bart. in l.qua ratione in §.literę.ff.de acquiren.rer.dom. Hier. M.

a¶ *Surripuit*. Antequàm pingeret.

b¶ *Alius*. Post picturam.

*¶ Accur.malè subaudit, quia etiã ante picturã si surrepta sit,competit domino tabulæ furti actio,potuit enim ẽt res furtiua bona fide venire in potestatem pictoris.]

c¶ *Tabularum*. Etiã,subaudi: nã & pictori cõtra extraneũ furẽ datur: secundũ Azon.Vel melius (vt mihi videtur)hic loquitur qñ fuit surrepta anteq̃ esset picta:sed etiam contra dñm tabulæ,sibi surripiẽtẽ posset dari pictori furti actio,facto furto tabula iam picta,vt infra de obli. quæ ex deli.nascun.§.aliquando.

¶Si quis à nõ domino. Casus. Quærebatur,an possessor quãuis bonæfidei,faceret fructus suos, si re vera alius sit dominus: & videbatur quòd non:quia fructus ex ipsa re illius eẽ videntur,cuius est res. contrariũ decidit̃ur in ijs fructibus, in quibus labor & industria possessoris vertitur. Aequitati enim naturali consonũ est, qđ quisque fecit sua impensa, labore, & cura,vt fructus percipiat, credens rem ad se pertinere iustis de causis, lucretur eos pro sua cura & labore.l.bona fides tñ.ff.de re gu.iur.secus est autem in malæfidei possessore.quia operas suas creditur donasse qui eas exposuit scienter in re, quam sciuit alienam. Not.bonæfidei possessorem facere fructus suos.Item quòd malæfidei possessor restituit rem cum fructibus.]

† Dic hic verum in alijs contractib. præterquàm in emptionibus: quia in illis requiritur ꝙ duobus temporibus habeat bonam fidem,videlicet tempore contractus & tempore traditionis.l. vi. ff. pro emp. & q̃ sit rõ differentia, ibi no. ang.

d¶ *Bona fide*. quæ in initio exigitur,scilicet vt credat sibi dantem habere ius distrahendi, vt ff. de vsur. qui scit.§.fina. † Nec ob.quod est. ff.de acqui.rerum dom.l.bonæ fidei §.in contrarium.quia ibi opponendo loquitur, non ponendo.

*ADDIT. Bona fide detinemus, quę ex iusto titulo tenere nos putamus. Mala fide contra, quando nos nullam iustam possidendi causam habere scimus.l.qui à quolibet ff.de contrahen.emptio.

e¶ *Iusta*. Cum multæ sint causæ siue tituli acquirendi, vt in ff. colligitur in varijs titulis sub titu.de vsu capi:vsque ad titu.de re iudi.idem tamen & si titulum non habeat, vt argum.ff.si.regum.l.4.§.sed ante.

¶Ratio aũt est, quia in accessorijs prę-

acceperit, naturali[a] ratione placuit fructus,[b] quos percepit, eius eẽ pro cultura[c] & cura.[d] Et ideo si postea dn̄s superuenerit, & fundum vendicet, de fructibus, ab eo consumptis agere nõ potest.[e] Et verò, qui alienũ fundũ sciens possederit, nõ[f] idẽ concessum est: itaque cũ fundo etiam fructus (licet consumpti sint) cogitur[g] restituere.

¶ Fructuarius nõ facit fructus suos nisi sint à solo separati, vel per se, vel per aliũ eius nomine. Et ideo nõ recollectos ñ trãsmittit ad hæredes suos. Et idẽ ĩ colono. Are.

præscribendis, satis est titulus pro suo, Bald.in l.j.colum.2.C.de vsu. & fruc.legat.]

a ¶ *Naturali ratione.* Id est iure gentium. de quo loquitur hic titulus, cui naturalis insita ratio est.

b ¶ *Fructus.* s. industriales. aliud in naturalibus, vt ff. de vsur.l.fructus. Nõ ob. ff.de acq.re. do.l.bonæ fidei.in princ. quod.n.ibi dicit, omnes, exponitur siue facto possessoris, siue alterius percepti, industriales tñ, vt ff.de vsur.qui scit.§.præterea.

SYL. ¶ Regula enim est. q̄ quilibet possessor etiam cum titulo tenetur restituere fructus naturales etiã consumptos. & ratio est, quia in eis agit̃ de mero lucro, cũ acquirant sine impensa & industria hominis, & ideo cessante ratione curæ, & solicitudinis, non cadit etiã disputatio an error iuris sufficiat. cõis est hæc resolutio doc. in l.ex diuerso.ff.de rei vẽ.

¶ Sed naturalibus fructibus cõsumptis an teneat̃ possessor? Rñ. nõ tenetur possessor rei vendicatione: quia nõ possidet nec dolo desijt possidere: sed condictione sine causa tenet̃ in quantũ locupletior est argu.ff.si cer.pet.l.si & me.

ADDIT. Sed si nõ sit effectus locupletior, non tenetur nisi esset malę fidei. Angel.

c ¶ *Pro cultura.* vt segetes.

SYL. d ¶ *Et cura.* vt lac, & pilus, & lana.

* ¶ Adde, q̄ iudex ipse ęstimabit q fructus sint naturales, & q industria

les, Bar.in l.ex diuerso.ff.de rei vẽ.]

e ¶ *Non potest.* nec ad pretium, vt infra de offi.iudi.§.si verò.& ff.fin.regũ.l.4.§.sed ante. si tamen extant, non rej vendi. quia percipiẽtis sunt, sed officio iudicis tenetur reddere, vt C.de rei vendi.certum.§.bona fide.

¶ Et ita communiter tenetur, vt late Cur.in cõsi.71.per totum.] SYL.

f ¶ *Non idem* vt faciat fructus suos.

g ¶ *Cogitur restituere.* Distingue tñ: quia si habet titulũ malæ fidei possessor, de consumptis condictione sine causa: de extãtibus, rei vendicatione tenetur: de percipiendis, propter titulũ excusatur, vt C. de rei ven. si fundũ. nisi in quatuor casibus. Primò, quando emit ab eo, quem scit vendere in fraudem creditorum, vt ff. quæ in frau. credit. l. ait prætor. §. per hanc. Secũdò, quã do emit ab eo, qui metu compulsus est, vt ff. quod met. cau. sed & partus.

Fructus percipiendi sunt quatuor casibus restituendi à malæ fid. possessore etiam titulum habente.

* Adde, q̄ in primo casu ratio est, quia titulus habet̃ pro nõ titulo. d. §. per hãc. vbi Albe.] in secundo verò hoc introductum est in odium inferentis vim vel metum.] SYL.

¶ Tertio qñ emit contra interdicta legum sciens. C.de agri. & cẽsi. quẽadmodum. libro. 11.

¶ Adde, q̄ hoc operatur contumacia ementis rem à l. prohibitam.] SYL.

¶ Idem in quarto. s. qñ emit à fisco nõ solenniter vendẽt, vt C.de fide instr. & iu. hastæ fisc. l j. lib. x. (j) Isti quatuor casus ẽt no. ff. qđ me. cau. l.

sed

sed & partus & l.si fundũ.C.de rei ven.Si nõ habet ti.de cõsumptis,cõ ditione sine causa:de extant.hi ven dica.vt C.de condi.ex leg.,l.pen.& C.de rei vẽdic.si fundũ.de pcipien. offic. iudi.ff. de rei ven.si nauis.§. fin.

ADDIT.

(j) Hoc.n.ꝓ cedit: quia il le emit circũ scripta solen nitate iuris, ſm Christo. * idẽ tamen, & si emat ab alio nõ adhi bitis solen ni tatibus re quisitis.] SYL.

¶ Is verò. Casus Quærebatur, an

¶Is verò, ad quẽ vsusfructus fundi pertinet,non aliter fructuũ dñs efficit,quàm si ipse[a] eos perceperit. Et ideo licet maturis fructib[a], nõ dũ tñ perceptis[b] decesserit,ad hæredes eius nõ pertinẽt,sed dño[c] ꝓprietatis acquiruntur. Eadem ferè & de colono[d] dicuntur.

¶ In fructu pecorum sunt fœtus, lac,& lana:fœtus verò ancillæ in fructu non est: & fructuarius tenet in locum demortuorum supplere gregem, agrum, vel vineas.h.d.ex l.in pecudum.ff. de vsuris.

ti sunt,vt ff,quib.mod.vsusfruct. amit.si vsufructuarius.

¶Idẽ si non sint repositi,dum tamẽ sint excussi & ꝑcepti actualiter.d.l. si vsufructuarius messẽm.] Et est alia differentia,quia fructuarius facit suos naturales fructus bonæfi.possess. non, vt ff.de vsufru. lege vsufru. leg.& de vsu. l.fructus. SYL.

Fructuarius & benefi. possess. diuersimodè faciunt fructus suos.

* ADDIT. Percipit fructus, quia à solo eos separat, atque auelit: quamuis nondum tritũ frumentum, oleum factum, aut vindemia coacta sit. Eg. Baro.

fructuarius vel colonus facerẽt fructus suos,& videbatur eadẽ ratione ꝙ sic,pro labore & cura,cũ teneant bona fide, & ideo pendentes transmitti ad hæredes, cum in eis sit illis ius quæsitũ.Contrarium tñ dicitur ea ratione:quia cũ habeãt ius vtendi & fruendi durante tñ vita.§.finitur.infra de vsufru.statim eo mortuo,fructus illi,qui pendent, censentur pars ipsius rei.l.fructus.ij.ff.de rei ven.& spectant ad dominũ· quia ius percipiendi eos morte est extinctum.Not.summarium.]

a ¶*Ipse.* alio enim percipiente nõ fiunt sui,sed fiunt bonæfidei possessoris,etiam si eos alius percipiat, vt ff.de vsur.qui scit.§.præterea.

SYL. ¶Adde,ꝙ ibi glo.limitat, nisi alius nomine vsufructuarij percepisset.] Vel aliter si ipse percepit, non etiã hæres eius: nec enim ad hæredem transmittit.

b ¶ *Perceptis.* Vt si in horreo reposi ti sunt,facit suos fructuarius,sed bonę fidei poss.statim vt à solo separa-

c ¶*Domino.* Sed per quam actionẽ? Respon.per rei ven. cum dominus sit, vel condictione ex hac lege.

d ¶*De colono.* Qui nummis colit:nã oẽs fructus facit suos,vt vsufructuarius:sed differunt,quia colonus talis facit fructus suos vt à solo decerpti sunt,vt ff.de fur.l.si apes.§.fi.secus in vsufructua.vt hic dicit.Vel dicas de partiarijs,vt ff.loca.& condu.cũ in plures.§.messem.secundũ Azon.

Colonus & vsufructuarius differunt.

*¶Adde,ꝙ ẽt vsufructuarius fit dñs fructuũ,simul atq; percepti sunt, vt dixi supra ad gl.in ver.perceptis,dũ modo ꝑcipiant ab eo vel alio eius noĩe:& §.messem.pót intelligi gñaliter tam in colono nummis colẽte, q̃ in partiario:quare verius est, ver bũ(fere)eam ob causam additũ eẽ, quæ postremo loco ab Accur.refert qui aũt sit partiarius colonus, expo sui in.§.itẽ seruiana.infra de actio.] SYL.

Item dicit,fere, ꝑpter aliud:q: colonus trãsmittit ad hæredẽ, vt infra de loc.

de loc.§.fi.sed fructuari⁹ nõ,vt hic. ¶In pecudũ. Casus Facile figurari potest: in primis.n.ponitur regula, ex qua videbatur inferri ad casum ancillæ, in qua contrarium decidi- tur ex ratiõe posita in tex. In tertio verò casu dubitabat, an teneretur sum mittere in locum demortuorũ: & videbat ꝙ nõ: quia cũ dominium esset penes aliũ, videbatur illi perire. l.in cendium, C. si cer.pet.vnde onus supplendi ad dñm videbat spectare:cui⁹ contrariũ dicit ea rõne, quia debet vti fructuarius bona fide, salua rerũ substantia ī.de vsufr.in prin. qđ nõ est,nisi suppleretur vt dixi:& quia sicut bonus paterfa.vti debet.vt dicit in tex. No.ꝙ fætus aĩalis irrõnalis ẽ in fructu. Itẽ ꝙ oẽs fruct⁹ sunt ꝓducti gratia hominũ: & ꝙ hõ nõ est in fructu. Itẽ ꝙ fructuarius supplere tenetur gregem,agrum,& vineas.]

¶In pecudũ fructu ẽt fœtus[a] est: sicuti lac,pilus,[b] & lana. Itaq; agni hœdi,& vituli, & equuli,& suculi,[c] statim naturali[d] iure dominij fructuarij sunt: Partus verò ancillæ in fructu non est: itaq; ad dñm proprietatis ꝑtinet.[e] Absurdum[f] enim videbatur,hominem in fructu[g] esse;†cũ oẽs fructus rerũ natura[h] gratia† hominũ comparuerit. ¶Sed si gregis[i] vsumfructũ quis hẽat, in locũ demortuorũ capitũ ex fœtu[k] fructuarius summittere[l]

a ¶Fætus.q.d.ita fætus sicut &c.

b ¶Pilus. Bouis, vel etiam caprarũ ad borram sellarum.

c ¶Et suculi.i.parui sues.

d ¶Naturali iure.i.gentium,de quo loquitur supra eo.§.singulorum.

e ¶Pertinet. quantum ad plenam ꝓprietatẽ,nisi ẽt & ĩ partu sit vsusfructus legatus,vt ff.de vsufru. vetus.

* ADDITIO. Nec ad bonæfidei possessorẽ directò pertinet, vtiliter verò sic. l. si ego. §. partus. ff. de publi. sed an directò iure ad bonæfidei possessorem pertineat, vide gloss.in l. in pecudum ff. de vsur. Hiero. Messag.

f ¶Absurdum. sic ff.de vsur.l.in pecudum.

g ¶In fructu.s.vt ipse sit fructus:sed tamẽ in eo relinquitur vsusfructus.

h ¶Rerum natura.i. Deus: sic supra de iure natu. in prin.vnde dicitur apud Ouidiũ:Pronaq; cum spectent animalia cętera terrã. Os homini sublime dedit, cœlumq; videre Iussit,& erectos ad sidera tollere vultus, sic ff.de ædi.edi.l. iustissimè. & ff.de fur.l.q vas.§. ex furtiuis.& ff.de pe.hær.l.ancillarum.

Lib. j. Meta- morph.

†Aliàs hominis

* † Idem dic. Cice. libro j. Offic. vbi tractat de iustitia.

i ¶Gregis. grex est numerus decẽ ouium, vel quinq; porcorũ simul & cõgregatim consistentium, vt ff.de abig.lege oues. & facit ff.de usuc.l. rerum mistura.§. tertium.

Grex quod di- catur.

k ¶Ex fætu. Aliunde.n.non summittit secundum quosdam: uel fortè summittet etiam aliunde, arg.ff. de usufru. quid ergo. §. sed quod dicitur in fin.

ADDI. Hęc gl. cõiter approbatur, ut non solum ex fætu aliarum suppleat copita; sed etiã opus habeat aliunde qnærere & supplere. Christo.

l ¶Summittere. Quæ summissio non fit,si in singulis capitibus sit usufructus,ut ff.eo.de usufructu.l.quid ergo.§.sed quod dicitur.in fin.

* ADDITIO Sed si vi uentorum arbores euulsę sint,ad proprietariũ, pertinet,nec fructuarius alias substituit.l.arbores,ff. de usufru.

¶Thesauros. Casu Reuocabatur in dubium,thesaurus cui concedendus esset,& cuius fieret.* In primis.n.uidebatur,ꝙ cũ in bonis nullius esset,

cederet

debet, vt & Iuliano visum est: & in vinearū demortuarū, vel arborū locū alias d3 substituere[f]: rectè.n.colere, & quasi bon[9] paterfam. vti d3.

¶ Thesauri ī loco ꝓprio, sacro, vel religioso, casu inuēti cedūt inuētori in alieno, diuidunē inter dn̄m & inuentorē. h.d.

¶ Thesauros, [a] quos quis in loco [b] suo [c] inuenerit, diuus Adrianus, †naturalē æquitatē secutus, ei cōcessit, q eos īuenerit. Idemq; statuit, si quis in sacro, aut religio so [d] loco fortuito [e] casu inuenerit. At si quis in alieno loco, non data [f] ad hoc opera, sed fortuitu inuenerit, dimidium

cederet totus occupāti. §. nullius. s. eod. ex aduerso uerò uidebatur, ꝙ pars quidem illi deberetur, sed in totum acquiretur hęredibus illius, qui eam pecuniam deposuisset, cum nō ideo condita esset, ut pro derelicto haberetur, sed quo tutius custodiretur: Adrianus tamen naturalem æquitatem intuens, quia non extat qui sibi fieri præiudicium dicere possit, cum thesaurus, sit pecunia à dominis ob uetustatē ignotis cōdita. . j. C de thesa. lib. x. statuit, ut inuentus in suo, inuentoris totus esse debeat, in alieno uerò, ut diuidat r æquis portionibus inter inuētorē & dominū loci.] No. thesaurū inuentū in loco proprio propriū effici: in alieno, siue ille locus sit publicus, siue religiosus, siue sacer, cedit pro dimidia inuentori, pro dimidia domino.]

Thesaurus quid est. a ¶ *Thesauros.* Est aūt thesaurus pecunia ab ignotis dominis uetustiori tempore abscōdita, ut C. de thesau. l. j. li. x. ī prin. uel depositio pecuniæ cuius memoria nō extat, ut ff. de acqui. re. domi. l. nūquā. §. the thesaurus. quandoq; impropriè dicitur, ut ff. de acqui. poss. l. peregre. in prin. & ff. ad exhiben. l. thesaurus.

b ¶ *Loco.* aliàs solo.

c ¶ *Suo.* iure directo uel utili: ut si feudatarius, uel emphyteuticarius, uel similes: licet Pla. aliud dixerit ī his.

SYL. ¶ Opin. gl. approbāt in casu posito: & infertur, ꝙ si dominus directus in fundò emphyteuticario inueniat, ꝓ dimidia spectabit ad emphyteutā: ꝙ si extraneus inueniat, dimidia erit extranei, alia emphyteutę.] Quid si mercenarius dum laborat in alieno, vel creditor in piguore inuenit thesaurū? Rn̄. dimidiū eius est, in cuius fundo inueniūt, & dimidium sibi acquirūt, vt ff. de acq. rer. dom. l. si is qui. §. qđ si creditor. *vide Aelium Spar. in Adriano.*

* ¶ In mercenario contrariū tenēt Ange. & Io. Fa. & rectè.]

d ¶ *Religioso.* ff. de iure fisci. l. 3. §. pen. contra. Solut. hic corrigit secundum Bulg. vel hic secundum naturalem rationem, vt patet in littera, ibi secundum ciuilem rationem quę præualet: sic in vsucapione cōtingit, ſm Ioan.

¶ Hec vltima tenetur secundum Christophorum hic. Hodie autem dimidia erit inuentoris, alia prælati.

Casus fortuitus. e ¶ *Fortuito casu.* Casus est inopinatę rei euentus, ex diuersis causis ꝓueniens, ob aliud & aliud inceptis.

f ¶ *Non data ad hoc opera.* aliàs totū redditur domino: in suo loco tamen potest operam dare, non tamen magica arte, aliàs esset fisci, vt C. de thesau. l. vnica. lib. x. Accur.

a ¶ *Domino.* Sed per quam actionē? Respon. per rei vendicationem cū dominus sit, vel condi. ex hac l.

ADDITIO. Pecunia tamen recondita in muro domus venditæ nō ce-

dit emptori, sed remanet recondito ris Ang. An autē sufficiat solus oculorū aspectus, vel etiam requiratur apprehēsio, & quis praeferatur, vide Christo. hic. aliàs non, vt ff. eod. l. nunquàm. & infra hoc. §. ibi, sed si quidem &c. * ¶ Quod dicitur de causa putatiua, declara procedere si traditio sit vera, non etiam ficta vt per constitutum: Cy. & alij in l. qui rē. C. loca.]

domino[a] soli concessit, & dimidiū inuentori. Et conuenienter, si quis in Caesaris[b] loco īuenerit, dimidiū inuētoris, & dimidiū esse. Caesaris statuit. Cui cōueniēs est vt, si qs in fiscali loco, vel publico,[d] vel ciuitatis[e] inuenerit, dimidiū ipsius eē debeat & dimidiū fisci[f] vel ciuitatis. ¶ Ex traditione dñiū qrit quorūcunque bonorū et stipēdiariorū, & hmōi. h. d. Per traditionē[g] quoq; iure naturali[h] res nobis acquiruntur.[i] Nihil[k] †. n. tā conueniēs est naturali aequitati, quàm volūtatē[l] dñi volentis rem suā in aliū trāsferre, ratā haberi: & ideo cuiuscunq;[m] generis sit corpora lis[n] res, tradi pt, & à dño[o] tradita alienatur. Ita que stipēdiaria. p

a ¶ In Caesaris loco. scilicet patrimoniali.

b ¶ Fiscali loco. non tamē publicè deputato.

c ¶ Vel publico. i. publicè deputato.

d ¶ Ciuitatis. quae loco priuatorū sunt, vt ff. de verb. signi. eū qui uectigal.

e ¶ Fisci. sed si fisci patrē suppresserit, totū cū altero tanto reddit, vt ff. de iu. fisc. l. iij. §. final.

i ¶ Nihil. im mō Deo seruire. sed hyperbolicè loquitur. sic ff. de pac. l. pri- ma in princ. & ff. de act. emp. l. exēp. in prin. & C. de transact. non minorē. pe.

k ¶ Voluntatem. dum tamen legitima: nam cui bonis interdictū est non alienat, vt ff. de cura. fur. l. j. in princ.

¶ Cuius cunque. id est siue mobilis, siue soli.

STL ¶ Per traditiouem. Casus In tam generali regula non est ponendus, cuius rō assignatur in text. ibi, nihil. n. Not. traditione dominium quaeri: * quod intellige secundum rōnem, si tradens dominus sit, & velit dominiū transferre.] Itē ꝙ nihil conuenientius est, q̄ ꝙ volūtas domini impleatur circa alienationem rei suae. Itē ꝙ naturali rationi conuenit, ꝙ quilibet rerum suarum sit moderator & arbiter. Item ꝙ stipendiaria & tributaria praedia per traditionē alienantur. Itē quid sint stipendiaria & tributaria praedia.]

f ¶ Per traditionem quoque. Non solū inuentione, vt supra. §. proximo.

g ¶ Iure nāli i. gentiū, vt j. §. proxi.

h ¶ Acquiruntur. causa praecedente, vera vel putatiua, † vt indebitum:

m ¶ Corporalis. incorporales. n. tradi non possunt, vt ff. de acqui. re. do. ser uus. §. incorporales.

n ¶ A dño. hoc qñq; fallit, & eius cōtrariū inuenitur verū j. qui. ali. licet vel non. Sed hoc est) regulare, vt hic, & ff. e. traditio.

o ¶ Alienatur. i. dñium trāsfertur. Accur.

p ¶ Stipendiaria. s. q̄ militib[us] p stipēdijs dantur, vt ff. de rei vend. item si verberatum. §. ij. & de euictio. l. lucius. & de acquir. rer. domi. in agris.

* ¶ Stipēdiaria. seu tributaria. praedia (idem. n. sunt) vocabantur illa p quibus à prouincialibus tributum po. Ro. pendebatur.

STL. † De mode pac. l. pri- re canonico trāsfert urbe neficium per sententiā etiā Pape, etiam sine traditione, vt in c. ꝓposuit. cum glo. sup ver. vacare. extra de conce. praeb.

† In qua & tradens & accipiēs conueniant: puta quia ambo eā sciāt vel credant subesse.

Pradia stipendia STL. ria.

STL.

Tribu-

quoque & tributaria[a] prædia eodem modo alienantur.[b] Vocantur aũt stipendiaria & tributaria prædia, quæ in prouincijs[c] sunt: inter[d] quæ necnon & Italica pdia ex nostra cõstitutione[e] nulla est differentia:[f] sed si quidẽ[g] ex cã donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex causa tradantur,[h] sine dubio transferuntur.[i]

¶ Dominium rei vendite nõ trãsit in emptorẽ, et si res tradatur, nisi pretiũ sit solutũ, vel aliter satisfactũ, aut habita sit fides de pretio h. d. ex l. qua rõne. §. hæ. quoq; ff. de acqui. re. do. Are.

a ¶ *Tributaria*. quæ tributa Romæ reddunt.

b ¶ *Alienantur*. per traditionem.

ADDIT. Quæ quot modis fieri intelligantur, uide Ange. Et an p verbum, tradidit positũ in instrumẽto pbetur, vide Bar. & Christo. hic.

c ¶ *In prouincijs*. quasi dicat talia prædia non sunt in Italia.

d ¶ *Inter quæ* s. prouincialia.

e ¶ *Constitutione*. vt C. de vsucap. transf. l. vnica.

f ¶ *Nulla est differentia*. s. quantum ad dominij translationẽ, vt C. de vsucap. transfor. l. vnica. sed quantum ad tributa est differentia. C. de epis. & cleri. de his.

*ADDITIO. Olim Italia immunis erat à tributis, tanq̃ domiciliũ imperij, parensq; bonorũ omniũ: ꝙ ius postea beneficio Imperatorum multis datũ ẽ ciuitatibus. l. j. & fi. ff. de cẽsib. stipen. autẽ & tributum pro eodẽ hic ponuntur. Aemil. Ferret.

g ¶ *Sed si quidem*. Verè nullà est differentia, sed si &c.

h ¶ *Tradantur*. s. stipendiaria prædia & tributaria.

i ¶ *Transferuntur*. s. prouincialia præ dia, sicut italica: & est verum in omnibus: nisi scriptura necessaria sit, secũdũ Io. vt C. de fustra. l. vnica. §. ꝙ si pdia, Itẽ sunt vera, si accipiẽs induca ẽ in vacuã possessionẽ, secundum quosdã, vt C. de proba. cum res. Io. cõtra, vt ff. de fun. do. si fundum. & de acqui. re. dom. hõ liber. §. quicquid. sufficit. n. induci in possessionẽ, licet non vacuam, Quod autẽ in d. L. de proba dicitur, demonstratiuè ꝙ sic euenerit, non causatiuè dicitur.

¶ Et hæc communiter approbatur sec. Y. L. secundum Christoph. hic.

¶ *Venditæ*. Casus Quia dictum erat, ꝙ ex iusta cã facta traditio transferebat dominiũ: fuit dubitatũ, an hoc haberet locum in emptione & vẽditiõe, cuius cõtractus frequentissimus est in dominij trãslatione l. j. ff. de cõtrahen. emptio. & videbatur ꝙ sic: causa. n. venditionis erat iusta, & cõtractus erat talis, qui solo consensu contrahitur: ideò videbatur ex sola voluntate, iuncta traditione, dominium transferri. cuius contrarium dicitur,* ꝙ quanquam sit perfecta venditio, simul atque de pretio conuentũ est, licet nondũ numerato ꝗ. de empt. in prin. tñ dñiũ non transfertur, nisi vel pretiũ sit solutũ, vel de eo habita fides, lex. n. voluit tantisper quasi pignus rẽ venditã apud vẽditorẽ manere. l. iulianus. §. offerri. ff. de act. empt. licet aliàs suæ rei pignus non constituatur. In versi. nihil aũt. casus est in facili: ratio decidendi sumitur ex reg. qui p aliũ facit &c.] Not. in contractu emptionis pretiũ necessarium, vel ꝙ de eo fides habeatur, vt dominium ex traditione transferatur. Itẽ ꝙ idẽ operatur procurator vel negociorũ gestor in trãsferendo dominio, qđ operatur ipse dominus. Itẽ quòd qui p alium facit, per se facere videtur.]

a ¶ Verò.

¶ Venditæ † verò [a] res [b] & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quã si is venditori pretiũ soluerit, vel alio modo ei satisfecerit: veluti ex promissore aut pignore [c] dato: [d] quod † quã quã cauetur ex [e] lege duodecim tabularum, tamẽ rectè dicit & iure gentium, id est, iure naturali [f] id effici. Sed si is qui vẽdidit, [g] fidẽ emptoris [h] secutus fuerit, dicendum est statim rẽ emptoris [i] fieri. Nihil [k] aũt interest, vtrum ipse dominus tradat alicui rem suam, an voluntate eius alius, cui eius rei possessio permissa [l] sit. Qua ratione, si cui libera [m] vniuersorum negociorum administratio permissa fuerit à dño, isq; ex his negocijs rẽ vendiderit & tradiderit, faciet eã accipiẽtis.

a ¶ *Verò.* pro sed.

b ¶ *Res.* quæ loco pignoris à venditore teneri possunt, vt ff. de act. emp. iulianus. §. offerri.

SYL. ¶ *Intellige impropriè.* quia dominiũ & pignus nõ cõcurrunt l. neq; pignus ff. de re. iu. est n. dñiũ reuocabile & q̃si pignus: & sic dñiũ & pign⁹ ferè ĩpropriè

† *Facit ad hunc §. glo. n. in c. fin. extra de pig.*

c ¶ *Pignore.* Quod sic intelligo, si placeat venditori aliud quã pretium accipere, aliàs nõ vt ff. si certũ peta, l. ij. §. j.

† *Aliàs quidem.*

d ¶ *Dato.* poterit ergo vẽdicare venditor, scilicet si non fuit de pretio satisfactum, vt ff de tribu. l. procurarotis. §. sed & si dedit mercem. nisi emptor tunc pretium offerat, vt ff. man. diligenter. §. primo in fin. & ff. de preca. l. ea quæ.

e ¶ *Ex lege xij. tabularum.* quæ est ius ciuile, vt ff. de iusti. & iur. l. ius ciuile. §. hoc igitur. non solum gẽtium.

SYL. ¶ Hæc verba ostendunt, q glos. non meretur declarari & suppleri, vt per Christ. hic, qui debuit aduertisse dũ dixit, q non solum iure g. sed ẽt iure ciuili, receptione. s. & approbatione, dominium transfertur.]

f ¶ *Iure naturali.* sic dictũ, est q natura ratione inductum fuit, vt supra de iure natura. §. quod verò. & §. sed naturalia.

g ¶ *Vendidit.* & tradidit.

h ¶ *Fidem emptoris.* Quid si dedit diẽ ad soluendum? Respon. Non facta solutione vendicat, secundum Ioã. † vt C. de pact. inter empt. & vendi. l. cõmissoriæ. pòt tamen contradici: quia aliud est simpliciter diem solutioni statuere, aliud pactum legis commissoriæ ponere. Item quid si simpliciter tradat? R ñ. uidetur sequi fidẽ nisi cõtra p̃bet, vt quia fortè dicebat emptor præsentem habere pecuniam vt arg. ff. de pig. act. l. ij. Et arg. contra. ff. de trib. procuratoris. §. sed & si dedi.

† *In contrarium est veritas. quia tunc videtur habere fidẽ de pretio, & trãsfert dominiũ etiam si protestatus esset se nõ cõcedere vltra decẽ dies secundum Ang.*

¶ Hæc gloss. communiter approbatur, vt dicit hic Christo.

i ¶ *Emptoris fieri.* Nisi in casibus, vt ff. de iu. fi. l. si p̃curator. §. fi. & ff. de re iudi. à diuo Pio. §. sed si emptor.

k ¶ *Nihil.* Q͂d. n. quis p aliũ facit, ip se facere videtur, vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse. & ĩ. de iniur. §. nõ solũ. & ff. de iniur. l. itẽ apud §. fecisse.

l ¶ *Permissa sit.* Vel ab ipso domino, vel ab alio domini voluntate.

m ¶ *Libera.* Secus in generali procuratore, qui non habet liberam, vt ff. de procu. procurator cui. & l. procurator totorum. sed Mar. distinxit inter procuratorem totorum bonorum, vt ibi, & vniuersorum, vt hic.

SYL. ¶ Prima opin. verior est secundum Christ, hic.]

ADDITIO.

ADDITIO. Dic plenè per Bartol. in l.procurator cui libera.ff.de ꝓc. & quando & quomodo dicatur libera cõcessio, vide ibi Bar.& Ang.

SYL. ¶Ratio, quia eo casu iussus est loco traditionis.] Et l.quarundam.

SYL. ¶Ratio, quia persona custodis sustinet vicē personę meæ.] Item. C.de acquir.pos.minus.& C.de dona.l.j.

¶ Vēditione, vel alio titulo habili, trāsfertur dñium in eū, penes quē res erat, sine traditione h.d.ex l. rõne.§.iterdū ff.de acq.rer.do.

¶Interdū ēt sine traditione, nuda [a] voluntas dñi sufficit ad rē transferendā: veluti si rē quam tibi aliquis commodauerit, aut locauerit, aut apud te deposuerit, postea aut vēdiderit tibi, aut donauerit, aut dotis nomine dederit. quamuis. n. ex ea causa tibi eam non tradiderit, eo tamē ipso ꝙ patitur tuam esse, [b] statim tibi acquiritur proprietas, perinde ac si eo nomine tradita tibi fuisset.

¶ Traditio elauiū trāsfere dñiū mercium repositatū sub clauibus hoc d. ex l. qua ratione. §. item si quis. ff.de acquir. rerum domi.

SYL. ¶Interdum. Casus. Quærebatur, si tibi cõmodaueram, vel in depositū rem meā dederam quam postea tibi vendam, an sine noua traditione dominium quæreretur: & videbatē ꝙ non quia traditionibus nõ nudis pactis dominia transferri solent lege. traditionibus. C. de pact. Contrarium decitur: quia re vera traditio fuit facta: & licet facta fuit ex causa inhabili ad dominiū transferendū, tamen cum postea successerit titulus & cā habilis, * ex quo concurrit voluntas mea intendentis rem in alium transferre,] coniungitur traditio pręcedens cum titulo sequenti, & mediū ipsius non nocet l.sed & si.§. solemus.ff.de hære.instit. No. quòd traditio ex cā inhabili conualidatur ex cā habili subsequenti. Itē ꝙ titu. dot. est habilis ad dñm trāsferēdū.]

Dominium sine traditione aliquando transfertur.

a ¶*Nuda.* scilicet à traditione: sic C.de pact.l.traditionibus. Item in alijs casibus dominium sine traditione datur, qui possunt his legibus notari, vt ff.de acquir. posses.l.j.§.si iusserim.& §.idemque respon.& l. quod meo.§.si venditorem.

SYL. ¶ Quia illa traditio istorū subrogatē vice traditionis rei.] Et l. quisquis.

SYL. ¶Rō qa cōstituēdo me vsufructuarium, in necessariā ancedētiā dicor trāsferre dñiū, ꝙ aliter esse nõ potest.] Itē si volens tibi tradere dominium, nomine tuo me constituam. possidere, vel conducam à te, vt ff.de acquir.pos. l. quod meo. & de rei ven. quædam mulier.

SYL. ** ¶Ibi non agitur, dominiū sine trāditione trausferatur, sed ꝙ traditio facta censeatur: limita tamē hūc text. vltra gl. nõ procedere in transactione, Ias. in l. postquā liti in principi. C.de trans. nec quando ex titulo oritur obligatio naturalis, non etiā actio. Sozi. in l.j.col.ij, ff.de condit. indeb. nec in cōtractu conditionali, Are. in l.certi cōdictio. §.depo ff. si cert. peta. nec vbi venditor ignorat rē esse apud emptorē, secundū Iaso. in d.§ .depos.col.ij. Itē declara, sufficere tit. habilē ad trāsferendū dñiū sine noua traditiōe, cū res ab initio existebat apud te ex volūtate mea, ñ si citra volun. meā, Bar. in d.§.dep]

b. ¶*Tuam esse.* Si res est ꝑsens, vt ff.de

ff.de rei vendi.eius.& l.hæc si. Vel hic in vera venditione, ibi in ficta, vt ff.pro empt.l.2.

* ¶ Declara secundum glo.& Doc. in d.l.hæc si.rem intelligi præsenté, si est penes possessorem, licet non sit coram partibus, cum cõtrahitur ad transferendum dominiũ.] Item hoc est verũ, si pretiũ sit solutum, vel satisfactum, vt supra e.§. venditæ.

†*Aliàs de est sui.*

¶ Ité si quis[a] merces in horreo depósitas[b] vendiderit, simul atq;[c] claues horrei†sui tradiderit emptori, transfert[d] proprietatem merciũ ad emptoré.

¶ Missilia & habita pro derelicto fiũt occupãtis.h.d.ex l.qua ratione.§.hoc auté.ff. de acquirendo rerum dominio.

¶ Hoc amplius,[e] interdũ & in incertam[f] personã collata voluntas domini transfert rei proprietatem Vt ecce, Prætores & Cõsules†q; missilia[g] iactãt i vulgus, ignorant

¶ Ité si quis. Casus. Quærebatur an ex traditione clauium puta domus, mercium ibi inclusarum traditio recte facta intelligeretur: & videbatur q nõ: quia cũ claues non sint quid cohærens mercibus, non videbatur ex eis inferri posse ad traditionem realem ipsarum mercium. Cuius cõtrarium deciditur hic, & in l.clauibus. ff.de contrahen.emptio. quia ex traditione clauium traditur instrumentũ immediatũ, per quod ingredimur ad possidendũ. Not. q ex traditione clauium censetur tradita possessio eorum, quæ clauduntur sub clauibus.]

† *Ista gl. nõ est Accur. immo est additio.*

a ¶ *Item si quis.* † Hic est casus, vbi sine possessione tradita acquirit dominium: & alios habes notatos. ff.de rei vendi. l.si ager.

b ¶ *Depositar.* id est repositas.

c ¶ *Simul atq;.* id est, statim postquã vt supra eo.§.ferę. & infra de emptio.& venditio.in princ.

d ¶ *Transfert* proprietatem, & possessioné. Et qđ dixi de proprietate. verũ est, si dñs est tradés: aliàs cãm præstat vsucapiẽdi, si hæc fiant corã horreo, & hoc ꝓpter præsenté visioné rei, vt ff.de contrahen.empt.clauibus. & de acq.pos.l.j.§.si iusserim

¶ Limita per c.contingit de dol.& contu.si non potest venire in conspectu rei iusta ex causa] Et sunt hæc in ar.vt si vẽdam æquum quem tradã per frenum vel capistrũ, vt dominiũ transeat. Accur.

*† ¶ Hoc amplius. Casus. Quærebatur an ex traditione in incertam personam facta dñiũ transferat: & videbatur dicẽdũ q nõ, cũ in dñio transferendo concurrere oporteat animũ ab vtraq; parte cõtrahentiũ. l.in omnibus rebus. ff. de act.& obl. cuius contrariũ deciditur, quia cũ dñs omnino velit dñiũ in quemcunq; accipienté conferre, nihil magis cõuenit æquitati naturali.q̃ vt eius voluntas rata habeat? Qđ verò subdit de re ꝓ derelicto habita, manifestã habet rõné. nã cum dñs eã abiecerit eo animo, vt nolit eé in numero rerũ suarum, & ꝑ hoc effecta sit in bonis nullius, consequens est vt occupanti conce datur.] Not. donationem collatam in ꝑsonã incertã valere, q̃uis legatũ nõ valeat. Item q inueniendo vel accipiendo rem habitam pro derelicto statim efficitur dñs. Item quando dicat haberi res ꝓ derelicto.]

†*Aliàs cum.*

e ¶ *Hoc amplius* s.est hic quàm supra in alio casu: quia supra semp in per sonam certam, hic in incertam.

f ¶ *In incertam.* argum. contra infra de leg.§.tutor.

g ¶ *Missilia.* Sic dicta. quia in populũ mittun-

Missilia unde dicuntur. mittunt siue proijciunt, vt illuc cur rēte multitudine possint Prætores uel Cōsules p trāsire, ut in corrona tione dñi Papæ uidi, ut ff. pro derelic. l. si id ꝙ. §. id ꝙ. & ī auth. de consul. coll. 4. §. hæc itaq; ibi argentū &c. *Aliàs quod.*

* ADDIT. Cæterū missilia uariarum rerum sunt, ut omnia complecti intelligamus, q̄ spargūtur in uulgus: autor Sueton. Caligula.

a *Nolit.* uere, vel legis interpretatione, vt in authē. de nu. §. & multo potius coll. 4. & C. de infan. expo. l. fi. & C. de la. lib. tol. l. j. §. sed scimus.

b *Desinit.* si abiecit. vel habere desiit rem immobilem, alioquin possessionem perdere potest, non dominiū ut ff. de acqui. pos. si quis. §. differentia. & ff. pro derelic. l. j. & 2.

† quid eorū quisque sit accepturus, & tñ quia uolūt, qđ quisq; acceperit, eius esse, statim eum dominū efficiunt. Qua ratione verius esse uidetur, si rem pro derelicto à dño habitā occupauerit quis, statim eum dominū effici Pro derelicto aūt habetur, quod dñs ea mēte abiecerit, ut id in numero rerū suarū eē nolit,[a] ideo que statim dñs eius esse desinit.[b]

¶ Proiecta in mari tempore tempestatis, vel cadētia decurru alicu ius, non fiunt occupantis. hoc dicit ex l. qua ratione. §. fi. ff. de acqui. re. do. Are.

¶ Alia[c] sanè causa est earum rerū quæ in tempestate † maris leuādæ nauis causa eijciūtur. Hæ enim dominorum permanent: quia palàm est eas non eo animo eijci, ꝙ quis eas habere nolit, sed quo magis cum ipsa naui maris periculum effugiat. Qua de causa si qs eas fluctibus[d] expulsas, vel etiā ī ipso mari nact lucrādi animo ab

tunc etiam perdit dominium, & habetur pro derelicto, & ita tenet gl. secundum vnam opin. in d. §. differētia. quam ibi seq Bar. & doc. Ang. ¶ Alia sane cā. Casus. Aliter non figurat, quia clara est decisio.* Cum enim dictū sit res p derelicto habitas fieri occupantiū, uidebatur idē iuris esse de bere in proiectis in mare nauis le-† uandæ causa cū proijciēs verisimiliter credat esse perituras.] Cuius cōtrariū responde tur, & ratio assignatur in tex. ibi quia palam est, non habētur enim pro de relicto hæc, ideo non cō ceduntur occupantibus. No. ꝙ factū gratia piculi euitandi, uel necessitatis euitādæ mortis, nō dicitur factum animo amittendi rē, quā uis appareat primo aspectu cōtrariū Itē ꝙ siue qd sciēte vel ignorāte domino ceciderit de naui, vel dē curru, aut ipsi domino, si quis animo lucrādi accipit, committit furtum.] SYL. *aliàs non est maris.*

SYL. ¶ Pro declaratione istius glos. & materiæ vide Alex. in d. §. differentia. in princi. glosſ. j. qui optimè declarat.

ADDI. Aut stat in possessione, & habet animum habendi pro derelicto: & non perdit dominium, ut l. si quis vi. §. differentia. ff. de acqui. pos. Aut. exiuit de possessione, &

c ¶ *Alia sanè causa.* Aliàs alia causa, scilicet proijciēdi: & ideo aliud ius statuitur l. qua ratione. §. fi. ff. de acquiren. re. domi.

d ¶ *Fluctibus.* Idest vndis.

e ¶ Furtum

ſtulerit, ſurtum[a] cõmittit. Nec longè[b] videtur diſcedere ab his, quõd de rheda[c] currente non intelligẽtibus.[d] dominis cadunt.

De rebus corporalibus. & incorporalibus.

Corporalia tãgi poſſunt de ſui natura, incorporalia verò non, licet in eis contineãtur corporalia, ſiue ſint ſeruitutes reales, ſiue perſonales. h.d. ex l.prima §.quædam ff. de re. diui. Are.

QVædã p̃terea[e] res corporales[f] ſunt, quædam ĩcorporales,[g] corporales eæ ſunt,

a Furtum. ff. de furt.l.falſus.§. ſi iactum.contra. Solu. diſtingue animum proijcientis,quod patet, vt ſi librum apertum proijciam: ſecundum Ioan. ut ex hac l. & illa colligitur, & argumen. ff. de damn.infec. l. ſi finita. §.ſi quis metu. Itẽ quid diſtat hoc furtum ab illo titulo. ff.de incend. rui. naufra. Reſpon.hoc locum habet, quando non in ipſo naufragio aliquid quis furatur. ibi in ipſo naufragio,vt ff.de incen.ruin.nau.l.prima in fin. & l.2. & 3. & ff.pro dereli.l.j.ij.& iij.

Casus. Non figuratur aliter in declaratione duorum terminorum notiſſimorum:præſertim cum in membro incorporaliũ reſpõdeat Impe. tacitæ obiectioni, ibi, Nec ad rem pertinet. ſed loco caſus, non mireris, vt facit Ioa. Fab.infra de actio. in 4. colum.quòd hic non ponantur actiones: quia ſatis fuit Iuſti:ponere aliqua exempla, non enumerare ſingula; nõ per hoc ꝙ alia iura non enumerata non ſint incorporalia, quia exempla nõ reſtringunt regulã l.nã quod liquidè.ff.de pœ.leg.No. quę ſint corporalia,& quę in corporalia.]

b Nec longe. Nam in aliquo diſtat quia hoc ſciente,illud ignorante domino fit,vt ff.de acquiren.poſ. interdum.

c De rheda. Id eſt de curru ducto ab equis.

d Non intelligentibus.id eſt,non videntibus.

Continuatio. De rebus corporalibus & incorporalibus. Continua hunc titulũ vt per glo.j.infra eo.

Diuiſio. QVędam. Totus iſte titulus diuiditur in quinque partes.Primò,ponit unam diuiſionem rerum. Secundò, diffinit res corporales, & per exempla demonſtrat. Tertiò, diffinit res incorporales, & per exẽpla demonſtrat.Quartò, reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni. Quinto, prędicta extendit.Secunda ibi(Corporales ſunt.)Tertia ibi(Incorporales.)Quarta ibi(Nec ad rem.) Quinta ibi(Eodem numero.)

e Præterea.ideſt, præter prædictã diuiſionem ſupra tit.primo in princip.eſt & alia quia quædam communes, quædam publicæ, quædam vniuerſitatis,quædam nullius, quædam ſingulorum.Item quędam corporales,& quædam incorporales,ut hic ſubiicit. *Rerum diuiſiones quot ſint.*

f Corporales.ſic.ff.de rer.diuiſi.l.j. §.quædam.

g Quædam incorporales. Quid de hac diuiſione nos Iuriſconſulti egemus? Reſpon. quia multa in corporalibus locum habent,quæ non ſeruantur in corporalibus,Incorporalia enim non traduntur: nec uſucapiuntur regulariter† vt ff.de acqui. re.do.l.ſeruus.§.incorporales & de uſuca.l.vſucaptionem.

Ex quo enim non tradunẽ, quia tangi non poſſunt, poſſideri etiam non poſſunt, & cum non poſſideantur,

† Sed ſi ſe ſed cũ rebus corporalibus ſic dummodo concurrat ſcientia aduerſa SYL. *z ry luce, in alijs*

quæ sui natura[a] tãgi possunt: ueluti fundus; homo, uestis; aurũ; argentum, & denique aliæ res innumerabiles.[b] Incorporales autẽ sunt; quæ tãgi nõ possunt: qualia sunt ea, quæ in iure[c] consistunt: sicut hæreditas;[d] usus fructus;[e] usus & obligationes[f] quoquo[g] modo cõtractæ. Nec ad rem[h] pertinet; ꝙ in hæreditate res corporales continentur: nã & fructus, qui ex fundo[i] percipiuntur; corporales sũt. & id; quod ex aliqua obligatione nobis debet; plerunq;[k] corporale est. ueluti fundus; homo; pecunia: †nam[l] ipsum ius[m] hæreditatis; & ipsum ius vtendi fruendi;[n] & ipsum ius obligationis,[o] incorporale est. Eodẽ numero[p] sunt iura prdiorũ urbanorum & rusticorũ; quæ etiã seruitutes uocantur.[r]

tur, non usucapiuntur per se scilicet sed cum corporalibus aliquando sic l. si aliena §. hoc iure ff. de usuca.]

¶ Non vendicantur ut ff. de rei.uẽ. l.udẽicatio. ac non transferunt pœnitus, ut ff. pro soc. l. j. 2. & 3. non possidentur, ut ff. de acquiren. posses. l. 3. in prin.

SYL. ¶ Adde, ꝙ & incorporalia vendicantur, quando ueniunt accessoriè ad corporalia. d. §. hoc iu.]

a¶ *Sui natura.* Nam secus, si ꝓpter difficultatẽ, vt res in profundo maris vel cœlo affixa.

SYL. ¶ Rei enim natura, non facti accidentia cõsideratur l. si quis posthumos. ff. de lib. & posthu.]

b¶ *Innumerabiles.* i d est non habiles ad numerandum. Ioa.

¶ Hanc eandem expositionem habes supra in tit. de iu. natu. gen. & ciui. in §. ius autem gentium.]

c¶ *Quæ in iure.* consistunt, id est, sub hoc prædicabili, ius continẽtur, in quarũ diffinitionibus ponit̃ hæc dictio, ius, in prædicato: qualia sunt omnia iura, scilicet incorporalia, vt ff. de re. diu. l. j. §. quædam.

d¶ *Hæreditas.* vt ff. de uerbo. signi. l. nihil.

e¶ *Vsusfructus.* infra de vsufru. in princip.

f¶ *Obligationes.* j. de obli. in prin.

g¶ *Quoquomodo.* Idest siue ex contractu, vel quasi, uel maleficio, vel quasi, ut infra de obli. §. fi.

h¶ *Nec ad rem*, Respondet tacitæ obiectiõi. q. d. quomodo hæreditas est incorporalis cum in ea, sint res corporales.

i¶ *Ex fundo.* in quo vsum fructum habemus.

k¶ *Plerunq;.* propter seruitutes, quæ per actionẽ uel obligationem debẽtur, vt infra de actioni. §. secundo, & propter actionum cessionem, ut ff. mand. l. si ꝓ curatorem. §. fi. & ff. de rei uendi. l. si hominem, aliàs iulianus. §. vsq; adeo.

l¶ *Nam.* pro sed.

SYL. ¶ Potest etiam hic stare pro quia: tamen hanc expositionem sequitur. Decius in l. si donatione. colum. prima. C. de collatio.]

m¶ *Ipsum ius hæreditatis.* id est, ipsa hereditas, & sic intransitiuè hæc tria leguntur.

n¶ *Fruendi.* s. vsusfructus.

o¶ *Ipsum ius obligationis.* id est, obligatio ipsa.

p¶ *Eodem numero.* id est, incorporalia.

q¶ *Iura.* id est, seruitutes.

r¶ *Vocatur.* De quibus infra titu. proximo dicit̃ statim. De quibusdã quæ-

præscriptionibus non requiratur ut l. fi. C. de præscri. lon. tẽp. secundũ Angel. hic.

† *aliàs tamen.*

SYL.

quæritur, licet ad nos non ptineant vt de aere, fumo, & de flatu aīalis. Respon. secūdū Philosophos hæc esse corporalia. Itē quid de angelis bonis & malis, & anima hominis? Rū. hæc incorporalia esse.

¶ De seruitutibus prædiorum.

¶ Dictū est supra de rebus incorporalibus in genere: sequitur videre in specie: & ideo à seruitutibus initiū facit, quæ sunt incorporales, vt supra titulo primo in fine. Angelus Aretinus.

Rvsticorum. Iste titulus diuiditur in quinque partes. Primò, ponit de seruitutibus rusticorum prædiorum. Secundò de seruitutibus vrbanorum prædiorum. Tertiò, redit ad seruitutes rusticorū. Quartò, ponit, quare appellantur seruitutes prædiorum. Quintò ponit qualiter dictæ seruitutes constituantur. Secunda ibi in §.(Prædiorum) Tertia ibi in §.(Inter rusticorū.) Quarta ibi (Ideo autem.) Quinta ibi in. §.(Siquis velit.) Areti.

¶ Rusticorum. Casus. Non figuratur in definitione terminorum. No. quatuor species seruitutum rusticarum. Item q iter est tantum ius eūdi hominis: actus etiam iumēti, vel vehiculi: via iter & actum continet: aquęductus verò est ius aquæ ducēdæ, quæ autē sit differentia inter actum & viam, cum ex declaratione tex. idem uideantur importare, dic ut in gl. in uer. continet.]

a ¶ *Rusticorum*. sic & ff. eo. l. j.

b ¶ *Iura*. i. seruitutes. Et no. hic tria genera seruitutum: quędam à personæ personę debentur, de quibus dicit supra de iure perso.

¶ Et ista regulariter nō est seruitus formalis, sed causalis, nisi opæ serui legarētur alteri vt tradit Iaso. in §. æquè. col j. ī. de actio]

¶ Quædā ab una re alteri rei, de quib. dicitur i hoc tit. † quædā à re psonæ, vt vsusfructus, & usus, & habitatio, ut in fra titu. j. & † Quæ. Potest & quartum dici: vt à persona rei debeatur, ut ff. de condi. & demon. titio. §. titio. 2. & de alim. & cib. leg. l. seruos.

¶ Dic, q ibi nulla est seruitus, sed inuitatio ad onus sub certo cōmodo: siquidē & liberi hominis operæ legari possunt, nec tamē ob id libertas in fringitur l. 3. ff. de usufruct. leg.] Potest autem & de aliis cōcessionibus quæri, de quibus per Iaso. in dicto. §. æquè col. j. in fi.]

c ¶ *Ius eundi*. Solus, vt per hoc discrepet à sequenti.

¶ Approbāt hāc differētiam Pau. & Ang. in l. j. ff. eo. *quę tñ nō est uera, quia qui iter habet, eo & eques cōmeare pōt, & lectica gestari, q olim à plurib. seruis lecticariis ferebatur l. inter & l. qui sella. ff. de ser. rusti. pd. sed ire est commodi & utilitatis cā, ambulare autem etiam uoluptatis.]

d ¶ *Ambulandi*. s. cum alio.

*Additio. Ambulationē significat eam, quæ sanitatis & uoluptatis gratia fit. quamuis verbum ire plerunq; hæc omnia contineat l. qui sellas ff. de ser. rusti. E. B.

e ¶ *Iumentum*. s. separatum à se: vel armenta

¶ De seruitutib. prædiorum.

¶ Itinere homo tantū, actu & uia homo etiam cū iumēto & vehiculo vtitur. Aqueductu vtimur aquā per alienum ducendo. h. d. ex l. j. ff. de serui. rustico. præd.

Rvsticorum[a] prædiorū iura[b] sūt hęc: iter, act[c]: uia, aquæductus. Iter est ius[c] eundi ambulādi[d] hominis, non etiam iumentum[e] agendi vel vehiculū. Actus est ius † eundi ambulandi hominis, agendi

† *alias non sunt ista verba eundi ambulā di hominis.* † *Quæ postquā sunt constituta trāseūt cum re ipsa ad quecunque que vadat: secus si essent permisse tā tū. Et ipsarum constitutione debet tam constituens fundi seruitutis, quā is cui cōstituitur fundi dominātis in solidū habere dominium. Ang.*

armenta se parata à se: sed super equo ire potest, vt ff. de ser. rust. præ. qui sella. in prin. & l. inter.

SYL. Non autem mittere ante vel post se, vel ire super curru, aut rheda onerata, si principaliter intendat ducere quod super impositum est, non ipse aduehi: glo. in dicta. l. qui sella. & declarat Verò. in cap. de seruit. itine.] Quandoque iter non est seruitus: vt si vsufruct. detur à domino alterius prædij, vt ff. si ser uitus vendi. l. ij. §. ij.

alias ambulandi bou.

SYL. Quia seruitus seruitutis esse non potest l. j. ff. de vsufruct. lega.] Tertiò grosse dicit quælibet via per quam itur.

iumentum,[a] vel vehiculum. Itaque qui habet iter, actum[b] non habet: sed qui habet actum, iter habet,[c] eoque[d] vti potest etiam sine iumento. Via est ius eundi,[e] & agendi, & † ambulandi. nam & iter & actum via in se continet.[f] Aquæductus est ius aquæ ducendæ[g] per fundum alienum.

¶ Seruitutes, quæ ædificijs debentur licet in villa constitutæ, dicuntur seruitutes vrbanorum prædiorum. h.d. ex l. j. ff. de serui. rusti. præ dio. l. vrbana præ dia. ff. de verb. sig.

Prædiorum vrbanorum seruitutes sunt eæ, quæ ædificijs inhærent: ideo vrbanorum prædiorum dictæ, quoniam ædificia omnia, vrbana prædia appellamus, & si in villa[h] ædificata sint. Item vrbanorum prædiorum seruitutes sunt hæ: vt vicin[i] onera vicini

rectè ferre hastam (j) quæ non permittuntur habenti actum, vt ff. de ser. rustic. prædi. l. qui sella. §. j. Item certa viæ latitudo est. viij. pedum in directum, in angulis xvi. nisi maiorem vel minorem placuerit facere constituentibus, quod non est in actu, vt ff. de serui. rusti. prædi. l. viæ. & certo. §. latitudo. & l. via constitui.

Hæc gl. communiter approbatur, vt per Vero. in tit. de seruit. actus, col. ij. & in ti. de serui. viæ, in prin.]

ADDITIO.

(i) Dummodo ciuiliter gerat, & non de uastet fructus Angel. & Ia.

g *Aquæ ducendæ*. Siue inuentæ siue inueniendæ, vt ff. eo. l. labeo.

a *Iumentum*. Vel subtus vel ante se. & idem si in vehiculo.

b *Actum non habet*. per consequentiam.

c *Iter habet*. quo ad commodum, non quo ad seruitutem. sunt enim duæ seruitutes diuersæ, vt ff. si ser. ven. loci. §. j. & ff. de adi. leg. l. j.

d *Eoque*. scilicet itinere contento sub actu.

e *Eundi*. hęc verba expone vt supra eo. §. j.

f *Continet*. Sed quæ est differentia secundum hoc inter actum & viam? respon. qui habet viam, potest trahere trabem, & lapides, &

Actus et via differunt.

h Prædiorum vrbanorum. Casus. SYL. Non figuratur in declaratione terminorum nisi literaliter.* Solum. n. videbatur sub sistendum, cur dicerentur seruitutes vrbanę, quando ædificia ruri essent. sed ratio assignatur in l. vrbana prædia. ff. de verb. sig. quia vrbanum prædium nō locus facit, sed materia.] No. quod seruitutes vrbanæ dicuntur etiam illæ, quæ ruri sunt, dummodo ędificijs cohæreant. Item quæ sint seruitutes vrbanorum prædiorum.] h Prædiorum. In villa. nō. n. locus, sed materia facit vrbanū prædium: quod dic, vt ff. de ver. si. l. vrbana prædia.

i *Vicinus*. id est domus vicini.

sustineat: vt in parietem eius liceat vicino tignū immittere, vt stillicidium [a] vel flumē recipiat quis in ædes suas, vel in aream, vel ī cloacā, † vel non [b] recipiat, & ne altius quis tollat [c] ædes suas: ne luminibus vicini sui † officiat.

¶ Inter rusticas seruitutes numerantur hic descriptæ, sumitur ex l. j. in fi. ff. de seruit. rusti. præd.

¶ Inter rusticorum prædiorum seruitutes quidā computari rectè putant aquæ haustum [d] pecoris [e]

† *aliàs officium*

† *aliàs non sunt hæc verba, vel nō recipiat*

a ¶ *Stillicidiū*. Quod stillat, & interdū directò cadit, interdum non, propter ventum fortè, sed flumen directò cadit, & maximè per dochiam. id est canale, vt ff. de serui. vrbano. præd. seruitutes. §. stillicidium. Accur.

SYL. *¶ Adde, ꝙ stillicidiū dicitur proiectum tegularum, vnde aqua decidit guttatī, quasi stillarū cadium: fluminen verò, quando nō guttatim, sed filo quodā perpetuo defluit, quod accidit vel ob collectionem aquarum in tegulis factam, vel quia ex humili loco cadēs ventorum vi frangi dispergique nequit.] Dic autem ꝙ duplex est seruitus stillicidij. s. auertendi vel non auertendi super domum tuam, vna est seruitus propriè, altera propriè libertas. l. j. & ibi no. ff eo. & dicit ur hic, recipiat vel non recipiat.]

b ¶ *Non recipiat*. hoc scilicet non recipere est ius non seruitutis, immo potius libertatis: & hanc negatiuam referas ad omnia exempla proximè dicta. Vel dic, sicut recipere talia est seruitus, ita econtra, si desinit recipere, est mihi quondam recipienti seruitus & onus, & sicut in præscribenda seruitute indigebam aliquo facto sic econtra in præscribenda sua libertate indiget facto, scilicet, vt foramina obturet, vel similia faciat, quæ non sunt necessaria in præsceiptione libertatis contra rusticam seruitutem, & ideo tantum in affirmatiua lex dicit de eis. s. ius eundi agendi &c. vt ff. de serui. vrb. præd. l. v. & supra eo. circa prin.

¶ Ratio assignat, quia seruitus vrbana longè nobilior est rustica, ideò difficile perdit, præscribitur aūt talis libertas in vtraq; seruitute. x. an. inter præsentes. xx. inter absentes. l. pe. C. de ser. & aqua.] SYL.

c ¶ Tollat. vel nō tollat, qđ pōt ꝓdesse mihi ad lumina refulgēda: vnde dicitur in li. Maccabeorū, Refulsit Sol. in clypeos aureos, & resplenduerunt mōtes ab eis. vt ff. eo. si arborē. §. interdū. Vel dic, ꝙ tollat, vt sit ser. vt mō ī aliis diximus. *i. Mac. 6 cap.*

SYL. *¶ Inter rusticorū. Casus. Videbatur, ꝙ seruitutes hic enumeratę essent potius iura quædā personalia, quę hominibus debeātur, q̄ seruitutes: nā pōt quis habere ius hauriendi aquā ex fonte, eoq; vtendi, iuxta §. fi. in l. mela. ff. de ali. & cib. leg. itē & pecoris ad aquā appellēdi vel pascendi: & tamē hic non pōt cōsiderari vllū prædiū dominans, sed tantū cōmodū dñi pecoris, vel gregis, aut armenti: attū contrariū decidit, quia quatenus sūt seruitutes, ꝑsupponūt nō ius aliquod personale, sed merā seruitutē, quæ nullo modo deberi potest, nisi quis vicinum prędiū habeat. l. ergo in princ. ff. de serui. rust. præ. ex quo tollunt ea, quæ in cōtrarium adducebantur. No. summa.]

d ¶ Aquæ haustum. s. ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodē, ex fonte vicini. ADDITIO. Dic quatenus est necessariū pro vtilitate fundi mei, vt l. ergo. §. neratius. ff. de serui. rust præd.

e ¶ Pecoris. s. cōstituti ad stercorādum

ad aquam appulsum, ius pascendi, calcis coquẽdæ,[a] arenæ fodiendæ.

¶ Seruitutes prædiorum ideo dicuntur, quia vtrinque prædia requiruntur, hoc dicit ex l. j. in pri. ff. cõ. præd.

¶ Ideo aũt hæ seruitutes prædiorũ appellantur, quoniam sine prædijs constitui non possunt. Nemo enim seruitutem potest acquirere vrbani vel rustici prædijs, nisi qui habet prædium, † nec[b] quisquam debere nisi qui prædium habet.

¶ Per oẽm cõtractũ, & etiam per vltimam voluntatem, potest seruitus constitui, hoc dicit ex lege põt ff. communia prædio. Aret.

¶ Siquis velit vicino aliqđ ius[c] cõstituere, pactionib.[d] atq; stipulatiõib[9] id efficere debet.

¶ Põt ẽt testamẽto quis hæredem suũ dãnare, ne altius tollat ædes[e]

...m agrum meum: & sic bibent, vel pascentur in tuo uicino agro, & sic sunt reales seruitutes. Sed contra. ff. de ali. & ci. lega. l. mela. §. fi. Respõ. ibi personales dicuntur, quia cũ persona durant, & argu. ff. de ser. rust. præ. pecoris. vel si non habeo prædium, cui supradicta expediant, non erit seruitus. sed magis aliud ius. s. pactionis, vel cõuentionis, ut ff. de serui. ut pomum.

a ¶ Calcis coquendæ, necessariæ ad domuncula in agro meo cõficiendam propter fructus percipiẽdos. Idem dicas de arena fodienda.

* ¶ Ideo. Casus. Nõ esset SYL. figurandus in ratione denominationis, tamen pro ratione dubitandi illud potest adduci, ꝙ & qui prędium non habet, uiam potest promittere l. hæredes. §. an ea. ff. fami. herci. quo non obstante deciditur, ꝙ ideo dicũtur seruitutes prædiorum, quia sine prædiis constitui non possunt: & ad §. an ea. responde: gloss. j. Not. summarium. Item ꝙ interdum nomen imponitur secundum materiam ex qua res constat.]

b ¶ Nec qsquã. s. ut seruitus sit, obligatio tñ esse, pt, ut ff. de euic. fundũ. §. j. & ff. fam. herc. hæredes. §. an ea. uersi, contra si promissor uiæ &c.

ADDITIO. Et not. ꝙ debent esse domini insolidum, aliàs fundo cõi non potest per unum ex socijs libertas acquiri, nec seruitus imponi, q̄uis sibi præiudicet, aliis postea etiã singulariter consentientibus, potest tamẽ præscribere seu petere declarari ipsam deberi. Item plurib. sociis promissam unus ex eis in aliorũ præiudicium remittere potest: secundũ Angelũ hic.

† aliás non sunt hæc verba, nec quisquã deberent si qui prædiũ habet. SYL.

¶ Si quis. Casus in tam generali regula non ponit. quia ea, quæ in cõmercio sunt hominũ possunt tã ex cõtractum q̄ testamẽto acquiri & concedi, ut toto ti. ff. đ acqui. re. do.* Ratio decidendi sumitur ex §. p traditionem, supra de rer. diui. & l. j. C. de sacrosanct. eccles.] Not. quo tam pactis, quàm stipulationibus, & ultimis uoluntatib. seruitutes constitui possunt.]

c ¶ Ius. i. aliquam seruitutem de superioribus.

d ¶ Pactionibus. i. pactionalibus stipulationibus. similis expositio est. ff. de acquiren. possess. l. si in rem. in fi. † Vel pactionibus, id est contractibus aliis, ut uenditione, & donatione, & quod subiicit stipulationibus, id est, obligationibus uerborum tantum.

† Hæc littera.

e ¶ Ædes suas. Quibus seruitutibus non impositis. cuilibet usq; ad cœlum

Ædificare licet usq; ad cœlũ.

mittitur, vt infra ti.j. in prin. ff. pro soc. verum. §. penultimo.

a ¶ Salua rerum substantia. i. præstita cautione vel satisdatione de saluanda substantia rei, secundum quosdã: & sic dicunt cautionem esse de substantia vsusfructus, arg. proeis. C. eo. l. j. & ff. de vsufru. lega. l. vxori. Nos cõtra: dicimus enim, quod hæc cautio nõ est de substantia vsusfructus: nam sine ea vsusfructus est. plus dico quia in casib. nullo modo præstatur ff. vt le. vel fidei com. no. ca. l. j. si ad fiscum. & C. de bonis quæ lib. l. fi. §. hoc proculdubio. & ff. vsufru, quemadmo. caue. l. si vsus fructus §. illud. & §. planè.†

Cautio non est de substantia vsusfructus.

ua[a] rerum substãtia. Est autem[b] ius[c] in corpore, quo[d] sublato & ipsum[e] tolli necesse est.

¶ Vsufructus potest constitui tam inter viuos, quàm in vltima voluntate: & ne proprietas perpetuò sit inutilis, certis modis finitur hoc dicit ex lege vsufructus pluribus. & l. iii. ff. eod. Aret.

¶ Vsufructus[f] à proprietate separationẽ recipit: idq; pluribus modis accidit, vt ecce, si quis vsumfructũ alicui legauerit: nam hæres nudam[g] habet proprietatem, legatarius verò vsũfructum.

e ¶ Ipsum. scilicet ius vtẽdi fruendi. ¶ Vsusfructus, Casus. Non potest nisi literaliter figurari, quia cũ hoc ius vsusfructus sit in commercio hominũ, est sub regula, quod potest deduci in pactionem & contractũ, & etiam in testamento relinqui, quæcunque enim nostra sunt, in alium transferri possũt etiam aliter quàm apud nos siunt: quia tamẽ proprietas remansisset iuutilis. semper absce dente vsufructu, placuit non solum interempta re, (vt dictum est supra in princ.) quo casu nulla adhuc esset vtilitas proprietatis, finiri vsumfructum, sed etiam alijs modis infra notatis. No. vsumfructum tam in vltima voluntate legari posse, quàm trãsferri inter viuos. Item no. rationẽ, quare inductum sit, vsumfructum certis modis finiri.]

re. quæ vsu co... SYL. su. pro... ter spe... cialia... ius glo...

† Quod SYL. est verũ respectu verũ quæ vsu non cõsumũtur aliàs secus vt infra eo. §. constituitur. Iaf. quamuis Iaf. dubitet per legẽ hoc sensus. §. i. ff. de vsufru. ea

¶ Et hæc opinio cõmuniter approbatur regulariter. in l. j. C. eo.]

¶ Dic ergo salua rerum substantia, id est, ne pereat rerum substantia q. d. tandiu durat vsus fructus, quandiu durat substantia: & hoc statim probatur ibi, est autem &c. & sic verba sunt de diffinitione, sed non cautio.

¶ Dic. quod verba sunt posita ad differentiã vsusfructus earũ rerũ, quæ vsu cõsumũtur, in quibus propriè vsusfructus non constituitur:* vel ad excludẽdum abusum, ita enim vti frui debemus ne ledatur proprietas. l. vsufructu. C. eodem.]

b. ¶ Est autem. scilicet vsusfructus.

c ¶ Ius. id est seruitus vel forma corpori inhærens.

d ¶ Quo. scilicet corpore perempto vt domo destructa, vel fundo chasmate perempto, vel iumento mortuo, in quo usus fructus habetur, vt

f ¶ Vsusfructus. Sed oppono, ante separationem non est vsustructus: sed nec post separationem recipit separationem? Respon. usus fructus, id est, qui postea dicitur vsusfructus.

¶ Dic, quod est idem vsusfructus: sed aliter penes illum, quando est separatus: tunc. n. habet formam subsistentem de se, prius tamen nõ erat nisi causalis: sed re uera idem est ante separationem, & postea.] SYL.

g ¶ Nudam. Sic. C. de muli. quæ ser. prop. l. j. §. filij. sic & C. com. de mi. lege prima.

* ADDITIO. Obseruet hoc iuuentus (inquit Eg. Baro) nudũ dici apud

ctum,& contra,si fundū legauerit d̄ducto vsufructu: legatarius nudā habet proprietatē,hæres verò vsū fructū. Item alij vsum.fructū, alij deducto [a] eo fundum legare [b] pōt. Sine testamento verò si quis velit vsūfructū alij cōstituere, [c] pactionibus [d] & stipulationibus id efficere debet. Ne tamē in vniuersum inutiles essent ꝓprietates semper abscedente [e] vsufructu,placuit certis [f] modis extingui vsumfructum, & ad proprietatem reuerti.

¶ Vsusfructus cōstituitur in omnibus rebus, exceptis ijs quæ vsu cō sumuntur,in quibus quamuis rea-

Iurisc.pro eo quod simplex purūq; est;& absque eo quod simul esse solet nuda proprietas sine vsufructu, vt hic:nudus vsus,sine fructu,& pro prietate,vt infra de vsu.nudum pactū, sine alia causa obligādi,nudus consensus,& nuda voluntas, sine traditione l. iuris. ff. de pact.nudū factum, sine iure & causa bonorum. in conuen.ff.de verbo.obli.

a *Deducto.* Not.deducto si enim vni simpliciter fundum, alij vsūfructū legauerit, ambo concurrunt in vsusfructu, vt ff.de vsufruct.accrescen.l. idem neratius . §.non solum . & de vsufr.ea.re.quę vsu c onf.l.si tibi.

* Idem dicendum,& si sit vsufru-

SYL. ctuarius omnium bonorum , Barto. in l.Sempronio.in prin.ff.de vsufru. leg.& est communis opinio. vt per Pau.de monte pico in repe.l. Titia. §.Titia.22.q.ff.de lega.ij.]

b *Legare potest.* Item & aliis modis vt ff.eo.tit.l.Proculus.datur autem, cum inducitur in possessionem fructuarius , & proprietarius patitur eum vti frui,vt ff.eodem.l. tertia in principio.

c *Constituere.* inter viuos.

Operas suas an possit quis in perpetuum locare. d *Pactionibus.* expone,vt supra tit. j.diximus.in §.fin.

e *Abscedente.* id est separato existente. Et erit pro quæstione illa, quod liber homo non poterit locare operas suas in perpetuum, ne libertas sit inutilis . quod Ir. concessit, argumen.ff. de condi. & demon.l.Titio.§.Titio centum , & de lib.hom.exhi.l.j. Sed Ioan. contra , cum possit per substitutum seruire, (j) ut C.de episco.& cleric.quisquis censibus. §. fin.in gloss. subrogato & l. ad similitudinem , cum hoc non agatur,ut per se tantum operetur , ut C. de cadu. tollen.l. unica. §. ne aūt & ff.de duob. re.l.nemo ē. Vel etiā possit interesse præstare , vt ff.de re iudi. si quis ab alio.§.fi.

¶Et hæc gl. in principali quæstio.communiter approbatur ut per Christ.hic.] SYL.

ADDIT. Periculo tñ suo,ēt si fuerit approbatus à iudice,pront requiritur. Item debet esse talis,qui aliàs principaliter per se esset idoneus. Item verum, si non fuit electa industria personę,& non possit per semetipsum seruire,aliàs secus.Ang.

f ¶ *Certis modis.* ut j̄.eo §.finitur,

¶ Constituitur , Casus Similiter nō figuratur nisi literaliter,q̄a cū usufructus cōsistat in ijs,quæ in cōmercio nostro sunt,debet ī singulis posse tale ius cōstitui,exceptis ijs,q̄ vsu cōsumūtur:quia interēpta substātia cessat usufructus , nec ꝓprietas ab usufructu separari pōt,quia nullam affert utilitatē nisi cōsumatur , quia tamen pōt aliqua utilitas considerari ex dilatione temporis,& cōmoditate ipsius,dicitur, quòd quāuis essentialiter non constituatur, SYL.

tamen

tamen senatuscōsulto vtilitatis causa introductum est, ut satisdatione præstita quasi constituatur vsusfructus, & sic vsufructuarius uti poterit, & substantia salua remanebit proprietario, & hęc declaratio sit loco casus: No. usumfructū in qualibet re cōstitui posse, exceptis ijs quæ usu cōsumuntur. Itē ꝙ in ijs, quæ vsu consumūtur, nec naturali nec ciuili ratiōe constituitur, vsusfructus. Itē quòd pecunia connumeratur ī ijs quæ usu consumunẗ, quia assidua permutatione q̄si extinguiẗ. Itē ꝙ ex senatuscon. vtilitatis causa p cautionē quasi cōstituitur vsusfructus. Item no. formam cautionis.]

liter non constituitur, præstita cautione ex senatusconsulto, quasi cōstituitur h.d. ex l.3.§.constituitur. ff.eod.

¶ Constituitur, autē usufructus, non tātum in fundo[a] & ædibus uerum ēt in seruis, & iumētis, & cæteris rebus, exceptis iis, q̄ ipso usu consumūtur Nam hæ res, neq; naturali[b] ratione neq; ciuili[c] recipiunt vsūfructū: quo in numero sunt, vinū, oleum frumentū, uestimēta:[d] quib. proxima est pecunia numerata †nanq; ipso usu assidua pmutatio ne[e] quodammodo extinguitur. Sed vtilitatis cā Senatus[f] cēsuit, posse etiā earū rerū vsūfructū, constitui vt tamē eo noīe hæredi, vtiliter caueatur. Itaq; si pecuniæ vsusfructus legatus sit ita datꝰ legatario vt eius fiat et legatarius satisdet[g] hæredi de tā

c ¶ *Ciuili*. quia trāsit in dñium legatarii, unde sibi seruire non potest, vt ff. si vsufr. peta. l. uti frui. in prin.

d ¶ Vestimenta. ff. eo. sed & si q.d. §. & si vestimētorum. cōtra. Sol. ibi loquitur de q̄busdam uestimētis, quæ ppetuò durabāt, hic de tēporalibus. SYL. ¶ Vide glo. ibi quæ melius ītelligit & loquitur secundū Ioa. Fab. hic aliter tamen intelligit hic Ias.]

† *Hæc verba recitantur in gl. pē ibi, item poc. vnme. in c. extra de pig.*

* ADDIT. Tu dic secundū Iac. quod ibi fit differētia. quia usufructuarius, quantitatis, habet ēt dominium, ut hic non autē vsufructuarius vestimēti ut ibi. secundum Ang.

a ¶ *In fundo*. etiam sterili, ut ff. eod. l. statuæ. §. j.

SYL. * ¶ Intellige sterilitatem, cum plus impenditur, quā de eo acquiratur, alioquin rei omnino īfructuosę usufructus nullus esset. l. si infantis ff. eo.]

SYL. b ¶ *Naturali*. quia non potest esse salua substantia: quod esse debet, vt supra eod. in prin.

* ADDITIO. In hanc sententiam Cic. iii Top. Nō debet ait, ea mulier cui vir bonorum, suorū vsumfructū legauit, cęllis vinariis & olearijs plenis relictis putare id ad se ptinere, vsus enim non abusus relictus est.

e ¶ *Permutatione*. nam quæ hodie ē mea, cras erit tua, sic extinguiẗ quo ad dñium meum, ꝙ desinit. sic s. de rer. diui. §. si tū. Itē si eū alia misceatur, extinguiẗ, ut ff. de solu. si alieni.

¶ Aduerte, quia benedixit, quodam modo, q̄a de se pecunia est de reb. quę seruando seruari possunt, ut in proposito Alex. in l. j. §. fuit quæsitum. ff. ad treb. & quod dicit Accur. de commistione, declara si id bona fide fiat: Bar. in d. §. si alieni.] SYL.

f ¶ *Senatus*. cuiꝰ nomē nō habemus.

g ¶ *Satisdet*. Sed nōne hæc satisdatio vel illa q̄ satisdat legatarius vel vsufructuarius se usurū arbitrio boni

viri, potest remitti à testatore? Rñ. nõ, vt ff. vt in pos. leg. l. si pecuniæ. & C. de vsufr. l. j. & C. vt le. no. ca. l. pe. Cõiter tenet, q quis testator nõ possit remitte, hæres tñ possit, Bar. in l. j. C. de vsufru.] Illa autẽ satisdatio, quã præstat hæres de legato soluẽdo, bene pôt remitti, vt ff. vt le. no. ca. l. licet. & l. fi. Et est ratio, quia hæc satisdatio contemplatione hæredis interponit, illa aũt de legato præstãdo gratia testatoris vt sua uoluntas adimpleatur, vt C. ut le. no. ca.) aliàs ut in pos. leg. l. ij. Non est ergo mirũ, si illud, quod sua gratia introductum est, testator pôt remittere, aliud aũt non. vt C. de pac. si quis in cõscribẽdo. & ff. de pac. l. pactũ. & de ope. li. l. cerdonẽ. & ad l. falci. qđ de bonis. §. fina.

Hæc ratio est falsa: quia ita potest testator rem hæredis remittere: sicut propriam. l. vnum ex familia. §. si rem. ff. de lega. ij. Nec etiã est uera alia ratio, q sit de substantia: quia s. est contrariũ ostensum. Dic ergo, q rõ est. quia legatarius inuitaret ad delinquẽdũ & dolus futurus remitti nõ pôt. l. si un⁹. §. illud. ff. de pac.]

uet, et dñiũ mutet, ut supradictũ est.

e Cautionẽ. Impropriè: nã satisdare debet, vt C. de uer. sig. l. sancim⁹, & ff. d usufr. ea. re. q̃ usu con. l. trib⁹ ĩ fi. quæ cautio loco ꝓprietatis erit apud hæredẽ.

pecunia restituenda, si morietur, aut capite minuetur.[a] Cæteræ quoque res ita traduntur legatario, ut eius fiant: sed æstimatis his satisdatur,[b] ut si moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia restituatur, quanti hæ fuerint æstimatæ.[c] Ergo Senatus non fecit quidẽ earũ rerum vsumfructũ, (nec enim poterat[d]) sed per cautionẽ[e] quasi usum fructũ constituit.

¶Finitur usufructus cessione, cõsolidatiõe, extinctione rei, morte naturali, uel ciuili usufructuarii & non usu. h. d.

Finitur. Casus. Quærebatur, quia dictum fuerat per extinctionem subiecti finiri vsumfructũ & aliis modis, ne proprietas esset inutilis, an essent, & alii modi finiẽdi & respondet vt in tex. Iõ enim morte extinguitur, quia interiit illa persona, cui debetur, sicut interẽpta re, ex qua debetur, cessat & resoluitur illud ius. * Qua ratione & si vsusfructuarius maxima, aut media capitis diminutione afficiatur, vsusfructus finitur, cum ciuiliter moriatur, quæ mors ciuilis naturali simils est. l. uerũ. §. societas. ff. pro soc. finitur etiam non vtendo per decennium inter præsentes, inter absentes uerò per uicennium, quia eodem modo tollitur etiam dominium, cuius pars est vsusfructus. l. vsusfruct⁹ in multis. ff. eo. Idem si renuuciet, quia omnia quæ in dñio nostro sunt, in alium trãsferri possunt, *nã unusquisq; iuri suo pt renũciare lege. pẽ. C. de pac.] & sicut dominus pt in re sua cõstituere vsum fructũ, ita ab vsufructuario cedi in eũ potest, in alium uerò extraneũ cedi nõ pôt, quia est ius psonale quod à psona euelli nõ pôt. No. vsumfructum finiri morte, & duabus capitis diminutionibus, item abutendo. Itẽ si vsufructuarius domino ꝓprietatis cedat

a Morietur. aut capite minuetur. His. n. duobus modis tãtũ amittit usufruct⁹, ut ff. de usufru. ea. re. q̃ usu consu. l. in stipulatione. & l. quoniã.

b Satisdatur. à legatario.

c Aestimatæ. s. eo tempore, quãdo dantur legatario & sic. ff. de usufru. ea. re. quæ usu consu. l. si tibi uini.

d Poterat. s. cũ substãtia ĩ his ñ sal

cedat, vel si vsufructuarius acquisierit proprietatẽ. Itẽ interitu rei.] a *Morte*.s.naturali. Sed contra.ff.de noua.si vsusfructus. Sol.nõ cõtradicit, ibi.n.anteq̃ essem vsusfructuari⁹ delegaui, vnde ex ei⁹ persona, cui delegaui finit, quia in eius persona incepit: si aũt postea delegas sem, ex mea persona finiret, vt.ff.de peric.& com mo.rei uẽdi. l. necessario. §.fin.

SYL. Adde secundũ Bart. in d.l.si vsusfructus, ꝙ sicut vsusfructus non potest cedi, ita nec actio ad illum consequendum, nisi accedat uoluntas proprietarij quo casu etiã nõ

de vsufruct.l.corruptionem. Sed relictus ciuitati durat cẽtum annis. vt ff.eo.ti. an vsusfructus. Actio verò cõpetens pro vsufructu nõ ipso iure tollitur: cũ tempus nõ sit modus tollendę obligationis, sed ꝑ exceptionẽ dicto tempore tollitur, licet ĩ aliis modis quàm tẽpore finiẽdi ipso iure & actio tollat, vt ff. de acti. & obl.l.obligationũ ferè §. placet.

Et licèt alias actiones ꝑsonales nõ tollantur nisi spatio triginta ann.tamen ex quo tollitur ipsum ius vsusfructus intra dicta tempora, debet tolli etiã actio, quæ ex eo prouenit]

† *Sic in clerici cẽsetur vsufructuarii verũ beneficio rum sua rum, ut in c.fin. extra de pig. et c. vl. in gl.* SYL. *Adde se. ij. de pe. cle. et eo rũ mor te fini tur usufructus, ut in di ctis cap.*

Finitur autem vsusfructus† morte [a] vsufructuarii, & duabus capitis[b] diminutionibus, maxima, [c] & media, & non utẽdo per modum [d] & tempus: quæ omnia, nostra statuit constitutio. [e]

Item finitur vsusfructus, si dño proprietatis ab usufructuario cedatur: (nam cedẽdo [f] extraneo, nihil agitur) uel ex cõtrario, si vsufructuarius proprietatẽ rei acquisierit: [g] q̃ res [h] cõsolidatio appellat̃.

Eo amplius constat, si ædes incendio consumptæ [i] fuerint, vel etiam terræmotu, uel uitio suo corruerint, extingui usumfructum, & ne[k] areæ quidẽ vsũfructũ deberi.

Cum autem finitus fuerit totus [l] vsusfructus, reuertitur, scilicet ad proprietatem, & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.

tra act. l. Aqui. cautione interposita, ut l. acquisissimũ. §. i. cũ duabus se. ff. de usufru. SYL.

trãsfert ille vsusfructus, sed alius nouus constituitur in personam illius, cui facta est cessio: & ita intelligenda est.d.l.si vsusfructus, secundum Pau de Cast.ibi.]

b *Capitis*.supra de ca.di.§.j.ij.& 3.

c *Maxima & media*. quę mortes ciuiles sunt, vt.ff. pro soc. verum.§. societas.non autem minima capitis diminutione, vt infra de acqui. per arro.in prin.

† *Immo tunc nõ finitur, sed agitur con-*

d *Per modum & tempus*. s.vt bonus paterfamiliàs. † Vel melius per modum & tempus.i.per moderatũ tempus, scilicet.x. annorum inter præsentes .xx. inter absentes, vt C.

e *Cõstitutio*.C.de vsuf.l.corruptio.

f *Cedendo*. infra ti.j.in fi.primi casus, cõtra. Sol.hic dicit de iure vtẽdi qđ cedi nõ põt: immo tũc ad ꝓprietatẽ redit, ut hic, & ff. de iu.do. si vsusfructus.ibi de ipsa fructuũ perceptione, argu.de pe.& cõmo.rei vendite.l.necessario.§.fin.

g *Acquisierit*: s. finit̃ vsusfructus.

h *Quæ res*.i.talis acquisitio.

i *Consumptę*. fuerint.s.in totum, ut ff.eo.si cui insulæ.

k *Ne areę*. sic.ff.quibus mod.vsusfruct.amit.l.repeti.§. penul. Argu. contra.ff.de p.g act:o.l.domo.

Dic, ꝙ loquitur in pignore, qđ cum

cum detur ut creditũ magis sit in tu to, erit utiq; cautum saltem ℘ parte etiã in area:usufructus uero domus ideo perit, quia nõ durat ille usus, ad quẽ fuerat concessus, cum domus ampli-us inhabitari non possit.

a ¶ Totus. Not. totus: si .n. pro parte, non redit ad proprietatẽ, ut ff. quibus modis vsufruct. amitt. lege excepta. Itẽ si sint duo consructuarij, vno perdente alteri accrescit, vt ff. de vsufru. accresc. l. j. §. penu. l.

¶ De usu & habitatione.

¶ Vsus iisdem regulis ℘cedit, quibus usufructus: minus tamẽ iuris hẽt: nõ .n. põt do mino, neq; cultoribus impedimẽto eẽ, nec ius suũ in alium trãsferre. h. d. ex l. j. ex l. plenum. §. j. ex l. deniq; & ex l. sed neque. ff. eo.

¶ De vsu & habitatione. ¶ Supra tractatum est de vna seruitute personali. videlicet de vsufruct. hic sequitur de alijs. Areti.

Cõtinuatio. Diuisio.

Isdem illis. ¶ Totus iste titu. in tres partes diuiditur. Primò, ponit de vsu. Secundò, de seruitute habitationis. Tertiò, facit quoddam præambulum transiens ad alias materias. Secunda ibi (Sed si cui.) Tertia ibi (Hæc de seruitutibus.)

¶ Iisdem.. Casus Non figuratur in declaratione terminorum, nisi iuxta literam. No. ℘ vsus & vsusfructus purificant in mõ constituendi & finiendi. Itẽ ℘ plus iuris est in usufructu, q̃ in usu. Item quòd usurarius ꝑt morari in fundo, dum tñ non sit molestus dño aut cultoribus. Itẽ ℘ usurari⁹ ius suũ alteri cedere nõ ꝑt.

a ¶ *Constituitur*. scilicet in testõ, & inter uiuos, ut supra tit. j. §. j.

b ¶ *Solet*. Nisi quòd usus pro parte cõstitui non põt ut ff. e. l. usus pars. sed aliқ in usuf. ut ff. de usufr. l. usufructus ab initio. Et rõ est, quia diuiduus est, qđ nõ est in alijs seruitutibus, ut ff. ad l. fal. l. j. §. si usufruct. Nec obst, si duobus usus cũstituitur quòd cõcursu partes fiunt: quia occasione, i. necessitate magis quã rõne contingit, ut ff. de riuis la beo.*

Isdem illis modis, quibus usus fructus constitui tur[a] etiã nudus usus constitui solet:[b] iisdemq; illis modis[c] finit: quibus & usufruct⁹ definit, Minus[d] autẽ† iuris est ĩ usu: q̃ ĩ usufructu: nam is qui fundi nudum habet usum, nihil ulteri⁹ hẽre ĩtelligit quã

* ¶ Rõnẽ iudicio meo reddit text. in l. vsus ps. ff. e. ti. quia frui pro parte possumus, uti pro parte non possumus, rõ autẽ quare ℘ par te uti nõ possimus, illa ẽ, quia cũ usus diffiniat eẽ ius alienis reb⁹ utẽdi ℘ necessitate utẽtis, nõ ẽt fruẽdi, salua earũ subã vt ex hoc tex. colligit, & ait gl. i l. j. in prin. ff. e. diffinitio aũt. ondat subam & essentiã rei, sequit, ℘ si usus diuideret, ita ℘ nõ ẽt ℘ necessitate vtẽtis, necessariò corrũpere tur, cũ à quocũq; remouet diffinitio intelligat remota ẽt suba l. stipulationes non diuidunt. ff. de ver. obl.]

SYL. †Cõcordat cum hoc. §. ca. fi. in gl. super uer. fruatur, extra de pigno. ubi ponitur tenor ius.

d ¶ *Modis*. quos s̃ ti. §. finẽ habuim⁹.

e ¶ *Minus*. iuris. Sed in casib⁹ æqles sũt fructuari⁹ & vsuari⁹, ut ĩ vsu pec. vt. ff. de usuf. ea re. l. hoc senat⁹. §. fi.

¶ Rõ est, quia legato vsu harũ rerũ videt legata ℘prietas l. qm. ff. de vsu fr. ea. re. & iõ qđ ex his ℘uenit, suũ facit vsuarius, qđ nõẽ in alijs.] Itẽ in fundo, de quo tñ fœnũ tollitur quãtũ soli sibi sufficit, vt ff. e. fundi. Itẽ in sylua remota, ex qua uterq; ligna vendere poterit, ut. ff. eo diuus:

¶ Rõ est, qa aliasĩutilis aliquãdo eẽt vsus ex distãtia & loci remotione, ut dicit in d. §. sabin⁹ ibi, ꝑter hæc bõa.

c ¶ Fœno

a ¶ *Foeno*.i.herba:
b ¶ *Stramentis*. idest melega. genus est Baldi.
SYL. * ¶ Stramenta uocantur calami ex tritico, ordeo, & id genus frugibus, postquã grana sunt excussa, quod aũt hodie uulgus melegam appellat, ueteres, vt ex Plinio constat, miliũ nigrũ uocabant.]
* ADDI. Imo stramẽtum, vt Varro lib. de re rust.j. scribit à stando vt stramẽ dictũ est: aut ab stratu, quod id substernatꝛ pecori.
† Conc. c. qua in eccl. siarũ in gl. super uer. aliẽnandi. circa prin. ex tra de cõstitu.

ut oleribus, pomis, floribus, foeno[a] stramẽtis[b] et lignis ad usũ quotidianum[c], utatur[d] ĩ eoq; fundo hactenus licet ei morari, ut neq; domino fundi molest[e] sit, neq; ijs: per quos opera rustica fiũt: impedimẽto, nec ulli alij[f] ius, qd hẽt, aut locare: aut † uẽdere: aut gratis cõcedere põt: cũ[g] is: qui vsumfructum hẽt possit hæc omnia[h] facere.

Habens usum domus põt in ea habitare cum marito: uel uxore: & familia: & hospitem recipere: sed tale ius non põt alteri cedi: h. d. ex l. ij. §. domus. ff. e. Ange.

¶ Itẽ is: qui ædiũ vsum habet: hactenus ius habere intelligitur: ut ipse tãtum inhabitet: nec hoc ius ad aliũ trãsferre põt: & uix receptũ eẽ uidet: ut hospitẽ ei recipere liceat: & cũ uxore: liberisq; suis: itẽ libertis: necnõ personis alijs liberis quibus nõ minus quã seruis utitꝛ: habitãdi ius haẽat: & conuenienter:

c ¶ *Quotidianum*. Quid si hodie vsus, qui mihi sufficit, constituaꝛ, & cras ab alio in alio fundo cõstituatꝛ? Rñ. locus erit electiõi, vel gratificationi in toto uel in parte, arg. infra de leg. §. si generaliter. & ff. de relig. l. fi.
d ¶ *Vtatur*, Nunquid in uino, uel in frumento, & oleo? Rñ. quidam, nullo mõ. Alii cõtra quorũ sententia est verior, vt ff. e. plenũ. §. præter. Item quis colet agrum. Rñ. proprietarius † si uult. † aliàs vsuarius, vt. ff. e. si domus vsus. & ff. de vsuf. l. hactenus.
† Vt pu ta quia fundus plus fru ctuũ af-
e ¶ *Impedimento*. aliàs. i. si alia de cã ueniat, dñm & ei[9] familia poterit ꝑhibere, ut ff. eo. l. si habitatio. §. fi.
f ¶ *Alij*. q. d. nisi proprietario.
g ¶ *Cum*. idest quãuis.
h ¶ *Hæc* omnia. supra ti. §. finiꝛ. contra Sol. ut ibi. Itẽ. ff. loc. l. locare. cõtra Sol. ibi in prædialibus seruitutibus loquitur hic in personalibus.

fert quã sit neces sitate usuari.

SYL. ¶ Itẽ is. Casus. Quæreбatur. an vsuarius ædiũ posset secum habere vxorem, familiã, & hospites, & uidebatur ꝙ non, quia cum tale ius in aliũ transferri nequeat vt dictũ est ĩ proxi. §. non uidetur quoquo mõ cõicabile quia qd una uia ꝓhibetꝛ ꝑ aliã non conceditur.
* Præterea cum usus ut dictũ est ĩ. sit ius alienis rebus utẽdi ꝑ utẽtis necessitate, nõ uidetur ꝙ debeat deseruire aliorũ necessitatibus, cũ hoc ius ita cohęreat ꝑsonæ ut ĩ aliũ trãsmitti nõ possit. l. vsus aq. ff. e.] Cõtrariũ tñ decidiꝛ nõ de rigore, q̃a militãt rõnes ꝑdictę, s; ex cõsuetudine, ibi, uix receptũ ẽ. & ex bono et ęquo ꝑp id ꝙ nimis durũ uideꝛ ab uxo. & fami. separari. No. ꝙ vsuarius ipse tñ uti ꝑt. Itẽ ꝙ usuari ædiũ põt ipse cum familia hitare.]
i ¶ *Vt ipse* tñ. ff. eo. l. ij. §. i. cõtra. Sol. ibi ponitur solũ pro solũmodo, ut ff. de uulg. sub. l. q̃ liberis in prin.
b ¶ Cum

¶ *Et qualiter intelligatur verba* SYL. *si nupserit, vel vidualiter vixerit: item si nupta erit vel vidua, in testamento posita vide Ang. hic.*

a ¶ *Cum marito*. præsenti & futuro, vt.ff.e.l.cæterum.§. mulieri.† & generaliter oẽs recipiet quos & masculus,dũmodo honestè,vt.ff.e.l.nõ solum.& l. non aliter.

¶ Et est ratio, quia testator videt hoc prohibuisse, vt dicit gl. in d.l. non aliter.] ADDITIO. Et inducitur iste tex. vt statuta & sententiæ, q̃uis sint stricti iuris, tñ recipiant interpretationem extensiuã,qñ aliàs nõ possunt sortiri effectũ,quod not. ẽm An.

¶ Itẽ is. Casus. Figuratio pẽdet à p̃dictis: est. n. illatio regulæ,ꝙ ipse tantum vti possit,vt habeat locũ in iumẽto & seruo. qđ verò dicit de pecoribus, & ouib⁹, hẽt rõnẽ positã in tex. ibi, quia ea in fructu sunt.fructus aũt nõ ptinent ad vsuariũ,vt dicitur in prin. supra.e. ratio aũt dubitandi ea poterat esse, quia uidebatur deseruire debere oĩbus familiaribus vt in ædibus dictum est.]

b ¶ *Vti potest*. non aũt locare põt: si tñ aliquid conducat faciẽdum, in eo poterit uti opera usuarii serui. Item ipsi eidẽ seruo sua opa poterit locari,acquirit aũt ex re, nõ ex opa vsuarii,ut ff.e.plenum.§.fi.& l. seq.

c ¶ *Et in iumento*. facit.ff.eodẽ. plenum.§.sed si bouum. & §.equitii.

si ad mulierẽ usus ædium pertineat, cũ marito [a] ei habitare liceat.

¶ Qui habet usũ serui, ipse tñ uti põt: & idẽ in iumẽto:sed si pecoris usum habet solum utet̃ ad impinguãdum agrũ. h.d.ex l. plenũ.§. si usus. & §.sed si pecoris.ff.e. Are.

¶ Itẽ is,ad quẽ seruiu vsus ptinet,ipse tñ opera, atq; ministerio eius uti[b] põt ad alium verò nullo modo ius suũ trãsferre ei concessum est. Idem. s.iuris est, & in iumento. [c]

¶ Sed & si pecorum, uel ouium usus legatus sit: neque lactè, [d] neque agnis, neque lana vtetur vsuarius:q̃a ea in fructu[e] sunt. Planè ad stercorandum agrum suum pecoribus vti potest.

¶ Habitatio ẽ ius distictũ ab vsufructu,& usu: & ideò eã habens locare põt. h.d.ex l.cum antiquitas. C.eo. Angel.

¶ Sed si cui habitatio [f] legata, siue

d ¶ *Neque lacte*. nisi modico,vt.ff.eo. plenũ.§.sed si pecoris.aliis nullo modo,secundũ.P.Io.contradicit.n.omnibus his ad suum vsum & suorũ posse vti,vt in fundo supra diximus.

¶ Et hæc cõiter approbat̃ in d.§. sed si pecoris, ẽm Ang. hic.]

c *In fructu*. sic supra de re. diui. §.in pecudum. SYL.

¶ Sed si cui. Casus. Dubitabat̃ vtrũ seruit⁹ habitationis idẽ esset, qđ vsus vel vsusfructus.Videmus.n. eã cõuenire vsufructui ĩ hoc ꝙ & ipsa locari pt,sicuti vsus fructus,put hic dicitur, itẽ vsui q̃nquidem is qui hẽt habitationẽ easdem psonas recipere potest,quas vsuarius l.si habitatio.ff.e. & r̃ndetur ꝙ cũ neque vsui,neq; vsufructui,p oĩa similis sit imo quædã singularia hẽat. neutri eorũ cõpetẽtia, vt quæ nec diminutione capitis amittatur, nec per nõ vsum d.l.si habitatio.§.ad hęredem. est propria spẽs seruitutis ab eis distincta.] No.ꝙ habitatio differt ab vsu,& vsufructu. Itẽ ꝙ qui habet habitationẽ, nõ tñ ipse cũ familia ibi habitare põt,sed ẽt alteri locare potest. Item ꝙ l.sub cõgruo titulo ponenda est]. SYL.

f ¶ *Habitatio*. Siue dicatur habitatio. siue vsusfructus habitationis, idem est,

est, vt C. eodem cum antiquitas.
a ¶ *Aliquo modo.* s. iter viuos pactionibus & stipulationibus: sic supra de ser. §. fin. & de vsufru. §. j.
b ¶ *Neque usus.* qa locat, vt C. eo. cũ antiqtas, sed vsuarius non vt supra eo. circa. princ. Accur.

usq; ad tit. infra de obli. & exinde vsq; ad ti. de act.
g ¶ *Exposuimus.* Hæc continuatio refertur supra de re. diui. §. singulorũ.
h ¶ *Et* . pro id est.

aliquo[a] modo cõstituta sit, neque usus[b] uidetur, neque[c] usufructus, sed quasi proprium aliqd[d] ius: quãquã habitationẽ habẽtibus, propter rerum utilitatem, secũdum Marcelli sententiam, nostra decisione,[d] promulgata, permisimus, nõ solum in ea degere, sed etiã aliis locare.

¶ Hæc[e] de seruitutibus, & usufructu, & usu, & habitatiõe dixisse sufficiat: de hæreditatibus autem & obligatiõibus, suis locis proponemus.[f]

¶ Exposuimus[g] summatim quibusmodis iure gẽtium res acquirũtur: modo videamus quibus modis legitimo, &[h] ciuili iure acquiruntur.

¶ De usucapionibus: & longi temporis præscriptionibus.

¶ Hodie res mobiles triennio cũ tit. & bona fide usucapitur: res verò immobilis. x. annis inter præsentes, & inter absentes. xx. an. vbique locorũ: hoc dicit ex l. prima. C. de usucap. & transfor.

ADDI. Et rõ differẽtiæ est secundum Bald. in d. l. cum antiquitas, quia vsus est introductus ob necessitatem personæ cohærẽtis, & iõ seorsum à persona non est vsus, sed habitatio ẽ species alimenti, & iõ percipitur locãdo sicut habitando. an verò possit donari habitationis seruitus, sicut locari, & vtrũ sub nomine habitationis proprietas contineatur vide Bald. in d. l. cum antiquitas in fi. Hier. Messag.

c ¶ *Neque* vsusfructus. quia hic non finitur nisi morte vt ff. e. si habitatio circa prin. † licet vsusfructus multis modis, vt supra de vsufru. §. finitur.
d ¶ *Decisione*, vt C. eo. cũ antiquitas.
e ¶ *Hæc de* seruitutibus. Excusat se, quare de hæreditatib. & obligationibus nõ dicit, cũ videtur hic dicere debere, ut supra de re. cor. §. j.
f ¶ *Proponemus.* s. infra de hær. insti.

† *Et iõ non trã sit ad hæredes nisi relicta esset in*

¶ De usu. &c. Hæc rubrica cõtinuatur p Impatorẽ ad præcedentia, vt visum est supra ti. pxi. in fi. Quia supra dictũ est, qualiter res iuregentium nobis acquiruntur, nunc sequitur videre, qualiter iure ciuili nobis acquirunt. Aret. Et dic de vsuca. s. mobiliũ, sed prescriptio. immobiliũ, ut patet ĩfra eo. in prin. & C. in quib. ca. ces. lon. tẽp. præ. l. ij. sed in ff. eo. vsucapio largè sumitur per totum titulũ & maximè in l. quare. Accur.

gaudimentũ. Et quid iuris, qñ maritus reliquit uxorem dominã massariam, & usumfructuariã vide hic doc.

Cõtinuatio.

Vsucapio est rerũ mobilium, præscriptio immobiliũ

Iure ciuili ¶ Totus iste titu. diuiditur in nouem partes. Nam ponit primò, quod ad vsucapionẽ requirit bona fides, & iust[9] tit. & spatiũ tpis. Secũdò, quod licet pdicta interueniãt, nõ tñ procedit vsucapio pp naturã uel uitiũ rei, Tertiò rediẽs ad primã regulã ponit, qualiter ĩ re aliena mobili possit tradẽs habere bonã fidẽ: Quartò quod in rebus immobilibus nõ vitio possessis, mala fides auctoris nõ nocet

Diuisio

nocet successori. Quītò, ponit casum in quo res furtiua pt vsucapi. Sextò, an res fisci possit usucapi. Septimò, qualis debeat eē res uel ti. Octauo, an possessio auctoris ꝓsit successori. Nonò quāto tēpe aliena alienata à fis co vel donat ab Impatore vsucapiat. Secunda ibi, (Sed aliquando.) iij. ibi S3 tñ.) iiij. ibi, (Qđ aūt) v. ibi. (Aliqñ.) vj. ibi, (res fisci.) vij. ibi. (Nouissimè.) viij. ibi, (Diutina.) ix. ibi. (Edicto.) Itē prima subdiuit. Nā primò ponit ius antiquū. Scdò, illud corrigit. Secūda ibi, (Et cū.)

Iure ciuili. Casus. Non solet in l. correctoria figurari. Attñ iuuenum gratia ita dici posset: q rō dubitandi illa esset, q sicut tēpus nō solet esse modus tollēdæ obligationis, multo minus debet esse modus auferēdi dominiū, quia plus est dñium, quā obli. l. qui actionē. ff. de re. iu. Cōtrarium tamē dicit inductū in vsucapione, & præscriptione, quia aliàs dominia rerū eēnt ī incerto, ut dicit hic in tex. Rō aūt tpis assignari non pōt, quia hoc est inter ea quæ sunt positiui iuris, gl. in l. j. §. pueritiā. ff. de postu. est igit introducta vsucapio fauore publico principaliter, ne rerū dñia sint in incerto, & vt sit litium aliqñ finis. l. fi. ff. pro suo. & rōnes pp quas fuit introducta, uide latè per Pe. de Anch. in reg. possessor, in 2. col. de reg. iu. li. 6. No. q vsucapio est introducta de iure ciuili. Itē q in ea regulariter requiritur titulus & bona fides. Itē no. rōnē introductionis vsucapionis. Itē q dñs de facili iure suo priuari nō debet. Itē q l. debet esse generalis. Itē q mobilia iij, an immobilia. xx. inter absentes. x. inter præsentes vsucapiuntur.

Iure ciuili. i. lege xij. tabularum, vel Romanorū p excellentiā, ut supra de iurenatu. §. sed ius.

Qui bona fide, qđ præsumit. si à dño credat se emere, vt. ff. de cōtrab. emp. l. qui à quolibet. vel q putat vē dētē habere ius uēdēdi, vt. ff. de ver. sig. l. bonæ fidei emptor.

Adde tex. in l. si existimans, & ibi Bar. ff. pro so. & Azon. in summa. in tit. C. de vsuc. ꝓ emp. col. 3.] Quę bōa fides præsumit s3, vt. ff. de ꝓb. veri⁹. ¶ Et ita cōiter tenet, qñ cōcurrit titulus. l. pe. C. de euic. declarat Bar. in l. celsus. ff. e. vbi Balb. col. 30.] Exigit āt in uēditiōe duobus tpibus bona fides. s. tpe cōtractus, & tpe traditionis, in aliis āt contractibus tēpus traditionis sufficit: nec nocet posterior sciā: (j) secus in petitiōe hæreditatis, vt. ff. pro soci. le. pe. & ꝓ emp. l. ij. C. de vsuc. trāsfor. l. vnica. §. hoc tñmodo. & ff. de peti. hære. sed & si §. quod si ab initio.

ADD I. (j) Dic hoc verū de iure ciuili, vt l. j. C. de vsuc. trāsfor. secus de iure can. quia omni tpe, donec præscriptio sit cōpleta, requirit bona fides, ext. de præs. c. vigilāti. c. si diligēti. c. veniēs. & c. fi. & c. sctorum. & in reg. possess. de reg. iu. li 6. Quid āt si in principio & in fine habuit bonā fidem, sed medio tpe malā. Itē quid si post bonā fidē, incipit dubitare vtrū res fuerit tradētis vel nō: Itē quid si post cōpletā pręscriptionem superueniat mala fides, vide hic per Ang. & per Pan. in d. c. fin. & per Io. And. in d. reg. possessor. in mercurialibus,

ADD I. Quo tēpore requirat bona fides uide l. iij. ff. pro soc. & l. ij. cum gl. ff. pro emp. Bal. in l. seq. §. fructus ff. de vsur. l. j. C. de vsuca. trasfor. & ibi glo. & alii. Hier. Messag.

Dominus non erat. Si. n. erat dominus, accipiens fit dñs per traditionē, vnde nō usucapit, vt. ff. eo. sequit. §. la

Bonæ fides in cō tractibus quo tempore exigitur

IVre [a] ciuili constitutum fuerat, ut qui bona [b] fide ab eo, qui dominus non [c] erat, cum crederet eū dominū esse, rem emerit,

§.lana.& de capti.l.in bello.§.siquis seruū.& s̄.de re.diui.§.p traditionē.

a¶ *Aliaue.* Cum sint multæ causæ iustæ siue tituli, vt ff.de publicia.l.j. §.sed cur.vsq; ad l.eum qui.

b¶ *In italico* solo.i. in Italia: non ergo ēt in prouinciali, vt C.de vsuc.trāsfor.l.unica.

c¶ *Ne rerū* dominia.hęc est rō, quare vsucapio sit inducta.† est & alia.s.vt aliquis sit litium finis, ut ff. pro suo.l.fi.Accur.

* ADDIT. Dic q̄ istæ rōnes hic introductæ p̄cesserunt pp bonū publicum: vt dicit tex.in l.j.ff. de vsuca. de hoc uide Ange. hic.

d¶ *Et cum* hoc:placitum erat.i.cum istud placebat.

e¶ *Putantibus.* Scilicet iurecōsultis.

f¶ *Ad inquirendas.* vel amittēdas, q̄.

g¶ *Præfata* tempora. Scilicet anni, vel bienni.

h¶ *Resedit.* s.in animo.

i¶ *Maturius.* idest, maturè.

k¶ *Defraudentur.* Quod iura nolunt vt C.de vsufru.corruptionem, & de pręscri.30.anno.l.fi.

l¶ *Certo loco.* s.solo Italico, vt olim, vt supra eo.

m¶ *Constitutionē.* C. de vsuc.trāsf.l.j.

n¶ *Qua.* s constitutione.

o¶ *Res* quidē mobiles, & se mouentes, vt.ff.de verb.sig.mouentium.

p¶ *Per triennium.* Quæ tempora tā

† *Hæc* rō recitatur in c. uigilanti cū gl. super uerb.segnitiem extra de præscri.

† *Puta* quia sine ipsa semper habēs rē aliquo titulo esset incertū an esset effectus dominus. uel quia alias erit difficile probare dominiū Ias.

vel ex donatione aliave [a]quauis iusta causa acceperit, is eam rem si mobilis erat, anno ubiq; uno: si immobilis, bienio tantū in Italico [b]solo usucaperet: ne [c]rerū † dominia in incerto essent. Et cū hoc [d]placitum erat, putātibus [e]antiquiorib⁹, dn̄is suf ficere [f]ad inquirēdas res suas p̄fata [g]tpa, nobis melior sententia resedit, [h]ne domini maturius [i]suis rebus defraudentur. [k]neq; certo [l]loco beneficiū hoc cōcludat̄. Et iō constitutionē [m]sup hoc p̄mulgauim⁹, qua [n]cautū est, ut res [o]quidem mobiles per p triennium, immobiles verò p longi temporis possessionem, (idest q inter præsentes r decennio, inter absentes.xx. annis) vsu

præscriptonis, quàm vsucapionis, cōtinua sunt, vt.ff.eo.nunquam ij.§.j.

¶ Cōis est hæc opi.glo. in rub.ff. de diuer.& tēp.præscri. & ibi Bar. Pau. in d.§.j.] Et in vsucapiōe sufficit tetigisse ultimum diē, in præscriptiōe uerò quærit̄ de momento ad momentū vt.ff.e.l.in vsucapionib⁹: & ff. de acti. & oblig.l.in omnibus. Et est rō, quia vsucapio fauorabilis est præscriptio verò odiosa, vt C. de edi. di.adri.tol.l.fi. & ff.de li. & posth.l.cū quidam. SYL.

¶ Intellige de præscriptione.30.annorum, aliæ enim procedunt vti fauorabiles sicut vsucapio, & ita ubiq; tenent doct.l.iij.§.minorem.ff.de mino. SYL.

q¶ *Idest.* quādoq; lōgū tēpus aliter ponit̄, vt.ff.de dam.infe. si finita. §. nō aūt. Itē aliud in p̄sonalibus actionibus, vt C.qui.non obst.lon. temp. pręscrip.neq;.& de cōsti.pec.l.ij.

¶ De iure.n.ciuili ē regula, q̄ (siue cū bona, siue cū mala fide) præscribatur spatio.30.anno, l.ij.C.de cōst.pecu. * de quo vide Balb.in tra.præsc. in iiij.par.iij.par.prin.in j.q.]

r¶ *Præsentes.* s. in eadem prouiūcia de gentes, sed absentes in alia, vt C. de præscrib.long.tem.l.fi.

¶ Et ita communiter tenetur, & eadem prouincia quæ dicatur, ponit gl.in d.l.fi.in verb.i.]

s¶ Vsu-

capiantur;[a] & his modis non solū[b] in Italia, sed etiā in omni terra, quæ nostro imperio gubernatur, dominia[c] rerum iusta[d] causa posses sionis præcedente aquirantur.

¶ Hō liber, res sacra, uel religiosa, & seruus fugitiuus, nō pt usucapi ēt bona fide, h.d.

¶ Sed aliquando etiam si maximè quis bona side rē possederit, non tamen illi usuca-

a ¶ *Vsucapiantur*. Propriè pro mobilibus accipitur: impropriè pro immobilibus, quantum ad hunc titulum: sic ff.de offi.procon.l.2.

b ¶ *Non solum in Italia*. ex differentia enim locorum &c. vt C.de tēpo in inte.re.superuacuam.

c *Dominia rerum*. Ex hac litera voluit dicere M. ꝙ præscriptione.10.vel 20: annorum dominiū quæratur. pro eo. est ff.eo.l. cū qui in ff.j.respō.B.cōtradicit, †arg. ff.de iureiur.si duo.§.j.& C.de præscrip.30.an.siquis emptionis.ī prin. & est arg.pro B.ff.de pign.l.j.§.cum prædium & C.de pig.l.vsucapio. & quod hic dicitur. Et his modis.referas secundum B. ad vsucapionem tantum per quam secūdum omnes dominium quæritur, vt C. de pac.l. traditionibus. Vel quod dicit dominium ponitur propriè quantum ad vsucapionem, impropriè verò quantum ad præscriptionem; hoc est pro effectu dominii.s.vt possidentes habeamus exceptionē, nō possidentes habeamꝰ actionem vtilē, vt ff.de acquirē.re.do. rem in bonis & C. de prescrip.30. ann. siquis emptionis, in prin. Et est ratio quare vsucapione magis dominium quæratur: quia mobilium rerum vilis est possessio, vt ff.de acqui.pos.si rem.

[Dic, ꝙ quæritur regulariter utile dominium in præscriptione, ī usucapione directū: latè Fely.in rub. ext. eo.col.j.in 6. limita. * Sed plenius hunc articulū tangit Balb.in trac.ꝑscri.in 2.par.prin.q.2.& Ias.& Dec, in l.traditionibus.super glo.in ver. vsucapionibus.C.de pact.]

† *Quę sequuntur vltra mon'ani vt refert Christ. hic. & procedit secundū aliquos, quando, præscribit domino patiente et sciente, alias procedit opin.Bul. ut refert Angel. opi. tam en glos. est cōis.* 8 Y L.

d ¶ *Iusta* Vel quasi, vt dicemus infra eodem.§.error.

¶ Sed aliquando. Casus. Quærebatur, an hic enumerata præscribi, aut vsucapi possent, & videbatur ꝙ sic: * cum supra posita sit regula vniuersalis, vel saltem indefinita, quæ in ll. æquipollet vniuersali, res mobiles triēnio, immobiles longo tēpore vsucapi necnon militet ratio, qua introducta ē vsucapio,] ne dominium sit in incerto, & vt litium sit quandoque finis, vt dictum est, præsertim cum liberi hominis venditio constet ab ignorante l.liberi.ff.de contrah.emp.cōtrarium deciditur: quia cum tales res non sint in commertio nostro, vt supra de re.di.in prin. & infra de inu.stip.in prin. cum non possint ꝑ aliquem contractum transire in dominium alterius, non vsucapiuntur, quia præscriptiones sunt inuentæ. Vt ius creatum in alium transferāt, non vt ius nouum inducant, & vt aliorum iura & dominia, quę in rebus habenī, præscriptionibus mediātibus acquirantur, & in præscribentem transferantur, vnde cum nullū ius sit in libero homine, immo nec ipse in seipso ius habeat l.libēr homo.in princ.ff.ad l,aquil.& idem sit in rebus sacris.§.sacræ supra de re. diui.quomodo ergo &c. Item quia talia possideri non possunt.l.qui vniuersas.ff.de acq.pos.ergo nec præscribi l.sine possessione.ff.de vsu.in seruo aūt fugitiuo rō ē, quia sui ipsius cōmittit furtū.ideo tanquā res furtiua non vsucapitur, vt dicetur in §.proxi.No.summarium.

a ¶ Vllo

a ¶ *Vllo tempore*. etiam quadraginta annorum, vt C. de præscrip. lon. temp quæ pro lib. l. fi.

SYL. ¶ Immo nec tanto tēpore, cuius initij memoria in contrarium non existat, ex quo l. afficit rem, secundum Bal. in l. oēs. C. de præscrip. 30. anno. Fel. in c. accedentes co. 3. de p̄sc.]

pio vllo tempore [a] procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacram, [b] vel religiosam, vel seruum [c] fugitiuum possideat. ¶ Furtiua res, vel vi expulsiua possessa, nō pōt vsucapi vel prȩscribi ē per bonæfidei possessorem. Et vendens rem alterius scienter, cō mittit furtū. Are. ¶ Furtiuæ quoq; res, & q̄ vi [d] possessæ sunt, nec si prȩ

b ¶ *Rem sacram vel religiosam*. nisi desinant esse sacræ vel religiosæ, quod fieri potest, vt ff. de reli. cum loca.

Seruus fugitiuus. an xxx. annis vsucapiatur

c ¶ *Seruum fugitiuum*. qui facit furtum suiipsius, vt C. de ser. fugit. l. j. Sed nunquid. 30. annis fugitiuus vsucapitur? Respon. non, cum possessio retineatur, vt ff. de acquir. poss. l. j. §. per seruum & l. rem quæ, in fin. ergo non currit vsucapio possidenti, vt C. de præscrip. 30. vel 40. ann. l. male. nisi ex tunc quando ab alio cœperit possideri vel steterit diu. † quia ex tunc desinit possideri, vt ff. de acqui. pos. l. 3. §. si seruus. & l. per eum. §. per seruum.

† Pro libero bona fide: SYL. *itē si paratus sit subire iudiciū liberale secundum doc. h.*

¶ Tria secundum Christ. hic debent cōcorrere: primum, q̄ diu moratus sit in libertate, secūdum, q̄ exhibuerit se aduersum dominum pro libertate obtinenda: tertium, q̄ fuerit ab alio possessus l. si is qui pro emptore. §. si seruus. ff. eod.

SYL. ¶ Furtiuæ. Caius. Quærebatur, an furtiuæ res & vi possessæ possent vsucapi: & quamuis ex regula generali q̄ malæ fidei possessor vllo tempore non præscribat, ipse fur videretur impediri vsucapere, tamen si bona fide quis ab eo emat, credens eum dominum, videbatur saltem in eū transire vsucapiendi cōditio ex re. posita in prin. huius ti. cuius cōtrarium dicitur hic: rō aūt assignatur, quia l. inhibet & prohibet præscriptionē l. vbi lex ff. eo. rō aūt quare l. prohibuerit, est, quia iā res est affecta vitio reali: & (vt dicebat Bal. in l. in ciuile. C. de fur.) titulus habitus à fure habetur pro non titulo, nec patrocinatur emptori, & sic non præstat vsucapiendi causam. Not. furtiuas & vi possessas res vsucapi nō posse: Itē q̄ sufficit rō, q̄ a l. dicit. Itē q̄ ex duabus rōib9 si vna remanet illa sufficit. Itē q̄ malæ fidei possessor nō p̄scribit. Itē q̄ in rebus mobilibus nō facile pcedit vsucapio. Itē q̄ vendens scienter rē alienā dicitur eius committere furtū.

d ¶ *Vi*. s. expulsiua, non compulsiua vt C. quod me. cā l. si vi vel metu.

¶ Dic, q̄ rō differētiæ ē, quia si ē possessa p vim expulsiuā, ē imprȩscriptibilis, donec purgeē illud vitiū: & res peruenerit ad priorē dñm, si mobilis ē vel antiquū possessorē, si immobilis, secūdū Bar. in l. certè. §. Iul. ff. de p ca. secus per vim cōpulsiuā, quia nō afficitur vitio reali, nec impediē vsucapio, dūmodo alia extrema concurrant l. 3. vbi gloss. Bartol. & doct. C. quod met. cau. * quæ autem sit vis expulsiua & quæ compulsiua exponit glo. in l. j C. quod met. cau.] SYL.

*ADDI. Vi aūt res possessa est, quæ ablata est vi, & detēta, nō q̄ solū empta vi nāq; possideē res dupliciē. aut n. vi cogiē aliquis vendere, aliterue alienari aut vi aufertur res, nō ex iusta causa priore specie vsucapio procedit l. si vi. C. de his quæ vi vel met. ue. cau.

a ¶ *Prædicto longo tempore*.f.triennij vel xx.ann.sed xxx. uel xl.annis possunt, ut C.de præscrip.xxx. vel.xl. an.l. omnes.& l.sicuti. & de ann.ex cep.l.j.omnes.§.ad hęc.

luntatem licet coactã habet in se, ut ff. qđ metus causa. si mulier.§.pẽ. i ¶ *Vnde*. Quia in rebus mobilibus alienis fit furtum contrectãdo, ut infra de obligat. quæ ex delic.nascun.

dicto longo tempore [a] bona fide possessæ fuerint, usucapi possunt.[b] Nã furtiuarum [c] rerum lex, xii.tabu.& lex † Attilia inhibent usucapionẽ, ui [d] possessarum, lex Iulia, & Plautia.

¶Quod autem dictum est, furtiuarum, & ui possessarum rerum usucapionem per leges prohibitam esse, non eo [e] pertinet, ut ne ipse fur, que per uim possidet, usucapere possit, (nam [f] his alia [g] ratione usucapio nõ cõpetit, quia scilicet mala fide possidẽt) sed nec [h] ullus alius, quãuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cã acceperit, usucapiẽdi ius hẽat. vnde [i] ĩ rebus mobilibus nõ facile procedit, ut bonæ fidei possessorib. usucapio competat.[k] Nã qui sciẽs alienã rẽ uendiderit, uel ex alia cã tradiderit furtum eius committit.

† Aliàs Attitia

ADDIT. Quod procedit ĩ eo, qui ab ipso emit bona fide, aliàs secus de iure canonico, ut dixi s. b ¶ *Possunt*. nisi purgato uitio, ut ĩ.e.§. aliquãdo. c ¶ *Nam furtiuarum*. Similis rõ, qa lex uult, est supra quib. ex cau. manu. nõ licet. in prin. vnde illud, Sic volo, sic iubeo, sit pro rõne uoluntas. Est & alia rõ quia res uitiosę sunt, ut infra eod.§. nouissimè.

Voluntas est pro rõne

§.primo. & ex eo fit furtiua, & sic non usucaptibilis, vt supra proximè vnde sequitur, quòd in rebus mobilibus &c. k ¶ *Competat* Sed videtur, quòd culpa auctoris non comitetur.i. nõ sequatur accipiẽtẽ, ut ff. de diuer. tẽpo. præ. l. an uitium.& ff. de excep. do.l.apud celsum. §. si cũ legitima. Respon. si uitiũ est rei, comitatur ut hic, si psonæ, comittatur in in uniuersum succedentẽ ut C.de acquir.pos.l.uita, & C. com muni de usuca.l.fin.

Auctoris uitiũ an successorem comitetur.

* ADDITIO Legis Attiliæ verba hæc erant, rei furtiuæ æterna auctoritas est. Gel. in lib. 17.c.7.

d ¶ *Vi possessarum*.f.si expulit & possedit, nec sufficit expulisse, vt.ff.co. sequitur.§.si tu vi.

e ¶ *Non eo* pertinet.f. tantum.

f ¶ *Nam his*. scilicet possessoribus uiolentis, & furibus.

g ¶ *Alia ratione*. No.q̃ præualet generalis rõ speciali, sic supra de nup. §.affinitatis.& §. Socrum. Ar. contra.ff.de eden.quædam.

h *Sed nec ullus*. C.quod met.causa l.si vi.uel metu.cõtra.Sol. hic de ui expulsiua, ibi de cõpulsiua, quę uo-

Coacta uoluntas est nolũtas.

S Y L. [Hæres enim est successor uitiorũ, et si uelit incipere prescriptionẽ ex persona sua, s̃m com.opi.cõtra Dy. & sequen. Iaso. in l.pomponius.§. cum quis.ff.de acquirẽ possessio.]

¶Sed si rem singularẽ succedat, nõ comitatur, vt.ff.de excep.do.l.apud §.de auctoris.& C.de pe.& com.rei ven.l.dolum. nisi quando utetur ac cessione temporis eius auctoris, ut ff de acqui. pos.l. põponius.§.fi. (j) Sed hodie uitiũ psonæ nocet singulari successori, per auth.malę fidei.

S Y L. ¶Declara & limita vt per doc.in d. l.pom.

l. pōponius. §. cū quis. ff. de acqui. pos.* & Balb. in tract. præscrip. in ij. par. iij. par. princip. in xij. q. ubi limitat xij. modis.]

Hæres alienando bona fide rē alienam inuentam in hæreditate, non committit furtū: & in ea procedit vsucapio. Idem in fructuario ancillæ alienāte ptū ipsius, quē ad se spectare putabat. Ar.

¶Sed tamē id aliter se habet. Nam si hæres [a] rem defuncto cōmodatā aut locatam, vel apud eum depositam, existimans hæreditariā esse, bona fide accipiēti [b] uendiderit, aut donauerit, aut dotis [c] nomine dederit: quin is, qui acceperit, vsucapere possit, dubiū non est, quippè cum ea res in furti vitium non ceciderit: cum vtiq; hæres, qui bona fide tanquā suā aliena uetit; furtum non cōmittat. Item si is, ad quē ancillæ vsusfructus pertinet, partū suū esse credens vēdiderit, aut donauerit, furtum [d] nō committit.

Addi. (j) Et quæ sint realia, & quæ personalia uitia, & an contra successorem agētē in iudicio possit opponi de uitio auctoris, uide Ange. hic.

¶Sed tamē. Casus. Facile ponitur, dubium. n. faciebat posita superius regula ī rebus alienis uendi tis. ratio aūt decidēdi est, quia cū furtum nō committatur sine animo furandi, nō impeditur trāsferre usucapiendi conditionem. No. ꝙ hæres uendendo rem inuentam in hæreditate, quæ tamen non erat defuncti, non facit furtum, & transfert usucapiendi conditionē si hoc bona fide faciat. Item ꝙ hæres præsumitur ignorare ea, quæ in hæreditate sunt, quo iure ad defunctum pertineant. Item ꝙ error iuris non impedit usucapionem. Item ꝙ partus ancillæ ad fructuarium non spectat.

a ¶*Nam si hæres.* sic. ff. eo. titu. po test. & l. sequen.

b ¶*Accipienti.* An ipse hæres usucapit titulo pro hærede? Rñ. non, ut ff. de diuer. & tēp. præscr. l. cum hæres. Alij contra, si uellet ex sua persona continuare possessionem, vt C. de præ. lon. temp. l. j. quod falsum est. Quando ergo locū habet usucapio pro hærede. cum nec in suis hæredibus locū habeat, ut. ff. pro hære. l. ij. §. filium. & C. pro hære. l. nihil? Rñ. quādo defunctus retinebat aliquā rē credens suā, sed non usucapiebat, q. deficiebat titulus. & hæres est extraneus.

Vsucapio pro hærede quando hēt locum.

¶Ratio aūt: quare in suis non habet locū, est, quia bona continuantur, non de nouo quæruntur. l. in suis. ff. de libe. & posth. * quod declara uerum esse quando filij ueniūt ut sui, non etiā vt agnati, uel ut cognati, per successoriū edictū. Sozi. in reg. 197. Filius hæreditatem. in j. limit. Addi † . Aduertas tamen, ꝙ licet hęres possit inchoare præscriptionē in persona sua, & usucapere, tamen tenetur exonerare cōscientiā defuncti, & sic rē restituere, Anto. de Bu. in c. si diligenti. de præscrip. & Io. de Imo. in c. si in iiij. co. eo. ti. Ang.

c ¶*Dotis.* pro filia, uel alia, nā & hic iustus est titulus, vt ff. pro dote. l. j.

d ¶*Furtum non committit.* & ita usucapitur. Sed nonne fuit in iure errarum, vt supra de rer. diui. in pecudum? ergo usucapio non procedit, vt. ff. eo. nunquam. in princi. & l. si fur. §. j. Respon. hic errauit tradēs. ibi accipiens, ut ex illis legibus colligitur.

¶ Et est diversitatis, SYL. quia in praescribente requiritur bona fides, sed et in illius tit. quae hic error impedit, s3 in tradente sufficit bona fides.

colligitur.† Vel non prodest, ut ibi, sed non nocet, ut hic. ¶ Ratio differentiae est, quia in possidente requirit bona fides & iustus titulus, sed in tradente solum bona fides & ita coiter tenet secundum Christ. hic, & sic tenenda est prima solu.] a ¶ Furtum enim sine affectu. Sed pro bo, quod sine affectu furtum committitur. Nam interdi(ctum) unde vi incidit sine affectu: quod simile est furto, ergo & furtum fit sine affectu, ut C. unde vi. cum quaerebat ibi, & genera li. & ibi. cum talis &c. Rn. in interdicto est affect⁹ licet non contra personam certam: sed hic suam esse credebat. b ¶ Non cōmittitur, sic infra de obl. quae ex delic. nascun. §. placuit. c ¶ Aliis. Ut si iusto errore credam me haeredem, cū non sim, ut. ff. eo. pt Item mihi legatū, cū sit ademptum, ut infra de act. §. si quis agēs. sic. ff. pro leg. l. iiij. in fin. & alias ubicunque quis putat rem suam. * Casum ita potes figurare. Quaerebatur, an si fundum ad me non pertinentē sciēs absq; vi occupaui, tradēdo illum alij bona fide accipienti, praestem usucapiendi facultatem: & uidebat quod non, propter malam meam fidem, qui rem quasi uitiosam feci, quod uitiū transit etiam in singularem rem successorē. Sed cōtrarium deciditur, quia uitiū

SYL.

mittit: furtum a. n. sine affectu furandi n̄ cōmittitur.b ¶ Aliis c quoque modis accidere potest, ut quis sine vitio furti, rē alienā ad aliquē transferat, & efficiat ut à possessore usucapiatur.

¶ Malaefidei possessor transfert in bonaefidei possessoré ré non ui possessam cum usucapiēdi cōditiōe. itē in rebus soli non cōmitittur furtū: sed illi, qui possidet cum titulo & bona fide, principalibus cōstitutionibus subuenitur h. d. ex l. furtū & l. quare. ff. eo. Aret.

¶ Quod aūt d ad eas res, quae solo cōtinentur, expedit, ius sic ita procedit ut si quis loci uacantis e possessionem propter f absentiā, aut g negligentiam domini aut quia sine suc-

reale rē afficiēs. l. uitia. C. de acqui. pos. nō cōtrahit ex l. xij tab. & Atinia, ni si ob furtū, aut uiolentiā expulsiuā, q̄ qualitates cum hic nō adsint, merito cessat ihibitio vsucapionis. Nota sūmarium. d ¶ Quod ait hucusq; de usu rerū mobiliū dictū est, nūc procedit ad ius immobilium. e ¶ Loci uacātis, Locus interdū dicit pleni⁹: ut qui possidet. Interdū semiplenus. ut ille: in quo aliquis est causa legatorum vel rei seruādae cā, ut ff. de acqu. pos. l. iij. §. fin. & de act. emp. l. ij. §. j. Interdū vacuus, & hoc tribus modis, ut hic, sic. ff. de acqui. pos. l. si id quod. f ¶ Propter absentiā. Sed hoc uidet falsū, qd pp absentiā amittat possessio, ut. ff. de acqui. pos. clā. §. qui ad nūdinas. Sed rn̄de hoc pp effectū absentiae dicit. s. obliuionē, ut quia longo tpe abfuit, psumitur quod pro derelicto habuit, tēpus. n. iducit obliuionē, & possessio obliuione amittitur, ut. ff. de dam. infe. l. si finita. §. nō āt quod tēpus erit in arbitrio iudicis. ut. ff. de iu. deli. l. j. §. fi. & l. se. dūmodo lōgū sit, & obliuionē inducat. & animū retinēdi hēre desinat, ut. ff. e. l. furtū. §. j. & ff. de acq. pos. l. quēad. SYL. Quod ītelligit spatio x. an. l. j. ubi pl. & do. C. de ser. fug. * de quo uide late apud Balb. ī re. l. cel. ff. e. nu. 65. g ¶ Aut negligentiam. tātam ut respuat

spu at rei possessione quod facile fit, vt ff. de acq. po. l. si q s vi. §. differētia * Declara vt per Bar. in l. si de eo. §. si forte. ff. de acqui. pos.]

a Sine successore. Idē & si cū successore dūmodo nō fuerit apprehēsa, vt ff. de acqui. pos. cū hæredes.

* ADDI. Nota quis dicatur hēre malā fidē, ille. s. qui scit rē ad se non pertinere ut hic & l. cū quærebat. C. unde vi. un de bonā fidē hēt qui cogitatiōe domini possidet, ut C. de furt. l. manifestissimè. §. cū igit. Itē est mediū vt ignorans, qui non hēt bonā fidē nec malā, vt l. j. C. de acqui. pos. & l. 3. §. fi. ff. de acqui. pos. Hier. Mess.

cessore a decesserit sine ui nanciscatur, quāuis ipse mala fide possideat, quia intelligit se alienū fundū occupasse, tñ si alii bonafide accipienti tradiderit, poterit ei longa b possessione res acquiri: quia neque furtiuum, neq; ui possesū acceperit. c Abolita d est. n. quorundam † veterū sententia, existimantium etiam fundi loci ue e furtum f fieri. Et eorum utilitati, qui res soli possident, principalibus constitutionibus prospicitur: ne cui lóga & indubitata possessio debeat auferi.

Furtiua & ui possessa possunt usucapi uitio purgato. h. d. Aret.

¶ Aliquando etiam furtiua, uel ui possessa res usucapi g pōt uelu-

b Longa. s. x. vel. xx. ann. Sed hic. §. duabus rōnibus ē hodie correctus. nam præsumitur hodie talis possessio uiolenta, vt C. unde vi. cū quærebat. ergo nō habet locū hæc præscriptio, ut supra. § furtiuæ. Item alia rōne, quia bona fides desideratur ab utraq; parte, aliàs xxx. an. tantum pręscriptio currit, ut in authē. vt spon. lar. §. rursus. col. 9.

Hæc gl. cōiter reprobatur scd̄m Balb. in trac. præscrip. in ij. par. iij. par. prin. q. 12. nume. 54.]

c Acceperit. Verè, non furtiuè. †

d Abolita. i. perēpta, inde abolitio idest accusationis peremptio.

e Locine. i. partis fūdi, sed fundus totus dicit, ut. ff. de uer. sig. l. locus.

f Furtum. & est simile ff. e. l. quare Sed cōtra. ff. de fur. si quis uxori. §. si sulphurariæ, & l. si cretæ. Solu. ibi non loci, sed terræ, quæ eximebatur, furtum fiebat. Et qd̄ subiicit, & eorū &c. sic construe: & ꝓspicit principalibus cōstitutionibus ne cui eorū, qui possidēt res soli, longa &c. tunc non est necesse, qꝛ in tex. sit, vtilitati. Vel sic & clarius: & ꝓspicitur princ. consti. utilitati eorum, qui pos. res soli, ne cui. i. ne alicui ipsorū subaudi pos. lon. & in du. de. a. feri. & sunt hæ principales cōstitutiones, vt C. de pręscrip. lon. tem. per totum tit. Accur.

Aliquādo. Casus. In notissima regula nō figuratur, cuius rō elicitur ex tex. quia res ipsa ab initio erat affecta, q̄ qn̄ reuersa ē ad dn̄m, purgat eo uitio, & ad priorē naturā redit, & iō ſm gl. j. hic est vsucapibilis, quod declara, ut dixi s̄. in §. furtiuæ. in gl. j. No. summarium.

g Usucapi. duabus rōnibus stare n̄ pt̄ qd̄ hic dicitur. Prima, quia desiit esse uitiosa, unde non erit mirabile, qd̄ uidetur uelle inducere. cōtra id quod est s̄ eo. §. furtiuæ. Rn̄. dic furtiua, uel ui possessa. s. quondam. †

Adde ī simili gl. l. eius. ff. si. cer. pe.

Secūda, quia dn̄s non usucapit cū sua sit, nec alius ab eo accipiens, cū trāseat dn̄ium, vt. ff. e. sequitur. §. lana.

† Vide A. Gel. lib. 18. c. 18. SYL.

SYL.

† Quod verū ē, si ue debitor furti [illegible]

prit. siue alias [illegible] curādam tā m opinio licet gl. in ultimo casu uariauerit ut hic per Christo.

† Et hic facit pro saluand dicto te. flit de ponenti de filio. licuius, qui iam fit mor tuus, q subaudi tur quō dam. SYL.

na.& §.tunc in ptãtem.Sed rñ.uſuca pi.põt.i. uſucapibilis eſt, ut ſi ab ali quo nõ dño alienatur, nõ cõmitren te ſurtum eius, uſucapiet emptor.

¶ *D.mini.* Vel quaſi,ut tutoris,uel creditoris, ſi alienam rem debiror obligauit, vt.ff. eo. ſequitur. §. ſi pupil.& pro ſo.l.ſi. aliud ſi ſuam, vt ff.e.ſequitur §.ſi rẽ. Accur.

¶ *Reuerſa.* vel quaſi, vt vt.ff.de furt. quãuis. & ita quòd nõ poſsit ab eo auelli,ut.ff.eo.ſequitur §.tunc.

me pecunias capiẽdas, unde ga maior ſumma ẽ pecuniæ publicæ quã priuatæ, ut pro cenſu priuato loculos & aream,& ſacculos dicimus,ſic pro publico theſauro ærarij dicit̃ fiſcus, hęc Aſconius.

¶ *Non poteſt.* triennio mobilis, uel x. vel xx. an. immobilis. Idẽ in patrimoniali principis vt C.ne rei dom. uel tẽp.l.j.Idem in re ciuitatis,ut C.de ſacroſ.eccl.l.ſi. Idẽ in re eccleſiaſtica, vt C.de ſacroſ.ecc.l.ſi. Prĝſcribũtur tñ dictæ res ſpatio xl. an.excepta re mobili eccleſtaſtica, nõ ſacra quæ triẽnio uſucapitur,ut C.de præſc.30.an.oẽs. & in auth.de eccle.ti.§.pro tpalibus. colla.ix. & tit.hæc conſtit.iuno. conſtitutiones col.8. Itẽ exceptis publicis, q̃ ſunt vſui publico deputata, vt.ff. de uia pub. l.uiam.

ti ſi in domini[a] poteſtatem reuerſa[b] fuerit:túc.n.vitio rei purgato ꝓcedit eius vſucapio. ¶ Res fiſci[c] noſtri vſucapi non poteſt, Sed Papinianus ſcripſit,bonis vacantibus fiſco

¶ Res fiſci vſucapi non poſſunt: ante tamen, quã denunciatæ fuerint, vſucapiuntur. hoc dicit ex lege quamuis. ff. eodem Aret.

SYL. ¶ Res *Caſus.* Quærebatur,an res fiſci uſucapi poſſent, intelligendo de bonis quæ poſsidentur,& uidebatur ꝙ ſic.quia in hmõi utitur iure priuati fiſcus gl.in l.itẽ ueniunt.§. in priuatorũ.ff. de pe.hę. ſed contrarium deciditur ea rõne, quia talia fiſcalia alienari regulariter non poſſunt.c. intellecto. de iureiur.licet ſecundũ quoſdam hoc ſit in priuilegiũ fiſco tributum. * Tunc fuit dubitatũ,moritur aliquis ſine hærede, quo caſu bona dicũtur uacantia, utrũ ſi quis ea uẽdiderit bonę fidei emptori,antequam fiſco denuncient, uſucapio ꝓcedat?& uidebatur ꝙ nõ, quia cũ vacent, & l.deferat fiſco ſucceſsionẽ mortui abſq; hærede, non deberent tanquã bona fiſcalia uſucapi poſſe, cuius cõtrariũ uidetur, quia cũ nõdum denunciata ſint, non uidentur uerſa in patrimonium fiſci. & ideo æquius eſt vt nõ gaudeat eo priuilegio, quod ſibi conceſſum eſt in bonis delatis, & quæ ſ ia irreuocabiliter facta ſunt. No.ſumma.

¶ *Res fiſci.*i. imperij.

*ADDITIO. Fiſci, fiſcinæ fiſcellæ, ſparteã ſunt utẽſilia ad maioris ſum

¶ De hac materia vi,Bar.in l.in omnibus ff.de diuer.tẽp. & præſcrip. * Contra ciuitatẽ aũt cõis opi.doct. eſt in d.l.ſi.quòd currat præſcriptio ſicut contra priuatos, præterquam in quatuor caſibus ibi expreſſis.]

¶ Item res pupilli non uſucapitur, vt.ff.de acqui.re.domi.bonæfidei.l. princi.verſi.nec intereſt.†

¶ Ratio eſt, quia alienari non põt, l.lex quæ tutores. C.de admi.tut.]

¶ Itẽ res filii à parte alienata,niſi 30.ann. à tpe quo eſt ſui iuris,vt C. de anna.excep.l.j.in ſi.& in authen. de nup.§.ſi verò expectet. colla.4.

¶ Ratio eſt, quia durante patria poteſtate non poteſt agere.l.j.in ſi.C. de ann.excep.]

¶ Item res dãta Præſidi contra legem Iuliam repetundarum,vt.ff.ad l.Iul.repe.quod contra legem.

SYL. *Præſcribi nõ poſſũt multæ res.*

† *Ipſe tamẽ in re aliena præſtat uſucapiendi conditionem.* SYL. *Et no. quòd cæpta in maiore continuatur contra mi-*

¶ Ex

pore, sed ex clau.

SYL. *generali restitui*

SYL. *pōt. nisi sit longissimi temporis quæ dormit durante pupillari ætate.* *Arc.*

¶ Ex quo enim lex resistit traditioni, vsucapio currere non potest. l. vbi lex. ff. eo.]

¶ Item fundus dotalis, vt. ff. de fundo dotali. l. si fundum.

¶ Ratio est, pp prohibitā alienationem eius. l. j. §. & cū lex. C. de rei ux. actio.

a ¶ *Nondum* denunciantis ab aliquo, cū variæ sint causæ, quibus ad fiscū denunciatio fieri solet, ut ff. de iu. fi. l. j. ī. prī.

b ¶ *Traditā.* s. ab eo qui acceperat possessionem horum bonorum.

c ¶ *Bonis.* s. alicuius moriētis sine hæ rede, cui successit fiscus: non idem in ciuitate, vt C. de bo. vac. l. j. & l. uacantia. lib. x.

SYL. * ¶ *Intellige* in ciuitate recognoscente superiorē, alioquin idē iuris esset quod in fisco, Bar. in l. j. §. de qua. ff. de postul.

d *Vsucapere* posse. s. triēnio, uel x. uel xx. an. cū haēt titulū, si aūt titulū non habet, & uult ex tpe delationis sibi cōputare tempus, habet iiij. an. vt. ff. de iure fisci. l. j. §. diuus, & de diuer. & tēp. præ. l. inter. §. j. Sed si ex tpe, ex quo cœperunt ad fiscum peruenire. xx. an. habet, ut. ff. de iure fis. l. j. §. præscriptio. & hæc vera sunt, siue in re singulari, siue in vniuersitate, & sic loquitur. ff. de peri. hære. l. etiam si putauit. §. item si quis à fisco.

SYL. ¶ *Nouissimè.* **Casus.** Quāuis in tam generali regula ex superioribus pēdente nō fuisset necessaria casus positio, tamē ita dici pōt, ꝙ dubitatum fuit an res uitiosa impediret pscriptionē, quis hic tradatur pro regula generali, & uidebatur ꝙ non, per tex. in l. j. C. de præsc. lō. tēp. in l. si nulla. C. de acqui. pos. vbi res uidetur vitiosa, & tamen non impedit præscriptionē inchoari in persona singularis successoris: cuius cōtrarium hic deciditur, ꝙ immo impediat vsucapionem, sed loquitur de uitio consistente in re, ut cōstat ex illis uerbis. In se nō hēat vitiū. Sūt. n. quædā vitia realia in hac materia, q̄ dicunt realia, qa ad quēcūq; uadat res, transit cū eo, donec sit purgatū, vt dictū est s̄. sunt & alia vitia personalia, prout uitiū litigiosi, in d. l. j. & īgressus possessionis uacantis, quę nō afficiunt ipsam rē, & nō impediūt pręscriptionē inchoari. Scđo dubitabat an error īpediret præscriptionē, & videbatur ꝙ non. l. sed & si lege. §. scire. ff. de pe. hæ. ubi Bar. cuius contrariū dicit hic in errore iniusto facti, vt declarabit inferius. No. sum.]

Nondum denunciatis,[a] bonæ fidei emptorem traditam[b] sibi rem, ex his bonis[c] vsucapere[d] posse: & ita diuus Pius, & diui Seuerus & Ant. rescripserunt.

¶ **Res vitiosa non potest vsucapi, vel præscribi: & facti error iniustus vsucapionem non parit. hoc dicit.**

¶ Nouissime[e] sciendum est, rem talem esse debere, vt in se non habeat vitium,[f] vt à bonæ fidei emptore vsucapi possit, vel qui ex alia iusta causa possidet

e ¶ *Nouissimè.* i. in ultimis, ut breuiter dicā, sic s̄. de susp. tu. §. nouissi.

f ¶ *Vitium.* vel quasi, ut s̄. pxi. §. & §. aliqn̄. Sūt āt uitia, vt qa furtiua, uel ui possessa, ut s̄. e. §. furtiuæ. Nūquid pcaria poses. ē uitiosa. Rū. nō. ar. ff. cō. d. l. cōi diuidēdo. §. iter pdōes.

SYL. * ¶ Declara scđm Bar. in l. Pomponius. §. cū quis. ff. de acqui. pos.] Nūquid litigiosa? Rū. non, ut C. de pscr. lon. tem. l. j. Nunquid clandestina? Rū. non dicitur res clandestina aliqua lege, sed possessio. Quidā tamē dicūt omnia supradicta esse uitia rerum, ut arg. ff. de acqui. rer. poss.

Error[a] aũt falsæ causæ vsucapionẽ non parit: ueluti si quis, cum nõ emerit, emisse se existimans, possideat: uel cũ ei donatũ non fuerit, quasi ex donatione possideat.

¶ Possessio defuncti cõtinuatᵉ ĩ hæredẽ, ẽt malefidei: mala fides uerò defuncti nocet hæredi, tã ĩ pscriptiõe q̃ ĩ usucapiõe. Ar.

¶ Diutina[b] possessio, q̃ pdesse cœperat defũcto, & hæredi,[c] & bo. possessori continuatᵉ,[d]

pomponius. §. cum quis.

SYL. Cõis doc. resolutio est, quòd uitiũ precarii & clãdestinatis sunt psonalia, item & uitiũ litigiosi, ita tradunt in l. Pomponius. §. cum quis. ff. de acqui. pos. & in l. ij. in fi. C. de eden. ubi Ias.]

Error duplex est. a ¶ Error. de errore facti loquitur, idẽ magis in errore iuris, ut ff. eo. l. nunquam. ij. Sed hic error facti quandoq; pdest, ut ff. pro emp. qd vulgo. & ff. pro le. l. pro legato. & ff. pro sol. l. iij. & ff. pro suo. l. hoĩem. in quibus casibus dicunt quidã locũ habere titulum pro suo. & tñ in his & aliis, qui à lege specialiter inueniuntur, vt ff. de iu. do. l. proculus. fm Azo. Nos idem secundũ Ioan. in oĩbus, & de his gratia exempli posuit lex. & ti. emptionis, vel simili usũ capietur, nõ pro suo tantũ, ut tamẽ in emptione iustiorem errorem exigamus, ut ff. pro emp. l. ij. & iij. in prin.

SYL. Non discedẽdo à terminis tex. nostri dicas, quòd cũ loquatur de errore facti pprij, dicitur error iniustus nisi facto aduersarii ita crederet, ita distinguit & firmat Bar. quẽ cæteri seq. in l. Celsus. ff. de usucap.]

Itẽ qui si nõ errat, sed scit? Rñ. nõ põt sibi causam possessionis mutare, (j) vt ff. de acqui. pos. l. iij. §. illud. & ff. e. non solum. §. qd uulgo.

ADDITIO. (j) Et no. q ad hoc, ut ex iusta cã quis possit mutare, fm gl. in d l. nemo, op3 q primã pos. penitus à se abdicauerit, fm Ang. hic.

SYL. Diutina. Casus. Quærebatur, an superueniẽs mala fides ĩ psona successoris. ĩpediat pscriptionẽ cæptã bona fide in psona auctoris, & uidebatur q sic. c. possessor. de reg. iu. li. 6. * si. n. mala fides auctoris, corrũpit possess. successoris, licet bona sit fide multomagis deberet corrũpere propria.] Cõtrariũ dicit hic, q mala fides superueniens nõ nocet, qd verum est de iure ciuili, rationes ponũt doc. in l. ij. §. si defunctus. §. si eam. pro emp.* in præscriptiõibus n. solet initiũ spectari. l. cũ hæ res. in fi. ff. de diuer. & tẽp. præsc.] De iure aũt canonico, sed qd fides bona cõtinua exigitur, iste §. procedere hodie non põt. No. quòd attẽditur initium possessionis in auctore, an sit uitiosa, uel non. Itẽ quòd hæres utitur accessione tpis ex psona defuncti. Item quòd mala fides superueniens in persona hæredis non rumpit præscriptionem de iure isto.]

b ¶ Diutina. f. decem annorum inter præsentes, uel uiginti īter absentes, vel triennii, ut ff. qui & à qui. si cum fidei. §. Aristo. & supra eo. in prin. ti. & C. e. l. diutina.

SYL. * ¶ Diutinam possessionem accepit pro continuata, non ut Accu. exponit: etenim cœpta vsucapio per defunctũ põt perfici per hæredẽ, etiã si defunctus uno tantum die inueniatur possedisse rempore mortis.]

* ADDIT. Præsentes sunt possessor & dominus quum in eadem prouincia sunt, absentes quãdo in diuersis l. fi. C. de præscrip. xx. anno.

c ¶ Et hæredi. Hęres iure ciuili, bonorum possessor iure prætorio, ut infra de bo. pos. §. quos autem.

d ¶ Continuatur. nisi ipsi hæredi tradita

licet ipse sciat [a] p̃dium alienú esse. Quod si ille initium iustum non habuit, hæredi & bonorum possessori, licet ignoranti, possessio† nõ prodest Quod. nostra [b] constitutio similiter [c] & in usucapionibus obseruari constituit, ut tempora continuentur.

¶ Tempus uenditoris coniungitur cum tempore emptoris. Aret.

¶ Inter uenditorem quoq; & emptorem coniungi tempora, [d] diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

¶ Emẽs à fisco ré alienam ut fisci, statim est securus sed datur domino regressus contra fiscum quadriennio. Idem in rebus habitis ab Imperatore, uel ab Augusta. h.d. ex l. bń à Zenone. C. de quadr. præscr.

dita sit possessio, ut ff. eodem l. heres eius.

¶ Et ratio est. quia tunc incipit præscriptio in persona hæredis.]

a ¶ *Sciat.* ff. de acquir. re. do. quæsitú. 2. rń. cõrra. Solu. ibi hæres sciebat ré esse eius qui causam. à testatore habet, ut legatarii: quod no cebat: hic alterius sciebat, quod nõ nocet ad vsucapionem.

*¶ Sol, ut hic per las. cuius Solu. est uerissima.]

† *Adde l. cũ hære. ff. de uer. tem po. præs.*

b ¶ *Nostra.* cõstitutio, ut C. de vsucapione transfor. l. j.

SYL.

c ¶ *Similiter.* nõ solú in p̃scriptione,

*¶ Inter. Casus Quærebaẽ an si emiré ab aliquo bona side possidente. possim uti eius possessionis accessione ad implendã usucapionem: dubium faciebat, quia per traditionem mihi factam, generata est in me noua possessio. l. j. §. si vir. vbi hoc notat Cum. ff. de acqui. pos. & ideo videbatur interrupta præscriptio. l. naturaliter. in prin. ff. eo. cuius contrariũ deciditur, ꝙ duę hæ possessiones coniunguntẽ, idq; ex quadã æquitate. l. de accessionib. in prin. ff. de diu. & tép. p̃sc. No. ꝙ successor singularis vtiẽ accessione tpis sui auctoris ad ꝑficiẽdã p̃scriptionẽ.]

SYL.

d ¶ Inter Tépora. s. ut continuẽtur, sed in hoc differt, quia in titu. singulari utrunq;. s. emptoré & uenditoré bonã fidẽ habere oportet, ut ff. pro émp. l. 2. §. si earũ ré. aliàs contra s. e. *Præscri*cus ĩ niuersali ti. vt hic. Et est ratio *bit ha* quia si heres nõ adiret, hæreditas cõ *res cum* pleret, ut ff. eo. nunq̃. ij. §. uacuũ. q̃a *mala si* est eadẽ persona, ut in auth ẽ. de iure *de.* iu. à mo. præ. colla. v. concor. cum hoc §. ff. ꝓ emp. l. 2. §. emptori. & §. si defunctus, & fit hæc coniunctio ad lucrũ & ad dãnum, vt ff. quemad mò. serui. amit. l. si quis alia. §. tépus.

SYL.

¶ Edicto. Casus Figuratio non est necessaria in l. positiui iuris: [a] dici tamé potest, ꝙ dubiú faciebant leges omnes, quæ longum tẽpus requirunt, ut quis eius negligétia dominio rei suæ priueẽ: & quia permissum est ius euincẽdi res nostras ab emptoribus l. ré alienam. ff. de contrahen. empt. sed ratio decisionis consistit in sola principum voluntate, qui id priuilegiũ sibi permittendú rati sunt ob labores quos cõtinuè sustinẽt pro tuẽdo imperio: trãslatum autẽ postea fuit ẽt ad Augustã, quia eadem censeẽ persona cũ ipso Imperatore. l. bene à Zenone. C. de quadri. præscri.] No. est, ꝙ emens hodie à fisco statim habet vt dominus actionem & exceptionem, quamuis res sit aliena: sed domino ius reseruatum est contra fiscum infra quadriennium. Item ꝙ hoc beneficium tributum est ementibus ab Imperatore vel Augusta.]

a ¶ Edicto.

¶ Edicto [a] diui Marci cauetur, eū qui à fisco † [b] rem alienam emit, [c] si post venditionem quinquennium p̄terierit, posse dominum rei exceptione repellere. Constitutio [d] aūt diuæ memoriæ Zenonis prospexit bene, [e] ijs qui à fisco per uenditionem, aut donationem, vel alium titulū accipiunt alīquid: vt ipsi quidē statim [f] securi fiāt & victores existant, siue experiātur, siue conueniātur: aduersus autem sacratissimū † ærarium vsque ad quadrienni-um [g] liceat iis intendere, qui pro dominio vel hypotheca earum rerum, quæ alienatæ sunt, putauerit sibi quasdā cōpetere actiōes. [h] No

a¶ *Edicto*.i.præcepto generali alias prętorum dicuntur edicta, ut quod met.causa, & similia, ut ff.quod met. cau.l.si mulier circa princ.

b¶ *A fisco*.ut à procuratore Imperialium rerū nam de patrimonialibus diciturin fra eo. in fin.

c¶ *Emit*. s. à fisco uendente ut suam, à quo edicto res minorum excipiuntur, vt C.si aduer. fiscum. l. fin. Si autem ut alienam . vt quia cessatū est in solutione tributorū tria exigunt: & q̄ sit debitū, & q̄ sit cessatum, ut C.si aduer. fis.l.si & C.si p̄pter pu.pē.l.fi.2.respon.fortè biennio, vt ff.loc.l.quæro.§.inter. Item tertiò q̄ res subhastetur.i. præconizetur, vt C.si propter pub.pen.l.fi.

SYL. ¶ Vt autem perfectā habeas doctri. breuiter dic, quòd regula est iuxta istum tex.quę procedit in Imperatore, & quocunq; principe habente regalia, secundum Bal. in c. ad apostolicam de re iudi.lib.6. Item interueniente traditione, Bal. in c.j.§.fi. col.fi.de no.for.fide. Item quando fiscus tēpore alienationis possidebat, Barto.in l.fi.C.si contra ius uel vtilita.publi. Item quādo fiscus bona fide vendidit, gl.in l.secūda.C. de cō. rerum alie . Item quando princeps vēdit iure proprio, non creditoris, Bal.in secundo proœm.decreta. col. 4.Item non procedit in ecclesia.gl. in capitulo quicunque xj.quęstione 2.Item precedentibus subhastationibus, ut per glo.hic, Bal.in l. prima col.2.C.de hære.uel actio.uend. Itē de iure canonico, glo.in capitulo secundo de rebus eccle.non alie.Item si faciat de plenitudine, secundū Bal. ī dicto p̄œm. decreta. Itē non procedit in præiudicium minoris vel dotis, ut hic.]

d¶ *Constitutio*.C. de quadrie. pręscri. omnes.

e¶ *Prospexit bene*. corrigendo edictum diui Marci.

f¶ *Statim*. ut ff.de petitio. hæredita.etiā si. §. item si quis. contra. Solut. ibi in uniuersitate, hic in re singulari loquitur. Alii dicunt, quòd hæc corrigitur.(j) Et eodem modo (scilicet primo & non secundo) respon.ad legem.C.de hęre.uel actio. uendi.l.j.Item ibi erat res fisci.

ADDITIO (j)Et istam communiter approbāt oēs, quia illo iure hæc præscriptio erat incognita. Ad l.j.respon.q̄ ibi conueniebatur ex natura rei, quæ continet credita, & debita, non ex eo q̄ esset aliena: quia ad rem ipsam.s.hæreditatē, nō emptor, sed fiscus conueniretur. Iason.

g¶ *Quadriennium* . nisi sit minor, uel reipubli. causa absens, ut C. de restitutio.mili. lege neque.

h¶ *Actiones*.Sed quæ? respon.condictio ex hac lege secundum Ioan.sed P.in rem dabat hic non domino contra dominum.

† Pro intellectu & declaratione huius tex. uide eximium. Pe.Duēnas in regulis utriusque iuris reg.u.238. Ioa.Bapti. Zilettus.

Fiscus vendit rem uel ut suam uel ut alienā.

† De differentia fisci & ærarii uide Bud.ę.in Annot. ad Pād. titu. de offic. quæst.

¶ Hæc

syl. ¶ Hęc gl. negligitur à doc. & si simpliciter intelligitur. malè loquitur, ideo declara vt per Christo. hic.]

a ¶ Constitutio. C. de quadr. præscri. bene à Zenone.

tionẽ causa mortis reuocari: expressa pœnitentia, per cõualescentiã, & per prædecedentiam donatarii. Itẽ quod ferè per oia æquiparatur legatis. Item ꝙ qui causa mortis donat, vult magis, ipm habere q̃ donatariũ, & magis donatarium q̃ heredem.]

b ¶ *A nostra.* i. à priuata nostra substãtia: sed supra de fiscali dixit, ut C. de quadrię. pręsc. bene à Zenonę.

Continuatio. De donationibus. ¶ Ista rub. cõtinuatur per Imperatorẽ. Dictum est, supra de quibusdam modis acquirendi. s. de acquisitione, q̃ fit per vsucapionẽ & præscriptionem, nũc dicẽdum est de alio modo acquirendi, qui fit per donationem.

stra autem diuina constitutio,[a] quã nuper promulgauimus, etiã de iis, qui à nostra[b] vel venerabilis Augustæ domo aliquid acceperint, hæc statuit, quæ in fiscalibus alienationibus præfatæ Zenonianæ constitutionis cõtinẽtur.

¶ De donationibus.

¶ Donationis duplex est, genus: mortis causa & inter viuos. Mortis autem causa ea dicitur, quæ propter suspitionem mortis fit: qua non secuta, in donante remanet: reuocaturque per pœnitentiam, vel præcedentiam donatarij: æquiparaturq; legato. hoc dicit ex l. i. & l. senatus. §. sed mortis ff. de dona. causa mor.

Est & aliud genus acquisitionis;[c] donatio. ¶ Donationum autem duo sunt genera: mortis causa, & nõ[d] mortis causa.

c ¶ Acquisitiõis. s. de iure ci. nã per stipulationem, tm̃ cõtrahebat. s. donatio, q̃. s. stipulatio ẽ de iu. ciui. sed hódie fit nudo pacto, vt C. eo. si quis argentum. §. fi. † & j. de acti. §. de cõstituta. Vel dic eã esse iuris ciuil. approbatione, non inuentione, sed iurisgentium vt supra de re. diui. §. per traditionem.

† *Etiã si sit donat. cã mor. secundum communiter omnes, de quo nide Ange. in §. in personam. infra de acti. & Christo. infra eo in glos. manifestauerit*

syl. Est & aliud ¶ Totus iste titu. diuiditur ĩ quinq; partes. Primò ponit continuationem cum distinctione bimembri. Secundò de donatio. causa mor. Tertiò de donat. inter uiuos. Quartò de donatione propter nuptias. Quintò, de una acquisitione de iure ciuili, quæ est correcta. Secunda ibi in. §. (Mortis causa.) Tertia ibi in §. (Alię autẽ.) Quarta ibi in. §. (Est & aliud.) Quinta ibi in §. (Erat olim.) Are

Est & aliud. ¶ Casus. In diuisione & declaratione non figuratur nisi literaliter. No. duplex genus donationis. Itẽ quid sit donatio causa mortis. Item nota tribus modis dona-

* Dic, ꝙ q̃uis donatio sit iurisgentiũ, acquisitio tñ, q̃ fit ꝑ donationẽ, est iuris ciuilis, cũ hodie fiat ĩmediatè ex donatione ꝑ stipulationẽ, vel pactũ nudũ ex dispõne d. l. si qs argẽtũ olim. n. acqsitio, q̃ fiebat ex donatione ità demũ si res tradita fuisset, nõ ex donatione, sed potius ex. ditiõe fieri dicebatur. d. §. ꝑ traditionẽ.]

d ¶ *Et non mortis.* si largè hæc duo membra accipiuntur, in tex. nihil de est, & ꝓpriè ponũtur gña, nã multæ species sub quolibet cõtinẽtur: & hoc approbo. Vel accipe strictè pro duabus speciebus tm̃ donationum. s. simplices inter uiuos, & simplicis causa

SYL. *¶ Adde idē esse ēt in legato.l. lucius.ff.de leg.2.nec in emēdatis exēplaribus habentur illa uerba in diffinitione legari,ab hærede &c.] Item in donatione obligatur donās ĩ legato nō.

*¶ Declara, ut p Bar.in l.j.ff.d do.cau.mor.] Itē si testamētū accuso, pdo legatū,nō donationē:si tamen accuso vt falsum, arg. ff. de ijs quib.ut indi. post legatū. §.qui mor. † *¶ Ratio est ut ibi ait gl. quia donatio morte, nō testamento cōfimatur.]

& sic pcedat quē admodum nostra constitutio [a] eam formauit.

¶ Et in sūma, [b] mortis causa donatio est,cum magis se quis uelit [c] habere, [d] quam eum, cui donat: magisque eum, cui donat, quam hæredem suum. Sic [e] & apud † Homerū Telemachus donat Piræo.

¶ Donatio inter uiuos non comparatur legatis, quæ perfecta non reuocatur,& perficitur sola uoluntate, necessitatéque habet traditionis, & excedēs ccccc.aureos insinuationem plerūque exigit,& per ingratitudinem reuocatur. h. d.

ultimæ voluntati : si uerò loquimur de donatione, postquam est in esse producta, tunc talis donatio magis çquiparatur vltimæ uoluntati : quā resolutionem totus mundus sequit, vt dicit *Ias.* in l. secunda col. 3. ff. de leg.j.

Immo habet locum Quorum legarorum, salrem in eo quod excedit falcidiam: uel si per donatarium sit occupara secūdum Ioan. Fabr. & Angel. * quod declara secūdum Ripam ĩ l.j.§.si quis ex mortis.ff.quo.leg.& Deci.consi. 96.col.2.Syl.

† Carmina Homeri refert & latinè uertit Alcia. in l. alienatū. §.i.ff.de uerb.fig.

Item aliter substituitur in legatis, secundum quosdam:ut ff.de don.causa mortis si cui mortis, & de leg.2. vt hæredibus. Item filiusfamiliàs donat, sed non legat,vt ff.eo.tam is, & infra qui.non est permis.fac.rest. in prin. Item in legato tria tēpora considerantur,ut sit capax legatarius ut infra de hær.qua.&diffe.§. in extraneis.in donatione non, vt ff. de do. cau.mor.l.in morti.

† Hoc intelligas, vt dicit gl.in l.ēt ff. de inoffi. test. & plenè per Ioā. de Imo. in l. fin. ff.de do. cā mortis.

* Atqui etiam in legatis spectatur capacitas vel incapacitas legatarii solum rempore mortis, Bar.in l.non oportet.ff.de leg.2.] Item quia pro legato datur inrerdictum Quorum legarorum,nō pro donatione: quod dic vt in summa C.quorum legar.l.j. & in l. marcellus .§. paulus. ff. de do.causa mor.

SYL. Dicas tu,ꝙ communis omniū resolutio est,ꝙ si cōsideramus donationem prout in esse producitur,illa çquiparatur magis contractui, quàm

a ¶ *Constitutio.* Scilicet coram v. testibus, scriptura interueniente, uel non ut C.eo.l.fi.

b ¶ *Et in summa.* i. breuiter de hac donatione expediamus, ut ff.eo.l.j.

c ¶ *Velit.* i.vellet.

d ¶ *Habere.* Scilicet, si superuixerit, ut ff.eo.senatus. §.j.

e ¶ *Sic & apud Homerum.* i. sicut recitat poeta Homer⁹, ꝙ Telemachus dictis verbis expressis donauit.

¶ Aliæ aūt dona. Casus Nō figurabitur aliter, cum hic solum declarent termini notissimi donarionis inter viuos, reciteturq; constitutio Iustiniani tam respectu perfectionis donationis.ut.s.nudo cōsensu perficiatur, quam ꝙ usq; ccccc. solidos insinuatione non egeat. Not.ꝙ donatio simplex nō hīra mortis mētiōe, dicitur inter uiuos,nec æquiparatē legato. Itē ꝙ donatio pfecta nō renocatē nisi

nisi ex modis expssis in l.Itē ꝙ scriptura nō est de substātia donatiōis. Itē ꝙ donato.rē donatā pstare tenet ut uēditor rē vēditā. Itē ꝙ donatio excedēs.500.aureos eget īsinuatiōe. Itē ꝙ donatio quis pfecta reuocat p īgratitudinē, Itē ꝙ nō cōuenit abeo īiuriā pati in quē bñficiū, est collatū.]

a ¶*Aliæ autem*. Nūc prosequit aliud genus donationis, dictū est de donat. cau.mor.nūc de dona.simplici. i. inter viuos dicit.

b ¶*Temerè*. Ideo dicit temerè, quia quandoque, reuocantur, vt infra eo.§.sciendum. * ¶Temerè dixit.i.sine cā & passim, sic in l.j.ff.de dolo.& in l.prætor.§. sed & si quis ff.de iniu.]

c ¶*Voluntatem*. Etiā nudo pacto, vt C.eo.siquis argentum.§.fi. Accur. ADDI. Si tamen donetur factū, requirit stipulatio & traditio sicut olim, Itē præsentia donātis & donatarii, ubi sit certę psonę. sec9 si icertę.

d ¶*Manifestauerit*. Scilicet per verba futuri tēpori: ut dabo, vel donabo, ad istar stipulationis, ut ff.de uer bo.obli.l.5.§.stipulatio. Vel psentis tēporis.ut do, vel dono: cū nudo pacto fiat, & pactum etiam fiat per uerba præsentis tēporis, ut C. eo. si quis argentum.§.fi.ff.de pactis. l. tale. * ¶Tu dic per verba præsentis tēporis: nam per uerba futuri tēporis non contrahitur donatio. sed pactū de donando, quæ longè lateq; distāt, Alexan.in l.iurisgen.in prin cip.col. 3.ff.de pac.]

†Vt hic & c. fi. in glo.1. in fi. ex tra. ec. tic.

Donatio an possit fieri sine stipulatione.

¶Aliæ [a] aūt donationes sunt, q̄ sine vlla mortis cogitatiōe fiūt; quas ī ter viuos appellamus: quæ non oī no cōparantur legatis, q̄ si fuerint perfectæ, temerè [b] reuocari † nō possunt. Perficiuntur aūt, cum donator suā voluntatem [c] scriptis, aut sine scriptis manifestauerit. [d] Et ad exēplū vēditionis [e] nostra cōstitutio [f] eas ēt in se habere necessitatē traditionis voluit; vt etiā [g] si non tradātur, habeant plenissimū & perfectū robur, & traditionis necessitas [k] īcūbat donatori. Et cū retro principiū [i] dispositiones īsinuari eas actis interueniētibus volebāt, si maiores ducentorū fuerant solidorū,

e ¶*Venditionis*. ex hoc uerbo dicebat M.vēditorē pcise teneri ad rē tradēdā: sic fl.de uer. obli.vbi aūt nō apparet.ī fi.Io. cōtra, s.ut interesse dādo liberet, ut ff. dè act.emp.l. j.& similitudo q̄ hic fit, est ī hoc, vt sicut necessitas īponit vēditori ad aliq̄d, sic & donātis, licet à pricipio nullus cogebat, ut C.de act.& obli.l.sicut. † Nisi Dicas, ꝙ de hoc est gl.cōiter ap.pbata ī ver.tradat ꝙ. de emp.& uē. vbi dicetur.] Sed nūq̄d donator de euictiōe tenet? Rñ.si incepit à traditione, non, ut ff. eod.l.Arist.in fin.† si a pactione, sic ut C.de iure do.l.j.

¶Et hęc distinctio cōis ē sm Ange. hic* q̄ limites ī donatiōe ob merita: nā tali casu tenet de euictiōe, ēt si in ceperit à traditione, Bar.& Ias. in l. Iulianus.§.qui fundū.ff.de uer.obli. Item declara, quòd nunquam tenet de euictiōe, quoties illa fit culpa donatarij, Ruy.in cōs.184.nu.12. li.j.]

† Nisi de ipsa re nudè esset promissum, ut l. 2. C.de euic. secundum, Ang. et Ias. Itē debet intelligi, quòd pcesserit conuentio saltē ordine intellectus cū aliàs ex sola traditione non transferatur dominium secundū Christ. hic.

f ¶*Constitutio*, ut C.de do.si quis argentum.§.fi.

g ¶*Etiam si non tradantur*.i.si tradere nolit donator.

h ¶*Necessitas*. Per condictionem ex lege, quę stricti iuris est. ff. eo. cum qui.& C.eo.si quis argentum.§.fi.

i ¶*Retro principum*.i.eorum, qui antè nos fuerunt, & nostra etiam patria ut C.eo.l.sancimus, in fi.

cōstitutio [a] nostra eam quantitatem vsq; ad quingentos solidos ampliauit, quā stare et sine insinuatione [b] statuit. Sed, & quasdam donationes inuenit, [c] quæ penitus, insinuationem fieri minimè [d] desiderant, sed in se plenissimam habent firmitatem. Alia [e] insuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus, quæ omnia ex nostris constitutionibus, quas super his exposuimus colligenda sunt.

Sciendum est tamen, quòd & si plenissimæ sint donationes, si tamen ingrati existant homines, in quos beneficium collatum, est, donatoribus

a ¶ *Constitutio*, vt C.eo.l.pe.ti.fin.

Insinuatio quid est.

b ¶ *Insinuatione*. Idest scriptura facta in præsentia publicarum personarū,(j)& in actis, ubi superfluum est testes adhiberi, cū publica monumenta sufficiant vt C. eo.l. data & in l. in donationibus.

SYL. * ¶Dic,quòd nil aliud est insinuare, q̄ redigere ī actis donationem, seu eā intimare,uel publicare apud acta iudicis,uel ipsam donationē facere apud acta iudicis præsentis uel auctorantis.

ADDITIO. (j) Puta qualiscunque iudicis etiā extranei,nec habet necesse decretū interponere. Et possunt hæc omnia fieri etiam ex interuallo quę si non interuenerint, nō annullant totam donationem,sed pro parte tm̄ in qua excedit. Ang. Et an insinuationi possit renunciari, & sine ea donatio ualidari, & an in simplici remissione ipsa insinuatio, itē in cessione debitoris citatio requiratur,uide Ange.& Ias.hic.

* ADDIT. Insinuatio donationum apud magistrū. Census Constantinopoli fiebat,erat aūt Magister census apud quē censibus tributisue obnoxij profitebantur bona sua, & in censum referebant,qui magistratus in prouinciis censitores dicebātur. l.j. C.de sent. his.l. censuales. C.de dona.t.Ba.

c ¶*Inuenit*. Scilicet nostra constitutiō vt si donetur in redēptionem captiuorum, ut à magistro militum donetur militibus.

SYL. * ¶Quia uidetur quędam remuneratio laborū, quos pertulerūt in bello,arg.l.aquilius.ff.eo. quæ quidem donatio remuneratoria non eget insinuatione.] vel in refectionem domus donetur alicui, ut C. eo.l. pe. Idē & si donet Imperator.

SYL. ¶Siue p modum donationis siue priuilegii.l. j.iūcta gl. C. de quadrię. præscrip.] vel ei donetur,ut in auth. de non aliene.§.siue rò min9,col. ij. & in auth. vt nō fiant pi.§. fi.co.v.Idē in donatione pp nuptias, ut ī auth.ut spōs. lar.col.ix.in prin.Idē in remissione vsurarum futuri temporis, vt.ff.eo. modestinus.Accur.

* ¶Plures alios casus, quibus non requiritur insinuatio, uidere potes apud Ant. de Cana.in tract.de insinuatione.

d ¶ *Minimè*. desiderant.licet quingentorū solidorū summā excedant.

e ¶*Alia*.ueluti, ne plures donationes diuersis tpibus factæ coaceruentur,vt C.eo.sancimus.§.si quis aūt. * Intellige quando sunt factæ in diuersis contractibus, & diuerso tpe, alioquin secus,Bart.in d.l.modestinus.q.pen.] Itē vt ij.qui pecuniam recipiunt in redemptionē captiuorum,iurent se ibi bona fide expendere.Itē ut sacramēto dn̄i domus quęstio dirimatur,ut C.e.l.pe.in fi.

¶ Con

a ¶ *Constitutionem*. ut C. de reuo. do.l.fina.

b ¶ *Ex causis*.quinq;.s. vt si atroces, iniurias in eũ effundat,vel ĩpias manus inferat:vel graue damnũ in bonis, vel vitæ periculum intulit:vel si le gi dictę in do nãdo nõ paruerit, ut C.de reuo. do.l.fi.

Donationes inter uiuos certis ex causis reuocãtur.

† *alias* † *alias prestitimus.*

* De causis reuocatoriis donationum legito Ripã, qui repetiit d.l.fi.in 3. li. interpreta.] qui latissimè oĩa quæ ĩ hac materia à doctorib.tradita sũt narrat. Sed donatio liberto facta, solo obseq o non præstito reuocatur: aliud in libertate;ut C. de reuo. do. l.j. & de lib.cã.l. solo. Et est hic ar.pro domino,ut his causis possit reuocare feudum.sic in auth. ut li.de cæte.§.illud verò,co.vj. & ff. de libe.agno.l.alimenta.

†*Sed propter ingratitudinẽ ut hic dicitur, & 16.q.7. c.inuentum, & 56. dist. c.satis pro uersum & extra de dona. c.ulti.*

SYL. ¶ Dic aũt tria principaliter requiri vt donatio reuocetur,ꝙ ꝓbatio fiat in iudicio,ꝙ sit ingrat⁹ : ꝙ sit plena, itẽ quòd cã cognita fiat,ut dicit hic Ang.& tale ius reuocandi non transit ad hæredes.d.l.fi.ubi Bald.& Saly.& doct.hic.

*ADDI. An propter ingratitudinẽ repeti possint bona donata alteri hipothecata per donatarium,&vtrum renocata donatione pp ingratitudinẽ donatarii.bonadonata ptineãt ad donatorem,an ad substitutum in donatione post mortẽ donatarij, & an donatarius ingratus teneat restituere fructus perceptos ex prædijs donatis vide Ripam in l.fi.C. de reuo. dona. Hier. Mes.

per nostrã constitutionem[a] licentiã † præstituimus certis ex causis[b] † eas reuocare,ne illi,qui suas res ĩ alios contulerint ab iis quãdam patiantur iniuriam uel iacturam secũdum enumeratos in constitutione nostra modos.

¶Olim cõstante matrimonio donatio ante nup. non fiebat hodie & ante, & post fit & augetur,& uocatur ꝓpter nuptias.h.d.ex l.fi.C.

de do.ante nupt.

¶ Est & aliud genus ĩter uiuos donationis,quod ueteribus,quidẽ prudentibus penitus erat incognitum, postea autẽ à iuniorib. diuis principibus introductum[c] est, quod ante nuptias uocabatur, & tacitam in se conditionẽ habebat,[d] ut tunc ratum esset,cum matrimonium esset insecutum[e] Ideoq; ante nuptias appellabatur, ꝙ[f] ante

SYL. ¶Est & aliud Casus. In recitatione iuris antiqui & eius correctionis,cũ ex primat ꝑsertim ratio prĩcipis corrigẽtis,nõ est necessariũ figurare nisi literaliter.No.dispositionẽ iuris antiq. circa donatiões ante nuptias. Itẽ ꝙ cõstãte matrimonio licet augere dotẽ & dona. ꝓpter nuptias. Itẽ ꝙ æquiparantur inter se. Itẽ ꝙ nomẽ debet esse cõsonum rei:* quod Felyn.in proœm. Gregor.colum.6.dicit procedere in nominibus appellatiuis,non in propriis.]Item quòd non solum potest augeri constante matrimonio, sed de nouo fieri.]

c ¶ *Introductum*,ut C.de donat.ante nup.per to.titu.

*ADDITIO Iuniores aũt principes appellat,Aureliũ, Diocletianũ, & Maximianum. Aemil. Ferret.

d ¶ *Habebat*.Et hodie habet, si fiat donatio prius, nam & postea fieri potest,ut infra eod.§.

e ¶ *Insecutum*.de iure & de facto.

f ¶ *Quod*.Id est qui a.

Pater

a ¶ *Pater noster.* Sic infra quib. non est permis. face. testa. §. cęcus.
* Patrem vocat adoptiuum significãs. nã reuera fuit eiusdẽ Iustini ex sorore nepos.

ante, & post in cõstituendo, & in pactis lucrorum, vt quantum dat vxor in dotem, tantum det in donatione propter nuptias maritus: & sicut hic fit domin⁹ dotis, sic illa donatiõis p pter nuptias. *æqualitas. C. de pac. conuen.*

b ¶ *Cum augeri.* idest cũ hoc non esset † Accu. c ¶ *Fuerat.* etiã ante se. d ¶ *Tale.* puta, quia augeatur dos. e ¶ *Permisit.* scilicet diuus Iustinus, vt C. de donatio. ante nuptias. l. pen. f ¶ *Et consequentia.* aliàs conuenientia: sic. C. de episcopis & cleri. l. decernimus. & de offic. præfec. vrb. l. j. in fine. & de defen. ciui. l. defensores. ij. Arg. contra C. de consti. tu. pe. l. ij. §. penultimo. ff. de adim. leg. l. iij. §. cõditio. g ¶ *Constituimus.* C. de donation. ante nup. l. final.

† Aliàs cum hoc esset. *† Aliàs &.*

matrimoniũ efficiebatur, & nunquã post nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem diuus Iustinus pater[a] noster, cum[b] augeri dotes & post nuptias celebratas fuerat[c] permissũ, si quid tale[d] eueniret, † etiam ante nuptias augeri donationẽ, & cõstante matrimonio, sua constitutione permisit.[e] Sed tamen nomẽ inconueniens remanebat: cum ante nuptias quidẽ vocabatur, post nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos plenissimo fini tradere sanctiones cupientes; & consequentia[f] nomina rebus esse studentes, constituimus[g] vt tales donationes non augeantur tãtum, sed etiam constante matrimonio initium accipiant: & non ante nuptias, sed propter nuptias vocentur: & dotibus in hoc exequentur,[h] vt quẽadmodum dotes constante matrimonio non solum augentur, sed etiam fiunt: ita & istæ donationes, quæ propter nuptias introductæ sunt, nõ solum antecedãt matrimoniũ, sed

§ VI. ¶ Vtrum autem habeat eadem priuilegia dotis, videnda sunt q̃ ponit Bal. nouel. in tracta. de dote in viij. par. in vj. priuileg. in fin.] Vsum fructũ tñ habeat. marit⁹ ne accidat matrimonij oneribus dotem non seruire. Nã ęquitas suggerit, quòd dos debeat esse ibi, vbi sunt onera matrimonij, vt ff. de iure do. l. dotis fructus. & l. plerunque. §. si seruu. cũ tantundẽ reddatur vxori: ex qua donatione consulitur mulieri soluto matrimonio, si res dotales non existant: & quia non potuit alienare maritus etiam ea consentiente, † vt infra ti. proxi. in prin. licet aliàs iuri hypothecæ possit renunciare, vt C. ad velleia. l. etiam. & l. iubemus. & in authen. siue à me. Et sicut dos vxori, sic & talis donatio iure redditur viro soluto matrimonio,

Dos datur vt in de matrimonij onera supportentur.

† Nisi post biennium iterũ cõsentiat: & ex alijs bonis quæ supersunt,

h ¶ *Exequentur.* Si de nouo fiat donatio, vel dos post matrimoniũ, vel vetus augeatur, est ęqualitas, vt C. de donatio. ante nupt. l. fi. §. si igitur dote. Si ãte matrimoniũ, poterat esse inæqualitas, vt C. de pactis con. l. ex morte. Sed † hodie ęqualitas est

Dos & donatio propter nup. debent esse in æqualitate. * *† auth.*

sibi sit cō nio,cum sit æqualitas,vt in authen. *saltum:* de æqualitate do.§.j.coll.vij.

SYL. ¶ Potest tamen mulier retinere.do *nec tunc* nec sibi soluta sit dos, nec dominiū *sibi pu-* retro transfertur,aut hypotheca p- *diat, ni* ditur , quia *si quate* non tm̄ dat̄ *nus pro* propter lu - *bet ver-* cra nuptialia *sum in* sed pro ma- *rē suam.* iori securita- *.Angel.* te dotis,secū *Hodie ta* dum Angel. *men de* hic .] Est & *consue -* sponsalitia *tudine* largitas , qū *talis do-* sponsus spon *ratio nō* sæ per verba *cōstitui-* de futuro vel *tur , vt* econtrà, do- *vult gl.i* nat purè, nō *authen.* respectu do- *.æquali -* tis:quæ simi- *tas C.de* liter condi - *pactis* tionē matri- *c .ri. &* monij hẚbet *Bald. in* vt C.de dot. *authen.* ante nupt.l. *dos data* cū veterū. & *C.e.las.* l.si à sponso. Accur.

SYL. ¶ Dicas sm Ange.hic, q aliquando fit ex mera libe ralitate, hoc expresso , q reuocari nō possit, & habet locum l. si mater C.de don.ante nup.aliquando fit simplici ter, nullo expresso , & tunc olim e- rat irreuocabilis, & præsumebat̄ ex mera liberalitate l.ij.§.li filiæ.l.si ti bi.C.eod.hodie verò ob cām futuri matrimonij.l.cum veterum.eo.ti.] a ¶ *Sed eo etiam contract-*.Hodie hoc corrigit̄ in aut .de æqualit.do.col.7.

SYL. Erat olim. Casus In lege corrigē

eo etiam contra- ctoª augeantur,& constituantur .

¶ Hodie si vnus ex dominis manu mifit seruum cō- munem,seruus ef ficitur liber, & so cius cōseruatur i demnis, dato sibi precio partis suæ hoc dicit ex l.i. C. de cōm. ser. man. Aret.

¶ Erat olim & a- lius modus ciui- lis acquisitionis, per ius accrescen di;quod est tale. Si communē ser- uum habens ali- quis cum Titio, solus libertatem ei imposuerit,vel vindicta , vel te- stō: eo casu pars eius amittebatur, & socio accresce- bat . Sed cum pes simum fuerat exē plo , ᵇ & libertate seruum de - fraudari , & ex ea humanioribus q- dem dominis dā- num inferri,† sæ- uioribus autem dominis lucrum† accrescere , hoc quasi inuidia plē num , pro reme- dio per nostram constitutionēᶜ me deri necessariūdu ximus. Et inueni mus uiā , per quā & manumissor,& socius eius, &qui libertatē accepit, nostro bñficio fru antur:libertatecū effectu procedēte (cuiusᵈ fauore an tiquos legū lato- res multa ēt cōtra cōmunes ᵉ regu-

te & assignante rōnem correctionis aliter non figurabitur: satis enim e- rit literalis figuratio casus.Nota q licet olim portio domini liberantis seruum accresceret alteri pro parte, hodie tamen secus est : & seruus fit li- ber , soluta portione sua alteri domi- no.Itē no. q fauore liber tatis cogi- tur quis ven dere rē suā. Itē q laudā- da est huma- nitas . Itē q īuidia remo uenda est.] b ¶ *Exemplo* sic C.de pro bationib .l. exemplo . c ¶ *Nostram constitutionē.* C.de cōmu. ser.manu.l.j. §.ne autē.& §.finautem socius. d ¶ *Cuius.s.* libertatis . e ¶ *Cōmunes.* scilicet vt li- bertates per legem falci- non minuan tur.Itemvbi nō valet te- stamentum,libertates non reuocan tur.ff.de inoffic.testamen. Papinia- nus.§ . sed an & libertates §.final. Item & ff. de fideicom . libertat.l. generaliter.§.siquis seruo: a ¶ *Definiuimus* . C.de communi. seruo . manumisso . lege prima . §. ne autem.& paragrapho finautem socius .

† *alij seueribus.* † *alij accedere.* *Libertatis fauor quibus constitu.*

b ¶Ac-

b ¶ *Accipiente*. vel eo deposito.vt C.de communi seruo manu.l.j.§. ne autem.&.§.finautem socius. Et nota,quòd compellitur quis vendere:quod est speciale contra regulã, vt.C.de contrahen.emp. inuitum. & C.de iur.de-libe.l.nec emere, quod plene not.in auth. de fide iust.§.penul. *ADDIT*. Dic quod ratio specialitatis est, fauor libertatis vt hic Por. Hier. Messa.

Vende *quis* *compelli* *ur ali-* *quando.* *aliàs* *liberali-* *tatem.* *aliàs* *nimus.*

¶ *Quibus alienare &c.*

Conti-nuatio. ¶ Supra dictum est quo modo quis efficitur dominus iure gentium, vel ciuili, hic tractare intendit de quadam specialitate, quæ contingit circa eos, qui dominia rerum acquirunt,generale enim est, vt qui dominus est, possit alienare; & qui dominus non est, alienare non possit,hic,& in specialibus casibus contingit contrarium. Accur.Vel sic continua secundũ Aret. Dictum est supra de acquisitione facta per vsucapionem, vel per donationem, nunc dicit per quos alienatio possit fieri, & per quos non.

inuisso. Accidit. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò, quando dominus non potest alienare res suas. Secundò,econtra,quando non dominus alienat.Tertiò, redit ad primum casum. Secunda ibi (Contra autem.)Tertia ibi(Nunc admonendi sumus.)Vel diuide subtilius. Primò, quando prohibetur alienatio propter rem, quæ est in alienabilis. Secundò, quando

las statuisse mani festum est) & eo, qui eam† libertatem imposuit suæ liberalitatis stabilitate gaudente: & socio indemni conseruato, pretiumque serui secundum partem dominij,qđ nos, † definiuimus, [a] accipiente. [b]

¶ Quibus alienare licet,vel non.

permittitur ex pactione, vel propter publicam vtilitatem. Tertiò, quando prohibetur ratione personæ alienantis, vel ratione personæ in quam fit alienatio, quia pupillus est. Angel.

¶ Maritus nõ põt alienare, vel obligare prædiũ dotale, ēt consentiēte muliere,nõn solũ in Italia,sed ēt in prouincia. Aret.

Accidit aliquã do,vt qui dñs rei sit alienare nõ possit: & contra: q dñs nõ sit, alienãdæ rei ptãtē habeat. Nam dotale prædiũ [c] maritus

¶ Accidit. *SYL.* Casus. Quæsitum fuit, an viro alienatio rei dotalis permitteretur sltē consentiente vxore: & videbať quòd sic: primò, quia ipse erat dominus l.in re mandata.C.mau da:præsertim consentiente vxore, qa vnicuique licitum est renunciare fauori pro se introducto l.penul.C.de pact.sed contrarium respondetur,& assignatur ratio in text. ibi, ne sexus muliebris fragilitas &c. Item quia interest reipub.mulieres dotatas esse ad sobolem procreandam l. j.ff.solu.matrimo.Not. ꝙ dominus regulariter potest alienare:non ,nõ dominus.Itē ꝙ res dotales,vel quasi prohibentur alienari etiam volente vxore, ex rationibus allegatis. Item not. dispositionem l.Iuliæ, quæ approbatur in ijs quæ directò disponit: in ijs verò. quæ à contrario sensu colligi poterant ex ea, corrigitur. Item quòd l.Iulia facilius pmittebat fundũ alienari q̃ obligari.posset fortè ipsi⁹ rõ colligi ex tex.in l. si pupillorũ.§.si pror,ff.de reb.eo.Itē no.fragilitatē sex⁹mulie. c ¶ *Dotale prædiũ*. s.inæstimatum, vt C.de rei vxor.actio. lege prima. §.& cum lex.† ¶ Si vero interueniat iuramētũ, de hic iure

† *Et in* *SYL.* *his casibus, vbi nõ potest alienari an sideiussor de tur à viro oblige tur. vide Iaso.*

iure canonico alienatio procedit c. licet de iure iu.lib.vj.]

¶ Aliàs,si æstimatū esset,posset alienari:nisi æstimatio fiat,vt sciat̄ quātum valet,vt C.de iur.do.l.quoties. & l. si inter virum. & de fun.do.l.j.Et dic dotale, vel quasi, vt ff.de fun.do. l.3.&4.Quid si res mobilis est? Resp. potest alienari,si maritus est soluē do.C.de ser. pign. da.ma. l.j. facit. l.si ex lapidicinis.ff.de iur. do.Accur.

inuita [a] muliere per legem Iuliā prohibetur[b] alienare,[c] quamuis ipsius[d] sit,dotis causa ei datum:quod nos,[e] legem Iuliā corrigentes,[e] in meliorem statum deduximus;[f] Cū enim lex[g] in solis tantummodo rebus locum habebat,quæ Italicæ[h]

SYL. ¶ Adde,ꝙ cōtrarium tenuit glo.in l.j.§.& cum lex.C.de rei vx.act.in l.fi.C.de fun. do.cuius opi.communiter approbatur vt per Christo.hic.]

a ¶ *Inuita muliere*.ergo ea volēte poterat,vt innuit. qđ corrigit̄ statim.

b ¶ *Prohibetur*. Nisi prouocetur ad diuisionem fundi dotalis, vt C. de fun.dota.l.fina.

SYL. ¶ *Secus si ipse* prouocet alium:secundum Christo.hic.]

¶ Itē nisi ex necessitate,vt C.de li. cau.l.j. Itē nisi cum vniuersitate,vt ff.de fund.dot.l.j.Itē nisi vertat̄ ad vtilitatē mulieris,vt ff.de iu.do.l.fi.

c ¶ *Alienare*.Hoc largè accipias:siue dñiū mutet̄,siue ius alijs constituat̄,vt C.de reb.alie.nō alie.l.fi.& in auth.de nō alie.§.alienatiōis.col. 2.& ff.de fun.dot.l.Iulianus.Accu.

Dotis dominium d ¶ *Ipsius sit*. Scilicet de iuregen.vt p traditionē:& ciuili.s.approbatione secundū Io.Alij dicūt de iure ciui.s.fictione,nō iuregētiū, vt C.de iure do.in rebus.Sed qđ ibi dicitur de iure naturali vxorē dñam eē,verum est primæuo iure quo dicitur. Quicquid calcauerit pes tuus &c. non naturali.idest iure gentium:sed rerū dña dicitur quo ad spē,& quantum ad hoc,vt ex eis sustentetur:sicut filij dñi domini rerū paternarum vt infra de hær. quali.& diffe.§.sui.& C. de furt.l. quāuis & C. rer. amo.l.j: vel domina est inspecto exitu:sicut filius dicitur dñs, vt ff.de lib.& posth. l.in suis.

fuerant, & alienationes inhibebat quæ inuita[i] muliere fiebant, hypothecas autē earum rerum, etiā volente[k] ea:vtrique[l] remedium imposuimus, vt ēt in eas res, quæ in prouinciali solo positæ sūt,iter dicta[m] sit aliēatio vel obligatio, vt

SYL. ¶ Concludit̄ cōiter, ꝙ si data sint æstimata,solus maritus sit dñs l.quoties C.de iur.dot.si inæstimata, tūc opi. Mar.fuit,eā dñam de iuregētiū,maritū verò de iure ciuili : cōtrariū tñ tenet gl.in l.rebus.C.de iure do.cuius opi.cōis &vera est s̄m Saly.ibi.]

* ADDITIO: Circa hoc dicas .qđ verū & effectuale dominiū habet maritus:sed fictū & interpretatū habet vxor.ex quo cū viro viuit cōtinuò, & præsumitur eadem persona.

e ¶ *Corrigentes*. in duobus capitulis, & in alijs non.

f ¶ *Deduximus*, vt C.de rei vxo.actio.§.& cum lex.

g ¶ *Lex*. scilicet Iulia.

h ¶ *Italicæ*.i.in Italicis,ꝓhibeat alienationē:& hoc erat primū ei⁹ vitiū.

i ¶ *Inuita muliere*. sed ea volēte concedebat : & hoc erat secundū vitiū.

k ¶ *Volente ea* . similiter ꝓhibebat.

l ¶ *Vtriq;* .scilicet vitio.

m ¶ *Interdicta*.Quid si fiat?Respon. vendicat maritus constante matrimonio,contra factum suum veniēs, cum fuerit contra legem, vt C. de agri.

Alie... nās qu... doq; re... pet it... quod a... lienaui...

neutrum eorum neque [a] cōsentiētibus mulieribus ꝓcedat, ne sexus muliebris fragilitas † in perniciē [b] substantiæ earum conuertatur. [c]

¶ Creditor, licet non sit dominus, potest tamen pignus alienare ex pacto, vel sine pacto seruata forma legis. Aret.

¶ Contra [d] autem creditor pignus ex pactione, quā uis eius ea res nō sit, alienare † [e] potest. Sed hoc forsitan ideo videtur fieri, quòd voluntate debitoris intelligitur pign⁹ alienari: quia ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pig. vēdere. si pecunia

agr. & censi. quēadmodū. lī. xj. & de rei ven. l. doce. sed dissoluto eo mulier repetit, vt C. de iur. dot. l. in rebus. Idem in prælato ecclesiæ alienante rem ecclesiæ, quia potest eā repetere prælatura durante, vt extra de rebus eccle. nō alie. c. siquis presbyterorum.

a ¶ *Neque cōsentientibus.* Speciale, vt suo fauori nō possit renunciare: qa etiam reipublicæ interest, vt ff. sol. matri. l. i. sic. ff. de pac. do. l. de die.

b ¶ *In perniciem.* i. destructionem.

c ¶ *Conuertatur.* similia sunt, vbi ēt dominus nō alienat, vt C. ad l. iulia. ma. l. fi. & C. de hære. & ma. l. manicheos. §. pen. C. de prædi. decu. l. fin. lib. x. & infra eo. §. nunc admonēdi. ADDIT. Vnde versus: Coniunx, ecclesia, furiosus, menteq; captus: Prodigus, atque minor, existens sub patre nat⁹: Aduersans fidei, maiestatis reus: isti Res alienare proprias de iure vetantur. Prætacto debet sub iure decurio scribi.

¶ Cōtra aūt. Casus Quærebatur an creditor, penes quē erat pignus debitoris, posset alienare ex conuētione: ratio aūt dubitandi erat, quia cū penes ipsum rei dñiū non sit, nō videtur ꝙ in aliū transferre possit l. nemo plus iuris. ff. de reg. iu. nemo. n. dat quod nō habet: sed contrariū respondetur: hoc aūt virtute conuentionis: sicut enim dñs ipse alienare posset, ita & ipse creditor ex voluntate dñi pōt. No. casum, in quo non dñs transfert dñiū. Itē ꝙ eo ipso, ꝙ debitor noluit pignus, videtur dare licentiam vendendi. Itē ꝙ creditor nō est impediendus ius suum prosequi. Itē ꝙ ex abrupto non debet amitti res sua à dño debitore.]

d ¶ *Contra.* i. econtrario.

e ¶ *Alienare potest.* Idē in iudice, vt ff. si ex nox. cā aga. l. 2. & infra de offi. iudi. in fin. ¶ Ratio est, quia qđ iudex facit contra partē contumacē, censetur factum ab ipsa parte l. si ob causam. de euic. ¶ Idem in flumine, vt ff. de acq. rer. do. l. ergo. §. alluuio. Idem in Imperatore, & Augusta, vt supra de vsuc. §. vlt. Idē in prælatis ecclesiarū, vt in auth. hoc ius porrectum. C. de sacrosī. eccle. Idem in tutoribus, qui dominorū locum obtinent, vt ff. de furt. interdum. §. qui tutelam. Idem in procuratore, qui habet liberam administrationem, † vt supra de rerum diui. §. nihil autem. Idem in seruis habentibus liberam peculij administrationem, ut ff. de pig. ac. si cō uenerit. §. fi. & l. seq.

¶ Dic, ꝙ rationes omnium prædictorum sunt, ꝙ aut à. l. quāuis non dominis tributa est hæc potestas, quia vice dominorum sunt: aut ab homine, ita ꝙ effectus translationis dominij fundatur in persona domini, nō serui, vel procuratoris, aut tutoris.]

ADDI. Vñ versus: Princeps, Augusta, iudex, ac officialis Tutor, curator

* *Id est fragi[...] ate na[...] ræ, in penti[...] m de[...] icātur opiam .§. et m lex de rei [...]o: [...]t.*

† *Et sic plus iuris transfert in aliū, q̄ ipse habeat; de quo vide gl. fi. in c. pastoralis extra de iure patro.*

† *In quo non venit dolus nec ꝙ possit donare, nisi exprimatur: & tunc intelligitur de donatione inter vi.*

tor, procurator, fluuiusq;, Creditor, exactor, prelatus, seruus: habentur Hi numero bis sex alienātes aliena.

a. *Non soluatur.* s. tēpore cōstituto. * ADDITIO Sed pacisci non possunt, vt creditor pignus sibi loco debiti habeat, nā huiusmodi pactū l. commissoriae in pignoribus reprobatū ē vtpote captiosum l. fi. C. de pac. pignor.

nō soluatur.[a] Sed ne creditores ius suū persequi impedirentur,[b] neq; dbitores temere[c] suarū rerū dñium amittere viderentur: nostra cōstōne[d] cōsultū est, & certus;[e] modus īpositus ē, per quē pignorum distractio possit pcedere: cuius[f] tenore vtriq; pti creditorū & dbitorū satis † abūdè puisū ē.

¶ Pupillus sine auctoritate tutoris non alienat: & si det mutuo, n obligat accipiētē, si pecunia extet, si cōsūpta sit bonafide cōdicit, si mala, agit ad exhib. h. d.

¶ Nūc † admonedi sumus, neq; pupillum, neq; pupillā vllam[g] rem sine

b ¶ *Impedirentur.* vbi non esset pactio de pignore vēdendo.

c ¶ *Temerè.* idest nimis cito, vt supra de vsuc. i. pri.

d ¶ *Constitutione.* C. de iure. do. impe. l. fi. §. j. & ij.

e ¶ *Certus modus.* vt si actum sit de vendendo, iuxta conuentionem vendere † possit. Sed si nihil fuit dictum de hoc, nunciabit semel: & tunc elapso biennio vēdet, ut C. de iu. do. impe. l. fin. §. j. & ij. Si autem dictū fuit, vt non vendatur, ter nunciabit, & tūc vēdet, vt ff. d pig. ac. l. si cōuenerit. ¶ Cui beneficio creditor renunciare non posset, quia est cōtra publicā vtilitatem, secundum Bart. in d. l. si conuenerit.] ADDITIO. Et inter denūciationes quę interualla sint necessaria: item quid si emptor non reperiatur, vel si pignus plus vel minus valeat, quàm creditū: item quid in pignore iudiciali vel prætorio: & an huic beneficio de vendendo pignore possit renunciari, vide Ang. hic.

f ¶ Cuius. s. constitutionis.

g ¶ Nunc. Casus. Quæsitū fuerat, an pupillus dominiū rei suę in aliū trāsferret alienando: & videbatur q sic, ex d. regula generali, q in re sua quilibet est arbiter & moderator. l. in re mandata. C. man. contrarium deciditur propter facilitatem ętatis pupillaris, quæ non consulto agit: sicut ex fragilitate mulierum inducta ē decisio posita ī prin. supra e. Secundò dubitabatur, an ex mutuo obligaret sibi alium ī & videbat q sic, quia pupillus contrahēdo alterū sibi obligare potest, ipse verò non potest obligari. §. pupillus. infra de inuti. stip. cuius contrarium deciditur, quia ex quo in mutuo requiritur ad sui essentiam, quòd fiat de meo tuum; & sic dominium transferatur, ipse aūt trāsferre facilitate ætatis prohibeatur, sequitur q non potest contrahi obligatio ex mutuo. & hoc est, quod text. dicit. Quia pecuniam non facit accipientis. hinc sequitur, q cum re maneat dominus vendicare nūmos poterit: si verò bona fide consumpta sit pecunia, quamuis à principio non valuerit, tamē cōsumptione bona fide facta dicitur mutuū reconciliari. l. quamuis ff. si certum peta. Si verò mala fide cōsumpta sit, poterit agi ad exhibēdū, nō q possit exhibere, si cōsūpta sit vēdēdo & expēdēdo & ī aliū trāslata: sed vt iuret ī litē eo exhibere nō valēte lege ad exhibēdū C. ad exhi. No. collige p te q a clara sūt.

g ¶ *Vllam rem*, neq; rōne proprietatis,

vos, non ... ā mor- ... tis. Et ... quali- ... ter libera administratio concedatur, vide Ange. hic.

† aliàs soluere- tur.

† Et per actū nudū, nec est necessaria aliqua denūtiatio SYL. de pignore luendo. quod not. pro limitatione l. si conuenerit. ff. de pig. act. Ang.

SYL.

† aliàs abunde que.

† Aliàs nunc ad- item.

Adultis,

tutoris auctoritate alienare[a] posse. Ideoq; si mutuam pecuniam sine tutoris auctoritate alicui dederit,[b] non contrahit obligationē,[c] quia[d] pecuniā nō facit[e] accipientis, ideoque vendicari nūmi possunt, sicubi extant. Sed si nūmi, quos mutuo minor dederit, ab eo, qui accepit, bona fide[f] cōsumpti[g] sunt, condici[h] possunt: si mala fide, exhibendum[i] de his agi potest.

¶ Si debitor soluat pupillo cū tutoris & iudicis auctoritate, hēt plenissimā liberatiōē: si vero soluat sine iudice & sine tutore, liberat ope exceptionis si pecunia ē salua, vel pupill⁹ factus fuit locupletior: alit vero solues nō liberat vllo mō: & pupillus soluendo creditori sine tutore non liberatur. hoc dicit.

...us an ...ßit alienare. tis, neq; rōne possessionis, quæ animo retinetur: licet corporalem sine tutore perdere possit, vt ff. de acqui.rer.do.l. pupillus. & de acqui-reri.possess.l.possessionem.

SYL. ¶ Ratio clara est, quia quæ meri facti sunt, potest sine tutore l.quamuis §.j. ff. de acqui.poss.] ¶ Quid in adulto? Rñ. si nō habet curatorem, potest alienare quæ seruādo seruari non possunt: si habet curatorē similis est, ꝓdigo, vt C.de in integ. resti.mi.l. si curatorem.

SYL. ¶ Dic, ꝙ mobilia valide alienat, sed ex lesione restituitur exceptis iis quæ seruando seruari non possunt, in quibus non ex simplici lesione, sed ex immodico tātum dāno restituitur: in immobilibus non valet alienatio, nisi iuret, auth.sacramēta puberum.C.si aduer. ven.]

a ¶ *Alienare posse.* Sic supra de auth. tut.in prin.& ff. de solu.l.ꝙ si forte. in fin.& l.pupillo.& ff.si cer. peta.l. non omnis.§.fina.

b ¶ *Dederit.* i.tradiderit:† cū dare sit accipientis facere, vt ĵ.de acti.§. sic itaq;. si poneres propriè, nō haberet locū qd sequit, ideoq; vendicari &c.

† Pro hac expositione est l. j. ī prin iuncta gl. ff. de

c ¶ *Obligationē.* s.psonalē ex mutuo.

d ¶ *Quia pecuniam.* Bona est rō, vt infra quib.mod.re con.obli.in prin. & ff.si cer.peta.l.ij.§. appellata.

e ¶ *Non facit.* Quod est necesse, quia dicit mutuum, quia de meo fit tuū, vt ff. si cer.pet.l.ij.

poss. de quo plene per Bart. & alios in l fin. ff. de condi. ob cau.

f ¶ *Bona fide.* Credens eum maiorē, vt ff.pro empto. l.ij. §. si à pupillo. vel etiā errās in iure: licet sit argumētu contra.ff.pro empt. l.ij. §. si à pupillo.

SYL. ¶ Ratio diuersitatis ē, qa ibi de vsu capienda pupilli rē, & sic de lucro tractabatur, hic sec⁹: error nāq; iuris: tūc nō excusat, vt supra de vsuca. §.sed tamen. versi. item si is ad quem.]

g ¶ *Consumpti.* Quod fit expendendo, vel cum alijs immiscendo, vt supra de vsufr.§.cōstituitur.& ff. de sol.l.si alieni.

* ANDREAS: Not.casum, in quo conualescit mutuum, quod ab initio non valuit.

h ¶ *Condici possunt.* s.condictione certi ex mutuo reconciliato per cōsumptionem, vt ff.si cer.peta.l.si à furioso.& l.seq. Itē stipulatione reconciliatur, vt C.si cer.peta.l.quāuis. Itē vsucapione, vt ff.de iu.do.proculus, & no.infra quib. mo.re con.obliga. in prin.in verb. tuum fiat. & melius in §.item is.in versi. mutuum.

Mutuū tripliciter recōciliatur.

i ¶ *Ad exhibendum.* Quia tenet qui dolo fecit, quo min⁹ possit exhibere vt C.ad exhiben.l.ad exhibendū. & sic iuratur ī litē, ex eo ꝙ interest pupilli, citius pecuniā redditam esse, vt

¶ At ex contrario, omnes res pupillo & pupillæ sine tutoris auctoritate rectè[a] dari[b] possunt. Ideoque si debitor pupillo soluat, necessaria est debitori tutoris auctoritas: alioquin non liberabitur.[c] Sed hoc etiam euidentissima ratiōe statutum est in constitutione,[d] quam ad Cæsariēses aduocatos ex suggestione[*] Triboniani viri eminentissimi, Quæstoris sacri palatii nostri, promulgauimus: q̄ dispositū est, ita licere tutori vel curatori debitorem[e] pupillarē soluere, vt prius iudicialis sententia,[f] sine[g] omni dāno celebrata, hoc permittat:[h] quo subsecuto, si & iudex pronūciauerit, & debitor soluerit, sequatur hu-

ff.de in litem iuran.l.in actionibus. & l.nummis.

SYL. ¶ At ex contrario. Casus. Quærebatur, an ecōtrario pupillus recipiēdo obligaretur, & cautum esset soluēti: & videbatur īdistinctè q̄ non, per d.§. pupillus. infra de inutil. stipula. quia ipse contrahendo alteri non obligatur: sed contrariū respondetur in certis casibus.s. quando pecunia extat, vel est factus locupletior: ratio est, quia licet ex æquitate introductum sit pupillo soluentem non liberari, ne præiudicium afferat pupillo, æquissimū tñ est ipsū cū aliena iactura locupletiorē nō fieri, ideo dat exceptio doli ex l. quæ æquitate. de excep. doli. No. summa.]

a ¶ Rectè. vt res fiat accipientis, nō vt debitor liberetur: & hoc sequit.

b ¶ Dari. Ex quacunque causa.

ADDITIO. Quod in pupillo procedit indistinctè. Infans verò obligationē iuris sine tutore non acquirit: itē nec possessionem ex sua occupatione tantū, sed ex traditione possessoris: sic nec dominiū, sed est necesse, q̄ alij noīe ipsius tradatur l. si quis in emancipatum. C. de dona. Ang.

c ¶ Non liberabitur. Scilicet debito pupilli. Sz cōtra. ff. de sol. si stipulatus fuero. Rñ. ibi pupillus erat adiectus, nec q̄cquā sibi debebat: cū ad solutionē tm̄ ponat, vt in eo. tit. de solu. q̄d stipulatus. & l. qui res. §. at vbi.

d ¶ Constitutione. vt C. de admi. tut. l. sancimus. & l. constitutionem.

* ¶ ADDIT. Cæsarienses autē dicit incolas eius vrbis Cappadociæ, quæ cū antea Mazaca diceret, pulso Antiocho, Cesariæ ex Tyberio Cæsare noīata est. Euseb. & Plin. libr. vj. cap. 3.

e ¶ Debitorē. Ex mutuo vel simili cā, nō ex pēsione vel reditu, vt C. de admin. tuto. l. sancimus, & l. constitutionem. ADDI. Tūc. n. sine iudice plenissimā securitatē cōsegui dūmō pēsio nec duos annos, nec centū flo. summā excedat, s̄m Angelū.

f ¶ Sententia. Scilicet interlocutoria, quā præceptū vulgariter appellamus: vt si dicat, Decerno vel præcipio tibi soluere vel deponere: vt ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tamen. *Sententia interlocutoria & præceptum iudicis idem.*

g ¶ Sine omni dāno. Vel sportularum, vel pretiorum tabellionū.

SYL. ¶ Hoc videtur expressum in l. in sacris C. de proxi. sacro. scri. lib. 12.]

¶ Sed nūquid debitor pro sua parte soluet? Respon. non, vt C. de fruct. & li. ex. l. fi. & facit sic. C. de epis. aud. l. tā dementis. §. fi. & in auth. de sanc. epis. §. sportularum. col. ix. Accur.

ADDI. Priuilegiū. n. litis, ordinationē siue processum respiciens, vni concessū, trāsit ad aduersariū: secus si decisi. nisi v̄ba rescripti hoc sonēt. Ar.

h ¶ Permittat. nota, q̄ tutor, & iudex necessa-

necessarij sunt, s m P. sed s m nos sol⁹ iudex sufficit, vt ff. de mi. ait ꝑtor. §. q d tamen. & l. ꝙ si minor. in fi. Acc. ADDIT. Et hoc est verū in casu nostro, & in alienatione rerum mobilium, aliàs in alienatione immobilium opus est vtroque. Aret.

a ¶ *Securitas.* Vt nec restitutio de⁹ sec⁹ ī ꝑdio alienato cū decreto, qa emptio ex volūtate, solutio de necessitate fit, vt ff. de min. ait prætor. §. quid tū. & l. ꝙ si minor. in fi. & C. de ꝑdi. min. si quidem. Accur.

Solutio fit de necessitate

b ¶ *Solutio.* Vt soli pupillo, vel adulto curatorē habenti, sine eo: vnde ipso iure non liberatur, vt ī. ibi, nihil ꝓderit &c.

c ¶ *Locupletior.* Qđ est, & si nō ē fact⁹ paupior, vt ff. de sol. in pupillo. Acc.

SYL. ¶ De veritate huius gl. vide Dec. in l. ex pœnalibus in fi. ff. de regu. iur.]

d ¶ *Petat.* Et sic est de præda solicitus, vnde nō audietur, vt C. pro empt. l. eum qui. Accur.

e ¶ *Nihil proderit.* Apparet ergo, ꝙ ipso iure nō est liberatus, si aūt cū auctoritate tutoris, ipso iure liberaretur, sed tūc restitueretur minor ꝑdita pecunia, ut C. si aduer. solut. l. j.

f ¶ *Condemnabitur.* s. ipso minore petente, vel alio suo nomine † uō extraneo, vt ff. de solu. l. filius.

† Vel ab eo causam habēte, quis bñ-

g ¶ *Soluerit.* Circa hanc diffusam materiā distingue. Cū debitor pupillo soluit, aut cōsequitur plenā, aut ple-

iusmodi solutionem plenissima securitas,[a] Sin autem aliter, quàm disposuimus, solutio[b] facta fuerit, pecuniā āt saluā habeat pupillus, aut ex ea locupletior[c] sit, & adhuc eādē pecuniæ summā petat,[d] ꝑ exceptionē doli mali poterit sūmoueri. Quod si malè cōsumpserit, aut furto aut vi amiserit, nihil[e] ꝓderit debitori doli mali exceptio, sed nihilominus condēnabitur:[f] quia temerè sine tutoris auctoritate, & nō scđ᷑ nostrādi spositionē soluerit.[g] ¶ Sed ex diuerso pupilli vel pupillæ soluere sine auctoritate tutoris nō possunt:[h] quia id, quod solunt, non fit accipientis: cum scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris auctoritate cōcessa sit.

niorē, aut plenissimā securitatē, si soluat pupillo sine tutoris auctoritate, & pupillus habeat saluā pecuniam, vel ex ea locupletior est, liberatur, non ipso iure, sed exceptione, nisi esset adultus sine curatore, vt hic, & ff. de sol. l. in pupillo. Si aūt soluat tutoris auctoritate, ipo iure liberatur pōt tū in integ. restitui, si nō hēat rē saluā, vt C. si adue. sol. l. j. nisi in quatuor casibus, vt C. de adm. tu. l. sancimus. & l. constōnem. Qđ ex nimio labore introductū ē in hmōi exceptis, ut p Christ. hic.]

ficiū restitutionis cedi potest et transit ad hæredem extraneū vt l. qđ si minor ff. de mino. An.

¶ Quod enim legitimè factum est, ex euentu retractari non debet, vt C. ad senatus. treb. sancimus. Plenissima est, si iudex interueniat cum tutore vel sine eo, ut ff. de mino, ait prætor. §. quid tamen. Et de hac materia ibi plenè notatur. SYL.

h ¶ Sed ex mar. lo. Non possunt. Distingue, aut id, qđ erat soluēdū, non poterat alienari sine decreto; quo casu decretū interponendū est in soluendo, ut ff. de reb. eo. qui sub tu. l. magis §. si pupillus. aliàs non tenet, & pōt uēdicari quod solutū est, nisi cōsumpserit creditor, ut hic, & ff. si cer. pe. non omnis. §. fi. Aut poterat, quo casu solus sufficit tutor, uel curator, uel adultus non habens curatorē; nec restituuntur, cū nō sint decepti. Si sine tutore soluerit, nō liberatur

Pupilli an possint soluere.

ratur nec dominiũ transit nisi p con sumptionẽ, vt hic, & ff. si cer. pet. nõ oĩs. §. fi. Et hoc, quãdo debitum erat ciuile & naturale; si aũt naturale: tãtũ, p restitutionẽ poterit repetere, si legitimè sol- uerit: aliàs suo iure cõdi cet; vt ff. de condi. indeb. interdum.

†Aliàs cui. quis.

ADDITIO. Et tunc quia minor ætas facit mediũ concludẽdi, satis est dice re se minorẽ indebite sol- uisse, & si nõ exprimat per ignorantiam: quod aliàs in maiore, requiritur, ne donasse videatur, qđ not. secundum Angel.

Continuatio.

¶ Per quas personas &c. ¶ Ista rub. sic continuatur. Dictum est supra de, mul. mod. acqui. domi. nũc sequitur videre de personis, per quas dominia acquiruntur. Vnde dicit hic Accur. allegans duos versus Horatij in j. sermon. Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines, Quos vltra citraque nequit consistere rectum. Nã li cet multis modis res nobis acquirãtur, vt à. §. illo singulorũ. de rer. di. vsq; nunc traditum est, tũ certi sunt homines, per quos acquiritur: & sũt sex. s. per nos, per filios, p seruos nostros, per alienos in quibus vsumfructum habemus, per alienos, quos bona fide possidemus, per liberum hominẽ quẽ bona fide possidemus. Et est septimus. s. ille, in quo nudũ vsũ habemus. Est octauus qñq;, vt liber hõ. i. pcurator: de quib⁹ hoc ti. dicit. Differt aũt à quodã alio. j. p quas p so. nob. acq. obli. q̃a ibi đ obligatiõe acquirẽda, hic de reb⁹ tractat. Accu. ADDIT. Adde, q̃ ẽt sunt alij, qui acquirũt alijs: vt religiosi suo monasterio, vt ex. de sta. mon. cũ ad monasteriũ. circa prin. & bñficiati suis beneficijs. C. đ epi. & cle. auth. licẽtiã, Are.

Diuisio.

A qui i ritur. ¶ Totus iste ti. diuiditur ĩ tres partes principa. Primò pónit, per quos nobis acquiratur. Secũdò, illud exequitur sigillatim, & ĩ specie. Tertiò, facit preambulũ trãsiens ad alios titulus & ma terias. Secun da ibi (Igit li beri vestri.) Tertia ibi (Hactenus.)

¶ Per q̃s p̃sonas † nobis acquirit. ¶ Acquiritur nobis nõ solũ per nosmetipsos, sed etiam per personas hic descriptas. Aretinus.

ACquiritur vobis non solũ per vosmetipsos, sed etiam per eos quos in potestate [a] habetis. Item per seruos, in quĩbus vsũfructũ [b] hẽtis. Itẽ p hoĩes liberos & p seruos alienos, quos bona [c] fide possidetis de q̃b. singulis diligẽtius dispiciam⁹

¶ Casus: Non figuratur in traditione regulæ, No. p quas personas nobis quæratur. Itẽ q̃ liber hõ bona fide possessus ita nobis acquirit sicut seruus.]

a ¶ *In potestatis habetis.* vt infra eo. §. j. &. §. item vobis.

* ADDI. Quia inscribiť p quas p̃sonas nobis acqui. Iõ alias lege nobis, nosmet, habemus, põssidem⁹. H. M.

b ¶ Vsumfructum, vt infra eod. §. de ijs. Quid si nudũ vsum? Respõ. ex re nostra acquiritur, (j) non autem ex opera, vt ff. de vsu & habi. per seruum & j. p quas p̃so. no. obli. acqui. §. per eum quoque.

¶ Intellige ex opera exposita in re aliena, quia illa est in fructu, secus ĩ re vsu arij. l. plenum. §. fi. eo. tit.]

ADDIT. (j) Dummodò stipuleť mihi: aliàs acquiritur stipulanti. quãuis is teneatur mihi restituere per condictionem sine causa, vt l. penul. ff. de stipul. seruo. Ang.

c ¶ Bona fide. vt infra eo. §. idẽ placet. q̃ bona fides in possidente, nõ in possesso requiriť, vt ff. de acq. poss. cum hæredes. §. fi. & ff. de stip. ser. l. si seruus ex testõ. & de acq. re. do. homo

mo libe r. in prin. & exigitur bona fides in principio possessionis, & cōtinua in libero homine, quo ad aliquid acquirendum per eū, non in vsucapione: quia nō vsucapitur, vt ff. de acqui ren. re. domi. l. qui bona fide. §. j. & C. de præscript. lon. temp. quæ pro liber. l. sola. Sed in seruo sufficit. & quo ad vsucapionē, & quo ad fructus, in initio bonā fidē habere, vt ff. de vsur. qui scit. §. vlti. & C. de vsucap. transfor. l. vnica. § hoc tantummodo. Accur.

ADDITIO. Sed de iure canonico requiritur bona fides cōtinuata vsq; ad perfectionem præscriptionis. c. fin. cum ibi not. extra de præscri. Et facit iste tex. quod monachus transiens de vno monasterio ad aliud acquirat secundo bona fide possidenti. * monachus enim & seruus æquiparantur. c. cum olim. de priuil. Angel.

¶ Igitur. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primò ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & quid acquiratur. Secundò quando per seruos nostros, & per quos, & quid acquirat. Tertiò de acquisitione per liberam personam, an possit acquiri, & quid. Secūda ibi (Item vobis.) Tertia ibi (Ex his.) Item prima subdiuiditur in tres partes. Nam primò ponit ius antiquū. Secundò rationem correctionis. Tertiò ponit suū statutum. Secūda ibi (Quod nobis.) Tertia ibi (Sancitum.) Aretinus.

¶ Igitur liberi. Casus. Figurari nō debet, nisi literaliter, in §. tradēte regulam, & referēte correctionē iuris antiqui: totū enim pendet ab hac regula, quod quicquid filius quærit, quærat patri. ab hac regulā excepta sunt tam de iure antiquo, quā nouo castrensia, vel quasi. ratio autē fuit, quia in his patria potestas nō fuit in cōsideratione, quæ causa est talis acquisitionis: & profectitia autem pertinent, prout antiquitus, pleno iure ad patrem: & ratio assignatur ibi, Quæ enim inuidia est, nō enim est inhumanum aut odiosum, vt quod ex re patris quæsitum est, ad eū reuertatur, redeuntibus facile rebus ad naturā suā. l. si vnus. §. pactus. ff. de pact. ibi, quod in spem. Aduētitia verò quæruntur patri quo ad vsumfructum, remanet tamē proprietas penes filium: & ratio assignatur in tex. ibi, Ne quod ei suis laboribus. Not. summarium. Item inhumanitatē fugiendam. Itē quòd patri debitus honor seruandus est. Item quòd nemini iniuria fit, si res reuertitur vnde profecta est. Item quod nemo debet ex alienis laboribus ditari. Item quod prospera fortuna debet cedere beneficio eius cui fauere voluit.

¶ Quicquid quæ- iure antiquo. h. d.

Quicquid quærit filius, quærit patri, exceptis castrensibus vel quasi: & profectitia pertinent pleno iure ad patrē: aduentitia, tantum quo ad vsumfructum, correcto iure antiquo. h. d.

¶ Igitur[a] liberi † vestri vtriusq; sexus, quos in ptāte † habetis, olim,[b] quidem quicquid ad eos perueneerat (exceptis videlicet castrensib[c] peculiis) hoc

a ¶ *Igitur*. quia de singulis dicere vult, de filijs vt de dignioribus primo dicit. Accursius.

b ¶ *Olim*. antiquitatē primo recitat: & hoc ideo, vt nihil antiquitatis penitus ignoretur, vt infra titu. proxi. in prin. nā id quod tollitur, vel reformatur, nō debet esse incognitum, vt C. de caduc. tollē. l. j. §. & cū tripli.

c ¶ Castrensibus peculijs. idem in quasi castrensib. et iure veteri, vt ff. de coll. bo. l. j. §. nec castrēse, nō solū iure nouo, vt C. de bo. quæ libe. cū oportet. §. exceptis. & §. eadē obseruādo.

† alias nostri.
† alias habemus.
Peculiū castrēse.
Peculiū quasi castrēse.

† Quod est verum, si detur necessaria ad bellū alias distingue an detur ā notis propter castra, an aliàs vt in l. si forte. in gl. s Y L. *alle. & ita potest intelligi. l. i. C de cast. pec. lib. xij. vbi latius ponitur hæc distinctio secūdum Ang.*

do. Est autē castrense, quod filiusfamil. à quolibet in castris acquirit, non acquisiturus aliàs, †vt ff. de castrē. pec. l. si forte. & l. castrēse. Quasi castrense, est quod magistri liberaliū artiū, medici, clerici, & aduocati de publico acquirunt, vt C. de inoffic. testa. l. fin. & C. de episc. & cle. l. sacrosanctæ. & l. cū lege. ¶ Dic idem, si non ex publico, sed particulariter à cliētibus, gl. in l. fori. C. de aduo. diuer. iud.]

a ¶ *Sine vlla distinctiōe.* aduentitij vel profectitij, proprietatis vel vsusfructus.

b ¶ *Alij.* s. fratri, quod grauius esse uidetur, vt C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. j.

c ¶ *Constitutione.* vt C. de bo. quæ libe. cum oportet.

d ¶ *Ex re.* large pone. i. propter rē: vt fructus ex rebus patris, vel occasione patris quocunq; modo quæsita, (j) vt ff. de incen. rui. naufra. l. j. §. ij. & ff. de vsu. l. in fideicōmissi. §. cū pollidius. & de vulga. substi. sed & si plures. §. in arrogato. & de castren. pec. si forte. & l. castrense. nisi & aliū de filius sit habiturus per se, vt ff. de iure. do. l. v. §. si pater. Et sic ponitur ex re. i. propter rem. ff. de acqui. hæred. l. aditio. in fi. arg. contra. ff. de pecu. eo. tpe. in fin. Arg. similiter contra. ff. đ act. empti. iulianus. §. si quid

parentib' suis acquirebant, sine vlla distinctione: a & hoc ita parentū fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alii b filio, vel extraneo donare vel vendere, vel quocunq; mō voluerāt applicare: qđ nobis inhumanū uisum est; & generali cōstitutione c emissa, & liberis pepercimus, & patribus honorē debitū reseruauim'. Sācitum etenim a nobis est, vt si quid ex re d patris ei e obueniat, hoc secundū antiquā obseruationē totum parēti acquiratur: (quæ enim inuidia f est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reuerti? g) quod autem ex alia causa sibi filiusfamil. acquisiuit, huius vsum fructū h patri quidē acquirat, dominiū aūt apud eum

seruo. Accur. Solu. dictio, ex, ppriè & strictè sumpta denotat īmediate, vt ibi · secus si largè, vt hic.

Additio ADDIT. (j) Scilicet licite, & tunc id, quod tribueretur personæ propter laborē & industriā, censetur aduentitium & ipsius filij proprium: aliàs ex delicto (puta vsuris) nec patri quæritur, nec fratribus confertur, sicut nec cætera aduētitia, vt l. fin. C. de col. Angel.

e ¶ *Ei.* s. filio.

f ¶ *Inuidia est.* s. filio qui acquisiuit.

g ¶ *Reuerti.* q. d. nulla.

h ¶ *Vsumfructum.* quē habet in aduentitijs. nisi remiserit. vt C. de bon. quæ libe. cū oportet. §. sin autem res. vel nisi ab aliquo sibi detur, vel relinquatur hoc pacto, vt ad patrem non pertineat vsusfructus, vt in authēti. vt li. ma. & aui. in prin. colla. viij. Vel nisi succedat filius vna cū patre in hæreditate fratris vel sororis, vt in authen. de hæredi. ab inte. ven. §. si verò. col. ix. Vel nisi seruus donetur filiofamilias eo pacto, vt manumittatur statim, vt C. de bo. quæ libe. l. vltim. ad fin. Vel nisi quando pater noluit consentire filio adeunti hæreditatem aliquam, vt C. de bon. quæ lib. l. fin, in fin. §. j. & ij. Vel nisi parente minus legitimè diuertente bona filiis applicentur, vt in authen.

Pater quandoque in aduentitijs non habet vsumfructum.

thenti. vt nulli in §. quia vero aliqui. collat. ix. Item quando pater contraxit incestas nuptias, vt in authenti. de incest. nup. §. j. coll. ij. † ¶ Adde, quando filio relinquitur vsusfructus, quia seruitus seruitutis esse non potest l. prima. ff. de serui. lega.] ADDITIO. Et alios casus vide per Angel. hic, in quibus omnibus licet nõ habeat pater ius vsusfru. debet tamen hẽre cõmoditatẽ ipsius iuris, nisi de ipsa in pacto vel pmissione fiat expressa mẽtio, vt hic per eũ.

SVL. † Adde optimã glo. quæ alios casus refert, in authen. idẽ est. C. de bonis q̃ li.

remaneat: ne qd' ei suis laboribus, vel prospera[a] fortuna accesserit, hoc in alium perueniens, luctuosum ei procedat.[b]

¶ Emancipans filiũ potest retinere dimidiũ vsusfruct. aduentitiorũ, quamuis olim posset tertiã bonorum. hoc dicit.

¶ Hoc quoq; [c] a nobis dispositũ[d] ẽ, & in ea specie,[e] vbi [f] parens emancipando † liberũ suum, ex rebus, quæ † acquisitionẽ[g] effugiebant, sibi tertiam partẽ retinere (si voluerit) rusticanũ siue paganum, quod diuiditur in profectitium & aduentitiũ, vt C. de inofficio. testamen. l. final. in principio de quibus omnibus dicitur in hoc titu. quid iuris sit, & C. de bon. quæ liber. l. cum oportet.

¶ Hoc quoque. Casus. Quærebatur an pater emãcipando priuaretur cõm modo patriæ potestatis iã quæsito in bonis aduentitijs: & videbatur q̃ sic: quia deficiente patria potestate, quæ est causa acquisitionis, vt dictum est, deficit etiam ius quod ex ea procedit: cuius contrarium decidit̃ur: & recitatur ius antiquum, quod volebat patrem posse retinere tertiam bonorum, quasi portionem quandam legitimam in bonis filij: quod tñ à Iusti. corrigitur, & datur dimidia vsusfructus: sicq; magis veri que cautum est: quia pater ampliori parte vtitur eo viuente, & filius dñiũ suorũ nõ amittit. No. summariũ. Itẽ speciẽ pro casu & themate poni. Itẽ q̃ hic ponitur liber pro filio in singulari, qd' rari est exẽpli. Item q̃ honor est esse sui iuris, Item q̃ honor nõ debet afferre incõmodũ bursale.

† Alias liberos suos.

† Alias acquisitionem effugiunt.

a ¶ Prospera fortuna. Quid dicemus in dubio vñ' prouenerit: Rñ. habuisse sicut si vxor habet præsumitur quidam, ex bonis patris præsumitur ex bonis mariti, vt C. de donatio. inter virũ & vxorẽ. l. ẽt, & ff. de dona. inter uirum & uxorẽ. lege quintus. Nos cõtra, † & distingue, an filius sit diligẽs, vel diues, & pater inops, uel econtra; ut ex bonis diligentis (aliàs diuitis) quæsitũ fingamus, vt C. arb. tu. si defunctus. & ff. de hædi. vel actio. vend. venditor ex hæreditate. ibi, pretium. n. hominis &c. & ff. ad l. falcid. si hæres institutus. in princ. ¶ Dic clarius, q̃ præsumit̃ quæsitũ in dubio ex propria industria, quando ꝓpria industria nõ haberet secũ præsumptionẽ delicti d. leg. v.] ADDITIO. Et hæc est cõis secundũ Ang. licet Io. Fab. hic sentiat contrarium & male: quia in dubio non præsumitur delictum, vt l. merito. ff. pro soc. Ang.

† Simi. gl. est in l. cum oportet in prin. in versi. ex eius C. de bo. quæ lib. SYL.

b ¶ Procedat. Collige. peculiũ aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud

c ¶ Hoc quoq;. s. vt parentibus honorem seruemus, & filijs parcamus.

d ¶ Dispositum est. C. de bo. quæ libe. cum oportet: §. cum autem.

e ¶ Specie. i. casu. Accu.

f ¶ Vbi. i. in quo. Accur.

g ¶ Quæ acquisitionem effugiunt. i. patri non acquirãtur quantũ ad ꝓprietatem. Sed secundum quę tẽpora locum habebat quod hic dicit. Secundũ antiqua non, quia sola castrẽsia

sia & quasi non acquirebantur, de quibus nihil detinebat pater, vt C. de bon. quæ lib. cum oportet. §. j. secundum mrna verò loco non, quia non erat adhuc statuui. d in aduentitijs, vt non acquirantur patri, tpe huius legis antiquę quæ recitatur hic. Respō. quatuor iura hic successiue cōsiderari. Antiquissimū, quo sola castrensia. vel quasi, nō acquirebantur vt s. §. j. Antiquū, vt tpe Constantini, quo res maternæ & ex materna linea delatæ, vt non acquirantur patri statutū est vt C. de bo. mater. l. j. 2. & 3. Tertiū qđ hic recitatur, vt pater emācipando filiū de his maternis tertiā teneat ꝓ præmio. Quartū, quo cauetur, vt omnia aduentitia acquiranť filijs quantū ad ꝓprietatē, patri quā tum ad vsumfructum: ex quo corrigitur illud, quod iure antiquo cautū erat, vt hic, & s. §. j. & C. de bo. q̄ lib. cum oportet. §. cum autem.

Pater secundum diuersa tempora diuersa iura habuit in bonis filij.

a ¶ *Constitutionibus*: l. Constantini ante Iustinianum, vt recitatur. C. de bon. quę lib. cum oportet. §. pen.

b ¶ *Decresceret*. Arg. contra s. de le. pa. tut. per totū, & C. de cad. tollē. l. vnica. §. pro secundo. Accur. Florē. ADDIT. Tu dic, ꝙ onus cum emolumento pecuniario pōt causare honorē: sed honor sine emolumēto nō pōt esse cū oneris, quāuis q̄nq; contingat honorē eē sumptuosū. Io. Fa.

c ¶ *Dimidiam*. quā semp retinet, nisi expresse remittat, ut C. de bon. quæ lib. cū oportet. §. cum autē. Accur.

rat) licentiam ex anterioribus constitutionibus[a] habebat, quasi pro pretio quodā modo emancipationis. Et inhumanū quiddā accidebat vt filius rerū suarum ex hac emancipatione dominio pro parte tertia defraudaretur & quod honoris ei ex emancipatione additū erat ꝙ scilicet sui iuris effectus esset, hoc per rerum diminutionē decresceret.[b] Ideoq; statuimus, vt parens ꝓ tertia parte dominii, quàm retinere poterat, dimidiā[c] nō dn̄ii rerū, sed vsusfructus retineat. Ita etenī res intactæ apud filiū remanebūt & pater ápliore sūma fruetť ꝓ tertia,[d] dimidia potitur.

¶ Seruus dn̄o inuito & ignoranti acquirit: hæreditatē tn̄ sine ei* iussu non adit: q̄rit & possessionē, & ideo vsucap. h. d.

* ADDIT. Dic, quòd in peculio profectitio est necesse, qđ pater expresse retineat aliàs donare videtur l. donationes. §. pater. ff. de donat. & est ratio diuersitatis, quia profectitium pater potest adimere & totū ex eius volūtate dependet: ideo ei non ꝓuidit., sicut in aduentitio: quod pater nō potest adimere: cū proprietas sit ipsius filij secundum Ioan. Fab.

d ¶ *Pro tertia*. id est loco tertię, quā habebat olim in bonis maternis ratione proprietatis, habet hodie dimidiam vsusfructus in oībus aduentitijs, vt C. de bon. quæ liber. cum oportet. §. penul.

¶ Sed dubium est, an habeat dimidiam vsusfructus bonorū iam quæsitorum tantum, an veró etiam quę rendorum post emancipationem: & omnes indistinctè tenent, ꝙ in iam quæsitis tantum. Ego tamen aliàs legendo & disputando defendebā contrarium: & idem defendit Præp. Senen. in quinto casu. q. v. in ij. col. vbi vide, quia materia excedit vires additionis satis fuit admonuisse.

¶ Item

¶ Item vobis† acquiritur, quod serui uestri ex traditione nanciscuntur, siue quid stipulentur,[a] vel ex donatione, vel ex legato, siue ex qualibet[b] alia cā acquirāt. Hoc. n. vobis ignorātib9 & iuitis[c] obuenit. Ipse enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil[d] suum habere potest.† Sed si[e] hæres institutus sit, ñ alias nisi vestro iussu hæreditatē adire potest. Et si vobis iubentibus

SYL. ¶ Item vobis. Casus ... n tam nota regula nō figuratur nisi litteraliter, ratio autē primi dicti assignatur in text. ibi, Ipse enim seruus. ratio autē iussus dñi in hæreditate adeūda est, non quia sit actus iuris ciuilis, sꝫ quia non debuit esse in potestate serui facere cōditionem domini deteriorē adeundo hęreditatē damnosam. Nota regulam, qd seruus quærit domino nō solum ex traditione, sed verbis etiam. Item non solum dominium, sed possessionē, quæ tñ est facti. Itē ꝙ seruus adire nō pōt nō præcedente iussu.]

a ¶ *Stipuletur.* Et ita obligationem domino quærit, vt infra per quas personas nob. obli. acq. circa princ.

b ¶ *Ex qualibet.* Vt per occupationem, vel specificationem, uel inuentionem, ut supra de rer. di. §. fere. & §. cum quis. & §. thesauros.

¶ *Inuitis obuenit,* Sic ff. de acqui. re. do. Et inuitis sic & ff. de ver. obli. seruus vetāte. arg. contra ff. de. do. hoc iure. §. non potest. Accur.

SYL. ¶ Dic, ꝙ quæritur inuito, sed nō retinetur, quia remittere potest, & ita aliàs respondet glo. in d. l. seruus vetante. sed aliter respondetur, & melius. ꝙ inuito directē, nō acquiritur, sed per indirectum sic. Sed quomodo potest quærere inuito, quia ideo quęrit seruus, quia eius vox præsumitur vox domini. § ei verò infra de inutil. stipu? Respon. quòd repre sentat seruus dominum generaliter non specialiter. l. debitor. §. seruo. ff. de legat. ii. quia res domini potest legari seruo, & tamen non posset legari domino, non potest ergo effectum dominicę potestatis impedire dominus, ... nemo potest. ff. de leg. i.

ADDIT. So. dic ꝙ inuitis acquirit ipso iure, sed non incōmutabiliter, vt ibi, arg. l. inuito. ff. de reg. iu. Ang.

d ¶ *Nihil suū.* ad suā vtilitatem, sed ad domini vtilitatem potest. vt infra de stipu. seru. §. sed cum factum. quæ est contra. imò etiā ad suam vtilitatē quādoq;, vt si dominus seruo legatum relinquat, ut C. de nece. ser. quidā. §. illo. Rñ. illđ de æquitate nō rōne dicitur, quia in alimēta erat relictum, ut C. de leg. l. seruis, & ff. de alim. & cib. leg. seruos aliàs autē nō tenet hæres, nisi velit.

¶ Melius respondet glo. in contrario, cuius opin. communiter approbatur, ut per Christo. hic.]

ADDIT. Quod facere debet de urbanitate, si suam grauare nolit opinionem ut ibi not. glo. Angel.

e ¶ *Sed si hæres.* Nota in hæredita. adeunda à seruo tria esse necessaria, quæ sunt, iussus, ut hic, & ꝙ præcedat, ut ff. de acqui. hære. si quis mihi. §. iussum & serui uoluntas, ut C. de hær. insti. cū proponas. In trebellianica restitutione seruo facienda solius domini sufficit uoluntas.

¶ Rationē diuersitatis hic assignat Christo.] At in bonorum possessione seruo delata seruum consentire, & dominum uelle, siue ante. siue post, opotet, ut ff. ad treb. seruo inuito†. & rem ratam hab. l. pe. In legato nō est opus iussione, cum emolumentum tantum contineat. ut ff. mau. si hæreditatem.

† Aliàs incipit iste. §. item nobis aliàs item quod serui. & ita communiter allegatur: sed tūc subaudi vobis acquiritur

Seruus an possit habere aliqd suum.

† Facit ad hoc l. j. in §. j. vbi etiā glos. ff. si quis omis. causa testa.

Beneficium cōfertur in inuitū.

Hæreditas per seruum acquiri nō potest nisi tria concurrant.

SYL.

† Adde l. si legatus. §. filiofamil. co. ti.

ADDI.

Ratio quare in aditione requiritur iussus, nec ignoranti acquirit, hęc vera est explosa & reiecta ratione Portij hic quia ipsa hæreditas plerunque damnosa est vt supra .de auct. tut. in prin. nimirũ si non acquirit ignoranti quia cõditio domini posset fieri deterior, qđ lex non cõcedit l.fi. C. de acqui.poss.quæ ratio colligitur ex l.qui ĩ aliena : ff de acqui. hær.& vide Ozer.in §.alien[a] quoque infra de hæredi. insti. *Hier. Messa.*

a ¶ *Adierit*. Sc3.seruus.

b ¶ *Perinde*. Qñq;nõ perinde: vt si filio meo substituam eos, quos hæredes mihi fecerim, nam vocantur ex substitutione qui per se, non qui per seruus hæredes sunt, vt ff. de vulg. & pap. substi.l.qui liberis. §.hæc versi.Item alibi, vt ff.de legatis.i.cum c io §.ipsi verò.& §.ideo Accur.

Acquiritur. siue seruus tantũ velit, siue dominus tantum, vt ff.de donatio.cau.mor.l.fi.&de adi.le.si seruo.

d ¶ Adepti fuerit si iustè † secundũ l. quosdam. Vel aliter; quod dic ut diximus supra de ijs qui sunt sui nel alie.iuris.§.j.

e ¶ Videmini . etiam ignorãtes, ut ff.de acquir.poss.l.3.§.saitus.†

¶ Non tamẽ inuiti.sicut in dñio.l.j. §.hæc quę de seruis.ff.de acq.pos.

f ¶ Vsucapio.in rebus peculiaribus statim;in dominicis, post q̃ dñs scit, ut ff. p solu.l.2.& de usuc.l.labeo.

g ¶ Possessio.id est, pręscriptio, quæ est effectus longæ possessionis ut ff.de usucap. l.iij.

adierit[a] vobis hæreditas acquiritur, perinde[b] ac si vos ipsi hæredes instituti essetis. Et conuenienter. s. vobis legatũ per eos acquiritur.[c] Non solum autẽ proprietas per eos, quos in potestate habetis, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Cuiuscunque. n. rei possessionem adepti[d] fuerint, id vos possidere videmini.[e] Vnde etiam per eos vsucapio,[f] vel longi tẽporis possessio[g] vobis accidit.

¶ Seruus, in quo habemus vsumfruct. acquirit nobis ex re nostra & operis suis: ex aliis verò causis acquirit domino proprietatis Aret.

¶ †De iis aũt seruis in quibus tantũmodo[h] usũfructum[i] habetis, ita placuit: vt quicquid ex re[k] vestra vel ex operis suis acquirunt, id vobis adiiciatur: qđ verò extra eas cãs † consecuti sunt, id ad dñm pprietatis[l] pertineat.

h ¶ De ijs. Tantũmodo ut ff.de dot. caus. mort.l. ult.& de adimen. leg.l.si seruo.

i ¶ Vsumfructũ. de eo in quo usum tã tummodo habemus, dic quòd ex operis tantum non acquirit quia operæ serui in fructu sunt, ut ff.de usu & habita. per seruum.

k ¶ *Ex re*. expone ut supra.§.j.

l ¶ *Ad dominum proprietatis* .nisi † contemplatione usufructuarij sit institutus, uel aliud sibi datum fuerit, quo casu ex re eius scilicet usufructuarij sibi quæsitũ esse uidetur, ut ff. de usufr.le . sed & siquid.non tamẽ usufructuarij iussus sufficit ad adeundam hæreditatem, ut ff.de acqui.hæred.l.aditio.§.præterea.Accur.

ADDITIO. Sed adhibit iussu domini, qui fructuario restituet : & si nolit iubere, cogetur, ut not.eodem titulo lege si quis mihi . in princ.& ff. de usufru. lega.si serui .

a ¶ Quid

† *Et hoc tenet An gl.in l. quod ser uus. ff. de acq. poss. qd* S Y L.

facit, vt lucrũ ex vsuris non quaratur patri, nec sit fratribus conferendũ nisi vt ãtur causa de qua per eum hic

† *Idẽ dicitur in l.i.§.ac acquirimus. ff. eod. tit.*

† *Concor. cum hoc. §.l. si serui. ff. de vsufru.*

† *aliis prosecuti.*

† *vt si eum nominantrit testator institutione l. . aliquis. C.de iu. delibe.*

Itaque si is seruus hæres institutus sit, legatumue quid[a] ei, aut donatū fuerit: non usufructuario, sed domino proprietatis acquiritur.

¶ Liber hō & seruus alienus bona fide possessus, acquirit possessori ex re ipsius & operibus suis: ex aliis uerò causis liber hō acquirit sibi & seruus dño suo: & non tantū per p̄dictos acquiritur nobis dominium, sed etiam possessio hoc dicit. Ar.

¶ Idem placet[b] & de eo, qui à Vobis bona fide possidetur: siue is[c] liber sit, siue alienus seruus. Quod enim placuit de usufructuario, idē placet & de bonæ fidei possessore. Itaq; quod extra istas duas causas[d] acquiritur, id vel ad ipsum pertinet, si liber[e] est: uel ad dominum, si seruus est. Sed bonæ fidei possessor

a ¶ Quid.i.aliquid.

¶ Idem placet. Casus. Figuratio clara est, ideo forma literaliter, cum tradat Impe. regulam dependentem ex supradictis. Not. quòd seruus alienus bo. fide possessus, & liber homo similiter bo. fi de possessus, & ille, in quo hēmus usum fructū, paribus passib⁹ āmbulant. excepto casu in tex. expresso. cætera nota. collige parte, quia pendent ex summario.]

b ¶ Idem placet. Scilicet quo ad acquisitionem ut statim sequitur: nam in alio differt, ut infra eo. §. sed bonæ fidei.

c ¶ Is liber. hic dic quod diximus supra eod. in princ.

d ¶ Extra istas duas causas. ueluti si fuerit hæres institutus, uel legatum fuerit ei aliquid: uel donatum,

e ¶ Si liber est. Præter possessionē quæ sibi. s. libero possesso quæri nō potest, cum ipse ab alio possideatur ut ff. ad l. iul. de adulteriis. l. sic eueniet. Item præter usucapionem. quæ sibi non quæritur sine possessione, ut ff. de acquir. rer. domin. homo liber. §. quicquid. & ff. de usucapio. l. sine possessione.† Sed in hæreditate per liberum hominem mihi quærenda sex sunt necessaria, quorum si quid defuerit, non quæritur scilicet. ut mei contemplatione instituatur. Itē vt sciat cōditionem suam Institutus. Item q iussu meo adeat. Itē q uolens adeat. Itē quòd uelit mihi quærere. Item quòd bo. na fide possideam. Bene dico, oportet ut sciat cōditionem suam, nā ignarus suæ conditionis nulli acquirit: si bi.n. non, ut ff. de acquir. hære. qui putat. §. qui bona fide & l. vj. §. j. quia se obligare non uoluit, itē possessori non, si nō interueniat, iussus vt ff. de acquiren. hæredit. siquis mihi bona. §. iussum. Idem & si interuenit, vt ff. de acquiren. hæredit. l. sexta. §. cel sus. & §. i. nam seruili necessitate creditur hoc fecisse, ut ff. de nego. gest. at qui. §. si libero. quare nō pōt acquirere, ut ff. de hæred. institu. liber homo. in princ. Si sciat conditionem sua, uolens quærere mihi, quærit sibi, sed restituitur mihi possessori p condictionē sine causa, cuius intuitu fuit institutus, sicut uolens quærere possessori, cuius intuitu fuit institutus.† iussu eius adeundo quærit, sed si non eius contemplatione, nihil fit, ut ff. de acq. rer. do. l. liber homo. & l. hō liber. in prin. (i) Item pōt dici, q ignarus q̄rit sibi, ut ff. de acq. hær. l. q putat. §. de eo. cū nō cōtēplatiōe possessoris īstituat. vt ff. de acq. hær. l. q ī alien. in fi. & §. cū īt.†

in versi. tam. §. de acquir. re. do. Hæredi tas non quæritur per hominē liberum bona fide possessum, nisi sex concurrant.

Possessionem possessu non quæ...

Simi. glos. habetur l. homo liber

† l. a lio. in fi. ff. de acqui hæ.

† Et in l. cum quis C. de iure de liberum

ADDITIO. (j) Dic secundum Ioã. Fab. ꝙ hoc põt eẽ verũ ĩ quo iustus non interuenit. quia tũc nõ videt̃ si bi velle acquirere in dubio, vt ff. de acqui. hæ. l. q̃ ĩ aliena. §. j. sed de hac materia plenius videas hic Ang. rio sensu sumpto. Nã si tãtũ per di- &os hoĩes acquiritur, ergo non per alios vt ff. de offi. eius cui manda. est iur. l. j. in prin. & supra de tu. in prĩ. ¶ Dic melius: quia exceptio firmat regulã in nõ exceptis l. nã quod liquide ff. de pen. leg.]

a ¶ *Dominus fit*. sic. C. de pac. traditionibus.

b ¶ *Non possidet*. s. ciuiliter, sed naturaliter, vt ff. ꝺ acqui. pos. l. nãliter. † vñ vtile interdictum vnde vi sibi datur, vt ff. de vi & vi arm. l. iij. §. vnde vi.

† *Hæc est communis opinio. licet Ra. ibi contra. cuius etiã opinioni inhæret Angel. hic quẽ videas.*

c ¶ *Sed habet* sic. ff. de acq. poss l. j. §. p eum. sic ff. q satisd. cog. l. sciendũ. §. 2.

d ¶ *Quia scit*. Vnde nõ vsucapit, cũ malã fidẽ hẽat, vts. de vsuc. in princ.

e ¶ *In vtriusque*. no. de tribus vtriusq; dici. uel melius dic vtriusque, fructuarij, & bonefidei possessoris.

f ¶ *Proximè* vt supra eo. §. de ijs. & §. idem placet.

g ¶ *Ex his*. Apparet. s. arg. à contra

sessor cũ vsucaperit seruũ (quia eo mõ dñs [a] sit) ex oĩbus causis per eũ sibi acquirere potest. Fructuarius verò vsucapere ñ põt: primũ, quia non [b] possidet, sed habet [c] ius vtendi fruendi: deinde, quia [d] scit seruum alienum esse. Nõ solũ aũt proprietas per eos seruos in quibus vsufructum habetis, vel quos bona fide possidetis, aut ꝑ liberã personam, quæ bona fide vobis seruit, vobis acquiritur, sed ẽt possessio. Loquimur autem in vtriusq; [e] persona secũdũ distinctionẽ, quã proximè [f] exposuimus. i. si quam possessionem ex re vestra, vel ex suis operis adepti fuerint.

¶ Per extraneam personam, nihil potest nobis acquiri: per procuratorem verò acquirit̃ nobis posses. & dñiũ & vsucapio. h. d. Ang.

¶ Ex his itaq; apparet, [g] ꝑ liberos homines, quos neque vestro iuri subiectos habetis, neque bona fide possidetis: itẽ per alienos seruos, in quibus neq; vsum fructũ hẽtis, neq; possessionẽ iustã, nulla ex cã vobis acquiri [h] posse. Et hoc ẽ qđ dicitur. ꝑ extraneã ꝑsonã nihil acqri posse: excepto eo ꝙ ꝑ liberã ꝑsonã (velut i per ꝓcuratorẽ) placet ñ solũ sciẽtib. sed & ignorantibus vobis acqri possessionẽ, [i] ẽm diui Seueri cõstõnẽ. [k] & per [l] hanc

h ¶ Acquiri. Fallit in tutore, & cura. & similibus ꝑsonis, vt dicemus ĩ. de inut. stipul. §. siquis alij.

ADDITIO Vide ibi glo. plenã qui ꝑt ꝓ alio stipulari, & ibi dicã, de quo late per Bar. & doc. in l stip. ista. §. alteri. & §. siquis in sulã ff. ꝺ ver. obl. Angel.

i ¶ *Possessionem*. C. de acquir. pos. l. j. & ff. de acq. pos. l. possessio quoq; §. & si posses.

k ¶ *Constitutionem*. Quæ est C. ꝑ quas perso. no. acqui. l. j.

¶ Hæc glos. male loquit̃. quia illa. l. ñ est Seueri. vñ debuit alleg. l. j. C. ꝺ ac. p.

l ¶ Per hãc. Ita ꝙ & ꝑ ꝓcuratorẽ: *sola* namque sola possessio) cũ res inanimata

SYL. SYL. *Possess*... *quæri*...

mata sit) mihi non quęritur: nam & p traditionem res mihi quæritur, & possessio, sed illa eadem & per me acquiritur, vt supra de rer. diui. §. per traditionem. & supra eo. in prin. Alij dicũt vt Azo. per solã possessionem acquiri dominiũ, vt hic, & C. eo. l. j. Sed ibi nõ dicit simpliciter excepta possessiõe sʒ dicit excepta cã possessiõe: i. dñio, quod est causa possessionis secũda post vsucapionẽ, vt ff. de vsu c. l. 3

vt infra de bono. poss. per totum ti. h ¶ *Arrogaueritis*: Infra de acquir. per arro. per totum. i ¶ *Addicta fuerit*. Infra de eo cui li. causa bona add. per totum.

a ¶ *Praescriptionem*. vobis scientibus, vt C. de acquir. poss. l. j.

b ¶ Hactenus Admonuisse. supra de re. diui. §. singulorum.

c ¶ *Acquirantur*. Per vos & alios, vt in tit. isto.

d ¶ *Nam legatorum*. Rñ. ta. obiect. quæ fieri posset ꝺ singularibus acquisitionibus legatorum.

possessionẽ etiam dominium, si dominus fuerit qui tradidit: vel vsucapionem, aut lõgi temporis pſcriptionem,[a] si dominus non sit.

¶ Epilogãdo trãsit ad alias materias cum quodam præambulo. Are.

¶ Hactenus tantisper admonuisse[b] sufficiat, quem admodum singulæ res vobis acquirantur,[c] Nam legatorum[d] ius, quo & ipso singulæ res vobis acquirũtur item fideicommissorum, vbi singulæ res vobis relinquuntur, opportunius inferiore loco referemus.[e]

¶ Videamus itaq; nunc, quibus modis per vniuersitatem res vobis acquirantur. Si cui ergo hæredes[f] facti sitis, siue cuius bonorum[g] possessionem petieritis vel si quem arrogaueritis,[h] vel si cuius bona libertatum conseruandarũ cã vobis addicta fuerit.[i] eius res oẽs ad vos trãseunt. Ac prius de hæreditatibus dispiciamus: quarũ duplex cõditio ẽ: nam vel ex testõ,[k] vel ab itestato ad vos pertinent. Et prius est, vt de iis dispiciamus, quæ ex testamento vobis obueniũt: qua in re necessarium est initium de ordinandis testamẽtis exponere.

k ¶ *Ex testamento*. De quibus vsque ad tertiũ librũ dicetur.

¶ De testamentis ordinãdis. ¶ Ista rubrica & sequentes continuantur p Impe. vt supra tit. j. §. fi. dic vt ibi. Continuatio.

ADDIT. Vel dicas sic, & familiarius. Dictũ est supra in §. fi. titu. præcedentis: ꝙ per vniuersitatẽ res nobis acquiruntur, vt ꝑ hæreditatẽ, & alios modos ibidẽ positos. verum quia hæreditates qñque deferunt ex testamento, & quandoq; ab intestato, ideo primo sequitur vide re de testamentis.

e ¶ *Referemus*. Vt infra de legat per totum, & infra de singu. reb. per fideicom. relic. per totum.

f ¶ *Hæredes*. Scilicet de iure ciuili, vt infra de hęred. instit. vsque ad titu. de bonorum possess.

g ¶ *Bonorum*. Scilicet de iure prætoris.

T Estamentũ. ¶ Totus iste titulus diuidiẽ principaliter in tres partes. Nã primo ponit deriuationẽ siue etymologiã testamẽti. Secũdo, de testamentis in scriptis tã de iure veteri q̃ de iure nouo. Tertiò, de testõ nuncupatiuo. Secunda ibi (Sed vt nihil.) Diuisio.

nihil,) Tertia ibi (Sed illa quidē.) Itē secunda pars principalis subdiuiditur. Nã primò recitat ius antiquũ, & multiplicē ordinationē testamentorum, & eorum nomina cũ eorum correctione. Secundò, de sigillatiõe facienda p testes: Tertiò, q testes põt adhiberi, & qui repellantur in testõ. Quartò, q non refert, in qua materia testamentũ scribatur. Quintò, ponit vnum casum, q de vno testamētopñt fieri plures scripturæ. Scda ibi, (Põt autem.) Tertia ibi (Testes aũt.) Quarta ibi (Nihil aũt.) Quinta ibi (Sed & vnũ.) Itē hæc prima & secunda pars subdiuiduntur in quatuor partes. In prima ponitur etymologia vocabuli. In secũda refert ,pcessum antiquitatis, ponēdo tria gña testõrum fuisse olim de iure ciuili, quæ in desuetudinē abierũt. In tertia, qualiter fiebãt de iure prætorio, & quid à iure ciuili fuerit additũ. In q̃rta ponit addit. Iustiniani. Secunda ibi (sed vt nihil.) Tertia ibi (postea verò) Quarta ibi (sed his oib9.)

SYL. ¶ Testm̃. Caius Nõ figurat, quia ,p cedit recitando ius antiquũ, & eius correctionē: qui.n. hic figurãt casum potius declarant text. q̃ q cãm dubitandi & decidēdi assignēt. Fuit.n. præposita deriuatio vocabuli ex eo, quia necessaria est ad intelligentiã testamenti, vt inquit Iurisconf. in.l.j.ff.de iusti. & iur. Ideo autē recitatur ius antiquũ, vt nihil antiquitatis ignoretur; & quia præstat interpretationē ad noua iura.l.j ff.d ori. iur. No. etymologiã testamenti: diffinitio aũt ponitur in l.j.ff.e. Itē q ll. correctæ põt allegari, vt cognoscamus i quo sit correctio secuta, sicut & rõ l. correctæ, et allegari põt. gl. in ver. quicunq; in c. nouit. de iudi. Itē q pace ociũ, bello calamitates quæruntur l.j.C.de cad.tol.in prin. Itē ibi, ad ius ciuile no. q testm̃ ē de iure ciuili. Itē ibi. In vnam consonantiã q iura i uribus cõcordari debēt'. Itē ibi, adhibitis q in testõ testes debēt eē rogati. Itē ibi Vno contextu, quòd testm̃ debet vno contextu fieri, & vno contextu in eo testes adhiberi. Itē q de iure isto requirebatur expressio nominis hæredis per manum testatoris vel testium. Item ex fine no. quòd forma tradita à l. debet seruari. Item not. formam testamenti in scriptis. Item secundum Angel. quòd valet argumentum ab ethymologia vocabuli. * quod limita multis mõis, vt p Ias. in l.2.§. appellata.ff.si cert.petatur vere tamē hic allusio est, nõ etymologia.] Itē q l. p non vsum tollitur. Item quòd numerus septē testiũ est de iure prætorio. Item quòd ex duobus cõtrariis fit optimum temperamentum.]

† *Hanc diffinitionē testamēti recitat gl. in c. j. extra de testa. & ibi vide concordan.*

¶ De testamentis ordinandis.

¶ Testamentum dicitur à mentis testatione: & triplici forma antiqui testi sublata, fit hodie in scriptis testamentum cũ subscriptione testatoris & testium item & sigillo eorum, vnoq; cõtextu. hoc dicit.

Testamētũ a † ex eo appel-

a ¶ *Testamentum* ex eo appellatur. Ponit ethymologiam: vt dicitur lapis quasi lædens pedem, & argumentum quasi argute inuentum, & sic mutuum quòd ex meo tuum fit, vt ff.si cer.pet.l.2.§.appellata. & secundum hoc codicillus † potest dici testamentum. Diffinitur autem sic. Testamentum est voluntatis nostræ iusta sentētia, de eo quod quis post mortem suam fieri voluit, vt ff.eod. l.j. & est addendum, cum institutione hæredis, vt infra de leg. §. añ hæredis: quia sine hæredis institutione nullũ dicitur testm̃, vt ff.de iur.co. l.fin. & infra de fideic. hęre. in prin.

Lapis vnde dicitur Argumentum vnde dicitur Mutuũ.

† *Tamē non est testamētum vt l.fin. C. de condi. ang.*

¶ Ad-

SYL. ¶ Adde, quòd hæc glo. communiter reprehenditur hic, & in gl. j. ff. eod. quia verbum, iusta, tollit difficultatem l. cum filio. §. fi. ff. de leg. 3.]

a ¶ *Sed vt.* C. de cadu. tol. l. vnic. §. & cum triplici. arg. contra, in eo. tit. §. in pro non scriptis. Accur.

† *Hanc etymol. irridet.*

SYL. ¶ Adde so. secundū Ioan. Fab. & Aret. φ aut ius antiquū est ꝑlixum & onerosum: & nō debemus legere: aut breue & tale, qđ per cognitionē ipsius deueniamus in cognitionem iuris noui: & bonū est scire. vel dicas, quòd relato iure antiquo per Imperatorem non debemus vlterius quærere & ita procedit contrariū. aut nō facit mentionē de iure antiquo & possum⁹ videre.]

A. Gel. li. vi. ca. xij. & Valla libr. vi. Elegan. cap. 36. Alciat. tamē defendit libro. iiij. de ver. sign. & libr. ix. Pater c. xxi.

ADDI. Sed dic. quòd licitū est scire & allegare ius correctū ad declarationem iuris noui, non ad decisionē l. j. in prin. C. de latina liber. tollen.

latur, † φ testatio mentis sit.

Sed ut [a] nihil antiquitatis pœnit⁹ ignoret, sciēdū ē, olī quidē duo genera testorū ī usu fuisse; quorū altero in pace & ocio utebanī, qđ Calatis [b] comitiis appellabār, altero, cū ī p̄liū exituri [c] essent, qđ procinctum [d] dicebatur. Accessit [e] deide † tertiū genus testorū, quod dicebatur per æs [f] & librā. † quia per † mancipationem, id est, imaginariā quandam uenditionē [g] agebatur quinque testibus & libri [h] pendet

Calos. Calēdæ. Comitia

b ¶ *Calatis comitiis.* id est, bonis initijs, vel bonis conuenientibus: calos. n. bonum interpretatur. comitia sunt conuentus. Vel à calo quod est voco quia vocatio personarū fiebat: vnde calendæ dictæ sunt. Accur.

SYL. * ¶ Calata comitia quæ essent, docet Aul. Gel. lib. 15. c. 27.]

* ADDIT. Tria testamentorū genera, referuntur primū quod calatis comitijs fieri dicebatur. id est, conuocatis comitijs. j. Romanorū tribubus ad actus creandorum magistratuū, quæ comitia dicebantur, vt auctor est Gell. lib. 15. cap. 27. alia curiata, alia centuriata vt ibidem. Alterum in procinctu fiebat cum accincti essent Romani ad pugnā vñ in procinctu versari ē in belli ꝑiculo cē l. vnica. ff. d'bo. pos. ex test. mil. Tertiū gen⁹ d'clarat hic & à Gel. ibid. H. M.

c ¶ *Exituri* essent. de domibus.

d ¶ *Procinctum.* Eo fore, φ succinctè fiebat: & in his duob testamentis hæres erat, vt † infra eodem §. sed neque.

*. ¶ Cur procinctū appellaretur, ægre lege A. Gel. lib. xv. cap. xxvij. Præter cæteros declarat Baysius lib. de re vestia. ca. ix. ex Plu. ī Corio.

† *De his tribus generibus testorū lege A. Gel. lib. xv. cap. xxvij.*

† *Aliis quod.*

* ADDIT. Imò quod olim togis induti decertabant: & cum ad pugnā vocabātur, aciesq; instrui iubebatur togas præcingebant. itemque testamenta in procinctu faciebant Gel. ibid. & Plut. in Coriol'. apertius.

† *Aliāe emancipationē.*

e ¶ *Accessit.* Similiter de iure ciuili.

f ¶ *Per æs & libram.* Proprium nomen testamenti.

SYL. * ¶ Vide Aul. Gell. d. c. 27. & Budæ. tam in ij. libro de Asse, quàm in Annotatio. ad Pandect. lege secunda de origin. iur. vbi agit de mancipatione.

g ¶ *Venditionem.* Sic supra quibus modis ius patriæ po. sol. §. præterea.

h ¶ *Libripende.* Idest æstimatore, qui libripendebat vel æstimabat familiam vno nummo, deinde emptor manumittebat totam familiā cum omnibus bonis.

Libripēs quis dicitur.

SYL. ¶ Adde, quòd non manumittebat, sed vendebatur familia æstimata hæredi futuro: vel si habebat filios, illi emancipabantur antiquo iure, vt declarat hic Iaso.]

ciuib. Romanis [a] puberib.[b] præsentibus, & eo, qui familiæ[c] emptor[d] dicebatur.

¶ Sed illa quidem priora duo genera, testamentorũ ex veteribus temporibus in desuetudinem abierũt: qđ verò p æs & libra[e] fiebat, licet diutius pmãserit, attñ ptim[f] & hoc in vsu esse desiit.

¶ † Sed prædicta[g] quidem nomina testamẽtorum ad ius[h] ciuile referebantur. Postea[i] vero ex edicto Prætoris forma alia faciendorum testamentorũ introducta est. Iure.n. honorario[k] nulla †mancipatio desiderabatur, sed septẽ testium signa sufficiebant: cũ iure ciuili signa testium non essent necessaria.

¶ Sed cum paulatim tam ex vsu hominum, q̃ ex constitutionum emẽdationibus, cœpit in vnam consonãtiam ius ciuile & prætorium iungi, constitutum est, vt vno eodẽq; tẽpore (quod ius ciuile quodammõ[l] exigebat) septem testibus † adhibitis, & subscriptione[m] testiũ (qđ ex cõstõnib.[n] inuẽtũ ẽ & ex edicto Pr.) signacula testis ĩponerẽtur. Ita vt hoc ius tripartitũ eẽ videat: † & testes q̃dẽ, & eorũ p̃sentia, vno cõtextu[o] testĩ celebrãdi grã, a iure ciuili descẽdãt: subscri. autẽ testatoris p[p]

a ¶ *Ciuibus*, Romanis. Idest liberis hominibus, vt supra de lib. §. fin.

b ¶ *Puberibus*. Supra quib. mod. tu. fi. in princi.

c ¶ *Familiæ*. Idest hæreditatis, vt ff. deverb. signi. pronuuciatio. §. familiæ.

d ¶ *Emptor*. qui erat loco hæredis, vt infra. §. sed neque.

e ¶ *Liberam*. Scilicet adæquatã, idest æstimatã rẽ: & dicitut libra hæreditas quia sicut libra diuiditur in duodecim vncias, ita & hæreditas, vt infra de hæred. insti. §. hæreditas. vnde dicitur adæquata libra .i. hæreditas æstimata.

f ¶ *Partim*. Quia numerus testium remansit.

g ¶ *Sed prædicta*. Aliàs præfata: & ita allegatũ quandoque inuenitur,

h ¶ *Ad ius*. ei scilicet, quia ius ciuile inuenit.

i ¶ *Postea*. s. de media iuris prudẽtia

k ¶ *Honorario*. Idest prætorio, vt supra de iure naturali. §. prætorum.

l ¶ *Quodammodo*. Quia cõputato libripende & emptore vij. erant.

¶ Adde, quòd hæc glo. communiter reprehenditur, quia emptor nõ erat in numero testium. §. sed neq; infra eod. Itẽ nec iure antiquo septem erãt, quia nunc à Prætore inuentum est, vt hic dicit, ibi, & testiũ numerus ex edicto Prætoris.] SYL.

m ¶ *Et subscriptione*. Vt subscribant se testamento affuisse, & cuius sit, vt ff. eod. l. pen. & antepenul.

n ¶ *Constitutionibus*. Vt C. đ test. hac cõsultissima.

o ¶ *Vno contextu*. idest, nullo actu interposito, nisi necessario naturæ, vt ff. eo. hæredes. in fi. & C. eo. cum antiquitas. Accur.

ADDITIO. Propter quẽ si aliqui recedant anq̃uã loco ipsorũ alij subrogẽtur, potest aliquid fieri, si imminet periculum vitæ testatoris, aliàs non.

p ¶ *Testatoris*. Si potest, vt C. eod. iubemus.

† *Alias* [illegible]

† *aliàs emancipatio.*

† *Vno contextu quando dicatur quid fieri.*

† *Idem dicitur in c. cũ esses. extra eod. tit.*

† *aliàs vt.*

a ¶ Te-

a ¶ *Testium.* Si non potest testator scribere. Sed hodie indistinctè per alium scribere potest nomen hæredis, vt in authen. vt sponsa. larg. §. quia verò. colla. ix. dum c. inter dilectos. de fide instrumen. l. decernimus. C. de aquæduct. lib. xj. cuius contrarium deciditur, quia satis est hoc attestari, & recognosci à teste, vt infra dicetur. No.

b ¶ *Tenorem.* Est autē tenor: si potest scribere, faciat: aliàs dicet coram testibus, & scribetur per aliquē vel per aliquos de eis: aliàs nō valet, immò falsi pœna tabellio tenet', vt C. eo. iubemus. in fin. Accurs.

ADDITIO. Quod est verum, quando solēnitas nō fuit obseruata, nec scripta in testamento: secus si fuit obseruata, licet nō scripta, vt l. si librarius. ff. de re iu. Angel.

& testium,[a] ex sacrarū constōnum obseruatione adhibeantur: signacula autem & testiū numerus, ex edicto Prætoris. ¶ Sed his omnibus a nostra constitutiōe propter testamentorū synceritatē, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum est, vt per manus testatoris vel testium nomē hæredis exprimatur, & oīa scd'um illius cōstitutiōis tenorem[b] procedant.

¶ Vnico ēt annulo, & alieno, pōt ab oībus testibus testm̄ signat. h. d.

¶ Possunt† autem oēs testes & vno annulo[c] signare testm̄.[d] † Quid. n. si septem annuli vna sculptura fuerint, secundū qd' Papiniano visū[e] est? Sed & alieno quoque annulo licet signare testamentum.

¶ In testō pōt eē testis quilibet, q pōt hæres īstitui, exceptis hic enumeratis. Ange.

ꝙ testm̄ ab oībus testib' vel pluribus ex eis pōt vno annulo signari. Itē & si sint septē annulli vna sculptura vel sigillatio. Itē ꝙ valet argumentū à possibili. Item ꝙ alieno annulo signari potest testm̄.

c ¶ *Annulo.* scilicet habente characteres: qui signatorius dicitur: & sic est in eo sigillum, nō autem alio signo, vt ff. eo. demad testium. §. signū. & de verbo significa. l. signatorius.

d ¶ *Testamentum.* Vel etiam linteum, scilicet quo inuolutum est testamentum, vt ff. eodem. ad testium. §. fina.

† Concor. cum hoc §. capi. post cessionē in l. j. pō principio ibi & alieno annulo. extra de probat. *

† aliàs quid. n. si septē annuli vna sculptura fuerit? Secundū quod Papin. visum est) & alieno quoque & c.

¶ Possunt. Casus Quæsitum fuit, an vno annulo tantum à testibus testm̄ signari posset a testibus. & videbatur dicendum ꝙ non, cū signacula facta sint, vt difficilius falsificari possit: inuenta enim est ad hoc tanta iuris solennitas in testamento l. fi. & ibi no. C. eod. Tamen deciditur contrariū: assignat autem Imperator rationē à possibili, quòd ex quo possibile est annulos vnicam & eandem habere imaginem, quo casu liceret, ita liceat vnico vti. Sed tunc quæsitum est, an alieno annulo signari possit: & dubium faciebat, quòd aliàs videtur proprium signum apponen-

e ¶ *Visum est.* Hac ratione, & cum tribus, vel paucioribus, vel pluribus potest signari testamentum, argumentum infra manda. paragrapho is qui exequitur. Alij dicunt tantum cum septem vel vno debere signari.

¶ Adde, quòd hæc vltima opinio est falsa ex argumento Papiniani: quia in septem signis possent esse tres eiusdem imaginis, & tamen valeret testamen- SYL.

tē;eodē modo, si sunt plures annuli, arguendo, ut arguit Imperator hic. ¶ Testes autem. Casus. Non figuratur, quia procedit tradendo regulā in hac materia: dubium tamē. faciebat. quia edictum de testibus est prohibitorum certarum, personarum l.j.ff. de testi. ideo quicunq; nō prohibebantur, videbantur admitti. Respō. tamē Impe. put in tex. rōnes au

mento ad pias causas, vt est communis opi. in l.j. C. de sacrosan.eccle.] ¶ Ratio est, vt C. de fideicom.l. fi.& est timor falsitatis.

¶ Adde hoc esse propter fragilitatē sexus secundum gl. in d. §. mulier. SYL.

¶ Quid de hermaphrodito? Respō. si prævalet in masculino sexu, recipitur, vt ff. de statu ho. quæritur, & de testi.l. repetūdarum §. j.

Hermaphroditus an i testamēto possit esse testis.

¶ Testes autē adhiberi possunt ii, cū quibus testi[a] factio est. Sed neq; mulier,[b] neq; impubes,[c] neque seruus,[d] neque furiosus, neque[e] mutus, neque sur dus, neque is cui[f] bonis interdictū est, neque ii quos leges iubent improbos intestabilesque[g] esse, possunt in numerum testium adhiberi.

tem videbūtur sigillatim in gl. No. φ ille potest esse testis in testamento, qui potest hæres institui. Item φ mulier non potest esse testis in testamento propter sexus fragilitatem. Itē impubes propter imbecillitatē ætatis: seruus, quia testamentū est iuris ciuilis, de quo iure ipse pro nihilo habetur: furiosus, φa nō est mētis cōpos: mutus, quia non potest exprimere mente conceptum: surdus, quia non pōt audire nomē hæredis; is cui bonis est interdictum, quia similis est furioso. Item infamis ex l. prohibitione.]

a ¶ *Testamenti factio*. Passiuè accipe hic, ut bona sit exceptio: sed neq; mulier &c.

SYL. ¶ Adde secundum Ioan.Fab. & bene. φ hic Impera. non procedit excipiendo, sed addendo per illa verba, sed neque.]

¶ Aliàs etiā acipitur actiuè, vt infra de here.qua. & diffe.§. testamenti.

b ¶ *Neq; mulier*. In alijs aūt casibus omnibus recipitur, prêterquàm in testamentis, vt ff. eod. qui testamento. §. mulier.

Mulier vbiq; testificari pōt præterquam in testis.

SYL. ¶ Adde hoc uerum, nisi sit testamētum inter liberos, vel militis, glo. in authen. quod sine. C. eo. Itē in testa-

c ¶ *Neq; impubes*. Quid de eo quod vidit in pupillari ætate; Respō. alias, id est præterquam in testamēto posset † testificari: sicut & seruus, vt ff. de verb.sig.l. notionem. §. instrumētorum. & C. de hære. & manich. quoniā in fi. sed hic non, quia faciunt ad substantiā testamenti, vt hic dicitur.

Testificamur de ijs q̄ vidimus in pueritia.

† Quod est verū SYL. *de eo qđ vidit p ximus pubertati: secus si proximus infantiæ, Ioā. Fa. et Ang.*

¶ Adde hoc verū, si proximus est pubertati, aliàs secus secūdum do. hic, arg. l. excipiuntur. ff. ad sill. *de quo vide Deci. in l.ij. §. impuberes. ff. de regul. iuris.]

d ¶ *Neq; furiosus*. Nisi habeat dilucida interualla. ff. eod. qui testamento §. nec furiosus.

¶ Adde. & quòd tempore actus gesti & examinationis factæ non esset in furore, aliàs secus. l.j. & ibi no. C. eo.

e ¶ *Neque mutus*. Qui nihil loqui vel audire potest, ut infra qui, non est pmis. fa. test. §. item surdus.

ADDITIO. Etiā si talē morbum habeat à casu, & sit literatus: quāuis tūc possit testari secūdū Io. Fab. hic.

f ¶ *Interdictum est*. Vel à lege, vt φa commisit in legē Iuliam maiestatis, vt C. ad l. Iul. maiest. l. fi. Vel à iudice, vt ff. eo. is cui. in fi. j. respon.

g ¶ *Intestabilesq;*. Vt de crimine famoso damnatus, vel muliebria passus,

fus, vt ff.eo.is cui, §.fi n.& l.cũ lege. & ff.de testi.ob carmen.in prin.

¶ Adde hoc verum, quando notoriè erat infamis, aliàs secus, secundũ gl. in l.cum lege.in fi.ff.eo.]

¶ Sed cũ aliquis. *Casus.* Querebatur, an seruus cõmuniter pro libero habitus, possit ad hiberi in testam: & dubiũ faciebat, quia seruus prohibetur esse testis, vt supra dicitur proximo.§. & ipsa veritas opinioni præualere solet.§. si quis rem suã. infra de lega.cuius contrarium respondetur quia cum tunc communiter liber reputaretur ab omnib[a], nec aliquis eidem statũs q.mouisset, sed esset in quasi possessione libertatis, non est quod imputetur ipsi testatori. Not. ergo, q̃ non sufficit probare ad inualidandũ testamentum, q̃ aliquis ex testibus esset seruus, sed necesse est dicere, q̃ ita communiter reputabatur; ita Bar.in l.ad testiũ.§.côditionem.ff.de testamen. quamuis cõtrarium magis communiter teneãt ibi doct. Itẽ quòd debet reputari liber omnium consensu: intellige eum cognoscentium, non aliorum. facit gl. in ver.subst̃itatem in l.j.C. de sen. quæ pro eo quod inter. Itẽ quòd debet probari cõis opi. hominũ tẽpore signati testamẽti, nõ aliter. Itẽ q̃ cõis opin. quandoq; præualet veritati. Itẽ q̃ cõmunis error facit ius.]

a *Libertate.* s. put actiua.

¶ Adde, q̃ gl. non intellexit text. nõ enim legendum est libertate, sed liberalitate: & hoc intẽdit, quòd q̃uis destricto iure, eo quia seru⁹ erat ad-hibitus, testamentum inualidum esset, tamẽ hi principes scripserunt ex sua benignitate subueniri testamento propter communem errorem.]

¶ Et sic valet plus quod est ĩ opinione, q̃ qđ est in veritate. sic. ff. de lega.j.l. iiij.in prin. Arg.cõtra. infra de leg.§. si quis rem suam.

¶ Adde q̃ solut.est, quia opinio erat vnius tãtum, hic omnium, quo casu plus operatur veritas: sicut ẽt præfertur cõmunis error veritati, quãdo reipub. interest, prout in casu tex.nostri, propter conseruationem testi. l.vel negare ff.quemad.test.ape. & pp validitatem actus. vel euitationẽ dãni.l. iij.ad macedon. aliàs n.magis. attenditur veritas.l.fi.ff.de hæred. insti.

ADDITIO. Dic q̃ aut veritas patẽs est: & attenditur: aut occulta, & tũc non. vel dic: quòd aut attendẽdo opinionem fauor ampliatur: & attẽditur, vt hic, & ibi: aut non, & tunc non. Dic vt ibi. Ioan. Fab.

b ¶ *Signaretur.* Quidã hoc ĩtelligũt generaliter verũ, vt siue ostendatur testamentum in scriptis cõditũ, siue nuncupatiuum, debeat ei credi: siue defierint testes esse, siue non: & sic se habet cõsuetudo, ut argu. C. de edi. di.adri.tollẽ. l.fin.& C.de dona.l.in donationibus.& arbi.tut.l. fin. Nos contra.s.in nuncupatiuo de iure; & quod hic dicitur; in testamento conditio in scriptis loquitur.

¶ Adde hoc verũ in testõ inscriptis redacto per publicũ tabellionẽ; aliàs n.quamuis esset in scriptis, omnino deberẽt recognosci signa; ita hãc gl. intel-

Seruus cõi opinioñe reputatus liber, põt in testõ esse testis. Arec.

¶ Sed cũ aliquis ex testibus testamenti quidem faciẽdi tempore liber existimabatur, postea autem seruus apparuit[a]: tam diuus Adrianus† Catonio Vero, quàm postea diui Seuer⁹ & Antoninus rescripserunt, subuenire se ex sua † liberalitate testõ, vt sic† habeatur firmũ ac si, ut oportebat, factũ esset: cũ eo tpe, quo testam̃ signaretur,[b] omnium

Opinio præfert veritati

† aliàs Catonis nec est dictio Vero.

† aliàs liberiate.

† aliàs habere + tur.

consensu a hic testis † liberorum loco fuerat, neque quisquam esset qui ei quæstionẽ status moueret.

¶Potest in vno & eodem testamento esse testis pater cum filiis & fratribus, dummodo sit alienum secus autem si proprium vel domesticum. Aret.

¶ Pater, †necnon is, qui potestate eius est: item duo fratres qui in eiusdem patris potestate sunt, vtique testes in vno testamento fieri possunt: quia nihil nocet, ex una domo plures testes ab alieno b negocio adhiberi.

¶ In testibus autem non debet esse is, qui in potestate testatoris est. Sed † si filiusfamilias de castrensi peculio, post missionem c faciat testamentum, nec pater eius rectè adhi-

intelligit Barto.in l.j.C.eod.]

¶ In nũcupatiuo.n.si proferatur,nõ debet ei credi sine testibus: cũ in eis consistat tantũ substantia testaméti.

SYL. ¶ Adde, quod glo.cõiter reprobatur in l. heredes palam. in prin. ff. eod.]

†aliàs liberi loco fuerit.

¶ Ipsum tamen valet, licet probatio deficiat, (j) vt ff.de testa. tut.l.duo.q.d si seruus factus est, vel infamis,& velit recognoscere sigillũ suum? Rñ.nõ admittitũ, vt ff.de carb. edi.l.carbonia nũ.§.duę antẽ sunt causę.

SYL. ¶ Adde, quod hæc glo.cõiter reprehenditur: quia qñ testis adhibetur ad solennitatem, conditio eius inspicitur tẽpore quo adhibetur, secundum docto. in l.j.C.eodem.]

†Adde tex.in l. pater ff. de test. qui ad literã concordat cum hoc.

§. ADDITIO.(j) Nisi de eo sit facta publica scriptura,vel pars confiteatũ testamentũ sic fuisse factũ:aut testes deponant antequam ipsorũ defect⁹ appareant: quia tũc scriptura probabit absq; eo quod testes pducant Aug.

Error communis facit ius. a¶ *Omnium consensu*. Not.errorẽ p dessi,vt ff.de sup.lega.l.iij. in fin.& C.de lati.lib.tol.l.j.§. sed & si quis. & ff.de offi.præto. barbarius.

SYL. ¶ Pater. Caius. Quærebatũ,an in eodem testamento pater, & filius : vel duo fratres adhiberi possent testes: dubiũ faciebat, quia suspectum videbatur testimonium plurium, & aliqualiter periculosum,quod euitant. ll.in testamenti confectione lege finali.C.eo.quo non obstante deciditur contrarium:& assignat tex.rationem, quæ est eadẽ cum dicto:unde potes dicere rõ nẽ esse, quia cum nihil eorum intersit, & testamentum sit extranei, nõ est in consideratione talis suspicio, cum vocentur à testatore: quãuis.n.inter se sint domestici, non sunt domestici testatoris vel hæredis. Nota summariũ Itẽ quòd ex vna domo plures vni negocio rectè adhibẽtur in testes. Item quod rõ eadem cum dicto toleratur. Item qd filius non est idoneus testis in testamento patris, nec pater in testamento filij testantis extra castra,nec frater in testamento fratris. Item qd domesticum testimonium reprobatur in testamentis.

†aliàs sed & si

b ¶ *Alieno*. aliud si in suo,vt infra proxi.§.& ff.de testib.testis.

* ADDITIO. Domesticum testimonium est,eorum demum,qui sub eadem potestate sunt,patria vel dominica aut quorum alter sub alterius est potestate. Theophilus.

c¶ *Post missionem*. i.remissionem:aliud si ante, ut ff.eod.qui testamento

to. §. per contrarium.

ADDIT. Et est rō secundum glos. ibi, quia tunc testes nec rogati, neq; ad solennizandum actum exiguntur: quāmuis duo requirantur ad probādum veritatem. Ang.

a ¶ *In ea re.* idem & in aliis. †vt C. de testib. l. ij. (j) Sed quis est domesticus? Respon. colonus, & ascripititius, vel si miles, vt C. de iis qui ad eccles. confu. l. fi. §. sane. n. si seruus. & C. de quæst. l. pridem. Itē vxor marito, & econtra, vt supra de vsu & habita. §. item is. Item † seruientes, siue dapiferi, vt ff. de pœnis. l. respiciēdū. §. furta. ¶ Adde meliorem gl. in c. in literis. de testi. (vbi doct. maxi. Mod. tractāt an & quando domesticus possit pro domestico testificari) & in summa iij. q. v. ꝙ illi dicū ur domestici, qui bus ratione patriæ vel dominicæ potestatis imperari potest: & omnes qui in domo habitant.]

ADDITIO. (j) Tu dic, quòd filius quando nihil sibi quærit potest pro patre testificari, secundum Ioa. Fab. idem econtra in eo negocio, ex quo nec patri nec filio resultat commodum vel interesse: & quid de matre, & fratibus, vide Angel. hic.

¶ Sed neq;. **Casus.** Nō figurat, quia ponitur iuris antiqui correctio ex ratione assignata per Imp. quia cum totū negocium agatur hodie inter

† *Sic M. T. libr. iiij. Rheto. ti. j. Domestic⁹ quis dicitur.*

† *Intelli ge istud verum, si sint SYL. seruitores commensales, vt quia viuant ex pēsis domini: alias contra, nisi habuissent licētiam sine spe reuertendi: tēpus enim ꝑ ductio-*

betur testis, nec is, qui in potestate eiusdem patris est: reprobatum est enim in ea[a] re domesticū testimonium.

¶ **Hæres, filius, pater, aut frater hæredis prohibentur esse testes in testamento, sublata iuris antiqui dispositione. hoc dicit.**

¶ Sed neque hæres scriptus, neque is,[b] qui in potestate eius est, neque pater eius qui in potestate eum habet, neque fratres qui in eiusdem patris potestate sunt, testes adhiberi[c] possunt: quia hoc totum negocium, quod agitur testamenti ordinandi gratia, creditur hodie inter testatorem & hæredem

hæredes & testatores, domesticum testimonium repellitur. Nota. quòd hæres non potest esse testis in testamento: & sic quòd quis in causa propria testificari prohibetur: & eadem ratione nec pater; qa cū ei acquiratur, agitur de eius commodo, & eadem ratione frater: quia cum talia bona patri quęratur, per cōsequēs quærūtur postea etiam filio. Itē not. ꝙ. ll. correctę non sunt scribendæ in libro. ll. Item prīcipale negocium testādi agitur inter hæredem & testātem.]

b ¶ *Neque is.* not. quòd his tribus modis dicitur quis contiugere me per potestatem.

c ¶ *Adhiberi.* Quia eorum negocium est: cum & lucrum & damnum ad eos pertineat ff. quando appell. sit l. j. §. in propria. (j) & verè eorum, quia &c.

¶ Adde, ꝙ militat etiā ratio præsumptæ affectionis, quæ non cessat cessāte commodo patris: & ideò in ijs, in quib⁹ hodie nihil quæritur patri, omnino repelleretur, vt per Are. hic. SYL.

ADDITIO. (j) Monachi tamen in monasterio possunt esse testes capitulo insuper. extra de testibus. Idem in hominibus vniuersitatis pro ipsa vniuersitate vel castro, in negocijs ex quibus non resultat commodum in particulari, sed in communi. Angelus.

uis & depositionis inspicitur Iocundū Io. Fab. hic.

a ¶ Agi:

a ¶ *Agi.* Cautè ponit agi. cum sit generalissimum, vt ff. de verb. sign. l. labeo. ij. in prin. & l. verba. habet enim se ad ius testandi & cōtractus. b ¶ *Conturbatum.* Nam olim hæres duobus primis gñibus testōrū poterat eē testis: in tertio verò, ille, qui erat loco hęredis, nō poterat eē testis. & sic erat turbatio iuriū: & ad eius similitudinem verus hæres hodie testis non erit, vt sequitur. c ¶ *Familiæ emptorē.* dicitur ille, qui constituebat hæres per æs & libram. d ¶ *Hæredi* v qui erat ex primis duobus generib' testamētorū. e ¶ *Abuti.* sic C. de cad. tol. l. j. §. j. & ff. si fa. fur. fe. di. l. fin. & supra quib. ex caus. ma. non li. §. primo. Accurt.

cū totum negocium cū hærede agi credatur supra proxi. §. Not. quòd valet legatū factū testi adhibito in tstō: & quòd legatarius est idoneus testis, quāuis de eius commodo agatur. Itē & fideicōmissarius particularis: secus vniuersalis, quia est loco heredis.] f ¶ *Legatarij.* Discrepant hī iure veteriā fidei com. vt infra de fidei-com. hær. §. ptereà. sed hodie nō, vt infra de leg. §. sed nō vsque. † quidā § hūc intelligunt, quau do legatum fuit repeti-petitū à succedentibus ab intestato, vt tuoc non videatur fēt testimonium in testamento iure, quia iuris successor ē, qui in quota parte hæres institutus est.

† *Aliàs enim.*

† *Hoc quod sequitur vsque ad §. glo. nō reperitur, in vetustis codicibus.*

agi.[a] Licet † autē totum ius tale cō turbatum [b] fuerat, & veteres quidē familiæ [c] emptorē, & eos, qui per potestatem ei cōiuncti fuerant, à testamentariis testimoniis repellebant: hæredi [d] aūt. & iis, qui per potestatem ei coniūcti fuerant, concedebant testimonia in testamētis præstare. licet ii, qui id permittebant, hoc iure minimè abuti [e] eos debere suadebát: nos tamen eandē obseruationē corrigentes, & qđ ab illis suasum est, in legis necessitatē transferentes, ad imitationem primi familiæ emptoris, meritò nec hæredi, qui imaginem vetustissimi familiæ emptoris obtinet, neque aliis personis quæ ei (vt dictum est) cōiunctæ sunt licentiā concedimus, sibi quodam modo testimonia præstare: ideoque nec eiusmodi veteres constitutiones nostro Codici inseri permisimus.

¶ Legatarii, & fidei cōmissarii, & eorū coniuncti, testes adhiberi, possunt. hoc d.

¶ Legatariis [f] aūt, & fideicōmissariis, quia nō iuris [g] successores sunt,

¶ Legatarius. Casus Dubitatū fuit, an legatarij & fideicōmissarij rectè adhiberentur testes in testō: & ratio erat in promptu, quòd nō, pp eorū cōmodū, quia inualidato testō corrumpuntur legata l. j. §. j. ff. de leg. 3 quo non obstante deciditur contrariū, ex eo quia cōmodum eorum est in consequentiam, nō principaliter,

g ¶ *Non iuris.* sed rei & sine onere, vt ff. manda. si hæreditatem. ¶ Adde, quòd debet intelligi iuris. s. vniuersalis, quia legatarius est successor iuris. l. id tēpus, ff. de vsucap.] ADDITIO. Et per hoc patet secus esse in fideicommissario vniuersali, quia habetur loco hęredis. §. restituta. infra de fideic. hær. Ioan. Fab.

¶ Con-

& aliis personis eis coniúcti, testimoniú† non denegamus: immo in quadã nostra constitutione[a] & hoc specialiter eis cõcessimus. Et multo magis iis, qui in eorum potestate sút, vel qui eos habent in potestate,[b] huiusmodi licentiam damus.[c]

¶ Testamentum potest in qualibet materia scribi, & in pluribus Codicibus Arer.

¶ Nihil autem interest, testamentum in tabulis, an in chartis,[d] membranisve vel in alia materia, fiat.

¶ Sed & vnum testamentum pluribus codicibus cõficere quis potest, secundum obtinentem tamé obseruationem omnibus factis: q[e][f] interdum etiam necessarium est: ueluti si quis nauigaturus & secum ferre, & domi relinquere iudiciorú suorú cõ

a ¶ *Constitutione.* græca: vel dic de illa, quç est. ff. eo. l. qui testõ. in prin. quç est Iustiniani p approbationé. vt C. de vet. iure enuc. l. j. §. sed neq; versi. omnia enim prima verior.

b ¶ *In potestate.* Itẽ tabellioni, vt ff. eo. l. domiti'. ¶ Declara hanc glos. vt per Ioan. de Pla. hic.]

c ¶ *Damus.* C. de testi. l. omnibus cõtra. Solu. hic agitur de viribus testamenti inter hæredé, & alium agenté cõtra testm̃: aliàs cõiũct' cõiũcto nõ ferret testimonium. i. vnus legatarius alij. Et secundum hoc falso; hic sumit argumentũ, quòd socius in causa socij admittitur in testimonium. Vel dic hoc speciale, † vt coniunctus pro coniuncto admittatur quasi in re sua, fauore testamenti, & vltimæ voluntatis, quæ debet dñari si legitima est, vt C. de lega. cũ qõ. in fin. & erit bonum argumentũ supradictum. Sed argm̃ contra est. C. de testi. quoniam. in fin. Sed respon. finis illius legis non refertur ad totum, quod erat dictum. Distingue tamen, an lucrum redeat ad eum socium, vt tunc non admittat, aliàs sic, vt ff. qñ appel. sit. l. i. §. in propria.

¶ Adde, quòd cõis solu. est, quia nõ interrogatur directo super legato, sed in consequentiam secundũ gl. in

† Sic et clericus potest ferre testimonium in cã suæ ecclesiæ, vt in c. cum nuncius. extra de test, vbi vide gl. vnicam de illa materia

† Istam approbat Bar. in l. qui testamẽto. ff. eo. & idem hic Angel. & Pla. hic.

d. l. omnibus. quæ cõiter approbat.]

¶ Nihil Casus. Quæsitum est, an in qualibet materia testm̃ scribi posset & videbatur quòd nõ, sed quòd deberet scribi in chartis, vel membranis tanq̃ qd cõmune fit: ex insolitis enim fraus præsumitur, de qua valde timetur in testamento: cuius cõtrariũ deciditur, ex eo quia in testamentis ipsis voluntas qũocunque cum debitis solennitatibus expressa est satis. Itẽ fuit dubitatum, an plura exẽpla fieri possent testamentorũ; & videbatur dicendum q non, propter ambiguitatẽ & quia vnicũ faciẽdũ est testm̃, nõ plura: cuius cõtrariũ decidit: qa cũ sit qd intellectuale testm̃, & si fiãt mille exẽpla, sp vnũ est. No. testm̃ in qualibet mã scribi posse, Itẽ q de vno eodemq; testõ plures scripturæ cõfici põt: qa sp intellectualiter erit vnũ testm̃. Itẽq pluralitas scripturarũ nõ facit pinde pluralitatẽ factorũ. Itẽ quòd qñq; est necessariũ cõfici plures scripturas. Itẽ q in multis est periculũ hoi. Itẽ q innum. dr, qd diffic. num.

d ¶ *In chartis.* sic. s. de rer. di. § lit. † ADDITIO. Et dic in chartis etiam rasis. secus tñ in alijs instrumentis.

e ¶ *Et vnum.* sic. ff. eo. l. vnum.

f ¶ *Quod.* s. vt pluribus fiat codici.

† Adde l. chartæ. ff. de bo. pos. secun. tab.

a Im-

a ¶ *Imminent*..Sic in authent.de cõ sangui.& vte.fra.§. quia verò.col.6 Sed nunquid ex his exemplis probat? Respon. non sine authentico, vt in authenti.vt spon.lar.§.& hoc in- super.collatio:ix.&ff.de fide instrum. l.quicũq;. & ff.de bonor. poss.sm tab. l..j.§.sed & si vnum.sed hic ãbo sunt principalia.

SYL. ¶ Adde, ꝙ hęc opi.com muniter tenetur: nõ.n. ita disposuit hic testator, vt in l.j.§.si quis in duobus.ff.de bono.poss.secundum tabu.

† aliàs deest in.

testationẽ velit, vel ꝑ alias innumerabiles cãs, q̃ humani necessitatibus imminent.[a]

¶ **Iure testatur ẽt quis sine scriptis, declarata voluntate coram septẽ testibus.hoc d.**

¶ Sed hæc quidẽ de testamentis, quæ † in scriptis conficiuntur, sufficiunt. Si quis autem sine scriptis voluerit ordinare iure ciuili testm̃ septem testibus[b] adhibitis,[c] & sua voluntate coram[d] eis nuncupata,[e] sciat hoc perfectissimum testamentum iure ciuili, firmumq́ue constitutum.

qui testa.fac.poss.hac cõsultissima. ADDITIO. (j)Etiam si sint mulieres, & qui aliàs non essent idonei, vt ibi not.per Angel.

c ¶ *Adhibitis*.i.rogatis vt intersint, & sint attenti,vt ff.eo.hę redes.§.pen. & in authen. de testi.§.& licet.in fi.§. collatio.7.

Testes debent rogari.

SYL. ¶ Adde, ꝙita cõiter tenet in l.hac consultissima C. eod. ꝙ in testamẽto nuncupatiuo requiratur rogitus testiũ, quanuis aliqui contrariũ senserint.

SYL. ¶ Sed hæc quidem. **Casus** Non figuratur, quia datur regula & modus condendi testamentum nuncupatiuum.Not.duplicem speciem testamentorũ in scriptis, & nuncupatiuum.Itẽ ꝙ in eo requiruntur septem testes.Itẽ ꝙ debẽt esse in præsentia testatoris.Item ꝙ testm̃ nuncupatiuum totum est de iure ciuili,nec participat cũ iure prætorio.]

b ¶ **Sed hæc.** Septem testibus.quandoque nullus vocatur : vt si miles moriatur in bello, vt not,C.de milit.test.l.milites.quandoque vnus: vt Imperator, vt C.eod.omnium. quandoque duo:(j)vt inter filios, vt C.eodem hac consultissima.§.ex imperfecto. Vel si in tentorio faciat testamentum miles, vt ff.de milit.test.lucius.quandoque tres, vel quatuor, vel pauciores, vt C.eo. si nõ speciali:qñq; quinq;vt in testõ rustici,vt C.eod.l.fi. §.sinautẽ.qñq; septẽ,vt gñaliter,vt hic,& C.eo,hac consultissima.quandoq; octo, vt C.

Testium numerus qui in testamentis est adhibendus.

ADDITIO. Et sic debet articulari & probari.

d ¶ *Coram*.Scilicet palam nominando hæredes,vt ff.eo.l.hæredes.

e ¶ *Nuncupata.* inde dicitur nuncupatiuum testamentum.

* ¶ Alciatus libr.ij.Parer.c. xxxij. hanc vocem à nuncupandis testibus deriuat, sed(vt opinor) rectius Accur.à nuncupanda.i.notificanda voluntate.]

* **ADDI.** Nuncupatur testamẽtum in hunc modum:Tabulas testamenti testator tenens ita dicit,Hęc vt in his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, Itaque vos Quirites testimoni.fin præbitore, q̃ nuncupatio & testatio vocatur. Vlpianus in titulis, tit. xx.

¶ **De militari testamẽto.** ¶ Visũ est s.de testam.in genere, nũc sequit videre de testamentis in specie. Vel aliter:Visum est s.de testis, quæ fiũt scđm cõis iuris dispositionẽ,nũc sequitur videre de illis, q̃ fiũt iure priuilegiato,vt est testm̃ militare,ideo.

Continuatio.

¶ Adde,

¶ De militari testamento.

¶ Voluntas militis in expeditione existentis: quoquo modo declarata, vim obtinet testamenti.[1] hoc dicit.

SVpradicta diligés obseruatio[a] in ordinádis testis, militibus pp nimiam imperitiam[b] eorum con stitutionib. pricipalib. remissa est. Ná quáuis ij ne-

III. ¶ Adde, q͠ continuatio fit hic p Imperatorem in prin. dicédo, q͠ à supra dicta regula excipitur testamétũ militũ propter eorũ imperitiã: & ideo dicto de his in genere, subijciuntur exceptiones & de testamẽto in specie, arg. l. item apud. §. hoc edictum. ff. de iniu.]Est aũt miles, qui iurauit à signis non recedere, vt ff. ex q. cau. ma. l. penult. & scriptus est in matricula, vbi & alij milites scripti sunt, vt ff. eo. l. antepen. & per totũ ti. sunt & alia necessaria, vt aliquis sit miles, vt diximus. ff. ex quib[9] cau. ma. l. pe. & in auth. de mã da. prin. §. fi. col. iij. Item miles dicitũ à malo, quod sustinet pro alijs, vel à mille qa ex numero mille hominũ eligitur, vt ff. eo. l. j. §. miles. Accur.

Miles vnde dicitur.

ADDIT. Aduertendum est, q͠ in milite sex sunt necessaria ad hoc, q͠ habeat priuilegia militibus concessa. Primò, q͠ ense cingatur. ff. de testa. mil. l. pe. Secundò, quòd in numero aliorũ ponat, & in matricula scribat ff. de testa. mili. l. ex eo tpe. Tertiò, q͠ præstet sacramẽtũ, qd morté nó euitabit pro republica, neq; à signis recedet. ff. ex qui. cau. ma. l. pe. & de ijs qui not. infa. l. ij. §. miles. Quartò. quòd stigma. i. not. publica brachijs suis scribatur C. de fabri. l. iij. lib. xi. Quintò, q͠ examinetur. C. qui. milit. non poss. l. j. lib. xii. vi. q͠ nó sit negociator. C. neg. ne mi. l. j. lib. xii. †

Miles cognoscit per sex signa.

† Adde l. mili. tes. C. de lot. & condu.

SVpradicta. ¶ Totus iste titulus diui. prin. in duas partes. Primò ponit de militibus testantibus inté- torio, vel in peculio castren. Secundò de testaméto in quasi castren. secũda ibi (Sciẽdũ). Itẽ prima subdiui dit. Ná primò ponit cõtinuationẽ p modũ remotionis siue exceptiõis cũ positione noui statui. Secũ dò qualiter priuilegiũ concessum militibus, q͠ possunt testari quomodõ volunt, intelligatur. Tertiò, quod etiam miles mutus, & generaliter defectiuus pòtest testari. Quartò, qualiter post mißionem testatur. Quintò, qd mutatio status ipsius militis, dummodo interueniat noua voluntas, non vitiat testamentum factum. Secunda ibi (Planè.) Tertia ibi) Quinimmo.) Quarta ibi (Sed hactenus.) Quinta ibi (Sed & si quis.) Aretin'.

Diuisio.

¶ Supradicta. Casus. Aliter nõ esset figurandus, cùm procedat Impr ratortradendo doctrinam excipiendoque à regula: dubium enim facie bat generalis dispositio supra facta: ratio aut decisionis ponitur in tex. propter imperitiam militum, quos scire magis decet arma quam. ll. lege fina. C. de iure delibe. Not. quòd voluntas militis in expeditiõe quoquo modo declarata, habet vim testamenti. Item q͠ miles præsumitur ignorare iura: & sic quod in milite iuris ignorantia toleratur. Item q͠ in testamento militis numerus testium neque alia, solennitas requi ritur.]

a ¶ *Obseruatio.* quæ consistit in quatuor vbi est in scriptis testamentũ cõditũ, vel insola nuncupatioue hæredis coram septem testibus, vt supra titul. primo. §. sed cum paulatim. & §. fin. & ff. de hære. instituen. lege prima, §. qui neque.

b ¶ *Imperitiã.* C. de iure deliberã. l. final. in princip. & de iur. & fac. igno. l. prima.

a ¶ Solen-

a ¶ *Solemnitatem*. Scilicet circa sigillum & subscriptiones.
b ¶ *Introduxit*. Sed tunc demum cũ in militia sunt, habent priuilegium, vt C. eod. lege penul. & hic subijcit. butũ est, vt in castrẽsibus filij ꝑ patribus sa. habeant. No. quòd cessante cã priuilegij cessat priuilegiũ. Itẽ ꝙ miles ex expeditionẽ debet testari iure cõi. Itẽ ꝙ filiusfam. miles testari põt, dũmodo testetur iure cõi. Itẽ quòd illi, q nõ sunt milites appellant pagani.
c ¶ *Autem*. pro sed.
d ¶ *Adiuuantur*. Et no. ꝙ cessãte cã cessat & effectꝰ. ¶ Adde, ꝙ cã expssa, s. propter nimiã eorũ imperitiã, cessare nõ videbat etiã ex expeditionẽ. Iõ dic, ꝙ illa remissio est cã remissio nis in genere, sed causa constitutionis Instima. de qua meminit ibi, qđ meritò. ẽ occupatio circa rẽ milit.] Et põt hic sumi arg. qđ cessante cle. ab eccl. cessat ꝑbenda, sic C. de epis. & cle. lege generaliter ij. ¶ Adde, ꝙ hæc. q. hodie decidit in c. relatũ. & i c. inter quatuor. & in c. fi. de cle. nõ resi.] Sed argu. cõtra ff. de pustu. l. j. §. sexum. q. a Calphurnia dedit cãm edicto. vnde cessãte cã cessare debet edictũ; qđ nõ ẽ verũ. S3 hoc vltimũ gñale de cã impulsiua dicit; primũ de finali sine qua res ẽẽ nõ pt. ¶ Adde, quòd in dubio causa, si est expressa in l. finalis præsumitur, vt dicit glos. in l. cum tale. §. falsam. in vers. coheṙ. ff. de condi. & demon. aliàs secus, gl. in l. ij. §. fi. de dona. & illa dicitur causa finalis, quæ est generalis, vt per Bar. in d. § fin.]

* ADDIT. Et quãdo miles in conflictu ac hostiũ congressu testatur, qđ si in vagina aut clypeo sãguine suo aliqd annotauerit, aut pulueri gladio inscripserit, pro testamento habetur. l. milites. C. eodem debet tamen probari duobus testibus l. Lucius. & ibi glo. ff. eodem. alio casu quando in extremo periculo vitæ nõ reperitur. tunc duo testes rogati requiruntur. l. diuus cum glos. ff. eod. §. plane. infra eod. *Hiero. Messag.*

que legitimũ numerum testium adhibuerint, neque aliam testamentorum solennitatem [a] obseruauerint, rectè nihilominus testantur: videlicet cum in expeditionibus occupati sunt quod meritò nostra constitutio introduxit. [b] Quoquo enim modo voluntas eius suprema inueniatur, siue scripta, siue † sine scriptura, valet testamentũ ex volũtate eius.

Aliàs si ue non scripta.

¶ Miles testando extra expeditionem debet testari secundum ius commune, & licet filiusfamilias sit, testari tamen potest. Arer.

¶ Illis autẽ [c] temporibus, per quæ citra expeditionũ necessitatẽ in aliis locis, vel suis † ædibus degunt, minime ad vendicãdũ tale priuilegiũ adiuuantur, [d]

Aliàs sedibus.

¶ Illis autem. Casus. Quærebatur, an miles extra expeditionẽ testari, posset iure militari sine solennitatibus; & videbatur dicendũ quòd sic; rõ. n. īperitię assignata militat in expeditione, sicut extra. Cuius contrarium deciditur ex eo, quia tunc possunt consulere peritiores, & ita excludere ignorãtiã; & ea, quę rõne occupationis militiæ conceduntur, cessant, vt dicitur in gl. Sed tunc quæritur, an filiusfami. miles testari possit; & videbatur, quòd non, ꝑ l. pe. & fi. C. qui testa. fac. pos. cuius contrariũ deciditur; rõ autẽ assignat in tex. ꝓpter militiã; quia hoc militiæ tri-

† *Scilicet cõmuniter, vt quia citatus à superiore minimè infra tẽpus cõueniens veniat. secũdum docto. hic.*

a ¶*Et si filifamilias*. Licet hi aliàs prohibeantur, vt infra ti.j.in prin. & ff.de do.cau.mor.l.tam is.§.j.

b ¶ *Iure* tamen communi.s.quantū ad solēnitatem, nō quo ad hoc, ut detur querela contra eius testamētum, sicut in alio veterano qui sui iuris est, vt C.de inof. test. l.fi.§.in his. & ff. de inof. testa.l. Papinianus. §.si quis in militia. Item hoc est verū. qn̄ est domū reuersus, sicut s. proxi. dixit, aliàs si cut miles alius utit spe ciali iure, sic & iste ar. ff. eo. ex milita ri.§.j. & l.testamenta eo rum.§.fi.

¶Adde, ꝙ si loquimur de iure.ff.& C. glos. vera ē: si de iure nouissimo, cōis opi.est,ꝙ sub iaceat q̄relę, secūdū gl. in l.aduersus.ff.de inof.testa.

† aliàs Statilio.

¶Sed testari quidem,& si[a] filiifamiliàs sint, propter militiam conceduntur: iure[b] tamen cōi, eadem obseruatione & ī eorum testamentis adhibenda, quam in testamētis paganorū[c] ꝓximè exposuim⁹.

¶ Priuilegia militum tunc habent locum, quādo cōstat militem testari voluisse, aliter non. hoc dicit.

¶Planè de testamentis militum diuus Traianus † Catilio Seuero ita rescripsit.[d]

¶Id priuilegium, quod militantib. datum est, vt quo modo facta ab his testā, rata sint: sic intelligi debet, ut vtiq; prius constare debeat testamētum factum esse: quod & sine scriptura & a non militantibus fieri potest: † Si ergo miles, de cuius bonis apud te q̄ritur † conuocatis ad hoc hominibus,[e] vt uoluntatē suā testaretur, ita locutus est, vt declararet quem vellet sibi hæredē esse, & cui libertatē tribueret: pōt uideri sine scripto hoc mō esse testatus, & volūtas ei⁹ rata habēda ē. Cæterū si (vt ple-

tur,& videbat dicēdū ꝙ sic, qa inde finite dicit, quoquomō inueniat uoluntas cū scriptura uel sine, ualeat. Tamen dicitur contrarium, declarādo ꝙ intelligitur, qn̄ re vera constat uoluisse testari, quia aliàs illa non est uoluntas, puta si per iocum aut adulatorie quid dictum sit. No. ꝙ priuilegium concessum alicui actui, intelligitur, si ille actus fit. Item ꝙ per priuilegium militum tam latū non remittitur numerus duorum testiū qd' ē de iu.natu. Item ꝙ mulier p̄t eē testis in testamēto militis, verbū.n. hō, ad eā trahit. Itē ꝙ ī testamēto militis requiri rogit⁹ testium Itē ꝙ nomen hæredis dēt exprimi a milite. Itē quòd verba ioc osa non d sponunt.

† aliàs ergo.

† aliàs ā conuocatis.

c ¶*Paganorum*. A pago, quod est villa, dicitur. q.d non militum.

*ADDI Pagani à pagis dicti vidētur qd' illi rei rusticæ agrisq; colēdis re inq̄rent. uā auctis P.R. opib⁹ cœpit rei studiū tenuissimis relinqui.

d ¶ *Planè* Rescripsit.ut.ff.eo.diuus.

e ¶*Hominibus*. saltē duobus, ut.ff.e. lucius.& ff.de testi.l.vbi.& hoc ē qn̄ intētorio, si āt ī cōflictu belli, nullo ēt teste uocato, ut C.e.mili.(i).si āt est domi iure cōi, vt s.eo.§.illis.

SYL ¶Planè. Casus. Quærebatur, an illa verba (quoquomō uolūtas cōstet hēatur ꝓ testō) gn̄aliter intelligerē-

ADD I.(j) Dēt tn̄ aliquo mō de uolūtate cōstare, vel ꝑ duos testes vel ꝑ cōparationē literarū, vel alio mō

& facit vt remissa pœnitus omni solennitate, non de naturali, sed ciuili tantum intelligatur Ang.

a ¶ *Sermonibus*. Fortè cã demõstrãdi ut magister discipulo, uel ludi cã ut ff. de actio. & obli. l. obligationũ substãtia. §. si. vel affectiõis, ut ff. de iure codicil. literæ, †

¶ Adde uel p antiphrasim l. cũ q̃dã, cũ gl. in ver. affectionẽ. C. de le. uel oblatiuis. gl. in l. ij. C. ĩ q̃bus ca. col. ca. cẽsi. l. xj. vel cõmẽdatilitis. si uerò ñ remunerandi. §. cum quidam. ff. de man. vel enũciatiuis. l. ex hac. ff. de do.

¶ *Nec ullorum*. Sic ĩ ad l. fa. circa prĩ. s. C. de resc. ven. l. ratas.

stantiã testamẽti, vt qui alias testari nõ posset, hic tñ possit, vt ff. e. l. iiij.

d ¶ *Mutus*. siue nã, siue casu, vt sit priuilegiũ aliqd, ut C. q̃ te. fa. po. l. discretis, & hoc iure militari, vt ff. e. iure militari.

runque sermonibus [a] fieri solet) dixit aliqui, Ego te hæredẽ facio, vel, Bona mea tibi relĩquo, nõ oportet hoc p testamẽto † obseruari. Nec[b] ullorũ magis interest, quã ipsorũ quibus id priuilegium datum est, hmõi exẽplũ non admitti: alioquin ñ difficulter post mortẽ alicuiusmi litis testes existerent, qui affirmarent se audisse dicentẽ aliquem se relinqnere bona cui uisum sit: & p hoc iudicia uera subuerterentur.

¶ Miles, licet sit mutus, uel surdus, tum testatur A- teri.

¶ Quinimmo[c] & mutus,[d] & surdus miles testamentum facere potest.

¶ Miles post missionem iure communi testatur: & antefactum testamentum ualet intra annum, etiam quòd conditio in eo adiecta duraret post anni .h.d.

Accn. Dũmõ ppeat ipsũ sic uoluisse testari per signa sua, quæ per notos poterunt interpretari.

ADDI. Ias. hic accipit † surdũ & mutum ex accidenti nõ aũt ex natura s3 magis placet opi. gl. & similẽ habes in §. itẽ surdus infr. ti j. qui a nõ distinguit Impe. H. M.

¶ Sed hactenus. Casus. Quęsitũ fuit an post missionẽ durent priuilegia militũ: & uidebatur q̃ sic, ĩ memoriã pstinę militiæ q̃si hęc ppetuo cõcessa sint. Cui' cõtrariũ decidit q̃a cũ rõne occupationũ militariũ cõcedant, his cessãtib' cessat priuilegiũ, dat ãt anni spatiũ ad mutãdũ testm̃, & iõ conditio veniẽs post annũ nõ vitiat, quia retrotrahitur ad diẽ mortis vel aditæ hæreditatis, vt dicit in gl. No. q̃ priuilegiũ cõcessũ respectu certę q̃litatis durat ea durãte. Itẽ q̃ cessante cã priuilegii cessat priuilegiũ. Itẽ q̃ miles nõ exercẽs militiã nõ gaudet militũ priuilegio. Itẽ q̃ testm̃ iure militari factũ durat p annũ post missionẽ. Itẽ q̃ cõditio retrotrahit. Itẽ q̃

¶ Quinimmo. Casus. Quærebatur, an mutus uel surdus milites testari possint, & dubiũ faciebat tex. in §. item surdus infra ti. j. Tñ contrariũ decidit, quia in milite testãte nõ requirit formalitas solẽnitatũ, sed sufficit quoquomodo de uoluntate cõstare, de qua etiam cõstare põt p signa & nutus. Iõ miles surdus, uel mutus, testari pñt. Not. summa. Itẽ q̃ miles põt nutu instituere hæredẽ intellige, nisi aliter noĩare possit. Itẽ q̃ nõ solũ mut' uel surdus testari pñt, sed mutus & surdus simul.]

c ¶ *Quinimmo*. Habet priuilegiũ circa solẽnitatẽ, quinimmo & circa sub

SYL. † *Tu d. quòd nulla uerba operantur testamentum, nisi appareat quòd uoluerit testari & ad hoc se disposuerit, secus in cõtract. b' ubi ĩ dubio verba præsumuntur obligatoria nisi aliud ex cõiecturis appareat An uerbum relinquo importet institutionẽ legatum uel fidei com. uide Io. Fab. hic*

† *alia seruari*

SY

¶ Sed hactenus [a] hoc illis [b] à principalibus constōnibus cōcedit̄, quatenus militant, & in castris degunt. Post missionem [c] vero veterani, vel extra castra alii, si faciant adhuc militātes testm̄, cōi omnium ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in castris fecerint testamentum, non cōi iure, sed quomodo uoluerint, post missionē intra annum tantū valebit. Quid ergo si intra annum quis decesserit, conditio, aūt hæredi ascripta post annum extiterit, an quasi militis testm̄ valeat? Et placet [d] valere quasi militis.

¶ **Testm̄ factum ante militiā sine solēnitate valet, si post militiā apparet de militis uoluntate idem, si miles post testm̄ fuerit capite minutus. Areti.**

¶ Sed & si quis ante militiam non iure fecit testamentum, & miles factus, & in expeditione degens

ad ualiditatē testamēti inspicit̄ tp̄s mortis non cōditionis existentis.]

a ¶ *Sed hactenus.* Quidā dicūt hic nō esse.§.& asserūt, ꝙ oē priuilegiū, qđ hēt miles pdit cū redit de militia. Sed nos dicimus.§.hic eē & distinguimus † īter priuilegiū qđ hēt ut testet̄ qui aliàs testari nō pōt. vt filiusfa. & mutus, ut illud duret pꝰ reuersionem vt ī.proxi.§. & §.sed testari.& ff.e.titiꝰ in prin. Alia verò priuilegia quæ hēt in testādo, finiant̄, ut hic, & ī.e.§. illis autem.

idem Pla.hic.

¶ Adde ꝙ opi. gl. cōiter tenet̄ hic, ꝙ etiā post missionē filiusf. & mutus testentur.]

SYL.

b ¶ *Illis.*.i.militibus, ut reliqua priuilegia.s.de numero testiū habeant in testādo & sic non refertur ad proximnm.§.

c ¶ *Post* msisionē. honestā .s.finito tp̄e militiæ, uel causariā, si ante tp̄s ex necessitate recessit † si aūt ignominiosa est missio, desinit statim ualere, ut.ff.e.testamenta eorū. & C.e.l.ex testō. Sed si miles de capitali crimine dānatus fuerit, si quidē de cōi, vt homicidio, & simili, nō poterit a modo testari.ff.de ve.&mi.suc.l.j.in fi. Si āt militari, ut quia alienauit arma vel similia, q̄ numerant̄.ff. de re.mi.l.ij. & iij.(& idē ēt de fide rupta) nō p̄t testari, ut.ff.e.l.ex militari. alias poterit in castrēsibus tm̄, si ei hoc ī snīa pmissum fuerit, aliàs nō † vt ff.de iniu.rup.tes. si quis filio exhæredato.§. sed & si qs fuerit capite & de leg. iij. l. si quis in pri.§. miles.

† Et dicit An. quòd scolaris absens a studio per quinquenniū perdit priuilegium.

† Facit ad hoc

¶ Adde quòd hoc in pagano fieri n̄ posset d.§.miles nisi ex cā, ut p Alex. ī l.& militibus. C. eo. & dicunt doc. hic.]

SYL. tex.in l. cum hic §. similes.ff.d. don. inter uir. & uxo.

d ¶ *Valere.* Quia cōditio retrotrahit̄, vt ff.de peri. & cō. rei vē. l. necessario. §.j.& qui po. in pi.ha.l.ul. & facit ff.e. quod dicitur & l. quod cōstitutum.

¶ Sz & si quis ante militiā. **Casus.** Quæsitū est, an testamentum non iure factum à pagano si miles efficiatur, & aliquid addatur, confirmetur, & videbatur quòd non, quia cum à principio nō ualuerit, nō uidetur quòd possit ex tempore aliquo modo confirmari. Cuius contrarium respondetur ea ratione: quia cum aliquid addat uel minuat. uidetur nouum quid facere.l.ius ciuile.ff.de insti. & iur. vnde sicut ita disposuisset, tunc ualeret, ita debet ualere, quando constat quòd illam uoluit esse suam uoluntatem. Item dubitabatur, nun-

quid capitis diminutione, testamentū prius factū irrita: et in milite: & rō dubitandi colligitur ex §. alio. infra quibus mo. test. infir. Tū cōtrariū decidītur fauore militię, qui si durauit in eadem uoluntate, facit testamētum ualere. Not. ꝙ testamentum nō iure factū ante militiā non ualet, etiam eo effecto milite & nihil aliud faciente. Itē ꝙ aperiēs testamentū ante factum uidebatur illud velle inualidare: nisi alia adiiciat, & colligitur hic in ver. & quæ dam adiecit. ex quo nota. imperitiā aliquorum hic. qui intelligebant resignare, idest sigillare: nam resignare importat aperire. Item ꝙ addens aliquid & detrahens, in cæteris videtur approbare. Itē quòd addēs uel detrahens dicitur de nouo facere. Item ꝙ agitur ex confirmante, non ex cōfirmato. Item quòd militis testamentum capitis diminutione nō irritatur.]

† *aliàs quasi militis ex noua uoluntate ualet.*

resignauit[a] illud, & q̄dā adiecit,[b] si uel detraxit,[c] vel alias manifesta ē militis uoluntas hoc valere volentis: dicendū est valere hoc testm̄, quasi ex noua[d] militis volūtate. Deniq; & si in arrogationē datus fuerit miles, vel filiusfamilias emācipatus est, testm̄ eius †quasi ex noua militis voluntate valet, nec videtur[e] capitis diminutione irritū fieri.

¶ Filiusfamiliàs in quasi castrensi potest facere testamentum secundum ius commune Ang.

¶ Sciendū tn̄ est, ꝙ ad exēplum castrensis peculii, tā anteriores leges,[f] q̄ principales constitutiones[g] quibusdā[h] quasi castrensia,† dederāt peculia, & horum quibusdam permissum erat, etiam in potestate degētib. testari:† nostra id cōcessionem & priuilegium quasi castrensibus tributum. Notà quòd filiusfamiliàs in quasi castrensibus rectè testatur, si iure communi testamentū conficiat. Itèm quòd quando aliquid facere conceditur in priuilegium alicui, intelligitur concessum vt illud faciat secundum legum ordinationem.]

a ¶ *Resignauit*. idest sigilla aperuit, & remouit, vt. ff. eodem l. tribunus. §. cum aliquis.

b ¶ *Adiecit*. Vt. ff. de iure cod. l. consicitur. §. si miles.

† *Ista l. non ē c. Accu. sed Io. Fab.*

c ¶ *Detraxit*. † Nota ex hoc uerbo ꝙ detrahēs in uno articulo, in alijs cōfirmare videt. Et sic nota inducta ad vnū fine operari contrariū, quod facit, vt per instrumentū emphyteuticū probet dominium. Ioan. Fab.

d ¶ *Ex noua*. Nota q. ab initio nōn valuit, ex post facto tn̄ cōualescit.

† ¶ Malè notat hoc ex isto tex. quia hęc est noua voluntas, & consequēter nouum testamentum.]

e ¶ *Nec videtur*. qđ resignauit postea Vel dic, sicut nunc de nouo facere potest, sic uetus non rescinditur. Et secundum hoc dic noua voluntate. s. tacita. aliud in pagano, vt infra qui. mo. test. infir. §. alio.

† *aliàs dederāt*

¶ Sciendum. Casus. Non est figurādus cū referat eō

f ¶ *Leges*. s. Digestorum, vt. ff. de col. bon. l. j. §. nec castrense.†

† *Adde tex. in l. j. §. hoc aūt. ff. §. Casu.*

g ¶ *Constitutiones*. vt C. de assesso. l. j. §. velut, & C. de aduoca. diuer. iudicio. l. fori. & aliæ plures. Accursius.

h ¶ Quibusdam, vt Consulibus, & Præfectis legionum, & Præsidibus prouinciarum, qui sunt filiifamiliàs vt C. de inoffi. test. l. fi.

a ¶ Consti-

a ¶ *Constitutio.C.* de inoffi. test.l.fi.
b ¶ In huiusmodi.s.cas.& quasi, nā in aduētitio nō potest, licet habeat proprietatem, vt C. de bo. quæ li.l. fi.§.filiis autem familias.

SYL. ¶ Adde hoc verum ēt in adnēticiis in quibus patri nō quæritur vsusfructus, secūdm cōem opi. ī l.j.§.in filii.ff.ad tre. c. ¶ *Iure cōi.* Nisi sit miles in castris vt s.eo.in prin. Itē tale testamentū nō expugnat̄ p q̄relā īofficiosi testamēti, vt C.de inof. testa.l.fi.

† *aliàs quod nostra constitutio lati' etc*
† *aliàs in bistâ tūmodo peculiis.*

ADDITIO. Dic q̄ hodie hoc nō est verū.immo subiacet q̄re lę,secundū cōem sententiā, si parentes p̄tereat vel exhæredet sine causa,vt.§.& hæc quidem.in auth. vt cū de appel.cognosci. Ang.

Cōtinuatio. ¶ Quibus non est permissum facere testamentū. ¶ Quia continuatio fit per glo.i.quæ cōis est, non expedit aliter continuare:præsertim cū Impe. ipse annectat titulum hunc præcedentibus in primis uerbis.

SYL. *Diuisio.* NOn tamē ¶ Iste titulus diuidit̄ n septem partes, quia enumerantur sept ē gradus psonarū. Et primò ponit de filio, ath. secūdò, de impubere. Tertiò, de furioso. Quartò, de prodigio. Quintò, ponit de surdo & muto. Sextò, de cęco. Septimò, de capto ab hostibus. Secūda ibi (Præterea.) Tertia ibi (Item furiosi) Quarta ibi (Item prodigus.) Quinta ibi (Itē surdus & mutus.) Sexta ibi (Cæcus.) Septima ibi (Eius qui) Are.

stitutio[a] latius extendens, permisit omnib. † i. hmōi[b] peculiis test ari q-dē, sed iure cōi: [c] cuius constitutionis tenore perspecto, licentia est nihil eorum, quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare.

¶ Quibus non est permissum facere testamentum.

¶ Filii in potestate testari non possunt, etiam patre consentiente nisi de peculio castrensi vel quasi de quo & veteranus, patre etiam inuito disponere potest. hoc dicit.

NOn [d] tamen omnibus licet facere testm. Statim [e]. n. ii, qui alieno iuri subiecti sunt, testamenti faciendi ius nō habēt, adeo quidē

¶ Casus. Nō figurat̄ aliter, cū tradat doctrinā, & enumeret p̄sonas p̄hibitas testari. Sola.n.difficultas uidebat̄ q̄ quis filiusfa. testatus sit. si tamen cū tali testamento decesserit iā esse ꝯtus paterfa. nō uidebat̄ testm̄ ualere, q̄a cū testamētū acciperet cōfirmationē ex morte, illud tp̄s uidebat̄ inspiciēdū, q̄a eo tp̄e re uera pōt dici testatorē id disponere q̄d facit. Cuius cōtrariū decīditur ex regula, Quæ ab initio nō ualēt, tractu tēporis nō cōfirmātur, cū hic nō p̄supponatur aliquid aliud interueniisse, nisi cursus t̄pis, non aliquis actus positiuus, ut in §.sed & si quis supra ti.j. No. q̄ edictum de testamentis est prohibitoriū certarū personarū. Itē q̄ filiusfa. non testat̄ nisi in peculio castrēsi uel quasi. Itē q̄ per militiam quis nō liberat̄ à potestate patris. Itē q̄ creditores patris nō habēt regressum cōtra peculium castrēse filii rōne debitorū patris. Itē q̄ testm̄ nullū tractu t̄pis, etiā cessante impedimento, ob quod non ualet, non reassumit vires.]

d ¶ *Non tamē.* Videbat̄ quēlibet seruātē supradicta posse testari, sed cōtrariū est in 13.casibus qui ī tit.isto pro p̄te dicūtur. † Et hoc est, q̄d dicit, nō tñ &c. & no.īfra eo.§.fi.Acc.
e ¶ *Statim.* i.in primis, uel statim.i. eo ipso.

† *Ista gl. ē p pretia per ibi.*

* ADDI. Non obst.tutelā esse ius publicum ut §. de excu.tu.in prin.

& tamen patria potestas non impedit, quia in ea si filiusfam. repræsentat publicam personā vt in magistratu.l.nā quod.ff.ad treb.secus in testō, quia ut priuatus in eo agit & uide Bar. in l.tā is. §. filiusfa. ff. de do.cau.mor. Hiero. Mess.

a¶ *Permiserunt*. Sed cā mortis filius donare pōt patre cōsētiē te, ut ff. de do.cā mor.l. tā is.in fi. Et rō diuersitatis est, q̄a testamentū ex libero nō alieno arbitrio dēt pcedere, ut.ff.de hær. insti.l.il la institutio.

SYL. ¶ Adde quòd hoc nō pcedit ad pias cās. c.licet d̄ sepul.lib.6.]

*ADDI. Cōtrariū tn̄ t3 Fulg.in l. seni.C.de te. & Io. And.ī c.si pater de test. ī nouel. limita ēt vt p Soz.in li.fal. in regu. Filiusfamilias Hiero. Messag.

Filiusfamilias licet testari nō possit, bene tamē potest donare cā mortis.

vt quamuis parentes eis permiserint [a] nihilomagis [b] iure testari possint: exceptis ijs, [c] quos antea enumerauimus, & præcipue militibus, qui in potestate parētū sunt: quibus de eo, qđ in castris acquisierunt, permissum est ex constitutionibus[d] principum testamētum facere. Quod quidem ius [e] ab initio tantum militantibus datum est, tam ex auctoritate diui Augusti, [f] quàm Neruæ, nec non optimi Imperatoris Traiani: post eà uero subscriptione [g] diui Adriani, etiam dimissis à militia, idest, veteranis [h] concessum est. Itaque si quidem fecerint d̄ castrēsi peculio testamentum, pertinebit hoc ad eum, quē hæredem reliquerunt: si vero intestati decesserint, nullis [i] liberis vel fratribus superstitibus, ad parentes eorum iure[k] communi pertinebit. Ex hoc intelligere possumus, qđ in castris acquisierit miles, qui in potestate patris est, neque ipsum patrem adimere posse, neque pa-

b¶ *Nihilomagis*. idest non ideò magis, habet enim in se negatiuā sicut nihilominus affirmatiuam, Accur.

Nihilomagis & nihilominus differūt alia et aliud quid n.

c¶ *Iis*.s.castrēse vel q̄si castrēse peculiū hn̄tibus, ut s.§.ic.proxi. §.fin.

d¶ *Constitutionibus*. extrauagātib'.

e¶ *Quod* quidem ius. Scilicet posse testari in castrensibus.

f¶ *Augusti*. quàm Neruę &c. quorum dicta non habemus.

g¶ *Subscriptiōe*..cui' verba n̄ hēmus

*ADDITIO. Traianum aūt optimum appellat, eo cognomēto, quod ei iure optimo à Senatu populoque Ro.consensu oīum tributum est, ut Dion.in hist. & Pli.ī pane.

h¶ *Veteranis*.s. filisfa. de quib' hic loquitur.

i¶ *Nullis* liberis uel fratribus supstitib'. Nā liberi desūcti militis & frēs patrē excludebāt, ut C. cō.desuc.l.fi. hodie soli liberi militis, ut in auth.de hæ.ab intest. veni.in prin. versi. siquis igiť. coll.ix.

ADDITIO. Quibus non extātib' succedit una cū fratribus vt co.ti.§.si uerò cū.dūmodo castrense deferatur tāquam hæreditas, ut infra proxi. Io.Fab. & Angel.

k¶ *Iure* communi. Non hæreditario, sed tanquam occupanti peculium profectitium vel aduentitium vt ff.de castren. pecu.l.ij. hodie uidetur etiam iure hæreditario, ut in authen.de hæredi. ab intest. ve. §.si igitur defunctus.coll.ix.

¶ Adde quòd idē erat de iu.C.l.qđ scitis.& ibi Bar.C.de bo.quæ lib.]

a¶ Com-

tris creditoris id vendere, vel aliter inquietare, neque patre mortuo cum fratribus commune[a] esse: sed scilicet proprium eius esse, † qui id in castris acquisierit: quamquam iure[b] ciuili, omnium, qui in potestate parē cū sunt, peculia[c] perinde in bonis parentum computentur, † ac seruorum peculia ī bonis dnminorum† numerantur, exceptis videlicet iis, quæ ex sacris constitutionibus, & præcipue nostris[e] propter diuersas causas non acquiruntur.[f]

¶ Præter hoc igitur, qui castrense peculium, vel quasi castrense habet, si quis alius filiusfamilias testamentum fecerit, inutile[h] est, licet suæ potestatis factus decesserit.[g]

¶ **Impuberis, aut furiosi testamentum non valet etiam si pubes, vel sanus decesserit, nisi ante furorem vel eo tempore quo intermissus, est, sic factum. hoc dicit.**

¶ Præterea† testamētum facere nō possunt impube-

---

a ¶ *Commune.* Sic supra per quas per son.no.acqui.§.j.

b *Iure* ciuili. Scilicet antiquo, sic supra per quas perso. nob.acqui. §.j.

c ¶ *Peculia.* Scilicet aduentitia & profectitia, nam castrensia uel quasi etiā iure ueteri non acquirebantur patri, ut.ff.de collatio.bo. no.l.prima. nec castrēse.

d ¶ *Nostris.* Et alienæ & nostræ sunt, ut C. de bo. iu.C.de bo.q li.per totum

e ¶ *Non acquiruntur.* Scilicet nobis patribus.

f ¶ *Inutile* est Quia quod ab initio nō ualet, ex tractu temporis nō conualescit, ar. infra titu. j. circa princ.(j) Ar. contra C. de nup.& si contra So.ibi nō ualuit matrimonium ex primo sed ex nouo post matrimonium consensu.

ADDITIO.(j) Et hoc uerum indistincte, si defectus sit in persona hæredis, idem si in persona testantis, vt quia sit intestabilis, secus si oneratus creditoribus seruos instituere nequeat, ut l. ei qui soluendo. ff.de heredi.insti. defectus quoque solennitatis, ut in numero septem testiū rogatorum, ex post facto confirmari non potest: nisi in casu l.j.C.de fideicommis.& l. testamento. C. de fideicommis. lib. secus si respiciat fauorem priuatum l.filio præterito. ff.de iniu.te.Ang.

g ¶ *Decesserit.* Non idem de seruo testante, si fideicommiss. sit relictum, quia ualet si durat uoluntas, ut ff. de legat. iij. l.prima. §. primo, ¶ Adde tamen, quòd hanc durationem uoluntatis oportebit probare p quinque testes, vt per Bartolum in dicto. §. primo.

¶ Præterea. testamentum. Casus. Eodem modo figuratur ut in §. superiore, quia ex eisdem rationibus decisio constat, & dum requæritur an superueniente furo testamentum irritetur, dubium faciebat, quia res deuenerat ad casum a quo incipere non poterat, & ideo uidebatur non ualere. Cuius contrarium dicitur ea ratione, quia inspiciendum est respectu habilitatis personæ testantis tempus conditi testamenti, quando sumus in eo quod fauore publico est introductum. No. quòd impubes testari nō pōt, & rationē quare. Itē ꝗ testamē-

† *Alias ac si.*

† *aliàs numerentur.*

† *aliàs ac si.*

Temporis tractus non conualidat inualidum.

† *Facit ad istum §. quod dicitur nec fiert tenor ista gl. per uerbo mentē ex tra de reg.*

res:[a] qa nullū eorū aī iudiciū[b] est. ¶ Item† furiosi,[c] quia mente carēt. Nec ad rem pertinet, si impubes postea pubes: aut furiosus, postea compos mentis factus fuerit, & decesserit.

¶ † Furiosi[d] autē si per id tēpus fecerint testamētū, quo furor eorum intermissus est,

tū nullum respectu psonæ testantis non recōualescit, licet persona fiat habilis. Itē ꝙ testamētū recte factū nō irritatur per furorē superuenientem. Itē ꝙ facilius quid impedit fa ciēdum, quā factū tollat, & ꝙ quando furiosus habet dilucida interualli pt testari.]

†Etiam a.l. pias cā. Bar. in l.j. in j. q. C. de sacro. eccle.

a ¶ *Impuberes*, sȝ ex quo tetigerūt de vltimo die xiiij. vel. xij. anni. satis est fauore testamenti, ut ff. eodem. quia ætate. Idem in usucapione, ut ff. de vsucapio. l. in vsucapionibus. Secus in præscriptionibus odiosis, ut ff. de actio. & obliga. in omnibus. Item secus ubi est fauor eius quī uult prorogare, ut in contractibus à minore factis, ut ff. de mino. l. iij. §. minorem.

SYL. ¶ Adde ꝙ quando quæritur utrum dies cœpta habeatur pro completa, concludendum est in fauorabilibus quòd sic, in odiosis quòd non, in mistis attenditur fauor: ita Ioan. de Pla. & alii hic) & est gl. in l. iij. §. minorem. ff. de mino.

b ¶ *Iudicium*. est. i. discretio, ut ff de iudi. cū prætor. §. non auteur. Quandoq; ponitur pro sententia: vt, rei iudicatæ standum est, ut C. de re iudi. l. j. Quandoque pro instantia causæ triennii, ut C. de iudi. l. properandū. per to. Quandoque pro actione, ut iudicium familiæ hercis. uel communi diuidundo, ut infra de offic. iudi. §. si familiæ hercisc. & §. fi.

SYL. * ¶ Hanc gl. sequitur & commendat Iaso. infra de actio. in prin. col. j. & Deci. in rubri. extra de iudi. col. v.] ADDITIO. Quandoque pro lite siue controuersia, ut iudicium pendet super hæreditate, ut ff. ad trebel. l. j. ij. respon. Quandoque pro auctoritate, ut negocia ecclesiastica non sunt disponenda laicorum iudicio, idest auctoritate, extra de iudi. c. decernimus. Quandoque pro foro, vt causa iurispa. stronatus definiri debet ecclesiastico iudicio, idest foro. c. quanto extra de iud. Quandoque pro arbitrio, ff. qui satisd. cog. arbitrio. Si enim arbiter est iudex, ergo arbitriū est iudicium. Quandoque pro ultima uoluntate, ut, iudicium testatoris cassum esse non debet C. de sacro san. eccle. l. j. Quandoq; pro quæstione. ut ciuilis causa in iudicium idest in quæstionē deducta cum criminali, post criminalem est distinguenda C. de ordi. iudi. l. fi. Quādoq; pro discussione siue iuris disquisitione, ut in rub. de iudi. ff. & C. Quādoq; pro potestate iudicandi, ut. ff. de iud. l. iudicium soluitur. uetante eo qui iudicare iusserat. Quādoq; pro pernicie siue damnatione: ut ubi. Qui manducat & bibit indignè corpus & sanguinem Domini, iudicium sibi manducat, & bibit. Quandoque pro pœna, ut ibi. Qui bona egerunt. ibunt in uitam æternam, qui uerò mala, in resurrectionem iudicii, idest pœne æternę. Quandoque pro processu iudiciali, ut c. j. de iudic. lib. vj. SYL.

† Ad hoc uide Deci. in l. in neg. ff. de reg. iu.

j. Cor. thi. xi. Io. v.

c ¶ *Item* furiosi. Repete, non possunt testamentum facere.

d ¶ *Furiosi*. Hac ratione idem in mēte capto dicam, ut argum. ff. de uer. oblig. à titio in fin.

* ¶ Adde ꝙ furiosus, & mente captus ita differunt quòd furiosus rabie quadam animi agitatur, mentecaptus magis ī quiete est, nullaq; extrinsecus signa ostēdit, idemque

est

est qui & demens, quãuis Alci. lib. Pater. 2. c. 16. eos aliter differe cẽseat.

a ¶ *Testati.* ut C. e. furiosum. in prin. ADDIT. Item in dubio, si tẽpus testamenti erat remotum à tẽpore furoris: sed sivi cinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur, fuisse sanæ mẽtis vel nõ. † Et qualiter probetur furor, uide Ang. hic.

† *aliàs rite.*

SYL. b ¶ *Negotium* ut usucapionem inchoatam, ut ff. de usucap. iusto §. eum, vel possessionem quæsitam ut ff. de acqui. pos. si is qui animo. sic. ff. de pecu. l. quam Tuberonis. in prin.

iure testati [a] esse videtur: certè eo, quod ante furorẽ fecerint, testõ valente. Nam neq; testamentum † rectè factũ, neq; vllum aliud negocium [b] rectè gestum, postea furor interueniens permit.

¶ Non valet testamentum prodigi factum post interdictũ: sed prius factum, sic. Ang.

¶ Item ꝓdigus, [c] cui bonorum suorum administratio [d] interdicta ẽ, testamentum facere non potest: sed id, quod ante fecerit, quàm interdictio, bonorum suorum ei fiat, ratum [e] est.

c ¶ *Item prodigus.* prodigus est, qui neq; finem neq; modum habet in expensis, ut ff. de curato. fur. l. j.

Prodigus quis est.

d ¶ *Administratio interdicta est.* si dicas à iudice, planum est, si dicas à lege: ut quia crimen. l. iuliæ ma. commisit, multo minus testatur, sed & tũc prius factum rumpitur, ut C. ad l. iul. ma. l. fi.

¶ Adde, ꝙ etiam si notoriè sit prodigus, nisi ei sit interdictum poterit testari, alienare, & contrahere, nisi hoc faciat in usum manifestæ prodigalitatis: & sufficit proclama factum cum causæ cognitione. ita communiter concludunt docto. in l. is cui. ff. de uerbo. obliga.]

SYL.

SYL. ¶ Item prodigus. Casus. Non figuratur in hoc & seq. §. quia idem poni potest qui in superioribus, cum eadem penitus sit dubitatio quo ad confirmandum testamentum ante vitium factum. Quando enim interdictum est bonis, uel quis surdus aut mutus est à natura, prohibetur testari ex impossibilitate iuris aut facti. Nota quòd prodigus cui interdicta est suorum bonorum administratio, testari non potest. Item quòd hoc interdictum debet fieri per iudicem. Item quòd qui audire potest sed cum difficultate, non impeditur testari. Item quòd aliqui non loquuntur à natura, aliqui ex accidenti. Item quòd hæc uitia muti & surdi non tollunt testamentum iam factum. Item quòd ille propriè dicitur mutus, qui nullo modo potest loqui: & propriè surdus, qui nullo modo potest audire.]

* ADDITIO. Vel quod iudex declaret eum esse prodigum, vel det ei curatorem tanquam prodigo, seu aliter notorie prodigus existat.

e ¶ *Ratum est.* quid si fiat interdictio cum tamen non sit prodigus? Respon. forte nõ ualet interdictio, arg. ff. de tuto. & curato. da. ab ijs. l. sciẽ. (j) Sed contrarium uerum est, cũ sic facta contra ius litigatoris tantum, non contra ius legis. ff. quæ sen. sine appellatio. re. l. prima in princip. & §. j. & C. quando prouo. non est necesse. l. secunda. Vide. c. cum inter. extra de re iudica.

¶ Adde, quòd hęc est cõmunis opi. in l. is cui. ff. de uer. oblig. & hic.]

ADDITIO. (j) Et hoc uerum, quando datus est simpliciter curator impuberi

Additio

puberi tanquam puberi ut l. si tutor petitus. ff. de tut. & cur. da. ab ijs. secus si tanquam prodigo, cum nō sit, vt hic in fi. & est ratio, quia pupillum declarat natura, sed prodigum ipse iudex: uel quia curatoris datio facilius idest solu tractu temporis perdit uires quàm prodigalitas, vbi exigitur certitudo reditus ad sanam mentē. Ang.

¶ Mutus & surdus possunt certis casibus condere testamentum: sed non semper. hoc dicit primò. Et vitium super ueniens post testamentum perfectum, non nocet. Are.

¶ Item surdus, & mutus, non semper [a] testamētum facere possunt. Vtique autem de eo [b] surdo loquimur, qui omnino non exaudit, non qui tardè exaudit. Nam & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, non qui tardè loquitur. Sæpe enim etiam literati & eruditi [c] homines variis casibus & audiendi, & loquēdi facultatem amittunt [d] Vnde nostra cōstitutio [e] etiam his subuenit, vt certis [f] casib. & modis secundum normam eius possint testari, aliaque facere quæ eis permissa sunt,

¶ Sed si quis [g] post testamētum factum, aduersa valetudine, aut quolibet alio casu mutus aut surdus esse cæperit, ratum nihilominus manet eius testamentum.

¶ Cæcus cum solemnitate communi non potest

a¶ *Item surdus.* Non semper, sed quandoq; possunt scdm distinctionem sequentem.

b¶ *De eo surdo.* sic infra de inuti. stip. §. mutum.

c¶ *Et eruditi.* Scilicet in moribus.

ADDIT. Hic literatos & eruditos dici puto peritos rerum. contraria significatione, atq; in § similiter s. de excu. tu. ne scire literas dixit, pro rerum imperitum esse. Vide ibi. Aemil. Ferret.

d¶ *Amittunt.* & maximè impij aduocati.

ADDITIO. Vt in eo puniantur in quo deliquerūt. c. literas tēpo. or. c. pastoralis de iu. pa. & c. fin. de immu. eccle. cum si. quia per quæ quis peccat, per hęc & torquetur.

e¶ *Constitutio.* ut C. qui testa. fac. pos. discretis.

f¶ *Certis.* vt munus & surdus casu uel mutus tantū, siue natura, siue casu, si scribere nouit, sua manu scribat l. testamentum. Si autem per alium scribere, uellit, impetret hoc à principe, ut ff. eodem. si munus. Item si surdus tantū casu est, uel ēt natura, testetur si vult, si potest loqui articulare, ut C. qui testa. fa. pos. discretis. si aūt natura est surdus & mutus non potest, nisi sit miles, ut supra titu. j. §. quinimmò.

¶ Adde, quòd surdus & mutus à natura non potest testari, nisi sit miles, vel ad pias causas, secundum aliquos, vel ex dispensatione principis, si uero ex accidēti, & sciat scribere, & sua manu scribat, valet testamentum, surdus autem, siue à natura siue ex accidenti, siue sciat scribere siue non, potest. l. discretis, & ibi per omnes. C. eod.]

g¶ *Sed si quis.* sic supra eod. §. præterea, & §. furiosi.

¶ *Cæcus.* Casus. Figuratur sic. Quærebatur, an cæcus testari posset iure comm-

cōi:& uidebatur dicendū q sic, quia in eo nullus erat animi defectus, sed tantū corporis: cuius contrariū decidit, sed adhibetur sua solennitas, ut scilicet testetur per nuncupationem per modum traditum in l. hac consultissima. C. eodem. Item quærebatur an captus ab hostibus posset testari, & uidebatur, quòd sic, saltem eo redeunte, quasi iure postliminii censeatur semper fuisse in ciuitate & libertate. cuius contrarium deciditur: quia cum tempore conditi testamenti sit seruus, non potest testari, nec remoto impedimento confirmatur, vt dictum est supra in aliis: secus in facto prius, per rationem positam in tex. No. summarium.]

facere testamentum, sed seruando quandam solemnitatem specialiter ad hoc assignatam. Aret.

¶ Cæcus [a] autem non potest facere testamentum, nisi per obseruationem, [b] quam lex diui Iustiniani, patris [c] nostri itroduxit.

¶ Capt' apud hostes testm̄ ĩfacere non pōt: sed prius factum, si ibi moriatur, ex l. Cornel. valet, si redeat ex postlim. Aret.

¶ Eius, qui apud hostes [d] est, testm̄, qđ [f] ibi fecit, non [e] valet, quamuis redierit. Sed quod, dum in ciuitate fuerat, [f] fecit siue redierit, valet iure postliminii, [g] siue illic decesserit valet ex l. [h] Cor.

a ¶ Cæcus. Naturalier uel casu, & orbatus utroq; lumine: secus si uno tantum, ut C. de excu. tut. l. frater.

Testamenti, per cæcum faciendi solemnitas. & aliàs hæredibus.

b ¶ Per obseruationem. s. ut corā septem testibus, & tabellione, uel alio loco eius, si nō inueniat tabellio, dilucidius uolūtatē suā declaret & in hæredibus & in legatis, & omnia in scriptis referantur, ut C. eo. hac consultissima.

c ¶ *Patris nostri.* aliàs mei, sic supra de donatio. §. est & aliud.

d ¶ *Eius.* Apud hostes. s. ut captus vel obses, ut ff. eo. l. obsides,

e ¶ *Non ualet.* Quia serui sunt, vel quasi, ut supra de iure perso. §. serui. & ff. de libe. ho. exhi. l. 2.

f ¶ *Fuerat.* Ante captiuitatem.

g ¶ *Postliminij.* Quod fingit eū semper in ciuitate fuisse, ut supra quib. mod. ius pa. pote. sol. §. si ab hostib. non autē l. Cornelia ita fingit, & qđ diciiur. C. de capt. l. j. & l. captum impropriè ponitur lex Cornelia p iur. postliminij.

* ADDIT. Ex hoc text. sequit quod decedens seruus, habet hęredem: cōtra l. seruus. C. cōmunia de succes. & per capitis diminutionē testamentum non irritatur contra l. qui liberis §. testamēto. ff. de secund. tab. & uide Bar. in l. l. Cornelia. ff. eo. Hier. Messā z.

h ¶ Ex l. Cornelia. q̄ fingit eū prima hora captiuitatis mortuū, & sic liberū, ut ff. eo. l. lege Cornelia. aliud esset, si nulla esset fictio, ut ī seruo pœnæ facto ut j. qui. mo. test. infir. §. nō tñ. Vltimo no. q 13. sunt personæ & plures quæ testari non possunt. Filiusfamiliàs. Itē seruus, ut supra eo. in prin. & ff e. si filius. Itē impubes. Item furiosus. Item mētecaptus. Itē prodigus. Item mutus. Item cæcus. Item surdus, ut supra eo. § p̄terea & §. item furiosi. §. itē prodigus. §. itē surdus & §. cæcus. Item damnatus ad mortem naturalem, vel ciuilem, ut ff. eo. l. eius qui §. j. vsq; ad fi. Itē obses, ut ff. eo. tit. l. obsides.

Legis Corne. fictio.

Testamentum facere multis prohibetur à iure.

¶ Adde nisi sint obsides inter ciuitatem & ciuitatē, inter quas capti nō sunt serui. l. ingenuū. §. pe. de cap.]

¶ Itē de crimine famoso dānatus, ut ff. eo

ff.co.is cui.§.fi.& l.cum lege. Item de statu suo dubitantes, vt ff.eod.de statu.& l.qui in domini. Item monachus, ut in auth.de monach.§.illud, sed hodie fm quosdã corrigitur; ut i auth.de sã. epis.§. si qua mulier. Item is cui interdicitur bonis à lege, vt C.de hær.& manich.l. manicheos,&ad l. Iul.ma.l.vlt.

Versus. Vnde versus. Testari nequeũt, impubes, religiosus, Morti dãnatus, & sub patre filius, obses, Prodigus, & stultus, dubius, seruus, furiosus, Crimine damnatus, cum muto, surdus, & illum, Qui maiestatem læsit, cæcum quoq; iungas.

¶ De exhæredatione liberorum.

¶ Filius aut instItui aut noiatim exhæredari debet, alias testamentum non ualet, et si postea decesserit filius. filiæ verò & alij descedentes de iure antiquo preteriti habebant ius accrescendi, & inter cæteros exhæredabantur: exhæredatio autem nominatim fit dupliciter. h.d.

Cõtinnatio. De exhæredatione liborũ. ¶ Ista rub. cõtinuat p gl.s. i nigro. Ang. Vel sic: dictum est supra de testamẽ. & eorũ ordina. verũ quia in testamẽtis quandoq; liberi exhæredantur, ideo sequitur rub.de exhære.libe.

Diuisio. Non tamen. ¶ Totus iste titulus diuiditur principaliter in tres partes. Primò ponit, quid iuris erat de iure antiquo circa exhæredationem liberorum, & qua forma exhæredabantur. Secũdò, qualiter hodie exhęredari debeãt. Tertiò, aliqua dubia circa prædicta subinfert. Secũda ibi (Sed hæc quidem.) Tertia ibi (Sed si in expeditione) Itẽ prima subdiuiditur. Nam primo ponit quandã cõtinuationem ad præcedẽtia. Secũdò ponit, qualiter exhæredationẽ fieri de iure antiquo sufficiebat de liberis natis & in potestate, & primũ locũ siue gradum obtinẽtibus. Tertiò de liberis nascituris vel de natis nõ obtinentibus primũ gradũ. Quartò, de emãcipatis. Quintò, de liberis ciuilibus tm, & de eorum exhæredatione. Secunda ibi (Sed qui filium.) Tertia ibi (Posthumi.) Quarta ibi (Emancipatos.) Quinta ibi (Adoptiui.) Are.

Non tamẽ vt omnino valeat testm, sufficit hæc obseruatio, q immo debet nominatim exhæredari: ratio aũt est forma ipsa, quæ ut in pluribus non habet particularem rationem. Item quia posset quis mortis angustia aut cogitatione impeditus prætermisse filium ignoranter & inconsulto. l. inter cætera. ff. de lib. & posth. & ideo clarè de mente testãtis constare non dicitur. No. testamẽtum, in quo filius est præteritus, esse nullum tanquam nõ seruata forma. Item quòd testamentuum nullum ex præteritione filij, eo mortuo nõ reconualescit. Itẽm qualiter quid dicatur nominatim fieri. Itẽ q nomen appellatiuum, qđ nõ verificat nisi in vno, habet uim nominis proprij.]

¶ Nõ tamẽ. *Casus.* Ita poni pot. Quæsitum est, an filius præteriri posset: & videbatur quòd sic, quia satis cõstat de mẽte testantis, voluisset illũ exhæredẽ facere, si præterierit: cuius contrariũ dicitur, quòd

* ADDITIO. No. ibi hæredem vel exhæredem, quod filius dicitur præteritus, qui nõ fuit institutus vel exhæredatus, uñ et si de filio facta fuerit mentio in testamento non tamẽ fuerit istitutus vel exhæredatus dicitur esse præteritus. Ias. in l. inter cætera. in 2. no. ff. eod. Hier. Mess.

¶ Non tñ. Licet dicta obseruatio s. de testa. or. solennis sit, non tñ &c. Vel sic s. de ea obseruatione, quæ ẽ circa fidem & probationem satis dictum.

ctum est, nūc de ea, quæ est circa pietatem, dicendum est: & licet ea obseruatio, quæ circa fidem est, satis diligens sit, non tamen &c.

a ¶ *Supra*. scilicet in tit. de testa. ord.

b ¶ *Filium*. ēt militem, vt ff. de libe. & posthu. filiusfami liās.

c ¶ *In potestate*. Secus in emācipato iure ciuili, sed idē iure prætor. vt infra e. ti. §. emancipatos. Accursi.

ADDITIO. Immo hodie preteritus dicit nullum etiam de iure ciui. sicut in p̄tāte constitutus, vt per gl. in §. exhęredatos. in auth. de hær. & falc. Ang.

supra[a] exposuim⁹ sed q filiū[b] in potestate[c] habet, curare debet vt eū hæredē instituat, vel exhæredē eū nominatim faciat. Alioquin si eū silentio præterierit,[d] inutiliter testabitur: adeo[e] quidem, vt si viuo patre filius mortuus sit, nemo[f] hæres ex eo testō existere possit: quia. s. ab initio non constiterit[g] testm̄.

Sed non ita[h] de filiabus & aliis p̄ virilē sexum descēdentibus liberis vtriusq; sexus antiquitati fuerat obseruatum: sed si nō fuerāt scripti hæredes scriptæve, vel exhæredati exhæredatæve, testm̄ quidē nō infirmaba[i] † sed ius accrescēdi eis ad certā portionē[k] p̄stabatur. Sed nec[l] nominatim eas p̄sonas exhæredare parentib. necesse erat, sed licebat inter cæteros[m] hoc facere.

& approbauit, licet de subtilitate sit nullum, de æquitate reconualescit; & ita cōmuniter tenetur hic.]

g ¶ *Non constiterit*. aliud si cōstitit, licet postea rūpat: vt in posthumo, si postea idem moritur: vt ff. de iniust. rup. testam. posthum⁹. in prin. † & infra eo. §. posthumi. ibi, qđ &c. †Nec ē mirū, quia si ab initio rumpitur agnatione posthumi, eo mortuo conualescit, argumētum. ff. de regul. iur. l. quod ab initio.

¶ Adde hoc verum si posthumus moriat ciuiliter & naturaliter, secus si ciuiliter tm̄, quia testamentū non reconualescit. lege vxorem. ff. de iniuſ. rup. testa,]

d ¶ *Præterierit*. s. nec instituēdo, nec exhæredādo, vt infra de hær. quæ ab intes. §. eadem. nec ipso iure valet, vt C. de lib. præter. l. maximum.

* ADDITIO. Ratio quare filio p̄terito testamentum est ipso iure nullum addicit à Bar. in l. in suis. ff. eo. q̄ licet cōiter sit reprobata tn̄ eam defendit Ias. in d. l. in suis. H. Mes.

e ¶ *Adeo*. s. inutiliter testabitur.

f ¶ *Nemo*. ff. de inin. rup. testa. filio. §. si. cōtra. Sol. ibi fili⁹ viuit, hic nō. Vel hic de iure stricto, ibi æquo.

¶ Adde, quòd solu. est, quòd aut filius moritur viuo patre: & testamentum omnino est nullum vt hic: aut superuixit patri: & si dixit testamentum nullum, nō valet; si vero tacuit

h ¶ *Sed non ita*. Not. ex vna parte ponit filios tantum, ex alia filias & omnes ex masc. vel fœmi. descendētes.

i ¶ *Non infirmabatur*. cōtra. infra eo. §. sed fœminini. Solu. vt ibi.

k ¶ *Ad certam portionem*. Scilicet dimidiam eius, quod ab intestato habituri essent, vt C. de libe. præte. maximum. circa mediū, ibi, cum enim per contratabulas &c.

l ¶ *Sed nec*. Hæc est secunda differentia inter prędictas personas.

m ¶ *Inter cæteros*. s. hoc modo, Vnū de filijs meis exhæredo. vel vno instituto sic dico, Reliquos exhęredo, nā nisi diceret, cæteros exhęredo: l3 dicat,

† *Et ibi ē casus, in quo ēt hodie necessaria ē bonor. pos. & alios viginti vide per Angel. quod est magnæ vtilitatis: quia eam liberi infra annum, cognati vero infra centum dies tantum. & non solo animo, sed corā prætore agnoscent.*

† *aliàs de est quod sequitur vsque in fi. gl.*

† *aliàs ius tamē aliàs ius antem.*

Exhæredatio inter cæteros qualiter fit.

dicat, filium meum exhæredo, cum plures habeat, nemo exhæredatus ui detur, ut.ff. de liberis & posthum. l.ij. sed secus erit in istis, nam bene valet, vt hic dicitur.

SYL. ¶ Adde, quod tunc rō incertitudinis filij exhęredati ē in causa, quare non valet, * Vnde āt dicta sit exhęredatio iter cæteros, declarat Alcia.lib. 4.Parer. c.6. a ¶ *Non extet.* Itē alijs modis, vt Oēs liberi sint exhęredati.& si sit vnus tātum, vt ff.de lib.& posth. titius, in prin. Item si dixerit alia verba quecūque, dummodo certa, vt ff.si cer. pet.l.certū. & ff.de iniu.rup. testa. posthumi.§. nominatim.& ff.de lib. & posthum. l.j.& ij.sed secus si dicat. filium meū instituo. cæteros liberos exhęredo. vel, Seium extraneum instituo, liberos autem exhæredo.& hic nō dicit, omnes, vt non contradicat prin. gl.

SYL. ¶ Adde, ꝙ hæc gl. cōmuniter reprehenditur, quia non differunt oēs & cęteri l. cæterorum.ff.de verb.fig.]

¶ Nam dicor exhæredare filium inter cæteros. quia mistio fit cum cæteris in remotioribus gradibus constitutis: vnde non valet, cum debeant exhęredari noīatim, vt hic dicitur.

SYL. ¶ Posthumi quoq;. *Casus.* Quærebaī an idē esset in posthumo: & videbaī idē, q̃a cū quo ad sui cōmoda habeatur pro iam nato, videbatur pariter ab initio nullū testm̄: cuius cōtrariū decidit, q̃a magis odiosum est pterire filiū iam natū, q̄ nōdum cognitū,

¶ Nomitatim autem quis exhæredari videtur, siue ita exhæredetur, Titius filius meus exhæres esto. siue ita, Filius me⁹ exhæres esto. non adiecto proprio nomine: scilicet si alius fili⁹ ñ ext. [a]

¶ Etiam postumi debēt institui vel exhæredari: alias nato posthumo rumpitur testamentum sed ualet prius. Et fœmina pasthuma olim inter cæteros poterat exhæredari cum legato, masculus uerò posthumus nominatim. Aret.

¶ Posthumi quoque liberi, vel hæredes institui [b] debent, vel exhæredari. Et in eo [c] par

maximè, q̃a in eo facilior cadit obliuio. Itē dubitabatur quid in posthuma: & videbatur dicēdū nō rumpere testm̄: quia si iā nata nō rūpit, & maius fit vitiū pterire filiū iam natū q̄ nasciturum, multo minus ipsa rūpere videt: cuius cōtrarium dicitur, rō est, q̃a in nō nata p̄sumitur potius patris obliuio q̄ volūtas, q̄ colligitur in iā nata ex prætertione, & probaī ex illis verbis ibi, ne per obliuionē. No. ꝙ posthumo pterito valet testm̄, sed rūpitur natiuitate illi⁹. Itē ꝙ posthumo pterito testm̄ totū quo ad oīa olim infirmabaī. Itē ꝙ abortiu⁹ nō rūpit testm̄. Itē qualiter fœminę olim exhęredari poterāt & quo posthumi recte exhęredenī.]

b ¶ *Institui.* ista institutione ex pręsenti matrimonio nascituri & ex futuro instituti videntur, vt ff.de lib.& posth.l.placet.& lege.ideoque. † † *Alias vt.*

SYL. ¶ Adde, ꝙ hoc est fauore testī, alias verba indefinite prolata referunī ad tps testī.l.si ita q.s.ff.de au.& ar.le.]

¶ Quid in exhæredatione posth. an oēs, siue ij q sunt in vtero tm̄, an filii q sūt nasciturí ex pñti mr̄imonio vel futuro intelligūtur exhęredati? Rñ. nō, cum masculi debeāt nominatim exhęredari, vt infra eo.§. masculos.

SYL. ¶ Adde. ꝙ l3 sint opi. circa istam gl. pp gl. cō trariā in l.placet. tñ ista.q. nullius ē vtilitatis, q̃a hodie posthumus exhæredari non pōt, vt no. in l. maximum vitiū.C, de liber.pręte.]

c ¶ *In eo.* s.q̄d sequitur: ꝙ & filio &c.

a ¶ Om-

a ¶ *Omnium*.scilicet posthumorū ex se nasciturorum & ex filiis suis, licet in iam natis non sit par conditio, ut supra eod.§.sed non ita.

*ADDIT. Hæc verba tribus modis exponuntur hic per. Ozer. sed nos aliter exposuimus in annota. nostris. Hiero. Mess.

b ¶ *Masculini*. siue ex masculo, siue ex fœmina.

c ¶ *Agnatione*.i.natiuitate: sic infra. qui.mo testa. infir.§.j.

d ¶ Rūpitur. Si vero exhęredabatur, de inofficioso agebatur, ut infra de inoffi.testa.§.posthumi. Hodie vero exhæredari non possunt vt C. de inoffi. te. l.si quis §.legis.

† *aliàs vt.*

† *Et etiā filij postea adoptati qui dicūtur posthumi ciuiles l. si quis posthumos ff. eod. An aūt naturales tātū, & quod si instituat uterem uxoris, uide per Angel. hic. Posthumi hodie exhære dari non possunt.* SYL.

omnium a cōditio est quod & filio posthumo, † & quolibet ex cæteris liberis siue fœminini sexus, siue masculini, b præterito, valet quidē testamentū sed postea agnatione c posthumi siue posthumæ rūpitur, d & ea ratione totū infirmatur e Ideoq; si mulier, ex qua posthumus aut posthuma sperabat abortū f fecerit, nihil īpedimento ē scriptis hæredibus ad hæreditatem adeundam.

Sed fœminini quidem sexus personæ, g vel nominatim, vel inter cæteros exhæredari solebāt: dū tamē si inter h cæteros exhæredarentur, aliquid eis legaretur: ne viderētur præteritæ esse per obliuionē. Masculos vero posthumos .i. filios, & deinceps, placuit nō aliter recte exhæredari, nisi nominatim exhæredētur, hoc modo Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhæres esto.

natis fœminis non erat necesse legari, ut C.de liber.præte.l.maximū, in fin.& supra eo.§.sed non ita.

h ¶ *Intercæteros*.hodie per cōstitutionem oēs nominatim, ut infra eod.§. sed hec.uer. nostra. Sed nouissimo, iure nō, cum nō sint ingrati, ut in auth. vt cum de appel.cog.§. aliud. col. 8. Acc.

ADDITIO. Quę causa debet exprimi, & per hæredem probari, vt in auth.ex causa. C. de lib.pręte. Angel.

¶ Posthumorum. Casus. SYL. Quęrebat an hoc esset generaliter in quolibet posthumo, & quid in posthumis nepotibus. scilicet .ex filio subducto de medio agnascentib.& uidebatur dicendū, quòd non deberēt exhæredari, uel institui immo quod nō possent.§. posthumo ī. de leg.cuius cōtrariū decidit ex eo, quia illud ius antiquū: hodie fauore cōseruādorū testorū est introductū, quia multa rūpebant agnatione ipsorum: & id ex l. Velleia introductū est, ut hic dicitur. NO. quòd hi nepotes subintrantes gradum suitatis dicunt quasi posthumi, & sic non vere. Item quòd suus hæres dicitur, qui obtinet primum gradum suitatis. Item quòd semper debemus interpretari ut testamentū valeat.]

¶ Adde hoc esse ex eo, quia cū exhæredatio non ualeat sine iusta causa posthumus autem non possit committere, non potest exheredatio illius valere, & ponit gl.fi.]

e ¶ *Infirmatur*. Hic adde quod est ff. de testa.mili.l.si filiusfamilias.j.

f ¶ *Abortum*. Qui est pro non nato, ut ff.de uerb.sig.l.qui mortui & C. de posthu.hære.l.j. Accu.

ADDIT. Idē ī seminato mortuo, antequā perfecte extrahatur. Secus tū in nato ex secto vētre, quā nō declinat ad mōstrū, dūmodo habeat pulsum: et si uocē nō emiserit. Angel.

g ¶ *Personæ*. s. posthumæ nam iam

¶ Posthu-

res esse desierit viuo testatore. vt ff. de lib. & posth. gallus. §. nunc videndum. & in hoc habet locum lex Velleia. (i) sic etiam est paritas ab intestato, vt infra de hære. quę ab intesta to. §. cũ aũt.

propter suitatem; & sic ꝙ suitas est causa huius solẽnitatis, quàmuis cõiter reprehẽdatur hoc in l. in suis. ff. de lib. & posth. Itẽ ꝙ emancipati, de iure prętorio possunt cõtratabulare testamẽtum.

ADDITIO. (i) Cuius legis difficultatẽ euitabis apponẽdo talem clausulã: omnes natos & nascituros qui mihi agnasci poterunt, in tali re instituo. Quo autẽ ad exhæredationẽ quasi posthumorũ, qui sunt iam nati, & quæ debet fieri nominatim, sic dices; Talem nepotem, vel pro nepotẽ, si quando meus erit, ex tali causa exhæredo. propriè. n. posthumi exhæredari hodie non possunt, vt per Io. Fab. & Angelũ hic.

demonstratur.

¶ De iure prætorio filii emancipati debent hæredes institui vel exhæredari: masculi nominatim, fœminę verò qualitercunque aliàs · datur eis bonorũ possessio contra tabulas: secus de iure ciuili. hoc dicit.

¶ Emancipatos liberos, iure[a] ciuili neq; hæredes instituere, neq; exhæredare necesse est:[b] quia non sunt sui hæredes.[c] Sed Prætor omnes, tam fœminini[d] sexus, quàm masculini, si hæredes nõ instituantur, exhæredari iubet: virilis sexus, nominatim: fœminini verò, inter cæteros. Qđ si neq; hæredes instituti fuerint, neque ita (vt diximus) exhæreda-

Itẽ ꝙ testm̃, in quo emãcipatus est præteritus, non est ipso iure nullum. Hodie tamẽ, ex quo differentia emancipationis & patriæ potestatis sublata ẽ, non est differẽtia inter ipsos.]

a ¶ Iure ciuili. sic ĩ. de hære. quæ ab itesta. §. emãci.

b ¶ Necesse est. Nã nihilomin⁹ tenet testamentum. aliud in eo, qui est in potestate. vt supra eod. in prin.

* ADDI Pro similis. Acmyl. Ferr. simul quis. n. (ait) sic loquitur similis ad similitudinẽ? Est antem sensus non solũ l. velleiã ex capite fuisse cõstitutũ, queãdmodũ nepotes, quasi noui, vt ita dicã, sui agnascendo, non rumperent testamentum. sed simul idem modus exhæredationis, qui de posthumo traditus est obseruetur. s. vt hi nominatim exhæredandi sint, si fuerint masculi, fœminæ verò saltem inter cæteros, dũmodo ex legato ostendatur non fuisse præteritas per obliuionem.

TL. ¶ Emancipatos. Casus Non figuratur, cũ recitetẽ cẽsura iurisantiq. No. emãcipatos incognitos esse à iure ciui. Itẽ ꝙ ideo præteritio non valet,

ADDI. Dic tã de iure ciuil. quia nõ erat cognitus, q̃ ẽt de iure prætorio; quia Prætor habet illas pro tabulis, si septẽ signis testiũ signatæ sint, & dat bo. poss. scdm tab. vt l. cũ tabulæ ff. đ bo. poss. secdm tabul. nec de vitio præteritionis curauit, secundum Ang.

c ¶ Sui hæredes. supple & quia desierunt esse hæredes sui: aliàs non esset bona ratio; cum filij necesse habeant patres instituere, licet nõ sint patres sui hæredes ad filios. Fili⁹ aũt emancipatus per capitis diminutionem desinit agnatus eẽ, & remanet cognatus: qui nõ cognoscitur à iure ciuili, vt ĩfra de hære. quæ ab intest. defer. §. emancipati. & supra de legiti. agna. tut. §. fi. & ff. de bonor. poss. sed cum patrono §. j. Accur.

d ¶ Fœminini. licet in sui, esset diffe-

re.tia

rentia inter masculos & fœminas iure ciuili, vt supra eo. §.j.

a ¶ Exhæredati. s. rite: aliàs autē exhæredato datur contratabu. vt ff. de bon. poss. contrab. l. nō putauit. §. nō quæuis. Item etiam institutis datur contra tabu. si alius committat eis edictū (j) vt ff. &c cōtratab. l. iij. §. planè. † & ff. de leg. pst. l. si duo.

¶ Adde, qd institutus beneficio præteriti poterit contratabulare, siue aptū fuerit edictum: quia emācipat⁹ sit præteritus, & institutus suus dicta lege non putauit. §. fi. siue vnus emancipatus pretetitus, alter instituitus lege nonnunquā. ff. de lega. præstan. siue suus vel emancipatus, institutus, & venter præteritus. lege illud. §. fi. cum l. sequen. ff. de cōtratabul. Nec expectat quòd per præteritum intentetur d. l. nonnunquam. & idem est, si suus præteritus sit, & emācipatus institut⁹ lege si duo. ff. de lega. præstan. exhæredatis autem nunquam committitur edictū p fratrem prēteritū. lege post mortē. §. fina. ff. de contratabul. sed bene ius dicendi nullū. l. fin. ff. de libe. & posth.

ADDI. (j) Quam potest intētare etiam committente inuito, vt l. nonnunquam. ff. de lega præstan. Ang.

* † Committere

SYL. edictum quid sit enarrat ibidem glos.

ti,[a] permittit eis Prætor contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

¶ Filius adoptiuus adoptione durante habetur p extraneo quo ad patrem naturalē. & habet idem ius quod haberet filius legitimus & naturalis, quo ad patrem adoptiuū sed emancipatus à patre adoptiuo est extraneus quo ad eum, & habetur pro emancipato quo ad patrē naturalem. Ange.

¶ Adoptiui liberi quandiu sunt in potestate patris adoptiui, eiusdem iuris habent[b] cuius sunt iustis nuptijs qsitis. Itaq; hæredes instituēdi,[c] vel exhæredādi sunt, secundum ea quæ de naturalibus exposui - - mus. Emancipati verò à patre adoptiuo, neque iure ciuili,[d] neq; eo iure, quod ad edictum Prætoris attinet,[e] iter liberos cōnumerant,

non est necessaria, cum hodie p adoptionem iura patris naturalis minimè dissoluā tur. l. cum in adoptiuis. C. de adopti. Ideo autem eos emancipatos Prętor nō cognoscebat: qa cum iure ciuili filij eēnt. & iuris ciuilis vinculum sit dissolutū: Prętor autē naturalem sequatur ęquitatem, eis aliter non succurit vt legitimis, in quibus per emā cipationem iura naturalia non dissoluuntur. Nota summariū. Itē quod durāte adoptione, quo ad patrem naturalem habentur loco extranei. Item secundum aliquos, quod adoptiui nō dicuntur sui. Item quòd adoptiui emancipati non redeunt sui patri naturali: sed perinde sunt. ac si ab eo fuissent emancipati. debent ergo institui vel exhæredari ppter remedium prætorium.]

b ¶ Habentur. quo ad adoptiuum patrem.

c ¶ Instituendi. ab adoptiuo.

d ¶ Iure ciuili. quod. s. ius ciuile. s. adoptionis, quo vocantur sui adoptiui ad hæreditatem alio iure ciui. s. p emancipationem sublatū est, qd esse potest. vt supra de leg. agna. tu. §. fi.

e ¶ Attinet. quod vocat emācipatos vt supra proxi. §. & est rō; quia desinūt esse filij: sed naturales nō psit definere

SYL. ¶ Adoptiui liberi. Casus Figuratio

finere esse filij per emãcipationem, vt ĩ.de hęr.q̃ ab ĩtesta.§. min⁹ ergo.
a ¶ *Extraneorum*. ff.de contratab.l.j.§.& sui iuris.
b ¶ *Patre*.ff. de contratab.l.si emancipatus .§.penult. in fi.
¶ Sed hęc q̃dem. Casus: Aliter non figurat: quia iusantiquum corrigit; dubitationẽ facit ipsa antiqua dispositio; ratio autem deciden di allegatur in text. propter similitudinẽ respectu naturæ, & ꝑpter dispositionem l.xij. tab.ad quam facilis fuit reditus, attẽdit enim Imperator in filiis ipsam naturalitatẽ, vt faciebat Pretor in casibus ꝑ eũ consideratis. No.ꝙ quoad formã exheredatiõis sub lata est differentia sexus,

Qua ratione accidit, vt ex diuerso (quod ad naturalem parentem attinet) quandiu q̃dem sunt in adoptiua familia, extraneorum[a] numero habeantur: vt eos neque hæredes instituere, neque exhæredare necesse sit: cum verò emancipati fuerint ab adoptiuo parte,[b] tunc incipiunt in ea causa esse, in qua futuri essent, si à naturali patre, emancipati fuissent.

¶ Circa institutionem & exhæredationem liberorũ, non est hodie differentia in effectu, inter masculos & fœminas & cæteros descendẽtes, posthumos vel iam natos, suos vel emancipatos. Aret.

Sed hæc[c] quidem vetustas[d] introducebat. Nostra verò cõstitutio[e] inter masculos & fœminas in hoc[f] iure nihil interesse[g] existimans, quia[h] vtraq; persona in hominũ procreatione simili naturæ officio[i] fungitur, & lege antiqua[k] duodecim tabularum oẽs similiter ad successionem ab intestato vocabãtur: (quod & Prætores postea secuti esse videntur[l])

mõ dicta sunt ĩ.§.illo, emãcipatos:
d ¶ *Vetustas*. Idest media iuris prudentia, vt statim sequitur.
e ¶ *Constitutio*.C.de lib.pręteri.vel exhæreda l.maximum.
f ¶ *In hoc*. Aliàs.n.multæ differẽtię sũt vt ff. de statu hominum. l. in multis.
g ¶ *Nihil interesse*. In authentic. quibus mod. natur. effici. sui. §. non autem. coll. vij.
h ¶ *Quia*. prima ratio:
i ¶ *Officio*. id est, simili officio. vna enim indiget altera ad procreationẽ sobolis; & hæc est prima ratio legis duodecim tabul. vt C.de legi. hæred.l. lege duodecim tabularum.
k ¶ *Lege antiqua*. † argumentatur ex iure antiquo: sic supra qui ma.non poss.§.fin.& hæc est secunda ratio.
l ¶ *Videntur*. Scilicet dãdo filiæ bono.pos.contratab.in totum, licet nõ possit dicere nullum vt suus. vt C de libe.pręte.l.maximum. ibi. Et si. preteritus &c. & hęc est tertia rõ.
¶ Adde, quòd hęc omnia latius ponit glo. & seq.doc.in d.l. maximum vitium.]

emancipationis & patriæ ptãtis, & posthumorum & iam natorum; & in adoptiuis seruatur regula d.l. cũ in adoptiuis.& §.sed hodie, ĩ.de ado:]
c ¶ *Sed hæc*.s.supradicta à principio tituli vsq; ad §.emancipatos. Et dic hæc.s.differentiã sexus, & gradus, & modi exhæredationis, vt supra eo.§. j.& §.posthumi.&. §.sed fœminini, uõ aũt dicit de iis, quæ postea vsque

† *Nota quòd etiam ex l.xij.tabul. ita admittebatur ab intestato fœmina sicut masculus secundum Ang.* SYL.

 2 ¶ Sim-

ideo simplex [a] ac simile ius, & in filiis, & in filiabus, & in cæteris descédentibus per virilé [b] sexũ personis, non solũ iam nati, sed etiã posthumis, introduxit: vt oés siue sui, siue emancipati sint, vel hæredes instituantur, vel nominatim exhæredentur, & eundé [c] habeãt effectum circa testamenta parẽtum suorum infirmanda, & hæreditatem auferẽdam, quem filij sui, vel emancipati habent, siue iã nati sint, siue adhuc in vtero constituti postea [d] nati sint. Circa adoptiuos autem filios certam induximus diuisioné, quæ in nostra cõstitutione, [e] quam sup adoptiuis tulimus, continetur.

a ¶ Simplex. Ad differentiã antiquæ distinctionis, vt supra eo. §. j.
b ¶ *Per virilem sexũ*. Quid de descẽdentibus per femininum? Respon. Admittuntur, sed cũ diminutione tertiæ partis, vt infra de hære. quæ ab intest. §. diui. & C. de coll. bono. l. illã.

SVL. ¶ Adde, quòd hodie sublata est hæc differentia, & æqualiter & sine diminutione succedunt, authé. quæ tertię. C. de col.]

c ¶ *Eundem habeant* effectum. quo ad commodum diuerso tamé iure, nã suus præteritus & dici t nullũ, & Cõtratabulas habet, si nõ vult dicere nullũ. qñ præteritus est. Sed emancipatus, tñ habet Cõtratabulas, vt C. de libe. præter. maximũ. §. sancimus itaq; &c. & ff. de leg. præ. l. is qui. Si aũt exhæredentur, habent querelã omnes, vt ff. de contratab. l. nõ putauit. §. non quæuis. & de inoffi. testa. Papinianus.

Hæres suus præteritus duo remedia, emancipatus vnum. Si queretur de emancipatis.

SVL. ¶ Adde, q̃ si suus est præteritus à patre vel eius linea, testamẽtũ est funditus nullum, & habet duplex remediũ, de quo in glo. si fuit exhæredatus non rite, habet Contratabul. l. non putauit. §. non quæuis. ff. de Contratabul. rite cum causa: causa per hæredem debet probari: quia probata, repellitur. aliàs rescinditur institutio, cætera firma manent. §. aliud in authentic. vt cum de appel. cogno. Si loquimur in emancipato, idem quod in suo, si exhæredatus fit: si enim minus rite, dicit nullũ: si rite, habet querelã. d. §. aliud. si verò emancipatus fuit præteritus: si sine causa, idẽ qđ in suo. nã habet vtrunq; remediũ: si cũ cã, est differẽtia: nam suus habet vtrunq;, emancipatus habet tantũ contratabul. glo. in §. exhæredatos, ĩ auth. de hæred. & falc. si verò loquimur in linea materna, nõ est differẽtia. sed si sint prę teriti aut exhæredati cũ cã, veniunt p querelam. §. mater. infra eo. si sine cã, dicunt nullũ d. §. aliud. In posthumo verò, cũ nõ possit exhæredari, nõ cadit ista dubitatio, vt dictũ est. Et ita cõmuniter resident doct.

d ¶ *Postea nati sunt*. Qui exhæredari non possunt, vt diximus supra eodé §. posthumi.

e ¶ *Constitutione*. C. de adopti. l. cum in adoptiuis & recitatur supra de adopt. §. sed hodie.

¶ Sed si in expeditione. Casus. Quærebatur, an miles, qui in pluribus priuilegiatus est in condendis testamentis, vt supra de mil. test. per to. hoc eodem iure vtatur, & dubitationem faciebat, quia quãuis ea, quæ iuris ciuilis sunt, remissa sint militi occupato in expeditione in confectione testamenti, tamen ea, quæ iuris naturalis sunt, vel ab eo originem trahunt, non remittuntur, vt not. est supra de mil. test. §. planè vnde cũ institutio filiorum vel exhæreda- SVL.

hæredatio respiciat ipsos filios, quia filios, vt probatum est supra in §. adoptiui. non videbantur priuilegia militum ad hoc extendi. Cuius contrarium deciditur ex eo, quia illa preteritio scienter facta facit constare de voluntate ipsius: adeo ꝙ quãuis in pagano pariter cõstare posse dicatur, tamen cum pro forma requirãt à iure ciuili expressio, in ea dispensatur miles, vt dictum est supra in princ. Not. summarium: & dic ꝙ sumit hic argm̃ à contrario sensu: quia si ignoranter faciat, testamentum est nullum.]

a¶ *Occupatus.* Quid si non est in expeditione? Respon. ius cõmune obtinet, vt supra de test. mil. §. illis.

b¶ *Non ignorans.* Si. n. ignorat, non valet testm̃, vt C. de testa. mil. l. sicut certi iuris. †nisi fuerit eius animi, vt si filiũ haberet, esset exheres, vt ff. de testa. mili. l. qui iure mili.

c¶ *Pro exhæredatione.* Ideoq; querela inofficiosi testamenti agiť: sed hoc, cum miles est paterfamiliàs: nã tunc nõ potest habere locũ castrense peculium, si. n. esset filiusfamiliàs non haberet locum querela vt C. de inoffic. testa. l. fi. §. fina.

¶ Adde rõnẽ, quia cũ filiusfam. non testetur nisi in castrẽsibus, vel quasi non subiacent talia bona & tale peculium querele. l. fi. C. de inoffic. testa. Hodie verò indistinctẽ subiacet querelę vt per Bart. & alios in au-

¶ Præteritio militis in expeditione testantis, si scit se habere liberos pro exhæredatione habetur Ang.

¶ Sed si in expeditione occupatus[a] miles, testm̃ faciat, & liberos suos iam natos, vel posthumos nominatim non exheredauerit, sed silentio præterierit, non ignorans[b] an habeat liberos: silentium, eius pro exhæredatione[c] nominatim facta valere, constitutionibus principum cautum est.

¶ Præteritio materna, vel per maternam lineam ascendentium, habetur pro exhæredatione. Aret.

¶ Mater[d] vel auus maternus necesse nõ habẽt liberos

then. ex causa. C. de lib. præter.

Addi. Ista gl. hodie est falsa vt no. supra de test. mil. in gl. sup ver. cõi. SYL.

¶ Mater. Casus Quærebatur, an qđ dictũ est supra in patre & ascendentibus paternis, hẽret locũ in matre vel maternis & videbatur dicendum ꝙ sic: quia cum pariter sint filij & descẽdentes vtriusque, idem ius ineis videtur statuẽdũ saltẽ quo ad edictũ Prætoris, qđ naturali equitati innititur: cuius cõtrariũ dicitur: & ꝙ immo præteritio habeẽ pro exhæredatione: rõ est, quia ius istud considerauit suauitatẽ. §. emãcipatos ĩ. eo. Hodie verò rõ in contrarium adducta obtinet: quia debẽt præteriri cũ insertione causæ, quod idẽ est. No. ergo preteritionem maternã haberi ꝓ exhæredatione. Itẽ de hoc iure nõ dari Contratab. contra testm̃ matris prætereuntis. Itẽ ꝙ nec de iure ciuili, nec ꝑtorio, requiritur exhæredatio in testõ matris vel eius lineæ. Itẽ ꝙ Prætor nõ annullat testm̃, in quo filius est præteritus, sed dat contratab. Itẽ ꝙ prætẽritis à matre non datur ius dicendi nullũ, aut cõtratabulãdi, sed querela inofficiosi. Itẽ ꝙ dictio paulopost verificatur in magno interuallo.]

d¶ *Mater.* Idẽ intelligo in silentio liberorũ ad maternã lineã, vt C. de inoffi. testa. l. cum filium. Accur.

¶ Adde secus de iure nouissimo. si n. mater vel alius ascendens fuit præ- SYL.

teritus cũ cã.competit querela. vt hic dicit gl.aut sine cã, & testm̃ est nullũ, aut.sed licet.C.de lib.præte.
* An aũt & quando hodie præteritio habeatur ꝓ exhæredatione.vide gl. in authen.de hær.& fal.§.exhæredatos & Ale.in l.2.C.de bo.pos.cõtratab.col.4, & Oldra.consi.169.]

a De iure ciuili.quia non habet eos in ꝑtãte, vt j.de hær.quali.& dif.§.cæteri.
b Edicto. quo emancipati vocant, vt s.eo.§.emancipatos. quia eos non põt emãcipare:vñ Cõtratabulas locũ nõ habet, vt hic, & ff.de contratabu. illud.§.ad testamenta.

filiã.C.de inoffi.testa. Hier. Mess.
De hæredibus instituendis Conti nuat hoc mõ.Vidimus supra de ordinatione testõrũ,in tit.de test.ord. verũ quia causa efficiens fuit necessaria,iõ postea posuit de ꝑsonis testantiũ, vt in tit. de testa.mil. & qui testari nõ pñt. in ti. quibus non est ꝑ facere testm̃.Verũ quia in testamẽtis hæredes instituunt, videndũ est ergo de hoc tit.Aret. Vel sic: Visũ est supra de filijs tã natis quã nascituris hęredibus instituen. vel exhęredãdis, nunc sequit videre gñaliter de extraneis hęredibus instituẽdis.

suos aut hæredes instituere,aut exhæredare, sed possunt eos silentio omittere. Nam silentiũ matris,aut aui materni,& cæterorũ ꝓ matrẽ ascendentiũ, tm̃ facit quãtũ exhęredatio patris. Neque.n. matri filiũ filiãve, neq; auo materno nepotẽ neptẽve ex filia,si cũ eãve hæredẽ nõ instituat,exhæredare necesse ẽ: siue de iure[a] ciuili quãramus,siue de edicto[b] Prætoris, quo Prætor ꝑteritis liberis contra tabulas bonorum possessionẽ † permittit, sed aliud eis[c] adminiculum seruat, quod paulo post[d] vobis manifestum fiet.

De hæredibus instituendis.[e]

Hæredes institui possunt liberi, & serui tã proprii quã alieni, & proprii sine datione libertatis,quæ ẽt respectu solæ ꝓprietatis dicunt. h.d.

HAeredes instituere[e] per-

*Additio Ratio quare ꝑteritio matris,vel lineæ maternæ habetur pro exhæredatione adducitur à Bar.in l. in suis.ff.de lib.& posthu. quæ põt comprobari per.§.emancipatos in prin.supra eo.sed eã reprobat Bald, in d.l.in suis. Hier. Mess.

c Eis. Scilicet descendẽtibus ꝑ lineã fœmininã:dat tñ & alijs,sed his maximè,vt C.de inoffi.testa.l.filiã.

d Paulopost.vt j.de inof.test.ꝑ totũ
*Additio Habet querelã quia ꝑteritio cõtra pietatẽ facit.cõtratab.non habet.quia pro exhæredato habetur,vt hic,sed exhæredatus non habet cõtratabulas l.non putauit in prin.ff.de contratab.glo.in l.

Cõtinuatio huius tituli habetur ꝑ gl.in rub.ff.eo.Dictũ est s. qualiter filij alijq; descẽdentes instituantur, mõ vidẽdũ est de institutione extraneorũ,de qua in hoc ti.tractandũ est vel aliter:quia testamẽta olim ab institutione hæredis incipere solebãt. §.ante hæredis infra de leg.ideo cõsequens,est vt post tractatũ de ijs quã pñt testari,& de mõ testandi, dicat de ijs qui possunt hæredes institui.

e Instituendis.i.qui possunt institui,† vt infra eo.vsq; ad.§.si plures.&.§.fi.Itẽ & qualiter debeãt institui, † vt infra eo.§.si plures.vsq; ad §.fin.

HAeredes. Totus iste titulus diuidit in septẽ partes.Primò ponit

nit regulã generalem, ꝙ non solum liberi, sed etiã serui: & nõ tantũ proprij, sed ẽt alieni, põt hæredes institui. Secundo declarat, qualiter prius seruus potest institui, & quis dicatur proprius seruus: Tertiò, quis dicatur alienus, & quomodo potest ĩstitui. Quartò, ꝙ nõ tm̃ vnus, sed etiã plures possunt hęredes ĩstitui. Quintò, ponit diuisionẽ portionum hęreditatis & de effectu ipsius. Sextò, de institutione sub conditione. Septimò, ꝙ etiam ignotus testatori potest hæres institui. Secunda ibi (Proprius aũt.) Tertia ibi (Alienus seruus.) Quarta ibi (Et vnũ hominẽ) Quinta ibi (Hęreditas plerunque.) Sexta ibi) Hæres & purè.) Septima ibi (Ii quos) Vel diuidas vt diuidit hic glo. rub. Aret.

¶ Hæredes. Casus Quæsitũ fuit qui põt hęredes institui: & rñsum ẽ gñaliter oẽs tã liberi q̃ serui. In seruis ãt q̃sitũ est, an passim, an verò certa data regula instituerẽtur. & videbatur nõ aliter hæredes institui posse pro prios seruos, q̃ cũ libertate: aliàs. n. capaces hæreditatis minimè videbãt l. quod attinet. ff. de reg. iur. cõtrariũ deciditur, ꝙ etiam non adiecta mentione libertatis põt institui: ratio est quia l. interpretatur mentẽ testãtis, vt in necessariam antecedentiã velit hæredem institutum esse liberũ. Tunc quęsitũ est, quis dice retur ꝓprius seruus, vt in eo haberet locũ hęc dispositio: & videbatur dicẽdũ, illũ esse seruũ propriũ, in quo plenũ dñiũ habemus, iuxta ea quæ habenẽ in l. certũ. §. j. ff. de confes. Attñ contrariũ dicitur: quia proprium quid dicitur nedum ex cã ipsius proprietatis, sed ẽt nudę possessionis, & declarat vt in tex. No. quẽlibet tam liberũ q̃ seruũ institui posse. Item ꝙ hodie potest quis sine mẽtione liberta tis hæres institui. Itẽ ꝙ libertas tacitè dari põt. Itẽ ꝙ ꝓpriũ dicitur respe ctu nudæ proprietatis. Itẽ ꝙ opinio vnius doct. qñ ẽ fulcita melioribus rõnib[a] attenditur contra opinionem plurium.

missum[a] est, tã liberos homines, q̃ seruos: & tã proprios,[b] q̃ alienos[c] Proprios ãt olim quidem secundũ plurium sententias non aliter, quam cum libertate, rectè ĩstituere licebat: hodie verò † etiam sine libertate, ex nostra cõstitutione[d] hæredes eos[e] instituere ꝑmissum est. Quòd non ꝑ ĩnouationẽ[f] induximus, sed quoniam æquius erat & Attilicino placui se Paulus suis libris

e ¶ Hæredes instituere. q. d. dños in t'in bonis suis facere. nã hæres. i. dñs vt j. de hær. qua. & diff. §. fi. Itẽ iõ dixi, int⁹ ꝗa ita subintrat hæres in dñiũ rerũ defuncti, ac si eadẽ ꝑsona eẽt, vt in auth. de iureiur. à mori. §. j. coll. 5. & ff. qui. ex cau. ma. l. cũ miles. Accu.

¶ Adde gl. q̃ hoc optimè declarat in l. omniũ. C. de test. secus tamẽ est in possessiõe l. cũ hæredes. ff. de ac. pos. ADDI. Nõ tñ est idẽ dñiũ, qđ erat penes defunctũ, sed fingiẽ eẽ idẽ. Secus ãt in possessione, quã volẽs ꝑdere, & in ali⁹ trãsferre, statim ꝑdet & noua renascit statim ꝙ est appħẽsa: & intelligitur semꝑ fuisse cõtinuata si interim a nemine fuit occupata. An.

a ¶ Permissum est. Scilicet à iure.
b ¶ Proprios. s. seruos.
c ¶ Alienos. Sic. ff. eo. non minus.
d ¶ Constitutione. vt C. de ne. ser. hęred. instituen l. cum quidam.

* ADDI. Limita nõ hẽre locũ i lega. relic. sub ...e libtatẽ l. pe. §. ... nec. ser. hær. isti. & rõnẽ ... addu. ibi Bal. quã hic ...

e ¶ Eos. s. proprios ser...
f ¶ Non per innouat...

Margin notes (left): ...rundi ...m deno ...at neces ...tatem ...hic antẽ ...gitur ...le iis quos li...berũ est ...nstitue...re vel nõ ...nstitue...re.

Margin notes (right): † Ad decaratione hu ius tex. Vide gl. in §. 1. in ver. sine libertate supra ex quib. causis manumit. non licet.

Possessio hæredis an sit eadem cũ possessione defuncti.

duximus hoc de nouo, sed apud antiquos, hoc idē dixerat Attilicin[9], vt subiicit. sed cōtra supra quib. ex ca. ma. non licet. §. idemq; iuris. ibi, Noua humanitatis &c. Sol. iste Iustinianus non inuenit, sed rationē reddit, cū nō sit uerisimile &c. vt ibi. vel aliter Attilicino placuit, & Paulo, sed in legis necessitatem nō deduxerunt. sic & supra de testa. §. sedneq; hęres. Iustinianus verò in legis necessitatem induxit, vt ex ipsa instōe liber esse videat. † ¶ Adde, ꝙ hanc sol. seq. cōiter doct. hic, quicquid dixerit Pet. & Iac.

bris, quos tam ad Masurium Sabinum, quā ad Plautium scripsit, refert. Proprius autem seruus etiam is intelligitur, in quo nudam proprietatem[a] testator habet, alio vsūfructū habēte. ¶ **Seruus à domina, quæ secū adulterium commisisse dicitur, ob qđ ipse accusatus est ante sentētiā, nec manumitti, nec hæres institui potest. hoc dicit.**

¶ Est † tamen casus, in quo nec cū libertate vtiliter seruus à domina hæres instituitur, vt constitutione[b] diuorum Seueri & Antonini cauetur, cuius.[c] verba hæc sunt.[d] ¶ Seruū adulterio maculatū[e] nō iure testō manumissum[f] ante sentētiā ab ea muliere videri quæ rea fuerat eiusdem, criminis postu-

sic accipe, Annotationes ad libros Sabini & Plautij.

a ¶ *Nudā proprietatē*. vt iste liber & hæres necessarius sit, vt supra eod. j. respon. sed tamē vsufructuarius perinde utetur, ac si esset seruus adhuc, vt C. cōmunia de manu. l. j. §. fin. autē proprietarius.

¶ Est tamen. Casus. Quæsitum fuit, an seruus accusatus de crimine adulterij cū domina commissi posset ab ea hæres institui: & videbatur quòd sic, ex regula permissiua s. eo. in princi. sed contrariū decidītur pēdēte iudicio ne ex suo delicto præmiū consequatur l. itaq; fullo. ff. de fur. No. seruū dominæ non debere operas carnales. Item ꝙ pēdēte iudicio criminali nihil ē īnouādū. Itē ꝙ mulier nō pt manumittere seruū aut instituere, secū adulterio maculatū.]

¶ Item nūquid corrigitur quod aliàs dicitur. s. ꝙ purè institutus, & subcōditione liber; quia expectatur cōnditionis euentus, vt ff. eo. l. seru[9] j. §. j. l. quoties. §. fi. & l. qui filio. §. j. Respon. nō, quia istud locum habet quod hic dicitur, quādo libertas nec est data expresse, nec fuit retardata: at ibi expressè fuit retardata.

¶ Adde, quòd hæc glo. cōmuniter tenetur: si tamen expressè inhiberetur, vitiaretur institutio. d. §. idemq; iur. & si esset seruus cum libertate institutus hæres, & postea libertas adempta, omnino valet institutio: [...]a not. in l. si ita sctiptum. §. regu- [...] ff. de ii. & posthu.]

[...]TIO. Quod autem dici- [...] Sabinum, ad Plautium

b ¶ *Constitutione*. scilicet græca, quàm non habemus.

c ¶ *Cuius*. scilicet constitutionis.

d ¶ *Verba hæc sunt*. quæ sequuntur.

e ¶ *Maculatum*. idest, accusatum: nā aliàs est in litera accusatum, vt ff. e. his verbis §. interdū. vbi de uerbo ad verbū sunt ista q̄ hic dn̄r. similis expositio dicit̄ in li. Sap. de Ioseph. Maculauerūt me impij. Et alibi ī diuina scriptura; Mēdaces ostēdit qui maculauerūt eū. i. accusauerunt eū.

f ¶ *Manumissum*. s. videri; ut postea subij-

† Tu SYL. dic secū dū doc. quod primo fuit ius legis necessitate, postea abrogatum. tertio p Iustinianum iterum ad SYL. legem redactum.

† alid autem.

Sapientiæ. x.

Ibidē.

subijcit: & dic manumissum simplicit, nõ institutũ: & ex hoc infert qđ sequitur. ꝙ nec cũ institutione fieri ꝑt liber, ut subijcit: quare sequit&c.

a¶ *Postulata*.i.accusata ex eodẽ adulterio cũ suo ꝓprio commisso: ꝓ quo grauiter punitvterq; ,vt C.de mulie. quæ ser.ꝓpr. se cõiũx.l.j.ĩ pri. (j) Quid si cũ extraneo cõmisit adulteriũ? Rñ. nec tũc manumittit vsq; ad lx. dies, ut C. de adul. l.iij. & ff.de adul. si postulauerit.§.iubet

† *aliàs hæreditatis. aliàs neutrum nec hæredis nec hæreditatis.*

SYL. ¶ Adde, quod ratio est, quia eis manumisis nõ possunt torqueri ad ꝓbandum delictum. l.prospexit, ff.qui & à quibus.]

¶ Itẽ quid si adulteriũ tale cõmisit, nõ tñ accusatur adhuc? Rñ. bene põt manumittere; sed ĩ crimine lęsæ maiestatis est spãle, vt post cõmisũ crimẽ tale ñ posit manumittere, uel testari, ut C. ad l.iul. ma. l.fi. & ff.đ do. l.post cõtractũ. & l.donationes.§.fi.

SYL. ¶ Adde ꝙ hoc est verũ. nisi maritus fecerit diuortiũ gratia accusan di.d. l.prospexit. §.final. cum l. sequent. ff.qui & à quibus.]

ADDI.(j) Puniũtur autem & domina & seruus; quia verberati tradãtur igni; & idẽ non esset in domino qui cognouisset seruã, vt notat gl.in l.i. & probatur in l.fi. C.com.de ma. ꝓpterea quia maior honestas requirit in muliere quã in masculo. Christo.

b¶ *Nullius momenti habeatur*. quia si valeret institutio, valeret libertas, vt ĩ.eo.j.rñ. & supra qui manu.nõ pos. §.j. & ita not. argu. ꝙ vbi aliquid ꝓhibetur fieri directo, similiter & per obliquũ ꝓhibetur; sic. ff.de cõdi.in-

lata, [a] rationis est. Quare sequitur, vt in eundem a domina collata † hæredis institutio nullius momenti habeatur. [b]

¶Non potest breuius summari.

¶ Alienus seruus etiam is intelligitur, in quo vsumfructum testator [c] habet.

¶Seruus à dño institutus fit liber & hæres necessarius, nisi in uita testatoris fuerit manumissus, aut ab eo alienatus. hoc dicit. Arc.

sti.l.quæ sub cõditione.§.si quis. Itẽ argumẽtum, ꝙ cassato principali, cassatur q.ob uid sequit ex eo vel ob id, vt C.de legi. & consti. l.nõ dubium. SYL.

¶ Adde hoc verum, ubi est eadem ratio. l. si is. C. de prædi. mino. Item vbi cassatum est quid ratione temporis l.ij & ibi gl. ff.de luit. pignor. Aduerte tñ, quia videbatur ꝓbari cõtrariũ ex hoc text. quia institutio nõ sequitur ex libertate, sed potius libertas ex institutione, cum libertas sine ea esse possit; nisi respõ. ꝙ attẽdat ordo intellectus, ꝙ ad hoc vt institutio sequatur, requiritur libertas præcedẽs tacita vel expressa.

*ADDI quod si sequatur absolutoria institutio & libertas valet vt hic à contrario sensu, licet Faber cõtrarium senserit. Hier. Messag. SYL.

¶ Alienus. Casus Quæsitum fuit, an vsufructuarius serui posset illum hæredẽ instituere quasi proprium; & videbatur dicendum quòd sic; quia cũ dominij pars ita sit vsusfructus, sicut proprietas l.iiij. ff. de vsufr. ex quo id concessum videmus ꝓprietario, idẽ vsufructuario quoque cõcedi debet. Cuius cõtrariũ deciditur, ratio autem ea est. quia dominus proprietatis sua proprietate priuaretur, quod non est in vsufructuario l.j.§.final. autẽ. C.com.de manu. No. ꝙ nostrũ nõ dicit illud, in quo tm̃ habemus vsumfructũ. Itẽ ꝙ seruus à dño vsufructus sui nõ põt manumitti nec institui.]

c¶ *Testator*. & ideò nõ potest eũ cũ libertate instituere, vt ff.eod. si alienũ. in prin. (j) Sed cõtradicit ad hũc. §. ff.de bo. a u. iu. pos. l. in vẽditione.

¶ Seruus aūt à domino suo hæres īstitutus, si quidē in eadem causa [a] manserit, fit ex testamento liber[b] hæresque ei necessarius, si verò à viuo testatore manumissus fuerit, suo arbitrio adire hæreditatem pōt, quia nō fit hæres necessarius, cū vtrūq;[c] ex dñi testō non consequatur. Quod si alienatus fuerit, iussu noui dñi adire hæreditatem debet; & ea ratione per eum dominus fit hæres: nā ipse alienatus, neq; liber,[d] neq; hæres esse pōt, etiam si cum libertate hæres institutus fuerit. destitisse. n. à libertatis datione

Sed certè quo ad alia est loco domini, non quo ad hoc vt possit fieri liber. Sed cum aliàs manumissus esset à fructuario simpliciter sine institutiōe, erit tāquam liber, quādiu duratur[us] erat vsusfructus, vt C. cō munia de ma. l.j.§. finautē fructuarius. nūquid & hic erit tāquam liber, licet verè liber non sit? Rñ. nō, quia ex morte testatoris proximus erat futurus quasi liber, si valeret hoc, quod ageretur. vt j. de hær. quali. & dif. in princ. Itē & tunc erat vsus fructus perdendus, vt supra de vsufru. §. finitur. vnde etiam si esset quasi liber, donec duraret vsusfructus, quia nihil duraret post mortem testantis, nihil valeret talis institutio, vt sit liber, sed domino suo hæreditatem quærit, vt infra eo. §. alienus. Sed quid si erat vsusfructus repetitus in psona primi hæredis, vel ēt vlterius, quod pōt vt ff. qui. mo. usufru. amit. l. repeti. in prin. Respon. tunc erit quasi liber toto illo tēpore, vt in d. l. communia de ma. l.j.§. finaūt fructuari[us].

SYL. ¶ Adde, quòd cum hac gl. transeunt communiter docto. hic.

ADDITIO. (j) Et ff. ad silla. l.j.§. domini. de quo uide glo. in l. rectè dicimus. ff. de verb. signi. Ang.

SYL. ¶ Seruus aūt. Casum figurare nō expedit: litera. n. plana est, ratio dubitandi per se patet, & rationes decidendi ponuntur expresse in tex. No. quod seruus institutus sit liber & hæres necessarius. Itē quod si manumissus sit in vita oīno remanet hæres sed voluntarius. Itē quod vbi duo ad actū copulatiuè requirūtur, nō sufficit alterum eorū. Itē quod per alienationē serui instituti videtur reuocata voluntas dandi libertatē, non autem hæreditatem. Itē quod quælibet dispositio quādocunq; pia in testamento facta pōt reuocari.

a ¶ In eadē cā. i. seru[us] eiusdē domini, Ioā. vt ff. si ex noxa. cā aga. l.j.§.j.

b ¶ Liber. nisi aliqua lex impediat libertatem, vt ff. eodem l. si non lex. vel conditio, vt ff. eodē. quoties. §. fin. Vel quia ex lege peruenit ad libertatem, vt ff. eodē. l. testamento. secundum Ioan.†

¶ Adde no. ex illo tex. quòd vt quis seruus, sit hæres necessarius, exigitur vt sit seruus nō tantum tēpore mortis sed aditionis.]

¶ Item fit liber à semetipso: nisi institutus fuerit ita. Cū quis mihi hæres erit, Stichus liber & hæres esto. nā tunc à cohærede accipit libertatem, vt ff. de acquir. hæred. l. ex parte. Item & ignorans fit hæres & liber, vt ff. si cer. pet. l. eius qui.

c ¶ *Vtrunque.* idest hæreditatem & libertatem: nam vt liber fit, & hæres necessarius, hæc duo consequi debet ex testamento domini, vt infra de her. quali. & dif. §. j.

d ¶ *Neque liber.* Directa n. libertas in seruo alieno nō potest habere locū: sed institutio pōt habere effectū, vt hic: sed aliud in legatis quæ adimuntur.

† Ex hac glo. & l. in ea allegata colligite secundum Bald. quod vox publica præfertur priuatæ: vnde, dicit, quod vox statum posset derogari vltime voluntati, propterea quòd vox statuentium voci testamentorū est præferenda, vt d. l. testamēto ff. eodem Christ.

tur hoc ipso, quòd alienantur serui, vt ff.de adimen.leg.l.si seruo cum libertate.& est rō, q̃a in legato specta tur dies, quo cedit an sit manumissus vt ff.qñ dies lega.ce. si post.§.si cũ.

domino per seruum: at in hæreditate, in qua requiritur aditio ad quærendum dominium, quousque non est adita hęreditas, non dicitur quæsitum domino aliquid l.pretia rerũ. ff.ad l.Fal.ius enim adeundi seruo propriè quæritur non domino.l. cum proponas.C. eodem Not. quòd seruus iussu domini tempore aditionis debet adire. Item quòd si institutus seruus liber efficiatur, nihilomin⁹ cō sequitur hæreditatem.

ADDITIO. Hęc ratio nō est bona: q̃a siue inspiciamus diem cedentis legati, siue diem aditæ hęreditatis, vtroq; casu reperitur alienus vnde quemadmodum etiã hæreditas venit acquirẽda nouo dño, ita & legatũ: & ppea noua redditur rō: quia facilius legata reuocantur, q̃ hęredũ institutio.l. ex parte ff.de adimen. lega. cum.n. facilius legata instituantur, facilius destruuntur, vt in authen.ex causa. C.de lib.præteri.Christopho.

videtur dñs, qui eum alienauit. [a]

¶ Seruus alienus hæres institutus q̃rit domino suo hæreditatem, si iussu suo hæreditatem adit. Si verò fuerit alteri alienatus, debet iussu noui domini adire. Si verò, antequam adeat, fuerit manumissus, potest suo arbitrio adire. Aret.

¶Alienus [b] quoq; seruus hæres institutus, si in eadem causa durauerit, iussu [c] domini eius adire hæreditatem debet, si verò alienatus fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortem [d] eius, ante, quam adeat, debet iussu noui domini [e] adire.

a ¶ *Alienauit*. Scilicet alicui habẽti factionem testamenti, vt ff.eo.l.seruum meum.in fi.j.respon.& hoc nisi redimatur ab eodẽ testatore, qui eum instituit, & postea eum alienauit: tunc.n.reuiuiscit libertas, vt ff. de ma.testa.l.verum. & ff. eo. quoties.§.fi. & l.si non lex. & l. antepe.

SYL. ¶ Alienus quoq; seruus. Dubitatum fuit, si seruus alienus institutus à domino alienetur, iussu cuius domini adire debeat hæreditatem: & videbatur quòd iussu illius, cuius erat dominium serui tempore mortis testantis, sicuti dicimus in legato l.si post. §.ij.ff. quando di.leg. ced. Contrarium respondetur ea ratione, quia in legato cum statim secuta morte dominium eius transeat.& quæratur, meritò statim quæritur

b ¶ *Alienus*. Qui sic institui pôt, cũ liber erit: prius non, vt ff.de condi. insti.seruus alienus.& l.quia.

c ¶ *Iussu*. præcedente aditionem, vt ff. de acquiren. hæredi. l. si quis mihi bona.§.iussum. † & ita domino quęritur: aliàs si seruus nolit adire (quod potest esse etiam domino iubente) non quærit, vt C.eo.l. cum proponas.

ADDITIO. *Si* tamen coactus adeat, valet aditio: sed pater, filio recusante. item monasterium, monacho recusante adire, vel ante aditionem mortuo, possunt adire suo iure, vt per Ang.hic.

d ¶ *Post mortem eius*. Etiam post iussum eius, antequam tamen adiret, vt ff. de acquiren.hæredit.antistius.§.j.

e ¶ *Noui domini*. Hoc est.n.in hæreditate, vt illi acquiratur, qui tẽpore aditiõis est dominus: vel sibi, si liber est tunc: sed in legato spectatur dies cessionis, vt si tempore mortis legã

† Q... facit si ex stat... to vel e... lege re... quirat iussus, ... auctoritas co... sensus, vel vol... tas, ... praced... re deb... aut vel sequi... vide ... in l.fi.§ necessi... tem ... de bo. quæ L... be. Ar...

tis sit meus, licet alienem, tamē mi hi debetur legatum, vt ff. quando dies lega.ce.si post.§.ij. ¶ Adde rationem diuersitatis positam in figuratione casus.

a¶ *Suo arbitrio*. sic supra eo.§. seruus autem.ver.si verò.

¶ Seruus. Casus. Quęsitum fuit, an seruus alienus post mortem domini rectè institueretur: & videbatur dicendum φ non, quia talis institutio ex persona serui valere non poterat, quia incapax. l. qđ attinet.ff.de reg.iur. nec ex persona domini, quia mortuus. Contrarium tamen deciditur ea ratione, quia hæreditas iacens sustinet vicē personæ, & repræsentat defunctum, vt dicitur in text. Not. φ seruus potest institui post mortē dñi. Item φ hæreditarius seruus rectè instituit, sicut ille qui est in vtero. Itē quòd hæreditas iacens repræsentat personam defuncti, non hæredis. Item φ quāuis de iure antiquo posthumus alienus nō posset hæres institui, seruus posthumi alieni rectè instituebatur: & sic φ aliquis pōt cōsequi per aliū, qđ nō cōsequitur p seipsum.]

b¶ *Post domini mortem.* verba legis sunt omnia: & secundum hoc planū est: vel testatoris, quia sic dicat. Instituo seruū hæredē post morrē dñi, & pbatur hæc lectio.ij. ff. eo. qui filio. j. respon. nec ob. φ videatur in diem fieri hæc institutio, vt infra eodem. hæres. quia incertus est dies mortis vt ff. de condit. & demon, l. j. vnde valet, vt ff. eod. l. ij. tempus. in prin. ADDI. Primus intellectus est verior, qa seruus hęreditarius ergo dū mortuus fuerat aliàs nō diceret hæreditarius. l. seruus de hæreditarius. ff. e. Hier. Mes.

At si manumissus est viuo testatore, vel mortuo antequā adeat, suo arbitrio [a] adire pōt hæreditatem.

¶ Seruus alienus [u] potest institui ēt post mortem domini sui: & ēt seruus hæreditarius, vel eius qui est in vtero. Aretinus.

¶ Seruus etiam alienus post domini mortem [b] rectè hæres instituitur: quia & cum hæreditariis seruis est testamēti factio. [c] Nondum, [u] enim adita hæreditas p sonæ vicem sustinet, non hæredis futuri, sed defuncti. [e]

¶ † Quin ēt eius, [f] qui in vtero est, seruus rectè hæres † instituitur.

c¶ *Testamenti factio*. Scilicet passiuè, non actiuè vt j. de hæred. qualit. & dif fe. §. testī. & iussio hęredū spectat, si mō cū defuncto † aliàs cum etiam. fuit, licet cū hærede instituto nō sit testī factio, vt ff. eo. seruus † aliàs instituatur. hæreditarius d¶ *Nondum*. bñ dico seruū hæreditariū posse institui, qa nō est nullius, s; alicuius. s. hæreditatis, q̄ vicē defuncti obtinet

e¶ *Defuncti*. & est fortè rō, quia defunctus est certus qui fuerit, sed nō sic de hęrede: quia & si certus sit institutus, poterit eē, φ nō adeat hęreditatē, qa pt desistere multis de cāis vt j. q̄. b. mod. test. infir. §. posteriore ¶ Adde, φ quousq; nō aditur, repræsentat psonā defuncti: adita aūt, hæredis, & retrotrahit, ita φ fingit repsentasse hæredē à morte defuncti. l. hæres qñq;. ff de acqui. hære. & dicit hic Are. & hāc rōnē gl. seq. comuniter doct. hic, & in l. si is qui p empto re. in vlt. no. ff. de vsuca. * In aliquibus tamen casibus nō sustinet vicē psonę defuncti, quos not. glo. infra, de stipula. seruo. in princ. ¶ Et facit ad hunc. §. infra de stipu. ser. in princ. & ff. de acquiren. rerum domin. l. in eo. in fi. & l. seq.

f¶ *Eius qui in vtero est*, cū pro nato sit

fit hēdus quo ad cōmodū', vt ff.de sta:ho.l.q. in vtero.& ff.eo.l.ei'.§.j.

SYL. ¶ Seruus. Casus. Quærebatur quomodo seru⁹ cōis institutus hæres ac quireret hæreditatē,& uidebatur ꝙ æqualiter, q̄a istitutis pluribus absque partium assignatione, æqualiter instituti cēsentur.§.si plures infra eo. vnde instituēdo seruū plurium, cū videant̄ quodāmodo dominie ffectualiter instituti,videbatur quòd pro numero personarum hęredes essent. Cuius cōtrarium dicitur quòd immò proportione dominica,cum illa hæreditas videat̄ quodāmō effici serui.,& fructus ipsius serui debeant domini consequi pro rata bonorum,& sic pro rata dominij, vt dicitur in tex.No.sūma.Itē ꝙ capacitas serui pēdet à capacitate domini. Item quòd seruus institutus non omnibus quærit indistinctè, sed tantum dominis præcipientibus.]

† *Passiue.i.qui ex alieno testamento capere possunt.*

¶ Seruus plurium capaciū ab extraneo institutus, acquirit vnicuique pro parte domini ca. Aretinus.

¶ Seruus aūt plurium, cū quibus[a] testi†factio est,ab extraneo[b] institutus hæres,vnicuique dominorum, cuius iussu[c] adierit, pro portione domini acquirit hęreditatem.

¶ Quot quis vult potest hęredes facere.hoc dicit.

¶ Et vnū hominē & plures vsq; in infinitum,[d] quot quis hæredes velit[e] facere, licet.

¶ Hæreditas proprie diuiditur in xii.vncias siue partes, quarū q̄libet suo proprio noīe nūcupatur.Pōt tñ diuidi in pauciores,vel in plures, prout volūtas extiterit testat.Are.

a ¶ *Cum quibus*.s. dominis.

b ¶ *Ab extraneo*. si verò ab altero ex dominis sit institutus,acquiritur cæteris socijs hæreditas:quod dic,vt ff.pro soci.l.verum.§.si seruo.cōi.

Omnes homines mundi possunt simul hęredes instit. Adde, quòd idem est in contractibus l. j. §. communis seruus. de stip.ser.l.proinde.§.j. eod. ti.]

c ¶ Iussu. Dic,quòd sufficit vna iussio,licet sint plures domini, ut ff.de acqui.hær.l.seruus duorum.

d ¶ *Et vnum*.In infinitum. Quid ergo si instituam omnes homines qui cunque sunt in mundo? Videtur nullum esse, cum effectum habere non possit:puto tñ valere , ut hic ; sed tñ nō poterit cōfirmari aditione pp nimiā difficultē vel impossibilitatem. ¶ Adde, qđ hanc gl.communiter reprehendunt Vltramon.& intelligunt, quòd dictio vsque in tex. nostro intelligat̄ exclusiuè. Alij verò dicūt institutionē valere, sed reprehendūt gl.q̄n dicit,quòd propter nimiam difficultatem adiri nō poterit,quia secundum eos sufficit aditio vnius ad confirmationem testamenti, vt no. in l.ii.ff.si pars hære. peta.]

e ¶ *Velit*. cum sua uoluntas sit lex, vt in auth.đ nup.§.disponat.coll.4.

¶ Hæreditas. Casus. Quæ situm fuit, quo hęreditas in iure diuideretur:& responsum est regulariter in xii.vncias;ac statim q̄situ est, an ī ptā te testātis sit aliter diuidere;& videbatur dicēdū quòd nō,quia cū esset à Iure statuta diuisio, nō videbat̄ volūtatē testātis cōtra illā admittēdā eē.l. nemo pōt.ff.de leg.j.Cōtrariū decidit q̄a quis ī plures an pauciores diuidat effect⁹ idē ē, q̄a oīno ad assē hæreditas sēp reducit.No.diuisionē hęreditatis in 12.vncias& earū noīa.Itē ꝙ dictio,plerūq;,facit regulā.Itē ꝙ institut⁹ ī parte nō dato cohęrede habet totū.Itē ꝙ q̄s nō pt decedere ꝓ pte testat⁹& ꝓ pte īestat⁹,nisi miles.]

a ¶ Hære-

a ¶ Hereditas Plerunq;. ideo dicit- plerunque, quia quandoq; in plu-res, vt infra eo.§. & si plures, quan-doque in pauciores diuiditur, vt infra eo.§. versi.nõ autem.

lius declarat, & dicetur infra.] ¶ Item no.ꝙ nõ oẽs vnciȩ,q̃ signan tur ꝑ ista nomina, continentur in as se:licet hoc innui videatur·sic.n.cõ-tineret as 78.vncias& dimidiã.Ideo autem ponit has partes, quia quęli-bet põt in as se contineri. & hac rõne hõ dicitur risibilis&actio legis aquiliæ pœnalis dici tur, vt infra ad l.aquil.§. his verbis.

hoc * Addit. quilibet fundus eodẽ mõ diuiditur.l. quoties.§. si l io ff.e.Bar. l. in terdũ. ff.eo.Hie.M.

¶ Hæreditas† plerunq; [a] diuiditur in xii.vncias,q̃ [b] as sis appellatione [c] continentur. Habent † autẽ & hæ partes [d] propria nomina ab vncia vsque ad assem † hæc: sescunx, [e] sextans, [f] quadrans, [g] triens, [h] quicunx, [i] semis, [k] septunx, [l]

† alias vt puta hæc.

b ¶ Quæ. s. vnciæ simul collectæ.

c ¶ Appellatione.i.significatione.

d ¶ Hæ partes.infra positȩ,in quantitate differentes.Vel dic melius, hæ partes.s.vnciæ xij.ad partes redactæ est.n.ad soperiora facienda relatio.

e ¶ Sescunx.i.vncia & dimidia.vt ff. de inoffi.testa.Papinianus.§.qm̃ autẽ quarta.Sed quare nõ posuit nomen,quod vnciam significet? Respõ. quia plura sunt negocia,q̃ vocabula,vt ff.de præscrip.verb.l.natura.

L. ¶ Adde satis posuisse,dum dixit assem diuidi in xij.vncias: quælibet. n.pars,& sic pars vna,vncia dicit.]

¶ Et no.ꝙ†primum,& secundũ, & tertium, & quartum nomen interpretationem sumit ex eo, ꝙ quotã designat hæreditatis portionẽ. Sescunx enim dicitur quasi semiuncia & uncia:& est tertia eius litera.s.nõ x.Sextans quia sextã partẽ signat.i. duas vncias.Quadrans,quia quartã & ita tres vncias signat.Triens,quia tertiã partẽ: & ita quatuor vncias signat. Sequentia verò nomina etymologiã habent ex eo,ꝙ certũ numerũ vnciarum signant.Dicitur.n. quincunx non quia quintã partem habet: sed quia quinq; denotat vncias,semis, quia sex: & sic de singulis per ordinem.

L. ¶ Adde veram etymologiam & deriuationem horum nominum ꝑ M. Varronẽ lib.5.linguæ latinæ:vbi me

Itẽ not. ista tria nomina,as,pondus,libra, idem signare.Itẽ q̃nq; as ponitur pro obolo,vñ illud,Nõne duo passeres asse veneunt?vnde versus. As obolus, pondus,as est possessio tota.i.hæreditas,vt hic:sed põdus largè dicitur oẽ,qđ est in statera positum,sed hic strictè accipitur ꝑ pondere xij.vnciarum,vnde dupondium quasi duplex pondus.s.xxiiij.vnciarũ,vt j. eo.§.videamus.versi.& plures.& facit ad hunc.§.ff.eodem seruum meum.§.fina.

As tria signif-cat.

† Sed non verũ a se-ux.

* Additio. Vox sescunx abundat in quibusdam codicibus: itaq; vertisse Theophilum,neque ad rem pertinere.Aemy. Ferr.tradit.Anto. verò Aug.libro.ij.ca.viij. à Tusco libro abesse affirmat:& sescuncia dẽ cendum, auctore Metiano,non sexcunx, quod nomen ab Accursianis dictum putat.

f ¶ Sextans. idest duę vnciȩ, quasi sexta pars assis.

g ¶ Quadrans. id est; tres vnciæ, quasi quarta pars assis.

h ¶ Triens.id est, quatuor vnciȩ, quasi tertia pars assis.

i ¶ Quincunx. id est, quinque vnciæ.

k ¶ Semis. id est, sex vnciȩ; scilicet dimidium assis.

l ¶ Septunx.id est, septem vnciȩ.

a ¶ Bes

a ¶ *Bes*. id est, viij. vt olim des, qua si dempto triente.

b ¶ *Dodrans*. id est, ix. quasi dempto quadrante.

c ¶ *Dextans*. id est, x. quasi dempto extante.

habet locum regula, alias secus.] ¶ Et facit ad hunc. §. ff. de reg. iur. l. ius nostrum. Accur.

ADDITIO. Et procedit iste text. indistinctè; siue simpliciter sit facta institutio in re certa vel parte, de reliquo non facta mentione, siue dixerit testator, in residuo sese velle intestatum decedere. Ioã. Fab. Ange.

bes;[a] dodrans,[b] dextans,[c] deunx,[d] as.[e] ¶ Non autem vtique semper duodecim vncias esse oportet: nam tot vnciæ assem efficiunt, quot testator voluerit. Et si vnum tantum quis ex semisse (verbi gratia) hæredem scripserit, totus[f] as in semisse erit. Neque enim idem ex parte testatus, & ex parte intestatus[g] decedere potest, nisi sit miles,[h] cuius sola voluntas in testando spectatur. ¶ Et econtrariò potest quis in † quantascunque[i] voluerit plurimas uncias suam hæreditatem diuidere.

† *Alias* quotcunque.

d ¶ *Deunx*. id est, xj. quasi dempta vncia.

e ¶ *As*. i. duodecim. quasi es.

f ¶ *Totus as*. Nam in totum præsumitur instituisse defunctus, cũ alium nõ instituit, vt hic. & ff. eod. l. interdum. §. j. Idẽ quoque præsumitur in milite vt C. de test. milit. l. 3. §. nam cum.

h ¶ *Nisi sit miles*. nã miles bene potest pro parte testatus decedere & pro parte intestatus vt C. de test. mil. l. ij.

SYL. ¶ Adde, quòd ita est cõis opin. quicquid voluerit hic Ang. fm doct. maximè Iaf. in l. j, in gl. fi. C. de test. mil.]

¶ Hoc ergo nisi, quod hic sequitur, non ad supius proximũ respõ. sed ad hoc quod sequitur, refertur. s. neq; n. &c. Sed a miles fecit testm̃ in castrensibus, potest decedere intestatus in paganicis, vt C. de testa. mil it. l. j. & 2.

g ¶ *Intestatus* decedere. immo videtur quòd sic, vt ff. de inoffi. test. l. nã & si patentibus. §. pe. & fi. quæ est contra. Sed hoc est verum ab initio, sed ex post facto põt, vt C. de inof. test. l. cum duobus. Et no. hic idem iurĩs non esse in parte quo ad partem, quod est in toto quo ad totum, vt ff. fami. hercis. l. in hoc iudicio. Argument. contra. ff. de pact. l. iur. isgentium. §. ad eo. & §. seq.

¶ Adde, quòd solu. est secundum omnes, quòd vbi est eadẽ ratio in parte

i ¶ *Quantascunque*. Id est quotcunque. & facit ff. eod. l. interdum. §. paterfamilias. & leg. seq. vsque ad l. ex facto.

¶ Si plures. Casus Quæsitum fuit institutis duobus aut pluribus sine partis assignatione, quomodo succedetur; & respondetur, æqualiter, & hoc non habet dubium, propter voluntatem defuncti, quæ non potest magis vni quàm alteri accommodari, si verò in aliquibus sint expressæ partes, in aliquibus non, habet locum distinctio. text, vt si quid deest ad assem, id consequantur, quasi voluerit testator tacitè in reliquo illos sibi succedere: & si expletus sit, in dimidio, propter transitum ad dupondium. Not. quòd aliquibus vocatis simpliciter, intelliguntur vocati æqualiter. Item summari^o, & quod in text. exprimitur.]

¶ Videamus, [a] si pars aliqua vacet, nec tamen quisq̃ sine parte sit hæres ĩstitutus, quid iuris sit: veluti si tres ex quartis p. tib. hæredes scripti sunt. Et constat vacantẽ partẽ singulis tacitè p hæreditaria parte accedere, & perinde haberi, ac si ex tertiis partib. hæredes scripti essent: & ex diuerso si plures hæredes in portionibus sint, tacitè singulis †decresce re, vt si (uerbi gratia) quatuor ex tertiis partib. hæredes scripti sunt, perinde habeantur, ac si vnusquisque ex quarta parte scriptus hæres fuisset.

¶ Et si plures unciæ, quàm duodecim, distributæ sũt: is, qui sine parte institutus est, qd dupondio [b] deest habebit. Idemque erit. [c] si dupondius expletus sit, q omnes partes ad assem postea reuocantur, [d] quamuis sint plurium vnciarum.

a ¶ *Videamus.* ut. ff. eo. l. interdum. §. paterfamilias. usque in finem l.

b *Et si plures.* Dupondio, dicitur autem dupondium põdus siue hæreditas in 24. uncias diuisa, sic. n. põd' dicitur ea, q in xij. diuiditur, & tripõdium, quod in 36. & quadripondium, quod in 48. & sic de singulis.

c ¶ *Idemque erit.* †scilicet qd diximus si quis expleto asse fuit institut' hẽres in dimidiam vocatũ, uel nõ expleto asse, in uacãtẽ ptẽ uocatũ, ut s. e. §. partibus ãt. uel trãscẽdẽte in uacãtẽ usq; ad dupõdiũ, ut s. pxi. rñ. Idẽ est ẽt si dupõdius sit expletus, Sʒ cõtra ff. eo. itẽ qd Sabinus. in fi. l. ubi dicit expleto dupõdio institutũ nõ habere partẽ uacantem vsq; ad tripõdiũ. Sed certè immo dicit q sic, si recte illa litera intelligit, & ita cõcordat. Itẽ uidetũ, cõtra. ff. e. l. ex unciis vj. Sʒ certè & illa est cõcordãtia, si rectè ibi fiat cõputatio unciarũ. Sed magis uidetur contra. C. de leg. l. cũ. q. ubi dicit nõ fieri transitũ ad dupondium uel tripondiũ. sed tñ uidetur adimi primo, quantũ confertũ secundo. Sed distĩgue aut uoluit testator excedere assem uel dupõdiũ, quod potest ut s. eo. §. non autem. & ita hic intelligitur. Aut noluit, & tunc habet locum lex cõtraria. Itẽ & tũc quãdo dubiũ est, similiter locũ habeat. l. cum qõ. quæ est contra. ¶ Adde, q hęc so. cõiter approbatur ut dicit Ias. in d. l. cum qõ. in j. parte gl. Et pro resolutione dic, q aut testator uoluit ad dupõdiũ trãsire, & sit trãsitus, ut hic, aut noluit, & hoc cõstat, & nõ fit d. l. cũ qõ. aut sumus in dubio, & attẽduntur cõiecturæ, quibus deficientibus nõ præsumitur uoluisse transire, sed quãtum dedit secũdo, adimere à primo d. l. cum quæstio.] Alii dicunt hãc corrigi per illam. Accur.

ADDITIO.

Aduerte diligenter, q si nominatim assem expleuit, uidetur transire ad dupondiũ, aliàs non, ut l. qui nõ militabat. §. filiis. ff. eo. Et de effectu an fiat transitus ad dupondiũ, uel nõ, uide Ioan. Fab. hic, qui infert, quòd si papa ex certa scientia prouideat duobus de eadem præbenda, uterq; admittatur, extra de rescrip. c. duobus. in fi. lib. vj.

d ¶ *Reuocantur.* Hæreditas. n non iõ augetur, q in plures diuidit uncias, sicut nec libra, licet p solidũ, vel aliũ numerũ diuidatur, & ideo quotam partem quis debet habere in dispondio, totã potest partem habere

Dupondiũ pondus. tripõdium. quadripondiũ.

† *Hæc gl. diuiditur in quatuor partes. In prima declarat. In secunda format unũ cõtrariũ ad istum vers. idẽque & soluit. In tertia format aliud contrarium non ad istũ uer. sed ad uer. & si plurales. proximè præcedẽtem. In quarta format aliud contra- riũ, quod põt esse cõe ad utrunque uersi.*

† aliàs decresce re incipiunt.

re de asse, ut hic, & ff. eo. ex unciis. e Hæres.. Casus. Quia supra uisum fuerat uoluntatem testantis attendi in erogatione sui patrimonii, fuit dubitatum an etiam in qualitate & conditione posset, & & uidebatur quod sic ratione prædicta: dicitur autem quod siue purè, siue sub conditione instituat, ualet institutio, in diē uerò uel ex die, secus. sed quod detracta diei mentione est, ac si purè hæres institutus esset, ea ratione, quia prout prohibitū est testatorē pro parte bonorū intestatū & testatū decedere, ita ēt pro parte tēporis, & quãuis in institutione cōditionali uidebatur hoc esse, non est uerum: quia eueniente conditione retrotrahitur ad tempus mortis, nō eueniēte, sed deficiēte, est ac si nunquam fuerit institutus. No. summarium, quod non ualet institutio facta ad certū tempus: secus ad incertum. Item quòd dies certa de medio tollitur. Item quòd superuacua non uitiaut, sed uitiantur.

¶ **Hæres purè vel sub conditione institui potest, non ex die vel in diem hoc dicit.**

¶ Hæres & purè & sub conditione institui potest: ex[a] certo tēpore, aut ad certum tēpus non potest: veluti Post quinquennium, q̄ moriar, vel, Ex calendis illis, vel, Vsq; ad calendas illas hæres esto. Denique diem adiectū haberi pro superuacuo placet, & perinde esse, ac si purè hæres institutus esset.

¶ **Cōditio īpossibilis, ī vltimis voluntatib. vitia[c], & plures copulatiue appositæ, oēs debēt cōcurrere: secus in alternatiuis. hoc dicit.**

¶ Impossibilis[b] cōditio in institutionibus, & legatis,

a. Ex certo tempore, sed in diem in certū quis potest institui hæres, puta, cū ipse poterit capere ex testō. (j) uel, cū ipse morietur. uel, cum Titius morietr, ut. ff. eo. l. in tempus. & in l. qui filio. j. respon. &. ff. de libe. & posthu. filius à patre. j. respon. & C. eod. l. extraneū. Miles aūt potest extraneum ex certo tempore, uel incertum tempus instituere, ut ff. de mili. testamē. l. miles ita. in prin. & facit ad hunc. §. ff. eo. hæreditas, argumen. tamen est cōtra. ff. de reg. iur. actus. sed ibi non loquit de hoc actu, scilicet factionis testamenti, unde interpretandum est, ut magis ualeat q̄ pereat vt. ff. de rebus dub. lege quoties.

ADDITIO. (j) Quod est verum, quando incapacitas est respectu hæredis tātū, secus si etiā respectu testantis, ut in spurio de quo uide Angel. hic

ADDI. Quæ sit rō diuersitatis inter diem certum & incertum seu conditionem, uide Barto. & alios in l. hæreditas ff. e. Hier. Mess.

¶ Impossibilis.. Casus. Non est figurandus, cum tradat regulas, ideo autem decisum est impossibiles condi tiones uitiare in ultimis uoluntatibus, fauore earum, vt dicit glo. j. quæ uerò in uersi. si plures. ponuntur, deciduntur ex manifesta uoluntate testantis collecta ex uerbis & modo prolationis. No. impossibilē conditionem uitiari. Item quod alternatiuè sufficit alteram partē impleri, copulatiuè requiritur utraq;.

b ¶ Imposibilis cōditio. Tribus modis pōt dici conditio impossibilis, uel de natura, ut si cœlum digito tetigeris, hæres esto, ut infra de inuti. stipu. §. si impossibilis. (j)

¶ Adde, quod hoc est uerum, nisi conditio sit de præterito uel præsenti, tūc enim

Cōditio dicitur impossibilis tribus modis. SYL. SYL.

enim uitiat dispositio.l.ij.ff. de hære.insti.quæ tamen reputat impossibilis l.uerum.ff.de reg.iu.] Item de iure, ut si patrē ab hostibus nō redemeris, uel similis, nā hoc facere nos nō posse psumit ius, ut ff. de cōd. insti. l. coditiones & l. filius. & in his duabus hēt locū iste.§.impossibilis.

† *Impossibilitas quando vitiet actū, & quando pro non scripta habeatur, vide Dy. in re gu. nemo pōt. de regu. iu. in vj.*

¶ Adde uerū hoc, quādo l. resistit, secus si l. nō assistat vt in captatoria institutio ne: tunc.n.uitiat.l. si quis Semproniū.ff.eo.] Itē de facto, ut si montem aureū dederis, hæres esto. & hoc casu non ualet institutio, uel libertas, cū nec animus dandi fuerit iuris presumptione, ut ff.de statuli. l.cum hæres.§.j. Itē est quædā quarta impossibilitas pp perplexitatem, quæ uitiat, vt hæc, si titius hæres erit, seius hæres esto, ut ff.de condi. insti.si titius.quæ l. est huic contra. Sed certè hic de impossibilitate naturę dicit, ut infra de inutil.stipu.§. si impossibilis. Sed certę idē uidetur in primis duabus, quòd uitietur institutio, ut infra de leg.§.fi. qui est cōtra. Sed solue, vt ibi. Item facit, ut ff.de leg.j. si mihi.§.j. & ff. de condi.insti.l.j.

ADDI.(j) Et ista impossibilitas aliquando ponitur in dispositione, & tunc si sit circa substātialia, semper uitiat: si circa accidentalia, in ultimis uolūtatibus uitiatur. Idem in contractibus bonæfidei, & in iudicis, si à principio inerat, saltem ubi iudex eam non expressit. Aliqñ ponit in cōditione, & túc in cōtractib' uitiatur, ut hic: sed in iudiciis, uel arbitriis, uitiat sententiam Ang. a ¶ Pro non scripta. Sed cur secus in contractibus, ubi uitiat conrractū impossibilitas, ut ī de inuti.stip.§.si imposibilis.& ff.de actio. & oblig. l.non solum?

necnon in fideicō missis, & libertatibus, † pro non scripta[a] habetur. ¶ Si plures conditiones in institutionibus ascriptæ sunt: si quidē coniunctim, vtputa, si illud & illud factum fuerit. oīb[9] parendū[b] est: si separatim, [c] veluti, Si illud aut illud factum erit. cuilibet cōditioni obtemperare satis est.

Etiam penitus ignotus, & quem testator nūquàm vidit, potest hæres institui. Angelus.

Rñ. hoc solū est fauore uoltiæ volūtatis b ¶ Parendū est.si sit ptāti ua. ut hæc, si decē dederis uel mista: ut, si ieris Romā. vt ff.e.l. suus quoque §.puto gnāli ter.siāt casuales, tunc sufficit primā extitere, ut ff. de conditio.institut.l. si plures institutiones.

Cōditio est triplex.

¶ Adde ꝙ hæc gl. cōiter reprobat & ad tex.in d.l.si plures.rñde[redacted], ꝙ ibi erāt plures cōditiōes adiec[redacted] plurib' instōnibus in psona unius, quo casu pría purificata, nō ē expectāda purificatio alteri', quia iam est hæres p rata, & consequitur reliquum iure accrescendi.]

c ¶ Si separatim. Id est sub disiunctiua conditione. Idē in legato seruatur, quod hic in institutione dicitur. Sed si in diuersis partibus testamenti miserautur † nouissimæ debet obtemperari. Sed in libertate di recta, cuilibet obtemperari sufficit. & ff.de cōd.& demō. sub diuersis.in fideicommissaria, nouissimę, ut ff.de condi. & demon. per fideicommissum. & l.quod traditum. secundū Ioan.& facit ad hunc.§.ff.de uerb. obliga.si ita quis stipuletur.

S Y L. † Quod est uerū in legatis, sed in institutionibus videtur ꝙ priori quę extiterit, vt d.l. si plur. i. & ista casu pōt verific. gl.præcedens.

¶ Adde hoc uerum in legatis, ut nouissimę pareatur, sed in institutionibus alteri sufficit parere: ita concludunt hic omnes.

¶ In quos. Casus Ita figurari pōt

Quæsitum fuit, an ignotũ penitus instituere liceat, & rõ dubitandi fuerat, quia institutiones solẽt plerũq; fieri ob benemerita. l. nec adiecit. lege plerũq;. ff. pro soc. sed contrariũ decisum est, quia possum' etiã penitus ignotos diligere, quos vel virt' uel uinculum aliquod necessitudinis nobis coniũgit & quãdo hic dicitur, ignotos, intellige secundũ aliquos. .inuisos, nõ eos, quorũ nullã habemus cognitionem, inuisa enim amare possumus, incognita nequaquam. No. inuisos institui & amari posse, item quod peregrinus institui potest.

¶ Ii, quos nunq̃ testator vidit, hædes institui posũt. veluti si frãtris filios[a] peregrinãtes,[b] ignorãs q essent, hæredes instituerit. Ignorãtia. n. testantis inutilẽ institutionẽ non facit.

a ¶ *Fratris* filios. vel etiam suos seruos, vel quẽmcunq; alium, vt C. eo. l. extraneum.

b ¶ *Peregrinantes*. Aliàs peregrinos, puta, quia uisitant limina sancti Iacobi, vel sancti Petri, aliud siesset peregrinus. i. deportatus, tũc enim in stui nõ pôt, vt C. e. l. j. quæ est huic contra. & ff. eo. l. sed & si in cõditione. §. solemus. Itẽ sunt & alii, qui nõ possunt institui hęredes, vel habere commodum ex testamẽtõ, quos notaui infra de legi. §. legari.

Cõtinuatio. ¶ De uulgari substitutione. ¶ Supradictum est de institutionibus primis, vt s. titulo primo. §. j. nunc de secundis, quæ substitutiones dicunt † siue primo gradu fiant, vel alio in fra eo. in principio (j) & quia uulgaris est magis cõis, quia & à quolibet & cuilibet fieri pôt, ideo de ea uulgari præmittit. Accursius Floren.

† Facit gl. rub. C. de ser cun. nu.

¶ Substitutio (vt diffinit Alciat. libro 4. Pater cap. vi) est secundi vel ulterioris grad' hæredis institutio.

Additio. (j) Differũt tamẽ quia substitutus in re certa per uerbum commune nunquam trahitur ad totum, vt l. cogi. §. qualiter. ff. ad tre. nisi eẽ substitutus in quota, alio nõ existente hæ rede, secus ãt est in institutione, ut l. j. §. si ex fũdo ff. de hære. instituen. Ang.

¶ De vulg. substi.

¶ Pôt quis plures gradus hæredum facere, & in subsi[c]dium substituere seruum necessarii hæredem. Ange.

Potest † aũt qs in testamento[c] suo plures gradus...

Potest ¶ Tot' iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit quòd cuilibet liberum est facere pluralitate. n graduũ hæredum. Secũdò, quòd loco vnius instituti posũt plures substitui, & ecõtra. Tertiò, quando partes sunt in institutione expressæ, & non in substitutione. Quartò, quando seruus alienus vt paterfamilias instituitur. Secunda ibi (Et plures) Tertia ibi (Et si ex disparibus.) Quarta ibi (Si seruum.) Ange.

Diuisio.

† De forma hui substitutionis uulgaris habet ĩ gl. c Ray. sup uer. liberis post pri. gl. extra de testa.

¶ Potest. *Casus.* Nõ figuratur, quia hic traditur regula, quòd quis nõ solum primò gradu instituere pt, sed secundo, & deinceps, cuius facultatis ratio esse potest quod alias in simili dixit Impe. in lege prima. C. de sacrosanctæ ecclesiæ, fauent enim iura causæ testati. l. uel negare. ff. quemadmodum testamen. aperi, quæ eluderetur, si primus institutus nollet aut non posset hæres esse. No. est ex hoc text. formã substitutionis uulgaris. Itẽ quòd quis plures hæredum gradus facere potest. Item quòd in subsidium fauore testamenti potest vltimo loco necessarius hæres instui seruus.

c ¶ *In testamento*. In alia autem uoluntate quàm in testamento, vt in codicillis, vel aliqua alia, non fit, scilicet

licet huiusmodi substitutio, vt directò ualeat, sicut nec institutio fieri potest,† ut infra de codicil. §. penultimo. & C. de codicil. l. hæreditatem. fit tamen in codicillis ex certa scientia, ut p fideicommissum saltē directo substitutus p hæc verba, substituo, admittatur, ut ff. ad Trebel. lege Sceuola. primo responso nisi testator putaret se facere testamētum, & facere codicillos non destinasset, licet posset, nam tūc substitutus ex his nec directo, nec p fideicommissum admitteretur, licet posset, ut C. de codicil. lege fina. §. illud quoque, & facit. ff. eo l. potest.

† Fallit in casu. l. asse toto ff. de hæ. insti.

† aliàs non est uer. substituere.

† aliàs non est uer. pōt, aliàs legi pōsit.

nino esse hæres compellatur, vt hic subiicit, & infra de hær. quali. & differ. §. j. patet alium qui esset ei substitutus, non admitti, vt C. eo. l. post aditam.

dus [a] hæredum facere, vtputa, Si ille hæres non erit ille hæres esto. & deinceps, inquantum [b] velit testator† substituere, [c] nouissimo [d] loco in subsidium vel [e] seruum necessarium hæredem instituere† potest.

¶ **Possunt plures in locum vnius, & vnus in locum plurium, & singuli singulis, vel omnes inuicem substitui. Aretinus.**

¶ Et plures in vnius locum possunt substitui: vel vnus [f] in plurium, vel singuli in singulorum, vel inuicem [g] ipsi qui hæredes instituti sunt.

¶ **Substituti reciprocè veniunt p portione institutionis. hoc dicit.**

¶ Adde, ꝙ hoc est uerū quoad capue uoluntatis, quia non potest nolle esse hęres, sed si non posset esse, uel quia prædecessisset, uel quia esset ī capax ualeret substitutio, & hæc gl. communiter commendat ad hoc, quòd datio substituti uulgaris ī seruo non tollit necessitatem quāuis in filio tollat suitatem. ADDITIO. Et sic licet datio substituti uulgaris tollat suitatem in filio, nō tn̄ tollit necessitatē in seruo, & intelligit tūc collata substitutio in casum impotentię. Ang.

¶ Adde, quòd ita se habet communis opinio. in lege sceuola supra allegata, & in lege uerbis ciuilibus. ff. eodem. Et dic præsumi uoluisse testari, quādo in sua dispositione adest institutio vel exhæredatio, quæ nō fiunt in codicillis: aliàs præsumitur uoluisse codicillari. ut per Areti. & alios hic.]

a ¶ *Gradus.* Ad similitudinem enim graduum sic dicuntur, qui faciunt scalas, sic & dicitur gradus consanguinitatis, ut. ff. de gradib. l. iuriscōsultus. §. gradus.

b ¶ *Inquantum.* idest in quot.

c ¶ *Substituere.* s. potest.

d ¶ *Nouissimo.* i. ultimo sic supra de suspe. tut. §. nouissime. Sed nunquid in alio nisi in ultimo fieri potest? Respon. non cum enim ipse seruus om

e ¶ Vel. pro saltem.

¶ Et plures. *Casus.* Ambigebat an posset esse difformis substitutio institutioni respectu psonarū, & uidebat ꝙ nō, quia cū substitutus subroget loco primi instituti, uidebat ꝙ esse deberet eiusdē modi & qualitatis, sed cōtrariū dicit, q.a gradus ipse subrogat loco primi, nō psona. Itē quia libera est suarū rerū dispō unicuiq;. No. formā substōnis breuiloq seu reciprocæ. s. uos īuicē substituo.

f Et plures, Vel unus. s. substitui potest in locum plurium.

g ¶ *Inuicē.* sic ī ti. j. §. substituit & p talia uerba fit substitutio cōpēdiosa.

¶ Ipsi. s. possunt substitui.

¶ Et si ex disparibus. Casus Fuit dubitatum, an inuicē substituti, qui in stituti dispariter fuerant, succedant æqualier: & uidebatur dicendum quòd sic, quia cum substitutio sit secūda institutio, quando in institutione non sint adiectę partes, æquali & succeditur vt supra tit. j. §. si plures; ita uidebatur dicendū hic. Cuius contrarium dicitur ea ratione, quia non sumus propriè in dubio, portiones enim institutiōis indicant men tem testantis fuisse, vt secundū eas succedatur in substitutione, quæ uoluntas totum facit l. ex facto. ff. de hæred. insti. Nota summarium.]

¶ Et si ex dispari bus [a] partibus hæredes scriptos inuicem substituerit, & nullam mētionem in substitutione † habuerit partium: eas vi detur in substitutiōe partes dedisse, quas in institutione expressit: [b] & ita diuus Pius rescripsit.

¶ Substitutus in stituto, qui cohæredi suo fuerat substitutus, ad vtrius que partem amittitur. hoc dicit.

¶ Sed si īstituto [c] hæredi, [d] † & cohæredi [e] suo sbstituto dato ali[9] [f] substitutus fuerit, diui Seuerus & Ant. sine distinctiōe, [g] rescripserunt, ad vtranque partem substitutum admitti.*

alias ... cerit.

a ¶ Disparibus partibus. puta unum in sex uncias, aliū in iiij, aliū in ij. in stitutū ponas. nā si nō adeat institutus in vj. uncias. iiij. accrescūt habenti iiij. & duæ habēti duas, vt hic, & ff. e. si in testamento. & l. si plures. C. e. l. j.

b ¶ Expressit. contra ff. ad Trebel. quoties. & l. nonnunquam, sed hic loquitur, cum nō expressit proprio nomine (j) nec pecuniam ex æquis partibus substitutos dare iussit.

ADDITIO. (j) Scilicet ipsos substitutos, quia tunc admitterentur pro uirili, idem si appellatiuo, quādo sic fuisse apparet de uoluntate testatoris, ut l. utrū §. si. ff. de re. du. quid autem si aliquos propriis, aliquos appellatiuis. uel omnes simul vtrisq; nominibus appellauerit: & quid si aliqui fuerint in substitutione con iuncti, & unus separatus. uide hic Angel. Aret.

¶ Sed si instituo. Casus Figuratur per glo. j. ratio dubitādi erat uoluntas testantis, secundū quā non uidebāt substitutus, nisi uni. Tamen contrarium decidit ne contingat quem & testatum & intestatum decedere. No. quod in sum mario dictū est. Itē ibi ad vtrāque partem. secundū Ang. hic uideri casum, q substitut' ad mittatur iure substitutionis, nō iure accrescēdi.

† alias cohærede substituto dato alius ei substitutus, &c.

c ¶ Sed si instituto. Casus est, Titius & Seius institu ti sunt hæredes, & titio seius substitutus, & seio fuit substitutus meuius, primò titius, secundò seius repudiauit, admittitur meuius in partem vtriusq; hæredis. ut hic, & ff. eo. l. si titius. & l. cohæredi. in prin.

d ¶ Hæredi. s. Seio.

e ¶ Cohęredi suo. s. Titio.

f ¶ Alius. Scilicet Meuius.

* ADDI. Quo iure autem uocetur substitutus ad utranque partem, num iure substitutionis, an verò iure accrescendi uide Bart. & alios in l. si Titius & in l. cohæredi. ff. codē. Hiero. Messag.

g ¶ Sine distinctione, scilicet ordinis pupillaris uel uulgaris substitutionis. q. d. nō distinguitur si fuerit pupillaris uel uulgaris substitutio, & quę fuerit primo facta uel institutio vel substitutio, & idem in uulgari.

Sed

Si substitutio vulgaris facta fuerit seruo alieno, quē testator liberum putabat, substitutus venit ad partē hæreditatis, quáuis seruus adierit hæreditatem iussu domini. Are.

¶ Si seruū alienū quis patremfamiliàs [a] arbitratus, hæredem scripserit & si hæres nō esset, Mæuium ei substituerit: isque seruus iussu [b] domini adierit hæreditatē: Meuius substitutus, in partem [c] admittitur.

Sed hanc reprobāt quidam, quia debet ibi esse ordo, vt primo principalis institutio & postea substitutio fiat, vt. ff. de uulg. & pu. substit. l. ij. §. prius. Sed certè ille §. prius. corrigitur p seq. §. usque in finem. d. l.

SYL. ¶ Adde quòd hæc communiter hic dānatur p doc. qui aliter distinguunt.] Sз ego hoc reprobo, q̄a non est hæc huius literæ intentio, sed hæc quia sic fuit de facto, quòd non distinxerunt, cum ab eis quęreretur. Est tamē distinguendū à nobis, sic & aliàs. ff. de iudi. non aliàs in fi. & de postu. l. imperator. in fi. Item non dicitur hic de pupillari sed de uulgari tantum. †ut patet ex serie ti. Per quod etiā reprobatē superior sententia, s. quia in prin. glo. fuit dictū secundum quosdam, non distinguitur, an fuerit pupillaris, an uulgaris substitutio. Distingue ergo vtrum institutus adierit, uel cohęres; uel ambo, uel nullus, si uterq; adiuit, substitutus repellitur, si cohæres tantum. s. seius idē, quia mæuius repellitur. Itē si neuer: habet locū quod hic dicitē. s. q Mæuius habeat totū. Si aūt titius tantū. s. primus hæres adeat, & Seius nō, in partem repellitur. s. Mæuius, nā in partem repellitē quā adiit Titius ut C. e. l. post aditam, & ff. de uulga. sub. qui habebat filium. j. respon.

SYL. ¶ Si seruum alienū. Casus. Dubium insurrexit, instituto à testatore seruo, quem tamen liberū putabat, eiq; dato uulgari substituto, quid iuris esse deberet, & prima facie uidetē nihil uenire in substitutū, cuius substitutio expirauit aditiōe l. post aditā. C. e. sed ecōtrario quoq; uidebatur seruum nihil hēre debere, quia cū putasset istum liberum, intellexit ut tunc substitutus admitteretur, qn̄ nō posset eē hæres, at eo existēte seruo, nō pt, igitur videtē q oīa ad substitutum transeat. Deciditē tn̄ pp conflictum rōnum q vtique dimidiæ uendicatio cōpetat, electa media uia: prout in obscuris fieri solet l. nesennius. de ne. ges. No. quod dicitur in summa. Item q existentibus hinc inde rationibus & dubiis, eligitur media uia. Item quòd error in persona hæredis instituti, quòd sit liber uel seruus, non uitiat. Itē quòd illa uerba, si hęres non erit, in seruo intelligūtur uel si alium hæredem non fecerit. Item quòd princeps fuit iudex in causa propria.

a ¶ *Patremfa.* i. liberum hominem. ADDI. Et hoc uerum nisi error esset in ea personę qualitate, quæ præsumeretur causa finalis ipsius institutionis: puta consanguinitate, ut l. si pater C. de hære. insti. Ang.

b ¶ *Iussu quem.* iussum necessariò oportet præcedere, ut ff. de acquir. hęre. l. siquis mihi. §. iussum.

c ¶ *In partem.* Sed in quā? Rn̄. hęreditas in duas partes diuiditē, & iterū unus semis diuiditē in duas partes, quæ sunt duæ quartæ totius, & unā harū particularum habet dominus instituti, aliā substitutus, ut ff. de hęre. insti. l. si pater fa. in fin. Sed de alio semisse quid erit? Rn̄. quidam quòd substitutus habet inspecta opinione

† Et in ea tantū procedit iste tex. itē in casu suo, ubi s. cōhæredi substituto est facta substitutio tunc .n. quāuis per ius accrescēdi habe-ret & substitutus partem illius cui non fuit

substitu- tus ta- men ua- la tali [illegible] eis fa- [illegible] distincti- ne hoc [illegible] diuisione eā habe- bit iure substi- & hac fuit for- te mente istius li- teræ se- custam esset u. pupilla- ri, uel a- lias ui- ius ac- crescēdi locū ha- bere nō posset u per doc hic.

nionem testantis scilicet qui credi derit institutu m liberũ fuisse, & ita per consequens credidit substitutũ admitti, si hæreditatem sibi institutus nunc acquisierit, uel alii cuius iuri postea subiectus foret, ut in fi. huius §. ergo si aliqđ istorũ duorũ nõ cõtingit, debet hẽre substitutus secũ dũ opinionẽ testantis totam hæreditatẽ sed quia nõ erat liber vt testator credidit, de æquitate datur domino ipsius quarta hæreditatis, & facit ꝑ hoc illud generale, opinionẽ, considerandam, ut ff. pro emp. l. ij. §. si à pupillo. & ff. de acqui. hære. l. is qui putat. Alii dicunt, ꝙ domino datur, considerata ueritate magis q̃ opinione, quia uere seruus eius domini factus erat ille, qui institutus fuit, qđ verius esse uideẽ ueritate magis attenta. vnde facit & illud generale, ueritatem spectãdã, ut infra de leg. §. si quis rem. Accur.

Opinio nõ sit ue ritati præferẽda.

SYL. Adde ꝙ hæc gl. cõmuniter approbatur, Tñ cõtrara sñia saltẽ disputan do sustẽtabilis est, cuius tota uis est in l. si paterf. ff. de hære. insti. ubi ꝑ priè decidit dubiũ gl. pro substituto & sic cõ tra gl. dicit. n. in prin. substitutũ admitti in parte, & cũ nõ de claret in quã, de dimidia est intelligendũ l. nomẽ. § portionis. ff. de uer. sig. ponit postea rõnẽ ille tex. quare substitutus admittiẽ, tã dẽ dicit duos semisses fieri, unũ diuidi ĩter eos de altero uideẽ nihil dicere, qđ iõ fecit q a iã s̃ dixerat ad substitutũ ptinere & stante tali intellectu oĩa argumenta gl. facil-limè resoluuntur.]

ADDI. Dic ꝙ ul. opi. gl. ẽ verior, & ita no. gl. & do. ĩ d. l. si pẽf. v ꝫ ꝙ dñs serui hẽat totũ aliũ semissem Aretin.

Illa enim verba,[a] Si hæres[b] non erit, in eo quidem, quem alieno iuri subiectum esse testator[c] scit, sic accipiuntur: neq; si ipse haberes erit[d] neq; alium[e] hæredem effecerit:[f] in eo verò, quem patrẽfamiliàs esse arbitratur,[g] illud significant, si hæreditatẽ sibi, vel ei cuius iuri postea subiectus[h] esse cœperit, nõ acquisierit.[i] † Idque † Tiberius Cesar

a Illa. n. uerba nunc mutat casum nam supra dixit, quando aliud arbitratur testator, & aliud erat. in his autẽ duobus responsis, q̃ sequunẽ, idẽ est id qđ arbitratur testator.

b Si hæres non erit, quæ apponunẽ in substitutioni bus uulgaribus.

c Testator scit, & verum scit alias. n. non diceret scire, nisi esset, ut ff. de aqua pluuia arcen. l. ij. §. item labeo ait.

d Erit. s. liber factus.

e Neque alium. i. neque sibi, si liber fieret, uel domino suo præsenti uel etiam futuro quærat.

f Effecerit. tũc qñ non est aliquod istorũ duorũ, admittiẽ substitutus,

g Arbitratur. s. testator subaudi, & verum arbitratur.

h Subiectus. puta quia vẽdidit se ad pretiũ participandum, uel quia dedit se in arrogationem quod põt. SYL.

i Acquisierit. supple in litera, At in nostro casu prĩo. s. hui⁹. §. aliud ẽ, & aliud arbitraẽ, vñ ibi in partẽ admittiẽ, ut ibi diximus, & hęc oĩa sic distinguendò seruauit princeps, qñ seruus suus fuit institutus, & alius substitutus, ut hic dicit, & ff. de hær. insti. l. & hoc Tiberius. Collige ergo talẽ distinctionẽ quia cũ hæredẽ aliquẽ instituo, & si hæres non erit substituo aut scio liberũ, aut scio seruũ, & tũc seruaẽ qđ in ij. & iij. rñ. huius §. diciẽ, aut puto liberũ falso, cũ sit seruus, & tũc subdistiguo, aut ꝑ eũ uolui aut uolui aliũ fieri hęredẽ, quia hoc expressi, & tũc seruaẽ mea

in persona partenii serui[a] sui constituit.

¶ De pupillari substitutione.

¶ Liberis impuberibus & in potestate testatoris existētibus, potest substitui non solum vulgariter, sed etiam pupillariter: per quā substitutionē substitutus efficitur hæres ipsius pupilli. Aretinus.

Liberis† [b] suis impuberibus, quos i ptāte quis

mea uolunras vt C de hære. insti.l. cū proponas.quæ est huic contraria, aut est dubium uolui uel nō aliū fieri hæredem per eū: & tunc seruatur quod in princi.huius.§.dr̄.Si autem puto seruum cum sit liber. (j)hic casu indubitabilis, est.s.quod erit liber hæres.

† Vide Alcia. lib. i. distinctionū ca.ij *† Aliás Titus.*

ADDIT. (j) In dubia autem error nō presumitur & tunc hoc consistit ī animo testatoris, qui nō probatur nisi ex coniecturis, quid aūt in filio uel monacho institutis cum datione substituti vulgaris, quos testator credebat esse sui iuris, uel ēt sciebat esse alieni: & an hæres primi instituti ex iure deliberandi preferatur, an substitus, uide Ang. hic.

SYL. ¶ Cuius distinctio uirtualiter est eadem cum distinctione glo.]

¶ *Serui*.s.instituti.

ADDITIO. Cui fuerat alius substitutus. Nam diuisa fuit hæreditas inter Tiberium dominū serui & inter ipsum substitutum, ut patet in l. & hoc Tiberius.ff. de hæredi.insti.

Continuatio. ¶ De pupillari substitutione. ¶ Continuatio: quia supra uisum est de vulgari substi. verū qa parentes nō solū vulgariter, verū ēt pupillariter liberis substituere pñt, iō sequebatvidere d̄ pupillari substitutiōe Christopho.

Diuisio. Liberis ¶ Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primò ponit qualiter quis possit facere pupillarem substitutionem. Secundò de exemplari substitutione cui fieri potest. Tertiò redit ad pupillaris substitutionis materiā. Quartò q ēt exhæredatis pōt fieri illa substitutio. Quintò, circa pupillarē substitutionē aliquos casus ponit, & potissimè vsque ad quam quantitatem possit fieri. Sextò, q maiori, vel puberi, vel extraneo fieri non potest pupillaris. Secunda ibi (Qua ratione.) Tertia ibi (Igitur.) Quarta ibi (Non solū.) Quinta ibi (Quæcunq;) Sexta ibi (Extraneo.)

¶ Casus. Figurari nō debet nisi literaliter pro ut ponit tex. cum declaret primos terminos, & quomodo substitutio pupillaris conficiatur. No. quòd parentes filiis suis impuberibus possunt nedum vulgariter. sed pupillariter substituere. Item not. ad essentiam pupillaris substitutionis quæ requirantur. Item not. formam concipiendæ substitutionis. Item quod substitutio aliquando duplex est, aliquando simplex. Item quòd per vulgarem succeditur testatori, per pupillarem pupillo. Item quòd pupillaris expirat adueniente pubertate. Item quòd hęc substitutio inuenta est moribus & consuetudine. Item quòd cōsuetudo potest tribuere formam testamento condendo. Item quòd consuetudo postquam est redacta in scriptis adhuc dicitur consuetudo. Item quòd substitutio pupillaris inducta est ex æquitate, ut q sua imbecillitate impediūtur testm̄ conficere possint habere ex testō hęredem sibi datum a patre,]

SYL. † Forma huius pupillaris substitutionis ponitur in c. Raynutius. in gl. super verbo liberis post principium. extra de testa.

b ¶ *Liberis*: No. ex hac litera tria eē necessaria, ut pupillaris substitutio teneat. Primum, vt sit de liberis cui substituit: nā extraneo substitui nō potest, ut ī.eo.§.extraneo. Secundū quòd sint impuberes: nā puberibus non

Substitutio pupillaris habet 4. necessaria.

non potest substitui, ut j.e.§. masculo. Itē tertiū, ꝙ habeat in ptāte, ut in hac litera ꝓbat p ordinē: emācipatis aūt non pōt substitui, ut ff.eo. l.ij.§. j.(j) Item est necessarium quartum, ꝙ filii sint in stituti vel exhæredati: aliàs nullum eēt principale testm̄, ut supra de exhære. libr. in prin.& ff.eo. l.j.in fi. unde nec pupillare valeret, ut infra eo.§.liberis, & hæc omnia similiter innepotibus seruātur, si non sint recasuri in sui pris ptātem; vt ff. e.l.ij.§. posthumis, aliàs cū sint recasuri, non valet testm̄, cum in eo casu sint, vt eorum testamenta non ualeant, etiam si ipsi essent maiores.

SYL. ¶ Dic, ꝙ sunt octo requisita ꝟm Bar. in l.2.ff.eo.in 2.q.quē alii seq. quinque hic posita: & ꝙ nō desierint esse ī potestate ante mortē testatoris, ut ff.eo.l.coheredi.§.cum filię. Itē ꝙ pater sibi faciat testamentu m l.j.in fi.vltimo, ꝙ patris adeatur hęreditas d.l.2.ver.adeo.ff.eo.]

ADDTI.(j) Et est ratio: quia substitutiones sunt de iure ciuili, ꝟm quòd emancipatus habetur pro extraneo: fallit tamen hoc in milite, ut l.miles ita §.exhæredato.ff.de testa. mi. dūmodo filius non sit in potestatē aui, aliàs secus l.cum filius ff.eo.ti.

a¶ *Ita ut supra diximus*. Scilicet vulgariter supra tit.j. & hoc idēm hic subiicit: ut si heredes &c.

b¶ *Hoc modo*. hic cautè nota, ꝙ prīmò ponit uerba institutionis. Secundò substitutionis vulgaris. Tertiò substitutionis pupillaris. Accur.

ADDITIO. Aliqui dicunt, ꝙ oīa sunt verba pupillaris substōnis, quæ ēt nō hæredi, vt exhęredato, fieri pōt: cum hic textus non intēdat exemplificare vulgarē. Ioan. Fab.

c¶ *Esto*. hęc est institutio tantum.

d¶ *Et si filius*. Ecce vulgaris.

e¶ *Sive hæres*. Ecce pupillaris.

f¶ *Pubes factus* sit. bene facit quòd exponit aliàs interdum pro 14. annis interdum pro 25. annis ponitur hęc oratio, cum in suam tutelam venerit ff.de leg.3.cum filio.

*ADDI. Verius est locutio, qua pubertatis anni demonstrantur. Cicecero in Bruto, cum ita hæres institutus eēt, si pupillus ante mortuus eēt, quam in suam tutelā venisset, & lib. dę orat.primo. Negaretq; nisi posthumus & natus & antequam in suā tutelam uenisset, mortuus esset, hęredem esse non posse.

g¶ *Quo casu*. supradicto.

h¶ *Patri sit hæres*. & solius patris habeat bona, secundum AZONEM.

i¶ *Ipsi filio*. & nihilominus patri, vt ff.eo.paterfamiliàs & bona pupilli, vndecunq; quęsita sunt, habet, vt ff. eo.sed si plures.§. ad substitutos.

¶ Quòd dic verū, ēt si substitutus pupillariter sit substitutus in certa re, quia detracta illius mentione admittitur SYL.

habet, non solum ita, vt supra diximus,[a] substituere potest: id est, vt si hæredes ei nō extiterint, alius sit ei hæres: sed eo amplius, vt si hæredes ei extiterit & adhuc impubères mortui fuerīt sit eis aliquis hæres: veluti si quis dicat hoc modo,[b] Titius filius meus haeres mihi esto:[c] & si filius[d] meus hæres mihi non erit, siue hæres[e] erit, & prius moriatur, q̄ ī suā tutelam venerit† (.i.anteq̄ pubes[f] factus sit) tunc Seius hæres esto. Quo[g] casu, si quidem nō extiterit hæres filius, tunc substituitur[9] patri sit hæres.[h] si verò extiterit hæres filius,[i] & ante pubertatē decesserit, ipsi filio[i] sit hæres substitutus.

† *aliàs desunt hæc uerba expositiua.*

titur in totum tex.est sing.in l.cohę redi.§.fi.ff eo.]

¶ Nisi in duobus casibus:ut in testō militis,& arrogatoris,ut ff.eo. sed si plures §.in arrogato &§.ad substitu tos,in fine.

a¶ *Moribus.* alias, à maio ribus, ut C. de ĩpube. & ali. substit. l. humanitatis. b¶ *Aetatis;* vt masculi añ 14.an. fœminæ auté ante xij. an. ff. de test.l. qua ætate,& s.qui.ma. non possunt.§.cū ergo

SYD. ¶ Qua rõne. Casus Figura ri poteſt hoc mō,quamuis põni nō debe ret in l.t radē te primos terminos.Quærebatu r an substitutio facta puberi mẽte capto valeret ,& videbatur quòd nō , quia non uidetur permitti à l. q aliquis alicui possit testamentum condere, ita quòd substantia eius ab ipso pen deat l.captatorias.ff. de hære. insti. Sed contrariũ dicitur, quòd ad exẽplū pupillaris substõnis inuẽta est exẽplaris facienda mente capto, quia qua ratione iura concesserunt,quòd pater possit testari pro filioqui testa ri prohibebatur respectu ętatis,durãte ætatis impedimento, eadem ratio ne concesserunt, quòd durante impedimento impediente testandi facultatem hoc fieri possit in menteca pto. Quæ not. sunt in hoc tex. clara sunt,collige per te.]

c¶ *Excitati.*s.uos Insti.

d¶ *Constitutionem.* C. de impub. & ali.substitu.l.humanitatis.

stitutus. Nã moribus[a] institutū est, vt cũ eius ætatis[b] filii sint,in qua ipsi sibi testm̃ facere nõpossunt, parẽtes eis faciant.† ¶ Ad exemplum pupillaris inuenta est exemplaris quia substituitur mentecapto, quo resipiẽte ęua.h.d. ¶ Qua rõne excitati,[c] etiam cõstitutionem,[d] posuimus in nostro Codice,qua prospectum est, vt si qui mente captos habeât filios, vel nepotes, vel pronepotes,cuiuscunq; sexus vel gradus, liceat eis,& si puberes sint,ad exẽplū pupillaris substitutionis,certas personas[e] substituere,sin auté resipuerint,[f] eandẽ substitutionẽ infirmari: † & hoc ad exemplū[g] pupillaris in- troducta est secundum iuris ciuilis rigoré ratione patriæ potestatis,quæ durat ẽt si extraneus substituat, sed ęxẽplaris fit ex quadã humanitate & pietate,quæ cessat substituendo extraneos cum furiosus haberet filios uel fratres:& hæc est ratio Bar.in l.ex facto.ff.eo.col. 7.quę di sputa tiuè patiẽ difficultatẽ:

ADD I.Etiam supradictis existentib. qui sunt spurii,uel naturales tantũ: aut etiam mentecapti.Ang.Are.

e¶ *Certas personas*:s.filios mentecaptorū,si habeant:aliàs fratresmente capiti †aliàs quoscũq; volet, vt in d. l.humanitatis continetur.

¶ Et in hoc discrepat à pupillari & ratio est,quia pupillaris in-

f¶ *Resipuerint.*i.cum compotes mẽtis uel sani facti fuerint.

g¶ *Ad exemplum.* & ita hæc uocatẽ exẽplaris substitutio.Vñ vt plenè de his habeas notitiã,† distĩgue quinq; genera substitutionũ,quia alia ẽ vul garis,alia pupillaris , alia exẽplaris, alia breuiloqua,alia cõpẽdiosa. Prima.s.vulgaris subdiuiditur,quia alia expressa,vt quæ fit verbis negatiuis: vt si hæres non eris , Titius erit hæres, ut supra proxi. Alia tacita , quę fit uerbis affirmatiuis , vt hic vos inuicem substitutuo,vt ff.de hæredi. instr.cum in testamento.§.j.Itẽ hæc quisquis erit mihi hæres, sit filio meo impuberi hæres,ut ff.eod.l.qui liberis §. hæc verba. Hæc vulgaris

adita

† *Et si- cut pa- ter põt facere si lio impu beri te- stamen- tum,ita eidẽ po- test eli- gere se- pulturã* c.de uxo re. cum gl.i uer. definitũ extra de sepul.

† *In tãtũ quòd cęteris exhære, SYL. datis uel ex iusta causa p̃teritis vnũ tantum modo substituere potest Ang.*

† *aliàs subnecti tur hic uerbum sanci mus.*

* † *Similem & plenio rem glo. habes in c.Raynu tius extra de testa. Substitutio vulgaris.*

adita hæreditate expirat, ut C. eo. l. post aditam. Secunda autem. s. pupillaris similiter subdiuiditur quia alia expressa, quæ fit verbis affirmatiuis, ut hic, si hæres eris, & morieris in pupillari ætate, Titius sit hæres, ut supra proxi. Alia tacita. s. ut si vulgari ter tantum pupillo substituatur, quo casu tacita subintelligitur pupillaris: sic & sub pupillari tacita vulgaris intelligitur, ut ff. eo. l. nam hoc iure. (aliàs, iam hoc iure.) in princi. & C. de im pub. & aliis substi. l. quamuis. Et hæc adueniente pubertate expirat, ut in fin. huius. §. Tertia, scilicet exemplaris, sic ideo dicitur, quia ad exemplũ pupillaris substitutionis est inducta, vt hic dicitur. In multis tamen differunt, quia hæc etiam maioribus fit; sed illa tantum impuberibus. Item vsq; ad certam ætatem fit pupillaris scilicet quartumdecimum annũ, vel duodecimum in fœmina, vt ĩ. eo. §. masculo, uel etiam minus tẽpus certum, non maius, ut ff. eo. l. si ita quis substituerit & l. in pupillari, at hæc exemplaris in incertum. Itẽ in hac, s. exemplari, certæ psonæ substituuntur, ut C. eo. l. humanitatis in pupillari autem quilibet potest substitui.

Substitutio pupillaris.

Substitutio exemplaris.

pillaris substitutionis: q̃ [a] postquã pupillus adoleuerit, [b] infirmatur.

¶ Substitutio pupillaris habet ℘ duobus testamentis, patris & filii. hoc dicit.

¶ Igitur in pupillari substitutione secundũ præfatũ

SYL. ¶ It em illa fuit introducta moribus hæc l. Itẽ pupillaris non põt fieri naturalibus tantum, hæc sic. Item soli parẽtes masculi substituunt pupillariter, hic etiam matres; dicta l. humanitatis. Item pupillaris potest fieri exhæredato, hæc nõ, quia saltem debet habere legitimam: differunt etiã in aditione hæreditatis.

Substitutio breuiloqua alias reciproca.

¶ Quarta autem. i. breuiloqua fit ita duobus heredibus institutis, Vos inuicem substituo, & si ambo pupilli sunt, quatnor substitutiones his verbis breuibus comprehenduntur, & appellat lex hanc reciprocam substitutionem, ut ff. eodem l. nam hoc iure. §. primo. Quinta, scilicet compendiosa, † fit his uerbis aliquo instituto, Quandocunque decesserit, Titium substituo, & si qui dem hæc fiat à milite pupillo vel non pupillo valet iure directo, quandocunque decedat institutus, ut ff. de mili. testamen. miles ita hæredem §. primo, nisi mater sit in medio: quo casu iure fideicommissi ualet, si pubes iam factus decedat institutus. ut C. eodem. precibus Si uerò paganus siue non miles faciat eam, ualet iure directo, si moritur institutus in ætate pupillari: si uerò postea, tunc aũt per hæc uerba fit, Substituo illum, & tunc trahitur ad fideicom. ut ff. ad trebellia. Sceuola, aút per hæc uerba, Te instituo, & si decesseris quandocunq;, tibi illum facio hæredem, & hæc non ualet, ut ff. eo. l. verbis ciuilibus.

Substitutio compendiosa.

† Sic dicta quia in uerborum cõpendio plures substitutiones et tempora comprehendit.

SYL. ¶ Materia huius gl. excedit uires additionis, & modum, & etiam captũ iuuentum, ideo pertranseo.]

a ¶ *Quæ*. s. pupillaris.

b ¶ *Adoleuerit*. Item finitur ar rogatione impuberis, ut ff. de adop. nec ei in fin. (j) Item si patris non fuit hæreditas adita, ut ff. eo. sed si plures §. si ex asse.

SYL. ¶ Intellige, nisi substituatur per edictum siquis omi. ca. testa. ut ibi, uel nisi existentia sui hæredis confirmet tabulas pupillares ĩ. si filius qui patri. ff. eod.]

Itẽ si nascitur posthumus testatori, ut ff. eod. l. si pater filium.

SYL. ¶ Dic hoc uerum, olim hodie secus, authẽn. ex causa. C. de libe. præte.]

¶ Item per secundum testamentum quod

quod tamen valeat, ut ff. eodem. l. si quis eum §. fi. Item si testamentum paternum rumpatur per querelã in totũ; aliud si pro parte, ut ff. e. in substitutione: & de inoffi. testa. l. papinianus. §. sed nec impuberis, sed contra tabu. bonorum pos. mota nõ facit pupillarem substitutionem cessare, quia ibi nõ quæritur de uiribus testamenti, ut ff. eod. ex duobus §. fin. & de inoffi. testa. filius. §. j.

modum [a] ordinata, duo [b] quodammodo sunt testã: alterum patris, alterũ filii, tanquã si ipse filius sibi hæredẽ instituisset: aut certè vnũ testm̃ est duarum causarum. i. duarum hæreditatũ.

¶ Pupillaris substitutio separatim à testamento paterno facta, & ĩ eo ẽt, valet. h. d.

¶Item si testamentũ patris fiat irritum l. si quis filio. §. irritũ. ff. de iniu. rup. Itẽ si substitutus tempore mortis sit incapax l. si is qui hæres ff. de hæredi. insti. Item si ante mortẽ patris fuit emancipatus l. cohęredi. §. cum filiæ. ff. e. Item si daretur filius pupilli ante pubertatem, quod uidetur impossibile, finiretur l. ex facto. in prin. ff. eo.]

ADDI. (j) Et est ratio, quia tunc impeditur arrogatus non solum ex defectu ætatis testari, sed ex alio defectu, quia est subiectus alterius potestati, cui per dationẽ pupillaris substituti potuit prouideri, secundum Christopho. por.

¶Igitur in pupillari. Casus Quærebat an substitutio pupillaris faceret censeri vnũ vel duplex testamentũ: & videbatur ꝙ vnũ. quia cũ filius in virtute propriæ personę nõ possit testari, non uidet̃ posse ẽt ꝑ aliũ, cuius contrariũ dicitur, nõ quòd pater testetur noĩe filij, quia hoc nõ posset ex rõne opposita, sed pater dicit̃ testari noĩe ꝓprio ĩ uirtute ptãtis à l. tributæ: & ideo dicit̃ potius unũ testamẽtũ duarũ hæreditatũ, ꝗuis cõsideratis hęreditatib. possint dici duo testamenta, ex quo talis substitutio trahitur ad bona pupilli. Not. quòd dictio quodammodo denotat improprietatem. Item quòd hæredias accipitur pro causa. s. materiali testamenti. Not. etiam quòd substitutio pupillaris dicitur quasi testamẽtũ patris & filij.]

a ¶ Præfatũ modum, ut supra eod. in prin.

b ¶Duo No. quòd duo dicuntur quo ad quid, quia duobus fit: nam instituitur heres duobus patri. s. & filio. Item duarũ hæreditatum. vnum verò dicitur quia ab uno factum & facit ad hoc. ff. eo. l. patris. & filij & ff. de cond. & demon. l. hæc scriptura & ff. de bon. pos. secundum tab. si ita scriptum. §. fi. & l. vt bonorum.

¶Dic clarius, quòd dicitur vnũ respectu unius testatoris, vnius solennitatis, & validitatis, & iuris accrescendi l. qui patri. ff. de acqui. hære. dicuntur autem duo respectu hęreditatum: & quia duobus prouidetur, & quia ꝑñr diuersimodè repudiari, & quia duobus temporibus confici possunt l. si quis eum. §. fina. ff. eod. est tamen re vera vnum: quia aliàs concurrerent tres fictiones; ꝙ factum à patre censeatur factũ à filio. Item quòd impubes posset testari. Tertia, quòd factum ante mortem censeretur factum post mortẽ.

¶Si autem quis. Casus Quærebatur primo an substitutio pupillaris posset fieri diuerso tẽpore, & diuersa scriptura a testamẽto paterno, & videbatur, ꝙ nõ quia cũ re vera sit vnicum testm̃, debet fieri vno cõtextu & vna solennitate l. hæredes palã. ff. de hær. insti. sed cõtrariũ dicitur, qa id'qđ dicitur in d. l. hęredes palã, habet locũ, qñ est vnũ testamẽtũ omni respectu,

respectu, secus si diuersis respectibus nam tunc diuerso tempore fieri potest. ut in hoc casu. Secundo dubitabatur, an si eodẽ cõtextu fiat, valeat; ei poterat esse dubitatio ex eo, quia tus, cum tantam constitutionem, idest ordinationẽ videat & propter se? Respon. hoc ignorabit, an propter alium facta fuerit illa ordinatio. Accur.

sic videbanť quasi parari ĩsidiæ pupillo cõtrariũ decidiť, quia l. nõ ꝓsumit hoc ĩ eo, qui ꝑ patrem substituitur. Not. summariũ.]
a ❡ Formidolosus. i. dolosus multiformiter, uel, idest, timidus & meticulosus.
b ❡ Subiaceat. quibus insidiis eum subijceret substitutus vt haberet eius hęreditatem, vt fecit Zachasellus.

❡ Sin autem quis ita formidolosus[a] sit, vt timeat ne filius suus pupillus, adhuc, ex eo, ꝙ palàm substitutum acceperit, post obitum eius periculo insidiarũ subiaceat,[b] vulgarẽ quidẽ substitutionẽ[c] palàm facere & in primis testamẽti partibus ordinare debet: illam autem substitutionẽ, per quã, si hæres extiterit pupillus, & intra pubertatem decesserit, substitutus vocatur:[d] separatim in inferioribus partibus scribere[e] † debet, eamque partem proprio lino[f] propriaque cera consignare: & in priore parte testamenti cauere,[g] ne inferiores tabulæ uiuo filio & adhuc impubere aperiantur.

ADDIT. Nec ideo inualidabitur, illud consiliũ, quia sub expressa vulgari tacita pupillaris contineatur, quia illud verum nisi de mente tacita vel expressa testantis contrarium appareat, vt hic & l. iam hoc iure ff. eod.
g ❡ Cauere. Idem est, & si hoc non caueat, dum tamen separatim signet.

† aliàs non est debet.

c ❡ Substitionem. scilicet cum ipsa institutione: nam hic est ordo, vt primo institutio, secundo vulgaris substitutio, tertio pupillaris fiat, ut supra eodem ti. in princi.
d ❡ Vocatur quæ est pupillaris.
e ❡ Scribere. Vel etiam alia charta; quia & hoc fieri potest, ut ff. eod. l. patris & filii.
f ❡ Proprio lino. Linum appellat ipsam chordulam, quæ fit de lino, vt uidemus fieri in literis domini papæ in quibus chordulis testamenti apponebantur vii. sigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino, quia si alieno, vendicaret dominus, † & ita aperiretur, & consilium legis nullum esset. Vel dic proprio, idest separato ab aliis partibus testamenti. Sed nonne magis insidiabitur substitu-

† Doctores contra propter publicã utilitatem ad similitudinẽ tigni iniuncti ut per Ioan. Fab. & Angel. hic.

b ❡ Non ideo minus. quasi dicat diximus, quòd sic caute fieri potest: sed si non ita fecerit, nunquid valet ideo minus? Respon. non ideo minus &c. vt hic dicit.
b ❡ Tabulis. Scilicet apertis.
❡ Non solum autem. Casus. Querebatur, an exhæredato possit substitui pupillariter: & uidebatur quòd non, quia cum substitutio pupillaris introducta sit intuitu cuiusdam pietatis & humanitatis in patre, vt scilicet filio testamentum facere possit eo tempore, quo propter ætatem impeditur testari. exhæredatio huic pietati aduersa uidebatur l. titia l. 2. ff. de inofficio. testamen. Non videbatur igitur patri concedendum testamentum facere pupillo, quem ita odio prosequebatur, ut à paterna hæreditate exclude

¶Illud palã est, ñ ideo [a] minus valere substitutionem impuberis filii, q in eisdem tabulis [b] scripta sit, qui bus sibi quisq; hæredẽ instituisset: quis pupillo hoc periculosum sit.

¶ Pupillaris fit etiam exhæredatis & in ea veniunt omnia bona pupilli: & habet locum in posthumis hoc dicit.

¶Non solum autem hæredibus institutis impuberi [b] liberis ita substituere parentes possunt, vt si hæredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, sit eis hæredes is, quem ipsi voluerint, sed etiam exhæredatis. [c] Itaque eo casu [d] si quid exhæredato pupillo ex hæreditatibus, legatisue, aut donationibus propinquorum† atq; amicorum acquisitũ fuerit: [e] id omne [f] ad substitutũ [g] pertinebit.

¶Quæcunq; diximus de substitutione impuberũ

cluderetur, uidebatur enim tunc cessare fides illa, in qua l. confidit. Sed contrarium deciditur, quia quamuis negauerit hæreditatẽ propriam, non tamen per hoc debet denegari aliud beneficium, ex alio capite competẽs, cum inconuenientia non sint multiplicanda l.j.§.j. ff. eod. Nota exhæredatis, substitui posse. Itẽ quòd in pupillari veniunt omnia bona pupilli. Item quòd substitui potest nõ tantum iam natis, sed posthumis.

c ¶Exhæredatis, scilicet substituere, possunt.

*ADDIT. Dic pupillariter non autem per fideicommissum, quia filio exhæredato pater per fideicommissum non potest substituere, vide Bart.& alios in l.j.§.substituere.ff.eod. vbi Bart. assignat rationem, & an filio præterito pater substituere possit vide gl. & Bar.ibi.

d ¶Eo casu. Scilicet quando exhæredato substituitur.

e ¶Fuerit, vt quia gratiosus erat hic pupillus, sic vt ei donaretur, vel legaretur.

f ¶Id omne. immò videtur, quòd tantum in eis bonis valet substitutio, quæ à patre peruenerunt ad filium exhæredatum, ut ff.de milita. testamen. l. miles §. exhæredato, quę est huic contraria. Solu. ibi miles emancipato substituebat, quod in alio, scilicet pagano, non toleratur, ut infra eo.§. extraneo, & ideo cuniunũ pro eo inducit.§. q pôt substituere emãcipato, & aliud cõtraeũ inducitur, scilicet quòd non potest substituere emancipato, nisi in ijs bonis quæ sibi dedit, vt argum ff. de iureiur. eum qui. in prin. ¶Pro solu. vide Christo. hic, quia Ange. non bene intelligit.] SYL.

g ¶Ad substitutum. Qui substitutus nullo pôt grauari legato, et ideo q pupillo fuit relicta, C. ut de l[...] cũ quidã. sed ipse exhæredat [9] sic ĩ re sibi relicta, ut ff.e.l. cohęredi §.cũ filiæ.in fi.§.(j). Et no. hunc §. non posse hodie habere locũ, nisi talis sit ĩpubes, q possit esse ĩgratus, vt pximus pubertati, ut nota, s. quib. mod.tu.fi.§.itẽ finitur ver.itẽ si ĩ seruitutẽ, aliàs nõ pôt exhęredari, ut C.de inoffi.test.l.si quis ĩ suo §.legis.

ADDITIO. (j) Et est ratio diuersitatis, qa substitutio exhęredati est simpliciter testm̃ filij, ita q nõ patris, à quo nullã quotã hæreditatis accepit & ideo in alieno testõ legare nõ pôt secus si ex eadẽ uoluntate quotã hæreditatis haberet substitut [9], & substitutioni

† Alias aut.

cutioni locus esse posset.ut hic Ang. l.penul.

a ¶ *Instituto rum*.ut supra.e. in prin. vsq; ad proximum.§.

b ¶ *Exhæredatorum*.ut s̄.proxi.§.

SYL. ¶ Liberis. Casus Quæsitum fuit an substitutio pupillaris posset fieri,quãuis testamen tum paternũ factum nõ sit & uidetur q̄ sic, quia ex quo potest fieri separatim:ut dictũ est supra, uidetur quòd possit fieri etiã absque eo q̄ fiat testamen tum paternũ contrariũ tñ deciditur, & assignatur ratio in tex.quia substitutio pupillaris est pars & sequela testamenti paterni,ideo non potest stare sine eo. No.summarium. Itẽ quòd nullitas testamenti paterni influit in nulitatem tabularum pupillarium.]

liberorum,vel hæredum instituto- rũ,[a] vel exhæredatorum: [b] eadem etiam de posthumis intelligimus.

¶ Non potest pater pupillo suo substituere pupillariter, nisi sibi faciat testamentum & si non valet testm̃ patris,non valet etiã dicta substitutio Ange.

¶ Liberis autem† suis testamentum nemo potest facere,nisi & sibi [c] faciat: nam pupillare testamẽtum, pars [d] & sequela est paterni testamenti , adeo vt si patris testamentum non valeat,[e] nec filii quidem valebit.

† Facit ad hunc j. Idem etiã, §.cap.in nostra in glo. i. in fin.extr. de sepul.

c ¶ *Et sibi*.Hic no.quòd si filium exheredat cui substituit,prius sibi,deinde debet facere filio testamẽtũ. Si autem eum instituat,tunc vel ante,vel post , ualet institutio uel substitutio,ut ff. e.l.2.§.pri⁹ & §. sed si quis & si sed & si.& §.fi.

SYL. ¶ *Hanc* gl.seq.Bar.Ang.Alb. & Sal. in d.§.prius,tamen communiter damnatur,quia non potest reddi bona ratio diuersitatis,quamuis Bart. assignet coloratam , quæ tamen damnatur.

d ¶ *Faciat*.Hoc fallit in milite , qui potest substituere pupillo,licet non instituat sibi aliquem hæredem , ut ff.de vulga.& pupil. substitu. l.2. §. quisquis,

e ¶ *Pars*.sic ff.quem ad.testa. aperi. l.penul.

f ¶ *Non ualet*.s.a principio: ut quia filius fuit præteritus,ut ff.eo.l.si quis cum in fin.l.Vel alias. s.non valet testamentum a principio : cum multi huiusmodi qui bus testamẽtum non ualet,ut ff.de i- iu.rup.test.l. j. Idem etiã, si ex post facto rũpatur in totũ. s.testamentũ patris : secus si pro parte tãtũ,quia tunc substitutio , remanet , ut ff.eo. in substitutione,& ff.de inoffic. test. l. Papinianus.§.sed nec.Item hæc sunt vera,si iure ciuili expugnetur testamentum , aliter autem si iure prætorio ut si per con tratab. expugnetur testamentum : quia remanet substitutio,ut ff. eo.l. ex duobus in fi.& l.sequẽ.quæ huic l.contrariæ sunt.

¶ Ratio est, quia vltimo casu testamentum de iure ciuili valet: ideo sustinetur substitutio pupillaris.]

¶ Sed certè aliud est,cum expugnatur iure ciuili.vt hic aliud cum iure prætorio:ut ibi nam prætor non põt facere esse nec desinere hæredem in frã de bono.possess.§. quos autem. Item not.hic quòd de alienis rebus quis testatur, vt pater de bonis filij: sic & aliàs ff. de donat. inter vir.& vxor.cum hic §.si miles & ff. de iniust.rup.testa.si quis filio.§.sed & si quis fuerit.Est & alius casus secundum quosdam, vt C.de secun. nup. fœminæ.§.fin.Sed de iure cõi aliter est vt,ff.de testa.l.eius qui.§.j.& de codici.l. conficiuntur.§.si post.

¶ Vel

SYL. ¶ Vel singulis. Casum non expedit figurare in tam aperta regula. Not. summarium. Itē q substituendo vlti mo videtur mēs testatoris esse cōseruare ius legitimatum hæreditatū.]
YSI. a ¶ Vel singulis. Potest.n. esse, q quis habeat plures filios, & omnes impuberes: si cuilibet substituere vult, †poterit. si nāūr vltimo loco morienti, & hoc pōt, vt hic & ff. eo. l. vel singulis.& hoc casu vno moriente, defertur sua portio iure legitimo, s. q l.12. tabul. ad fratres, vt hic, & j.d leg. agn. suc. §. j. Sed certè ex eo, q tantū vltimo morienti substituit, videtur eos inuicem substituisse vsque ad vltimum: & ita iure substitutionis magis quàm legitimo inter eos succedi videtur, ut ff. de lega. ij. l. titia seio. §. seia. in fi. quæ est huic contra. Sed certè ibi dixit plus. s. q nō alienarēt qd testator eis dimittebat: & ex hoc ibi dicit iure substitutionis succedere, nō quia vltimo tm̄ substituit, vt ff. de leg. iij. is qui. in fi. Dic q cōis solu. est, quia hic simpliciter est facta substitutio, ibi in toto, secundum Bart. in d l vel singulis, vbi cōmuniter approbatur.]
* ADDI. Vtrum si testator vltimo morienti substituat, uideatur filios inuicem substituere, vide Alex. consi. xj. col. iii. in iij. vol. & cons. ciij. in vj. col. in iiij. vol. Hier. Mess.
b ¶ Nouissimus. i. vltimus: puta his verbis, Qui ex liberis meis impubes vltim⁹ morietur, ei Titius hæres e. o.
c ¶ Substitui. s. pupillariter.

¶ Pupillaris substitutio pōt fieri singulis pupillis, vel ei qui vltim⁹ morietur. Ang.

¶ Vel singulis [a] liberis, vel ei, q eorū nouissimus [b] impubes morietur, substitui [c] potest singulis quidem, si neminem eorū intestatum decedere voluerit: nouissimo, si i⁹ legitimarū hæreditatū itegrū iter eos custodiri velit.

¶ Substitutio pupillaris pōt fieri nominatim, aut generaliter: quo casu: vocātur scripti hæredes pro rata īstōnis. h.d.

¶ Substituitur āt impuberi aut nominatim, [d] veluti †Titius. aut generaliter, vt, Quisquis mihi hæres erit. [e] Quibus [f] verbis vocantur ex substōne, impubere mortuo filio, illi, q & scripti sūt hæredes, [g] & extiterunt, [h] &

¶ Substituitur. Casus in notissima regula non figuratur nisi literaliter, cuius ratio est libertas vltimarum volūtatum: ideo autem admittuntur p rata, quia cum non designētur portiones, & certum est illū uoluisse habere portionem, debet præsumi eū ita dilexisse in substitutiōe, sicut dilexerat in institutione: Not. summarium.] SYL.

d ¶ Substituitur. Nominatim. sic supra de exhære. libe. §. nominatim.
e ¶ Hæres erit. Subaudi, sit hæres filio meo.
f ¶ Quibus. Scilicet gnālibus verbis.
g ¶ Hæredes. scilicet patris.
h ¶ Extiterunt. s. ipsi met hæredes. † nam secus si alij quærant: vtputa patri vel domino: nam tales. s. pater & dominus, qui sunt hæredes p filium vel per seruum, ex his verbis generalibus nō admittuntur ex substitutione. idē dicas de hærede hærēdis, vt hæc notantur. ff. eo. cū filio. & l. qui liberis. § hæc verba. & l. sequē.
* ADDITIO. Ratio colligitur ex d. l. qui liberis, alia etiā adducitur p Bar. & alios ibi, quia illa verba refe-

† Etiam vnica oratione quod factum, vt si filiabus legentur esse tum pro qualibet quis verbis sint coniunctæ, non tamē habeāt ius accrescē di. vt l. huiusmo di. §. quibus ita. ff. d leg. j. Ang.

† alids Titius hæres esto.

† Quod facit ad materiā l. fin. C. deedict. di. Adria. toll. cu ius bene ficiū datur hæredi scri pto. Ang.

SYL. Dic, quòd verbum, hæres esto, est verbum directum, quod non obliquatur, vt dicit glo. & tradit Bar. in l. centurio. col. fi. ff. eod.]

ADDITIO. (j) Nota ꝙ substitutio compendiosa facta verbis communibus valet omni tempore vt fideicō mis. & idem tenuit gl. in dicta l. precibus. & est cō munis opin. licet aliqui dixerint, ꝙ intra tempora valeat iure direc. post tempora verò iure fideicommiss. dicatis vt ibi. Christopho.

b *Obliget*. rogādo eum ꝑ fideicom. vt restituat.

eum per fideicō-missum [a] testator obliget [b] alii hæreditatem eius, vel totam, vel ꝑ parte restituere: ꝙ i' quale sit, suo loco trademus. [c]

¶ Quibus modis testā infirmētur.

¶ Testm̄ valet, donec rumpatur aut irritum fiat: Rumpitur autem agnatiōe filii adoptati, vel arrogati. hoc dicit.

TEstamētum iure factum vsque † eo valet, donec rumpatur, irritumve fiat. Rumpitur aūt testm̄, cum eodem statu manente testatore ipsius testamenti† ius vitiatur. Si quis. n. post factum testamentum adoptauerit, [d] sibi filiū per Imp. eū, qui est sui iuris. aut per Prætorē (secundū nostrā cōstitutionē) eū qui in potestate parentis fuerit:

c *Trademus*. vt infra de fideicommiss. hęre. per totum.

Continuatio. ¶ Quibus modis &c. ¶ Vsque nunc qualiter firmenē testa. nunc qualiter infirmentur: nam nihil est adeo firmum quod non rumpatūr, vt in authenti. de nup. §. nuptias. colla. iiij.

Diuisio. TEstamentum. Totus iste ti. diuiditur in quinq; partes. Primò ponit, qualiter testamentū tollatur agnatiōe sui hęredis nouiter adoptati. Secūdò, qualiter ꝑ secundū testamentū tollatur primum. Tertiò, qualiter testamentū irritetur capitis diminutione testantis. Quartò, an voluntas solennis possit tolli nuda voluntate testantis. Vltimò, ꝙ ēt Imperator nō capit ex testō imperfecto. Secūda ibi in. §. (Posteriore) Tertia ibi (Alio queq;.) Quarta ibi (Ex eo aūt.) Quinta ibi (Eadē oratiōe) Are.

¶ alius In §. diffiniente & procedēte tradendo regulā non est figurandus: poterat tamen dubitari, ꝙ cū testm̄ iure factū esset nō posset tolli nisi saltem contraria expressa voluntate & solenni, per reg. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur. Cui⁹ contrariū dicitur, ꝙ rumpit testm̄ agnatione filii adoptati vel arrogati: cuius ratio est, ꝙ cū à l. ciuili equiparentur filijs legitimis & naturalibus, & agnatione filii posthumi testm̄ rūpatur, quia de eo nulla est facta mentio, & tamen ad validitatem testamēti debet institui aut exhæredari, ita rūpitur in casu isto. No. testamētum nullum rūpi nō posse: quia priuatio præsupponit habitū. Itē ꝙ solenne testm̄ pōt rūpi & irritati. Itē ꝙ tunc rūpitur, qñ manēte testatore in eo statu, ius testi vitiatē. Itē ꝙ arrogatione filij rūpitē. Itē ꝙ dictio, quasi, est nota īproprietatis.] SYL. † aliā adeo. † Aliā vis.

* DD Vbi legitē, in eodē statu manēte testatore, Fran. Hotoma. putabat & sniam loci, & Theophili autoritaté postulare, vt cū negatiōe legatē. Nō manēte, Stat⁹. n. ītelligitē, quo ad liberos ptinet, nō quo ad testatorē.

d *Adoptauerit*. idest arrogauerit.

* Idem si legitimauerit filiū Dec. consil. lij. in prin.]

e *Constitutionē*. Puta auus est qui

a loptat, vt C. de adop. l. cum in ado ptiuis. & supra de adop. §. sed hodie. a ¶ Rūpitur. si aūt prius eū instituis ser, non rūperetur, licet postea arro gēt, vt ff. de libe. & posthu. filio. §. fi.

¶ Ratio est, quia iam reperitur institutus: & cū testamētum sortiat̄ effectū scd̄m tēpus mortis, illo tpe repe ritur institutus, quo solet esse cā rupti rz] Si autē fuit exhæredatus filius emācipatus, & postea arrogetur, tunc non rumpitur: aut extraneus, qui postea arrogatur, & tunc rumpitur, vt ff. de contratab. l. non putauit. §. si quis ēn ancip itē. Extraneū autē nepotem accipe, qui non est suus hęres, cum alius eū pię cedat: † aliàs frustra tunc exhæredaretur, vt ff. de verb. obli. quidā cū filium. & de l. be. & posthu. l. si quis posthumos. §. si filium.

ADDI. Et hæc vera, quando ante te stamētū fuit facta exhęredatio. quid aūt si in eodem, vel in vno testamento instituat̄, ī alio postea simpliciter exhæredet̄: aut si post ius quęsitū ex hæredatio cōferatur, vide Ang. hic.

b ¶ Quasi agnatione. i. sicut natiuitate alicuius posthumi. nā tunc certū est rumpi, vt ff de iniust. rupt. testa. l. j. in fi. & l iij. in prin. & l. certū. (j) Et hoc in masculi testamento: secus in testō fœminæ, ut ff. de lib. & posth. l. gallus. §. nunc de lege Velleia. in fi. §. & est ratio, quia prreteritio matris habetur pro exhæredatione, vt supra de exhære. libe. §. fi. sed de inoffi. test. agit talis posthumus, vt C. de inoffi. testa. l. iij.

ADDIT. (j) Testm̄ tn̄ rite factū postea p īgressum monasterij non irritat̄, sʒ regulat̄ scd̄m auth. si q̄ mulier C. de sacrosā. eccl. dic vt p Ang. hic.

testamentū eius rūpit quasi agnatiōe[b] sui hæredis. ¶ Posteriore testamento, etiam quòd ex eo hæreditas non adeatur, primum rūpitur. hoc dicit. ¶ Posterio: et quoq; testō, qđ iure pfectū est, superius rūpitur: nec īterest, extiterit

¶ Posteriore. Casus. Tritissima regula est: in materia vltimarū volun tatum, posteriore testamēto primū rūpi. Hoc tamen dubitandi materiā in tex. nostro faciebat: quia videbat̄ ex voluntate testm̄ pendere, ita q̄ quo quo mō constaret de noua voluntate contraria, primū testameutū videbatur rūpi. quia iā declaraliquido appa rebat à priori voluntate recessisse: ad istū. sed cōtrariū dicitur, q̄ necesse est secundū testm̄ iure factum esse, vt primū tollat̄; qđ. n. solēniter factū ē, eodem modo dissolui debet. l. nihil tā naturale. ff. de reg. iuris nisi concurrat longum tēpus cū voluntate minus solenni: quia tunc cursus temporis facit præsumi obliuionē prioris volūtatis l. sancimus. C. de testa. No. testm̄ primum tolli ipso iure per secundū perfectū. Itē q̄ est necesse, q̄ ex secundo possit adiri hæreditas, licet effectualiter nō adeat̄. Itē q̄ tollit, dato q̄ ī secūdo sit institutus hæres sub cōditione, quæ ēt defecerit.]

c ¶ Rumpit. hoc est verū secundum quosdā, qn̄ secundum nō concordat cū primo: & aliàs durat primū, vt C. de testa. sancim[9]. Sed certè hoc stare nō pōt: nā si valet secundū, nō valet primū; cum idē nō possit duo testamēta facere: cū ex secūdo nō adeat̄ hæreditas. (j) Ecōtra in snīa: nā valet prima, non secunda ab eodē & super eodem lata, vt ff. de re iudi. l. iudex. ¶ Ratio est, quia lata sententia expirat officium quodāmō iudicis, qui funct[9] ē officio suo: ī testō verò volūtas est ambulatoria vsq; ad mortē.]

ADDI. (j) Hoc verum vbi fiunt ex interuallo; aliàs in eodē cōtextu & corā eisdē testibus possent duo originalia confici. Ioan. Fab.

Margin notes: SYL. stra etc. Io. Fab. — SYL. — * † Plures nota biles am pliatio nes & declara tiones ad istū §. ponit Deci. in consil. 475. — Et in l. lege ... tra ... ū ex ... ancilla qua si ... is e ... anci ... u[9] eis: sic no ... cepte ... xhære ... ti: im ... o lex ... julait ... §. po ... hmo ... im. su ... ra de ... xhær. ... be. & ... la bene ... quitur ... glossa ... l. asfru

aliquis hæres ex eo, [a] an non: hoc enim solum spectatur, an aliquo casu existere[b] potuerit. Ideóq; si quis[c] aut noluerit hæres esse, aut viuo testatore, aut post mortem eius, ante, quàm hæreditatem † adierit, decesserit:[d] aut † conditione, sub qua hæres institutus est, † defectus sit ĩ his casib. paterfamiliàs ĩtestatus moritur. Nam & prius testamentum non valet ruptum à posteriore, & posterius æquè nullas habet vires, cum ex eo nemo hæres extiterit.

¶ Primum testamentum iure perfectum tollitur per secundum perfectum, etiam si in eo sit in re certa hæres institutus: nisi in secundo asseruerit se velle valere primum, quo casu institutus in re certa omnia per fideicommissum restituit. Angel.

¶ Sed & si quis[e] priore[f] testamento iure perfecto, posterius æquè iure fecerit: et si

† *aliàs adiret.* † *aliàs ante conditionē.* † *aliàs defunctus.*

a ¶ *Ex eo.* Scilicet posteriore testamento.

b ¶ *Existere potuerit.* Nota non cōsiderari quod est, sed quod eē potest, vt hic, & ff. de hære. insti. l. pater filio. & ff. de iniust. rup. testa. l. cum in secūdo ĩ princi. & §. in futurum. Sed contra. ff. de libe. & posthu. si filius. j. Sol. ibi secūdum testamētū nō valuit et in principio, hic autē valuit, licet ex eo non adeatur hæreditas. Item no. q̄ id, qđ valet plus, rūpitur per id quod minus valet. sic. ff. de adimen. leg. l. legatū sub conditione. §. i. Arg. contra. ff. de rescin. ven. si id quod. in prin. & §. final. Dic, vt ibi notatur.

SYL. ¶ Aliud est in legato, in quo sola vnius voluntas spectatur: aliud in cōtractu, vbi duorum consensus exigitur, secundum Ioan. Fab. hic.]

c ¶ *Ideoq̃.* si quis. s. institutus hæres in secundo testamento. Et iste versus est exemplum, quando valet secundum testamentum, & non extitit in eo hæres, & vide tria exēpla.

d ¶ *Decesserit.* quare non transmitti͗t nec olim nec hodie ad hęredes, vt C. de cadu. tol. l. j. §. in nouissimo.

¶ Sed & si quis. Casus Quærebatur, an condito solenniter testamento, si fiat secundum, in quo non vniuersaliter hæres instituat̃, sed in certa re, dicat̃ validū. & videbat̃ q̄ non, quia posterius testm̄ nō æquè pfectū est, vt primū, nec de toto disponit cui⁹ cōtrariū deciditur: nā aut instituit ĩ re certa nihil addito, & tūc detracta rei certæ mētione, trahit̃ institutio ex dispositione l. ad totū. l. j. §. si ex fundo. ff. de hęr. insti. si uerò dicit̃, velle adhuc primum valere, tunc primum ipso iure tollitur, & l. exequit̃ officium suū, & applicātur hæredi in certa re oĩa: sed vt seruet̃ volūtas testātis tenet̃ primis hæredibus restituere retēta re, ĩ qua est institutus, si ascendit ad quartā, aliàs retenta quarta. Not. summariū & quæ in positione casus dicta sūt.]

e ¶ *Sed & si quis.* Iste. §. est lex. ff. ad treb. & incipit. si quis priore. Accur.

f ¶ *Priore testamento.* Not. hic argumentum pro sententia appellatiōis, vtrum, ex ea, vel ex prima agatur.

SYL. ¶ Dic, q̄ aut prima sñia cōfirmatur p lapsum tp̄is, quia appellatio deseritur: & agit̃ ex prima: aut cōfirmat̃ à secūda: & ex ea agit̃; gl. in l. eos. vbi

Sẽten... hæ em... tur, ... qua ... agetur

Bar.C.de app.] Sed contra arg.C.de dona.inter vir.& vxo.l.ex verbis.& similepte notari,in l.pe.eiusd.ti. Acc.
a *Ex certis rebus*. Quia totum habet,licet ex certa re sit institutus:& ideo rumpit primū testm̄, vt hic,& ff.de hær.inst.l.j.§ si ex fundo.
ADDITIO. Et hoc verū, qn̄ in eodē testō nō ē dat⁹ ali⁹ cohæres aliàs haberet loco legatarij, pterquā in querela in offic.testi,de quo dic vt p Ange.hic.
b ¶ Inseri iussimus.hoc titulo statim.
c *Aliud*.s. qđ exp̄ssē cōfirmari pōt p̄mū in secūdo,& alia, vt patet in sequentibus.
d *Imperatores*. Ecce verba dictę constitutionis.
e *Campano* s.rescripserūt salutem.
f *In eo*.s.secundo testamento.
g *Valere*. Accipe,dubitari non oportet, quod est infra Accur.
h *Scriptum*.s.in secundo testō.
i *Suppleta quarta*.s.si res sibi datæ non faciant quartam.
*ADDI Falcidiæ aūt nomē ḡnaliter vsurpauit:tametsi.S.C.Trebellianio hoc aditū sit Falcid.vt q. restitueret hæreditatē.quartā detraheret.
k ¶ *Expressum est*. Nā testator voluit primū testm̄ manere, & tn̄ non potuit,nisi iure fideicōmissi: ex tacita tamen voluntate, quæ ex secundo testō percipitur,remanet primū: vt * si dicam in secundo. Ideo instituo talem, quia mortuus est quem instituerā in primo. nā si errauit, remanet primus hęres,& legata ex vtroq; præstantnr, scilicet à primo hærede, vt ff.de hęredib. institué. lege fina. † *aliàs fideicōmissi verba*.
l ¶ Ille text. SYL. probat contrariū,vt aduertit hic Christoph.]
ADDITIO. Et sic ex qualitate præfationis colligitur causa finalis ipsius dispositiōis, & tunc ab ea licitū est arguere.Ange.
l. *Hoc modo*.scilicet tribus modis, per arrogationem,& agnationem, vt supra eo. §.j.Item & per secundi testamenti compositionem, vt supra eo.§.posteriore quoque. vsque huc.

ex certis rebus[a] in eo hæredē instituerit,superius tamen testm̄ sublatū eē,diui Seuerus & Antoninus rescripserūt: cuius constōnis ēt verba hic inseri[b] iussimus,cū aliud[c] quoq; præterea in ea cōstō nē expressum sit.
¶ Imperatores[d] Seuerus & Antoninus AA. Coccejo Cāpano.[e] testm̄ scđo loco factū,licet ī eo[f] certarū rerū hæres scriptus sit,perinde iure valere,[g] ac si rerū mentio facta nō esset:sed teneri hæredem scriptū,[h] vt contentus rebus sibi datis,aut suppleta[i] quarta ex lege Falcidia,hæreditatē restituat iis, qui in priore testō scripti fuerāt pp inserta † verba secūdo testō, quibus, vt valeret prius testm̄, expressum[k] ē:dubitari n̄ oportet.
¶ Et ruptum quidem testamentū hoc[l] modo efficitur.

¶ Per capitis diminutionem testamentum propriè fit irritum. Et largo modo testamentum ruptum vel iniustū dicitur irritum, & econtra Aret.

¶ Alio quoque modo. Caius. Quærebatur, an capitis diminutione rūperetur testamentum, & videbatur quòd non, saltem quando postea decedebat sui iuris, quia media ipsa non videntur nocere testatori, sicut non nocent hæredi.§.in extraneis, SYL.

¶ Alio † quoque modo testā iure facta infirmātur: veluti cum is, q fecit testm̄, capite [a]diminutus sit quod quibus modis accidat, primo libro retulimꝰ[b] Hoc āt casu irrita fieri [c] testā dicuntur: [d] cum alioquin [e] & quæ rumpuntur, irrita fiant: & ea, quæ statim ab initio non iure fiunt irrita sint. Sed & ea, quæ iure facta sunt, & postea † per capitis diminutionem irrita fiunt, possumus nihilominus rupta dicere. Sed quia sanè commodius erat, singulas causas [f] singulis [g]appellationibus distingui, ideo quædā non[h] iure facta dicuntur, quædam iure facta rumpi, [i] vel irrita fieri.

¶ Testamentum iure factum, qđ postea fit irritū capitis diminutione testatoris, reconualescit de æquitate Prætoris, si testator tp̄e mortis fuerit ciuis Romanus & sui iuris. Angel.

neis. infra de hęredi. quali. & differ. contrarium deciditur, & ratio esse potest, quia venit ad casum, in quo non posset testari. l. qui in potestate. ff. de testamen. quæ ratio per aliquos hic reprobatur. Tamen potes eam defendere. Nec obstat. §. in extraneis. quia defectus causæ efficientis non est purgabilis, sicut in causa suscipiente, vt dicit hic Ias. p ea quæ habētur ī §. si cui fundus. infra de leg. Nota. quę dn̄r in summario.]

a ¶ *Alio.* Diminutus sit. licet minima capitis diminutione, vt infra eodem §. non tamē. in fine. & ff. de codicil. l. conficiuntur. §. si post factum, sed con[n]tra supra de milit. testamen. §. pen. Sed illud speciale est in militie. Potest & alius modus irritandi testamentum adijci: quia p legem quandoque cassatur in duobus casibus, vt in authenti. vt cū de appella. cognosci. §. si quis de prædictis. & §. si vnum ex parentibus. colum. viij. †

b ¶ *Retulimus.* vt s. de capit. dimin.

c ¶ *Hoc autem casu.* scilicet cū quis capite diminuitur.

d ¶ *Dicuntur.* Scilicet proprie.

e ¶ *Alioquin.* Scilicet si improprie

dicere velim & largè.

f ¶ *Causas.* id est, differentias.

g ¶ *Singulis appellationibus.* id est, proprijs nominibus, & facit ff. de suppel. legat. lege labeo. §. final.

h ¶ *Non iure facta,* † vt sunt illa quæ carent solennitate testiū. Vel quando testator non habuit testamenti factionem, & facit. Vel quando filium in potestate constitutū prę-teriuit vt l. j. ff. de iniust. rup. testa.

i ¶ *Rumpi.* Scilicet tribus modis, videlicet per arrogationē, p agnationē & p secundi testi cōpositionē. Accur.

k ¶ *Irrita fieri.* vt per capitis diminutionem testatoris, vel qn̄ hæres institutus non adit hæreditatem: quia tunc testamentum constituitur irritum, vt lege prima. ff. de iniust. rupto testamen.

¶ Non tamen Casus. Ratio dubitandi in præsenti casu erat dispositio præce. §. & rigor iuris ciuilis: ratio autem decidendi fuit ęquitas prætoria. Nota, quod reconualescit quod aliàs non valuit, cessante impedimento, saltem de ęquitate. Item ꝙ ad hoc, vt bonorum poss. ☩m tabul. detur, necesse est, ꝙ testm̄ sit solenne de iure ciuili.]

† *Aliàs autem.*

† *Aliàs propter.*

† *Primus casus est. quando ille, qui cognouit*

se hæredem scriptum in testō, testatorē inopia laborantē non alimētaverit: immo illū passus est fame necari. Secūdus casus est quādo testatorē ab hostibus captum nō redemit: tūc indignatione quādā hæredis testamētum viribus vacuat: propterea quòd hæreditas ex eo non aditur ☩m Christo.

† Ista glo. cum duabus sequentibus non sunt Accur. sed additiones.

a Signata sunt. & postea testator capite diminutus est.
b Ciuis Romanus. vt quādo maximā vel mediā capitis diminutionē passus fuerit, & postea restitutus.

ipsius institutionem secundū Ange.
f Secundum tabu. No. q̄ de iure ciuili nō admittitur, cum sit irritū testamentum, sed iure prorio, quo inspecto non potuit infirmari quod erat factū, cū circa talia ius pretoriū non habeat vim, vt infra de bon. poss. §. quos autē.

c Sua potestatis. vt in mininia.
d Fuerit. & aliquo iudicio voluntatem primam retineat, vt ff. de bo. pos. sm tab. l. qui ex liberis. §. testamento. † aliâs propter.
SYL. Hæc glos. cōiter approbatur: quæ voluntas debet declarari saltem coram quinque testibus. l. hæredes. §. sed & si notam. ff. de testamen. & ibi doct.]
e Libertate. immo ēt facto seruo testatore, vt quia capiat ab hostibus, & ibi seruus moriat: nam tunc valet testm̄, vt s. qui. nō est per. facere testa. §. si. qui est contra, sed illud est ꝓpter fictionem. l. Cornel. vt ibi & ff. de vulga. substi. l. lex Cornelia.
ADDI. Et tunc quando impedimentum tollitur per viam fictionis, vt ibi, vel restitutionis in integrum à principe, vt l. si quis filio. §. pen. ff. de inius. testa. reconualescit testamentum etiā de iure ciuili; nisi quo ad relictum tali damnato factū, vel

¶ Non tamen p̄ omnia inutilia sunt ea testamenta, quæ ab initio iure facta, † per capitis diminutionem irrita facta sunt. Nam si septem testium signis signata[a] sūt, potest scriptus hæres secundum tabulas testamenti bonorum possessionem agnoscere: si modo defunctus, & ciuis Roman⁹,[b] & suę[c] potestatis mortis tempore fuerit.[d] Nam si ideo irritum factum sit testamentum, quia ciuitatē, vel ēt libertatē[e] testator amisit, aut quia ī adoptionē se dedit, & mortis tp̄e in adoptiui patris ptāte sit, non pōt scriptus hæres scd̄m tabulas[f] bonorū possessionem petere.

¶ Posterius testm̄ ꝑfectū, vel alia vltima voluntas nō solēnis, nō tollit primū. Aret.

¶ Ex eo aūt solo[g] nō pōt infirmari testm̄, q̄ postea testator id noluerit[h] valere; vsq; adeo, vt & si quis post factū prius testm̄ posteri[a] facere cœperit, & aut† mortalitate ꝑuentus, aut quia eum eius rei pœnituit, id nō† ꝑfecisset: diui Pertinacis oratiōe cau

SYL. g Ex eo aūt solo. Casus. Non figurabitur, quia & rōne dictum fuit in §. posteriore. supra eo. Not. testamētū solenne nō tollitur nuda volūtate contraria. Item q̄ illud nō dicitur testm̄, q̄d quis post aliquarū rerum dispositionē morte præuētus perficere non potuit. † aliâs morte. No. regulam & qua in summario.] † aliâs perfecerit.
g Solo. Bn̄ dicit solo: qa si plus interueniat, licet non sit perfectum, secundum tamē quandoque rumpit primum, vt in fin. huius. §. dicemus.

* ADDITIO. Adde quod quando legatum expressè adimitur, licet adimatur in voluntate sequenti inutili, non tamen debetur l. & si trāsferā. ff. de adimen. leg. Bar. in l. si iure. ff. de legat. 3. Hier. Mess.
h Noluerit. Scilicet dicendo hęc ver-

verba. Nolo testam quod feci, valere. ª *Perfecta fuerint*. Immo quandoque & si sint imperfectæ secundæ, rumpunt primò factas, vt C. de test. sancimus quæ est contra. Sed ibi tam ex cursu decennij, quàm mutatione voluntatis, illud euenit, non sola mutatione. Itẽ côtra. ff. de testa. mil. l. eius militis §. si militia missus sed ibi primum erat minus solenne iure cõi inspecto: vñ facile potuit rumpi. (j)

tum est, ne aliàs tabulæ priores iure factæ irritæ fiant, nisi sequẽtes iure ordinatæ & perfectæ ª fuerint. Nã imperfectũ testamentũ sine dubio nullũ ẽ. ᵇ

¶ Etiã, princeps nõ capit ex testõ imperfecto, h.d. ¶ Eadẽ oratione expressit, ᶜ non admissurũ se hæreditatem eius, qui litis causa principem reli-

quib. vt indig. l. hæreditas. Sed ibi dixit talia verba, quod hæres erat indignus, vel similia: quę plus faciunt, quàm si simpliciter diceret, nolle prius valere: vel quàm si secundũ cœpisset facere; & ideo ibi receditur à primo. Vel dic illud, quod hic dicit, esse verũ de iure directo vt nõ rumpat primum: sed tamẽ aufertur ei hæreditas vt indigno, vt ibi: cũ hoc cogitauerit testator, vt argu. ff. de condit. instit. l. quidam in fine.

SYL. ¶ Facilius enim tollitur actus subnixus iure singulari, quàm iure communi l. 4. ff de fideicõ. liber.] Itẽ côtra ff. de iniust. rup. test. l. 2. Sed ibi secundum licet non sit pfectũ iure cõmuni, est tñ pfectũ iure militari: vnde rumpit primũ. Itẽ côtra. C. de testa. l. hac consultissima. § si quis aũt. Sed ibi in secundo fuerũt instituti, qui & aliàs ab intestato successuri erãt: vnde facilè rumpit primũ testamentũ in quo extranei sunt instituti, & facilius admittunt veniẽtes ab intestato, vt arg. ff. de vulg. & pup. sub st. l. si filius. Itẽ contra. C. de test. l. nostrã. & ad idẽ côtra. ff. si ta. testa. nul lę ex. l. j. §. si hæres. Sed in istis legibus plus fecerat testator, vt rũperet primũ: quia incidit: quod magis est, quàm si aliud testam̃, facere voluisset, arg. ff. de ijs quæ in testa. delen. l. 2. Item contra. ff. de acq. hæred. l. claudius. Sed ibi non valet primũ, nõ quia ruptũ sit à secundo, sed quia hæres institutus in primo non adiuit ex eo hæreditatem; vnde non valet testamentũ, quod hæredẽ non habet, vt ff. de ijs quę in test. del. l. pximè. nec potuit eam transmittere suo hæredi adeundã. vt C. de ca. toll. l. vnica. §. in nouissimo. Item contra. C. de ijs

ADDITIO. (j) Vel dic, quòd ille casus non est propriè exceptus à regula: quia hic primum erat validum de iure communi, sed ibi primum erat validum iure speciali ex priuilegio. Angel.

ᵇ ¶ *Nullum est*. Not. nihil esse quod perfectum non sit C. ad Sillania. l. cum sillanianum. in fine. Sed contra ff. quemadmod. testa. aper. l. 2. §. testamentum. Sed ibi abusiuè dicitur aliquid, quod non erat perfectum. Item contra. C. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. Sed illud speciale est fauore liberorum, vt ibi dicitur: sicut & illud est speciale in illis, vt difficilius rumpat testator illud in quo ipsi instituti sunt, vt in auth. de testa. imperfe. §. pen. coll. 8. *Nihil et imperfectũ æquiparatur*

¶ Eadem oratione. *Casum.* Figura per te. rationem dubitandi faciet at auctoritas principis: quia quo ad eum seruatur ius gentium potius, quàm ius ciuile. Ratio decidendi assignatur in tex. Not. summarium. Item quod quan uis princeps sit solutus legibus, illis tamen viuere vult.] SYL.

ᶜ ¶ *Expressit*. Scilicet diuus Pertinax.

a ¶ *Reliquerit.* scilicet in solenni testamento: quod facit, vt duriorẽ fa- bio est ferenda sñia, si causa sit mere lucratiua: aliàs secus, vt hic. Ang.

† *Et ita* ciat aduersariũ suis aduersariis: quæ *in dubio* institutio est odiosa & inuidiosa, vt *præsumi* ff. de hære. insti. l. pen. † *tur pro-* b ¶ *Ob eam pter fi- causam.* s. li- *sci extre* tis: nam si le- *mã ptã-* gitimas non *tẽ: secus* ꝓbat. s. prin- *in prima* ceps, multo *to, vt l.* minus proba *ex hoc.* bit non legi- *§. sed he* timas. *redẽ ff.* c ¶ *Probatu- de al. rum.* i. com- *iu. mut.* mẽdaturum, *causa* d ¶ *Admissu fa. An- rum.* Id est, *gel.* nisi solenniter sit institutus, nollet etiam nomẽ hæredis habere.

e ¶ *Auctoritas desit.* vt quia aliquid desit, ꝓpter quod testamentum nõ valet, cũ multa sint in eius factione necessaria, vt supra de test. §. j. & ij.

f ¶ *Rescripserunt.* vt C. de testa. l. ex imperfecto.

g ¶ *Inquiunt.* Imperatores.

h ¶ *Soluti.* vt ff. de legi. & senatusc õ. l. princeps. & facit. ff. de iure fisci. l. fiscus. j. §. fin.

i ¶ *Viuimus.* Id est, viuere volum⁹, vt hic, & C. de leg. & cõst. prin. l. digna vox. & facit ff. de le. 2. qđ princ. & l. seq. & ff. de leg. 3. l. ex impfecto. & ff. de inof. test. l. papinia. §. si Impat.

SYL. * ¶ Intellige quòd volunt vti iure communi. s. in testamentis aliorum, non in suis, hoc est, cum ipsi testantur, secundum Paul. de Cast. & Iaso. in l. ex imperfecto. C. de testa.

ADDIT. Immò cõtra fiscum in du-

querit [a] hæredẽ: neq; tabulas non legitimè factas, in quibus ipse ob eã causam [b] hæres institutus erat, probaturũ: [c] neq; ex nuda voce hæredis nomẽ admissurũ: [d] neq; ex vlla scriptura, cui iuris auctoritas [e] desit, aliquid adepturũ. Secundũ hoc diui Seuerus & Antoninus sæpissimè rescripserunt. [f] Licet n. (inquiunt [g]) legibus soluti [h] simus, attamen legibus viuimus. [i] †

¶ De inofficioso testamento.

¶ Solis liberis ꝑteritis vel exhæredatis: parentibus quoq;, & fratribus vel sorori bus; turpi persona ĩstituta, datur querela inofficiosi, ꝙ non officio pietatis vsus testator sit. h. d.

Quia plerũq; parentes sine causa liberos

¶ De inofficio testamento. ¶ Qualiter (ipso iure testamenta infirmentur supra titu. j. dictum est: nunc autem qualiter officio iudicis. i. per sententiam iudicis intẽtetur querela inofficiosi testamenti. *Continuatio.*

† *Con- cor. ca. j. in glo. su per verbo ab omnibus in fi. ex tra de cõ stitu.*

Quia plerunque. ¶ Totus iste titulus diuiditur principaliter ĩ duas partes. Primò ponit q. bus personis cõpetat querela. Secũdò, quando querela cessat. Secũda ibi (Sed hæc ita.) Itẽ prima sub diuiditur. Nam primò đ querela descendentiũ contra testamenta ascendentium. Secundò econtra de querela ascendentium contra testamenta descendentium. Tertiò đe querela collateralium. Quartò, quòd querela est remedium subsidiarium. Secunda ibi (Non autem.) Tertia ibi (Soror.) Quarta ibi (Tam autem.) Aret. *Diuisio.*

¶ Quia plerunque. Casus ꝑositio facilis est stat: enim text. in declaratione terminorum, cui scilicet cõpetat querela inofficiosi: & quia supra de exhær. libr. visum est clarè filijs competere, cum hoc sit indubitatum, prætereundum est: sed in parentibus videbatur, quòd non posset competere querela, quia filij non possunt condere testamen- SYL.

suos exhæredãt,[a] vel omittũt:[b] inductum est, vt de inofficioso testamento agere possint[c] liberi, qui[d] quæruntur[e] aut iniquè se[f] exhæredatos, aut iniquè præteritos,[g] hoc colore,[h] quasi non sanæ mentis fuerint, cum testamentum ordinarẽt. Sed hoc dicitur, nõ quasi verè furiosus sit: sed rectè quidẽ † fecit testm̃, nõ autẽ ex officio pietatis. Nã si verè furiosus sit, nullũ[i] testm̃ est. ¶ Non autem liberis tm̃ permissum est testm̃ parentum inofficiosum accusare: verum etiã liberorum,[k] parẽtibus.

tum l. qui in potestate ff. de testa. immò quando præteriretur ascendens, videbatur quòd non haberet locum querela, sed bon. poss. contra tab. l. j. ff. si quis à pa. fue. ma. Cuius contrariũ respõdetur, quia immò competat querela, vt dicitur hic in tex. ea ratione, quia cõtra officiũ pietatis filij fecere quasi furiosi, qui parentes exhæredauere, vel præterire. Nec ob, obiectum de patria potestate, qa iste tex. debet intelligi in emãcipatis testantibus: quia si intelligeretur de filiis in potestate, testamentum esset nullum. Item quod dicitur de querela, habet locũ indistinctè, quãdo parentes exhæredantur: sed differentia est in præteritione: quia si prætereuntur ascendentes per lineã maternam, habet locum querela, quia habetur pro exhæredatione supra de exhæ. lib. §. fin. si per lineam paternam, habet locum bonorum pos. contra tab. vt in contrario. De fratre autẽ & sorore rõ introductionis pietas fuit, nõ simpliciter, sed qñ est admissa odio turpis personæ institutę. Notabilia collige per te.

a¶ *Exhæredant.* Hoc refertur ad eos qui ascendunt per lineam masculinã & fœmininam. sed sequens clausula respicit tantum fœmininam.

b¶ *Vel omittunt.* Hoc tantũ ad fœminã lineam refertur. Nã illarũ pręteritio pro exhæredatione habetur, vt s. de exhære. li. §. mater. Si autem aliquis de linea masculina omitteret filium in potestate, nullum ipso iure esset testamentum: si emancipatum filiũ omitteret, valeret, sed per contratabulas rumpitur, vt supra de exhe. li. in prin. & §. emancipatos, hodie et emancipatus præteritus potest dicere nullũ ipso iure, vt s. de exhę. li. §. nostra. aliàs, sed hæc quidẽ. & C. de li. præ. maximũ Accur. ¶ Declara hoc verũ, qñ nõ esset inserta cã, qa tũc et hodie haberet ius dicendi nullũ: sed incerta causa, necesse ẽ quòd veniat p contra. sicut de iure antiquo, secundum glo. in l. si filius. ff. de mino, quæ cõiter approbatur p doct.

c¶ *Agere possint.* s. ab adita hæreditate ĩ. quinquẽniũ, † vt C. e. scimus. §. fi. & l. si q.s filiũ. in fi. & ff. eo. papinian'. in fi. & C. in qui. cau. in integ. resti. nõ est ne. l. ij. & hoc pposita q dã petitiõe ad hoc, vt testm̃ rescindatur: q nõ ẽ actio prorsus, nec accusatio, sed medium tenet: & qñq; actio, qñq; accusatio dicit: sed ppriè dicit querela, vt no. ff. eo. posthu. §. si q.s.

d¶ *Qui.* Scilicet liberi.

e¶ *Quæruntur.* i. conquęruntur.

f¶ *Se exhæredatos.* à qualibet linea.

g¶ *Præteritos.* Ab aliquo de linea fœminina.

h¶ *Hoc colore.* i. hac honestate verborum.

i¶ *Nullum testamentum.* vt s. qui. nõ est permis. fa. testa. §. item furiosi.

k¶ *Liberorum parẽtibus.* s. est permissum

† *Aliàs fecerit.*

† *Supplementum autem legitimæ etiã præterit transmittitur, & durat xxx. annis, secundum communem opi. Angel.*

sum accusare filiorum testamentũ, quã sunt ab eis exhęredati: & hoc accipe in filio pagano emancipato: aliàs si esset miles, non subijceretur querelę, vt C.eod.l.fi.in fin.

turpibus p̃sonis, ablatiui sunt ab soluti. Vel dic prælati sunt.i.præpositi turpibus personis, datiuè legendo.

d *Non ergò*. hoc refertur ad primũ responsum, vel potius ad secundum.

¶ Soror autẽ[a] & frater, turpibus[b] personis scriptis hæredibus, ex sacris constitutionibus prælati[c] sunt. Non ergo[d] contra oẽs hæredes agere possunt.[e] Vltra[f] fratres igitur & sorores, cognati nullo modo aut agere possũt, aut agẽtes[g] vincere.

¶ Cessantib. aliis remediis agitur quærela, & quando nihil est relictum: aliàs agitur ad supplemẽtum. hoc dicit.

SYL. ¶ Quod hodie correctũ est scd̃m glo. quæ cõis est, in d.l.fi. quia dat q̃rela.] ¶ Itẽ si esset in prãte, testamẽtũ ipso iure non valeret, vt supra quib. nõ est permiss. fa. te. in prin. & facit. ff.e. l.nam & si parentibus.

* ADDITIO. Et prętẽritos & exhæredatos quæri posse parentes Eg. Baro hic censet. licet præteriti etiã contra tab. bon. poss. petant. liberi tamen in querela anteponentur parẽtibus l.si pater.ff.de inoffi.test.

a ¶ *Soror autem & frater*. Hoc accipe in cõsanguineis & vterinis, vel cõsanguineis tãtũ: (j) nã vterini nõ p̃nt, vt C.e.l.fratres. Et no. q̃ duo dicit iste. § Primũ q̃ frater & soror p̃nt agere q̃rela. Scd̃m, q̃ hoc verũ est, q̃n turpes personæ instituuntur hæredes.

ADDIT. (j) Dummodo sint ex legitimo matrimonio nati: aliàs secus, etiam si per rescriptum principis essent legitimati. Item procedit iste tex. siue sint exhæredati siue pręteriti, dummodo legitimã in totũ vel in partem nõ habeãt, quia tũc agũt ad supplementum, ut hic per Ang.

b ¶ *Turpibus*. s. infamibus ipso iure. Vel per sententiam, vel ẽt de facto, vt C.eo l.fratres, & ibi Iason. declarat in fin.

SYL. ADDITIO. Et talis infamia iuris, vel facti etiam, excludit à querela, vt l.in arenam. C.eo. Ange.

c ¶ *Prælati sunt*.i.admissi sunt.& sic

e ¶ *Possunt*. sc3 de iure.

f ¶ *Vltra*. Hoc ad secundum, vel potius ad primum, si rite inspiciatur series textualis.

g ¶ *Agentes vincere*. s. ẽt de facto agẽtes non vincerent: melius ergo facerent, si se sumptibus inanibus non vexarent. ut ff.eo.l.j. Sed contra ff. eod.posthumus.§.si quis ex his. Sed ibi nemo repulit agentem; repelli tamen potuit, vt hic. Sed an filij fratrum agant? Videtur ex hac litera eos excludi. Sed cum hodie vocentur ab intestato, & fratribus æquiparentur, fortè & ipsis querela datur, vt in authen. de hæ. ab intesta. venienti. §. reliquum, & in authen. vt frat. filij. §.j. colla. ix. quæ est in C. de leg. hære. authẽ. cessante. & arg. ff. de inoffic. testamen. l posthumus. in princip. Sed respondent quidam, quòd non admittuntur ad querelam, & tamen vnà cum eo, qui potest agere, admittuntur ab intestato, vt C. de inoffic. testa. fratres. & C. communia de succes. auth. itaque. Vel posset responderi, quòd admittuntur iure diuerso: nam frater agit querela, & rumpit; & filius alterius fratris, cum sit ruptum testamentum, admittitur ab intestato. Accursius.

SYL. ¶ Opi. gloss. hic communiter tenetur, quia subintratio illa locum habet ab intestato, non facto testamento.]

ADDITIO.

¶ Tam aūt naturales [a] liberi, quā secūdum nostræ constitutionis diuisionem [b] adoptati, [c] ita demū de inofficioso testamento agere possunt, si nullo alio iure ad defuncti bona venire possunt. Nam qui ad hæreditatem totā vel partem [d] ejus alio iure veninnt, [e] de inofficioso agere non possunt. ¶ Posthumi [f] quoque, qui nullo alio iure venire possunt, de inofficioso agere possūt. ¶ Sed hæc [g] ita accipiēda sunt, si nihil ei penitus à testatorib. testō [h] relictum est: quod nostra constitutio [i] ad verecun-

ADDIT. Si autem esset solus, à querela excluderetur. Ang.

¶ Tam autem. Casus Figuratio non est necessaria in declaratione notissimæ regulæ in hac materia; potest tn̄ pro rōne dubitandi adduci, quòd quāuis filius habeat legitimā, & vltra, iure legati, vel alio modo, potest agere querela, dummodo nō habeat iure institutionis §. aliud quoq; capitulum. in auth. vt cum de appel. cogno. Contrariū dicitur hic. Sed dic, quod illud procedit de iure nouissimo, hoc aūt est de iure antiquo: nam quo ad hoc. §. hic est hodie correctus. Not. quod filij tam naturales, quā arrogati, vel adoptati ab auo paterno vel materno, qui transeunt hodie in potestatem patris adoptantis, habēt querelam. Item quod talis querela competit etiā posthumis. Item quod hæc querela est remedium subsidiarium, deficientibus alijs. Item quod ad excludendum liberos à querela, sufficit aliquid ei relinqui: quo casu agunt ad supplementum arbitrio boni viri.]

a ¶ Naturales. Scilicet & legitimi, nam naturales tantum non agunt in bonis patris, sed matris, vt ff. eo. si suspecta. §. primo.

* ADDI. Spurij quoq; filij de inoffi. testa. matris dicere possunt dicta l. si suspecta, nisi mater fuerit illustris vt C. ad orficia. l. penul. glo. in d. l. si suspecta. Hier. Messag.

L. ¶ Ratio est, quia ab hæreditate matris nō excluduntur, à patris sic. l. humanitatis. C. de na. lib. l. placet C. ad orfi. vel quia contra votū patris nō succedit, gl. in l. j. §. j. ff. de cōtrata.]

b ¶ Diuisionem. Vt ab auo paterno vel materno.

c ¶ Adoptati † i. arrogati, qui habent quartam ex constitutione diui Pij, vt ff. eo. papinianus. §. si quis impubes. Itē adoptati, si auo paterno dati sunt, vt C. de adop. cum in adoptiuis §. de adopt. §. sed hodie. & hoc prædixit.

† Isti posthumi est ... quia arrogatis consulitur alio remedio per conditionem ex l. vt ibi. & l. si arrogatio ff. de adop. & igitur &c.

d ¶ Partem. Scilicet quartam; si autem minus, tunc ad supplementum agitur, ut infra proxi.

e ¶ Veniunt. Id est, uenire possunt, ut iure legati uel donationis, ut infra eodem. §. penultimo. uel quia eorum filij uel serui sunt instituti, ut ff. eodem. l. nihil.

f ¶ Posthumi. Scilicet exhæredati, nam si præteriti, ipso iure rumpitur testamentum, ut supra de exhęredatio. libert. §. posthum. sed hodie non possunt exhæredari, ut C. eodem. si quis in suo. §. legis.

g ¶ Sed hæc. Hoc refertur ad supra dicta à principio usque huc.

h ¶ Testamento. Scilicet iure institutionis, cum testamentum facit, ut in authenti. ut cum de appel. cogno §. aliud. sed si aliam uoluntatē facit, sufficit quoquo relinquatur titu. ut in authenti. de trien. & semis. §. j. coll. iij.

i ¶ Constitutio. ut C. eodem omnimodo.

a¶ *Eis*.ſ.exhęredatis vel præteritis.
b¶ *Non fuerit*.adiectum, vt C.eod. ſcimus.in princ.

§ Y L. ¶ Si tutor. Caſus. Quæiebatur an prçterito vel exhęredato filio, qui alterius pupilli tutelam gerebat, cui in teſtõ paterno erat aliqd relictũ, ſi acceptabat legatum, an excluderet à querela: & videbat quòd ſic. quia ſtatim approbato teſtamento. excludit à querela: ſed acceptãdo legatum videbatur approbare teſtamẽtũ, ergo &c. Contrarium dicitur ea ratione: quia quamuis vna pſona ſit & eadem, tamen gerit vices duarum: quando ergo approbat teſtamentum vt tutor, non cenſetur approbare vt ipſe: quando verò improbat vt tutor, ſimiliter nõ videtur improbare vt ipſe: & ſic diuerſitas hæc facit rõnem decidendi in tex. noſtro, cum ſit officiũ neceſſariũ vt in glo. Not. quod dictum eſt in ſummario. Item ꝙ dictio, ſed ſi, non aduerſatur ſecundũ ſuã naturã in iure & in facto, ſed in facto tãtũ.]

† *aliàs impleri.* *aliàs repleri.*

c ¶ Si tutor. Teſtator extraneũ inſtituit, & filium exhęredauit, & cuidam pupillo exiſtenti in tutela filij ſui legatum reliquit: quod petijt filius nomine pupilli ſui: non tñ ideo repellitur à q̄rela ſuo nomine. Sed contra. ff. eo. l. ſi. j. reſpõ. Sed ibi certè aduocatus vel procurator ſponte faciebat, cũ illa officia ſint ſpontanea, vt infra manda. §. mãdatum. at hic etiam ex neceſſitate: q̄a tutela ex neceſſitate ſuſcipiẽ, vt ff. de tut. & curato. datis ab ijs l. necnon. & neceſſariò geritur, vt ff. de admin. tuto. l. j. in prĩ. ¶ Quãdo ãt etiã officium aduocatiõis eſſet neceſſarium iuxta l. prouidendũ, C. de poſthu. cum ſi. tunc non ſubmoueret à querela.]

d ¶ *Nihilominus*. Nam videbatur paternum iudiciũ approbaſſe: & ſic non poſſe poſt ea querela agere: ſed tamen nihilominus poteſt, vt hic dicit. Ratio fuit aſſignata in poſitione caſus.]

e ¶ *Patris*. ſcilicet ipſius tutoris: immò erat exhæredatus.

f ¶ *Sed ſi econtrario*. Hic teſtator filiũ ſuũ pupillũ exhęredauit, & tutori, quẽ ipſemet pater filio dabat, legatũ dimiſit: licet ergo agat de inofficioſo noĩe pupilli, & ſuccũbat. tñ ad

Aduocati & procuratoris officium ſpontaneum

¶ Ali... i...

diá naturæ introduxit. Si verò q̄tacúq; pars hæreditarias, vel res eis fuerit relicta: de inofficio q̄rela qeſcẽte, id, qđ eis deeſt, vſq; ad quartã legitimæ patris repleaẽ, licet non fuerit [b] adiectum, boni viri arbitratu debere eã†cõpleri.

¶ Tutor legatú petẽdo noĩe pupilli, nõ reppellitur à quærela. Idẽ, ſi q̄rela noĩe pupilli egerit, nõ amittit legatú ſibi relictũ. Aret.

¶ Si tutor [c] noĩe pupilli, cuius tutelã gerabat, ex teſtõ patris ſui legatũ accepit, cũ nihil erat relictũ ipſi tutori à patre ſuo nihilominus [d]† poterit nomine ſuo de inofficioſo patris [e] teſtõ agere. Sed ſi [f] ecõtrariò pupilli noĩe, cui nihil relictũ fuerat, de inofficioſo egerit, & ſuperatus eſt: ipſe tutor, qđ ſibi in teſtõ eodẽ legatũ relictum eſt, non amittit.

¶ Sufficit, ꝙ filius habeat vnam quartã: quoquo relicti titulo, ad hoc vt excludaẽ à q̄rela: ſiue ſit vn', ſiue plures. A.

ad legatũ admittit. Et ita no. arg. ex hoc & supiori rñso, ꝙ quis agit aliquid interdũ nõ vt ipse, sed vt alius. simile. ff. de adop. si pater. §. qui duos. & ff. eo. l. si is qui. §. si hæres. & l. aduersus §. j. & C. de adm. tuto. cũ quædam. & ff. de cõpen. l. pen. C. đ dolo. l. j.

¶ Igit̃ quartam. Casus. Quærebat̃, an hẽs quartã excluderetur à querela: & videbat̃ ꝙ nõ ꝑ auth. nouissima C. eo. vbi requirit̃ tertia vel semis secundũ numerũ filiorũ, vt quis agere nõ possit. Itẽ dubitabat̃ ex eo qđ dicitur in d. auth. vt cũ de app. cog. §. aliud quoq;, ꝙ requiratur tit. honorabilis ĩstõnis, nõ aũt sufficerẽt tit. hic expssi. Itẽ dubitabat̃ ex alio, ꝙ quãuis non haberet quartã, dũmõ hẽret aliquid, nõ posset agi querela, sed ad supplementũ vt s̃ dictũ est. Contrariũ verò hic decidit̃ur, vt vides: de quo breuiter dic ꝙ aliud est de iure nouissimo, secundũ qđ prędicta immutata sunt, aliud de iure antiquo, vt hic dicitur, & in glo. j. & secunda. Not. collige per te quia clara sunt.]

¶ Igitur[a] quartã quis debet habere, vt de inofficiose agere non possit, siue iure hæreditario, siue iure legati,[b] vel fideicõmissi, vel si mortis causa ei q̃rta donata fuerit, vel inter[c] viuos, in iis tantũmõ casib. quorũ mentionem facit nostra constitutio, vel aliis[d] modis, qui ĩ nostris constitutionibus cõtinentur. Qđ autem de quarta diximus,[e] ita intelligendũ est: vt siue vnus fuerit, siue plures, quib. agere de inofficioso testõ permitti, vna quarta eis dari possit: vt ea pro rata distribuatur eis, † idest, pro virili portione.[f]

† *alias desunt sequẽtia verba.*

illud, igitur, qđ est hic, ponitur incęptiuè, non illatiuè, sic. ff. de iustit. & iur. ius ciuile. §. hoc igit̃. vel l. illatiuè, ex eo qđ hẽs s̃ eo. §. tã aũt. in fi. *Igitur ceptiue, & illatiue sumitur.*

b ¶ *Iure legati.* sed hodie iure instõnis, si facit te stm̃, vt in auth. vt cum de app. cog. §. aliud (j) ❧ verò alia sit voluntas, sufficit quoquo relicti titulo vt in auth. de trien. & semis. §. j.

¶ Quod introductũ est tam respectu honoris, q̃a titulus ẽ honorabilior, q̃ vtilitatis pro pter ius accrescendi.]

ADDIT. (j) Quod est verum etiã in legitima, quę debetur parẽtibus. Et an sit necesse, ꝙ expressè relinquant iure institutionis, an sufficiat relinquere ꝓ legitima vel falci. vide Ang. hic.

c ¶ *Inter viuos.* Scilicet data ea cõditione, vt hæc donatio inter viuos in quartam computetur; vt C. eo. si quã do. §. generaliter. & hic subijcit.

ADDITIO. Quod satis videtur exprimere si dixit, Dono tibi hoc pro parte tua. arg. l. peto. in prin. ff. đ le. 2. Et est ratio istius glo. quia legitima debetur ex bonis, quæ reperiuntur tpe mortis, in quibus non reperitur hęc donatio, cũ iam in vita patris p̃rimoniũ pfectè exiuerat. Ang.

a ¶ *Igitur quartam.* Contrariũ formatur ex eo quod habes s̃. eo. §. sed hęc ita. vbi dicit, ẽt si minus quarta habet, nõ agit q̃rela, sed ad supplementũ. Sol. hic loquitur añ Iustinianũ, vt C. eo. cũ quærit̃. & ff. eo. papi. §. qm̃ aũt quartã. at supra s̃m Iustiniani tpa, per l. C. eo. omnimodo. Et

d ¶ *Alÿs modis.* ut dotis cã, & dõatiõnis ꝓꝑ nuptias vt C. de ĩof. t. qm̃ no.

e ¶ *Diximus.* vt supra proximo. §.

f ¶ *Pro virili portione.* Vt. s. quilibet habeat quartam huius partis, *qua est.* *Portio filÿs debita iure naturæ*

quã

tes. Nam primò prosequitur primũ genus hæredum scilicet qui sunt necessarii hæredes tantũ. Secundò prosequitur secundum membrũ siue genus, videlicet qui sunt sui & necessarij. Tertio prosequitur, qui sunt extranei hæredes. Secunda ibi (Sui autem.) Tertia ibi (Cęteri.) Itẽ sub. † diuiditur prima pars in quatuor partes. Primò quis sit hæres necessarius tantum, Secundò rationem assignat, quare sic vocatur. Tertiò infert cõsulendo testatori. qui nõ est soluendo. Quartò prouidet ipsi seruo. Secunda ibi (Ideo.) Tertia ibi (Vnde qui.) Quarta ibi (Pro hoc tamen) Aretinus.

† allàs quia nevit nolit omni modo dic.

¶ Necessarii[a] hæres est seruus hæres institutus, ideoq; sic appellatur, † quia siue velit, siue nolit, omnino post mortẽ testatoris, protinus[b] liber & necessarius[c] hæres fit: Vnde[d] qui facultates suas suspectas[e] hẽt, solẽt seruũ suũ primo, aut secũdo aut ẽt vlteriori gradu hæredẽ instituere: vt si creditorib. satis[f] nõ fiat, potius eius hæredis[g] bo-

ipse eius esset, nisi idem seruus sibi substitutus esset hæres & liber, vt ff. de vulga. & pupl. subst. l. fi. §. i. * ADDITIO. Intellige hunc. §. secundũ Pos. hic, nisi fuerit datus substitutus seruó, quia tunc prætertur seruo iustituto, ut est casus, singularis in l. si is qui soluendo. secun da. ff. de uul. & pupil. Hie, Mestag.

ne pro parte sit hæres, ut ibi glo.

b ¶ Protinus. i. statim, & si quidem purè institutus ẽ, à seipso libertatem consecutus videtur, ut ff. de acquir. hæredi. ex parte. & ff. de hære. insti. sed & si in conditione. §. fi. & etiam ignorans, ut ff. si cer. pet. eius qui. & ff. de testa. qui in domini.

c ¶ Et necessarius. Nisi sit institutus sub hac conditione, si uellet. quæ verba faciunt eum uoluntatem, sed in extraneo nil operantur, ut. ff. de condi. institu. uerba. & ff. de hęred. insti. Cornelius.

d ¶ Vnde. Quia necessarius.

e ¶ Suspectas. Vt quia sciunt se non esse soluendo. & facit supra quib. ex cau. manu. nõ li. in pri. & supra. de vul. substi. in prin.

f ¶ Satis nõ fiat. Scilicet ab hoc seruo hęrede & libero instituto.

g ¶ Hæredis. i. serui instituti; & hoc ne defunctus iniuria afficiatur, ut supra quib. cau. man. non licet. §. primo, in fi.

* ¶ Valde. n. ignominiosum erat apud veteres, cuiusquã bona publicè à creditoribus distrahi, ut apparet ex M. T. in orat. pro P. Quintio. SYL.

* ADDITIO. Dic hæredis bona distrahi quę tamẽ fuerunt antea hæreditaria, ne sit cõtra ultiã uerba tex. Insti.

¶ Casus. Nõ figuratur in declaratiõne terminorũ nisi literaliter: rõ aũt quare dicat necessarius, exprimit in ver. quia siue uelit. No. triplicẽ esse hæredũ differentiam. Itẽ quis dicat necessarius hæres, Item quare dicatur necessarius. Item no. consiliũ eorũ, qui nolunt bona sua post mortem distrahi sub noĩe suo. Itẽ ꝙ hæreditas, adita non dicit amplius hæreditas: ibi, potius hæredis bona q̃ testatoris. Itẽ ꝙ bona quæsita post mortem nõ sunt obligata creditoribus. Itẽ, ꝙ qui in uno grauat, in alio releuat. Item à spãli hic, ꝙ hæres tenet de suo creditorib' hæreditariis.

a ¶ Necessarius. Ad hoc ut sit necessarius, est necesse vt sit seruus testatoris tempore testamenti, ut hic, & ff. de hæredi. insti. si alienum. in prin. † Item & tempore mortis, vt supra de hær. insti. §. seruus. Itẽ quòd non sit alteri legatus: tunc enim legatario quæreret hæreditatem, &

† Dic hoc uerũ siue in solidum, si

quia ea nūquā fuerunt hæreditaria. vide Por. hic. Hier. Mess'ag.

a ¶ *In commodo*. quia inuitus hæredi tati astringitur.

b ¶ *Cōmodum præstatur*. Sic & aliàs inuenitur in multis locis, vt qui ī uno casu grauatur, dēt in alio releuari, vt. ff. de iure iur. l. eū qui. in prin.

Graua-tus in uno debet in alio releuari.

c ¶ *Post mortem*. Scilicet ante aditam hæreditatem vt C. ad sylla. l. cū syllania num. Vel certè hic procinus uidetur adita hęreditas, & dicta l. cum sylla. in alio casu loquitur.

Additio. Scilicet quādo libertas ē legata sine institutione, quæ statim non cedit, ut l. unica. §. libertatibus C. de cadu. tollen.

d ¶ *Patroni*. i. qui esset patronus, si esset liber in uita illius.

e ¶ *Reseruentur*. Separatione impetrata si bona patroni non attingat. i. non inceperit administrare, ut. ff. de sepa. l. j. §. fi. aliàs i. d est, si incæpit administrare, nō poterit postea impetrare separationem, nisi sit minor vt ff. de minor. l. ait prætor. § nō so lū. quo casu tantū. s. cū est minor, separationē impetrabit, ēt si iā attigerit hæreditatē, nō aūt vt ab hæreditate se abstineat, ut. ff. de acqui. hæredita. necessariis. §. fin.

na, quā ipsius testatoris à creditoribus pos sideantur, vel distrahantur, vel inter eos diuidantur. Pro hoc tamen incōmodo,[a] illud ei commodum[b] p̄stat̄ur, vt ea, quæ post[c] mortem patroni[d] sui sibi acquisierit, ipsi reseruentur.[e] Et quāuis bona defuncti non sufficiant creditorib. iterū tamē ex ea causa res eius, quas sibi acquisierit, non[f] veneūt. ¶ Filius vel alius quem nemo p̄cedit, in ptāte, dicitur suus & necessarius hæres. Suus iō dicitur, q̄a est quasi dominus in vita patris. Necessarius iō dicitur, quia idem de iure ciuili hæres est ēt inuitus, habet tamen de iure prætorio beneficiū abstinendi. Aret.

¶ Sui aūt & necessarii hæredes sūt, veluti filius filia, nepos, neptis ve ex filio, & deīceps cæteri iberi qui ī ptāte[g] mo-

¶ Vide gl. ī l. j. ff. de separa. quæ enūmerat octo casus.]

f ¶ *Non ueneunt*. i. non uenduntur.

¶ Sui autē. Iste. §. diuiditur in quatuor partes. Primò, ponit qui sunt sui & necessarii heredes. Secūdò, hoc limitat & restringit. Tertiò, rōnē reddit, quare dicūtur sui hæredes. Quartò, rōnem ponit, quare dicuntur necessarii. Secūda ibi (Sed vt nepos) Tertia ibi (Sz sui q̄dem.) Quarta ibi. (necessarii.) *Diuisio* 8

¶ *Casus*. Similiter nō figurabitur in declaratione & quasi descriptiōe huius termini, sui & necessarii. ponas igitur literaliter vt iacet. No. qui sint sui & necessarii. Itē q̄ nepotes ita demum suitatem nanciscuntur. si obtinent primum locum. Item no. qui dicantur sui. Item vnde necessarii. Itē q̄ de iure ciuili cogebant eē hæredes. Item q̄ ius abstinendi habent à p̄tore. *His adde, q̄ suitas ita diffinitur ab Alcia. lib. v. Parer. cap. xix. Est qualitas hæredum, qui primum in potestate paterna locum tenēt, continuationem dominii, necessitatē q̄; successionis ipso iure inducens.

g ¶ *In potestate*. Aliàs si sunt emancipati, extranei sunt, ut infra eo. §. cæteri.

a ¶ Desierit

riẽtis mõ fuerit. ¶ Sed vt nepos neptisve sui hæredes sint, nõ sufficit eum eãve in ptãte aui mortis tpe fuisse, sed opus est, vt pater eius viuo patre suo desierit [a] suus hæres eẽ, aut morte interceptus, [b] aut qualibet alia ratione [c] liberatus à patris ptãte. Tũc.n. nepos neptisve in locũ pẽis sui succedit. [d] ¶ Sed sui quidẽ hæredes ideo appellantur, [e] quia [f] domestici hæredes sunt, & viuo quoq; patre quodãmodo dñi existimãtur. [g] Vnde

a ¶ *Desierit*. impropriẽ ponit, quia uiuo patre nõ fuit heres, sed dicitur desinere quãtum ad id qđ futurũ erat, sic & aliàs, ut ff. usufr. queãd. caue l. iij. §. desinere.

b ¶ Interceptus. s. filius, & aliàs est in teremptus. aliàs intercептus. i. remotus ab hoc seculo. Vnde Ouid. in sua Metamorp. loquẽs de ranis dicit, Colla intercepta uidentur.

† aliàs interemptus.

Additio c ¶ *Alia ratione*. Veluti emancipatione, uel deportatione, ut supra qui mo. ius pa. po. sol. §. prætereà. & §. cum ait.

*¶ Adde, ꝙ & patre exhæredato nepos sit suus hæres & necessarius l. q. in aliena. §. interdũ. ff. de acqui. hę.]

SYL.

d ¶ Succedit. Ita vt ẽt filius emancipatus repellatur, & nepos qui remãsit in ptãte, ex eo: uel alio filio natus admittatur, & hoc iure ciuili, quod nõ cognouit emãcipatos, quia erãt capite minuti, ut infra de hær. quæ ab intest. de. §. emãcipati, de iure autem prætorio soli filii emancipati admittũtur, nõ nepotes, ut d. § emãcipati. sed p edictũ de cõiungendis cũ emãcipatis liberis eius, admittitur simul filius & nepos, ut ff. de cõiun. cum eman. libe. l. j. ij. rñ. Quod (id est ꝙ simul nepos cũ patre uel fratre patris admittatur) locum hodie non haberet, cũ sit sublata oĩs differentia, quæ fiebat occasione emãcipationis, ut in auth. de hær. ab inte. veni. §. j. collat. ix. Accur.

ADDITIO. Quod est verũ, quando ab intestato succeditur, nullo facto testõ. uel facto, sed nõ solẽniter: aut

eo p quærelã pœnitus expugnato. secus si per contra tabulas de iure prętorio filius succedat, quia ẽt hodie pcedit dictus ti. de cõiun. Ang.

e ¶ *Appellantur*. Scilicet supradicti filii & nepotes. †

* ADDIT. Suus heres patri uocat filius quasi suarũ rerũ dñs, & quasi sibi ipsi succedẽs in illis rebus quarũ fuit, uiuo patre, penè dñs. l. in suis. ff. de lib. & posth. Nã heres dñm significat. §. fi. inf. eo. suum quoq; in iure uaria significare oĩbus pspicuũ ẽ, in l. Fulcinius. §. adeo. ff. ex quib. cau. suus dicitur qui nõ desipit sed apud se est, & suæ mẽtis. Itẽ qui legat titio & hæredibus suis emãcipatis quoq; titii liberis legasse dicetur. l. tale. §. fi. ff. de pac. Idẽ euenit cum ancillæ & natio suis legatũ est. l. iij. ff. de pecu lega. & septitia hæredi suo relinquit. l. publius. §. fi. ff. de condi. & demon. Hier. Messag.

† Adde tex. in l. in suis ff. de lib. & posth.

f ¶ *Quia domestici*. No. filiũ domesticum patri. Sũt & alii multi domestici, vt C. de iis qui ad eccles. cõfu. præsenti. §. sanè. Accur.

Domestici qui sunt.

ADDI. Et ideo ex furto facto per filium, seruum, aut uxorem, non oritur actio, ciuilis uel criminalis, cum sit domesticum, nisi esset magnum, quod nota secundũ Ang.

g ¶ *Existimantur*. s. ex artificio iuris ciuilis, quod fingit eãdẽ personã patrem & filiũ vt C. de impub. & ali. subst. l. fi. Item eãdem uocẽ utriusque. ī de inut. stip. §. ei qui. Itẽ & iõ videtur dñs, qa in illis bonis patris alitur sicut ipse pater: sicut uxor domi

Pater et filius eadem persona sunt.

na dotis dicit, & hēre possessionem in rebus.& C. qui pot.in pign.l.fi. Item & possessionem uiuo patre hēre uidet filius, ut ff.pro hæ.l.ij.in fi.hinc est, q̄ sola administratio dicit transire ad filiū, cū pater moritur,vt.ff.de libe. & post. l.in suis.

| Dic q̄ tvt C.de iur. dotiū. Imo mater vitius est dominus et possessor contra sententiā matrimonio nō uxor, ut l. do-te.cū ibi no. p gl. & doc. C.de rei vxo. sed morituo viro do-minium trāsfertur in uxorē, & perinde est ac si ipsa fuisset apud eā, ut d. l. in reb. C. de iu. dot.sed ī filiū nō transfertur, sed cōtinuatur,ut l. in suis ff. de li. et post.

a ¶ Liberorū. Scilicet.vt infra de hęre. quæ ab īestato. §.j.

b ¶ Dicuntur. Scilicet dicti filij.

c ¶ Hæredes fiunt.Scilicet iure ciuili in specto, aliud de prætorio, ut subiicit, quod præualet.

d ¶ Prætor permittit.s. libe ris in potestate positis,nō ut hēant necessitatē adire prætorē,sed sufficit, si se nō imisceāt, vt ff. de acqui. hęre. ei qui se. & C. si mi.ab hær. se absti.l.j.

CASVS. * ¶ Est tamē casus. in quo suus hęres nō potest se abstinere hæreditatem quem ponit Ludo. Goza. in repe.l. qui se patris.col. xxxij.C. vnde lib.]

decreuerit extraneus hęres, & videbatur dicendum, quōd ille,qui nullo iure testatori coniungeretur, ita enim sonat hęc vox, extraneus, cuius contrarium dicitur, quōd in hac materiā extraneus hæres dicit, quī non est in potestate, sicut alibi extraneus dicitur qui non habetur in potestatem ā extraneus dicit aut ā cognatione,aut ā filiatione, aut ā suitate, hic aūt capit pro extraneo ā suitate. Not. quod dictum est in summa rio.]

e ¶ Appellantur. sic C. de rei vxo. acti. §. extranei.

ADDIT. Alio modo dicitur extraneus ille,qui nihil attinet uel nō est de ascēdenti aut descēdenti linea. Quæ faciunt ad quæstionē de eo qui promisit nō alienare in manū extraneam, secūdum Ioā. Fabrum, & Angelum hic.

et si quis intestatus moriatur, prima causa est in successione liberorū.[a] Necessarii verò ideo dicuntur,[b] quia omnino,siue velint, siue nolint, tā ab īestato, q̄ ex testamento, ex lege xii. tabu. hæredes fiunt.[c] Sed his Prætor permittit[d] volentibus abstinere ab hæreditate vt potius parentis,q̄ ipsorum bona similiter à creditoribus possideantur, que liberi quoq; nostri,qui in potestate nostra nō sunt, hæredes à nobis instituti, extranei hæredes nobis videntur.Qua de causa & qui hæredes à matre instituuntur,eodem numero sunt: quia fœminæ in ptāte liberos nō habēt.[f] Seruus quoq; hæres à dn̄o institutus,& post testm̄ factū ab eo manu missus, eodē numero habetur.[g]

¶ Qui non est i potestate morię tis tempore mortis,dicitur hæres extraneus. Ang.

Cæteri,qui testatoris iuri subiecti non sunt, extranei hæredes appellantur.[e] Ita

¶ Extraneus debet esse capax tē pore testamenti,mortis,& aditionis: & testamenti factio accipitur actiue & passiuè, & incapacitas medii tēporis non nocet. hoc dicit.

f ¶ Non habent. vt supra de adopt. §.fœminæ.

g ¶ Habetur. s. ut sit hęres extraneus

CASVS. ¶ Cæteri. Casus. Quærebatur quis

neus, nã nõ consequitur iste utru-que .s. libertatem & hæreditatem ex domini testamẽto, qđ ẽ necesse, ut sit hæres necessarius, ut s̃ de hæred. insti. §. seruus autem. j. versi. si uerò à uiuo.

8 T L. ¶ In extraneis. Casus. Non solet figurari in regula generali. Tamẽ ratio dubitandi poterat esse, quia in cõditione testamenti uidebantur quo ad capacitatem hæredis inspici solũ duo tẽpora, non tria, scilicet tempus mortis, quo die testamentum sumit uires, & tẽpus aditionis. nã tẽpus conditi testamẽti nõ uidebat requiri, cũ pẽdeat à confirmatione, & sic à morte: prout in simili videmus in legato, q̃ sufficit capacitas tpe, quo dies legati cedit, gl. in l. si alienũ §. j. ff. de hære. insti. quod tẽpus in legatis repræsentat tps mortis, quo die cedit institutio, & tps aditionis: pp translationẽ dominii factam à lege . l. à titio. ff. de furt. unde ita pariter & in institutio ne videbant attẽdi nõ debere nisi il la duo tpa. Tamẽ contrariũ decidit ex eo, quod allegat in tex. vt .s. cõsti terit institutio. i. ad substantiandũ testamẽtũ, secũdo aũt tpe, & sic tpe mortis, pp confirmationẽ & effectũ ipsius institutionis, tertio tempore aditæ, quo ad executionẽ & effectũ verum: illius enim effectus tpe delationis, & sic mortis est fictus l. hæres quandoq;. ff. de acquir. hęre. No. in extraneis hæredibus tria tempora obseruari debere quo ad capacitatẽ. Item q̃ mutatio status facta medio tempore non nocet. Item q̃ testamenti factio accipitur actiue & passiuè. Item q̃ mutus, surdꝰ furiosus, posthumꝰ, infans filiusfamiliàs & seruus, habẽt testamẽti factionẽ passiuã, quãuis non habeãt actiuã.] a ¶ In extraneis. † Iste. §. habetur, sub eadẽ verborũ forma in l. si alienum seruum. ff. de hær. insti. circa prin. vsq; ad fi. legis.

¶ In extraneis hæredibus illud obseruatur, vt sit cũ eis testamenti factio,[b] siue hæredes ipsi instituãtur, siue ii, qui in potestate eorũ[c] sunt: & id[d] duobus[e] temporibus inspicitur:[f] testamenti quidem factitpe, vt constiterit institutio: mortis verò testatoris, vt effectũ habeat. Hoc amplius, & cũ adit hæreditatẽ, esse debet cũ eo testi factio: siue purè, siue sub cõditione hæres ĩstitutꝰ sit. nãius hæredis eo maximè tpe ĩspiciẽdũ est, quo acquirit hæreditatẽ. Medio ãt tpe inter factũ testm̃ & mortem testatoris, vel conditionem institutionis existentẽ, mutatio[g] iuris,

† Ista gl. no. d. Accur.

b ¶ Testamenti factio. Passiuè accipe, id est, ut possit capere ex testamento, quod potest quilibet, exceptis quibusdam, quos no. infra ti. j. §. legari.

c ¶ Eorum. Nam seruo instituto domini persona inspicitur, ut supra de hæred. institu. §. seruus autem plurium.

d ¶ Id. s. q̃ sit capax.

e ¶ Duobus: tẽporibus. aliàs tribus, & aliàs duobus, sed tamen tria spectantur tempora, ut subiicit.

f ¶ Inspicitur. Testamẽti facti, vt cõstiterit institutio, & mortis testatoris, ut effectũ hẽat, ita est tex. in l. si alienũ. ff. de hære. insti. & re uera melius & ornatius quàm hic.

g ¶ Mutatio iuris. Vt q a medio tpe efficiat nõ capax, tñ his tribꝰ tpibus bene inuenit capax, † ut hic, & ff. de liber. inst. sed & si in cõditiõe. § solemus, & l. si alienum. §. in extraneis. † Nisi e tali mutatiõe ta cite in-

Sed contra.ff.de acqui.hæred.si seruus eius qui. Sed certẽ, ꝙ seruus in seruitute non dicebat̃ capax, ut ibi, ex pſona domini principaliter erat, nã dñs erat nõ capax. Vnde eo manumissio nõ nocet ei manumissio cũ præsumat̃ nunc, ꝙ & tũc fuerit capax. Itẽ sunt arg. contra.ff.de emp. l. ij. in prin. & in auth. ut cũ de appel. cog. §. generalem.

ADDITIO. Dic prout loquit̃ ibi in cõtractu emptiõis, cõcordat, sed cũ loquit̃ in aliis cõtractibus, cõtradicit, ſ3 ibi loquitur in capace, qui non patiebat̃ defectũ in pſona sua, sed hic secus.

¶ In secundo verò contrario dicunt, ꝙ loquitur fauore furti, vt pœnitentibus remittatur.

a¶ *Tria tempora*.s.in extraneo hęrede: sed in suo necessario exigit̃ unũ secundum Ioan.s.tempus mortis, ut supra eod.§. sui. Vel secundũ Azo. etiam tempus testamenti inspicitur tempus aũt aditæ hæreditatis nõ inspicitur, quia statim sunt hæredes patre mortuo.s.de iure ciuili. ut ff.de suis & leg.in suis. In necessariis autem tantum, duo tempora inspiciuntur.s.testamenti & tempus mortis, ut ff.de hære. institu. si alienum.j. rñ.& l.seruum.

...acere ...ur repudiatio hæreditatis, ut quia faceret a... contrariũ in ... sibi ..., put. e intrãdo religionem fra... mino... rũ. Idẽ ... eo, qui impetrauit ori... bene ... naturum ... in te... duxit uxorẽ uel habitum di... misit quo... sumpto, uel mortua uxore, uacat beneficium, ut hic per Ioã.Fa.

non nocet hæredi: quia (vt diximus) tria tempora[a] inspici debẽt. ¶ Testi ãt factionem[b] non solum is habere[c], videtur, qui testm̃ facere põt, sed ẽt q. ex alieno testõ vel ipse capere põt, vel alii acquirere,[c] licet nõ possit facere testm̃. Et ideo furiosus, & mutus, & posthumus, & infans, & filiusfamiliàs, & seruus alienus, testi factionem[d] habere dicuntur. Licet enim testamentum facere non possint, attamen ex testõ vel sibi,[e] vel alii[f] acquirere possunt.

¶ Extraneus hæres habet ius deliberãdi. Quilibet hæres post aditã non repudiat, nisi sit minor qui restituitur: quod extensum fuit ẽt ad milites maiores. Hodie tamẽ adeundo cum beneficio inuentarii secutus est hæres non teneri vltra vires hæreditarias. hoc dicit.

¶ Hæc gl.cõiter approbatur secundum Christopho.hic.

b¶ *Factionẽ*.s.in actiua significatiõe

c¶ *Acquirere*.s.potest.

d¶ *Factionem*. In passiua sigñatiõe.

e¶ *Sibi*. Si sunt sui iuris

f¶ *Alii*. Si sunt in aliena potestate vt hic, & ff. de testa.l. filiusfa. & facit ff. de flu. l.j.§.fi.

¶ Extraneis autẽ. Casus. Quærebatur an qui semel se immiscuit vel adiuit hæreditatẽ, posset postea repudiare: & videbatur ꝙ sic, nam repudiatio & aditio paribus passibus ambulabãt l. is potest. ff. de acqui. hære. sed ille qui abstulit, põt postea saltẽ intra triẽniũ adire, l.fi. C.de rep.hære. immò olim ppetuò.l.si quis suis. ff.de iu.delib.ergo pariter uidet̃ posse reuocare aditionẽ infra dictũ tẽpus. cuius contrariũ dicit̃ hic ẽt in suo. rõ ẽ differẽtiæ, quia unus casus est fauorabilis filio, alius dãnosus, secundum doc. quæ rõ est falsa, quia põt esse utile & filio repudiare damnosam hæreditatẽ. sed ratio est, quia suus de iure ciuili est necessarius. Vnde quãuis à prætore habeat ius abstinẽdi, & abstineat, tñ remanẽt reliquię suitatis, q̃ ẽt satis sunt ad cõfirmandũ testm̃, quẽadmodũ aditio. l.

cum

cum quasi.§.sed & si quis.ff.de fidei com.lib.vnde l.pp illas reliquias p-mittit posse reuocari abstensionē, cū res de facili ad pristinū reducat, q̄ rō cessat in cōtrario. No. hēre extraneū ius de liberādi. Itē ꝙ hæres, siue suus, siue extraneus, post aditā non repudiat, nisi sit minor. Itē ꝙ minori data est restitutio ob facilitatē, & ne decipiatur. Itē ꝙ speciali priuilegio alicui tributa non trahunt ad alios. Itē no. effectum inuētarii, qđ facit non teneri ultra uires hæreditarias.]

rationis petito tp̄e, & indulto ab imperiali culmine, a nostris aūr iudicibus infra nouem menses: & non nisi semel peti potest, vt C. de iure deliberan.scimus.§.& hęc quidem. *vel libere audite pus.*

¶ Extraneis aūt hæredibus deliberandi ptās est de adeunda hæreditate, vel non adeunda. Sed si ue is, cui abstinēdi [a] potestas est, immiscuerit se bonis hæreditatis, siue extraneus, cui dē adeunda [b] hæreditate deliberare [c] licet adierit: postea relinquendæ hæreditatis facultatē non habet, nisi minor sit xxv. an. Nam huius ætatis hominibus, si cut ī cæteris omnibus [d] causis, deceptis, ita & si temerè damnosam hæreditatē susceperint, Prætor succurrit. [e] ¶ Sciendū est tñ diuū Adrianū ēt maiori [f] xxv. an. veniā [g] dedisse, cū post aditā hæreditatem grāde [h] æs alienū, qđ adítæ hæreditatis tēpore latebat, emersisset. S; hoc quidē Diuus Adrianus cuidā speciali beneficio p̄stitit: diuus autē Gordian' [i] postea militib. tantūmō hoc concessit. ¶ Sed nostra beneuolentia commune omnibus subiectis imperio nostro p̄stitit [k] hoc [l] beneficiū: & cōstitutio

a ¶ *Abstinendi.* vt est suus hæres, cui datur abstinendi facultas p prætorem, ut supra eod.§. si aūt in fi.

Hæredes sui immiscēt et abstinēt ad eunt & repudiāt extranei

b ¶ *De adeunda.* Nota hic quatuor proportionationabilia .s. immiscere & abstinere, quæ duo p tinent, ad suos hæredes. Item adire & repudiare, quæ duo pertinent ad extraneos vt hic dicitur. Sed quandoq; suus dicitur adire & repudiare vt C. de leg. hær. defunctis.

¶ Confunduntur enim quandoq;, ut l.& si fine.§. sed quod Papi.ff. de mi sio. in l. siue §.fi.ff. de iur. pa.]

c ¶ *Deliberare.* Infra annum delibe-

d ¶ *Omnibus.* Nisi sint usi iure cōi, ut ff. de mi.l. uerum.§. item nō restituit. ¶ Intellige. idest, facit id qđ quilibet diligens paterfa. fecisset nō iure cōi prout sonat, secūdū Chri. hic.] Item nisi iurauerit adultus sup cōtractū, ut in l. Federici, hac edictali. in titū. de pace tenen.§. itē sacramenta. lib.ij. feu.

e ¶ *Succurrit.* vt ff. de min. ait prætor.§. sed & si hæreditatem.

f ¶ *Maiori.* s. cuidam pro priuilegio.

g ¶ *Veniā.* ab stinēdi. Accu.

h ¶ *Grande* ęs. sic. ff. de condi. inde. l. ij.§. si quid. & l. iij.

i ¶ *Gordianus.* S; vbi sunt leges istorū imperatorū? Rñ. non habemus, s; habeē mētio earū, vt C. de iu. delib. scimus. in prin.

k ¶ *Præstitit.* aliàs præstauit.

l ¶ *Hoc.* s. vt aliq̄s non grauet pp improuisum debitū, uel ēt, puisū, si est nō sufficiens hæreditas, vt C. de iure deli. scimus.§. ex oībus. & hoc *Inuentarii scirdit ip'* [illegible]

facto inuẽtario, si res præsentes sunt infra tres menses, si absfuerint, intra annale spatiũ, vt C. de iu. deli. scim⁹ §. finaũt dubius. & §. si autẽ à locis. ADD. I: Quot & q̃ requirant in inuẽtario, vide plenè & ordinatè p An.

a ¶ *Constitutione*. ut C. de iu. del. sci mus.

b ¶ *Aequissimam*. quãtũ ad tractatũ.

c ¶ *Nobilissimam*. quantũ ad sententiã.

d ¶ *Constitutionis*. Quæ de compositione dicti inuentarii loquitur.

e ¶ *Veteri grauamini*. Sed quod e rat grauamẽ? Rñ. tenebat insolidũ omnibus creditoribus & legatariis, ẽt si excedat mensurã hæreditatis, ut C. de iu. deli. l. fi. §. si uerò postq̃. Si aũt petijt tps ad deliberãdũ, & fecit ẽt inuẽtariũ, creditoribus quidẽ tenet insolidũ, sed de legatis detrahit falcidiã, siue adierit hæreditatẽ infra deliberationis tẽpus, siue nõ recusauerit: sed si nõ fecisset inuentariũ: oĩbus insolidũ teneret, vt C. de iu. deli. l. fi. §. si aũt hoc aliquis. & §. si quis autem.

Inuentariũ nõ faciẽtes in quo grauantur.

nẽ tã æquissimã[b] q̃ nobilissimam[c] scripsit, cuius tenorẽ si obseruauerint hoĩes, licet eis adire hæreditatẽ, & intantum teneri, quãtum valere bona hæreditatis contingit: vt ex hac cã neq; d. liberationis auxiliũ sit eis necessariũ, nisi omissa obseruatione nostræ constitõnis,[d] & delibe randum existimauerint, & sese veteri grauamini[e] aditionis supponere maluerint.

¶ Hæres dicitur adire hæreditatẽ gerendo se p hærede in aliquo actu, vel nuda volũtate, re vel ver. declarata: & ita põt repudiare, dũmodo sciat hæreditatem sibi delatam, quàmuis sit mutus. Aret.

¶ Itẽ extraneus hæres testõ institutus, aut ab intestato ad legitimã[f] hæreditatem vocatus, põt aut p hærede gerẽdo aut ẽt nuda[g] volũtate suscipiẽda hæreditatis hæres ditas, siue verbis, siue factis ondat. Itẽ no. q. d, sit p hærede gerere. Itẽ q nihil impedit, quominus mutus uel surdus gerat p hærede, si intelligat qd agit. Itẽ q ad hoc, ut possit adiri, necesse est, q sit certus de morte ipsi⁹ testatoris, & sciat sibi delatã hæreditatem.

f ¶ Item. Ad legitimã. s. iure ciuili, aliud si iure prætorio, tũc .n. necesse habet corã prætore agnoscere, ut C. de iure deli. l. j. & l. puberẽ. & l. suũ. & C. q admi. ad bo. posess. l. ulti. ADDI. Dic q sola agnitio bonorũ possess. facta corã prætore ẽt nõ auctorãte sufficit, siue sit bon. pos. sm ta. siue ab intest. siue ẽt cõtra tab. vt est gl. singu. in l. fin. §. j. C. de cur. fu. in uer. pro antiqua. Ang.

g ¶ *Nuda uoluntate*. oportet tñ q extrinsecus declaret, si quid ergo pro hærede uelut hæres gessit, ut hic di cit tũc uolũtatẽ illã declarat, nisi p testet (j) se nõ ut hæredẽ facere, ut hic, & ff. de acq. hære. l. p hærede. in prin. & l. gerit, S3 cõtra id, quod di cit hic nuda uoluntate, est C. de iu. deli. l. potuit. S3 certẽ est necessaria uolũtas & actus, si ab actu incipias. sic & aliás ff. de acq. pos. queãdmo. ADDIT. (j) Quæ protestatio nõ est necessaria, ubi fuit actum piutn, qui

SYL. ¶ Itẽ extraneus. Casus. In tã generali regula nõ figurat nisi literaliter cuius rõ est, quia iste quasi cõtract⁹ à sola uolũtate hæredis depẽdet, & ideo qualitercunq; cõstet, satis est. No. q solo aĩo adit & repudiat hære

qui dilationem non recipit:nec releuat vbi facit actum cõtrarium, ut c. cum M. Ferrarien. de consti. secundum Io. Fab. & Aug.

*Additio. Nuda uel hic dicitur, quæ facto aliquo non cumulatur, signo tamen certo aliquo patefacta ac verbis declarata est, vt si dixerit se uel le esse heredem, pro hærede autem animi est & facti. l. pro hęrede ff. de acquiren. poss. Acmyl. Fer.

† *aliàs uerbis vel literis.*

a ¶*Pro hærede.* id est factis ipsis gerendo pro hęrede.

b ¶*Obijsse.* aliàs enim nisi hoc sciat, non præiudicat si bi aditio: nã non uidetur adire, ut hic, & ff. de acquiren. hęre. si is ad quem & l. eum qui duobus.

fic. i. Pro hærede[a] autem gerere quis videtur, si reb. hæreditariis taq̃ hæres vtatur, vel vẽdendo res hæreditarias, vel prædia colendo locãdo-ve, & quoquo mõ voluntatẽ suã declaret, vel re, vel † verbo, de adeunda hæreditate: dũ mõ sciat eã, in cuius bonis ꝓ hærede gerit, testatũ ĩ testatũve obiisse[b] & se ei hæredẽ[c] esse. Pro hærede enim gerere, est pro dño[d] gerere. Veteres enim hæredes pro dominis appellabant.

Sicut autem nuda voluntate extraneus hæres fit, ita contraria destinatione[e] statim ab hæreditate repellitur.

¶ Eum, qui surdus, vel mutus natus est, vel postea factus, nihil ꝓhibet ꝓ hærede gerere, & acquirere sibi hæditatẽ: si tñ ĩtelligit[f] qđ agit.

¶ De legatis.

¶ Ex cã licet ĩmi scere ĩ vna mã aliã mãm, licet ñ sit oĩno similis: dũmõ vna materia transeat & cõformitatem hẽat cũ alia mã. Are.

mihi. §. iussum & l. quoties. Itẽ oportet, ꝙ sit compos mẽtis, vt in fine huius tituli. Itẽ ꝙ sit maior 14. ann. aliàs non põt adire, vt C. de iu. deli. l. potuit. & l. si ĩfanti. Itẽ ꝙ sciat mortuum esse testatorẽ: aliàs non põt adire, vt ff. de ac qui. hęre. is qui hæres. §. si quis dubitet. & l. qui hęreditatem, & l. neminẽ & l. qui superstitis. Itẽ certus de cõditione testatoris eẽ debet vt ff. de acqui. hær. l. hæres. j. §. fi. & l. seq.

Additio. Simile in l. illud. si pars hęre. peta. & l. is qui putat. de acqui. hære. hinc est quod vulgo dicit, quòd ille, qui vult adire hæreditatem, debet scire causam, ex qua defertur, ut l. si is ad quem. de acqui. hære. secundum Christo. Por.

SYL.

¶ Dic tamen, ꝙ non requiriẽ sciẽtia positiua causata ex actu corporeo, sed satis est uehemẽs opinio ipsius hæredis vt declarat Bar. in l. is põt. ff. de acquir. hered. & ibi Moder.]

Hæreditatẽ adire uolenti multa sunt necessaria.

c ¶*Heredem esse.* etiam purè: nam si sub conditione, non põt ante existẽtem conditionẽ adire, ut ff. de acqui. hær. is qui hæres. Sunt & alia necessaria. s. vt sit liber & sui iuris, qui adit: aliàs non poterit nisi iussu patris vel domini præcedente, ut ff. eod. si quis

d ¶*Pro domino.* vnde hærus, id est, dominus, ut ff. ad l. aquil. l. item mela. §. legis autem aquiliæ. Item dicunt Teuthonici her. id est dominus.

e ¶*Destinationẽ.* dummodo & hoc actu extrinseco declaretur; arg. tamẽ contra ff. de pecu. lega. non statim. Addi. Sed ibi erat acquisitũ, domino, vel ibi in actu, qui realitatem requirit. Ioan. Fab.

f ¶*Intelligit.* si ergo demẽs vel furiosus furio-

Cōtinuatio. ¶ De legatis. Dic quòd text.continuat istam rubri. Vel sic Dictum est supra de testa.in quibus legata relinquuntur nunc sequitur, de ipsis legatis.

Diuisio. Post hęc videamus. *¶ Totus iste ti. diuiditur principaliter in quinque partes Primò continuat se ad pcedentia. Secundò, ponit diffinitionē legati. Tertiò, recitat quot genera legatorū olí, erant. Quartò illud corrigit. Quintò incipit tractare materiam legatorū, Secunda ibi (Legatum.) Tertia ibi (Sed olim.) Quarta ibi (Nostra autem.) Quinta ibi (Non solum aūt) Et illa quinta suo loco subdiuiditur.

SAL. ¶ Post hęc. Casus Non est figurandus, quia tm̄ continuat hunc titulū. Imperator: poterat.n.dubitari, cum essemus in tractatu de ijs iuris figuris, quibus ꝑ vniuersitatē nobis res acquiruntur, quare præposita esset rubrica de legatis: & respondetur nō sine causa fieri, cū simus in materia testamentorū, supponere tractatum de legatis. No. ꝙ materiæ sunt subordinandæ vna alteri, non ꝙ titulus titu. cōtinuetur. Item ibi, quæ pars, ꝙ aliqñ appellatione partis nōvenit dimidia. Item ꝙ in hoc tit. nō uidetur tractari de legatis uniuersalibus.]

a Post hæc. Scilicet quæ diximus, supra de testa. ordi. hucusq;.

b Pars. Scilicet quæ est circa legata, & longa est, ut patet ff. eod. per multas rubricas.

c Propositam. supra per quas person. nob. acquir. §. fin.

d Loquimur. i. locuti sumus. Et sic tempus pro tēpore ponitur, vt C. ex qui. ca. infa. irro. si Possidonium.

POst hæc[a] videamus de legatis, quæ pars[b] iuris extra ꝓpositam[c] quidē materiā videtur: (nā loquimur[d] de iis iuris figuris,[e] quibus per vniuersitatem res nobis acquiruntur) sed cum omnino[f] de testamentis,[g] & de hæredibus[h] qui in testamento instituuntur, locuti simus, non sine causa sequē-

SYL. ¶ Adde, ꝙ hæc expositio est falsa: quia cum supra tantum tractatum sit de testamentis, non uerificaretur numerus pluralis dicendo de ijs iuris figuris. Intendit ergo Imperator, dū dicit, loquimur idē, ac si diceret, nos sumus in tractatu.] Vel loquimur. i. loqui deberemus, si materiam pręcedētem prosequeremur. (j) sic in authentico de consolatione sanguine is & vter. fratr. si igitur colation. evj;

ADDITIO (j) Dic quòd pręteritum perfectum subiunctiui in contractibus, quando non potest uerificari in præterito, trahitur ad futurū, ut l. cum stipulamus. ff. de uerb. obliga. sed in testament i & legibus, quæ dant formam & essentiam, capiunt à futuro, secundum Ange.

e ¶ Figuris. Id est, partibus vel formis: quę quatuor sunt: per successionem ciuilem, per prætoriam, per arrogationem, per addictionem con seruandæ libertatis causa, ut supra per quas personas nobis acquiritur §. fina.

SYL. ¶ Adde, quòd videbatur, quòd essent tātum duę nominandæ, scilicet ciuilis & prætoria. quippe aliæ duę sunt de iure ciuili, vt patet in illis titulis: Attamen quia sunt illæ multum dissimiles, cum sint successiones in vniuersum, ius viuentis, illę in uniuersum ius defuncti, sunt separatim positæ à gloss. quamuis sint etiam de iure ciuili.]

f ¶ Omnino. Id est, diligentissimè.

g ¶ Testamentis. ut supra de testa. & tribus sequen. titu.

h ¶ Hæredibus. vt supra de hære. institu. vsque huc.

¶ Se-

¶ *Sequen:i*. Quia nec debentur nisi in testamento relicta, & post heredis institutionē. Sed hodie cōtra in vtroque, ut infra de fideicommissa. hære dit. §. præterea. & infra eodem. §. sed non vsque & §. ante.

¶ Potest & alia ratio assignari: quia voluit prius supra tractare de acquisitione directa vniuersali, postea de particulari di*recta, deinde de vniuersali obliqua, vltimo d̄ particulari obliqua.]

† *Verba ista ab hære de præstanda non sunt in antiquis & emendatis exem plaribus*

ti [a] loco potest hæc iuris materia tractari.

¶ Diffinitio legati. Angelus.

¶ Legatum [b] itaque est donatio [c] quædam à defuncto relicta, † ab hærede pstanda.

¶ Antiqua solennitate verborum quæ in legatis obseruabatur, sublata, necnon legatorum fidei-commissorumq; differentia, hodie eorum vna eademque est natura, & quibuscunque verbis relicta tribus actionibus[d] persequi, possumus[e]. hoc dicit.

la verba, ab hærede pstanda, non debēt esse in tex. qa in lege legatū. ff. eo. 2. nō sunt: & glo. ibi. q. hęc verba supplet, nō allegat hūc tex. & gl. hic dicit legatū hic diffiniri, vt in d. l. legatū & aliter diffiniri in l. legatū. d̄ leg. j. Itē Angel. hic dicit t sup. ad hærede p. stāda: quæ oīa ostendunt, q in antiquis, codicib. prout in meo nō erant dicta, verba.]

b *Legatum*. sic ff. de leg. 2. l. legatum. sed aliter dissinitur ff. eodem j. l. legatum est.

¶ Legatum. Diuiditur in septem partes. Primò ponit, qualiter diffiniatur legatū. Secundò, quot erant olim genera legatorum. Tertiò, qualiter vnumquodq; genus legatorum fiebat, quia erant certa verba assignata. Quartò, qualiter dicta verborum solennitas est hodie sublata. Quintò qualiter per Iustini. omnes isti modi legandi uel omnia ista genera legatorum sunt redacta ad vnā materiā: & legatariis datur ius prosequendi legata altero de tribus modis. Sextò, remouet differentiam, quæ erat inter legata & fideicommissa, & ea adæquat. Septimò, respondet cuidā tacitę obiectioni. Secunda ibi (Sed olim.) Tertia ibi (Et certa quędam.) Quarta ibi (Sed ex constitutionib.) Quinta ibi (Nostra.) Sexta ibi (Sed non usq;.) Septima ibi (Sed ne in primis.) Aretinus.

SYL. ¶ Casus In diffinitione nō ponit: pręmittit. n. diffinitio, vt sciat id, de quo disputat, ut inquit Cice. ī lib. primo Officiorū. Notat ergo diffinitionē legati. Itē aduerte, qa (meo iudicio) il

SYL. ¶ Adde, q nulla ex his diffinitionibus habet ptes diffinitionis, ut disputando defendit Præpo. sen. in 7. q. 2. casu in suis disputa.]

*ADDI Illa uerba ab hęrede pstāda, sūt delēda, qa nec ī ātiqs & emēdatis codicib. hr, vt rectè sētit hic Aldobrā. cū legatū a testatore quoq; p stet ī l. Luc. ff. d̄ le. 2. sicut donatio vt s. d̄ do. ī pri. ī gl. fere q̄ legatis cōnumerat d. §. j. de do. Hiero. Messag.

c *Donatio quædā*. Sūt. n. tres donationes, ut ff. de do. l. j. Et differt hæc à donatione cā mortis, ut dixim[9] s. de do. §. j. in fi. Itē à donatiōe inter viuos, cū legatū reuocari possit usq; ad mortē, ut ff. de adimē. leg. l. 3. ī fi. & l. 4. Sed in donatione inter uiuos nō est ita, vt s. de do. §. alię. (j) Item differt ab hereditate, cū hoc singulare, & sine onere sit, illud verò vniuersale & cū onere, ut ff. mā. si hæreditatē. & arg. ff. d̄ edē. q̄dā. §. nihil iterest: ADDI. (j) Et hæc inducūtur ad qōnē, si testator dicat, dono titio fūdū pāti & recipienti, an censeat legatū vel

vel donatio, vt per Io. Fab. & Ang. * ¶ Legata quo differant ab alijs donationibus, tradit eleganter And. Tiraquell. in repe. l. ſi unq̄ ſuper uer. libertis, nu. 105. C. de reuo. dona.] SYL.

¶ Adde, q Ang. ampliat, ſiue ſiat verbis directis, ſiue obliquis: & nihil allegat. eſt tex. in l. 2. C. com. de leg. in princi. Quæ autem in legatis dicant verba directa, quæ precaria, ē gl. in d. l. 2. vbi Paul. De Caſt. optime declarat. SYL.

¶ Sed olim quidē erant legatorum genera quatuor: per vendicationem, per damnationem, per ſinēdi modum, per præceptionem. Et certa quædā [a] verba cuique generi legatorum aſſignata erant, p q̄ ſingula genera legatorū ſignificabāt: ſed ex cōſtōnib. [b] diuorū principiū ſolēnitas hmōi verbo℞ penit⁹ ſublata ē. [c] ¶ Noſtra āt cōſtitutio, [d] quā cū magna fecimus lucubratione, [e] defunctorum volūtates [f] validiores [g] eſſe cupien-

SYL. ¶ Sed olim quidem. Caſus Non figuratur, quia procedit corrigēdo ius antiquum: ratio autem correctionis in l. corrigēte aſſignatur. No. formam & obſeruationes iuris antiqui circa legata. Item q uolūtates defunctorum debēt validiores quam fieri poſſit effici. Itē q ll. debent imponi rebus nō verbis. Item quòd legatis una eſt natura. Item quòd legatario, competit nedum actio perſonalis, ſed realis, & hypothecaria. Si enim res legata erat teſtatoris, & conſiſtebat in ſpecie, competit rei uendicatio, & actio ex teſtamento: hypothecaria autem datur in alijs rebus, quæ peruenerunt à defuncto in hæredem. Item quòd quā do duo æquipatantur, illud, quod eſt plus in vno, tribuitur alteri. Item quòd uerbum, ſtudioſis, accipitur in bonam partem. Item quòd ineruditi adoleſcentes ſunt diſtinctè docendi, nec onerandi multitudine materiarum. Item quòd à facilioribus eſt inchoandum.]

a ¶ *Quædam uerba*. Vt ſi dicat legatario, Vendica tibi rem talem, vel hæredi dicat, Damno te illum ære alieno liberare, ut infra eo. §. ſed & tale. Item ſi dicat, Sinito illum habere talem rem. Item ſi dicat vni hæredum, Præcipito rem illam. i. ante partem capito, ut ff. eo. j. l. ſi à pluribus

* Sed ut rectè dicas quibus verbis quatuor hæc legatorū genera à conciperētur, & qūo inter ſe differēt, legito Alciatū lib. Parer. 3. c. j.]

b ¶ *Ex cōſtōnibus*. quas non habemus.

c ¶ *Sublata, eſt*. Scilicet dudum retrò.

d ¶ *Noſtra autem conſtitutio*. quæ eſt C. communia de leg. l. j.

e ¶ *Lucubratione*. i. vigilatione, maxime nocturna. nā ſm Philoſophos luna dicit habere radios lugubres, ſed ſol claros. ſic in auth. vt judi. ſine quoquo ſuffra. in prin. col. 2.

SYL. ¶ Adde legendum lucubratione.]

f ¶ *Voluntates*. Interdum non eſt uoluntas validior ſcriptura, ut ff. de uſuf. leg. l. ſi alii. & ff. de ſup. le. l. labeo (j) Et facit ad hoc quod in tex. dicitur. ſ. q voluntas ſit validior ſcriptura, quod eſt verū. ut ff de leg. 2. l. cū pater. §. cū impfecta. & de leg. j. l. 4. ſm Ioa. & hoc niſi ſit impoſſibilis uel probroſa, vt infra eo. §. ſi. vel incepta, ut ff. eo. j. l. ſeruo alie. §. ſi.

ADDI. (j) Nō ob hic lex ſi alii. quia videt ſolū cōtradicere, q̄a ibi attēdit ſcriptura, q̄a volūtas teſtatoris erat ambigua. Ceterū ſi eius fuiſſet clara volūtas, ab ea nō recederet. imo obſeruaret ſcriptura reiecta ſterpretatione, ut l. 3. C. de lib. pręt. & hic. Iaſ.

g ¶ *Validores*. quàm ſint verba ſolēnia: vel quàm ſit ſcriptura. Accur.

¶ Omnia.

a ¶ *Omnibus legatis*.i.omni generi legatorum.

b ¶ *Una sit nã*.q̃tũ ad hoc,vt debeãt sunt tñ q̃dã fauorabiliora alijs, vt j. de obli.quæ ex quasi cõtractu.§ fin.

c ¶ *Quiscunq;* uerbis.Aptis tamen ad hoc. sic ff. de cõstr.pec.qui autem in fi. & l.seq.

ADDI.Not. ꝙ lex gñaliter loqués recipit restrictioné de habilitate concordat glo.j. in l.j.§.nunciatio. & ibi do.ff. de ope. no.num.& in l. vt gradatim.§. sed si lege. ff. de mu.& hono.& Bar.late in l. omnes populi.ff.de iusti & iu. Ang.

tes,& nõ verbis, sed voluntatibus eorũ fauentes,di sposuit,vt omnibus legatis [a] vna sic natura:[b] & qui buscunq; verbis[c] aliquid relictũ, sit liceat legatariis id persequi nõ solũ ꝑ actiones ꝑsonales [d] sed ẽt ꝑ i rẽ,[e] † & per hypothecariã :[f] cuius cõstitutionis ꝑpẽsũ[g] modũ ex ipsi⁹ tenore ꝑ fectissimè accipere possibile est. ¶ Sed non vsque ad eam [h] constitutionem standũ esse existimauimus. Cũ.n. antis quitatẽ iuenimus legata quidẽ stri-

† *Concor.cap. Raynutius, in gl. super uerb. do te post me. extra de testa.* SYL.

d ¶ *Per actiones psonales*.s. ex testõ,

e ¶ *Per in rẽ*.i:ꝑ rei vendicationẽ.nã recta via trã sit dñium ĩ legatariũ rei legatæ:ut ff.de fur.l.à titio.Accur.

¶ Adde,ꝙ qñ dicimus dñium trãsire legatis,aũt q̃rimus quo ad trãsmissionẽ:& quærit legatũ à morte l.j.§. cũ igit.C.de cad.tol.loquẽdo de pu-rò:aũt quo ad acquisitionẽ dñij, & hæc est triplex:scili, à morte testantis d.l.à titio.veri sed reuocabilis,ab adita,ante agnitionem legati. l. ferup legato:ff.eo.§.veri irreuocabilis, agnito legato l.ꝑinde.ff.si cer.pe.]

† *Hac gl. diuiditur in quatuor partes. In prima declarando text. re-*

f ¶ *Per hypothecariã*.† Scilicet in re bus aliis quæ fuerunt defuncti. SYL.

¶ Adde,ꝙ hęc opin.glo. cõmuniter reprobatur:ego aliàs disputando defendi sententiam glo.quæ uerior est in puncto iuris, quam etiam defendit Præp.sen.in x.q.8,casu.]

¶ Et No.ꝙ si legatũ sit in specie, & sit res testatoris cõpetũt illæ tres actiões.Si ĩ gñe,ut seru⁹,cõpetũtduç s.testamẽti,& hypothecæ,sed in casu tantũ una actio.s.ex testõ, & una exceptio cõpetit:vt si lego debitori liberationẽ,ut ff.de libe.leg.l. qđ mihi,& ff.vt i pos.leg.l.j.§.si debitori. Si aũt sit res aliena,duę tm̃ cõpetunt.s.ꝑsonalis & hypothecaria, vt C.com.de leg.l.j.Nõ ta men omnib. aget.i. actione in rem, & ex testamẽto sed vna quã elegerit, ut ff. de le.2.cũ filius. §. varijs. sed si legatarius sit dominus qua liter ꝑsonali aget,ut infra de actio. §.sic itaq;.Respon.ratione possessionis:ut ff.de condi.triti.l.2.

*¶ Adde,quòd ista hypothecaria remitti potest per testatorẽ,Bald.in l. 2.C.vt in pos.leg. Deci.in l.j,in gl.j. in prin.C.de insti.& substi.]

ADDI.Et sic ex testamento agit ad præstandum seu tradendũ,nõ aũt ad dãdũ,uel dic quòd.§.sic itaq; loquit in uero domino facto per traditionẽ de iure cõmuni, hic uerò de iure speciali sine traditione:igitur nõ est mirum si datur concursus,ut [l]. n rebus.C.de iu.do.secundum doc.

g ¶ *Perpensum*.i.deliberatum.

h ¶ *Sed non usque ad eam*. i. non fuimus contenti,s.de constitutione:immo aliã fecimus circa istã & eãdẽ materiã,ut C.cõia de le.l.2.Prima tñ remouet differentiã quatuor generũ legatorũ,s.in quo erat differẽtia inter se.Secunda verò remouet differẽtiam inter legata & fideicommissa.

* ¶ Quæ nã eẽt olim differentia legatorum & fideicõmissorum,bellissimè explicat Alcia.li.3. Parer.c.j.] SYL.

mouet quoddã contrariũ tacitum. In secunda per modum notabilis remouet aliud cõtrarium In tertia remouet aliud contrarium In quarta & ultima per modum quæstionis remouet aliud contrarium ibi etsi nõ tertia ibi,nõ tamen omnibus quarta ibi,sed si legatarius.Ita. SYL.

a ¶ Strictè, id est, stricto iure, sic ut ex testamento tantum debeatur, vt infra de fideicom.hę.§.prætera. b ¶ Magis.s.q. legata, vt ab intestato ẽt debeantur, ut infra de fideicom. hæ.§. preterea. Vel dic ex uoluntate magis, q. ex solẽnitate testamenti. c ¶ Exequare. qtũ ad sñiam & tractatum, nõ qtũ adverba, nã nõ dicitur hodie legataria libertas, & hæreditas, l3 fideicõmissarię appelletur. Itẽ pp legatum non cogitur qs adire, sed pp fideicom. vniuersale sic † vt infra ad l.falci.§. quãtitas, versi.ex diuerso.& ff. ad trebel. l. quia poterat & infra de fideicommiss. hęr.§. ergo ver.sed si reculet.

† Intellige istã adæquationẽ procedere in legatis particularibus, quę ad particularia, & in uniuersalibus quo ad uele ia et non aliter, ut per doc. hic et in l.i.ff. de leg.i. SYL.

ctè a cõcludenté, fideicõmissis aũt q ex voluntate magis b descendebant defunctorũ pinguiorẽ naturã indulgenté. necessariũ esse duximus oĩa legata fideicõmissis exequare, c vt nulla sit inter ea differentia, sed quod deest d legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & siquid amplius e est in legatis, p hoc crescat fideicommissorũ natura. ¶ Sed ne in primis f legũ cunabulis permistim de his exponẽdo studiosis adolescentibus quãdã introducam g difficultaté, operæpretiũ g esse duximus, interim h separatim prius de legatis, i & posteà de fideicõmissis k tractare: vt natura vtriusq; iuris cognita, l facile possint pmistionem eorũ eruditi m subtilioribus auribus † accipere.

¶ Legatũ rei aliene valet saltẽ quo ad estimationẽ, si res sit in cõmercio hominũ, & sciat testator alienam: cuius probatio incumbit legatorio hoc d.

est, vt j.eo.§.post mortem & j.de fideicom.hær.§.pręterea & j. de singu.rebus per fideicom. re.in prin. e ¶ Amplius.s.vt ex necessitate dentur, qđ nõ erat ĩ fideicõmissis, vt j.de fideicom.hæ. in prin.

¶ Adde, quòd hec gloss. est falsa, quia tẽpore Iusti.fideicommissa erãt necessaria, ut infra de fideicom. hęre.per totum.] SYL.

f ¶ I. primis legum cunabulis. i. hoc volumine, vt supra e.i. pœmio, circa medium. g ¶ Opere pretium esse duximus.i. pulchrum putauimus & vtile, ut dicitur in Salustio. † aliàs percipere. h ¶ Interim. i.anteq veniamus ad illã constõnẽ, vbi tractantur cõmunia eorũ, i ¶ De legatis, ut hoc titulo & duobus sequentibus. k ¶ De fideicommissis, ut infra de fideicom.hære.& alio ibi proxi. titu: l ¶ Cognita. Scilicet separatim. m ¶ Erudi.i. Sic supra de iusti.& iu.§. his igitur generaliter.

SYL. ¶ Adde qđ gl.est falsa, quia sunt plures differentiæ, & saluantur iura exequantia, uidẽda sunt quæ ponit Ias. in l.j.ff.eo.ti.in glo.in fi.ver.ego nouissimus, & ad vltimã partẽ gl.dic ratione diuersitati esse, quia in secũdo casu hæres non patitur damnum quia omnia iura actiua & passiua trãseunt in fideicommissarium l. apud iul.§ antistia.ff.ad treb.in j.not.no. in l.j.§.si heres.ff.eo.tit.]

d ¶ Sed quod deest. In tribus. n. de-

¶ Nõ solum. Casus Quæsitum fuit an sicut res testatoris & hæredis, ita & aliena legari posset, & videbatur quod non, quia nostra sine facto nostro à nobis nõ abdicatur l. id qđ nostrum SYL.

nostrum.ff.de reg.iu. & nemo cogit suum vendere l.nec emere. C.de iur. delib.igitur uidebatur legatũ tanq̃ frustratoriũ nonvalere. Contrarũ decidit quia tũc eius mẽtis fuisse testatorem præsumimus, vt velit æstimationem saltẽ præstari. hinc est, ꝙ eo ignorãte rem alienam aliter decidit in text. Nota ꝙ res hæredis legari potest, si cut res testatoris. Itẽ quod licet aliàs qui tenet ex dispositione testatoris, teneatur præcise. l. fideicommissã. §. fin. ff. de leg. iii. nec liberetur soluendo interesse, tamen in casu nostro præstatur æstimatio propter impossibilitatem l. impossibilium. ff. de reg. iur. Item quòd legatum rei, quæ non est in cõmercio, non valet. ratio est, quia hæres nõ grauatur, nisi idem vel quid simile ex testamento consequatur l. planè. §. fi. ff. eo. j. Item ꝙ legatũ rei alienæ factũ à testatore sciẽte valet, secus si ab errante aut ignorãte. Itẽ ꝙ actori incumbit onus probandi.]

† Cõcor. cum hoc §. c. filius, cũ gl. 2. extra de testa.

Non solum autem † testatoris, vel hæredis [a] res, sed etiam aliena [b] legari potest, ita vt hæres cogatur redimere [c] eam, & præstare, vel si eam non potest redimere, [d] æstimationem eius dare. Sed si talis res sit, cuius commercium [e] nõ est, vel adipisci [f] non potest: nec æstimatio [g] eius debetur: veluti † si

a ¶*Hæredis*. Et in his nil refert si sciuerit hoc defunctus, vel ignorauerit, vt infra eo. §. si quis rẽ suã. & ff. de le. ij. l. vnũ ex familia. §. si rẽ tuã. Idẽ de re cõi legata ſm Io. vt ff. eo. l. v. §. i. & ii. sed certè ibi nõ vȝ legatũ, nisi ꝓ ea parte ꝓ qua nõ ẽ error.

SYL. ¶Adde, quòd Io. Fab. hic intelligit, quod vbi credidit totam suam, nõ valeat nisi in parte, si verò sciret cõmunẽ, nõ valeret nisi in totũ, qđ nõ voluit dicere glo. sed solum amplia re text. dũ dicit posse legari rẽ testatoris & hæredis, vt ẽt habeat locũ in re cõi, sed quòd tñ in communi valet tm̃ in pte;, & hoc ꝓbat text. allegatus, ea rõne, q͞a cũ legatũ valeat ĩ pte, nõ ẽ verisimile voluisse in pl⁹ grauare hæredẽ, & quia præsumitur tantum legari ius quod quis habet l. si domus. §. si. ff. eo. i.]

b ¶*Aliena*. Etiam hostium. (i) vt ff. eo. j. l. ab omnibus. §. etiã secundũ. Io. Item ab hostibus capta vt ff. eodem l. seruus ab hostibus. & l. id quod. ADDI. (i) Siue nostra quandoque fuerit, siue nunqu[am], dummodo legetur sub conditione, si nostra efficiatur vel sit spes, quòd efficiatur. aliàs secus. Ioan. Fab. & Ang.

† aliàs si quis.

c ¶*Cogat* redimere. speciale propter præceptum testatoris, sic. ff. commu ni diui. l. communi diuid. §. fi. Regulariter contra, vt C. de contrahen. empt. inuitum.

* ADDITIO Dic quod etiam legatum rei furtiuæ scienter relictum valet. & debetur æstimatio; quia potest redimi à domino. ita Bald. in l. j. in fin. C. pro empt. Hiero. Messag.

d ¶*Non potest redimere*. Vllo modo quia non vult vendere; vel si vult tamen nimium petit pro precio. vt ff. eod. non dubium. §. fina. & de legat. j. apud Iulianum. §. constat.

e ¶*Commercium non est*. Id est non potest super ea re contractus haberi.

* [illegible] Commercium est, vt ait Vlpia. in titu. xviii. emendi vendendiq; inuicem ius.

f ¶*Adipisci*. Passiuè accipitur. i. acquiri vel haberi.

g ¶*Nec æstimatio*. Si apud nos nullũ est rei cõmercium: vel ẽt est, sed cũ grãdi difficultate, nõ vȝ legatum, vt hic,

campum Martium, vel basilicas, [a] vel templa, vel quæ publico vsui destinata [b] sunt, legauerit: nam nullius momenti tale legatum est. Quod autem diximus alienam rem posse legari, ita intelligendum est, si defunctus sciebat alienam rem esse non si ignorabat [c] Forsitan-

Legatũ rei, cuius commerciũ non est, an ualeat.

hic,& ff.eo.l.apud iulianum.§.fi.nisi testator voluerit contrarium manifeste,ut ff.eo.si quis inquilinos,& nisi in alio casu:ut si liber homo sibi legetur,qui fuerat redemptus ab hostibus : quo casu à pignore eximitur, ut ff.eo. senatus.§.fi.Si autem commercium est in cõmuni, sed non est ei.scilicet. à quo relinquitur, valet vt ipsum detur, vel æstimatio,ut ff.eod. 2.l.mortuo boue.§.labeo.2.respon. & sic intelligitur.ff.de leg.j.l. sed si res.Si autem tantum ei non est, cui præstari debet:si propter suum delictum,vel sectę diuersitatem,ut in Iudæo & mancipio Christiano, vt C. ne iu.christia.man.l.j.non ualet,nec æstimatio datur,vt ff.de leg.2. mortuo boue.§. labeo. j. respon. & de verb.obligatio.multum interest. Si propter status conditionem,vel corporis vitium:vt quia seruo militia, vel contracto legetur stipendiũ cursoris:si testator scit vitium inesse,datur æstimato:aliàs non,ut ff. de leg. 3.fideicommissa.§.si seruo alieno,& ff.eo.j.l filiusfamilias.§. si quid alicui Accur.

ADDIT.Vide glo. ferè similem. ff. eo.j.l.sed si res aliena.facit glo.in l. multum.ff.de verb.obli.

Basilica.

a ¶ *Basilicas*. Basilica gracè, latinè domus regis dicitur.

b ¶ *Destinata sunt*: Vt uia publica.

c ¶ *Ignorabat*.Quæ ignorantia nocet nisi coniunctæ personæ sit relictum, vt C.eo.cum alienam.

¶ Adde,quòd coniuncta persona dicitur usq; ad quartum gradum successibilem; secundum *Bart*.in l.2.de accusa.sed quo ad terminos nostros statur arbitrio iudicis, secundũ doc. in d.l.cum alienam.]

Legatũ si euincatur, an hæres defuncti teneatur.

¶ Et nisi cum relinquitur libertas seruo alieno,ut ff.de fideicommis.li. Paulus.j. rñ. Quid si res legata fuerit euicta? Rñ.si si in spé, non debet teneri hæres de euictione, ut ff. de euictio. l. hæres & ff.de leg. j. l. si a substitutio. §. hæres. (j) si in genere, siue extra iudicium,siue in iudicio tradita fuerit legatario non stipulantis, de euictione agit,ac si nihil sibi datum esset, si est extraneus,scilicet iste legatarius ut ff.de leg.j.l.si domus.§.j.& l.non quocunque,& de leg. 3.qui concubinam.§.si hæres.& ff. de euic. hæres.

Alius quis.

¶ Adde, quòd ratio potest esse duplex: quia cum genus sit in abstracto, nõ est qualificabile. cũ non magis hoc quàm illud censeatur legatum l.mæuius.§.duorum.ff.de le.2. In legato verò speciei talis præstari debet,qualis est d.§.hæres. Itẽ quia in legato generis, cum habeat hæres latas habenas; debet eligere talem,quo liceat vti effectualiter legatario at in legato speciei tenetur ad illud præcise.] SYL.

¶ Si de coniunctis est legatarius, vt si vni de fratribus est prælegatum: nõ agit,ne crescat inuidia inter eos, vt C.de bo.quæ li. cum oportet. & ff.de leg.2.cum pater.§.euictis. Sed quando omnibus est prælegatum, omnes agunt, siue distributio prælegatorum fit per iudicem facta, siue per partes.Si autem à testatore, excipiendo seruant,non agendo, vt C.communia,vtri.iudi. l. si fratres,

&

& ff. de leg. 2. cum pater. §. euictis.

SYL. ¶ Adde, ꝙ hæc glo. debet intelligi, ꝙ distinguat de coniunctione in legato generis: quod tñ est falsum, & aduertendū est ad. §. euictis. in quo est tota vis, ꝙ ille tex. loquitur in legato speciei, primò quia dicit, qui se dñum ēe crediderat. qđ ostēdit legatū esse in specie. Itē quia ibi prædium fuerat legatum, cuius legatum si fuisset in gñe, nō valuisset, cū potuisset dari gleba terræ l. cum post. §. gene. de iur. dot.]

† Aliàs legare aliàs neutrū nec legasse nec legare.

a ¶ Si sciuisset. in eo casu, quo ignorauit.

b ¶ *Et verius est.* vt ff. de proba. verius. C. de rei ven. res. & C. de eden. qui accusare. C. de except. si quidē. infra de interd. §. cōmodū. C. de act. & obli. l. negātes. & C. de pb. actor.

c ¶ *Qui agit.* Nisi qui negat, nsciet ius: & nisi præsumeret ius ꝓ actore: tunc. n. probat reus negans, vt ff. de proba. ab ea parte, & ff. de do. inter vir. & vxo. quintus.

SYL. ¶ Sed & si rem suā. Casus.[1] Quęsitū fuit an res alteri obligata legari possit, ita ꝙ hęres teneatur luere: & videbatur ꝙ nō, quia testator videtur solum legare ius, quod habet, cōtrarium tamen deciditur, dūmodo testator sciuerit, & contrarium non disposuerit, quia sicut legando alienā scienter, hęres tenet redimere, ita qñ obligatā. Nec ob. rō dubitandi, qa scđm doc. cōiter intelligitur,

enim si sciuisset[a] alienam rem esse non legasset, & ita diuus Pius rescripsit. Et verius[b] est, ipsum, qui agit, idest, legatarium, probare oportere, sciuisse alienam rem † legasse defunctum non hæredem ꝓbare oportere, ignorasse alienā: quia semper necessitas probandi incumbit illi qui agit.[c]

¶ Hæres tenetur luere rē testatoris alteri obligatā, si testator sciuit esse obligatā: nisi ꝓbetur de cōtraria voluntate testatoris. Ang.

¶ Sed & si rem † suam obligatam creditori aliquis legauerit, necesse hēt hæres eā luere.[d] Et ī hoc quo-

† Aliàs non est suam.

quando ius testatoris non est tale, per quod tota res possit auocari, ita respondet Bartol. in l. si domus. §. de euictione. ff. eodem primo, & seq. cōmuniter doct. quæ non uidetū vera, quia qñ testator legat videtur legare solū ius, quod habet, ēt si legatū reddatur inutile. l. vxor. C. eodē. Pōt dici illđ ideo verū ēē, quia ꝑ hæredē nō poterat fieri, quo minus ius, quod habebat testator, ꝑ mortē eius nō extingueretur, sed in casu isto bñ est in facultate hęredis facere, ne res legata obligata possit per hypotecā auocari, eā liberando, ideo imputaretur hæredi si eā nō luisset, ex quo testator sciebat eā obligatā, No. ꝙ dictio sed & si, importat diuersitatem facti non iuris. Itē ꝙ legatū rei obligate, d; relui ꝑ hr̄dē. Itē ꝙ si testator vult expsse legatariū luere, ꝙ ipse luit.]

d ¶ *Luere.* Tribus casibus luit hæres. Si sciebat testator rē esse obligatā, vt hic. Itē si ignorabat, sed relinquit coniunctæ personę, vt C. de fideicō. l. prædia. Vel si ꝓ tanto erat res obligata, quātū valet, vel ꝓ maiori summa, vt ff. de leg. j. si res obligata. §. j.

Legata res obligata per hæredē in trib9 casibus est luen de.

SYL. ¶ Adde, ꝙ opi. gl. cōiter approbat, cōtra quā tenēt Ange. de Peru. Raphа. Alex. in d. l. si res, & quia tota vis est in intellectu dictæ l. si res. in illis verbis. Vel nisi pōt eē aliquid superfluū, ex soluto ære. alieno. dic, ꝙ pōt aliter intelligi, primo ꝙ illa

verba veniant declaratiuè ad praecedentia,& sic dictio,vel,exponatur pro ēt,& verbū,nisi,resoluatur in,si nō, & sit sensus q nō solū qn coniunctè legatū est,sed ēt si nō pōt eē aliquid superfluū de bito soluto, hęres teneatur. Secūdò dici pōt q dictio,vel, stet pprię alternatiuè,& verbū,nisi, pro si, non sine sub auditione,& secundū hoc est intelligendum, q dictio posita in prima fallentia referatur ad utrūque, & sit sensus, si nesciat rē obligatam,à fideicōmiss. est luenda,nisi ubi hanc uel aliā relicturus fuisset, si sciuisset esse obligatam,uel si nō potest esse ēt aliquod superfluum ex soluto aere alieno.

*ADDITIO Nota quòd quando testator legat rē pignoratā,obligatā pro tāto uel pluri q̄ ualebat,si sciuerit.siue ignorauerit obligatā, tenet hęres luere,nā si teneret legatarius,ex legato nullū cōmodū reportaret.Sed tñ dubiū facit,quia qñ obligatur res pro tanto uel pluri quā ualeat,uidet res ipsa hēri pro alienata,facit qd no.glo.in l.qui hēbat ff. de leg.3.Sed qñ legatur ex neo res aliena,ignoranter,non tenet hęres luere.ergo nec hoc casu,& hanc tenuit Raph.sed hęc est cōior Iason.

que casu idē placet,qd in re aliena: vt ita demum luere necesse habeat hæres,si sciebat defunctus rē obligatā esse : & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Si tñ defunctus voluerit legatariū luere,& hoc expresserit : non debet hæres eam luere.

¶ Si legatarius factus fuerit dñs rei legatae ex cā lucratiua, nō debetur legatum: secus si ex causa onerosa. Angel.

¶ Si res aliena legata fuerit,& ei rei viuo a testatore legatarius dñs factus fuerit: si quidem ex causa emptionis,ex testō actione pretium consequi b pōt:si verò ex cā

¶ Si res aliena. Casus,Quaesitū fuit, an effecto legatario domino habeat ius petendi legatum,ratio dubitādi potuit esse,quia in legato rei alienae videt eē in obligatione aestimatio, quae non impedit quominus rē possim cōsequi, vt in secundo casu tex. nostri;cōtrarium respōdetur distinguendo,& rō assiguatur ibi,nā traditū est.No. q si legatarius effect. est dominus rei legatae ex cā onerosā . potest agere ad aestimationē contra hęredē,quia cum pretium absit, non videtur quasi rē habere. Itē quòd titul. legati dicitur lucratiuus. Item q legatari. potest emere rē sibi legatam Item q duae causae lucratiuae non possunt in eūdē hoīem & eādem rem concurrere.]

a ¶ Viuo testatore. Idē est & si post mortē,ut infra.§.si cui. SYL.

¶ Adde secundum Ioan. Fab. quòd melius probat tex. in l. huiusmodi. §.qui seruum.ff.de leg. j.]

b ¶ Consequi pōt. No.cautè ponit, cōsequi;nā ptiū petere nō pt,sed rē, q̄ tñ est in obligatiōe secundū nos ; aestimatio tñ dat ppter dēfectū rei, vt ff de ver.obli.si seruū.§.effectus. Sed cōtra nos est.ff.de leg.3.l.si res mihi.Rñ. ibi ppter defectū iuris pędi,ex praesumpta voluntate defuncti rē legatā legatari. amisit;sed hic nō ex volūtate defuncti amisit emēdo. Quidā tamē dicunt aestimationē esse in obligatione,vt ff.de cōdi fur. l. in re furtiua.§. sed vtrum.in fi. SYL.

¶ Adde,quòd communis opi.in d.§. effectus est, q vtrunq; peti possit.]

¶ Et nota quatuor casus, quibus peto id qđ habeo. Primus est, vbi res mihi

Peto, id quod habeo quatuor casibus.

mihi data pōt auferri, vt ff. de solu. si rē & l. q. res. i. rñ. (i) Itē si habeo ex alia cā, q debeā habere: qa nō videor habere. cū ptiū absit, vt hic. Itē si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendū est, ut ff. d solu. l. ēt & de ver. obl. iulianus §. si. Itē si res deterior ē dolo dātis, ex cā stricti iuris datur actio d dolo, licet habeat rē ff. d dolo. l. & elegāter §. nō solum. Sed in bonęfidei agitur ex primo contractu, vt ff. cōmo. l. 3. §. si reddita.

co rei successerit, ut ff. de peti. hær. si & rem. & quod metus causa. l. videamus. & l. si ipsa.

g ¶ *Hac ratione*. scilicet supra dictæ regulę.

lucratiua, veluti ex donatione vel ex alia[a] simili cā agere non[b] pōt. Nam traditū[c] est duas lucratiuas causas in eūdem hominem[d] & eandē rem[e] concurrere non posse.[f] Hac ratione,[g] si ex duobus testamentis[h] eadē res ei dē debeatur, interest vtrum rē, an æstimationē ex testō cōnsecutus sit. Nam si rē habet, agere nō[i] potest: quia habet eam ex causa lucratiua: si æstimationem, agere potest.[k]

¶ **Etiā res futura quæ tamen esse speratur, legati potest. Angel.**

h ¶ *Ex duobus testamentis*. s. duorum hominum: si ii. vnius essēt primum per secundū corrigeretur, vt supra quib. mo. testa. infir. §. posteriore, Quid si in eodem bis legauit? Respō. distingue spe ciē à quantitate. ff. de lega. primo planè. primo. §. si eadem. vsque ad §. si coniunctim. † *Aliàs in codicillis.*

ADDIT. (i) Quæ leges nō faciūt ad ppositū, qa cū res sit euicta nō pōt dici q eā habeat & petat. sed facit. ff. de le. i. l. nō quocūq;. in prin. Est & ali⁹ casus, qñ res tradit, forma tñ mutata, vt l mulieris. §. res abesse. ff. de verbo. signi. secundum Ioan. Fab.

a ¶ *Ex alia*. vt legati, ut ff. man. si hæreditatē. non dotis promissione, vt ff. de actio. & obli. l. ex promissione.

b ¶ *Agere nō pōt*. Etiā si sua postea eē desinit, vt ff. d le. 2. meuius. §. duob⁹.

c. ¶ *Traditū est*. A iure, vt ff. de actio. & obli. omnes & ff. de leg. i. l. si seruus legatus. §. stichum.

d ¶ *In eundem hominem* ff. eodem. i. l. si seruus. §. i. contra. Sol. ibi per obliquum concurrunt, non directò, vt hic, arg. ff. de vulga. substi. quæ liberis. §. fina.

e ¶ *Rem*. id est, speciē: aliud si quantitatem vt ff. de leg. secundo. l. titia seio. in princi.

f ¶ *Non posse*. Sed cur secus quando emit? Respon. quia nec rem habere videtur, cum pretium ei absit, & lo

i ¶ *Agere non pōt*. vt ff. de le. i. planè. i. §. sȝ si duorū. cōtra vt sequit, ex eodē testō Solu. illa intelligitur secundum huius. §. distinctionem.

k ¶ *Agere potest*. ff. de leg. i. hmōi. §. i. contra. So. ibi testatoris & hęredis testātis ē eadē psona, vt ī auth. de iure iur. à mo. in pr. col. v. vel ibi in scdō legato cō nodū repsentatiōis primi legati relictū videt, vt ī. eo. §. ex cōtrario. qa nō videt legari bis in duob⁹ testis; & iō nō habebit nisi semel.

¶ Ea quoq; res. Casus. Quæsitū fuit an quod ī rerū natura nō erat, quis cē speraret rectè legari posset. dubitādi rō fuerat. qa nō entia nō solent cōsiderari. l. diuus. ff. de testa. mili. Cōtrariū decidit ea rōne, qa cū spes sit futura, esse rōne spei cōsiderātur & legatur l. spē, C. de do. No. summarium, & aduerte q hoc legatum est tacitè cōditionale l. interdum. ff. de uer. ob. quę tñ non impedit trāsmissionē l. cum illud. §. fin. ff. quādo di. le. ced. Itē quòd spes est in conside-

¶ Ea[a] quoq; res, quæ in rerum natura non est, (si modo futura ẽ,[b]) rectè legatur. veluti fructus qui in illo fundo nascierunt, aut quod[f] ex illa ancilla natum erit.[c]

¶ **Si vna res ab eodem duobus legatur coniūctim vel disiunctim: si ambo concurrūt ad legatum, medietas datur vni, & medietas alteri: sed deficiente, legato in persona vnius, totum ad collegatariū pertinet. Aret.**

¶ Si eadem res duobus[d] legata sit, siue coniunctim,[e] siue disiūctim;[f] si ambo perueniant ad legatum, scinditur[g] inter eos legatum: si alter deficiat, quia aut spreuerit legatum, aut viuo[h] testatore decesserit,[i] vel alio quo quo modo defe-

ratione & legari potest: quod intelligit quando habet aliquod fundamentum de præsenti, Bart. in l. si vxor. §. j. ff. de dona.]

a *Ea quoq; res.* Sic. ff. de leg. j. quod in rerum. & de le. iij. l. etiam.

b ¶ *Futura est.* Si autem nec fuit res, nec est in rerum natura, nec erit, vt chimera: vel fuit, sed non ẽ nũc, hō mortuus: non pōt legari, vt infra de inuti. stipul. in pri. Si autem est dubium, an sit vel nō sit in rerum natura: cauet hæres de prosequendo, & restituendo, vt ff. de leg. j. seruo. legato. §. fin. Idem in seruo legato, qui fugerat ante testamentum, aliud in eo qui fugerat post testamentum, qui scilicet est periculo legatarij, vt ff. eo. titu. l. cum seruus. & l. si seruus legatus. j. respō.

SYL. ¶ Adde, quod de hoc ẽ gl. cōmuniter approbata in l. cū seruus. ff. de leg. j. quæ distinguit iiij. tempora, scilicet testamenti, mortis, aditionis, & post aditam: de quo vide quæ disputando dixit Præpo. sen. in iiij. q. v. casus.]

c ¶ *Natum erit.* & tunc competit sibi exactio, vt ff. de verbo. obli. interdum. j. respon.

SYL. ¶ *Si eadem res.* Casus. Non esset figurandus, quia tradit regulā, cuius rō est: quia vocatus quis ad partem, de dimidia intelligit l. nomen. §. portionis. ff. de verbo. signi. Not. quod plures legatarij eiusdem rei faciūt sibi partes per concursum, quando omnes legatum acceptāt, siue disiunctim siue coniunctim legatum sit. Itē quod inter legatarios habet locū ius accrescendi: & portio deficiens eis accrescit, non remanet penes hæredem. Itē no. quomō disiūctim, & quomō cōiūctim legetur.]

d ¶ *Duobus.* Quid si dicat Illi aut illi lego? Rñ. duo rei stipulād. esse videtur, ff. de le. ij. l. si titio aut seio.

SYL. ¶ Adde, quod vrget in cōtrariū text. in l. pe. C. de ver. sig. Ideo distinguitur, quod aut electio datur hæredi: & procedit l. si titio. & hoc verū, qñ alternatiua esset expressa: secus, si tacita, quia tūc hærede nō eligēte admittūtur oēs pariter ad legatū l. si quis titio. §. fi. ff. e. Aut nō datur electio: & resoluitur in cōiunctā & copulatiuā, & oēs pariter admittunt d. l. pe. nisi ponatur īter personas īter quas cadit affectio. l. cū pater. §. pe. ff. e. 2.

e ¶ *Coniunctim.* s. per copulatiuā cōiūctionē, vt ff. de hær. instit. si ita quis.

f ¶ *Disiunctim.* i. separati, vt j. proxi. §.

g ¶ *Scindit.* Viriliter, nisi simul duo cōiūcti essent, qui locū vnius obtinēt, vt ff. de hær. instit. titius. & l. interdū.

h ¶ *Viuo testatore.* Nā si testatore mortuo legatarius decedat, ad hæredē suū legatum transmittit, vt C. de cadu. tol. §. cum igitur.

i ¶ *Decesserit.* Post testamentum tamen,

cerit, [a] totum ad collegatarium, pertinet. Coniū ctim [b] autem legatur, veluti si quis dicat, Titio & Seio hominē Stichum do, lego. Disiunctim [c] ita, Titio Stichū hoīem do, lego: Seio hoīe; Sticū do, lego: [d] Sed & si expresserit, Eūdē hoīem Stichū: legatariū itelligit æquè disiūctim. [e]

¶ Si ad legatariū puenerit pprietas fundi eidē legati ex cā onerosa, & vsusfructus ex cā lucratiua, potest peti totus fundus: tñ officio iudicis æstimatio proprietatis tñ debetur. Arc.

men, vt differat à sequenti.

a ¶ Defecerit. s. legatarius: vt p mortem ciuilem, ¶ Vel dic legatū, qđ tribus casibus deficit, & accrescit legatario, præter duos qui ponūtur hic. Primus, si nō est collegatarius in rerū natura tpe testi, vt C. đ caduc. tol. §. in j. Secundus, si mihi & posthumo. qui postea aboriatur vt ff. eod. l. si duobus. §. fi. Tertius, si mihi & hæredi suo legat, vt ff. eo. j. planè vbi. §. si duobus, & sic sūt quinque casus. Econtra sunt tres casus, quibus deficit legatum, sed collegatario nō accrescit. Primus, si mihi & seruo suo legat, vt ff. eo. j. l. planè vbi. §. si coniunctim. Secundus, si mihi & tibi res tua legatur, ut ff eo. j. l. hmōi §. si titio. j. Tertius, si mihi & nō capaci legatur, vt ff. de leg. 2. l si titio.

SYL. ¶ Adde & declarata p duas regulas positas in l. huiusmodi. §. si titio. ff. de lega. j. per Bartol.]

b ¶ *Coniunctim.* s. re & verbis, ut ff. de leg. iij. l. re coniuncti.

SYL. ¶ Adde, φ hęc gl. cōiter approbatur per doct. in l. re coniuncti. ff. eo. iij.]

c ¶ *Disiunctim.* s. verbis tantum: nā re sunt coniuncti.

d ¶ *Do lego.* Sed nonne dandō Seio adimittit Titio ut ff. de pup. subst. si quis eū. & đ adimē. leg. l. 3. & l. sicut? Rñ. sic, si pbatur testatorem hoc. s. adimere titio, & dare seio voluisse: non aliàs, vt ff eo. j. l. si pluribus. §. j. ¶ Adde, quòd in hac materia ita dicendum est. Quando testator legat vni rem, qua alteri legauit, sine commemoratione primi legati; & tunc ambo concurrunt d. l. si pluribus, qñ verò testator legat cū aduersatiua sub commemoratione primi, censetur in totū ademptū, secūdum doc. in l. si fortidianū. C. eo. & idē qñ in diuersa volūtate legat alteri sub commemoratiōe primi, eidem censetur adēptum. l. nō ad ea. §. fi. de cōdi. & demon. quando verò legatur alteri res pri[9] legata sub cōmemoratiōe primi totū videtur ademptū: qñ verò in eadē volūtate rem legatam vni alteri legat sub commemoratione prim i, censetur facta ademptio p parte l. iul. de hære. instit. & d. l. si pluribus. & ita cōiter tenet, φuis in hoc vltimo aliàs disputādo cōtrariū defenderim.]

e ¶ *Disiunctim.* s. verbis tñ, re tñ cōiuncti sunt, ut ff. de le. iij re coniūcti. Sunt & alii re & vesbis disiūcti; vt si ita dicā, lego titio dimidiā serui, sem pronio lego dimidiam eiusdem serui. ut ff. eod. ii. l. & proculo. Nec ob. in eod. ti. l. meuio. in princ. quia illa intelligitur, quando unam dimidiā vtrique legauit. Et in istis non habet locum accessio. i. ius accrescendi, ut d. l. & proculo. Sunt etiā re disiuncti, sed verbis coniuncti: vt si dico, lego tibi & Sempronio p æquis portionibus. Sunt & alii re & verbis coniuncti, vt supra proximè. Et coniuncti vtroque modo præferuntur disiunctis vtroque, vel altero tantum modo coniunctis. Coniuncti vero uno modo tantum, simul admitt-

† Simi-lis gl. est in l. huiusmodi. §. si titio. ff. de legat. j.

Legatū in tribus casibus deficit, & legatario accrescit.

Legatū in trib9 casibus deficit, nec legatario accrescit.

Legatariorum quidam sunt coniuncti re tantum, alij verbis tantum, alij re et verbis, alij prorsus disiuncti.

admittuntur.s.re tantũ coniunĉti.cũ verbis tm̃ coniunĉtis, & disiunĉtis re & verbis pręferunt,vt ff.de hær. insti.l.si ita quis hæredes.& ff.de legat.3.l.re coniunĉti.§.pen.& §.fin.

Addi- Si.glo.habes
io. in l.j.§. fi.ff. de vsufr.acc.

¶Si cui fundus. Casus. Quærebatur si peruenit ꝓprietas fundi legati ad me ex causa onerosa,vsusfruĉtus autẽ ex causa lucratiua, an possim petere fundũ: & videbatur dicendũ quòd nõ,quia cũ duæ cãæ lucratiuæ nõ possint concurrere,videbatur ꝙ sola ꝓprietas peti posset, vel eius ęstimatio:tñ contrariũ deciditur,quia ipse vsusfruĉtus est tanquã seruitus, vñ nõ impedit petitionẽ:sed bñ in ponenda ratione æstimationis, debet eius haberi ratio vt dicitur in text. Not.summarium.Item ꝙ quãuis appellatione fundi veniat plena proprietas,tamen libellus, in quo peto fundum,cuius vsusfruĉtus est apud me,saluatur.Item quòd vsusfruĉtus qui reuertitur ad proprietatẽ, quia finitur, dicitur reuerti ex causa lucratiua, quamuis proprietatem habeam ex titulo oneroso.]

¶Si cui fundus alienus legatus sit,& emerit [a] ꝓprietatem deduĉto vsufruĉtu, & vsusfruĉtus ad eũ peruenerit, [b] & postea ex testõ agat, reĉtè eũ agere,& fundum [c] petere, [d] Iulianus ait,quia vsusfruĉtus [e] in petitiõe [f] seruitutis [g] locum obtinet,sed officio iudicis continetur,vt,deduĉto [h] vsufruĉtu iubeat æstimationem [i] præstari. [k]

¶ Legatũ rei ꝓpriæ legatarii ñ valet,etiã si post testamẽtũ sua esse desierit. Ang.

a ¶Emerit.scilicet legatarius.

b ¶Peruenerit.s.morte vsufruĉtuarij.vel capitis diminutione,vel simili causa, lucratiua tñ,vt s.de vsufru. §.finitur.& sic faĉtus est causalis.

c ¶Et fundum.Id est, proprietatem plenam, de iudicis tamen officio aliter fit,vt infra sequitur.

SYL. ¶Adde ꝙ de hoc est casus in l.si titio fundus.ff.de vsufru.leg.]

d ¶Petere.hic repete quod diximus supra eodem.§.si res.

e ¶Quia vsusfruĉtus. Dixit fundũ peti,& sic in plena proprietate: sed opponitur, plena ꝓprietas constat ex duobus.s. ex nuda proprietate & vsufruĉtu;& iã habet partem.i.vsumfruĉtum ex causa lucratiua:quõ ergo petit fundus in plena proprietate? Rñ.vsusfruĉtus hoc casu,cũ fundus petit in plena proprietate,non obtinet partẽ dñij,sed vicem seruitutis prædialis,quæ non est pars ei, cum non possit esse sine re:& ideo nõ videt peti ea pars rei,q̃ obuenit ex cã lucratiua,s.vsusfruĉtus:& hoc de rigore,sed cõtra de æqtate vt subijcit

Vsusfruĉtus an sit pars dominij.

f ¶In petitione.Scilicet tali.i.prædiĉti fundi per aĉtionem ex testamento:aliàs in multis locũ dominij habet,vt ff.de dam.infe.qui bona.§.& superficiariũ.& ff.de bo.auc.iudi.pos.l.in venditione.& ff.famil.hercis.l.& puto.§.ij.& ff.de vsufru.l.4.& 5.

Vsusfruĉtus in multis locũ dominij habet.

¶Adde,ꝙ nõ ẽ pars prædicatiua seu subieĉtiua,sed integralis ſm gl.in l. reĉtè.ff.de verb.sig.ita dñt hic doĉt. sed tu dic ꝙ si loq̃ris de formali, est pars subieĉtiua si ð casuali est integ. SYL.

g ¶Seruitutis.scilicet realis.

Adde,ꝙ põt defendi,quia debet à re ꝑsonæ,tñ ꝓpriè dicitur ꝑsonalis.] SYL.

h ¶Deduĉto vsufruĉtu.i. æstimatiõe vsusfruĉtus: quem.s.vsumfruĉtũ ex causa lucratiua habet:& ideo nõ debet plus habere,vt supra e.§.si res.

i ¶Aestimationem.s.proprietatis.

k ¶Præstari.s.ab hærede suo.

¶Sed

¶ Sed si rē legatarij. Casus. Fuit dubitatū, an res propria legari posset: ita q̄ saltem si posteà propria eē desijsset, valeret in æstimatione: & videbatur dicendū q̄ sic: quia cum legatū rei alienæ valeat, & res legatarij testatori sit aliena, videbatur valere debere: contrarium decidituur ratione assignata in text. quia dñiū non debet multiplicari. Pōt & alia rō dubitandi; esse supra, pxi. §. di

† Cōcor. cum hoc §. c. inter dilectos ante fin. cū gl. in ver si. meum extra de fi. instr. † aliàs quis ei.

Sed si † rē legatarii quis † legauerit, inutile est legatum, [a] quia quod proprium ē ipsius, amplius eius fieri nō potest. [b] Et licet alienauerit [c] eā, non debeē nec ipsa res nec æstima. eius.

¶ Valet leg. rei te stātis licet testōr putauerit alienā.

¶ ~~Si quis rē suam~~ quasi [d] alienā legauerit, valet legatū. Nā plus valet qd' in veritate ē, q̄ qd' in opinione. [e] Sed & si legatarii esse putauerit, valere constat, quia

ctum est, q̄ si emam rem legatā, valet nihilominus legatū, & tamen testm̄ nō capit vires nisi à morte, quo tpe res ipsa legatarij est, quo casu nō videt differētia inter casum huius. §. & pręce. & sic videt quòd saltē in casu isto debeat æstimatio, si est legatarij ex titu. oneroso, sed cō trariū dicitur, qa attenditur tēpus testamēti cōfectiōnis: quia fm illud tempus debet iudicari volūtas testātis: & iō si tūc res est sua, nō debeē, rōne assignata in tex. No. primo q̄ legatū rei suę non valet. Itē quòd illud, qđ est meū, nō potest amplius effici meū. Item quòd legatū ab initio inualidum non reconualidatur, licet veniat ad casum quo posset incipe.

a ¶ *Legatum*. ff. de liber. lega. l. j. cōtra Sol. ibi liberatio relinquitur, quę non erat debitoris.

b ¶ *Non potest*. sic j. de ac. §. sic itaq' ff. de leg. iij. cū quis. j. respō. & ff. de exce. rei iudi. l. & an eadē. §. actiōes. & de acqui. pos. l. 3. §. ex pluribus.

SYL. * ¶ Limitat istam regulam multis modis Sozi. in regu. 100.]

c ¶ *Alienauerit*. ff. de reg. Cato. l. j. in fi. contra. Sol. secūdū B. † ibi viuo testatore alienauit, hic postea. Vel hic purum fuit, ibi conditionale, secundū Ioan. arg. ff. eo. cætera. §. ij.

¶ Adde, quòd secūda solu. vera est: quia legata cōditionalia sunt suspēsa ex cōditione ideo talis regula nō pōt in ea locū sibi vēdicare.

¶ Si quis rē suam. Casus. Querebatur an si testator putans rē alienā, cū eēt sua, legauerit valeat legatū: & videtur dicendū q̄ nō, quia in superioribus semp vidimus animū legantis attendi, cuius cōtrarium deciditur rōne expressa in tex. No. quòd error testatoris circa dñium rei suæ, nō vitiat, ēt si erret in eo, quod si verum eēt, legatum eēt inutile. Itē quòd plus valet qđ est in veritate, q̄ quod est in opi. Itē quòd dictio, quasi, relatā ad psonā disponentis, importat opi. illius. Item quòd semper debet fieri interpretatio vt actus valeat.]

d ¶ *Quasi alienā*. id ē, credēs alienā.

e ¶ *In opinione*. Not. sic ff. de manu. vin. si pater. §. quoties. & ff. de iuris & fac. igno. l. regula. §. qui ignorauit. arg. cōtra ff. đ acq. hær. is qui pu tat. † so. ibi de re quę cōsistit in aio.

* ¶ Circa hoc Brocardum vide Prępo. Senen. j. q. 2. in fin. col. vbi plenissimè distinguit.]

* ADDIT. Aemyl. Ferr. dicit, quòd distinguēdum est sic in hac materia: vt illud inspiciamus qđ præcipuum ac principale est, uā si potētior ca... sa est animi atq; opinionis, quā rei vt in acquirēnda hæreditate, opinionē magis sequimur, quā veritatem,

† Hæc responsio non est bona, quia quā SYL. tum ad conualescētiam legati nihil refert an viuo testatore rem sibi legatam propriā alienauerit, an verò post eius mortem, vt l. cætera §. j. ff. & le. j.

† Dic q̄ ibi opin. prævalet veritati fauore testamenti, vt ex eo adeatur hære ditas, & ita testamentum cōfirmetur.

SYL.

exitū[a] volūtas defūcti habere pōt.

¶ **Alienatiōe rei legatæ à testatore facta nō amittitur legatum, nisi probetur animus adimendi.**

¶ Si rē suā legauerit testator, posteaq; eā alienauerit,[b] Celsus putat, si nō adimendi[c] aīo vendidit, nihilominus deberi.[d] idemq;[e] diui Seuerus & An. rescripserunt. ¶ Iidē[f] rescripserunt, e ū, qui post testm̄ factum p̄dia, quæ legata

econtrario, si causa vtraq; comparata res principalis est quod in veritate est potius inspicimus vt ī legato.
a ¶*Exitum*. id est, effectum, vt ff. quē admo. test. ape. l. vel negare. ibi, publicè enī expedit suprema hominū iudicia exitū habere, id est res talis legatario acquiri potest.

syl. ¶Si rem suā. Casus. Quæsitū fuit, an alienatione rei legatæ legatum reuocatū censeretur: & videbatur dicendū q sic: quia alienatio ostendit intentionis testantis esse alium habere rem, quàm legatariū l. rem legatam. ff. de adim. leg. Contrarium deciditur cum distinctione de qua hic, ea ratione: quia pōt debe ri æstimatio, nec alienatio tendit necessario ad ademptionem: in datione enim est clara voluntas testantis, in alienatiōe est dubia: ideo certa dispositio per incertam tolli non debet. Not. q per alienationem, aut pignorationem, non adimitur legatum. Item q in casibus, in quibus hæres tenetur luere rem legatam, legatarius potest in libello concludere super ipsa luitione id est, petere hæredem compelli ut luat. Item quòd per alienationem partis alia pars non censetur adempta. Item quòd idem iuris est in parte quæ est in toto.]

b ¶*Alienauerit*. vēdendo: sed donando indistinctè videtur adimere, nec distinguitur an valeat donatio, vel non: & etiā si reuocetur, vt ff. de adimen. legat. l. cum seruus. & l. rem legatā, & l. legatum sub condi. §. j.

syl. ¶Adde, q hæc gl. cōiter approbat, disputando tñ Pręp. Senen. in v. q. 2. casus, tenet, q eadē distinctio text. nostri adhibeatur in donatione, sicut in qualibet alia alienatione.] Si ex alia causa a donatione, distingue animū, vt hic & in dubio probat hęres mutatā voluntatem, ut ff. de leg. 3. fidei cōmissa. §. si rē. & ff. eo. 2. l. lucius. §. pen. & ff. de pba. eum qui.

¶Adde, q hæc gl. intelligenda est in alienatione necessaria: & ratio, quare hęres probat, est. quia habet iuris præsumptionem contra se, quam etiam legatarius nec allegare tenet: q̄a non resultat ex factu suo, per doct. Alex. in l. qui in aliena. col. 4. ff. acq. hær.] syl.

c ¶*Non adimendi animo*. Qui anim ex hoc pbat: quia si necessitate rei familiaris † nō videtur reuocasse: alias sic: quæ distinctio in donatione non cadit, vt ff. de adimen. legat. l. rem legatam. & not. C. eo. l. q. post. * Addi. Nec p̄dicta distinctio h3 locū in re legata sub cōditione, quia si alienet vel volūtariè vel necessariè legatū extinguit l. stichū q. me erit. ff. de leg. j. Bal. ī l. q. post. C. de lega. nec verū est indistinctè q alienatio volūtaria legatū extinguat, sed ita demum si res est tradita vel pretium est receptū, aliter solus cōtractus non extinguit l. prędia. §. liberto. de fun. instru. Hier. Mess.

† Bene facit text. in l. scribit. §. item. ff. de auro & ar gē. lega.

d ¶*Deberi*. s. rem legatario, argum. supra eod. §. non solum. vbi ab initio fuit alienata.

e ¶*Idemq;*. scilicet iuris esse.

f ¶*Iidem*. scilicet Imperatores Seuerus & Antoninus.

a ¶Pignori

a ¶*Pignori dedit*. Quid si rem obligatam creditori debitor legauerit, nunqd valet legatũ? Rñ. sic, & nihilominus poterit petere debitũ, nisi voluntas testatoris oñdatur volẽtis cõpensare vt ff. de legat. 2. l. creditorẽ.

b ¶ *Non videri*. (j) Nisi sub dicta distinctione. i. an habuit animũ adimẽ divel nõ. Vel dic nullomõ vt hic, & C. eo. qui post. & hoc quia primo valuit relictũ, aliàs cõtra, vt C. de dona. inter vir. & vx. si marit⁹. ij. & ff. de do. ĩter vir. & vx. cum hic status. §. si maritus.

erant, pignori[a] dedit, ademisse legatum non uideri:[b] & ideo legatariũ cũ hære de ei⁹ agere posse, vt prædia à creditore luãtur.

¶ Si verò[c] quis[d] partẽ rei legatæ alienauerit, pars q̃ nõ ẽ alienata, oĩno debeť: pars ãt alienata ita debetur, si ñ adimẽdi aĩo alienata sit.

¶ Legatũ liberationis valet, & potest fieri in ꝑpetuũ, & ad tẽps. Et ecõtrà ñ valet legatũ factũ à debitore suo creditori, nisi afferat sibi aliq̃ vtilitatẽ. An.

¶ Si q̃s debitori suo liberationẽ legaerit[e], legatario exceptio, si ab eo petat, sed habet actionem ad petendũ, vt creditoris hæres liberet eum per acceptilationem. Item ꝙ legatum factũ à debitore creditori, si nullam afferat vtilitatẽ, est inutile.

ADDI. (j) Nisi ꝓ tãta pecunia esset pignorata, ꝙ nõ sit verisimile eã redimi, vt l. qui hẽbat ff. de leg 3. Ang.

c ¶*Si verò*. Not. de toto ad partem.

d ¶*Quis*. scilicet testator.

SYL. ¶Si quis debitori. Casus. Vertebať q. an legatũ liberationis factũ debitori valeret, quia res sua eidẽ quasi legata videbať: & deciditur ꝙ valet; quia legata intelligitur liberatio & remissio obligationis, quæ creditoris est, & ideo non habet locũ. §. sed si rem. supra eod. sed tunc maior insurrexit dubitatio, an legatũ factũ creditori de credito valeat: & eadẽ ratione videbatur quòd sic. Itẽ quia multiplicabanť actiones, quod nobis expedit. l. si actor. in princ. de iu reiur. Contrariũ dicitur, quia hoc legatum est contra substantiam legati. quæ est donatio, vnde cum non afferat vtilitatem aut commodum, non debet dici legatum. Nec obst. multiplicatio actionum, quia non

consideratur, vbi nihil aliud afferrent. l. j. §. lex falcidia. & ibi no. ff. ad l fal. Not. ꝙ legatum liberationis valet. Item ꝙ prodest non solum legatario, sed hæredi, & cuicunq; locum hęredis tenẽti. Item ꝙ legata liberatione non solum competit legatario Item ꝙ legatum ab initio validũ propter cõmodũ repræsentationis, nõ fit inualidũ, quãuis viuo testatore deueniat ad eũ casum, à quo incipere non posset. Item ꝙ factum legitime non retractatur, ẽt si veniat ad casũ à quo incipere nõ potuisset.

e ¶*Legauerit*. Quod tribus modis fit. Primus. Peti nolo. vel, Quod debet, relinquo. vel, Actionem remitto. & sic liberandus est legatarius ab omni debito, vt hic, & ff. de liber. legat. si quas rationes. & l. Aurelio. j. respon.

¶ Adde, ꝙ communiter glos. tenetur, quòd hoc modo relicta liberatio includat etiam dolum: quod falsum est, & ego aliàs legendo latissimè reprobaui: & vide Præp. Sen. in vj. q. v. casus: vbi latius explicat.] SYL.

Secundus est, si negocium testatoris gessisset, & testator dixerit. Rationes reddere nolo. & hic ab omni liberatur, nisi ab eo, quod penes eũ sit, & ab eo, quod dolo fecit, vt ff. de lib.

tum vtile[a] est: & neque ab ipso debitore, neq; ab hærede eius pót hęres[b] petere,[c] neque ab alio, qui hæredis;[d] loco sit: sed & pót à debitore conueniri, vt liberet[e] eű. Pót † ét quis vel ad tépus[f] jubere ne hæres petat.

¶ Ex córrariò si đbitor[g] creditori suo,[h] qđ debet, legauerit, inutile é legatű, si nihil pl⁹ est i legato, q̃ in debito, quia nihil amplius[i] per legatű hét. Qđ si in diem vel sub cőditióe debitű eis[k] purè legauerit,[l] vtile est legatű pp repræsentationé. Qđ si viuo testatore dies venerit, vel códi-

lib.leg.l.Aurelio.§.fi. cum suis concor. † Tertius si damnauit hæredem ne exerceat actiones: quo casu, si bonā causam habet testator, litis euentus & sumptus ab aduersario facti legati videntur, vt ff. đ li. leg. petitor. si malā cām, nihil videtur legare, vt in eadem l. † ¶ Adde non esse differentiā inter hűc tertiű modű & scđm, vt patet ex ijs, q̄ ponit Præp. Sen. in vj.q. v. casus, in 2. col. & seq.]

a ¶ *Vtile est.* Licet res sua sibi legari videatur, vt ff. de libe.leg.l.j.j.respon.& est hoc verű, nisi testatore viuo exactio fiat; vt infra eod. tit.§. tam autem. & ff. eo.iij.l.fideicommissa.§.si rem.

b ¶ *Hæres.* vel hæres hęredis, vt ff. de libe.leg.l.ij.in fine.

c ¶ *Petere.* Cum effectu propter exceptionem, vt ff.de libe.leg. l.iiij.aliàs iij.§.nunc de effectu.

d ¶ *Hæredis loco.* sicut est bonorum possessor, & fideicommissarius vniuersalis infra de bon.pos.§. quos autē, & de fideicōmis.hęre.§.restituta.

e ¶ *Vt liberet.* Per acceptilationē, si solus est debitor: si habet correű socium, idem: aliàs correus siue socius pacto est liberatus, vt ff.de lib. leg. l.iiij.aliàs iij.§.nűc de effectu. in fi.

SYL. ¶ Adde circa primum casum hoc verű, si liberatio fuit facta in perpetuű si verò ad tp̄s, tunc sufficit q̄ legatarius officio iudicis consequatur, q̄ sibi silentiű imponatē vsq; ad illud tēpus. l. Aurelius.§.centű.ff.eo. Circa scđm verò quando debitor habet correű nō socium, dic, q̄ rō est, quia acceptilatio extingueret obligationē, & consequenter ēt correus liberaretur: dictű hoc verű, nisi legatum esset factű cő téplatione vtriusq;, vt p Bart. in di.§. nunc de effectu.]

f ¶ *Ad tempus.* vt ff. de lib.lega. non solum nostrű §. ij.

g ¶ *Si debitor* secus si alius, quia interest creditoris plures reos habere, vt ff. de liber. leg. si q̄s decedens. §. fi. aliàs incipit. Iulianus. aliàs est l.iij.

SYL. ¶ Adde hoc verű in vltimis voluntatibus, vbi præcisē cogitē: secus in contractibus, vt declarat Bar. in d.§.fi.]

h ¶ *Creditori suo.* s. ciuiliter & naturaliter, & cű effectu, & pure: aliàs valet, vt ff.de leg.j.l. si creditori. per totam l.& l. sinautem.

i ¶ *Nihil amplius.* sed nunquid hodie semper est plus, cum habeat statim rei legatæ dñiű. & hypotecariā aliarű rerum defuncti? Rñ. nō, ut ff. de leg. 3.l.3.§.si ré. quia plus tm̄ quatuor mōis dr̄, vt j.de actio.§.pl⁹ āt. Et iste modus non est aliquis de ijs.

SYL. ¶ Adde, q̄ dű primo glo. vult, q̄ pp solā dñij translationē legatű speciei nō efficiatē vtile, cōis opi. est in cōtrariű. dű verò scđo loco dicit, q̄ pp cōmodű hypothecæ nōvalet legatű, cōmunis opi. æst cű gl. cōtra q̄ disputādo tenuit. Præp. Sen. q. 8. in 4. casu.]

k ¶ *Ei.* Scilicet creditori.

l ¶ *Legauerit.* s. debitor.

Teneitur tamen pu[...] e vel in [...]russo ra[...]iōes red[...]lere o[...]s ipsa [...]scrupu[...]osa inquisitio

SYL. [...]te, vt l. [...]ā seruus [...]vetitus. [...]f. de lega.j. † Similem glo. habēs in l. aurelio. ff. de libe. leg. † aliàs autem.

a ¶ Vti-

a Vtile esse. ff. de leg.ij.l.debitorum prin.contra,vbi est inutile. Sol. hic corrigitur.Vel ibi dicit inutile.i.nō vtile cū & aliā habeat actionē:† potest tamen & ista agi, vt hic.

¶ Adde, ꝙ Prep. Sen.in vii.q.viii.casus,reprobat oēs rūsiones alio rū,& ipse ponit duas primò, quòd ibi vitiat legatū, quia erat detētum sub pignore, vnde bene veniente die non remanet vtilitas quo ad repræsentationē, nec quo ad hypo.sec⁹ qñ nō esset pignorata:q est falsa:qa tex.noster solū cōsiderat repræsentationē, nō hypo.secūdò, ꝙ ibi intelligit esse inutile quo ad cōmodū medij tpis, & qd illa verba.Tota.x.debeantur.ponātur post verbū,Quod si viuo.añ verbū,Sic & in dote.q̄ est falsa,qa verba vnius orōnis nō debent in aliam trāsferri. Mihi aliàs visū fuit,ꝙ d.l. eēt correcta,quia l.verbis.ad l.falci. est Papi.& tex.noster approbat opi. Pap.& sic cōcordat.& ex verbis,Nō n.placuit.hic positis,colligitur fuisse qui contrarium tenuerunt, inter quos potuit esse Pau.]

tio extiterit,Papinianus scripsit. † vtile [a] esse nihilominus legatū, quia semel cōstitit: [b] qd & verū ē.Nō.n. placuit snīa existimātiū extinctū esse legatū,quia [c] in eā cām puenerit àq̄ icipere nō pōt,[d] ¶ Legatu dotis factū à marito vxori valet, etiā si maritus nullā dotē habuit: dummō in legato certum exprimatur. ¶Sed si vxori maritus dotē leganerit,valet legatū: quia plenius [d] est legatum, q̄ de dote actio. Sed si quā nō † accepit

* ADDI.Dic scdm Aemy.Fer.& E. in hic,eē repugnātiā in illis legibus: & compositores Pande. hoc nō animaduertisse.nā qd' hic dicitur.Non n.placuit sentētia existimantiū, aptè abrogat.d.l.debitor.ff.de le.ij.

b ¶Constitit. idest,valuit.

c ¶Quia..Rō illius falsæ opinionis.

d ¶Nō pōt.No.arg.ꝑ vtraq; parte a.l hanc regulā,ut ff.de verb.obl.exist imo.& l.plurib⁹.§.&sic placeat.&de. ūs q̄ ꝑ nō scrip.ha.l.si in metallū.§. item si seruo.& de serui.l.pro parte. ADDI. De isto brocardo dic vt per Dy.in reg.factū legitimè.de reg.iu. in 6.& per Bar.in l.pluribus.§.1. ff. de verb. obl.

¶Sed si vxori. Cas. Quęrebatur an legatū dotis valeret: & videbatur dicēdū quòd nō: qa cū habeat vxor actionē ad dotē, nec multiplicatio actionum operet validitatē,non videtur aliqd' cōmodū,&iō debet censeri vt dictū est ī §.prox. Cuius cōtrariū decidit pp cōmodū rę presentatiōis. qa erit plus tpe legatū.§. plus ī.de actio. No.quòd legatū dotis factū à viro vxori valet pp cōmodū repræsentatiōis.Itē quòd legatū sub falsa demōstratione debiti,si nō exprima tur certa quātitas,vel aliter constet quid aut quantum legetur, non valet,si legās nullo modo est debitor. Itē quod falsa cā nō vitiat legatū.]

d ¶ Plenius est. s. in cōmodo repræsentationis,cū legatū statim,dos verò annua bima trima die olim: hodie post annū mobilia, sed īmobilia statim;vtC.de rei vxo.act.l.i:§.cū aūt & ff.de do.prale.l.i.§. verum est. ¶ Adde,quòd hodie habet annū,etiā si habeat facultatem rei restituendæ statim,quamuis multi voluerint cōtrarium,moti, quia annus datur gratia miserationis: quia cū meritus in d.§.cum autē.habeat dilationē in iuribus, quæ semper sunt in facultate mariti,& ea solo verbo pōt restituere.patet ꝙ q̄uis habeat facultatē rei restituendæ statim,oīno habet annū prædictum

Marginal notes: † Ista ē vera, q̄ SYL. etiam sequitur Bart. in l. l. debitor. † Vide in l.verbis.ff.ad l.falci. † alias acceperit. Dotis legatum à marito vxori factum valet. SYL.

prædictū.] Itē pro dote datur actio inquātū maritus facere pōt, vel eius hæres, vt ff.sol.mat.l.etiā.j.respon.
XL. ¶ Adde hoc verū in hærede filio cōi secus in alijs, vt cōiter tenēt doc. in d.l.etiam.]

At legatum insolidū: nisi in falcidia p beneficiū in uentarij, vt in authen.de hær.& fal.§.si verò nō se cerit.colla.j. Itē si qua pa cta in origiudiciū mulieris facta sunt † beneficio legati tollunt, vt ff.de dot. præleg.leg.j. j.respon.

† alias re legando.

dotē,[a] legauerit, diui Seuerus & Antonin[9] rescri pserunt, si quidē simpliciter legauerit, inutile esse legatum: si verò certa pecunia, vel certum corpus, aut instrumēta[b] dotis in†prælegando[c] demon strata sunt, valere legatum.

¶ Si res legata facto hæredis etiā ignorantis præstari non pōt, hæres tenetur: secus si non suo facto hoc dicit. Angē.

¶ Si res[d] legata sine facto[e] hæredis perierit,[f] legatario decedit.[g] Et si seruus alienus legatus, sine facto[h] hæredis ma

non præstet. Casus in alijs partibus facile figuratur. Not. ꝙ debitor speciei legatæ liberatur, si illa intereat, vel fiat insolubilis, & desinat posse præstari sine facto & culpa ipsius Item ꝙ debitor speciei legatæ nō liberatur, si facto suo mediato vel immediato interueniente desinat posse præstari, siue scienter siue ignorāter fecerit. Itē ꝙ mora debitoris ꝑpetuat obligationē.

d ¶ Si res. Puta seruus stichus.

* ADDIT 10. Not. secundū Bald. in l.si non designata.C.de fal.caus. adie. ꝙ mulier ob tale legatum non patitur exceptionē cōpensationis, ob res amotas, vel donatas vxori à viro, quod intellige si consistunt in specie, secus si in quantitate. Item non patietur retentionē ꝓpter malos mores: sed nunquid patietur deductionem expensarum, & an detrahatur falcidia de legato dotis, distingue vt Bald. ibi. Hier. Mess.

a ¶ Dotē. i. illā dotē quā nō recepit.

b ¶ Instrumenta dotis. s. in quibus cōfessus fuit se recepisse dotē, quā nō recepit, vt ff.de dot.præleg.l.fi.§.fina. & l.cū scriptum.§.item ei, quæ.

c ¶ In prælegando. i. legando: abundat.n.præ, vt ff.de dot.præl.l.j.j.rū.

¶ Si res legata. Casus. Quæsitū fuit an si res legata decedat aut pereat, cui pereat: & videbaē perire hæredi tanquā dño.l.incendiū.C.si cer.pe. sed deciditur contrariū ex eo, quia cū sine culpa hæredis res legata pereat, non est quid illi imputetur, cū

e ¶ Sine facto. i. mora: quo casu de interitu tenet, (j) vt ff.de ver.obl.si seruū.j.rū.& de leg.j.cū res.§ fina. ¶ Rōnē vide p glo. in.l.diuortio.in glo.3.ff.de neg.gest.] Vel quia sine causa occidit, vt d.l.si seruū. Aliud si cū causa, vt ff.de leg.j.l quid ergo §.si hæres.tenetur.n.de dolo, & lata culpa, & leui, vt ff.eo.j.l.cum res. §.sed si culpa.&.§.culpa.

ADDIT. (j) De negligentia verò non tenetur debitor actione personali, nisi fuerit in mora, vel petatur res quæ fuit creditoris: vel negligētia sit circa rem seu peremptionem substantiæ rei debitę, Ang.

f ¶ Perierit. Vel non cōpareat: quò cāu caueat hęres de dādo, si ad eū reuerterit: & suis sūptibus recupaē, qñ post mortē fugit: aliàs.i.si in vita, sūptibus legatarij, vt ff.de le.j.cū res. §.itē si res.& de leg.2.si qs seruum.

g ¶ Decedit, quia qui in specie teneē eius interitu liberatur, vt hic, & ff. de verb.obl.l.si ex legati.

h ¶ Sine facto. in hoc quoque.s.alieno

lieno seruo potest admitti culpa, puta non certificauit hæres dñm, qui si sciuisset se posse vendere, nō manumisisset. s. fortè cū videret eū velle manumittere, vt ff. eo. j. l. cū res. §. sed si alienus. & §. pe. & fi. Itē si fuerit in mora emēdi, vt ff. de verb. obl. si seruum. §. si autem alienus. & dic facto. i. culpa vel mora.

a ¶ *Manumissus*. nam manumissus similis ē mortuo, vt ff. de solut. si mihi alienum.

numissus [a] fuerit, non tenetur hæres. Si verò hæredis seruus legatus sit, & ipse eū manumiserit, teneri [b] ipsum Iulianus scripsit: nec interest, [c] sciuerit, [d] an ignorauerit à se legatū esse. Sed & si alii donauerit [e] seruum, [f] & is, cui donatus ē, eū manumiserit, tenetur [g] hæres, q̄uis ignorauerit [h] à se eū legatum esse.

¶ Extīcta psona primò legata, remanet legatū i accessoria, qñ fit p dictionem, cum secus in rebus. hoc dicit. Aret.

b ¶ *Teneri*. s. ad æstimationē, vt ff. e. l. si quis inquilinos. §. j. & ff. qui & à qbus, hæres. Sed hic nō dicit tenere manu missionē, sꝫ dicit ꝙ nō minꝰ valeat legatū. id ē quo ad æstimatio. ADDI. Et valet ēt manumissio: qa dñiū serui hæredis nō trāsit in legatariū, vt hic, & d. l. si quis īquilinos. secus in seruo hæreditario etiā sub conditione legato l. si seruū qui sub conditiona. ff. de manumis. Ange.

c ¶ *Nec interest*. cur secus vbi seruū indebitum sibi solum quis manumiserit, vt ff. de condit. indeb. in summa. §. si seruū, q̄ est cōtraꝰ Io. rñ. qa debuit scire, cū factum suū censeat, vt in auth. de iureiur. à mo. j. respō. ¶ Adde ꝙ hæc ratio non est generalis, quia sine sua culpa posset hęres ignorare, si in codicillis postea repertis legatus esset. l. 3. §. cū transactio. de transa. Ideo dic. ꝙ ideo est, quia natura condictionis indebiti est, vt quis teneatur tantum quatenus est locupletior. lege si non sortem. §. libertus. ff. de condi. indeb. vnde cum nihil lucri sentiat, qui indebitū receipit, non habet locū: secus in hærede qui sentit commodum ex hæreditate: & ita communiter resoluitur in dicta lege in summa. & hic p Ange.

d ¶ *Sciuerit*. Scilicet ipse hæres.

e ¶ *Donauerit*. Scilicet hæres.

f ¶ *Seruum*. à testatore legatū, & erat hęredis.

g ¶ *Tenetur*. ad æstimationē, vt s. pximè dixi.

h ¶ *Ignorauerit*. s. hæres

¶ Si quis ancillas. Casus. Vertebatur dubitatio, an si quis legasset ancillam cum natis, ea extincta, extingueretur legatum etiam partus & videtur ꝙ sic: quia cum sent coniuncti per dictionem, cum, tanquam accessorij, extincto principali videbatur accessoriū extingui. l. cū principalis. ff. de regu. iur. Sed contrarium deciditur: quia licet in his duobus primis exemplis nati & vicarij videantur nominati per modum accessorij, tamen re vera non est ita: nam præpositio, cum, coniungit accessoriè solū illas res, quarum vna alteri accedit, sed quando ponitur inter personas, quarum natura est, vt vna alteri non accedat, tunc non coniungit accessoriè, sed sunt duo legata separata. & ex his habes rationes diuersitatis secundi casus hic positi. Not. quòd legatum hominis per modum accessorij ad alium hominē principalē nō extinguitur, licet extinguatur legatū hominis principalis. Item quòd homo homini non accedit. Item quòd accessorium non debet esse maius suo principali. Item quòd legatū rei accessorie-

¶ † Si quis ancillas cū suis[a] natis legauerit, ēt si ancillæ mortuæ fuerint, partus legato cedunt.[b] Idē[c] ē, & si ordinarii[d] serui cū vicariis legati fuerint: quia licet mortui sint ordinarii tñ vicarii legato cedunt. Sed si seruus fuerit cū peculio legat[e], mortuo[c] seruo, vel manumisso, vel alienato peculii legatū extinguitur.[f] Idem est, si fundus ĩstructus,[g] vel cum instrumento[h] legatus fuerit. Nam fundo

cessoriè ad hoïem principaliter legatum, si exprimatur verbis accessionē importātibus, extinguitur ex tincto legato hoïs. Itē quòd dictio, cum q̄ñ ponitur inter res, quęp̄ht vna alteri accedere, stat accessoriè, aliàs secus. Itē quòd extincto principali extinguit accessorium.

a ¶ *Suis natis* aliàs suo nato

b ¶ *Cedunt*. quia duo legata sunt separata, vt ff. de pecu.leg. l.& si ancilla.quæ est l. 3. Sed cōtra.ff.de vētre.ĩspi.l.j.§.ex hoc vbi dicitur.quòd partus est portio uiscerum matris. Respon.ibi loquitur, donec in uentre est.

c ¶ *Idē est*.sic.ff.de pecul.leg.leg.4.

d ¶ *Ordinarij*. Qui sunt hi? Dic ut infra quod cum eo.§.cum autem.

* ADDITIO. Ordinarij serui dñr ab ordine, qui domui, aut tabernæ, aut negotiationi regendę præsunt, quibus datum est peculium illorum uerò si peculio cōtinebātur alij fui uicarii appellabant, qui ēt serui peculiares dñr l. si sticho.ff.de pecul. leg. Martialis, esse sat est seruum, iā nolo uicarius esse. Aemyl. Ferr.

e ¶ *Mortuo* s.uiuo testatore, non si post, ut ff.de pecu.leg.tunc inutile.

f ¶ *Extinguitur*.quia accessio est, ut ff.de pec.leg.l.i.& 2.Sed quare non ita in superiori casu? Respō. ꝓpter hoīs dignitatem, quia non ita accedit, ut ff.de ędil..edict.iustissimè. in princi. † Item quid si uicarii erant tantum in peculio, & legatus est cū peculio? Respon.idem ut exprimere peculium noceat, ut ff.de condit. & demon.si in diem.in fin.

ADDI. Idē & si aliç res erant in peculio eadē rōne. Si uerò ℓleget ordinarium cū uicarijs & peculio, obtinet quasi separet uicarios à peculio, ut l.si peculiū.§.si seruus.ff.de pe.leg.

g ¶ *Instructus*. Huic primo articulo contradicit. ff. de fun.instru.l.si cui.in fi. Sol. ſm Ro. hic simpliciter ꝓpter rudes sic loquitur. Vel dic quòd sit idē q̄d in partu & uicarijs, & q̄d sequitur. Cū instrumēto. referatur ad ꝓximū de peculio. Vel subtilius refert inter instrm̄ fundi, q̄d perit semꝑ peremꝑto legato fundi, & instrumentū patrisfamiliàs, q̄d non perit, licet legatum fundi ꝑeat & hoc casu loquitur lex cōtraria, & alia contraria in eod.tit.l.i.Argum. contra.ff.de fun.instru.l.quęsitum. §.sed si fundus.& §.si instructo.quibus dicitur, si fundus instructus legatus sit, instrumentum patrisfamiliàs continetur, non agri.sed ibi subaudi, tantum.

¶ Adde, quòd hæc solu.tenenda est, quæ fuit Azo.aliæ enim falsę sunt.] Vel dic illam esse Pauli sententiam in l.si cui.Istam Labeonis à Iustiniano probatā: & sic corrigitur illa.

h ¶ *Instrumento*. Est autem instrumentum apparatus rerum diutius permansurarum, sine quibus non posset exerceri possessio; ut ff. de fund. instrum. quæsitum.j.respon. Et sunt instrumenta fundi quæ fructus quærendi, cogendi, seruandi gratia comparata sunt, ut ff.de fun. instrum.l.instrumenta, quæ sunt illa, ibi habes.

† Aliàs sed si quis.

† Secus autem esset in setu animalium brutorū & in ijs quæ non veniunt per modū principalis & accessorij, vt si legetē equus cū asino: q̄a duo legata censent. Et hæc inducuntur ad quæstionem de ingrediētē monasterium vt vitiato ingressu nō valeat bonorū dedicatio, nisi expræsse se & sua dedicasset secundum doctō. hic Paul. ibi nō putat differre hac lege

ta inter se, lego fundum cum instrumento, vel fundū instructū. sed hæc differe lego fundum cum instrumento et lego fundum & instrumentum de quo nihil In ſtin. hic Idcirco quando dicitur in l. si cui ex cæteris poterit esse legatum sic explico pro eo quod est ex vno ex cæteris. puta fundū & instrumentum lego. nā alienato fundo nihilominus debetur instrumentum. H. M.

S Y L.

2. ¶ Alic-

a ¶*Alienato.* à testatore.

¶Si grex. Casus. Reuocabatur in dubium legato gregis facto, ex eoq; grex ad unã tm̃ uel pauciores oues redactus fuerat, an in remanentibus subsisteret legatum, & ui debatur q; non: quia ex quo nõ erat amplius grex l. oues. ff. de abige. & legatus erat grex, uidebatur extinctum legatum. contrarium respondetur: quia eo legato legatur quid totale: & ideo singulae eius partes legatae intelliguntur, & ideo una sola ouis debetur ut hic. Not. quòd si grex legatus ad unã ouẽ reducatur, nihilominus debetur. An uerò hoc idẽ sit qñ deficit grex añ mortẽ testatoris, disputat latè Praep. sen. in. i. q. 5. casus. Itẽq; legatũ uniuersale recipit augm̃ & diminutionẽ. Itẽ quid sit grex. Itẽ domus ex quibus cõstet.]

alienato[a] & instrumenti legatum extinguitur.

¶ **Grex et in vna oue retinetur, & legato grege ueniunt oues adiũctae gregi post testm̃. Idẽ est in legato aediũ. Aret.**

¶Si [b] grex legatus fuerit, & posteà ad [c] vnã ouẽ peruenerit, quod superfuerit, vendicari potest. [d] Grege aũt legato, [e] etiã oues eas quae post testm̃ factũ gregi adiiciũtur, legato cedere Iulian[9] ait. Est†enim gregis vnum corpus [f] ex distantibus capitibus, sicut aediũ vnum corpus est excohaerentibus lapidibus.

¶Aedibus denique legatis, colũnas & mormora q̃ post testm̃ factum † adiecta sunt, legato dicimus cedere.[g]

b ¶*Si grex.* Qui ex decẽ ouibus cõstat, uel quatuor, uel quinque porcis, ut ff. de abigeis. oues.

ADDI. Tres autẽ hoĩes constituunt collegium. l. neratius. ff. de uerb. sig.

c ¶*Ad vnam ouem.* sic ff. quod cu. uni. l. sicut §. fi. ff. eo. tit. i. l. si grege.

¶Adde tamen, quòd grex: ad unam ouem redactus non est grex: & tamẽ collegium ad unum redactum remanet collegium. d. §. fina.]

d ¶*Vendicari potest.* tt. quib. mo. usus fructus amit. l. fin. contra Solu. facilius perditur legatum ususfructus, q̃ proprietatis, ut argum. ff. eod. titu: repeti. § rei mutatione. & ff. eod. l. si grege, in fin.

¶Adde, quòd solu. glo. communiter tenetur, licet aliàs publicè disputando contrarium tenuerim.]

ADDIT 10. Hoc uerũ est, qñ est reliq̃[9] ususfructus, † ut gregis. secus si singulorum capitum Angel.

e ¶*Legato.* Sic. ff. e. l. grege, sic infra §. proximo.

f ¶*Corpus ex distãtibus capitibus.* Tria. n. sunt corpora rerũ. Vnũ, quod uno spiritu, idest elemẽtatione cõtinetur, ut homo, lapis. Secundũ q̃d ex cohaerentibus constat: ut pomus, & armarium. Tertium, quod ex distantibus corporibus, ut grex, & populus, ut hic, & ff de usucap. rerum mistura. §. i. & ff. de rei uendition. in rem. §. at in iis.

g ¶*Cedere.* Sed columna uel tignũ domus legari purè non potest, ut ff. de legat. i. l. caetera. ne urbs deformetur.

¶Si peculium. Casus. Quaestio fuerat, an quod accederet uel decederet peculio legato, pertineret ad legatarium: & uidebatur dicendum quòd non: quasi de eo peculio testator uoluerit intelligere, quod erat tempore testamenti, argumento legis si cognatis, digestis de rebus dubiis. contrarium respondetur, quia cum peculium sit quid vniuer

† *Aliàs autem.*

Factum abundat † *Ad hoc faciũt quae continentur in l. fi. ff. ne quid in lo. publi.*

vniuersale, quamuis recipiat augmentum vel diminutionem, tamen est semper idem. Sed tunc quæsitum fuit, quid de eo, quod contingit post mortē testatoris; & videbatur ꝙ cuicunq; legatum sit, cum legatū cedat à morte testatoris, tale augmentum vel diminutio spectaret ad hæredem. sed contrarium deciditur in seruo; & rō est, quia quando datur libertas seruo testō, & sic directa, ita demū ei competit, quando aditur hęreditas & ideo propter commodum serui nō dicitur cedere nisi tempore aditæ. l. hæredem §. fi. ff. qn di. le. ce. Not. quòd legatū peculij recipit augmentum & diminutionem viuo testatore. Itē ꝙ augmentum peculii legati seruo, cōtingēs post mortē ante aditam, cedit lucro serui. Item ꝙ dies legati peculii seruo cedit ab adita. Itē ꝙ augmētū contingens ex rebus peculiaribus post mortem ante aditam spectat ad legatariū, aliter non. Itē ꝙ verbum, extraneus, diuersimodè accipitur.]

¶ Augmentū vel diminutio peculii legati viuo testatore ad legatarium, spectat: sed si post mortem ante aditam hæreditatem, cedit legato, si est legatum ipsi seruo: secus si extraneo. Arec.

¶ Si peculiū legatum[a] fuerit, sine dubio quicquid peculio[b] accedit vel decedit viuo testatore, legatarii lucro vel damno est. Quòd si post mortē testatoris ante aditā hæreditatem aliquid seruus acquisierit, Iulian[us] ait, si quidē ipsi manumisso peculiū legatum fuerit, omne, quod ante aditā hæreditatē acquisitū ē, legatario[c] cedere:[d]

a ¶ *Legatum fuerit*. seruo vel extraneo.

b ¶ *Peculio*. Nam & futurum peculium legari potest, vt ff. de pecu. le. l. ei quoque. & facit ad hoc supra proxim. §.

c ¶ *Legatario*, eidemque manumisso. Accur.

d ¶ *Cedere*. Nota tria tempora: ante mortem testatoris; & post, ante aditam hæreditatem: item & post: In primo tēpore. s. quo non inuenitur cessisse dies legati, omnes sunt legatarii pares; nam quicquid eo tēpore acquirit seruus talis, ei, cui hoc peculiū est legatū, acquirit; siue ipsi seruo, siue alii extraneo sit relictum; quia non cedunt legata. similiter in tertio. scilicet sunt pares. In secundo distinguitur extrane[us] à seruo, vt hic. Nā quod legatum cedit extraneo à morte, hoc seruo ab adita hæreditate; quia nec libertas sibi prius debetur, vt C. de cadu. toll. §. cum igitur. & §. in nouissimo. Nam pura legata vel in diem certā relicta, à morte cedunt, nisi in sex casibus, vbi, ab adita hæreditate, vt C. de cadu. tollen. §. cum igitur. & §. in nouissimo. & ff. quādo di. leg. ce. l. ij. † inter quos legatum seruo manumisso relictum est unus, vt hic. Conditionalia vel in diem incertum relicta, ex die vel cōditione existente cedunt. i. transmittuntur ad hæredes.

¶ Ad de hoc verum in re de sui natura non transmissibili, quia tūc trāsit ab adita, ut in legato seruitutū psonaliū l. si post diē. ff. quan. dies leg. ced. & idem in realibus l. receptū. in fi. ff. com. prædio. & in pluribus casibus not. in d. §. in nouissimo.]

¶ Nam ante conditionem vel diem venientem si decedit legatarius, nō transmittit, vt C. de cadu. toll. §. sinautem.

† Et hæc vera qn dies est certa an & quando: si verò certa an, sed incerta quando: vt in diē mortis: tunc si legatary, habetur pro puro: si extranei vel hæredis, habetur p conditionali. sicut quando est dies penitus incerta: si quando omnino est extitura: vt S Y L. si sol vel ante christus nascetur habetur p puro, secundum Angel. hic.

quia[a] huiusmodi legati dies ab adita hæreditate cedit: sed si extraneo peculiū legatū fuerit, nō cedere ea legato, nisi ex reb. peculiari b' actū[b] fuerit.†

¶ Legata libertate nō venit peculiū: secus si manumittatur: & legato pecul. n̄ intelligitur legatū qđ[c] dominus debet.

¶ Peculiū[b] autē, nisi legatum fuerit, manumisso non debetur: q̄uīs[d] si viuus manumiserit, sufficit, si non adimatur: & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserūt. Iidem rescripserunt, peculio[e] legato, non videri id relictum, vt

† aliàs fuerit peculium. SYL.

sa autem. Nisi in tribus casibus. Primus, ut ff.de condi.& demon.cō ditiones. Secundus.ff.e.j.l.iij. Tercius.ff.quādo di.l.ce.si cum pfinitione. Item uerbum, cedere duas habet significationes.i. incipere deberi, ut ff.de uerbo. signifi.l.cedere. Itē cedere quantum ad trāsmissionē, vt accipitur. C. de cadu. tol. per totū. & in utraq; potest hic accipi.

¶ Adde, ꝙ dicitur cedere quatuor modis, aut quo ad transmissionem, aut quo ad obligationē, aut quo ad petitionem, aut quo ad dominii translationem, de quo p doc. in l.j.C. com.de leg.]

a ¶ *Quia*. Bona est ratio, si.n.prius cederet, idē esset quod in extraneo. Est & alia ratio, ut ff.de pecu.le.l.denique.§.si.ubi dicitur, ꝙ uerisimile est, eum omne augmētum ad ipsum pertinere uoluisse, cui &c.

b ¶ *Auctum fuerit*. Scili. et peculiū.

¶ Peculium autem. Casus Dubitabatur an legatā libertate deberetur peculium, & uidebatur ꝙ sic, quia seruo manumisso, si non adimitur, remanet peculium, & ualet argumētum de actu inter uiuos ad ultimas uoluntates, sed contrarium respondetur, & ratio ponitur in gl.in ver. quāuis. No. ꝙ argumentum de contractibus ad ultimas uoluntates nō ualet, vbi est diuersa ratio. Item ꝙ manumissio inter uiuos tribuit peculium, secus in ultima uoluntate.

Itē ꝙ in legato Peculii seruo facto in dubio nō cōtinent debita à domino ipsi seruo rōne peculii. Item ꝙ si legata est libertas seruo, si rōnes reddiderit, censetur legatū peculium.]

c ¶ *Peculium*. Sic. C.de pecu. eius qui lib.me.l.j.

d ¶ *Quamuis*. Cur tam uariè? Respon.quia secūdo casu. s. quādo inter uiuos, op. eius manumissor erat habitur[g], unde conuersa donatio psumit, secundū Ioā.vt.ff.mā da. si uerò non. §. inde Papi. (j) vel secundū P. propter præoccupationē mortis, q. psumitur auferre, si potuisset, ut in auth.de trien.& se.§.illud quoque. ibi. Prę tumultu mortis angustiatus &c. & C.qui testa.fa.pos. hac consultissima.§.primo.

* ¶ Istam.q. latè examinat Præpo. senen.vj.q.viij. SYL.

ADDITIO (j) Istā rōnem reputat inefficacē Io.Fab. hic, cū per manumissum debeant operæ exhiberi filio: nec nisi ex cōuentione debeant l.j.C.de ope.lib. & l.si operarū iudicio.ff.e. unde dicit ipse, ꝙ inter uiuos est maior effectio domini, quia se priuat dñio serui & eius seruitio, qđ retinere poterat; nō sic ubi moriens dat quod sibi retinere non pt. Aliás rationes uide per Ang. hic.

e ¶ *Peculio legato*. s. seruo, & etiam libertas fuit legata, aliud, si extraneo. ut. ff.de pecu. le.l.vj.§.fin. & l. si sticho. Accursius.

¶ Sed & tale legatum valet, Dãnas, esto hæres meus domum illius reficere: vel, illum ære [a] alieno liberare.

¶ Legati in genere in dubio electio ẽ legatarii.

¶ Si generaliter† seruus, vel res alia [b] legetur, electio [c] legatarii ẽ, nisi aliud testator dixerit.

¶ Hæres legatarii optionis optare potest, & pluribus in optione discordantibus, sorte dirimitur. hoc dicit.

¶ Optionis legatum, idest, vbi testator ex seruis suis vel aliis reb. optare legatariũ iusserat, habebat olĩ in se cõdi

a ¶ *Ere alieno* liberare. Nam utilitatem habet.

¶ Si generaliter. Casus Per se patet. rõ aũt dubitãdi colligitur ex l. cõprehẽsum.ff.de contrahẽ. emp. quia in dubio electio debitoris uidetur: contrariũ decidit, rõnes sunt in glo. colligitur.n. diuersitas ex distinctiõe ipsius. No. summarium.

† *Cõcor. cũ hoc §.c.inter cæteras cũ gl.super ver. quodcunque extra de rescrip.*

b ¶ *Res alia.* vt æquus.

c ¶ *Electio legatarii.* Et à principio & expostfacto, secundum B. vt hic, & ff. de leg.j. si seruus legatus. §.cũ homo. Sed Ro. à principio dabat electionẽ hæredi, sed ex cõtumacia trãsferebat in legatariũ, arg.ff. de serui.si.cui.& C. de solu.l.j. Ioã. distinguit, aut in genere generalissimo, uel subalterno, ut si substantia vel corpus, vel animal legat: quo casu nõ ualet. cũ festucã uel muscam dando liberetur: uel in eo genere, quod Dialectici speciẽ appellant: ut homo & similia, & tũc subdistingue aut habebat in hæreditate seruos, & tunc legatarius eligit, dummodo nõ meliorem,(j) vt hic. & .ff.eo.j.l.legato.j.rñ.& l.qui duos.& de op.le.l.2.

Legatũ generis an ualeat.

SYL. ¶ Adde, quòd rõ est, quia ex quo cõpetit rei uendicatio ad unum ex illis.l.huiusmodi.§. si cui homo.ff.de le.j. si nõ haberet lectionem, non posset ea agere.]

¶ Aut non habebat, & tunc hæres eligit, ut.ff.de vi.tri.& oleo.le.l.iij. j.respon.& l.4.

¶ Adde quòd rõ est, quia ex quo cẽsetur legata res aliena, nõ uidetur electio legatarii, l.2.ff.de op.lega.]

¶ Si aũt testator ex certis relinquit incertũ: aut ipse sensit de certo:(qđ patet expresso noĩe eius) & tunc eligit hæres, & eius uoluntatem interpretatur: aut nõ sensit, & tũc legatarius eligit, ut ff. de le. j. l. siquis à filio. §. si quis plures. & l.qui duos.

SYL. ¶ Adde quòd eo casu secũdum cõem opi. hæres potest dare deteriorẽ, quia dicunt hanc esse declarationem uoluntatis, quæ de minimo intelligitur.]

¶ In domo aũt in genere legata, si hẽt testator domos, unã ex iis eligit hæres, si nõ hẽt. & relinquit, derisoriũ est legatũ, ut ff.eo.si domus. In fundo in genere legato dic nõ ualere legatũ, cũ unius digiti possit fieri fundus, ut ff.de iure do.cũ post.§. gener.& ff.eo.l.j.l. quod in rerũ.§. si quis.& l.locus. ff.de verb. signi.

SYL. ¶ Adde φ uideẽ eadẽ distinctio facienda: quòd aut hẽt fundos: & unũ ex eis legasse intelligit, & ita intelligitur.§.gener.aut nõ, & ꝓcedat gl. nã rõ assignata nõ releuat, si præsumimus testatorẽ de uno suorũ sensisse, non enim poterit hæres diminuere contra mentem testantis.]

ADDI.(j) Quia non est uerisimile testatorẽ uoluisse id legare, qđ nõ fuisset in specie cõcessarius, sed ubi electio est hæredis uel debitoris, poterit dari uilius, dum tamẽ non sit oĩno inutile, quia potuit testator

uel creditor cogitare ꝙ daret min⁹ Ioan. Fab.

¶ Optionis legatum. Casus Sic figurari potest. Quærebatur, an hæres fil lius, cui optio relicta fuerat posset optare, & ui

nere enim lagato, incerta sunt omnia præstet substantiam rei.

b ¶ Et ideo. Bona ratio, ut C. de cadu. toll. §. si autem.

¶ Adde, ꝙ quãuis doc. hic reprehen

debat ꝙ nõ, quia cũ tale legatum habeat in se tacitam conditionẽ, nõ uidetur ꝙ trãsmitti possit. cuius contrariũ hodie decidit, quãuis enim de rigore hoc esset de iure antiquo, placuit tamẽ Impe. hoc corrigere, ut plenius uolũtates defunctorũ implerentur à quo etiã cautũ est, ut plu ribus discordãtibus sors ipsa sit arbitra. No. ꝙ legatum serui uel alterius rei, quã legatarius optauerit, erat cõditionale. Itẽ ꝙ legatũ conditionale nõ transmittitur. Itẽ quòd dissensio pluriũ sorte dirimitur.]

tionẽ: [a] & ideo [b] nisi ipse legatarius viuus optasset, ad hæredem legatũ non transmittebat. Sed ex cõstõne[c] nostra & hoc in meliorem statũ reformatũ est: & data est licentia hæredi legatarii optare seruũ, licet viu⁹ legatarius hoc nõ fecerit. Et diligẽtiore tractatu habito, & hoc ĩ nostra[d] cõstõne additũ est, siue plures legatarii exstiterit, quib. optio relicta est, & dissentiãt in corpore eligendo: siue vnius legatarii plures hæredes sint, & inter se circa optãdũ dissentiant, alio aliud corpus eligere[e] cupiẽte: nec pat legatũ (qđ pleri que prudentũ cõtra beneuolẽtiã[f] introducebant) fortunã eẽ huius optiõis iudicẽ, & sorte[g] hoc eẽ dirimendũ, vt ad quẽ sors puenerit, illius sentẽtia[h] in optione pcellat. ¶ Illi possũt ex titulo legati capere, qui possũt hæredes ĩstitui. An.

dãt gl. decipiũtur, nã bene tacita, q̃ in erat, si exprimatũ, nõ uitiat quo ad trãsmissionẽ tñ nõ sequit ꝙ non sint aliqua legata, q̃ hãant tacitã cõditionẽ q̃ subaudiat à l. q̃ ĩpediat trãsmissionẽ, ut diximus ĩ legato annuo. l. in singulos de annu. le.]

c ¶ Ex constitutione. Quę est C. cõm. de leg. l. fi. ĩ prĩ.

d ¶ In nostra constitutiõe .s. prædicta.

e ¶ Eligere cupiẽte. Et alio aliũ subaudi.

f ¶ Contra beneuolẽtiam. Idest, cõtra æquitatẽ. s. ꝙ perirẽt. i. de iure stricto perire deberent, ut ff. e. l. huiusmodi. §. fi.

† Et hoc uerum quando dubium exprimit sup iure, nec a l. deciditur, et discordant in pиudiciũ sui, aliãs ti adpræiudiciũ tert. i. iudex compellit ad concordiã aliquando præcise, & aliquando cãtiue, dubium ãt super fcã probatiõe dirimitur. ut l. actio. C. de prob. Ang.

a ¶ Optionis legatum. Conditionem Scilicet si eligeret.

* ADDI. Solutio clarè decidẽs hãc dubitationẽ hæc est, quod in specie verum est quod dicit in tex. in quantitate uerò sequamur locũ certũ. ff. de triti. uin. ol. ut genere legato arbitriũ sit hæredis, qm̃ quãtitatis determinata certitudinẽ facit uini, oleive, quod in specie non euenit ge-

g ¶ Et sorte. Vel cũ taxillis, uel alio mõ. sic. ff. de iud. in tribus. † S3 quare iudex nõ cõpellit eos ad cõsentiẽdũ, vt ff. e. hmõi. in fi? Rñ. immò hoc mõ cõpellit, uel ibi cõpellit in actione eligẽda, q datur à iure, hic ãt nõ cõpellit in eo, qđ datur à testatore.

h ¶ Sententia. Vt tamẽ cæteris æstimatiõe præstet suarũ partiũ, ut C. com. de lega. l. fi. in prin.

¶ Legari aũt. Casus nõ figurat nisi s y l. lite-

literaliter in tâ generali regula. No. duas regulas, unā affirmatiuā, ꝙ qui testari pōt, ille pōt legare, alterā negatiuā, ꝙ q̄ nō pōt testari, nō pōt legare, & qđ dicitur in summario.]

¶ Adde, quòd hodie hoc est correctum in c. si. de secun. nup.

¶ Incertis. Casus non figuratur, q̄a Ius antiquum corrigitur. Not. quod legatum incertæ personæ nō ualebat de iure antiquo ēt in milite. Itē ꝙ incerta persona ea dicitur, quæ incerta ē testatori, licēt alijs ex post possit fieri certa. Item quòd hoc erat ēt in libertate. Item ꝙ ratio fundat aliquando in sola uolūtate. Itē quòd incertæ de certis & olim hodie rectè legat. Itē ꝙ licèt qs metu pœnæ nō possit cogi ad matrimoniū cōtrahēdum, pōt tamē inuitari spe lucri. Itē quòd licèt hæres ciuiliter olim non teneretur ex legato facto incertæ psonæ, tamē obligabatur naturaliter & iō nō dabatur repetitio soluti.]

¶ Legati autem illis solū[a] potest, cum quibus testamenti[b] factio est:

Incertæ personæ legari, libertas dari aut tutor non poterat, nisi esset incerta dē certis, ea tamē soluta non repetebātur, hoc dicit.

¶ Incertis verò personis, neque legatā, neque fideicommissa olim relinqui concessum[c] erat. Nā[d] nec miles quidē incertæ personæ poterat relinquere, vt diuus Adrianus rescripsit. Incerta autem persona videbatur, quam incerta opinione testator animo suo subijciebat: veluti si quis ita dicat. Quicunque filio meo filiam suam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundum dato. Il-

a ¶ *Solum*. Et ecōtra, i. sol[9] legat. ut ff. de leg. j. l. ij.

b ¶ *Testamenti factio*. In passiua significatiōe accipe, ut s̄ đ hę. quali. & dif. §. tastamēti. Sꝫ q̄ sūt isti, q̄ nō habent testi factionē? Rň. incerta psona, vt ī proxi. §. Itē pegrinus siue deportatus, vt C. de hær. insti. l. j.

¶ Adde, ꝙ rō est, q̄a hæreditas, siue ex testō, siue ab ītestato deferat̄, est de iure ciuili. l. lege obuenire. ff. de uer bo. signi. & deportatus, licet naturaliter uiuat, tñ pdit ea quæ sunt iuris ciuilis l. j. §. pē. ff. de contra tabu.]

¶ Itē in metallū dānatus, ut ff. de ijs quæ pro nō scrip. ha. l. si in metallū.

¶ Ratonē assignat ibi tex. quia efficitur seruus pœnæ, non Cæsaris.]

¶ Item seruus de adulterio cū domina commissio accusatus, ut supra de hær. Insti. §. ij. Itē collegiū, nisi probetur licitū, ut C. de hær. insti. l. collegiū. Item incestuosi, ut in authē. qui, mo. na. effi. sui. §. vlt. col. vij. Itē hæretici maioris hæresis, ut C. de hę re. l. manicheos. Item apostatę, ut vt C. de aposta. ij. qui sanctam. Item mulier nubens infra annum à tempore mortis mariti, ut in authen. de nu. §. so. ver. si qui uerò priorib'.

c ¶ *Concessum erat*. Hodie contra ēt ante legē græcā inferiorē in pauperibus, ut C. de epis. & cleri. l. id qđ. ADDI. Tu dic, quòd aut incertitudo est in persona legātis, & ualet legatum, quia hęredi onus iniunctū intelligitur, aut in persona legatarii, & tunc aut certificanda ex futuro euentu aut nō, primo casu ualet: etiam si erat incerta de incertis, ut l. si quis ita scripserit. ff. dè re. dub. Secundo casu ualet, si per l. certificatur, ut l. id quod C. de episco. & cle. sed de hoc uide Ang.

d ¶ *Nam* nec miles. Cuius. s. militis

¶ Posthumo quoque † alieno inutiliter antea legabatur.[a] Est autem alienus posthumus, qui natus inter suos[b] hæres† testatoris futurus[c] non est. Ideoq; ex emancipato filio conceptus nepos, extraneus erat posthumus auo.

¶ Sed nec[d] hmôi species penitus ē sine iusta emēdatione relicta: cū in nostro Codice cōstitutio[e] posita sit, per quam & huic[f] parti medemur, non solū in hæreditatibus sed etiam in legatis & fideicommissis: quod euidenter ex ipsius constōnis lectione clarescit.

¶ Tutor autem nec per nostram[g] constitutionem, incertus[h] dari debet: quia certo iudicio debet pro tutela quis suæ posteritati[i] cauere.

¶ Posthumus āt alienus† hæres īstitui, & antea poterat,[k] & nunc potest. nisi in vte

tur posthumus alienus. Item quòd hodie incerta persona potest hæres institui, & ei legari. Item quòd illud euidenter apparere dicitur, quod constat ex lectura alicuius rei. Itē quòd tutor incertus nec antiquo nec nouo iure dari pōt. Item quòd posthumus alienus de iure prætorio olim institui poterat.]

a ¶ *Legabatur*. Sed nec instituebat iure ciui. ut ff. de lib. & post. l. gallus §. ille casus. ¶ Adde, quòd de iure ciuili antiquissimo l. xij. ita solum institui poterat posthumus futurus suus tēpore testamēti, ut hic. Fuit posteà tempus C. Aquilii, quo concessum est institui posse posthumum futurum suum tempore mortis. Secutū est tempus primi capitis l. Vell. quo inductum est institui posse illum, qui testamenti tempore erat alienus. tempore mortis erat futurus suus. Quartum tempus fuit Iul. Iurecon. quo conceditur institui illū, qui tempore testamenti est alienus & nascitur non suus, sed ex post facto esset suus, succedendo in locum præcedentis. Quintum tempus est iuris prætorii, quo alienus poterat institui, & habebat bo. pos. Vltimum tempus est constitutionum, quo indistinctè potest instui etiam non futurus suus.

b ¶ *Suos*. scilicet quondam ante emancipationem, ut sequitur. *ADDITIO. Et sic distingue, qui natus, non est futurus heres inter suos.

c ¶ *Futurus*. s. hæres.

d ¶ *Sed nec*. q.d. non solū in posthumo sed omnia supradicta ab illo §. incertis, correcta sunt, ut arg. ff. eo. 3. l. hoc legatum. j. respon. & l. ea tamen.

e ¶ *Constitutio*. quam nō habemus.

f ¶ *Huic*. scilicet posthumo.

g ¶ *Tutorem* Per nostram constitutionem. s. supradictam constitutionē grçcam, nec ueteri iure, ut ff. de test. tu. tutor incertus.

h ¶ *Incertus*. ut si ita dixit, Illum tutorem do qui prius de Tuscia uenerit, nec incertę personæ datur, ut ff. de testa. tu. l. tutor ita. ADDI. Et est ratio secundum *Io.* Fab. quia quiuis postea certificetur tamen poterit uenire talis ribaldus ꝙ pupillo prouisum nō erit, contra id, qd' iura intēdunt, incertæ tñ psonæ post certificādæ testamentarius dari pt, non datiuus, ut hic ꝑ eum.

i ¶ *Posteritati*. i. filiis.

k ¶ *Posthumus*. Poterat. s. de iure ꝑtorio, non ciuili, ut infra de bon.

† Posthumus alienus quot modis dicatur, declarat Alci. li. 3. Par. ad c. 2. & lib. ix. Parer. c. i. quem uideas pro intelligē SYL*tia istius.§.*

† *alias testatori*

† *In hunc locū uide Alcia. li. ix. parer. c. i.*

post.i.respon.contra.&ff.de liber.& post.l.gallus.§.ille Accur.

ADDIT. Solu.ibi loquitur in posthumo alieno tpe testamenti nato nõ suo, qui postea succedẽdo in locũ primi suus efficit: hic uerò ẽt in eo, qui nũquam efficitur suus ante.

¶ *Nostro*.i. Romano.

b ¶. *Non potest*. Sed quæ est illa, quæ uxor esse nõ põt? Rñ. multæ sunt illæ, quæ uxores esse non possunt, ut s̃ de nup.diximus §. si aduersus C. de ince.nu.l.iiij.

¶ Si quidem in noĩe. Ca-sus. Quærebatur, an error nominis uitiaret, rõ dubitationis esse poterat incertitudo, cuius contrariũ deciditur rõne assignata in tex. No. q̃ error nominis legatarii uel hæredis, si de corpore cõstet non uitiat. Item ibi, seruatur: & rectè. q̃ non sufficit aliquid esse cõsuetum, nisi sit bonum. Item q̃ nomina sunt imposita ad dignoscendum homines. Itẽ q̃ non curamus de modo, dummodo sequatur effectus.]

c ¶ *Si quidem*. sic.C. de testamen.l. si in nomine.

.] ¶ *In nomine*. Nomen est genus, sʒ ponitur hic pro specie sui, vt Albertus, quod dicitur proprium personæ nomen, Cognomẽ, quasi cõi cognationis nomẽ, vt Asinellus. Prænomẽ est qđ cã differẽtiæ ponit: ut si sint duo Tullii, & uni superaddat, Marc⁹ & dicatur Marcus Tullius. nã Marcus est prænomẽ. Agnomẽ est qđ imponit ab euẽtu, ut Africanus, qui uicit Africã: Alemanicus, & Gotthicus, ut s̃ in rub.proœ.huius libri.

Nomen. cognomẽ prænomen, & agnomẽ, differũt.

SYL. --

ro eius sit, quæ iure nostro[a] vxor esse non potest.[b]

¶ Error nominis, pnominis, agnominis, cognominis, ñ vitiat, si de corpore cõst. Ar.

¶ † Si quidẽ[c] in noĩe,[d] cognomine, prænomine, agnomine legatarii testatõr errauerit, † cũ de pſo na cõstat, nihilo minus valet legatum. [e] Idemq; in hæredibus[f] seruat, & rectè. Nomina enim † significandorũ horũ gratia reptasũt: qui si alio quolibet modo intelligantur,[g] nihil interest.[h]

¶ Falsa demonstratio nõ vitiat legatum.

¶ Huic proxima est illa iuris regula, falsa demonstratione † legatũ nõ perimi: veluti si quis ita legauerit, Stichum ser-

† *aliàs si quis.*

† *aliàs si de.*

*¶-Hæc explicat plenè Alci.l.iiij. Dispun.c.j.] ADDI. Hac de re latè hic Aem. Ferr. cum tamẽ Theophilus uocem agnomẽ non hẽat, eã adiũdare facile ar bitror, de quo vide Anton. Augus. lib. iij.c.viij.

e ¶ *Valet legatum*. sic ff. si cer. pe.l. certũ. & C.e. l.si fortidianum.

f ¶ *In hæredibus*.s. si erret in eorum nomine.

g ¶ *Intelligantur*.s.à testatore: & hoc in ppriis. In appellatiuis distingue sm Io.an parũ erret, ut si libros mẽ branas appellet, quo casu ualet, maximè cũ fuerit cõsuet⁹ sic appellare, ut.ff.đ le.3. librorũ.§.qđ tñ Cassi⁹.an multũ erret, & tũc cõtra, ut ff.eo.ti. l.4.& de sup.le.l.labeo ĩ medio leg.

¶ Adde, quòd uera rõ differẽtiæ ẽ in l.quoties.in si.prin.de hæ.inst.& dic quòd data paritate terminorũ nõ ẽ differẽtia, q̃ in pprio, si constat de corpe vʒ, aliàs secus, idẽ ẽ in appellatiuo, gl.cõiter approbata in d.l.4. h ¶ *Nihil interest*. vnde liber hõ sibi nomẽ mutare pt, lʒ seruus nõ possit ut C.de mu.no.l.j.& ff.de fal.l.falsi.

¶ Huic proxima. Casus In huiusmodi regulis non solet figurari: ratio tamen

† *aliàs si grando ...rum.*

† *Conc. c.quia circa cũ gl. super uerbo fal sa cã. extra de cõ sang. & affi.*

pũ meũ vernam[a] do, lego. Licet.n. nō verna, sed emptus sit: tamē de seruo cōstat, vtile est legatū. Et conuenienter, si ita demonstrauerit; Stichū seruū quē à Seio emi. sitq; ab alio emptus,[b] vtile est legatum, si de seruo constat.

¶ Falsa cā non vitiat legatū, nisi p modum conditionis fuerit prolata. h. d. Aret.

¶ Longè magis[c] legato falsa causa adiecta nō nocet: veluti cū qs ita dixerit, Titio qa me absēte negocia mea curauit, Stichū do, lego. vel ita, Titio, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus sū, Stichū do, lego. Licet.n. neq; negocia testatoris vnq̃ gesserit Titius, neq; patrocinio eius liberatus sit, legatū tñ valet.

tamen dubitandi erat, quia cum de monstratum sit aliquid falso, uidetur, ea demonstratione non existente vera, cessare voluntas testantis: cuius contrariū dicitur ex eo, quia rei satis demōstratę frustra adiicitur demonstratio, & superflua adiectio non uitiat, l. j. C. de rei uxo. actio. Not summarium. Item quòd relatiuum, quis uel qui, adiectū præterito tēpori facit demonstrationem.

Verna quid sit. a¶ *Vernam*, Verna ē seruus ex ancilla testatoris natus.

b¶ *Emptus*. idem & si non emit, vt arg. ff. de usuca. nunquam §. fi. secus in uenditione, ut ff. de contrahen. emp. si quis fundum.

SYL. ¶ Adde, quòd resolutio esse solet, q̇ aliud est in contractibus procedentibus ex mera liberalitate, in quibus procedit hic tex. aliud in ultrò citroq; obligatoriis, in quibus procedit contrarium.

SAL. ¶ Longa magis. Casus Sic figurari potest. Quærebatur, an falsa cā adiecta legato uitiaret: & uidebatur q̇ sic. quia cessante ratione legati uidebatur cessare legatum: contrariū tamen deciditur ea ratione; quia talis causa non est finalis: (hoc enim importat dicere quod dicunt doc. legato non cohæret.) secus autē si esset finalis. l. 2. ff. de don. Ideò autem conditionaliter adiecta uitiat, quia tūc nō ponit aliqd certū; sed dubiū & incertum, q̄uis apponatur verbo p̄teriti vel præsentis tpis: ideo uolūtas pendet ab ea, f'm Bar. in l. demōstratio. §. qđ aūt. ff. de condi. & demō. Not. q̇ falsa causa non vitiat legatum nisi sit posita cōditionaliter. Item q̇ valet argumentū de falsa demōstratione ad falsam causā.]

c¶ *Magis*. Iō dicit magis, quia uerba falsæ demōstrationis sunt de substātia ipsius legati; ut cū pūo. Stichū vernam do lego. sed verba falsæ causæ non ita.

SYL. ¶ Adde declarando gl. quòd demonstratio non significat substantiam legati: quia plerunq; significat accidens: sed intelligas de substantia. i. apponuntur à testatore ad demonstrandam substantiam. i. corpus ipsum rei legatę, & sic causam materialem: sed uerba causę apponūtur ad denotādū finē, quo fuit motus testatore. ideò longè minus vitiat falsa cā, si qdē importat finē impulsiuū.] ¶ Itē quia causę legandi non cohærent legato, ut ff. de con. & demon. cum tale. §. falsam cau. (j) Itē quia hic donare præsumitur, ut ff. de con di. indebi. in summa. §. id quoq;.

ADDI. (j) Puta quia de necessitate dispotio non consequitur ex causa, aliàs

a Legari. Propter confusionē hæredis & legatarij, quia eadem persona sibiipsi debere non potest.
b Nec quicquam proficere. quia actus morientiū nō possunt esse ī suspēo, ut ff. com. pręd. l. fin. in fi. & pp regulam Catonis, quæ sequitur.
¶ Adde hoc verum in simplici uoluntate defuncti quæ non pōt stare in suspēso: secus in actu ex coniecturatamēte, defuncti l. j. §. si pēdeat. ff. ad mace. Itē in executiōe ultimę uoluntatis, quæ pōt stare in suspēso l. hæres qñq;. ff. de acquir. hær. Itē procedit regula post aditā, nō ante, s'm Bar. in d. glo. fin. l. fi. in fi.]
c Exierit. Seruus legatarius.
d Quia qd & c. hęc est regula Catoniana.

legari, [a] nec quicquā proficere, [b] si viuo testatore de ptāte hæredis exierit: [c] quia, qd' [d] inutile foret legatū, si statī post factū testm̄ decessisset testator, nō debet hoc ideo valere, [e] quia diutius testator vixerit. † Sub cōditione verò rectè legatur seruo; vt requiramus an quo tempore dies legati cedit, in potestate hæredis non sit. [f] Ex diuerso, hærede instituto seruo, quin dño rectè, ēt sine cōditione legetur, nō dubitatur. Nā & si statim post factum testamentum decesserit testator, non tamē apud [g] eum, qui hæres [h] sit, dies legati cedere ītelligitur: [i] cum hæreditas à legato separata sit, & possit per eum seruum alius hæres effici, si prius, quàm iussu domini adeat, in alterius potestatem translatus sit: vel manumissus ipse hæres efficitur: quibus casibus vtile est legatum. Quod si in eadē causa permāserit & iussu legata

tūm dñs serui erit hæres p seruū, & legatarius p se: & ita non erit apud eū id est, eundem hęredē hæreditas & legatū: qđ erat superiori. §. imò ad hoc vt sit hęres per seruum duo prę cedere oportet: nutus domini, & obedientia serui, & interī serui conditio poterit variari; sed legatum tñ interi habebit dńs, sunt ergo separata hæreditas & legatum interim cum legatū apud dominum sit, hæreditas apud nullū, donec seruus vel manumissus sibi, uel iussu alicuius dñi eam adeat.
i Intelligitur. nā nemo est hęres adhuc, cum & domini iussus & serui debeat sequi voluntas, vt C. de hæred. insti. cum proponas.

* Et sic quod ab initio non ualuit, tractu temporis nō conualescit. simile in c. 2. cum glo. fin. extra de eo qui duxit in matri. qui pol lu. per adul.

Seruus hæres institutus non acquirit domino, nisi duo concurrant.

e Valere. exceptis quibusdam casibus: vt cū res tua sit tibi legata, & ante mortem testatoris alienata.
f Non sit. Nam si est adhuc seruus, nō ualet legatum, aliàs valet: sic ff. ad l. fal. l. si a seruo.
g Apud eum. Id est, apud eundē. s. dominum qui sit hæres per seruum: quia adhuc non est Accur.
h Hæres. hoc est dicere, mortuo testatore statim post testm̄, nō ideo sta

¶ Adde & declara hocverū ī directa īstitutione, sec' in obliqua & fideicōmissa. l. seruo inuito ff. ad trebel. & ratio ē, q̄a iura q̄rēda nō quærūtur nobis p seruos, sed bñ iura quæsita psequēdi ius; & iā aditio, q̄ est ius qrendi, nō quæritur: secus in restitutione q̄ est iuris quæsiti executio.]
¶ Et licet hęreditatis dies cedat ea ā dita, tñ legatū à morte testatoris cedit, vt C. de cad. tol. §. ī nouissimo. vñ apud

Legati dies cedit a morte testatoris.

apud dñm erit legatū, sed hæreditas apud nullum, quæ poterit esse uel apud hunc, uel apud alium, si alienabitur. s. seruus prius, vt sequitur.

a ¶ *Legatarij*. Qui & dominus est.

re, quod non erat in tutela.]

c ¶ *Fundamentum*. Cū sine illo nullū dicatur, vt ff. de iure codi. l. fi. & j. ti. 3. §. in primis, & ff. de ijs quæ in testa. delen. l. pe. ibi, Calphurnius.

SYL.

Or. le scripturæ an sit seruandus.

rii [a] adierit, euanescit legatum.

¶ **Legata & libertas hodie relinqui possunt ante hæredis institutionem, & postea, & inter institionem & substitutionem. Aret.**

¶ Ante hæredis institutionē inutiliter antea legabatur: [b] scilicet quia testamenta vim ex institutione hæredis accipiunt: & ob id veluti caput atq; fundamentum [c] intelligitur† totius testamenti hæredis institutio. Pari ratione nec libertas ante hæredis institutionem dari poterat. Sed, quia in ciuile esse putauimus, scripturæ ordinem [d] quidē sequi, (quod & ipsi antiquitati vituperandū fuerat visum) sperni autem testatoris voluntatē, [e] per nostrā cōstōnē [f] & hoc vitiū emēdauim: vt liceat & ante [g] hæredis instōnē, & inter medias [h] hæredū instōnes legatū relinq̄re, & multo magis libertatē, cuius vsus fauorabilior [i] est.

¶ *An hæredis*. Casum figurare nō expediret in l. corrigente, ratio. n. dubitandi assignatur in tex. uidelicet quia caput & fundamentū totius testi est institutio, sine qua quicq̄d factū erat inualidū reputabatur. Corrigit tñ hoc per Iusti. ratione expressa in hoc tex. quia incongruū uidetur potius ordinē scripturæ, inspicere, q̄ uoluntatē testātis, alia ratio pōt assignari, quia cum testm̄ uoluntate sit indiuiduū. l. pedius. ff. de arbi. non est dare in eo prius & posterius: q̄a oīa vni co pūcto claudunt, licet in scriptura sit ordo. No. institutionē esse de forma substātiali testamēti. Itē q̄ ordo scripturæ cōtra volūtatē testātis nō attēdit. Itē q̄ libtas ē fauorabilis.]

† *Concor. cum hoc textum. ca. Raynal. iuncta gl. super uerb. legauit. propem fin. extra de testa.*

b ¶ *Legabatur*. aliud in tutore etiam olim, ut supra qui da. tut o. pos. §. ad certum.

¶ Ratio aūt iuris antiqui erat, quia legata debebant capi de manu hæredis, ideo debebat institutio praecede-

SYL.

d ¶ *Scripturæ ordinem*. No. ordinem scripture non seruandum, sic. ff. de solu. nō enim. Sed contra arg. ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. quid ergo. & in auth. de hær. & fal. §. inordinatum.]

e ¶ *Voluntatem*. Repete vituperandum erat.

f ¶ *Constitutionem*. Quā nō habemus secundū quosdam. Vel dic verius, q̄uòd loquitur de ea, quæ est in C. de testa. l. ambiguitates, & quod ibi dicit, non ex mente. referas ad alia, non ad hunc ordinem.

g ¶ *Ante hæredis institutionem*. Quia primo potest legare rem, & postea hæredem instituere.

h ¶ *Medias*. Quia primū instituit hæredem, & postea legauit, & postea aliū hæredē instituit. & ita legat inter medias hæredum institutiones.

i ¶ *Fauorabilior est*. Nisi in duobus casibus, vt ff. de man. testa, cū explu ribus, & de leg. j. si quis à filio. §. pe. & ad treb. si patroni. §. qui fideicō.

Libertas fauorabilis est.

¶ Adde, q̄ dum doc. dicunt, q̄ l. cum explu-

SYL.

ex plurib. non facit, dic q probat, q a ibi pariter vitiaẽ legatũ libertatis, si cut quodlibet aliud: cuius contrariũ uidebatur: bñ verum est, q tex. in §. pe nõ facit, q a ibi incertitudo est in re legataquo casu electio est hæredis, si testator sensit de certa: sed in casu. d. l. cum ex pluribus, incertitudo est in p sona legatarij quo casu quã do constat, q testator sensit de uno solo, & ille incertus est, legatum fit inutile, siue legatũ sit liber tatis siue alterius rei: si uerò constat te statorẽ velle pluribus deberi, nec põt nisi uni, tunc forte diri mitur. Itẽ dum doc. similiter dicunt tex. in l. si patroni. non facere, dic q gl. ita induxit, si cogitur primus fideicommissarius à secũdo, qñ est retenturus quartam cum tractet de cõ modo pecuniario, multo magis erat cogendus; quando habuit libertatem quæ est inæstimabilis.

YL ¶ Post mortem. Casus Non figuraẽ cum simus in iuribus corrigẽtibus: dubitationem autem faciebat iùs antiquum ratio uerò decidendi allegatur in tex. ex quo enim exæquata sunt legata fideicommissis, in conueniens erat hanc inter ea differentiã remanere. Nõ fideicommissa. & olim & hodie fieri posse post mortem hęredis vel fideicommissarij: & idẽ esse hodie in legatis, q uis olim fuisset cõ trarium: ueruntñ aduertẽdum puto,

¶ Hodie ante & post mortem hæredis & legatarii & pridiẽ mortis ipsorum legari potest. Aret.

¶ Post mortem quoq; hæredis, aut legatarii, simili modo inutiliter legabatur veluti si quis ita dicat, Cũ hæres me[b] mortuus fuerit, do, lego, item Pridie, quã hæres, aut legatarius morietur. Sed simili mõ & hoc correximus,[a] firmitatẽ hmõi legatis[b] ad fideicõmissorũ similitudinẽ p̃stãtes: ne ĩ hoc casu deterior cã legatorũ, quã fideicommissorũ inueniatur;[c]

Hodie põt pœnæ nomine legari, & legatũ transferri, vel adimi nisi pcipiatur aliqd ĩpossibile, vel legib. interdictũ vel pbrosũ. An.

q nõ pariter valẽt. Cum morieẽ hæres. & Cum morieẽ legatar. primum .n. est conditionale pp possibilitatẽ pdecedẽdi ę legatarij scõm est purũ, quia non cõditione, sed mora suspẽditur, ita declarat tex. in lege heres meus. ff. d cõ di. & demõ.

a ¶ Correximus. vt C. vt ac. ab hæræ. & contra hę re. l. j.

¶ Aduerte quia ibi non corrigiẽ, sed recitatur correctio vt hic: originalis autẽ correctio ponitur in l. scrupulosam C. de contra hen. & commit. stip.] SY. 8

b ¶ Legatis. in stipulationibus idem, ut d. l. j. C. vt ac. ab hær. & contra hære. Caue tamen, quia legatum sic incipit ab hærede uel hæredi deberi, quod primo nullomodo fuit: sed stipulatio fuit, licet inefficax, ut ff. de euic. qui à pupillo. & l. si per imprudentiam. §. nõ mirum.

¶ Adde q quis alibi cõtrarium sentiat gl. & multi seq. tñ pro opi. glo. hic est casus in l. si quis spoponderit C. de contrahen. & commi. stipu. SYL.

c ¶ Inueniatur, ut ff. eod. l. j. & supra eod. titu. §. sed non vsq;.

¶ Pœnæ quoq; nom. Casum nõ expedit aliter figurare: sed dubitãdi & decidendi ratio colligitur ex hoc tex. & l. j. C. de ijs quę pœn. no. No. q de iure antiquo pœnæ noĩe inutiliter legabatur. Intellige tamen, q hoc erat de media iuris prudentia, p tex. in l. j. §. item si ita. ff. ad l. fal. itẽ

quòd

& dicit quòd ibi ideo v3 legatum quia nō continet impossibile, se adiectio tēporis, est impossibilis, quæ non vitiat. Additio.

redi, aut legatario. Si hæredi, nō valet legatum, vt hic. Si legatario, valet, ut ibi. & quęre exēpla. C. de ijs quæ pœ. no. l. j. Exēplum, qn̄ apponitur cōditio impossibilis hæredi siue onerato: vt, Det hæres, si cœlum digito tetigerit, & tūc uitiat, quasi nō stet per eū, quominus impleat, sed per impossibilitatē. Quando legatario siue honorato, ut Tibi relinquo, si cœlū tetigeris digito. & hæc nō uitiat, sed vitiatur, & pro nō adiecta habetur. Et est ratio, quia nō debet auferri beneficiū honorato, cui pronidete voluit testator. Vide gl. notabilē in l. proxima. ff. de condi. institu.

SYL.

b ¶ *Impossibilia*. De impossibili dic: præcipit hæredem transferre montē aliàs; ei adiecit cohœredem, uel aliā pœnā imposuit. De legibus interdicto: ut p̄cepit hæredi vel legatario, vt daret inquilinos sine prædijs. De probroso, ut p̄cepit reliquas suas in mare proijci, vel se cum vestibus sepeliri: aliàs pœnam imposuit: nam in prędictis & similibus remanet hæres & legatarius: nec tenetur ad impossibile, uel legibus interdictum, vel probrosum, nec etiam ad pœnam, ideo quod impossibile vel legibus interdictum, uel probrosum non impleuit.

c ¶ *Legibus*. interdicta. Vt inquilinos, sine prædiis, ut ff. de le. j. si quis inquilinos, vt patuit supra.

ius quoq; hæres esto. Nihil enim intererat, qua ratione Titius coerceretur, vtrum legati datiōe, an cohæredis adiectione. Sed huiusmodi scrupulositas nobis nō placuit: Et generaliter ea, quæ relinquuntur, licet pęnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium trāslata, nihil distare à cæteris legatis constituimus, † [a] vel in dando, vel in adimēdo, vel in trāsferendo: exceptis videlicet iis, quæ impossibilia [b] sūt vel legibus interdicta, [c] aut aliàs probrosa [d] Hmōi n. † testatorū dispōnes valere secta [e] meorū temporū nō patitur.

ADDIT. Et hoc verum vbi aliquid est per ius dispositum vel consuetudinem, quod testator immutare nō pōt: vt quia fortè ob ius publicum uel fauorem: aliàs secus. Ioan. Fab.

d ¶ *Probrosa*. Vt uestimenta in funus, ut ff. eod. j. l. seruo alieno. §. fin. vel reliquias in mare, ut ff. de condi. insti. l. penul. in prin.

e ¶ *Secta meorum tempo- rum*. Id est, ego, qui sequor iustitiam, hoc tēpore non patior. sic ff. de pactis. l. fina. in fine.

† Sic ergo pœnę nomine, legari pot vt hic, & in c. Raynal. innocta gl. super uerbo adijciens extra de testa.

† aliàs testamētorum.

Continuatio.

¶ De ademptione legatorum. ¶ Quia ambulatoria est defuncti voluntas vsq; ad supremum vitæ exitum, ut ff. de adimen. legat. l. 3. §. fi. & l. seq. ideo post data legatā, & de eis adimendis videamus. Accur.

* ADDITIO. Aemyl. Fer. testatur in antiquis Codicibus legi de ademptione & trans. quod nobis ideo suspectum est, quia Theophilus id non habet. qui . ix aut ne uix quidem id omisisset.

ADēptio. ¶ Diuiditur in duas partes. Primò loquitur de ademptione. Secundò de translatione. Secunda ibi (Transferti.) Are.

Diuisio. SYL.

¶ Casus In tradentib. generales regulas, ut hic, nō solet figurari: ratiō tamē dubitādi poterat esse, quia nō videbat̄, quòd nec in eadē volūtate, nec ī diuersa posset fieri adēptio aut translatio legatorū, quia quatenus est in eadē, cum quid non censeatur illo

pax, nunquid adéptio à primo facta valet? Rñ. sic, vt ff. d le. j. planè ĩ pri.

Continuatio. ¶ De lege Falcidia. Qualiter minuã tur legata ademptione, vel translatione, dictum est: nunc qualiter lege Faicidia minuãtur: & ideo dicit, Superest. Accu. ¶ Adde, ꝙ hæc cõtinuatio probaẽ in l. ij. §. quintus. C. de ve. iu. enu. vbi dicĩ nihil esse tã cõueniẽs, quàm ꝙ post tractatum legatorum ponatur tracta. l. fal.]

in re mandata. C. man. sed responde tur cõtrariũ ratione expressa in tex. No. antiquã dispositionẽ l. xii. tabu. Itẽ ꝙ quilibet in re sua est moderator & arbiter. Itẽ not. rationẽ introductiõis l. Falci. Itẽꝙ testatorum interest decedere testatos. Itẽ ꝙ legata vltra dodrantẽ dicuntur facta contra l. Fal. Item ꝙ quamuis sint plures hæredes, satis est quòd quarta remaneat inter oẽs.]

¶ De lege Falc.

¶ Ne testatores sine hærede decedant, L. Falcidia cautum est, non posse eos legare vltra dodrantem hoc dicit.

SVper est vt de lege Falcidia[a] dispiciam⁹, qua[b] modus nouissimè legatis impositus est. Cum. n. olim lege duodecim tabularũ libera erat legãdi ptãs, vt liceret vel[c] totũ patrimoniũ legatis eroga re, (qppè cũ ea lege ita cautũ eẽt, vti[d] quisq; legasset suæ rei,[e] ita

Divisio. SVperest. ¶ Totus iste titu. diuiditur principaliter in quinque partes. Primò continuat se ad præcedentia. Secundò ponit effectum legis Falcidiæ tam de iure legis xii. tab. quàm de iure quo. nos vtimur. Tertiò ponit vnum dubium, scilicet an hæres non grauatus respectu sui cohęredis grauari possit detrahere Falcidiam. Quartò, ad quod pręsens tempus redigatur, vt inspiciatur, an lex Falcidia habeat locum. Quintò, quãdo lex Falcidia imponitur, quid est ante deducendũ. Secũda ibi (Cũ enim) Tertia ibi (Et cum quæsitũ.) Quarta ibi (Quãtitas autem.) Quinta ibi (Cum autem.)

¶ Superest. Casus. Quæsitum fuerat post tractatũ de legatis, an sicut quilibet cuilibet & quodlibet legare põt, vt visum est, nisi sit expressè ꝓhibitũ, ita in quãtitate patrimonij erogãda sit aliqua regula qua prohibeatur quis legare, vel nõ legare. & videbaẽ ꝙ nõ ex l. xii. tabu. qua cautũ erat. Vti quis legasset, ita i⁹ esto. l. verbis. ff. de ver. sig. & q a in re sua quilibet est moderator & arbiter. l.

a ¶ *Falcidia.* *Falcidia lex vnde dicatur.* Ideo sic dicta, quia vt falx fœnum, sic hæc lex legata resecat. Vel dic à Falcidio auctore, vt publiciana à Publicio dicta, vt infra de actio. §. aliæ. ¶ Adde dictam esse à C. Falcidio tribuno plebis. c. quædam ij. dist in. tpe Octauiani, ex quo cessat cõtrarium Io. Fab. vt habeẽ in epistola Philelphi ad Federicũ Corneliũ. *Verba ãe l. Fal. refert Alex. ab Alex. lib. v. diegenia. c. 23. & Alcia. li. v. Parer. c. 24. *Addit. De hac lege Francis. Hotom. à nobis cõsultus locũ apud Dionẽ in lib. 48. in hãc sniam nobis ostẽdit, Pag. 253. Lex quoq; dicta Falcidia à Publio Falcidio Tribuno; pl. lata est, magnã aũt illa hodieq; vim in hæredũ successionibus habet, vt hæres quartã partẽ bonorũ sibi relictorũ, si grauiter oneratus sit legatis, accipiat, cætera legatarijs relinquat. Latã verò Cn. Domitio Caluino C. Asinio Pollione Coss. idem ostẽdit.

b ¶ *Qua.* scilicet Falcidia.

c ¶ *Vel. pro etiam.*

d Vti quisq; legasset &c. Hæc sunt verba legis duodecim tabularum.

e ¶ *Suę rei.* Idẽ in sua re tota, quam

ius esto.) Visum est hanc legandi licentiā coarctare, idq; ipsorum[a] testatorū gratia prouisum est, ob id, ꝙ plerunq; intestati moriebātur, recusantibus scriptis hæredib. ꝓ nullo aut minimo lucro hæreditates adire.[b] Et cū super hoc[c] tā lex Furia, q̃ lex Voconia latæ sūt quarū neutra sufficiens ad rei consummationē videbatur, nouissimè[d] lata est lex Falcidia, qua cauetur, ne plus legare[e] liceat, q̃ dodrātē[f] totorū bonorū. i. vt siue vnus hæres institutus sit, siue plures apud eum eosve pars quarta remaneat.

¶ Pōt nedū ex tota, sed ex pte hæreditatis detrahi Fal. ꝑ hæredē ī pte institutū. h.o.

ip se legauit; vel ēt aliena; nam & aliena res legari poterat & pōt. vt hic, & ff. ad l. falc. l. j. in princ. & supra de le. §. non solum.

a ¶ *Ipsorū testatorum*. Non tñ licet testatoribus eā renūciare, nisi in casu, vt ff. eod. qđ de bonis. §. fi. & l. si debitor. ar. contra. C. de pac. l. pe. ibi, cū & alia regula sit &c. Sed hodie ꝑ authē. sed cū testator. quæ est. C. ad l. falci. contra.

SYL. ¶ Adde, ꝙ rō est, quia hodie nō pōt venire casus de restit. testamenti. auth. hoc amplius C. con. de lega. quā rōnē considerat, text. in auth. sed cū testator. qcquid voluerit Bart. ibi. * Quare aūt olim non liceret renuntiare l. Falcidiæ, affert rationē Alci. li. Parer. v. c. xxv.]

b ¶ *Adire*. facit infra ti. j. §. sed quia hæredes. Accur.

c ¶ *Super hoc*. Idest super coarctanda leganti iustitia.

SYL. * ¶ Quid cautum esset L. Furia & L. Voconia, & à quibus latæ fuerint, declarat Alcia. lib. v. Parer. c. xxiiij.]

d ¶ *Nouißimè*. Idest vltimò. Accur.

e ¶ *Legare*. vel ēt cā mortis donare. nā & ibi locū habet Falcidia. Itē & in mortis cā capione, vt C. eo. l. peń. licet de hac quidā contradicāt; & est ꝓ eis ar. ff. eo. l. acceptis. Itē in fidei commissis, vt C. eod. l. ij. †

† *Quod est verū*

SYL. ¶ Adde ꝙ Fal. habet locū in legatis, Trebel. verò in fideicōmissis, scd'm veriorē sententiā, quia nec origine fuit introducta falcidia ꝓpter fideicōmissa, nec postea circa eā aliquid immutatum; & ita semper & legendo & disputando firmaui. & idem te net præpo. sen. in xi. q. 2. casus: licet opi. communis sit, quòd Falcidia habeat locū in legatis & fideicommissis particularibus, Trebe. verò in legatis & fideicōmissis vniuersalibus.]

in fidei cōmissis particularibus, nō in vniuersalibus, vt infra ti. proxi. §. η.

¶ Item in donatione inter viuos, quæ morte confirmatur; non aliàs, vt C. eod. in donatione. & in his habet locum qđ' hic de legatis dicitur.

f ¶ *Dodrantem*. Idest nouem vncias totius hæreditatis: sic. n. dodrans dicitur, vt supra de hære. insti. §. hæreditas. Si ergo fiat contrarium, de singulis pōt fieri sectio, id est, quartæ partis detractio, & ipso iure, proposita etiam rei vendicatione, ut ff. eod. l. lineam. in fin. j. respō. & l. plautius. & C. eod. l. ij.

SYL. ¶ Adde hoc verum, quando res est penes legatarium sine voluntate hęredis; si. n. tradidisset hæres, errās in iure vel in facto, non repeteret; ita habetur in d. l. lineam.]

Falcidia in vna re non potest retineri.

¶ Iā ergo non est quæstio, an hæres possit retinere falcidiā in vna re; nā nō pt, vt in d. l. plauti⁹. (j) Sed aliud qñ quis legat partē bonorū; tunc. n. succurritur hæredi, siue rerū partes, siue

siue æstimationem dare maluerit, vt ff. de leg. j. non amplius. §. j.

ADDIT. (j) Hoc verū est, si plures sint legatarij: secus si vnus: quia pōt ex rei necessitate, vel legatarij volūtate, vt ibi, & l. planè. & l. seq. §. si solus ff. eo. Vbi autem non cadit. cōmoda diuisio, diuiditur ad arbitrium iudicis, vt l. non amplius. ff. de le. j. §. si. cōtrē belliamca verò vel legitima, dic vt habetur in l. filium quē habentē. C. fa. hær. Ang.

¶ Et cū a quæsitū esset, duob. hæredib. institutis (velut Titio & Seio) si Titii pars aut tota exhausta sit legatis quæ nominatim ab eo data sunt, aut supra modū b onerata: à Seio verò aut nulla relicta sint legata, aut q̄ partē eius duntaxat in partē dimidiā minuant: c an quia is d quartā e partē totius hæreditatis aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, q̄ ab eo relicta sūt, retinere† liceat, vt quartā partē suæ ptis saluā habeat, f placuit posse g retinere, Etenim in singulis hæredib. rō legis Falcidiæ ponenda est.

¶ In rōne legis Falcidiæ consideratūr quātitas patrimonii, q̄ erat tēpore mortis testatoris, nec augmentū vel diminutio contingēs postea ante aditam hæreditatē legatariis prodest vel obest. Angel.

† alias liceret.

SYL. ¶ Et cū quęsitum. Casus. Quæsitū fuit an hæres institutus ī parte, & grauatus, vltra dodrātē suæ partis, si cohęres in nullo vel modico sit grauatus, possit falcidiā detrahere: & videbatur q̄ non, quia cum considerata tota hæreditate nō legauerit testator vltra dodrātem, non videbatur habere locum. l. Fal. vt patet ex tex. in prin. huius tituli: sed contrarium dicitur, & rō est eadem, quę fuit introductionis l. fal. ex quo. n. si in singulis hæredibus locū non haberet l. Falc. hæredes grauati non adirent: vt habeant testatores hæredes quos elegerint, fuit īterpretata l. Fal. habere locū ex rōne ipsi⁹ in parte ēt hæreditatis. No. l. Fal. habere locū, qn̄ portio vnius est onerata, quamuis portio alterius non sit.]

a ¶ Et cum quæsitum esset. Facit. ff. eod. in singulis.

b ¶ Supra modum. Idest, supra quartam. Accursius.

c ¶ Minuāt. Et sic remanent ei tres vnciæ, quæ sunt quarta totius assis. Accursius.

d ¶ Is. Scilicet Seius.

e ¶ Quartam partem. i. tres vncias.

f ¶ Habeat. Hoc interrogatiuè lege, & postea responde, & placuit &c.

g ¶ Posset retinere. Scilicet quartam partē suæ partis, quā iure hæreditario habet, nō āt datū cā adimplendæ conditionis sibi ab aliquo imputabit sibi in quartā, nisi à statu libero esset datū, & de pecunia hæreditaria, de qua ei dare permittitur, vt ff. eo. id autem. & de don. causa mor. l. quod statu liber. Item nec legatū à cohærede relictum sibi imputat, vt ff. eodem in quartam. nisi testator hoc cauerit, † vt ff. eodem quod autem. j respon.

† Hanc gloss. sequuntur Faber, Placen. et Ang.

¶ Adde q̄ hęc glo. cōmuniter approbatur: ea tamen non habet locum, & limitatur ex æquitate l. nesennius de neg. gest. & nisi de voluntate testantis appareat l. cū quo. §. si. ff. eo.

¶ Quantitas aūt. ¶ Casus Quæstionis fuerat in ponenda rōne l. Fal. qđ tēpus attēderetur quo ad iudiciēdā par-

patrimonij quantitatē, & videbatur tempus aditionis, quia eo tempore hæres efficiebatur verus domin⁹, & eorum quæ tunc reperiebantur: attamen contrariū dicitur ea rōne, quia cum testator nō possit legare nisi dodrantē, quantitas patrimonij debet attendi eo tpe, quo est testatoris secuta enim morte nō est testatoris, s† hæredis: verē ab adita, fictè à morte l. hæres quādoq;. de aeq. hęre. cū si. Not. attendi tēpus mortis in ponenda rōne. l. Fal. Itē prouētus ex rebus ēt hęreditarijs añ aditā non augēt patrimonium quo ad Falcidiā. Itē legatarij particulares non possunt cogere hæredē adire.]

† *Aliàs habeat.*

¶ Quantitas aūt patrimonii, ad quā rō legis Falcidiæ redigitur, mortis tempore[a] spectatur. Itaque (verbi gratia) si is, qui centū aureorū patrimoniū in bonis† habebat, centū aureos legauerit, nihil legatariis ꝓdest, si ante aditā hæreditatē ꝑ seruos hæreditarios aut ex partu ancillarū hæreditariarū, aut ex fœtu pecorū tm̄ accesserit hæreditati, vt centū aureis legatorū noie erogatis, hæres, quartā partē hæreditatis habitur⁹ sit: sed necesse est, vt nihilominus quarta pars legatis detrahaē. Ex diuerso, si septuagintaquinq; legauerit,[b] & ante aditā hæreditatē intantū decreuerint bona (incendiis forte, aut naufragiis, aut morte seruorū) vt nō amplius q̄ septuagintaquinque aureorū substantia, vel etiā minus relinquatur, solida legata[c] debentur:

a ¶ Quantitas. Mortis tpe supra de leg. §. si peculiū. cōtra. Sol. ibi remanet seruus quasi peculij dominus. ADDIT: In ęstimatione tñ debitoris est secus: quia si post mortē testatoris & añ aditā hęreditatē efficiat nō soluendo, cedit dāno hæredis: si ècontra, cedit lucro legatariorum quo ad Falcidiā, vt l. cū quo. ff. eod. Et est rō, quia est spes, q̄ de inopia deueniat ad pinguiorem fortunā l. si defunctus C. arbi. tu. Ioan. Fab. *ADDIT. Quandoq; tps aditæ hæreditatis, vt in d. l. cū quo, qñq; prodest ēt post aditā: vt si fructus pueerūt ex legato relicto sub cōditione añ cōditionē vt l. qd de bonis. §. fructus. ff. ad l. falci. & l. mulier §. si hæres. ff. ad trebel. & dic vt not. in l. in. quātitate in princ. ff. ad l. falc. Hie. M.

b ¶ *Legauerit.* Scilicet tres partes hęreditatis, & quarta remanet: ita q̄ nō habet locū Falcidia, quia cētū habet in bonis, vt supra dictum est.

c ¶ *Solida legata debentur.* Aliàs debet. Hoc locum habet, quando res hæreditarię non legatæ perierunt. ¶ Adde q̄ in cōtrariū est tex. in l. cum quo. ff. eo. tñ dic q̄ ratio l. cum quo est, quia licet ꝓpter inopiam debitoris non posset exactio fieri, tamen ius debiti non deficiebat, sed integrū erat apud hæredē.] ¶ Si autē legatæ pereant, distingue: aut erāt in pondere, numero, vel mēsura: & tunc idem quod hic dicit. † ¶ Adde q̄ rō est: quia cum sit debitor generis, quod perire nō pōt, nō liberat l. incendium. C. si cer. peta.] ¶ Aut non, & tunc aut incertum. vt puta hominē: & tunc idē quod hic. aut incertum ex certis: vt vnum de seruis

SVL.

Legata rei periculū ad quē pertinet.

SVL.

† *Nisi talia essent legata vt spēs: pu-*

ta talem seruis suis:& nunc si oẽs pereant, se-
vegetem gatarij damnum est, vt ff.eo.in ra-
vini.l. si tione.§.diligenter.& §.incertæ.aut
vero. §. penitus certa: vt stichus: & tunc pe
fin.cū l. rit legatario, vt supra de lega.§.si
se.ff. so- res legata.
lut.mat. Accursi.

B Y L. ¶ Aduerte quia Bart.in l.in rõne,dicit hæc omnia hodie eẽ correcta, si hæres faciat inuentariũ: quia tunc dã na post mortem non obueniunt hæredi:& ita cõ muniter tenetur, quam uis ego aliàs contrariũ tenuerim,quia principiũ l. in rõne. non est correctorium:& l. scimus.§.& si prẹfatã.C. de iure delibe.probat oppo.dum dicit hẹredes teneri,quatenus res deuoluuntur:& sic tpe mortis:& licet dicatur, ꝙ non tenetur amittere aliquid de substantia,illud est verũ respectu onerũ ante mortem : nam de obuentis postea ibi mihi dicitur.]

Nec ea res[a] dãno sa est hæredi cui liberũ est nõ adire hæreditatẽ: q̃ res efficit, vt sit necesse legataris,ne destituto te stõ nihil consequuntur,cum hærede in portione pacisci.[b]

¶ In ratione legis Falcidiæ primo deducitur es alienum, funeris impẽsa, & pretia seruorum: & de residuo, quarta pars legatorũ: & si plus est legatũ, q̃ sint patrimonii vires, id primò deducitur, postea patrimoniũ desalcatur. Aret.

¶ Cum autẽ rõ legis Falcidiæ ponitur,ante deducitur æs alienũ,[c] Item funeris[d] impensa, & pretia seruorũ[e] manumissorũ:tunc demũ ĩ reliquo ita est prius dettahi æs alienũ, & quod ad eius similitudinẽ debeẽ, q̃ ponaẽ rõ d.l.Falc.quia æs alienũ nõ censetur eẽ in patrimonio.No.sũmariũ.]

a ¶ Nec ea res. Rñdet tacitæ obiectio ni.q.d.nõne erit iniquũ cõpelli adire & nõ lucrari,& ita dãnũ sentire?

b ¶ Pacisci. Idest aliquid oportet eos dare hæredi, vt adeat. Et ita nota,ꝙ non per omnia etiã hodie sunt exæquata fideicõmissa legatis, nec legata fideicommissis.nam fideicommissarius compellit hæredem scriptum adire & nil ei dat, vt infra titu.j.§.ergo ver.sed si recuset. Sed illud est in generalibus fideicõmissis, hoc in specialibus. Quæ autem sit differentia inter legata & fidei-

cõm.dixi in l.j.ff.de leg.j.

¶ Cum autem ratio. Casus Quærebatur an de tota substantia defuncti detrahenda esset Falcid.vel aliquid prius deduceretur: & videbatur de vniuersa, cũ defalcet hæreditas, quæ est successio in vniuersũ ius, quod defunctus habuit tẽpore mortis. sed contrariũ dicitur traden do regulam quẹ sint detrahenda: & ratio est, qa cũ bona sint ea,quæ remanent deducto ære alieno.l.subsiguatũ.§.bona.ff. de ver. signi.necesse

c ¶ Aes alienũ. Etiã qđ ipsi hæredi debebat tpe mortis,† licet cõfusiõe sit factũ indebitũ,vt ff.eo. qui fundũ.& C.eo.l.irritũ.nisi expresse ꝓhibeat,vt ff.e.ti.si debitor creditore

d ¶ Funeris. Non monumenti, vt ff. cod.l.j.§.si.Accur.

A D D I T I O. Nisi esset impensa necessaria puta quia esset dedecus sepeliri in terra, secundum Angel.

e ¶ Seruorum. Mos erat antiquitus, vt qui seruos non habebat, vnũ vel plures emeret,qui honoris causa funus testatoris pileati antecederẽt: quo facto statim intelliguntur ma numissi:& sic illorũ manumissorum detrahiẽ pretiũ:& facit ad hanc posi tionẽ.C.de la.lib.tol.§.sj & qui dñi.

† Quod est verũ hodie, si fecit inuentariũ aliàs secus l. in imponẽda.C.eo.

Legatũ alicui,vt seruum manumittat, nõ defalcatur.

vel dic q testator alicui decem legauit, vt alienum seruum redimeret legatarius, & manumitteret. de hoc. n. legato nō detrahit Falcidia, nisi de eo qd superest forte facta emptiōe, vt ff. de fidei cō. liber. l. de cē. & ff. eod. sed & si non seruus. Si aūt vt suum proprium legatarius manumitteret, tūc nullam patitur Falcidiam legatarius: † & ita hæc pretia deducuntur, vt Falcidiā non patiātur, ut ff. eod. si seruus. & l. iulianus. ADDIT. Ex quibus legibus no. q qñ vni legantur duo, quorum alterum tātum est defalcabile, q de illo Falcidia pro vtroq; deducitur: secus autem si diuersis esset legatū, vt no. gl. in auth. similiter. C. eo. Ang.

† Hodie tamē est clarum, quòd de legato libertatis & sic pro non detrahit falcidia, authē. similiter C. eo.

ratio [a] habeatur, vt ex eo quarta pars apud hæredē maneat, tres verò partes inter legatarios distribuātur, pro rata [b] s. portione eius quod cuiq; eorū legatū fuerit. Itaque si fingamus quadringētos aureos legatos esse, & patrimonii quātitatē; ex qua legata erogari oportet, quadringētorū eē, quarta pars, legatariis singulis debet detrahi. Quod si trecentos quinquaginta legatos fingamus, [c] octaua [d] debet detrahi. Qd si quingētos [e] legauerit: initio qnta, deīde quarta detrahi [f] debet. Ante detrahēdū est, quod extra bonorum quantitatē est, deinde qd ex bonis, apud hæredem remanere oportet.

a¶ *Ratio habeatur.* Habita. s. æstimatione rerū non ex affectione, sed cōmuni æstimatione, vt ff. eod. l. pretia.

b¶ *Pro rata.* Vt ita quartā detrahat heres, si nihil ei dimiserat testamento. Vel si aliquid erat residuū penes eū, adhuc detrahat ad suppletionem vel quintam, vel etiam millesimam, vt ff. eo. in quantitate. §. si. & facit ad hoc C. eo. l. ii. & ff. eo. l. plautius.

c¶ *Fingamus.* retento casu, quòd habebat in bonis quadringenta.

d¶ *Octaua* Scilicet quadringentorū quæ est quinquaginta: & ita habebit heres prima quinquaginta, & hæc alia quinquaginta detracta: & sic centum: & sic quartam.

e¶ *Quingentos.* Retento casu, q habebat in bonis quadringenta: & sic legauit vltra quā haberet s. centum.

f¶ *Detrahi debet.* Impropriè aūt ponitur, detrahi, quo ad id quod excedit: & ppriè quo ad quartā, quæ est in bonis: & sic semel positū verbum propriè & impropriè ponitur vt ff. de offic. procon. l. ij. Item nota q hæc Falcidia cessat in multis casibus quos dicas vt diximus in l. in testō. C. ad l. fal. & in authē. de hære. & fal. §. hinc nobis.

Verbū semel positū prodit priè & impropriè poni.

¶ Adde q hi sunt casus, in quibus cessat: si testator, prohibeat, authen. sed cum testator. C. eod. secundus in milite iure militari testante, & decedente in militia, vel infra annum l. in testamento C. e. tertius, si testator vetet rem legatā alienari, authē. sed in ea. C. eo. quartus, si heres aliquid egerit, ob quod sit indignus l. etiā. C. eo. licet tūc nō cesset, sed ad fiscū pertineat. v. si hæres solidū soluat, non errans in iure aut facto l. error. authē. sed cum testator. C. eod. vj. si fecerit hodie inuentarium. d. auth. sed cum testator. vij. si fiat legatum ad funus necessarium. l. j. §. fi. ff. eo. viij. si legetur libertas vel pecunia ad seruum manumittendum, vt s. in gl. in ver. seruorum. ix. si legetur ad causam piam d. authen. similiter. C. eo. x. si legetur dos excepto commodo repræsentationis l. cum dotem. ff. eod.

572.

eod.xj.si legetur instrumenta & cautiones fundi.l.si prædiorum.C.eod. xij. si legetur instrumētum fundi.i. apparatus rerum prędij exercēdi cā d.l. si prædiorum. secundum alium intell.]

Cōtinuatio. † aliàs est solū De fidei commissis.

¶ De fideicō missariis &c. ¶ Iustinianus post tractatum legatorū, de l.Falcidia prius q̄ de fideicommissis tractauit, quia lex Falcidia ī legatis prius fuit inuenta, q̄ in fideicommissis secundum P. Vel sic: Dictum est de legatis; sed quia de fidei commissis summus polliciti dicere, vt supra de leg. §. sed ne in primis. ideo de fideicōmissis tractemus. Et quia fideicōmissorū aliud generale, aliud speciale, generale verò dignius de generali primo videamus, vt j.e. in prin.& infra ti.j.in prin. Accur.

SYL. ¶ Vera cōtinuatio est: Imperator in titul.de leg. proposuit se tractaturū de legatis & fideicōmissis separatim & dixit de legato. & l.fal.quia nihil magis conuenit tractatui legatorū l. ij.§.v.C. de veteri iure enucl. vnde modo sequitur institutū, & dicit de fideicommissis,& bene declarat ibi, Nūc transeamus ad fideicommissa.]

* DD17. Fideicōmissum (ait Vulpian.in titulis) est quod non ciuilibus verbis, sed precatiuè relinquit: nec ex rigore iuris ciuilis proficisci tur: sed ex voluntate datur relinquētis. vide itē supra in initio de legat.

Diuisio. Nunc transeamus. Totus iste titu.diuiditur in vij.partes. Primò ponit, qualiter iure vetustissimo non de necessitate, sed verecundia quadam fideicommissa præstabantur. Secundò quomodo tempore Augusti certis personis . necessitate præstabātur, vel et... de iure prætorio. Tertiò, q̄ō fideicōmissum fieri debeat vt valeat. Quartò, q̄ñ restituta erat hæreditas, q ex senatuscōsulto transibant actiones oēs in fideicōmissariū. Quintò, qualiter ex senatuscōsulto Pegasiāo hæres institutus poterat detrahere quartā: & qualiter dicto iure hæres rogatus de tota hæreditate, vt transirent actiones pro rata in fideicōmissariū, stipulatio interponebatur, si hæres volebat adire: si verò recusabat, ex dicto senatuscōsulto cogebatur. Sextò Iustinianus ista duo senatusconsulta æquiparat: & omnia, quæ senatusconsultum Trebellia. statuit, eidem reseruat: & quæ senatusconsultum Pegasianum statuit, attribuit senatusconsulto Trebelliano tanquam antiquiori. Septimò circa materiam fideicommissorum certos casus dubitabiles ponit. Secunda ibi (Postea.) Tertia ibi (In primis.) Quarta ibi (Restituta.) Quinta ibi (Sed quia hæredes.) Sexta ibi (Sed quia stipulationes.) Septima ibi (Nihil autem inte[...].) Angel.

¶ De fidecōmissariis hæreditatibus, & ad senatuconsultū Treb.

¶ Olim fideicōmissa non erant necessaria, quæ postea facta sunt, & Prætor creatus, qui de eis ius diceret. hoc d.

Nunc transeamus ad fideic. sed prius est, vt de hæreditatibus fideicō. videamus.

N[unc] transeamus. Casus. Non ponitur, quia nihil deciditur, sed solum ius antiquū recitatur: nō.n. erāt necessaria ab initio fideicōmissa, q̄a vt ex eorū appellatione constat, sola fide nitebantur: facta āt sunt necessaria ex cā in tex.expressa. SYL. No. fideicōmissa vniuersalia tanq̄ digniora pferri, q̄a ī ē titulus vniuersalis. Itē q d̄ iure antiquo fideicōmissa nō hēbāt necessitatē. Itē q fuerūt olim īducta ex mala cā, quia fiebant in fraudē, ll. phibētium in capacibus relinqui. Itē no. etymologiā vocabuli. Itē q princeps ex causa potest uel ex gratia iubere

bere aliquo casu id obseruari,& esse
ctū habere. quod de se est inualidū.
Item ꝙ iurisdictio datur tacitè. Itē
ꝙ olim fuit prætor fideicōmissarius.
a¶ *Sciendum itaq; est*, q. d. tractatu-
ris nobis de
fideicommissis, quia eo
rū apud antiquos aliter
se hēbat tractatus, ne qd
antiquitatis
penitus ignoretur, itaque
dicamus de
fideicom. generalibus, &
specialibus,
vt arg. supra
de testam. in
princi.
b¶ *Quibus*.
vt spurijs: &
in his nil innouatur. nā
nec hodie valet fideicommissum, vt ff.
de iure fisci.
non intelligitur. §. j. ij. &
iij. & C. d̄ natu. li. l. j. & ij.
& C. ad l. fal.
l. etiam. secū
dum Azo.
Sunt & alij,
qui capere nō poterant, nec possunt
vt supra de leg. §. legari. diximus. &
in his omnibus nil innouatur: vt in
muliere quæ transit ad secunda vota infra tempus luctus, cui ab extraneo relinqui non pōt, ut C. de ince.
nup. l. si qs incest. & C. de se. nup. l. j.
c¶ *Nullo vinculo*. i. nulla actiōe, sed
per officium iudicis, vt ff. de verbo.
sign. pecuniæ verbum. §. actionis.
STL. ¶ Adde, tñ ꝙ persecutio haberet vinculum iuris, licet extraordinarium,

vt probatur ex definitione obligationis iunc. l. obligationū. §. lege. ff.
de actio. & obli. vnde dicendum ꝙ fideicōmissa iure prisco nec ēr officiū
iudicis habebāt: sed hodie vniuersalia hñt petitione: particularia, quia
legatis exequata habet
actionē: & ita
intelligo.]

Sciendū[a] itaq; ē, omnia fideicommissa primis temporibus infirma fuisse: quia nemo inuitus cogebatur præstare id, de quo rogatus erat. Quibus[b] .n. non poterant hæreditatem vel legata relinquere, si relinquebāt, fidei cōmittebant eorū, qui capere ex testō poterāt hæreditatē. Et iō fideicōmissa appellata sunt, quia nullo [c]vinculo iuris, sed tm̄ pudore eorū, qui rogabantur, continebātur. Postea diuus Aug. primus, semel iterūq; gratia personarum[d] motus, vel quia ꝑ ipsius salutē rogatus qs diceretur, aut ob insignem quorūdā ꝑfidiā, iussit Cōsulibus auctoritatē suam īterponere.[e] Qd̄ quia iustū videbatur, & populare[f] erat, paulatim cōuersum est in assiduā[g] iurisdictionē: tātusq; eorū[h] fauor factus est, vt paulatim etiā Prætor proprius crearetur,[i] qui d̄ fideicommissis ius diceret, quem fideicommissarium appellabant.

d¶ *Personarū*. capacium
duntaxat: nō
earū, q̄ sunt
nō capaces,
de quibus s̄.
locutus ē: &
dic personarū, quarūdā.
e¶ *Interponere*. s. vt fideicom. præstētur generaliter in oībus.
f¶ *Populare*.
i. populo expediens.
g¶ *In assiduam iurisdictionem*. idest
vt assiduè de
hoc ius redd
datur etiam
ab alijs, quā
à cōsulibus.
Accur.

h¶ *Eorum*. i. fideicommissorum.
i¶ *Crearetur*. vt ff. de orig. iu. l. ij. §.
post deinde diuus.
¶ In primis. Casus. Dubitatum fuerat, an in fideicōmissis dandis aliqua STL.
requireretur solēnitas: & videbatur
quòd non, quia in eis sola testantis
voluntas inspicitur l. cum virū. C.
de fideicom. contrarium deciditur,
quòd necesse est hæredem grauatū
rectè esse institutum: si .n. esset institutio nulla, secundum hoc ius annullaretur

¶ Hæres solenniter institutus grauari potest fideicommisso in totum, vel in parte pure, sub conditione, vel ex certo die. hoc dicit.

¶ In primis[a] igitur sciendum est, opus esse, vt aliquis recto iure testō hæres instituatur,[b] eiusq; fideicōmittatur, vt eā hæreditatem alii restituat: alioquin inutile[c] est testm̄, in quo nemo hæres instituitur. Cū igitur aliquis scripserit Lucius Titius hæres esto. pōt adiicere, Rogo te Luci Titi, vt, cū primū poteris hæreditatē meā, adire, eā Caio Seio reddas restituas. Pōt aūt quisq; & de parte restituēda hæredē rogare. Et liberū est, vel purè: vel sub cōditione[d] relinquere fideicōmissum, vel ex certo die.

laretur etiam fideicommissum, sed tūc dubitatum fuit, an ex certa die, vel quomodo relinqui posset: & videbat dicēdum ꝙ nō, cum hoc modo hæreditas dari nō possit. §. hæres s. de hær. insti. & fideicōmissarius & hæres æquiparentur l. j. §. de illo. ff. ad treb. tamē contrariū dicitur, quia iō illud contingit in hæreditate, ne pro parte tempo ris cōtingat illum decedere intestatū: quod non cō tingit in fideicommisso vniuersali: iō cessante rōne impeditiua cessat lex. No. legatum relictū ab eo, qui omnino volebat testari sine institutione hæredis, esse nullum. Itē quòd fideicommissum vniuersale dicitur tā de parte q̄ de toto. ¶Item ꝙ potest relinqui, vt in summario.]

*ADDIT. Ex initio huius. §. patet cur directo, & vtiliter, directamq; & vtilem actionem dicamus. Nam qđ recto iure antiquo sit, & nulla interpretatione, directū dicimus. Qđ verò propter similem vtilitatem receptum est interpretatione benigniore, id vtile appellatur. E. R.

a ¶ *In primis*. s. quia ius fideicōmissorū expositurí sumus: quoniā aūt fideicōmissa vniuersalia & singularia hoc s. vt hæres primò instituatur, in sua habent natura communiter: igitur & de eo in primis notādum est. sic & contra dicitur & continuatur supra de leg. §. sed ne in primis.

b ¶ *Hæres instituatur*. potest etiā ab intest. vt j. e. §. preterea. q. est cōtra.

c ¶ *Inutile*. No. nō valere testamētū sine hærede; sic ff. de iis quæ in test. delen. l. pxime. & ff. de codi. l. fin.

¶ Adde, ꝙ aut cōstat quem velle codicillari: & tunc licet ibi non sit institutio, valet fideicommissum etiam verbis directis datum ex mente disponentis l. sceuola. ff. ad treb. & hoc tunc dicitur apparere quando apposuit clausulam codicillarem: aut constat voluisse oīno testari: & tunc omnia sunt inualida sine institutione l. j. ff. de iure codi. & ita debet ītelligi hic tex. aut sumus in dubio: & verbis directis factū non valet d. l. j. aut obliquis vel communibus: & valet, dicta l. sceuola.

d ¶ *Sub conditione*. quæ & à quo sunt implendæ cōditiones, dic vt ff. ad trebel. facta. §. si sub conditione.

¶ Adde ꝙ gl. non intellexit text. hic enim loquitur de cōditione adiecta fideicommisso, in d. §. si sub cōditione. de conditione adiecta hæredi.]

¶ Restituta. Caius. Quærebatur, an facta hæreditatis restitutione restituēs remaneret hæres: & videbat ꝙ nō: qa ex quo à l. ciuili, in cuius ptāte est aliquē facere hæredē, introducta est restō hæreditatis, nō videt ꝙ aliquis possit eē hæres sine hæreditate.

te.contrarium deciditur ex regula cõi, ꝙ qui semel est hæres, nõ desinat eẽ hæres.l.ei qui soluẽdo.ff.de hæred.instit.No.quẽ nõ desinere eẽ hæredẽ ẽt facta restitutione hæreditatis.Itẽ no. ꝙ vtiles actiones transeunt in fideicõmissariũ.]

a ¶Restituta Hæres ꝑmanet.Not. qđ semel ẽ, semper erit: sic. ff.de mino.l. ẽt si fine. §. sed qđ Papinianus. & ff. de hær. insti. l.ei qui soluendo. in fi. Accur.

ADDI. Hoc obtinet ĩ immutabilius de natura vel constitutione iuris, aliàs secus. arg. §. vt aũt. in authen. de non alie. Ioan. Fab.

b ¶ *Aliquando*.i.ẽm vnũ ius: vt per Treb. vt statim dicet: nã oĩa trãsibãt

c ¶ *Aliquando*.i.secundum aliud ius non erat loco hęredis, sed legatarij: vt per Pegasianum, secundum quod retinet institutus quartam, vt infra eodem.§.sed quia & §.post quod.

d ¶ *Trebellio*.& hinc dictũ fuit Trebellianum senatusconsul.vt & Macedonianũ à Macedõe, vt ff.ad ma.l.j.

e ¶ *Consulibus*.scilicet existentibus.

f ¶ *Omnes*.immò non oẽs etiam per Trebellianum, vt infra eo.§.ergo. contra. Sol. licet hic dicat, omnes: non tamen dicit totę, vel in totum, ẽm Io. †Vel dic, ꝙ quando de toto erat rogatus, habebat locum quod hic dicitur: si autẽ retenta quarta de cætero erat rogatus, habet locum quod dicitur infra. Accursi.

† *Et sic verbum omnis, & totum distributiuũ vniuersaliũ est, totus verò particulariũ.*

¶ Addeꝙ vtraq; solut.põt esse bona: & differentia inter omne & totũ est, ꝙ omne est plurium, totum vnius: infra pro So qđ not. ci. in prin. & secundũ ibi glo.] *Angel.*

¶ Qui restituit hæreditatẽ, remanet hæres noĩe: & in fideic. trãseũt oẽs actiones. Ar.

¶ Restituta aũt hæreditate, is quidẽ qui restituit, nihilominus hæres ꝑmanet: [a] is verò, qui recipit hæreditatẽ. aliqñ [b] hæredis, aliqñ [c] legatarii loco habebatur. Et Neronis quidẽ tẽporibus Trebellio [d] Maximo & Annæo Seneca Cõsulibus [e] senatusc. factũ ẽ, quo cautũ est, ut si hæreditas ex fideicõ. cã restituta sit, oẽs [f] actiones, quæ iure ciuili [g] hæredi & in hæredem competerent, ei & in eũ darentur, cui ex fideicõmisso restituta† est hæreditas. Post quod senatusconſ. Prætor vtiles actiones ei & in eum, qui † recipit hæreditatem, [h] quasi hæredi, & in hæredem, dare cæpit.

g ¶ *Iure ciui li*. vel etiam prætorię, dũ modo tales sint prætorię quæ sunt trãsitorię. ut sũt ꝑsecutorię, vt ff.de acti. & obli. inhonorarijs. & ff. eod. l. j. §. quanquã. secus in pœnalibus, vt ĩ. de actio. §. pœnales.

Sed Io. Fab. hic reprobat, & tenet sequẽtem solutio.

† *Aliàs esset.*

† *Aliàs recepit.*

SYL. ¶ Adde, ꝙ eatenus est hæres absq; aliqua cautione tutus aduersus creditores, respectu actionum descendentiũ à defuncto, vt per Ang. hic & alios.]

h ¶ *Hæreditatem*. non facta cessione actionum, aliàs enim etiam directas habet ex nomine cedentis.

SYL. ¶ Sed quia. *Casus*. Non figurabitur, cum recitetur ius antiquum: assignatur enim ratio introductionis in text. Nota quòd defalcatio ex fideicommisso fuit introducta ex senatusconsulto. Pegasiano. Itẽ quòd ipso iure ex pegasiano diminuuntur fideicommissa, sicut legata ex l.falcid. Item quòd detractio de fideicommissis non est ex l.falc. etiã de particularibus, sed ex pegasiano. Cætera no. vide hic ꝑ docto.]

a Re-

¶ Hæres rogatus de fideic. vniuersali vel particulari, per senatus. Pegasianum poterat, quartā deducere & in hærede oēs actiones remanebant si nisi cautio fuerat interposita inter eum & fideicomm. de actionibus diuidendis. Aret.

¶ Sed quia hæredes scripti, cū aut totā hæreditatē, aut penè totam plerunque restituere rogabātur, adire hæreditatē ob nullum vel minimū lucrum recusabant,[a] atque ob id extinguebantur fideicom. postea Vespasiani Augusti temporibus Pegaso & Pusione Consulibus[b] Senatus censuit, vt ei, qui rogatus esset hæreditatē restituere, perinde[c] liceret quartā partē † retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. ¶ Ex singulis quoque rebus, quæ p̄ fideic. relinquūtur eadem retentio permissa est.[d] ¶ Post[e] quod senatusconsultum ipse hæres onera[f] hęreditaria substinebat: ille autem, qui ex fideicommisso recipiebat partem[g] hæreditatis, legatarii partiarii loco erat. i. eius legatarii cui pars bonorū[h] legabatur: quæ species legati p̄titio vocabatur, quia cū hęrede legatarius p̄tiebat̄ hæreditatē. Vn-

a ¶ *Recusabant*. sic ī tit.j.in princ.
b ¶ *Consulibus*.s.ex istentibus.
c ¶ *Perinde* liceret quartam &c. id est dicere, sicut per l.fal.defalcātur specialia legata, vt s. titu.j.§.cū aūt. & §.j.ita & generale fideicō. defalcatur per pega. senatusc. vt hic. Et nota triplicem eē quartam. Vna dicitur iure naturæ debita: vt q̄ debēt filijs & filiabus & inferioribus, & superioribus, & quibusdā transuersalibus, vt C.de inof. test.cū quæritur. & l.parentibus quę est aucta in authen.de trien.& sem. §.j.& hæc dicitur debitū bonorū subsidiū, vt C.de inof. dona.si totas. Alia ē, quę debetur iure institutionis: vt ex singularibus legatis & fideicōmissis, vt s. ti.j. Alia quę dicitur trebellianica vt ī.e. §.sed qa licet fuerit per pegasianum inducta, vt hic. Item est quarta quędam, que debet ex cōstitutione diui Pij filio arrogato, vt supra de adop.§.cum authen,

Quarta est multiplex.

ADDI. Itē est & alia, quę debet cōcubinæ, quā quis acceperat ea intentione, q̄ eā duceret in vxorē: q̄m si postea animo mutato illā expellat, tenet ei quartā partē suæ substātiæ dare, vt in authē.qui.mo.na.effi.leg.§ sit igit.aliās & melius.§. q̄m aūt quasi circa fi.titu. col.6.Et vide alias plures quartas per Ioan.Fab.& Angel.hic.

d ¶ *Permissa* est.per senausconsul.pegasianū.s.ab hærede, nō à legatario grauato alij dare vel restituere, vt dicemus infra titul.j.§.j.

* ¶ *Vide* .q̄ ibi dixi, & Bar.in l.j.§. denique. ad fi.ff.eod.]

e ¶ *Post*. q̄d senatuscons. s.pegasianū.
f ¶ *Onera*.s. omnia.
g ¶ *Partem*. s.dodrantē.
h ¶ *Pars bonorum*.

ADDITIO. Intelligas tū sub nomine hæreditario: aliàs autem iste tex.nō procederet: quia ille, cui relinquitur pars bonorum, non sustinet aliqua onera, vt l. bonorū.ff.de verb.signi.& not.in l. non

† Concor.cum hoc textu cap. Raynut. in gl.super ver. trebellianum ante medium extra de testa.

SYL.

de quæ solebant[a] stipulatiões īter hæredē,& partia riū legatariū in- terponi, [b]eædem interponebantur inter eū,qui ex fi deicommisso re- cepit hæreditatē & hæredē : idest, vt lucrū & dānū hæreditarium ꝓ rata parte inter eos cōe[c] esset.

¶ **Rogatus restituere dodrantem actiones diuidit pro rata: si vero vltra dodrantem ex Pegasiano remanent actiones pœnes hæredem nisi stipulatio sit īterposita, si spō te adiit: alias om nes transeunt in fideicommissarium. hoc dicit.**

¶ Ergo[d] si qui dē non plus,q̄ dodrā tem hæreditatis scriptus hæres ro gatus sit restitue re,tūc ex Trebel liano senatuscō. restituebatur hæ reditas,& ī vtrū- que actiones hæ- reditariæ pro ra- ta[e] parte daban- tur: in hæredem quidem iure ciui li,in eum verò, q recipiebat hære ditatē,ex senatu. Trebelliano,tan quā in hæredem. At si plus,[f]q̄ do- drantem,vel etiā totam hæredita- tē restituere ro- gatus esset,locus erat Pegasiano se natuscōsulto : & hæres, qui semel adierat hæredita

non amplius.§.fi.cum l.seq. & ibi Bar.ff.de leg.j.& facit tex.cum gl. & Bart.in l.mulier.§.fi.ff.eo.Angel.
a¶ *Solebant*.s.iure vetustissimo, ſm Pla nā legatarius nō sustinebat one ra, & ideo hæc stipulatio interponebatur.Sed cū hodie legata fideicō missis sint ad æquata,vt s. de leg.§.sed non vsq;, & in fideicommisso diuidantur onera inter hæredem & fideicōmissariū, vt infra proxi.§.ergo: & §.sed quia stipulationes.patet, ꝙ hæc legata vniuersalia seu particularia sine stipulatione debent transire cum one re,& facit ad hunc.§.ff.de leg.ij.si quis seruum.§.fi. & l.seq.
¶ Adde hoc non procedere legata par te bonorum secundum Bartol. in d.§.fin. etiam facta exæquatione.]
b¶ *Interponi*. puta quando legabatur dodrans.
c¶ *Cōe esset*.Sed hac stipulatione nō interposita oīa onera erant hęredis rogati occasione quartæ,quā retinebat, vt j.eo.§.proxi.versi.at si ps.

¶ Ergo si quidē. *Casus*. Quærebat, an rogatus restituere esset omnino immunis ſm ius antiquū : & rñdet prout in text.corrigitur enim hoc qđ hic dicit ex.§.ꝓxi.se.& assignat ibi rō dcisio nis.Iō nō ex pedit aliter casū figurare qa litera pla na est. No.ꝙ quāuis iuris ci.appellatione veniant illæ quinq;partes de quib⁹ s.de iure na. gen.& ci.tñ in spē sumendo nō cōprehendit et senatuscōsulta ita ē tex.hic dū dicit, in hæredē qdē iure ciuili,in fideicō.ex se natuscō. Itē ꝙ hæres recusans adire cogi,ad petitionē fideicommissarij adire & restituere. Itē ꝙ tali casu hæres ē īmunis ab oī dāno . Itē ꝙ nihil lucri sē tit.Itē ꝙ regulariter hæres grauatus cogit inuitus adire &restituere,nisi testator cōtrariū disposuerit,glo.in l.debitor.in princip.ff.eodem.]
d¶ *Ergo si quidem*.Tunc demum locum habet senatuscon. pegasianū , qñ vel totū vel vltra dodrantē hæres rogatus est restituere ergo &c.
e¶ *Pro rata parte* supra eod.§.restituta

tuta.contra.Solu.vt ibi.
a ¶ *Vniuersa onera*.Nisi stipulationē supradictā interposuisset, vt supra eod.§.post quod.& hic subijcit.
b ¶ *Restitueret*.s.sponte.Nā poterat quarrtā retinere p pegasianū supra e.§.post qđ.
* ADDI. Stipulatio emptę & vēditæ hæreditatis declaratur ī l.vēditor ff. de hęred.vel actio.ven.in gl.interposita.Hie.Messi.
c ¶ *Interponebantur*. facit ff.de pecu.si creditor. & ff.man. hæredem.§.final.
* ADDIT. Quod paulo ante dicitur quasi partis & pro parte, ītellige hoc fuisse nomē stipulationis interpositæ inter hæredē & fideicō.de qua Vlp.tit. 25.partis, inquit, & pro pte stipulationes ꝓprie dnr, quę de lucro & dāno cōicando solent interponi īter hæredē&legatū partiariū.i.cū quo partitus ē hæres.
d ¶ Quasi damnosam. Licet cām nō assignet, qa variæ sunt hoīm volūta

† Aliàs excuset.
† Aliàs licat.
† Aliàs aucetur.
† Aliàs si.

tē,(si mō sua voluntate adierat) siue retinuerat quartā partē,siue retinere noluerat, ipse vniuersa onera [a] hæreditaria sustinebat. Sed quarta quidē retēta,quasi partis & p parte stipulationes interponebātur, tanquā inter partiariū legatariū & hæredē. Si verò totā hæreditatē restituere, [b] emptæ,& vēditæ hæreditatis stipulationes interponebantur. [c] Sed si † recusabat scriptus hæres adire hæreditatē ob id, q † diceret eā sibi suspectā esse quasi dānosam, [d] † cauebatur Pegasiano senatus.vt desiderante eo,cui restituere rogatus † esset, iussu Pretoris † adiret, & restitueret hæreditatē: perindeq; ei & ī eū,q † reciperet hæreditatē,actiones † darentur, ac iuris ē ex Trebelliano senatuscō. Quo casu [e] nullis stipulationib. est opus: quia simul & huic,qui restituit, securitas datur,& actiōes hæreditariæ ei & in eū trāsferūtur, q recipit hæreditatē: vtroq; [f] senatuscon.in hac concurrente specie.

¶ Omnis virtus Pegasiani senat. tributa est Trebelliano;& hæres restituit hodie retenta quarta, actionib. diuisis p rata:& hæres hodie ex eodem senatusconsulto cogitur adire. h.d.

† Aliàs adeat & restituat
† Aliàs recipit.
† Aliàs dantur.

tes,vt ff.ad treb.l.qa poterat.Accu.
¶ Adde, q isto casu est voluntas p rōne, quia hic agit principaliter vt se exoneret,nō vt aliū grauet:alioqn sola volūtas,si tēderet ad aliquē grauādū ex vāis suspitiōi.mota nō sufficeret.l.hęc aūt satisdatio.in princip.ff.si cui plus quā per l.fal.]
e ¶ Quo cāu i.cum p treb. restituit tota.Vel dic p pegasianū.s. ī casu ꝓposito vbi coact adiit. si verò nō coact' sed spōte,sec',vt s.e.§. versi. si verò totā.
f ¶ *Vtroq;.s.* trebe.qa nil retinebat: & Pegasian.qa cogebatur & ita quo ad sētētiā concurrunt, quo ad verba nō cōcurrunt, cū alio casu vnū & alio aliud loquebatur.
¶ Sed quia stipulatiōes. Casus. Non pōt figurari, qa ponit correctio iuris ātiqui ē.n.p rōne dubitādi ipsum ius antiquū:rō āt correctionis ponit in tex.ibi,sed quia.in prin.Not.igitur simplicitatē amicā,ll.caliditatē inimicam,

micā:qđ intelligendū est de pruden ti, non de supina.l.nec.ff.de iur.& fac.ign.Itē no.φ oīs virt⁹pegasiani senatuscōsulti est hodie tributa trebell.ēt illud in quo magis valebat. cætera nota.

c¶ Quod postea.q̄a pri⁹ fuit treb. * ADDITIO.Ratio quare ex plos Pegasiano oēm auctoritatē Trebelliano pstare placuerit Iustinia.colligitur ex l.2.§.solū autē.C.de vet. iur. enucle. reiectis alijs rōnibus mul torū. Hiero. Messag.

¶ Sed quia[a] stipulationes ex senatuscō.Pegasiano descēdentes & ipsi antiquitati displicuerūt,& qui busdā casibus[b] captiosas eas hōex celsi ingenii Papinianus appellat,& nobis in legibus magis simplicitas[c] q̄difficultas placet:iō omnibus nobis suggestis[d] tā similitudinib. quā differentiis vtriusq; senatusc.placuit, ex ploso senatusc. Pegasiano, quod postea[e] superuenit,oēm auctoritatem Trebelliano senatusc. præstare,vt ex eo fideic.hæreditates restituantur, siue habeat hæres ex volūtate testatoris quartā, [f] siue plus,siue minus, siue nihil penitus vt tunc quando vel nihil, vel minus quarta apud eum remaneat liceat[g] ei vel quartam, vel qđ deest, ex nostra auctoritate retinere, vel repetere solutum,[h] qua si ex Trebelliano senatusconf. pro rata portione actionibus,[i] tā in hæredē, quàm in fideic.cōpetētibus. Si verò to-

dic vt p Ange.& alios.]

a¶ Sed quia. Dixi iterponi stipulationes ex senatuscon.pegasiano &c.

b¶ Quibusdam casibus. s.ppter solēnitatē verborū, vt hic dicunt quidā: vel tunc, qñ is,cui restituta erat, non erat soluēdo vnde inutilis erat stipulatio.Vel veri⁹ hos captiosos modos ne scimus qui sint.Accursi.

c¶ Simplicitas. No.simplicitatem amicam legibus: & facit infra de leg. agna. suc.§. nos verò.& ff.de dolo.l.j.in princ. *¶ Declaraui.supra titu.de iusti.& iur.§.his igitur.]

Simplicitas est legibus amica.

ADDIT. Intellige de simplicitate, quæ est contraria fraudi: nō autem de fatuitate: quia illa est damnabilis.l.3.§.fi.ff.de suspe.tu.

d¶ Suggestis. hic nota.quòd in sententia sunt allegationes repetendæ.

In sentē tia sunt allegationes repetendæ.

e¶ Aduerte tñ, quia argumentū non cōcludit.q̄a licet istæ similitudines sint regræ,tñ nihil inferūt ad sn̄iam

f¶ Quartā. s.de bonis hæreditatis: detracto tñ alieno ære,vt C. eod. & sine scriptura.

ADDITIO. Pōt tñ fideicommissario volēte quartā totius hæreditatis deduceī, & túc teneī creditoribus pro sua rata, de quo, & qualiter legatarijs teneatur, vide Ang. hic.

g¶ Liceat. Etiā contra voluntatē defuncti iure isto.s.Institutionū, vt C. ad l.falc.si vt allegas.hodie fortè contra secundū quosdam,vt in auth.de hære.& falc. § si verò expressim.

¶ Add.,φ cōis opi.hodie est,φ prohiberi possit,cum hoc sit clarum in falcidia,auth.sed cū testator.C.ad l. fal.quæ hodie est æquiparata.l.Marcellus.§.quod autem.ff.ad trebell.

h¶ Solutum.Propter facti. nō iuris ignorantiam, vt C.ad l.fal.error.

i¶ Actionibus. s.creditorum, non legatorum, secundum Bar.vt ff.eo. l.j.in

l.j.in fi.& l.apud.j.rñ. sed & legatarijs respondet hæres,cum eis fidei-commissaria portio,non sufficit, sic tamen vt totius hæreditatis quarta sibi reseruet, vt ff.ad treb.l.j.si is q. secundũ Io. Sed Azo cõtra C.ad trebell.l.2. Sed illa secundũ supra dictam distinctionẽ intelligitur. ¶ Adde, ꝙ aut hęres cogitur adire, quo casu nihil retinet,& tũc nõ tenet infra versi.si verò totam, aut erant facta tot legata,ꝙ fuit necessaria detractio quartæ, & similiter in nihilo tenetur legatarijs.l.i.§.fi.ff.eo.quia debet habere quartã saluã. aut habebat hæres plus quarta sub nomine quotę, veluti si erat restituenda(puta)dimidia tñ,& tunc tenetur legatarjjs ꝓ rata tantũ.intellige tamen pro rata totius,dummodo quarta non lædatur.l.i.§.pen.ff.eod.Aut testator assignauit hæredi aliquid, vt deducto eo,totũ vadat ad fideicommissarios, nã tunc quamuis habeat plus quarta,non tenetur legatariis, nisi bona fideicommissarii non sufficerent.l.i.§.si is qui cccc.ff.eod.]

nõ tradã,& ex tũc res fiunt fideicõmissarii in vtroq; casu,vt ff.ad treb. facta.Sed nunquid ẽt ante factã restitutionẽ est fideicõmissarius dñs, vt C.cõia deleg.l.fi.§.sed quia? Rñ. non, quia añ restitutionẽ omnia facit hæres,& etiã manumittit seruũ hæreditarii, qđ nõ faceret, si alius eẽt dñs, vt ff.ad treb. marcellus.§. res.& l.si hę res institut. §.si hæres. Nec ob.d.l. cõia delega. quæ dicit dari rei vendi. fideicõmissario gñali, nã est intelligẽdũ ex quo hę reditas est restituta. Vel speciale in rebus alienatis, vt ante restitutam hęreditatẽ detur fidei commissario vtilis rei vendicatio.

[† Aliàs compe-tant.]

tã hæreditatem sponte restituerit,[a] oẽs hæreditariæ actiones fideic. & aduersus eũ † competunt.[b] Sed & id, quod ꝑcipuũ Pegasiani senatus.fuerat[c] vt qñ recusaret hæres scriptus sibi datã hæreditatẽ adire, necessitas ei imponeretur totã hæreditatẽ volenti fidei com. restituere, & oẽs ad eum & contra eum trãsferre actiones: & hoc transposuimus ad senatusc. Trebellianũ, vt ex hoc solo necessitas hæredi ĩponatur, si ipso nolente adire fideic. desideret restitui sibi hæreditatem: nullo nec dãno,nec cõmodo apud[d] hæredem remanente. ¶ Quæ de tota hære. cauta sunt, hñt locũ ĩ p.h.d.

a ¶ *Restituerit*. Quæ restitutio fit re & verbo, Re, vt si patiatur res hęreditarias à fideicommissario possideri,vel totas, vel aliquas earum, hac mente.vt restituatur hæreditas. Verbo aũt sic, Restituo hæreditatẽ tibi licet ꝯporaliter rerũ possessionẽ

b ¶ *Competunt*. Quia per omnia est vt hæres,vt ff.quod cum eo.&c. l.si filius.§.final.

c ¶ *Fuerat*. Vt supra eodem.§.ergo. versicu.sed si recusabat.

d ¶ Apud hæredem. Cui etiam cauebit fideicommissarius de præstando eum indemnem futurum occasione hæreditatis, vt ff.ad trebelliacum hæreditas. & etiam pro futuris habet exceptionem vt ff.ad treb. l.i.§.q̃q̃.Sed hæc cautio,de qua hic dicitur qualiter fit? Rñ. ꝑ officiũ iudicis postulãte eo,cui est restituẽda hæreditas,vel quota pars,non aũt si singulare fideicõmissum sit reli ctũ, vt ff.ad trebellia.l.nam quod ꝫ.non omnis.vel etiam postulante,peuratore

¶ Nihil aũt interest, vtrũ aliquis ex asse hæres institutus, aut totã hæreditatẽ, aut ꝓ pte restituere rogatur: an ex pte hæres institutus, aut tota eã partẽ aut partẽ ptis restituere rogatur. Nã & hoc casu eadẽ obseruari ꝑcipimus, q̃ ĩ toti⁹ hæreditatis restitutione dixim⁹. [a]

¶ Si retẽta certa re ascendente ad quartam rogatus sit reliquũ restituere restituta hæreditate oẽs actiones insolidũ transeũt ĩ fideicõmissariũ, & hæres ad nulla onera hæreditaria tenet̃ h.d.

¶ Si quis vna aliqua re deducta, siue ꝑcepta, q̃ quartã cõtinet (veluti fundo vel alia re) rogatus ẽ restituere hæreditatẽ simili mõ ex Trebelliano sena. testõ fiet, perinde ac si quarta parte retenta rogatus esset reliquã hæreditatẽ restituere. Sed illud ĩterest, ꝙ altero casu.i. cũ deducta siue ꝑcepta aliqua re restituitur hæreditas, ĩsolidũ ex ea senatusc. actiones transferuntur: & res, quæ

tore eius, cui fit mandatum: nec sufficit cauere de rato, vt ff. ad treb. quidam. §.j.

ADDIT. Et no. ꝙ procuratori simpliciter & habenti speciale mandatũ põt fieri restitutio hæreditatis, nõ autẽ ꝓcuratori in rem suam siue cessionario. l. cũ mulier. §. ex asse. ff. de iure dot. Are.

SYL. ¶ Nihil autẽ. Casus. Nõ figuratur in tã generali regula: modicũ n. dubitationis habebat, ꝙ illud, qđ đ toto dicebat̃ haberet locũ ĩ parte l. q̃ de tota. ff. de rei vẽ. Not. summarium, & ꝙ idẽ ẽ iuris in fideicõmisso quotę partis quod in fideicommisso totius hæreditatis.

Ius idẽ est in toto quo ad totũ quod in parte quo ad partem, & econtra.

a ¶ *Nihil aũt.* Dixim⁹ vt s. eo. §. sed q̃a stipulatiões. & ꝓxi. §. Et nota ꝙ idẽ iuris ẽ in toto quo ad totũ, qđ in parte quo ad partẽ, ut ff. de acqui. hære. si seruus. & ff. de vsufr. q. scit. in princi. Arg. contra. ff. de eui. ex mille.

ADDITIO. Tu dic quòd hęc regula procedit, quando est eadem ratio in parte, quæ in toto: aliàs non, vt in contrario, vt ibi declarat glo. iij.

SYL. ¶ Si quis. Casus. Dubitabatur, relicta aliqua re particulari hæredi, si rogabatur reliquum restituere, an teneret̃ actionibus hæreditarijs, & an habebit quartam: & videbatur ꝙ sic: quia cum debeatur sub nomine quotæ & de ipsa hæreditate, nõ videbatur de alijs danda: contrarium decidit̃ in vtroque: ratio est, quia satis est ꝙ habeat iudicio testõris. l. in quartã. ff. ad l. fal. habet tñ tũc liberã: qđ secus est, si relinquit̃ quota. Not. summa. Itẽ ꝙ qñ hæredi assignatur, vna vel plures res habetur loco legatarij, & oĩa onera remanent apud fideicõmissariũ. Itẽ ꝙ liberũ est fidei commissario fideicommissum futurum inutile repudiare.]

b ¶ *Quartã.* vel etiam minus quarta: sed tamen agitur ad supplementum, vel retinebit, vt ff. eodem l. prima. §. si hæres præcepto. in fin.

SYL. ¶ Adde, ꝙ in eo supplemento, quia habet sub nomine quotæ, subibit onera, vt dicunt gloss. & doct. in dicto. §. si hæres. Et dic etiam, quòd si coactus adierit, restituit etiam rem, sibi à testatore relictam lege ita tamen. §. si præceptis. ff. eodem.]

a ¶ Rema-

a ¶ *Remanet.* apud hæredē. facit C. de hære.insti.quoties.
b ¶ *Actiones.*s.creditorū.nō legatorum,qđ dic vt s.eo.§.sed quia in fi.
c ¶ *Institutus.* Vt restituat retenta certa re. SYL.

¶ Præterea. Casus. Quærebatur, nunquid venientes ab īcesta to grauari possent,& uidebatur ꝙ n̄, qnia hnt à L. nō à testatore, & quē nō honoro,nec onero l. ab eo.C.de fidei cō. Cōtrariū deciditur,qa satis dicit sal tē tacitè honorare, ex quo poterat alios instituere,& ipsos excludere l.cōficiunt.ff. iu. codi. & quia cum grauet, in cōsequentiā videt honorare & eis relinquere. No.ꝙ nō solum ex testō sed ab intesta to hæredes grauari fidei cōmisso pnt. Itē ꝙ legata de iure antiquo ab intestato relicta nō ualebant. Item quòd fideicommissarius & legatarius grauari possunt.

remanet [a] apud hæredē, sine vllo onere hæreditario apud eū remanet, quasi ex legato ei acquisita. Altero verò casu.i. cū quarta parte retenta rogatus ē hæres restituere hæreditatem, & restituit, scinduntur actiones: [b] & pro dodrante quidē trāsferūtur ad fideic. ꝓquadrāte remanent apud hæredē. Quinetiā licet vna re aliqua deducta aut pcepta restituere aliquis hæreditatē rogatus sit, ī qua maxima pars hæreditatis cōtineatur, æque insolidū transferuntur actiones: & secū deliberare debet is,cui restituitur hæreditas,an expediat sibi restitui.Eadē.s. interueniunt,& si duabus pluribusve deductis pceptisve reb.restituere hæreditatē rogatus sit. Sed & si certa summa deducta pceptave,q̄ quartā vel ēt maximā ptē hæreditatis cōtinet,rogat9 sit aliqs hæreditatē restituere, idē iuris ē.Quæ āt dixi m9 de eo qui ex asse īstitur9 ē,eadē trāsferim9 & ad eū, qui ex pte hæres scriptus ē.

¶ Hæres ab ītestato & fideic.grauari possunt de restituendo.h.d.

¶ Præterea ītestat9 quoq; moritur9 pōt rogare [d] eū ad quē bona sua vel legitimo iure vel honorario ptinere ītelligit vt hæreditatē suā totā, partēve eius, aut rē aliquā(veluti fūdū,hoīem pecuniā)alicui restituat [e] cū alioqn legata nisi ex testō nō valeant. [f]

d ¶ *Rogare.*i.codicillis.
e ¶ *Restituat.*ideo pōt ab his fideicōmissum relinquere, qm̄ sua spōte relinquere legitimā hæreditatē uidet nō instituendo alium, ut ff. de iure codi.l. cōficiuntur.§.j.
f ¶ *Non ualeāt.* Sed quo iure hoc ē uerum? antiquo non, vt.ff.de le.j.l.j. Item nouo nō, vt C.cō. de le.l. 2. Dic ergo antiquiori iure locū hēre qđ hic dicit.
¶ Adde, ꝙ Bar. in d.l.j. SYL. seq. hāc so.in 2.col. sed hic tex. uidet obstare, cum dicat, nō ualeāt designādo tēpus, quo loquit, nisi subaudias.s.iure antiquiori, prout glo. in verbo,possit. titu. seq. in prin. vel ponitur tēpus pro tempore vt sæpe. Hodie uerò cōis resolutio est quòd ualeāt relicta ab intestato, quia non remanet hodie differentia inter fidei commiss

Eum quoq;, cui aliquid restituitur, pót rogare, vt id rursum alii aut totũ, aut partẽ, vel ẽt aliquid aliud restituat.[a]

¶ Qui primo negauit fideic. esse relictum, postea cõuictus nõ pót dicere in minus soléni voluntate fuisse relictũ. h. d. secundũ opin. Ioannis. Vel sic: Q̃ si testator noluit solenniter disponere, sed in fide hæredis committere, hæres tenetur iurare non esse relictum, vel soluer. h. d. Are. Et hanc opin. approbant docto. ĩ l. fin. C. eod. titu. ¶ Et quia prima fideic. cunabula à fide hæredũ pendent, & tã nomẽ[b] q̃ substãtiã accẽperunt, ideo diuus Aug. ad necessitatẽ iuris ea retraxit[c] Nuper & nos eundẽ principẽ superare contendentes, ex[d] facto, quod Tribonianus vir excellentissimus † & Quæstor sacri palatii suggessit, cõstõnem[e] fecimus, per quã disposuimus, si testator fidei hæredis sui commisit, vt vel hæreditatem, vel speciale fideicõmissum restituat, & neque ex scriptura, neque ex quinque testium numero (qui in fideicommissis legitimus

missa & legata, nisi uoce, nomine, & verborum conceptione, ut nota. in d. l. j. excepto legato libertatis.

¶ Vel dic, quòd d. l. de leg. j. secundũ noua iura loquitur, secundũ q̃ æquiparata sũt legata fideicõmissis, ut supra de leg. §. sed nõ vsq;.

a ¶ *Restituat.* Etenim inquantũ quis honoratur & onerari pót, vt ĩ ti. j. §. j. ver. hoc solũ. §; nũqdquartã retinebit. rñ. ut ĩ ti. j. §. j. versic. hoc solum.

* ADDI. Et quia prima. Sũma hæc ẽ: si hæres institutus ĩ testã minus soléni neget relictũ esse aliquid, qđ petitur, iurare cogitur, aut pro cõuicto tenetur, qđ si negauerit, aliquãdo. relictũ eẽ & deinde cõfiteatur relictũ, sed in minus perfecto testõ non auditur, sed omnino soluere cõpellitur, ex quo diuit faci. l. fi. C. de fideicõmis. H. M.

¶ Et quia prima. Casus Quæsitum fuit si hæres grauatus sit, de onere tamen fideicommisso non constet, an saltem iurare teneatur se nihil scire de fideicommis. & uidebatur quòd non, quia iuramentum hoc purgatorium non solet deferri nisi aliquo probato l. admonendi. & ibi doc. ff. de iureiu. contrarium decidi tur ea rõne, quia cũ iu fide hæredũ fundata sint fideicom. uoluit Impe. fidẽ exuberare in his, & hæredẽ, si nõ ad præstandũ ex uerbo fideicõmissarii ex eo saltem iurare teneri. No. quòd nomẽ, substantia, & receptio fideicõmissorũ causam habuerunt à fide hæredis. Itẽ ꝙ nõ est malæ inuidiæ crimẽ, sed bona emulationis affectio, cõtẽdere alios uirtute supare. Itẽ no. quòd hæres, qui asserit grauatus, cogitur aut soluere, aut iurare. Itẽ quòd codicilli facti corã quinq; testib. ualẽt. Itẽ quòd qui primo negauit, nõ pt postea cõfitendo se tueri per textu inualide dispositionis.

† *alias Exquæstor. alias Exquæstore.*

b *Et quia.* Nomẽ. No. nomen cõsequens rei, ut ĩ de do. §. est & aliud.

c *Retraxit.* hæc iura sũt sup. e. ĩ pri.

d *Ex facto.* i. ex qõne de facto.

e *Cõstitutionem.* vt C. de fideic. l. fi.

ADDITIO. In tex. Quæstorē Tribo. uocat, & sic hēt Theophi. cur ergo, Ex quæstore uocat in pœm. nimirum quod hic constitutionis suæ tēpus spectat, quo tpe Quęstor erat & valde miror Aemyl. Ferr. qui Ex quęstor repo suit.

ramentum de cōscientia sua, quod nō pōt referri, & licèt Ang. ex opi. Saly. uideatur discedere ab opi. glo. tamē dicēdum est, quòd si hęres probabiliter ignorat, puta quia erat absens, & fideicōmissa. pōt probabiliter scire: pōt referri: si fideicōmissa. absens fuerit, vel aliàs probabiliter nesciat, non poterit, prout in fi. in casu. l. lex cornelia. §. hac. l. ff. de iniur. secūdum disti. in Bar. ibi.]

Codicillis v. testes adhi.

[a] esse noscit) possit res manifestari, sed vel paucio res, q̄ quinq;, vel nemo penitus testis interuenerit, tūc (siue pater hæredis, siue alius q̄cunque sit, qui fidē hæredis elegerit, & ab eo restitui aliquid voluerit) si hæres perfidia tentus adimplere fidē recusat negando rē ita esse subsecutā, si fideicō. iusiurandū ei detulerit, cum prius ipse de calūnia iurauerit,[b] necesse[c] eū hēre vel iusiur. subire, q̄ nihil tale à testatore audiuerit vel recusantē ad fidei. vel † vniuersalis vel specialis solutionē coarctari:[d] ne depereat vltima volūtas testatoris fidei hæredis commissa. Eadē[e] obseruari censuim9 & si à legatario vel fideic. aliquid similiter relictū sit. Quod[f] si is, à quo relictū dicitur, postquā negauerit, cōfitea quidē aliquid à se relictū esse, sed ad legis subtilitatē[g] recurrat, omnino soluere[h] cogendus est.

† aliàs uniuersitatis.

a ¶ *Legitim9*. no. testes v. in codicillis necessarios esse, ut C. de codic. l. fi. §. fi. & de fideic. l. fi. ibi, sed siue quinq;. &c.

b ¶ *Iurauerit*. Nā in oī casu erat olim iurādum, & in omni capitulo, vt C. de iura. cal. l. j. in prī. hodie sufficit semel iurare, ut in authē. de ijs q̄ ingre. ad appel. §. fin.

SYL. ¶ Adde & intellige in iis, q̄ obueniunt post litē contestatā, sed in iis quæ cōtingunt ante, ēt hodie iuratur in singulis, Bar. in auth. hoc sacramentū. C. de iure iuran. propter calum. dan.]

d ¶ *Coarctari*. Nota propter cōtumaciam non iurātis eum cōdemnari, ut C. de iuram. calum. l. ij. §. fina.

e ¶ *Eadem*. Scilicet ut compellatur iurare uel soluere.

c ¶ *Necesse*. eum habere. sed nūquid hodie corrigitur hoc, cum nulli deferatur inuito, ut C. de iureiu. l. fi. & l. generaliter. §. finantē? Rn. non, quia hæc est posterior constitutio Iustiniani, ut C. de fideicom. l. fina. & ita est iste specialis casus, in quo quis compellitur iurare.

¶ Adde, quòd rō specialitatis ponit in l. fi. C. de fideic. quia defertur iu-

f ¶ *Quod si*. dixi quando contumax fuit non iurando, nunc quando iurauit, & per sacramentum fuit confessus, uel etiam antequam iuret, sed prius negauerat relictum, ut in fi. huius ti. dicemus statim.

g ¶ *Subtilitatem* Quæ est, ut ex quo est uoluntas non solemnis, non ualeant ea, quæ facta sunt, ut C. de fideicom. l. si ueritas. & C. de testa. nō dubium. §. illud.

h ¶ *Soluere cogēdus est*. sed quō coarctat ex nō solēni uolūtate? sic ergo soluuntur inutiliter relicta, sicut & utiliter

vtiliter: quod esse non debet, ut C. de fideicom. l. si veritas, quæ est cōtra Sol. quidā dicūt, ꝙ ubi solēniter testari uoluit, & nō fecit, hēt locum lex cōtraria: aliàs si noluit testari solēniter, hēat locū qđ hic dcit, † vt ar. ff. de iure co. l. j. sꝫ hæc falsa est, quia & hic de testat. loquitur, qui solēniter facit, ut ibi, si testator fidei hæredis sui commisit. ¶ Adde, ꝙ ista opin. cōmuniter reprobatur hic & in l. fi. C de fideicom. & probatur ex illis uerbis, neq; ex scriptura.]

rupta est, secundum glos. in l. fina. C. de fideicom.] *ADDIT Hoc est in cā, cur hic & in d. l. si ex iniusto testō hæres teneat q̄a ipse adiuit ex eodē hæreditatē, & ea pp nō licet ei al legare ī legatarios & fidei cōmissarios defectū, non enim ferendus est is, qui ex tali testō captat opima cōmoda, onera aūt respuit l. vni. §. ꝓ secūdo. C. de cadu. tollen. iuuat maximè l. si ueritas. C. de fideicō. l. nō dubiū. C. de test. & hæc est veritas ꝑter omnes, nec Bar. intellectus uerus est quem refert in l. nemo. ff. de leg. j. quia diuinat & à Iasō. reprehenditur, cū de morientiū non de uiuorū actu quæratur. Hie. Mess.

¶ **De singulis rebus per fideicommissum relictis.**

¶ Etiā res singularis pōt ꝑ fideic. relinqui, & tā ab hærede q̄ a legatario: h. d. Angel.

POtest tn̄ quis etiā singulas[a] res per fideic. relinquere: veluti fundū, argentū, hoem, vestē, & pecuniam numeratam: vel ipsum hæredem rogare, vt alicui restituat, vel[b] legatarium, quamuis à legatario legari non possit.[c] ¶ Res hæredis & aliena potest

¶ Alii vt B. dicebant esse distinguendū. an dicat hæres. Nō est verū tibi legatū esse, quo casu cogit probare esse verum & solēne, vt in cōtrario, eo saluo, vt si deferat sacramentū, iuret, vt supra ꝓximè. §. an dicat. Nō potes petere, quia est minus solēne in quo casu cogitur, ut hic. Sed hoc nō ualet, quia secūdū hoc expediret ei negare qđ esse nō debet, vt ff. de trib. l. illud. §. pē. Dic ergo secundū Ioan. aut ab initio cōfitetur relictū: & tuuc non tenetur ex non solenni uolūtate, ut in illa. l. contraria. ¶ Adde hoc verum, dummodo non sit relictnm, ab eo, qui solenniter nolebat testari, sed solum hęredis integritati confidere. d. l. fi.] † ¶ Aut negauit, sed postea fuit per sacramentum vel per probationes conuictus, ut delato iuramento confiteatur relictum, tunc iurare cōpellitur, ut ita ratione sui mendaci teneatur. vt hic, & arg. in auth. de triē. & sem. §. studiū. & §. ad hoc. Adde & corrige hanc gl. quia cor

¶ De singulis rebus per fideicōmissum relictis. ¶ De fideicom. generalibus supra ti. j. dixit, nunc de specialibus dicit Accur.

POtest tamē. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo ponit dē fideicōmisso pecuniario. Secūdo de libertatibus. Tertio p quæ verba fieri debeāt. Secūda ibi (Libertas quoq;.) Tertia ibi (Verba.)

¶ Casus Nō figurat, cū tradat regulā generalis. No. ꝙ q̄libet res, q̄ tn̄ sit in cōmercio, ꝑ fideicōmissum relinqui pt. Itē ꝙ nō solū hæres grauari pt, sed legatarius. Itē ꝙ olim à legatario non legebatur. S Y L.

a ¶ *Singulas*. non solum generaliter vt supra ti. j.

b ¶ *Vel* legatariū, Scilicet rogare, ut aliquid alicui restituat.

c ¶ *Non possit*. Antiquo iure inspecto

† Et hæc lectura videt satis probari p istū tex. quā sequuntur Frā. Accurt. Mar. Sil. et alij doct. vt refert Bar. in l. fi. C. e. & Angel. hic, secundum q̄ erit practica, ꝙ hēdi ab initio nō neganti deferat fideicommissari[9] iuramentum, si testator nolens solēniter testari fidei suæ cōmisisset tale legatum, quo iurāte erit securus: cōtra recusantē vero agetur condictio ne ex isto §. † Et q̄ nis ēt in isto mēbro opīo Io. sit cōmunis ta

men Io. fa. hic eā ipugnat, et si in testō vel codicillis fuerit relictū, & respondet ad. l. si veritas. q quādo hæres negat lit. conte. legatari hꝫ duo remedia, vel ꝙ deferat iuramentū & obtinet iste §. et d. l. fin. uel ꝙ oneret se probatione, et tūc sibi imponetur. q debet probare dispositionem solennem, vel ibi.

&o sed nouo iure aliter est, nã põt à quolibet, qui cõmodũ quocũq; mõ hẽt, legari & fideicõmitti, ut C.cõ. de leg. l. j. §. fi. & hoc statim subiicit.
¶ Adde, q nõ solũ ipsi grauari possunt, qui cõmodũ sentiũt sed eius hæredes l. si fuerit §. fi. ff. de le. iij. & intellige de cõmodo æstimabili. l. planè. ij. §. fi. cũ l. se. ff. de le. j.

¶ Põt. Casus. Quærebatur, an res hæredis uel aliena fideicõmitti posset, & uidebatur q nõ, quia nostra sine facto nostro à nobis nõ abdicãtur l. id qđ nostrũ. ff. de re. iu. & nemo cogitur uẽdere suũ l. nec emere. C. de iure del. Cõtrariũ dicitur, q̃a eius mẽtis dicim⁹ testatorẽ fore, ut uelit estimationẽ solui, ut dictũ ẽ in §. nõ solũ s̃ de lega. No. summa. Itẽ q legatũ uel fideicõmissum nõ ualet in eo pluri, quo grauamen excedit cõmodũ. Item q grauatus fideicõmisso tenetur saltem ad estimationem.

a ¶ *Alterius*. refert tamẽ an leget rẽ extranei. an hæredis. primo casu distinguitur, an sciuerit alienã, uel credit suã, secũdo nõ, vt s̃. de leg. §. nõ solũ. ver. qđ autem. & ff. de leg. ij. l. unum ex familia. §. si rem.

b ¶ *Ipsius*. Scilicet legatarii.

c ¶ *Inutiliter*: facit. ff. de leg. j. plane. ij. §. fi. & l. uidẽdũ. &. ff. de le. 3. l. j. §. sciẽdũ, & l. 3. §. Iuli. & l. si legatari⁹. Sȝ cõtra in d. l. plane. §. si cui. Sȝ ibi stetit p legatariũ, quominus meliorẽ acceperit uel melior uidetur esse quẽ elegerit, licet deteriorẽ elegerit, ut arg. in ĩ. de act. §. præterea. Itẽ arg. cõtra. ff. de le. ii. imperator. §. j. ibi eniuero &c. Sȝ hoc, quod hic dicitur, intellige, quando in quãtitate legatur alicui, & in q̃titate onerat, ibi ãt qñ quantitas datur, & ĩ spẽ grauatur: quo casu tñ uidetur æstimasse speciẽ suã legatarius accipiẽdo quãtitatẽ, ut ex eadem l. colligitur.†

¶ Adde tamẽ, q quãdo grauatus debet restituere post aliqđ tẽpus quãtitatẽ, & fuit honoratus in quãtitate. licèt iure ciuili teneatur cõputare vsuras ſm illud tẽpus d. l. imperator. §. si centũ. quæ hodie sunt prohibitæ. c. j. de vsur. poterit tamẽ hodie grauari in plus usq; ad quãtitatẽ honesti lucri, ut tradit Bar. in d. l. imperator. §. cũ quidã. si uel d. lucrũ perceperit, uel percipere potuerit.]

¶ Itẽ cõtra. ff. ad l. fal. sed & si non

per fidei commissum relinqui: in qua potest fideicommissarius grauari, dummodo non oneretur vltra commodũ: & re aliena relicta, ipsa, vel æstimatio danda est. hoc dicit.

¶ Potest aũt non solum, proprias res testator per fideicommissum relinquere, sed & hæredis, aut legatarii, aut fideicõmissarii, aut cuiuslibet alterius[a] Itaque & legatarius, & fideicommissarius, non solum de ea re rogari potest, vt eã alicui restituat, q̃ ei relicta sit sed ẽt de alia, siue ipsi⁹[b] siue aliẽa sit. Hoc solũ obseruandũ est, ne plus quisq̃ rogetur alicui restituere q̃ ipse ex testõ cæperit. Nã qđ ãplius est, inutiliter[c] relinquitur. Cũ ãt aliena res p fideic. relinquitur, necesse est ei qui rogatus ẽ, aut ipsã redimere & pstare aut æstimationẽ ei⁹ soluere.

¶ Etiam libertas seruo per fideic. pt relinqui: & nõ tm̃ seruo pprio, sed ẽt alieno, vt qñ poterit emat, & manu. h. d. Ar.

†*Et hoc quando spẽs erat sua, si nero aliena procedit text. hic Vbi aũt relinquitur spẽs, si simpliciter grauetur. habet locũ*

iste tex. si alternatiue procedit tex.in d. §. si cui.

seruus.in prin.Sed & ibi eodẽ modo rñde,quia quantitas erat legata, & onus erat positũ in faciẽdo. Sed cũ quãtitas legatur, & in quãtitate grauatur,sicut hic loquit,nũquid quartã iure falcidiæ põt oneratus retinere,siue sit legatarius,siue fideicõmissãrius, qui sit grauat⁹? Quidam dicũt ꝙ sic,ut arg.ff. ad l.fal.l.pœnales.§.fin. *Nos* cõtra,ut in eo. titu.l. ex falcidia si interueniat.§.nunquam,& de uulg. substi.cohæredi.§.cum filiæ.

uatur quĩ grauari põt, ut manumittat.Itẽ ꝙ fideicõmiss. libertas põt relinqui ẽt seruo alieno. Itẽ ꝙ grauatus dare libertatẽ seruo alieno tenetur emere & præstare si põt.Itẽ quòd dominus serui. cui libertas est relicta, nõ cogitur manumittere a ut uendere, nisi aliqd cõsecutus sit à testatore. Item ꝙ tale fideicommissum nõ extinguitur, si dominus nolit uendere, sed pendet.Item not.quòd illud, quod differtur, non aufertur.]

Libertas quoque seruo per fideic.dari potest: vt hæres eum rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicõ. Nec interest, vtrum de suo proprio seruo testator roget, an de eo,qui ipsius hæredis,aut legatarii vel ẽt extranei [a] sit. Itaq; & alienus seruus redimi & manumitti debet. Quod si dñs eũ ñ vẽdat, [b] (si mõ[c] nihil[d] ex

S Y L. Adde hæc verba, nisi ex ꝓsumpta mẽte defuncti aliud appareat,puta si partẽ sit rogatus restituere: secus si totũ,secundũ dist.quę fit in d.§. fin. vel nisi ex liberalitate expressa vel ꝓsumpta hæredis, qui dũ posset fal. detrahere,totũ soluit:nam tunc legatarius illud retinebit l.j.§. inde neratius.ff.ad treb.& ibi Bar.in fi.]

Libertas quoq; Casus. Nõ esset figurandus, quia prosequitur regulã, quã in prin.posuit. tñ uidebat relictũ libertatis alieno seruo non ualere,quia cũ nõ cogatur quis uendere nec seruus noster sine nostra uoluntate à nobis abdicari possit, nõ uidetur ualere,& si dicitur, ꝓstabit æstimatio,vt s prox.§.respõdetur,ꝙ cũ libertas sit inæstimabilis,nõ poterit ꝓstari,& ꝑ cõsequẽs nec re ipsa nec in æquiualẽti poterit adimpleri fideicõmissum,cuius cõtrariũ dicitur ea rõne,quia posset esse,ꝙ dominus ex uolũtate uẽderet, ꝓstita eidẽ ęstimatione,ad quod teneẽ grauatus,& tali casu libertas cõferri posset,q̃uis regulariter aliter fit. Not.ꝙ fideicõmissaria libertas dicitur, quãdo gra

a *Extranei*. licèt etiam crediderit suum.ut ff.de fideicõ.libert. Paulus j.rñ.& l.alieno.in prin. Sed in pecuniario legato distinguitur, sciuerit uel ignorauerit rẽ alienã,ut s de le. §.non solum.ver.quod autem.

Adde tamẽ,quòd in cõtrariũ facit tex.in l. alieno.ff. de fideicom. lib.] S Y L.

b *Non uendat*. vel ẽt si uendat, sed vltra iustũ pretiũ uẽdere uult, nam tũc perinde est,ac si nõ uẽdat, vt.ff. de leg.l.iij. non dubium.§.fi.

Adde,quòd si dominus dixerit se velle uẽdere certo ꝓtio quod grauatus dicat immodicũ.iudice declarãte,tenetur postea dominus uendere pro pretio declarato, secundũ Bart. in dicto §.fi.qui mouet per text. in d.l.non dubiũ.§.fi is cuius.qui uidetur potius dicere contrarium, ibi, idem est & si plus iusto. & ibi, uolenti domino. S Y L.

c *Si modo*.interpositio est.

d *Nihil*.si.n.aliquid ẽt modicũ relinquitur alicui,vt vẽdat,& ille legatum accepit,cõpellit uẽdere, ut hic & C.de fideic.liberi. & l.si te donatam.& C.ad l.fal.si ea cuius filium.

Recepit

Quod differtur non aufertur.

a ¶ *Recepit*.s.dominus istius.
b ¶ *Differtur*.qd' differtur,nõ aufertur.sic.ff.de iud. cũ furiosus. Argu. cõtra.C.de inoffi.test.scimus. §.fi. ¶ Adde,ꝙ ibi erat in ptãte filii præparare quere lã,& iõ ea delata aufertur ut nõ trãsinit tatur ad extraneos.]

† alias percepit.

¶ Et.ff.de usufru.si usus fructus.

¶ Adde,quòd ibi aufertur propter moram & culpam suam.]

¶ Itẽ nota. quòd inspici tur quod e ue nire põt † sic ff. de iurisdi. om. iudi. si idem. §.fi. & leg. l. si ser uo.

De isto uocabulo uide latè apud Bar. in l. iter ff.de adimen. stipulã. §. sacrã .ff. de uerb. obli.

iudicio eius, qui reliquit libertatẽ,† recepit[a]) nõ statim extinguit fidei.libertas,sed differt[b]:quia possit tpe pcedente vbicunque occasio serui redimendi fuerit,præstari libertas.

¶ Manumissus p fideic.fit libertus manumittentis : directo, testatoris,& directo libertatẽ non q̃rit, nisi tempore testi & mortis fuerit testantis. h d.

¶ Qui aũt ex fidei.cã manumittitur,non testatoris fit libertus, etiã si testatoris seruus sit, sed ei[c] qui man umittit. At is,qui directo testõ liber esse iubetur, ipsius testatoris libertus fit:qui etiam orcinus[d] appellatur Nec alius vll directo ex testõ libertatẽ hẽe põt,

qui directa libertas, & idem si alienaretur ante mortẽ, quia res ad easum deuenisset, à quo nõ posset incipere,sed quãdo his duob' tpibus est testatoris,nõ põt ante aditã cadere hæc difficultas,quia non est q eũ alienet.ita declarat Ias.hic. No. ꝙ manũ mittens efficit patronus. Itẽ quòd directò manumissus fit libertus manu mittẽtis. Itẽ quis dicitur libertus orcinus. Item ꝙ nõ põt directam libertatem cõsequi, qui duobus tpibus non fuit testatoris. Itẽ quis dicitur date

¶ Qui autẽ, Casus Quærebatur cu ius esset libertus ille, qui per fideicommissum manumittebatur,& uidebatur testatoris,quia per fideicõmissum testatori succeditur, nõ grato l.cohæredi. §. cum filiæ. ff. de vulga.& pupil. cõtrarium deciditur quia inspicitur manumittẽs, & huius mẽtis uidetur fuisse testatorem nõ dãdo libertatem directò, sed per fideicõmissum,& aliàs supra dictum fuit. Item videbatur, quòd nõ solũ illa duo tẽpora essent inspicienda,sed tempus aditæ hæreditatis, cũ libertas nõ cedat nisi ab adita l.j.§.ĩ nouissimo.C.de cad. tollen . sed dic,ꝙ sufficiunt hæc duo tẽpora tantum, nam seruo alieno nõ põt directa libertas relinqui.l.seruo tuo. C.de testa.ma.Vnde nisi esset testatoris tẽpore testamẽti, non posset ei relin-

directò libertatem.

c ¶ *Eius* qui manumittit.i. hæredis, uel legatari,uel fideicom.C.de fidei com.lib.l.ij.quibus.

d ¶ *Orcinus*. sic dictus ab orco.i.manumissus ab eo,qui tendit ad orcũ.i. infernum. Vel ab orthos, quod est rectum vnde orthinus , idest directè manumissus.Vel ab orce, quod est capio(nam & inde archiorcus) quia multa capiunt manumissi in testamento,in quo multa sunt.

Orcinus quis & unde dicatur.

* ¶ Alc.lib.j.Prætermi. cõtendit legẽdũ esse orthinus,de quo latissimè disserit And . Tiraq . in repetitio.l. si vnquam in ver. libertis.nu . 107. C.de re uo.do.]

* ADDITIO. Dictũ apparet ab orco. Theophilus.n. χαρωνιτανον .i. Charõtiũ à Charonte appellat.q.d. liber ab eo factus qui ad Orcũ tẽdi. * 7 A 8

a ¶ *Ex suo.* non expectata manumissione ab alio facienda.

¶ *Testamento.* uel ẽt codicillis testamento cõfirmantis, vt ff. de manu. testa. libertas.

¶ Hodie tñ etiã in codicillis ab intestato dari pt libertas directis verbis.

† *aliàs directa.*

c ¶ *Competere.* quæ cõpetit hæreditate adita etiã ab uno ex pluribus hæredib9, ut. ff. de man. test. l. testamẽto. §. testamẽto.

d *Verba*, Maximè. iõ hoc dicit, qa quibuscunq; verbis relinqui possunt, vt ĩ de lega. in princ. siue directis, siue precariis, ut C. cõ. de leg. omne uerbũ, & facit. ff. ad Trebel. Scæuola.

† In hũc locũ uide Alciatũ libr. iiij. Parer. c. i. in fi.

SYL. ¶ Adde l. unũ ex familia. §. fi. ff. de le. ij. l. peto. in prin. l. codicillis. §. matre. e. ti. & de verbis enũciatiuis, vide Bar. in l. lucius. §. filiam. ff. ad treb. & in d. §. fi.]

ADDITIO. Et hoc uerũ, si uerba importent dispositionẽ, itẽ fideicõmissum, uel ad hoc extẽdi possint ex cõiecturata mẽte testõris, nõ aliàs, vt l. pater. §. pe. ff. de leg. iij.

Cõtinuatio. ¶ De codicillis. ¶ Quia testamẽta & eorũ accessoria dicta sunt, nũc de codicillis. i. de paruula, vel de minima scripta uolũtate. Nã iõ codicilli dicunt, qa in breuiori chartula uel codice, q̃ testm̃ fiebant, & solũ in eis qdam fideicõmiss. relinquebant, & tales sũt ad testm̃, qualis ẽ scapha ad nauẽ. Sed nũquid s̃m hoc pñt fieri sine scriptura? Quidã dicũt φ nõ: sꝫ tñ di co ẽt sine scriptura hodie fieri posse, licet fortè olĩ sine scriptis tã ptura fietum fierẽt, ut ri possũt. C. de bo. li. l. *Diuisio.* fi. ĩ pri. Acc.

q̃ qui vtroq; tpe testatoris fuerit, & quo faceret testm̃, & quo more retur. † Directò aũt libertas tunc dari videtur cum nõ ab alio seruũ manumitti rogat sed velut ex suo[a] testõ[b] libertatẽ ei competere[c] vult. ¶ Siue pceptiuis siue rogatiuis verbis fideicõ. fiat, valet. Aretin. ¶ Verba fa͂t fidei cõ. hæc maximè[d] in vsu habentur: peto, rogo, volo, mando, fidei tuæ committo: quæ perinde singula firma sunt, atque si omnia in vnũ congesta essent.

¶ De codicillis.

¶ Olim codicilli nõ erant in vsu: hodie vero eorũ vsus est vtilis & necessarius & il lis primũ robur diuus August. de prudentum consilio attribuit. Ar.

A Nte Augusti tempora constat codicillorũ ius in vsu nõ fuisse: sed primus Lucius Lentulus (ex cuius persona ẽt fideicõmissa esse cœperunt) codicillos ĩtroduxit. Nã cũ decederet in Africa, scripsit codicillos testõ confirmatos,[e]

Codicilli sine scriptis tã ptura fie tum fierẽt

A Nte Augusti. ¶ Iste titulus diuidit ĩ quatuor partes, Primo, qũo fuerit ĩtroductus usus codicil. Scdo qñ codicilli testamẽto cõfirmati ualẽt. Tertio, an hæreditas directò possit dari uel adimi ĩ codicillis. Quartò an qs possit facere plures codicil. Scda ibi (Nõ tm̃.) Tertia ibi (Codicillis.) Quarta ibi, Codi.

¶ Ante. *Casus.* Nõ figurat, cũ tantũ ius antiquũ recitet. No. φ ius codicillãdi ab Augusto traxit originẽ. Itẽ φ exẽpla prĩcipũ sũt imitãda.]

Codicilli fiunt post testamẽtum.

e ¶ *Confirmatos.* Hic no. φ quatuor modis codicilli conficiuntur, aut. n. in futurum cõfirmãtur, veluti testõ prius facto, in quo dictũ est. Quicqd dixero in codicillis, ualere uolo. & postea codicilli facti sunt. Aut in præteritum:

Codicilli fiunt ante testamentũ.

præteritum.veluti codicilli prius fa cti,testamento facto postea confirmati sunt:& hi duo casus sunt.C.eo. l.siue initio.

SYL.

¶ Et sic confirmatum præcedit con firmans in dispositione, sed non quo ad intellectũ & uoluntatẽ quia ea censetur præcedere, & facit ad plures. qq.quas mouet hic Angel.]

¶ Tertio fiunt cum testamento: veluti cũ testator,qui testamentum implere nequierit,addiderit vt uim codicillorum haberet, ut C. eo.l.fina.§.illud plane. ibi, nisi id ille &c. Quarto sine testamento. s. ab intestato, vt ff.eod. conficiuntur,& infra eo.§.non tantum, & C. eod. non idcirco, hic aũt fuerũt cõfirmati uel añ uel post.

† aliàs interque eos.

a ¶ Augusto. cui aliquid relinquebatur.

b ¶ Eius: s. Augusti.

quib.ab Augusto[a] petiit per fideic. vt faceret ali q̃d. Et cũ diuus Augustus voluntatẽ eius implesset,deĩceps reliqui ei[b] auctoritatẽ secuti,fideic.p̃stabãt: & filia Lẽtuli,legata,quæ iure nõ debebat,[c] soluit. Dicitur aũt Augustus cõuocasse sapientes viros,† inter quos Trebatiũ quoq;, cuius tunc auctoritas maxima erat: & q̃siße an posset recipi hoc, nec absonans à iuris rõne codicillorũ vsus esset:& Trebatiũ suasisse Augusto, q̃ diceret vtilissimũ & necessariũ hoc ciui b.eẽ p̃p magnas & lõgas peregri nationes, q̃ apud veteres fuissent: vbi si quis testm̃ facere ñ posset,[d] tñ codicillos poſset.Post q̃ tp̃a cũ & Labeo codicis los fecisset, iã nemini dubiũ erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

¶ Etiã ab intesta to codicilli fieri possẽt sed q̃ñ ante testm̃ fiebant, nõ aliter valebãt nisi erãt in testõ cõfirmati :hodie vero sẽp vidẽtur confirmati.Ang.

¶ Non tm̃ aũt te stõ facto potest quis codicillos facere,sed & intestatus quis decedens fideicommittere codicillis potest. Sed cum ante testamentum factum codicilli facti erant,Papinianus ait, non aliter vires habere,quã si speciali, postea voluntate confirmentur.[e] Sed diui Seuerus, & Antoninus rescri

c ¶ Non debebat.quia legata nõ debebantur nisi ex testamento iure antiquo,ut diximus supra titu. 2.§. præterea.

d ¶ Non posset.propter impotentiã facti: ut quia non habet tot testes qui testamento conficiendo sufficiant:secus si propter impotentiam iuris,ut ff.eo.l.diuus §.codicillos, quæ est contra.Et probatur hæc solutio. ff.eo.l.conficiuntur §. codicilli.

¶ Non tãtũ. Casus Similiter nõ figuratur,cum recitetur correctio iuris antiqui.No. codicillos fieri posse ab intestato:quia veniẽtes ab intestato videntur tacitè instituti : vel eis relicta hereditas l.conficiuntur. ff. de iure cod. Itẽ quòd codicilli quandocunque facti valent, dũmodo ab eis non sit expreßè recessum.]

e ¶ Confirmetur. s. expressim,

pressim, vel etiam si quo iudició retineatur prima uoluntas, vt ff. eo. l. ante tabulas testamenti. Sed Io. contra. nam siue ante, siue post fiãt, semper uidentur confirmati, vt hic dicitur statim, & fi. eod. si quis cum. §. fin. & l. ab intestato Accursius:

SYL. ¶ Adde, quòd in libertatibus remanet differentia secundum Ioa. Fab. hic.

SYL. ¶ Codicillis autem. Caius Non figuratur in regula, cuius ratio sola est obseruatio testamentorú inducta, ne confundantur, ut hic dicitur, quare autem non possit adimi hæreditas in codicillis, declarat hic Ias. Not. hæreditatẽ nec dari nec adimi directo posse in codicillis, nec exhęredationem fieri nec substitutionem directam, secus si per fideicómissum. Itẽ no. plures codicillos fieri posse, q̃uis fieri nõ possit nisi vnicum testm̃. Itẽ codicillos nullam iuris solennitatem desiderare.]

a ¶ Neque dari. directo, sed per fideicommissum, siue ab eo, quem prius fecerat hæredem, siue à legitimis, bene potest relinqui, ut ff. eod. l. 2. §. fi. & C. eo. hæreditatem, & infra proxi. ver.

ADDI. Et assignat glo. in d. l. hæreditatem, rationem differentiæ: quia non tantum aufertur per fideicommissum, sicut, directo aufertur. Vel dic secundum Saly. aliqua virtus attribuitur vni, quę non attribuitur alteri, vt l. fi. C. eo. & maiorem vim testamenta quam codicilli habent, propter maiorem solennitatem in eis requisitam. Ang.

psferunt, ex iis codicillis qui testamentum præcedunt, posse fideicó. peti, si appareat eú, qui testamentum fecit à voluntate, quã in codicillis expresserat non recessisse.

¶ In codicillis hæreditas directo dari vel adimi non pót, nec cõditio institutioni apponi, nec substitutio fieri: sed p'fideic. sic Angel.

¶ Codicillis aũt hæreditas, neque dari,[a] neque adimi pót: ne cófundatur[b] ius testamentorum & codicillorú: & ideo nec exhæredatio scribi.[c] Directo aũt hæreditas codicillis neque dari, neque adimi potest, Nam per fideicommissum hæreditas codicillis iure relinquitur.[d] Nec cõditionem hæredi instituto[e] codicillis adiicere,[f] neq; substituere

b ¶ Ne confundatur. Id ẽ, ne istę duæ volũtates sic misceantur, ut vna ab altera discerni non possit; nã si idem significarent, quare diuersa nomina darentur, ut C. eo. si idem.

c ¶ Scribi. Scilicet vt de iure valeat.

d ¶ Relinquitur. Sed qua actione hæc hęreditas, vel etiam alia in codicillis relicta petentur? Respon. quidam condictione ex l. nt ff. de cõdi. ex lege l. j. Vel dic vtili actione ex testamento, cum ad instar testamenti codicilli sint inuenti, ut ff. eod. l. 2. §. j.

e ¶ Instituto. Scilicet in testamẽto.

f ¶ Adijcere. Et cui conditioni adiectæ necesse parere non habet, sed in eius conditionis defectum de ademptione hæreditatis cogitasse uidetur, ut ff. de condi. insti. l. pen. in fi. (j) Sed fortè in uanum cogitauit, ut ibi dixi.

ADDI. (j) Idemècontrario: quia conditio apposita in testamento nõ potest in codicillis remoueri, quia tunc purè hæreditas dari uidetur, contra istum textum: nisi forsan ob fauo-

fauorem liberorum, per nota. in l. diuus. ff. eodem clausula tamen derogatoria apposita in testamento potest in codicillis reuocari, vt per Ang. hic.

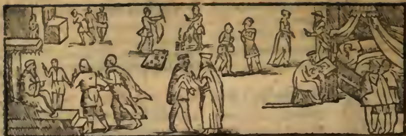
directo[a] quis potest. ¶ Plures codicillos vnus facere potest, oẽs habentes effectum secus in plurib. testamentis. Aret. ¶ codicillos aũt et plures[b] quis facere potest: & nullam[c] solennitatẽ ordinationis desiderant.

a ¶ Directo. si tamen substituerit, videtur rogasse per fideicommissum, vt restituat, vt ff ad treb. l. scæuola.

b ¶ Codicillos. Plures. Vt etiam omnes valeant, nisi contrariam contineant voluntatem, vt C. eodem l. cum proponas. aliud in testamentis, ut supra quib. mod. testa. infir. §. posteriore & facit. ff. eodem diuus. §. j.

c ¶ Et nullam. Scilicet de illis quatuor: quę in testamento desiderantur: uel septem testium, vel sigillorũ, vel quòd sua manu scribantur vel quòd subscribant testes, ut supra de testa. §. j. Sed quædam solennitates & hic desiderantur: vt sunt quinque testes, vt diximus supra ti. 2. §. fi.

¶ De

Diuisio.

Conti-nuatio. Aliquã do' rubrica est generalior textu.

¶ De hæreditatibus quæ ab intestato deferuntur. ¶ Hæc rubrica est generalis ad oẽs sequentes titulos usq; ad titulum de bonorum possessione vbi mistim tractabit ex testamẽto & ab intestato: sed textus huius tituli loquitur tantũ de suis hęredibus. sic & aliàs. ff. si certum petatur & de rebus credi. vbi tractat de mutuo in specie tantum. Accursius,

BYL. ¶ Continuatur hæc rub. per Iusti. supra in ti. per quas persf. nob. acq. in §. fi. vbi inquit: uisis modi, quibus particulares res acquiruntur, sequitur videre quibus acquirãtur per vniuersitatem, quod secundum eum ibi fit iiij. modis: per hæreditatem. bo. possessionem, arrogationem, & additionem cã libertatum conseruandarũ. subdit, prius ergo est vt videamus de hęreditatibus, quarũ duplex est conditio: ex testamento, & ab intestato. subiũgit se statim dictur ũ de ijs, quę in testamẽtis nobis relinquuntur: qđ cum perfecerit Imper. subdit alterũ membrum intestatorũ: pro quo est casus in l. j. ff. si ta. test. nul. exta. qui modus cõtinuandi, licet sit ad remota, contra. l. 2. ff. de sta. homi. non est ad remota respectu materiè: & Imp. aliàs hoc mo do continuandi vtit in ti. de leg. & in ti. de vsu & hab. in fi & infra de obli. quæ ex delic. nas.]

¶ Liber tertius, qui hodie describuntur Angel.

¶ De hæreditatibus quæ ab intestato deferuntur.

¶ Intestatus dicitur quis decedere pluribus modis,

Intestatus decedit, qui aut omnino testamẽtum non fecit, [a] aut non iure fecit

Intestatus. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes principales. Primo ponit quis dicatur decedere in testatus. Secundo, quòd prima causa est liberorum: & qui sunt liberi, & sui. Tertio de emancipatis, quomodo ad mittantur, & de adoptiuis: Quarto po-nit aliquas suas correctiones. Secũda ibi (Intestatorum autem.) Tertia ibi (Emancipati autem.) Quarta ibi (Sed ea omnia.) Ang. Are.

¶ Intestatus. Casus Non figuratur, cũ hic ponat deffinitio seu descriptio intestati. No. hic esse tex. contra illã regulã, φ qualitas adiecta verbo intelligitur secundũ tempus uerbi: nã qualitas decedentiæ non cõpetit viuenti, cum dicat, qui testamentũ nõ fecit: cum fieri possit vltimo vitæ spiritu l. 4. ff. loca. tamen nõ est hoc inconueniens, vt est tex. in l. si q̃s posthumos. §. φ si moriẽte. ff. de lib. & posthu. Itẽ no. φ intestatus dicit ille qui omnino testamentum nõ fecit. Item qui non iure fecit testm̃. Item quòd paria sunt, testamentum non esse factum, vel factum & non legitimè. Item quòd dicitur intestatus ille, cuius hæreditas, non est adita.] a ¶ Non fecit. Vel quia nõ vult, vel quia nõ põt; vt pupillus, furiosus: licet hi impropriè intestati dñr, esse possunt quia

Testar; aliquin, alii qui non possunt.

quia & si vellet testari, non possunt, ff. eo. s. de suis & legi. l. j. in prin.

SYL. ¶ Adde, quod hi quantum ad hanc tractatum sunt intestati, sed de proprietate non l. j. ff. de suis & legi. quod facit ad statutum, quod mater non succedat filio intestato stantib. agnatis, an vendicet locum in intestabili: de quo per doc. maximè Deci. in l. generaliter. C. de insti. & subst.]

c¶ *Iritum ue.* Vt per capitis diminutionem testatoris, ut supra qui. mo. test. infir. §. non tamen. & facit ff. de uer. sig. intestatus.

SYL. ¶ Adde, quod dicitur irritum et quod non iure factum est §. alio quoque modo, supra qui. mod. testa. infir. Item quando sibi mortem consciuit ob crimen. l. si quis filio. §. eius ff. de iniu. rup.]

...cit:[a] aut id, quod fecerat, ruptum[b] irritumve[c] factum est aut si ex eo nemo hæres extiterit.[d]

¶ **Prima causa successionis est suorum: qui dicuntur, qui primum locum obtinent sive naturales sint, sive legitimi. hoc d.**

¶ Intestatorum autem hæreditates ex lege duodecim tabularum primum ad suos hæredes pertinent. Sui autem hæredes existimantur (vt supra

a¶ *Non iure fecit.* Quia caruit solennitate testium, vel non habuit testamenti factionem, & fecit.

d¶ *Extiterit.* Sunt & alii duo modi, vt per querelam, vel contra tabulas testamento rescisso, vt C. de col. vt libe. Accur.

SYL. ¶ Adde tex. in l. j. ff. de iniust. rup. & dum gl. ponit exemplum in eo, quod de facto fecit testm, pot adduci tex. i l. si quæramus. ff. de testa. Item in illo quod preteriit. supra de exhær. libe. in prin.]

Testamentum per duo rumpitur. b¶ *Ruptum.* Arrogatione, vel agnatione posthumi, ut supra qui. mod. test. infir. j. respon.†

SYL. ¶ Adde, quod de hoc est tex. in lege 3. in prin. ff. de iniust. rup. & in §. posthumi. supra de exhære. libe.]

† Intellige ut ibi per Ioa. Fa. Por. & Ang. ¶ Et no. quod non est per omnia idem quando rumpitur, ac si nullum factum esset, si tamen fecit codicillos: cum primo casu. s. quando rumpitur, legatum vt ex codicillis non ualeat, ut C. de codici. l. j. secundo sic, ut supra de fideicõ. hære. §. præterea. & ff. de iure codic. si quis cũ. i fi. j. rñ. & in l. ab intestato, & supra ti. j. §. non tm.

SYL. ¶ Adde, quod in primo casu ratio est, quia codicilli pendent à testo. l. ab intestato in fi. ff. de iure codici. quod non esset, quando expressè vel tacitè essent grauati venientes ab intestato l. j. C. de codi. Item hodie non procedit hæc dñia, per auth. ex causa. C. de libe. prete.]

ADDITIO. Hoc verum si sit mota ante aditam hæreditatem: secus si post quia prætor non pot facere desinere quem esse hæredem. §. quos autem infra de bono. pos. Ang.

¶ Intestatorum. Casus Literaliter tantum figuratur, quia procedit de scribendo & tradendo regulam. No. quòd prima causa successionis est suorum. Item quòd hæreditas intestati primo debetur liberis ex l. duodecim tabul. Item not. qui sint sui. Item quòd dictio, supra, denotat ex interuallo: ibi, supra diximus, ex quo nota, quòd sufficit allegare in genere ad probationem alicuius rei. Item quòd patria potestas requiritur tempore mortis in suitate. Item quòd viuens moritur. Item quòd verbum, naturales, importat aliquando legitimos & naturales. Item quòd per oblationem curiæ quis legitimatur. Item quod filii per subsequens matrimonium legitimantur, & efficiuntur legitimi hæredes parentib. suis Item quòd quis debet consequi meritum & honorem ex eo bono, cuius est causa.]

a¶ Supra

diximus[a]) qui in potestate morientis fuerint:[b] veluti filius filiave, ne pos neptisve ex filio, pro nepos pronepotisve, ex nepote ex filio nato[c] prognatus[d] prognatave. Nec interest, vtrū naturales[e] sint liberi, an adoptiui.[f] ¶Quibus[g] connumerari necesse est etiā eos, qui ex legitimis qui dē nuptiis vel matrimoniis nō sūt progeniti, curiis[h] tamē ciuitatū dati, secundū diualiū[i] cōstōnū, q super his positæ sunt, tenoré, hæredū suorū iura nanciscuntur: † necnō[k] eos, quos nostræ amplexæ sunt cōstōnes[l] p quas iussimus: † si quis mulieré in suo contubernio copulauerit, ń ab initio affectione maritali, eātn, cū qua poterat habere cōiugiū, & ex

a ¶ *Supra diximus*. supra de hęr. qua li. & diffe. §. sui.
b ¶ *Fuerint*. Itē aliud est necesse, ut nemo eos præcedat, ut ibidem dr, ut supra de hęr. quali. & diffe. §. sui.
c ¶ *Ex filio nato*. Aliud si ex filia, vt su pra de patria pot. § fi.
d ¶ *Prognatus*. i. procul à me natus: quia in quar to † gradu est mihi, qui vocatur abnepos, vt ī. de gra. §. quarto. Vel dic † cōpositū poni pro simplici. i. natū vel natam: & sic pone pro p nepote prędi cto. Vel dic melius loquitur de oībus descendentibus vlterioribus. & ideo dicit prognatus, q a vsq; in infinitū succedūt, vt in authen. de hære. ab intesta. §. j. & sic propriè ponitur prognatus. i. procul natus.
¶Adde, quòd media approbatur: facit tex. in l. cui eorum. §. item pomponius. ff. de postul.]
e ¶*Naturales*. Id est & legitimi.
f ¶*An adoptiui*. Quo ad hoc ut sui dicant: (j) nisi emācipati fuerint: tūc .n. interest, cū naturales emancipati iure ꝑtorio succedant, adoptiui nō, vt ff. eo. l. j. §. suos & ī. eo. §. minus. ADDIT. (j) Scilicet ab intestato, secus ex testō: de quo dic ut p Ang. in §. sed hodie. ī. de adop. Itē hoc non obtinet in feudo ēt nouo, ēt si cū cō sensu domini adoptetur agnatus, c. adoptiuis. in ti. si de feu. fue. contro uer & de successio. feu. c. j. & p Io. Fab. & per Ang. Are. hic.
g ¶ *Quibus*. s. suis hęredibus.
h ¶*Curys*. Erat. n. curia siue corp⁹ in qualibet ciuitate: q curia indigebat officialib. ut negocia expedirētur, ut in auth. d de fē. ciui. §. nulla, in fi. col. j. vnde quicun que vellet naturalem suū filium dare illi curiæ: vel ipsemetfilius post mortem patris se offerre, non ex tantibus legitimis: uel pater testamento illud dicat legitimus fiebat, vt in auth. quib. mo. na. effi. sui. §. quod uers. & §. si quis igitur.
¶Intellige subsequenter ratihabitione. §. cum semel. d. auth. Nec potest pater vnum ex ita legitimatis facere melioris conditionis filijs legitimis & naturalibus. §. & quoniā varie eo. auth.
* Erant autem hæ curiæ decurionum, vt copiose ostendi in Anno. su pra tit. de nup. §. fi.]
¶Sicut fit remissio peccatorum ijs, qui vadunt vltra mare.
i ¶*Diualium*. id est, principum id est, Theodosij & Leonis, vt C. de naturali. liberis. lege. si quis, & l. quoniam.
k ¶*Necnon eos*. s. necesse est connumerari inter suos.
l ¶*Constitutiones*. C. de nat. lib. cum quis & l. nuper.

prognatus ex abnepos idem.
† *Immo quinto gradu secundū Nico.*
† *Prima est melior secundum eundem Nic.*

† *Pro intellectu & declaratione huius tex. vide Pe. Dnē nas in regulis v triusque iur. reg cet l. per totum. Io. Bap. xiletus.* † *aliās ut fi.*

Peccata remittuntur peregrinātibus.

e ¶Su-

a Sustulerit.i. habuerit. b Instrumenta. In quib. contineat matrimonium inter Titiū & Bertan esse contractum, & dotem datā esse: quę instrumēta dotalia vel nuptialia dicuntur; & si ne his duobus.s.scriptura & dote dicit P. non valere matrimonium: quia lex plerunq; de his dixit tali casu, vt hic, & supra de nup.§.fin. non aliàs, vt ff. de regul. iur. nuptias. Nos dicimus valere matrimonium, †ut C.de nup. si vicinis, & in authenti. de nup.§. nuptias colla.iiij. sed non fieri liberos legitimos, vt in auth.de trien. & se. §.fi.col.iij.

prohibita, ut dixi supra de nup.§. si aduersus.&§.fi.Ang. e Censuimus.q.d.nō solū si nascātur postea, & viuant cum primis, sed & si non nascant aliqui, siue ēt nascātur & moriātur vt C. de na.lib.l.nup. Et no. q ēt si legitimos habēt ex vxore quondam, tñ hæc valēt: † & siue ex libera, siue ex liberta, siue serua, quam postea manumiserit, & in vxorem duxerit, hæc seruantur, vt in authen.de in cest. nup.§. fi.& in auth. de trien.&se. §. fi. col. iij. & in auth.de filiis ante do.instrumēta.nat.per totum ti.col.3.

Matrimonium sine scriptura et dote potest valere, sed non filij legitimari.

† Idem Ang. in §.fi. supra de nup.

† Concor.cum hoc tex. c. tanta cum gl. i. extra qui fil. sint leg.

† Quod verū intelligetiam si ne ipsorum consensu, & nulla de ipsis in instrumēto facta mentione, secus tamen in legitimatione fiēda per rescriptū, secundū hic. Angel.

ea liberos sustulerit:[a] postea verò affectione procedente, etiam nuptialia instrumenta[b] cū ea fecerit, & filios vel filias habuerit: nō solū eos liberos, qui post dotem editi sunt, iustos[c] & in ptāte esse patris, sed ēt anteriores †qui & ijs, qui postea nati sunt, occasionem legitimi noīs præstiterūt.[d] Qd' obtinere cēsuimus,[e] & si nō pgeniti fuerit post dotale īstr̄m cōfectū liberi vel ērnati ab hac lucesuerit subtracti

Ad hoc, vt nepos & alij vlteriores liberi in potestate sui hæredes sint, requiritur, q alius non pcedat eos in gradu. h.d.Areti.

SYL. Adde q si loquimur de iure canonico, opinio.gl.est vera.c.tāta.qui fili, sint legi.si de iure ciuili, & in illustribus non requiruntur.§.illud. in authen.quib.mo.natura.effi.leg. In libertatibus requirūtur.§.si quis igitur.in authē.vt liber.de cęte.in aliis autem cōiter tenetur requiri.]

c Iustos.Repete, iustissimus.

Mulieres aliqui retinent ad sobolis experimentū.

d Præstiterunt.s.primi.nā & ob hoc retinent quidē prius concubinas, ut experiantur an ex eis possint filios habere, vt postea accipiant eas in vxores, vel repellant: quod.s.vt repellantur, in vxore prohibitum est, vt in auth.quib.mo.na.effic.legi.§. quoniam.coll.vij.

Addi. Not.cautelam gl.pro eo qui vult habere filios: sed nō ē bona quo ad aīam, quia oīs fornicatio ē hodię

Adde non requiri manumissionē in serua, auth.noua alia, C.de nat.li. Idem ex meretrice hodie, si proles est certa c.inter opera de sponsa.

Ita demum. Casus. Non esset figurandus, cum pēdeat hic versiculus à præcedēti: ibi, nepos neptisve ex filio, pronepos proneptisue. Illa.n.uerba faciebant dubitationem, cum esset dictum eos ēt suos hæredes esse: respōdetur tñ declarando illa verba ita demum hoc esse, si nemo eos in suitate præcedat; & ratio decidendi fuit, quia suitas non capit nisi vnum gradum l.posthumorū.ff. de iniusto rup. In versiculo, posthumi. ratio dubitandi fuerat, q supra dictū erat necesse esse in potestate patris fore tēpore mortis, quod nō reperit in posthumo; ratio autem decidendi fuit, quia nato eo fit retrotractio ad tēpus

pus

pus mortis patris. Not. suitatem nõ capere nisi vnum gradum. Item ꝙ nepos ita demũ est suus, si pater eũ non præcedat in gradu. Item ꝙ quomodocunq; quis exeat patris potestatem, facit locum secundo in suitate. Itẽ quod posthumus, est suus.]

a¶ *Desierit.* Sed nonne filius præcedit nepotem ex altero filio uno gradu, vt infra de gra.co.§. primo gradu & §. secũdo. & tñ non excludit, †ut infra e. §. cum filius. Respõ. non uidetur præcedere, cum sui patris locũ obtineat, ut ĩ d. §. infra. eod.

† Idem Fa. Pla- ce. & Ang.

Ita demũ tñ nepos neptisve, pronepos proneptisve, suorũ hæredũ numero sunt, si ꝓcedens persona desierit[a] in ptãte parentis esse: siue morte id acciderit, siue alia rõne veluti emancipatione.[b] Nã[c] si per id tp̃s, quo quis[d] moritur, filius in ptãte eius[e] sit, nepos ex[f] eo suus hæres esse non põt: idq; & in cæteris deinceps liberorum personis[g] dictũ eẽ ĩtelligim⁹. ¶ Posthumi quoque, qui si viuo parente nati essent, ĩ ptãte eius futuri forent, sui hæredes[h] sunt. ¶ Suus hæres statim post mortem parentis efficitur hæres, etiã ignorans, licet sit pupillus vel furiosus, & sine auctoritate sui administratoris. Aret. ¶ Sui autem hæredes fiunt etiam ignorantes:[i] & licet furiosi sint,

¶ Adde ꝙ doc. cõiter seq. hanc glo. Tñ aliàs cõtrariũ dicebã ꝑ text. in l. apppellatiõe. j. ff. de uer. sig. in l. liberorum. eo. tit. in l. quiq; §. parentes. ff. de in ius voca. vbi casus. in l. j. §. generaliter. ff. de leg. præstã. Nec text. in §. parentes. videtur intelligi a doc̃to. dicit. n. quòd usq; ad illum gradũ proprio nomine: appellantur. i. habent nomina propria, non quòd ulterius non sint proprie parẽtes & liberi, & ita teneas]

h¶ *Sui hæredes sunt* Cum habeantur ꝓ natis quoties de eorum cõmodis quęritur, †ut ff. de sta. homi. qui in utero. Et not. quòd posthumus dicitur propriè. qui post humationem patris nascitur, & dicitur ẽt impropriè ille, qui facto testamento nascitur, ut ff. de iniu. rup. test. l. 3. §. j.

† Idem Ang. in §. cum aut. supra de tu.

b¶ *Emancipatione.* Vel capitis diminutione maxima vel media, nõ aũt captiuitate, ut supra quib. mod. ius pa. potesta. sol. §. si ab hostibus & ff. e. l. j. §. si filius. ADDIT. Aduerte, quod dicitur hic de emancipatione, est hodie correctũ, quia sublata est differentia emãcipationis & patriæ potestatis Ang.

c¶ *Nam si per id tẽpus.* Cõtra j. eo. §. cum aũt quæritur. in princ. Solu. vt infra tit. j. §. proximus. Accursi

d¶ *Quis.* Veluti auus.

e¶ *Eius.* Scilicet aui.

f¶ *Ex eo.* Scilicet auo.

g¶ *Personis.* Cum oẽs liberi appellẽtur, licet post trinepotẽ ĩpropriè, vt ff. de gradi. l. iuriscõsultus. §. parẽtes & ff. de ver. sig. l. liberorum.

¶ Sui aũt. Casus. Quęrebat̃ an ignorãs vel furios⁹ efficeret̃ suu⁹: & ratio dubitãdi erat, q̃a ĩ his ꝑsonis nõ cadit obligatio regulariter, q̃a deficit cõsẽsus l. ĩ negocijs. ff. de reg. iu. sed isti obligãt̃ oneribus hæreditarijs, ergo &c. Cõtrariũ dcidit ea rõne, q̃a obligatio ꝓuenit à l. sine aliquo facto ipsorũ. No. ignorãtẽ q̃s cõtrahere. Itẽ ꝙ nõ dat̃ mediũ ĩter aditionẽ sui & mortẽ. Itẽ ꝙ quo ad acquisitionẽ æquiparantur furiosi & ignorãtes.]

Posthumus dicitur dupliciter.

i¶ *Etiam ignorantes.* & inuiti, & statim,

tim, licet iure prætorio, abstinere possint, ut s̄ de hær.qua.& diff.§.sui. & ff.si quis omi.ca. te.l.j.§.qui sūt. ¶Etiā hodie, scđm cōem opi.doc.] ADDI. Quòd prætoris beneficium, etiā si nō impetretur, cōpetit ipso iure l. ei qui se immiscuit.ff. de acqui.hæred.Ang.

a ¶*Hæredes.* s.sui, aliàs nō nisi per curatorem, secundū quosdam, vt C. de cur. fur...fi.§. ta. si itaque. ¶Ratio autē quare est diuersum in furioso quo ad hæreditatem alienā? & paternam est, quia hæreditas in suo acquiritur ipso iure, cæteræ nō sic, & ideò trāsmittitur, sicut & legata, licet secus sit in hæreditate, & ita declarat Bal.in d.§.tali.]

[illegible], hæredes[a] possunt existere, quia quib[9] ex causis ignorantibus nobis acquiritur, ex iis causis & furiosis acquiri[b] pōt. Et statim à morte parentis † quasi[c] continuatur dñiniū: & iō nec tutoris auctoritate opus ē pupillis,[d] cū etiā ignorantib. acquiratur suis hæredibus hæreditas. Nec curatoris assēsu acquirit̄ furioso, sed ipso iure.

¶ Reversus ab hostib. fictione postliminii efficit̄ suus hæres: ēt si reuersus fuerit post mortē patris: sed si testator pduellione damnatus fuerit, hæres suus eē desinit. Ange.

† *Adde text. in l.in suis. ff.de li. & post. concordantem cū hoc.*

b ¶*Acquiri potest.* Sic .ff.de acti.& ob.l.si à furioso, & ff.si cer. pe.l.si à furioso.

Possessio est res incorporalis.

c ¶*Quasi.* Hoc ideo quia in corporalibus dicit̄ ppriè cōtinuatio, sed dominium est incorporale, hoc reprobo, quia & possessio est res incorporalis, † & tñ vna cū alia cōtinuat̄, vt.ff.de acq. pos. pōponius.j.§.præterea.& §. in dotē. & §. si iussu. & §.sed & legatario.& §.pe. Dic ergo improprie fieri cōtinuationē, quia inter diuersa nō inter eadē fieri debet, sed pater & filius vnum fictione iuris sunt, vt C. de impube. & aliis substi.l.fi.§.fi.

† *Hoc uerū secundum Bart. de iure ci. non aūt de iure gentiū.*

Fingit SYL. *iut patrem &* ... *filium eandem personā.*

SYL. ¶ Adde q̄ hic iō nō cōtinuat̄ verè, quia dñium, qđ erat apud filiū viuēte patre, erat fictū, q̄n verò succedit, est verū, iō dixit quasi cōtinuat̄, q̄a alteratur qualitas subiecti, quod cōtinuat̄: iō est impropria cōtinuatio: & ita bene declarat hic Christo.]

d ¶*In pupillis.* Aliàs si est hæreditas extranei, & nō patris, tutoris auctoritas & pupilli actus necessarius est, nisi sit īfans, quo casu sufficit tutor, vt C. de iure deli. potuit. & l.si infanti.§. parente.& ff.de tuto. & curato. da. ab iis, lege impub.

SYL. ¶Interdum. Casus. In prima pte quæritur, an existēs in ptāte hostium tempore mortis, reuersus, sit suus, & uidetur quòd non, quia qui non est in potestate, nō est suus, vt supra. Contrariū dicit̄, quia quāuis reuera non sit.l.tamen fingit eū esse. In secunda autem parte dubitabatur ex eo, quia qui semel est hæres, perpetuò est hæres.l. & si fine. §.sed quod Papi.ff.de min.cuius cōtrariū dicitur ex eo, quia nō definit, sed auferunt bona ab eo tanquā ab indigno. No. quòd dictio, interdum, ponit regulā in cōtrariū. Itē quòd captus ab hostibus desinit eē in potestate patris. Item quòd sufficit aliquem esse verè vel fictè in potestate tēpore mortis. Itē quòd hoc est ex fictione postliminii. Itē quòd damnatus ob crimen læsæ maiest. non amittit potestatem, quam habet in filios. Item quòd in crimine læsæ maiesta. memoria damnatur. Item quòd est casus, in quo quis desinit esse hæres.

a Interdum. sic.ff. de suis & leg.l. j.§. interdum.

b Suus.ff.de testa.l. lex Cor. in fi. contra.Sol.ibi ille, qui fuit captus, non fuit reuersus, sed hic sic.

c Postlimi nii. Quod fin git eũ semp in ciuitate fuisse, ut supra qui. mo. ius pa. pot. sol.§.si ab hostibus.

d Post mortem. † Not. quædã delicta trãsire cõtra hæredẽ ẽt lite nõ conte. vt læsæ maiesta. in duob⁹ casibus, quãdo quis contra principẽ, vel rẽpubli. †fuit molitus, aliàs non, ut ff.ad l. iul.ma.l.fi.& his duobus casibus tm̃ loquit. Itẽ de residuis, & peculatus, & repetundarũ, vt ff.ad l.iul. pecu.l. fi. Itẽ apostatat⁹, ut C.de apost.l.2. & l.apostata.in fi. Quędã ẽt nõ transeunt lite nõ cõte. ut oĩa alia publica, vt.ff.de accu.ex iudiciorũ. Alia cõtestata lite trãseunt, aliàs non, ut oĩa priuata delicta, ut C. ex delic.de fun.l.j.& infra de perpe.& tempo. actio.§.non autem.

Adde, quòd regula est, quòd delicta, siue publica, siue priuata sint, nõ trãseũt in hæredes, nisi lis sit cõtesta.d.l.ex iudiciorũ. fallit in crimine læs.maie.d.l.fi. secundũ text. illius.l.In hæresi.l.manich.C.de hæ re.In apostatis, ut in gl. In crimine reperũdarũ.l.ij.ff.ad l.iul.repe. Itẽ in peculatu.l.fi.eo.ti. Itẽ de residuis l.fi.ff.ad l.iul.pec. Itẽ quando uxor successit uiro, & est accusata de morte uiri, uel ecõtra l. lucius. de iure fis. Itẽ in desertore militiæ.l.desuũctorum.C.de re.mili.lib.xij.]

e Perduellionis. Ideò dicit pduellionis, quia per duellum fiebat certamẽ, si aliquis criminis huius diceba tur reus, q aliquid in ipsum principẽ vel rẽpu. fuisset molitus, secundũ Pla. Et põt dici hoc & defendi, quia & secũdũ iura Romana uidet posse fieri debere pugna, (j) & sunt aliqua ar. vt.ff. ad leg.aquil. qua actione. §. si quis in colluctatiõe, & ff.de re.iu. cõmodis. & ff.de ijs qui not.infa.athletas.& C. de athletis. l.j.& ff.de excus. tut. l. athletæ.in princ. & C. quæ res pig. obl.pos.spem.& ff.de dona. donationes.in fi.his.n.legibus habetur mentio de tali pugna, q̃ nõ fieret nisi de iure esset: Vel dic perduellionis.i. hostilis criminis.nam perduelles hostes dicunt, ut.ff.de ver.si.quos nos.

Adde q hęc est vera, & declarat Alcia.ib.

ADDI.(j) De iure ca.ẽ phibitũ talibus pugnãtibus in duello ministrari sacramẽta, maximè quij puocant, ut no. Spe.de ac.§.sequit.ver.quid si.

* ADDITIO. Olim perduelles erãt, qui ciuẽ interfecerant, ut Horatius, q sororẽ ĩterfecerat, pduellis à Liuio dicit, sz Iurisc͂õ. pduellionis re⁹ est, q in prin. vel rẽp. hostilia fecerit crimi. neq; maiestatis teneturl.vl. ff.ad l.iuli.maiest.

f Memoria. nam ipse cum sit mortuus, non potest damnari nisi à deo, vt

¶ Interdum[a] autem, licet in potestate parentis mortis tempore suus hæres non fuerit, tamen suus[b] hæres parenti efficitur: ueluti si ab hostibus quis reuersus fuerit post mortem patris sui. Ius enim postliminij[c] hoc facit. Per contrarium autem hoc euenit, vt licet quis in familia defuncti sit mortis tempore, tamen suus hæres non fiat: ueluti si post mortem[d] suam pater iudicatus fuerit pduellionis[e] reus, ac hoc memoria[f] eius dãna

ff.ad in l. ma. dic ut per Angel. hic. Pugna an sit licita.

† Vide simi.glo. in l. ex iudicio-rum. ff. de accu.

† Scilicet Romanorũ arg.l. eũ qui uecti gal.ff.de uer. sig. Idẽ in alijs ciui tatibus, secundũ l. in l.

S Y L. fallaci-ter.C.de ibo. Q d st uerũ non re cognoscit superio-rẽ, aliàs secus, ut st gl. in l. in pri.

S Y L.

vt.ff.quæ sen.sine appel. re.l. penul.

a ❡ *Damnata.* Hoc.s.modo, pronuncio contra imperiũ Lucium fecisse, & iõ bona in fiscũ inferri† nã p hoc memoria dãnatur, & infamia quadã defunctus afficit, ut ĩ qui ex cau. man. nõ lic. §.j. & ex tpe commissi delicti alienationes ab eo factæ nõ ualebunt, vt C.ad l.iul. maie.l.pe. in fi.& ff.de do. l.donationes §.fi. Accur. ADDI. Ex hoc loco notari pōt, ꝙ de crimine alicuius ẽt post mortẽ quærere licet: quod verũ ẽ, si agitur pp bona vel cõtra psonã & bona, secus si cõtra psonã, uel de psona tãtum, quia tũc nõ licet, cum crimina morte extinguantur. Vide pro hoc gl.no.in c.a nobis.ij.de sen.excom. in notula.puta in hæresi &c.

† *Vide Thom. Grã.de cri.vi.vbi hoc singulariter limitat et declarat.*

Crimina an post mortem possint inquiri.

taᵃ fuerit: suũ.n. hæredem habere non pōt, cum fiscus ei succedat. sed pōtᵇ dici ipso quidem iure esse suum hæredem, sed desinere.ᶜ

¶ Nepos ex filio pmortuo succedit simul cũ alio filio viuẽte: quia assumit locũ patris sui: & ideò succedit cum patruo & filijs patrui in stirpes, & nõ ĩ capita Arca.

❡ Cũ filius filiaue & ex altero filioᵈ nepos neptisue existũt, pariter ad hæreditatẽ auiuocant: nec qui gradu proximior ẽ, vlteriorẽ excludit. Aequũᵉ.n.esse uidet, † nepotes neptesue ĩ patris sui locũ succedere. Pari rõne, & si nepos neptisve ex filio sit, & ex nepote pnepos pneptisve, simul vocanẽ.ᶠ Et quia

b ❡ *Potest dici.* Scilicet verius.

c ❡ *Desinere.* s.lata sententia. Nã non facit ipso iure desinere hæredẽ suũ esse tale delictum.

❡ Adde tamẽ, quòd interim est interdicta administratio rerũ propriarum l.quęsitum.ff. qui & à quib.

BYL. ❡ Cũ filius. *Casus* Sic figurat. Quæsitũ ẽ, an nepos vnà cũ alio filio succedat, & videbat ꝙ nõ, quia sp proximior pfertur.§.si plures.ĩ ti.j. cõtrariũ dicit, quia subintrat locũ patris, nec succedit ex psona sua, sed patris, quæ est in gradu æquali personæ alterius filii. No. ꝙ ita succedit auo nepos vt filius.Itẽ ꝙ vsq;ad pronepotẽ qs succedit ĩ locũ patris: ulterius nõ, ſm doc.cui⁹ cõtrariũ tenui aliàs p tex.in §.ita demũ ĩ.e. & per alia plura.Itẽ ꝙ tali casu succeditur in stirpes.Itẽ ꝙ qñ plures inter se succedunt auo, similiter succedũt ĩ stirpes.

d. *Ex altero fil'o.* secus si ex filia, ut infra e.§. item vetustas, & infra.e.§. di.

ADDITIO. Hodie secus, vt ibi no. & in l. lege. C. de legi.hære.

e ❡ *Aequum.* vt in authẽ. & qui.mo.nat. effi.sui.§. ergo. ibi, quid enim legali⁹. col.vij.

† *An et quando idẽ iudicetur nepote qđ de filio, an nepos ex filio primo genito excludat in feudo filium secundo genitum, eius patruũ, vide Tho. Gram. deci.i.*

ADDIT. Hic.§.secundum Ias. non habet locum in iure patronatus l.si libertus.ff. de bo. liber. dic tamen quod operę liberti nihil habent cõe cũ hæreditate aut bon. pos.quia hæ transeunt ad filiũ ptæmortui.l.à duobus in pri.ff. de ope. liber.Hier.Mess.

f ❡ *Vocantur.* Idẽ est, & si per bonorum possess.vocent, vt ff. de contra tab.l.j.§. vocantur(j) Sed contra ff. de contrab.l.iij.§.j.Sol.non est contra, quia ibi præcedit filius, qui patris loco est adoptatus ad neporem, vt supra.§.ita demum.

ADDI.(j) Et sic nepos assumit personã patris nedũ ab intestato, sed ẽt facto testõ, qđ postea impugnatur. Qđ est verũ, si succedit ti. hæreditario, quia tũc iuris dispositio, ĝ talis

est, considerat, secus si ti. fideicōmissario, quia cōsideratur affectio, quæ naturaliter est maior erga filios q̄ nepotes. Angel.
a ¶ *In stirpes.* infra ti. j. §. hoc etiam addēdū. in fi. contra Solu. ut ibi.
b ¶ *Ex altero.* sic infra e. §. fi. sic. ff. de inof. test. l. Papinianus. §. proinde si ex duobus. sic & C. de suis & legit. l. ne potes.
c ¶ *Ex duobus filiis præmortuis.*
d ¶ *Ex altero.* s. filio.
e ¶ *Vnus.* scilicet nepos.
¶ Cum autē. Casus. Quærebatur, an quo quo mō ex prædictis quis decedat intestatus, attendatur idē tēpus quo ad suitatē, & ui debat quòd nō, quia si requiritur patria ptās, q̄ñ volumus inspicere an q̄s sit suus: si quis moriatur, clarū est φ post mortē nō hēt filios in potestate. cōtrarium dicitur, quia satis est patria potestas tēpore mortis: quia ad illud tēpus retrotrahitur ex dispōne. l. Nō φ an quis sit suus. inspicitur tēpus destituti testamenti. Itē quòd nepos cōcept⁹ tpe mortis aui, q̄uis natus post mortē, dicitur suus, secus in cōcepto & nato. Itē φ ille, quē filius emancipatus adoptauit, nō est īter liberos aui. Itē quòd qui non pōt petere hæreditatem ut agnatus & cognatus, non potest petere bon. pos. Itē quòd hic est text. quòd emancipatus & adoptiuus nō est suus, & probatur optimè in illis verbis hæc de suis hæredibus qui tex. quòd uiderim nō est ab alio ponderatus.] † *aliàs potest.*
f ¶ *Cum autem.* Eo diligēter notato qui sunt sui hęredes, nūc no. quo tempore quæren- † *aliàs ex.* dum est qui suus hæres sit. † *aliàs deserto.*
g ¶ *Certum est.* supra eodem §. ita demum contra Solut. ut ibi dixi.
h ¶ Sine testamento, quod contingit vij. modis, vt supra eod. in princip. diximus.
i ¶ *Quod accidit.* scilicet ut videatur quis sine testamento decessisse.
K ¶ *Filio mortuo.* s. exhæredato.
l ¶ *Non potuit.* morte præuentus, ut supra eod. §. ita demum.

placuit, nepotes neptesve, itē pronepotes, pronepotesve in parentis sui locum succedere, conueniens esse visum est, non in capita, sed in stirpes [a] hæreditatem diuidi: vt filius partē dimidiā hæreditatis habeat, & ex [b] altero filio duo pluresve nepotes alterā dimidiā. Item si ex duobus [c] filiis nepotes neptesve existant, ex altero [d] vnus [e] fortè aut duo, ex altero tres aut quatuor: ad vnū aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel ad quatuor altera dimidia.

¶ Condito testō quod postea destituitur, ille dicitur propinquior qui tempore destituti testi est p̄ximior, etsi nascatur post mortē illius, de cuius hæreditate agitur: dūmō fuerit conceptus in vita eius. Aret.

¶ Cū aūt quæritur, an q̄s suus hæres existere † possit, eo tpe q̄rēdū ē, quo certū [g] ē aliquē sine [h] testō decessisse: qđ accidit [i] † & testō † destituto. Hac rōne si filius exhæredatus [9] fuerit, & extraneus hæres institutus, & filio mortuo [k] postea certū fuerit hæredē institutū ex testō nō fieri hēdē, aut q̄a noluit eē h s, aut q̄a n̄ potuit, [l]

nepos auo . ſuus hæres exiſtet: qa quo tpe certū ē inteſtatū deceſſiſſe patrēfamiliàs, ſolus [a] inuenitur nepos,& hoc certum [b] eſt. Et licet poſt mortē aui- natus ſit,tñ auo viuo conceptus, mortuo [c] patre eius, poſteaq́; deſerto [d] aui teſtō,ſuus hæres efficitur Planè ſi & cōceptus & natus fuerit poſt mortem aui mortuo patre ſuo,deſertoq́; poſtea aui teſtō, ſuus hæres auo nō exiſtet:quia nullo iure cognationis patrē ſui patris † tetigit. [e] Sed nec ille eſt inter liberos aui,quē filius emācipatus adoptauit. Hi āt [f] cū ſi ſint ſui(quātū ad hæreditatē)liberi,neq;bonorū poſſeſſionē petere poſſunt, quaſi proximi cognati . [g] Hæc de ſuis hæredibus.

¶ **Emancipatus, de iure ciuili ſeo gnitus ad ſucceſſionē parentis ſ uenit : Prætoris tñ beneficio per bonopoſſeſſionē vnde liberi perinde admittetur,ac ſi in eius poteſtate māſiſſet . Are.**

¶ Emācipati āt liberi iure ciuili nihil iuris hñt, (ne

a ¶ *Solus*.ſ.ſuus hæres.

b ¶ *Certum* eſt.ſ.nepotem ſuum hæredem eſſe,cum nullus præcedat eū vt ſupra eo.§.j

c ¶ *Mortuo*. Anteq̄ adeatur ex teſtamēto hæreditas.Vnde cōſtat nō tranſmitti ad filiū de inofficioſo querelam, immo ēt adita non tranſmittebat olim, ſed hodie cōtra, ut C.de inof.teſta.l. ſcimus. §. fina. & l.ſi quis filiū.ibi. ¶ Adde quòd cōcluſio huius gl. limitatur in hæreditate aſcēdentis,ſm cōmunē opi. in d.l.ſcimus §. fi.C. de inof. teſt.Itē in filio exhæredato, ſm Ang. in l. nā & ſi. ff.de inoſ.te. Itē ubicunq; non potuit pparari , Iaſ. in l.cū mota. C. de tranſa. Item quo ad extraneos.d.§.fi.Item quando tales liberi eſſent ſui.gl. in verbo hæredes in l.ſi quis affirmauerit.ff.de dol . Item niſi eſſent hæredes,Pau.in l. ſi quis filium.]

Querela inofficioſi an poſſit ad hæredē tranſmitti.

† *aliàs attigit.*

d ¶ *Deſerto* . ſcilicet ab hęrede qui non vult adire .

e ¶ *Tetigit*. Nec enim fuit proximus cognatus ei , ſcilicet auo uiuo,quo uiuo nondum animal erat, vt.ff. vnde cog.l.j. §. ſi quis proximus. Sed nunquid hodie per authē. ſuccedit,ut in authē. de hære.ab inteſt. veni.§.j. col.ix. *P*. dicit q̄ ſic, quia naturalis cā m̄ ſpectatur . Io. cōtra, † quia nec de iure prætorio, quo caſu naturalis inſpiciebatur , ad mittebatur, ut ſequitur, ut infra eo. §.emancipati.& ff. d̄ ſuis & legi.l. Titius.& l.pen.

† *Sequitur Fa . An .*

ADDITIO. Et hæc eſt cōmunis op\[i\]n. vt per *Ioan*. Fab.& p An.

f ¶ *Hi autem*. Scilicet concepti & nati poſt mortem aui.

g ¶ *Quaſi proximi cognati*.i . tanq̄ agnati . nam agnati ſunt proximiores q̄ cognati . Nunquid ergo tertio ordine inter cognatos uocantur? Reſpō.M. quòd ſic, ut ff.eo.l. j.in fin. Ioan.contra. quia ibi de cōceptis prius natis poſtea loquitur, ſecus ſi poſtea concipiuntur & naſcūtur. ut hic(j)& ff.de iniuſto rup. teſtament . ſi quis filio . §. non fuiſſe .

ADDITIO.(j) Et hæc communiter tenetur,quę bodie procedit , quando filius fuit ritè & iuſtè exhęredatus,nec ſecuta aditio, iuxta gl . ſingula.in § . exhęredatos in authen.

de hære.& falci. aliàs virtute transmissionis bene admittitur, ut per Io. Fab. & Ang.

¶ Emancipati autem. Casus Non figuratur, quia recitat ius prætoriū. Ius enim ciuile non cognoscebat, q a erat solutum vinculū ciui le patriæ po testatis: sed quia prætor naturalē æquitatē sequitur, & ipsi filii nō desinūt naturaliter esse filii, ut alias fuit declaratū, ideo eos ptor admisit. No. q de iure. ff. & C. usq; ad tēpora Iusti. emancipati reputabant ex tranei, & non succedebant. Item no. consequentiā: nō sunt sui, quia desierūt esse in potestate. Item ptorē moueri naturali æquitate. Itē quòd de iure prætorio admittuntur sui & emancipati simul.

ꝗ;.n. sui hæredes sūt† quia[a] ī ptāte desierūt parentis eē) neq; vllo alio iure[b] p l. xii. tab. vocant. Sed Prætor nāli æquitate motus, dat eis bonorum possess. Vñ liberi perinde ac si in ptāte parentis tempore mortis fuissent: siue soli sint, [c]siue cū suis hæredib.[d] cōcurrāt. Itaq; duobus liberis extātib. emācipato uno, & eo: q tēpore mortis in ptāte fuerit sanè q dē is, qui in ptāte fuit, sol iu re ciuili h[r]s ē & sol[9] hæres sed cū emācipat[9] bñ cio Prætoris in partem admittitur, euenit ut suus hæres pro[e] parte hæres fiat.

¶ Filius emācipatus, & postea arrogat' ab alio, nō pt venire ēt de iure ptorio ad hæredi tatē patris naturalis, nisi añ mortē suā fuerit emāci patus ab arrogatore. Siverò emā ciparet post mor tem naturalis patris, haberetur vt extraneus quo ad hæreditatem vtriusque Are.

¶ At ii,[f] qui emā cipati à parēte ī adoptionē[g] se dederūt, non admit tunt[h] ad bona naturalis patris qua

[d] ¶ Cum suis hæredibus. scilicet cum aliis qui remanserunt in potestate.

[e] ¶ Pro patre. s. dimidia, ut. ff. de uerbo. sig. nom en filiarū. §. portionis.

¶ At ii qui. Casus Non figurabit aliter, cum reci tetur ius antiquū hodie correctū. No. igitur emancipatus, qui de iure ciuili habebat pro extraneo, & admittebat de iure prętorio, si dabat se in adoptionem, carebat beneficio prętoris, cum distinctione de qua in hoc tex. Itē quòd adoptiuus emancipatus ab adoptante ē penitus loco extranei. Item q dictio, nihilo magis, hic stat proprie. Item quòd sicut uoluntas captatoria reprobatur ex testamētoita ab intestato.

¶ † At ii. uocant emācipati ad successionem patris: sed non omnes & hoc sequitur. at ii &c.

[a] ¶ Emancipati. Quia bona ratio, ut supra de here. quali. & diff. §. sui, & supra eod. §. j. ibi, sui autem. &c.

[b] ¶ Neque ullo alio iure. scilicet neque ut patroni, neq; ut agnati, quos uocat lex xij tab. ut infra titu. j. in prin. & infra de success. liber. in prin. aliud è contra. ut infra ti. j. §. fin.

[c] ¶ Soli sint. Scilicet emancipati.

[g] ¶ Adoptionem. idest arrogationē.

[h] ¶ Non admittuntur. ff. de contra tab. l. iij. §. si quis filio. contra. Solu. ibi non valuit adoptio, secundum Ioan. sed hic valuit. Vel distingue an detur extraneo, ut hic, an detur in adoptionem nepos ex filio emancipato patri eiusdem, ut ibi, argu. supr

ſupra de adoptione.§.ſed hodie. Adde quòd glo.erratſecundũ Io. Fab. & Ang.hic iõ declara vt p eos. Item.C. de adop.l. penul.§. ſed ſi quidem.quæ eſt contra.Solu. illam intellige vt infra eodem. §. admonendi.

ſuccedunt, vt ſupra proximè, & ff. vnde libe.l.prima. Si autem emancipati paret ſuccederent filii, ut ſupra proximo.§. & ſic in eius poteſtate eſſet ad quem bona naturalis patris pertinerent: quod eſt abſurdum & contra regulam iuris vt hic, & ff. de hæredib. inſti.l. illa in ſtitutio.

a Cum iis. ſcilicet pater naturalis. *aliàs fuerint.*

b Viuo eo. Scilicet patre naturali.

c Ab ipſo. Scilicet patre naturali.

d Fuiſſent vt ſupra de exhere. libe. §. emancipatos.

e Extraneorum. Si autem mortepatris adoptiui facti eſſent iuris ſui durat agnationis ius inter eos, ideſt, inter adoptiuum & naturalem filium adoptantis non emancipatum, vt ſi

ſi liberi: ſi modo, cũ is[a] moreretur, in adoptiua familia † ſint. Nam viuo[b] eo emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac ſi emancipati ab ipſo[c] eſſẽt necvnquã in adoptiua familia fuiſſent:[d] & conueniẽter, quod ad adoptiuũ patrẽ pertinet, extraneorũ loco eẽ incipiũt. Poſt mortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre, & quantũ ad hunc adoptiuum patrem pertinet, æquè extraneorum[e] loco fiũt, & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nanciſcuntur. Quod ideò ſic placuit, quia iniquũ erat eſſe in poteſtate patris adoptiui,[f] ad quos bona naturalis patris † pertineãt: vtrum ad liberos eius,[g] an ad agnatos.[h]

¶ Naturalis emancipatus, de iure prætorio retinet gradum liberorum, adoptiuus non, & nullo iure ſuccedit hoc dicit.

ADDITIO. Item quia tunc videtur auferre ius quæſitum agnatis, quod eſt inconueniens. Et ex his nota, ꝙ † neque ex teſtamento, neque ab inteſtato poteſt eſſe uolũtas captatoria. Angelus. *aliàs pertinerent.*

f Minus ergo iuris. Caſus. Quæſitum fuit, an æquiparentur naturales & adoptiui emancipati, & uidetur quòd ſic ea ratione, quia quaſi etiam reſpectu iuris habentur pro eiſdem, ſupra de adopti. per tot. & idem operatur fictio in caſu ficto, quod veritas in vero. Contrarium reſpondetur ex ratione expreſſa in text. emancipatio enim iuris ciuilis vinculum tollit, non naturalis. Not. quòd plus iuris habent naturales quàm adoptiui. Item ꝙ naturales emancipati, quamuis iure ciuili gradum liberorum

ibi ſuccedat, vt. ff. de gra.co.l.ſi filiũ naturalem, & ff. vnde cogna.l.j.§. cognationem.& de adop.l.antepen. M.Item & ipſi adoptiuo patri ſuccedunt, vt infra eo.§.ſed ea.

f Adoptiui. poſt emancipationẽ, non prius, ut ſupra eodem.§. primo. ver. nec intereſt.

g Eius. ſcilicet naturalis patris.

h Ad agnatos. Nam ſi non emancipat, certum eſt, quòd filii non ſuccedunt naturali patri, & ita agnati

berorū amittāt, de iure prætorio eis reseruatur, quod secus est in adoptiuis. Itē φ ius ciuile nō tollit naturale. Itē φ iura sanguinis deleri non possunt. Itē quòd emancipatio est actus ciuilis sicut adoptio.] desinunt esse filii uel filiæ. ¶ Eadem hęc Casus Querebatur an idem obseruaret in bo.pos. contra tab. & videtur quòd nō, pp iniuriam à parente factam in præteritione, ob quam mouet ptor. cuius cōtrariū dicit ex eadem rōne, q̄ multo magis militat in causa testati q̄ intestati. No. φ cōtra tab. dat' præteritis, nō exhæredatis. Itē φ ille est pteritus, qui vel nō est institutus, vel est institutus sed nō rite. Itē quòd bo.pos. cōtra ta. inducta est ēe pro filiis in ptāte. Itē φ ptor non admittit ad cōtra tab. emancipatos existentes tpe mortis ī aliena familia. Itē φ ad cōtra ta. uocantur filii, q. de iu.ciui. solēt uocari, & eo ordine secundū Angel. quod tamen non probatur hic, sed potius quod iis, quibus prætor subuenit ab intestato, subuenit facto testamento.] S Y L.

Minus [a] ergo iuris habent adoptiui filii, quàm naturales. Nanq; naturales [b] emancipati, beneficio Prætoris gradū liberorū retinēt, licet iure ciuili perdant: adoptiui, verò emancipati, [c] & iure ciuili perdunt gradū liberorū, & à Prætore non † admittuntur [d] & rectè. Naturalia.n.iura ciuilis rō [e] perimere non pōt: [f] nec quia desinūt sui hæredes esse, possunt desinere filii filiæve, aut nepotes neptesve esse. Adoptiui verò emancipati [g] extraneorū loco incipiunt esse: [h] quia ius nomenq; filii filiæve, quod per adoptionē cōsecuti sūt, alia ciuili ratione.i. emancipatione perdūt. ¶ Filius legitimus & naturalis in ptāte, vel emācipatus, hēt Contra tabulas de iure ptorio, si sit pteritus: nisi fuerit in adoptiua familia tunc temporis, adoptiuus verò secus. Ang. ¶ Eadem [i] hæc obseruantur, & in ea bonorum possessione, quā contra tabulas testamenti parentis liberis præteritis, id est, neq; hæredibus institutis, [k] neque, vt

† aliàs adiuuantur

a¶ *Minus ergo iuris.* Quia naturales emācipati iure prætorio uocantur, sed adoptiui emāci pati non, ut supra proximo. §. ergo &c. b¶ *Naturales.* & legitimi. c¶ *Emancipati.* ab adoptiuo patre. d¶ *Non admittuntur.* Nisi sint de suis: q̄a auus adoptauit nepotem in filium, & postea emancipauit, ut, ff. ad tertu.l.ij. §.adoptiui. e¶ *Ciuilis ratio.* Idest, emācipatio, quæ de iure ciuili est, vt.ff.de regu.iur.actus. f¶ Non potest, sic s̄ de leg.agnat.tut.§.fi.sic.ff.de reg.iu.nihil tam. g¶ *Emancipati.* ab adoptiuo patre, & post mortem naturalis, ut supra. §.proxi.ver.post mortem. h¶ *Incipiunt esse.* No. φ si emācipetur filius vel filia, uel deinceps, non sunt sui hæredes, non tamen

i¶ *Eadem.* Quæ obseruantur in bonorum pos. Vnde liberi, & in contra tabulas bonorum pos. seruantur. k¶ *Institutis.* His enim institutis non datur hæc bonorum possessio, nisi

Præteritur quandoq; cōmittit e dictum.

nisi preteritus rumpat testamentū & huic scilicet instituto viam aperiat:& hoc est quod dicitur,nisi præteritus committat edictum, ut ff.de cōtra tabu.l.3.§. siquis ex liberis.] si autē præteritus nolit vti, postquā semel agnouit institutus habet Contra ta. iure suo.& secundum tabulas quod est mirabile:nec ex pectat prateritum, ut ff. de contra tabu. l. si post mortem §.fi. & de le. præstan l. non nunquam. ¶ Adde quòd verior ē opi. contraria & communior, quòd non sit necessaria petitio,.& probatur conclu denter in d. l. nonnunquam, & in l.non putauit. §.à. primo ff.de contra tabu.]

†Immo idem est etiam si repudiat vt est casus in l. nominum quā .ff. de l.præstand. Ange.

sthumo.in 4.col.C. de contra tab.] c¶ In potestate.Emācipatis cōpitentibus edictum:nō alias, secundū Mart,vt ff.de cōtratab.l.3.§. si quis ex liberis.Sed Ioan.contra ,nā nullū dicere possunt, & contra tabu. suo iure habent, (j)vt ff. de lega. præ.l. si duo. & C.de lib.prete.maximum Accursius.

ADDIT.(j) Dic ut l. is qui i potesta te.ff.de lega. præstan.nam vt hic ē tex. clarus, licet pro emancipatis prætor adinuenerit, bon.po. quia erat eis necessariò, non tamen voluit eam denegare suis:immò concessit in casu quo uoluit, vt dictis

oportet,[a] ex hæredatis, [b] Prætor pollicetur. Nam eos quidē, qui in ptāte[c] mortis tēpore fuerint & emancipatos, vocat Prætor ad eandē bonorum possessionē eos verò,qui in adoptiua familia fuerint per hoc tps, quo naturalis pa rēs moreretur,repellit. [d] Itē adoptiuos liberos emācipatos ab adoptiuo patre,sicut nec ab intestato,ita lōgē minus cōtratabulas testī,ad bona ei admittit.qa desinūt in numero li berorū eius esse.

¶Licet filius emancipatus adoptatus non possit venire ad bona patris naturalis per Vnde liberi, vel Vnde agnati, venit,tamen per Vnde cognati, hoc dicit.Ang.

¶ Admonēdi[e] tn̄ sumus,eos,q̄ inadoptiua familia sūt,quepost mortē naturalis parētis ab adoptiuo patre emācipati fuerint,intestato

a ¶ Vt oportet. Scilicet masculi nominatim;fœminæ inter ceteros,ut supra de exhære.li.§.j.

Matris præteritio habetur pro exhæredatione. SVL.

b ¶ Exeredatis.Cū ergo matris preteritio pro exhæredatione habeatur ut supra de exhæred.libe.§.ul.cessat ibi Contra tab.bon.pos.ut ff.de contratab.illud §.ad testamenta.

¶ Adde,q; assignat ratio in §.ad testamēta.q declaranda est vt p gl.aliter non esset vera:hodie vero, si mater ptereat sine insertione causæ,habēt Cōtra tabul.sicut ius dicēdi nullū,fm cōmunē sniam,ut p Ias.i l.po

a d contra tab. iurib.quia vocantur non uocantur de iure ciuili,ut l.j.§. uocantur.ff.de contra tab. Ang.

d ¶ Repellit.s.prætor,nisi sint instituti,& eis cōmittatur edictum,ut ff. de contra tab.non putauit.§.in adoptione & §.ut aūt. Itē contra.ff.de contratabul.l.iij.§.si quis filio. Solu.ut supra eod.§. at ij. Accursius.

Admonendi tamen. Casum non expedit figurare,quia ista verba veniūt ad declarationē eorū, q̄ dicuntur in §.at ij.No.summariū.Itē qualiter procedat successio pretoria.]

e ¶ Admonendi tn̄. Licet hos duos quí sequūtur,nō admiserim de iure ciuili.

ciuili, ut supra eo. §. at ij. tamē admonendi sumus, idest admonemus &c.
a ¶ *Ad bon. possess.* §. Vnde liberi.
b ¶ *Emancipati.* Qui sunt sui per prętorem, ut supra eo. §. emancipati.
c ¶ *Legitimos* . i. agnatos, ut j. titu. j. i. reson.
d ¶ *Proximos.* Sic. ff. si ta. te sta. l. j. sic ff. quis or. i bo. pos ser. l. j.
¶ Sed ea oīa. Casus. Non si gurat, qa §. hic ponit correctionē Iusti. ratio. enī dubitandi erat ius antiquū, ratio verò decidendi ponitur ī ver. inuenimus. Not. ꝙ filius datus in adoptionē extraneo retinet iura patris naturalis. Itē ꝙ † alias tertio. adoptatus ab extraneo ei succedit ab intestato. Item ꝙ adoptatus ab extraneo non habet remedium contra testm̄ patris adoptiui, si praeterea tur vel exhęredatur: ratio assignatur in tex. Item ꝙ necessitas exhæredandi & instituēdi prouenit ex sītate. Itē ꝙ adoptatus ab ascēdētib. transit hodie in potestatē sicut de iure antiquo. Itē ꝙ duo uincula arctius ligāt. Itē ꝙ arrogatus transit in ptātem arrogantis, & ei succedit.]
e ¶ *Sed ea omnia.* Quæ supra eo. §. at ij. dicta sunt & supra proxi.
f ¶ *Aliquam.* quasi dicat quędā correximus, quædam retinuimus.

parente naturali mortuo, licet ea parte edicti, qua liberi ad bono.[a] posses. uocantur, non admittantur, alia tamen parte vocari. s. qua cognati defunctivo gnati defunctivo cant. Ex qua parte ita admittūtur si neq; sui hæredes liberi, neque emancipati[b] obstēt, neq; agnat[c] qdē vllus īteruēniat. Añ. n. Prætor liberos vocat tā suos hæredes, q emācipatos: deinde ītimos[c] hære des, † deinde pxi mos[d] cognatos.

¶ Adoptatis ab extraneo hodie nō trāsit in ptāte suā: & ideo nec querelā hēt, neq; Cōtratabulas: licet ab intestato succedat: sed quo ad patrē naturalē vetera iura seruātur, nisi fuerit adoptat[a] ab ascēdēte nāli. h. d. Ang.

¶ Sed ea oīa[e] qdē antiquitati placuerūt: aliq[f] aūt emēdationē à nr̄a cōstitutione[g] acceperūt, q sup iis psonis† cōposuimus, q à patribus suis naturalib.[h] in adoptionē aliis dant. Inuenimus etenī nōnulos[i] casus, ī quib. filii & naturaliū parētū successionē pp adoptionē amitte banr, & adoptione facile peremācipationem soluta,[k] ad neutrius[l] patris successionem uocaban.[m]

g ¶ *Constitutione.* Vt C. de adop. l. penul.
h ¶ *Naturalibus.* & legitimis. Accur.
i ¶ *Nonnullos.* Id est, aliquos. Accursius.
k ¶ † *Soluta.* † *Ista glo. non Accur.* Scilicet post mortem: secus si ante, vt supra eodem. §. at ij. Accur.
l ¶ *Adneutrius.* † *aliàs exposuimus.* Vt supra eodem. §. uer ij. Accursius.
m ¶ *Vocabantur.* Hoc idem videtur etiam contingere hodie in casu, quem habemus infra eodem § ver. nostra autem C. de adop. l. penul. §. sed hoc. Sed dic, quòd auus adoptans tenetur ei relinquere quartam, vt filio arrogato, ut infra eod. §. in uer. nostra ibi, quemadmodum &c. *Adoptans & nus quit tā relin*

¶ Attende quia loquuntur in arrogato. non enim redit in casu illo ad successionē patris naturalis aliquo mō, quia iam alteri quæsita est hęreditas. *SYL. quit adoptato.*

Hoc ſolito more corrigẽtes, cõſtõ nẽ^a ſcripſimus, ꝑ quã definiuimus, qñ perẽs naturalis filiũ ſuũ adoptandum alii dederit, integra oĩa iura ita ſeruari, atque ſi in^a patris naturalis ptãte ꝑ manſiſſet^b nec penitus doptio fuiſſet ſubſecuta: niſi in hoc tantummodo^c caſu vt poſſit ab inteſtato^d ad patris adopti ui venire ſucceſſionem. Teſtamẽto aũt ab eo^e facto, neq; iure ciuili,^f neq; prætorio,^g ex hæreditate eius aliquid perſequi põt, ne que contra tabulas bonorum poſſeſſione agnita, neq; inoffici oſi^h querela inſtituta: cum nec neceſſitas patri adoptiuo imponatur, vel hæredem eũ inſtituere, vel †exhæredatũ eũ facere, vt pote nullo vinculo naturali copulatũ: neque ſi ex Sabiniano ſenatuſcõſulto^i ex tribus maribus fuerit adoptatus. Nã & ĩ huiuſmodi caſu neq; quartaei ſeruaẽ, nec vlla actio

tas, & quia pater teſtatus eſt rite, nec debet decipi.]

ADDIT. Sed hanc reprobat gloſſ. in dicta.l. penulti. quia vbi deſtituitur omni remedio, ſibi imputet, qui ſe emancipari permiſit.

a. *Conſtitutionem*. Scilicet prædictam.

b. *Permanſiſſet*. Nunquid ergo nõ permanſit? Reſpon. immò permãſit, vt ſupra de adop.§. ſed ho die. Sed hoc dicit referens do ſe ad factum.q.d. ac ſi de iure & de facto in eius familia per manſiſſet.

c. *Tantummodo*. Nunquid eum in ius uocabit ſi ne venia? Itẽ nunquid alimenta tali filio dare tenetur? Reſpon. non, per hanc literam, ut ſupra de adoptio.§. ſed hodie. † P. dicit contra.

Adde quo ad veniam, ꝙ tenetur petere, quia non poteſt negari ꝙ ei nõ debeatur reuerentia: & licet non ſit in poteſtate, non obſtat: patet in matre: ſed quo ad alimenta non tenetur patet in verſi. tantummodo. Nec ratio Ioa. Fab. obſtat, quia acquirit naturali patri.

d *Ab inteſtato*. Id eſt, ſimul cũ alijs naturalib. vt C. de ſuis & legiti. ſi te. nõ tñ ſuccedit alijs cõſanguineis ſui patris adoptiui, vt C. de adop. l. pen. §. ſed ſi quidem. in fi. Accur.

ADDITIO. Hoc verum de iure nouo, ſecus de iure antiquo ut ff. de adopti. l. qui in adoptionem.

e. *Ab eo*. Scilicet adoptiuo patre.

f. *Neque iure ciuili*. Quia non eſt in poteſtate ſua.

g. *Neq; prætorio*. Quia non eſt emãcipatus, ab eo, vt ſupra de exhær. libe. in princ. & §. emancipatos, & §. fin.

h. *Inoffiicioſi*. ſupra de inoffi. teſtamen. §. tam autem contra. Solu. illa intelligitur ſecundũ diſtinctionẽ huius §. vt ibi dicitur.

i. *Sabiniano ſenatuſcon*. Quod nõ habem^9: ſed dicebat, ꝙ tres iuuenes arrogãti offerebanẽ, ut vnum eligeret, quo caſu magna erat hæc ſolẽnitas: vñ ex conſtitutione diui Pii quartã ei dabat arrogator: qđ hodie nõ ẽ in vſu: immò idem hoc caſu, vt & aliàs, vt hic, & C. de ado. l. pen. §. quę aũt.

ADDITIO. Alcia. lib. parer. 4. c. 3. legendum putat, Tribus manibus quaſi tribus mancipationibus. Non viderat ſcilicet Theophilum, qui adoptionem ex tribus maribus docet fuiſſe, quũ quis tres filios mares habe-

† Opio- nẽ iſti- us glo. cõtra P. appro- bat An gel. hic quo ad primã q̃õnem diſtin ctè licet Io. Fa. videatur ſta- re cum P. Item quo ad ſecundã niſi ope- raretur ipſi pa- tri ado- ptiuo, arg. l. in rebus §. com- muni. vel niſi pa- ter na- turalis egeret, & ado- ptatus non ha- beat vn- de ſe ali- re poſ- ſit ar. l. 2. ff. de lib. agn.

† aliàs exhæredem facere.

te[a] principes nõ paſſi ſunt talẽ cõtra † naturã iniuriã ſine cõpetenti emendatione relinquere: ſed cũ nepotis & pnepotis nomen cõe ſit vtriſque, tã qui ex maſculis, quã qui ex fœminis deſcendũt, ideò eundẽ gradũ & ordinẽ ſucceſſionis eis donauerunt.[b] Sed vt aliquid amplius ſit eis, qui non ſolũ naturæ, ſed & veteris iuris,[c] ſuffragiis muniuntur,[d] portionẽ nepotũ vel neptium vel deinceps (de quib. ſupradiximus[e]) paulò[f] minuendã eſſe exiſtimauerunt,[g] vt minus tertia pte acciperẽt, quã mater eorũ vel † auia fuerat acceptura † vel pater eorũ, vel † auus paternus ſiue matern⁹ quãdo fœmina mortua ſit,[h] de cuius hæreditate agitur, iiſque,[i] (licet ſoli ſint) adeuntib. agnatos minime vocabant. Et quẽadmodũ lex xii. tabularũ filio mortuo nepotes vel neptes, pnepotes vel pronepotes ĩ locũ patris ſui ad ſucceſſionẽ aui ſui vocat:[k] ita & principalis diſpõ ĩ locũ matris ſuæ, vel auiæ, eos cũ iã deſignata ptis tertiæ diminutiõe vocat.[l]

Sed nos, cũ adhuc dubitatio maneret inter agnatos & memoratos nepotes, quartã ptẽ ſubſtãtiæ defũcti agnatis ſibi vẽdicãtib. ex cuiuſdã

a *Diui autem principes.* Vt C. de ſuis & legi. ſi defunctus, & C. de col. l. illã.

b *Donauerunt.* ſ. principes: ſed non idem commodum, ut ſequitur.

c *Veteris iuris.* Id eſt, legis duodecim tabularum.

d *Muniuntur.* No. duas rationes vincere vnam, vt ſupra de adop. §. ſed hodie in fi.

e *Diximus.* Scilicet quod nullo modo niſi in tertio ordine ſuccederent, ut ſupra proximè hoc. §.

f *Paulo.* Nota parum de tertia parte totius rei dici: ſic in au. de exhi. th. intro. reis & ſancimus.

[Adde, quod alias ẽt quarta pars dicitur minuſcula. l. ſi quis in ſuo in prin. C. de inoff. teſta. te singulariter tñ dicitur arbitrio iudicis tanquam quod à iure indeterminatum, ſeu determinãdũ pro qualitate rerum, pſonarũ, loci & tẽporis & materiæ de qua agitur.]

g *Exiſtimauerunt.* ſ. principes.

h *Mortua ſit.* No. duos caſus. Si n. moritur fœmina, nepotes vel neptes ex maſculis vel fœminis in nihilum olim niſi poſt agnatos, hodie cum diminutione ſuccedũt tertie partis. Si moritur maſculus, nepotes ex filia tñ vocantur cum diminutione tertiæ partis, vt hic dicitur.

i *Iiſque.* ſcilicet qui deſcendunt, ex fœmineo ſexu.

k *Vocat.* Vt ſupra eodem. §. cum filius. Accurſius.

l *Partis tertiæ diminutione.* Quod de hac diminutione tertiæ dicitur, corrigitur per ſequentem §. ſecundum Mart. ſed nos ſecundum R. dicimus ſequen. §. loqui in quadam alia parte, quæ debebatur agnatis, ſcilicet quarta: non autem de hac tertia ſed per authenti. dicimus de hac tertia correctum ſcilicet vt æqualiter hodie veniant, vt in authenti. de trien. & ſemiſ. §. neque illo. col. 3. Accur.

Facit maxi- ...m vi ...ium: ibi ...ui. n. ta ...s diſſe ...ẽtias in ...ucunt. ...C. de li. ...rate. ...atio du ...x u- ...m uin ...

YL.

† ſi agitur de hæreditate quia paterna.

† ſi agitur de hereditate proauiæ paternæ vel maternæ.

† ſi agitur de hereditate matris auiæ.

cōstitutionis [a] authoritate, memoratā quidē cōstitutionē à nostro Codice segregauim[b] neq; īseriēā ex Theodosiano Codice ī eo concessimus: nr̄a aūt cōstitutione[c] promulgata toti iuri eius derogatū ē: & sāximus, talib. nepotib. ex filia, vel pronepotib. ex nepte, & deinceps, supstitib. agnatos nullā partē mortui successionis sibi vēdicar̄ ne ij, q extrāsuer sa[e] linea veniunt, potiores ijs [d] habeāt q recto iure descendunt, Quā constitutionē nostrā obtinere secundū sui vigorē & tp̄a[e] & nūc sancimus; ita tn̄,[f] vt queadmodū īter filios & nepotes ex filio antiqtas statuit,[g] nō ī capita, sed ī stirpes diuidi hæreditatē, similiter nos inter filios & nepotes ex filia fieri distributionē iubeamus, vel iter oēs nepotes & neptes, & inter pronepotes & pneptes, & aliàs deīceps personas: vt utraq; pgenies, matris uel patris auiæ vel aui portionem sine vlla diminutione[h] cōsequatur: ut si forte vnus uel duo ex una parte, ex altera tres aut q̄tuor extent, vnus aut duo dimidiā, alteri tres aut qua tuor alteram dimidiam hæreditatis habeant.[i]

¶ † De legitima agnatorum successione.

Deficiētib. suis hæreditas deferē ad pximos agnatos, q dicunē con iūcti p masculos ēt adoptiuos: dūmodo sint proxi[miores] ...

a Constitutionis. Quam non habemus, ut sequitur.

b Constitutione. Vt C. de suis & legi. l. fi.

c Transuersa linea. Sic in authē. de non elige §. cū igitur. circa fin. colla. prima.

d Iis. scilicet nepotibus & pronepotibus ex filia.

e Et tempora. Vt in futuris casibus tātum valeat, vt C. de suis & legi. l. vlti. Accur.

f Ita tamen ut quemadmodum. Hoc quod sequitur, est referendum ī. ad versi. diui. nō ad proximū.

g Antiquitas statuit. supra eo. §. cū filius.

h Diminutione. Scilicet quartæ quæ debebatur agnatis, non tertię quę debebatur patruis, vt s. proxi. §. diximus.

i Habeant. Immò in capita videtur diuidi, vt infra ti. j. §. hoc etiam addendum in fi. §. Sed ibi de collateralibus, hic de descendentibus loquitur.

Add. No. q non tantum nepotes sed pronepotes succedūt in stirpes, & ueniunt per repræsentationem, cuius contrarium videtur dici in auth. de hære. ab intesta. venientibus §. huiusmodi. Angel.

De legitima agnatorū successione. Supra titulo proximo dictum est, qualiter succedant sui hęredes siue liberi, uerum qa post suos uocātur prius agnati, quàm cognati, ut infra eo. §. fi. & l. j. §. post suos. ff. de suis & legit. iō post ti. præce. posuit istum. Arc.

Si nemo. Tot[9] iste tit. diuiditur in septē partes. Primo, quando admittitur agnatus. Secundò, quis est agnatus. Tertiò vsque ad quotum gradum agnati veniunt, & usq; ad quotas personas fæ.

fœminas deuoluantur, tam de iure vetuſtiſſimo & de iure prętoris, quã etiam media iuris prudentia. l. xij. tabularum, & tempore Iuſtiniani. Quartò, quòd generi agnatorũ. Imperator addidit vnum cognatũ. Quintò, ꝙ l. xij. tabu. proxim⁹ agnatus uocatur, & quis dicatur proximus. Sextò, quòd ex lege xij. tab. proximo repudiante ſequens nõ admittebat, hodie verò ſic. Septimò, ꝙ filii emancipati hæreditas eſt legitima patris. Secunda ibi (Sũt aũt.) Tertia ibi (Cęterum.) Quarta ibi (Hoc etiam addẽdum) Quinta ibi (Si plures ſint.) Sexta ibi (Placebat.) Septima ibi (Ad legitimam.

quis ꝓximior. ff. un cog. No. ꝙ prima cã ſucceſſionis ẽ ſuorũ qualiter cũq; ſit ſuus. Itẽ ꝙ deficiẽtib. deſcendentib. ex l. xij. tab. vocanẽ priores agnati. Itẽ qui ſint agnati. Itẽ ꝙ ſufficit allegare librum. Item qui ſit frater cõſãguineus. Itẽ ꝙ qualitàs adiuncta verbo debet determinari, ſecundum tẽpus verbi. Itẽ quòd inter natuꝛalem & adoptiuũ eſt agnatio.]

SI nemo[a] ſuus[b] hæres vel eorũ quos inter ſuos hæredes Prætor,[c] vel cõſtõnes[d] vocãt, exiſtat,[e] qui ſucceſſionem[f] quoquomodo[g] amplectaẽ, tũc ex lege †duodecim tabularũ adagnatum[h] proximum[i] pertinet hæreditas.

¶ Sunt autem agnati[k] (vt primo quoq; libro[l] tradidimus) cognati ꝑ virilis ſexus ꝑſonas[m] cognatione cõiuncti, quaſi à patre connati Itaque ex eodem patre nati fratres agnati ſibi ſunt, qui & conſanguinei[n] vocãtur nec requiritur an ẽt eãdem matrẽ habuerit. Itẽ patruus fratris filio, &

† Quæ ... lib. i. Rheto. ad Hæren. in hac uerba refertur: ſi pater familiàs inteſtato moritur familiã pecuniãque eius agnato ... tum gentiliumq; eſto.

¶ Casus. Non figuratur in princ. tanquàm in l. tradente regulã notiſſimã in materia ſucceſſionũ, & definiente qui ſint agnati. ſed in verſ. Ij etiam dubitatio fuerat ex eo, quia ille, qui nondum natus eſt, non poteſt dici agnatus morienti, quia non entis nullę ſunt qualitates, ſed contrariũ dicitur, quòd immò debet dici proximior, quia hic. §. intelligendus eſt vt intelligit glo. in eo, qui tempore mortis conceptus eſt: quo ſtãte qui in vtero eſt, habetĩ fictione iuris pro iam nato quo ad commoda ſua. & re uera eſt in rerũ natura licet non ſi editus & ſic quæ dicuntur hic, locũ habent in iã cõcepto tẽpe mortis: q̃ dñr in cõtrario, in nõ cõcepto, ꝓut optimè declarat Iuriſcon. in l. j. §. ſi

a ¶ *Si nemo.* Etiam vnus, vt ff. de teſta. tu. ſi nemo.

b ¶ *Suus:* Supra tit. j. §. j. Accur.

c ¶ *Prętor.* Supra ti. j. §. emãcipati.

d ¶ *Conſtitutiones.* ſupra ti. j. §. j. ver. quibus connumerati. & §. item vetuſtas. verſi. diui.

e ¶ *Exiſtat.* Dico & amplectatur: nã hęc duo neceſſaria ſunt.

f ¶ *Succeſſionem.* defuncti.

g ¶ *Quoquomodo.* ſcilicet ciuili, vel prætorio iure.

h ¶ *in Agnatum,* capite nõ minutum, vt ff. de ſuis & legi. hęre. l. capitis.

i ¶ *Proximum.* i. qui. proximior eſt defuncto infra eod. §. ſi plures & §. proximus.

k ¶ *Sunt autem agnati.* Sic ff. de leg. tu. l. ſunt autem.

l ¶ *Libro.* Vt ſupra de leg. agna. tut. §. ſunt.

m ¶ *Cognatione.* Cognatio eſt genus agnatio ſpecies Vnde quiſquis eſt agnatus, eſt cognatus: ſed non conuertitur.

n ¶ *Conſanguinei.* Quaſi ex eodẽ ſanguine nati: cæteri agnati nõ dicũtur con-

agnatis adoptantis, & eis cognatus fit, vt ff. de adop. qui in adoptionem.

§ I. ¶ Cæterum. Casus. Non figuratur in l. corrigente. Habes enim in text. rationes vniuscuiusque l. declarat enĩ quinque iura. Ius xii. tabu. quod pariter vocabat masculos agnatos & agnatas fœminas, id est, ex virili sexu descendẽtes, etiam vltra sorores. Secundũ ius erat media iuris prudẽtia; quæ restrinxit successionem agnatorum, vt vltra sororem non succederent, quia commodius erat &c. vt dicitur in text. ideo sorores ex benignitate successibiles fecit, quia in primo gradu, reliquas exclusit. Tertium fuit ius prætoriũ, quod compatiens fœminis non vocauit eas inter agnatos, sed illis deficientibus inter cognatos. Quartum fuit constitutio Iustinia. qui considerata identitate gradus, & naturæ voluit, quòd agnatæ, etiam vltra sorores pariter succedant cũ masculis. Quintum est ius authenticorum hodie vigens, quod remouit differentiam sexus, & pariter succedere voluit, secundum gradus prærogatiuam. Not. collige ex prædictis & ex summario. Item q̃ bona simplicitas est amica. l. Item qui dicatur germanus.]

les in successione. Vnde agnati sublata est differentia sexus cõ numerantur autem inter agnatos descendentes, ex sororibus etiam vterinis, si primo gradu sũt. hoc dicit.

¶ Cæterum [a] inter masculos quidem agnationis iure hæreditas, etiam si longissimo [b] gradu sint, vltro citroque capitur. Quod ad fœminas [c] verò attinet, ita placebat: [d] vt ipsæ consanguinitatis [e] iure tantũ capiant hæreditatẽ, si sorores sint, vlterius nõ capiãt: masculi autẽ ad earum [f] hæreditates, etiã si longissimo gradu sint, admittãtur. Qua de causa fratris tui, aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuæ hæreditas ad te pertinebat, tua [g] verò ad illas non pertinebat. Quod ideò ita constitutum erat, quia commodius videbatur ita iura constitui, vt plerunque [h] hæreditates

a ¶ *Cæterum*. Id est certè: vel aliter. l. quidem duodecim tabul. deferebat hæreditatem agnatis proximis; sed media iuris prudentia cũ distinctione, & ideo hic dicit cæterum, pro sed.

b ¶ *Longissimo gradu*. id est, decimo, vt infra de successione cognato. §. fina.

c ¶ *Fœminas*. agnatas.

d ¶ *Ita placebat*. Nota caute dicit placebat, & nõ placet, vt infra eo. §. versic. nos verò. & hoc erat per mediam iurisprudentiam, non p̃ l. duodecim tabularum, neq; per prætorẽ, vt infra eod. §. versic. & hæc quidem. & versic. media.

e ¶ *Consanguinitatis*. id est, agnationis.

f ¶ *Earum*. scilicet fœminarum.

g ¶ *Tua*. scilicet hæreditas.

h ¶ *Plerunq;*. Hoc propter cõsanguineas sorores, de quibus modo dixit. ADDIT. Et hinc sumitur ratio statutorum cõiter per Italiam, q̃ stantibus masculis fœminæ nõ succedãt: quia statuta ex parte masculorum sunt fauorabilia, & ex parte fœminarum odiosa, vt hic per Angel.

a ¶ *Ad masculos.* sic supra titulo primo.§.item vetustas.
b ¶ *Eas.* id est, agnatas fœminas.
c ¶ *Proximitatis* id est, cognationis.
d ¶ *Interueniat.* nec aliquis suorum, vt s. tit.1.§.admonēdi.in fi.§.
e ¶ *Et hac quidē.* quæ. s.in §. cęterum.& §.sed quia . dicta sunt.
f ¶ *Sed simplicitatem.* remota differentia agnatorum inter masculos & fœminas. sic supra de fideicō.hær.§. sed quia stipulationes.
g ¶ *Iunior.* Et sic not. φ lex duodecim tabularum est vetustior q̄ media iuris prudentia, & q̄ ius pretoriū.
h ¶ *Anterior.* id est, constitutione ante ferri infra scripta, quæ est C.de leg. hære. l. lege xii.tabula. Accursi.
i ¶ *Præfatā.* s.dictā supra eodem.§.cæterum.
k ¶ *Eas.* agnatas fœminas, nisi sorores.

† *Alias antiquior.*

ad masculos[a] cōfluerēt. Sed quia sanè iniquū erat, ī vniuersum eas[b] quasi extraneas repelli, Prætor eas ad bonorum poss. admittit ea parte, q̄ proximitatis[c] noie bonorū possessionē pollicetur: ex qua parte ita.s.admittuntur, si neq; agnatus vllus, neq; proximior cognatus interueniat.[d] Et hęc quidē[e] lex xii. tab. nullo mō introduxit. sed simplicitatē[f] legib. amicam amplexa, simili mō oēs agnatos, siue masculos, siue fœminas, cuiuscunque gradus, ad similitudinē suorū inuicē ad successionē vocabat. Media aūt iuris prudētia, q̄ erat quidē l. xii. tab. iunior,[g] Imperiali aūt dispositiōe† anterior,[h] subtilitate quadā excogitata, præfatā[i] differētiam inducebat, & penitus eas[k] à successione agnatorū repellebat oī[l] alia successione īcognita: donec Prætores paulatī asperitatem iuris ciuilis[m] corrigentes, siue quod deerat adimplentes, humano proposito aliū ordinē suis edictis addiderūt: & cognationis linea proximitatis noie introducta p bono. poss. eas adiuuabāt, & pollicebāt iis[n] bonorū pos. q̄ Vnde cognati[o] appellatur. Nos[p] verò legē xii. tab. sequētes, & eius vestigia ī hac parte conseruantes: laudamus quidem Prætores[q] suæ humanitatis, nō tū eos in plenū huic cāæ[r] mederi inuenimus. Quare[s] etenim vno

l ¶ *Omni.* Nam ordo cognatorū nō erat adhuc. Vel dic etiam deficientibus agnatis† ipsi tū non vocabant.
m ¶ *Iuris ciuilis.* id est, mediæ iuris prudentiæ, quod.s.ciuile dicitur, vt ff.de orig.iu. l.ii.§.hæc disputatio. Accursi.
n ¶ *Iis.* id est mulieribus. agnatis vltra sorores.
o ¶ *Vnde cognati.* sic dicta. quia per eam cognati vocantur. Accursi.
p ¶ *Nos verò.* Hic Iustinianus loquitur.
q ¶ *Laudamus quidem prætores.* Addi. No. φ ille est laudandus; qui est inuentor alicuius ordinationis siue dispositionis licet non æque perfectè adinuenerit, quia facile est inuentis addere, vt l.j.C.de vet. iu.enu. Ang.
r ¶ *Huic causæ.* expulsioni agnatorum.
s ¶ *Quare etenim.* Benedicò fore prouidendum agnatis fœminis, quare ete-

† *Alias ipsæ.*

Inuētis addere facile ē.

etenim & cętera. a ¶ *Tuulis.* id est nominibus. Accur. b ¶ *Constitutis.* i. ordinatis. Accur. c ¶ *Dabatur.* i. cócedebatur. Accur. d ¶ *Aditus.* Certè nõ erat ratio iusta vel sufficiens, licet aliqua sit, vt ĩ eod. §. cęterum. in fine. e ¶ *Constitutione.* vt. C. de legit. hær. l. lege xij. tabu. Accursi. f ¶ *Simili modo.* hincinde. Vel dic, ita fœminæ vt mares. g ¶ *Consanguinitatis.* i. licet nõ sint sorores, quę germanę vocant, quasi ex eodé germine natæ. h ¶ *Existimauimus.* vt C. de leg. hær. l. lege xij. ta. § j. et §. in his. i ¶ *Tantummodo.* i. non vlterior. proximior tamẽ sic. vt ipse sorores vel fratres, vterini vel vterinæ, vt sequit, vt C. de le. hær. l. fi. §. sz neq;. k ¶ *In legitimã successione.* s. agnato. l ¶ *Germanæ.* id est, natæ ex eodem pa-tre & matrę cum defuncto. m ¶ *Vterinæ.* i. natæ ex ead. matre tñ. n ¶ *Deinceps.* id est, vlteriores siue in gradu remotiores. o ¶ *Tanquã.* Addi. Not. ex hoc tex. ꝙ isti improprie sunt agnati: & ideo non comprehenderentur in statutis loquẽtibus de agnatis Ang. p ¶ *Superstites.* Hoc corrigit ꝑ auth. cessãte. C. de leg. hær. quia cũ his admittunẽ. Itẽ & ĩ alio, qđ subijcit, hic. §. corrigit: quia in stirpes sit diuisio hodie: sz post hos filios frm fit diuisio ĩ capita vt in auth. đ hęr. ab intes. veni. §. reliquũ. col. 9. & ĩ aut. vt frm filij. §. j. col. 9. Vel dic qđ dr ĩ auth. in stirpes diuidi, verũ ẽ, qñ cũ alijs. s. patruis vocanẽ nepotes: aliàs ĩ capita, vt hic. ¶ Dic ꝙ. in hoc art. variæ fuerũt doct. sniæ, án. s. qñ filij plurium frm succedũt patruo, succedant in stir-

Filij fratris succedunt cum patruo, & in stirpes fit diuisio.

eodẽq; gradu naturali cócurrẽte, & agnationis titulus,[a] tã in masculis quàm ĩ fœminis, æqua lance cóstitutis,[b] masculis quidẽ dabatur[c] ad successionẽ venire oium agnatorũ, ex agnatis aũt mulieribus nulli penitus, nisi soli sorori, ad agnatorum successionẽ patebat aditus?[d] Ideò nos in plenũ oia reducentes, & ad ius xij. tabu. eãdẽ dispositionẽ exequẽtes, nostra cõstõne[e] sancimus, oẽs legitimas ꝑsonas. i. per virilẽ sexũ descendẽtes, siue masculini generis, siue fœminini, sint, simili[f] mõ ad iura successionis legitimæ ab intestato vocari secundum sui gradus ꝑrogatiuã; nec ió excludendas, qa cõsanguinitatis[g] iura sicut germanæ non habent. ¶ Hoc etiã addẽdũ nostræ cõstõni existimauimus[h] vt trãsferatur vnus tãmmõ[i] gradus à iure cognationis in legitimã[k] successionẽ: vt nõ solũ fratris filius & filia (secũdũ qđ iã definiuim[o]) ad successionẽ patrui sui vocẽtur sed & germanæ[l] cõsanguineæ, vel sororis vterinæ[m] filius & filia soli, & nõ deinceps[n] ꝑsonæ, vna cũ his ad iura auunculi sui perueniant: & mortuo eo, qui patru' quidẽ ẽ sui fratris filiis, auunculus ãt sororis suę soboli simili mõ ab vtroq; latere succedãt tãq[o] si oẽs ex masculis descẽdẽtes, legitimo iure veniãt. s. vbi frater & soror supstit.[p]

pes vel in capi. Io.Fab.hic.d.cõem opi. esse, q inter filios fratrũ hære di tas in stirpes diuidatur, inter cæte ros vlteriores gradus in capita. Tal. verò dicit hic opin. cõem esse glos. hic. Tu verò tenet opi.gl. quã defende vt p Præpo. Sen. in vij.ca su.q.vi.p totũ: & ego aliàs disputaui hanc conclusionem.

collaterales in diuersis gradibus, fit diuisio in stirpes: qñ vero sũt eiusdẽ gradus est.q.gl.pcedeñ. dic vt ibi.] b ¶ *Si plures sint.* sic in auth.de here. ab intest.veni.§.si verò neque fratres.collat.9 & ff. de suis & legi.hære. l.ij.§. hæreditas.

a ¶ *In capita* supra tit.j.ib fi.cõtra. Sol. ibi de descendentibus loquitur, hic d collateralib⁹ SYL. ¶ Si ergo vis scire, qñ i capita, & quando in stirpes hereditas deferatur, dic, q qñ descendentes vocant ad hæreditatẽ ascendentiũ, diuiditur in stirpes.§.cũ fi. li⁹.supra ti.j. qñ verò ascẽdẽtes soli vocant, seruat dispositio.§. cõsequẽs. in auth.de hær. ab intest.veni. qñ verò ascendentes cũ transuer salibus, diuisio fit in capita.§.si verò d.auth. nisi eẽnt et pmortui fratris filij, qui vocant ad partẽ patris aut. vt fra.filij, qñ verò succedũt plures

non sunt. His ete nim personis præcedentibus, & successionem admittentibus, cæteri gradus remanẽt penitus senioti: videlicet hæredi tate non in stirpes, sed in capita diuidenda.

¶ Lege xii. tab. grad⁹ proximior vocatur: & si in eo gradu plures sunt, omnes admittuntur. h.d.

¶ Si plures[b] sint gradus agnatorum, apertè lex xii. tabu proximum vocat. Itaque si (verbi gratia) sint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patru⁹, frater potior habetur:[c] Et quis singulari numero vsa lex xii. tabu. proximum vocet, tñ dubiũ nõ est, quin si plures sint eiusdẽ gradus, omnes admittantur. Nã & propriè proximus ex pluribus gradib⁹ intelligitur: & tñ non dubiũ est, quin licet vn⁹ sit gradus agnatorũ, pertineat ad eos hæred.

¶ Proximus ipsi citur tpe testi de stituti, qñ testm factũ est: aliàs ã tẽpore mortis testatoris. Aret.

¶ Proximus[d] aũt (si qdẽ nullo testo facto quisq̃ decesserit) per hoc tps requiritur, quo mortuus est is, de cuius hæreditate quæritur.[e] Qd si facto testo quisquã decesserit, p hoc tps requiritur, quo certum esse cœperit nullũ ex testo hæredẽ extiturum.

c ¶ *Habetur.* hoc corrigit vts. dixi per auth.cessante.Accur.

¶ *Proximus autem.* Casus. In.§. regulã tradente nõ esset figurandus: tñ ratio dubitãdi poterat esse ex eo, quia videbat semp inspiciẽdũ tps mortis illa rõne, qa quãuis testm destituat, postea tñ reuera nõ dicit tũc decedere intestatus, sed defert hæreditas à morte.l. hæres qñq;. ff.de ac quir. hæred. cuius contrariũ dicitur, quia tunc est inspicienda proximitas, qñ hæreditas defertur. Not. summarium & textum.]

d ¶ *Proximus.* sic supra titul.j.§. cùm autem. SYL.

e ¶ *Quæritur.* sic ĩ.eod.§.nõ tamẽ.

a ¶ Tunc

a ¶ *Tunc.n.* Scilicet cum non aditur hæreditas ex testamento.
b ¶ *Longo tempore*, i. post mortem.
¶ Placebat. Casus Solú litteraliter figuratur in §. corrigéte, præsertim quia habet rónes correctionis, ibi, cum satis absurdum. No. summarium. & bene attédantur verba text. quia sunt satis obscura.]
¶ An autem iste §. habeat locum in suis, est pulchra disputat. quam latè attingit post alios Ludo. Goza. in repet. l. qui se patris. C. vnde lib. in xxiiij. colum. & seq.]

Tunc enim[a] propriè quisq; intestatus decessisse intelligitur. Qd quidé aliqñ longo tpe[b] declaratur. In quo spatio téporis sæpe accidit, vt pximiore mortuo proximus esse incipiat, qui moriéte testatore non erat proximus.

¶ Hodie locus é successorio edicto de persona ĩ personam, licet olim esset de ordine in ordinem. hoc dicit.

¶ Placebat[c] auté in eo genere[d] percipiendarú hæreditatú † successionem[e] non esse. i. vt quãuis pximus, qui secundú ea, q diximus, vocatur ad hæreditatem, aut spreuerit hæreditaté, aut ante quã adeat decesserit, nihilomagis[f] legitimo iure sequétes admittantur. Quod iterú Prætores ĩperfecto iure corrigétes, nõ in totú sine adminiculo relinquebant, sed ex cognatorú ordine eos vocabát vtpote agnatiõis iure eis recluso. Sed nos[g] nihil pfectissimo iuri deesse cupiétes, nostra cõstõne, quã de iure patronatus humanitate suggeréte ptulimus,[h] sancimus successioné in agnatorú hæreditatib. nõ esse eis denegãdã: cú satis absurdú erat, qd cognatis, à Prætore apertú[k] é, hoc agnatis ee reclusum, maximè[l] cú in onere quidé tutelarú & primo gradu[m] deficiéte, sequens † succedit; & quod in onere obtinebat, non † erat in lucro permissú,

c ¶ *Placebat.* Scilicet ex lege duodecim tabularum.
d ¶ *In eo genere.* Scilicet iure successionis.
e ¶ *Successionem* nõ eẽ. i. successorium edictú inter agnatos locú non habet, s. de psona in personã, sed inter cognatos sic vt infra sequit, vt ff. de success. edi. l. j. §. qui b⁹. sed de ordine in ordinem seu de capite in caput sic: vt † de liberis in agnatos de agnatis in cognatos, & post in virú & vxoré, vt sequitur, vt ff. si tab. testa. nul. extab. l. i. j. respó. húc tex. Prap. Sen. in 8. casu. q. 60.]

f ¶ *Nihilo magis.* id est, non ideo magis.
g ¶ *Sed nos.* loquit Iusti.
h ¶ *Protulimus.* Scilicet in græco.
i ¶ *Cum satis.* rõ prima.
k ¶ *Apertum est.* s. successoriú edictú de persona in personam.
l ¶ Maximè rõ secunda.
m ¶ *Gradu.* agnatorum.
a ¶ *Ad legitimã.* Est enim filius agnat⁹ patri proximus, vt ff. de suis & legit. l. filius. q. ius non tollitur p capi. dimi. sicut neq; inter fratres, vt hic, & C. de legi. tuto. l. 4. Accursi.
¶ Adde, q doct. ex hoc text. inferút patrem vt agnatum succedere filio emancipato: quod est falsum, vt late probat & interpretatur

successorium edictũ.
† Aliàs successioni locum.
Not. p videndum, q caput si- ordo gene lius, sunt

quatuor vnde liberi, vnde agnati, vnde cognati, vnde vir. & vnum quodá dictorũ continet sub se plures gradus: puta in Vnde libr. sunt primo filij, secundo nepotes, tertio pronepotes, et deinceps: et eodẽ modo ĩ quolibet capite. Filius ẽ agnatus patri.
† Aliàs onus.
† Aliàs succedat
† Aliàs esset.

b ¶ *Parens.* sic è contra vt supra tit. prin. c. §. emancipati.

ADDIT. Et erat ratio diuersitatis: quia pater multum conferebat filio per emancipationem se expoliando priuilegiis patriæ potestatis: ideo in recompensationem admittebatur ad eius hereditatem. Angel.

c ¶ *Constitutione*, vt C. de eman. li. l. fi.

d ¶ *Contracta fiducia.* sic dicendo, Ius succedēdi in bonis tuis mihi reseruo. vel etiā sic, Emancipo te contracta fiducia.

successi. lib. in princi. sicut & ipsa tutela supra de leg. par. tut.]

e ¶ *Non aliter.* † quod non erat receptum, vt ff. de regulis iuris, lege secundum naturam. & supra de legi. patro. tut. in fin. & infra de emptio. & vendi. §. cum autem. circa medi. nam qui sentit incommodum, sentire debet commodū, vt dicunt iura superius allegata: & è conuerso. nō est enim ferēdus qui lucrum amplectitus, onus autem subire recusat C. de caducis tollendis lege vnica. §. pro secundo. in fin.

† Ista glo. non est Accur. sed additio parum ad hunc tex. pertinens.

¶ Hodie parens præsumitur contracta fiducia emancipare semp. & ideo vocatur ad successionem, licet olim secus esset. hoc dicit.

¶ Ad legitimā [x] successionē nihilominus vocatur et parēs, [b] qui cōtracta fiducia filiū vel filiā, nepotē vel neptē ac deinceps, emācipat: qd' ex nostra cōstitutione [c] oīno inducitur, vt emācipationes liberorū semper videātur quasi cōtracta [d] fiducia fieri: cum apud veteres nō aliter [e] hoc obtinebat, nisi specialiter contracta fiducia parens manumisisset. [f]

* ¶ Declara vt dixi supra tit. de leg. par. tu. & ti. sequen. tam in Commē. quam in Annota. nam fiducia vocatur is contractus, quem vulgò pactū de retrouendendo dicimus. itaque quoties pater emancipatione, quæ olim per imaginarias vēditiones fiebat, de quibus dixi latè in Annot. cū emptore illo imaginario paciscebat de remancipādo sibi filio, ut scilicet ipse, non autem emptor illum manumitteret, contracta fiducia emancipare dicebatur: quo casu pater naturalis, qui filium ita in seruilē cām deductum recipiebat, receptumque manumittebat, loco patroni habebatur eadēq; iura in eius bonis acquirebat, quæ à l. duodecim tabula. tribuuntur patrono in bonis liberti. Hinc successio filiorum sic emancipatorum hoc loco vocatur legitima, quia ex lege duodecim tabularum deferri intelligitur, exemplo successionis libertorū infra de

f ¶ *Manumisisset*. id *est*, emancipasset. sic ff. quando actio de pecul. est ann. l. j. alienatio.

¶ Dic quòd stat propriè, quia de iure antiquo manumittebatur, quando fiebat per imaginariam venditionē, vt aliàs suo loco declaraui.]

¶ De senatusconsulto Tertulliano. *Cōtinuatio.*

¶ Post agnatos, de quibus supra, succedunt cognati: ideo sequebatur videre de cognatis: verum licet mater & filius sint cognati, tñ ex speciali ꝓuisione sibi adinuicem vt agnati succedunt, vt infra de success. cogna. in prin. ideò post aliòs agnatos ante cognatos ponit de successione matris ad filiū, & è contra. Areti. Differentia huius tituli & sequentis notari potest in his versibus: Matri dat mestæ geniti bona Tertullianum. Fili maternas tibi res dabit Orficianum. *Versus.*

Lex

¶ De senatuscon sulto † Tertullia.

¶ Lege duodecĩ tabularũ mater nõ succedebat filio ab intestato, neq; è cõtra filius matri: sed ex cõstõne senatuscõ. Tertulliani si ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa fuerat, illis ab intestato succede~~re~~. Are.

LEx duodecim tabularũ ita strictò iure vtebatur, & præponebat[a] masculorũ[b] progeniẽ: & eos, qui per fœminini sexus necessitudinẽ[c] sibi iungũtur, adeò expellebat, vt ne quidẽ inter matrem & filiũ[d] filiamve vltro citroq; hæreditatis capiendæ ius † daret, nisi quòd Prætores ex proximitate cognatorum eas personas ad successionem, bonorũ possessione vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris angustiæ[e] postea[f] emendatæ sunt. Et primus quidem diuus Claudius matri ad solatium liberorũ amissorum,[g] legitimam eorum[h]

Diuisio. LEX duodecim. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primò, quòd ex lege duodecim tabularum mater ad hæreditatem filij & ècontra, non admittebatur. Secũdò, qualiter admittebat ex Senatusconsulto Tertulliano. Tertiò, quæ personæ præponebantur tũc matri. Quartò cõstitutionem Tertulliani remouet. Quintò remouet aliàs constitutiones. Secunda ibi (Et primus.) Tertia ibi (Præferuntur.) Quarta ibi (Sed nos.) Quinta ibi (Sed cum antea.)

† Aliàs Tertyliano.

SYL. ¶ Casus Nõ figuratur aliter, quia hoc princip. refert iuris antiqui dispositionem, quod hodie tanquam correctum non est in consideratione. Nota summarium. Item quòd strictum ius est, quod spreta ęquitate & humanitate rigorem imitatur. Item quòd vbi rigor & æquitas scripta sunt præfertur ęquitas. Itẽ quod ius quibusdam matribus à Claudio tributũ non trahebatur ad omnes.]

a ¶ *Præponebat.* impropriè: (j) nam cognatos nullo modo vocabat, vt sequitur.

ADDITIO. (j) Nam propriè non dicitur præponi illi, qui non sequitur, quamuis propriè proximus dicatur, quem nemo sequitur, vt ff. vnde cogna. leg. j. §. proxi. Ang.

b ¶ *Masculorum progeniem.* Id est, agnatos, vt supra titulo j. in princ.

c ¶ *Necessitudinem.* Id est cognationem: nam dicũtur cognati necessarij, vt ff. de iusti. & iur. l. fi.

† Aliàs daretur.

* ¶ Quid propriè significet necessitudo & qualiter ĩ iure accipiatur, explicauimus s. de suspec. tut. ĩ Annot. post Au. Gel. li. 13. c. 3. SYL.

d ¶ *Matrẽ & filium.* qui ad inuicẽ sũt cognati, vt j. de success. cog. §. vulgo.

e ¶ *Iuris angustiæ.* No. angustiosum: aliàs iniquum dicitur, vt infrà de suc. lib. in princ. & ff. quod quisque iur. l. iij. in prin.

Ius quandoque dicitur iniquũ.

f ¶ *Postea.* Scilicet post legem xii. tabula. & per diuum Claudium, & per senatusconsul. Tertu. vt sequitur.

g ¶ *Amissorũ.* s. in acie principis, vt arg. s. de excus. tut. in prin. vel dic quòd generaliter statuit, vt C. de inof. testamen. liberi. prima verior est.

¶ Et ista est communis: si enim generaliter eẽt à Claudio prouisum, frustratoria eẽt dispositio Tertulliani.] SYL.

h ¶ *Eorum.* scilicet filiorum.

a ¶ *Auia*. Etiā hodie auia succedit sicut mater, vt in auth. de hęre. ab in testa. veni. §. consequens. colla. ix.

b ¶ *Trium liberorum ius habens*. id est, tres habens filios, non autem in potestate, vt supra de adopti. §. fœminæ, quos tres habere videtur, etiā si ter geminos peperit, secundū Ioā. vt ff. de verb. sign. l. ter enixa.

*ADDIT. De iure triū liberorum alij ex Iulio Paulo docuerunt, in his Aemy. Fer. & E. B. sed quale esset Dion. lib. lv. docet his verbis q nobis Fr. Hotoman. super ea re consultus reddidit ex pagi. 378. Liuia in numerum matrum, quæ tres liberos peperissent, relecta est: quibus enim fortuna, seu virorum, seu mulierum non permisit, toties parere harum quibusdam lex primum quidem per senatum, nunc aūt per imperatorem in beneficij loco iura earum quæ toties pepererunt, tribuit. vt neq; ipsæ sterilium pœnis subijciantur, & præmia fœcundissimarum, præter pauca quædam, consequantur quæ non homines tantum, sed etiam Dij inuenerunt, vt si quis moriens aliquid eis reliquerit, id illæ accipiant.

c ¶ *Filiorum*. quod dic, vt supra de hær. quæ ab inte. §. j. & ij. & §. emancipati. & §. item vetustas. versi. diui.

d ¶ *Parentis*. s. mater. Et ita no. de iure Romanorum vxorē alicuius esse in potestate parētis, (j) nō mariti nisi quo ad debitum carnis: aliud de iure Longobardorum, vt hic, & C. de rei. condi. inser. si vxor. & ī Lōgobarda, qualiter mulieri alienare permissū sit l. j. Tenetū tñ opari viro vxor, vt leg. sicut. cū ibi notatis ff. de opis libe. ADDI. (j) Et iō non pōt testari nec codicillari ēt cū cōsēsu patris. vt p Ang. hic.

Vxor non est in potestate mariti.

detulit, hæreditatē. Postea aūt senatusc. Tertulliano, quod diui Adriani tēporib. factū est, plenissimè de tristi successione matri, nō ēt auiæ,[a] deferenda cautum est: vt mater igenua trium liberorū ius habens,[b] hbertina quatuor, ad bona filiorū filiarūve admittatur † intestato mortuorū, licet in potestate parentis[d] sit: vt scilicet cū alieno iuri subiecta est, iussu[e] eius adeat hæreditatem, cuius iuri subiecta est.

† *Aliàs intestatorum.*

¶ Filii defuncti, excludunt matrē vsq; in infinitū. Idem in patre & fratre, qui etiam matrē excludūt. Soror aūt defuncti vnà cum matre admittitur. Aretinus.

¶ Præferūtur autem matri liberi[f] defuncti,[g] qui sui sunt, quiue suorum[h] loco sunt, siue primi gradus,[i] siue

e ¶ *Iussu*. s. iure ātiquo: cū qlibet hęreditas patri p filiū qreret, vt ff. de acq. hær. qui in aliena. Sed hodie in sola profectitia nō ī aduētitia. s. exigitē iuss°, vt C. de bo. q li. l. fi. §. siue ecōt. ¶ Et sic hodie in eis ita iussus exigitē sicut olim: concor. glo. in l. fin. §. j. C. de bon. quæ libe.]

¶ Præterunttur. Casum nō figurabo nisi literaliter eadē rōne, quia ius antiquū hodie correctū refertur. Nota quod continetur in summario.]

f ¶ *Liberi*. etiā adoptiui: & ita demū si ipsi succedere velint, vt ff. eod. l. 2. §. liberi. & §. ita demum.

g ¶ *Defuncti*. s. filij, de cuius hæreditate nunc agitur.

h ¶ *Suorum*. quod dic, vt supra de hæredi. q ab inte. §. j. & ij. & §. emancipati. & §. item vetustas. versic. diui.

i ¶ *Primi gradus*. vt filij.

a ¶ *Vlterioris*. vt nepotes & similes. ¶ Dic secundum Christ. hic, q tunc militat dicta regula, quãdo sunt termini pares, alias secus: declara vt per eum hic.]

b ¶ *Sed & filiæ*. q. d. nõ solum nepos ex filio masculo excludit matrẽ defuncti, sed & nepotes ex filia.

c ¶ *Præponitur*. id est præfertur.

h ¶ *Excludebat*. sed malè hodie, vt j. eodem §. sed cum.

d ¶ *Defunctæ*. s. filiæ.

e ¶ *Pater*. nõ adoptiuus, vt ff. e. l. ij. §. sed neque auus.

f ¶ *Vtriusq;*. s. filij & filiæ, hoc est mariti huius mulieris volẽtis succedere filio suo mortuo.

g ¶ *Inter eos solos*. s. auũ & matrẽ defuncti, Si autem sit auus, & pater, & mater defuncti, præfert auus matri & etiã patri, vt ff. eod. æquissimum. §. j. Et not. q hic regula fallit, Si vinco vincentẽ te, vinco &c. vt ff. de diuer. & tempo. præscri. l. ij. & accessionibus. nã auus patri defuncti præfertur, vt ff. eod. l. æquissimum. §. j. & pater matri: non autem auus præfertur matri, quãdo soli sunt. sic fallit in authen. de æquali. do. §. his cõsequens. colla. vij. Item in authen. quib. mo. nat. effi. sui. §. discretis. colla. vj. Item. ff. qui po. in pigno. hab. l. claudius. sic. ff. de iniu. rup. testa. l. pen.

† *Facit tex. ĩ §. & quoniã materĩ auc de nupt. colla. 4. Si vinco vincẽtẽ te vinco quãdoq; fallit.*

vlterioris.[a] ¶ Sed & filiæ[b] suæ mortuæ filius, vel filia præponitur[c] ex constitutionibus matri defunctæ;[d] idest, auiæ suæ. Pater[e] verò, vtriusq;[f] nõ etiá auus & proauus, matri anteponitur: scilicet cú inter eos solos[g] de hæreditate agitur. Frater autẽ consanguineus tá filii quàm filiæ excludebat † [h] matrẽ: soror aũt consanguinea pariter cú matre admittebatur.[i] Sed si fuerát frater & soror cõsanguinei, & mater liberis[k] onerata: frater quidem matrem excludebat; cõis aũt erat hæreditas ex æquis partibus fratribus & sororib. ¶ Hodie mater non attento numero filiorũ admittitur ad hæreditatem filii: hoc dicit. ¶ Sed nos constitutione, quam in Codice[l] nostro nomine decorato posuimus, matri subueniendũ esse existimauimus, respicientes ad naturam, & puerperium, † & periculum, & mortem sæpe ex hoc casu matrib. illatam. Ideoque impium esse credidimus, casum fortuitũ[m] in eius admitti detrimẽtum. Si enim in-

i ¶ *Admittebatur*. & bene, vt infra. eo. §. sed cũ.

k ¶ *Liberis*. trib' vel quatuor, vt supra eod. in prin. versic. postea autem.

¶ Sed nos constitutione. Casum non figurabo, q ius antiquum rationem dubitandi faciebat: ius autem nouũ fundatum est in ratione posita in text. ibi, respicientes ad naturam. Not. matrem hodie liberis succedere non habita distinctione numeri filiorũ. *Itẽ* nota rationẽ quia mulieres multa onera & pericula propter filios tolerant. Itẽ quòd non debet imputari alicui quod à fortuna procedit.]

† *Adde tex. in l. fin. vers. si quis enim. C. qui portio. in pig. habe. cõcordantem cũ hoc.*

l ¶ *In Codice*. non in eo quem habemus, sed in primo. C. remansit, quæ est C. de iure delibe. l. ij.

m ¶ *Fortuitum*. s. habere vel non habere tot filios, cum ex diuina gratia hoc descendat.

a ¶ Pecca-

a ¶ *Peccauit*. nimia si peccatū est, magis fuisset mariti, vt C. de le. hær. l. lege xij. tab. in fi. j. respon. b ¶ *Eum*. scilicet cui succedere vult. c ¶ *Intercepti*. aliàs interempti.

¶ Sed cum antea. Casus. Non figuratur nisi literaliter, quia recitatur constitutio imperatoria; quæ tamquam carens probabili ratione est hodie correcta. Not. summarium.] d ¶ *Constitutiones*. quas non habemus, secundum Ioā. e ¶ *Personis*. patruo, & filio & nepoti patrui, vt C. eodem l. final. in fin. primo respon. f ¶ *Contrarium faciebant*. id est, nil dabant nisi prædictis. g ¶ Visum est. vt C. eod. l. fin. h ¶ *Omnibus personis*. etiam patri defuncti, nisi in vsufructu & toto, quando habebat defunctum in potestate, aliàs in bessem tantum, sed & in hoc casu hodie etiam in totum habet, vt C. eodem l. fina. & de legi. hære. l. de emancipatis. Iure verò authen. ascendentibus defertur æqualiter paternis & maternis, vt in authentic. de hæredibus, venienti ab intestat. §. si igitur defunctus descendentes. col. ix.

ADDITIO. Dic, quòd hodie filio defuncto relicta matre, & sorore, vel fratre aliter succeditur, authentic. defuncto. C. eodem. Angelus. i ¶ *Diminutione*. quæ fiebat per agnatos supradictos in principio. i. stius. §. k ¶ *Quemadmodum*. quasi dicat, qui in vno honoratur, in alio grauetur. sic. ff. de iureiurando. eum qui in principio. l ¶ *Eam*. scilicet matrem. a ¶ Si-

† *Aliàs nec insolidum.*

† *Aliàs cæteris.*

† *Aliàs* ...

Commodum sentiens sentiat onus.

genua ter, vel libertina quater si peperit, immeritò defraudabatur successione suorum liberorum. Quid. n. peccauit,[a] si nō plures, sed paucos peperit? Et dedimus ius legitimū plenū matribus siue ingenuis, siue libertinis, & si nō ter enixæ fuerint vel quater, sed eū[b] tantū vel eā, qui quæve mortem † intercepti[c] sunt, vt sic vocentur in liberorum suorum legitimā successionem.

¶ Mater præfertur omnibus aliis agnatis, exceptis fratribus & sororibus, & cum sororibus solum venit ad dimidiam, & cum sororibus & fratribus pro virili. Aretinus.

¶ Sed cum antea cōstōnes,[d] iura legitimæ successionis perscrutantes, partim matrē adiuuabant, partim eā prægrauabāt, † & non in solidum eā vocabant, sed in quibusdā casibus tertiam ei partē abstrahentes, † certis legitimis dabant personis,[e] in aliis autem cōtrariū faciebāt:[f] nobis visum[g] est recta & simplici via matrem omnib. personis[h] legitimis anteponi, & sine vlla diminutione[i] filiorum suorum successionem accipere, excepta fratris & sororis persona, siue consanguinei sint, siue sola cognationis iura habentes: vt quēadmodū[k] eā[l] toti alii ordini legitimo præposuimus, ita oēs fratres & sorores, siue legitimi sint, siue non, ad capiē-

das hæreditates simul [a] vocemus: ita tñ, vt si quidē solæ sorores [b] agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ supersint, dimidiā quidē mater, alteram verò dimidiā partem oēs sorores habeant: si verò matre superstite & fratre vel fratrib. solis, vel ét cū sororibus, siue legitima, [c] siue sola cognationis [d] iura habentib. intestatus quis vel intestata moriatur, ī capita distribuatur ei9 hæreditas.

¶ Mater ab hæreditate filij repellitur, nisi īfra annum tutorem ei dē postulauerit, vel sui pctūm remoueri petierit.

¶ Sed quemadmodum nos matribus prospeximus [e] ita eas oportet suæ soboli cōsulere: [f] scituris [g] eis, quòd si tutores liberis non petierint, vel in locum remoti vel excusati intra annum petere neglexerint, ab eorum impuberum [h] morientium successione meritò repellentur.

¶ Filio non tantū legitimo, sed etiam vulgo quæsito mater succedit. Angel.

¶ Licet autem vulgo quæsitus [i]

a ¶ *Simul.* s. cum matre.

b ¶ *Sorores.* hoc casu est hodie idem quod in sequenti. §. vt in authen. de nup. §. pe. & §. & quoniam coll. iiij.

c ¶ *Legitima.* quia sunt sorores ex vtroque parente.

d ¶ *Cognationis.* quia sunt tantū ex matre sorores.

¶ Sed quemadmodum. Casus. Ita figurari pōt, licet in. §. tradente notissimam regulā non esset figurandus: q videbat matrem non teneri ad petēdū, quia hoc iudicis officium est supra de Attiliatu. in princi. tamen contrarium dicitur rōne expressa in tex. in prin. Not. matrem teneri petere tutorem filio: aliter perderet legitimā filii successionem. Item q mater ēt vulgo quęsitis succedit. Itē not. ex hoc tex. iuncta. l. ij. §. si mater. ij. ff. eo. q appellatione filiorum veniunt nepotes, sicut appellatione sobolis & liberorum: nam ibi loquitur in filijs, & tamen veniunt nepotes.]

e ¶ *Prospeximus.* in successione.

f ¶ *Consulere.* scilicet in tutore petendo. Accursius.

Additio. Et dic petendo. s. infra annum, vt hic. Et istam opinionē dicit Ang. esse communem, & eam tenet tanquam magis æquā per l. sciāt C. de legi. hære. quamuis Bart. ibi & doc. velint, q teneat petere statim cū pōt, nisi fuerit impedita legitima causa, ita q annū nō trāscēdat.

g ¶ *Scituris eis.* scilicet matribus negligentibus: aliàs non perdunt, vt C. qui petant tut. l. cū à matribus. & maioribus: aliàs similiter non perdūt, vt C. si aduer. delic. l. ij. Accu.

¶ Dic, q ad hoc vt pdat: requirit q sit maior 25. an. q moriat filiꝰ impubes: q esset vtile pupillo tutorē habere: q mater nō fuerit diligēs: q nulla cā excusari possit, secundū Christoph. hic. & pro declaratione videnda essent quæ ponit Dec. in c. ex parte. in 4. colū. de appellatio. & Paris. cōsi. 86. nu. 21. volu. j. qui refert casus, in quibus non ammittitur successio ob nō petitionē tutoris.]

h ¶ *Impuberum.* aliud si puberes moriantur, vt C. eod. matres.

i ¶ *Licet.* Vulgò quęsitus. nisi hæc

mater

mater sit illustris: Sic ècōtra talis filius illustri matri non succedit, vt C. ad orfi. si qua illustris. ADDITIO. Idem si esset natus ex damnato coitu: secus si ex concubina etiam illustri, vt per Angel. hic. * ADDIT. Vulgo autē quæsiti dicuntur, qui incertum patrem habēt, vtpote qui meretricio & vago concubitu geniti sunt, vt patet ex §. fina. supra ꝗ nup.

Cōtinuatio. ¶. *De senatusconsulto Orficiano:* ¶. Continuatio fit ꝑ gl. i. & satis patet in text. in princip.

sit filius filiave, pōt tn̄ ad bona eius mater ex Tertulliano senatusc. admitti.

¶ **De senatuscōsulto Orficiano.**

¶ *Filii etiā in potestate parētū succedunt matri ex senatusconsulto Orficiano: quod ex cōstōnib. extēsum est ad nepotes. hoc dicit.*

PEr[a] contrariū autem liberi[b] ad bona matrū[c] intestatarū admittuntur ex senatuscō. Orficiano, quod Orficio & Ruso Consulibus factū est, diui Marci temporibus: & data est tam filio quàm filiæ legitima[d] hæreditas, etsi alieno iuri subiecti sint: &

potes: nam aliter non fuisset necessaria talis extensio. Item ꝗ liberorum appellatio strictè aliquando ꝑ filiis accipitur.

a ¶ *Per contrarium.* id est, ècontrario. nā supra titul. primo. tractatū est, qualiter mater filio succedit: nūc dicit ècontra. Vndeversus: Matri succedes o nate ꝑ Orficianum. Inuidiā portans ècontra Tertulianū. Accursius. ADDITIO. An autem in correlatiuis seruet æqualitas, vide Bartol. in l. secunda C. de cupres. ex lu. libro xi. Angelus.

Diuisio. PEr contrarium. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit, qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittuntur. Secundò, nunquid capitis diminutione tale ius succedendi tollatur. Tertiò, qui sunt illi filij, qui ad hæreditatē matris admittuntur. Quartò, subnectit nouū casum ad materiam ab intestato. Secunda ibi (Sciendū.) Tertia ibi (Nouissimè.) Quarta ibi (Si ex pluribus.)

SYL. ¶ *Per contrarium* Casus positio nō cadit. declarat enī, qualiter filij matri succedunt per Orficianum. Not. filios vocari ex senatusconsulto Orfic. ad successionem matrum intestatarum. Item quòd ex tali senatusconsulto non vocabantur nepotes, sed fuit extensum ad nepotes ꝑ cōstitutiones. Item ꝗ appellatione filij in materia legali non veniunt ne-

b ¶ *Liberi.* strictè ponitur pro filiis tantum, vt infra eodem §. primo aliàs contra, vt ff. de verborum significatione lege liberorum.

c ¶ *Matrum.* ingenuarum vel libertarum, vt ff. eodem l. i. primo: respondeo, immò & ancillarum, dūmodo sit sibi facta mora in fideicommissaria libertate, vt C. eodem l. final.

d ¶ *Legitima.* non quia lege duodecim tabularum daretur, immo denegabatur, vt supra titulo primo in princip. sed senatusconsultum dat, quod vicem legis obtinet, vt infra de exceptio. §. hæc exempli causa.

e ¶ *Et proferuntur.* scilicet filii.

a ¶ *Consanguineis.* id est, cognatis. Accursius.

SYL. ¶ Adde tamen, quod in l. prima C. eodem. exponitur pro fratribus: quæ

quæ expositio communiter tenetur: sed circa expositionem huius glos. vide aliquid per Ludoui. Gozadin. in repetitio. l. qui se patris. C. vnde libr. collumn. 26. circa medium.

b ¶ *Constitutionibus.* quas non habemus.

c ¶ *Nepotes.* idem in aliis descendentibus ex hac linea dicam. Sed quid si nepos iste fuit conceptus post mortē auię? Respon. vt supra de hæred. quę ab intestat. §. cum autem. diximus.

præferuntur consanguineis a & agnatis defunctæ matris. Sed cum ex hoc senatusc. nepotes, & neptes ad auiæ successionem legitimo iure non vocarentur, postea hoc cōstōnibus b principalibus emendatū est, vt ad similitudinem filiorū, filiarúmq́; nepotes c neptesque vocentur.

¶ Successio, ex Tertulliano vel Orficiano nō tollitur capitis diminutione.

¶ Sciendum aūt ē huiusmodi successiones, quæ ex Tertulliano, & Orficiano senatusconsultis deferuntur, capitis diminutione d nō perimi, propter illam regulam, e qua nouæ hæreditates legitimæ capitis diminutione nō pereunt, sed illæ f solæ, quæ ex lege xij. tabularum g deferuntur. h

¶ Vulgo quæsiti matri succedūt, h d

SYL. ¶ Sciendum autē. Casus. Querebatur an minima capitis diminutione hæreditates perderentur. & videtur dicendū quòd sic, quia sicut delatę per l. xii. tabula. perduntur, ita & hę perdi videbantur, quæ ad illarum similitudinem datę sunt, & pariter legitimæ dicuntur. contrarium tamē dicitur ex eo, quia l. xii. tabularum fundata est super agnatione, & secundum eam tribuit successionem, vnde ea extincta merito perditur successio: sed nouæ hęreditates legitimæ deferuntur attenta cognatione, quę capitis diminutione nō perimitur: & ideo nō perditur successio ex ea data. Nota summarium.]

d ¶ *Capitis diminutione.* s. minima: nam per alias omne ius, etiam cognationis tollitur, vt supra de cap. dimi. §. quod autem.

e ¶ *Regulam.* Tenor cuius est hic, & ff. de capi. dimin. tutelas. i. respon.

f ¶ *Sed illæ solæ.* ff. vnde liberi. l. fin. in fine contra. Solu. hic dicit solę, vt excludat eas tantum, quæ ex senatusconsulto deferuntur, nō prorias successiones, vt ibi nota.

g ¶ *Ex lege xij. tabular.* sic. ff. eo. l. j. §. capitis. sic ff. de suis & legitimis l. capitis.

h ¶ *Deferuntur.* Quare magis lege duodecim tabularum data hæreditas perditur per capitis diminutionē minimā, quàm senatusconsulto delata. Respond. quia illa agnatis defert, quæ agnatio per capitis diminutionem minimam tollitur: at senatusconsultum filio, qui matri est cognatus: & cognatio non tollitur per capitis diminutionem minimam, vt supra de leg. agn. tute. §. fin.

Hæreditas per capitis diminutionem minimā quandoque perditur, quandoque non.

¶ Nouissimè. Casus Non figuratur in regula, quæ modicam habet rationem dubitandi: & ratio decidendi clarissima est ex eo, quia semper mater est certa: vnde cum non sit admistum aliud impedimentum illegitimatis, certè possunt succedere matri, cui coniunguntur, non aliter quàm legitimi & naturales SYL.

¶ Nouissimè sciē dū est etiā illos liberos, qui vulgo[a] quæsiti sunt, ad matris hæreditatem.[b] ex hoc senatusconsulto admitti.[c]

¶ Portio hæreditatis deficiens alijs accrescit, qd ius ad hæredes trāsmittitur. h.d.

¶ Si ex pluribus[d] legitimis hæredibus quidam omiserint hæreditatē, vel morte, vel alia cā[e] impediti fuerit, quo min⁹ adeāt: reliquis, q adierit,[f] accrescit[g]

tales. Nota summarium.]

a ¶ *Vulgo quæsiti.* quia non habent certum patrem, vt supra de nupt. §. si aduersus multo magis in naturali tantum, vt C. eo. l. pen.

b ¶ *Hæreditatem.* Scilicet vnà cum legitimis, nisi erat mater illustris: tunc enim cum legitimis ab intestato nō veniunt: secus in naturalibus ex licita cōsuetudine procreatis, vt C. eodem l. penulti.

Filius vulgo quæsitus an succedat d in re nono.

c ¶ *Admitti.* Nunquid hodie succedit vulgo quæsitus? videtur quòd non, vt in authen. quib. mod. natur. effic. sui §. vlti. Sed tamē distinguūt: aut est ex tali coitu, qui possit damnari: vt incestus, adulterijs, nefarijs, & similis: quo casu nō succedit, cum ob hoc ipsum damnandus est, vt in d. authen. & ff. solu. matri. si ab hostibus, (j) aut non: & tunc succedit matri, vt hic: non patri, cum sit incertus. nam & si habet certum patrem naturalem, non tamen succedit ei nisi in duabus vncijs ab intestato, nō extantibus legitimis: aliàs in nihilum, vt in authen. quib. mod. natu. effic. sui. §. discretis colla. vij.

ADDITIO. (j) De æquitate tamen canonica à parentibus sunt alendi. ca. cùm haberet. de eo qui dux. in ma. quam pol. per adul. ex quo inferunt doc. q pater potest relinquere bastardis pro dote & alimentis: sed vltra in fraudem non relinquat, secundum Angel.

¶ Si ex pluribus. *Casus.* Ita figurari potest. Quęsitum est, an portio vnius hæredum venientium ab intestato deficiens ex causis in text. alegatis accrescat alteri: & in hoc, quia est regula notissima, modica est ratio dubitādi. Nam ideo introductum est ius accrescendi in hęreditatibus intestatorum, ne cōtingat pro parte decedentē habere hæredē, pro parte vacantem hæreditatem esse: bene poterat dubitari verū tale ius ad hęredes trāsmitteret: & videbatur q non: quia sicut hæreditas nondum quæsita nōn trāsmittitur, ita nec pars eius, cuius contrarium decisum est ex eadē ratione, quia cum accrescat ipso iure portioni, videtur eadē portio quęsita: quod patet, quia nō requiritur noua additio, vt dicitur in glos.]

d ¶ *Si ex pluribus.* Iste. §. est cōmunis ad oēs titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titulum: & de iure accrescendi inter legitimos tantum tractat, vt hic, & ff. eo. l. j. §. si nemo. & C. de cadu. tol. §. his ita. idem etiā est in ijs, qui de iure prætorio succedūt, vt ff. de bon. pos. l. j. in fi. & l. 4. & v.

ADDIT. Not. q iste. §. est lex. ff. de suis & leg. hęr. & īcipit, si ex plurib.

e ¶ *Alia causa:* vt si defecerit conditio, sub qua instituti erant, vt supra qui. mo. test. infir. §. posteriore.

f ¶ *Adierint.* Sic. ff. de leg. ij. cū pater §. libertus. ibi, cæterum prout

g ¶ *Acrescit.* Sed pro qua parte? Respon. prout erant instituti, vt C. de caduc. tollend. §. his ita, & supra de vulga. substitu. §. primo. (j) Itē nunquid est necesse iterum adire? Respon. non, nisi quando ex alterius persona, puta serui, fiat mihi augmen-

mentum, vt ff. de acquiren. hæredit. ſi ſolus, in fin. i. reſpon. & in fine l.

Additio. (j) Dic ꝙ in hæreditate pars deficiens accreſcit etiam inuitis. Fallit primo, ſi iure ſpeciali deficiat. Itẽ ſi ope exceptionis. Itẽ ſi iure diuerſo ſuccedat. Item in pluribus partibus prouenientib⁹ ex pluribus hęreditatibus, etiã ex eodem teſtamento, ſecundũ Ang.

† *Aliàs & licet ante deceſſerint quàm adierint ad &c.*

† *Aliàs vnde cognati.*

a ¶ *Ante deceſſerint.* quàm accreſceret eis. Vel dic, antequàm illi repudiarent: vel antequam adirent illorum portionem: non autem antequam ſuam partem adirent: immò adiuerant, vt ſequitur: aliàs nõ tranſmitterent olim vel hodie, vt C. de caducis tollendis, §. in nouiſſimo, niſi in perſonis liberorum, vt C. de iis qui ante aper. tab. l. prima.

SYL. ¶ Intellige ſuccedentium aſcendentibus, vt ibi.]

Additio. Hoc verum in hæreditate aſcendentium ex vtraque linea, non in hæreditate tranſuerſalium vel extraneorum: quia non adita ad poſteritatem non tranſmittitur. Suus tranſmittit ad quoſcunque etiam extraneos. dic ut per Angelum.

b ¶ *Pertinet.* Scilicet augmentum ſupra dictum, vel portio illorum.

¶ De ſucceſſione cognatorum.

Continuatio. ¶ Continuatur per iſtum textum in principio ad præcedentia. Vel ſic & clarius: Supra de ſucceſſione ſuorum & agnatorum dictum eſt: verũ quia poſt illos vocantur cognati, ideo ſequitur de ſucceſſione cognatorum. Porcus.

illorũ portio: † & ſi ãtedeceſſerit,[a] ad hæredes tamẽ eorũ pertinet.[b]

¶ De ſucceſſione cognatorum.

¶ Poſt ſuos & agnatos vocantur cognati de iure prætorio: qua parte veniant emancipati agnati niſi ſint frater & ſoror cõſtituti, q̃ veniunt cũ agn. Ar.

POſt ſuos[c] hæredes, eoſque quos iter ſuos hæredes Prætor[d] & cõſtõnes[e] vocãt,

Diuiſio. POſt ſuos. ¶ Totus iſte titulus diuiditur in tres partes. Primò, quãdo cognati admittantur, & quo iure. Secundò, qui ſunt cognati. Tertiò, uſq; ad quotũ gradũ cognati & agnati admittunt. Secunda ibi. (Qua parte.) Tertia ibi. (Hoc loco.)

SYL. ¶ Caſus Nõ figurat: quia procedit tradendo regulam tota in materia ſucceſſionũ: dubitandi tamẽ ratio poterat eſſe duplex: altera, ꝙ agnationis ſucceſſio fundata eſt in nobilitate & dignitate familiæ, §. ſi cęterũ ſupra de legi. agn. ſucc. cognatio autẽ ſup iure naturali, & naturali cõiunctione: ideo videbatur præferenda. cuius contrariũ factum eſt: quia antiquo iure eſt magis habitus ille reſpectus q̃ naturæ, licet malè, vt in L. maximũ vitium. C. de liber. præte. Alia ratio poterat fundari ex tex. in auth. de hære. ab inteſta. §. j. vbi fit æquiparatio agnationis & cognationis. ſed hoc non poterat facere dubitationẽ in hoc tex. quia non erat, cũ ſit Ius nouiſſimum, ſecundum quod corrigit totus hic titulus. Ideò doc. ſicco pede pertranſeunt. No. ordinẽ ſucceſſionum. Itẽ ꝙ fratres, quãuis emancipati, connumerabantur etiã inter agnatos ex l: Anaſta. Itẽ ꝙ capitis diminutio tollebat agnationẽ tanquam vincullum ciuile, & per cõſequens hæreditatem & ſucceſſionẽ ex illo capite.]

c ¶ *Suos.* vt ſupra de hęre. quæ ab inteſta. §. primo.

d ¶ *Prætor.* Vt ſupra de hære. quæ ab inteſta. §. emancipati.

e ¶ *Conſtitutiones.* vt ſupra de hæredi.

redi. quæ ab intest. §. j. ver. necnon. &. §. item vetustas. ver. diui.
a ¶ *Agnati*. vt supra de legi. agna. succ. in principio.
b ¶ *Et ij*. Scilicet qui sunt de numero legitimorum.
c ¶ *Senatuscõ sultis*. vt supra proxim. duobus titul.
d ¶ *Constitutio*. vt supra de legi. agna. succe. §. hoc etiam.
e ¶ *Proximos*. Scilicet quos nemo cognatus antecedit vel præcedit, siue vnus sit, siue plures: & inspicitur quis proximior sit eo tempore, quo bonorũ possessio defertur, vt ff. eodem l. prima. §. proximus, &. §. gradatim.
f ¶ *Cognatio*. Nunquid ergo inter seruos datur hæc bonorum possessio? Respon. etiam si fiat postea liber, non datur, vt ff. eo. l. j. §. pertinet. & l. is qui. Sed nunquid adoptiuis, scilicet quia non videtur ibi naturalis causa? Respond. sic: quia quibus agnoscitur, & cognascitur, vt ff. eodem l. j. §. cognationem. Accur.

ADDITIO. Sed hoc nõ obtinet iure nouo. Vide supra de hæreditatibus quæ ab intestato. §. at ij. versic. post mortem. in fin. Ioan. Fabr. & Angelus.

† *Aliàs quorum in numero.*

& post legitimos († quo numero sũt agãti[a], & ii,[b] quos in locũ agnatorũ tam supradicta senatuscon.[c] quàm nostra erexit constitutio[d]) proximos[e] cognatos Prætor vocat: qua parte naturalis cognatio[f] spectatur. Nã agnati capite diminuti, quiq; ex his progeniti sũt ex lege xii. tabularũ inter legitimos non habentur,[h] sed à Prætore tertio ordine[i] vocantur: exceptis[k] solis tantũmodo fratre & sorore emancipatis, nõ ẽt liberis eorũ, quos[l] lex Anastasiana[m] cũ fratribus integri[n] iuris constitutis vocat quidẽ ad legitimã fratris hæreditatẽ, siue sororis: non æquis tamen partib[o], sed cum aliqua diminutione,[p] quam facile est ex ipsis constitutionis verbis colligere. Aliis verò agnatis inferioris grad[o], licet capitis diminutionem passi non sunt, tamen anteponit eos, & procul dubio cognatis.[q]

g ¶ *Quinque*. Breue debet esse illud, que.
h ¶ *Non habentur*. vt supra titu. j. §. sciendum.
i ¶ *Tertio ordine*. Nam sunt quatuor ordines succedendi, vt ff. si tabulæ testa. nullæ ex l. j.
k ¶ *Exceptis*. Nam isti inter legitimos numerantur.
l ¶ *Quos*. Scilicet fratres emancipatos & sorores.
m ¶ *Lex Anastasiana*. Quam non habemus, sed de ea habetur mentio. C. de legi. tu. l. iiij. & de leg. hæred. l. final. §. primo. Accursius.
n ¶ *Integri iuris*. idest, non emancipatis.
o ¶ *Diminutione*. tertiæ partis forte.
p ¶ *Eos*. s. fratres emancipatos. Accursius.
q ¶ *Cognatis*. Scilicet anteponit: & sic vocantur cum fratribus, & aguatis, & cognatis vlterioribus præferuntur.

¶ Eos ẽt. Casus. In prima parte tex. non figuratur cum notissimum sit ius cognationis in transuersalibus esse: sed in secunda parte dubium faciebat, quia adoptionis vinculum ciuile est: vnde non poterat acquirere ius cognationis, qđ naturale est: ideo

Ideo non videbat, quod efficerentur cognati alicui etiam parenti, quia cognationem facit natura, non voluntas. Contrarium tamen respondetur: hoc tamen secundum intellectum Angel. qui intelligit hunc text. vt efficiantur cognati etiã patri adoptãti; sed secundum intelle. Christopho. qui intelligit vt vocentur scilicet per. Vnde cognatiad successionẽ patris naturalis, prædicta ratio non obstat sed cõuenit, quia vinculũ inter patrem naturalem & filium, quamuis transierit in alienam familiã per adoptionẽ; & ita intelligit gl. in ver. liberi, dum allegat. §. admonendi. supra de hæredi. quæ ab intesta.]

a ¶ *Eos etiã.* Non solum agnatos capitæ minutos vt supra &c.

b ¶ *Tertio gradu.* Scilicet cognationis.

c ¶ *Liberi.* vt supra de hęredi. quæ ab intestato. §. admonendi.

ADDIDIO. Hoc hodie immutatum est, vt habetur. C. de adoptioni. l. penultim. Angelus.

d ¶ *Eodem gradu.* Scilicet tertiò, puta cognationis.

¶ Transuersales per lineam fœmininam, & liberi in alterius familia adoptiua existentes, vocãtur ex isto ordine. Arec.

¶ Eos etiam,[a] qui per fœminini sexus personas ex transuerso cognatione iunguntur tertio gradu[b], proximitatis nomine Prætor ad successionem vocat. ¶ Liberi[c] quoque, qui in adoptiua familia sunt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem gradu[d] vocantur.

¶ Vulgo quæsitus non habet agnationem, sed cognationem: ideo succedit matri & aliis ex sua linea descentibus isto ordine.

¶ Vulgo quæsitos, nullos haberem agnatos manifestum est: cum agnatio à patre sit, cognatio à matre: hi autem nullum patrem habere intelliguntur. Eadem ratione nec inter se quidem possunt videri consanguinei esse: quia consanguinitatis ius species[e] est agnationis. tantum ergo cognati sũt sibi,[f] sicut & matri cognati sunt. Itaq;[g] omnibus istis ex ea parte competit bo. pos. qua proximitatis noie cognati vocantur.

¶ Agnati vsq; ad decimum gradũ, cognati vsq; ad sextum succedũt, incluso filio sobrini. Ang. Aret.

¶ Vulgo. Casus. Non figuratur, quia text. assignat rationem decidendi, & dicit nullam esse rationẽ dubitãdi, ibi manifestum est. Nota. collige vt per Angelum. SYL.

e *Species est.* Nam agnatio genus est, consanguinitas est illa, quæ inter fratres tantum est, vt ff. de suis & legi. l. 2. §. Rñ. & supra de legit. agnato. succeslo. §. primo. *Agnatio & consanguinitas differũt.*

f ¶ *Cognati sunt sibi.* sic. ff. eodem. l. si spurius.

g ¶ Itaque omnibus. inter se & cum matre, vt ff. vnde cognat. hac parte.

¶ Hoc loco. Casus. Non figuratur in regula, cuius ratio est maior fauor debitus agnationi & familiæ, quàm cognatio SYL.

¶ De gradibus cognationum.

¶ Omnis agnatio est ifra, aut supra aut ex transuerso & superior & inferior incipit à primo gradu: ex transuerso verò incipit à secundo gradu.

Hoc loco necessariũ[a] ẽ exponere, quemadmodum gradus[b] cognationis numerentur. Quare in primis admonendi[c] sumus, cognationẽ aliã supra numerari, aliam infra, aliam ex transuerso,[d] q̃ ẽt à latere dicitur. Superior cognatio est parẽtũ iferior liberorũ: ex trãsuerso fratrũ sororũve, & eorũ q q̃ve ex his generãtur: & conueniẽter patrui, amittæ auunculi, materteræ. Et superior qdẽ & ĩferior cognatio à primo gradu ĩcipit: at ea, q̃ ex trã suerso numeratur, à secundo.[e]

¶ Ponit personas primi gradus tã ascendendo, quã descendendo.

Diuisio. Hoc loco. ¶ Iste titulus diuiditur in plures partes. Primò cõtinuat materiam. Secundò incipit dinumerare gradus. Tertiò dat vnã regulam generalem in gradibus ad cognatos. Quartò ponit, quomodo numerentur gradus agnatorum. Secunda ibi (Quare in.) Tertia ibi (Hactenus). Quarta ibi (Agnatiõis.) ¶ Necessariũ est. Casus. Non figurabitur in hoc titulo: quia procedit per viam regulæ & declarãdo terminos. Not. triplicẽ lineam. Item ꝙ duę primæ à primo gradu, tertia verò transuersalium incipit à secundo gradu, qui gradus primus est respectu transuersalium.]

a ¶ *Necessariũ*. Sed qd ad nos de his? Respond. propter hęreditates, quæ per gradus deferuntur, & turelas, & propter testimonia non dicenda, vt ff. eod. l. iurisconsultus. SVL.

¶ Adde, item propter matrimonia, propter iudicium iniuriarum ex l. Cornelia. l. lex Cornelia. ff. de iniur. quæ computatio quo ad matrimonia abrogata est. quo verò ad hæreditates & tutelas attenditur etiam in terris ecclesiæ & inter personas ecclesiasticas, secundum communem sententiam in l. fi. C. de succ. edic.] SYL.

b ¶ *Gradus*. Quid sit, dic vt infra eo. §. hactenus.

c ¶ *Admonendi*. Sic ff. eod. l. j.

d ¶ Aliam ex transuerso. Hæc superflua videtur, vt ff. eodem stemmata. cõtra. Solut. ibi in directa linea tantum loquitur, hic in indirecta.

e ¶ *A secundo*. Sed quare non à primo? Respon. cum ego patri meo sim in vno gradu, & ipse pater fratri meo in alio, sumus ergo in duobus gradibus ego cũ fratre facto ascensu ad patrẽ quasi per quẽdã gradũ, vt ff. eodem. lege iurisconsultus. §. grad⁹. (j) sed nullus ex transuerso proximior fratre inuenitur, ergo non potest inueniri primus gradus à latere, vt hic, & ff. eodem. lege prima in princip. *Cognatio trãsuersalis quarendo incipit primo gradu.*

ADDITIO. (j) In plano enim de iure ciuili non est gradus: & iterum à parte descendis ad filium, & est secundus gradus. de iure autem canoni. non ascenditur ad stipitem, immo per saltus etiam in linea plana fit computatio, vt per Angel.

a ¶ Primo. Pater, mater. Si pater est mihi in primo, & ego sibi in alio primo, ergo sumus in duobus.

Respon. Non sequitur: nam sum ei in primo, ita quòd in eodem. & inter me & ipsum vnum tantum gradum facimus ad similitudinem fenestræ: nam duæ columnę ex lateribus vnam faciunt fenestram: tertia etiam adiecta fiet alia fenestra: & ita in gradu persona adiecta etiam vna deinceps facit gradū, vt infra eod. §. hactenus. ADDITIO. Nota hanc glosam, quòd ad faciēdum vnum gradū primum non sufficit ponere vnam personā: sed duę personę primæ faciunt vnum gradū: quo primo gradu facto ex duabus personis, vnaquæq; persona sola, quę postea adiungitur, facit alium gradū ad similitudinem fenestræ quia necessario ad perficiendum vnam fenestrā requiruntur duæ columnę, postea vnaquæque columna superaddita facit aliam fenestram. Angel.

b ¶ *Filius filia*. Qui licet multi sint omnes sunt patri in primo, inter se autem in secundo, vt ff. eodem, lege iurisconsultus. §. transeamus.

c ¶ Secundo gradu. Ex transuerso. nunc de hoc gradu incipit, cum nemo ex hoc ordine in primo gradu inueniatur, vt ff. eodem. lege prima in prin.

d ¶ Tertio gradu. Ex transuerso. Nota. caute, quod etiam illi, qui sunt ex transuerso, diuiduntur in superiorem & inferiorem lineam: & sic reperies in sequentibus gradibus, & quandoque in parentibus, vt infra eodem. §. quarto.

e ¶ *Græcè*. † Patradelphos, vt clarè patet ex textu, dicitur frater patris: & mitradelphos frater matris: & vterque potest dici theios. Similiter patradelphi est soror patris, mitradelphi verò soror matris: & vtraque theia dicitur.

a ¶ *Quarto gradu* Nepos. Hoc inferius respicit.

b ¶ *Patruus magnus*, hoc refertur ad

¶ Primo gradu ē supra pater,[a] mater: infra filius,[b] filia.

¶ Auus & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in secūdo gradu. Areti.

¶ Secundo gradu supra auus, auia: infra nepos, neptis: ex transuerso[c] † frater, soror.

¶ Proau & aliæ personæ hic positæ sunt in tertio gradu cognationis. Angel.

¶ Tertio gradu supra proauus, proauia: infra pronepos, proneptis ex trāsuerso[d] fratris sororisque filius, filia: & cōuenienter † patruus, amita, auunculus, matertera. Patruus est frater patris, qui græcè[e] † πατράδελφος appellatur. Auunculus est frater matris, qui græcè † μητράδελφος dicitur. Et vterque promiscue θεῖος appellatur. Amita ē patris soror, quæ græcæ πατράδελφη appellatur: matertera verò matris soror, q̄ græcè μητράδελφη dicitur: & vtraque promiscue θεία appellatur.

¶ Qui distat à stipite per tres personas vel gradus, tam in linea ascendenti quam descendenti directo, est in quarto gradu: sed in linea transuersali, si distat per duas personas. Angelus Aretinus.

¶ Quarto gradu supra abauus,

† Aliàs frater et soror.

† Aliàs patruus et amita, et auunculus, et matertera.

† Aliàs πατρῷος.

† Aliàs μητρῷος.

† Sunt qui tenent istā gl. nō esse Accur.

ad superiorem lineam transuersalē. ¶ *Item auunculus magnus*. hic autem constat, quòd qui est mei patris patruus, mihi erit magnus patruus: qui meæ matris auunculus est, mihi erit magnus auunculus. Sed quid si erat patruus matris meæ, vel auunculus mei patris? Respon. Ioan. omnem illum mihi esse patruum vel auunculum magnū, qui est meo patri vel matri simplex, vt ff. eodem l. iuriscon-sult. §. patruus. & C. de successori. edict. l. prima Sed Roma. contra. d ¶ *Quinto gradu*. filius filia. Isti nominatiui respgunt superio res genitiuos ab illo versiculo, item fratris &c. Et sunt omnes isti in quinto gradu lineæ collateralis respectu descendentium. e ¶ *Propior sobrinus*. quā appellāt si dicat, qui filius dicitur proprior sobrinus, & quæ filia dicitur propior sobrina. ADDITIO. Vel dic & forte me-lius sensum textualem esse, ꝙ propior sobrinus & ꝓpior sobrina sunt in q̄nto gradu: & qui sint tales, declarat tex. subiungens, hi sunt patrui &c. Est enim proprior sobrinus filius patrui magni vel amitę magnæ: & idem dicas de propriore sobrina, quòd scilicet sit filia &c. vt clare patet in arbore. Qui aliter intelligeret, arborem corrūperet. ¶ Glos. male exponit, & text. seipsum declarat, dū dicitur, hi sunt. Sobrini sunt, qui è duobus consobrinis generati eo nomine accepto, nascuntur at si alter sine liberis sit, alter habeat, ille huius filiis proprius sobrino est: sobrini vero mei filius sobrino

† *Aliàs nepos, ne ptis.*

† *Aliàs ex fratri bus pgenerātur aut sororibus.*

Patruus patris ē mihi patruus magnus.

† *Aliàs adaunculus, adauia* SYL.

† *Aliàs propinquus sobrinus propinqua sobrina.*

abauia: infra abnepos, abneptis: ex transuerso fratris sororisque † nepos[a] neptisve: & conuenienter patruus [b] magnus, amita magna, id est, aui frater & soror: item auunculus [c] magnus & matertera magna, id est, auiæ frater & soror: consobrinus, consobrina, id est, qui, quæve † ex sororibus aut fratribus procreantur. Sed quidam recte cō sobrinos eos proprie dici putant, qui ex duabus sororibus progenerantur, quasi consororinos: eos verò, qui ex duobus fratribus progenerantur, proprie fratres patrueles vocari: si autem ex duobus fratribus filiæ nascuntur, sorores patrueles † appellari. At eos, qui ex fratre & sorore progenerantur, amitinos proprie dici putant. Amitæ tuæ filii consobrinum te appellant, tu illos amitinos.

¶ **Atauus, & atnepos, & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in quinto gradu. Angelus.**

¶ Quinto gradu supra † atauus, atauia infra atnepos atneptis: ex transuerso fratris sororisq; pronepos proneptis: & conuenienter propatruus, proamita, id est proaui frater & soror, & ꝓauunculus, & ꝓmatertera. i. ꝓauiæ frater & soror: itē fratris patruelis, vel sororis patruelis cōsobrini & cōsobrinæ amitini & amitinæ filius[d] filia: † proprior[e] sob in[s] propior sobrina:

adiicit:[a] vt lōge[b] facilius sit respōdere quoto[c] gradu quisque sit, quàm propria cognationis appellatione quenquā denotare.

¶ In gradibus agnationis & cognationis similis est computatio.

Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalem quā intellectualē, iō necessariū est hic arborē cōsanguinitatis īscribi. Ang. Are.

¶ Agnatiōis quoque gradus eodē modo [d] numerantur. Sed cum vellemus vlteri9 numerare, nō vtilitatis: licet decretistę hic aliter dicāt.

bus intermediis, à quibus ipsi procedunt, dempto stipite, quo sunt personæ, tot sunt gradus: & ita teneas quia regulæ verissimæ sunt, & quæ præstant facilem intellectū graduum, & eorum computationis.] ADDITIO. Idem in statutis & pactis, vbi de pacto nō agitur, secundū Ange. hic. Et nota hāc gl. quæ allegatur quotidie, ꝙ in concernentibus peccatum præualet ius canonicum etiam in terris imperii, & econtra in non concernentibus peccatum præualet ius ciuile etiam in terris ecclesiæ, vt per Angel.

a ¶ *Adijcit.* Hic potest colligi diffinitio gradus, vt dicatur: Gradus est numeratio singularum personarum cognatione vel affinitate sibi coiunctarum, quoto gradu vna persona distat ab altera, optimè indicans. Dictus quasi lapideus gradus, vt ff.eo. l.iurisconsultus.§.gradus. Accursi.

BYL. ¶ Glo. malè loquitur, quia numeratio est actus numerandi, non genus, & gradus non est actus numerandi. Item dum ponit verbum, gradus, in diffinitione, cum illud sit diffinitum: Vnde dic gradum cognationis, quantitatē esse ꝓpinquitatis, qua personę cognatæ inuicem distinguunt.] ADDITIO. Gradus secundum docto. aliter diffinitur. Gradus est distantia vnius personæ ab alia in linea consanguinitatis. Vel est habitudo distantium personarum, quā cognoscitur quota agnationis, vel cognationis, seu affinitatis distantia.

b ¶ *Longe facilius fit.* Propter duas rationes: & quia vltra trinepotem vel tritauum vocabula non inueniuntur specialia, sed superiores & inferiores vocantur, vt ff.eod.l.fin.§. parentes. & quia sunt plura negocia quam vocabula, vt ff. de præscri.verb. l.iiii. Sed vsq; ad quem numerabimus? Respon. vsq; ad septimum cognatorū, & vsq; ad decimum agnatorum, vt ff. eo.l.non facile. & supra tit.i.§.fi. nisi ratione demonstrandi

ADDITIO. Nota, quòd decretistę contrarium dicūt solum in collaterali linea: non autem in directa, vt supra dixi. Si vis ergo scire de duobus agnatis quoto gradu distant de iure ciuili, incipe ab vno, & computa ab illo ascendendo ad personam mediam, ex qua omnes descendunt: & postea descende ab illa vsque ad aliam, quam vis computare, & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias à persona, ex qua descendūt personæ, de quarum gradu agitur: verbi gratia vis scire quoto gradu sunt filii duorum fratrum de iure cano. incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium, & de filio ad nepotem ex alio fratre, qui similiter est in secundo gradu. Vnde quoto gradu quilibet distat à stipite, tali gradu sunt inter se: remotior aūt addit gradū vt in c.ad sedem.xxxv.q.v.Angel.

c ¶ Quoto gradu. s. octauo vel dcimo

d ¶ Agnationis. Eodem modo. Scilicet adiecta persona.

Sed de iure ciuili incipimus ab vno ex istis de quibus agitur, extēdēdo ad stipitē, & ab eo iterū descendendo ad aliū; & quoto gradu distat remotior, toto gradu distat inter se, vt hic p docto.

Negocia plura si quàm vocabula.

a Per aures. Vnde Horatius in arte poetica: Segnius irritant animos demissa per aures. Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

b Adipisci. Vnde quidam habent hic arborem.

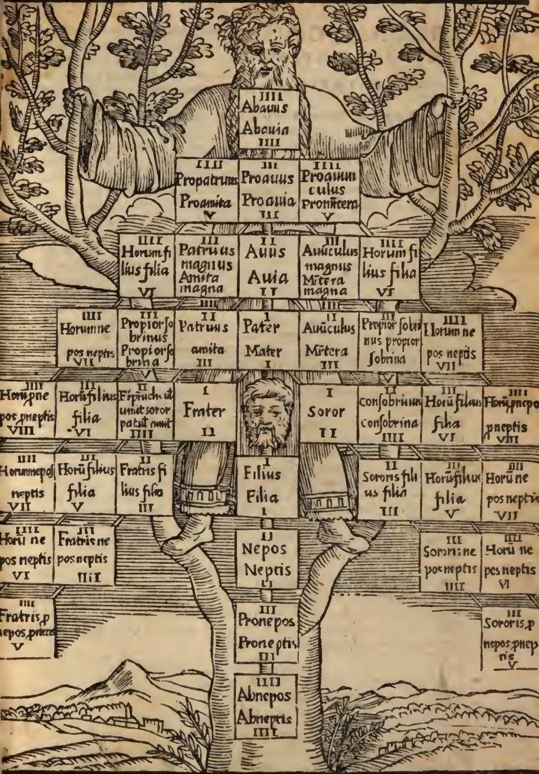
magis veritas oculata fide, quàm per aures[a] animis hominũ infigatur, ideo necessariũ duximus post † narrationẽ graduum eos ẽt præsenti libro inscribi: quatenus possint & auribus, & oculorum inspectione adolescentes perfectissimã graduũ doctrinã adipisci.[b]

Aliàs narrationem.

ADDITIO. Et in veritate esse debet, cum text. & glo. illam requirant.

Figura hęc arborea licet ad decimum deberet gradum agnatorum protendi, aut saltem vsque ad septimum cognatorum, cum vsque ad eum per leges deferantur successiones supra de success. cog. §. fin. & ff. de gradi. l. non facile. eam tamen vsque ad quartum duntaxat gradum impressori persuasimus extendendam, vt & aptiorem posset sedem occupare, & lectoribus quibusque faciliorem fuisse ipsius cognitionem exhibere. Nec idipsam graduum notitiam quoquo pacto impediet: qui enim duorum triumve computationem agnouerit, illam etiam in centesimum vsque gradum & eo amplius (si opus sit) deducere poterit. Quippe semper generata persona gradum adijcit, vt longe facilius sit respondere, quoto gradu quisque sit, quàm propria cognationis appellatione quenquam denotare, dicit. §. hactenus, supra eodẽ. plura enim sunt negocia quàm vocabula, vt ff. de præscriptis verbis. l. quarta.

Sequitur arbor ciuilis.

IIII Abauus Abauia IIII
IIII Propatruus Proamita V
III Proauus Proauia III
IIII Proauun culus Promītera V
IIII Horum filius filia VI
III Patruus magnus Amita magna
II Auus Auia II
III Auūculus magnus Mītera magna
IIII Horum filius filia VI
IIII Horum nepos neptis VII
III Propior sobrinus Propior sobrina V
II Patruus amita III
I Pater Mater I
II Auūculus Mītera III
III Propior sobrinus propior sobrina V
IIII Horum nepos neptis VII
IIII Horū pnepos pneptis VIII
III Horū filius filia VI
I Frater II
I Soror II
II consobrinus consobrina IIII
III Horū filius filia VI
IIII Horū pnepos pneptis VIII
III Horum nepos neptis VII
III Horū filius filia V
II Fratris filius filia III
I Filius Filia I
II Sororis filius filia III
III Horū filius filia V
III Horū nepos neptis VII
IIII Horū nepos neptis VI
III Fratris nepos neptis IIII
II Nepos Neptis II
III Sororis nepos neptis IIII
IIII Horū nepos neptis VI
IIII Fratris pnepos pneptis V
III Pronepos Proneptis III
III Sororis pnepos pneptis V
IIII Abnepos Abneptis IIII

ARBORIS CIVILIS DECLARATIO PECVLIARIS.

GRADVS, lineæ, & consanguinitatis diffinitionibus omissis, sciẽdum quòd numeratio punctorum, qui sunt in cellulis, est numeratio graduum habito respectu ad cellulam vacuam, à qua omnes sumunt nomen, exceptis iis qui per genitiuum nominantnr. Hanc Ioã. And. nomine sui bidelli Petrucium vult vocari. Puncta, quæ superiora sunt, computationem iuris canonici denotant: illa autem, quæ inferiorem locum retinent, computationem ciuilis iuris exprimunt; quod canonico subesse ipsa graduum situatio declarat. Ex prędicta computatione, si diligenter inspicitur, apparet, ꝙ in ascendentium & descendentium numeratione ius vtrunq; concordat; quia in eis persona addita personæ per carnis propagationem gradum adijcit.

¶Vt autem hæc arbor cunctis innotescat, notandæ sunt tres regulæ.

¶Prima: Ascendentium & descendentium quot sunt personæ, de quibus quæritur, computatis intermedijs vna dempta, tot sunt gradus inter eas. Verbi gratia, abauus distat à Petrucio quatuor gradibus; & sic de alijs.

¶Secunda (secundum ius ciuile, cuius tantum gratia hęc arbor fuit hic impressa) talis est. Collateralium in linea æquali quotu gradu quis distat à communi stipite, toto duplicato distant inter se, vel sibi attinent; vt P. & pronepos propatrui distat octo gradibus, cum abauum stipitem facis. Nam secũdum leges quælibet persona gradum facit in collateralibus. Vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

¶Tertia; Collateralium in linea inæquali quot sunt personæ (stipite dẽpto) tot sunt gradus. Vnde Petrucius distat à propatruo quinq; gradibus, ab eius filio sex, & sic de alijs.

¶Non inutile forsitan iudicabitur, si quid de computationis diuersitate inter ius ciuile & canonicum subiũxerimus. In legibus ob nihil aliud ipsa graduum mentio facta est, nisi vt hæreditas vel successio ab vna ad alteram personam inter consangnineos deferatur. In canonibus verò ob hoc progenies computatur, vt apte mostretur vsque ad quotam generationem à consanguineorum nuptiis sit abstinendum. Hac ergò de causa, quia hæreditates nequeũt deferri, nisi de vna ad alteram personam, idcirco curauit secularis Imperator in singulis personis singulos perficere gradus: quia verò nuptiæ sine duabus nõ valent fieri personis, ideo sacri canones duas in vno gradu constituere personas. Hæc habentur plenè ca. ij. xxxv. q. v. & ferme per totam illam questionem. Et hoc idem notat hic Christophorus Porcus in versiculo, Circa primum ibi, secunda differentia. & Ioannes And. in declaratione huius arboris.

Multa dies, variusque labos, huiusce parauit
Artis notitiam, quæ modo clarà patet.

CHRISTOPHORI PORCII IN ARBOREM ET IPSIUS INTELLIGENTIAM QVAESTIONES PLVRIMVM VTILES.

PRo declaratione iuris canonici & ciuilis,& etiam intelligentia huius materiæ, & eorum,quæ pertinent ad illam, quædam videnda sunt. Primò, qualiter fiat dinumeratio graduum de iure ciuili,& de iure canonico secundum vtriusque iuris rationum diuersitatem. Secundò,vsq; ad quem gradum deferuntur hęreditates & tutelæ.Tertiò,vsq; ad quẽ gradũ copula matrimonialis impediatur. Quartò, vsque ad quẽ gradum possit Papa dispensare.

¶Circa primum dicite,ꝙ quo ad lineam ascendentem nulla est differẽtia inter ius ciuile & ius canonicũ. vtroq;.i.iure pater & mater sunt in primo gradu ascendentium: & similiter filius & filia descendentium, & sic supra & infra in infinitum: quia in dinumeratione graduum in linea ascendentiũ & descendentiũ vtrunq; ius habuit respectum ad stipitẽ, scilicet ad primum parentem, vt hic, cũ glo.xxxv.quæstio.v.ad sedem. In linea trãsuersali inter ius ciuile & ius canonicum duplex est differẽtia. Prima,quia iure ciuili fratrer, & soror sunt in secũdo gradu, iure canonico sunt in primo. Ratio differẽtiæ sumitur ex regula iuris ciuilis,quę dicit, ꝙ vnaqueq; ꝑsona adiecta nouũ gradũ generat, vt hic in ver. hactenus. vnde cum ego sim inprimo gradu patri meo, si nascatur mihi frater vel soror,ex generatione huius personę causatur nouus gradus,& consequẽter appellatur in secuudo. Sed iure canonico ideo appellatur in primo, quia ius canonicum non considerauit dinumerationem graduum in linea transuersali habito respectu ad stipitem.i.communem parentẽ: sed considerauit ꝙ duo fratres,duę sorores,tribuunt initium lineæ trãsuersali:ideo in primo gradu illius lineæ illos constituit. Secunda differentia est, quia iure ciuili regula traditur, ꝙ in linea transuersali sola persona adiecta facit nouum gradum,vt hic: iure autem canonico pro regula traditur,vt ad causandum nouum gradum duæ personæ requirantur d. c. ad sedem. Ratio differentiæ:quia ius canonicum dinumerat gradus rõne copulæ matrimonialis. Vnde cum ad causandum copulam matrimonialẽ requiratur concursus duarum personarũ,ita ad causandum gradum quo ad eam. Sed ius ciuile dinumerauit gradus quo ad hæreditates & tutelas: vnde cũ tutela & hæreditas defertatur de vna persona in aliam,nimirum si vnaqueque persona generat nouum gradum. Ista fuit ratio post-

ta in d. c. ad sedem. Quo igitur ad inhibendam vel permittendam copulam matrimonialem dinumerabuntur gradus secundum ius canonicum: quo autem ad tutelas & hæreditates deferendas connumerabuntur secundum ius ciuile.

¶ Circa secundum dicite, quòd vsq; ad x. gradum deferuntur hæreditates. & tute. vidistis supra titul.j. §. fin.cum sua glo.& supra de cap. dimi.§.fin. & de legi.agn. tu. in text. & in gloss.

Matrimonium vsque ad quē gradum prohibetur. ¶ Circa tertium dicite, quòd olim erat prohibita copula matrimonialis vsque ad septimum gradum agnationis, vel cognationis inclusiuè: hodie autem est prohibita vsque ad quartum gradum inclusiuè, dinumeratione facta secundum ius canonicum.c. non debet. extra de consangui.& affini.

¶ Sed hic dubitatur. Pone, quòd vnus sit in quinto gradu transuersalium, alius sit in quarto, an impediatur copula matrimonialis? Si inspiciamus personam existentem in quarto gradu, illa impeditur: si inspiciamus personam existentē in quinto gradu, permittitur. Dicite quòd copula est permittenda: quia quotu gradu remotior distat à stipite, eodem gradu distat à quolibet descendente capitu. fina. extra de consan. & affini. Illud tamen est palam, ꝙ inter ascendentes & descendentes est prohibita copula matrimonialis in infinitum. Vnde si Adam viueret, vxorem habere non posset §. ergo, & ibi gl. supra de nup.

¶ Sed quid de gradu affinitatis? Dicite, ꝙ licet olim ratione affinitatis esset prohibita vsq: ad tertium gradum, vt aliqui dixere, veritas tamen hodie est, quòd solum prohibetur quo ad gradum primum, vt not. glo. in c. non debet extra de consang. & affini.

Affinitas an cōtrahatur ex coitu illicito. Sed nunquid per coniunctionē illicitam causatur affinitas? In hoc articulo non parcam in totum verecūdiæ. Archi. 35. qō. iij. c. extra ordinaria. dixit per hanc dissolui matrimonium, & in hoc bene: sed non causari affinitatē propterea, quia affinitas est regularitas personarū ex nuptiis descendentium l. non facile. §. affines. ff. de gradi. vbi ergo non sunt nuptiæ, ibi non causatur affinitas. Sed gl. tenuit contrariū in §. affinitatis. s. de nup. quę communiter com probatur per c. tuę. & per c. Iordanæ & per c. discretionē. extra de eo qui cogn. consan. vxo. suę. Stat igitur cōclusio, ꝙ per illicitam coniunctionē cōtrahitur affinitas. Sed quid si quis non intrauit claustra vuluæ, in circuitu tamē palpitauit, vel seras reserauit, sed opus non expleuit, an con trahatur affinitas? gl. in d c. extraordinaria. dicit ꝙ non. Itē dicit illud, quod: nō dico. Dicit Innoc. quòd ad causandum affinitatē requiritur cōcursus vtriusq; sanguinis: sed tamen causa euitandi peccata, ius canonicū & sancta mater ecclesia in dubio præsumūt ex copula cōcursum vtriusq; sanguinis & maris & fœmine interuenisse c. iuuenis. extra de spōsalib⁹.

¶ Addite prædictis, ꝙ si aliquis promiserit alicui illam accipere in vxorē, postmodum habeat copulā cū ea sine aliis verbis, intelligitur validū matrimoniū extitisse contractū; nec cum alia contrahere posset, sed matrimoniū postea contractū esset dissoluendū. c. is qui fidē. extra de spō.

¶ Circa quartū dicite breuiter, ꝙ in gradu ascendentiū & descēdentium nō posset Papa dispensare, vt copula matrimonialis contrahatur. Non posset. n. Papa dispensare, ꝙ filia patri copularetur. Idē in linea trāsuersali in gradu. j. vnde nō posset Papa dispēsare, quòd frater sorori nubat. Item nec in gradu. ij. linea existente inequaliter. Vnde non posset dispensare, ꝙ neptis patruo nuberet vel auunculo. In linea verò æquali bene posset dispensare, vt cōsanguinea

nea consanguineo copularetur. ita communiter concluditur in c. literas. extra de resti.spo.facit c.gaudemus.extra de diuor.

Matrimoniũ semel cõtractum an possit per papam dissolui.

¶ Sed an Papa posset dispensare, vt matrimonium semel contractũ dissoluatur? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copulam carnalẽ consummatum, aut non. priore casu non potest, posteriore autem sic: quia primo casu effecti fuere duo in carne vna, secundo verò non. Item quia matrimoniũ consumatum sortitur naturam ex constitutione diuina, contra quam Papa non potest dispensare c. proposuit.extra de concess.præben. Sed matrimonium non consummatum sortitur naturam ex constitutione ecclesię, contra quam Papa bene potest dispensare. ista est glo.ordi.in cap. ex publico extra de conuer. coniuga.

¶ Sed nunquid maritus & vxor possint se separare? Dicite, aut copula non est subsecuta: & tũc quilibet eorum altero inuito potest separare matrimonium per ingressum religionis: secus si copula fuerit subsecuta, nisi vterq; cõcordauerit, quòd vterque pariter intret religionem; vel alter, qui remanet in seculo, sit talis conditionis & qualitatis, quòd nulla suspicio fornicationis sinistra sit, contra eum: vt quia sit ætate confectus. capitu. quidam capit. verum cap. vxoratus. cap. cum sis præditus. extra de conuer. coniuga.

Cognationis spiritualis studiosissimis quibuscunque, præsertim ecclesiasticis, apta & vtilis materia.

CHristophorus Porcus iuris vtriusque professor acutissimus, quia difficultates aliquas circa cognationis spiritualis materiam hic luculenter tractauit, eius mentem verbis ferme non mutatis referre non erit absonum neque à proposito alienum; quæ verba talia sunt.

¶ Quęritur primo, an ratiõe cognationis spiritualis matrimonium impediatur. Circa quem articulum dicite breuiter, quòd inter compatrẽ & commatrem impeditur matrimonium: ac etiam inter patrem spiritualem & filiam susceptam ex sacro fonte; & hoc, si ista cognatio spiritualis fuerit causata siue per sanctũ baptisma, siue per sanctũ chrisma. xxx.quęstio. iiij. cap.si quis vnus.

¶ Addite prædictis, quòd si maritus vel vxor tenuerint aliquem vel aliquam ad baptismum vel chrisma, quilibet eorum efficitur compater vel cõmater d.c.si quis vnus. Et hoc verum, quando tempore cognationis spiritualis contractæ cõstabat inter eos matrimoniũ; secus si ex post facto fuerit contractum cap.martinus extra de cogna.spiri. cum sua gloss. Econtra autem, si tenueris ad sacrũ chrisma vel sanctum baptisma filiũ vel filiam meã ex alia muliere quã vxore, non efficitur tibi commater mea vxor cap.qui spiritualem. xxx. quæstio. iiij. Ratio, quia in contrahẽda cognatione spirituali Maritus & vxor copulant sibi actiones & nõ passiones. Quod igitur agit vnus cõiugum, intelligitur alius agere. quia sunt duo in carne vna dicto capit. si quis vnus.in fin.

Cognatio spũalis an cõtrahatur ex concubinatu.

¶ Quæritur secũdo, si fornicator teneat aliquem ad sacrũ baptisma, an concubina efficiatur commater. Videtur ꝙ sic: nam sicut vxor hoc casu efficitur commater, quia est eadem caro cũ marito, dicto c.si quis vnus. ita dicendum videtur & de concubina; quia qui adheret meretrici, vnũ corpus efficitur cum ea. xxxij. quæstio. iiij. cap. in eo. Alij ibi tenuerũt contrarium; quorũ sententia magis placet; quia absurde dictum videretur, quod spiritualitas super re improbata causaret, ex vtraq; scriptura & hominum opinione. Non obstat, ꝙ concubina & fornicator dicãtur duo in carne vna, quia illa verba

expo-

exponuntur, ideſt duo conueniunt in eodem opere carnali: & ita expo nit glo. in d. cap. in eod.

¶ Sed an vxore mea mortua potero mihi copulare eam, quæ fuit ſibi cō mater ante matrimonium? Dicite ꝙ ſic cap. poſt vxoris obitum, xxx. quæſtio. iiij.

¶ Sed quid de filijs duorum compa truum an poterunt ſimul matrimonio copulari? Dicite quod ſic, ſiue nati fuerunt ante compaternitatem ſiue poſt: dummodo matrimonium non cōtrahatur cum eo vel cum ea, per quorum alterum deuentum fuit ad compaternitatem cap. j. & cap. ſuper eo. de cognatio. ſpiri. Chriſtophorus Porcus iuris vtriuſque doctor acutiſsimus.

¶ Quæritur tertio ad propoſitū materiæ præſentis de quæſtione quotidiana & apud vulgares ſatis dubia. Pone, quòd duo vel plures tenent aliquem in baptiſmo, nunquid iſti inter ſe efficiantur compatres? Innocentius (& bene) dicit quòd non: vn de poſſunt adinuicem cōtrahere matrimonium. Nam quemadmodum compatres carnales, vt concubinarius & concubina, non prohibentur matrimonium contrahere, vt in capi tanta. qui filij ſint legit. ita & iſti, qui ſunt compatres ſpirituales reſpectu baptizati, non debent prohiberi contrahere matrimonium Et pro hoc facit tex. & ibi glo. in cap. 5. xxx. qō. iiij. vbi dicitur, ꝙ maritus & vxor non debent aliquem ſimul de ſacro fonte leuare, ne infamentur de facto: nam vulgares exiſtimant illos eſſe compatres. Hæc ſunt verba Abbatis Siculi in cap. Martinus. de cogna. ſpiritua. de hoc in ſummu la pauperum. Maſculus & mulier puerum de fonte leuantes. Legitimè iungi poterunt, nec ſunt prohibendi.

¶ Quæritur quarto. Pone, ꝙ tenui aliquam puellam in baptiſmo; volo contrahere cum eius ſorore, an poſſum? Dicendum ꝙ ſic: pater enim ſpiritualis ſi copuletur ſorori filiæ ſpiritualis bene tenet matrimoniū, xxx. q. iij. c. vlti. Vnde verſus: Du co meæ natæ germanam ſpiritualis.

¶ Quæritur quinto. Pone, ꝙ filius meus tenuit in ſacris fontibus filiā: volo cum illa filia, poſtquam ad annos nubiles peruenit, contrahere, an liceat? Dic ꝙ ſic. Poteſt enim pater ſumere filiam ſpiritualē filij ſui carnalis, quia licet cognatio ſpiritualis de patre ad filios deſcendat, vt cap. j. & c. ſuper eo. de cogna. ſpiri. non tamen aſcendit de filijs ad patrē, cū iure cautum non reperiatur; & edictum de matrimonio prohibitoriū eſt, adeo quòd cuilibet licet contrahere, niſi expreſſè prohibeatur cap. cum apud. de ſponſa. & matri. Hoc notat Ioannes Teutonicus gloſſator Decreti. in capit. fin. xxx. quæſtio. iij. Hoc idem recitat & probat Ioan. An. in c. j. de cognatio. ſpiritu. lib. vj. Vnde verſus: Eſſe mei nati coniunx mihi ſpiritualis Filia legitimè poterit, nec iure vetatur. Deſcēdunt & non aſcendunt talia vincla.

¶ Quæritur ſexto, an per procuratorem talis cognatio ſpiritualis poſſit contrahi. Pro ſolutione recurras ad Bart. in l. gallus. §. forſitan. ff. de lib. & poſthu. Ad Angelum Aretinum in §. illud ſupra de nup. ad Ioā. And. in regula. poteſt quis per alium. de reg. iur. in vj. & ad Panorm. in capitu. veniens de cogna. ſpi. Deciſionem tamen communem & magis approbatam potes notare per verſus ſequentes: in quibus patet, quòd licet matrimonium per procuratorem poſſit contrahi. capi. fin. de procura. lib. vj. non tamen cognatio ſpiritualis: vnde verſus Procurator habet nodos vincire iugales, Non tamen hos nexus domino dat ſpirituales. Adde ꝙ licet non debeat à principio quis admitti per procuratorē ad contrahendum hanc compaternitatem, ſi tamen admittatur, contrahitur

Cognatio ſpiritualis per procuratorem contrahitur.

¶

Cognatio spiritualis oriturex duobus sacramētis.

Cognahitur ipsa compaternitas, vt tenet Abb.Panormi.in d.c.veniens.

¶ Quæritur septimo ex quot sacramentis descendit cognatio spiritualis. Respon.quod cognatio spiritualis, quæ impedit matrimonium contrahendum, & dirimit post contractum, oritur, & datione duorum sacramentorum duntaxat, quæ sunt baptisinus,& confirmatio : non autē ex aliorum datione seu ministrationem: patet in c.fi.de cogna.spiri.lib. vj.ratio est, quia in baptismo renascimur : & chrismatio frontis ipsum confirmat : quod non est in alijs sacramentis,Io. And.in d.c.fi.

¶ Quæritur octauo & vltimo inter quot personas oritur impedimentū matrimonij ratione cognationis spiritualis. Respon.ꝙ ex hac cognatione xx . sunt casus prohibiti : decem ratione baptismi, & decem ratione confirmationis. Ratione.n.baptismi contrahitur cognatio spiritualis impediens & dirimens,vt dictum est.

¶ Primo inter has personas : Baptizatum & baptizantem : Baptizatū & vxorem baptizantis prius cognitam : Baptizatum & filios baptizantis : Parentes baptizati & baptizantem : Parentes baptizati & vxorem baptizantis prius cognitam.

¶ Secundo inter has personas, videlicet inter baptizatum & suscipientem : Baptizatum & vxorem suscipientis prius cognitam : Baptizatum & filios suscipientis : Parentes baptizati & suscipientē;Parentes baptizati, & vxorē suscipientis prius cognitam . Ecce decem casus prohibiti ratione baptismi . Totidem in confirmatione reperies: in qua sunt confirmatus, confirmans , & tenens ante confirmationem , qui scilicet , ponit fasciolam supra frontem post confirmationē episcopalem : de hoc vide textum cum glos.in capitu. pri mo . de cognatio . spi. libr. vj.

Ista clarissime referantur per carmina sequentia . Gignitur his sacris cognatio spiritualis : Quæ sunt baptismus , ac confirmatio frontis, Personasque decem connectit quodlibet horum. Baptizans, huius vxor si cognita primo, Ac eius nati sunt abluto sociati. Cum consorte thori baptizans, atque parentes.Fonte sacro loti sunt tali fune ligati. Baptizans & suscipiens hic æquiparantur.In confirmato totidem reperire licebit. *Versus.*

¶ Hec nota diligēter quia singularia sūt & plurimū vtilia:nec ē plures casus reperire, q. matrimoniū dirimāt.

¶ De

¶ De seruili co- gnatione.

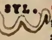
¶ Filii manumissorum, etiam in seruitute concepti, excluso patrono patri succedunt, & inuicem sibiipsis. h.d.

ILlud certū est ad seruiles cognationes illam partem edicti,[b] qua proximitatis[c] nomine bonorum possessio † permittitur, non pertinere.[d] Nam nec vlla antiqua lege talis cognatio computabatur.[e] Sed nostra constitutione, quam pro iure patronatus fecimus, (quod ius

Cōtinuatio. ¶ De serui li cognatione. ¶Quia supra de cognatione & successione cognatorum libere cōditionis dictum est, nunc quia naturali iure inspecto inter seruos etiā cadit cognatio, & dubitari posset an inter seruos esset successio, iō de seruili cognatione merito subdit. Nec obst. q inter illū titulum de successione cognatorum & istum sit titulus inter, medius de gradibus, qa ex quo pertinet ad materiam horū tit. cōtinuatio nō vitiat l. duos reos. §. fi. ff. de duobus reis Porcus.

ILlud certum. ¶Totus iste titul. diuiditur in tres partes. Primò ponit nunquid serui habeant ius cognationis contractæ in seruitute. Secundò infert ex rationibus prępositis, videlicet quòd nō semper sequitur, q qui prior est in gradu, potior sit in iure. Tertiò illa melius declarat. Secunda ibi (Repetitis.) Tertia ibi (Amotis.)

STL. ¶Illud certum. Casus Non figuratur hic, cum ponatur correctio iuris antiqui, quo dispositum fuerat seruos successores habere nō posse, nec cognationem habere, non tantum dum serui erāt, sed etiam postea eis manumissis, quia iure patronatus omnia patrono quærebantur. Sed contrarium dispositum postea est: quia ipsa cognatio tāquam quid naturale in ipsis seruis esse potest: sed fit impedimentum propter seruitutem effectu ipsius & ab ipsa prouenîente. vnde illa cessante cessat etiā impedimentum; & ideo potest dari

cognatio & successio. No. summariū & alia vt per Ang. hic.]

a ¶Illud. aliàs est hic rubri. de seruili cognatione, aliàs non Accur.

b ¶Edicti. sunt enim iiij. partes successionis ab inte. vt ff. qs or. in bo. pos. ser. l. j.

c ¶Proximitatis nomine. id est, cognationis, vt sequitur, vt ff. vnde cogna. l. j. §. ptinet.

d ¶Non pertinere. sed nec aliam aliquam, vt vel ipse succedat vel ei succedatur, vt C. com. de suc. seruus. nisi in tribus casibus, vt C. ad silla. l. penulti. & C. de suis & legi. l. apud hostes. & C. ad or. l. final.

† Alias promittitur.

¶ Dic secundum Ang. q in d.l.pen. & in l.fin. erat liber legis auctoritate, ne mora alterius libertati noceat in l. apud hostes. illud pcedit fictione postliminij, vt ibi no.] s v L.

e ¶ Computabatur. Hæc videtur mala ratio, cum magis iure prætorio. quod naturalem causam intuebatur, deberet computari, vt supra de hæreditat. quæ ab intesta. §. emancipati. quàm ciuili. Sed dic, quòd etiam ad alia, vt ad tutelas, & similia: nisi quo ad nuptias, vt supra de nupt. §. illud. & ff. de ri. nupt. l. adoptiuus. §. seruiles.

ADDITIO. No. quòd in seruis quo ad matrimonium impediendū etiam post manumissionem dicitur esse cognatio, vt dicto. §. illud. quia etiam dicitur esse affinitas, vt dicto. §. seruiles. Ang.

¶ Sed nunquid dominus ex sui persona succedit cognatis serui? Respō. non, v

hon, vt hic dicitur, Accursi.† ADDIT. Nota ergo non acquiri domino ab intestato sicut ex testamento, & est ratio, quia ius solum defert hæreditatē ab intestato, secundū qđ seruus nihil est l. quod attinet. ff. de regu. iur. sed ex testamēto defert voluntas testantis, quā ius sequitur. Aliud tamen est in monacho & monasterio, vt l. Deo nobis. C. de epis. & cleric.

C. de suis & legitimis l. ex libera. Sol. †hic nouum ius. Vel ibi loquitur, quando nec de facto erat matrimonium.

¶ Hæc glos. semper allegatur, quòd spurius natus in figura matrimonii licet & facto, potest legitimari per subsequens matrimonium, secus si nullo modo etiam de facto erat. de quo per Angel. hic.]

† Hæc nō est bona, quia non apparet ex præsse de correctione vt arg. l. præcipimus, in fi. C. de app. Angel.

vsq; ad nostra tēpora[a] satis obscurū, atq; nubæ plenum, & vndique cōfusum fuerat) & hoc humanitate suggerente cōcessimus: vt si qs in seruili constitutus cōsortio liberum vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex seruilis conditionis muliere: vel contra, serua mulier ex libero vel seruo habuerit liberos cuiuscūq; sexus: & ad libertatem his[b] peruenientibus, ii, qui ex seruili ventre nati sunt, libertatem meruerint: vel dum mulieres liberæ erant ipsi[c] in seruitute[d] eos habuerint, & postea ad libertatē peruenerint:[e] vt hi omnes ad successionem patris vel matris veniant, [f] patronatus iure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solum in suorum parentum successionē, sed etiam alterum in alterius [g] successionem mutuam vocauimus, ex il-

a ¶ *Nostra tēpora*. Loquit Iustinianus.

b ¶ *His*. Scilicet parētib⁹.

c ¶ *Ipsi*. Scilicet parētes.

d ¶ *In seruitute*. id est, donec sui erāt.

e ¶ *Peruenerint*. Scilicet parentes.

f ¶ *Veniant*. Aliud si liber factus seruus iterū manumittatur, vt ff. vnde cogna. l. is qui contra. ¶ Secus si restitutus §. seruus. supra de capit. diminus. & declarat glo. in dicta l. is qui.] ¶ Et supra de capit. dimin. §. quod autem. quia est ibi quod sibi imputetur. Sed nunquid etiam iste, qui est in l. is qui hodie succederet ei naturali causa inspecta, vt C. de suis & legitimis hæredib. authen. in successione? Respondeo nō, secundum Ioā. quia prætor natuarlem causam intuebatur, & tamen non vocabat eum, vt dictum est. Item contra.

¶ Vel ibi quo ad honores loquitur, hic quo ad successiones.

g ¶ *In alterius successionem*. id est, parentes liberis, & econtra, excluso patrono: & hoc secundum omnes. Item libertum vnum alteri, eidem fratri suo: & ita frater liberti præfertur patrono: & hoc secundum quosdam, vt hic. Sed Ioannes contra: præfert enim patronum fratri, vt ff. de bonis libe. l. liberto. & ff. de suis & legitimis. l. intestato. & infra titulo primo. §. sed nostra. ver. sin autem fine.

¶ Hæc opi. Ioan. communiter tenetur vt per Ang. hic. ratio est, quia patronus, si legitima ei non relinquatur, habet contra tabu. & potest ipugnare iudiciū liberti, si legitima sibi non relinquatur: quod nō est in fratre. §. soror supra de inof. testa.]

a ¶ *Ex illa lege*. Scilicet supradicta graeca.

e ¶ Repetitio itaque. Difficultatem faciebat in hoc tex. regula generalis tradita in §. si plures supra de leg. agna. succes. vbi habes, quod prior in gradu est potior in successione. sed hic cõtrarium dicitur, quia regula praedicta procedit ceteris paribus, & in iis qui eiusdem sunt ordinis: sed quia causa successionis prima est liberorum, mox ascendentium, tertio transuersalium: nec datur aditus ad secundam causam nisi deficiẽte prima, nõ potest habere locum regula nisi in existentibus in eadem causa successionis: & ita declara loco casus.]

b ¶ *Repetitis itaq;*. Hic §. cõmunis est ad omnes titu. supra hoc libro iij. positos, & idem in sequenti proxi. §. Sic & aliàs supra de succesio. cogn. §. vltimo. & ad orfi. §. fina.

c ¶ *Tradidimus*. A princ. tertij lib.

d ¶ *Enumerauimus*. Vt curiae datos, & emancipatos, vt supra de haeredi. quae ab intest. §. j. & §. emancipati.

e ¶ *Fuerit. nc.* Hoc subdiuiditur.

f ¶ *Ex foemineo sexu*. Qui tamen cum diminutione tertiae partis succedit huius legis tempore supra de haered. quae ab intesta. §. itẽ vetustas, versi. diui. hodie sine diminutione, vt in authentic. de trien. & se §. necnon.

sa[a] lege specialiter eos vocantes: siue soli inueniãtur qui in seruitute nati, & postea manumissi sunt, siue vnà cũ aliis, qui post libertatẽ parentũ concepti sunt: siue ex eodẽ patre, siue ex eadẽ matre, siue ex aliis nuptiis, ad similitudinẽ eorũ, qui ex iustis nuptiis procreati sunt.

¶ In successionibus ab intestato primo vocantur sui haeredes, & ii qui inter suos nominantur, qui etiam remotiori gradu constituti praecedunt omnes ascẽdentes, vel collaterales, etiam proximiores. Atet.

¶ Repetitis[b] itaq; oĩb. q̃ iã tradidimus, apparet nõ semper eos, qui parẽ gradum cognationis obtinent, pariter vocari: eoq; amplius† nec eum quidẽ, qui proximior sit cognatus, semper potiorẽ esse. Cũ .n. prima causa sit suorũ haeredũ, & eorũ. quos inter suos haeredes enumerauimus,[d] apparet, pronepotẽ, vel abnepotẽ defuncti potiorẽ esse, quàm fratrem, aut patrem matrẽq; defuncti cum alioquin pater quidem & mater (vt supra quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò secundum, pronepos aũt tertio gradu sit cognationis, & abnepos quarto. Nec interest in potestate, morientis fuerit,[e] an non, quòd vel emancipatus, vel ex emãcipato, aut ex foemineo[f] sexu propagatus est.

†Alia

¶ Amotis. Casus Figuratio pendet ex ijs, quae supra dicta sunt in §. repetitis itaque.]

a ¶ Amotis. Id est, cessantibus suis. fallit adhuc haec regula. Qui prior est in gradu &cet. infra eodem §. versicul. toties.

a ¶ In–

¶ Post suos vocãtur agnati, & post agnatos vocãtur cognati, proximi exceptis fratrib. & sororibus emãcipatis: qui licet cognati sint, tamẽ cæteros agnatos, vlterioris gradûs excludũt. Aret.

¶ Amotis [a] quoque suis hæredibus, & quos inter suos hæredes vocari diximus, agnatus, qui integrum,[b] ius habet agnationis, etiã si longissimo gradu sit, plerunque[c] potior habetur, quã proximior cognatus. Nam patrui nepos,[d] vel pronepos,[e] auunculo[f] vel materteræ præfertur.[g] Toties[h] igitur, dicimus aut potiorẽ haberi eũ, qui[i] proximiorẽ gradum cognationis obtinet, aut pariter vocari eos, qui cognati sunt, quoties neque † suorum hæredum, quique inter suos hæredes sunt, neque agnationis iure aliquis præferri debeat secundum ea, quæ

b ¶ *Integrum ius habet*. id est, capite minutus non est. sic supra de succ. cogna. j. respon. in fi. nam secus esset, si esset capite minutus: quia illæ successiones, quæ veniunt ex lege xij. tabul. pereunt per minimã capitis diminutionem, vt supra ad orfi. §. sciendum.

c ¶ *Plerunque*. Propter fratrem & sororem emancipatos, vt infra eo. §. ibi, exceptis. Itẽ propter quosdam cognatos, qui vocantur vt agnati, vt supra de leg. agna. succes. §. hoc etiam. Item ꝓpter patrem, qui filium emancipauit, vt supra de legi. agna. succes. §. fin.

d ¶ *Nepos*. Qui est in quinto gradu agnationis.

e ¶ *Pronepos*. Qui est in sexto gradu agnationis.

f ¶ *Auunculo vel matertera*. Qui sũt in tertio gradu cognationis.

g ¶ *Præfertur*. In successione eius, qui tales habet agnatos.

h ¶ *Toties*. Nota regulã bonã, vt C. cõmu. de suc. l. auũculo. † & C. vñ liberi. l. 2. Et ad eius euidẽtiã nota tres esse ordines succedẽdi: s. inferiores, & superiores, & ex latere veniẽtes; vt in auth. de hær. ab intesta. in princi. Primò descendentes in infinitũ vocãtur, vt supra de hær. quę ab intest. §. j. & in auth. de hæred. ab intesta. §. j. His cessantibus vocantur ascendentes: primò pater & mater: secũdo auus & auia: & sic deinceps: sic tamẽ vt fratres ex vtroque parente defuncto cõiuncti cũ his superioribus vocentur: licet quidã dicant cum patre & matre tantum eos vocari, & alios inferiores p fratres excludi: & ꝓ nobis est authen. de hæredi. ab intestato. §. si verò enim ascẽdentibus. & ff. de su. & legi. l. ij. §. hæreditas. ¶ Hæc opi. communiter tenetur hic, & in authen ti. defuncto. C. ad tertullia.] ¶ Superioribus cessantibus, primò frater ex vtroq; parente, & soror, & eorum filij. Secundò, ex altero tantum, & eorum filij. Tertiò hæc regula obtinet, vt qui prior est in gradu &c. vt hic, & in auth. de hæred. ab intest. §. reliquum. & §. si verò neq; fratres. & in authen. vt fratrum filij §. j. colla. ix. Accur.

ADDITIO. Dic quòd hodie est sublata differentia agnationis & cognationis: vt in dicto. §. primo. in authentic. de hæredi. ab intesta. veni. Christophorus.

concurrit cum patruo vel auunculo, qui prior est in gradu potior est iure; nec assumit personã patris sui: patet ibi, quòd auunculus, qui est in tertio gradu, præfert fratri consobrino, qui est in quarto, licet gloss. infra ti. j. SYL. *§. multis. in versi. vsque ad quintũ gradũ. aliter dicat: sed ibi dicemus. Angel.*

† Aliâs suorum hæredũ iure.

g ¶ *Tradidimus.* vt supra proxi. §. & hoc eodem. §. Accursius.
b ¶ *Exceptis.* Excipit ab eo, quod supra dixerat, qui integrum &c.
c ¶ *Præferuntur.* vt supra de success. cogna. j. rñ.

Cõtinuatio. ¶ De successione libertorum. ¶ Supra de successione ingenuorũ visum est: & q̃a ĩ bonis libertorũ est dare successioné, ideo de his subdit. ADDIT. Vñ not. q̃d dicit hic Accu. De successiõe libertorũ. passiuè accipi. i. qualiter succedaẽ eis, nõ actiuè. i. qualiter ipsi succedant alijs.

Diuisio. NVnc de libertorũ. ¶ Tot' iste tit. diuidiẽ in tres partes. Primò circa successioné libertorũ põit duplex i' antiquũ. Scdò, ponit suum statutum circa successioné: & q̃ vsq; ad q̃ntũ gradũ agnati patronorũ succedunt liberto. Tertiò, ponit aliã nouã cõstitutioné circa personas, & genera libertorum. Secunda ibi (Sed nostra.) Tertia ibi (Sed hæc) ¶ Casum figura litteraliter, quia sumus in iure correcto. Not. dispositioné iuris antiqui in successione libertorum. Ité q̃ Cõtra tab. patroni competebat tantũ pro dimidia.]
d ¶ *Nunc.* Quia hucusque de bonis ingenuorum dixit.
e ¶ *Olim.* s. l. xij. tabul. & hoc ẽ primũ ius: quatuor. n. sunt, vt hic & ĩ. §. j. & §. postea. & §. sed nostra.
f ¶ *Impunè testamento.* i. sine timore testaméti rũpédi. Accur. ¶ Ex hac gl. iuncto text. no. q̃ ruptela testĩ pôt dici pœna.]
g ¶ *Ita demũ* lex xij. tabu. Et nõ aliter.
h ¶ *Hæredem.* Nãlé, vel adoptiuũ, vt infra innuit.
i ¶ *Nihil.* i. nullũ emlũ.
k ¶ *Ex nãlib'.* Ad differẽtiã adoptiuo[rum].
l ¶ *Querela.* i. nõ poterat patronus cõqueri. Accu.

tradidimus[a] exceptis[b] fratre & sorore emancipatis, qui ad successioné fratrũ vel sororum vocantur: qui & si capite diminuti sunt, tñ præferuntur[c] cæteris vlterioris grad' agnatis.

¶ De successione libertorum.

¶ Olim patronus habebat ex lege xij. tabularũ ius in bonis liberti solum ab intestato, nullo suo hærede relicto. An.

NVnc[d] de libertorũ bonis videamus. Olim[e] itaq; licebat liberto patronum suũ impunè[f] testō præterire. Nã ita demũ[g] lex duodecim tabul. ad hæreditaté liberti vocabat patronum, si intestatus mortuus esset libertus, hærede suo nullo relicto. Itaque intestato mortuo liberto, si is, suũ hæredé[h] reliquisset, patrono nihil[i] in bonis eius iuris erat. Et si quidé ex naturalibus[k] liberis aliqué suum hæredé reliquisset, nulla videbatur q̃rela.[l] Si verò adoptiuus filius fuisset, apertè iniquũ erat nihil iuris patrono superesse.

¶ Prætorio iure patronus ĩ liberti bonis dimidiã habebat, non solum hærede instituto, sed etiam ab intestato, relicto filio adoptiuo. Ipsum tamé patronum excludebant liberi, siue essent in potestate siue emancipati, siue etiam in adoptioné dati: dummodo instituti essent, aut præteriti bonorum possessioné petiissent. Angelus.

a ¶ Qua

a¶ *Qua de causa postea*. Secūdū ius. b¶ *Iuris iniquitas*. Dic vt supra ad tertulianum in princip. c¶ *Libertus*. Nullum filium habens legitimum & naturalem, vt infra eodem §. prodesse. d¶ *Dimidiam*. Nisi in castris sint bona quæsita, vt ff. de bon. libert. l. iii. §. patronus. e¶ *Bonorum possessio*. Vnde legitimi, vt infra de bono. pos. §. cunque. f¶ *Solebant*. Hoc iure prætorio. nam de primo nō erat dubium vt supra ibi, itaque intestato &c. g¶ *Ad excludendum* patronum. scilicet in totū. h¶ *Naturales*. Et legitimi. i¶ *In adoptionem dati*. Si instituti erāt vt sequitur: aliàs nec contratabulas datur eis, vt ff. de contratabul. non putauit. §. in adoptionē. k¶ *Repellebant*. Quia pro mortuis habentur, vt ff. de coniun. cum emancipa. liber. l. j. §. sed & si patruus. (j) nec à iure ciuili respiciuntur, vt in authent. de hæredi. & falcid. §. exhæredatos.

¶ Qua de causa postea[a] Prætoris edicto hæc iuris[b] iniquitas emendata est. Siue enim faciebat testamentum libertus,[c] iubebatur ita testari, vt patrono partem dimidiam[d] bonorum suorum, relinqueret: & si aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat, dabatur patrono contra tabulas testamenti partis dimidiæ bonorum[e] possessio: siue intestato moriebatur suo hærede relicto filio adoptiuo, dabatur æque patrono contra hunc suum hæredem partis dimidiæ bonorum possessio. Prodesse autē liberto solebant[f] ad excludendum[g] patronum naturales[h] liberi, non solum quos in potestate mortis tēpore habebat, sed etiam emancipati, & in adoptionem dati:[i] si modo ex aliqua parte scripti hæredes erant, aut præteriti cōtra tabulas bonorum possessionē ex edicto prætorio petierant: nā exhæredati nullo modo repellebant[k] patronum.

¶ Per legem Papiam, patronus vocabatur ad successionem liberti vna cum filiis ipsius liberti pro virili, nisi tres vel plures fuissent liberi, vel libertus, minus centum aureis habuisset in bonis: siue decesserat intestatus, siue condito testamento. Angel.

ADDITIO

(j) Nisi quando tractatur de portione sua cui accrescat: cōputatur enī in numero filiorum, vt faciat augeri legitimam fratrum: secus in fratre minore & filia dotata per statutum successione priuata, quia nō prosunt. Angel.

a¶ *Postea*. Tertium ius. b¶ *Cautum*. Scilicet lege Papia, & malè, vt & aliàs, C. de caduc. tollendis in princ. Accursi. c¶ *Deberetur*. Ex lege Papia.

¶ Sed nostra constitutio. *Casus*. Potest literaliter figurari, quia hæc cōstitutio Iustin. videtur esse quiddā ius positiuū. Hæc. n. sim distin-

ctio licet habeat rationem in se respicientem tam filios quàm patronos, tamen ꝙ magis elegerit vnam summam q̃ aliam, hoc totum fuit arbitrarium, & de quo aliquæ colo- tio in multis locis, vt supra titul. j. de serui. cognat. in princip. & supra de leg. agna. success. §. fina. g ¶ *Sic enim.* interpositio est. a ¶ Nullùm locum. Et in hoc non

ratæ potius rationes qui fundamentales excogitari possunt. No. igitur totã hanc dispositionẽ. *Item* not. ꝙ paria sunt filiũ nõ esse, vel esse & exhæredatum. Item ꝙ pteritio matris habetur pro exhæredatione. Itẽ ꝙ legitima patronorum est tertia hodie, sicut liberorũ & parentum.] d ¶ *Sed nostra constitutio.* Quartũ ius. e ¶ *omni natione.* Aliàs, omniũ natione. aliàs, omniũ notitia. †Addit. Omnium notione Theophilus probat. δὶα τὰ inquit πᾶσι γίνεσθαι πρόδηλον. f ¶ *Composuimus.* & huius, vt credo, habetur men-

¶ Postea[a] verò lege Papia adaucta sunt iura patronorũ, qui locupletiores libertos habebant. Cautũ[b] est.n. vt ex bonis eius, qui sestertiorũ centũ milliũ patrimoniũ reliquerat, & pauciores, q̃ tres liberos habebat, siue is testõ facto, siue intestat[9] mortuus erat, virilis pars patrono deberetur.[c] Itaque cũ vnũ quidẽ filiũ filiáve hæredẽ reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio filiave ĩtestatus decessisset, cũ verò duos duasve hæredes reliquerat, tertia ps debebatur patrono: si tres reliquerat, repellebatur patronus.

¶ Hodie si libertus habeat min⁹ quã centum aureos in bonis, & fuerit testatus, patronus excluditur. Si autem testatus non fuerit, ei succedit in totũ, non extantib. liberis. Si verò vltra centũ aureos habuerit patronus, à liberis excluditur: liberis verò non extantibus, succedit in totum ab intesta to, sed facto testamento patronus habet tertiam sine onere. hoc dicit. Angel.

¶ Sed nostra[d] cõstitutio, quã pro † omni natione[e] Græca lingua cõpẽdioso tractatu habito cõposuimus,[f] ita huiusmodi causam definiuit: vt si quidẽ libertus vel liberta minores centenariis sint. i. minus centum aureis habeant substantiam, (sic[g]

corrigitur lex Papia. Et not. quòd prodest paupertas filio liberti, sic & aliàs C. de episcop. & cleric. si quis ad §. sinautem. Additio. Nota. quòd paupertas prodest, sed à tali prodesse liberanos domine. de quo i... cum non facile. ff. si cui plus quàm per l. falcid. & in lege si quis ad declinandam §. j. C. de episcopis. & clericis. & in authentic. cui relictum C. de indi. vid. toll. Angel. b ¶ *Fecerint.* Scilicet isti liberti minores centenarijs. c ¶ *Reseruauit.* Scilicet nostra constitutio: scilicet vt in totum succedat, vt supra eod. in prin. d ¶ Bo-

† *Aliàs omnium notitia.*

d¶ *Bonorum possessores*. Id est, filios emancipatos, vt supra de hæredib. quę ab intesta. §. emancipati.
e¶ *Habeant*. Scilicet liberti.
f¶ *Ad eos*. Scilicet liberos libertorum: qui tamen hæredes instituti si se abstinuerint, vel misti hæreditati, in integrum restituti fuerint, dabitur patrono ius succedendi, vt ff. de bon. liber. & si ex modica. §. si filius.
g¶ *Omnibus modis*. Sed nunquid è contra moriente filio, qui est libertus, præponitur pater patrono? Respondeo sic, vt supra titul. primo, de ser. cogn. in fin. primo respon.
ADDITIO. Nota, quòd sicut patronus excluditur per filios liberti, ita etiam per parentes liberti: & idem notat glo. supra titulo primo in fin. in verbo in alterius. Angel.
h¶ *Vocauimus*. Etiam ante fratres liberti: quod dic vt supra titulo. j. in fin. in respon.
i¶ *Fecerint*, scilicet ad extraneos.

enim legis Papiæ summâ interpretati sumus.† vt ꝑ mille sestertiis vnus aureus computetur.) nullum locum[a] habeat patronus in eorum successione: si tamen testamentū fecerint.[b] Sin autem intestati decesserint, nullo liberorum relicto, tunc patronatus ius, quod erat ex lege duodecim tabularum, integrū reseruauit.[c] Cum verò maiores centenariis sint, si hæredes vel bonorum[d] possessores liberos habeant[e] siue vnum, siue plures cujuscunque sexus vel gradus, ad eos[f] successiones paren-tum deduximus, patronis omnibus[g] modis vnà cum sua progenie semotis. Sin autem sine liberis decesserint: si quidem intestati, ad omnem hæreditatem patronos, patronasque vocauimus:[h] si verò testamentum quidem fecerint,[i] patronos autem aut patronas præterierint, cū nullos liberos haberent, vel habentes eos exhæredauerint vel mater[k], siue auus maternus eos præterierint ita ꝗ nō possint[l] argui inofficiosa eorum testamenta, tunc ex nostra

k¶ *Mater siue auus*. Quorum præteritio pro exhęredatione habetur, vt supra de exhæreda. libe. §. mater.
l¶ *Non possint*. Quia iusta causa ingratitudinis intercessit, quæ sunt xiiij. vt in authentic. vt cum de appellatio. cogan. §. causas. quo casu nullo iure agūt, vt ī authentic. de immēsis do. §. fina. in fin. Sed quid si filium emancipatum pater prætereat sine causa, vnde contra tabul. habet, non autem querelam? Videtur admitti patronus. Sed respondeo hic largè accipi inofficio, vt etiam contineat contra tabulas. sic C. familiæ herciscundæ. l. filij. Accursius.
¶ Dic, quòd potest etiam dici iniussi ciosum testamentum, in quo filius fuit præteritus. glo. in lege filij. C. familiæ herciscundæ, in lege. cum, in adoptiuis. in princip. C. de adoptio. quia inofficiosa tribus modis committitur secundum B. l. d. in l. pater filium. ff. de inoffic. testamen.

constitutione [a] p bonorū possessionem contra tabulas non dimidiā, vt antea, [b] sed tertiam partem bonorum liberti cō sequantur: [c] vel quod deest eis, ex cōstitutione [d] nostra repleat, [e] si quando minus tertia parte bonorum suorū libertus vel liberta eis reliquerit: ita sine onere, [f] vt nec liberis [g] liberti libertæve ex ea parte legata vel fideicōmissa præstentur, [h] sed ad

ADDITIO. Nec obst. q̄ hodie ad instar filij in potestate præteriti videatur posse dicere nullum &c. cum sit sublata differentia emancipationis & patriæ ptātis: quia illud est verum ab intestato, non autem est testamento. Ang.

a *Constitutione*. Scilicet græca.

b *Vt antea*. Sicut erat de iure prætorio, vt supra eo. §. qua de causa. Accur.

c *Consequantur*. s. quocunque tit. relicti, vt ff. d̄ bo. lib. l. 3. §. fi.

d *Constitutione* s. condictione ex l. græca, vt ff. de condi. ex lege. l. j.

e Repleatur. *Præter* hoc ius succedendi est & aliud ius patronatus. s. vt non vocetur ab eo in ius sine venia vt C. de in ius voc. l. ij. Item vt alat eum, vt ff. de lib. agno. si quis à liberis. §. solent. Item vt turpē actionem vel exceptionem contra eū nō pponat, vt ff. de excep. do. apud cellsum. §. aduersus. & ff. d̄ obseq. l. honori. & l. parēs. Itē vt possit eum in seruitutem reuocare, vt in authen. vt lib. de cæte. §. j. coll. 6. Itē vt vbi eum inuenerit, faciat ei reuerentiā, vt ff. d̄ in ius voc. generaliter. Et hæc iura multis modis perdūtur. Primò si patronus remiserit, vt in auth. vt lib. de cętero. §. illud. (j) Item si cōpulit libertū iurare ne accipiat vxorē, vel libertam ne nubat, vt ff. de iure patro. qui contra legem. & l. adigere. Item si denegat ei alimenta, vt ff. de bo. libe. si patronus. Item propter tertiæ partis concessionē, vt hic. & ff. de bon. libe. etiam. §. toties. Item si alteruter eorum relegatus fuerit, vel deportatus, vt ff. de iure patro. siue. Item si natalibus restitutus est libertus. vt ff. de bon. libe. l. etiam. §. i. Item si mercedem p futuris operis ab initio liberto extorsit, vt ff. de lib. agno. l. si quis. §. si quis. Item si libertus domini mortem vindicauerit, vt ff. de iure patrona. l. pen. Itē si patronus eum capitis accusauerit, vt ff. de bo. liber. qui cū maior. j. respon. Item si non suis nummis emptus est, vel à principe factionē liberam testamenti impetrauerit, vt ff. de bo. libe. l. etiam. §. ij. Accur.

Ius patronatus in multis consistit.

Ius patronatus multipliciter perditur.

Adde glo. in l. fi. C. de bon. liber. & ibi doc. & signa hanc glos. ad quam semper recurritur.]

ADDITIO. (j) Dic hoc verum quo ad ius succedendi: remanet tamen sibi ius reuerentiæ, quamuis remiserit sibi ius patronatus: ac etiam tali casu ex iniuria, non verbali, sed illata in personam tantum, potest etiā eum in seruitutem reuocare l. fi. C. de libe. & eod. lib. Angel.

f *Sine onere*. Sic in authenti. de hære. & falci. §. non autem.

g *Liberis liberti libertæve*. Quibus dantur aliàs legata, etiam rupto testamento per contratab. vt ff. de legat. prestan. contratab. bon. poss. pe. lege prima.

h *Præstentur*. Sed cum filij sint, quare non excludunt patronum, vt supra eo. §. versi. cum verò maiores? Respon. Hi filij erant ingrati, vt supra eo. §. versi. si verò. Vel dic, q̄ hi liberi erant nepotes, qui & liberi dicuntur, vt ff. de verb. sig. liberorum. & eos præcedit eorum pater, & eis talia legata dabantur, ut ff. de lega. prestan. l. j. §. generaliter.

Ad

a ¶ *Ad cohaeredes.* Sed nunquid in solidum tenebuntur cohaeredes? Respō. non, vt ff. de lega. iij. l. fi. §. fi. & de vulga. substi. & si contra tabulas.

b ¶ *Multis.* aliis casibus: Qui sequuntur statim.

¶ Multis aliis casibus. Casus. Quaesitum fuerat, an patroni tātum ius in bonis libertorum haberent, an verò etiam descendentes, vel coniuncti patrono: & videbatur, q̄ patronus tantum, quia cū haec successio detur intuitu libertatis concessae, videbatur solū residere in persona ipsius, vel saltem filiorū, quibus debentur ex iure patronatus obsequia: vel saltem si transmittendum erat hoc ius, debuerat etiam in eos, qui haeredes erant illius, cuius contrarium dicitur hic, quia quamuis maior reuerentia debeatur patrono quàm caeteris, tamē eo deficiente, illi, qui sanguine coniunctiores sunt, in maxima reuerentia esse debent liberto in memoriā receptae libertatis: vnde hoc potius iure sanguinis quàm successionis procedit: quia tamen successio ipsa datur intuitu libertatis iam concessae, datur ad instar iurium sanguinis, & ideo in aliquo diuersificatur ab ordinario iure succedendi. Ratio autē, quare sit restricta successio ad quintum gradum, ponitur per Iustin. J. de bo. pos. §. cūq; antea. No. summa.

cohaeredes[a] eorū hoc onus redūdet.

¶ Liberto nō tantū patronus succedit, sed et coniuncti ipsi patrono vsq; ad quintum gradum, in capita tamen, & qui proximior est patrono, praefertur. Angel.

¶ Multis aliis casibus[b] à nobis in praefata constitutione congregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi dispositionem iuris perspeximus, vt tam patroni patronaeq;[c] q̄ liberi[d] eorum, necnō qui ex trāsuerso latere veniūt, vsq; ad quintū[e] gradū ad successionem libertorum libertarūve vocentur,[f] sicut ex ea constitutione intelligendū est. † Et si eiusdem patroni vel patronae, vel duorum duarūve vel pluriū liberi † sunt, qui proximior est, ad liberti vel libertae vo-

† Alias vt.

† Alias sunt.

c ¶ *Patronaeq;* vt ff. de bo. li. l. patronę. ADDIT. Ex qua l. not. q̄ licet filii patroni vt succedant liberto, non sit necesse quòd sint haeredes patris, debēt tamen esse tales, qui patri vel matri succedere possint. Angel. Aretinus.

d ¶ *Liberi.* vt ff. de bo. libe. si pater exhaeredato. & l. si ex patronis. §. Iulianus.

e ¶ *Vsq; ad quintum gradum.* Nūquid filius trinepotis ipsius patroni, vel etiam ipse trinepos admittetur? Videt quòd nō, q̄a hic dicit vsq; quintum gradum. si quis tamen velit contradicere, illud pro se inducet, quòd omnes ascendentes sui patris loco succedunt, vt supra. de haered. quae ab intest. §. cum filius, & in auth. de hęre. ab intesta. §. j. ¶ Et haec est vera, & cōiter tenetur, quòd descendentes in infinitū, transuersales vsq; ad quintum gradū succedant, secundum Christoph. hic, & Ioan. de Pla. * hanc tamen glo. improbat & declarat Aret. in d. §. cum filius. in iij. not.]

f ¶ *Vocentur.* Per nostram constitutionem: licet olim per bonorū possessionem tanquam ex familia vocarentur, vt infra de bono. possessioni. §. sunt autem. versic. quinto.

a ¶ In

Successio libertinorum & ingenuorum tripliciter differt.

a ¶ *In capita.* Cum eodem gradu plures inueniantur, aliàs patruus nepotem ex fratre excludit, vt ff. de bo. libe. si libertus preterito. §. si libertus. b ¶ *Veniunt.* s. ab ipsis patronis. c ¶ *Penè enim.* Propter tria dicit penè: & quia hic vsque ad quintum gradum succedunt, vt hic dicitur: aliàs vsque ad decimũ vel sextum, vt supra d. success. co. §. fi. Item quia hic in capita succedunt, vt hic dicitur, aliàs non ita, vt supra de hære. quæ ab intestato. §. & quia placuit. aliàs est versicul. in §. cum. filius. Item quia vnus patroni filius excludit nepoti. vt hic: potes ex altero, quod non est ita ĩ ingenuis licet M. contradixerit, vt ff. de bon. liber. si libertus preterito. §. si libertus. & de legi. tut. l. tutela. §. si duo. ¶ Sed hæc. Casus. Nõ ponit, qa refert correctionẽ iuris ãtiq. ex rõnib9 aliàs s ĩ ti. de li. ded. No. oẽm dñiã libert. sublatã eẽ. Itẽ no. ãtiquã spẽm liberto. Itẽ q dictio, quasi & dictio, quodãmodo, important proprietatem. Item quòd lex censetur perpetua.] d ¶ *Peruenerunt.* Id est, qui facti sunt plenè liberi. e ¶ *Quodammodo.* Non enim est verè peculiũ, cũ sint liberi, vt C. de inoffic. testa. l. final. in fin. f ¶ *Nominatim.* quid hoc sit, dic vt supra de ex hær. liber. §. j. g ¶ *Eorum.* id est, manumissorum. h ¶ *Quibus.* Id est, latinis. i ¶ *Ad ciuitatem Romanam.* Scilicet, vt ciuis Romanus efficeretur, impetrando ius aureorum annulorum, vel natales: qd inuito patrono non est faciendum, vt ff. de na. re. l. ij. in fin. & l. penulti. & l. fina.

† Et est rẽ, quia in successione ingenuorũ plures descendẽtes, ex vno habẽtur vt in §. cum. filius: sextus in successione liberti. vt hic: fallit in patronis ecclesiæ, vt in ea. cum plures de iure patrona.

† Aliàs & Latinorum.

SYL.

† Aliàs simul cũ anima libertatẽ amittebant.

† Aliàs ita bona.

cetur successionẽ & in capita,[a] nõ in stirpes diuidatur successio: eodẽ modo & in iis qui ex transuerso latere veniunt;[b] Penè[c] enim consonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in successionibus fecimus.

¶ Differentia inter libertos, ẽ hodie sublata, & iõ. p̃cta pendẽt in oĩb. libertis, quia hodie oĩs manumissus efficit ciuis Rom. Aret.

¶ Sed hæc de iis libertinis hodie dicenda sunt, qui in ciuitatem Romanam peruenerunt,[d] cũ nec sint alii liberti, simul & Dedititiis, & Latinis sublatis, † cum Latinorũ legitimæ successiones nullæ penitus erant: quia licet vt liberi vitã suã peragebant, attamen ipso vltimo spiritu † simul animã atq; libertatẽ amittebant, & quasi seruorũ † bona eorũ iure quodammodo[e] peculii ex lege Iunia Norbana manumissores detinebãt. Postea verò senatusconsulto Largiano cautũ fuerat, vt liberi manumissoris non nominatim[f] exhæredati extraneis hæredib. eorũ[g] in bonis Latinorum p̃ponerẽtur. Quibus[h] etiã superuenit diui Traiani edictũ, quod eundem hominem, si inuito vel ignorante patrono ad ciuitatem[i] Romanam venire ex beneficio principis festinarat, faciebat quidem viuum ciuem Romanum, Latinũ verò morientem. Sed nostra con-

a ¶ *Constitutione*. vt C. de lati. liber.toll.per totum.
b ¶ *In perpetuum deleri*.
ADDIT. Not. ꝙ quando fit derogatio alicuius iuris, intellligitur esse perpetua.

Secúdò declarat quibus liberis hoc fieri potest. Tertiò, quibus verbis, & in qua voluntate. Secunda ibi (Datur autem.) Tertia ibi (Nec interest.)

quia lex semper loquitur & est in viridi obseruantia, vt l. arriani. C. de hære. Ang.
c ¶ *Quibusdam adiectionibus*. s. x. vel xj. casibus, vt C. de lat. li. tol. per totum.
*¶ Aliter interpretatur Alcia. libr. primo Parer. cap. xvj. accipit enim adiectiones pro modis assequendi ius Romanæ ciuitatis, familiarumque Romanarũ.]

Constitutio. ¶ De assignatione libertorum.
¶ Supra visum est, quẽadmodũ patroni & eorũ liberi succedant libertis: verũ quia libertis interdũ consueuerunt assignari liberis patronorũ, ideò de hac assignatione subdit. Porcus.

stitutione a propter huiusmodi conditionem vices, & alias difficultates, cum ipsis Latinis etiam legem Iuniam, & senatusconsultũ Largianum, & edictum diui Traiani, in perpetuũ deleri b censuimus, vt omnes liberti ciuitate Romana fruãtur: & mirabili modo quibusdam adiectionibus c ipsas vias quæ in Latinitatem ducebant, ad ciuitatẽ Romanam capiẽdam transposuimus.

¶ De assignatione libertorum.

¶ Assignato liberto vni ex patroni liberis, siue filiis, siue nepotibus in potestate, ille solus liberto succedit, exclusis aliis etiam in eo gradu constitutis. Aretin.

IN summa (quod ad bona libertorum attinet) admonendi sumus censuisse senatum, d † quamuis ad omnes patroni liberos, qui eiusdem gradus sunt, æqualiter bona libertorum pertineant, e tamen licere parenti, vni ex

† Aliàs vt quis.

¶ Casus Non figuratur in declaratione terminorum habentium rationem manifestam, quòd ius patronatus possit, tanquam apud se existens, & in commercio, distrahi vt lubet, & assignari vni ex filij, sicut & legari possunt alia. Ratio autem dubitandi ea excogitari poterat, ꝙ in iure patronatus nõ succeditur titulo hæreditario, sed iure filiationis: succedunt enim filij vt filij, non vt hæredes. l. vt iurisiurandi. §. si liberi. ff. de oper. liberto. Tamen assignatio concessa est, quia l. operatur non operante patrono: & non aliter. Nota summarium. Item quòd res de facili redit ad naturam suam pristinam. Item quòd cessante impedimento cessat effectus ipsius.]

*¶ Assignare libertum est testificari cuius ex liberis libertũ eũ esse velit lege assignare. ff. de verbo. sign.]

Diuisio. IN summa. ¶ Totus iste titulus diuidit in tres partes. Primò, ꝙ pater pôt vni ex liberis libertum assignare, & ille solus liberto succedit.

d ¶ *Senatũ*. cuius verba sunt. ff. e. l. j.
e ¶ *Pertineant*. nulla scilicet facta assignatione.

a ¶ Eius.

a¶ *Eius.* scilicet patroni.
b¶ *Filio.* Etiam posthumo, vt ff. eodem lege final.
STYL. ¶ Datur autem. Casus. Non figurat nisi vt supra. Notab. collige per te.]
c¶ *Pluresve liberos.* nam in vno nō est necesse.
d¶ *Num.* id est an.
e¶ *Euanescat.* ff. eod. lege vtrum ei. cō tra. Solutio. secundū Placentinū ibi: valet assignatio facta emancipato, vt ibi: licet emancipatione hoc pdat, si antea fcā fuerit assignatio, vt hic, arg. ff. de arbitr. nō distinguemus. §. sacerdotio Vel dic secūdū Azo. q in l. contraria nō dicit fieri assignationē in emancipatum, sed an soli fieri in potestate possit. sed nec in d. l. de arbit. dicit solui cō promissum, sed non compelli sententiam dicere. Accursi.

si fuit in potestate, existente eo emancipato euanescit.
f ¶ *Quibuscunque* verbis. etiam nutu, †vt ff. eo. l. j. §. assignare. & purè vel sub cōditione, vt ff. eo. assignare

liberis assignare libertū, vt post mortē eius[a] solus is patron' habeatur, cui assignatus est: & cæteri liberi, q ipsi quoque ad eadē bona nulla assignatione interueniēte, pariter admitterentur, nihil iuris in his bonis habeant: sed ita demū pristinum ius recipiāt, (suis, cui assignatus ē, decesserit nullis liberis relictis. Nec tm̄ libertū, sed ēt libertā, & non tm̄ filio,[b] nepotive, sed etiam filiæ, neptive assignare pmittitur.

¶ Vni ex liberis in potestate potest libertus assignari in omni voluntate, & quibuscunque verbis.

¶ Datur aūt hæc assignandi facultas ei, qui duos pluresve liberos[c] in potestate habebit, vt eis, quos in potestate habet, assignare liberum libertāve liceat. Vnde quærebatur, si eū, cui assignauit postea emancipauerit, nū[d] euanescat[e] assignatio. †Sed placuit euanescere: quod & Iuliano, & aliis plerisque visum est. ¶ Nec interest, an testō quis assignet, an sine testō. Sed † & quibuscunq; verbis[f] patronis hoc permittit facere ex ipso senatus c. qd Claudiani tpib. factū ēst Sabellio Ru. & Aster. Scapula Cōsulibus.

ADDIT. Quod autē habes in fin. Sabellio &c. Ant. August. lib. emenda. iij. cap. vij. reponit ex Pande. Flor. Velleo Ruffo. & Hostelio Scapula Coss.

¶ De bonorum possessionibus.

¶ Supra visum est de hæreditatibus, quæ ex testamento, & ab intestato deferuntur iure ciuili & partim iure prætorio: verū quia prætor interdum emendauit, interdū confirmauit ius ciuile in successione testati & intestati, dando bonorū possessionem, ideo subdit de bonorum possessionibus.

STYL. ¶ Prima solutio. verior est, secundū Christo. quia quando assignatio fit filio emancipato, pater est iam certus de cōditione ipsius, & valet: sed

IVS. ¶ Totus iste titu. diuiditur in quatuor partes. Primò ponit causas, propter quas fuit introducta bonorum possessio de iure præ-

† *Quod facit vt obligatus assignare reditus, nō teneatur tradere fundos, nec dominium eorum, sed sufficiat dicere, super tali fundo recipiatis, de quo hic per Io. Fab.*

† *Alias &.*

† *Aliās etiam.*

† *Aliās Suillo Rufo & Hostorio Scapula Consulibus. sed in l. j. ff. eod. legitur Velleo Rufo et c.*

Diuisio.

prætorio. Secundò ponit quas bon. possess. prætor facit. Tertiò, Imperator quasdam corrigit & emendat. Quartò, quantum tempus & quale statutum sit ad cognoscendam bonorũ possessionẽ. Secunda ibi (Sunt autem bonorum.) Tertia ibi (Sed eas quidem.) Quarta ibi (Cum igitur plures.)

172. ¶ Ius bonorum. Casus. Non videbatur figurari posse in titu. tradẽte principia bonor. possess. Attamẽ in exemplo posito in princip. dum dicitur, quòd emendandi gratia fuit introductum ius bonor. possess. ratio dubitandi erat, quia posthumus alienus tanquam non ens non videtur adhuc esse talis, vt in eo cadere possit institutio. sed contrarium decidit prætor ex eo, quia conceptus quo ad commoda habetur pro iam nato. lege qui in vtero. ff. de statu homi. si tamen vis subtilius inuestigare intelligentiam huius text. præter mentem docto, vide Fortu. in lege gallus. §. primo in septima, & octaua colum. ff. de liber. & posthumis. Nota summarium. Item quid sit emendare. Itẽ quòd de iure antiquo posthumus alienus non poterat hæres institui. Item ex fine, quòd nostra interest admitti ex pluribus capitibus ad successionem.

¶ De bonorum possessionibus.

¶ Non solũ emẽdandi, sed confirmandi iuris ciuilis cã bon. posses. inuẽtæ sũt à Prætore, q vocat suos & agnatos. h. d.

Ius bo. posses.[a] introductũ est à Prætore emendandi[b] veteris iuris gratia. Nec solum in testõrum hæreditatib. vetus ius eo mõ Prætor emendauit,[c] sicut supra dictũ est, sed in eorum quoq;, qui testõ facto decesserint. Nã si alienus[d] posthumus hæres fuerit institutus, quamuis hæreditatem iure ciuili adire non poterat,[e] cum institutio non valebat, honorario[f] tamen iure bono-

Bonorũ poss. quid sit. a ¶ *Ius bonorum possessionis*. id est, bonorum possessio, quæ est ius persequendi retinendique patrimonij, quod cuiusque cum is moritur fuerit: vt ff. eodem. l. tertia. §. bonorũ.

b ¶ *Emendandi*. id est, supplendi: quia minus plenè dixerat ius ciuile non cognoscẽs emancipatos, vt supra de hære. di. quæ ab intesta. §. emãcipati: sic ff. ad legẽ Rhodi. de iactu lege vltima. §. primò & fin. Vel dic emendandi propriè, vt in agnatis fœminis, vbi ius prætorium contra ius ciuile induxit, vt supra de legi. agnat. successio. §. sed quia. & in posthumo, vt infra versicu. proximo.

¶ Dic quòd aliter resoluit Fortun. in lege Gallus. in principio in decima colum. ff. de liberis & posthu. vt scilicet emendetur in vniuerso l. duodecim tabularum tanquã quę prætermisisset, non quæ contrariũ disposuisset. 172.

*Et ad hanc glos. circa verbũ emendare, vide Decium in l. edita. col. v. in fin. C. de eden.]

c ¶ *Emendauit*. expone vt supra.

d ¶ *Alienus* posthumus. quis sit, dic vt supra de leg. §. posthumo.

e ¶ *Non poterat*. supra de leg. §. posthumus. contra. Sol. vt ibi.

f ¶ *Honorario*. ff. eo. nũ est. §. vbicũq; cõtra. Sed hic spãliter ex illa regula excipiẽ p ipsum pretorẽ, & quo ad hoc derogat illi regulæ gñali, qa nõ est dubiũ, quin generi p spẽm derogẽt, vt ff. de pœn. l. sanctio.

Generi per speciem derogatur.

¶ Com-

rum possessor. efficiebatur, videlicet cum à Prætóre adiuuabatur. Sed & is b à nostra constitutione c hodie rectè hæres instituit. quasi & † iuri ciuili non incognitus. d ¶ Aliquando tamen neque emédandi, e neque impugnandi f veteris iuris, g sed magis confirmandi gratia, Prætor policetur bonorum possessioné. Ná illis quoque, qui rectè testó facto hæredes instituti sunt, dat secundum tabulas bonorum possessionem. h Item ab intestato suos hæredes & agnatos ad bonorum possessioné vocat. Sed & remota i quoque bonorū possessione, ad eos pertinet hæreditas iure ciuili.

¶ Prætor solus nō facit quem hæredem, sed locō hæredis. Aret.

¶ Quos autē so-

SYL. ¶ Communis sol. doct. est, φ regula illa loquitur quādo in odium ipsius aliquis prohibetur succedere, nō ex rigore iuris ciuilis, vt in posthum. Tamen solu. glo. ibi semper plus placuit, φ ius ciuile non resistebat institutioni posthumi alieni. quamuis nō assisteret: & ita, dū essem scholaris, disputando defendebam.] a ¶ Bonorum possessor. In tabulas. ¶ Alias iure. b ¶ Sed et is. §. posthumus alienus. c ¶ Constitutione. Scilicet græca, vt supra de leg. §. posthumus. d ¶ Non incognitus. sed cognitus. Nam constitutiones sunt de iure ciuili, vt ff. de iustitia & iure. ius autem ciuile. e ¶ Neq; emendandi. vt s. e. j. respō. Et dic emendandi, idest, supplendi. f ¶ Neq; impugnandi. vt supra prox. respon. Et dic, id est, corrigendi. g ¶ Veteris iuris. scilicet ciuilis. h ¶ Bonorum possessionem. Nota tres vias prætoris. i ¶ Remotá. Quare ergo fecit prætor? Rn. vt successoribus vias ampliaret, vt infra eo. §. quos. sic. ff. de lg. ij. cū filius. §. varijs. Argu. contra. ff. pau. cau. stab. l. idem (alias incip. & ita.) §. sed an sit. & §. sed si gratis. ADDITIO. Dic quòd ideo concordant: quia ibi & si non necessarium, vtile tamen fuit prætorem se intromittere: quia qui recipit, omnino tenetur, vt ibi: quod non semper erat de iure ciuili, secundum Angel. hic.

¶ Quos autem. Casus Sic figurari potest. SYL. Visū est supra in §. prætorum edicta. de iu. natur. gen. & ciui. φ prætorum edicta sunt portio iuris ciuilis: vnde videbatur dicendū, φ pariter illi efficerentur hæredes ipso iure, qui ab edicto prętoris vocabant sicut ij, qui vocabantur ab aliqua alia parte iuris ciuilis, argum. l. quę de tota. ff. de rei vendit. Contrarium dicitur: assignatur autē cōis rō, qa prætores nō hñt ius condédi. l. p prius., sed p posterius. i. sequēte receptione vel cōprobatione iuris ciuilis, pponebāt. n. ptores edicta durāte suo magistratu, q̄ si postea recipiebant, efficiebant portio iuris ciuilis: ita cōiter tenēt doct. in rub. C. qui adm. vel dic φ ipsa simplici vocatiōe nō efficiunt hæredes, sed statim φ est eis data bo. pos. sunt in oībus loco heredū, put intelligit hūc tex. For. in l. iurisg. §. prætor. ait col. 4. ff. de pact. vbi videndū est p declaratione huius tex. qa loquitur satis subtiliter.* Aliam tamē huius rei rationem tradit Alcia. lib. 3. Parer. cap. 3. quę verior videtur.]

a ¶ Ad

Ius vocat. Prætor ad hæreditatem[a] hæredes quidem ipso iure nō fiūt: (nam Prætor hæredē facere non potest: † per legē enim tātū, vel simile iuris cōstōnē hæredes fiunt veluti per senatusc.[b] & cōstōnes principales) sed cum eis Prætor dat bonorū poss. loco hæredū constituuntur,[c] & vocantur bonorum possessores.

¶ Prætor ampliat successiōis materiam vlterius quā fit per l. xij. tabularū. h. d. Ar.

¶ Adhuc autē & alios complures[d] gradus Prætor fecit in bonorum possessionib. dandis, dum id agebat, ne quis[e] sine successore moreretur. Nam[f] angustissimis finib. cōstitutū per legē xii. tabularū ius percipiendarum hæreditatū Prætor ex bono & æquo dilatauit.

¶ Decem bonorum possessiones hic numerentur, quarum duæ primæ cōpetunt testō facto, reliquæ verò ab intestato. Angel.

¶ Sunt aūt bonorum possessiones ex testamēto quidem hæ: Prima, quæ præteritis liberis[g] datur, vocaturq; Contra tabulas.[h] Secūda

a ¶ *Ad hæreditatē*. i. ad successionē: vt emācipatos ab ītestato, & cognatos
* ADDIT. Cur aūt Prætor hęredē facere non possit, vide copiosè apud Alciat. lib. 3. parer. cap. 3.

b ¶ *Per senatusconsulta*. Tertullia. & Orficia.

c ¶ *Constituuntur*. vt C. de suis & legiti. hær. l. fi.

ADDITIO. Idem in succedētibus ex constitutione alicuius baronis vel marchionis: quia censetur esse ius prætorium. Et no. ꝙ non habent nisi actiones vtiles, nec ciuiles efficiuntur prętorię, secūdū Ang.

† *Vide Alcia. li. iij. Parer. c. iij. afferē. iste rationē.*

¶ Adhuc autem. Casus Nō figuratꝰ, quia procedit enumerādo bo. poss. à prætore introductas, quas not.]

d ¶ *Complures*. q̄ lex. xij. tabularū: vel quàm dixerat.

e ¶ *Ne quis*. sic. ff. de interr. act. & q. a.

f ¶ *Nam angustissimis*. nam sui hæredes & agnati tantum succedebāt de iure ciuili, ius integrum habentes, quia non sunt emācipati: de alijs .n. nō dicitur, vt supra de hær. quæ ab intest. §. j. & de leg. agn. suc. in prin.

g ¶ *Sunt autem*. Præteritis liberis. siue emancipatis, siue non, vt C. de lib. pręt. maximū. circa princ. Accu. ADDI. Nō tn̄ dat exhæredatis: Itē nec institutis, nisi commisso edicto per præteritos, vt l. non putauit. in princ. & § fi. ff. de contra tab. licet adhuc dictus pręterit[g] nō petat, nec amplius petere possit Contra tabulas, sm̄ Ang.

h ¶ *Contra tabulas*. Sed quare datur suis. Contra tabulas, cum ipso iure nullū sit testm̄, vt supra de exhær. lib. in prin? Respō. duas habet vias: vnā de iure ciuili, p quā pōt. dicere nullū: aliā de iure prætorio, p quā nō dicit nullū, sed annullandū, tn̄ nec fieri, nec desinere possit hæres de iure prætorio, vt C. de libe. præter. l. final. & supra eodem §. quos autem.

Liberi præteriti habēt duo remedia ad impugnādum testamentum.

¶ Adde pro intelligētia huius opp. ꝙ quamuis articulus sit valde disputabilis, tn̄ cōis doct. resolu. est, ꝙ testm̄, in quo filius in ptāte est ꝑterit[g] sit ipso iure nullum, in l. posthumo. C. de bo. pos. cōtra tab. Dat tn̄ cōtra tab.

quam oībus iure scriptis hæredib. Prætor pollicetur: ideòq; vocatur Secundū†tabulas. a Et cū de †testatis prius locutus†est, ad intestatos transitū fecit b Et primo loco c suis hæredibus, & iis, qui ex edicto Prætoris inter suos hæredes connumerantur, d dat bonorū possessionē, quæ vocatur Vnde liberi. e Secundo, legitimis f hæredib.

†*Aliàs tabulas testamenti.*

†*Aliàs testamētis.*

†*Aliàs esset.*

Bonorū possessio contra tabulas & secundū tabulas competūt ex testamēto.

Pater quo iure venit ad bona filij emācipati.

tab. diuersimode ad rumpēdum. Nā si prçteritus sit emancipatus, tunc datur proculdubio ad rumpendū testm̄, quia testamentū valet iure ciuili: si p̄teritus sit filiꝰ in ptāte, tūc licet sit nullū, tñ datad rumpēdū ꝓut de facto ꝓcessit, & ad declarādum nullum: Nō.n.erat necessaria in filijs in ptāte talis bon. possessio, sed occasione emācipatorū ipsis ēt concessa fuit sub vna determinatione. §. eadem. supra de hære. quæ ab intest. & ita resoluit plurimbus verbis Deci. in d.l. posthumo. in iij. du. in xj. col. & ita tene.]

¶ Item quare Contra tabulas dicitur ex testamento, cum magis contra testamentum dici deberet, cum rumpit testamentum, vt C. de colla. vt liberis? Respō. ideo sic dicitur, q̄ a sine testamento competere non potest. Item quare hanc prçmisit, cum Secundum tabu. dignior sit? Respō. quia donec ista cōpetit, illa dari nō potest, vt ff. de contra tab. l. illud. §. fi. & de secundum tabu. l. j. §. æquissimum i. respon. aliàs est l. ij.

¶ Respectu ergo bono. posses. contra tabu. nō est dignior: respectu aliarū, quia dat̄ s̄m volūtatē testātis, dicitur dignior, prout declarat Dec. in rub. C. de contra tabul. in fin.]

¶ Itē nūquid hæc parēti dat̄ cōtra tabu. filij emācipati? Rñ. sic ad istar. patroni, vt ff. si à pa. quis fu. manu. l. j. & argu. ff. de bon. dā. l. final. si ta. testa. nul. extat. l. j.

a ¶ *Secūdum tabulas.* sic. ff. si ta. te. nullæ ext. l. j. Itē hoc quando testamentū factum est inscriptis. aliàs secūdum nuncupationē, vt C. de secū. tab. l. ij.

b Fecit. sic. ff. si tabul. te. nullæ ext. l. prima.

c ¶ Primo loco. s. inter eas, quæ ab intestato deferuntur. Et not. hūc ordinē, qui sequitur, i edicto fuisse: sed nō in obseruando, vt infra sequitur.

d ¶ *Connumerantur.* vt supra de hçre. quæ ab itest. §. emancip.

e ¶ *Vnde liberi.* Quid erit ècontra si filio emancipato mortuo? Rñ. pater habet bonorū possessionem. Vnde parentes, vel vnde liberi vtiliter: cū æqua ratione vocēt patrem ad hæreditatem filij, vt ff. de inoffi. testa. nam etsi. & ff. vnde li. scripto. Vel dic Vnde legitimi, cū semper contracta fiducia eum emancipet, vt supra de leg. agna. suc. §. fi.

¶ Communis conclusio doc. citramon. est cōtra glo. hic. Tenent. n. q̄ detur vtilis Vnde liberi, vel Vnde parentes: vltramō. tenent contrarium, quæ opi. disputando sustineuti pōt, vt per Lud. Goza. in l. qui se patris. col. 36. C. vnde libe. post alios: i quo aduerte, quia maxima ē vtilitas. Nā si pater venit per Vnde liberi, poterit venire ex triplici capite, & sic habet tres annos vtiles ad succedendū filio. s. p Vnde libe. p Vñ agnati, & p Vnde cognati. l. j. §. sed vidēdū. ff. de succes. edict. aliàs hēret tātū duos.]

¶ Itē nunquid filio in bonis matris datur hçc bonorū possessio? Rñ. nō, vt C. de suis & legi. hære. l. fi. Itē nūquid in alijs vlterioribus ex linea descendentibus supradicta seruātur, s. vltra filios? Respon. sic, cum omnes inferiores dicātur liberi, vt ff. de ver bo. sign. l. liberorum.

f ¶ *Secundo legitimis.* idest, agnatis, & eis, qui

eis, qui eorũ loco sunt, ut supra de le gi.agna.suc.§.j.& §. hoc ẽt. & ff.vn de leg.l.ij.§. hæc autem.ij. & l.iij.
a Tertio. x. personis quasi extraneũ manumissori.i.ei, qui emebat filiũ à patre, & postea eum manumittebat. † Nam sic fiebat olim emãcipatio, vt supra. Quib9 modis ius patrie postea solu.§.præterea. Vel melius, ut infra e.§. quæ aũt. * Pro vera declaratione vide Anno. nostras.supra ti.de leg.par. tu.& ti.seq.]
b Quarto cognatis. Qui iure ciuili nõ vocantur, vt ff. vnde cog. l.j. j. respon. & supra de legi.agna. suc. j.respon.
c Quinto tanquam ex familia. quę dabatur patrono, liberto moriente intestato: sequens dabatur eidem, liberto moriente cum testamento, secundũ quosdã. Vel dic, † q hæc famiiliæ.i.agnatis transuerbalibus patroni dat̃ usq; ad quintũ gradũ, ut ff. de ver.si.pronũciatio.§.familię.& ĩ e. §.cunq; & ĩ de success.li.§. multis. sequẽs patrono, & descẽdentibus, & ascẽdentibus usq; ad quintũ gradũ.

prima.n.non ualet, cum hic tractet tm̃ de iis, q̃ ab intestato deferunt.
* Vide Alci. lib.j.Pare.c.xii. qui hunc locum explicat accuratius.] SYL.
d Sexto patrono. Quare primo agnati patroni vocant, q̃ ipsi patroni? Rñ.† Hic ordinem edicti seruat, non qualiter succedi de facto debeat, & hic error in aliis casibus inuenitur.
e Septimo. Deficiẽte parentela, ẽt fisco excluso, vt C. vñ vir & vx o.l.i.
* Idẽ videt̃ Alc. loco.supra citato.]
Sed eas. Casus Non figuratur nisi literaliter in l. corrigẽte, q̃ habet in se fationẽ correctiõis, ibi, cũ enim. Not. summa. Itẽ quòd superuacua sunt eradicãda. Itẽ quòd sublato fundamento tollitur ædificatum.
f Sed eas. Scilicet supradictas decem bonorum possessiones.
g Incuriosum .i. sine cura.
h Constitutionibus. quæ remanserunt in græco. Accur.
i Necessarias. Idest, utiles. sic.ff. de off.præfe.prætro.l.i.in prin.

Tertio, a decẽ personis, quas extraneo manumissori p̃ferebat. Sunt aũt decẽ personæ hæ pater, mater, auus, auia, tã paterni, q̃ m̃ni, itẽ filius, filia: nepos, neptis, tã ex filio, q̃ ex filia: frater, † soror, cõsanguinei vel vterini. Quarto, cognatis b p̃ximis. Quinto, tanq̃ ex c familia. Sexto d † patrono patronę que, liberisq; eorũ, & parẽtib. Septimo, e viro & vxori. Octauo, † cognatis manumissoris.

¶ Bonorũ poss. cõtra tabulas & scd̃m tabulas, itẽ Vñ liberi & vnde legitimi siue agnati, hodie sunt necessariæ, Aret.

Sed eas f quidẽ ptoria ĩtroduxit iurisdictio: à nobis tñ nihil incuriosum g p̃termissum est: sed nostris cõstõnib. h oĩa corrigẽtes cõtra tabulas quidẽ & secũdũ tabulas bono.poss.admisimus, vt pote necessarias i cõstitutas, necnon ab intestato Vnde liberi, & vnde legitimi. bon.poss.

¶ Bonorum possessio, Vnde decem personæ, est hodie sublata, & in eius locum bonorum possessio Vnde cognati ẽ collocata, Ange.

† Placet Fab. & Ang.
SYL.
† alias vide forosue.
† alias patroni patrone que liberis, eorũque parentibus.
Bonorũ possessio tanquã ex familia cui datur.
† Vide Alci. li. i. Pater c.12.
† Idem Io. Fa. Ang. & la.
† Idem Ang.

ADDITIO. Dic, immò aliquæ sunt necessariæ, ut infra e. §. fi. &c. Ang.

a ¶ *Quæ autem.* Loco quinto. Scilicet connumeratis bonorum possessionibus ex testã & ab intestato.

¶ Quæ aũt ĩ Prætoris edicto, loco quinto[a] posita fuerat, id est, Vnde decem personæ, eã pio proposito, & compẽdioso sermõe super nacuã ostẽdimus. Cũ.n. præfata bonorũ possessio decẽ personas præponebat extraneo manumissori,[b] nostra cõstõ[c] quã de emancipatione liberorũ fecimus, oĩb. parẽtib. eisdẽq; manumissorib.[d] cõtracta fiducia[e] manumissionẽ[f] facere dedit:[g] vt ipsa manumissio[h] eorũ hoc in se habeat priuilegiũ, & superuacua fiat supra dicta[i] bonorum possessio. Sublata igitur p̃dicta quinta bonorũ possessione in gradũ eius sex tã antea bonorũ possessionẽ induximus, & quintã fecimus, quã Prætor proximis cognatis pollicet.

¶ Bo. pos. Tãquã ex familia, & Vñ liberi & parẽtes patroni, sunt sublatæ. Ang. Aret.

¶ Cũq; antea fuerat septimo loco bon. posse. Tanquam ex familia & octauo Vnde † liberi patroni patronæq;, & parentes eorũ, vtrãque per cõstõnẽ[k] nostrã, quã de iu

b ¶ *Manumissori.* Expone vt supra. §. iij. Vel dic, quòd extraneus manumissor est ipse pater, quãdo non contracta fiducia emancipat. Sed si quæras quare sibiipsi p̃fert? Rñ. sanè intelligas, vt pater suum emãcipãtem nepotẽ præcedat: vel si ipse pater emancipauit, inueniunt tamẽ nouẽ personæ, quæ eũ præcedunt.

SYL. *. ¶ Declara vt docui in Anno. in locis supra adductis.

c. ¶ *Constitutio.* C. de emancipatione liberorum. leg. fina.

d. ¶ *Manumissoribus.* Idest, emancipatoribus.

e. ¶ *Contracta fiducia.* idest saluo iure succedendi.

SYL. *. ¶ Hoc declaraui supra de legit. agna. suc. §. fi.

* ADDI. De hoc vide q̃ notauimus in tit. de fidu. tutel. supra. & §. vl. de leg. agn. succes. vbi ostendimus, q̃d etiam hic Theophillus confirmat fiduciarũ patrẽ, postq̃ filiũ sibi mancipatum, manumisisset, fuisse solitũ ipsius filii hæredẽ: perinde patroni vt manumissorũ seruorum hæredes sunt. Quare opus fuisse, vt ille pater fiduciari⁹ ter illum filium suo vero ac naturali patri mancipare[t] itaq; contracta, i. vltro citroque facta fiducia, verus pater filium suum manumittebat, & sic hæres ei⁹ fiebat.

f ¶ *Manumiss.* idest, emãcipationem.

g ¶ *Dedit.* i. concessit.

h ¶ *Manumissio:* idest, emãcipatio.

i ¶ *Supra dicta* bonorum possessio. Vnde decẽ personæ.

† aliàs non est liberi.

¶ *Cũq; antea.* Casus Literaliter figurandus est, quia correctiões enumerat, quarũ ratio est superfluitas nonnecessaria. q̃ ponitur in illis verbis, sufficit eis &c. Not. ergo iura & bono. possess. antiquas esse sublatas. Item quòd hodie sex sunt bo. possessiones, & septima, quæ sequitur. SYL.

k ¶ *Constitutionem nostram.* De qua habuimus mentionem supra de successione libero. §. nostra.

a ¶ Posui-

a ¶*Posuimus*. Vt suprà de success. lib. §. multis.
b ¶Sufficit eis. Scilicet tam cognatis quàm agnatis patroni.
ADDIT. Qui excludunt agnatos & cognatos ipsius liberti, vt l. liberis ff. de bo. li. nec eis fit iniuria, quia si stetissent in seruitute, si habuisset cognationem.
c ¶*Aliàs vero*. Altiori. Hinc trahe, quod digniores altiori loco sedere debẽt. (j) & est altior, qui proximior domino est.
* ¶Vide Cassan. in Catal. glo. mun. in j. par. q̃stio. xj. & xij.] Tyrones verò posteriori vt C. de tyro l. fi. lib. xij. & ff. de aqua plu. ar. l. j. §. pen. & C. de of. rec. pro l. potioris. Accur.
ADDIT. (j) Et ad hoc implorari pôt officium iudicis, nõ aũt agi actiõe iniuriarũ secundum Ioan. Fab. hic.
d ¶*Decima* Bene dico sexto poni, & hoc dico sublata decima. Accur.
e ¶*Enumeratas*. supra eo. §. cunq;.
a ¶*Septima*. Introduxerunt, vt. ff. ut ex leg. & senatuscon. l. j. j respon.
b ¶*Vt detur*. Bonorũ. Scilicet bonorũ possessio. Et nota duo esse necessaria, vt hæc bo. pos. competat. s. vt lege caueatur, vt bonorũ possessio detur: & quod de iure ciuili non possit succedere: aliàs competit, Vnde legitimi, vt † ff. vnde leg. l. iij. & ff. vt ex leg. & se. cõ. l. j. §. fin.
¶Dic tu secundũ Ias. in l. certum. C. vnde legi. quatuor necessaria, primo, quod deferatur ex ll. nouis, & senatusconsultis, secundo, quod tales sint ll. ciuiles, & non prætoriæ, tertio, quod per illas ll. nouas deferatur bo. pos. expressè & specialiter, non autem in indiuiduo, nec nominatim: quarto,

† *aliàs posuerimus.*

Digniores altiori loco sedere debent.

Y L.

† *aliàs resoluta.*

Bonorũ posseßio septima extraordinaria ut comtat, duo sunt necessaria.

† *aliàs veteri.*

† *aliàs quoque.*

re patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cũ enim ad similitudinẽ successionis ingenuorũ, libertinorum successiões † posuimus a (quas vsque ad quintum gradum tantũmodo coarctauimus, vt sit aliqua inter genuos, & libertinos differentia) sufficit b eis tam cõtra tabulas bonorum possessio quàm Vnde legitimi, & Vnde cognati: ex quibus possunt sua iura vendicare, omni scrupulositate & inextricabili errore istarũ duarũ bonorum possessionũ † resoluto.

¶ Etia hodie viget bon. poss. Vnde vir & vxor, & sextũ locum occupat. Et bo. pos. Vñ cogna. manumissoris prorsus sublata, remanẽt tantum sex bonorum possessio ordinariæ An.

¶Aliã verò bo. pos. q Vnde vir & vxor appellatur, & nono loco inter veteres bo. pos. posita fuerat & suo vigore seruauimus, & altio ri c loco, id est, sexto eã posuimus: decimã † d verò bono. pos. quæ erat Vnde cognati manumissoris propter causas enumeratas e meritò sublata: vt sex bonorum tantũmodo possessiones ordinariæ permaneant, suo vigore pollentes.

Si lex dat alicui bonorũ possessionem de nouo, ex testamento, vel ab intestato, illa, dicitur septima extraordinaria. Ange.

¶Septima eas secuta, quã optima ratione Prætores

Bonorū possessio septima quando habet locum.

† Alids promittitur.

† Placet Alex. in l.fin. C. vnde le. in l.iiii. colum.

introduxerunt. [a] Nouissimè enim † permittitur edicto iis etiam bonorum possessio quibus vt detur,[b] lege,[c] vel senatus consulto, [d] vel cōstitutione [e] cōprehēsum est: quam neq; bonorū possessionib. quæ ab intestato veniunt, neq; iis, quæ ex testamēto sunt, Prætor stabili iure connumerauit, sed quasi vltimum & extraordinariū [f] auxilium (prout res exegit) accōmodauit, scilicet iis, qui ex legibus, senatusconsultis, constitutionibusve principum, ex nouo iure, vel ex testamēto, vel ab intesta to veniunt.

¶ Liberi & parētes hñt annū ad petēdā bo. pos. alij agnati hñt cētū dies: & portio deficiēs accrescit pari in gradu vel ad aliū deuoluit per successorium edictum. Aret.

quarto, quòd non sit uocatus per l. xii. tabu. ad hæreditatem, quæ colliguntur ex dictis omnium doc.]

c ¶ *Lege.* Ponunt quidam exemplū ex testamento, vt C. de inoffi. test. l. iii. §. sed cum eam. ex eo quod filius natus in puerperio institut' psumitur. Ab intestato ponit exēplū in agnatis fœminis, & in quibusdam cognatis, qui efficiunt agnatis similes, ut supra de legiti. agna. succes. §. hoc ēt, Verūq; reprobo, † quia nulla lex expresse dat supradictis bonorū possessionē, sed eos succedere dicit, ergo nō datur hæc septima, sed Vnde legitimi, vt. ff. vnde legi. l. iij. Pone ergo exēplum ex testamēto in posthumo alieno instituto, vt supra eo. §. j. Itē tam ex testamento quàm ab intestato pone exēplum in eo, qui decessit apud hostes: in cuius bonis datur bon. pos. ex lege. noua Cornelia, vt. ff. de bo. possess. l. iij. §. sed & eius.

¶ *Hæc* exempla reprobantur per doc. maximè per Alexan. in l. certū. C. vnde legi. vbi Ias. ponit alia exēpla, quæ ēt iudicio meo difficile saluari possunt: tamen non est materia pro iuuenibus. SYL.

d ¶ Senatusconsulto, Orfi. & Tert. vt. ff. vnde legi. l. ii. in princ. & §. fi. nam eis datur bono. posse. ibi, & nō succedebāt de iu. ci. ut s ad ter. ī pri. debet ergo dari hęc, ut ff. vn le. l. 3.

e ¶ *Constitutione.* Ponunt exemplū supra de leg. agn. succ. §. hoc ēt. Itē C. de emā. li. l. fi. S3 hoc reprobo, cū lege non caueatur eis dari bo. pos. vnde habēt. Vnde legitimi, vt. ff. vnde le. l. iii. Pōt tamē dici, quod ibi subaudiat maximè. Vel melius dic, si aliqua noua cōstitutio fieret de nouo, quæ daret bonorū pos. ex ea daret hæc septima.

f ¶ *Et extraordinarium.* Nota duobu' modis fieri bonorū possessionem extraordinariā, quia vaga, ut hic. Itē quia non tribuit ius: vt Carboniana: & si uenter mittatur in possessionem, & illa quæ datur gratia agnoscendę litis, quę dātur sine cāæ cognitione, vt ff. de car. edic. l. iij. §. causæ. & de ventre in pos. mit. l. vbicunq;. §. interdum &. ff. de inoffi. test. Papinianus. §. j. & aliæ cū causæ cognitione (j) vt ff. de bon. possess. l. iii. §. si causa. & quis ordo in bono. pos. ser. l. ii. §. dies. & §. in bonorum. SYL.

Carboniana possessio ius non tribuit.

ADDITIO. (j) Hodie aūt sine petitione, & sine cāę cognitione & datione corā iudice agnoscuntur, ar. l. pe. & fin. & quod ibi no. per glos. & doc. C. qui admit. ad bo. po. &c. Ang.

¶ Cum igit. *Casus.* In regula generali non ponitur, quæ habet suā rationem

tionem ibi, ne actiones &c. Ideo autem ius accrescēdi introductū est in bo.pos.quia inductū est in hæreditatibus ab intestato.poterat tamē pro rōne dubitādi allegari, ꝙ aditio hæreditatis durat perpetuò idest xxx. annis, vñ eadē rōne videbat durare ius agnoscēdi bo.pos.Tamē restrictū est ex causa prędicta,quia ēt ꝙ haberet ius deliberandi hæres,tamen potest statui tempus à iudice ad instātiā creditorū ad deliberandū,nō minus c.dierū, & regulariter anni, vel trium mensium,secundū alios: ideo quod necesse erat facere iudicem in hærede, in bo.pos.taxatum est edicto.No.ꝙ nō debet. præiudicari creditoribus differendo solutionem,& alia vt per doc.hic.]

e ¶ *Anni.* In honorem sanguis, immō non uidenť coarctandi,cū uelut ad propria bona ueniant, ut.ff.e.l.j.§.largius, & deli.& posth.l.in suis.

f ¶ *Accrescit.* Partes.n. non petentium accrescunt Petentibus,†vt.C. quando non pe.par.pe.ac cres.l.j.

†*Et hoc uerū ēt ipso iure quādoeodem iure succedunt,secus si diuerso, ut hic per Ang.*

¶ Cū igitur plures [a] species successionū Prætor introduxisset,easque per ordinem disposuisset, [b] & in vnaquaq; specie successiōis sæpe plures extētdi ſpari gradu ꝑsonæ:ne actiōes creditorū differentur,[c] sed haberēt quos cōuenirent & ne facile ī possessionē bonorū defuncti mitterētur,& eo mō sibi cōsulerēt: iō petendæ bo.posses. certū tēpus præfiniuit.Liberis itaque & parentib. tā naturalib. [d] q̃ adoptiuis in petenda bo. posses. anni [e] spatiū,cæteris aūt agnatis, vel cognatis,centū dierum dedit. Et si intra hoc tēpus aliquis bon. poss.nō petierit, eiusdē gradus ꝑsonis accrescit: [f] vel si nullus sit, deinceps cæteris bon. poss. perinde ex successorio edicto [g] pollicetur,[h] ac si is, qui ꝑcedebat, ex eo nō esset numero.

¶ Primo repudiante bonorum possessionem,statim sequenti incipit currere tempus. Angelus. Aretinus.

g ¶ *Ex successorio edicto.* Hoc intellige in cognatis, sed inter agnatos successoriū edictum locum nō habebat, sed hodie vtrunq; locū habet, ut supra de legiti.agna. succes.§. placebat.

h ¶ *Pollicetur.* Scilicet prætor.

¶ *Non esset.* Exclusus tamen tanquā filius admitti pōt vt agnatus,& exclusus vt agnatus admittitur vt cognatus, vt sibi succedere videatur,vt.ff. de succes.edic.l.j.sed videndum.

a ¶ *Plures.* Quia decē: quarū sex remanserunt ordinariæ,ut supra eo.§. aliam.vsque ad §.septima.

b ¶ *Disposuisset.* Alio modo in edicto,q̃ de facto cōpetit,vt diximus supra eo.ti.§.sunt aūt.ver.sexto.

c ¶ *Differentur.* Sic.ff. de successo. edi.l.j.j.respon.

d ¶ *Naturalibus.* & emancipatis & emācipātib⁹,ut.ff.de suc.edi.l.j.§.si,

ADDI. Tu dic ꝙ simplex repudiatio,uel relata ad hæreditatē, cōcernit omne ius & oēs vias succedendi,quando habet substitutum: secus si ad ius adeundi,quia ad illud tantū refertur,quod exprimitur, nisi esset adiecta causa gñalis,puta quia hereditas est damnosa, uel similis. nā ex tali ratione repudiatio ad utrūq; refertur

fertur, secundum Ang. Are. hic.

¶ Si quis itaq;. Casus Ita potest figurari. Querebatur, an tempus secundo in gradu iciperet currere statim primo repudiāte, an verò expectandum sit tempus, quo terminus primo constitutus à l. finiret, & vi debatur expectandum fi nem termini primi, quia in præiudicium sequentis non uidetur posse pri mum renunciare, dilationi & tempori dato ad agnoscendum iuxta ea, quæ ponit Bartol. in l. si arrogator. col. vij. ff. de adopt. Contrarium dicitur, eò, quia cessat causa dilationis. quæ erat tempus constitutum primo: ideo eo repudiante statim admittitur sequens, quia frustra expectatur tempus, cu ius euētus nihil operatur. l. aliquando. in fin. ad velleia. Nota. regulam text. nostri.

a ¶ Repudiauerit. intra suū tempus.

b. ¶ Admittuntur. vt C. eodem l. fin.

SYL. ¶ In petenda. Casū In regulis generalibus in materia bono. pos. non figuratur, quarum ratio est, quia licet aliis tempus sit continuum regulariter. l. prima. ff. de diuer. & tem po. præscri. ta nen quia sicut non ad mittitur ad adeundum, qui nescit si bi delatam hæreditatem, & ex quo capite, ita nec admittitur ad petendum bon. possess. cum ergo agere nō possit, non debet posse ei currere præscriptio l. prima. C. de ann. except. quòd autem sine solennitate hodie bo. pos. agnosci possit, hoc à principibus introductum est, solum in memoriam decreti, quod olim interponebatur, est introductum, vt fiat coram iudice, & sic quasi æquiparata & aditioni, quæ quoquo modo fiat ualet. l. pro hærede ff. de acquir. hæredi. Not. summariū.

¶ Si quis itaq; de latam sibi bonorum possessioné repudiauerit, [a] non quousq; tps bonorū poss. præfinitū excesserit, expectatur, sed statim cæteri ex eodem edicto ad mittuntur.[b]

¶ Tempus petendi bonorum possessionem est vtile, & hodie bonorum possessio potest qualitercunque sine solenni tate peti. Are.

¶ In petenda autem, bonorum possessione dies vtiles [c] singuli considerantur. Sed bene anteriores principes[d] & huic causæ prouiderunt, ne quis pro petenda [e] bonorum possessione † curet, sed quocunque modo admittétis eā † iudicium (intra

¶ Dies utiles. In quibus tria con currere oportet, scilicet quòd iudicis copia sit. Itē † actoris Item rei, ut ff. de diuer. & tē po. præscrip. l. prima. & ff. quis or. in bono. poss. ser. l. prima in princi. & §. dies.

† aliàs curra.
† aliàs indiciū.

ADDI. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bono. pos. quæ tribuunt ius, secus in aliis: ut est bono. pos. quæ datur gratia litis agnoscendæ. Item Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus, an tribuant ius in pos. & an hodie procedāt, & in eis locū habeat iste tex. vide Ioā. Fab. hic. Hodie autem indi stinctè in omnibus bono. pos. dies dicuntur utiles, etiam si iudex pro tribunali nō sedeat, & incipiunt currere à die scientiæ, & currunt quandiu non dubitat, an sibi competat bonorum possessio, secundum Ang.

d ¶ Principes. C. qui admit. ad bon. pos. l. pen. & fin.

e ¶ Pro petenda. Erat enim alia edictalis, quæ ex dicto mortui prætoris competebat, hanc non erat necesse

Bonorū possessio est duplex.

cesse peti, vt ff. de bono. pos. l. iij. §. sed si nemo. Alia decretalis, quæ à prætore viuo decernitur, (j) & hoc olim solenniter, hodie sufficit quocunque modo dicat se velle agnoscere: quę iudicialis dici potest, quia in iudicis præsentia agnoscitur, ut hic, & C. qui admitti ad bono. pos. l. pé. & fin. Item nunquid hodie bonorũ possessiones locũ habent? Respon. sic: nam & eas pponere qs potest, & cõtrarium necessaria etiam filio emancipato & prætermisso. Item vnde vir & vxor necessaria videtur, & ut olim aliæ non erãt necessariæ: sic nec hodie, eis tamen vti possumus, Alii contra, cum nouus modus succedendi sit inuentus, vt in authen. de hærdi. ab intestato per totum.

SYL. * ¶ Tu dic secundum Alc. in l. dela ta. ff. de ver. sig. bono. poss. edictales esse, quas ordinarias vocamus, de quibus hoc tit. tractatur, quæ ius tribuunt, decretales autem extraordinarias, q̃ sunt facti, ut Carboniana, & q̃ litis agnoscẽdæ gratia decernũt. ADDITIO. Hodie tamen recessit ab aula, quia nec decreto nec patris citatiõe opus est, ut d. l. fi. §. in Ang. * ADD Aemyl. Fer. ex manuscriptis libris ita legit. Ne quis pro petenda bo. poss. curret, sed si quocunque modo admittendi eã uoluntatẽ demonstrauit, & iudicium intra statuta tamẽ tpa ostẽderit, plenarium (aliàs plenissimũ) hẽat &c. cuius lectiõis vestigia, sanè nõ parua deprehẽdimus in antiquo libro manuscripto, quẽ nobis Germanus Colladonius iurisc. doctissimus, cõmodauit.

statuta tẽpora) ostenderit, [a] plenum habeat earum beneficium.

¶ De acqsitione per arrogationẽ.

¶ Olim omnia bona arrogati acquirebantur, arrogatori, exceptis iis, quæ per capitis diminutionem perduntur, hodie verò acquiritur solus vsufr. vt par sit patri naturali. Arec.

EST & alterius generis pvniuersitatem successio.[b] quæ neq; lege xii. tabu. neq; Prætoris edicto, sed eo iure, qđ cõsensu[c] receptũ ẽ, introducta est. Ecce. n. cũ pŕsa. sese ĩ arrogat. dat oẽs res[d] cius cor. ĩcorporales q́q; ei debitæ sunt, arrogatori antea[e] pso. no. acq. iõ uiso supra de hære. & bo. pos. sequitur uidere de acquisitione per arrogationem. Potcus.

Est & alterius. ¶ Totus iste ti. di uiditur in tres partes. Primò vn de fuit introducta acquisitio p arrogationẽ. Secũdo postea illud declarat, tã de iure antiquo, q̃ moderno, & quid arrogatori acquiratur. Tertio, an arrogator teneat ad debita arrogati. Secunda ibi (Ecce enim) Tertia ibi (Sed ex diuerso.) *Diuisio.*

¶ Casus In l. corrigente vel correctionẽ referente nõ ponit nisi literaliter, cuius ratio est, ne plus iuris hẽat ciuilis pater q̃ naturalis, auth. itaq; C. cõ. d fu. No. qđ dcũ ẽ i sum.

a ¶ *Ostenderit.* Corã quo cũq; iudice.

¶ De acquisitione per arrogationem.

¶ Quia bona quæ nobis acquiruntur ti. vniuersali, aut acquiruntur p additionẽ hæreditatis, aut p bo. pos. aut p arrogationem, aut per additionẽ bonorũ cã libertatũ cõseruãdarum. §. fi. supra per quas *Cõtinuatio.*

b ¶ *Successio.* vt ff. pro soc. l. actione §. societas.

c ¶ *Consensu.* s. arrogãtis & arrogati.

d ¶ *Oẽs res.* Et etiam filij, ut supra de adop. §. illud.

e ¶ *Antea.* i. de iure ueteri.

a ¶ *Per capitis diminutionem.* s. minimam. nam dando se in arrogationē, minimam capitis diminutionē patitur, ut supra de capi. di. §. minima.
b ¶ *Operarum.* Hoc intellige de operis, quæ à libertis deben tur, & nō trāseūt ad hæredē extraneū, vt sunt obsequiales, quæ in faciēdo cōsistūt. s. assurgere, & similia, vt. ff. de ope. li. l. liberti. Itē ī fabrilibus īcertis, vt ff. de ope. li. si oparū iudicio. Aliud si cōduxerit ille arrogatus operas alicuius, nam istæ arrogatori quæruntur.
c ¶ *Ius agnationis.* ius succedendi, qd᷑ quis p agnatiōē consequit, & hoc hodie ē, vt ī e. §. mortuo.

Operas obsequiales debēt liberi patronis.

† aliàs connumerentur

SYL.

d ¶ *Constitutio. C.* de usufr. l. corruptionem.
e ¶ *Nunc autem.* Aduersatur ei, qd᷑ supra dixerat, quòd oēs res acquirebantur arroganti.

quidē pleno iure acquirebātur, exceptis iis, q̄ per capitis [a] diminutionem pereunt, quales sunt operarū [b] obligationes, & ius agnationis: [c] (vsus etenim & vsusfruct⁹ licet his antea † connumerabantur, attamen capitis diminutione minima eos tolli prohibuit nostra constitutio. [d]) Nunc aūt [e] nos eā dē acquisitionē, q̄ per arrogationē fiebat, coarctauimus ad similitudinem naturaliū [f] parētū. Nihil. n. aliud, nisi tm̄mo do vsusfructus, tā naturalibus parentib. q̄ adoptiuis p filiosfamiliàs acquiritur ī iis reb⁹, q̄ extrinsecus [g] filiis obueniunt, dn̄io eis ītegro seruato.

¶ Arrogator succedit arrogatoni si sint certæ psonæ, q̄ ipsum excludant. Ange.

¶ Mortuo āt filio arrogato ī adoptiua fam. ēt dn̄ium rerū ei⁹ ad arrogatorē ptrāsit, nisi supersint aliæ psonæ, [h] q̄ ex con-

f ¶ *Naturalium parentū.* Vbi in aduētitiis tm̄ usus fructus quęrit, vt C. de bo. quæ lib. cū oportet.
g ¶ *Quæ extrinsecus.* i. in aduentitiis.
¶ Mortuo autem. Casus. SYL. Nō ponit in regula generali. No qn̄ succedat arrogator, & q̄ sint personæ excludentes, dic vt in gl.
h ¶ *Aliæ personæ.* Vt descēdentes ex filio arrogato, vt C. cōia de succe. l. fi. vbi est cōstitutio, de qua hic fit mentio. Itē si hic

Arrogato quæ personæ succedere debēt

SYL.

¶ Hoc tn̄ sm Ang. nō ē verū q. a stante æqparatione cognationis & agnationis, sublata agnatiōe remanet cognatio, & ideo agnatus retinet successionem patris naturalis.]
¶ Item ius petendæ bono. pos. perit si ante eam petitam ad arrogandū se dederit. Aliud si iam petiit, ut. ff. vnde lib. l. fi. & de contratabu. l. iii. §. si emancipatus. Accu.
ADDIT. Ius tamē adeundi de iure ciuili indistinctè retinet, & fortè etiam inuitus adire cogi poterit ad instar naturalis.

arrogatus eēt impubes, & impubes decederet, admitterent ēt alii ex stipulatione, ut ff. de adop. l. nō aliter & l. His verbis, & l. hæc aūt. & s̄ de adop. §. cū aūt. Sed quid in patre naturali, à quo hic arrogatus erat emācipatus? Rn̄. Plac. eū pferri arroganti. (i) sed hodie fratres utrinq; coiūcti vocant cū arrogāte, ut ī auth. de hæ. ab intest. §. cōsequens. colla. ix.
ADDITIO. Qd᷑ verū intellige, ubi arrogatus est sibi in secundo gradu, ut quia est arrogatus tanq̄ nepos: aliàs secundum Angel. hic.

a ¶ Non

stōne nostra parte in iis, quæ acquiri nō possūt,[a] antecedant.[a]

¶ Arrogator nō tenetur nomine proprio ad debita arrogati prius contracta, sed nomine filii tenetur. Angel.

¶ Sed ex diuerso, pro eo quod id debuit, qui se in adoptionē dedit, ipso quidē iure arrogator nō tenetur sed nomine filii cōuenitur:[b] & si noluerit eū defēdere, permittitur creditoribus per competentes nostros magistratus, bona, quæ eius cū vsusfructu futura fuissent, si se alieno iuri si subiecisset possidere & legitimo mō ea disponere.

¶ De eo cui libertatis causa bona addicuntur.

Si hæreditas illius, q libertates reliquit, nō adeatur, pōt ille, cui libertas ē relicta, vel alius petere sibi adici bona defuncti, & satisface re creditorib. & erit tanquā successor defuncti & serui, quibus libertas directo, vel per fideicom. est relicta, erūt liberi etiam si bona forent à fisco occupata. Ange.

a ¶ Non possunt. Vt in aduentitijs, profectitia.n.sibi non auferuntur. ¶ Sed ex diuerso: Casus. Quærabat, an arrogator de debitis añ cōtractis teneat, & uidet q sic; qa cū bona oīa transeant in eū, debet teneri, ut fiscus l. 3. C. ad l. iuli de vi. Item in eo cui bona addicūtur gratia conseruandarum libertatū, quia vtilibus tenetur l. 3. ff. de fideicom. liber. Tamen contrarium, dicitur hic: non tamen quod nō possit conueniri, sed habet facultatem, seluendi se, permittendo bona arrogati possideri, prout dicitur etiam in fisco lege prima. §. an bona. ff. de iure fis. & ibi Bartolus.]

ZAS.

b ¶ Conueniuntur. de facto. nam non tenetur de iure, sed de ijs, quę cōtraxit postquā fuit arrogatus, tenet de peculio, ut ff. de pecul. in arrogatorē, (j) & si tunc non defendat pater, in bonis ipsius patris fit missio, ut ff. quib. ex cau. in pos. eat. fulcinius. §. si quis. Accursi.

ADDITIO. (j) Quod verum, si contraxit de peculio: alioqn si sibi hęreditas delata fuerit, distinguit an iussu patris quæsiuerit, uel non: & an filius repudiet, & pater adiuerit pro se: & econtra: sicut fit in naturali & legitimo, ut l. fina. §. j. C. de bo. quæ lib. Ang.

¶ De eo cui libertatis causa bona addicuntur. ¶ Supra visum est de acquisitione, quæ fit per arrogationē, & sic tit. uniuersali: ultimū quia est & alia, q fit per addictionē bonorū libertatū cōseruādarū cā §. fi. supra per quas personas nobis acquir. ideò subdit de eo cui libertatis causa bona addicuntur. Christopho. Por.

*¶ Addicere quid propriè significet, declarat Bude. in Anno. ad Pand. titu. de in diem add. est enim hoc titu. addici idem fere quod adiudicari; vnde prætoris verba erāt, Do dico, addico.]

ACcessit nouus casus &c. — Diuisio

¶ Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes. Primò ponit acquisitionem causa libertatis conseruandæ. Secundò illud per rescriptum diui Marci probat. Tertiò verba dicti rescripti interpretatur. Quartò illud supplet. Secunda ibi (Et ita diui) Tertia ibi (Hoc rescripto.) Quarta ibi (Sed

(Sed cum multas.) patiē tñ plures exceptiones, dequib. latè p Ias. in l. sãcimus. C. de uer. si.]

a¶ *Nonus*. Et est ratio hic quartus succedẽdi modus, vt supra per quas personas nobis acqui. §. fi.

b¶ Ex constitutione. diui Marci. Cuius, uerba sunt infra eodem §. si Virginio.

c¶ *Acceperunt*. destinatione.

d¶ *In testamento*. Idem priuilegium, datur ciuilibet petendi bona hac contemplatiode, vt C. de testa men. ma. l. fi. Accur.

ADDITIO. Et is præfertur, qui præuenier, ut ibi in d. l. fi. §. sancimus.

e¶ *Non aditur*. scilicet ab herede.

f¶ *Hæreditas* quomodo ergo valet qđ in eo relictũ est, ut C. de fideicom. l. eã quam? Rñ. hic speciale est.

g¶ *Venire*. Id est, vendi.

h¶ *Idonee*. Fideiussoribus, vel pignoribus, vel fide habita, ut ff. de fideicõ. li. 4. §. addici ¶ Et sic verbũ cautio, quod sui natura importat nudã cautionẽ, pp adiectũ verbũ, idonea, exigit fideiussores vel pignora: & ita cõiter interp̃tañ,

i¶ *Creditoribus*. vel oĩbus, vel uni nomine oĩum, (j) ut ff. de fideicõ. lib. I. iiij. §. creditoribus.

ADDIT. (j) Not. casum, vbi priuatus pōt stipulari pro altero, cõtra l. stipulatio ista §. alteri. ff. de ver. oblig. & in §. alteri. infra de ver. ob. & est ratio fauore libertatis, vt facilius possit dari expeditio ñtũ, quo libertatẽ serui consequantur. Ang.

k¶ *Adita esset*. No. mirabile, quòd ex hac pactione serui fiunt liberi vt orcini, vt hic, & ff. de fideicom. liber. l. 4. §. ij. qui ad. Qui sint orcini, & vnde dicantur, dictum est supra de sing. re. per fi deic. rel. §. pe.

l¶ *Tui liberti fiant*. subaudi, hoc tibi concedimus, sed operas, neq; orcinis, neq; ab eo manumissis imponet, ut ff. de ope. libe. l. si quis hac lege.

m¶ *Nam huic*. Subaudi, cõcedimus.

n¶ *Consentiant*. Aliàs in seruitute remanent

Accessit nou[b] casus succassionis ex cõstõne[b] diui Marci. Nã si ij, qui libertatẽ acceperunt[c] à dño in testõ,[d] ex quo ñ aditur[e] hæreditas,[f] velit bona sibi addici libertatũ conseruandarum causa, audiuntur. Et ita diui Marci rescri pto ad Põpilium Rufum cõtinet. Verba rescripti ita si habent. ¶ Si Virginio Valenti, qui testõ suo libertat ẽ quibusdam ascripsit, nemine successore ab intestato existente, in ea causa bona eius esse cæperunt, vt venire[g] debeant, is, cuius de ea re ño tio est, aditus, rõnem desiderij tui habebit: vt libertatum tam earũ, quæ directò, q̃ ea rũ, quæ per speciẽ fideic. relictæ sunt, tuendarum gratia addicãtur tibi, si idoneæ[h] creditorib.[i] caueris de solido, qđ cuiq; debetur, soluendo. Et ij quidẽ, quibus directa libertas data est, perinde liberi erunt, ac si hæreditas adita[k] eẽt ij ãt, quos hæres manumittere rogatus est, à te libertatẽ cõsequẽtur: ita, vt si non alia cõdõne velis tibi bona addici, q̃ vt ij, ẽt q directò libertatẽ acceperũt, tui[l] liberti fiã. Nã huic[n] ẽt voluntati tuæ, si ij quorũ đ statu agitur, cõsentiãt,[m]

manent, & quem nolunt habere patronum, habebunt dominum. C. de manu. test. l. fi. §. 4.

ADDITIO. Vide quod not. in d. l. fin quia quod dicitur hic, obtinet vbi distinctè admittuntur. ut C. de testa. l. fi. § penul.

¶ *Hoc rescripto*. Veneant. id est, vendantur.

¶ *Eam libertatem*. Accur.

extraneus peteret addici: secus si sit aliquis de illis, cui sit relicta libertas, quoniam etiam potest petere dissentientibus aliis. Ang.

a ¶ *Accommodamus*. ff. de fideicommiss. liber. l. 4. §. ij. qui.

b ¶ *Attendunt*. Vt procuratores nostri.

c ¶ *Præferendam*. hoc est, quia competent libertates.

d ¶ *Cogenda*. id est, accipienda per fiscum.

e ¶ *Adita esset*. olim prius fiscus admittebatur bonis non aditis ab alio. & etiam aditis, dummodo essent bona soluendo: alias aditio ab alio facta valebat, vt ff. de fideicommiss. lib. l. 4. §. penul. hodie indu-

auctoritatẽ nostram accõmodamus. neq; enim huius rescriptionis nostræ emolumẽtũ alia rõne irritũ fiat si fiscus bona agnoscere voluerit, & ij q reb. nostris attẽdũt,[b] sciãt cõmõ pecuniario pferendã[c] eẽ libertatis cãm & ita bona cogẽda[d] vt libertas iis salua sit, q eã edi. potuer. ac si hæreditas ex testõ adita eẽt[e]

¶ bonis addictis cessat vẽditio ipsorum. Aret.

¶ Hoc rescripto subuẽtũ est & libertatib. & dẽfũctis ne bona eorũ à creditorib possideãtur, & veneant.[f] Certè si fuerint hac de cã bona addicta, cessat bonorũ vẽditio: exitit enim defuncti defensor, & quidem idoneus, qui de solido creditoribus cauet.

¶ Addictio bon. tunc demũ habet locũ, cum defunctus reliquit libertates ex testõ vel ab intestato. An.

¶ In primis hoc rescriptum totiens locum habet, quoties testamento libertates datæ sunt Quid ergo si quis, intestatus decedens, codicillis libertates dederit, neque adita sit ab intestato hæreditas, an fauor constitutionis debebit locum habere? Certè si intestatus decesserit, & codicillis dederit, libertatem, competere eam [a] nemini dubium est. Tunc enim constitutioni locum esse, verba ostendunt, cum nemo successor [b] ab intesta-

h ¶ *Successor*. Nunquid ex testamento vel ab intestato erit iste hæres? Respon. neutrum dici potest. Dic ergo hunc anomalum successorem esse, sicut illum qui succedit hæredi non implenti defuncti voluntatem, vt in authentico de hæredita. & falcidia. §. in omnibus. collatione. prima: & iura sepulchrorum habet vt bonorum possessor, ut ff. de fidei commissarius libertatibus. lege quarta, §. is autem cui.

* ¶ Hanc gloss. multum commendat. Bartol. in eodem authenti. §. & hoc. ad finẽ. & de isto hærede anomalo vide

SYL.

sunt, quibus ius hmōi successionis plenissimum est effectum, quas ex ipsius lectione constitutionis potest quis cognoscere.

¶ De successionibus sublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones & ex senatuscon. Claudiano.

¶ Successio facta per venditionem bonorum debitoris est hodie sublata. Arc.

Erāt ante prædictam successionem olim & aliæ per vniuersitatem successiones: qualis fuerat bonorum emptio,[a] quæ de bonis debitoris vendendis, per multas ambiges[b] fuerat introducta: & tunc locum habebat, quando iudicia ordinaria[c] in vsu fuerant, † sed cū extraordinariis iudiciis posteritas vsa est, ideò cum ipsis ordinariis, iudiciis etiā bonorum venditiones expirauerunt:[d] & tantum modo creditoribus datur officio iudicis bona[e] possidere, & prout vtile eis visum ē, ea disponente: quod ex latioribus Digestorum libris[f] perfectius apparebit.

¶ Successio, quæ fiebat per senatusconsultum Claudianum, ē hodie sublata. Ange.

¶ Erat & ex senatuscon. Claudiano miserabilis per vniuersitatem acquisitio: cum libera mulier seruili amore bacchata,[g] ipsam libertatē per senatusconsultum amittebat, & cum libertate substantiam:[h]

bat sua auctoritate, qđ hodie nō est, vt hic, & C. de formu. & ipe. l. j. & 2.

c ¶ *Ordinaria*. i. solemnia.

d ¶ *Expirauerunt*. i. recesserunt.

e ¶ *Bona*. s. omnia, vt ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. j. sed hodie p mensura debiti declarati ut in authen. de exhi. & intro. re. §. si vero. col. v.

Additio. Dic hoc verum, quando agitur personali, secus si agatur etiam hodie reali vel hypothecaria: quia iura antiqua remanēt incorrecta, & sic fit missio in solidū in pos. ut no. glo. in auth. ei qui. C. de bo. aucto. iud. po. & in l. 3. C. de procura.

f ¶ *Libris*. ut ff. quibus. ex cau. in poss. ea, per totum & de bonis auc. iud. pos. per totum.

g ¶ *Erat*. Bacchata. i. capta vel decepta. Vt. n. vino quis capitur vel baccho, ita & amore. Itē sufin. i. nil vehementius inuenitur. ut in auth. quib. mo. nat. effi. legi. §. illud. colla. 6.

Ebrius & muliere luxuriosa aquiparatur. † Adde tex. in §. more. fin. i. de rore amoris merdic.

Addit. Et maximè in iuuenibus: vñ ver. Militat in teneris ānis amor hospes amœuus. Est in canicie ridiculosa venus. Facit c. cum in iuuentute. extra de præsump.

h ¶ *Substantiam*. Si coniungebat se alieno seruo, & contra domini nunciationē, vt C. ad senatuscō. Claudianum l. j.

qui cum hoc §. concordat.

¶ De obligationibus.

¶ Hic incipit tertia pars principalis diuisionis totius istius operis gratia cōmodioris diuisionis, & materiarū facit l. Caius §. j. ff. de leg. iij: cum si. ibi no. quoniam hic tractatur de tertia parte siue de tertia materia, in qua versāt ius nostrum quoniā uersatur circa tria aut circa personas, aut circa res, aut circa actiones & obligationes, vt supra de iure natu.

Continuatio. Ange.

nat.gen.& ciui.§.fi.Vsq; huc tracta uit de personis,& rebus,vt dicit gl. rub.igitur aliam & tertiam partẽ fa ciemus de obligationib.&actionib. & per consequens de tertia materia totius iuris ciuilis. Are.

Continuatio Accursii. ¶ Accur.autem sic continuat istam rubricã. Dictum est supra de personis, lib.i. de rebus in secũdò & tertiò vsq; huc:nũc

quod indignũ nostris teporib esse existimãtes, & à nostra ciuitate ꝺ̃leri, & nõ inferi nostris Digestis concessimus.

de actionibus debet dicere,ut supra de iur.natu §.fi. sed quia obligatio mater est actionis,ut ff.de procur.li cet.§. ea obligatio. ideo premittitur de his obligationibus:& ideo dicit hic,Nunc &c.Accur.

Styl. ¶ Aduerte quia hoc dictũ est falsum Si.n.esset mater,posita matre pone retur filia:quia sunt correlatiua: qđ tñ est falsum,quia est dare obligationem sine actione lege nisi.lege si tuto.2.§.fi.ff.de tu.& rat.distra.vbi statim,ꝙ tutor incipit administrare nascitur obligatio,& tamẽ actio nõ oritur nisi finita tutela. Nec obstat §.licet.quia verbum,parit,non stat propriè:sed prout stat in lege si bñ collocate.ff.de vsur.in capitulo per fodiens,de homicid.in capitulo dile cto.de præben. * Limitanda itaque est glo.ut procedat in actione personali,non in reali. Item in actione natiua,non datiua,quę datur à lege sine vlla obligatione,Iason infra de actio.in principio in tertia colum. ad finem.]

Diuisio. NVnc transeamus. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit diffinitionem obligationis. Secundò ponit vnam diuisionem obligationum. Tertiò ponit secundam diuisionem. Quartò illam diuisionem in aliam subdiuidit. Secundã ibi(Omnium autem.)Tertia ibi(Sequens.(Quarta ibi(Prius est.)

¶ Casus. Ita figurari potest. Cum simus aggressi tractatum de obligationib. prius est ut cognoscatur id, de quo disputatur, & eius diuisiones, vt ordinatè in ipsa materia procedi possit: ad quod respondetur prout

¶ De obligationibus.

¶ Continuat & dif.obl.An. Are.

NVnc transeamus ad obl. Obligatio est iu

in text.& casus est literalis. Nota. quid sit obligatio. Itẽ quòd est ius Item quod eius vigore quis dicitur victus. Item quòd astringit ex uirtute sibi à iure ciuili tributa. Item quòd obligationes aut ciuiles sunt,aut prætoriæ: & quæ sint ciuiles, & quę prætoriæ. Item quòd sunt ex contractu, vel quasi, delicto, vel quasi: & illæ, quæ ex contractu sunt, contrahuntur aut re, aut verbis, aut literis,aut consensu.]

a ¶ *Obligatio.* Videtur, quòd nulla obligatio diffinitur. Nam ciuilis sola non habet effectum exigendi, vt patet in obligatione literarum ante biennium, vt infra de litera.obligatio. *Obligationum quadã, est ciuilis tantũ, quædam naturalis tantum, quadam ciuilis, & naturalis simul.*

¶ Hec opinio.communis est,quam uis Vltramontan. velint nec naturalem nec ciuilem natam, de quo in lege cum quis C. de iuris & facti ignorantia.

¶ Item patet in obligatione ciuili & naturali simul: nam si pactum fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuilis, vt ff.de solutio. stichum aut pamphilum. §. naturalis. & tamen non habet effectum istum, ut infra de exceptio. §. preterea. Item nec naturalis: quia nec per eam fit exactio

ctio, licet impediatur repetitio, ut ff. de donatio. lege hoc iure §. fin. & ff. de conditio. indebi. l. iudex, & lege Iulianus. Sed dic quòd simul vtraque hic diffinitur. Item si bona est diffinitio, ergo conuertitur, cum suo diffinitio, vbicunque ergo est iuris vinculum, est obligatio: & econtra, vbi non est tale iuris vinculum, non est obligatio: ergo nec fideiussor adhiberi potest, ut ff. de uerbo. obligatio. l. j. §. ij. in fin. quod est falsum, quia naturali obligationi accedit, vt infra de fideiusso. in prin. Sed dicas, quòd hic est deceptio: nam si dicas, non est obligatio, scilicet ciuilis & naturalis, vera est: si dicas obligatio. scilicet nulla, etiam naturalis, falsa est, & sic vis est in dictione, obligatio. Vbicunque enim dico, quòd naturali obligatione quis tenetur, intelligo de iuregentium: quia conuenit solis hominibus & omnibus.

Diffinitio bona conuertitur cum suo diffinito.

¶Adde quòd hæc opini. communis est: contra quam disputando tenet Fortun. in l. si unus §. pactus. in vij. col. ff. de pact. vbi tenet, quòd hic sola ciuilis diffiniatur.]

ris s uinculū, quo necessitate[b] astri gimur alicuis sol uédæ rei[c] secun

a ¶Iuris vinculum. id est ius uinciens, & sic est res incorporalis, vt supra de rebus corpora. & incorporali. in fin. ut enim boues funibus vsualiter ligantur, sic homines verbis ligantur & intellectualiter, ut ff. de uerborum. significatio. l. rei §. primo.†

SYL.

* ADDITIO. Iuxta illud: Verba ligant homines, taurorum cornua funes. Cornu bos capitur, voce ligatur homo.

b ¶Necessitate. Tunc enim verè debitor est, cum necesse habet soluere vt ff. de uerbo. significa. l. debitor. & ita secundum hoc nulla obligatio, cui opponitur exceptio, diffinitur hic: quod uerum est, si opponatur exceptio ideo, quia desiit esse vinculum naturale vel ciuile: nam quędam exceptiones proponuntur, etiam quando vtrunque vinculum adest: ut Macedoniani & Velleiani.

For ... ße uo ... lait alle ... gare l. ... hominis & rei. §. i. eod. tit. uel l.

obligamur ff. de acti. & obli.

¶Rationem assignat Bartol. in leg. j. in pe. col. ff. de condi. indebi.]

SYL.

¶Sunt enim effectualis obligationis duę radices, una naturalis, scilicet quæ consensu nascitur: quæ inter omnes fieri potest, etiam inter seruos: & hęc naturalis dicitur, ut ff. de pac. l. j. §. adeo. hæc radix contrario consensu tollitur, ut ff. de solut. l. sticlum. §. naturalis, quia nil tam naturale &c. ut ff. de reg. iur. l. nihil tam naturale, sed hæc naturalis uim non habet exigendi, impedit tamen soluti repetitioné, vt ff. de fideiuss. l. fideiussor. § fideiussor. Huic quandoq; accedit ciuilis etiā radix, quæ illi naturali faciem dat, vel formam, vel uestem, ut possit parere actionem. Et hæc ciuilis tollitur contrario ciuili actu, non naturali: vt per acceptilationem, vt infra quibus modis toll. obliga §. j. aliàs. §. item per acceptilationem. Item per sententiam remanente naturali sed hoc non est ipso iure, sed per exceptionem, ut ff. de condit. indeb. l. Iulianus. sententia enim est de iure ciuili, cum omnia iudicia sint de iure ciuili, vt diximus supra de iure natura. §. ius aut ē in gl. vt sunt &c. per legem ff. de origine iur. l. ij. §. hęc disputatio.

Oobligatio effectualis, habet radicē naturalem & ciuilem.

Obligatio ciuilis tollitur per acceptilationē, & sententiam

¶Hęc gl. communiter approbatur, quicquid voluerit gloss. in l. j. ff. de condi. indebi]

¶Et hęc ciuilis nō adhæret seruis, cum nil sint inspecto iure ciui. ut ff. de reg. iur l. seruitutem & l. quod attinet. Itē filio contra patrē, vel econtra nō nascitur: ut ff. de cōd. indeb.

Obligatio ciuilis quibusdam personis non adhæret.

lege

lege frater à fratre.§. quęsitum. cũ inter eos non possit esse iudiciũ, vt ff.de iudic.l.lis.iure ciuili impediẽte ratione patrię potestatis,ut supra de patria potestate.§.ius autem. Accursius.

SYL. ¶Adde,quòd vera ratio est quia inspecto iure ciuili filius est eadem persona cum patre,& econtrario: & ideo actio & passio in eodem subiecto non cadit:quæ talis vnitas non est considerata secundum ius gentium: hoc autem verum de iure antiquo,exceptis castrensibus uel quasi, & hodie aduentitiis: de quibus videnda essent, quæ ponit Bartol. in l. si quis pro eodem.§.item si filius.ff. de fideiusso.]

ADDITIO.Hodie tamen in aduentitijs forte nascitur ciuilis obligatio, quamuis durante patria potestate contra eum non exerceatur. Angel.

d ¶ *Rei*.Vel etiam facti,quia verbum rei generale est,ut ff.si cert.[pet. lege prima in fin.& ff.de verborum significa.l.rei.

ADDITO.No.appellatione rei factum contineri:ex quo dixerunt aliqui,quòd si statuto caueatur, quòd pro quacunque re petita soluatur solidus pro libera, quòd habebit locum in facto petito,quod verum limitat hic Bald. quando tale factum petitum erat æstimabile, vt librum scribi,domum ædificari,& fossam fodi.Si autem esset inæstimabile, ut facere uxorem consentire, tunc nihil esset soluendum, quia uerba statuti debent intelligi in casu possibili, hoc est quo res æstimari possit l. nõ solum.ff.de acti.& obli. & l.si ideo. C.ad sillania.Chri.

*ADDI. Verbum soluendæ hic complectitur omnem liberationem cum aliàs & propriè ad pecuniæ numera

dum ª nostræ ciuitatis iura.

¶ Ponit primam diuisionem obligationum: quia aliquæ sunt ciuiles, aliquæ prætoriæ.

tionem tantum,vel ad rei debitæ solutionem referatur l.4.§.ait prætor ff.de re iudi.Hiero.Meslag.

a ¶ *Secundum*.Illud,secundum, potest referri ad totam diffinitionem, quasi dicat, obligatio sic diffinitur secundm iura Romana, id est secũdum leges, & sic ciuilis & naturalis hic simul diffinitur.

¶ Adde quòd hæc expositio est bona,quia est ultima differentia perficiens diffinitionem, quæ respicit causam formalem: & excludit illud iurisvinculum,quò quis astringitur alicuius soluendæ rei non secundum nostræ ciuitatis iura:quæ verba important,vt vinculum obligationis, licet habeat naturalem causam, velut primam materiam & præexistentem, tamen formaliter causetur secundum nostræ ciuitatis iura, ita vt ciuilis obligatio naturalis iuncta, tanquam causa formalis materiali, & mas fœminę,efficiat uinculum necessitate astringens secundũ nostræ ciuitatis iura. vnde tenetur seruus domino operari, & tamen non est hæc obligatio, sed vinculum iuris gentium, quod ius ciuile recipit: nihil tamen ei adiungit aut tribuit formale.]

¶ Vel dic,quòd refertur tantum ad principium.s.iuris vinculũ: & quod dicit,quo astringimur.s.quandoque vt quando est ciuilis & naturalis, quandoque non: vt quando est naturalis sola,vel ciuilis sola, & secundum hoc quælibet diffinitur hic, nõ etiam naturalis vel ciuilis sola. Vel dic,quòd ponitur remotiuè hæc dictio,secũdum.q.d.illa obligatio est iuris vinculum, quæ est secundum ius,non contra ius.ff.de uerb.oblig. generaliter & l.veluti,& secundum hoc refertur ad primum. Vel dic, quòd

¶Omnium autem obligationũ summa [a] diuisio [b] in duo genera deducitur: nanque aut ciuiles sunt, aut prætoriæ. Ciuiles sunt, quæ aut legibus[c] constitutæ, aut certo iure ciuili cõprobatæ[d] sunt. Prætoriæ sunt, quas Prætor ex sua iurisdictione constituit [e] quæ et honorariæ [f] vocantur.

¶ Ponit secundã diuisionẽ obligationum, quæ est quadruplex.

¶Sequens[g] diuisio in quatuor spẽs diuidit. Aut enim ex contractu[h] sunt, aut † quasi ex cõtractu[i] aut ex maleficio [k] aut † q̃si ex malefic.[l]

† Aliàs ex quasi

† Aliàs ex quasi

q refertur tantum ad illam dictionẽ, soluẽdæ. nã secundum ius sunt faciendæ solutiones, vt res æquæ bona soluatur, vt ff. si cert. pet. l. cũ qd. & ff. cõmo. l. iij. §. si reddita. Itẽ cõgruo loco & tpe, vt ff. de solu. l. si soluturus. Item de euictione ꝓmitti, aliàs non videtur soluere, vt ff. de verb. obl. l. iulianus. §. qui fundum. & ff. de cõdi. cã. da. l. fi. & de euic. l. ij. Itẽ per competẽtes actiones & iudices fiat solutio: aliter nõ valet, nĩa nec solutio fieri debet, vt C. si à non compe. iu. l. fi.

SYL. * ¶Istam vltimã partẽ glo. dicit singularem Ias. in §. j. col. pe. nu. 167. ĩ. de actio. & Sozi. in rub. ff. solu. matri. col. 7. ad hoc q sentẽtia lata sup inepto libello sit ipso iure nulla.]

a ¶ Omnium. Sũma. i. prima: uel summa. i. breuis. sic supra de iure ꝑso. in prin. est. n. q̃nq; maior, vt ĩ. eo. §. fi.

Diuisionis diffinitio. b ¶ Diuisio. Diuisio est innumerabilis materiæ breuis compositio. & diuisio ad multa facit, vt diximus in procemio. §. penulti.

SYL. ¶Tu rectius dic, q diuisio est alicuius totius vniuersalis aut integralis sufficiẽs & distĩcta partiũ assignatio.

c ¶ Legibus. vt legis aquiliæ obligatio, vt ĩ. ad leg. acqui. in princ. Item de pauperie per legẽ xij. tab. vt ff. si qua. pau. fe. di. l. j. j. rñ. Itẽ furti nec manifesti, vt ĩ. de noxa. §. sunt autẽ. secus autẽ est de furto manifesto; q illa obligatio est prætoria, vt infra de perpe. & tempo. ac. §. furti quoque.

d ¶ Iure ciuili comprobatæ, vt sunt obligationes iure gentium inuentæ, vt supra de iur. natu. §. ius autem. quæ à iure ciuili sunt cumprobatæ, vt ff. de iusti. & iur. l. ius ciuile.

SYL. * ¶Vide Fortu. in l. iuris gentium in j. no. in princ. ff. de pac.]

e ¶ Cõstituit. Vt obligatio ex furto manifesto, vt infra de ꝑpe. & tẽpo. ac. §. j. Itẽ ex rapina, & vbicunque p̃tor aliquam obligationem inducit, vt patet per multos titulos, vt ff. de iusti. & iu. l. ius autem ciuile. §. ius prætorium.

f ¶Honorariæ. Quia prætores honores gerebant, quod dic vt supra de iu. na. §. prætorum.

g ¶ Sequens diuisio. s. obligationum.

h. ¶ Ex contractu. vt infra vsque ad ti. de obli. quę ex quasi contractu.

i ¶ Quasi ex contractu. vt infra de obli. ex quasi contractu. Sequentes duo tit. vsque ad quartum lib. sunt communes, scilicet per quas perso. nob. acqui. & quot mo. tol. obli.

k ¶ Ex maleficio. vt ĩ. de obl. ex malefi. vsq; ad ti. de ob. ex quasi malefi.

l ¶ Quasi ex maleficio. vt ĩ. de obli. ex quasi maleficio. Et subaudi, aut ex varijs figuris causarum, vt ff. de act. & obli. l. j. in princip.

* ADDITIO. Vlpianus quasi contractũ & quasi debitũ varias figuras causarũ vocat: quod singulari & ꝓprio quodam iure, eiusmodi obligatiões ex varijs causis descẽdũt. E.B.

¶ Obligationes ex cõtractu sunt ĩ quadruplici dif ferentia. Ange.

¶ Prius est, vt de ijs, quæ ex cõtra ctu [a] sunt, dispi ciamus. Harum æquè [b] quatuor sunt spẽs, aut.n. re [c] cõtrahuntur, aut verbis, [d] aut literis, [e] aut con sẽsu: [f] de q̃b. singu lis dispiciamus.

¶ Quib. modis re cõtrahiẽ obligõ.

¶ Obligatio ex mutuo cõtrahiẽ re, & in ijs reb. quæ põdere, nu mero, vel mẽsu ra consistunt. Et dicitur mutuum, quia de meo tuũ fit. Ange. Aret.

a ¶ *Prius est.* Ex contractu. propriè ponit quo ad illos cõtract⁹, vbi hinc inde nascitur obligatio, impropriè quo ad alios, vt ff. de ver. sig. l. labeo ij. sic. ff. si cer. pet. l. certi cõdictio. in prin. & de of fic. procon. & leg. l. 2. ADDI. No. appellatione cõtractus in telligi ꝓpriè contractum vltro citroq; obligatoriũ. Ex quo di xit Bald. ꝙ si statuto caue atur, ꝙ q. nõ petierit debi tũ ex contra ctu infra de cẽ annos, ca dat à iure suo, nõ habet locũ in cre ditore ex mutuo, quia ille nõ est ꝓ priè cõtractus, cũ solũ recipiẽs obli getur, nõ aũt numerans. Christoph.

b ¶ *Aequè.* vt supra. Accur.

c ¶ *Re contrahuntur.* vt infra titul. proximo.

d ¶ *Verbis.* vt infra ti. 16. vsq; ad tit. ii. de lit. obligation.

e ¶ *Literis.* vt infra de lit. obligat.

Contra ctus, o bligatio & actio differũt. f ¶ *Consensu.* vt infra de obli. ex con sen. cũ se. tit. Sed quæ est differentia inter actionem, & obligationem & contractũ? Rñ. Contractus est verbo rũ conceptio vel consensus, vt pa tet ff. de verbo. obliga. l. stipulatio num. §. stipulatio. & est facti, vt ff. de cur. fu. l. consilio. in fin.

SYL. ¶ Adde, ꝙ hoc non est verũ, conce ptionem verborum esse qualitatem & formam essentialem omniũ con tractuũ, sed illorum tãtũ qui verbis perficiuntur, vt stimulatio: nã alio rum essentialis forma est consensus, aut res, aut literę, vt hic dicitur; & verba in eis interueniunt, vt causa instrumentalis accidentalis, & ideò sine eis esse pñt l. mutus. ff. de iure dotium. & declarat hic Angel. & no. ꝙ illa verba posita in gl. vel cõsen sus. nõ sunt Accur. sed sunt additio nalia & imꝑfecta, q̃a cõsensus sine alia forma ñ diceret con tract⁹ eo mõ quo hic acci pit, sed esset cõuẽtio seu pactum sim plex l. i. ff. de pact.] ¶ Obligatio est q̃ inde na scit, vt argu. ff. si cer. pet. l. 2. circa fin. Actio est q̃ postea inde surgit: & sic nullum est alterum, vt ff. de procur. l. licet. §. ea. & infra titu. ii. in princi. & hæc duo sunt iuris, vt in diffinitionibus p3.

¶ Quibus modis re contrahitur o bligatio. ¶ Continuatio istius titu li ad præcedentem patet supra titu lo proximo in fin. Aretinus. *Conti nuatio.*

RE contrahitur. ¶ Totus iste ti tu. diuiditur in quinque par tes. Primò ponit de mutuo. Secun dò, de indebito soluto. Tertiò, de commodato, Quartò, de deposito, Quintò de pignore dato. Secunda ibi in. §. (Is quoq;.) Tertia ibi (Item is.) Quarta ibi (Præterea.) Quinta i bi in. §. (Creditor quoque.) *Diuisio.*

¶ Re contrahitur. Casus. Non est ali ter figurãdis, cũ stetur in declaratio ne terminorũ. Declarat. n. qualiter re obligatio cõtrahatur, & in quib⁹ mutuũ consistat, & ad quid detur, & vnde dicatur, & quę actio ex eo na scatur. No. mutuũ re contrahi. Itẽ ꝙ res existẽtes in põdere, numero, vel mensura, sunt illæ, in quibus mutuũ cõsistit. Itẽ ꝙ in his rebus ita demũ mutuũ contrahitur, quando dantur ad SYL.

ad podus,numerum,vel mensurã:& hæc est forma antecedens ipsius. Itẽ in prędictis rebus non cõtrahitur ẽe mutuum,nisi ita dentur vt accipientium fiant:& hæc est vna ex causis finalibus ipsius. Item in prædictis rebus similiter non contrahit mutuum nisi ita dẽtur vt factę accipientium nõ eadẽ reddantur: sed aliæ nõ diuersi generis sed eiusdẽ: & hæc est alia finalis causa eiusdem. Item qui mutuũ accipit,debet rẽ eiusdẽ generisq́ue bonã reddere Itẽ no.mutui etymologiam. Item ꝙ ex cõtractu mutui oritur certi conditio.]

† Aliàs obligatio

ties nudum pactum:actionem parit: vt in donatiõe,vt ff.de pac.legitima. Itẽ rei principio:vt in pollicitatione facta reipublicæ, vt ff. de pollici. l. prima Accursi.

RE cõtrahitur[a] obligõ, veluti ex mutui datione. Mutui [b] aũt † datio in iis reb. consistit, quæ põdere, [c] numero, mensurave constãt: veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro: quas res aut numerãdo,[d] aut metiẽdo,[e] aut appendẽdo [f] in hoc

ADDITIO. Itẽ vestitur pactũ auctoritate legis, vt C. de donatio.si quis argentũ. sed iste modus comprehenditur sub prędictus. Item iureiurando, vt ff.de oper.libe.vt iurisiurandi. ¶Adde scd̃m Ias.in l.iurisgen. §.quinimmo.in 6.col.ff.de pact.qđ vestiẽ ẽt cohęrẽtia voluntariæ traditionis l. lege.C.de pact.Itẽ impleměto cõditiõis.l.cũ ad præsens ff.si cert. peta. *Et de istis vestimentis vide Fortu. in d.§.quinimmo.colum. xxiij. vbi late hanc materiam persequitur.] SYL.

ADDI. (j)Et dicit pactũ nudũ, qđ stat in puris finibus cõuẽtiõis: aliàs si trãsit in ꝓprium nomẽ cõtractus, vel formã seu solennitatem,uel cãm per quam robur & efficaciam assumit,erit vestitum. Angel.

Pactum nudum sex modis vestitur.

a ¶ *Re contrahitur.* In primis not. vestiri pactum id,quod est nudum, vj. modis.(j)Re,vt hic.verbis,vt infra titulo.j.Literis,vt infra de liter.obligatio. Consensu, vt infra de obliga.ex consensu. Cohærentia contractus: vt si iuxta contractum apponatur aliquod pactum ante vel post, vt C.de pactis.petens.& ff.de pac.l. iurisgen.§.quinimmo.Item interuẽtu rei: vt in contractibus innominatis,ex quibus nascitur actio demũ re secuta,vt C.đ rerũ ꝑmu.ex placito.

SYL. ¶Adde,ꝙ ille tex.uõ ꝓbat nisi à cõtrario sensu:bonus tex.in l.j.§. item emptio.in ij.respõ.ff.de re.permu.] ¶Sed qđ differt ea, quę uestiẽ re ab ea quæ interuetu rei vestiẽ?Rñ.prima habet vestimẽtũ & robur statim cum nascitur:nam tacitè agitur, vt reddatur mutuũ vel commodatum. ff.si certum peta.cum quid.sed in alia dudum fortè postea quando res traditur.C.de pac. petens. & C. de re.permuta.ex placito.Et adde duos modos,vt not.d.§.quinimmo.s.quãdo vestiẽ legis auxilio:quod est,quo

Mutuo quatuor sunt necessaria.

b ¶ *Mutui.* No.ꝙ quatuor dñt esse in mutuo. Natura,vt adhoc sit inuenta vt mẽsuretur,vel põderetur,vel numeretur,sicut est in pecunia,vt ff.đ cõtrahẽ. emp.l.j.Itẽ cõsuetudo.Itẽ aptitudo,vt ad numerũ,vel ad põdꝰ suæ naturæ aptẽ. Itẽ actus.s. vt deẽ ꝓm naturã suã.nã si dedero pecuniã in sacculo nõ numeratã,vt tantundẽ reddas,non erit mutuũ,sed innominatus contractus.Vide hos casus, ff. si cert.peta.l.secunda.§.ij.

c ¶ *Põdere.* ff.si cer.pe.l.2.§.item mutuũ.cõtra.Solu. ibi largè accipiẽ nomen pecuniæ,vt ff.đ le.j.talis.Acc.

d ¶ *Numerand.*.vt pecuniam.

e ¶ *Metiẽdo.* vt vinũ,oleũ,frumẽtũ.

f ¶ *Appendendo.* vt ære,& argento

Consuetudo & pondus alia tria in mutuo sunt inspicienda.

& auro. Sequid si librum ad pondus, & dedero? Respon. non est mutuum quia consideratur consuetudo, & aptitudo & natura rei talis. sic ff. eo. l. 2. §. j. Item quid si pecuniā in sacculo vt spēm? Respon. non est mutuum, quia actus mutuo similis exigitur, vt ff. de leg. j. planè. j. §. 2. a ¶ *Et quandoq;*. Inciden ter. n. quandoq; eadem, quia non indiget ea, vt arg. ff. si cer. peta. l. qui pecuniā, sed cū accipit, eius debet esse ppositi. vt alind reddat, vt ff. si cert. peta. l. 2. in princip. Accursius.

† Aliàs quoniā. *† Aliàs inde.*

damus, vt accipiē tiū fiāt. Et† quandoque,[a] nobis nō eædem res, sed aliæ eiusdē naturæ & qualitatis[b] redduntur.† Vnde[c] etiam mutuū appellatū ē, quia ita à me tibi datur, vt ex meo tuū fiat:[d] & ex

SYL. ¶ Adde, quòd semper placuit intellectus Decij in l. ij. ff. ... intelligamus quandoqu ... tempore per tex. in l. res in dotē. ff. sol. matr qui tū fuit ante Fulg. ī d. l. 2. * Facit. l. j. in § j. ff. qd quisq; iur.] *· ADDIT. Dic, qñq;. id est, aliquādo, siue post aliquod tempus. Caius in Insti. scribit, statuto tempore, sic sumit in l. res in dotē. ff. de iur. dot l. si vin. ff. de vsufr. ea rer. Est ergo mutuū contractus, quo rerū quæ numero, pōdere, & mensura constant, vsus ita datur vt aliæ generis eiusdē statuto tempore reddantur.

b ¶ *Qualitatis*. Id est, bonitatis: qđ tacite semp præsumitur agi vt ff. si cert. peta. ... cum quid. §. ij.

Mutuū vnde cōponitur.

c ¶ *Vnde*. Quia fit accipientis. Acc. d ¶ *Tuum fiat*. Componitur enim ex integro & corrupto, vt hic, & ff. si cert. peta. l. ij §. appellata. Et not. quòd licet deseruire nomini, quia nomina debent esse consonantia rebus, vt supra de don. §. est & alind.

Et nota recōciliari mutuum tribus modis, vt not. ff. si cert. pet. l. 2. & infra eod. §. item is. in glo.

ADDIT. Quibus adde duos alios modos scilicet propter superuenientiam dominij in mutuante ex causa de præterito, vt l. pro inde. ff. si certum petat, Item ratihabitione secuta, vt l. si pro curator. ff. đ condit. inde. & hæc vera in mutuo merè naturali: aliàs merè ciuili cursu biennij. Item ciuile, cui natura cooperatur, reconciliatur stipulatione: siue præcedat, siue sequatur, vt per Augel. hic.

eo contractu nascitur actio, q̄ vocatur cōdictio.[e]

¶ Soluitur ñ debitū per errorē, re cōtrahit obligatio sicut ex mutuo: pupill[9] tñ sine tutoris auctoritate non obligatur. Aret.

¶ Is† quoq;, qui ñ

† Facit adhunc §. c. vlti. cum glo. j. ante med. extra de solu. vbi optima gloss. in materia repetitionis indebiti.

e ¶ *Condictio*. s. certi spālis, quæ de mutuo datur, quæ appellatur à quibusdā si cert. peta. vt. ff. de triti. l. j. Sed dic, q condictio certi ex mutuo specialis dicat. Est & alia generalis, quæ datur ex omni causa, & ex omni contractu, ex quo certū petitur, vt ff. eo. l. certi cōdictio in princip. ¶ Hæc opi. cōmuniter approbatur in l. certi condictio. in prin. ff. eodē. quāuis vltramon. tenuerint vnam esse certi condictionem.]

SYL. Condictio certi spālis Condictio certi generalis.

¶ Sed nunquid ad interesse dat cer. ti cōdictio? Quidam dicunt q non, vt ff. si quis in ius vocat. non ie. l. fin. Nos dicimus quòd sic, & quod. dicta. l. dicitur: incerti condictio. dic, idest certi condictio quæ datur ad interesse, quod est incertum: & est ratio, quia licet prima facie sit incertum, certificatur tamen per iudicem vt ī. đ actio. §. curare.† secus si ad factum: quia & in sententia nō certificat quantitas, vt ff. de verbo, obliga.

† Et pro hoc allegat Ang.

gl. hic casum obliga. vbi autem. §. qui id quod. & ff. de re iudi. si quis ab alio. §. fin.

¶ Hæc opi. communiter tenetur in d. l. certi condictio. in princ. quando interesse petitur simpliciter.

S Y L. l. ij. C. de inut. sti. Non est enim in ptāte actoris q̄titas interesse sed spectat ad iudicem.

tis, vt ff. eod. l. indebiti. §. j.

¶ Condicuntur enim respectu dominij quatenus dominiū translatū est l. si pene. §. si falso. ff. de condictio. indebit. & ibi glos.

quid dicitur. S Y L.

¶ Is quoq; Casus Quærebat, an aliter re cōtraheret obligatio, quàm ex mutuo: & rñdet q̄ sic ex receptiōe in

debitum accepit ab eo q̄ per errorē[a] soluit, re obligatur, daturq; agēti cōtra eū per petitionē condi-

ctitia [b] actio. Nā † perinde ei,[c] & ab eo[d] condici pōt, si apparet[e] eum dare oportere, ac si mutuum

¶ Aliàs nulla condictio datur, nisi dñiū sit translatū, vt ff. vsufru. quemadmo. cap. l. si. & in fra de acti. §. sic itaque. &

† Aliàs perinde ab eo condici pōt. aliàs perinde ei condici. S Y L. &c.

§. appellamus.

debiti soluti per errorē: cuius tñ contrariū videbatur, tū q̄a qui soluit magis distrahere intendit, q̄ cōtrahere tum quia nō soluit aīo sibi obligandi illū: vñ nō videtur, q̄ aliquo mō possit nasci obligatio sine cōsensu. Tñ contrariū dicitur, eo quia solutū est per errorē & sponte, obligatio aūt, sicut in quolibet quas cōtractu, sub intelligit à l. & orit ex ipsa resoluta. Not. q̄n quis obligetur ex indebito recepto. Itē q̄d soluēti dat condictio indebiti. Itē q̄d valet argm̄ de mutuo ad indebitū. Itē q̄ pupillus sine tutoris auctoritate non obligat. Itē q̄ licet solutio indebiti effectu producat obligationem, quæ ipso effectu cōsiderato dicitur obligatio ex contractu, tamē inspecta intentione agentium talis actus non est contractus sed distractus.]

a ¶ *Per errorem.* Aliud si ex certa scientia, vt ff. de condictio. indebit. l. j. & ff. de regu. iur. cuius per errorem. & C. de iuris & facti ignoran. cum quis. Accursius.

ADDIT. Ex quo nota modū concludendi esse, q̄ indebitum soluit per errorem iuris vel facti prout fuerit: & est necesse hoc exprimere: nisi qualitas personæ agentis esset causa dande condictionis: vt in pupillo, in demente, vel furioso. Angel.

b ¶ *Condictitia actio.* Id est, condictio indebiti, quæ datur propter indebita soluta, si facta sint accipien-

Condictio indebiti ad

¶ Intellige ratione ipsius d. ll. nam ratione possessionis translatæ competit cōdictio. dicta l. indebiti. §. sed & si numi. vbi vide Barto. in primo nota. omnino. ff. de condi. indebit. q̄ enim acturus est condictione indebiti, si diffidit de probatione dñij, debet petere tātūmodo possessionē, & libellū de possessione sola cōcipe.]

¶ Item ad augmenta naturalia, vt ff. eodem l. indebiti. non ad ciuilia, vt C. eodem l. j.

¶ Intellige, nisi debitor ageret de lucro ciuilis accessionis: nā ad accessiones, in quarū præstatione nō agit de dāno vitando, tenet dicto. §. sed & si numi. ver. sed etsi possessionē.]

S Y L.

¶ Et inquantum locupletior est accipiens, si bona fide percepit, vt ff. eodem si non sortem. §. libertus. aliàs si sciens acceperit, in totum, vt ff. eodē. l. in summa. §. si seruum, & quandoque furti, vt ff. de condi. fur. l. quoniam. Vel dic vt ibi.

c ¶ *Ei.* cui solutum est.

d ¶ *Ab eo.* Scilicet qui soluit.

e ¶ *Si apparet.* Si, id est quia Sed videtur hic dici, quòd primo appareat indebitum, & sic probetur, antequam actio proponatur: & ita ante litem contestatam: quod est falsum, nisi in casu, vt C. de testi. in authen. si quis. Sed respō. hoc verbū, potest, quod hic est, intelligitur cū effectu, scilicet vt condemnetur reus.

a ¶ *Accepisset.* Vnde tenetur nisi in casibus: vt si soluit ex causa, quæ in ficiatione crescit, vt C.eo.ea quæ. Itē ex cā pietatis, vt ff.eo.cum is.§. si mulier. Itē transactionis, vt ff.eo. in sūma. Itē rei iudicatę. vt C.eod.l.j. Itē scientiæ vt ff.eod.l.j. & hic dicit. Itē iuramēti vt j. de act. §.itē si quis postulante. Et aliàs, vt no.infra de obliga.ex quasi cōtrac. §.fi.& etiam in l.eleganter.§.final. ff.de conditio.indebi.

In debitum acci piens incertis ca sibus restituere non tene tur.

accepisset. [a] Vnde [b] pupillus, si ei sine tutoris au ctoritate indebitū per errorē datū est, nō tenebit ĩdebiti cōditione, non magis q̃ mutui[c] datione.[d] Sed hæc species obligationis nō videtur ex cōtractu[e] cōsistere: cū is, q soluēdi ani-

b ¶ *Vnde pup.* Sed si pupillo soluеres indebitū per errorē, credens teneri, nō poteris contra pupillū agere condictione indebiti, nec certi cōdictiōe ex mutuo. sed ista obligatio nō videtur ex condictione descēdere, quia soluit pupillo per errorem. ¶ Hæc est inepta additio, quā disputere tñ noluimus, sed aduertere.]

c ¶ *Mutui.* Quia neutra, nisi sit factus locupletior.

d ¶ *Datione.* Sed qualiter tenetur ex mutuo? † Distingue, aut est infans, & tunc nullo modo tenetur, † vt ff.eo. l.quod pupillus.& ff.de actio.& oblig.l.pupillus.

S Y L. ¶ Adde idē in ꝓximo infantiæ.§.pupill⁹ j.de inuti.stip.& cōiter teneť]

¶ Aut maior infante: & tunc si tutori promittat, nullo iure debetur, vt ff.de auc.tut.pupillus,

¶ Rō est, quia l.ꝓhibet & resistit.d. l.pupillus.vñ nec nālis nascit, vt no. in l.cū lex.ff.de fideiuss.& est cōis.]

¶ Si alij promittat, & sine tutore, naturaliter tantum tenetur, vt ff.de noua,l.j.fi cum tutore, etiam ciuiliter & naturaliter obligatur: sed restituitur, vt ff.de aucto.tu.l.impuberes. & C.si tu.vel cur.inter.per tot.

¶ Intellige in actibus, in quibus tutoris auctoritas sufficit: secus in cōtractibus rerū ꝓhibitarū alienari si: dicas de ne decreto: sunt.n.ipso iure nulli ēt proximo interueniēte tutoris aucto.l.& si is. l.si pdiū.C.d pd.mi.& dū dicitur restitui, dic q Angel. hoc est verū hic. si læsus sit, ēt si interuenisset auctoritas iudicis.l. si quidem ij. respon.C.de præd.mi.]

¶ Et in adulto habēte curatorē idē qd in pupillo, vt C.de integ.rest.mi.l.si curatorē. aliter.i. si curatorē nō habet, ciuiliter & naturaliter teneť, (j) sed restituitur, & hęc omnia sunt vera, nisi factus sit locupletior.

¶ Aduerte tamen, q quando.l.resistit contractui, vt dictū est supra, licet locupletior factus teneať ciuiliter & naturaliter, tamen cōtractus à princ.fuit nullus, nec ꝓduxit aliquā obligationē etiam naturalē, & cōsequenter non pōt tractu tēporis conualescere: vñ obligatio in d.casibus nō pōt dici descendere ex cōtractu, sed est fundata sup l.nā hoc nā.ff.d cōdi.indeb. In alijs verò casib⁹, q actus à princ.nō est nullus, pōt cōueniri actione ciuili ex illo cōtractu l. 3.in princ.ff.commo. In prædictis verò agetur ad exhibendū l.2.eo.ti. aut condictione sine causa.l.j.vltimo respon.de condi.sine causa.]

¶ Vel q.a sit salua pecunia, vel ĩ aliā rē versa, vt ff.de solu.l.ĩ pupillo.tūc n.teneť & ciuiliter & nāliter, & cū effectu, vt ff.eo.l.nāliter.§ fi.& l.se. & ff.cōmo.l.3.His ergo eisdē modis & de indebito teneť, vt hic dicit. Et nota similitudinē inter mutuū & indebitū: qd valet ad multa, vt ff.eo.in debiti.§.j.& ij.vbi reconciliať inde bitū eisdē modis, quibus mutuum.

e ¶ *Ex contractu*, Nec est, immò ex quasi

Et idem dicas de proximo infantiæ secundū Angel.

S Y L.

† Vide simi.glo. in l. pupillus.ff. de re.iu. & in l. j.ff. de noua.

† Scilicet actione ex eo cōtractu etiā stad eum aliquid peruenit: tenetur tamē tunc cōdictione sine cā, vel ad exhibendum, vt l. iij. in princ. ff.cōmo.

quasi contractu, vt infra de obliga. ex quasi contrac.§.item is. Aliquid tamen tacitè geritur, ꝓpter qđ est positus hic casus inter obligationes ex contractu, vt ff.eo.si in area.j.respons. & ff. commo. si is qui.§.vlt.

ꝺꝛꝛ. ¶ Aduerte q̃a glos. non videtur intelligere. nã verũ ẽ, ꝙ in solutione indebiti tacitè nascitur obligatio, nõ tamẽ ex tacito negotio, sed ex presso d. l. si in area. de quo videnda essent, q̃ subtiliter considerat Fortu. in l.j.§.j. in iiij. not. ff. de pact.

mo dat, magis velit negocium distrahære, quam contrahære.

¶ Qui recipit cõmodatũ, obligaẽ re: & differt à mutuo, quia in commodato nõ transfertur dñiũ, nec teneẽ đ casu fortuito, nisi culpa eius p̃cedat casũ: & hoc si gratis cõcedit, aliàs si cũ mercede, eẽt locatio vsus Aret.

¶ Item is, [a] cui res aliqua vtenda datur, [b] idest, commodatur, re obligatur, & teneẽ cõmodatari actione. Sed is ab eo, q̃ mutuũ accepit lõgè distat.

cõmodatarius de omni culpa. Itẽ ꝙ qui culpã in alienis rebus cõmittit, nõ excusatur, ꝙ in suis sit ita solitus versari. Item ꝙ cõmodatarius teneẽ de oĩ casu cõtingẽte ꝓpter culpam suã. Itẽ ꝙ de forma eẽntia li commodati est liberalitas, & vt gratis detur. Itẽ ꝙ conuentio rei ad vtẽdũ dandæ mercede in pecunia cõstituta est locatio: in alia verò re, q̃ pecunia est cõtractus innoĩat[9] l.i. § si q̃s seruũ ff. deposi. Itẽ incẽdiũ cõputari ĩter cas' fortuitos.

ꝺꝛꝛ. ¶ Item is cui. Casus Quærebatur an commodatarius, qui re quoq; obligatur, teneretur vt mutuo accipiẽs. & videbatur ꝙ sic. vterq;.n. rȩ obligatur: vtriq; res traditur: & vterque de restituenda tenetur: & ita fit gratia mutuatarij mutuũ, sicut cõmodatum gratia cõmodatarij. Rñdeẽ tamen contrarium, ꝙ immo mutuo accipiens tenetur de casu, de quo commodatarius non tenetur. Item quia in mutuo trãsfertur dñium, in cõmodato nõ: & sic in effectu in hoc tm̃ distat. teneri.n. vel nõ teneri de casu, hic est effectus dñij, quia res perit dño l. incendiũ. C. si cer. pet. & hæc sint loco positionis casus: in declarationibus.n. terminorũ non solet figurari. Not. ꝙ finalis cã cõmodati est datio vtendi gratia. Item ꝙ cõmodatarius re obligatur, & teneẽ actione cõmodati. Item ꝙ dñiũ non transfertur in cõmodatariũ. Itẽ ꝙ tenetur ad idẽ indiuiduũ restituendũ. Itẽ ꝙ mutuarius tenetur de cãu,

a ¶ *Item is cui*. q.d. nõ solũ in duob' supioribus casibus. s. qñ aliquis accipit mutuũ, vel qñ accipit indebitũ, obligaẽ re, sed ẽt in hoc casu. Accu.

*ADDIT. Vtenda datur ad differentiã pignoris, & depositi, quia nec creditor pignore, nec depositarius re deposita vtuntur aliter furtũ cõmittunt. §. furtũ aũt insti. de oblig. quȩ ex delict. Hier. Messag.

b ¶ *Datur*. Id est, tradiẽ, q̃a dare est dñiũ trãsferre, vt l. vbi aũt. §. fi. ff. de verbo. obli. & ĩ. de actio. §. sic itaq;. qđ nõ fit in re commodata. Christo. *Ista glo. non est Accur.*

*ADDITIO. Est aũt cõmodatũ nõ acumet Modos dictũ, vt Alciat. putat, sed à verbo cõmodare, quod significat, ꝓdesse, vsui esse, ꝓficere. Est aũt cõmodatũ contractus, quo vsus alicuius rei gratis conceditur, translato in vtentem periculo.

*ADDIT. Aliter etiã definitur. Cõmodatum est alicuius rei ad certum vsum gratuita facta concessio, vt eadem species, & non alia eiusdẽ generis reddatur. Hier. Messag.

Náq; [a] nó ita res datur, vt ei⁹ fiat[b]: & ob id de ea ipsa re[c] restitucéda[d] tenetur. Et is quidé,[e] qui mutuum[f] accepit, si quolibet fortuito casu amiserit qd acce pit, veluti incendio, ruina, naufragio,[g] aut latronum hostiumve incursu, nihilominus obligatus remanet. At is, qui vtendum accepit, sanè quidem exactam[h] diligentiam custodiendæ rei, præstare iube--

a ¶ *Nanque*. Prima differentia inter mutuum & commodatum.

b ¶ *Vt eius fiat*. Quod est in mutuo.

c ¶ *De ea ipsa re*. Quod non est in mutuo.

d ¶ *Restituenda*. Etiam nó deteriore. aliàs non videtur reddita: vnde tenetur ad interesse, vt ff. com. l. iij. §. si reddita.

SYL. ¶ Qua autem actione prosequi debeamus interesse deteriorationis, & libellű concipere, declarat Bar. in d. l. iij. §. si reddita.]

e ¶ *Et is quidem*. Secűda differétia.

Mutuű est triplex. f ¶ *Mutuű accepit*. Hic not. mutuum esse triplex. Naturale tātum. s. qñ fit numeratio sine stipulatione de soluēdo. Ciuile tantű. quando stipulatio interuenit de soluendo sine numeratione. Ciuile & naturale, quādo numeratio & stipulatio ĩteruenit, vt ff. si cert peta. l. 2. Itē no. ꝙ deficit mutuű rōne rei: vt in fure, vt ff. eod. l. 2. §. mutui. &. §. appellata. & rōne ꝑsonæ, vt ff. si cert. peta. l. si à furioso. & rōne dissensus, vt ff. si certű petatur l. si ego pecuniam. & l. si & me & Titium. Reconciliatur autem mutuű † consumptione, vt ff. si certum pet. l. nā & si fur. stipulatione, vt C. si certum peta. l. quamuis. vsucapione, ad instar alienę pecunię datę in dotem vt ff. de iure do. l. proculus.

Mutuű deficit tripliciter.

Mutuű reconciliatur pluribus modis.

† Adde Glos. similem s̄ quib. aliæ li. vel nō. in §. nunc. in ver. cōdici.

¶ Adde, ꝙ hæc non est gloss. Accur. sed additio trāsferes importunè materiam mutui ad hunc locum.]

g ¶ *Naufragio*. Hic not. fortuitos casus melius quàm in aliqua lege. sic enumerantur aliqui casus C. de pignora. actio. quæ fortuitis.

¶ Adde meliorem tex. in l. in rebus. in princip. ff. eodem.

h ¶ *Exactā*. † Aliàs exactissimam: & sic ponitur positiuus. pro superlatiuo.

† Similis est glo. in l. in re. C. mand.

¶ Adde, ꝙ aliqui text. emendati habent exactā. Expone ergo diligentiam exactā: .i. solertiam, non vulgarem, neque mediocrem, sed hominis diligentissimi. diuersimodè ergo accipitur hic & infra eod. §. fin. vt ibidem dicit gl. & pro litera, quę habet exactissimā, est text. in l. j. §. is verò qui. ff. de actio. & obli. vbi ponűtur verba tex. nostri, & dicitur, exactissimam.]

¶ Et distingue, quia interdum solus dolus venit in commodato: vt si cōmodo vxori meæ, vt compta veniat ad me, vt ff. eo. si vt certo. §. nűc videndum. & §. interdű. Quandoq; dolus, & culpa leuis: vt si cōmodo tibi scyphum, vt communes amici inuitentur ad cœnā, vt ff. eo. in rebus. §. hoc ita. Interdum leuissima, & hoc generaliter, vt hic. Interdum casus: vt si culpa ꝑcedit casű, vt hic sequit & ff. eo. in rebus. ĩ pri. ver. alioquin.

Commodatarius de quibus tenetur. ADDITIO. Si quæratur, an in commodato cōmodatarius teneatur de dolo, lata, culpa vel leui, dic ex mente doc. in d. l. si vt certo. quòd si contractus celebratur gratia dantis, tűc recipiens tenetur solum de dolo, & lata culpa. Sed si gratia recipientis tantum, tunc tenetur de dolo & omni culpa, sed non de casu fortuito nisi culpa præcedat casum. vt hic. Si gratia vtriusque: tunc de dolo, & lata culpa, & leui. Quid si res commoda-

modata sit æstimata, antequam commodetur? Dic ꝙ æstimatio semper addit vnam speciem obligationis primæ, vt per glo. & Bartol. in d. l. si vt certo &c. secundum Ias. & Christo. Porcum.

faciebat casus præcedens, in quo re obligabatur, & dominium nō transferebatur. quo tamen non obstante contrarium dicitur ratione allegata in tex. & quia commodatum fit gratia cōmodatarij, depositū verò gratia deponentis. No. ꝙ ad essentiam depositi requiritur res: q̄a re contrahitur obligatio ex deposito. Item ex eo nascit̄ actio depositi. Item depositarius tenet̄ ad idē indiuiduum restituendum. Itē tenetur solū de dolo & lata culpa, nec regulariter tenetur de leui aut leuissima. Itē negligentia depositarij imputat̄ deponēti. Itē mala electio dicit̄ ī culpa.

a ¶ *Ei. s.* commodatario. b ¶ Casus. s. alios. c ¶ *Mercede.* Sic infra loc. §. j. sic infra man. §. fi. d ¶ *Commodatum.* Commodatū est, si dedi tibi rē meam, vt vtaris, nec inde accepi mercedem: si verò merces interueniat, erit locatio & cōductio: gratuitum enim debet esse cōmodatum: ideo teneris ad exactissimam diligentiam. sic infra loca. §. j. sic ĩfra man. §. fin.

tur: nec sufficit ei[a] tantam diligētiam adhibuisse, quātā suis rebus adhibere solitus est, si modo alius diligentior potuerat eam rē custodire: sed propter † maiorem vim maioresve casus[b] nō tenetur: si modo nō ipsius culpa is casus interuenit. Alioquin si id, quod tibi cōmodatū est, domi, peregre tecū ferre malueris, & vel incursu hostium prædonūve, vel naufragio amiseris, dubium non est, quin de restituenda ea re tenearis. Cōmodata autē res tūc propriè intelligitur, si nulla mercede[c] accepta vel cōstituta res tibi vtenda data ē: alioqui mercede interueniente, locatus tibi vsus rei videtur. Gratuitum. n. debet esse cōmodatum.[d]

¶ [*] **Depositarius obligatur re, & tenetur de dolo. hoc dicit. Aretinus.**

¶ Præterea[e] is, apud quem res aliqua depo-

Additio. Commodati declaratio generalis. †*Vis maior q̄ sit enarrat Budæ. in Annot. ad Pād. in l. si merces. §. vis. de loca.*

* **ADDIT.** Ozerius hic arguit omnes qui dicūt eum qui cōmodatū accepit non teneri ex casu fortuito nisi culpa procedat casum, quinimmò teneri inquit ex casu qui non sit maior si non sit præstita diligentia. Sed valde errat, quid enim aliud est dicere cōmodatarium teneri ex casu fortuito si culpa precedat vt sentiunt omnes, quàm eum teneri si nō sit præstita diligentia, tenet Oze. eū esse in culpa & diligentiam non prestare eādem vim habeat? Hie. Mess.

171. ¶ Præterea. *Casus.* Rōnē dubitandi

Item ꝑ taxatiua excludit casum æquiparatum, secundum Ang. hic.]

e ¶ *Præterea.* i. ꝑter supradictos modos accipiēs depositū re obligatur. vñ si deposui penes te rē meā, mihi obligaris, & possum agere cōtra te actione depositi ad rē mihi restituēdā: & teneris ex solo dolo, si dolū cōmiseris: sed si negligenter custodieris, nō teneris. Et iō si depositarius rē sibi depositā ꝑ negligētiā suam amiserit furto, debet sibi ĩputare q custodiendā rem suā amico suo tradidit negligēti, vt dicitur ī fi. huius. §.

a ¶ De-

a ¶ *Deponitur*.id est,custodienda datur,vt ff.depositi.l.j.
b ¶ *Dolo*.Not.in deposito solum dolum venire,vt hic,& ff.deposi.l.j.§.illud.Itē venit lata culpa, q̄ ꝓ dolo accipitur, vt ff.eo.q̄d Nerua.Quãdoq; leuissima, vt si hoc fuerit pactũ,vt ff.eo.l.j.§.sæpe.Itē si fuit in culpa: q̄a portauit rē depositã per locũ periculosum,vt ff.cõmo.l.in rebus.§.j.& l.si vt certo§.interdũ.Itē mora facta ĩ restitutione,vt ff.depo.si in Asia.§.fin.Et hic,& superior similiter tenetur de casu.

nitur,[a] re obligatur, teneturque actione depositi: quia & ipse de ea re,quam accepit, restituenda tenetur. Sed is ex eo solo tenetur, si quid dolo [b] commiserit:culpæ[c] autem nomine, id est,desidiæ ac negligentiæ,non tenetur.Itaq; securus est, qui parũ diligenter custoditã rē furto amisit:quia qui negligēti amico rē custodiēdã tradit,ñ ei sed suæ facilitati id ĩputare[d] dēt[e]

¶ Creditor ex pignore recepto oblig.re&tenet solũ d̄ leui culpa.A.

¶ Adde gl.in l.j.§.sæpe.ff.depo.cui adde alium casum,qui ponitur in tex.vt ibidem not.Bartol.]

* † Pro hac expositione facit gl. in ver. ex culpa. ĩ l. in vēditione. ff.de bo. auc. iud. possi.

c ¶ *Culpæ*.autem scilicet,leuis. †
d ¶ *Imputare*. Sic infra pro soc.§.fin.& ff.de mino.l.cũ mandato.§.fi.
e ¶ *Debet*. Hic not.aliud esse dolũ.vt quando est machinatio studiosa,vt ff.de dolo.l.j.§.ij.aliud latã culpam:vt non intelligere quod omnes in elligunt,vt ff.de iur.& fac.igno.l.regula.§.si filius.& de verbo.sign.l.latæ.aliud leuem:vt desidiæ & negligentiæ,vt hic:aliud leuissimam:vt si quocunq; modo potuit præuidere,& non præuidit.Vnde furtũ fieri† non potest sine leuissima culpa,vt ff.pro soc.l.cum duobus.§.damna.ver.quod si.vel incendium † nasci:licet non noceat inculpabilibus,vt ff.de off.pręfe.vigi.l.3.§.j.&.ff.de peri.& commo.rei vendi.l.si vendita.& supra proxi.§.

Dolus *Culpa lata.* *Culpa leuis.* *Culpa leuissima.*

* † *An fur*

¶ Adde,ꝙ istæ illationes nõ sunt generaliter veræ: de furto vide bo.gl.in l.cũ duobus.§.dãna.in uer.subreptum.ff.pro soc.incendiũ verò numeratur ĩter casus fortuitos,vt not.Ang.supra proxi.§.Sed considera,q̄a casus potest acccipi duobus modis:vno,quãdo habet culpam antecedentē,aut cõcomitantē:& tale plerunq; dicitur incēdiũ l.iij.§.j.ff.de offi.prę fe.vigi.alterro,quãdo cõtingit sine culpa ipsius,de cuius obligatiõe quæritur.& hoc modo propriè dicitur casus quo ad illum.Verificantur ergo secũdum dictum modum primũ quæ hic dicuntur per glos.]

ſũ dicatũ casus fortuitus, vide Iaso. in.§. sed istæ. co. viij. infra de actio.

* † *Circa hoc dictũ glo.de incēdio, vide oĩno Thomã Grãmati in iiij. deci.*

¶ Aliud casum fortuitum,qui s.præuideri non potest,vt supra proxi.§.& C.de pig.act.l.quæ fortuitis.

* ¶ Adde pulcherrimũ tex.in l.2.§.si eo tēpore:ff.d̄ admi.re.ad ciui.per.]

¶ Creditor. Casus Rõnē dubitãdi faciebãt p̃cedētes dispositiões,in q̃b9 re obligatio cõtrahebat,dñiũ ñ trãsferebat,& gratia recipiētis fiebãt:vt in cõmodato.Pari.n.rõne videbatur mate ia pignoris accepti decidēda: recipit.n.pignus,vt sibi sit cautũ:& sic gratia recipientis. Contrariũ decidítur,ꝙ Immò recipiēs non tenet nisi de leui,rõ est, quia, in eo nõ tm̃ recipiētis,sed dãtis cõmodũ versat: & sic celebrat gratia vtriusq;.Quēadmodũ ergo ĩ dictis casib9,ĩ ñ hi cõtractus celebrãtur gratia vtriusque cõtrahētiũ,nõ tenetur recipiēs nisi de leui,vt no.gl.ĩ §.itē is cui.ĩ verb.exactam.ĩ.eo.ti.ita in casu isto.No.ꝙ obligatio pignoris ex parte credítoris

toris recipientis contrahitur re: ex parte debitoris dãtis constituitur solo cõsensu, & ex solo pacto nudo iure prætorio nascitur actio l. si tibi. §. de pign. ff. de pact. Itẽ q creditor tenet actiõe pignoratitia: intellige directa, ad restitutionẽ eiusdem rei, quã accepit: contraria verò pignoratitia tenetur ipse debitor creditori. Itẽ q cõtractus pignoris dicitur celebrari gratia vtriusq;. Item q in ijs contractibus, qui gratia vtriusq; celebrantur, venit regulariter leuis culpa. Itẽ q creditor non amittit ius crediti, quamuis amiserit pign⁹ casu fortuito, aut culpa leuissima.]

c ¶ *Actione pignoratitia.* Quæ nascitur demũ soluta pecunia, vel aliàs satisfacto, vt ff. de pign. actio. si rẽ. §. omnis. Sic in actione tutelæ, quę demũ finita tutela nascitur, vt ff. de tutel. & ra. distra. si tutor. §. fi. & l. seq. licet quidam dicãt etiam prius eã nasci, sed nõ intentari, vt not. in d. §. omnis. *Actio hypothecaria, & actio tutelæ, quã nascuntur.* *† Aliàs q ad.*

¶ Adde, q vera est prima determinatio per §. omnis. q nascitur tunc, cum solutione vel alio quolibet modo dissolutũ sit pignus: non tamen nascitur ex ipsa satisfactione, sed ex contractu pignoris re iã antea celebrato. nascitur ergo hodie, sed ex contractu præexistente. vt ibi declarant Barto. & alij. si tamen exercendi ingenij gratia videre vis circa hoc, vide Fortun. in lege. iurisgen. in princ. colũ. xxxj. ff. de pactis.] 572.

¶ Creditor[a] quoque, qui pignus accepit,[b] re obligatur: quia & ipse de ea re, quam accepit, restituenda tenetur actione pignoratitia,[c] Sed quia pignus vtriusque gratia datur: & debitoris, quo magis pecunia ei credatur & creditoris, quo magis ei ĩ tuto sit creditũ: placuit sufficere, † si ad eã rẽ custodiẽdam, exactã[d] diligentiam adhibeat: quã[e] si pstiterit & aliquo fortuito[f]

a ¶ *Creditor.* Creditorem accipe ex omni causa, vt in auth. de fideiuss. §. fi. & ff. de verb. sign. l. si cui.

b ¶ *Accepit.* No. caute poni, accepit: aliter non dicitur re obligari: sed pignus creditori etiam nuda conuentione tenetur, vt ff. de pig. actio. l. j. & hypothecaria sibi nascitur ad pignus illud persequendum, vt infra de actio. §. item seruiana. Accur.

571. *¶ De differẽtia pignoratitiæ & hypothecariæ vide Bart. in l. si rem. §. propriè. ff. de pigno. actio. & in l. pignore. C. de pigno. & Aret. in. §. actionum infra de actio.]

ADDITIO. Pro hac gloss. vide text. in l. grege. §. & in superficiarijs. ff. de pigno.

*ADDIT. Accipe ibi pignus accepit pro re mobili, deinde quod tradatur, quæ ambo possunt abesse ĩ hypotheca. §. inter pignus & ibi not. infra de acti. Hiero. Messa.

d ¶ *Exactam.* propriè ponitur, non pro superlatiuo, vt supra eo. §. at is. non. n. tenetur de leuissima, vt ff. de pignor. actio. l. si cum venderet. §. venit. & l. seq. Accur.

e ¶ *Quam* s. exactam. diligentiam.

f ¶ *Fortuito casu.* Sed quis probabit hunc casum? Respon. creditor probat se amisisse, vt C. de pigno. acti. l. si creditor. Item debitor probabit dolum vel culpam creditorem commisisse, vt ff. de pba. l. in exceptionibus. & l. quoties. §. qui dolo. Sed tertiò creditor probat casum si vult euadere, licet Bulgarus aliter distinxerit, vt not. dicta. l. si creditor. Accursi.

¶ Adde, q ordo probationis ẽ iste: 573.
quod primò debet constare rẽ, quæ petitur

petitur, fuisse penes illũ, à quo petitur: & si cõuentus negat, onus actori incumbit. nec põt actor aliã à reo probationẽ exigere, quã iuramenti. Hoc constito, vera & communis est responsio glos. ꝙ onus spectat ad creditorẽ d. l. si creditor. siue sit actor siue reus. Probata igiẽ amissione, cũ dolus nõ pręsumatur, clarũ est illius probationẽ incumbere dicenti. de culpa aũt distinguendũ est vt ꝑ Bar. in l. si quis ex argentarijs. §. an verò. ff. de edendo.]

casu rẽ amiserit, securũ esse,[a] nec impediri creditum petere.

¶ De verborum obligationibus.

¶ Per stipulationem cõtrahitur verbis obligatio ex qua oritur certi condictio, si est certum in stipulationẽ deductũ: aliàs actio ex stipulatu. Aretin.

VErbis obligatio cõtrahiẽ ex interrogatione[b] & responsione, cum quid dari[c] fierive[d] nobis stipulamur:[e] ex qua[f] duæ proficiscuntur actiones, tam condictio[g] certi, si certa sit stipulatio: quàm ex stipulatu,[h] si

a¶ *Securum esse*. repete, placuit.

¶ De verborum obligationibus.

Cõtinuatio. ¶ Ista rubrica continuatur ad præcedentia, vt patet in text. supra de obliga. in fin. Areti.

Diuisio. **V**Erbis. ¶ Totus iste titu. diuidiẽ in quatuor partes. Primò ponit, qualiter obligatio verbis contrahitur, & quæ actio ex ea resultet. Secundò, quibus verbis olim & hodie concipitur. Tertiò, quot modis stipulatio fieri poteſt. Quartò, illud per exẽpla declarat. Secunda ibi (In hac re.) Tertia ibi. (Omnis stipulatio.) Quarta ibi (Purè veluti.)

SYL. Verbis obligatio. Casus In declaratione simplicium terminorũ non figuratur nisi litteraliter. Not. ꝙ ad essentiam stipulationis requiruntur verba interrogantis & respõdentis. Item ꝙ in stipulationẽ deduci poteſt non solum datio, sed factum. Itẽ quòd ex stipulatione certæ rei oritur certi condictio: incertę verò,

actio ex stipulatu. Item ꝙ stipulatio dicitur à stipulo, quod apud veteres significat firmum.]

b¶ *Ex interrogatione*. s. præcedente, & rñsione sequente, vt hic, & C. de vsuris. l. j. aliàs nõ valeret ¶ Sunt enim hæc formalia stipulatiõis: primò, interrogatio & responsio: secundò, ordo. s. vt interrogatio præcedat: tertiò, verborũ auditus: quartò, intelligẽtia verborũ, scilicet consensus, q est basis & fundamentum omnium contractuũ. probanẽ hæc omnia ex tex. nostro, & ex l. j. ff. e.]

c¶ *Dari*. scilicet certum, quod appareat quid, quale, vel quantum sit in obligatione, vt ff. eo. stipulationum quædam certæ. & l. se. Accur.

d¶ *Fierive*. Vel etiam non fieri, vt ff. eo. vbi autem. §. id quod. & infra eodem. §. fin. Accur.

¶ Adde satis fuisse dicere, dari fierive, quia facti appellatio cõprehẽdiẽ nõ facta l. 2. §. item si in facto. ff. eo.

e¶ *Stipulamur*. Et autem stipulatio verborum conceptio, qua aliquid dare vel facere promittimus &c. vt ff. eo. l. v. §. stipulatio.

f¶ *Ex qua*. s. obligatione verborũ.

g¶ *Condictio*. scilicet certi generalis, de qua dic vt supra titul. j. diximus circa princi. Item & Triticaria locum habet, vbi petitur certum vel incertum, nisi petatur pecunia nũmerata, vt ff. de tritica. lege. j. *Condictio triticaria.*

h¶ *Ex stipulatu*. Si autem incertum quid mihi debeaẽ, nõ ex stipulatiõe, sed ex alio cõtractu, agiẽ cõdictione incer-

incerti: nam dico, quod est propriũ nomẽ actionis, vt ff. de códi. inde. l. sed & si me. §. j. vbi de hoc notaui. Acc.
a ¶ *Si incerta.* nisi in casu, vt C. de rei vxo. actio. in princ. Sed quid si promitto aliqd in genere? Rñ. non valet, nã dando muscã liberarer. Oportet. n. quod aliqua certitudo ibi sit, vt homo, vel equus, q certis finib9 cótineatur, aliàs non valet, vt ff. eo. l. ita stipulat9. in prin. & ff. de iure dot. cum post. §. geuer à socero. Accursius.

nata fabula de Termino Deo, qui Ioui noluit concedere, refert Aul. Gel. lib. xij. c. vj. Hier. Mess.
d ¶ *Firmum.* Nã & baculum vel stipitem paleae dabat vnus alteri pro inuestitura, vt hodie fit in Marchia, sed in Lõgobardia bibũt alibi p mantellum inuestiunt. sic ff. de pact. l. j. §. primo. Acc.
* ¶ Adde, quod inuestitura est praecedentis actus confirmatio Dy. in reg. beneficiũ. de reg. iur. in vj.]

Inuestitura forma.

incerta[a] sit: quae[b] hoc nomine indevtitur, quod stipulum[c] apud veteres firmũ[d] appellabat[e], fortè à stipite descendens.

¶ Olim requirebatur quaedam solennitas in stipulatione, quae hodie est sublata: nec refert ex qua lingua fiat interrogatio & responsio, dummodo se ĩtelligãt. h. d. Ar.

¶ In hac[e] re olim talia verba tradita fuerũt: spódes? spódeo. promittis? promitto, fide promittis? fide promitto. fideiubes? fideiubeo. dabis? dabo. facies? faciã.[f]

¶ Adde, quod quãuis docto. excipiant certos casus, puta studij, dotis, alimentorũ, & intelligant incerta valere, malè sentiunt. Ex quo. n. secundũ qualitatẽ regionis & personarũ dispositum est iam à iure haec deberi, nõ sunt omninò incerta illa incertitudine, q vitiat, sed sunt incerta incertitudine, q certificari pót, qđ no.
b ¶ *Quae*, scilicet stipulatio.
c ¶ *Stipulum.* Alludit vocabulo. sic supra de testa. in princip. & ff. de acquir. pos. l. j. in prin. nam nomina cõsonantia debent esse rebus, vt supra de don. §. est & aliud.
* ¶ De etymologia verbi stipulatio vide Alci. lib. j. Parer. c. 39.]
* ADDITIO. Varro à stipe deducit, idẽ, à pecunia l. j. ff. de coll. illic. veteres inquit, es stipem quoque dicebant, nec Alcia. sequor sed cũ Triboniano à stipite deductum puto, nam stipes truncus erat, qui olim defigebatur in agrorum cõfinio ad firmã tutelam finium, & in tm̃ secu rus putabatur ille stipes, vt inde sit

ADDIT. Ista tñ inuestitura nõ est necessaria de iure ci. sed de consuetudine fit. Idẽ in beneficialibus de iure cano. per eã tamẽ possessio non acquiritur, vt hic per doct.
¶ In hac re. Casus. Figurari non solet in l. corrigente. Erat. n. rõ dubitandi ius antiquũ: iuris aũt noui dispositio ideo inducta ẽ, quia quãuis verba sint de substãtia stipulatiõis, satis est, quod sint talia q deseruiant intẽtioni cõtrahẽtiũ: siue vnius sint, siue diuersae linguae. No. quod verba stipulationis põt concipi qualibet lingua, quã cõtrahẽtes intelligãt: qđ intellige siue p se siue p interprtẽ l. i. in fi. ff. eod. Itẽ quod diuersitas linguae nõ vitiat stipulationẽ. Itẽ quod cõtrahentes aliena lingua stipulari põt. Itẽ quod verborũ solẽnitas sublata est. Itẽ quod in eis attendit mẽs & intẽtio cõtrahẽtis idoneis verbis expssa.]
e ¶ *In hac re.* s. stipulatiõe cõtrahẽda
f ¶ *Faciam.* Quae oĩa dici debebãt in stipulatione, vel aliqua de his. sic supra de sing. reb. p fideicõ. relic. §. fi. sed hodie vel vnũ ex his, vel etiam aliud

Verū aūt Latina, an Græca, vel qualibet alia lingua[a] stipulatio concipiatur, nihil interest. s. si vterq; stipulantiū[b] intellectū eius linguæ habeat: nec necesse est eadē lingua vtrunq; vti, sed sufficit cōgruenter ad interrogata respōdere. qn- ēt duo Græci Latina lingua obligationē cōtrahere possunt. Sed hæc solennia[c] verba olim quidē in vsu fuerunt: postea aūt Leonina cōstō[d] lata est, q̄ solennitate verborū sublata, sensum[e] & consonātē itellectū ab vtraq; parte solūd siderat, † licet quibuscūq;[f] verbis expressum ‡ sit.

¶ Stipulatio vbi est puta, statim potest peti: si verò est in diem nō potest peti, nisi prætereat tota illa dies Aret.

aliud dummodo aptum sufficit, vt infra eod.§.sed hæc.qui continuari debet cū isto.§.vel olim per idem fiebat respōsum,hodie ēt per aliud.

a ¶ *Lingua*.vt Assyria.Latina, Græca, vel alia, vt ff.eod.l.i.§.fina.

ADDI: Dūmodo se intelligant:aliâs erit necessarius interpres.Idē in Teutonico, cuius lingua non intelligitur, quia iudex eū interrogabit per interpretem. Et si ipse iudex & notarius, vel etiā notarius solus sit interpres,sufficit. Immò ipsius scriptura vel instrumentū faceret fidē ēt contra nuncium vel testē dicētes aliter denūciasse vel deposuisse quā scriptū sit.& hęc vera in iudiciis ciuilib',sec' i criminalib'.vt Ang.hic.

b ¶ *Stipulātiū*.Propriè & impropriè dicitur:sic in auth.de ęqual.do.§.i. coll.7.& sic impropriè ēt promittēs dicit stipulari,vt hic,& ff.de condi. indeb.l.si nō sortē.§.si decem.

SYL. ¶ Adde,quòd equiuocat glos. quia secundū Grammaticos,stipulor, est verbū cōmune, & æque propriè ꝓ promissione accipitur. Iuue. Quantū vis stipulare, & protinus accipe quod do.& Sueto.Pręctorū lectoria; quæ vetat minorē xv.ann.stipulari. Plau.Nisi dolo malo stipulatus sis. quod ratione manifesta probatur: quia si stipulatio est interrogatio & responsio simul iuncta, quare nō tā bene debet dici stipulator ꝓmittēs. sicut interrogans, cùm in ea vterq; sit agens. * & idē videtur Fort.in l.i. iurisgētiū.in prin.col.20.ff.de pac.]

c ¶ *Sed hæc*. Quæ diximus supra eodē.§.in hac.

d ¶ *Constitutio*.vt C.de contrahē.& cōmit.stipu. l.omnes.

e ¶ *Sensum*. Aliàs consensum.s.verbis expssum ab vtroq; & incōtinenti, vt ff. eod.l.i.in prin.& §.q psens & §.si quis ita interroget. licet verba inutilia fuerit inserta,vt ff. eo. quæ extrinsecus. aliàs si diceret verba expressa non exigi, non differret ab iis contractibus,qui cōsensu contrahuntur,vt infra de obl. ex consensu.i.respon.Accur.

f ¶ *Quibuscunque*. Habilibus tamē ad hoc.Quid.n.si dicā,a,& velim re præsentare promittis: tu dicas,b,& velis repręsentare promitto? nō valet,vt ff.de consti.pec.qui aūt.§.fin. & l.seq.& ff.de mune.& ho. vt gradatim.§.& si lege.

¶ Adde,ꝙ ratio est,quia tūc constaret solo consensu stipulatio, quæ tñ verba requirit supra eo.in prin. * & ista gl.cōiter accipitur à docto.ſm Iaso.in l.i.§.eadem.col.i.ff.eod.] SYL.

¶ Omnis stipulatio. Casus Nō figuratur,qa termini sunt & clari.Ideo aūt nisi elapso toto die non petitur, quia

† *Aliàs quibuscūq; tamdem verbis expressum fit.*

† *Aliàs est.*

Stipulatio fieri debet verbis aptis.

quia dilatio fuit adiecta fauore debitoris, cui suum ius auferri nō debet: peteretur.n. plus tēpore.§. plus infra de act. No. diuisionē qualitatū ipsius stipulationis respicientiū causam formalē ipsius. Itē ꝙ pura est, quæ neq; diē neq; cōditionem habet. Itē ꝙ ex stipulatione pura statim oritur obligatio & actio. Itē ꝙ stipulatio in diē est, quæ habet diē appositū gratia differendæ solutionis. Itē ꝙ ex stipulatione in diē obligatio statim nascitur nō tñ pōt effectualiter intētari, nisi tot' dies ꝑterierit.]

§.fi. infra de inuti. stipu. arbitrio. n. iudicis statuitur l. ratum. ff. de sol.] ADDIT. (j) Nō est tñ ibi nata actio vel obligatio; quia cū sit incertum, an fructus nascantur vel non, dies, q̄ tacitè inest, habetur pro conditione, vt l. i. ff. de condi. & demon. Angel.

¶ Omnis stipulatio, aut purè, aut in diem, aut sub cōditione fit. Purè veluti, Quinq; aureos dare spondes? idq; confestim[a] peti potest. In diem,[b] cū adiecto die, quo pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti Decē aureos primis[c] calēdis Martiis dare spōdes? Id autē, quod in diē[d] stipulamur, statim quidē debetur: sed peti prius, quam[e] dies venerit, non potest.[f] At ne eo[g] quidē ipso die in quem stipulatio

Obligatus purè an possit SYL. *statim conueniri.*

a ¶ *Confestim*.i. statim, vt ff. eo. l. eū qui calendis. §. fi. & hoc nisi ratione loci sit in diem, vt infra eo. §. loca. ¶ Hæc tñ respectu cōceptionis verborum est pura, licet inspecta mēte & sententia sit in diem. d. §. loca.] ¶ Vel ratione rei, quæ adhuc nō est in rerum natura, vt infra de excep. §. antepe. & ff. eo. interdum. in principi. (j) & ff. de condit. & demon. l. i. §. fin. Sed ad quid sit ꝓmissio, cū non incontinenti soluitur? Rñ. nō est sic prauè intelligēdū verbū, confestim, vt veniat statim cū sacco paratus, vt ff. de solu. qđ diximus, sed aliquod spatiū puta decē dierū dandū est, vt ĩ. de inuti. stip. §. fi. & ff. de const. pecu. ꝓmissor. Sic ēt fere vbiq; cōsuetudo interpretatur, vt infra decem dies fiāt ꝑcepta à ptātibus, quę est bona legū interpres, vt ff. de le. & senatuscō. l. si de interpretatioue. &c. cum dilectus. extra de consue.

Consuetudo est legū interpres. SYL.

¶ Adde, ꝙ hæc gl. falsa est in taxatione decē dierū; verius loquitur gl. in

b ¶ *In diem.* Stipulatio fit stipulatio. Sed nunquid stipulatio est actus ciuilis? Rñ. sic, vt infra de actio. §. de cōstituta. ergo nō debet recipere diē, nec etiam conditionem, ut ff. de re. iu. actus. Sed dic, ꝙ hic actus ibi nō computatur; sic in nouatione, ut dicitur ff. de noua. l. nouatio. Et illa regula, actus. habet locum in suis numeratis casibus.

Stipulatio an possit fieri sub cōditione.

* ADDIT. Obserua hanc glos. quia singularis est pro intelligentia regulæ actus legitimi & vide hic Oze. Hieron. Messag.

c ¶ *Primis.* superfluè, hoc dicitur. ff. eo. eum qui calendis. in princ.

d ¶ *In diem.* Aliud si ad diem; nam tunc usq; ad diē tenetur, & nō post, ut ff. đ act. & obl. l. obligationū fere §. i. & dic ꝙ idē est dicere, ex die, qđ, in diem, ut d. l. in prin. & hic.

In diem & ad diem teneri differunt.

e ¶ *Prius, quam.* Nam cessit, sed non uenit dies; quod dic ut ff. de uerbor. signifi. cedere.

f ¶ *Non pōt.* sic ff. si cer. pet. certi cōdictio. in prin. & si petat, repellitur p exceptionē, ut ĩ. de exc. §. ꝑterea. ¶ Hanc glos. disputatiuè reprobat Fortu. in l. item quia. col. ix. in princip. ff. de pactis.]

SYL.

g ¶ *Ne eo quidem ipso.* Nisi ab initio sic dicat, Hodie dare spondes? quo casu

casu pura est, vt ff. eo. liber homo. §. decem. sed si est pura ergo, peti non pôt ante decem dies: ita .n. determinatur verbum, confestim, supra eodem. §. omnis. & in d. l. ff. eo. liber homo. dicitur, ꝙ eadē die: ergo malè. Sed ibi expssa est dies. ¶ Adde glos. veram, quia in dubio talis adiectio non videtur apposita gratia differēdæ solutiōis, sed reprę̄sentandæ ꝓmissionis, aut solutionis accelerandę. d. §. decem. sec* si aliter de mente constaret, vt dicit ibi Barr. & seq. doc.]

Confestim determinatur per x. dies.

facta est,[a] peti pô test: quia totus is dies arbitrio sol uentis tribui[b] debet. Neque enim certum ē eo die, in quem promissum est, datum[c] non esse, priusquam[d] is præterierit.

¶ Stipulatio annua quo ad quis viuet, pura & ꝑpetua ē, sed post mortē stipulatoris obstat exceptio hæredi. Arec.

ita prope sero, vt certum sit eā partē amplius nō posse venire, debet iudicare in die peremptorii, vt ff. de verb. oblig. l. cū stipulatus sū mihi à Proculo. & l. liber hō. in fi. Et est verior opinio. ¶ Adde, hoc esse hodie expressum in c. consuluit. de offic. delega. & tenent cōiter doc. in d. §. decem. ¶ Sed tamen post vesperas stati, vel in ipsis vesperis debet ferri, vt in auth. de iudi. §. sedebunt. col. sexta. sed nec in nocte debet ferri sententia: & ita paulo post excessum vesperarum debet iudicare. Et ita quidam electi ad quoddam cōsilium de facto iudicauerūt. SYL. ¶ Adde ꝙ ita cōmuniter tenetur in d. c. consuluit. & in d. §. decē. nisi accendatur tria luminaria, secundum Bar. in l. non minorem. C. de transa. vbi q. d ī interlocutoria, de qua Ang. hic etiam, ꝙ ferri potest de nocte.] SYL.

a ¶ *Facta est.* f. vt soluatur.

b ¶ *Tribui debet.* Hic. no. q. de facto. Iudex statuit terminum peremptoriū partibus ad audiendam sententiam: puta diem Iouis: vna partiū nō veniente eadem die, quæro quando debeat ea sententia ferri. an die statuta, vel sequenti? Et videtur quòd non die statuta: quia, vt in contractibus, sola illa dies videtur sua, vt hic. Et ꝓ hoc est ff. de fer. l. more romano. per quam legem etiā si media nocte venisset, satis sufficeret: vnde patet, ꝙ ea die ferri nō debuit. Itē alia rōne, q̄a post peremptoriū debet eam partem absentem citare iudex, vt ff. de iudic. l. & post edictū. & inter vnam citationem & aliā debet esse spatiū decē dierū olim, vt ff. de iudi. per interuallum. hodie xxx. dierū, vt ī auth. de liti. §. oēm. coll. 8. & s̄m cōsuetudinē Bonon. vnius diei. Vnde patet, ꝙ in die peremptorij non debet ferri. Sed in illa l. post edictū. exponitur, debet. i. pôt. Itē videtur ecōtra, ꝙ in die perēptorij debeat iudicari. vt C. quando prouo. nō est necess. l. cū nō eo die. Itē si sit

Sētentia die præfixa debet ferri etiam ab sente altera partium.

c ¶ *Datum non esse.* Id est, nō est hoc verum incommutabiliter.

d ¶ *Priusquā.* vt ff. eo. q. cquid. §. fi. & de pign. act. si necessarias. §. si annua.

¶ At si ita stipuleris. **Casus.** Proponebat stipulationē hoc modo cōtra d̄a: Promitto x. annua, quoad viuā. quærebatur, an talis obligatio pura eēt, & ad hæredē trāsiret: & videbat cōditionalis vltra primū annū, sicut & sūt legata l. ī singulos. ff. de annu. lega. & ꝙ ad hęredē non transiret, ut ibi dicitur, contrarium tamē decidi tur ea rōne, quia ex quo limitauim* ad tempus vitæ, non potest vlterius peti quia ita censetur tacitè conuentum, ne post tēpus petatur. trāsmittitur ergo obligatio, quia tēpus non est modus tollēdæ obligatiōis. l. obligationū ferè. §. placet. ff. de actio. & obli. sed

obli.sed datur exceptio ex tacita cō uentione,ut dixi,quare aūt secus sit in legato.videbimus in gl.No. ꝙ sti pulatio annua pura est, t̄ tps appo-nit gratia multiplicandæ obligatio nis . Itē ꝙ licèt stipulatio annua limite tur tpe vitæ stipulatoris, tñ ipso iure ē ꝑpetua , & trāsit ad hęredes . Itē ꝙ obligatio non pōt limitari tpe . Itē ꝙ q̄uis ip so iure trāseat ad hęredes, tamē de æquitate datur exceptio.]

¶ At si ita stipuleris, Decem areos annuos, [a] quoad viuam, [b] dare spondes?& purè [c] facta obligatio intelligitur, & perpetua-

hāc esse differētiā:quia in stipulatio ne est vna verborū cōceptio: sȝ quā tum ad rei veritatē plures sunt, si-cut legata,& facit ꝓ eo.ff. eodē plu ribus.§.j.Sȝ ibi certè ꝑ alia verba fuit facta.s. ꝑ hæc,annua bima trima die, vel die, ꝙ ibi quorū-dam senten-tia recitat. Nec obstat quòd vna est conceptio nam & in legato vna est cōceptio, ¶Adde,ꝙ rōnes differētiæ assignatę in gl.sunt potius illatiōes:vnitas.n. actionis est effectus vnitatis stipula tionis,nō rō .

Promitto x. aureos annuos,& singulis annis differunt.

a ¶*Annuos.* aliud si dixerit,singulis annis.Nā primo casu in initio cuius cunq; anni, secūdo in fine cōmittit stipulatio, quia sic ē in legato sic re licto, vt C.qñ dies lega.ced.l.j.& ff. quādo dies leg . ce.l. nec semel.vñ versus:Annua si debes, tūc respicies caput anni. Anno si debes,in fine te neberis anni, vt dices infra de inut. stipu.§.qui hoc anno . & ff.e.l.qui hoc anno.

¶Ratio est, quia in primo casu tps nō apponit gratia solutionis differēdæ,sed ad multiplicādā obligatio nē,in secūdo verò tps apponit gratia differēdę solutio.Excipe tñ à pri mo casu relictū respectu certæ neces sitatis,d.l.nec semel.§.si in hītationē. Itē relictū fructuū uel pecuniæ ex fructibus percipiendis l. firmio. §.pater.ff.quando dies leg.ced.]

¶Sed nūquid est vna stipulatio, uel plures? Rn.vna est, vt.ff.e.si stichū. §.j.(j)licèt legata sic relicta sint plu ra.vt ff.de do.cau. mor.l. senatus.§. si.Sed quę est rō? Rn. quia semel in stipulatione inspicit cōditio stipulā tis:vt si sit filius , acquirat patri : & vna est actio, vt ff eo.si filius. sed in legatis pluries cōsiderat.s.singulis annis,cū singulis annis cedat dies le gati, & plures sint actiōes, ut.ff.de an.leg.l.cū in annos. & quando dies leg.ced.l.cū in annos.sȝ M.dicebat

Vnde ab aliis assignat rō,ꝙ cū stipulatio pēdeat à cōsensu duorū,est firmior,& nō ita multipli cabilis sicut legatū, sicut uidemus debilius legatū, qd' efficit caducū ꝑ mortē legatarii,quod nō est in sti pulatione. Vel quia legata dant ob benemerita.l.nec adiecit.ff.pro soc. & regulant à mēte testātis : quæ videtur eē,vt hic hēat donec viuit, & nō ultra,iō subest cōditio, si uiuat: secus in stipulationibus , vbi nō me rita , sed sonus verborum attēdit.l. quicquid astringēdæ.ff. de ver.obli. vel quia in legatis in dubio fit inter pretatio pro hęrede cōtra legatariū in stipulatione cōtra promissorē l. veteribus.ff.de pac.* Alcia. aūt lib. Parad.j.c.xv.ait , in stipulatione q̄ maximè verba operari, ī legatis uo litatē & præstationes , quo circa cū stipulationis verba ita cōcepta sint, vt vnum dictū vnāve formā cōprehendat,meritò vna est stipulatio,in legatis uerò nō verba, sȝ ꝑstatiōes, q̄ plurimæ sunt & uoluntas , q̄ mul tas dationes ordinauit,cōsiderant.]

b ¶*Quoad uiuam*, idest. donec uiuam.

c ¶*Purè facta.* scilicet ratione primi anni: sed ratione sequentium est in diem quo ad quid , quia ante annum non debetur: & conditionalis

quo ad aliud,nam aliàs non debetur nisi uiuam,arg. ff.eo.l. hoc iure. & l.in illa.Vel dic,quòd est pura abnegatiuè,idest,non conditionalis.

SYL. ¶ Adde ꝙ gl.est falsa,quia si illa uerba facerent cōditionē, sequeretur, ꝙ obligatio, quapost mortē stipulatoris tenet promissor ipso iure hæredi, nō posset nasci.ē ergo cōditionalis in specto effectu pp æquitatē pacti.]

per coniunctionem,si.]

b ¶ In aliquem casum.i.in aliquam fortunā inopinatam, vt possit se habere ad esse,& nō esse, quod in futuris tantū est, ut infra.e.§.cōditiōes-

tur:[a] quia ad tps non pōt deberi: sed hæres petēdo pacti exceptione summouebitur. ¶ Stipulatio collata in aliquē futurum euentum incertum est conditionalis. Aret. ¶ Sub cōdōne stipulatio fit,cū in[b] aliquē casum differtur[c] obligatio vt, si aliquid factum fuerit, vel nō fuerit,cōmittatur stipulatio: veluti, si Titius Consul fuerit factus, quinq; aureos daṙ spōdes? ¶ Conditio negatiua impletur morte. hoc dicit.

*ADDI. In tex.cōmittat stipulatio dic cōmitti stipulationē dici, cū quid commissū est,quā obrē qd' stipulatū est debeatur,Sic dicit commissa mulcta,pœna hæreditas,cōdēnatio, deuotio,lex,bona,iudiciū de quibus oībus vide Franc. Hotom.in.§.sꝫ hæc q.dē.ꝯ de actio.

a ¶ Perpetuatur. i. donec uiuat. sic.ff. pro soc.l.j.scd̄m quosdā. immò dic ꝑ oīa secula ēt post mortē, nam tpe nō tollit obligatio,ipso.s.iure,(j)ut sequitur.& ff.de act.& obli.l.obligationū ferè.§.placet.& ff.de serui.seruitutes.sed ꝑ exceptionē, ut sequit, sed hæres petēdo &c. & ff. de act.& obli.l.obligationū ferè.§.placet. & ff.de serui.l. seruitutes.

ADDITIO (j) Nisi exprefsè uel tacitè ex stipulantis paupertate pro alimētis deducta censerentur, & ita secundū Bar.pōt saluari gl.in l.stichū. §.hmōi.ff.eo. licet sit magna diuinatio.Vel dic, quòd quoties agitur de multiplicanda obligatione,infinitas est euitāda,ut l.fideicōmissa.§.si decem.ff.de leg.iij.Ang.

¶ Sub conditione. Casus Non figurabitur nisi literaliter, quia ē declaratio notissimi termini,in quo nulla est difficultas. No.ꝙ in stipulatione cōditionali obligationis natiuitas differt in euentum conditionis. Itē quòd stipulatio cōditionalis est illa quæ differtur in aliquem casum futurum vel non futurum,& quòd fit

c ¶ Differtur obligatio. Nam ante euentum conditionis obligatio cessat, vt.ff.si certū peta.l. non omnis. & sic ea pendente non est debitor,sicut nec hæres sub conditione institutus interim est hęres,vt ff. famil. herciscun.si maritus.

SYL. ¶ Adde,quòd nec purè institutus dicitur hæres ante aditā.l.hæres quandoq;.ff.de acqui.hærę.]

¶ Argu. contra C.de cōsti.pe.l ij.in eo quòd dicit cōditiōale debitū posse cōstitui: qd' nō posset, nisi eēt debitū,ut.ff.de cōsti pe.l.j.Sed dic, ꝙ sufficit debitū spe. Itē nec illud interim debet, ut. ff.de cōsti.pe. id qd'. Itē ar.cōtra.ff.ex quib. cau.in poss. ea.l.in possessione.& ff.de verb.sig. l.creditores. Sed ratione spei creditores dicuntur,ut infra eo.§.ex conditionali.

ADDIT. Impropriè tamen:propriè aūt creditor est, qui fidem alterius credēdo secutus est:& ita intelligitur statutū de eo,qui credidit,faciēs mentionē.secus si de creditore simpliciter

Creditor proprie qui dicatur

pliciter: quia intelligitur quocunq; alium habeat obligatū, dūmodo nō in diem vel sub conditione. Ang.

¶ Siquis ita. Casus. Querebatur, si promissum sit, si nō ascēderis capitolium, quādo hæc cōditio verificaretur & uidebatur q in vita, q primū ascēdere potuit, & non ascēdit, q videtur eius animi eē cuius cōtrariū rñdetur, qa cū sit in ptāte mea quotidie ascēdere, non pōt verba stipulatiōis uerificari nisi secuta morte: & iō est, ac si promissū eēt, cū morieris. No. sum. moriente stipulatore ante conditionis euētum transiret ad hæredes: & videbatur quòd nō, quia cū ante euentū conditionis non sit nata nec obligatio, nec actio, non videtur posse in aliū trāsferri quod non habet l. nemo plus iuris. ff. de reg. iuris, maximè cū hoc uideamus in legatis, ut præmoriente legatario non trāsmittatur spes legati cōditionalis. l. prima. §. si autem sub conditione. C. de cadu. tol. contrarium deciditur ex ratione posita in glo. in ver. contigerit. quæ communiter approbatur, quāuis & aliæ assignentur. No. quòd spes futuri debiti ex contractu conditionali transmittitur ad hæredes.]

† alias mereretur.

¶ Si quis ita stipuletur, Si [a] in Capitoliū nō ascēdero, dare spōdes? [b] perīde erit, ac si stipulatus esset, cum† morietur, [c] sibi dari.

¶ Stipulatio cōdōnalis trāsmittitur ad hēdes. Ar.

¶ Ex cōdōnali stipulatione tātū† spes [d] est debitum iri: eāq; ipsā spē ī hæredē† trāsmittim[e], et si priusquā cōdō extet, mori nobis cōtigerit. [f]

Locus solutioni adiectus afficit stipulationē in illam diem, qua verisimiliter possit ad locum perueniri: & impossibilitas viciat stipulationem. Angelus Aretinus.

† Vide tex. cum hoc concordantē in l. conditionales. ff. de uer. oblig.

† Sic econuerso si promissor pendente cōditione moratur eius hæres remanet obligatus l. si quis si Titius. ff. eo.

a ¶ Si in capitolium nō ascēdero supra posuit in affirmatiua cōditione & negatiua, nūc in negatiua tantū.

b ¶ Dare spondes. Scilicet v. aureos vel aliquid aliud.

c ¶ Cum morietur. Similes sunt istæ duæ stipulationes in hoc, quia mortuo stipulante in vtroq; casu cōmittitur, vt hæredes agāt: nā pōt obligatio ab hærede sic incipere, vt C. vt act. ab hær. & cōtra hære. l. j. dissimiles in hoc, quia prima cōditionalis, secūda in diē, quē diē certū est euenire, vt ff. de condict. indeb. nā si. licèt nesciam*, qñ. ut. ff. de cō. & dem. l. j. & ī auth. de nup. §. deīceps, col. 4. ¶ Adde, quòd nō est intelligenda in diē vt ī eo. §. oīs. sed in diē incertū quia aliàs diceretur nata obligatio & actio, quod est falsum l. dies incertus. ff. de condi. & demon.

¶ Ex conditionali. Casus. Quærebatur, an stipulatio conditionalis præ

d ¶ Spes est. non autem cessit vel venit dies: sed ī pura statim cedit & venit ff. de verb. sig cedere. sed in illa, quæ est in diē, statim cedit dies legati, sed non uenit supra eo. §. in diem.

Diē cedere, & venire differūt.

e ¶ Transmittimus. Sic C. de iis qui ante apertas tabulas. l. i.

f ¶ Cōtigerit. Sed quare legatarius conditionalis legati spem ad hæredem nō transmittit, ut C. de ca. tol. §. si autem? Respon. in stipulatione interuenit factum stipulantis uolentis sibi prospicere, & sic hæredi, vt ff. de proba. l. si pactum quod nō est in legatario, cuius nullū factum interuenit; & eodem modo responde in hæreditate conditionali.

Legatarius conditionalis legati spem non trāsmittit.

* ¶ Circa hanc rationem vide Dec. s y l. l. j. col. v. C. de pac. nu. 19.]

¶ Loca etiã inferri. Casus. Quia ex pura stipulatione statim agi põt. §. omnis supra eo, dubitabatur, an si in pura stipulatione sit adiectus locus, quo dari præstariue quid debeat, p hoc impediat natiuitas obligatiõis & actionis: & videbatur q nõ, q a (vt dicit hic tex.) pura ẽ: dicit tamen cõtrariũ rõne assignata in tex. non. n. est verisimile contrahẽtes voluisse impossibile. l. non solũ de acti. & obli. ideo coniectura fit, quòd uoluerunt inesse tacitè tempus, quo ad locũ perueniri possit. Et hinc ẽ, quòd si promisi dare hodie Carthagini, quia mens apparet, uitiatur ratione impossibilitatis. No. summarium.

† aliàs Carthagine.

¶ Loca[a] ẽt inseri stipulationi solent: veluti† Carthagini dare spõdes? quæ stipulatio licet purè fieri videatur, tamẽ re ipsa habet tẽpus[b] adiectũ, quo promissor vtatur ad pecuniã Carthagini dandam. Et ideò si quis Romæ ita stipuletur, Hodie Carthagini dare spõdes? inutilis erit stipulatio, cum impossibilis[c] sit repromissio.

¶ Cõdõ de pterito, vel de præsenti, nõ suspẽdit obligationẽ. Are.

¶ Cõditiones, q ad præsens vel pteritũ tps referũtur, aut statim infirmãt obligationẽ, aut oĩno non differunt: veluti, Si Titius Cõsul[d] fuit: vel, Si Meuius viuit dare spõdes? Nã si ea ita nõ sunt, nihil valet stipulatio: sin aũt ita se hñt, statim valet. Quæ n. p rerũ naturã[e]

a ¶ Loca etiam. Non solum conditio uel dies.

b ¶ Tempus. Quod bonus iudex arbitratur: quod dic vt. ff. eo. cõtinuus §. cum ita.

ADDI. Not. q licet in actibus iudiciariis tẽpus itinerãdi sit statutũ certum, vt xx. millariũ singulo die, ut l. j. ff. si quis cau. (& dic ut ibi p Bar. & doct.) tamẽ in contractibus nõ est determinatum, sed totum resid et in pectore iudicis: qui multa debet cõsiderare, & locũ, & periculũ, & qualitatem personæ, vt l. cõtinuus. §. j. & ibi uide Bar. & Imo. ff. eo. Ang.

c ¶ Impossibilis. Ratione. n. impossibilitatis stipulatio vitiatur, ut infra de iuuti. stipu. §. si impossibilis, nisi vterq; haberet ibi procuratorẽ, & egisset quilibet cum suo, ut eadẽ die fieret solutio vt. ff. eo. l. fi. §. si iter eos. ¶ Adde hoc non procedere in contractibus bonæ fidei, uel etiã stricti iuris habẽtibus naturam bonæ fidei. l. insulã §. j. ff. loca. l. si mihi & tibi. §. si quis seruos. ff. de leg. j. ¶ Conditiones. Casus Non figuratur in norissima regula, nisi rationem dubitandi dicas esse ignorantiam nostram, quæ uidetur suspendere quousque sciatur: quod tamẽ est falsum, quia conditio refertur ad veritatem rei, quæ licèt incerta nobis sit, legi tamen est certa. No. quòd conditio de præsenti, vel de præterito falsa statim infirmat obligationem, sicut vera facit statim stipulationem ualidam. Item not. quòd certa in contractibus nõ suspẽdunt obligationem, dummodo sint certa in rerum natura.]

d ¶ Consul fuit. sic. ff. si cer. pe. itaq; & l. cum ad præsens tempus. patet etiam in l. conditio. ff. de verb. obli.

e ¶ Naturam. Ergo nec futura mo rantur obligationem, nam etiam illa per rerum naturam certa sunt, ut ff. de iudi. sed & si restituatur. §. si.

Natura est duplex.

contra. sed dic, quòd aliud est esse certum per rerum naturã, i. per naturalem cursum naturę, per quam sola præterita & præsentia sunt certa, & ita hic accipitur. Et etiã illa futura certa sũt quæ non habent se ad vtrũlibet: vt, si moriar. nam & hæc non morantur obligationem vt. ff. de cõd. inde. nam si. & l. preced. & seq. & ff. de noua. si pupillus. §. qui sub cõditione. (j)

sunt certa, non morantur [a] obligationem, licet apud nos incerta [b] sint.

¶ Etiã facta pñt in stipulationem deduci in quibus vtile est adiicere pœnam, ne aliàs stipulator habeat probare interesse. Aret.

¶ Nõ solũ [c] res in stipulatũ deduci possunt, sed ẽt facta: vt si stipulemur aliquid fieri vel nõ fieri: & in hmõi stipulatio-

aliquid dupliciter, ex cã. s. & ex re ipsa, ex causa puta, si mater uterũ gerat, qñ non cõcepti nasci non possunt, re verò ipsa certũ est quid nũc agat Rex, licet mihi ignotum sit illa notitia de futuris est l. sed etsi ff. ubi quis ag. uel con. hæc de præsentibus tantũ, de qua hic agit. Aemil. Fer.

a ¶ Non morantur. Idest, non suspendũt siue differunt. Accur.

b ¶ In certa sint. ff. de re. iu. l. in totũ. cõtra Solu. illa loquit in iis, vbi præsens solennitas exigitur, ut vij. testes in testõ vt s̃ de testa. §. j. Vel loquitur ĩ illis casibus vbi certa scĩa & intellectus de p̃senti exigitur in cõtractibus pu tis, vt C. de don. nec ignoris. hic autem in conditionali.

¶ Vltima verior, & p ȝ ex ver. l. ĩ to.

¶ Nõ solũ. Casus In notissima regula nõ ponit nisi literaliter. Hoc tamen vnũ aduertẽdũ putaui, ꝙ ideo pœna nõ apponitur in stipulatione rerũ, quia ad ea præstãda cogit præcisé promissor, qd cũ non sit in stipulatione facti vel nõ facti, quia soluendo id quod interest, liberatur l. stipulationes nõ diuidunt. ff. eo. uti le consiliũ est apponere. No. ẽt facta in stipulationẽ deduci: & dicũtur facta ẽt nõ facta. Itẽ ꝙ utile est in his stipulationibus subiicere pœnam, ratio assignatur hic, & alia ponitur in l. fi. de præto. stipulatio. Itẽ ꝙ petenti interesse incumbit onus probandi quantitatem certam.]

c ¶ Non solum. de stipulationibus. quę in dando consistũt, huc usque diximus, nunc de iis, quę in facto cõsistunt. Accur.

¶ Adde quòd gl. est falsa, quia in diẽ incertum suspendit. l. dies incertus de condi. & demõ. l. quodcunq;. §. fi. ff. eo. quãuis videretur dicendum, quòd promittendo, si moriar, ista sit pura, quia certum est me moriturũ promittendo, cũ moriar, suspendat obligatio, quia videtur facta adiectio causa differendæ solutionis.]

¶ Et aliud est in natura rerum. i. in scientia Dei, in qua omnia, quę sunt vel fuerunt, vel futura sunt, (teste Boethio) tanquã præsentia sunt. Itẽ & aliàs, sunt mille anni ante oculos eius tãquam hesterna dies, quæ prę teriit, & dicitur prima natura natu rata: sed secunda, natura naturans, quod idem est, quod ipse Deus.

¶ Adde, quòd hanc glo. disputatiuè reprobat Fortu. ĩ l. iurisg. §. & ideo xvj. col. ff. de pac.]

ADDIT. (j) Not. ex glo. conditiones in futurum collatas, quæ necessariam habẽt existentiã, nõ differre obligationem: quod verum limita, si proferãtur per tale quid, quod tẽpus significat promitto cum morieris. §. ita autem infra de inuti. stipula. Christo.

* ADDI. Per naturam certum est

 a ¶ Pœnam

a ¶ *Pœnam* subiicere. Sic, scilicet cō silium simile. ff. de præto. stipu. l. fi.
b ¶ Quantitas. ff. de arbi. l. non autē cōtra. Solu. non interest quo ad hoc vt ualeat compromissum: interest tamen quo ad utilitatem stipulationis.
c ¶ *Probare.* sed qūo interesse probatur? Respon. per testes, ut hic innuitur, & C. de sen. quę pro eo. l. j. §. nisi petatur ex dolo alterius; tunc ꝑ solū sacramētum, vt. ff. quod vi aut clam. l. semp. §. in hoc interdicto. & §. seq. & C. vnde vi. l. si qn̄ & C. de iure do. impe. l. j.
d ¶ *Quædam fieri.* Puta ire Romam.
e ¶ *Quędam non fieri.* puta per Floren. non ire.
f ¶ *Clausula.* Scilicet pœnalis. Acc.
g ¶ *Factum* erit. Hoc redditur secundo dicto.
SYL. ¶ Adde, quòd si noluisset singula singulis referre, nō præposterasset. Vnde dicas vtramuis conceptionem debere ad vtrunque referri, ita ut una quæuis earū sufficiat in pœnali stipulatione subiecta stipulationi vtriusq;. s. facti & nō facti, licet ēt ambæ conceptiones subiici possent.]
h ¶ Factum non fuerit. Hoc refertur ad primū. Et si ex uno capite fit pœna cōmissa, non cōmittetur plus vt ff. de arb. l. si duo. §. fi. nisi hoc actum sit, ut pluries cōmittatur, ut ff. de transac. qui fidem.

ADDIT. Item nisi sit apposita stipulatio per facto iterabili, uel cōtinente plura capitula, si ratione interesse petatur secundū Ioan. Fab. hic. Et nota, quòd iuramentū de nō cōtrauenien do hēt vim istius clausulæ. Itē facit, vt actus valeat eo meliori modo, quo † potest. Ang. *aliâs deest ita.*

nib. optimū erit pœnā [a] subijcere ne quantitas [b] stipulationis in incerto sit, ac necesse sit actori ꝓbare [c] quod eius inter sit. Itaque si quis, vt fiat, aliquid, stipuletur, ita adiici pœna debet: Si ita factum non erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes? Sed si quædā [d] fieri, quædā non [e] fieri, vna eadéq; cōceptione stipuletur qs, clausula [f] erit huiusmodi adiiciēda. Si aduersus ea factum erit, [g] siue quid † ita factū [h] non fuerit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes?

¶ De duob. reis stipu. & promittendi.

¶ Duo rei stipulandi fiunt, qn̄ separatim interrogant, debitorem, & ipse simul vtrique respondet. Angel. Aretin.

¶ De duobus reis stipulandi & promittendi. *Continuatio.* ¶ Quia in stipulatione, de qua dictum est s̄ ti tu. j. plures personæ interueniunt, quādoq;, quæ rū quædā dicūtur rei stipulandi, aliæ rei promittēdi, ideo dicit de duobus reis stipulandi ac promittendi. Acc.

* ADDITIO. Rei autem sunt, quorum de re agitur in iudicio. Cicer. lib. de Orat. ij. Reos appello nō eos modo qui arguūtur, sed omnes quorum de re disceptatur, & paulopost, Reos appello, quorum res est.

Diuisio. ET stipulādi. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit de duobus reis stipulandi, qualiter fiant. Secūdò de duobus reis promittendi. Tertiò ponitur effectus ipsius obligationis plurium reorum. Quartò redit ad duos reos promittendi. Secunda ibi. §. (Duo pluresve.) Tertia ibi (Ex huiusmodi.) Quarta ibi (Ex duobus.
¶ Et stipulandi. *Casus* In declaratione

ET stipulādi [a] & promittendi duo pluresve rei fieri possunt. Stipulandi ita, si post omnium interrogationē ꝓmissor respondeat, Spondeo.[b] vt puta cum duobus separatim stipulantibus ita ꝓmissor respōdeat, Vtriq; vestrū dare spōdeo. Nā si prius Titio spō spōderit, deinde alio interrogāti spōdeat[c] alia atq; alia erit obligō, nec creduntur[d] duo rei stipulandi eē.

¶ Si duo promittant eidem eādē pecuniā, efficiuntur duo rei promittendi. Ange.

¶ Duo pluresve rei ꝓmittēdi ita fiūt: Mæui, decē aureos dare spōdes? & Sei, eosdē decē aureos dare spōdes? si rñdeāt singuli separatim Spondeo.[e]

¶ Nā duorū reorū ē, vt ꝗlibet teneāt ī solidū: sed vni⁹ solutiōe & receptiōe tollitur obli. vtriusq; Ar.

tione terminorum non figuratur nisi literaliter, & Impera. ipse literaliter format casum, exemplificando; verba enim & modus constituendi est clarus. Not. quòd in constitutione pluriū reorum stipulandi debet præcedere oīum interrogatio & sequi promissioris responsio vna oībus. Item quòd duo stipulatores, quibus separatim ꝓmissor distinctis actibus promittendi respondet, non sunt duo rei stipulandi: q̄ intellige in dubio.]

Reus stipulandi. *Reus promittēdi.*

a. ¶ *Et stipulandi.* Hic dicitur reus stipulādi ille, qui rem aliquam, ut pecuniam, stipulatur, à re, non à reatu dictus. Et è contra reus promittendi, qui aliquā rem ꝓmittit, vt. ff. eo. l. j. aliàs reus tm̄ debitor dicitur, vt patet C. de iu. calū. l. ij. aliàs dicitur reus qui conuenitur, ut C. de iudi. l. properandū. §. & si quidē, & dic ut ff. eo. l. j. Pōt dici & alio respectu reus stipulandi & promittendi, ut dicitur in glo. Accur.

b. ¶ *Spondeo.* Hoc adiecto ut sint duo rei insolidum, etiā iure ueteri, ut ff. e. l. reos. §. fi. & §. cum in tabulis.

SYL. ¶ Adde, uel si aliter constat contrahentes uoluisse facere duos reos, quia erunt nihilominus, ut patet ex cōi opi. post Bartol. in l. secunda ff. eodem. in j. & ij. quæst.]

Reorum debendi uel credendi cōstitutio an per interuallū impediatur.

c ¶ *Spondeat.* Ex interuallo: puta si diuerterunt ad alios actus extraneos, ut. ff. e. l. duos. §. fin. aliàs si nō est extraneus actus, contradiceret. dicta l. ei, qd' modo dixerat ibi, nam si prius. & quod dicitur ff. eod. l. iii. Accur. ¶ Dic quòd magnum interuallū nedum uitiat constitutionē duorum reorum, sed impedit respondentem obligari. l. si ex duobus. in princ. ubi Bart. ff. eod. Hoc si intercedat īter intertregationē & responsionem, secus si inter vnam obligationem perfectam & aliam, & constet de uoluntate l. iii. in prin. ff. eod. secus in modico tempore non interueniente actu extrinseco. Longum autem aut breue spatium taxādum est arbitrio iudicis, ut not. in l. continuus. ff. de verbo. obli.]

d. ¶ *Nec creduntur duo rei.* Scilicet ut vna sit obligatio, & unius rei. sed sunt creditores duo, & diuersarum rerum, ut infra eod. §. ex huiusmodi.

¶ Duo pluresve. Casus Similiter nō ponitur, quia tex. exemplificat. No, qualiter constituantur duo pluresve rei promittendi.]

e ¶ *Spondeo.* Hoc acto ut fiant duo

rei

rei, & insolidum, vt ff. eo. reos §. fi.

SYL. ¶ Ex hmôdi. Casum figurare nō expedit, cū regula clara sit. Statim. n. ꝙ tenenē insolidum, vel habēt obligatos insolidū plures reos debēdi, sequitē ꝙ solutio uel receptio vnius alium liberat vt infert In riscon. in l. ij. ff. eo. Notabilia clara sunt: ꝙ duo rei debēt vel eis debet insolidum: & ꝙ solutio vel receptio vnius liberat oēs.] a ¶ Obligationib[us]. Hoc referē ad reos promittendi: & quod sequitur ex stipulationib[us], ad reos stipulandi, ut probatur infra statim.

¶ Ex hmôi obligationibus[a] & stipulationibus solidum singulis debetur: & promittentes singuli insolidū tenentur. In vtraque[b] tamē obligatione vna res vertiē: & vel alter[c] debitum accipiendo, vel alter[d] soluendo, omniū perimit[e] obligationem, & omnes liberat.[f]

¶ Diuersitas temporis adiectis solutioni non facit cessare constitutionem duorum reorum. Aretin.

¶ † Ex duob. reis promittēdi, alius purè, alius in diē vel sub conditione obligari pōt: nec[g] impedimento erit dies aut cōditio, quo minus[h] ab eo, q purè obligat[us] ē, petaē.

† Concordat cum hoc. §. l. ex duobus. ff. de duo. reis.

Obligatio eadē pōt esse vna & plures.

b ¶ *In vtraque*. i. utriusque obligatione: nā vna est quo ad unū effectū vt. ff. eo l. iij. in fi. sed plures sunt, quia plures tenentur. ut hic.

SYL. ¶ Dic plures ēt distinctè essentialiter l. eandem. in fi. ff. eo.]

c ¶ *Alter*. Scilicet reorū stipulandi.

d ¶ *Alter*. Scilicet reorum promittendi.

e ¶ *Perimit* obligationē. Ille, qui accipit.

f ¶ *Liberat* ille, qui soluit. Similis lectio seu implicatio verborū est. ff. de arb. l. si duo. Vel dic, ꝙ qlibet istorum referē ad vtrūq; supradictū. Et pōt fieri in stipulatiōe duo rei, & in quolibet gnē obligādi, ut ff. e. l. ean.

SYL. ¶ Intellige, dummodo constet contrahentes id agere velle.]

¶ Ex duobus. Casus. Fuit dubitatū an si ex plurib. reis alter simpliciter & purè, alter sub conditione uel in diē ꝓmittat. vitieē cōstitutio duorū reorū: & videbaē ꝙ sic: qa clarū est imparitatē viciare talē cōstitutionē l. ean. §. sed siquis. ff. e. Itē qa cū debeāt insolidū vel eis debeat, non pñt pariter cōueniri, qa alterius nata erit obligatio & actio, alteri[us] non. Cōtrariū tamē respondet: ratio āt est, qa disparitas est in qualitate, nō in substantia. Itē à principio speraē, ꝙ reducaē ad æqualitatē, quo casu talis īparitas n videē quo ad l. īparitas ab initio: & iō cessat rō dubitandi. No. sum. Itē ꝙ dies vel cōditio alterius nō erit īpedimēto, quo minus ab alio petatur.]

g ¶ Pōt. S; nōne ē hic īparitas, qd' eē nō debet. vt ff. e. l. ean. §. sed si qs? Rñ. ſm M. qd' ibi regulariter dicit, fallit hic, ut ff. eo. si ex duobus. §. fi. Alii vt P. dicūt, ꝙ hic nō ē īparitas, cū adueniēte cōditiōe uel die ambo æqualiter teneanē, sed adhuc medio tēpe remanet īparitas. Quare, dic, ꝙ in quātitate debita, vel re q̄ debet, nō pt eē imparitas, ut ibi, sed in aliis pt, vt hic, & ff. e. l. si ex duobus. §. fi.

Obligatio an possit in paritatē contineri.

¶ Dic rōnē, ut dixi in pōne casus.] SYL.

h ¶ Quo minus. Sed adueniēte cōditiōe sociū poterit cōuenire mādatī ſm quosdā: vel veri[us] neg. gest. vt C. e. l. j. Patet ergo cōstitui posse purè duos reos debēdi: & quēlibet insolidū cōueniri, vt C. e. l. j. Hodie cōtra ēt si hoc actū est expssim, nisi alterō absente

Rei debendi in solidum non possunt conueniri

absente, uel inope existente, vt in auth de duobus reis §.j.& authen. hoc ita eo.tit.C.nisi renunciatū fuerit illi constitutioni, ut C. de pac.l. pe.& ff.dé mino.l.iudex.

Continuatio

n ¶ De stipulatione seruorū. ¶ Supra tit.j.& titu. præce. dictū est de stipul. liberarū personarum:verum quia interdum serui stipulantur, ideo de his tractaturus, intitulauit,& stipulatione seruorum.

¶De stipulatione seruorum.

¶ Etiā seruus hæreditarius potest stipulari,& acquirit hæredi futuro.Angel.

SEruus ex persona dñi [a] ius stipulādi habet ¶ Sed & hæreditas in plerisque [b] psonæ defuncti [c] vicē sustinet ideoq; quod seruus hæreditarius ante aditā hæreditatē stipulatur,acquirit hæreditati: [d] ac per hoc etiam hæredi postea facto acquiritur.

Diuisio. SEruus.¶Totus iste ti.diuiditur in tres partes.Primò, quòd seruus stipulando acquirit domino, in cuiuscunque persona stipulatio cōcipiatur.Secundò excipit à regula, quòd factum non aquiritur.Tertiò, si sint plures domini,pro dominicis portionibus acquiritur. Secūda ibi (Sed cum factum) Tertia ibi (Seruus communis.)

s Y 1. ¶Seruus. ¶Casus.Dubitabatur , an seruus stipulari posset,& stipulādo cui acquireret:& uidetur, quòd nō possit stipulari,cum stipulatio sit actus merus ciuilis §.de cōstituta j. de act.quorum solet esse incapax seruus l.quod attinet ff de reg.iur.cuius cōtrariū dicitur,quia in ipsa stipulatione non consideratur vt seruus, sed stipulatur ex persona dñi. Tunc dubitabatur quid in seruo hæreditario ante aditam:nam tunc nō potest sumere vires ex personā dñi, qui non est,& si dicatur, hęreditas repræsentat defunctū:hoc ē p fictionem: vñ non videtur, φ alia fictio possit supinduci,φ factū serui dicatur factū hęredis.Sed cōtrarium respōdet ex ratione posita in tex.quia hę reditas &c.Nec ratio duarū fictionū obst.quia non procedūt ex eodem fonte.l. sub conditione.ff. de solu. No.seruū ex psona dñi ius stipulandi habere.Itē φ hæreditàs est persona imaginaria sustinens vices defuncti. Item φ seruus hæreditarius acquirit stipulādo hæreditati. Item φ quicquid hæreditati acquirit, hęredi postea adeunti quæsitū est.]

a ¶ Domini. Qui dominus caput est serui, ut infra de noxa.§.omnis ex sua enim persona nihil potest, ut ff.de regu. iur. l. seruitutem & l. quod atttinet. nisi ex quo manumittitur : tunc enim incipit habere caput,ut ff.de capi.dimi.l.hodie. *Dominus est caput serui.*

b ¶In plerisque.Hoc propterea dicit,quia hæreditati furtum fieri nō potest,nisi in tribus casibus,ut ff.de fur.hæreditariæ &l.sequē.Item propter vsumfru.qui seruo hæreditario promitti non pōt,ut hæreditati quęratur,ut ff.eo.l.vsusfructus. *Hæreditati furtum fieri non potest nisi in tribus casibus.*

¶Adde quòd ratio est,quia persona ficta non est capax illius iuris,quod si prius defuncto quæsitum esset, morte extingueretur.uel quia vsufructus non potest esse,fine persona uera,a ut ficta,certa tamen &permanente,& constante ex uiris:ut puta collegio.vel populo.] s Y 1.

c ¶ Defuncti.Non hęredis , vt hic, & supra de hęredi.insti.§. seruus & ff.de acqui.re.do.hæreditas.Et quæ si ratio,quare personam defuncti,& non hæredis,dic ut d.§. seruus.

d ¶Hæreditati.Sic.ff.de iniu.l.j.§. quoties autem.

¶siue

§ VI. ¶ Siue aūt domino Casus. Nō ponit in manifesta regula & clara, q̄ quodāmodo exēplificat Imp. hic No. q quocunq; modo seruus stipulationē cōcipiat, dño acquirit. Itē q filij in ptāte stipulādo equiparātur seruis. Item q valet argumētum de filio ad seruum, & e conuerso.]
a ¶ *Sine sibi.* Nisi in casibus: vt cum factum est in stipulatione: quo casu domino non acquiritur, ut infra proxi. §. & cū operas à liberto stipulatur, ut ff. eo. l. antepe. (j)
¶ Intellige de īcertis: & ratio ponit in l. operæ in rerū in j. & vltimo tñ. ff. de ope. libe. quicquid voluerit gl. in l. seruus patroni. eo. ti.
¶ Et in aliis casib. quos no. ff. eo. l. j. & l. sequen. Sed nunquid frater potest stipulari fratri suo in eadem potestate existenti? Dic quòd sic, quia seruus conseruo suo stipulari pōt, ut hic: igitur frater fratri, argu. C. de diuer. rescrip. l. prima. Item quia vox filij vox patris intelligitur: & vox serui vox domini intelligitur, ut infra de inuti. stip. § ei verò qui. & §. post mortem.
ADDIT. (j) Nec valet talis stipulatio quia cum personæ cohereat, de persona serui in dñm transire non potest. Item quia operas nemo nisi domino stipulatur: valeret tamen si eas vel impersonaliter vel domino stipularetur, vt per Ang. hic.
b ¶ *Impersonaliter.* Nullius facta mentione. i. vel proprio noīe, vel appellatiuo: uel facta mētione de noīe appellatiuo, sed non proprio, vt supra de exhere. libe. §. j. Accur.
¶ Absona est hęc expositio, quia verbum, impersonaliter, excludit ēt appellatiui mētionem, ut declaratur in l. proinde. ff. eo. ti.] § VI.
ADDITIO. Idem per omnia dici potest in monacho stipulante. Angelus.
c ¶ *Acquirere.* Vt ex causa profecticia & aduentitia isto iure, quod dic vt supra per quas perso. nob. acqui. §. j.

¶ Seruus siue filiusfamil. à quocunq; stipuletur, & in cuiuscunq; persona stipulationē concipiat, acquirit domino & patri. Aret.

¶ Siue aūt domino, siue sibi,[a] siue cōseruo suo, siue impersonaliter [b] seruus stipuletur, dño acquirit. Idē iuris est & in liberis, qui in potestate patris sunt, ex quib. causis acquirere [c] possunt.

¶ Si seruus stipulatur ire agere licere, solus ipse, si et dominus eius ire potest. Aret.

¶ Sed cum factum [d] in stipulatione continebitur, omnimodo [e] persona stipulantis continetur: [f] veluti si seruus stipule-

¶ Sed cū factū. Casus. Fuit dubitatū quid in stipulatio. meri facti; & ex regula gñali s. eo. in prin. idem videbatur cuius cōtrariū deciditur: quia cū facta sint naturalia, eorū ē capax seruus l. cū proponas C. de here. insti. No. q stipulatio meri facti explicādi à seruo non pōt per alium explicari. Item q stipulatio itineris & actus in seruo est merum factum. § VI.
d ¶ *Sed cum factum.* Sed si stipulatur seruus sibi scribi librum, & sic factum, nonne acquirit domino? Respon. sic & quod hic dicitur, sed cū factū &c. i. à seruo faciendum, & nō ab alio, vel etiam à domino.
¶ Adde tñ secus esse, si dñs ipse seruo stipuleī ire agere, q a inutilis ē stip. l. qđ dicitur patrē. ff. de uerbo. obli. § VI.
e ¶ *Omnimodo.* sic. ff. de vsu & habi. plenum. §. si vsus. Accur.
f ¶ *Continetur.* sic ff. de condi. & demon.

Stipulari ire, & stipulari iter, differūt.

monstra. qui hęredi. Acc.

a ¶ *Ire agere.* hæc verba expone vt supra de serui. in prin. & ff. de serui. rusti. prædio. l. j. Et nota quia hic per uerba loquitur: aliud si per nomē, puta iter tunc. n. domino acquiri tur, ut ff. eo. l. si communis.

b ¶ *Non etiā dominus.* subaudi prohiberi nō debet: quasi diceret debet phiberi. Sed cōtra. s. per quas ꝑso. no. acqui. §. nō solum. & supra. d ijs qui sunt sui vel alieni iur. §. j. Sed non est cōtra: q̄a & hic acquiritur dño cōmodū: nā ad sui dominis utilitatē ibit seruus.

c ¶ *Seruus communis stipulando.* impsonaliter: vel sibi, vel dominis suis sub nomine appellatiuo: aliud si propria nomina expressit: nam tūc acquirit pro virili, nō pro portione dominij. Sed quid si propriū nomen & appellatiuum. Rñ. si præponat proprium. pro uirili, si appellatiuu præponat, pro dominica, ut ff. de stip. seruo. l. si communis seruus ita, & ff. de statuli be. l. ita. §. j. Accur.

OT1. ¶ Adde, hęc vera esse in dubio, secus si constaret de intētione agētiū d. l. si cōis seruus, q̄ probatur ex coniecturis collectis ibi & hic per doc.

tur, vt sibi ire agere liceat: ipse enim tantum prohiberi nō debet, non etiam [b] dominus eius.

Seruus cōmunis acquirit dominis suis ꝑ portione dominica, nisi iussu vnius, aut vni fuerit stipulatus. Arc.

¶ Seruus [c] cōmunis stipulādo vni cuique dominorum pro portione dominii acquirit, nisi iussu vnius eorū, aut nominatim [d] alicui eorū stipulatus [e] est: tunc enim soli ei acquiritur.

¶ Seruus cōis stipulando rē, quæ non potest vni ex dominis acq̄ri, acquirit insolidū alteri. Arc.

¶ Quod seruus cōis stipulatur, si alteri ex dñis acquiri nō pōt insolidū alteri acquiritur veluti si res, quā dari stipulatus ē, vnius [f] dñi sit,

¶ De diuisione stipulationum.

¶ **Iudiciales stipulationes sunt, quæ à mero iudicis officio Prætoris à Prætoris oriūtur cōuētionales à conuētione partiū: cōes quæ ab vtrisque. hoc dicit.**

d ¶ *Nominatim.* Proprio nomine, vt supra de exhæ. libe. §. j. uel appellatiuo, dummodo intelligatur de quo domino dicat, ut C. de libe. prętere. l. ij. & iij. & ff. si cert. peta. l. certum Accur.

e ¶ *Stipulatus est.* hoc disiunctim. i. diuisim exaudi. Sed quid si unus iussit seruo, & ipse alteri stipulatus est nominatim? Distingue ex cuius re, ut si ex re iubētis, sibi quæratur: aliàs nominato. vt C. ꝑ quas perso. no. acqui. l. fi. §. fi. & ff. eo proinde §. fi. & l. seq. licet antiqui aliter distiguebāt. † *aliās solidum*

f ¶ *Quod seruus.* Vnius domini sit. Nā cum sua sit, amplius quęri ei non potest, vt supra de lega. § sed si rem, & infra de actio. §. sic itaque, restat ergo ut soli alteri quæratur. Aliud si ex re vnius stipuletur: tunc omnibus quæritur, sed Communi diuidundo iudicio reddetur id est, cum aget. Communi di ui. pro isto seruo, potest etiam deducere quod socius suus lucratus erat ex stipulatione facta ex rebus suis, & redditur illi, ex cuius requęritur, vt ff. eo. si ex re. §. j.

Conti-nuatio. De diuisione stipulationum.

¶ Supra dictum est de stipulationũ materia: verũ quia earũ multiplex est species, ideo subdit de diuisione stipulationum Por.

Diuisio. Stipulationũ.

¶ Totus iste ti. diuidit in duas partes principales. Primò ponit diuisionem stipulationis. Secundò illam per exempla declarat. Secunda ibi (Iudiciales.)

Stipulationũ[a] aliæ sunt iudiciales,[b] aliæ prætoriæ,[c] aliæ conuẽtionales,[d] aliæ communes,[e] tam prætoriæ, quàm iudiciales.

¶ Stipulationum. Casus Non figuratur nisi literaliter in declaratione, definitione & exemplificatione terminorum, est.n.text. per se clarus. Nota igitur diuisionem stipulationum, & earũ species, & exẽpla.]

a ¶ Stipulationum. simile] per oia: ff.de uerb.ob.stipulationum.ij.

b ¶ Iudiciales.] quando iudex cognoscit de aliqua causa, & pendente causa principali incidenter facit interponere cautionem: & dicuntur iudiciales à iudice.

SYL. * ¶ Alio modo declarat Alci.lib. Parad.j c.j. qui eas stipulationes iudiciales dictas validis argumentis asseuerat, quæ non coram Prætore; sed apud alios iudices expedirentur: ita metsi ex edicto Prætoris descenderent.]

c ¶ Prætoriæ quando non aditur iudex alia de causa, sed principaliter vt talis cautio interponatur: veluti damni infecti, & cautio legatorum præstandorum: & talis est differentia inter ea quæ dicta sunt.

SYL. * ¶ Alciatus verò d.c.j. eas ait prætorias eẽ, q̃ solius Prætoris iurisdictioni reliquunt, nec alterius iudicis notioni suppositæ sũt.] Sed cũ hic ponat p̃toriæ ut species opposita iudiciali, quare ff.de p̃to stip.l.j. ĩ prin. ponit vt genus.s. prætoriæ? Rñ. ibi aliter accipitur iudicialis.s. à iudicio: hic à iudice, ut ff.man.l.Lucius.

¶ Dic q̃ fuit hæc gl. malè collocata quia ab illo ver. sed cũ hic. vsq; in fi. gl. est Acc. & debet stare infra post gl. in ver. cões, & circa d.l. cõtrariã dic, q̃ ibi nõ ponit diuisio. oĩum stipulation. sed dũtaxat prætoriarum: un de illa ẽ subdiuisio scdĩ mẽbri diuisionis hic positæ. Iudicialis ergo ibi strictè sumitur pro ijs, quæ à prætore introductæ sunt, vt iudicium sit ratum.i. effectum suum consequatur.] SYL.

ADDI. Gl. ista non intellexit bene differentiam: sed melius dixit infra eo. in uerbo, ueniunt. Christopho.

*ADDITIO Facillimam & planissimam huius diuisionis explicationem vide in Cõmen. Fr. Hotoma. ad §. sic itaq;, de actio. vbi cur merè p̃toriæ, & merè iudiciales stipulationes appellent, apertissimè declarat.

d ¶ Couẽtionales. q̃ ex cõuẽtione partiũ fiũt, & d his certũ ẽ & planũ.

e ¶ Communes. Veluti rem pupilli saluam fore: quia principaliter põt adiri iudex, vt interponatur cautio cum pupillus habet tutorẽ, qui non satisdedit rem pupilli saluam fore: & sic dicetur prætoria. potest verò adiri iudex non principaliter vt cautio illa interponatur, sed ex alia cã: ueluti cũ pupillus non habet tutorem, põt petere coram iudice: & iudex, qui dat tutorem, ex officio suo facit interponi cautionem rem pupilli saluam fore, & ita dicitur iudicialis. Item quidam dicũt illam cautionem, rẽ ratam haberi, esse cõem: quia q̃nq; interponit à procuratore actoris, quandoque à procuratore rei, ut ff.de procu.l.Põponius.§. sed & is qui. Vel alia ratione dicit cõis: veluti cum procuratorio noĩe quis alium cõuenit, iudex ex officio suo debet facere, ut cautio, rem ratam haberi, interponatur: & tunc est iudicia-

Cautio rem pupilli saluam fore est cõmunis.

Cautio rem ratam haberi est communis.

dicialis. Prætoria est, quã quis promisit mihi, quòd promitteret rem ratam haberi: modo volo, quòd promittatur; & sic principaliter ob istã stipulationem vado ad prętorem, vt ipsa interponatur.

d ¶Ve. pro vel.
e ¶Prætoriæ stipulationes.
f ¶A mero. i. puro: sic quòd non iudicis officio. s. tali quali in superiori casu, ut statim dicam. Accur.

SYL. ¶Hæc gl. in antiquis codicibus. Acc. non reperitur, & est additio quędã. * Vtcunq; tamẽ sit, adde secundum Alcia. loco supra relato, cões stipulationes esse, quæ tam apud Prætorem quam coram alijs iudicibus expedirentur.]

¶Iudiciales[a] sunt duntaxat, quæ à mero iudicis officio proficiscũtur: veluti de dolo[b] cautio, vel de persequendo seruo,[c] qui in fuga est, restituendove[d] pretio. ¶Prætoriæ[e] sunt quæ à mero[f] Prætoris officio proficiscuntur: veluti damni[g] infecti vel legatorũ.[h] Prætorias, autem stipulationes sic exaudiri oportet, vt in ijs etiam contineantur ædilitiæ:[i] nam & hæ à iurisdictione Præ-

¶Hanc glo. pro sing. allegat Ang. in l. v. ff. de ver. obli.] SYL.

g ¶Damni infecti, ut ff. de dam. infe. l. prætor ait. §. in eũ qui. Dicit & alio respectu prætoria illa, quæ ab initio exigitur, siue sit prætoria inuẽtione, siue ciuilis, siue quocunq; modo inuẽta: ex eo. s. quod prætor eã approbat, ut ff. de uer. sig. l. lege. & hoc sensu cõpręhẽdit prętorias, & iudiciales, & cões, & oẽs pręter conuentionales: & ita accipitur. ff. de præto. stip. l. j. sic est de adoptione, ut ff. de adop. l. ij.

ADDITIO. Residuum glo. quę in aliis impressionib. hic cõiter ponit. in finali glo. huius tituli habetur.

a ¶Iudiciales. s. stipulationes.

b ¶De dolo cautio, vt si ago pignoratitia, caueas ne seruitutes dolo perdideris, vel rei ius in aliquo lęseris, vt ff. de pig. ac. creditor. Item si rei ven. agam pro re, quam vsucepisti iam lite conte. caues, ne dolo alienaueris vel manumiseris seruum, ut ff. de rei vend. si poss. sic & ff. man. si procuratorem. §. pe. & l. seq.

c ¶De persequẽdo seruo ut si metu mihi abstulisti seruum, quẽ postea perdideris, caueas de eo persequendo, vel eius pretio restituẽdo, ut ff. quod met cau. si cum exceptione. §. quòd si homo. Item emptor, qui redhibet, & non habet seruum, quẽ reddere debet, quia aufugit, debet cauere de persequendo seruum: & si habere poterit, restituat vendito ri, ut ff. de ædil. edic. l. redhibere. §. fi. sic & ff. de condi. cau. da. si pecuniam §. pen.

¶Adde, quod inquãtũ gl. vult prætoriã stipulationẽ duob. modis accipi, nõ bñ sentit hic, & in l. j. ff. de pręto. stipu. dic ergo eo modo sumi hic & in l. j. sed solum diuersificatur significat. iudicialis, quæ hic accipitur ut species compar & coæqua prætoriæ, ibi ut species subiecta. SYL.

h ¶Vel legatorum. vt ff. vt leg. vel fideicom. no. ca. l. j. j. respon.

i ¶Aedilitiæ. s. stipulationes: ut si animal tibi uendo, de uitiis eius cauere debeo, vt ff. de ędili edi. l. itaq; & l. si uenditor.

ADDITIO. Earum exemplum Varronis de re Rusti. libr. j. suppeditat. Emptor stipulatur prisca formula sic, illasce oues, qua de re agit sanas rectè esse vti pecus ouillũ, quod sanũ rectè est extra luscã, surdã minam. i. ventre glabro neq; de peco-

re

re morboso esse habereq;' recte lice re, hæc sit recte fieri spondes?

a ¶ *Veniunt*. cum Aediles erant ex Prætoribus, ut supra de iure natura §. proponebant.

SYL. ¶ Errat Ac cur. putans Aediles fuisse ex Prætorib. l. ij. §. deinde cũ placuisset ff. de origi. iur. si quidẽ, ut in Commen. ad monui in §. Prætorum, ĩ. de iu. na. gẽ. & ciui. ideo dicitur. ædilitias stipulationes à iurisdictione prætoris profisci, quia in colligẽdis Prætorum edictis, ut perpetuũ edictũ constitueretur, atq; ita illud ius, quod Prætorium vocamus, cõponeretur, recepta sunt ẽt Aedilium curuliũ edicta, quippe quæ instar Prætorium edictorũ proponi solerẽt.]

Stipulationes prætoriæ & iudiciales multipliciter differunt.

Sed quæ erit intelligibilis differẽtia inter prętorias & iudiciales, cũ hoc tit. accipiatur, prętoria ut iudicialis? Respon. quia prętoria à Prætore mortuo inducta est, sed iudicialis à iuriscõsul. alijs. Item in prętoria inuenies iudicem ob hoc ipsum principaliter adiri, sed in iudiciali per consequentiam, ut patet ex supradictis exemplis. Item iudiciales vagæ sunt p̃ totum corpus iuris: sed prętoriæ, licet & ipsæ sint vagæ, cõprehensæ tñ sunt simul in uno titulo, vt ff. de præto. stip. l. j. Item potes notare quartam differẽtiam, ut notatur. ff. de uerb. obl. l. v. §. ij. Accur.

ADDI. Hanc differentiam Ioa. addit, dicens, quia prætoriæ sunt, quę per solum iudicem ordinariũ interponuntur, † & iudiciales quæ per quemlibet alium iudicem.

† Hanc quoque damnãt

b ¶ Quarum. s. conuentionalium.

toris veniunt, [a] ¶ Conuentionales sunt, quæ ex conuentione Vtriusque partis cõcipiuntur: hoc est, neq; iussu iudicis, neq; iussu Prętoris, sed ex cõuẽtione cõtrahentium; quarum [b] totidem genera sunt, quot (pene [c] dixerim) rerum contrahẽdarum. [d] ¶ Communes [e] sunt, veluti rem saluam fore pupillo, (nam &

c ¶ Penẽ. Ideo dicit penẽ. quia in q̃busdam valet alius contractus, vt uẽditio in libero homine & similib. ut ff. de cõtrahen. emp. l. & liberi. & ĩ. de contrahen. emp. §. fi. in quibusdã non valet stipulatio vt in ẽtra. tit. j. j. respon. & §. j.

d ¶ Rerum contrahendarum. s. esse genera. i. quot possumus dicere esse gñá contractuũ, tot sunt genera stipulationũ, id est, vbicunq; potest contrahi, ibi potest stipulatio interuenire: nam stipulatio propriẽ non est contractus, ut ff. de verbo. sig. l. Labeo.

¶ Intellige largẽ, non propriẽ, vt declarant docto. in l. quinta, ff. de ver. obliga.]

e ¶ Communes. abnegatiuẽ lege, id est, non prætoriæ tantum, uel iudiciales tantum, vel conuentionales tantum.

¶ Hoc non erat addendum ex ratione infra dicenda super gl. fi.]

¶ Sed partim ex uno, partim ex altero naturam accipiunt: nam si non cauerit tutor pupillo, hoc ipsum peti potest: & quo ad hoc habet naturam prętoriæ si petitur tutor, & per consequens præstatur satisdatio; & in hoc habet naturam iudicialis, vt supra de satisd. tuto. §. primo. Sed de hoc dic plenius, vt ff. de uerb. oblig. l. v. §. prætoriæ. vbi est hic titu. de verbo ad uerbũ. Itẽ si petatur hæc satisdatio ab altero tutorũ vel curato. ex cõsequẽtia petitur, & nõ præcisẽ: vñ & in hoc habet naturã iudicialis, vt ff. de administr. tuto. l. 3. j. respon. & supra de satisd. tut vel curat. §. j. & ij. Vel dic communes alio

aliquid per Ioa. Fa. hic quia ca tio dã. ipsa quãuis sit prætoria pe quemlibet etiã minimi magistratum expediri potest vt l. i. et l. iiij. §. i. ff. de dãno in fe. Nisi forte dicas ibi specialẽ propter periculum mora. Ange.

modo, ut infra eodem. §. ſed ſecundum hoc omnis prætoria poteſt eſſe communis.

ADDITIO. Dic, ꝙ hæc glo. ſecuta fuit errorē ſuū, ꝙ illa appellatur cautio prętoria, ꝑꝑ quā interponēdam iudex principaliter aditur: illa verò appellat̄ iudicialis, ꝑꝑ quā interponendam iudex nō principaliter, ſed in conſequentiam aditur: quæ opinio. ibi fuit reprobata ſecundum Chriſto.

a ¶ Prætor. Scilicet mortuuus, cuius verba non habemus, ſed ſententiam vt ſupra de ſatiſda. tuto. in princip. & §. primo.

b ¶ Iudex. ſ. viuus.

c ¶ Non poteſt. Quia ſponte non vult ſadiſdare ex præcepto mortui prætoris: vnde inuitus compellitur à iudice viuo.

IT L. ¶ Non bene exponit, quia omnis prætoria eſſet communis, quod eſt falſum.]

d ¶ De rato. Hæc eſt communis alia cauſa, quam ſuperior. Nam hæc eſt conuentionalis quandoque: vt ſi fiat extra iudicium ex conuentione, ut ff. rem ratam habere. interdum.

ITL. ¶ Hæc gl. falſa eſt, quia communis non dicitur reſpectu conuentionalium, ſed ꝓtoriarum & iudicialium, ut patet ex tex. noſtro.]

¶ Item iudicialis, quando interponitur à procuratore actoris, cum dubium eſt, an ſit procurator, ut C. de procurato. l. prima. & de ſatiſdan. lege prima. aliàs non poteſt res expediri, cum nō admittatur, ut infra de ſatiſda. §. pen. Alii dicunt eam cōmunem. ſ. de rato, quia & à procuratore rei præſtatur quandoq; non ſolum actoris, ut ff. de procu. l. non ſolum §. ſi ſtatus & §. eſt & alius caſus & §. vl. & l. pomponius §. ij. & l. ſi deſunctus. §. ult. Accu.

Prætor [a] iubet rem ſaluam fore pupillo caueri, & interdum iudex, [b] ſi aliter hæc res expediri nō [c] poteſt) vel de rato [d] ſtipulatio.

¶ De inutilibus ſtipulationibus.

¶ Omnia dominio noſtro ſubiecta ſtipulari poſſumus: quæ verò per rerum naturam impoſſibile eſt haberi, nō hoc dici.

ADDIT. Et hæc melior, ꝙ iō dicantur cōes, quia partim per Prætores, vt in procuratore actoris, partim per Iuriſconſul. ut in procuratore rei, fuerint inuentæ, vt hic. Cautio autem, quæ ex forma ſtatuti inducitur, ſi ſit factum à toto populo vel repręſentatibus ipſum, dicetur ciuilis; ſi uerò ab epiſcopo, duce vel marchione, dicetur prætoria. Ang. *Cautio a ſtatuto inducta an ſit ciuilis aut pretoria*

¶ De inutilibus ſtipulationibus.

¶ Supra in titulo de verbo. obligatio. dixit in genere de ſtipulationi. interpoſitis ab uno; verum quia tā ex parte creditoris, quā ex parte debitoris aliqn̄ plures pſonę interueniunt, & ſunt duo rei, iō ſubiecit titulum de duob. reis. Verum qa non tm̄ ſtipulatio interponitur à libero ſed ēt à ſeruo, iō ſubiecit titulum de ſtipulatione ſeruorum. Verū qa ſtipulatio nō ē ſimplex, ſed multiplex ideo poſtea annectit titulū de diuiſione ſtipulationum, ut ſ. tit. proxi. Verum qa aliqn̄ ſtipulatio eſt inutilis, & hoc pōt cōtingere multis modis, ideo ponit hic iſtum titulum de iuutilibus ſtipulationibus. Are. *Continuatio.*

Omnis res. ¶ Quoniam iſte titu. eſt valde longus, & habet plurimos. §. & vnuſquiſque habet materiam de per ſe, ideo non diuidam, quia eſſet ualde longa diuiſio. *Diuiſio.*

¶ Omnis res. Caſus Non figuratur aliter, qa ponitur regula: cuiꝰ ratio eſt ꝙ ti. de ſtipulationib. eſt prohibitorius

bitorius certarum rerum. Ideo autē non ualet stipulatio hominis mortui, aut hippocentauri, quia præstatio est impossibilis de natura l. impossibilium. ff. de reg. iur. No. igitur quòd qualibet res stipulari potest, siue mobilis, siue immobilis. Item quod stipulatio rei quam impossibile est esse in rerum natura, realiter est inutilis, quamuis ipsa res sit imaginabilis intellectu.]

a ¶ Subiicitur. Id est, subiici potest. Sunt enim quædam res,

Omnis res, quæ dominio nostro subiicitur,[a] in stipulationē deduci potest, siue mobilis,[b] sit, siue soli. At si quis rē, quæ in rerum natura[c] non est, aut esse non potest, dari stipulat[9] fuerit: veluti Stichū qui mortuus sit, quem uiuere credebat:[d] aut hippocentaurū,[e] quæ esse non possit, inutilis[f] erit stipulatio.

¶ Stipulatio rei, quæ in dñio nostro non est, vel quæ est, sed postea desinit, licet possit effici in nostro commercio, non valet siue purè, siue conditionaliter fuit concepta. Aretin.

mouentium. Additio. (j) Iura autem & actiones sub simplici bonorum appellatione continentur: & sunt quædam species de perse, quæ secundum rē, cui adijciuntur, mobilia uel immobilia esse iudicantur, secū dum Ang.

c ¶ In rerū natura. Id est, apud aliquos homines. sic supra de verborum obligatio. §. conditiones. Accursi. Florentinus.

d ¶ Credebat. Maximè subaudi. nā idem si sciret mortuū;

Dominium in quibusdam rebus habere nō possumus.

quæ non possunt esse in nostro dominio, uel quia nec sunt, nec fuerunt. scilicet in rerum natura, vt infra proxi. §. uel si sunt, impossibile est de natura. ut in sole, & luna, & similibus, vt infra eodem. §. si impossibilis, vel de facto: ut aureum montem, ut ff. de statu. lib. cum hæres §. j.

SYL. ¶ Intellige secundum exemplum gloss. quia text. in d. §. j. non ponit impossibilitatem simpliciter, vt no. in l. Arethusa. in fi. ff. de sta. homi.]

¶ Vel de hominum dispositione: vt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ, & publicæ, & in vsu publico existentes, & aliæ similes, vt liber homo ex sui natura, vt infra proxi. §. & supra de rerum diui. j. respon. & §. nullius & ff. de uer. obli. inter stipulantem §. sacram Accu.

b ¶ Mobilis. Cuius appellatione & per se mouentia, vt equi, continentur. (j) vt ff. de uerbo. significatio. l.

nisi mora debitoris processisset mortem, ut ff. de constitu. pecu. l. promissor stichi. & ff. de uerbo. obliga. inter stipulantem §. stichum, quæ est contra.

Additio. Et tunc res ipsa & in stipulationem, & in petitionē, & in condemnationem deduci debet: in eius tamen æstimationem fiet executio lege si seruum §. effectus, vbi gloss. & docto. ff. de uerbo. obliga. Angel.

e ¶ Hippocentaurum. Animal formatum ex equa & tauro: quod nū quam fuit uisum. Vnde Horat. Humano capiti ceruicem pictor equinam Iungere si velit &c:

d ¶ Inutilis. id est uitiosa; quia est contra ius. SYL.] Intellige ita vitiosam, ut ex ea nec naturalis, nec ciuilis oriatur obligatio. l. impossibilium. ff. de regul. iur.

¶ Idem iuris. Casus Quærebatur, an

¶ Idē iuris est,[a] si rem sacram,[b] aut religiosam,[c] quā humani iuris esse credebat: vel publicam rem, quæ vsibus[d] populi perpetuo ex posita sit, vt forum,[e] vel theatrum,

... stipulari posset res, quæ non erat in cōmercio, quam tñ contrahentes putarent esse: & videbatur ꝙ sic, haberet tñ stipulatio tacitā illā cōditionem, si effecta esset res illa humani iuris, vel commercij hominum, arg. l. fi. ff. com. præd. contrariū tñ respōdet, ex eo qa talis expectatio est vitiosa, & reprobata l. iter sti pulātem. §. sacrā. ff. eo. quia nunquā debet malus euentus esse in cōsideratione. d. §. sacrā. Not. ꝙ stipulatio rei sacræ, religiosæ, publico vsui destinatæ, liberi hominis, rei, cuius stipulator sit incapax, vel rei suę, nō valet à principio. Item ꝙ talis stipulatio nō suspenditur, vt tractu temporis cessante causa inualiditatis, recō ualescat. Itē ꝙ stipul. valida ab initio tractu tēporis fit inualida, si sine culpa aut facto promissoris superueniat vna ex causis stipulationem viciantibus. Itē ꝙ stipulatio ex causis prædictis inutilis est, & si contrahentes expresse velint differre illi[g] esse ctū in casum cessantis impedimēti.]

a¶ *Idem iuris* est. s. vt sit inutilis.

Sacræ rei venditio valet inter ignorantes. b¶ *Sacram.* Licet non valeat stipulatio, vt hic, valet tñ vēditio īter igno rātes, vt actio detur: vt Infra de contrahen. emp. §. fi. & ff. de contrahen. emp. l. liberi & l. sed. Celsus. Sed q̄ est rō? Rñ. quia in uenditione nō est necesse transferri dñium, in stipula-

Aliena res vendi potest sed non obligari. tione sic, vt ff. de contrahen. emp. & ven. l. si ita. §. fi. Et est similis ratio, quare quis pōt rem alienam vendere. vt ff. de contrahen. emp. l. rem alienam. sed nō obligare, vt C. q̄ res

† Nisi sit bonæ fidei possessor. l. si ab eo. ff. de pi. pig. obli. poss. l. qui filios. † quia in pignore debet ius constitui creditori, quòd sibi de hypothecariā actiones: in uenditione sola traditio cū obligatiōe euictionis sufficit, vt ff. de pign. l. & q̄ nōdū §. quod dicitur.

& de actio. emp. l. ex empto. Accur.

¶ Hæc gl. in prin. non est vera simpliciter, sed quādo stipularer liberū hoīem mihi dari, vel simpliciter, q̄a intelligitur dari l. si ita distrahatur, §. j. ff. de contrahen. emp. sed si stipulater mihi tradi, valet stipulatio. si ignorē liberū quia possideri pōt ab ignorante. §. idē placet. supra per quas person. nobis acquir. Itē si stipularer ex causa onerosa vel ex causa lucratiua, si promissor est in dolo, valet stipulatio quātū ad interesse euictionis, ſm cōem sñiam in lege liber homo. j. ff. eodem.

gno. Et syl. est rō, quia ille reputat quasi do minus, vt infra de actio. §. alia.

c¶ *Religiosam.* Hæc verba. sacram, & religiosam. expone vt supra de rerū diuisio, §. nullius. & §. religiosum.

ADDIT. Dic hoc verum, quando res in totum est sacra vel religiosa. Sin autem esset pro parte, an valeat stipulatio, emptio vel alia dispositio vide l. hanc. & l. in modicis. ff. de cōtrahen. emptio. Ang.

d¶ *Vsibus.* Aliàs si non est in vsu publico, potest alienari, vt ff. de cōtrahen. emptio, sed Celsus primo respon. & l. pacta. §. fina. sic ff. de via publi. l. viam.

¶ Dic, dum tamen eius comparatio non sit multum difficilis. l. apud Iul. §. fina. ff. de leg. j] *syl.*

e¶ *Forum.* s. vbi redditur ius, vt ff. de iusti. & iur. l. pen. vel rerumvenalium. Sed forus est bursa. Accur. *Forum.*

ADDITIO. Item forus dicitur locus exercendarum litiū, vt c. forus. extra de ver. sig. Itē calcatorium. i. locus vbi vua calcatur, ꝙ pede calcantis feriatur. Dicuntur ēt fori tabulata nauiū, ab eo ꝙ incessus ferāt. Itē spectacula, hoc est loca erecta, vt ex ijs spectēt. Itē forus dicitur foramen illud, ꝑ quod remus immittitur: à forando. Vnde versus: Causar,

trũ,[a] vel liberum hominẽ quẽ ſeruũ eſſe credebat[b] vel cuius cõmerciũ[c] nõ habuerit, vel rem ſuã[d] dari quis ſtipuletur. Nec in pendenti erit ſtipulatio ob id, ꝙ publica res in priuatã deduci, & ex libero ſeruus fieri põt, & cõmerciũ adipiſci ſtipulator põt, & res ſua ſtipulatoris dẽſinere eẽ põt: ſed protinus[e] inutilis ẽ. † ¶ Item[f] contra, licet initio vtiliter res in ſtipulatum deducta ſit, ſi tamen poſtea in aliquam eorũ cauſam[g] de quib. ſupra dictũ eſt, ſine facto[h] ꝓmiſſoris deuenerit, extinguitur[i] ſtipulatio. At nec ſtatim ab initio talis ſtipulatio valebit, Lucium Titium, cum ſeruus erit, da re-ſpondes? & ſimilia.[k] Quæ enim natura ſui dominio noſtro exem

vẽditq; forum, ſignatq; foramen. Alta fori loca ſunt, datq; carmina foros. Hoſti. dicit, ꝙ forũ in neutro genere ponitur ꝓ territorio cuiuſq; iudicis, intra quã põt in facinoruſos homines animaduertere. Vñ tota diœceſis dicitur territoriũ epi xvj.q.vij.omnes baſilicæ. a ¶ *Theatrũ.* expone vt ſupra de rerũ diui. §. vniuerſitatis. Accurſius.

b ¶ *Credebat.* Idem ſi ſciebat, vt infra proxi §. & ff. dẽ verb. obl. inter ſtipulãtẽ §. ſacrã. ibi caſum. n. &c.

c ¶ *Commercium* Generale nomen eſt ad omnes cõtractus. Vnde dicitur aliqs habere commercium rei, quãdo per emptionẽ vel alio modo põt eã habere. Quare Iudæus non habet commercium Chriſtiani mancipij, vt C. ne Chriſtianum man. iu. &c. Vnde ſi Iudæus Iudeo promittit, tale mancipium, non valet: vel Chriſtianus Iudeo, vt hic. ſi autem Chriſtiano promittat Iudæus, valet, vt ff. de verbo. obliga. multum intereſt. & de leg. j. apud Iulianum. §. fi.

d ¶ Suam. Nam cum ſua ſit, plus ſua fieri nõ poteſt, vt ſupra de leg. §. ſed ſi rem, & infra de actio. §. ſic itaq;, niſi rõne poſſeſſionis apud aliũ conſtitutæ, vt ff. de cõtrahen. emp. l. ſi ĩ emptione. §. j. vel niſi ſub conditione, dum tamẽ adueniente cõditione ſtipulatoris res eſſe deſierit, vt ff. dẽ verbo. obl. ſi rem meã. & leg. exiſtimo.

e ¶ *Protinus.* Ideſt, ſtatum, quia pura ſtipulatio ſuſpendi non põt, vt ff. de ſtipul. ſeruo. l. vſusfructus. ſecus in alijs actibus viuorũ, vt ff. cõ. præ. l. final. in fin. Accur. ¶ Aduerte, quia nulla eſt differentia inter ſtipulationem & cæteros contractus: quia etiã illi nõ poſſũt pẽdere ex euẽtu. cui⁹ expectatio ſit illicita l. ſi in emptione. §. omniũ. ff. de cõtrahen. ẽp. ſimiliter qñ vitium eſt in ſubſtantia lege vſusfructus. dẽ ſtipu. ſer. ſed qñ nõ eſt defectus ĩ ſubſtantia, ita põt pẽdere ſtipulatio ſicut alij cõtract⁹ quo ad acquiſitionẽ iuris realis, vt ĩ d. l. fi. & ibi Bar.]

f ¶ Item contra. i. ẽ contrario. nã ſupra dixit. qñ ab initio res erat ſacra vel ſimilis, ſed poſtea deſijt: nũc ẽ cõtra, qñ prius nõ ſacra, ſed poſtea ſit.

g ¶ Eorum cauſam. Id eſt, ſacra, vel religioſa, vel ſimilis, vt ſ̄ proxi. §.

h ¶ Sine facto. Quod eſt, cũ erat res aliena: aliàs ſi ſua, ſemper ſuo facto factũ videtur, etiã ſi alienauerit poſt tempus ſtipulationis. idem & ſi erat aliena, dummodo poſt moram, vt ff. de verb. obli. ſi ſeruum. §. j. & ij.

i ¶ Extinguitur. Argumen. cõtra ſ̄. dẽ leg. §. ſi ꝗs debitori. ver. ꝙ ſi viuo.

k ¶ Similia. Puta rem ſacrã, cũ erit profa-

Cõmercium cõprehẽdit omnes contractus.

† Concor. cum hoc tex. ẽ. ad audiẽtiã. iuncta gl. ſuper verbo, habere, circa med. extra de ſponſa.

Stipulatio rei ſuæ an valeat.

Stipulatio pura non ſuſpẽdit⁊ ſed breue aliq actus.

profana,& sic de singulis,scilicet sacra,vel religiosa, vt supra proxi.§. a *In obligationem*.s.istam, hoc est stipulationem.

SYL. ¶Si quis.¶ Casus. Quærebatur, an stipulatio facti alioni valeret; & videbatur ꝙ sic, quia promittendo,ꝙ aliūs faciet, videbatur saltē eo non faciente succedere obligatio ad interesse. & sic virtualiter stipulatio pendet à promissore. cuius contrariū deciditur,quia stipulationes sunt inuentæ,vt vnusquisq; stipuletur qđ sua interest,eo quia impossibile est aliū cogere ad faciendū. Tu declara, ꝙ sicut illud,quod non est in commercio in stipulatum non deducit,dato ꝙ posset cadere;ita factum alienum quod in potestate nostra non est,nō potest deduci, quamuis esse posset vel mea coactione vel precibus.Satis enim est,quod factum tertii non est in potestate nostra tunc,cū stipulamur.; quod bene probatur, quia hic.§.sequitur ad præcedentem, in quo propriè continuatur materia præcedens.Not.quod stipulatio, ꝑ quam agitur,quod alius obligetur, non valet. Item quòd promittens operam suam circa factum aut dationem alterius obligatur.]

¶ Factum alienū non potest in stipulationem deduci.Aret.

¶† Si quis aliū [b] daturū facturūve quid promiserit, nō obligabitur: [c] veluti si spondeat,Titium quinque aureos daturum. Quod si

b ¶ *Alium*.prorsus extraneum.

c ¶*Non obligabitur*.Et est ratio,quia nemo alienum factum promittere potest,vt hic,& ff.de verbo.obligatio.stipulatio ista.in princ.nisi pœna promittatur, vt infra eodem.§. versa vice.Nisi in casibus,in quibus præsumit lex interesse promitti,nisi fiat;vt in cautione, iudicio sisti, vt ff.de verbo.obliga.quoties quis.

SYL. ¶Dic hoc esse generale in quibus-

pta sunt,in obligationem [a] deduci nullo modo possunt.

cunque prætorijs stipulationibus l. quoties. quia in his magis æquitas quam subtilitas iuris attenditur.] ¶ Item in stipulatione ista, habere licere,vt ff.de verbo.oblig. stipulatio ista. primo respons. † Item in stipulatione de rato,vt ff.rē ratam habe. l.in stipulatione. Itē in stipulationibus ædilitijs: vt sanum eē seruū venditum,vel non furē,& similia,vt ff.de euicti.lege si ita quis.Itē in stipulatione,rem pupilli saluam fore;nam cum sit prætoria, exigitur fideiussor, vt ff.de præto.stipulat. prætoriæ.Stipulatur ergo pupillus his verbis à fideiussore.¶ Promittis rem meam saluam fore per tutorem vel curatorem ? nam & his verbis ab eis stipulatur, vt ff. rem pupillarem saluam for.lege prima. & lege cum pupillus, Preterea non ne quis semper promittit per se & suos hæredes ea facta, quę per alium possunt explicari, vt C. de contrahenda stipulatione, lege fi. licet contra sit, si non potest per alium fieri, vt ff. eodem centesimis. §. id quod. & C. de caducis tollendis lege prima. §. nę autem? Respondeo non est alius hæres, quàm testator : immò idem præsumitur, vt in authentico de iureiurando à mo.præ.§.primo. col latio. quinta.

ADDITIO. Adde alios casus : puta, quando promittit alium dare, vel facere, ad quod promissor tenebatur. Item quando iurauit : quia facit valere omni meliori modo quo potest, vt lege cum pater.§.filius.ff.de lega.secundo. Angelus.

ne huius §. atque eius materiæ videndus est Paris. in cō sil. cix. cū seq. lib. 1.& Soxi. in tract.de reg. & fal. reg. 326.

¶ Et hoc ideo ibi, quia ꝑ cessit cō tractus emptionis de cuius natura tenetur ex facto omnium ē̄ extraneorum: puta de euictione. secūdū Angel. sed Io. Fa. contra: quia ēt tunc non nisi defacto suo vel hæredis tenetur, nisi vel quāti interest, vel pœnam promiserit.

† Pro declaratione.

a¶ Esse-

a ¶ *Effecturum*. Tunc enim suum factum manifestè promittit. idem si dixit se curaturum, vt fiat, vt ff. si certum petatur. l. fina. §. fina.

XL. ¶ Si quis alij. Caius. Quærebatur, an sicut quis alienum factum stipulari nō potest, ita nec alteri promittere: & videbatur saltem, φ hoc posset stipulari, vt alteri daretur: quia factum tuum, quod promittitur, est in cōmercio tui promittentis. cuius tamen contrarium respondetur ex eo, φ infra in §. alteri. dicitur, φ stipulationes inuentæ sunt, vt vnusquisque quęrat sibi q̃d sua interest: quod nō est in stipulatione alteri facta nisi adijciatur extraneus solutioni, quo casu obligatio fundata est in persona stipulatoris, & habet contra adiectū actionē mandati. No, φ stipulatio alteri facta regulariter non valet, & nullam parit obligationē. Vide tamē ad intelligentiam huius tex Fortu. in l. j. in princ. in xiiij. colū. ff. de pact. vbi notabiliter declarat. Itē φ ex stipulatione, in qua ꝑsona solutioni adijcitur, ius stipulatori tm̃ quęritur. Itē φ adiecto soluere ꝓmissor pōt etiā stipulatore inuito, & φ tunc liberatͬ ipso iure. Itē φ adiectus recipiēs tenetͬ stipulatori mādati aut neg. ge.]

effecturum[a] se vt Titius daret, sponderit, obligatur.

¶ Alteri stipulari nemo potest, nisi ei cuius potestati sit subiectus.

¶ Si quis alii, q̃ ei, cuius iuri[b] subiectus sit, stipuletur, nihil[c] agit.

¶ Pōt extraneꝰ solutiōi eē adiectꝰ, licet sibi ñ q̃ratur obligō, h. d. Are.

b ¶ *Iuri*. i. dño: vt seruus dño: cui acquirit, vt supra per quas perso nob. acqui. §. item quod serui. aliàs, item vobis. Item reuerentia paterna: vt filius patri, vt supra per quas perso. nob. acqui. §. j. Item obedientia: vt monachus monasterio, cui quærit & se & alia, vt in auth. de mona. §. illud col. j. Idē dicas de seruo fructuario. Idē de vsuario. Idem de seruo bona fide possesso, & libero bona fide possesso: qui ex duabus causis quærūt, vt supra per quas person. nobis acqui. §. de his. & §. idem placet.

c ¶ *Nihil agit*. Et ē rō, q̄a inutętę sūt &c. vt ĩ. e. §. alteri. & ff. ð ver. ob. stipulatio ista. §. alteri. Fallit tñ in casibus xvj. In primis si stipulās tis ĩterſit: vt q̄a sit tutor eius cui stipulatͬ rē pupilli saluā fore. Secūdò, q̄a ꝓcuratori stipuletͬ dñs. Tertiò, si stipuletur creditori, vt ĩ. eo. § sed & si quis, & ff. de verb. obl. stipulatio ista. §. si stipuler. & §. si quis in insulam. Quarto fallit in omnibus prętorijs stipulationibus, vt ff. de prætο. stipula. in omnibus. vt est damni infecti, vt ff. de dam. infect. damni. j. §. fin Itē iudicatum solui & similes vt ff. de procura. in causæ. §. fi. † Itē fallit in ꝓcuratore præsentis, vt ff. de verb. obl. si procuratori. & ff. de procura. l. quod procurator. † Item fallit in actore municipū, ex cuius pacto quæritur municipibus. Idē in curatore furiosi, & consimiliū personarum, & tutoribus, vt ff. de consti. pecu. l. eum qui. §. si actori. Itē fallit in institore. nam sibi actio ex pacto instituti quęritur, vt ff. de instit. l. j. in fin. & l. 2. Item fallit in iudice, vel notario, vel simili ꝑsona publica: ex quorum pactis & stipulationibus alteri quæri tur, vt ff. rem pupil. saluā fore. l. 2. 3. & 4. j. respon. & in authē. de execu. & ijs qui con. §. j. coll. vij. & in auth. de hæred. ab intesta. §. ex his. coll. 9. Item fallit in creditore, ex cuius pacto quæritur actio debitori, vt ff. de pignor. actio. l. si cum venderet. j. respō. Item fallit, si auus pacificatur dotem reddi nepti, quam etiam

Stipulatur alter alteri xvj. casibus.

† Etiam si formet verba ĩ persona domini; & est ratio authoritas iudicialis, ꝑ quam interponũtur supra de dimi. sti pul. cir. pri. Io. Fab.

† Nec refert in cuius persona verba concipiantur vt per Io. Fa. hic.

etiam in potestate non habet, vt ff. solu. matri Caius Seius.

¶ Adde idem in omnibus pijs locis, secundum Bald. qui communiter approbatur in l. illud. in prima col. C. de sacrosan. ecclesi.] ¶ Item fallit in procuratore vendētis, vt ff. de acti. empti. Iulianus. §. si procurator. Itē fallit in deponente, si paciscatur alij rem restitui. Item fallit in commodante faciente simile pactum, vt ff. deposit. publia. & C. ad exhiben. si res. Item fallit in donante simile pactum faciente in euentum alicuius cōditionis, vt C. de donat. quæ sub modo. l. quoties.] Item fallit, si pater stipuletur filio, vel alij posito sub sua potestate post mortem suam, scilicet patris: nā & filio quæritur, licet hæres non sit, vt ff. de verbo. obligat. l. quodcunque. §. si quis ita. si verò purè, & non post mortem, ipsi stipulanti quæritur, vt ff. de verb. obl. dominus seruo. His enim casibus ex pacto vel stipulatione alterius alteri quæritur, non aliàs, vt hic, & C. per quas personas nobis acquir. lege. i. cum enim sint speciales, nō sunt trahendi ad cōsequentiam, vt ff. de leg. & senatuscōsul. lege quod verò. Sed M. dicebat hos casus facere regulā: & si quis casus esset contra illud speciale esse: & quod hic regulariter dicitur, & infra eod. §. alteri. & C. per quas perso. nob. acqui. l. i. dicebat iure directo non valere, sed vtiliter acquiri posse: & sic secundum eū semper ex pacto alterius quæritur: qđ falsum est, cū partim interesset, directò vel vtiliter quæreretur. vt ff. de neg. gest. l. actio. Accursius floren.

¶ Plane solutio etiā in extraneā personam cōferri potest: veluti si quis ita stipuletur, Mihi aut Seio dare spondes? vt obligo quidē stipulatori acquiratur,[a] solui tamē Seio,[b] etiā inuito[c] eo, rectè possit: vt liberatio ipso iure cōtingat,[d] sed ille[e] aduersus Seium habeat mandati[f] actionem.

¶ Adde quod hodie de iure canonico in distinctè alteri stipulamur vtiliter, glos. in ca. quoties. i. q. vii. quę tamen cōiter reprobatur. & sic iste tex. et de iure canonico, pcedit in d. l. stipulatio ista. §. alteri. vnde dic hoc verū apposito iuramēto, per d. gl. quæ in hoc cōiter approbat.]

a ¶ *Plane.* Acquiratur. Scilicet tantū.

b ¶ *Seio.* non tamen hæredi eius, vt ff. de verbo. obli. cū quis. Item hoc intellige statu huius adiecti non mutato: aliàs contra, vt ff. de solu. cum quis. Itē hoc intellige aū litē contestatam à stipulante, aliàs cōtra, vt ff. de solu. si quis stipulatus fuerit x. §. i. Itē licet solui possit adiecto, non tamen agere potest adiectus, vt ff. de constit. pecu. l. sed & si filiofa. in fine, & l. si verò.

c ¶ *Inuito eo.* Qui stipulatur.

d ¶ *Contingat.* Nisi in casu, vt ff. de eo quod certo loco. l. 3. §. idē Iulianus. Sed ibi facta fuit sol. alibi, q̄ fieri debuit: vñ venit interesse, vt j. de actio. §. loco. in quo nō potuit dño præiudicare accipiēdo forte adiect⁹ vt ff. de reg. iu. nō debet alteri. licet & ipse dominus posset, vt ff. de eo quod cer. lo. l. centū. in fi. & l. si. in fi.

e ¶ *Ille.* scilicet stipulator.

f ¶ *Mandati.* Nunquid adiectus mandati semper tenetur? M. dicit quod sic, vt hic, & ff. de verb. obl. Iulianus. §. fin. Nā semp tacitū mandatum, & si nō expressum, interuenire dicebat, & in absentia, & sine nuncio, vel epistola: qđ est cōtra l. ff. de proc. l. i. §. i. Quare dicemus, quod mandati agitur si intercessit mandatū: vt quia præsente adiecto fuit stipulatus: vt hic, & ff. de verb. obl. Iulianus. §. fi. & ff.

† Hoc operatur dominium rei, quod est in persona illius, qui stipulatur. Ex quo colligitur stipulationem alteri factam, per se valere & tenere, secundum Christ.

Solutio an possit fieri adiecto.

Adiectus, cui soluitur, diuersa actione tenetur.

N n 3 man-

man.qui fidem.aliàs agit neg. gesto rū.cū nō sit procurator,vt ff.de sol. l. verò procuratori §.interdū. & j. de obl.quę ex quasi contrac.in prin.

SYL. Glo.hæc cōmuniter approbatur, nisi adijciatur animo donādi.d.l. Iul. §.fin.l. sed & si quis.ī prin. ff. d vsufruc.

SYL. Quod si qs. Casu Quæsitum fuit, an si mihi & Titio dari stipuler, valeat stipulatio: & videbatur non valere, quia cum sit sub vna & eadem verborū conceptione, & quo ad Titiū non valeat, cum sit alteri stipulatū, non videtur valere quoad me: quia quod vnum est,non videtur scindi posse. deciditur tamen contrarium, ꝙ Titio valet,ea ratione, quia sicut in stipulatione plurium rerum censentur tot stipulationes diuisæ intellectu iuris, ita quando mihi & Titio promittūtur aliqua, est, ac si vnicuiq; nostrū dimidia realiterq́ & distinctè promissa sit l.j.§.sed si mihi.ff.eo.vnde vtile non vitiatur per inutile,cū simus in diuiduis. & hinc est,ꝙ non habet locū ius accrescēdi,quia realiter iuris intellectu censetur stipulatum ꝓ dimidia vnicuiq;. Sed tunc fuit dubitatum,an hæc regula procederet passim etiam in patre stipulante filio:& rationem dubitandi faciebat regula.§.alteri.cuius contrarium respondetur ratione apposita in text. & quia non cessat ratio interesse stipu

lantis, de qua in dict.§. alteri. quia cum filius patri quęrat, interest patris filio quęri, q̃a sibi quęritur. No. quòd stipulatio rei diuiduæ, in qua persona copulatiuè adijcitur stipulatori, est vtilis solum ex psona stipulatoris pro dimidia, pro alia est inutilis. Item ꝙ si dominus stipulatur seruo, vel pater filio,sibi quærunt. Item ꝙ patris & filij eadem persona & vox fingitur.]

Si quis sibi & alteri copulatiuè stipulatur, dimidia tantum stipulatori debetur.

Quod si quis sibi,& alii,cuius iuri subiectus non sit,dari decem aureos stipulatus ē, valet[a] quidem stipulatio: sed verū totum debeatur stipulatori, quod in stipulationé, deductū ē anverò pars dimidia, dubitatum est: sed placuit, non plus,[b] q̃ dimidiã partē ei acquiri.

Si pater stipulatur filio,acquiritur sibi.hoc dicit. Aret.

Ei verò, qui iuri tuo subiectus est, si stipulatus sis, tibi acquiris:[c] quia vox tua, tanquã filii[d] † sit: sicuti & filii vox tanquam tua intelligitur: in iis rebus, quæ tibi

a Valet. Scilicet pro parte dimidia,vt subijcit,vt ff. de eo quod certo loco l. 3.§.si quis. Et collige, quòd non vitiatur vtile per inutile: sic.ff. de verbor.obligat.l. prima.§. sed & si mihi. Argumen.contra.ff.de arbit.l.parui. aliàs,Pedius.§.primo. Et dic vt ibi.

SYL. Dic hoc verum in diuiduis, secus in indiuiduis, vt per doc.in d.§.sed & si mihi.]

b Non plus,quàm dimidiam.vt ff.d verb.obl. l.si mihi.Sed contra.ff.de cōtrahē.emp.l.fundi. Sed dic vt ibi.

SYL. Dic, ꝙ secunda solu.glo. in d l.si mihi.communiter approbatur.]

c Acquiris.Sic.ff.de verbo.oblig. l.dominus seruo.& C.de contrahen. & commit.stipula.l.ij.& ff.de pact. l.& hæredi.§.nos autem.

d Filij sit. Cum vna persona censeatur pater & filius,vt C. de impu. & ali. sub. l. final. sic & in seruo & domino est eadem vox, vt infra eodem

Quis pater & filius censentur vna persona: & concor. glo. in c. super eo, ibi et pater & filius extra de testa. & c. tua nobis in gl. sup ver. lucro.

SYL. *cir. me. extra de decimis.*

Vtile p inutile nō vitiatur.

dem. §. post mortem.

*[Adde quòd filius non censetur eadem persona cum patre in præiudicium ipsius patris, vt tradit Deci. in l. filius. in prin. C. de pac.]

qualitati, detrahit stipulatiōi: sed diuersitas in quātitate nō respicit totā, sed solū partē ipsius. No. q̄ diuersitas quātitatis vitiat catenus, quatenus ē diuersitas: sed diuersitas ī qualitate īter interrogationē & rūsionē reddit stipulatioṇē in totum inutilē. Itē q̄ absoluta, & simplex rūsio in dubio non intelligit̄ discordare ab interrogatione, sed in ea cēsent̄ repeti tę virtualiter oēs qualitates interrogationis.]

* ADDI. Naturaliter tamen ex cōtractibus domini seruis, patres filijs & ècōtra obligantur: quod genus obligationis ad agendū inutile est, sed retentionē cōpensationēq; habet. & solutí repetitionē impedit, & deniq; fideiussor rectè ei accedit. l. si id l. frater. ff. de condi. inde. l. etiam ff. de cōpens. l. j. de fideiuss.

acquiri[a] possunt.

¶ Diuersitas in quantitate inter itetrogationē & responsionē vitiat stipulationē quatenus est discordia: sed diuersitas in qualitate vitiat in totum: & responsio simplex intelligitur qualis processit interrogatio. h. dicit. Aret.

¶ Præterea inutilis[b] est stipulatio, si quis ad ea, quæ interrogatus[c] fuerit, non respōdeat:[d] veluti si quis decē aureos à te dari stipuletur, tu quinq; pmittas: vel cōtra aut si ille purè stipuletur, tu sub cōdōne pmittas vel contra: si mō scilicet id exprima, idest, si cui sub conditione, vel in diem stipulanti, tu respōdeas, Præsenti die spondeo. Nā si hoc solum respondeas, Promitto. breuiter videris in eandē diem vel conditionem spopon-

b[Inutilis expreßè est. interdum in totū, interdū p parte.

c[Non respōdeat. Scilicet cōgruè: diligēter tn̄ attēde, q̄ vbicūq; est diuersitas

† Sub audi, nec displicetat, quia tunc nō essēt locus d. §. cum adijcitur; nec huic materia.

a[Acquiri possunt. Vt p sectitio peculio, & aduentitio quo ad vsumfructum, vt supra per quas perso. no. acquir. §. j. Accur.

[Præterea. Casus. Quæsitū fuit, an diuersitas quantitatis vel qualitatis stipulationem vitiaret: & videbatur pariter vitiare: quia cum stipulatio pro forma habeat interrogationem & responsionē, hæ, si discordent. facere videntur alia & aliā stipulationem, & p consequens non conuenire, & nō pficere stipulationem. Cuius tamen contrariū dicitur. Quādo. n. est diuersitas in qualitate, tūc, quia illa qualitas ita qualificat & respicit totā stipulationē, sicut defect[9] formæ, vitiat in totū: qa qui detrahit

si incōtinēti placet diuersitas stipulatori, valet stipulatio, vt ff. de ver. obl. l. j. §. cū adijcitur. Si autē nō placeat: † aut ē in qualitate, aut in quantitate, aut in spē diuersitas. In primo casu nullo mō valet, vt hic, ibi, aut si ille &c. & ff. eo. l. j. §. cū adijcitur, & §. si quis simpliciter. Si verò in quantitate: in eo, quo cōsonat, valet: siue detrahat siue adijciat † vt ff. de ver. obl. l. j. §. si stipulāti. quæ est cōtra. in alio nō, vt hic, ibi, velut &c. Si autem in specie: aut promittitur vna species pro altera, & tunc non valet vt infra eodem. §. si de alia. aut alia adiecta, & ita copulatiuè. & tunc valet in alia, non in

Io. An. Fa.

† Nisi esset actū stipulare nēnē nolere nisi sub toto: vel nisi validitas stipulationis nocet stipulanti, vt l. si de

cc.ff.lo- ca.et hac veraquã do stipu latio & respõsio est de to to et par te nu- merabi li. Aliàs si de toto integrali et parte propria, dic vt p Ioã.Fa. & An ge.hic.

adiecta, vt ff.de verb. obl.l.j.§.sed si. Si autem plures res stipuletur: tunc aut copulatiuè fuit facta interrogatio: & valet in eo, quod responsum est: aut disiunctiuè, vt, Illam aut illam promittis? quo casu valet, si ue ad vtrunque, siue simpliciter respõdeat, & in vtraque. Si verò in vna, nõ valet etiam in ea, licet in summis non vitieẽ alternatiua, si respõdeatur ad vnam tantũ, vt ff. de verborum obliga.l. prima.§. si quis. & l. inter stipulantem §. si stipulante. Accursius.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis secundum Io.Fab. quia in speciebus talis respõsio facit diuersitatem in qualitate: quia in qualibet sub cõditione interrogasse videtur. Sed in alternatiua summarum maior est in obligatione.l.si ita stipulatus fuero x.aut v.ff.eod.ideo de ea interrogatum & responsum esse videtur.

a ¶ *Expresserit*. Quæ enim in præfationibus dicũtur, in contractibus repetita creduntur.vt ff.de verb. obli. l.titia.§.idem respondit.

dixse. Neq; enim necesse est in respondendo eadẽ omnia repeti, quæ stipulator expresserit.[a]

¶ Inter dominũ & seruum, patrẽ & filiũ, nõ contrahitur stipulatio.h.d.Aretin.

¶ Item[b] inutilis est stipulatio, si vel ab eo stipuleris, qui tuo iuri subiectus est: vel si is à te stipuletur.[c] Sed seruus quidem non solũ dño suo obligari nõ põt,[d] sed ne qdẽ vlli alii. Filij verò famil. aliis obligari[e] possũt.

patre potest aliis ciuilter obligari & naturaliter.]

b ¶ *Item inutilis*. Quantum ad ciuile vinculum, sed naturale contrahitur.vt ff.de condi.indebi. si id quod & l. frater à fratre. §. pri mo. vnde fideiussor accedit, vt j infra d fideiuss. in princi. Et hæc vera sũt, nisi in castrẽsi peculio, vel quasi: nã tunc est loco patrisfamiliàs, vt ff. ad maced.l.ij.& ff. de colla. bo.l.j. §.nec castrense: tunc enim cum patre obligatur, & agitur cum effectu, vt ff.de iudi.l.lis nulla.

Obligatio naturalis inter patrem & filium pot cõsistere.

¶ Intellige petita venia l.adoptiuũ. in prin.ff.de in ius vo.]

c *Stipuletur*. C. de pact. con.l.pactum dotale .contra. Solu.maximè, ibi positum abundat, sic.C.detesta. ma.l.fi.§.j.Accur.

d ¶ *Obligari non potest*. Scilicet ciuiliter. Accursius.

e ¶ *Obligari possunt*. Ex omni causa, vt ff.de iudi.l. tam ex contractibus. & conueniri insolidum durante patria potestate, auctoritate tamen patris interueniente: ad quod pater compellitur officio iudicis, vt C. de bon.quæ libe. l. cum non solum. §. primo (j) & postea, nisi in sex casibus, qui sunt ff.quod cum eod. l. ij. Excipe duos casus: vt in mutua pecunia, ex qua non tenetur cũ effectu propter exceptionem Macedoniani: neque pater, vt C. ne filius pro patre l.prima.Item in voto vel Deo vel reipublicæ facto, vt ff.de polli. siquis rem.§ voto.Nam licet aliàs scilicet, ex contractu vel quasi

¶ Item inutilis. Casus Non figuratur in tam nota regula: cuius ratio est inutilitas: frustra enim fieret in casibus stipulatio, in quibus eidem quæreretur, & effectualiter idem esset stipulator & promissor. Nota. q inter patrem & filium stipulatio nõ contrahitur. Item q inter dominum & seruum obligatio ciuilis cõtrahi non potest. Item quòd seruus nemini potest ciuiliter obligari. Item quod filiusfamil. excepto

quasi conueniatur à prælato maiore loci illius, hic tamen non conuenitur, vt C. de episc. & cleri. l. nulli. & in authentic. de eccl. titu. §. si quis. col. ix.

SYL. ¶ Dic secundum doc. hic non procedere in voto religionis. l. Deo nobis, §. hoc etiam, C. de episc. & cler. & in matrimonio de iure canonico, quod attēditur. ca. primo de côiu. seruo.]

ADDI. (j). s. captis pignoribus. Et si nullo modo velit consentire: si filius agat, & pater sit præsens, repellitur à iudicio: secus si pater sit absēs longa absentia vel filius conueniatur. Angelus.

¶ Mutus & surdus omnino non possunt stipulationem contrahere. hoc dicit Aretinus.

¶ Mutū neq; stipulari, neque promittere posse, palā est: quod & in surdo receptū ē: quia & is, qui stipulatur, verba promittentis: & is, qui promittit, verba stipulantis audire debet. Vnde apparet, non de eo nos loqui, qui tardius exaudit, sed de eo, qui omnino non audit.

¶ Furiosus neq; stipulari, neque aliter contrahere potest. Arett.

¶ Furiosus nullum negocium [a] gerere potest: quia non intelligit quod agit.

¶ Pupillus maior in fante potest alium sibi obligare etiam sine tutoris auctoritate: sed ipse alii non obligatur, nisi sit proximus pubertati, & tutoris auctoritas interueniat. Filii verò familiàs in ætate pupillari non obligantur etiam cū consensu patris. Aretin.

eo. is cui. quia furioso similis est. vt §. de cu. furio. l. j. primo respō. & ff. de reg. iur. l. furiosi. idem in mente capto. vt supra de cur. §. j.

SYL. ¶ Hoc verū quo ad obligandum se: dignū alteri, secus ècontra d. l. is cui. *Sed pro ampliore declaratione istius §. & materię vide Deci. in l. in negocijs ff. de reg. iur. quæ est lex cōsimilis sententiæ.]

ADDI. Idē in fatuo. Et intellige d. his, qui omninò nihil ratiōis sapiūt, aliàs secus, sm Ang. *Item intelligi ge gl. de prodigo, vel mēte capto, cui bonis interdictū sit: alioquin obligarētur, secūdū Bal.]

b Potest. s. ciuiliter.

¶ Pupillus.

SYL. ¶ Mutuum Casus positio non est necessaria, quia regula clara est, & eius ratio apertè assignatur in text. Not. mutum & surdum omnino stipulationē cōtrahere non posse: ita quod de forma stipulationis est, quod audiatur sonus verborū à contrahentibus. Itē quod qui tardè audit vel loquitur, non per hoc prohibetur cōtrahere. Itē quod furiosus nullū cōtractum aut negociū, in quo requiratur consensus, gerere potest.]

a ¶ Furiosus Nullum negocium. scilicet obligatorum. Idē est in prodigo, cui bonis interdictum est, vt ff.

Casus. Hi, qui enumerantur, in quibus stipulatio inutilis est, tales sunt, vt potius regulæ quædam in hac materia dici possint, vt sola eorum ratio perquirenda sit in positione casus: quæ in §. nostro exquirenda non est, cum in eo assignetur, præterquā in vltimo respō. cuius ratio ponitur in glo. No. pupillum obligari sine auctoritate tutoris nō posse. Item quod qui excessit infantiā, alium sibi obligare potest sine tutore, secus in infante. Item quod infans equiparatur furioso. Itē quod quāuis hoc verum

rum sit in multis,tamen quo ad obligandú sibi aliú ęquiparatur proximo pubertati. Ité ꝙ patria potestas non est potens ad filium impuberem obligandum.]

a¶ *Pupillus.* scilicet pubertati ꝓximus, vt sequitur:& est rō, quia intellectum habet, vt ff.de reg. iur.l.in negocijs.

b¶ *Obligetur* scilicet alij.

¶ *Auctoritate.* sic supra de auct.tuto. in princi.sic. ff.de pactis l. contra iuris ciuilis.

d¶ *Infans.* Id est, usque ad septem annos, vt C.de iure delibe. l.si infanti.i.respon.

*Ad i. sum.§. vide Crotum in l. j. col. fi.nu.36 ff.d ver. obli. & ibi Sozi. col. pen. ad fin.

¶ † Pupillus[a] omne negociú rectè gerit: ita tamen, vt ibi tutoris auctoritas necessaria sit, adhibeatur tutor: veluti si ipse obligetur.[b] Nam alium sibi obligare ét sine tutoris auctoritate[c] pót. Sed qđ diximus de pupillis, vtiq; de ijs verum est, q iam habét aliquem intellectú. Ná infans,[d] & q infanciç[e] ꝓxim[9][f] est, non multú[f] à furioso distát: q̄a hmői ætatis pupilli nullú habét intellectú. Sed in ꝓximis infantiæ ꝓp vtilitaté eorú benignior[g] iuris interpretatio facta est: vt idé iuris habeant,[h] qđ pubertati proximi. Sed qui in potestate parentis é impubes,[i] ne auctore quidem patre[k] obligatur.

Proximus pubertati ¶ *Infantiæ proximus*. id est, vsque ad x.annos & dimidiú: & sic proximus respicit infra, sed cum dico pubertati proximum,à decem annis& dimidio supra intellige. nam sic in masculis debet fieri dimidiatio:in fęminis in nono & dimidio, vt supra quib. ex cau.manu. non li.§.fin.& supra quib.mo.tute.fin.j.respon.

*¶ Limita hoc procedere in ciuilibus,non in criminalibus : in quibus quisquã non dicitur ꝓximus pubertati, nisi quando est prope per sex menses Iason.in auth.sacraméta puberum.num.15.C.si aduer.vend.& in l.properandum.§.j.in ij.no.C.de judi.vbi etiam limitat aliud esse,qñ malitia suppleret ætatem.]

Hęreditas transmittitur per infantem

f¶ *Non multum*. Ná distat aliquantulú:vt in hæreditate,quá transmittit infans,vt C.de iure delibe.l.si infanti.§.j.secus in furioso, vt C. de cur.furio.l.fi.§.sinautem.& hoc secundú Azo. Sed certè sic posset dixisse,quia vnus paruus,alter magn[9] alter continuú tempus, alter habet interualla dilucida. Dic ergo: distant in stipulãdo in hoc : quia infans sine intellectu interdú stipulatur,sed furiosus nunquá, vt ff. ré pup. sal.fore l.seruum pupilli. ¶ Communiter tñ teneť, ꝙ ille tex. loquať in maiore infante.] ¶ Ité dicit, nõ multum, ꝓpter proximú infantæ qui intellectú habet : & ideo corrigitur statim, quod hic dicitur,ibi,sed in proximis.

tem, sed non per furiosú.

Stipulatur quandoque infans,non át furiosus.

g¶ *Benignior*. q̄ supra dictum est.

h¶ *Idé iuris habeát*.vt alios sibi obligent, alijs verò non obligentur sine tutore,vt supra proximo.§.

i¶ *Impubes*. Aliud si pubes:ná obligatur,ac si esset sui iuris,vt ff.eod.l. fi.§.j.nisi in duobus casibus, vt supra eo.§.item inutilis.diximus.

k¶ *Patre*. Sed quæ est ratio de hoc ad pupillum,cum tutore auctore obligetur? Rñ.quidá,ꝙ ob hoc ipsum datur tutor: sed patria ptás é ad corrigendum : & est pro eis.C.de bon. quę lib.l.fin.§.fin autem.Vel dic ꝙ tutorem habet obligatum, si malè auctoratur, patré non,vt C.de bon. quæ lib.cú oportet.§.sub hac tamé. ver.nõ autem hypothecam.Accur.

Filius impubes & cum auctoritate patris non potest obligari.

ADDI.

¶ Conditio impossibilis vitiat stipulationē: conditio verò necessaria facit eā haberi ꝓ pura. Ar.

¶ Si impossibilis conditio obligationib. [a]adijciatur, nihil valet stipulatio. ¶ Impossibilis autē conditio habetur, cui nā[b] impedimēto est, quo min⁹ existat: veluti si qs ita dixerit, Si digito cœlum attigero, dare spōdes? At si ita stipuletur, Si digito cœlū non attigero, dare spondes, purè[c] facta obligatio intelligitur: ideoque statim[d] peti potest.

¶ Stipulatio non potest cōtrahi inter absentes. Et si si in instrumento continetur partes fuisse præsentes, vel stipulationi inter fuisse, statē scripturæ, nisi contrarium probetur. Areti.

ADDITIO. Hoc verū, quādo de pupillo merè obligando tractatur; secus si de mera vtilitate, quia potest ēt sine patre. Si verò pōt eē vtilitas & dānū; puta qñ vsusfructus vel aliquid patri quæri potest quo casu de iure nouo pater legitimā administrationē habet; sufficit ipsius auctoritas: non in alijs, vt l. si infanti. C. de iure deliberandi.

*ADDIT. Ratio differentiæ est, quod filiusfam. stipulando, non sibi, vt pupillus, sed patri acquirit. §. si quis alij sup. eo. vt merito impubes in ptāte constitutus, auctore patre non obligetur, sed pater potius, promittat, si ere sua sit obligari. E.B.

¶ Si impossibilis. Casus. Fuit dubitatū, an conditio impossibilis vitiaret; & videt̄ ꝙ nō. §. pen. supra de hære. instit. valet. n. argm̄ de contractibus ad vltimis voluntates, & ècouerso, cuius cōtrariū decidit̄; rō est, qa talis adiectio impossibilitatis remouet mentē disponentis ab actu; qa ille, qui adijcit cōditionē impossibilē, non videt̄ habere animū obligandi, nec alteri stipulandi, vn̄ contractus tanquā euacuatus consensu partiū est nullus. Ad illud, qđ dixi de vltimis voluntatibus, r̄ndetur in glo. j. No. stipulationē conceptā sub impossibili conditione inutilē esse, sub necessaria verò purā eē. Itē ꝙ ea, quę per rerū naturā existere nō possunt, dicuntur impossibilia.]

a ¶ *Obligationibus*. quibuscunq;, vt hic, & ff. de actio. & obli. non solum.

(j) Secus est in vltimis voluntatibus; qz tunc pro nō apposita habet̄, vt s̄. de hære. insti. §. impossibilis. ¶ Dic vt per Bar. ī l. j. ff. d̄ condi. insti.] SVA.

ADDIT. (j) Et dū gl. ibi soluit cōtrarium de l. si militē. C. de cōdi. ob cau. est cōtraria huic gl. ista tn̄ est verior. Nec ob. contra, quia concordat, cum hic & ibi cōditio & causa impossibilis anuullet effectū; non enim ad conficiendum agitur, sed solum ad reuocanda data, secundum Ioan. Fab.

b ¶ *Cui natura*. Nō ita si verborū ꝑplexio sit, vt ff. de cōdi. insti. si titi⁹. Ioā. contra. tunc. n. qñq; nō diceret̄ impossibilis, licet nō posset existere vt ff. de ver. ob. l. si titius s̄m Azo.

¶ Declara, ꝙ idē ē hoc, qđ dicere, ꝙ cōditio impossibilis in casu. d. l. si titius. nō vitiat stipulationē, quia ibi nō est omnimoda perplexitas, quia est dissolubilis per præoccupationē iudicij litem contestando. SYL.

¶ Et facit ad hunc. §. ff. de reg. iur. L. īnpossibiliū & ff. e. l. īpossibilis. §. j.

c ¶ *Purè*. i. sine cōditione, ēt si dies eēt apposita vt ff. e. l. ī illa stipu. §. si.

d ¶ *Statim*. Cū spatio tn̄ quo solui pos-

† *Quia impossibilium nulla est obligatio vt hic, et in c. ad audientiam. iuncta gl. super ver. habere. post princ. extra de spon. & ma. Et facit c. vlt. cum gl. super vēr. impossibilis extra de cō. li. apposi.*

possit, vt infra.eo.§.fin.& ff.eo.eum qui calendis. Et de hoc dixi supra de ver.obli.§.omnis stipulatio. ¶ Vide Deci.in l.quod te.colú.4. ff.si cert.pet.]

¶ Itē verborum. Casus. Non figurabitur quia regula clara ē fundata in defectu formæ substantialis ipsius stipulatiōis, q̄ est p̄ntia, & verborū cōceptio. correctio aūt Iust. habet rōnē in virtute instrumenti. Not. stipulationē inter absentes nō contrahi. Item contentionum lites amputandas. Itē ꝙ instrumento statur, si contrariū non probatur. Itēꝙ improba allegatio dici potest respectu initii, licet ex post facto dicatur iusta. Item quòd instrumentum nō solum per aliud instrumentum, sed per testes reprobari potest. Itē modum probādi negatiuam eius, quod continetur in instrumento.]

† Facit l. j. ī prin. ff. d ver. oblig. & l. vt inter absētes C. de inutilisti. & qui in hoc ꝓposito dicātur absētes, Declarāt Bar. et Doct. in d. l. i. in princ.

¶ Item verborū [a] obligō inter absentes [b] concepta inutilis est. † Sed cum hoc materiā litiū cōtentiosis hominibus p̄stabat, [c] fortè post [d] tēpus tales [e] allegationes opponētibus, & nō [f] p̄sentes fuisse vel se vel aduersarios suos cōtēdentibus: ideo nostra cōstō [g] pp celeritatē dirimēdarū litiū introducta est, quā ad Cæsarienses aduocatos scripsimus: [h] per quā disposuimus tales scripturas, [i] quæ p̄sto [k] esse partes indicant, omnino [l] ēē credendas: nisi is qui talibus vtitur

a ¶ Item verborum. Sicut per conditionem impossibilem, ita per absentiam fit inutilis stipulatio.

b ¶ Absentes. Ita intellige absentem, vt audire nō possit. Vnde si est in turri vel à remotis & clamet, valet stipulatio si se audiant, † arg. ff. ad sill. l. i. §. eod. aliàs accipitur multis modis, vt ff. de verb. sig. l. absentem. & notatur in auth. de fideiusso. §. i. Sed contra est. ff. de donat. inter vir. & vxo. ea quæ. Sed ibi intercesserat stipulatio ante absentiam, cuius verba etiā inter absentes nunc repetuntur. Item contra ff. de pac.

† Subaudi et intelligāt.

Labeo. in princi. Sed aliud in pacto quolibet alio, quod sine huiusmodi solennitate fieri pōt: sed stipulatio non, vt ff. de pac. l. i. in fi. & infra de acti. §. de constituta. Itē contra. ff. de spon. l. 4. & l. 5. Sed potest dici ibi spālē vt valeant inter absentes. Vel dic ꝙ & ꝑ stipulationē fieri p̄nt sponsalia, & tūc inter p̄sentes, vt hic. Itē cōsensu. s. solo p̄nt fieri spōsalia, & tunc ēt inter absentes, vt d. l. 4.

Spōsalia inter absentes & præsentes fierī possunt.

Addit. Et hec vltima cōiter tenet in l. i. in princ. ff. eod. facit c. vltim. de procur. li. vi.

c ¶ Præstabat. Antiquitus.

d ¶ Post tempus. Post ideo dicit, quia quando conueniuntur post tempus contractus, talia opponuntur.

e ¶ Tales. Quales subiicit statim, &c. non &c.

f ¶ Et non. Ecce allegationes.

g ¶ Constitutio. vt C. de contrahē. & com. stip. optimam.

h ¶ Scripsimus. loquitur Iustinianus auctor illius constitutionis.

i ¶ Scripturas. Sed quid si vnus proferat instrm̄, in quo contineatur cōtrahentes esse præsentes Romæ tali die: alter, ꝙ Bon? Dn̄t qdā, ꝙ neutri creditur. Alii, ꝙ bonus iudex debet animaduertere cui potius cr̄ēd. ndū sit; vt si stipulator ipso tp̄e tenebat scholas Bon. stabitur illi instrumento, quo cōtineт ipsum fuisse Bon.

Instrumenta duo si sint eiusdē diei, seddineт si locis cui stabitur. Scriptura an sē per stan dum sit.

k ¶ Præsto. id est, p̄sentes.

l ¶ Omnino. Not. stādū scripturæ, nisi contra probetur; sic. C. de ꝓb. cum

præ-

precibus. & infra eo. §. si scrptū. & j. ti. i. §. fi. & hoc qū formā habet publicā; aliàs si priuatā, si ꝑ scribente, non valet; si cōtra scribentē. valet si est cū causa; vt in auth. de iureiur. à mo. §. i. & C. de nō nume. pecu. gñaliter. Accur.

† *Aliàs ipso toto die.*

ADDIT. Scilicet sola: sed cum adminiculis sic; puta si à tribus testibus, sit annotata; ꝑ tertio tñ, si persona scribentis sit legalis, scriptura priuata facit semiplenam probationem; vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

improbis[a] allegationibus, manifestissimis[b] ꝓbationibus, vel ꝑ scripturam,[c] vel per testes idoneos[d] approbauerit † toto eo die,[e]

a ¶ *Improbis.* i. prima facie; quę fortè probæ apparebunt tandē. sic. C. de epis. & cler. l. omnes qui circa princip. secundum Ioan.

b ¶ *Manifestissimis.* quia contra scripturam.

* ADDI. Et ex hoc collige non esse minus manifestā ꝓbationē quæ fit per testes, quàm quæ fit ꝑ scripturā.

c ¶ *Scripturam.* Scilicet aliam: qđ est melius.

d ¶ *Idoneos.* Omni exceptione maiores. i. ꝙ nulla exceptio poterit eis opponi, vt C. de contrahen. & committ. stipu. l. optimam. Accur.

e ¶ *Eo die.* † Not. ꝙ dies debet inseri in instrumento; & alia sunt necessaria, vt dix i in auth. vt præpon. nomen Imperat. & facit. C. de diuers. resc. si qua. Sed q̄uo hoc ꝓbabit, cum dies instrm̄i nō debeat exhiberi, vt ff. de eden. l. i. §. editiones? Rñ. Trib' modis petitur instrm̄ edi. Primò, vt fundet intentionē ex instrumento rei actor, vel reus ex instrumento actoris fundet exceptionem.

† *Adde pleniorē glo. circa solennitates istrumentorū in l. pe. C. de tabu. l. x.*

SYL. ¶ Hæc falsa est. l. fi. C. de eden. secundum communem intellectum.]

¶ Cum neutro casu aduersarius vtetur; qđ nō debet eē; & tunc nulla pars istrumēti debet exhiberi, ut C. de edē. l. fi. in fi. & C. de test. l. nimis.

SYL. ¶ Secus intellige, si ad fundatā adiuuandā. Bar. in d. §. editiones.]

¶ Secundò, scilicet quādo aduersarius utitur: nam tunc editur, ut uideatur, an aliquid possit ei opponi; & tunc exhibetur, sed sine die & Consule, ne materia detur falsum fabricādi, ut d. l. ff. de eden. l. i. §. editiones. & ff. quēadmodum test. ap. l. i. §. i. Tertiò, ut de falso accusetur; † & tunc etiā cū die & Consule est exhibendū, vt hic, & C. de contrah. & cōmit. stipu. l. optimā. & C. de fide instr. l. fina. Aliis autem modis petuntur instrumēta edi vel tradi per uaria genera actionum, vt ff. de eden. l. quædam personæ sunt. sed dictis tribus modis petuntur edi vel demonstrari. Itē quomodo hoc est, quòd hic probat reus, contra iuris ordinem, vt C. de eden. l. qui accusare? Respon. hoc propter præsumptionem, quæ est contra eū propter scripturam, vt ff. de pact. iurisgenrium. §. quod ferè. Item nūquid duo testes hoc probantes, scilicet alterum contrahentium absuisse, sufficiunt? Respon. sic, ut ff. de testib. l. vlti. Sed non ne instrumentum vicem duorum tenet, vt C. de fide instrumen. in exercendis, quare uidetur quòd in dubio pro instrumento stetur. Sed certè non directè contra dicetur instrumenso, sed per obliquum, scilicet se fuisse in scriptura quadā facta Romæ, vel vt testis, vel vt contrahens. Si verò contra eam directè dicitur, plures quam duo exiguntur. vt uincant scripturam, vt ff. de testi. l. j. ibi, aliàs numerus & c. Vel dicas etiam hic exigi tres. Sed nunquid, si aliqui testes dicant pro instrumento, vel in eo scripti, uel non, tot uel plures erunt necessarii contra instrumentum? Respon. deo. sic quia instrumentum per se uicem duorum tenet, ut dictum est.

† *Siue criminaliter, siue ciuiliter, & contra quamcū que partē instrumēti falsitas opponatur, si alio bono modo probari non possit: aliàs illa pars tantum editur contra quā opponitur: debet tamē ante exhibitionē accusator se subscribere ad pœnā talionis. Io. Fab. et Ang. hic.*

Item

Item præter ipsum sunt probationes. vt ponis. vt ff. de pign. contrahitur. Item quod dicit, eo die, idem dicas si alio tali, quod hic esse nõ potuit, ut argu. supra de verbo. obliga §. loca. Acc.

[fet ille dies, cum nesciretur dies mortis à quo pendebat. Correctionis autem ratio est, quia tales stipulationes possunt habere effectum, cum inductum sit eas posse habere locum in persona hæredum, & posse ab hæredibus incipere. No. quòd stipulatio cõcepta pridie vel post mortem stipulatoris, vel patris eius, aut domini, aut ipsius promissoris, licet olim esset inutilis, hodie valet. Item quòd vox filij vel serui fingitur vox patris aut domini. Item quòd in stipulationibus attenditur potissimè consensus contrahentium.]

ADDITIO. Ex hac glos. nota, quòd duo testes probantes p indirectũ cõtra instrumẽtum, faciunt vacillare instrumentũ, quia probãt affirmatiuã: & etiã voci viuæ magis creditur, quàm mortuæ, authen. si quis aliquid. C. de testi. Christ.

† Aliàs fuisse.

quo[a] conficiebatur instrumentũ sese vel aduersariũ suum in aliis locis † esse[b] suam dari. sibi nemo stipulari poterat:[c] non magis,[d] quàm post eius mortem, à quo stipulabatur. Ac nec is, qui in alicuius potestate est, post mortẽ eius[e] stipulari poterat: quia patris vel domini voce loqui † videtur.[f] Sed & si quis ita † stipularetur,

¶ Stipulatio concepta post mortem stipulatoris vel promissoris, vel pridie q̃ aliter moreretur, olim nõ valebat, hodie valet Angel. Areti.

¶ Post mortem

† Aliàs videretur.

† Aliàs stipuletur.

a ¶ *Quo.* vel etiam alio, dummodo sit tantum remotus locus, in quo dicitur fuisse tempore, quo dicitur instrumentũ esse factum, quòd hic non potuit esse, vt ff. de verbo. oblig. l. vlt. §. fi. & supra de verb. obli. §. loca. Accur.

b ¶ *Esse.* Idest, fuisse. sic supra de ijs qui sunt sui vel alie. iur. §. in potestate. Accursius.

* ADDI. Sed si instrumentum præsentes fuisse contineat, non solum promissionem vel sponsionem, præsumptio est interrogationem præcessisse, & præsenti promissum eẽ l. ea quæ ff. de adm. tu. inter vir. & vx.

¶ Post mortem. Casus. Non figuratur, cum sumus in l. contigente. Ratio enim dubitãdi erat ius antiquũ: quod mouebatur, quia executio talium stipulationũ videbatur impossibilis: & quia quando conferebatur in pridiæ mortem, conferebatur in diem omnino incertam: cum non posset sciri quando futurus esset ille dies,

c ¶ *Nemo stipulari poterat.* scilicet iure vetustissimo: quod hodie corrigitur, vt in fin. huius. §.

¶ Adde, quòd immò iure ff. alioquin superflua esset correctio. l. final. C. de contrahen. & committenda stipulatio. Nec obst. l. quodcunque. §. non solum. ff. eodem quia loquitur in stipulatione. Cum moriar. de qua in seq.

d ¶ *Non magis.* Quia nec hæc valebat. Accursius.

e ¶ *Eius.* scilicet patris vel domini.

f ¶ *Videtur.* Vnde sicut patre vel domino sic stipulante erat stipulatio inutilis, ita & seruo talia verba dicente vel filio, vt hic, & supra eodem. §. ei verò qui. & facit C. de impuber. & alijs substi. tut. l. fina.

a ¶ Pri-

a ¶ *Pridie*. Id est, die præcedenti mortem, vt ff. de feri. pridie.
b ¶ *Erat*. Scilicet olim.
c ¶ *Sed cum, vt iam*. Nunc corrigit.
d ¶ *Dictum est*. Scilicet supra de verbo. oblig. §. j. versi. sed hæc.
e ¶ *Placuit*. vt C. de contrahen. & cōmit. stipul. l. scrupulosā.

ADDITIO. Et sic qn̄ constat de mente contrahentium, secundum eam fit interpretatio etiam in iis, quæ stricti iuris sunt: quod facit vt statutum recipiat interpretationem extensiuam etiā actiuam, si sic constet de mente statuentium. alias secus, vt per Angel. hic.

Pridie,[a] q̄ moriar: vel, Pridie q̄ morieris, dare spondes? inutilis erat[b] stipulatio. Sed cum,[c] (vt iā dictū[d] est) ex consensu contrahentiū stipulationes valeant, placuit[e] ēt nobis in hunc iuris articulū necessariā inducere emendationē, vt siue post mortē, siue pridie q̄ moriatur stipulator, siue promissor, stipulatio concepta sit, stipulatio valeat.[f]

¶ Ratiōe præposteræ conceptionis rem vitiatur stipulatio. Aret.

¶ Item si quis ita stipulatus erat, Si nauis † cras ex Asia venerit,[g] hodie dare spondes? inutilis erat stipulatio: quia præposterè[h] concepta ēst. Sed cum Leo inclytæ recordationis in dotibus eandē stipulationem, quæ præpostera nuncupatur non esse reiiciendā existimauerit[i]

f ¶ *Valeat*. Scilicet statim: efficax aūt erit post mortē: vnde ab hærede & contra hæredem incipient actiones hodie: quod olim non erat, vt C. vt actio. ab hære. & cōtra hær. l. j.

¶ Item si quis. Casus In l. corrigente non figuratur, ratio autem l. antiquę erat ipsa præposteratio, quæ semper videtur vitiare. ratio aūt l. corrigentis est, quia in ijs, quę coniunctim fiunt, non curatur qd̄ prius quodve posterius fit l. quidam ff. de pec. leg. cū ordo nō est formalis. Nota. ꝙ stipulatio, quæ habet executionis diē ꝑueniētē ortū obligationis, hodie valet, licet olim eēt inutilis. Itē ꝙ ꝑposteratio nō vitiat stipulationē nec alios contractus. Itē ꝙ stipulatio, cū moreretur promissor aut stipulator, ēt iure. ff. valebat. Itē ꝙ stipulatio cōcepta post mortē tertij omni iure valida est.]

g ¶ *Iterat. Venerit*. post hoc verbū, venerit, est punctū: & sub audi, qn̄que. vel, vsq; ad annū. si autē eēt post illā dictionē, hodie, nō esset stipulatio inutilis ēt iure veteri. sed vtilis & conditionalis, vt supra de verbo. ob. §. sub conditione. *gloss. i. ex*

† *Alias non est cras. & in libro quoque. Accur. videt nō extitisse vt colligitur ex*

h ¶ *Præpostere*. theophi. primo enī lo tamē debet venire *apparet* nauis secundum naturā *debere esse*. conditionalis stipulationis vel conditionis, q̄ dari hodie.

i ¶ *Existimauerit*. s. cum ita stipulabatur mulier, Si sine liberis decesseris, promittis mihi dotē reddere, vt de ea possim testari? cū prius testari proponebat, & ea mortua dotē reddi, vt C. de iure dot. l. si mulier.

¶ Hoc exemplum non pertinet ad hunc tex. quia in d. l. si mulier. ratio dubitandi non sumitur ex causa pręposterationis: sed ibi dubitabaī, nunquid illa verba. Vt de ea testari possit. importarēt cōditionē, an causam & vtrū finalē, an impulsiuā: & deciditur ꝙ importāt impulsiuā: vnde nō facit: pręsertim quia constitutio illa est Diocletiani. non Leonis.]

¶ Vel

¶ Vel dic secundũ Io. cũ stipulatur maritus sic, † Si dabis mihi decẽ promittis te mihi nupturam. primo .n. nubere, & postea dare debebat.
a ¶ *Placuit.* vt C. đ test. l. præposteri. stes dicunt aliquem promisisse, vtẽ tũc intelligatur interrogatio? Videt ꝙ sic, vt C. de fi. instr. l. in exercendis. Sed tamẽ cõtradico, vt C. de vsur. l. j. Et est rõ scđm Ioã. qa testes nõ sic in iure instructi sunt, vt instrumenta q̃ à iurisperitis fiunt.

† *Aliàs si dabis mihi x. nomine dotis pmittis &c.*

nobis placuit,[a] & huic perfectú robur accómodare: vt nõ solú in dotib. sed ẽt in õibus[b] valeat huiusmodi cõceptio[c] stipulationis.

¶ Stipulatio cũ morietur pmissor, vel stipulator, vel post mortem tertij, valet etiam de iure veteri. hoc d. Aret.

¶ Ita aũt stipulatio concepta, veluti si Titius dicat, Cũ moriar, dare spõdes? vel, Cũ morieris: & apud veteres vtilis erat,[d] & nunc valet. Item post mortẽ alterius[e] recte stipulamur.

¶ Verbum promisse, in scriptis repertum importat stipulationẽ. Aretin.

¶ Si scriptũ[f] ĩ instrumento fuerit promisisse aliquẽ perinde[g] hẽtur, atque si interrogatione† præcedente responsum sit.

¶ Si plures res deducãtur ĩ stipulatione, & simpliciter respondeat pmissor, ad oẽs tenet: aliàs ad eas tantum, in quibus respondit.

b ¶ *In omnibus.* s. obligationibus.
c ¶ *Conceptio.* Exactio tamẽ fit post conditionem existẽtem, vt C. de testa. præposteri. in fi. Et facit ad hũc. §. s. ꝙ nõ sit curandus ordo scripturę ff. đ pecu. leg. l. quidã & supra de leg. §. ante. & ff. de solut. nec enim.

Ordo scripturæ attendendus non est.

d ¶ *Ita.* Vtilis erat. vt ff. de bon. auct. iudi. poss. l. hæreditariũ.
e ¶ *Alterius.* s. tertij.

¶ Adde, ꝙ ita se habet cõis sententia: nõ tamẽ p rõnẽ gl. quia idem est in priuata scriptura, quod in instrumento, q̃ tamen ab imperitis plerũque fit: & nõ haberet locũ ĩ testibus peritis. dic tñ, ꝙ rõ ẽ, quã ponit Bar. in d. l. j. C. đ vsur. & in l. sciendum. col. ij. ff. eod.]
g ¶ *Perinde.* nisi contra pbet, vt ff. de pac. iurisg. §. quod fere.

† *Not. Glo. & Doct. in l. sciendũ. ff. de ver. obl. Zilettus*

¶ Si scriptũ. Casus. In regula non solet figurari: ratio tamẽ dubitãdi potuit esse, quia ad essentiam stipulationis requiritur certa solennitas, q̃ debet cõstare, ut dicat stipulatio; qa aliàs alius esset cõtractus. sed contrariũ decidit, quia quoties in scriptura dictũ est aliquẽ promisisse, fauore actus in potẽtiori significatu fit interpretatio lege quoties. ff. eo. Not. quod dicitur in summario. si tamen disputatiuẽ vis videre alibi subtilẽ intelligentiam huius tex. vide Fortun. in leg. prima. in 10. colum. ff. de pac.

f ¶ *Si scriptum.* Nunquid idẽ sit, si testes dicunt aliquem promisisse, vtẽ tũc intelligatur interrogatio?

¶ Quoties plures. Casus. Quærebat, an si qs đ plurib' reb' interrogasset & rñsio simplex eẽt, valeret stipulatio: & videbat ꝙ non, qa nõ erit seruata forma interrogatiõis & respõsionis. cuius cõtrariũ dicitur ex eo, qa simplex respõsio in dubio cõtinet intellectualiter non expressa, sed maius erat dubiũ in secũdo casu ex eadẽ ratiõe, qa differebat interrogatio à responsione contra forma ipsius. cuius contrarium dicitur, quia tot cẽsent esse virtualiter stipulatiões, quot sũt res in stipulatũ deductę: ideo vna per aliam

aliam nō uitiatur. Not. responsionē simplicem referri ad omnia interrogata. Itē quòd si respōsio fiat in aliqua ex rebus specificatis, valet ī eis. Itē quòd si plures res copulatæ in stipulatū deducuntur tot cēsentur esse stipulatiōes, quot res.] a ¶ Spoponderit. aliàs, respondeat. b ¶ Contrahitur. Immò uidetur nō valere, cum sit diuersitas in respondendo vt supra eodem. §. præterea. Sed distingue, vt ibi diximus. c ¶ Respondere debemus. Si uolumus in omnibus teneri, aliàs tenemur tm̄ in iis, in quibus respondemus, ut hic. Itē & sufficit simplex responsio, vt diximus, cū æquiparetur ei, quando ad omnes respondet, sic ff. de verborum obligatio. l. Titia. §. idem respondit; & supra eodem. §. præterea.

lis nō attēditur an sua intersit. Item quòd in stipulatione pœnali, quæ sub cōditione cōcipitur, inspicitur quantitas à partibus expressā. Item ꝙ si sua intersit, valet stipulatio.] d ¶ Alteri. Sic. ff. de ver. obli. stipulatio ista. §. alteri. * ¶ Valet tamen stipulatio in vim pacti, & sic secundum ius canonicū dabitur actio: de quo vide Fortu. in l. legitima, col. 30. ff. de pac. Sed aduersus hunc tex. adhibet multa remedia Fel. in proœ. Decret. col. v. versi. circa quod dicūt.] e ¶ Vt supra dictum est. Supra eod. §. si quis alii, hoc tamen fallit in multis casibus, vt ibi diximus. Et not. ꝙ hic

† Facit ad hunc §. e. præterea, cū gl. ii. ibi. itē arg. extra de ver. sig.

¶ Quoties plures † res vna stipulatione comprehenduntur, si quidem promissor simpliciter respōdeat, Dare spondeo. propter omnes tenetur: si verò vnam ex his, vel quasdam daturum se spoponderit, [a] obligatio in iis, pro quibus spoponderit, cōtrahitur.[b] Ex pluribus enim stipulationibus vna vel quædam videntur esse perfectæ, singulas. n. res stipulari, & ad singulas respōdere debemus.[c]

¶ Stipulatio de dando alteri non valet, nisi fuerit apposita pœna. hoc dicit. Ange.

¶ Alteri [d] stipulari (vt supra dictum est [e]) nemo potest. Inuentæ enim sunt huiusmodi stipulationes vel obligationes ad hoc, vt vnusquisque acquirat sibi quod sua interest, † cæterum si alii detur, nihil interest stipulatoris. Planè si quis velit hoc facere pœnam stipulari † cōuenit: vt nisi ita factū sit, vt est cōprehēsum, cōmittatur pœnæ sti-

† Concordat tex. in l. stipulatio ista §. alteri. ff. de ve. ob.

† obliga. Io. bap. Zilettus

† alias conueniet.

Stipulā do alteri tribus modis alteri stipulamur. Nā interdum directam acquirimus actionem (subaudi alteri stipulando) sibi vt filius patri, seruus domino, & ē contra, ut supra eodem. §. si quis alii. & §. ei verò qui quandoque vtilem: ut tutor pupillo, & in similibus ratione officii, vt seruus publicus vt. ff. de consti. pe. l. eum qui. §. penultim. & ff. rem pupilla. sal. fo. † l. quarta. ¶

quādoq; a- ctionem quarims' quādoq; rox.

SYL. ¶ Alteri. Casus Non figuratur aliter, quia posita est supra figuratio ipsius in §. si quis alii. & in tex. assignatur ratio. Not. igitur, quòd stipulatio, ꝑ quā stipulator id agit, ut nō sibi, sed alteri acquirat, regulariter non valet, nisi apponatur pœna. Itē ꝙ ad validitatē stipulationis pœna-

† Facit l. i. in. §.

¶ Hoc verum etiā in cōuentionalibus, SYL.

libus, & in quolibet publico officia li, Bartol. in l. secunda. ff. rem pupil. sal. for]

¶ Interdum nullam, & tunc necessaria est pœna, vt hic dicitur Itē nota, quòd hoc vltimo casu verba stipulationis & sortis & pœnæ possunt formari trib9 modis.

pulatio etiā [a] ei, cuius nihil interest. Pœnā [b] enim cū stipulatur qs, nō illud inspicitur, quod intersit eius, sed q̄ sit [c] quātitas in conditio

Aut. n. si dico, Promittis mihi, ꝙ dabis illi, & eodē mō pœnam, Aut sic, Promittis illi, ꝙ dabis ei9 & eodē mō pœnā. Et ī his duobus casibus nō valet neq; sortis, neq; pœnæ ꝓmissio, sꝫ aliud'q̄n deberet vtilis vel directa acqri, vt ī primis duobus casibus, ut ff. de cōsti. pe. l. eum. §. si actori. & §. Iulianus, & hic. Aut sic, Promittis mihi, quòd dabis illi9 at pœnam mihi tantum stistulor: quia & tunc hēt locū quod hic dicit̄. Aut quarto mō dico. Promittis, ꝙ dabis mihi recipiēti noīe eius9 quo casu valet vtrunq; & ego illi cedā, cuius noīe stipulatus sum, vt ff. man. si procuratorem. §. fi. ADDI. Et hoc verum, siue sim procurator habēs mandatū, siue negotiorum gestor, saltē generalis: ut mihi acquirā, & postea cedā. sicut pro curator cū ratihabitatione &c. vt l. fi. C. ad maced. & l. si ego. ff. de neg. gest. vt per Io. Fabr. & Ang. hic.

a ¶ Etiam ei. s. stipulanti: cuius tamē non interest dari ei, cui fuit stipulatus: nec mirū, quia sibi fuit stipulatus pœnā, vt mō, diximus. & facit. ff. de arbit. l. cū pœna. Sed contra ff. de arbi. l. aduersus. §. sed si cū. Sꝫ ibi nō directo contra arbitriū itur: & ideo inspicit̄ an intersit ēt in pœna: cū ad ea, quæ frequenter accidunt, iura se referant, vt ff. de legi. l. nam ad ea.

SYL. ¶ Referas ad primum responsum d. l. aduersus, quia alia respon. sunt infrequentia.]

¶ Item contra. ff. si quis in ius voc. l. ij. §. fi. Sed ibi in pœna prætoria: hic autem in conuentionali dicit. Vel ibi ideo non committitur, quia non debuit venire: quia aduersarii non intererat, & ita per obliquum illa ratio redditur.

b ¶ Pœnam enim cum stipulat̄. No. ꝙ cautè ponit, stipulat. nam secus est, cū pascitur tm̄; cum pœna ex nudo pacto etiā incontinenti apposito sicut vsura nō possit peti, vt ff. de ser. expor. l. seruus, & C. de vsur. l. iij.

SYL. ¶ Declara, nisi paciscentis statim interfit pecuniariter d. l. seruus. ibi, actūrus vtiliter. vel subsit causa affectionis, secūdū Ang. hic, & de ipsius veritate vide Fortu. in l. iurisgen. §. quinimmò. col. xvii. ff. de pac.]

c ¶ Quæ sit quantitas. i. quæ sit quātitas, & quę sit cōditio. Inspicit̄ conditio, verū sit possibilis, vel probabilis, vel nō, vt supra eo. §. si impossibilis. & infra eo. §. quod turpi. Quantitas vero quæ sit inspicitur, vt quantacunq; sit, petat̄ certi cōdictione, si est certa, aliâs si stipulatio est incerta actiōe, ex stipulatu, vt hic, & ̄s de ver. obl. in prin. Ista. n. noīa, quis & quæ substātiæ sunt significatiua, nō quantitatis. s. certæ vel taxatæ, vel taxandæ, & hoc secundum Azo. Sed cōtra est, ut ̄j de acti. §. oēs. Solue vt ibi. † Itē cōtra. ff. de euictio. l. si dictum. Sed ibi sic agebatur. Itē cōtra C. de spon. l. mulier. §. pe. Sed illud fauore matrimonii, ne in infinitum pœna excedat, vt C. de inuti. stipu. l. ii. Alii, vt M. dicunt vsq; ad duplū, & in hoc consideratur hic quantitas vt duplum nō excedat, secundū eū, vt C. de sen. quæ pro quod inter l. j. Alii, vt Ioan. distinguunt inter eum, qui scienter promittit v tra duplū, cum sciat se non teneri, vt ille teneatur: aliâs non, vt. ff. si quis cau. sed & siquis. §. fina. Aliī dicūt usq; ad quadruplum

Marginal notes: Pene. ii. ⁊. de ma ist. con ven. — Stipulatio alteri facta pōt tribus modis formari. — Pœna ex pacto nō potest peti. — Quis et quæ substantiā significant. — † Dic ꝙ ibi loquitur ī pœna legali, quæ non excedit, quadruplū. sed nos loquimur in pœna cōuentionali, quæ

pōt excedere quadruplū ex dispositione contra - hētiū, mitius. n. agitur cū lege quā cū hoīe ut. l si cū dies. §. fi. & l. seq. ff. de arbit. Christ Por.

druplum semper extendi, & nō plus vt infra de actionibus. §. omnes. Prima verior est. Accursius.

ADDIT. Quę procedit, vbi datio quantitatis non est in obligatione, vt quia promittis datu- rū te centū Titio, ad ea enim agere non possum, & sic facti obligatiōi pœna censetur apposita, secundū Ioan. Fab. & Ang. hic.

a ¶In conditione stipulationis. i. i pœnali stipulatiōe, quę est conditionalis scilicet si non pareat ꝑmissor principali ꝑmissioni. Accur.

b ¶Titio dari, vt promittis Titio, uel mihi quòd dabis Titio.

c ¶Spōdes. scilicet mihi aliàs non valet hoc, ut modo ut diximus. Accur.

d ¶Committitur stipulatio, s. pœnæ eo non dante, nō autem illa inutilis efficitur utilis, sed pœnæ metu & illi statur, vt & aliàs. C. de arb. l. j. Acc.

e ¶Sed & si quis. Eius. s. stipulantis.

f ¶Cessit. Sic supra de satis. tut. §. ii. aliàs. iii.

g ¶Tenet obligatio. Nam utilis actio pupillo datur, vt. ff. de ma. conue. l. j. §. pe. Item ipsi stipulanti directa acquiritur, vt hic dicitur.

ne[a] stipulationis Ergo si quis ita stipuletur, Tertio[b] dari? nihil agit. Sed si adiecerit pœnā, Nisi dederis, tot aureos dare spondes?[c] tunc cōmittitur[d] stipulatio.

¶ **Stipulatio, q̄ detur ei, cui dari mea interest, tenet. Aret.**

¶Sed & si quis stipuletur alii, cum eius[e] interesset, placuit stipulationē valere. Nā si is, qui pupilli tutelam administrare cœperat, cessit[f] administrationē contutori suo, & stipuletur rē pupilli saluā fore: quia interest stipulatoris fieri qđ stipulatus ē, (cū obligatus futurus ē ēt pupillo, si malè res gesserit) tenet obligatio.[g] Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, habebit vires[h] stipulatio. Et si creditori suo quis stipulatus sit, q̄[i] sua interest, ne fortè vel pœna cōmittatur, vel ꝑdia distrahantur, q̄ pignori data[k] erāt, valet stipulatio.[l]

¶ **Promissio facti alieni ñ valet, nisi apposita sit pœna. h. d. Angel.**

ADDIT. Hæc glos. est falsa. Cū enim plures tutores unum eligunt administratorem, is pupillo satisdat, rem saluam fore. l. si plures. ff. de administ. tut. Quando verò datis fideissorib⁹ administrare cœperunt, qui cedit administrationē, is stipulatur rē pupilli saluā fore, & sibi † actionem acquirit non pupillo, cui iam ipse satisdedit. † Alias scit.

h ¶Habebit vires. Interestenim mea procuratori meo solui q̄ in rem meā expendit, vt infra man. §. tua gratia & mandantis.

i ¶Quod sua interest. q. i. quia Accur.

k ¶Data. Ab isto qui nūc stipulatur.

l ¶Valet stipulatio. Non vt procuratori vel creditori actio competat, sed qui stipulatus est aget actione ex stipulatu ad interesse, quanti sua interest creditori uel procuratori fuisse solutum, ut C. de inutil. stipulationi. l. fin. & ff. de verborum obligatio. l. liber homo. §. fin. & C. de donatio. cum res. Vel secundum nos aget certi condictione ad interesse, quod probauimus supra quib. mod. re contra. obliga. in princip. Accursius.

SYL. ¶ Versa vice. Casus figuratio pēdet ex dictis in §. alteri.& nihil notandum est vltra summarium.]
a ¶ Versa vice. Ad superiorem .§. alteri.

ra vel conditionali,omnia ad hoc reducũtur, an ex tali stipulatione tũc interest.& valet: aut interesse speratur:& attenditur euentus ille,ex ratione huius tex.

b ¶ Pœnam. sed & tũc ad pœnam tantum tenet.& facit supra e. §.si quis aliũ.
¶ Item nemo. Casus Non figurat nisi literaliter::ratio aũt decisiõis est, quia stipulationes inuentæ sunt, ut quisq; stipuletur qđ sua intereſt. §.alteri.supra eodem.stipulari autem qđ meũ est, mea non intereſt, cum nõ possit amplius effici meũ. No. nihil est vltra summarium.] † aliàs stipulatus est.

¶ Versa vice,qui alium facturum promisit, videtur in ea esse causa, vt non teneatur, nisi pœnam [b] ipse promiserit.

¶ Nemo potest stipulari rem suam. Angel.

¶ Item nemo rē suam futurā, [c] in eum casum, quo sua sit, vtiliter †stipulatur.[e]

¶ Dissensus ĩ corpore viciat stipulationem. Angelus.

¶ Si de alia re stipulator senserit, de alia promissor, perinde nulla contrahitur obligatio, ac si ad interrogatum responsum non esset:veluti si hominem Stichum à te quis stipulatus fuerit, tu de Pamphilo sensferis,quem Stichũ vocari credideris. [f]

¶ Si de alia re. Casus. SYL. Quærebatur si ab altero ĩ stipulatione esset erratũ, verba autem sint apta ad concipiendā stipulationē, vtrũ valeat: & videbatꝫ ꝙ sic, quia cum forma verborum clara sit & ipsa stipulatio ex verbis ipsis sententiam capiat, valere videtur. cuius contrarium deciditur: quia cũ deficiat consensus in illo, quòd verè ꝓmittitur, quis uerba ipsa aliud indicent, non potest conuentio subsistere.No.summarium.]

c ¶ Item nemo Futuram. Vt partum ancillæ, vel fœtum animaliũ suorũ, quæ sua futura sunt, vt supra de rer. diui.§.item ea. Item multo magis si stipuletur rem,quæ nunc est sua, ut supra eodem.§.j.
d ¶ Quo sua sit. Hoc ideo,quia in eo casu,quo sua futura nõ est,valet stipulatio, vt ff.de verb. oblig. si rem meam. Accursius.
e ¶ Stipulatur.s.dari. Et est ratio,q̃a quod suum est,amplius suũ fieri nõ potest, ut infra de actio.§. sic itaq; restitui tamen possum stipulari, vt ff.de ver.obliga.nemo.j.respõ. & ff. de vsufru. quemadmodum cau.l.prima.§.sed quod diximus.
SYL. ¶ Adde ꝙ quãuis docto.variè distinguant de datione & possessione pu-

f ¶ Crediderís. Hoc est verum,quando certũ est eos dissensisse, ut.ff.de verb. oblig. continuus.§.j.aliàs autem si põt secundũ vtriusq; intellectũ ualere, ualet secundũ intellectũ promissoris,vt.ff.de verbo.obli.qui ex pluribus.&.l. stipulatio ista. §.eũ qui.† Nec obstat ꝙ dicitur minorē pstari debere, ut.ff.de legat.j. apud Iulianum.§.scio.quia minorest,quā dare vult promissor, vt infra de act. §.præterea. Si autem secundũ vnius intellectum tantum ualere potest, secundum eius intellectũm ualet,ut Hodie dare mihi Bononię decem promittis? si enim de hac Bononia, in qua sumus, intelligatur, ualet: aliàs

† Nisi fauorabilius esset secundũ stipulatorem interpretari. in ambiguis. ff. de reg. iur.

aliàs non, ut. ff. de verbo. obliga. l. quoties in stipulationibus. & de rebus dub. l. quoties. ij.

SYL. ¶ Quod turpi. Casus In tam manifesta regula nō figuratur, quia tex. seipsum exemplificat. Not. ꝙ stipulatio concepta ex turpi causa præterita uel futura nō ualet. Item ꝙ promissio facti turpis omnino est inutilis.]

a ¶ Promissum est. Siue dicā. Promittis homicidium facere? siue dicam, Promitto decē quia promittis facere homicidium. ut. ff. de verborū obligationibus. l. generaliter.

¶ Stipulatio turpis, vel ex turpi causa descendēs, non valet. hoc dicit. Angel.

¶ Quod turpi ex causa promissum est, veluti si quis homicidiū, vel sacrilegium se facturum † promittit, non valet.

† aliàs promiserit.

¶ Stipulatio conditionalis transit ad hæredes stipulatoris & promissoris. Aret.

¶ Cum quis sub aliqua conditione stipulatus fuerit, licet ante cōditionem decesserit, postea existente conditione hæres eius agere [c] potest. Idem est & ex promissoris parte.

¶ Qui promittit certo tempore dare, non potest conueniri, nisi totus terminus sit elapsus.

¶ Dic, ꝙ ratio specialitatis est, quia cum pactum dotis remaneat nudū (debet enim intelligi, vbi sine stipulatione ꝓmissio facta est) producat aūt actionem non ꝑ se, sed auxilio legis, non est mirum, si tūc lex nolit ipsam actionē producere, & quamuis hodie tale pactum habeat stipulationē, hoc est fictio ne iuris, quæ cessāte æquitate non habet locum. si verò esset facta per stipulationē, tunc secundū Bar. non habet locum ille tex. cuius opin. mihi placet ex rationib[9] suis. SYL.

b ¶ Non ualet. Huiusmodi enim conditiones turpes, impossibiles præsumuntur à iure, vt ff. de condi. instit. l. si filius. vnde non valet stipulatio vt supra eodē. §. si impossibilis. Circa quod tamen dic, quòd aut ipsum quod promittitur, est turpe: vt facere homicidium: & tunc non ualet, nec etiam pœna apposita, ut ff. de verbo. obliga. generaliter. & l. veluti. & l. si plagii. idē dico & si sub conditione turpi, vt hic. Aut si honestū promittatur, sed tamen turpiter: ut dare decem, sed per metum, vel per dolum: & tunc ualet promissio facta sed exceptione eliditur, vt C. de in uti, stipula. l. dolo. nisi in casu, ubi ipso iure non ualet promissio facta ꝑ metum, ut. ff. quod metus causa. l. si mulier. §. si nos. secundum Ioannē.

stipulatio an uitietur propter turpitudinem.

Cum quis. Casus figuratio elicitur ex ea, quam posuimus in §. ex conditionali. supra de verbo. oblig. Not. quod spes futuri debiti actiuè & passiuè transmittitur ad hæredes tam stipulatoris quàm promissoris ex stipulatione conditionali.]

c ¶ Agere potest. Hoc in cōtractibus vt hic, & supra de verborum obli. §. ex conditionali. aliud in relictis, ut C. de cadu. toll. §. sin autem aliquid. & ff. de man. testa l. si ita scriptum fuerit. in fi. l. Et facit ad hunc §. ff. de peri. & com. rei vend. l. necessario §. quòd si pendente. j. respon.

SYL. ¶ Qui hoc anno. Casus. Dubitationem faciebant quę habent supra de verb. obli. §. at si ita. de stipulatione annua: decidēdi rō est, quia tempus hoc est appositū gratia promissoris: vñ necesse est, vt trāseat ad eius beneficium

¶ Qui hoc anno[a] aut hoc mése dari stipulatus est, nisi oibus partib. prætetitis[b] anni vel mensis, non rectè petet.

¶ Promissori datur tps habile ad soluendū. Aret.

¶ Si fundū dari stipuleris, vel hominē, nō poteris cōtinuò agere, nisi tm̄ spatiū præterit, quo traditio fieri [c]possit.

¶ De fideiussor.

¶ Fideiussor ē, q accessoribus obl. ad maiorē cautē lā creditori. An.

neficium. In secundo casu dubitationem faciebat tex. in §. omnis. supra de verbo. oblig. ibi confestim peti potest. decidendi ratio est æquitas, quæ non præsumit aliquem venisse cum sacco paratū. No. collige per te quia facilia.] a ¶ *Qui hoc anno*. Id est, qui stipulatus est his verbis, Promittis hoc anno, vel hoc mense? Et not. q iste. §. est lex. ff. de verb. oblig. & incipit, qui hoc anno.

Solutio quando fiet si hoc anno promissum sit.

b ¶ *Præteritis*. Id est, elapsis, sed secus est in relictis, fauore vltimæ voluntatis: nam in capite anni præstatio fit, vt C. quando dies lega. ced. l. prima. Vel distingue: aut promittit per hæc verba, hoc anno. vel quolibet anno. & tunc in fine anni fit solutio, vt hic, & ff. de verborum obli. qui hoc anno. & l. eum qui certam. ¶ Aduerte in exemplo de quolibet anno, quia tunc idem est, ac si singulis annis sit promissum: quo casu tempus interpretatur appositū gratia multiplicandæ obligationis.]

SYL. ¶ Aut annum, & tunc in capite anni fit solutio, siue legatum sit, siue in contractu fiat repromissio, secundum Ioan & B. vt ff. de condi. & demonstra. li l. in annos. & ff. quando dies leg. ced. nec semel. Vnde versus. Annua si debes, tunc inspicies caput anni. Anno si debes, in fine tenebris anni. Sed quid si vsque ad forum rem promiseris? Videtur, quòd statim incœpto foro possit agi, ut ff. ad Trebellia. lege qui filium. §. Sabinus.

Versus.

SYL. ¶ Adde quòd §. Sabinus. nō probat.

quia non loquitur in termino. q. Itē quia illa decisio est specialis fauore filii lege non putabam. ff. de condi. & demonstra.]

c ¶ *Si fundum*. Fieri possit. cum commodo promissoris, ut de verborū signifi. l. Nepos Proculo, nec tamen nimium expectatur, licèt prius nō possit soluere, ut ff. de uerborum obligatio. cōtinuus §. illud. Item & si incontinenti potest, non tamen ideo statim exigitur, vt ff. de solut. quod diximus. quoddam ergo tempus medium exigimus, scilicet decem dierum, secundū quosdam, vt ff. de constitu. pecun. lege promissor. Vel dic, arbitrio iudicis, cum lege non sit determinatum. ut ff. de iure deliberan. lege prima in fin. qui iudex statuet tempus quoddam nec nimium, nec modicum, ut ff. de solu. lege ratum. & rem ratam habe. lege quo enim. §. primo. & infra de officio iudi j. respon.

Promissor an statim conueniri possit.

* ¶ Vide ad hoc Bar. in l. cedere diē. ff. de verb. sig. qui distinguit] Itē nūquid idem in quātitatibus quod in speciebus hic dicitur? Respō. nō, immò tpe tanto, quantum iudicatis datur, expectatur, vt ff. de iudi. l. si debitori. scilicet iiii. mensiū, (j) vt C. de vsur. rei. iudi. l. ii. secundum quosdā, vel verius, dic ut notatur supra de ver. obl. §. omnis. in gl. j. statim &c. SYL.

ADDIT. (j) Quibus pēdentibus capi poterit, nisi satisdet, qd' adueniēte termino satisfaciet; nec interim compensare vel aliquid exponere poterit; quia tale tempus miserationis causa cōcedit secundū Ang.

De

PRo eo, qui promittit, [a] solēt alii obligari, qui fideiussores appellantur: quos homines [b] accipere solēt, [c] dum curant, vt diligentius sibi cautum [d] sit.

¶ Omni obligationi accedere potest fideiussor & ciuili tantum: & naturali tantum:& non tantum pro hoïe libero, sed etiam pro seruo. Aret.

¶ In† omnib. [e] autē obligationib. assumi possunt:

Continuatio: ¶ De fideiussoribus. ¶ Cōtinua sic. Visum est de iis, qui principaliter obligantur ex pluribus cōtractibus: verum quia,ut hic dicit tex.in principio,pro eo qui obligatus est solet accedere fideiussor, iō post illos titulos subiicitur iste de fi fideiussorib'. Aretin.

Diuisio. PRo eo. ¶ Totus iste titulus diuidit in quinque partes. Primò,qualiter fideiussores accipiuntur. Secūdò, in qua obligatione accedere possunt. Tertiò, quando sunt plures fideiussores,an insolidū vel pro parte quilibet obligetur. Quartò, quod non potest fideiussor in plus obligari,quàm principalis, & quando dicitur in plus obligari.Quinto,quando solēnitas intrinseca pręsumitur. Secunda ibi (In omnibus.) Tertia ibi(Si plures.) Quarta ibi(Fideiussores.)Quinta ibi.(In stipulatiōibus.)

¶ Pro eo. Casus Non figuratur in declaratione terminorum nisi literaliter,prǽsertim cum ponat tex.rationē introductionis legis, ut sit eis magis cautum, qui recipiunt: utile enim est duplici spe niti.l.iii.§. primo.ff.de libe.leg. Not.quòd fideiussor est qui pro alio obligatur. Item quòd inuenti sunt, vt diligentius & cautius res creditoris geratur.]

a ¶ *Promittit*.Scilicet principaliter: scilicet per stipulationem, & idem si quocunque alio modo quis obligetur, vt infra eodem. §. primo. & & ff. eod.l.prima. Nunquid autem accessoriæ obligarioni accedere fideiussor potest? Respon.sic vt ff.eo. l.gręce.§.fi.& de pig.actio.si rē.§.j.

b ¶ *Quos homines*. Id est, fideiussores.

c ¶ *Solent*. Scilicet creditores.

d ¶ *Cautum sit*.Et est cautū sine dubio,ut infra de replica.§.fi.

ADDITIO.

Vnde plena cautio dicitur cum fideiussoribus: sed plenior cum pignoribus simpliciter uerò prolata ab homine intelligitur sine fideiussoribus. secus si à lege, vel à prætore, nisi procederet ultra declarādo nudam cautionem sufficere. Angelus Aretinus. *Cautio quādo dicitur plena uel plenior uel simplex.* *†Cocror dat cura hoc tex. l.i.ff.eo.*

¶ In omnibus autem. Casus. Quærebatur cui obligationi fideissor accederet: & iam dictum erat pro promissore obligari: & videbatur obligari tantum pro promittente, & sic ex stipulatione, iuxta textum, in §. si scriptum. supra titulo primo. Item solum pro eo qui efficaciter tenebeatur, quia accessorium debet esse eiusdem naturę cuius est principale lege cum principalis. ff. de regulis iuris nec in plus teneri possunt ea ratione quam principalis. §. fideiussores. infra eodem.tamen dicitur contrarium, quia verbum, promittit, capitur largè in dispositione legis. Item obligatur naturaliter & ciuiliter pro obligato naturaliter tantum, quia potest efficacius teneri, licèt non in plus, ut infra.]

e ¶ *In omnibus aūt obligationibus*. Idést, in omni specie obligationū, dummodo non sit contra legem,ut ff.eo.cum lex.

idest, siue re, siue verbis, siue literis, siue consensu [a] contractæ fuerint. At nec [b] illud quidem interest, vtrum ciuilis, [c] an naturalis [d] sit obligatio, cui [e] adiicitur fideiussor: adeo [f] quidē vt pro seruo [g] quoque obligetur, [h] siue extraneus sit qui fideiussorem à seruo accipiat, siue ipse dominus [i] in id, quod sibi naturaliter debetur.

SYL. ¶ Et ratio est, quia quando l. resistit non oritur nec ciuilis nec naturalis: & ideo nulla subsistente obligatione non potest oriri accessoria obligatio, & quāuis naturalis obligatio oriēs ex consensu à l. non impediat, impedit illius effectus quo ad iuris dispositionem, quod idē est, vt dictū est sæpius, & maximè ī §. sed naturalia. supra de iu. na. gen. & ciui.]

¶ Sed contra C. ne fideius. do. dentur. l. i. Solutio, illud speciale est. (j)

SYL. ¶ Ratio aūt specialitatis est, quia si persona commissa est sine fideiussore, turpe esset nō cōmitit pecuniā.]

¶ Item in præsentibus & futuris negociis pōt accedere fideiussor, ut ff. de indi. l. non quemadmodum, & infra eo. §. fideiussor.

ADDITIO. (j) Hoc verum in fideiussore de dote cōseruanda, propter perfidiam euitandam inter eos, vt ibi dicit tex. Quid autem de dote restituenda, uide in l. cōstante. §. quoties. ff. so. matrimo. Ang.

a ¶ Consensu. Siue etiam ex maleficio vel quasi, ut. ff. eo. l. græcè. §. sed & si ex delicto.

SYL. ¶ Hæc gl. videt velle ampliare tex. quod nō est necessariū. quia obligationes ex maleficio comprehenduntur sub illis, quæ veniunt ex consensu, ut not. per glo. in l. seruus. ff. de iis qui notantur infa.]

b ¶ Nec, idest, non.

SYL. ¶ Expositio glos. est defectiua, quia dictio, nec īcludit copulā: cuius effectus est, ꝙ ponatur diuersitas in facto, nō in iure, cuius cōtrariū dicendum esset, si non adesset copula ſm

Bartol. in l. patris. & filii. ff. de vulga, & pupilla.]

c ¶ Ciuilis. s. tantum: vt pro eo qui fuit cōfessus spe futuræ numerationis. ut infra tit. proxi. habet tamen eandem exceptionem, quā reus, ut C. de non nu. pe. l. pen. in fin. & l. tam mandatori. Et sic nota ciuili tantum obligationi accedere fideiussorem, ut hic & d. l. dicitur & ff. eodem l. fideiussor obligari. §. secundo.

d ¶ Naturalis, scilicet vt pro seruo, vt subiicit, & ff. eo. l. fideiussor obligari. §. fideiussor accipi. ergo quantum ad dationem fideiussoris nō interest: sed quo ad alia multa interest, scilicet inter ciuilem & naturalem obligationem. ut ff. de consti. pe. l. j. §. debitum. & l. quòd si maritus. §. si quis autem.

¶ Ratio diuersitatis est, quia actio de cōstituta fuit inuenta à ꝑtore ex æqtate, qua cessante cessat obligatio, sed fideissoria fuit inuēta à l. per vim & pūctam rōnis, ſm Chri. hic.] SYL.

e ¶ Cui. s. obligationi.

f ¶ Adeo. Idest, intantum.

g ¶ Pro seruo. Qui seruꝰ de iure naturali tenet tm̄, nō ciuili, vt ff. de cōdi. inde. si id quod. & ī de liber. §. i. & supra de inuti. stip. §. itē inutilis, & huic naturali accedit hic fideiussor. At ipse seruus fideiubere nō pt, vt. ff. eo. l. seruus inscio. & l. seq. *Seruus ciuiliter nequit obligari*

h ¶ Obligetur. Fideiussor, qui pro eo intercedit.

i ¶ Dominus. Non idē è contra, ut dominus seruo possit fideiussorem dare. Et est ratio, quia talis fideiussor obligando se seruo, per consequens

equens domino obligatur. Itē pro eo. scilicet domino obligatur, quod esse non potest, vt idem pro eod. & apud eundē possit obligari, ut ff. eo. si quis pro eo. §. j. & l. vranius & ff. ad velleia. tutor.

¶ **Obligatio fideiussoris est transitoria ad hæredē hoc dicit. Aret.**

¶ **Fideiussor non tantum ipse obligatur, sed etiam hæredem relinquit ª obligatum.**

¶ **Fideiussor pōt adhiberi etiam pro futura obligatione. Aretin.**

172. ¶ Fideiussor. Casus In prima parte tex. facille poni potest: eius. enim ratio ē ex illa generali regula, que habet, ꝙ obligationes ex contractibus transeunt in hæredes promittentium: sed bene dubitatio erat, quomodo posset præcedere obligationē principalem: quia cum adhuc non sit dare obligationem, cui accedat, non videtur posse accessorium sine principali stare, sicut diximus quando l. annullat vel resistit obligationi. cuius cōtrarium deciditur ea ratione, quia quamuis ex forma verborum præcedat obligatio fideiussoris, tamen ex ordine intellectus sequitur in mente contrahentium. No. summarium.

Fideiussor semper relinquat hæredē obligatum ª ¶ *Relinquit obligatum.* siue hoc dictum sit, siue non: & idem in omni obligatione ex contractu vel quasi in ipso reo principali, ut ff. de actio. & obligatio. l. ex contractibus. Sed quid si ad pęnam furti obligatus est vel alia actione vel obligatione, quæ non transit ad hęredes? Respon. non puto teneri ex hoc casu hæredem, quasi naturam mutet hoc casu stipulatio, ut argu. ff. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarum, & infra de actio. §. fuerat autem.

172. ¶ Communis doc. resolutio est, ꝙ si fideiussor accedit pro delicto cōmisso, & sit promissa certa quantitas, transit contra hęredem fideiussoris, vt hic, & in l. ad diem. ff. de uer. obliga. vbi doc. aut fuit promissum, ꝙ de linquēs ī iudicio sisteret, vel iudicatū solueret, si culpabilis reperiretur & ſm Ioa. Fab. hic procedit dictum glossę nostræ: quia hæc obligatio nō transit contra hęredem fideiussoris: sicut nec cōtra hæredem principalis: facit l. iiij. in fi. ff. eod. nisi esset facta vel condemnatio vel litis contestatio, quia tunc trāsiret contra hæredem principalis l. prima. & ibi docto. C. ex delict. defunc. tamen tu dicas, ꝙ etiam si lis non sit contesta ta in terminis glo. nostræ, obligatio fideiussoris transit in hæredem, per text. nostrum, qui generaliter loquitur. si enim fideiussoris morte finiretur obligatio fideiussoria, non sequeretur naturam principalis, contra dictam. l. iiij. sequitur ergo naturam principalis quantum ad hoc, vt extincta principali, ipsa quoque finem habeat. l. si decesserit, qui satisda. cognata. non autem sicut finitur obligatio principalis morte principalis, ita fideiussoria morte fideiussoris, quia in ea mors principalis spectatur, non fideiussoris: & ratio est. quia uiuente principali quamuis fideiussor decedat, non extinguitur fundamentum obligationis: & ideo transit obligatio in hæredem fideiussoris: sed ubi moritur principalis, secus est, quia si fuit extincta pœnitus obligatio pœnæ, non est fundamentum quo ista obligatio transeat in hæredem, & si bene inspiciatur hæc probantur in l. si eum §. qui iniuriarum ff. si quis cau. vbi obligatio accessoria non finitur ante principalem: & quo ad finem obligationis spectatur mors principalis, non fideiussoris. & ita teneas.]

¶ Et

eod.si à Titio, Item & quando insi- ciantur, vt ff.eo.si dubitet.§.ita.
¶ Rationes singularum fallentia rum vide in d.ll.allegatis in gloss. & per Christo.hic & Ias.qui sigillatim prosequun- tur.]
¶ Sed nunquid hęc exceptio epistolę est peremptoria, vel dilatoria? videtur peremptoria, quia prorsus perimit id, i quo opponitur. Itē econtra videtur dilatoria, quãdo ante litē contestatam opponi debet, vt hic: quare videtur dilatoria, ut C.de proba.l. exceptionem.
Sed dico eã quasi anomalam, cum nec peremptorias prorsus imitetur, quę vsq; ad sententiam opponuntur: nec dilatorias, quę tm differunt, ut infra de excep.§.hęc exēpli.& C.senten.rescin.non po.l.peremptorias.

Exceptio epistolę adrianã est anomala.

¶ Communis opin est, quòd usq; ad sententiam opponi possit: post sententiam non, nisi sit appellatum: ita cõiter tenent doc. in l. si dubitet. in prin. ff. eod. post Bar.& Imo.ibi.]
¶ Sed quid si soluit, nũquid repetet quasi sit fauorabilis exceptio? Videt q sic, vt in Velleiano, ut ff.de condictio.inde.l.qui exceptionem, & ff.e. l.si contendat. Sed contradico: quia non inuenio quòd sit sic fauorabilis & quia suum recipit, ut ff.de condi indebi.repetitio.
a ¶ Onerat.arg.cõtra.ff.ad.l.rho.de iac.l.ij.§.si quis. Accur.
Addit. Solu.ibi non erat fideiussor obligatigatus nisi pro sua parte.
b ¶ Si is.scilicet reus.
c ¶ Iuuari.facit. ff.e.l.vt fideiussor.

cæteros onerat.[a] Sed si ab vno fideiussore creditor totũ consecutus fuerit, huius soli us detrimētũ erit si is,[b] p quo fideiussit, soluēdo nõ sit: & sibi imputare debet, cũ potuerit[c] iuuari ex epistola diui Adriani, & desiderare, vt pro parte in se detur actio.

¶ Fideiussor non põt in plus obligari quã pricipalis: & ĩ pl' obligari dicitur et qui citeriori tpe obligatur. Aret.

¶ Fideiussores ita obligari nõ pñt, vt plus debeãt, q̃ dēt is p quo obligãtur.[d] Nã eorũ obligõ accessio est principalis obligationis: nec plus[e] in accessione esse põt, quã in principali re. At ex diuerso, vt minus debeãt, obligari pñt. Itaq;

¶ Fideiussõ- res. Casus Nõ figurat in regula: cui' rõ ponit in tex. ibi, nã eorũ. & ibi, pl' &c. No. sũmariũ. Itē no. q pl' dicit nõ solũ re, sed tēpore. Itē q plus ē stati dare, q̃ post tēpus. Itē q vs argumentũ de re ad tps: cætera dic vt per doc.hic.]
d ¶ Obligant sed nũqd ĩ id ipsum, ĩ quo re' tenet saltē remanet obligatus qñ in plus fideiussit? Quidam dicunt quòd sic pro quibus est hoc generale, Vtile per inutile non uitiatur, ut ff.eo.si à reo.§.j.& C.de don.si quis argentum.§.sed in his omnib. Nos cõtra.scilicet quòd in nihilum teneatur: & est pro nobis ff.eo.grᴂce §.illud.
¶ Et hęc opin.approbatur hic & in dicto.§.illud. Nec obstat regula ĩ cõtrarium adducta, quia non habet locũ in indiuiduis, prout ostēdit Bart. in §.illud.q est obligatio fideiussoria, & licet oēs so.ad l.si à reo.impugnari possint, tamē solutio vltra oēs est, quod ibi sũt duę obligatiões, cũ unaqueque cõditio habeat suã obligationē, ideo remota vna nõ vitiatur alia: sed in §.illud.sumus in quãtitate & una tantum obligatione.]
e ¶ Nec plus. contra hãc regulã est supra

supra de rerũ di.§.ſi tñ alienam. Itẽ ff.de contrahẽ.emp.ſi in emptione. in prin. Itẽ.ff.de ſo.q. res.§ mihi x. & §.qui ſtipulatur & §.mihi romę. Sed his omnibus da generalem ſolutionem, vt t ſic exponas hanc literã: non plus eẽ poteſt in acceſſione &c. i.in acceſſoria obligatione, ſecũdum Io. Item contra. ff. de iudi.non quemadmodũ. Solu.ibi nõ eſt plus, quia licet fideiubeat ante rerũ, non tamen prius tenet. Itẽ cõtra ſ. eo.§.j. verſi. at nec. Sed ibi non eſt plus eo modo, quo dicitur plus. Dicitur.n.plus quatuor modis, quorum nullus eſt ibi, ut j.de act.§.plus autem. Accur. ¶ Dic quòd aliquando tenetur in plus, quando reus habet priuilegiũ perſonale ut magiſtratus: quod non extenditur ad fideiuſſorem.l. ſi reus ff.iudi.ſolu.

ADDIIT O. Et eſt ratio, quia in dictis quatuor modis diſparitas prouenit ex facto ſtipulatoris, ideo ſibi imputetur. Diſparitas verò in efficacia ſeu ſubſtantia obligationis ex iuris ordinatione prouenit, ideo ſibi magis ſuccurritur.

ſi reus decem aureos promiſerit, fideiuſſor in quinque rectè obligatur: contra [a] verò obligari nõ põt. Itẽ ſi ille purè ꝓmiſerit, fideiuſſor ſub conditione, ꝓmittere põt: cõtra [b] verò non põt. Non ſolum aũt in quantitate, ſed ẽt in tẽpore minus aut pl' intelligitur. Pl' [c] eſt enim ſtatim aliquid dare: minus eſt poſt, tempus dare.

¶ **Fideiuſſor ſoluens pro reo habet contra eum mandati actionem. Ange.**

¶ Si quid autem fideiuſſor ꝓ reo ſoluerit, [d] eius recuperandi cauſa habet cum eo

¶ Si quid. **Caſus.** In regula non figuratur niſi literaliter; debet.n. fideiuſſori cõpetere actio, ſi ſoluat ꝓ principali. Ideo aũt competit mandati, quia fideiuſſor ex mandato & prece principalis tenetur.] Not. ſummarium. Itẽ q fideiuſſor obligatur ex ſtipulatione, non ſimplici pacto, ſecundũ doct.hic.]

d ¶ Soluerit. ſiue per iudicem, ſiue non, vt ff. man. idemq; §. fideiuſſores. Sed etiã in caſibus quatuor, antequam ſoluat, agit mandati: ut ſi hoc dictum ſit, ut ad tempus teneatur. Item ſi fuerit condemnatus. Item ſi cepit bona ſua diſſipare reus. Item ſi diu ſtetit fideiuſſor in obligatione, vt C. manda. ſi pro ea.& ff.man.l. lucius, (j) aliàs non agit ante, quam ſoluat, ſed ſoluere debet, ut ff.de condi.inde.l.indebita. Sed etiam in caſibus nullo modo agit: vt ſi pro inuito, aut donãdi animo, aut in rem ſuam fideiuſſit, ut ff. man.ſi remunerandi.§.ſi paſſus, & l.ſi pro te præſente. Item ſi hoc actum ſit, ut non agam, ut ff. man.ſi remunerandi.§. marcellus. Item ſi mandatum non ſit obligatorium, vt infra man.§.illud. Item & ſi fideiuſſor non oppoſuit exceptionem, quam debuit opponere, ut ff.man.ſi fideiuſſor. Accur.

Fideiuſſor in quatuor caſibus agit antiquam ſoluerit.

a ¶ Contra. ſi reus v.promiſit, fideiuſſor.x.

b ¶ Contra. ſi reus ſub conditione promittat, & fideiuſſor purè.

c ¶ Plus eſt.n.facit ad hoc ff.de verbo.ſig.ſi cui §.fi.& j.de act.§. plus aũt & ff.de ſol.l.ſolidũ & ff. ſol. ma. ſi conſtante.§.quoties. Accur.

¶ Vide ſimilem glo.in d.l.ſi pro ea. vbi doct.late proſequũtur ſingulos caſus; non eſt materia additionis.

ADDITIO. (j) Intellige diu arbitrio

trio iudicis, secundū communē opinionē. & no. ꝙ debuit stetisse in obligatione: nec sufficeret, ꝙ stetisset in promissione tantū vel fideiussione, & alios casus adde ad istam glo. vt. per Ang. hic

†Aliàs Græcè īt fide iussor ita acci pitur, τηἐμη πίσει κελδω ἐγω S; & si dixerit, θέλω sine βούλο μαι: sed & φημὶ: pro eo erit. ac si dixerit, λέγω citur latine fideiussor. Deinde sequi Fideiussor in quatuor casibus agit ante quam SYL. soluerit. Exposi tio græ ci.

a ¶ Mandati iudicium. i. actionē, si intercessit mandatum, uel ēt eo præsente fideiussisset, ut ff. mā. qui fide. & l. ex mandato.

b ¶ Græcè. facit ff. e. græce. j. rñ. & j. quib. mo. tol. ob. §. sed & græce. & s̃. de uer. obli. §. j. uer. utrū autem Accur.

¶ mandati[a] iudiciū. †Græcè[b] fideiussor ἐγγυητής. dicitur: qui plerūque ita accipitur λέγω quod p eo ὅτ' ἐγγυῶμαι θέλω ē, ac si dixerit, dico quòd fideiubeo, volo.

¶ In stipulationibus, solennitas intrinseca præsumitur. Aretin.

ADDIT. Et aduerte quòd (ut etiam textus aperit) Engyitis græcè dicitur latine fideiussor. Deinde sequitur in tex. lego oti engyome thelo: quod sic exponitur: lego dico, oti ꝙ engyome fideiubeo, thelo uolo. dico, quòd fideiubeo uolo. & hoc est quod latinum statim exprimit.

¶ In stipulationibus. Casus. Querebatur, quia solennitas stipulationis requiritur in fideiussione, an si simpliciter scriptum reperiatur quē fideiussisse, dicamus præsumi stipulationem præcedentem interuenisse, & oīa solēnia: & uidebatur ꝙ, non: quia cum hæc facta sint, non præsumūtur l. in bello. §. factę. ff. de capti. contrarium dicitur ea ratione, quia cū sit solēnitas intrinseca, præsumit. Item potes dicere noua rōne, quia cū fideiussio nō fit sine stipulatione l. blāditus. C. e. si scriptū reperiatur fideiussisse, ex u verborum scriptum est stipulationem interuenisse.]

Scriptu c ¶ Etiā actū. quasi dicat, si ita dicit scriptura ac si verè ita fuisset factū, ra et pri ꝙ forcè fuit vel nō fuit actū, certè p *uata & publica statur, donec cō trarium probe tur.* sumitur pro scriptura, vt sic videat actum, & est hęc scriptura priuata: dicit. n. si quis se &c. & ex cā: vnde in continēti p̄iudicat, nisi côtra probetur, ut ff. de nō nu. pecu. gñaliter, & facit ad hûc. §. ff. de uerbo. obli. l. sciendum & C. de côtrahen. stipu. l. j. & supra ti. j. §. si scriptum. In scriptura aût publica constat ei standū multo magis nisi contra probetur, vt C. de proba. cum precibus, & in authen. de fide instru. §. si vero moriantur. in prin. §. collatio. vj. (j) Itē not. hic pręsumi omnia solenniter acta: quod probant supradictæ. ll. Accur.

¶ In stipulationibus fideiussorum sciendum est hoc generaliter accipi, vt quodcunque scriptum sit quasi actum, videatur etiam actum.[c] Ideoque constat, si quis scripserit se fideiussisse, videri omnia solenniter[d] acta.[e]

ADDITIO. (j) Not. secundum Angel. hic, quòd falsitas instrumenti, item solennitas, uel error scribentis possint probari per testes. Idem in simulatione, dummodo contractus fuerit sine scriptis celebratus, licet in scriptis redactus fuerit; aliàs si in scriptis sit celebratus, non probatur nisi per contrariam scripturam: de qua materia vide supra ti. j. §. itē uerborum Ang.

d ¶ Solenniter. i. ēt interrogationē factā fuisse; quā necesse est præcedere, vt s̃. de uer. obli. in prin. & C. de contrahen. & committen. stip. l. j.

e ¶ Acta. Sed côtra. ff. de pub. in rem actio. q̃cūq; si. §. Sol ibi sur extrinsecæ solênitates de tutore & iudice, q. debēt adesse, cū pupill' vēdit. At hic actus

actus promissionis nullus ẽ sine actu interrogationis. Vnde ex quo dixi, si deiubeo, uel promitto, intelligit interrogatio facta eẽ quasi pars ꝓmissionis; & sic nõ est extrinseca solennitas, cum sit pars stipulationis.

STL. ¶ Et ita communiter distinguitur in d. l. sciendum ff. de ver. ob. vbi est materia sua ordinaria.]

Continuatio. ¶ De literarum obligatione. ¶ Ista rubrica continuatur ad præcedentia: Quia supra visum est de obligationibus, quæ contrahuntur re & uerbis, nunc ponit de ijs, quæ contrahuntur literis. Areti.

Diuisio. Olim scriptura. ¶ Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Primò ponit, qualiter olim scriptura obligabatur, & eius correctionẽ, & nouum statutum. Secundò ponit infra quantum tempus olim & hodie potest opponi exceptio non numeratæ pecu. Secunda ibi (Multum.)

STL. ¶ Olim scriptura. Casus. Erit solum literaliter figurandus: quia declarat tãtum terminos huius obligationis literarum, & narrat rationem restricti temporis ad biennium. * Verum ad pleniorem declarationem vide Fortu in l. legitima. col. v. ff. de pa.]

No. quòd confitens se ex mutuo recepisse quod non recepit, obligatur effectualiter hodie post biennium. Item quòd multum tempus dicitur aliquando quinquennium, aliquãdo biennium. Item quòd obligatio oritur ex ipsa scriptura concurrente lapsu temporis. Item quòd ex ea nascitur condictio. Item quòd exceptio non numeratæ pecuniæ vltra biennium non opponitur.]

¶ De literarum obligatione.

¶ Scribens se debere ex mutuo, quod nõ recipit, sperans recipere obligatur literis cũ effectus olim post quinquennium, hodie post biennium.

Olim scriptura [a] fiebat obligõ q̃ noĩb. fieri dicebatur: q̃ noĩa hodie nõ sunt in vsu. Planè [b] si quis debere [c] se ipsum recepisse, probaret instrumentum l. cum precib. C. de prob.]

a ¶ Scriptura. i. solennitate quadam scripta, quæ per quædam nomina specialia fiebat, vt subijcit.

b ¶ Planè. Licet dicta verba in vsu esse desierint, planè &c.

c ¶ Si quis. s. homo priuatus. Idem est & si fiat per alium, dummodo per publicam personam. ¶ Quę. s. scribat ipsum cõfessum esse recepisse; nã si scriberet ipsum recepisse, probaret instrumentum l. cum precib. C. de prob.]

¶ Aliud si per priuatam, ut C. de proba. instrumenta. Ar. tamen contra ff. de pig. l. si fideiussor. §. j. Sed ibi in scribẽtis præiudiciũ creditur. *Scriptura priua ta quantum ad fidem faciat.*

ADDITIO. No. regulariter scripturam priuatam non facere fidẽ. Fallit quando hęc scriptura aliquid continet contra scribentem; quia non est uerisimile aliquem scribere contra se quod veritati non innitatur, ar. l. exemplo. cum ibi no. C. de proba. Fallit secundo, si talis scriptura priuata habet subscriptionem trium testium fide dignorum, auth. si quis vult cautè deponere. C. qui pori. in pign. ha. Christoph.

d ¶ Debere. Scilicet ex causa † mutui, & sine stipulatione. Hęc enim uerba non sunt apta ad stipulationem, ut supra de ver. oblig. §. j. si autem sine causa, non præiudicat, ut ff. de proba. cum de indebito. in fin. Quid si stipulatio interuenit? Respon. & tunc habet locum effectus huius ti. nam exceptionem in factum potest opponere vt C. eod. l. cum, vltra, & hoc si spe futuræ numerationis, aliàs si tanquam iam esset debitum, cum non esset, scienter cõfitetur, uidetur donare: aliàs, idest si

† Facit lex aduersus. C. de nõ num. pecu. & qui de oĩo gl. in uersi. extendatur. i.

non vult donare, sed quia credit se ei debere, non valet stipulatio: quia obijcitur exceptio, ut ff. de reg. iur. l. cuius, & ff. de excep. do. l. ij. §. ij. Et nota cautè hic, quòd per verba præsentis temporis fit hęc obligatio, ut p hæc, Scribo me debere, vel, Cōfiteor me debere, vt hic dicitur & si est contra opinionē nostram, qua

scripserit[a] quod sibi numeratum[b] non est, de pecunia minimè numerata post multum[c] temporis exceptionē[d] opponere non potest. hoc enim sæpissimè constitutum[c] est. †Sic fit, vt & hodie[f] dū[g] quæri non potest, scriptura[h]

dicimus obligationē literis debere fieri per verba futuri temporis tantum, vt C. de post u. l. si sub specie. ut Scribo me daturum tibi x. ex causa mutui ad instar stipulationis, quæ per verba futuri temporis tantum fit, ut ff. de verb. obli. stipulationum

Stipulatio tātū fit per verba futuri temporis. j. §. stipplatio. Sed certè nec hic dico, quòd per hæc verba nascatur nunc, & vt nunc, sed quasi eriā prius nata sit, si confiteor per uerba præsentis vel præteriti temporis: & facit C. de epi. audi. l. si præsens, & C. eo. in contractibus, in prin. Vel apertius, non faciunt hæc verba, ut obliget, sed vt obligatus pręsumatr, licet habeam exceptionem. Vel uerius, licet apponam verba pręsentis uel pteriti temporis, tñ semp intelligun tur futura. Quid, n. prodest dicere, Confiteor me accepisse x. vel, debere x. ex cā mutui. & hoc scribam, nisi intelligatur, & ideo redd am? Item quid si, dicam, Recepi ab illo x. ex cā mutui. & hoc scribam? Respon. quidam non teneri propter supradictā rōnem; quia per uerba futuri tēporis debet fieri. Sed certè satis pu- *Lex non essi npo. nitaver bis, sed rebus.* to, q psumar obligatus; sicut & cum scribo me debere, ut: hic. non. n. uerbis, immo rebus lege m imponimus vt C. cōia de leg. l. ij. Vel dic quòd, ibi intelligitur futurum, ut pdixi.

a ¶ Scripserit. Idest, scriptura confessus fuerit.

b ¶ Numeratum. non est. aliàs. n. si numeratum esset, non literis, sed re obligatus esset, ut s quib. mo. re cōtrahi. obli. j. responsio.

c ¶ Multum. hec exponit. j. proxi.

d ¶ Exceptio nem. Scilicet non numeratè pecuniæ, quę potest proponi, siue petat actor, siue non, ut arg. C. eo. l. si quasi, & in scriptis, secundum quosdam, vt in auth. de tem. non so. pe. super dote. §. j. col. vij. vel fortè illud speciale in dote. Primum tamen secundum Ioan. uerius est. Accur.

* † *Huc uer. declarat subtiliter Soci. in l. i. col. lum. 4. nu. 8. ff. de cond. indebi.* SYL.

¶ Et ita communiter tenetur secundum Christo. hic; & secundum Ang. hoc procedit, quando non prouocatus opposuit, quia tunc sufficit partes actoris.

e ¶ Constitutum est. à multis Imperatorib. qui fecerunt leges tales. C. eo. per totum vsq; ad l. generaliter, nam postea Iusti. sunt.

f ¶ Hodie. Hic loquitur, quasi supra dicta loquantur, añ tēpora Iusti. & nunc subijcit q hodie sit idē. Vel dicit hodie. i. postq cucurrit hoc tēp. s. quinquennium olim, hodie biennium, ut j. proxi. & secundum hoc non debet esse, &, in tex. Accur.

* ADDITIO. Expone ibi sic fit, id. est, sic fit vt & hodie post biennium obligetur, ergo etiam ante bienniū, quia copula implicat l. ea tamen. ff. de leg. iij. Hiero. Messig.

g ¶ Dum quæri non pōt. i. dum querimoniā pponere nō pt de exceptione nō nume. pec. q aex quo cucurrit tps, obligabit per scripturam ad dandum pecuniam non numeratam.

h ¶ Scriptura. i. p scripturā. Sed certè videtur nemini scriptura vel literis

diuti[a] possint suis[a] pecuniis forsitan defraudari,ꝑ cõstõnẽ[b] nostrã tẽpus coarctatũ est,vt vltra[c] bienii metas hmõi exceptio minimè[d] extẽdatur. †

¶ De obligationib. ex consensu.

¶ In quatuor cõtractibus hic enumeratis solo consensu contrahitur obligõ hincinde, etiam inter absentes mediante núcio vel epistola. Aret.

a¶ *Sui pecuniis*. Subaudi etiam. Nã occasione hmõi si daremus longum tempus, etiã veri debitores interdũ talia opponerent:& ita occasiõe liciti cõmitterent illicitũ,quod esse nõ debet; immò etiã licitũ coarctatur,vt vitetẽ illicitũ,vt hic, & in auth.ꝺ eccl.re. immo.alie.in prin. col.v.

Liciti occasione illicitum non debet cõmitti.

b¶ *Per constitutionem*. Vt C. de nõ nu. pecu.l.in cõtractibus.

c¶ *Vltra biẽnij metas*. Sic. C.ꝺ oĩ agro deser.l.q agros. lib.xj.

† Concor. cum hoc textu glo.j. ante me. ibi, & hoc est verũ in c. vltim. extra de solu.

d¶ *Minimè extendatur*. Et hoc in cã mutui; si verò ex alia causa cõfiteaẽ in scriptis,veluti emptiõis,vel similis,incõtinẽti præiudicat sibi;nec potest cõtra ꝓbari,nisi ꝑ aliã scripturã ut C.de nõ num.pecu.l.generaliter.

SYL. ¶ Et ratio diuersitatis est propter facilitatem petentis pecuniam mutuam,vt declarat Christo.hic.]

¶ Itẽ hoc in debitore cõfitẽte: sed in creditore cõfitẽte sibi solutũ 30. dies statuunẽ,nisi in casibus, vbi in cõtinẽti ꝑiudicaẽ vt C.de nõ nu.pe. cu.in cõtractibus. §. super cęteris, &. §. sed quoniam.

SYL. ¶ Ratio diuersitatis est,quia l.pręsumit debitores egẽtes magis inclinare ad confitendum vt suscipiant pecunias,q̃ creditores,qui nõ ita egẽt, vt tenet Christo.hic. Volo tñ te notare aliquos casus,in quibus non habet locũ talis exceptio. Primò,si cõfiteatur se in veritate recepisse:talia n.verba faciunt,q̃ talis exceptio nõ potest opponi, Bal. in c.ex insinuatione.col. fi.ver.si confiteor. de ꝓcur. de quo per Decium in c. quoniam contra. in iiij. nota. de proba. in l.ij.in.ij.nota. C. de eden. Secundò, si verba fuerint geminata: de quo per Deci. in l.j. col. pen.C. de pact. Tertiò,si quis in mortis articulo confiteatur: de quo per Hippoly.de Marsil. in l.j.§.pręterea.in ij. colum. ff. de quæstioni. Quartò, si confiteretur in iudicio: de quo per Decium in c. j. in xj. colũ.in princip.de iudic. Et plura alia in proposito vide per Iasonem in l. q pecuniam.ff. si certum peta. * & Felyn. in cap.si cautio. colum.x. de fide instrumen. qui latissimè omnem hanc materiam prosequuntur.]

¶ De obligationibus ex consensu. *Cõtinuatio.*

¶ Supra dictum est de obligationibus, quæ verbis & litteris contrahuntur, verum quia sunt aliæ, quæ consensu contrahuntur, ideò de his subdit. Porcus.

Diuisio. Consensu. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò ponit quot casibus quis obligetur ex consensu solo. Secundò,quare in his magis consensu solo quàm in alijs obligatio cõtrahitur. Tertiò ponit effectum huius obligationis ponendo differentiam inter hunc contractũ & stipulationẽ. Secũda ibi(Iõ autem.)Tertia ibi (Item in his.)

¶ Consensu fiunt obligationes. Casus Ita figurari potest. Dubitabaẽ. an in his contractibus hic enumeratis solo consensu nasceretur obligatio:quippe in singulis alijs supra numeratis consensus exigiẽ.sed contrarium dicitur ex illa rõne,quia quamuis cõsensus in illis requiratur,tamẽ nõ requiritur solus, sed vna cũ alijs solennitatibus verborum vel rei, vt dicitur

dicitur in tex. Nō. qui sint cōtractus qui consensu solo contrahantur. Itē quare hi dicantur solo consensu constare. Itē ꝙ in his venit omne, quod æquum & bonum est. Secus in contractibus stricti iuris, & præsertim in stipulatione venit quod est expressum l. quicquid astringendæ. ff. de verbo. obl.]

differentiam, quam facit inter hunc titu. & superiores. Nam quod dicit † neque scriptura. in hoc discrepat ab obligatione litterarum, † vt supra titulo primo. Item in eo, quod dicit, neque præsentia. dicit propter verborū obligationē, quę inter præsentes fit, vt supra de inutili. stipulatio. §. item inutilis. Itē in eo, quod dicit, non esse necesse quid dari, ideo dicit, vt discrepet ab illa, quæ fit re, vt supra quibus modis re cōtrahitur obliga. per totū. ¶ Vel secundum Ioannē Fab. ad differentiam contractus innominati, qui rei interuentu contrahitur lege ex placito. C. de rerum permutatione.]

Consensu [a] fiunt obligationes in emptionibus, [b] venditionibus, locationibus, [c] cōductionibus, societatib. [d] mandatis. [e] ¶ Ideo aūt istis modis obligatio dicit cōsensu cōtrahi, quia neq; scriptura, [f] neq; præsentia omnimodo opus est: ac nec dari quicquā necesse est, ut substantiā capiat obligatio: sed sufficit eos, qui negocia gerūt, cōsentire: vnde ìter absentes quoq; talia negocia contrahūtur, veluti ꝑ [g] epistolā, vel per nuncium. ¶ Item in [h] his contractibus [i] alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono, & æquo præstare oportet; [k] cum alioquin in verborum obligationibus alius [l] stipuletur, alius promittat.

a ¶ *Consensu.* Sic ff. de actio. & obli. l. consensu.

b ¶ *In emptionibus.* vt ff. de contrahenda emptione, lege prima. §. final. & infra titulo primo in principio.

c ¶ *Locationibus.* Vt infra titulo ii. in principio.

d ¶ *Societatibus.* Vt infra de societa. in princ. Sed contra ff. ꝓ soci. lege quarta. primo respon. Sed certè ibi non negatur, quin cōsensu contrahatur societas: vnde non est contra.

e ¶ *Mandatis.* Sed nonne in stipulatione consensus debet interuenire, vt supra de verborum obligatio. §. primo, versiculo sed hæc. & ff. de pactis, lege prima. § penultimo? Respondeo, ibi expressis verbis debet esse consensus, vt ff. de verborū obligationibus lege prima primo respōso: hic autem etiam sine verbis & inter absentes, vt infra proxim. ibi inter præsentes tantum, vt supra de inutili. stipula. §. item verborum.

f ¶ *Neque scriptura.* Hic cautè nota

g ¶ *Per epistolam.* Vt. ff. de rei vendi. ca. l. quædam mulier.

h ¶ *Item in his.* Fuit superior differentia ad tria genera obligationū, hic autem fit differentia ad stipulationem, vel verborum obligationē.

i ¶ *Contractibus.* Qui fiunt cōsensu.

k ¶ *Oportet.* Quasi dicat hinc inde contrahitur obligatio etiam in iis, quæ non sunt dicta: nam veniunt usuræ post mortem, ut ff. de actio. empti. Iulianus. §. ex uendito. idem est & in omnibus bonę fidei iudiciis, licet non ex contractu sed quasi nascantur, ut infra de actio. §. in

† *Dic certè idē videtur posse dici in omnibus pactis, quibus contrahitur obligatio ex consensu, vt ff. de pac. l. in ys. §. imperator. & tamē regulariter non requiritur scriptura, nisi tantū in quasyl. tuor casibus hic descriptis. vt l. pactū qđ bona fide C. de pac. & sic videtur quòd iste tex. sit defectiuus. dic secundū Ioā. Fab. ꝙ hic contrahuntur obligatione. efficace.*

ibi: non §. in bonæ fidei. unde hic Alterius stipuletur. Quasi dicat, de obligationibus effic. necesse est, quod omnia deducatur in stipulationem. nam aliàs nihil venit in talem obligationem, vt ff. de negociis gestis lege si pupilli. in fine, & lege quia tantundem. Adde text. in l. quicquid. ff. de verbo. obliga.

ibi: non ... loqui intendit. Ang.

¶ De emptione & venditione.

¶ Emptio contrahit eo ipso, quòd de pretio conuentum est, licet nõdũ numeratũ sit, vel aliqua arrha data, si sine scriptura fiat: aliter autem scriptura celebrata, erit emptio perfecta & non prius. Aretinus.

Cõtinuatio.

¶ Supra dictum est de obligationibus, quæ consensu contrahuntur: verũ quia illæ consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locationibus & conductionibus, vel societatibus, vel mandatis vt supra titulo primo, in principio: ideo de his tractaturus incipit de emptione; & venditione. Porcus.

SYL. * ¶ Materiam emptionis & venditionis tractat plenè Aretin. in. §. actionum, infra de actio.]

Diuisio. Emptio. ¶ Totus iste tit. diuiditur in quinque partes. Primò, quando emptio & venditio contrahatur, & quando ab ea possit recedi. Secundò, quòd pretium debet interuenire. Tertiò, quando emptio est perfecta, ad quem spectat periculum rei uenditæ. Quartò, an sub conditiõe possit emptio celebrari. Quintò, quibus casibus emptio esse non possit. Secunda ibi (Pretium autẽ.) Tertia ibi (Cum autem.) Quarta ibi (Emptio tam sub conditione) Quinta ibi (Loca sacra.)

¶ Emptio & venditio. Casus deberet potius literaliter poni. tradit, enim regulam. qualiter emptio contrahitur, distinguendo, quòd si contrahitur sine scriptis, satis est ad substantiandam venditionem pretii conuentio. Nulla enim requiritur ipsius rei traditio, quia aliàs non cõsensu sed re contraheretur: nec requiritur aliqua forma verborum vt in stipulatione, sed solus consensus sufficit. Si verò fiat in scriptis, requiritur perfectio scripturę publicæ vel priuatæ, ante cuius perfectio nẽ licet resilire cuilibet ex contrahentibus à contractu, nisi quid arrharum nomine datum sit. tunc enim quia res non est integra, non licet recedere à contractu. & sic habes ex his rationes decidendi huius princi. ex quo not. quòd emptio solo consensu perficitur. & ideo nec rei traditionem, aut numerationem pretii, aut dationẽ arrharum exigit: quia hoc non ad substantiam sed ad probationem & executionem ipsius contractus requiritur. Item ꝙ arrha est argumentum emptionis mõ substantia. Item ꝙ scriptura non est de substantia huius contractus. Item quòd aliquando contractus emptionis fit cum scriptura; & tunc non dicitur perfectus nisi perfecta scriptura. Item quòd paria sunt scripturam factam esse manu propria, vel aliena & subscriptam à contrahentibus. Itẽ ꝙ si aliquem pœniteat, perdit arrhas, si est emptor: si venditor, restituit duplum.]

EMptio, † & venditio cõtrahitur [a] simul,

† Ad hoc princi. vide omnino Fort. in l. iurisgentium col. iiij. in fi. ff. de pac.

b ¶ Contrahitur. Hic not. tribus modis perfici emptionem.

SYL. ¶ Intellige quãdo est facta sine scriptis, & datione arrharum, quia aliàs procedunt quæ infra, dicuntur in versic. in ijs.]

a Vno modo. s. ex quo non possunt discedere cõtrahẽtes, vt C. de act. & obligatio l. sicut in initio. s. secũdum quem

quem modum etiam conditionalis emptio est perfecta.

¶ Aduerte quia illa l. sicut. videtur potius facere in contrarium: quia dicit. ꝙ constitutæ obligationi non potest renunciari. sed conditionalis nõ est constituta, l. cedere diẽ. ff. de ver. sig. ergo &c. Tñ in cõtrariũ facit l. necessario. §. ꝙ si pẽdente j. vbi dicitur, ꝙ transmittitur, ergo est: & ad legem. sicut. respon. quia est cõsti tuta nõ orta.

d ¶ *Emptionis* & venditionis contra ctę. Non autem est de substantia contractus. SYL.

e ¶ *Sine scriptura.* Id est, sine solennitate scripturæ.

atque[a] de pretio conuenerit, quis nondũ pretiũ numeratum[b] sit, ac ne arrha qdẽ data fuerit. Nã qd' arrhæ[c] nomine datur, argumẽtũ est emptionis[d] & venditionis contractæ. Sed hoc quidẽ de emptionibus & vẽditionib. q̃ sine scriptura[e] cõsistunt, obtinere oportet: nã nihil à nobis in hmói emptionibus & venditionib.[f] innouatũ ẽ. In iis autem, quæ scriptura conficiuntur,[g] non aliter perfectam esse venditionẽ & emptionẽ cõ-

f ¶ *Venditionibus.* s. quæ fiũt sine scriptura.

g ¶ *Scriptura.* cõficiuntur. Patet hic, ꝙ alia est emptio siue venditio in scriptis, alia sine scriptis. *Venditio fit in scriptis & sine scriptis.* In scriptis dicitur, quando hoc agũt cõtrahentes, vt non aliter valeat contractus, nisi fiat scriprura, secundũ quosdam: quod non vidimus in vsu. Alij dicunt, vt P. ꝙ sufficit, ꝙ cõtrahentes vel aliquis eorum dicat in principio contractus, quòd inde scriptura fiat, licet non dicat, ꝙ aliter non valeat nisi fiat. & hoc approbo, vt C. de fid. instr. l. contractus, ibi, illos tamen quos in scriptis fieri placuit &c. Si autem simpliciter fiat contractus, sed postea ad probationem fiat scriptura, valet quod actum est, & etiam valuisset sine ea, vt. ff. de pig. contrahitur. Et eodem modo dico esse intelligendũ vbicũq; dicit lege, contractũ aliquẽ in scriptis fieri, vel distractum, vt C. de test. l. testiũ. & in authen. de test. §. & licet. coll. vij.

¶ Secundo modo, qñ est pura: & tũc incipit periculũ rei ad emptorem pertinere, vt ff. de peri. & commod. rei vendi. l. necessario. in princ. & ita contrahitur hic siue perficitur. Tertio, quãdo res traditur, dicitur plus perfici adhuc siue impleri, vt ff. dé actio. emptio. si quis rem alienam.

ADDIT. Et ista inducit Ioã. Fab. ad decisionẽ quæstionis, an & qñ ex cõsuetudine dño vel ꝓximo ꝑ rei vendic. ius aliquod quæsitũ eẽ censeat.

a. ¶ *Simul* atque. id est, statim postquam, vt supra de rer. diui. §. feræ.

b ¶ *Numeratum* sit. nec aliquid datũ loco pretij. vt supra tit. j. in prin.

SYL. ¶ Hæc glo. sen tit, ꝙ possit dari res pro pretio, & malè: quia tunc esset permutatio, vt infra eod. §. itẽ pretium. Nec obstat text. allegatus, quia si referatur ad emptionem, de qua habetur ibi in princip. debet intelligi secundum. §. item pretium, si ad alios contractus, stat propriè, & simpliciter ꝓcedit vt loquitur.]

c ¶ *Arrhę.* vt ff. eodem, quod sępe. in princip.

¶ Et hæc opi. Pla. cõiot videtur ſm Christ. hic, quia actus in scriptis dicitur ille, ad cuius substantiã requirit scriptura, nõqñ fit ad ꝓbationẽ.] SYL.

¶ Sed cũ fiat in scriptis hmói venditio, & sine scriptura nõ valeret, quare non dicit obligatio literarũ? Rñ. quia aliud habet nomẽ. s. emptio: & verũ est hoc nomen: at in mutuo nõ est

est verum mutuatum esse: tūc enim re esset obligatio cōtracta, vt supra de lite.oblig.in princ.versic.plane.

a ¶ *Constituimus*. Præteriti tpis est: & dic, vt C. de fid.instr.contractus.

b ¶ *Instrumēta emptiōis*. Quæ vulgo rogatiōes dicunē, secundum Ioan.

c ¶ *A contrahentibus*.scilicet vtroque.s.emptore & venditore:& talis subscriptio fit & aliàs, vbi contractus fit alius in scriptis, vt in auth. de fide instrum.§. si quis igitur. & §. sed & si quis aut mutui.& §.seq.

d ¶ *Fiunt*. s. hæc instrumēta. & subaudi, non aliter valeant, nisi & comple.&c.

†*Aliàs id est cōplementum.* e ¶ *Completiones*. † id est, mundum completum.

f ¶ *Acceperint*.s.ab eodem tabellione, & à partibus, vt subijcit.

g ¶ *Absoluta*. vt quia lecta fuerint partibus, & laudauerint. Vel dic absoluta, id est, subscripta.

ᴀ ᴛ ʟ. ¶ Vide glo.in l. fideicommissa.§.j. ff.de lega.iij.]

h ¶ *Sine pœna*. Sed quō sine pœna, cū statim in arrhis eū puniat? Rñ. sine pœna interesse, & iusiurādi in litem. Nā hæc pœna eēt quantū ad soluentem, licet non quantum ad accipientē, vt ff. si quis ius di. nō ob. l. j. §. fin. ¶ Vide ibi gl. in ver. meram pœnā. & dic ꝙ huiusmodi pœnę respectu soluētis tantum debentur etiam in foro conscientiæ, vt per Deci. in c. j. in j. lectu. in xi. col. de consti.]

Constituimus,[a] nisi & instrumenta[b] emptionis fuerint conscripta, vel manu ꝓpria cōtrahentiū, vel ab alio quidē scripta, à cōtrahentibus[c] tamē subscripta: & si ꝑ tabellionē fiunt,[d] nisi & cōpletiones[e] acceperint,[f] & fuerint partib. absoluta.[g] Donec enim aliquid deest ex his, & pœnitentiæ locus ē, & potest emptor vel venditor sine pœna[h] recedere ab emptione & venditione. Ita tamē impunè eis recedere cōcedimus, nisi iā arrharū nōie aliquid fuerit datū. Hoc n. subsecuto, siue in scriptis, siue sine scriptis vēditio celebrata est, is, qui recusat adīplere cōtractū, si qdē est emptor ꝑdit quod dedit: si verò venditor, duplum restituere cōpellit̄,[i] licet sup arrhis nihil

ᴀ ᴛ ʟ. ¶ Non aūt ab arrhis aliter liberat̄, vt subijcit, ita tñ &c. Itē iste talis pō facit contra legem. C. de act. & oblig. sicut. cū hoc lex sibi permittat. Et not. ꝙ huius legis permissio est cū aliqua pœna. Arg. cōtra in auth. cōstitutio q̄ de dig. §. illud. colla. vj. Sed si nō ē subscriptū, & tñ res est tradita, an valeat trāslatio? Quidā dicunt quòd non, vt C. de suffrag. l. vnica. Alij contra, vt C. si quis alteri vel sibi. l. multum interest. & ff. de dolo l. & eleganter. in princip. Distingue, aut per errorem, aut scienter.

i ¶ *Compellitur*. Sed qua actione? Rñ. condictione ex l. ista, & ex l. illa. C. de fide instr. cōtractus. Vel ēt per officiū iudicis, vt argu. C. de rescind. vend. l. ij. Item per actionē ex empto, si tamen fiebat vēditio sine scriptis: nam si fieret inscriptis, nec eēt mūdū completū, nō agerēt actione ex empto, cū nō eēt adhuc vēditio, vt hic dicit̄, sed per condictionē ex l. vel officio iudicis, vt dictum est. Sed nunquid vltra hanc duplicationem arrharum tenetur venditor ad interesse si non tradat, vt ff. de actio. empti. l. j. & l. ex empto. § idē ait?

Venditor vtrū vltra arrharum duplicationē teneatur ad interesse.

M. & Azo dicunt ꝙ non: quia sibi præiudicauit accipiendo arrhas: sicut & aliàs sibi præiudicat quis sibi eligẽdo, vt ff. de tribu. act. quod in heredem. §. eligere. Item quia hoc videntur agere contrahentes inter se, vt amissione & duplicatione arrharum debeant eē cōtenti: ergo ꝙ expresso est habendũ, vt ff. si cer. pet. cũ quid. Itẽ facit. ff. de lega. 2. l. cũ filius. §. varijs. B. & Io. cõtra. Dicunt. n. adhuc posse agi ad hoc vt tradatur, vel ad interesse, ita vt arrhę in interesse computentur. † & facit pro eis ff. de testa. mil. l. iij. & ff. de inof. test. mater. & C. de pac. do. l. fin. facit melius, ff. de actio. empti. & vendi. pt̃dia. in fin.

† Aliàs est.

† Et sic ad interesse agitur, quatenus

SYL. est vltra arrhas: q̃ opi. verior est, secundũ Ang.

¶ Prima opi. communiter tenetur, secundum Christo. hic.]

¶ Sed quid si dederit pro arrhis & propagamento? Rñ. pactum seruandũ. i. nõ põt discedere, vt ff. de pact. in traditionibus. Et no. duo operari: vnũ, vt arrhæ debeãt duplicari vẽdi tore pœnitẽte. Itẽ vt ẽptio remaneat firma, & agat ad intereẽ. Itẽ ẽpto re: pœnitẽte eadẽ duo opaꝛ. Acc. Fl. ADDI. Et tũc nõ totũ sed qđ ꝑ arrhis dũtaxat datũ est duplicatur. Et no. ꝙ vbi vẽditor se noĩe emptoris possidere cõstituit, nõ põt agere ex empto, vt tradat: sed aut rei vendicatiõe, vel publiciana simul, aut vti possidetis. vt dicit gl. in auth. sacramẽta puberũ. C. si aduer. ven. Ang.

a ¶ *Nihil expressum* est. Id est, nihil dictum fuit à partibus quid super arrhis fiat altero pœnitente.

expressum[a] † sit. ¶ Emptio nõ potest esse sine certo prætio: sed si pretium in alterius arbitriũ conferatur, tunc videtur emptio facta sub conditione: vt si ille fuerit pretium arbitratus, valeat emptio: aliàs secus: & idẽ in locatione. Ar.

¶ Pretiũ aũt cõstitui oportet: nã nulla ẽptio sine pretio esse[b] põt. Sed & certũ[c] esse pretium[d] debet: alioqui si ĩter aliquos ita cõuenerit ...

¶ Pretium. Casus Ita figurari põt in secunda parte: nam in prima, ꝙ pretiũ debeat esse certũ, cũ sit notissima regula requisita ad perfectionẽ venditionis, nõ exigit casus figurationẽ. Quæsitũ fuit, an valeret emptio pro pretio declarando per Titiũ: & videbatur ꝙ nõ, quia tũc non erat certum pretiũ: sed decidit contrarium, ꝙ immò emptio non est pura, sed conditionalis. si ille arbitrabitur: & sic non est perfecta, sed eius pfectio pẽdet. Sed tunc obstare videbaꝛ, quia aliàs habemus, ꝙ eo nõ arbitrãte, in cuius arbitriũ remissa erat declaratio, recurrit ad iudicẽ: vñ sic in emptione, eo nõ arbitrãte nõ erit cõditionalis emptio, quasi expiret si nõ arbitretur, sed ibit ad iudicẽ, qui declarabit ipse, iuxta l. si quis arbitratu. ff. de ver. ob. & sic emptio suscipiet pfectionẽ. sed contrariũ dicit hic, ꝙ inimmò expirat emptio, quia cõmissa in casu nostro est substãtia cõtractus in arbitriũ personæ certę: tunc. n. nõ recedit à psona certa, sed euanescit actus, vt hic dicit. No. ꝙ ad substantiã emptionis requiritur certitudo pretij. Itẽ ꝙ paria sunt pretiũ ab initio certũ apponi, & ex post facto certificari. Itẽ ꝙ declaratio quãtitatis ꝑtij cõferri põt in arbitriũ tertij. Itẽ ꝙ eo nõ arbitrãte deficit cõtractus. Itẽ ꝙ valet argũ de emptione ad cõductionẽ.]

b ¶ *Esse potest.* vt ff. eodem. l. 2. & C. eodem. l. emptionem.

c ¶ *Sed & certum.* No. duo: & quòd pretium debet esse, & ꝙ certum.

d ¶ *Pretium.* Repetit de pretio quod de-

debet interuenire, vt addat duo. scilicet quod sit certum, item in pecunia numerata.

a¶ *Hoc dubitabatur.* id est, de hoc.

b¶ *Decisio.* Vt C. de contrahenda emptio. l. fin.

c¶ *Aestimauerit.* Not. quod cautè ponit de tertia persona. nā secus si in contrahentis arbitrium, vt dicemus infra e. §. emptio.

d¶ *Nominatus est.* Quid si innominatum contulimus: vt, Vendo pro quanto aestimabitur? Rn. non valet, instar locationis sic factae, vt ff. loca. si merces. in prin. nisi in vno casu, qui est de pigno. l. si fundus. §. fi. Accursius.

ADDITIO. Sol. ex praecedentibus contractibus, quorū occasione deuenitur ad venditionem, potest super declaratione pretij officium iudicis implorari, vt ibi; secus si nullus praecessisset contractus, vt hic. Angel.

e¶ *Definierit.* Etiam inique: quia à persona inserta non receditur, vt ff. de verb. obli. si quis arbitratu. (j) & hoc verū est, qn̄ id, qd̄ est de substantia cōtractus, apponit: sed secus si cōferat qd̄ est de accidēte contractus: nā tūc ad arbitriū boni viri recurrit vt ff. eo. haec vēditio. & ff. pro socio. l. si ita coita. & l. si societatē j. & ff. loca. l. si in lege in princi. que omnes huic sunt contrariae. & hoc ſm Ioā.

SYL. ¶ Hęc opi. cōiter approbat, & in gl. in l. in vēdētis. in gl. magna. C. e. ti.]

¶ Sed ſm Azo. hoc redigit ad arbitriū boni viri. & sic nō cōtradicunt d. ll. Nec ob. d. l. ff. de verb. obl. si qs arbitratu, quia ibi nō fuerat arbitratus, quo casu, concedo nō recurri, ad boni viri arbitriū. Sed qn̄ dicit inique definiri? Rn. forte vltra dimidiam iusti pretij, vt ar. C. de rescind. vend. l. si voluntate. & l. 2. Vel (vt puto) iudicis officio expeditur; etiam si minor sit deceptio, dū modo nō minima, vt ff. de in integ. restitu. l. scio. nam non tm̄ sibi committitur in alienis, quātum ipsis dn̄is liceret, vt ff. sol. mat. l. et. §. j. & l. si cōstante. §. si maritus. *Not. abl. lis qd.*

*¶ Ad istam gl. in versic. Vel vt puto. vide Tiraquel. in repet. l. si vnquā. super verbo vel partē. nu. 30. C. de reu. don.]

ADDI. (j) Hoc reprobant doc. quia qn̄ non fuit arbitratus, receditur ab eius persona, etiam si de stando suae sententiae iuratum fuerit. l. si libertus iurauerit. ff. de oper. liber. & ca. quinta uallis. extra de iureiu. Angel.

f¶ *Persoluatur.* Ita quòd fiat accipientis, vt ff. de acti. emp. ex empto. §. j. etiā vsurę post morā, vt ff. de acti. emp. l. Iulianus. §. ex vendito.

g¶ *Tradatur.* Cautè dicit, tradat, & non detur. nam non tenetur facere accipiētis, sed de euictione se obligare, vt ff. de act. emp. ex ēpto. in prin.

¶ Communis & ferè omniū est haec sententia in l. fina. ff. de condit. cau. da conera . quam tamen disputando tenet Fort. Hisp. in l. iurisgentium. in princip. in v. col. ff. de pact.] SYL.

¶ Sed nunquid praecisè tenetur ad rem tradendam? M. dicit quòd sic & facit pro eo quod hic dicit, omnino tradat & c. & ff. de rei vendi. qui restituere. & supra de do. §. alia. sed B. cōtra. dicit. n. eū liberari praestando inte- *Vendi- tor an tenetur praecisè*

rit, vt quanti Titius rē estimauerit, tāti sit ēpta: inter veteres satis abūdeq; hoc [a] dubitabat, † cōstaret ne vēditio, an nō. Sed nostra decisio [b] ita hoc cōstituit, vt quoties sic cōposita sit vēditio, Quāti ille aestimauerit. [c] sub hac cōditione stāret contractus: vt si quidem ille, qui noīatus [d] est ptium definierit [e] tūc † omni modo secundū eius aesti mationem & pretium persoluatur, [f] & res tradatur, [g] & vendi-

† Alias si cōstet vēditio, sine nō.

† Alias omnino.

ad rem tradendam vel ad interesse.

interesse:& facit pro eo. ff. de act. emp.l.j.j.respon.& l.ex empt.§. idē ait.& C.de actio.emp.l.iiij.Sed forte hic posset distingui, an venditor habeat rē, & tunc snīa M. tenet per suas.ll. an nō habeat rem, & tūc aut dolo vel culpa desijt eā hærede,in fraudem puta emptoris, & tūc snīa B.tenet, aut sine dolo & culpa, & tunc nō tenetur venditor, vt infra eod. §. cum autē. esset.n.ualde mirumq; ait B. vt sic compellatur æstimationē pro re recipere, vt ff. si cert. pe.l.ij.§.ij.& C.de fideicō. li.l. fi. Itē sic improbè pacta rumpere, cum prætor dicat, Pacta seruabo.vt ff. de pac. iurisgentium.§. ait prætor. ¶ Concordia gl. communiter tenetur à doct.]

sic relictū,vt C.cō.dele.si duobus§. sed & si quis. sed ibi fauore vltimæ voluntatis,ne pereat. ADDI. Hoc verū intellige cū distinctione, an fuit datū arbitriū cōditionaliter,an nō iuxta l. j. cū materia ff.de le.ij. Itē quo ad substantiā legat.nō quo ad pœnæ cōmissionē vt l. † multa.in pri. ff. de cōdi.& demon.An.

† Aliàs non est, & cæ.

tio ad effectum [a] pducatur:emptor rē qdē ex empto [b] actione, vēditore ex vēdito agēte. Sin autē ille, qui nominatus ē, vel noluerit, vel nō potuerit ptiū definire, tunc p nihilo [c] esse venditionē,quasi nullo ptio statuto. [d] Quod ius cū in venditionib. nobis† placuit, non est absurdū & in locationibus [e] & in conductionibus trahere.

† Aliàs placuerit.

¶ In emptione & venditione ptiū debet esse in pecunia numerata: aliàs est permutatio, q est contractus separatus ab emptione. Aret

¶ Item [f] pretiū in numerata pecunia cōsistere debet. Nā† & in cæteris rebus an ptium esse posset, veluti an homo, aut fundus, aut toga, alterius rei ptium esse posset, valde qrebatur. Et Sabinus, & Cassius[g] ēt in alia re † putabant ptium posse consistere: vnde illud ē,quod vulgò dicebatur,permutatione rerum emptionem & venditionem contrahi: eamq; speciem emptionis & vēditionis ve-

† Aliàs putant.

d ¶ *Pretio statuto*.sine quo esse non pōt, venditio, vt in princi.huius.§.

e ¶ *Et in locationibus*.vt ff. locat. si merces. in prin.

¶ Item pretiū.Casu. Aliter nō figurabit,quia tex.ipse ponit casū & arguit ad partes,& approbat snīam Proculi rōne ipsi,ᵍ quia hic nō allegat,sed in l.j.ī fi.ff.e.quia sicut aliud ē vēdere,aliud emere, sic aliud ē ptiū, aliud merx:qd in pmutatiōe discerni nō pt,vter sit emptor velvēditor. No.q ptiū debet esse in pecunia nume.aliās ē pmutatio,& sic d; discerni à re vendita.Itē q auctor.poetarū pōt allegari.Itē q illa snīa præualet, quæ validioribus fulcit rōnibus.]

sτι.

a ¶ *Ad effectum perducatur*.s.iam dicto modo. s. per traditionem rei & pretij,ut infra qui.mo.tol.obli.§.fi.

b ¶ *Ex empto*.Not. q ex empto emptor, ex vendito venditor agit, vt hic,& ff.de act.emp.l.ex empto.j.respon.& l.Iulianus.§.ex vendito.

c ¶ *Pro nihilo*.vt nec ad boni viri arbitriū recurratur,vt modo diximus: sed legatum,non ideo est pro nihilo

f ¶ *Itē pretiū*. dixit ptiū debere certū esse,nūc dicit q ī numerata pecu.

g ¶ *Putabant*. sed malè,vt ī.dicam.

ADDI.

* ADDI. Pro illorú tñ opi. facit qđ scribit Iustin[9] li. 3. Enim singulas res nó pecuniá, sed cópésatione merciú Lycurgus iussit, auriq; & argéti vsú velut oium scelerú materiá sustulit. ti Achiui. Allimé chalco, allide ethoni sidiro. i. alii certè ære, alij splendido ferro. Alli de rhinis, alij dautisi boessin. i. Alij verò corijs, alij ipsis bobus. Alli dandrapodessi. Alij mancipijs. Vides igitur mentem tex. optimè probari per istud græcum. Græci enim pro vino dederunt aliqui æs, alij ferrum, alij coria, alij ipsos boues, alij mancipia.

tustissimá eéargumétoq; vtebátur † Græco poeta[a] Homeroq aliquá partem exercitus Achiuorú vinú sibi cóparasse ait ꝑmutatis qbusdá reb[b], his verbis[c]

ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ,
ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς,
ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Diuersæ scholæ[d] auctores contra sentiebát, aliudque esse existimabant permutationem rerú, aliud emptioné & venditioné: alioqui non posse ré expediri[e] permutatis rebus, quæ videatur res venisse, & quæ pretij nomine data esse: nam vtranque videri & venisse, & pretii nomine datam esse, rationé nó pati. Sed Proculi sententia dicentis permutationem propriá esse specié[f] cótractus à véditione separatá, meritò ꝓualuit: cú & ipse aliis Homericis † versib. † adiuuabatur, & validiorib. rationib. † argumentabat. Qd[g] & anteriores diui prícipes admiserút, & í nostris

a ¶ *Homero.* Not. argu. ꝑ auctoritates auctorum & philosophorú sút in causis allegandę sic ff. de solu. si pater. & ff. de iud. ꝓponebať. & ff. đ sta. homi. l. septimo. Sed interdú redarguunť, vt hic, ff. de re. di. in tantú. §. fi. & l. sed diui.

IVL. ¶ De hoc videnda sunt q̃ ponunt doct. in l. j. ff. si cer. pe. & ibi Deci. co. vj. Tñ aduerte quia hic meritò allegabatur, quia tractabatur de proprietate verbi, emptio: quorú verború significatióe poetæ sępę abutunť.]

b ¶ *Rebus.* puta equis.

c ¶ *His verbis.* s. græcis, quæ legi nó possunt. Accursius.

IVL. * ¶ Vide Bud. in Anno. ad Pand. in l. j. eod. titu. & Alcia. li. ij. Prætermis. q. Homericos versus Latinos fecere.]

ADDIT. Hi Homeri versus sunt in septimo Iliados, quorú sensus est: Enthen arinizonto caricomoontes Achei. i. Tunc iam vinú emebát coma

d ¶ *Scholæ.* singularis numeri est hic, sic infra má. §. is qui exequitur.

e ¶ *Expediri.* i. cognosci.

f ¶ *Spěm contract'.* scilicet innominati: nam non habet nomen suum, vt ff. de re. permu. l. j. §. item emptio. Sed quare dicit innominatus, cum ita curiale nomen habeat? Respó. quia illi cótractus sunt nominati, q statim vt fiunt pariunt actioné, vt ff. de pact. iurisgentiú. in prin. siue fiant cósensu, vt véditio, vt supra eod. in prin. siue re, vt mutuú, vt supra quibus mod. re contrahi. obliga. in princ. At permutatio nec ex pacto parit actioné, nec ex re, sed parit ex vtroque, s. postea dudum re interueniéte ex pacto primo, vt substantia-

Aliàs Græci poetæ Homeri.

Expositio græci in textu positi.

* † *Vide Alci. li. Præter. n. ti. de contrahen. empti. vbi Homeri versus reponit.*

† *Aliàs adiuuaretur.*

† *Aliàs argumentaretur.*

Contractus nominati qui sunt.

ſtātialiter colligitur. C. de rerū ꝑmutatio. ex placito. Et ex hoc contractu oritur actio præſcriptis verbis, vt infra de actio. §. actionum. & conditio ob cauſam, vt ff. de præſcrip. verbis. l. naturalis. §. j.

Permutatio duas actiones parit.

Digeſtis [a] latius [b] ſignificatur.

¶ Rei venditæ in ſpecie cōmodum & incōmodū ſpectat ad emptorē etiam ante traditionem; niſi in ea dolū vel culpā vēditor cōmiſerit; cuius noīe cōuenit: & quoties qs ideo tenetꝰ, quia actionem habet, eam cedendo liberatur. Angel. Areti.

¶ Cum aūt emptio & vēditio cōtracta ſit, (quod effici diximus,[c] ſimul atq; de ꝑtio cōuenērit, cū ſine ſcriptura res agitur) periculū rei vēditæ ſtatim[d] ad emptorē ꝑtinet, tametſi adhuc ea res ēptori tradita nō ſit. Itaq;[e] ſi ho

nū eius eſſe debet. Contrariū deciditur hic ea rōne, quia cū teneatur vēditor ad tradēdum, ſi res deſinat poſſe tradi abſq; dolo & culpa ſua, liberatur: & ideo quamuis quo ad dominium pereat ipſi, non tenetur ad præſtationem talis rei, quia liberatur, vt dixi. No. ꝙ emptio dicitur perfecta ſtatim ac de pretio conuentum eſt. Itē ꝙ pfecta vēditione ante traditionem periculū trāſit in emptorem, ſiue in totū, ſiue in parte res pereat. Item ꝙ cōmodū alluuionis ſpectat ad emptorē. Itē ꝙ eius ſunt cōmoda, cuius incōmoda. Itē ꝙ vēditor ēt recepto ꝑtio remanet dñs quouſq; non tradit, & per cōſequens habet actionē perſecutoriā, ſed tenetur eam cedere.]

*ADDITIO. Nota quod ſunt quidam cōtractus nominati, & quidam innominati: de quibus in dicta l. iuriſgentiū in prin. ff. de pact. in l. naturali per totum ff. de præſcrip. verb. & naturam talium contractuum habes in gloſ. vnde dixerunt quidam, quod donatio erat contractus innominatus: quia ex ſe non pariebat actionē, cum detur cōditio ex l. ſi quis argētum. C. de dona. Chriſt.

SYL. ¶ Communis opi. eſt hic, & in l. iuriſgen. ff. de pact. ꝙ permutatio ſit cōtractus innominatus: cuius contrarium diſputādo tenet For. Hiſp. ibi in princ. col. xv. melior tamen ratio eſt, quare dicitur innominatus illa, quā ponit gl. in rub. C. de rerū ꝑmu. & illam magis cōmuniter ſeq. doc.]

a ¶ *Digeſtis*. vt ff. eodem. l. j. §. primo. Accurſius.

b ¶ *Latius*. i. melius & apertius in ff. dicitur quàm hic.

¶ Cū aūt emptio. Caſus Ita figura ri pōt. Quæſitum eſt ante traditionem (perfecta nihilominus venditione) cuius ſit periculū: & videbatur eſſe venditoris, quia res perit domino l. incendium. C. ſi cer. pe. dominus autē eſt vēditor ante traditionē, vt hic dicitur in fine: ergo ipſi perire, & dā

c ¶ *Diximus*. ſupra eo. in princip.

d ¶ *Statim*. Sed certè imnò non ſtatim, ſed nouem ſunt neceſſaria.

¶ *Ioan. Fab.* hic dicit hæc non neceſſaria, ſed ꝙ regula ſimpliciter procedit, ſed fallit in quolibet caſuum ſubſcriptorum.] SYL.

¶ Primò, ꝙ vēditio fiat nō in ſcriptis aliàs, i. ſi fiat in ſcriptis vēditio, non tranſit ad emptorem periculum, niſi mūdum eſſet completū, vt hic, & C. de fid. inſtru. contractus. & C. de peri. & cōmo. rei vendi. cum inter. Itē ꝙ fiat purè, aliàs non perit emptori, licet ſecꝰ ſi facta ſit deterior, vt ff. de peric. & commo. rei vendi. l. neceſſaria. §. ꝙ ſi pendente. Item ꝙ ſit facta vēditio in ſpecie: nā ſi in gene-

Venditione facta nō ꝑtinet ad emptorē periculum rei venditæ niſi ix a concurrant.

re, vt puta vendo hominē, non perit emptori ante traditionē, vt ff. de pericu. & cōmo. rei ven. l. eumq;. & l. ꝙ si neq;. Itē ꝙ sit certa species: quia si sub incertitudine sit vēdita, licet sit species, nō tñ spectabit semper periculū ad emptorē: puta vendo Stichum aut Pāphilū. primus. n. moritur periculō vēditoris, vt ff. de contra. hen. emp. l. si in emptione. §. pe. Itē ꝙ alio modo pereat q̃ publicatione rei: nā tūc nō perit emptori, vt ff. loc. l. si fundus.

gustationē est periculum emptoris: an in genere: & tunc sunt duo necessaria, vt sit emptoris periculo, s. degustatio, & mensura siue pondus: & hoc secundum Ioā. & B. & Pla. vt ff. de peri. & cō mo. rei ven. l. j. in princi. & §. j. Sed Azo. dicit, ꝙ in vino sit speciale, ꝙ statim facta vēditione etiā ante degustationē sit emptoris periculū si sit in specie vēditio, vt ff. eo. l. quod sæpe. §. in ijs. Sed nunquid distinguitur periculū peremptionis à deterioratione, vino vendito in mēsura, † vt in vēditione conditionali diximus modo per l. ff. de peric. & commo. rei ven. l. necessario. §. ꝙ si pendente. vt sic effusionis ad venditorem, acoris & mucoris ad emptorem pertineat? Bul. ait quòd sic, quia hoc sub quadam conditione sit s. si degustet. Sed certè ipsemet mutauit consiliū postea, & merito: quia aliud est in alia condtione, quæ non est in potestate vēditori, aliud in hac quæ in sua potestate est, cum possit denunciare emptori, vt gustet & accipiat: alias pōt effundere, (j) vt ff. de peric. & commo. rei ven. l. j. §. fi. Et sic indistinctè periculū ante mensuram est venditoris.

mo mortuus sit, vel aliqua parte corporis læsus fuerit, aut ædes totæ, vel aliqua ex parte, incendio consumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua, ex parte ablatus sit, siue etiam inundatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis, longe mi-

* † *Quando dicatur fieri venditio ad mensurā declara secundum Bart. in l. Iulianus. §. si Titius. ff. d. act. emp.*

* ¶ Declara vt per Bar. in d. l. necessario.] Item ꝙ nullum pactum sit in contrariū, ꝙ periculum venditorē respiciat: nā tunc non periret emptori, vt ff. eo. si in venditione. & infra proxi. ver. ꝙ si fugerit &c. siue specialiter esset de casu fortuito dictū, secūdū B. siue generaliter, scdm M. vt diximus ff. si quis cau. sed & si quis. §. quæsitū. ADDIT. Cautela tñ est, vt maximi casus & terribiles exprimātur: quia clausula generalis subsequens nō nisi ad alios minores vel æquales refertur: immò vbi quis tenetur de casibus, intelligitur solū de insolitis & cōsuetis l. si fistulam. §. fi. ff. eo. Ang.] Itē ꝙ venditor non fuerit in culpa vel dolo quare res pereat, vt infra proxi. ver. ꝙ si. Item ꝙ non sit in mora. nam tunc qui vltimā fecit moram, sibi perit, vt ff. de peri. & commo. rei vendi. illud. & hoc est verum hoc casu, siue res peritura erat penes emptorem, siue non, secundum Io. vt ff. de leg. j. cū res. §. si dicet M. distingueret, arg. ff. de rei vēd. l. itē si verberatum. §. fi. Itē ꝙ non sit res, quę degustationē desideret, vt vinum, & zinziber, & similia. Nam tunc distinguitur, an uēdatur in specie: & tūc post de-

* ¶ Vide ad id, quod dicitur de degustatione glo. in l. j ff. de peri. & cō mo. rei vendi. quę secundum Ange. hic dissentit ab ista.]

ADDI. (j) Vel ab eo die in antea petere pensionē vasis. Et hoc verū, quā est appositū tēpus ad mēsurandū, alias debet cōseruare, donec vasa erūt sibi necessaria, & hæc procedūt in vino: secus aūt in alijs rebus, quia propter hoc effundi non poterāt. Aug.

e ¶ *Itaque.* nunc ponit exempla.

a ¶ Pericu-

a ¶ *Periculum est*. facit. ff. de per. & commo. rei vend. l. id quod. & de regu. iur. l. secundum naturam. & supra de le. patro. tut. §. fin.

b ¶ *Venijt*. id est, venditus est.

c ¶ *Neque culpa*. etiam talis, qualis in commodato gratia vtriusque partis contracto venit, vt ff. de pe. & con. rei vēdi. l. custodiam. & ff. commo. si vt certo. §. interdum.

d ¶ *Animaduertēdū*. i. distinguendū.

e ¶ *Susceperit* quod pactū valet, vt hic, & ff. eod. qd sæpe. §. si res & ff. de peri. & commod. rei vendit. l. prima. §. i.

f ¶ *Is casus*. etiam leuissima culpa cōtingens, sm Ioan. nō vero fortuito, licet M. contra, vt C. de pigno. actio. q fortuitis.

g ¶ *Cōdictionē*. s. furtiuā quæ scilicet soli domino dabatur, vt hic, & ff. de condi. fur. l. i.

cuius interfit, non dño: l. cuius. ff. de fur. nimirū, quod venditoris intersit, qui ad actiones cedendas tenetur ex empto, & quod dñium apud eum sit ante traditionē l. eū qui, & l. si vēdidero. ff. de fur. emptoris cōtra nō interfit, qui ex empto agendo sibi consulere possit. E. B.

h ¶ *Exhibere* s. cedendo actiones istas: & hoc qñ nō fuit in culpa aliàs nō libera cedendo, vt ff. pro socio. l. de illo. in princ. quæ est contra.

i ¶ *Et de dāni*. Putasi fuerit res vendita venditori subtracta, vel in ea datū sit damnū, vt in prin. huius. §. nam hæc actio damni iniuriæ domino datur, vt ff. ad legē aq. item Mela. §. legis.

¶ Intellige de directa: nā vtilis datur & nō dño. d. l. item Mela. §. fin. & nota. glos. in d. §. legis. in ver. hæro.

nor aut deterior esse cœperit, ēpto ris dānū ē: cui necesse ē (licet rē nō fuerit nactus) pti um soluere. Quicquid. n. sine dolo & culpa vendito ris accidit, in eo vēditor secutus ē. ¶ Sed & si post emptionē fundo aliquid palluuio, nē accesserit, ad emptoris cōmodū ptinet. Nā & commodum eius esse debet, cuius periculum [a] est. ¶ Quod si fugerit hō, q venijt[b] aut surreptus fuerit, ita vt neq; dolus neq; culpa[c] vēditoris īteruenerit, aīaduertēdū[d] erit, an custodiā eius vsq; ad traditionē vēditor susceperit.[e] Sanè. n. si susceperit, ad ipsius periculum is[f] casus pertinet si non susceperit, securus est. Idem & in cæteris animalibus, cæterisque rebus intelligimus. Vtiq; tamē vendicationē rei, & condictionē[g] exhibere[h] debebit emptori: quia sanè qui nō dum rem emptori tradidit, † adhuc ipse dominus est. Idem ēt est de furti & de dāni[i] iniuriæ actione.

¶ Etiam sub conditiōe potest emptio celebrari: & accidentalia contractus possunt in alterutrum ex contrahentibus celebrari. Aret.

† *Vide §. vendi tæ supra de rerū diui.*

SYL. ¶ Vel quasi, secundum Bartol. in l. i. ff. de condit. fur.]

*ADDIT. Sed cur furti actio, in eū qui rem vendicam surripuerit, venditori competit cū hęc ei cōpetat,

SYL. ¶ Emptio tam. *Casus* In tam notissima regula non figuratur. No. summarium. Item & exempla posita in tex. q̄ venditio potest conferri in alterutrum ex contrahentibus.

a ¶ Pla-

Emptio a ¶ Placuerit. Sed videtur, quod in alterius contrahentis arbitriū conferat emptio, quod esse non pōt, vt C.eo. l.in vendentis vel ementis. & ff.eo. l.quod saepe. §.i. quae sunt cōtrariae. Sed dic rem ipsam hic cō ferri in arbitrium empto ris: aliud si commerciū; vt, Sit tibi empta, si vis: vel pretium pro quanto voles: vt dictis legibus contrariis. (j) Item opponitur: haec vēditio, quae hic fit, non videtur conditionalis, vt ff. eodē. l.iiii. quae est contra. Sed certè ibi fuit empta purè sed resolutio debebat sub cō stitutione fieri: at hic sub cōditione facta fuit: vnde nō potest impleri nisi impleta conditione, vt ff.eo. haec venditio. in prin.

*¶ Vide glo.not.in d.l.in vendentis, C.eodem.]

ADDITIO. (j) Tu dic, quod omnia ista sunt de substantia contractus, quae in voluntatem alterius contrahentium committi non potest, etiā per verba importantia arbitrium boni viri: hic autem non substantia, sed accidens vel qualitas committitur. Angelus.

b ¶ Aureis tot. Puta decem.

(Margin: Emptio in alterius pos- itā arbi- trium con- ferri. — Aliàs u. — Facit ad hunc l.c. de in... cū gl. de iu. utro. & ij. cum glo.i. de eli. & n.fan.)

¶ Emptio tā sub conditione, quā purè contrahi pōt. Sub cōdōne, veluti, Si Stichus ītra certū diē tibi placuerit, †erit tibi ēpt' aureis tot.[b] ¶ Emēs ignoranter rē quae nō est in cōmercio, habet cōtra vēditorē actionē ex empto ad īteresē. An. ¶ Loca † sacra,[c] vel religiosa, itē publica (veluti forū, basilicam) frustra quis sciēs emit: quae tamē si pro pfanis vel priuatis[d] decept' à venditore quis emerit, habebit actionē ex ēpto, quod[e] nō habere ei liceat: vt cōsequatur quod sua īteresē eū deceptū nō esse. Idē iuris est, si hoīem liberū p seruo emerit.[f]

¶ De locatione & conductione.

¶ Locatio pficitur cōsensu eo ipso quod de mercede cōuenit: & in volūtatē tertii merces conferri pōt quēadmodum in emptione, & secundū eius naturā quasi per oīa locatio regulatur. Incerta verò mercede cōstituta, contractus innominatus efficitur. h.d. Aret.

¶ Loca sacra. Casus Ita posset figurari. Valet argumentum de contrahentibus ad vltimas voluntates, & è contra: sed legatum rei, quae non est in commercio, siue scienter siue ignoranter fiat, non valet. §.non solum supra de lega. etiam quo ad praestationem interesse: eadē rationē idē videbatur in emptione. sed contrarium dicitur illa ratione, quia qui se obligauit ad tradendam rem, quae tradi non poterat, in culpa est, & propter culpam tenetur ad īteresse. No. summarium.

c ¶ Loca sacra. quę sunt ista, habes supra de rerū. diui. §.flumina. & §.nullius. & §.religiosum.

d ¶ Priuatis. Redde singula singulis nā priuata contraria est publicę, pfana sacrae & religiosae, & facit. ff.e. l.& liberi. & l.quia. & l.liberi.

e ¶ Quod. id est, quia.

f ¶ Emerit. Ignorans, vt ff.de contrahen.emptio. l.liberi hominis.

¶ De locatione &c. ¶ Textus continuat rubri. Quia locatio est similis emptioni, vt in text. & ff.eo.l.2. igitur post emptionem sequitur videre de locatione. Areti. (Margin: Cōtinuatio.)

Locatio.

Diuisio. LOcatio. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes. Primò ponit, quod iste contractus habet similitudinem cum contractu emptionis. Secundò illud per exempla declarat. Tertiò, quid veniat in isto contractu. Quartò, ad quid tenetur conductor. Quintò, an iste contractus transeat ad hæredem. Secunda ibi (nam vt emptio.) Tertia ibi in §.(conductor) Quarta ibi (qui pro vsu.) Quinta ibi in fine. (Mortuo.)

¶ Locatio. Casus In declaratiõe terminorum & simplici æquiparatione nõ figurabitur aliter nisi literaliter. Not. æquiparationẽ contractus emptionis & locationis, & quod valet argumentum de vno ad alium. Item quòd quando merces est incerta, agitur præscriptis verbis.]

a ¶ Locatio. Sic. ff. eo. l. ij.

b ¶ Proxima. quo ad trac. & quo ad sententiam.

c ¶ Si de pretio. vt supra titul. j. pretium autem.

d ¶ Si merces. Scilicet certa, & in pecunia numerata, vt ff. deposi. l. i. §. si quis seruũ. & ff. de præscrip. verb. naturalis. §. at cũ do. vnde partiarius colonus, qui partem dño reddit fructuũ, impropriè dicitur conductor, immò socius magis, vt ff. eo. l. si merces. §. vis maior. Accursius.

Colonus partiarius non est conductor.

Et agitur actione personali contra eũ, vt vult ibi Bar. vide th tex. in l. j. §. si quis seruum. ff. depo. & Bal. in l. certi. in iij. q. C. eod. q. tenet, quod agatur præscriptis verbis.]

e ¶ Locatori quidem locati. Sic ut venditori ex vẽdito, & emptori ex empto actio cõpetit, vt supra titul. j. §. pretium. In fi.

f ¶ Supradiximus. vt supra tit. j. §. pretium.

g ¶ Arbitrio. ff. eo. si merces. j. respõ.

h ¶ Qua de causa. Quia dixit certum debere pretium interuenire.

i ¶ Si fulloni. Est autẽ fullo qui lauat, siue tingit, siue polit. Accursius.

LOcatio[a] & cõductio proxima[b] est emptioni & venditioni, eisdemq; iuris regulis consistit. Nã vt emptio & venditio ita cõtrahitur, si de pretio[c] conuenerit: sic & locatio & conductio ita contrahi itelligitur, si merces[d] cõstituta sit, & cõpetit locatori quidẽ[e] locati actio, cõductori verò cõducti. Et q supra diximus[f] si alieno arbitrio[g] prtiũ † promissum fuerit, eadẽ & de locatione & conductione dicta eẽ intelligimus, si alieno arbitrio merces † promissa fuerit. Qua de causa[h] si fulloni[i] polienda curandave, aut sarcina tori[k] sarcienda vestimenta quis dederit, nulla statĩ mercede cõstituta, sed postea[l] tan

† Alia permissum.

† Alia permissa.

Florentinus.

k ¶ Sarcinatori. Sarcinator est qui fracta vestimenta resarcit, vt dicemus infra manda. in fine. Et prius dixisset sartor secundum aliquos à sarcio, cis. Tamen etiam bene stat sarcinator: & dicitur à sarcina: & est propriè ille qui plurimum vestium sumit. & aliquando ponitur pro sutore, vt hic.

* Additio. Fullo est qui curanda & polienda vestimenta accipit. Sarcinator, qui sarcienda: sarcire autem est integrum facere, autore Sex. Pomp.

Additio.

l ¶ Postea. Nota, postea: nam prius re non secuta, id est, nondum tradita ad reaptandum, actio non daretur, vt C. de rerum permuta. ex placito.

a ¶ No-

tū daturus, quātū inter eos cōuenerit, nō propriè locatio & cōductio cōtrahi intelligitur, sed eo noīe[a] actio præscriptis verbis[b] datur.

¶ Si merces cōstit in specie, nō locatio, sed innominatus contractus nascitur: ex quo actio p̄scriptis verbis datur. Aret.

¶ Præterea sicut vulgò[c] quærebatur, an pmutatis rebus emptio & vēditio cōtraheretur, ita q̄ri solebat de locatione & conductione, si fortè rē aliquam vtendā siue fruendā tibi aliquis dederit, & inuicē à te vtēdā siue fruēdā aliā rem acceperit. Et placuit non esse locationē, & cōductionē, sed ꝓpriū genus cōtractus: veluti si cū vnū quis bouem haberet, & vicinus eius vnū placuerit itereos vt perdenos dies inuicē boues cōmodarent,[d] vt opus facerent, & apud alterū alterius bos[e] †perierit, neq; locari, neq; conducti, neque cōmodati cōpetit actio, quia non fuit[f] commodatum gratuitum: verum præscriptis[g] verbis agendum est.

a ¶ *Nomine*. Quasi ex nouo contractu innominato, vt ff. de præscrip. verbis l. prima.

Merces quandoque est certa, quandoque incerta, quandoque nulla.

b ¶ *Præscriptis verbis*. infra man. §. fin. contra. Sed distingue: aut certa merces interuenit: & tūc agitur locati, vt supra eodē in princip. aut incerta: & tunc præscriptis verbis agitur, vt hic; aut nulla: & tunc est mandatum, vt ff. de præscripti. verb. si tibi polienda. & ī cōtrario. ADDITIO. Intellige si res erat solita locari: aliàs secus, vt l. naturalis. §. at cum do. ff. de præscri. verb. Angel. ¶ Præterea sicut & cæt. Casus. Ponitur in text. dum Iustin. exemplificat in quotidiano rusticorum exemplo: in quo prima fronte videbatur dicendum non esse agendum præscriptis verbis, sed potius esse societatem. d. boum, vel commodatum, quia & commodatum gratia vtriusque quandoq; celebratur, vt est not. supra in §. ij. quibus modis re contra. obl. sed contrarium deciditur, quia societas non est, quia dominium aut vsus non sunt communicata: nec commodatum, quia debet esse gratuitum, vt dicitur in textu: nec etiam est permutatio eadem ratione, quia retentum est dominium. Not. summarium. Item no. quotidianū exemplū bonum rusticorū. Itē commodatū gratuitum debere esse.]

c ¶ *Præterea*. Vulgò quærebatur, vt s. titul. j. §. itē pretium.

d ¶ *Commodarent*. Impropriè ponitur, vt sequitur.

e ¶ *Bos perierit*. Sua culpa: aliàs non tenetur, cum vtriusq; gratia cōtractū sit vt hic, & ff. de præscri. ver. si gratuitā. §. si margaritas. & ff. cōmod. si vt certo. §. nūc videndum. j.

†*Aliàs perijt*.

f ¶ *Quia non fuit*. Bona rō vt supra q. b. mod. recontrahi. obliga. §. ij. ver. cōmodata.

Præscriptis verbis agitur tripliciter.

g ¶ *Præscriptis verbis*. Quę cōpetit ex cōtractib' tribus innoīatis, do vt des, facio vt facias, do vt facias vt ff. de p̄scri. ver. l. naturalis. §. i. ij. & iij. ¶ In Facio enim vt des, datur actio de dolo: & Bartol. in d. l. naturalis. §. quòd si faciam. assignat rationem quæ omnia sunt secundū cōmunes docto. sententias. Vide tamen quæ dispu-

disputando contra dicunt For.in l. iurisgẽ.§.& ideo.col.v. ff. de pac. & Præpo.sen.in iiij.casu.q.vi. col.ij.] ¶ Aliàs datur ex pactis incontinenti appositis, vt C.de re.permu.rebus. (j) aliàs dat, quando dubiũ est de nomine contractus, vt ff.de pscrip. verb. l.i.§.fin. & l. ii. iii. & iiii. ADDI. (i) Hoc verum si supra accidẽtalibus apponatur, secus si super substantialibus, vt l. pacta ff. de contrahẽ. emp. Angel.

* ADDIT. Sed cur dicit actio præscriptis verbis? an quod in aliis negotiis essent certæ formulæ, vt Cicero scribit in orat.pro. Q.Roscio; vbi autem nouũ exoriebatur negotium, de quo non erat certa præscripta formula, nouam formulam confringere oportebat, quam prętor iudici præscribebat, ex quo præscriptis verbis agi dicebatur? sic videtur Hotomano in comment. in præd.orat.ex l.i.ff.de præscri.ver.

niente dãno vel interitu rei, ad quẽ spectaret: & primo videbatur ad ipsum emphyteuticariũ pertinere interitũ totius rei; statim ac perfectus erat cõtractus, nõ aliter ac in emptore, vt s. tit.i. §.cũ autẽ.cuius contrariũ dicit ex eo. quia cum dominus remaneat domin9 ei perit. Itẽ quia in emptione ille, q vendit, tenet ad tradendũ: & ideo liberatur interitu sine culpa sua secuto: is verò, qui dat in emphyteusim, tenetur ad patientiã, & sic ad factũ successiuũ l.ex conductu ff. loca. & ideo cum habeat tractũ in futurũ incertũ, periculum semper est ipsius domini. Secundò videbatur, q dam nũ partis rei spectaret ad dominũ sicut in locatione, in qua fiebat remissio ob similia damna. cuius contrarium dicitur ex eo, quia in emphyteusi merces est modica, quæ traditur in cognitionẽ dominii, ideo nõ est in damno sicut in locatione.]

¶ Contractus emphyteuticus, qui perficit cũ alicui res cõceditr mercede in pecunia, vel in spècie constitura, à locatione, & ab emptione ĩ aliquib9 differt, & multipliciter cõuenit cum eis: qui iure ciuili fuit ĩtroduct9. Et ĩ tertius tot9 rei ptinet ad dominũ, & particularis ad emphyteutam. hoc dicit. Angelus.

¶ † Adeo [a] autem aliquã [b] familiaritatẽ inter se vidẽtur habere ẽptio & vẽditio, [c] item locatio & conductio, [d] vt in quibusdã causis quæri solcat, vtrũ [e] emptio & venditio cõtrahat, an

† Ad interpretationem huius.§. vide For. in l. legitima.co. v.ff. de pac.

SYL. ¶ Adeo autem. Casus. In prima parte huius textus non necessariò ponendus est, quippe qui declarat terminos contractus emphytheutici, Cum enim antiquitus dubitaretur, an certa mercede constituta si cõcedebatur perpetuò fundus, esset venditio, q a vtile dominiũ trãsferebat, an locatio, quia remanebat dñs: fuit hęc cõtrouersia sopita per declarationẽ factã, qua vocatus est contractus emphyteuticus, quasi meliorationis. sed bene dubitari poterat eue-

a ¶ *Adeo autem*. Quia iisdem regulis & constitutionibus consistunt, multa ergo habent, inter se communia.

b ¶ *Aliquam*. Aliàs non est in litera, aliquam.

c ¶ *Et venditio*. s.ex vna parte.

d ¶ *Et conductio*. Scilicet ex alia.

e ¶ *Vtrum emptio*. Quod videbatur, cũ talis datio alienatio sit, vt in authenti. de non alie. §. alienationis. coll.ii. quod locatio non facit, vt ff. eod.l.non solet.

a ¶ *An locatio.* Quòd videbatur, cum mercedem soluere teneretur.
b ¶ *Perpetuo.* Aliter accipitur. ff. pro socio. l. j.
c ¶ *Pensio.* In pecunia.
d ¶ *Reditus.* in specie.

locatio [a] & cóductio: vt ecce de prædiis, quæ perpetuò [b] quibusdã fruenda tradũtur id est, vt quandiu pensiò [c] siue reditus [d] pro his domino præstetur, † neque ipsi conductori, neque hæredi ei, cuiuè cóductor hæres, uè eius id prædiũ vẽdiderit, aut donauerit, aut dotis noie dederit, alioue quocunq; modo alienauerit, [e] auferre [f] liceat. Sed talis cõtractus, qa inter veteres dubitabatur, & à quibusdã locatio, & à quibusdam venditio existimabatur, lex Zenoniana [g] lata est, quæ emphyteuseos [h] contractus † ꝓpriã [i] statuit naturã neque ad locationem, [k] neque ad vendi-

e ¶ *Alienauerit.* Cũ multi sint modi alienandi, ut ff. de publi. l. iii. & iiij. v. & vj.
f ¶ Auferre liceat. interdum autem datur ad certum tẽpus, interdũ in tertiam personam vel generationem, cũ oĩa pacta super hoc cõ tractu habita valeãt, ut infra proxi.

Emphyteusis datur ad uaria tẽpora.

Sed ecclesia dat ĩ emphyteusim vsq ad tertiam generationem tantũ, ut in auth. de non alie. coll. ij. §. emphyteusim. Vel (vt puto) etiã in perpetuum, dabit, ut quilibet priuatus, ut hic, & in auth. de alie. & emph. §. licentiam. coll. ix. Accur. floren.

SYL. ¶ Ange. hic distinguit, ꝙ aut seruat̃ in alienatione solemnitas requisita: & valet. & transiret ad omnes: aut non, & non ualet. c. j. de re. eccle. nõ alie lib. vj.

g ¶ *Lex Zenoniana.* vt C. de iure emphyteu. l. j.

Emphyteusis unde dicitur.

h ¶ *Emphyteusos.* Emphy grecè, latinè dicitur melioratio: hoc iõ, quia olim tantum sterilia dabãtur, ut meliorarent̃: sed hodie non tm̃ sterilia dant̃, sed ẽt fertilia, nisi in ecclesia q̃ dat sola ea, quæ, congrua videntur œconomo & aliis gubernatoribus ecclesiæ. sic. C. de sacrosan. eccles. auth. perpetua quoque. Accur.

i ¶ *Propriam.* Agit ergo cõdictione ex lege ad oĩa obseruãda, quæ cõueniunt. Sed nũquid emphyteuta põt alii dare in emphyteusim? Respondeo sic, ut in hoc. §. & in auth. de non alie. aut permu. §. alienationis. cola. ij. Itẽ nunqd illud vtile dominium, qd̃ solũ hẽt, trãsfertur in eũ? Rñ. sic, cũ rei vẽdicatio vtilis sibi det̃, ut ff. si ag. vec. l. j. & ij. Sed qualiter aget † Cõ primus emphyteuta cõtra secundũ, vt eũ expellat? Rñ. rei vẽdicatione, quæ licet de iure sibi non cõpetat, exceptio tamen opponi non potest, quia replicaret̃: & si cnon dominus dominũ uincit, ut, C. de trans. l. vbi. vbi de facto tantum agit & vincit, & ff. de excep. rei. iudi. si quis rem. Vel verius, aget præscriptis uerbis. Vel dic, ex lege Zenonis ad mercedem.

Cõ or. cum hoc. tex. c. ut & cũ gl. in pri. ext. c. ti.

SYL. ¶ Cõis do. resolutio est, ꝙ si requisito dominio primus emphyteuta fecit secundum, & eũ induxit in possessionem iuxta formã l. fi. §. necessitatem. C. eo. tunc dñs agit cõdictione ex d. l. fi. si verò propria auctoritate, & tunc dñs põt eũ expellere, & agere rei vẽdicatione, nõ condictione ex l. quia illa est actio personalis. §. sic itaque infra de act.

Emphyteusis a locatione in specie differt.

k ¶ *Neque ad locationem.* Immò differt in vij. Nam hic ẽt in spẽ pstatur pẽsio, sed ibi in pecunia tm̃, vt hic scripsi-

tionẽ[a] inclinantẽ sed suis pactionibus fulciendã: & si quidẽ aliquid pactũ fuerit, hoc ita obtinere, ac si naturalis [b] esset contractus: sin autem nihil de periculo rei fuerit pactũ, tunc si quidẽ totius rei interitus accesserit, ad dominum [c] super hoc redũdare periculum: sin aũt particularis, [d] ad emphyteuticarium huiusmodi damnum venire: quo iure vtimur. [e]

¶ Cum dominium rei concessæ transit pecunia pro mercede constituta, emptio non locatio dicitur. Areti.

scripsimus. Itẽ hic possidet naturaliter si ut fructuarius, vt.ff.de acq. pos. naturaliter. sed conductor non vt C.cõmu.de vsuc.l.j. Item hic hẽt dominiũ utile, sed cõductor non, ut ff.eo.l.nõ solet. † Itẽ hic cõtractus sit in immobilibus tantum, ille ẽt in mobilibus, vt in auth. de alie. & emphy. §. licẽtiam. col. col.ix. Item hic agiẽ con dictione ex lege, ibi ex conducto. Itẽ hic cõtractus iuris ciuilis est, ille naturalis, vt hic dicitẽ. Itẽ est hic in scriptura, ille ẽt sine ea, vt C.de iu.emphy. l.j.& supra de obli. ex consensu. & supra co.in princ.

† Nisi cõduxisset ad nõ modicũ tẽpus, ut ff. l. ager vect. per totum. Iab.

SYL. ¶ Hec procedunt in cõductione ad modicum tẽpus, sed in conductione ad longum tempus adhuc sunt differẽtiæ: quia in locatione remittitur pẽsio ob sterilitatẽ, in emphyteusi nõ. Itẽ in caducitate, quia emphyteuta non cadit, nisi per trienniũ steterit q̃ nõ soluerit, conductor verò secus. Itẽ quo ad melioramẽta, quia colonus repetit, emphyteuta verò non, vt tradit Ias. in l.j. in gl. C.eo.]

Emphyteusis differt a venditione in tribus.

a ¶ *Neque ad venditionem*. quia hic pensio p̃statur, ibi res liberè trãsit. Itẽ ad hoc res reuocaẽ, sed ab emptore non per venditorem, vt C.de rei vẽ.l.in ciuile. Itẽ hic utile trãsit dominium, ibi directum, vt supra de re.diui.§.per traditionem.

Ius gentium dicitur ius natur ale

b ¶ *Naturalis*.i.iurisgentiũ, qd[r] naturali ratione est inductum, ut supra de iu.na.§.quod verò hic.n. est de iure ciuili, vt & alii, ut iufra de act. §.de constituta pecunia.

c ¶ *Ad dominum*. Vt pensionem nõ habeat.

d ¶ *Particularis*. Idest, medietatis vel minus, secundum M. & Io. arg. ff. de vsufr. etiã & de ver. signi. nomen filiarũ. §. portionis. & ff. de dam. infect. inter quos. §. damni. & de contrahen. emptio. domũ. Nos dicimus si aliquid ẽt parũ remansit, damnum emphyteutæ esse, arg. huius. §. & C. eodem. l. prima. De hoc dantur tales versus: Res periit tota, tũc nihil dabit emphyteuta. Si pro parte perit, non ita liber erit.

Emphyteutica rei si pereat, cuius sit damnũ.

Additio

¶ Alii dicunt iudicis arbitrio relinquendum, vt dicit hic Christo.]

Emphyteusis

SYL. *duo pacta continet.*

d ¶ *Vtimur*. Sunt & duo alia naturalia siue tacita pacta in hoc cõtractu: vt de reiiciendo emphyteutam si non soluerit pensionem per triennium, vt C. eodem l. secunda. §.j. & in auth. de non alie. §. scire. coll. ij.

¶ Hæc vera, nisi celeri satisfactione morã purgauerit c. potuit de loca. quæ arbitrio iudicis remittitur attẽta qualitate personarũ & tẽporis.]

¶ Item & si velit emphyteuta vendere, quòd domino primo denunciare debeat, vt C. eo. l. fi. §. j. Accur. †

ADDIT. Quod dictum est emphyteutam posse expelli nõ soluta pensione per triennium, verum est in emphyteuta priuati, quoniam emphyteuta ecclesiæ cessans per biennium

† Vide Bar. Cæpol. in trac. cautelarum cau. xxij. cõsilium qui ponit cautelam, ut emphy. emphyteutica possit alienare

irrequisito domino. nium in solutione expelli potest, au then.qui rem.C. de sacrosan. eccle. & nota.C.de iure emphy.l.secunda. & extra de loc.cap. potuit. & in authen.de non alie.§. scire, col.secunda.Sed in simplici colono indistictè biénium expectatur vt. ff. loca. quæro. §.inter locatorem.

SYL. ¶ Item quæritur. Casus Ponitur in tex.sed prior decisio videbatur magis iuridica : nã auri, cuius dominiũ trãsferebatẽ, emptio erat, operæ autẽ ad conficiendos annulos locatio. emptio enim operarum non videbatur considerabilis. Sed dic, q ratio decidendi fuit, quia finis rei spectatur. ille enim nolebat emere aurum, sed annulos : vnde quamuis dominium auri transiret, non operarum, venditio erat in effectu annulorum, quia constabant ex materia & opera : iccirco dicta est potius emptio quàm locatio, quia annuli non aurum uidebantur:& sic declares, quia aliàs esset vera prima distinctio tex.

a ¶ *Suo*. Scilicet artificis.

b ¶ *Formæ*. Scilicet demonstratæ.

Sed quid si certa non est materia demonstrata? Respon.non interest, vt ff.de contrahen.emp. conuenit.& l. Sabinus. Vel facies punctum in dictione, suo.

¶ Item quæritur, si cum artifice Titius conuenerit, vt is ex auro suo [a] certi ponderis, certæq; formæ [b] annulos ei faceret, & acciperet (verbi gratia) decem aureos, utrũ emptio & venditio, an locatio & conductio cõtra hi videatur? Cassius ait materiæ, quidem emptionẽ & venditionẽ contrahi, operæ aũt locationem, & conductionẽ. Sed placuit tantũ emptionẽ, & venditionem cõtrahi. Quod si Titius suum aurum dederit, mercede pro opera constituta, dubium non est quin locatio. & conductio sit. ¶ In hoc contractu veniunt, quæ de natura ipsius venire debent, licet non fuerint expressa. ¶ Cõductor, aũt omnia secũdũ legẽ [c] cõductionis facere debet:& si quid in lege prætermissum fuerit id ex æquo, [d] & bono præstare. ¶ Conductor de leui culpa tenet. Angel. ¶ Qui pro vsu [e], aut vestimẽtorũ aut argenti, aut iumenti, mer-

¶ Conductor autem. Casus. In tam notissima regula non est figurandus nisi literaliter: & nota. facile colligunt ex summario.]

c ¶ *Conductor*. Legem. Id est, pacta, vt.ff depos.l.prima. §. si conueniat.

d ¶ *Ex æquo & bono*. vt vsuras post moram, vt C.eodẽ præses, Idem econtra, nam conductor agit, ut domus & hostia sibi reparentur, ut ff.eodem. ex conducto.

SYL. *Superlatiuus pro positiuo quandoque ponitur.* * ¶ De expẽsis in re conducta factis, vide Baldum in l. prima.columna prima. C. de iure emphyteu.

¶ Qui pro vsu. Casus Facile figuratur, quia litera clara est; cuius ratio est, quia contractus vtriusque gratia contrahitur. Ideo casum figura literaliter,& no.tex.]

e ¶ *Qui pro usu*. Diligẽtissimus, Id est diligens, sic exponitur. ff. eodẽ esi mer-ces. §. qui colũ.nam cum

vt: iusq; gratia fiat locatio, nō venit exactissima diligentia, ut ff. commo. si vt certo. §. nunc videndū. Alii proprię ponunt, & dicunt speciale in iis rebus, quę facile possunt frangi.

SYL. ¶ Hæc vltima videt cōmunior, secū dum Christ. hic. In aliis enim tenet solū de leui, vt tradit Deci. in l. cōtractus. in v. no. de reg. iur.]

a¶ *Amiserit.* Vel damnum datū sit, quod præuideri nō poterat, vt. ff. eo. sed & de damno.

SYL. *¶ Adde an conductor teneatur de incendio, Tho. Gram. in decisi. iij.]

b¶ *Mortuo.* conductore. proprietatis: secus in vsufru. vt C. de vsufru. si domina. Vel dic vt ibi, & de iure do. si socrus. in fine.

SYL. ¶ Et hæc vera, vbi ius vsusfructus constituitur, secus si fructus usq; ad certum tempus vēdantur, vel locentur, vt hic per doc.]

c¶ *Succedit.* vt C. eo. viā. Sed an moriēte scholari vel recedēte substituere pōt. Respon. sic de iure cōductionis, sed ratio societatis ꝓhibet, quæ ꝓualet, vbi certa persona eligitur, ut infra ti. j. §. soluitur.

SYL. ¶ Hoc verum, nisi subrogetur socius æquè idoneus. l. ideq;. ff. ꝓ soc.

cedem aut dedit, aut promisit, ab eo custodia talis desideratur, qualem diligentissimus paterfamil. suis reb. adhibet: quā si prætiterit, & aliquo casu fortuito eā rē amiserit,[a] de restituenda ea nō tenebitur.

¶ Contractus locationis ad hæredes transit cōductoris. Ang. Are.

¶ Mortuo conductore[b] intra tēpa conductionis, hæres eius eodē iure in conductione succedit.[c]

¶ De societate.

Omniū bonorū, & vnius negociationis tantū contrahi pōt societas, in qua dāni & lucri sunt partes æquales, nisi inter socios aliter conuentum fuerit. Aret.

SOcietatē coire solemꝰ aut totorum[d] bonorum, quam Græci specialiter † κοινωνίαν appellant: aut vnius alicuius negociationis, veluti mācipiorum vendēdorum emendorumque, aut olei, aut vini, aut fru-

¶ De societate. ¶ Ista rub. sic continuatur. Dictū est supra de quibusdā cōtractibus, qui fiunt consensu: verū quia societas est etiam contractus, qui fit consensu, vt patet supra de oblig. ex consensu. §. primo, ideo sequitur rubrica de societate. Vnde dicit hic Ac. Est aūt societas (vt ait Marcus Tullius) duorum pluriūve conuentio honestè contracta ad vberiorē quæstum, & cōmodiorē visum. Accu. Cōtinuatio.

S¶ Ocietetē. Totus iste titulus di † uidit in quatuor partes. Primò ponit in quibus rebus possit cō trahi societas. Secundò quæ partes possint esse in lucro & damno: & si non fuerunt à partibus expressæ, quę intelliguntur. Tertiò, quādo societas & quomodo finitur. Quartò, ad quid socius tenetur. Secunda ibi (Et quidē.) Tertia ibi (Manet aūt.) Quarta ibi (Socius socio.) Diuisio. alias κοινωνίαν.

¶ Societatem coire Casus In declaratione terminorū non figuratur, nisi literaliter, cęteris enim paribus in societate damnum & lucrum debet esse commune. l. si non fuerint. ff. eo. No. summarium.

d¶ *Totorum.* i. oīum, & expressè, ut † ff. eo. l. j. §. j. & l. iij. §. j. † Nā hoc nomen Et tūc socii in

me, & meorum bonorũ in sociũ pro medietate dominiũ sine traditione trãsfertur, & omnia lucra unde cunq; et si ex publicis stipendiis prouenient cõicantur, damnũ tamẽ ex delicto causatũ in parte tantum delinquẽtis cõputabitur. ut.l.cum duobus. §. si. ff. eo. Ang.

men, scilicet totus tota totum, totitatem ad vnam rem signat.

¶Omne verò ad plura, quod declara vt per Deci. in l. omnis. in j. not. ff. si cert. peta.]

ADDITIO.

Hoc verum, si ad vnũ adiicitur: aliàs si ad vniuersitatem, de illa tanquã de vno prædicatur. Ioan. Fab.

a ¶ Emendi. Item duobus aliis modis, scilicet simpliciter, vt ff. eo. l. coiri. & l. nec adiecit. Itẽ vnius rei, ut. ff. eo. l. societas.

b ¶ Aequales. Sic. ff. de hære. institu. l. quoties. §. hæredes. & supra de hære. institu. §. si plures. & ff. eo. l. si nõ fuerint. & dic æquale fuisse capitale. Accur.

¶Vt ego liqueat materia, dic, quòd quandoq; inter socios est conuentũ de quota lucri & damni: & illud seruandum est, ut hic: si modo ille, qui plus lucri ferre debet, plus cõtulerit l. si non fuerint. ff. eo. aliquando est conuentum de lucro, vel de damno tãtum: & cõuentio facta in vno hẽt locum in alio. §. illud. infra eo. aliqñ conuentum est, ut lucrũ æqualiter diuidatur, & alter nullum damnum patiatur; & tunc aut is, qui operam posuit, est ille, qui damnum pati nõ debet. & valet societas & conuentio d. l. si nõ fuerint. §. ita coiri. aut ecõuerso, & cõiter tenetur non ualere, si quis vult non pati dãnum, qui ponit tantũ pecuniam, aliquando nihil est conuentũ sed vnus posuit pecuniã, alter operã: & habet locũ q. posita in l. j. C. eodẽ ita decla. Salyc. & bene in di ct. l. si nõ fuerint.]

menti emendi [a] vendendique.

¶Et quidẽ si nihil de partibus lucri & dãni nominatim cõuenerit, æquales [b] .s. partes & in lucro & in damno spectãtur. Qđ si expressæ [c] fuerint partes, hæ seruari debent. Nec enim vnquam dubium fuit, quin ualeat cõuentio, [d] si duo inter se pacti sĩt, vt ad vnũ quidem duæ partes & lucri & damni pertineant, ad alium tertia [e].

¶ Valet conuentio inter socios, vt maiorẽ partẽ lucri ferat alter q̃ damni: & ècontra: & ẽt q lucrũ participet alter, & damnũ nõ sentiat. Et lucrũ dicitur qđ superest oĩ dãno deduc. Are.

¶De illa sanè cõuentione quæsitũ est: si Titius & Seius inter se pacti sunt, vt ad Titiũ [f] lucri duæ partes pertineãt, damni tertia: ad Seium duæ partes damni, lucri tertia: an rata debeat haberi cõuentio. Quintus Mutius contra naturã societatis talem pactionẽ esse existimauit, & ob id non esse ratam habendam. Seruius

c ¶ Expresse. Etiam in solo lucro, ut infra eodem §. illud.

d ¶ Conuentio. Scilicet, talis ut sequitur.

e ¶ Tertia. Scilicet pars lucri & damni.

¶ De illa. Casus positio nõ est necessaria, quia text. eam facit. Ratio. n. dubitandi erat natura societatis, in qua omnia deberent esse communia. l. si nõ fuerint. ff. eod. contrarium deciditur ex ratione expressa in tex. quia opera vnius quandoq; est prætiosior & utilior societati, quam sors & capitale alterius. Notabilia clara sunt, & ea optimè colligit hic Ang. SYL.

f ¶ Ad Titium. Computatio hic ita expedita fiat: vt si lucrum in vna re, in alia verò damnum contigerit, ut si dedu-

si deducto omni damno lucrum superesset, vnus in duas partes, alius in tertiam partem admittatur eius lucri. Si verò tantũ damnũ superest: is, qui duas partes damni ferre debet, in rebus, quæ supsunt, tanto minus q̃ alter accipiat, quantũ faciat tertia pars dãni. ut ff. eodẽ. Mutius.

¶ *Seruius.* Hic Seruius sibimet contradicere videtur, vt. ff. eo. l. Mutius. Sed non est verum: nam ibi dicit de facto hoc esse non posse. scilicet ut dãnum & lucrũ sit in eadem societate, cũ damnum lucro, & cõtra lucrum damno deducto intelligitur, ibi dicitur, & infra eo. §. ver. & adeo.

¶ *Et adeo.* Hæc pacta inæqualia tunc demum locum habent, quãdo alter plus contulit operæ vel industriæ quã alter, ut. ff. eod. l. si non fuerint. in princ. in versi. si verò placuerit. secundũ Azo. cum societas sit fraternitatis ius vt ff. eod. uerũ Ioã. contra, & subaudit in l. illa, si non fuerint. maximè. Alii idem quod Ioan. sed tali ratione, quia iure conuentionis ualent, non societatis. ff. depositi. l. j. §. si conueniat. Accursius.

SYL. ¶ *Hæc* communiter approbatur, ut per Christo. hic: de quo dic, ut dixi

uius [a] Sulpitius (cuius sententia præualuit) cõtra sensit: quia sæpe quorundã ita p̃ciosa est opera in societate, vt eos instũ sit cõditione meliore in societatẽ admitti. Nam & ita coiri posse societatem non dubitatur, vt alter pecuniã cõferat, alter nõ cõferat, & tamẽ lucrũ inter eos cõe sit: quia sæpe opera alicuius ꝓ pecunia valet. Et adeo[b] cõtra Quinti Mutii sententiã obtinuit, vt illud quoque constiterit posse cõuenire, † vt quis lucri partẽ[c] ferat, de dãno ñ teneatur: qđ[d] & ipsum Seruius cõueniẽter[e] † sibi † fieri existimauit. Qđ[f] tñ ita ĩtelligi oportet, vt si ĩ alia re lucrũ, in alia dãnũ illatũ, sit cõpensatione facta solũ quod super est intelligatur lucro esse.

¶ Particula adiecta in lucro, tacitè videt̃ adiecta ĩ dãno ecõtra. Ar.

supra super gl. in versi. æquales. in prin. & opi. Io. tenet Dec. in l. si paciscendi. in ij. no. C. de pact. vbi vide pro declaratione huius tex. docto.] ¶ *Partem.* non totum: aliàs esset leonina, (j) ut dicit in fabula Aniani vel Aesopi, ff. eo. si non fuerint. §. fi. & l. si vnus. §. sed si pretium. in fi.

ADDITIO. (j) Idẽ si non habito respectu ad lucrũ de certa quãtitate cautũ sit, puta uolo x. annuatim, etiam si cõcedens pecuniam in se periculum suscipiat, secũdũ Ang. hic. ¶ Quod & ipsum. s. dictũ hoc proximo casu. ¶ Conuenienter. i. cõuenien s esse suæ sententiæ, quam dixit supra eodem. §. illa.

† *Vide in hũc locũ Abb. in c. nauigãti. col. y. ver. nec obstat. §. de illa. extra de usur.*

† *Aliàs ibi.*

† *aliàs neutrum nec sibi, nec ibi.*

† *aliàs deest fieri.*

SYL. ¶ Illud. Caius. Sic figurari potest. Conuentum fuit, q̃ vnius pars lucri sit tertia, alterius reliquum, nec aliquid cautum expressè fuit de damno contingẽte, dubitabatur quomodo partiendum esset damnum: & videbatur quòd æqualiter, quia ubi in societate partes lucri aut damni nõ sunt adiectæ, æquales sunt supra eodem in princ. contrarium dicitur ex illa ratione, quia eadem debet esse ratio lucri & damni, & secundum naturam est vt eatenus incommoda ferantur

rantur quatenus feruntur cōmoda.l. secundum naturam.ff. de regu. iur. regula.n.in cōtrarium allegata pro cedit cæteris patibus,& nullo super hoc cōuentu; sed quādo data est forma lucro uel damno,censetur pariter datū, vtriq;. Not.summarium.

a ¶ *Seruari.* nō.eādem rationem contrariorū. sic ff.de leg. iij. l.fi.§.fi. & ff. fam. hercis.l.si filia.aliàs ē l. si vni.§.item Papinianus. Argum.contra ff.de libe. & posth.commodissimè.& & ff.loca.l.ea lege.j.respō. & ff. de neg. gest. si quis negocia.

SYL. Solu. ex dirinctiōe Bar. in l. inter stipulantem §. sacram. ff.de verb. oblig. & dic ut per Ang.hic.

SYL. ¶ Maneat[?] asit. Casum non expedit figurare,quia plana est ratio,quòd ea, quæ consensu contrahuntur, eodem consensu distrahantur.Nec ob.quod pro ratione dubitandi posset adduci, quòd in cōtractibus re nō integra nō licet alteri resilire à cōtractu inuito socio. l.sicut C.de actio.& oblig. quia hoc est verum in contractibus habentibus certum & determinatū finē, ut emptio,& huiusmodi: secus in societate,quæ aliquando finiri eadem uoluntate potest, nisi sit contracta ad determinatum tempus. Notabi.collige, ut hic per docto.]

¶ Illud expeditū est,si ĩ vna cāpars fuerit expressa, veluti in solo lucro vel in solo dāno: in altera verò omissa: in eo quoque, qđ pтermissum est, eandem partem seruari.[a]

¶ Societas soluitur renūciatione qua soluta: lucrū quod post renunciationem acquiritur, non cōicatur: nisi dolose fuerit renunciatum. Aret.

¶ Manet autē societas eousq;, donec in eodē consensu perseuerauerint. At cum aliquis renūciauerit[b] societati, soluitur societas, Sed planè si quis callidè[c] in hoc renūciauerit societati, vt obueniēs aliquod lucrū solus habeat, veluti si totorum[d] bonorum socius, cū ab aliquo hæres esset relictus, in hoc renunciauerit societati, vt hæreditatē solus lucrifaceret, cogitur hoc lucrum communicare. Si quid[e] verò aliud lucrifaciat, quod non captauerit;[f] ad ipsum solum pertinet. Ei verò, cui renunciatum est, quicquid omnino post renunciatam societatem acquiritur, soli conceditur.[g]

b ¶ *Renūciauerit.* Renunciauerit. præsenti socio,(j).non absenti,ut.ff. eo.sed & socius.§.si absenti.

¶ Intellige secundū glo. in dicta lege allegata, quod nō ualet quo ad renūciātē.

SYL.

ADDITIO.

(j) Vel eius procuratori: aliàs non tenet nisi ĩ prejudiciū renunciantis. Ang.

c ¶ Callidè. Idē & si intēpestiuè renūciet.Itē & si expediat nō renunciari, vt.ff.eo.actione.§. Labeo. & l. sed socius.§.fi.

d ¶ *Totorum.* .i.oīum, hoc expresso, vt ff.eo.l.iii.§.i. aliàs contra.vt ff.eo.nec adiecit.

e ¶ *Si quid.* Aliàs, si quidem. sic.ff. ex qui.cau. in possess.ea.l.fulcinius. §.quòd.si aduersus.sic. ff. eo. actione.§.diximus.

f ¶ *Non captauerit.* Id est, non præcogitauerit.

g ¶ *Conceditur.* No.hic quinq; modos

Societas [illegible] soluitur.

dos soluēdę societatis, hic & sequentibus quatuor §. Sunt & alii duo, ut intereemptione rerum naturali vel ciuili; vt. ff. eodem verum. §. fi. Item cum alio stipulor animo nouandi, vel iudicium cū aliquo dicto animo nouandi, ut ff. eodem actione. j. respon.

SYL. ¶ Soluitur. Casus figuratio clara est, Enumerat. n. quib[9] modis societas finiatur, & assignat tex. rationem ibi, quia societatem, & in casibus similiter inferius positis, & quia sunt termini, eos nota.]

a ¶ *Morte*. i. dé est, in tutela: secus in deposito & mādato, vt. ff. de iis qui no. infra furti. §. illud.

SYL. ¶ Ratio autem differentiæ assignat ibi per glo. quę tamen non est vera, nec concludit, sed bene posset reddi ratio huius rei: quia qui coit societatem, videtur eligere sibi personā. idem in tutela: non sic in deposito. sed in mandato idem videtur tñ pōt dici ꝙ nō requirit illa diligētia, quæ in tutela & societate, in psona mandat. & deposit. vel dic, vt dicit Barr. in lege adeo. ff. eo. ꝙ impediretur libera testandi facultas. l. cū duobus. §. idem respondit. ff. eod.]

b ¶ *Et si.* id est, quamuis, accur.

c ¶ *Conuenerit.* s. vt duret inter superstites etiam vno moriente: non aūt ad hæredē trāsit † etiam ex pacto, vt ff. eo. l. adeo. & l. nemo. j. nisi in societate vectigaliū, vt. ff. eo. l. verum §. in hæredem. & l. adeo. j. respon. ¶ Intellige tamen, quòd transit ad primum hæredem tantū, nō ad alium, glos. in l. nulla ff. eo.] ¶ Et nisi denuo consentiant, vt. ff. e. l. plane.

Societas non transit ad hæ-redem nisi in duobus casibus.

† Oportet tamē hæredē perficere īchoata à defuncto l. hæres socii. ff. e.

ADDITIO. Item nisi iuramēto hinc inde apposito, quia forte de iure canonico teneret etiā in persona hæredis, nec morte unius ex sociis solueretur, per c. cum contingat. extra de iureiuran. secundū Ioan. Fab. hic.

SYL.

¶ **Morte vnius ex sociis soluitur societas. Itē īteritu rei, vel publicatione bonorū Itē si vnus ex sociis bonis cesserit. Ar.**

¶ Soluit adhuc societas ét morte[a] socii: quia qui societatem cōtrahit, certā personā sibi eligit. Sed & si cōsensu plu[e]rium societas cōtracta sit, morte vnius socii soluitur, & si[b] plures supersint: nisi in cōeunda societate aliter conuenerit.[c]

¶ Item si alicuius rei[d] contracta societas sit, & finis negocio impositus est, finitur societas:

¶ Publicatione[e] quoque distrahi societatem manifestum est, scilicet si vniuersa bona socii publicentur. Nam cum in eius locum alter[f] succedat, pro mortuo[g] habetur.[h]

Item si quis ex sociis mole debiti prægrauatus

d ¶ *Item si alicuius rei.* Vt duo tabernarii de vēdendo uinum in foro.

e ¶ *Publicatione.* quæ publicatio fit propter delicta, vt. ff. de bo. dam. l. prima. j. respon.

f ¶ *Alter*. Aliàs, alius, scilicet fiscus.

g ¶ *Pro mortuo.* Sic ff. eod. actione. §. publicatione.

h ¶ *Habetur.* Sed quid si hic socius, cuius bona publicata sunt, ratione operæ socius erat, non rerum: quod esse potest, vt supra e. §. de illa, vers. nam & ita? Respon. idem, cū libertatem, uel uitam, uel ciuitatem amittat, vt. ff de bo. dan. l. j. & infra pro-xi. §. innuitur. in fi.

a ¶ Bonis

Cessio bonorū quare sit

a ¶ Bonis suis cesserit. Quod facere potest, ne in carcerem detrudatur, vt infra de actio. §. fi. & C. de cessio. bonorum l. . * ¶ Non tamē omnino liberatur, sed in posteaque sitis quatenus facere potest conueniri tur d. §. fi.]

†Non tamē semper vt p Soci. in trac. fallen. reg. xlvi.

b ¶ Debita. quia fisco vel priuatis debebat, ut ff. eodem. actione. §. j. c ¶ Veneat. i. vendatur. d ¶ Sed hoc casu. q.d. nō sicut superiori proximo. § quando bona fuerit publicata; nam hic uiuens & in ciuitate existēs sibi postea acquirere potest, ut ff. de cessio. bono. l. v.

SYL. ¶ Socius socio Casus figuratio clara est, nam rōnem dubitandi ponit tex. noster: rōnē aūt decidendi colligere potes ex tex. in §. fi. ī. qui. mo. re cō trahi. obli. vbicunq;. n. commoditas est cōis, videtur tm̄ quòd leuis culpa in eo contractu cōsideretur. Not: socium de leui culpa tantum teneri. Item quòd mala electio socij est in culpa, & imputari debet eligenti.] e Pro socio actione. quę est directa ab utraq; parte, ut ī. de pœn. te. . lit

bonis suis a cesserit, & ideo propter publica aut priuata debita. b substātia eius veneat c soluit. societas sed hoc casu, si adhuc consentiant in societatē, noua videtur incipere societas.

¶ Socius tenetur de leui culpa, vel de tali diligentia qualem suis reb. solitus est adhibere. Angel.

¶ Socius socio vtrum eo nomine tantum teneatur pro socio actione e si quid dolo commiserit, sicut is, qui deponi apud se passus f est, an etiam culpæ, id est, desidiæ atque negligentiæ nomine, quæsitum est: prævaluit† tamē etiā culpæ nomine teneri g eum. Culpa autem nō ad exactissimā diligentiā dirigenda ē. Sufficit enim talē diligentiā cōibus rebus adhibere sociū, qualem suis re. h adhibere solet. i Nā qui parū diligētē sociū sibi assumit, de se † qri, sibiq; hoc imputare debet.

¶ De mandato.

¶ Mandatū obligatorū contrahitur pluribus modis nec obligatur quis, si mandatarii gratia tm̄ mādet. h.d. Aret.

§. ex quibusdā, & finita societate nascitur, vt C. eo. tandiu. nisi in casu, ut ff. eo. actione. §. nonnunquam. f ¶ Passus est. Qui de solo dolo tenetur, & lata culpa, quę dolū repræsentat, ut ff. deposi. l. quod Nerua. & ff. si q s testa. li. esse iuss fue. l. j. §. non autem. * ¶ Ad hæc vide Deciū, qui singulariter declarat, in l. contractus, ver. Non dicitur, hic ff. de reg. iūr.]

Depositarius solum tenetur de dolo & lata culpa.

SYL. *† Adde tex. in l. cum duobus §. nenit & in l. socius socio. ff. eo.*

g ¶ Teneri. nisi alter tantam culpam præstiterit, quantam & iste, & asseret par damnum: quo casu fit compensa tur culpa: itē dolus cū dolo, ut ff. de cōpen. si ambo. & de dolo. l. si duo. * ¶ Intellige ut declarat Alexand. in d. l. si ambo. in addit. ad Bar.]

† Aliàe quæri, debet hoc est sibi imputari debet.

SYL.

h ¶ Solet. Ante cōtractam societatē † & in hoc discrepat à depositario, q vt in p̄senti tenet. sic ff. depo. l. qd Nerua. sic est in eo, cū quo habeo rē communem sine societate, ut ff. fami. herci. l. hęredes. §. non tantum. ¶ Declara hanc gl. vt per gl. in l. cū duobus §. j. in uer. venit. ff. eo. i ¶ Qui parum diligentē. Sic supra quibus

† Scilicet si tūc erat diligentior: aliâs secus, ut per gl. ī l. cū duobus §. i. ff. eo. tit.

quibus modis re contrahi. obligat. §.pręterea.

Conti nuatio. ¶ De mandato. ¶ Obligationũ aliæ re cõtrahunt, aliæ verbis, aliæ literis aliæ consensu, ut supra de obliga. Itẽ earum, quæ ex consensu, aliæ per venditionem, aliæ per locationem, & conductionem, aliæ per societatem, aliæ per mandatum, ut supra de obliga. ex consen su. in princi. de tribus primis dixit, nunc de quarta, scilicet de mandato, Accursius.

† Aliàs tibi man datũ fit.

MAndatum [a] contrahitur quinque modis [b] siue sua tantũ gratia aliqs tibi mãdet, siue sua & tua siue aliena tantum siue sua & aliena. siue tua & aliena. At si tua tantum gratia † mandatum sit, superuacuum est mandatũ: & ob id nulla ex eo obligatio, [c] nec mandati, inter vos actio nascitur.

¶ Ad cognoscendũ cuius gratia mãdatũ fiat, inspiciẽdũ est cuius utilitatẽ concernit illud, quòd mãdatur: & dicitur illius gratia celebratũ. Aret.

tiã inter mandatũ, iussum & rogationẽ. sed aliud visum est Dec. in rubri. C. de mãda. princi. vbi tenet, ꝙ data terminorũ similitudine nihil iterẽ.]

Mand. tũ multis modis contrahitur

b ¶ Quinq; modis. Immò videtur ꝙ sex, ut sequit. Sed dic quinque. s. obligatorijs. Vltimũ. n. s. quando tm̃ tua gratia, nõ est obligatoriũ, vt ff. eod. l. ij. §. fin. Item secundum Ioa. est quoddam aliud sextum obligatoriũ; vt cum sua gratia, & tua, & aliena aliquis tibi mãdat, vt emas fundum pro se & te & Titio. Accur. Et exemplifica. ut ff. eo. l. si procuratorem. §. si tutores, vbi tutor mandat con tutori suo vt seruũ necessariũ emat pupillo & sic gratia mãdãtis, & mãdatarij, & pupilli, contrahitur mandatum.

Addi tio.

Diuisio MAndatum ¶ Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primò ponit, quot modis mandatum contrahitur, & illud per exempla declarat. Secundò, ꝙ fines mandati non sunt pretereundi. Tertiò, quõo mandatum finiatur, & quando mandatũ possit renunciari. Quartò, quòd mandatum debet esse gratuitum. Secũda ibi (Is qui.) Tertiæ ibi (Rectè.) Quarta ibi (In summa.)

¶ Mandatum ¶ Casus Non ponit nisi literaliter in declaratione terminorum. No. quib. mo. mandatum contrahatur. Item quòd gratia mandatarij tantum non contrahitur.

Mãdati diffinitio. a ¶ Mandatum. Mandatum est officium gratuito ab eo, qui susceperit, exhibendũ. Nisi. n. fiat gratis, incipit esse locatio, si nõ erat facturus aliàs tale factũ: ideoq; locari cõsueuit, ut j. e. §. fi. & fit pverbũ rogo, uolo, mãdo, supplico, & similia, vt ff. eo. l. §. j.

SYL. * ¶ Adde ꝙ Accur. in l. j. in ver. sed ego. ff. quod iussu. constituit differẽ

SYL. ¶ Reprobatur hęc opin. secundum Christo. per doct. quia talis casus tãquam mistus comprehenditur sub simplicibus: quæ responsio est falsa, quia pariter esset superflua positio casuum compositorum hic facta: nec releuat respon. Christop. quòd hic de duabus personis tãtum: quia eadem ratio erat in cõpositione plurium personarum, quæ erat in duab. quia omnino dicit casus mistus, qñ mutatur vel additur noua pſona. L ius ciuile. ff. de iusti. & iur.]

c ¶ Obligatio. Nisi dol⁹ & calliditas intercedãt. (j) vt ff. de reg. iu. l. cõsilij.

SYL. * ¶ Declara secundum Dec. ibi.]

ADDITIO. (j) Intellige si sit consiliũ rei honestę, nec esset aliàs facturus. Et tamen tertio, qui ex hoc dãnifica-

nificatus fuerit, indiſtinctè tenetur, vt per Ang. hic.

¶ Mandantis Caſus Similiter hic non figurabitur niſi literaliter, cum declaret terminos propoſitos. Not. quando contrahatur mādatum gratia mandantis tantum. Itē ꝙ credere ſub uſuris pōt eſſe gratia mutuantis & recipiētis mutuum. Item ꝙ hoc tempore poterat prius, cōueniri fideiuſſor q̄ principalis: cætera dic vt per Ang. hic, qui ſigillatim ea ꝓſequitur.]

Chriſto, quòd aliquando vſurę ueniunt ex ſtipulatu: & dicuntur lucrum: aliquando propter moram; & ſecus, quia tuuc ueniunt tanquam intereſſe & damnum.]

ª Gereres. & tunc quia ſuſcepit mandatum, non quia geſſit, tenetur, ut ff. eo. ſi remunerandi. §. j.

ᵇ Sub vſuris. In hoc eſt vtilitàs, mutuātis propter vſurariū lucrum. Sed cōtra ff. de vſur. cum quidam. §. ſi pupillo. in fine. Sed ibi debet ſubaudiri, tantum. Vel dic nō ſunt propter lucrū inductæ, ſcilicet principaliter, vt ibi: ſecundario tamen ſic, vt hic dicitur. Acc.

¶ Mandantis tantū gratia interuenit mandatū, veluti ſi quis tibi mandet, vt negocia eius gereres,ª vel ut fundū ei emeres, uel ut ꝓ eo ſponderes. ¶ Tua gratia, & mandantis. veluti ſi mādet tibi, ut pecuniam ſub uſuris[b] crederes ei,[c] qui in rē ipſius[d] mutuaretur: aut ſi volente te agere cū eo ex fideiuſſoria cauſa mandet[e] tibi, ut cū reo agas periculo mandantis: vel ut ipſius periculo ſtipuleris ab eo, quem tibi deleget in id, quod tibi debuerat. ¶ Aliena aūt tantū cauſa interuenit mandatū, veluti ſi tibi aliquis mādet, ut titii negocia gereres vel ut Titio fundum emeres, uel ut ꝓ Titio ſponderes ¶ Sua & aliena, veluti ſi de cōmunibus ſuis & Titii negocii gerendis tibi mandet[f]: vel ut ſibi & Titio fundum emeres, vel ut pro eo, & Titio ſponderes. ¶ Tua & aliena, veluti ſi tibi mandet, ut Titio ſub uſuris crederes: quia †. ſi ſine uſuris pecuniā crederes,[g] aliena tātum gratia intercedit mandatum.

¶ Mandatum gratia nam mandatarii tātum ñ eſt obligatorium, ſed dicitur ꝓpriè conſilium. Arg.

¶ Tua tm̄ gratia[h]

ᶜ Ei. puta procuratori, mādantis.

ᵈ Ipſius. ſ. mandantis, & in hoc eſt vtilitas mādātis:

ᶠ Mandet. ſ. fideiuſſor: & hoc caſu agetur contra fideiuſſorē mādātem actione mandati, non ex ſtipulatione prima, ſi nouandi animo hoc mandatū interceſſit, vt ff. eo. ſi mandato meo. in fi. l. Si autem non nouandi animo, agitur ex prima cauſa, ut ff. de procur. l. licet. §. ea obliga. in fin.

ᵉ Mandet. hic agi pōt duab. actionibus, mādati. ſ. cōtra mādantem, & negocioru geſto. contra Titiū quæ datur & mandanti, vt C. de neg. geſt. ſi mandatum.

ᵍ Crederes. ſ. mandauerit.

ʰ Tua tm̄ gratia. hic aūt addunt doctor. ſextū modū; qđ dic ut ſ. eo. in prin. in glo. immò videē &c. in fi. gl.

† *aliàs quod ſit ut ſine.* *Conſiliū non facit quem teneri niſi in caſibus quibuſdam.*

tyz. ¶ Verior eſt ſolu. quam ponit hic

interuenit mandatũ, veluti si tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potius p̃diorum colloces, q̃ fœneres: vel ex diuerso, vt pecunias tuas fœneres potius, quàm in emptiones p̃diorũ colloces. Cuius generis mandatum magis consilium, q̃ mandatum est: & ob id non est obligatoriũ, quia nemo ex cósilio[a] mandati[b] obligatur: etiam si non expediat ei, cui mandabatur. cum liberum[c] cuique sit apud se explorare, an sibi expediat consilium. Itaq; si ociosam pecuniam domi tè habentem hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquam emeres, vel eam credederes; quàmuis nõ expediat eam tibi emisse, vel credidisse, nõ tamẽ tibi mandati tenetur. Et adeo hæc ita sunt, vt quæstum sit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fœnerares. Sed obtinuit Sabini sententia, obligatorium esse in hoc casu mandatum: quia non aliter,[d] Titio credidesses, quàm si tibi mandatum esset. ¶ Mandatum rei turpis, vel contra bonos, mo-

a ¶Ex cõsilio. No. bonã regulã, quẽ de cõsilio nõ teneri. Fallit tñ ĩ casib. qui his legib. dicunẽ, ut ff. de dolo φ si cum scires, & ff. de proxene. l. ij. Sed certè ibi fuit frauduiẽtũ cõsiliũ ut ff. de reg. iur. l. cõsilij. Itẽ fallit, vt ff. ad l. aql. l. liber homo. j. rñ. & infra de iniu. §. nõ solũ. & ff. de iniur. l. nõ solum. in prin. & §. Procul' & ff. quod vi aut clam. semper. §. j. & ff. de fur. si quis vxori. §. cum Titio. & ff. de ser. cor. l. j. j. rñ. & §. p̃suadere. Sed hoc in maleficijs, ideo non datur mandati: teneẽ tñ vel de dolo, vel alijs actionibus. Itẽ aliàs facturus non erat in prædictis casibus: aliàs obtinet hęc regula, ut hic, & ff. eo. si remunerandi. §. planè. Sed certè nec his casib. videẽ tenere vt j. ꝓxi. §. Sã dic, nõ teneẽ illi, cui tale consiliũ pręstatur, vt ibi: sed illi. in cuius lęsionẽ cõsuluit, vt hic dicimus. Vnde dici põt, φ nec his casib. fallit dicta regula, cũ dicat nõ teneri illi. s. cui cõsiliũ pręstitum est, nisi in casu illius l. ff. de dolo. φ si cum sci-

res. & illius. l. ff. de proxene. l. secunda. Eandem gl. habes. ff. eo. l. 2. §. fin. Additio.
¶Dic, φ regula est, φ consiliũ non obligat: & ratio est, quia cõsiliũ non necessitat. c. cum olim. de arbi. & explora, qs dẽt & c. vt hic dicitur in tex. & ideo si cõsiliũ necessitaret, ut in officiali, teneretur. Item si cõsiliũ sit dolosũ, ẽt si dolus sit cã impulsiua. Itẽ si in delictis ẽt si aliàs erat facturus, oĩnò puniretur, licet mitius, ꝓ ut latius declarat Dec. in l. cõsilii ff. de reg. iur. * Et ibi ẽt docet quis dicitur cõsiliũ p̃stare. Quomodo aũt cognoscatur, an qui cõsilio paruit aliàs fuisset facturus, vide Ang. in l. j. ff. de eo p quẽ fact. erit.] SYL.
b ¶Mandati. s. actione.
c ¶Liberũ. s. suscepto cõsilio: sed suscepto mandato necesse est cõsumari, secundum Ioan. nisi congruo tempore renuncietur, ut infra eodem §. mandatũ. & ff. eo. si mandauero §. fi. & ff. commo. l. in cõmodato. §. sicut. SYL.
d ¶Non aliter. Hoc esse videtur pro opi. Pla. qui dixit duo scilicet vbi consul-

consulo certę personæ mutuari, teneor ita demum, si aliàs facturus nō erat. Vbi autem nō est designata aliqua persona, non teneor, etiā si aliàs facturus non erat. Sed Io. in vtroq; casu dicit cō tra. Nam primo indistinctè teneor, siue aliàs eras mutuaturus, siue non. Secundò autem cum distinctione: nō aliàs: & facit pro eo. ff. eodem si remunerandi. §. planè. & supra eodem. §. tua & aliena. in fin. & ff. de neg. ge. l. iij. in fine, & l. iiij. Nec obstat quod hic dicitur: quia & si aliàs etiam facturus erat, tenetur quia mādauit, ut dictum est: vnde potest subaudiri, maximè quia non aliter &c.

.s. inducunt ad peccandum, vel contra bonos mores, qui cōtineant turpitudinem: secus si sit contra bonos mores non continentes turpitudinem de iure ciuili: ita declarat Dec. in l. pactum quod dotali. ī fi. C. de pa.] ¶ Et facit ad hunc. §. ff. eo. si remunerandi. §. rei turpis. & l. si mandauero. ij. §. qui ęde. & ff. de arbi. l. si cum dies §. compromisso. & supra de inutil. stipul. §. quod turpi. & ff. de verbo. obli. l. generaliter, & l. sequen. & ff. de condi. institu. conditiones.

res, non valet. Angel.

¶ Illud quoque mandatum non est obligatoriū,[a] quod contra bonos mores[b] est: veluti si Titius de furto, aut de danno faciendo, aut de iniuria facienda mandet tibi. Licet.n. pœnam istius facti nomine præstiteris,[c] non tamen vllam habes aduersus Titiū[d] actionem.

¶ Mandatarius non debet excedere fines mandati; & quatenus excedit, non habet actionem mandati. Angelus Aretinus.

ADDIT. Hæc opi. Ioan. veluti communior approbatur, de quo in l. si remunerandi §. planè. ff. eo. Christ.

SYL. ¶ Illud quoque, Casus. In notissima regula non esset figurandus: tamen pro ratione dubitandi posset adduci text. in l. non solum. §. si mandato. ff. de iniu. vbi tenetur mandans iniuriam alteri inferri. sed responsio facilis est, teneri ex iniuria offenso, non offendenti: hic autem agitur de obligatione, quæ oritur inter mandantem & mandatarium. Not. dic vt per doc.]

a ¶ Non est obligatorium. Etiam si iuramentum intercederet, ut in auth. scenicas non solum. §. j. colla. v.

SYL. ¶ Facit. c. non est obligatorium. de reg. iur. lib. 6. quod intellige in bonis moribus de iure canonico, qui

b ¶ Contra bonos mores. Hic quæritur, quid si mandaui tibi, ut illi nomine meo iniuriam inferres, an teneor? Respon. utiq;, arg. ff. de dam. infect. l. damni. j. §. si mandato.

c ¶ Præstiteris. Scilicet ei, cui commissum est maleficium: ut pęnam dupli: & ita licet intersit mandatarij, tamen non agit: quia nec interesse fingitur, ut ff. de condi. insti. filius, & melius. ff. de reg. iur. l. quod quis ex culpa. in fine.

d ¶ Titium. Scilicet mandantem.

¶ Is qui, Casus. Figuratur in exemplis positis in tex. & ratio clara est primi dicti. Sed dubitabatur, quādo excedebantur fines mandati, an in concurrenti quantitate valeret: & videbatur quòd non Sabino & Cassio, ea ratione, qua dictum est supra in § fideiussores, de fideiusso. at contrarium deciditur: quia hic non est indiuiduitas ut ibi, & maiori SYL.

s.cum eo mandati [a] actioné, quoniam qui mādat, vt sibi centum aureorū fundus emeretur is vtiq; mādasse intellitur, vt minoris (si possit) emeret. [b]

¶ Mandatū re integra potest reuocari, & re ītegra finitur morte: succurritur tamē ei, q ignorauit mādatum reuocatum. Aret.

¶ Rectè [c] quoque mandatū contractum, si dū adhuc integra res sit, reuocatum fuerit, euanescit. [d] †

¶ Item si adhuc ītegro [e] mandato mors alterutrius interueniat, idest vel eius qui mandauerit, vel illius qui mandatū susceperit, soluitur mandatum. Sed vtilitatis cā receptú ē, † si eo mortuo qui tibi mandauerat, tu ignorans eum decessisse executus fueris mandatū, posse agere mādati.

a ¶ Mādati actioné. Pro pretio dato ut ff. de in rem ver. si fundum.

b ¶ Emeret. Est āt illa rō, quia maiori sūmè minor inest, ut hic, & ff. de ver. obli. l. j. §. ij. & l. inter, stipulātē, §. ij. & ff. de arbi. diem. §. si plures.

ADDIT. Et hęc uera, ubi negociū, qđ mandatur, respicit damnū vel vtilitatē mādantis vel mādatarij, secus si tertiū tm̄, quia non pōt ampliari nec restringi tanquam odiosum, ut in c. cui de non sacerdotali. de præben. in vj. Io. Fab.

SYL. Casus. Rectè & c. Ita figurari pōt, q̄rebatr̄ an mādatū reuocari posset saltē re integra: & uidebatr̄ q nō: ratio est, quia cū ī cōtractu requiratr̄ volūtas mādantis & mādatarij, nō videbatur altero inuito per unū reuocari posse l. sicut C. de act. & obli. contrariū, deciditur & ratio assignatur in gl. in ver. euanescit.]

SYL. c ¶ Rectè. Nā si non rectè, nō est necesse reuocari, ut supra eo. §. illud.

d ¶ Euanescit. Speciale est in mandato, ut sic facile reuocetur per uolūtatē vnius partis tm̄ in aliis. n. cōtractib. non sic, ut C. de acti. & obli. l. sicut. quæ est cōtraria huic. Et ē ratio, qa hic non statim interest; & iō nō statim hincinde nascit̄ obligatio quę ex interesse datr̄, ut ff. e. si pcuratorē. §. mandati actio. & facit ad hūc §. ff: de iu. om. iu. & quia. & ff. de mino. q si minor. §. Sceuola. & C. de re pu. hæ. l. fi. & ff. de ritu' nup. l. pleriq;.

SYL. * ¶ Limita hūc tex. s'm Dec. in l. singularia. num. 24. ff. si cert. peta. nisi mādatū interuenerit contemplatione, mandatarij: quia tunc nō pōt reuocari.

* ADDIT. Hoc tn̄ ita accipiendū est, ut mandator reuocet, antequam mandatarius incipiat exequi; & mandatarius renūtiet quam primū autequam incipiat mandator in eo loco esse, ut amplius eam rem explicare non possit l. si quis. ff. eo. E.B.

e ¶ Item si adhuc ītegro. Sed usque quo dicitur integrum? Rū. si mandata fuit ēptio, donec arrhas dederit, uel aliàs se emptori obligauerit, & idem in similib. Et (vt breuius accipias) si iā cœperit interesse mandatarij, nō est res integra: aliàs sic, arg. ff. eo. si pro curatorem. §. mādati. Si uerò nō est res integra, non finitur mandatū nisi in iudicio, ut ff. de iudi. tā ex contractibus. §. fi. (j) Sed quid prodest, si nō finitur mādatum re non integra? Rū. quia per hęredem cœpta negocia debēt cōsummari, ut ff. pro soc. l. * fi. licet noua īchoare necesse nō sit vt ff. de neg. ge. nā & Serui' §. fruiuo & ff. p soc. hæres socii. quod non est re integra, cum nullum cœptum sit.

¶ In

† Simile in c. ex causis, ibi cum esset integra. cū gl. super uerb. integra. extra de elec.

*

† Vtrū decisio istius. §. locū habeat in mandato ad pias causas, uide Bal. in l. fi. ff de sol. &

e¶ In quibus casibus extinguatur morte mandantis,& in quibus non, ostendit Ias.in l.more.col.iij.& iiij. de iurisdi.omn.iudi.& Deci.in c.relatum.in j.& ij.col.de offi.deleg.]

e¶ Liberto. primo dispensatori & seruo.

*¶ Dispēsator,ut ait Alcia.in l.vrbana familia.ff.d ver.sig. est qui impēdia domus curat,& victui preest:dictus ex eo, q pecuniam expendat, vel q rationes dispēdat.i.procuret & consideret,calculūq; ducat.] SYL.

actione:alioqui [a] iusta & probabilis [b] ignorantia tibi dānum afferret.[c] Et huic [d] simile est. qd' placuit, si debitores manumisso dispēsatore Titii, per ignorantiā liberto [e] soluerit, liberari eos: [f] cum alioqui stricta iuris ratione non possent liberari, [g] quia alij soluissent, quam cui soluere debuerint.

¶ Mandatum p potest ab initio nō acceptari: sed postquam est susceptum, debet executioni mandari.n si ex iusta causa,& cōgruo tempore recusetur.h. d.Aret.

Mādatū nō suscipere cuilibet liberū ē:susceptū aūt cōsummādū est, aut quāprimū [h] renunciandū, vt per semetipsum, aut per aliū cādē rē mandator exequatur. Nam nisi ita renūcietur,vt integra cā mādatori reseruetur eandē rē explicādi, nihilominus mandati actio locū habet nisi iusta cā [k] intercesserit,aut n̄ renūciādi,aut intēpestiuè renunciandi.

¶ Summar.

¶ Mandatū & in diē differri,& sub cōdōne fieri pōt.

¶ Mādatū debet eē gratuitū,aliàs transit in aliū cōtractum.Aret.

ADDIT.(j) Tu dic; q in mandata iurisdistione res desinit esse integra et per solā citationē. In mandato verò procuratoris ad iudicia, si sit actoris, per lit. testa. si rei, sufficit q dn̄s pro eo sciēte vel volente satisdederit. In procuratore aūt ad negocia sufficit fecisse pparamenta necessaria:puta sine quib. principale negocium expediri nō potest. Ang.

a¶ Alioqui. id est, si non posses agere. Accur.

b¶ Probabilis ignorantia. Quæ est in facto alieno, vt hic, & ff.eo. idemq; §.pen.aliàs non est probabilis,ut ff. ad velleia.quamquam,&C.de rescin den.vendit.quisquis,& ff. de ædil.edict.l.j.§.causa.

c¶ Afferret.Quod esse non debet.

d¶ Et huic simile. scilicet proximo casui.

f¶ Liberari eos. Facit .ff. si cert. peta. eius qui in prouincia. & C. de solu. si cum seruus.

g¶ Non possent liberari. Nisi in casib. vt infra quibus mod. tolli. obliga. in princi. dicemus.

¶ Mādatū nō suscipere. SYL.

Casus In tā notissima regula nōn figuratur nisi literaliter:cuius ratio est. l.sicut. C. de acti.& oblig. & sicut reuocari pōt re integra, ita renunciari qn̄ iam nō incœpit interesse,No.q ea,quæ ab initio sunt voluntatis, ex post facto sunt necessitatis.Item quod pōt renūciari re integra;& q in diē & sub conditione differri & mandari potest.]

h¶ Quam primum.s.potest fieri.

i ¶ Iusta causa. Puta casus fortuitus

Nam

¶ In summa [a] sciẽdũ est, mãdatũ, nisi gratuitũ † sit, in aliã formã negocii [b] cadere: nam mercede [c] constituta incipit locatio & conductio esse. Et, vt generaliter dicamus, quibus casibus, si sine mercede suscepto officio, mandati siue depositi contrahitur negociũ, his casibus, interueniente mercede [d] locatio & cõductio intelligitur contrahi. Et ĩõ si fulloni [e] poliẽda curãdaue q̃s dederit vestimẽta, aut sarcinatori sarcienda, nulla mercede cõstituta neq; promissa,

Nam de dolo tenetur, & lata culpa, & leui, & leuissima, secundum B. & Ioan. vt C. eodem. l. in re mandata. & l. a procuratore. Alij dicunt de leuissima mandatariũ non teneri, sed de dolo tantum, quando gratia tãtum mãdantis fit: vel & leuiculpa. quando; vtriusq; gratia, instar aliorum contractuum, vt ff. de re. iu. cõ l. i. §. fi. tractus. Sed primum videtur verius cũ hic cõtractus multum discrepet ab aliis contractibus.

† Qualiter intelligatur gratuitũ, vide Alex. in addi. ad Bart.

SYL. ¶ Adde, quod cõmunis conclusio secundum Deci. in l. cõtractus. ver. primo in mandato. ff. de reg. iur. est, quòd regulariter in mandato veniat dolus, lata, & leuis in iis. s. quę mediocrem exigunt diligentiam: in iis verò, quæ maximam, etiam leuissima. In ijs, quæ modicã, veniat tm̃ dolus & lata. quę vera sũt in actione directa, secus in cõtraria, quia venit leuissima. l. si seruus communis. §. qđ verò & ibi Bar. ff. ad fur.

SYL. ¶ In summa. Casus In tam nota regula non figuratur nisi ad literam: nam tex. ipse sui ipsius rationẽ ponit dicendo, quòd vbi merces constituitur, transit in aliam speciem contractus: quod notandum est.

a ¶ *In summa*. Id est, breuiter aliquo modo hunc titulum expediamus.

b ¶ *Negocii*. Idest, contractus.

c ¶ *Mercede*. Scilicet vt mercede: vt quia aliàs non erat pariturus mãdato. si autem aliàs pariturus erat, & constituatur aliquod salarium, gratia remunerandi, non minus erit mandatum, vt ff. eodem l. si remunerandi primo respon. Et ad huius rei euidentiam distingue. Quia aut est incertum re & genere, puta si dicam tibi, Bene retribuam tibi hoc seruitium, vel recognoscã. & tunc nõ pot peti quicquã vt C. eo. l. salariũ. & ff. eod. l. mutuã. §. salarium. (j) Aut certũ genere, licet in certũ specie, vt dabo tibi equũ; vel par vestimẽtorũ. & tunc potest dici, quod valeat conuentio salarij, cum non sit prorsus incertum, vt ff. eod. l. si. deiussor. secus in ijs quæ põdere vel numero consistunt, vt ff. de leg. j. l. si hominem. Si autem certum omnino: tunc aut stipulatione promittitur, & tunc certi condictione petitur. Si autem sine stipulatione & incontinenti ante mandatum vel post, petitur actione ex eo contractu, scilicet contraria mandati informata. Si autem ex interuallo, scilicet postquam contrahentes ad alia diuertissent negotia, pẽtitur officio iudicis, vt C. eodem l. j. & ff. eod. salarium & C. de pac. petens. & ff. de duobus reis. l. duos. in fine. Accursi.

Salariũ interne

AD DIT. (j) Potest tamen officio iudicis peti, sicut quando nullo modo fuit promissum: dummodo non constet, quòd sine præfatis verbis gratis fuisset pariturus. Ang.

Salariũ interueniens in mãdato an peti posit & qua actione.

d ¶ *Interueniente mercede*. Scilicet in pecunia numerata, vt diximus supra loca. in princi. Item hæc regula generalis est vera, nisi sit talis perso-

Instit. Rr na,

na, quæ non consueuerat locare operas suas: vel res talis, quæ non cōsueuerat locari. tunc enim non locati, sed præscriptis verbis agitur, vt ff. de præscrip. verb. si tibi. & l. naturalis. §. at cum

Fullo. don. e. ¶ Fulloni. Fullo est, qui lauat & tingit pānos, & etiam polit eleuando superflua. Sed sarcinator econtra, qui sarcit & addit vbi est scissum vestimētum vel pannus, & cōsuit: vnde & dicitur iste habet sarta tecta: quia cum essent fracta, sunt reparata ex quibusdam adiunctionibus, vt ff. de vsufruct. hactenus. Et dicitur sarcinator à sarcina: & significat propriè eū qui plurimū vestium sumit. Aliquando etiam pro sutore accipitur, vt hic.

† Aliàs de obligationibus quæ quasi ex cōtractu nascantur. aliàs, de obligationibus quasi ex cōtractu. Sarcinator.

SYL. ¶ Aduerte obiter, quia doct. non videntur intellige quid sit sartum tectū. Nihil. n. aliud importat nisi integrum, non diminutum. Qui ergo locabat ædes sibi fieri sartas tectas, intelligebat integras, & quibus nihil desit. ita declarat Festus, & latius Budæus in d. l. hactenus.

* Addi. Fullo est, q. curanda & polienda vestiméta accipit, sarcinator qui sarcienda: sarcire autem est, integrum facere, auctor. Sex. Pompe.

a ¶ Actio. Immò videtur præscriptis verbis cōpetere, vt supra loca. §. j. Solu. vt ibi.

Cōtinuatio. ¶ De obligationibus quæ ex quasi cōtractu nascuntur. ¶ Rubricæ isti cōtinuatio sumit ex. §. sequēs supra in tit. de oblig. vbi dicit, quod obligationū quædā sunt ex contractu, quædam ex quasi contractu &c. Et quia dictū est s. de obl. ex cōtractu, sequitur de obligationibus ex quasi contractu: & etiā hic continua tur in text. Angelus.

mandati competit actio.[a]

¶ † De oblig. ōib. quæ ex quasi contractu nascuntur.

¶ Valet argumentū à sufficiēti partiū enumeratiōe. A.

Post genera[b] contractuum enumerata, dispiciamus etiam de iis obligationibus, quæ quidē non propriè nasci ex contractu intelliguntur, sed tamen quia non[c] maleficio substātiam capiūt, quasi ex cōtractu nasci videntur.

¶ Ex gestione negociorū absentis oritur hincinde actio negotiorū gestorū, q dat di recta dño et ignorantí, cōtraria verò gerenti. Ang.

SYL. ¶ Et hæ omnes obligationes, quæ oriuntur ex his quasi cōtractibus, sūt pœnitus d iure ciuili, vt declarat Deci. in ca. j. in ij. col. d proba.]

Diuisio. Post genera. ¶ Totus iste titu. diuidit principaliter in duas partes. Primò ponit continuationem rubr. & de quo est tractaturus. Secundò illud per exempla declarat. Secūda ibi (Igitur cum quis.)

b ¶ Genera. id est, maneries vel diuersitates contractum, vt supra de oblig. §. fina. vsque huc.

c ¶ Ex maleficio. Subaudi, vel quasi, vt sit bona argumentatio. sic infra de obliga. quæ ex quasi malè. in princip.

SYL. ¶ Igitur. Casus Literaliter tantum figuratur in declaratione terminorum. Not summariū. Itē quod vbi datū est, mādatū non competit actio negoc. gest. Item quòd sicut gestor habet dominum obligatum, si bene gerat: ita dominus habet obligatū gestorē, si malè gerat. Itē quod in reddēda rōne à negoc. gestore haber rō exactissimę diligētiæ: & sic venit leuissima. Itē quod non sufficit in alienis adhibere eandem diligentiā quam in suis, si modo diligentius admi-

administrari poterant.]

a ¶ *Igitur*. Quia de iis obligationibus, quę ex quasi contractu sunt, dicere debemus, incipiamus de hac, quæ ex sola prouenit amicitia, vt infra. eod. §.

cum actio mandati, & cessat actio nego. gestorũ. aliquando mandat geri negocium cõmune cum alio; & quatenus est respectu sui, oritur actio mandati; respectu alterius, negoc. gestorum; & ita procedũt text. allegati.]

¶ Igitur[a] cũ quis negocia absentis gesserit, vltro citroq;[b] inter eos nascuntur actiones; quæ appellãtur negociorum gestorũ. Sed dño quidem rei gestæ aduersus eũ qui gessit, directa cõpetit actio: negociorũ[c] aũt gestori, cõtraria: quas ex nullo cõtractu propriè nasci manifestũ est. Quippe ita nascuntur istæ actiones, si sine mandato[d] quisque alienis negociis gerendis se obtulerit ex qua causa ij quorũ negocia gesta fuerint, ẽt ignorãtes obligantur. Idq;[e] vtilitatis cã receptũ est, ne absentiũ, qui subita festinatione coacti. nulli demandata negociorum suorũ administratione, peregre profecti essẽt, desererentur[f] negocia: quæ lanè nemo curaturus esset si de eo, quod quis impendisset, nullam[g] habiturus esset actionem. Sicut autem is, qui vtiliter gessit negocia, dominum habet obligatum[h] negociorum gestorum: ita & contra iste quoq; tenetur, vt administrationis reddat rõnẽ: quo casu ad

b ¶ *Vltro citroq;*. id est, hincinde possibile est eas nasci. nam ex vna parte tantum quãdoq; agitur: vt si alterius non intersit, sed sua tantum.

ADDI. Not. verba legalia significare habilitatẽ & potẽtiam, licet semper significare nõ possint, vt no. supra de iusti. & iur ĩ prin. secundũ Christopho.

c ¶ *Negociorum autem gestori*. Licet etiam vnum negocium sit gestum. ff. de nego. gestis. l. iij. §. negocia. sic infra vi bono. raptor. ĩ principio. & ff. vi bono. rapt. l. ii. §. quod ait Prætor.

† *Adde tex. in l. i. & ij. ff. de nego. gest. Negociorum gestor certis in casibus non repetitur quod impendit.*

e ¶ *Idq;*. s. vt repetat quod impedit; nisi denuntiatio inhibeat, vt C. eod. de nego. gest. l. fina. vel paterna affectio, vt C. eod. si paterno. & l. qđ in vxorem. & ff. eo. is qui. vel obsequiũ quod est, si libertus patroni negocia, gerat vt C. eodem l. officia. His enim casibus nil repetit; alioqn qñq; repetit inquantũ locupletior ẽ, vt dicem⁹ ĩ. §. proxi.

SYL. * Similis gl. est in dicta l. si paterno.]

f ¶ *Deserentur negocia*. Quod in multis noceret, vt ff. eod. l. prima.

d ¶ *Sine mandato*. Scilicet eius, cuius negocia gesserit; & sic soluitur. C. de negociis gest. si mandatum.

SYL. ¶ Dic vt hic per Christo. quòd aliquando quis mandat geri negocium ad se tantum pertinens; & habet lo

g ¶ *Nullam*. Cum neminem sit verisimile suam pecuniam iacere vel effundere, vt ff. de proba. cum de indebito. §. primo. *Iactare suũ nemo præsumitur*

h ¶ *Obligatum*. s. insolidum, dummodo sit vtiliter cœptum negocium: licet diuersus exitus sit secutus, vt

 ffeo.

Negociorum dominus ff. eo. sed an vltro. §. j. In casibus tamen nō tenetur insolidū: vt si pupillus est, cuius negocia sunt gesta.

SYL. ¶ Considera an requiratur ꝙ sit gestum, nō cœptum, vt videtur de mē te Iurisconsu. in dicto. §. j.] ¶ Item si animo deprēdā digessit, vt ff. eod. si pupilli. j. respō. &. §. sed & si quis negocia mea. Item & si ad noua negocia † gerenda accessit, vt ff. eo. si negocia. Itē si pacto hoc actum est. vt C. eod. negocium. Itē & si fuit in culpa gerens, vt ff. eod. l. siue hæreditaria. Itē si fuit in mora, vt ff. d. ieg. j. cū res. §. fi.

non sem per in solidū tenetur.

† Id est quæ non solitus sit dominus facere.

supradiximus eodem. §. Accursius.

ADDIT. Et hæc vera in gestis: de neglectis autem tenetur, siue gerere incœpit, & postea dimisit: siue non incœpit, dūmodo à principio vt omnia gesturus accesserit. Idem si non vt omnia gesturus si alius diligens erat gesturus, alias secus. Angelus.

exactissimā[a] quisque diligētiā cōpellitur reddere rōnē: nec sufficit talē diligentiam adhibere, qualē suis reb. adhibere solet: si mō alius diligētior eo cōmodius administraturus esset negocia.

¶ Actio tutelæ directa ex contraria oritur ex qua si contractu.

¶ Tutores[b] quoque qui tutelæ iudicio tenētur, nō propriè ex cōtractu obligati esse intelliguntur: (nullum. n. negocium inter tutorē & pupillū cōtrahitur) sed quia sanè nō ex maleficio[c] tenentur, quasi ex contractu teneri videntur. Hoc autē casu mutuæ sūt actiones: Nō tantū enim pupillus cū tutore habet tutelæ actionē,[d] sed † & contra tutor cum pupillo habet contra-

¶ Tutores quoque Casus figuratio nō exigitur, cum perstet tantum in declaratiōe terminorū. Nota qd' tutor tenetur ex quasi contractu. Item qd' valet argumentū à sufficienti dinumeratione. Item quod actio tutelæ est mutua: & quòd directa cōpetit pupillo, cōtraria tutori. SYL.

† Aliàs ex cōtrario.

ADDIT. Et est rō, quia in omnibus istis casibus gerens tenetur etiā de casu fortuito: & in eis nō sufficit esse cœptum vtiliter, nisi vtilitas perduret: vt not. glo. in l. si negocia. in verb. sit solitus. ff. de neg. gest. Ang.

a ¶ *Ad exactissimam.* Not. gestorem interdum de dolo solo & lata culpa teneri: vt si ad deserta negocia accessit, ff. de neg. gest. l. iij. §. interdum. Quandoq; de dolo, lata culpa, & leui: & hoc regulariter, vt C. eo. tutori. & ff. eo. l. si pupilli. §. fina. Quandoque de leuissima: ut quando alius diligentius volebat administrare, vt hic dicitur, & ff. eodem si pupilli. §. videamus. Quandoque de casu: vt in iis casibus, vbi agitur inquantū dominus locupletior est, vt modo

Negociorum gestor de quo tenetur.

b ¶ *Tutores.* scilicet quondam. Nam quandiu est tutor, non oritur obligat. vt ff. de tut. & ra. distin. si tutor reip. §. final. & l. sed non dantur. Azo.

SYL. ¶ Glo. est falsa secundum Bar. in l. ni si finita. ff. de tu. & ra. di. quæ opin. verior est.]

c ¶ *Ex maleficio.* Subaudi, vel quasi, vt bona sit illatio.

d ¶ *Actionem.* Scilicet directam. tenetur etiam aliis actionibus tutor, vt diximus supra de attil. tu. §. final. Et ita habes hoc §. actionem tutelæ directam & contrariam esse ex quasi contractu. Quid de actione pro tutelæ? Respon. idem, cum ad

Acti

pro tutela directa & contraria est ex quasi cōtractu

riam[a] tutelæ, si vel impenderit aliquid in rē pupilli, vel pro eo fuerit obligatus[b] aut rem suam creditoribus eius obligauerit.

¶ Actio cōi diuidundo, & familiæ hercisc ūdæ, non oritur ex contractu, sed ex quasi contractu. Aret.

¶ Item si inter aliquos communis res sit sine societate;[c] veluti q pariter eis legata donatave esset, & alter eorum alteri ideo teneatur communi diuidundo iudicio, quòd solus fructus ex ea re perceperit, aut quòd socius[d] eius solus in eam rem necessarias īpēsas fecerit, nō intelligitur ex cōtractu ꝓpriè obligatus esse: quippe nihil inter se cōtraxerūt: sed qa ex maleficio[e] nō tenentur quasi ex contractu teneri videntur.

¶ Idē iuris[f] est de eo, qui cohæredi familiæ hærciscū

ad instar actionis tutelæ sit inducta, vt ff. de eo qui pro tu. nego. gest. l. j. §. pro tutore.

a ¶ *Contrariam*. Quam finita tutela demum intendit, vt modo diximus de directa, vt ff. de contra. acti. tut. l. prima. §. finito.

b ¶ *Obligatus*. Vnde ab futurum est: quod perinde est, ac si iam abesset, vt ff. de neg. gest. l. secunda. in fine & l. si quis mandato. in fine.

SYL. ¶ *Item si inter*. Casus Non figuratur nisi literaliter, cum declaret notissimos terminos fam. hærcis. & communi diuidundo. Notabilia collige vt pe docto. hic.]

c ¶ *Sine societate*. Tunc enim ageretur pro socio, (j) scilicet si esset societas. Videtur tamen quòd hic. §. sibiipsi contradicat: nam tunc dicit, quòd non est societas: & postea dicit, socius eius &c. Sed dic quòd nō est societas vera, sed quædam incidens: nam vera contrahitur consensu, vt supra de obliga. ex consensu. in princ. hæc autem præter spem, vt in hoc. §. dicitur.

ADDITIO. (j) Et sic præsupponit quòd non communi diuidunde: quod est falsum, per l. secundā. ff. commu. diuidun. Igitur dicit text. sine societate, quia aliàs esse contractus, & non quasi, de quo hic intendit. An autem expensæ per vnum ex fratribus factæ debeant sibi postea in diuisione imputari, vide Ioannes Fab. hic.

d ¶ *Socius eius*. id est, consor eius. impropriè, enim ponitur, vt modo diximus.]

* ¶ Vide Dec. in capit. cum M. Ferrar. in princip. de constit.] SYL.

e ¶ *Ex maleficio*. Subaudi, vel quasi. vt sit bona illatio, vt supra eodem, in principio, & facit ad hunc §. ff. famil. hær. hæredes. §. non tantum. in fine. §. & ff. communi diuidun. l. secunda in fine primi responsi, & ff. pro socio. vt sit pro socio. & lege actione. §. si post distractum.

f ¶ *Idem iuris*. Non per omnia: quia superius, scilicet communi diui. pro rebus singularibus competit: hoc autem ad vniuersitatem, vt supra. §. proximo, & ff. pro socio lege pro socio arbiter. Item superius pluries intendi potest, hoc autem semel tantum, vt ff. familiæ. hercisc undę. lege filia. §. familiæ, & C. eodem lege prima.

a ¶ *Ex his causis*. Quam superiori. §. diximus.

¶ Heres quoque. Casus eadẽ rõne non põnit, quia stat in simplici declaratione terminorũ, quicquid.n. geritur adeundo, dicitur tacitè geri: ideo nõ contractus, sed quasi cõtractus dicitur. Not. summarium.]

b ¶ *Hæres*. Ex maleficio subaudi, vel quasi.

c ¶ *Intelligitur*. s. actione ex testõ, vt supra de leg. §. nostra. Rei vendicatio aũt, quæ daẽ, vt in eo. §. dicitur, nunq̃d est ex quasi contractu? Rñ. non puto: quia nõ est obligatio: vnde non debet dici ex conttactu vel quasi, vt infra de acti. §. j. *Idẽ*. s. quod in rei vendicatione, de hypothecaria dico, quę similiter legatarijs datur, vt C. cõmu. deleg. l. j. & in d. §. nostra. supra de leg. (j) Sed vñ nascitur hic quasi cõtractus, vel vnde oritur actio ex testamẽto? Rñ. adeundo hæreditatẽ hæres quasi cõtrahere videẽ, vt ff. qui. ex cau. in pos. ea. apud Iulianũ. §. fin. & l. seq. Itẽ quid de petitione hęreditatis? Rñ. & hæc est ex quasi contractu: cũ is nõ contraxerit, qui possidet pro hærede, vel pro possessore: nec etiã deliquit vel quasi: vnde sequitur ex argumentis, quæ fiunt in hoc titulo ꝙ sit ex quasi contractu. Itẽ quid de actione finiũ regundorũ? Rñ. idem, quia & illa habet similitudines multas cũ actione famil. hercis. & cõmuni diuidundo, & cũ petitione hæreditatis, vt j. de actio. §. quædã. & ff. de peti. hę red. si bonæ fidei. §. petitor aũt hęreditatis. & l. sed & si lege. §. petitio hęreditatis.

Rei vendicatio qua datur legatarijs nõ est ex quasi cõtractu.

Actio finium regundorum est ex quasi contractu.

dæ iudicio ex his cãis[a] obligat[9] ẽ.

¶ Hæres tenetur legatariis & creditoribus ex quasi contractu.

¶ Hæres quoque legatorũ noĩe ñ propriè ex cõtractu obligatus intelligitur, (neq; enim cũ hærede, neq; cum defuncto vllũ negociũ legatarius gessisse propriè dici potest) & tamen qa ex maleficio[b] non est obligatus, quasi ex contractu debere intelligitur.[c]

¶ Qui recipit in debitum solutũ per errorem, ex quasi contractu dicitur obligatus ad restituendum illud. Aretinus.

¶ † Itẽ is, cui quis per errorẽ nõ debitũ soluit, quasi ex cõtractu debe

ADDIT. (j) Immò differũt: quia rei vendit. nulla præcedente obliga. ex solo dñio causat: sed hypothecaria ex cõuentione & præsupponit obligationem personalẽ esse vel fuisse: ideo in ea dic idem, qđ in actione ex testõ, sm Ioã. Fab. & Ange. hic.

¶ Itẽ is. Casus Sic figurari potest, quãuis eadẽ rõne qua superius non esset figurandus. Contractuum alij contrahunẽ re, alij verbis, alij literis, alij consensu. Inter cõtractus supra. §. j. qui. mo. re contra. oblig. est positus contractus indebiti: ergo nõ ex quasi contractu sed ex contractu obligatur. Sed cõtrariũ dicit hic: & distinguitur, q' aliud est contractus, aliud obligatio. vñ stant ista simul, ꝙ ex tacito negocio expressa surgat obligatio, vt in toto hoc titulo: illa aũt obligatio nõ ex contractu est, sed quasi: sed qũo contrahat ipsa obligatio, hoc dicitur, ꝙ contrahitur re. i. ipsa solutione: & ideo ponitur inter illas obligationes, q̃ re ipsa cõtrahunẽ: sed qa in ipsa solutione nõ agiẽ de obligando, immò magis de dissoluenda obligatione, nõ põt dici cõtractus. sed quia ipsa l. vult ꝓpter errorem dare repetitionem, obligat ipsa

† Adde tex. inl. 2 ex male syl. ficijs. §. is quo q. ff. de actio. & obliga.

ipsa tacite recipientē:& sic est quidam quasi contractus .& ita declara.Notabi.collige secundū. Angel. a ¶ *Debere videtur*. nam eo ipso ꝙ soluit, aliquid negocij contrahere videtur, vt ff.de condit. indebit. si in area. Cū ergo sit ex quasi conttactu, ad quid ponit hæc cōdictio indebiti inter actiões siue obligationes ex cō tractu.supra quib.mod.re contrahi. oblig.§.i.quæ est huic contra? Respon. vt ibi in fin. §.diximus.

SYL. *¶ Immòve rè gerit negocium solutionis, nedū gerividetur, sm Fort.in l.prima.§. primo in iiij.notab.ff.de pact.]

ADDIT. Rñde, ꝙ ideo hęc condictio indebiti fuit apposita inter obli quę re contrahuntur, nō quia dicatur ꝓuenire ex contractu, sed qa nō pōt sine re sustentari.ibi igit posita fuit, vt eius substantia denotet. hic autē etiā posita fuit:vt eius insinuetur origo: quia ex quasi contractu trahit originem.Christo.

b ¶ *Supra diximus*. vt supra quibus modis re contrahitur obligatio.§. is quoque.

Locupletari nemo debet cum aliena iactura. f ¶ *Obligatur*. Scilicet benignitate inspecta;quæ præualet, vt .C.de iudic.placuit.Nam nemo debet locupletari cū aliena iactura,vt ff.de cōdi.indebiti.l.nam hoc natura.

d ¶ *Condictione*.Scilicet indebiti:[& ita transit dominium in accipientē:

re videtur.[a] Adeo enim non intelligitur propriè ex contractu obligatus esse, vt si certiorē rationē sequamur, magis (vt supra diximus[b]) ex distractu, quàm ex cōtractu possit dici obligat9 esse. Nā qui soluendi animo pecuniā dat, in hoc dare videtur, vt distrahat potius negociū, q̄ contrahat. Sed tamē perinde is, qui accipit, obligatur,[c] ac si mutuum ei daretur: & ideò cōdictione[d] tenetur.

¶ Indebitū solutū ex cā, q̄ crescit ꝑ inficiationē nō pōt repeti & legata īdebita soluta venerabilib. vel ꝑ ꝑis locis nō possunt repeti. Are.

¶ † Ex q̄busdā[e] tamē causis repeti non pōt quod ꝑ errorē[f] non debi-

aliàs enim condictio nulla daretur, nisi cōtra furē, vt ff.vsufru.quemad modū caue.l.fi.sed contra.ff.de acquir.rer.domi. si procurator.ij.Sol. multū interest, an error sit in obligatione, an in re: primo casu transit dominiū, vt hic dicitur,& cō dictio oritur secūdo verò nec trāsit dominium, nec oritur actio: vnde agens exceptione repellitur,vt ff.mand. seruum Titij. *Error an impediat dominij translationem.*

¶ Ex quibusdā causis&c. Casus figuratio facilis est ratio enī dubitandi surgit ex cōmuni regula, q̄ habet ꝙ indebitum solutum per errorem repe ritur condictione indebiti.§.j.supra quib.mod.re contrahi.oblig.decidi tur tamen contrariū in ijs,quę crescunt per inficiationē ea ratione,qa ꝗ ab initio soluo,videor transigere, & potius velle soluere, q̄ in dubio litis ponere: & ideo sicut solutū ex cā transactionis nō repetit.l.elegan ter.§.j.ff.de condi.indeb.ita in hoc casu nō repetuntur ēt soluta legata pia,gñali rōne fauoris religionis.l. sunt personæ.ff.de relig.& sump.fune. No.collige vt hic per Ang.] *† De hic §.& gl. facit mētionem glo. i. in c.vl.extra de* *Solutū per errorem indebitū sæpe repeti non potest.*

e ¶ *Ex quibusdam*. Iste.§.non facit ad hunc titul.sed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximā materiam de indebito.

f ¶ *Quod per errorem*. Licet ponat vnum casum tantum, in quo solutū per errorem indebitū nō pōt repeti,

ti, tamen & alij sex sunt: vt si scienter soluit indebitum: nam nõ habet locũ repetitio, vt ff. de condi. indeb. l. prima. Itẽ ꝓpter sententiã solutũ etiam indebitũ non repetitur, vt C. de condi. indeb. l. j. Item propter transactionẽ, vt ff. de condit. indeb. in summa. in princ. versi. & quidẽ. & C. eod. l. ij. Item si iurauit quis sibi deberi etiam indebitum deferente aduersario, & fuerit solutũ, non repetitur. vt ff. de iureiuran. nam postea. §. i. Item quando soluitur in causa, quæ per inficiationẽ crescit. vt ff eodẽ. l. eleganter. §. fin. & C. eodẽ, ea quę. & hic dicitur. Item causa pietatis solutum indebitũ non repetitur, vt ff. de cõdictio. indebi. cum is. §. si mulier. Item si est ab alio debitum, licet sit indebitum ab eo, qui dedit, vt C. de petitio. hæredita. l. de hæreditate.

ADDITIO. Intellige si nomine debitoris soluerit. aliàs secus l. si pœnæ. §. i. ff. de condi. indeb. Angel.

a ¶ *Ex lege Aquilia.* Vt si soluam emendando damnum ab alio datum, quasi ego dedissem. videor enĩ confiteri me damnũ dedisse, quod ab alio datum est. † Nam si à nullo datũ est, non impediar repetere: sicut nec mihi præiudicat confessio mea, si à nullò datum esset damnum, vt ff. ad leg. Aquil. l. inde Neratius. §. fin. & l. seq. & ff. de inter. ac. qui seruum. §. primo. & §. ij. in fi. Sed nũquid hæc sunt vera, siue in iure, siue ĩ facto errет is, qui soluit? Respon. cum l. illa. C. eodem titulo, ea quæ non distinguat, nec ego distinguam: & est argumen. ff. vt in possess. lega. l. j. Sed quidam distinxerunt: vt si errauit in iure, non repetat: si in facto, repetat: primæ tamen sententiæ sto, vt ff. eodem, sed si & me putem. Sed contra hunc. §. est. ff. de condic. indeb. eleganter. §. fin. Solu. illa erat pœnalis à principio, hæc autẽ ex inficiatione, vt hic dicitur, & ĩfra de ac. §. sed furti.

tum solutum sit. Sic nanque definierunt veteres, ex quibus causis inficiando lis crescit, ex iis causis non debitũ solutũ repeti nõ posse: veluti ex lege Aquilia, [a] item ex legato: [b] quod veteres quidem in iis legatis [c] locum habere voluerunt, quæ certa constituta per

b ¶ *Item ex legato.* Quod & ipsum per inficiationẽ crescit, vt infra de actio. §. item mista. Accursi.

c ¶ *In ijs legatis.* Scilicet indebitè solutis quantum ad soluentem, debitè tamen quantum ad alium, vt & modo diximus in l. Aquilia. & hoc secundum quosdam. Sed B. contra. dicit enim de indebito à quolibet: & sic differt à superiori proximo casu: & est speciale in hoc legato, de quo hic dicitur. (j) aliàs autem, id est, in alio legato distinguo: aut soluitur scienter indebitum legatũ quocunque modo; & tunc non repetitur, vt ff. de condit. indebi. fideicommissum. Si autem per errorem iuris. idem est, vt non repetatur † sicut debitum naturaliter, sed ciuiliter indebitum, vt C. ad legem Falcid. l. error, nisi sit minor, qui repetit vtroque casu per restitutionem in integrum, vt C. si aduer. solut. l. secunda. Si verò per errorem facti, repetitur, vt C. de conditio. indebit. fideicommissum.

ADDITIO. (j) Et est ratio, quia licet cesset causa indebiti, non cessat tamen coniectura pietatis, quæ impedit repetitionem. l. cum is. §. si mulier. ff. de conditione indebiti. prę sertim cum non sic euidenter relictum non esse, sicut damnum datum non esse, apparere non possit. Angelus.

ficta transactio quæ repetitionem impedit.

† *Aliàs si est.*

† *Vel dic rationẽ, quia videtur soluisse propter dubium probationis, vt euitet dolũ ex quo insurgit quadam*

a ¶ Per

a ¶ *Per damnationem*. Vt per hæc verba. Damnas esto hæres illum ære alieno liberare. vt supra de legatis.§.sed & tale.
b ¶ *Cuicunque*. Aliàs, cuique.
c ¶ *Constitutio*. Vt C. commun. de lega. l.secunda.
d ¶ *In omnibus legatis*. id est, in omnibus generibus legatorum, quorum quatuor erant genera, vt supra de legat. §.primo.
e ¶ *Legatariis* Vt eis solutum indebitum non repetatur.
f ¶ *Religionis*. Vt monasterijs.
g ¶ *Pietatis*. Vt hospitalia,& similia

damnationē [a] cuicunq; [b] legata fuerant. Nostra autē cōstitutio [c] cum vnā naturā omnibus legatis & fideicommissis indulsit, huiusmodi augmentū in oībus legatis [d] & fideicommissis extendi voluit: sed non omnibus legatariis [e] hoc præbuit, sed tantummodo in iis legatis & fideicōmissis, quæ sacrosanctis ecclesiis, & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis [f] vel pietatis [g] intuitu honorantur, relicta sunt: quæ si indebita soluātur, nō repetantur.

¶ Per quas personas nobis obligatio acquiritur.

¶ Obligatio acquiritur etiam per seruum vel filium: per seruum quidem in totum, per filium autem quo ad cōmodum vsusfructus. Aret.

Expositis generibus obligationū quæ [g] ex

quę nominantur in authen. de non ali.§.nos igitur.col.ij.

Continuatio. ¶ Per quas personas nobis obligatio acquiritur. ¶ Continua istam rubricam vt hic in nigro in principio vel sic; Dictum est supra de obligationibus, tam de illis, quæ contrahuntur re, verbis, literis, & consensu, quàm de alijs; tunc sequitur videre per quas personas nobis acquiritur obligatio.

[a] ADDITIO. Nec quenquam moueri oportet, quod si mihi huic alius titulus supra libr.ij.sit positus quia ibi de acquirēdis rebus corporalibus & alijs præter obligationes; hic specialiter de his acquirendis ꝑ materia subiecta tractatur.

Expositis. ¶ Totus iste titul: diuiditur in tres partes. Primò ostenditur, quomodo nobis acquiritur per illos, qui sunt in totum in dominio vel potestate nostra. Secundò, quomodo per illos, in quibus habem⁹ aliquod ius, vel qui seruiunt nobis bona fide. Tertiò, quomō acquiritur ꝑ illos, qui sūt in dn̄io nostro pro parte. Secūda ibi (Itē per liberos.) Tertia ibi (Cōem.) Diuisio.

¶ Expositis. &c. Casus. Non figurabitur nisi literaliter in traditione regulæ, de qua supra latè dictum fuit in tit. per quas perso. nobis acqui. in prin. Notanda collige ex summario.] S Y L.

g ¶ *Quæ*.s.obligationes. Sed quid differt hic titul. à superiori. supra ꝑ quas perso. no. acqui.? Rn̄. ille dicit de rebus acquirendis, hic autē de obligatione, vt ibi diximus. Item quid differt iste ab alio supra de stipu. seruo. cū ibi de obligatione dicatur? Respon. ille specialis est in obligationibus quæsitis per stipulationē; hic aūt in omni genere obligationū loquit acquirendo per filiū vel ꝑ seruū, præterquā si sint ex castrensi peculio vel quasi; quibus casibus nec quò ad proprietatē, nec quo ad vsumfructū patri acquiritur, vt C. de bon. quæ libe. cum oportet.§.ij.

a ¶ Vt

a ¶ *Vt tñ.* Aliàs est,attamen,aliàs,vt quod.& hic similiter subauditur,tñ.
b ¶ *Acquiritur.* Nisi ab alio possideatur seruus: qui possessori nec dñium nec possessionẽ quærit, si non ex re eius comparauit,vel ex opera sua: nec domino, si ex re bonæ fidei possessoris,vel opera sua acquisiuit: quia eũ nõ possidet. vt ff. de acqui. re. do. si seruus.j.rñ. & l. homo liber.§. fi.
c ¶ Secundũ imaginem.q.d.fiat hęc diuisio imaginariè & intellectualiter: nã visibiliter fieri non potest,cum sint incorporalia quę non diuiduntur,vt ff. de acq. rerũ do. seruus.§. incorporales & supra de re.corpo.& incor.j.respon.& supra.de vsufruct. in princip.
d ¶ Constitutio.vt C.de bon.quæ libe.l.fi.§. vbi autem.
e ¶ Actionem.Proprietas tamẽ ipsius actionis est filij,vt hic dicit. & hoc obtinet hodie in omnibus aduentitijs. Sed olim tantum v.actiones filiofamiliàs competebant ratione ꝓprietatis:vt iniuriarum,quod vi aut clam,depositi,commodati, & actiones in factum, vt ff. de act.& obl.filiusfamiliàs.& l.in factum. ¶ Itẽ de dote.ff.sol.mat.l.ij.& in gl. in l.si longius.§.j.in versicu.digui-tatem.ff.de iudi. ¶ Has tamen pater exercebat vel suus procurator,non filius, vt ff.de in iur.sed si vnius.§.ait prætor.& §.filio.& l.pater.in fi.nisi pater abesset, vt ff.de iudi. si lõgius.§.j. qđ et in mutuo erat, vt ff.si cert.pet. cũ filius. Sed hodie ex omni causa aduentitia acquiritur ipsi filio proprietas,vt hic dicitur.

Filiofamiliàs olim v. actiones competebãt ratione ꝓprietatis. SYL.

tis,qua. tamẽ ni exercebat.

Aduentitiorũ proprietas filij est.

ADDITIO. Dic, vndecunque dictæ actiones in factum descendũt, vel ex edictis prętorũ, vel ex interdictis:& est rõ, quia prætor vsus est æquitate, & illa tantum motus: & in illis nõ tantum quæritur patri, quin aliquid non remaneat penes filium, vt l. prima cum ibi not. C.qui admit. ad bono. poss. ergo non est mirum,si omnes actiones in factum filiofamiliàs competebant: & ita dicit Bart.in d.l. in factum.Angel. Aretin.

cõtractu vel quasi ex cõtractu nascuntur,admonẽdi sumus acquiri nobis non solum per nosmetipsos sed per eas quoque personas, q̃ in nostra potestate sunt,veluti per seruos, & filios nostros:vt tamẽ[a] quod per seruos nostros nobis acquiritur,[b] totum nostrũ fiat: quod aũt per liberos, quos in potestate habemus, ex obligatione fuerit acquisitũ,hoc diuidatur secundum[c] imaginẽ rerum proprietatis & vsusfruct⁹, quã nostra: decreuit constitutio:[d] vt quod ab actione commodũ perueniat,huius vsum. fructum quidẽ habeat pater, proprietas aũt filio seruetur: scilicet patre actionem[e] mouente, secundum nouellæ nostræ cõstõnis diuisionem.[f]

¶ Liberi & serui alieni bona fide possessi, & serui vsufructuarii, & vsuarii, acquirũt

f ¶ *Diuisionem:* Quam diuisionem longum esset hic dicere, sed dicitur plenè per ordinem in d.l.C.de bon. quæ libe. l. fin.

¶ Item per liberos. Casus In traditione regulæ non figuratur nisi literaliter.Not.summarium, & signa ꝙ ex duabus illis causis tantum nobis bona fide possessi acquirunt.

a ¶ Item

nobis ex re nostra, & ex opera ipsorum. Ang.

¶ Ité per liberos[a] hoíes, & alienos seruos, quos bona fide possidem[a] acqrit nobis: sed tm̃ ex duab. causis.i.si quid ex operis suis, vel ex re nostra acqrát. ¶ Per eú quoque seruú, in quo vsú fructú[b] vel vsum habemus, similiter ex duab. istis cãis nobis acqrit.

¶ Seruus cóis acqrit dñis cóiter ꝓ portione dñica, nisi vni vel iussu vnius fuit stipulatur. hoc d. Aret.

¶ Cóem seruú ꝓ dñica[c] parte dominis acquirere certú est: † excepto eo, ꝙ nominatim vni stipulando, aut per traditioné accipiendo, illi soli acquirit: veluti cú ita stipulatur, Titio domino meo dare spondes? Sed si dñi vni[d] iussu seruus fuerit stipulatꝰ[d] licet antea † dubitabat, tñ post nrã decisioné res

Liber homo quandoque bona, quandoque mala fide possidetur.

a ¶ *Item per liberos homines.* No. ꝙ liber hõ quãdoq; bona fide possideť: vt quando possessor credit eú seruú esse & suum: quãdoque mala fide: vt quando credo eum seruú esse, & scio meum nõ esse, vt ff. de acquir. poss. l. j. §. sed & per eú. quandoq; nullo modo possidetur, licet detineať: vt quãdo scit liberum esse, vt ff. de acquiren. poss. qui uniuersas. §. j. & ff. de ꝓba. si ꝗs liberum.

b ¶ *Vsumfructum.* In quibusdam libris est in litera, vsumfructú vel vsum. & secúdum hoc videtur, ꝙ ꝑ eum seruú, in quo habeo vsum, ex duabus causis acquiram. Sed cõtra ff. de vsu & habi. per seruum. in princip. Sol. dicunt quidam illud corrigi. Vel dic secundum Ioan. quòd illud verbum, ex duabus, referatur ad solum vsumfructum, alterum verò. s. ex re, ad vsuarium: & sic erit in litera, confusio, sicut C. de coll. illam, & supra qui da. tu. poss §. si quis. Sed in alijs libris non est, vel vsum. & tunc planú est, & nullum est contrarium. Accur.

Seruus vsufructuarius quarit nobis ex re & operis: sed vsuarius ex re tantum.

¶ Quod declara vt dixi supra per quas perso. nob. acqui. in princip. in gloss. ij.] SYL.

ADDIT. Tu dic secundum doct. vsuariú posse vti operis serui in suis fundis nó aút eas alteri locare. Ang.

ADDIT. Eg. Baro putat seruó vti posse ad stipulandum, & alioqui cótrahendum. non vsque ad compendiú, sed ad vsum sibi & familiæ necessariú. l. plenum. ff. de vsu & habi.

¶ Communé seruú. Casus. Similiter nó figuratur, cú tradat regulam: cuius ratio est, ꝙ si simpliciter stipuletur seruus, debet fieri diuisio, sicut fructuú rei immobilis, pro portione dominij, non personarú, secundum declarationem text. in l. seruus cómunis. ij. ff. de stipu. ser. sed bene dubiú videbatur, ꝙ nó eét in potestate serui qrere vni tm̃ eidé stipulando, quia quantú attinet ad ciuilia nó habet volũtaté l. qd attinet. ff. de re. iu. nec videť, ꝙ possit distribuere obligationé, cuius ipse nó é dñs aut capax, in qué vult ex dñis. cuius cótrariú diciť: & ró assignari põt, qa stipulari est quid facti, facta auté vt pote naturalia non sunt abdicata à seruis l. cú proponas. C. de hær. inst. cogita & nota summarium.]

† vide §. seruus cómunis supra de sti. ser.

† Aliàs dubitaretur.

c ¶ *Pro dominica.* Nisi cú ꝓpria nomina eorú stipulationi inseruit. vbi ꝓ virilibus portionibus acquirit, vt ff de stipul. seruo. si cómunis seruus.

d ¶ *Stipulatꝰ*. s. simpliciter, vel sibi vel dño iubéti, vt stati sequiť: aliàs nullú esset dubiú, vt s. de stipu. seruo. §. pe.

a ¶ Su-

a ¶ *Supra dictũ est.* supra de stipulat. ser. §. penul.

¶ Quibus modis tollitur obligatio.

Cõtinuatio. ¶ Visum est supra de obligat. inducenda, sequitur videre de obligatione dissoluenda siue tollenda; quia nihil tam naturale est, quàm unum quodq; vinculo, quo ligatur, dissolui posse l. nihil tam naturale ff. de reg. iu. Are.

uendo. ff. de nego. gest. Itẽ ꝙ quãuis principalis & fideiussoris duæ sint obligationes, tñ vnica solutione dissoluunt; qa altera ē accessoria & sublata principali ēt ipsa tollit.]

expedita est, vt illi tantum acquirat, qui hoc ei facere iussit, vt supra dictum est.[a]

¶ Quibus modis tollitur obligó.

¶ Si soluitur id, qđ debetur, vel aliud loco illius, cõsentiente creditore, oís tollitur obligó, tã rei principalis, q̃ fideiussoris. Are.

Tollitur[b] aũt tois obligatio[d] solutione eius, quod debetur: vel si quis

*Addi. Sed quæret aliqs cur hic ti. hoc loco sit positus. de obliga. ex malef. quũ aliquot modi in eo exponantur, quibus ipso iure tollunt obligationes ēt ex maleficio vel quasi maleficio venientes, vt furti, rapinæ &c. Eg. Baro, rñdet, qm̃ iam satis excreuisse hic liber videbat, cõem hũc tit. hic insertũ, & obligationes ex malefi. reiectas in lib. 4. vbi de actionibus tractat post res corpales & incorpales, inter quas sunt obligationes oẽs. §. fi. s̃ de vsu & habit.

† Concor. cum princ. c. j. cũ sua glo. post me. ibi, item tollitur solutione. extra de reg. iur. in antiq.

Tollitur. ¶ Totus iste titu. diuiditur in quatuor partes. Primò ponitur, qualiter tollatur obligatio solutione. Secundò, qualiter acceptilatione. Tertiò, qualiter nouatione. Quartò, qualiter consensu. Secunda ibi (Item per acceptilationem.) Tertia ibi (Præterea nouatione.) Quarta ibi (Hoc amplius.)

Diuisio.

¶ Tollitur. Casus In tam vulgata regula non esset nisi literaliter figurandus; tñ in hoc videtur dubitãdũ, ꝙ solutio pro ignorante & inuito fieri non possit, ex eo ꝙ beneficium regulariter nõ confertur in inuitũ. l. inuito. ff. de reg. iur. contrariũ tamen dicitur ex eo, quia hic agitur non solum de interesse debitoris, pro quo soluitur, sed & creditoris, & ideo potest beneficium in inuitũ conferri; sed quando vertitur interesse tantum alicuius, tunc bene beneficiũ in eũ inuitũ, non confertur, vt dicitur in regula. No. ꝑ solutione eius, quod debetur, omnis tollitur oblig. Itẽ ꝙ aliud ꝓ alio inuito creditore solui nõ pt, sed eo cõsentiẽte sic. Itẽ ꝙ qs pt soluere ꝓ alio sciente, & ignorãte, & inuito; qa nãlis simul & ciuilis rõ dictant, vt qs possit alteriuscõdõnẽ facere meliorẽ. l. sol

syl.

b ¶ *Tollitur.* Aliàs, tollit, aliàs, soluit. Si tollit. ergo nõ renascitur de cætero. vt ff. de sol. qui res. §. areã. & de noxa. l. si alienus. & C. de remis. pig. cum ex causa. & C. de ßen. pas. si debitor.* vbi magis suscitatur solutio eius quod debetur, q̃ tollatur, vt ff. de noxa. l. electio. §. fi. Sed ibi æquitatis ratione nec sublata dicitur.

* ¶ Ad regulam istius text. vide Ias. in §. æquẽ. col. 5. infra de actio. vbi illam limitat & declarat.] syl.

c ¶ *Ois obligatio* Siue re, siue verbis, siue literis, siue consensu. nã de his s̃ dictũ est à tit. de oblig. vsque huc. Sed nun uid est idem in ijs, quę ex maleficio sunt, vel quasi? Respõ. sic.

¶ Hæc vera quo ad pœnam parti applicandam, secus in applicanda fisco. l. ius publicum. ff. de pact.]

¶ Item hæc sunt vera, siue ciuilis & naturalis fuerit obligatio simul, siue naturalis tm̃, vt hic, & ff. ad. l. fal. Obligatio ciui-

consentiēte a cre ditore aliud pro lio soluerit. Nec interest quis sol- uat, verū ipse qui debet, an alius ꝑ eo: liberatur. n. & alio soluente, si- ue sciente, siue i- gnorante debito re; vel iuisto eo so lutio b fiat. Itē si re c soluerit, ēt ij, q ꝑ eo īteruene- rūt, c liberātur. I- dē ex cōtrario cō tingit si fideiussor soluerit: non. n.

lis' tantū solutiōe tollitur. si pupillus. in princ. Sed nunquid ci uilis tm̄ tollit solutione eius, quod debetur? Videtur ꝙ nō, vt ff. de solu. qui hominē. §. si. & hoc quidā dicūt. Sed contradico; si enim sciens me debere ciuiliter tantum soluam; sicut ècontra, si nudo pacto tibi decē debeam, & soluā causa meæ fidei implendæ, quare nō liberor, vt ff. de condi. in deb. l. fidei- cōmissum? Quod aūt in d. l. qui hominē. dicitur, ideo est, quia aliud operabat solutio, q̄ crederet soluēs. s. repetitionē, cū errabat credens se teneri naturaliter. non ergo mirum si non facit quod credebat soluens scilicet liberationem.

SYL. ¶ Producet enim contrarios effectus, scilicet liberationem & obligationem, contra l. cum 15. §. i. ff. de condit. indeb.]

¶ Item est contra ad hoc j. respon. in auth. vt ij qui obli. se hab. per res. §. si verò tacuerit. coll. 6. (j) Solut. illud speciale est. Item contra ff. de solutio. l. si rem meam. Item cōtra. ff. de verbo. obl. Iulianus. §. qui fundum. Item contra ff. commo. l. 3. §. si reddita. Sed his legibus licet fuerit facta solutio, non tamen fuit facta sicut debuit fieri; vnde pro non facta quantum ad hoc habetur. Itē contra ad id, quod subijcit, ꝙ demū sciente creditore soluitur aliud pro alio ff. de leg. j. non amplius. §. fina. & l. si domus. §. ij. & iii. & ff. de auro & arg. lega. l. j. §. fi. & C. de donat. l. si quis argentum ff. de solu. qui hominem, & ff. de verbo. obl. l. inter stipulantē. §. pe. & l. si seruus. in quib. legibus dicitur, ꝙ liberatur quis soluendo aliud pro alio. Sed hæc specialia sunt, hoc autem regulare. SYL.

¶ Quia hęc materia videnda est ab omnibus iuuenibus necessario in lectura ordinaria in l. ij. §. j. ff. si cert. pe. iō remittim9 ad locū ordinariū.

ADDIT. (j) Dic ꝙ ideo in prędictis legibus solutio non parit liberationē, quia fuit facta aut aliter q̄ debuerit, aut alteri q̄ debuisset. Formāda est igitur regula per hunc modū. Solutione eius, quod debet, facta pleno iure personæ cui debetur, debitor liberatur. & cessabunt omnia contraria. Christ.

a ¶ *Consentiente creditore*. Interdū tamen etiā aliud pro alio soluit creditori et inuito, vt diximus in auth. de fideiuss. §. pen. & quosdam ex his notauimus supra proximè.

b ¶ *Solutio fiat*. Patet hic, ꝙ bñficiū confertur in inuitū. Sed cōtra ff. de reg. iur. l. inuito. Solu. illa regula in priuilegijs loquitur, hæc aūt in alijs Vel dic, ꝙ nō ꝑt directo, ꝑt tamē ꝑ mediū. Prima verior est. (j) Sed nunqd ècōtrà pōt fieri alij solutio inuito creditore? Rñ. non. vt ff. de noua. l. si Stichum. §. fi. nisi creditori creditoris soluatur, vt ff. de neg. gest. si liber. vel procuratori creditoris, vel ei cui extiterit hæres creditor, vel futuro debitori, vel similibus personis, quę numeranī ff. de sol. solutā. & ff. de pig. act. solutum. §. solutam. SYL.

ADDI. Tu dic, ꝙ cōtrariū loquitur vbi beneficiū respicit commodū cōtradicentis tm̄; secus si etiā alterius vt i toto ti. de mun. & ho. & hic. An.

c ¶ *Interuenerunt*. Vt sunt fideiussores, mandatores, & sponsores, vt ff. de excep. l. omnes. & C. de non nume. pec. l. tam mandatori.

a ¶ Ipse

ipse [a] solus liberatur, sed etiã reus. ¶ Per acceptilationẽ tollitur obligatio verbis cõtracta aliæ aũt possunt in stipulationem deduci per Aquilianam stipulationem, & demum per acceptilationẽ in totum vel pro parte tolli, cuiuscunque formæ vel materiæ existãt. h.d. Angel. ¶ Itẽ per acceptilationẽ, tollitur obligatio. Est ãt acceptilatio imaginaria [b] solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit Titius remittere, poterit sic fieri, vt patiatur [c] hæc verba debitorem dicere: Quod ego promisi tibi, habes ne acceptum? & Titius respondeat, Habeo. Sed

a ¶ *Ipse solus liberatur.* Scilicet fideiussor:& si quidem soluat noĩe suo, (j)liberatur ipso iure: reũ aũt liberat per exceptionẽ, vt ff. mandat. si quis.& l. Papinianus.& ff.de pet.hæred.l.si quid possessor. Si verò nomine rei, liberat ipso iure reum, vt ff.de neg.gest.l.soluendo. & ff. de nouat.lege si Stichũ. in fin. Sed si hoc verũ est, ꝙ liberatur reus soluẽte fideiussore, quomodo cedet actionem creditor fideiussori, q8 facere debet vt ff.de solu. Modestinus. & ff. de fideius.l.fideiussoribus, quæ sunt contra hanc legem? Respon. illud potest fieri ante solutionem.s. cessio: vel ẽt postea, hoc acto prius: quia videtur inesse. probatur hæc solutio. ff.de fideius.cum is.

SYL. ¶ Tu dic secundũ Christo. quòd illa iura loquuntur, ꝙ ille, cui soluitur, debet cedere actiones soluenti, qñ soluenti non esset prouisum de alia actione: sed hic erat prouisum de actione mandati, ergo.]

¶ Item nota hic vnã solutionẽ parere plures liberationes, & facit supra de duob. reis.§.ex huiusmodi.& ff. de arbit. si duo.

ADDIT. (j)Quod in dubio præsumitur: nisi essent ęque principaliter obligati: vt duo rei, & duo tutores: quia tunc simpliciter soluendo, totalem actionem, quæ ambos ligat dissoluit, secundum Ange.hic.

¶ Item per acceptilationẽ. *Casus* Satis esset, ꝙ figuraretur litteraliter SYL. quia stat in declaratione terminorũ: tamen in vno videbatur dubitandum valde, quare acceptilatio non tolleret aliàs obligatiões, sicut tollit eas quæ verbis contractæ sunt: & rõ affirmatiua posita hic nõ rñdet huic obiectioni: qa bene fateor, ꝙ eodẽ vinculo dissolui naturalissimum sit: sed ꝙ voluntas tollendi obligationẽ deducta in acceptilationẽ nõ tollat alias obligationes, hoc videbatur absonũ; & licet videatur esse de iure ciuili, & ideo nõ tollere obligationes de iure gentium, hoc est falsum; quia quamuis forma sit de iure ciuili, tamen consensus, qui in ea est, est de iure gentium, quia continet pactum & conuentionẽ. quo nõ obstante hoc deciditur quod vides in tex. sed dic vt dicit glo. in versi. cæteræ, quæ tangit hanc difficultatem, licet non ita latẽ, ꝙ verũ est, ꝙ nõ tollit iure acceptilationis, sed bene iure pacti & cõuentionis in ea contentę.]

b ¶ Item. Imaginaria, idest ficta; sic ff.de regulis iuris.l.imaginaria.

¶ Hæc interpretatio vera est.] SYL.

¶ Vel dicit imaginaria.i.ꝑ momẽtũ duratura; sic in auth. quomõ oportet episco.§.j.colla.j.& in Psal. In *Psalm.* 38. imagine

& græcè,[a] potest fieri acceptilatio dũmodo sic fiat, vt Latinis verbis solet exigi: † ὅπερι ὑποσχε, θηλσσοι ἔχεις προσδεκτον, ἔγω. Quo genere (vt diximus[b]) tantum hæ soluuntur obligationes quæ ex verbis cõsistunt, non etiã cæteræ.[c] Consentaneum[d] enim visum est, verbis factam obligationem aliis posse verbis dissolui. Sed & id, quod ex alia[c] causa debetur, potest in stipulationem deduci, & per acceptilationem dissolui.[f] Sicut aũt quod debetur,

† Aliàs ἔχεις λαβὼν δηνάρια τό σα, ἔχω λαβὼν. i. habeas acceptos tot denarios? habeo acceptos.

imagine pertransibit homo &c. ADDI. Ipsa acceptilatio tñ hẽtur ꝓ solutione, vt l. si ex pluribus. ff. de acceptil. vt in simili ẽt dicimus de iuramẽto, qđ hẽtur loco solutionis inter deferẽtẽ & iurantẽ; nõ tñ ẽt est propriè solutio, vt l. duob⁹. §. j. & ibi glo. & doct. ff. de iureiuran. Angel.

c ¶ *Vt patiatur.* Et etiam rñdeat ei, vt sequitur, & infra eodem §. in fi. nã sola patiẽtia nõ ꝓdest. Acc.

a ¶ *Sed & græcè.* Nõ solum Latinis, sed etiam Græcis verbis, dum tamẽ aptis ad hoc, vt sequitur; & facit supra de verbo. obligat. §. primo. ver. vtrum. & ff. de verbo. obl. l. j. §. fin. Vnde verba Græca in textu posita sunt huic proposito apta, si rectè exponantur. Sunt autẽ talia, Oper hyposchestim, si echis prosdecton? echo. Et sic intelliguntur. Oper hyposchsthein si. i. quod ꝓmisi tibi, echis prosdecton? idest habes acceptũ? & respondeatur, echo. i. habeo.

Additio.

b ¶ *Vt diximus.* supra eodem. §. ibi, quod enim ex verborum &c.

c ¶ *Ceteræ.* scilicet quæ sunt de iure gen. cũ acceptilatio, quæ est ciuilis actus, vt ff. de reg. iu. actu. nõ possit iura gen. tollere, vt supra de legit. agna. tu. §. fin. quæ sunt vetustiora, vt supra de re. diui. §. singulorum. Sed nunquid alias obligationes iuris ciuilis tollet acceptilatio; vt literarum, & emphy. & similes, vt diximus supra de iure natu. gen. & ciuili, §. ius aũt? Rñ. nõ, cũ solã obligationẽ verbis inductã tollat, vt hic dicitur. Sed certè licet nõ possint tolli iure acceptilationis. s. obligatio iuris gentiũ, & aliæ ciuiles, tamẽ possunt iure pacti etiã acceptilatione facta, secundum Ioã. vt ff. de rescin. ven. & empt. leg. cum emptor. Quod generaliter etiã dicebat M. ꝙ vbicunque fieret acceptilatio inutilis. ꝙ habeat vim pacti; & facit ꝓ eo. ff. de pac. si vnus. §. pe. vbi. de hoc. At B. totũ cõtrariũ; & est pro eo. ff. de accep. an inutilis. j. rñ. & ff. de cõsti. pe. l. j. §. eum qui. Sed nos dicimus idem quod M. vbi fuit inutilis ratione rei, vt dictum est. Item idem quod Bulg. vbi est inutilis ratione conceptionis; & facit pro nobis ff. de acceptila. si acceptolatum.

Acceptilatio nõ tollit obligationes iur. gentiũ.

¶ Et est ratio, quia defectus formæ circunscribit consensum, secus in defectu materiæ. * Et latius quando acceptilatio inutilis valeat ĩ vim pacti, vide Alexã. & Imo. in l. j. §. si qs ita. ff. de ver. ob. & similẽ glo. habes in d. §. pe. & in d. l. an inutilis.] ADDIT. Et est ratio diuersitatis, quia minus est peccatũ quod non ꝓuenit ex propria culpa, vt in primo casu, q̃ quod prouenit ex ꝓpria culpa, vt in secundo casu. Ioan. Fab.

SYL.

Acceptilatio inutilis rõne rei habet vim pacti: secus est si inutilis rõne conceptionis ineptæ.

d ¶ *Consentaneum* & facit ad hoc infra eo. §. fi. & ff. de reg. iur. nihil tã. & C. quando lice. ab empti. dis. l. ij. & ff. de pact. ab emptione.

e ¶ *Ex alia causa.* s. quã verbis.

f ¶ *Dissolui.* s. ipsum debitum. Et

no.

no. mirabilē proditionē. Nam cum nō pateretur contractus alius tolli suo contrario actu. scilicet p accepti lationē, decipitur, & deducit in quē dam nō prorsus contrariū actum, vt in stipulatio nē: quod est obligatoriū: & sic fit nouatio indistinctè iure isto, vt infra e. §. preterea. & ff. de actio. & oblig. l. obligationū fere §. fin. & ipsa stipulatio patitur se tolli per acceptilationem; vt hic dicitur. in hanc stipulationem deducitur, vt infra ibi, tantam pecuniam &c? Respon. sic, argum. supra de verb. obliga. §. sed hęc solennia. & C. de dona. l. fina.

Solutio particularis an creditore inuito fieri possit.

a¶ Rectè soluit. f. volēte creditore. Sz nunquid eo inuito debiti pars soluit? Respon. aut cōfitetur de toto debitor & tunc non potest soluere nisi totū, vt ff. de vsur. tutor. §. Lucius, quę est huic contra, nisi volenti creditori, vt hic dicitur. Aut diffitetur: & tunc pars confessata tantum recipietur ab inuito, vt ff. si cert. pet. quidam existimauerunt. & hoc etiam casu potest intelligi quod hic dicitur. Hæc glo. communiter approbat.]

pro pte rectè soluitur:[a] ita in parte debiti acceptilatio fieri potest. Est autē prodita stipulatio, q̄ vulgò Aquiliana appellatur: per quā contingit, vt omniū rerū obligatio in stipulatum deducatur, & ea per acceptilationē tollatur. Stipulatio. n. Aquiliana renouat oēs obligatiōes: & à Gallo Aquilio ita[b] cōposita est: Quicquid te mihi ex quacūq; cā dare facere oportet, † vel oportebit, p̄sens in diē ue, † aut sub cōditione: quaruncūque rerū mihi tēcum actio[d] est, q̄que † aduersus te petitio,[e] vel aduersus te persecutio est, † vel erit, † quodq; tu meū habes, tenes, possides, doloue[f] malo fecisti, quominus possideas: † quanti quæq; earū rerū res[g] erit, † tantam pecuniā dari stipulatus[h] est Aulus † Augerius: spopōdit Numerius † Nigidi.

† Aliàs oportebitur.

† Aliàs desunt hæc verba, aut sub conditione, Sed vtroq; modo legatur certum esse idē esse in conditionali obliga tion. l. si sub. ff. eod.

† Aliàs abs te.

Persecutio continet actionē & petitionē.

† Aliàs erit ve.

† Aliàs quodue.

† Aliàs quātacūq; earū.

† Aliàs Ageri.

† Aliàs Negidius.

Actio realis potest ī stipulationē deduci.

c¶ Dare. Vbi debet dominiū trāsferre, vt infra de actio. §. sic itaque. & ff. de uerbo. obliga. l. vbi autē non apparet. §. fi. d¶ Actio. In personam: at petitio in rē: persecutio vtrunque cōtinet, ut ff. de actio. & obl. actio in personam. e¶ Petitio. In rem. f¶ Ve. pro vel. g¶ Res. Id est, ęstimatio. h¶ Stipulatus Nunc mutat personas. de secunda enī transit ad tertiam. Et not. quòd etiam realis actio deducitur in stipulationem facta rei æstimatione: & ita ipsa pecunia siue rei æstimatio deducitur in stipulationem & in acceptilationem. nam ipsa res non potest, cū nemo rem suā possit stipulari sibi dari, vt supra de inutil. stipulat. §. j. Sed quomodo deducā æstimationē, cū non deducatur? Respō. Immo quasi debita est: liberatur eni exceptione quasi à rei vendicatione, si præstat ęstimationē, vt ff. de rei vendi. eius rei. & l. seq. Si autē ipsam rē in acceptilationē deducam, valet iure pacti

b¶ Ita cōposita est. i. his verbis quæ sequuntur, quicquid te &c. Et nota φ non potest sic legi, quia aliqua verba sint hic superflua. Item nunquid vnum solum ex his duobus, scilicet dare vel facere, sufficit scilicet dare, cum solum quod erat dandū:

pacti, secundum B. vt diximus s eo. §. in ver. quo genere Accur. Flo. ADDI. Tu dic, quod quis actio realis nec obligationem, nec officium iudicis psupponat, psupponit tñ quādā æquitatē, ex qua datē actio & illa æquitas nouat per acceptilatio nem. Ang.

† Aliàs Quod Numerius Nigidius A. Agerio spondit, id hēat ne acceptū, Numerius Nigidius A. Agerium rogauit A. Agerius Numerio Nigidio acceptū fecit.

¶ Præterea nouatione. Casus Non figuratur nisi literaliter, q a ponit tm̄ declarationem terminorum item, q a est l. corrigēs q habet pro rō ne dubitandi rō aūt decidendi ponit per Iusti. ad tollēdas difficultates, q apud antiquos oriebā tur. Nota quod promissio eius qd alius debebat, ipso iure obligat promittē tem. Itē quòd ex inutili obligatione fit nouatio antiquæ obligationis efficacis. Item quòd si secunda obligatio est penitus nulla, prima non nouatur. Item quod obligatio conditionalis ita demum nouat primā cōditionem existēte. Itē quòd hodie nō fit nouatio nisi expressē.]

a ¶ Præterea. Nō solū solutione, uel acceptilatione. ut dictum est supra.

IYL. ¶ Et quia docto. passim dicere solēt quod naturalis obligatio tollitur p ius ciuile in hoc casu. s. per stipulationē aduerte q a nō intelligūt, quod naturalis obligatio tollit p ius ciuile, i. p solēnem stipulationē: nā cōsiderādū est, quod & si naturalis obligatio trāsfundatē in stipulationē, vel tollatē stipulatiōe, tñ ius ciuile uel solēnis stipulatio nō tollit obligationē naturalē (à iure. n. ciuili tolli nō pōt. l. eas obligatiōes. de cap. dim.) sed tollit uinculū naturale ex alio naturali, quod inest ipsi stipulatiōi. q a in stipulatione ē cōuētio & q libet cōuētio hēt uinculū naturale, l. ff. de pac. itaq; ius ciuile non tollit ius naturale, q a stipulatio inquantū est solennius cō tractus à iure ciuili ītroductus, nō tollit ius naturale, s; inq̄tū est cōuētio q ab eodem iure naturali hēt uiuculū: & ideo ius naturale tollit ius nāle, nō ciui. & ita dcalares.]

† Noua tio ē prioris debiti in aliam obligatio nem uel ciuilem uel natu ralē trāsfusio atque trāslatio. l. i. ff. de nouatio.

† Item ex diuerso numeri^{g} Nigidi^{g} interrogauit Aulū Augeriū: Quicquid tibi hodierno die p Aqlianā stipulationē spopōdi, id ne oē habes acceptū? Rñdit Aulus Augerius, Habeo, acceptumque tuli.

¶ Interuētu nouę psonæ olim fiebat nouatio, ét si à pupillo stipulabat, qd alius mihi déret nō aūt à seruo: hodie verò non præsumitur nouatio, nisi ex esse hoc agatur. Aretinus.

¶ Præterea[a] † nouatione[b] tollit obligō veluti si id, qd tibi Seius debebat, à Titio dari stipulat^{9} sis. Nā interuētu nouæ[c] psonæ noua nascit obligō, & prima tollitur, trāslata ī posteriorē adeo vt īterdū licet posterior stipulatio inutilis sit, tñ prima nouatiōis iure tollatur, veluti si id, qd tu Titio debes à pupillo[d] sine tutoris au

b ¶ Nouatione. Si fiat p stipulatiōnē, vt subiicit, siue p iudiciū, ut si alius noīe meo iudiciū suscipiat animo nouādi, vt. ff. de sol. l. solutionē. &. ff. de in rē vers. si pro patre, &. ff. de ver. obl. scire debemus. in fi. j. rñ.

c ¶ Nouæ personę. etiā si hoc non agitur, ut fiat nouatio iure isto, hodie contra, vt infra eo. §. vers. s; cū.

d ¶ A pupillo. Qui naturaliter tenetur, vt. ff. de noua. l. i. in fi. si est maior infante, aliàs nec naturaliter, ut ff. de actioni. & obligat. l. pupillus.

¶ Et est ratio, quare quando sequēs obligatio est penitus nulla, nō pōt habere IYL.

ctoritate ſtipulatus fueris:quo caſu res amittiť: nā & prior debitor liberatur & poſterior obligō†nulla ē.[a] Nō[b] idē iuris ē,ſi à ſeruo qs fuerit ſtipulatus: nā tūc prior perī đobligat⁹manet ac ſi poſtea null⁹ ſtipulat⁹ fuiſſet. S3 ſi eadē pſona ſit à q̄ p⁹a ſtipuleris ita demū nouat.[d]

hēre locū nouatio, quia ceſſat ſubiectū,in qđ prior oblig. trāsfundať,] a ¶Nulla eſt. Sed nunquid reſtituiť creditor in priorē debitorē? Quidā dicūt ꝙ ſic,vt C. de rep.l.j.§.j.&.ff. de fideiuſ.l.ſi Titi⁹.§. huic quæ eſt contra, & qđ hic dicitur, Res amittiť, ſ.iure cōi,ſed nō ℞ reſtitutionē,vt dictum eſt. Alii, vt Pla. dicunt hanc in impuber(quaſi ſtulte acceperit hic creditor tā paruulū) illā in pubere loqui. Vel verius, refert an minor iuuetur, vt non teneatur, per beneficiū.reſtitutionis:& tūc ēt reſtituiť creditor in veterē debitorē, vt ibi. An verò nō reſtituať, quia nō eſt neceſſe,cū tantū naturaliter ſit obligatus,vt.ff.de noua.l.j.in fi.& tūc nec creditor reſtituunť,vt hic :nec etiā tunc quando dolo creditoris minor fuit obligatus,vt.ff.de fideiuſſ. ſi Titius.§.fin. (vnde huic doloſo nō ſuccurritur,quia fruſtra legis auxilium inuocat qui committit in legem,ut ff.de mino.l.auxiliū.in fin. & l.ſi ex cā.§.nūc uidendū, & ad velleia.l.ſi decipiendi.) Qđ ēt in muliere diſtinguitur. nā reſtituiť in primū debitorē actio,ea ſubducta per Velleianū,ut C.ad velleia.ſi mulier.niſi fuerit dolo inducta,vt.ff.ad velleia qui dam.& d.l.ſi Titius. in fi. At ſecus eſſet,ubi nulla eſſet ſecunda obligatio vt iu ſeruo ſubiicitur, qui non pōt ēt naturaliter fideiubendo,uel intercedendo quoquo modo, vt.ff. de fideiuſ.ſeruus inſcio.& l.ſeq.Idem ēt in infante dicā, qui ſecundo ſe obligauerit.Nā eum nulla ſit,non tolliť prima,cū nō habeat in quē tranſeat. Quidam tamē dixerunt naturaliter ſeruū teneri etiā fideiubendo, quod falſum eſt:nā nec aliter teneť niſi naturaliter.cuius occaſione dominus tenetur de peculio,at hic non teneť vt.ff. de pec. l.iii. § ſi filiuſ. & facie ad hunc.§. ff.de fideiu.ſi Titius. §. huic ſimilis. ¶Et hæc gl. cōiter approbatur ſecundum Chriſt. hic. quod intellige.ut nō obligetur naturaliter quo ad effectus naturalis obligationi ſed quo ad ipſas obligationes eſſentialiter obligať, quia inſpecto iure naturali eſt liber & habet cōſenſum l.i.ff.de pac.]

b ¶Non idem.Sed quæ eſt ratio diuerſitatis inter hunc. §. & ſuperius reſponſum? Reſpon. quia ibi ſaltem naturalis obligatio fuit,hic nulla in ſeruo,vt ibi diximus. Itē hoc ideo quia pupillus potuit obligari naturaliter & ciuiliter cū auctoritate tutoris:& per eū.ſ. creditorem ſtetit, quare ſibi imputet.Vnde prior actio tollitur,& poſterior non manet.Seruus autem nullius auctoritate pōt obligari ciuiliter; ideoq; non imputatur,ſcilicet creditori, vnde etiam actio prior durat.

ADDITIO. Dic quòd ſeruus non poteſt eſſe fideiuſſor alicuius niſi ex cauſa peculiari, vt l.iii.§. ſi filiusfa. ff.de pecu.Ange.

c ¹ ¶Stipulatus. ideſt, interrogatus. †Stipulor enim, ideſt,interrogo,ſecundum Priſcianum, ſic accipitur. ff. de condi. indebi. ſi non ſortem. §. ſi decem.

¶Hęc expoſitio non eſt neceſſaria, cū poſſit referri ad interrogationē proprie:& ui.quę poſui ſupra de verbo.oblig. §.i.in glo. in ver. ſtipulantium.

d ¶Nouatio fit. Nota hic tria iura circa

†Limita hoc dictū, niſi pupillus promitteret pro eo,cui erat obligatus, nā tunc efficax eſſet eius obligatio ſecundū glo. in l. certi condictio. §. quoniam in ver. ſtipulatus ff. ſi cer. pet.

Seruus non pōt obligari fide iubendo.

·ΤΛ·

Stipulor ſignificat interrogo.

†Similē glo. habes in l. i. in pri. SYL. *in ver. ſtipulatio.ff. de ver. obl.*

circa nouationē. Antiquissimū, vbi etiam si nihil noui non interueniret fiebat tamen nouatio, vt. ff. de actio. & oblig. obligationum fere. §. fi. Itē nouū, vbi nouatio præsumptiuè fiebat, quoties noui quid interueniret; & semper intelligebat hoc agi, vt hic, & ff. de noua. l. ii. Itē tertiū, qn̄ hoc exp̄s. sim diceret, vt C. d̄ nou. l. fi. Vel dic tantū (& verius) duo esse. Primo fiebat, si hoc agebat expresse vel tacitè, ut. ff. eo. l. ii. & nouo iure, si id exprimatur, ut infra eo. proxime, & in d. l. obligationū fere. s. stipulatio pœnalis, & facit ad hoc supra quib. mod. testa. infirmē. §. i. & ff. de re. iud. l. 4. §. fi. ex cōuētiōe. & §. s3 & si pignora. ¶Dic quod tria sunt iura in hac materia cōsideranda, secundum primam opin. quæ communiter approbatur s̄m Christ. hic.

† aliàs quoniā Nouatio triplici iure fit.

BYL.

ADDI. Et no. quòd casus, in quibus olim ex verbis expressis insurgebat tacita coniectura nouationis, hodie non corriguntur, quia in illis fit nouatio saltem ope exceptionis. Angelus.

a ¹ Quod autem facit. ff. de noua. l. quoties.

fit, si quid in posteriore stipulatiōe noui sit: fortè si conditio, aut dies, aut fideiussor adiiciat, aut d̄trahatur. Q d̄[a] āt diximus, si conditio adiiciatur, nouationē fieri, sic intelligi oportet vt ita dicamus factā nouationē, si cōditio extiterit alioquin si defecerit, durat prior obligō. Sed † cum hoc quidē inter veteres cōstabat, tūc fieri nouationē, cū nouandi[b] animo in secūdā obligationē itū fuerat: p̄ hoc aūt dubium erat, qn̄ nouādi[c] animo videretur hoc fieri, & quasdā de hoc præsūptiones alii in aliis casib. introducebant:[d] ideo nostra processit cōstō,[e] quæ apertissimè definiuit, tunc solum nouationē prioris obligationis fieri, quoties hoc ipsum inter cōtrahentes expressum fuerit, ꝙ propter nouationē prioris obligationis conuenerunt † alioquin & manere pristinam, obligationē & secundā ei accedere,[f] vt maneat ex vtraq; cā obligō secundū nostræ cōstōnis d̄finitionē, quā licet ex ipsius lectiōe aptius cognoscere.

¶ Contractus, q. consensu cōtrahitur, cōtrario cōsensu re nō secuta dissoluitur. Ar.

b ¶Cum nouandi. expresè uel tacitè.

c ¶ Quando nouandi. scilicet tacitè.

d ¶ Introducebāt. & alli in aliis, ut qa forte aliquid noui in obligatione erat adiectum, vt supra eod. §. ver. sed si eadem.

e ¶Constitutio. vt C. de nouatio. l. fi. Accursius.

f ¶ Accedere. fit tamen exactio tantum semel de eodem, vt. ff. de re. iu. bona fides.

· Hoc amplius Casum non expedit figurare in regula naturali, quæ habet, quòd eodem uinculo dissoluitur quid, quo colligatū est l. nihil tam naturale. ff. de reg. iu. intellige ergo text. re integra, qa tūc nudus consensus non reuocaret traditionem secutam, nel pretium solutum, sed necessaria est retrotraditio. Tantum. n. destruit contrarius consensus,

† Limita quod sequitur non procedere ī cōtractibus in cōpatibilibus ī quibus ipso facto absque aliqua expressione nouationis intelligitur p posteriꝰ pactū eē derogatū priori vt per Dec. in l. pacta, nouissi. ī. not. C. de pac.

¶ Hoc amplius, hæ obligōne quę consensu[a] cōtrahuntur, cōtraria voluntate dissoluuntur. Nā si Titius & Seius īter se cōsenserīt, vt fūdū Tusculanū emptū Seius haberet cētū aureis deinde re nōdū secuta.i. neq; p̄tio[b] soluto, neq; fūdo tradito, placuerit īter eos, vt discederet ab ea ēptione & venditiōe, inuicē liberātur. Idem est in cōductione & locatione, & ī oīb. contractibus, qui ex consensu descendunt, sicut iā dictum est.[c]

sensus, quantū primo ædificatū erat à contrario consensu, vt dicit glo.] a¶ Quæ cōsensu.s.solo. Sed quæ sūt hæ? Rñ. numerant s̄ de obli. ex consensu. Itē in quibusdā ex maleficio, vt nudo cōsensu etiam tollanē ipso iure: ut iniuriarū, itē furti, & similes vt.ff.de pact. si tibi x. §. q̄dam actiōes (j) aliæ non ipso iure tolluntur cōsensu, s. pacto de non petendo sed per exceptionem, vt ff.de pactis.l. si vnº.§.pac.

ADDITIO.(j) Hoc verū intellige quo ad præiudicium partis, non fisci vel reipu. sicut è contra princeps faciendo gratiam malefactori non tollit ius pœnæ quęsitæ parti. Ang.

b¶ Neq; pretio soluto. Sed quid si partem pretii soluat? Rñ. non est res integra; & ideo nō receditur nudo consensu, sed ita demū si hincinde facta fit retrotraditio, vt.C. q̄n lic. ab emptio.di.l.j.&.ff.de pac.l.ab emp. & est rō vtrobiq;, quia nil est tam cōueniens naturali æquitati, q̄ eodē genere quodq; dissolui, quo ligatū est, vt.ff.de reg.iur.nihil tam. Accu.

c¶ Dictū est.supra eo.§. Et no.in fi. huius tit.xij.esse modos, p quos tollitur obligatio tam ciuilis quàm naturalis ipso iure, ut nullæ maneant reliquię. Per solutionē, ut supra eo. in prin. Itē p acceptilationē, vt s̄ eo dē.§. Itē p acceptilationē. Itē p nouationē voluntariam, vt supra eo.§. præterea, Itē per nouationem necessariam, vt per sententiā, & contestationem litis, ut si alius meo nomine subeat pro me iudiciū animo nouan-

Obligatio tam naturalis quā ciuilis ipso iure m. ltis mo is tollum.

di & liberādi me, vt.ff.de noua.l.delegare.i.§.j.& l.aliā. Itē p cōpensationē, ut infra de act.§.pe.&.§.in bonę fidei. Itē per delegationē, vt. ff. de noua.l.delegare.j.rñ. Itē p cōfusionē debiti, vt.ff. de fideiuss.l. si debitori creditor. Itē p oblationē (j) consignationē, & depositionem. vt C. de solu.l.obsignatiōe, & ēt ipso iure, vt.ff. depositi.l.j.§. si pecunia. in fin. §. Itē p interitū spēi, vt ff.d̄ ver. obl. l.si ex legati. Itē maleficio suo mora non præcedente, vt per constitutionē.l.si quis in tantā. Vel per edictum diui Marci, vt C. vnde vi.l. si quis in tantam.&.ff. quod me. cā.l. extat.&.ff.ad l.iul.de vi.pri.l.pe. Itē nudo cōsensu, quandoq;, vt in hoc §. Itē nudo pacto, vt in maleficiis. Sed & aliis modis tollitur non vtraque.s.ciuilis & naturalis, sed interdum ciuilis tantum, & remanet naturalis: vt per sententiam, vt. ff.de cōdi.inde.l.Iulianus. Itē remanet ciuilis, & tollitur naturalis, ut per pactum, & chirographi redditionē, & iusiurandum, vt.ff. de sol.l. Stichū. §.naturalis. Ipsa etiam ciuilis sic eliditur, ut non habeat vigorem infra de excep.§. præterea. Item sunt & alii modi, quibus tollitur obligatio per exceptionem, quos habemus infra de excep. per totum Accur.

Obligatio ciuilis sola quandoque tollitur.

Obligatio naturalis sola quandoque tollitur.

ADDI.(j) Intellige factam cōgruo loco & tempore: & sola sufficit i nliudictio, idem extra iudicium, si res sit immobilis, aliàs secus, quia requiritur consignatio & depositio Ang.

¶ De

Cōtinuatio. De obligationibus quę ex delicto nascuntur. ¶ Hanc continuat vt in princi. huius tit. continetur. Dictū est supra de obligationibus ex contractu, & ex quasi contractu, verum quia est repe perire obligatiões, quę sunt ex delicto, & ex quasi delicto, iō videnda est de ipsis. Sed quia obligationes ex delicto sunt maiores & generaliores, ideo de ipsis prius uidendum est.

¶ Incipit liber quartus.

¶ De obligationibus quæ ex delicto nascuntur.

¶ Omnis obligatio ex delicto nascitur ex re, id est, maleficio. hoc dicit. Aretinus.

CVM sit expositum superiori libro de obligationibus contractu, [a] & † ex quasi [b] contractu, sequitur vt de obligationibus ex maleficio [c] & quasi ex maleficio

Diuisio. CVm sit. ¶ Totus iste titulus in nonem partes diuiditur. Primò continuat istum librum ad librum præcedentem. Secundò ponit diffinitionem, allusionem, & diuisioné furti, ibi (Furtum est contrectatio.) Tertiò ponit duo genera furtorum, eorum pœnam annectendo ibi, (Furtorum.) Quartò, in quibus rebus fiat furtum, & quãdo fur excusetur, ibi (Furtum autem fit.) Quintò, quando quis pręstat opē, ibi (Interdum quoque furti) Sextò, quando illi, qui sunt in potestate alterius, domino vel patri furãtur, ibi. (Ii qui.) Septimò, cui competit actio furti, ibi. (Furti autem actio.) Octauò, an impubes committens furtum teneatur, ibi (In summa) Vltimò ponit quę sit uera pœna furti manifesti.

a ¶Ex contractu. vt supra de obli. ex contractu. usque ad tit. de oblig. ex quasi contractu.

b ¶ Ex quasi contractu. vt supra de obli. quę ex quasi contractu.

c ¶ Ex maleficio. Caue tibi, quia licet hic promittat dicere de omnibus his, † nō tamen dicit in hoc tit. de iis quæ sunt ex quasi maleficio, sed dic & infra de obli. ex quasi malefi. Nec etiam de omnibus, quę ex maleficio, sed de solo furto agitur in hoc titu. Sicut & aliàs rubrica est generalior, quã sit tex. vt. ff. si cer. pe. & de cer. condi. & C. de reb. cre. & iureiur. Nam non dicit ibi de reb. cre. sed in sequenti. ti. post illum.

¶Inepta est gl. quia nullibi hoc pollicetur Imperator, dicere. s. in hoc titulo. sed bene in sequentibus, & hoc seruat.]

ADDITIO. Nota. ꝙ non est inconueniens, ꝙ rubrica sit aliquando generalior tex. de quo dic vt dictum est supra in rub. procemii. Ang.

† alias quasi ex

† Dic q ista glo non fui necessa ria: quia Imperator non dicit in isto titulo sed de omnibus ma leficiis tractaturus, se in lib. An

a ¶ Sed ille.s.q̄ sunt ex cōtractu: nō ăt repetit eas,q̄ sű: ex q̄ si cōtractu.
b ¶ Diuiduntur.s.re, verbis, literis, & cō sensu, vt supra de obli. §.fin.
c ¶ Hæ. scilicet quæ sűt ex maleficio vel quasi.

Iniuria qualiter fit.

dispiciamus. Sed illæ [a] quidem (vt suo loco tradidimus) in quatuor genera diuiduntur: [b] hæ [c] verò vnius generis sűt: nam omnes ex re nascuntur, id est, ex ipso maleficio veluti ex furto, rapina, damno, iniuria. [d]

¶ Hic ponitur diffinitio & allusio furti. Angel. Aretinus.

¶ Furtű [e] est cōtrectatio † rei [f] fraudulosa [g] lucri fa-

Furari non possum rem īmobilē incorporalē & meam.

† alias non est, rei.

d ¶ Iniuria. Sed nōne fit iniuria verbis & conuicio, vt . ff. de iniu.l.i.§.iniuria? Item literis infamatoriis, vt .ff. de iniu.l. lex cornelia.§. si quis librum. & infra de iniur . §.j . Sed certè & tunc ex maleficio fit: & sic re fit, quia maleficiű fit verbis vel literis: & sic habet locum quod hic dicitur. Accursius Floren.

SYL. *¶ Vtrum autem in delictis oriatur obligatio naturalis ex consensu, uide Fortu.in l.legitim. colū.xxiiij. ff.de pac.(vbi prætor afos cēset potius oriri ex eo, q̄ æquű est delicta puniri, lesisq; satisfieri) & Deciű in c.j.col.ix.in.i.lec.de consti.]

SYL. ¶ Furtű &c. Casus. In diffinitione & etymologia nō ponitur, & totanda clara sunt, & circa illud verbű,& rei,positű in diffinitiōe essent videnda quæ ponit Caro. Roynus in rub. ff.de ope.no.nun.in prin. nu.15.22.

e ¶ Furtum est cōtrectatio &c. Et facit extra de elec.c.dudű.ii. hæc exigitur in furto,& sine ea non fit furtum,licèt volűtas vel alia verba uel scriptura interueniăt, vt.ff.eo. si qs vxori.§.si quis asinum.& l.inficiando.in prin. & l.j.§. sola . Quandoq; tamē sine cōtrectatione: ut in charta rasa,vt.ff.eo.qui tabulas.§.fi.& l. si quis uxori.§.si quis asinű.Sed certe ibi cōtrectatio ĭterceffit,cű generaliter cōtrectationē accipiamus, licèt non fuerit ibi amotio.Accur.

f ¶ Rei subandi,mobilis . Nā de imobili nō pōt fieri furtű , vt supra de vsucap.§.quod autē.nisi in casu, vt in creta.Sed certè iam illa est mobilis,vt.ff.eodem l.si crete. Itē subaudi , corporalis , nam de incorporalibus non fit furtű , cű nec contrectatio in his esse possit,ut ff. de acquir. re.do.seruus. §. incorporales . Itē subaudi , alienæ. quia rei meæ non facio furtum in eo, quod est meum,sed secus in communi,vt.ff. eodem.si socius. (j)Idem & si est nullius,vt hæreditariȩ non fit furtum,vt.ff. eodem l.hæreditariȩ,& ideo dixi subaudiri , rei alienæ .

¶ Declara totam hanc diffinitionē vt pulchrè per Gandi.in trac.de malefi.in c.de furibus.]

ADDITIO(j) Dic tamen . q̄ licèt socius possit cōmittere furtű,tamen non p̄sumitē, vt l.merito. ff.pro socio.quod est verum,quādo socius vtitur re ad eum vsum, ad quem est destinata, vt l. Sabinus.& l. si ædes. ff.communi diuidun . Secus si aliter vteretē,ita q̄ auferē socio cōmoditas partis suȩ. vt d.l. Sabinus . ita dixit Bar.in d.l.si socius Ang.

g ¶ Fraudolosa.Hoc ideò dicit,quia si credat sibi licere, non facit furtű infra titu.j.§.quia tamen . Itē si credat dominum permissurum , non facit furtum,infra eodem. §. placuit. In duobus tamen casibus videtur furtű fieri ēt sine fraude furādi : vt in eo, qui sacciī pecuniæ furtipuit. Nā ēt sacci noīe furti tenetē,licèt saccum non proposuerit furari , sed pecuniam vt.ff.eo.qui saccű. Sed cer-

tè

tē licèt non principaliter, secūdario tamen voluit saccū surripere. Alius casus est, vt. ff. de condi. ob cau. l. pē. Item subaudi ad diffinitionem, quę fit inuito domino. nam eo uolente non pōt committi furtū, vt infra eod. placuit.

* ¶ Adde ꝙ Alcia. lib. j. Dispunc. c. x. negat subaudiendum, idq; ex l. inter. §. penul. ff. eo.]

a ¶ Vel ipsius rei, i. proprietatis ipsius rei.

b ¶ Vsus, vt habes exemplum. infra eo. tit. §. furtum autē fit. Sed qualiter quadruplicatur hic? Rñ. vsus æstimatio tantū quadruplicabit, vt non plus extendatur pœna quā delictum, ut C. de pœ. l. sancimus, & facit. ff. eod. l. vulgaris. & l. si quid fur. i. respō. §. i. &. §. ii. & l. verum est. Alii dicunt ēt ipsam proprietatem debere æstimari, quia non potest separari usus à proprietate, ut. ff. eo. qui iumenta. & l. si uendidero. §. cum autem. Prima tamen verior est, vt no. in l. ii. C. de ser. fug.

ADDITIO. Primam opin. quòd vsus tantum quadrupletur, tenet gl. in l. ii. C de ser. fug. & ibi Cyn. & do cto. & glo. in l. qui furtū. ff. de condi. fur. & istam opi. sequitur Bar. in d. l. q ui iumenta. ff. eo. Ang.

c ¶ Possessionis. Ex hoc dico ipsam possessionem duplicari, cum aliud sit pretium rei, aliud possessionis, vt. ff. vti possessio. si duo. §. fina. & subaudi, quòd hoc fecerit animo lucrandi, aliàs non est furtum, vt ff. eodem. l. prima. §. primo. Accursius.

d ¶ Lege naturali, ideſt diuina. vnde illud. Non facies furtū &c. Item illud. Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris.

¶ Reprǽhendit Bartol. & alii sequa. in l. ex hoc iure. ff. de iustina. & iur. tamen saluat Fortu. in l. legitima. in xxij. colum. ff. de pact. de quo vide Decium in lege penultima. versi. prima est conclusio. C. de pactis.]

e ¶ Quod. ideſt quia.

f ¶ Auferendo. Quia fur auferr.

g ¶ A græco phor græcè, dicitur fur latine. & phores. ideſt fures, & epau tophro. i. manifestus fur. scilicet qui cum re deprehenditur; & est indeclinabile. Nam apud græcos aduerbium est.

¶ Furtorum autem. Casus In. §. di- ΙΥΛ. uidente & declat ante furtorum species seu genera, & corrigēte & seu magis exponente ius iam abrogatum, non est figurandus nisi literaliter, & nota. satis colliguntur ex summario.

ΙΥΛ. †Sic Iustinus Nullum crimen apud Scythas furto grauius, qui iure naturali tā tum utebantur.

† Vide in hunc locum A. Gel. lib. i. c. xviii.

† aliàs fit.

† aliàs ab eo qđ ē ferre. φῶρας dixerūt.

ciēdi gratia, vel[a] ipsius rei, vel etiā vsus[b] eius possessionis ve:[c] quod lege[d] naturali† ꝓhibitū est admittere. Furtum autem† vel à furuo, id est, nigro dictum est, quòd[e] clam & obscurè† fiat, & plerunque nocte: vel à fraude: vel à ferendo, id est, auferendo[f] vel à Græco[g] sermone, quo fures appellantur φῶρας Imò & Græci † ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt.

¶ Hic ponuntur duo genera furtorum. Et fur dicitur manifestus, qui cum furto inuentus est, vel in loco priuato, vel publico antequā perueniat ad locum destinatū ꝓ reditu, & ex hoc facile cognoscitur fur non manifestus. Aretinus.

¶ Furtorum aūt duo sunt genera: manifestū & †nec manifestū. Nācō ceptū & oblatum

Hoc e. verbis. xii. tab sumpt est. ol. n. nec non dic bant, q annota uit Bu in l. ne manife stū. ff. e

ΙΥΛ

a ¶ Spe-

spés[a] potius actionis sunt furto cohærentes, quàm genera furtorũ: sicut inferius apparebit.[b] Manifestus fur est, quem Græci † αὐτόφωρον appellãt: nec solum is, qui in ipso furto deprehenditur, † sed ẽt is, qui in eo loco ꝑprehẽditur quo † furtũ fit, veluti qui in domo furtũ fecit, & nõdũ egressus ianuã deprehẽsus fuerit: & qui in olivueto oliuarũ: aut ĩ vineto, vuarũ furtũ fecit, quãdiu ĩ eo olivueto aut vineto dep̃hẽsus fuerit. Imò vlterius furtũ manifestũ est extẽdẽdũ, quã diu eã rem fur tenẽs visus vel dep̃hẽsus fuerit, siue in publico, siue ĩ priuato: vel à domino vel ab alio[c] antequã eo peruenerit, quo deferre vel deponere[d] destinasset. Sed si pertulit quo destinauit, tametsi deprehẽdatur cũ re furtiua, nõ est manifestus fur. Nec[e] manifestum furtum quid sit, ex iis, quæ diximus intelligitur. nã quod manifestum non est, id scilicet nec manifestum est.

¶ Actiones furti concepti & furti prohibiti & furti non exhibiti, recesserint ab vsu. Et qui scienter rem furto subtractam recipit & occultat, tenetur furti non manifesti. Angel. Aretinus.

¶ Conceptum † furtum dicitur, cum apud aliquem testibus p̃sentibus[f] furtiua res quæsita & inuenta sit, nã in eũ propria actio cõstituta[g]

a ¶ Species. id est casus.

b ¶ Apparebit, vt infra eo. §. conceptum. & §. oblatum.

c ¶ Ab alio, per hoc videtur infringi regula, per liberam personam nihil acquiri, ut C. per quas perso. no. acqui. l. i. quod falsum est, q̃a magis ex delicto suo proprio, quã alterius facto hoc euenit, vt. ff. de vsur. l. si quis solutioni. §. fi. & ff. q̃d vi aut clam. l. prohibere. Et sunt hæc vera nisi in casu. s. cũ se occultauit ille, cui fiebat. Nã licèt fur visus fuerit, tamẽ est fur non manifestus, vt. ff. de fur. l. si q̃s in seruitute. §. cæterum. [a] Adde φ solus visus non sufficit, vt quis censeatur eẽ fur manifestus, ita tenet Barto. in l. si vendidero. §. cũ raptor. ff. e.]

d ¶ Deponere destinasset. Intãtum (secundum H.) vt si vltra montes per ferre destinasset. tamen si deprehendatur te erit fur manifestus.

Dic tamen φ in seq. casu, quando scilicet pertulit iam licet nõ dicatur manifestus fur, est tamẽ fur, & furti actione tenet q̃d tamẽ nõ procederet ĩ honesta persona, vt declarat Decius in l. qui accusare, in ii. colũ. C. de eden. SYL.

e ¶ Nec manifestum. Scilicet quia cõtrariorum eadem est disciplina, ut supra de iis qui sui vel alienis iur. sũt §. primo, & facit ad hũc. §. ff. eodem. l. secunda. iii. iiij. v. vj. septima & octaua.

f ¶ Conceptum Testibus præsentibus. Nota. quòd magis dicitur notus ille, qui præsentibus testibus in delicto deprehenditur. facit lex hæredes palam. in principio. ff. de testamentis. Angelus.

g ¶ Constituta est. scilicet olim.

Libera persona alii non acquirit.

Expõ græci.[a] † aliàs ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ. Alci. vero lib. ii. Prætermi. de furtis, legit κλέπτην φανερὸν

† Vide ad hunc locũ A. Gel. lib. xi. c. 18. [a] SYL.

† aliàs furtum factũ sit

Disciplina eadem est contrariorum.

Ista gl. non est Accur.

† Vide ad hunc §. Aul. Gel. l. xi. cap. 8. et Alci. li. v. Par.

[a] ¶ Non

est, quamuis fur non sit, quæ appellatur cõcepti.

Oblatum furtũ dicitur, cũ res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaque apud te concepta sit: Vtiq; si ea mẽte tibi data fuerit, vt apud re potius, quàm apud eum, qui† dedit, cõciperetur. nam tibi, apud quẽ concepta sit, propria aduersus eum, qui obtulit, quãuis fur nõ sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati.

¶Est etiam prohibiti furti actio aduersus eũ, qui furtum quærere testibus præsentibus volentem prohibuerit.

¶Preterea pœna constitũitur edicto Prætoris p actionẽ furti non exhibiti, aduersus eũ, qui furtiuam rem apud se quæsitam & inuẽtam nõ exhibuit.

¶Sed hæ actiões .s. cõcepti, & oblati, & furti phibiti necnõ furti nõ exhibiti, ĩ desuetudinẽ abierunt. Cũ. n. requisitio rei furtiuæ hodie s'm veterẽ obseruationẽ nõ fiat,[a] meritò ex consequẽtia[b] ẽt præfatæ actiones ab vsu cõi recesserunt: cum manifestum fit, quòd omnes[c] qui scientes rem furtiuam suscepe rint & celauerit, furti nec manifesti obnoxij sunt.

¶Pœna[d] manifesti furti q̃drupli ẽ tã ex serui,[e] q̃ ex liberi psona: nec mãifesti[f] dupli.[g]†

Contrectatio rei alienæ inuito dño furti actionẽ parit. Ang. Aret.

¶Furtum autem fit, non solum cũ quis intercipiendi causa rẽ alienã

† *aliàs dederit.*

a ¶*Non fiat.* Immò fit, vt ff. de seruis fugi. l. j. §. hoc autem. Sed illud est speciale in persona serui. ¶Hæc vera cessantibus indicijs; nã his concurrentibus fit, secundũ Bar. in l. requirendi. C. de serui. fugi.]
b ¶*Ex consequentia.* Hęc non est semper bona cõsequentia. vt sublata solennitate ideo id tollatur, quod cum solennitate fit, vt ĩ. de verb. oblig. §. sed hęc. & C. de formu. & impe. ac. sub. l. j. & ii. Accu.
c ¶*Pœna manifesti.* quę ẽ de iure prætorio, vt infra de perpe. & tem. ac. §. i. * ¶Adde secundũ Iason. in §. sed istę. col. xxii. infra de actio. ꝙ istę pœnę nõ debent in foro conscientiæ.]
d ¶*Ex serui.* hoc tñ casu seruus pro noxa dari poterit, vt infra de noxa. act. in prin.
e ¶*Nec manifesti.* s. quæ descendit ex lege xii. tab. vt infra de noxa. §. sunt autem. Sed quare minor pœna iure l. xii. tabul. imponitur quàm per prætorẽ? Rñ quia maius delictũ est, vt infra titu proxi. in princ. præterea tempore legis xii. tabu. pauperiores erant homines vnde minores pœnę imponebant vt ĩ. de iniu. §. pœna.
f ¶*Dupli.* nã si in casu, vt C. de ser. fug. l. mancipia.
¶Furtũ aũt fit. Casus. Ita figurari põt in secunda parte: (prima enim clara ẽ, quia ex verbis diffinitionis decidebat) videbat, ꝙ contrectãs inuito dño, dato ꝙ nesciret id fieri inuito dño, vel crediderit cõtrariũ, oĩno deberet furti teneri: ratio est, quia cũ actio ipsa oriat ex re, ñ aũt ex voluntate & cõsensu, vt dictũ ẽ, nõ vr̃ attẽdẽdũ nisi qđ est in veritate, nõ aũt qđ sit in opinione aut credulitate cõtrectantis: ailas enĩ

Prætor plus punit quã lex xii. tabularum.

† *Quã variæ pœnæ olim statutę fuerint in fures. lege A. gel. lib. xi. ca p. xviii.*

essset aperta via fraudibus: semper. n. posset furans dicere se credidisse dnm voluisse, præsertim cum verba diffinitionis uideant verificari. Cuius cõtrariũ dicitur, quia immo verba diffinitionis nõ cõueniũt pp illud uerbũ, fraudulosa, necesse est aũt ꝙ ex pbabilib. causis credat ut declarat gl. in ver. per missurum.]

† *Ad omnia in fraſcripta exẽpla vide Au. Gel. lib. vij. cap. xv.*

a ¶ Inuito domino. Et quandoq; volente, ut j. eo. §. vide il lud. Accur.

b ¶ Gestandi causa. i. ducendi.

ADDIT. No. cõtra illos, qui accipiunt in cõmodatum equum vsque ad uillam, & postea ducunt eũ Boniã, tunc furtũ cõmittunt. Ang.

* ADDIT Gestari hoc loco est, uel uoluptatis gratia, vel valetudinis, sella gestatoria aut lectica portari.

c ¶ Perduxisset. Idem est & si alij cõmodauit. spẽs. n. furti est de alieno largiti, ut ff. eo. si pignore. §. j.

Furtum facit qui de alieno largitur.

d ¶ Placuit. Intelligãt. Et est ratio, quia volũtas distinguit maleficia, ut ff. eo. qui iniuriæ. in fin. j. rñ. & facit C. ad l. Corne. de sica. l. j. & ff. si cer. pe. l. quod te. patet in c. cum volun tate. extra de sententia. excom.

Malefi- cia volũ tale distinguit.

amouet, sed generaliter cũ quis alienã rẽ inuito[a] dño cõtrectat. † Itaque siue creditor pignore, siue is, apud quem res deposita est, ea reutatur; siue is, qui rem vtendã accepit, in aliũ vsum eã trãsferat, quã cuius gratia ei data est, furtũ committit, veluti si quis argentũ vtẽdũ acceperit, quasi amicos ad cenã inuitaturus, & id peregre secũ tulerit; aut si quis equũ gestandi[b] cã commodatum sibi, lõgius aliquo duxerit: quod veteres scripserunt de eo, qui in aciẽ equũ pduxisset.[c] ¶ Contrectãs rẽ, quam cõtrectare credit pbabiliter dñi volũtate, fur ti nõ tenetur. Ar. ¶ Placuit tamen eos, qui rebus cõ modatis aliter vterẽtur, quã vtendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant[d] id inuito domino facere, eumque, si intellexisset, non permissurum: at si permissurum[e] credant, extra crimen videri, optima sanè distĩctione: quia furtũ sine affectu furãdi non cõmittitur.[f]

¶ Quod ait intelligãt ita accipiẽdum est, ut idẽ sit & si id intelligere dberẽt, ẽm Au. Gel. li. xj. c. ul. ad fi.]

¶ Permissurũ. Quid si hoc credidit. scilicet dominũ per missurũ, sed stultè credebat? Respon. furti non tenetur, cũ nõ fiat furtum absq; affectu vt hic subijcit, & supra de vsucap. l. item si is. & facit ff. de furt. l. inter oẽs. §. recte. sed actione ex eo contractu, vt cõmodati, vel simili bene tenetur, vt ff. eod. l. qui re sibi commodata. sed secus si stulte opinor te permissurũ rem tuã accipere, vt ff. de furt. qui vas §. vetare

¶ Declara hoc verũ, qñ ab initio habuit dñi volũtate: alias est pũmptio iuris cõtra furẽ: & nisi doceat, qualiter iure credidit, teneẽ furti. & ita aliàs cõsului & obtinui.

* ADDI. An aũt & qñ stet assertiõi alicuius in depẽdẽtibus ab eius aĩo, vide Ang. i. §. sed iste. infra de actio.

f ¶ Non committitur. Nisi in duobus casibus, vt dixi supra. §. j.

¶ Sed & si credat. Caius Ponitur in text. & ratio suę decisionis ponitur ibi

ibi tñ consiliũ corruptoris. vbi respondetur rationi dubitandi. assignat & aliam rationem ibi, ne ex huiusmodi impunitate. No. summa riorum. Item ꝙ consilium tendens ad perniciẽ alterius punitur. Itẽ not. ꝙ hic punitur affectus. quamuis nõ sequatur effectus.]

a¶ *Fieri*. vt furti actio nascatur: furtum tamen fit, secundũ quosdã. Sed certè immò nec furtum fit, vt ff. eod. l. inter oẽs. §. penulti.

b¶ *Domino*. Scilicet Mæuio. Accur.

c¶ *Et ad eũ*. Scilicet Titium.

d¶ *Pertulerit*. i. dño hoc renunciauerit, vt C. de furt. lege si quis seruo alieno.

e¶ *Decisionem*, vt C. de fur. & seruo corrup. lege si quis seruo alieno.

f¶ *Furti actionem*. Speciale est qđ hic dicitur; aliàs non fit furtũ volenti, vt supra

¶Contrectans rẽ dñi volũtate, licet credat dñm inuitum, furti nõ tenetur, nisi in vno casu.s.in corrumpente seruũ alienum. Angel.

¶ Sed & si credat aliquis inuito domino se rem cõmodatã sibi contrectare, domino autem volẽte id fiat, dicitur furtum non fieri.[a] ¶ Vnde illud q̃situ ẽ, cũ Titius seruũ Mæuii solicitauerit, vt quasdã res dño[b] surriperet, & ad[d] eũ pferret, & seru' id ad Mæuiũ ptulerit[e] Mæuiꝰ ãt, dũ vult Titiũ in ipso d̄licto dephẽdere, p miserit seruo q̃sdã res ad eũ pferre: vtrũ furti, an serui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro. Et cũ nobis sup hac dubitatiõe sugge stũ est, & antiquorũ prudẽtiũ sup hoc altercatiões pspeximus, qbus dã neq; furti, neq; serui corrupti actionẽ pstãrib. qbusdã furti tãtũ mõ: nos hmõi calliditati obuiã eũ pes nostrã decisionẽ[f] sancimus, † non solũ furti actionẽ[g], sed & serui corrupti cõtra eũ dari. Licet[h]. n. is seruus deterior à solicitatore minimè factus † sit, & iõ nõ cõcurrãt regulæ,[i] q̃ serui corrupti ãctionẽ introducũt, tñ cõsiliũ corruptoris ad perniciẽ[k] probitatis serui ĩtroductũ est, vt sit ei pœnalis actio imposita, tanquã si re ipsa fuisset seruus corruptus: ne ex hmõi ĩpunitate[l] & in aliũ seruũ, qui facile posset corrũpi, tale facinus à quibusdã[m] perpetretur.

proxi. §. & ff. de don. inter vir. & vxo. l. de co. in si. quæ est contra. Sed videtur ꝙ nec hoc casu debeat esse speciale, vt C. de seruis fugit. l. quicunque. §. finali. Sed ibi incępit malitia a dño, hic autẽ ab ipso corrumpente.

g¶ *Licet*. i. quamuis.

h¶ *Regulæ*. Quas regulas habemꝰ ff. de ser. corrup. leg. j. in princi. & per totum titul.

i¶ *Perniciem* id est, destructionem.

i¶ *Impunitate*. sic j̄. ti. j. §. q̃a tñ. ibi, sed ne dũ talia. Acc. Flo.

k¶ *Quibusdã*. Itẽ & vt vnius pœna sit metus multorũ, vt C. ad l. Iul. repe. l. j. Et not. in hoc. §. puniri affectũ, & si non sequatur effectus. sic C. de epi. & cl. l. si q̃s nõ dicã. & C. d ijs q̃ ad eccl. cõfu. l. pñri. Argu. cõtra. ff. de pœ. l. cogitatiõis. S; certè hæc cogitatio iam deuenerat ad aliquẽ actũ:

† *Quid aũt in filiofam. vxore, viro, vel monacho corruptis, an habeat locũ pœna isti. §. dic vt p Ang. hic*

Furtum nõ fit volenti.

† *Alias est.*

Pœna vnius est metus multorũ

Affectus punitur, & si non sequatur effectus.

vnde non erat nuda. Accu. Flo.
* ¶ Adde quòd quib. casib. punitur affectus sine effectu, nō eadem pęna punitur, sed leuior, ut late Tho. Grā. in decisi. ij. & lxxiiij.

ADDITIO.
Tu dic circa istam materiā, quòd aut quis non cogitat delinquere, nec agit, nec perficit: & regulariter nō tenetur. fallit ī casu l. quisquis. C. ad l. iu. maie. & l. ij. C. de lib. & eo. libe. Aut cotantum, & iure poli punitur, non fori. Aut cogitat & agit, sed non perficit: & tunc ciuilis actio non datur, nisi delictum de facili transeat in exēpluui, ut hic. In criminali autem distingue, quia pro delicto accessorio (puta quia fregit ostium vel fenestras) punitur, non pro principali nisi processerit ad actū proximum ipsi delicto, quod ex facti impedimento non perfecerit. Aut egit, & perfecit, sed non cogitauit, & tunc siue culpa id euenerit, siue casu, semper tenet, dummodo culpa præcesserit casum, mitius tamen punitur quatenus ex leuiori culpa fuit obnoxius. Quādo aūt agit, cogitat, & perficit, clarum est ipsum fore puniēdum, nec est locus pœnitātiæ l. qui ea mente. ff. eo. fallit in l ij. ff. de cri. stel. Aret.

¶ In filiis in ptāte pōt ēē furtum cōmittitur. Are.
¶ Interdum etiā liberorū hominū furtū fit: [a] veluti si ęs liberorū nostrorum, qui in potestate nostra sunt, surreptus fuerit.

¶ Debitor, q surripit rē pignoratā creditori, furti tenetur. Aret.
¶ Aliquando autem etiam suæ rei furtum quis committit: veluti si debitor rem, quam creditori pignoris cau-

¶ Interdum etiam &c Casus. Ratio dubitandi erat, quia liber homo, quamuis sit in potestate patris, non tamen est in dominio patris: ideoq; non potest dici contrectatio rei alienæ, quia non est res aliena: itē nec in uito dño, cum non sit dñs: & ideo vbi non verificantur verba diffinitionis, ibi nec diffinitum. l. j. ff. de dol. sed contrarium dicitur, q quāuis non habeat dñium verum, tñ ad ipsum recuperādum proditæ sunt actiones ac si esset indñio ipsiu. l. j. §. j. ff. de rei ven. Ideo nimirū si datur furti etiā.]

a ¶ Furtum fit. Non ratione dominij sed maleficij. Et ideo ex hoc maleficio, non ciuiliter, sed criminaliter agit. Nā cū sit liberum corpus, non recipit æstimationē, ut infra de obliga. quæex quasi delicto. §. j. ver. ob hominem. criminaliter autem extra ordinem agetur, ut fi. eod. l. ff. & de priua. deli. l. fi.

Corpus liberum est inæstimabile.

¶ Hęc gl. reprobatur, quia loquitur contra hūc tex. qui dicit, furtum fit vnde dic vt in figuratione casus.]
¶ Mater verò non agit, sed & pater non agit condictione furtiua, cum ipsa ad possessionem vel proprietatem competat: quorum neutrum in filio habet locum, ut ff. eo. l. eum qui. §. si filius. & l. mater. in princ. & §. liberatum. & ff. de acqui. pos. l. cum hæredes. §. fi. & ff. de rei ven. l. j. §. per hanc

Conditio furtiua possessionem proprietatē competit.

ADDIT. Istam gl. reprobant doct. quia immò similiter agitur, & duplicantur operæ vel damna, quę pater sustinuit, qui licet nō proprie, largo tamen modo habet in filium dominium & possessionem, quod patet, quia habet rei vend. de iure Romano, ut l. j. §. j. ff. de rei ven.
¶ Aliquādo autem, Casus. Ratio dubitandi erat verbum, alienę positū in diffinitione. Item pōt colligi ex tex. in l. si socius. ff. de fur. contrariū dicitur: & est ratio, quia cū creditor exce-

excepto vsu pignus possideat.l.serui noīe,& ibi Bar.ff. de vsuc. ergo debitor subtrahēdo furtum cōmittit. tum respectu possessionis, vt s̄. eo. §.j.tum respectu iuris & cautionis, quam habet creditor ī incumbēdo pignori,q a sua interest l.itaque. §. j. ff. eo.& hæc actio datur ei cuius interest.l. manifesti.in princ. cum ibi no. C.eo.]

a ¶ Subtraxerit. Sed hęc res non efficitur furtiua,ut ff.de vsuca. sequitur.§.si rem & ff.pro empto, si rem. Vnde dic, q̄ quandoq; est res furtiua,& fit furtum,& nascit actio furti, ut ferè in toto hoc ti. & ff. eod.& C.eo. Interdum nullum eorū est: ut si re mea vtar. Interdū furtum fit & res furtiua, sed actio furti non nascitur, ut infra eo.§.ij qui. Interdū furtum fit.& actio nascitur, sed non fit res furtiua, vt hic dicitur.

¶ Similiter est gl. in l. sequitur.§.si

† aliàs non est quoq;

†De materia huius §. vide in c. qui cum fure.iuncta glo. extra de fur.

Fur, furtiua res et condictio furti quandoque separantur.

SYL.

sa dedit, subtraxerit.

¶Non solū principalis furtū cōmittit,sed ēt opē pstans,furti tenetur.Et qui p lasciuiā,non vt furtū fiat,furto,prestat opem,nō obligatur furti. Aretin.

¶ Interdū†quoq; † furti tenetur [b] qui ipse furtum non fecit: qualis est is, cuius ope & consilio furtū factū est: In quo numero est qui tibi nummos excussit: vt ali' eos rapetet: aut tibi obstiterit, vt alius [c] rem tuā exciperet: aut oues tuas vel boues fugauerit, vt alius eas acciperet. Et hoc veteres scripserūt de eo, qui panno rubro fugauit armētū. Sed si quid eorū per lasciuiā, [d] & non data opera, vt furtū admitteretur, factum est, in factū [e] actio dari debet. At vbi [f] ope Mæuii Titius furtū fecerit, ambo furti tenētur. Ope † & consilio eius quoq; furtū admitti videtur, qui scalas forte fenestris supponit, [g] aut ipsas fenestras vel ostiū effringit, vt alius furtū faceret: quiue ferramēta ad effringēdū, aut scalas, vt fenestris supponērētur, cōmodauerit, sciēs cuius rei gratia cōmodauerit. Certè q̄ nullā opē ad furtū faciēdū adhibuit, sed tm̄ cōsiliū dedit atq; hortatus ē ad furtū faciēri in factum.

rem.ff.de vsucap.

Interdū furti Casus figuratio clara est,& ratio ēt decidendi, cū tota pēdeat ex animo, volūtate,& affectu furandi. Cætera dic ut p Ang. hic.]

b Interdū Furti tenet. Non manifesti, licet etiā deprehendatur, ut ff. eo. l.is qui.

c ¶ Alius. Facit ad hoc. ff. ad l. aquil. si seruus seruū §. si quis de manu mihi.& ff.eo.l. † Consilium furti.§.pe.& l.qui seruo.

d ¶ Per lasciuiam.i. stultitiam.

*¶ Lasciuia quid sit, declarat eleganter Bud. in Anno. ad Pande. l.ex conducto.§. sed & si labes.de loca. & condu.]

e ¶ In factū. i.utilis legis Aquiliæ, si corpora lęsa sint: alioquī subsidiaria', ut infra ad legē aqui. §. fi.& §.pe.

f ¶ At vbi. Aduersatur, proxi.dicto ubi dixit da

g ¶ Supponit. No. hic dari consiliū solo facto: aliàs dicit cōsilium hoīs inten-

Concor. cum hoc.§.c. si culpa. iuncta gl. super verb. te lisi i. extra de iniu. & dã. dat.

SYL.

Consiliū sumitur multipliciter.

dum, non tenetur, [a] furti.

¶ Filius & seruus surripiēdo patri vel dño furtum committunt, & res efficitur furtiua, licet actio furti non nascatur: qui tamen opem vel consilium dederit, tenetur furti. Aretinus.

¶ Ii, qui in parentum vel domino rū potestate sunt, si rem eis surripiunt, furtum quidem faciunt, & res in furtiuā causam cadit, (nec ob id [b] ab vllo vsucapi potest, antequā in domini potestatē reuertatur) se furti actio nō nascitur: [c] quia nec ex alia vlla causa potest īter eos actio nasci. Si verò ope & consilio alterius furtum factū fuerit, quia vtiq; furtum cōmittitur, cōuenienter ille furti tenet̄: qa verum est ope & cō silio eius furtum factum esse.

¶ Actio furti cōpetit illi, cuius ī terest furtū factū non esse. Angel.

intentio vel propositum, vt ff. eod. si quid fur. §. j. Itē dicit consiliū quod alij datur bonū vel malū, vt ff. eo. in furti. §. pen. in fi. Item consiliū dicit qđ capitur a multis, vt C. de le. & cō sti. l. humanū

SYL. * ¶ An & qñ quis teneatur ex cōsilio, & quis dicatur consiliū præstare, tradit latè Deci. in l. cōsilij. ff. de regul. iur.]

a ¶ *Non tenetur furti*. Cū aliàs esset facturus furtū ēt sine consilio huius: aliàs id ē, si nō erat aliàs facturus, tenetur vterque. ff. de fur. qui seruo. & de verbo. signi. leg. sæpe. (j) Aliud videt̄ in actione ser ui corrupti, vbi tenet̄ ēt si alias esset factuurus. nec. n. oportet laudando augeri malitiam, vt infra act. l. aquil. §. cæterum & ī de act. §. ī quadruplū. & ff. de ser. corru. l. j. §. persuadere. Sed quæ est ratio? Rñ. quia hic agitur de delicto secuto post psuasionē, nō aūt ex ipsa psuasione: & ideo distinguit an erat aliàs facturus vel non: sed in alijs casibus ex ipsa psuasione agitur, quicquid postea sequatur, vt supra eo. §. vnde illud. dūmodo non ex interuallo nimio sequatur, † vt ff. de ser. corru. l. in hoc. & l. Neratius. Itē ē cōtra ī. de iniu. §. nō. sol. Sed ibi non erat aliàs facturus & fecit.

* † *Hoc dictum gl. approbat Deci. in l. pacta*

* ¶ Circa istā gl. videndus est Alex. in l. nō solū. §. Proculus. ff. de iniur. qūo aūt cognosci possit, ꝙ aliàs facturus nō fuisset, docet Ang. ī l. j. ff. de eo ꝑ quē fac. er. & Alex. vbi s̄.] SYL *nouiss. ma n... 10. C. pact.*

ADDIT. (j) Dic vt per Bar. in l. non solum. §. si ex mandato ff. de iniu. aduertas tñ ꝙ isto casu concedendū est, ꝙ tenetur de dolo, vt l. ꝙ si cum scires ff. de dolo. Angel.

¶ Ii qui. Casus figuratio litteralis sit. SYL dubitandi. n. ratio erat, qa contrectabat̄ res aliena inuito domino ideo furtum vt hic dicit̄: & vbi furtū, videbatur eē debere actio furti: sicut vbi est obligatio, est actio, contrarium dicitur, & ratio est non infamia or iens ex actione furti, vt aliqui dicunt, sed quia non interest patris vel domini habere actionem, vt. § sequent. quia effectualiter ageret contra se. Hinc est, ꝙ si filius habet peculium, vt dicitur in gl. filius tenetur, quia potest interesse habere actionē. No. collige vt per Ang.]

b ¶ *Nec ob id*. Quod verum est. s. rem furtiuam nō posse vsucapi, nisi fuerit lis æstimata, vel dñs vendiderit furi † vt ff. eodem. l. quamuis. in fi. tituli. Accursius.

† *Idē redeat domini potestatem. quo dic vt per Ang. in §. aliq. sup. eod.*

c ¶ *Non nascitur*. Nisi sit filius habens

habens castrense peculium vel quasi castrense: vbi filius tenetur patri, & pater filio. Idem de vxore, quod hic de filio dicitur, vt ff. eod. si quis vxori in princip. & in. §. j.

fur furti agere potest, vt ff. eod. qui vas. §. si ego tibi.

Fur furti quando; agit

b ¶ *Competat.* Contra debitorem qui surripuit.

c ¶ *Actio furti.* Res tñ nõ fit furtiua vt dixi supra eõ. §. aliqñ.

¶ Furti aũt actio ei cõpetit, cuius interest[a] rẽ saluã esse, licet dñs nõ sit. Itaq; nec dño aliter cõpetit, q̃ si eius intersit rẽ non perire. Vnde constat creditorẽ de pignore surrepto furti actiõe agere posse, ẽt si idoneũ debitorẽ habeat: quia expedit ei pignori potius incũbere, quã in personam agere: adeo quidẽ, vt quãuis ipse debitor eã rẽ surripuerit, nihilominus creditori competat[b] actio furti.[c]

¶ Ille, q tenetur ex locato sin aliqua re, si surripiatur hẽt furti actionẽ. Idẽ i bõę fidei emptore. h. d. Ar.

¶ Itẽ si fullo[d] poliẽda curãdave, aut sarcinator sarciẽda vestimenta mercede certa cõstituta[e] acceperit, eaq; furto amiserit, ipse furti hẽt actionẽ, nõ dñs, quia dñi nihil interest eã rẽ nõ perire cũ iudicio locati à fullone aut sarcinatore rem suã ꝓsequi possit.

¶ Sed &[f] bonæ fidei emptori surrepta re quã emerit, quãuis dñs ñ sit, oĩno cõpetit actio furti, quẽadmodũ creditori.[g]

¶ Fulloni verò & sarcinatori non aliter furti actionem competere placuit, quàm si soluendo fuerint hoc est, si domino rei æstimationem soluere possint.[g] Nam si soluendo nõ sint tunc quia ab eis suum dominus consequi nõ possit, ipsi domino furti competit actio: quia hoc casu ipsius interest rem saluã esse. Idem est,[h] & si

§ VI. ¶ Hoc declara nisi furtũ sit graue, q̃a filij possunt puniri de furto: quod dicitur secundũ qualitatẽ ꝑsonarum arbitrio iudicis l. respiciendũ. §. furta. ff. de pœn. & ibi doct.]

Furti actionem agit; cuius interest. z ¶ *Furti am*. Cuius interest. etiã modice, vt infra tit. i. §. fin. & ff. vi bonorũ rapto. l. ii. §. & generaliter. Itẽ oportet, q̃ intersit ex iuxta causa & probabili, nam si est malę fidei possessor, vel huius rei fur, furti non aget, vt ff. eod. l. itaq; circa princ. & l. eum qui emit. §. is autem. sed si bonum initium habuerit, vt quia sibi cõmodaui vel locaui, habet actionẽ furti. Et hic est casus, in quo . . .

d ¶ *Item si fullo.* Fullo & sarcinato q̃ sint. dic vts. manda. §. fin.

e ¶ *Cõstituta*

ADDITIO. Supple in pecunia numerata: aliàs aũt nõ eẽt locatio, vt l. i. §. si quis seruũ. ff. depositi.

f ¶ *Sed & bonæ.* Facit ff. eodem. lege itaque.

g ¶ *Possint.* immò videtur, q̃ semꝑ dñs debeat furem conuenire, vt ff. loca. & condu. l. cũ ĩ plures. §. vestimenta. Sed ibi de actione in rem vel cõdictione furtiua dicit hic aũtde actiõe furti.

h ¶ *Idem est,* vt furti actio competat domino. & facit ad hunc. §. ff. de conditione sine causa. l. si fullo.

a ¶ Pe-

¶ Quæ de fullone. Casus. Literaliter potius, est figurandus, tñ pro ratione dubitandi potest adduci quod habetur in præcedentibus. quod creditori & vsufructuario datur actio furti, & commodatario eadem ratione videbatur dãda. cuius cõtrariũ dicitur ea ratione, quia commodatarius nullum habet ius in re, illi verò habent, & si replicet, fullo nullum habet ius in re & tamen ei competit: respõdetur, quod ideo hic contrarium dicit, quia cõmodati contractus fit tãtum gratia commodatarij, fullonis autem contract. fit gratia utriusq; ideo simpliciter subnectitur. ita respondet Bartolus in le-

in patre soluẽdo fuerint fullo aut sarcinator.

¶ Si res cõmodata fuerit cõmodatario surrepta dominus habet, electionẽ, vtrum velit agere cõtra furẽ actione furti an contra commodatariũ commodarie: & vno electo sciẽter alius liberauit secus si fuerit ignorans vel dubitã: Accursius.

¶ Quæ de fullone & sarcinatore diximus, eandem & ad eum, cui cõmodata res est, transferenda veteres existimabant. Nam ut ille fullo mercedẽ accipiendo custodiam præstat, ita is quoque, qui commodatum vtendi causa accepit, similiter necesse habet [c] custodiam præstare. Sed nostra prouidẽtia etiam hoc in nostris decisionibus [a] emendauit: vt in voluntã-

te domini sit, siue cõmodati actionem aduersus eũ qui rem commodatã accepit, mouere desideret, si ue furti aduersus eum, qui rem surripuit: & alterutra earum electa, dominũ non posse ex pœnitentia ad alteram [b] venire actionem: sed si quidem furem elegerit, illum, qui rem vtẽdam accepit, penitus liberari: sin autẽ commodator veniat aduersus eũ, qui rem vtẽdam, ipsi [c] quidem nullo modo competere posse aduersus furem furti actionem: eum autem, qui pro re cõmodata cõuenitur, posse aduersus furem furti habere [d] actionem: ita tñ, si dominus sciẽs rem esse surreptã, aduersus eũ, cui res cõmodata fuerit peruenit. [e] sin aũt nescius & dubitans rem esse fur-

ge fin. C. de furtis. §. primo. Not. collige ut hic per Ange. & specialit notã, quod eligẽs vnum ius nõ vr renunciare alteri, qđ ignorat, uel de quo dubitat. quod nõ est alibi.]

a ¶ Quę de fullone. Decisionib. ut C. de fur. & ser. corru. l. fi. §. tales ita que.

b ¶ Ad alteram. Vnde actio furti hoc casu nõ ẽ ãbulatoria

*ADDIT. Et de dictione pęnit. ui de vltra istũ tex. l. fi. C. de noua. Ang.

c ¶ Ipsi. s. cõmodatori.

d ¶ Habere actionem. Et pœnam exactam domino restituere nõ cogit, quia vbi periculum, ibi cõmodũ, ut C. de fur. l. fi. §. sed cũ. — Onus sentiens habeat lucrum

e ¶ Peruenit Agendo con tra eum actione commodati.

f ¶ Ab

a ¶ *Ab eo*. s. commodatario.
b ¶ *Suppositum*. s. furem.
c ¶ *Ei*. Scilicet commodatario.
d ¶ *Cum manifestissimum*. Bene dico, quòd eligendo unam repellit ab altera, si sciens à principio fuit.

¶ Sed is, Casus Non figuratur, quia traditur illatio ex. §. furti autē. cuius ratio est, qa si dolo caret, eius non interest, quia tm̄ de dolo tenetur: si dolū commisit, nō debet ex suo dolo cōsequi actionem, ut dicitur in lege eum qui. §. is autem. ff. eo.]

e ¶ Dolo. supra qui. mo. re cōtra obliga. §. praeterea. & C. de posi. l. j. & l. penul. & l. fi. & idem, qđ hic, hēmus. ff. eo. eum q. §. is autem.

§ T 2. ¶ In summa. Casus figuratio non est necessaria, quia habetur ratio in text. affectus enim est qui furtum facit, ut hic dicitur, & ui sum est supra in §. furtum autem. & patet ex diffinitione ibi, fraudolosa. ubi ergo non est dolus aut fraus non est furtum.

reptá, apud eū cómodati actionem īstituerit: postea aút re comperta voluerit remittere quidē cómodati actionē, ad furti aút actionem peruenire: tunc quidē licentia ei cōceditur & aduersus furē venire, obstaculo nullo ei opponendo quoniá incertus cōstitutus mouit aduersus eū, qui rē vtēdá accepit cōmodati actionē: nisi domino ab eo [a] satisfactū fuerit: tunc enim omnino furem à dño quidē furti actione liberari, suppositū [b] autem esse ei, [c] qui pro re sibi cōmodata domino satisfecit, cū manifestissimū [d] sit, ēt si ab initio dñs actionē cōmodati instituerit, ignarus rē esse surreptam postea aút hoc ei cognito aduersus furē transierit, oí no liberari eum, qui rem cōmodatá acceperit, quēcunq; causæ exitū dñs aduersus furē habuerit: eadē definitiōe obtinēte, siue ī partes siue in solidū soluēdo sit is q rē cōmodatá accepit.

¶ Depositarius, qui tenetur de dolo, nō hēt furti actionē, seu dominus. h.d. Aret.

¶ Sed is, apud quē res deposita est, custodiá non pstat: sed tm̄ ī eo obnoxius ē, si qd ipse dolo [e] malo fecerit. Qua de causa si res ei furrepta fuerit, quia restituendæ eius rei nomine depositi nō teneč, nec ob id eius īterest rē saluá esse, furti agere † non potest sed furti actio domino cōpetit.

a ¶ *In summa*. i. ut breuiter hūc titulum expediamus.

b ¶ *Proximus* pubertati à x. anno. & dimidio. s. vt supra diximus de inutili. stipula. §. furiosus. & facit ad hunc. §. ff. e. l. impuberem. & ff. ad Sylla. l. excipiuntur. & ff. de reg. iur. l. pupillus.

¶ De furti actio. Casus figuratio in declaratiōe terminorum nō requiritur. Nota. summarium.]

c ¶ *Vendicando*. i. dominium petēdo si extet.

d ¶ Condicēdo. Idest, in personam agendo condictiōe furtiua si consumpta sit. & facit ad hunc. §. ff. de cōd. fur. l. si pro fure. §. furti. & l. in condictione. & ī de act. §. sic itaque. & C. de furt. l. ancillæ.

† *Nisi sua interesset rem non esse furto amissam, veluti si in re deposita culpam promisisset uel praetium depositionis nō quasi mercedē accepisset. l. ii. §. dicit. ff. ui. bo. rapt. & infra tit. i. §. fin. Condictio furtiua.*

Insti.

T t De

Cõtinuatio. ¶ De vi bonorum raptorum. ¶ Viso de furto sequitur de rapina, & cõsequéter, vt potes videre ĩ ti.j.i prin.

Diuisio. Qui res. ¶ Totus iste ti. diuidĩt in tres partes. Primo, ꝙ raptor & fur inæqualiter puniuntur. Secũdò, quando quis rapit rẽ suam vel alienã putans esse suã. Tertiò, quid sit subiectum in hac actiõe videlicet qd debet deducere actor. Secunda ibi (Quiatamẽ.) Tertia ibi (Sane in hac.

¶ Qui res. SYL. Casus. Non figurat in declaratiõe ter minorũ nisi literaliter, ꝓlectum dolo stante rõne posita in text. ibi, Quis. n. ma gis, & ibi. Ridiculum. n. est. sed loco casus aduerte ad versic. quadruplũ. quia ibi est non modica difficultas ꝓpter illã aduersatiuam, sed extra pœnam. licèt in multis libris sit dictio, &, loco dictionis, sed, quæ videtur cõtrariũ importare eius quod dicitur in tex. nisi exponatur pro et, dictio autem sicut, non stet exemplificatiuè, sed demonstratiuè, ut dicamus, quadruplum non est totum pœna, vt est in furto, sed &c. & ita intelligendo erit minor difficultas in tex. vide tamẽ text. in l.j. §. dixerit. de publi. q. videt̃ æquipare, licèt gl. ibi intelligat secundũ tex. nostrum

† Et sic nisi in delictis dolo capaci tas supplet ætatem ut hic, et in c. si inuenta glo. super uer. prudentia. extra de despon. impub.

¶ Impubes nõ tenet̃ furti, nisi fuerit doli capax. A.

¶ In summa,[a] sciẽdum est quæsitũ esse, an impubes rem alienã amonendo furtum faciat. Et placuit, quia furtũ ex affectu furandi cõsistit, ita demũ obligari eo crimine impuberẽ, si ꝓximus[b] pubertati sit, & ob id ĩtelligat se delĩqre. † Actio furti est merè pœnalis: sed condictio furtiua & rei vendicatio competunt pro re: & rei vendicatio dat̃ contra impressorem & condictio furtiua contra furẽ & eius hæredem hoc dicit. Arec. ¶ Furti, actio siue dupli, siue q̃druplitñ ad pœnæ, ꝓsecutionẽ ptinet. Nã ipsi[9] rei ꝓ secutionẽ extrĩsecus hẽt dñs: quã aut vẽdicãdo[c] aut cõdicẽdo[d] pt auferre. Sed rei vẽdicatio q̃dẽ aduersus possessorẽ ẽ: siue fur ipse possidet, siue alius qui libet: cõdõ ât adversus furẽ ipsum hæredemve eius licet non possideat, competit.

¶ De vi bo. rapt.

Rapiẽs ꝓ vi rẽ alteri[9] tenet̃ furti & ẽt actiõe vi bo. rap. q̃ datur ĩ quadruplũ ĩfra ann ũ postea verò ĩ sim. & ĩ q̃druplo in ẽ simplũ. h. d. Are.

Vi res † alienas, rapit, tenet̃ q̃dẽ ẽt furti: [f] casu nec manifesti, nec non manifesti tenetur; ut si quis ex domo, in qua nemo erat, rapuerit: sed tantum hac actione vt bono. rapto. tenetur, secundum P. vt ff. de furt. l. si quis de domo. aliàs, ex domo.

e ¶ Alienas. Largè accipe, vt etiam si sint communes, idem sit quo ad socii partẽ, ut ff. de furt. l. si socius. Accur.

a ¶ Furti. scilicet non manifesti etiam si deprehendat̃, sm P. qđ falsum ẽ, immo si deprehendat̃ manifestus ẽ, & in quadruplum pt conueniri ut. ff. de furt. si vẽdidero. §. cum rapt. (j) aliàs si nõ deprehendatur, nõ manifesti tenetur, quia actionꝫ si fuerit actuni[9], tollitur ui bonor. rapto. nisi in id qđ[f] excedit, vt ff. eo. l. prima. Item in

Raptor qua actione tenetur.

† aliàs qui ni.

Sed

† *aliàs actio:*

† *E contrario respondet gl. in §. ex. maleficijs. in uer. quadruplo infra e. & in d. l. si quis de domo. quòd .s. illic actũ fuerat, vi. bono rapt. & ideo sublata erat actio furti nõ manifesti.*

Sed hoc est falsum, quia ibi erat † actum furti non manifesti, †& ideo amplius cessat actio furti, & ideo datur hæc actio vi bono.rapto. quia excedit, & in id quod excedit, vt d.l.ff. cod.l.j. &.ff. de actio. & obligatio. l. qui seruum. §.fin.

ADDITIO. (j) Sed hoc est falsum, secũdum Bar. in d. l. si vendidero. quia opus est, vt acclametur. l. ij. & l. si quis in seruitute.ff.de fur. Ange.

(quis .n. magis alienã rẽ inuito dño cõtrectat : q̃ q̃ vi rapit,[a] ióq; rectè dictũ ẽ, eũ[i] probũ furẽ esse) sed tñ propriã actionẽ ei9 delicti noĩe Prætor introduxit, q̃ appellatur Vi bonorũ raptorũ, & ẽ itra annũ[b] quadrupli[c] post annũ simpli quæ actio vtilis[d] ẽ, ét si quis vnã rẽ licet minimã rapuerit. Quadrup. aũt ñ totũ pœna ẽ, † & extra pœ-

† *aliâs sed aliâs desunt ista verba, et extra pœnam rei persecutio est.*

a ¶ Qui vi rapit.q.d.nullus, ut hic, & ff.quod me.ca.l.si cum exceptione.§.qui vim.

b ¶ Annum.scilicet vtilem, vt C.eo. l. fi. & l.res.& C.de noxa.l.pe.

c ¶ Quadrupli. Nisi in casu quo agitur ad duplum tantum. vt C. de paga.l.christianis, quæ est huic cõtra. Sed illud est speciale.

d ¶ Vtilis. idest efficax & directa. Vel dic, ꝙ directa competit, qñ plures raptæ sunt, sed vtilis, quãdo vnũ tantũ bonũ raptũ est.i.vna res rapta est. Et facit ad hoc ꝙ pluralis oratio s.raptorũ, trahatur ad singularem.ff. de condi.& dem.l.falsa.§.vlti. &.ff. de neg.gest.l.iij.§.negocia.ff.de pe. hære.l.regulariter. & l. licèt.

Actio ui bon. rap. est duplex.

SYL. ¶ Quæri solet cõiter super hoc qđ dicitur in fi.§. ꝙ ridiculũ eẽt, quòd ille, qui rapit, esset melioris conditionis, quã ille, qui rẽ clam surripit. Contrariũ videmus, maior.n.pœna infligitur furibus quàm raptoribus. cum in pœna furti manifesti totum quadru.sit pœna, in pœna aũt raptoris solũ triplũ est pœna. Ad hoc aũt diuersimode respõdetur. Quidã.n. cõcedunt, ꝙ maior pœna furibus q̃ raptoribus p l.infligĩ, & non sine causa, uidelicet, quia sæpius fit furtũ q̃ rapina, unde ne hmõi maleficio impunito facili9 talia facinora ppetreñt, vt unius pœna sit metus multorũ. vt C.ad l.iul. rep.l.j. talis pœna p furto maior q̃ p rapina introducta ẽ. Alii aliter dicẽtes respondent, ꝙ qui in vno grauatur, ĩ alio debet releuari; vnde pœna raptoris plus cõtinet. Nã si criminaliter agiẽ cõtra eũ, suspẽdi debet. Vocat.n.lex raptores famosos latrones. ff.de pę.l. capitaliũ.§. famosi. In furto aũt nõ debet aliquis mortem pati, ut in authen. sed nouo iure.C.de ser.fugi. ppea si cõueniatur ciuiliter raptor, æquũ ẽ vt ei minor pœna infligaẽ q̃ furi. Dñs Guido literæ adhærẽs dicit, ꝙ qui in vno grauaẽ in alio debet releuari, ut ff.de iure in.l.cum qui. Raptor.n.in hoc releuaẽ, quia si cũ rapina deprehẽdaẽ, teneẽ solũmodo ad triplũ, s3 grauatur in hoc, qũia non hẽt remedium aliquod si nõ deprehẽdaẽ cũ furto, quia semp tenetur ad triplũ, sed fur in hoc releuatur, ꝙ si nõ deprehẽdaẽ cũ furto, antequã deueniat ad locũ destinatũ, nõ tenetur nisi in duplũ:& iõ in alio grauatur.s. ꝙ si deprehẽdatur cũ furto, teneatur ad quadruplũ. Et si dicat quis, qualiter põt raptor nõ deprehẽdi? Hãc qõnẽ habes sufficiẽter solutã in gl. signata in isto eodem.§. super illis verbis. Si ue cõprehendaẽ. siue nõ. Alii ad hoc aliter respõdent dicẽres, ꝙ nunqñ est melioris conditionis raptor quã fur, eo quòd semper potest actio furti conueniri, vt ff. de fur. l. si vendidero

dero.§.cū raptor. Sed hic notādū,ꝙ si fur furti manifesti acti. cōueniat, in quadruplum condemnaᵗ.Raptor quoque in quadruplū per ac.vi bono.rapto. condēnatur, & similiter ꝑ actio . furti manifesti punitur conuictus : & ita adhuc restat primū, quòd plus venit in actio . furti, quā in ac . vi bono. rapto.

a Extra pœnam. Repete nō.ut sit sensus, quòd rei ꝑsecutio non est extra pœnā,sed ī quadruplo &c. + aliàs esset.

b Dixim⁹. vt supra titu. j in fine.

nam^a rei persecutio est,sicut in actione furti manifesti dixim⁹: ^b sed in quadruplo inest rei persecutio vt pœna tripli sit siue cōprehendatur^c raptor in ipso delicto,siue ñ. Ridiculū^d enim† est leuioris cōditionis esse eum, qui vi rapit,q̄ qui clàm ^e amouet.

¶ Actio vi bonorum raptorū cōpetit pro violentia dolo commissa : secus si rem suā bona fide rapuit tñ raptor,si dominus est, cadit à dñio suo : si verò non dominus:tenetur ad tantundem, siue res fuerit mobilis, siue immobilis. Areti.

Raptor & fur distinguuntur. c Comprehendatur raptor. Sed quomodo potest raptor non deprehendi, cum dicatur eripere quasi de manu auferre , vt.ff. ne quis eū qui in ius l.iiij §.j. Rēspō. distingue animum auferentis, ut si erat animus ei palàm & quasi per vim auferendi, licèt ibi neminem inueniat , tamen est raptor.Sed fur est,qui hēt animū vt faciat clam, licèt interdum deprehendatur,ex qua deprehensione efficiatur manifestus , ut supra titulo primo.§.primo.versic. furtum autē vel à furto.

ADDITIO. Vult dicere glo . quòd manifestus semper tenetnr vi bonorum rapto. sed nō manfestus ita demum,si habuit animū &c.Ang.

d Ridiculum.Bene dixi, siue non. ridiculum enim &c.

Raptor minus tenetur quā fur. e Qui clam, idest,fur nec manifestus . Nam raptor tenetur in quadrumplum, hic autem, scilicet fur non manifestus, in duplum tantum, vel triplum cum re:sed qui palā furatur certum est in plus teneri quā raptorem,cum in quintuplum cum re teneatur. Accursius. manifestus.

* Argutam differentiæ rationem affert Alciat. in l. Marcellus.ff. de verborum signifi fica. quia ex furto potuit maius damnum inferri domino, ꝙppe qui nisi furem depræhendisset,nesciuisset aduersus quem ius suum per sequereᵗ : raptor aūt dominum latere non pōt: & iō leuius punitur. SYL.

ADDITIO.Et est ratio diuersitatis secundum Angel. quia raptor se exponit morti,& ideo cum incurrat maius periculum in persona, leuius puniᵗ in pœna pecuniaria argumen. legis quid ego.§.pœna grauior.ff.de infa. Vel dic,quod ex rapina induci tur crimen publicum, & in hoc grauatur,quia à quolibet de populo potest accusari, ideo in alio alleuiatur, argum.l.eū qui.in prin.ff. de iureiu. Quare aūt iu vi bo.rap.prætor eandem pœnā in manifesto & nō manifesto imposuerit,cum lex.xii.tab.& ipse prætor in furto diuersas imposuerit,dic esse rationē propter eundem animum rapiendi , qui semper requiritur.

¶ Quia tamen. Casus figuratio facilis est,ratio enim dubitandi erat. quia cum maleficia ex affectu distinguantur,ubi dolus malus & animus rapiendi non adest,cessare debet dispositio l. declarantis & punientis raptorem. t , h.

raptorem. qui ergo non vt alterius rem rapiat, sed vt suam reciperet, rē propriam rapit, vi bono. raptorum teneri debere non videbatur. Cuius contrarium dicitur, non quòd vi bo no. rapto. teneatur, sed quòd amitat rem, & incidat in pœnas de quibus in text. ratio assignatur in tex. ibi, sed ne dum talia excogitantur &c. nō .n. decet l. præbere materiā scandalis & rapinis. ut ergo remoueatur incōueniens, qđ sequi posset, quando violenter propria auctoritate quis rē suam acciperet, statutum est, vt medio iudice rem suam recuperet agendo, aliàs incidat in pœnas prædictas.]

† *aliàs ita tamē competit &c. quæ lectio probabilior est.*

¶ Quia tamen. Istud, quia, videtur superfluum. Vel pone q̃a pro sed, Alii, ita tamen. & tunc est planior.

b ¶ Absolui, s. ab actione vi bonorū rap. iudicis sentētia, vt qdā dicunt uel ipso iure, s̄m Azo. † argu. ff. de public. & vec. l. commissa. §. si.

† *Et natraq; pro*

¶ † Quia tñ [a] ita competit hæc actio, si dolo malo quis rapuerit. Nā qui aliquo errore ductus rem suā esse existimās, & imprudens iuris, eo animo rapuerit quasi domino liceat ēt per uim rē suam auferre à possessoribus, absolui [b] debet. Cui s. cōueniens est, nec furti teneri eum, qui eodem hoc animo rapuit. Sed [c] nedum, talia excogitantur, inueniatur [d] via, p̄ quā raptores impunè suam exerceant auaritiam, melius diualib' cōstitutionibus [e] hac parte p̄spectum est, vt nemini liceat vi rapere, vel rem mobilē, vel se mouentem, licet suā eandē rē existimet: sed si quis cōtra statuta principiū fecerit, rei quidē suæ dñio cadere: [f] sin aūt aliena res sit, post restitutionē ei', ēt æstimationē eiusdē rei p̄stare. Quod nō solū in mobilibus rebus, q̃ rapi possunt, constitutiones obtinere censuerūt, sed ēt in inuasionib. quæ circa res soli [g] fiūt: vt ex hac causa ab omni rapina homines abstineant.

¶ Actio vi bonorū raptorū ñ solū cōpetit illi, q dñium hēt ī re sed ēt illi, qui hēt aliqđ ius, & istud ius æstimatur. Aret.

c ¶ Sed nedum. pro tamē. secundum quósdam, uel pone propriè.

d ¶ Inueniatur via. Sic supra titulo j. §. vnde illud.

e ¶ Constitutionibus. vt C. vnde vi. si quis in tantā. & in aliis sequentibus vsque in finē tituli, sed hic prosequitur tantum tenorem illius l. si quis in tantam sup qua materia longum eēt hic dicere, cum plures quæstiōes ibi notentur super prædicta l.

positio nera. prima fuerit iudicio deducta itē secunda, si n fuerit d ducta iudicio nt pe do.

f ¶ † Cadere. repete, p̄spectum est. & etiam ibi præstare. nec est necesse ponere, cogitur, vel debet, q̃ verba non inuenies in libris emendatis.

† *Hic gl. nō ep Accur.*

g ¶ Res soli. propriè: quādoq; tamen īpropriè, vt C. de action. empt. l. ii. § rei mobilis dicitur occupatio, licèt etiam quandoque immobilia dicantur occupari, vt C. de rei vendicatio. l. domum.

¶ Sane in hac actio. Casus. Dubitationem faciebat principium huius tituli, dum dicitur. Qui res alienas

¶ Sanè in hac actione[a] non vtique † expectatur rem in bonis[b] actoris esse: nam siue in bonis sit, siue non, si tamen ex bonis[c] sit locū hæc actio[d] habebit. Quare siue locata, siue cōmodata, siue ét pignorata, siue deposita[e] sit res apud Titiū, sic vt intersit eius eam rem per vim non auferri (veluti si in deposita re culpam quoque promisit) siue bona fide possideat, siue vsum fructū quis habeat, in ea, vel quid aliud iuris ut intersit eius, nō rapi, dicendum est, ei cōpetere hanc actionem: non vt dominii ū[f] accipiat, sed illud solum, quod ex bonis eius qui rapinam passus est, id est, qd[c] ex substantia eius ablatū esse proponatur. Et generaliter dicēdum est, ex quibus causis furti actio competit in re clam facta, ex eisdem causis omnes habere hanc actionem.[g]

¶ De lege Aquilia.

¶ Qui occidit seruum alienum, vel pecudem alienam, tenetur ex primo capite legis Aquiliæ, ad eorum æstimatio

† alias spectatur.

Rem esse in bonis & ex bonis differunt.

rapit, videbatur enim exigi in pœna libus, ut verba l. in potiori significatu intelligeretur, ita quòd si res rapta non erat mea propria & de bonis meis, non cōpeteret mihi actio bono. rapto. Cuius contrariū dicitur quia hæc actio non datur respectu domini, sed respectu interesse, vt actio furti, Iccirco omnib9, quorum interest competit, & datur à l. nō ad rem, sed ad ius, quod in re illa rapta competebat, ut dicitur in tex.

a ¶ Sanè in Hac actione. scilicet ui bonorum raptorum.

b ¶ In bonis. idest, in dominio, ut. ff. de acqui. re. domi. l. rem in bo. & l. statuas, & ff. de uerb. sig. l. bonorū appellatio. Vel st etiam bona fide possideant. idē ē.

ADDIT. Quid sit in boni, Vlp. in titulis titu. j. elegantissimè docet his uerbis. In bonis tantū alicuius seruus est, velut hoc modo. Si ciuis R. à ciue Ro. seruum emerit, isq; traditus ei sit, neque tamē mancipatus ei, neq; in iure cessus, neq; ab ipso anno possessus sit. nam quamdiu horū quid fiat, is seruus in bonis quidem emptoris est, ex iure quiritum autē uenditoris est.

c ¶ Ex bonis sit. Vt si aliquod ius habeat, ut statim per exēpla probat.

d ¶ Hæc actio. s. ui bonorū raptorū.

e ¶ Deposita Promissa custodia à depositario, vt supra ti. j. §. antepe. Vel etiam promisit culpā, vt sequitur. Vel ēt si pretium acceperit depositionis, si tamen quasi mercedē, tenetur. ut. ff. eo. l. ii. §. dicet aliquis. alioquin ēēt locatio, ut s manda. §. fin.

ADDITIO. Dic vt habetur in l. naturalis §. ii. ff. de præscrip. ver. & facit l. j. §. si quis seruum. ff. de posit. Ang.

f ¶ Dominium. idest, dominii æstimationem, vt. ff. quod met. cau. l. si mulier. §. qui possessionem. & ff. vti pos. l. pen. §. fin.

g ¶ Hanc actionem facit. ff. ui. bon: rapto. l. ii. §. & generaliter.

¶ De lege Aquilia. ¶ Post maleficiū rapinæ sequitur de dāno, quod per per legem

per legem Aquiliam punitur. Accursius.

Damni. ¶ Totus iste tit. diuiditur in duas partes. & primò tractat de primo capite legis Aquil. Secundò tractat de tertio capite.. Secũda ibi (Capite tertio,) Itẽ prima sub diuidit: quia primo ponit verba primi capitis legis Aquil. Secundo illa interpretatur. Secũda ibi (Quod autem non.) Item secũda princip. subdiuiditur in duas partes: nã primo ponit verba, secundò interpretatur. Secũda ibi (Itaque siquis.) ¶ Damni iniuriæ. Caius

Literaliter ẽ figurandus, quia tex. primò ponit uerba primi capitis. l. Aqui. secundo, quia poterat esse dubitatio propter verbum quadrupedem, exponit de quibus quadrupedibus intellexerit, & dicit intellixisse de iis, quę gregatim pascuntur, & exemplificat. No. colligit hic Ang. Are.

nem, quanti plurimi fuerint ab anno retro. Et pecudis appellatione continentur animalia domestica, quæ gregatim pascuntur.

Damni iniuriæ actio [a] constituitur per legẽ Aquiliam: cuius primo capite [b] cautum est, vt si quis alienum hominem, alienamve quadrupedem, quæ pecudum numero sit, iniuria [c] occiderit, [d] quanti ea res in eo anno [e] plurimi [f] fuerit, tantum domino [g] dare dãnetur. Quod autem non precisè de quadrupede, sed de ea tantum quæ pecudum numero est, cauetur, eo pertinet, vt neque de feris bestiis, neque de canibus cautum esse intelligamus sed de iis tantum, quæ gregatim propriè pasci dicunt qua les sunt equi, muli, asini, oues, boues, capræ. De suibus quoque idem placuit. nã & sues pecudum appellatiõe cõtinẽtur: quia & hi

a ¶ Damni iniuriæ actio. idest, actio legis Aquilię. quę cõpetit pro damno dato, i. destructione alicuius rei facta (j) nam sic dicitur damnum diminutio patrimoni, vt. ff. de damn. infec. l. iii. si autem rem alterius surripere, licèt uidearis damnum inferre, tamen non infers tale, quòd per hunc ti. teneatis, sed actione furti, vt. ff. eo. l. si seruus seruum. §. si oliuam. & . §. idem & in sylua.

ADDI. (j) Nota differẽtiam inter actionem furti vel bo. rap. & hanc: quia actio furti uel bono. rapto. cõpetit, quando rem meã tecum asportas: secus qñ occidis uel destruis, quia tunc competit hęc actio, licèt vtraque modo sit dãnum, & sic diminutio patrimonii, quod bene no. An.

b ¶ Primo capite. habebat enĩ hæc tria capita siue capitula, & de primo capite dicitur hic. Secũdum autem nõ est in vsu. De tertio dicitur infra e. §. caput secundũ. & §. capite tertio. & . ff. e. l. ii. Accur.

c ¶ Iniuria. i. non iure, ut infra eod. §. iniuria.

d ¶ Occiderit. not. occiderit. nam si alio modo læserit, ex tertio capite agitur, ut infra eo. §. capite tertio.

e ¶ In eo anno. s. præterito.

f ¶ Plurimi. Habita ęstimatione nõ ex affectione singulorũ, sed communi ęstimatione, vt. ff. eod. si seruum meum.

g ¶ Domino. vt. ff. e. itẽ Mela §. le

gregatim[a] pascuntur. Sic denique & Homerus in Odyssea ait, (sicut Aelius Martianus in suis † Institutionibus refert,)[b] † κλαγγὴ δ' ἄσπετον ὦρτο συῶν αὐλιζομενάων.

¶ Quo ad legem Aquiliam iniuria dicitur occidisse, qui dolum vel culpam commisit occidendo quoniã in actione legis Aquiliæ venit leuissima culpa. Casus verò occidentem excusat.

¶ Iniuria[c] aũt occidere intelligitur, qui nullo iure occidit, Itaq; qui latronem[d] insidiatorẽ occiderit, nõ tenetur vtiq; si aliter periculũ effugere ñ põt. Ac ne is quidem hac lege tenetur, qui casu occidit: si modo culpa eius nulla inueniatur nã alioquin[e] † nõ[f] minus

gis.vel quasi domino, vt fructuario. vel alii, qui habet ius in re, vt ff.eo. item Mela.§.fi.& l.sequen.

a¶ Gregatim pascunt̃. Facit. ff. de leg.iij.l.legatis seruis.§. pecoribus.

b¶ Refert. Illud carmen græcum ex Odyssea Homeri deprom ptum.s.Clangi daspetos ortos syõ aulizomenanõ latinè exponitur p hæc verba: Grunnitus autem ingens excitabatur suũ stabulãtiũ. Clãgi enim est grũnitus. daspetos.i.antẽ ingẽs. Est.n. ibi vna collisio uocalium in qua hæc particula, autem, includitur. orto, excitabatur. syon, idest suum siue porcorum, aulizomenaon, idest stabulantium, siue qui simul in stabulo includebãtur, quod raro fit in animalibus diuersi pastus.

¶ Iniuria aũt. Casus. In declaratione terminorũ nõ ponit̃ nisi litera. liter: tamẽ potes dicere rationẽ dubitandi esse, quia verbũ, iniuria, aliter accipi solet. l.i.in prin. ff.de iniu. Ratio aũt decidendi colligit̃ ex eadem. l.j. vbi habet̃, ꝙ verbũ, iniuria, quantũ attinet ad legẽ Aquiliã, diuerso modo intelligit̃ quã regulariter intelligat̃, & sic ex eadẽ. l. vtrũq; rõnem potes sumere. & no. ꝙ sola culpa spectat̃, vt quis teneat̃. l. Aquilia. & qd' s̃ culpã. est ueluti dolus.]

c¶ Iniuria. facit. ff. eod. sed & si quemcunque. §. iniuriam.

ADDI. Ex quo textu. nota. differentiã inter hãc actionẽ, & actionẽ iniuriarũ, quia ĩ illa nõ sufficit culpa, sed requiritur cõtumelia & dolus. Est & alia differentia, quia in hac agitur ad dãnum, sꝫ in actione iniuriarum agitur ad vindictam. & sapit instar causæ criminalis. ut ff. de iniu. l. prætor edixit. §. primo.

d¶ Latronẽ. Scilicet diurnum, vt tamẽ clamet. & ille se defendat, sed furem nocturnum etiã si se non defendat, vt hic subiicit, & ff. eodem l. iiij. Accur.

¶ Pro resolutione huius. q. quã ego late examinaui in l. vt vim ff. de iusti. & iu. in gl. dicas, ꝙ qñ quærit̃ an pro defensiõe rerũ liceat hoĩem occidere, ꝙ nõ licèt cũ nõ repiat̃ hoc ꝑmissum, alio nõ cõcurrẽte: sed qñ ego uideo res meas exportari, tũc si in defensione rerũ incido in periculũ, qa fur uult se defendere gladio uel offendere, tunc nõ propter periculum rerum sed personæ offendere licèt, & iõ bene in tex. nostro duo ponuntur, quę hoc inferunt, scilicet latronem & insidiatorẽ: & ita teneas, quia hęc est veritas ut ibi ostendi, quãuis communis opinio doct. sit ꝙ pro defensione rerũ sit licitum homicidiũ.]

e¶ Alioquin. Si culpa interueniat.

f¶ Non minus. i. non plus ex dolo quàm

Græci expositio.

† aliàs constitutionibus.

† Vide Alci. li. Preter. ii. ti. de le. iii. q hunc locum alitur legendum esse existimat.

Fur nocturnus occidi potest, sed non diurnus.

† aliàs non minus, quàm ex dolo, ex culpa. &c.

SYL.

q̃ ex culpa, cũ & leuissima culpa in hanc actionẽ veniat, ut ff. eo. l. in lege. ij. (j) Vel proprie lege, & cõuerte literã: nõ minus & c. i. non minus ex culpa quàm ex dolo. sic & aliàs ff. de pact. l. iurisgen. §. pacto rum & C. de secun. nup. l. cum apertissime & ff. de pig. Paulus. §. domus, & ẽ figura † hyperbaton, secundũ Ioa. ¶ Hæc glos. est contraria gl. in d §. pactorũ, & in d. l. cũ apertissimè, vbi dicit q̃, est hysteron proteron.

ADDIT. (j) Pone exemplum secundum Glo. in leuissima, si Titius aggreditur te: tu resistis: venit alius ad diuidendum nos, & tu resistendo volẽs percurere aggressorem, percussisti mediatorem, teneris, ut l. sciẽtiam. §. qui cum aliter. ff. eo. Ang.

a Distinguit. Vtrum commiserit, dolo vel culpa, vel non.

ex dolo, quã ex culpa qui q; hac lege tenetur. Itaque si quis dum iaculis ludit, vel exercitatur transeuntẽ, seruũ tuũ traiecerit, distinguitur.[a] Nã si id à milite in eo cã po, vbi solitũ est exercitari, admissum est, nulla[b] culpa eius intelligitur. Si alius tale quid † admisit culpæ reus[c] est. Idẽ iuris ẽ de milite, si in alio loco, q̃ qui ad exercitandũ militib. destinatus est, id admiserit.

¶ Ex qualitate loci iudicat dãnũ datũ dolo vel culpa incidenti. Hoc dicit.

Vel sic: In putante dicitur adesse culpa, qñ diligentia potuit prouidere, & nõ fecit.

¶ Itẽ si putator[d] ex arbore deiecto ramo seruũ tuũ transeuntẽ occiderit, si prope viam publicam, aut vicinalem, id factum est, neq; † proclamauit, vt casus euitari posset culpæ reus est: sed si proclamauit nec ille curauit pcauere, extra culpã est putator. Aeque extra culpã esse intelligitur, si seorsum à via fortè in medio fundo cædebat, licet nõ proclamauit:[e] quia in eo loco nulli extraneo ius fuerat versandi.

¶ Si medicus serui curationem reliquerit, aut imperitè curauerit lege Aquilia tenetur. Aret.

¶ † Præterea si medicus, qui seruum tuum secuit dereliquerit curationem eius, & ob id mortuus fuerit seruus, culpæ reus ‡erit.

b ¶ Nulla culpa. nisi data opera factum est, ut ff. eo. l. item si obstetrix. in fi. & l. nam sicut.

c ¶ Reus est. Quia hoc nõ est ei deputatũ. arg. in authẽ. ut ij qui ob. hase per res, mi. §. si uerò tacuerit. colla. vj. & ff. eo. l. idem. iuris in fi.

¶ Item si puta. Casus Literaliter figuratur in text. cuius ratio est manifesta, quia cum in l: Aquilia pter culpam quis teneatur, culpa ẽ quod à diligẽte prouideri potuit & non est prouisũ: aut tunc denunciatum est, cum periculum euitari non potest, quę fuit ratio Mutij, ut habetũ l. si putator. ff. e.

d ¶ Putator. i. qui putat vites in arboribus positas vt in quibusdam terris, sunt: vel etiã ipsas arbores: nam & arbores putantur.

e ¶ Licet nõ proclamauit Nisi fortè do lo

† *aliàs hysteron proteron.*

† *aliàs admiseris.*

† *aliàs proclamauit.*

Putator

† *Adde tex. in l. idem iuris. ff. eo.*

† *Aliàs est:*

lo,ut ff.eo.si putator.

¶ Pręterea si medicus. Casus. Clarus est,& ratio assignatur in tex. Culpa enim facit quem teneri,l. Aquilia, imperitia aūt culpę annumerátur, & neglige̅tia non minus. Nota, medicum, qui suscepit curationem,tenere etiam ad proseque̅da̅, curationem. Item,qꝫ non proseque̅do, dicitur ī culpa. Ite̅ quòd ỉperitia culpa est; intellige hoc pręsertim in ijs, qui profite n tur se scire aliq̄d, quod ignorant.]

a ¶ Praeterea Imperitia facit. ff. de reg. iu.l. imperitia, & ff.loc.si quis fundu̅.§.celsus,&§.si qs vitulos.& ff. de suspec.tu l.tutor quoque.§.fi.

¶ De hoc vide Fely.in c.tua nos. de homi.vbi ponit,an & quando medicus teneatur de imperitia , & ad quid teneatur.]

A D D I. In isto casu medicus no̅ tenet de sica. quia illa lex requirit dolu̅,ut l.j.C.de sica.iu̅cta l.in l.ff.eo. cit. Et not.singulariter leges per gl. allegatas,quia proba̅t no̅ tm̅ in literatis,sed in hominib.aliquod artificium profitentibus:quia asserere videntur se esse peritos ī illo ministe-

Imperitia[a] † quoque culpæ annumeratur,veluti si medicus ideo ser uum tuum occiderit,quia malè eum secuerit , aūt perperā ei medicame̅tu̅ dederit. ¶ Si mulus vel equus propter imperitiā vel imbecillitatem muliōnis vel equitātis seruum alterius occiderit tenetur mulio vel equitās lege Aquilia. h.d. Ang. Aret. ¶ Impetu quoq; mularu̅, quas mulio propter imperitiā retinere no̅ potuit , si seruus tuus oppressus , fuerit,culpæ reus est mulio. Sed & si † propter infirmitate̅[b] eas retinere non potuerit,cu̅ alius firmi or eas retinere potuisset , æquè culpa tenetur. Ea de̅ placuerunt de eo quoq;, qui cu̅ equo veheretur,[c] impetu̅ eius aut propter infirmitāte̅,aut ꝑꝑ ỉperitiā suam retinere non potuerit. ¶ Actio legis Aquiliæ ē pœnalis q̄ æstimatur q̄ ꝑ plurimi valuerit ab anno retro & ideo non transit contra hæredes. Angel. Aretin.

rio. Et sic imperitia ascribitur culpę etiam vsq; ad caprarum vel pitulorum custodem. Aret.

¶ Impetu quoque. Casus & notabilia clara sunt,totum enim,quod tendit ad culpā, facit quem teneri . l. A. quilia : & sicut imperitus & sic imbecillis in doctrina est in culpa,pro fitendo eam artem quam ignorat : ita ibecillis mulio est in culpa , quia debuit præcogitate casum que̅ præuidere potuit.]

b ¶ Infirmitatem. No̅.n. debet infirmitate̅ sua̅ in alteri' lęsione̅ co̅uertere vt ff. eo. ide̅ iuris. Acc.

A D D I T. Dic hoc verum in infirmitate antiqua,nam secus si in itinere superuenerit infirmitas , quia no̅ tenet cu̅ no̅ fuerit in culpa. ut l. si ex plagis.§.in cliuo.ff.eo. Areti.

c ¶ Veheretur. Puta in rheda,velvehiculo,vel etiam ipso equo.

A D D I. Intelligas tamen istum tex. quando talia animalia dant damnu̅ secundum naturam sui generis : si aūt contra naturam suam,agitur actione in factum de pauperie.ut ff. si quadrupes pau. fecis.dica.l.j.§. itaque. Aretinus.

† Concor.cum hoc tex. c.si culpa. cum gl.super ver. imperitia . extra de inin.

SYL.

† alias per.

SYL.

¶ His

¶ His aūt uerbis. Casus. Pōt figurari ponēdo rationē dubitandi ex ver bis l. Aquiliȩ, de qua ī prin. qua cautū videbaẽ, ut quis dati dāni aut iniuriȩ pȩnas lueret: itaq; videbaẽ occisoseruo vel quadrupede φ ad id tene retur tm̄ occidēs, qd̄ dāni datū esset cuius contrarium decidit nō aliqua ratione. sed tm̄ volūtate statuētiū extendentium verba l. Aquiliæ ex præsumptamente q̄ mens, ut dixi, nō habet rationē nisi pȩnā, ut infra. §. seq. in prin. q in pȩnam induxerunt ut non solum damnum datū resarciret, sed ēt id restitueret, quod valuisset res occisa eo anno; quæ cōstitutio cum positiua sit, ut omnes aliæ pænæ, non habet in se specialem rationē, & hoc est quod dixit tex. qua ratione creditum est pȩnalem esse huius l. actionem. Not. collige vt per doct. hic.]

¶ His aūt verbis legis, Quāti id [a] ī eo anno plurimi fuerit. illa snīa exprimitur, vt si qs hoīem tuū, qui hodie claud⁹, aut mācus, aut luscus erit, occiderit, qui in eo anno īteger, aut ṗtiosus fuerit, nō tāti teneaẽ, quāti hodie erit, sed quāti in eo anno pluri mi fuerit. Qua rōne creditū ē pœnalē eē huius legis actionē: quia nō solū tāti quisque obligatur, quātū dāni dederit, sed aliqn̄ longe pluris. Iōq; cōstat in hæredē eā actionē nō transire: [b] q̄ trāsitura fuisset, si vltra dānum nūquam lis æstimaretur. [c]

¶ In actione legis Aquiliæ non solum venit æstimatio rei, sed ēt æstimatio extra rem. h. d. Aret.

¶ † Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit, nō solum perēpti corporis æstimationē habendā eē secundū ea, q̄ dixi-

sus est ab aliquo. Nām nō vt in hoc casu eē pȩnalis hęc actio: ergo uidetur trāsire deberē in hoc casu ad hæredes. Sed nō sequitur licet. n. reperiatur in hoc casu φ nō sit pęnalis, tñ non est apta nata ut trāsire debeat: ut in hoc exemplo aliqs nō videt uel nō ridet actualiter, tñ est aptus riderevel videre naturaliter, ut arg. ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. quotidiana. & ff. de flu. l. j. §. itē fluminum. SYL.

¶ Præterea dici potest φ non transeat ad hæredes ex eo. quia ē ex maleficio vt infra de perpe. & tempo. act. §. nō oēs autem.] † Adde tex. in l. ait lex. ff. eo. ti.

ADDITIO.

Et sic inspicimus ṗpriā & primæuā naturā actionis, & secundum illā iudicamus non autem secundum accidentalē, facit quod no gl. in l. si creditori. ff. de leg. j. qn̄ actio subrogatur, & capit naturā alterius. intelligit̄ scdm naturam ordinariam & propriam & primæuam, quod nota.

a Quanti id in eo anno. materialiter hęc verba ponūtur: & habes ea supra eo. ti. in prin.

b Non transire. Nisi ex damno locupletior factus esset, ut ff. eo. inde Neratius §. hanc actionem.

c Aestimareẽ. Opponiẽ de eo, qui hodie plurimi fuerit q̄ olim, & occi

¶ Illud non ex uerbis legis.

Ita figurari poteſt prout exēplificatur in tex. dubitabatur tñ ex eo, q in l. Aquilia tātū cauebatur damnū dātē teneri quāti plurimi homo vel animal occisum eo anno fuerit, & in pœnis non videtur faciēda extēsio, reg.

reg. in pœnis de reg. iur. cuius cõtra riũ dicitur, & fatetur Imperator, q̃ nõ ex verbis, sed interpretatione l. itro ductum est hoc ex eo, quia cum dãnum resarciendũ sit, non potest dici non esse illatum damnũ extra rem ẽt, secundum decisionem huius tex.] a¶ Diximus per totum, hunc tit. b¶ Nam hereditatis ĩ lege, n. Aquilia damnum cõsequimur: & & amisisse dicimus quod aut consequi potuim⁹, aut erogare cogimur, ut ff. e. l. proinde si seruum occidisti. & l. seruum meum. c¶ Vel ex comędis. qui cantabant de comędia, & vnus sine altero cantare nesciebat. d¶ Qui supersunt. facit arg. cõtra ff. de ac. emp. si sterilis. §. cũ per uenditio rem, † & de peric. & commodatio. rei uendi. l. fin.

mus[a], sed eo amplius, quicquid præterea peremp to eo corpore, dãni vobis illatum fuerit velu ti si seruũ tuũ hæredẽ ab aliquo in stitutũ antea qs occiderit, q̃ is ius su tuo hæredita tẽ adierit: nã hæreditatis[b] quoq; amissæ rationem esse habendã cõ stat. Itẽ si ex pari mularũ, vnã: vel ex quadrigis equorũ, vnũ quis occiderit: vel ex comœdis[c] vnus seru⁹ occisus fuerit nõ solũ occisi fit æstimatio, sed eo ampli⁹ id quo que cõputatur, quanti depretiati sunt qui super sunt.[d] ¶ Actio legis Aquiliæ non solũ ciuiliter sed etiã criminaliter potest intentari. h. d. Ang. Are. ¶ Liberũ aũt est ei, cuius seruus occisus fuerit, & iudicio priuato legis Aquiliæ dãnũ[e] persequi, & capitalis criminis[f] eũ reũ facere ¶ Caput secũdũ legis Aquiliæ in vsu non est. ¶ Ex tertio capite legis Aquiliæ competit actio pro alio damno quàm mortis illatione, & pro omni re, in qua citra mortem dam num datum sit: & fit æstimatio quanti plurimi, fuit à trigenta diebus supra. Aret.

ter ad damnum ex l. aquilia, sed etiã posſum agere & accusare ex l. Cor. de sica. non tamẽ simul proponẽdo, vt dicitur in glo. & declarat & limitat Bar. in l. j. C. quãdo ciuilis actio. que nota.] e¶ Damnũ. .s. quanti fuerit in anno retro, vt ĩ. eo. in prin. f¶ Capitalis criminis. s. le gis Corne liæ de sica. ut ff. e. l. inde Neratius. §. si dolo seru⁹ & §. sed & si. Nam & pro seruo occiso ea. l. agitur vt p libero. vt ff. ad l. Cor ne. de sicar. l. j. §. j. donec tñ agit una, non poterit agi reliqua, ut ff. de pub. iudi. l. iiij. & ff. vi bono. rapto. l. j. §. j. sed peracto uno aget reliquo, ut C. qñ ciuili. actio præiudi. cri mi. l. j. & ff. vi bon. rap. l. ij. §. j. ¶ Limita, nisi fuerit secuta sententia absolutoria, secũdum Bat. in l. j. C. qñ ciui. act.]

esse, ... de ... infici do. §. i. ibi B. ... de cona fur l. iii & ff. ... ni & ... arma. l. in inter dicto, ... ad illu text. fa cit le apud in lianum i. ff. de ... ubi ... mortem ... post de licet, h. res tene iur no solum ... seruum ... mortuũ sed eti ad hære ditatem in qua ... rat insti tutus l. ... seruum ... dever obli. in prin.

SYL: ... Solue ibi in contra dictu, hic in delicto, ĩ quo uenit et inter.

¶ Liberum Casus. Nõ est nisi litera liter figurandus in tã clara regula. Quoties. n. seruus meus iniuria & dolo occisus ẽ posſũ nedũ agere ciuili

¶ Capite tertio. Casus figuratio ĩde claratiõe terminorũ nõ ponit præsertim cum tex. seipsum exẽplificet. Pone igitur ẽm exempla text. literaliter

raliter: & ratio huius capitis est naturalis, ut culpa damnum datum ab eo resarciatur, qui damnũ dedit: cum alteri per alterum nõ debeat iniqua conditio inferri. dum verò restringitur ęstimatio damni ad triginta dies (vt dixi) non habet aliquã specialem rationem, nisi uoluntatem, plebis sancientis not. quid contineur in tertio cap. legis Aquilię. quia in eo agitur de omni dãno pter mortẽ. Itẽ quid contineatur, appellatione vetai, rumpere. Itẽ ꝙ ita dolus vel culpa exigit̃ in hoc capite, sicut in primo Item ꝙ plus delinquens, plus punitur Item quòd l. quãtuncũq; pœnalis habẽs plura capitula censet̃ repetere i se

¶ Capite tertio de omni cætero dãno [a] cauetur. Itaq; si quis seruum, vel eam quadrupedẽ, quæ pecudũ numero est, vulnerauerit, siue eã quadrupedem quæ pecudum uumero non est, veluti canẽ, aut ferã bestiam vulnerauerit, aut occiderit, hoc capite actio constituitur. In cæteris quoq; oĩbus animalib. itẽ in omnibus rebus quæ anima carent, damnum per iniuriã datũ, hac parte vindicatur. Si quid enim vstum, aut ruptum, aut fructum fuerit, actio ex hoc capite constituitur: quanquàm poterat sola rupti [b] appellatio in omnes istas causas sufficere. [c] Ruptum enim intelligitur quod quo quo modo corruptum est. Vnde non solum fracta, aut vsta, sed etiam scissa, & collisa, & effusa, & quoquo modo perempta, atque deteriora facta, hoc verbo cõtinentur. Denique responsum est, si quis in alienum vinum aut oleum, id miscuerit, quo naturalis bonitas vini aut olei corrumperetur, ex hac parte legis Aquiliæ eum teneri. Illud palàm est, sicut ex primo capite ita demum quisque tenetur, si dolo aut culpa [d] eius homo aut quadrupes occisus occisave fuerit; ita ex hoc [e] capite, de dolo aut culpa, & de cætero damno [f] quenque teneri. Ex hoc tamen capite non quanti in eo anno, sed quanti in diebus triginta [g] proximis res fuerit, obligaturis, qui damnum dede-

quenti quod dictum est in precedenti.]

a ¶ Cætero dãno. Quod. s. non continet̃ in primo capite, ut s̄. eod. in prin.

b ¶ Rupti. Quod verbũ est legis tertij capitis.

c ¶ Sufficere Sed non est nouum, ut specialiter, quibusdam enumeratis generaliter subijciatur uerbum, in quo singula complectant̃, ut ff. e. si seruus seruum. §. inquit lex.

d ¶ Culpa. ẽt leuissima, ut ff. eo. l. in lege Aquilia & leuissima. alias non, ut supra eod. §. iniuria.

e ¶ Ex hoc capite. s. tertio, qd̃ est loco secundi.

f ¶ Damno. idest, damno dato in cęteris rebus.

g ¶ Triginta. Sed quare minus spatiũ in tertio capite quã in primo apponit̃? Rñ. quia in primo

primo grauis deliquit & ideo grauius punitur, vt ff. de offi. pręsi. l. diuus. & melius facit lex precedens. a ¶ Ac ne plurimi. qu idē verbū adijcit, i. nō ē positū i hoc tertio capite.

¶ Aduerte plura circa hanc gl. Primò, ꝙ gl. in d. l. cū seruo. signat hūc tex. pro contrario. Scdō ꝙ d. l. Latinus. potius facit in cōtrariū, qa ibi nō cēsetur facta repetitio fideicommissi nisi à cōtrario sensu, ut ꝑ Bar. sit in sūma. & adde l. ser no alieno. §. ij. ff. de lega. ij. Itē & tertio, ꝙ illa l. fi. nō facit.ē tn̄ contra. l. sub cōdōne. ff. de. hær. in sti. & l. Iulius paulus. ff. de cōd. & dem. Sol. vt ꝑ gl. in d. l. auia.] † *Adde tex. in §. quintus, in l. quā nis. & lesi bo ve eo dem tit.*

b ¶ Plebem Romanam. Ergo est plebiscitum: qđ est verum, ut ff. eo. l. j. & supra de iure natu. §. plebiscitum. c ¶ Prima parte. Quæ .n. in præfationib. dicūtur, in contractib. repetita esse credūtur, ut ff. de uer. ob. l. Titia. §. idē respondit. & l. qui sic. & ff. de reb. du. l. si. & C. fami. herci. l. quoties, & ff. de cōd. in sti. l. cū seru' & ff. de act. emp l. si uenditor hominis. & ff. de cōtrahē em. qui fundū. j. & de leg. iij. l. in repetendis, & de cōdi. & demō. l. auia. & l. libertis & ff. de leg. ij. l. Latinus, & ff. de fun. instruc. l. iij. & l. Seię. §. Caio. & ff. de pac. dot. cū pater. Sed arg. cōtraria sunt. ff. de an. leg. l, scio. §. pen. & ff. de fideicō. lib. l. fi. §. fi. & ff. de hær. inst. l. itē quod Sabinus. scdm Ioan.

† aliàs nec. *† Adde tex. in l. quemadmodum, §. fi. ff. eo.* *† aliàs rogante.* *† aliàs est.*

rit. Ac [a] † ne (plurimi) quidē verbū adiicitur: sed Sabino rectè placuit † perinde habendā æstimationē, ac si etiā hac parte (plurimi) verbū adiectum fuisset: nā plebē Romanā, [b] quæ Aquilio Tribuno † interrogāte hāc legē tulit, cō tentā fuisse ꝙ prima parte [c] eo verbo vsa † esset.

¶ Damnū datum de corpore í corpus purgatur per directam actionē legis Aquiliæ. Sed si dare de nō corpore in corpus, habet locum vtilis actio. Sed si ex non corpore in non corpus damnum datum sit, habet locū actio in factū. An.

¶ Cæterū placuit ita demū directā ex hac lege actionē esse, si qs pcipuè corpore suo dānum dederit, Ideoq; in eū, qui alio modo dānū dederit, vtiles actiones dari solēt: veluti si quis hominē alienū † aut pecus ita incluserit, vt fame necaretur; aut iumentū ita vehementer egerit, vt rumperetur: aut pecus intātū exagitauerit, vt pcipitaretur: aut si quis alieno seruo persuaserit, vt in arborem ascēderet, vel in puteum descenderet, & is ascendendo vel descēdendo aut mor-

¶ Cæterum placuit. Casus. Nō figuratur nisi literaliter, cū declaret in quib. casib. detur directa, in quib. vtilis; & sic dicitur, ꝙ q suo corpore damnū dat, directa actio ne l. Aquilię tenet, quia incidit í uerba legis, qñ verò nō cor pore datum damnum est sed cā corpus fuit damni illati, quia tūc nō uerba l. offendūtur, sed mēs ipsa. quia credēdū est l. q̄ tm̄ damnū cōsiderauit, uoluisse damnū & effectū respicere, nō modū, ideo datur vtilis actio ex mente l. Aquiliæ quoties

ties au tem ne utra dāda uidetur, & damnū datū est, ut in ul. exēplo, tūc datˀ actio ī factū ad intereē eius; cui damnū illatū est, q̄ notanda sunt.]

Damni dans causam dānum dedisse uidetur.

a ¶ Mortuˀ. Quia q. occasionē dāni dat, dānum dedisse uidetur, ut ff. eo. l. qui occidit §. i. hac quo que actione. ADDIT. Tu dic ic̄tm Flor. ibi, q̄ aut quis dat operā rei licitæ, & adhibet illam diligēciā, quā pōt, & tunc nō tenetˀ de ijs, q̄ postea sequūtur, ut d. §. in hac. i si. secus si nō adhibeat diligentiā, aut det opā rei illicitæ; quia tenetur, arg. ff. eo. l. item Mela. i prin. & est gl. in c. sicut nobis. extra de testi. Aug.

tuus,[a] aut aliqua parte corporis lesus fuerit: vtilis actio [b] in eum datur. Sed si quis alienum seruū aut de ponte, aut de ripa in flumē deiecerit, & is suffocatus fuerit, eo q̄ proiecit, corpore suo damnum dedisse non difficulter[c] intelligi potest: ideoque ipsa lege Aquilia[d] tenetur. Sed si non corpore damnum fuerit datum, neque corpus læsum fuerit, sed alio modo alicui damnū contigerit: cum non sufficiat neque directa, neq; vtilis legis Aquiliæ actio, placuit eum, qui obnoxius fuerit, in factum[e] actione teneri: veluti si quis[f] misericordia ductus alienum seruum cōpeditum[g] fo luerit, vt fugere[h]

¶ De iniuriis.

Iniuria potest

b ¶ Vtilis actio in eū datur. s. legis Aquiliæ. & nihilominus in factū, ut ff. e. itē si obstetrix. §. si quis hoīem.

c ¶ Non difficulter. imm̄o facile, ut ff. eo. qua actione §. ¡pen.

d ¶ Lege Aquilia. i. directa actione legis Aquiliæ.

e In factū actione. i. subsidiaria, q̄ pro damnis datˀ, quæ l. Aquilia non comprehenduntur vel non tenentur, ut ff. eo. si seruum. §. fina. & videtur hæc esse prætoria, ut ff. de præscrip. verb. l. quia actionum.

f ¶ Siquis misericordia ductus. Sed si nō ductˀ misericordia, datˀ furti, ut ff. d̄ dolo. l. & elegāter. §. idē Labeo.

g ¶ Cōpeditum. Est. n. dolo proximū, ut ff. depos. si hominē. j. respō.

h ¶ Vt fugeret Hic no. q̄nq; dānum datur à corpore in corpus: & tunc locū habet actio legis aquiliæ directa. Quādoq; à non corpore in corpus: vt patet per multa exempla s̄. proxi. §. Quandoque ècontrario de corpore in nō corpus: ut si annulū excussit, ut i aquā cadret, ut ff. eo. si ser uus seruum. §. si quis de manu. Et in his duobus casibus habet lo cum utilis actio legis Aquiliæ, & nihilominus ī factum secū dum Ioan. ut ff. eod. l. quemadmodum. §. magistratus municipales. cum vtroq; casu vtranq; reperiam dari, secundum Io. ut ff. vi bo. rap. l. ij. § si publicanus. Quādoq; à non corpore in non corpus: & tunc subsidiaria in factum competit, ut ff. eo. si seruum. §. si. de qua actione in factum, quot habet naturas, dic ut ff. de præscrip. uerbis in rub. & ut dicemus infra de inter. §. fin.

¶ Vide sim. gl. in l. penul. C. eo. quæ latius hoc explicat. SYL.

¶ De iniurijs. ¶ Post alia priuata delicta & de iniurijs ponit, quod priuatum est delictum. i. nō publicum: nec. n. cuilibet competit, sed iniuriato tantum. Acc.

Diuisio.

Generaliter. ¶ Totus iste tit diuiditur in sex partes principales. Primò ponitur. quod modis accipitur iniuria, & qualiter committatur. Secundò, ex cuius persona nobis iniuria illata intelligitur. Tertiò, quæ est pœna actionis iniuriarū. Quartò, qñ iniuria atrox æstimat. Quintò. quòd pro iniuria pōt etiā criminaliter agi, & an tūc possit interuenire procurator. Sexto, qñ tollat ista actio. Secunda ibi (Patitur autem.) Tertia ibi (Pœna autē.) Quarta ibi (Atrox.) Quinta ibi (In summa.) Sexta ibi. (Hęc actio.) ¶ Generaliter. Casus Indeclaratione terminorum nō figurat nisi litera liter. No. sūmarium & totū text. quia sunt omnes termini necessarij.

† De iniuris præclarè M. T. li. I de offi. ubi agit de duob. generib. in iustitiæ. ἀδικία † alia

capi generaliter & spāliter: & spāliter sumit tripliciter Aretinus.

titur non solum facto, sed & verbo, & scriptura, & aliis multis modis. Aretin.

Generaliter [a] iniuria dicitur omne, † quod non iure fit: specialiter aliàs contumelia, quæ à cōtemnendo dicta est, quam Græci [b] ὕβριν appellant: aliàs culpa, quā Græci † ἔγκλημα dicunt, sicut in lege Aquilia damnum iniuria datum accipitur: aliàs iniquitas & iniustitia, [c] quam greci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant. Cū. n. Prætor vel iudex non iure cōtra quem pronunciat, iniuriā accepisse [d] dicit. ¶ Iniuria cōmittitur

¶ Iniuria [e] aūt cōmittitur, † non solū cum quis pugno pulsatus, aut fustib. cæsus, vel etiā verberatus erit sed & si cui conuicium [f] factū fuerit, siue cuius bona quasi [g] debitoris, qui nihil deberet, possessa fuerint ab eo, qui intelligebat [h] nihil eum sibi debere: † vel si quis ad infamiam alicuius libellum, aut carmem, aut historiam scripserit, composuerit, ediderit, dolove malofecerit quo quid eorum

c ¶ Iniustia. Iniquitatem committit iudex, quando contra æquitatem pronunciat: iniustitiam, quando contra strictum ius: iniquitatem & iniustitiam, quando contra vtrunq; pronunciauit. Acc.

Iniquitas et iniustitia diuersa sunt

d ¶ Accepisse dicitur, s. ille, contra quem iudicatur. Vel dic accepisse. i. fecisse iudicē sic. ff. d dāno infe. Proculus. Acc.

e ¶ Iniuria. Hic prosequitur pur. hoc titu. accipit.

f ¶ Conuiciū Quasi conuocium, cum in vnum plures voces proferuntur vt ff. eo. item apud Labeonem §. conuicium.

ADDIT. Nota. quòd verbū iniuriosum dicitur, siue ī genere, siue in specie improperatur aliquod delictū commissum, ut notat Bar. Bal. & doctores in lege tertia in princip. ff. de libe. & posthu.

Hæc pertinet qd Cice. lib. iiij. rhetor. scribit, iniuriam esse qua aut pulsatione corpus, aut conuicio aures aut aliqua turpitudine uitam alicuius uiolat. Conuicium. † Adde ex. inl. lex Cornelia. §. si quis liber f...

a ¶ Generaliter. Facit ff. eo. l. j. Acc.

b ¶ Greci hybrin appellant. hybris græcè dicitur contumelia latinè, ut asserit tex. Enclima ē culpa. Anomia iniquitas. Adicia est iniustitia. Inde adiceo, id est, iniuria afficio.

Expositio Græcæ.

g ¶ Quasi debitoris. Cum non esset vt hic, & l. si iniuriæ.

¶ Glo. voluit potius allegare l. item apud Labeonem. §. si quis bona.

h ¶ Qui intelligebat. Ex affectu. n.

fit

fit iniuria, vt ff. eo. l. iij. Sed quid si erat verè debitor? Adhuc videtur idé cũ nihil adeo durũ, sit q̃ familiarem põpã ostẽdi. Quid. n. tã durũ tanque inhumanũ, q̃ publicatione pompaq; rerum familiariũ, & paupertatis detegi vtilitatem &c? vt C. quando & quib. debe. quarta pars bono. defun. l. ii. §. i. Sed dico cõtra in sequenti casu, si iure eũ prouocaui, vel meum debitorem appellaui, cum esset, vt arg. ff. eod. eum qui. in princip.

Pauper tatem detegere durum est.

Solent enim hodie quoq; perditi homines, dum sugillare volunt puellę aut matronæ opinioné, improbiore petulantia in publico eis adambulare, quasi scortũ ad constitutũ asse- ctantes. Prętexta autem erat genus vestis, quia pu eri vsque ad xvij. annũ vtebant. quo tpe togã virilem sumebãt, puellæ verò prætextam deponebãt nubentes. inde prætextata ętas, prætextati mores, prætextatus sermo à Latinis dicitur, vt disces latius à Budæo in Annota. in Pande. super l. fi. de senat. vbi animaduertit hanc Accur. expositioné falsam eé.]

eorũ fieret: [a] siue quis matrẽfami.[b] aut p̃textatũ [c] p̃textatáve affecta tus[d] fuerit: siue cuius[e] pudicitia attentata esse dicetur: & deniq; aliis plurimis [f] modis admitti iniuriã manifestum est.

¶ Si fit iniuria filio vel vxori alicuius, etiã pater, marit⁹, vel socer dicitur eã pati, vt habeat actionem iniuriarum. Arc.

¶ Patitur autem quis iniuriam, non solum per semetipsum: sed etiam per liberos suos, quos in potestate[g] habet: item p vxo-

SVL. * ¶ Adde vtrum teneatur iniuriarũ, q aliquẽ appellauit spuriũ, cũ vere spurius sit. Tho. Gram. in decis. 37.]

a ¶ *Fieret* nisi nocens erat. Nã peccata nocentium nota esse expedit, vt ff. eod. eum qui. in prin.

b ¶ *Matremfa.* Matremfamiliãs dici mus, quę est notæ auctoritatis & honestæ vitæ in domo sua, vt ff. de liber. exhi. l. iii. §. final. & ff. de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. nam ciuium.

Mater famil.

* ¶ Adde Au. Gel. lib. xviij. c. vj.]

Prætexta quid est.

c ¶ *Prætextatum*. Prætexta genus é vestis, qua nobiliores ciues Romani solebant vti. Vnde si alius, q̃ cui permissum erat deferre. deferebat in alicuius p̃sonæ certæ ignominiã, iniuriarũ tenebatur illi, quem insectabatur. sic plerunq; fit. Accur.

IVL. ¶ Pessimè enarrat Accursius quid si bi voluerit Iustinianus, dum inquit, prętextatum prætextatamve affecta tus fuerit, nam intellexit pro eo, qđ est pudorem pueri ingenui aut puellæ sugillare, & notam infamiæ tanq̃ scorto masculo fœmininoq; inurere.

* ADDITIO. Prætextatum hic significare arbitror omnem puerum ingenuum, cui per ętatem impudicitiæ nota inuri possit. A. F.

e ¶ *Affectatus*. Affectari est frequenter sequi. Sed attentare est blando sermone pudicitiã alicuius impetere. vt ff. e. itẽ apud Labeoné. §. aliud

f ¶ *Cuius*. Id est, alicuius.

g ¶ *Plurimis modis*. Qui notantur ff. eo. per totum, & C. eo. per totum.

¶ Patit Casus Figurat facile in tex. rõi. n. dubitãdi rñdet tex. dũ dicit, patit aũt q̃s iniuriã, & rõ decidendi in primis verbis ex dictis verbis sumitur. Itẽ ex alijs postea positis ibi, id. n. magis præualuit. & ibi, defendi n. vxores a viris &c. Et not. ex hoc tex. q̃ dispõ facta de vno correlatiuo rũ nõ habet locũ in alio, vbi cadit diuerie rõ. ita ex hoc tex. notat Deci⁹ in l. humanitatis. col. iij. C. de imp.]

g ¶ *In potestate habet*. Si ille. qui in-

iuriam facit. scit eos esse in potesta te: licet ignoret in cuius potestate sint: alioquin nō, sicut nec marito, si mulierem viduam credat, vt ff. eo. l. eum qui nocentem. §. fi. Accursi.

a ¶ Pei vxorem suam. vel sponsam, vt ff. eo. item apud. §. sponsum quoque.

b ¶ Sed etiā patris. licet in potestate patris ei⁹ nō esset, vt ff. eo. l. j. §. item.

SYL. ¶ Cum hac gl. trāsit Bar. in lege sed si vnius. §. filiofam. ff. eo. quicquid dicat hic Ang. Addi. Ista glos. non est vera, per legem sed si vnius. §. ait prætor. vers. idē est, & si emancipatus ff. eo. & ibi vide glo. prætere a si non cō petit patri actio iniuriarum, quando credit pulsatum fore patremfami. vt dict. l. eum qui. §. final. ff. eodem ergo multo fortius non competit sibi, quando in veritate est paterfamili. scilicet quando est emanzipatus, secundum Ioannem Fab. quod credo verum. Angelus.

c ¶ *Cuius*. Scilicet fęminę vel nurus.

SYL. ¶ Seruis autem. Casus Literaliter figurari potest, quia similiter enumerat & declarat, quomodo per seruos domini iniuriētur, i. qualiter iniuriarū agant domini ꝓ iniuria facta ser-

rem [a] suā id enim magis prævaluit Itaque si filiæ alicuius, quæ Titio nupta est, iniuriā feceris, non solū filiæ noīe tecū iniuriarū agi pōt, sed, etiam patris [b] quoq; & mariti noīe. Contra aūt si viro iniuria facta sit, vxor iniuriarū agere non pōt. Defendi .n. vxores à viris, nō viros ab vxorib. æquū est. Sed & socer, nurus noīe cuius [c] vir in eius potestate ē, iniuriarū agere pōt. ¶ Ex iniuria facta seruo non agit seruus, sed eius dominus, si iniuria in suam contumeliā fiat, vel fuerit atrox. Aretinus. ¶ Seruis autem ipsis quidem nulla iniuria fieri intelligitur, sed domino per eos fieri videtur: non tamen iisdē modis quibus † etiā per liberos [e] & vxores: sed ita, cum quid atrocius [f] commissum fuerit, & quod apertè [g] ad contumeliam domini respi--

uis proprijs: & ponuntur in tex. rōnes decidēdi, ibi, quod aperte ad cōtumeliam domini. & in fine tex. vbi dicitur, quod non pro portione dominica, sed ꝓ personarum numero actiō cōpetit dominis: qa non rem ipsam & sic seruum respicit iniuria, sed ipsos dominos, & in dominis radicatur & fundatur.]

d ¶ Nulla iniuria. quantū ad hoc, vt agant, scilicet inspecto iure ciuili, sed sic inspecto iure naturali, vt ff eodem lege eum qui. §. primo, & ff. de iis qui sunt sui vel alien. iur. l. secunda, & supra de iis qui sunt sui vel alie. iuris. §. fin. quæ sunt contra.

† *Aliàs deest et.*

e ¶ Per liberos. i. filios. ¶ Et alios etiam. qui liberorum appellatione veniunt l. liberorum ff. de verbo. significa.] SYL.

f ¶ Atrocius. quàm ęquum sit.

g ¶ Et quod apertè. Repete & cum id commissum fuerit quod &c. Si autē nō in domini cōtumeliā sed serui tātū, tñ adhuc nō debet inuita relinqui à prætore, (j) vt ff. eo. Item apud Labeonem. §. si quis sic fecit.

Additio. (j) Not. quòd maleficium nō debet remanere impunitū. l. ita vulneratus. ff. ad legeAquil. Ex quo

quo nota quòd si iniuriā passus non potest agere ex forma statuti, quia fortè nō soluit collectas, tamē iudex ex suo officio potest iniuriantē punire, vt d. §. si quis sic fecit, & est bonus text. & ibi Bart. in l. non solum. §. quanquā. ff. eod. Ang.

a ¶ *Ad contumeliam domini respicit*. His duobus casibus domino datur actio: hoc est, siue ad eius cōtumeliam fiat iniuria, siue seruus atrociter verberetur: & sic dominus aget propter iniuriam seruo factam, non tamē serui nomine, (j) quasi seruo competat actio; sed in primo casu suo nominé pro iniuria, scilicet sibi cōmissa.

¶ Dic ex mēte Ang. in 2. not. hic, ꝙ hæc gl. malè loquitur, quia text. hoc duo copulatiuè exigit. s. ꝙ qd atrocius sit cōmissum, & ꝙ apertè ad cōtumeliā domini respiciat: vnde vnū tantum non sufficit, ꝓut vult gl. in l. si hæredi plures. ff. de cōditio. isti.] SYL.

Addi. (j) No. modū libellandi & agendi: quia dn̄s debet dicere seruum fuisse verberatum in cōtumeliā suā: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo noīe iniuriarū agit: sin autē alio mō ageret, succumberet. Ang.

cit:[a] veluti si quis alienū seruū atrociter verberauerit: & in hunc casum [b] actio ꝓponitur. At si quis seruo conuicium fecerit, vel pugno eū percusserit, nulla in eū actio dn̄o cōpetit.

¶ Pro iniuria illata seruo cōi agit vterq; dn̄s, habita distinctione dignitatis vtriusque. Aret.

¶ Si cōi seruo iniuria facta sit, æquū est non pro ea parte qua dn̄s[c] quisq; est, æstimationē iniuriæ fieri, sed ex domino rū[d] persona: quia ipsis fit iniuria. Quod si vsusfructus in seruo Titii ē, proprietas Mæuii, magis [e] Mæuio [f] iniuria fieri intelligitur.

¶ Pro iniuria facta libero homini, & seruo alieno, qui seruiunt nobis bona fide, si facta fuerit in despectum, competit nobis actio iniuriarum. Are.

¶ Sed si libero homini, q̄ tibi bona fide seruit iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitͬ sed suo noīe is expiri pot. nisi ī cōtume

b ¶ *In hunc casum*. Non solū in superiori casu quando ad contumeliam domini facta est iniuria.

¶ Adde ꝙ ex ratione supra assignata in præced. hæc gl. quoq; falsa est.] SYL.

c ¶ *Si communi seruo*. Dn̄s. Immò ꝓ parte dn̄ii, vt ff. e. l. sed nō esse contra. Sol. nō cōtradicit, si rectè intelligatur. Nāquilibet agit rōne dimidiæ: vt si duo sūt, vnus nobilis, alius ignobilis: si seruꝰ esset totus nobilis, ageret iniuriarū in xx. nūc ergo aget in x. ignobilis autē ageret in in x. si esset totus, suus seruus. nunc ergo aget in quinq;: & ita quilibet pro parte sua: & ratio dignitatis habetͬ. Vel ibi erant pares per omnia domini.

* ¶ Bart. autem in l. item. §. fin. ff. eod. inquit quòd vera solutio est, ꝙ iste text. procedit cum iniuria fit ad contumeliam dominorum, lex autem contraria, cum simpliciter seruo iuria facta est.] SYL.

d ¶ *Ex dominorum persona*. q. d. non ex serui persona.

e ¶ *Magis*. quàm Titio.

f ¶ *Mæuio*. nisi ad contumeliam vsufructuarij facta sit. vt ff. eo. l. item. §. si vsumfructum. & §. item si liberū.

a ¶ Sed si libero. Et tibi. nõ solú ei.
b ¶ *In tuam contumeliam*. Nec minus ipse iniuriarũ aget; ideo in fructuario distingui oportet, vt ff. eod. ti. item. §. itẽ si liberum. Accur.

c ¶ *Membrũ*. Puta manũ vel pedẽ. ADDITIO. No. ex tex. & glo. quid dicatur membrũ: & habetur in l. nõ sunt liberi. ff. de statu homi. p glo. & doct. & an debes dicatur membrũ, habetur in l. cui debes ff. de edi. edict. de quo vide Bar. & Io. de Imol. in l. 2. ff. de public. iudic. Angel.

SYL. ¶ Pœna autẽ iniuriarũ &c. Casus Clar. est, & rõ dubitandi nascebatur ex ipsa l. xij. tabu. qua constituta fuerat pœna talionis: hoc aũt introductum fuerat in d. l. xij tabu. vt Iustinianus asseritob magnã veterũ paupertatẽ, ratio aũt decidendi sumitur ex rõne naturali, quę habet, vt iuxta modũ iniurię, qualitatẽ personæ iniuriatæ & iniuriantis, ç bonus vir & sic iudex æstimet. fiebat n. quod ex l. nasceretur iniuria, vt puta si rupto mẽbro vilis & inutilis personæ ab honesta & vtili nedum familiæ propriæ sed ciuitati & vrbi, vt puta insignis alicuius artificis, datum fuisset membrum illud, non esset vera æstimatio iniurię, quia non erat paritas & æqualitas subiectorum. decuit igitur id corrigi per prætores, qui æquitatem habentes ante oculos statuerunt prout in text. dicitur.]

*
† *Vide omnino A. Gel. li. ix. c. i. et Alc. lib. ix. Parer. c. viij.*

liã tuam pulsatus sit: túc. n. cõperit tibi iniuriarú actio. Idẽ ergo est & in seruo alieno bona fide tibi seruiẽte: vt toties admittatur iniuriarú actio, quoties in tuam contumeliam[b] iniuria ei facta sit.

¶ Pœna iniuriarú est pecuniaria q̃ti fuerit æstimata, & p iudicẽ taxata: q æstimatio & taxatio crescit vel diminuit̃ secúdú psonarú dignitatem & conditionem. Aret.

¶ Pœna aũt iniuriarú ex lege xii. tab. † pp mẽbrú, quidẽ ruptũ[d] talio[e] erat, ppter os verò fractũ nũmariæ pœnæ erant cõstitutæ, † quasi in magna[f] veterú paupertate. Sed postea Prætores pmittebãt ipsis, qui iniuriã passi sunt, ea æstimare: vt iudex vel tãti reum cõdẽnet, q̃ti iniuriá passus æstimauerit;[g] vel minoris, put ei visum fuerit. Sed pœna quidẽ iniuriæ, q̃ ex lege xii. tab. introducta ẽ, ĩ desuetudinẽ abiit: q̃ ãt Prætores introduxerũt, q̃ ẽt honoraria[h] ap-

† *Alias* vi.

d ¶ *Ruptum*. i. detrũcatũ.
e ¶ *Talio*. id est, similitudo supplicij: vt membrũ p membro.
f ¶ *Quasi in magna*. Hæc est ratio non ad proximũ, sed ad illud qd erat pœna talionis.
g ¶ *Aestimauerit*. per sacramentum taxatione iudicis.
* ¶ Qualiter fiat ęstimatio, tradit Ange. in consil. 95. & Roma. cõs. 97.] SYL.

h ¶ *Honoraria*. facit supra de iure naturali gen. & ciui. §. prætorum.
a ¶ *Aestimatio*. Proposita actione iniuriarum pretoria, que anno cõtinuo tollitur, vt C. eodem. l. si non conuicij. nisi in casu, vbi anno vtili datur, (j) vt ff. quod met. causa. l. si cum exceptione. §. post annum.
ADDITIO. (j) Dic quòd licet glos. infra proxi. §. & in d. l. si nõ conuicij. ponat multas opin. & nullam approbet, tamen hic & in l. lex

cor-

cornelia.hanc approbat, ꝙ ista actio sit ciuilis in tribus casibus.§.proxi. infra eodem. Angel.

b ¶ *In seruo* actore.id est, castaldo.

SYL. * ¶ Actor hoc loco pro villico accipitur, quem lingua vulgari hodie factorẽ vocamus, vt dixi in Cõmen. supra titul. de curato. in princip.]

* ADDIT. Seruũ actorẽ Aem.Fer. exponit, cui rõnis, aut mensæ, aut rerũ omnium, aut bonæ partis procuratio mandata & credita erat.

c ¶ *Mediũ actus* homine. q mesonauta, aliàs mediastinus dicitur. ff.nau. cau. sta.l.j.§. qui sunt. & §.caupones.

pellatur, in iudiciis frequẽtatur. Nã secundũ gradũ dignitatis, vitæq; honestatem crescit aut minuitur æstimatio[a] in iuriæ: qui gradus cõdẽnationis & in seruili psona nõ immeritò seruatur: vt aliud ĩ seruo actore,[b] aliud ĩ medii actus homine,[c] aliud ĩ uilissimo vel cõpedito[d] iᵗ æstimationis cõstituatur.

¶ Lege Cornelia de iniuriis tenetur quis ẽt in tribus casib. hic specificatis: & dom[e] nostra dicitur ẽt conducta. Are. ¶ † Sed & lex Cornelia[e] de iniuriis loquitur, & iniuriarũ actionẽ introduxit: q̃ cõpetit ob eã rẽ, ꝙ se pulsarũ[f] qs, verberatũve,[g] vel domũ[h] suã, vi introitã eẽ dicat. † Domũ aũt accipim[9] siue in propria domo quis habitet, siue in conducta, siue gratis, siue hospitio receptus sit.

eo.constitutiõibus. Sed nunquid his casibus, qui tres sunt ex l.Corn.ẽ hęc actio perpetua? Dicant quidã, vt M. † Adde ꝙ sic, cũ omnis actio. ex l.descendens sit ppotua, vt infra de perpe. & temp. ac. in princi. Sed Io.contra dicit. n. † Adde semp eam eo anno contiuuo tolli, vt C.eo.l.si non conuicij. (j) ff.eo. Et not. ꝙ his tribus casib. est ciuilis: aliàs est vbiq; prætoria, cũ

Actio iniuriarũ an sit annalis in omnibus casibus.

Adde tex.in l. lex Cornelia.ff. eo. tit.

tex.in l. lex Cornelia.§. domum ff.eo.

a prętore sit inducta, vt ff.eodem l. prætor.

SYL. * ¶ Et Budæ. ibi exponit quis dicitur mesonauta, & quis mediastin[9].]

d ¶ *Compedito*.i.in eo seruo.qui nullã aliã affert vtilitatem, sed tantum ligatus stat.

SYL. ¶ Non bene intelligit glos.qa text. voluit intelligere de ijs, qui cõpediti fodiunt terram vel metalla.

¶ Sed & lex. Casum non expedit figurate, quia ponit tantum tres casus, qui comprehenduntur in l.cor nel.de sica.quos not.& significatio domus ita extenditur, quia conseruatur nõ dñiũ rei, sed refugiũ cuiuscunque in eo loco in quo habitat.]

L. Cornelia vnde dicitur.

d ¶ *Sed & lex Cornelia*.ideo sic dicta quia Cornelius Sylla pfectus prius fecit, vt ff.de accu.l.hos accu.in fi.l.

e ¶ *Introduxit*:.f.dicta lex Cornel.in qua actione condẽnatio fit æstimatione iudiciis iureiuran.in litẽ, vt ff.

¶ Aduerte, qa gl.s.§.pximo, f ver. æstimatio.& Bar.in l.iniuriarũ.ff.e. ex opi.Azo.contrarium sentiunt.]

ADDIT.(j) Io.Fa.dicit, ꝙ doct.tenẽt opi. Mar.& ꝙ vidit fuari de facto. vide Hen.bo.in c.olim.extra eo.in ij.dist.vbi vᶠ inclinare in partẽ Io.a. & idẽ tenet Ioã.And.in additionib. ad Spe.tit.de iniurijs.in verb.actio.

f ¶ *Pulsarum*.sine dolore.

g ¶ *Verberatum*.scilicet cũ dolore, vt ff.eo.lex Cornelia.§.j.

h ¶ *Domũ suã*.(j) Facit.ff.de ijs qui deiece. vel effude.l.j.§.habitare.

ADDIT.(j) Nota, ꝙ relatiuũ, suus

sua suũ, non semper importet dñiũ. facit qđ no.Bar.in l. Quintus.ij.§. argento.de au.& ar.lega. Ang.Are.

SYL. ¶ Atrox iniuria æstimatur. Casus Facile figuratur:nam text. seipsum declarat & assignat suiipsius declarationẽ, & euidentiã exemplorum:& cũ sit declaratio huius termini, arrox iniuria non expedit aliter laborare. No.tex.]

a ¶ *Atrox*, Ideo atrox iniuria ab alia separatur quæ sit minor, vt p hoc magis puniatur, vt s.eod. §.pœna autẽ & facit ff.eo. l.prætor edixit.§ atrocẽ. & §.fin. & l. vulneris. & l.seq.

¶ *Quæ* autẽ dicat atrox iniuria, declarat Speculator in tit.de aduo. §.vij. versi.fin. * & Alex.in cõsi. 203. vol.2.]

† Cecor. cum hoc §. c.vlt. in glo. super verbo atroces extra de don. vbi recitat tenorem huius §. & gl. i. paulo post me. & in c. fi. extra de conse. ecclesiæ. vel alta.

SYL. *† Aliàs existimatur.*

¶ Atrox iniuria æstimatur ex qualitate facti, loci, & personarum. Angel. Aret.

¶ Atrox [a] † iniuria † æstimatur, vel ex facto;[b] veluti si quis ab alio vulneratus sit vel fustibus cæsus vel ex loco: veluti si cui in theatro, vel in foro, vel in conspectu Prætoris iniuria facta sit: vel ex persona: veluti si magistratus iniuriã passus fuerit, vel si senatori ab humili[c] persona iniuria facta sit, aut parenti patronove fiat à liberis [d] vel libertis. Aliter enim senatoris & parentis patroniq;, aliter extranei & humilis personæ iniuria æstimatur. Nonnunquã[e] & locus vulneris atrocẽ iniuriam facit: veluti si in oculo quis pcussus fuerit. Parui aũt refert vtrũ paterfamiliàs, an filiofamiliàs[f] talis iniuria facta sit: nã & hæc atrox iniuria estimabitur.

¶ Ex qualibet iniuria pt agi ciuiliter ad æstimationẽ, & cri. ad cõdẽnationẽ extra ordinẽ: i quo iudicio cri. si pt interuenire pcurator, nisi p illul. psona. A.

¶ In sũma sciẽdũ ẽ, de oĩ iniuria eũ q passꝰ ẽ, posse vel criminaliter agere,[g] vel ciuiliter.

l.ptor edixit.§.pterea.puta ĩ oculo vel in ore, vt ff.e.l.ptor.§.fi.& l.seq. ADDIT. Dicas secundũ Salyc.in l. iniquum, C.qui accu.nõ pos.q licet p leui iniuria filius in potestate nõ potest patrẽ solẽniter accusare, vt.l. lis nulla.ff.de iudi. tamẽ iudicis officiũ potest in plorare pro graui, vt l.si lenones. C.de epis. audien. Emãcipatus vero filius p leui delicto non accusat, sed pro graui sic; dũmodo ciuiliter agi non possit, alias secꝰ. vt hic p doc.

e ¶ *Nonnunquã*. Idest aliquãdo: & sic duę negationes faciunt vnam affirmationem.

f ¶ *Filiofamilias*. Nisi q facta iniuria filio duę actiones nascunt & vtriusq; exercitiũ cõpetit patri vt ff. e.l.sed si vnꝰ. §.filiofamilias.& l. pater. sed facta iniuria patri, non ideo filius aget.

b ¶ *Ex facto*. Magis q̃ ex pretio rei. vt ff.de incẽ.rui.nau.l.Pædius §.j.

c ¶ *Humili psona*. Quæ sit psona humilis, dic vt C.de inc.nup.l.humilẽ.

d ¶ *A liberis* vel liberis. Quibus aduersus parentes & patronos agere permittitur, si sit atrox iniuria facta eis a parẽtibus & patronis, vt ff.eo.

¶ In sũma. Casus Clarus ẽ, cũ stet ĩ traditiõe regulæ & relatiõe ad cõstitutionẽ Zenonis, q̃ hẽret suã rõnẽ in dignitate personarum quæ in actione iniuriarum totum potest.]

g ¶ *Agere*. Et sic tollitur vnũ iudicium

cium per aliud cū vtrunq; sit proditum ad vindictā, vt ff.e.prætor.§.j. & l.quod senatus.secus si alterū eēt de re familiari, vt C.quando ciuilis actio cri.præ.l.j. Et ideo si de iniuria atroci actum est iniuriarū, nihilominus potest agi.l. Aquilia ad damnū: & è cōuerso: nec enim in actione iniuriarū agitur ad dānū, vt ad dānū, sed ad cōtumeliā vt ff. eo.l.itē apud Labeonē.§. si quis ser uo verberato.

†Aliàs agatur.

¶ Hæc glos. sentit idem, quod glos.in l.dñm.C.eo. quæ reprobatur à Bart.in l. qui seruū. ff.de actio.& oblig.]

a ¶ *Dictum est*. Vt supra eo.§. pœna. in fin.§.

b ¶ *Pœna*.pecuniaria scilicet actori danda.

c ¶ *Extraordinaria*. Scilicet capitis vel status, si iudici sedeat: vel pecuniaria inferenda fisco, non actori, vt ff.eod.l.fin.Accur.

¶ Latè disputat de hac glo.Vero.in l.si fugitiui.C.de ser.fug.in vij.col. & Deci.in c.ex literis.de consti.vbi limitat octo modis & in l.cū filiusfam.ff.si certum peta.in ij.not.] Addit. Et sic vbi pœna est in arbitrio iudicis, pōt suum arbitrium extendere vsq; ad mortē: quod est ve-

Pœna arbitraria ad mortem extenditur.

Et si quidē ciuiliter† agitur, æstimatione facta secundum quod dictū[a] est, pœna[b] reo īponitur sin aūt criminaliter officio iudicis extraordinaria[c] pœna reo irrogatur: hoc videlicet obseruādo, qđ Zenoniana cōstō[d] īntroduxit, vt viri illustres,[e] quiq; super eos sunt, & per procuratores possint actionē[f] iniuriarū criminaliter, vel pseq. vel suscipere, secundū eius tenorē, q ex ipsa manifestus apparet.[g]

¶ Faciens fieri iniuriam ita punit, sicut faciens. Ar.

¶ Nō solū aūt is iniuriarū tenetur qui fecit iniuriā, idest, qui percussit: verū ille quoque † tenebitur, qui dolo fecit iniriā,† vel qui†procurauit, vt cui[h] mala[i] pugno percuteretur.[k]

¶ Actio iniuriarū nō nascit, nisi ab initio iniuriatus in animū suū iniuriā reuocauerit. Vel sic secūdm Glossā. Actio iniuriarū iam natā tollit dissimulatione. Ang. Are.

rum pensata & attenta facti qualitate l.Pedius.§.j.ff.de incen. ruin. nau. Item ex hac gl.elici potest, q si agatur de crimine ad pœnā pecuniariam fisco applicandam, iudicium dicitur eē criminale.

d. ¶ *Constitutio*.vt C.eodem l.fina.

e ¶ *Illustres*. Hi sunt qui tantū nomine illustres sunt, & nō dignitate. Illi aūt sunt supra eos, qui dignitatē & administrationē habent supra quos nemo est nisi Impator, (j) quod dic, vt notaui in authen.vt ab illustri. & qui super eā digni sunt.coll. v.

†Aliàs tenetur.

†Aliàs veluti qui.

†Aliàs curauit.

Addi. Dic vt per glo.& omnes doct. in l. fi.C.eo. Angel.

f ¶ *Actionem*. Idest, accusationem. Et est speciale in accusatione: aliàs contra, vt ff.de procur.l.licet.§.ad actionem. & ff. de pub.iudi.l.pe.§.ad crimen.

g ¶ *Apparet*. Dic ergo hic casum eius legis.

¶ Non solum. Casus Clarus est, quia ratio manifesta. qui enim per alium facit, per se facere videtur.] svi.

h ¶ *Vt cui*. Id est alicui. vel cuius, id est alicuius.

i ¶ *Mala*. id est, maxilla.

k ¶ *Percuteret*. Sed videt q ex tali cō

filio non teneatur, vt supra de obli. quæ ex deli. nasc. §. ope. in fi. §. Sed dic vt ibi diximus. Item argu. cõtra supra man. §. tua tantum. ibi, quia nemo ex consilio. coactus morte, & postea cõualet, nũquid renascitur? Videt ꝙ sic, vt argu. supra de dona. §. mortis causa. Item quia coactus remisit: vnde prætor ratũ non habet, vt ff. quod met. causa. l. j. Sed contradico, quia fuit semel extincta: vnde in perpetuũ resuscitari nõ põt, vt ff. de sol. q. res §. aream. Item præsumo, ꝙ perpetuo voluerit remittere, siue cõualuerit siue non: nam aliàs non potuit bene pœnitere ergo eum non fuisse immemorem suæ salutis, vt C. ad legem iu. la. repe. l. fina.

SYL. ¶ Hæc actio.

¶ Hæc actio dissimulatione[a] oboleis & iõ si quis iniuriam de reliquerit, hoc est, statim passus ad aĩum suũ si reuocauerit,[b] postea ex pœnitẽtia remissã iniuriã nõ poterit recolere.

¶ De obligationib. q̃ † ex quasi delicto nascũtur.

¶ Iudex, qui per imperitiam malè iudicat, facit litem suam, & ex quasi maleficio tenetur inquantum æquũ videbitur iudicanti. Ar.

†*Aliàs quasi ex delicto.*

Dic loco casus ꝙ ratio, quare si semel, animo remissa est iniuria, non potest recoli, est, quia principaliter animo tenetur l. j. §. ait prætor. ff. si qua. pau. fe. di. & ideo dissimulatione aboletur, vt hic dicitur, & declarat Fortunius, q. ex hoc multa infert notãda, in l. legitima. col. 24. ff. de pac.]

Actio a ¶ *Dissimulatione*. Vt si risi, vel lusi vel comedi cum eo postea. *iniuria - rũ quo tollunt.*

¶ Hoc verũ, si voluntate, nõ si exnecessitate, vel honestate aliter fieri nõ potuit: vt si inuitati in conuiuio vel aliter. * Et de alijs modis, quibus aboletur iniuria, vide Alexan. in l. j. in princip. ff. de pac.]

¶ Item tollitur etiam nudo pacto, ipso iure, vt ff. de pac. si tibi. §. quędã actiões. Sed nũquid est nata ẽt statim facta iniuria, an ita demũ si dicat, Ad animũ reuoco. quod vltimum, dixit B. vt dicunt. Sed certè imo est nata. statim: nec. n. ex reuocatione ad animũ, vel ex verbis talibus nascit hæc actio, sed ex cõtumelia, vt ff. de pact. l. si vnus. §. pactus. Itẽ quo aboleret hæc, nisi eẽt nata? certè nullo mõ, ut ff. de iniu. rup. testa. l. nã & fi. §. post defectum. & ff. de verb. obl. l. decem.

b ¶ *Non reuocauerit*. i. aboleuerit. Nõ. n. oportet dicere, Ad animũ reuoc. sed sufficit si remaneat irat[9]. & ei nõ reconciliet. (j) Sed quid si in vltima volũtate in pęnitẽtia remittit quasi

¶ Et ita cõmuniter tenent doc. hic.] SYL.

¶ Item est contra ad id, quod dicit nuda voluntate tolli hanc actioné. ff. de nego. gest. l. Põponius. ibi, Nã quomodo & c. Sed certè ab initio tollitur nuda voluntate & simplici, vel vnius tantum: sed si semel ad animũ reuocauerit, non remittitur per nudam uoluntatem, sed per voluntaté nudam verbis vel pacto expressam sic, etiam ipso iure, vt dictum est per l. si tibi. §. quędam. ff. de pac.

¶ Dic, tñ ꝙ si quis in confessione sacramentali remisit iniuriam, potest nihilominus agere, quia rãcor remissio est. nõ interesse: ita est cõis opini. dicto. in l. si tibi. §. j. ff. de pac.] SYL.

ADDIT. (j) Dic vt ff. de adim. lex l. filio. §. Seia. & vide l. iij. §. fin. & in Bart. eod. tit. Angel.

¶ De obligationibus quæ ex quasi delicto † nascuntur. ¶ Quia de obligationibus ex maleficio diximus, sequitur de iis, quæ ex quasi maleficio sunt. Accursius. *Continuatio.* †*Aliàs maleficio.*

Diuisio. SI iudex. Totus iste tit. diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus, in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò, qua actione his casibus agatur. Secunda ibi (In his autem.(

** † Vide ad hunc text. De ti. in l. si quis in conscribēdo. in n. not. & in fi. C. de pac.*

Si iudex. Casus. Quærebatur quō quis teneret ex malo iudicio suo per imperitiam facto iudex: & vtique cū profiteatur scientiā iudicandi, videbatur ex maleficio teneri. §. præterea supra ad l. aquil. cuius contrarium hic dicitur, q tenetur ex quasi maleficio, non ex maleficio. ratio autem differētię est, quia actus medendi est voluntarius; actus iudicandi & munus iudicis est necessarium l. numerū. § iudicandi officium. ff. de mune. & hono. Not. collige vt per Are. hic.]

SI iudex [a] † litē suā [b] fecerit, [c] non propriè ex maleficio obligatus videtur; sed quia neq; ex maleficio, neque ex contractu [d] obligatus est, & vtiq; peccasse aliquid intelligitur, licet per imprudentiā, iō videtur quasi ex maleficio teneri: & inq̄rū de ea re æquū religiōi iudicātis videbitur, [e] pœnā susti-

a *Iudex*. siue sit paterfamiliās iudex, siue filiusfamilias: sed qñ ē filius familias, pater de peculio teneī inquātū fuit in peculio, cum filiusfamiliās litē suam fecit; vt ita sint duo spōlia; & qa dat de peculio, licet sit qsi maleficiū, qđ nō est aliàs, vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. j. §. si filiusfa. Itē qa inspicitur tps, quo fecit litē suā in cōdēnādo; licet aliàs rei iudicatæ tps spectet, vt ff. de pecu. l. q̄situ. & pbantur hæc. ff. de iudi. l. si filiusfamiliàs. Vel dic q filius cōuenitur, † vt not. in d. l. filiusfamiliàs.

† De peculio cū SYL. pater cō fuenit conueniri.

Adde q communis doc. resolutio est, quòd quando per imperitiam iudicat, peculio tenus teneatur; quādo verò dolo, teneatur insolidum. ita doc. in d. l. si filiusfa.]

ADDIT. No. q iste titulus non habet locū, qñ iudex per dolū vel corruptelam tulit sententiam, quia tūc tenetur propriè ex delicto, vt etiam no. Bar. in d. §. si filiusfami. Ang.

b *Litem suam*. i. cōtrouersiā vel litigiū vt in id teneat ipse, in quo læsit aliquem; & hoc, qñ per ignorantiam vel imperitiā vt īfra sequitur. Nā si dolo, tunc non hꝫ locū hic titulus, sed ex maleficio teneī, & fit infamis, vt C. de pœna iu. qui malè iu. l. fi. Sed nunquid hæc oīa in arbitro locū habēt? Dicit Io. q sic, vt C. de pac. l. si quis in cōscribendo. Alii contra. cū possit pœna peti tm̄, & nec sentētia valeat, vt C. de arbi. l. j. & l. ij. & maximè scdm noua iura quæ loquūtur, cū est iuratum ab arbitro vel à partibus, secūdū quæ nihil eis erit præter sacramentum, vt in authentic. de iur. §. quia verò, secunda columna. vj. Sed certè sententia prima vera est. nec obstat hoc authentic. quia nihil erit ei. id est, arbitro præter sacramētum &c. scilicet vt possit cogere partes suo stare iudicio. vel eis, id est partibus; nam uocabit alteram partem per iuramentum; sed & contra arbitrum nihilominus aget, vt dictum est, & per actionem in factum, ut infra eod. §. fin.

Arbiter si facit litē suā an sit puniendus sicut iudex.

Dic q in arbitro compromissario decisio gl. nō pcedit l. pe. vbi oēs C. de arbi. In arbitratiōe magis cōiter videntur tenere, si dolo iudicauit, qđ declara (iudicio meo) in dolo ex proposito, non in dolo re ipsa.]

c *Fecerit*. i. male iudicauerit.

* Litem suam facere quid sit lege Budæ. in Anno. ad Pand. in l. fina. de edil. edic.]

d *Ex contractu*. vel quasi.

e *Videbitur*. vt si dubitauit circa legem

legem Fusiam Caniniam, durius puniatur: si autem in l.illa, Gallus Aquilius.mitius puniatur. (j)

SYL. ¶ Hanc glo. sequitur Ias. in l.quod te.colum.penultima.ff.si certum pe ta. quem vide; & q error probabilis faciat iudicem in nihilo teneri parti læse,dicit glos. xj. q.iij. temerarium.]

¶ Et hoc, qn̄ non fuit data pecunia in dici vel promissa: aliàs graues pœnæ sequerentur, vt C. de pe. iud.q.dima.iu. auth. nouo iure.& facit ad hoc respons.ff.de var.& extra. cogna.l.fina.

ADDITIO. (j) Et idem si fuerit secutus intellectū multorū doctorum in vna lege, quę habet plures intellectus,licet ille non sit communis, vt dicit Bartol. in l. cum prolatis. in fin. de re indi. valeret enim talis sententia vnde opus esset appellatione: & iudex appellationis posset sequi aliā opin.& alium intellectum. & retractare vel confirmare sententiam, vt not. Bartol. in l. iiij. §. hoc autem iudicium. in fin.ff. de damn. infec. De hac materia vide latius per Angelus bic.

† *Cœnaculū qd fit explicat Budæ. in Annot. ad Pād. in l. æquissimum.de vsufru.*

¶ Ille, ex cuius domo aliquid proiicitur, quod alteri noceat, ex quasi maleficio obligatur ad duplū æstimationis dāni. Qui verò habet supra viā aliquod appēsum, quod possit alteri nocere, tenetur pœna decē aureorū. Pro homine verò libero occiso est pœna quinquaginta aureorum: sed si viuit,& fuerit sibi nocitū,tenetur in quātū iudex æstimauerit. Aret.

¶ Item is, ex cuius cœnaculo † vel proprio ipsius,vel conducto vel in quo gratis habitat [a] deiectū effusumve aliqd est, ita vt alicui noceret, quasi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autē nō proprie ex maleficio obligatus intelligitur,quia plerūque ob alterius culpā tenetur aut serui, aut liberi. Cui similis est is q ea parte q̄ vulgo iter fieri solet id positū [b] aut suspēsū hēt,qd pōt si ceciderit [c] alicui nocere: quo casu pœna [d] decē [e] aureorū cōstituta ē. De eo verò, qd deiectū effusūve ē,dupli,quātū dāni datū sit, cōst. [f]

SYL. ¶ Item is. Casus Clarus est,& rationes sunt manifestæ.cum enim culpa propria vel alterius interueniat,cōuenientes est damnum datum sarciri.cur autem ex maleficio non teneatur, probat text.in versi. ideo autem. vbi assignat rationē à cōmuniter accidētibus, ad quæ.ll. se accommodāt.l. nam ad ea.de legi.No. summariū & tex. & præsertim in ver. iudex enim. ex quo habes, quòd vbi homini nocitum est, licet non sit occisus, debet per iudicem impensa medicorū ac medicinarū, & merces operarum,quibus caruit is, cui nocitum, fuit, fieri refici.]

a ¶ *Habitat.* Hospes planè non tenetur: sed his q hospitium dederit, vt ff. de ijs qui deie.vel effu.l.j.§.pen.Accursius.

ADDI. No.q qn̄ qs debet citari ad domū solitę habitationis nō sufficit citari ad hospitium:iuxta l.4.§.prætor.& ibi late Bar.ff.de dam. infec.

b ¶ *Id positū.* Licet ipse nō posuerit.

c ¶ *Si ceciderit.* Non enim spectatur, vt noceat.

d ¶ *Pœna.* Præstanda.

e ¶ *Decem aureorum.* Vel solidorū,vt. ff. de

ff. de iis qui deie. vel effu. si vero. §. prætor. i. & §. fi. & tūc dicas actionē in factum fore annalem, vt ff. de popul. actio. l. fin.

a ¶ *Constituta est actio.* Perpetua, quę hæredi daē: sed in hęredē non datur, vt ff. de iis qui deie. vel effu. l. si verò. §. hęc aūt actio.

1 Y 2. ¶ Nisi iam lis fuerit contestata vel aliud simile factū.

b ¶ *Quinquaginta.* Iō certa pœna statuitur qa nō pōt æstimatio liberis corporis fieri, vt ff. ad l. rho. de iac. l. ij. §. ij. (j) Et competit hæc actio intra annū: & nec hæredi nec in hæredem daturcū sit pœnalis & popularis: q̄ prius datur ei cuius magis interest, vt ff. de iis q deie. vel effu. si verò. §. quę autem.

per Imperatorē ponitur, cuius ratio est ī primo casu, quia iō tenet pater pro filiis secum habitantibus in titulo de effusis, propter præsumptā culpā in aduertendo eius familiā ne qd ex domo sua nocuū alijs exeat. cū verò pater non habitat in ea dē domo, sed alibi, tunc deficit præsumptio illi[a] culpæ. In secundo verò casu necesse est, q interpretatio fiat secūdum glo. infra eo. §. in ver. suā. quod prætermendum est ex benignitate potius accidere qa oīno custodia patris. q nullas nouit literas, nihil potest facere circa filiū iudicē: nec pōt prætendi aliqua præsumptio culpę in patre: licet verba tex. parificantia ſm casum ad primū inferant, q pater in hoc casu nullā actionē patiat, nec ēt de peculio, pp illa verba, qđ & ī filio &c. videntur. n. ponere præcisè identitatē iuris propter naturam copulæ.]

est actio. Ob hominē verò liberū occisum quinquaginta[a] aureorum pœna cōstituitur. si verò viuat, nocitūq; ei esse dicatur, quantū ob eā rē æquū iudici videtur, actio[b] datur. Iudex. n. cōputare debet mercedes medicis p̄stitas, cæteraque impēdia, quæ in curatione facta sunt: p̄terea operas, quibus caruit aut cariturus est ob id, q inutilis est factus.[c]

¶ Si ex cænaculo filii habitātis seorsum à patre aliquid fuerit proiectum, vel aliquid fuerit appensum vel fecerit litē suam pater n̄ tenet.

¶ Si filiusfamiliàs seorsum[d] à patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectū effusumve fuerit, siue quid positū suspēsūve habuerit, cui[a] casus periculosus est, Iuliano placuit in patrē nullā esse[e] actionem, sed cū ipso filio agendū esse. Quod & in filiofamiliàs iudice obseruandū est, qui litem suam[f] fecerit.

ADDIT. (j) Not. illum text. quando fit contributio propter factum, non fit computatio liberi hominis facit l. sed addes. §. si quis mulierē. ff. loca.

c ¶ *Actio datur.* Perpetua sibi: sed alii, puta hæredi, p eo si mortuus est annalis daē, vt ff. de iis qui deie. vel effu. l. si verò plures. §. hęc autem actio. ibi. sed si libero &c.

d ¶ *Est factus.* Quia difficillimū est æstimare futuras operas.

¶ Si filiusfam. Casus. Clarus est, qa

e ¶ *Seorsum.* i. separatus à patre.

f ¶ *Nullam esse.* Etiam de peculio, vt ff. de iis qui deiece. vel effude. l. j. §. si filiusfamil.

g ¶ *Litem suam fecerit.* f. si sine patre habitauerit. aliàs pater de peculio tenetur, vt ff. de iudi. si filius fam. secun-

¶ Pro furto vel dolo commisso in naui, vel in stabulo, vel in caupona, tenentur domini eorū ex quasi maleficio; si damnum datū fuit per aliquem cuius opera vtantur. Aretin.

¶ Itē [a] exercitor nauis, aut cauponæ, aut stabuli de dolo aut furto, quod in naui, aut caupona, aut stabulo factū erit, quasi ex maleficio [b] teneri videtur si modo ipsius nullum est maleficiū sed alicuius eorū quorū opera nauē, aut cauponam aut stabulū exercet. Cum.n.neq; ex maleficio, neque ex cōtractu [c] sit aduersus eū cōstitura hic actio, & aliquatenus [d] culpæ reus† sit, quod opera malorū hominū vteretur iō quasi ex maleficio teneri videtur.

¶ Ex quasi maleficio agitur actiōe in factū, q̄ nō transit contra hæredem. Aretinus.

¶ In his āt casib. [e] in factū actio cōpetit, quæ hæredi [f] quidem datur

secundū Io. Vel dic idē.s.vt teneat ipse filius, habetet cū patre vel non. (sed secundū Azonē pater hic tenet de peculio. vt dictū est, per l.de ijs qui deie.vel effu.l.j.§.si filiusfam.) Filio vero cōdemnato, & ibi pater tenetur de peculio, cū videatur quasi contrahi cū filio per sententiam, (j) vt ff. de noxa. actio.l.& si condemnatus. & ff.de pecu.l.iij.§. idē scribit. ADDIT.(j) Dic secundū Angelum, quod ista vltima videtur verior: q̄a ex contractu vel quasi pater tenetur de peculio, non autē de delicto vel quasi.

¶ Itē exercitor. Casus Clarus est: & ratio dubitandi esse poterat, quia videtur iniquissimum genus pœnę, vt quis ex facto alterius teneat.c.j. de iniurijs & dam.da.lib.6. sed ratio decidendi exprimitur in tex. nostro aliquatenns enim culpæ reus est, & in culpa dicitur qui opera malorum hominū vtitur: quæ culpa licet non faciat aliquem teneri ex maleficio, saltem facit teneri ex quasi maleficio: quem tex.not.in fin.]

a ¶ *Item exercitor.* quis sit, dic vt infra quod cum eo.§.ij.

b ¶ *Quasi ex maleficio.* id est, actione in factum in duplum, vt ff. nau. cau.sta.l.fin. & ff.fur.aduer.nau.cau. stab.l.i. Item est & alia in factum actio, quę est ex eo contractn de recepto, vt ff.nau.cau.stab.l.j.in princ. ADDIT. Et hic dicit Io.Fab. quòd si dns fuit cōdemnatus ex facto nautarum, ab eis potest repetere, argu.l. si colonus.ff. de aqua plu. arc.& l. si vero.§.cū aūt. ff. de ijs qui deie.vel effu.

c ¶ *Ex contractu.* Vel quasi

d ¶ *Aliquatenus culpę reus.* Facit ff. ad l.aquil.si. seruus seruū. §.Proculus. & ff.fur. aduer.nan.cau. stab.l.i.§.pe.

† *Aliàs est.*

e ¶ *In his autem casibus.* scilicet supra dictis omnibus.

f ¶ *Hæredi.* Patienris iniuriam. Sed in casu de suspenso non datur hæredi, vt diximus supra eod. §.i.ver.ob hominē. Et not. hic differentiam inter actionem ex maleficio, & quasi ex maleficio. nā vbi ex maleficio, si plures sunt, quilibet in solidum côuenitur. sed secus in hac actione ex quasi maleficio, vt C.de condi.fur.l.j.& ff.nau.cau.sta.l.j.& l.fi.§.si plures. Itē in actione ex maleficio vnus soluendo non liberat alium, sed in hac sic, vt ff.nau.cau. sta.l.licet.§. possumus. & d.l.j.de condit.furt. Item iure non ceduntur actiones ex maleficio, vt ff.nau. cau.

Actio ex maleficio, & quasi ex maleficio differunt.

cau.stab.sed & ipsi.sed in actione ex quasi maleficio cedũtur, vt d.§.pos sumus. Datur etiam hæc actio non cessa, vt ff.de ijs qui deie. vel effu.l. si vero plures.§.cum autem, Itẽ hæ generalius dantur hæredibus actorũ vt hic, quàm illæ quæ sunt ex maleficio vt infra de perp.& tempo.ac.§.sed hæredibus.

aduersus[a] hæredẽ aũt non cõpetit.

¶ De actionibus.

¶ Nõ summatur, quia Imperator diffiniendo procedit, nec possũt diffinitiones breuius summari. Aretin.

SVperest,[b] vt de actionibus loquamur. Actio autem, nihil

a ¶ *Aduersus hæredem*. Vt ff.de iudi.l.Iulianus autem.& ff.nau.cau.sta.l.fin.§.pen.

Continuatio. ¶ De actionibus. ¶ Rubrica ista continuari potest, vt dicit glo. supra titul.i.de obli.quam sequitur Bal.hic Vnde nor.diligenter glos. Accursij positam super rubrica, quæ soluit aliquas notabiles qõnes dicens sic. ¶ Libuit animaduertisse, quòd cum hic titulus propter profunditatem materiæ non soleat legi incipientibus, non est titulus super quo possit per modũ additionis aliquid iuuari aut parum studium adolescentulorum. Ideo leuius procedendum erit, quia hæ, quas in hunc titulũ & titulum de exceptionibus fecimus annotationes, separatim legendas vobis trademus. sit igitur calumniantibus forsan his breuibus verbis satisfactum.]

Actio in singulari rectè diffinitur. b ¶ *De actionibus*. ideo ponit in plurali, quia plures actiones sunt, vt infra eo.per totũ. Sed cum sint plures, quare in singulari numero diffinitur, vt infra eo.§.j. Respon. licet sit numeri singularis, tamen ponitur vt genus, ut in aliis diffinitionibus contingit, & sub se continet omnes actiones.

¶ Hæc opin.communiter tenetur. quanuis Hispa.hic reprobet.]

¶ Item quare non dicit de agendo? Rñ. quia illud est facti, hoc iuris. ¶ Ab hac responsione nemo dissentit nisi Hispa.hic.]

Addit, Vult dicere glo. ꝙ gerundia denotant actum, prout est in facto, vt est in exercitio: quia deriuantur à verbo, quod significat agere vel pati: sed hic non tractatur de actionibus, prout sunt ĩ actu, sed pro ut sunt iuris ita dicũt doctor.hic.

Diuisio. SVperest. ¶ Totus iste ti.diuiditur in tres partes principales. Primò ponitur continuatio istius titu.ad præcedentes materias. Secundò diffinitur actio. Tertiò ponitur diuisio omnium actionum. Secũda ibi prope principiũ. (Actio autem nihil.) Tertia ibi (Omnium autem actionum.)

¶ Superest. Casus In simplici continuatione Imperatoris non ponitur. Redit enim Imperator ad id, quod dixit in titu.de iure nat.gent. & ciui.l. ꝙ omne iusnostrũ aut ad personas, aut res, aut actiones perti net; & cũ de duobus primis sit dictũ superest tantum, vt tertium mẽbrũ c ¶ *Superest*. Sed quid superest? Rñ. forma, † vt supra de iure natu, §.fin. Vel dic, quòd supra tractatum est de oblig. quarum filiæ sunt actiones, vt ff.de procura.l.licet.§.ea obligatio. & supra de verbo. obligatio. in princip. ideo de filia post matrẽ ponit, quasi ordine successorio. *† Istam sequuntur. Cy. Fa. Angel. & Iason.*

¶ Declara ꝙ dictum est non solum de obligationibus, quæ sunt matres actionum personalium, sed de acquisitione dominiorum & aliorũ iuriũ, quæ sunt matres actionũ realium, l. in rem. ff.de rei vendi. ideo &c.

e ¶ *Actio autem*. Nota, ꝙ actio quandoque pro actu ponitur, vt in auth. de

† Istam de non alienan.§.finimus. in fin.& primam C.de sacrosan.eccles.auth. hoc ius parte se porrectum,& ff.de donatio.inter virum & vxo.l.iij.§.sciendũ.circa mediũ. Quando

aliud a est, quàm ius b per sequen-

quę pro accusatione criminali, vt C.quando ciui. actio cri. prę.l.j. Quandoque pro iure agendi vel prosequendi, vt hic,& ff.eod.l.nihil. † Item nota q illud, quod de actione hic dicitur, voluit Placen. dicere de causa: scilicet q causa sit actio: vt sicut apud Dialecticos dicitur argumentũ, quod ex propositione, assumptione, & conclusione consistit, non tantum conclusio: sic apud Legistas actio causa agendi dicatur, vt si dicam Conuentio te ad decem, quia vendidi tibi equum pro decem sit idem ac si dicerem, Ago contra te actione ex vendito Sed Azo dicit (quod & verum est) aliud esse causam & aliud actionem. Nam obligatio est causa & mater actionis, vt ff. de procura.l.licet.§.ea obligatio. dicut ergo aliud est obligatio, & aliud est actio sic aliud est causa, & aliud actio. Itẽ, qa vendidi, est factũ: † sed actio est ius, vt ff.de cur.furio.l.consilio.§.j.& fi.& hic. Itẽ pôt esse, q vendidi,& nõ cõpetit mihi actio: qa mihi solutũ est, vel quia remisi: vñ hæc verba, quia vendidi, nõ sunt actio. Itẽ noĩa certa actionum sunt à iure inducta, s. ex empto, & similes: nec hoc inductum est, vt causa sit actio. Si quis ergo hoc velit dicere, nõ põt, cũ lex nõ dicat, vt ff.de suppellec.leg.Labeo.in fin. Itẽ si causa eẽt actio, frustra diceret lex mutari actionis nomẽ, cũ agitur de dolo patroni, vel parentis, vel similiũ personarũ: de quorũ dolo nõ agit p actionẽ de dolo, † sed per actionẽ in factũ † nã ad quid mutaretur nomen, cũ tñ causa maneret eadẽ, si esset ius in sola causa? Concludo ergo & dico, † q aliud est causa, & aliud est actio. ¶ Et cũ hac sententia transeunt magis communiter doc.] ¶ Itẽ licet dixerim, q nomina sunt actionum, ex empto, & similes, caue tibi, quia nõ sunt actiones, sed actionũ nomina: sicut hæc dictio, homo nõ est homo, sed significat hominẽ. ¶ Et ita cõmuniter tenetur in §. 2. actiones infra eodem.]

a ¶ *Nihil aliud est.* Patet ergo, quòd olim aliud erat. † Erat enim conceptio verborum formata à magistratibus, vt ff.de orig.iuris.l.2.§.deinde ex his.& §.omniũ. vnde formula vulgaris dicebatur, vt ff.de fur.l.si seruus nauem. Sed hodie hęc solennitas est sublata vt C.de formu. & impe.l.i & 2.& etiã circa interdicta est sublata huiusmodi solennitas, vt infra de interdi.§.fi.† Sed quæ erat olim differentia inter actionem & interdicta? nã & interdicta erãt verborũ cõceptiones, vt infra de interdi.in prin. Rñ. vt dicemus ibi. † At hodie nulla est dña inter interdicta & actiones, cũ interdictũ nihil aliud sit, q actio ptoria, vt j.de ĩterd.§.fi. ¶ Vera differentia est, q interdictæ, tãquàm à prætore inducta, prætoria sunt: actiones vero pro maiori parte à iure ciuili inductæ: vnde respectu originis dicuntur de iure ciuili.] ADDIT. Idem tenuit gl. in rub. de interdic. quę reprehenditur p Bart. & docto. ibi quia est differẽtia inter actionẽ & interdictũ sicut inter matrẽ & filiã, cũ ex interdicto oriatur actio in factũ, vt in §.fi.j.de interdi.

b ¶ *Quàm ius.* s. ciuile, vbi est actio ciuilis: vel prętorium, vbi actio prętoria est: nam ciuiles actiones & prætorias dico hic diffiniri. Item nota. quòd actio est ius, quo persequimur sed obligatio est ius, propter quod persequimur. Et si quæratur qđ sit istud ius, vel naturale, vel ciuile, prętorium, vel gentium. Respon. † quia ciuile, vel prætoriũ, vt modo diximus. ¶ Et

*Fa. Ang. & Iaso. & adde q quarto modo capitur actio p administratione, vt in §. infinitãdũ. in auth. vt iudi. sine quo. suff. * quanto, pro libello.l.i.C. d edẽ.6. p offĩ gl.i.in l. placet. C. de episc. & cle. vn pro auctoritate indiuiduali, gl. in l. extat. ff. quod met. causa. † Isti argumẽto impossibile est respõdere secũdum Io. Fa. * †Vt l,*

non debet. ff. de dol. † Verbis temperatam Bar. i l. infamẽ. SYL. ff. de publi. iud. † Et bene Dy. Fa. Angel. & Ias. † Immo idem in substantia. Angel. & Ias. † Istã gl. reprobat Las. ideo dic aliter vt p eum. SYL. † Dic q olim erat differentia solum in modo loquendi. Ni. Fa. & Ias. Actio est tam de iure ciuili, quàm prętorio. † Sequitur eam Dy. Ni. Bar. Angel. & Ias.

¶ Et ita communiter tenetur, quòd sint de iure ciuili, hic, & in l.j.§.sublata.ff.ad treb.quã tenet hic Hisp.

¶ Nec facias magnã vim ibi: quia cũ multas habeat significatiões hæc dictio, ius, vt ff. de iust.& iu. l.pe.& fi. hoc est ẽt vnũ de significatis eius, vt dicat ius agẽdi vel persequendi. Sed ad cuius differentiam ponit in diffinitiõe, ius, cum singula membra posita in diffinitione habeant suum ministeriũ? Rñ. secundũ M. q̃ ad differentiã rerum corporaliũ hic ponitur, vt det intelligere, q̃ actio sit res incorporalis: qđ verum est, vt supra de reb. corpo.& incorpora.§.j. Vel melius dicas, ad differentiã officij iudicis: quod nõ est actio, † vt ff. de mino. q̃ si minor.§.si. licet M. dicat q̃ offm iudicis est actio: & est pro eo quod dicit lex, in actione iniuriarum fieri æstimationẽ iudicis officio, vt s. de iniur.§.pœna aũt. & §.in sũma. Sed certe actio iniuriarũ est actio, cui inhæret officium iudicis: nõ tñ illud officiũ ẽ actio, sed in facto † potius hoc consistit. ius enim petendi per actionẽ mihi competit: quod per hoc officium iudicis mitigatur. †

¶ Potes de iure, quòd considerato officio de per se est iuris: considerato quo ad executionem & administrationem est facti.]

¶ Sed quid petam? Rñ. † quod æstimauero. nam debeo æstimare, licet iudex possit refrenare. est tñ quoddam aliud officiũ, quod vicem sustinet & obtinet vim actionis, vt dicemus infra eodẽ.§.præterea. in fin.§.

¶ Communis opi. hic & in l.j.§.sublata.ff.ad treb. est, q̃ officium iudicis nõ sit actio.* Alciat. tamen lib.

Ius ad quid ponitur in diffinitione actionis.

† *Et bene, Ias.* *Officiũ iudicis an sit actio.*

† *Id est, exercitio.*

† *Et sic* SYL. *officium iudicis nõ est facti, sed cõsistit in facto; puta in exercitio.*

† *Idem Ang. & Ias.*

di [a] in iudicio [b] quod sibi debetur. [c]

¶ Prima diuisio actionum est, q̃ aliquæ sunt reales, aliquæ personales. Personalis est, quæ præsupponit debitorem obligatum: sed realis non: sed ideo contra eum competit, quia possidet. Aretinus.

Parad.ij.cap.x.efficacibus argumẽtis contrarium defendit.]

a ¶ *Persequendi*. hoc dicitur ad differentiam exceptionum. quæ dantur reis, per quas defenduntur. Sicut.n. actiões sunt arma actorum, ita exceptiones sunt arma reorũ, vt ff. de except.l.ij. in princip.& §. illud.

¶ Et ita communiter tenent doct. q̃ verbũ, persequẽdi, ponatur ad differentiam exceptionum.]

b ¶ *In iudicio*. hoc dicit ad differentiam eorum, quæ fiunt licite etiam extra iudicium, non tamẽ sunt actiones: † vt sit nocturnum vel diurnum furem, vel militem deserentem militiam quis capiat, vt ff. ad l.Aquil.l.4.& C.quando lib. vnicuiq; sine iu. se vin.l.j.& 2. Item & propter debitorem fugitiuũ quem capere † possumus, vt ff. de iis quæ in fraud. credito.l.ait prætor.§.si debitorem, licet quidam † exponant.l. illam ibi, q̃ captus fuit auctoritate iudicis. Accursius.

¶ Cum hac gloss. omnes transeunt, quam tamen aliter declarat Hispan. hic.]

ADDIT. Dic idẽ in omnibus psonis quæ ptinent ad obedientiã ppetuã, de quo nõ sit quæstio: vt in monacho, fratre, vel vxore: quia si aufugiant, poterũt capi propria auctoritate, vt per Bald. in l.j.C.vbi quis decuria. secus si esset quæstio.

c ¶ *Quod sibi debetur*. hoc duobus modis exponit. vel ad differẽtiã realis actionis, sm Azo. & ita stricte accipit hic diffinitio psonali actione tm, † sicut accipit.ff.eodẽ.l.actio in personam, vel largius † vt ẽt realẽ cõtineat: nõ tñ offm iudicis, vt ff.eod. l.actio-

† *Sequũtur Bar. & Ang.*

SYL.

† *Idem. Placen. Ang. & Ias.*

† *Singularis est secundũ Bal.*

† *Et mẽ Ang.*

† *Quod not. pro statutis*

in ɋbus verba sunt stri ctè intel ligenda

S Y L. l. iij. §. hac ver ba. ff. de neg. ge. et l. quic quid. ff. de verb. obli.

† Idem Io. Fa. Ni. ī gl. superver bo quā ius supra eod. §.

† Ista glo. ē no. φ ver ba mul toties in telligun tur grosso modo: nō tamē in statu. tis. Placen. Ang. et Ias.

Lactionum genera. quãdoq; largissimè, vt ẽt iudicis officiũ contineat, illud. §. quod est loco actionis. vt ꝑ qđ restitutio minorum petitur; vt ff. eo. l. actionis verbo.

¶ Et φ sit actio, quæ nõ habeat obligationem, dicit Bar. in l. iurisgẽtium §. & ideo. ff. de pac. quãuis ibi Fort. reprobet: & vtrũ actio realis sit proprie actio, vide quę disputat Fort. in l. Gallus. §. idem credendum. col. vj. ff. de libe. & posthu. vbi tenet φ sic.]

¶ Vel ponuntur hæc verba ad differentiã criminalium actionũ, ꝑ quas non persequor mihi debitum, sed ad vindictam: & secundum hoc ẽt reale actionem dicas diffiniri hic. Licet. n. non sit obligatus qui realiter tenet, vt infra eo. §. j. ibi, aut cum eo agit qui nullo &c. verũ est personaliter: grosse † tñ põt dici, φ sit realiter obligatus. Et facit pro hoc vt etiã realis hic diffiniatur, quia verbũ debere, & ad actionem in rem, & ad actione in personã refertur, vt ff. de verb. significa. l. pecuniæ. §. fin.

¶ Nec ob. si dicatur, verba in diffinitione propriè sunt accipienda, quia hoc verum in ver. diffinitoꝫ, non in diffinientibus, vt declarat Deci. in rub. de proba. col. iij. * quinimmo Alci. in l. creditores. ff. de verb. sign. eum quoq;, qui in rẽ actione tenet, propriè debitorem esse, non insubtilibus rationibus comprobat.]

¶ Item facit, φ est in diffinitiõe verbum, persequendi, quod est cõe tam ad realem q̃ ad personalẽ actionem, vt ff. eod. l. actio in persona. Itẽ facit infra eo. §. j. in prin. vbi actio realis species est actionis, sicut personalis; & ita large accipio hic verbum, debetur: sed in stricta significatiõe verbi huius, debere: tantum alienum & non meum mihi debetur.

¶ Idem firmat Deci. in l. si tibi. in 3. not. ff. si cert. peta.]

¶ Vnde personalis actio tñ diffiniri videtur, † vt infra eo. §. sic itaque. & ī. de lega. §. sed & si rem. Sed certè

† Immò et rea

quãq; ago ẽt ad id, quod mihi nõ debetur, vt C. đ pact. l. si pacto quo pœnam. nam ibi non ago ad, id qđ est debitum, sed ad, ad quod ex nudo pacto cõuenit. Sed certè illud naturaliter erat debitũ, quod nudo pacto debebatur, † vt ff. de fideiuss. l. fideiuss. §. fideiussor. Vel non agitur ibi ad id, quod nudo pacto debet, sed ad id qđ verè debetur: sed prætextu eius cõsequit etiã quod nudo pacto debet. †

¶ Reprobat Præp. Senen. iiij. casu. q. v. in ii. col.]

¶ Itẽ oppono de popularibus actionibus. Nam in eis non dicitur debitũ, & tñ petitur, vt ff. đ popu. ac. l. pe. Sed non obstat, quia saltem post litẽ cõtestatam debetur, vt l. si cui. ff. de verb. signi. Vel † dic, φ sibi debitum prosequitur: nã cum toti populo sit debitum, ergo & sibi. Itẽ op. de actione iniuriarum, quia non dicitur esse in bonis. vt ff. đ iniur. l. iniuriarũ. itẽ non ad debitũ, sed ad vindictam cõpetit, vt ff. de colla. bon. l. ij. §. emancipatus. & tamẽ est actio. Respon. nõ est in bonis, vt trãseat ad hæredes. vt ff. ad legem falcid. l. pœnalis. Item licet detur ad vindictam, tamẽ potest deberi mihi propter id, quod est in æstimatione vindictæ, vel propter id quod est in alterum vt vindicta. Item oppono de petitione hæreditatis, item de actione de peculio. Nam in his agitur etiam, antequam sit penes possessorem, vel antequam sit in peculio, vt ff. de petitione hæreditat. lege quarta. & lege si quo. & ff. de pecul. lege quæsitum. in principio, & ff. de liberā legat. lege si quis reum. §. idem. Sed dic † esse subaudiendum hic; vel deberi speratur. Vel dic, quòd quando fuit actio proposita, fuit efficax tantum pro eo, quod tunc erat penes possessorem, vel in peculio: & postea cum augebatur, eatenus & actionis efficacia crescebat: cũ vniuersalis vel in aliquo vniuerso fuit petitio, vt ff. de iudicijs, l. solemus.

lis secundū cōiter doc. hic.

† Ista sol. non procedit secundū doc. quātum ad materiā tex. nostri.

† Ista cōtinet meram veritatē, v per doc. hic.

† Ista reprobāt cōiter doc. hic

† Sed hæc reprobat, quia or [illegible] imperatore de [illegible]

l.solemus. Itē opponitur de actionibus, quas intendunt aliqui pro aliis, vt procurator, & tutor, & prælatus, & similes, nam agunt, & tamen non sibi debitū petunt. Sed dic ꝙ quasi dñi sunt, vt ff.pro emp.l. qui fundū.§. si tutor. Vel dic sibi. i. ei cui actio cōpetit, quæ intendit Vel subaudi, qd sibi debet, uel ei cuius noīe agit. huius alternatiuè secūda pars ē vera.

¶ Omnium autē actionum, quibus inter aliquos ᵃ apud iudices ᵇ arbitrosve ᶜ de quacūq; re ᵈ quæritur

¶ Cōis opi. est in hac gl. ꝙ vtraq; diffiniatur: quam defendunt hic Hisp.]

ADDITIO. Declaratio tex. actio est facultas à prętore impetrata cogēdi iudicio à Prætore dato, debitorem actori satisfacere quod Fran. Hoto. in suis in hūc ti. cōmen. declarat. ubi docet. quod hic propriè nō definit nisi actio psonalis. cū res mea mihi debere nō possit. l. Q. Muti. §. argēto. & l. scribit. ff. de aur. & ar. le.

¶ Oīum aūt. ¶ Ista pars diuidit in sex partes, prout in hoc ti. ponūtur sex diuisiōes actionū, quas enumerat p ordinē gl. magistralis i. §. sunt præterea. infra eo. Et ibi gl addit alias sex diuisiones, quæ ponunt in aliis locis extra hūc ti. Prima diuisio actionū est, quæ respicit causam materialē, quia quædā actiones sunt reales, quędā psonales, quędā causam mistā habētes: & ista pars durat vsq; ad. §. sed iste. Secūda diuisio ē, quæ respicit cām efficiētē, quia quædā ciuiles, quædā proriæ: & durat vsque ad §. sequens. Tertia est respiciens causam finalē, quia quædam sunt rei psecutoriæ, quædā pœnales quædā mistæ rei, & pœnæ, & durat vsq; ad. §. oēs. Quarta est respiciens cām formalē: quia quædam dantur ad simplū, quędā ad duplū, quędam ad triplū, quædā ad quadruplū, usq; ad §. actionem. Quinta est respiciēs cām substātialē, quia quædā sunt bonæ fidei, quędā stricti iuris, ibi vsq; ad. §. sunt præterea. Sexta est respiciens psecutionis effectū, quia quędam sunt persecutoriæ solidi, quædam non, vsq, ad fi. vt sequitur Bal. hic. Item prima subdiuiditur in duas partes. Primò diuidit. Secūdò mēbra declarat. Secunda ibi, (Nāque) Nā totus iste titulus procedit per diuisiones actionum.

¶ Omniū. Casus. In diuisione actionum & declaratione terminorū nō figuratur nisi literaliter. declarat. n. Imp. suam diuisionem per exempla dilucida. No. est igitur, ꝙ dictio omnium est vniuersalis. Itē ꝙ pariter proponēdæ sunt actiones corā arbitris, sicut corā iudicibus. Itē quòd valet argumentum à sufficienti enumeratione partiū. Itē quòd ad causanda rei vēdicationē duo extrema requiruntur: dominiū uel quasi ex parte agentis, possessio, vel quasi ex parte conuenti. Itē quòd qui tenetur actione reali, nullo iure dicitur obligatus. Item ꝙ actio est genus.]

a ¶ Inter aliquos. Videt innuere, ꝙ aliæ actiones sunt, quæ corā aliis ꝑponuntur, † sed nō est verū. Accur. ADDIT. Solutio, dic quòd hic relatiuum stat declaratiue. quia adiicit qualitati conuenienti vnicuiq; cōtento sub genere.

b ¶ Iudices, ordiarios vel delegatos

c ¶ Arbitrosve. Scilicet compromissarios. nā & apud eos actiones † proponende sunt, vt hic, & ff. de arbi. l. ge prima. Est etiam libellus offerendus, vt C de arbi. l. cum antea. §. licet, circa fi. Sed cōtra secundū Plac. C. de epis. & cleri. auth. generaliter. Ad quod respon. † quia ibi non de libelli oblatione loquitur, sed de remissione cautionis, q cōsensu partiū fieri pt, vt. ff. de feri. l. j. j. respon.

d ¶ De quacūq; re. generaliter accipe verbū: rei, † ut. ff. li certū peta. l. 10, quis

SYL. † Qui relatiuū quis uel qui adiūctum ali cui generalitati huic copula illam restringit. l. ea tamē ē a iectio. ff. de leg. † Idem Io. Fab. & Placen. singul. et Iaf. † Istam sequuntur Bal. & Pau. in d. auth. generaliter. † Vt et factum compre- hendat, Bar. in l. i. ff. si cer. p.

l.in fi.nã pro corporalibus & incorporalibus competunt actiones. vt in tra eo. §. proximo. & §. ii. & ff. si certum pe. l. i. & in ij. in prin.

a Summa. Id est prima, quo ad tractatum scilicet, vel summa, id est breuis: breuior enim esse nõ potest q̃ bimembris, sicut ista est. Sed opponit infra eod. §. quædam. Respon. quia & illæ sunt reales, quãdo ad res agitur, item in personam, quando ad personales præstationes agit, immo etiã si simul agatur, non tamẽ egrediunt hanc diuisionem, cum sint in rem & in personã nisi. n. sic exponeretur, iam multæ inuenirent breuiores, vt eo. §. aliæ, & §. actio. & aliæ quædam diuisiones breuiores, inuenirentur.

SYL. Communis opinio est cum gl. hic vt patet ex dictis docto. hic & in rubri. ff. si certum petatur. q̃ actiones, de quibus in §. quædam. non faciãt speciem de per se.

ADDITIO. Dic, melius facit tex. in l. quis ergo casus. ff. de pecul. Sed extra glo. instatur, quia actio in rẽ scripta rem concomitatur, & tamen nõ est realis, ut infra eo. §. quædam. sed solue ut ibi, quia ius agendi ex reali oritur ex ipsa re: & ipsi rei competit & contra ipsam rem, ut hic, & in simili dicimus de seruitute debita fundo. ff. de nego. gest. lege qui aliena. §. fin. & sic in actione personali in rẽ scripta, vt. d. §. quædam Ange.

b Aut enim in rem sunt. Ideo in rem dicuntur, quia in rem concomitantur, ff. de public. l. Imperatores, & in personam, quia non recedunt à persona obligati vel hæredis eius, cuius eadem est persona, vt. ff. eodẽ l. actionum genera. §. primo. & secundo. & in authen. de iureiuran. à mor. præ. in prin. collatio. v.

summa [a] diuisio in duo genera diducitur. Aut enim in rem [b] sunt, aut in personam. Nanque agit vnusquisque aut [c] cum eo, qui ei obligatus est, vel ex contractu, vel ex maleficio: quo casu proditæ sunt actiones ĩ personã, per quas [d] intẽdit [e] aduersariũ ei dare [f] aut facere [g] oportere, & aliis qbusdã modis: [h] aut cum eo agit, qui nullo iu

Hæc glos. male loquit, quia bene finguntur, non autem sunt: sed sunt eadem persona interpretatione iuris.]

c Aut. Hoc respicit aliud aut, quod est infra eo, aut cum eo. &c.

d Per quas. Scilicet personales actiones.

e Intendit. † Scilicet vnusquisq; vel aliusque.

f Dare. Cum datio est in obligatione, vt. ff. de verbo. obligat. l. ubi autem non apparet. §. fi.

g Facere. Cum factum sit in obligatione, ut si promisisti scribere librum quod petitur actione ex stipulatu, vt supra de verbo. obligatio. in princ.

h Et aliis. quibusdã modis. Id est, ex quasi contractu, & ex quasi maleficio, nec enim de his supra dixerat, quod reprobatur. †. quia ex quo dixit de iis, quę sunt ex contractu uel ex delicto, per cõsequens de iis quæ sunt ex quasi contractu, & ex quasi delicto, vt supra de obli. quę ex quasi contractu. in prin. & supra ti. j. in prin. † Vel dic omnia ista supra esse comprenensa, sed sunt supradicta intelligenda, vbi præcise agebatur ad dandum vel ad faciendũ, hic autem quãdo nõ præcisè, sed sub alternatione, ut hoc aut illud, sed & hoc reprobatur, quia supra nõ dixit, quòd præcisè quid fieret. Dic ergo hic de condictione furtiua loqui, quę est personalis: non tamen ex contractu vel

per eam cognosci tur cã mediata & immediata actionũ, vt. o.

SYL.

recti dominii, utilis uel quasi.

SYL.

† Ista gl. & gl. posita in uer. dare et gl. in uers. facere declarantur per Ang. in gl. magistra. in isto. §.

† immo. approbatur per Bar. Ni. Ang. & Iaso.

† Hanc primam expõne licet glo. reprobet tamẽ eã sequuntur cũ

† Immo. quia dã ... tur occa... sione di-

er doc. hic.et in ducunt ad hoc l. ff. eod. uide hic er do. leso qui longe tra flat, an appellatione con tractus ueniat quasi cō contractus.

vel quasi,uel ex maleficio, uel quasi sex ex uariis figuris cārum orit, ut ff.de act.& obli.l.j.in prin. Item de interdictis oībus pōt dici, ꝙ oīa sūt psonalia,vt.ff.de īterd.l.j.§. fi.nō tamen iure ordinario,sꝫ extraordinario sunt introducta, vnde nō continentur sub hac diuisione ex contractu vel quasi ex maleficio vel quasi ex delicto tn̄ vel pp delictū quādoq; dātur, ut in interdicto vn̄ ui pōt uideri, qn̄q; nō ut in iterdicto. Qd' ui aut cl.i,qn̄ cō tra eū,qui non fecit opus, sed factū hēt,datur,nt.ff.qd' ui aut clam.l.iii. §.clam.& l.cōpetit.§.fin.Et ut breuiter dicam, ille tettius articulus, qui dicit.ff.eo.l.j.in princ.ex uariis figuris &c. est quod hic dicitur, & aliis quibusdam &c.Accur.

SYL. Cōis opi.est cum gl.quòd illa uerba intelligantur de obligationibus ex quasi contractu & quasi delicto, presertim propter illa uerba,& aliis que designant similitudinem.

a *Nullo iure.* No.hic,quòd ille.q̄ rem meā tenet nō est mihi iō obligatus,sed rōne possessionis eū possum conuenire, ut C.de alie. iudic. mutan.cau.facta.l.i.

SYL. Nec ob.difficile contrariū, quòd actio de peculio est in rem,& tamen præsupponit obligationē, quia immò est in personam.infra §. in personam.infra eo. vt dicit hic Hispa.]

Sed oppono:teneris mihi ad rem restituēdam,ergo es obligatus. Rn̄. non est verum,quia,teneris,duobus modis accipitur. Nā si dicas,teneris ideo,quia ex natura actionis sis mihi obligatus,falsum ē. si uerò dicas, teneris, quia per officium iudicis debet tibi necessitas imponi, ut restituas, uerum est, ut.ff.de rei vendica. qui restituere.& sic hoc mō accipiat teneris,ergo es obligatus,nō sequit.

ADDI. Et est ratio,quia officium iudicis nullam præsupponit obligatione l.qui p collusionem. in fi.ff.de act. emp.l. Quintus. ff. de annu.l. nisi largo modo secundum qd' dicit Bar. in l.fin.ff.de iniur. & vide glo. supra in prin.in uerbo,debetur Ang.

re[a] ei obligatus est, mouet tn̄ ei de aliqua re controuersiam: quo casu proditæ actiones in rem sunt: veluti si rem[b] corporalem possideat[c] quis, quam Titius suam esse affirmet, possessor autem dn̄m eius se esse dicat[d] nam si Titius suā esse intendat, in rem actio est.

b *Rem corporalem.* Bene dicit corporalem,quia incorporalia non vendicatur,ut.ff.de rei uen.l.uēdicatio.

c *Possideat.* Not.in actione in rem ex parte actoris alterū duorū debere interuenire:s.dominiū, vt. ff.de rei vend.in rem.& hic,uel quasi dominium, † ut in emphyteuta,superficiario,& in bonæ fidei emptore,(j)& similibus,ut j eo. §.aliæ. & ff. si ager vecti.vel emphy.l.j.§. fi. & l.ii. & l. iii.&.ff.de superficieb. l.j.in fi.i.respon.& §.quod ait.itē ex parte rei similiter duorum alterū.s.possessionē vel quasi,ut quia dolo desierat possidere, vt hic, & ff.de interrog. actio. qui seruum.§.iure. & l.si seruus. & de noxa,electio.§.j.

ADDITIO.(j)Dic, hoc non videt bene dictū,quia immò habet tantūmodo publicianam, vt infra eo.§.sꝫ iste. aliàs si hēret vtile dominiū,ut dicit gl. præferretur domino directo l.j §.j.ff.si ager vecti. vel emphy.& tamen hoc est falsum, quia regulariter excluditur à vero domino. l pē. & quod ibi not.ff.de publi.

d *Dicat.* hoc non est necesse probare † uel dicere,sed ex uoluntate dicitur hoc,vt.C.de eden. qui accusare.& de rei vendic.l. fi.& infra de interdi.§.commodum.

¶ Aequè. Supra §.prox.ponitur de actionibus in rem pro rebus corporalibus,nunc pro rebus incorporalibus. Et sunt duæ actiones, cōfessoria & negatoria. Et diuiditur iste. §. in duas partes, Primò ponit de actione cōfessoria, quæ intentatur ꝓ seruitute cōstituta cōseruanda uel custodienda. Secundò ponit de actione negatoria, quę competit domino negando aduersario suo ius esse seruitutis, & sic cōpetit pro libertate cōseruanda. Secunda ibi (Contra quoq;.) Item totus iste. §.sex facit. Primò ponit exemplum de cōfessoria,quę datur pro seruitute personali. Secundò dat duo exempla de confessoria ꝓ seruitute reali rusticana. Tertio ponit quatuor exēpla de cōfessoria pro seruitute reali vrbana. Quartò ponit plura exēpla de negatoria. Quintò ponit differētiā inter actiones reales,quæ cōpetūt pro rebus corporalibus, & inter eas,q̄ cōpetūt ꝓ rebus incorporalib⁹. Sextò infert quandā exceptionē. Secūda ibi (Vel per fundū) Tertia ibi(Eiusdē) Quarta ibi (Contra quoq;.) Quinta ibi(Quod genus.)Sexta ibi(Sane.)

¶ Aequè si agat. Casum ponere nisi literaliter non expedit, cum enim tex. declaret terminos, & seipsum exemplificet,nō est quid ulterius ex tex.desideret, & si quid ad perfectā cognitionē harū actionum deficiat, constat quòd ipsemet Impe. iudicauit nō esse hoc in loco congerendā omnem materiam istam,sed reseruare cognoscendā in libris.ff. Not.igitur quòd dictio,equè, est continuatiua ad præcedētia. Item quòd ubi est apposita dictio,fortè,debet intelligi vt idē disponatur in casu in quo nō est apposita, quod disponitur in eo in quo est apposita. Itē quòd concessio aquæductus est seruitus realis. Item qd' cōfessoria cōpetūt pro seruitutibus rusticis & vrbanis. Itē quòd seruitus pro spectus est, qua conceditur, non simplex lumē sed amenitas uisus. Itē quòd est differentia inter proiicere & immittere, de qua est text. in lege malum. §. primo. ff. de uerborum significatio. & ulterius dicit. Præpositus Senensis in septimo casu, quæstio. prima, quòd hic text. adhuc à nemine fuit intellectus, & ipse ibi declarat, videas.]

¶ Pro seruitute constituenda vel non constituenda proditæ sunt actiones in rem, tam pro seruitutibus rusticis, q̄ vrbanis, realibus vel personalibus: & in his etiam agit qui possidet: secus in reb⁹ corporalibus regulariter. hoc dicit. Angel.

¶ Aequè[a] si agat[b] quis, ius sibi esse fundo fortè, vel, ædibus, vtendi[c] fruendi, vel per fundum vicini eundi agendi, vel ex fundo vicini aquam ducendi, in rem[d] actio est. Eiusdem generis[e] est actio de iure prædiorum vrbanorum: veluti si quis agat ius sibi esse[f] altius ædes suas

a¶ Aeque. Scilicet dat actio in rē.

b¶ Agat. Scilicet actione confessoria,quòd sic uocet, legitur ff. si ser. vendi. l. ii. in prin.

c¶ Vtendi. Hec seruitus est personalis, sed sequentes reales, ut ff. de seru. l. prima.

d¶ In rem actio est. §. confessoria.

e¶ Eiusdem generis. §. vt s. in rem

f¶ Ius sibi esse. †

ADDITIO. No. quòd confessoria ꝓponitur verbis affirmatiuis, & negatoria negatiuis, & ex hoc coprehenditur

SYL. † Ista l. non ē Accur.

tollendi,[a] prospiciendive, vel proiiciendi aliquid, vel immittendi tignum in vicini aedes. ¶ Contra [b] quoque de vsufructu, & de seruitutibus praediorum rusticorum, item praediorum vrbanorum, † inuicē proditae [c] sunt actiones: vt si quis intendat ius non esse aduersario vtendi, fruendi, eundi, agendi, aquamve ducēdi, itemque altius [d] tollendi, prospiciendive, vel proiiciendi, immittēdi

henditur medium concludendi in huiusmodi actionibus, de quo dic ut per Angelum.

a ¶ Tollendi. Vt si eras in quasi possessione seruitutis domus meae, ne mihi liceret altius tollere me volente aedificare, debeo agere negatoria, & ita hic interserit exemplum negatoriae, ut vt ff. si seruit. vendic. & si forte §. primo.

¶ Haec opin. damnatur ab omnibus h. & Praepo. Senen. in vij. casu. quaestione prima. in princip.

¶ In hac enim seruitute, negatoria verbis affirmatiuis, & cōfessoria negatiuis proponitur, ut ff. si serui. vendi. l. loci. Alia vero exēpla, quae ponuntur, bene ponuntur in confessoria, vsque illuc, contra &c. Vel pone hoc exemplum in confessoria, ut si talem mihi debeas seruitutē, ut altius teneas aedificatum, vt ff. de ser. vrba. praed. si arborem. §. interdum. & l. eum debere.

¶ Hanc expositionem tenet Ias. Areti. tamen & Hispa. contrarium sentiunt.

* Verum autem intellectum tradit Zasius in Intellec. sing.

b ¶ Cōtra. i. in contrarium. Nam supra de confessoria, per quam seruitutes debentur: nunc de negatoria, per quam seruitutes denegantur, vt. ff. si ser. ven. l. ii. in prin.

c ¶ Proditae sunt actiones. Scilicet secundū negatoriae.

d ¶ Altius tollendi. Exemplum confessoriae. † In his enim exemplis omnibus repetit, nō. Vel dic, nō, repeti, † nō ad hoc exēplum, sed ad alia sic. Sed quęrit hic quare noīa talia dantur talibus actionibus? Respon. Pla. quia negatoria negatiuis uerbis proponit, cōfessoria vero affirmatiuis.

¶ Communis cōclusio est, quòd confessoria uerbis negatiuis, negatoria verbis affirmatiuis proponatur, & ideo opi. Placen. non est vera respectu expressionis faciendae in libello, sed respectu intentionis agentis, vt declarant hic Ias. & Hispa.

¶ Haec opinio reprobatur in seruitute altius tollendi, ibi enim confessoria negatiuis, negatoria affirmatiuis † verbis proponitur. Dic ergo potius inspiciendam esse naturā quàm verba, vt confessoria ideo dicatur, quia ad hoc, ut confiteatur se debere, datur, negatoria autem, quia negatur. Itē quare istae dicuntur in rē? Respondeo quia ad similitudinem rei vendicationis dantur. Sicut n. illa ratione dominii uel quasi datur sic & iste, vt ecce ratione dominii datur confessoria, scilicet domino fundi, cui seruitus debetur. vt. ff. si ser. ven. l. secunda. §. hęc autē. & ratione quasi dominii, ut fructuario, creditori † & superficiario. Item publiciana datur ei, cui seruitus est cō† stituta à non domino fundi, ut ff. de remiss. l. prima. §. idem Iulianus. & de superfi. l. j. §. fin. & si vsufru. pe. l. prima. & de publi. l. si ego. ii. & iij. respō. Item sicut rōne possessionis vel quasi datur rei uendicatio: sic & hęc confessoria rōne verae possessionis aduersus eum qui possidet

† Displicet Dy. & Ioa. Fab. & Ang. et dicit Iason quòd est derisio. SYL.

Seruitus altius tollendi ab aliis differt.

† Ridiculum est secundū Dy. Io Fab. & Ias.

† Imo. Dyn. & Ias.

Negatoria & confessoria quare sic dicuntur.

† aliàs inuicem quoque. SYL.

† Habēdo respectum ad mediū cōcludendi. Ang. & Ias.

Confessoria, & negatoria quare dicuntur actiones in rem.

† Ista duo exē displicent Dy. Barto. Ioan. Fa. Ange. & Ias.

ve:istæ [a] quoque actiones in rem sunt, sed negatiuæ. Quod genus [b] actionis in controuersiis rerum corporalium proditum nō est. Nā in his, [c] is, agit, qui nō possidet: ei verò, qui possidet, [d] non est actio prodita, per quam neget [e] rem actoris esse. Sanè vno casu, [f] q possidet, nihilominus is actoris,

agrum, qui seruitutem debet, ut. ff. si vsufru. pe. l. vti frui. §. utrū. vel quasi possidet, vt. ff. si vsusfruct. pe. lege fi. Hoc idem in negatoriam, nā ipsa rōne dominii datur domino fundi, qui negat seruitutem deberi, utilis autem quasi dominio, quia ius habet in fundo, quem negat seruitutem debere, ut ff. si serui. ven. l. secūda. Et è contra rōne possessionis intenditur cōtra eum, qui possidet rem rōne usus fru. vt. ff. de acqui. possess. lege naturaliter. uel quasi possidet, ut si re utatur pp illam seruitutē, quam sibi dicit debitā in quibus non est vera possessio ēt naturalis, arg. de serui. vrba. prædio. lege si ædes. §. libertas. & §. sequen. & ratione horum & similium dicuntur in rem. Itē nota. quod dicit Platen. quòd negatoria ita demum datur si fuerit seruitus cōstituta & postea amissa. sed falsum est, competit. n. & si nulla fuit, ut. ff. si serui. uendi. loci. §. competit & lege fistulas.

a Istę quoq: actiones. De quibus supra proxi. §. dixit. Nam ad proxima est facienda relatio, †vt. ff. de lega. j. l. si seruus pluriū. §. fi. & de testa. heredes. § sed & si notam. nam aliæ non sunt negatiuæ, sed affirmatiuæ. sed in eo quod dicit. in rē sunt, potest ad utrunque referri.

b Quod genus actionis. Scilicet negatoriarū & affirmatiuarum. Et nota, quòd nomē actionis largè hic ponitur, †aliàs verò personalibus tātum, vt diximus supra eo. §. j.

c In his. Scilicet in causis rerū corporalium

d Possidet. Scilicet insolidum. Si enim duo asserant se possidere, & vterque vincit. poterit alter uendicare, vt ff. vti posside. lege si duo. in fi. j. respon.

e Neget rem actoris esse. Hæc uerba restringunt †præcedentia. s. ei uero &c. Nam hoc ppetuò verum est, q̄ aliàs non dat actio posidēti, per quam neget rem actoris esse. S; potest poni casus, ut possessor habeat actionē, per quam dicat se dominum esse, vt. ff. de rei uendica. l. officium. & ff. eod. vsufr. quēadmodum ca. si vsusfructus nomine. Constat enim commodatarium non possidere, & commodantem possidere, ut. ff. commo. l. rei. idem in conductore & locatore ut. ff. de v suca. l. non solum. §. j. Alii dicunt legem illam, officium. loqui quādo alius nō possidens agit, ut sic ratione detentationis talis agatur. Sunt & alii, ut Bul. & Ioan. qui dicunt, quòd eo ipso quòd agit possessor rei uendicatione, renunciat causæ possessionis, †cum hoc sit impossibile te possidere, & vendicare posse. prima uerior est.

Et ista communiter tenetur, quāuis non multum congruat huic literæ.]

f Vno casu, vt in duplicibus iudiciis, †. vt. ff. de iudi. l. in tribus. & infra eo. §. quæ dā. & ff. uti pos. si d uo. §. j. & ĩ de interd. §. tertia. & ff. fam. hercis. l. j. Vel dic quòd dicit de qua liber exceptione pponenda, nec. n. hic dicit, quòd sit actor, sed caute dicit q̄ partes siue onera actoris sustinet, secundū Ioā. ut. ff. de excep. l. i. ADDI. Dic, nec etiam placet hoc Pe. & Dy. quia secundum hoc essent plus q̄ mille casus. Vnde Pe. ponit exemplum

Relatio est faciẽda ad proxima.

†Hoc uerum si ad omnia nō possit fieri. Dyn. & Nic.

†Idem Nico.

Sequuntur Angel. & Iaso.

†Hoc uerum, cũ agit occasione illius possessionis quæ erat penes ipsum, & per semetips ñ SYL. *sciensq; possidebat. ang. & iaso.*

†Hoc exēplũ sequitur Dy. hic. sed Io. et Pet. contra, quia exceptio debet e[...] de regu-

partes obtinet: sicut in latioribus Digestorũ libris opportunius apparebit.[a]

¶ Secunda diuisio actionum est, quod quædam sunt ciuiles, de quibus iam dictum est: quædam verò prętoriæ, de quibus hic duo exempla ponuntur. Ange. Areti.

¶ Sed iste[b] quidẽ

exemplũ, quãdo reus suscepit in se onus probãdi. s. quod res petita pertineat ad eum, & nõ ad actorẽ, vt l. circa. ff. de proba. & hoc exẽplũ placet hic Io. Fab. nam litera nõ dicit, actor. sed, vicẽ actoris sustinet. & sic non est propriè exceptio sed quædam illatio. Ang.

a ¶ Apparebit. ut. ff. de iudi. l. in tribus. secundũ primũ. uel. ff. de excep. l. j. secundum secundum.

¶ Sed iste ¶ Diuiditur in duas partes. Primò ponit & declarat actiões præcedẽtium paragraphorum fore ciuiles. Secũdo ponit de actionibus prætoriis ibi (Aliç autem) Item ista secunda subdiuiditur. Nã primò ponit de actionibus in rem prætoriis. Secundò ponit de personalibus. Secunda inferius in §. (In personã.) Item prima subdiuitur. Nã primò ponit, quando res petitur, qua si vsu capta, quę non est. Secundò, quãdo vsucapta est, & petitur ac si vsucapta non esset. Secunda ibi in §. (Rursus.) Item prima subdiuiditur. Nam primò ponit de actionibus prętoriis in rem. secundo de eis duo ponit exẽpla. Secunda ibi (Vt ecce plerunque) Primum exemplum prosequitr ibi (Namque si cui.) Secũdum in §. (Rursus) Iam allegato. Aretinus.

¶ Sed iste Casus Non debet aliter quàm literaliter figurari. declarat enim Iusti. actiones prætorias, & ponendo ipse exempla ponit casum in exemplis. ratio. n. dubitandi fuerat. quia his casibus deficiebat iure ciuili actio in rem, quæ domino datur. ratio autẽ decidẽdi colligitur ex naturali illa prætoria æquitate, qua oĩa prætoris ædicta emanarunt, & colligitur ex illis uerbis. Sed quia sanè durum erat, eo casu deficere actionẽ &c. No. primo quòd actiones de quibus supra, sunt de iure ciuili. Itẽ quòd publiciana introducta est iure prętorio. Itẽ quod dictio, aliæ ẽ implicatiua. Itẽ quod prętor dabat actiones: & sic videtr colligi, quòd statuta cõderet. Itẽ quod in materia generali exẽpla sunt necessaria. Itẽ quòd dictio, plerũque denotat regulam in contrariũ. Item no. aliam diuisionem actionũ. Itẽ quòd in publiciana requirit traditio uel quasi. Itẽ quòd siquis bona fide & iusto titulo rem acquisiuit à non domino, & eius rei possessionẽ amittat, datur eidem publiciana cõtra possidentem uel contra illũ qui rei restituendæ facultatem habet.]

b ¶ Sed istæ. Latenter accedit ad secundam diuisionem, s. aliæ sunt ciuiles, & aliç prtoriæ, & de omnibus exẽpla ponit. Sed quæritur de duabus scilicet de actione in rem, quæ datur contra eum, qui dolo desiit possidere: uidetur enim prætoria, ut. ff. de noxa. actio. l. electio. §. i. sed & ciuilis videtur inspecta persona actoris quæ de iure ciuili admittitur ad agẽdum, ut. ff. de rei ven. in rẽ: Sed dic eam ciuilem † inspecta potius persona actoris, quæ dignior est, ut ff. de exce. do. pure. §. fi. & hæc consideratio semper habetur, nam hęreditatis petitio dicitur prætoria, quando bon. possessori datur, uel fideicommissario, licèt contra possidentem pro hærede uel pro possessore detur: & è contrà si detur hæredi de iure † ciuili dicatur ciuilis, ut. ff. de pe. hęred. l. j. Semper enim iudicamus in actio sit ciuilis uel prætoria, inspecta persona actoris. †

la. nã in rebus corporalib' possidenti non datur actio nisi uno casu; sed secundũ gl. essent plures. Preterea ĩ istis duplici iudiciis qui agit, non negat rẽ actoris esse, nec agit rei uendica. prout litera requirit. Ange.

† In uentione, §. extensione dicitur prætoria. Fa. be Ang. & Ias.

† Imo inspecta origine Bal. & Ias.

¶ Communis opin. est, q actio hæc inuentione fit ciuilis, per extensionem tamen dici possit prætoria, vt dicit hic Iason.

† Sequitur eam Fab. Ang.

¶ Secundo quæritur de actione commodati. Sed dic eam ciuilem, † vt ff. commo. l. in commodato. §. sicut. Et quod dicitur eodem tit. l. prima, ait prætor &c. vel approbando vel confirmando dicit, non inueniendo, sic de petitione hæreditatis dicitur. ff. si pars hæred. pe. l. prima. in princi. Sed tamen ipsa ciuilis est; cum sit ex senatusconsulto, & centumuiralis dicatur, vt. ff. de peti. hære. item veniunt §. preter hæc. & C. de hære. peti. l. fi. in princi. Omnes. n. actiones, quæ oriuntur ex his quinque partibus iuris scilicet legibus, senatusconsultis plebiscitis, principium placitis, & responsis prudentum, ciuiles sunt, † quæ vero à magistratibus, vel pretorum edicto descendunt, prætoriæ sunt, vt supra de iure natura. §. constat. vsq; ad §. ex non scripto. & ff. de iusti. & iur. l. ius autem. & infra de perpe. & tempo. ac. in prin. Aliæ autē præter duas supradictas certæ sunt, verū sint prætoriæ vel ciuiles. Accur.

† Sequitur glo. Ang. & Ias.

actiones, quarū [a] mentionem habuimus, & si quæ sunt similes, [b] ex legitimis, [c] & ciuilibus causis descendunt.

¶ Aliæ [d] aūt sunt, quas Prætor ex sua iurisdictione cōparatas habet, tā in rē, [e] q̄ in pso nā: q; & ipsas [f] necessariū [g] est exēplis ostēdere: Vt ecce, [h] plerunq; [i]

a ¶ Quarum mentionem. Scilicet expressam, vt de quibusdam dictū est.

b ¶ Et si quæ sunt similes, vt quæ sunt ex contractu, vel quasi, vel ex delicto, vel quasi, vel ex variis figuris causarū, vt supra eod. §. primo, & secundo.

¶ Quamuis Dyn. hic acerrimè inuehatur in hanc glos. tamen communiter doct. eam saluant, præsertim cū loquatur exemplificatiue.]

c ¶ Ex legitimis. Idest, ex lege xii. tabularū, & prodest ciuilibus. Vel dic ciuilibus, idest, ex auctoritate iuris prudentū & eorum responsis, nā totum est ius ciuile, vt. ff. de iustitia & iure. ius autem ciuile. & de orig. l. ii. §. nouissimè.

d ¶ Aliæ aūt. † Aduerte, q hic doctores non ita distinguunt hunc. §. incipiendo ibi, sed istæ quidē: tamē communiter allegatur in materia publicianę. § aliæ, hic & non superius incipiēdo.

† Ista gl. non est Accur.

e ¶ Tam in rem. Idest, tàm in rē tantum quàm in personam tātum. Nec enim aliqua prætoria † inuenitur, quæ sit mista, scilicet in rem & in personam, licèt ciuilis talis inueniatur, vt infra eodem. § quædam.

† Sequitur glo. Fa. Ang. & Ias.

¶ Dic non esse verum talem petitionem hęreditatis esse mistam, quia communis opi. est in contrarium, vt in rubrica. ff. si cer. pe.] SYL.

¶ Et primo hic de realibus dicit vsq; ad §. in personam. & postea de personalibus dicet Accur.

¶ Rationem assignant doct. in rub. ff. si cert. peta. SYL.

f ¶ Ipsas. s. prætorias, quasi diceret non solū ciuiles, quas exposuimus.

g ¶ Necessarium. Idest vtile. Quod enim medicamenta morbis, hoc exhibent iura negociis, vt in authen. hæc constitutio. Immo in prin. col. viij. Nec enim necessitas in principe poni pōt, vt. ff. de le. & senatuscō. princeps. Itē quia per exēpla apertius intelligitur, vt hic, & C. de transac. vt responsum, & ff. de colla. bo. l. prætor. §. Iulianus.

¶ Intellige necessarium quo ad intellectū, nō aūt quo ad legislatorē. SYL.

h ¶ Vt ecce. Hoc est primū exemplū, qd' exponit statim, ibi: nāq; &c.

i ¶ Plerunq;. Quia hoc semper dicere

re non poterit.s.cōtra dominū, nisi in casibus, vt statim dicemus.

a ¶ Dicat. Agendo publiciana.

* ADDIT. Dicet enim possessori perinde atque si vsucapionem compleuisset, se dñm esse. Significat enī vox Quasi, non Ferme, sed tanquam ὡσανει, perinde ac si, vt docet. Fran. Hoto.

b ¶ Vel ex diuerso. Hoc exponitur ī. §. rursus:

c ¶ Possessor. Id est, dñs quondam, ad quem redijt nunc possessio. Vel dic possessor quōdam, nunc petitor.

d ¶ Nanque. Ex iusta cā. i. ex aliquo cōtractu, qui descendit ex iusta causa. i. ex affectione vtriusq; partis, ut ff. eo. l. in omnib. quam affectionem iustū est seruari, ut supra de re. diui. §. per traditionem. & hoc dummodo talis titulus fuerit aptus dñium transferre, lz nō transferat: quia traditio nō plus transfert, quam sit apud eū qui tradit, ut ff. de acqui. re. do. l. traditio & noīantur hmōi contractus. ff. de publ. l. j. in fi. & l. ij. 3. 4. 5. 6. & 7. siue rò contractus non est habilis transferre dñium, non competit pub. ut ff. de publi. quęcunq;. §. j. & fi.

e ¶ Tradita. A non domino.

f ¶ Dñs effectus. Per vsucapionem. Nā per traditionē dñs factus nō fuit Si autem altero istorum modorū factus dñs fuerit. publiciana ei nō datur, sed directa rei vendicatio, ut ff. de publi. l. j. in prin. & §. j.

g ¶ Casu. Imò & si quocūq; mō, Nā & si per furtū vel rapinā vel aliā vim amiserit: non tñ habet ī rē actionē directā, sed hanc licet hēat & alias actiones, ut furti, vel vi bonorū raptorum & similes, ut s. de oblig. q̄ ex deli. §. sed & bonæ fidei & s. vi bono. rap. §. fi.

¶ Et sic no. ex hac gl. ꝙ furtū nō cōnumerat inter casus fortuitos, ď quo late disputat hic Hispa.]

h ¶ Nullam. De alij aūt realibus constat: sed de hac rei uendicatione dubitatur.

ita pmittit Prætor in rē agere, vel actor dicat[a] se quasi vsucepi se quod non vsuceperit: vel[b] ex diuerso possessor[c] dicat aduersariū suū nō vsucepisse quod vsuceperit.

¶ Actio Publiciana dicitur prætoriā: & datur ex æquitate Prætoris illi, qui rē nactus est à non domino ex aliquo iusto titulo, qui esset aptus ad dominii translationem, & datur quasi ipse rem vsuceperit. Angel.

¶ Nāq; si cui ex iusta causa[d] res aliqua tradita[e] fuerit, veluti ex cā emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorū, & necdū eius rei dñs effectus[f] est, si eius rei possessionē casu[g] amiserit, nullā[h] hēt in rē directā[i] actionem ad eam persequendam quippe ita pditæ sunt iure ciuili actiones, vt quis dñiū suum vendicet.[k] Sed quia sanè durum erat eo ca-

i ¶ Directā. Sed nunquid publiciana cōpetit ratione vtilis dñij. Quidam dicunt quòd sic, dicētes vtile dominium habet cui publiciana cōpetit & dicūt hāc esse cām publicianę, sicut directū dñium est causa directæ actionis in rem, ut ff. de rei uend. in rē. Alii dicunt. ꝙ nec vtile dñium habet: cum ille, qui vtile dominiū habet & contra dominium agat, ut ff. si ager ve. uel emphy. pe. l. prima. 2. & 3. quod non est in publiciana, ut ff. de. publi. l. pen. & fin.

Actio publiciana utrū competat habenti utile dominiū.

k. ¶ Vendicet. Hoc videtur falsum.

Nam

requiritur in contractu emptionis duobus tpibus, s. tempore contractus, & etiã tpe traditionis pp frequentiã contractus. In alijs aut contractib. inspicitur tãtũ mo. tps traditionis l. iij. ff. p sol. et l. ij. in prin. & ibi gl. si. proemp. cõiũcta. l. iusto. §. & si possessio nis. ff. de vsucap. Ang.

ff. de publici. l. cum quia furioso. §. praeterea. Quinto, quod credat se dominum hodie non esse cum proponit eam: aliàs esset sibi contrarius. Sed tantum duo prima ex his quinque sunt difficilia agẽti: scilicet probatio traditionis, & tituli: reliqua consistunt in intellectu agẽtis, cum sint de sua conscientia, quae per testes probari non possunt. † Sed quid si dubitat hodie utrum auctor fuerit dominus vel nõ? Respon. salua fide proponat quod sibi melius videtur vel rei vendica. vel pub. sed quando poenitus est in dubio, proponat publicianam, & in ea obtinebat, nisi adversarius probet auctorẽ huius dominum fuisse, quod si probet, dabitur ei rei vendicatio, qui enim egit actione publiciana & succubuit, nõ repellitur à rei uendicatione directa. idem econtrà, ut ff. de euic. minor. §. si seruus, licet quidam dixerunt contra in utroq; casu: quia ius suum vndecunque & qualecunque in primo iudicio deduxisse videtur, ut ff. de excep. rei iudi. si mater. §. eandem. Sed expone undecunque & qualecunque. i. siue de iure ciuili, siue de iure gentium, dummodo directum, ut ff. de rei uendi. in rem. in princi. At illi dicebant, siue directũ, siue vtile. & ita patet, quòd cum sint contrariae rei vendicatio directa & publiciana, vno libello proponi nõ possunt, vt C. si ser. extero. l. j. Sed ex consuetudine contrarium seruatur; nam utraque simul proponitur, licet super una probationes tantum inducat ne sibi contrarius sit, quod certè est contra dictam l. C. & regulam illam. ff. de regu. iur. nemo. §. quoties. & hoc ex parte actoris. Ex parte autem rei spectamus an possideat vel dolo desierit possidere, ut in rei vendicatione diximus, nam contra omnem possidentem datur praeterquam contra dominum, ut ff. de pub. l. pen. & l. fin. Sed etiam contra dominum datur in sex casibus.

*
† Vide de hoc singulari dicto Ias. hic 23. col. & Soz. reg. 31. innouis.

† Primus est, si à non dño emi, qui postea vero dño succedit, & ad eum possessio redierit: nã licet sit factus dominus, tenetur tamen publ. ut ff. de rei uen. si à Titio. Secundus est, si rem à non domino emi, & postea verus dominus voluerit à me vẽdicare, sed ego fui absolutus, & postea res ad illũ redijt, agã publicia. & si excipiat de dominio, ego replicabo quia quandoq; eo agente fui absolutus, ut ff. de excep. rei iu. si quis a. Tertius est, si egi nox aliter contra bo. fid. poss. serui. & ipse dedit mihi eum pro noxa. siue. n. contra me possidentem verus dominus agat, siue eo possidente ego agam publicianã obtineo, ut ff. de noxa. l. & generaliter & l. praecedenti. in fin. Quartus est, si ego fui missus in possessionem vicinae domus, quam aliquis bona fide possidebat, possessore non cauente: & postea verus dominus inueniatur possidere, vi fortè: & unde vi interdictum, & publicianam habeo, ut ff. de damn. infec. damni. §. non solum, Quintus etiam adijcitur, ut si rem possideo, & eam non dolo, sed culpa desij possidere, & sic litis aestimationem tantum secundum ius uẽdicanti praestiti, ut ff. de reivend. qui restituere. si postea res ad dominũ redeat, agam publiciana contra eũ, ut ff. de rei vendi. si culpa. Vel expone. l. illam, vt habeat vtilem actionẽ quam actor directam habebat, quasi nomen emisse videatur. Sextus adijcitur, si me mandante rem meã vẽdidisti, sed me prohibente tradidisti emptori: hac actione vel exceptione defenditur. praeterea ẽt contra me dominum hac actione agitur, ut ff. de publi. si quis prohibuit, aliàs est l. Papinianus.

† Istam glo. sequitur ad fi. je quuntur Ni: Dy Fa. Angel. & Iaso.

ADDITIO. No. hanc glossam, quae ponit casus, in quib. datur publiciana contra dñm. *I*dem notat gl. in l. fi. ff. e. Et aduerte, ꝙ licet Ang. in d. l. si addat casum l. si quis ꝓhibuit. ff. eo. secundũ lecturã Dyn. ibi, ꝙ procurator

curator vendidit rem dñi tamẽ non est opus ꝙ addatur: qa habes hic gl. ordinariam, dum dicit: sextus adijcitur, si me mandante rem meã vendidisti: pōdera ibi, meam, & sic mandãtis. Ang.

facta, quia ad eam respōdet' Ias. hoc in primo nota: & latius Hispa. in iij. Et quia notabilia clara sunt, & per doc. hic colliguntur, ulterius non insisto.

*ADDIT. Quod autem dicitur Publicianã dari quasi domini sic intellige, quod quasi dominus dicitur non qui, ferme dominus est, sed qui pinde habetur ac si dominus esset eodẽq; iure utitur, quo si dominus esset, vteretur. Hæc ex Franc. Hot.

à Publicio[a] Prætore in edicto ꝓposita est.

¶ Præsenti contra absentem reipublicæ causa, vel in potestate hostium, vsucapientem rem præsentis succurritur rescissa vsucapione. Areti.

Rursus[b] ex diuerso, si quis cum reipublicæ[c] causa abesset,[d] vel in hostium[e] po-

b ¶ Rursus ex diuerso. i. ecōtrariò. Nã supra affirmando & se vsucepisse dicit: hic negando, & aduersariũ non vsucepisse dicit. Diuisio.

c ¶ Reipublicæ. scilicet ciuitatis Romane, ut ff. de uerb. sig. eum qui. Idem tamen ex generali clausula posita. ff. ex quib. ca. ma. l. j. in fi. in cęteris ciuitatib. dicendum est, ut ff. ex qui. cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. pen. Idem etiam si causa municipij alicuius (j) vt ff. ex quib. cau. ma. l. legatis.

a ¶ A Publico. Sicut ab Aquilio Aquilia fuit inducta, ut supra ad l. aqui. §. capite. tertio. in fi.

¶ Rursus. Iste. §. diuiditur in duas partes. Primò ponit de restitutione danda pręsenti contra absentem Secundò addit & extendit ad alios multos casus. Secunda ibi (Quod genus.)

SYL. ¶ Rursus ex diuerso. Casus. Ita figurari potest. Quæsitum est, an pręsenti contra absentem ex cã publica detur restitutio, & actio ad vsucapionem rescindendam: & videbatur ꝙ non: nam aut iste absens reliquit procuratorem aut alios consanguineos, quos pręsens cõuenire posset: aut non: si dimisit, non debet iuuari hoc remedio, cum posset agendo cõtra eos præscriptionem interrũpere l. item ait. §. fi. cum l: seq. ex qui. ca. ma. Aut nullos dimisit, & tũc nõ debet audiri, quia potuit ꝑscriptionẽ interrumpere beneficio. l. ut perfectius. C. de anna. except. Hoc tamen non obstante deciditur hic cõtrariũ propter æquitatẽ quæ est ꝙ impeditus cõsequi suũ restituat, & rescindatur vsucapio finita. Nõ obstat opp.

¶ Et ista opi. communis est, ut per doc. hic, & latius Ioan. Francisc. Bal. in tra. pręscri. in iij. par. v. par. prin. quæstio. ij.] SYL.

ADDIT. (j) Dic idem, si esset absens pro facto vnius villæ vel castri quia largo modo dicitur abesse causa reipub. vt no. gl. in l. legatis. allegata infra Ang.

d ¶ Abesset. Aliàs absens esset. Iste, qui abfuit reipublicę causa, rem pręsentis duobus modis potuit vsucapere. s. per se, ut quia rem illam secum detulit, siue domi dimisit, & animo possedit, ut dicitur de eo, qui ad nundinas profectus est, ut ff. de acqui. pos. clam possidere. §. qui ad nundinas. Item per alium, scilicet per filium vel seruum, vt statim in captiuo dicemus.

e ¶ Vel in hostium. Qui sunt hostes, dicitur. ff. de cap. hostes & ff. de ver. sig. hostes. s. quib. populus romanus bellũ indixit, vel qui populo romano

no bellum indixerūt. Si ergo ab alio quis capiatur, nunquid hoc locū habebit quod hic dicit? Credo ꝙ sic: sicut qn̄ abest cā. alicuius ciuitatis vel municipij, ut supra dictū est: In hoc autē dissentiunt, quia non fiunt serui talium hostium, ut ff. de cā. hostes. de & sic poterit

† Et hec bene quando absenti praesenti contra absentē dāturre stitutio, non re- fert de cā absentiae. Ang. gel. & Iaso.

testate. [a] esset, rem eius, qui in ciuitate [b] esset, vsuceperit, per-

facere testamentum: quod aliàs non posset, † cum esset seruus. immò & eius. obses non posset, ut ff. de testa. l. eius qui. & l. obsides. Acc.

† Sequuntur hanc gl. Ang. & Iaso.

ADDI. Idem si principes. vel papa, siue eius legatus de commissione papae alicui ciuitati subditae ecclesiae bellum indixerit, quia capti efficiuntur serui, & eorum bona efficiuntur capientium; & sic in omnibus his habebit locum fictio postliminij. quod nota perpetuo.

† Melius dixisset. i. dominio Nico. & Ia.

a ¶ Potestate. i. seruitute. † aliàs accipitur pro iurisdictione: ut cum dicimus, potestas habet homines de districtu in ptāte. i. iurisdictione. Item ponitur pro obedientia, in qua potestate est monachus sub abbate, & clerici sub praelatis. Item ponitur pro dilectione siue pietate, & haec prima potestas dicitur, ut ff. de verbo. sig. potestatis. Sed quomodo iste ab hostib. captus poterit vsucapere, cum ipse ab alio possideatur, ut s. de iu. perso. §. serui. ergo ipse possidere nō potest, ut ff. ad l. iu. de adulte. sic eueniet. & ff. de acquir. re. domi. homo liber. § quicquid. ergo nec vsucapere, ut ff. de vsucap. sine possessione? Respon. vsucapit per filium vel per seruū in re peculiari, † ut ff. ex qui. cau. ma. item ait pretor. §. haec aūt. & l. denique. & l. ait praetor. §. secundo plane. & ff. de vsuc. iusto. §. fi. Sed nec uidetur, ꝙ per seruum possit captiuus vsucapere, ut ff. de vsuca. neque seruus. Sed dic, ꝙ illa loquit̄ in causa nō peculiari: quod uerum est,

Captus ab hosti bus potest usucapere.

† Sequitur hac gl. Las.

Vel loquitur ipsa ueritate inspecta, † hic aūt iure postli. inspecto, quod praeualet veritati, vt s. qui. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus.

† Idem Py. Angel. & Ias.

ADDI. Doc. cōiter sequuntur glo. & do. Iac. re. probat hic Ange. quem uideas, & dū tex. noster dicit, quòd captus ab hostibus potest usucapere. Iac. exemplificat de actione personali: in qua currit praescriptio non ex possessione praescribentis. sed ex solo cursu temporis negligentia non petentis, vide hic per eum.

mittitur domino si possessor reipublicae causa abesse desierit, tūc

b ¶ In ciuitate esset. q. d. qui nō ab est. Quid ergo si uterq; abest, & alter alterius rem vsucapit? Respon. & tunc habet locum hęc restitutio, † ut ff. ex qui. cau. ma. l. si. videtur au tē definere abesse, cum domū redijt vel redire potuit finito negocio, pro quo erat absens, & tunc dicitur desinere abesse, nisi iusta causa impeditus fuerit in redeundo: statuūtur. n. ei. xx. milliaria diurna, ut ff. ex quib. cau. ma. si cui. §. eandem. Et sic patet ꝙ de necessaria absentia tunc intelligitur † aliàs cōtra, ut ff. eo. l. ii. qui. & l. seq. sed uerbum, desierit, hic positum strictius ponitur. i. quòd possit conueniri. Item econtra, si praesens rem absentis vsucepit, ut ff. ex qui. cau. ma. l. ij. §. verba. & tunc siue completa, est tota vsucapio in praesentia, idest infra modicum tempus, siue in absentia, siue postea parum, idem est, ut ff. eo. ab hostibus. §. sed quod simpliciter.

† Istam glo. approbant Ang. & Ias.

† Quando absens contra praesentē restituitur aliàs nō fit distinctio, secundum Ie. SYL.

¶ Communis resolutio est, ꝙ si usucapio sit pro maiori parte completa in absentia, & finita in praesentia, ille absens restituatur tantum ad tempus absentiae, reliquum verò temporis cedat ad commodum vsucapientis: ita doc. in l. quod tempore. C. de resti. militum.

a ¶ Annum.]

† Istam capiat præsens.† Item si absens fuit probabili causa,ut studiorum.Itē si in uinculis positus, ut ff.eod.l.prima.& l.sed & si per prætorem. in fi. & l.sequen.& de illis legibus infra facit mentionem:cum dicit de uolumine Dige.

¶Itē siqs[a] ī fraudē[b] creditorum[c]

¶ Item si quis.¶Diuiditur in duas partes.Primò ponitur dictū ex quo tacita qō Secundò,determinatio q̄stionis.Secunda ibi(Permittitur.)

¶Item si quis in fraudem. CasusLiteraliter figurandus est,habet enim literam claram;& rationem manifestam, quod fraus nemini debet patrocinari.No.collige ex summario, præsertim quia docto. omnia expediunt in glo.]

a, ¶Si quis.Scilicet debitor.

b, ¶In fraudem.No.quòd uterque tam debitor quàm receptor oportet quòd fraudem participet, quando titulus non est lucratiuus.

¶Hoc verum in creditore, secus in alienatis ī fraudem patroni l.j.§. si quis in fraudē.ff.si quid in frau.pa. Itē nō procedit ī debitore ciuitatis l.2 C.de debito.ciui.lib.11.

¶Si autem est lucratiuus,puta donationis,vt si dedit,(& hoc intellige ad hoc.ut creditor possit reuocare alienationem) tunc sufficit fraudem debitoris tantum interuenire, ut C.de reuocan.ijs quæ in fraud. cre.l.pen.& ff.quæ in fraudem cre. di.qui autem:§.hoc edictum, & §.similimodo.

¶Quæ tamen non requiritur in casu l.ait prætor §.si debitorem.ff. de iis quę in frau.cred.]

¶Et hac fraude nota bonam distinctionem,quia aut adhibetur à debitore alienante inter uiuos , aut in ultima uoluntate ; uel à liberto in fraudem patroni similiter inter uiuos uel in ultima uoluntate : si in ultima uoluntate , tunc aut per legata aut per libertates , & si per libertates , aut directas , aut fideicommissarias. Si debitor in fraudem , alienet inter uiuos , uno casu præsumitur fraus ; scilicet quando omnia alienauit , ut ff.eodem omnes.§. lucius † si autem non omnia , non præsumitur, sæpe enim de facultatibus suis amplius , quàm in ijs est , sperant homines , ut supra quibus ex causa. matrimo. non liber. §. in fraudem. debet ergo probare eam creditor . Et hæc distinctio per omnia seruatur etiam in patrono , ut ff. de probationi . patronus , & l. quoties. §. qui dolo . In ultima uoluntate , si legatum uel fideicommissum in fraudem creditoris reliquit , solum euentum inspicimus , licet fraus non interuenerit , ut in donatione causa mortis . ut C. de iure deliberatio. le. fina. §. si uerò creditores , cum legata non debeantur nisi deducto ære alieno ut ff. eodem. qui autem. §. penultima.& ad trebellia. l.j. §. is qui qadringenta . Idem in patrono per omnia , si libertus in fraudem legauit , uel fideicommissum reliquis , ueldonauit causa mortis : nam solum euentum inspicimus , ut ff.si quid in frau. patroni.le.j.in princip. & §.j. In libertatibus , autem in fraudem relictis distingue directas à fideicommissarijs , in primo casu consilium & euentum , in secundo euentum tantum inspicimus,†vt C.de ijs qui ma. non pos. l.fi.& l.j.

¶Ratio diuersitatis ponitur per gloss.in l.fin.C.qui matri.non pol. quarum ulti.approbant doc.sed Ias. hic assignat meliorem , quam ego aliàs sum secutus.

c ¶Creditorū. Largè accipe pro oi

co

Marginalia (left): ement Dyn.& Bald. — SYL. — SYL. — SYL. — † Qui tex.licet loquat̄ i aliena.

Marginalia (right): tione lu cratiua, tamē ī et hī locū ī in ti.one roso ut ē glo. in l. qui testa mētū in uerbo modū et ibi Bar. ff.de pro bat. & ista pce dunt secundum Ia. quā do uendi tio oīum bonorū , esset facta pro ualdemi nori pre tio quā valeret. idem si non oīa bona,sed maiorē partē alienauit ,vt ī gl. not.in l. nomen . §. filio. in uerbo oīs substantia. ff.de le. iij. † Istam glo. sequuntur Ang.et Ias. SYL.

eo cui aliquid debetur, ut ff. de ver. signi. l. creditorum, & l. creditores, & l. si cui. & in authen. de fideiuss. §. pe. coll. j.

SYL. Conclude cum hac gl. quòd creditoribus et large sumptis etiã ex delicto competunt actiones reuocatoriae. Itẽ & creditoribus futuris, quoties ex coniecturis constare posset alienationem factã fuisse in fraudem: uel quãdo futuri creditores successissent in locum priorum creditorum l. ait praetor. §. ita demum. ff. de ijs qui in frau. credi.

rẽ suã [a] alicui tradiderit: bonis ei[b] à creditorib. possessis[b] ex sñia Praesidis,[c] permittit id[d] ipsis creditorib. rescissa traditione eam rem petere,[e] id est, dicere eam rem traditã

a Rem suam. s. corporalem, ex eo quòd dicit, tradiderit idem tamen est in incorporalibus, ut patet per multa exempla. ff. quae in fraud. credi. l. j. ij. & iij. usq; ad l. qui autem.

ADDIT. No. sing. illam l. in prin. quòd si debitor repudiat haereditatem, vel legatum, uel alio modo & titulo poterat acquirere, & nõ vult, immò repudiat etiã in fraudem & despectum creditorum, an habeat locum ista materia: dicitur ibi quòd non, quia dummodo non diminuat de suo patrimonio, non habet locum dispositio huius. §. quòd no. be. Bal. Ang. Are.

b Possessis. Id est, possideri iussis; nec. n. re ipsa à creditoribus fuerant possessa bona debitoris, cum ipse alienauerit. Vel dic † possessis quae remanserant, & non sufficiebant, ut ff. eod. l. ait praetor.

† Istam tenent Ni. Placen. Io. Fab. & Ias.

c Praesidis. Puta quia fuit condemnatus, & non satisfecit condemnationi infra tempus: unde missus fuit actor in possessionem bonorum.

d Permittitur. s. infra annum utilem, ut ff. de ijs quae in frau. credito. l. j. Respon. de eo tamen, quòd perueniret, perpetuo datur, † ut ff. eod. ait praetor. §. haec actio.

† Sequũtur eam

* ADDITIO. De ista materia excussionis vide hic latè per doc. & refert hic Ias. casum sing. in auth. contra rogatus quis C. ad Treb. ubi et in rei uend. est necessaria excussio bonorum. — Nic. Pla. Io. Fa. Angel. & Ias.

e Eam rem petere. Sed qua actione? Respon. Pauliana, quae datur creditori ad reuocanda corporalia: sed in factum ad reuocanda iura, ut ff. de usur. l. uideamus ij. §. in fauiana, & ff. eod. l. hac in factum. † Vel verius dic, quòd nulla dicitur Pauliana nisi adiectiue, quia à Paulo fuit inducta: sed in factũ Pauliana dicitur, quę ad reuocanda corporalia & incorporalia competit. Et datur contra accipientem & haeredem eius inquantum ad eos peruenit etiam non restitutio ei pretio, ut ff. eo. ait praetor §. fi. & l. seq. & l. si debitor & l. ex his. In eum autem qui in fraudem alienauit, actio non datur, cum nudus sit; nisi ita fraudulenter dispersit, ut res apparere non possit: quo casu etiam in carcerem detrudetur, ut ff. eo. l. fi. §. fin. Est & Fauiana, quę datur soli patrono ad reuocanda ea, quae libertus in fraudem patroni alienauit inter uiuos uel ultima voluntate, quominus patronus habeat tertiam, ut ff. si quid in fraud. patro. l. j. in prin. & §. j. & C. supra de success. liber. §. sed nostra constitutio. Est & Caluisiana, & ipsa tam patrono quàm creditori competit, ut ff. si quid in frau. patr. l. in Fauiana. Quidam tamen dicunt cõtra in eo, quod de Fauiana dictũ est, arg. ff. de usur. l. uideamus. §. in Fauiana. Sed certè ita dicit ibi litera, per quam, & sic refertur ad proximam tãtum. s. Paulianã. Et istae duae imitantur naturam superioris in factum Paulianae. Sed quaero quare sunt hic hae positę inter reales praetorias

† Hanc gl. intelligunt doc. in alienatis inter uiuos, sed in ultima uoluntate datur uel cõdictio indebiti, vel hypothecaria, ut l. fin. §. si uero creditores C. de iure deli.

torias, cum ipsæ personales sunt: qđ probatur per id, quod dicit litera, In Fauiana quoque. vt ff. de vsur. l. videamus. §. in fauiana. Nã pxime dixerat de personalibus, vnde conti nuat eam cũ psonalibus: & probatur ff. si quid in frau. patr. l. j. §. hæc actio. Sed rñ. † quia similitudinẽ habet cũ superioribus, duobus casibus in eo, quod sicut ibi permittitur aliquid dicere, quod nõ fit: vel esse facienda aliquã, ac si nõ pro cessissent quæ processerũt: sic & hic. Itẽ sicut ibi fit reuocatio, ita & hic. ergo secundum hoc ita dici debent hę reales, sicut superiores: quod qui dam concesserunt. Sed respõ. hic nõ petitur quod meum fuerit, vt in superiori casu: nec quasi meum, vt in publiciana, vt s. eod. §. aliæ. Nec ob. l. § proxi. quia hypothecaria est in rẽ, nec tñ meũ petitur vel quasi: qa ibi qđ peto, peto quasi meũ. i. possessionẽ p hypothecariam actionẽ, vel Seruianã: hic aũt neq; possessio, neq; dñium est meũ, nec fuit unquã ò in accipientẽ transiuit:, licet in fraudẽ sit alienatum, vt ff. de contrahen. emp. l. si sciens. in fi. & pdictæ tres actiones reuocatoriæ dicuntur. † Sed vñ oritur hęc actio? Rñ. ex quasi maleficio, † qñ dolus fuit in vẽdẽte & emẽte: si aũt in vendẽte tm̃, tũc pôt dici ex quasi cõtractu, si agitur cõtra illũ possidẽtẽ. Sed nunquid habet retentionẽ, vt ab eo non reuocetur, si vult soluere quod sibi creditori reuocare volẽti debetur? Quidã negant, vt ar. ff. rerũ amot. l. si cũ dos. §. fi. & l. se. Sed cõtra dico: † instar posterioris creditoris, si vult soluere priori qđ sibi debet, pôt habere retẽtionẽ, vt ff. de euict. l. euictus. † qđ dic vt ff. de iis quę in fraud. credito. ait prætor. §. illud. a ¶ *Mansisse*. Videtur ergo quod ꝑmittat mentiri: quod non est verum, sed ita petit, ac si mãsisset in bonis debi toris, vt su pra. e. §. aliç. &. §. rursus.

non esse, & ob id in bonis debitoris mansisse.[a]

¶ **Actio Seruiana vel quasi, est prętoria: & cõpetit Seruiana pro rebus coloni, quasi Seruiana p reb. aliorum debitorũ obligatis. An.**

¶ Itẽ Seruiana,[b] & quasi Seruiana quæ ẽt hypothecaria vocatur, ex ipsius Prætoris iurisdictione substantiam capiũt.

¶. *Item Seruiana*. ¶ Diuidit̃ in tres partes. Primò, quòd actio Seruiana vel quasi Seruiana est prę toria. Secundò, quæ sit differentia inter actionem Seruianã vel quasi. Tertiò, quæ sit differentia inter pignus & hypothecam. Secunda ibi (Seruiana autem.) Tertia ibi (Inter pignus.)

¶ *Item Seruiana*. Casum nõ expedit figurare, quia stat tex. in traditione regulæ, & declaratione terminorũ & actionũ, de qu ibus in pñti. §. Nota igit̃ ex hoc tex. quod dictio itẽ, est con tinuatiua. Itẽ quid sit actio Seruiana, & quid actio quasi Seruiana. Itẽ quod actio quasi Seruiana & hypothecaria p eodẽ supponũt. Itẽ quid differat pignus ab hypotheca. Item quod Seruiana datur pro pensione fundi rustici vel vrbani, vel deuastatione eiusdẽ, ex tacita obligatione. Itẽ quod quasi Seruiana cõpetit cuilibet creditori cõtra quẽcunq;. Itẽ quod actio Seruiana capit subsistẽtiã ab edicto prætoris. i. validitatẽ & robur; quia aliàs ista pignora cõuentionalia ori unt̃ ex pacto. l. si tibi. §. de pignore. ff. de pact. ea. n. dñr pignora proria, quæ dantur a iudice viuo ꝑpter cõ tumaciã, vel vt legata seruent̃. Itẽ quod dicũtur actiones istæ Seruiana & quasi Seruiana a seruando, quia per eas seruantur obligationes.]

b ¶ *Item Seruiana*. q. d. non solũ publiciana, & rescissoria reales sunt & præ-

Margin notes (left): † Dic quod sunt personales in rem scriptæ. Ni. Fab. & Ias. † Et ficte net gl. quod sint reuocatoriæ sint mere personales: sed Iaso. in hoc reprobat gl. & tenet quòd sint in rẽ scriptæ. vide hic per eum. Actio hypothecaria. † Immò ex quasi maleficio. Dy. Ni. Ioan. Fa. Ang. & Ias. † Et bene Ni. An. & Iaso.

Margin notes (right): † Vide meliorẽ tex. in l. prior. C. qui po. in pig. ha. Iaso. SYL. SYL.

prætoriæ, de quibus dictum est: sed etiam duæ istæ capiunt vim ex prætoris iurisdictione, id est, prætoriæ sunt, vt hic, & ff. de pact. si tibi. §. de pignore. Accursius.

a Quis. Scilicet fundi dñs: siue sit partiarius, † siue numis colat. Itē ēt pro deterioratione domus, † vt ff. in quibus cau. pigno. ta. cōtra. l. ij. licet ex locato sit actio, vt ff. locat. l. qui fundum.

Seruiana autē experitur quis a de reb. coloni, b quæ pignoris c iure pro mercedibus fundi d ei tenent. Quasi e Seruiana āt ē, q̄ creditores pignora hypothecaue ꝑ sequuntur.

Inter pign' aūt & hypothecā, q̄tū ad actionē hypothecariā attinet, nihil f ītereſt. Nā de qua re g inter creditorē & debitorem conuenerit, vt sit pro debito obligata, vtraque hac

induсta, vt ibi sint perpetuo, non ad tempus, vt ff. de pig. debitor. & ff. in quib. cau. pig. taci. cōtra. in pdijs. §. j.

c Pignoris. Scilicet taciti.

d Fundi. Vel domus, vt s̄. dictū est.

e Quasi. hæc dictio ponitur ad differentiam superioris: vtraq; tamē Seruiana dicitur, à seruādo forte dicta: cū omne ius aut in acquirēdo, aut in seruando, aut in amittendo consistat, vt ff. de leg. & senatuscon. l. fi. † Sed quæ est differentia inter Seruianā actionē & Saluianū interdictū, cū illud ad idē cōpetere videatur, vt infra de interdic. §. interdictū? Rn. quia in Seruiana oportet, ꝙ creditor probet debitorē fuisse dñm tpe obligationis, vt ff. de pig. & quę nondū sunt. §. j. sed in Saluiano sufficit, ꝙ probet eum possedisse, vt colligitur. ff. de salui. interdi. l. j. in princi. & diximus infra de interdi. §. interdictum.

§ Y L. * Partiarius colonus est qui agrū cōductum colit parte fructuum sibi retenta: hocq; distat à simplici colono, quòd hic pecuniam pro locatiuo soluit, ille fructus.]

b Coloni. subaudi, vel inquilini: † nam & eius res sunt tacitè obligatæ, vt ff. in qui. cau. pig taci. contra. l. ij. † Et est colonus in villa, inquilinus in ciuitate, vt ff. de acquir. pos. l. re pignoris. †

Intellige, ꝙ inquilinus non dicitur in ciuitate nec respectu ciuitatis, sed respectu prædij quod colitur. colonus ergo est, qui prædium rusticum colit: inquilinus qui vrbanum. l. rē pignoris. ff. de acquiren. posses.]

Differentia tamē est inter has duas tacitas obligatiões. nā in rusticis ita demū, si dñs sciat inducta & illata: in vrbanis, siue sciat, siue non: & est ratio, quia sancta rusticitas omnia palam habet: sed inquilinus multa etiam clam apportat, quę locator ignorat, vt C. loca. certi iuris.

§ Y L. Vide Port. Hispa in l. item quia, in iij. col. in princi. ff. de pac. & in quinta col. vbi reprobat hanc rationem.

Ita tñ in vtroq;, si eo animo sint

f Nihil intereſt. Nisi in sono vocis, vt ff. de pign. l. res hypothecæ. §. inter pignus. immo † ēt quātū ad actionē videtur interesse: nā præscriptio habēti pignus nō currit, cū possideat.

Vide Negusan. in tracta. de pign. colum. 2. in fin.]

Secus in hypothecaria, cui currit præscripto interdū. x. † interdū. xx. † interdū. xxx. † interdū. xl. anno. † vt C. si aduer. cre. l. j. & ij. & C. de prescrip. xxx. vel xl. anno. cū notissimi. & de anna. excep. l. j. §. j.

g De qua re. Mobili vel immobili: tradatur creditori vel non: corporali vel incorporali: excepta tñ vrbana seruitute, quæ non poteſt obligari, ne

† Ista gl. est sin gu. secū dū Ang. & Ias. † Etiam pro alia obliga tione vt Ang.

† Idem Ni. So. Fa. Plac. Ang. et Ias. † Et ita S Y L. fatetur te petur, li set vltra montani contra. † Ista gl. & oēs si miles re prehan dur cōi ter per scriben.

† Hypotheca āt dicit ab hypo, qd est sub, & thesis po sitio: quasi sup-positio vel obligatio, quæ idē sunt, vt pbatur per rub. de re eo. non alie. vel sup-po. † Idem Ang. & Ias. & est de mente aliorum. † Hoc verū, quando res possidetur per alium à debitore habentè bonā fidē & titulū & inter p̄sentes. S Y L. Plac. & Ias. * † Inter absentes. Ias. * † Quando res possidet

per aliũ à debitore nõ habẽtẽ titu. nec bonam fidẽ Ias.

ne ruinis ciuitas deformetur, vt ff. de pig. si is qui. §. fin. & l. sequen. ADDIT. Dic quod attenta rõne glo. si esset seruitus ẽt vrbana, quę nõ esset deformatio ciuitatis, posset obligari: vt puta, obligo tibi seruitutẽ altius non tollendi, donec pecunia non soluatur: nã tunc valeret: ita dicit Bar. in d. l. si is q. §. fi. Angel. & si quęratur an iurisdictiones, praeminentię, honores, ius percipiendi pedagium, ius patronatus, quod habẽt in ecclesijs vel hominibus, & similia, possint pignori obligari, distingue vt per Bar. in d. l. si is qui. §. fi.

† Hoc verum etiã quando res possidetur per ipsum-met Ias.

appellatione[a] cõtinetur. Sed in aliis differentia est, nã pignoris appellatione eã propriè rem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, maximè[b] si mobilis sit: at eam, quæ sine traditione nuda conuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione cõtineri dicimus.

¶ Actio de constituta, q hẽt oẽs vires, quas habebat olim, & ẽt illas, quas habebat receptitia:[b] itẽ actio đ peculio, & p quã qritur, an actor iurauerit, sunt personales & prætoriæ. Ar.

a *Hac appellatione.* scilicet hypothecaria: vt hac actione peti possit à quolibet possessore.

b *Maximè.* hoc abundat, vt C. de testa. ma. l. fi. §. ij. Duo. n. oportet interuenire vt sit pignus: & quod tradatur creditori, vt hic: & quod mobilis res sit: cũ pignus à pugno dicatur, vt ff. de verb. sign. plebs. §. pignus. Si aũt mobilis est, & nõ tradatur: itẽ si immobilis est, tradatur vel nõ, hypotheca est.

† Ista gl. vsque ad sui fi. est magistra in sua materia, secundum Ias.

† Patet ergo, quod quatuor sunt prætoriæ actiones in rẽ scilicet publiciana & rescissoria, & seruiana, & quasi seruiana. Itẽ aliæ duæ reales præiudiciales, vt j. eo. §. præiudiciales. Est & alia, q datur superficiario, qñ quis ad non modicũ tps cõduxit, vt ff. de supfi. l. j. in fi. j. rñ. & §. qđ aũt ait. & l. fin. & ff. de rei vẽ. l. supficiario & l. * prętoriæ. Est & octaua actio in rẽ: vt quæ datur metũ passo: nã illa prętoria est in rẽ, vt ff. qđ met. cau. metũ. §. volẽti. Sunt & aliæ. s. bonorũ possessoria hereditatis petitio: itẽ fideicõmissaria hereditatis petitio. Prima datur ei, q succedit p prętorẽ. Secũda ei, cui p Trebellianũ hæreditas restituta est, vt ff. de bon. pos. hęr. peti. l. j. & ii. & ff. de fidei. hęr. peti. l. i. ii. & iii. & sic decẽ sunt prætoriæ in rem. †

Diuisio.

† Istam gloss. sequuntur Fa. Pla. Ang. & Ias.

¶ In personã c.[c]

Iste. §. vsque ad. §. Pœnales. tractat de tribus actionibus personalibus & prętorijs. Et hoc principium vsq; ad §. actiones aũt. diuidit, quia in principio pmittit de actiõe, de constituta, & de peculio, itẽ de iuramẽto in gñe: secũdo in specie & de vnaquaq; dicit. Secũda ibi (De cõstituta.) Itẽ prima subdiuidit, quia primo ponit qualiter olim erat i actione de constitura & receptitia: hodie vero, sunt omnia redacta ad constitutam. Secunda ibi (Sed ex nostra.)

SYL.

[c] Casum nõ expedit in hmõi declarationibus nisi litteraliter figurare. cũ. n. Impe. narret atq; exponat, qualiter à prætore inductæ sunt actio de cõstituta pecunia, quę receptitia dr, & actio de peculio seruorũ, & actio ex iuramento, & quod ille dicit teneri de cõstitura, q sine stipulatione debitũ se soluturũ cõstituit, non est in hmõi perquirenda rõ dubitandi & decidẽdi. Not. ergo prætorẽ induxisse actiones psonales. Itẽ quod iure antiquo fuit actio receptitia, q plenior erat: quippe in ea veniebãt ẽt nudo pacto oia, siue in genere suo functio

nem reciperent, siue non, vbi in actione de constituta solū veniūt ea, quæ functionē recipiunt. Quæ autē fuerint de actione receptitia transfusa in constitutā pecuniā, videre potes in l. receptitia. C. de consti pecu. Itē no. q quāuis aliqd sit de receptitia transfusum in constitutam non per hoc amisit proprium nomen constitutæ. Itē q l. correcta nō est amplius reputāda nec allegāda in numero legū. Itē quòd actio de peculio & iuramēti est prætoria. Itē no. qui teneant, de cōstituta. Et pro intellec. hu9 tex. in versic. de constituta. vide Hiero. Veriū Senē. in rep. rub. ff. de verb. obl. colū 45.]

¶ In psonā[a] quoque actiones ex sua iurisdictione propositas habet Prætor: veluti de pecunia[b] constituta. Cui[c] similis videbatur Receptitia: sed ex nostra constitutione,[d] cum & siquid plenius habebat, hoc in actionem pecuniæ constitutæ transfusum ē, & ea[e] quasi superuacua iussa est cū sua auctoritate à nostris legib. recedere. Item Prætor[f] proposuit actionē de peculio seruorū filiorūq; familiàs, & eam, ex qua quæritur, an actor iurauerit & alias[g] cōplures.

¶ Actio de cōstituta pecunia datr̄ in eū, qui p se vel alio se cōnstituit soluturum, & ex nudo pacto. oritur. Et vbi habet locum remedium ordinariū, ad extraordinariū nō est recurrendū. Ang. Are.

¶ De constituta autem pecunia[h] cum omnibus[i] dicas.

a¶ *In personam.* q.d. dictum est de realibus prætoriis, sequitur de personalibus pretorijs: licet & de quibusdam personalibus supra interposuerit in §. item si quis.

b¶ *De pecunia.* Vt ff. de consti. pec. l. j. in principio.

*ADDITIO. Est autem constituere (vt docet hic Hotoma.) id quod iam debetur, daturum facturumve pro se vel pro alio pmittere, quod Græci dicunt. κατατάξασαι.

c¶ *Cui similis.* s. quo ad quædā: quia vtraque dabatur, vbi quis constituebat se soluturum pro se vel alio: sed & dissimilis videbatur, quia actio de constituta pro ijs tantū rebus in cōstitutionē deductis competebat, in quibus mutuū consistit. s. quæ pondere, numero, & mensura continentur: sed receptitia, quando aliæ res in constitutionem deducebant: sed hodie pro omnibus cōpetit actio de constituta, cum oēs res appellatione pecuniæ contineantur, vt C. de consti. pecu. l. 2. §. pe.

d¶ *Constitutione.* Vt C. de constitu. pecu. l. 2.

e¶ *Ea.* s. receptitia. Accu.

f¶ *Item prætor.* Hæc capitula exponuntur infra proxi. §. & ideo hic non.

g¶ *Et alias.* de quibus dicet infra. §. pœnales.

h¶ *De constituta autem pecunia.* Id est, hac actione, quę sic vocatur.

i¶ *Cum omnibus.* s. aptis aliàs obligari pro se. vbi pro se interuenit constitutio; vel pro alijs, vbi pro alijs interuenit constitutio. sic ergo furiosus, † cum nec pro se, nec pro alijs obligetur, nec constituere se debere potest. Idem in prodigo & in similibus. Item mulieres, cum aliàs pro se tantum obligentur, & non pro alijs, vt ff. de constituta. pecunia. lege prima. §. primo & secundo.

† Idem de pupillo. Ang.

¶ Con-

agitur, quicunq; pro se vel pro alio soluturos se cōstituerint, [a] nulla [b] s. stipulatione interposita: nā alioquin si stipulanti promiserint, iure ciuili [c] tenentur.

¶ Ex contractu filii vel serui tenetur pater & dominus peculio tenus de iure prætorio. Angel.

¶Actiones autē

---

a ¶*Constituerint*. Vt puta per hæc verba, † Constituo me soluturum quod ego vel ille debet: & similia, vt ff. de constit. pecu. qui autē in fi. & l. seq. † Et hoc ita, si sit debitū qđ præcedat: siue ciuile & naturale simul, siue naturale tantū, siue prætorium: secus si ciuile tantū, vt ff de constitu pec. l. j. §. pen. & fi. & l. 3. §. j.

b ¶ *Nulla*. Ergo ex nudo pacto oritur actio hic, quod est contra ius commune positū. ff. de pac. iurisgentiū. §. sed cū nulla. & §. quinimmo. & §. idem Marcellus. & §. idem responsum. & C. de pac. l. legem. Et est hoc ideo forte speciale, quia sicut vnum pro eo qui constituit inducitur, vt non teneatur nisi elapsis decem diebus, vt ff. de constitu. pecu. promissor. cum aliàs statim teneatur, vt ff. de verb. obli. eū qui calēdis. §. quoties. & de verb. sign. cedere diē. sic & aliud contra eū, vt ex nudo pacto teneatur, vt ff. de iureiuran. eum qui. in prin. Sunt & alij adhuc sex casus, in quibus ex nudo pacto oritur actio: vt ecce in donatione hodie, licet olim fuerit necessaria stipulatio vt C. de dona. si quis argentū. §. sin autem. † Itē si mulier dotē sine stipulatione dare marito conuenit, vt C. de do. pro. l. ad exactionem, & de rei vxo. actio. l. j. §. j. † Item si quis ob honorem decretū vel decernendū pali pollicitus fuerit. i. sine interrogatione, vt ff. de pol. l. j. §. j. & l. pactū. Item in nautico fœnore, vt ff. de nau. fœno. l. periculi. in fi. † Itē in accessione frumenti, vel vini, vel olei, vel ordei, vt C. de vsur. l. frumenti, † Item in vsuris ciuitati promissis, vt ff. de vsu. l. etiā. † Aliàs autem propter sui frigiditatem nudū pactum actionē parere non potest.

ADDITIO. Adde alios casus: vt puta in curia mercatorum, arg l. Quintus mutius ff. manda. & ibi Bar. Itē si fieret in iudicio: quia tūc fingitur stipulatio. Item quādo per pactū nudum aliquid abest patri, si non seruet promissa: quia contra non seruantē datur actio de dolo vt est tex. no. in l. & elegāter. §. fin. ff. đ dol. vt hic p dot.

c ¶*Iure ciuili*. Vel actione ex stipulatu, vbi incertū est in stipulatiōe; vel condictione certi, quæ ex stipulatione oritur, vbi est certū, vt s. de verbo. oblig. in prin. quę stipulatio est à iure ciuili inducta, vt hic, cū de iure gentiū ipsa nō fuerit; licet alij cōtractus fuerit de iure gentiū, vt supra de iure natu. gent. & ciui. §. ius aūt. nō aūt dicitur ideo de iure ciuili, quod nō habeat in se vinculū naturale; immo habet; quia sine cōsensu nō valet; qui consensus est de iure naturali, vt ff. de pact. l. j. §. penul.

¶Adde quod Albericus & Oldradus fuerunt in opinione per hunc textū, quod in stipulatione non inesset consensus naturalis, nec haberet naturale vinculum; tñ contrariū verius est, vt dicit glo. & ad hunc textū, dic quod nō negat quin etiā stipulās naturaliter non teneatur, licet dicat iure ciuili teneri, & si fortius induceretur, quod textus hic voluerit facere differentiam inter contractum de constituta & stipulationis, & sic quòd in primo sit naturalis æquitas. l. prima. ff. de constitu. pecu. in stipulatione ergo non sit; responde, quòd noluit facere talem differentiam, [illegible] communiter [illegible] intelligitur

Marginal notes (left):

† Idem Plac. & Ias. & ē de mēte aliorum.

† Et iuxta hanc glo. ponit hic Ias. vnum notabile; quòd si quis cōstituat Titium fideiussurū pro se, valebit, tale constitutū, secus si nō pro se, sed alio, vt hic per eum.

† Ista glo. cōiter reprobatur per doc. quia etiā hodie nō oritur actio ex pacto, sed condictio ex leg propter ipsum pactum. & illa l. x habet locū in dona. cau. mor. & propter nu-

Marginal notes (right):

plus, & in diuinioe præsumpta Ias.

† Iste. § nō procedit hic, cum fingatur tacitè stipulatio Ias.

† In cā est periculum, quod in se suscipit credi.

† Ratio prātitaer toe!t sps ter necessariū vsū victualiū. Ias.

† Hoc fœnore SYL. publico introductum est. Ias.

Stipulatio est de iure ciuili.

lest

sed voluit ponere differentiam inter actionem prætoriam & ciuilem, de qua facta fuit diuisio supra in §. sed istæ. quã prosequitur etiam in hoc.§.dicẽdo quòd actio de cõstituta est prætoria, nisi inter ueniat stipulatio: nã tũc est ciuilis: & sic intellige verba textus aliter quàm ab alijs intelligantur. scilicet vt dicat iure ciuili teneatur, ergo non prætorio: nõ, ergo nõ naturali, & hũc puto verũ sensum huius tex. pellant eas actiones, vt hic. Sed verius est, vt adiectiuè ponantur: sic. n. dicitur, mandati actio de peculio, vt ff. de pec. l. iij. §. cui cõgruit. † Accu. b Patrem. Scilicet respectu filij. Accursius. c Dominum ve. Scilicet respectu serui: sunt enĩ correlatiua. d Ipso iure. Scilicet ciuili: quod non vult, vt alter ex alterius persona obligetur: & sic pater nõ debet teneri pro filio † inspecto iure ciuili. sic eo inspecto pro seruo nõ debet teneri dñs: quia seruus pro nullo est inspecto iure ciuili, vt ff. de reg. iur. qđ attinet. Sed tñ prætor æquitatẽ cõsiderat, vt quia peculiũ quasi patrimoniũ est filij vel serui, vt subijcit: quia peculium est quod sibi quis parsimonia quærit, vt ff. de pecu. peculium. verè tamen nõ est patrimoniũ filij peculiũ, vt C. de inofficio. testa. l. fin. in fine. Item nec ser ui, vt ff. de verborum obligat. liber homo. ij. Ideo tamen, quia quasi patrimonium est, partẽ pro filio, dñm pro seruo teneri dicit. Diligenter tamen distingue, vtrum contrahat filius vel seruus, vel quasi contrahat. Item vtrum delinquat, vel quasi. Si cõtrahat quilibet illorum, dominus vel pater actione ex eo contractu tenetur in peculium: in cuius condemnatione deducitur ex ipso peculio quicquid seruus naturaliter domino debuit: vt quia dominus seruo mutauit, vel aliàs secum contraxit. Item deducitur quod debetur ijs, q. sunt in potestate domini, vel tutela, vel cura, cũ videatur dominus præuenisse, vt ff. de pec. sed si damnũ. §. j. &

* † Peculium diffinitur à Iurisc. ĩ l. depositi. §. fin. ff. eod.

† Ista sũt cuncta opi. communiter tenetur p doct.

† Verũ valeat statutũ, quo c ue tur vt pater teneatur pro filio legi to hic, Ias.

Seruus p nullo reputat

Peculiũ est pecunia quæ parsimonia quæritur.

Patres pro filius & domini pro seruis teneantur.

Actio d peculio.

ꝯ peculio[a] † ideo aduersus patrẽ[b] dominumve[c] cõparauit Prætor, quia licet ex cõtractu filiorum seruorumve ipso[d] iure nõ teneãtur, æquum tamẽ est peculio tenus (quod veluti patrimoniũest filiorũ filiarumq;, itẽ seruorum) condemnari eos.

¶ Si quis iurauerit aduersario deferente in iudicio, datur ei ex sacramento actio. Angel. Areti.

4 T2. ¶ Actiones autẽ de peculio. Casus positio pendet à superioribus, colligiturq; ratio dubitandi & decidẽdi ex ipso textu. Videbatur enim, quòd pater & dñs, tanquã qui se nõ obligauerint in aliquo, non tenerentur ex contractu filij vel serui, cũ nemo sine voluntate sua alteri obligetur. Sed contrariũ decisum est ex æquitate, quã semper prætor intuetur vt dñs & pater teneantur quasi castrẽsi peculio. cum enim peculiũ hoc tanquã quid vniuersale peruenerit ad patrem vel dominum, æquũ est vt teneatur quatenus est in peculio. videtur enim ꝙ pater & dñs ex cõsensu ipsorum obligentur, saltem præsumpto, ꝓpter concessionẽ peculij. Not. quod actio de peculio est prætoria. Item quòd peculiũ dicitur quasi patrimoniũ serui vel filij. Item not. figurã loquendi ibi, peculio tenus.] a Actiones. De peculio. Volũt quidam dicerem hæc esse propria nomina actionum: scilicet de peculio, & de in rem verso, & quod iussu: item exercitoria, & tributoria, & institoria, ex eo quòd leges plerunque ap-

j. & ij. obligatur enim seruus domino naturaliter, vt supra de fideiuss. §. j. & sunt hæc cõmunia in seruo & filio, excepta causa mutui, ex qua nec filius nec pater tenetur.

S Y L. ¶ Item in voto. l. si quis rem. §. voto. ff. de pollicita.]

¶ Secus in seruo, vt infra titulo primo. §. illud. & C. ad Macedo. l. penul. Item quę dicta sunt quando contrahit filius vel seruus, eadem & quando quasi contrahit: vt si alterius negocia gessit, vt ff. de nego. gest. si filiusfamil. Præter hanc actionem de peculio adhuc pater vel dñs quãq; tenetur de in rem verso. quando scilicet filius in rem patris, vel seruus in rem domini conuertit: & est insolidum vsq; ad quantitatem versam, vt j. tit. j. §. præterea. Azo. Sed de peculio agitur, quatenus peculiũ durat, vt infra eod. §. sunt præterea. & infra titu. j. §. præterea. Item est actio Quod iussu, quæ est insolidum, quando filius vel seruus iubente domino vel patre contraxit: videtur enim cõtrahi cum ipso patre vel domino, vt ff. quod iussu. l. j. in princi. & l. final. Itẽ sunt & aliæ tres: scilicet exercitoria, quę datur contra dominum nauis, qui præposuit magistrum nauis seruum suum, & eius rei gratia contractum fuit: & ideo dicitur exercitoria, quia exercitor dicitur domi nus nauis. Item institoria, quæ habet locum, quando aliquis seruum suum tabernę vel statiõi præposuit. † Item tributoria, qua agitur ita, ꝙ dominus vocatur in tributum, vt in fra titulo primo. §. introduxit, &. §. institoria. &. §. primo.

Actio de in rem verso.

Actio quod iussu.

Actio exercitoria.

Actio institoria.

† In ista materia vide casum singularem in l. fi. ff. de exercitoria.

S Y L. ¶ Adde tamen, ꝙ omnes istę actiões de peculio, de in rẽ verso, quod iussu, institoria, tributoria, exercitoria, non sunt actiones, nec propria nomina actionũ, sed adiectiones & qualitates: quod vtile est propter naturã, scilicet bonæ fidei vel stricti iuris, vt dicit hic Iaso.]

¶ In delictis autem & quasi delictis idẽ olim seruabatur in filio & seruo, vt pro noxa dari possent, vt infra de noxa. in fi. ti. Sed hodie pro seruis tãtum agitur noxaliter, vt ibi dicitur: & pro delictis, vt j. de noxa. in prin. & ff. de noxa. l. j. & in quasi delictis: vt si seruus habitãs cũ domino habuit suspensum vel appensum, vel effudit aliquid, qđ alicui nocuit, vt ff. de ijs qui deiece. vel effude. l. j. §. si seruus. & l. si verò. §. ptor. nisi in duob9 casibus, vt ff. de iis q deiece. vel effu. l. j. §. cũ seruus. vbi non habitat cũ domino: & ff. de minori. ꝙ si minor. §. si seruus. Porrò licet ĩ delictis & quasi agat noxaliter, tñ & de peculio agit, si locupletatus ẽ dominus, inquãtũ id peculium locupletius est, vt ff. de iudiciis tã ex cõtractibus: & ff. de peculio. lege licet. §. ex furtiua causa.

¶ Item si quis &c. Casus Literaliter figurari potest: ratio autem dubitandi ea poterat esse, quia inducta ad vnum effectũ non solent diuersum operari: sed iuramentum, quod à reo defertur actori, ad hoc tantũ deferri videt, vt ꝓbatio fiat, & vt ex eo cõstet an & quid debeatur: vnde tantũ modo probationem inducere debere videbatur, non autẽ actionẽ: actio .n. oriri videbatur ex eo contractu, quo agebatur, probatio autẽ aut releuatio ab onere probandi insurgente ex ipso iuramento. Cuius contrariũ deciditur ĩ hoc textu: in quo dicitur, ꝙ iustissimẽ prætor accommodat ei talem actionem in factum, ꝑ quam nõ illud quæritur, an pecunia debeatur, sed an iurauerit. Vinculũ .n. hoc iuramenti tãtæ est auctoritatis reo deferente, vt nõ solũ ꝓbationẽ, sed actionẽ inducat: licet vtrunq; inducere possit: si quidẽ quando causa adiecta & cũ expressione conuentionis iuratur: puta me petente ex causa venditionis vel mutui, si reus iuramentum deferat, & ego iurem, oritur non tantũ actio in factũ ex iuramẽto, sed ẽt vtilis ex eo cõtractu quo agitur: & licet dict[illegible]

iuramentum inducatur ad probationem, nihilominus quia deferente adversario & me acceptâte oritur quædam tacita cōuentio standi iuramento, iustissimè prętor mutuo cōsensui actionē accōmodauit. Nota. q iuramētū litis decisiuum habet vim plenę probationis. Itē q ex eo rioritur a C. in factū. Item q prestatur altero ex collitigantibus deferente, & non aliter. Item q statim est iurandum, secundum aliquos. Itē virtutem hanc iuramenti.]

¶ Item [a] si quis postulāte [b] aduersario iurauerit [c] deberi sibi pecuniam, quam [c] peteret, neq; ei soluatur, iustissimè [e] accommodat ei talem actionem [f] per quam non illud quæritur, [g] an ei pecunia debeatur, sed an iurauerit.

*ADDIT Putat aūt Franc. Hotoma. hic Prætoris edictum non nisi in eo iuramento locū habere, quod cōuentionale ad exemplum stipulationū conuentionalium dicere possumus. hoc est, quod ex pactione vtriusque partis quasi iudicis ac disceptatoris officio fungitur.

a ¶ *Item si quis.* Scilicet actor.

b. ¶ *Postulante.* i. petente reo vel deferente. si enim sine volūtate aduersarij iuraretur, nihil proficeret iuramentum, vt ff. de iureiur. l. iij. in pri.

c ¶ *Iurauerit.* Vel ei remissum fuerit, vt ff. de iureiur. nō erit. §. fi. & l. seq. & C. de re. cre. actori.

ADDIT. Idem si post acceptatum iuramentum etiam, antequam iuretur, pæniteat, deferentem : quia habetur pro remisso.

Actio cōdictitia petens actori qui reo defe rente iurauit, qua lis est. d ¶ *Deberi.* Sic simpliciter. s. nō adiecta causa quare debeatur quod informiter dicimus: si autē cū forma, velu ti q a vēdidi, tūc agitur actione vtili ex eo contractu, nata ex sacramēto, cū pro veritate accipiatur; & aduersario similiter actionē tribuit, ac si verè contractus præcessisset. Idē est in alijs contractibus. vt ff. de iureiu. si duo. §. si quis iurauerit. & §. idem dicemus. & §. Marcellus. Item circa actionē realē, si rē suam esse iurauerit, datur actio in rem vtlis : præterea in factū contra deferentē tātum vel hęredē, vt ff. de iureiur. l. nā postea. §. fi. & l. seq. Et ita actori interdū datur in factum, interdū vtilis ex eo cōtractu, & vtilis in rem. Ex parte autem rei, si iurat in actione personali, tunc exceptionem tantum parit: si autē in actione reali tunc distinguitur an iurauerit rem petitoris nō esse, quo casu exceptio tantū datur : an suā esse, quo casu ēt actio, si res ad actorem redeat, nō cōtra alium. & hoc quod dixi in actore habet locum si nitatur ex sacramēti delatione: sed si nitat ex traditiōe facta occasiōe iurisiurādi, tūc publiciana dat cōtra quēlibet; cū sit insta cā traditionis, vt ff. de iureiuran. nā postea. §. fi. & l. q a & l. sequē. & d publicia. l. j. in fine vsq; ad legē eū qui. Nec obstat in eo. tit. l. enim q. §. si petenti. quia ibi verbum, duntaxat, dominum tantum excludit, contra quem publiciana non datur, vt ff. de publi. l. pen. & fina.

Iuramē tum rei quando que exceptionem quādoq; actionē parit.

ADDIT. Hæc glo. in ista parte fin. reprobatur. vide hic ad longum per do. Iaso.

e ¶ *Iustissimè.* Quia propter sacramentum datur.

f ¶ *Actionem* in factum, vt C. de reb. cre. actori.

g ¶ *Non illud quæritur.* etiam si periurium vellet probare, quia sufficit diuina vltio, vt ff. de dol. l. q si deferente. & l. seq. & C. de reb. cre. l. ii. nisi in casibus, vt C. de reb. cre. l. fin. & ff. de iureiur. admonēdi. Et no. q hoc sacramentū, quod est de re, vt ff. eo. quoties. i. d veritate, vt ff. ad leg. Cor. de

Iuramē tum triplex est.

de fal.l j.§.qui i rõnibus.triplex inuenitur.volũtarium,quod ex volũtate datur,suscipitur,& recusatur,&extra iudicium fit,ut ff.eo.l. iusiurãdũ quod.Itẽ necessariũ.quando necessitate imposita à iudice deferẽ & susci pitur.vt arg. ff.de in litem iurã.l.fi. Nec .n.põt hoc sacramentũ referri, vel recusari,nisi ꝓtendatur iusta causa recusationis, † vt C.de re. cre.generaliter.§.sinautẽ. Itẽ iudiciale quod sic dicitur à iudicio:qñ.s. pars parti sacramentũ in iudicio defert;qđ nõ est necesse subire,sed potest recusari & referri, vt C. de re. cre.delatã & l.generaliter.§.sinaũt. sed iure veteri non poterat recusari vt ff eo.manifestæ.†Sed secundũ P. ita demũ actio in factũ dat ex sacramento,si sentẽtia nõ subsequatur:aliàs quare oriretur actio in factũ, cũ ex snia eadẽ nasceretur,vt C. de re. cre.actoriSed nos cõtra†licet.n.duę sint,& ad idẽ,& eodẽ noĩe,nõ nocet vt ff.de actio.empti.nõ est nouũ. & ff.de fideius.hæres à debitore. semel tñ fiet exactio tãtũ,vt ff.de ver.obl. qui bis. & de re.iur. bona fides.

† *Puta quia iã probauit vel se offert probaturũ. c.n. extra de probat. Itẽ si semel reuocatũ velit pars iterum deferre vt l. si quis iusiurãdũ. C.de re. cre.*

† *Cõis o-*
ᴀ ʏ ʟ.
pi. est, ꝙ d.§. fin. autẽ. de claret, nõ corrigat l.manifeste, vt hic late per Ias.
† *Istam gl. cõmuniter approbant doct.*

¶ Pœnales quoq;.. Casus In diuisiõe literaliter est figurãdus:cũ.n. Imperator dixisset de prætorijs actiõibus rei ꝓsecutorijs, cõsequẽs est vt đ pęnalib⁹ subiiciat.cũ.n.in ꝓsecutorijs res petat vt principale debitũ,in pęnalibus petitur vt pena.licet.n.videretur rei ꝓsecutoriæ ẽt iste pœnales actiones quia ꝓsequuntur pænã,quæ pœna res est, tñ dicuntur pœnales, quia rem non principaliter debitam sed ex quodam accidenti petunt,qđ secus est in rei persecutorijs. Nota pęnales actiones differre ab iis,quæ sunt rei persecutoriæ,quæ plus fauoris habent quàm pęnales . Itẽ ꝙ dictio,multa,est apta comprehendere infinitatem.Cum enim plurimę sint actiones pęnales descendẽtes à iurisdictione pretoris,noluit simpliciter Imperator multas dicere,sed cum temperamento illius verbi,penè. Itẽ ꝙ nemini impunè l3 corrumpere, album prætoris, vel edicta in eo affixa . Itẽ secundum Ang. ꝙ literis sculptis aut scriptis in muro vel lapidibus fides habetur.Itẽ ꝙ non sufficit petitio veniæ, nisi impetretur.Itẽ ꝙ paria sunt eximere vel dolo facere ꝙ alius eximat. Item ꝙ filius nõ potest parẽtes venia nõimpetrata in ius vocare.qđ nõ intelligas in filiis natis ex damnato coitu: & parentes intellige in infinitũ. Itẽ ꝙ siquis aliquem vi eximat, qui in ius vocetur, tenetur ad pęnã quanti actor in litẽ iurauerit.Item ꝙ dictio, innumerabilis, supponit pro eo qđ est de facili non numerabilis.]

¶ Qui edictũ in albo Prætoris positum corruperit vel qui vocat patrem vel patronum in ius sine venia, & eximẽs dolo aliquem vocatum in ius, vel eximi faciens,tenetur actione ꝓtoriæ. Aret.

¶ Pœnales quoque actiões Præ-

à ¶ *Pœnales quoq;*. Dictum est supra de prætorijs rei persecutorijs,nunc de pęnalibus prætorijs. Sed quæ est differentia inter pęnales & rei persecutorias?Rñ.multę:quia pęnales ꝓtoriæ sunt annales , excepta actione furti,vt infra de perpe.& tẽpo.actio in princip. sed rei persecutoriæ sunt perpetuæ,vt ff. de actio. & oblig. in honorariis . Itẽ pęnales odiosę sunt rei persecutoriæ non,vt ff.de.pęnis. l.interpretatione.Item pęnales non transeunt contra hæres, nisi aliquid ad eos peruenit, vel lis sit cõtestata, vt C.ex delic.defunc.l.prima. sed ꝓsecutoriæ sic,vt ff.de actio.& oblig. ex contractibus.Item vbi plures tenentur rei persecutoria,vno soluẽte cęteri liberanẽ: non ita in pęnali,vt

C. d

C.de cōd fur.l.j.& ff.de lib.ca.l.vlt. & ff.ad leg.aq.l.itē Mela.§.si plures. a Penè.i.ferè.Vel melius dic,quòd abundat; nam verè multæ sunt.

* Addit. Vetus liber Do.Germani Collado - nii habet Bene multas, quod sine dubio rectū est, & reponendum.

tot penè [a] multas ex sua iurisdictio ne introduxit:ve luti aduersus eū, q quid [b] ex albo [c] eius corrupisset: [d] & in eum, [e] qui patronum [f] vel parentem [g] in ius [h] vocasset,

b Quid.i. aliquid.

c Ex albo. Erat enim album dealbatio quædam posita in loco eminenti, vt apparet in auth.de lit. §.omnem,ibi,vocē, n.præconū &c. colla.viij.:in quo albo erat scriptū vel de citando aliquo,vel de alio pcepto generali vel speciali.†vt ff.de albo scrib.l.j.& ij.& ff.d iurisdictio. omniū iudi.l.si quis id Accur.

d Corrupisset.vel positum sustulisset,quāuis non corruperit; & siue p se,siue per alium; & tunc ambo tenentur,necvnus liberat alium,& est in quinquaginta aureos,vt in d.l.si quis id.& l.sequen.tenetur.etiā ille corruptor lege Cornelia de falsis,vt ff.ad leg.Cornel.de fal.l.pen.cuius pœna est deportatio & omnium bonorum publicatio; in seruis etiam ultimum supplicium,vt ff.ad legem Cornel.de fal.l.prima.in fin.

e In eum.Scilicet filium vel libertum datur actio in factum,quę est similiter pœnalis,vt superior,in quinquaginta aureos;quæ datur patrono vel patri : &'si libertus nō possit soluere dictam pecuniam,castigabitur. †Idem forte in filio,licet noxaliter non detur,vt ff.eodem scilicet de in ius voc.l.pen.& infra de noxa.in fi. superior tamen punit solum dolū, hæc solum factum considerat, vt C. de in ius vocan.l.venia.

f Patronum. Subaudi, vel patronam.Item filios & patres eorum,vt ff.de in ius vocan.l.4.§.primo. Et accipe hic patronum, qui manumisit, vel pro quo iudicatum est in causa ingenuitatis & libertinitatis; vel,si ex causa fideicommissi manumisit; vel si emit eo pacto, vt manumittere, & manumisit; vel non manumisit, sed ex constitutione diui Marci peruenit ad libertatem, vt ff.de in ius vocan. adoptiuum.§.primo.& l.is quoque. & l. sed si hac lege. Item liberos patroni accipe mares & fœminas, & parentes etiam adoptiuos, vt.dicta l.sed si hac lege §. liberos quoque,& §.parentes.

g Vel parentem. Et hic accipe marem & fœminam,& vsque in infinitum, vt etiam si Adam viueret,non posset vocari in ius sine venia.It ē non refert si sunt legitimi parentes, vel naturales,vt ff.de in ius vocan. l. iiij.§.i.ii.& iii.& l.parentes. & l. patris.& l.adoptiuum.in prin.

h In ius vocasset. Id est iuris experiendi causa vocasset,vt ff.de in ius vocan.l.prima.& hoc siue causa sit ciuilis, siue criminalis multo magis; nam & tunc, scilicet quando causa est criminalis, etiam cū venia non potest,quia non conceditur, vt ff.de in ius vocan.sed & si.§.prætor ait.& ff.de accus.qui accusare.in fi. & l.hi tamen.§.ij.Sed quid si solum libellum dedit?Respon.non incidit in hoc edictum,vt ff.de in ius vocan. libertus.ij.Item quid si non veniat vocatus?Respon.semp incidit;sed facilius remittitur hæc pœna,quando vocatus nō venit,ut ff.de in ius uocan.quamuis.Sed quidā dicunt uocantem nullo modo cadere in edictum,si uocatus non uenit, ex prædicta l.quamuis, & hoc ideo.(quia uerba cum effectu sunt accipienda, ut ff.ne quis eum qui in ius uocan. est

† Istam glos. cōit reprehēdut do. q.a pœna istius edicti nō habet.locum nisi in cōrum pente al bum prętoris generale & ppetuū: secus īpā lis:puta d citendo aliquē: sed tunc habebit locū pœna arbitraria cum non sit taxata à iure,per l.1.§.expi

latores cū se. ff. de effra et expi † Et sic habes ex gl.q uod q nō sol uit ī ære soluit in corpus sed reg la fallit quando id: quod erat sol uendum non deb batur ex pœna d licti, sec sos tē cō tractu Item fa lit in no bilibus vel alias honestis personis Item no lente e nec pen tente cu pœna pe cuniaria erat ap plicāda Item fa lit in pp na extra ordina ria,puta multa. Itē fal lit in m nimis trāsgre sionibus vt hic dicti.

est vi exi.l.pen.§.docere.sed prima sententia verior est;† quia dicta lex. quamuis.non dicit, q̃ nō incidat in edictum, sed q̃ non remittitur pœna nisi causa cognita. Itē † nunquid hæres potest vocare in ius sine venia? & certè si extraneus est, potest, vt ff. de obseq.præstan.à liber.l.hæres.si filius, non potest vocare in ius sine venia. Sed quare secus in hærede liberti, & in hærede patroni? Respon. in primo odium vertatur quod debet restringi; in secundo fauor, qui debet prorogari, vt ff.de liber.& posthu.l.cū quidam. Item si alter agat tutorio nomine vel curatorio, argum.ff.de in ius vocan.l.sed si hac.lege.§.fin. & l.quæsitum. Ratio, quia nemini officium suū debet esse damnosum, vt ff.quemadmo.testam.aper.sed si quis ex signatoribus.

cum id [a] non impetrasset: item [b] aduersus eum, qui vi exemerit eum, qui in ius vocaretur, cuiusve dolo alius exemerit: & alias

a Cum id non impetrasset. Id est, nō petijsset, & non accepisset. debet enim à prætore sic petere. Domine permitte mihi, vt possim conuenire patrem vel patronum meum; vt colligitur infra de pœn.te.lit.§.fin. & ff. de in ius vocan.l.4.§.primo. Illud etiam quæro, an hęc postulatio veniæ debeat fieri in personis omnium, quæ in ius vocari nō possunt, quę enumerantur.ff.de in ius, vocan.l.secunda.& si non fiat. quòd cadat in pœnam? Quidam dicunt q̃ sic. Nos q̃ non, † quia hæc pœna in eum tantum statuitur, qui incidit in edictum; at illæ personæ in edicto nō continentur; quod maximè probatur ex hoc.§.Aliter tamen puto eos puniēdos, prout placuerit iudici ad similitudinem istorum. † Sed nunquid hæc petitio hodie est correcta; vt quia habent hodie liberti ius natalium & regenerationis, vt in authen. vt liber.dece.§.primo.collat. vi. Respon.non, quia & ibi reseruātur iura patronis, maximè obsequialiaquę natura debentur. Superiora quātum ad libertū plana sunt. In filio distingue; aut erat emancipatus, aut in potestate. si emācipatus erat, habent locum superiora; si verò in potestate, tūc nec cū venia, nec sine uenia pōt cōuenire patrē, vt C.de in ius vo.l. fi.& ff.de actio.& obl.l.actiones.nisi pro castrensi vel quasi castrēsi peculio, vt ff.de iudic.l.lis nulla. & tunc cū venia, vt ff.de in ius vo.l. adoptiuū.§.j. † & hoc cum agit contra patrem. Si autem contra extraneū tūc secundum vetera iura tantū v. actiones filiofamiliàs competebant, vt ff. de actio.& obliga.l.filiusfamiliàs.& l. in factum actiones. Sed hodie omnes venientes ex aduentitia causa, vt dixi supra per quas perso.no. acqui.§.primo. Item quæro quis iurabit de calumnia, cum filiusfamiliàs in iudicio erit? Respon.si filius emancipatus petita venia patrē conueniat, iurabit filius, si maior est: aliàs curator ei dabitur ad litē, vt in auth vt li.ma.& auiæ.§.i.in fi.colla. 8. si āt sit in ptāte patris, & agat de castrensi vel quasi castrēsi peculio, tunc iurat filius, cū paterfamiliàs habeatur, vt ff.ad maced.l.2.si verò eēt minor, dareē curator liti, nō psonæ, cū sit in ptāte, vt C.de cura.furi.l.fi. in prin.& de bon.quæ liberis.l.fi.§. si autē pro patre. Si autē contra extraneum agat filius: si agat pater eius nomine, pater iurat, vt C.de iura.calum.l.2.§.qđ obseruari. si filius forte patre absente, vel secundū veteres ll.in v.casibus, vel secundū nouas, in omni aduētitia causa, iurat filius, cū suo nomine agat, & maior est: si modo pater in aduētitiis n̄ habet vsumfructum: aliàs pater ageret, & respōderet,

† Cum iam secundum Fab. transeūt inter do...sed ...dicit imò approbāt aliā opin. vt hunc non committatur pœna, quę ... citationis ve... committenda.

*

† Hinc vsq; ad fin. nō ē glo. Accur. vt ... Ias.

† Et hec Ni. Ang.& Ias.

† Non ... in criminalibus & pœnalibus proceditur de similibus ad similia secundū An.hic.

† Idē dicas vbicunq; filius in potestate potest agere cōtra patrem, vt not.per glo.in d. l.lis nulla.

deret, & iuraret, vt C. de lib. ma. l. j. in prin. vbi verò filius iurat, licet pater nõ hẽat vsumfructũ, debet pater consentire filio agenti & rñdẽti, vt C. de bon. quæ libe. l. fin. in princip.

ADDIT. De isto iuramento vltra hãc gl. vide late per glo. ij. §. quod obseruari. C. de iura. calum.

inuenerabiles. a

¶ Actiones præiudiciales, quæ hic enumerãtur, sunt in rem, quarum aliquæ sunt ciuiles, & aliquæ prætoriæ. Aret.

a *Item aduersus eum*. s. datur actio in factum pœnalis; vt ecce, cũ vocarẽ Titiũ in ius, qui tenebatur mihi actione tẽporali, dũ esset in itinere, detinuisti eũ vi, vel capiendo eũ per psonã, vel faciendo dolo vt alius eũ detineret; & tantum q dies actionis meç exiuit: teneris. n. mihi quãti iurauero in litẽ; & sic est actio pœnalis ex parte mea, quia vltra rei veritatẽ forte iurabo; & ex parte tua, quia das mihi aliquid. & tibi nihil adest, vt ff. ne quis eũ qui in ius voc. vi ex l. pen. §. j. Sup hoc. § j. quero; cum duo sint tituli vt ff. ne quis eum qui in ius voc. vi ex. & alius titul. de eo per quẽ factũ erit. de quo fit mentio in hoc. §? Rñ de primo; quia inde oritur actio ex vtraq; parte pœnalis, vt dictum est: sed ex alio est pœnalis ex parte rei tantũ, cũ ad interesse actoris detur, vt ff. de eo per quẽ factum erit l. fin. j. rñ. † Item primus, de quo fit mentio hic, consulit actori tantũ, vt patet in l. j. & 4. §. eximere. at secundus consulit etiã vocato non solũ vocanti. vt ff. de eo per quẽ factũ erit. l. j. §. si reus. in fi. & l. fi. j. respõ. Itẽ primus habet locum, qñ aliquis exemptus est ante satisdationẽ, & post in ius vocationẽ; sed secundus post satisdationẽ † s. factã iudicio sisti, & alias quæ firmant iudiciũ, vt ff. de præto. stip. l. j. in prin. Et patet hæc differentia ex ordine illorũ titulorum. Item primus, quando vi exemptus sit quis; at secundus etiã sine vi, vt patet in l. prima. §. si dolo de eo per quem factũ est. & titul. ne quis eum qui l. j. & ij. in fin. † Vel satis † dici potest, q de vtroque hic loquitur; quia licet duo sint illi tituli, tamẽ de vno edicto sunt. Itẽ & q dicatur pœnalis actio etiã illa, quæ ex vna parte tantum est pœnalis. Sup hoc §. ij. quæritur. Nonne per conuentionem solam & iure veteri perpetuabatur actio, vt ff. de actio. & obliga. l. constitutionibus. non solum per noua iura, vt C. de præscrip. 30. anno. cũ notissimi. & l. sicut? Respon. hic non p executorẽ, sed per suã denunciationem eũ conuenerat. † Vel verbum quasi, positum in d. l. constitutionibus. assertiue ponitur, non similitudinarie; & secundũ hoc hodie esset correctum quod hic dicitur. Vel dic † q talis fuit conuentio in illa l. constitutionibus, quæ pro lite contestata habebatur; vt quia actio temporalis, & libellus fuit principi datus, vt C. qñ lib. princi. dat. lit. cõte. fac. l. j. & ij. Vel dic secundũ Ioan. q leges veteres circa personales actiones loquuntur; vbi non perpetuantur per executorem; sed lex illa, cũ notissimi. & l. sicut in rẽ. loquuntur in reali. Vnde adhuc etiam hodie non corrigitur quod hic dicitur.

ADDITIO. Hanc etiã impugnant doctores, quia d. l. sicut & d. l. cũ notissimi. loquuntur tam in personalibus q̃ in realibus, secundum Iason.

b *Innumerabiles*. Imò numerari possunt; sed dicuntur innumerabiles, quia de facili non põt numerari. Vnde dicitur nõ posse fieri, quod cũ difficultate fieri põt, vt ff. de verbo. signi. Nepos Proculo. Enumera ergo aliquas; vt est actio in factum de calũniatoribus, de qua dicemus infra. §. quadrupedi. Itẽ actio. Quod metus

† *Et in hoc §. parte actio in factu descendens ex edicto, de quo in isto §. fit mere pœnalis ex parte actoris et rei, licet doct. antiqui tenuerint cõtra gl. tñ Io. Fa. & alij doc. moder. tenẽt cum glo. vt p Ias. hic.*

*

† *Bar. in rubr. ff. eod. ĩ probat hanc opi. gloss. quia ille tit. loquitur etiã ante satisdationẽ.*

† *Hæc ... iter a probatu...*

*

† *Place... Iy. A... gel. & Ias.*

† *Ist... gl. repr... bat, qui... hæc mat... ria loq... tur qu... do qi i... dicialiu... storitat... imo, in... su ma... ris indi... cis fuit... citatus... l. iu. §. ... ff. nequ... eũ qui...*

† *Displ... cet Ia... et est d... mente... alioru... Actiõ... pœnale... prætor... sunt m... ta.*

metus causa. Itē furti manifesti. Itē serui corrupti in duplum; de quibus dicemus infra eodem. §. omnes aūt actiones. Sunt & aliç in factum, vt de effusis & eiectis, & de appēsis, vt ff. de ijs qui deiece. vel effuderūt l. si verò. §. prętor. Et aliæ multæ sunt, quas enumerare non expedit. Accursius.

¶ Præiudiciales[a] actiones in rem esse vidētur: quales sunt per quas quæritur, † an aliquis liber, an libertus sit, vel de partu agnoscen-

I r 1. ¶ Præiudiciales &c. Casus. Literaliter est figurandus; perseuerat enim Imperator in declaratione terminorum. pro ratione tamen dubitandi dicendum videbatur, ꝙ istę actiones, quæ inter prætorias reales connumerantur, videbantur potius diçi debere personales. cū sit quæstio super persona, vel inter seruū & dominū, vel inter patronū & libertū, vel inter patrē & filiū. tñ cōtrarium deciditur, & ratio decidendi est ſm Docto. hic, quia quæstio, quæ vertiť super ꝑsonis, nō vertiť principaliter tanquā super persona, sed tanquam super mera re; attenditur ergo illud qđ principaliter inspicitur. Nota. qđ istæ tres actiones pręiudiciales dñr hēre causam status, quia ipsa essentialis conditio hoīs vertitur in qōne. Itē ꝙ istę tres actiones dūr prætoriæ & in rē. Itē ꝙ tres sunt cāæ status, vt dixi in positione casus.]

a ¶ Præiudiciales. Pro constanti ponit ꝙ hæ pretorię sunt, cū in tractatu prętoriarū ponantur; & sunt in rē; quia res petitur & vēdicatur. Vñ quæritur quare non posuit has supra inter reales prætorias? Respon. † quia quædam de eis est ciuilis: vñ eius occasiōne & de cęteris hic dicere reseruauit. & sunt tres. Prima est, per quam quæritur, an aliquis sit liber, subaudi vel seruus. Secunda, an aliquis sit libertus, subaudi vel ingenuus. Tertia est de partu agnoscendo; per quam quæritur, an quis sit filius, vel non, vt omnia consequatur quæ filius à patre cōsequi debet. Aliàs autem agitur de partu agnoscendo propter alimenta tantum, & tunc filiationi non præiudicatur, quia summatim quæritur, vt ff. de liber. agno. l. prima §. Julianus. & l. si quis à liberis. §. si vel parens. & de ijs qui sunt sui vel alien. iur. l. si iudex. licet videatur contra. C. de ordi. cog. l. 2. §. fina. Sed dic vt ibi. Sed dicūt quidam & malè, quod tantum duæ sunt & de duabus primis faciunt vnam hoc modo; an aliquis sit liber, idest, ingenuus vel libertus; & hæc vna. Aliam verò de partu agnoscēdo nō mutāt. Sed prima opinio verior est, cum sit commodius singulas causas singulis appellationibus distingui, vt supra quib. mod. testa. infir. §. alio autē modo. Item quia postea dicit, cæterę &c. & ita loquitur de pluribus excepta vna. † In prima ergo, vbi quęritur sit liber vel seruus, dico quòd siue seruus agat contra dominum, dicens se esse liberū; siue ècontra dominus contra seruum, & seruus sit in possessione libertatis, hæc actio in rem, quę intenditur, est pręiudicialis, vt ff. de libe. causa. liberis. §. fi. Idem dico siue patronus vendicet libertum in libertinitatē, siue libertus se vendicet in ingenuitatē; vtraque est præiudicialis, vt ff. si liber. ingen. esse di. l. fin. in princ. & §. fina. Intenditur etiam hoc casu officium iudicis, vt ff. de iureiur. si duo patroni. in princip. & ff. si liber. ingen. esse di. l. prima. & ij. & ff. de rei ven. l. prima. §. primo. Idem dicas in tertia; vt siue agat pater petendo filiū in filiationē, vel filius dicat se non filiū, erit præiudicialis & directa hincinde. Sed quidam dixerūt, ꝙ directa datur patrono, parenti, &

† Aliàs an aliqs liber sit an seruus vel libertus sit etc. aliàs an aliqs liber vel libertus sit, an seruus: vel de p tu &c.

† Hanc approbāt oēs, quia pluralis locutio nō pōt esse contenta minori numero quā duobus. l. vbi numerus ff. de tes.

Ista rō ... inter re... probatur ... quia se... secundum ... debe... poni ... supra in ... tractatu ... ciuiliū, ... post ... sed ... le.

ti,& domino,sed illa, quæ datur liberto,filio,& seruo,est cõtraria : qđ nulla lege cautum inuenitur.

SYL. Vide ad hanc glos.Deci.in l.in actionibus.in glo.in versi.bonę fidei. ff.de in lit.iur.]

Licet aliæ quædã inueniantur directæ & contrariæ,vt mandati,depositi,& similes.†Sed qualiter formantur libelli in his?Rñ. sic:Peto Ioannem in filiũ meum iudicari: vt mihi patri debitã præstet reuerentiã, & alia quæ patribus à filiis debentur, & idem in patrono, & ex tunc lata sententia,alimenta patri & patrono pręstabuntur,vt ff.de libe.agno.l.si quis à liberis.in princi.& §. solent. quia snĩa ꝓ veritate accipitur, vt ff. de stat.hominum.l.ingenuũ.Et pro batur hæc libelli formatio.C.de fideicom.l.i.In seruo & dño sic.Peto in seruum meũ talẽ pronunciari, quia eũ meũ dico.Econtra seruus vel libertus vel filius dicet.Peto me non inquietari à Titio,qui me in seruum vel libertum vel filium tenet; quia me in tali vinculo non subesse dico, vt C.de ingen. ma.l.diffamari. Vel sic.Peto vt ingenuus, vel liber, vel non filius pronunciet contra Titiũ: quia sic se rei veritas habet. Et differt hæc ab ea, qua petit pater filiũ in potestatẽ ex iure romano; cũ ibi tantũ de potestate quæratur.hic aũt de filiatione,vt ff.de rei vẽdi.l.i.§.i. & hic dicitur.Itẽ hæc ꝓpria,vt hic, illa ciuilis.Quibus aũt modis filius possit peti,diximus supra de patria potest.§.ius aũt potestatis.Itẽ quare dñr præiudiciales?Respon.secundũ quosdã; quia in modũ exceptionis ꝓponuntur; † & ita pręiudicãt; vt si agas contra me hęreditatis petitione,& ego obiiciã tibi, ꝙ seruus sis defuncti,vel quia ipse defunctus seruus fuit, vt ff.de pet.hære.l.si ꝗs libertatẽ,tunc non põt esse lis inter nos,vt ff.de iudi.l.lis nulla.& supra de obli.quæ ex deli.§.ii qui.& facit pro hac sententia.C.de ord.co.l.i.& de hære.pe.l.liber.& ff.si lib.ingen. esse dicat l.fin. Alii dixerunt ideo dici præiudiciales, quia sententia lata super his fit præiudicium omnibus alijs qõnibus, vt ff.de stat.homi.ingenuũ.& ff.de lib.agn.l.i.§.si.& l.ii. sed certè secundũ hoc etiã querela inofficiosi testamenti dicitur præiudicialis, quia præiudicat alijs qõnibus,vt ff.de inoffi.testa.Papinianus. §.fi.Sed contra hanc sentẽtiã est ff. de liber.causa.si seruus.Sed ibi non fuit pronunciatus ingenuus; vel collusio ibi fuit.†Vel dic secundũ Ioã. ꝙ præiudiciales ideo dicuntur,quia omnes aliæ qõnes,quę interim inter eas ꝑsonas mouentur, debent silere,vt C.de ordi.cogni.l.i.& iii.& ff. de libe.cau.l.ordinata. & ad hoc facit optimè.ff.de noxa.l.pen.§.respõ. Nisi esset talis causa, quę ageretur et si cõstaret eum fore seruũ; qđ est quandoq;,vt ff.de iudi.vix.†Sed secundũ hoc cũ quęritur inter patronũ & libertũ de libertinitate,nõ est hæc qõ præiudicialis, cum aliæ qõnes interim inter eos possint exerceri,venia tamẽ petita, vt supra eo.§. pœnales ver.& in eũ.Sed dic quòd illæ qõnes quiescunt, quæ non competerent,si constaret eum liberum, vt ff.de in ius vocan.l.sed si hac §. penul.& fina.Item quid si nulla alia qõ mouetur,nonne tunc istæ dicuntur præiudiciales,cũ non habeãt cui præiudicent? Azo.dicit,ꝙ non. Sed Ioan.contra.†inspicitur enim aptitudo,quia habilis est esse præiudicialis,sicut Augustus dicitur, licet non semp augeat,vt supra in rub.prooemii.Itẽ nunquid sunt plures præiudiciales nisi hę tres?Respon.sic;†vt hæreditatis petitio; nã & tunc cessant omnes aliæ qõnes,donec ista intenditur,vt ff.de peti.hæredi.l.si ꝗs libertatem.& l.diuus.in fi.licet hodie contrariũ fit, ut C.de pet.here. l.fi.§.i.& ii.Itẽ quo iure ascriptitii coloni,censiti, & similes petuntur? Rñ.vtili præiudiciali, nõ directa: &

† Hæc glos.cõit approbatur,licet postea fit sibi cõtraria ibi, itẽ quo iure ascriptitij &c.

† Hæc opi.secũ. dñ Iaso. nõ est vera: quia quocũq; mõ proponantur, ...

† Hæc opi. reputatur à doct. maiorioria ...

†. Istam opinio. doct.cõiter approbant

† Idem Ias.in ... itione [Eiben... l.a.et e... de mẽ ... aliorũ.

† Imo n on ... nisi tr... capiente præiudiciale ... quantũ præiudicat per na. I... & est mente ... lior ...

semper Iuni præ iudicia. les ...

ipsi coloni se; petunt in libertatē cō traria præiudiciali vtili, nō directa. Ideo vtili, quia liberti sunt, non ser ui, vt in authen. de ; san. epis. §. ascripticios. & §. si seruus. collat. ix. Item ideo præiudiciali, quia parum à seruis distāt quo ad seruitia quæ facere debēt, vt C. de agri. & censi. l. ne diutius. li. xi. Sed alii dicūt ꝙ officio iudicis petunt, & petunt, ; vt C. i qui. cau. cen. domi. ac cusa. pos. l. j. libro. xi. Sed certè officiū iudicis nō potest locum habere ad futuras præstationes, † vt ff. de vsu. l. i Alij dixerūt habere locū negatoriam & confessoriam vtilem; vt quæ datur directa in seruitutibus alijs, hæc vtilis hic det quod nihil est. † Item si aliquis ad aliqua annua seruitia teneatur, quo iure petitur, vt condemnetur vt præstet in posterum, & ipse quo iure pe tit absolui? Respon. satis puto, quod iudicis officio hoc fiat; siue promissa fuerint hæc seruitia, siue ex consuetudine debeantur hæc seruitia, si ue ipsa præstita longo tempore ex promissione petuntur, vt ff. de vsur. l. cum de in rem verso. quæ promissio probabitur ex lōgo vsu, † vt ibi. * Cur iste actiones appellent præiudiciales, vide Alcia, lib. viij. Parer. c. 24. qui ex institutionibus Græcis veram (ni fallor) assignat rationē.]

Additio. Et not. quòd verba sententiæ. Condemno te ad soluendum par caponum tali domino omni anno, secundum ꝙ tui antecessores fecere. nullam penitus conditionē faciunt, sed cōdemnatus simpliciter tenetur, ut per Bart. in l. eum qui. §. Iulianus ij. ff. de consti. pec. & in extraua. ad reprimen. in ver. prout.

[Margin: † aliàs illa. — † Nisi rōne p. sentis in iu. & dī gl. dicit, quòd non competit offi. iudi. in hoc re pbatur quia imo pro istis ascriptitijs & censitis competit officium iudicis. — † Imo. b. Fa. & I also. — † Si alle ptur ti. IVL. * efficax. bald. & Placen.]

do. Ex quibus [a] ferè [b] vna † illarum legitimā [c] cām habet, per quā quæritur, an aliqs liber [d] sit: cæteræ ex ipsius Prætoris iurisdictione substantiam capiūt. ¶ Dominus rei non potest agere ad dandum rem suam, nisi contra furem odio furis. Et actiones, reales competunt ad vē dicandum, personales verò ad dandum vel faciendum: quæ abusiuè dicuntur condictiones, à condicendo, id est, denunciando. Aret.

a *Ex quibus.* Scilicet tribus præiudicialibus qōnibus.

b *Ferè.* Ideo dicit, ferè, quia in ciuilibus qōnibus quatuor cōsiderātur, scilicet actor, reus, iudex, & ipa res; hic autē est idem qui cōuenit & cōuenitur & res. Vel iō quia prætor introduxit de partu agnoscēdo, & à senatusconsulto confirmatur.

c *Legitimam.* Scilicet de iure ciuili.

d *Liber sit.* Subaudi, vel seruus.

¶ Sic itaque. Diuiditur iste. §. principaliter in tres partes. Primò ponit regulam generalem illatiuā ex precedentibus, secundum glos. sed secundum docto. repilogatiuā. Secundò ponit vnam fallentiam, ibi (Planè.) Tertio, naturam actionum realium & personalium, & earum differentias, ibi (Appellamus.) Itē; prima subdiuiditur; quia primò ponitur quædam illatio seu repilogatio ex supradictis; secundo ponit ratiōnes. Secunda ibi (Nec enim.) Casus. [Margin: Diuisio.]

Sic itaque discretis. In. §. ITA. tradente regulam non esse; figurandus: attā gratia iuuenū potes dicere ꝙ imò videbat, ꝙ actione personali possit quis rem suā petere & prosequi, vt puta in commodato, & similibus; sed contrariū deciditur rōne assignata in tex. ex eo quia res mea non potest amplius effici mea; & qn in comodato & similib' actor actione

ne personali prosequitur rẽ propriã non agit, vt detur. i. vt eius dominiũ trãsferatur. In secũdaverò partetex. habet suã rõnem expressam odio furũ. Not. ex text. ꝙ dare est dominiũ trãsferre. Itẽ, ꝙ illud, qđ est meum, nõ põt amplius effici meum. Item ꝙ odio furum introductum est, vt domino detur actio personalis. Item ibi extra penã. secũdum Angel. quòd duplum vel quadruplum est totum pena, & in eo nõ venit simplum rei sublatæ. Item quo nomine appellentur actiones reales, & quo personales. Item ꝙ debitor anteq̃ conueniatur, non est de necessitate interpellãdus, sed de vrbanitate sic.]

a ¶ *Sic itaque*. Formatur hoc, itaq;, ex illa diuisione, quæ fit supra eo. §. j. q. d. dictum est, quæ sunt in rem actiones, & quæ in personam, itaq; sic eis discretis. i. separatis & diuisis, patet ꝙ hęc regula est vera, quia personalis actio, quæ competit ad dandũ, non competit pro re sua alicui, vt hic. ideo dixi ad dandum, quia ad tradendum bene potest dari actio personalis: vt commodati, depositi, & similes: & ita est vis inter dare & tradere, vt hic subijcit, & ff. de act. emptio. l. ex empto. in prin. & ff. de verbo. obl. vbi autem. in fi. & l. si rẽ tradi. & l. nemo. & quod subijcit, si apparet. i. quia apparet eum dare oportere: & ita agitur in personam, vt aliquid detur. Sed quidã dicunt, vt P. ꝙ hæc verba, si apparet eum dare oportere, sunt nomina cuiusdam a-

ctionis. Accursius.

¶ Adde ꝙ Vldar. Zasi. hic exponit apparet. i. videretur: vt sit sensus, ac si videretur eũ dare oportere. qui intellectus mihi non placet, quia tãdẽ se resoluit in intellect. Dyni ꝙ voluit hãc esse formulam verborum.]

ADDIT. Dic ꝙ istud, qđ hic dicit glo. sm Pla. nihil ẽ dicere: sed tex. vult dicere, si apparet i. si agat dare oportere: q a medium concludendi nõ debet esse istud, sed ad tradendum vel constitnendum, vt dicit gloss. Angel.

b ¶ *Oportet*. i. oportet ꝙ non detur: est. n. impossibile ꝙ detur, vt subijcit; quia dare est accipientis facere; vt subijcit; nec res quæ &c.

c ¶ *Magis*. Sed opponitur; pluries deberi potest, vt ff. de exce. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones, in fin. §. ergo pluries dominium potest fieri meum. Sed non sequitur. nam licet pluries debeatur, tamen semel facta sua non debet plus fieri sua, vt ibidem dicitur, & ff. de acquiren. possess. l. iii. §. ex pluribus. & supra de leg. §. sed & si rem legatarij. nisi iterum desinerer esse sua, vt ff. de verb. oblig. si rem meam.

¶ Declara quòd illud, quod meum est, non potest amplius effici meum, hoc verum ex causis successiuis, secus ex causis eodem tempore concurrentibus l. si creditori. §. Marcellus. ff. de leg. primo. Item potest stipulari, si mea esse desineret, l. si rem meam. ff. de verb. oblig.

Item

¶ Sic itaq; [a] discretis actiõibus, certũ est non posse actoré suã rẽ ita ab aliquo petere Si apparet eũ dare oportere. Nec enim quod actoris est, id ei dari oportet: [b] quia scilicet dari cuiq̃ id intelligitur, qđ ita datur, vt eius fiat: nec res, quæ iam actoris ẽ, magis [c] † eius fieri potest.

¶ Planè [d] odio furum, quo magis pluribus actionibus teneantur, effectum est, vt extra pœnam dupli aut quadrupli rei recipiendi nomine fures etiam hac actione teneantur, Si † ap-

SYL.

† Concor. cum hoc textu c. m ter dilectos. ante fi. ibi cũ iura legum. cũ gl. super ver. quod meũ. extra de fi. instrum. & gl. in c. si diligenti super ver. iustus ti tu. post princ. ibi & quod meũ est. extra de præscrip.

Dare est accipientis facere.

† Aliàs appareat

Meum amplius meũ fieri non potest.

SYL.

Item hoc verum, quando plenè est mea, secus si haberē utile tm̃ dominiū, quia possum quærere directū, & ita ēt si res non esset perfectè mea.] d ¶ Planè odio. Sed in quo uertitur istud odiū? Rñ. * quia in condictione furtiua quis de facto infamatur apud bonos & graues uiros, ut ff. de obse. l. honori. licet non infamia iuris, vt. ff. de act. & obli. l. cessat. sed in rei vēdi. neq; de facto neq; de iure infamat. Item multa ueniunt in condictionē furtiuā, quæ nō ueniūt in rei uendicationē, ut quia interitu rei non liberatur, * sed in rei vendicatione sic, ut. ff. de condi. fur. l. in rem. & ideo malū est furi, quòd ēt hac actione teneatur. Itē sicut prodest alicui plures habere reos debitores, vt. ff. de liber. le. l. si quis decedens. §. fin. & habere plures actiones, ut. ff. de lega. ii. cum filius. §. variis. ita econtra debet ei nocere, si pluribus teneatur actionibus, licet ēt nulla alia sit utilitas. Itē nunquid una tollitur per aliam? dic quòd sic, vt. ff. de cōdi. fur. si pro fure. §. furti. a ¶ Si apparet. Idest, quia apparet eos, &c. Id est dicere, actione in personā. Sed videtur hoc stare non posse, nam certū est eum, qui agit, dominum fuisse, ergo & nunc est, quia sine facto suo dominiū ab eo discedere non potuit. vt. ff. de regu. iur. l. id quod nostrū. & C. de proba. l. siue possideris. ergo non pōt agere ut sibi detur quod est suum: & tamē hic dicit quòd sic. Sed dic relationē esse faciendam ad genus, non ad speciē. q. d. ea actione, per quā aliàs agitur ad dandū scilicet personali: sed hic non ad dandum intenditur. Et ita est mirabile, quod rem meam per personalem actionem peto restitui, aliàs contra, vt. ff. vsufruct. quemadmo. ca. l. fina & ff. de conditio. indebi. l. si vrbana. Sed est speciale, vt hic dicitur. Vel dic agi etiam ad dandam, scilicet possessionem dandam, quā auferam per furtum, * ut. ff. de acquirenda pos- sessio. l. rem quę nobis. & ff. de cōdi. tri tica. l. ii.

Istā gl. sequitur Ias. & ē de mente aliorū

Odio furis qa semper fur dicitur in mora. & morosus interuu rei non liberatur Ias.

Istæ solutiones reprobā tur à doc. vide hic per eos.

paret ᵃ eos dare oportere: quamuis sit aduersus eos etiam hæc in rem ᵇ actio, per quam rem suam quis esse petit. ¶ Appellamus autem in rem quidem actiones, vēdicationes: ᶜ in personam verò actiones, qui-

b ¶ In rem actio. Idest rei vendicatio, quę ꝑ dominio de iureciuili uel gentium quæsito intenditur, vt. ff. de rei ven. l. in rem. Item not quòd hic. §. locū habet in quolibet malæfidei possessore alienæ rei: non solum in fure, vt supra de re diui. §. si tamē & ff. de condi. triti. l. prima. in fin. & l. secunda. in prin. *

¶ Vide pro resolutione. Deci. in l. si quis nec cām. §. fin. ff. si cer. pet. l. fi. ¶ Interdum etiam cōtra bonæ fidei possessō. datur cōdictio ratione possessionis, ut. ff. de condi. inde. l. indebiti. §. sed & si nūmi. Sed nunquid etiam rem suam potest quis etiam à non fure per condictionem sine causa codicere. vt. ff. de condictio. sine causa, per totū? Respon. secundum quosdā, ibi dicitur condictio actio personalis, non tamen talis, per quā intendatur vt aliquid detur. Alii dicunt, quòd si alicubi inueniatur cōdictio sine causa pro sua re competere, de utili intelligendum est.

ADDIT. Dic secundum Ioan. Fab. quòd prima est verior, nam per eā non agit dominus ad dandum nisi contra furem, supple & malefidei possessorem, ut hic in glos: sed ad restituendum, uel forte ad possessionem agi debet secundum Angelum.

c ¶ Vendicationes. Siue rerum corpora

Dic secundum Io. Fab. quòd gl. procedit SYL. in malæ fidei possessore cō trectante rē mobile: qui scienter cōi rectā do committit furtū. C. quod cū eo. l. si liberā & de fur. l. alienum sed ego intelligo generaliter nomi nē malæ fidei possessore, qui rem

aliquam detinet sciente contra uoluntatē domini quia contra eum pōt cōdici & agi ad dā dum d.l. siquis uee cau- sam. §. a.An.

poralium, de quibus dictum est. C. de rei vendica. per totum. & ff. de vendi. per totum: siue rerum incorporaliū, de quibus est. ff. si vsusfru. per totū, & ff. eodē. si serui. ven. per totum, siue sint directæ, siue utiles istæ vendicationes, ut ff. de publi. per totum, & ff. si ager vecti. per totum.

a ¶ Quibus. Ideo dicit, quibus, quia sunt & aliæ, quibus non intendimus dare vel facere, sed restitui: ut commodati actio & depositi, & similes, & istæ non appellantur cō dictiones in stricta significatione acce pto vocabulo † vt hic dicitur. Vel dic quòd etiā in actione commodati, & depositi, & similibus, intenditur dari uel fieri. l. ipsa detentatio rei: quaquibus si ipsum factū possit quis in stipulatione deducere, ut. ff. de verb. obli. l. vbi autem non apparet. §. qui id, quod nō fieret, nisi aliquid daretur, um suæ rei nulla fit stipulatio, sed alienæ tantum, vt supra de inuti. stipula. §. primo.

† Hanc approbāt do. quia hic semper loquitur solum de actionibus, quæ cōpetunt ad dandum. sed istæ, de quibus in gl. cōpetūt ad reddēdū seu restituendū. l. i. §. si reddita & l. si certo. §. rē ti. dedi ff. cōmo.

bus dare aut facere oportere intē ditur, condictiones.[b] Condicere enim est denunciare,[c] prisca lingua. Nunc verò abusiuè[d] dicimus, cōdictionem, actionē in personā esse, qua actor intendit dari sibi oportere: nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit.

¶ Cum persecutio iudicialis tria respiciat, rē, pœnam, & vtrunque simul: reales & personales persequūtur rem, excepta actione depositi in casu tumultus, incendii, ruinæ, & naufragii: tūc enim vtrunque complectitur. hoc dicit.

¶ Sequens[e] illa diuisio est, quòd quædā actiones rei persequendæ gratia cōparatæ[f] sunt, quædā pœnæ persequendæ quædam mistæ[g] sunt.

¶ Rei persequendæ causa comparatæ sunt omnes in rem actionum in hoc titu.

b ¶ Condictiones. Scilicet appellamus.

c ¶ Denūciare. Dicunt quidā, quòd qui uolebāt alium cōuenire, primò hi denūciare debebant, vt argu. ff. de serui. vrba. prædi. l. quidā. Sed hoc non placet, quia ex uoluntate, aut bonitate, vel urbanitate hoc non fit, non necessitate. Sed dic, † quòd hęc denunciatio fiebat per magistratus, cum actiones constituebant vel dabant, vt. ff. de origi. iur. l. secunda. § omnium. quod est hodie sub latum, ut in fin. huius. §. dicitur, & C. de formu. l. prima. & secunda.

† Idem Joā Fa. Placen. Ang. & Ia. & † singul. secundū Ang. & Ia. f.

d ¶ Abusiuè. Verè abusiuè dicitur cō dictiò, id est actio in personam, quia non bene cō sonat nomen rei, quàm signat: quod fieri debet vt supra de donatio. §. est & aliud.

e ¶ Sequens. Hęc est tertia diuisio actionum in hoc titu.

f ¶ Comparatæ. idest adinuentę.

g ¶ Mistæ. Sed nonne quędam sunt, quæ nullum horum habent: ut si † agone quid fiat in loco sacro, uel sancto: vel si factum est, ut tollatur, & aliæ similes, quę neque ad rem, neque ad pœnam, neque mistim se habent, sed vel ad rei reuerentiam vel ad publicam utilitatem dantur? Respond. satis ad rei persecutionē, scilicet diuinæ rei vel publicæ, pertinent, cuius nomine agere videor, vel etiam meo nomine, † cum cuiuslibet intersit Deum uenerari, ut C. de hære. l. quarta.

† Ista gl. bene dicit, et cū ea transeūt cōiter doct. hic.

¶ In

a ¶In rem actiones. Scilicet quæ decem sunt, vt diximus supra eod. §. item Seruiana. Sed certè videtur, ꝙ sunt omnes pœnales: nā in eis iurat̄ in litem, ut. ff. de rei vendi. l. qui restituere. & ff. de in litem iuran. l. in actionib[9]. Sed dic, quòd illud, scilicet iuramentum in litem, non fit iure actionis, sed officio iudicis, vt infra eod. §. præterea. in fi. §. vnde nō dicuntur pœnales. Alii tamē dicebāt quòd iō non dicebantur pœnales, quia nō originaliter illud fit ꝙ crescant per sacramentum in litem, sed ex contumacia, vt. ff. de in litem iuran. l. j. & ideo magis attēdebant qđ naturaliter erat, quā quod incidenter. Sed certè actio depositi in quatuor casibus ab initio est rei persecutoria: & tamē dicitur pœnalis in respectu quòd crescit ex contumacia, vt ī ꝓximè & infra eodē. §. quadrupli. aliàs. §. sed furti. ve r. at illę. vnde primam responsionem approbo. ADDITIO. Secundum doc. hęc gl. videtur aduersari gl. magnę positæ in pœnales, in versic. item aduersus in prin. supra eo. quę videtur cōcludere, quòd ibi illa actio dicatur pœnalis, quia iuratur in litē: & tamē secundū eos cōstat, ꝙ illud iuramētū venit offi. iudi. sic in qualibet alia actione, & dicūt hāc gl. esse veriorē.

Iuramētū in litē præstatur in actionibus realibus.

b ¶ Ferè. Ferè dicit ꝓp actionē ex stipulatu, per quam pœna petitur, nec inspicitur ꝙ intersit, ut supra de inutil. stipulat. §. alteri. secundum quosdam, quod est falsum.

SYL. Rō est, quia illa pœna venit ex cōuētione, nō aūt ex dispōne legali, ut nos loqimur. ita hic Nico. &. Ia. declarant.] ¶Immo ꝓp actionē depositi in quatuor casibus, vt infra subiicit. Item ꝓp actionem redhibitoriā quæ dat̄ ī duplū aduersus vēditorē, qui neq; pretiū, neq; accessiones soluit, ut ff. de edi. edi. l. redhibitoria.

Actione redhibitoria dat̄ in duplū.

nes. [a] Earū verò actionū, quæ in personam sunt, eæ quidem, quæ ex contractu nascuntur, ferè [b] omnes rei persequēdæ cā cōparatæ videntur: veluti quibus mutuā pecuniā, vel in stipulatum deductā petit [c] actor: item commodati, depositi, mandati, pro socio, ex empto, vēdito, locato, conducto. [d] ¶ Planè si depositi agatur eo nomine, ꝙ tumultus, incendii, ruinæ, naufragii cā depositū sit, ī du-

c ¶ Petit actor, ad utrāque aūt. s. ad mutuū, & ad eam pecuniam, quę in stipulatū deducta ē, certi cōdictio datur, vt. ff. si cer. pe. l. si quis certū & ī de ver. obli. in prin. itē ꝙ ad mutuū det̄ cōdictio spālis de mūtuo, vt ī qui. mo. re. cō. ob. ī prin. ad pecuniā deductā ī stip. det̄ cōdictio certi gñalis, si certū sit vt ī de ver. ob. ī prin. ¶ In utroque casu opi. gl. cōiter approbatur, ut dicit Deci. in l. certi cōdictio. in prin. in gl. j. ff. si cer. pe.] SYL.

d ¶ Conducto. Sed nonne oēs istę dant̄ ad interesse ēt, qđ est extra rē, vt. ff. de act. emp. l. i. in prin. ergo peto aliquid, qđ tibi non adest: ergo sunt pœnales. †Sed dic trib[9] modis dicī actionē pœnalē. Primo illa, quæ hincinde ē pœnalis, ut furti, & similes, quādo peto qđ mihi abest, & qđ tibi non adest, & hoc mō acceptæ, dicuntur hic istæ nonpœnales. Scđo. qñ ē pęnalis ex pte una. s. ex pte rei tm̄, qđ est ubicunq; actoris interesse excedit id, qđ reo adest: & in hac significatiōe actiones istę dicunt̄ pœnales. s. ex empto, & similes, & etiā rei vendicatio, qñ in litem iurat̄, & ꝙ inspecta ꝑsona rei tm̄ pœnales dicant̄, probat̄, ff. de eo ꝑ quē fac. er.

† Dic ꝙ illud interesse nō uenit iure actionis sed officio iudicis. Fa. Aug. & Iaj.

.j.§. si plures. & l.fin. & supra eo.§. pœnales.¶ Tertiò dicitur pœnalis in pecta psona actoris tantū, vt si acce pisti ab aliquo aliquid, vt me accusa res p calumniā:nā repeto,licet nihil mihi absit, à te.s.cui adest vt probatur. ff. de calum. l.& generali ter.§. illud erit notādū. a[a] In duplū. Scilicet si reus inficietur, vt infra. eo. §. sed furti. Accur. b ¶ Ipsius. Scilicet hęredis. Ex dolo enim defuncti in simplum tantū, vt.ff.de posi. l.j.§.j. Et ēra tio quare in his quatuor casibus datur in duplū, & in aliis in simplū, quia hic ex necessitate deponitur nec potuit p uidere apud quem deponeret, vt.ff. deposi.l.prima.§.merito.

iudicio conuictus, tenetur ad duplū. ADDITIO. Quod ait in text.aliæ tantum pœnę &c.quid autem de pœna,quę in conuentionem deducta ē? nam ex maleficio non debetur, sed ex contractu l.Lucius Titius.ff.de act. empto. vide hic explicatum hic per Hotom.

† Istam gl. impugnant Ioā.Fa. & Iaso. hic. Est enim ridiculum quòd actiones hic enumeratæ & cæteræ bonæ fi.propter ea quòd in eis iu retur in litē sint pœnales, per ea quæ habentur supra in d.§.pœnales in gl. mag. in uers. item ad uersus. in prin.

plum[a] actionem Prætor reddit: si modo cum ipso, apud quem deposi tū sit,aut cū hærede eius de dolo ipsi[b] agit:quo ca su mista ē actio.

¶ Actionum descendentium ex maleficiis quædam sunt persecutoriæ pœnæ tantum, quædam mistæ tam rei quàm pœnæ: primum per vnum, vltimum per tria exēpla declarat.

¶ Ex maleficiis verò proditæ actiones, aliæ tantum pœnæ perse quendæ causa cō paratæ sunt, aliæ tam pœnæ,quàm rei psequēdæ: & ob id mistæ sunt. ¶ Pœnā tantum psequitur quis actione furti. Siue n.manifesti agat quadrupli,[c] siue n manifesti dupli, de sola pœna agitur.nā ipsam rē,p pria actione pse quitur quis .i. suā eē petēs:[d] siue fur ipse eā rē possideat,siue alius q libet.[e] Eo amplius aduersus furē ēt cōdictio[f] est rei·

c¶ Quadrupli. Sed quare plus manifestum furtū punitur quā non manifestū, cum clā facta magis puniēda sint, vt.ff.de administra.l.tuto. lege non existimo. &.ff. de ritu nupt. lege.vlt. Respond. immò magis delinquit qui palam†quā qui clam amouet vt supra ui bonorum rapto.in princ. vnde magis punitur, vt argu. ff. de offic.pręsi.diuus.

† Hoc uerum in iis, quæ sunt de genere probibitorum, secus in iis quæ possunt esse licita et illicita.Ni. Bal. Iosn. Fab. Placen. Ang.& Ias.

SYL. ¶ Ex maleficiis. Casus In declaratione terminorū non figuratur .tex.n. per se clarus est.No.quòd duplū uel quadruplū in actione furti est totū pœna.Item q pro furto nō imponitur nisi pœna pecuniaria de iure.Itē q in quadruplo in actione vi bo. raptorū cōprehendit æstimatio rei, & sic simplū est rei persecutio, triplū pœna.Itē q actio l. Aquiliæ cōtra ne gātē cōpetit ad duplū. Itē quòd qui sine causa & fraude differt præstare legata relicta piis locis, si fuerit in

ADDI. Sed per hanc solu . non respondetur contrario in gl.alle.unde dicas secundum Dy.quem cæteri sequuntur, quòd iste tex. procedit in omnino illicitis, contrarium autem in iis,quę possunt esse licita & illicita,secundum Ang.

d¶ Petens,s.rei vendicatione.

e¶ Quilibet, vt supra de oblig.quæ ex delicto nascun.§.si.

f¶ Condictio. Scilicet furtiua, quæ soli domino datur, & hęredi eius,ad uersus furem & eius hæredem,vt.ff. de

Crimina facta palam sunt grauiora.

Condictio furtiua datur soli domino.

de condi.fur.l.j. & l.v. & supra de oblig.quæ ex delic.nascun.§ fi.
a ¶ Quadruplo. Usq; .s.ad annū, post annum in simplum, ut s ui bo.rapt. in prin.nisi in casu, ut si iudęus contra christianū agat: tūc in duplū tantum agit, ut C.de paga.l. Christianis. Sed nunquid etiam raptor tenetur actione furti manifesti? Dic q non secundū P. quia in duplū tātum tenetur, si furti conueniatur, ut ff. vi bon. rapto. lege. prima nisi in casu, ubi nec in duplū tenetur, secundū eum, ut.ff.de fur. l. si quis ex domo. sed certè ibi erat actū actione vi bo.rapto. unde sublata erat actio furti nō manifesti,† nisi in id quod excedit.ut. ff. vi.bo. rap.l.j. & ff. de acti.& oblig.l. qui seruū. sed satis uidetur quòd est manifesti furti noīe conueniatur,& in quadruplū, ut ar. ff.de fur.l.si vendidero. §. cum raptor.& l.siquis ex domo.licet Plac. contra dixerit,ut dictum est.†
b ¶ In simplū. Ubi contra confitentem datur,nam tunc in simplū,& cōtra negantem in duplū, ut hic, & infra eo.§.sed fur.& C.ad l.Aqui.l.cū tra negantem. & ff.de iniu.l.eū qui.
c ¶ Iam traditā. Ut supra ad l. Aquil.in princip. Nam ibi diuidit primū caput legis Aquiliæ à tertio capite. ex quo tertio fit condemnatio quan tum res retro ualuit in triginta diebus proximis,ut supra eodem titulo §.capite.versic.ex hoc tamen. Item adiunge actionē,quod metus cā: nā & ipsa mista est,ut.ff.quod metus causa.l.si cum exceptione. §.primo.
d ¶ Contra eos.s. hæredes, vel alios qui legatis vel fideicom missis grauari possunt, quoniam honorati sunt pecuniariter, ut supra de sing.re. per fideic. relic.in princi. & ff. de leg.j. planè.ii. in fin.
e ¶ Venerabilibus locis. Quę multa sunt. & enumerantur in auth. de non alię. §. nos igitur. col.2.
f ¶ Distulerint.s. fraudulenter, uel sine iusta causa, aliàs nō puniuntur, ut.ff.si cer.pet.quod te.& ff.de usur. l.sciendū.& ff.de peti.hær.l.illud. Et ideo.quæ puniri ex procrastinatione vel dilatione illicita,sic. ff.de eden. l.prætor.§.sed & si seruus.i fi. Et est speciale in his legatis. in aliis legatis vel fideicommissis non præstatur duplum,sed usuræ currunt ex mora, vel saltem post contestationem litis,† & fructus rerum restituuntur, ut C.de usur.& fruc.leg. seu fideicō mis.l.prima. Item hæc legata habēt in alio priuilegium, ut si indebitum soluatur, non repetatur, ut supra de obliga.quæ ex quasi contract.in fin. Quid si primo negauit, postea

¶ Vi autem bonorum raptorum actio mista est: quia in quadruplo [a] rei persecutio continetur: pœna autem tripli est. Sed & legis Aquiliæ actio de damno iniuria dato mista est, non solum si aduersus inficiātem in duplum agatur, sed interdum & si in simplum [b] † quis agat: veluti si qs hominem claudum, aut luscū occiderit, qui in eo anno integer & magni pretii fuerit: tanti enim dánatur, quanti is homo ī eo anno plurimi fuerit, secundum iam traditam [c] diuisionē. Item mista est actio contra eos, [d] qui relicta sacrosanctis ecclesijs vel aliis venerabilibus locis [e] legati vel fideicommissi nomine dare distulerint † [f] usque adeo ut etiam in iudi-

Raptor quaactione conuenitur.

† aliàs quisq;.

† aliàs usque eo.

† aliàs desunt ista uerba nisi in id quod excedit.

Procrastinatio nocet.

† Cum b pin. istæ gl. transeunt in distinctione doc. hic Las.

† Non est opus litis conte statione secundū Laso.

postea confiteantur? Respon. potest pœnitere, †cum exoneret actorem à probando, vt. ff. de iureiuran. eū qui Arg. contra. ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. in prin. Item quid si con

mora: & ipsa re. i. sine interpellatio- ne dicam morā cōmitti ad instar mi norū, quibus legata debentur, ut. C. in quib. cau. in integ. resti. nō est ne cess. l. in minorum. Item quid si rei publicæ, vel fisco relinquat. Videt ꝙ idē sit qđ hic dicitur, cū ius diuinū & publicum simile sit, vt C. de sacrosſ. eccle. l. fin. & in authen. de nō alie. §. finimus. col. ii. Sed dico cōtra, quia pœnæ sunt molliendæ, ut di ximus, ut. ff. de pœ. l. pē. Item quid in redēptione

cium.[a] vocarentur, tunc. n. & ipsam rem vel pecuniam, quæ reli cta ē, dare cōpellūtur, & aliud tm̄ pro pœna: [c] & iō in duplū eius fit condemnatio.

¶ Actio familiæ herciscundæ pro diuidenda hæreditate, & actio communi diuidundo pro re particulari, & actio finium regundorum pro diuiden dis fundis, dicuntur actiones mistæ scilicet reales & personales vel potius mistam causam habent: in quibus iudici licitum est, vni partium adiudicare rem, si æquum sibi videbi tur. Are.

†Hoc ne fessus est, & rumquā postea negat. do eccle- Respō. punit sia uel- cum ultima let uti cō mora noceat fessione, vt. ff. de peri. & per & cōmo. rei eā pro- vend. l. illud bare lega (j) Itē quid tū, aliàs si non inficie secus. tur, sed dic Ni. Fa. at nō ualere Plac. & vel aliā pro- Ia. ponat rōnabi lem causam? Respon. quidā, quòd punitur, ne inueniatur uia per quam negantes suam exerceant auaritiam, vt supra vi bo no. rapt. §. quia tamen. Alii contra, quod verum puto, vt infra eo. §. sed furti. versi. at illę. Item nūquid hoc in legato generali & speciali locū habet? Respon. sic, secundum Io. cū vtrunq; sit legatū, vt s̄ de fideicom. hære. §. fi. & C. de fideicōmis. l. fin. in prin. Item quid si duplum non pōt soluere? Respon. luit in corpore, ut ff. de pœ. l. j. §. generaliter. & C. de ser. fug. quicunque. & ff. de in ius voca. l. penul. & fin.

Corpore punitur uitiosus qui caret are.

ADDITIO. (j) Hanc conclusionem & præcedentem limita, nisi interuenisset iustus error, quia fortè excusaretur, ut per Ioan. Fab. hic.

[a] In iudicium. Quid si in iudiciū non vocantur, sed aliàs sunt in mora? Respon. quidā adhuc idē ut dupletur: †sed hic lex contradicit. Itē in dubiis pœnæ sunt molliēdæ, ut. ff. de pœn. l. interpretatione. Sed dicā currere usuras, & fructus deberi ex

†Hoc ne rum sine gauerint aliàs re-

captiuorū? Videt idē, quasi sic rei venerabili sit relictū. Sed certè non extendam. s. id quod dicitur in hoc. §. ad hunc casum, cū sit pœna. Itē quid si Deo, uel alicui sancto, vel admini stratori †quæ idem valent, ut in auth. de ec. ti. §. si quis in noīe. coll. ix. & ff. ad l. fal. l. j. si quis. & §. ad muni cipium? Respō. locum habet hic. §. quia venerabili loco est relictū, ut ff. de annu. leg. annua. §. à Titia.

Respublica & fiscus nō habent priuilegium ecclesiæ in legatis sibi factis.

† aliàs qui.

quiritur uocatio in iudicium La.

[c] Hanc gl. mirum in modum extollit Alex. ī l. si quis seruo. in addi. ij. ad Bar. C. de fur.]

SYL.

ADDI. No. ex hac gl. ꝙ in pœnalibus nō fit extensio de similibus ad similia, qñ pœnæ imponūtur habito respectu ad priuilegiū alicuius personæ: etiam si ipsi casus essent a iure æquiparati, vt pulchrè per Ias. hic, qui allegat duas glo. iuris cano. con trarias, vide per eum.

Cōditio ex lege est sæpe mista.

[c] Pro pœna. Si hæc est ratio vt sit mista, patet ꝙ condictio ex l. illa. si qui

quis in tantã. sit mista, vt. C. vnde vi, si quis in tantã. Itẽ & illa conditio, quæ dat ex l. Constantini, vt C. fin. regun. l. si constiterit. & omnes illæ actiones, vbi & res & aliquid pro pœna petitur, qd' verum est.

Diuisio. ¶ Quædã actiones ¶ Diuidit in tres partes. Primò ponit dictum generale. Secũdo illud per exempla declarat. Tertiò ponit quæ possunt esse partes iudiciales in istis actionibus. Secunda ibi (Qualis est.) Tertia ibi (In quibus &c.) Are.

¶ Quædam'actiones mistam causam obtinere videntur, tam in rẽ quàm in personã: qualis est familiæ[b] herciscundæ actio, quæ cõpetit cohæredibus de diuidenda hæreditate itẽ cõmuni diuidũdo,[c]

SYL. ¶ Quædam actiones, Casu. Figurari non debet in §. declarante alias mistas actiones alio respectu, iõ uo. ex hoc tex. ꝙ hic verbũ, videtur, importat veritatem: quia verè dicunt & propriè mistæ, quicquid in contrarium hic dicant doctor. vt declarat hic Zasius. Itẽ quòd hæ tres actiones mistæ sunt. Item ꝙ actio famil. herciscun. datur inter cohæredes, ideo nisi quis sit hæres, non datur hoc iudiciũ, præter quã in quarta arrogati. l. per familię. §. si quarta. ff. eodem. Itẽ actio commu. diuidun. ad quid detur, & quòd datur ꝓ cõi re diuidẽda, qualitercunq; sit cõmunis. Item ad quid & quãdo detur actio fin. regun. Item quòd in his tribus iudiciis pmissum est (ex causa tamen) iudici tribuere vni totum vel partem, data alteri æstimatione in pecunia]

†Et made. Bald. Fa. Angel. & Ias. ¶ Quędam actiones. Hic adiicitur secundum quosdam †tertium membrum illi diuisioni quam habes supra eo. §. i. vt ibi diximus.

b ¶ Familiæ hercis. actio ista iõ sic dicitur, quia familia pro hæreditate ponitur.

SYL. ¶ Adde tex. in l. pronũciatio. §. familiæ. ff. de ver. sig. & dixit Cice. in Topi. Proximus agnatus familiã habeto. l. fin. in fine. C. de verb. significa.

¶ Et herciscundæ, i. diuidendæ. nam hercisco, cis, i. diuido diuidis, q. d. actio diuidẽdæ hæreditatis. Itẽ ideo dicit mista, quia in qualibet re mihi adiudicata partẽ habeo iure meo: & quo ad hoc ẽ in rẽ, itẽ partem vice con sortis, & vt ab eo, quia portio mea erat sua, & quo ad hoc est p̃sonalis. † Vel iõ dicit mista quia in ea petunt dominia rerũ corporaliũ nõ dari, sed tradi vel assignari pro parte sua: & in hoc dicit realis. Itẽ petunt fructus, si alter rũ eos pcepit, vel ipse solus impensas fecit: & hæc petuntur dari. i. vt fiant sui cui dantur: & pp hoc dicitur personalis, vt. ff. familiæ hærciscun. l. item Labeo. §. familiæ. & supra de oblig. ex quasi contractu. § itẽ si inter. & supra eodẽ. §. sic itaque. Sed quãto tpe durat? Respon. ann xxx. inspecto potius quòd sit personalis, ut C. de anna. excep. l. j.

†Glo. inepte loquitur Ia.

† Istam sequitur Fa. Angel. & Ias.

Actio fa. herciscun. durat. an. xxx.

SYL. ¶ Adde ꝙ hęc opi. uera est, sed non ꝙ elapsis xxx. ann. diuisio peti non possit (nã hoc casu nõ prohibetur) sed ita demũ nata actione, si per negligentiam quis prosequi desinat, nõ datur amplius actio: & hæc opi. Bar. est communis. de qua vide late Ioan. Fran. Balbũ in tracta. prescri. c ol. cxxix. versi. xiij. quæro.]

¶ Item quero ex quo nascitur? Respon. secũdũ Mar. ex uolũtate agentium, vt. ff. fami. hercis. l. j. Sed certè immo ex quasi contractu, ut supra de oblig. quæ ex quasi contractu. §. item si inter in fin. Accur.

SYL. ¶ Substantia tamen actionis nascit ex uoluntate, ut declarat hic Zasius in vj. no.

c ¶ Communi diuidũdo. Quæ sunt

hic loco personaliū præstationum, & quæ loco realium, dic eodem modo vt proximè diximus in actione familiæ hærciscundæ,& idem in proximo casu.& facit ad hunc.§.ff.communi diuidū.

quæ iter eo redditur, inter quos aliquid commune [a] est, vt id diuidatur: item [b] finium regundorum actio, qua inter eos agitur, qui confines [c] agros habent. In quibus tribus [d] iudiciis permittitur [e] iudici, rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo adiudicare: [f] & si vnius pars prægrauari videbitur, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare.

lege per hoc iudicium.§. sicut.

SYL. ¶ Adde textum expressum in lege si quis putans.§. penultimo. ff. communi diuidundo.

a ¶ Aliquid cōmune. Scilicet sine societate, uel cum societate, ut.ff. pro socio lege quibus.& l.si actum. & supra de obligationibus ex quasi contract.§. item si inter.

Istam gl. sequūtur Fab. et Ang.

b ¶ Item finium regundorum. Scilicet est mista, vt hic,& .ff.fini.regū. l.sed & loci.§.in iudicio.

c ¶ Confines. Quid si domos habēt conuicinas? Respon.non habet locū si hincinde sint domus,* ut.ff.finiū regundorum.l.quarta in fine.* Si autem ex altera parte tantum sit domus,ex altera fundus: tunc locū habet utile iudicium finium regundorum,ut.ff.finium regundorum. l.secunda,in principio. Et adiunge his tribus actionibus mistis quandam aliam,scilicet hæreditatis petitionē, vt C.de petitione hęredita. lege hæreditatis.&.ff.de petitione hæredit. lege siue bonæ fidei.§.i.*

** Dic et l.ii.in prin. eo. ti. & est rō, quia in agris faciliter turbantur confinia: non sic in urbanis, tō id in rusticis in spē fuit prouisū. SYL.*

¶ Dic quòd est realis, non mista,vt declarat Iason in rubrica.ff. si certū peta.col.pen.& in l.fina.col. penul. C.de codicil.

Ange.

** Alids est l. sed & si lege.§.petitio*

¶ Item quid de omnibus noxalibus actionibus? videtur enim quod sint in rem,quia contra quemlibet possidentem seruum dantur, ut infra de noxa.act.§.oīs autem. Item quid de actione de tigno iniuncto? nam & hæc datur contra quēlibet possidentem,vt.ff.de tig.iniunct.lege prima, in fi. Item quid de actione. Quod metus causa? nā & hæc quemlibet possidētem perquirit, ut.ff. quod metus causa. lege si cum exceptione.§. Pedius. Item quid de actione in factū, quæ datur cōtra eum, qui aliquid habet in loco publico positum, ut.ff.ne quid in loco publico, lege secunda.§. antepenultimo? Item quid de actione in factum, siue interdicto quod ui aut clam? nam & hæc contra possidentem datur, ut.ff. quod ui aut clam, lege competit. in fine. Item quid de actione. Ad exhibendum? nam & illa possidentem persequitur, sicut & & cætere superiores,vnde videntur omnes in rem, vt.ff.de actionibus & obligationibus. lege actionū genera. Quidam dicunt eas anomalas, idest, nec in rem, nec in personam. Sed dic omnes esse personales, * ut patet in actione. Ad exhibendum, ut.ff. ad exhibē.l. iii.§.est autem personalis hęc actio.

** In rem scriptas Ang.& Ias.*

¶ Adde,quòd sunt personales in rē scriptæ.ut latè declarat Iason. in rubrica.ff.si certum petatur, colum.i. SYL.

d ¶ Tribus. Scilicet familiæ herciscundæ,communi diuidun.finium regundorum.

e ¶ Permittitur. à lege. Accur.

f ¶ Adiudicare. Et quod adiudicatur,statim fit eius cui adiudicatur, vt infra de offi.iudi.§.fi.

¶ Quarta diuisio actionum. Nulla actio extenditur extra quadruplum: & in simplum agitur regulariter ex omni contractu: in duplum verò ex furto non manifesto, & ex lege Aquilia, & ex seruo corrupto, & ex deposito in quatuor casibus, & ex legato facto venerabili loco: in triplum verò, quoties agitur in plus debito, vt aduersarius maioribus sportulis ab executore prægrauetur: in quadruplum verò furti manifesti, & quod metus causa. hoc dicit. Aretinus.

¶ Omnes autem actiones vel in simplum conceptæ sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplū: vlte-

¶ Omnes autem. ¶ Hic ponit quarta diuisio actionum, vt dicitur in gl. quia quædam dātur ad simplū, quædam ad duplum, & triplū, & quadruplū. Et diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum generale. Secūdò illud per multa exēpla in quolibet mēbro declarat. Tertiò ponit aliquas differentias inter ista exēpla. Seconda ibi (In simplum agitur.) Tertia ibi (Sed furti quidē.) Are.

SYL. ¶ Omnes autē actiones. Casus In §. aliam subdiuisionem ponente nō est nisi literaliter figurandus: sed solū loco dubitationis dici potest, quòd positio huius.§. sit superflua: quę.n. ponuntur in hoc.§. posita iam & declarata erant supra in §.sequens. sed respond. vltra doctores quòd ibi declaratus est finis actionum, id est, quòd quædam rei, quædam pœnæ persequendę causa proditæ sunt, quędam mistæ; sed hic tractatur inquantum se extendant actiones: & quia adduntur aliqua, non est quare hic.§. dicatur superfluus. Nota, igitur primò diuisionem hanc actionum, vel potius subdiuisionem. Item quòd nulla actio extenditur vltra quadruplum, & ponderando vniuersalem illam negatiuam potest comprehendi etiam actio proueniens ex partium conuentione; vt scilicet non possit etiam pena cōuentionalis quadruplum excedere. Item quòd agere in simplum, & tē persequi, pro eodem supponunt. Item quòd simplum non est pœna, licet numeretur inter pœnales actiones dupli, tripli, & quadrupli. Item quòd actio serui corrupti datur ad duplū damni cuiuscunque & vndecunq; prouenientis facti domino, lege in hoc iudicium. ff. de seruo corrup. Item nota quòd sufficit, quòd seruus factus sit deterior, & sic comparatiuè ad priorem statum, etiam quòd prius esset malus, & quòd aliàs fuisset idem facturus, quia non hoc contemplatur, sed an sit suo consilio & hortatu factus deterior. Item quòd hæc actio non datur nisi in seruo corrupto, non autem in libero homine: quod intelligitur de actione directa, secus de vtili ex æquitate lege vt tantum.§. primo ff. eodem. Item nota. quòd quis tenetur de consilio, ex quo consiliū cadit in delictum]

a¶ Omnes autē. Hæc est quarta diuisio, quę fit in hoc titulo.

SYL. ¶ Hæc gl. communis est, quāuis Io. de Eremo in arbore ponat hic quintam diuisionē, & Azo. præsupponat hic nullam poni diuisionem, tanquā hic.§. pendeat à §. sequēs, supra eodem

dem qualibet opinio potest sustineri.]

a ¶ Vlterius. Scilicet ultra quadruplum. Sed contra in lege Aquilia, vbi occasione vilis serui interfecti agitur ad unam hæreditatē perditā, quæ valet cē tum marcas, † ut supra ad legem Aquiliam. §. illud Item contra de eo, qui vilem clauum de naue abstulit, qua re tota nauis perijt. nam ad totum damnum tenetur: quod etiam quadruplum & ultra excedit, ut ff. de incen di. ruina naufrag. lege tertia. §. Sena tusconsul. Item aliud contra. in actione ex empto. vbi occasione pecoris morbosi totus meus grex con taminatus est: uel occasione tignivitiosi tota domus corruit, ut ff. de actio. empt. l. Iulianus in princip. Sed certè his tribus contrarijs non agitur ad aliquid, quod sit pęna, inspecta persona agentis, † sed totum est suum interesse: nā hunc. §. intelligo quando pœnalis est actio ex utraq; parte. Item contra in eo, qui manumisit seruum alienum in præsentia principis: nam duo mancipia domino, & tria similia dat fisco: & ita in quintuplum damnatur, ut C. de ijs qui à non domino ma. lege finali. Item contra in eo, quod dicit lex: si dedi tibi pecuniam, ne mihi calumniam faceres, & ab alio accepisti, ut calumniam faceres mihi, in octuplū mihi teneris, ut ff de calumnia. lege & generaliter. §. fina. Sed certè primo casu præstatur pœna diuersis, non unimec est ibi aliqua pręstatio vltra quadruplum. in secundo autē casu nō una actione habeo octuplū, sed duabus. Item cōtra in eo, quod dicitur: si dedisti pecuniam, ne mihi fieret calumnia: nā tu repetis quòd

† Octo unciæ faciunt marcā. Las.

† Istam sequuntur Dy. Ni. Fa. Ang. et Las.

rius [a] autem nulla actio extenditur. In simplum agitur, veluti ex stipulatione, & mutui datione, empto, vendito, locato, conducto, mandato, & deniq; ex aliis q̄ plurimis causis. ¶Quinq; actio--

dedisti, & ego in quadruplum prosequor, ut ff. de calumniato, si quis ab alio. in principio Sed certè duobus fit præstatio: & ne utri vltra quadruplum. Item contra in eo, quod dicit lex, seruū in seruitutē reuocari occasione leuis offensæ: & ita pœna in immensum excedit, ut C. de libertis & eorum liberi. si manumissus. Sed dic, quòd illa est accusatio, non actio. Vel dic, quod non præstatur pœna habito respectu ad rem. Item contra in eo, qui surripuit seruum fiscalem: nam damnatur in duodecim libris argenti, & seruo restituendo, ut C. de seruis fugi. l. si quis seruum. Sed ibi non fit relatio ad ipsam rem uel ad simplum. Est enim hic. §. intelligendus † quando actio est pœnalis, & in pœna ad ipsam rem habetur respectus. Item contra supra de inuti. stipulatio. §. alteri. Nam ibi non inspicitur quanta sit pœna, sed tota exigitur. Sed ibi nō habetur respectus ad ipsam rem. Vel dic aliud in pęna conuentionali, ut ibi, quā in legali, vt hic. Item contra in eo, quod dicitur, cum quis emit administrationem. Nam qui accepit pecuniam ab electo, quadruplum reddet, & sua bona confiscantur, & cingulo priuatur, ut in authentica vt iudices sine quoquo suffra. §. sic igitur. in fin. co lat. secunda. Sed illud fit per accusationem, non per actionem.

¶ Dicatis breuiter, q̄ regula est, q̄d supra quadruplum pœna. l. nō extē ditur. Primò fallit in l. Aquilia, in qua ęstimatio pōt excedere quadruplum: & ratio fuit, ut cōpescerentur homines, & retraherētur ab occidē dis hominib. Secundò, in auferente clauum nauis, quo regebāt: & in auferente

Libertas tollitur per leuē offensam.

† Idem Ni. Fa. & Angelus dicit in l. q p̄cedens, solutio est necessaria ad istud contrarium.

Syl.

nes hic positae dantur ad duplū hoc dicit. Aret.

¶ In duplum agimus, veluti furti nec [a] manifesti, dāni iniuriae ex lege Aquilia, [b] depositi ex quibusdam [c] causis: item serui corrupti, q̄ competit in eum cuius hortatu cōsiliove seruus alienus fugerit, aut contumax aduersus dominum factus est, aut luxuriose viuere caeperit, aut denique quolibet modo deterior factus sit. [d] In qua actione earū etiam rerū, quas fugiēdo seruus abstulerit, aestimatio deducitur. [e] Itē ex le-

ferente dolo malo q̄d ex naufragio quorum ratio est priuilegiū naufragis cōcessum propter frequentiā raptorū. Tertiò in venditione tigni vitiosi aut pecoris morbosi, cuius ratio est, quia cōtractus ē bonae fidei. Quartò in l. fin. C. de ijs qui à nō do. cuius ratio est, quia poena illę debētur diuersis personis. Quia quādo plures actiones ex eodē crimine oriuntur in diuersis personis, una non tollit aliam. §. patitur. supra de iniurijs. Quintò, in colūniatoribus, ad reprimendam eorum audaciam, quia tunc consequitur octuplum lege & generaliter. §. fina. ff. de calumni. sed hoc ideo est, quia super eodem delicto oriuntur mihi duae actiones, quae prouenīunt ex diuersa radice. Sextò, quando sumus in re inęstimabili: puta in reuocatione serui in seruitutem: nam tunc nō habetur respectus ad rem, sed ad nescio quam tacitam conditionem ex lege sumptam, quae censetur esse in manumissionibus resolutiua libertatis. Septimò quando per uiam solēnis accusationis pęna imponitur: vt in ementibus administrationes. Octauò potes addere, ubicunq; iuratur in litem: quia cum iuretur aliquando ex affectione, potest quadruplum excedere, licet iudex debeat moderari lege in actionib. ff. de in litem iuran.]

a ¶ In duplum. Furti nec manifesti vt supra de oblig. quae ex delicto nascuntur §. poena.

b ¶ Ex lege Aquilia. puta per infi ciationem, ut infra eod. §. sed furti versi. at ille.

c ¶ Ex quibusdā causis. veluti q̄d tumultus, incendij, ruinę naufragij causa depositum est ut supra eo. §. rei persequēdae.

d ¶ Deterior factus, sit. s. in mente: nam si in corpore, locum habet lex Aquilia, vt supra ad l. aqui. in prīci. & hoc siue fiat de bono malus, siue de malo deterior, ut ff. de ser. cor. l. j. §. persuadere usq; in fin. & l. seq.

ADDITIO. Not differentiam inter istam actionem serui corrupti & actionem legis Aquiliae pro seruo: quia hęc competit, quoties in moribus seruus est deterioratus: sed lex Aquilia habet locum, quando mores non mutantur, sed corpus laeditur, ut ibi. Ang.

e ¶ Aestimatio deducitur, ut omne cum ipsa rem damnum dupletur, (j) siue peruenerit res quam secum seruus portauerat, ad ipsum solicitatorem, siue ad alium, ut ff. de ser. uo cor. l. in hoc iudicium. Sed nunquid iure actionis fit haec aestimatio uel iudicis officio? Respon. fit iudicis officio, secundum In ita fit in actione. Quod metus causa. ff. quod met. causa, si cum exceptione. §. j. & §. quadruplatur.

¶ Glo. cōmūniter damnatur, q̄ imò torum veniat iure actionis, nec exēplū ac. quod met. causa. obstat, quia ibi

gato quod venerabilibus locis relictum est, secundum ea quæ supra diximus.ª

¶ Actor petens per dolum in libello maiorem quantitatem quā debeat, vt reum maioribus grauet expensis, tenetur in triplo eius damni, quod reus passus est: in quo triplo continetur simplum pro damno. Ang. Aretinus.

¶ Tripli verò agimus,† cum quidam[b] maiorem † vera æstimatione quantitaté in libello[c] conuentionis inserunt, vt ex hac causa viatores, id est, executores litiū, ampliorē summā

ibi est locus purgationi, quod non est in actione serui corrupti.]

¶ Sed pro filio corrupto vel ꝓ filia qualiter agitur? Respon. habet vtilē hāc actionē,† ut ff.de ser.cor.l. vt tā tum.§.j. vñ dicūt ꝙ ueniet interesse patris cōsistēs ī operis filij, quia nō vult operari: & cū sit corruptus, aliud q̄ opera non potest æstimari, q̄a liberum corpus non recipit æstimationem, ut ff.de ijs qui deie. vel effu. l.fi. habet enim istam utilem ac si esset in bonis: & erit in eā. s. summam, quā ipse æstimauerit suo iureiurādo, ut de actione iniuriarum dicitur, vt supra de iniurijs.§.pœna. & ff.de iniur l.constitutionibus.

†Sequūtur hāc glo. Ni. Fa. Ange. & Iaso. et idē in marito pro uxore, secundum eosdem.

SYL.

¶ De hoc ęst casus in l. ut tantum. §.j.ff.de seruo cor.

¶ Vel dic, quod primo ęstimat iudex summam, ad quā cōpetit, ut ar.ff.de custo.reorum.l.si quis reum.

ANDIT.(j) Scilicet tunc illatum & æstimatum: secus in eo quod postea sequitur: quod facit, ut ille, qui deflorauit virginem, & persuasit alicui ut semel vnum malū faceret, nō teneatur de fornicationib. cum alijs viris vel cęteris malis postea commissis, ut per Ioan. Fab. & Ang. hic.

a ¶ Diximus. supra eo.§. ex maleficiis. ver. item mista.

¶ Tripli verò. Casus. ¶ Cū tex. exemplū vnicū ponat, in quo pęna tripli sibi locū vēdicat nō ex ratione aliqua, sed q̄a ita legislatori placuit, q aliquid taxare debebat loco & noīe pœnæ, nec magis ad triplum quā ad simplū astringebatr̄, nō est quærēda aliter ratio dubitādi aut decidēdi in ijs, quę positiui sunt iuris, ꝓsertim cū simus in tex. correcto per cōsuetudinē, vt dicūt hic doc. quia hodie nūcijs dantur, salaria uel ex publico vel pro distantia itineris. No. qđ dicitur ī tex. Item quòd olim actiones proponebātur in scriptis., & ex hoc dicebantur libelli. Itē no. libellum iudicialem dicit conuentionalem, quod est nouum, & contra tex. in l. in conuē tionalibus. ff.de ver.obli.]

*

†Intellectum huius §. exponit, præter cæteros, Alc. li. Dispun. iij.c.17.

† alias veræ æstimationis,

q ¶ Tr. 2 Cum quidam. s. actores.

c ¶ In libello. Hic no. duo. Primò, ꝙ libellus est faciendus in cā: quod est verū iure nouo, ut hic, & C.de episc. & cle. authē. generaliter & C.de lit. cōtest. auth. offeratur. nisi in quatuor casibus, quos no. in auth. de mādata ptinc.§. si tibi. colla.iii.

SYL.

¶ Vide gl. ad quam semper recurritur in verbo, libellum, in §. sancimus, in auth. de exhiben. reis, in cap. fi. de re iudi.li.vj. Spe. in titu. de lib. concep.§. nunc videndum. vbi enumerat xlvj. casus, in quibus non requiritur libellus.]

¶ Aliud est iure ueteri. † nam tunc non fiebat nisi ex uoluntate, ut ff.de eden.l.j. nisi in casu, ut C. de digni. quoties lib.xij.

† In cā ciuili, secus ī criminali. Fa. Placē. Ang. SYL. & Laso.

¶ Adde ꝙ glo. vera est præterquam in criminalibus: nam etiā iure ueteri

ri fiebant libelli de necessitate Libellorum.ff.de accu.]

¶ Item secundò nota.quòd quantitas certa est in libello comprehendenda uel res:& ita etiam in personali actione debet actor certificare reum, ut hic & in authen. de litigi. §. ad excludendas,colla.8. & ff. de rei vendica. si in rem.§.& si vestimenta. † Tertiò not. quòd sportulę vel salaria, quæ dabantur executoribus, idest nuncijs,qui faciunt homines repræsentari, & aliàs qui faciunt huiusmodi citationes pro suis officijs, dabantur secundum quantitatem petitam, ut hic dicit. Sed hodie magis secundum consuetudinem † uel longitudinem itineris, ut C. de episco. & cleri.authed. sed hodie. Et dicas quòd hic dicitur, ex hac causa, esse causatiuè,non consecutiuè dictum. Sed istæ sportulæ, quę iudicibus dabantur, certæ sunt, nec crescuut licet quantitàs petita sit magna, nec decrescunt licet sit parua, † ut in authenti. de iudi. §. ne autem. colla.vj.Item nota, quòd reus soluebat huiusmodi sportulas, vt hic & C.de episcopis. & cleri. authenti.generaliter sed actor ei restituebat,nisi iusta causa eum uocasset,ut ff.de iudicijs. eum, quem temere. Item nota adhuc, quòd huiusmodi sportulæ quibusdam prorsus remittuntur,vt pauperibus,ut in authenti.de manda.princip.§.oportet, collatio. iij. à quibusdam pauciores exigebantur,ut à clericis, ut C. de episcopis & clericis. cũ clericis, & authenti.ibi posita,sed hodie. Alijs autem per priuilegium principis uiuentis remittuntur in totum vel pro parte, ut C.de fruct. & lib. ex penul.l.fina.Sed quæro si hæ personæ,quæ habent priuilegium, id est, de non soluendo sportulas, sportulas soluant, an habeant actionem in triplum? Dicunt quidam, quod sic, ne fauor noceat eis, ut C. de le.& constitu. quod fauore. Alij dicunt quod non, quasi suo iuri & priuilegio stultè renũciauerint, cum uolentes soluerũt: quod possunt,vt C.de pact.l. si quis in conscribendo quod verius est. †Si autem inuiti exacti sunt, in qua druplum contra exactorem uel executorem agitur, ut infra eodem §. quadrupli.Sed cum hodie caueatur de duplo restituendo,ut in authenti.de executo. §. primo collatio.7. videtur corrigi quod hic dicitur. Vnde hodie nulla est actio in triplũ quod uerum puto.Sed alij dicunt,si cautio est omissa, habet locũ quod hic dicitur aliàs habet locum authen. prædicta.

sportularum [a] nomine exigerent. Tunc.n.id, quod propter eorum causam damnum passus fuerit reus, [b] in triplum ab actore cõseque-

ADDITIO. Hæc communiter reprehenditur, quia ille .§. primus in authen. de executo. & authen libellum.C.de lit.contesta. loquuntur in diuersis titu. à text. nostro, vide hic per dominum Ias.

a ¶ Sportularum. Ideo sic dicuntur, quia in sportulis quibusdan oblationes huiusmodi ponebãt. Est autem genus vasis sportula vel sporta.

¶ Aliter interpretatur Alcia,li. iii. Dispunc. c. xvii.] SYL.

b ¶ Reus. aliæ sportulæ, quæ iudicibus præstabantur, ab vtroque præstabantur, vt in auth. vt iudi. † sine quoquo suffr.§.volumus.col la. ii. item istæ sportulæ quæ dabantur executoribus, dabantur ante litem contestatam. i.porrecto libello: istæ aliæ in contestatione causę † dabantur iudicibus. vt in authen. de exhi. reis. §. sancimus, col.v.& de iudi.§. ne autem circa hoc labor.col.vj.

† Istam secundã partẽ se quuntur Ang. et Iaso.

† Idem la. licet Fab. & Ang.d. cãt q ẽ de iure.

† Dũm ꝙ excedat in sũmã cẽ tum au reosum. Fa.Pla cen.An ge.&Ia son.

† Idem Ia. quic quid di cãt Pla cen. & Ang.

Actio nulla ho die datur in triplum

* † Meliꝰ ꝓbatur. in §. ne autẽ in auth. de ind.

† Quo ad medictatẽ: alia me-

a ¶ Con-

dictas in fi.causa. Ang. & Ias. a ¶ Consequēr. Condictione ex hac lege græca, ut subijcit: q̄ erat in alio Codice, non autem est in eo quē habemus. Et patiť actor hāc pœnā tripli, siue sine dolo, si ue cū dolo inferuit & sic cau satiuè vel cō secutiuè dicitur † Sed nō ne ēt cām admittit, ut C. de plus peti. l.j. Sed certè ibi plus delinquit: quia in certaminene gocij cautionem de petitis exegitvn de grauius, punit, ut argu. ff. de offi. præsi: diuus.

† Hæc glo. dicit contra riū eius quod supra dixerat, & ideo reprobat.

† Alias non est certum.

b ¶ Codice. quem nō habemus.

c ¶ Ex lege. condictitia.

tur: vt in hoc triplo ēt simplum, in quo dānū passus est, connumeretur. Quod nostra constitutio introduxit, quæ in nostro Codice[b] fulget, quā procul dubio † certū est ex lege condictitia[c] emanare

¶ Itæ. §. summatus est cum. §. omnes autem, tamē in specie dicit hoc: Quatuor actiones hic positæ dantur ad quadruplum. Angel.

¶ Quadrupli autem agitur, veluti furti[d] manifesti: itē de eo, q̄d[e] metus[e] causa factum sit: deq; ea[f] pecunia, q̄ in hoc data sit, vt is, cui datur, calumniæ causa negocium[g] alicui faceret, vel non faceret. Itē ex lege condictitia[h] nostra con-

item quòd contra executores magistratuū, qui plus statuto sibi pretio exigunt, agitur condictione ex l. ad quadruplum. item quòd pœna furti nec manifesti, serui corrupti. l. Aquiliæ, legatorum pio rum non solutorum, est dupli: sed in hoc differt, quia in furto non manifesto, & seruo corrupto ab ipso principio pœna ē dupli: in l. Aquilia & legatis pijs nō solutis duplum venit, ita demum, si debitor negauerit: & sic venit ex accidenti. itē quòd citationes debent fieri iussu magistratuū, & sic de commissione.]

Lex q̄dam erat, quę condictia uocabat: & sub se quādā cōstitutiōes habebat, vt hic, & ĩ. eo. §. proxi. versi. item ex lege condictitia. Acc.

ADDI. Hotoma. docet legendum cōdictitiam, in quarto casu. De cōdictia mētio fit in l. si duo §. iulianus. ff. de iiu. l. si quis certū. ff. si cer. pe.

6 VI. ¶ Quadrupli. Casum non expedit figurare ĩ declaratione terminorū p̄ sertim declaratorum in §. sequens. & in §. ex maleficijs. In §. n. nostro nihil aliud superest declarandum nisi ea, quæ concernunt materiam actionis, quod me causa, & cōdictionis ex l. contra executores plus debito exigentes. Not. primò quòd pœna furti manifesti est quadruplum. item quòd eadem pœna tenetur metum inferēs. item calumniatores & delatores, qui pecunia accepta aliquem deferunt vel accusant,

d ¶ Furti. Facit. supra de obli. quæ ex delic. nascun. §. pœna. Accur.

e ¶ Quod metus. s. actio, quæ ex cōtumacia fit in quadruplū, ut ĩ. eo. §. item actio. & usq; ad annū tantum, post annum in simplum, ut ff. quod met. causa. si cum exceptione. §. j.

f ¶ Deq; ea pecunia. Scilicet actio in factum de calumniatoribus, annalis in quadruplum, & perpetua in simplum, ut ff. de calum. l. j. in prin. & §. j. quę locum habet, si do alicui aliquid, ut calumniose † aliquem uexet datur. n. actio in factum ei, ob cuius maliī data fuit nō non ād dati. item danti, quando dedit ut sibi negociū per calūniā nō fieret, ut hic, & ff. de calum. l. j. & l. & generaliter. §. fi.

Actio in factū de calūniatoribus.

† In iudicio, secus si extra iudicium.

g ¶ Negocium. Scilicet malum. *La. licet La. con-*

h ¶ Lege condictitia. De qua dic, ut *tra.* supra

supra eo.§.triplici in fi. §. diximus. * ADDI. Hotoma.ita emendat. itē ex lege condictitia(nempe actio)ex nostra constitutione oritur.

a ¶ Constitutio.Quam n̄ habemus.

b ¶ in quadrupliū Cui quadrupli iure nouo triplū † fisco,simplū damnum passo dat, ut i authē. vt li ti.iu,i exor. lit.§. & hoc quoq;.colla. 9. & petit̄ p cōdictionem ex hac lege, q̄ non habemus cum nō sit cautū quo gnē actionis agamus,* ut ff.de condi. ex lege.l.j.

† Imo totum applicatur parti.Angel. et Iac.de Tub. contra.

c ¶ Cōstitutionis.Prædictę, quā non habemus.

† Istā gl. sequuntur communiter doct.

d ¶ Normā. i.Forma Certa.n.erat forma in consti tutio. q̄ non habemus.

e ¶ A reis. i. conuentis.

f. Sed furti Oīmodo. de actione furti cōstat,q̄ semper est in duplū,ut hic,& s̄.de obli. quę ex delicto nascū §. pœna autē. itē de actione serui corrupti nisi in casu,ut qn̄ marito in vxorē datur,& econtra,ut hic,& ff. de ser. corru.l. doli verbū §.hæc act.& l.fi. Vel dic oīmodo.i.siue neget,siue non ; non autem in omni persona.

stitutio [a] orit̄, in quadruplum [b] cōdemnationē imponens iis executorib. litium,qui cōtra nostræ constitutionis [c] normā à reis [e] quicquam exegerint.

¶ Differūt inter se actiones, quæ dantur ad duplū. Angel.

¶ Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti,à cæteris, de quibus simul locuti sumus eo differunt, q̄ hæ actiones omnimodo [f] dupli sunt:at illæ,idest dāni iniuriæ ex lege Aquilia, & interdum depositi, [g] inficiatione duplicantur: [h] in confitentem autem in simplum dantur.Sed illa, [i] quæ de iis competit, quæ relicta venerabilib. locis sunt, non solum inficiatione [k] duplicatur, sed etiam si distulerit relicti solutionem † vsque quo iussu magistratuum nostrorum conueniatur: in confitentem verò, & antequam iussu magistratuum conueniatur,soluentem, simpli redditur.

¶ Differūt inter se actione, quæ dantur ad quadruplum.Angel.

¶ Itē actio de eo, qd̄ metus causa

ADDI. Quid īportet dictio, oīmō, tradit̄ p Bar.i l.si cū exceptione.§. quatenus.ff.qd̄ me.cau.& i l.Græce. §.illud.ff.de fideiu.Ac et̄ iportat ppetuitatē act.,ut no.gl.j.&ibi Pet. de Ancha. in cle.j.de uita & hone.cleri. Ang.]

g ¶ Depositi. Aliàs ē i͂ litera d̄ dolo depositi, & tūc dic actionē d̄ positi pp dolū : nā utraq; nō pōt habere locū simul .s.de dolo actio, & depositi, ut ff. de dolo.l.j. §.j. † Aliàs nō ē,de dolo.& tunc plana est litera.

† Aliàs quonsq;.

h ¶ Duplicā tur.s.si legitimis pbationib.nō iureiuran. cōuincant̄,ut C.de l.aqlia.l.contra.& ff.deiu reiurand. l. eum qui. ADDIT. Et sic probatio per iuramentū non censetur legitima. Adde aliā gl. in principio, in verbo,legitimis.ff.de prob.Iason.

i ¶ Sed illa.s.actio ex testō. Et construe,sed illa,actio.s.ex testō,quæ.s. actio competit de ijs, quæ sunt relicta venerabilibus locis, duplicatur non solum &c.

k ¶ inficiatione. Bene dicit, inficiatione

tione, quia si confitentur: non tenentur. uel si iusiurandum detulerit actori, quia exonerat eum à probatione. ff. de iureiu. eam qui.

a ¶ Item actio. Simul. Cautè ponit illud, simul idest. una cũ eis, de quibus aliàs dixit, ut supra eo. §. quadrupli.

b ¶ Restituat. Vsque ad definitiuam sententiam, † quod intellige de secunda sententia. Nam in actione. Quod metus causa duæ feruntur sententię. Prima de restituēda re, alia de dando quadruplo re computanda in eo, ut ff. quod metus cau. si cum exceptione. §. hæc autem.

† *Dic quòd nō est necessaria nisi una sētētia, quãuis duæ possint fieri. Angel.*

factum sit, à cæteris de quibus simul[a] locuti sumus, eo differt, quòd eius natura tacitè cōtinetur, vt qui iudicis iussu ipsam rē actori restituat,[b] absoluatur:[c] quod in cæteris[d] casib. non est ita, sed oīmodo quisque in quadruplum condemnatur: quod est, & in furti manifesti actione.

¶ Quinta diuisio actionum: Omnes actiones exceptis iis, quæ hic in textu & glossa numerantur, sunt stricti iuris. Arct.

nitiua, secundum Bar. in l. Titia col. ij. ff. de a. cu.

c ¶ Absoluatur. Scilicet à prętatione quadrupli.

d ¶ In cęteris casibus. Qui numerantur supra eo. §. quadrupli. Accur.

¶ Actionum. Diuiditur in tres partes. Nam primò ponit regulam generalem. Secundò in specie ponit quæ sunt actiones bo. fi. Tertiò quòd licet olim esset dubitatio, tamē hodie clarũ est, quòd petitio hæreditatis est bo. fi. Secunda ibi (Bonæ fidei.) Tertia ibi (Quamuis.) Are.

SYL. ¶ Adde quòd potest fieri condemnatio in una tantum sententia hoc modo. Condemno te ad restituendam rem per metum habitam: & si infra certum tempus non restitueris, condemno te ad quadruplum, secundum Bar. in d. §. hęc autem.]

¶ Sed nunquid vtraque est definitiua? Dic quòd sic, quia utraque definit controuersiam, ut ff. de re iu. l. prima. Alij esse dicunt admonitionem quandam primam sententiam ut in authen. de hęred. & falci. §. si quis autem non. coll. j. & ex eo ꝙ per primam sententiam admonetur & tandiu expectatur qui metum intulit, ideo dicitur hęc actio arbitraria, ut infra eod. §. pręterea.

SYL. ¶ Adde quòd dicitur definitiua, quia definit negocium, sed alio respectu potest potius dici executio primæ sententię, quàm noua sententia defi-

¶ Actionum autem quędam sunt bonæ fidei. Cāsum non expedit figurare nisi literaliter, quia imperator stat tantum in declarando quę sint actiones bonæ fidei: & dum posset dubitari quare Impera. appellauerit stricti iuris, & non malæ fidei diuidēdo ab oppositis, quòd aliæ sint bonæ fidei, alię malæ fidei, uel quædam largioris iuris, quædam stricti, potestis ex communi aliorum sententia respondere, quòd hic liber directus est iuuenibus, in quo Impera. non considerat naturam verborum, sed effectum tantum. Et dum similiter dubitari posset, quare hæ magis sint bonæ fidei, quàm aliæ, non potestis aliter rectius respondere quàm quia ita l. latori placuit, ut declarat hic iason. Not. ergo ex hoc tex. primò, quòd actiones hic enumeratę sunt bonæ fidei: & actiones, quę non continentur in hoc tex. & in eo non enumerantur, non sunt

sunt bo. fidei: & ꝙ valet hoc argumentum, actio non enumeratur in §. nostro, ergo non est bo. fidei; qđ intellige non solum in actionibus directis, sed etiam in contrariis; quia ipsæ etiam sunt bonæ fidei. Itē nota sigillatim singulas * actiones hic enumeratas esse bonæ fidei. Item quòd hodie petitio hæreditatis, sublata antiqua dubitatione, est bonæ fidei.]

¶ Actionum[a] autem quædam bonæ fidei sunt, quædam stricti † iuris. Bonæ fidei[b] sunt hæ: ex empto, vendito, locato, cõducto, negociorum gestorum,

a Actionum. Hæc est quinta diuisio actionum. Sed quare actionũ, dicit, & non contractuum? Rñ. quia generalius & plenius loquitur dicendo, actionum, quam contractuum.

b Bonæ fidei sunt hæ. † Scilicet 17. actiones: quæ numerantur in hoc §. & sequen. bonæ fidei sunt: aliæ autē omnes sunt stricti iuris. Nam cum cunque hic non inueniam, stricti iuris eam iudicabo: † quia posito vno de contrarijs, & omnia alia intelligenda sunt, vt supra de iis qui sui vel alien. iur. sunt in princip. versic. * videamus.

¶ Adde hoc falsum in actionibus cõtrariis: quamuis possit dici satis cõprehendi, cum non specificatur magis de directis quàm de contrarijs. *Et sciendum est, ꝙ quæcunq; actiones ex contractu principis oriuntur bonæ fidei sunt licet alias stricti iuris sint, Deci. in cap. primo. in ii. lectu. de constitutio. & in cap. primo. colum. j. de proba.]

¶ Sed quare magis hæ dicuntur bonę fidei quã alię? nunquid ideo quia possit esse mala fides in alijs? Rñ. nõ, quia in omni contractu debet bona fides interuenire, vt C. de actio. & oblig. l. bonam fidem, imo si interueniat dolus in contractu bonæ fidei, qui det causam contractui, nõ valet ipso iure, vt ff. de do. l. & eleganter. in princi. Sed in contractu stricti iuris purgatur per actionem vel p exceptionem doli, vt C. de inuti. stip. dolo. Si verò incidit in contractum bonæ fidei, purgatur per actionē ex eo contractu vt ff. de acti. empti. & ven di. l. Iulianus §. si vēditor. Sed in stricti iuris, de dolo agitur, vel excipitur, vt dictum est, vt ff. de dolo. & eleganter. §. non solum. & ff. de verb. obli. l. si quis cum aliter. †

¶ Hæc opi. cõmunis est, quãuis contrarium tenuerint vltramontani.]

¶ Cum ergo dolus vbique puniatur vel mala fides, ad quid bõę fidei istæ dicuntur? Respon. aliæ stricti iuris dicuntur, quia nõ venit in eis nisi qđ strictè exigit natura actionis. Vnde non veniunt vsuræ ex mora in contractibus stricti iuris, vt ff. de nego. gest. l. quia tantundem. & C. de vsu. l. i. j. & de condit. indebi. l. prima. sed in contractibus bonæ fidei sic, vt ff. de action. empti. Iulianus. §. ex vendito. ff. de vsur. mora. §. in bonæ fidei.

¶ Adde, ꝙ hæc glos. non respondet ad propositum, dubitat enim quare hę actiones hic enumeratæ dicunt magis bonæ fidei, quàm aliæ, & non cur aliæ dicantur stricti iuris, secundum Iaso. hic.]

¶ Item in actionibus stricti iuris fructus non veniunt ex mora, si petam quod non fuit meum, nisi à tempore litis contestatæ: tunc enim incipiunt venire fructus ex mora. Sed si petam quod aliquando fuit meum, veniunt fructus ex mora: secus in bonæ fidei iudicijs, vt ff. de vsu. videamus §. si actionem.

¶ Adde quod Alex. in l. si marito §. fina. ff. solut. matri. dicit, quòd ista glos. communiter damnatur, quia iure non probatur.]

† Vtrũ habeat locum iste text. secundum ius canonicũ vide Iaso. in l. cum postea quàm. in ij. no. C. de pac. et in l. & si post. in vlt. co. ff. si quis caut.

† Simi. is gl. in c. cũ venerabilis. in ver. bo. fi. de excep.

† Glossa procedit in directis actionibus, nõ in cõtrarijs bo. fi. secundum Io. Fa. & An. hic.

† Sed si contractus sit duplex, puta quia contractu bo. fi. intercessit stipulatio, tunc dolus dãs causam cõtractui annullat e ipso iure vt per Bal. in d. l. dolo.

Instit. A a ¶ Itē

¶ Item nõ venit interesse, si rem dari est in obligatione: secus si rem tradi uel factum, ut ff. de uerbo. obliga. ubi autem. §. fin. & l. si fundum. & ff. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fi. quæ ueniũt in bonę fidei iudiciis, ut ff. de actio. empti. l. i. in princ.

mandati, deposi-ti, [a] pro socio, [b] tutelæ, [c] cõmoda ti, pignoratitia [d]

SYL. ¶ Adde ꝙ hæc gl. cõmuniter reprobatur, ut per Iaso. hic.]

Actionū arbitrariarū notitia. ¶ Ista ergo omnia, quæ vicẽ obtinent accessionum, nõ ueniunt in cõtractibus stricti iur. nisi ut dictũ est. Nec obst. ꝙ ueniunt ista in arbitrariis, quæ sunt stricti iuris; quia iudicis officio ueniunt, non iure actionis, ut infra eod. §. preterea. & §. sed istæ, in fin. Sed in bonæ fidei iure actionis † ueniunt præter vsurã quę uenit ex mora officio iudicis, ut C. deposi. l. 4. & ff. de nego. gest. l. qa tantundem. Item in bo. fidei ueniũt ea, de quibus nec actum nec cogitatum est: ut ruta, cesa, & similia, ut ff. de actio. empti. fundi. §. si ruta. & C. de actio. empti & vendit. per to. Item ex hoc. §. nota quandam differentiam circa compensationẽ: quam dic vt infra eod §. in bonæ fid. Patet ergo, ꝙ ex libera... tiu ... ... iguius iudex officiũ suum ad ea, quæ bonę fidei sunt, extendit, quã in contractibus stricti iuris: & facit supra de obliga. quę ex consensu. in fin. & ideo dicuntur bonę fidei, & aliæ stricti iur.

† Et est effectus quia tũc si iudex omittat in sententia cõdẽnare nihilominus possent peti iure actionis; secus si venirent officio iudi. vt est gl. in l. non solũ in verbo cauere. ff. de rei vendi.

¶ Adde Ias. in l. i. col. 2. C. de iudic. vbi latè disputat de veritate huius glo. quæ communiter damnatur, secundum Alexan. in l. si marito. §. fi. na. ff. soluto matrimonio.]

Additio ¶ Vnde de talibus dantur tales versus; Empti, conducti, mandati, depositique, Pignora, cifcunde, communi pro socioq;. Dotis, & hæredis, tutelæ, commoda, gestor, Præscriptis verbis, si mutat, siue licetur. Istæ bonæ fidei sunt, stricti cætera iuris. Vide glos. ferę similem in c. cum venerabilis. extra de excep.

* ADDIT. Vide glo. ferè similem in c. cum venerabilis extra de excep.

a ¶ *Depositi.* Hanc actionem dicunt quidam esse stricti iuris in quatuor casibus, qui numerantur. ff. depo. l. prima. §. primo. Sed Ioan. cõtra. Et datur in duplum cõtra eum, qui depositum suscepit, de eo, quod dolo fecit; sed in hæredem defuncti ex dolõ defuncti, datur in simplum, vt in d. §. primo, aliàs semper tenetur in simplũ qui depositum suscepit. Et est ratio, quare plus puniatur in prędictis quatuor casibus, qui numerantur. ff. depo. quia grauius est fidem fallere ei, qui ex necessitate deponit, quàm qui ex voluntate, vt dicta l. prima. §. merito. Sed nunquid in his casibus est bonæ fidei? Dicunt quidam ꝙ nõ, arg. ff. de preca. l. i. Nos contra; & dicimus ꝙ sit bonæ fidei; nam cum lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.

¶ Hęc glos. communiter approbatur per doc. hic.] SYL.

b [1] *Pro socio.* Quæ est vtriq; directa ab vtraque parte, vt infra de pę. te. liti. §. ex quibusdam,

c *Tutelæ.* Sed cum istæ tam cõtrariæ quàm directę inueniantur, nunquid omnes sunt bonæ fid? Respon. sic in dub o, cum fauor sit extendendus, vt ff. de liber. & posth. l. cũ qdã.

¶ Adde quòd gl. communis est: sed alia melior ratio allegari potest: eo quia in iudicijs seruanda est æqualitas l. si cum dies. §. pe. ff. de arbi.] SYL.

d [r] *Pignoratitia.* Tam directa, quæ debitori datur soluto debito, vt supra quib. mo. re. contrahi. obli. §. final. quàm contraria, quæ datur creditori, vt ff. de pigno. actio. tutor. §. contrarium.

Actio pignoratitia est duplex.

ADDIT. Quæ pignoratitia datur debitori contra creditorem ad repetendum pignum traditum: & nascitur

tur tempore solutionis vel satisfactionis crediti quomodocunque de voluntate ipsius creditoris factæ, vt l.si rem.§.omnis.& ibi glos. Bart.& docto.ff.de pigno. actio. licet nascatur ex cótra ctu dudum facto & inito, vt supra quibus mo.re cō trahi obli. §. fina. secundū Angel.

Præscriptis verbis actio vnde dicta explicat eleganter Alcia.li. iiij. Dispun.c. xxiiij.

familiæ [a] hærciscundæ, communi diuidundo, [b] præscriptis† verbis, quæ de [c] æstimato proponitur, & [d] ea, quæ ex [e] permutatione † competit, & hæreditatis

[a] *Familiæ hercisçundæ*. Quæ inter cohæredes datur, vt ff.fami.hercisc. l.ij.& supra de obliga. quæ ex quasi contractu.§.idem iuris.

Actio cōmuni diuidundo.

[b] *Communi diuidundo.* Quæ datur inter eos, qui habent rem communē cū societate vel sine, vt diuidatur, vt supra de oblig. quæ ex quasi contractu.§.itē si inter aliquos, & no. s̄.eo.§ quędam. Sed quid de actione finium regundorum? Respō. quidā idem, ꝓpter similitudinem quam habet cū his duabus, vt supra eod.§. quædam actiones. Sed contradico, † cum hic de ea non inueniam. & pōt esse rō, quare secus sit in ista quam in alijs duabus, quia in ista id, quod purè est meum, potest alteri adiudicari, vt ff.fini.regun.l.secunda in fi.sed in alijs duabus communis res, non propria, adiudicatur, vt infra de offic. iudi. §. fin.

Actio fi. reg. est stricti iuris.

† Cum ista opinione cō muniter trāseunt docto.

[c] Adde ꝙ melior est ratio, quia in fami.hærcis. & cōi diuidun. iudicio est quædam tacita societas, de qua dirimenda tractatur. Vnde sicut actio pro socio, cuius naturam hę actiones sequi videntur, est bo. fidei, ita debent esse illæ duæ participantes de natura eiusdem: quę ratio cessat in iudicio finium regundorum.]

Aestimate rei cuius est periculū

[c] *De æstimato.* Vt si tibi rem meā do, & æstimo tibi eam x. vt aut rem aut x. reddas: si verò plus vēdas, tuū sit. & est tunc periculum accipientis indistinctè, vt hic, & ff.de æsti.ac. l.prima in fin. Si verò sic dixi, Rem aut æstimationem reddas. tūc distinguatur quis rogauerit; vtrum ego te de vendendo, aut tu me de tradendo, vt sit periculum rogantis, vt ff.de pręscri.ver.si gratuitam.§.j.

Actio quando ex permutatione.

[d] *Et ca.sci-* licet actio ꝑ scriptis verbis.

† Ad intellectū v de for. in l. iurisgen.in prin.col. xiiij.ff.d pact.

[e] *Ex permutatione.* † Quę nascitͬ re demum ab altera parte secuta; & tunc non ex traditione rei, sed ex pacto dudum apposito, scilicet nascitur, vt C.de re.per. l.ex placito. Sed cum istis duobus casibus sit bonę fidei, quæro ubi stricti iuris erit? Rspon. vbi datur ex pacto incontinenti apposito, quod euenit: ut ff.de pac.l. iurisgentium. § sed cum nulla.&.§.quinimo. Et est ratio, quia non inuenio, quòd sit bonę fidei, nisi in duobus casibus. Item in contractibus tribus innominatis; do ut facias, facio vt facias, & in tertio, de quo diximus, do vt des quod est ꝑmutatio. In primis enim duobus præscriptis verbis actio est stricti iuris, sed in tertio est bonæ fidei, vt hic dicitur. In quarto contractu innominato scilicet facio vt des de dolo agitur, non præscriptis verbis, † vt ff.de præscrip.verb. naturalis.§.ꝙ si faciam vs des. Item in omni contractu, ubi est incertū d̄ nomine actionis, habet locum hæc actio; & est in stricti iuris, vt ff. de pręscri. ver,.l.2.3.&4. Sed quid de actione in factū, nū quid est bonæ fidei? Rū. quatuor sunt genera actionis huius in factū. Vnum, vt detur ex omni edicto vel interdicto pretoris, vbi nōn dedit prætor certum actionis nomē vt infra de interdi.§.fina. & ff. nau. cau. stabu.l.& ita (aliàs incip.idem ait)§.ex hoc edicto. Secundò, vbi datur in subsidium legis Aquiliæ, vt supra de lege aquil.§. fina. Tertiò, vt detur vbicunque pręscriptis verbis

† Ad hanc gl. vide for. vbi supra col. xij. qui eam improbat.

† Quod verum vbi ex facto meo nihil tibi adest, alias secus, vt per Iaso. hic ponētem etiā qualiter ex permutatione plures & diuersæ & ad diuersa tendētes cōpetant actiones.

actio datur.& tunc eadem est,quod actio prescriptis verbis,vt ff.de præscrip.verb.l.j.in fi.Item quarto dicitur in factum,quæ est ex varijs figuris causarũ,vt C.de sacrosan.eccles. l. sancimus.

riter.& l.qui interrogatus.

b *Vsque adhuc.* Idest,vsq; ad tempora huius legis,vel nostrę cõstitutionis,de qua statim memoriã facit.

c *Constitutio.* Vt C.de peti.hæred. l.fina.in fine.

SYL.

quod quartũ genus nõ potest sub regula comprehẽdi, sicut nec mora, vt ff. de vsur. mora. in princ. Nunquid ergo est stricti iuris semp? Respon. sic, cum non inueniam, ꝙ bonæ fidei sit. Sed quidam dicunt,

† *Alias sine inter.*

† *Aliàs sit sine non.*

petitio.[a] Quamuis enim vsq; ad huc [b] incertum erat, † inter bonæ fidei iudicia cõnumerãda hæreditatis petitio † esset, an non, nostra tamẽ constitutio [c] apertè eam esse bonæ fidei disposuit. ¶Actio rei vxoriæ, quæ olim ꝓ dote cõpetebat est hodie transfusa in actionem ex stipulatu cum omni suo iure: quæ actio est priuilegiata respectu hypothecæ & prioritatis seu prælationis. hoc dicit. Aretinus.

¶ Fuerat. Casus Ita potest figurari. Quęrebatur, an actio ex stipulatu ꝓ dote esset bonæ fidei,vel stricti iuris:& videbatur ꝙ esse deberet stricti iuris, quia actio ex stipulatu est stricti iuris, neç enumeratur in §. pręced.

ꝙ in tertio casu,vbi loco prescriptis verbis datur,quæ cõpeteret ex permutatione,vel estimatione,sit bonæ fidei: quod est falsum : quia in omni contractu,vbi certum debetur, habet locum certi condictio.ff.si cert. peta.certi condictio. & tamẽ nemo dicit aliquam condictionẽ esse bonæ fidei. Item quid de actione prescriptis verbis,quæ pro precario datur? Dicunt quidã,ꝙ bonę fidei est,vt ff. de præcar.l.ij.§.hoc interdictũ.Sed contradico,†quia non inuenitur, ꝙ sit bonæfidei, vt ff. de precar. l.ij. §.hoc interdictum.

† *Istam cõmuniter approbãt doc. hic.*

Plurima fuissent examinanda circa hanc glos. sed superant vires additionis, ideo iuuenes stent cum dictis per glo.

ADDITIO. Nisi tale pactũ sit estimatio vel permutatio,vt quia ab vtraq; parte sit species certa prestanda:quia tunc talis actio præscriptis verbis est bonæ fidei. Iaso.

a *Hæreditatis petitio.* Quæ datur contra possidentẽ ꝓ herede vel pro possessore,vt ff.de pet.hær.l.regula-

contrarium deciditur per Impe. & in tex.assignatur ratio decisionis in illis verbis,Actio,quæ pro ea introducta est.quę nihil aliud infersit,nisi ꝙ ex quo hæc actio subrogata fuit per Imper.in locũ actionis rei vxorię,quæ erat bonæ fidei, merito ista actio ex stipulatu, quæ aliàs est stricti iuris, debuit fieri bonę fidei ratione subrogatiõis; cuius natura est facere, ꝙ in subrogatũ transeat oẽs qualitates primordiales eius, in cuius locum subrogatur.Nota igitur, ꝙ olim dabanẽ ad dotes exigendas duę actiones: altera, quę dicebatur rei vxorie:altera ex stipulatu, qñ stipulatio intercedebat.Itẽ ꝙ actio ex stipulatu, ꝓpterea quia subrogatur in locũ actionis rei vxorię,effecta est quo ad dotẽ exigendam bonæ fidei. Item ꝙ actio dotis habet priuilegiũ tacitæ hypothecæ: quia bona mariti sunt tacitè obligata pro restitutione dotis : quod etiam intelligas esse & econuerso vt etiam maritus habeat tacitã hypothecã in bonis vxoris ꝓ cõsecutione dotis.l.prima.§.primo. C.de

C.de rei vxo.actio. Itē ꝙ mulier habet non solum priuilegiū tacitæ hypothecę, sed prælationis, vt scilicet præferatur cunctis creditoribus antiquioribus mariti. Item ꝙ priuilegium tacitæ hypothecæ est indultum actioni, non mulieri.]

a ¶*Rei vxoriæ actio.* Nomen erat actionis. Vel dic, ꝙ factū denotat, id ē rem ipsam: vel quia pro te vxoris cōpetebat soluto matrimonio.

† *Aliàs antea.*

b ¶*Ex stipulatu.* Quæ similiter pro dote datur.

¶Fuerat antea & rei vxoriæ [a] actio vna ex bonæ fidei iudiciis: sed cum pleniorem esse ex stipulatu [b] actionem inuenientes, omne ius, quod res vxoria † ante habebat, cum multis diuisionibus in actionem ex stipulatu, quæ de dotibus exigendis proponitur, † transtulimus: [c] meritò rei vxoriæ actione sublata, ex stipulatu actio, quæ pro ea introducta est, naturam bonæ fidei iudicii tantum in exactione dotis meruit, [d] vt bonæ fidei sit. Sed & taci

Actio ex stipulatu pro dote competit marito & vxori.

c ¶*Transtulimus.* Vt C.de rei vxo. actio.l.j.in princ.& competit hęc actio ex stipulatu siue marito(j) vt ei dos detur: siue vxori, vel patri eius, vt restituatur.

SYL. ¶Aduerte, ne te decipiat hęc glos. dum vult, ꝙ hæc tacita actio ex stipulatu subaudita ab Imper. competat etiā patri: quia si intelligas de illa actione ex stipulatu, quæ est communis patri & filiæ, glos. bene procedit: sed si intelligas de actione ex stipulatu, quæ competeret patri particulariter, glos. esset falsa: quia quāuis oēs alij etiam extranei habeant hanc actionē subauditam, tamen pater non habet specialiter hanc actionē, nisi sibi eā specialiter stipulando quæsiuerit: text. est in l.auia. & ibi glo.not.C.de iure dot.& ratio vera est, quia cum patri prouiderit lex de actione ex stipulatu pręsumpta communi parti & filię, nō expediebat vlterius eidē ꝓuidere: quod nō est in matre, auia, vel extraneo: quod no.]

¶Et siue vtiliter fuerit interposita stipulatio, siue non, tamen semp credit ur tacitè & vtiliter interuenire, vt C.de rei vxo.actio.§.j.

SYL. ¶Declara tu, ꝙ si stipulatio interuenit verè, tūc etiam verè agitur ex stipulatu: si dubitatur an interuenerit, tunc daī pręsumpta actio ex stipulatu: intelligas ꝑsumpta pręsumptiōe iuris & de iure, si verò certū sit eā non interuenisse, actio ex stipulatu ficta daī, quia l. fingit interuenisse.]

† *Transtulerimus*

¶Nam & aliàs intelligitur stipulatio tacita, vbi non est, vt ff.de adop. his verbis.& ff.si cui plus quàm per l.Fal.l.nisi.§.item sciendum.

SYL. ¶Alios casus, in quibus fingitur à iure stipulatio, ponit glo.in versic.subsecuta.in d.l.vnica.in princi. Barto. in l.prima.in princip.in j.opposi.ff. de verbo.obligatio.]

ADDIT.(j) Nota ꝙ non tātū vxori ad repetendā dotē præsumitur stipulatio, vt hic, sed etiā ex parte viri ad consequendā dotē: & ex vtraque parte inest tacitè hypotheca, vt est tex.in l.j.§.j.C.de rei vxo.actio.ibi, stipulationē & hypothecā &c. Ang.

d ¶*Meruit.* Scilicet actio ex stipulatu vt hic, & C.de rei vxo.acti.§.sed & si nō ignoramus. aliàs.n. stricti iuris est, cum non inueniatur ꝙ sit bonæ fidei, vt supra eo.§.actionum,

SYL. * ¶Vide Bar.in l.de diuisi.versic.ad secundū.ff.solu.matri.vbi inquit, ꝙ actio ex stipulatu de dote competēs viro & vxori est bonæ fidei, compre-

tens autem extraneo stricti iuris: de quo & Ruyn. in rubri. eiusdē titu.]

a Tacitam. Scilicet actionē hypothecariam.

b Ei. Id est actioni ex stipulatu, vel mulieri.

Additio. Quod verū ītellige quātum ad priuilegiū tacitæ hypothecæ: secus quo ad priuilegium prælationis, quia competit mulieri;& est effectus, q̄a tunc est personale, & non transit ad aliū nisi ad filium, vt hic in glo. fin. secus in primo casu, vt hic per docto.

tam [a] ei [b] dedimus hypothecam. [c] Præferri autem aliis creditoribus [d] in hypothecis tunc censuimus, cum ipsa [e] mulier de dote sua experiatur: cuius

c Hypothecam. Scilicet ex vtraque parte, siue ex parte mulieris ad repetendam dotem, siue ex parte uiri ad petendam eā. Semper enim sunt ibi tacitæ hypothecæ, vt C. de rei vxo. acti. §. primo.

d Creditoribus. Sed nunquid omnibus indistincte? Rñ. s̄m M. sic, siue primi habeant pignus expressum, siue nō. Sed hæc opinio nō valet, quia l. distinguit, vt C. de iure dot. l. vbi. Item fiscus & mulier pari passu ambulant, vt C. de pri. fisc. lege quāuis, & fiscus nō præfertur habētibus expressam, vt ff. qui potio. in pig. hab. si pignus. ergo nec mulier. Secunda est opin. vt distinguatur inter pign[9]. s. traditū, & hypothecā. s. nō traditā: vt primo casu nō præferat mulier, secundo sic, vt argu. ff. in quibus caus. taci. pignus contra. lege penult. Sed & hanc reprobo per id, quod est supra eodē. §. inter pignus. Tertia est opin. secundū B. & Ioan. & Azon. vt habentibus tacitam hypothecā præferatur, non autem habentibus expressam: lex enim suum priuilegiū, quod dederat primis, eis adimere presumitur propter mulierem: non autē id priuilegium, quod quis sibi adiuenisset: & hoc caute probatur p verba. l. C. qui potio. in pigno. habe.

Dotem petens mulier an præferatur omnibus creditoribus.

lege fina. ibi, licet anterioris tempo ris priuilegio fiūt vallati &c.

Hæc vlti. opin. cōmunis est, vt dñt doctor. hic, & in l. assiduis. C. qui potio. in pign. habe. & Bald. Nouel. in tracta. dotiū, in prin. x. parte, vbi dicit, q̄ hęc tertia opi. est cōmunis. quamuis aliç ēt sustineri possint.]

SYL. *Mulieris hęres in petitione dotis non potitur priuilegio mulieris.*

e Cum ipsa. Vis facienda est in eo quod dicit, ipsa. nam alius nō admittitur ad tale priuilegiū agens p dote etiā hęres mulieris, vt C. de priuile. do. l. 1. nisi sit de suis hęredibus, id est, de filiis & aliis descendētibus mulieris, vt C. qui potio. in pigno. habe. l. fin. in fin. Sed nunquid pcuratori mulieris datur hoc priuilegium? Rñ. sic, vt ff. soluto matrimonio. alia. & ff. de procura. l. minor. §. q̄m. †Item quod hic dicit de dote sua, iō dicit, quia aliud est in donatione p pter nuptias: nā in ea nō habet hoc priuilegiū, †vt C. qui potio in pign. habe. l. fin. in fine. Sed quando mulier potest experiri de dote? Rñ. solu. matrim. non prius, nisi maritus ad inopiam vergat, vt C. de iure dot. l. vbi. & ff. solut. matrimo. l. si constante. in principio. & hoc siue ipsa dederit dotem, siue alius extraneus, q tamen non fuit pactus de ea sibi reddenda: quo casu sibi, nō mulieri dare tur, vt C. de rei vxo. acti. §. accedit. Si aūt pater mulieris dederit dotem, patri actio & filiæ simul dabitur: immo aliquantulū habet plus pater q agit: & filia semper creditur consentire, nisi habeat iustam causam contradicendi, & contradicat, vt ff. solu. to matrimo. l. 2. §. fin. & l. non solū, & hanc dotem integram debet seruare pater pro filia.

† hoc est verū in procuratore simplici: si verò sit procurator in rē suā, distingue vt per Ia. hic. Scilicet prælationis; habet sī priuilegiū tacitę hypothecæ. vt per Ias. hic ī ij nota.

SYL. Intellige in dote data, non in simpliciter promissa, secundū Ang. hic: de quo vi. glo. in auth. sed quāuis in glo. j.

gl.j.ver.diminuere.C.d rei.vx.act.] ¶ Nisi clade, id est, tempestate vel vi suū fuerit patrimonium diminutū, vt in authē.de æquali.do.§.quia verò omnia.coll.7.Sed nunquid patri hoc priuilegiū dabit? Videtur qd non: quia sua actione agit, vt ff. soluto matrimo.l.2: §.voluntatē. Econtra ꝙ sic, videtur: quia per hoc filio ꝓuidet, cū pater hāc reseruare cogatur filie, vt dictum est: & hoc verū puto, † vt hic dicit, cuius ꝓuidētia &c.

solius [a] ꝓuidētia hoc induximus.[b]

¶ Hodie compēsatio opposita ab homine perimit omnes actiones vsque ad concurrentes quantitates ipso iure siue sit actio bonæ fidei, siue sit stricti iuris: excepta actione depositi, quæ per compensationē non tollitur. Angel. Aret.

¶ In bonæ fidei iudiciis libera potestas permitti videtur iudici ex bono † & æquo æstimandi quantum actori restitui [c] debeat.

† *Hoc verum intellige quando filia esset vna tpe quo pater agit: aliàs secus, vt hic per doct.*

SYL.

a ¶ *Solius*. scilicet mulieris.

b ¶ *Hoc induximus*. Scilicet vt alijs prӕferatur.

¶ In bonæ ¶ Diuiditur in tres partes. Primò ponit, qualiter compensatio fit in bonæ fid. iud. Secundò, qualiter olim & hodie fit in stricti iuris. Tertiò facit quandam exceptionem. Secunda ibi (Sed in stricti iuris.) Tertia ibi (Excepta.)

In bonæ fidei iudicijs &c. Casus Non esset figurandus, quia Impera. ponit vnam ex differētijs, quæ sunt inter actiones bonę fidei & stricti iuris: & dicit, ꝙ in actionibus bonæ fidei iudex habet liberam potestatem ex ęquo & bono arbitrandi qd sibi videtur restituendū aut dandū per reum actori, etiā facta compensatione ipso iure: quod non erat in actionibus stricti iuris: in quibus nō habebat locum compensatio nisi opposita prius per reū exceptione doli, quamuis ipse noua constitutione quo ad hoc exæquauerit actiones stricti iuris & bonæ fidei, vt scilicet in vtrisque ipso iure fiat compensatio in quantitatibus liquidis, excepta actione depositi, in qua cō pensatio non habet locum. Ratio enim primæ dispositionis erat natura actionis bonę fidei, quę non patitur nisi æquum & bonum, & quod fiat ab actore exactio, vt postea fiat solutio. Ratio verò correctionis Iustinian. fuit similiter æquum & bonum, quia omnino fiebat compensatio in actionibus stricti iuris, sed opposita exceptione doli: vt ergo circuitus euitaretur, placuit Imperat. ex æquo & bono statuere, vt in quantitatibus liquidis fieret ipso iure compensatio, quasi breui manu facta esset ab actore solutio reo pecuniæ compensandæ; & à reo actori. Ratio autem, quare in actione depositi non admiserit compensationem Imperator, declaratur per glossam, vbi videbimus. Nota. ergo primo differentiam antiquam, quæ erat inter actiones bonæ fidei & stricti iuris. Item quòd hodie est correcta hæc differentia. Item ꝙ illa verba, iure aperto, important id est, vbi sumus in quantitatibus liquidis. Item quòd in quibuscunque actionibus etiam in officio iudicis, immo in persecutione fideicommissi, datur compensatio. Item quòd in actione depositi non datur. Item quòd illa verba, libera potestas, restringuntur ad ea, quæ ex bono & æquo procedunt. Item quòd illud verbum, iudicijs, importat. id est, actionibus.]

† *Vide Bud. in Annot. ad Pan in l.i. de iusti. & iur.*

c ¶ *Restitui*. Largè accipe, siue pro

dando, siue pro restituendo, vt ff. de verb. signi. l. verbũ reddendi. & hoc intelligas siue in vsuris ex mora, vt ff. de vsu. mora. §. in bonæ fidei. siue in interesse agentis, vt supra de obl. ex consensu. in fine.

in rei vendicatione, quando re non restituta iuratur in litem, vel in veram æstimationem, vt ff. de rei ven. qui restituere.

SYL. ¶ Cũ hac gl. transeunt doct. hic, sed vi. gl. clarius respondentẽ in l. fi. in glo. j. C. de compen.

¶ Itẽ quid si hicinde debitũ est ĩ genere: vt debeo tibi hominẽ, & tu mihi hominem? Rñ. fit cõpẽsatio, vt ff. si. pars hære. pe. l. j. §. item si cũ me. & ff. de hær. insti. qui non militabat. j. respon. & ff. de lega. ij. vnũ ex familia. §. sed si vno.

In quo[a] & illud continetur, vt si quid inuicẽ præstare[b] actorẽ oporteat, eo compensato,[c] in reliquum is, cũ quo actum est, debeat condemnari.

¶ Sed & in stricti iuris iudiciis ex rescripto diui Marci, opposita doli mali[d] exceptiõe, cõpẽsatio ĩducebat. Sed nostra cõstĩõ[e] † eas dẽ cõpẽsationes, q̃ iure aperto[f] nituntur, latius introduxit, vt actiones[g] ipso iure[h] mi

† Aliàs eas.

a ¶ In quo. s. officio iudicis.

b ¶ Præstare. scilicet reo.

c ¶ Eo compensato. s. opposita exceptione compensationis tantum.

d ¶ Doli mali exceptione. quæ exceptio ideo dabatur, quia dolo facit qui petit quod restituturus est, vt ff. de excep. do. l. dolo.

SYL. ¶ Adde, quòd ratio compensationis est, quia melius est non soluere, q̃ solutum repetere: quam ponit tex. in l. iij. ff. de compensa.

¶ Et ita nota, ꝙ quantum ad effectũ nulla est differentia, sed quãtum ad verba † vel rigorem iuris.

† Ista gl. malè loquitur secundũ Ias. cum leges non verbis, sed rebus imponantur l. ij. C. cõia delegat.

e ¶ Constitutio. vt C. de cõpen. l. fin.

f ¶ Iure aperto i. vbi quantitas hinc inde debetur. Nam speciei ad speciẽ vel speciei ad quantitatem, vel quãtitatis ad quantitatem, si est quantitas vt species, non fit cõpensatio: q̃a non patet iure aperto, vt ff. de pig. act. si cõuenerit. j. respon. & ff. de cõdi. indeb. si non sortem. §. si centum. & de ipen. in re. do. fac. l. quod dicit. & l. fi. & ff. de pecu. l. si creditor. §. j.

SYL. Compensatio in quibus rebus fit. ¶ Quia materia est satis lata & necessarium est eam videre apud doct. hic, ideo has regulas generales tene: limitationes verò & extensiones vide p doc. hic.] Sed nonne statim hic subiicit, ꝙ actioni in rem potest obiici cõpensatio, ergo videtur fieri de specie ad quãtitatẽ? Sed dic ꝙ fit

SYL. ¶ Hęc opin. cõis est, quando genera hincinde debita sunt simpliciter, q̃a debentur paris æstimationis.

¶ Item quid si ab vna parte debitũ est confessatum, ab altera negatum? Respon. non patet aperto iure: vnde non fit compensatio, vt C. de compensa. l. fina. § penult.

ADDIT. Nisi tale debitum non cõfessatũ posset de proximo liquidari. d. l. fin. C. de compensa. quando autem oppositio compensationis requirat altiorem indaginem, & quantum tempus detur ad probandum, vide hic per docto.

g ¶ Vt actiones. Accusatiui casus. Est enim sensus, vt compensationes minuant actiones.

h ¶ Ipso iure. Adeo vt dixerint quidã nõ esse necesse voce hominis opponi cõpensationẽ, vt hic. Sed certè immo est necessariũ vt opponatur: qđ probo tribus rationibus. Nam fide iussor conuentus eligit, vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, compenset: quæ electio sibi nõ daretur, si ius compen-

Compensatio non fit ipso iure, sed debet opponi.

cõpensaret, vt ff. de cõpensa. si qd. q (j) Itẽ & reus conuentus eligit in q causam compenset, si debeat ex pluribus causis, vt ff. de cõpensa. l. quod Labeo. Itẽ lex dicit, eũ malè agere, cui obiici pt cõpensatio, vt ff. de compen. l. verũ. sed qui malè agit, habet actionẽ, sed elidit exceptione, vt ff. qñ di. vsusfruc. le. ce. l. j. infi. Sed secũdum hanc opi. qd adiicit in actione stricti iuris ad id, qd erat olim? Rñ. qa doli mali tantũ obiiciebatur exceptio: p quã nõ extinguebantur actiones ipso iure; sed nunc etiam cõpensationis exceptio opponitur, per quam ipso iure hinc inde actio extinguitur, vt hic, & infra eo. §. pe. & nihilominus doli, cũ generalis sit, vt ff. de excep. do. l. §. & generaliter.

† *Aliàs satis impium.*

nu ât, [c] siue in rẽ, siue in psonã [c] siue alias [l] quascũque: excepta sola depositi [c] actiõe, cui aliquid cõpensationis noie oppõnit sanè iniquum esse credimus: ne sub prætextu cõpensationis, depositarum rerum quis exactione defraudetur. [d]

¶ Actiones arbitrariæ ideo dictæ sunt, quia merè in arbitrio iudicis sunt: & sunt tam reales, quàm personales. Aret.

vt per Bar. in l. fi. ff. de condi. indeb. c *Depositi*. quod tu itelligas, qñ pecunia nõ signata est deposita; quo casu ẽt aliã similẽ reddere potest, vt ff. deposi. l. Lucius. & l. die sponsaliorũ §. j. Si aũt esset depositio facta in specie, vel in pecunia vt ĩ specie, qd esse potest, vt ff. de leg. j. plane. j. §. sed hoc ita. tunc etiam alia ratiõe nõ obiicietur cõpensatio, quia in specie nõ fit cõpensatio.

Compensatio in multis casibus cessat.

Item qd hic dicit in actione depositi, idem dicunt quidã in actione cõmodati, vt C. commo. l. prætextu. Sed certè immo est ibi ratio, quia in specie fieret. Nã solę spẽs cõmodantur, non quãtitates, nisi quãtitas vt species cõmodetur, vt ff. cõmo. l. 3. §. fi. Itẽ cessat aliàs cõpensatio: vt qñ per violẽtiã mihi rẽ abstulisti, vt C. de compẽ. l. fi. in fi. (j) Itẽ & fisco non opponit in quibusdã casibus, quos dic vt ff. de iure fis. auferẽ. §. qui compensationẽ. & C. eo. l. cõpẽsationes & l. in ea. Item in curatore qui fraudauit publicã annonã. vt ff. de compensat io. l. ob negocium.

Species solæ commodant.

¶ Adde φ in d. l. ob negociũ. est gl. quæ enumerat omnes casus, in quibus compensatio cessat.

ADDITIO (j) Istud de violentia intelligas vt ibi no. gl. & doc. Ang.

d ¶ *Defraudet*. sed nõne hęc rõ vbiq; põt habere locũ? Rñ. nõ ita quia si restitutio denegat, est dol⁹, vt ff. mãd. si pcuratorẽ. §. dolo. Itẽ depositari⁹ de dolo tantũ aliàs tenetur: vnde si hic magis grauetur, non est mirum, vt arg. ff. de iureiurand. eum qui. in princip.

Depositarius de dolo tantum tenetur.

S Y L. ¶ Gloss. hæc communiter approbatur, vt per Ias. hic.

ADDI. (j) No. illum casum, & gl. ibi no. adducit plures alios casus, in quibus quis cõpensat non tantũ debitũ sibi, sed debitũ alteri. dic vt ibi Ang.

a ¶ *Minuant*. s. compensationes.

b ¶ *Alias actiones*. vt s. mistas. quę sunt iiij. vt s. eo. §. quędam actiones. Itẽ psecutio fideicõmissorum. Item officium iudicis, & similia; quę actiones sunt largissimæ accepto vocabulo, vt ff. de actio. & oblig. l. actionis verb. Vnde & petitiones cautionum occasione damni infecti compensantur, vt ff. de dam. infe. l. i. & l. qui bona. §. si quis quia. Accursi.

ADDI. Hoc verum intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obstaculum est in medio: alias secus

S Y L.

¶ Fra.

Diuisio. ¶ Præterea. Diuiditur in tres partes. Primò, quare dicantur arbitrariæ. Secúdò, quæ sint istæ arbitrariæ. Tertiò, quid iudex in his possit. Secúda ibi (Sed istæ.) Tertia ibi (In his enim.) Ang. Aret.

SYL. ¶ Præterea quasdam. Casus Non est figurandus, nisi literaliter stat enim

¶ Præterea quasdã actiones[a] arbitrarias, i. ex arbitrio[b] iudicis pendentes appellamus: in quibus, nisi arbitrio iudicis is, cum quo agitur, actori satis aciat, veluti

ctionis: sed hoc, quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tantum est, vt ff. de eo quod certo loco. l in bonæ fidei. Alij dicunt, q nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris; immo ẽ tertia species ad illam diuisionem, quæ est supra eod. §. actionũ. & facit pro eis. ff. de in litẽ, iuran. lege in

tantum in declarando actiones arbitrarias: quæ illæ propriẽ sunt, circa quas rõne cõtumaciæ rei conuenti, quãdo scilicet non paret iudici vel sentẽtiæ, iudex aliquid arbitrat: vel rõne loci: puta si debitor conuentus soluere debebat Venetijs, & soluit Florentiæ: nã iudex arbitratur quanti creditoris intersit solutum nõ esse Venetiis: vel ratione iuramenti, qñ scilicet est locus iuramento in litẽ, & creditor iurat: nam iudex taxat & moderatur eius iuramentum: vel quando sumus in noxalibus, in quibus arbitrium iudicis est in interrogando, an malit seruum dare, vel dãnum reficere. & facta electione de dãdo seruum, si postea non det, oritur arbitrium in cogendo ad dandum: vel ratione pœnæ, puta in actione de dolo, & quod metus causa, nisi enim id restituatur, quod metu solutum est, arbitratur iudex circa pœnam quadrupli. Nota. igitur ex principio & fin. huius. §. quod in actionibus arbitrarijs licet iudici ex bono & æquo æstimare interesse. Itẽ q actiones arbitrariæ in rem sunt & in personam.]

a *Actiones arbitrarias* Sed nũquid sunt bonẽ fidei, vel stricti iuris? Respond. quidam quòd bonæ fidei sunt quia in iudicis arbitrio sunt, vt infra proximo. §. in fi. & supra eodem §. in bonæ fidei iudiciis. Sed hæc nõ valet: quia officium iudicis, quod in bonæ fidei iudiciis venit, est iure a-

† *Actiones arbitrariæ sunt stricti iuris*

actionibus. §. plane. & ff. de vsur. lege in fideicommissi. §. in his. hanc etiam reprobo, quia dicta diuisio est perfecta & immediata. Alij dicunt (quod verius est) quòd sint stricti iuris, cum bonæ fidei non inueniantur vt supra eo. §. actionum.

ADDITIO. Hæc vltima vera est: & eam sequuntur communiter scribentes hic.

b ¶ *Ex arbitrio*. Bene dicit, ex arbitrio. nec enim obligatus est rem restituere. vel simile quid facere; quod prompte dices esse verum in actione in rem. In personalibus autem & arbitrariis, quẽ hic enumerantur, dices qòud, licet exhibitio vel restitutio sit in obligatione, pœna tamen, id est interesse, vel quanti in litem iuratum est, non nisi per officium iudicis præstatur, & ideo arbitrariæ dicuntur.

¶ Doctores hic dicunt, quòd ista glossa est valde notanda: quia melius declarat intellectum huius. §. quàm aliqua alia glo.] SYL.

* ADDITIO. Arbitrari autem in his actionibus iudex dicitur, quod causa cognita rem totam nondum planè dirimit, sed quasi reo condemnationem proximam ostentans qualem existimationem capere de tota lite potuerit: non obscurè significet; sed an bonæ fidei actio. & quæ arbitrariæ dici possint, vide hic per Hotom.

rem restituat,[a] vel exhibeat,[b] vel soluat,[c] vel ex noxali[d] causa seruum dedat,[e] condemnari[f] debeat. ¶ Sed istæ[g] actiones tam in rem,[h] quā in personā inueniuntur. In rē, veluti publiciana,[i] Seruiana[k] de reb, coloni. Qua si Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur. In personam, veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus[l] causa, aut dolo[m] malo factū est. Itē cum id,[n] quod certo loco promissum[o] est, petitur. Ad exhibendum quoque actio ex arbitrio iudicis pendet. In his .n. actionib.[p] & cæteris similibus[q] permittitur iudici ex bono & æquo secundum cuiusque rei, de qua actum est,

a ¶ *Rem restituat.* Vt in rei vendicatione: quæ est arbitraria, cum primo rem restituendo liberetur: aliàs iudicis arbitrio in litem iuratur, vt ff de in litem iurād. in actionibus. & ff. de rei vendicatio. lege qui restituere. vel hypothecaria, vt infra proximo §. vbi hęc omnia exempla diligentius dicūtur.

SYL. ¶ Adde tamē quòd Paul. de Castro in dicta lege in actionibus. limitat hāc regulam generalē, de qua per Bart. ibi, quando quis esset obligatus ad dandum, & iudex hoc ei prçciperet, & non dederit: nam tunc non defertur iuramentum in litem: quam doctrinam passim seq. hic doctores.]

b ¶ *Vel exhibeat.* cum ad exhibendū agitur.

c ¶ *Vel soluat.* Scilicet cum certo loco soluendum est Accur.

d ¶ *Vel ex noxali.* Cum noxaliter agitur.

e ¶ *Dedat.* Id est det. Accur.

f ¶ *Condemnari.* Diuersis modis fiet condemnatio, sicut diuersæ sunt istæ arbitrariæ, vt dicemus infra ꝓximo §. in fine.

g ¶ *Sed istæ actiones.* Scilicet arbitrariæ.

h *In rem.* Separatim intellige. Nā vna, & eadem actio non potest in rem & in personam esse, nisi in quatuor casibus mistis, vt supra eodem §. quædam actiones.

i ¶ *Publiciana.* De qua habes supra eod. §. aliç.

k ¶ *Seruiana.* De his duabus habes supra eodem. §. item Seruiana.

l ¶ *Metus causa.* Licet sit in personam, vt hic, tamē in rem est scripta, vt ff. quod metus causa, lege metum. §. cum autem, & de hac dic vt supra eodem. §. item actio.

m ¶ *Dolo malo.* Actio de dolo est arbitraria, vt hic: quod ideo est, quia liberatur dolosus verū interesse prçstando, si restituere non possit; aliàs iudicis officio iuratur in litem, vt ff. de do. l. arbitrio in princ.

n ¶ *Item cum id.* s. pecunia.

o ¶ *Promissum est.* Idem etiam si legatum sit relictum certo loco dādū: & idem si mutuum sit datum certo loco reddendum. Nam in his tribus casibus locum habet certi condictio arbitraria, vel ex testamento arbitraria scilicet in promissione, & legato: & mutuo, & aliàs non, vt ff. de eo quod cert. loc. l. 2. §. hæc autem. & l. si hæres. & l. aut si.† & quod hic dicitur, petitur, scilicet alibi quàm vbi fuerat promissum dari; & venit in ea vtilitas tam agentis quàm rei, vt infra eodem §. loco.

†*Bar. et communiter do. in d. l. si hæres. re probant istā glo. & dicūt quòd oīs actio stricti iuris propter adiectionē loci pōt esse arbitraria, vt refert hic Ias.*

p ¶ *Actionibus.* Scilicet personalibus & arbitrarijs.

q ¶ *Similibus.* Scilicet in rē. Et sunt decem,

decem, de quibus dixerat supra. Vel dic quod & aliæ sunt arbitrariæ, quæ hic non numerantur: vt ecce actio in factum, quæ datur cōtra nautā, cauponē, stabularium, vt ff. nau. caup. stab. l. j. in princi. Sed quidā dicunt eam nō esse arbitrariam, quia ibi non feruntur snīę duæ. Itē est actio in factum, quæ datur contra publicanū, vt ff. de publ. l. j. in princi. † Itē actio fi. reg. ff. fi. reg. l. ij. in fi. & l. iij. Item actio redhibitoria, vt ff. de ædil. edic. redhibitoria. Itē actio ex stipulatu, quę pro dote repetenda datur, vt ff. sol. matr. l. si filiusfami. §. maritum. Sed certè isto casu non ideo iuratur in litem, quia arbitraria sit, sed quia bonę fidei est, vt supra eo. §. fuerat. ¶Et cū hac glo. transeunt hic doc.] ¶Item actio rerum amotarum est arbitraria, vt ff. re. amo. si cum dos. in fin. Accursius Flor.

† Gl. in l. hoc edicto. ver. ab soluendū ff. de pub. te- net contrariū: quam sequitur ibi Bar. et Dy. secundum Ias.

Condemnatio in arbitrarijs pōt fieri tripliciter.

naturā [a] æstimare, quemadmodū actori satisfieri [b] oporteat.

¶ Iudex dēt ferre sententiā certam ēt super libello īcerto, si īcertitudo est in potestate iudicis Are.

a ¶Naturam. i. bonitatē, vt dicunt quidam. Vel melius, id est secundum naturam actionis arbitrariæ, quæ intenditur. Nā triplex pōt modus condemnationis deprehendi in arbitrarijs. Vnus, vt duæ snīę ferantur: prima de restituenda re: & nisi restituatur, fiat condemnatio in pœnam vel interesse per delationē iurisiurandi in litē: vt patet in actione quod metus causa, & in actione de dolo, & rei vendicatione, & in actione ad exhibendū, & similibus. Est & alius modus, vt vna feratur sententia: & in ea statim interesse consideratur: vt qñ certo loco aliquid dandū est; & hoc est in ista sola. Tertius modus est, vt non in quantitate condemnationis fiat arbitrium, sed in qualitate; vt in actione noxali, in qua arbitratur iudex an liberetur dando seruum pro noxa; quod est, quādo dño ignorante vel prohibere nō valēte deliquit; aliàs in solidū tenet, vt ff. de noxa. l. ij. in princ. & l. in delictis. in princ. b ¶Satisfieri. Sed nōne hoc idem in bonæ fidei iudicijs fit? Rñ. dic, quod triplex est officiū Primum quod obtinet actionis vicem, p qđ officiū petuntur salaria aduocatorū, & restitutiones maiorū & minorum, vt ff. de mino. l. quod si minor. §. fi. Aliud est, quod bonæ fidei actionibus inhæret, quod iure actionis venit, vt ff. de eo quod certo loc. l. in bonę fidei, & vnà cum actione perit, vt C. deposi. l. 4. Tertium est, quod inhæret actionibus stricti iuris quibusdā, scilicet arbitrariis & hoc ex solo motu iudicis descendit, vt quasi liberū sit ei hoc facere; sed in actiōibus bonæ fidei astringitur ad hoc, † Itē in actionibus bonæ fidei vna fertur sententia, in his autem plerunq; duæ, vt modo diligenter notauimus.

ADDIT. Tu dic secundū Iaso. quod in actionibus bonæ fidei officium iudicis eis deseruiens ꝓuenit ex natura ipsarū; per qđ statim quòd debitor est in mora, potest condēnari ad vsuras vel interesse; sed in actione stricti iuris prouenit ex quodā accidēti extrinseco; pūta quia non præstatur res, in qua fuit facta condēnatio; & sic istæ actiones sunt arbitrariæ.

† Io. fa. reprehēdit hanc glo. quia in arbitrarijs iudex necessitatur imparti ri officiū, sed nō necessitatur ad tale vel tale vt hic p eum.

Diuisio.

¶ Curare. ¶ Diuidit in tres partes. Primō mādat iudici deferēdo certā snīam, ibi (Certæ pecunię.) Secundō limitat mandatum, si illud est possibile, ibi (Quantum.) Tertio remouet vnum obiectum. ibi (Etiam si de incerta.)

¶ Curare. Casum non expedit figurare, quia tex. clarus est, & continet admonitionem iudici, vt certā proferat sententiā quantum in eo est, ēt si petitio esset incerta. Ratio autem dubitandi poterat esse, quia senten-

tiā

tia debet esse conformis libello & petitioni.l.vt fundus.ff.cōmuni diuidundo,vnde quādo petitio est incerta,videbatur ferēda etiā incerta sententia,cuius cōtrarium hic dicit ea ratione, quia quando libellus est incertus, puta quia sit petitū factū vel interesse,tūc si sentētia pferatur certa illa sententia nō est difformis petitioni sed conformis,quia apte declarat & exprimit illud,quod virtualiter in petitione continebatur; qa quando petitio esset absolutè incerta,tunc nō procederet, vt declarabitur in glossa.Not. ex hoc tex.ꝙ iudex inquantum pōt, debet sententiam certam ferre.Item qđ dictio,omnimodo,est vniuersalis apta comprehendere omnem casum.Itē (arguendo à contrario sensu)quòd quando esset impossibile, iudex potest ferre incertam sententiā.Item ꝙ aliquando admittitur incerta petitio. Item ꝙ quamuis sit actum de incerta quantitate, omnino iudex tenetur certam sententiam ferre.]

† Concor. c.licet. ī gl. sup ver. possidetis. post prin. extra de proba. et ꝗ inuenis in glo. ij. post pri. extra de spon.

¶ Curare† aūt debet iudex, vt omnino, quantū possibile[a] ei sit, certæ pecuniæ [b] vel [c] rei sententiā[d] ferat, etiam si de incerta[e] quantitate apud eū actū est. ¶ Plus petens in iudicio, loco, causa, re, vel tempore, olim cadebat à causa, nisi restitueretur legitima subsistente causa. hodie verò plus petens tempore, venit aliter puniendus quia in eo induciæ duplicantur, & actor ad omne damnum litis tenetur: plus verò petens aliis modis, in triplum sumptus, quem sustinuit reus, litis nomine punietur. Angelus.

a¶ *Possibile.* Hoc ideo dicit, quia interdū nō pōt certā ferre sentētiam. Quid enim si homo in genere promissus petitur, vel sub alternatione, puta Sthicum aut Pamphilum; aut damnūm emendari, vel seruū pro noxa dari? †certè iudici non est possibile ferre certam sententiam; quia natura actionis non patitur, vt infra de offic.iudicis in principio. Idem dico in hæreditatis petitione. Nam sicut sufficit in libello proponere vniuersaliter, ita & in sententia; puta sic, Pronuncio te hęredem extitisse ex asse vel ex semisse; & ideo tibi hæreditatem restituendā.

Sñīa non pōt semper esse certa.

† Istud exemplū de seruo cōiter re

probatur qa in cā noxali iudex debet certā ferre sententiam, puta ad emendationem damni, cū illud solū sit ī obligatione ne vt hic p doct.

b¶ *Pecunia.* Scilicet cū pecunia petit.

c¶ *Vel rei.* qū alia res petitur, quæ in quātitate cōsistat, vel nō; & hoc si certū est petitū, aliàs enī non tenet sñīa, nisi in aliqua parte actorū res certa scripta inueniatur, vt C.de sent.quæ sine certa quāti.l. hæc sñīa.si āt est incertū; aut certificari pōt, vt si peto inter esse, qđ debet corā iudice pbari & deduci ad certitudinem, vt C.de sent.quæ pro eo quod interest. l.j.§.ii.& tunc locum habet hic.§. ¶ Hanc gl.sequun.cōmuniter doct. post Bart.in l.certi cōdictio.ff.si certum petatur.in l.stipulationes non diuiduntur.ff.de verborum obligatio. & in l.vnica.C.de sentent. quę pro eo quod inte.] SYL. ¶ Aut nō pōt deduci in certitudinē, vt in homine generaliter petito, & similibus quæ modo diximus; & tūc non habet locum iste.§. Accursius.

d¶ *Sententiam ferat.* Et in scriptis, vt C.de sent.ex breui.recit.l.fi.nisi in quatuor casibus, vt in auth.de man.princ.§.sit tibi.colla. 3.& in authē. vt iudi.sine quoquo suf.§.necessitatē.col.2.& in authen. vt cleri. apud propri.epi.conueni.§.i.col.6.

Sentētia ē in scriptis ferēda.

e¶ *De incerta.* Vt de interesse.

¶ Sū

Diuisio. ¶ Siquis agens. ¶ Diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit id, quod erat de iure antiquo, quando plus petebatur. Secundò id, quod est de iure nouo. Secunda ibi. (Sed hæc quidē.) Item prima subdiuiditur in tres. Nam primò ponit regulā generalē iuris antiqui, qualiter puniatur plus petens. Secūdò, quot modis dicat̄ plus petere. Tertiò, exempla vniuscuiusq;. Secunda ibi (Plus autem.) Tertia ibi (Re veluti.)

† *Vide ad hunc locū Budeum in Annot. ad Pan. ī l. ŋ. de orig. iu.*

¶ Siquis agens. Casum non expedit figurare, quia hic recitatur ius antiquum correctum hodie per Iustinianum. videnda tantū erit ratio correctionis infra in versi. sed hęc quidē antea. Not. primò, qđ olim qui plus petebat, cadebat causa, nec in integrū restituebatur, nisi minor esset: aut maior iusta subsistente causa. Itē ꝙ intentio hic sumitur pro actione. Itē ꝙ plus petens, siue sciens, siue crasse ignorans, incidit in pœnā: nec restituitur in integrum. Itē ꝙ minori sua facilitate lapso succurritur per restitutionem. Adde quòd in dubio præsumitur sua facilitate lapsus l. j. ff. de mino. Item ꝙ in facto alieno probabilis & iusta est ignorātia. Item ꝙ scientia testamenti non infert scientiam codicillorum.]

¶ Si quis agens, intentione [a] sua plus [b] complexus fuerit, quàm ad eū pertineat, causa † cadebat, id est, rem amittebat [c] nec facile in integrum restituebatur à Prætore, nisi minor erat xxv. annis. Huic [d] enim, sicut in aliis causis causa cognita [e] succurrebatur, si lapsus iuuētute [f] fuerat, ita ei & in hac causa succurri solitū erat. Sanè si tā magna cā iusti erroris interueniebat, vt et cōstātissimus [g] quisq; labi posset et maiori xxv. annis succurrebatur: veluti si quis totū legatū petierit, post dein đ prolati fuerint codicili, quibus [h] aut pars legati adempta sit, aut

a¶ *Intētione sua.* Idest in libello, vbi erat intentio sua.

b¶ *Plus*, etiam tempore, vt ff. de libe. leg. non solū. §. j. & §. fin. nā plus quatuor modis dicit̄, vt infra proxi. §. & in oībus his locū haber §. iste.

c¶ *Amittebat.* Facit infra de exce. §. appellantur. ver. tēpales (j) & quod dicit in priuato, idem erat in fisco vt C. de iure fisci. l. iustas. lib. x.

¶ Adde ꝙ cū hac glo. s. ꝙ d. l. iustas. hodie sit correcta, tenet gl. in d. l. iustas. & Barto. ibi, Ni. de Neap. & Iason. hic, quāuis contrariū tenuerint Ioā. Fa. Io. de Pla. & Ange.]

ADDIT. (j) Aduertas ꝙ litera ibi dicit, ꝙ inducię duplicantur, & quòd postea non cogitur litem suscipere, nisi refectis sibi expensis: idem dicit text. in cap primo extra de plus petitio. Angel. Aretin.

d¶ *Huic.* minori. xxv. annis.

e¶ *Causa cognita.* Benedicit, causa cognita: nam omnes in integrum restitutiones causa cognita permittuntur, vt. ff. de in inte. restitut. omnes.

f¶ *Iuuentute.* Idest, facilitate sua idem multo magis, si dolo aduersarii, vt ff. de mino. l. prima.

g¶ *Constantissimus.* Quia erravit in facto, in quo prudentissimi falluntur, vt ff. de iu. & fact. igno. l. secunda.

h¶ *Quibus.* Scilicet codicillis.

a¶ *Quibusdam alÿs.* Scilicet legatarijs.

b¶ *Legata.* Scilicet ea quę sibi in testamento

quibusdam a aliis legata data sint, quæ efficiebant, vt plus petiisse videretur petitor, quàm dodrantẽ, atque ideo lege Falcidia legata b minuebantur. c

¶ Plus petitur quatuor modis, scilicet re, tẽpore, loco, & causa: & singuli modi exemplariter declarantur. h.d.

¶ Plus autẽ quatuor d modis petitur: re, tempore loco, & causa.

¶ Re, veluti si quis pro decem aureis, quæ ei debebantur, viginti petierit: aut si is, cuius ex parte res est, totã eam vel maiorem partẽ esse suã intenderit. Tempore, veluti si quis ante diẽ, vel ante conditionẽ petierit. Qua.n. rõne qui tardius soluit quã soluere deberet, minus soluere e intelligitur: ea dẽ rõne qui p̃maturè petit, pl9 petere f videtur. Loco plus petitur, vel uti cum quis id, quod certo loco sibi dari stipulatus est, alio loco petit sine g commemoratione illius loci, in quo sibi dari stipulatus est, verbi gratia si is, qui ita stipulatus fuerit, Ephesi dare spondes? Romæ purè intendat dari sibi oportere. Ideo autem plus petere intelligitur, quia vtilitatem, quam haberet promissor, si Ephesi solueret,

stamento relicta sunt. c *Minuebantur*. Nã tot erant legata vt lex Falc. locũ hẽret. i. oportebat vt legata defalcarenť adhoc vt hẽret hę res Falcid. q̃a dodrãtẽ excedebant: vñ heres dȝ detrahe re Falcidiã vt supra de.le.fal.§.j. ¶ Plus autẽ quatuor modis Casus Nõ est nisi litteraliter figurandus. Imp. enim stat in declaratione simplici terminorum, & ita apertè & clarè declarat, & per exempla tam lucida, vt nullus sit dubitatiõi locus. Not. ergo q̃ qui petendo creditum auget, dicitur plus petere: & hoc ad sensum clarissimum est. Item quòd petens debitum ante diem dicitur plus petere. Item quòd qui pendente conditione petit, dicitur plus petere. Item quòd istud comparatiuum, plus, stat interdum abusiuè: nam debitum conditionale non est debitum: vnde non potest dici plus debito petere qui petit indebitum: & tamen hic dicitur plus petere. Item quòd qui summam sibi debitam in vno loco petit in alio, dicitur plus petere. Item q̃ iudici conceditur arbitrium æstimandi ex bono & æquo interesse partis. Item q̃ pretia rerum variantur ex varietate regionum.

d *Plus autem quatuor*. Vt omnibus his modis à causa videatur cadere iure antiquo: vnde isti quatuor modi plus petendi patent in hoc versu. Plus petitur causa, vel tempore, reque, locoque.

e ¶ *Ratione*. A simili per contrarium

f ¶ *Petere*. vt hic & supra de fideiuss.§.fideiussores ita, ver. non solum.

*ADDIT. Plus petere (inquit Hotoma..) ante diem ideo dicimur, quod quemadmodum ait Vlp. in l.j.§.j.ff.de edend. dies solutionis, sicuti summa, pars est obligationis.

g ¶ *Sine commemoratione*. Id est, sine

Plus petit quatuor modis. versus.

ne vtilitate rei debitæ, vel interesse rei. nam est habenda ratio eius vtilitatis, si sua inter sit in loco destinato potius conueniri. Vel dic, cōmemoratione, idest mentionem faciens te de ipso loco; nam ipsum locum, vbi erat facienda solutio, in libello ponere debet; sic, Peto x. vt mihi soluas hic vel vbi soluere promisisti. vt hic, & ff. de eo quod certo loco. lege secunda. §. fin. post hæc nisi soluat, poterit eū conuenire vbicunque voluerit; dummodo conuētus habeat ibi forum, non alias, vt ff. de iudi. l. hæres absens. in fine. Sed Placen. dicit, quod vbicunque poterit eum conuenire, pōt etiam ibi, vbi non habet forū. & est pro eo. ff. de iudi. l. eū qui. & ff. de cōstitu. pe. si duo. §. sed & certo. Sed certè quod dictis legibus dicitur, vt quolibet loco possit conueniri, verū est idoneo, vbi conuentus habeat forum, vt ff. de mu. & hono. l. vt gradatim. § primo.

SYL. ¶ Adde quòd opinio glos. communis est; scilicet quòd debitor, qui in loco debito non soluit, possit ubiq; conueniri. ubi tamen sortitur forū, reprobata opinione Placen. qui uoluit, quod conueniretur etiam ubi forū non sortiretur; quam opinionem ego alius latè defendi.]

a¶ *Adimit.* idest, adimere desiderat; non tamen adimere potest.

adimit[a] ei pura intentione. Propter quam cām alio loco petenti arbitraria[b] actio proponitur:[c] in qua. s. ratio habetur vtilitatis, quæ promissori[d] competitura fuisset, si illo loco solueret, quo se soluturum spopondit. Quæ vtilitas plerunq; in mercibus maximè inuenitur, veluti vino, oleo: frumento: quæ, per singulas regiones diuersa habēt pretia. Sed & pecuniæ numeratæ non in oībus regionibus sub eisdem vsuris fœnerātur. Si quis tñ Ephesi petat. i. eo loco petat, quo vt sibi detur. stipulatus est, pura[e] actiōe rectè agit idq; etiā Prætor mōstrat. s. qa vtilitas soluēdi salua est promissori.

b¶ *Arbitraria.* idest, utilis certi condictio ex stipulatu, vbi si stipulatio intercessit, ut hic fuit; uel utilis certi condictio ex mutuo, ubi mutuum erat datum certo loco reddendum. Vel utilis actio ex testamento, ubi legatum est dandum certo loco. Nec enim est proprium nomē actionis, ut ff. de eo quod certo loco l. secunda. §. hæc autem actio. & l. si hæres, & lege, aut si mutua.

¶ Non tamen intelligas, quòd in his tantum casibus actio sit arbitraria, sed generaliter in quacunque actione stricti iuris, quæ potest esse arbitraria propter locum.] SYL.

c¶ *Proponitur.* idest tribuitur, uel datur, ut ff. de eo quod certo loco l. quod si Ephesi.

d¶ *Promissori.* Sed & actoris utilitas attenditur, & utriusque utilitas simul attenditur, ut ff. de eo quod certo loco da. opor. l. secunda. j. responso.

ADDITIO. Dic quòd interesse rei, si conueniatur in alio loco, semper æstimatur, sed non actoris, nisi reus fuisset in mora uel culpa, ut notat gl. Barto. & doct. in dicta l. ij. in principio. Angelus.

e¶ *Pura.* id est, non habita mentione uel ratione loci, ubi erat facienda solutio, ut diximus supra eodem §. Accursius.

¶ Huic

SYL. ¶Huic autem qui loco. Casus. Eadem ratione qua supra nō est figurandus. Perseuerat.n.Imp. in declaratione horū terminorū, & descendit ad declarationē huius uerbi plus quatenus respicit causā, demostrando quomodo quis plus causa petere dicatur, & dicit hoc esse, quādo actor agit contra reum debitorem alternatiue. s. huius vel huius rei nam si vnam de promissis simpliciter tāquam sibi debitam petat, dicitur plus petere causa: quia cū electio sit debitoris, licèt utraque sit in obligatione, tamen vna, quam.s. debitor elegerit, est in solutione: & ideo quia ui detur auferre agens electionem reo, petendo sibi certā rem assignari, dicitur plus causa petere. Qua ratione similiter dicitur plus causa petere, qui electionē debitori aufert non solū in obligatione alternatiua sed in quacunq; obligatione in qua electio sit debitoris. Nōt. qd plus causa petere dicitur, qui in alternatiua, promissione alterā eius partem simpliciter petit, cū electio sit debitoris. Itē qd idē est plus causa petere, & aduersario electionē prę ripere. Itē quòd obligatus in genere pt soluere quā speciē velit, quia debitor generis hēt ipse electionē. Itē quòd cōclusio in libello debet esse conformis qualitati obligationis: quia si est obligatio in genere, petatur & concludat in genere; si alternatiua alternatiuè, & sic de similibus. Itē qd sępe ea quę sūt uiliora sunt cariora.

¶ Declarat per exēpla qualiter plus petitur causa: vnde nota, qd in alternatiuis contractibus in dubio est electio debitoris. Aret.

¶ Huic aūt, qui loco plus petere intelligitur, proximus est is, qui[a] cā plus petit: vt ecce, si quis ita à te stipuletur, Hominem Stichum, aut decē aureos dare spondes? deinde alterū petat veluti hominem tantū, aut decem aureos tm. Ideo aūt plus petere intelligitur, quia in eo genere stipulationis, promissoris† est electio,[b] vtrū pecuniā, an hominem soluere malit. Qui igitur pecuniā tm, vel hominē tm sibi dari oportere intendit, eripit[c] electionē aduersario: & eo modo suā quidē conditionē meliorē facit[d] aduersarii verò sui deteriorē. Qua de cā talis in ea re prodita[e] est actio vt quis intendat hominē Stichū, aut aureos decē sibi dari oportere: idest, vt eodē mō peteret, quo stipulatus ē. Praeterea[f] si quis generaliter hoīem

† Adde tex in c. in alternatiuis; de regu. iur. li. 6.

a ¶Qui causa. Hāc causam electionem iam uocabit.

b ¶Electio. Nisi unū iā interiit, tunc enim alterū quod superest praestabit vt. ff. de eo quod certo loco. l. non utique. & facit ad hunc. §. ff. de iure do. l. plerūq; in fin.

¶Pro declaratione uide Bart. in lege Stichum aut Pamphillū. in prin. colum. secunda. versi. reassume ergo ff. de solu.] SYL.

c ¶ Eripit. Idest eripere uult.

d ¶ Facit. Idest facere uult.

e ¶ Prodita est. i. data. & est actio ex stipulatu, hoc modo. s. alternatiuè proponenda, ut dicitur hic.

f ¶ Praeterea. Hoc est aliud exēplū qualiter causa plus petatur.

a ¶ Tollit. Idest tollere uult.
b ¶ Maioris pretii est. Facit ad hoc ff. loc. itē quęritur. §. j. & ff. de condi. & demon. qd' traditū est. & l. seq. & ff. de in diē addic. l. si venditor. §. sed si neuter & ff. de usu & habi. l. fi. † & ff. de usufruct. hactenus. §. fina. & l. seq.

non habemus.
e ¶ Et nostra. Scilicet gręca, quam non habemus.
f ¶ Constitutio. Scilicet gręca, ut diximus, cuius sniā est, vt tps debeat duplicari cō uento, & oēs expensę sibi restitui, ut infra de excep. §. hodie autem.

† Ista ex bene facit ad proposi- tum, sed s v l. aliæ nihil faciunt.

¶ Sed. Casum non expedit figurare, quia text. ponit tantū correctionē iuris antiqui vt. s. plus tēpore petentibus duplicentur induciæ, plus re, causa, uel loco petentes puniantur pœna tripli. & hoc est, qd' notari debet ex hoc text.
c ¶ Sed hęc quidem. Scilicet quę diximus, vt plus petendo cadat à tota cā vt supra e. §. siquis agēs.
ADDITIO. Et cōsulit dominus Iason ad euadendū istas pœnas, quòd in libello semper adiciatur illa salutaris clausula, Saluo iure superflui, &c.

stipulatus sit, & specialiter Stichū petat: aut generaliter vinum stipulatus sit, & specialiter Cāpanū petat: aut generaliter purpurā stipulatus sit, deinde specialiter Tyriā petat: plus petere intelligitur: quia electionem aduersario tollit,[a] cui stipulationis iure liberū fuit aliud soluere, quā qd' peteretur. Quinetiā licet vilissimum sit qd' quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia sæpe accidit, vt promissori facilius sit illud soluere, quod maioris[b] pretii est.

¶ Hodie contra plus petentē tpe duplicantur induciæ, & fit condēnatio ad omne damnū litis, petens verò plus aliis modis, in triplū sumptus, quē sustinuit reus, litis nomine est cō demnandus. hoc dicit. Angel.

¶ † Sed hæc quidē,[c] ātea ī vsu fuerāt: postea verò lex Zenoniana,[d] & nostra,[e] rē coarctauit. Et si qdē tpe pl' fuerit petitū, qd statui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ, loqtur cōstō.[f] Sin aūt quantitate,[g] vel alio mō[h] plus fuerit petitū, in oē, si qd' fortè dānū ex hac cā acciderit ei, contra quē plus petitum fuerit, cōmissa tripli cōdēnatione (sicut supra diximus[i]) puniatur.[k]

g ¶ Quātitate. Et sic re.
h ¶ Alio modo. Idest loco, vel causa, vt supra. §. plus autem. Accur.
i ¶ Diximus. Vt supra eo. §. tripli. & ibi huius nostrę constitutionis gręcę sententia recitatur. Sed si nō solū petiit, sed etiā cautionē exegit, post litē contestatam amittit debitum etiā hodie, † vt C. de plus pe. l. i. quæ est huic contraria. Si ante litē contesta. pœniteret, nō punitur, † quia nō petit, sed petere vult, vt. ff. rem ra. ha. l. amplius nō peri. & ī d. l. C. de plus pet. l. vni.
k ¶ Puniatur. Scilicet condictione ex lege illa græca: cuius effectū habuimus

† Alids i. Et hac.
† Idem Fa. Pla. et Ang.
† Sequūtur Bal. Fa. Pla. Ang. et Ia. & ī gl. similis ī c. i. extra de plus pe.

d Lex Zenoniana. s. græca, quam

buimus supra eo.§.tripli. & in hoc §.plus autem.

* ADDI. Quod ait in tex. cōmissa condēnatione, sic accipe. Hæc vetus est locutio, vt hic docet Hoto. Nā cōmitti stipulatio, pœna, multa, hæreditas, legatū dicitur, quū id cōmissum est quàobrē debeat. Asconius, cōmissa dicunt, quæ contra testatoris voluntatem facta aut nō facta ab herede mulcta aliqua, pœnaque plectuntur.

† *Glo. in c. inter dilectos, super uer. addēdi. dicit, quòd arg. huius. §. in. libello sunt ponenda illa uerbā, Salua iure addendi &c.*

quū petere in eodē iudicio. Itē q petens minus debito nō fateē reū debitorē dūtaxat in summa petita. Itē quòd assertio libellantis hoc casu non nocet ei.]

¶ Petens minus quàm ei debeatur, potest coram eodem iudice rēsiduum petere. Aretinus.

¶ Si minus† intētione[a] sua cōplexus fuerit actor, quā ad eū pertineat: veluti si cū ei decē aurei deberētur, quinq; sibi dari oportere intenderit: aut si cū totus fundus eius eēt, partē dimidiā suā eē petierit, sine periculo agit, ī reliquū enim nihilominus iudex aduersariū ī eodē iudicio[b] ei condēnat,

a Intentione. i. libello intētionis: & hoc p errorē si. n. sciēter, donare psumit, sm quosdā. Sed cōtra puto, quòd nūq donare psumit, nisi tūc qn traditio fieret ab eo, qui donare psumitur, vt. ff. de reg. iur. l. cuius p errorē, hic aūt nō erat datio, sed quædam abstinentia. Vnde siue de reliquo sciat, qui agit, siue nō, tempore cœpti iudicii, locū habet. §. iste. *Donare nemo præsumitur.*

ADDI. Ista gl. in se & relata ad tex. nostrum est vera, & secundū Iaś. vnica & singularis, non tamē est simpliciter vera, inquātū dicit nunq psumi donationē, nisi interueniat traditio. prosequere ut per eum hic.

b In eodē iudicio. i. qñcunq; ante sñiam reliquū petierit, sine noua cōtestatiōe. sm quosdā, ut hic dicit: & hoc pp duas rōnes falsas. Vna quia pōt emendare libellū qñcunq; ante sñiam, ut dicūt; & est p eis. ff. de noxa. in delictis. §. si detra. & sic intelligūt. C. de edē. edita. Altera rō ē, qa sm eos ēt si nō petat vel pbet hoc actor, th iudex si scit, debet sm suā consciam cōdēnare reū, & est p eis ad hāc rōnē. ff. fin. regū. l. si irruptione. §. ad officiū. & ī hac sñia fuit dñs M. Sed certè secundū Io. positū est falsum, & duæ rationes malæ. Nam non potest quis immutare libellū.

Diuisio. ¶ Si filius. ¶ Diuiditur in duas partes. Primò, qñ minus petiit. Secūdo, qñ aliud pro alio per errorē petiit. Secunda ibi (Si quis aliud.) Are.

SYL. ¶ Si minus. Casus. Clarus est, aliquā tamen dubitationem faciebat in decisione tex. nostri indistinctè uolentis, quòd eius terminatio procedat, quia qui scienter minus petit, uidetē quasi reliquum remittere, quo nō obstante contrariū dicitur ea rōne, quia donatio non præsumitur, quando alia capi pōt cōiectura. l. cū de indebito. ff. de proba. non. n. debet impediri qui uoluit tantū debiti partem exigere, ne exigat reliquū. Sed maior erat dubitatio, quo mō hoc posset in eodē iudicio & corā eodē iudice: nō. n. pōt uideri in iudicium uenire, quod post iudiciū acceptum uenit, & sic post litē cōtestatā l. non pōt uideri. ff. de iudi. cuius cōtrariū dicitē in tex. nostro. sed tu intelligas tex. nostrū ante litē cōtestatā, prout oēs declarant in l. edita. C. de eden. No. ex hoc tex. quòd petēs minus debito pōt ante litē cōtestatā reli-

¶ Aduerte ne glo. te decipiat, quæ supra vsa est verbo emēdare, modo SYL.

immutare, quasi pro eodem quo ad terminos nostros supponant: quod est falsum. quia diuersam habent significationem l. edita. C. de eden. ibi emendari vel mutari.

¶ Nisi vsque ad litẽ contestatã: nec ẽt hodie post datũ libellũ: † quia sic dicit authẽ. ꝙ nõ habet necesse in primo libello ꝑsistere, vt in authen. de liti. §. omnem. colla. 8. Item quia non videtur in iudicium venisse quod post litis contestationẽ cõtingit, vt ff. de iudi. l. non põt. &. ff. de except. rei iudi. cũ queritur. & l. egi. Nec obstat quod hic dicitur, & q̃ dicit, eodem iudicio. nam dic. i. corã eodẽ iudice & ab eodẽ actore & reo. Nam & propter hanc causam, s. ꝑp identitatem personarũ, ẽt vbi prorsus aliud petitur, tamen dicitur iudicium idem, vt infra proximo. §. Itẽ non obstat. ff. de noxa. in delictis. §. si detracta. quia ibi ex eadem causa & eadẽ actione. & ad idẽ agebat̃ licèt eẽt variatio in quodã beneficio, quod dominus habet per l. vt possit pro noxa dare, vt infra de noxa. actio. §. summa. &. ff. de re iudi. miles. §. i. Itẽ alia ratio nõ est bona, quia nõ ẽm cõsciãm, sed secũdũ allegata debet iudex iudicare & pronunciare, vt ff. de offi. præsi. illicitas. §. veritas. nisi hẽat cõscientiã vt iudex, vt in d. l. ff. fini. regun. si irruptione. §. ad officiũ. & hoc in singularibus iudiciis. † Sed quid in vniuersalibus? Rñ. põt in eis adiici quãdocũq; ante sententiã, vt ff. de peti. hær. l. iiij. & l. si quo tẽpore. & sic intelligitur

C. de appella. l. fina. §. fin.

a ¶ Constitutione. Scilicet græca, quam non habemus.

¶ Si quis aliud pro alio. Casus figuratio pẽdet à dictis s̃ in præce. §. qui per multos si mul legit, iõ figura casum literaliter. Not. ꝙ petẽs per errorem aliud ꝑ alio põt errorem suum ante litem contesta tam corrigere, & petere, quod est sibi debitũ verẽ.]

b ¶ Intenderit. Scilicet si bi deberi.

ex constitutione[a] diuæ memoriæ Zenonis.

¶ Si quis per errorem aliud pro alio petierit, libellum mutare poterit. hoc dicit. Angel. Aret.

¶ Si quis aliud ꝑ alio intenderit,[b] nihil eũ periclitari placet, sed in eodem iudicio,[c] cognita veritate errorẽ suũ corrigere[d] ei permitti tur: veluti si is, q hominẽ Stichũ petere deberet, Erotẽ petierit: aut si quis ex testamento dari sibi oportere intẽ-

c ¶ In eodem iudicio. i. apud eundẽ iudicem: & dicitur idem iudicium propter identitatem personarũ, & iudicis, tamen verè aliud est. Sed nũquid nouę dilationes dabuntur? Respon. si potest esse instructus ex petitione prima ẽt ad secundam, non dabuntur, cum necessariẽ non voluntariæ sint dandę dilationes, vt C. de dila. l. prima. Nam si primo egit actione v. bonorũ raptorum, & postea mutetur, & agatur actione furti, satis põt esse reus instructus. Si autem sunt diuersæ petitiones, ut in hoc. §. dicitur, nouæ dilationes dandæ sunt, vt. C. de dila. l. prima. Item nunquid iterũ de calũnia iurabitur? Respond. sic, quia potest & in hac causa calumniari, vt. ff. de damno infec. lege qui bona fide. §. antepenul. & penultimo.

d ¶ Corrigere. No. ꝙ permittit̃ alicui errorẽ suum corrigere. Sed nunquid in veteri hẽt necesse persistere? Respõ. nõ secundũ h Se l hodie cõtra, vt in authẽ. de li. §. oẽm. col. 8. & ita intẽtab t veterẽ & nouã, nisi reo absoluto ĩ ueteri obiicia-

tur

† Cõtrarium tenẽt Pa. Placen. Ang. & Ia.

Iudiciũ dicitur idẽ propter personarum adẽtitatẽ

Iudex non secũdum conscientiã sed secũdum allegata debet iudicare.

† Nota se ꝯdũ Iaf. quòd iudex

qui ẽ sũ pra legẽ, ut Papa, Imperator, uel princeps cuius di ctũ habetur pro lege, debet semper secũ dum conscientiã suã iudicare, quare litercum que eam habeat, siue ex actis, siue nõ: alias peccaret. Itẽ nota, quod executor tenetur exequi sen tentiã ẽt contra propriã cõsciam, nisi in cã criali, et corporali, quia tunc iudex non debet exequi contra suã conscientiam, ut pulchrè per eũ.

tur exceptio rei iudicatæ in noua, ut quia sit eadem causa agendi, & eædem personæ, & eadem res, licèt alia sit actio. vt ff. de iureiu. l. duob⁹ §. exceptio & ff. de excep. rei. iudi. l. si mater. §. eandem. & l. cum quærit. Vel nisi actio prima† ita se habeat ad secundam, vt electione tollatur: qđ in casibus contingit, vt G. de fur. l. i. & C. si ser. exte. emi. se man. & l. j. & C. de codi. l. fin. & C. de pac. in ter empto. & vendi. l. com missoriæ. & ff. de tribu. l. quod in hærede. §. elige re. & ff. de le. ij. l. cũ filius. §. variis.

† Glo. in trat hic materiã cumulationis, de qua uide Bar. Bal. Saly. & Ia. in l. edita. C. de edē. & Io. Fab & Ange. hic.

derit,[a] qđ ex stipulatu debetur.

¶ Actiones omnes aut sunt persecutoriæ solidi, aut in quantum quis facere pōt, vel inquantũ habet: vt probatur in exēplis sequētibus. Aretinus.

¶ Sunt præterea quædam actiones,[b] quibus non semper solidum, quod nobis debetur, persequimur sed modo solidũ persequimur, modo minus: vt ecce, si in peculium filii seruiue agamus. Nam si non minus in peculio sit, quàm persequimur, insolidũ dominus paterue condemnatur: si verò minus inueniatur, eatenus condemnat iudex, quatenus in peculio sit. Quemad-

quitur, alias non solidum: ex quo sumus in diuisione nõ exigitur alia casus figuratio. dũ verò primò exēplificatur in peculio, ut. s. dominus vel pater aliquando insolidũ teneatur, aliquãdo nõ, rõ clarissima est, quia pater vel dominus cõcedēdo peculium non obligantur nisi quatenus est in eo: ita quòd non possunt exigi aut cõueniri nisi in id quod tenent. l. quoties. §. si semel. ff. de pecu. Nota ꝙ creditores peculiares serui aut filii non exigune nisi quaten⁹ est in peculio, deducto prius per patrē vel dominiũ qđ eis debetur.]

a ¶ Intenderit. s. sibi deberi.

Diuisio. ¶ Sunt præterea. ¶ Diuiditur ĩ duas partes. In prima ponit vnũ dictũ generale, videlicet quòd non omnis actio est persecutoria solidi. Secũdo illud per plura exempla probat. Secunda ibi (Vt ecce.) Item secũda sub diuiditur. Nã primò ponit exēplum de peculio. Secũdò de dote. Tertio, quãdo agitur cõtra patrē, patronũ, sociũ, vel donatorē. Quartò, quando agitur per cōpensationē. Quintò, quãdo agitur contra illum, qui bonis cessit. Secũda ibi (Itē si de dote) Tertia ibi (Sed & si quis cũ parente) Quarta ibi (Compensationes) Quinta ibi (Cũ eo quoq;) Aretinus.

8 T L. ¶ Sunt præterea actiones. Casus figuratio clara est, dũ enim primo declarat esse etiam alias actiones, per quas quis solidum debitum conse-

b ¶ Sunt præterea quædã actiones. Innuit hic quandã diuisionem actionum scilicet quòd aliæ sunt persecutoriæ insolidum. aliæ nõ, & hãc prosequitur vsque in finem huius titu. & non est ista diuisio de xii. diuisionibus. Nã prima est quòd aliæ sunt in rē, aliæ in personã, vt supra eo. §. oĩum. Secunda est, quòd aliæ sunt ciuiles, aliæ prętoriæ, ut s̄ eodē. §. sed istæ quidē actiones. Tertia fuit† supra eo. §. sequens. Quarta supra eo. §. omnes autem actiones. Quinta supra eodem. §. actionũ autē quædam sunt. Sexta est, quòd aliæ sunt temporales, aliæ perpetuæ. Septima, ꝙ aliæ sunt transitoriæ ad hæredes, aliæ non, ut infra de perpe. & tempo. actio. §. non omnes. Octaua est, quòd aliæ sunt famosæ, aliæ non, ut infra

Actionum diuisiones sũt. xii.

† Pōt sustineri, quòd tertia diuisio fuit in. §. præiudiciales, & isto modo diuisio. §. sequēs erit quarta Ias.

modum autē peculium intelligi debeat, suo ordine ꝓponemus.[a]

¶ In dotis restitutione condemnatur maritus inquantum facere potest. Aretinus.

¶ Item si de dote in iudicio mulier agat, placet eatenus maritū[b] condemnari debere, quatenus facere possit, id est, quatenus facultates[c] eius patiuntur. Itaque si dotis quantitati cōcurrant facultates eius, insolidū dānatur: si minus in tātum quantum facere potest.

¶ Propter retentionē quoq; dotis repetitio minuitur: nā ob īpēsas[d] in res dotales

infra de pe.te.lit.§. penul. Nona, ꝙ aliæ sunt directæ, aliæ vtiles, vt.ff.si qua.pau.feci.dica.l.pen. Decima, ꝙ aliæ directæ, aliæ contrariæ, vt supra de obliga. quæ ex quasi contractu. §.j.& ij. Vndecima quòd aliç singulares, aliæ vniuersales, aliæ generales. vt ff. pro soc.l. pro socio arbiter. Duodecima diuisio † est, quòd aliæ sunt simplices, aliæ duplices, vt fam.her.com mu.di.fini.regun. & quædam interdicta, vt infra de interdict. §.tertia diuisio. Est autem & hæc extrauagans, de qua hic dicitur.

a ¶ Proponemus, vt infra titu.j.§. cum autem.

Item si de dote. Casus In hoc uersiculo non est nisi literaliter figurandus, cum iam dictum sit in superioribus quæ ad hunc casum pertinent. ratio enim dubitādi poterat esse obligatio, qua quis tenebatur, quæ sicut erat potens ad exigendum solidum in cæteris, multo magis videbatur habere debere hāc potestatē in dote per infinita priuilegia dotium l.primæ.ff.solut.matrimo.cuius contrarium dicitur. visum enim est inconueniens, vt contra eum, qui fuit maritus & socius diuinæ & humanæ domus, agatur ita & excutiatur, ut ipse egeat. Nota maritum conueniri inquantum facere potest. *Itē* qd' facere posse, importat quatenus facultates patiūtur deducto ne egeat. Itē qđ dictio, i.est dictio expositiua.

b ¶ Maritum, vel eius hæredes, scilicet filios cōmunes; secus in extraneis hæredibus, vt.ff. soluto matri. l etiam filios mulieris. & l.maritum & l.sequenti.

c ¶ Facultates, vt tamen ipse maritus non egeat, † vt. ff. de re. iudi. īter eos & ff.de regu. iur.l. in condemnatione personarū.& hoc nisi dolo fecerit maritus, quominus possit, cautione exposita ab eodem de solido soluendo si ad meliorē fortunā peruenerit, ut C.de rei vxo.acto. §.cum autem.& ff.solu.matrim.l. etiam filios.§.licēt &. ff. pro socio.l. uerum est.§. id quod.

ADDITIO. Item nisi mulier ipsa esset pauper, ita vt ad ipsius victum tota dos esset necessaria. Item si res dotalis, vel alia acquisita ex re dotali extarent, quia non haberet locū beneficium istius textus, vt per docto. hic.

¶ Propter retentionē. Casus Clarus est.& imperator allegat rōnem suæ decisionis, quia impensæ in rem dotalem factæ minuunt ipso iure dotem. Not. quòd marito concessa est retentio dotis propter impensas factas in res dotales. Item quòd dos ipso iure minuitur propter expensas necessarias. Itē ꝙ licēt allegare l'r brum absq; eo ꝙ allegeē titulus.

d ¶ *Impensas* † Dic ꝙ impensæ aliæ necessariæ sunt, vt quibus non factis res erat peritura vel deterior futura.

† Dic ꝙ in isto ti. non ponuntur nisi sex diuisiōes prima. in §.i. secūda in.§. sed istæ iii. in §. sequens. iiii. in. §. oēs. v. in §. actionum. vi. hic. Tā. et ē de mente aliorū

† Et in hoc deducēdo debet attēdi mod' circa duo. primo circa quātitatem rei, cōsideratis facultatibus & conditione personæ, ut si possit operari, et habeat officium uel artificiū sibi computetur & fiat deductio istarum operarū nobilis uerò plus expendat quàm rusticus. Secundò circa quātitatem tpis puta annorū ipsius mariti factū dū formam. l. hæredi. tatem. in prīn. ff. ad l. fal. vt p Io.

Fab. & Ia. hic. ra: Aliæ vtiles, vt quibus non factis res nō erat peritura, sʒ eis factis res est melior futura. Aliæ uoluptariæ, que tantum rem exornant, vt.ff.de verbo.signi.impensæ.&.ff. de impē. in rebus do. fact. l. j. & l. quod dicitur j.§. vtiles. & l.uoluptariæ. In primis impensis dic, ꝙ minuant dotem ipso iure, si cōsistat in pecunia & specie: ut si est fundus,& pecunia in dotem data, quantum in fundum impenditur, tantum in pecunia ipso iure deberi desinit. Si verò solus fundus in dotem sit; tunc si tantum expenditur simul, vel ex diuersis vicibus quanti est fundus, tunc ipso iure desinit esse dotalis.

† Ista est melior glo. est magistra, & melior de toto iure ob materiā secundū Fa.Pla. Ang.& Ias.

factas, marito quasi retentio cō cessa est: qui a ipso iure necessariis sumptib. dos[a] minuitur: sicut ex latioribus Digestorum libris[b] cognoscere licet. ¶ In his quatuor casibus reus condemnatur inquātum facere potest. Ange. ¶ Sed & [c] si quis cum parente suo patronove agat itē si socius cū socio[d] iudicio societatis agat, ñ plus actor consequitur, quàm aduersarius eius facere potest. [e] Idem

hunc.§.intelligas, & quod dicit in litera, quasi, non denotat improprietatē, si est impensa necessaria, ut dictum est, sed si utilis vel uoluptaria, nullo modo locum hēt hic.§.

est spō in uxor. tamē ab alio cuius uoluntate factæ fuissent in re sua, bene repetūtur l.iii.§.i. ver. sed si mutua. de in rē ver.

a ¶ Dos. In pecunia consistens.

b ¶ Libris. vt. ff. de impē.in reb.do. fa. p totū.ti.

¶ Sed & si quis. Casus. Prosequitur Imper.casus, in quibus qs tantum conuenit inquātum facere possit, & primo in parentibus ea ratione, quia si egerent, teneretur filius alere. ad tollendū igitur circuitum exigendi,& postea alendi, introductum est, vt non exigantur à liberis nisi inquantum facere possint. secundo, in patrono ea ratione, vt coerceretur ingratitudo libertorū, & quia similiter tenentur eum alere. tertio, in sociis propter ius fraternitatis. quartò, in donatione ptopter ingratitudinis uitium. Not.collige ex prædictis.]

STYL. ¶ Dic secundum Iasonem per text. in d.l.quod dicitur, quòd ipso iure non desinit esse dotalis, sed bene potest petere expēsas, vel retinere fundum, donec sibi restituant expēsæ. ¶ Nisi mulier infra annum sponte marito impensas obtulerit. Si verò non tantum, non desinit esse dotalis sed tādiu totus vel pro parte retinetur, quādiu impensæ restituantur, ut ff.de impen.in rebus do.fac.l. quod dicit.&.ff.de iure do. lege si is qui. §.pen.& fi.& hoc in necessariis impensis. Si autē vtiles sunt, tunc per actionem nego.gest. vel mandati, si mandato mulieris fecit, repetūtur. Voluptariæ nō repetuntur, etiam si mandato mulieris factæ sunt, sed abraduntur sine læsione prioris status, vt C.de rei vxo.act.§.sed nec ob impensas.&.ff.de rei vend.lege in fundo. † Et secundū hāc distinctionem

Impensæ voluptariæ an possint abradi.

† Et hoc

c Sed & si quis. Scilicet filius vel libertus, qui agūt venia impetrata: aliàs puniūtur, vt supra eodē.§. pœnales.versicu.& in eum.

d ¶ Socio. Et se confitente sociū: aliàs non datur ei hoc beneficium, vt.ff.pro soc.si vnus.§.vlti.

ADDITIO. Quod verum intellige, si perseueret in negatione usque ad litem contestatam, & negauit in specie esse socium; aliàs secus, puta si in genere, ut Nego narrata prout narrantur,&c.secundum doctores hic.

e ¶ Potest. qđ semper accipe detracto tāto, ꝙ possit ide uiuere côuen-

tus,vt.ff.de regul. iur. lege in condemnatione.

a¶ *Ex donatione.* Ideſt, quando non poteſt ſoluere cũ donare promiſit.

b¶ *Conueniatur.* Scilicet conditione ex lege,ut C. de donat. l. ſi quis argẽtum.§. ſin autem.Et nota. quod hic ſolus conuenitur inquantũ facere poteſt deducto ęre alieno,vt ff.de re iudi. l. inter eos. §.i.&ii. & melius §.fin.

SYL. ¶ Compenſationes. Caſus Proſequitur Impera. exẽpla eius, quod ſupra proximè propoſuit, & dicit, ꝙ quoties euenit, quòd reus à quo petitur, ſit creditor actoris, compenſatione propoſita ſit,ut minus conſequatur actor,q̃ petierit. In quo aduertas ad duo, q̃ iudicio meo malè poſſunt ſaluari in hoc tex. primum eſt,quod hoc exẽplum non cadebat inter priora & ſequentia. nam ille, cui compenſatio opponitur,effectualiter conſequitur ſuum creditũ.quia re vera compenſatio eſt ſolutio.l. ſi debitor, ff.qui potio.in pigno.habeã. nec eſt verũ dicere, quòd conſequitur minus,q̃ ei debeatur, quia re uera conſequit totũ.nihil.n.intereſt,an ſoluat quis, an compenſet dicta lege ſi debitor, & ideo neque hoc exemplum cadebat in hac materia, neque verũ eſt qđ dicit Imp.quòd minus q̃ ei debeatur conſequatur, quæ not.licèt

eſt,ſi quis ex donatione[a] ſua conueniatur.[b]

¶Ratione compenſationis ſæpe minuitur intentio actoris. Areti.

¶ Compenſationes quoq; oppoſitæ plerunq;[c] efficiunt, vt minus quiſq; conſequatur, quàm ei debeatur: Nam ex bono & æquo habita ratione eius, quod inuicẽ[d] actorẽ & ea dẽ cã pſtare oportet, ĩ reliquũ eũ[e] cũ quo actum eſt condẽnat, ſicut iam[e] dictum eſt.

¶Impedit bonorũ ceſſio ne fiat inſolidum cõdẽnatio. Angel.

¶ Cum eo quoque, qui creditoribus[f] ſuis bonis ceſſit, ſi poſtea aliquid acquiſierit, quod idoneum emolumentum habeat, ex

ſit ponere os in cœlum. Nota. quòd cõpẽſatione minuit intẽtio actoris.

c¶ *Plerunque.* hoc dicit propter actionem depoſiti, & aliàs quaſdam, in quibus non obiciitur cõpenſatio vt ſupra eo. §. in bonæ ſi dei. &. C. de compenſati. lege finali. Accurſius Floren.

d¶ *Ex eadem cauſa.* hodie ex quacunq; cauſa & in quolibet contractu bonæ fidei vel ſtricti iuris, † vt ſupra eod.§. ĩ bonæ fidei.

† *Hæc gl. peſſime loquitur ſecũdum Iaſo. quem uideas plenius.*

e¶ *Iam dictum eſt.* ſupra eod.§.in bonæ fidei.

¶ Cũ eo quòque. Caſum figura pẽrte. Nota quòd cedens bonis in poſtea quæſitis habet priuilegium,ut non conueniatur à prioribus creditoribus niſi inquantum facere poſſit. Item no.inhumanum eſſe afflictis afflictionem addi.]

f¶ *Creditoribus.* quod fieri non poteſt antequam debitum agnoſcat, vel in iure confiteatur, vt.ff. de ceſ. bo.l.penulti.

Ceſſio bonorũ in duobus prodeſt.

*¶ Adde an valeat pactũ quòd debitor non poſſit cedere bonis,Bartol. in lege alia.§.fin.ff.ſoluto matrimonio.] Prodeſt autem hæc ceſſio, vt non deducatur debitor in carcerẽ, vt C.qui bonis cedere poſſ. lege prima.Et quòd in acquiſito poſtea conueniatur inquantum facere poſſit, vt ſubiicit. SYL.

*¶ Fallit, niſi ſub ſpe ceſſionis SYL.

contra-

contraxit, ut per Dynum in regula peccatum in fine libro sexto, aut nisi ī fraudē creditorū bona alienauit, vel si, quando contraxit sciebat, se non esse soluendo, vt ait Bar. in lege aliæ. §. eleganter. ff. soluto matrimo. & deniq; in quā plurimis aliis casibus deficit regul. huius. §. quos diligenter retulit Sozinus in tractatu fallētia. regu. quadragesima sexta & sequē. post Iasonē hic, & in §. item si quis in fraudem. num. 91. cum seq. supra eod.]

integro[a] in id, qd̄ facere potest, creditores experiuntur. inhumanum[b] enim erat, spoliatum fortunis suis insolidum damnari.

¶ Quod † cum eo qui in aliena potestate ē negociū gestū esse † dicit.

¶ Cognitio contractu seruorum ad obligandum dominum, erit cognitū quid de contractu filii ad obligandum patrem.

† aliâs quod cū eo contractum ē qui in aliena potestate.

a ¶ Ex integro. Videtur sibijpsi contraria litera, ꝙ ex integro, & in quā tū facere pōt cōueniat, ut subiicit. Sed sic intelligit̄, ꝙ insolidum cōueniatur, quandiu pōt soluere: hoc tn̄ est deducto semper, ne egeat, ut ff. de cessi. bon. qui bonis. & ff. de reg. iur. lege in condemnatione.

Cessio bonorum facta non semper conuenire qui cessit si ad pinguiorē fortunā peruenit.

ADDIT. Vel dic & lōge facilius ex integro. i. denuo, siue iterum, ut sit una dictio: & ita exponunt doctores periti. Et hic. s. ꝙ qui cessit bonis potest iterum conueniri si pueniat ad pinguiorē fortunā; uerū est, nisi pro eo iā sustinuisset pęnas corporales, uel cessionē fecisset culo nudo super lapidem: de hoc gl. not. in cap. sicut dignum, ext. de homicid. & in cap. peccatum, de reg. iur. in sexto.

b ¶ † Inhumanum. n. Bene dico, qd̄ inquantum facere pōt deducto &c. conueniatur inhumanum. enim &c.

Hæc lo. non habetur, uel in exē- larib.

¶ Quod cum eo &c. ¶ Qualiter conueniamur ex contractib. uel furtis nobiscum habitis dictū est, nūc qualiter cōueniatur ex habitis cum iis, quos in potestate habemus.

Y L ¶ Adde, ꝙ est falsa continuatio. Imperato. enim continuat seipsum, & reddit rationem, quare de his actionib. modo proponat, dicendo, quòd quia supra habita est mentio de actione, quæ datur in peculio, opus est modo dicere de his actionibus & cæte.] *Continuatio.*

† aliâs dicetur.

QVia tamen. ¶ Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primò ponit cōtinuationem rubricæ. Secundò, quòd filius & seruus ęquiparantur: ideo dictum in uno potest intelligi dictū in alio. Tertiò prosequitur de contractibus seruorum. qualiter & inquantum eorū dominus teneatur. Quartò illud extendit ad filios Quintò ponit vnum in filio, quod non habet locum in seruo. Sextò redit ad contractum serui. Secunda ibi (Et quia) Tertia ibi (Si igitur) Quarta ibi (Quæ diximus.) Quinta ibi (Illud propriè.) Sexta ibi (Illud in summa.) *Diuisio.*

¶ Casus. In simplici continuatione non est figurandus, quam declara ut supra diximus. Not. ergo continuandos esse titulos. Item quòd actio, quę datur in patrem vel dominum ex contractu serui uel filij, non dicitur de peculio, sed in peculio. Itē ꝙ actio de peculio & cæteræ, quę descēdunt ex contractu filij, dantur in patrem nomine filij. Nota etiam ꝙ filius & seruus fere in omnibus æquiparantur. Item, ꝙ no est cōueniens, quod paucis exprimi pōt multis exprimere. Itē ꝙ cognito vno de similibus cognoscitur aliud. Itē quod dictio fere, est dictio diminutiua. Item ꝙ quādo duo casus sunt à lege antiqua ęquiparati, correctio vel dispositio

tio facta in uno extenditur ad alium quod declara, si ęquiparatio est facta in illo casu, vt per Ias. in l. si constante. in v. col. ff. sol. matr. de quo, videnda sunt quę ponit Deci. in c. translato. in j. & ij. lec. de cōst.]

†*Aliàs autem.*

a ¶ Superius. vt supra titulo. j. §. actiones autem. & §. sunt præterea.

b ¶ Diligentius. quàm ş. dictū sit. Vel dic diligentius. i. diligenter.

c ¶ Ferè. hic dicit propter Macedonianū, quod habet locum in filijs, non in seruis, ut infra eodem §. quę diximus & propter alios casus, quos ibi dicemus.

Similiū eadē est disciplina. d ¶ Idem intellecturi. Nā similium eadem est disciplina, ut hic, & ff. de in rem vers. l. iij. §. proinde. & §. quoties.

SYL. ¶ Dic tamē, quòd similitudo in uno non arguit similitudinem in alio, ut per Areti. in l. ex facto. in. 6. no. ff. de vulg. & pupil.]

e ¶ In his. s. parente & filio.

f ¶ Ostendemus. ut infra eod. §. quæ diximus.

SYL. ¶ Si igitur iussu domini Casus. In terminorū declaratione simplici nō est necessarius nisi literalis i hoc. n. §. declarat Imper. tres eē actiones, i

QVia tamē superius[a] mentionē habuimus de actione, qua in peculium filiorū familiàs seruorúq; agitur, opus est, vt de hac actione, & de cæteris, quæ eorundē noie in parentes dn̄osve dari solent, diligentius[b] admoneamus. Et quia siue cū seruis negociū gestū sit, siue cū iis, qui in potestate parentum sunt, ferè[c] eadem iura seruātur, ne verbosa fiat disputatio, dirigamus sermonē in personā serui dominiq;, idem[d] intellecturi de liberis quoq;, & parētib. quorū in ptā te sūt. Nā si quid in his[e] propriè seruetur, separatim ostēdemus.[f]

¶ Dominus tenetur ex contractu serui insolidum, si contrahi iusserit, vel ipsum, vel liberum hominem, naui, vel alicui alii negotiationi præposuerit, actionibus cognominatis, Quod iussu, & exercitoria, & institoria. Aretinus.

quibus pater & dominus insolidū tenentur propter eorū consensum. Si ue.n. iusserint, mandauerint, cōsenserintve alio modo, ēt per ratihabitionem, filium, uel seruum certo casu obligari: tenentur naturali ratione, quā allegat Iureconsultus in l. j. ff. eo. quia cum eo contrahi videtur qui iubet. siue etiam naui vel negociatiōe pater aut dominus filium vel seruum præposuerint, similiter tenētur insolidum, & in exercitoria pſertim: quia æquum visum est, ut qui exercitorem naui imposuit, teneatur, quia plerunq; locus aut tempus non patiuntur dispicere de conditione exercitoris: maior.n. est necessitas cōtrahēdi cū magistro nauis, q̄ cū institore, ꝓut declarat tex. in l. j. ff. de exerc. Similiter ęquum uisum est prætori, ut quemadmodū cōmoda sentimus ex contractibus institorum, ita etiā ex eorum contractib. obligemur: tacite n. videmur hoc polliceri præponendo. l. j. ff. de instito. No. secundū Ange. quòd de iu. ciui. pater aut dn̄s nō tenebantur ex contractu filij vel serui, & hinc est, quòd prætor æquitate motus hæc adinuenit. Item, quòd pater

ter & dominus tenentur. Quod iussu insolidum. Item, quòd ille, qui cũ filio vel seruo contrahente iussu patris vel domini contrahit, videtur se qui fidem iubentis. Item, quòd vbi est eadem ratio, idem ius constituitur. Item, quid sit exercitoria, & quid institoria. Item, ꝙ exercitoria, ab exercitore, institoria ab institore est appellata. Item, ꝙ tunc tenentur pater & dominus, quando seruus vel filius negociatur in eo, in quo sunt praepositi. Item no. quòd huiusmodi actiones non solũ dantur contra dominũ vel patrem praeponentes seruos & filios, sed etiã contra quemlibet praeponentem, etiã liberum hominem, stante identitate rationis. Item, quòd identitas rationis facit, ꝙ casus nõ expressus sit comprehensus in casu iam decisio.

¶ Si igitur iussu domini[a] cum ser uo negociũ gestũ erit, insolidũ Praetor aduersus dominum actionẽ pollicetur: scilicet quia is, qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur.[b]

¶ Eadẽ ratione[c] Praetor duas aliàs ĩsolidũ actiones pollicetur: quarũ altera Exercitoria,[d] altera Institoria appellatur. Exercitoria tunc hẽt locũ, cũ quis seruũ suum magistrum naui praeposuerit, & quid cum eo eius[e] rei gratia, cui praepositus erit, contractum fuerit. Ideo autẽ Exercitoria vocatur, quia exercitor, is appellatur, ad quẽ quotidianus nauis quaestus[f] pertinet.

¶ Institoria tunc locum habet, cũ quis tabernae forte, aut cuilibet negociationi seruum[g] suum praeposuerit, & quid cum eo eius rei causa, cui praepositus erit, contractum fuerit. Ideo antem institoria appellatur, quia qui negociationibus praeponuntur, institores vo

a ¶ Domini. Scilicet volentis cũ seruo cõtrahi: siue dirigat iussum ad seruum, siue ad cõtrahentẽ cum seruo siue subscripsit, siue quocunq; modo contractũ ratũ habuit, ut ff. quod iussu. l. j. §. j. & §. sed & si serui chirographo. & §. si ratum.

b ¶ Videtur. Vt etiã ab ipso domino debitum condici possit, ut j. eo. §. fi.

c ¶ Eadem ratione. Quia fidem domini sequi videtur, ut supra prox. §. in fine: Acc.

d ¶ Exercitoria. Quę perpetuo haeredi & in haeredem datur ut ff. de exer. si tamen. §. fi. (j) Idem in institoria, ut ff. de instit. l. nouissime. Idẽ etiam de in rem verso, ut ff. quando actio de pecu. est an l. quęsitum. in fi.

ADDITIO. (j) Dic hoc verum, si prima actio daẽ haredi vel cõtra haeredem, quia istę non sunt proprie actiones, sed adiectiones, ut habetur in d. l. si tamen. §. fi. secũdum Ang.

e ¶ Eius rei gratia. bñ dicit, eius rei gratia, nam si ob aliam rẽ, puta negocij sui, vel cum esset praepositus ad vehendum onus, ipse accepit mutuam pecuniam, non ad utilitatem nauis, non tenetur dominus, ut ff. de exercito. l. j. §. non autem.

f ¶ Quaestus. i. prouentus siue lucrũ. Sed magister appellatur, cui totius nauis† anchora. i. gubernatio commendatur, ut ff. de exercito. l. j. §. magistrum nauis. — Quaestus est lucrum. † Aliàs cura.

g ¶ Seruũ. Vel liberũ. ut i. fin. hui⁹ §.

a Vocan

a ¶ Vocantur. Not. quòd institoria à prępolito, sed exercitoria à præponente uocatur, ut hic. & supra eo. §. uersi. ideo autem exercitoria.

b ¶ Duas. p hoc quod dicit, duas, excludit primā Quod iussu.

Iuri idē statuat, vbi est eadem æquitas.

c ¶ Aequitatis. No. quòd vbi eadē est æquitas. idē ius statuendum est: sic ff. ad leg. Aquil. illud. & supra quib. mod. ius pa. pot. sol. §. pari ratione.

§ I. ¶ Introduxit Casus Non est figurandus in declaratione simplicis termini tributorię sed poti⁹ aduertendū est quòd dñs, qui habet seruum habentem peculiū, si conueniatur à creditoribus peculiaribus, habet priuilegium deducēdi ante omnia quod sibi & illis, qui in sua sunt potestate debetur: sed quia aliquando accidit, quòd seruus in rebus & mercibus peculiaribus sciente & non contradicente domino negociatur, & efficitur debitor alicuius: si à tali creditore conueniatur ex causa prędicta, tunc non habet dominus āplius illud priuilegiū, sed vocatur in tributum cū cęteris, hac tamen inter eos diuisione remanente, quòd dominus vocatur in tributum ex quacunque causa sit creditor, alij vero creditores peculiares vocantur solū, quatenus causa illarū mercium, in quibus sciente domino seruus negociatus est, se extendit. Notat summarium & declarationem prędictam.

d ¶ In Peculiari merce. Hoc caute dicit, non in dominica, ut ff. de institor. sed & si pupillus. §. penul. †

e ¶ Negocietur. Ad omnem quoque porrigit negociationem, ut ff. de tribu. l. illud. & l. j. §. licet.

f ¶ Eius rei causa. Nota quòd ad hoc vt competat ista actio, oportet quòd † sit contractum illarum mercium causa, aliàs non competeret, ut per Angel. hic.

g ¶ Minus. Hanc actionem tributoriam dicunt quidam nō dari nisi dominus primo distribuat: & dicunt q cogitur

† Ex quo §. apparet institoriā locum habere in merce dominica, tributoriam aūt in merce peculiari.

† Scilicet peculiaris mercis, non e'iā aliam.

cantur:[a] Istas tamen duas[b] actiones Prætor reddit, & si liberum quis hominē, aut alienū seruū naui, aut tabernæ, aut cuilibet negociationi præposuerit: scilicet quia eadem æquitatis[c] ratio etiā eo casu interueniat.

¶ Si seruus sciente domino ī merce peculiari negociatur, & tamē dominus aliquid recipere debet, vocatur in tributum vnà cū aliis creditoribus. Ar.

¶ Introduxit, & aliam actionem Prætor, quæ Tributoria vocatur. Nanq; si seruus in peculiari[d] merce, sciente domino, negociatur[e], & quid cum eo eius[f] rei causa cōtractum erit, ita Prætor ius dicit vt quicquid in his mercib. erit, quodque inde receptum erit, id inter dominum, si quid ei debebitur, & cæteros creditores, p rata portione distribuatur: & iō Tributoria vocatur, quia ipsi domino distributionem Prætor permittit. Nam si quis ex creditoribus quæratur, quasi minus[g] ei tributum sit, quā oportuerit, hanc ei actionem accommodat, quæ Tributoria appellatur.

¶ Ex contractu

initio cum seruo domino ignotã te tenetur dominus de peculio[a], vel in id quod in rem suã versum est: & dicitur versum in rem domini, si aliquid in rem domini impenderit necessario, iudex tamen debet prius inspicere vtrũ in rem domini sit versum, quàm de peculio condemnet. Areti.

¶ Praeterea ĩtroducta est actio de peculio, deque[a] eo, quod in rem domini versum erit: vt quamuis sine volũtate domini negocium gestum erit, tamen siue quid in rem eius versum fuerit, id totum praestare debeat: siue quid non sit in rẽ eius versum, id eatenus praestare debeat, quatenus peculium patitur.[b] In rem autem domini versum intelligitur, quicquid necessario in rem eius impenderit seruus: veluti si mutuatus pecuniã creditorib. eius soluerit, aut aedificia ruentia fulserit, aut familiae frumentum emerit: vel etiam fundum, aut quã libet aliam rem necessariam, mercatus[c] erit. Itaque, si

cogitur officio iudicis, & hoc colligitur ex hoc. §. quia dicit, minus. Sed dico quòd ante & post cõpetit, quia minus tribuit qui nihil tribuit, ut ff. de tributo. l. illud. §. si cuius dolo. & argumen. ff. de uerbo. significatio. l. minus, & lege uerbiĩ amplius. secundum ioan.

SYL. ¶ Adde quòd haec gl. communiter approbatur per doct. hic.

¶ Praeterea. Casus figuratio non est necessaria, cum persistat in declaratione terminorum de peculio & de in rem uerso. ita enim. impera. accurate examinat & declarat, ut nulla alia casus positione egeamus. exẽpla enim posita per imperato. rem omnem manifestam redd unt No. igitur, quòd actio de peculio & actio de in rem verso sunt diuersae. item dic, quòd necessaria erat actio de in rem verso vltra actionem de peculio ex rationibus positis per textum in lege prima in princi. ff. de in rem uer. item quòd actio de in rem verso oritur, quamuis sine uoluntate domini negocium sit gestum: quia oritur ex ipsa uersione in rem, non ex consensu, & propterea oritur etiam quamuis gestum sit contra uoluntatem domini, quando uersum est in eius utilitatem. item quòd actio de peculio datur eatenus, quatenus est in peculio: actio verò de in rem verso datur ad omne id, quod uersum est in domini vtilitatem. item quid dicatur versum in utilitatem: pro cuius declaratione uide regulam, quam ponit iurisconsultus. in lege tertia. §. & generaliter. ff. de in rem verbo. item nota. quòd omnes expensae hic enumeratae dicuntur necessariȩ. caetera, collige parte.

a ¶ Deq; eo. Caue tibi, quia de duabus actionibus simul dicit, scilicet de peculio, & de in rem uerso.

b ¶ Patitur. Facit ff. de pecul. lege si quis seruum. §. etiam. & hic adiunge. §. cȩterum. qui est infra.

c ¶ Mercatus erit. Facit ff. de in rem verso. lege iij. §. proinde.

a ¶ Ex decem. Quia quot sunt consumpti, in tot debet teneri, ut supra proximo. §.

b ¶ Damnari debes. Facit. ff. de in rem ver. l. si pro patre. §. idem.

c ¶ Licet. lio tm̃, sed gñale, quod dicit de omni eo, quod fit cũ eo, qui in aliena est ptãte, ut in eadẽ. l. §. verba aũt. Item nõ obstat dicta lex filius. in fin. quia quo ad effectũ proponit de in rẽ verso, qui proponit de peculio: nõ quoad Formulã. Et eodem modo expone: 'qđ hic dicit, una est actio de peculio & de in rẽ uerso. i. ille, qui proponit actionẽ de pecu. cõse quit effectum actionis de in rem uerso. Et quod subijcit duas hẽt condemnatiões. s. actio de peculio: unã. s. pro suo effectu & aliam pro effectu. s. actiõis de ĩ rẽ verso. Acc.

Textũ exponit.

Hoc punctũ, quod est hic, ita praue intelligunt quidam, ꝙ quicunque agit de peculio, videtur intentare illã formulam & agere. s. de in rẽ verso, ut hic, & ff. de in rẽ uer. l. filii. fa. in fi. & ff. de pecu. l. j. §. est aũt, quæ opinio necessaria esse videtur. Nam cũ de peculio agit debita peculiaria computant: & ita quod seruus debet dño, & dñs debet seruo naturaliter, quia qđ seruus impẽdit in rẽ dñi, venit ĩ actione de pecu. ut ff. de pec. l. quã Tuberonis: §. sed & ĩ l qđ. quod nihil aliud est, q̃ de in rẽ verso agi: & ita q agit de peculio, & de in rẽ ver. agit. Sed Io. dicit, ꝙ diuersæ sunt actiones, & actionũ formulæ; nec q formulã vnius proponit, alterius formulã proponere videt. Nec ob. d. l. de pecu. l. j. §. est aũt, quia licet ibi videaẽ sub actione & edicto de peculio actionẽ de in rẽ verso proponere, tñ non demõstratur edictũ, quod fit de peculio

Actio de peculio & de in rem verso sunt diuersæ.

ex[a] decẽ (puta) aureis, quos seruus tuus à Titio mutuo accepit, creditori tuo qui que aureos solue rit, reliquos verò quinq; quolibet mõ cõsũpserit, p quinq; quidẽ ĩ solidum dãnari debes,[b] pro cæteris verò quinq; eatenus, quatenus in peculio, sit ex quo s. apparet, si toti decẽ aurei in rẽ tuã versi fuerint, totos decem aureos Titiũ consequi posse. Licet[c] enim vna ẽ actio, q̃ de peculio, deque eo, qđ in rẽ dñi versum sit, agitur, tamẽ duas habet condẽnationes. Itaq; iudex, apud quem de ea actione[d] agitur, ante dispicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculii æstimationẽ transit, quàm aut nihil in rem domini versum intelligatur, aut nõ totum.

¶ In peculio dicitur esse id, qđ[f] superest deducto eo, quod debetur domino, dummodo non debeatur vicario serui. Aretinus.

[e] Cum aũt quæ-

ACC. Hæc opi. gl. ꝙ sint diuersæ actiones, verior ẽ, qa habent diuersa nomina & diuersa media concludendi.

d ¶ Actione. Scilicet de peculio.

e ¶ Cum aũt quæritur. Casus clara est: declarat. n. Imper. quantũ sit in peculio, & dicit in peculio dici omne id, quod superest deducto eo quod debetur domino eius, ei ve, qui in eius ptãte est: & ponit casum in quo ex credito dñi non diminuit peculiũ, de cuius ratione vide in gl. in verb. si is. No. quid dicatur esse in peculio. Itẽ ꝙ deducitur nõ tantum creditum

Positio s VI.

creditum dñi, sed ẽt eius, qui est in ipsius ptãte; rationem vtriusq; ponit Iuriscon. in l. sed si damnum. §. peculium. ff. de pecul. ratio. n. quare deducitur id quod domino debetur, est, quia dñs praeuenisse videtur, & cũ suo seruo egisse. ratio aût quare deducitur id, quod debetur existẽtibus in potestate domini, est, quia nemo ambigit hoc quoque domino deberi, cui quaeritur omne, quod quęrit existentib. in eius potestate. Itẽ no. casum, in quo non deducit per dominũ illud, quod debet seruus: quod not.] sunt in potestate: ut conseruis suis, & filijs domini, & pupillis domini, vt ff. de peculio, sed si damnum. §. peculium.†

† alids incipit l. peculiũ aũt.

ritur quantũ in peculio sit, ante deducitur quicquid seruus dño[a] eive, qui in potestate eius sit, debet: & quod superest, id solũ peculiũ intelligitur. Aliquando tamẽ id, qđ ei debet[b] seruus, qui in potestate dñi sit, nõ deducitur ex peculio: veluti si is[c] in ipsius[d] peculio sit: quod eo[e] pertinet vt si quid vicario suo seruus[f] debeat, id ex peculio eius[g] non deducatur.

¶ Cui competit actio Institoria, vel Exercitoria, vel Quod iussu competit etiam de peculio. Et in actione de peculio totius eius, quod est in peculio, ratio est habenda, in Tributoria solum eius, circa quod negociatur. Qua propter quandoque expedit agi vna quandoque alia. Aretinus.

a Domino. Scilicet debet. Cum. n. inspectu iure naturali seruus liber sit, apparet ꝙ naturaliter potest obligari ẽt domino suo, ut ff. de condict. indebi. si id quod, & ff. de peculi nec seruus & supra de fideiusso. §. j. Acc.

BYL: ¶ Adde quòd est intelligendũ de iure naturali, i. de iure gentium primęuo. i. quatenus ius gẽtium fundatur ratione naturali, nõ cõstitutionibus gñalib. gentium: si. n. intellgeremus de iure naturali simpliciter cõmuni oibus animantibus, tunc non põt dici ꝙ oriatur obligatio naturalis, pro ut declarat Bar. quem communiter seq. docto. in dicta l. si id quod,]

b ¶ Debet. Quasi dicat, & id deducitur, quod debet dare seruus ijs qui

c ¶ Si is. Scilicet cui debetur, puta habeo seruũ castaldum qui ordinarius: dicitur qui habet sub se alium, qui vicarius dicitur: si ordinarius aliquid debet vicario, & conuenior de peculio ordinarij, non deducam quod vicario debetur, & est ratio in promptu, quia si deduco p vicario, adhuc remanet peculiũ ordinarij: & ita frustra fieret deductio: cum semper maneret ordinarij peculium.

* Serui ordinarij sunt quibus peculium dominus concessit negociariq; finit: vicarij autem qui ordinarij vices gerunt, quidamq; quasi sub institores. Alcia. in l. urbana familia. ff. de uerb. signi.

Seruus ordinarius. Seruus vicarius.

d ¶ In ipsius. s. ordinarij.

e ¶ Quod eo pertinet. i. quod modo sub nube dixi, obtinet in hoc casu.

f ¶ Seruus. s. ordinarius.

*ADDI. Ordinarij aût serui dicunt ab ordine, qui dñi aut tabernę, aut negotiationi regendę praesunt illorũ verò, si peculio cõtineant alij serui, vicarij appellãt. Martial. Esse sat est seruũ, iam nole vicarius esse.

g Eius. s. ordinarij.

Cęte-

¶Cæterum. Casus. Nō est figurādus in pręsenti.§.usq; ad.§.illud in sum ma.fin quòd legit Ang. quia Impe. immoratur tm̄ in declarando qūo & qualiter & in quib.casib.hę actiones de quibus s̄. proposuit,in iudiciū proponātur.tex. est clar⁹, nec alia de super declaratione indiget.Not. summariū & continētiam, text. vt scias proponere in iudicio actio nē magis uti lem. Item ꝙ stultissimus, dicitur, qui. potest utilio rem viam ad suum conse quendum eli gere. & eligi tur deteriorē Itē ꝙ habēs plures actio nes debet fa ciliorem pro ponere. Item quòd nego ciatur non di citur qui uiuit ex reditibus prædiorum. Item ꝙ fœne rans non dici tur negocia tor. Item ꝙ dicta in seruo habet locum in filio. Item quòd mace donianum se natuscon. est l. ꝓhibitiua. itē no. rōnē senatusconsulti Macedoniani. Cæte ra collige per te.]

a ¶Cæterum. Diximus s̄. in illo.§.ꝑ terea: ꝙ is agit de peculio, qui cōtra hit cū seruo, iuito vel ignorāte dño vnde uidet, ꝙ qui cōtraxit eo volente, puta iussu suo, non posset agere de peculio, sed tn̄ aliud est: ideo dicit, cæterū, pro sed.

b ¶Sed erit. stultissimus. Not. quē esse stultum, si eligat malū, cū possit eligere bonū, ut ĩ auth q.mod. nat. effi. sui. §.j. coll. vj.

Electio debet esse de meliori.

c ¶Is quoq;. Facit. ff. de tribu. l. aliquando.

d ¶Modo. i. aliquando.

e ¶In hac actione. Scilicet de peculio.

f ¶Negociatur. Et quod inde receptū est, ut ff. de trib. l. procuratoris. §. per hanc, & s̄. eo. §. ĩtroduxit.

g ¶Eligere. Et postquam elegerit, non uariabit, ut ff. de tribu. quod in heredem. §. eligere.

Electio actionis non pōt uariare.

¶Cæterum[a] dubiū non est, quin is quoq; qui iussu domini cōtraxerit, cuiq; institoria vel exercitoria actio cōpetit, de peculio, de que eo, qđ in rē dñi versum est, agere possit. Sed erit[b] stultissimus, si omissa actione, qua facillimè solidū ex cōtractu consequi possit: se ad difficultatē perducat probandi in rem domini versū esse, vel habere seruū peculiū, & tantum habere, vt solidū sibi solui possit. Is quoq;,[c] cui Tributoria actio cōpetit, æquè de peculio, & de in rē verso agere pōt. Sed sanè huic modo[d] Tributoria expedit agere modo de peculio & de in rē verso. Tributoria ideo expedit agere: quia in ea dñi cōditio precipua ñ est, idest, quod domino debet, non deducitur, sed eiusdē iuris ē domin⁹, cuius & cæteri creditores. At in actione de peculio, ante deducitur quod domino debetur: & in id, quod reliqui est, creditori dominus condemnatur. Rursus de peculio ideo expedit agere, ꝙ in hac actio ne[e] totius peculii ratio habetur, at ĩ Tributoria eius tm̄, quo negociatur:[f] & pōt quisq; tertia forte parte peculii, aut quarta, vel ēt minima negociari, maiorē autē partem in prædiis, vel mancipiis, aut fœnebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quisq; vel hāc actionē, vel illā eligere[g]

eligere. nisi fuerit deceptus, quando primum elegit, vt ff. quod cum eo q. ĩ alie.pot.l.sed si ex parte.§.fi. a ¶ *Quę diximus.* A princip. titul. vsque huc.

c ¶ *Aduersus patrem.* Etiam de pecu lio nõ tenetur pater, vt hic dicitur, & C.ad maced.si filius,& caute colligitur.C.ne filius pro patre,vel pater pro filio.l.j.

b ¶ *Eadem.* Quantum ad actiones supradictas; sed in quibusdã non conueniunt; ut in mutua pecunia;quod dic. vt infra pro. xi.§. Item si lius põt subire iudicium & arbitriũ, & patrem obligat quasi ex contractu de peculio,sz seruus non, vt ff. de pecu. l.iij.§. si seruus. & .§. idem scribit & C. de iudi.seruus. (j) Item filius si Jeiubere põt, & patrẽ de peculio obligare, vt ff. de pecu.l. 3.§. si filius. sed seruus nõ vt ff.de fideius.l. seruus. & l. sequen. & ꝓpter hoc dixit, ferè.supra eod. §.j. ADDITIO. (j). Qualiter autẽ fiat executio filio cõdemnato,habetur infra tit.j.§.fin.Ang. Aretin.

Filius & seruus non in omnibus conueniunt.

debet. Certè qui põt ꝓbare in rẽ domini versum esse,dé in rẽ verso agere debet.

¶ Dicta de dominis & seruis, intelliguntur in parentibus & liberis. Angel.

Quæ diximus[a] de seruo,& domino,eadem[b] intelligimus & de filio & filia, & nepote & nepte, & patre auoue, cuius in ptãte sunt.

Ex contractu mutui filius non potest conueniri nec eius pater, etiam actione de peculio, propter senatusc. Macedonianum. Aret.

¶ Illud ꝓpriè seruatur in eorũ ꝑsona, quod senatusc. Macedonianũ ꝓhibuit, mutuas pecunias dari eis, qui in ptãte parẽtis sunt:& ei, qui crediderit denegatur actio tã aduersus ipsũ filiũ filiãve, nepotẽ neptéve, (siue adhuc ptãte sint, siue morte parentis, vel emancipatione, suæ ptãtis eẽ cœperint) quã aduersus[c] patrem auumve, siue eos habeat adhuc in ptãte, siue emancipauerit. Quæ ideo Senatus[d] ꝓspexit, quia sæpe onerati ære alieno creditarũ pecuniarum, quas in luxuriam consumebant, vitæ parentum insidiabantur.

¶ Actione quod iussu, vel de in rẽ verso, vel institoria, vel exercitoria, potest agi directo contra patrem vel dominum ex contractu filii vel serui. Aretinus.

d ¶ *Senatus.* Scilicet senatusconsultũ Macedonianũ, vt ff. ad sat. mace. l. prima quod cessat in multis casibus. scilicet xi. Primo si fuerit miles filiusfam. vt C. ad macedo. l. final. Item si dixerit se patrem fami. vt C. ad macedo. leg. j. Item si publicè paterfamil. videbatur, vt ff. ad maced. si qs patremfami. Item si fuerit in scholis vt ff. ad macedo. sed Iulianus. §. qđ dicitur. & C. e. l. macedoniani. Itẽ si alij creditori soluit, vt ff. eod. sed Iulianus §. pen. Item si factus paterfamil. debitum primo contractum quocunque modo agnouit, vt C. eodem Zenodorus. Item si vertit in rem

Macedo-niani in xi. casibus cessat.

rē patris,vt ff.e.sed Iulianus.§.ꝑin dē si acceperit,itē & si nō acceperit, vt verteret in rē patris,postea tñ vertit,vt ff.eo.sed Iulianus.§.sed& si ab initio.Item cessat quando pater consensit,velpręsens non cōtradixit, vt ff.eodem.sed Iulianus.§ r quanquam .. & l.si tamen sciente & C. eodem si per mittente.Itē si postea pater ratum habeat.(j)vtC. eodem.l.fin. in princip. Item si pater fami. factus soluere cœpit,vt ff.eod. l.sed Iulia.§. fina.& l.seq. Aliàs autem locum habet vt non teneatur pater vel filius:siue pecunia fuerit mutuo data, siue aliud in fraudē senatuscon.vt ff.eodem.si filiusfam. .§.is autem & l.sed Iulianus.§. mutui datione.

ADDITIO.(j)Dic idem si tacitè ratum habuisse dicatur: vt quia receperat literas á filio continētes, ꝙ pecunias mutuo acceptas solueret,& non est statim protestatus de contraria sua voluntate, vt est tex. singu.in l.filiusfam, ff.ad macedon. Angel.Aretinus.

*ADDITIO. Verba Senatusconsul.Macedoniani vide Apud Alexā, ab Alexan.lib.Genial.dier.L.cap.7. Quod autē Macedonē Theophilus prodigum & dissolutum iuuenē fuisse ait,id ille ex eodem fonte hausit vnde aliarum Romanorū rerum cognitionem sumere consueuit.

¶ Illud in summa admonendi sumus,id, quod iussu patris domini ve contractū fuerit, quodq; in rē eius versum erit, directo ª quoque posse à patre do minove condici, tanquam si principaliter cū ipso negociū gestū esset.Et quoq; qui exercitoria, vel institoria actiōe tenetur, directo posse cōdici ᵇ placet,qa huius quoque iussu contractū intelligitur.ᶜ

¶ De noxalibus actionibus.

¶ Ex delicto cōmisso per seruum dño ignorante, vel prohibere ñ valēte, dominus tenetur noxaliter,quod æquitatis ratio introduxit,ne ex delicto rei propriæ quis in plus grauetur, q̄ sit valor dictæ rei. Aret.

¶ Illud in summa.Casus Clarus est ꝙ contra iubentē vel imponentem agi potest actione directa,ea ratione,quia cum eis videtur negocium gestū,ex illa regula,quòd qui ꝑ aliū facit per se facere videtur. Not.illud verbum,in summa, cuius significatio est tandē & finaliter.Item ꝙ de in rē verso, ꝙ iussu, exercitoria, & institoria, agitur etiam directò contra dominū. Itē no.casū, in quo mandans tenetur ac si principaliter negociū gessisset]

ª Directo. Id est, certi condictione directa, nō adhibita hac adiectione de peculio vel de in rē verso:S ʒ† nū qd s̄ dicta lex noīa.s.qd̄ iussu,exercitoria,īstitoria,tributoria, de peculio,& de in rē verso,sunt noīa actio. Rñ.qdā ꝙ sic:& faciunt ꝑ eis infinitæ leges,q̄ dñt de act.de pec.& sic d̄ singulis,vt patet ēt in rub.cuiuslib. tit.Sed Io.cōtra.Dixit.n.ꝙ sunt actionū adiectiones,nō actiones;facit ꝑ eo.ff.de neg.gest.l.mādasti.& de pecu.l.3.§.cui congruit.

¶ Adde ꝙ hāc gl.dicit no.ad hoc Iaso.supra de actio.§. j.in xi.col.in fi. vbi ponit multa glo.cōcor. & in.§. rursus in xv.colū. circa me.pro quo vide textu.cum gloss.in l.v.in gloss. prima.C. vbi conue. qui cert. lo. & idem vult Bar.in l.fin. in ij.q. C. ex quib.can.maio.]

ᵇ¶ Condici. Scilicet certi conditione

† Adde Glo.simi lem in §. actiones ante supra de actionib. Quod iussu, exercitoria & sunt actiones sed actio nū adiectiones.

SYL.
SYL.
SYL.

ne non adhibita hac adiectione. institoria. Itẽ & de in rẽ verso, vt ff. de in rem uerso. l. j. in princip.
c ¶ *Intelligitur*. Facit. ff. de eden. l. prætor. §. sed & si seruus. & ff. si cert. pet. si instiro rem.

ἄτη illa Homerica noxa appellatur. Noxia verò ipsa est culpa seu maleficiũ. Plau. in Bacchi. sat sic suspectus sum, careo noxia. M. Manilius. Quin etiam infœlix virtus, & noxia fœlix. vnde meritò Serui[g] Virg. noxã pro noxia dixisse scripsit. Vni* ob noxã. notabilia clara sunt.]

Continuatio. ¶ De noxalibus actionibus. ¶ Non solũ ex contractibus eorũ, qui in nostra potestate sunt, cõuenimur, sed ẽt ex delictis: & q̃a ꝓ eis noxaliter agit, * ideo de noxalibus ponit. Accu. Ad istã continuationem facit l. j. ff. eo.

† *Litis æstimatio quid sit, enarrat Alc. lib. 3. Parer. c. 18*

EX maleficijs.

EX maleficiis[a] seruorũ, veluti si furtum fecerint,[b] aut bona rapuerint, aut damnũ dederint, aut iniuriã commiserint, noxales actiones proditæ sunt: quibus dño[c] dãnato permittitur, aut litis† æstimatonẽ[d] sufferre, aut ipsum hominẽ noxæ dedere. Noxa autem est ipsum corpus, qđ nocuit, id est, seruus; noxia[e] ipsum maleficium, veluti furtum, dãnum, rapina, iniuria. Summa autem ratione permissum est noxæ deditione fungi: namque erat iniquum,[f] nequitiam eorum vltra ipsorum corpora dominis dãnosam esse.

a ¶ *Ex maleficijs*. Idem est ex quasi maleficijs, vt ff. nau. cau. sta. l. fi. §. seruorum. & de hoc plenè diximus supra de act. §. actiones autẽ.
b ¶ *Furtum fecerint*. Supple extraneo & idẽ in sequentibus articulis. nã cũ domino talia cõmittendo agi nõ potest, vt supra dẽ obl. ex delicto. §. ij qui. & ff. de noxa. cum seruus.

Diuisio. ¶ Totus iste titu. di principaliter in duas partes. Primò ponit, qualiter deditio ꝓ noxa habet locum in seruo delinquẽte. Secũdò, an habeat locum in filiofamilias. Secunda ibi (Sed veteres.)

Cas. ¶ Ex maleficijs. Casus In hoc prin. literaliter figurãdus est; stat. n. Imp. in declarãdo, vnde oriatur actio noxalis, & ad quid detur, declarando hos duos terminos, noxa & noxia, assignando rationem, quare fuerit dispositum, vt esset in facultate dominorum tradere seruum offenso in locum refectionis damni aut iniuriæ, litera plana est. solum aduertendum est ad declarationem horum verborum, noxa, & noxia quia Valla & Beroaldus rident hanc declarationem Impera. sed noxa apud veteres à nocendo dicta significat etiã nocumentum. Oui. sine noxa luce bibuntur. meritò seruus dicitur noxa. sicut &

c ¶ *Domino damnato*. Nescienti, cum delinqueret seruus, vel sciẽti, tñ prohibere nõ potuit: alioquin insolidũ tenetur, vt ff. de noxa. l. ij. & l. in delictis. & C. eod. l. ij.
d ¶ *Aestimationem*. Puta decẽ, ad quæ sẽp est obligat' sed liberaẽ dãdo aĩal quousq; actiõe iudicati conueniaẽ, vt ff. đ re iud. l. miles §. decẽ. & ff. de pet. hæredi. itẽ veniunt. §. idẽ recte.
e ¶ *Noxia*. vnde versus Noxia delictũ delinquens noxa vocaẽ. sed quãdoq; vno pro alio vtimur.
*ADDIT. Noxæ aũt dedere est pro noxa relinquere, & cedere agẽti noxaliter: quod & noxam dedere aliqñ dicitur. l. prima, & l. si verò. ff. de ijs quę deiece. E. B.
f ¶ *Iniquum*. † Scilicet iniquũ esset cætera.

Noxia & noxa differũt. *
† *Aliàs sed iniquius esset officiũ alicuius esse sibi damnosum & cætera.*

factum alienum aliis esse damnosum. secundum Ioan. vt ff. de furt. si seruus communis. §. quod vero.

SVI. ¶ Dñs noxali iudicio. Casus. Figuratio facilis est: cōtinet. n. hic tex. tria dicta. Primū, ꝙ dñs contētus actione noxali ob delictum serui liberatur dādo seruū noxæ: cuius ratio posita est supra in princ. ibi, nāque erat iniquū, rō aūt dubitationis erat, quia seruus ille non erat in obligatione: ideo non videbatur, ꝙ eius deditio & solutio tolleret obligationem, qua dominus astringebatur cui aliud pro alio non debebat posse solui: qua ratione non obstante, præualuit æquitatis supradictæ ratio, fuitq; à lege potestas hæc concessa. ideo licet nō sit seruus in obligatione, est tamen in solutione. l. miles. §. decem. ff. de re iudi. Secūdū dictum est, ꝙ dñium serui dati noxæ transfertur perpetuo: intellige a dño dante, non autē in dñm, cui datur, propter subsequētem casum, quia reuocabiliter fit dominus, si seruus pecuniam inueniat, & damnū resarciat, quod est summe æquum ex vtraque parte. l. & quòd dñs tradens seruum pro noxa ꝑdat perpetuo dñium, quia iam in solutū dat, & seruus succedit loco æstimatiōis damni & sic loco pecuniæ, qua soluta abdicatur totum & perpetuo à dño, eadem ratione seruus, qui in eius locum sufficitur. Item summa ratione factum est, vt accepta pecunia dñs cogatur manumittere, quia cum non possit sua interesse nisi ratione condēnationis. dāni dati, nimirum si ea soluta per seruum dissolui tur nexus ille seruitutis: quæ est ratio tertij dicti. Notabilia clara sunt.]

¶ Pro delicto serui dominus liberatur dādo seruū pro noxa, & in damnum passum transfertur dominium: quod auocari pōt, si dñs emendet dānū, & velit eum manumittere. An. Ar.

¶ Dominus noxali iudicio serui sui nomine conuētus, seruū actori noxæ dedēdo liberatur: [a] nec minus [b] in perpetuum eius serui dominiū à domino transfertur. Sin autē damnū ei, cui deditus ē, seruus resarcierit quæsita pecunia, auxilio [c] Prætoris inuito dño manumittetur.

¶ Noxalium actionum quædā sunt ciuiles, & quædam Prætoriæ. Aretinus.

¶ Sunt aūt cōstitutæ noxales actiōes, aut Legib. aut edicto Prætoris, Legib. veluti

a ¶ *Liberatur*. sed cum seruus nō sit in obligatione, sed damni æstimatio, vt ff. de re iudi. miles. §. decem. quomō dando seruū liberatur: cū aliud ꝓ alio inuito creditore solui nō pōt, vt ff. si certū pet. l. 2. §. j. Respō. speciale est: quia iniquum est serui nequitiā vltra ipsius corpus extendi. vt s. eod. in princip. ver. summa.

¶ Adde, ꝙ hæc oia vera sunt, qñ agiẽ ciuiliter ad dānū datū, q̄a tunc cōdẽnaẽ ad æstimationē dāni, vel dandū seruū noxę, & reus dando seruū liberatur, vt hic dicit: secus si ageret criminaliter ad vindictā ob iniuriam a seruo illatam; nam tunc aliter ꝑnūciaẽ. s. vel ad æstimationē dāni vel ad tradēdū seruū verberandū, vel dādū seruū ꝓ noxa, vt est tex. not. in l. sed si vni⁹ §. cū fu⁹. ff. de iniur. quē vide. SVA.

b ¶ *Nec minus*. q. d. licet det ꝓ alio scilicet pro delicto vel æstimatione delicti, tamen dominium trāsfert.

c ¶ *Auxilio*. Sed nonne iniquū est auferri

auferri quod perpetuo sibi quæsitū est, vt modo dixerat, & probatur. ff. re. amo. l. non enim. Sed certè est speciale fauore libertatis: sic & aliàs C. de pat. q. fi. dist. l. ij. & ff. si li. inge. eé di. l. 2. & sic. de hære. inst. l. pigno. Acc.

SYL. ¶ Dic nō eē speciale: vel saltem ꝙ ratio specialitatis est ea, q̄. s̄. posuimus in figuratiōe casus: & ad hāc gl. vide Præpo. Sen. ī sua disp. casu. iij. q. iiij. in prin.

¶ Sunt autē. Casus Nō est figurādus: quātum instat in declarando vnde originem traxerint actiones noxales: & dicit, quòd aliæ oriuntur ab edictis prætorum, aliæ à legibus: & declarat p exēpla: quæ nota.]

furti[a] ex leg. xij. tabularū; damni[b] iniuriæ ex lege Aquilia; edicto Prætoris, veluti iniuriarū, & vi bonorum raptorum.

¶ Omnis, ad quē seruus delinquēs transit, noxaliter conuenitur. Et noxaliter ēt quis punitur pro delicto liberi hominis facti postea serui. Aretinus.

¶ Omnis autem noxalis actio caput sequitur. Nā si seruus tuus noxiā commiserit,[c] quandiu in tua potestate[d] sit, tecū est actio: si aūt in alterius ptātē peruenerit, cū illo incipit actio esse: at si manumissus fuerit, directo[e] ipse tenetur, & extinguitur noxæ d̄ditio. Ex diuerso quoque directa actio noxalis esse incipit. Nam si liber homo noxiam commiserit, & is seruus tuus esse cœperit, (qđ[f] quibusdam casibus effici, primo libro[f] tradidimus) incipit tecum esse noxalis actio, quæ ante directa fuisset.

noxale iudicium euitare. l. non solū ff. de noxa. vñ qñ suscipit, suscipit ex voluntate: ideo caput sequitur, non dominū: quod nota. scilicet ꝙ actio noxalis caput sequitur, & ꝙ dat̄ contra possessorē tpe quo agitur. Item ꝙ si seruus manumittatur, tenetur ipse directò, & extinguitur noxæ deditio. Item quòd si liber homo damnū dederit, & seruus sit effectus, pōt agi cōtra dn̄m noxali iudicio.]

c ¶ *Commiserit*. scilicet extraneo.

d ¶ *In tua potestate sit*. vel dolo fecisti quomin' sit: nam tunc vtilis noxalis locum habet, vt ff. eo. si bonæfidei. & l. elect. §. si is.

e ¶ *Directò*. Seruus hic distīgue, aut seruus deliquit, aut contraxit. Primo casu, si in dn̄m, non tenetur postea factus liber, vt s̄. de obli. quæ ex delic. §. ij qui. & infra pximo. §. & ff. de fur. l. serui & filij. Si in extraneū, teneť directo, vt hic. Si aūt contrahat & fuerit connexa gestio illa, quā gessit in seruitute, cū ea quā in libertate fecit, teneť, nō aliàs, vt ff. de neg. gest. cū aċū. & C. an seruus ex suo facto l. iij. in fi. nisi in casu, vt C. de peti. hære. l. fi. §. pen. in fin. ADDI. Alios ēt casus habes notatos

Furti nō manifesti actio ciuilis, furti verò manifesti prætoria.

a ¶ *Sunt autem*. Furti. s. non manifesti, nā actio furti manifesti est prętoria, vt infra de perpet. & temp. act. §. j.

b ¶ *Damni*. Scilicet actio.

SYL. ¶ Omnis aūt. Casus Literaliter est figurandus: quia litera plana est, & ratio manifesta. nā noxalis actio datur contra dominū non simpliciter, sed ita demū si vult iudiciū suscipere: quo fit vt re vera actio noxalis dirigatur in seruū, vnde liberū est dño seruū indefensum relinquere, & ita

Seruus manumissus an teneatur de gestis in seruitute.

in lege eum actum. ff.de nego.gest. f ¶ *Primo libro*. vt s.de iur.pso.§.pe. ¶ Si seruus. Casu. Clarus est, & rationes eius manifestæ assignatæ in tex. Dicit.n.primo Imp. quod si seruus semel extincta actio & obligatio et cessante causa extinctionis non reuiuiscit l. qui res.§.aream.ff de solut.: quæ omnia nota, & maximè regulas in text.expressas.]

proprius damnum dño dederit, noxalis actio nulla nascitur, & assignat rationē quia inter dominū & seruū nulla pōt oriri obligatio efficax. quo fit vt vbi nulla sit obligatio, nulla sit actio. ex quo infert Imperat. quod quãuis postea alienetur, & in alterius ptãte transeat, vel liber factus sit, agi nō pōt neq; cōtra ipsum, neq; contra dñm: quia cū actio nata nō fuerit à principio in ipsa datione damni, non pōt postea nasci: & ratio est, quia extremū illud, ad quod obligatio ad se radicandã retrotraheretur, esset inhabile. Pari ratione dicit Impe. si alienus seruus noxiam cōmiserit, & post ea effectus sit seruus illius, cui damnū dedit, extinguitur per confusionē actio, ratione assignata in tex. quia iam res deducta est ad casum, à quo incipere nō pōt: quod si ēt postea alienetur, non reuiuiscit actio: quia

¶ Ex delicto serui proprii nulla competit domino actio, et si postea alienetur vel manumittatur. Idem in seruo alieno, qui efficitur ipsius damnū passi. Itē ex delicto domini non datur actio seruo libero facto. Ar.

¶ Si seruus domino noxiam commiserit actio nulla nascitur: nanq; inter dominū, & eum qui in ptãte eius ē, nulla obligatio[a] nasci pōt. Ideoq; & si ĩ alienam ptãtē seruus peruenerit, aut manumissus fuerit, neq; cum ipso,[b] neque cū eo, cuius nunc in potestate[c] sit, agi potest. Vnde si alienus seruus noxiã tibi commiserit, & is postea ĩ potestate tua esse cœperit,[d] interdicitur[e] actio: quia in eum casum deducta sit, in quo consistere nō potuit.[f] Ideoque licet exierit de tua potestate, agere non potes:[g] quemadmodum si dominus ĩ n̄ seruum suum aliquid commiserit, nec si manumissus, aut alienatus fuerit, seruus, vllam actionem contra dominum habere potest.

a ¶ *Obligatio*. scilicet ciuilis, sed naturalis sic vt s. de fideiusso. §.primo. Accursius.
b ¶ *Cum ipso manumisso*. vt hic, & C.eo. l.prima in fi.
c ¶ *In potestate*. Cum alienatus est. & facit. ff. de pecu.l.& ancillarum. §.sed & si alieno.
d ¶ *Esse cœperit*. Ante litē contestatam. Nam post litem contestatam nō interdicitur, vt ff. eo. si alienus seruus. Et est ratio quia imputatur ei quare alienauerit, vt ff.eo dē, quemadmodum. in princip.
e ¶ *Interdicitur*. facit. ff.de mino.l verum. in fine primi respon. & ff. de legat. primo legatarius. in fine.
f ¶ *Non potuit*. scilicet noxalis actio & nota rem impediri, si deducitur in casum, à quo incipere non pōt, argum. supra de lega.§.ex cōtrario.
g ¶ *Non potes*. argum. ff. de capitu. & post lim. re. l.secunda.§.j. aliàs de cap.di.l.ij.§.ei qui.

¶Sed

Sed veteres. Casus in l.corrigente & rationem correctionis assignante non est figurandus nisi litteralis. Nota, q de iure antiquo filius etiã dabatur pro noxa.intellige ante ius ff.Item q hodie hoc est correctũ. Itẽ q l. tollitur per abusum vel per vsum contrarium. Itẽ quod asperitas est euitanda. Itẽ q pater magis affligitur ex pœna filij, quam ex propria: quod in criminalibus allegatur ad multa, de q̃bus per Hyppo.Marsil.in leg.prima in princip. in 16. colum.ff. de quęst. & in §.primo. colum.vj.ea. l.Item quòd fauendũ est pudicitię, & maximè filiarum.Item quòd filij pro suis delictis conueniuntur. Prout est text.in l.in suis.vbi declarant docto.ff.de lib.& posthu.]

b *Existimauit*. vt hic, & C.de fur.& ser.corrup.l.apud antiquos. in fine.

† Aliàs deest et.

Olim pater ꝓ delicto filii siue filiæ noxaliter tenebatur sicut ꝓ seruo: hodie verò nullatenus: sed ipse filiusfamiliàs ex delicto suo vt quilibet alius poterit conueniri. Aretinus.

Sed veteres quidem hoc † & in filiisfamiliàs masculis & fœminis admisere: [a] noua autem hominum conuersatio huiusmodi asperitatẽ rectè respuendam esse existimauit: [b] & ab vsu cõi hoc penitus recessit. Quis enim patiatur filium suum, & maximè filiam, in noxam alii dari, vt pene [c] per filii corpus pater magis, quàm filius periclitetur? cum in filiab. et pudicitiæ fauor hoc beneexcludat. Et iõ placuit, in seruos [d] tãtũmõ noxales actiones eẽ proponendas: cũ apud veteres legũ cõmẽtatores inuenerimus sæpius dictũ, ipsos filiosfamiliàs [e] ꝓ suis delictis posse conueniri. [f]

c *Penè*. id est, ferè. Vel pœnæ nominaliter: scilicet per corpus pœnæ, & tunc diphtõgatur, quasi dicat, ꝑ corpus filij patientis pœnã.

d *In seruos*. id est ꝓpter seruos.

e *Filiosfamiliàs*. non etiã patres, vt si filiusfamiliàs iudex litẽ suam fecerit malè iudicando, vt ff. de iudi. si filiusfa. Vel si damnũ alicui dederit proijciendo, eo separatim habitante à patre, vt supra de obliga. ex quasi delib. §.si filiusfamil. & ff.de ijs qui deie. vel effu. l.prima.§.si filiusfam.& de his legibus dicit hic, cum dicit, antiquos commentatores.

Filius olim pro noxa dabatur et à patre licite occidebatur.

a *Admisere*. iure veteri dabatur filius pro noxa vt seruus, vt hic. Item occidebatur licite à patre, sicut seruus à domino: sed hodie non sic: vt supra de ijs qui sunt sui vel alie.iur.§.ij.& supra de iur.person. §.3.& ff.de libe.& posthu.l.in suis. in fin.& C.de patr.pote.l.fin.

ADDITIO. (j) Et ideo quia hoc non erat etiam de iure digestorum, necessariò sequitur quòd iste text.debet intelligi ante iura digestorum.

f *Conueniri*. s.directo vt ff.eodem noxali.& l.sequen.quibus filijs condemnatis datur in patrem actio infactum de re iudicata in peculium, vt ff.eo.l.& si condemnatus & ff.de pecu.l.tertia.§.idem scribit. Sed quid si iudicium accipere noluit, immo contumaciter non venit, an mitti actor debet in possessionem peculij ꝓfectitij? Videtur q nõ, quia ex de-

Contumacia filii an faciat quod actor mitti debeat in peculium profecticium.

lio nō debet cōueniri pater, vt hic dicitur. Ecōtra videtur quod sic: quia aliàs dicit lex, quod potest cedere bōis in pe culio tali, vt C. qui bo. ced. pos. l. cū & filii. in eo quod dicit, vel quod pa tre &c. Sed huic verbo respō. Aldric. quod d. l. cū & filij. loquitur de castrensi, vel de eo quod habet à patre sibi eunti in castra donatū: quod etiā castrēse dicitur. vt C. famil. hercis. l. si filius.

Cōtinuatio.

¶ Si quadrupes. &c. v.

† Concur. cum hoc toto pri. ci. ca. si culpa. iuncta gl. super ver. animalia

De malefi- ciis seruorū dictum est, nunc de maleficiis irrationabilium animalium. Nā aut damnū dat hō liber: & tunc locū habet ti. supra ad l. aqui. per totum aut seruus: & tūc lo cū habet supra tit. j. ptotū. Aut aliud animal: & tūc locū habet hic titul.

¶ Si quadrupes pauperiē fecisse dicatur.

¶ Pro dāno per quadrupedē māsuetā dato actio noxalis directa cōtra dñm datur cū animal cōtra naturam sui generis damnum dederit. Angel.

Animaliū[a] † noīe, q rōne carēt, si qua lasciuia[b] aut † feruore[c] aut feritate[d] pauperiē fecerint, noxalis actio[e] le. xii. tab. prodita[f] est. Quæ animalia, si noxæ dedātur, pficiūt reo ad liberationē: quia ita lex xii. tab. scripta ē:[g] vt puta si equus calcitrosus calce pcusserit, aut bos cornu petere solitus[h] cornu petierit.

vt nullus restet dubitatiōi loc. No. ergo qūo noxalis actio de ur p dāno à quadrupede dato & in quibus casibus. Itē quod in his terminis actio noxalis prodita est à l. xij. tab. Itē quod nō hæc bona est: quia ita. l. disponit. Itē quid sit pauperies. Itē quod animal cū in tellectu careat non potest iniuriam facere. Itē quod sensus accipi tur pro intellectu: quia animalia sentiunt, & in animalibus est sensus. Item nota illa verba, fine iniuria facientis, quod iniuria capitur abusiue respectu eius qui infert iniuriam.]

STYL. Vera continuatio & non mendica ta est, quia actio noxalis nō tātū datur pp iniuriam & damnum datū à seruo. sed etiam ab animali. ideo subnectit eius tractatum: cuius occasione postea ponit etiam casus, in quibus animal pauperiem faciendo facit do minum teneri ædilitio edicto.

tua. extra de iniur. & dā. dat.

† Aliàs pauore.

Diuisio. Animalium. ¶ Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Primò, quando actio de pauperie locum habet vel non. Secundò loquitur quan do habet locum actio de ædili. edi. vel non. Secunda ibi (Hæc autē) vel ibi (Cæterum.)

STYL. ¶ Animalium nomine &. Casus po sitio non est necessaria; quia Impera. stat in simplici declaratione titu li, tā apertæ rem omnē declarando,

a ¶ Animalium. s. quadrupedum, vt ff. eo. l. j. in prin. sed nomine damni dati à bipede vtilis locum habet, vt ff. eod. l. penult.

b ¶ Lasciuia. i. luxuria. † Vel dic faci litate, vt facit † pupillus. † Et tūc dic, aut

STYL. ¶ Intelligas p lasciuiam. i. per quan dam petulantiam, quam habent animalia præsertim quæ nondū domita sunt: lasciuire enim est blandè salta re, & huiusmodi iuuenilia facere.] p idest, vt ponatur pro eod.

c ¶ Feruore. i. amore: vt si equus tuus vt equā meā adiret, ostiū meū fregerit, & dr̄ feruor, quia calefacit amor, vt fauth. q. mo. na. effi. le. §. illud. col. 6. † Aliàs pullus.

d ¶ Feritate. i. crudelitate. s. sua, non sui generis natura, vt infra prox. §.

e ¶ Actio. Quæ vocatur in factū, vel simpliciter de pauperie.

f ¶ Prodita est. i. adinuenta.

g ¶ Scripta est. vt supra tit. j. §. sunt autem. & ff. eo. l. j. in princ.

h ¶ Solitus. subaudi in vtroque exem ple,

plo, etiam. nam idem est & si non sit solitus, vt in princ. huius ti.

ADDIT. Hoc verum si fera nocens non euasit, quæ habebat consuetudinem redeundi: aliàs si euasit, nec

g ¶ *Pauperies*. mirabilis est hæc expositio & legalis; ideo sic fortè dicta: quia pauperiem aliquã facit, sicut & damnum diminutio vel adeptio patrimonij dicitur, vt ff. de dam. infect. l. iiij.

vtili nec directa tenetur dominus, et si postea redierit, arg. l. qui. res. §. aream. ff. de solu. Ang.

a ¶ *Contra naturam*. i. consuetudinẽ generis illi a. nimalis: licet sit consuetudo sua vt calcitret, vt supra proxi. §. Nam maior pars equorũ non pcssũdat: & maior pars bouum nõ cornu petit; quia equi & boues dicuntur mansueti. Et mansueta dicuntur quę gregatim pascuntur: vnde secundũ hoc canis non est in numero ferarum, nec mansuetorum. Nam maior pars canum non mordet, & maior pars nõ gregatim pascitur. Sed videtur etiã ꝙ in his feris locum habeat hæc actio, vt infra eod. §. fi. quæ est contra. Solu. vtilis (vt ibi) locum habet, directa non, vt hic, & ff. eo. l. j. §. in bestijs. Accursi.

¶ Hæc aũt † actio in iis, quæ cõtra[a] naturã mouẽtur, locũ hẽt. Cæterũ si † genitalis[b] sit feritas,[c] cessat actio.[d] Deniq; si vrsus fugerit à domino, & sic nocuerit, nõ põt quondã dñs conueniri: quia desiit dñs esse, vbi[e] fera euasit.[f] Pauperies[g] aũt est dãnũ sine iniuria facientis datũ, Nec. n. põt animal iniuriã fecisse dici, qđ sensu[h] caret. Hæc[i] quidẽ ad noxalẽ ptinent actionẽ.

¶ Si quadrupes non mãsueta iuxta naturã sui generis damnũ dederit in liberum corpus non occidendo, dominus ex ædilitio edicto arbitrio iudicis condemnatur, in aliis rebus in duplum: vel noxalis actio his duobus casibus contra dominum dirigitur: & pœnales actiones pro eodem facto concurrentes non perimunt se concursu. Angel.

h ¶ *Sensu caret*. quandoq; tamẽ res inanimata iniuriam facere dicitur impropriè. vt ff. commod. l. si vt certo. §. planè si sic commodaui.

i ¶ *Hæc*. (supradicta duo. & quòd nomine feræ bestiæ non agatur hac actione, & ꝙ nomine mansuetæ noxaliter tantũ agatur, vt s. pxi. §. & in prin. titu.

¶ Cæterũ sciẽdũ est. casus. Similiter in psenti. §. non figurabitur, litera enim plana est, & decisio fundata naturali ratione, vt damnũ datum culpa alicuius puniatur p modo culpæ. Additur etiam; quòd non solum datur actio ex edicto ędilium, sed etiam de pauperie, ratiõe assignata in tex. quia vbi agiẽ de pœna imponenda, vna actio aliam non consumit. Not. ꝙ in damno dato, vel potius in nocumento facto libero homini æstimatio fit arbitrio iudicis; in cæteris in duplo æstimationis dãni. Item ꝙ illo casu datur actio in factũ de pauperie, & actio ędilicia. Itẽ nota regulam, ꝙ in pœnalibus vna actio aliam non consumit.

b ¶ *Si genitalis* id est, si à genere habeat quòd sit fera.

c ¶ *Feritas*. i. crudelitas.

d ¶ *Actio*. i. directa.

e ¶ *Vbi*. i. postquam.

f ¶ *Euasit*. vt i. s. de rerũ diuisi. §. ferę.

Dãnum diminutio vel adeptio patrimonij dicit.

† *Contor. c. si culpa. in gl. super ver. animalia in me. extra de iniur.*

† *Aliàs genialis.*

Equi & boues sunt mãsueti.

Canes aliqui nõ mordẽt.

a ¶ Edicto.

¶ Cæterum sciēdum est, ædilitio edicto[a] prohiberi nos canem, verrem, vrsum, aprū, leonem:[b] ibi habere qua vulgo iter fit: & si aduersus ea factum erit, & nocitum[c] libero homini esse dicatur, quod bonum & æquum iudici videtur, tāti dñs condēnetur.[d] Cæterarū verò rerū, quanti dānum datū sit, dupli. Præter[e] has autē ædilitias actiones, & de pauperie locū habebit.[f] Nū quā.n. actiones, p̄sertim pœnales de eadē[g] re concurrentes, alia aliā consumit.[h]

¶ De iis p quos agere possumus.

¶ Actiones intētantur per nos, & per procuratores nostros, quorum vsus olim prohibitus erat nisi in certis casibus, sed nunc necessarius est, quādo principalis agere vel defendere impeditur. h. d. Ang. Are.

a ¶ *Edicto.* posito. ff. de ędil. edict. l. hi enim. § de inde. & l. seq.

b ¶ *Leonem.* Item lupum, pantherā, & generaliter oē animal, qđ debeat nocere, siue solutum, siue ligatū, ita tamen ꝙ dānū nihilominus facere possit. vt ff. de ædil. edi. l. hi. enim. & l. generaliter & l. seq.

c ¶ *Et nocitum.* in corpore, ita ꝙ nō sit mortuus: aliàs ducenti solidi debentur. (j) vt ff. de ædil. edic. qua vulgo. ij. respon.

ADDITIO. (j) Ista pœna secundū glo. in l. qua vulgo. applicatur pro parte fisco, & p parte parti: alle. ff. de ijs qui deiece. si verò. §. pe. secundum Angel.

d ¶ *Condemnetur.* Ratione deformitatis non habita, sed impensarum tātum in curatione factarum, & operarum amissarum & amittendarum, vt ff. eo. l. ex hac. Itē cōdemnatur in duplum occasione damni dati in alijs rebus ex hoc edicto, vt hic, & ff. de ædil. edict. qua vulgo. 2. respō. in fin.

e ¶ *Præter has.* i. præter hos modos agendi ædilitio edicto.

f ¶ *Habebit.* s. utilem: aliàs contra, vt supra eo. §. hæc autem.

g ¶ *De eadem re.* Id est ex eodem facto & delicto.

h ¶ *Consumit.* Hoc est intelligendū cōcursu: perceptione enim vna aliā consumit. Et ad euidētiam istorum dic, ꝙ quando competunt plures actiones eidem & contra eūdem: aut oēs pœnales sunt, aut omnes rei persecutoriæ, aut alię pœnales, aliæ rei persecutorię. Primò, casu sub distingue; aut oēs ex vno delicto, & tunc vna tollit aliam perceptione, nō in id quod excedit, vt ff. vi bon. rapt. l. j. & ff. de actio. & obl. qui seruum. j. respō. & l. cū ex vno delicto. non autem cōcursu, vt hic dicit: vbi autē ex diuersis factis, vna non tollit alterā etiam perceptione, vt ff. de priua. deli. l. nunquā. in prin. In secundo capite, quādo omnes sunt rei persecutoriæ, dic, ꝙ aut contra eundē dantur: & tunc tolluntur adinuicem perceptione, non concursu, vt ff. loca. si merces. §. culpæ. aut contra diuersos: & tūc nō tollūtur ēt p perceptione; vt ff. de tab. exhi. l. locum. §. condēnatio. In tertio casu, scilicet qn̄ alia est pœnalis, & altera rei psecutoria, iterū subdistingue, quia aut est pęnalis originaliter, & tunc neutra p alterā tollitur, vt ff. de furt. si pignore. §. cū furti. & ff. đ cōdi. furt. si p fure. §. furti, hoc tn̄ fallit ī l. vsu ff. nau. cau. stab. l. & ita (aliàs incip. si dē). §. fi. quia ibi cōpetebat altera de iure cōmuni, altera de iure speciali

Actiōes plures si cōpetāt, an vna ī tenta tollantur aliæ.

Aut

Aut nō est merè vel originaliter pę nalis, & tunc una per alterā tollitur, vt ff. qđ met. cau. l. metum. §. licet. † Dic. tu quantum attinet ad regulā huius tex. ꝙ illa procedit quo ad hoc, vt simul concurrant, ita qđ vtraq; eligi possit: sed bene vna electa alia tollitur l. & ita in fin. ff. nau. cau. sta. & ꝙ in actione electa succubuerit, secundū Bart. in l. hoc edicto. ij. q. ff. de publi. Item hæc vera sunt, qñ ex eodem facto & vnico criminis titulo procedunt, aliàs secus l. j. ff. vi bon. rapt. l. nunquam plura. ff. de priua. delict.]

Simile · SYL. · *glo. habemus in d. l. et ita ff. na. cau. stab. & in l. nūquā. de reg. iur.*

¶ De his per quos age. possu. Quia de actionib. diximꝰ, videamꝰ ꝑ quos exerceantꝰ: & i hoc incipit, Nūc &c.

Diuisio. NVnc. ¶ Totus iste tit. diuiditur ĩ tres partes. Primò ponit vnū dictum bimembre. Secundò vnum membrum assumit & declarat tam de iure antiquo quàm hodierno. Tertiò declarat quid est procurator & tutor. Secunda ibi (Alieno veluti.) Tertia ibi (Procurator.)

SYL. ¶ Nunc admonendi. Casus. Non est necessarius. tradit enim primò Imp. regulā affirmatiuā. Itē refert ius antiquū, quo nisi certis casibus in tex. expressis agere pro alio non licebat. Not. ꝙ quilibet non prohibitus pōt agere noīe suo & alieno: & sic ꝙ hoc edictū est prohibitoriū certarū ꝑsonarū: Itē no. in quibus casibus de iure antiquo agere licet. Itē not. rōnē quare adinuentū fuerit, ꝙ quis alieno nomine agere posset: & est text. apertius declarans in l. j. §. fin. ff. de procura. vbi non solū consideratur caput impotentiæ. s. qñ homines suis negocijs non possunt superesse, sed etiam quando nolunt.]

NVnc admonendi[a] sumꝰ agere[b] posse quēlibet[c] hoīem, aut suo noīe, aut alieno. Alieno, veluti procuratorio, tutorio, curatorio: cū[d] olim ĩ vsu fuisset alterius nomine agere non posse, nisi ꝓ populo, ꝓ libertate pro tutela. Præterea lege Hostilia permissū ē furti agere eorū[e] noīe, q apud hostes essent, aut reipublicæ cā abessent, & ve in eorū cuius[f] tutela essēt. Sed quia hoc ñ minimā ĩcōmoditatē hēbat, ꝙ alieno noīe neq; agere, quicunq; potest esse in iudicio proprio nomine: potest etiam procuratorem cōstituere: quam facit Inno. in c. edoceri de rescript. sed ego addo, proprio nomine, propter personas coniunctas, quę possunt esse in iudicio, & non possunt constituere saltem ante contesta. litem procu. vt concludit Rot. de procu. deci. 34. in antiquis.]

a ¶ *Admonendi sumus.* i. admonemꝰ.

b ¶ *Agere.* s. hodie.

c ¶ *Quemlibet.* s. idoneū, propter seruum, qui nec suo, nec alieno noīe admittitur, vt C. de iudi. l. seruus. † Itē ꝓpter pupillū, vt C. qui pōt leg. ꝑso. stan. in iudicio nisi per tutum. Accur.

¶ Facias tu regulam, ꝙ quicunq; potest esse in iudicio pro- [see above]

† Alias erat. · *Dic ꝙ seruꝰ nō possunt esse in iudi. hab. in certis casibus.* · SYL. · *certis casibus de quib. in l. vix certis ff. de iudi. Ang.*

d ¶ *Cum.* i. quamuis.

* ADDITIO. Ex gloss. nota quòd lex generaliter loquens recipit restrictionem ex habilitate sique idoneitate: vt l. vt gradatim. §. & si. ff. de muneribus & hono.

e ¶ *Eorum nomine.* Scilicet si quis faceret furtum captiuis. vel reipubl. causa absentibus.

* ADDITIO. Dic, quòd hæc ratio fuit impulsiua secundum Angelum.

f ¶ *Cuius.* Id est, alicuius, quasi dicat procurator potest agere nomine eorum, qui sunt in tutela captiuorum & reipublicæ causa absentium.

a ¶ Impe-

a ¶ *Impedimento*. Sed quid si nullum sit impedimentum? Respon. idem, vt ff. de procu. l. i. §. vsus.

SYL. ¶ Procurator &c. Casus In traditione tam generalis regulæ non est necessarius: nihil enim aliud hic dicit, nisi quod nõ est tradita aliqua certa formula in constitutione procuratorum, sed quocunque cõstet, quod velim res meas agi & tractari per aliũ, ille meus procurator constitutus censetur. Not. quod procuratoris cõstitutio non exigit aliquã certam formã verborum. Item quod absens potest constitui procurator.]

neque excipere actionẽ licebat cœperunt homines per procuratores litigare. Nam & morbus, & ætas, & necessaria peregrinatio, itéque aliæ multæ causæ sæpe hominibus impedimento [a] sunt, quominus rẽ suã ipsi exequi possint.

¶ Procurator cõstituitur verbis habilib. interpositis, etiã aduersario absente & ignorante. Ang. Are.

¶ Procurator neque certis verbis,[b] neque præsente† sed per aduersario, immo plerũque eo[c] ignorãte cõstituitur. Cuicunque[d] enim permiseris rẽ tuã[e] agere aut defendere,[f] is tuus procurator intelligitur.

¶ Tutores & curatores quemadmodũ cõstituãtur, primo libro[g] expositum est.

Procuratoris officium quibusdã est interdictũ semper.

† Aliàs deest.

b ¶ *Neque certis verbis*. Immò quibuslibet, aptis tñ ad hoc siue generaliter, siue specialiter. In casibus tamẽ speciale mandatũ exigitur, vt in interdicto de libe. exhiben. vt ff. de procura. l. Pomponius. in princ. Idem si mando alicui, quod inueniat maritum filię meæ, vt ff. de ritu nup. l. generali. in prin. Item in causa suspecti tutoris, vt ff. de procu. non solum. §. fi. Item quando duos generaliter facio procuratores: nã neuter ab altero exiget, nisi habeat speciale mandatum, vt ff. de procu. l. itaque. & l. qui duos. Item in integrũ resti. petẽda, vt ff. de mino. l. illud. §. si talis.

Mandatũ spãle in multis casibus exigitur.

FYL. ¶ Adde quod Ang. hic ponit xxv. casus, in quibus speciale mandatũ requiritur: & ego posui cxx casus, in quib' speciale mandatum requiritur, in meo tractatu de regulis & fallen.]

c ¶ *Eo*. Scilicet aduersario.

d ¶ *Cuicunque*, s. habili, non militi, vt ff. de procu. l. filiusfami. §. veterani. Itẽ non fœminæ, vt ff. de proc. fœminas.* & §. pe. ff. de except. Itẽ nõ habenti imminens impedimentũ, quare nõ possit cogi, vt ff. de proc. l. neque fœmina. Item non minori xxv. ann. vt ff. de procur. l. minor. Item nõ furioso, vel muto, vt ff. de procu. l. 2. §. furiosus. & l. mutus. j. rñ. Item non accusato de crimine capitali, vt C. de procura. l. reum.

ADDIT. Qui omnes prohibẽtur esse procuratores, nisi fuerit lis contestata. Et est ratio, quia hæc exceptio debet opponi ante li. contesta. aliàs habilitat persona procuratoris, vt hic per doct. & in l. ita demum. & in l. exigendi. C. de procurato.

e ¶ *Rem tuam*. Ergo & vnam, & plures: ergo nũcius est procurator: quod verum est, vt ff. de procu. l. j. §. j.

f ¶ *Defendere*. s. mãdato interueniẽte aliàs simpliciter positum hoc verbum defensor, intelligitur sine mandato, sed procurator cum mandato est, vt ff. de procu. si procurator. §. per contrarium. & facit ad hunc. §. ff. famil. hercis. l. plane. in fin.

g ¶ *Primo libro*. vt supra qui da. tut. pos. per totum, & de legi. agn. tuto. per totum. & per alios seq. titu. vsque ad tit. de satisda. tuto. & curat.

¶ De

Cōtinuatio. ¶ De satisdationibus. ¶ Facta mentione procuratorum, à quibus satisdatio exigitur, competenter de satisdatione subiungitur. Accur.

Diuisio. Satisdationum. ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò ponit quid iuris erat olim circa satisdationem in iudicio, siue quis agebat nomine suo, siue vt procurator. Secūdò, quid iuris sit hodie. Tertiò extendit hāc legem ad omnes prouincias. Secunda ibi (Sed hodie.) Tertia ibi (Quā formam.)

§ I. ¶ Satisdationum. Casus In l. correcta non est figurandus, refertur enim ius antiquū quo ad satisdationes. Nota, quod modus satisdationū hodiernus differt ab antiquo. Item quòd l. introducitur aliquādo à principio ab vsu. Item quòd l. tollitur per non vsum. Item nota ordinem an-

tiquum satisdationum. Item quòd nemo defensor in re aliena sine satisdatione idoneus esse creditur.]

a ¶ *Possessor*. s. suo nomine cōuētus.
b ¶ *Cum eo*. s. reo victo.

¶ De satisdation. Olim conuentus actione reali satisdabat, siue suo, siue alieno nomine conueniebatur: sed agēs reali nullā satisdationē præstabat, si suo nomine agebat: secus si procuratorio nomine, quia satisdabat ratā rē dominū habiturū, Agens verò pro se nali, ad ea cogebatur ad: q. agēs reali: conuentus verò alieno noīe satisdationē præstabat iudicatū sol ui, si alieno noīe faciebat si verò suo ad nullā satisdationē cogebat. Ang. Aretinus.

Satisdationū modus alius antiquitati placuit, aliū nouitas per vsum amplexa ē. Olim. n. si in rē agebat, satisdare possessor [a] cōpellebat, vt si victus eēt, nec rē ipsam restitueret, nec eius litis æstimationē, ptās eēt petitori, aut cū eo[b] agendi, aut cū fideiussorib.[c] eius: q̄ satisdatio appellatur Iudicatū solui Vnde aūt sic appelleē, facile ē itelligere[d] Nāq; stipulabatur qs, vt solueretur sibi qđ[e] fuisset iudicatū. Mul to magis is, q in rē actione cōueniebatur, satisda re cogebat, si alieno noīe iudiciū accipiebat. Ipse aūt, q. ī rē agebat si suo noīe petebat, satisdare nō cogebat. Procurator verò si ī rē agebat, satisdare iubebatur, rē ratā dn̄m habiturū pe riculum[e]. n. erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur.

¶ Tutores verò & curatores, eo-

c ¶ *Cum fideiussoribus*. Ex fideiussione.
d *Facile est intelligere*. cū nomen sit cōsequens rei, vt supra de dona. §. est & aliud.
e ¶ *Periculum*. Fcit ff. de pecu. non solū. §. item ait. & de iureiuran. l. nā postea.
a ¶ *Edicti*. s. prætoris: qđ edictum non habemus.
b ¶ *His*. scilicet tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Respō. forte tunc, quando erant testamentarij, vel datiui scilicet per inquisitionem. Nam tunc non cauebāt de rato, vt supra de satisda. tuto. in princip. • 1 7 2
c ¶ *Remittebatur*. scilicet de facto.
d ¶ *Hæc ita erant*. Hic non debet esse §. secundum Ioā. • 1 7 8

Io. quia & quod sequitur est de antiquitate.
c ¶ *Agitur.* Vt suo nomine agens nō caueat: aliàs caueat rē ratā dn̄m habiturū. vt s̄. eo. §. versi. ipse autem. & versi. procurator.
f ¶ *Omnimodo.* s. siue cum mādato, siue sine mādato.
g ¶ *Satisdaret.* s. iudicatum solui.
* ADDIT.
Quid autem satisdare differat à cauere vide Fran. Hoto. in Orat. p Quintio vbi de satisda. iudica. sol. tractatur.
h ¶ *Quia nemo.* No. antiquā regulā, quæ et hodie bona est, vt hic, & infra eo. § : si vero reus. & ff. de procu. l. non videtur. & l. qui proprio. §. qui alium.
i ¶ *Non cogebatur.* In hoc solo casu differebat ab actione in rē, licet per multa verba hucusque inter eas notauerit differentiam.
SYL. ¶ Contrariū voluit glo. in rub. ff. iudic. sol. videlicet ꝙ olim cōuētus actione personali non satisdabat: sed hęc glos. verior est, quā seq. Dyn. & Bart. in dicta rubri. & Angel. hic.
SYL. ¶ Sed hodie. Casus In lege corrigente non ex ratione, sed ex quodā vsu, q̄ præualuit, vt patet in illis verbis, sed hodie hęc aliter obseruantur. nō

dē mō, quo& procuratores satisdare debere, verba edicti[a] faciebāt: sed aliqn̄ his[b] agētib. satisdatio remittebatur[c] Hæc ita[d] erant, si in rē agebatur. Si verò in personā, ab actoris quidē parte eadem obtinebant, quæ diximus[e] in actione qua in rē agitur: ab eius verò parte, cum quo agitur, si q̄dē alieno noīe aliquis interueniret oīmō[f] satisdaret[g] q̄a nemo[h] defensor in aliena re sine satisdatione idoneus esse creditur. Quod si ꝓprio noīe aliquis iudiciū accipiebat in personā, iudicatum solui satisdare non cogebatur.[i]

¶ Hodie cōuentus suo noīe quacunque actione, non satisdat iudicatū solui, sed de iudicio sisti, si nō possidet immobilia quæ ali quando est cum fideiussore aliquando, non. Aret.

¶ Sed hodie hæc aliter obseruantur. Siue enim quis in rē actione conuenitur, siue personali, suo nomine, nullam satisdationē[k] pro

est necessariò figurandus: sed tantū notandum est, ꝙ satisdationes, quę hodie attenduntur, ex vsu & obseruantia processere. potius quàm ex l. quod consonat ad id, quod dixit suprà in princ. huius tituli ibi, Alius antiquitati placuit, aliū nouitas ꝑ vsum amplexa est. Item ꝙ conuentus hodie suo nomine actione reali vel personali non satisdat nisi de iudicio sisti, aliqn̄ cum fideiussore, aliquando cū simplici ei[a] cautione iuramēto firmata.]
k ¶ *Nulla satisdationem.* id est, nullam promissionē per fideiussores facere. nā satisdatio ꝑ fideiussores fit, vt ff. qui satis. cog. l. j. nam nec de defendendo, nec de dolo ꝙ absit, nec iudicatū soluere promittit: quæ tria continent sub clausula hac. s. iudicatum solui, vt ff. iud. sol. l. iudicatum solui. nec vllam aliam. nisi vnam quam subijcit. Sed econtra nunqnid actor aliquam facit satisdationem? Dic & sic duas. Primam, ꝙ litem contestabitur vsque ad duos menses connumerandos à die libelli porrecti, vt in auth. de excu. §. j. col. 7. quæ est auth. C. de lit. conte. libellū. Aliā, ꝙ persistet

Satisdare est ꝓmissionē per fideiussores facere.

Satisdatio duplex ab actore exigitur

stet vsq; ad finẽ:& si cõuictus fuerit iniustè se mouisse litẽ.decimã partẽ litis noĩe expensarũ dabit reo, vt in auth.de liti.§.ad excludẽdas.col.8. quæ est in C.de episc.& cle.authen. gñaliter. qñ-q; tamen hæ duæ ex cõsuetudine nõ seruantur, nec sunt in vsu. Accur.

a Pro litis æstimatione. Iudicatum solui. Accursius.

litis æstimatione a dare compellitur: sed pro sua tantum persona, ꝙ in iudicio permaneat b vsque ad c terminum litis: vel committitur suæ promissioni d cum iureiurando:(quã iuratoriam cautio-

b In iudicio permaneat. Hæc satisdatio appellatur iudicio sisti, vt hic patet,& ff.qui satisd.cog.l.2.§.prætor ait in fi. Et caue tibi in notanda differẽtia horũ cap. Hic.n.primo loquitur,qñ immobilia nõ possidet,vt hic,& ff.qui satisd.cogan.l.sciendũ.

S Y L. Aduerte,quia verũ est, ꝙ reus cõuentus possidẽs immobilia excusaẽ à satisdãdo : sed si agimus de satisdatione pstãda ab actore de ꝓsequẽda lite, nõ releuaẽ actor ab ea pstanda ꝑ possessionẽ immobiliũ,secundum Bart.& doct.in l.de die.§.quidã.ff. qui satisd.cog.Alex.& alii in.l.sciendum.eo.tit.quãuis Ias.ibi contrariũ teneat,cuius rõnes debiles sunt.]

Fideius-sor indi-cio sisti quandiu tenetur c Ad terminũ. Hoc est tẽps definitionis sñiæ. Sed nunqd fideiussor tãdiu teneẽ.s.quãdiu durat lis? Distingue,aut fideiussit in certũ tẽps.& tũc tãdiu teneẽ & nõ vltra,vt C.de fideius.l.pe. Aut non, nec in cã publica, nec in scriptis:& tũc nõ teneẽ vltra duos mẽses,vt dicitẽ.d.l.C.de fideiusso. Et est rõ, qa actor videtur sibi remittere,cũ ꝓmiserit litẽ se cõtestaturũ vsq; ad duos mẽses, vt in auth. de execu.§.i.col.7. Si aũt in cã publica,vel in scriptis:tũc ꝑpetuo, vel (qđ est verius)vsq; ad trieñiũ teneẽ; cũ tñ duret instantia causę, vt C.de iudi.l.ꝓperandũ in prin. Sed nunqd sub pœna fiet hęc satisdatio? Rñ.nõ, nisi cõueniat inter partes:sed interesse tñ venit, vt ff.qui satis.cog.l.2. §.fi. Sed si est ꝓmissa, & est statutũ tẽps, ĩ.qđ teneaẽ fideiussor,si quidem sex mensiũ est, ĩ.alios sex mẽses poterit fideiussor morã purgare:si maius,nõ habet tñ nisi sex mẽses,ĩ.quos ꝑ mora pœnæ purgari,si exhibeaẽ reus, licet primo exhibitus nõ fuerit : quæ *Satisdatio indicio sisti an possit sub pœna fieri.*

dic vt C.de fideiuss.l.antepe.(j)Sed qđ si possidet ĩmobilia tñ, q̃ valent decẽ,& cõueniaẽ in centũ nunqđ satisdabit? Rñ.sic,ad minus in eo quod excedit:qa qđ iuris est in toto quo ad totũ,idẽ erit in parte quo ad partẽ,vt ff.de acqui.hęr.l.si seruus ei⁹. & dixi in l.quę de tota.ff.de rei.ven.

Adde ꝙ hæc gl.cõiter dãnaẽ, vt dicit Alex.in l.sciendũ.col.fi.ff.qui satisda.cog.nõ.n.requiritur,ꝙ satisdatio equaleat valori litis,sed satis est ꝙ possideat tantũ , ꝙ nõ sit suspitio fugæ,secundũ opi.Bart.& Bal.ibi.] S Y L.

ADDIT.(j)Intelligas dispositionẽ huius l. ꝓcedere in casu suo,videlicet in stipulatiõe ꝑtoria & iudiciali, nõ aũt in stipulatione cõuẽtionali, vt ibi no.Bal.Ang.& Saly.& no.Bar. l.4.circa fi.de cus.re.qđ no.ſm Ang.

d Promissioni. Scilicet vbi possidet immobilia.

Ioã.Fab.hic dicit, ꝙ de cõsuetudine fuaẽ cõt rariũ,& de veritate vide Ale.in l.sciẽdũ.col.pe.ff.q sat.cog.] S Y L.

Itẽ propter priuilegium , vt C.de princi.agen.in reb.lib.xii.& de dig. l.quoties.eod.lib. Item in casu,quãdo non possidet immobilia, vt C.vt omnes tam ciui.quàm crim.l.prima ibi,iuratorię tantum cautioni.

Regula est,quã ponit hic glo.s.ꝙ ꝓpter impotentiã satisdandi stetur cautioni iuratoriæ.ponit tñ Ias.in l. prima.ff.qui satis.cog.14. limitationes,in quibus etiam stãte impotẽtia S Y L.

satis-

insinuatum [a] est, vel præsens dñs litis in iudicio procuratoris sui personam confirmauerit, [b] ratam rem dominuũ habiturum [c] satisdationem procuratorem dare compellitur: eadem † obseruando, & si tutor, vel curator, vel aliæ tales personæ, quæ alienarum rerũ gubernationem receperunt, litem quibusdam per aliũ inferunt. [d]

† aliàs eodem.

a ¶ *Insinuatum*. Idest. coram iudice demonstratum.

SYL. ¶ Dic actis insinuatũ. i. in actis productum & registratum.]

b ¶ *Confirmauerit*. Repete, non. nam cõfirmare pt & tunc satisdare nõ tenetur, ut infra proximo. §. aliàs est, in litera, non.

* ADDI. Nota quod quãdo procurator agit præsente domino & confirmante, non potest procurator repelli defectu mãdati, vel ubi dominus mittat literas aduersario, vel iudici, vt l. si procuratorem. ff. de procur.

c ¶ Habiturum. i. quòd dominus habebit ratũ, quæ cõmittit, quãdo dominus scit, & põt habere ratũ, & nõ hẽt, vt. ff. rẽ rat. ha. quo. a. §. j. & ff. de sol. l. ratũ. ubi dicitur, ratũ aũt habere dominus debet, cũ primum certior factus est. Hic tamẽ distingue. An sit certũ habere mãdatũ, & tũc nõ cauet, vt hic, & C. de satisd. l. i. Aut certũ est ꝙ nõ hẽt: & tunc etiã cum satisdatione non admittitur, ut ff. de neg. ge. si pupilli. §. fin. Aut dubium est: & tũc secũdũ P. est in electione rei, vtrũ exigat probationẽ mandati à procuratore, an satisdationẽ recipiat. & est pro eo argu. in authen. de col. §. eos. in fin. col ix. Sed ibi non loquiẽ de procuratore, sed de exactore tributorũ. Sed Ioan. cõtradicit. n. in electione procuratoris esse quod duorum istorum facere velit, quia quoties ad duo quis alternatiuè tenetẽ, eius est electio, ut ĩ de act. §. huic. Bul. aũt distĩguebat vtrũ diceret, nõ habes mãdatũ, & tũc prohibet mandatũ: an dicat, dubito, & tũc

satisdat. Sed Ioan. opi. verior est.

SYL. ¶ Tunc aũt diciẽ dubiũ de mandato quãdo aliquid probatũ est, nõ aũt ꝑ simplicem assertionẽ procuratoris, vt declarãt doc. in l. j. C. de procu.]

¶ Præstat ẽt aliã cautionẽ ꝓcurator actoris. s. de defendẽdo eũ pro quo agit vt. ff. de ꝓcu. seruũ. §. fin. aliàs denegatẽ ei actio, ur ff. de ꝓcu. l. mutus. §. pœna.

SYL. ¶ Intellige de defendendo ĩ cã re cõuẽtionis ſm dist. gl. in l. sȝ & hæ. §. ꝓtor. ver. satisdãdo. ff. de procu. quæ cõiter approbatur, ut tradit Alexã. in l. actionem. C. de procu.]

d ¶ *Personæ*. vt sunt partes in bonis filiorum, vt C. de bon. ma. l. prima. & de bo. quæ lib. l. fin. §. vbi autẽ. Itẽ orphanotrophi, & brephotriophi. vt C. de epi. & cle. orphanotrophos. Itẽ œconomi vel actores, uel syndici, vt. ff. quod cuiusque vniuersi. nomi. l. j. §. quibus & l. nulli, & l. itẽ. §. j. & C. de sacr. eccle. iubemus ij. circa principiũ, ibi, nulli œconomo & C. de episco. & cleri. omnes qui vbique. §. hoc nihilominus. Itẽ apocrisarij, vt in authen. quomodo opor. episco. § & illud. colla. prima. Item magistratus nomine municipij (j) vt C. de iur. calum. l. ij. §. j. isti enim possunt inferre per alium litẽ, vt hic subiicit.

Personæ alienarũ re[rum] gubernatio[nem] ha[bentes].

ADDI. (j) Nota quòd magistratus municipalis pro sua ciuitate uel municipio potest agere, vt est text. in l. iii. §. planè. ff. quod ui aut clam, cũ ibi not. Angel.

d ¶ *Per aliam inferunt*. Scilicet per procuratorem, quod est intelligendum, si prius ipsi litem contesten-

tur,& sic litium domini efficiantur, vt C.de procura.l.neque. alias non: cum non domini,sed administratores sint,& procurator à domino debet instrui,vt.ff.de proc.l.i.in prin. Sed si ipsæ supra dictæ personæ agunt, nunquid de rato cauent, vel de iudicato soluēdo si cōueniūtur? Respon. nō, vt C. de admini.tu.l. tutores debita & l.sancimus ij.§.defensionem. Sed tamen in tuto re videtur dicere lex contra, si sit īcertum de officio suo,vt.ff. de admi. tu. l.vulgo. Sed certè ibi nō dicit, quòd debeat de rato cauere, sꝫ quòd reus dānum nō subibit, ꝓpterea quòd iste nō sit tutor. Sed quæ est ratio, quòd procuratores satisdant, sed supradictæ personæ non?Respon.quia prædictæ personæ quasi domini sunt, vt ff.pro empt.l. qui fundū.§. si tutor. & C. de episco. & cle.l.orphanotrophos. sed in procuratoribus secus quia non sunt domini verè sed fictè vt.ff.de procura.l.i. in prin.

fideiubere pro procu. suo: si autem absens est,procu.potest & debet fideiussores suos dare.& facit pro eis. ff.iudic. solui.si ad defendedum. & ff.de procu.l.qui proprio.in princi.

Tutor an teneatur cauere de rato.

Procuratores satisdant nō dictæ personæ autem patres, orphanotrophi &c.

¶Si verò aliquis cōuenitur: si quidem præsens[a] ꝓcuratorem dare paratus est,pōt[b] vel ipse in iudiciū venire, & sui procuratoris ꝑsonam per iudicatum solui satisdationem, solenni stipulatione firmare, vel extra iudicium satisdationem exponere,[c] per quam ipse sui procuratoris fideiussor existat pro omnib. iudicatum solui satisdatiōis clausulis:[d] vbi & de hypoteca suarū rerum conuenire compellitur,[e] siue in iudicio ꝓmiserit, siue extra iudicium cauerit,vt tam ipse ꝙ hæredes[f] eius obligentur. Alia insuper cautela vel satisdatione ꝑ ꝑsonā ipsius[g] exponēda[h] ꝙ tpe sniæ recitādæ in iudiciū veniet,[i] vel si nō venerit, oīa dabit fideiussor[k] q̄ī cōdēnatiōe cōtinēt,[l] nisi fuerit prouocatū.

Vel dici pōt, quòd etiam si dominus ē præsens tamen potest procurator dare suos fideiussores:cū etiā sine mādato quilibet possit alliū defendere, vt C.de satisd.l.i. & C. de proc.l.exigendi,& etiā inuitum, vt ff. de solutio. l. solutionē. & ita ꝓpriè accipit hoc verbum, potest.

Defendit quilibet etiam sine mandato.

c¶ Exponere. Actori,vel notario scribēti procurationem, ex cuius stipu.quæritur actori vtilis actio,vt.ff.rem.pu.sal.l.non quasi.

d¶ Clausulis. Quæ clausulæ res sūt scilicet de defendo reo, & de dolo ꝙ absit,& ꝙ sonat ipsū verbū, vt.ff. iud.sol.l.iudicatū solui, & hic dicit.

Iudicatū solui tres clausulas habet.

e¶ Cōpellitur. Per iudicē. Accur.

f¶ Hæredes ei[9]. Nā hēt naturā hęc stip.vt ad hæredes trāseat, sicut illa iudicio sisti;ut.ff.si q̄s cau.l. si eum. §.qui iniuriarum.

g¶ Ipsius.Scilicet rei Accur.

h¶ Exponenda à procuratore.

i¶ Veniet.f.reus qui litē prius contestatus est suo nomine.

k¶ Fideiussor. Datus nūc à procu.

l¶ Continentur. Ergo debet condemnari

a¶ Præsens. Pręsentem accipe etiā si sit in hortis vel in continentibus ædificiis,vt.ff.de procu.l.præsens.& l.qui in foro.& l.& ideo.

b¶ Potest. Idest,debet, secundum quosdam. Dicūt enim,quòd si dominus est præsens, ipse tantum debet

demnari procurator præsens.

¶ Si verò reus. Casus positio facilis est. dubitari enim poterat, quomodo posset extraneus sine mandato admitti in causa. cum enim in principio iudicii magis sit fauendum actori quã reo, & nemini alieno nomine agere liceat sine mandato, videbatur multo minus admitti debere defensor cuius contrarium dicitur fauore defensionis, & ne quis indefensus remaneat sed debet tũc demum admitti, si cauerit, rõ assignatur in text. ꝑ antiquã regulam ex edicto elicitam, quòd nemo etiã si filius esset, admittitur ad aliquẽ defendendũ sine mãdato. l. filiusfa. ff. qui satisf. cog. No. quòd nemo admittiť ad aliquem defendendũ sine mãdato, nisi caueat, siue simus in actione reali, siue psonali. Itẽ ꝙ pôt ex hoc tex. elici regula illa uulgata, de qua supra quòd experientia est rerũ magistra. Itẽ ẜm Ang. ꝙ ciuitates inferiores debẽt sequi cõsuetudinẽ dominãtis, quòd nõ elicitur,

¶ Volẽs sine mãdato quis reũ defẽdere tã ĩ actione reali q̃ ꝑsonali, pôt hoc satisdando facere: & ordo satisdationũ ex vsu iudiciorum, plenius cognoscitur: & hæc forma vbiq; seruari debet.

¶ Si verò reus præsto, [a] ex quacunque causa non fuerit, & alius velit defensionẽ eius subire (nulla differẽtia inter actiones in rẽ, vel personales introducẽda) pôt hoc facere: ita tamen vt satisdatio nẽ [b] iudicatũ solui, pro litis ꝑstet æstimatione. Nemo [c] enim secundũ veterẽ regulã (vt iã dictũ [d] est) alienæ rei sine satisdatione defensor idoneus intelligitur. ¶ Quæ oĩa apertius † & ꝑfectius quotidiano iudiciorum vsu in ipsis rerũ documentis apparent. ¶ Quam formã nõ solum in hac regia [e] vrbe, sed etiã in omnibus nostris prouinciis (etsi propter imperitiam forte aliter celebratur) obtinere censemus: cum necesse sit omnes prouincias, caput [f] omnium nostrarum ciuitatum, id est, hanc regiam vrbem eiusque obseruãtiam sequi. [g]

ex hoc tex. in quo hoc expressẽ disponitur, immo posset elici contrarium, ne dispositio esset superflua.] a Si verò reus præsto. Scilicet post litem contestatam contra reum.

b ¶ Satisdationẽ. No. ꝙ siue interueniat procurator añ lit. cõtest. vt s̃ eo. §. si verò debet satisdare, siue posteà, ut hic, & C. de cõsor. eius. li. I. ii. Nec obstat quod diciť, ꝙ debet fieri ante litẽ cõtestatã, ut ff. de proc. l. Põponius. §. ratihabitationis. qa ibi interuenit procurator ante litẽ contestatã: ubi aũt posteà interuenit, & postea satisdat. vt dictum est.

† alias perfectius: item a quotidiano &c. Procurator rei siue interueniat ante litem contest. siue post tenetur satisdare.

c ¶ Nemo. s. procurator, ff. de proc. q. proprio. §. ij.

d ¶ Dictũ est. s̃ in prĩ. ver. ab eius.

e ¶ Quã formã. Regia vrbe. s. Cõstãtinopolitana. Vel dic de ueteri. Roma.

f ¶ Caput. C. de vete. iu. enucle. l. i. §. nulla. &. §. sed & si quæ leges.

g. ¶ Sequi. immo nõ videť inspiciẽdũ ꝙ ibi fiat, sed q̃d fieri debet, ut. ff. de offi. præsi. l. sed licèt. quę ẽ cõtra. Sed hæc est intelligẽda, quando ex

certa scientia est cõsuetudo vel lex non per errorem, ut ibi, & facit ad hanc. ff. de le. & senatuscon. l. de qui bus. Accur.

ADDI. Hoc uerum quando lex tollit consuetudinem, aliàs vnaqueq; ciuitas abundat in sensu suo: & sic ob seruare debet suam cõsuetudinem. Et ex generali principis p missu inducere potest particulares cõsuetudines ẽt contra leges quibus stari debet, ut habetur in. §. ex non scripto supra de iur. natu. gẽ. & ciuili. Quęro tamẽ, an in fideiussorem de iudicato soluẽdo fiat executio sine nouo processu? & cõiter doct. dicunt, quòd sic, ut in l. fin. C. de vsu. rei iudi. & Bar. in l. i. ff. in sol. p tex. d. l. fi. vbi dicitur, statim, quia dictio, statim, importat summariã cognitionẽ sine ordine iudiciario, ut l. momentaneę. C. vnde vi. dic vt in dictis iuribus latius per doc. Ang.

Cõtinuatio. ¶De perpetuis &c. ¶ Quia de actionibus est dictum, & quædam sunt p petuæ, & quædam non, ideo de his ponit, ut infra eodem. in princi. Itẽ quia quædam transitoriæ sunt hæredibus, & cõtra hæredes, & de his ponit infra eo. §. nõ autem. Accur. Sed melius resideret ista rubrica immediate post tit. de actio. quia cõtinuatur à remotis nimium, cum non simus in principio libri.

Diuisio. Hoc loco. ¶ Totus istę titulus diui. in tres partes. Primò ponit regulam & exceptionẽ. s. quę actiones sunt perpetuæ. Secũdò ponit regulam, & exceptionem. s. quę actiones sunt transitorię ad hæredes. Tertiò ponit nouum casum. Secunda ibi (Non autem omnes.) Tertia ibi, (Super est.)

¶ Hoc loco. SYL. Casus In tra ditione regulæ, præsertim in his terminationibus actionum, quę sunt iuris positiui, nõ est aliter figurã dus quã literaliter, litera aũt plana ẽ, nec aliqua declaratione indiget. Nota. igitur, quòd actiones, quæ ex lege, senatusc. & prĩcipũ cõstõnibus oriebãt ac dabãt, olim erãt p petuæ, hodie vero variè terminatæ sũt, alię lõgiori, alię breuiori spatio. Itẽ q descẽdẽtes ex edictis ptorũ sũt annales, quatenus ẽt erat annale officiũ ptorũ. Itẽ q dictio, ppetuũ, nõ sp ĩportat sine pfinitiõe tpis. Itẽ nota actiones, q in ppetuũ extẽduntur, quãuis sint prætoriæ. Itẽ quòd actio furti manifesti datur perpetuo. Itẽ quòd valet argumẽtũ ab absoluto.]

† De hoc ver. perpetuo quot modis accipiatur uide gl. x. q. ii. § perpetua.

¶De ppetuis & tẽporalib. actionibus, & quæ ad hæredes, & in hæredes transeunt.

Actiones ciuiles tã reales quã personales sunt perpetuæ, & ptoriæ verò pœnales regulariter durãt anno: quod fallit in actione furti manifesti, q perpetua est: sed ptoriæ rei psecutoriæ ppetuæ sunt.

Hoc loco admonẽdi sumus, eas quidẽ actiones, q ex lege,[a] senatusve cõsulto,[b] siue ex sacris constitutionibus[c] pficiscũtur, perpetuò † solere antiquitus competere, donec sacræ cõstitutiones tam in rẽ, quã in personam actionibus certos fi-

a ¶ Ex le. xii. tab. vt fa. hęr. vt. ff. fa. hær. l. i. Itẽ noxalis de pauperie, ut s si qua. pau. fe. di. in prin. & ff. si qua. pa. fe. di. l. i. in prin.

b ¶ Senatusve consulo. vt hæreditatis petitio, vt. ff. de pe. hæ. itẽ euenĩũt. §. pridie. & C. de pe. hæ. l. fin princ. Itẽ si quis clauũ de naui abstulerit, cuius causa tota nauis periit, vt. ff. de incen. rui. nau. l. ii. §. senatuscon.

c ¶ Constõnibus, ut cõdictio ex lege quæ

quæ dat ex cõstitutionibus quibus libet post l.xii.tab.constitutis,ut.ff. de cõdi.ex.l.vnica.&.ff. ad l.iul. de adult.q.d' ex his.& C. de do.l. si q̃s argentũ.§.fi.& s̃ de act.§.tripli.Vel ex quacunq; alia parte iuris, vt plebiscito, ut patet. in l. aquilia,vt s̃ de le. le.aqui. cæterum.&.ff.ad l.aquil.l.i. nã quinque sunt partes iuris prçter prætoriũ.vt supra de iu.natu.§.cõstat,& totũ est ius ciuile,vt.ff.de iusti.& iure.l. ius aũt ciuile,& actiões ex eo descẽdentes sunt perpetuæ vt hic dicit,i.sine prçfinitione tp̃is secundum antiqua tẽpora,sed sacræ constitutiones in p̃sonalibus metas imposuerunt.30. annorũ.vt C.de præscrip. 30.vel.xl. anno.l.sicut.&.l.oẽs. & C. quibus nõ obiicit lon.tẽpo.præscrip. l. neque.& C.de anna.excep.l.j.& de cõsti.pe.l.ii.In realibus aũt imponitur meta p̃ cõstitutiones in rebus mobilibus trium ann. in imobilibus.x. anno.inter prçsentes . xx. inter absentes.& hoc, quando titulum hẽt possessor , aliàs.xxx.anno.vt.C. de dç vsuc.trãsfor.l.j. & s̃ de vsuc.§.i. (j)In hypothecaria ẽt,quæ est in rẽ, certa statuunt tp̃a,vel.x.vel.xx. vel xxx.vel.xl.anno. vt C.si aduer.credi.l.diuturnũ. &.C. de præscri.xxx. ann.l.cũ notissimi.& de anna. exce. l.i.Sed qũo erat p̃petua rei vẽdicatio secundum antiqua tp̃a, immo tẽporalissima,ut s̃ de vsuc.in prin.Respon.q.d' hic dicit, quòd erant p̃petuç.s.p̃sonales,sed meta imponitur tam in realibus quã in personalib9. Itẽ caue tibi, quia duæ personales sunt ciuiles,quæ durãt per annũ tantum:vna iniuriarũ,quæ descẽdit ex l.Cor.vt C.de iniur.l.si nõ cõuicij.

SYL. ¶ Adde quòd de hac fallen . vidẽda sunt quç ponit Io . Fran. Balbus in trac.præscrip.col.c xi.in prin.]

Actiones ex quinque partibus iuris descendentes sunt ciuiles perpetuæ.

Actiões personales . 30. ann. durant.

Actiones reales quanto tempore durãt

nes dederũt:eas[a] verò,quæ ex propria Prætoris iurisdictione pendenr,plerũq;[b] intra annũ[c] viuere. nã & ipsius Prætoris intra annũ

¶ Alia quç datur ex l.Iulia repetundarum,vt.ff.ad l.iul.repe.l.ii.]

ADDI.(j) Et nota q̃ ultra titulũ requirit ẽt possessio . nã sine possessio ne non inchoat vsucapio.l.sine possessione.ff.de usucap. licèt aliquãdo inchoata trahatur ad finem, ut.l. cœptam. ff. de vsuc.cõiuncta.l.j.§.Scæuola.ff.si quis test. lib.esse iussu.Ang.

a ¶ Eas.Scilicet pœnales:& tunc nõ est necesse,plerunque vel si habes, plerunque, expone vt infra Accur.

b ¶ Plerunq;.hoc dicit propter prætorias rei persecutorias, quæ perpetuæ sunt,nisi in rescissoria,q̃ annalis est quia cõtra ius ciuile datur, vt.ff. acti.& oblig.in honorariis. & supra de ac.§.rursus.& infra eo.§.Itẽ nisi in redhibitoriis,quç dantur ad tp̃s, licèt rei sint persecutoriæ vt. ff.de ædil.edi.sciendũ..§. si q̃a danẽ cõtra id quod cõuenerunt cõtrahẽtes.Itẽ fallit dicta regula.ff. q.d' fal.tu.l.huius actionis.§. has actiones , & quç in frau.cre.l.ait prætor. §.annus.C. de dol.l.fi.&.ff. de eo per quẽ factũ est l.j.§.pe.Si autẽ sunt pœnales prçtoriæ,locum hẽt q.d hic dicit,vt sint annales, siue sint pœnales ex vtraque parte,siue ex altera tm̃, vt.ff.de calũ.l.& de in ius voc.l.pẽ. &.ff. de ali.iu.mu.l.vel post ann.Accur.

SYL. ¶ Vide pro declaratione Bar. in d.l. in honorarii s.ff.de act.& obli.]

ADDI.Sed secundum Ang. illa est pœnalis ex una parte tantum : & iõ non uideẽ bene excipi . Sed Bar . in l.in honorariis.ff.de actio. & oblig. concludit, quòd omnes rei persecutoriæ ex utraque parte sunt perpetuæ, ex parte autem actoris rei persecutoriç,& ex parte rei pœnales,& finiuntur anno.

c ¶ Intra annum.s.utilem. Nã de talibus annis prçtores loquebantur,

Prætoriæ rei p secutoriæ sunt ppetuæ.

Prætoriæ pœnales sunt annales.

erat imperium. Aliquãdo[a] tamen & in perpetuum extenduntur, id est, vſque ad finẽ ex constitutionibus[b] introductũ: quales sunt hæ, quas bonorũ posſeſſori,[c] cæteriſq;, qui hæredis[d] loco sunt, accommodat. Furti quoq; manifeſti actio, quamuis ex ipſius Prætoris iuriſdictione ꝓficiſcatur,[e] tamẽ perpetuo datur, abſurdũ.n.eſſe exiſtimauit,[f] anno eam terminari.

¶ Pœnales actiones Prætoriæ vel ciuiles, cõtra hæredes non dãtur; niſi lis contra defunctos fuerit cõteſtata: hæredi verò competunt, excepta actione iniuriarum & ſimilibus: ex cõtractu verò competunt contra hæredes; præter actionem de dolo: niſi aliqd ad eos peruenerit. Ang. Are.

¶ Non aũt[g] omnes actiones quæ in aliquem aut

vt patet.ff.de vi & vi ar.l.j.§.annus. &.ff.de ędil.edic.l.ſciendum.§.fin. Niſi in caſu vbi eſt vtilis ad ſui principium, ſed continuus ad ſui proceſſum, vt.ff.de calun.l.annus.

a ¶ Aliquando. Ecce quare dicit plerũque.

b ¶ Constitutionibus. De quibus dixit ſupra eo. in prin.

c ¶ Bonorũ poſſeſſori .i. cuilibet poſſeſſori, q uult ſuccedere de iure prætorio, qui hẽt hæreditatis petitionẽ bono. poſſeſſoriã, de qua habes. ff. de bon. poſſeſ. hære. peti. ꝑ totum. Acc.

d ¶ Hæredis loco sunt. ut quibus reſtituta eſt hæreditas per fideicõmiſſũ,* & l.poſtulante, ff.ad S.C. Trebellia. &.§.reſtituta.s. de fide hæredita.] quibus datur hæreditatis petitio fideicommiſſaria, de qua habes.ff.de fideicõmiſ.hære.peti.ꝑ totũ. Et hę duæ sũt rei perſecutoriæ. Accurſius.

e ¶ Proficiſcanẽ. not. actionẽ furti manifeſti eſſe prætoriã, ſed nõ manifeſti eſt ciuilis, vt s de nox.§.sũt ãt.

f ¶ Existimauit.ſ.prętor, & idẽ ĩ qualibet pœnali ĩ eo quod peruenit ad delinquentẽ, vt.ff. de vi. & vi ar.l.i.

SYL. in prin.&.ff.de dolo.l.Sabinus.

¶ Non aũt oẽs. Casus In tam apertis iuris regulis nõ eſſet figurãdus; primo.n.generalẽ regulã proponit,

quòd nõ oẽs actiones, quæ danẽ contra aliquẽ, danẽ cõtra eius heredem: & procedit exẽplificãdo, quòd actiones pœnales ex maleficiis danẽ hæredibus, ſed nõ cõtra hæredes, niſi ſit lis cõteſtata: rõ eſt, qa pœna dẽt ſuos tenerẽ auctores. Itẽ ĩ actione ex contractu, vbi dolꝰ ĩteruenit: nã tũc ſi nihil ad hæredes ex eo dolo ꝑuenit, nõ tenenẽ, ea dẽ rõne q̃ s dictũ ẽ, & clarius declarabit ĩ notabilibus. No. ꝙ ñ ualz iſta cõſequẽtia, actio daẽ cõtra aliquẽ, ergo cõtra eiꝰ hæredẽ. Itẽ ꝙ appellationẽ iuris venit ciuile, ſz hoc ẽ ꝑcipuę pp aliud mẽbrũ diſtinctiõis. vcz, aut ꝑtore danẽ, licèt ĩ bonis codicibꝰ adſit illud verbũ ipſo iu. ciui. Itẽ ꝙ actiões pœnales ex maleficiis nõ danẽ cõtra hęredẽ. Itẽ ꝙ actio iniuriarũ denegaẽ hæredi: rõnẽ põit gl. vbi uidebimꝰ. Itẽ ꝙ actio de dolo nõ daẽ cõtra hæredẽ, ſiue actio d̃ſcẽdat ex delicto, ſiue ex cõtractu, niſi aliqd ad hæredẽ ꝑuenit. Itẽ ꝙ actiões pœnales, ſi fuerĩt cõteſtatę trãſeũt ad hæredes, rõ ẽ qa ipa cõteſtatiõe oriẽ qdã q̃ſi cõtractꝰ inter ꝑtes. l.iii.§.idẽ ſcribit.ff. de pecu. & ibi doc. adeo ꝙ actio poſtea trãſmittiẽ ad hæredẽ uigore illius q̃ſi cõtractus, nõ aũt uirtute prioris actiõis.] Actiius duplex diuiſio.

g ¶ Nõ autẽ. hic ponit diuiſionẽ, ꝙ aliẽ

aliæ sunt transitoriæ, aliæ non, sed superior fuit, quòd aliæ erāt perpetuæ, aliæ non, ut supra eo. in prin.

a ¶ Ipso iure. Scilicet ciuili.

stata, ut ī eo. §. pœnales. &. tt. de accu. ex iudiciorū in fi. Itē nisi aliquid ad hæredē puenerit, tunc enim tenetur, vt. ff. de calum. in hęredem. & ff. quod me. cau. uidemus.

ADDI. Rectè Accur. ita tamē ut ipso nō p excellentiā, dictū putemus quēadmodū quibusdā placet, sed relatiuum sit, ius ciuile de quo mō dixerat respiciens. Nulla. n. ita actio cuiquā cōpetebat, ut nō à Prętore vrbano impetiāda eēt, quēadmodū in actionibus Hoto. docuit. Sed Tribonianus Barbarus, & latina lingua vt extranea vtens, sic obscure locutus est.

ipso [a] iure cōpetunt, aut à Prætore dantur, & ī hæredē æque cōpetunt, aut dari [b] solent. Est. n. certissima iuris regula ex maleficiis [c] pœnales actiones in hæredem rei nō competere: [d] veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, damni iniuriæ, [e] Sed hæredibus [f] huiusmodi actiones competunt, nec denegantur. excepta iniuriarū actione, [g] & si qua ali

SYL. ¶ Dic q rō ē, quam ponit tex. in d. l. in hæredē, uidelicet, q turpia lucra sūt ab hæredib⁹ extorquēda, lz crimina extinguant, lucrari. n. non debet hęres ex delicto defūcti, de quo nō tenet: & qn ipse tenet eo, q aliqd ad eū puenit, tūc n̄ tenet actiōe ex illo delicto. sed actiōe ī factū l. i. §. fi. ff. de ui & ui arm. & declarāt Dec. ī l. pupil. §. ī hær. ff. de re. iu. vbi uide d' dclaratiōe hui⁹ materię.

b ¶ Dari solent, s. iure prętorio.

c ¶ Ex maleficiis. s. priuatis, ut subiicit in exēplis: & subaudi, vel quasi maleficiis, ut supra de obli. ex quasi delic. §. fin. (j) Quid in publicis, de quibus tractat infra de pub. iudi. rñ. idem & plus, quia ēt lite contestata nō trāseūt cōtra hęredes, vt. ff. de accu. l. ex iudiciorū. nisi in quinque casibus, primus est legis Iulię maiest. in duobus capitulis tantū eius legis vt. ff. ad l. iul. maiesta. l. fi. Secūdus ē crimē hæresis, vt. C. de aposta. l. ij. & l. apostatarū in fi. Tertius est crimē repetundarū. Quartus de residuis. Quintus peculatus crimen, ut. ff. ad l. iul. pecu. l. fi.

Actiões ex maleficio in duobus casibus transeūt in hæredes.

SYL. ¶ De hoc dixi latè supra de hæ. quæ ab intesta. defer. §. i. ver. per contrarium. in ver. post mortem.

ADDITIO (j) Dic quòd est uerum in quasi delicto omittēdo cōmisso, secus si cōmittēdo, ut l. iiii. §. fi. ff. de dā. infe. uel dic ut ibi per Bar. Ang.

d ¶ Nō cōpetere. Nisi lis fuerit cōte

¶ Iu duobus tñ casib' ē cōtra, ut in actiōe ui bon. rap. q̄ nō dat in hæredē, iicèt ad hæredē aliquid puenerit sz furtiua dat cōdictio. ut. ff. vi. bo. rap. l. ii §. fin. Itē in interdicto unde vi, qd' nō dat in hæredē, sed in factū actio, vt. ff. de ui & ui arm. l. ii. §. fin.

d ¶ Dāni iniuriæ. i. legis Aqliæ acti.

e ¶ Sed hæredibus. i. hæredibus eorū qui passi sunt hæc maleficia.

f ¶ Iniuriarū actione. Nā hęc nō dat hæredi nisi lis cōtestet, hoc iō, q a n̄ est ī bonis nostris añ lit. cōtest. vt. ff. de iniu. l. iniuriarū. iii. & l. iniuriarū. j. ī pri. Et ē alia rō, q a nihil mihi de patrimonio abest, nec reo adest, ut ff. de col. bo. cū emāci. §. emācipat⁹.

Iniuriarū actio nō datur hæredi ratione dupli.

¶ Rō est fm gl. & Bar. ibi, quia nō habet respectus ad ipsam rē uel pecuniam, sed ad ipsam contumeliā.]

Iniuriarū actio aliquas habet similes cō uenientes.

¶ Sūt & alæ simile s ei, ut subiicit, ī quibus nec actori aliquid de patrimonio abest, nec reo aliquid adest, vnde idē iuris est quod & in ista, ut est

est actio in factum, quæ datur cōtra libertū uocantē patronū in ius sine venia in quinquaginta aureos, vel si filium uocantē patrē, vt ī de pœna te me.liti.§.fi.&.ff.de in ius uoc.l.pen. Itē in popularibus actionibus, vt si quis habeat positum uel suspēsum, vt ff. de iis qui deiece. vel ef fu.l. si vero. §.quæ autē. ¶ Intellige nisi lis fuerit contestata, quia tunc dicitur sibi appropriasse. l.licèt, in princip.ff.de procu.vt per Ang.hic.

¶Quidā dicūt quòd idē de actione in factū de calūniatoribus, vt.ff. de calū.l.hæc actio. Sed certè ibi alia ē ratio, quia hēt cōditionē ob turpē causam, ut ibi dicitur. Itē quia abest ibi aliquid actori, & adest aliqd reo: vnde non est similis supradictis.

¶Dic tu secundū Ang.hic ꝙ hec rō nihil est & distingue vt per eū hic]

deposito cā tumultus, vel incendii, vel ruinæ, vel naufragii, sed in hæredem non datur in duplū ex dolo defuncti, licèt in sim plū detur, ut.ff.de posit.l.j.§.j. Item qualis est actio in factum, quæ datur contra agrimensorē non autē aduersus hæredem, vt ff.si mensor. fal. mo.dix. l.iij. §.pen. Item in actione ex cōputatu iudicio sisti in eo, qui erat conuentus iniuriarum, vt. ff. si quis cau.si cum.§.qui iniuriarum. Item in actione tributoria, vt.ff.de tribu. l.illud.§.fin.& de his casibus loquit̄ hic.§.cum dicit, ex contractu in hæredem non dari quandoq;: aliàs autem ex contractu agitur contra hæredem etiam de dolo defuncti regulariter, vt.ff.de actio. & obli.l.ex cō tractibus. & l. ex depositi. quę sunt huic cōtrariæ, & hanc specialitatem si velis tenere primam opinionem, denotat hæc litera, cū dicit, aliquando tamen, &c.

similis inueniatur.[a] Aliqñ tamē ét[b] ex contractu actio[c] contra hæredem non competit: veluti cum testator dolosè[d] versatus sit, & ad hæredem[e] eius nihil ex eo dolo peruenit. Pœnales autem actiones, quas supra diximus,[f] si ab ipsis principalibus personis fuerint contestatæ,[g] & hæredibus dā-

a ¶Inueniatur. Hic continuatur ille.§.pœnales, qui est infra.

b ¶Etiam ex contractu. Non solum ex delicto. Accur.

c ¶Actio. Scilicet ex dolo nata pp dolū habitū in cōtrahēdo. Nā si dedit dolus cāu cōtractui, non agit̄ actione ex eo cōtractu, cū nullus sit, sed de dolo, ut hic, &.ff. de dolo. & l.elegāter, in prin. Si.n.esset incidens, ageret̄ actione ex eo cōtractu, vt pur garet̄ dolus, vt.ff.de actio. emp.l.Iulianus.§.si vēditor. & daretur in hæredes, vt.ff.de act.& obli.l. ex cōtractibus. Vel pone casum, quòd dolus fuit incidēs uel superueniēs, & remanet cōtractus, & nō agitur cōtra hęredem, nisi puenerit aliquid ad eū, vt in actione depositi, q̄ dat̄ in duplū cōtra eū, qui dolū committit in

d ¶Dolosè. dolo dante causam contractui. Vel dic incidenti vel superuenienti, vt modo diximus. Accur. Floren.

e ¶Ad hæredem. Sed si superuenisset, actio in factum perpetuo cōtra hæredem & contra defunctum dare tur, ut.ff.de dolo.l.itaque. Sed de dolo olim infra annum utilē, hodie infra biennium continuum datur, ut C.de dolo.l.fi.

f ¶Diximus. vt supra eo.§.non aūt omnes. Accur.

g ¶Contestatæ. Immo vt dentur hæredi, sola pręparatio sufficit, vt.ff.de inoffic.testamen. posthumus.§.fin. Ioan. Vel sine præparatione datur querela hæredi hodie.

Actiōes ex contractu descendētes quę dātur in hæredes.

¶ Hæc

SYL. ¶Hęc glo. reprobatur secundũ Ange. hic, quia illud est speciale in quę cerela, non in aliis actionibus.

a ¶Dantur. Nisi in duobus casibus. Primus, cum agit ad operas cõtra libertũ, & moritur patronus extraneo hærede relicto, ad quem nõ trãseunt operæ, etiã lite contesta, ut ff. de oper. liberta. l. operarum iudicio. Secundus, in patre repetẽte dotem filiæ,

Operæ liberto impositæ non trãseunt ad hæredẽ extraneum.

tur, a & contra hæredes transeunt.b

¶ Condẽnandus debet absolui ab obseruatione iudicii, si ante sententiam soluerit quod debet. Aretinus.

quæ à uiro diuerterat, si decedat pater extraneo hęrede relicto, etiam lite contestata, ut C. de rei vxo. ac. l. vnica. §. videamus.

ADDIT. Nam eo ipso quòd pater moritur, uel aliter filia efficitũ sui iuris, statim actio consolidatur in filiã, ut dicto. §. videamus. licet pater fuerit lit. contest. & sic propter hoc non facit transitum in suum hæredem: & sic est speciale in dote: quia est proprium patrimonium filię, ut l. 3. §. sed vtrum. in fin. ff. de minori. facit lex Pomponius philadelphus. ff. fa. her. Angel.

b ¶Transeunt. Nisi in duobus casib. Primus, in actione de dolo. C. de do lo. l. fina. Secundus, in retractione alicuius in seruitutem vel libertinitatem, qui per collusionem pronunciatus fuerat ingenuus, ut ff. ne de statu defuncto. lege prima. §. sed interdum.

SYL. ¶Superest. Casus Planus est, uide licet quòd debitor conuentus, qui litem est contestatus, si ante sententiam definitiuam soluat quod debet est absoluendus: ratio dubitationis est, quia videbatur, quòd iudicio accepto non esset in potestate alterius ex litigatoribus recedere à iudicio, quia in ipsa contestatione celebratur quidam tacitus quasi contractus, ut supra dixi, a quo per alteram ex partibus non videtur quòd in præiudicium alterius possit recedi. l. sicut. C. de actio. & obliga. cuius contrarium, deciditur, & ratio decisionis est, quia soluendo quod debetur, & quod petitur extinguitur actio qua

¶Superest, c vt admoneamus, quod ante rem iudicatam is, cum quo actum est, satisfaciat actori, officio iudicis conuenit eum absoluere: d licet in ea causa fuisset

agebatur supra quibus mo. tol. obli. in prin. ideo nimirum si hoc pariat absolutionem ab obseruatione illius iudicij, ut infra dicetur. Not. quod omnia iudicia sunt absolutoria. Itẽ quomodo intelligantur ista uerba, & quæ sit ratio quare omnia iudicia sint absolutoria. Item quòd licet quandocunque ante rem iudicatam soluere quod petitur. Item intellige quòd debet solui expensæ legitime, vt not. doc. in l. postquam liti. C. de pac. & tradit Deci. in c. interposita. §. illæ denique. in j. not. de appella. Item quod soluens quod petitur, potest petere se absolui: sed hoc est ex abundanti: nam talis sententia non est necessaria, secundum Bald. in c. dudum. col. 7. de elec. No. quòd soluens non cogitur subire iudiciũ.

c ¶ Superest. Hęc de uita & transitu actionum sm quod in rubrica promisit dicta sũt: nũc de iudicis officio dicit: quod cũ exponere debeat, iã pauca, ut modicũ respiret, deliberat, nã cõceptũ sermonẽ quis retinere põt? quia igit iã concepit in aĩo tractare de officio iudicis, quõ poterit tacere quin dicat aliquid hic. Accur. fio.

d ¶ Absolutio. sub obseruatione iudic

Continuat dicta dicē dir.

dicij:nam principalis causa est sub-lata solutione,ut supra qui. mo:tol. ob.in prin.Accur.

Continuatio.

De executionibus. ¶ Quia exceptio tenet vicē actionis,ut ff. de excep.l. j. ideo post actiões ponit de excep.Vel quia de armis actorum vidimus, & reorum armis videndum est, ideo dicit ut sequitur. Accur.

†*Vide Alci.li. 7.parer. c.xij.*

Diuisio.

Sequitur ut. ¶ Totus iste titu.diuiditur in quinque partes, principales. Primò continuat ad præcedentia rubricam.Secūdò ponit casū quare fuerunt exceptiones inuentæ. Tertiò id demonstrat per exempla tam in actionibus realibus quàm personalibus. Quartò ponit duplicem uel potius triplicem diuisionem exceptionum. Quintò id exemplificat.Secunda ibi(Comparatę autem sunt.)Tertia ibi. (Verbi gratia.)Quarta ibi in §. (Appellantur.)uel potius in §.alioquin quàm ex multis.Quinta ibi, (Perpetuę & peremptoriæ.)

¶ Sequitur. Casus positio in hoc principio non est necessaria: in eo. enim originem ac causam adinuētarum exceptionum exponit,dicendo quòd causa defendēdorum reorū, qui conueniebantur, fuerunt adinuentę,quia quamuis actio mero iure competeret alicui, attamen si qui conueniebatur, si ea procederet, indebitè vexaretur, & declarat per exempla. Nota modum continuandi hunc titulum ad præcedentes. Item quòd exceptiones sunt arma reorum. Item quòd fuerunt inuentæ ad defendendum, non ad offendendum. Itē quòd actio aliquando mero iure valet, tamē est iniqua respectu eius qui conuenitur. Item quòd licet ille,qui dolo metu, vel errore ductus aliquid promisit, mero iure teneatur, habet tamen exceptionem, à Prætore. Item quòd exceptio fundatur prçcipuè in æquitate & ad rationem huius tex.vide omnino Fortu.Hispan.in l.iurisgentium.§. prætor ait in 11.colum. versicul. quarto infero.ff.de pactis &, singul. declarationem ad hunc textus. vt per eundem in lege si unus. §. pactus ff.de pacti. colum. 10. in fin. Quomodo autem fuerit inuenta exceptio,& plura de ea vide, per Hierony.Verium in repetitione rubricæ. ff. de verborum obligatio.in xxij. colum:]

a ¶ Compratę. Aliàs.inuentę.

b ¶ Eorum.id est. reorum:nam ipsi sunt cum quibus agitur,ut ff.de iureiuran.l.iij.in principio & in §.cū.

c ¶ Iusta sit.Prima facie.

iudicii accipiendi tempore,vt dānari deberet, & hoc est,quod vulgò antea dicebatur, omnia iudicia absolutoria esse. †

¶ De exceptionib.

¶ Exceptiones sunt arma reorum, & æquitate nituntur ad excludendum actiones, quæ competunt actori ipso iure quales sunt metus doli,& in factū exceptiones. Aretinus.

Sequitur,vt de exceptionib. dispiciamus. ¶ Comparatæ [a] autem sunt exceptiones defendendorum eorū [b] gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt licet ipsa persecutio, qua actor experitur iusta sit, [c] tamen iniqua sit aduersus eum cum quo agitur. Verbi gratia

a ¶ Dolo

a ¶ Dolo inductus. Hoc est in stricti iuris iudicijs: in bonæ fidei autem iudicijs ipso iure nō tenet contractus ff. de do. & eleganter in prin.

Additio. Hoc verum in odium dolosi, sed in sui præiudicium tenet contractus, & ex eo potest conueniri: nisi lex resistat actui: quia tunc ex neutra parte datur actio, ut est glo. in l. à diuo pio. ff. de re iudi. & Bal. in l. j. C. plus uale. quod agi.

nam prima facie condemnandus videtur: sed inspecta qualitate, quia sit dolo facta vel metu, uel simili causa impediatur, est inefficax: & ita expone in sequentibus casibus.

b ¶ Promisisti. i. credens te debere cū non deberes, vt hic, & ff. de exce. doli. l. ij. §. circa. †

† Sed se obligandum tum esse. Sci. Ang. ille facit ad proposi. tū, quia loquitur quando stipulatio fit sine causa, hic uero secus.

c ¶ Obligatum esse. Scilicet inspecto iuris rigore; sed de æquitate obligatus non es, ut ff. de lib. cau. l. uel obligatus est § obligatum, & ff. de verborum significatio. l. creditor, quæ sunt contra.

tia, si metu coactus, aut dolo inductus,[a] aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti[b] quod non debueras promittere, palam est iure ciuili te obligatum[c] esse: & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est:[d] sed iniquum est te condemnari: ideoque datur tibi exceptio, Quod metus[e] causa, aut doli[f] mali, aut in[g] factum, composita ad impugnandam actionem.

¶ Exceptio non numeratæ pecuniæ debitori cōpetit, qui confessus fuit se pecuniam recepisse, quam non receperat, & ipsam per stipulationē restituere, promiserat, & in æquitate fundatur. Angelus.

Idem iuris est, † si quis quasi credendi causa pecuniā à te stipulatus fuerit, neque numerauerit: nam eam pecuniam à te petere posse eum, certum est: dare enim te oportet, cum ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquum est, eo nomine te condemnari, placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. Cuius tempora nos (secundū quod iā superiorib. li-

e ¶ Metus causa. Hoc quando metu fuit compulsus.

f ¶ Doli. hoc quando inductus fuit per dolum.

g ¶ In factum. Redde singula singulis propositis causis, secundum Ioannem. Sed nonne hoc §. tertio casu, scilicet quando per errorem promisi datur doli exceptio? Certè sic, vt ff. de don. exceptio. l. secunda. §. circa. quare dic, quòd hæc actio in factū est proponēda in subsidium doli exceptionis, scilicet contra patronum & parentem, contra quos, turpes exceptiones non proponuntur, ut ff. de exceptio. doli apud Celsum. §. aduersus, & ita hic accipitur. Accur.

Nouè et subtiliter interpretatur hunc §. Fortunius in l. si unus. § pactus, col. 21. ff. de pact.

Exceptiones turpes non opponitur in patronos & parentes.

d ¶ Efficax est. Scilicet in sui substantia. Nam ciuiliter & naturaliter est obligatus & purè, sed non est efficax quantum ad opem exactionis. Vel dic efficax est inspecto generis

¶ Idem iuris. Casus Facilis est in positione tam clari exempli. Si quis. nec

sub spe futuræ numerationis promiserit per stipulationē centū, quæ postea non fuerūt numerata, clarū est, φ ex stipulatione tenetur: sed ęquitas illa, propter quam sunt exceptiones introductę, prodidit exceptionem non numeratę pecuniæ, quæ tamen non simpliciter habet locū, sed infra tempora,[c] de quibus in lege final. C. de non numera. pecu. de quo late fuit dictum supra de lite. obli. in princi. ideo non expedit nunc insistere.]

a ❡ Scriptum est. Supra de lite. obli.

b ❡ Constitutione. Vt C. de non nume. pecu. l. in contractibus.

❡ Præterea. Casus Clarus est, quia procedit dando aliud exēplū ī pacto de non petendo, ut scilicet ille, qui erat creditor, puta ex stipulatiōe, & sic ille, cui aliquis tenebat obligatione naturali & ciuili, si per pactū simplex promisit non petere, certū est, quòd obligatio ciuilis non dissoluitur, quia cum in pacto nō sit nisi uinculum naturale, non pōt tollere nisi naturalem obligationē. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iu. quo fit vt creditor, cuius actio nō est sublata, possit agere, quia tamen iniquum est fidē fallere, adinuenta est exceptio pacti de nō petēdo, qua opposita cautū ē debitori, ut nō molestetur, & elidat sua illa intētio. No. φ simplici pacto obligationes non oīno vel omnimodo. i. non omnes dissoluuntur, quia vna tantum naturalis. s. dissoluitur. Cætera clara sunt.

s ❡ Peteretur. No. φ pactum de non petendo tria operatur. Nā tollit naturalē ipso iure, ut ff. de solutio. Stichum. §. naturalis. Itē elidit ciuilem vt in hoc. §. Itē obligat naturaliter pasciscentem nō petere. Nā & aliàs quis est obligatus naturaliter aliquid non facere: ut non facere furtum, ut supra de obligatio. quæ ex delicto. na-- scun. §. j.

d ❡ Non omnino. Quia non ciuilis, sed naturalis tantum, ut ff. de solutio. Stichum. §. naturalis. In casibus tamen etiam ipso iure utranque tollit pactum: ut in maleficijs factis si quis paciscatur ne agatur. † Item in pignore remisso per pactum, ut ff. de pactis lege si tibi §. quædam actiones, & §. de ignore.

❡ Adde φ ratio est, q̄a in maleficijs agimus de odio, & ideo lex pertulit ut facillis tollerētur: uel quia in maleficijs nō est uerus consensus: quæ sunt rationes allegatæ per doctores, sed ego aliàs dicebam, φ ratio erat, quia in maleficijs oriebatur tantum obligatio naturalis procedens ab illo tacito consensu: quæ tamē nescio quomodo recipiebatur à lege non perviam obligationis sed nudi facti: vnde nimirum si ex simplici & solo pacto & sic ex contrario naturę vinculo tollebatur.]

e ❡ Si apparet. Oratio posita loco actionis, secundum. P. Sed secundū Ioannem contra, ut diximus supra de actio. §. sic itaq;.

❡ Aequè si debitor. Casus Planus est in alio exemplo iurisiurandi. Si q̄s enim agendo detulerit iuramentum reo,

bris scriptum ē[a]) cōstōne[b] nostra coarctaui mus.

❡ Exceptio pacti de non petendo actionem nō tollit, sed eam elidit: quæ exceptio nititur æquitate. Angelus.

❡ Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne à se pecunia peteretur,[c] nihilominus obligatus manet: q̄a pacto conuento oblig̃ones nō oī no[d] dissoluuntur: qua de cā efficax ē aduersus eū actio, quā actor intēdit, Si apparet[e]

† No. tamē φ q̄ remittit actiones s v l. ex maleficio, nō uidetur remittere dānū uel interesse, ut per Dynū Bar. & Ang. ī §. quędam. ut gl. alleg. ubi mā- nide arr per remissionē minorum, facti in

foro pœnitentia li tollantur istę actiones ex maleficij.

reo. & re negauerit se aliquid debere, tūc si iterū actor agat, summouebitur exceptione iuramenti: quia æquitas suggerit: vt de periurio non quęratur, ut dicitur in tex. qui enim ita consentit rem, decidi vt per aduersarium eius iuratum fuit vtrique non debet posse ulterius quæri. Notabilia collige ut p Angelum hic scilicet ꝙ iuramētū dbet deferri à creditore. Itē ꝙ iurans remanet obligatus & opus est exceptione. Item ꝙ hęc exceptio, ut aliæ, prouenit ex æquitate.]

a ¶ Iniquum est. Hic not. sic ff. de in litem iuran. l. fina. & ff. de iureiur. nam postea. §. iureiurando dato. & ff. de dolo nam sufficit hoc tamē fallit, quoties est contra legem iuratum, quia non seruatur sacramentum, ut in authen. sce. non solum. §. primo, collati. v. quæ est C. de nup. authenti. quod eis, & ff. de iure patro. lege adigere. & C. de legi. & consti. non dubium. in fine. Item quando veritas aliàs p testimoniū. potest inueniri vt C. de reb. credi. l fi. Item quando defertur sacramentum à iudice, ut ff. de iureiu. l. admonendi. aliàs autē obtinet quod hic dicitur.

Iuramētum contra leges non est seruandum.

eum dare oporte re. Sed qa iniquū est cōtra pactionē eum condēnari, defenditur per exceptionē pacti conuenti.

¶ Exceptio iurisiurandi actionē nō tollit, sed eam elidit: quæ etiam nititur æquitate: & cōtra realē actionē exceptio iurisiurandi opponi potest, quæ repellit agentem in rem Aret.

¶ Aequè si debitor creditore deferēte iurauerit nihil se dare oportere, adhuc obligatus permanet: sed quia iniquū est de periurio quæri, defenditur p exceptionem iurisiurādi. In iis quoq; actionibus, quibus in rem agitur, æquè necessariæ sunt exceptiones: veluti si petitore deferent possessor iurauerit eam rē suam esse, [b] & nihilominus petitor eandem rē vendicet. licet enim verū sit qđ intendit, id est, rem eius esse, iniquum tamen est possessorē condemnari.

¶ Absolutoria lata in personali siue reali eandē actionem non perimit, sed exceptionem rei iudicate parit conueto: Angelus.

¶ Itē si in iudicio tecū actum fuerit, siue in rem, siue in p̄sonā, nihilominus obliga-

Iuro rē meam esse, & iuro tuā non esse, differūt

b ¶ Rē suam esse. Distinguitur tamen utrum iuret suā rē esse, uel petitoris non esse, quia si iuret suam esse, datur sibi actio & exceptio, sed si iuret petitoris non esse, nascitur sibi exceptio contra petitorem tantū, ut ff. de iureiur. sed & si possessori. j. & resþon.

¶ Item si. Casus Clarus, est: & ratio dubitandi & decidendi assignat in gl. ī. versi obligatio durat. Nota ꝙ sententia & res iudicata nō tollunt actionē & obligationem: quia cū sit ciuile tm̄ uinculum, non pōt remouere nisi ciuilem obligationem, vt declarat gl. Item quòd non opposita exceptione rei iudicatæ iudicium procederet. Itē ꝙ cōuētus rea li pōt certo modo dici obligatus.]

c ¶ Actum fuerit. Subaudi, & fueris absẽ-

SYL: absolutus, sicut hic innuit. * ¶ Limita hunc tex. secundum Ias. in l. si unus. §. pactus. nume. 17. ff. de pact. nisi pactum de nõ petendo pręcessisset sententiam, quia hoc casu actio ipso iure sublata intelligitur.] a ¶ Obligatio durat. s. si primo erat obligatus: vñ si soluat non repetit, cum debitum soluat, ut ff. de cõdi. indeb. Iulianus. & l. iudex. Et caue tibi, quia p iusiurandũ & per pactum naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuilis, ut ff. de iureiur. l. fi. in prin. & ff. de sol. l. Stichum aut Pãphilum. §. naturalis. Sed per sententiã tollitẽ ciuilis, & remanet naturalis, ut ff. de cond. indeb. l. Iulianus. Sed cum actionem inducat res iudicata, ubi nulla oĩno, erat, ut C. de reb. cred. l. actori. quare nõ tollit, ubi est? Respon. res iudicata de iure ciuili est, & iõ tollit & inducit ea, q̃ sunt de iure ciuili, & ita obligationem ciuilem tollit, & actionẽ quæ est de iure ciuili, inducit, ut ff. de origi. iur. l. 2. §. deinde ex his. Ea autem quæ sunt iuris naturalis, non tollit, ut obligationem naturalem, ut argumẽ. supra de le. ag. tu. §. fi. † ¶ Hæc exempli causa. Casus. In multis & varijs exemplis iã vidistis naturam exceptionum, & hæc exempli causa sufficiant: alioquin si plenè velis uidere naturam omnium exceptionum, poteris videre ex latioribus Digestorum seu Pandectarum libris. b ¶ Ex legibus. Vt ne quis cõueniatur nisi corã suo iudice, ut C. de excep. tio. l. fi. c ¶ Legis vicẽ obtinent. Vt in senatusconsultis, ut supra. titu. j. in princi. sicut est exceptio Macedoniani, & Velleiani, ut ff. ad Maced. & Velleia. per totum titulum. d ¶ Prætoris iurisdictione. Vt de dolo malo, & metus cã, ut ff. de exceptio. doli, per totum. Itẽ pacti, ut ff. de pact. iurisgentium. §. prætor ait. ¶ Appellantur. ¶ Diuiditur principaliter in tres partes. Primò ponit duplicem

Obligatio naturalis tollitur per pactum, & iuramentũ, sed ciuilis per sẽtentiam.

† aliàs ex quã multis.

Sententia est de iure ciuili.

† l. gl. intellige de iuramẽto voluntario & sic delato a parte parti: non aũt de necessario quia illud habet eandẽ uim sicut res iudi. ut l. ij. ff. de iureiur.

Diuisio.

tio durat: a & iõ ipso iure de eadẽ re postea aduersus te agi põt: sed debes per exceptionem rei iudicatæ adiuuari. ¶ Exceptiones, quarum vsus est valde necessarius, sunt duplices, q̃a quædã sunt ciuiles, & quædã prætoriæ. Angelus. ¶ Hæc exempli cã retulisse sufficiat. Alioquin† quàm ex multis variisque causis exceptiones necessariæ sint, ex latioribus Digestorũ, seu Pandectarum libris intelligi põt. Quarum quædam ex legibus, b vel ex iis quæ legis vicem obtinent, c vel ex ipsius Prætoris d iurisdictione substantiam capiunt.

¶ Quædam exceptiones sunt perpetuæ, & quædã temporales. Itẽ, quædam exceptiones sunt peremptoriæ, vt doli, meritis, pacti, & similes, quædam dilatoriæ, ideo sic vocatæ, quia negocium differre dicuntur quæ olim actorẽ temerè litigantẽ faciebant cadere à causa. Aretinus.

¶ Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales, & dilatoriæ. ¶ Perpetuæ & peremptptriæ sunt,

plicē distinctionem exceptionū, quia quædam sunt perpetuæ, & quædam temporales. Item quędam sunt peremptoriæ, & quædam dilatoriæ. Secundò ponit exépla cuiuslibet. Tertiò ponit q̄ pœnam olim patiebatur, & quam hodie patiē qui pendente dilatione legali, uel lata ab homine, ante dilationem finitā egerit. Secunda ibi (Perpetuæ & peremptoriæ.) Tertia ibi (Alioquin.) A re.

quæ semper [a] agētibus obstant, & semper rem, de qua agitur, perimunt: qualis est exceptio doli mali, & quod metus causa factum est, & pacti conuen- ti, cum ita conuenerit, ne omnino pecunia petetur. Temporales atque dilatoriæ sūt quæ ad tempus nocent, & temporis dilationē tribuūt: qualis ē pa-

sonæ procuratoris opponatur exceptio, vt quia sit miles, uel mulier: quia talis exceptio est dilatoria, ut infra eodem §. pręterea. Item vbicūque diceremus nullum fuisse idicium, vt quia sit venalis sententia, vel falsis testibus vel instrumentis iudicata, ut C. quādo nō est necesse ꝓ l. venales, vel cum iudex sit non suus, vt C. si à non competen. iudi. per totum. † Item si inique sub iudice compulsus est eo tempore, quo compelli non debuit, ut ff. de fe. l. j. Sed dilatoria proponitur ante litem cōtestatam; sed probatur post quam actor monstrauerit quod † asseruerat, vt C. de probat. io. lege exceptionem. & C. eod. l. si quidem. Secus in exceptione fori, quia ante litem contestatam opponi & probari debet secundum quosdam, ut ff. eodem. l. penulti. Sed quid de exceptione non numeratæ pecuniæ, nunquid est perpetua, vel temporalis? Respō. quidam anomalam eam esse. Nos dicimus, quòd est temporalis, bienij scilicet vel triginta dierum, ut supra de lite. obli. §. fin. & C. de non nume. pecun. l. in contractibus. §. j. & §. super cæteris. Sed in hoc potest dici anomala: quòd cum aliàs, probet qui excipit, hic tamen non probat, ut C. de non nume pecu. l. si ex cautione. Idē quare in exceptione non numeratæ dotis & eod. modo solue. ut C. de do. cau. non nu. l. fina & authen. ibi posita. Item quid de ea, quę opponitur ut quis conueniatur inquantum facere potest? Respon. eam temporalem, quia pręsumo, ꝙ aliqua aquiret: & sic postea poterit soluere, vt C. arbi. tute. l. a

† *Hoc uerū intellige, quando post sententiam opponitur tale ex quo apparet, dictū iudicē nō habuisse iurisdictionem saltē in causa de qua iudicauit, nec fuit facta prorogatio tacita.*

SYL. ᵉ Appellantur exceptiones. Casus. Per se clarus est, & exempla manifestissima: cum simus in declaratione terminorum, nō expedit vlterius instare. Notandū est ꝙ, aliæ exceptiones ꝑpetuę & perēptoriæ sunt, aliæ tēporales & dilatoriæ. Itē quæ sint perpetuæ & perēptoriæ, & quæ sint tēporales & dilatoriæ. Itē quę esset pœna olim plus tempore petentiū, & quæ sit hodie: & satis fuit supra dictum in ti. de acti. §. plus autem.

[a] Semper. i. sine præfinitione temporis, ut ff. de do. excep. l. pure. §. fi. ita tamen si ante sententiam opponātur, ut C. sententiā rescin. nō poss. lege perēptorias. Nisi in septem casibus, in quibus etiā opponi possunt post sententiam: vt ratione ętatis, ut C. eo. l. peremptorias. & ff. de minor l. minor viginti quinq; ann. omissam. Itē miles, ut C. de iuris & fact. ignoran. l. prima. Item in Macedoniano & Velleiano, ut ff. ad Macedo. lege tametsi. Item in donatore qui opponit ut conueniatur inquantum facere potest etiam post sententiam, ut ff. de re iudi. l. Nesennius. §. fin. Item exceptio falsi procuratoris, ut C. de procura. l. licet. Secus si ratione per-

g a

ge si defunctus, nam nõ repetitur qđ soluit, licet facere non possit commode, ut ff. de condictio. indebi. § lege nam & maritus quod fieret, si esset ꝑpetua, cum sit fauorabilis, ut ff. de condictione, indebiti, lege qui exceptionem. Et circa hoc vide quod notatur in lege prima. C. de iuris & fact. ignoran.

a ¶ Pacti conuenti. l. exceptio.

b ¶ Pacti conuenti. Scilicet vsque ad quinquennium.

c ¶ Alia similis. Veluti si quis stipuletur id, quod in vtero est: uel fructus futuros; vel domum certo loco ędificari, vel cum Romę esset. Ephesi dari stipulatus est ut ff. de uerb. obli. l. interdum, secundum Azonē.

cti conuenti,[a] cũ ita conuenerit, nę intra certum tēpus ageretur. veluti intra quinquenniũ: nã finito eo tēpore non impeditur actor rē exequi. Ergo ii, quib. intra certũ tēpus agere volētibus obiicitur exceptio, aut pacti conuenti,[b] aut alia similis,[c] differre debēt actionē, & post tēpus agere, (ideo. n. & dilatoriæ istæ exceptiones appellantur) alioquin si intra tēpus egerint obiectaq; sit exceptio, neq; eo iudicio quicquã consequebantur ꝓpter exceptionē, neq; post tēpus olim agere poterãt, cũ temerè rē in iudicium deducebãt, & cõsumebant: qua ratione rē amittebant.[d]

¶ Hodie si actor plus petat tēpore, siue pendente dilatione, reo in duciæ duplicantur: & eidem reo actor in expensis factis in causa damnabitur: ante quarum refectionem super principali negocio audientia denegabitur. Aretinus.

¶ Hodie autem nõ ita strictè hoc procedere voluimus: sed eum, qui ante tempus pactionis vel obligationis litem inferre ausus sit, Zenonianæ[e] constitutioni subiacere censemus, quam sacratissimus legislator de iis, qui tempore plus petierint protulit: vt † & inducias, quas ipse actor sponte indulserit, vel quas natura actionis continet,[f] † si contempserit in duplum[g] habeant ii, qui talem iniuriam[h] passi sunt: & post eas finitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas li-

d ¶ Rem amittebãt. Facit supra de ac. §. si quis agēs. & ff. de liber. lega. l. non solum §. fi. & C. de iu. fisc. l. iustas. li. x. Acc. Flo.

e ¶ Hodie autem. Zenonianæ constitutioni. s. Græcæ, cuius meminit supra de acti. §. sed hæc quidem.

f ¶ Cõtinet. Quod dic, ut modo dixi ꝑ l. interdũ. ff. de ver. obli.

g ¶ In duplum. Sed videtur, q̃ nullam patiatur pœnam, ut ff. de petitio. hę redi. quòd si in diem. in princip. quæ † est huic contra. Sed dic illam corrigi. Vel melius, speciale est ibi: quia ad hoc solum agebatur, ut eodem iure † penes agentem haberetur, quo erat apud defunctum: vnde non fuit plus petitum.

h ¶ Iniuriã. Non tamen talem

talem, propter quam agere possent. a ¶ *Tali pœna* perterriti. Facit C. ad l. Iuliam repetun. lege prima. & ff. de pœn. l. capitalium. §. pen. & C. de inofficio. testamen. si quis in suo. nō pōt nisi ꝓ parētibus, Mulier pro parentibus agit. si morbus aut ætas eos impediat, nec sit q eorū nomine agat, vt ff. de ꝓcu. l. fœminis. Accur. * ADDITIO. Mater tamen nō admitteretur ꝓ filio minore etiā ad defendendum: nisi in causa appellatiōis: & est ratio, q̄a est maioris præiudicii, q̄ principalis. Angelus.

12. ¶ Prӕterea. Casus Itidē clarissimus est. Declarat enim Imper. ꝙ quandoq; exceptio dicitur dilatoria non tantū respectu tpis, vt in præced. §. sed personarū: & exemplificat tam clarè, vt nulla adsit dubitationis materia. No. aliquas esse exceptiones dilatorias respectu personarum. Item ꝙ mulier & miles nō possunt exercere officiū ꝓcuratoris nec interuenire in iudicio ꝓ alio, in milite est rō ne distrahatur à militia: in muliere verò ratione publicę cuiusdam honestatis: quod intellige in iudicio, secus extra iudicium. l. 3. §. i. ff. de neg. gest. Itē in pluribus aliis casibus notatis per Deciū in l. 2. co l. 3. ff. de reg. iur. Item, ꝙ miles pōt esse in iudicio, dūmodo à disciplina militari non distrahatur: & per cōsequens ꝙ iura attēdunt in militibus plus publicum fauorem q̄ priuatum ipsorum met militum.]

tis antea accepe rint: Vt actores tali pœna perterriti, tempora litium doceantur obseruare.

¶ Exceptionum tertiū genus est, quia quædā vocatur dilatoria, iudicij personā respiciens: vt exceptio incōpetentis procuratoris, & similis. An. Ar.

¶ Præterea etiā ex persona sunt dilatoriæ exceptiones: quales sunt procuratoriæ: Veluti si per militem, aut mulierem [b] agere quis velit. Nam militibus nec ꝓ patre, vel matre, [c] vel vxore, nec ex sacro rescripto ꝓcuratorio noīe experiri cōceditur: suis verò negocijs superesse sine offensa [d] militaris disciplinæ possunt.

¶ Infamis potest esse procurator, & potest procuratorem constituere Aretinus.

¶ Eas verò exceptiones, quæ olim procuratoribus propter infamiam, vel dantis, vel ipsius procuratoris opponebantur, cū in iudicijs frequentari nullo modo per-

c ¶ *Nec pro patre vel matre &c.* Nisi pro eorum libertate, vt ff. d libe. cau. lege tertia, quæ est contra, secūdum Ioan. ADDITIO. Dic, ꝙ isto casu dicitur defendere causam propriam pro suo interesse, vt lege prima, secunda, tertia, & quarta. ff. de liber. causa. facit lex nō tantum. ff. de appella. Angel.

b ¶ Mulierem. Quæ pro alio gere

d ¶ *Sine offensa*. Id est, hoc fit sine offensa disciplinæ: non autem sic intelligitur, vt & hoc non possit fieri, si disciplina. i. exercitium militare offendatur: sed siue offendat, siue nō, pręsumitur non offendi, vt hic, & C. de procurat. lege qui stipendia.

¶ Eas verò. Casus Similiter clarus est. Non enim in hoc text. aliud dicitur, nisi ꝙ infamis hodie potest esse procurator, ratio dubitandi erat, 13.

quia infamis non potest pro se esse in iudicio.l.quos prohibet ff. de postul.ergo videbatur,quod nec etiam infamis posset esse procurator.contrarium deciditur duabus rationibus: vna, ne praetextu huius exceptionis in lõgum protrahere-tur. Item qa officium procuratoris est onus non dignitas. Collige ex hoc text. quod infamis potest pro alio esse in iudicio. Itẽ quod quaedam conceduntur per aliũ, quae nõ conceduntur per se ipsum. Item, quod non sunt lites protrahendae.

Item quòd non vsus est iusta causa derogandi antiquae legi.]

a ¶ *Eas verò*. Conquiescere. Sed contra ff.de postula.lege prima.§. secũdo loco.& in §.hoc edicto Solu.ibi de maxima infamia,hic dicit parua. Vel illud de aduocato, qui emolumentũ tantum habet; hic in procuratore, qui tantum habet onus.

Aduocatus lucrũ,procurator onus habet.

¶ De replicationibus. ¶ Qui a exceptio per replicatonem eliditur,ideo per conseques de,replicatione dicit, vt infra eodem in princip. & ff.de exceptio.lege secunda.§. replicatio. Accursius.

Continuatio.

Diuisio.

INterdum. ¶ Totus iste titulus diuiditur in duas partes principaliter, Primò ponitur de replicatione, quae prodest actori,&quę nõ.Secũdò, quae exceptiões cõpetẽtes reo principali psunt fideiussori, & quod nõ prosunt. Secũda ibi(Exceptiones autẽ.)

speximus, conquiescere a sancimus: ne dum de his altercatur, ipsius negotij disceptatio proteletur.

¶ De replicationibus.

¶ Replicatio exceptionẽ tollit, quae ad tollendam eam nititur aequitate, quę replicatio ad adiuuandum intentionem actoris competit: & contra replicationem duplicatio est inducta ad summouendam eandẽ, quae prima facie aequa videbatur: contra quam duplicationem actori datur triplicatio. Aretinus.

INterdum euenit, vt exceptio, quae prima facie iusta videtur, † tamen inique competit actori.

¶ Interdũ. Casus. Facilis est,declarat.n.Imperator quid sit replicatio, & quare inuẽta sit: & quod eadẽ ratiõe introducta est duplicatio,triplicatio. & caeterae replicationes vlteriores, dicẽdo, quod in causa fuit.qa aliquando euenit,quod quis habet actionẽ, contra quam militat aliqua exceptio,quae si non elideret alia replicatiõe, vtiq; perimeret actio ;& tamẽ exceptio iniqua esset:ideo fuit necessariũ adinuenire replicatiões, quibus iniqua exceptio perimeret: sicut & eadem aequitate fuę runt inuẽtae exceptiones contra iniquas actiones.exemplificat aũt Impera.si quis creditor fecisset primo loco pactum de non petendo debitori,quo parata est exceptio debitori contra actionem creditori competentem,& postea idem debitor fecisset creditori pactum de petendo, nã ex quo secundũ pactum elidit primum danda est contra illam exceptionem replicatio, & sic deinceps, vt latius in libris.ff. constat. Nota quę dicta sunt in positione casus, & quod replicatio fauore actoris adinuenta est. Item no.ista verba, prima facie,quibus in consilijs vti solemus. Item not. quòd per replicationẽ resoluit ius exceptionis, circa quorũ verborũ intell.vide Fortu.Hispa.i.l. si vnus.§.pactus.col.28.ff. de pactis. Itẽ quod pactũ secundũ de petendo nõ elidit pactũ de non petendo ipso iure.

Aliàs non est tamen

re. Itē qđ obligatio contrario pacto elisa pōt nouo pacto iuuari. Itē ꝙ pactum liberatoriū non tollitur nouo pacto ipso iure sed replicatiōe. Itē ꝙ dātur duplicationes, triplicatiōes & vlterius quātū expedit.]

a Noceat .i. nō ꝓsit. Vel dic ꝓprie. s. actori. Accu.

b Conuenit. Id est ita fuit conuentum.

c Excludi. s. p exceptionē, Accursi.

d Noceat. Id est nō prosit. Accur.

e Ea. Scilicet duplicatio. Accur.

f Digestorum. Vt ff. de exceptio. lege secunda.

SYL. Exceptiones. Casus Est clarissimus, quòd exceptio cōpetens principali, competit etiam fideiussori: assignat textus rationem clarissimā, quia aliàs superuacuum esset dare reo exceptionem, si eius fideiussor cōueniri posset, nec gauderet illa exceptiōe: quia creditor ageret cōtra fideiussorē, q. coactus soluere, haberet actionē mandati contra principalem: & sic creditum, quod ad instantiam creditoris cogi non poterat soluere, cogeretur per circuitū soluere ad instantiam fideiussoris. qđ non habet locum in ijs exceptionibus, quæ principaliter dantur intuitu eius ꝑsonæ, vt puta cessionis bonorum: quia illud miserabile præsidiū liberat tantū cedentē, nō fideiussores, liberat (dico) ab executiōe cōtra eos faciēda. rō ē clara, q.a ꝑsonale beneficiū personā, non debet egredi. Not. quòd exceptio cōpetens principali, competit regulariter fideiussori, prçter q̃ in exceptione personali. Itē qđ exceptio cessiōis bonorū nō prodest fideiussori cedentis. Nota quod nihil frustra debet concedi & qđ eludi

que noceat: [a] qđ. cum accidit, alia allegatione opus est adiuuandi actoris gratia quæ replicatio vocatur: quia per eam replicatur atque resoluitur ius exceptionis: veluti cū pactus est aliquis cū debitore suo, ne ab eo pecuniā petat: dein de postea in contrariū pacti sunt, id est, vt creditori petere liceat: si creditor agat, & excipiat debitor, vt ita demū condēnetur, si nō cōuenerit, ne eā pecuniā creditor petat, nocet ei exceptio. conuenit [b] enim ita. nanque nihilominus hoc verum manet, licet postea in contrariū pacti sunt. Sed quia iniquū ē creditorē excludi, [c] replicatio ei dabit ex posteriore pacto cōuēto. Rursus interdū euenit, vt replicatio, q̃ prima facie iusta est, iniquè noceat: [d] quod cum accidit, alia allegatione opus est adiuuandi rei gratia, quæ duplicatio vocatur. Et si rursus ea [e] prima facie iusta videatur, sed propter aliquam causam actori inique noceat, rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur, quæ dicitur triplicatio. Quarum omnium exceptionum vsum interdum vlterius, quàm diximus, varietas negociorum introduxit; quas omnes apertius ex Digestorum [f] latiore volumine facile est cognoscere.

di possit. Item ꝙ fideiubēs censetur habere mandatum de soluendo ab eo, ꝓ quo fideiussit. Itē ꝙ datur regressus fideiussori contra principalē, ꝓ quo fideiussit, ita demū si soluerit, quod intellige regulariter. Itē ꝙ debitor pōt cedere bonis. Itē ꝙ personalia psonam nō egrediuntur. Itē ꝙ fideiussores ad h[...]c accipiun[tur], vt ab eis [...]urgaē qđ à [deb]itore exigi debon potegi n[...]

vt ff. de mino. l. in causæ. j. in prin. & ff. de excep. l. exceptiones. ij. in fin. Item si est dānatus in omnibus bonis suis ratione sui delicti, vt C. de fideius. l. prima. vel si cessit bonis, vnde personaliter ei subuenitur ne in plus conueniatur quàm inquantū facere potest, vt supra de actio. §. fin. & infra eo. in fi. Itē vbicunq; quis inquantum facere potest condēnatur: nā fideiussori nō datur exceptio. † vt ff. ꝓ soc. l. verum. §. j. & ff. sol. mát. l. alia. vbi aūt exceptiones rei cohærēt, fideiussoribus competunt, vt pacti conuenti, & rei iudicatæ, fideiussoribus competunt, vt hic, etiam inuito reo, vt C. de except. l. defensiōes, & ff. de exce. l. omnes.

tia personæ fideiussori nō cōpetūt: sed bene si rei cohærent.

¶ Exceptio reo competens, si est in rem, proderit eius fideiussori propter actionē mandati, qua reus sibi tenetur. Exceptio verò personalis, vt cessionis bonorum, vel similes, ad fideiussorem nulla tenus se extendunt. Aretipus.

[c] Exceptiones [a] autem, quibus debitor defendi-tur, plerunque ac commedari solent etiam fideiussoribus [b] eius & rectè: quia qđ ab iis [c] petitur, id ab ipso debitore peti videtur: qa mandati iudicio redditurus ē eis qđ ij ꝓ eo soluerit. Qua[d] ratione, & si de nō petenda pecunia pactus q[s][e] cum reo fuerit, placuit perinde succurrendū eē ꝑ exceptionē pacti cōuēti, illis [f] quoq;, qui pro eo obligati sunt, ac si ēt cū ipsis pactus esset, ne ab eis pecunia peteretur. Sanè qdā exceptiones non solent his accommodari. Ecce. n. debitor, si bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiatur, defenditur per exceptionem, [g] † si bōis cesserit. Sed hæc exceptio fideiussorib. nō datur, ideo scilicet, quia qui alios ꝓ dbitore obligat, hoc maximè [h]

a *Exceptiones.* hic §. vr̄ ꝙ deberet eē in fine superioris tituli. Sed certè cū & replicatio sit exceptio, bene ponitur hic, gnaliter tam ad exceptiones, quā ad replicationes pertinēs. Accursius.

b *Fideiussoribus.* Appellatione fideiussoris omniū accessorium accipe, siue sit mandator, siue fideiussor siue alius: ex eo dictus fideiussor, ꝙ pro alio sidē suā astrinxerit. Et not. ꝙ dicit, plerunque; quia exceptio reo competens gratia suæ personæ, vt quia sit minor, fideiussori non competit,

Fideiussor ē nomē generale, et dicitur à fide.

Exceptiones reo cōpetentes gra

Vt. ff. de rei iudi. l. & si fideiussor. in prin. vbi fideiussor defensor enim vt reus defenso rei non vt fideiusso ri datur. † *Aliàs si non.*

ADDIT. Dic vt in l. pen. & in l. tā mandatori. C. de non nume. pec. Angel.

c *Ab ijs.* scilicet fideiussoribus.

d *Qua rōne.* Exēplificat. Accur.

e *Quis.* s. creditor. Accur.

f *Illis quoq;.* s. fideiusso. & similib[us].

g *Per exceptionē.* pp hūc casum dixit

xit s.plerũq;,& pp alios, vt dixim[9]. h ¶ *Maximo*. Facit. s de fide. in prin.

Cõtinuatio.

¶ De interdictis. ¶ Quia interdicta vicẽ sustinẽt seu obtinent actionũ, ideo post actiones de interdictis ponitur, vt j. eo. in princi. Accu. S; ista rubri. cõgruentius posita fuisset añ tit. de exceptio. vt fecit Iurisconsul. in Digestis: q.a añ titu. de exce. posuit istũ titulũ sed de hoc nõ ẽ vis. *ADDI. Dic quod Imper. alio spectauit nimirũ quod actiões ,pprie nõ sint: & post actiões continuo exceptionem subiungere par fuerit.

prospicit, vt, cum facultatib. lapsus fuerit debitor, possit ab iis quos eo obligauit, suum consequi.

¶ De interdictis.

¶ Interdicta olĩ nil aliud erant nisi certæ cõceptiones verborũ, latæ à Prætore interdictũ interponẽte, cũ inter duos de possessione agebatur. Aret.

Sequitur vt dispiciamus de interdictis, seu actionibus,[a] quæ pro his exercentur. Erant autem interdicta formæ atque conceptiones verborum,[b] quibus

Diuisio.

Sequitur. ¶ Totus iste titulus diuitur in quatuor partes. Primò ponit quid olim erant inter dicta. Secundò ponit vnã diuisionẽ interdictorum. Tertiò ponit aliã diuisionẽ. Quartò ponit vnam aliam diuisionem interdictorum. Secunda ibi (Summa antẽ.) Tertia ibi (Sequẽs.) Quarta ibi (Tertia diuisio.)

¶ Sequitur. Casus In diuisione non est figurandus: dicit enim & declarat quid olim essent interdicta. & dicit: ꝙ interdicta erant formæ & conceptiones verborũ & decreta, quibus pretor aliquid aut iubebat fieri, aut iubebat non fieri. Not. ꝙ dictio, seu, stat hic ampliatiuè, nõ expositiuè, secundũ Angel. hic. Not. ꝙ interdicta olim erãt decreta. Itẽ ꝙ cõsistebant aut in pcipiẽdo, aut ĩ ,phibẽdo. Itẽ ꝙ interdicta vt plurimũ versant circa possessionẽ vel quasipossessionẽ rerũ

a ¶ *Actionibus* .s. in factũ, vt j. e. §. fi.

b ¶ *Conceptiones* verborũ. Id est dicere, verba concepta & formata à ꝑtore proponente interdicta. Sed ſm hoc quæ erat differentia olim inter interdicta & actiones, cum & actio erat formula vt ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde ex his? Rñ. quidã, vt ꝑceptor meus Azo, ꝙ interdicta formabantur in ꝑsona volentiũ ea intẽtare tm̃ loquendo eis. Vnde interdicta inter duos dñt reddi à pretore loquente duobus, vt j. eo. §. exhibitoria. & hoc ẽt colligit. ff. sub multis titulis in tractatu de interdictis: sic. n. dicit, vñ vi illũ deiecisti & c. vt ff. de vi & vi arm. l. j. in princip. Item, Vti ædes de q̃bus & c. vt ff. vti pos. l. j. in princi. & sic de alijs. Sed actiones gñaliter & in personam omniũ formabantur: vt, Quicunque emerit, ex empto agat: & sic de cæteris: quod colligitur, ff. de origi. iur. l. ij. §. omnium. & §. deinde ex his. Vel dic breuiter differentiã talẽ fuisse: q.a interdicta à prætoribus, sed actiones à cæteris magistratibus formabantur: vt patet ex eo, ꝙ omnia interdicta sunt prætoria, vt ff. de interdic. per totũ librũ. Sed hodie nihil aliud est interdictũ quàm actio prætoria in factum, vt infra eo. §. fin. * ¶ Cõmunis resolutio est, ꝙ olim nulla esset realis differentia, sed solũ in conceptione verborũ Vel declara secundum Ioan. Fab. hic. Quomodo autem differant edictum & interdictum, explicat Alciat. libro. Parerg. iij. cap. 15.]

Interdicta et actiones olim differebãt.

ADDIT. Dic secundũ Ioã. Fab. Im mo est aliud: & potest agi vel inter dicto, vel actione in factũ ad electio nẽ actoris, vt ff. ne vis fiat ei. l. si quis missus §. cũ prætor. ff. vti pos. l. 1. §. restituendæ. no. ff. de vi & vi arma. l. j. §. si. licet gl. notet idem quod hic in rubri. ff. eod. sed Dy. rep hendit gl. & hoc est verũ. Angel.

vt infra eo. §. sequens diuisio.

Quasi possessione. Vt cũ contenditur de possessione rerũ incorporalium: vt viç, & itineris, & actus, & aquæductus. vbi non est vera possessio, sed quasi, vt ff. de acq. rer. do. l. seruus. §. incorporales. sed tamen est ibi quędam qua si possessio, & de ea retinen da cõpetunt interdicta de itinere, & actu, & via, & aqua, quando cõtendo me esse in quasi possessione p dictorũ iuriũ, vt ff. de itine. actuque priua. p totũ & ff. de aqua quoti. & æsti. per totũ. & ff. de serui. l. p en. & ff. si serui. ven. l. sicuti. §. Aristot.

Prætor aut iubebat[a] aliquid fieri, aut fieri prohibebat;[b] quod tunc maximè[c] fiebat, cũ de possessione[d] aut q̃si[e] possessione inter aliquos cõtendebatur.

¶ Interdictorũ q̃dã sunt ꝓhibitoria; vt interdictũ, ne vis fiat, itẽ de mortuo inferendo; quædã sunt restitutoria, vt interdictum Quorum bonorũ; quæ dã verò sunt exhibitoria, vt interdictum de libero homine exhibendo, & similia. Ar.

a ¶ Iubebat. Quod est in interdictis restitutoriis & exhibitoriis. vt infra eod. §. restitutoria. & §. exhibitoria.

b ¶ Prohibebat. Quod facit in prohibitoriis interdictis, vt infra eod. §. prohibitoria.

c ¶ Maximè. Hoc ideo dicit, quia quandoq; per interdicta non super possessione, sed super iure rei cõtenditur: vt patet in interdicto de mortuo inferendo, vbi licet inferre: & sepulchro inædificando. vbi licet inædificare, vt ff. de mor. infe. l. prima in princi. & §. prætor ait. Itẽ quandoque proprietatis & possessionis simul, vt ff. de aqua quo. & ęsti. l. i. §. fina. & ff. eod. l. interdictorũ. §. quædam. Sed nunquid alio modo quàm per interdicta. i. de iure ciuili agitur de possessione? Respon. sic, vt p conditionem indebiti, vt ff. de conditi. indebi. l. indebiti. § . sed & si nũmi. Item per triticariam, vt ff. de condi. triti. l. j. in fi. & l. ij. Item per conditionem ex lege, vt C. de acqui. pos. l. fi. in fi. & ff. de rei vendi. l. fi. & C. lo ca. l. si quis. Accur.

Interdictis quãdoq; litigat sup proprietate.

Possessio potest peti sine interdictis.

Res incorporales quasi possidentur.

d ¶ De possessione. Siue retinenda, siue recuperanda, siue adipiscenda,

* ADDIT. Est aũt possessio q̃s naturaliter tenetur aliquid corporale ab eo qui insistit. Quasi possessio. cum ijs vtimur tanquã possessis quę naturaliter teneri nõ possunt: veluti seruitutibus, & cęteris iuribus incorporalibus. A. F.

¶ Sũma. Cas figuratio in simplici diuisione ac declaratiõe terminorũ nõ est necessaria. dicit. n. primam & principalẽ diuisionẽ interdictorũ eẽ q aut ꝓhibitoria sunt, aut restitutoria, aut exhibitoria: & quodlibet caput declarat p particularia exẽpla: & vltimo loco dicit, q interdicta ꝓpriè dici solẽt ꝓhibitoria, ab interdicẽdo. Tñ obtinuit quælibet appellari interdicta, quasi qđ inter duos dicant, sumpto noĩe ab eo qđ plerũq; accidit. Nota q principalis diuisio interdictorũ est hæc, de qua hic agit intellige de diuisione specierum, &. quãuis sint quędã interdicta mixta, SYL.

de

¶Summa [a] aũt diuisio interdictorũ hæc est, q aut ꝓhibitoria sunt, aut restitutoria, [b] aut exhibitoria. ¶ Prohibitoria sunt, qb. Prætor Vetat aliq̃d fieri; veluti vim sine vitio possidẽti; [c] vel mortuũ inferẽti, quo et ius erat inferẽdi; [d] vel in sacro loco ædificari [e] Vel ĩ flumine [f] publico ripave eius aliqd fieri, quo peius nauigetur. ¶ Restitutoria sũt, quib. restitui aliqd iubet; veluti bon. pos. [g] possessionem eorũ, quæ quis ꝓ hære

de quibus in l. j. §. interdictorũ. ff. de interdi. tñ illa interdicta mista non continent diuersam speciẽ. Itẽ quid sit interdictũ ꝓhibitoriũ, quid restitutoriũ, quid exhibitoriũ. Itẽ exempla vniuscuiusq;. Item q oĩa sunt interdicta, licet non interdicant: & q interdicta dñr quasi inter duos dicta: qđ est falsũ: sed dñr interdicta à specie principali interdicendi, quamuis aliqua nõ interdicant simpliciter: sed considera quia omnia interdicunt: nã in restitutorio interdicit̃ retentio, in exhibitorio interdicitur occultatio: tamen cogita.]

a ¶ *Summa*. Id est prima, non mintima: quia & de duobus membris aliqua inuenitur, vt infra eo. §. tertia.

b ¶ *Restitutoria*. qñq; tñ quædã inueniuntur mista, tã ꝓhibitoria quàm exhibitoria, vt ff. eo. l. i §. interdictorũ, & ff. de libe. ho. exhi. l. prima. Nã petitur exhiberi: & prohibetur inuitus retineri. Vide gl. in d. §. interdictorum. quæ plenius loquit̃. Angel.

c ¶ *Possidenti*. vt si quis missus fuit in possessionẽ iussu pretoris, vt ff. ne vis fi. ei qui in pos. mis. est l. j. in princip Nam iustè possidet & sine vitio, qui auctore prætore possidet, vt ff. de acquir pos. l. iustè.

d ¶ *Inferendi*. Quod interdictum est ff. de mortuo inferendo. l. j. in princ. & §. hoc interdictum.

e ¶ *Aedificari*. Quod interdictũ habes. ff. ne quid in loco sacro l. j. in princip. Accursius.

f ¶ *Vel in flumine*. & hoc habes ff. de flu. l. j. in princip. & ff. ne quid in flu. pu. l. j. in fin.

g ¶ *Bonorum possessori*. Non rerũ, sed iuris: id est succedenti de iure prætorio tm: vt filio emancipato vel cognato, qui dicunt̃ bonorũ possessores ex bonorum possessione edictali & decretali: nam statim habẽt hoc interdictũ directum, vt cõsequant̃ possessionẽ hæreditatis, qđ appellat̃ Quorũ bonorũ, vt infra eod. §. adipiscendæ. Vtile verò datur illi, qui succedit de iure ciuili vel ex testõ, vel ab intestato, vt ff. quorũ bon. l. j. in ptin. & C. quorũ bon. l. j. Sed contra est in hæreditatis petitione. Nã directa dat̃ hæredi de iure ciuili: vtilis verò ei q. succedit de iure prætorio, vt ff. de bon. poss. hæredi. pe. l. j. Est & aliud nouũ auxiliũ per nouã constitutionem inuentum, per quod petitur possessio hæreditatis, si testamentum apparet non vitiatũ vel vituperatũ in aliqua sui parte, vt C. de edic. diui Adriani toll. l. fi. Sed quare dicitur hoc restitutoriũ. cũ nunquã hic bonorũ possessor habuerit possessionẽ? Respon. impropriè dicitur restituere, ꝓ dare, vt ff. de verbo. signi. l. verbum reddendi, & ff. de leg. ij. l. cum quidam. Vel dic q inspecta persona defuncti dicitur restitutorium; sed natura sui dicitur adipiscendæ possessionis, vt ff quorum bono. l. i. §. fina.

Additio. Hæc vltima verior! quia licet vera possessio nõ transferatus

Bonorũ pos. quis dicitur. Interdictũ quorũ bonorum est duplex, s. directum & vtile.

Hæreditatis petitio est duplex.

Restituere, quãdoq; sumitur ꝓ dare.

Additio.

ratur, ad hæredem, vt l. cum hæredes ff. de acquir. poss. in prin. fingitur tamen trãsferri, præsertim decreta bonorum possessio. & hoc attento dicitur restitutoriũ: attenta tamen veritate; adipiscẽde; & saluatur iste text. ibi, vbi dicitur adipiscendæ. Angelus.

a Pro possessore. Duæ sũt viæ succedendi, scilicet iure ciuili, & iure prætorio. Prima subdiuidit in possessoriũ pro cõstitutionẽ diui Adriani, & petitoriũ, vt per petitionẽ hæreditatis directam. Item secũda similiter subdiuiditur in possessoriũ, vt per interdictum Quorum bonorũ, per quod petit successor de iure prætorio se mitti in possessionem bonorum, quæ tenebat defunctus tempore mortis. vt hic: item in petitorium, vt per petitionem hæreditatis possessoriam.

† Aliàs sit.

b Possidet. vel dolo fecit quo minus possideat, vt ff. quorũ bon. l. j. in prin. & exponẽ hæc verba pro hærede & possessore, vt ĩ. eo. §. pro hærede. & §. pro possessore. Accursi.

de aut pro possessore[a] possidet[b] ex ea hæreditate: aut cum iubet ei, qui vi de possessione fundi deiectus sit: restitui possessionem.[c]

¶ Exhibitoria sunt, per quæ iubet[d] exhiberi: veluti eũ, de cuius libertate[e] agitur: aut libertum, cui patronus operas indicere[f] velit: aut parenti[g] liberos, qui in potestate eius sunt.

¶ Sũt tamen qui putãt, propriè interdicta ea vocari, quæ prohibitoria sunt, quia interdicere † est denunciare & prohibere: restitutoria autem & exhibitoria propriè decreta vocari. Sed tñ obtinuit,[h] oĩa interdicta appellari, † quia inter duos dñr.[i]

¶ Interdictorum quædam sunt adipiscendæ possessionis, quædã retinendæ, quædã recuperãdæ. Adipiscẽdæ dicitur interdictũ. Quorũ bonorũ: quod cõpetit hæredi de iure ptorio ĩ possidẽtẽ res hæreditarias pro hærede vel possessore, sic dcm, qa antequã adipiscat possessionẽ, cõpetit. Itẽ Saluianũ interdictũ pro rebus in fundũ illatis. Ar.

c Restitui possessionem. per interdictũ. Vnde vi: quod intra annum locũ habet pro ijs, quæ peruenerint ad violentũ: pro aliis ppetuo, vt ff. de vi & vi arma. l. j. in prin. & hoc si ciuiliter & naturaliter possideat deiectus: si autẽ naturaliter tãtũ, vtile habet tantũ, vt fructuarius, vt ff. de vi & vi armata l. iij. §. vnde vi.

Violentiam passus quod remedii habet.

† Aliàs quia interim dicuntur.

d Iubet. Scilicet prætor.

e Libertate. Vt quia liber homo detinetur inuitus: quod interdictũ habes, ff. de liber. hon. exhiben. l. j.

f Indicere velit. Idest, iniũctas operas dicere veliẽ, vel conuẽtas iniũgere; quo casu ageret de libero homine exhibẽdo, vt ff. de liber. ho. exhi. l. fin.

g Parenti. In hoc casu duo sunt ĩterdicta: vnũ de liberis exhibendis, *alterũ de liberis deducẽdis, vt ff. de lib. exhi. l. j. j. rñ. & l. iij. j. respõ. in prin.

h Obtinuit. Inter sapientes.

i Inter duos dicuntur. s. à ptore formatur. vt notatur. supra circa princ.

* Vide Alc. lib. Parer. iij. c. xv. qui ostẽdit ex Paulo, lib. v. senten. appel- 171

lari

lari interdicta quasi interim dicta.] * ADDI. Sed nōne oīa decreta ēt in ter duos vel tres dicuntur; Qn̄ Prætor iubebat Romæ vt reus actori satisdaret & sexcēta similia, nōne inter duos decernebat? Cur ergo nō interdicta quoque hæc similiter dicunt. Quare aut Duo; si ne S. scriptū Hoto. fuisse videt: vt signi ficet, inter il lā postulātis petitionē, & principalis causæ decisio nē: aut hallucinatū eē harū institutionūarchitectū vt satis constat eū, sæpe hallucinari, vtpote luteū hominē, & indignū q̄ hæc sacro sancta veterū monimēta cōtingeret.

STL. ¶ Sequens. Caius Clarissimus est: di uidit.n. secundo modo interdicta, q̄ quædam sunt adipiscendæ, quędā re tinendæ, quædam recuperādæ: & pro cedit ad declarationē & exemplifica tionē terminorū, in quibus quo ad positionē casus nulla subest difficul tas, & si qua erit, declarabit in nota bilibus. No. aliā diuisionē interdicto rū. Itē q̄ interdictū Quorū bonorū, est interdictū adipiscendæ. Itē quid operetur hoc interdictū Quorū bonorū. Itē q̄ datur bonorū possessori cōtra eū, qui possidet ꝓ hærede aut pro possessore. Itē quis dicatur pos sidere ꝓ hærede. Itē quis dicāt pos sidere pro possessore. Item quare di catur interdictū adipiscēdæ. Itē q̄ nō datur interdictū Quorū bonorū ei, qui iā possiedit, & postea desijt possidere, sed ei, qui primo loco quærit possessionem. Item quòd Saluianū interdictum dicitur interdictū adipiscēdę. Itē ad quid detur Saluianū interdictū. s. pro rebus inuectis & illatis in fundū per colonū, vt declarabitur in glos.]

¶ Sequēs diuisio interdictorū hæc est, q̄ quædam adipiscēdæ possessionis causa cōparata sunt, quædā retinēdæ quædā recuperandæ.

¶ Adipiscendæ possessionis causa interdictū accommodatur bonorum possessori, quod appellatur Quorum bonorum: eiusque vis & potestas hæc est, vt quod ex ijs[a] bonis quisque, quorum possessio[b] alicui data[c] est, pro hærede[d] aut pro possessore possideat, id ei, cui bonorum[e] possessio data est, restituere debeat.

a ¶ *Quod ex Interdictis*. Innuitur hic, q̄ hoc interdictū etiā ꝓ vna re cōpetat. Sed cōtra videt, q̄ sit vniuersale, vt ff. quo. bo. l. j. §. fin. Sed certè nihilominus ē vniuersale, licet ad vnam rē detur: sic .n. est in hæreditatis petitione, vt ff. de pet. hær. l. regulariter & l. licet. quam cōstat vniuersalē esse, vt ff. de rei ven. l. j. j. rā. *Interdictū quorū bonorū, & petitio hæreditatis, ꝓ vna sola re possūt cōpetere*

STL. Adde q̄ merito dicuntur vniuersalia, quia sunt apta cōprehendere vniuersitatem hęreditatis, quòd si vna tantum res occupetur, dat omnino contra illum, qui possidet illā, vnde habitu etiā tunc est vniuersale, quāuis actu sit particulare illo casu.]

b ¶ *Possessio*. Scilicet decretalis.

c ¶ *Data est*. Scilicet à voce prætoris, viui. vel hodie corā quolibet iudice, vt C. qui admit. ad bo. pos. l. fin. ADDIT. Dic, quòd non est necesse, quòd iudex, siue prętor, siue alius iudex, bonorum possessionem concedat, secundum Ang.

d ¶ *Pro hærede*. Sed nūquid hi tituli sint? Rn̄. non, vt C. in qui ca. ces. lon. tēpo. præ. l. hæreditatem. ergo vsucapio non potest procedere. Sed cōtra ff. quo. bono. l. j. j. respon. Sed illud expone vt ibi.

e ¶ *Bonorum possessio*. s. decretalis.

a ¶ Pro

a ¶ *Pro hærede.* Hæc oratio qñque accipit ꝓ vero tit. vt ff. ꝓ hær. per totũ: qñq; ꝓ falso: vt q̃a credebat se hæredẽ, cũ nõ sit: & ita hic accipit, & qñcunq; agit petitione hęreditatis, vt ff. de peti. hæred. l. pro hærede.

b ¶ *Sciens.* Vñ si quærit ab eo, quare possideat, dicit, q̃a possideo: vel si dicat, ꝓ hærede, tñ falsum sciẽter dicit, vt ff. de peti. hære. l. q interrogatus.

c ¶ *Possessionem.* Quæ est facti. Accur.

d ¶ *Eam.* i. possessionẽ, q̃ est facti.

e *Inutile est.* Sed aget, amodo rei vẽdicatione, cum sit dñs. Accursi.

f ¶ *Comparatum est.* Contra colonum directũ, contra extraneos, vtile, vt C. de sal. interdic. l. i. & ff. de sal. interdi. l. j.

g ¶ *Pro mercedibus.* Itẽ & ꝓ damno si quod cõtulit in eo. vt ff. de sal. interd. l. i. & arg. ff. i quí. ca. pig. ta. cõ. l. † nõ solũ. Accur.

h ¶ *Pepigisset.* Scilicet tacitè, vt C. de locat. l. certi iuris. Sed quid interest inter hoc interdictũ & Seruianã actionẽ? Rñ. in Seruiana oportet locatorẽ ꝓbare colonũ fuisse dñm tpe obligationis, vt ff. de pig. l. j. §. cum prædiũ. in fi. & l. & quæ nondũ sunt. §. qđ dicitur. Sed in interdicto isto sufficit, si ꝓbet ipsum possedisse vt ff. de sal. iterd. l. j.

Pomponius. & est l. η. Interdicti Saluiani & actionis Seruianæ differentia.

¶ Pro hærede[a] autem possidere videtur, qui putat se hæredem esse. ¶ Pro possessore is possidet, q nullo iure rẽ hæreditariã, vel ẽt totã hæreditatẽ, sciẽs[b] ad se nõ ptinere possidet. Iõ aũt adipiscẽdę possessionis vocat iter dictũ, quia ei tm̃ vtile ẽ, q nũc primũ conatur adipisci possessionẽ rei. Itaq; si quis adeptus possessionẽ,[c] amiserit eã,[d] hoc interdictum ei inutile[e] est. ¶ Interdictũ quoque qđ appellat Saluianũ, adipiscendæ possessionis cã cõparatũ[f] est, eoq; vtit dominꝰ fundi de rebus coloni, quas is ꝓ mercedib.[g] fundi pignori futuras pepigisset.[h]

¶ Interdictũ retinendę possessionis dicit. Vti possidetis, & Vtrobi. Nã cũ inter aliquos de ꝓprietate qõ est mouẽda, & vterq; se possessorẽ cõtẽdit, ꝑ magnũ possessionis cõmodũ, nõ põt aliter super petitorio disceptari, nisi vnus sit petitor, aliꝰ possessor: ad qđ discernendũ cõpetunt hæc interdicta. Et Vti possidetis ꝓ immobilib. Vtrobi ꝓ mobilib. cõpetit: & licet olim eẽt inter hæc interdicta differentia, hodie sũt exęquata: & is obtĩnet, qui tpe litis cõtestatæ nõ vi, non clã, non p̃cario, ab aduersario possidet. h. d.

¶ Adde quòd[a] hæc materia tractata fuit principaliter in §. itẽ Seruiana supra de actio. quia sunt in hoc plures gl. diuersæ, de quibus per doct. in l. rem alienam. ff. de pigno. act. & in l. cũ res. C. si alie. res pignorata sit. † L.

¶ Retinendæ possessionis. Casus. Ita clarè se ipsum explicat Impe. vt non sit opus noua declaratione declarat enĩ alteram partem diuisionis supra positę, ponendo causam & rationem interdictorum inuentorũ, & declarat ad quid dentur duo hæc interdicta retinendæ Vti possidetis, &

* ¶ *Alias incipit*

¶ Retinēdæ † possessionis cā cōparata sunt interdicta, Vti[a] possidetis, & † Vtrobi, cū ab vtraque parte de ꝓprietate[b] ali cui[9] rei cōtrouersia sit, & ante q̄ratur, vter ex litigatoribus possidere, & vter petere[c] debeat. Nanq; nisi ante exploratū fuerit, vtrius[d] eorum possessio sit, nō pōt[e] petitoria actio institui, qa & ciuilis[f] & naturalis[g] rō facit, vt ali[9] possideat, & alius à possidēte petat. Et quia longe cōmodius est & potius possidere, quā petere, ideo plerunq; & ferè semper ingens[h] existit contētio de ipsa possessione. Cōmodum aūt possidēdi in eo est, ꝙ ēt si eius res nō sit, q possidet, si mō actor nō potuerit suā eē ꝓbare, remanet[i] suo loco possessio: ꝓp quā cām cū obscura sūt vtriusq; iura, contra petitorē.

& Vtrobi. Not. igitur ꝙ Vti possidetis, & Vtrubi, sunt interdicta retinendæ. Item ꝙ dantur, qn̄ est contentio inter aliquos de possessione, quis .s. possideat. Item ꝙ vnus possidet, alius petit. Itē ꝙ maximum est commodum possessionis. Item ꝙ si quis possidet, & actor non probet cōcludenter cōtra ipsum, iudicatur cōtra actorē, & possessor remanet in sua possessione. Itē ꝙ Vtrubi datur ꝓ mobilibus. Vti possidetis ꝓ immobilib9. Itē ꝙ quicquid esset de iure antiquo hodie hęc duo interdicta exæquata sunt. Item ꝙ ille vincit in his interdictis, qui tpe litis contestatæ possidebat non vi, non clam, nec precario ab aduersario.]

a ¶ *Vti possidetis.* quod de rebus immobilibus dicit, sed Vtrobi de mobilibus infra eo, §. sed interdicto.

b ¶ *Proprietate.* Ob hoc quidē comparatum sed & sine hac controuersia proprietatis dabitur: vt si de sola possessione contendatur, ſm Ioan.

c ¶ *Vter petere debeat.* Id est quis sit actor, & quis reus.

d ¶ *Vtrius eorum possessio sit.* id est, quis possideat.

e ¶ *Non potest.* Vt ff. de iudi. l. inter litigantes. Accur.

f ¶ *Ciuilis.* Vt quia parit actionem in rem aduersario, vt C. de alie. iud. mu. cau. fa. l. prima.

g ¶ *Naturalis.* Vt quia nemo à seipso posset petere secundum naturam, vt ff. de recept. arb. l. pen. & facit ad hoc bene. ff. vti pos. l. i. §. hoc interdictum. & ff. de acq. pos. l. exitus.

h ¶ *Ingens.* Id est magna & hęc eadem contentio & in alijs interdictis retinēdę possessionis est, vt in illo de superficiebus, vt ff. de super. l. prima. j. respō. Item in illo de itinere actuque pri. & via priua. vt ff. de iti. actuq; priua. l. j. j. respō. Item de aqua quotid. & æsti. Item inter eos, qui ducunt aquam per eundem riuum, qui corriuales dicuntur. Itē inter eos, qui ex eodem castello, vt ff. de aqua quotidiana & æsti. lege. j. j. respon. & §. si inter corriuales. & §. ait prætor, quo ex castello. In his enim omnibus interdictis, vbi de incorporalium quasi possessione agitur, est idem modus agendi, qui in duobus istis: vnde in ff. nouo continue post illum titul. vti possidetis illi supradicti ponuntur per ordinem.

i ¶ *Remanet.* Facit C. de edend. qui accusare. in fi. & C. de rei ven. l. res &

† Facit ad hunc §. quod dicitur ī c. licet. in glo. super ver. titulū ibi, sed hoc non est verū extra de prob. & in glo. super ver. possideatis. ante fi. ibi, interdictū extra de proba.

† Aliàs vtrubi.

Interdicta sunt multiplicia.

† De innumeris commodis possidendi vide Tiraquel. in tract. de nobi. cha. 320 vbi de hac materia cumulatissimè.]

ff. si vsufru. pe. l. vti frui.

SYL. * ¶ Quo remedio vtendum sit, vbi neutra partium vult in interdicto vices actoris sustinere, vide Alciat. lib. Parer. vi. cap. xxiiij.]

ff. de verbo. signific. l. maiore parte.

g ¶ *Possidebat.* & sic citius vincebat in Vti possidetis quàm in Vtrobi: & erat forte ratio, quia citius mobilia transferuntur, quàm immobilia, vt ff. commo. l. j. & ff. de re iudi. à diuo Pio. §. primo & ff. de acq. poss. l. si rem.

a ¶ *Sed interdicto.* Vel ædium. ff. vti possi. l. prima j. rñ. Accursi.

† Quia faciliores sumus ad absoluendũ quã ad condemnandũ concor. cap. vlt. ĩ fi. cũ gl. super. verbũ aniorem. extra de transf.

b ¶ *Vtrobi.* Hoc dicitur ab vtrum, & vbi, vt vtrũ, ponatur pro ad, vel apud, vbi, ponatẽ p quẽ. q. d. apd quẽ ẽ, apd cũ sit. Nõ fit aũt mẽtio hic possessionis, cũ mobilia propriè nõ possideantẽ sʒ ĩmobilia tãtũ: cũ dicatur possessio quasi pedum positio, vt ff. de acqu. pos. l. j. in princ. Abusiue tñ mobilia dicuntur possideri. Accursius.

Vtrobi mobili. Possessio non est proprie de mobilibus.

Possessio vnde dicitur.

SYL. ¶ Hæc opin. falsa est, & eam communiter damnant docto. in l. prima ff. de acquir. possess. vt per Alexan. ibi colum. vij. & Ias. col. vij. in prima lectu. & colum. ix. in ij. lectu.]

iudicari † solet; ¶ Sed interdicto [a] quidem Vti possidetis, de fundi vel ædiũ possessione contẽditur: Vtrobi [b] verò interdicto, de rerum mobilium possessione. Quorum [c] vis ac potestas plurimã inter se differentiã apud veteres habebat. Nam Vti possidetis interdicto is vĩcebat, qui interdicti [d] tẽpore possidebat, si mõ nec vi, nec clã, nec præcario nactus fuerat ab aduersario possessionẽ: ẽt si alium [e] vi expulerat, aut clam arripuerat alienam possessionẽ, aut præcario rogauerat aliquem, vt sibi possidere liceret. Vtrobi verò interdicto is vincebat qui maiore [f] parte eius anni, nec vi, nec clam, nec p̃cario ab aduersario possidebat. [g] Hodie tamen aliter obseruatẽ: nã vtriusq; interdicti potestas (quãtum ad possessiõẽ [h] pertinet) exæquata est: vt illæ vĩcat, & ĩ re soli, & in re mobili, q possessionẽ nec vi, nec clã, [i] nec p̃cario ab aduersario litis contestatæ tp̃e detinet.

h ¶ *Quantũ ad possessionem.* Nota, quantum ad possessionẽ. nã quantum ad alia remã sit differẽtia, vt olim. vt vti possidetis in rebus immobilibus, & Vtrobi ĩ mobilibus locũ habeat, vt hic dicitur, & supra §. proximo.

i ¶ *Nec clam.* cum multa sint genera † violentiarum, quæ ad præsens omitto, de hac vi, quæ ĩquietatiua dicitẽ, quæ parit hoc interdictum, dic, vt si me arare, vel ędificare, vel aliquid in meo me facere prohibes, contendens te possidere, habet locum hoc interdictũ, vt ff de vi & vi ar. l. vim facit. & ff. quod vi quod vi aut clam. l. i. §. quid sit vi. Quid si ille non contendat se possidere, sed solum iniuriatur mihi? Respon. adhuc locum habet hoc interdictum, vt. ff. vti pos. si duo. §. si vici-

† Quę refert glo. in l. extat. ff. qd' metus causa.

Vis inquietatiua quę parit interdictũ quod vi aut clã qualiter fit.

c ¶ *Quorum.* Scilicet duorum interdictorum.

d ¶ *Interdicti tempore.* Id est, tempore, quo proponitur interdictum.

e ¶ *Alium.* Dũmõ non aduersariũ.

f ¶ *Maiore.* Scilicet q̃ aduersarius, vt

SYL.

vicinus. Sed & actiõe iniuriarũ mihi teneẽ, vt ff. de act. emp. q. pendentẽ.

SYL. ¶ Adde tex. in l. iniuriarũ actio. §. si quis me prohibet. ff. de iniur.]

¶ Quid si nec possessionis rõne, nec iniurię, sed quia seruitutem se habere cõtendit? Respõ: si possidet, intentabo negatoriam: si ego possideo, intentabo hoc interdictum, vt ff. si ser. ven. l. ij. §. i. Clam aũt possidet, qui clanculo me absente sibi possidere volens ingreditur fundum meum, quem ego possideo, nec tamen suspicor me posse repelli: & ita me absente & inuito sæpissime facit, vt ff. qđ vi aut clam. l. tertia. §. fina. & de acquiren. possess. l. clam.

Clandestina possessio.

SYL. ¶ Clam possidere propriè dicitur ille, qui cum sciret aut scire deberet me possidere, antequam fundum ingrederetur, ingreditur fundum, & me turbat antiquiorem possessorẽ: & dicitur clam possidere à me, quando est ingressus me absente dicta lege clam, & lege tertia. §. fin. cum sequen. ff. quod vi aut clam.]

Possessor clãdestinus habet naturalẽ possessione, & deiectus ciuilem.

¶ Ille enim, qui ingreditur, habet naturalem per introitum suum, & ego ciuilem. Vel dic, quod ego retineo naturalem ciuiliter, ingrediens naturalem naturaliter. Sed nonne etiam naturalem perdit statim, cũ de fundo exit, & ad iudicium venit, vel etiã aliàs iret? Respon. non: immo animo retinet eam naturalem, vt facit fructuarius, qui solã naturalem habet. Vel dic, quod si amittit eam, non tamen nocet, quia adhuc hoc interdicto tenetur, licet ego possideã tantum, vt diximus per l. si duo. §. si vicinus. ff. vti possi. Precario autẽ possidet aduersarius à me, vt si præcibus suis motus concessi sibi precario, vt ff. de preca. l. i. in princi. & §. primo. Et distingue in precario: quia aut agitur, vt omnis possessio in accipientem transferatur, quod fieri potest, vt ff. de preca. in rebus, & ff. de acquiren. possess. Pomponius. §. si is qui. Aut vt nulla: & hoc valet, vt ff. de preca. certe. §. is qui. Aut vt habeat naturalem tantum qui accipit; & hoc valet, vt ff. de preca. l. & habet. §. eũ. † Sed nũquid in omni precario vinco habẽtem à me per hoc interdictũ, vti possidetis? Respon. non illum, qui habet omnem possessionem, cũ hoc interdictũ possessorem tueatur, vt ff. vti possi. l. j. §. j. & §. ij. ergo vinco supradictos, etiam si ego habebã possessionem ab alio vi vel clam vel precario, vt hic, & ff. vti possid. l. j. §. final. & l. ij.

¶ Quis dicitur possidere, etiã si per alium possidet. Et possessio solo animo retinetur, licet solo animo non acquiratur. Angelus.

¶ Possidere autẽ videtur quisque, non solum si ipse possideat, sed

† Dic, quod in dubio præsumitur naturalis tãtummodo possessio translata vt no. glo. Bar. et Ang. in d. §. eum.

¶ Possidere. Casus. Non est aliter si gurãdus in simplici declaratione terminorũ, supra. n. dixerat pluries, quod ẽ magnũ commodũ possidentis, & quod obtinet qui tempore litis contestatæ possidet: subdit, quod possidere non solum videtur qui proprio corpore & animo possidet, & sic per se, sed etiã qui per aliũ: & ponit diuersa exẽpla: & declarat etiam qualiter intelligatur retineri possessio; quod non solũ retinetur per aliũ, sed animo etiam; & subdit, quod licet animo possessio retineri possit, animo tamen non acquiritur; & est text. notabilis & vtilis. Nota primò, quod nõ solum dicitur possidere qui per se possidet, sed quod per aliũ. Itẽ quod colonus possidet, pro alio. & inquilinus. Itẽ commodatarius & depositarius. Itẽ quod possessio iã adepta per alium retinetur. Itẽ quod retinetur solo animo. Item quod solo animo possessio non adipiscit.]

a ¶ In

a ¶ In possessione sit. Cautè dicit, vt ff. de acquiren. possessione si quis an te. nam non possident isti, nec ciuiliter, nec naturaliter, secundum Ioannem scilicet colonus, & inquilinus, & similes, vt hic, & ff. de vsucap. non solum. §. qd vulgo. Sed M. dicit eos naturaliter possidere, vt ff. communi diui. l. cōmuni diuidū. §. neque. Sed illud intellige colonum possidere, scilicet alij.

Colonus & inquilinus hic nec ciuiliter nec naturaliter possident.

b ¶ Colon. Scilicet in villa: sed inquilinus in ciuitate, vt ff. de acquiren. possessione lege re pignoris.

SYL. ¶ Dic, quòd non distinguitur inquilinus à colono respectu iuris aut ciuitatis, sed respectu eius quod colunt. Quando enim quis incolit domum, siue in ciuitate, siue rure, ille dicitur inquilinus: si verò colit fundum principaliter, licet in eo sit domus ad recondendos fructus, siue fundus sit in ciuitate, siue ruri, dicitur colonus lege si præter dium, C. de prędiis mino. lege vrbana prædia. ff. de verborum significatio. declarat Alexan. in lege qui pignoris. ff. de acqui. poss.]

& si eius nomine aliquis in possessione[a] sit, licet is ei[b] iuri subiectus non sit; qualis est colonus, [b] & inquilimus.

¶ Per eos quoq; apud quos deposuerit qs, aut quibus commodauerit, ipse possidere[c] videt. Et hoc est quod dicitur, retinere [d] possessionem posse aliquem per quélibet, qui eius nomine sit in possessione.

¶ Quinetiā animo quoque solo retineri possessionem placet, id ē, vt quāuis neq; ipse sit in possessione, neque eius nomine alius, tamen si non relinquendæ possessionis animo, sed postea reuersurus inde discesserit, retinere possessionē videat.

¶ Adipisci verò possessionē per quos aliquis pōt, secūdo lib. expo suimus.[e] Nec vlla dubitatio ē, quin animo solo adipisci possessionem nemo possit.

¶ Recuperandæ possessionis dicitur interdictum. Vnde Vi, competens spoliato ꝑ possessione, etiā quam à spoliante habet vi, vel clam, vel precario ex interuallo: licet hodie ꝗ vim spoliās, si dominus ē, à dominio cadat: aliàs, rem spoliatam & eius æstimationē restituit, ꝗ alias lege Iulia de ui publica vel priuata criminaliter punitur, & armorū appellatione lāpides & fustes continentur. hoc dicit, secundum Angelus.

c ¶ *Possidere videtur.* Si ergo per alium possidēt, ergo non possidet, ut ff. de acquir. posses sio. l. quod meo. licet quidam dixerint eos naturaliter possidere, sicut & colonum, vt superiori casu diximus.

d ¶ Retinere. Licet animo retineatur, non tamen animo quæritur, vt ff. de acquiren. possessione. l. quemadmodum. & C. de acquiren. possessione. l. licet. & infra ꝓxim.

e ¶ Exposuimus. supra per quas per sonas nobis acquiritur. §. ex his.

SYL. ¶ Recuperandæ posses sionis. Casus In de cla-

claratione terminorum & in simplici lege corrigente & correcta nō figuratur. No. ꝙ interdictū recuperandæ datur vi deiectis: & ꝙ interdictū. Vnde vi, est interdictū recuperandę. Itē quòd hodie occupās rem propriā per vim cadit à dominio. Item ꝙ occupās rem alienam, rem restituit & ęstimationem illius. Itemꝙ si quis de possessione sua aliquē vi deiecit, si cū armis, tenetur lege Iulia de vi publica. si sine armis, tenetur lege Iulia de vi priuata. Item quid venia appellatione armorum.]

mihi hoc interdicto: secus si incontinenti me deiicis, vt ff. de vi & vi arma. l. 3. §. eū igitur. & l. qui possessionē. quod incontinenti accipe, antequam ad alios actus extraneos diuertas, vt ff. de duobus reis stipul. duos reos.

¶ Adde tu, ꝙ incontinenti dicitur, quando commodè fieri potest, secundū Bar. in d. §. eum igitur. Item secundū qualitatem personæ & rei: adeo quòd si dominus de sua ciuitate expellatur, licitum est recuperare, qñcunq; facultas se obtulerit etiā post decennium, vt fuit dictum Vgo. in c. ius naturale. j. distin. cum si, vt latè prosequitur Dec. in consi. ccccclx. col. 4. ver. venio ad secundum.] SYL.

¶ Recuperandæ possessionis causa solet interdici, si quis ex possessione fundi uel ædium[a] vi deiectus fuerit: nam ei proponitur[b] interdictū Vnde vi,[c] per quod is, qui deiecit, cogitur ei restituere possessionem: licet is[d] ab eo, qui vi deiecit, vi, vel clam, vel precario possideat. Sed ex constitutionibus[e] sacris (vt supra diximus[f]) si quis rem per vim occupauerit, si quidem in bonis eius est, dominio eius priuatur: si aliena, post eius restitutionem etiam æstimationem rei[g] dare vim passo compellitur. Qui autem aliquem de possessione per vim deiecerit, tenetur

Vnde vi cōcernit res immobiles vi bonorū raptorum res mobiles.

a ¶ *Aedium.* Aliud in rebus mobilibus. nam pro his competit vi bonorum raptorum actio, vt ff. de vi & vi arma. l. j. §. hoc interdictum. & §. illud. & §. plane. Nisi mobilia cum immobilibus petantur hoc interdicto, vt ff. de vi & vi arma. l. j. qui autem.

b ¶ *Proponitur.* Idest datur.

c ¶ *Vnde vi.* Sed quare dicitur Vnde vi? Respon. quia talia erāt verba prętoris, Vnde illum ui deiecisti &c. & ita à principio verborū prętoris sūpsit denominationem, sicut & alia, vt Quorum bonorum, & similia, vt ff. de vi & vi arma. lege j. in princ.

Ponit casum.

d ¶ *Is.* Scilicet deiectus, vt quia hodie spoliaui te vel quia cœpi posside re rem tuam clam vel vi, in sequenti verò die me expulisti: nam teneris

e ¶ *Sed ex constitutionibus.* Vt C. vnde vi. l. si quis in tantam.

f ¶ *Supra diximus.* Vt supra vi bon. rapto. §. quia tamen.

g ¶ *Rei.* Scilicet proprietatis: sed interdicto Vti posside. possessio æstimatur, vt ff. vti possi. l. penultim. §. final.

ADDITIO. Dic, secundum Ioan. Fab. quòd immò Dyn. tenet, quòd in hoc interdicto fiat æstimatio possessionis, sicut in interdicto Vti posside. sed ipse Ioan. Fab. dicit, ꝙ ad proprietatem & ad possessionē potest fieri ęstimatio, secundū quod concludit. Angel.

a¶ De

a ¶ *De vi priuata*. Pœna autem huiusmodi legis est tertiæ partis bonorū publicatio, si sine armis: & relegatio etiam, si cū armis, vt infra de publi. iudi. §. item lex Iulia de vi publi. & C. ad l. Iul. de vi publi. l. quoniā. & l. secunda. & ff. de accusa. l. hos accusare. §. omnibus.

ADDITIO. Vnde versus. Vis priuata reū deponit ab ordine rerū. Sed deportatur, si uis armata ℘batur. vide c. ij. extra de ordin. cog. in gloss.

b ¶ *Et lapides*. facit infra de pub. iudi. §. itē lex. & ff de vi & vi ar. l. iij. in prin. & ff. de verbor. sign. lege armorū. Sed nunquid debet aliquis expectare se primo percuti quam percutiat? Dicunt quidam quòd sic, vt argumen. C. vnde vi l. prima, & ff. ad legem Aquil. si ex plagis. §. tabernarius. Nos contra, sed sufficit iustus timor, vt ff. ad legem Aquil. sed & si quemcunque. & ff. ad legem Cornel. de sicar. lege is qui. & ff. de vi & vi arma. lege tertia. §. qui armati. †

¶ Dic, quòd ista opinio. communiter approbatur, per omnes criminalistas.

Iulia. vi priuata & vi publica qualiter punit.

lege Iulia de vi[a] priuata, aut de ui publica: sed de vi priuata, si sine armis Vim fecerit: sin autem cum armis eum de possessione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autē appellatione nō solum scuta, & gladios, & galeas, sed & fustes, & lapides[b] significari intelligimus.

¶ Interdictorum tertia est species: quia quædā sunt simplicia, in quibus actor & reus cognoscitur, vt omnia restitutoria, & exhibitoria, & quædā prohibitoria, vt Ne quid in loco sacro, & similia: quædam verò duplicia, sic dicta, quia in eis non potest discerni actor à reo: & quædā ℘hibitoria, vt est Vti possidetis & Vtrobi. hoc dic. Angelus Aretin.

¶ Tertia diuisio interdictorū hæc est, quòd aut simplicia sunt, aut duplicia[c]. Simplicia sunt, veluti in quibus alter actor, alter reus est: qualia sunt oīa restitutoria, aut exhibitoria. nā actor is est qui desiderat, aut exhiberi, aut restitui: reus aūt is est à quo desiderat̄ vt restituat, aut exhibeat Prohibitoriorū aūt interdictorū alia simplicia sunt, alia dupli-

¶ Tertia diuisio. Casus Clarissimus est, in hoc text. qui per declarationem omnem redderetur obscurior, ponens tertiam diuisionem, quod quædam, sunt simplicia, in quibus scilicet, apparet quis reus, quis actor sit: & vnus petit, alter negat: duplicia, quoties vterque sustinet partes tam rei, quàm actoris. Nota, quòd interdicta alia sunt simplicia, alia duplicia. Item quæ, sint simplicia. Item quæ duplicia. Item quòd in interdictis Vti possidetis & Vtrobi vterque litigans sustinet partes tam actoris quàm rei, quia vterque contendit se possidere & aduersarium non.]

c ¶ *Duplicia*. Similis potest fieri diuisio

* † *Vide SYL. de hac q. gl. i. ind. l. sed et si quēcūq. et ī d. §. q armati. super ver. armorum.*

cia. Simplicia sunt, veluti cum Prætor prohibet in loco[a] sacro, vel in flumine publico [b] ripave eius aliquid fieri. Nã actor est, qui desiderat ne quid fiat: reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, veluti Vti possidetis interdictum, & Vtrobi.[c] Ideo autem duplicia vocantur, quia par vtriusque litigatoris in his conditio est: nec quisquam præcipuè reus, vel actor intelligitur: sed vnusquisque tã rei quã actoris partes sustinet.

¶ Interdicta hodie sine solẽnitate proponuntur, & pro his actio i factũ sibi locum vendicat. Areti.

¶ De ordine[d] & veteri exitu interdictorum[e] superuacuum est hodie dicere. Nam quoties extra ordinẽ[f] ius dicitur (qualia sunt hodie oĩa iudicia) nõ ẽ necesse reddi interdictum: sed perinde iudicatur sine interdictis,[g] ac si vtilis actio[h] ex causa in

diuisio actionum ciuilium. Nã quędam duplices sunt, vt famil. herciscun. fini. regun. & cõmuni diuidundo, vt.ff.de iudic.l.in tribus.

a ¶ *In loco sacro.* vt.ff. ne quid in loco sacro lege prima.

b ¶ *Publico.* vt.ff. ne quid in flumine publi. per totum.

c ¶ *Vtrobi.* Item interdictum de superficiebus, vt.ff. de superficiebus. lege prima. §. proponit, & dic vt supra eodem. §.retinendæ.

¶ De ordine veteri. Casus. Excusat se Imperat. quare nõ vniuersum ordinem veterum interdictorum explicauerit, & dicit hoc esse superuacuũ. Nam (dicit Imper.) quoties hodie agitur extra ordinẽ, quo semper agitur, non est necesse proponere aut expectare interdictum; quia iudicat, ac si esset data utilis actio ex causa interdicti. quæ Nota.]

d ¶ *De ordine.* Id est, de antiqua solennitate, cum qua proponebantur interdicta sub certis formis, vt diximus supra eodem in princip.

e ¶ *Exitu* interdictorum. Scilicet cũ antiqua solennitate, sine ea tamen reddi potest & proponi, vt.ff.de ope.noui nuncia.lege. prætor. ait. §.nonnulli. Vel etiam in factum actio loco cuiuslibet interdicti, quæ vtilis vocatur, vt subiicit.

f ¶ *Extra ordinem.* Id est, extra antiquam solennitatẽ, quod semper fieri videtur. vt subiicit, & supra de successio. sub in princip. &.ff. de neg. gest. l.actio. & C. de so.& imp. ac.subla.lege prima & secunda.

g ¶ *Sine interdictis.* Scilicet solennibus.

h ¶ *Vtilis actio,* Scilicet in factũ, quæ datur loco cuiuslibet interdicti. Et nota quatuor esse genera actionis in factum. *Actionis in factũ quatuor sunt genera.* Vna ẽ, quæ ex omni edicto vel iterdicto prætoris datur, vbi specialis actio non datur, vt hic. Alia est legis Aquiliæ subsidiaria, quando damnum datur de non corpore in non corpus, vt supra ad l. Aquil.§.fina. quę & ipsa pтoria est, vt.ff.de prescrip. verb.l.quia actionum in fin. Tertium genus est extra ordinarium, quod ex uariis figuris causarum est introductum, quoties ęquum est actionem dari, ut C. de sacrosanct. eccles.l. sancimus. Quartum genus est, quod æquiparatur

actioni præscriptis verbis, quę actio præscriptis verb. vnà cum istæ in factum ciuilis dicitur, vt.ff.de præscriptis verbis.l.j.in fi. Et hēt locum in tribus generibus negociorum. Primò in contractibus innominatis tribus, do vt des, & do vt facias, & facio vt facias, vt.ff.de præscriptis verb. l. naturalis. §.j.ij. & iij. Sed in quarto innominato contractu, scilicet facio vt des, habet locū actio de dolo, vt.ff.de præscript. verb.l. naturalis. §.cū si faciā. Item in secundo genere hēt locū pręscrip.verbis ex omni pacto incontinenti ante vel post appositio iuxta aliquem contractū, ut C.de pactis inter emp.& vendit.l.ii. & C.de pactis.l.petens. Item in tertio genere, vbicunque dubitatur de nomine cōtractus vt patet in exemplis, vt.ff.de æstima.ac. lege prima. & ff.de præscriptis verbis.l.j. per totum.& l.iii.

Actio præscriptis uer[bis] in tribus generibus negociorū habet lo[cum]

ADDITIO Quid sit actio in factū. & ad quid competat, tex. cum glo. est in lege quoties ff.de præscriptis verbis,& in l.in factum. cum ibi no. ff.de actio.& oblig.

§ YI. ¶ Hæc glo.fin.est & ad eam semper recurritur, vt dicit Lud. Rom. & declarat eam Bar.in l.vnica.ff.de condi.ex l.Ias.in l.certi condictio. col. v.in prin.ff.si.cer.peta.]

ᵃ Reddita. Scilicet ab illo eodem prætore.

Continuatio

De pœna temerè litigantium.

¶ Vsque nunc de propositione actionum dictum est, sed quia contingit eas interdum temerè proponi, nunc de pœna temerè proponentium dicitur. Accursius.

terdicti reddita ᵃ fuisset.

¶ De pœna temerè litigantium.

¶ Temere litigātes triplici pœna coarctantur, pecuniaria, periurii & infamiæ. Ang. Aretinus.

NVNC admonendi sumus magnam curam egisse eos, qui iura su-

*r Temerè litigare (inquit glo. in § l.eum quem. ff.de iudic) dicitur is, qui sciens se ius non habere litigat. amplius tamen significat temerè litigare, quàm calumniosè, nam libertus, qui iniussu prætoris quod sibi à patrono debetur petit, temere vtique petit, nō etiā calūniosè cum verè debitū prosequatur. quis autem dicatur habere iustam causam litigandi, tradit Ias.in l. properandum.§. siue autem alterutra nu.16.vsque ad 20. C.de iudi.]

Nvnc admonendi. ¶ Totus iste titulus diuitur in tres partes. Primò continuat rubricam ad præcedētia. Secū[n]dò ponit tres pœnas, q̄ temerè litigantem coercent. Tertiò dictas pœnas sigillatim per exēpla declarat, Secunda ibi (Idq; eo maximè.) Tertia ibi (Ecce enim.) *Diuisio*

¶ Nunc admonendi. Casus. Positio facilis est in principio hoc quippe in eo declaratur primò, quòd maximę curæ fuit principibus, ne homines facile ad litigandum procederēt sicuti etiam cordi fuit eisdem vt lites quàm celerimè finirentur lege properandū. in princip. C. de iudic. quòd sibi summò atque enixe placere testatur Iusti. qui dicit, quòd hac de causa tria sunt exorta remedia tā contra actorem quam contra reum temerè litigantes. modo enim puniuntur mulcta pecuniaria, modo periurio, modo infamia. & procedit ad declarationem vniuscuiusq; capitis: & primò dicit, quòd quandocunque reus conuenitur, non ad mittitur aliter ad respondendum, nisi prius iurauerit se putare bona

iustitia

iustitia uti, aduersus verò reos negantes dantur actiones aliquando in duplum vel in triplum, vt in actione legis Aquiliæ, & legatorum piorum, de quibus supra latè visum est in titulo de actio. in. §. tripli. & §. quadrupli. in quibus & multis aliis actio ab initio simpli est at actio furti etiam ab ipso initio dupli aut quadrupli reperitur. Similiter actor de calumnia iurat, quemadmodum etiā vtriusq; partis aduocati hoc facere tenentur, vt ex diuersis prouisionibus & constitutionibus Imperat. constitutum est, de quibus in glossa. ratio finalis omnium harum prouisionum fuit, quæ ponitur in principio, vt homines à litibus abstinerent, siue agendo, siue se defendendo. Nota. quòd lites fugiendæ sunt. Item quòd maximè principem decet operari, quòd in iurisdictione sua homines de facili non procedant ad litigandum. Item quòd principes dicuntur sustinere iura. Item quòd temeritas litigantium punienda est. Item quòd ad eam puniendam data est triplex pœna: pecuniaria, infamiæ, & periurii. Item quòd iu reiurando inest religio. Item quòd non aliter permittitur reo respondere, nisi prius iuret de calumnia. Item formam iuramenti rei. Item quòd negantes plectuntur pœna pecuniaria modo dupli, modo tripli. Item not. actiones, quæ crescunt per inficiationem, scilicet legis Aquiliæ, & legatorum piorum non solutorū. Itē quòd actio furti manifesti, & non manifesti ab ipso initio est quadrupli vel dupli, nec crescit per inficiationem. Item quòd actor iurat de calumnia, & similiter aduocati vtriusque partis.]

stinebant, [a] ne facile homines ad litigandum procederent: quod & nobis studio est. Idque eo maximè [b] fieri potest quòd temeritas tam agentium, quàm eorum, cū quibus agitur, modo [c] pecuniaria [d] pœna, modo iurisiurandi, [e] religione, modò in famiæ [f] metu coercetur.

¶ Reus de calumnia iurare debet, quòd putat se vti bona contradictione. Aretinus.

[g] Ecce enim iusiurandum omnibus, qui couenīū tur, ex cōstitutione [g] nostra defertur. Nam reus nō aliter suis allegationibus vtitur, nisi [h] prius iu-

a ¶ Sustinebant. Scilicet magistratus, qui iura reddebant, vt. ff. de orig. iur. l. ii. §. post originem.

b ¶ Maximè. Id est certè.

c ¶ Modo. Idest aliquando. Et ita communiter exponitur, quando bis aut ter repetitur, ut supra quòd cum eo. §. cæterum. versi. sed sanè.

d ¶ Pecuniaria pœna, vt infra eodē §. final.

e ¶ Iusiurandi. Scilicet calumniæ, vt infra proximo. §. sed quando? Respond. in futuro sæculo, licèt non in isto, vt C. de rebus credi. & iureiuran. l. secunda. *Periurus in alio seculo punietur.*

ADDITIO. Dic vt habetur in lege quarta. & ibi Bartol. ff. de cri. stellio. & in d. l. secunda. C. de iureiuran. Ang.

f ¶ Infamiæ. Infra eodem. §. ex quibusdam.

g ¶ Ecce Constitutione C. de iureiu. propter calum. l. ij. in prin.

h ¶ Nisi prius. nō dicit ꝙ prius reus

rauerit,ꝙ putans ſe bona† inſtãtia vti ad contradicẽdum.[a] peruenit.

¶Negans id, qđ debet,aliquando ĩduplo punitur. Aretinus.

¶ At † aduerſus inficiantes ex quibuſdam cauſis dupli vel tripli [b] actio conſtituitur: veluti ſi dãni iniuriæ,aut legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agatur.[c]

¶ Reus in certis caſibus, ſiue neget,ſiue fateatur, vltra ſimplũ condemnatur. Aret.

¶ Statim autem ab initio pluris quàm ſimpli eſt actio:[d] veluti furti manifeſti,quadrupli; nec manifeſti, dupli.nã ex his & aliis quibuſdam cauſis,(ſiue quis neget, ſiue fateatur) pluris,quàm ſimpli, eſt actio.

¶ Actor de calũnia iurare tenetur.Angel.Areti.

¶ Item actoris quoq; calumnia coercetur : nam etiam actor pro calumnia iurare cogitur ex noſtra conſtitutione.

¶ Aduocati actoris & rei de calũnia iurare debẽt. Aretinus.

¶ Vtriuſque etiã

quã actor iuret,ſed priuſquã audiat: actor autem prius quã reus iuret,vt C.de iuramen.calum.l.ii. in princi. quæ eſt contra.

a ¶ Ad contradicendũ.Not.diligenter capitula huius ſacramenti. Actor enim iurat, quòd bona iuſtitia venit ad agendum, ut C.de iura. calum . l. ſecũda in principio. Itẽ quòd nõ dabit uel dedit aliquid iudici,ut proferat pro ſe ſententia, ut in authent.ut lit. iurent in exordio litis col. ix. Item quòd nullã exiget vel faciet probationem calumnioſam,ut in authen.de iis qui ingre.ad appella.§. fi. colla.quinta. Ecõtra reus iurat hæc eadem : niſi ꝙ in primo capitulo iurat ſe uti bona contradictione.

Iuramẽtum de calũnia præſtatur tam ab actore quàm à reo.

Iuramẽtum de calũnia continet plura capitula.

† Legendum eſt, iuſtitia, ut in l. ii. C.de iura.calum

† Aliàs pecunia via pœna eum aduerſus, &c.

actio.§.tripli. ubi quis per mendacium aut dolum plus petens, quàm debeat, in triplũ condemnatur. Alii deponunt de libris ſuis illud,vel tripli,eo quòd ſubiecta exempla non ſunt huic verſi.apta.

c ¶ Agatur, Item alibi,ut C. de non numera , pecu. authenti.contra qui propriam . Item alibi:ut ſi creditor negat ſibi debitum ſolutum ; nã poſtea quòd ſit debitum probare cogitur , vt ff. de probatio. l.cum de indebito.Item poſſeſſor negans ſe poſſidere , ſi probatur: perdit poſſeſſionem vt . ff. de rei vendicat.l. final. & in authen. de triẽ. & ſe.§ . illud quoque.collatio . tertia. Item aliàs , vt . ff . de iudici.l . eum .

Mendacium facit quem puniri

ADDITIO. Quid continere debeat iuramentum calũnię,notat gl. in capitulo primo extra de iuramẽ. calum. vnde verſus . Illud iuretur, quòd lis ſibi iuſta uidetur.Et ſi quæretur,verum non inficietur. Nil promittetur,vt falſa ſentẽtia det. Vt lis tardetur,dilatio nulla petetur.Ang.

b ¶ At aduerſus Tripli,vt ſupra de

ADDITIO.Not.pœnas, quas patiẽ calũniosè negãs,& maximè not. q ñ aliquis poſſidet,& negat interrogatus ſe poſſidere, quòd perdit poſſeſſionem,ſi de mendacio conuincatur vt l.fin.ff.de rei vendi.Ang.

d ¶ Statim. Eſt actio, etiã à principio,non ſolum inficiatione, vt hic, & ſupra de actio.§.ſed furti.

a ¶ Vtriusq;. Subeunt.s. quòd iustũ & fidele patrocinium præstent, vt in constitutione dicitur. Sed tamen in consuetudine non habetur, quòd iurent, licèt lege caueat, vt C. de iudici, rem non nouam. §. patroni. & facit in authen. de testib. §. fin. collatio. septima.

Aduocati par tium an debeant iurare.

SYL. ¶ Adde, q̃ dictũ hui⁹ gl. cõiter approbatur, licèt fortè in se falsum sit. scilicet quòd patroni causarum de cõsuetudine hodie iurare nõ tenentur, ut tradit Iason. in dicta lege rem non nouam. super glos. ibi, quę idem dicit.

aliàs veteris.

SYL. ¶ Hæc autẽ omnia. Casus In lege referente correctionem. l. antiquæ, ac subrogante nouam pœnam loco antiquæ non est nisi literaliter figurãdus: eius enim ratio est; illa quam posuit, supra in principio tituli. scilicet vt homines à litibus abstinerent. Nota q̃ supradicta omnia disponebantur de iure antiquo. secundum quòd temerè litigantes condemnabantur in decima parte litis. Item quòd lex per desuetudinem tollitur. Item quòd temerè litigãs hodie condemnatur ... [illegible]onis & expensis.

partis aduocati iusiurandum subeunt:[a] quod alia nostra constitutione comprehẽsum est. ¶ Olim actor calumniosè litigãs in decima parte litis puniebatur, hodie verò pœna periurii, & victori cõdemnabitur in expensis. hoc dicit. Aret. ¶ Hæc autẽ[b] omnia pro † veteri calumniæ actione [c] introducta sunt: quæ ĩ desuetudinẽ abiit, quia in partem decimã litis actores mulctabat, quod nusquam factum esse inuenimus: sed pro his introductũ est & præfatum iusiurandum, & vt improbus litigator, & damnum, & impensas litis inferre aduersario suo cogatur. ¶ Condamnatus vel pactus ex criminibus, quæ hic numerantur, vel condemnatus actionibũ directis, non contrariis, descendentibus ex contractibus hic enumeratis, erit infamis Angelus Aretinus.

b ¶ Hæc autem. Scilicet quæ de sacramẽto calumnię dicta sunt supra eo. §. primo. & supra eodem §. item actoris. & §. proximo.

c ¶ Actione. Actio enim quędam erat, qua tenebatur actor, qui per calumniã litigabat, in decimam partem litis, qđ hodie corrigitur. Sed & hoc hodie iure authenticorum in antiquũ rediit statum: licèt non iure illius actionis sed per iudicis officium, vt in authen. de litig. §. ad excludendas collat. octaua. † Et not. ex hoc. §. & ex dicta authenti. de litig. & ex. l. qui in ius. §. nemo. de regulis iuris, & ex l. illud. ff. de petitio. hæredita. quòd nisi improbè, & calumniosè litigauerit: non debeat cõdemnari in expensis, ut. ff. de iudic. lege eum quem. & C. de fruct. & litis expensis lege non ignoret: licèt in C. de iudi. lege properandum. §. siue autẽ indistinctè dicatur, uictũ condemnari uictori in expensis. Sed est intelligendum cũ iam dicta determinatione, si calumniosè agit, ut in auth. de iudi. §. oportet. col. vj.

† Dic ut ibi p gl. et Ang. & uide text. & Bar. gl. Cy. Bal. et Saly. ĩ auth. generaliter. C. de episc. & cle. sed vt dicit supra de satisda. §. sed hodie. & Bar. in d. auth. generaliter. hodie huiusmodi satisdatio de lite prosequenda & decima parte litis &c. non est ĩ usu Ang.

¶ Hanc glossam declarare per modum

dum aditionis longum esset, & quia materia utilis est uide Iasonem in lege properandum.§.siue autem alterutrā.C. de iudiciis ubi ponit regulam & fal.

damnatus actione pro socio tam directa quam contraria infamatur. Item quòd illi, qui pepigerunt de furto, ui bonorum raptorum iniuriarum, & de dólo, sunt infames. Itē nota ibi debitor, quòd debitor dicitur etiam ille, qui debet ex delicto, cōtra Ludo. Roma. & Alexan. in l.j. ff. si certum peta. de quo vide Deci. ibi columna septima. Itē quòd maximè interest, an quis ex delicto, an ex contractu sit debitor.

ADDI. Nota. ex gloss. quòd licet vna lex generaliter loquatur, tamen per alias leges patitur limitationes & restrictiones, & sic lex patitur interpretationem passiuam, ut lege prima. §. lex falcidia.ff.ad legē falci. Ang.

¶ Ex quibusdā iudiciis dānati ª ignominiosi fiūt: veluti furti, vi bonorū raptorū, iniuriarū, de dolo: itē tutelæ, mandati, depositi, †directis, ᵇ non contrariis actionib. Itē p̄ socio, quæ ab vtraq; pte directa est, & ob id quilibet ex sociis eo iudicio damnatus ignominia notatur. Sed furti quidem aut bonorum raptorum, aut iniuriarum, aut de dolo, non solum damnati notantur ignominia,

†Cur nō idem seruet i dānato ex mutuo, uel commodato, uide Alsyl. ci. l. ii. Paret. c. 36.

¶ Ex quibusdā iudicis. Casus. Enumerat Imperator casus in quibus quis temerè & iniustè litigans infamatur: primo ponit actiones illas furti, ui bonorū raptoruw, iniuriarum, & de dolo, & ī his ratio est manifesta quare lex uoluerit damnatos huiusmodi criminibus infamari, quia delicta sunt contra liberam hominum societatem ac contra ius naturæ: Similiter hoc ponit in actione tutelæ, quia cum commissum sit fidei tutoris nō tantum personā pupilli, sed res omnes eiusdē, si postulatus reddere rationem liberè non restituerit quæ penes illum sunt, cenσetur dolo gessisse, quod nō est in contrariis, quando pupillus ipse condemnatur tutori. eadem ferè est ratio in aliis exemplis. Not. quòd damnatus furti, vi bonorum raptorum. iniuriæ, & de dolo, infamatur. Item quòd requiritur sententia. Item quòd damnatus directa tutelæ, mandati & depositi, infamatur, non contrariis. Item quòd

a ¶ Ex quibusdam. Damnati. scilicet suo nōine, nisi prouocauerint: non si procuratorio, vt.ff.de iis qui not.infami.l.furti.§.siquis.& hoc si à iudice ordinario uel delegato sint condemnati, secus si ab arbitrio, ut ff.de iis qui notan.infam.l. quid ergo.§.ex compromisso.

b ¶ Directis, & ob id tutor conuentus à pupillo, & damnatus infamatur. Idem in aliis directis. Secus si econtra tutor pupillū faciat condemnari: ut hic.&.ff.de iis qui notant.infa.l. prima. Et nota ꝙ in casu ē contrario infamatur, ut.ff. de iis qui notan.infa.furti. §.mandati. Itē nota. quòd quatuor hic ponuntur exempla de maleficiis, & quatuor de cōtractibus vel quasi.

ADDITIO. Et ista continentur his versibus. Iudice damnatos infames, reddit vbique. Quod ui diripitur, iniuria, furta, doliq;. Actio mādati, tutelę depositiq;. Directo, si pro socio, communis utrique. Actiones quæ infamant

a ¶ Sed

a ¶ Sed & pacti, scilicet prætio æris sine iussu pretoris, ut. ff. de iis qui notau. infa. l. in actionibus & l. furti. §. pactus. Accur.
b ¶ Debitor sit. vt. ff. de infami. furti. §. fin.

gu. no. hunc text. Deci. in l. prima. in princi. C. de eden.]
c ¶ Edicit. idest edictum proponit de in ius uocando, vt. ff. de in ius uocan. l. quarta. §. pretor. & per totum titulum.

IYL.

sed & pacti:[a] & rectè. Plurimum. n. interest, vtrum ex delicto aliqs, an ex contractu debitor [b] sit.

¶ Citatio, prima pars iudicii dicitur cuius respectu etiam fit punitio. Nā si filius & libertus in ius vocauerint parētes vel patronos sine venia, puniūtur in quinquaginta aureis. Ar.

¶ Omnium† autem actionum instituendarū principium ab ea parte edicti proficiscitur, qua Prætor edicit [c] De in ius vocando. Vtique enim in primis aduersarius in ius vocandus est, id est, ad eum vocandus, qui ius dicturus [d] sit. Qua parte prætor parentibus & patronis, item parentibus liberisque patronorum, & patronarum hunc præstat honorem, vt non aliter liceat liberis libertisq; eos in ius vocare quàm si id ab ipso Prætore postulauerint, & impetrauerint. Et si quis aliter vocauerint, in eum pœnam solidorum [e] quinquaginta constituit.

¶ Omniū autem actionū. Casus. Clarus est, qui ponit regulam generalem, q omnia iudicia initium capiunt à citatione. ratio autem naturalis reuerentiæ, quæ debetur parentibus patronisque & cæteris hic nominatis, dictabat ne in ius sine uenia uocarentur. Ideo dicit, quòd si quis eos sine uenia in ius uocauerit, punitur pœna quinquaginta solidorū. Ideo nota, quòd iudicia incipiunt à citatione. Itē q parētibus, patronis, & parentibus, & liberis patronorū, debetur honor, & non sunt uocandi in ius sine uenia. Item quòd debet venia postulari & impetrari. Itē q non parens punitur pœna quinquaginta solidorum. Item nota ex hoc tex. ibi, vtique enim in primis aduersarius, q aduersarius dicitur etiā ante litem inchoatam, & ad hoc sin ff. de in ius uocando. l. si libertus & l. in seum, dicat, quinquaginta aureorum, & hic dicit, solidorum. Itē nota quòd lxxij. aurei faciunt librā auri, vt C. de succe. & at. l. quotiescunque. lib. x.

d ¶ Dicturus sit. vt. ff. de in ius uocan. l. prima.
e ¶ Solidorū quinquaginta, aliàs lxxij. quasi inofficiosus castigatur, si præ inopia pœnā soluere non possit, ut. ff. de in ius uocando. l. penulti. & fin. Et intellige hoc in emancipatis filiis, aliàs non posset esse iudicium inter patrem & filium, vt C. de in ius uocān. l. fina. & diximus supra de actio. in. §. pœnales. Item no. hic. q aureus pro solido accipitur, cum

* Vide ad hæc, quæ ait glo. de aureis, Bu łę. in l. qua uulgo. ff. de ædili edic. & Alciat. in l. etiam. & lege hæc enunciatio, de verbo. signi.

Aureus pro solido sumitur. Libra auri continet lxxij. aureos.

† Facit ad hunc §. cle. i. iūcta gl. sup uer. citatiões in fi. de iu. Actiões octo sunt quæ infamant.

¶ De officio iudicis.

¶ Iudex debet iudicare secundum ius scriptum vel consuetudinarū, & sentētiam suā secundum naturam actionis propositæ ferre: qđ primo ostenditur in noxali actione. Angel.

SVperest[a] vt de officio iudicis dispiciamus. Et quidē in primis[b] illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, † q̃ legibus, aut constitu-

Continuatio rubricæ duplex. ¶ De officio iudicis. Ista rubrica continuatur secundum Ioan. Fab. Visum est supra de actionibus, verū quia officium iudicis loco actionis aliquando habetur. vt l. actionis verbo. ff. de acti. & obli. ideo post actiones ponit de officio iudicis. Vel potes cōtinuare, q iudicium consistit ex tribus personis. videlicet ex p sona actoris, rei, & iudicis vt c. forus. de verbo. significa. sed supra dictum est de actionibus, & sic de persona actoris, de exceptionibus, & sic de reo, sequitur necessariò uidere de tertio, & sic de iudice & de eius officio. Et istam continuationē infert glo. hic in nigro.

SYL. * Pro intelligētia istius ti. sciendū est duplex esse iudicis officium. unū quod uocatur nobile, & obtinet locum actionis. l. quod si minor. §. fin. ff. de mino. alterum mercenarium. idest, deseruiens actioni intentatæ, de quo tractatur hoc tit.]

Diuisio. SVperest. Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primò ponit generaliter quid spectet ad officium iudicis circa sententiā. Secundò, quid ad ipsum pertinet circa cōdemnationem malorum seruorum. Tertiò, quid in actione in rē. Quartò, quid in actiōibus vniuersalibus. Quintò, quid in personalibus. Sextò, quid in iudiciis diuisoriis. Secunda ibi (Ideoque) Tertia ibi, (Et si in rem.) Quarta ibi (Et si hęreditas) Quinta ibi (Si ad exhibendum) Sexta ibi (Si familiæ herciscundæ.)

¶ Superest. Casus. Clarus est, primò enim continuat se ad pręcedentia, secundo admonet iudicem debere iudicare secundum. ll. constitutiones, ac consuetudines: demum procedit ad ostendendum qualiter iudex debeat pronunciare in causis, & sumit initium à noxali. verba & sensus clarissima sunt. Iō not. ex hoc tex. primò, quòd iudex debet iudicare secundum ll. aut constitutiones, aut consuetudines. hoc enim dictum est ad hoc, ut iudex non iudicet secundum suam prudentiam, sed secundum statuta à ll. vel à consuetudine, & sic à iure scripto vel non scripto, de quo latè ponit Decius in c. ne inuitaris. de consti. in prima lectu. in primo not. & potius debet iudex iudicare secundum consuetudinem, quàm secundū. ll. de quo vide eūdem Deci. in cap. i. in. ii. lectu. colum. vj. de consti. & in rubri. de rescrip. colum. prima. in prin. Item not. formam sententiæ in iudicio noxali. ut scilicet, condemnet in quantitate uel noxe dedere.] († aliàs quàm quid.)

a Superest. Sed vnde superest? Respon. quia de actoribus diximus, & de reis, sequitur vt de iudice, qui sedet in medio, dicamus, & eius officio, circa quæ versatur.

Libellus in cā est dandus. b In primis. Idest in principalibus vel inter principalia. Nā primò libellus dandus est, vt C. de lit. contesta. authen. offeratur. & causæ examinatio præcedere debet hanc obseruātiam, quæ circa sententiam adhibetur, ut C. de iudi. l. iudices. Vel dic in

in primis.scilicet obseruantijs.scilicet circa sententiam ad hibendis. Nam & alia sunt obseruanda. scilicet quòd detur in scriptis. ut C.de sen. ex breui.reci.l.fi.& sedendo,ut in auth.vt ab illu. & qui super. §. sancimus. colla.v .Sed hoc est principale, quòd secundum leges iudicet, ut hic dicitur.

damni æstimatio tantum est in condemnatione,ut ff.de re iudi.l.miles. §.j.& ij.aliàs esset incerta sententia: quod esse non debet, ut supra de actio.§.curare.

Sententia in scriptis & sedendo ferenda est.

SYL. ¶ Adde & dic in primis idest ante omnia nõ respectu temporis sed ante omnia respectu modi pronũciandi.]

† aliàs noxæ.

a ¶ Constitutionibus. Scilicet. Imperatorum:

quæ lex ita duci tur ex l. miles ff. de re iudi. ita legendũ est

b ¶ Moribus. Idest, consuetudine., quæ pro lege seruatur,ut supra de iure natu.§.ex nõ scripto.Sed quid si unum eorum alteri contradicit? Respon. constitutio legi antiquæ præiudicat,ut ff. de le. & senatuscon.l.non est nouum.& cõsuetudo præiudicat utrique, siue sit generalis,ut ff.de leg.& senatuscon. l.de quibus in fin. siue sit specialis, in illo loco.s.tantũ,præiudicat utrique,ut ff.communia prædi.l. venditor.§.si constat.

e Theophil' hic significat.

Constitutio legẽ, & utrũque consuetudo vicit.

Consuetudo est

SYL. ¶ Melius declarat gl.in uer. imitantur supra de iur.nat. gen.& ci.in §. ex non scripto.& ibi diximus.]

uplex

c ¶ Noxali:i.super.Acc.

d ¶ Aditus est.s.iudex.Acc.

e ¶ Noxam dedere.s.permitto.Nam

tionibus,[a] aut moribus[b] proditum est.Ideoque si noxali[c] iudicio aditus est, obseruare debet,vt si condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare: Publicum Meuium Lucio Titio in decẽ aureos condemno, aut † noxam[e] dedere.

¶ Iudex in actione reali reum ad restitutionem rei cũ fructibus condemnat, in quo statim fiet executio,nisi reus non habeat facultatẽ rei restituendæ, nam tunc datis fideiussoribus executio differtur. Aretinus.

¶ Et si in rem actum sit corã iudice, siue contra petitorem iudicauerit, absoluere debet possessorem: siue contra possessorem, iubere[f] ei debet,vt rem ipsam[g] restituat cũ fructi-

¶ Et si in rẽ. SYL. Casus positio nullã per sus habet difficultatem, quia ponit tãtum modum pronunciandi in actione reali: nam si contra actorem erit iudicandum, tunc sententiæ forma est vt reus absoluatur: si contra reum possessorem, pronunciandum est, condemno ad restituendam rem cum fructibus: & si reus condemnatus neget se tunc posse restituere, tunc si iudici constet,& eidem videbitur,quòd sine calumnia petat tempus ad restituendum, tunc iudex debet eidem. d.terminum assignare datis fideiussoribus de restituendo tempore statuto.rationes in unoquoque capite sunt manifestæ, ita quod non egeant aliqua disceptatione. quę nota. Item quòd petens dilationem post sententiam nunquam est audiendus nisi caueat de parendo sententię tẽpore dilationis.]

f ¶ Ei.Scilicet possessori.

g ¶ Vt rem ipsam.Idem & si in personam,†ut,si res petatur ut possessa per actionem Quod met.cau.vel ex stipulatu

† Scilicet agatur non solum si in rem

ſtipulatu ad rem tradendam. Si autem quantitas, uel in genere aliquid petatur, tunc à petitione actoris abſoluitur, vel condemnatur in repetita.

bus.[a] Sed ſi poſſeſſor neget in præſenti[b] ſe reſtituere poſſe, & ſine fruſtratione videbitur tempus reſtituendi cauſa petere, indulgendum eſt ei: vt, tamen delitis † æſtimatione caueat cum fideiuſſore, ſi intra tempus quod ei datum eſt, non † reſtituerit.

¶ In iudicio vniuerſali ita fructus veniunt ſicut in ſingulari, & in vtroq; iudicio malefidei poſſeſſor de con præceptis tenetur, ſecus in bonæfidei poſſeſſore niſi poſt litem conteſtatā. Angel.

† *Litem æſtimare quid ſit, exponit Alcia li. iiij. Parer. c. 18.*

† *aliàs reſtituiſſet.*

a ¶ Cum fructi. Sed de quibus, fructibus loquitur hic, nunquid de naturalibus, vt de pomis, & ceraſis, & ſimilibus, (j) an verò de induſtrialibus? Reſpon. de naturalibus non quia illi aut extant, & tunc per rei vendicationem, petuntur ſicut res ipſa, cum nullus etiam bonę fidei poſſeſſor faciat ſuos, ut ff. de vſur. l. fructus. Aut non extant, & tunc non tenetur, cum nec habeat, nec dolo fecerit, quo minus haberet, ſed condictione ſine cauſa æſtimatio debetur. ff. ſi certum petatur. l. ſi & me. & utroque caſu ceſſat officium iudicis, de quo hic agitur, cum iure actionis petantur. Item de induſtrialibus non, ſi à bonę fidei poſſeſſore percepti ſunt, quia percipiendo eos, & ſeparando à ſolo, ſuos facit & lucratur, ut ſupra de rerum diui. §. ſiquis à non domino, ſiue habeat titulum, ſiue non, ut ff, qui. mo. vſufru. ami. l. ſi vſufructuarius. & ff. finium regun. l. 4. poſt litem, ſi autem non ſeparauit adhuc, ipſius fundi ſunt, ut ff. de rei vendica. l. fructus Sed dic de induſtrialib. hic loqui, qui ſunt percepti, ſed non conſumpti à bonæ fidei poſſeſſore: nam cum ſunt facti poſſeſſoris, non rei vendicatione, ſed iudicis officio petuntur, ut hic, & C. de rei vendic. l. certum. §. bonæ fidei. Si autem malæ fidei ſit, de conſumptis tenebitur condictione ſine cauſa, de extantibus rei uendicatione: non dico eadem rei vendicatione, qua petitur res, ſed alia omnino, licet in petitione hęreditatis ſit ſecus, vt C. de rei vendicatione l. certum. primo reſpō. De percipiēdis autem tenetur officio iudicis, ut infra eodem. §. primo verſicu. illorum. & ff. de rei vendi. ſi nauis. §. fina. Si verò malæ fidei poſſeſſor titulum habeat, de conſumptis tenetur condictione ſine cauſa, de extantibus rei uendicatione: à percipipiendis propter titulum excuſatur, ut C. de rei vendi. ſi fundum. niſi in quatuor caſibus, vbi de percipiendis tenetur qui habet titulum, quos dic vt ſupra diximus de rerum diui. §. ſi quis à non domino.

Poſſeſſor malæ fidei quo iure tenetur fructus reſtituere.

¶ Hæc materia ampliſſima eſt, & gl. noſtra magiſtralis, & habet aliam ſimilem in l. ex diuerſo. ff. de rei uen. vbi Bart. latiſſimè tractat hanc materiā, & latius Abb. in c. grauis. de reſtit. ſpol. & qui docent alios videant pro inſtructione Alex. in conſ. xc. in ſi. lib. ij. & Cur. in con. lxxj. col. iij.] Addit. (j) Quid de oliua & ſylua an dicantur fructus naturales vel induſtriales? dic quòd dicuntur induſtriales ſicut ſeges. l. ſi ſeruum. §. ſi oliuā. ff. ad l. aquil. & ibi doc. Ang.

b ¶ In præſenti. Nota in actione in rem

rem incontinenti fieri executionem secus in personalibus, quia quatuor mensium spatium datur, ut C. de usu.rei iudi.l.ij.& iij.& fin.

¶ Et si hæreditas.[a] petita sit, eadem circa fructus interueniũt, quæ diximus interuenire de singularũ rerũ petitione.[b] Illorum autem fructuum, quos culpa sua possessor non perceperit,[c] siue illorũ, quos perceperit, in vtraque actione,[d] eadem ratione.

Sententia an stati sit executioni mandanda.

ADDITIO. Et in criminali statim sententia est executioni mandanda. C. de pœnis.l.cum reis. Nisi in casibus, qui notantur xj. quæstio. iij. cum apud, glos. in cap. quærenti extra de offic. delega. Primus casus est, quando quis est confessus de crimine, differtur executio, donec appareat an velit in confessione perseuerare. Sedundus est, cum sententia lata est contra mulierem prægnantem: differtur executio vsque ad tempus partus. Tertius casus est, quando princeps ex iracundia tulit sententiam, tunc enim differtur executio vsque ad triginta dies ad videndum, si princeps illam relaxabit. Quartus est, quando insula est assignanda à principe, ad quam debeat malefactor deportari. Quintus est, si sententia est in seruum lata: differtur executio, donec ratiocinia reddiderit domino, vnde versus. In personali post menses quatuor; in re Protinus est omnis sententia perficienda. Sic in criminibus, sed casus excipe quinque. Confessus, prægnans, iratus, & insula, seruus.

¶ Et si hæreditas. Casus. Prosequitur Impera. eandem doctrinam circa condemnationem fructuum, hoc pmisso, quòd siue simus in petitione hæreditatis, & sic in iudicio vniuersali, siue in singulari, eadem ratio habetur quo ad fructus. Transit post ad aliam fructuum diuisionem quia aliqui sunt fructus percepti, alij non, sed tamen percipi potuerunt: & circa hos dicit, quod possessor malæfidei, & sic prædo, restituit tam perceptos quam non: bonæfidei autem possessor restituit tantum perceptos extantes, ratio est, quia in primo casu malafides operatur, ut quantum ab eo cui voluit rem occupare, tantum restituat, siue in eius sit vtilitatem conuersum, siue non. In secundo verò casu bona fides illa facit, vt non teneat restitue re, nisi quod est apud me: quia cum consumpserim putans probabilibus causis ad me spectare, non debeor teneri ad restituendum: & hac de causa in non perceptis & consumptis post litem contestatam tenetur possessor. Not, quòd eadem distinctio fructuum adhibetur in iudiçio vniuersali, quæ in particularis. Item ꝙ possessor malæ fidei tenetur ad fructus non solum perceptos & cõsumptos vel extantes, sed etiam ad eos qui percipi potuerunt. Item quòd bonę fidei possessor non tenetur de non perceptis, vel de perceptis & consumptis, præterquam à tempore litis contestatæ & citra.]

a ¶ Et si hæreditas petita sit. i. si hęreditatis peti. actum sit, & condẽnatio secuta. nam & ipsa est in rem & in psonam, ut s̃. de actio. §. quædam. *Petitio hæreditatis est realis et personalis.*

b ¶ Petitione. ut restituantur fructus cum re, vt supra proximo. §.

c ¶ Non perceperit. s. qui titulũ nõ habebat, aliàs ab istis percipiendis excusatur, ut modo diximus.

d ¶ In utraq; actione. s. in rem, & petitione hæreditatis.

tio pene [a] habetur, si prædo fuerit. Si vero bonæ fidei possessor fuerit, non habetur [b] ratio neque cōsumptorum, neque non perceptorum. Post inchoatam autem petitionē etiam illorū fructuū ratio habetur, [c] qui culpa possessoris percepti non sunt, vel percepti consumpti sunt.

¶ Reus non exhibens rem, quæ iudicio cæpto extitit vsucapta, actori pro eo ꝙ moram in exhibendo commisit, condemnabitur: in quo veniunt fructus percepti post litem contestatam. Et reo non habente facultatē rei exhibendæ, tempus, infra quod exhibeat, statuitur, qui si contumax in exhibēdo fuerit, condemnabitur inquantum actor in litem iurauerit. Angelus.

¶ Si ad exhibendum actū fuerit, nō sufficit, si exhibeat rē is, cū quo actū est: sed opus est, vt ēt rei cām, debeat exhibere id est, vt eam causam habeat actor quam habiturus esset, si cum primum ad exhibendum egisset, exhibita res fuisset. I-

a ¶ Pene. pene dicit, quia in petitione hæreditatis ueniunt eadem actio ne qua res: sed in rei uendicatione alia est pro re, alia pro fructibus. b ¶ Non habetur ratio. hoc est uerū per rei vendicationē, vel per iudicijs officium, sed per cōdictionem sine causa sic, cum bonum & æquū sit, vt ff. si cer. peta. l. si & me. secundū quosdam.

c ¶ Ratio habetur. nisi in fans uel pupillus fuerit possessor, ut ff de rei vendica. l. quod infans. §. primo.

¶ Si ad exhibendum. Facilis est, dicitur enim, ꝙ si actum fuerit actione ad exhibendum, debet conuētus rem exhibere in eo statu, in quo erat tempore quo actū fuit ita quod si medio tempore, id est inter principium iudicij & tempus exhibitionis, res fuerit forsan vsucapta, vel eidē sit aliquod factum præiudicium, nihilominus condemnabitur ac si non esset possidenti ius aliquod quæsitum. ratio est, quia hęc mora & huiusmodi di fugia non debent patrocinari negligenti, uel tergiuersanti facere illud, ad quod tenetur. Qua ratione tenetur iudex habere rationem etiam fructuum perceptorum à die petitę exhibitionis vsq; ad diem sententiæ: quia per ipsius moram non debet effici conditio petentis deterior. Dicit insuper Impera. quòd si tempore exhibitionis, conuētus neget se restituere posse tunc, & tempus petat ad exhibēdum, ne dolo hoc petat, consulitur petenti per cautionem, illa (ut dixi) ratione, ne sit in potestate cōuenti differre tempus exhibitionis in fraudem actoris. quod si vel statim nō exhibeat vel caueat, tunc iuratur in litem contra reum quanti interfit actoris rem nō exhiberi, in odium contumacis inuentum. Nota. quòd res non solum exhibenda est, sed debet exhiberi in eo statu, in quo erat tempore petitionis: & hoc est quod text. dicit, causam rei exhiberi debere. Item

deoq; si inter moras exhibendi vsucapta [a] sit res à possessore, nihilo minus cōdēnabit. Præterea fructuū medii tēporis, id est, eius, qđ post acceptum ad exhibēdum iudicium ante rem iudicatam intercesserit, rationē dēt habere iudex. Quod si neget reus, cū quo ad exhibēdū actū [b] est, ī præsenti se exhibere posse, & tēpus exhibēdi causa petat, idque sine frustratione postulare videatur, dari ei debet: vt tamen [c] caueat se restituturum. Quod si neq; statim iussu iudicis rem exhibeat, neque postea exhibiturū se caueat, condemnandus [d] sit in id, quod actoris intererat, si ab initio res exhibita esset.

¶ Iudex in actione familiæ herciscundæ res singulas singulariter adiudicabit: & si vna plus valeat, quàm altera, in pecunia condemnabit: & hæres, qui percepit fructus vel malè versatus fuit ī re cōmuni, tenebitur cohæredibus Angelus. Aretin.

¶ Si familiæ herciscundæ iudicio actū sit, singulas res singulis hæredibus adiudicare † debet: & si in alterius persona prægrauare videatur adiudicatio,

quòd vsucapio finita post actionem ad exhibendum propositam non iuuat possidentem. Item quòd debentur fructus medij temporis. Item quòd si constat iudici reum exhibere non posse, præstita cautione conceditur dilatio. Item quod iuratur in litem eo non exhibēte vel non cauente.]

a¶ Vsucapta sit. Sed quomodo potuit vsucapi, cum interruptione facta in actione ad exhibendum videatur facta etiam in rei vendicatione, ut C. de anna. excep. l. fin. Respon. secundum Ioan. l. illa intelligitur in tribus casibus ibi in litera positis, non alias, ut ff. ad exhib. l. Iulianus. in fin. Alij dicunt illam generaliter intelligi per l. ff. de iudi. solemus. Et quod hic dicit, circa res mobiles intellige, in quibus non interrumpitur vsucapio per litis contestationem, ut ff. de rei vendica. l. si post. Prima sententia verior est.

b¶ Actum est. Et obtentum.

c¶ Vt tamen caueat. Vt supra eodem. §. primo versi. sed si possessor neget, & ff. ad exhiben. l. de eo. §. si iusta.

d¶ Condemnandus. De lato iureiurando in litem, ut ff. de in lit. iur. l. in actionib.

¶ Si familiæ herciscundæ. Casus positio nullam prorsus habet difficultatem: & totius huius §. ratio est æqualitas, quæ seruari debet inter cohæredes, quo ad eorū portiones, siue sint æquales, siue non: & difficultas, quæ reperitur in partiēda hæreditate, quòd inueniri possint res hæreditariæ æqualis pretii. vt ergo cōsulatur & æqualitati & difficultati prædictæ, prouisum est, ut facta vnius ad iudicatione suppleatur quod inæqualitatis esset, data certa pecunia. Nota. quòd in iudicio familię herciſ. res hæreditarię, si commode hoc fieri possit, æqualiter diuiduntur: quod si

nō interrumpitur per litis contestationem.

Adiudicare rem de qua lis existit per sententiam addicere.

Vsucapio rerum mobilium

debet[a] hunc inuicem cohæredi certa pecunia (sicut iam dictum est[b]) condemnare. Eo quoque nomine cohæredi quisque suo condemnādus est, φ solus fructus hæreditarii fundi ꝑceperit, aut rē hæreditariā corruperit,[c] aut cōsumpserit.[d] Quæ quidē similiter inter plures quoque, q̄ duos cohæredes, subsequuntur.

¶ In actione cōmuni diuidūdo si sit plures res cōes singulas, singulariter iudex adiudicabit, & si vna plus valeat, quā altera, in pecunia condēnabit. Si verò vna res sit, quæ diuisionem non recipiat, adiudicabitur vni insolidum, qui condemnabitur consocio in pecunia. Aretinus.

¶ Eadem[e] interueniūt, & si communi diuidundo de pluribus reb. actum sit. Quod si de una re, veluti de fundo, si quidē iste fundus cōmodè regionib. diuisionē recipiat, partes eius singulis adiudicare debet, & si vnius pars prægrauare videbitur, is inuicē certa pecunia alteri cōdemnandus est: Quod si commodè diuidi non possit,[f] veluti si homo fortè, aut mulus erit, de quo actū sit, tunc totus uni adiudicandus est, & is inuicem alteri in certa pecunia condemnandus est.

¶ In iudicio finiū regundorū iudex de fundo vni[g] alteri adiudicat, si viderit expedire

si fieri non possit, recompensantur pecunia; & eadem ratione debet alter ex cohæredibus, qui uel rem hæreditariam corrupit. vel consumpsit aut fructus percepit, alios recompēsare. Item φ quę de duob. hæredibus dicūtur, habēt locum in plurib. Item φ hęc oīa locū habent in iudicio cōmuni diuidūdo. Itē φ individua nam diuiduntur per adiudicationē in totum vni, & recompēsationē factā alteri.]

a ¶ Debet. .s. iudex.

b ¶ Dictū est, Supra de act. §. quædam actiones.

c ¶ Corruperit. ADDI. Not. quòd cohęrēs qui corrupit, deuastauit, vel maculauit, vel consumpsit rem communem, tenetur alteri cohæredi isto iudicio. Ang.

d ¶ Consumpserit. Vt hic & ff. fam. hercis. l. & puto. §. sed & si do

e ¶ Eadem interueniunt. Scilicet vt fiat adiudicatio rerum & pecuniæ, ut supra eo. §. si familię, aut circa damna data in rebus, ut supra eod. §. proximo. & ff. commu. diuidun. l. iij.

f ¶ Non possit. Nota non posse fieri φ sine commoditate fit, vt hic, & ff. de uerborum significat. lege. Nepos Proculo. Item nota corpus aliud diuiduum, vt fundus, qui diuiditur secundum voluntatem patrisfamil. vt ff. de leg. primo. l. quod in rerum natura. §. secundo. aliud indiuiduum, ut homo, ut hic, & ff. de vsucap. l. rerum mistura.

Corpus est duplex.

* ADDIT. Quod autem ait, eīs insolidum adiudicandus, id locū habet, si natura diuidi non possint ea in specie, quū quis partem bonorum dare debet l. non amplius. ff. de leg. j. nam seruitutes decessori

sori debitæ ad hęredes. insolidum transeunt l.hæredes.ff.famil.hęrcis. E. E.

¶ Si finium regundorum. Casus. Ex eisdem rationibus supradictis pendet in iudicio finium regundo. nā debent fines poni sine aliqua adiudicatione, præterquam, si detur casus quod in partiendo & ponendo fines, si certis locis ponerentur, essent ita obscuri, ut de facille materia rixarum oriretur, debent enim eo casu poni fines euidentiores, & si quid alteri adiudicatur, pecunia resarciēdum ē, cætera clara sunt, & ex notabilibus, fient euidentiora. Nota quòd in iudicio finium regūdorum nunquam quis debet priuari à iudice dominio rei suę, nisi ex magna & necessaria causa. Item quòd ex causa necessaria potest iudex alteri adiudicare partem rei, facta alteri recompensatione in pecunia. Item ꝙ qui lapides pro finibus positos corrupit, amouit, effodit, furatus est, punitur etiam iudicio finium regundorum. Item quòd qui spreto iudicis mandato fines poni aut agrum meti

eumq; cui de fundo alieno adiudicat, condemnat in pecunia: & si qd maliciose reperit circa cōfinia gestum esse, eo nomine condemnat: & adiudicās rei dominium in eū cui adiudicauit, transfert. An. Aretinus:

¶ Si finiū regūdorū[a] actum fuerit, dispicere[b] debet iudex, an necessaria sit† adiudicatio:[c] quæ sanè vno casu necessaria est, si enim dētioribus finibus distīgui agros cōmodius sit, quām olim fuissent distincti. Nam tūc necesse est, ex alterius agro partē aliquā alterius agri dño adiudicari: quo casu cōueniens est, vt is alteri† certa pecunia debeat cōdemnari. Eo quoque noīe condēnandus est quisque hoc iudicio, quòd fortè circa fines aliquid maliciosè commisit: verbi gratia, quia lapides finales furatus[d] est, vel arbores finales excidit. Cōtumaciæ quoque noīe q;sq; eo iudi

ri non permisit, eodem iudicio teneatur. Itē ꝙ ille, cui fuit adiudicata aliqua res in his superioribus iudicijs, finium regundorum, fam.hęrcis.& communi diuidundo, nanciscitur statim dominiū ratio est, quia datio ipsius iudicis succedit quodā modo loco dationis partis. Item ꝙ sententia trāsfert dominium.

a ¶ Si finium regundorum Quo iudicio agitur, ut agris confinibus termini ponātur: sed pro domibus vicinis hoc iudicio non agitur. Si autem sit domus in prædio rustico, agitur vtili finium regundorum, non directa, ut ff. fin. regū.l.2. ī pric.& l.sed & loci.§.fin.

b ¶ Dispicere. Hoc scilicet quod sequitur, si euidentioribus.

c ¶ Adiudicatio. Facit ff. finium regundorum.l.secunda.§.fina.& l.iij. & iiij.in princi.

d ¶ Furatus est. Ad quid damnabitur? Respon. quanti in litem iurauerit actor. Potest etiam criminaliter puniri in quinquaginta aureis ex lege agraria pro qualibet vice, quæ applicatur fisco, ut ff. de ter. mo.l.agraria. Nec ciuilis tollitur p criminalem,

† aliàs abindicatio.

† aliàs certæ pecuniæ.

Lapides finales furri piens ad quid punitur.

criminalem, cum ad rei persecutionem altera detur.ut C. quando ciuilis actio praiu.crim. l.j. nisi interim donec altera exercetur,ut ff. de publi.iud.l.is qui.

cio cōdemnatur[a] veluti si quis iubente iudice metiri[b] agros passus non fuerit. Qd autem istis iudiciis alicui † adiudicatum fuerit id statim eius fit,[c] cui adiudicatū ē.

¶ De publicis iudiciis.

¶ Iudicia ex edictis publicis descendentia ī multis ab actionibus differunt. Et quia vnicuique permittitur accusatio, ideo dicuntur publica, quorum pœna aliquando est corporalis, aliquando irrogat infamiam cum pœna pecuniaria. Aretinus.

PVblica[*] iudicia neque per

a ¶ Condemnatur. Scilicet ad interesse delato iureiurando in litem. Accursius.

b ¶ Metiri.

† aliàs ab iudicatum.

ADDITIO. No. quòd ille qui non patiē metiri fundum suum ad mandatū iudicis, ut contumax & inobediens potest puniri. Ang.

c ¶ Eius fit.

Snīa & secundū decretū transferunt dominium

Not. ex sententia iudicis dominium transferri: sic est in missione quæ fit ex secundo decreto,ut ff.de acquiren.possess. l.3.§.fi.ff.si ex noxa.cau.agatur.l.ij. in.fin.& ff.commu.diui.l. sed si res, quę sic accipe, si fuerit facta missio per ipsum prætorem.

8 TI. ¶ Adde quòd Imo.in rubri.ff. de re iudi.dicit, quòd hæc glo. est singul. & eam declarat:& vide etiam Deci. in l. traditionibus, in j. amplia. C. de pac.]

¶ Nam sola sententia non facit dominium,sed traditio,ut C.de pact.lege traditionibus & supra de rerum diuisi.§.per traditionem & ff. de acquir.poss.l.iustè.Sed quid in rei vendic.si res est aliena, & mea pronuncietur,& ex ea causa mihi traditur? Respon.idem:cum enim publiciana mihi detur, quando à non domino mihi adiudicatur & traditur, ut ff. de pub.l.iij.in fi.ergo vbi dominus est; debet ex sententia traditio me dominum facere,ut ff.de publ.l. quęcunque. Pręterea lex videtur expressa,ut ff.de procur.l.non solum. aliàs Pomponius §.sed & is. & ff.de excep.rei iudi. l. si inter. in fi. Nec ob q ibi sit error, ex quo videatur dominiū non transire: quia hic error iā reprobari non potest, iudicis sententia purgatus, à qua non fuit appellatum. Itē nec obstat, q sententia lata in actione psonali reo ab soluto remanet debitor, vt ff.de cond.indebi.l.Iulianus quia illud habet locum in obligatione, quę est res incorporalis, hic autem dicimus de dominio rei corporalis, quod facile & prorsus potest separari ab uno & alijs dari, sed non sic in corporali,ut ff.pro soc.l. ea vero. Dominiū rei corporalis facilius per diū quā incorporalis.

¶ De publicis iudicijs.¶ Quia ciuilia iudicia dicta sunt vsque huc, & etiā quædam criminalia,scilicet circa priuata delicta,ut supra in princi. huius quarti libri vsq; ad ti.de actio. ideo nunc ponit de publicis accusationib.siue iudicijs. Continuatio.

PVblica iudicia.

¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes.Primò ponit, quòd publica iudicia non habent conformitatem cum priuatis. Secundò,vnde dicta sunt publica iudicia. Tertiò ponit in genere, quæ pœna sit in publicis iudicijs.Quartò sigillatim demonstrat publica iudicia, & pœnas uniuſ- Diuisio.

vniuscuiusque. Secunda ibi (Publica autem dicta.) Tertia ibi. (Publicorũ iudiciorum.) Quarta ibi (Publica autem iudicia.)

SYL. ¶Publica iudicia. Casus In diuisione & terminorum Declaratione non est figurãdus nisi literaliter. Nota. ꝙ iudicia publica non ordinantur per actiones: & sic nota. quòd appellatione actionum non veniunt accusationes. Item ꝙ non habent aliquid simile cum iudicijs priuatis. Item ꝙ licet aliquid aliquam habeat similitudinem cum alio, potest dici nullã habere similitudinem, si inter ea sic magna diuersitas. Item quę dicantur publica iudicia. I e nꝙ cuiuis de populo licet accusare. Item ꝙ quædam sunt capitalia. quædam non. Itẽ ꝙ capitalia dicuntur non solum ea, quæ imponunt mortem naturalem, sed ciuilem. Itẽ ꝙ ea, quę imponunt pœnam pecuniariam, licet publica sint, non tamen dicuntur capitalia.]

actiones [a] ordinantur, neque omnino quicquam simile [b] habent cum cœteris iudiciis, de quibus locuti sumus: magnaque diuersitas eorum est & in † instituendis, [c] & in exercendis.

a. ¶Neque per actiones. immò per accusationes.

ADDIT. Not. quod actio significat ad vtilitatem partis priuatæ, & ciuiliter, facit quod notat Bart. in l. agraria, ff. de ter. mo. Ang.

b ¶Nec omnino quicquam simile. Hoc verbum, nimis, largè positum sic intellige: quia in ciuilibus agitur vt aliquid detur actori, in istis autem non vt aliquid detur, sed vt puniatur accusatus: & ita considerata petitione conquerentis nihil habent simile inspecto fine. Nec in principio, cum vnum per actionem, alterum per accusationem instituatur. Nec in exercitio, cum in ciuilibus probet actor tantũ, vt C. de edẽdo. l. qui accusare. sed in criminalib⁹ actor & reus quandoq;, vt C. de abo li. l. fallaciter. & C. ad legem Corn. de falsis lege vbi. In aliis autem multa sunt similia. nã in vtrisq; fit libellus, vt C. de lit. contesta. authenti. offerarur. & ff. de accusa. lege libellorũ. Item in vtrisque de calũ iuratur, vt C. de iureiuran. lege prima in princ. & C. de fid. instrumen. l. vlt. licet quidam dixerunt contra, vt argumẽ. ff. de bo. eorum. l. j.

Publica iudicia differũt à ciuilibus.

Iudicia publica & ciuilia in aliquibus conueniunt.

† Aliàs instituẽdo & exercendo.

c ¶Et in instituẽdis. Sed qualiter formatur libellus? Respon. sic vt contineat nomen accusantis, & accusati, & crimen, & mensem quo comissum fuit crimen, & locum(j) vbi fuit cõmissum, & cõsules sub quibus est admissum. Iẽ dies dati libelli debet inseri: sed dies commissi criminis vel hora non est necesse, vt ff. de accusa. lege libellorum. in princip. & in auth. de exhi. reis. §. suscepto. colla. v & habet hoc locũ ĩ publico & in priuato crimine, quando criminaliter agitur, vt ff. de priua. deli. lege fin. (Et ista possunt haberi his versibus.) Consule, mense, die, coram prætore professus. Te deferre reum, crimen, loca, pone sodalem. Et licet hora dies, non tempus prætereatur. cap. tuæ, extra de procura.) Quandoque tamen hæc solennitas non est necessaria, vt in leui crimine & notorio, vt ff. de accusa. lege leuia. & C. de accusa. lege ea. quidem quę. Et idem in casibus, in quibus sine accusatore quis damnari potest, qui scilicet, casus his legibus notantur. ff. ad legem Iulian. de adulter. lege prima. §. si publico. & C. de testibus lege nullum. & C. de probatio. lege penultim. & i. de suspect. tuto. lege tutor. §. prætera.

Libellus in criminalibus quod cõtinere debet.

Additio.

terea. & C. de calum. lege prima, & ff. de bonis lib. l. qui cum maior. §. si libertus, & idem in notorio crimine vt diximus per l. ea. quidem quæ. C. de accususa. & idem in crimine falsi secũdum B. vt C. de falsis leg. vbi. Sed Ioannes contra. & dicit ꝙ ibi principaliter fuit accusatio falsi instituta.

ADDITIO. (j) Ad minus cum duobus cõfinibus. & vt l. forma. ff. de censibus. & l. si qs in fundi vocabulo. ff. de legatis primo nisi locus esset insignis & notorius p se, vt in palatio potestatis, vt lege prima, in fine ff. de dot. præle. & lege demonstratio. in principio. ff. de conditioni & demonstra. Angel.

†Aliàs vel etiã.

†Aliàs si quæ.

Publica[a] autem dicta sunt, quòd cuiuis ex populo executio eorum plerunque[b] datur. ¶ Publicorũ[c] iudiciorum quædã capitalia sunt, quędã nõ capitalia. Capitalia dicim⁹ q̃ vltimo supplicio[d] afficiunt homines, † vel aquæ & ignis interdictiõe,[e] vel deportatione, vel metallo.[f] Cætera, † si quam infamiam[g] irrogant cũ damno pecuniario, † hæc publica quidem sunt, non tamen capitalia.[h] ¶ Crimen læsæ maiestatis est publicum: & in duobus casibus morte non extinguitur, sed memoria defuncti damnatur. ¶ Publica autem iudicia hæc sunt, lex Iulia maiestatis, quæ in eos, qui contra Imperatorem, vel rempublicam[i] aliquid

ad legem Iulia. de adulter. l. quamuis, ij. Accursi.

non omnibus cõceduntur,

c ¶ *Publicorum*. Facit ff. eodem leg. secunda. Accursius.

d ¶ *Vltimo supplicio*. quod interpretamur mortem, vt ff. de pœn. l. vltimum.

†Aliàs eas.

e ¶ *Interdictione*. Quæ est mors ciuilis, vt ff. de contratabul. l. i. in fin.

f ¶ *Deportatione, vel metallo*. Has pœnas expone vt diximus §. quibus modis ius patria potesta. solu. §. cum autem.

g ¶ *Infamiam*. Vt in lege Iulia de vi priuata, vt infra eodem. §. item lege Iulia de vi publica.

h ¶ *Capitalia*. Et ista appellantur relegationes, vt ff. eodem, lege secunda. §. final.

a ¶ *Publica*. Hæc est ratio, quare dicantur publica, scilicet quasi populica. sic supra de suspect. tuto. §. consequens. Et intellige ꝙ aliàs possit esse habilis ad accusandum, non aliàs, vt ff. de accu. l. qui accusare.

b ¶ *Plerunque*. Hoc ideo dicit, quia quandoque est publica accusatio, & tamen non competit cuilibet ius accusandi, vt in crimine suppositi partus: vbi accusant soli parentes, vt ff. de fal. l. lege Cornel. §. primo. Itẽ propter accusationẽ adulterii, quę primò defertur certis personis, vt C.

Partus suppositi & adulterij accusatio

¶ Publica autem iudicia &c. Casus Clarissimus est ponit. n. vnũ exẽplũ publicorũ iudiciorũ i. l. Iul. maiestatis, qua tenetur q̃ cõtra principẽ vel rẽpublicã moliuntur: cuius quidem delicti pœna est mors naturalis: & si mortuus iam sit, fit memoriæ damnatio. Not. quod crimine lęsæ maiestatis tenetur qui meditatur aliquid contra Imperatorem vel contra rempubl. Item ꝙ pœna est mors naturalis. Item quòd si mortuus iam sit delinquens, damnatur eius memo-

memoria post mortem.]

1 Rempublicam. Scilicet Romanorum. Accursi.

2 Moliti sunt. cum effectu: tamen sola voluntas sufficit, vt C.ad l.iul. maiestatis. legem quisquis.

b Animæ. id est animati corporis. Nam anima non in hominis, sed in potestate Dei consistit. sic C. de sacrosanctis eccle. l.sancimus.j. in fin. Adde quòd anima hoc in loco sumitur pro vita: est enim anima quà viuimus, animus quo sapimus.]

c Sustinet, id est, infert. Accur.

d Et memoria. id est dicere. Etiam post mortem potest accusari, vt bona deferantur in fiscum, & auferantur hæredibus tanquam indignis, vt C.ad legem Iuliam maiestat. lege quisquis.& l.sequent. & quod dixi post mortem accusari, intelligas in duobus capitulis illius legis: hoc est cum contra principem, vel contra rempublicam Romanorum est machinatus, id est, nisus ad malum: aliàs finit morte vt cætera crimina, vt ff.ad legem Iuli. maiesta.l.fina.

Item lege Iulia. Casus. Non exigitur in declaratione simplicium terminorum istarum.ll. Nota quòd adulteri puniuntur pœna mortis. Item ꝙ sodomitæ puniuntur eadem pœna mortis. Item quòd stuprum est cum virgine vel cum vidua. Item quòd pœna stuprum sine vi committētis, est publicatio dimidiæ partis bonorum inhonestis personis id cõmittentibus, in humilioribus est coertio corporis cum relegatione. Item quòd nobiles nõ sunt puniendi eisdē pœnis quibus ignobiles. Item quòd mulier inhoneste viuens, licet patiatur stuprum vel adulterium, non facit ꝙ quis puniatur eadē pœna ordinaria.

Anima est in Dei potestate.

* † Vide ad hunc locũ optimã gl. in ũer. dã-nys. supra de har. qu. et ab inte. defe. § interdũ.

Accusatur quis etiã post mortem

moliti[a] sunt, suũ vigorē extendit: Cuius pœna animæ[b] amissionem sustinet:[c] & memoria[d] rei etiam post mortem dãnatur. †

¶ Ex lege Iulia de adulter, in omnibus capitulis est crimen publicum: cuius pœna aliter honestiores, aliter humiles puniũtur. Ar.

¶ Itē lex Iulia[e] de adulteriis coercendis, quæ[f] non solum temeratores alienarũ nuptiarum gladio punit,[g] sed & eos qui cum masculis[h] nefandam libidinem exercere audent.

¶ † Eadē. l. Iulia[i] ēt stupri flagitiũ punitur, cũ quis

e Item lex Iulia. Scilicet inter publica iudicia numeratur.

f Quæ scilicet. lex Iulia de adulterijs.

† Alia sedeadi

g Gladio punit. Sacrilegos enim nuptiarum gladio feriri oportet, vt C.de adulter.lege quamuis, secunda in fin.

ADDITIO. Dic quòd in adulterio pœna mortis fuit hodie inuenta, quę nõ erat olim tempore Digestorum, vt notat gloss. in lege qui cum vno.§. adulterio. ff. de re milita.& dicas quòd in talibus delictis etiam per viam inquisitionis potest procedi, vt l.secunda §.si publico.ff. de adulteri. Angelus.

h Cum masculis. Nam in hoc casu armantur iura vt gladio feriantur, vt C. ad legem Iulia. de adulter. l. cum vir nubit.

i Lege Iulia. Scilicet de adulterijs. Nam habet hæc lex multa capitula, vt ff. de minor lege auxilium.§. sed vt ad legis. & ff. ad lege Iulia. de adulter. lege capite quinto.

a ¶*Sine vi*. Quid si vi, habetur infra eodem. §. item lex Iulia de vi. ver- si. finautem per vim.
b ¶*Viduam*. Adijcias, vel puerum. & dic de vidua & devirgine, nisi sint meretrices vel licitæ, (j) cōncubinæ, vt hic subij- cit, hone- stè &c. & ff. de adulter. l. stuprū. j. rñ. & §. primo. ADDIT. (j) Dic ꝙ hoc ꝓ cedit de iure ciuili: sed de iure canoni- co non est ꝓ- missum, vt clem. ad no- strum. de hæ- reti. igit &c. Angel.
c ¶*Humiles*. Qui sunt hu- miles vel ho- nesti, dic vt C. de incestis nuptijs. leg. humilem.

In hūc cū vi. e Alc. .v. Pa- id. cap. c. Aliàs peccato- bus. Aliàs exerci- tionem

sine vi [a] vel virginem vel viduam [b] honestè viuentē, stuprauerit. Pœnam aūt† eadem lex irrogat † stupratoribus, si honesti sunt, publicationem partis dimidiæ bonorū: si humiles, [c] corporis † coërtionem cum relegatione. [d]

¶ Hominē telo, id est, quocūque quod manu emittitur, occidens, vel cū telo causa occidendi persequens, lege Cornelia. de sicarijs punitur: qua lege castigabitur veneficus, vel arte magica hominem occidens, vel malo medicamento publicè occidens. Aret.

¶ Item lex Cornelia [e] de sicarijs, [f] quæ homicidas vltore ferro persequitur, [g] vel eos qui † homines occidendi causa cū telo

¶ Item lex Cornel. Casus Planus s v l. est: ponit enim quos puniat Lex Cornelia de sicarijs, & vnde dicatur, cum pluribus declarationibus. Ideo not. ꝙ homicidæ puniunt pœna legis Corne. de sicarijs. Item quòd paria sunt occidere, vel ambulare cū telo hominis occidēdi causa. Itē quid sit telū. Item quòd lignū, lapis, & ferrū appellatione teli veniunt, eo ꝙ manumittantur. Item ꝙ possunt etiā epigrammata allegari & au- ctoritates poetarū. Item qui dicantur sicarij. Item quòd venefici puniuntur L. Cornel. de sicar. Item quòd L. Cornelia habebat caput veneficij. Item quòd magica ars est prohibita. Item quòd qui mala medicamenta vendit publicè tenetur eadem lege.]

† Aliàs hominis

stuprū tribus casibus grauiter punitur.

d ¶*Cum relegatione*. Hæc distinctio pœnæ fallit in tribus casibus, in quibus committitur stuprum, & tamen maior pœna imponitur. Primus est, si quis in puerum committit: quia tunc gladio feritur, vt supra eodē. §. Et quādo tutor stuprauerit eam, cuius est tutor, vt C. si tutor pupil. suam lege prima. Item si fuerit stuprata aliqua à suo proprio seruo, vt C. de mu. quæ ser. pro. se iunx. l. prima. Et nota pœnam stupri esse quinquennalem, nisi quando per vim committitur: tunc enim sine præfinitione temporis potest institui, vt ff. ad l. Iulia. de adulter. l. mariti. §. quinquennium. & §. fina.

Stupri pœna est quinquē- nalis.

e ¶*Item L. Cornelia*. scilicet computatur inter publica iudicia.
f ¶*De sicarijs*. quare sic dicantur, dic, vt infra eodem. §. versicu. sicarij.
g ¶*Persequitur*. id est, persequitur eos, qui homicidium fecerunt cum ferro: nec enim per hanc legem occiditur occidens, sed deportatur, & omnia bona sua publicantur, vt ff. ad legem Cornel. de sicar. l. eiusdem. §. legis. & l. penulti.

Vel

Vel dic quod persequitur homicidas ferro, quia eos hodie occidimus, vt dicta l. eiusdem. §. fina.

ADDITIO. Dic quòd pena legis Corneliæ de sicarijs est mors, vt no. in l. j & l. is qui cū telo. C. de sicarijs. Angelus. Aretinus.

¶ *Cum telo ambulant.* Licet eos non occidant, vt C. ad l. Cornel. de sicarijs l. is qui. Et not. capitula, ex quibus aliquis hac l. tenet, vt ff. ad leg. Cornelia. de sicar. lege prima.

¶ *Lapis.* Facit supra de interdi. §. recuperandę. in fin.

¶ *Gręca.* Hoc totum quod sequitur omittas. Accur.

¶ Hic loc⁹ sumptus est ex Xenophō te libr. qnto expeditionis Cyri, quē sic Latinitate donauit Alciat. in lege si calumnietur. ff. de verbor. significa. Huiusmodi tela simul ab eis habebantur, lanceæ, spicula, fundæ, plurimis autem & sagittæ.]

† Cōcor. c. si per fodiens iū cta gl. sup ver. telo. ex tra de homi.

† Aliàs sed nunc omne.

† Alias τηλεθε .i. longe.

† Aliàs deest hic.

aliàs le ΣΥΛ. gīt. Nā & hāc.

ambulant.[a] Telum autem (vt Caius noster ex interpretatione legū duodecim tabularum scriptū reliquit) vulgo quidē id appellatur, quod ab arcu mittitur: † sed † & oē significat, qd' manu cuiusq; iacitur. Sequitur ergo, vt lignū, & lapis,[b] & ferrū hoc noie contineantur. dictū ab eo, quod in longinquum mittitur à græca[c] voce † τηλε figuram. & † sic hanc significatione nē inuenire possumus & in Græco nomine. Nā qd' nos telum appellamus, illi βέλος appellāt. ἀπὸ τῦ βάλλειν. Admonent nos epigrāmata in † Xenophōte his verbis † sāultisfimè scripta. καὶ τὰ βέλει ὁμῶς ἔχοντο λόγχαι τοξεύματα σφενδόναι, πλεῖστοις δὲ καὶ οἶστοι. Sicarii autem appellantur à sica,[d] quod significat ferreum cultrum.

¶ Eadem lege[e] & venefici[f] capite dānantur: qui artibus odiosis,[g] tam venenis, quā susurris[h] magicis homines occiderint,[i] vel mala medicamēta publicè vendiderint.

Lex Pompeia de paricidiis, quaeorum.

lege tenerentur. Sed tamen generalius hodie accipitur sica & telū per interpretationem, vt supra eodem. §. est autem sica (vt subijcit) cultellus vtrinque scindens, quem portant peregrini quandoque in baculo quodam, ita quòd nō apparet: vnde versus. Mucro latens sica, sicarius inde vocatur.

† Aliàs Xerolopho verbis lautissime scripta: † Aliàs cautissime.

¶ *Eadem lege.* Quæ dicitur Cornel. de sica.

¶ *Venefici.* Nam plus est hominem veneno extinguere, quàm gladio occidere, vt C. de mathe. l. i.

¶ *Artibus odiosis.* Id est artificijs odiosis. Nam omnis ars bona est.

Ars bona est.

¶ *Susurris.* Id est incantationibus. Nam hæc scientia reprobanda est, vt C. de male. & mathema. l.

¶ *A sica.* Vnde videbatur, quòd tantum qui cum sica occiderēt, hac

¶ *Occiderint.* Etiam sine dolo, vt ff. de pœn. l. si quis aliquid. ii. §. qui ab ortionis. Secus in Cornelia, quia dolus est necessarius: nec sufficit etiam lata culpa, vt ff. ad legem Cornel. de sica. l. in lege.

Do'vsin l. Corn. est necessarius.

¶ Alia deinde Casus. Exemplificat Vlterius Impera. in pœna L. Pompeię. de parricidijs: quæ clara omnia sunt, & vbi aliquid erit difficultatis, in notabilibus declarabitur. Not. ꝙ crimen parricidij est asperrimũ. Itẽ ꝙ in eo puniendo imponit̃ noua pœna. Item ꝙ non solũ dicitur committere parricidium, qui aliquẽ ex paretibus occidit, sed etiã alios affinitate coniũctos, de quibus in l. prima. & sequen. ff. eod. Item ꝙ eadẽ pœna punit̃ aperte & clã faciens. Item mandans & & conscius criminis. Itẽ not. ex cogitatam pœnã & rationem quare. Itẽ ꝙ pœna imponitur etiam cum ratione. Item ꝙ occidens ꝑsonas cõiunctas extra illum gradũ punit̃ pœna L. Corne. cauet, ꝙ occidẽs parẽtes vel alios d̃ qb hic, singulari pœna plectat, ẽ publici iudicij. Et cõmittẽs delictũ i se plus puniatur, q̃ committẽs in alio. Angel. Aretinus.

† Ad hunc locũ vide M. T. in Ora. pro Roscio Amerino vbi de hac L. elegantissime ac sapientissimè differit.

¶ Alia deide lex asperimum crimen noua pœna persequitur: quæ † Pompeia de parricidiis vocatur: qua cauetur, vt si quis parentis,[a] aut filii, aut omnino affinitatis [b] eius, quæ nũcupatione parentum continetur,[c] fata præparauerit,[d] (siue clam, siue palam id ausus fuerit) nec nõ is, cuius dolo malo id factum est, vel conscius criminis † existit, licet extraneus sit, [e] pœna parricidii puniatur, & neque gladio, neque ignibus, neque vlli alii sollẽni pœnæ subiiciat, sed insutus culleo cũ cane, gallogallinaceo, vipera, & simia & inter eas ferales angustias comprehensus (secũdum quòd regionis qualitas tulerit,) vel in vicinum mare, vel in amnem[f] proiiciatur: vt omnium elemẽtorum vsu viuus carere incipiat, & ei cœlum superstiti, & terra mortuo auferatur. Si quis autem † aliàs co-

c ¶ Continetur. Sed qui sunt ij, qui Parricidii quas personas hac appellatione continentur? Rñ. dictũ superiores & inferiores, vt diximus. Item collaterales: vt fratres, consobrini, & patrueles, & proximiores eis. Item affines quidã: vt vxor, nurus, gener, vitricus, priuignus, socer, & etiã patronus, vt ff. eod. l. prima. & l. sed sciendum, & l. cum pater.

concernit.

† Aliàs extitit.

d ¶ Præparauerit. Fortè & si nõ occiderit, secundũ P. & facit ꝙ eo. ff. eod. l. j. in fin. Vel dic illum specialem casum.

ADDITIO. Primã opin. sequitur hic Ioã. Fab. propter atrocitatem criminis. facit. l. fina. C. de sica. & hanc tenet glo. in l. vnica. C. eodem. Angelus.

e ¶ Extraneus sit. Nota extraneum plus puniri, quam si ipse occidisset, vt hic & ff. eodem l. vtrum. & lege si sciente.

† In aliquibus exemplaribus habetur aliis quæ.

f ¶ Vel in amnem. Id est flumen: vel si hæc vicina non sunt bestijs subijciatur, vt ff. eodem l. penul.

a ¶ Alia. Parentis. Accipe parentes & filios vsque in infinitum, vt ff. de in ius vocando l. quisque. §. final. & lege sed si hac. §. liberos.

b ¶ Affinitatis. Aliàs affinitatis, & aliàs, affectionis.

a ¶ Sustinebit. Sed nonne & qui superiores

periores pſonas occidit hac L. Cornel. tenetur? Videtur quod ſic, vt ff. eodem l. prima. Sed contra C. eodē l. prima. Dic ergo, ꝙ hac lege Cornelia tenetur, ſed non accuſatur. Vel dic ſecundū Ioan. ꝙ tenetur eadē pœna, ſ. capitali: ſed maior hic imponitur.

SYL. ¶ Item lex Cornel. &c. Caſus Proſequitur Impera. exempla propoſita & nunc ponit dicta L. Cornel. de falſis. Nota ꝙ L. Corne. de falſis appellatē etiā teſtamētaria. Item ꝙ teſtamentū aut inſtrumētum falſum ſcribens punitur pœna huius legis. Itē quod eadem pœna tenetur qui ſigillauerit aut falſo modo recitauerit dolo malo. Item qui adulterinum ſignum fecit, vel eo vſus eſt. Item quod pœna Leg. Cornel. de falſis eſt in ſeruis vltimum ſupplicium, in liberis deportatio.]

b ¶ *Teſtamentaria.* Ideo ſic dicta, quia & de teſtamento falſo ibi agitur.

gnatione vel affinitate coniunctas ſibi perſonas necauerit, pœnam legis Corneliæ de ſicariis ſuſtinebit.[a]

¶ Publici iudicii crimē legis Corneliæ de falſis cēſetur, qua tenetur quicunq; aliquid de iis, quæ exprimuntur in textu, cōmiſerit: & pœna eius in ſeruo eſt vltimū ſuppliciū, in libero deportatio. Angel. Areti.

¶ Item lex Cornelia de falſis, q̃ etiā teſtamentaria[b] vocatur, pœnā irrogat ei, qui teſtm̄, vel aliud inſtrumentū[c] falſum ſcripſerit,[d] ſignauerit, recitauerit,[e] ſubiecerit, vel ſignū[f] adulterinū fecerit, ſculpſerit, expreſſerit, ſciēs, dolo malo. Eiuſque legis pęna in ſeruos vltimum[g] ſupplicium eſt, (quod etiam in lege de ſicariis & veneficis ſeruatur) in liberos verò deportatio.[h]

¶ Vim committens cum armis aliter, quàm virginem rapiendo, deportabitur, ſi ſine armis, tertiæ partis bonorum publicatione damnabitur. Sed per vim virginem vel monialem rapiens, vel præſtans opem, capite punitur. Aretinus.

c ¶ *Inſtrumentum.* Scilicet emptionale, vel alicuius contractus.

d ¶ *Falſum ſcripſerit.* Et ita veritatem mutauit, vt in autbentic. de fid. inſtrument. §. primo. in princip. collat. vi.

e ¶ *Recitauerit.*

ADDITIO. Nota contra illos, qui habēt inſtrumēta & ſcripturas alienas in cuſtodiam, & eā alijs oſtendunt & recitant, & copiam faciūt, quia incidūt in falſum, vt hic, & l. prima. §. is qui. ff. ad l. Cornel. de fal. cō iuncta. l. qui teſtamentū. Angelus.

f ¶ *Signum.* id eſt ſigillū. quod in teſtamentis apponitur, vt ſupra de teſtament. §. ſed prędicta. Itē ſignumquod chartis imponitur, vt quā doq; facilius fiat comparatio ex inſtrumentis, vt in authen. de inſtrum. caute. §. oportet autem. colla. vj. Accurſius.

†Sig. gl. ſecundū Amanellum in ſingu. ſuis ad hoc ꝙ ſi notarius vn... tauerit ſignum puniat pœna falſi.

g ¶ *Vltimum ſupplicium.* quod interpretantur mortem, vt ff. de pœ. l. vltimum.

h ¶ *Deportatio.* & omnium bono-

rum, publicatio.& sic no.ꝙ ex eodē cōmisso plus serui quā liberi puniū tur, vt hic,& ff.ad l. Corn de fal.l.j. §.fin.& ff.si ex noxa.ca.aga.l.pen.& ff.de pœ.l.in seruorum.immo & inter liberos magis puniū tur minores quam maiores, vt ff. de incend. ruī. naufra.l. Pedius.

¶ Adde, ꝙ ex l. xij. tab. qui falsum testimoniū dixisse conuictus erat, è saxo Tarpeio deijciebatur, vt scribit Aulus Gel. lib. xx. cap. j]

a ¶ Item lex. In tertiā partem Not. ex maioritate, delicti maiorem pœnam īponi, vt hic, & C. ad l.iul. de vi.l. secunda,& facit supra de interdic.§.recuperandæ versic. qui autē. Itē hic dāñatus fit infamis. vt ff. ad leg. iul.de vi pri.l.prima.primo. respon. Accursius.

b ¶ *Sin autem*. Dixit supra quando siue vi aliquis commiserit stuprum, vt supra eodem.§.eadem lege.Iulia. nunc quando vi. Vel continua cum superiori proximo. §.

¶ Adde, huic.§. locum esse etiam e conuerso, si mulier virū rapiat. gl. in l.prima. C. de raptu virgi. quam sequitur, ac multis ornat similibus Marsil.ibi numero.ccxxiij. & in l.si quis viduam.num.vj. ff.de quæstio. Itē intellige istum tex. in raptu libidinis causa patrato secundum Deci. consilio 234. nu.viij.]

¶ Item lex Iulia [a] de vi publica seu priuata aduersus eos † exoritur qui vim vel armatā, vel sine armis cō miserint. Sed si quidē armata vis arguatur, deportatio ei ex lege Iulia de vi publica irrogatur: si vero sine armis, in tertiam partem bonorum suorum publicatio imponitur. ¶ Sin autem [b] per vim raptus virginis, vel viduæ, vel sanctimonialis, vel alterius fuerit perpetratus, tunc & raptores, & ii qui opē huic flagitio dederūt, capite puniūtur, † secundū nostræ constitutionis [c] definitionem: ex qua hoc apertius possibile est scire.

† Conc. c. peruenit. iuncta gl.ij. in fi.extra de adulte. & stup.

¶ Publicam, sacram, vel religiosam rem furtò subtrahens & talibus opem præstans, ex lege Iulia peculatus, quæ publica est, capite punitur: aliter autē ex ea delictum committens deportatur. Angelus Aretinus.

¶ Item lex Iulia peculatus eos punit, qui publicam

c ¶ *Constitutionis*. vt C. de rapto. virgi. lege prima.

¶ Item lex. Casus Nota ad quid inuenta sit L. Iulia. peculatus, ad puniendos, scilicet eos, qui publicam pecuniam, rem sacram, vel religiosam furati fuerint. Item quòd furans pecuniam reipub.vel principis non tenetur simpliciter furti, sed L. Iul. peculatus. Item quòd administrator vel præfectus rebus publicis, si publicas pecunias subtrahit, capite punitur. Item quòd auxilium furanti pecunias publicas administrans, vel eas scienter receptans, tenetur eadem lege. Item quòd alii, qui non habent administrationem; aut iurisdictionem, si publicas pecunias furentur, deportantur.]

¶ Publi-

¶ *Publicam pecuniam.* scilicet ciuitatis Romanę, non alterius, vt ff. de fur. l. ob pecuniam. & ff. ad l. iul. pe. l. iiij. §. penult.

ADDITIO. Glo. debuit allegare. §. fina. Io. Fab.

cuti eius exemplū, relinquemus cognoscenda in latioribus. ff. libris, finemque filioli charissimi imponemus huic labori nostro, vstrum gratia sumpto, cum laude Dei omnipotentis, cui honor si. & gloria in æternum.]

b¶ *Rem sacram.* Vt calices, & thuribula, quæ sacra sunt, vt supra de re. diui. §. nullius.

c¶ *Religiosam.* Vt ornamenta sepulchrorum.

d¶ *Furati fuerint.* Vel etiam immiscuerint, ita quòd damnificauerint rē publicam, vt ff. ad l. iul. pecu. l. prima.

†*Aliàs adhibuerint.*

e¶ *Ministerium.* i. adiutorium.

f¶ *Susceperint.* Scilicet ad custodiendum.

pecuniam, [a] vel rem sacram, [b] vel religiosam [c] furari fuerint. [d] Sed si quidem ipsi iudices tēpore administratiōis publicas pecunias subtraxerint, capitali animaduersione puniuntur: & non solum hi, sed etiam qui ministerium [e] eis ad hoc† exhibuerint vel q subtractas ab his scientes susceperint. [f] Alii verò qui in hāc legē inciderint, pœnæ deportationis [g] † subiicientur.

¶Lex Flauia de plagiariis quandoque pœnam capitis, quandoque leuiorem irrogat. Angel.

¶ Est & inter publica iudicia Lex Flauia de plagiariis, [h] quæ interdum capitis pœnam [i] ex sacris cōstitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

†*Aliàs subiūgētur, vel subiūgātur.*

h¶ *De plagiarijs.* ideo sic dicta: quia orbato patre, filio, vel domino, seruo, hęc lex punit orbantem siue talem plagam inferentem. habet. n. locum, quando aliquis distrahit alienum seruum vel filium, ita quòd pater vel dominus non potest rehabere, vt ff. ad l. flaui. de pla. l. prima. & l. lege & l. eum & l. penultim. §. fin. Item tenetur qui liberum hominem de loco in locum transportat, vt C. ad l. flaui. de pla. l. quoniam. & hoc si dolo facit, nō aliter, vt ff. ad l. fla. de pla. l. legis flauię. Itē hac lege tenetur si quis seruum in fuga cōstitutum vendat, ita vt emptio statim teneat, vt C. ad l. flaui. de pla. l. in fuga.

g¶ *Deportationis.* deponantur. n. Et nota quòd quinquennio durat hæc actio, vt ff. ad l. iul. pe. l. peculat[9] (j). Item est speciale in ea, ꝙ contra hæredes inchoetur, vt ff. ad l. iul. pe. l. fi. Accursius.

Peculatus actio quinquennio q[uinquen]rat.

ADDI. (j) Dic idem in adulterio & stup. vt no. glo. supra eodem. §. ij. regulariter autem durat p ann. xx. vt l. querela. cum ibi not. C. de fal. &c. Angelus.

i¶ *Capitis pœnam.* Scilicet maiorē & aliquando minorem capitalem, cum capitalis. aliàs sit minor, aliàs maior, Nam ingenuus nobilis in metallum, ignobilis, gladio feritur. seruus vel libertus bestiis subiicitur, vt C. ad l. flaui. de pla. l. fina. & ff. ad leg. flaui. l. fin. in fi. Item quædam ciuilis pœna

STYL. ¶ Est & inter pub. Casus Quæ sequuntur quia per simplicem relationem absque aliqua declaratione ponūtur ab Impe. qui ratus est ea, quę supradicta sunt, satis esse ad iuuenū cognitionem, nos eadem ratione se-

¶ Lex Iulia de ambitu, repetundarum, de annona, & residuis, q̃ in diuersis capitulis loquuntur, diuersas pęnas (p̃terquã mortis) inferunt. Angel.

¶ Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia [a] de ambitu, lex Iulia repetũdarum, [b] lex Iulia de annona [c] & lex Iulia de residuis: [d] quæ đ certis capitulis loquũtur; & animæ quidẽ amissionẽ non irrogãt aliis autem pænis eos

pœna olim imponebatur, quæ cessat hodie, vt ff.eod.l.fin.

Lex Iulia de ambitu in quatuor casibus habet locũ.

a *Sunt præterea.* Lex Iulia de ambitu, quæ habet locum in quatuor casibus. Primò si quis dederit clam pecuniã. vt aliquem sortiatur honorem non in ciuitate Romana: nam ibi cessat hæc lex, cũ princeps ibi eligat, vt ff.ad l.iul.de ambitu.l.j.ĩ prin. Ideo dixi clam, quia palam potest (j) vt ff.đ pollici.l.j.§.j.& ff.de offi.præto.l.Barbarius. Secundo habet locum, quando quis stat in magistratu vltra annum, vt C. ad l. iul.de ambitu.l.j. Tertiò, si quis ingreditur domum iudicis cognoscentis de causa criminali, vt ff.ad l.iuliã de ambitu.l. j. Itẽ quarto si quis iudex nouũ vectigal instituerit: & est pœna centum aureorũ, vt ff.ad l.iul. de amb.l.j. Sed in casu deportatur: quando, s.bis idem officium cõtinue est assecutus, vt C.ad l. iul. de ambi. l.j. Sed fallit in assessore, vt C.de asses.l.liceat. Item in Procõsule, vt ff. de offic.procon.l.antepe. Vel dic ibi sex fascibus.i.sex mensibus, quia tantum durabat eius officium.

SYL. ¶ Verissima interpretatio illius.l. est ea, quam ibi facit Bude. nihil.n. magis abest à verò sensu, quàm fasces pro mensibus exponere: quos palam est fuisse virgarũ fasciculos, cũ securi illigata, quos lictores magistratibus pręferebant.]

ADDI. (j) Dicit Ioan.Fa. ꝙ hoc nõ est verũ, vt l.in eos.ff.de tut.& in authẽ.vt iudi.siue quo.suf.per totũ. & ff.de mune.& hono.l.existimatioñe,

tu aũt dic ꝓ honore sine administratione consequendo dari, non aũt cũ administratione secũdũ Bar.& Ang.

Lex Iulia repetundarum.

b ¶ *Lex Iulia repetundarum.* Quæ habet locũ, quando iudex per pecuniã facit aliquid vel omittit, vt ff.ad l. iul. repet. . j.iij. iiij. v. vj. & vij. Esculẽtũ tamen potest accipere iure veteri: dummodo non nimis magnũ, vt ff.de offic. ꝓcõ.solẽt.in fi.sed iure nouo nõ nisi qñ deficeret salariũ, vt in authen.vt iu.sine quo.suffra.§. scriptum est exemplar huius. ver.qua propter ibi, aut si nõ est colla. ij. Pœna autem huius legis est ciuilis in quadruplũ, vt C.ad l.iul.repe.l.j.criminalis extra ordinem, vt C.ad l.iul.repet.l.lex Iulia.§.hodie.

Lex Iulia de annona.

c ¶ *Lex Iulia de annona.* Hæc lex locũ habet, quoties quis facit vt annona carior sit. Et est pęna ĩ eo statuta xx.aureorũ, vt ff.ad l.iul.đ anno.l.2.

Lex Iulia de residuis.

d ¶ *Lex Iulia de residuis.* Et hęc lex habet locũ, qñ aliquid super fuit ex aliqua administratione publica, & ip se in vsum suum conuertit, cui erat illa administratio commissa. vt ff.ad l.iul. pe.l.ij.& iiij.§.lege. Pœna aũt huius legis est tertia parte. amplius q̃ debeat: qđ P. sic dixit, vt esset ĩ quadruplũ. Vel dic amplius tertia parte quia punitur in simplũ, & in tertia parte simpli. vt ff.ad l.iul.pec.l. iiij. §.sed & qui pecuniam in fi. maximè quia pęnæ restringendæ sunt, vt, ff đ pęnis.l.interpretatione.

ADDITIO. Not.ꝙ in istam legẽ incidunt officiales siue camerarii, qui habent ex administratione publicas pecunias,

subiiciunt,[a] qui præcepta earum[b] neglexerint.

¶ Iustinianus finẽ facturus, amplio rẽ publicorũ iudiciorũ determinationem Digesta continere dicit.

¶ Sed de publicis iudiciis hæc exposuimus, vt vobis possibile sit sũmo[c] digito, & quasi per indicẽ[d] ea tetigisse: alioquin diligentior eorũ sciẽtia vobis ex latiorib. Digestorũ seu Pãdectarũ libris Deo ꝓpitio aduẽtura[e] ẽ.

pecunias, & finito officio aliquid retinent: quia tenentur ista lege & pęna supradicta. Et etiam aduertas, ꝙ ista pęna & lege tenentur officiales, qui habẽt vnam collectam impositam in communi destinatam pro vsu & necessitate communis, & ipsi cõuertunt dictam pecuniam in aliũ vsum, etiam si esset ꝓ necessitate cõmunis, vt est casus in lege secunda. ff. ad l. iul. pec. secundum Angelum.

a ¶ *Subijciunt*. Scilicet leges prædictę quatuor. Vel dic ꝙ loquitur indefinitę, vt patet in inferioribus.

b ¶ *Earum*. s. legum. Nam in contractibus & alijs, quę debent de iure sortiri effectum, & nõ sortiuntur, iudicat lex non valere, vt C. de leg. & cõ. l. non dubium. Item in criminalibus variæ constituuntur pœnæ: quarum quædam sunt ordinariæ. quæ scilicet habent certam pęnam aliqua lege inductam, vt patet per multas rubricas. ff. de publi. iudi. & in sequẽtibus: aliæ sunt extraordinarię, vt ff. ad turp. l. & in priuatis. & ff. de extra ordi. cri. l. j. & in sequentibus ti. vsque ad titu. de publi. iudi.

Pœnæ in criminalibus sũt ordinariæ, & extraordinariæ.

c ¶ *Sed de publicis.* Summo digito. Idest longiori digito: cum quo quis tangere potest altius quã cũ alijs, qui dicitur medius. Accursi.

8 Y 1. ¶ Tu dic summo digito, id est leuiter, metaphora sumpta à corpore. Quando enim alia res leuiter à nobis tangitur, eam summo digito, attingere solemus. & (vt ipse paulo post exponit) per indicem, id est summariè & breuiter.]

* ADDIT. Prouerbium est Summo digito attingere, ꝓ leuiter, & quasi negligenter. ductum ex ijs, qui onus tollentem extremis digitis, quasi dicis causa, & perfunctorie adiuuant. Cicero pro Cœlio, Equidem multos & vidi in hac ciuitate, & audiui non modo qui primoribus labiis gen⁹ hoc vitæ, & extremis vt dicitur digitis attigissẽt &c. Quod autem ait per indicem, significare videtur, nõ digitũ indicẽ: q. d. n. ineptius? tametsi multa in Iustiniani sermone inepta sunt, sed quos Græci συλλάβους appellãt, vulgus Tabulã librorũ. qua in re nomẽ hoc à Cicerone ẽt vsurpatũ ẽ: vt si sensus, quasi indices & summa duntaxat rerũ, quæ in iure ciuili recõditę sunt, capita leuiter aspexerint, quasiq; litora legerint. Suetonius in Augusto, in altero volumine indicem rerum à se gestarum, quem vellet incidi æneis tabulis, scripsit.

d ¶ *Per indicem*. Id est per illum digitum, qui dicitur index. Vel dic & melius, ꝙ hæc dicta sũt vt sint index siue demonstratio aliorũ dicendorũ: sicut & sub gallina ouum dimittitur, vt sit index, ad hoc vt ibi alia faciat oua: & idem in ijs qui aucupantur ad cõlumbas.

e ¶ *Aduentura est*. Vt ff. de public. iudic. per totum librum vsque ad titu. de appellationibus, qui sequitur. Accursius.

FINIS.

REGISTRVM

a b c d e f g

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vu Xx Yy Zz,

AA BB CC DD EE FF GG, .

Omnes sunt quaterniones.

VENETIIS Apud Franciscum
Laurentinum, de Turino.
M D LXI.

